32
1 H
3

ANTONII BONFINII

RERVM VNGARICARVM DECADES QVATVOR, CVM DIMIDIA.

QVARVM Tres priores, ante annos XX, MARTINI Brenneri Biſtricienſis induſtria editæ, iamque diuerſorum aliquot codicum manuſcriptorum collatione multis in locis emendatiores: Quarta uerò Decas, cum Quinta dimidia, nunquam antea excuſæ, IOAN. SAMBVCI Tirnauienſis, Cæſ. Maieſt. Hiſtorici, &c. opera ac ſtudio nunc demum in lucem proferuntur:

Vnà cum rerum ad noſtra uſque tempora geſtarum Appendicibus aliquot, quorum ſeriem uerſa Pagina indicabit.

Acceßit etiam locuples Rerum & uerborum toto Opere memorabilium INDEX.

Cum Cæſ. Maieſt. gratia & priuilegio ad annos ſex.

BASILEAE, EX OFFICINA OPORINIANA. 1568.

32-1-H-3

EORVM QVAE HOC OPERE CONtinentur, Catalogus.

1 ANTONII BONFINII RERVM VNGARICARVM DECADES tres, cum XV libris nunc primùm adiectis. Pag. 1. inde
2 Nicolai Olahi archiepiſcopi Strigonienſis, Atila. 107
3 Ioan. Sambuci Appendix de Ladislao & Ludouico regibus Vngariæ. 751
4 Stephani Broderith deſcriptio cladis in campo Mohacz. 757
Ioan. Sambuci Oratio, funebris, & Epitaphia, in obitum Diui Ferdinandi primi Imp. 775
Rerum ad Agriam geſtarum narratio, Sambuci. 797
Obſidionis Zigeth breuis ac uera expoſitio, Eiuſdem. 809
8 Expugnatio arcis Temeſuari, per Eundem deſcripta. 813
9 Arcis Tokay expugnatio, Eodem autore. 818
10 Concordia Vngarica, inter Fridericum III. Imp. Maximilianum Rom. & Vng. regem, & Vladislaum Vng. & Boemiæ regem, Anno 1491. 820
11 Salariatus regni Vngariæ, &c. 824
12 De reddita Mathiæ corona, & fœdere inter ipſum & Fridericum III. Imp. 834
13 Chronologia Pannoniæ. 837
14 Michaelis Ritij de Regibus Vngariæ libri II. 840
15 P. Callimachi Experientis Attila. 856
16 T. Corteſij de Mathiæ Coruini regis laudibus, Carmen. 867
17 Reges Vngarici uerſibus deſcripti, per Sambucum. 891
18 Abrahami Bakſchay Chronologia regum Vngariæ. 908
19 Alberti à Laſco exhortatio ad milites. 928
20 Præcepta aliquot Imperatoria, Sambuci. 922

INVICTISS. POTENTISSIMO'QUE CAESARI

MAXIMILIANO II,

VNGARIÆ, BOIEMIÆ, DALMATIÆ, CROATIÆ, ETC. REGI: ARCHIDVCI AVSTRIAE, ETC. DOMINO, DOMINO SVO CLEmentiſsimo: deinde Pontificibus, Comitibus, Baronibus, Equitibus, populoq; Pannonico, &c. Dominis & popularibus ſuis, S.

OMNIS hominum uita & memoria, quædam eſt Hiſtoria. atq; ut præteritorum exemplis ætas nititur ſequens: ita præſens, cùm quid non leuiter aggreditur, utrunq; tempus coniungit. Sed ut hominum tria ueteres genera prodidere, Qui ipſi rebus ſuis uolũt ac poſſunt conſulere: qui alienum, perpetuumq; ſubſidium expetunt: Qui nec ipſi quicquã ingenio ualent, neq; amicorum ope uti ſolent: ita qui negligunt quæ præteriere, ſua parum norunt inſtituere: qui futura uelut ſortem expectant, aliundeq; pendent, ſerui quodammodo naturà uidentur, & multa præter opinionẽ ſuſtineant neceſſe eſt: de tertio illo prorſus ignauo & inerti ordine, nihil dico. Qui igitur uetuſtatis capiuntur obſeruatione, cumq; ijs quæ occurrere poſſunt componunt, ad primum ſunt aggregandi numerum: qui lectionibus modò fidunt, & quę abiere tanquam κατακλυσμὸν γεγενῆσθαι arbitrantur, aliorũq; ſe imperio ac ſenſui obijciunt, ad ſecundum: qui penitùs omnem ſolicitudinem ab animo excludunt, ne quidem hominis illi merentur appellationem. Etenim cùm natura laudis ſtimulos, æternitatisq; cupiditatẽ nobis ingenerarit, qua alijs præſtare, præeſſe authoritate uelimus: relictos à mente & iudicio, qui nocitura declinare, aut præſentire ſecutura nequeunt, exiſtimo: quòd hominis, ſibi cauere, ſit: & ex diſciplina Chriſtiana, cum reliquo tempore quæ uſui ſunt, cõmunicare. Verùm enimuerò, poſt debilitatam uitio naturam, quando memoria noſtra ea non ſit amplitudine, & fide, complecti ut cuncta, & longius abſentibus uel annis poſteritateq; conſecuturis, laudum uitiorumq; facta impertiri facilè poſsit (omnis cũ in tenebris præſertim uita laboret) literis illa teſtibus, ſimul & cuſtodibus, mandãtur: ut quę prouidentia ſummi Dei, uel hominum ambitione, & prorupta audacia ſuſcipiuntur, aut geſta ſunt, uelut in ſpeculo imagines, ita hiſtoriæ nobis, cum initijs, cauſis, progreſsibus, euentis: mutationes imperiorũ, conuerſiones, translationes, ſingulorum quoq; horrendas pœnas, uirtutes omnium laude maiores repræſentent: quibus uelut ducibus & adminiculis, noſtra conſilia & negotia formemus, & corroborati perſequamur, in amicorum rebus proſpiciendo uehementer cupiamus. Sunt igitur uetuſtatis nuncij omninò neceſſarij, ſemperq; uel ante Moſen fuere: alioqui unde conſtitutionem uniuerſi nobis ille tam dilucidè & plenè ob oculos poſuiſſet? uimq; intelligentię noſtræ quę ſuperant, intimè aperuiſſet? Ac iure memoriam cum gratia illis præſtamus: quòd

qui digni ſunt,laude eos nõ fraudēt ſua, noſq; ad ſimilia,& immortalitatē inuitent. Quare cum S. T. M. in primis,uos quoq; Patres,populareſq; ſtudioſiſsimos hiſtoriarum,uſu rerum etiam confirmatos, ac exemplar illuſtre rerum eſſe minimè ignorem: facile amicorũ ego cohortationibus adductus ſum,ut Bonfinium à me recognitum, & quindecim libris, alijſque multis auctum,ornatumq;, iterum edendum curarem:ut ſi quæ nondum cognoſſetis,hinc peteretis: exteræ uerò nationes, quid Pannonij olim ualuerint,qua occaſione infracti,depoſitiq; ſint,ſecum expenderent:quę ſpes reliqua ſit, uoſq; populares maiorum exemplo,quid optare,tanti Cæſaris & regis auſpicijs MAXIMILIANI II, Domini noſtri clementiſs.& omnis Europæ ſocietate,adiunctaq; ope conari debeatis,certius cõſideraretis. ſtudia enim uel remotiſsimarum gentium deeſſe nobis,haud conqueremur. Verùm tua,Cęſar Inuictiſs.clementia,ueſtraq;, Proceres,ac alij Ordines,uenia,de hiſtoriarum proprietate,uſu,ratione, ſi quid hic interpoſuero,non ineptè facturus,propter rudiores,uidebor:deinde ad T. S. M. uoſq; patres,populareſq; mea redibit,ipſumq; Bonfiniũ, oratio. Hiſtoriam omnem quidam narrationem,cognitionem,inſpectionem,audita quæ referuntur, definiunt: idq; multiplici uocis poteſtate. Sed Euterpe Herodotus αὐτόπτην ϗ ἱστοροῦντα nõ obſcurè diſiungit. Plato in Cratylo ab ἵστησι τὸν ῥοῦν notationem ponit:quòd memoriam labilem, tanquã fluuium perennem ſiſtat,& cuſtodiat:quò & Cicero alluſit. Quod ſi etymo nitamur, fortaſſe uim eius, ſi ἀπὸ τοῦ ῥεῖν τὸν ἱστὸν, quod eſt filũ uel penſum ducere, currereq; ducamus,melius expreſſerimus:ſiquidem tracta & fluens eſt ipſius oratio, perpetua,& uelut texta. Sed rẽ ipſam propius inſpiciamus,deq; proprietate uocem coerceamus. Ex Liuij ueſtibulo definitionem hanc colligere poſſum,ut ſit,rerum geſtarũ uaria,præſertim publicarum, ordinata, intellecta,utilis,uera,& cũ breuitate dilucida narratio: quod ipſum & alij multi,& Tullij encomium comprobat. Nec uerò quis hac ſententia illis Herodoti uerbis demoueri patiatur, ὀφείλω λέγειν τὰ λεγόμενα πείθεσθαι γε μὴν οὐ πάντα πᾶσι ὀφείλω. Id enim de quibuſdam obſcuris, uariaq; iactatis opinione, quomodo & Liuius & alij quædam dubiè narrant,non de uniuerſæ hiſtoriæ dignitate accipiendum eſt. Nam tria ſunt in rerum geſtarum, omniſq; antiquitatis annotatione pręcipuè,quæ reijci debent:cùm res ficta & mendax eſt:cum temporibus non conſentit:quando ſtudij morbo affecta, proprioq; corrupta eſt iudicio. Certè ſi quid neſcias,aut fingas, nihil fidenter conſtitutoq; animo ex eiuſmodi narratione proficiſcetur:ſi erratum in ordine & tempore ſit,fidem recuſat poſteritas:ſi etiam officio nimio, ſtudioque obſequendi, aut calumniandi imbuta ſit,non id ſanabile unquam uulnus erit,minus expoſitoris conſilium æquum. Ea re,quando hiſtoria pura,uera,quòd opus eſt,collocata,cum breuitate perſpicua,minimè affecta,uel multiplex ſcribi debeat: qui ad hoc ſcriptionis genus ſe contulère, quanti ſint faciundi,quiuis animo comprehendere poteſt: cumq; actiones humanæ,præſertim Ciuilibus negocijs,aut ſingulorũ moribus,aut familię adminiſtratione definiantur,terminatæ narrationes,ut doceant:nõ emen

titæ,ne decipiant:non turbatæ,nę offendant:ueræ,ne noceant:breues,expoſitæq́;,ut gratæ ſint,memoriaq́; ſepiantur:non ad gratiam cuiuſquę,uel odium quæſitæ,ne ſuſpectæ lectorem alienent: ab alio quàm rerum geſtarum authore,ſi fieri poteſt,confectæ,ne ſcrupulum ambitionis,fideiq́; animis cõmoueant:compertæ,teſtatæq́;, ne uanæ in errorem inducant: uerbis & oratione congruæ,nõ omnino cultu poſthabito:digreſsionibus, niſi neceſſarijs,& ad percipiendum reliqua inſertis,nunquam cumulatæ:concionibus liberæ,iudicio ſcriptoris uacuę:niſi ex perſona aliorúm,& exemplo,ut quid uerum ſit appareat,id modicè fiat. Cohibebit narrator ſuum iudiciũ,epilogos,epiſodia,epiphonemata, nihilominus uitioſa, reprehenſioneq́; digna,quæ ex uirtute ſunt còllocanda,Lector putabit : ut magiſtra ſit uitæ, lux ueritatis hiſtoria. Adde, ne minima quæq; dramatis more inutiliter conſectemur : quibus omiſsis, fraudi nihil contextui rerúm fiat. in quo peccare etiam Liuius fertur, cùm alibi,tum in Hannibalis tranſitu, minutiſsimè 3. Dec. deſcripto. Ita Xiphilinus è Dione,in T. Veſpaſ.de Domitiano,quòd muſcas eum captaſſe narrauit, ueniam rectè poſtulaſſe ait. Adulatio uerò,ut peſtis fugienda hiſtorico eſt: quòd ea corrumpantur omnia,obſcuritatem rebus prætẽdat, dubitationem uel maximè claris obijciat. à qua ne Thucydides quidem in Athenienſium rebus liber fuiſſe, Diod.Siculo teſte,uidetur. Vetus eſt, δουλεία τοὺς δούλους ἐλευθέρους ποιεῖ. Poſteritatis ergo uſibus ac intelligentiæ fideli inſeruiendum, nomina gentilium familiarumq́; apponenda. In qua parte mirari quoſdam emendatores hodie ſoleo,qui de Græcis interpretib.& tranſcriptoribus, priora Latina corrigere nitũtur, uimq́; & confuſionem linguarum idiomatibus afferre non uerentur,nomina & cognomina uariant. Ordo, uti quæq; accidêre, ſeruetur:nitor non omnino excludatur:redundent pauca uerba,ut deliberationi anſam præbeant: pars tamen,ut oratoriæ iſta facultas eſſe deprehendatur,efficiendum. Α᾽μέθοδος ſit diſpoſitio, & temporibus certa: expoſitio tamen artificioſa conſtet. Narrat quidem orator: ſed quia uehemens eſt,& uictoriam quęrit,in digreſsionibus, & tenẽdis auditoribus,liberior, effuſiorq́; eſt,ut uel ad fabulas interim,perſuadendi ſenſu delabatur. At hiſtorico ſolum τὸ πρᾶγμα proponitur,uelut craſsior,& priuatis oſtenſa exẽplis cognitio: & breuiter σύνεσιν rerum, καὶ δύναμιν ἑρμηνευτικὴν debet expoſitor non uulgarem poſsidere. Dramata,& reliqua poemata, fictas actiones ſingularium proſequuntur imitatione: morum & uitę circunſtantias, quæ'ue naturæ conuenienter fiunt, de moribus diſputatores pertractant. Hiſtoria,niſi utilia,& uera,publica,nihil ſumit: & ad politiarum conſuetudinem plerunq;,& gubernationem reuocat. Poetæ ſola,certaq́; deligunt, delectatione condiunt,& ſuauitate auditores morantur: Hiſtoria plura ſine perturbatione,recto ſimpliciq́; modo explicat. etſi nõ deſint poetæ mixti fabulis & rebus geſtis, quibus extra hos aliquid cancellos,dum tecti ambiguiq́; hiſtorici uidentur,permittẽdum ſit:cuiuſmodi Lucanus, Virgilius, Statius, Silius, Valerius,de Græcis Homerus,Apollonius, Orpheus,fuêre. Ordinis quoq;, & συνθήκης poetarum ab hiſtoria ratio diuerſa obſeruatur,

dum ſcenæ aliter quàm poſteritati iudicaturæ, præſentibusq; teſtibus ſit ſatisfaciendum. Dialogi inter hos medium, & quiddam magis philoſophum ſapiunt: ſiquidem res plerunq; graues, controuerſę, fictis etiam perſonarum ſermonibus, qui nunquam fuere, adducunt: genus tamen dicendi tenuius, nec ἠθογραφίαις uſquequaque congruens: ne ex umbris & ſcholarũ ſuggeſtis, in forũ & ſubſellia elapſi dicantur. Quare poeta ſemper imitator: pugnax orator, & argumentoſus: hiſtoricus ſimplex, planus, certus, tutus, utilis, nihil ἔξω τοῦ πράγματος accerſens. ideo licet, Homerus & Virgilius hiſtorias contineant, manent tamẽ poetę: & poetę, quales uix recẽtioribus hiſtorijs interdũ poſtponas. Sed & in hiſtoricis quidã uniuerſa, publicaq; edunt: alij membratim, aque cõtinuitate quiddam ſeparatum proferunt: nec pauci, propter unum ſcopum multa & uaria indidere. quidam ſingulorũ uitas recitarunt, nonnulli temporum rationẽ ſingularibus cõſeruare uoluere. reperias, qui contextui qualdam rerum ἐξηγήσεις copularunt, ut facilè dicas Chronicos eſſe: alios Chronologos, topicos alios, & βιογράφους, καὶ τοὺς περὶ τὰ τῶν προσώπων: alios περὶ πράξεων ἢ τῶν πραγμάτων, multos παλαιολόγους, καὶ φυσιοφίλους. Iam ex his generibus ſequitur, quid utilitatis cuſtodia rerũ & ueritatis teſtimonia nobis præbeant. ac Lucianus breuiſsimè admonuit, cũ ait, ἱστορίας ἔργον καὶ τέλος, τὸ χρήσιμον: ut proſit, doceat, moneat, informet, cõſtituat, quod ſalutare, eq; publico bono, & ſeparato uidetur, in medium efficiat, atq; ſuppeditet. nec abs re Nazanzenus in quadã oda συμφέρτην σοφίαν uocauit: quòd uel oratores plus exẽplis, quàm ullis coactis ſuis & conglobatis ſententijs obtineant. Ac mihi quidẽ illud in VII. Strabonis, de libera à coniugio uita, non malè ad ignaros hiſtoriarũ referri poſſe uidetur: qui cœlibes ſemiuiuos dixerit, uitæ humanæ parũ utiles & dubię lucis: quoniã pulcherrimũ ille theſaurũ ſe poſsidere cenſeat, qui ad uiciſsitudines, caſusq; humanos ratione exẽplisq; munitus, alijs prodeſt, aduerſa lenit: cõmunia, nõ priuata duci, priuata moderari, leuare dolorẽ, diuturnitatẽ malorũ præſentia & breuitate repręſentare didicit, ſecundis non effertur, fortunę memor eſt. eamq; ob rẽ Thucydides, κτῆμα ἐς ἀεὶ ξυγκείμενον hiſtoriã pronũciauit. Et unde quæſo, uel Ariſtoteles ſua Rhetorica, morũ rationẽ, & huius generis, niſi de elogijs Iſocraticis & hiſtorijs inueſtigauit? Iureconſultorũ tot uolumina quid, niſi ſimiliũ perpetua eſt cõmemoratio: circumſiſtẽtib. tamẽ & gentiũ uarietate, Imperatorũ iuſsis cõfirmata exẽpla? Nec eos probabo unquã, qui uel pro tribunali ius dicũt, uel patrociniũ alijs impertiunt, citra hiſtoriarũ negotiũ, laudemq; profeſsioni quęrũt, πῦλον ταῖς χερσὶ φυρᾶν, εἶτ' εἰς ἀρτοποιίαν τοῖς ποσὶ ἐγχαύοντες: quòd ἱστορία φιλοσοφία τις παραδειγματώδης, ſic rationes morũ & indolis, conſiliorũq; progreſſus philoſophis & legib. concedens, nudum πρᾶγμα καὶ τὰ συμβεβηκότα ipſa recipiens: ut philoſophus uult ad Eudemũ. Nec puto ullam eſſe ætatẽ, aut uitę genus, quod magis quàm iſta cogitatione à moleſtijs auocetur, iucũditate morbos laxet, curis expediatur: nec ullius philoſophi acumẽ ad diuinitatis maieſtatem, naturæ obſcuritatẽ, & opum quas miramur ſcientiam propius, quàm hiſtorici grauis, ſibiq; & alijs parata memoria, penetrarit: quòd τὰ γυμνὰ minus

quàm

quàm ſingularia inſtruant,& cõdocefaciant. Verùm ſatis hæc ſint de Hiſtoriæ laude, ſeu potius nimis multa, repetita. De Bonfinij noſtri uita, patria,monumentis,ipſe in IIII. Decade prolixè meminit. quantum uerò ingenio,non ad hoc argumentum modò,ſed ad omnem omnino philoſophiam excelluerit,breui Dialogi eius de pudicia coniugali uulgò teſtabuntur.nec uino huic,indice opus eſt hedera. Præterire tamen nequeo, paucarum eſſe gentium hiſtorias,copia & ſtilo pares. Ac memini, clariſsimũ & conſultiſsimum D. SELDIVM ſæpè dixiſſe, nullo ſe in ſcriptore, poſt Liuium, & æquales eius, quàm ipſo hoc Bonfinio, uacuas horas libentius ponere ſolitum. Qui uir,ſi hæc reliqua eius,& quæ noſtris uigilijs acceſſere,uidiſſet, omnibus fortaſſe recẽtioribus facilè hunc ante tuliſſet. Nam XV libros adieci,quorum decem è bibliotheca Dominorum Reuaij,cum alijs (credo) cõmunicati, ad me peruenêre. Quinq; poſteriores nobiliſsimus ac doctiſſimus antiſtes Varadieſis,Frãciſcus Forgatz,&c.ante paucos annos Oporino, typographo Baſilienſi, à Chriſtophoro Trecio primùm communicatos, liberaliter mihi detulit:nec pauca, quo eſt iudicio (qui & ipſe annales texere fertur) nomina corrupta reſtituit. Hunc noſtrum laborẽ maximus quoq; archiepiſcopus Nicolaus Olahus, &c. ſuo Atila, per ocium olim in Belgis,dum conſilijs & fiſco reginæ Mariæ præfuit, cõſcripto,nõ difficile cumulauit. Quæ in extremo ſunt,noſtris lucubratiunculis,uelut maiorũ uigiliarũ ſpecimen, prodeunt. Cæterùm ut Bonfinij laudes non ſunt obſcuræ:ita diſsimulare nequeo, nõnihil ipſum officij ſui oblitũ,in mores priuatos & uitã Friderici calumnioſe impotentiusq́; effuſum:ſecus quàm Liuium,Saluſtium, Tacitũ, Suetoniũ,in Romanos orbis dominos, gentẽq́; togatã,feciſſe cõſtat:idq́; fortaſſe redẽpto à Mathia iudicio, & calamo eius,quæ rerũ ſeriei nihil detrahunt. Nec Mathiæ tamẽ interim pepercit uſquã: quẽ impudentẽ, uoluptuoſum,theatris deditũ, ambitioſum,ferũ,in adiungendis amicis præcipitem,in relinquendis facilem, adulatoribus benignum,immemorem beneficiorũ,auſus ſit dicere. Quid grauius in tantum regem dixeris?ut mihi, ætatũ contrariarũ uitia exaggerare, more Philoſophi in ſecundo Rhetoric. potius quàm eis locis texere hiſtoriam uoluiſſe, ſit uiſus:quòd ex ἠθοποιίας, cauſæ occaſionesq́; bellorum facilius Lectori patêre ſoleant. Ac potuiſſem ſanè quædam iuſtè litura inducere, niſi aduerſariorum ſtilum & intemperantiam metuiſſem : qui proni quauis de cauſa,in legem Cornel.de infamia facilè ruunt:àc conſtaret,bonos uiros τὰ ἔργα, οὐ πάρεργα conſiderare debere:noſtro uerò hoc ſęculo grauius etiam in manifeſtis,& heri actis rebus, odio uel precio in hiſtorijs peccari.Ac in ea ſum ſpe, V. C. M. omniũq́; bonorũ gratiã his uulgatis mihi adiunctum potius,quàm ullam creatum iri offenſam . ſupplexq́; oro T. M. uosq́; populares,ut meis proprijs huius generis conatib. benignè adſitis:quòd per ſe hæ uigiliæ ſeu πραγματεῖαι nõ ſint πολυτάλαντοι,T. M. principumq́; liberalitatem exigunt: quam nulla in parte mihi defuturã,omni-

no mihi pollicear. Itaq; ut ſit, Deum Opt. Max. intimè precor: qui V. M. ad ſalutem communem, ſuorumque, diu tueatur: uos uerò, populares, ad patriæ antiquam laudem facinoraque excitet, in amore & cultu tanti regis perpetuò conſeruet. Valeat V. C. M. uosque Patres & Ordines reliqui afflictæ Pannoniæ: meumq; ſtudium; qui XXII annis peregrè uerſatus, admodum iuuenis primitias ingenioli edere ſim auſus, annis iam maturi, & laboribus conſueti, boni conſulite. Viennæ, in feſto Ioann. Baptiſtæ, natalis mei: quo XXXVI annum ætatis agebam, σὺν θεῷ, Amen.

S. Cæſ. Regiaq́ M.

Clientulus, Aulæq́ familiaris & hiſtoricus, &c.

Vobiſq́, Patres & populares, deditiſſimus, &c.

Ioann. Sambucus.

9

GENEROSO ET MAGNIFICO DOMINO, D.

FRANCISCO À REVVA, COMITI TVROCENSI, SERENISSIMI *Romanorum, Vngariæ, Boemiæ, &c. Regis conſiliario, regniq́ Vngariæ Palatino, Domino ſuo obſeruandiſſimo, Martinus Brennerus Biſtricienſis Tranſſyluanus S. P. D.*

QVVM anno abhinc tertio Lippi Brandolini ad Mathiam inuictiſsimum Vngariæ regem Dialogum edidiſſem, uir ornatiſsime, multaq́ ibi de rebus Vngarorum præclarè geſtis occurriſſent: gentis noſtræ exordia tacitus mecum cœpi perpēdere, quibus artibus tam opulentiſsimam regni poſſeſsionem acquiſiuiſſent, retinuiſſentq́ (artibus enim eiſdem acquiruntur regna, & retinētur) quibusq́, ſubſidente paulatim à Mathiæ regis morte maiorum diſciplina, Turcarum id libidini ceſsiſſet: non mediocriter dolere cœpi, tot fortia maiorum noſtrorum facta, totq́ præclaras uictorias ab Occidentis primùm populis, Turcis deinde (quorum impetum, poſtquam infauſto hi ſidere ex Aſia primùm in Europam traiecerunt, nullis externis auxilijs adiuti, à centum annis ſoli ferè ſuſtinuerunt) magno ſudore & ſanguine partas, à nullo (quod equidem ſciam) Scriptore lumine orationis illuſtratas fuiſſe. Vngarorum enim Annales, præter nudam ſimplicemq́ rei ueritatem nihil in ſe continent: uereq́ magis, multis in tanta imperitia negligentiaq́ omiſsis, quàm diſertè ſunt conſcripti. Nam literarum ſtudia noſtris hominibus (qui ab eo tempore, quo relictis ſedibus ſuis, in Pannonias migrauerunt, ſemper aut externis bellis diſtracti fuerunt: aut uicinis quieſcentibus, ſua in ſe arma, Scythica eos feritate ſubigente, conuerterunt) nunquam patuēre. Quare nō mirum, in tanto armorum ſtrepitu raros, aut nullos, apud noſtros, qui tam honeſtam ſcribendi prouinciam ſuſciperent, extitiſſe. Illud magis mirandum, uicinas nationes, apud quos in altiſsima pace optimarum artium diſciplinæ ſemper floruerūt, doctisq́ hominibus honori, laudi, emolumentoq́ fuere, tam pulchrā ſcribendi materiam, in qua eruditionis & eloquentiæ oſtentādæ latiſsimus campus patebat, quaq́ uix alia ad immortalem gloriam nominis acquirendam erat præclarior, neglexiſſe. In his quum eſſem cogitationibus, nō ſine mente, reor, ac numine diuûm, Franciſcus Abſtemius archidiaconus, canonicusq́ Albæ regiæ (uir præter ſolidam, quā in ſe habet, eruditionē, multis præclaris uirtutib. inſtructus atque ornatus, mihiq́ amicitiæ uetuſtate coniunctiſsimus) collegij Albenſis, in quo agit, cuiq́ ego, quæ habeo, omnia libenter me debere fateor, ad ſereniſsimum Ferdinandum regem Viennam uenit. Qui quum pro amicitiæ iure me acceſsiſſet, ſalutaſſetq́, de præſenti rerum Vngaricarū ſtatu à me interrogatus, complura Albenſium (qui poſt occupatam à Turcis Budam, etiam ſi in tanta uicinia crudeliſsimum hoſtem quotidie ferè urbis portis inſultantem uiderent, in fide regia permanſerant) fortia facta enarrare cœpit. Eos leuibus in prælijs ubiq́ ferè ſuperiores fuiſſe: creſcenteq́ inde audacia, ciuitate egreſſos, ex Budæ ſuburbanis, Turcisq́, qui ſecundum Danubium Budam aſcendunt, prædas egiſſe: ex quibus multos cæſos, complures uinctos Albam pertractos fuiſſe. Vngaros ſitis, inediæ, æſtus, frigoris, laboris patentiſsimos, uitæ prodigos, in mortem & uulnera ruere: uix aliam gentem eſſe, quæ Turcarū furori æquè poſſet reſiſtere, ſi eorū uirtus multitudine hoſtium non obrueretur. Hæc quum ille grauiter, ut ſolet, compoſiteq́ diſſereret, multumq́ amici hominis oratione afficerer: temporū inſcitiam, hominumq́ ingratitudinem ipſe deteſtari, quòd uetera recentiaq́ Vngarorum acta, quæ ad excitandos in tanto periculo principes Chriſtianos haud parum ualerent, à nemine conſcriberentur. Nec enim ſermonibus hominum omnia pro rei magnitudine ac dignitate, ad gentes procul diſsitas perferri: omitti multa, multaq́ interdum uana admiſceri. Res geſtæ (inquit ille) noſtrorum temporum, in tanto doctorum, quib. ſeculum iſtud abundat, prouentu conſcribuntur fortaſsis. Cæterùm quæcunq́ ab Vngaris ab eo tempore, quo Tanai paludeq́ Mæotide emenſa, primùm in Europam peruenere, geſta ſunt, ea omnia ad Mathiæ regis uſque tempora, Antonius Bonfinius triginta Libris elegantiſsimè complexus eſt: cuius libri, inquit, copiam Paulus Iſthuanfius, uir & literis & genere ornatiſsimus, ſuperioribus diebus, dum Quinqueeccleſijs agerem, mihi fecit. Eo dicto mirificè exhilaratus, hominē rogare, daret operā, omnemq́ moueret lapidē, ut theſauro tanto potiremur: quod illi quidem haud difficile factu fuit. Nam Iſthuanfius ea qua eſt eruditione, candore, humanitate, adeo facilem ſe nobis hic præbuit, ut miſſo celeriter libro, ultrò etiam ad edendum me hortaretur. Quanquam autem liber imperitis librariorum, qui ex Budenſi exemplari αὐτογράφῳ hunc deſcripſerant, multis in locis deprauatus eſſet, quibus caſtigandis reſtituendisq́ non parum operæ mihi inſumptum eſt: neq́ tamen in tanta temporis anguſtia, qua bibliopolis noſtris, ad mercatum Francfordienſem profecturis, edendi libri prouincia demandanda erat, pro dignitate quæque à me reſtitui potuerunt: editionem tamē longius differre nolui, ne (ut labilis fluxusq́ eſt rerum hu-

rum hu-

rum humanarum ſtatus) intercideret aliquid, quod editionem interturbaret, remoraretur q́. Hiſtoriæ q́ ſtudioſos tantarum rerum cognitione fructu q́ fraudarem. Hoc enim affirmare auſim. Boemos, Germanos, Italos, cæteros q́, quibus noſtra primùm tempeſtate Turcica arma cognita eſſe cœpere, multis uix periculis, Turcarum in armis morem, bellandi ritum, inſidias, fraudes, aſtum, celeritatem ita percipere poſſe, quemadmodum hic oculis ſubiecta propoſita q́ cernuntur: poſſunt q́ Imperatores non prorſus ἀναλφάβητοι inde inſtrui, quomodo cũ Turca deinceps bellandum ſit: nimirum, ſi poſteris noſtris rectè cõſultum, liberis q́ eſſe uolumus, nullis ut cladibus deterriti, fracti q́, Mithridatis Pontici exemplo, ueterum q́ Romanorum more, fortiores in hoſtem inſurgamus, eorum uim audaciam q́ tolerantia ac aſsiduitate frangamus: ad hæc, milite quàm hactenus inſtructiore, laboris patiente, magis q́ in armis exercitato utamur. Quibus ſi diſciplina, ſine qua haud quicquam proſperè unquam geſtum eſt, ſeuera accedat, tum ſanè de uictoria bene ſperandum foret. Neq́ enim Deus in finem crudeliſsimis nos hoſtibus irridendos & conculcandos obijciet: ſi eo primùm placato, fortia cõſilia fortes q́ animos induerimus, nullum q́ hoſtibus fracti & debilitati animi ſignum dederimus. Nam qua alia re Vngari Mahumetem, expugnata Conſtantinopoli, eius q́ Imperatore occiſo, Græcia uniuerſa domita, ad hæc Thracibus, Theſſalis, Illyrijs, Beſsis, quos nunc Boſnenſes uocant, debellatis, longo rerum ſucceſſu elatum & exultantem, cum innumeris Aſiæ Europæ q́ populis in ſe uenientem, tot exercitibus eorum ab Amurathe prius occidione cæſis ſuſtinuerunt, niſi inuicta animi fortitudine, audacia q́ incredibili? Quàm parua Huniades manu, poſt Merulæ ſtatim, Varnẽſem q́, atrociſsimas clades, multa Turcarum milia cæcidit? An non Mahumetem, eundem qui deſtructo Græcorum imperio, Hydrunto in Italia expugnato, ad hæc in Aſia Trapezuntio Imperatore è medio ſublato, Orbis terror dici uolebat: Belgradum cuniculis, bombardis, omni q́ telorum genere quatientem, facta derepentè eum paucis eruptione, turpiter ab oppido reiecit: caſtris q́ exutum, amiſsis impedimentis, in fugam turpiſsimam coniecit? Cuius filius Mathias rex, patre ſuo haud deterior, Iaiczam Boſnæ regiam, Sabaczq́, munitiſsima caſtra duo, exiguo ſanè exercitu, uirtute magis quàm numero militum ſuorum fretus, eidem Mahumet ui ademit. Quem niſi domeſticæ ſeditiones, uicinorum q́ principum intempeſtiua bella detinuiſſent: ipſe q́ Ladislaus, qui illi in imperio ſucceſsit, pulchrè inſtitutam à Mathia militarem diſciplinam ſeruaſſet, eius q́ tot præclaras uictorias perſequutus fuiſſet: næ nos calamitatem omnium, quæ poſtea ſequutæ ſunt, quibus q́ nunc inuoluimur, expertes, tranquillam & felicem in præſentia uitam duceremus. Sed rex ocio deditus, leges præſcribere, reſponſa dare maluit: quàm ſuos in armis, ad quæ tractanda appoſiti maximè eſſe uidentur, exercere. Quę remiſsio tantum mali attulit, quantum à uiginti annis uidimus, perpeſsi q́ ſumus. Sed quando, ut ille ait, præterita reprehendi magis quàm corrigi poſſunt, quum eò iam deuentum ſit, ut peſtem in horas nobis imminentem, non niſi fortiter pugnando effugere liceat: agendum certè, ſi ſalui eſſe uolumus, in tanto periculo magis quàm conſultandum eſt: omiſſa q́ anxia nimis & ſollicita conſeruandæ uitæ cura, mors imminenti ſeruituti turpitudini q́ anteponenda. Audacia enim magis quàm lentis conſilijs (quibus tamen in bello ita funeſto, fortibus ſanis q́ ſemper locus erit) hoſtis iſte deterrendus eſt. Alioquin, ſi qua cœpimus uia pergemus, horret animus dicere, quæ nos pericula calamitates q́ manent. Verùm hæc non ſunt huius temporis loci q́. multa enim à doctis excellentibus q́ uiris, ducibus q́ fortiſsimis in hanc rem ſæpe dicta ſcripta q́ ſunt, ſcribuntur q́ quotidie complura. Ad Bonfinium redeo. Quē aut morte præuentum, aut re quapiam graui impeditum, arbitror tanto operi non potuiſſe extremam limam inducere. Quamuis enim abſolutum opus, quod ad Hiſtoriam attinet, undequaq́ ſit: pleraque tamen concisa abrupta q́ ſunt. niſi librarijs indoctis, qui librum deſcripſerunt, id uelimus attribuere: quod etiam ipſe ut credam, facile adducor. Multorũ enim manus in Exemplari agnoſcebatur: unde furtiuis & ſucciſiuis operis, alicuius epiſcopi iuſſu clàm deſcriptum fuiſſe puto. Nam quantum Author ipſe dicendo ſcribendo'ue ualuerit, libri ab eo conſcripti, e q́ Gręco traducti, ſatis declarant: ex quibus Hermogenis Rhetorica, clariſsimo Mathiæ regi nominatim inſcripta & dedicata, nuper uidimus. Ipſe autem præter has Decades, quas rogante iubente q́ Mathia rege ſe aggreſſum fuiſſe dicit, Philoſtratũ & Herodianum è Græco tranſtuliſſe ſe, Beatricis q́ Sympoſium ſcripſiſſe, hoc in uolumine teſtatur. Talem igitur, tam q́ præclarum Auctorem quum emittere decreuiſſem, magnificæ Dominationi ueſtræ multas ob cauſas nuncupare uolui: quarũ præcipuæ ſunt, quòd me, hominem aliâs ſibi ignotũ, ad ſe ſæpe uocarit, honorificè exceperit, opem q́ ſuã (ſi qua re egerem) liberaliter obtulit, maiorem q́ quàm ipſe à tanto uiro uel ſperare uel optare auſus fuiſſem promiſit. Quæ omnia animum generoſum, uirtutis amatorem & admiratorem eximium, in primis oſtendũt. Hac enim magnificentiſsima humanitate, candore, liberalitate, doctiſsimi quique Germaniæ uiri, optimarum artium, ueræ q́ pietatis ceu lumina quædam, allecti, miſsis crebrò literis, fauorem beneuolentiam q́ tuam inſigniſsimam demereri ſtudent: eius q́ prudentiam eximiam, uitam q́, in tanto honoris, ad quem præclaris uirtutibus ſuis aditum ſibi patefecit, faſtigio, ab omni faſtu alienam paſsim prædicare. Quas tu ſanè, tanquam κειμήλια precioſiſsima, diligenter ſeruare, his q́ longè magis quàm auro alijs q́ gemmis (quæ tamen in tanta dignitatis eminentia tibi fortunatiſsimo deeſſe nõ poſſunt) oblectari, probatis q́ quandoque uiris ſoles oſtendere.

dere. Non enim ſolùm, ut ille ait, *Principibus placuiſſe uiris, non ultima laus eſt:* ſed & doctis, præclaris uirtutibus inſtructis & ornatis uiris placuiſſe, ab ijsq; laudari, ea uerò egregia laus eſt. Habes autem, uir præclariſsime & prudentiſsime, Principis ſereniſs. Ferdinãdi regis(uirtutũ omnium cenſoris eximij, grauiſsimiq;) ampliſsimum etiam de te teſtimonium: qui in tanto procerum nobiliumq; Vngariæ numero, te ſolum maximè dignum eſſe putauit, cui ſumma abſolutaq;, & qua maior poſt regẽ apud Vngaros non eſt, Palatinatus dignitas poteſtasq; crederetur, committereturq;. Quare ita multorum animi exhilarati erectiq; ſunt, ut in calamitoſiſsimo pręſentis regni ſtatu, hac parte felices ſe putẽt: gaudeantq; cordatum, ſapiẽtem, iuriumq; regni peritiſsimum moderatorem ſe nactos eſſe, qui e nobilitate complures opibus potẽtiaq; ſua magna confiſos, ſublatis legibus, licentia abutentes, in ordinem ſit redacturus. Neque uerò ſpe ſua hi fruſtrabuntur, ubi Deus optimus maximus, pro ſua miſericordia, hoſtibus à ceruicibus noſtris depulſis, modum tot calamitatibus imponere dignabitur. Te itaq;, decus noſtrũ ſplendidiſsimum, bene & feliciter ualere cupio: cui me, ut patrono meo ſingulari, diligenter commendo.

Viennæ, Calendis Septembribus, Anno Domini milleſimo quingenteſimo quadrageſimo tertio.

IN IOHAN. SAMBVCVM PANNONIVM, AD [redacted] COMPAtrem Octaſtichon.

Orſus eram, memini, SAMBVCI *Carmine laudes*
Dicere, Sambucus materiamq; dabat:
Cùm mihi neſcio quæ Sambucina, Parce, ſonabat,
Carole Sambucæ tangere fila meæ.
Sambucam citius caloni aptaueris alto,
Buccina Sambuco quàm tua digna canat.
His ego, ſi neſcis, ſtupefactus Oporine, pono
Deq; manu tabulam, de tabulaq; manum.

Χωρὶς τῦ Θεῦ
ὐδὲν – ἐ – ϐίος.

CAR. Veenhouius.

AD AVGVSTISS. ROMANORVM IMPERATOREM MAXIMILIANVM II. ETC.

Imperij cùm Iura tui ſint Maxime Cæſar
Maxima, Germani quà patet ora ſoli:
Maxima diuini reuerentia Numinis, æqui
Maximus & puræ Relligionis amor:
Maxima conſilij uis, belli cura gerendi
Maxima, pacificæ Maxima cura togæ:
Maxima Muſarum tutela Lycea ſequentum,
Maxima doctorum ſpes columenq; uirûm:
Deniq; cùm Paruum nihil Induperator in Amplo
Orbe, ſed à ſuperis Maxima poßideas:
MAXIMVS – hinc nomen Deus – ÆMILIANVS auitum
Optimus impoſuit Maximus ille tibi.

AD EVNDEM.

Maxime Chriſtic[illegible]
Incutiet nobis Turca uel ipſe metum,
Maximus es: fies Maior tamen, auguror, olim,
(Ni mala Parca manu Maxima queq; legat)
Si ſtudia ille regat tua qui Deus Optimus audit
Maximus ille hominum, Maximus ille Deûm.

ALIVD IN EVNDEM, CVM ANNO 1566, die 23 Martij, ad inchoandam de Comitijs Auguſtæ indictis propoſitionem proficiſceretur.

Cur niue canet humus? Niuibus ſuper omnia fuſis,
Candida cur Niuei tempora Veris eunt?
Candida quòd Verè ſint Cæſaris omnia cœpta,
Candidus ut foret hic, Dij uoluere, dies.
Cur igitur Phœbi non fulget in æthere lampas?
Lampade Cæſarea terra poluſq; micant.

[illegible]VD IN EVNDEM.

Cur hodie can[illegible]ma Veris inhorrent,
Sithoniaq; Ceres canet amicta toga?
Fallor? an hunc Niueo Superi uoluere lapillo,
Et niue ſignari candidiore diem?
An potius, Niueo ſignentur ut acta lapillo
Omnia, quæ Niueæ Relligionis erunt?

ΟΥ ΘΕ'Ν – ἄτερ Μουσῶν καὶ Χαρίτων – Ο' – ΒΙ'ΟΣ.

S. Maieſtati T. perpetua
obſeruantiæ uoluntate
deditiſs.

CAR. Vtenhouius F. Gandauenſis.

ANTONII BONFINII DE REBVS VNGARICIS AD DIVVM VLADISLAVM SERENISSIMVM VNGARIÆ BOHEMIǼQVE REGEM PRÆFATIO.

CONTEMPLANTI mihi ſæpe, quàm felix & fauſta uniuerſæ Pãnoniæ Maieſt. ueſtræ fuit electio, Princeps ſereniſs. & quãtum illa utilitatis affert: indies profectò maior occurris, opinionem ſuperas, & animũ in altiorẽ trahis admirationẽ. Iam illud ſat exploratũ habeo, quod ex Apoſtolico ore proditũ eſt, omnem à Deo eſſe poteſtatẽ. Omnia enim, ut D. inquit Iamblicus, ita inſtituta ſunt, ut nuſquam uel minima quæq; à Deo deſerãtur. Vbiq; diuina unitas uiget, per quã res quæq; cõſiſtunt, ac perpetuo quodam mutuoq; circulo ad Deum ipſum, à quo & in quo ſunt, mirabiliter rediguntur: alioquin in nihilum cuncta proruerẽt. Ab unitate diuina omnia prodeũt, prodeũtiaq; unitatẽ quandam ipſis impreſſam retinẽt, Diuinæ unitatis imaginẽ, qua & reuocãtur in illam, & reuocata præficiuntur. Deus igitur, quũ nihil ordine duceret antiquius pulchriusq́;, cũ, ne qua res confuſione turbarẽtur, illis impoſuit. Varia edidit Angelorum agmina, ut alijs alia præſiderẽt: eosq; non ſolum cœlorũ orbibus, ſed corpora quoq; cœleſtia inferioribus præſecit, ut ſuũ res quæq; ſortita moderatorẽ, ritè gubernaretur. Multa quoq; ultrò naſcũtur, è cœloq́; ſunt ſortita ſemina. Præterea non modò curãdis uarijs rerũ generibus diuerſas Angelorũ præfecturas impoſuit, & ſuum cuiq; homini Calodæmona dedit: uerùm etiã ut res humanæ ritè gererẽtur, gentibus terrarum Principes delegauit: quos quidem eos eſſe uoluit, qui homines, quanto cæteris animalibus præſtant, tanto hi reliquis hominib. ſapientia & probitate præcellerent: hos Populorum paſtores appellat Homerus. Quorſum igitur hæc, Rex inclite, niſi ut te, quod quotidie facis, non tam hæreditario iure & humana optione, quàm Diuino iudicio, tot gentibus ac regnis intelligas eſſe præfectũ? Per me reges regnãt, & principes imperãt: inquit Deus. Quanquã præ cõpetitorum inuidia, bello carere nequiuiſti: à pace tamẽ & pietate, itẽ religione, clemẽtia & manſuetudine, fluctuãtiſsimi regni gubernationẽ auſpicatus es: atq; uitã, quàm his tuarũ uirtutum comitibus, carere maluiſti. Contrà, nõnulli à ferocia & crudelitate ſumẽdum initium eſſe duxerũt, diutinoq; bello & defatigãdos & exhauriendos populos arbitrati ſunt. Tu quũ nihil pace duceres antiquius, laborioſa quietis fundamẽta iecisti: & duobus circiter annis effecerę Pannoniæ, quod antehac nũquã illa nouerat, ociũ peperiſti. Tanta in omnes à Maieſt. tua integritas cum æquitate eſt exhibita, ut ab æquo nunquã examine declinaueris. Obaudis factioſos, delatoribus aures occludis, nõ credis quicquã temerè, multa diſsimulas, diſsidẽtes cõponis animos, inexplebilẽ auariciã coherces, ambitionẽ reijcis anhelantẽ: deprehẽdis artes hominũ, deprehenſisq; ſubrides. Ad hæc, inter omnes proceres amorẽ concordiãq; diſſeminas: non mutua refers odia, ſed exulcerata curas pectora, quod pleriq; principes (qui tyrãni potius quàm reges appellandi ſunt) ut inter diſcordes & infectos proceres facilius imperarẽt, ſanè contẽpſere. Dum hac fida uteris taciturnitate, quæ certè paterna dici poteſt, exploratas tibi omnium mẽtes habes. Dum reconditũ tuũ & occultũ ſemper habes animũ, mẽtemq; omnib. abſtruſam, cũ mira grauitate cõiunctã, nimirũ nemo eſt qui ſapiẽtiæ tuæ altitudinẽ expiſcetur. Acceſsit ad hæc, clemẽtia ſingularis, & manſuetudo ingens, qua omnes qui à tua fide defecerãt, et qui aduerſariorũ partes ſequuti ſunt, haud difficulter ſunt impunitate donati. Ex quo factũ eſt, ut hæc pientiſsimi tanquã patris indulgẽtia, omnes ſibi cõciliauerit inimicos: qua quidem indulgẽtia, ſi quis in poſterũ abutatur, is profectò non tam alijs quàm ſibi parabit interitũ. His igitur artibus, Princeps ſereniſs. æſtuantẽ Vngariã pacaſti, & longæ quietis fundamẽta iecisti, Numã Pompiliũ imitatus, Romu-

lus nāꝗ à bello urbē fundare cœpit, & armis amplificauit: cōtrà Pompilius, quā fundatā accepit, pace religioneꝗ muniuit. Nemini bellū, præterꝗ Turcis immanib. indixiſti: quib. cū perpetuò dimicare decreuiſti. Nec ſatis quidē adhuc tuæ pietatis officio factū eſſe putabas niſi de mortuis, non ſecus ac de uiuis hominib. bene mereri uiderere: D. Platonis uerbis admonitus: qui, Si uita defūctis, inquit, ex inferis redire liceret, nullā profectò rē aliā, mallēt, q̃; ut ſi bonū inter uiuos nomē haberēt, melius præſtarēt: ſin uerò malū, mutatis morib. bonū efficerēt. Seruatis ditionis tuæ populis, qui nūc uiuūt, ad antiquorū memoriā animū reuocaſti: effeciſtiꝗ, ut cū his illi æquè uiuerēt, quin etiam perpetua uita fungerētur. Nam Vnnorū hiſtoriā, qui Vngarorū fuere progenitores, à Matthia rege mihi delegatā, & paulò ante eius obitū iniunctā, ut cōſcriberē, ab origineꝗ mūdi ad hæc uſꝗ tēpora, quæcūꝗ memoratu digna interceſſere, memoriæ traderē, iuſſu tuo factū eſt. Omnia facile interitura reputabas, niſi quæ literarū uiuerēt monumētis. Eò tandē tuæ gloriæ nomē euectū eſt, ut omnes te uiuos & mortuos iuxtà promeruiſſe prędicēr, & utriꝗ immortales beneficētię tuæ gratias debere ſe ingenuè fateātur. Opus igitur hoc Maieſt. tuæ, ſumma eloquētia & eruditiōe præditæ, ut par eſt, iure dicamus: ut cuius beneficētia ſingularis ad ſcribendū impulerit, id eius Principis numini dedicetur. Sed utinā materiæ dignitati, auribusꝗ tuis labor iſte ſatisfaceret. Verùm quū te non tā iudicē elegerim, quā appellauerim aſſertorē, religioſa hac dicatura ne parū quidē ſortaſſe proficiā: quippe quæ omnē iudicij ſeueritatē, & inuidorū maledicentiā inclinabit. Ego autē hic ne Anaxilaū quidem & Theopōpum imitabor, ne quid prætermeū agam inſtitutū: qui in Hiſtoriarū procemijs Scriptores alios uarijs calumnijs ſuggillarūt. Sed mecū ſeueriſsimo cuiꝗ cenſorimitius eſt agendū: quandoquidē eā ſcribere ſum iuſſus Hiſtoriā, quæ grauis & recōdita eſt, ac nullis ferè Scriptorib. illuſtrata: & ſi qui reperiuntur, hi perꝗ pauci ſunt, ac ineptiſsimè barbareꝗ ſcripſere. Quis igitur gentis Scythicę geſta, uariaꝗ imperia, in tanta bonorū Scriptorū inopia facilè ſcripſerit? Proinde quanti momenti ſit res ipſa Scytharū, facile hinc intelligi poteſt. Aſſyrij, qui ſe primùm regnaſſe gloriātur, exiguā Aſiæ partē tenuerūt: quibus exactis, Medi in propagato regno, uix ad quartā uſque progeniē permāſere. Succedentes Perſæ, uniuerſæ Aſiæ, quāuis inſeſtata Europæ parte, uix CC. circiter annos dominati ſunt. Macedones, fractis Perſarū uiribus, poſt Alexandri auctoris imperij mortē facta ſeceſsione, ampliſsimū dominatū labefactarunt. Athenienſes oris tantū maritimis, quæ intra Pontū Euxinū Pamphiliūꝗ pelagus fuêre, annos uix LXVIII. imperarūt. Lacedæmones Pelopōneſum, reliquāꝗ Gręciā adepti, imperiū in Macedoniā uſꝗ protulerūt: mox à Thebanis afflicti, ne XXX. quidē annos regnaſſe dicūtur. Romani, domitis Carthaginēſib. rerū potiti, diutiſsimè uniuerſo orbi, quacūꝗ adiri poterat, iura dedêre. Gēs deniꝗ Scythica (aliorū pace dixerim, ne imperij Rom. Maieſt. lædere uidear) hæc omnia ſuperauit, & præſertim Gothi, Vnni & Vandali. Gothi nanꝗ proprijs ſedibus ab Vnnis eiecti, in Aſiam & Europā prorūpentes, Romanū ferè imperium deleuerūt, & in occupata adhuc Hiſpania imperāt. Vnni Vngarorū progenitores, qui adhuc latè dominātur, non modò Pannonias & Illyricum, ſed cum magna Italiæ parte Germaniā Galliāꝗ euerterunt. Vandali per Europam aliquandiu, graſſati primò Hiſpaniam, deinde Aphricā ſibi occuparunt. Quid Sauromatæ, tot gentium auctores, quid Longobardi, quid deniꝗ Sclauones, per tot nationes & linguas amplè diffuſi geſſerint, à ſeniorib. potius, quàm Scriptorib. accepimus. Quorſum igitur hæc? nempe ut omnes intelligant, me ne leue quidē onus ſubiuiſſe, hoc uolumine tot populorū geſta complexū. Quin & illud accedit, ut aiunt, imaginē noſtri animi eſſe orationē. Proinde princeps pientiſs. opus tibi dicatū æquo animo accipe: & immortales Deos imitare, qui paruo thure placātur, nec minima quæꝗ operantium munuſcula abominantur. Vbi ſi quid laude dignū inueneris, id Serenitatis tuæ Numini tribuēdum, quæ ad ſcribendum impulit, & aſpirauit: ſin uerò quid ineptū, rei magnitudini, imbecillitati meæ, ac tēporis breuitati imputādum, quæ fœtus edidit immaturos. Vale igitur felix, & Libros perlege; ubi cuncta Maiorum tuorū geſta, non ſine uoluptate ſumma, recognoſcere licebit.

ANTONII BONFINII RERVM VNGARICARVM DECADIS PRIMÆ LIBER PRIMVS.

SCYTHIA in parteis duas à Tanai fluuio tota diuiditur, qui è Riphæis mōtibus oritur: altera Europica, Aſiatica uerò altera: ab Occaſu Germania Viſtulaꝗ amne, qui è Sarmaticis montibus in Oceanū rectà contra Scandiauiā inſulam defluit, eodemꝗ mari terminatur: à Meridie Danubio, qui è Germaniæ iugis exoritur, & Illyricū attingit (Beſſorum lingua Iſter appellatur: ſexagintaꝗ fluminibus auctus, in Pontū deniꝗ Euxinū ſeptem oſtijs planè deuoluitur) itē Ponto, Hiberia, Albania, & Perſide: à Solis exortu ad Araxem fluuiū, & Seres uſꝗ protenditur. Hæc fœcundiſsima gentiū officina ſemper habita. Quin & inſulis longè fœcundioribus prædita, in primis Scancia, quā Scandiauiam Ptolemæus appellat, in quatuor inſulas ſanè diuiſa: cuius Occidentalia, Chaedini: Orientalia, Phauonæ & Phireſi: Meridionalia Gutæ & Dauciones: media Leuioni tenēt. Item præter hos Creſemiæ, qui ferarum ac auiū pecorumꝗ carne uictum trahūt, panis uſum ignorāt: & Suetani, qui eximijs equis, precioſisꝗ pellibus abūdant. Præterea Themices, Vagothi, Pergiones, Hallini, Liothidæ, qui feraciſsimos cāpos colunt, & Aluuli, Fumaitæ, Feruiri, & Scanthigothi bello aſperrimi: ad hæc Euagres Ottingis admixti, qui cum præruptis rupibus ferino ritu inhabitent, hoc nomine donati. Exterius Oſtrogothæ, Rauaricij, Vinouilethi, Suetidi, Cogeni, corporum proceritate præſtātes: ex quibus Dani promanarunt, qui proprijs ſedibus Herulos eiecerūt, & Daci deinde dicti ſunt. Neꝗ deſunt Grannij, Ganzij, Eunixi, Ethelcugi. Hinc illa Gothorū innumera multitudo defluxit, quæ Berigo rege in littus Oceani egreſſa, ſuperatis eiectisꝗ Vlmerugis, qui maritimā oram poſsidebant, Gothiſcanciam appellauit: mox finitimos Vandalos, quos pari uirtute compererat, ſibi conciliauit: Philimero duce, dum ſedes meliores quærunt, facto ponte, interiectas paludes traiecit, nondum media pars exercitus fortè tranſmiſerat, quū pons ipſe non ſine magna hominū pecudumꝗ iactura diffringitur: nam neꝗ qui traiecerāt, redire, neꝗ qui remanſerāt, ſubſequi potuere. Quum locus is tremulis paludibus & ingēti uoragine occluderetur, diu armentorū illic mugitus, & hominū ploratus (ut aiunt) auditus eſt. Philimerus cum reliqua manu Spalios, ſibi obuios, aggreditur: mox ad extremā Scythiæ partē, quæ Pontico mari adiacet, ſi Albanio Gothico ſcriptori credimus, rectà deſcēdit. Regionē quæ ad Arcticū polū recedit, Adogitæ incolunt: qui in feruētiſsima æſtate 40. diebus totidēꝗ noctib. perpetuas luces habēt: contrà, ſæuiente hyeme, pares tenebras. Ad Septentrionalē Oceanum inſulæ ſunt, quas cōgelato mari quū lupi adeunt, præ maximo frigore oculos amittūt: quin & in partibus his apes quicꝗ moliri nequeunt. Viſtula igitur fluuius Sarmatiam Europicā, quam nūc ex parte Poloniam dicimus, regionē latè diffuſam, innumerabilibusꝗ gentibus refertā, à Germania diuidit ab Occaſu. à Meridie Iazyges Metanaſtæ diſtermināt, qui Amadocis montibus eiecti, ad Danubij ripam confugerunt: & quicūꝗ inter Danubiū, & Sarmaticos Carpathiosꝗ mōtes, ac inter Germaniam Tibiſcūꝗ clauſi, uniuerſum tractū accolunt: itē ab Auſtro eam ſeparāt Sarmatici Carpathijꝗ montes, à fructu nimio dicti. poſt hos cōtinuata iuga ad Boryſthenis uſꝗ oſtia, ab exortu Iſthmus, Carcinitusꝗ amnis, & cum Buce Mæotideꝗ palude, Tanais, incognitaꝗ terra circūſcribit: Sarmatæ, ijdem & Sauromatæ ex lacertinis oculis appellati: ad Viſtulæ oſtia Gythones, Phinni, & contra amnē aſcendendo Sulones, Phrugunidiones, Auarini à leuitate dicti, Ombrones, ab imbribus appellati: item Anartophracti, Burgiones, Arſyetæ, Samboci, Plengitæ, & Beſsi: qui omnes ab exortu Venedicis Peucinisꝗ mōtibus clauduntur, & cōmuni nomine Poloni uocantur: præter Gythones, Venedicūꝗ ſinum, Pruteniumꝗ, Pruſsia Liuoniaꝗ maritima

nunc illa regio dicitur: & à Riphęis, Alaunis, Budinis, Venedicisq; montibus à tergo circundatur. In his Chromus fluuius, Rubon, Iurmites, & Theſenus: itē Sturni, Vibiones, Naſci, Acibi, Boruſci, Sabari, Pagoritæ, Agathyrſi, Sali, Carcotæ: & in Sarmatici Oceani littore Veltæ, Oſij, Carbonesq; populi. Nunc maritimū huius Oceani tractum à Prutenis Liuonijsq; habitatū, Indioari è uarijs nationibus coacti, atq; Eſti pacatum genus hominum, & Aiaziri ſanè bellicoſiſsimi, qui pecoribus tantùm & uenatu uictitant, occuparunt. Ammianus Marcellinus his Armephos, nimia placiditate cognitos, admiſcet: quos Chronius Viſtulaq; præterfluunt, & in Pruſia hodie continētur. Armephis Maſſagetæ, qui maiores Getæ interpretātur, adiacent. Item in Mediterraneis Alani, Sargetæ, Amaxobij †qui & Eſſedones, à curribus, quū erratiles domos habeant, uocati ſunt, & Bodini ueteres, qui ad Boryſthenis fontes habitarunt. Omnes hi, montibus undiq; circumſepti. Lithuania poſt Poloniam eſt, Venedicis Bodinisq; montibus obducta. E'Noruegiorum namq; iugis Boryſthenes oritur, ut pleriq; conijciunt, primigenijs fontibus copioſus: deinde multis amnibus adoleſcens, haud procul à Cherſonneſo in Ponticū mare deuoluitur. Lithuaniam Galindæ prius, Sudeniq; tenuerunt. Bodini, Gelonion urbem ligneā habitant. Iuxtà Thyſſagetæ, hoc eſt ſacri Getæ, à ſacrificando dicti, uaſtas ſyluas occuparūt, uenatu aluntur: quibus iuſtiſsimi mores, alimenta baccæ, maribus nuda capita, nemora pro domibus: quum ſacro ſancti habeantur, iuſtiſsimum confugientibus ſuo iure prębent aſylum. Vltrà Riphæus mons ipſe conſurgit, unde Tanais fluuius oritur: quem cadentes aſsiduè niues inuium uſq; adeò reddunt (ueluti Pomponius ait) ut intendentium aciem non admittant: ditiſsima deinde regio, ſed inhabitabilis, quādo gryphi, ſæuum & pertinax ferarum genus, aurum terra penitus egeſtum mira ſolicitudine cuſtodiunt, neq; quenquam id attingere patiuntur. Circùm Arimaſpi, Eſſedones, qui & Amaxobitæ, quū plauſtra pro domibus habeant, nūcupati: & (ut paulo ſuprà diximus) cæruleo capillo Agathyrſi, quibus mos eſt ora artusq; pingere, ueluti quiſq; maioribus præſtat: & his quidem notis, ut ablui nequeāt: item cryſtallorū, adamantis, ſmaragdorumq; copia non mediocris, ac lapillorum, qui ſint omnium precioſiſsimi. Neruis, qui & Neuri, fontium Boryſthenis accolæ, ſtatum ſingulis tempus eſt, quo pro arbitratu ſuo in lupos, iterumq; in eos, qui fuerant, mutentur. Eſſedones hæc ultima pietatis officia parentū funeribus exoluunt, utpote qui eorum corpora laniant, pecorum uiſceribus immiſcent, abominabili mox uoracitate abſumunt: capita ubi affabre expoliuere, auro culta, pro poculis uſurpant. Hoſtium cutibus equos ſeq; Geloni ueſtiunt. Melanchlęni atra ueſte utuntur: unde nomē illis inditum. Mars omnium deus eſt, cui pro ſimulachris enſes & tentoria dicant, humanoq; ſanguine ſacra faciunt. Plinius aliquātulum ab Ammiano diſſentit, dum Neuros apud Hypanis fontes, Gelonos uerò & Thyſſagetas, Budinos, Baſilitas & Agathyrſos ad Boryſthenis ortū fuiſſe aſſerit. Baſilides ab Hercule & Echidna genus ducūt, quibus mores regij, & ſagittæ tantùm arma, atq; ideo tale ſibi nomen compararunt. Gerrus, Baſilidas Nomadasq; ſeparat. Hypanis per Nomades & Hyleos fluit, qui à ſyluis ſumpſere nomen, & manufacto alueo in Bucem deſcendit. Super Agathyrſos ſunt Nomades, deinde Anthropophagi, qui humanis carnibus ueſcūtur, & idcirco execrabile nomen ſortiti. A' Mæotidarum tergo, à quibus palus nomen accepit, ultimi ſunt Arimaſpi. Poſtea Riphæi montes (ut paulo ſuprà dictum) ubi aſsiduus niuis caſus in pinnarum ſpeciem. hæc regio Pterophoros apellata, quia pinnarū more caſus niuium homines interficiant: ubi denſa caligo, ac gelidis aquilonibus perpetuus rigor. Poſt eos, ultra Aquilonem, Hyperborei: qui quum ultra uitæ terminum degant, hoc ſibi nomen inuenere. Regio eorū aprica, felici temperie, nullus hic noxius afflatus: pro domibus nemora, luci, cultusq; deorum. publicam priuatamq; diſcordiam ignorant, item morbos. longo æuo ſatiati, è quadam rupe ſe in mare deturbant: hoc ſepulchri genere utuntur. Quidam eos in prima parte littorū Aſiæ poſuere: alij medios fecere eos inter utrunque ſolum, Antipodum occaſum, exorientemq; noſtrum: quod nullo modo fieri poſſe,

†nunc Moſcouitæ

ri poſſe, tam uaſto mari interueniẽte, Plinius aſſerit. Si qua ſcriptoribus danda fides, ſemeſtrem hi lucem habent: matutinis ſerunt, metunt meridie, quum Apollinem præcipuè colerent, primitias frugum Delon mittere ſolebãt. Quas uirgines hoſpitijs gẽtiũ per aliquot annos uenerabiles ferebant: at ubi hoſpitij fides uiolata fuit, in proximis accolarum finibus ea deponere conſtituêre. Vltra Riphæos montes in littore Septentrionalis Oceani, unius diei nauigationi Bannonia eſt inſula, in qua ueris tempore fluctibus iaciatur electrũ, ſi Timæo credimus: deinde eſt Amalchium (ut Hecatæus ait) à Paropaniſſo amne, quod illius gentis lingua congelatũ mare ſignificat: Philemon Marmaruſſam à Cymbris, id eſt mare mortuũ, aſſerit appellari. Hæc eſt Cronium, & Baltiam immenſæ magnitudinis inſula: quam Pythias Baſiliã, quaſi reginã inſularũ, nominat. Sunt & Oomæ, in quibus ouis auiũ & auenis incolæ uiuũt. Neq; deſunt aliæ, in quibus equinis pedibus homines oriuntur, Hippopodes dicti. Item & Saneſiorum inſulæ, ubi nudi homines: & aliæ, in quibus prægrandes ipſorum aures tota corpora tegant. Mox, quum Oceanus in Sarmatiam Germaniamq; curuatus, Codanum ſinum faciat ingentẽ, Scantiã (quã pleriq; Scandinauiam uocãt) incomparatæ magnitudinis inſulam oſtẽdit: cuius portionem, ubi Hilleuionũ gens per quingentos diffuſa pagos habitat, orbem alterum appellãt. Quare ſi Getæ inde promanarunt, quos Gothos dicimus, & totam ferè Scythiam inundarunt, nemini profectò mirum uideri debet. Hæc ad Viſtulam uſque fluuiũ à Sarmatis, Venedis, Scyris & Hirris quõdam habitata, cuius ſinus Cylipenus dictus eſt. Subſequens uerò Lagnus, Cymbris conterminus. Prima nunc eius Sarmatiæ partis, quæ Polonia dicitur, ciuitas eſt Graccouia †, à Gracco ciue Romano nominata: innumeræq; aliæ, quibus parietes & muri ſunt lignei: ſed Graccopolis, clariſsimum habet ſcientiarum omnium gymnaſium. († Cracouia) Noſtro autem tempore, prima Sarmatiæ pars, quæ Iazygibus eſt finitima, Polonia dicitur: quæ uerò ab oſtijs Viſtulę per ſinum Venedicum extenditur, Pruſsia nominatur. Libonia per idem littus poſt eam in Septentrionem propagatur. Lithuania, à Pruſsiæ tergo Venedicis Bodiniſq; montibus circumducitur. Poſt Poloniam, uerſus Tanaim, Amaxouitæ: quos Maſſagetas eſſe dicimus. Vltra Lithuaniam uerſus Tanaim, Tartaria uera eſt: id eſt, Alania. A' mediterranea Sarmatia deſcendendo ad Mæotida, Tartaria falſa. Poſt Poloniam & Maſſomitas, ſi flectatur ad mare Ponticum & Mæotidem, Ruſsia eſt, uel Rutenia: eiuſq; populi, Ruteni, ad Tanaim uſque, inter montes ac mare, Mæotidaq; paludem protenduntur: ijdem olim Roxani, Roxolani ue dicebantur. Peucinorum & Baſternarum regio eſt, quæ à Peucinis Carpathijſq; montibus incipit, & inter Iſtri Boryſtheniſq; oſtia ad mare Euxinum protrahitur. Cæterum ubi de Sarmatia Europica ſatis dictum eſt, ad Iazygas reuertamur: ac regiones quæ Danubium, Pontum, Mæotidem, Tanaimq; tangunt, quando de mediterraneis Scythis nonnulla retulimus, ritè proſequamur. Iazyges, quos inter Germaniam & Daciam ſuprà diffiniuimus, patrijs ſedibus eiecti, Metanaſtæ, id eſt exules, cognominati ſunt: quibus olim oppida hæc, Vſcenum, Bormanum, Abiuta, Parca, Triſcum, Candauum, Paſsium & Partiſcum, & nunc Agria, innumeriq; pagi. Agria, ab Agrianis Illyrici populis, qui à Triballorum tergo habitabant, & condita & nominata eſt: qui traiecto Danubio in Partiſcorum agro conſedere, haud procul à Tibiſco amne. Aliqui ab interfluente fluuio, uel quòd gens agreſtis fuerit, & inurbana, nominatam putant. Tempeſtate noſtra hanc Vrbanus pontifex Agrienſis excoluit, qui diuo Matthia imperante claruit: uir tanti conſilij ac ſapientiæ compos, ut apud principem illum inuictiſsimum, primum locum obtineret, omnia regeret, quæſturam perpetuam † gereret, & per multos annos prætorij pręfecturam, qu Palatinatum dicunt: nec Vienrenæ quidem Alamanicæ pontificatu caruit: († Theſaurarium nunc uocant.) procero corpore ac obeſo, aſpectu liberali ac uenerãdo, probitate ſumma, moderatione non mediocri, inaudita negotiorum laborumq; tolerantia, profuſa liberalitate, & amore fuit in ſtudioſos non mediocri: uniuerſas principis curas obibat, imperium & omnia è ſententia gerebat, nullius un

quam ocij particeps, ut æternam domini ſibi gratiam compararet: iniuriarũ ſuarum diſsimulator egregius, & præ animi magnitudine, iræ ac indignationis uictor indomitus, omnia æquo animo perferens, utriuſq; fortunæ pari æquanimitate tolerator: amantiſsimus ſuorum, amicis deditiſsimus, uir gratiſsimus omnium, & cumulatiſſimus relator gratiarum: cui triginta milia circiter aureorum quotannis prouentus erant, ex quibus præter corpori neceſſaria, nil recondere uoluit: aulam ſemper frequentiſsimam nitidamq; habuit, maxima nobilium principumq; familia refertam: in menſa lautiſsimus, parciſsimus in ueſtitu: ueſtem ſolennem nunquam tulit pluris, quàm quæ triginta aureis uæniret, octo aureorum toga forenſi & domeſtica utebatur. In cæteris uerò rebus, uel quæ ad diuinum honorem, uel ad humanam pietatem beneficentiamq; facerent, uſq; adeò magnificus & profuſus, ut neminem illi parem eo tempore Pannonia uiderit. Præterea liberalitate, æquitate, temperatia, religione, miſericordia, comitate, magnificentia, fide ac dignitate tanta, ut omnes in amorem obſeruantiamq; ſui iurè conuerteret, & alliceret. Sæpe patrem illum optimum dicentem audiui, ſe nil præter lautum uictum, corporiſq; tecturam, ſibi ex hac uita uſurpaturum: cætera quæ ſuperarẽt, ſe in Dei honorem, & alienam utilitatem erogaturum. Nobilia paſcebat & fouebat ingenia, pauperes & calamitoſos mira beneficẽtia complectebatur: in literario ludo multos alebat, templa ædeſq; magnificas erigebat: ſuas eccleſias ſuperbis non modò ædificijs, uerùm etiam aureis ueſtibus ſcyphiſq; argenteis mirificè exornabat. Ita uixit, ut non ſuæ, ſed alienæ utilitati uixiſſe uideretur: & ſemper eſſe, quàm uideri maluit. Nemo quanti fuerit Vrbanus admiretur, quum tantum regem ſapientiæ ſuæ præceptorem habuerit: & qualis ille fuerit, hinc quiſq; conijciat, quantæ molis erat diuo tam abundè ſatisfeciſſe principi. Hic igitur non ſolum uirtute ac dignitate ſumma, ſed optima nepotum turba, uir omnium iudicio feliciſsimus potuit appellari: è quibus Stephanus Criſpus erat, nunc Syrmienſis (ut aiunt) epiſcopus declaratus, humanitate ſumma, moribus nobiliſsimis, item magna bonarum artium doctrina præditus, qui Vrbanum auunculum omni ex parte referebat.

Poſt Agriam (ut ad diuerticulum redeatur) Caſſiouia eſt, à Caſsio Romano ciue nominata, urbs herclè clariſsima. Et ad Metanaſtarum caput, Piſonium in Danubij ripa ſitum, quod pari modo conditoris nomen referre gloriatur, non parum Romanæ redolens nobilitatis. à Piſone nanq; nominatum, qui Pannonijs præfuit, & Thraces ad Myſios deficientes domuit, quorum captiui in uincula coniecti tantæ feritatis erant (ut ait L. Florus) ut catenas dentibus morderent. Aliqui à Piſone, Frugi etiam cognomento, qui à Valente fuit interfectus, uocatum opinantur. Hinc triginta milibus paſſuum Trenauia, & remotius in mediteraneis Nitria, Bochi fluminis accola; præcipiti curſu Danubiũ influentis. Paulo ſuperius in eadem ripa Golgotium, quod Scythica lingua Libera ciuitas interpretatur: item Trencenium, & Zolinum, ſub Piſonio. Quũ Danubius in plures alueos diuidatur, uariæq; inſulæ fiant, ex his nobilis habetur Samaria, quæ Scythia dicitur, & Comaron, priſcorum Scythiæ Aſiaticæ populorum nomina referentes. Arx ibi ad caput munitiſsima, & diui Matthiæ regis ingenti ſumptu elaborata: horti quoque regij, & uiuaria multa, amœniſsimiq; pagi. Deinde unius diei iter Vatia, à Vato eremita, in Danubij eremo degente, nominata: uel à Bacia, quondam iuxta Butrotũ ſita. ego autem à Vacianis puto, ſuperioris Pannoniæ populis, quos Ptolemæus planè commemorat. Hæc ſuo antiſtite Nicolao Bathoreo, uiro nobiliſſimo, oratore ſummo, Italicis moribus & diſciplinis ornato, nunc maximè gloriatur. Vetus nanq; Bathoreorum familia apud Vngaros magni ſemper habita, quam à proprio plerique pago, nonnulli à Batho Pannoniæ rege (cuius memor eſt Strabo) unà cum pago & Batia ciuitate, dictam eſſe arbitrantur. At Stephanus Bathor Dacorum tranſalpinorum dux, geſtorum bellorum gloria haud minus nunc domum illuſtrat: qui quum unà cum collega ſuo Paulo Kiniſio, diui Matthiæ ductu & auſpicijs in Turcorũ expeditionem proficiſceretur, deleto ingenti hoſtium exercitu, perpetuam ſibi laudem comparauit. A' Bathia triginta milibus paſſuum

ſuum

ſuum in eadem ripa remotum eſt Peeſtum,† in Budæ nouæ conſpectu ſitum,ac Pe- † Peſth.
ſti Italici quondam nomen imitatum:& à Peſtanis fortaſſe militibus,uigente quon-
dam Imperio Romano ædificatum.In montibus uerò Sarmaticis,qui Metanaſtas à
Polonis diuidunt, Cremnicia, Scemicia †, Solium † ſiue Biſtricia: in quibus auri † Schmecz
ſunt altiſsimæ argentiq; fodinæ,reginæ Beatrici à Matthia rege dono datæ. Poſt † Zoliom.
Iazygas iuxta Danubium Dacia ſuccedit, inter Tibiſcum & Hieraſſum Tyramq;
effuſa,& ab Axiace fluuio à tergo à Sarmacia diuiſa: in qua in primis Marmacia, un-
de Tibiſcus oritur,in Carpathijs montibus collocata,quã Marmaruſſam nũc appel
lant:ubi ſal,marmoris inſtar effoditur,& tanta quidem copia,quanta uniuerſæ Scy-
thiæ ſatis eſſe poſſet.Nec procul quidẽ hinc aqua inuenitur, in qua demerſum fer-
rum uertitur in cuprum.Vetuſti Daciæ populi fuêre Tauriſci, Cœſtobici: ſub his
Predanneſij,Rataceſij,Cauconeſij, Potulaceſij,Saldeſij,Cragiſſij,Biepheſij, Seuſij:
oppida quoq; uetera,Rauconium,Zerobora,Liziſſis,Tibiſcum,Decidana,Vlpia-
num,Vlpij Traiani colonia.Eodẽ nomine aliud Vlpianum in Myſia ſuperiore com-
memorãt,nam Crinitus Vlpius Traianus quũ Myſios & Dacos domuiſſet, in ſuæ
uictoriæ monumentum Nicopolim in Iſtri ripa cõdidit,& præ cæteris has colonias
deduxit, quas à ſuo nomine denominari iuſsit.Item in Danubio pontẽ erexit,opus
perquàm admirabile,ut Dion in Traiano ſcribit: cuius hodie quoque pilæ nonnul
læ ſpectãtur:ad quem in ulteriore parte Danubij Seuerinum † eſt oppidum, à Seue † Zeuria.
ro Imperatore conditum:quod magno adhuc præſidio aduerſus Turcorum impe-
tum Vngari tenent.Et Singidaua,Acmonia, Arcina,Zeuma,Dierua, Druphegis,
Paroliſſum,Napuca,Patruiſſa,Prætoria Auguſta,Salinæ:ubi nunc fortaſſe Marma
ruſſa,quæ olim Marmacia:itẽ Marcodaua,Appulum,Ziridata, Aquæ,Amutrium,
Pinum,Argidaua,Comidaua,Sornum,Triphilum,Ramidaua,Thyaſſum,Carſida-
ua,Paridaua,Vtidaua,Petrodaſa,Zuſidaua,Notindaua. Trans montes Carpathi
os extrema Daciæ regio ad Axiacem † fluuiũ uſq; producta,quam nunc Tranſſylua † Hierasus
niam † uocãt,pecoris,uini,frumenti,item auri & argenti feraciſsima: ubi amnes non † septem castra.
nulli aurea ramenta ferunt,auriq; fragmenta quandoq; ſeſquilibralia trahunt,quum
mõtibus ſit undiq; circumſepta in coronæ ſpeciem. In ſyluis iubati boues, & uri, ac
ſylueſtres etiam equi.utriſq; eorum mira pernicitas:at equi iuba ſunt ad terrã uſque
demiſſa:domeſticis per ſe eſt mollis alterno crurũ explicatu glomeratio.Regionem
hanc habitant Scythæ †,partim Saxones & Daci:mitiores hi, aſperiores contrà illi. † Zeleſt.
Olim Romanis Sarmaticiſq; colonis,ante Gothorum & Vnnorum eruptionem to-
ta Dacia complebatur,ut ex multis antiquorum lapidum inſcriptionibus conijcere
potui,& ex hac præſertim,quæ in Tranſſyluania nuper inuenta eſt:

L. ANNIO FABIANO TRIVM VIRO CAPITALIVM, TRIBVNO LEGIONIS II. AVG. QVÆSTORI TVRBANTIVM, TRIB. PL. PRAETORI, CVRATORI VIÆ LATINÆ. LEGATO LEGIONIS X. FRETENSIS, LEGATO AVGVSTALI, PRIMO PRÆFECTO PROVINCIÆ DARCOLOMARVM, VLPIANARVM, TRAIANARVM, SARMATICARVM: D. M. CIVIS SABINIVS, MILES LEG. XIII GLIBRES A'. RATIONIBVS, VIXIT ANNIS XXX. CIVI VALENS DVVM VIR COLETCOMINIA, FLORENTINA, PARENTES INEFFICACISSIMI PEV-RIO SATVRNINO, LEGATO AVGVSTALI, PRÆPOSITO'QVE CONSVLARI COLONIÆ DACICÆ, SARMATICÆ L. D. D. D.

Vltra Axiacem † fluuium Peucini,Carpiani,Baſternæ ſunt,& Chuni:qui natali ſolo
eiecti, in Vngariam uenerũt,et à diuo Matthia Danubij inſulam impetrarũt.pauco
pòſt tempore ſponte ſe orthodoxa fide noſtra initiarunt. Getæ uerò, quos Vala-
chos nunc dicimus,Pius † Flaccos appellat, à Tranſſyluania incipientes, inter Ty-
ram & Boryſthenẽ fluuium,ad Euxinum uſq; mare latius effunduntur. Pars uerò † Aeneas
quæ intra Tyrã,Ieraſſum & Danubium includitur,Moldauia, quaſi mollis Dacia, à Sylvius.
iunioribus nominatur:ſed Iſtro propior,Mõtanina nũc dicitur. Daui enim & Da-
ci ijdem ſunt, ac una lingua utũtur. In Tranſſyluania quondam hæc fuere oppida:

Carcodunũ, Metonium, Elpedana, non procul à Tyra, cuius accolæ Tyrogetæ dicti item Vibantenarium, Eractum, & metropolis eius Alba Iulia, à Romanis prius condita, deinde ab Albanis Scythis inſtaurata: Ladislao epiſcopo propontifice Vngarico, nobiliſsima Gereborum familia nato: uiro quidem probitate ſumma, non mediocri doctrina, pari eloquentia, regio nunc iſta cenſetur. hic cum fratribus quantæ ſapientiæ fuerit, & dignitatis, in Beatricis ſympoſio ſcripſimus: & ſi uita ſupererit, in hac hiſtoria ſuo loco referemus. Vltra Peucinos Ruſſia, quæ Rutenia nunc dicitur, tranſalpina regio, quam olim Bodini Hamaxobijq́, nunc Ruteni incolunt: quorum Leopolis, à Leone imperatore, pro parta Barbarorũ uictoria nominatur: metropolis profectò nobiliſsima, ubi celeberrimum uniuerſæ Scyhiæ celebratur emporium. In mediterranea uerò Dacia Varadinum: quod ſuo nunc antiſtite Ioanne, præſtanti Bohemorum familia nato, tantopere gloriatur, nec iniuria quidem: quando ſummo & libero fuit ingenio, animo excellenti ac magno, ineffabili comitate, liberalitate ſingulari, ac fide in diuũ Matthiam (cuius ſupremus conſiliarius erat) conſtantiſsima. Nemini unquam nocuit, profuit quibus potuit, inimicos iniuriarum obliuione & officio ſemper ſibi reconciliare ſolitus: maxima quæq; ſui domini mandata è ſententia, præ nimia ingenij dexteritate, peregit: ubicunq; fuit, ſemper oſtendit quanti Principis fuerit alumnus: nullam legationem obiuit, quam non honorificentiſsimè geſserit. Quare diuo Matthię ita gratus eſt habitus, ut perpetuò eius animũ ſibi obſtrinxerit. Varadinum Chryſus † fluuius interfluit, à Carpathijs mõtibus demiſsus: qui quum ramenta aurea deducat, ab auro nomen accepit. Cæterùm haud ab re futurũ arbitramur, ſi de Dacis aliquid ulterius exponemus. Daci, ijdem & Daui ſunt, Getisq; cognati: quando idem utriſq; ſermo. quin etiam ex eodem loco prodiere: ſed aliqui ex Scandinauia (quibus Iordanis, ac multi ſcriptores aſtipulantur) unà cum Getis, quos Gothos dicimus: pleriq; à Dais, qui ſunt in Scythia Aſiatica, ueniſse contendunt. Daæ nanq; (ut auctor eſt Strabo) Hyrcanię finitimi ſunt populi: qui Vnnorum, cæterorumq; Scytharum ritu meliores ſedes quæſiuere. Quare Daci & Getæ, non è Scandinauia, ſed ex Aſiatica Scythia, cum Occidentalibus Orientales populi uetuſtiores fuerint, rectius proueniſſe reputantur: quin & Dauorum & Getarum ſeruorum nomina, Athenis tantopere celebrabantur. Solebant enim ſerui, ut Cappadoces & Syri, à ſuis regionibus appellari. Nec deſunt, qui Dacos & Dauos à *δάϊς*, hoc eſt pugna, quum bellicoſiſsimi fuerint, nomen accepiſſe uelint: Getas uerò à geſis (quum ς in τ more Græco ſæpe mutetur) quæ Romana pila ſunt, appellauere. Geſus enim, longus contus eſt: ut in Geticis Critõ ſcripſit. Getæ in exortum, ad Pontum uergunt: Daci contrà, uerſus Germaniam ac Iſtri fonteis. Quòd Daci Daui ſint antiqua eorùm oppida teſtantur, utpote qui in Daua potiſsimùm exeant: ueluti Comidaua, Sergidaua, Decidaua, Marcidaua, quaſi Daua Marci, Decij, & Sergij. Sed Getæ, Græcis notiores: ſiquidem frequentius ad utranq; Iſtri ripam commigrabant, & modò Myſis modò Thracibus immixti uerſabantur. Triballi quoq; Thraciæ populi, quum idem cis obuenerit, eaſdem ſæpe tranſmigrationes tolerarunt: & eo potiſsimum tempore, quum finitimi aduerſus inferiores inſurgerent. Dion Pruſius, ſophiſta doctiſsimus, qui Apollonij Thyanæi & Eucratis Tyrij tẽporib. floruit, in Getas tanquam exul peregrè profectus, Getica edidit, ut Philoſtratus ait: ex quibus, res Getarum quanti habitæ fuerint, facile poſſet intelligi. Cæſar Auguſtus aduerſus Dacos quinquaginta milium olim exercitum miſit, ac uix Danubij ripa prohibere potuit. Aucto igitur plurimùm Getarum & Dacorum imperio, ad ducenta hominum milia exercitum amplificarunt: traiectoq; Danubio, prouincias populi Romani grauiſsimo bello infeſtarunt. Curio Daciatenus populi Romani ſigna tulit, ſed tenebras ſaltuum expauit. In Sarmatas uſq; Appius Piſo Rhodopen, Caucaſum penetrauit Lucullus, ad terminum gentium Tanaim, lacumq; Mæotim: nec aliter cruentiſsimi hoſtium quàm ſuis moribus domiti: quippe quum in captiuos igni ferroq; ſæuitum. Sed nihil Barbari atrocius uiſum eſt, quam quòd abſciſsis manibus relicti

† Keuareus.

pené ſu-

penè ſuperſtites uiuere cogerentur. Domitianus Imperator unam in Sarmatis expeditionem, cæſa cum legato ſimul una legione, & in Dacos duas neceſſariò ſuſcepit. primam, Oppij Sabini uiri conſularis gratia, quem ab hoſtibus oppreſſum ſenſerat: ſecundam, Cornelij præfecti cohortium prætorianarum, cui belli ſummam ipſe commiſerat. De Dacis, poſt bella uaria bis triumphauit: de Sarmatis, lauream Capitolino Ioui retulit. Tunc aras Flauianas ei dicatas Viennæ crediderim, quando Flauiæ gentis ille fuit. deinde quum Daci iterum defeciſſent, eos Traianus in ditionē ſuam redegit: & quum aſsiduo bello res Daciæ exhauſtæ forent, multas illuc colonias deduxit, in hodiernum uſq; diem Romanam linguam referentes. Neq; diutius id profuit. uam Galieni Imperatoris temporibus amiſſa eſt, quæ Aureliano deinde dedit originem: ſed Aurelianus Daciam, quam Traianus prouinciam ultra Danubium fecerat (ut Suidas & Eutropius aiunt) intromiſit, omni Illyrico Myſiaq; uaſtata: deſperās eam poſſe retineri, Romanos ex urbibus & agris Daciæ abduxit, eamq; in media Myſia collocauit, ac Daciam appellauit, quæ nūc ſuperiorem inferioremq; Myſiam diuidit: & quum illa antè in læua Danubij fuerit, in mare fluentis, nunc in dexteram ab Aureliano translata. Quin & Licinius Imperator à Galerio declaratus, è Dacia fuit oriundus. Daci quondam ſuperatis bello Boijs & Tauriſcis, totam ferè Illyrici regionem deſolarunt: & Scordiſcos, olim Galatas appellatos, cum Illyricis & Thracibus promiſcuè uiuentes, grauiter infeſtarunt: deinde in belli ſocietatem acceperunt. Getæ, à Romanis (ut ait Plinius) Daci dicti ſunt: de quibus infrà latius diſſeretur. Dacia, Gothia, & quum à Gepidis Gothorum cognatis deinde occupata fuerit, etiam Gepida dici poteſt. Galieno imperante, Gothi Græciam, Macedoniam, Pontum & Aſiam deuaſtarunt. Danubius è Germaniæ montibus oritur, haud procul à Rauracis iugis, limitibus Rheticis, per latiorem orbem protentus, receptis ſexaginta fluminibus ferè nauigabilibus: bis decies circiter milib. paſſuum uagatus, ſeptenis tandem oſtijs in Euxinū mare deuoluitur. è dextrà Rhetos, Vindelicos, Noricos, item Pannonias, Myſias: ad læuam, magnam Germaniam, Iazyges, Metanaſtas, Dacos & Getas habet. Nilo duntaxat inferior: glacie congelatus onuſta plauſtra, ingentemq; exercitum ſuſtinet: & tunc à naturæ deficit officio. Nam quum ad Pannoniarum defenſionem, tutelamq; Imperij Romani, naturæ iuſſu iam emerſerit, ne à ſæua Barbaria incurſaretur, uæſaniente bruma, ut Germanis & Scythis aliquantulum blandiatur, quando ſui ſunt accolæ, eorum pedibus calcari ſe patitur. Quum Illyricū attingit, Iſter, ab Iſtro rege nominatur. cuius duo filij, Elorus & Actæus: quos Philoſtratus (quem in Nouę ciuitatis obſidione, diui Matthię iuſſu è Græco traduximus)

Philoſtratus.

ſcribit, ex Homeri ſententia, clariſsimos quondam habitos, Myſis Troianiſq; auxilio fuiſſe. Item in bello quod ad Troiam geſtum eſt, maximus Aiax aduerſus Myſos ſe, & unò cū Patroclo Achillem: aduerſus Hemō filium Martis, Diomedem, Palamedem, & Stelenum: aduerſus eos qui ex Iſtro uenerunt, Atridas & reliquos oppoſuit. At Iſtri filij, Scytharum duces, qui Hectoris inſtituto quadrigis pugnabant, quum in hoſteis forti animo irruerent, Aiaxq; ſcuto acriter inſonuiſſet, deterritis reſilientibuſq; equis, turribus excuſsi, palantes Scythæ fugitabant: iſti uerò quum obſtinaciſsimè pugnarent, ambo cæſi. Ante eruptionem, Peuce eſt inſula: quam quum Baſtarnæ occupaſſent, Peucinorum accolæ montium, inſulam quoq; Peucen appellarunt, à picearum ſyluarum multitudine, Peucini dicti ſunt. Inferius & ſuperius inſulæ multæ, non pari magnitudine: quare præ cæteris celebratur primū Iſtri oſtium. Et Peuce deductum, Hieroſtomon dictum, quaſi Sacrum os: neque procul Iſtripolis, ab amne nominata. Iuxta Peucen, magna palus oritur: ſupra Iſtripolim quoque lacus eſt tribus & ſexaginta milibus paſſuum ambitu, quem Halmirim uocarunt. In Peucinis igitur, interamnis Achillea † urbs eſt, à Turcis nuper occupata,

Kiliæ.

Achillis regioni dedisſima: quam Leuca, Dromus quoq; (ut inferius oſtendetur) affirmat. Secundum, Narcoſtomum, à congelatis ſtupidiſq; piſcibus, quorum magna ibi copia capitur, appellatur. Tertium, Caloſtomum, à lignis uel bonitate uocatum,

tum,

tum. Contrà à falſitate quartum, quod Pſeudoſtomum nuncupãt: & inde inſula Conope, quæ à culicum multitudine ſibi nomen inuenit: & Diabaſis, à tranſitu nuncupata. Quintum os, Borioſtomũ, quod ſpectat ad Boreã: Stenoſtomum uerò ſextum, ſed anguſtum. Spireſtomum denicp ſeptimum, quòd ſpiras latius obducat, à palude nigra defluens, quam Tiſagolam Ptolemæus appellat, non procul Arpis eſt ciuitas. Poſt Sacrum, tria ora ſunt exigua & anguſta. Ephorus quinq; tantum Iſtri oſtia ponit, poſt ſeptena Iſtri ora. præter mare Ponticum, uaſta planicies aperitur, aquarum indiga. Quã † quum Darius Hyſtaſpis filius intraſſet, traiecto Iſtro, quum aduerſus Scythas bellum gereret, parum abfuit quin cum exercitu toto deleretur. deinde Lyſimachus in expeditionem contra Dromichetem Getarum regem profectus, eãdem neceſsitudine adactus in hoſtis poteſtatem deuenit: at quum clemẽtem hoſtem nactus eſſet, incolumitate donatus abijt. In hac ſolitudine omnes Scytharum ſunt gentes, ut Plinius ait: quarũ alias tenuere Getæ, alias Sarmatæ, utpote Hamaxobij, aut Aorſi: alias degeneres Scythæ, qui à ſeruis orti ſunt: aut Troglodytæ, mox Alani ſunt, & Roxolani. Ab oſtijs Iſtri ad Tyram noningenta ſtadia interiacent: in medio ſpacio lacus duo, & quidem ingentes: altero portus loco uti licet, ore caret alter. Planiciei uaſtitatem Britholagi † habitant, à leporum grauitate nominati: oppida uerò, Tremes, Cepolium: montes Macrocremnij, Claros, & prope Tyram Hermonactus. Sed hinc hiſtoricorũ magna diſſenſio. aliqui ſunt qui Getas, quos Gothos dicimus, è Scandia profectos, inſulam fuiſſe contendunt, tempore Tyberij. Ælius Cato, ex Tranſiſtriana regione quinquaginta Getarum milia in Thraciam habitatum deduxit: quæ gens Thracum lingua utitur, & adhuc habitat, Myſicp uocantur. Græci (ut auctor eſt Strabo) Getas Thraces eſſe arbitrantur, ueluti Myſi: quãdoquidem utrique Thraces, & quos nunc Myſos uocant: à quibus Myſi quoque illi promanarunt, qui in Aſia, inter Lydos, Phrygas & Troas habitant. Item ipſi quoq; Phryges è Thracibus duxêre genus, quum olim Bryges dicerentur: quemadmodum Medobithynos, Bithynos & Thynos nominatos accepimus. Poſidonius de Myſis, Thracibus & Getis multa refert admiratione digniſsima: quando religioni dedititiſsimos, à carnibus abſtinentes, perpetuicp cœlibatus non parua ex parte obſeruatores fuiſſe ſcribit, melle tantùm ac lacte caſeocp ueſci ſolitos: atq; idcirco Deicolas, & Capnobabas, id eſt fumi conſcenſores appellatos: nonnullos è Thracibus, qui ſine mulieribus uitã exegerint, Ctiſtas uocatos, quaſi creatores, honoriſq; gratia ſacroſanctos habitos, & omni denique libertate donatos. Menander ille Comicus idem ſentiens, Thraces (itiquit) uniuerſi, nos præſertim Getę (nam eorum indigenam eſſe me ipſe glorior) prę cęteris continentiam nimis agimus. Et ſubdit: E nobis uxorem ducit nemo. Quare Getis maximum fuit diuinarum rerum ſtudium, quod carnium quoque abſtinentia uehementer auxit. Poſt hæc, è Getarum gente quendam Zamolxin nomine, Pythagoræ ſeruiuiſſe ferunt: ab eocp ne mediocrẽ quidem diuinarum rerum cognitiouem didiciſſe: ad Aegyptios peregrinatum, nonnulla ſuis artibus addidiſſe: in patriam reuerſum, in ſummo honore apud ſuos habitum: auguria, prodigia, ſomnia præſagiuiſſe. Proinde regem Getarum ultrò animum induxiſſe, ut optimum diuinæ uoluntatis interpretem, ſibi in regni ſocietatẽ hunc philoſophum adſciſceret: in primis peculiaris Dei ſacerdotem fuiſſe deſignatum: deinde pro deo habitum, ſpeluncam ſubterraneã, ac alijs inuiam ſubiuiſſe: nemini præterquam regi, regijſq; miniſtris colloquẽdi feciſſe poteſtatem: ibi deorum more oracula reddidiſſe, edicta ediδiſſe multa. Demum morem hunc ad Tyberij uſq; tempora perduraſſe, quo ſemper aliquis ſanctiſsimis præditus inſtitutis inueniretur, qui Regi cõſiliarius foret. & pro deo à Getis coleretur. Cæſaris Auguſti tempore, qui aduerſus Byrebiſcã Getarum regem comparauit exercitum, Deceneas hoc honore in Sacro monte, cui Cogeono nomen erat, fungebatur. Quare ſi Græcis credimus, magna auctoritate præditis, & Getę, quos pro Gothis habemus, è Thracibus duxêre genus: quó nam pacto è Scandia, ſiue Scantia proruperę? Immò Iordanem, cæteroſq; ſcriptores, qui eum ſequuti ſunt,

† Herodotus libro 4.

† Niulbi-zenuek.

ſunt,mentitos eſſe confitebimur: niſi fortaſſe Thraces quõdam Getarũ Myſorũq; progenitores,è Scãdia primùm effluxiſſe dixerimus: aut Apollodorum Eratoſthenemq; ſequamur,qui Homerum cæteroſq; ſcriptores antiquos Græcarum tantùm rerum noticiam habuiſſe fatẽtur,reliquarum uerò longè poſitarum peritia caruiſſe. quumq; flumina circiter quadraginta Pontum influant: neque Iſtri,neq; Tanaidis, neq; Boryſthenis,neq; Hippanidis,neq; Phaſidis,neq; Thermodontis & Alidis,qui celeberrimi ſunt,ſeciſſe mentionẽ:ne de Scythis quidẽ, quos claros quoſdam equarum mulſores, Lactiphagos Abioſq; nuncupat: & fortaſſe non immeritò, quando ea tempeſtate mare illud nulli patuit nauigationi. Proinde Axenon,inhoſpitabile nuncupatum,ex frequenti procella,& Scytharum immanitate,qui hoſpites immolare,& humanis carnib.ueſci,& caluarias pro poculis uſurpare ſolebant,Pontus quõdam inacceſsibilis erat. at ubi Iones in littore urbes condidere, Euxinus, benignus hoſpes appellari cœptus eſt. At quis'nam Homerum Scythas ignoraſſe,dicere auſit, ſi Lactiphagos, Abios & iuſtiſsimos nominarit: quũ carros pro domibus haberẽt, Nomades & paſtores eſſent,nulla laborarent auaricia, onus pro onere darent,uxores cum liberis è Platonis inſtituto communes haberent:nihil priuatum,præter cyathum & enſem,poſsiderent: miræ ſimplicitatis homines,nulla malicia & ambitione laborantes,contentos paucis,& longè nobis continẽtiores: His quondam moribus Scythæ præpollebant. At ubi mare à nobis nauigari cœptum,maritimi Scythæ noſtris moribus coinquinati:eos continuò delicię,uoluptates,maliciæ magnitudo,auaricia,malarum artium officina,protinus inuaſit. mox deteriores effecti,hoſpites mactare,agere latrocinia,luxuria molleſcere,tractare ſordida lucra,dum manſuetiorem exterorum uitam guſtant, effœminari,corrumpere priſcorum mores,pro ſimplicitate maliciam inire,immutare ſerè omnia. Quare uiri quondam ſanctiſsimi fuêre Scythæ,ut Strabo aſtipulatur:ac tales,quales ab Homero ſcribuntur. Quinetiam Scythicam ſimplicitatem,Perſarum,Aegyptiorum,item Babyloniorum & Indorum teſtantur epiſtolæ. Anacharſis philoſophus,& Abaris,qui ab Auaribus Vnnorum ſocijs duxit originem,& pleriq; alij in Græciam ſapientiæ cupiditate peregrinati,perpetuam idcirco laudem ſibi compararunt:qui gentile quoddam præ ſe ferentes inſigne,ingenitam iuſticiam,facilitatem,lenitatemq; redolebant. Alexander in expeditione aduerſus Thracas,quum Triballos incurſaſſet, Syrmumq; Triballorũ regem perſequeretur,in Peucem Iſtri inſulam confugientem(unde Syrmium poſtea denominatum eſt)nauigiorum inopia remoratus eſt:tranſgreſſus in Getas, captam eorum urbem ſubuertit:mox acceptis ab illa gente & à Syrmo rege muneribus,eueſtigiò ſe recepit ad ſuos. Dromicheres Getarum rex,quum ſucceſſorũ Alexandri temporibus Lyſimachum inſeſtantem cepiſſet: Ne mortalibus (inquit) talibus bellum inſer,ſed potius pro amicis habeto. deinde hoſtem male meritum,hoſpitaliter donatum dimiſit,taliq; beneficio eum ſibi perpetuò obligauit. Anacharſis uerò,ut Ephorus aſſerit,è Sacarum genere fuit,qui Aſiaticam Scythiam frugiſeram incolunt. hic moderatione,prudentia,ingenijq; præſtantia inter ſeptẽ Sapientes annumerari meruit. Folles ignis exuſcitatores,bicipitem anchoram, rotamq; figularem inuenit,de quo multa Diogenes ipſe ſcribit. Sed quando in Getis & Scythis aliquandiu fuimus immorati,nunc ad diuerticulum redeamus. Harpis non procul à palude Thyagola,urbs quidem uetuſtiſsima:cui ab Harpyis nomen inditum. Phenæus enim(ut auctor eſt Homerus)ab Harpyis in terram Lactiphagorum,ideſt Getarum,ductus eſt:qui ſobrio uictu ſunt,& parco,ſanctis legibus utuntur, externis inexpugnabiles & inuicti,ac nullo auariciæ morbo laborantes. Poſt Iſtri oſtia,maritimam Ponti uerſus Tanaim peragranti oram, Tiras in primis fluuius occurrit: à cuius oſtio quingentorum ſtadiorũ interuallo inſula Leuce, Achilli ſacra,proſpicitur:de qua multa Philoſtratus è Proteſilai uerbis cognitione digna ſcribit:Neptuno Tethida pro nouo ſolo ſupplicaſſe,ut aliquam his qui è Theſſalia ſorent,incolendam inſulam daret. Hunc reputãtem Ponti longitudinem,nullam inhabitabilẽ inueniſſe:quum Iſtrum,

Boryſthe-

Boryſthenē, & Thermodonta, qui immenſis perpetuisꝗ gurgitibus in Pontum deferuntur, reputaſſet: unum ex his omnibus profluentē exaggeraſſe, in Pontoꝗ inſulam ſtatuiſſe, eius longitudinem triginta fuiſſe ſtadiorum, quatuor uerò latitudinē: mox ibi pteleas albasꝗ arbores fuiſſe ortas, unde inſulæ nomen inditum: aliàs templum in mirum amœnitatis ornatum circumſtare, hæc deum Achilli ac Helenę incolendam dimiſiſſe: ibi templum utriuſꝗ religioſiſsimum, & utriuſꝗ ſtatuas fuiſſe poſitas, quæ ſe mutuò non conſpiciunt: nam Helena ſpectat ad Aegyptum. quin & Neptunum & Amphitritas, item Nereidas, cęterosꝗ amnium dæmones, qui in Mæotidem Pontumꝗ conueniunt, ibi ſua coniugia frequentare: albas adhæc aues inſulam habitaſſe, & confirmaſſe nomen. omnes Græcos, cæterosꝗ Barbaros Ponti accolas, tali ſeſe hoſpitio abſtinere: Achillem & Helenam ibi conuiuia agere, in canticisꝗ quotidie uerſari: mutuum amorem, Homerumꝗ præconē, perpetuo cantu reſonare. Præterea eſſe famam, mercatorem quendam hanc inſulam quādoꝗ frequentaſſe: huic apparuiſſe Achillem, retuliſſe quę ad Troiam geſta ſunt: grato hoſpitio, & lauto prandio excepiſſe: mox imperaſſe, Ilium nauigaret, Troademꝗ puellam adduceret, quæ una è Priamidum ſanguine ſupererat. Quod quum ille feciſſet, ab Achille mirificè laudatum: ac iuſſum, ut eam (quando Leucen mulieribus adire nefas erat) in ſua naui cuſtodiret: mercatorem ab eo non ſine multa pecunia dimiſſum: neꝗ adhuc ſtadium abnauigantē, puellæ ululatus audiuiſſe, immaniter ab Achille diſcerptæ. De his hactenus: nunc ad Tyram fluuium reuocetur oratio. In eius oſtio turris Neoptolemi, & uicus Hermonactis appellatus. Nā Achillis filius, ut aliqui opinantur, iuxta paterna monumenta ipſe quoꝗ aliquid ædificare uoluit, quod non aſſentior. immò à Neoptolemo Mithridatis filio nomen aſſumpſit: qui æſtate nauali, hyeme uerò equeſtri prælio Scythas ſuperauit: & ut exitum Tyrageris obſtrueret, in Tyræ oſtio turrim erexit. Tyras, à Tyrijs mercatoribus dictos arbitror: qui lucri cupiditate ducti, non modò primi cum Ionibus mare Ponticum, ſed Hiſpanum quoꝗ & Gaditanum penetrarunt, ut argentum ſyluarum incendio conflatum è Pyrenæis montibus purpuræ commercio referentes, ſe ditarent. Phœnices primi cymbam, & ſiderum in nauigando obſeruationem inuenerunt. Ad amnem urbs Tyros: quę etiam Ophiuſſa dicitur, quum O Phœnicum dici debeat, à Phœnicibus nuncupatum. Aduerſo nanque flumine nauigantibus, à dextra Niconia, à lęua eſt Ophiuſſa. Getæ, Tyræ accolæ, Tyragetæ uocantur. Neꝗ procul eſt inſula Parthiſama, quam Tyragetæ incolunt, à Pſeudoſtomo Iſtri oſtio centū triginta milibus paſſuum ſanè remotam: mox † Axiacæ, fluminis cognomine uocati. hi quum ſagittarij ſint egregij, quaſi ſoli ſagitta digni haberi debent. Vltra iſtos Crobogigi, ac Rhode flumē: item ſinus Sagaricus, & portus Ardeſus. A' Tyra centum uiginti milibus paſſuum Boryſthenes abeſt, quē Boreæ robur interpretantur, quando inde defluit, nauigationi commodus: dulci aqua, piſcibusꝗ optimis præditus. Huius lacus ingens, & oppidum, quod quindecim milibus paſſuum à mari recedit, eodē nomine appellatum: hoc à Mileſiis conditum, modò Olbiam, propter diuitiarum beatitudinem, modò Miletopolin uocarunt. Optimum hîc ſolebat haberi emporium, quò Gręci Scythæꝗ omnes confluebant: item in littore portus Achæorum. Ab Achillis inſula Leuce, centū uigintiquinque milibus paſſuum eiuſdē Cheronneſus abeſt, in gladij formā porrecta in tranſuerſum: quā ab exercitatione ducis Theſſali, Dromon Achilleum nominarunt. Agrippa, eius longitudinem octoginta milibus paſſuum conſtare aſſerit. uniuerſum illum tractum Tauriſci, Scythæ & Sarmatæ tenent. Succedit deinde ſylueſtris regio, & Hyleum mare, à ſylua, qua circundatur, nominatum.

† ἄξιοι τοῦ τοξεύειν.

Vniuerſa igitur regio (ut ait Strabo) quæ inter Boryſthenem Iſtrumꝗ ſuperiacet, prima Getarum eſt ſolitudo: poſtea Tyragetæ. quos Sarmatæ ſubſequūtur, cognomento Iazyges, & qui Baſilici dicuntur, & Geurgi: quorum pars maxima Nomades, & paſtores: pauci terram colunt. Baſtanæ mediterranea tenent, Tyragetis Germanisꝗ uicini, & à Germanis fortaſſe originem ducunt. diuiduntur in uicos plures,

ac

ac nationes. nam Adnobi quidam dicuntur, & Syndenes, Baſtarnarum: qui Peucen Iſtri inſulam occuparunt, Peucini dicti. Roxani, ad Aquilonem recedunt, inter Tanaim & Boryſthenem campeſtria paſcuntur. Totus ille tractus Aquilonaris, è Germania ad portas uſque Caſpias, campeſter eſt, & planus. Hanc planiciem, Ruſciam nunc uocant, in Albam Nigramq́ꝫ diſtinctam. Contra Roxanos expeditionem Mithridates Eupator miſit, Taſio duce, cum his pugnatum: qui maxima ex parte trucidati ſunt. Ex crudis boum corijs thoraces & ſcuta conficiunt: item ad lædendum enſe, arcu, lanceaq́ꝫ utuntur. Ex hoc genere plures ſunt gentes. Nomades in curribus uitam degunt: per herboſam planiciem uagantur: tentoria ferunt pilo contexta: pecora ſecum ducunt, unde uictum carpant, quum lacte, caſeo, carneq́ꝫ ueſcantur: & hos nunc pleriq́ꝫ Tartaros uocant. hyeme ad Mæotim præ frigore deſcendunt, æſtateq́ꝫ per Mediterraneos campos diuagantur: idcirco aſinis carent, quũ animal ſit frigoris impatiens. boues quoq́ꝫ cornua non habent, quum algori ſint obnoxia: equi puſilli, magnæ contrà pecudes: hydriæ congelata aqua, quamuis æneæ, tamen ſcinduntur. Itaque ut hæc ordine referamus, inter Boryſthenem & Hypanim, à montibus incipiendo, Lenium eſt oppidum, Amadoco, Barſacum, Nioſſum, Azaaria, Sarurum, Serinum: metropolis eſt Olbia. Inter Hypanim & Carcinitẽ Tauroſcythæ, Tamyraca. deinde Achillis exporrecta peninſula in faſciæ ſpeciem, quemadmodũ ſuprà diximus: ubi Bonus portus, Cephaloneſus, Myſiaris, Dianę lacus, & Sacrum promontorium. A Dromi tergo ſinus Carcinites, qui peninſulã à Taurico Cheronneſo diuidit. Inter Carcinitem fluuium, & Paſiacem, Nauari, Nauarumq́ꝫ oppidum: deinde Taracaua, Paſyris, Hercabum, Tarocca, Carcina & Neontichum, quod Noua mœnia interpretamur: & mox Iſthmus Tauricæ Cheronneſi, inter Carcinitem ſinum Piciamq́ꝫ paludem interiacentis: in quo Taphros in primis oppidum, deinde Eupatoria, Batrace, Dandaca, Paruula, Cheronneſus, Criumetopon, in arietis frontem eductum promontorium, Corax, Lagyra, Iſtrianus fluuius, Theodoſia† urbs præſtantiſsima, Nymphæa, Panticapæum, Myrmacæũ promontorium, Parthenium, Zenonis, Cheronneſus, & Heraclium à Romanis libertate donatum, Megarice quondam appellatum, quod quinq́ꝫ milibus paſſuum ambiente muro Græciæ mores cuſtodiuit. In Mediterraneis uerò peninſulę Tauricæ ſunt hæc: Cimmerium, Bion, Paroſta, Taurona, Paſteſgya, Illurata, Tyrictica, à Tyris poſſeſſa, Zephyrum, Partacra, Chytæum, Argola, Tabana. Heraclium autem, Heracleñſium eſt colonia, qui Pontum accolunt. Eodem nomine Cheronneſus dicitur, quæ à Tyro fluuio ſtadijs quater milibus & quadringentis, ſi per mare nauigetur, diſtat. Parthenium, à uirgini cuidam dicato ſacello cum ſtatua, nuncuparunt promontorium: centũ ſtadijs ab urbe abeſt, tresq́ꝫ portus efficit, ubi Cheronneſus exciditur. Pactorum portus eſt, anguſti quidem oris, in quo Tauri gens Scythica, aduenientibus inſidias latronũ more tendere ſolent. poſt hunc alius portus eſt, quem Conuntem uocant. poſt hunc Cheronneſus eſt, urbs à parua Cheronneſo, in qua ſita eſt, nominata: libera quondam, ac ſuis uſa legibus: deinde à Barbaris infeſtata, eò neceſsitudinis adducta, ut Eupatorem Mithridatem aduerſum Barbaros bellaturum, ſibi præſulem & propugnatorem elegerit. Qui ſimul in Cheronneſum miſit exercitũ, & cõtra Scythas arma tulit: receptoq́ꝫ Scyluro cum filijs octoginta (ut Apollonides aſſerit) in Boſporanorũ regum ditionem eam redegit. Contra Criumetopum promontorium, ultra Cimmericum Euripum, Carambis opponitur, Paphlagonũ promontorium. In eadem regione etiam Cimmerius mons, ubi magnus olim Cimmeriorum apud Boſporanos fuerat potentatus. Et nunc iuxta Euripum Cimmericum eſt Capha, nobiliſsima Genuenſium colonia, quæ uniuerſæ nunc Sarmaticæ Cheronneſo ſuum nomen dedit. Panticapæum, olim Boſporanorum metropolis erat. Cimmerij nanq́ꝫ ad Ponti dexteram, Mediterraneã regionem incolentes, in Ioniam uſq́ꝫ diſcurrebant: deinde à Scythis eiecti ſunt, & Scythę à Græcis, qui has ciuitates habitarunt, uocantur. Boſpori fretum inter Panticapæum & uicum Achilleum eſt uiginti

nunc

 ſtadiorum,

ſtadiorum, & congelato freto pedibus utrinq; tranſitur. Quare quodcunq; Mæotidis oſtium continet, Cimmericum ſinum appellant. Contra hunc obſtare Trapezuntem montem ferunt, qui ciuitati ad Tybaraniam & Colchidem pertinenti nomen dedit. Poſt hunc Theodoſia in uberrimo loco ſita, & à conditore ſortita nomẽ: cui portus eſt centenarum capax nauium. Deinde Panticapæũ ciuitas Boſporanorum, in Mæotidis ore poſita. Interuallum, quod inter Theodoſiam & Panticapęum eſt, quingenta & triginta ſtadia non tranſcendit, multis uicis inſignibusq; habitaculis, & mira fertilitate prędi tum: in medio Nymphæum, cum optimo portu. Panticapæi arcem à Mileſijs conditam legimus: hæc Leuconis, Sagauri & Pariſadæ temporibus, unà cum uniuerſa Mæotidis ora ſub regali imperio regebãtur. Pariſades autem regum ultimus, quũ grauiſsima Barbaris tributa pendere nequiret, Mithridati tradidit imperiũ: ipſe inter deos deinde relatus. uicto Mithridate, in populi Romani ditionem uenit. Os Mæotidis, quod Boſporus Cimmericus appellatur, in anguſtiſsimum terminatur Euripum. Parthenio, Achilleus uicus qui in Aſia eſt, obijcitur. Cheronneſi regio in mare declinans, Theodoſiam uſq;, tota frugifera & campeſtris, ubicunq; colitur, ter decuplum legitur, centum & octoginta modiorũ milia frumẽti, nomine uectigalium Mithridati Eupatori ſoluebantur: quin & cum Aſiaticis locis circa Syndicen attingentibus, argenti talenta circiter ducenta milia. Gręci ueluti à Mæotide ſalſamentaria, ita frumentarios hinc commeatus accipiebant. Leuconem Cheronneſi regem, ducentas ac decem modiorum myriadas Athenienſibus è Theodoſia ferunt tranſmiſiſſe: quum ſupra peninſulam Tauricam ſint Nomades, qui equinis carnibus aluntur, & uarijs incurſationibus non perſoluta tributa uindicabant. Aſſandrum Hypſicrates, in Iſthmo murum mille trecentorum & ſexaginta ſtadiorũ ſpacio ad Meridiem uſq; duxiſſe, ad ſingulaq; ſtadia turres decẽ erexiſſe ſcribit, ut Barbarorũ impetũ propulſarent: qui agros colebant, maiore comitate, melioribusq; morib. eſſe: contrà qui in maritimis obuerſabãtur, lucri cupiditate à latrocinijs ac iniurijs minimè abſtinere. Scylurus, ſuiq; filij, arces duas erexerunt, quibus ad diſcurſandum aduerſus Mithridatis duces utebantur: quorum Palatius alter, alter Chabus dictus eſt. contrà uerò Diophantes, qui Mithridatis Eupatoris ductu & auſpicijs in peninſula Taurica bellum gerebat, Neapolim ædificauit & Eupatoriam. À Cheronneſitarũ muro quindecim ſtadijs iuxta promontorium lacus ſalſus eſt, ſalinaſq; multas reddit. Auguſti tempore hęc omnia Boſporanis regibus, quos populus Romanus inſtituerat, obtemperabant. Sarmatarum item & Scytharum mos eſt, equis, ut obtemperatiores habeant, teſtes execare: quoniam parui ſunt, & mirę pernicitatis & peruicaciæ: uenatione delectantur. In paluſtri regione ceruos & apros, contrà in campeſtri capreas & onagros habent: item belluam albo corpore, uelocitatis eximię, magnitudine inter ceruum & arietem, tantũ naribus haurientem aquarum ac ſeruantem, quantum ad carpendum in aridis campis pabulum ſatis eſſe poſsit: hanc Colon dicunt. Taurica igitur peninſula, quam triginta quõdam populi incoluẽre, eiuſq; iuga Scythotauri tenuere, Peloponneſo perquàm ſimilis uiſa eſt. Poſt hanc Buce palus eſt, à Mæoti petroſo dorſo diuiſa. Panticapæum, Bucum & Gerrhum, è diuerſis regionibus confluentes recipit. Gerrhus enim Baſilidas Nomadesq; ſeparat: Hypanis uerò Nomades ab Hylæis, ut Plinius ait. Inter Bucũ & Gerrhum Torercadæ habitant, ubi Acra oppidum: & ultra Gerrhum, Cnema Agaruſq; fluuij. Deinde Lucus & Porites amnis, inter quos Roxolani, cum Hygræo oppido. Ad Poritis ora, Caria eſt, Tanaidis oſtijs uicina. Tanaim uerò Tanaitæ accolunt. Mediterranea uerò, Oſyli, Ophlones & Idræ, item Alexandri Cæſariſq; aræ. Interiora loca mõtibus circumſepta. ad Boryſthenis caput, Neuri, Geloni, Tyſſagetæ, Budini, Baſilidæ, & (ut ſupra diximus) Agathyrſi. Super eos alij Nomades & Anthropophagi: à Buce ſupra Męotim, Sarmatę & Eſſedones. Reliquũ eſt, ut poſtquam Europicam ſcripſimus, nunc ad Scythiam Aſiaticam tranſeamus.

De Scythia Aſiatica.

Vltra Tanaim Aſiatica Scythia ſequitur, apud ſcriptores pleroſq; ampliſsimos ſortita fines,

nes. Nam ab Occidente Tanai, à Meridie Coracę Caucaſoq; monte, & ſinu Caſpiò à Septẽtrione, ac ſolis exortu utroq; Oceano occupatis Seribus terminatur. Hęc bifariam diuidetur: altera intra Imaum, extra Imaũ montem altera collocata: quin & à Meridie Colchide, Iberia & Albania circũdatur. Sub Aquilone ſi declinetur ad exortũ, Hyperborei montes occurrunt, quorum accolæ ſunt Baſilici, Sarmatę & Zachatę: ex his fluuius Rhas † defluens poſt longos errores in Hyrcanum deniq; mare demergitur. [† nunc Volga] Sub Zachatis, Sbardeni, Perierbidi, Chenides, Saraceni, Iaxamatæ, Pſeſsij, Themeotæ, Nauari prouincia Mithridatis: itẽ Tyrambæ, Aſturcani, Zyngi, Arichi, Conopſeni, Meteni, Agoritæ, Saranæi, Thuſci, Hyppici montes & Ceraunij, Columnæ Alexandri, Melanchlæni, Sapothrenæ, Scymnitæ, Sirrhani, Sacani, Amazones, Orinæi, Bali, Serui, Diduri, Vdi. Omnes Tanaim & Rhan fluuium interiacẽt. Qui quũ Sarmatę ſint omnes, Scytharum more degunt, ciuitatibusq; carent, præterquàm iuxta Tanaim, & in maritima Męotidis ora Exopolis, quaſi urbs extra amnem poſita: & Nauaris, Paniardis, Patarua, Azara, Azabites, Tænia, Tyraniba, Geruſa, Mapeta. In Mediterraneis uerò, Anthis, Duruba, Coruſia, Ebriapa, Saraca, Abunis, Naſimia, Almia. Mæotidem ab Aſiæ parte, à Tanai ad Achilleum uſque uicum Cimmericum & Syndam, amnes influunt, Marubius, Theophantus, Rhombites maior & minor, Atticites, Badis & Bardanes. Ad Tanaim lacus eſt & ciuitas inter duo amnis oſtia, ſeptuaginta inter ſe ſtadijs diſtantia, eo nomine appellata, à Boſporanis Græcis condita: quam Polemo rex nactus, haud facile imperata præſtantem, Tyberij tempore diripuit. Nomadum Aſiæ & Europæ, qui pelles & mancipia ferebant, itẽ nauigantium Boſporanorum cõmune fuit emporiũ. Contrà uerò inſula iacet Alopecia, mixtorum hominũ domicilium, quę à uulpium multitudine ſibi nomen inuenit. Terreſtri itinere euntibus Rhombites maior & minor occurrit, ubi optima piſcium conditura. Tanais, qui Nilo contrarius fertur in Mæotida, ut ait Strabo, certis fontibus caret: poſteri uerò Coſmographi, è Riphæis hũc montibus promanare affirmãt. Nomades, frigora, regionisq; difficultas facit, ne ſuper eius oſtia uerſentur indigenæ. Alexander ſuperato Caucaſo monte, uicto Dario, Sogdianis Bactriſq; in poteſtatem redactis, ad Tanaim amnem peruenit, ut ſubacta Aſia, Europæ manum inijceret. Vbi quum Macedones incompoſito agmine diſcurrerent populatum, à Scythis, qui de proximis montib. decurrerunt, grauiter oppreſsi ſunt, pluresq; capti, quàm occiſi: potiti uictoria captiuos in mõtes referũt, ubi latronum circiter uiginti milia uerſabantur. At hi mox ab Alexandro obſeſsi, dum fundis & ſagittis cum Macedonibus pugnam conſerunt, imperatorem grauiſſimo cruris uulnere afficiunt: deinde facinoris pœnitentia ducti, miſsis legatis & captiuos reddiderũt, & ſe ultrò dedidêre. Quarto poſt die quum ad urbem Marupenta ueniſſet, ſtadiorum ſeptuaginta ambitus, Auli Scythæ barbarorum iuſtiſsimi, & à Cyri tempore hucuſq; liberi, miſsis oratoribus ab eo pacem impetrarunt. Ad Europicos deinde Scythas Penindam amicum mittit, cui mandata dantur, locos contemplari, præſertim qui ſupra Boſporum incolunt, condendæ in Tanais ripa urbis ſedem eligere, explorare regiones, populorumq; multitudinẽ & uires conſiderare. Quod ubi factum eſt, poſt redactos in ditionem, qui defecerant, Bactrianos, urbem in ripa fluminis ſeptem dierum ſpacio mira celeritate perfecit, captiuis qui incolerent, repenſo dominis precio, cõpleuit, eamq; Alexandriam appellauit. Scythę, qui trans Tanaim habitabant, ſuis eam ceruicibus impoſitam rati, Carchaſim regis fratrem cum magna copiarũ manu ad diruendam nouam urbem mittunt. In ripa tunc Alexander tabernaculum habebat, nondum obducta uulneris cicatrice, ad traijciendum Tanaim rates, quibus equites, & utres ſtramento refertę, quibus leuioris armaturæ milites imponerentur, excogitârat. Quum hoſtes in aduerſa ripa conſtitiſſent, oratores mittunt, qui Alexandro conſulant, ne indomitam gentem de eo nunquam malè meritam, & Aſiæ Europæq; dominam adoriatur: néue elatus tantum lubricæ Fortunæ confidat, ut altius ſubinde ruat, res præcoces ſemper fore momentaneas.

Quum re infecta dimitterentur, ratibus triduo confectis, quę duodecim milium nu merum adæquarūt, equites imponit, equos roſtris alligari & natare oneratos leuius, armatis utres, obiectas rates ſubſequi iubet. Infeſtis hoſtibus Tanaim trajcit: mox eos non modo a littore repellit, uerum etiam quum certatim unuſquiſque pugnaret, paſsim fundit, fugatq́ꝫ: araſq́ꝫ ultra Tanaim in Europa, perpetuum uictorię ſuæ monumentum poſuit. Vrbem Alexandriam eam eſſe reputarim, quam Exopolim Ptolemæus appellat. Rhas fluuius, quem e montibus Hyperboreis defluere diximus, mediamq́ꝫ interlabi Sarmatiam, e duplici fonte oritur: Occidentalem alterū, alterum Orientalem uocant. Inter fontes Modochę†ac Hippophagi iacent, qui equino ſanguine carneq́ꝫ ueſcuntur. Subduntur his ultra Rhan, Vaſſæi, Phthiriophagi, & regio Neſiotis. Aſiaticam igitur Scythiam ſicut ab Occaſu Tanais amnis, ita a Meridie Caucaſus mons ab externis nationibus longe lateq́ꝫ tuetur: quippe qui ſuo dorſo perpetuoq́ꝫ iugo diuidit Aſiam, atq́ꝫ hinc mare Cilicum, illinc Caſpium & Araxem, cæteraq́ꝫ Scythiæ deſerta ſpectat: & quum huic Taurus committatur, ex hoc fit, ut omnia Aſiæ flumina aut in Caſpium & Ponticū, aut in Rubrum Perſicumq́ꝫ mare deferantur. Alexander ſeptemdecim diebus Caucaſum ſuperauit, in Scythiamq́ꝫ prorupit, ubi rupes eſt ſtadiorum quatuor altitudinis, undique exciſa, in qua religatum Prometheum fuiſſe ferunt. Ad radices nouam urbem poſuit Alexander, quam ſeptem ſenioribus Macedonum dedicauit, & Alexandriam appellari iuſsit. In Caſpio monte portæ ſunt duplices, unde Scythæ & Amazones prorumpentes, per totam Aſiam ſæpe graſſati, ſæua imperia in Aegyptum uſque geſſerunt: alteræ inter Iberiam & Albaniam, ad mare Hyrcanum ſpectant alteræ. Præterea ultra Rhan, ad Imaum uſque montem iuxta Hyperboreos, Alani, Scythæ, Seciani, Rhoboſci, Aſmani, Pamardi, Canodipſa regio, Coraxi, Mologeni, Samnitæ, Orgaſi, Erymni, Aſcitæ, Norosbes, Rhymnicus mons & fluuius, Daix amnis: item Noroſsi, Aorſi, Iſartæ, Cathagæ, Scythæ, Ariacæ, Namaſtæ, Iaxartes fluuius, & Iaſtes, Sagarancæ, Danabatæ, Latrj, Oxij montes, & Oxindrangæ. Deinde Sogdianorum Bactrianorumq́ꝫ regio: ubi Characharta, Salate, Tribracta, Cabaris, Curiandra, Aſtatagna, Maracanda, Comara, Comi: item Alicodra, Aziata, Arate, Nigea, Parmide, Antiochia, Maſſagetæ. Margiani, iuxta quos ſex oppida modicis inter ſe ſtadijs in frenum domitarum gentium Alexander erexit: quæ nunc ſuæ originis oblita ſeruiunt, quibus olim imperarunt. Haud procul hinc mons fuit præruptus undique, & exciſus, triginta ſtadiorū altitudinis: qui una tantu'm ſemita, eademq́ꝫ anguſtiſsima poterat adiri, uix centum & quinquaginta ſtadiorum circuitum amplectebatur: quo quum Arimazæus Sogdianus cum triginta milibus armatorum confugiſſet, commeatus biennij contuliſſet, ut hoc modo ſe a Macedonum ſeruitute uindicaret, mira Alexandri arte ac ingenio eſt ex illa petra cum uniuerſa multitudine deturbatus. Submiſsis nanque trecentis clam per rupem iuuenibus, inacceſsibile iugum occupauit. Item iuxta Sogdianos & Bactrianos, Dacæ ſunt, unde Daci, qui Danubium attingunt, in Europa, ueluti & Comara, originem duxere: deinde Chari, Oxiani Drepſiani, Sabadi, Scordæ, Varni, Choraſmi, Alexādrini, Oxiani, & poſtremi cæteriq́ꝫ populi, qui intra Sogdianos Caucaſiosq́ꝫ montes includuntur. Ad Aquilonem Noroſij Aſpaſijq́ꝫ montes recedunt: poſt quos Macheregi, Tybiacæ, Zarathæ, Tabieni, Iaſtæ, Saxones, Aſpaſij, Scythæ, Galactophagi, qui lacte nutriuntur, & Saxones, ulterius Alabanni montes: poſt quos Maſſæi, Suboci, Abauorſi & Suebi. deinde Tapyræi montes, Suebi, Auargi & Arcatanacæ, qui Imanm montē attingere conantur. Inter montana Comedorum & Imaum montem Sacæ ſunt, qui ciuitatibus carent, in ſyluis tantum & ſpeluncis habitant, & Nomades iure nominantur: quando paſtores ſunt. ex quibus Maſſagetæ, Caratæ, Comari, Gruæi, Scythæ ac Byltæ, montibus undiq́ꝫ circumſepti. Scythiam uero quæ extra Imaum mōtem ſita eſt, ad Aquilonem Abij, Anthropophagi, Garinæi, Rhabanæi, Sizyges, Damnæ, Anzacites habitant: item Aniba & Anzacia mons: deinde Seres & Oſſeres, Pialæ, Aſmitæi, Iſſedones, Throa-

Madachia.

Throani,Caſia regio,Ithardæ,Ithaguri, Cathæ Scythæ,Chaurani Scythæ, Batæ, Aſpacatæ,Baucius amnis,Sera metropolis,Solana,Ottorocora,Onoſana,cæteriqꝫ populi,qui Ariam, Gedroſiam,Arachoſiamq́ꝫ attingũt.Oſſeres,Latinè ſyluarum nobiles,qui perfuſa aqua, frõdium caniciem depectũt:unde geminus noſtris mulieribus datus eſt labor,fila redordiẽdi,rurſusq́ꝫ texẽdi,tam multiplici opere,tam longinquo orbe petitus,ut in publico(ut ait Plinius)matrona pelluceat. Seres uerò mites ſunt, ipſisq́ꝫ diſsimiles,qui reliquorũ mortaliũ cœtum ſugiunt,quum cõmercia expetant. Hæc igitur Scythia eſt,quæ extra Imaum,quem illi muſcoſum interpretãtur,effunditur.Sed uniuerſam Aſiæ Scythiam temporibus noſtris tyrannus quidam occupauit, quem Magnum canem more patrio nominãt.Sacas, qui Comedo monte, & Iaxarte amne occluduntur,à Perſis hoc nomine donati,ita bellicoſos fuiſſe ferunt, ut uſqꝫ in Hyrcaniam & Parthiam uagari, atqꝫ inde prędas agere cõſueuerint:neqꝫ deſerta ſiccaqꝫ regione remoratos,quin & Parthos magnis uectigalibus ab his pacem mercari ſolitos,finitimos & remotos ęquè multis incurſationibus infeſtaſſe,Bactrianos inuaſiſſe, occupaſſe magnam Armeniæ regionem,eamq́ꝫ Sacaſman appellaſſe: mox Cappadociam & Pontum graui bello ſolicitaſſe, ex hoſtium manubĳs celebraſſe feſta, demum à Perſarũ imperatoribus fuiſſe deletos.Hanc Cyro Perſarũ regi gloriam eſſe datam,cum Sacas aſtu ſuperaſſe.Simulata nanqꝫ hoſtium formidine,his caſtra lautiſſima opulentiſsimaq́ꝫ reliquiſſe:hæc ubi occupauerunt,in crapulam & temulentiam incidiſſe:Cyrum ab inſidĳs incautos adortum,ad internecionem uſqꝫ omnes cecidiſſe:diem illum patriæ deo dedicaſſe, quotãnis Perſas hæc ſolennia Bacchanalia ad ſtuporem uſqꝫ producta celebraſſe.Athaſios & Choraſmos è Sacarũ & Maſſagetarum genere eſſe,pleriqꝫ uolũt: ad quos Spitamenes,unus ex Perſis, qui Alexãdro reſiſtere condenderunt,ſanè confugit:ſed hi poſtquàm ſe ab Alexandro uſquequaqꝫ peti cognouerunt,aliquandiu per deſerta uagati, ad placandam tyranni iram Spitamenem obtruncarunt,caput ad eum miſerunt,taliq́ꝫ facinore belli finem inuenêre. Maſſagetæ,qui Margianis uicini ſunt,è Nomadum genere promanarũt:campos, montes,paludes'ue habitant,bello aſperrimi,quando Cyrum non expauerũt. Per hos Margus amnis è Sariphis montibus defluens, iuxta Rhibios in Hyrcanum mare deuoluitur. Equum Soli ſacrificãt,quem unicum eſſe deũ ducunt:ſua cuiqꝫ uxor:ſuſpenſa è curru pharetra,in propatulo coeunt:ſenio cõfectos in fruſta cædunt, abominabili uoracitate in humana uiſcera recondunt,rati illud ſepulturæ genus eſſe pientiſsimũ. qui morbo perierint,auibus & feris exponunt,haud aliter ac ſi humanis ſepulchris indigni forent:utuntur arcu,gladio,thorace,æneaq́ꝫ ſecuri:eorum ornamenta zonæ aureæ,aureaq́ꝫ ephippia:ferro carent,& argẽto,magna æris & auri copia:qui inſulas colunt,herbarum radicibus,fructibusq́ꝫ agreſtibus ueſcuntur:ueſtes è libris arborum contexunt:qui paludes tenent, piſces edunt,è marinorum corĳs taurorum ſibi indumenta parant.Contrà,montani religioſius degunt,quando carnibus non utũtur:ne lacte & lana careant,famem bacca ſedãt. Campeſtres ouibus ac piſcibus nutriuntur, bellicoſiſsimi ſemper habiti:alioquin ſimplices & puri, & in cõmercĳs rerũ non aſtuti. Anthtopophagi,quibus humanæ carnis cibus eſt,mare accolunt, quod Thabin † uocant,triſtiſsima ſolitudine immanitatis ſuæ cauſa circũuenti. Saxones Aſiatici Europicis fortaſſe dedere genus, quamuis è Macedonũ gente promanaſſe contendunt. Hyperboreos & Arimphæos multi Aſiæ,Europę nonnulli adſcribunt:de quibus fabuloſa multa Diodorus refert,cognitu minimè neceſſaria. Inter Iaxartẽ & Sariphos Paropaniſosq́ꝫ montes,Sogdiani & Bactriani iacent,Oxo † amne diſcreti.Ocus per Bactrianos fluens,in Oxum tandem delabitur: utriqꝫ,quũ ab Alexãdro defeciſſent, graui bello domiti.Neqꝫ procul ab his Gordiani, qui quidem omnes & uita & moribus parum à Nomadibus differunt:quamuis Bactriani aliquãto mitiores.Ne Oneſicritus quidẽ uera ſcripſiſſe reputatur, qui Bactrianos ſenio morbo'ue cõfectos,canibus ad hoc ipſum alitis,quos ſepulchrales uocant, adhuc uiuos exponi ſolitos fuiſſe refert.Macedones,ut Alexandri gloriam augeant,apud Othum olei fontem ſe inue-

Tenger.

Oxor.

 niſſe

niſſe teſtantur. Fluuius per Sogdianos labitur, qui irrigata diu regione, in deſertam tandem arenoſamꝗ terram delitescit. Id ipſum de Ario, qui Arianæ regioni nomen dedit, Coſmographi referunt. Oxi alucum (quem in pleriſque locis in ſeptem ſtadiorum latitudinem effundi tradiderunt) Alexander, dum Beſſum inſequitur, Darij ſui domini interſectorem, ponte ex utribus facto traiecit. Bactria ſub imperio Macedonum, qui Perſas deleuere, ad ſecundum uſque Seleucum Antiochi nepotem retenta eſt: deinde Theodotus præfecturæ titulum mutauit in regnū, ſucceſſorem ſui nominis reliquit: qui cum Arſace Parthorum rege contra Seleucum coniurauit, regnum defendit, quod imperante Eueratide nimis auctum & amplificatum eſt. Is enim à Demetrio Indorum rege grauiter obſeſſus, audaci uſque adeò fuit ingenio, ut cum trecentis tantum militibus, creberrimis eruptionibus, ſexaginta hominum milia uicerit, ſoluerit obſidionem, quintoꝗ menſe maximam Indiæ partem in ſuam poteſtatem redegerit: in regnum ſe recipiens, à filio, quem regni ſocium fecerat, interficitur: ſupra eius corpus, ne patrem, ſed hoſtem interfeciſſe uideretur, non modò currus actus, ſed ſepulchrum fuit interdictum. Vltra Sogdiam oppidum Panda, & in ultimis eorum finibus Alexandria, ab Alexandro edita: ubi aræ ſunt ab Hercule & à Libero patre conſtitutæ, item à Cyro, Semiramide & Alexandro. Finis ab illa parte terræ, à Iaxarte flumine includitur, quem Scythæ Schyttim appellant. Alexander, militeſꝗ eius hunc tantùm eſſe putauerunt, quem Demonax tranſgreſſus eſt, Seleuci Antiochiꝗ dux, qui hic Didymæo Apollini aras poſuit. Margiana Bactris finitima, deſertis undique campis circumdatur: quam Antiochus Soter admiratus, delectum mille & quingentorum ſpacium ſtadiorum perpetuo muro circumſepſit: ibiꝗ urbem, quam Antiochiam appellauit, erexit: uites hic optimæ, quarum truncos uix duo uiri complectuntur, duorum racemi cubitorum. Tapyris mos eſt, poſt tres quatuor'ue filios, proprias alijs uiris uxores (Martię & Catonis exemplo) ſponte concedere. Hyrcaniam planam & opulentam, item pulchris exornatam urbibus aiunt: quarum Talabrota, Samaria, Carta & Cape, ſunt potiſsimæ. Vitis una, uini fert metretam: ficus, modios ſexaginta: frumentum è ſemine culmis decidente, ſine cultu naſcitur, & adoleſcit: maxima mellis copia ex arborū folijs defluit, in arboribuſꝗ mellificatur. Quum in Hyrcania ageret Alexander, Thaleſtris Amazonū regina, quam alij Myrintheam appellant, ei cum trecentis mulieribus protinus occurrit, liberos à rege quæſitura, tertiodecimo pòſt die, utero completo diſceſsit. Hyrcanum mare à Septentrione Scythæ: à Meridie Medi, Hyrcani: ab Oriente Margiani, Derbitæ ac Rybij: ab Occaſu, Armenij & Albani circumſtant. Scythæ, à Caſpio mari incipientes, magna ex parte Dai nominantur, ut ait Strabo: qui magis ad ſolis exortum recedunt, Maſſagetæ, Sacæ, communiter Scythæ, frequentius Nomades uocantur. Ex Dais alij Parui, alij Xanthij, alij Pyſſuri dicti ſunt. Parui, Hyrcanis & eorum mari proximè adiacent: reliqui in Arianam uſꝗ regionem extenduntur. Ex his igitur Dacos Iſtrianos promanaſſe opinamur: neꝗ illis adſtipulamur, qui hos ab Iſtrianis promanaſſe putant: nec ſententiæ quidem noſtræ Strabo refragatur. Polycletus, lacum ibi eſſe, habere dulces aquas, ſerpenteſꝗ nutrire, aſſerit. Contrà cæteri ſentiunt Coſmographi, quando id Borealis Oceani ſinum eſſe uolunt, unde in mare uſque Indicum nauigare licet: oſtij utranque ripam tenere Scythas: reliqua uerò littora Scythas Scytharum'ue cognatos, utpote Albanos, Cauſios, Nariſcos ac Mardos. par eius cum Ponto magnitudo. Claudius, inter Mæotim Hyrcanumꝗ mare centū & quinquaginta milia paſſuum tradit eſſe interuallum: idꝗ perfodere eo tempore Nicanorem Seleucum excogitaſſe, quo à Ptolemæo Ceraunio fuit interfectus. nonnulli trecentorum ſeptuagintaquinꝗ milia paſſuum eſſe dicunt: Cornelius Nepos, ducentorum quinquaginta milia. Nunc autem Iſtmum Colchi, Iberes & Albani tenent, per

Haneſom. quem Caucaſus † mons, quem Scythæ Graucaſum, quaſi niue canditum appellauere, uſque in Indiam excurrit. Pompeius Magnus, ut auctor eſt Plinius, ex Iberia ad Bactros uſque, ad Aliertum flumen octo diebus ipſe peruenit, ubi Oxum influit: per

quem

quem deinde in mare Caſpium deuectus, ad Cyri amnis oſtia penetrauit, qui Armeniæ Iberiæqꝫ fines interluit: à Cyro quinqꝫ tantùm diebus terreſtri itinere ſubuectis nauibus, in Phaſim amnem deſcendit, per quem ſecundo in Pontum alueo delatus eſt. Ariſtobulus multas inde merces in Hyrcanum mare per Ocum amnem uehi ſolitas prodidit: deinde in Albaniam & Iberiam per Cyrim & Phaſim in Euxinum fuiſſe delatas. Ocus enim in Oxum defluit: qui diu uagatus, in Caſpium mare demergitur. Albani, qui ſunt Caſpij, maris accolæ, Nomadibus non modò genere, ſed uita quoqꝫ proximi, paſtorales ſunt, & bello non inepti, mira ſoli fœcunditate præditi, ac Cyri pręſertim amnis interfluuio: terra ſementem omnem, etiam domeſticum, ſpõte fert: ſine labore culturáue, bona omnia parit: ſemel ſata, bifera triferáue efficitur: Ægypti feracitatem exſuperat. aeris mira temperies: uites quinquennio putantur: in bimatu, nouellæ fructum ferunt: adultę, uſque adeò fœcundæ, ut poſt magnam uini copiam, maximam in palmitibus luxuriam edant. nec minori quidem fœcunditate ſunt pecora: homines pulcherrimi, ac magni corpore, ab albedine capillorum nomen ſortiti. Trogus ab Albanis Italis, qui interfecto Gerione Herculem ex Hiſpania redeuntem, ex Albano monte ſequuti ſunt, appellatos eſſe cenſet: & idcirco in bello Mithridatico ſui generis non immemores, Pompeij exercitum fraterno nomine ſalutarunt. ſimplex his ingenium, mercaturæ & cupiditatis expers: numerum ſupra centenarium non norunt: ponderum, menſurarum, urbanitatis agriculturæqꝫ ignari: iaculatores ſunt, & ſagittarij: arma, clypeus & thorax, itẽ ferina galea. Solem, Lunam ac Iouem colunt, præſertim Lunam, cuius templum Iberiæ proximum: eius antiſtes, poſt regem, uenerationis obtinet principatum: ſacris præeſt, ſeruis & regioni. è ſeruis multi numine adflati manticinantur: diuinaturus, per ſyluas diſcurrit: hũc ſacerdos perſequitur, ſacra'que catena deuincit, per annum alit, alitum'que ad aram deæ cum cęteris uictimis ducit in medium: mox à latere immiſſa cordi eius haſta perfodit, & ex moribundo captat auſpicia, quę populo referat: ſeruum igitur mortuum, in piaculi ſpeciem omnes ſupergradiuntur. Albani ſenectutem præcipuè uenerantur, in uita defunctos pientiſsimi, præſertim in parentes: cum mortuis pecunias defodiunt. ex quo fit, ut pauperes ſint, & patrimonio careant. Quum ex Iberia in Albaniam ingreſſus ſit per Amyſenam, regionem quidem aſperam & ſiccam, ad flumen Alazonium letiferos ſerpentes habent, item ſcorpios & araneas: quarum alteræ cogunt ridendo mori, contrà uerò flendo ſuorum deſiderio alteræ: canes etiam excellentiſsimos, ſuapte natura uenatorios. In his regionibus uigintiſex linguæ ſunt: unde fit ut regum quoqꝫ multitudo oriatur, neqꝫ nimis inuicem miſceantur. Sub imperio Perſarum fuit Albania, poſtea Macedonum, deinde Romanorum. Traianus Imperator his regem dedit, nũc ſub Magni canis poteſtate degit. Ab his Albani quoqꝫ orti ſunt, quorum pars hoc tempore in Peloponneſo, pars in Macedonia iuxta Dyrachium planè conſedit. Quum Gothi Græcorum imperium afflixerunt, in eos pariter militarunt: deinde tædio militiæ affecti, in Adriatico littore quieuêre. Supra hos Ceraunia ſunt iuga, à tactu fulminum appellata. Quinetiam ea his adijcienda cenſuerim, quæ de barbaris circa Caucaſum, cæteram'que montis huius regionem habitantibus uulgata, non ſine admiratione referuntur. Neque mentitum aiunt Euripidem, qui natum inquit hos lugere, propter ea in quæ uenit mala: at contrà mortuum, quaſi uitæ laboribus perfunctum, efferre lætitia plurima ac iocis. Sunt qui pro magno ſæpe facinore neminem interficiant, ſed cum liberis exigant in exilium. Contra ſunt Derbices, qui pro quibuſdam minimis delictis uita mulctant. terram uenerantur: fœmininum nullum mactant, edunt'ue: eos iugulant, qui annum exceſſerint ſeptuageſimum. conſanguineorum carnes abſumunt: ſtrangulant anus, & ſepeliunt: humant quoqꝫ illos, qui ſeptuageſimum nondum annum nacti obierint. Signini in cæteris rebus Perſarum mores æmulantur: puſillos quidem & hiſpidos equos habent, qui equitem ferre nequeunt: quadrigis coniugantur, quarum mulieres à teneris annis exercitatæ ſunt aurigæ: in qua quidem arte quæcunqꝫ edoctá inducitur, pote-

ſtas datur, ut cuicunq; uelit, nubat. Tapyrorum mos eſt, atras ferre ueſtes, demiſſasque comas: mulieres contrà, candidas breues'q; crines. Inter Derbytas hi habitant, & Hyrcanos: fortiſsimi hac optione donantur, ut quamcunq; uelint, uxorem ducant. Caſpij ſeptuageſimum annum excedentem fame perimunt: in ſolitudine nanque illum exponũt, euentum'q; longius proſpectant: felicem putant, quẽ ab auib. è lecto diſtrahi conſpicantur: contrà, ſi à feris & canibus, quàm miſerrimum: ſi à nullo proſpexerint infeſtari, infelicem ducunt. Sed de utriuſq; Scythiæ deſcriptione hactenus: quamuis id neminem latere uelim, regionum fines pro regnorum fortuna & uetuſtate mutari. Nunc autem, quum lingua Sclauonica non modò Dalmatiam & Illyricum, ac non mediocrem magnæ Germaniæ partem occupârit, ſed per Sarmatas & Getas effuſa, Tanais quoque ripam attingere conetur, præter Vngaros ex interiore Scythia oriundos, qui ſe penitiſsimos Scythas inficiari nequeunt, quando eorũ ſermone utũtur, ut mercatores plerique teſtantur: Ceni in Sarmatia, emporijs utriuſq; gentis gloſſema acceperunt, Scythiam ultra Tanaim retuliſſe uidentur. Noſtro autem tempore Vngaria ab Vnnis oriunda, cuius lingua quum Scythica ſit, ab omnibus finitimis nimium uidetur eſſe diuerſa, Pannonias, & ultra Danubium Iazygum & Dacorum regionem ferè omnem occupauit: tellus quidem ſumma ubertate ſoli, & rerum omnium copia à natura donata, ubi aurum, argentum, ſal, lapillos, colores effodere licet: pecorum mira fœcunditas, in primiſ'q; boum & equorum, item frumenti, pabuli, leguminis & pomorum abundantia. unde Pannoniam, uel à Pane deo paſtorum, uel à ſoli ubertate dictam arbitrantur. Aliqui uerò (quibus Appianus aſſentitur) à Pæone Antari filio, quem Pannona nonnulli dixerunt, Pannoniam nominarunt. Antarus autẽ ab Illyrico genitus eſt, quem ex Polyphemo & Galatea natum eſſe ferunt. quare multi Pannoniam & Pęoniam nõ temerè idem eſſe credidere: nam, quam Latini Pannoniam, Pæoniam dixêre Græci. neque deeſt amnicorum copia piſcium, & cupri confectura. in pleriſq; fluminib. auri optimi ramenta inueniuntur: quin & in uitibus in aurifero ſolo ſatis, aurũ quandoq; legunt. Antiquæ urbes, Romanæ'q; coloniæ, quas ultra citra'q; Danubium quõdam ſpectare licebat, nequaquã hodie, præter ueſtigia, uidentur: neq; in Pannonia ſuperiore, quæ à monte Cetio inter Albanum montẽ & Danubium, ad Arabonem uſque fluuium effundebatur, qui apud Iaurinum Danubium illabitur: neq; in inferiore, quæ inter Ribios montes, & Iſtrum, ad Taurunum & Danubij confluenta protenditur: quamuis Vngarię ratione, utranq; Pannoniam inter Drauum & Danubium nunc collocant. priſcos populos & oppida recognoſcimus. Ad Septentrionem olim Azali, ad Meridiem Latobici, ad Exortũ Victiani & Oderiates & Iaſsij, ad Occaſum Coletiani: iuxta Danubiũ Iuliobona, Carnus, Flexum, Certobalum, Bregetium: in mediterraneis autem Sabaria, à Sabauaro fluuio nominata: item Rhiſpia, Sala, Murela, Sacarbaucia, Bregetium, Prætorium, & Polentium: ſed Prætorium, à Prætoriana legione dictum, quæ pro Imperatoris prætorio & tabernaculo in caſtris ſemper ſtare ſolebat. Inter Sauum & Drauum, Nouidunum, Bononia, quæ à Bois Galliæ populis nomẽ accepit: Lentudum, Corrodunum, Siſopa, Magiana & Zagabria, cui à terræ fœcunditate iurè nomen eſt inditum. huic Oſualdus nunc præeſt antiſtes, nobiliſsimo Vngarorum genere natus, uir tanta modeſtia, grauitate ac eloquentia præditus, ut nihil in eo inueneris, quod non ſit perquàm laudabile: in ſermone prægustatus, multo altius ſapit quàm oſtendit, ſuam præ humanitate diſsimulat ſapientiam, æquè ſcit utranque tolerare fortunam: & quum ſtudioſiſsimus ſit ubique decori obſeruator, & conſilij ac ingenij dexteritate polleat, potius rebus magnis agendis, quàm ſacro ocio foret idoneus. Sed Zagrabia, olim Vicus Italicus dicebatur. Inter Albanum montem &

In Carinthia. Sauum, Patauium † interiacet, & Audatonium, item Vinudria, Seiſcia & Olimacum, Sogora & Viſontium. At Sciſcia, cuius pulchra adhuc extant monumenta, in inſula quaſi ſita eſt: quam, dum bifido alueo Sauum ingreditur, Colopis efficit, & quaſi à ſcindendo ſibi nomen uenari uoluiſſe uidetur. In inferiore autem Pannonia,

ſub Ara-

ſub Arabane Amantiui, Hercuniates, Araboſci: & Danubij hæ quondam ciuitates erant accolæ, Curta, Salua, Carpis, Aquintum, Saluium, Luſſonium, Lugionum, Vocontium †, Teuthoburgium Teuthonum oppidum, Acumnicum †, Syrmium, Rhittium, & Taurunum, à Tauriſcis Gallorum genere natis appellatum. Berbas uerò, Iuollum, Murſella, Myſia colonia, Cibalis, Cornacum, Scordiſcorum ſunt oppida: quæ unà cum Syrmio Sauum Drauumq; interiacent. Inter Bebios montes & Sauum, Breucarum ſunt oppida, Certiſſa, Marſania, Baſsiana, Salis & Tarſum. Plinius lacum Peiſonem, quem Balathonem nunc appellant, & deſerta Boiorum, item Lentudum, diui Claudij coloniam, & Sabariam Iuliam, & Sacarbãtiam Noricis annumerat: in Pannonia Sciſciam & Emoniam colonias commemorat, item Arabiates, Azalianos, Antibelgites, Cataros, Carnicates, Eraniſcos, Hercinates, Laconicos, Oſſeriates, Vartianos, Claudium montem cum Scordiſcis & Tauriſcis: præterea Metubarim Saui, inſulam Amnicarum maximam, inſulamq; Segeſticam, ubi Sciſciam eſſe diximus, & Acuntium amnem, qui in Sauum iuxta Syrmium, Syrmienſium & Amãtinorum oppidum emittit, Drauumq; refert, è Noricis orientem, à uiolento curſu nominatũ: & Sauum, quaſi longè placidiorem, magisq; ſalutarem appellatum: & ex Alpibus Carnicis, quam regionem Carniolam nunc uocant, centum uiginti milium paſſuũ interuallo in Danubium planè deferri. Verùm hic Strabo ualde fallitur, qui dum nauigationẽ ex Aquileia & Naupacto per amnes in Iſtrũ memorat, Sauum in Drauum, eumque in Noarum penes Segeſtam Iſtrum influere tradit: quod non modò ex Plinij dictis, ſed quia noſtris uidimus oculis, à ueritate uidetur nimis eſſe alienum. Paulo enim infra Peucen ciuitatem, à Peucinis Sarmatarum populis conditam, quam Quinqueccleſienſem nunc uocant, Drauus Danubio admiſcetur. Quónam modo Strabonis uerba, accuratiſsimi alioquin ſcriptoris, tueri poſsimus, haud facilè dixerim: Naupacto (inquit) proximus eſt fluuius Corcorus, qui onera excipit. Sauum hic intrat, Sauusq; Drauum ingreditur: hic uerò in Noaron, penes Segeſtam: hinc Noarus accepto Calpi, quum ex Albio monte fluat, per Lapithasq; uagetur, Albij accolas, ad Scordiſcos Iſtrum influit. Sed quum omnia luſtraſſe nemini liceat, ſolusq; Deus falli nequeat, facilè doctiſsimo ſcriptori uenia dabitur. Sed ad diuerticulum reuocetur oratio. Boij, Tauriſci & Scordiſci, quum à Gallica natione promanaſſent, non ſolum regionem Drauo Sauoq; munitam incoluêre: ſed Scordiſci cum Illyricis & Thracibus promiſcuè ſe habuêre, omnium quoque Thracum immaniſsimi, quando eorum ritu hoſtili ſanguine dijs litare, ex eorum caluarijs pocula fingere, grauidarumq; mulierum partus tormentis extorquere, pro nullo facinore reputárunt: callidum & robuſtum genus hominum, ſyluarum ac montium ſitus non parum ingenij aſperitatem augebat: Catonis exercitum non fuderunt modò, & fugárunt, ſed totum penè interceperunt. à Didio, dum libera populatione uagantur, in Thraciam reiecti ſunt: à Druſo quum grauius arcerentur, Danubij tranſitu inhibiti: à Munatio uehementius afflicti, dum peruium glacie flumen equitárunt, Boij & Tauriſci à Dacis ſæpe bello uicti, deleti tandem ſunt. Cretoſiro quondam ſubiecti, quos Pariſius quidam amnis patriæ nomen referens, qui è montibus per Scordiſcos Iſtrum intrat, ſanè diſterminat. Scordiſci à Dacis, deinde in belli ſocietatem accepti ſunt, nomenq; à diſcordia inuenêre. Nam redeuntibus ex Aſia Gallis, quum res haud proſperè ſucceſsiſſent, quum per Myſias & Pannonias iter facerẽt, ſpectata amœniſsimi loci fœcunditate, inter eos eueſtigiò eſt oborta ſeditio: redeundum in patriam alij, nonnulli in Pannonijs deſidendum, incolendumq; ſolum, quod feraciſsimum nacti fuerant: diuerſa quoque diuerſi cenſebant. quare qui ibi remanſêre, ab orta diſcordia Scordiſci dicti ſunt. Segeſta non procul à confluentibus eſt, quæ Saui inſulæ nomen dedit, ubi Sciſciam eſſe diximus, ueruſta quondam ciuitas, nunc ipſa ueſtigia uix extant: ea Dacorum incurſionibus abſumpta, in Mediterraneam Draui & Danubij regionem, qui ſuperfuerant, ut tutius uiuerent, ſe receperunt: eumq; pagum nunc ampliſsimum, Segeſtum † uocant. Prope autem Syr-

Bakmono- ſibra. Kamancz. Zegeſd.

tem Syrmium eſt,in uia ſitum,quæ in Italiam contendit, & à Syrmo Triballorũ rege appellatum,nõ tam uino clarum,quàm quòd probi Imperatoris fuerit natale ſolum,qui Marmaridas in Africa ſuperauit,Francos inuijs paludibus ſtrauit,Germanos & Alemãnos à Rheni longè ripis planè ſubmouit:item Sarmatas, Gothos,Parthos,Perſas,& uniuerſum deniq; Ponti tractum in ſuam ditionem redegit,quadringenta hoſtium milia cæcîdit,omnia ab hoſtibus occupata recuperauit:tantum prædæ retulit à Barbaris,quantum illi quondam abſtulerant:ut Syrmicam regionem,feraciorem redderet,paludem quãdam ſiccare ſtatuit:quam ut exhauriret, innumerabilem militum multitudinem ad effodiendam foſſam conuocauit. ſuborta militari ob laborem indignum ſeditione,in ferrata turri,quam ſpeculæ gratia latius altiusq́; exædificârat, facinoroſe cæſus: cui mox elatis aggeribus pœnitentia ducti,ingens
Ex Fl. Vopiſco. cum inſcriptione ſepulchrum dicârunt, HIC PROBVS IMPERATOR, ET VERE PROBVS SITVS EST: VICROR OMNIVM GENTIVM BARBARARVM: VICTOR ETIAM TYRANNORVM. eius ſtatua in Veronenſi agro locata,de cœlo tacta, colores prætexta mutauit. Decium quoq; imperatorẽ ex inferiore Pannonia, Budaliæ natum legimus,qui bellum ciuile in Gallia ſuſcitatum pacauit:filium ſuum Cæſarẽ pronunciauit: Romæ thermas erexit,in Chriſtianos facinoroſiſsimè ſæuijt, diuum Laurentium diro affecit incendio : quare in barbarico tumultu cum filio interfectus,demerſusq́; in paludis gurgite,nunquam ut ſepulturæ traderetur, potuit inueniri. Pannonia imperãte Galieno à Sarmatis & Squadis depopulata eſt. Bathõ Pannoniorum olim rex Breucis,Audizetijs,Diconibus,Piruſcis,Mazeis,Deſiciatis imperauit.Secundùm Pannoniam ad Hadriaticũ mare ſunt Lapithæ, bello quidem accommodatiſsimi,in Albio monte ſiti,qui Alpibus poſterior eſt,& perquàm excellens : atq; hinc ad Pannonios & Iſtrum, hinc Hadriaticum mare prominet : ab Auguſto expugnati,halica & milio ueſcuntur ritu Gallico: Illyricoq́; more ac Thracio armantur: eorum oppida Metullium, Arupinum, Monecium & Vendonum. Hadrius mons Dalmatiam diuidit mediam : hinc Mediterranea, hinc mare proſpectans: hunc à mari pleriq; nomen accepiſſe uolunt: à Græco ſermone contrà aliqui, & fortaſſe melius, quando quum totus uideatur eſſe ſaxoſus, præter arbuſta quædam,nulla ſyluarum eſt proceritate conſpicuus. Vt ad Pannonios redeamus,quum de duobus f. 'tibus,tribusq́; fluuijs ingentibus munitos eſſe cognoſcerent, prædarũ cupiditate & animorũ ferocia tracti, in finitimos paſsim graſſabantur,mox ſe intra ripas tutiſsimas recipiebant.Ad hos igitur domandos, ab Auguſto Vibius miſſus eſt:qui quum eos in utriſque fluminibus ſuperaſſet, non belli ex more arma cremauit,ſed in profluentes capta proiecit,ut reliquis,qui ſubſidebant, hoc uictoriam modo nunciaret. Dalmatas Marius incenſa urbe Delminio, grauiſsima cæde confecerat,quos deinde gregibus, agris & armis Aſinius Pollio mulctauit : quum adhuc duriſsimum genus hominum,iugum è ceruicibus excutere conaretur, Vibio ab Auguſto delegata expeditio,ut eos perdomaret,terramq́; fodere cogeret. M. Valerius Meſſala Coruinus,diui Matthiæ regis Vngariæ congentilis,Dalmatas Pannoniosq́; domitauit,prouinciamq́; inter Sauum & Drauũ iacentem,à ſuo nomine Valeriam,quam nunc Sclauoniam dicimus,appellauit. Quin & Dalmatiæ partẽ à Coruino Coruatiã nominamus, præter Modruſiam & Seniam nulla in hac regione ciuitas memoratu digna:quarum altera à Senonibus Gallis, à ſyluis altera nomen uſurpauit.In Valeria, ſola Zagrabia memorabilis, in monte (ut aiunt) Græco ſita: quæ quum mirabili rerum copia redundet, per antiſtichon à gazarum ſcaturitate denominationem obtinuit. Cæterùm,ne Sclauorum ignoretur origo, Vandali, qui à fluuio regionis ſic dicti ſunt,ſe deinde Sclauos appellauêre, ab eius quidem gentis nomine, quæ à Boſporo Cimmerico ad Tanaim uſq; fluuium habitare ſolebat: & quum eorum pars imperante Mauritio, in Dalmatiam & Illyricum commigraſſet, regioni Sclauoniæ nomen impoſuit. Qui in Scythia magnaq́; Germania remanſerant,partim Boemi,partim Poloni dicti ſunt.Pars Vandalorum, quæ Burgundio-

num no-

num nomẽ deinde aſſumpſit, ulteriores Rheni ripas Auguſti temporibus occupauit, quos Druſus & Tyberius (ut auctor eſt Cornelius Tacitus) in proprias ſedes repulerũt: extra urbes & oppida diſiecti, more patrio uicatim habitauêre: & quum uicos, quos propria lingua burgos uocant, incolerent, Burgundiones (ut ait Oroſius) dicti ſunt: Saxonibusq́; finitimi. Contrà Polonorũ ſentiunt annales, quũ Boemos & Polonos è Dalmatia promanaſſe prodant. Plinius Vandalos unam ex quinque interioris Germaniæ partibus eſſe dicit. Pleriq; ab ortu Viſtulæ fluminis, quà in Aquilonẽ uergit, per immenſa ſpacia Vnnidarum nationem diffuſam olim fuiſſe ſcribunt: quam in Sclauones, Venetos & Antes diuiſerunt. Sclauoni à Marſiano lacu & ciuitate Nometinienſi, ad Danatrum uſq; amnem, extendebantur in Boream: paludes, ac oppidorum loco ſyluas habent. Antes uerò, quà Ponticum mare curuatur, à Danatro ad Danubium uſq; diffuſi, fortiſsimum quidem genus hominum, ab infeſtis animis appellati. Myſios, qui tantopere ab Homero laudantur (ut ſuprà demonſtratum eſt, quum de Getis & Dacis agebatur) tempore populi Romani uſq; adeò feros ac truces Thracum cõſuetudine factos aiunt, ut uiſo M. Craſsi exercitu, ante aciem equum immolârint, uotaq́; nuncupârint, ſi uincerent, ſe egſorum ducum extis non modò dijs ſacra facturos, ſed pro lautiſsimo cibo epulaturos: ſed nefanda dij uota abominati ſunt, quando tantum terroris eos inceſsit, ut ne tubam quidem pertulerint. Quin & his terrorem Canidius cẽturio nimis auxit, Barbara quoq; ſtoliditate uſus: quippe qui ſuper galeam foculum gerens, in hoſtium formidinem, curſu flammam, ueluti arderet, agitatam latius effundebat. Pannonios igitur Myſi ſuperiores inferioresq́; ſubſequuntur, Iſtri accolæ: quos Retianos, à Retiana Myſiæ ciuitate metropoli, nunc uocant. hinc enim optimas gladiatorum familias Romani deduci reputârunt, in quibus Gallus Retiariusq́; decertabat. Roxianos melius fortaſſe dixerim, à Roxanis Alanorum commilitonibus. Bulgarorum linguam nunc ſeruant, parum à Sclauonica diſſentientem: peculiares quoq; literas habent, nec multum quidem cum Græcis conſentientes. Bulgari nanque ſupra mare Ponticum conſidentes, melioribus ſedibus allecti, Myſias occupârunt, Vnnis primò finitimi. quos annalium ſcriptores aliqui in tria genera diuiſos prodiderũt: in Alexiagyros, Auares & Vngaros. Alexiagyri haud procul à Cherſonneſo habitârunt, æſtate per campos errare ſoliti, ad Pontum cum pecoribus hyeme uerſabantur. Vngari Mæotim quondam accoluerunt: deinde mutatis ſedibus, quia murinarum pellium commercio noti ſunt, utraſq; Danubij ripas occupârunt, ac in hunc uſque diem utũtur. eorum enim altius nobis repetetur origo. Auarum aũt habitum, ut Suidas ait, Bulgari uſurpârunt, ac in hunc uſq; diem utuntur. Terbalus Bulgarorum dux, Iuſtiniano Rhinotmeto imperante floruit. Quin & ipſe Iuſtinianus & Conſtantinus Heraclij filius ſtipendia huic ſoluiſſe dicũtur, quando ab Auarum impetu eius opera liberati ſunt: ſcutũ enim, quod geſtare ſolebat, humi ſupinũ depoſuit: item ſcuticam, qua adurgebat equum: & quouſq; utrumq; protexit, porrecta humi ad terminos uſq; haſta, elataq́; ueſte ſerica, duas arcas numis completas, alteram à dextra aureis, alteram à lęua argenteis militibus expoſuit. Auarum tunc uires Bulgari patefecerunt. nam cũ uictis Auaribus, captiuos quoſdam ſuſpenſor interrogaſſet, undènam principis gentisq́; ſuę interitũ accepiſſent: reſpondêre, Ex hoc, quòd tãtas ſibi uires extinctâ miſericordia delatores comparârant, ut fortiſsimum & prudentiſsimũ quenque uirum iam confecerint: fures ac facinoroſi cum iudicibus tutò quotidie uerſabantur: ebrietas, crapula, largitio, doli dominabantur: uenalia cuncta erant, fraudes & inſidię mutuò tendebantur. hinc igitur Auarum excidium promanaſſe dicebant. Quòd ubi Terbalus audiuit, conuocatis Bulgaris, uarias leges promulgauit, in primis in delatores: de quib. edixit, habendam eſſe quæſtionẽ: delatorem præuaricatoremq́; conuictum, capitalem eſſe iubet. item, ne furi cuiquã, & latroni, cibus & eſca tribuatur: qui tribuerit, omnia eius bona in fiſcũ referantur, furi crura frangantur. uineas omnes imperat extirpare, delatori nõ extirpantium, modica munera proponit: qui

nit: qui delinquentibus non indicárit, bonorum publicatione mulctandum eſſe cenſuit. Quare Iuſtinianum ſecundum, in Imperium Bulgari reſtituerunt. Quum antiquorum more Geographorum, citeriorem ulterioremꝙ Vngariæ partem deſcripſerimus, nunc quos fines ipſa ſibi uendicet, breuiter exequamur: ut utro modo in referenda hiſtoria, loci ſcriberentur, facillimè quiſque intelligere poſsit. Quanquam diuus Matthias rex Vngarorum tantum ſibi imperij comparárit, ut hinc mare Hadriaticum, Sarmaticum illinc, & ab Exortu Ponticum, ab Occaſu Noricos, Vindelicos & Sueuos nunc attingat Vngaria: tamen aſperrimæ ac indomitę gentis alumna, à Meridie, à Drauo ſumit initium: à Septētrione, Sarmatis, quos Polonos, & Getis, quos Valachos dicimus, tempeſtate noſtra terminatur: ab Occaſu Auſtriā habet, ſuperioris quondam Pannoniæ caput: ab Oriente Myſiam, quam Rhetianā nunc appellant. Nulli terrarum regioni, hominum robore, pecorum fœcunditate, ubertate ſoli, metallorum copia cedens: exuta priſca illa barbarie, ſe nunc militaris diſciplinæ principatum obtinuiſſe gloriatur: quum aſsiduo bello uexata ſit, infeſtiſſimis circumuenta nationibus, extinctis uetuſtate urbibus, quæ in Pannonijs olim fuerant, nunquam pacis compos, nouas ædificare non potuit: & ſi quas exædificauit, tumultuaria (mihi crede) fuerint opera. triplici tantùm genere hominum delectata, quorum pars ſacerdotum eſt, quum religionem mirificè colant: alij, arma gerunt: cæteri, agricolæ ſunt: uniuerſa in pagos cōuentusꝙ diuiſa, quos Comitatus appellant. Quæ ſi mitior eſſet, aut latrocinijs carere poſſet, frequentiam quoque oppidorum maiorem haberet: cœli benignitate, & pulchritudine ſitus, omnibus orbis regionibus ſuo iure poſſet anteferri. Conuentus quàm plurimos habet, uicosꝙ innumerabiles in urbium ſpeciem. ſed cōuentus partim à ciuitatibus: partim ab his Vngarorum ducibus, qui in Scythia prodeuntes, utraſque Danubij ripas occupârunt, nomen aſſumpſere. Citeriores, qui per Pannonias diffuſi ſunt, prius ſunt ordine referendi. in primis, Syrmienſis conuentus, à Syrmio metropoli ciuitate nominatus, de qua multa paulo ſuprà dicta ſunt. Ioanne epiſcopo, uiro nobili & grauiſsimo, ac multis animi corporisꝙ dotibus prædito, uniuerſus ille Scordiſcorum tractus nunc magnopere gloriatur: cuius uirtuti ſi fortuna comitem ſe præbuerit, longè maiora ſperare poterit. Deinde Valconenſis, in quo Vylacum oppidum non ignobile, epiſcopatusꝙ Diacenſis, qui maximā Myſię partē quondam obtinebat, nuperrimè excellentiſsimum epiſcopum ſortitus eſt, Stephanū Criſpū, inaudita humanitate, mira optimarum artium diſciplina, pręterea fide, clementia, liberalitate ac prudentia incredibili: cui ſi fata uitā prorogabūt, nihil eſt tam magnū, quod uirtute & probitate ſua ſperare nō poſsit. Poſt hunc Poſeganenſis, inter Sauū Drauumꝙ diffuſus, cui Poſaga oppidum nomen indidit. Sclauoniam autem & Dalmatiam duobus tantùm cōuentibus complectuntur, qui Seuiæ ac Zagabriæ haberi ſolent.

Comitatus Vngari LVII.

Barauienſis conuentus multis fertilibus'que uicis exornatus: in quo Peuce ciuitas opulentiſsima, à Peucinorum reliquijs ædificata: quam nunc à quinꝙ baſilicis, Quinqueccleſienſem urbem uocant. antiſtes huius Sigiſmundus eſt, non modò optimis diſciplinis, quas ab Italis accepit, & opibus ac nobilitate generis, uerūetiam ingenita humanitate, magnificentia, grauitate, formæꝙ pręſtantia uenerādus, qua omniū ſpectatorū gratiam ſibi facillimè cōciliat. Item Batha uicus quidem non ignobilis, quam Vngari Scytharum proles, à Batha Cimmerici Boſpori, quæ non procul à Synda eſt, uocare uoluerūt. Deinde Simigienſis cōuentus eſt, Simigiusꝙ pagus, cū templo non ignobili, in quo Segeſta, cæteriꝙ uici, Balathonis lacus accolæ. Sed in hæc loca Segeſtani, Scytharum incurſionibus uexati, ut tutius uiuerent, ſe recepe rūt. Poſtea Tholnēſis, iuxta Danubiū: ubi Abbatiæ tres uetuſtiſsimæ, circumfuſis ditatæ pagis. Mox Albenſis, ab Alba regali nuncupatus, quæ in media palude ſita, haud facile expugnari poteſt: ubi baſilica diui Stephani Vngariæ regis, profectò nobiliſsima, in qua regum defunctorum monumēta ſpectantur: nunc tanto diui Matthiæ ſumptu tota reficitur, ut cum ſuperbiſsimo quoꝙ templo conferri queat.

queat. cui quum regio edicto & auctoritate pontificia, ætate noſtra Dominicus ãntiſtes fortè prҿeſſet, tanta comitate, prudentia, probitate, & aſpectus uenuſtate fuit, ut ſpectatorem quenꝗ dicto citius alliceret in amorem, officio cuique deditiſsimus, & prҿſertim externorum: liberalis nanque uultus, & corporis decora proceritas gratię tantum addebat, ut adeuntẽ quenꝗ à ſe dimitteret inuitum. Sed cur tot Albas Vngaria dixerit, haud immeritò pleriꝗ dubitabunt. Non ſolum hanc Albam habet Vngaria: ſed Albam Græcam ad Taurunium, & Albam Iulam in Dacia, apud Tranſſyluanos. quo quidem nomine non immeritò tantopere delectantur (ut mea fert opinio) qui pro genitorum ſuorum nomen lubentiſsimè retinent. Vngari nanque ab Vnnis, Vnni à Leucis, id eſt Albanis Aſiaticis, qui à Scythis orti ſunt (ſi Procopio Græco ſcriptori credimus) originem duxerunt: & ut maiorum nomina ſeruarent, quas ædificarunt urbes, ab eis nominare uoluerunt. Æneas enim & Teucer, antiquorum more, quas ciuitates fundarant, patrijs nominibus appellarunt. Pius pontifex maximus, huic opinioni, neſcio quo affectu, refragatur: niſi fortaſſe iſto, quia quum uates eſſet optimus, Vngaroſꝗ manticinaretur paucis poſt temporibus Alemannos ſuos, quos tantopere ac iure dilexit, facilè domituros, iniquo ferebat animo, eos aliquam nobilem originem ſortiri. Procopius Vnnos è Phthalitarum genere fuiſſe prodidit: quos etiam Leucos, id eſt Albos, nominat. unde & Leuci quoꝗ in Belgica Gallia, inter Remos & Lingones ſiti. In eodem conuentu Coletia † eſt, metropolis Kalachia quidem ciuitas, metropolitamꝗ habere ſolet non ignobilem. À Coletianis hoc nomen & fundamenta ſumpſit, qui (ut Ptolemęus auctor eſt) ſub Noricis inter Sauum & Drauum, non procul à Patauio, quondam habitarunt. Hinc è conſpectu ad Occalum Veſprinienſis eſt, ab epiſcopali ciuitate nominatus, quondam ciuitas, ab Albo fonte Alemannica lingua nomen accepit. Item Zaladienſis, trans lacum quem Balathonem nunc uocant: cui quidem ideo nomen hoc inditum, quia Zalæ, id eſt fluctuatio undarum, conuentui undiꝗ circumſtrepit. Ibi quoꝗ Thihan Cheronneſus & peninſula eſt, quam optima piſcium copia, cœliꝗ benignitas nimis ſortunatam; & longè fortunatiorem celeberrimum templum, ab Andrea rege conditum, effecit.

Piliſienſis uerò conuentus ad Danubium recedit, montana quidem regio, & tota uitifera: & ob calidas aquas ſulphureum fert uinum, quod temulentiam facilè eiet. Hic Buda noua, & Buda uetus, utraꝗ Danubij lambitur undis: à Budinis, uetuſtiſſimis Scytharum populis, qui cum Atila Vnnorum rege in Pannonias deſcenderunt, appellata. Ne illis quidem aſſentiendum eſſe duxerim, qui à fratre Atilæ nominatam tradunt: ſi Herodotum & Strabonem diligentius lectitaſſent, aliter fortaſſè ſenſiſſent. Vnni ex Aſia prodeuntes, traiecto Tanai, in mediam Europæ Scythiam penetrarunt: & cum Budinis diu habitarunt, antequam Pannonias occupaſſent. Supra Budam ueterem, in eadem Danubij ripa, uetuſtiſsimæ urbis ueſtigia nunc cernuntur, magnumꝗ murorum ambitum referũt: Sicambriam nunc iuniores dicunt, à Sicambris, remotiſsimis Germaniæ populis. nam ciuitas iſta, ex auxiliatrice Sicambria legione Germaniæ, nomen olim aſſumpſit. In hac ueteri Buda lapis effoſſus eſt, Matthiæ regis tempore, dum fundamenta iacerentur ædium Beatricis reginæ, cum tali inſcriptione: LEGIO SICAMBRORVM HIC PRÆSIDIO COLLOCATA CIVITATEM ÆDIFICAVERVNT, QVAM EX SVO NOMINE SICAMBRIAM VOCAVERVNT. Nos aũt, quantum ex Ptolemæo & Epigrammatis ueterum lapidibus inciſis conijcere poſſumus, legionis primæ auxiliatricis hanc urbem fuiſſe credimus. Treis enim legionũ urbes in ripa Danubij (quamuis in ſuperiore tantum Pannonia: in quo fortaſſe decipitur, quia inferiorem etiam attingunt) Ptolemæus collocauit. Primã, quæ legio Germanica decima dicta eſt: quam quidem eam fortaſſe reputârim, quæ iuxta Strigonium in effuſa planicie ſita eſt: aut è conſpectu Comaræ; iuxta Tatam. Alteram, quæ legiò Germanica decimaquarta: & eam paulò ſupra Budam, ad decimumſextum lapidem, ubi diui Andreæ nunc templum eſt, & uicus in edito loco ſitus, fuiſſe opinamur: extat adhuc murorum circuitus, à tergo nondum à

è liuidã

liuida uetuſtate deletus. Adhuc in ueteris delubri limine lapis eſt, cuiuſdam Flauij epitaphium referens: ex quo mihi facilè coniectura deducitur, legionem illam Domitiani Imperatoris tempore, in Dacica expeditione, in ripa Danubij fuiſſe collocatam, ibiq; aliquem ex Flauiana familia obijſſe, legionis huiuſce præfectum. Tertiam autem, quæ auxiliatrix legio fuit, ſupra Budam ueterem fuiſſe reputamus: quod uetuſtiſsimum teſtatur Epigramma ibi effoſſum, & cuiuſdam scholę ſpeculatorum legionum adiutricum dicationem oſtendit. in citeriore nanq; Danubij ripa, nulla alia ueterum ciuitatum ueſtigia his potiora cõperimus. Ex quo fit, ut Sicambriam legionem primam auxiliatricem, hanc à Sicambris Germaniæ populis appellatam, quæ ad Budam ueterem humi planè iacentem conſpicamur, exiſtimare debeamus. Sed liberum cuique iudicium facilè patimur: ineptos & ſomniculoſos annalium ſcriptores non ſectamur. Non multo ſuprà, in eadem ripa fluminis, Vicegradus eſt oppidum, regum Vngariæ quondam ſedes: nunc uicus eſt celeberrimus, ciuitatis inſtar, à diuo Matthia inſtauratus, ac eius regia, tanto ſumptu & arte culta, ut nihil pulchrius ſpectari queat, & ſuperbius: ſed de hoc aliàs. In montis autem uertice arx munitiſsima, ubi regiam ſacramq; coronam aiunt aſſeruari: paulo ſuprà, Pilienſis abbatia eſt. Secundùm Zaladienſem comitatum (ut aiunt) Caſtriferrẽſis eſt, ad Noricos Vindelicosque ſpectans: ibiq; Sabaria, uetuſta quondam ciuitas, uaria referens monumẽta: quæ quum diui Martini patria fuerit, non parum ſibi religionis ab omnibus exegit. Sempronienſis hunc attingit, à Sempronia nobiliſsima Romanorum colonia dictus, ac Ciuitati nouæ Auſtriæ conterminus, in quo munitiſsima oppida, innumeriq; pagi.

Si ad Danubium declinaueris, Iaurienſis conuentus occurrit, qui ab Iauro ciuitate feraciſsima nuncupatus eſt: quam Arabon amnis abluit, quum Danubium influit. ubi paulò remotiùs Bregetium olim fuit. epiſcopatum habet non ignobilem: eiusq;
Apocriſiarius.
baſilicam Vrbanus pontifex, Matthiæ regis apochryſiarius †, non paruis ędificijs & apparatibus excoluit. Thomas huic, qui diuo Matthiæ ſeruiebat, à ſecretis planè ſucceſsit: qui quum exacta prudentia, integritate ac fide ſumma foret, itẽ laborioſo corpore, ingenio dextero & acuto, non plus ſibi quàm principi placuit: aſsidua illi ſeruitia & officia incredibili ſtudio præſtitit: quare tantum ſibi auctoritatis uendicauit, ut pro breui conſilio, aſtu ſapientiaq; ſua, inter cæteros (ſi uiueret) principatum conſecuturus eſſe uideretur. At huic nepos Franciſcus erat, qui proſa & pedeſtri oratione pollens, doctis fauebat ingenijs: & patrui ferè collega, quum regis ſit amanuenſis, ſcribendi elegantia commune munus exornat. Neq; procul nimis ab Iauro Pannonius mons eſt, à quo Pannoniam pleriq; dictam affirmant: & in eius iugo religioſiſsimum diui Martini templum. qui quamuis Pannonicus fuit, in ulteriore tamen Gallia eius corpus reuerentiſsimè aſſeruatur. Cum hoc continuatur Camarienſis, à Camara Scytharum oppido nominatus, quod in inſula Danubij ſitum eſt. Comari nanq; iuxta Iaxartem Sacarum fluuium, in Aſiatica Scythia populi fuêre celeberrimi: quare multa Europicæ Scythiæ oppida, Aſiaticæ nomina referunt: quin & Comara fluuius in Bactris eſt, qui Ocum intrat: Comari quoque ibidem populi. Ex quo fit, ut Vnni, Vngarorum progenitores, ex Aſia primùm, & non ex Europa prodierint, quum non ſolùm nomina, ſed Scytharum linguam quoque redoleant Aſiaticorum. In eòdem conuentu Tata, ubi arx regia, tanto impendio extructa, ut iure poſsit omnibus noſtri temporis arcibus anteferri. hinc nanque lacu, hinc duplici foſſa: exciſo ſaxo, & erecto aggere munita, ut nulla ex parte oppugnari queat. Strigonienſis hunc attingit, à Strigonio metropoli uocatus: quam quũ Iſter & Gromus amnis præterlabatur, hinc iuniores appellationem contraxiſſe opinantur. Baſilicæ ibi duæ nobiliſsimæ: archiepiſcopatus altera, à diuo Stephano rege in edita arce conſtructa: in oppido ſubiacente altera, à Bela quarto Vngarorum rege, diuo Franciſco dicata. In patenti campo præter Iſtrum, legionis Germanicæ decimæ iuxta flumen effuſæ ueſtigia multa cernuntur (ſi Ptolemæo credimus) quã Tartari poſtea deleuêre: ubi quum legiones adhuc Valentiniano & Valente imperante tenerentur, à præfecto legionis

primæ,

primæ,ut ex quodam lapide legimus, Monopolium in ſuburbio inſtitutũ eſt, cuius inſcriptio talis eſt: IVDICIO PRINCIPALI DOMINORVM NOSTRORVM, VALENTINIANI, VALENTIS ET GRATIANI, PRINCIPVM MAXIMORVM: DISPOSITIONE ETIAM ILLVSTRIS VIRI, VTRIVSQVE MILITIÆ MAGISTRI EQVITIS, COMITIS: FOSCANVS PRÆPOSITVS LEGIONIS PRIMÆ MARTIORVM, VNA CVM MILITIBVS SIBI CREDITIS, HVNC BVRGVM, CVI NOMEN COMMERCIVM, QVA CAVSA ET FACTVS EST, A FVNDAMENTIS ET CONSTRVXIT, ET AD SVMMAM MANVM OPERIS IN DIEBVS XLVIII, CONSVLATVS DIVI NOSTRI GRATIANI AVGVSTI BIS, ET PROBI VIRI CLARISSIMI, FECIT PERVENIRE. Locũ prępotẽs metropolita excolit,& nũcquàm maximè Hippolytus Aragonius,reginę Beatricis è ſorore nepos, ac Herculis Ferrariæ ducis filius, qui nondũ decimũ annũ natus erat, quũ à diuo Matthia tã ſacro munere donatus eſt. Sed genus regiũ,immaculata pueritia,indolesq́ꝫ penè diuina, baſilicę ac uenerabili collegio ſacerdotũ preciũ potius addidiſſe,ꝗ̃ quicꝗ̃ detraxiſſe uidetur. Moſouienſis hunc attingit.Hactenus de conuentibus citerioribus dictum eſt. Nunc ulteriores ritè proſequamur: à Peſtenſi ſumatur initium, cui Peſtum oppidum nomen attulit. Piſonenſi uetuſta ciuitas nomen dedit, quæ à Piſone,qui Thraciam domuit(ut Florus ait)nomen aſſumpſit,quum in Myſijs & Pannonijs uerſaretur. Hontenſis uerò eſt,ubi Satum † eſt oppidum,à Satis uetuſtiſsimis Scytharum Aſiæ populis uocatum. Neugradienſem ubertate ſoli lætum, Bacia ciuitas excolit. Ad Marmaciam, quam hodie Marmaruſſam dicunt, Gemerienſis planè ſecedit, cupri & argenti ferax. Item Tornenſis,ac Zolienſis,à uico & oppido denominationem aſſequuti,alter ferri,alter auri & argenti feracitate præſtans. Sarienſis, cui caſtellum nomen attulit,ad Sarmatiæ fines ſpectat. Polonis quoque Scepuſienſis eſt conterminus,in quo Scepuſium,Barthuua,ac ciuitas Leuconienſis,ab Albanis Vnnorum progenitoribus condita.Leucõ enim album Græcè ſignificat. Hic Emericus præfectus prętorianus,quem palatinum uocant,& Stephanus frater,comes regius, latè tempeſtate noſtra dominantur:alter ſapientia ſumma, ac magna rerum experientia pollens:alter fide,probitate, armisq́ꝫ præclarus. In montibus prope Marmaciam Vngenſis eſt,qui ab Vnnis Vngarisúe denominationem accepit. Si in campos deſcenderis,Heueſienſis eſt,ubi Agriam fuiſſe diximus.Borſodienſis autem eſt,ubi Diosgieur caſtellum non ignobile præſidet. Vltra Tibiſcum, Zabolcienſem inuenies, Zolnocenſemq́ꝫ exteriorem,cuius amnis accolæ ſales foſsiles è Marmacia in Danubium deuehunt. Neqꝫ procul hinc Bihorienſis,ubi Varadinum eſt:eiusq́ꝫ baſilica, ubi diui Ladislai regis corpus requieſcit.ſpectatur etiã ex ære equeſtris illius ſtatua, ſtatuæq́ꝫ nonnullæ. Bekeſienſis,ad Tranſſyluaniam recedit.Cui Orodienſis quoqꝫ finitimus eſt: cui Orodium,ubi Belæ cæci regis eſt ſepulchrum,nomen attulit. Non procul hinc Zaradienſis. Præterea Thorontalenſis. Et iuxta Tibiſcum amnem Chiongradienſis,Zegedienſi oppido celebratus. Item Chianadienſis,cum ciuitate & baſilica non ignobili. Ad Myſiam Themeſienſis ſe reflectit, ubi eodem nomine oppidum frequẽtibus uicis circumfuſum.Proximus huic Bachienſis eſt,ciuitate clarus,& antiſtite. In ripa Danubij Bodroghienſis extẽditur,à caſtello nominatus. Zathmarienſis fodinis auri & argenti ditiſsimus per montes effunditur, oppidumq́ꝫ habet quòd Riuulum dominarũ nunc appellant.Zolnok mediocris,& Crazna.Item Beregenſis,cum oppido in altiſsimo monte ſito,quod Monkachum uocatur. Et Vgocienſis,ubi antiquiſsima Primorum domus,inter proceres clariſsima ſemper habita, latè dominatur.Cuius princeps Emericus,ea tempeſtate ditiſsimus, & Matthiæ regi formidoloſus,oppidis & fortunis priuatus eſt:cui mox præſtantiſsima Emerici filij indole rex,pœnitentia & cõmiſeratione ductus,cuncta bona reſtituit. adoleſcens enim erat liberali ac uenuſta uſqꝫ adeò facie, ut maiorum ſuorum uirtutes præ ſe ferre uideretur. huic Prini Ianos congentilis erat, innocentia, probitate & affabilitate ſumma. Ad Marmaciam hi ſpectant omnes. Supra Piſonium Nitrienſis,ubi Anro-

Scot.

nius epiſcopus, grauitatis & prudentiæ ſtudioſiſsimus Nitrię præfuit. Hunc Barſienſis ſequitur, ubi Reuiſthie Vrbani pontificis Agrienſis eſt oppidum. Morauiæ, à Mura fluuio dictæ, Trenchinienſis eſt conterminus, cui ciuitas nomen impoſuit: neque nimis hinc Tyrnauia abeſt oppidum. In Morauiæ & Poloniæ finibus Lyptouienſis eſt, à Lyptouia urbe nuncupatus: quo Ioannes fauſtiſsimus diui Matthiæ filius, in ampliſsimi ſpem imperij ab infantia educatus, à pientiſsimo patre donatus eſt, dum qualis princeps futurus eſſet, à teneris præſerret annis. Aruenſem, Morauiæ Poloniæq; fines attingunt. Ad eaſdem partes Thurocenſis pertinet. In eadem ferè regione Abauuiuarienſis, in quo Caſsiouia urbs nobiliſsima, & Eperies. Zemplinienſis, ubi oppidum: ibi ad Bodrogum amnem Scythæ ac Vngari primùm conſedêre. Poſtremò Maromoruſienſis conuentus eſt, ubi ſalium ſunt fodinæ, & quinque oppida, uicíq;. Atq; Tranſſyluanienſis, ubi ſeptem Saxonum ſunt ciuitates, quas Septemcaſtra (ni fallor) appellant. Ex his potiores ſunt Saxonum, Cibinium, Braſſonia, Biſtricia, & Coloſuarum, quod Scholaſticum oppidum Scythitica lingua interpretantur. Vicinum etiam eſt illi monaſterium, beatæ Scholaſticæ dicatum. Itē Alba Iulia metropolis, de qua ſuprà dictum eſt: fodinæ quoq; ſalium. Scythuli † quoq; populi, è Scythis ingenuis oriundi, quandoquidem adhuc ſeruitutis ignari ſunt, nullaq; regi ſtipendia nunc expendunt, niſi quandoq; domeſticatim bouem: & illum quidem non edicto imperatum, ſed precario nomine, poſtulante quaſi regni neceſsitate, exoratum. Sed hæc omnia recētioribus nominibus appellemus. Illud Sarmatiæ latus, quod inter Tyram & Axiacem ad Euxinum uſque mare porrigitur, Podolia nunc dicitur. Hinc Ruſsia ad Boryſthenem uſq; diffunditur, & utranque eius ripam ad caput uſq; obtinet: deinde inter Orientem & Septentrionem conuerſa, ſupra ſontes Tanais ad Riphæum montem propagatur. À Riphæis deinde iugis pars eius una in Sarmaticum Oceanum, ultra Cherſineitum ad Furſtam amnem: altera uerò in Aſiam & Hyperboreos, & Hippophagos uſq; Sarmatas excurrit: ubi ſylueſtres homines ſupra niues ferè perpetuas uehiculis feruntur, quę cerui tāta pernicitate trahunt, ut ultra centum millia paſſuum uno die iter facilè metiantur. À tergo Ruſsiæ, inter ipſam Tanaim & Mæotidem quicquid eſt, Tartari habent. Lithuania, quam pleriq; Litauiam appellant, interiora Sarmatiæ poſsidet, inter Venedicos & Bodinos montes ſita, ab Exortu Ruſsiam, à Septentrione Liuoniam, Pruſsiam & Pomeraniam attingit: quę quidem regiones à Bodinis Alaniſq; montibus, reliquam Sarmatiæ oram ad Oceani uſq; littus occupant. Lithuaniæ Mazouia iungitur. Ab Occidente circa ripas Viſtulæ fluminis, Polonia eam Sarmatiæ partem ſibi occupauit, quæ à Sarmaticis montibus, & fontibus Viſtulæ, Germaniam à Scythia diu identis, extēditur. Quæ quidem loca Ombrones, Saboci, Sidones & Visburgi quondam incolebant: ſed quà Germaniam incurrit, coniungitur Sileſiæ, quam à tergo Morauia excipit. Quadi autem & Marcomanni ſub Morobando rege, Sileſiam & Morauiam tenuêre, à quo Morauiam dictam arbitrantur. His duabus regionibus Boemia ad Aquilonem adiacet, inter monteis ſita qui Sudetæ dicti ſunt, & Sumauam ſyluam. À Drauo incipit Vngaria, & citra Danubium, à Noricis ad Taurunum uſq;, ubi Sauus Danubium influit: ultrà uerò, è Germania Carpathum montem attingit, ſub quo Sepuſium eſt oppidum, & ad Tibiſcum uſq; ſpaciatur: quod montanæ Daciæ caput eſt, quam Ripenſem plerique dixerunt, & nunc Montanam Valachiam appellant. Altera uerò Valachia, cui Moldauiæ nomen eſt, inter Iſtrum & Tyram, ab Hieraſſo montanæ Valachiæ termino, ad Euxinum uſque Pontum extenditur. Tranſſyluania ultra Carpathum montem, extrema eſt Daciæ ora. In ſuperiore Myſia, Boſna eſt, & Raſsia: à tergo, Seruia: in inferiore Myſia, Bulgaria continetur.

Regum ſedes in Polonia Graccouia eſt, ad Viſtulam amnem ſita:
in Lithuania, Vilna: in Vngaria denique, Buda.

Zekell.

RERVM VNGARICARVM DECADIS PRIMAE LIBER II.

VTRANQVE Scythiam, & citeriorem ulterioremq́ꝫ Vngariam, & locorum nomina, quæ tranſmigrationibus ac bellis uariarum gentium immutata ſunt, qua potuimus breuitate, deſcripſimus: rati, hac deſcriptione hiſtoriam quenꝗ facilius accepturum. Sed quũ ad eius feſtinemus initium, etſi in ſuperiori Libro nonnulla retulimus: de Scytharum tamen origine, moribus & geſtis, & de Gothis, qui ab Vnnis eiecti ſunt, unde Vngari duxére genus, nobis prius haud ab re dicendum eſſe ſtatuimus, ut cõmodius cætera proſequeremur. Scythicam gẽtem, à Scytha filio Herculis nomen accepiſſe, nemo eſt qui deneget: uerùm in hiſtoria ficta pleriꝗ diſſentiunt. Diodorus natam ex terra uirginem tradidit, umbilicotenus humana forma prǽditam, cęterùm uiperã: eam treis pueros genuiſſe, Scythã, Plutonem, & Napim: primum uirtute ac ingenio præſtantiorem, propagato imperio, quod anguſtum acceperat, Scythis nomen impoſuiſſe: ab altero, Plutones: Napeos à tèrtio, diuiſo regno & prolatis finibus, fuiſſe nominatos. Gens, quæ primùm ad Araxim fluuium pauca & cõtempta conſederat, magnanimum ſortita regem, ac belli & gloriæ cupidum, montana ad Caſpium uſque occupauit: campeſtria uerò ad Oceanum & Mæotim: quin etiam traiecto Tanai optimis rerum ſucceſsibus uſa, in Europa ad Thraciam uſque perueniſſe fertur: in Aſia quoque Nilum attigiſſe. Colonias è prouincijs ſibi ſubactis in Scythiam deduxiſſe multas: potiſsimas uerò duas, alteram ex Aſſyrijs, quam inter Paphlagoniam & Põtum collocauit: ex Medis alteram, quam poſtea Tanaim, eamq́ꝫ Sarmatiam appellarũt. Herodotus Herculem refert, ut nihil intentatum indomitumq́ꝫ relinqueret, in Scythiam perueniſſe: apud Hyleam ſyluoſamq́ꝫ regionem mulierem inueniſſe biformem, eamq́ꝫ ſibi equos ſubtraxiſſe, neꝗ ipſum niſi ſoluto coitu ab ea recipere potuiſſe. Huic treis ſcitos & elegãtes pueros fuiſſe natos, Scytham, Agathyrſum, & Gelonum. conſultum ab illa, cui regnum traditura eſſet, reſpondiſſe: Cui delegatus arcus intentiùs incuruaretur: Scytham, ubi adoleuerunt, uehementiùs intendiſſe, regionis imperium iniuiſſe, fratres alienas quæſiuiſſe ſedes: Gelonum, tranſmiſſo Tanai ad Danubium uſque regni fines protuliſſe: Agathyrſum, ad aquilonem receſsiſſe, & ad Riphęos Hyperboreosq́ꝫ montes imperium ſtatuiſſe. Nonnulli quidem, neſcio quid ex Hebręorum hiſtoria hallucinantes, à Magog filio Iaphet Scythas promanaſſe ſcribunt: quin & Hunorem & Magorem Nembroti filios, Vnnorum fuiſſe progenitores. Nos autem uetera monumenta nimia auctoritate pollentia, etiam in errore ſectari, quàm cum his (dum licet) bene ſentire maluimus. Scytharum igitur gens quàm antiquiſsima ſemper habita fuerit, ſua cum Ægyptijs contentio prorſus oſtendit. Ægyptij hoc argumento primam hominum originem ſibi uendicabant. aſſerebant enim terras ab initio rerum, quę aut intolerabili frigore, aut nimio feruore afficiebantur, primos homines adire nequiuiſſe: prǽſertim quum aduerſus hæc, nulla adhuc uelamenta ars inueniſſet. Ægyptum in medio ſitam, nimia ſoli fœcunditate, cœliq́ꝫ temperie prępolluiſſe: quin etiam Nilum è limo, fouente ſole, innumera animalium genera procreaſſe: hinc facilè colligi, primos homines ibi fuiſſe uiſos, ubi educari facillimè poſſent. Contrà Scythæ, hanc nullius momenti rationem affirmabant: Deum & Naturam nil fruſtra ſtatuiſſe: nulla protuliſſe loca, quæ omni ex parte uacarent: in animalium ac cæterarum rerum procreatione, pro loci aerisq́ꝫ conditione omnia generaſſe: in frigidis oris dura corpora collocaſſe: cætera, patientia caloris intolerandi, plantas & fruges pro loco & cœlo aptiſsimè diſpoſuiſſe. Ad hæc, à principio rerũ, ſiue unio fuerit congeriesq́ꝫ rerum, ſiue aquarum illuuies terras exſuperans, ſiue ignis cuncta occupârit, quem mundum genuiſſe uolunt, Scythas origine omnino præſtare oportere. Nam ſi ignis Dei nutu terris cedere iuſſus eſt, nil rigente Septentrione prius ab igne libera-

tum fuiſſe, credendum eſt: Ægyptum uerò, ac cætera quæ ad ſolis exortum ſpectant, tardiſsimè temperata, quin etiam adhuc ſolis æſtu non carere. Si aquarum illuuie demerſa tellus, nihil editiſsimo Septentrione deſidentib. aquis celerius emerſiſſe: quod nulli prius quàm Scythiæ accidere potuit. quæ quàm alta ſit, hinc facilè intelligi poteſt, quòd omnes fluuij è Scythia orientes, in Ponticum Ægypnium'q; mare decurrunt: contrà Ægyptus, adhuc tot regum ſeculorum'que ſtudio & impenſa, aduerſus incurrentium uim aquarum uix muniri potuit. Ex quo facilè colligitur, Nilum non à Meridie, ſed ex Atlante monte ad Occaſum, exortum defluere. Si diſtincta unione, rerum'q; congerie, leuia ſurſum, grauia deorſum planè deſidunt: nimirum Scythia cœlo propior, ſub editiore polo ſita, prior emerſit. Quare Ægyptij non modò argumentis, ſed ui quoq; armorũ ſuperati ſunt. Nam indicto à Beroſo, Ægyptiorũ rege quondam, bello, non modò eum in finibus aduenientem expectárunt, ſed prodeuntes longiùs occurrerunt, tanquam prædæ obuiam ituri, quando cum eis rex nil lucri facere poſſet. Quod ubi hoſtes acceperunt, relictis impedimẽtis & caſtris, dicto citius in fugam conuerſi ſunt: patrata magna cæde eorum, uix in Ægyptum rex incolumem ſe recipere potuit: quin etiam, niſi Scythas paludes inhibuiſſent, uniuerſum ille regnum amiſiſſet. Iſti dum redeunt, uniuerſam Aſiam domitarunt, & in imperij titulum minimo indicto tributo, ſtipendiariam fecerunt. Sed quid Beroſum dicimus, exoletam'q; hiſtoriam ingerimus? Darium Perſarum regem in turpem fugam cõuerterunt, deleuerunt Cyrum cum uniuerſo exercitu, Zopyrum Magni Alexandri ducem cum omnibus copijs ad internecionem uſque cæciderunt, Parthicum denique & Bactrianum imperium pepererunt. Gens bello aſperrima, indomitabilis, omnis expers ambitionis & auariciæ, nihil à uictis præter gloriam poſtularunt: neque agros colunt, neq; domos ędificant, neq; uillas conſtruunt, neq; ſedes certas habent: per incultas ſolitudines pecora tantùm paſcunt. Plauſtra in domorum uſum reſarciunt, ad arbitrium mutabilia: hæc uxores & liberos uehunt: ſe ferinis & murinis pellibus tegunt, lanæ uſum ignorant: lacte & melle ueſcuntur, mulctra potiſsimùm eſt abaci ornamentum: arma enſis & arcus: iuſticia, non accepta legibus, ſed ingenijs inſita. Nullum facinus furto grauius habetur, quum ſine tecto & munimento pecora & alimenta poſsideant: quum per ſyluas uagentur, ſi furari liceret, nil ſupereſſe uideretur: aliena non capiunt, proprijs contenti: aurum & argentum ex more nõ anhelant. Cæterùm moderatiſsimi & abſtinentes, & ſuapte natura probi: quod Romani ac Græci uix præceptis ac diſciplinis philoſophorum conſequi potuerunt. Plus enim his profuit ignoratio uitiorum, quàm illis cognitio uirtutis. Iure igitur (quemadmodum in ſuperiore Libro diximus) tantopere ab Homero laudantur: qui ubi Phœnicum, Ionũ, Mileſiorum, Græcorum & Romanorum commercio fuêre uſi, coinquinatis quaſi moribus, immites & efferati facti ſunt. Imperium ſibi Aſiæ cõparârunt, quam uectigalem per annos mille & quingentos habuêre: pendendi tributi finẽ Ninus Aſſyriorum rex impoſuit, ipſi neque uinci neque ſeruitutem tolerare potuerunt. Trogum ſanctiſsimus ille pater Pius inclamat, quòd Scythas Romana arma potiùs audiuiſſe, quàm ſenſiſſe, ſcripſerit: neq; his laudibus dignos, neque Romanis, Græcis & Macedonibus intactos fuiſſe: Alexandrum eos ad Iaxartem uſq; fluuium cæcidiſſe: Pompeium multos Scytharũ exercitus fudiſſe, Albanos & Iberos domuiſſe: multa quoq; imperante Claudio, à Romanis in Scythas (ne omnia proſequamur) clariſsimè fuiſſe geſta. Verùm hæc omnia facilè refelluntur, quandoquidem hi omnes uix limites attigerũt, penitiſsima ac intima loca haudquaquam penetrarunt. Si quid Alexander feciſſe iactitatur, tranſuolando potiùs quàm gerendo peregit: ubi ſi moratus eſſet, fortunã fortaſſe mutaſſet. Reconditi nanq; Scythæ, Alexandrum audiuere potiùs, quàm ſenſere. Priùs receſsit ad Bactrianorum Sogdianorum'q; defectionem, quàm coactos Scytharum populos experiri potuiſſet. Romani imperatores, ſi quas geſſerunt in Dacos & Boſporanos expeditiones, & eas quidem ſæpiſsimè calamitoſas habuêre: interiorem tamen Scythiam nõ attigerunt, quæ tam in Aſia quàm

Europa

Europa ita amplè lateq; diffunditur, ut alterum terrarum orbem dixeris, neque ſoli ubertate, neq; fœcunditate pecorũ, neq; auri, argenti & lapillorum copia contemnendum. Sed iniquo (mihi crede) animo id ferebat ſacroſanctus ille pater, remotiùs futura multa proſpiciens, Vngaros Scythia oriundos, qui Auſtrales magna clade & calamitate confecerant, & iterum fortaſſe conficient, tantis laudibus prǽditos progenitores habuiſſe. Prætereo Parthos, Scytharum exules, ut Scythica lingua intelligi poteſt: quippe qui à populo Romano ternis bellis per potentiſsimos duces laceſsiti, uictores potiùs quàm uicti fuère. Hi primùm domeſticis ſeditionibus patria eiecti, ſolitudines, quæ inter Hircanos & Dacos, item inter Areos, Margianos & Bactrianos iacent, furtim occupárunt, ſermonemq; Scythicum cum Medico admiſcere cœperunt: ubi Arſacem multis pòſt temporibus ſortiti regem prǽſtantiſsimũ, regnum amplificarunt, à quo cæteri quoque reges Arſacidæ dicti ſunt. Aduerſus Antiochum Seleuci filium, cum centum milibus peditum & uiginti milibus equitum eos infeſtantem, mira uirtute pugnarunt. Superarunt, imperante Mithridate, Medos & Hircanos, qui à Caucaſo ad Euphratem uſq; Parthorum protulit imperium. Phraates eius filius, in Antiochi bello exercitum Grǽcorum ui totum cœpit, & in longa captiuitate retinuit. Hi M. Craſſum obtruncarunt, redegerunt Perſas rerum dominos in ditionem ſuam. M. Antonio bellum inferenti, cum quinquaginta milibus equitum occurrêre: & ni Ventidij Baſsi conciuis noſtri uirtus ſuccurriſſet, iam de uniuerſo Romano exercitu fuiſſet actum. Seueri Imperatoris inſidias grauiſsimo bello ulti ſunt. Galieno imperante, Meſopotamiam & Syriam ſibi uendicarunt. Orientis tandem imperium hæc Scythica proles occupauit, neq; à Romanis unquam domitari potuit. Prætereo cætera, ne longius euagemur: imò adhuc animus hæret, utra uirtus, uirorum'ne an mulierum Scythiæ, plus ſibi gloriæ comparárit. Promanarunt ex his Amazones, inauditæ fortitudinis & audaciæ mulieres: quæ non modò cum cæteris feminis conferri indignantur, ſed uirorum ſe gloriam æquaſſe, ne ſuperaſſe dixerim, ſanè cõtendunt. Hæ à Ptolemæo inter fluuium Rhan & Ceraunia iuga collocantur. Metrodorus Scepſius, eas Gargamenſibus finitimas, ad Cerauniorum radices habitaſſe prodidit. Hanc originem hiſtorici his adſcribunt: Quũ in Scythia duo regij iuuenes, optimatum factione domo eijcerentur, coacta magna iuuentute in Cappadociam ueniſſe dicuntur, ac ad Thermodonta cõſediſſe, Themiſcyros occupaſſe campos, ibiq; diu rapinas & latrocinia exercuiſſe: finitimorum tandem conſpiratione, ad unum omnes fuiſſe cæſos. Vxores, quæ ſuperfuerant, conſpicatas additam exilio orbitatem, non ſolùm ut propria tuerentur (aiunt) arma ſumpſiſſe: ſed quum deſperationem audacia corroborarent, fines amplificare uoluiſſe. Finitimorum coniugia æquè ac ſeruitutem abominatas, contemptis uirorum adminiculis regnum auxiſſe: ut in pari omnes fortuna forent, uiros qui domi ſuperfuerant, interfeciſſe. mox rabiem conuertiſſe in finitimos: quibus pacatis, ne ad interitum redigerentur, eorum concubitus ſtatuto quotannis tempore inire ſolitas. Editos continuò mares necabant, femellas contrà tollebant: quas non femineis artibus excolebant, ſed equis, uenationibus & arcu exercebant. Exurebant mammas dextras, ne ſagittando impedirẽtur: unde nomen his inditum. Harum Lampeto & Martheſia reginæ præſtantiſsimæ fuère. alternis regnum uicibus gubernabãt: altera domi, foris altera rempublicam gerebat. Se Marte genitas prædicabant. Subegerant maiorẽ Europæ partem, ac multas Aſiæ ciuitates in ditionem ſuam planè redegerant. Dum tuendi imperij gratia in Aſia cũ exercitu magno cõmorantur, Epheſum, Smyrnã, Cumã & Magneſiam condidere. Martheſiæ filia ſucceſsit Orithyia, quæ cum eximia rei militaris diſciplina perpetuam ſibi uirginitatem conſeruauit, Amazonum uſque adeò imperium auxit, ut Herculis ac Theſei expeditionem meruerit: qui in eas profecturus excellentiſsimam Græciæ iuuentutem delegit, nouas naues longas comparauit. Antiope & Orithyia ſorores rempublicam gerebant: Antiope domi, foris Orithyia. Quum Hercules Amazonum littori applicuiſſet, tumq; Antiope nihil hoſtile ue-

reretur, incautas & inermes aggreditur. Regina Antiope, ſoror Menalippæ, ab Hercule: Hippolyte à Theſeo capitur, ex qua editus eſt Hippolytus. Non ſine dolo miſellæ capi potuére. Orithyia quum ſuarum caſum accepiſſet, raptorem'qꝫ Athenienſium fuiſſe ducem, poſtulatis à Sagilo Scytharum rege auxilijs, Athenienſium iniurias curauit ulciſci. Poſt hanc Pentheſilea, cum fortiſsimo quoqꝫ uiro comparanda, Troianis opem cum ingentibus copijs afferre non timuit. Ad Alexandri uſqꝫ tempora perdurárunt. Thaleſtris regina impetrato Alexandri concubitu, paucis póſt temporibus cum uniuerſis Amazonibus interijt. Et quamuis de his uaria ſcribant hiſtorici, Claudius tamen Secundus, quũ de Gothis glorioſiſsimè triumphauit, decem feminas uirili habitu cultas ante currum duxit, quas Amazonas fuiſſe arbitrabantur. Erubeſcant ergo uiri, & hi potiſsimè, qui inſolẽtia ducti, tantũ ſibi tribuunt, ut alijs nihil impertiantur. Amazones, rarum cunctorũ ſeculorum exemplũ, clariſsima Scytharum proles, quanti progenitores momenti ſint habendi, cum uulgatiſsima geſtorum gloria planè teſtantur. Scythis enim ſi clari ſcriptores, æquè ac Græcis & Latinis olim adfuiſſent (nolim his uerbis Imperij Romani lędere maieſtatem) uereri quandoqꝫ admodum potuiſſemus, ſi iuſtè cunctorum geſta penſitarentur, ne inter Barbaros erubeſcere cogeremur. Vtinam hęc affectatè potius, quàm uerè dicere poſſemus. Sed Veritatis numen ubique uenerandum. Egeſippum, æquum teſtem, ultrò citemus, talia referentem: Quum Titus Hieroſolymam expugnauit, ubi undecies centena milia Iudæorum cæſa ſunt, capta uerò ſeptem & nonaginta milia: tunc Alanos, Aſiaticæ Scythiæ populos, gentem feram, bello'qꝫ aſperam, quam intra Caucaſum ferreis clauſtris cum cæteris efferatis nationibus Alexander obſtruxerat, ut Tanais & Mæotidis finitima colerent, & aliena non incurſarent, aut ſoli ſterilitate, quod quum agricolarum uotis ſæpe non conſentit, aut prædæ cupiditate effractis portis, per Hyrcaniã in Mediam prorupiſſe, percurſaſſe ex improuiſo uniuerſam Medorum regionem, omnia igni ferro'qꝫ uaſtaſſe: quum regnum nacti eſſent opulentiſſimum, cæde iam defatigatos, ad prædam animos conuertiſſe: Pacorum regem, ſaluti potius quàm regno conſulentem, in munitiſsima remotiſsima'qꝫ loca aufugiſſe: uxorem, liberos & concubinas ab his captas, centum talentis ab hoſtibus redemiſſe. Tyridatem Armeniæ regem, quum eos ſe inuaſuros ſubinde intelligeret, reſiſtere uoluiſſe: quod quum fruſtra moliretur, cõſerta pugna fuiſſe fuſum, fugatum'qꝫ: quin etiam laqueo innexum, quem niſi præacuto gladio fortiter intercidiſſet, uiuus in hoſtium poteſtatem perueniſſet. Alanis morem eſſe, in prælio iácere laqueos, atqꝫ ita hoſtem innectere. Tyridatem, ubi mortem euaſerat, populandũ his reliquiſſe regnum: Media Armenia'qꝫ ſpoliata & incenſa, ſe mox in Scythiam recepiſſe. Quid de Europicis Alanis referemus, qui Gothis aſſociati, non modò Thraciam, Myſiam & Pannoniam, ſed Illyricum, Italiam, Germanias, Gallias & Hiſpanias incurſarunt: & regiones ita pleraſque occupárunt, ut eas hucuſqꝫ retineant. Tarraconenſem Hiſpaniam, à Gothis & Alanis nunc Gothalaniam † nuncupamus. Vtinam incendij Gothicæ'qꝫ ruinæ monumentis careremus. Vandali eádem uia graſſati, Aphricam occupárunt. Gothi quoqꝫ prius non ſolùm Thraciam, Macedoniam & Græciam, ſed Pontum & Aſiàm, Valeriano & Galieno imperantibus, populati ſunt. Omnia ferè ac potiſsima diuinæ iracũdiæ flagella ab Aquilone promanárunt. Illud profectò admiratione digniſsimũ eſſe cenſemus, Scythas aliena nunquã iuga diutius tolerare potuiſſe, eos'qꝫ bello cæteros ſuperaſſe. His primũ Bacchus & Hercules, deinde Cyrus, Darius, Alexander & Pompeius bellum intulére: neqꝫ his imperare diu ualuére. Ne meæ quidẽ opinioni L. Florus refragatur, quum idcirco XL annis Mithridatem Ponti regem cum populo Romano bellum aſsiduum gerere potuiſſe credamus, quia Scytharum cum grato obſequio habebat auxilia: quibus munitus exercitus, ne tot quidem cladibus affici poterat, quin ex illa gentium officina fœcundiſsima ſupplementa abundè ſuggererentur. Nouiſsimè autem quid de Turcis dicemus, qui Aſiatica Scythia oriundi, Pontum Cappadociam'qꝫ tranſgreſsi, & finitimas regiones illapſi, frequentibus excur-

† Catalonia.

bus excurſionibus tantum ſibi uirium compararunt, ut Galatia, Bithynia, Phrygia, ac uniuerſa denique minore Aſia occupata, traiecto mox Helleſponto, cum ſummo Imperij Romani dedecore & iactura, magnam Europæ partem occuparint? Quid Vngari quoq; fecerint, & uidimus, & noſtra etiam teſtabitur hiſtoria. Sed iam huiuſce gentis uires & geſta admirari deſinamus. Nam quum robore ac bello polleant, hæc tria potiſsima habent adiumenta. Poli altitudo elatos prębet animos: Mars, qui Scythicis oris præſidet, & peculiaris eorum deus eſt, ferociam. & regionis natura uires corporum detulerunt. Frigida nanq; plaga, obſtructis corporum poris, calorem natiuum adauget, digeſtionemq; fouet: quare corpora magna, ualidaq; redduntur. Sed quando diutius in his rebus immorati ſumus, de Scythis hactenus. Nunc ut rite omnia referamus, quæ ad rem noſtram pertinent, quũ ab Vnnis Gothi Scythia eiecti fuerint: a Gothis, benigno numine freti dudum, exordiamur.

POSTQVAM Gotthi Scandinauia egreſsi, ut a principio diximus, Philimero duce, iuxta Mæotidem, deinde ad mare Ponticum conſedere: faſtidita regione, in Daciam, Thraciam ac Myſias, Zamolxene duce, philoſopho quidem non inerudito, peruenerunt. Hæc enim natio præ cæteris Barbaris (ut Dion Græcus hiſtoricus ait, qui de Gotthis ſcripſit) ſapientiam dilexiſſe fertur. In primis Zeutam & Diceneum, deinde Zamolxenem philoſophum habuerunt: illud Platonicum non ignorantes, quam beatum foret a ſapientibus regibus gubernari. Philoſophos præſtantiores Taraboſteſcos, deinde pileatos appellabãt: e quib. ſacerdotes ac reges, Aegyptiorum more, creare conſueuerant. Gotthos ac Getas eoſdem fuiſſe dicunt: Dacos quoque ac Getas eoſdem, quum his una lingua ſit, affirmat Strabo. Trogus Dacos Getarum ſobolem appellat: & uterq;, Dacos e Dais uel Dauis, qui Caſpij maris accolæ fuerant, genus duxiſſe tradit. Quorum auctoritati ſi tribuimus quæ debemus, e Scandinauia (ut Iordanis eorum ſcriptor aſſerit) proficiſci nequiuerunt. Sed de rebus Gothicis, Gothico ſcriptori aliquid concedamus. Quamuis Iordanem demirari non deſino, qui quæcunq; Scythis a tergo geſta tribuuntur (quod Beroſum Aegyptiorum regem in Aegyptum uſq; profuderint, quod Aſiam ſubiugarint, quod Parthorum & Amazonum progenitores extiterint, Cyrumq; per Thamyrim interfecerint, & Darium & Xerxem profligarint, qui in Græcos, non Scythas, inauditum exercitum pararint) Europicis omnia Gothis adſcribit, nimio ſuorum amore deceptus. Priores enim Aſiatici Scythæ fuere, quam Europici: qui traiecto Tanai, Europam ſibi uendicarunt, ac ſua impoſuerunt nomina. Ex quo colligitur, eius dicta (ut ſua bona uenia dixerim) nullo modo conſtare potuiſſe. Hi uero Martem (quum bello aſperrimi forent) ſingulari religione coluerunt, hoſtili numen ſanguine placarunt: haud ab re futurum rati, ſi belli deum humana uictima ſibi conciliarent: primitias quoq; belli uouere ſoliti. Diuiſi mox populi omnes, ubi prudẽtiores effecti ſunt, Viſigothę alteri, alteri Oſtrogothæ dicti. Viſigothę Balthorum, Oſtrogothæ Amalorum familiæ obtemperabant. Gothi nanque tunc a Boryſthene, quem Danaſtrum Iordanis appellat, ad Tanaim uſque, uniuerſum eum tractum occuparant. Amalorum mos fuit arcum tendere, cantu & cithara maiorum referre geſta, equos concitatiſsimo curſu agitare. Dion, qui Getica ſcripſit, multo poſt tempore Gothos Telephum Herculis filium, quem ex Auge ſorore Priami tulerat, non modo Geticæ, ſed Myſiæ quoq; Europicæ regem habuiſſe tradit. Is quũ auxiliares copias in Troianorum opem compararet, cum Græcis pugnam cõſerit, Theſandrum Græciæ ducem interficit: dum Aiacem Vlyſſemq; petit, procidente equo corruit, eiuſq; femur ab Achillis haſta grauiſsime confoditur: ſic tandem ſaucius, Danaos ſuis finibus eiecit. Addit etiam, Euryphilum filium huic regno ſucceſsiſſe: & Caſſandræ ſponſæ amore ductum, ad bellum perueniſſe Troianum, ibiq; uita fuiſſe defunctum. Verum illud ipſe inficiar: Philippum Macedoniæ regem (quum id Dion affirmet) Medopam Gudilæ Gothorum regis filiam, in coniugium poſtulaſſe; ut hac affinitate tutius ſua regna muniret, eam duxiſſe uxorem: mox pecuniarum inopia ductum, Odyſtanam

urbem opulentiſsimam, Tomis finitimam, & Getarum urbem obſediſſe: pios illi ſacerdotes candidis ac ſacris ueſtibus inſtructos, modulatis cantibus occurriſſe. Macedonas hoc ſupplicum ſpectaculo uictos, regis iuſſu continuò grauem ſoluiſſe obſidionē, reddidiſſe prædam, redintegrato demum fœdere abijſſe. At Scythalcus rex nō multo pòſt tempore uiolati memor fœderis, ut Gothorum iniurias ulciſceretur, centum & quinquaginta milia hominum aduerſus eum coegit: cui Alexander moriens, Athenienſium præfecturam delegarat. In quo quidem bello quum ſuperiores euaſiſſent, pro acceptis in Myſia iniurijs uniuerſam ferè Macedoniam deuaſtarunt. Eodem etiam, quo Sylla rerum potitus eſt, tempore, Diceneus in Geticum regnum, imperante Boſtuſca, fortè peruenit: cuius ubi ſapientia patuit, regia ferè poteſtas à rege tradita eſt. Quod ubi factum eſt, ut in Germaniā expeditio pararetur, quam nunc Franconiam dicunt, repentè conſuluit: totamq́; regionem incurſantes Gothi ſpoliarunt. Eos igitur Diceneus Barbarus optimis ac liberalibus diſciplinis excoluit, conuertit ad politicos mores, legibus obtemperare docuit, quas Belagines nuncupant: item curſus ſiderum, planetarum motus, & totius denique cœli rationem: ad hæc naturas rerum, deorum religionem, & ſolennes ceremonias oſtendit. Poſt hunc Comoſicum pari ſolertia uirum ſortiti ſunt, qui iuſtiſsimè regnum pariter & pontificatum geſsit. Deinde Sorillus in regno ſucceſsit, qui quadraginta circiter annis imperauit. Poſt longum temporis interuallum, imperante Domitiano, ſoluto fœdere, Danubij ripam diu à populo Romano poſſeſſam, & à iuniore Gordiano ad Danubium feſtinantes, leui prælio fuſi & repreſsi, cui quidem prouinciæ Oppius Sabinus pręerat, deletis legionibus occuparunt: Oppio legionum præfecto caput abſciſſum, multæ urbes & oppida igni ferroq́; uaſtata. Hæc omnia Dorpora rege geſta. Domitianum neceſsitas adegit, ut reipublicæ conſuleret, pararet expeditionem, & delectum haberet, Fuſcum exercitui præfecit. quum in Illyricum ueniſſet, è conſertis nauibus Iſtrum confecto ponte traiecit: mox cum hoſtibus manum haud proſperè conſeruit. nam interfecto duce, Romanæ copiæ non modò caſtris exutæ, ſed fuſæ fugatæq́ue ſunt, & cædes magna patrata. Vlpius Traianus deinde ſucceſsit, qui iacturam & iniuriam Imperij Romani cumulatiſsimè ultus eſt: nam Decebalum uarijs cum ipſo inſidijs agentem, & Longino pręfecto Legionis capto, elatū (qui ut ſe à captiuitatis ſeruitute uindicaret, ueneno ſibi mortem conſciuit) duplici uictoria ſuperauit, regē ad mortem compulit, theſauros eius ingentes recepit: pontem in Iſtro ædificauit, ab Hadriano deinde demolitū, ne à Dacis Myſiæ infeſtarentur, pilis uiginti ſuffultum, quarum altitudo (ut Dion auctor eſt) centum & quinquaginta pedū (præter fundamenta) latitudo uerò pedum ſexaginta. Daciam deniq; in prouinciam redegit. Pontis adhuc ſuperſtites pilæ è quadrato lapide cernuntur. Deinde Gothi ab Antonino Caracalla tumultuarijs prælijs ſuperati: Barbari uictoria elati, ſuos proceres, anſes, id eſt heroas & ſemideos, exclamabant. Eorum proſapia, ſi breuiſsimè referatur, haud inutile reputamus. Ex his primus, ut eorum fabulæ recinunt, Gaptus fuit: cui Hulmul fuit filius. Hulmul Augem, qui Amalum genuit, unde Amalorum origo promanauit: Amalus genuit Iſaruem, & Iſarues Oſtrogotham, Oſtrogotha Hemulem, & Hemul Athalem: Athal Alchiulphum, Vultulphum & Emeruerigem: Vultulphus Valarauantem, Valarauas Veuetharium, Veuetharius Vandiliariū: Vandiliarius Thiudimerem, Valamirem & Vidimirem: Thiudimer Theodoricū, Theodoricus Amalaſuentam: Amalaſuenta ex Eutharico ſuo uiro, Athalaricum & Matheſuentam, cuius affinitas talis eſt. Hermanaricus Achiulphi filius Hunimundum genuit, Hunimundus Thoriſmundum, Thoriſmundus Berimūdum, Berimundus Vethericum, Vethericus Enthari cum, qui Amalaſuentæ coniugatus Athalaricum & Matheſuentam edidit. Athalaricus à pueritia extinctus eſt. Matheſuenta Vitigem uirum duxit, liberis caruit. Ruente Gothorum imperio, à Belliſario Conſtantinopolim ambo captiuorum more ducti ſunt. Vitiges diem continuò obijt. Germanus patricius, Iuſtiniani Imperatoris patruelis, Matheſuentam ſibi uxorem ſumpſit, pa-

pſit, patriciam'que creauit, ex qua Germanum filium unicum tulit. Sed de Amalorum excidio inferius diſſeretur. Nunc diuerticulum repetatur Gothorum. Pars Ponti oram tenuerunt, quæ ad Orientem ſpectat, quibus uel ab Oſtrogotha pręfecto, uel ab Oriente nomen eſt inditum: contrà, qui Occidentis plagam occuparunt, Viſigothæ propria lingua nuncupati. Traiecto nanque Danubio, Myſiam, Thraciam, Pannonias, & non paruam Illyrici partem diu tenuére. Ex his Maximinum Imperatorem Symmachus promanaſſe tradit: & mortuo Alexandro Mameæ filio, ab exercitu Cæſarem pronunciatum. Item humilibus hunc parentibus, patre Gothico, co, cui Micca: matre Alana, cui Ababa nomen fuit, natum fuiſſe, Seuero imperante. Cum militares ludi natali filij die celebrarētur, eum ſui roboris conſcium cōueniſſe: quum in palęſtræ certamen deſcendiſſet, nimia corporis proceritate ſpectatores omnes in admirationem ſui conuertiſſe, data cum lixis certandi copia, ne militum fortè nomen dehoneſtaret: ſexdecim ſubinde lixas tanta felicitate proſtraſſe, ut ſingulari certamine cæteros facilè uicturos eſſe uideretur. Proinde inter tyrones admiſſum, ac tribuno militari ab Imperatore commendatum: procedente Imperatore, & concitatiùs equitante, hunc pedibus aliquandiu præcurriſſe: mox cum ualidiſsimis militibus, Imperatoris iuſſu, fuiſſe colluctatum, eoſque facilè ſuperaſſe: quare aureo torque, ampliſsimiſque præmijs ab eo donatum, inter prætorianos milites admiſſum fuiſſe. Iordanis Symmacho pro uiribus extorquet, ut Romano Imperio Gothum honeſtet. Herodianus autem, hiſtoricus non magis apud Græcos quàm Latinos auctoritate ſua præpollens (quem diuo Matthiæ è Græco traduximus) hunc Gothicum non affirmat, ſed Maximinum inquit quendam in Alexandri fuiſſe caſtris, ex intimo Thracum genere, ac ſemibarbaro uico natum, educatum à principio inter paſtores, præ magnitudine roboreque corporis, à iuuentutis initio inter equeſtrem ordinem admiſſum: paulo poſt tempore, fortuna duce, uſque adeò ſingulos militiæ ordines percurriſſe, ut & caſtra curaret, & permiſſas ſibi prouincias cum Imperio gereret, ab Alexandro omnibus tyronibus inſtruendis fuiſſe præfectum. Quare ita militum tradita militari diſciplina ſibi conciliaſſe animos, ut ab omnibus unicè diligeretur: & à Pęonibus pręſertim, qui uirtute eius, amore patriæ, maximè gloriari uidebantur: quum in campum tanquam ad ſolita gymnaſia conueniſſent, aduenientem Maximinum omnes iniecta Imperatoria purpura Imperatorem conſalutaſſe. Hunc à principio reluctantem eos grauiter incuſaſſe, reieciſſe purpuram, mox ab armatis equitibus adactum, qui mortem, niſi delatum Imperium acciperet, interminabantur: deinde omnes iuſsiſſe, arma ſumerent, Alexandrum huiuſce nouitatis ignarum adorirentur, & obtruncarent, ac ita prætorianas cohortes metu percellerent. Quod ubi factum eſt, in Germanos expeditionem parauit: non repugnantes, ac uicatim habitantes, commoditate ſyluarum ferro igníque uaſtauit. Dum barbara in Chriſtianos crudelitate ac ſæuitia imperium ſibi firmare contendit, à Pupieno Aquileię interfectus eſt, uix annis tribus rerum potitus. Hęc Herodianus noſter. Maximinum tamē, neque Getam neque Gothum affirmat. Somnianti igitur Iordano, & in honorem patriæ gentis coniecturas uериſimiles undique mendicanti, hæc etiam concedamus. affectus enim patriæ, facilem ab omnibus ueniam promeretur. Philippo etiam unà cum filio imperante, qui primus Romanorum principum ſe in Chriſtianam fidem aſſeruit, cuius Imperiū milleſimum conditæ Vrbis annum clauſit, Gothi à fide populi Romani defecêre, dum ſubtracta ſibi ſtipendia ægrè ferunt. Oſtrogotha duce Iſtrum trāſciunt, Myſias Thraciamque diſcurrunt, pręedas abigunt, omnia uaſtant. Ad hos coercendos Decius ſenator mittitur, qui Budaliæ inferioris Pannoniæ natus, Pannonicas cohortes exauctorat: quippe quæ negligentia ſua hoſtes flumen traieciſſe permiſerant. At illę cum ignominia dimiſſæ, ad Gothos perfugiunt: eorum principem incendunt, ut ſpirantem fortunam forti animo proſequatur. Hic ex trecentis milibus hominum exercitū comparauit. item auxiliares copias ex Tayphalis, Aſtringis & Carpathibus accepit: bellicoſum quidem genus hominū, ac Roma-

Herodianus.

ac Romano nomini ſemper infeſtum, & à Galerio Maximiano perdomitũ. Adiunxit etiam Peucinos, inſulares quidem uiros, ac bello aſperos: duces his optimos, Argaithum & Gunthericum, ex Gothis præfecit. hi Myſias populantur, Martianopolim obſident: quæ expenſa ingenti pecunia, ſe obſidione redemit. Vrbs hæc Myſiæ nobiliſsima quondam, à Traiano Imperatore condita. Martiam Traiani ſororem, ad fluuij fontem, qui in oppido emergebat, puellam miſiſſe ferũt, ut perſpicuam dulcem'que aquam aureo uaſe hauriret: uas fortè delapſum, in alto fonte demerſum, attigiſſe fundum, mox, præter auri naturam, ſuccurrente quodam nympharum numine emerſiſſe: Imperatorem hoc miraculo percitum, urbem ibi ampliſsimam fundaſſe, & à ſorore appellaſſe Martiam. Philippus, reuocatis uiribus, Myſias & Thraciam recuperauit: Philippopolim, à ſe nominatam urbem, in ſuæ uictoriæ monumentum, in Thracia ſtatuit: ſub cuius imperio agon mille annorum actus, innumerabiles beſtię in circo maximo interfectæ. Ludi theatrales in campo Martio, tribus diebus ac noctibus peruigilante populo celebrati. Poſt hæc Gepidarum & Gothorum bella ſucceſſere: hi quanquam aliqua cognatione tenebantur, ſola tamen inuidia bellum ſuſcitant inteſtinum. Quum è mediterraneis inſulæ Scandiæ, tribus uecti nauibus Gothi, Berigo rege, Sarmaticum littus attigiſſent, tertia nauis tardius applicuit: & à pigritia, quæ horum lingua Gepanta dicitur, Gediarum nomen accepit. ij ad inſulam Viſtulæ amnis diu commorati, eam Gepidam appellarunt. Deinde quum Sarmatiæ intima penetraſſent, ad Danubium uſque deſcenderunt: & regem magnanimum ſortiti, cui Faſtidæ nomen erat, exuta manſuetudine, armorum amore ſuccendi cœperunt: patrios fines armis propagarũt: Burgundiones ad internecionem uſq; ferè deleuerunt. Mox Gothos ſibi cognatos adorti, bello laceſſere, ſollicitare quandoq; incurſionibus, abigere pecora, uicos ſæpe populari. Demũ ad Oſtrogotham, Viſigotharum Oſtrogotharum'q; adhuc regem, legatos mittere, & cõmonefacere, Gepidarum populum nimia fœcunditate uſq; adeò coaluiſſe, ut intra fines proprios uiuere nequeant: item montibus & ſyluarum ſterilitate circumuentum, omnium rerum inopia laborare. proinde hortari, cognatæ genti proſpiciat, latiorem regionem cõcedat. quod ni fecerit, interminari ſe ui fines anguſtiſsimos amplificaturos. Oſtrogotha reſpondet, ſe pari quoq; terrarum anguſtia laborare, neque ſibi eſſe quod largiri queat. Bellum cum proximo ſanguine geri perquàm nefarium: ſi quid ſibi contra fas & ęquum inferatur, ſe uim ui naturæ iure repulſurum. Faſtida quum pertinacius in ſententia perſiſteret, cum Gothis prælium conſerere pergit. Ad Balthum deniq; oppidum pugnatum eſt, quod fluuius Aucta pręterfluit. ubi quum aliquandiu pari ſpe utrinque pugnatum eſſet, Gepidarum tandem acies inclinatur. Faſtida terga uertente, prælium diremptum eſt. Gothi uictoria contenti, confeſtim ſe in caſtra receperunt: & donec Oſtrogotha rex imperauit, quietẽ deinceps conſeruarunt. Faſtida cum Gepidis, damnata temeritate ſua, quietiorem mitiorem'q; poſthac uitam duxit. Oſtrogothę in tergo Euchina ſucceſsit: qui depoſita trãquillitate, Gothorum animos ad bella reuocauit. Myſias traiecto Danubio iterum aggredi ſtatuit: ingentes copias iam coactas diuidit, ut alteras in populandam Myſiam traijceret, quam Imperatorum negligentia, legionum Romanarum ſtationibus deſtitutam intelligebat: alteras ſeptuaginta circiter milium hominum, ad Euſteſum ſubduceret. Sed quum res minus ipſa ſuccederet, à Gallo duce reiectus, Nicopolim peruenit, quam Traianus quondam perdomitis Sarmatis in uictoriæ monumentum ædificarat: item in Thracia iuxta Neſſum flumen Nicopolim alteram, & inter Hebrum & Nigrum amnes Traianopolim: ſimiliter Hadrianopolim Hadrianus, & ſub Rhodope Philippopolim Philippus. Ex hac etiam parte, quum à Decio Euchina reiectus eſſet, in Hermoniam receſsit. Poſt hæc Philippopolim aggreditur. Quod ubi Decio ſignificatũ eſt, Berrhœam cum legionibus continuò petijt, ut urbi ferat auxilium: ubi dum laſſa corpora curant, equos'q; refouent, ecce Gothi incautas copias adoriuntur. repentino'q; motu perculſæ, quid agerent, proſpicere nõ poterant: immò arma ſumendi copia non

pia non dabatur. Quare diffuſo fugatóq; exercitu uix cum paucis equitibus Decius euadere potuit. In Theſſaliam rurſus trans alpes, & in Myſiam ſe recepit: ibi unà cum Gallo duce, ne animo deficere uideretur, exercitum reparat. Interea Euchina obſeſſam Philippopolim omni ope deſtitutam capit, & populatur: ingens hinc abacta præda. & Priſcus, qui urbem cum præſidio tenebat, inuentus, in hoſtium poteſtatem peruenit. Hunc uita ampliſsimisq; muneribus donatum, rex ſibi mirificè conciliauit, ut cum eo Decium tutiùs iterum aggrederetur. Inſtauratis pariter exercitibus, concitatis animis utrinque concurritur. Inter primos Imperatoris filios Decius acerrimè pugnans, letali ſagittæ uulnere ſaucius óccidit. Pater diſsimulato dolore, nihil iacturæ unius militis interitu rempublicam habituram exclamans, ſe inter confertiſſimos hoſtes ingerit, ut uel filij mortem ulciſcatur, uel (ſi id aſſequi nequeat) propria dolorem morte definiat: ſed quum utrunq; fata negaſſent, Abrutium Myſiæ urbem ſe recepit, ubi unà cum filio ab hoſtibus circumſeptus occiditur. Locus deinde, Decij Imperatoris ara dictus, quando prophanis ibi numinibus litare conſueuerat: ac ne immeritò quidem, quando in Chriſtianos immaniſsimè ſæuijt, diuum Laurentiū lēto igni, ut martyrem maiori ſupplicio afficeret, abſumpſit. Eodem quoq; tempore amphitheatrum Romæ incenſum. Quum poſt Decium Gallus & Voluſianus imperium ſuſcepiſſent, ecce Aemylianus quidam Myſiæ præfectus, potiundi ſpe Imperij tractus, bellum in Illyrico ſuſcitat. Imperatores aduerſus eum profecti, in foro Flaminij cæſi ſunt, alij Interamne perierunt. Aemylianus tertio menſe initæ tyrannidis diem obijt, Iordanis Gallū & Voluſianum, ut Aemylium facilius opprimerent, cum Gothis fœdus iniuiſſe ſcribit, ac biennio reipublicæ præfuiſſe. Non modò Gothorum, ſed cæterorum quoque Barbarorum, Valeriani & Galieni temporibus, res auctæ ſunt: quorum alter in Rhetia ab exercitu Auguſtus, Romæ Cæſar alter appellatus eſt. Quū Valerianus Chriſtianos perſequi occœpiſſet, diuinam in ſe iram ſuſcitauit, quando à Sapore Perſarum rege captus, captiuam denique ſenectutem & perquàm miſerabilem apud hoſtem duxit. Deleto Imperatoris exercitu, Perſæ Syriam, Ciliciam, Cappadociamq; populantur. Galienus ſe longè mitiorem Chriſtianis exhibuit: ſed remollitus, quum in omnem laſciuiam prorupiſſet, Germani reſumptis animis Rauennam uſq; diſcurſant. Alemanni uaſtatis Gallijs, in Italiam penetrant: Quadi & Sarmatæ Pannonias occupant. Germani occupatis Hiſpanijs, Tarraconem expugnant. Parthi Meſopotamia potiti, per Syriam latè graſſantur. Gothi Græciam, Macedoniam, Pontum & Aſiam ſpoliant. Nam Reſparduco & Tharoaro ducibus traiectò Helleſponto, multas Aſiæ ciuitates inuadunt, ac hoſtili more diripiunt: capiunt Epheſum, ubi clariſsimum Dianæ templum ab Amazonibus conditum incendunt: mox Bithyniam ingreſsi, Chalcedonem diruunt, à Cornelio Abito inſtauratam. Dum Europam per Helleſpontum repetunt, reparatum delent Ilium: & ubi in Thraciam reuecti ſunt, Anchialon urbem ad radices Hemi, in maritima regione ſitam, cuius conditorem Sardanapalum quendam Parthorum regem fuiſſe ferunt, populantur, igni ac ferro uſquequaque deſæuiunt, non ſecus ac ſi ad humanam perniciem nati forent. Ibi calidis aquis allecti, ad decimum uſque lapidem ab urbe diſtantibus, defatigata corpora diebus aliquot inſtaurant, quum ad curandos morbos nimium conferre uiderentur. At cæterorum Barbarorum res aliquantulum inclinatæ. Odenatus enim decurio Palmiremus, collecta agreſtium manu, ita Perſarum copias profligauit, ut non procul à Cteſiphonte caſtra poneret. Poſthumus unà cum Victorino & Thetrico Gallias, antequam Galienus Mediolani occideretur, armis ab hoſtili ſeruitute uindicauit. Gothi, qui Achaiam infeſtarunt, à Martiano uicti, ſe in patrias ſedes continuò recepére. Qui uerò Aſiam ſollicitârunt, Romanorum ducum uirtute reiecti, & ne parua quidem clade confecti, in patriam redierunt. Dum Odenatus bello Perſico remoratur, & Galienus uaria luxuria eneruatur, Gotthi cōparatis nauibus Heracliam peruenerunt: & auecta præda, non ſine magna ſuorum iactura, quum ſæpe nauali bello peterentur, in Scythiam reuertuntur. Item Palmire-

nis & Orientalibus pleriſque, dum Zenobia Odenati uxor imperat, Gotthi per Euxinum mare uecti Iſtrum ſubeunt, magniſq; calamitatibus populi Romani prouinciam afficiunt. Quæ ubi Galieno ſignificata ſunt, Colechauum & Atheum conciues Byzantios continuò miſit, qui Barbaros repellerent, urbes dirutas inſtaurarent: ſuperſtites communirent. Hi cum Gotthorum claſſe in Ponto congreſsi, eam ſuperant, & in fugam uertunt: fuſi paulo pòſt Cyzicum, Aſiam, deinceps Achaiam uaſtant. Ab Athenienſibus Demeſippo duce, qui hæc tempora ſcripſit, rejciuntur: inde reiecti, Epirum, Achaiam, Bœotiamq; diſcurſant. Galienus tot publicis malis experrectus, his dum per Illyricum uagantur, occurrit, cædit improuiſò multos: at illi per Geſſacem facta uia, fugere conati ſunt: ſed à Martiano, ut patriam Galieni turpiſsima laſciuia liberaret, uaria bellorum fortuna uexati. Illud in Iordane noſtro, alioquin ſcriptore non ignobili, admiratione dignum, ne riſu dixerim, conſiderandum eſſe duximus, qui tanto patriæ laborauit affectu, ut non modò cæterarum Scytharum geſta, Gotthis duntaxat ſuis adſcribat, & plus æquo amplificet & exornet: uerum etiam omnes eorũ res aut malè geſtas, aut parum proſperè ſuccedentes quandoque ſubticeat, quandoque pudentiuſculè inuertat. Non ſolùm quæ dudum dicta ſunt, ipſe dimiſit: ſed ne ſuorũ Gotthorum maieſtatem lædere uideretur, memorabilem per cuncta ſecula eorum cladem à Claudio imperatore illatam, unde Conſtantinus Cæſar duxit originem, non ſine ridiculo quodam occultè præterijſſe uiſus eſt. Nos autem Trebellij Pollionis ſententia freti, Flauium Claudium, unicum in terris principem, non ſtatuis, nec columnis marmoreiſq; arcubus: ſed ne tantum uirum digna laude defraudaremus, hac duntaxat breui commemoratione duximus adiuuandum. Dum Martianus fuſos Gotthos inſequitur (ut paulo ſuprà dictũ eſt) triginta ex his cœpit: qui quũ inuito Claudio euaſiſſent, uniuerſos ferè Scythas in Romani imperij prædas ſuſcitarunt. Ad hanc expeditionem Peuci, Teuthoburgi, Oſtrogothæ, Vittingui, Sigipedes, Celtæ, Eruli, innumeriq; populi prædarũ cupiditate allecti conuenère, dum uarijs Claudium bellis implicitum conſpicantur, populandæ Romanæ reipublicæ conſilium ineunt: trecentorum hominum milium exercitum comparant, claſſem uerò longarum nauium duũm circiter milium. Quòd ſi ſeruos, familias, carraginemq; (ut aiunt) adieceris, epota (Xerxis exemplo) flumina, conſumptas quoq; ſyluas, ac terram deniq; in paſcenda multitudine laboraſſe credideris. In Romanum ubi imperium eruperunt, breui tempore à Claudio non modò uicti, ſed attriti & deleti ſunt: quod ex ipſa Imperatòris epiſtola ad Iunium Brocchum, qui Illyricum tuebatur, ſcripta, facilè intelligi poteſt. Claudius Broccho ſalutem: Deleuimus trecenta uiginti milia Gotthorũ, merſimus duo milia nauium, tecta ſunt flumina ſcutis: ſpathis & lanceolis omnia littora operiũtur, campi oſsibus tecti latent, nullum iter purum eſt, ingens carrago deſerta: tantum mulierum cępimus, ut binas & ternas mulieres ſibi miles poſsit adiungere. Ac ſubdit: Pugnatum eſt enim apud Myſios, & apud Martianopolim multa prælia fuerunt: multi naufragio perierunt, plerique capti reges, captæ diuerſarum gentium nobiles feminæ, impletæ barbaris ſeruis, ſenibuſq; cultoribus Romanæ prouinciæ, factus miles barbarus colonus è Gotho. Nec ulla fuit regio, quæ Gotthum ſeruum triumphali quodam ſeruitio nõ haberet. Pugnatum præterea apud Byzantium, pugnatum apud Theſſalonicenſes, quos Claudio abſente obſederant Barbari: pugnatum in diuerſis regionibus, & ubiq; auſpicijs Claudianis uicti ſunt Gotthi: ut iam tunc Conſtantino Cæſari futuro uideretur Claudius ſecuram parare rempublicam. Quum in Apennino Claudius de ſe conſuleret, reſponſum accepit: Tertia dum Latio regnantem uiderit æſtas. Idem, quum de poſteris: His ego nec metas rerum, nec tempora ponam. Quum de fratre Quintilio, quem imperij conſortem habere uoluit: Oſtendent terris hunc tantùm fata. Demum quum in ipſa uictoria duo propè milia militum à paucis qui ſuperfuerant, Barbaris cæderentur, ad unum omnes qui rebellauerant, ab eo capti, Romamq; ducti, ac in ſpectaculis immanibus beſtijs expoſiti.

De uictoria Claudij contra Gotthos.

poſiti. Quare Gotthicum bellum diui huiuſce principis uirtutę antiquatum, & de Gotthis non ſolùm uictoria habita, ſed cumulatiſsima eſt exacta uindicta. In hoc bello ingens Dalmatarum equitum uirtus apparuit, quia ex ea prouincia Claudius originem ducere uidebatur. Neq; hi deſunt, qui hunc Dardanum, & à Dardano Troianæ gentis auctore, ſanguinem traxiſſe contendunt. à principio totum Illyricum cum Imperio habuit, ſub cuius poteſtate Thraces, Myſi, Dalmatæ, Pannonij ac Daci fuere. Poſtremò, quum Gotthi qui ſuperfuerant, paulo pòſt à Romanis defeciſſent, ac Nicopolim occupaſſent, tumultuario prouincialium exercitu obtriti & deleti ſunt. Quum igitur Claudij uictoria de Gotthis relata, cętera ueterum trophęa quàm maximè ſuperaſſet, Iordanis hiſtoricus inauditam ſuæ gentis cladem & exitium æquo animo referre non potuit. Claudius autem, quum anno uno menſibusq; nouem imperaſſet, ab omnibus præterquàm à Gotthis ſempiterna memoria repetendus, ob rem publicam bene geſtam, clypeo in curia aureo, aurea quoq; ſtatua in Capitolio donatus, Firmij moritur. Quintilius uerò frater, Auguſtus à ſenatu populoq; Romano appellatus, ſeptimodecimo pòſt die imperij ſui, quum ſe grauem & ſeuerum militibus oſtenderet, Galbæ ac Pertinacis exemplo, facinoroſiſsimè cæſus eſt. Aureliano imperante, Gotthi iterum reſumptis animis Danubium traijcere pergunt: ſed ab eo repreſsi, deſideratis quinq; milibus ſuorũ, in propriũ ſolum rediere. Decẽ in eo prælio mulieres captæ, uirili habitu pugnantes, quæ ex Amazonibus originem ducere credebantur. Item poſt annos triginta, reuocatis uiribus, Sarmatiam prouinciam populi Romani multis copijs adoriuntur, igni ferroq; omnia uaſtant. quod ubi Flauius Conſtantinus accepit, non minore quàm Claudius ſtrage ſuperauit. Ictum deinde cum his fœdus, & in patrio ſolo annos circiter ſeptuaginta quieuêre. Iordanis auctor eſt, Maximinum Gotthorum auxilijs adiutum, Narſeum Perſarum regem, & Saporis magni nepotem fudiſſe: eius uxores, liberos & impedimenta cępiſſe: auxiliares quoq; copias aduerſus Licinium Conſtantino miſiſſe, Theſſalonicæq; obſeſſum trucidaſſe. Eo tempore, quo Byzantium Conſtantinus ita amplificare ſtatuerat, ut cum urbe Roma magnitudine & dignitate certaret, initũ cum Gotthis fuiſſe fœdus, eosq; quadraginta milia hominum Imperatori quotannis detuliſſe. At ubi Maximinus rerum potitus eſt, poſt Arioricum & Aoricum, Gebericus nobili genere natus, apud Gotthos regnum ſortitur, cui uirtus & generoſitas iuxtà inerat. Vt fortunam in re bellica primum experiatur, parãdæ in Vandalos expeditionis conſiliũ init: quæ ſi ſucceſſerit, maiora ſe tentaturum ſperat. Gens hęc (ut Demeſippus ait) ab Oceano prodηt, uix uno anno ad Gotthorum fines peruenire potuit: eam ſibi regionẽ occupauit, quã pòſt Gepidæ incoluêre: cui à Solis exortu Gotthi, ab Occaſu Marcomanni, à Septentrione Hermũduli, à Meridie præterlabitur Iſter. Quũ inſtructę in Marſiliæ ripa acies utrinque conſtitiſſent, dato ſigno manus conſerunt. Concitatiſsimis prælium animis aliquantiſper geritur: mox Gebericus Vandalorum regem adoritur & obtrũcat, optimaq; ſpolia refert. Vandali infauſtas ſedes optaſſe rati, hinc emigrare decernunt, à Conſtantino incolendam Pannoniam impetrant: dum grata ſe Romanis principibus obſequia præſtituros eſſe pollicentur, annos circiter ſexaginta hic habitant. Deinde ſub Stilicone magiſtro equitum, conſulari patricioq; uiro, in Gallias tranſmigrarunt: ubi quum finitimos malè tractarent, aſsiduisq; rapinis latè uexarent, quietas ibi ſedes habere nequiuerunt. Ex his Burgundiones olim promanaſſe uolunt, Plinij auctoritate freti, Vandalorum partem Burgundiones eſſe affirmantis: quum uicatim in Germania habitarent, à uicis, quos Burgos dicunt, nomen accepiſſe credunt: Vandali relictis Gallijs in Hiſpanias penetrarunt, neque uſquam quieſcere potuerunt, donec traiecto Gaditano freto Africam occuparunt. Sed quoniam de his quandoq; latius ſuo loco dicetur, redeamus ad Gothos. Poſt Gebericũ, Hermanaricus regnum accepit, nobiliſsima Amalorum familia natus, neque uirtute gloriaq; geſtorum inferior. Nam quũ Gothos, Scythas, Indos, Maningos, Vaſmabroncas, ac reliquam ferè Septentrionis oram, in ditionem ſuam redegiſſet, Erulos

Velencze.

quoq; cæſo Halarico rege domuiſſet, alterum Alexandrum cognominarunt. Eruli, ut Ablauius teſtis eſt, ad Mæotidis paludes ac ſyluas quondam habitabant: quibus ab amore ſyluarum ſtagnantium'q; locorum nomen eſt inditum. Mox ab Hermanarico in Venetos bellum motum eſt: qui quum inermes eſſent, facilè ceſſere. Veneti autem humili gente nati, qui deinde Antes & Sclaui dicti ſunt, quum in multitudinem maximam excreuiſſent, barbarica quoq; feritate ubique graſſati ſunt: quin inter Albam & Budam Venetia † eſt oppidum ab his conditum. Item Heſtis & Halaridis bellum indictum, qui Germanici productum littus Oceani accolebāt: & hi breui tempore domiti. Quare non modò Scythiæ, ſed Germaniæ quoq; Hermanaricus imperauit. Eius tempore inter Gothos & Vnnos Vngarorū progenitores bellum exarſit: de quo antequam ultrà progrediamur, haud ab re fore duximus, ſi de potentiſsimæ ac fortiſsimæ gentis origine aliqua diſſeremus. Hanc igitur Priſcus hiſtoricus Scythiam, Riphæiſq; montibus uicinā affirmauit, & quo propiùs rigorem Septentrionis accedit, eo immitiorem plerique reputarunt. Et præſertim diuus noſter Hieronymus, utpote qui ex ultima Mæotide, inter glacialem Tanaim & immanes Maſſagetarum populos, ubi obſtructis rupibus feras Scytharum gentes Alexandri clauſtra coercuerant, Vnnorum examina erupiſſe, ac equorum pernicitate freta, cæde pariter & terrore cūcta compleſſe ſcripſit. Iordanis in hoſtes nationis ſuæ neſcio quæ monſtra commentatur: quæ pleriq; ſcriptores Annalium ita credidêre, ut cum eo iuxtà delirent: quod non tam inſolenter, quàm uerè à me dictum uelim. Quum Gothi è Scandinauia profecti Scythiam attigiſſent, Philimerum eorum regem magas quaſdam feminas in caſtris deprehendiſſe conſcribit. Quod genus mulierum, quum pernicioſiſsimum rex ille reputaſſet, edicto ſuo in ſolitudines abegiſſe, ne milites uenenis inficerent, aut eorum robora labefactarent: eaſq; abactas, per ſyluas aliquandiu uagatas, cacodæmonum ſe amplexibus inceſtaſſe: hinc peperiſſe dirum genus hominum, quod non humana lingua, ſed quadam loquutionis imagine utebatur. Sed Procopium hiſtoricum Græcum, & Beliſarij conſiliarium planè ſectemur: quippe qui Vnnos Ephthalitarum gentem fuiſſe tradit, eoſq; Albanos quondam appellatos, in Aſia Perſis fuiſſe finitimos: item uſque adeò magnanimos, ut illato pro finibus bello, Xerxen Perſarum regem cum ingenti exercitu ad interneccionem cæciderint, ſtipendiariam'q; ſibi Perſidem fecerint: cęperint Cabadem regis filium, duobus annis Perſis imperarint: neq; è dęmonibus creatos, neq; humano ſanguine ueſci ſolitos, neq; tam immanes ac feroces fuiſſe ſcribit. Quinetiam ſi Ephthalitarum nomen interpretari uelimus, eos olim pios & religioſos fuiſſe comperiemus, ac ſolidè perfecteq; litantes. Quam quidem gentis religionem adhuc Vngaris, qui Vnnorū ſunt poſteri, peculiari quadam natura præ cæteris ingenitam intuemur. Dionyſius Procopio ſuffragatur, qui Vnnos Caſpianis & Albanis uicinos opinatur, ferociaq; & robore bello accōmodatiſsimos. Vnnor & Magor, cuiuſdam Annalium ſcriptoris opinione, Vnnorum auctor fuiſſe traditur: qui quum nihil præter Hebręam legerit hiſtoriam, hinc omnium gentium originem ariolatur. Quare Vnni bello aſperrimi, traiecta ad Cimmerium Boſporum palude Mæoti, non modò ſedibus Gothos eiecerunt: ſed uniuerſam Europæ Scythiam domitarunt, in repetitiſq; Pannonijs quieuerunt, quas à ſe Vngarias appellarunt. Pius autem pontifex (mihi crede) doctiſsimus, Vngaros ab Vnnis (quod omnes rerum ſcriptores affirmant) promanaſſe non patitur: pari cum Iordane tractus affectu, qui Vngaros ac Scythas pelliū murinarum commercio notos fuiſſe ſcribit. Deinde ſacroſanctus ille pater cuiuſdam Veronenſis teſtimonium adducit, qui quum ad Tanais ortum penetraſſet, gentem Vngarica lingua loquentem ſe inueniſſe dicebat. Diuus quoq; Matthias noſter, huiuſce rei non ignarus, quam à Sarmaticis quibuſdam mercatoribus acceperat, legatos illuc & exploratores miſit, quibus cognatam gentem, ſi poſſet, in Pannoniam populis diuturno bello haud parum exhauſtam alliceret. quod etſi hactenus aſſequi nequiuit, ſi uixerit tamen, fortaſſe præſtabit. Quare Vngaros Vnnis per Aſiaticam

Scythiam

Scythiam effuſis, & adhuc Tanais ortum accolentibus, cognatos eſſe credēdum eſt. quamuis hi non ab Vnnis, qui in Aſia reſtitere, ſed ab his qui melioris ſoli cupiditate ducti in Europam erupere, profluxerint. Quinetiam Gothi non à Scandia, (ut Iordanis ait) ſed ab Aſiatica Scythia, ubi Alanis uicini fuerant, prodiere. Quod hinc conijcere licet, quia quum Gotthi cum Alanis non modò Europicā Scythiam, ſed Gallias & Hiſpanias occupaſſent, adhuc regionem Tarraconenſem tenent, quam paribus uictam auſpicijs Gotthalaniam † nuncuparunt. Quum Vnni uenatione uictitarent, diuino quodam prodigio ad emigrandum adacti ſunt. Nam quum uenatores aliqui Mæoticæ paludis accolæ, uenatum fortè proficiſcerentur, ecce oblatam ceruam offendunt: quam quum concitatiùs per paludem inſequi cœpiſſent, uſque adeò potiundæ ceruæ deſiderio tracti ſunt, ut hac duce haud procul à Cimmerico Boſporo Mæotim congelatam (ut mea fert opinio) tranſmiſerint. at ubi in Europica Scythia conſtitêre, cerua diſparuit. Hi proſpectam regionem admirantur, & probant: deinde in Aſiam redeunt, rem ſuis ex ordine referunt. Vnni ſedes proprias abominati, & ſoli ſterilitatem populorum'ue multitudinem cauſati, cum liberis & uxoribus in Europam uenatorū ductu tranſmigrarunt. Regionem ſua uberiorem inueniunt, uniuerſum paludis tractum occupant: mactant Victoriæ, quos à principio offendêre: cęteros domitant, & in ſeruitutem redigunt. Alanos quoq; ſubigunt, qui ſedes illas prius occuparant, & longè mitiores eſſe uidebantur: ne finitimis quidem Gotthis parcunt, in quos impenſius planè deſæuiunt.

Catalaniam.

VNGARORVM Annales, Vnnos in Europam anno Salutis trecenteſimo ſeptuageſimotertio, Valente imperante, & Damaſo pontifice maximo ſedente, traieciſſe referunt. duces habuiſſe Belam Chielæ filium, Zomeiarum familia natum, item Cheuem & Cadicham eius fratres: præterea Atilam, Chemem Budamq; fratres, Bendeeuci filios, Cadarum genere natos, ad domitandam Septentrionalem plagam: ex centum & octo tribubus decies centena & octo milia hominum coegiſſe: iuri dicendo Cadarem, uirum ſapientem, præfeciſſe: edicta, Dei uoce & reipublicæ nomine præcinìſſe: expeditionem tumultuariam & excogitatam circumlato cruento gladio, pronunciatoq; loco, quę præſtituiſſent, ſignificaſſe: qui non obtemperaſſent temerè, eodem gladio per medium cæſos: quam conſuetudinem adhuc in Tranſſyluania, in Turcarum tumultu obſeruatam uidimus. Quum maximis uiribus pollerent, elatis animis, tanquam uniuerſum orbem peſſundaturos, Beſſos, Rutenos, Chumanos albos ac nigros, cum uniuerſa Dacia & Sarmatia ſubegiſſe: & tandem ad Tibiſcum amnem, quem Titiam nunc appellant, caſtra collocaſſe. Hanc gentem Iordanis hiſtoricus horribili ſpecie, uultu toruo atroq;, item cicatricibus quibuſdam inſcripto, prę lata quadam feritate & audacia, tradit: quia infantibus uix dum natis nouacula genas ſecant: ut prius uulnera pati, quàm lactis dulcedine lætari condiſcant. Quare obductis cicatricibus imberbes conſeneſcunt. Præterea ſtatura nequaquam procera, latis humeris, agili, expedito & robuſto corpore, ceruice conſtanti & ardua, ſummam quandam ſuperbiam præferente: ſagittandi equitandiq; peritia non mediocri, ac fera quadam ſæuitia ſub humana ſpecie inuoluta. Quum igitur Hermanaricus Gothorum rex, tot gentiū domitor, ſe Vnnorum bello ſollicitari cognouiſſet, non mediocre ſibi ratus hinc imminere periculum, eorum impetum continuò reprimendum cenſet. mox delectum habet, ingenteisq; ſibi copias comparat: maximos eius conatus, mors inopinata ſubuertit. In Vnnorum aduentu, quædam mulier, quæ in uiri nece deprehenſa fuerat, capitis arceſsitur: homicidij conuicta pariter & adulterij, uſque adeò regis iram facinoris indignitate ſuccendit, ut quatuor equorū diſcerptu mulctaretur. Duo eius feminæ fuere fratres, Roſſomonarum perfida gente nati: quorū alter Sarus, Ammius alter dictus eſt. Hi ſororis ſupplicij immanitate bacchantes, in principem coniurant. Hermanaricum è compoſito adoriuntur, fruſtra reluctantem perfoſſo latere interficiunt: patrata cæde, ad Vnnos perfugiunt, ut tutius uitam tuerentur. Quare factum eſt, ut Balamirus Vnnorum rex, ſuperandorum

Vnni in Europam, Anno Domini 373.

Oſtrogotharum copiam facilè nanciſceretur. Viſigothæ audita Roſſomonarũ perfidia, qui cum Vnnis iam ſocietatem iniuerant: timentes, ne quæ Oſtrogothis, eadem ſibi fortuna immineret, emigrandum omnino eſſe decernunt. Hermanaricus utriuſꝗ gentis rex, centeſimo & tertiodecimo ætatis anno letali uulnere confoſſus obijt. Exceſſu regis hoſtes elati, in orientales Gothos, quos Oſtrogothas dicunt, magnis cum uiribus irruunt, paucisꝗ prælijs ſuperant, in poteſtatemꝗ recipiunt: Occidentales uerò Gothi, quos Viſigothas appellarunt, cognatorum exemplo perculſi, deſertis quæ ad Occaſum ſpectant ſedibus, & obſtinatis ad emigrandum animis, ad Iſtrum cum liberis uxoribusꝗ contendunt. Ad Valentem imperatorem, ſenioris Valentiniani fratrẽ, legatos mittunt, qui ſedes incolendas exorẽt, ac perpetuũ polliceantur obſequium: & ſe non modò leges, ſed orthodoxã quoꝗ fidem Chriſti accepturos eſſe ſpondeant. Quin etiam addant, ſe nũquam imperata detrectaturos. petant Myſiam, Thraciamꝗ: quas ſi conceſſerit Imperator, ſe pro uallo foſſáꝗ muniti ſsima aduerſus Vnnos perpetuò futuros recipiant. Lætabundus eos Valens excepit: quibus auditis, quæcunꝗ orauerant, pro animi ſententia etiam inſperata conceſſit. Incolẽdam Myſiam Thraciamꝗ permiſit, ratus Viſigothas Romani imperij propugnaculum futuros. ſed res aliter ac ſperauerat, accidit. Nam cis Iſtrum excepti barbari unà cum Gepidis, à Valente Arianæ perfidiæ nimis obnoxio, epiſcopos accipiunt. Ariana quoꝗ labe infectos: qui paucis poſt annis eadem tabe omnes coinquinarunt. Quare non Chriſtiani, ſed Ariani, Viſigothæ Gepidæꝗ facti: quibus Lupicinus ac Maximus pro ducibus dati, qui quæcunꝗ his uſui forent, diligentiſsimè curarent, operamꝗ darent ne qua inopia laborarent. Præfecti dum mandata negligunt, & magnum ſibi quęſtum in uehendis commeatibus facere ſtudent, barbari annonæ caritate laborant: acerbiſsimã cibariorũ exactionẽ execrantur, deteſtantur præfectorum auariciam: quando pro annonæ caritate non modò pecunias exhauſerant, ſed liberos & uxores pro mancipijs uendere cogerentur: demum quodcunꝗ frumentum humano ſanguine mercarentur, non niſi mucidum & corruptum eſſet. Quod ubi nihil proficere conſpicantur, Phrigiternus, Alatheus, Saphracorum reguli, facta ſeditione Lupicinum & Maximum adoriuntur: quibus inexplebili auaricia trucidatis, ab Romano principe defecêre. Scribunt aliqui, Lupicinum ad cõuiuium Phrigiternum inuitaſſe, ut eum cum comitibus per inſidias domi obtruncaret: quod ut in penetralibus fieri cœptum eſt, Phrigiternum audito pereuntium clamore, è thoro proſiluiſſe: quum inſidias euaſiſſet, ſuſcitata multitudine, Maximum cum collega ac ſeruis obtruncaſſe: Daciam Ripenſem, item Myſias & Thraciam prouincias populi Romani in ſuam poteſtatem aſſeruiſſe: imperaſſe tributa, & graui colonias imperio gubernaſſe. Quæ quidem omnia poſtquam ad Valentis aures, qui Antiochię tunc agebat, peruenêre non parum is animo conſternatus, habito delectu, magnum exercitum comparauit: continuatis itineribus, traiectáꝗ Propontide, in Thraciam contendit. at ubi in hoſtium conſpectu fuit, ſiniſtris (ut accidit) auſpicijs pugnam conſerit. Quum parùm barbaris obſtitiſſet, in fugam ſubinde conuerſus, & ſagitta ſaucius, in quendam uicum, ubi incendio cum caſula concrematus eſt, ipſe confugit, & quartumdecimum Imperij ſui annum complere non potuit. Illatæ in Thracia ſtragis cauſa fuit, quòd Romanas legiones ab equitum præſidio deſtitutas, mox hoſtes circumuenére: & quum euadere nequiuiſſent, ad internecionem cęſæ. Lachrymabile

A' mũdo creato, 3081.

fuit profectò bellum, perpetuumꝗ ulciſcendæ auariciæ monumentum. Hæc Damaſo pontifice maximo, & Valente imperante, ab origine mundi anno octogeſimo uno ſupra tria milia, geſta ſunt. Iniqua profectò tempora illa ſunt habita, quũ terrę motu uniuerſus orbis ita cõcuſſus ſubſilierit, ut maria ſuperatis littoribus multas Siciliæ aliarumꝗ inſularum urbes populosꝗ innumerabiles obruerint. Conſtantinopoli tanta è cœlo tempeſtas, ut decidentis magnitudo grandinis multos interfecerit: apud Atrabatas lana è cœlo imbribus admixta defluxit. Nicea terræmotu iterum diruta: in Phrygia fames inaudita. Athanaricus Gothorum rex dum Chriſtianos inſectatur,

ſectatur, multos ultimo ſupplicio affecit, quàm plurimos proprijs ſedibus eiecit. Paulo antè Sarmatæ Pannonias uaſtauerant. Valens quum ab Eudoxo Arianorum epiſcopo falſa fide fuerit initiatus, multos è Nitriæ monachis per tribunos & milites cædi imperauit: quinetiam legem promulgauit, ut monachos militiã detrectãtes cuiq; fuſtib. cædere liceret. Pari efferitate Theodoſius, Theodoſij nõdum Imperatoris pater, cũ magna nobilium manu obtrũcatus. Viſigothæ, uictoriæ inſolentia elati, fortunæ dexteritatẽ proſequuntur: eò audaciæ iam euecti, ut Cõſtantinopolim obſidere contendant. Sed Dominica, Valentis uxor, labantes & ferè conſternatos ciuiũ animos cõſpicata, precibus hortationibusq; confirmat, populum multa erogata pecunia ſibi cõciliat, urbem deniq; prudentia uirtuteq; conſeruat. Gratianus Valentis nepos, cui Occidentis imperium delegatũ fuerat, ubi rerũ potitus eſt, ut Romanę reipublicæ conſuleret, Theodoſium ingẽti uirtute ac ſapientia uirũ, ex Hiſpania accerſi iubet, cumq; conſortẽ imperij declarat: quando tantę rerũ amplitudini, imminẽtiumq; periculorum magnitudini, ſolus ſat eſſe nõ poterat. Accitus Theodoſius, paucis poſt menſibus adfuit, Syrmij purpureum paludamentum induit. Inito imperio, coactoq; exercitu, cum barbaris ipſe congreſſus, haud difficulter fudit, fugauitq;: ſuperiorem Myſiam recuperauit, redeuntes hoſtes pluribus ac magnis cladibus affecit, quæque ſummi principis officia cum dignitate compleuit: demum recepta inferiore Myſia, Thracia, Daciaq; ripenſi, icto cum Athanarico Viſigotharum rege iam fœdere, ne diuturno bello Romanas legiones ad interitum redigeret, uictor Cõſtantinopolim ſe recepit. Ablauius percuſsi fœderis cauſam, Theodoſij morbum, in quẽ inciderat, fuiſſe ſcribit: idq; à Theodoſio collega, qui paucis poſt diebus bene conualuit, confirmatum. Pacatis rebus Athanaricus Byzantium initæ ſocietatis gratia, imperatorum literis inuitatus, aduenit: qui honorificè exceptus, quotidiano luſtrandę urbis deſiderio expleri non poterat. Spectabat circum, hippodromum & theatra, item templa, portus ac fora: diſtrahebatur ædium magnificentia, baſilicam cum regia curiaq; admirabatur, obeliſcos & coloſſos ſtupidus intuebatur, imagines ambibat: & pulchritudine urbis, abactis curis omnibus, animum relaxabat: deinde graui morbo correptus, tertio quo uenerat menſe uita deceſsit. Theodoſius autem ſocietatis iure, magnifico hunc funere honeſtauit: cum magna quoq; pompa ad rogum uſque ſequutus, cumulatiſsimè amico iuſta perſoluit. funebres ludos in eius honorem edidit: & tantum pietatis Viſigothis oſtendit, ut mirificè barbarorum animos ſibi conciliarit. Illi nanq; rege iam orbati, ductu auſpicijsq; Theodoſij principis ultrò poſtea militarunt. Dum hæc in Thracia geruntur, Vnni, qui in Europam traiecerant, Oſtrogothasq; domuerãt, imperium propagare pergunt. Quicquid intra Tanaim ac Tauricam Cherrhoneſum, in ſuam ditionem redigunt. Tanaitæ, Roxolani, Alani, Cariones, Amaxobij, Budini, Sturni, Vbiones, Acibi: item Nauari, Sarmatæ ac Venedici, ab his leges accipiebant. Et iam Chumi, Baſtarnæ, & cum Peucinis Carpiani, magno pacem ſtipendio mercabantur. A' Ponto, Mæoti Tanaiq;, Vnni ad Danubium uſque, & ad Germaniam, Sarmaticumq; ſinum, omnia cæde & terrore compleuerant, muniuerant regnum, ſæuumq; imperium uſquequaque gerebant: Gothos tamen à tergo infeſtare nunquam deſinebant. Quum Gratianus Theodoſio Orientis imperium tradidiſſet, ipſe uerò ſibi Occidentis optaſſet: & quum in Britannia militari ſeditione maximus Imperator declaratus eſſet, traiecto in Gallias confeſtim exercitu, Merobaudis magiſtri militum proditione ad Pariſium ſuperatus eſt: qui quum Lugdunum confugiſſet, ibi captus eſt, & cæſus. Quare Theodoſius feſtinatis itineribus in Gallias profectus, ut collegæ mortem ulciſceretur, ex Gothis decem hominum milia cum ſuis copijs ſecum duxit. Inito aduerſus Arbogaſtum Eugeniumq; prælio, quod ciuile dici poterat, decem Gothorum milia, qui pugnam inijuere, inimicorum impetu primo congreſſu cæſa ſunt, non ſine magna Romani imperij utilitate. Mutata ſubinde fortuna, quum legiones eius prælium conſeruiſſent, Imperatori uictoriam compararũt. Theodoſius rediens, Mediolani, cum Arcadio & Honorio

Vnni in Europam.

filijs Imperium delegaſſet, intempeſtiuo fato præuentus occubuit. Stilico deinde, Honorij è duplici filiarum matrimonio ſocer, è Vandalicorum gente natus, tantum ſibi autoritatis uendicauit, ut inter primos haberetur: quinetiam in Occidente rempublicam gerebat. Quum eſſet imperandi cupidus, imperatores, quibuſcunq; rebus poterat, facilè inuoluebat: ſperãs, ubi difficultate bellorum eos obruiſſet, facilè ſe Eucherio filio imperium paraturum. Augebant ſibi animum Vandalorum, Burgundionum, item Sueuorũ & Alanorum auxilia: quibus fretus, ſi ferociſsimos Viſigottharum animos, in principes Romanorũ excitaſſet, ſperabat ſe à Viſigotthis Italiam facilè uindicaturum. Quare ut ſperata proſequeretur, Viſigotthis ſtatuta ſtipendia eripit, annonam & donatiua aufert: famenon modò ad defectionem, ſed ad indicendum crudele bellum prouocat: quod imperij Romani futurum erat exitium. Hæc

407. omnia Stilicone Aurelianoq; conſulibus, anno Salutis ſeptimo ſupra quadringentesimum agitãtur. Viſigotthæ à Stilicone malè tractati, nõ modò militiam detrectãt, uerumetiam immaniſsimum quenque furorem in Romanum imperium concipiũt. Proinde annua ſtipe commeatu'que defraudati, relicta Thracia in Pannonias erumpunt. Ibi regem, quo annis quinque ac uiginti caruerant, quum à præfectis ab Imperatore creatis hactenus regerentur,

Halaricus Viſigotthorũ rex.

Halaricum præſtanti Balthorum familia natum, declarant: cui poſt Amalos inter Gotthos erat ſecunda nobilitas. Baltha nanque lingua Gotthica ſignificat audaciam. Per Syrmium iter faciunt in Illyricum. Redagaſus quorundam Gotthorũ rex, cum ducentis hominum milibus ſe his ſocium comitemque præbet. Antequam abeunt, Thraciam, Myſias, Pannonias, item Noricum & Illyricum igni ferroq; uaſtant, cuncta diripiunt, cædibus omnia complent, urbes diruunt. quinetiam (ut diuus Hieronymus inquit) iram quoque Domini animalia bruta ſenſere: incenſa oppida cum uicis, homines cum mulieribus paſsim cæſi: quin & immaturi fœtus ex uteris parentum exſecti, infantes parietibus illiſi, neq; ętati, neq; religioni pepercêre. Quid plura? Omnia præter cœlum & terram, & præter creſcentes uepres, cõtinuataſq; ſyluas periêre. Redagaſus prior Italiam ingreſſus, ſuperatis Apenninis, in Feſulanum montem, quatuor & uiginti ſtadijs ab urbe Florentia remotum, cum uniuerſis ſuis copijs ſe recepit: ubi à Romanis legionibus circumuentus, neque minus conſilij quàm cibi compos, dum ſalutẽ fuga quærit, à Romanis obtruncatur. Eius exercitus extrema fame confectus, in Romanorũ poteſtatem, facta deditione peruenit: quare tãta captiuorũ copia facta eſt, ut ſinguli ſingulis Gotthi aureis, pecorum more, uenderentur. Oroſius Vnnos in Italiam accitos, Romanis aduerſus Redagaſum auxilia tuliſſe ſcribit. refert enim, Vldim & Sariam, Vnnorum & Gotthorum duces, qui Honorij partes ſectabantur, Redagaſo apud Feſulas primùm occurriſſe, eorumq; obſidione fame olim abſumptum, fuiſſe cæſum. Poſt Redagaſum Halaricus cum Viſigotthis in Italiam penetrauit, Rauennam ad tertium uſque lapidem peruenit, ubi Imperatorem Honorium eſſe intelligebat. Ad eum legatos propere mittit, quibus hæc mandata dat, ut ſedes in Italia ab eo poſtulent: quas ſi impetrarint, ipſum cum Italis quietè amiceq; uicturum polliceantur: ſi repulſam patiantur, omnino tentaturum, Romani'ne an Gotthi Italiam poſsidere debeant. æquũ ad hæc iudicem Martem fore, ſignificent. Legati (ut Iordanis ait) hæc referunt: Honorium utranq; conditionem denegaſſe, ſed Gallias Hiſpaniaſq; prouincias populi Romani, quas Vandali Genſerico rege uaſtabant, ſi eos eijcere auderent, tanquam propri-

Genſericus Vandalorum rex.

as patriaſq; ſedes Viſigotthis conceſſurum: quod barbari abnuere uoluerũt. Dum hæc aguntur, Stilico imperandi cupidiſsimus, ubi ſuos Vindelicos cum Burgundionibus, Sueuis & Alanis, à ripa Rheni Gallias infeſtare accepiſſet, Viſigotthaſq; intraſſe Italiam, eorumq; regem Claſſenſe oppidum in Claudiano agro obſediſſe cognouit: ratus non ultrà differendum, coacta è Thracia non mediocri legionum multitudine, per Macedoniam & Illyricũ ac Noricos in Italiam properat, præter Aquileiam & Altinum: item per Venetiam, & Rauennatem agrum iter facit. Quod ubi

Halaricus

Halaricus intellexit, ſoluta Claſſenſis oppidi obſidione, in proximos Apennini colles ad Pollentiam uicum, duobus & uiginti milibus paſſuum à Rauenna remotam, cum uniuerſo exercitu ſe recepit. Stilico militaris artis peritiſsimus, in Halaricū prodit, frequentibus prælijs afficit. Quum ſæpe uincere poſſet, non expugnat, ut bellum protrahat: tres circiter annos eum ludificatur. Ita Imperatoris & barbarorum extenuatis uiribus, ſe facilè imperium inuaſurum eſſe confidit. Halaricus Honorium literis commonefacit de aſtu ac mente Stiliconis: quippe qui ut utriuſque uires eneruet, ſeqꝫ demum tyrannum ſtatuat, quum ſæpe uincere potuiſſet, noluiſſe, quandoqꝫ pugnandi copiam denegaſſe: proinde orare, ut ſedes in Gallia concedantur, unde ſe Vandalos eiecturum pollicetur. Vltrò Honorius poſtulata, & paulò antè promiſſa conceſsit: Stiliconi mandat, ut cum Halarico pacem ac fœdus ineat, Viſigotthas Italia in ulteriorem Galliam educat. Indoluit Stilico Viſigotthas tam quietè Italia abigi, & Honorium periculo liberari: quònam modò barbaros in Italiam conuertere, pacem'que intercipere poſſet, excogitat. Saulem Hebræum ſumma perfidia præditum, præfectum legionis, ſui conſilij participem facit: ei mandat, ut abeuntes Viſigotthas, Paſchali die incautos adoriatur. Quod ubi factum eſt, multi improuiſa formidine correpti, occubuere. Accedebat quoque religio Viſigotharum, qui ſolenni die pugnam conſerere uerebantur: at ubi hoſtes inſtare conſpicantur, neceſsitate ducti, tam obfirmatis animis ſe conuertunt, ut Hebræas cohortes non modò funderēt, fugarentqꝫ, ſed ad internecionem uſqꝫ cæderent. Stilico audita legionum ſtrage, animo conſternatur, furentes in ſe hoſtes perhorreſcit, ab Imperatore legionum ſupplementa & auxiliares copias petit. Honorius nō copias & auxilia, ſed ſicarios duos miſit, qui proditorem Imperij Stiliconem cum Eucherio filio trucidarent. Has igitur perfidiæ audaciæqꝫ tyrannidis pœnas, Stilico principi tunc exoluit. Honorius cæſo Stilicone duce, exercitui Romano neminem eius loco ſubrogauit: quo factum eſt, ut bellicoſo duce priuatus, Viſigotthis nunquam amplius reſiſtere potuerit. Quare eorum ita rabies exarſit, ut domita incenſaqꝫ maxima Italiæ parte, urbem Romam obſederint: eam breui obſidione capiunt: capiunt inquam Romam, terrarum hucuſque dominam, Flauio & Varrone conſulibus: imperium'qꝫ Romanum, Calendis Aprilis, anno ab Vrbe condita centeſimo ſexageſimoquarto ſupra milleſimum: à Chriſtiana uerò ſalute decimo & quadringenteſimo. Sub infauſto Honorij principis imperio, Romana libertas, Italaqꝫ poteſtas extincta eſt. Nec multo quidem antè tempore, aliorum malorum, imperante Gratiano, rumor aduenerat, Longobardos extremis Germaniæ finibus, Oceani littore Scandiaqꝫ inſula cum innumerabili multitudine egreſſos, nouas moliri ſeditiones, Iborea & Aiana ducibus: Vandalos ſuperaſſe, & amplificando ſibi imperio quotidie ſtudere. Halaricus igitur urbe potitus, mādat edici, ne cui Romano ciui mors inferatur, ne quid iniuriarum & incendij præter rapinas ac ſpolia committatur: templis debitus honor impendatur, uis nulla cuiquam tribuatur: quicunqꝫ in templa confugerint, pro illæſis habeantur. inhibentur ad hęc ſtupra, cædes, & immanitas. Edicta tamen nequaquam ubique ſeruata. Iordanis rapina tantùm hoſtes contentos fuiſſe teſtatur, ne ſuæ genti detrahat. Galla Placidia Theodoſij filia, & Honorij Arcadijqꝫ ſoror, capta, & ab Halarico præ nobilitate generis deſponſata. Vaſa Petri, ſacro miniſterio comparata, & magnitudine, arte, auroqꝫ pręſtantia, à quodam Viſigottha ſubrepta, regis iuſſu in baſilicam relata. Tres dies in præda direptioneqꝫ conſumpti. Halaricus mox relicta urbe, per Campaniam, Lucaniam, Brutioſqꝫ diſcurrit: omnia populatur, & uaſtat. quin & per Siciliam, Africam adoriri ſtatuit: niſi oborta tempeſtate, qua multæ ſibi naues obrutæ ſunt, conſilium mutare cogeretur. In reditu rex morbo correptus, Conſentiæ moritur. Viſigotthæ dum grauiſsimè eum lugent, & ne qua in eius oſſa uindicta fieri poſsit, ſtolida pietate reformidant, deriuato Baſento in alueo ſepulchrum ſtatuūt, ibiqꝫ Halaricum cum precioſa ſupellectili recondunt: moxqꝫ reuocato fluuio, ne quis Italus eius monumentum ſcire poſſet, foſſores obtruncant. facinus quidem barbara gente non in-

dignum

Roma à Gothis capta. Anno 410.

dignum eſt habitum. In demortui locum Ataulphus Balthorum quoque genere natus, à Viſigotthis ſuffectus eſt, cui Placidia Halarico deſponſata uxor traditur: nuptiæ paucis poſt menſibus in foro Cornelij celebratæ. Viſigotthæ Romam reuerſi, quicquid è præda ſuperfuit, eripuére: perpetuaq́; ruinæ ac incendij monumenta reliquére. Ataulphus relicto ſponte Honorio, partim quia uiribus & auro uiderat exhauſtum, partim quia affinitatis gratia uita donare cogebatur, in Gallias à Francis & Burgundionibus infeſtatas contendit. Eius aduentu prrterriti hoſtes, ſe intra fines continere cœperunt. Vandali uerò & Alani, qui ſedes in Pannonijs à Romanis imperatoribus impetrarant, ac deinde Gotthorum metu in Gallias ſe recepérant, maiore formidine nunc affecti, in Hiſpaniam traijciunt: quo pacatam Ataulphus omnem Galliam inuenit. Mox de eijciendis ex Hiſpania Vandalis decernit: Barcellone. in Tarraconẽſi agro, ad Barchinam † opes, & imbelles homines reliquit. Ipſe cum ingentibus copijs Pyrenæos montes ſuperat, in Hiſpaniasq́; medias penetrat: cum Vandalis ſæpe congreſſus, tandem domuit, & tertio anno Galliam cum Hiſpania pacauit: demum à Vernulpho breuiſsimæ ſtaturæ uiro, cui ſæpe illudere ſolebat, interficitur. Sed hîc aliquantiſper immorandum, & de quarundam gentium origine aliqua referenda. Vandalos & Burgundiones, qui è Vandalis prodiere, unam ex quinque interioris Germaniæ partibus, Plinius affirmat: his Sueuos proximè collocat. Alani, & ſi originem à Scythis deduxére, in Vandalorum tamen regiònibus habitabant. Octauium Auguſtum Sueuos è Germania in citeriorem Rheni ripam tranſtuliſſe, Suetonius aſſerit. Burgundiones Vandalorum pars, ad octoginta armatorum milia ulteriores Rheni ripas inſederant, quos Tacitus à Druſo, ſubacta interiore Germania, in proprias ſedes repulſos, ac urbibus oppidisq́; munitis eiectos uicatim habitare coactos fuiſſe tradit, unde (ut ſuprà diximus) nomen eſt inditum. Sed in his gentibus facta mutatio. nam Vandali, à gentis flumine nuncupati, paulo poſt eos quos Stilico in Gallias concitauit, patria profecti, ſe Sclauos appellarunt, à nomine gentis, quæ à Cimmerico Boſporo, ad Tanaim uſque habitare ſolita, in Vandalorum & Burgundionum patria profectorum ſedes tranſmigrauit. Neque tamen Sclauorum denominatio ab his diu retenta. Quum enim pars eorum imperante Mauritio, in Dalmatiam & Illyricum emigraſſet, qui domi remanſere, nomina mutarunt: & aliqui ſe Polonos, Boemos alij ſe appellare cœperunt. Sed unde diuertimus, repetatur oratio. Ataulpho Rogericus ſucceſsit, paulo pòſt ſuorum fraude interemptus. Quartus ab Halarico Vallia rex creatur, & animi & corporis uiribus excellens. Aduerſus hunc Honorius imperator Cõſtantinum cum ingenti exercitu obijcere ſtatuit, uirum quidem non modò militari diſciplina, ſed magna rerum experientia ſanè pollentem: ratus, Viſigottharum uires per hunc facilè extenuari poſſe. At maximè uerebatur, ne barbari rempublicam iterum infeſtarent. accedebat & illud, quod iniquiſsimo animo ferebat, Placidiam ſororem adhuc in captiuitate barbarica detineri: & maximum Romano principi fore dedecus, ſororem à ſeruitute aſſerere nequiuiſſe. Quare Conſtantino, ut uehementius rempublicam gérat, & ſororem in libertatem redigat, Placidiæ nuptias pollicetur, ſi barbaris eam eripere ualuerit. Conſtantinus promiſsis oneratus, cum magno exercitu Imperatoria auctoritate in Hiſpaniam contendit: cui Vallia Viſigottharum rex ad Pyrenæi montis aditum occurrit. Quum legati utrinq́; mitterentur, hoc tandem Conſtantino cum rege conuenit, Placidiam omnino reddi oportere, quando opus fuerit: Romanæ reipublicæ poſtulata Viſigottharum auxilia nunquam defutura: quare ſuper his fœdus ictum. Vallia igitur ut ab Honorio pacem aſſequeretur, Placidia à Viſigotthis reddita, & ex compoſito Conſtantino patricio deſponſata: ex qua Honorius & Valentinianus nati ſunt. Eodem ferè tempore Conſtantinus quidem alius in Gallia imperium inuaſit, Conſtantemq́; filium ex monacho Cæſarem conſtituit. Sed Romam accito Viſigottharum auxilio, alter in Arelatenſi urbe, Viennæ alter cæſus eſt. Idem deinde facinus Iouinus & Sebaſtianus auſi, pari quoq́; fato concidére. Quum Vallia

in Hiſpa-

in Hiſpania regnaret, ecce Vandali, qui ab interioribus Galliæ partibus, ab Ataulpho fugati fuerant, Hiſpanos iterum infeſtant, prædas abigunt, uarijs'que uexant latrocinijs: ſed à Viſigotthis repreſsi ſunt. Vandalorum imperium, Genſerico rege nimis auctum: quippe qui non minus aſtu quàm prudentia pollebat. erat enim corpore mediocri, & equi caſu claudus: item magnanimus in ſermone, rarus ac grauis, uoluptatum domitor, non irarum: cupidus imperandi, ac doctus inter populos odia diſcordias'que ſerere, ut facta ſeditione faciliùs imperaret. Honorio & Theodoſio conſulibus, Craſtinus aduerſus Vandalos miſſus eſt. Qui quum Bonifacium bellica arte præſtantem, ab expeditionis ſocietate repuliſſet, collegam præ ingenita inſolentia aſpernatus, magnorum malorum auctor eſt habitus. Nam Bonifacius indignitatem rei per quàm ægrè ferens, Hoſtiam properè contendit, in Africam'que traiecit, occupauit'que prouinciam: quam quum ſine auxilio, inuito imperatore Romano, retinere non poſſet, Genſericum Vandalorum regem in Libyam aduocat. Hic Valliæ bellum reformidans, traiecto Gaditano freto, in Mauritaniam peruenit, Africamq; uniuerſam occupauit: ibi'que aliquandiu cum nepotibus ac poſteris, ad Iuſtiniani uſque tempora imperauit. Iuſtinianus autem accito Belliſario, magiſtro equitum, Orientis'que præfecto, uiro excellentiſsima quaque uirtute præſtantiſsimo, ac ſumma geſtarum rerum gloria celebratiſsimo, non modò Africam per eum à Vandalorum iugo: ſed à Perſis Aſiam, Europam'que à Gotthorum ſeruitute uindicauit. Et quum à Mauris Africa deinde occuparetur, Iuſtiniani uirtute liberata eſt. Vallia quanquam Vandalos in Africam perſequi cuperet, maris tamen tempeſtate deterritus, Toloſam redijt, ibi'que ſtatim diem extremum cum magno Viſigotharum luctu clauſit.

RERVM VNGARICARVM DECADIS PRIMAE LIBER III.

IAM Vnnorum uires oſtendere adoriamur, qui poſtquam Oſtrogotthas domuerant, Viſigotthas'que, qui perdomita Italia Gallia'que Hiſpanias uſque penetrarant, ſedibus ſuis eiecerant: nondum Scythia tota contenti, traiecto Danubio, Pannonias quoque ſubactas innumera multitudine hominum inundarant. Et quamuis ab Ecio magiſtro equitum (Theodoſio & Valentiniano Imperatoribus) quandoque repreſsi forent: uix tamen, quin ulterius occuparent, contineri poterant. Eodem ferè tempore Borcimundus, Thoriſmundo progenitus, ueluti ſuprà in Amalorum catalogo ſcripſimus, quum ſuorum Oſtrogottharum ſeruitutem, & Vnnorum imperioſam tyrannidem tolerare non poſſet, unà cum uitrico ſuo filio ad Theodoricum Viſigottharum regem, qui Valliæ ſucceſſerat, in Hiſpaniam peruenit: ratus, & nobilitate familiæ & uirtute ſua, facilè apud eos ſe principatum poſſe conſequi. Theodoricus non magis prudentiæ compos, quàm moderationis: & non minus animi, quàm corporis dotibus excellens, quamuis regia ſtirpe genitos, non modò regibus, ſed populis quidem omnibus formidoloſos eſſe oportere intelligeret: cum tamen quem generoſum acceperat, nedum conuiuij, ſed conſilij quoq; expertem eſſe noluit: quotidie iubebat accerſi, & cognatione gentis familiariſsimè utebatur. Ecce Theodorico, ob uiolatum fœdus, Theodoſio iuniore & Feſto conſulibus, à Romanis bellum indicitur. Ecius patricius, magiſter equitum, Doroſcora ciuitate Myſię oriundus, Gaudentij filius, à patre ſub militari diſciplina ſemper educatus, qui à Valentiniano Gallis præfectus, Sueuorum Francorumq; barbariem uaria ſtrage cõfecerat, & Galliam uniuerſam mira ſapientia defenderat, accitis Vnnorum auxilijs aduerſus Theodoricum, cũ Lothario duce proficiſcitur. Sed quum acies pari robore ac ſpe utrinq; conſtitiſſent, ut publicę ſaluti cõſuleretur, mutatis animis, datisq; dextris, inſtaurata concordia. Paulo poſt tot mala Romanos imperatores circumuenêre, ut Imperium tutari poſſe

ri poſſe deſperarent. Hinc enim Scoti, Albienſes & Pictones Britanniam inuadunt: cui opem poſtulanti, ob imminentem Vnnorum eruptionem, Ecius Galliæ præfectus afferre nō potuit. Hinc Genſericus Vandalorum rex occupata per annum Africa, comparata claſſe, Siciliam infeſtabat. Hinc Sebaſtianus, qui Alanos & Sueuos Luſitania eiecerat, Romanæ reipublicæ proditor, pro affectata tyrannide, cum Vandalis et Viſigotthis fœdus init, ut Luſitania potiretur: ſed deceptus à Barbaris, cumulatas perfidiæ pœnas expendit. Ex quo factum eſt, ut Viſigotthę, Sueui & Alani Luſitaniam Tarraconenſemq́ Hiſpaniam & Aquitaniam occuparint. Hinc Vnni minabantur, qui Oſtrogotthas Gepidasq́, ac innumeram Scytharum gentem coegerant, ut quocunq libido tulerit, liberè ac latè dominari queant. Nam ut Vngarorum Annales referunt, poſtquam occupata Dacia Pannonias proſpectarunt, non ſolùm feracitate ſoli ac regionis pulchritudine, ſed cœli quoq benignitate præſtātiſsimas: quas Macrino procōſule, Sabaria oriundo, Alemāni Italiq́ multi incolebant, traiecto Danubio inuadere anhelabant. Macrinus quamuis Myſijs, Pannonijs, Thraciæ ac Illyrico, adiectæ quoq Macedoniæ præſideret, Vnnorum tamen erat uiribus impar: ne tanta multitudine gentium obrueretur, Thetricum uniuerſæ Germaniæ præſidem conuocat: qui coacto ingenti mox exercitu, in Pannoniam deſcendit. Ad Potentianam urbem, inter Theten & Zazhalom, decem milibus paſsuum à Danubij ripa remotam, cum Macrino caſtra iungit. nam Theta inter Budam & Albam regalem ſita eſt. Conſilium deinde ambo ineunt, utrum potiùs agendum, an tranſmiſſo exercitu in caſtris Vnnos adoriantur, an alium locum prælio magis idoneum optent. Dum diuerſa ſentiūnt, conſiliumq́ differtur, ecce Vnni caſtris acies educunt, ad Danubij ripas ueniūnt. Multos quoq dimiſerunt, qui caſtra, uxores, liberos, fortunasq́ tuerētur, quum Romanis approquinquaſſent. Macrinus & Thetricus, Scythas non expauêre, rati interfluente Danubio nihil detrimenti illinc ſibi inferri poſſe: quando nec naues haberēt quibus traijcerent, nec pontē in amne facilè ſtruerent. At Vnni poſtquam hoſtib. appropinquarunt, quum ſimili modo tot Scythiæ flumina tranſmiſiſſent, annexis utrinq utribus, intempeſta nocte Danubium ſub Sicambria, prope Budam ueterem, clàm omnes tranant: ubi uilla quoq nunc eſt, quæ ab Vnnorum traiectu, Scythico uocabulo Kelenſelde appellatur. Deinde Potentianam, ubi utriuſq ducis caſtra erant, properè cōtendunt: dormientes & incautos hoſtes adoriuntur, qui Scytharum inſidias minimè formidabant. Miſerrima cædes oritur: multi ſomno grauati, antequam expergiſcerentur, uita exceſſere: mox tumultus, clamor & uociferatio ſubſequuta. Quid Romanorum milites agerent, quòue ſe uerterent, tam repentinò & inopinato terrore perculſi, neſciebant: magna pars in fugam conuerſa, paſsim cæſa eſt: ſtrages ex Alemānis & Germanis inaudita patratur. Cęteri qui aut in urbe pernoctabant, aut prope mœnia tendebant, quum ſe in urbem recepiſſent, euaſere. Vnni cęde defatigati, in agrum qui Tarnokuelg dicitur, ſe reuocarunt. Thetricus & Macrinus tāta clade afflicti, & intolerabili furore perciti, quem pudor ingens ſuſcitarat: quando mori, quàm tantum dedecus perpeti malent, illatam à Barbaris cladem ingenuè ulciſci decernūt. Quæ ſuperfuerant legiones, cogunt: quid fieri oporteret, oſtendunt. Tempus non ultrà terendum admonent, ſiquidem Vnnos longa uigilia, ac itineris prælijq́ labore confectos, uires omnes amiſiſſe affirmabant. Barbaricam immanitatem omnino ulciſcendam: tantam cladem cum perpetua turpitudine coniunctā perpeti, niſe ab hac uindicent, neque Romanorum neq ſociorum populi Romani eſſe decoris. Id perpetuam maieſtati Romani imperij notam inuſturum exclamant, niſi obſtinatiſsimis in barbaros animis irruāt, pœnas cumulatiſsimas exigant. Quin & imminens omnium gentium hinc excidium promanaturum edocent, niſi eorum uires magna cæde conficiant. Quare legionum animi, partim formidine maioris mali, partim ira illatæ cladis & pudore perciti: neque tamen priſtinæ uirtutis immemores, nihil hac pugna uehementiùs affectant: arma ſumi, inſtructas acies educi, pugnæ ſignum dari: & ſi malè pugnarint, ſe decimari poſtulant. Quare duces in Vnnos,

nos,

nos, qui nõn procul aberant, copias educunt. Nondum in hoſtium conſpectu fuere, quum utrinq; tam obfirmatis irruitur animis, ut nullum crudelius bellum uſquam commiſſum fuiſſe reputaueris. Cadit utrinq; innumera multitudo, in diem acerrimè pugnatur. Declinante ſole, Vnni ſuperioribus uigilijs & laboribus exhauſti, bello inferiores eſſe cœperunt: & ne ad interitum redigerentur, terga uertunt. Ad Danubij ripas ſe recipiunt, moxq; Danubium adhibitis utribus renatant. Romani belloſeſſi, fugientem hoſtem dimiſerunt: prælium igitur imminente nocte diremptum. In hoc conflictu ex Vnnis cum Cheue duce, hominum centum & uigintiquinq; milia cæſa: è Romanis, præter eos qui in caſtris ſuperiore noctu ceciderant (ſi Vngarorum credendum eſt Annalibus) ducenta ac decem milia deſiderata ſunt. In ſequenti die Thetricus & Macrinus, cruentiſsimam ſe uictoriam nactos conſpicati, ne iterum cum innumera Scytharum multitudine manum conſerere cogantur, mutanda caſtra decernunt, ſuperſtitibusq; copijs parcendum eſſe iudicant. Quare Thulnam nunc Auſtriæ, Pannoniæ quondam ciuitatem, reliquũ exercitum reducunt: rati, ſi iterum pugnandi copiam Vnnis facerent, uniuerſum ad unum exercitum populi Romani, præ nimia hoſtium multitudine interiturum. At Vnni poſtquam hoſtes retroceſſiſſe acceperunt, locum pugnæ repetunt, ſuos more Scythico piè ſepeliunt. Cheuæ ducis corpus inueniunt, quod in celebri uia ſolenni pompa, ſubſtructo ſepulchro, recondunt. Suprà, marmoream columnam erigunt, in ducis monumentum: quem locum Kaiazueuulg appellarunt: & nunc Kaiazò Vngari dicunt. Poſtquam Vnni Romanas uires experti, res ſuas benè ſuccedere conſpicantur, animos ſibi augent: & Romanis inuitis, utranque Pannoniam, traiecto Danubio occupare contendunt. Quod ubi factũ eſt, nõ aliter ac ſi proprias ſedes recuperaſſent, Romanos hinc eijcere ſtatuũt. Quare maximo delectu habito, Thulnam, quam in capite Pannoniæ, quò Romani ſe receperant, ſitam eſſe diximus, properant. Quod ubi Thetrico & Macrino ſignificatum eſt, Scythas ea mente uenturos, ut Romani ne an Vnni Pannoniarum domini futuri ſint, hoc extremo certamine definirent: item Scythico ritu ita animos obfirmaſſe, ut mori quàm cedere malint: Romani duces, quamuis duplici iam habita ſtrage, attenuati, ac uiribus impares forent, animos tamen non tam à ſupplementis auxiliaribusq; copijs, quàm ab re ipſa concipiunt, ut Scythicam audaciam coherceant, hoſtibus occurrete decernunt. In Keſmarkenſem agrum ueniunt, ubi eos offendunt, utrinque mutuo conſpectu agmina conſtitere: inſtituuntur pariter utrinque acies, arti bellicæ ac inſidijs militaribus utrinque ingenia intenduntur. Vnnis certum erat, aut uincere, aut pulcherrimè mori: quod eo faciliùs ſibi quiſque perſuaſerat, quo magis patrio ritu mortem contemnere didicerat. Contrà Itali uitæ rationẽ habere ſolent, ne temerè quidem ſe morti exponũt. Proinde pugnę cõtinuò ſignũ datur, obſtinatiſsimè utrinque concurritur. Vnnis in prælio mos eſt, altiſsimis uocibus hoſtem deterrere, pulſare tympana, ſagittarum iactu aerem in ſpeciem nubium obſcurare. Quare tantus ab ijs clamor & tam horribilis confeſtim editus, & ita telis aer obſcuratus, ut Romanorum animi admodum conſternarẽtur. A' prima hora diei ad nonam uſq; pugnatum eſt, magna utrinque cędes oritur. Demum Thetricus & Macrinus, ubi ſe numero impares, & cum fera gente rem ſibi eſſe, quę mortem pro nihilo ducat, ſuorumq; ſtragem in horam augeri conſpicantur, ut reliquorum ſaluti conſulerent, quum bellum facilè dirimere non poſſent, tandem terga uertunt: pedem ſenſim referunt, ne palantes fugere cogantur. Vnni quamuis longo pręlio defatigati, & pugna deficere cogerentur, reuocatis ſpe imminentis uictorię, uiribus inſtant, ac magis adurgent. Hîc Macrinus, quum fortiter redintegrato pręlio inſtare cępiſſet, occubuit. Thetricus fronti infixa ſagitta, ſaucius cum his qui ſuperfuerant, euaſit, truncumq; ſagittę, quem excutere nequiuerat, in ſenatum uſque Romanum retuliſſe ferunt. Vnni haud incruenta uictoria potiti, ſe confeſtim in caſtra receperunt. In hoc pręlio quadraginta Vnnorum milia deſiderata: ducesq; Bela, Cheues & Cadicha cecidere. Contrà, Romana clades quanta fuerit, hinc intelligi poteſt, quòd nun

quam illi poſthac in Pannonia contra Vnnos exercitus reparare potuere. Scythici duces, quum pulcherrimè parta uictoria occubuiſſent, ad marmoream columnam (de qua ſuprà diximus) ſolenni pompa funerati ſunt. Vnni, quos deinde Vngaros appellauimus, anno Salutis quadringenteſimo primo, tranquillas in pacata Pannonia ſedes uſurparunt, & multo ſanguine ſibi cōpararunt. Anno uerò ab ingreſſu octauo ac uigeſimo, extinctis ſuperiore bello ducibus, in magnam orbitatem redacta reſpublica, quid ageret neſciebat: ductu carere non poterat multiplex & innumera multitudo, & quem potiſsimùm eligeret, haud facilè inueniebat. Vnus tantùm Atila ſuccurrebat: Bendecuci filius: ac Ottaris & Rhoe, qui ante ipſum regnaſſe dicuntur, item & Budæ frater: quem optimo genere natum, præterea fortiſsimum prudentiſsimumq́ nouerat, omnium conſenſu regem optandum eſſe cenſet. Edictis igitur comitijs, quum tribus undique conueniſſent, Atilæ cuncti ſuffragia reddunt, regemq́ declarant. At hic imperandi cupidiſsimus, ac gerendo bello accommodatiſſimus: & quod ambitione maxima affectarat aſſequutus, ſpes ingentes cōcipit, & maximo animo Imperium init: ad quod non tam fato, quàm moribus natus eſſe uidebatur: quippe cui acre ac circumſpectum erat ingenium, corpus ualidiſsimum & breue, item ingens animi magnitudo, indefatigabilis tolerantia laborum, exactiſsima rei bellicæ diſciplina, aſtus & conſilij altitudo ſumma. Præterea maxima dolorum ac inſidiarum artificia, deperdita audacia, animus crudelis & elatus, perfidia plus quàm Punica: egregia forma, lati cum pectore humeri, toruus quoq́ aſpectus, caput grandiuſculum, oculi imminuti, rara barba, ſimus naſus, cani ferè crines, color ſubniger, & magna libidinis impatientia. Erat etiam in inceſſu ſuperbus, circumferebat oculos huc & illuc, ut elati uiri poteſtas motu quoq́ corporis appareret: non minus ambitioni quàm Veneri obnoxius: ſe ſupplicibus exorabilem, & his propitium exhibebat quos ſemel in fidem receperat. Qua gente ſit editus, præferebat aſpectu: neq́ ignorabat, ſe magis deorum numine, quàm humana arte ad Imperij faſtigia conſcendiſſe: quod, ut Priſcus hiſtoricus ait, ob ſacrum Martis gladium antè ſperauerat, quem ipſe fuerat aſſequutus. Hic enim apud Scytharum reges olim ſeruari ſolebat, quo quicunque potiretur, ei regnum ſperare fas erat. Paſtor quidam, quum ſuam buculam claudicantem offendiſſet, ut uulneris inueniret auctorem, demiſſi cruoris ueſtigia legit: at ubi ad ſanguinei riuuli fontem peruenit, ubi bucula paſcebatur, dum humi percontatur, Martis enſem inuenit, quem incauta beſtia fortè calcauerat. Effoſſum hūc protinus ad Atilā defert: qui ubi ſacri numinis munus eſſe intellexit, fortunę ſuę admodum congratulatur. Gladio allato, bellorum ac cæterarū gentium dominum ſe perbreui futurum ariolatur. Paſtori gratiam agit, refertq́, haud ſecus ac ſi diuino quodam munere donatus eſſet: enſem iuxtà diuinum, ac Romani ancyle, ſeruari iubet. Martem Scytharum deum perueneratur, cuius numen quotidianis ſibi uictimis placare ſtudet. Quanti momenti ditionem iniuerit, non ignorat: neq́ ſe latebat, innumerarum gentium, & uniuerſæ denique Scythiæ eſſe regnatorem: cogitabat ſemper quæ moliri deberet, ne tanto Imperio fruſtra præfectus eſſe reputaretur. Illud quàm maximè uerebatur, ne potiùs rex Imperio, quàm Imperium regi deeſſe uideretur: neque ipſum fugiebat, ſibi neque ingenium, neq́ uirès, neq́ fortunam, neq́ militum robur ac numerum defuturum. Quare accitis præfectis legionum, tribuumq́ magiſtris, hæc uerba facit: Non ſum neſcius, commilitones, non modò regnum, ſed poteſtatem unamquamque pro deorum nutu & prouidentia tradi, neq́ uos omnes diuinam mentem uoluntatemq́ hoc interregni tempore detrectaſſe. ſiquidem me, neminc refragante, Imperatorem non ſolùm ducemq́ creaſtis, uerùm etiam Scythicæ reipublicæ ſummam ultrò tradidiſtis, nemini unquam antè hac tanto iure collatam: me autem iuxta deorum numen, ac ueſtrum iudicium exiſtimare fas eſt, quando illic diuina benignitas, hîc ueſter amor & fides oſtenditur. Quamuis nihil prætcrire curaui, quod ad utraque officia pertineret: nunquam tamen tantum neq́ de dijs, neq́ de mortalibus promeruiſſe me credideram, ut regio me munere dignum iudicaretis.

Proinde

Proinde perpetua utriq; gratia eſt habenda. Etſi grati hæc animi eſſe ſolent: nõ tamē minus quæ meæ ſunt dignitatis & officij, quàm agenda gratia, die noctuq; ſunt mihi animo agitanda, ne tanto me munere indignum exiſtimetis. Quotiens, quæcũq; regi cuiq; optimo ineſſe debent, officia mecum cogito: quàm graue munus obierim, facilimè nouerim. Nam qui alienæ gubernationi præfectus eſt, ita ſe gerere debet, ut cæteris quoque præſtantior habeatur. Nihil contrà turpius eo, qui ſuo imperio cenſetur indignus. Si traditum à uobis munus detrectarem, puſilli quidem id foret animi: contrà uerò maximi, res magnas adoriri, & propria uirtute, diuinaq; ſpe cõfirmari. Quãquam rei grauitas aliquantulum hortatur, ſunt tamen multa quæ fiduciam augent, & uos de me bene ſperare iubent: in primis rerum experientia, tolerantia laborum, & animus cum corpore domi foriſq; aſſiduo exercitatus. Nemo unquam (mihi credite) bene imperabit, qui prius rectè parêre non didicit. Neq; bonum ueteranum inueneris, qui malum ſe tyronem exhibuit. In caſtris ueſtris natus & educatus ſum, commilitones: neq; lactentem prius mãmillam, quàm cruentum gladium apprehendi. Pro mollibus quidem cunabulis clypei ſubſternebantur, & infans ex frigido amne lauabar, ſub dio noctem æquè ac diem ducere, frigus & æſtum iuxtà pati. At ubi aliquantulum adoleui, audacter arma tractare, pugnare ſub uinea, depugnare cum paribus ſingulari certamine: quandoq; belli ſimulacra agere, educere exercitum, aciem inſtruere, diſponere cornua, primus dato ſigno congredi, & dirempto prælio redire nouiſsimus: quin etiam ſæpe certatim tranare Danubium, & magnos amnes. Ad palum præterea exercitabar, decurrebã in ſtadio, hippodromumq; frequentabam. Et ne quid pugnæ genus intentatum dimitterem, temporaria obſidere oppida placebat, circùm turres erigere, admouere machinas, ariete mœnia quatere, quaſſaq; ſubinde conſcendere, deturbare oppidanos, nullum præter militarem habitum induere, diu noctuq; ferre arma, & in aggere ferè ſemper ſub galea dormire. At ubi grandiorem ætatem nacti fuimus, fortiſsimi proceres, neq; infeſtum hoſtem perhorrere, neq; laudis & gloriæ gratia mortem formidare, neq; pro republica pericula magna euitare, exemplo ueſtro didicimus. Et eò uſque didicimus inquam, ut quando mihi Deus optimos militiæ præceptores exhibuit, neque hoſtem arte circumuenire, neq; diſcordiarum in externos ſemina ſerere, quo faciliùs uincere liceat: neq; populos ſollicitare, allicere promiſſis, & tempeſtiua quandoque deterrere ſæuitia dubitemus. Nouimus hæc omnia, & re potius quàm uerbis à uobis accepimus. Auidiſsimè ſæpe ſpectauimus, quo modo rempublicam gereretis, quanta fide conſuleretis publicę ſaluti, quanta fortitudine obiretis pericula, quanta clementia exciperetis ſupplices, quanta deniq; æquitate iudicia tueri & ſeruare dignitatem ſtuderetis. Quæ quidem omnia quando mecum ipſe reputo, plures in Scytharum caſtris quàm in orbe cætero imperatores intueor. Sunt etiam alia, quæ non tam mihi animos addere, quàm uos de me bene ſperare iubent. Mater pridie eius diei quo me genuit, ſe in ſomnis puerum ſcitum edidiſſe affirmabat: cui quidem ſtanti demiſſus è cœlo Mars enſem accinxerat, flagellum diuinæ iracundiæ dederat. Quinetiam quum prodigia cuncta bene ſucceſſerint, nondum decimus exactus eſt annus, quum paſtor quidam in pratis inuentum Martis enſem ad me detulit. Quare me id inſigne nactum, ueſtrum regem, mortalium criminum cenſorem, & domitorem gentium augures fore prædicebant. Nos Romani Barbaros appellant, & ueluti orbis domini Scythicam gentem diu aſpernati, ſe totius orbis imperium tenere gloriantur: neq; Parthos adhuc cognatos noſtros perdomuerunt, neq; leges adhuc Vnnis dare potuerunt, neq; (ſi uixerimus) profectò dabunt. Atque ſi in proprijs hucuſque ſedibus permanſiſſemus, audire potius quàm perhorrere Romana arma uideremur. Sed ubi maiorum noſtrorum uirtute factum eſt, ut uniuerſam Scythiam in ditionem ſuam aſſeruerint: nos quoque pari uirtute ac gloria, & fortaſſe longè maiore, ſi licuerit, cum illis certare debemus. Neſcio quid magni præſagit animus. Et quum numina faueant, tot gentium fauores aſpirent, neque uires ueſtræ, neq; fortunæ deſint, ac militum fortiſsima pectora: id nobis enitendum

eſt, proceres, ut omnium antiquorum gloriam ſuperemus, & nomen denique populi Romani deleamus. Quare non alienigenã, ſed ueſtratem: non rudem, ſed expertum: non incognitum, ſed notiſsimum: non proximum, ſed filium propriæ gentis amantiſsimum, & immortalitatis cupidiſsimum pro rege delegiſtis, fortiſsimi uiri. Qui ſi neque uobis neque mihi defueritis (quando Martem nobis patrem nunquam defuturum eſſe nouimus) perbreui oſtendam, me non magis humano iudicio, quàm diuino numine, regem eſſe creatum: quamobrem eo magis mihi enitendum eſt, ut utrique ſatisfaciam, quamuis id ſine utriuſque ope præſtari nequit. Quod igitur me è ſenatuſconſulto decreuiſtis, & tot populorum iuſſu approbaſtis, id fauſtum & felix Mars pater optimus eſſe iubeat, ac omnia ſigna confirmet: ſicq; cætera numina faueant. Proinde de me, commilitones, bene ſperate, confidite reipublicæ: in propagandum Scytharum imperium omneis ingenij neruos intendite. Apud omnes Martis Herculisq́; parentis aras rem diuinam facite, celebrate hecatomben, & dijs immortalibus cumulatiſsimos honores impendite. Atilam nunquam expectationi ueſtræ defuturum, immò acerrimum hoſtium flagellum omnino futurum reputate.

Quum hæc Atila peroraſſet, ei feliciter, Scythis quoq; feliciter undique acclamatum eſt: Vnnorum ſpes ita adauctæ, ut hunc potiſsimùm & ament, & adorent. In eius manus tribus omnes cum militibus coniurarunt, ſe militiam & eius imperium nunquam detrectaturos. A' proceribus mirificè collaudatum, ad amplificandum Imperium paſſim omnes hortantur: nomina ſe daturos, cum gratiſsimo obſequio pollicentur. Ipſe ad diſponendum regnum, animum intendit, rempublicam inſtituit, munit legibus, ac edicta uaria promulgat. Hæc ubi ritè diſpoſita ſunt, ad bellum & tormenta bellica conuertit ingenium: uarias machinas commentatur, artifices multos adhibet, auget munitiones & inſtrumenta, quibus & caſtra hoſtium & urbes facilè expugnentur. Miram caſtrametandi artem inuenit, miro quoq; modo auguſtalia & tabernacula ſua diſpoſuit, quæ inextricabili militarium tentoriorum anbitu muniebat. de quo Priſcus hiſtoricus, Theodoſii iunioris ſeruus ab epiſtolis, quum legatus ad eum perueniſſet, hæc retuliſſe dicitur: In primis, antequàm ad Vnnos acceſſiſſet, ingentia ſe flumina traieciſſe: tandem eò appuliſſe, ubi dudum Indigoia, Gotthorum fortiſsimus, Sarmatarum dolo occubuerat. Haud hinc procul Atilæ uicum fuiſſe, ampliſsimæ ciuitatis inſtar, cuius mœnia omnia ex uiridiſsimo ligno confecta, tantam in compage iuncturam præferebant, ut ex uno ſolidoq; ligno facta dixeris: multa quoq; ac effuſa fuiſſe triclinia, ampliſsimas porticus & auratas, ſpacioſa ſubdialia, ac cætera cultu & decoro regio digna. Itaq; Atila non modò Regiam ornatiſsimam habuit, ſed auguſtale præ cæteris inſano ſumptu affabrè factum, quod è ſerico auroq; contexto ſanè conſtabat: item cultum ubique gemmis, & columnis aureis eburneisq́; ſuffultum: ubi non ſolùm propylæa & andronem, ſed porticus & ſubdialia ex leuigato duriſsimoq; ligno teſſellata, & auratas cœnationes & cubicula cernere erat. Quotidiana quoq; tabernacula et ſtabula purpurea erant & ſericea, præſepia ex optimo ligno uermiculata. Quæ quidem omnia non modò ſuperbiſsimæ cuiuſque regis uſum præſtabant, uerumetiam & profuſæ magnificentiæ deſeruiebant. Proceres nanq; ſuos tam precioſis ſæpe tabernaculis donauit, tantaq́; beneficentia proſequutus eſt, ut quãdoq; uix duo trià ue ad ſummũ in expeditione ſibi ſupereſſent ephippia. phaleræ, ſcuta, galeæ, thoracesq́; tantum artis & materiæ ſumptum referebant, ut nil in his auro & argento uilius inſpexeris. nec minore quidem admiratione thalami, ſellæ, currus & apodyteria ſpectabantur. Oratores, qui è remotiſsimis undique partibus ad eum confluebant, tanto ſtupore confecti dimittebantur, ut quum ad ſuos rediiſſent, ſæpe profectò neſcirent, quid potiſsimùm dicerent. In omnibus, quæ ad regiam dignitatem facerent, principatum obtinere nitebatur. Et quamuis nimia ſeueritate atrox ac dirus uideretur, benigniùs tamen externos admiſit: & non modò ſuos, uerùm etiam alienos præ nimia liberalitate ſibi conciliauit. Quanto formidoloſior hoſtibus, tanto ſuis charior erat. Adeuntes nunquam difficulter admiſit: & multa cu-

rans,

rans, reſponſa dedit: cum multis loquens, pluribus ſæpe dictauit: ingenium uelox & præſentaneum, memoria conſtans ac magna: animus eius in negotijs expeditiſsimus ſemper eſt habitus, niſi dum conſulta præſtaret, aliquem fortè uerbis circumduceret. Contrà uerò præcauebat, ne à quoquam ſibi uerba dari uiderentur. Tantum Vnnorum exercitum (ut Vngarici referunt Annales) tunc ſortitus eſt, ut præter auxilia, decies centena milia hominum in caſtris fuiſſe putaretur. Quod etſi incredibile uidetur, innumera tamen Scytharum multitudo, amplitudoq́ Imperij id facilè ſuadebit. ſupplementa propè ſemper habuit, quæ in demortuorum locum citò ſufficeret, egerrimè ferens legionum defectum. Vnnorum arma, thorax & lorica, item arcus & pharetra: nonnulli ſcuto, lancea, enſeq́ falcato utuntur. maxima pars corio corpora muniunt, cæteri ferro, gladio longo accincti, & pugione. Hirſutis ad hæc ſe pellibus induunt: & demiſſæ barbæ, intonſiq́ crines, uillorum inſtar, feroces toruosq́ aſpectus augent, tantumq́ terroris adijciunt, ut ſolo obtutu, nedum congreſſu perhumanos hoſtes abſterreant. Regis beneficentia magna, gratiam: ſeueritas ſumma, reuerētiam & religionem à ſuis populis exigebat. Quare grata ſibi præſtabantur obſequia, & amari æquè ac metui ab omnibus uidebatur. In uexillis coronatam ferebat aquilam, quæ quidem inſignia ad Geyſę uſque ducis tempora Vngari conſeruarunt. Seueri nomen imperij augebat inſcriptio, qua in diplomatis utebatur: ATILA† Mundizici filius, & magni Nemprothi nepos, Engadiæ natus, diuina benignitate rex Vnnorum, Medorum, Gottorum & Dauorum, metus orbis, Deiq́ flagellum, hoc fieri mandat.

† Bendecuci. Titulus Atilæ.

Poſtquam Atila dignitatem regiam ſortitus eſt, non minus æquè quàm ſeuerè dominari cœpit: omnes gentes ſibi ſubditas ad gratiſsima obſequia redegit. Sicambriam Imperij ſedem elegit, quam ſupra Budam ueterem fuiſſe uolunt: cuius adhuc ueſtigia multa ſuperſunt. neq́ id temerè factum. Ad Danubium Scythiæ terminum ſedem optauit, ut hinc Scythas regeret, hinc Romano imperio bellum inferret: cuius cupiditate quàm plurimùm æſtuabat. Accedebat Pannoniæ ubertas, feracitasq́ Myſiarum & Illyrici: quare immenſum exercitum alere poterat. Succendebat amorem dominandi, memoria bellorum, quæ ſuperiore tempore Vnni cum Romanis in Pannonia geſſerant. Aegerrimè ferebat ſuorum uictoriam tantopere fuiſſe cruentam: quare ad tanti ſanguinis ultionem irritatur. Verùm antequam tam magna cœpta adoriatur, Scythiam diſponere ſtatuit. Itaq́ per cuncta regna populosq́, præſides, prætores, quæſtoresq́ diſtribuit. Bledamq́ fratrem, quem plerique Budam appellant, in regni ſocietatem admiſerat: ne quid ſeditionis aut externi belli oriretur, uniuerſæ Europicæ Scythiæ præfecit, ſummamq́ poteſtatem tradidit. At ipſe mox cum innumera multitudine copiarum, prouincias Imperij Romani adoritur: in primis utranque Myſiam, Thraciam, Macedoniam & Illyricum grauiſsimo bello ſollicitat. Belli cauſas à datis Thetrico & Macrino aduerſus Vnnos auxilijs commentatur. Valemir Oſtrogottharum, & Nadaricus Gepidarum rex, Atilam inita ſocietate ſequebantur. Quinetiam Marcomanni, Sueui, Squadi, Eruli & Turingi, unà cum Vnnis ſtipendia faciebant: à tanta Barbarorum colluuie omnia igni ferroq́ miſcentur. At hæc ubi omnia Martianus accepit, Theodoſii exēplo, cui eo tēpore ritè ſucceſſerat, ut Vnnis, Gepidis & Oſtrogotthis faciliùs reſiſteret, cum Genſerico Vādalorum, & cum Perſarum rege inducias init. quod ſpem Atilæ fefellit. Quum enim ab Oriēte Perſas, ab Occaſu Viſigotthas, ab Aphrica Vādalos, ab Aquilone Vnnos Romani hoſtes haberent: conſpirantibus undique in Martianum tot gentibus, facilè ſperabat Imperium perbreui Romanum iri perditum. Sed Romanus Imperator, ut ſibi & Imperio præcaueret, & cum unico eodemq́ maximo expeditiùs hoſte certaret, cum cæteris bella compoſuit, & in Atilam quaſcunque poteſt uires intendit: Arneſtidem magiſtrum equitum Vnnis opponit. Quiquum apud Martianopolim hoſtibus occurriſſet, in primo prælio ſuperior euaſit: arridente aliquantulum fortuna fretus, dum incautiùs & nimis auidè cum callidiſsimo hoſte bellum gerit, ab Atilæ copijs circumuentus occubuit. Martianus Arneſtidis morte admodum conſter-

Martianus Imp.

uatus, conſilio hoſtem circumuenire ſtudet: quod ſæpe plus uiribus poſſe nouerat. Videbat tot gentium multitudinem, in obſequio concordem non futuram: atque ſi in Illyrico & Thracia diutius permanſiſſet, fame tantùm eſſe perituram. Quare inter reges treis facilè diſcordiam ſerere, muneribus pollicitationibusq; diuertere, aliquem in ſocietatem allicere, hoſtium conſilia interuertere ſe poſſe confidebat: nec minorem quidem ſpem in prouinciarum inopia collocabat. Quod dum intenderet Imperator, hinc prælium protrahere, hinc ſubtrahere commeatus, tentare regum animos, diſſenſionum ſemina ſerere, curare cōcordiæ ſocietatisq; ſolutionem, nutantes quoſdam ſubducere, aliqui etiam eius uerbis credere. Contrà Atila aſtu præpotens, Imperatoris Martiani conſilium præuenire, properare pugnam, in ſterili ſolo morari, commeatus undique cogere, in uberrimas regiones & oppida ſe recipere, ſeueriſsimè ſuis imperare, regum ſocietatem largitionibus & officio confirmare, milites in obſequio quauis arte retinere: quinetiam Budam fratrem, cui gubernationem Scythiæ, ædificandamq; urbem in Danubij ripa, Sicambriæq; ruinis, Budam deinde dictam, delegarat, dolo captum interfecit. Vngarorum Annales, poſt cladem Catalaunicā interfectum tradunt: quoniam quum poſt ſubactam Myſiam, Thraciam & Macedoniam, quum ex Gallia Atila Sicambriam rediſſet, fratremq; inueniſſet Sicambriam, quam muro cinxerat, non Atilæ, ſed ſuo nomine, contra mandata Budam nominaſſe: eum dolo captum, propria manu præ nimia ira obtruncaſſe prodiderunt. Diuerſas alij fraternæ mortis cauſas referunt: aut quòd mitioris ingenij uir, formidoloſas expeditiones inhiberet: aut quia cum eo ſæpe contenderet, & liberiùs argueret, quòd Gepidarum & Oſtrogottharum reges in ſocietatem adſcitos pro ſubditis ille tractaret: aut, quia cum Scythis ſe immitius ageret. Iordanis, quum nulla regni ſocietas firma ſit, ut ſolus regnaret, inſidijs fratrem intercepiſſe ſcribit. Hæc Theodoſio & Albino cōſulibus geſta ſunt. Quare Atila, poſtquam Illyricum, Macedoniam, Thraciā & Myſias paſſim igni ferroq; uaſtauerat, præcluſumq; ad Conſtantinopolim aditum Martiani copijs intellexerat, in Pannonias Sicambriam ſe recepit: quumq; è fraterna cæde non plus inuidiæ quàm terroris ubique conflaſſet, & diſſimulata pœnitentia ductus, ſe in concione purgare conſtituit. Quàm miſera ſit conditio & ſors ipſa regnantium, exemplo meo diſcite proceres: qui ut iuſticiam & æquitatem, ac mandatorum obſeruantiam edocerem, atq; ſimul oſtenderem quo ſtudio edicta & imperata præſtari debeant, fraterno heu ſanguine me id experiri prius oportuit. Fratrem unicum, quem mihi conſortem Imperij feceram, ut interficerem, me neceſſitas adegit: Romuli (ut aiunt) neceſſitate adductum, qui legum mandatorumq; contemptum fraterno quàm alieno ſupplicio ulciſci maluit. Non enim ignorabat uir ille diuinus, qui è paſtoribus ouium reges gentium facturus erat, nullum bene Imperium & regi & amplificari poſſe, niſi omnes legibus ac regi parêre didiciſſent. Quòd ſi leges & edicta pro irritis habeantur, omnia protinus miſceri uideris, & ire perditum. Iuſticia nanque ſola, non modò res publicas & Imperia, ſed ſocietatem omnem munit & ſeruat. Quinetiam facinoroſiſsimam quanque multitudinem, uelut in latronibus uidemus, qui partam æquè prædam partiuntur, æquitas ipſa ne ſolui quidem facilè patitur. Hac potiſsimùm magiſtra maiores noſtri barbaro genere nati, ita Imperium auxerunt, auctumq; ſeruarunt, ut ſui poſteri iam uniuerſo orbi leges dare confidant. Proinde meo ſanguine non peperci, ne exemplo meo facinoroſorum audaciam confirmarem: quibus tanto ſtudioſiùs cauendum eſt, ne uel minima errata committant, quanto ſeueriùs in ſeipſam animaduertēdi iuſticia regia ſumpſit initium. Hæc quoq; patrauimus, ne ſacroſanctæ iuſticiæ numen pernicioſa quadam indulgentia inceſtaremus. Qui gubernationi ſalutiq; publicæ natus eſt, & in tanto faſtigio diuino numine collocatus, nulla priuati affectus ratione, à publica utilitate & æquitate diuerti debet. Immò quanto coniunctior eſt qui errarit, tanto ſeueriùs in eum animaduertendum eſt. In prouincias populi Romani profecturus, non tam ut earum iniurias ulciſcerer, quàm ut Scythicum Imperiū propagarē, ad quod me natū, ut par eſt, ſemper

existimo,

exiſtimo,(me miſerum) fratrem admonui in primis, ut regnũ pacatum diligentiſsimè curaret, iuſtè ſanctèq; gereret, nemini ius ſuum eripi pateretur: deinde ut Sicambriam, urbem olim populi Romani, ex legione auxiliatrice conflatam, eductamq; è Sicambris, extremis Germaniæ populis (quandoquidem multas quondam Romani legiones, præſertimq; Germanas in Danubij ripa collocarant, in urbeisq; redegerãt, ut Barbaros trãſitu fluminis inhiberent) non modò inſtauraret, ſed mœnibus longè amplioribus circumduceret, denumq; meo nomine appellaret. Quid fecit infelix? Immemor edicti, immemor mei, qui fraterna charitate, in Imperij ſocietatem, neminẽ corriualem admittentis, adſciueram, mecumq; pariter regnare iuſſeram, præ ambitione immodica, ut nomen ac dignitatem meam ſenſim attenuaret, ut demũ unicus imperaret, regiam ſedem, contempto mandato, à ſe Budam nominauit: læſæ maieſtatis crimen, de eo tam benè meritæ, pro nihilo duxit. Quem regem creaſtis, quẽ Martis Herculisq; patris numẽ eſſe iubebat, non ſolũ peſſundare, ſed delere ſperauit. Quod quidem facinus ubi compertũ habui, haud iniquo ex teſte furorẽ concepi: nondum oblitus qua charitate ac fiducia, & quãto mentis ardore, traditã Scythicæ reipublicæ ſummam acceperã, non tam mihi quàm Imperio ueſtro inſidias parari intelligebam. Ab omni ſemper expeditione, & ab ea uel maximè quæ in Imperiũ Romanum pararetur, me ſemper reuocare nitebatur. Romanos tabellarios ſæpe cum literis intercepi, notis quibuſdam obſcuris exaratis, quibus hoſtes multa, & præſertim integrum Scytharũ Imperium fratri pollicebantur, ſi à me ille deficeret, aut quauis arte me circumueniret, à belloue inito reuocaret. Immodica fides ſi fallatur, immodica quoq; indignatione conficitur. Quid plura? Ne dux uobis natus è medio tolleretur, ne Scythis Atila ſubriperetur, ne fidiſsimo propugnatore Scythia defraudaretur, ne Romanis domitandæ Scythiæ occaſio daretur, ne ſacroſanctæ iuſticiæ numen pollueretur, ne mea pernicioſa negligentia ac ſtolida charitate facinoroſorum audacia augeretur, fratrem compertis inſidijs, contempto mandato, læſa maieſtate regia, non quæſito lictore, non accito carnifice, ne reſpublica ueſtra à meo ſanguine læderetur, adortus interfeci. Fratre, quàm regno, quàm republica, quàm dignitate, carere malui. Quòd ſi neq; ſanguini meo, neq; unico fratri, reipublicæ gratia me peperciſſe uidetis: quid in alios, qui ſceleratè quid commiſerint, me facturum putatis? Pugnauit in pectore meo aliquantiſper cum publica, priuata charitas: publicæ tandem rationi priuatus ceſſit affectus: quod omnibus his qui præſunt, faciendum eſſe cenſeo, ſi optimè ſibi & reipublicæ conſultum iri uelint. Tu autem, frater infelix, mecum uſque regnaſſes, ſi pari mecum amore & publica charitate certaſſes. Non te in regni conſortiũ, frater, admiſeram, ut te mox uita priuarem: quando tecum, qui unicus, idemq; chariſsimus mihi fueras, dignitatem & utranq; fortunam communicare uolui. Non ea cauſa te tantùm euexeram, ut te ſubinde carerem: ſed ut gubernandi labores cum honoribus pariter & triumphis tecum impartirer, ut mutuò quandoque alter alteri congratularemur. Plus tibi quàm mihi timere ſolebam. Ego labores, ego pericula obibam, ego in prælia deſcendebã, ut tuam meæ uitæ anteferrẽ. Non fratris, ſed unici loco filij te habebam. Si fortuna dediſſet, ut immaturo fato intereiperer, te regni hæredem, te mei nominis defenſorem & ultorem cædis fore ſperabam. O ſpes hominum fallaces, ô miſeram mortalium conditionem, & eorum præſertim, qui in aliquo faſtigio ſiti ſunt: quibus quanto fortuna maior, tanto editior miſeriarum & periculorum cumulus accedit. Maluiſſem, ſi per utilitatem noſtræ reipublicæ licuiſſet, hoſtili manu occumbere, quàm fraterno ſanguine fœdaſſe manus. Malim tamen præpotentis iuſticiæ numen fraterna uictima pro regni ſalute expiare, quàm commiſſa in rempublicam piacula præterire. Proinde edicta, leges & mãdata ſeruare, exemplo mei ſanguinis diſcite: quæ ſint ab his regi expendẽda ſupplicia, qui eius imperia militiamq; detrectarint, aut patria iura læſerint, aut humanitatis officia uiolarint, quæ debetis obſequia præſtare indulgentiſsimo ſupplicibus principi: & præſertim bene merentibus rectè feliciterq; obtemperare, ut communi cum eo fortuna frui liceat: perfidiam, ſuperbiam

& infidelitatẽ, morte cautiùs euitate. Nihil exiſtimate commodius, quàm in boni regis obſequio uiuere, publicaꝗ commoda priuatis (ut fecimus) anteferre. Quòd ſi feceritis, non tam Imperatore bono, quàm optimo milite Scythicarum fortuna rerum gloriari poterit. Ego autem ne fraternos manes nobis iniquos habeamus, edico, ut quæ infelix nuncupauit, uota præſtemus: inſtauratam Sicambriam, Budam appellemus: pioꝗ funere, ac lacte pariter & uino placare ſtudeamus. Secundum Atilæ orationem funus ſingulari pompa celebratum. Non tam Budæ fatum, quàm Atilæ fortuna dira deplorata. collachrymantem pariter & æſtuantem omnes ultrò commiſerantur, fratrem iure cæſum exclamant. Ad hæc conſolantur ſimul & hortantur, ne ſe caſu fratris excruciet, né ue Scythicæ reipublicæ deſit, regno conſulat: & ut inſtitutum ſuæ gloriæ iter, Scythicamꝗ fortunam proſequatur, exorant. Paucis pòſt diebus ubi ſe collegit, fraternisꝗ manibus iuſta perſoluit, ad bellum initum animum reuocauit, quod tot gentium imperio fretus facilè præſtitit Quinetiam nihil uſꝗ adeò magnum & difficile ueniebat in mentem, quod ſe effecturum eſſe non confideret, quum bella non minus arte quàm uiribus tractare ſoleret, nihilꝗ magis intenderet quàm Romani imperij ruinam. Inita cõſilia proſequitur: Romanos & Viſigotthas, quos acerrimos hoſtes habebat, ne icto ſimul fœdere in Vnnos coniurarent, eó uſꝗ quietos dimittere ſtatuit, quouſque corũ intima penetraret, omnemꝗ his coeundi poteſtatem eriperet. Quod ut aſſequeretur, Ecium Myſio genere natum, ſibiꝗ amicíſsimum tentauit: cum quo Ioannis tyranni temporibus de tranſitu in Italiam olim fœdus iniuerat. Multa pro inſtaurando imperio Romano pollicetur, ut ſibi Viſigotthas, quos ſeruos ſuos & profugas appellare ſolebat, Romano fœdere punire liceret. Contrà uerò cum Theodorico Viſigottharũ rege, qui Valliæ regi ſucceſſerat, clam agebat, ut cum Vnnis, Gepidis, Oſtrogotthisꝗ cõſanguineis, Occidentis Imperiũ tutò retinere, quàm cum perfido ſuperboꝗ Romano hoſte periclitari mallet. acceptas ad hæc clades, & impẽdens à Romanis excidium, qui iniurias cumulatiſsimè ulciſci ſolent, commemorabat. Confirmabat in hoc eius perfidiam Genſericus Vandalorum rex: quippe qui Viſigotthas hoſtes formidans, ut Iordanis ait, multis largitionibus Atilam in eorũ bella præcipitabat. Nam quũ Theodorici filiam Vnnerico filio coniugaſſet, eiꝗ ob ueneficij ſuſpicionẽ nares abſcidiſſet, turpiꝗ uulnere deformatam patri in Gallias remiſiſſet, haud ſibi parũ à Viſigotthis timere cogebatur: quare Atilam aduerſus Theodoricũ magnis muneribus die noctuꝗ irritare contendit. Atila (dolorũ artifex quippe cui mos erat, hoſtẽ prius arte) quàm armis oppugnare le[illegible]tos ad Valentinianũ miſit, quib. Viſigotthas Romanis ſuſpectos reddere cona[illegible]ur. Eis hæc mãdata dedit: ſibi cum Romano imperio nihil eſſe, quo bellũ aliquod utrinꝗ moliri oporteat: immò ſe Romanos obſeruaſſe, & eorum ſocietatẽ nunquam contẽpſiſſe: ſed cum Theodorico ſibi rẽ eſſe, qui Viſigotthas Vnnorũ ſeruos ac profugas in ditionem ſuam uindicauit, alienæ gentis imperiũ uſurpauit. Neꝗ diutius ſe paſſurum Gotthos ſub alieno iure uerſari, quinetiam armis eos in priſtinã conditionem aſſerturũ. Item polliceri, ſe imperio Romano in quouis bello auxilia magna daturum, ſi cum Theodorico ipſum æquo animo decertare patiantur. Perpetuũ quoꝗ fœdus ſe cum Romano principe icturũ, ſi Gotthos, qui Italiam igni ferroꝗ uaſtarint, urbi Romæ gentiũ reginæ perpetuã notam inuſſerint, maieſtatem imperij Romani æterna ſugillatione fœdarint, cumulatiſsimas ſibi pœnas expẽdere permiſerint. Ad Theodoricum cõtrà ſcribit, admonens, ut Romanam fugiat ſocietatem, qua nil ſibi (ut ſuprà diximus) pernicioſius eſſe poſsit. Intellexerat eius inſidias Valentinianus: ad Theodoricumꝗ ſcripſerat, haud aliter Atilæ reſiſtendũ, ac orbis pernicioſiſsimo tyranno: cui tantum ineſſet audaciæ, ut totius orbis Imperium, tanquam ſibi uni debitum aſſerere niteretur. neque belli cauſas quærere, neꝗ iuſtè id indicere ſolitum: id duntaxat putare legitimum, quod ſæua libido iuſſerit: cum communẽ omnium inimicum, cõmunia quoꝗ ab omnibus odia mereri. Proinde oportere Viſigotthas Romanæ reipublicæ adiumento eſſe, cuius ne mediocrem quidem partem poſſiderent:

præcauere

præcauere dolos Atilę, unaq́ cum Romanis in eum coniuraret. quod ni fecerint, per breui communem utriſq́ ruinam adfuturam. Ad hæc Theodoricus, coercendam eſſe Vnnorum audaciam, neq́ animos neq́ uires his deficere oportere, qui iuſtè pugnare coguntur. Neque bellum graue futurum, quod iniquitate cauſę labefactatur: Deum iuſtas in bello fouere partes, proinde ſe nunquam Romanis, ut par eſt, neq́ regno ſuo defuturum. Ecium artem Atilę non ignoraſſe, exitus oſtendit: quando Theodoricum literis admonet, quid fieri opus ſit, & quot & quanti inſint Barbaro doli: qui niſi pari arte eludantur, his omnino cedere oporteret. Rempublicam Occidentalem Valentiniani Romæ imperantis auctoritate gerebat Ecius, uir bellicociſſimus ſemper habitus, & hoſtibus admodum formidoloſus. Gallias pariter cum Hiſpanijs gubernabat. Neque ſibi prudentia & fortitudo deerat, quando pari cum Barbaris aſtu certare poterat: neque Vnnorum hunc artes uiresq́ latebant, quippe qui olim depoſita poteſtate, quum in agro degeret, ibiq́ quum inimicus quidam repentino eum incurſu opprimere tentaſſet, profugus ad urbem, atq́ mox in Dalmatiam & Pannoniam confugiſſet, ad Vnnos demum peruenit: quorũ amicitia opeq́ uſus, principum gratiam, interpellatamq́ poteſtatem recuperauit. Quare haud inſcius, cum quanto & quàm feroci hoſte res ſibi foret, Theodoricum, exercitum quantumcunq́ poteſt, cõparare monet: proceres adhibet, quãdo non tam de dignitate, quàm ſalute communi ageretur, & qua cum gente bellũ gerendum ſit edocet. Theodoricus iam à Valẽtiniano ac Ecio edoctus, quid fieri oporteret, neq́ fraudulentũ Atilæ ingenium ignorans, omne ſtudium ac diligentiam in comparandum exercitũ intendit. Sex ei filij erant: Fridericum, Euricum, Rotemerim & Hunnericum domi relinquit, ut regno præſint, ius dicant populis, cæteraq́ diſponant: Thoriſmundum & Theodoricum maiores natu, ſecum commilitare iubet. Gotthos undique cogit, multas legiones inſtituit: totam Galliam Narbonenſem, Tarraconenſemq́ Hiſpaniam, nomina dare iubet. Omnes ferè arma ſumere cogit: ſiquidẽ ingentes & innumerabiles Vnnorum copias eſſe arbitrabatur: & eo maiorem exercitum Atilam comparare nouerat, quo potentioribus cum hoſtibus ſibi rem eſſe intelligebat. Ne ſeruis quidem, neque agricolis omnino parcendum eſſe reputauit. Duo filij Imperatoris pariter & militis officia præſtare, turmas cohorteſq́ cõſcribere: arma, munitiones & tormenta parare, certatim ac ſollicitè curare omnia, patri animum augere, populorum animos ad glorioſum bellum hortari. Contrà, tam generoſa prole pater gloriari, maiorũ exempla his referre, quibus iuuenilia pectora ſuccenderet: quanta Gotthorum geſta fuerint, & progenitorum robora, ritè recenſere: neque quicquam duxiſſe turpius, quàm mortem, hoſtem'ue timere: nihil reformidare, præter turpem uitã. Quare tanta Gotthorum manus breui tẽpore coacta eſt, ut cum magno quouis exercitu tutò certare poſſet. Ne minore quidem ſtudio & celeritate in Italia Valentinianus, & Ecius in Gallia utebatur. Imperator delectum habuit, ſpontè omnes nomina deferebant, ne ab Vnnis ea quæ à Gotthis olim acceperant, pati cogerentur. Scythicum in Gotthis furorẽ experti, eo magis timere cogebantur: quin etiam ſi licuiſſet, ſpontè ſua matronæ nomina detuliſſent. Augebat metum Atilæ rumor, non modò quòd Myſias, Thracias, Illyricum & Achaiam immani quadam & inaúdita crudelitate uaſtaſſet: ſed quia Theodoſio & Albino conſule fratrem unicum, conſortem regni, temerè ſuis manibus interemiſſet. Quamuis liberalem audirent, humani tamen ſanguinis auidiſſimum intelligebant. Auxerat Italiæ Galliæq́ tumultum, cum ingenti animorum conſternatione, ficta de Vnnis fama: quòd humano ſanguine, utpote qui Scythæ ſunt, ferino more ueſcerentur: quòd hoſtium capita ad equorum pectora ſuſpenderent: quòd eorum caluarijs pro gemmatis poculis uterentur: quòd Marti Herculiq́ patri mactarẽt hoſpites: quòd patres ſenes interficerẽt, interfectoſq́ auidiſſimè ac ſolenniter deuorarent. Addebant pleriq́ feritati, quòd equino ſanguine uiuerẽt, alienigenas nullos amarent, omnis prorſus expertes humanitatis. Nec minus quidẽ orthodoxæ fidei Chriſti optimi maximi timere cogebantur: quippe Atilam intelli-

gebant

gebant nulla ueri numinis religione teneri: quinetiam nihil dira crudelitate putare religioſius, nullamq; humana uictima præſtantiorem exiſtimare: nihil ſliud quærere, quàm humani generis ſeruitutem ac interitum imperij Romani. Italorum multi, qui diem ſuum incruenta morte obijſſent, eos felices exiſtimabant: quippe quos tanquam diuina quadam benignitate, ex hac miſerrima uita ereptos reputabant. Alij contrà, priſcorum temporum non ignari, barbararumq; memores iniuriarum, & animo longè fortiore muniti, hos beatos prædicabant, qui his temporibus nati eſſent, quibus Scythicam immanitatem ulciſci liceret: pro animi conditione quiſq; loquebatur. Eò tandem res Itala cum Gallica redacta fuerat, ut pars magna neceſſitate, ſponte cæteri, fortes animos præſtare uiderentur. Accedebant prodigia & horrenda ſigna, quæ publicum metum augebant. Procera deorum ſimulachra non ſolùm noctu, ſed interdiu uiſa, quæ ſibi pro ſe quenque præcauere iuberent: ſanguineæ è cœlo guttæ defluxere, bicipites infantes editi, ſacra tecta in pleriſque locis de cœlo tacta. Vox nocte audita ſæpe, Caue tibi Italia: dij quoq; è puluinaribus auditi. Multi ſolo metu occubuere, quia neq; ſocis neq; aris Atilam parcere ferebatur. Inter hæc Valentinianus eo audacius omnia agere, habere delectum, legiones & auxilia undique cogere, & nihil ſtudij ac diligẽtiæ prætermittere: ardentius omnia Ecius ſollicitare: percuſſo cum Theodorico fœdere, Romanas ex Italia legiones educere, ad omneis populi Romani prouincias legatos continuò mittere, qui auxilia ualidiſsima petant: uniuerſam Galliam Germaniamq; uexare. Legatorum opera Burgundiones, Saxones, Ripanoli, Lambriones, Romani quondam milites: item Meroueus rex Francorum, qui Clodioni patri in regno ſucceſſerat: Sarmatæ, Lutetiani & Armaciani, unà cum Gotthis & Romanis contrà Vnnos coniurarunt. Innumera profectò fuit auxiliarium copiarum multitudo, quæ ad Ecium & Theodoricum in Gallias conuenerat: quare exanimata ſociorum pectora, haud parum inſtaurata ſunt. Qui ſalutem paulo antè deſperarant, nunc ultrò præpotenti hoſti occurrere cupiunt. Ducibus nimium confidebant, qui uiribus, aſtu, prudentia, ac rerum experientia præpollerent. Addebat animos Ecij fortuna, cum non mediocri ſapientia coniuncta, quæ in re potiſsimũ militari ſuum exercet imperium. Theodoricus & Ecius, qui tot copias ductare cogebatur, ut utriuſque gentis ſeruaret imperium, nil Atilæ congreſſu auidius optabat, nec quicquam reputabat antiquius. Ante hoſtis aduentum, in diuerſis locis ſtatiua habuit, commeatus undique aduehi mandauit: per uaria oppida diſpoſuit annonam, ne qua fortè rerum inopia, militum immenſa multitudo laboraret: omnia quæ bello ſunt uſui, prius ita prouiderat, ut nihil deeſſe uideretur: præſidia per ciuitates ubique diſpoſita: itinera quæcunque poterant, ubique præcluſa, impoſitaq; præſidia. Quæ quidem omnia quum per exploratores uarios ad Atilæ aures perueniſſent, ſuæ quandoque audaciæ pœnitentia ſubijt: illudq; magis ac magis indoluit, quòd neque multùm ſuas arteis aduerſus Romanos proficere, quinetiam illis patefactas eſſe, ac pari dolo eludi intelligeret. Dum inter Gotthos & Romanos diſcordias ſerere ſtudebat, & inter ſerendum in horum intima penetrari ſperabat, deprehenſas eius inſidias aduertit: dum alijs dare uerba conabatur, accepiſſe potiùs quàm dediſſe uiſus eſt. Nam dum iſta molitur, hoſteis potius tacitè admonuiſſe, ut bello ſe accingerent, quàm feſelliſſe uidebatur. Quinetiam ſi id honeſtè facere potuiſſet, bellum potiùs detrectaſſet, quàm his hoſteis artibus irritaſſet. Sed ne à magnanimitate ſua deficere uideretur, ad apertum bellum animum intendit.

DVM maximis Atilæ animus fluctuat inceptis, qui Sicambriam ſe receperat, omnium ibi procerum conuentum edixit, ut de futura expeditione decerneret. Conuenere undique principes, in primisq́ Thetricus Veronenſis, acerrimus olim Vnnorum hoſtis: quem Atila non ſine maxima liberalitate ac officio ſibi conciliarat, familiariſſimumq́ue reddiderat. Huncquoque frequentiſsimi Germanorum proceres ſequuti ſunt, ut in Scythicam ſeſe beneuolentiam pariter inſinuarent. Qui quum Sicambriam præter opinionem regis ueniſſent, gratiſsimo omnes hoſpitio admiſſi, ac uultu quoque regio multo gratiore excepti ſunt. Thetricus igitur regali beneficentia uictus, & inconſtantis ingenij compos, quum in Romani belli ſermonem ex dedita induſtria incidiſſet, nimiumq́ ſtuderet aſſentatione placere, nutantem aliquandiu regis animum confirmauit. Occiduas enim imperij Romani prouincias inuadendas eſſe ſuadebat, quando præſidijs legionibusq́ carerent, & triumphorum materiam non mediocrem offerrent. His uerbis Atila admodum confirmatus, neque inſcius quos hoſtes habiturus eſſet, quàm ingentiſsimas potuit copias comparauit. Non ſolùm per uniuerſam Scythiam delectum habuit, uerumetiam auxiliares quaſcunque potuit copias, undiq́ con rıxit. Cui ſe ſocios pariter addiderunt, Ardericus Gepidarum rex: item Valemir, Theodemir Vindemirq́ fratres, qui Oſtrogothis imperabant. Acceſſere quoque Marcomãni, Sueui, Quadi, Eruli & Turingi, pari ſpe prædæ ducti. Quos quidẽ quingenta circiter armatorum milia fuiſſe ferunt. Ad hęc ſummam carrorum multitudinem, ac cætera quæ bello ſunt uſui, comparauit. Nam & plauſtris caſtra pro uallo munire, & in prælio præſertim, ad circumueniendos hoſtes, Vnni Scytharũ more uti ſolẽt. Sed antequàm è Pannonijs moueret, ne ab arte ſua deficeret, impetrandam ab utroq́ hoſte clàm pacem tentauit: ut dum cum altero pugnaret, ab altero tutus eſſe uideretur: qua re facilius uictoriam ſperaret. Quod ubi obſtinatis animis denegatum iri intellexit, Illyricum totum diripit & incendit: mox Germaniam tanto furore aggreditur, ut uicos paſſim & oppida concremaret, omnes cæderet, ſacra & prophana æquè dirueret, nec ætati nec ſexui uſquam parceret. Omnia cædibus, rapinis & ululatibus complebantur: facilem ex immani ſæuitia uictoriam ſe conſequuturum eſſe confidebat. Magnæ Germaniæ tantùm pepercit: quia Marcomanni, Quadi & Sueui, quos cum Atila commilitare diximus, è Rethorum, Vindelicorum, ſuperiorisq́ Pannoniæ conſpectu ulteriorem Danubij plagam habitabant. Superato tandem Adulæ montis iugo, in Heluetios ubi deſcendit, pari crudelitate graſſatur. Quicquid intra Rhodanum Rhenumq́ interiacet, paſſim diripit. Inundantis Nili more, in ſuperiorem inferiorq́ Pannoniam, quæ cis Rhenum in Oceanum uſq́ protenditur, ac demùm in Galliam Belgicam cum exercitu effunditur: incurſat, miſcet ac turbat omnia. Conſtantiam, urbem munitiſsimam, obſidet, oppugnatq́. Sigiſmundum, eius regionis principem cum magna manu occurrentem fundit, fugatq́. Qui ubi mox Baſileam urbem ſuam ab hoſte obſidendam eſſe intelligit, ſuæ ac regni conſuluit utilitati, pacem per legatos ab Atila impetrat: pollicitus, ſub eius ductu & auſpicijs ſtipendia ſe facturum, & grata ſemper obſequia præſtiturum. Succedentem fortunam Atila nequaquã remoratur, ſed ultrò progrediens Argentuariam, quam nunc Argentinam dicunt, acri obſidione circumuenit. Quæ etſi nullo munitionis genere careret, ita tamen diu noctuq́ admotis undique machinis quaſſauit, ut urbe breui tempore potiretur: præda ingens hinc abacta, & non mediocris patrata cædes. Tantus itaq́ pauor Gallos inceſſerat, ut cũcta deditionem oppida ſpontè facerent: ſed parum quandoq́ deditione profecerant, quando per eam à uita parum, à direptione ſe minimè redimebant. Direptam Argentinam, dirutis mœnibus Polyodopolim † edixit appellari, quaſi multis uijs acceſſibilẽ: ac edicto addi- Straſsburg.

dit,

dit,indicta capitali mulcta, in uictoriæ ſuæ monumentum ,ne qua ex parte quaſſa mœnia reſarcirentur.In Rhemenſes caſtra deinde mota,quos quum opulentiſsimos accepiſſet,pari furore oppugnare cœpit. Quum oppidani aliquantiſper obſtinatè reſiſterent,dum uarijs ſententijs diſtrahuntur,& dum de facienda deditione cogitarent,& ea quidem conditione,ut dimiſſis fortunis ſalui ac incolumes abirent, tanta ui expugnationem adoritur,ut nuſquam ſit ceſſatum,donec Vnni urbe potiti, cuncta diriperent. Tanta in oppidanos commiſſa cædes,ut nulli ferè euaſerint: nulla templorum,nulla ætatis ac ſexus habita ratio:religio & pietas cum humanitate uidebatur extincta. Nicaſius enim urbis pontifex maximus, nimia ſanctitate clarus, ac ſenio grauis,& fortiſsimus Chriſtianæ fidei aſſertor, regio iuſſu in foro obtruncatur. Omnibus aris iniectus ignis:multiq; ſacerdotes,matronæ ac uirgines, quæ in ſacras ædes,ut etiam apud deorum ſimulachra tuerentur,ſanè confugerant, apud aras cæſæ ſunt. Sed quādo de Nicaſio uiro ſanctiſsimo iam mentio fieri cœpit, ne quid in oratione piaculi committatur, aliqua referemus. Paulo antè tempore quàm in Gallias Vnni penetrarint,præter ea quæ dicta ſunt,multa (ut Annales referūt) ſigna apparuere,quæ diram temporum leuitatem portenderent. Aſſidui in primis terræmotus: uaria cœlum prodigia edidit. Sub aquilone per noctem ignis perpetuus in æthræ ſpeciem uidebatur,& in eo lineæ haſtarum ſimulachra referentes : crebrà lunæ obſcuratio & defectus,etiam cometes. Quæ quidem omnia ingentē Galliæ ruinam minabantur:& hæc Nicaſius ſæpe prædixerat,& Amanus Aurelianēſis epiſcopus: qui ut diuinam deprecarentur iram, aſſidua concione Gallos ad reſipiſcentiam ac ueram religionem hortabantur. Rhemenſes ab Vnnis obſeſſi Nicaſium conſulunt, utrum potiùs agendum:an Vnnis facienda deditio, an pro ſalute urbis fortiſsimè dimicandum. Ad hæc Nicaſius: Vrbem (inquit) quando à Gallis diuina iuſticia pœnas exactura eſt,nullis profectò uiribus propugnari poſſe:diuino Rhemenſibus numine barbaricum exitium imminere: neq; tamen omni ex parte populo eſſe deſperandum,ſed morti ſpontè occurrendum,ut ſupplicio corporum, lætam immortalitatem animorum conſequantur. Proinde ſe paſtorem,pro ſuis primùm ouibus ultrò moriturum:quinetiam non ſecus pro hoſtium ac amicorum ſalute omnibus orandum,diuinamq; miſericordiam præ mortis patiētia implorandam. Eutropia quoq; ſoror,ne minore quidem uehementia,ſublatis in cœlum manibus, populum ad pulcherrimam ac ſalutarem mortem elata uoce ſuſcitabat. Non minus auctoritate pontificis,quàm uirginis exemplo ad martyriū ſuccendebantur omnes : conceptus hinc pudor & religio multitudinis animos confirmabat. Soluta concione, populum ad implorandam deorum opem,in baſilicam diuæ Virgini dicatam ducit. Effractis portis,& irrumpente hoſtili agmine,Nicaſius cum ſorore ſtans pro templo,forti animo infeſtam cohortem expectat,& appropinquanti his uerbis occurrit,elatá que manu ſilentium indicit: Quando diuino nutui maxima quæq; poteſtas obtemperat, cur uictoriam (inquit) in dignitatis noſtræ rabiem conuertitis? Si nobilium bellatorum eſt titulus, Parcere ſupplicibus, & debellare ſuperbo: cur in Chriſtianam prolem, ſuo Deo humilem,uobis non modò ſupplicem,ad pedesq; procidentem, ſed imperio ueſtro parituram,& nunc ueniam implorantem,tam atroci uultu & infeſtis armis ſæuire contenditis? Vos etiam homines eſſe mementote,uerum Deum agnoſcitè,fandi nefandi'ue non immemorem. Nolite humana cæde & immani crudelitate, diuinam in uos iram prouocare:ne ſaluti ueſtræ potiùs inſidias tetendiſſe, quàm excidium noſtrum anhelaſſe uideamini. Quòd ſi oues meas omnino trucidare pergitis, me cum germana primùm obtruncate, hanc pro populi ſalute primam Deo uictimam mactate:at ſi cæteris parcere nolueritis,multo plus ueræ ſalutis, quàm excidij uos Chriſtianis allaturos eſſe ſcitote. Talia iactantem immanis turba obtruncarunt, abſciſſum ſubinde caput,aliquantiſper diuina uerba retulit, illudq; in primis: Viuifica me ſecundum uerbum tuum,Domine. Eutropia,quum in ipſam Barbaros ſæuitiam remiſiſſe conſpiceret,uerita ne ad ſtupra fœda reſeruaretur, in fratris in-

terfectorem

terfectorem, infeſtis unguibus inſilijt: ſanctum fratrem (exclamans) magno ſcelere obtruncaſti, ſororemq́ tibi ſeruas abutendam, iamiam diuina te ſentẽtia damnatum teneo. moxq́ manibus oculos eruit. qua quidem indignitate, confeſtim ab alijs interficitur. Cæteri deinde ad unum omnes cæſi: tantumq́ ſanguinis effuſum, ut ſiccis urbs pedibus luſtrari non poſſet. Horrenda deinde monſtra ſubſequuta. Cœleſtiũ numinum acies, quaſi dimicantes per urbem diſcurrere uidebantur: uoces in templis, et planctus auditi: inſani per noctem uiſi lemures, horrendiq́ apud aras ſonitus. Quare tantus hoſti terror inceſſit, ut urbem deſeruerit. Ciuium cadauera, quæ paſſim ſtrata iacebant, ab omni corruptione immunia, diuino quodam miraculo ſeruata, miro demum odore fragrabant. In deſtituta urbe lumina nocte multa uidebantur, ſuauiſsimi cantus audiebantur. Quare pauciſsimi, qui è tanta cæde ſuperfuerant, diuinoq́ iuſſu in patriam ſe receperãt, ſancta corpora incorrupta & redolentia inuenerunt: ſtupore magno correpti, ritè humi recondunt: in primiſq́ pontificis truncum nobili ſepultura donant, Eutropiam uirginem propè ſepeliunt: mortuorum fortunæ inuident, & gratulantur. Quiſque ſuorum corpora diſquirebat, inuentaq́ ſine tabe & fœtore, non tam lachrymis, quàm religioſis ac lætis oſculis amplexabantur. Ciuitatis reliquias cogunt, quia multi præ nimio metu ante obſidionem procul aufugerant: urbem inſtaurant: Nicaſium & Eutropiam, ob miraculorum multitudinem inter deos referunt, araſq́ pientiſsimè dicant, patrioſq́ deos appellant. Sed de Nicaſio hactenus. Nondũ Vnnorum furor Rhemenſi excidio expleri poterat, ſed fortunæ dexteritate debacchabatur indies. Aurelianã urbem opulentiſsimam, ab Aureliano Imperatore nominatam, Atila obſidere ſtatuit. Quò quũ caſtra mouiſſet, traiecto Sequana fluuio, qui Belgicam à Lugdunenſi Gallia ſeparat, & contra Britanniam ad Rothomagum urbem, in Oceanum mare demergitur, tanta ui oppugnationem adoritur, ut nil magis anhelare uideretur. Hanc uetuſtam Cenomannorum urbem fuiſſe uolunt, non minus opibus quàm munitione populoq́ præſtantẽ. Eam quamuis arctiſsima circumuenit obſidione, & admotis machinis grauiter oppúgnat, parum tamen proficit. Nam oppidani neque deditione, neq́ muneribus, neq́ conditione aliqua hoſtilem ſæuitiam ſedari poſſe ſperabant. Confirmabant opinionem, finitimorum exempla. Nam non ſolùm ſorum Tiberij, Conſtantiam, Heluetios & Rhemenſes: ſed Parrhiſios, Sequanæ accolas, multaq́ oppida & pagos pari fœditate diripuit. Vna obfirmatis ſpes erat animis, aut fortiſsimè reſiſtendo ſe tueri, & longa Barbaros obſidione defatigare: aut ſi aliter acciderit, pulcherrimè mori, ut iactura corporum animos à morte redimerent. Dum Atila per Galliam Belgicam & Lugdunenſem, ueluti lupi more inter armenta graſſatur, Ecius patricius Romanas copias cum Viſigotthis per Narbonenſem Galliam coniungit in: Tholoſanumq́ agrum, ubi Theodoricus reſidebat, cum exercitu ſe recepit. Ab uniuerſis ſocijs populi Romani auxilia contrahit, ut confidentiùs cum hoſte manus conſerat. Quòd ubi nouit Atila, ancipiti conſilio uexabatur, an ultrà tenderet, & cum hoſtibus congrederetur (quod Alanorum, Sarmatarum, Saxonum & Viſigottharum trophæa, quos Vnni ſæpe uicerant, ſtipendiarioſq́ fecerant, planè ſuadebant) an uerò explorata Ecij uirtute, experientia & fortuna bellica, pugnam detrectaret, quòd Vnni bello nonnunquam antea ab Ecio fuſi et fugati fuerant. Spe tandẽ uictoriæ ductus, qua nimium æſtuabat, relicta Aurelianorum obſidione, ut hoſtem audacia uinceret, mox Lugdunum, deinde in Narbonenſem Galliam contendit. Alij profectò ſcriptores rem aliter tradiderunt, & ſub alijs Imperatoribus geſtam prodidere. Anianum Aurelianenſem epiſcopum, uirum profectò omnium iudicio ſanctiſsimum olim habitum, liberatorem Aurelianæ urbis fuiſſe aiunt. Hic multa antehac ſanctitate ſua miracula edidit. Nam quum urbem deſignatus pontifex aditurus eſſet, Agrippinum magiſtrum equitum admonuit & orauit, ut ſolennem ſui aditus diem, damnatorum impunitate, & coniectorum in carcerem liberatione celebraret. Quod quum ille abnuere pergeret, demiſſus è cœlo lapis in caput decidit; relatus in cubiculum, dum ſanguinis profluuio

mors immineret, uiſitantem uirum admiſit: à quo impoſita continuò manu liberatus eſt, ſanctoq; prodigio correptus, omnes miſerabiles, extremo ſupplicio mulctandos impunitate donauit. Ananū igitur arctiſsima urbis obſidio huc adegit, ut pro ſalute ciuitatis omnia cogeretur experiri, in primisq; diuinam opem, qua nullum maius præſidium optari poteſt. Quare ſolennes ſupplicationes celebrari, ipſe cum uniuerſo ſacerdotum collegio urbem luſtrare, ſacra corpora per alta murorum ambulacra circumferre, ſacra carmina concinere: IESV Chriſti optimi, maximi ac mortalium liberatoris auxilium implorare. Cui dum ſacerdos quidam ab hoſtibus captus per contumeliam illuſiſſet, dicens: Quod nunc facis, nos quoque incaſſum id omne feciſſe, ipſumq; Deum nunc fidelium immemorem eſſe factum: præſentanea continuò morte correptus interijt. Redintegrato prælio, admotis undiq; urbi tormentis, populus ad aras uniuerſus confugit. Pontifex cum Deo tantùm confidere iubet: mox Deum exoraturus mœnia conſcendit, & ubi dextrum ſibi numen adeſſe ſenſit, in barbaros expuit. Emiſſo oris excremento, tam profuſi mox imbres continuò defluxêre, ut quatridui ſpacio nemo hoſtiū, pugnandi cauſa, ueſtigio pedem mouere poſſet. Diluuio caſtra obrui uidebantur: ingenti tempeſtate & ui uentorum tentoria multa extirpata ſunt, Scytharū multi torrentibus tracti, de cœlo quoque plerique tacti. Deſidente ui nimborum, Anianus ex urbe prodijt, ut Atilæ ſedaret animum, & plebis ſuæ liberationē imploraret. In cuius conſpectu ubi ſe conſtituit pater, thiara & pontificio habitu uenerandus: Cur Atila Chriſtianum (inquit) populum tam fera crudelitate perſequeris, cur humano ſanguine non expleris? Si diuino quodam numine flagellum Dei factus es, in facinoroſorum & prophanorum ſupplicia tuam conuerte ferociam. Reſipiſcentibus, & uera pœnitentia ductis ac humillimè ſupplicantibus, diuino exemplo ignoſcendum eſt, Atila: quando cor contritum et humiliatum Deus nō aſpernit. Collige quandoq; te ipſum, & ſacerdotis huiuſce uera prædicantis (quum principum limina ueritas nunquā adeat) intentiùs accipe. Memento te natum eſſe hominem, & te ab humanitate deſtitutum eſſe non oportere, cum impijs bonum exitum ſperare non liceat. Et ſi Vnnus & Scytha es, Scytharū tamen plerique ſunt populi, quibus ſuapte natura eſt religio ingenita: & iure Baſilici, ueluti reges appellantur. Quā ſortitus es poteſtatem, te à Deo potentiſsimo, à quo omnis (mihi crede) poteſtas delegatur, accepiſſe reputa. Impiorum, & non fidelium ac innocentum te flagellum & ſupplicium Deus eſſe iuſſit. Recognoſce poteſtatē diuinitùs tibi traditam: quaſi abuti perrexeris, haud difficulter amittes. Iuſticia & pietas regnorum fundamenta iaciunt: at ubi hæc duo ſacra regum numina exploſa receſſerint, nullum ita munitum eſt Imperium, quod extemplò non corruat. Miſericordiam tuam imploraturi, rex maxime, uenimus, pacemq; cum uenia poſtulamus. Si ius diuina uoluntate, & humana culpa in armis ſitum eſt, nō iniqua petimus. Non conquerimur, quòd ab his oppugnamur, quos non modò non læſimus, uerumetiam nunquam nouimus: neque iniuſtam oppugnationem, quando ita numina patiuntur, incuſamus: ſed ut deditionē & imperata facturos clementer accipias, uehementer oramus. Nil aliud petimus, niſi ut hunc populum regno tuo non indecorem, urbe fortunisq; ſuis donare digneris, qui non aliena, ſed ſua poſtulat: non tuum detrimentum, ſed tui obſequium implorat, incolumitatem liberorum, pudicitiam matronarū, & fortunarum conſeruationem expoſcit, pacem ac ueniam exclamat, patriæ excidium deprecatur, & in tuo ſeruitio, ſi poſtulata conceſſeris, ſe perpetuò uicturum, & gratiſsima ſemper obſequia præſtiturum pollicetur. Proinde Aurelianos pace ac uenia dona, tutos & incolumes eſſe iube: ſolue obſidionem iniuſtam, anhelatam rapinam inhibe, & caſtra hinc amoueri continuò impera. Quod per IESV Chriſti optimi maximi & liberatoris noſtri paſſionē, iterū iterumq; ſupplicamus. Quod ni feceris, hunc ſub diuina tutela populum eſſe ſcito, neq; diuinum iudicium, quod tibi imminet, te euaſurum exiſtimato. Ad hæc Atila crudelitati ſuæ nimis obnoxius, qui ſacris precibus aures obſtruxerat, & ad Chriſti mentionem excanduerat, eum confeſtim abire iubet, & ni ci-

tò abierit,

tò abierit, mortem interminatur. Anianus, re infecta in urbem rediјt, deſperatum populum adhuc bene ſperare iubet, ad diuinum auxilium hortatur. Ipſe clàm diuina ope fretus urbe egreditur: ac nemini uiſus, per media hoſtium caſtra, ad Ecium iter facit, haud procul hinc cum Thoriſmundo, Theodorici filio, caſtra metantem: imminentis admonet neceſsitatis, eumq́ cum Romano Gothicoq́ exercitu opem properare atteſtatur. Ecius re cognita, cum copiјs aduolat: Vnnos incautos, & nil ſibi timentes, in caſtris aggreditur. Excitato tumultu, pars arma capere, fuga ſalutem plerique quærere: munitiſsimas ſtationes aliј occupare, miſceri ac turbari omnia. Interea qui pro uallo pugnarunt, occubuere multi, ſauciј fuere aliј: qui è caſtris aufugerant, ut in proximis ſyluis deliteſcerēt, omnes ferè cæſi. Ex his multi in Ligeris fluenta (qui è Cemenis montibus non procul ab Aluernis oritur, & Lugdunenſem à Celtica & Aquitania Galliam diſterminans, in Oceanum longè dilabitur) ſe proiјciunt. Oppidani reſumptis animis ex urbe prodeunt, ac cædem augent. Quod ubi rex Atila uidit, collectis copiјs obſidionem ſoluit, inq́ proximum montem ſe recepit: cogitans, non cum oppidanis, ſed hoſtibus inſtructa acie eſſe confligendum. In hoc Anianus prælio ex Vnnis multos planè ſeruauit, quos coram ſe cædi ægrè ferebat, ſacriſq́ precibus à Romanis & Gotthis redimebat. Aureliani pontificia uirtute liberati, Deo gratias agūt, apud omnes aras ſacra faciunt, modulatos hymnos Deo concinūt, religionem augēt, mutatis moribus pietatē colunt, liberatorē urbis IESVM Chriſtum longè religioſius adorant, hunc unicum & uerum Deum exclamant. Eo anno tanta frumenti copia exuberauit, ut non ſolùm periculo hoſtili, ſed fame urbem mirè Deus liberaſſe uideretur. Anianum paucis pòſt annis uita defunctum, de populo ſuo optimè meritum, inter deos referunt, eiq́ anniuerſale ſacrum piè concelebrant. Plerique ſcriptores Atilam idcirco Aurelianam obſidionem dimiſiſſe produnt, quòd Ecium, quem pro ſpectata uirtute, & geſtarum rerum gloria nimium uerebatur, in Narbonenſem Galliam cum magno exercitu ueniſſe, caſtraq́ cum Gotthis haud procul à Toloſa coniunxiſſe nouerat. Iordanis ab his longè diſſentit, Sangibanum Alanorum regem, futurorum metu perterritum, Aurelianam Lugdunenſis Galliæ ciuitatem ultrò Atilæ traditurum fuiſſe pollicitum: etiam Theodoricum, Gotthorum regem, re intellecta, Aurelianum diruiſſe, ac Sangibanum habuiſſe ſuſpectum: eumq́ ne à Romana ſocietate deficeret, néue nocere poſſet, in medio inter auxiliares copias collocaſſe. Quod ubi ab Atila intellectum eſt, ex alta eum ſpe continuò excidiſſe. Videbat enim, ſi Alanos à Gotthis diuellere poterat, ſe cum hoſte tutiùs congreſſurum. Vngarorum Annales longè diſſentiunt, conflictumq́ Catalaunicum & Aurelianā obſidionem Rhemenſi anteponunt: Atilamq́ antè Gallias ingreſſum, Conſtantiam, Luzonium, Byzantiam, Chalonum, Maſticonem, Lingonem, Burgundiam & Lugdunum ante Aurelianos & Rhemenſes expugnaſſe. Vtrum potiùs aſſeramus, nondum ſatis compertum habemus. Sed Atilam, dimiſſa Aurelianorum obſidione, dum in Narbonenſem Galliam aduerſus Ecium Theodoricumq́ contendit, Lugdunum tunc expugnaſſe credimus: uetuſtiſsimam quidem urbem, ac intermediæ partis Galliæ metropolim, in eoq́ colle ſitam, ubi Arar amnis Rhodano commiſcetur. Florente imperio Romano, hæc quoq́ & opibus & uiris mirificè claruit. Emporium ibi celeberrimum habebatur, magno ciuitatis uſui accommodatum: aurea argenteaq́ moneta ibi cudebatur, ducesq́ à Romanis deſignabantur. Templum quoq́ nobiliſsimum communi Gallorum impenſa factum, Auguſtoq́ Cæſari dicatum, quod ſtabat ante urbem, ubi fluenta coeunt: in quo ara eſt dignitatis eximiæ, ſexaginta gentium numero inſcriptum titulum habens, & earum ſingularum una ſtatua, altera ſubinde ingens ara ſita eſt. Segoſianis omnibus Lugdunum præſidebat. Ad aram, poetarum, cæterorumq́ ſcriptorum certamina agebantur: ubi quicunque ſuccubuiſſet, aut ſpongia delere ſcripta, aut in profluentem demergi cogebatur. Clariſsimam igitur urbem tanta rabie Atila circumuenit, bono præſidio ſpoliatam, ut intra paucos dies in deditionem acceperit. Mox præter Rhodanum feſtinatis itineribus, Allobro

ges, Viennenſes, Valentianos, Setallinos, Auenionenſes, Arelatenſesꝗ, ac cæteros Rhodani accolas diripit & infeſtat, pacemꝗ pleriſque uenundedit. Dum per Narbonenſem (ut aiunt) Galliam iter facit, è præruptis montibus eremita quidam, inculto habitu, demiſſa barba, & ſqualore multo admirandus adducitur: quem augurem præſtantiſsimum, & diuinæ mentis eſſe conſcium rumor erat. Benigno uultu in conſpectum regis admiſſus, rogatusꝗ perhumanè, ut regia fata retegeret: ubi cogitabundus aliquantiſper conſtitit, Rudem (inquit) & ignarum ac ſyluarum accolam, rex maxime, diuinam cogis mentem interpretari: & ea quidem futurorum arcana referre, quæ nemini, niſi cui diuina clementia planè retexerit, patêre queunt. Qua me ſapientia præditum eſſe putas? quem terræ uermiculum uel præcipuè tacendo uideor profiteri? Sed ut hinc ineffabilem Dei mei poteſtatem, quem ignoras, quemꝗ tanto tempore in perniciem tuam ipſe proſequeris, nunc intelligas, eiusꝗ gratia futura nonnulla me prædicere poſſe ſcias, quamuis licentiùs quàm fortè decebat, uerba facere uideor, diuinam tamen ſic mentem habeto. Præpotentiſsime Atila, Deus, qui tot gentium regit imperium, iracundiæ ſuæ gladium tuæ dextræ tribuit, ut per te pariter ac Dei flagellum, ut per diram crudelitatem tuam mortalis impietas iuſticiæ ſuæ numine puniretur. Traditum iracundiæ gladium, quū noluerit, is auferet, qui tradere potuit: ut imperare, aut bello omnia uincere, non humanæ, ſed diuinæ poteſtatis eſſe intelligas. Tu contrà delegato munere abuteris, quando neꝗ eum qui delegarit, neꝗ munus gerere noueris. Plus quàm æquum & fas eſt, quandoque ſæuis. Pios potiùs quàm impios rapis ad ſupplicium: nihil tamen proficis, quandoquidem illorum ſaluti & exitio tuo conſulis. Nunc inexpleta rabie Romanos Gotthosꝗ inſectaris, grauiſsimum cum his prælium conſerturus, de quo ſic habeto: In eo (mihi crede) Romanis eris inferior: neque tuus delebitur exercitus, ſed Vnnorū magna cædes agetur, ut quandoꝗ reſipiſcas, & creatorem tuum agnoſcas. Neꝗ ante præſtitutum à Deo tempus, Chriſtianæ perſequutionis gladius tua dextera excidet, neꝗ tuum hoc bello abrogabitur imperium. Proinde tibi reſipiſce, Deum omnipotentem time, iuſticiam & pietatem cole. Quod ni feceris, præſentanea te morte periturum eſſe ſcito.

Ad hæc Atila ingenti ſtupore percitus, uirum ſolitudines incolentem amoueri, & ſub cuſtode ciuiliter teneri iubet. At ubi eremitam audiuit, conſulendos pariter ſuos aruſpices cenſuit, an collata utrorumque reſponſa congruerent, demum experiretur. Eos extempiò acciri iubet; imperat uictimas & ſacra parari. Dum pecorum exta conſulunt, fibrasꝗ rimantur, & uenas abraſis oſsibus intuentur, infauſtam Vnnorum pugnā hinc fore ariolantur. Nil quoque boni exta portendere, niſi primarium hoſtium ductorem futuro prælio interiturum, eiusꝗ interitum Romanorum triumphum intercepturum. Reſpirauit ad hæc Atila, ratus hinc Ecij mortem, quem nimium formidabat, omnino monſtrari: quam ſuorum ſalute chariorem habendam eſſe arbitrabatur. Sat gentium ad ſupplementa legionum ſibi eſſe reputabat, ſi ſapienti & fortunato hoſte carere poſſet, nullam uictoriam maiorem ſibi fore rebatur. Ecij tantùm mortem anhelabat: quam ſi ſortiretur, nil ulterius uerebatur, cætera è ſententia ſucceſſura putabat. Quare quum ſibi diffiſus, de uertendo ſæpe pede cogitaſſet, nunc aucto animo, hoſtes, qui in extremam Galliæ Narbonenſis oram conceſſerant, ultrò inſectandos eſſe decernit. Facto igitur agmine poſt Rhodanum, Aracinum amnem, deinde Orobium, Atacem, Ruſcionemꝗ traijcit: Tectoſagesꝗ extremos Narbonenſis Galliæ populos inuadit, ubi campi Catalaunici ad Illyrim fluuium patentiſsimi ſunt. Haud hinc procul hoſtiū caſtra aberant, foſſa ualloꝗ munitiſsima, ne à Barbaris facilè capi poſſent, à Toloſa urbe non remota: ubi Theodoricum Gotthorum regē præſidere iam diximus. Potentiſsimi in campos Catalaunicos pari utrinque ſpe duces ultrò conuenere, ut de communi ſalute Imperió ue decertarent. Qui quidem campi etiam Maurici dicti ſunt, centum & quinquaginta milibus paſſuum in longitudinem effuſi: in latitudinem uerò, centum. Innumerabilium area populorum, fuit pars illa terrarum. Ecium & Theodoricum poſtquam Atila cum innumerabili exer-

citu

citu & ualidiſsimis auxilijs aduéniſſe uidit, haud parum indoluit, quòd aduerſus Soltanum, Mirmānon appellatum, & Maurorum regem, qui Luſitaniam in Hiſpania occuparat, tertiam ſui exercitus partem miſerat: quam ſi in hoc formiduloſiſsimo bello habuiſſet, multo audentiùs cum potentiſsimo hoſte congredi potuiſſet. Soldanus autem uiſis Atilæ copijs, traiecto Gaditano freto, in Mauritaniam ſe recepit. Non ignorabat enim, decem cum Ecio & Theodorico reges coniuraſſe. Siquidem uniuerſi ferè Occidentis populi, ueluti Burgundiones, Alani, Franci, Saxones, Riparioli, Lambriones, Sarmatæ, Brittones, & Lutetiani cum Romanis & Gotthis, aduerſus Vnnos fœdus iniuerant, maximaꝗ auxilia Ecio attulerant. Quare literis inducias expoſcit ſimulans, ut tot gentium incolumitati conſulatur, ſe interea de pace commodius acturum. Ecius magiſter equitum, qui eius artes optimè callebat, ac expectandi auxilij gratia id fieri nouerat, obſtinatius abnuit: ad prælium inuitat, ibi ſe uires Atilæ periclitaturum interminatur, ubi æquis utrinque uiribus in patentiſsima planicie pugnari poteſt: ibi quoꝗ Martem, an Romani Scythis, ut ſemper olim, an Scythæ Romanis imperare debeant, utriſque planè diffiniturum. Quum eò uentum eſſe Atila intelligeret, ut neꝗ terga uertere, neque pugnam detrectare liceret: quum ſpem omnem in futura morte Ecij collocaſſet, ueluti aruſpices paulo antè prædixerant, ſuæꝗ gentis cædem non magni faceret, quam facilè præ nimia populorum multitudine reſarciret, ad futurum prælium animum intendit. Quum utrique exercitus in campis Catalaunicis ſub Toloſa conſtitiſſent, & tanti quidem, quantos nunquam Europa uidit, acies in hunc Ablauius modum ſtruxiſſe refert. Atilam in primis mulieres puerosꝗ omnes intra carros, quibus pro uallo foſſaꝗ utuntur, ad proximos colles recondiſſe, ſe'que cum Vnnis in media acie ſtatuiſſe. Ardaricum Gepidarum regem dextro, Valamirem, Theodemirem & Vindemirem cum Oſtrogotthis ſiniſtro cornu præfeciſſe: uniuerſum in aciem exercitum extemplò redegiſſe, ne imparatum hoſtes adorirentur. Et quum ſibi propter aruſpicum reſponſa timeret, nona diei hora manum conſerere decernit: ut ſi res aliter eueniret, ſub prætextu noctis prælium dirimeret. Contrà Ecius patricius, & Theodoricus longè cunctatius acies eduxêre: quippe qui Singiberis Alanorum regis perfidiam ueriti, quem ab Atila muneribus ita corruptum acceperant, ut quum pugna conſeri cœpiſſet, tunc ad Vnnos ex compoſito transfugeret, laborantibusꝗ Romanis & Gotthis à tergo inſtaret: huic periculo prius proſpiciendum eſse cenſuerunt. Rem diſsimularunt, nec acerbius quicquam in Singiberin ſtatuerunt, ne Alanos iniquo tempore ac loco ſibi alienarent, uiresꝗ hoſtium augerent. Singiberis municipium Toloſæ finitimum, ne qua proditione ab Vnnis caperetur, clauſis extrà portis, adactis obicibus obſtruxerunt: quin & ſtationes adhibitæ, ne quis ex hoſtibus ingredi poſſet. Sangibanim in media acie inter auxilia collocarunt, ne quid contrà moliri poſſet. Theodoricus cum Thoriſmundo filio ſiniſtrum cornu, ne cum Oſtrogotthis ſui ſanguinis congredi uiderentur, optarunt: dextrum uerò Ecius cum Romanis, Burgundionibus, & Meroueo Francorum rege tenuêre. Inter infeſtas acies in medio tumulus erat, pari utrinque ſpacio remotus, & utriſque perquàm commodus. nam quicunque tumulum occuparet, quum haud facilè inde amoueri poſſet, uictoriam tutiùs ſperare poterat. Atila, qui prius acies inſtruxit, inter medias legiones ita diſſeruit:

Oratio Atilæ ad milites.

Venit tandem, quod ſemper, commilitones, optauimus, ut eò anguſtiarum Romanas copias redigeremus, ubi aut turpem deditionem facere, aut ſi quid auſi fuerint, ueſtra manu occumbere cogerentur. In extremam Narbonenſis Galliæ oram ſe receperunt, dum uos fugiunt, & Gallos à ueſtris armis uindicare nequeunt, unde ſe facilè expedire non licet. Hinc mare Gallicum monteſꝗ prohibent: hinc ueſtra agmina ac flumina circumueniunt, pedemꝗ referre minimè patiuntur. Ad extrema res Romanæ redactæ ſunt: quæ ſi nunc uirtute ueſtra proterentur, neꝗ uos ultrà pugnare opus erit, neque illæ amplius reſurgere poterunt. Nam omnes in hoc prælio uires coegêre: quibus abſumptis, nil reliquū eſt quod orbis Imperium nobis impediat. Ne id quidem ſpe ancipiti expectandum,

quando rerũ omnium uiciſsitudinem eſſe, cuncta numina iubent: neq; in rebus humanis firmum & perpetuum quicquam, ſed momentanea ac fluxa omnia, niſi ea, quæ uis & arma confirmant. Sat populus Romanus imperauit: ſat uniuerſos orbis populos ludibrio habuit: ſat humanarum gentium ceruicibus inſultauit. Quem niſi Scythia fœcundiſsima gentium officina repreſſiſſet, adhuc miſellus orbis imperioſa hac tyrannide teneretur. A' ſolis exortu Parthi, noſtra generoſa propago, primi eorum furorem & audaciam coercuerunt: ab Aquilone Daci, Getæ, Sarmatæq;, & noſtri nuperrimè Gotthi: ab Occaſu, Cimbri ac Galli: à Meridie, olim Carthaginenſes, & cognati nobis Vandali, Vnni nunc, & progenitores noſtri maioribus rem uiribus adorti. Omnes ferè prouincias populi Romani, Danubij accolæ nobis dare cœperunt. Nos autem Pannonijs Myſias, Thraciam, Macedoniam, Achaiam, ac Illyricum adiecimus, cuncta diſcurſauimus, armiſq; occupauimus. Item Germanos, Noricos, Vindelicos, Rhetos & Sueuos ditioni noſtræ coniunximus, Gallias noſtris copijs ita peſſundatas reddidimus, ut uicatim quidem & oppidatim incendij ac ruinæ monumenta fecerimus. Soldanum Hiſpanias anhelantem, in Mauritaniam reiecimus. Proinde quid ſupereſt, fortiſsimi uiri, niſi ut nouiſsimum hunc Romanorum exercitum ad interitum cædamus: & Viſigotthas, qui ab Oſtrogottharũ noſtrorũ cognatione perfidè defecerunt, non immeritò ulciſcamur? Cum Romanis miſerrimi coniurarunt, quorum iam ferè Imperium extinxerant: à ſuo ſanguine defecerunt, ut cum dominis coniurarent, eiſq; demum, ut olim antea, ſeruirent. O' deperditam ſtulticiam, ò ſeruilem perfidiam. Quos ſi æquo Marte uicerimus, ex hac nunc hora Viſigottharum imperium in perpetuam Oſtrogottharum ſeruitutem cum ipſis aſſerendos prædico, iubeo & addico: ut demum ſeruiant, qui imperare neſciuere. Venit igitur illa dies, quæ laboribus expeditionibuſq; ueſtris finem imponet, neq; cum liberis & uxoribus amplius peregrinari oportebit. In opulentiſsima & molliſsima Italia requieſcemus, & è Capitolina arce uniuerſo Imperio proſpiciemus. Mars pater tandem noſtri miſeratus (in cuius manu quum ſint cunctorum iura regnorum) nobis, ut uobis omnibus exploratum eſt, ſuum enſem mirificè tribuit, ut uobiſcum omnibus terrarum populis imperaremus. Dexterrimus tamen ille pater, Scythicæq; gentis deus præpotens, ad nouiſsimum Romanos cum Gotthis conatum redegit, partim ut uno tantùm prælio omnia uinceremus: partim, ut in tanto hoſtium apparatu Scytharum ſeſe uires periclitarentur, eorumq; uirtus clarior fieret. Me ſi ſolita uirtute ac fide proſequimini, iamiam uictoriam uobis partam exiſtimate. Cum his uobis pugnandum eſt, quos ſæpe uiciſtis. Romanos è Dacia, Germania, Pannonijs, Myſiis, Noricis & Illyrico eieciſtis: Viſigotthas ſedibus proprijs expuliſtis. Non cum nouo hoſte, ſed cum plagiario ſeruo uobis hodie res eſt, inuictiſsimi uiri: quibus ſuperatis mox inermes Romanum & totius orbis imperium obibitis. Neq; uos gregariorum numerus planè deterreat: quãdo ſeruos, calones, lixas, & agreſte quodq; uiliſſimum genus hominum in legionum ſupplementa ſumpſerunt. Veterani uos eſtis, & laboribus militaribus aſſueti, nequaquam dimicandi artem ignoratis. Accedit continuata uictoria, quæ ita hoſtium animos conſternauit, ut ne uultum quidem Scythicum uidere, nedum congredi cominus audeant. Hæc uictis miſera eſt data conditio, ut ſeruili animo affecti, facilè obuerſari nequeant: contrà uictoribus plus æquo ſemper attollitur animus. Quare quum ſub meridie ſignum pugnæ dabitur, Scythica uirtute pugnate, commilitones inuictiſsimi. Romanam ſuperbiam contundite, ueſtris armis è collo gentiũ ſeruilia iuga recidite: ſubactum orbem in libertatem aſſerite: incumbite gloriæ & immortalitati, Scythicæ uirtutis non immemores. Inter pugnandum ſæpe uobiſcum reputate, uxores liberoſq; ueſtros in ueſtris dextris eſſe ſitos. Quòd ſi qua fati iniquitate animos remiſeritis, cogitate quando nullus fugæ relictus eſt locus, uos cum liberis & uxoribus ad unum omnes eſſe interituros. proinde forti animo pugnate. Et quando in hoc nouiſsimo prælio, totius orbis Vnnis propoſitum eſt Imperium, uſitata uirtute, totiſq; uiribus omnino certate, ac uincite. Ecius contrà

trà ſuos hortatur, & incendit. ne à Romana dignitate degenerent: antiquorum magnanimitatem et fortitudinem imitentur, imminentem Romanæ reipublicæ ſeruitutem, item excidium publicum animo penſitent. Scytharum immanitatem memoria repetant, quibus mos eſt, non ſolùm mortalium cædem nō abominari, immò humanum ſitire ſanguinem: ſed ne parentibus quidem parcere, quos ſeneſcentes fruſtillatimq́; diſſectos auidiſsimè deuorarent: item hoſpitali ſanguine litare, infantium ora ferro diſcindere, cadaueribus hoſtium famem explere. Si terga turpiſsimè uerterint, contra imperij Romani maieſtatem, non his modò fata crudeliſsima imminere, cæſosq́; uiſcerationes Vnnorum opiparas eſſe futuros: uerumetiam, quod eſt longè miſerius, liberos, uxores, cum fortunis omnibus in feram ſeruitutem raptum iri, & quæcunq; Scythica libido iuſſerit, perpeſſuros. Quinetiam firmiſsima tenendum eſſe memoria, quæ & quot mala ab Vnnis acceperint: quantam ſtragem ad Potentianā urbem, decem milibus paſſuum à Buda remotam, per Thericū & Macrinum ſubiuerint: quot prouincias imperij Romani igni ferroq́; uaſtarint: Macedoniā, terrarum quondam dominam, item Græciam, rerum quādoq; potitam, ad hæc Illyricum, Myſiam, Thraciam (ne quid de Pānonijs dixerim) omni immanitate diripuerint: quot ſocios populi Romani, quot Romanos ciues cum ingenuis matronis in captiuitatem abegerint. Et nunc hanc gentem immaniſsimam, ad humanorum ſuppliciorum miniſteria natam, totius orbis Imperium anhelare: quod facilè conſequetur, ſi Romanum deleuerit: quod IESVS CHRISTVS optimus maximus auertat, & pro diuina benignitate ſua urbis Romæ Imperium tueatur, ubi ſacroſancti uicarij ſedem elegit. Quid tunc dixerint, ſi qua fortè ignauia ceſſerint, quum non modò ſe, uerū & in conſpectu parentum, filios palis præfigi, aut diſcindi, diſſectosq́; uiderint deuorari, uxores proſtituta pudicitia paſsim in uirorum ludibrium inceſtari, omnia igni ferroq́; miſceri: ad hæc, templa cædibus fœdari, ante Chriſtiana ſimulachra & ora deorum uim ubique uirginibus inferri? Quæ quidem omnia ipſa morte forent longè miſeriora. Præterea prælium præſens non ita magnum, ut animis conſternentur: neq; ita paruum, ut aſpernentur. Se cum Vnnis ſæpe in Myſia, Thraciaq́;, Theodoſio imperāte, pugnaſſe, fudiſſe ac fugaſſe ſemper. De magnis homines ſæpe maiora referre ſolitos. gentem eſſe inermem, uiliſsimam, ac numero tantùm confidentem: neq; Romano more tutiſsima arma ferre, pugnareq́;. Sæpe Romanam legionem uiginti hominum milia non modò fudiſſe, ſed cæcidiſſe ad interitum. Proinde Romanæ uirtutis, acceptarum iniuriarum, & maieſtatis imperij Romani, item liberationis gētium, ac impendentium malorum, & excidij totius orbis, quum ſignum pugnæ dabitur, reminiſci oportet: Ecij fortunæ cōfidere, qui cū Vnnis ſemper glorioſè pugnauerit: fortiſsimo animo omnes congredi, hoſtesq́; proterere hortantur: uictoriam in manu eſſe, ſi Romana uirtute certarint. Exhauſta hoſtiū eſſe caſtra, atq; ideo inducias Atilam inſtantiſsimè petijſſe: illam autem perpetuæ ſeruitutis & excidij, aut æternæ libertatis & glorię fore diem. Nihil aduerſi reformidandū, quādo numero, uiribus & cauſis longæ potioribus Romani præſtarēt: qui pro aris, focis, orthodoxa fide, pro liberatione gentiū, & maieſtate populi Romani manus conſerere cogūtur. Quarum rerum gratia neq; mortem expaueſcendam, neq; pugnam acerrimam recuſandam, quum tot commodorum & gloriæ præmia proponātur. Qui his non moueātur, à neceſſitate animos capere oportere: quum aut pulcherrimè omnes uincere, aut turpiſsimè mori adigantur. Se nuſquam legionibus abfuturum, omnia ſumma prudentia & fortitudine geſturum: & ea demum mente pro republica dimicaturum, ut uincat: aut ſi iniqua ſibi fata fuerint, omnino inter confertiſsimos hoſtes oppetiturum, nec incruentam Barbaris uictoriam relicturum. His uerbis Romanorum animi uſqueadeò ſuccenſi, ut nihil uictoria & propugnatione reipublicæ ducerent antiquius, nihil glorioſa morte præſtantius reputarēt. Multos religio excitabat, indignitas alios, partem maximam neceſſitudo, cæteros dignitas imperij Romani, quam ſic perditum iri ægerrimè ferebant. Gotthi in altero cornu à Theodorico hortabantur,

Pugna in campis Catalaunicis.

neque Gotthica lingua minus incendebãtur. Aſt ubi duces utrinque conſtitêre, potiores quiſque parteis in congreſſu expectabat. Atila ſub meridie pugnæ ſignum dari iubet, ut ſi fortè Vnni ceſſerint, imminente nocte tutiùs fugiant, in ſalutaremq́ locum ſe recipiant. Dato ſigno ita concurritur, & animis uſque adeò infeſtis, ut cornua ſæpe pariter utrinq; contigerint. Prælium pro gentium numero & immanitate maximum atrociſsimumq́ conſeritur: præterea ſic anceps & uarium, ut ne à ductoribus quidem poſſet ritè referri. Mox ubi cominus pugnari cœptum eſt, tanta cædes utrinque patratur, ut riui ſanguinis undique defluerent: mox continuata ſtrage, in cruoris torrentes redacti uſque adeò rapidos, ut cadauera traherent. Romanæ legiones non minus armis quàm ordine fretæ, inter inermes Barbaros præ grauiſsima iniuriarum memoria, tanta ferocia ſæuiebant, ut nullo cruoris profluuio explerentur: contrà ne minore quidem ſæuitia & immanitate Scythæ, qui Romanum imperium affectabant: pari aliquandiu ſpe ac uiribus utrinque pugnatum. Tantus in medio è cadaueribus in longum excreuit aceruus, in perpetui ſpeciem aggeris, ut uix ſe utrinque obtuerentur: miſerabilem eos murum dirimire reputantes, quem mox certatim utrique conſcendere nitebantur, ut de altiore loco pugnarent. Sed quum Ecius & Gotthi obſtinatiùs aliquanto inſtarent, rati de ſumma reipublicæ eo die decerni, Gepidas & Oſtrogotthas aliquantulum inclinarunt: utpote qui Romanis nec armis, nec numero pares ſe putabant. Atila laborantes ſocios conſpicatus, accito ualidiſsimo Vnnorum agmine extemplò ſuccurrit, ſuos allato ſubſidio firmat. Acerrimum atroxq́ prælium in cornibus redintegratur: multos cædit, quos intelligit terga uerſuros. Dum uictoria pariter utrinq; ſperatur, Thoriſmundus tumulum in medio ſtantem cum Romanis cohortibus occupat: quem ubi fortiſsimo Romanorum Gotthorumq́ præſidio ſanè muniuerat, pugnam mox acriorem inſtaurat. Romani tutò dimicant, quia loco edito facilè deijci non poterant: Vnni contrà deijcere deſperant, quando inſtanti Ecio & Theodorico in æquo ſolo amplius ægrè reſiſtebant: ſub ueſperum tandem terga dare coacti, palantes effunduntur. Romani cum Gotthis à tergo inſtare, cædere cadentes, fugientes celerius inſequi. Theodoricum cum equitatu ſuo ardentiùs inſequentem, magis ſuorum preſſura, quàm hoſtium ferro occubuiſſe dicunt. Iordanis, equo depulſum, dum milites exhortãs uſquequaq; diſcurreret: ſuorumq́ pedibus conculcatum, uitam matura ſenectute clauſiſſe refert. Aliqui Andagis Oſtrogotthæ telo cõfoſſum, aruſpicum præſagia confirmaſſe referunt: quamuis Ecium moriturum Atila reputabat. Viſigotthæ relictis Alanis, Vnnos tanto impetu aggrediuntur, ut parum abfuerit quin Atilam interficerent: ſed ille ſenſim in caſtra ſe recipere cogitabat. Prælium cum ingenti ſtrage ad ſerum uſque continuatum. Victores Gotthi cum Romanis obſcuræ noctis interuẽtu remorari, quum receptui canerent, pedem referunt, & ita prælium nocte diremptum. Atila cum magna clade fuſus, intra carrorum ſepta ſe recepit, eaq́ ſcutatis in ualli munitiſsimi ſpeciem circumſepſit, quod tempeſtate quoq; noſtra Vngari factitãt: item ſagittarios imponit, ut fortè circumuentus ab hoſtibus, dum inſtruitur in caſtris acies, & educitur, eos facilè propulſare queat. Deſperata ferè ſalute, dum ueretur ne uiuus in hoſtiũ poteſtatem adducatur, aut mortuus ſepultura careat, ſtruem in rogi ſpeciẽ in medijs caſtris è iumentorum clitellis congeri iubet: familiaribusq́ mandat, ſi quid aduerſi acciderit, eum continuò interficiant, impoſitum clitellarum pyræ ſubiecto mox igni comburant, ne Romanum triumphum regio corpore honeſtare uideatur. Plerique ſcribunt, Thoriſmũdum, quamuis cæca nocte, Atilam tamen in caſtra uſq; ſequutum, ad carrorum ſepta fortiter dimicaſſe: acceptoq́ in capite graui uulnere, equo excuſſum, à ſuisq́ relatum, Ecium nimia noctis obſcuritate deterritum, ne inter hoſtes uagaretur, prælium diremiſſe: in caſtraq́ relatũ, ſcutatorum circumſeptu inſomnem eam noctem exegiſſe. Ea nox cum magna trepidatione ab Vnnis acta. nam admodum reformidabãt, ne ui caſtra ab hoſtibus caperẽtur. Quamuis bellicis diei laboribus cunctorũ corpora cõfecta fuerant, quiſq; tamẽ armatus ſuis ſtationibus peruigil

ſtare,

ſtare, exploratores circumuagari, ex edicto armis, tympanis, tubisq́ ſonitare, clauſi incurſionē interminari, multa ex arte facere, quibus deterritos hoſtes à caſtrorum obſidione dehortarentur, ne præ annonæ inopia ibi ſine armis fame tantùm conficerentur. Romani cum Gotthis, comperto Theodorici regis interitu, è ſumma lætitia plauſu'que ingentis uictoriæ, in grauiſsimam deiecti triſticiam, non tantum gaudij, quantum doloris repentè conceperant, inſomnes in caſtris noctem exigunt, planctu & uociferatu omnia complent. Inſequenti die Thoriſmundus cum magno agmine campos prima diei hora perluſtrat, patrem inter conſertiſsimos hoſtes iacentem inuenit, inuentūq́ redintegrato luctu ſuccollantibus militibus in caſtra refert: Ducem Romanum, legatos Auguſtales, primipylos, ac omnes legionum auxiliorumq́ præfectos profuſis lachrymis obteſtatur, ſecum arma capiant, paternam (ut par eſt) mortem ulciſcantur, ac reliquias hoſtium omnino deleant: Theodorici manes tales ſibi inferias poſtulare: neque fas eſſe Toloſam redire, niſi patri pientiſsimo prius ita parentauerit, ne paterno regno cenſeatur indignus. Ecium pleríque ferūt, Atilam cum reliquo exercitu, ſi uoluiſſet ad ultimum potuiſſe interitum redigere: ſed ueritum, extincto Vnnorū exercitu, ne mutatis animis, Viſigotthæ cum Romanis iterum pro Imperio certare cogerentur: neq́ immemorē, ſe Vnnorum ope imperatoriam gratiam recuperaſſe: neq́ inſciam, eneruatas Vnnorum uires, præſertim quum pugnandi peritia careant, ſibi amplius nocere non poſſe, ne Gotthorum audaciam augeret, Scytharum reliquias deleri non permiſit: Thoriſmundū paternæ mortis uindictam anhelantem, pluribus conſolatur, & eam præterire nefarium arbitratur: ſed quum beneuolentia cum patre diu inſtituta, & cum filio inſtaurata ex corde conſulere iubeat, iuuenem admonet, eſſe ei germanum fratrem, regnandi cupidiſsimum, ac ætate animoq́ præſtantem: magnopere uerendum, ne dum primigenitus ipſe in ulciſcendo patre cunctetur, ille regnum occupet, eumq́ legitima dignitate defraudet. Proinde ſibi uideri, ſuæ prius is conſulat utilitati, regnum ſibi debitum accipiat: ſi id contemnat, & pugnare pergat, haud parum addubitandum eſſe, quando non eundem quotidie ſeruat belli Fortuna tenorem, ne ab hoſte ſuperetur: ſuperatusq́, aut uiribus imminutis, uſurpatum à fratre imperium recipere nequeat. Itaq́ præproperè feſtinandū, regnum obeat, ne à fratre præueniatur. Thoriſmundus Ecij conſilium approbat, ratus paterna quadam hæc omnia charitate loquutum: paternum corpus Toloſam refert, cui funus pro dignitate celebratum, ludiq́ funebres tribus diebus in honorem editi. Patrem præſente Ecio, cæterisq́ populis, pro concione laudauit, & hæc uerba feciſſe dicitur: *Oratio funebris.*

Paterna me fortuna docuit, fortiſsimi principes, nihil in rebus humanis inueniri poſſe, quod ſit omni ex parte beatum. atq́ ſi altiùs ſentire uelimus, nil præter dolorem, ſollicitudinem & miſeriam in hac laborioſa uita conſiſtere: & quo magis dignitate, ſtatu, uiribusq́ pollemus, eo impenſiorem in nos fortunam dominatum exercere. Præpoſtera (mihi credite) nomina fecimus: & dum maiorem anhelando poteſtatem nobis ipſi ſapere uidemur, eo magis profectò deſipimus. Nam humiles & imbecilles, quos miſeros ducimus, nobis certò longè feliciores habendi ſunt: neq́ tot quidē labores obeunt, neq́ tam mordaci ſollicitudine & ardenti cupiditate afficiuntur, neq́ tot doloribus excruciantur, neq́ tot & tanta pericula ſubeunt, neq́ tot mala reformidare cogūtur: ſi mortē imminentem aduerterint, non ſecus ac miſeriarum omnium aſſertricem non metuunt: non expaueſcunt, ſed expectant, inuocant, et implorant. Contrà, nos molliùs & delicaciùs educati, nil morte miſeriùs ducimus, continuatam lætitiam & fortunæ dexteritatem appetimus: in qua enutriti, mala inopiam moleſtiùs toleramus: & quandoq́ uſque adeò inſoleſcimus, ut nulla nobis incōmoda accidere poſſe arbitremur, ueluti peculiares Bonæ fortunæ filij. O' miſeram mortalium conditionem, ac regum uel præcipuè longè miſeriorem. Sperabam, pater optime, te triumphantem hodie cum Ecio collega Toloſam aditurum, catenatosq́ reges longa pompa ac ordine perducturum. Nunc autem pro triūpho (neſcio qua fati iniquitate) ne qua ſolita lætitia exhilaremur, fle-

biles

biles tibi cogor exequias comparare: tuiꝗ milites pro triumphali plauſu, fauſtisꝗ acclamationibus, miſerabiles adiguntur edere ululatus. Nec aliquis defuit doloris impatiens, qui adacto pectori pugione, ne fideliorem tibi in bello ſocietatem, quàm in morte comitatum aſſerret, tecum ad inferos deſcendere recuſarit. Eccꝗ prudentia & fortitudine tua, pater optime, uicimus: neꝗ ullum uictoriæ tuæ fructum legis. Nos cum Ecio & morte & ſeruitute liberaſti: nos contrà, te tuo fato liberare nequiuimus: omnes legiones, quæ te nunc miſerrimè lugent, & in conſpectu tuo gloriari & exultare cupiebant an te, an uictoria carere malint, adhuc pientiſsimè hæſitant. Victoriam, amiſſo duce, ſortiti, quó nam modo uictoria potiri ſine uictore poterimus? Me miſerum, cui ueluti in conſpectu tuo acerrimè pugnare, ita coram te parta uictoria gloriari non licet. Ne felicem quidem Ecium, uerùm reipublicæ aſſertorem dicere poſſumus: cui præinnata modeſtia, amiſſo collega, iure triũphare nõ placuit. O' iniquam inſidioſamꝗ fortunam, quippe quæ pientiſsimo parenti tantopere arriſiſti: & nunc auerſa, non tantum per tot annos commodorum attuliſti, quantum paruo nobis momento abſtuliſti. Patrem regio Gothorũ genere donaſti, extuliſti ad Imperij faſtigium, omnium gerendarum rerũ gloria fortunaſti: præclaram, conciliata tecum natura ſòbolem prębuiſti: cum Romanis imperare uoluiſti, & in Gallia uel maximè Narbonenſi: quæ cæteris terrarum regionibus, & cœli benignitate, & ciuilium præſtantia morum, iure debet anteferri. In rebus bellicis, & in æquiſsima populorũ gubernatione ita fortunatũ reddidiſti, ut cum præſtantiſsimo quoque Gotthorum rege (quod benigno ab omnibus animo accipi uelim) meritò conferri poſſit. Quantam Gotthis gloriam pater attuleris, nemo ignorat: & quanti momenti fueris, tui ſocietas & amicitia, à cunctis potentatibus ambitioſiùs expetita, planè teſtatur. Immanes te Vnni quotidianis literis & largitionibus uexabant: Vandali, Alani, Burgundines & Germani impenſiùs expolcebant. Imperij Romani maieſtatem, quadam animi generoſitate obſeruaſti: Aſiatici & Orientales populi colebant. Oſtrogotthas ab Vnnis oppreſſos, & in ſeruitutem aſſertos uindicare uoluiſti: & iam uindicaueras, niſi mors iniqua prohibuiſſet. Dirum Atilam, qui ſe Dei flagellum appellari edixerat, maiore longè flagello afflixiſti: iugum è collo gentium repuliſti. Te unà cum Ecio collega tuo, humani generis liberatorem omnes iure legiones appellant: te iure Galliæ regem, te iure Gotthi patrem pientiſsimum, te iure Alani ac omnes populi patronum fideliſsimum, te iure milites Imperatorem clariſsimum indulgentiſsimumꝗ ingeminant & exclamant. Vos autẽ cõmilitiones, quo poſſum ſtudio nunc exoro, qua patrem fide, beneuolẽtia & uirtute proſequi curaſtis, eâdem uno omnes conſenſu Thoriſmundum primigenium complectamini: hoc patris in uos pietas, hoc ius hæreditarium & æquitas omnis expoſcit. Vos quoꝗ Germani fratres, poſtquam ita fatorum ſeries imperauit, ut patre pientiſsimo careremus, date operam, ut uirtuti & gloriæ ſtudeatis: nihil agatis à dignitate regia alienũ. Nullas illius manes inferias gratiores expectant, quàm ſuarum uirtutum æmulationem: à uobisꝗ non modò æquari, ſed ſuperari quoꝗ æquo animo patiuntur: neque nos aliud exorant, niſi ut concordes quietè glorioſeꝗ uiuamus, & ueſtigia ſua uſquequaque ſectemur. Ego autem, quem leges & genituræ iura iubent, commilitonesꝗ ſalutant, ſi regem eſſe iuſſeritis, non ut ſolus imperem, qui uobiſcum regnare deſidero, ſed ne pręposterè uiuamus, néue meo iure defraudari uidear, nunquam à uobis neꝗ officio, neque pietate, neꝗ ſtudio, neꝗ beneficentia aliqua ſuperari facillimè patiar: non mihi, ſed uobis & Gotthis regnare percupio: cæterosꝗ populos ditioni noſtræ ſubiectos, de me uobiſcum bene ſperare iubeo. Proinde concordiam in primis pietatemꝗ colamus, fratres mei: ſeditiones & iniurias prohibeamus, nosꝗ ad utilitatem publicam natos exiſtimemus. Quid regia dignitas poſtulet, die noctuꝗ meditemur: paterna geſta, tanquam archetypa, ſemper ante oculos habeamus: ne'ue è nobis aliquem degenerare patiamur. Ego uerò de me illud habeo polliceri, nil impenſiùs dignitate & commodo ueſtro curaturum, paternumꝗ officium reſarturum: ut quem natu mu-

nercꝗ

nereq; maiorem habetis, eum humanitate, re & comitate minorem eſſe intelligatis, neq; patrem adhuc uobis defuiſſe ſentiatis. Demum quaſi lachrymarum profluuio obrutus, orationi finem impoſuit. Secundũ Thoriſmundi uerba, collachrymãtes milites regem conclamant, magnificẽtiſsima quaque cognominatione ingeminant. Theodorici corpus in baſilica Toloſæ primaria recondut, ueluti ex teſtamento mandauerat. Ingens à filio donatiuum militibus datum, uiritimq; ter dena argẽti ſeſtertia diſtributa. Regnum nemine refragante init, magna ſpe omnium & expectatione. Ecius clam exercitum dimittit, quando auxiliares copiæ præ nimia multitudine, habita miſſione recedere feſtinabant. In eo prælio centum & ſexaginta quinque utrinq; hominum milia pleriq; cæſa ſcripſere: nonnulli, centum & quinquaginta milia deſiderata prodidêre. Atila, quem maximus iamdudum metus inceſſerat, & de conſciſcenda ſibi morte cogitarat, poſtquàm hoſtes neſcire uincere intellexit, ſuum ac militum animos confirmauit: in caſtris die noctuq; tubis ac tympanis intonabat, ut uictoriam ſibi partam oſtenderet. In horam caſtris erupturum ſe minabatur: uaria metum arte diſſimulabat, incluſus ac uictus uictores aſsiduò territans, Metu deinde ingenti liberatus, in Tungros & Trecacenſes caſtra mouit, uniuerſam prius regionem cæde, rapina incendioq; fœdauit: ut cæſorum iniurias ulciſceretur, plus ſolito ſæuire uiſus eſt. Quum in Pannonias redire ſtatuiſſet, ut in minutis legionibus ſupplementum faceret, quacunq; iter fecerat, perpetua incendij & ruinæ monumenta reliquit. Maiorem quàm antea conceperat animum, quando ab hoſtibus ne minus quidem ſe uictum, quàm uictorem reformidari intelligeret. Barbara nimium audacia inſoleſcit, in Italiam incipit conuertere animũ: ueritus ne à Viſigotthis, quorum uires iam erat emenſus, Romanum imperium occuparetur. Per Gallias igitur retrò iter faciens, igni ac ferro omnia miſcet: non modò ſexui nihil conceſſit & ætati, ſed ne ullis quidem aris ipſe pepercit. Tertia pars exercitus, quæ ſuperatis Pyrenæis mõtibus è Luſitania Soldanum eiecerat, ad ipſum redire non auſa, quum tanto prælio non adfuiſſet, clementiorem hoſtem, quàm ſuum imperatorem inuenit: tanquam ab eo cum ignominia dimiſſa. Ad Ecium & Thoriſmundum confugit, ſedesq; in cãpis Catalaunicis impetrauit. Ecius patricius cum Romanis copijs in prouinciam redijt. Thoriſmundus rerum potitus, è paterno inſtituto regiam Toloſæ ſedem elegit: quando ueruſtiſsimam opulentiſsimamq; urbem illam eſſe nouerat, & amplificando conſeruandoq; Imperio nimis idoneam. Nam inter Hiſpanias Galliasq; poſita, utrinq; facilè propagat imperium, & mari terraq; multa moliri poteſt. Ad anguſtiſsimum nanque terræ limitem ſita eſt, hoc eſt Iſthmum, qui tribus ſtadiorum milibus à Narbonenſi pelago ſubmouet Oceanum. Si Poſidonio fidem adhibemus, Tectoſagum urbs quondam fuit, quos in expeditionis ſocietatem aduerſus Delphos ueniſſe memorant. Quinetiam theſauros apud eos à Scipione Toloſæ repertos, ex oraculi donatiuis eſſe aiunt: ſed his ex domeſticis non parum fortunis adieciſſe tradidêre, quibus conſecratis iratum ſibi numen reconciliarent. Atque Scipionem eas attigiſſe auſum, multis caſibus fuiſſe iactatum, patria eiectum in exilio parum honeſtè interijſſe, perinde ac ſacrilegio pollutum: ea quoque bona filijs ex teſtamento legata, inter obſcœna ſcorta abſumpta fuiſſe: turpem deniq; mortem (ut Timagenes auctor eſt) eos obiuiſſe. Poſidonius uериſimiliora refert, repertas Toloſæ pecunias, quindecim milium circiter talentûm fuiſſe: easq; partim in templi penetralibus, partim in conſecratis lacubus fuiſſe reconditas, quæ nullos apparatus haberent, aurum & argentum inelaboratum & rude fuit: templum Delphicum eo tempore exinanitum fuiſſe, talibus ornamentis à Phocenſibus antè ſpoliatum quo, Sacrum bellum cõmiſſum eſt: & ſi quid relictum fuerat, in multos fuiſſe diſtributum. Ne incolumes quidem domum remeaſſe credendum eſt, qui tam miſerabiliter digreſſi fuerant: & poſtquàm è Delphis diſceſſere, in diuerſa diſperſi, ac facta ſeditione diſcordes abiêre. Quare quum regio exuberet auro, & induſtrij homines tenuem uitam agant, è Gallia paſſim theſauros habuiſſe, in tutisq; lacubus aurum & argentum dimiſiſſe: Romanos lo

corum potitos publicè uenundediſſe lacus, emptores pleroſque fabrefactas ex argēto molas inueniſſe. Erat etiam quondam Toloſæ templum ſanctitatis eximiæ, quod finitimi peculiari quadam ueneratione colebant: & ex collata quotannis pecunia multis muneribus abundabat, quæ nemo tangere audebat. Quare Thoriſinundus urbem uetuſtate ac religione uenerandam nimis amauit, regniq; ſedem ex paterno (ut diximus) inſtituto conſtituit. Sed ad Atilam redeamus: qui dum Pannonias ſupplementi gratia repetere contendit, quæcunq; ſuperfuerant latè populatur & diruit, nullum gloriæ genus antiquius exiſtimans, quàm ruinæ ac incendij monumenta. Sed illud in tam diro principe mirum fuit, perquàm facilè à ſanctis ſæpe uiris fuiſſe uictum. Quum Trecacenſes peteret, & eo quidem animo, ut ſuo more diriperet, Lupus urbis pontifex maximus, uir planè ſanctiſsimus, ubi feros hoſtes appropinquare nouit, accito frequenti collegio ſacerdotū, pontificio habitu inſtructus, Atilæ obuius occurrit, moxq; intrepidus: Tu ne (inquit) is eis, qui urbes eruis, genteſq; proteris? Ego ſum (inquit Atila) rex Vnnorum, & flagellum Dei. Ad hæc Lupus: Felix & fauſtum Domini & Dei mei flagellum adueniat. & patefactis mox portis, cum magno plauſu regem admiſit. Cuius Atila humanitate uictus, per mediā urbem exercitum tanta modeſtia duxit, ut ne pullum quidem gallinaceū læſerit: haud aliter, ac ſi diuino cuncti numine obſtricti forent. aliqui ante conſertum prælium id accidiſſe memorant. Verùm Lupus iſte, omnium iudicio uir ſanctiſsimus ea ætate eſt habitus, Leucorum familiæ decus, Pigniolam Hilarij Arelatenſis epiſcopi ſororem, coniugem duxit: ſeptimo coniugij anno, utriuſque conſenſu de ſancto diuortio decreuerunt, ut arctiùs ſe in diuina charitate uincirent. Ab Honorato Lyrinenſi antiſtite ſacris initiatus, exacto anno in Trecacenſem urbem redijt, uniuerſum patrimonium Chriſti pauperibus erogauit. Pro explorata ſanctitate, inuitus pontificatu maximo donatus, collegia ſacerdotum continētiſsimè gubernauit. Poſt biennium, ſanctæ peregrinationis amore percitus, cum Germano, uiro quidē Deo gratiſsimo, in Britaniam proficiſcitur: ubi miracula multa edidit, varioſq; populos ad orthodoxam religionem conuertit. Poſt reditum (ut paulò ſuprà dictum eſt) cùm uniuerſa Gallia Vnnorum agminibus diriperetur, ciuitatem ſuam in patenti planicie ſitam, neq; armis, neq; mœnibus munitam, diuina ope propugnauit. Paralyticam in diuino uerbo mulierem curauit: liberauit puellam à dæmonio grauiter agitatam: multos à diuerſis languoribus aſſeruit: inedia & auſteritate uitæ corpus affecit: nunquam in lecto recubuit, ſupra tabulam ſubiecto capiti ſaxo dormiuit. Vnica duntaxat toga contentus, interiore ſemper tunica è graui cilicio utebatur. Vt ab ardētiſsima concupiſcentia iuuentutis corpus arceret, biduano ſemper ieiunio id afflixit, nullo unquā ientaculo refocillatus, diuinis pro cibo rhythmis uesci ſolitus. Somni parciſsimus, in diuina ſemper oratione uerſabatur. Demum quinquageſimo ſecundo ſui pontificatus anno in Domino obdormiuit, & inter deos relatus eſt. Sed de Lupo hactenus.

S. Germanus. Ne de Germano quidem ſine maximo ſcelere ſilendum, quando Atilæ temporibus claruit, & uitæ ſanctimonia præſtantiſsimus apud omnes eſt habitus. Nec non & operæ precium reputamus, hiſtoriam Scythicam ſanctorum patrum geſtis quandoq; condire. Hunc ſacri Annales auſteræ uſq; adeò uitæ fuiſſe ferunt, ut ubi á beato Amatore ſacris inuitus initiatus eſt, mox animo mutato, & erogato in miſeros patrimonio, uxorem pro ſorore habuerit. Ad nouiſsimum uſq; diem, frumentarium panem, uinum, oleum, legumen, carneſq; ſibi interdixit: quinetiam & ſal, ne quo gulam condimento ſuſcitaret. Pranſuro mos fuit, prælibare cinerem, moxq; panem eſſe hordeaceum, excuſſum quidem & aqua remollitum: item cucullo ſimpliciq; tunica & interiore cilicio uti, hæc eadē æſtate & hyeme iuxtà ferre, ſupra dolatas trabes ſuperiniecto cinere dormire, cum acerbiſsima uitam pœnitētia ducere, omnibus gratuitò hoſpitium exhibuiſſe, hoſpitibus in humilitatis exemplū pedes lauare ſolitum. Quum Britanni ad Gallorum epiſcopos legatos miſiſſent, qui omnes ſenſim populos Pelagiana hæreſi paſſim infectum iri ſignificarent, in frequentiſsima ſacrorum uirorum

ſynodo

ſynodo decretum eſt, ut Germanus & Lupus, ueluti potiſsima Gallorum lumina, extirpandæ labis mandata ſuſciperent. In peregrinatione illa Genouepham uirginem, quam ſanctiſsimam futuram eſſe prædixerat, ſacris initiauit: multa cum Lupo miracula edidit. Saxones, qui Gallos grauiſsimo bello infeſtabant, ſola diuini nominis acclamatione fugauit. Diffuſam per Britannos hæreſim extirpauit: in qua expeditione Seuerum, Treuerenſem epiſcopum, collegam ſibi delegit. Quum ad Tornodurum ueniſſet, cuiuſdam diſcipuli, qui è Britannia eum ſequutus fuerat, ſepulchrum inuenit: quem cum eo tumulo euocaſſet, rogaſſetq́, an'ne ulteriùs ſecum militare uellet: reſpondit, Sat ſibi eſſe militatum, ſeq́ cumulatiſsimis militiæ præmijs perfrui: proinde orare, ſe miſsione donaret. Quieſce (Germanus inquit) ac uale. At ille depoſito mox capite, in Domino obdormiuit. Quum in Britannia publicè prædicaret, uæ ſaniente frigore, cum diſcipulis in regiam confugit, gratum ibi hoſpitium imploraturus. Quod cum per interpretem à rege impio denegatum, impetrare nequiuiſſet, ſub dioq́ in algentiſsima regione pernoctare cogeretur: ecce ſubulcus regius aduenit, uenerabilem uirum cum ſacra manu conſpicatus: eorumq́ miſeratus algorem, ad tugurium inuitat. Quò quum pater ille diuertiſſet, ſubulcus uxorem monet, ac iubet, ut unicum quem haberet uitulum ſaginatum, uiro ſanctiſsimo apponeret. Quod ubi factum eſt, pro explorata ruſtici fide, Germanus poſt cœnam mulierem iubet uituli oſſa legere: lectáque ac pelle inuolutá, ante bouem in præſepio recondere. Mulier poſtquam imperata fecit, poſtero die redintegratum uitulum, fœnum cum matre comperit edentem. Quod quidem ingens profectò miraculum, tantum uiro tribuit auctoritatis, ut pro deò adhuc uiuens haberetur. Germanus autem ad regem reuerſus, cum regno decedere, melioriq́ id dimittere iubet: hæſitantem & cunctantem uirum, neque in ſacroſanctum patrem moliri quicquam audentem, manu depulit: Decede, inquit, nec poteſtate regia poſthac amplius abutare. Rex cœleſtem in præſule auctoritatem reformidans, cum uxore liberiſq́, ſpectante populo deceſsit. At ei Germanus, accitum mox ſubulcum cum coniuge ſuffecit: & ex ea deinde tempeſtate è ſubulca gente ſunt ibi creati reges. Quum è Britannia rediret, per Auguſtodunumq́ iter faceret, ad Caſsiani pontificis tumulum, Scythia oriundi, nõ ſine magna turba peruenit. cunctis audientibus, è tumulo, Quid'nam ageret, & quomodo ſeſe haberet, interrogauit: Dulci quiete (inquit) perfruor, & expecto Redemptoris aduentum. Ad quem Germanus: Quieſce igitur per longum in Chriſto tempus, & pro ſalute noſtra diligentiùs intercede, ut beatiſsimæ reſurrectionis gaudia aſſequi mereamur, & uale. Relatus in Galliam, & iter faciens, nudum ecce imminente nocte uiatorem aſpicit: miſeratus hominis miſeriam, ne miſerũ quidem comitẽ aſpernatur. Quum ſimul in diuerſorio quieuiſſent, aſellum, quo Germanus ferebatur, ille ſubtraxit. Illuceſcente die furtum patratũ inueniunt diſcipuli: patri cõdolent, quòd pedibus iter facere cogeretur. Nondum tria millia paſſuum cum ſocijs ille confecerat, quum è diſcipulis unus, Germanum quandam è uultu læticiam prodere intelligit, patrem hilaritatis cauſam rogat. At ille quum pedem omnes aliquantulum ſiſtere imperaſſet, ecce latro clamitans, feſtinato gradu ſubtractum iumentum refert: patrẽ, ad pedes prouolutus, exorat furti ueniam & impunitatem. dum facinus profitetur, ſe tota nocte irretitum fuiſſe aſſeruit, neque quòquam progredi potuiſſe, niſi quà ad reddendum iumentum pateret iter. Cui Germanus, pater ille ſanctiſsimus: Si heſterna (inquit) die tibi nudo togulam dediſſem, ne furandi quidem te neceſsitas inceſsiſſet: & exuta mox togula, Accipe, inquit, quod deeſt, redde quod noſtrum eſt. Profeſſorẽ igitur criminis reſipiſcentẽ, nõ modò uenia, ſed præmio quoq́ & benedictione dignũ cenſuit. Paucis poſt diebus à pauperib. circũuentus, quum eleemoſynã impenſiùs exoraretur, diaconum diſpenſatorem ſuum, quodcunq́ pecuniarum eſt, in eos erogare iubet. At illi numorum inopiam cauſanti, Pauperes (inquit) ſuos paſcit Deus: tu uerò, quod habes, pauperibus diſtribuito. Diaconus, ueluti prudens, ex integro mandata nõ peregit: è tribus aureis duos erogauit, ut futuræ proſpiceret ne-

ceſsitati.Paulo poſt quidam equites adu. n ant, ducentos pontifici nummos dono
dant: & ad diaconum mox conuerſus, Accipe (inquit) quæ traduntur, & recogno
ſce, te fraudem feciſſe pauperibus: quando ſi, quicquid tibi erat, inopibus erogaſſes,
remunerator noſter trecentos hodie reddidiſſet. Proinde contremuit ille, conſpica-
tus clandeſtinam ſui culpam uirum ſanctiſsimum latere nequiuiſſe. Quum in Ita-
liam contenderet, alpesq́ ſuperaret, ſenem claudum, quem torrentem tranſire non
poſſe proſpexerat, proprijs humeris præ nimia humilitate & charitate traiecit. Quũ
Rauennam ueniſſet, à Placidia, quæ cum Valentiniano filio imperabat, honorifice
excipitur: & quum ab ea delicatiſsimi cibi in argentea patina, ſine carnis intermixtio-
ne mitterentur, cibos inter diſcipulos diſtribuit, patinam in pauperum commodum
erogauit. Pro regio munere, panem hordeaceum in patella lignea remiſit. At illa u-
trunque cum maximo plauſu accipiens, patellam auro exornauit, & panem ad ua-
rios languorum uſus reſeruauit. Quum Rauennæ moram traheret, uita defunctum
in lucem reuocauit. A Placidia ad conuiuium inuitatus, ſolito iumento uit ſenio, in-
edia, uigilijsq́ confectus, in regiam delatus eſt. Inter epulas clandeſtinus rumor ad-
uenit, aſellum improuiſa morte eſſe correptum: ſoluto conuiuio, pro aſello pulcher-
rimum & manſuetum equum adduci regina iubet. Germanus equum renuit, & aſel-
lum ſuum afferri petit, ut eodem quo allatus iumento fuerat referatur. Allatum igi-
tur aſellum, humiq́ iacentem deſpiciens, Surge (inquit) Muſcio, & ad hoſpitium re-
uertamur. Ad hæc uerba, ueluti ſomno excuſſus ſurrexit aſellus: ac ne minore quidẽ
450. robore, quàm ante, dominum ad hoſpitium retulit. Anno ſalutis quadringenteſimo
quinquageſimo, epiſcopatus uero trigeſimo, diem obijt. Corpus, ut ex teſtamento le
gauerat, in patriam relatum. Dum in Galliam refertur, Vercellis ab Euſebio epiſco
po. & Aureliani ab Aniano pontifice religioſiſsime excipitur: quo quidem tempore
tres mortuos in uitam reuocaſſe ferunt. Non ſolùm in morte, uerùm etiam in uita in-
ter diuos relatus, & diuini honores exhibiti: quando ſanctiſsimam uitam duxit, hęre
ſes extirpauit, & miſerrimis Vnnorum temporibus conſilio & precibus Gallis &
Britannis mirabili adiumento fuit. Nunc ad Atilam redeamus,

RERVM VNGARICARVM DECADIS PRIMAE LIBER V.

Ex Ecij malignitate, qui perſequendos Vnnos ad internecionem uſq; non
cenſuit, ſed Thoriſmundum ad accipiendum Viſigotharum regnum re
uocauit, tantum animorum Atila concepit, ut in Pannonias nequaquam
prius redire ſtatuerit, quàm uniuerſam Galliam cædibus, incendio & ra
pinis afflixerit. Sed in hoc uarias ſcriptorũ opiniones admiror, quorũ aliqui multarũ
ciuitatũ excidia ab Vnnis tũc accepta, ante pugnã Catalaunicã, nonnulli poſt eã acci-
diſſe cõmemorant. Nos aũt eorũ ordinem planè ſectabimur, qui ueriſimiliùs & ele-
gantiùs iſta ſcripſêre: quoniam à præſtantioribus ac ucrioribus hęc ipſa accepiſſe ui-
dentur. Quinetiam in temporibus quandoq; tanta diſſenſio, ut falſa ſæpe hiſtoria,
quam uerìſsimam bellorum monumẽta teſtantur, prorſus eſſe uideatur. Dira igitur
Vnnorum tempora quum Seruatius Tungrorum epiſcopus, diuino quodam ſpiri-
tu prouidiſſet, ne Atilæ immanitatẽ cum populo ſubire cogeretur, quãdo Tungren
ſem urbem, quæ inter Thabulam & Moſam amnes in Gallia Belgica ſita eſt, Scythico
furore uertendam ſanè proſpexerat, epiſcopatum in Traiectum, quod ad Rheni o-
ſtia ſitum eſt, transferre conſtituit: quinetiam hoc ineuitabile fatum ſe Romæ à diuo
Petro in ſomnijs didiciſſe affirmabat. Quod quum feciſſet, barbaram rabiem euaſit.
Eodem ferè tempore, quum uniuerſa Gallia Ariana hæreſi laboraret, quę inęquales
ſanctiſsimæ Trinitatis perſonas eſſe credebat (Filium enim Patre, Spiritum uero ſan
ctum & Patre & Filio longè minorem eſſe dicebat) diuino quodam miraculo planè
declaratum eſt, Deum in tribus perſonis unius & æqualis eſſe ſubſtantiæ. Naſatenſi
namque urbe, diuina ope ab Vnnorum obſidione liberata, quum pontifex maximus

pro-

pro agendis gratijs ſacra faceret, æquales ecce guttas treis ſuper aram cecidiſſe uidet, cryſtallo clariores: quæ quum unà congruiſſent, in unionem unicum redactæ ſunt. quem quũ in gemmata cruce collocaſſent, aliæ mox gemmæ decidêre. Imaginem ſanctæ Crucis præferebat adorantibus, & ægris ualetudinem reddebat. Quin & fidelium ex hoc religionem augebat, quia pijs clarus, impijs contrà obſcurus eſſe uidebatur. Atilæ igitur furorem Naſatenſes idcirco euaſiſſe feruntur, quia de indiuidua Trinitate rectè ſenſerunt. Iiſdem quoq; temporibus, undecim milium uirginum peregrinationem ſanctiſsimam, duce Vrſula, accidiſſe perhibent: quarum expeditio quanto cruentior, tanto felicior fuiſſe creditur: ne tam noxijs Dei flagellum, quàm inſontibus martyrium, dirus Atila fuiſſe uideatur. Sed res memoratu digniſsima, ritè referetur. Vrſulam, unicam Dionothi nobiliſsimi Britanniæ principis filiam fuiſſe aiunt, forma, moribus, uenuſtate, ſanctimoniaq́; præſtantem. Eodem tempore Britannorũ regem ab orthodoxa fide alienum, regno diuitijsq́; pollentem, unicò tantùm filio præditum, ac uirginis probitate & fama ſuccenſum, pro gnato inſtantiſsimè poſtulaſſe. Vrſulæ patrem grauiſsima hinc ſollicitudine cœpiſſe angi, quòd filiam Deo dicatã, inuito numine, prophano iuueni deſponſare cogeretur: ſimul etiã & uereri, ne ex repulſa, tyrãni crudelitatem omnino ſubiret. Dum in diuerſa diſtrahitur animus, ueluti conſilij inops, filiam tandem cõſulit. Hęc patri ſuadet, regi reſpondeat, hac ſe conditione affinitatem eſſe facturum, ſi decem uirgines genere, forma & ætate delectas, rex filiæ comites daret, ac Vrſulæ, ſingulisq́; comitibus, quæ denæ ſint, ſingillatim mille uirgines ſubditaret: item undenas his triremes compararet, quibus triennij ſpacio, donec ſponſus Chriſtiana religione initiaretur, ac fidei dogmate inſtitueretur, pro uirginitatis dedicatione uti poſſent. Quod haud temerè à diua uirgine ſuaſum, partim ut difficultate propoſitæ conditionis à ſe animum regis auerteret: partim, ut occaſione iſta coæuas comites unà ſecum Deo dicaret. Rex conditionem accepit: quæcunq; uirgo mandauit, ritè fieri iubet. Filius, eius ſanctitate ſuccenſus, baptiſmũ accelerat: puella ſe cum puellari exercitu Romã omnino profecturã patri nunciat, ut à Chriſti uicario delictorũ ueniam, tutelamq́; uirginitatis aſſequatur. Et quando uirorũ ductu & propugnatione in longa peregrinatione carere non poſſet, uiros à patre ſanctiſsimos petit. Vbi uirgineas Vrſulæ copias propediem peregrè profecturas eſſe, rumor effunditur, multi ad ſacrũ inuſitatumq́; ſpectaculum undiq; confluxêre: in primis nonnulli Britannorum epiſcopi, qui uirginum expeditionem ſequi cupiebant. Horum princeps Pantalus, Baſilienſis epiſcopus, qui eas Romam uſque perduxit, & cum his pariter occumbere uoluit. Quinetiam Geraſina Siciliæ regina, ac Dariæ matris Vrſulæ & Mauriſij epiſcopi ſoror, eius literis admonita, ad ſacram pariter expeditionem conuênit: quæ uirum nacta crudeliſsimum, ac regnò pernicioſum, ad incredibilem manſuetudinem redegit. Hæc cum Babilla, Iuliana, Victoria & Aurea, quæ ſuæ filiæ fuerant, aduenit. Quin & Adrianum filium duxit, qui ſororum amore ſacra ſimul ſtipendia fecit: & regnum hæc filio alteri delegauit. Huius conſilio uirginum ſunt agmina inſtructa. Comparatam igitur claſſem illæ ductu auſpicijsq́; Vrſulę conſcendunt omnes, ſacriq́; uiri pariter ſequuntur: ac per Oceanum uectæ, dum Gallica littora legunt, in Rheni tandem oſtia deferuntur, & aduerſo amne ad Coloniam Agrippinam primò, deinde Baſileam urbem perueniunt. Hinc Galli, illinc Germani ſacram claſſem admirantur. È pagis & oppidis ad ſpectandas ſacras uirgines homines aduolabant, quæ modulato cantu diuinos hymnos concinebant. Hos choros facilè dixeris angelorum. Sacra carmina utrinq; Rheni ripæ reſonabant. Religioſo ubique hoſpitio excipiebantur. Baſileæ claſſem relinquunt, pedeſtre mox iter inituræ: curatis ibi triduò corporibus, à Rheno in Heluetios Leucosq́; diuertunt, ut in Italiam rectà contendant. Superato Iuraſſo monte, ad Ararim fluuium ueniunt, qui Rhodanum influit, deinde ad Budem feſtinantes, traiecto amne, ad Rhodanum contendunt: ubi à cunctis Allobrogum oppidis honorificè excipiuntur. Quum Vezontio appropinquaſſent, ex uniuerſa ferè Narbonenſi

Gallia homines ad ſpectanda uirginum agmina confluxére: pars plauſibus excipiunt, fauſtis multi acclamationibus extollunt. Alij hoc exemplo ad religioſam peregrinationem incendebantur, & prophanæ mentis conſcij graui pœnitentia corripiebantur: plerique in lachrymas uertebantur, ſanctiſsima uirginum ſtudia conſpicati, quibus neq; labor, neq; languor ullus ex itinere inferri uidebatur. Nam incenſæ ſacræ peregrinationis amore, ferri potius quàm progredi putabantur: ſacrórum concentibus rhythmorum cuncta complebantur, angelus Domini ducebat eas. Quum alpibus editiſsimis, quæ Galliam ab Italia diuidunt, appropinquaſſent, ne defuêre quidem, qui admodum dubitarunt, ne arduum inſuperabilem'q; cliuum facilè ſuperarent: quando Herculem (ut aiunt) & Hannibalem defatigaſſe ferunt. Virgineæ tamen acies, ita hilari forti'q; animo accliue iter adoriuntur, ut ſine labore auium more ſublimia iuga conſcenderint: nulla'q; unquam in tanta difficultate neque ingemuiſſe, neque retuliſſe pedem uideretur. Nihil eſt ita arduum & difficile, quod diuinus amor facilè tolerare non poſsit. Validiſsimi quæque militis præſtabat officium: quia nulla militia facilior habetur, quàm ea quæ ſponte ſubitur. Diuino ſpiritu munitus animus, adamantinum corpus planè ſortitur. Vexillum crucis Vrſula ferebat, quam anteſignanæ puellæ præcedebant: & nō modò ducis optimi, ſed ſtrenui militis præſtabat officium. O' beatiſsimum puellarum exercitum, in perpetuum uirorum ruborem confuſionem'q; repertum. O' egregium delectum, ne cubi gentium unquam habitum: & non ſolùm ad ſuam, ſed omnium quoq; ſalutem adinuentum. At ubi è iugis alpium Italiam deſpectarunt, magno plauſu Romam conclamarunt. Obſtupuere Inſubres, cæteri'q; Itali, ubi formoſiſsimas, eaſdem'q; ſanctiſsimas cohortes aſpexere, quod antehac in Italia nunquam ſpectare licuit. Quod ubi Cyriaco pontifici maximo ſignificatum eſt, cum uniuerſo collegio ſacerdotum ex urbe Roma prodiens, mirificè exultauit, & quàm honeſtiſsimo potuit apparatu aduentantes uirgines excepit: quod ut faceret, tum patrius, quia Britannus, tum diuinus amor, quia & ipſe caſtiſsimus erat, effecit. Multæ quoque uirgines in eam expeditionem uenerant, quæ pontifici neptes pronepteſ'q; fuerant, aut quouis alio ſanguinis uinculo coniunctæ. quinetiam eadem nocte diuinitùs ſibi ſignificatum eſt, ſe cum illis omnino martyrij gratia occumbere oportere. Inſequenti die quum multæ aduenißent, nondum ſacro baptiſmate expiatæ, eas ex more baptizandas curauit: deinde cuncta templa luſtrare, & apud omnes baſilicas ſolennia celebrare uoluit. Quicquid Deo ibi ex more debebant, eas ritè ac piè perſoluere docuit. Quum abeūdi tempus inſtaret, pontifex diuino iuſſus numine, aduocato ſacerdotum collegio, quid facere uellet, aperuit: ſic'q; pontificatu, quum poſt Pontianum pontificem anno uno ac menſibus circiter duobus Romanæ eccleſiæ præfuiſſet, ſpontè cunctis reclamantibus abdicauit. Cardinales eum delirare putabant, quòd in ſenio mulierculas, non ſine ſui ridiculo, ſequeretur. Neque cœleſti cum interprete admonitum intelligebant, qui eum unà cum uirginibus in Gallia martyrium ſubiturum eſſe nunciarat. Cōtempta tandem omnium refragatione, ſancti propoſiti tenaciſsimus, Antherum mira ſanctimonia præditum ſibi ſuffecit. Ipſe autem, quia inuito collegio ſe pontificatu abdicauit, è Romanorum catalogo pontificum abrogatus eſt. Quin & ſacræ uirgines, huius cauſa auctoritatē & gratiam amiſerūt. Sacer igitur exercitus, luſtrata urbe, ſacris apud omnia puluinaria ritè peractis, ac uotis denique perſolutis, duce pontifice maximo abeunt. Quod quum cęteri uidiſſent, multi pari charitatis ardore ſuccenſi, in eandem expeditionem ire contenderant: in primis'q; Vincentius cardinalis, Iacobus'q; Britanno genere natus, metropolita Antiochenus: item Mauriſius epiſcopus, Babiliæ & Iulianæ auunculus: prætere a Foillanus Lucenſis, & Sulpitius Rauennenſis antiſtes. Quinetiam Etherius Vrſulę ſponſus, qui defuncto patre regno ſucceſſerat, diuino in ſomnis admonitus internuncio, ut Demetriam matrem ad ineundam fidem hortaretur, mandata peregit, patrem'q; Agrippinum primo ſponſalium anno amiſit. Et ne ſponſa ignobilior eſſe uideretur, diuinis monitis edoctus, unà cum ſorore Florētina, quum

ipſe

ipſe triennio in fide manſiſſet, ſponſæ ſanctoq; exercitui Coloniam uſque obuiam occurrit, ut pari palmà depugnaret: item Clementem epiſcopum è Britannia ſecum abduxit. Quinetiam Marculus Græcorum epiſcopus, quum Romam ueniſſet, neptem'que Conſtantiam, Doróthei regis filiam, duxiſſet, eadem caſtra ſequi uoluit. Sed quum maximus & Aphricanus, prophani Romanorum duces, ucrerentur, ne Chriſtiana fides, quam admodum abominabantur, tam magna incrementa ſuſciperet, quibus falſa religio antiquorum è medio tolleretur: ad Iulium quendam Vnnorum præfectum, quem illi Giula appellant, ad Rheni ripas agentem, dum Atila cæteras Galliarum oras latè diriperet, ſcripſére· Si Romanam amicitiam cuperet, operam daret, ut Bacchantium mulierum exercitus, quæ à deliris quibuſdam ſacerdotibus ducerentur, armis omnino deleret: quo nil gratius Romanis, Scythicis numinibus addictis, & præſertim Marti ac Herculi, quos communes cum gēte Scythica progenitores ac deos habent, fieri poſſet: & patrandi facinoris tunc tempus fore nimis idoneum, quum ad Coloniam Agrippinam rediſſent. Iulius, ut Romanis ducibus gratificaretur, & Chriſtianum ſanguinem, quo Vnni ſatiari non poterant, hauriret, ſe diligentiſsimè mandata facturum pollicetur. Quum eas ad claſſem in Rheno relictam rediſſe cognouit, Maximi & Aphricani literis edoctus, ad Coloniam tēdit inſidias: quod nec Vrſulam, nec pontificem Romanum latebat, quando cœleſti rerum futurarum internuncio monebantur. Quum ſecundo amne deuectę, Colonię appropinquaſſent, præſidente è puppi Cyriaco pontifice, Vrſula in media claſſe inter ſacras uirgines ita præfatur· Nemo, ſorores integerrimæ, legitima præmia conſequi poteſt, niſi prius benè certarit: neque cuiquam in cœlis animam reperire licet, niſi qui eam hîc pro Deo contempſerit, & amiſerit. Iniquum eſt enim, cum Saluatore noſtro cœleſtium regnorū fieri cohæredes, niſi pro eo uitam depoſuerimus. Præ nimiò charitatis ardore, qui propria morte ſpontè nos ab omni perpetua mortalitate redemit, nos IESV Chriſti optimi maximi ſigna ſequutæ, ſacra huc uſq; ſtipēdia fecimus: diuina ope maxima quæque bella geſsimus, opima ſpolia ſæpe retulimus, rugientem hoſtem ſæpiſsimè uicimus: inteſtinas ſedinones, quæ pernicioſiſsimæ ac formidoloſæ eſſe ſolent, bene repreſsimus, & ducis noſtri ſapientia omnia proſperè ac fœliciter euenêre. Quænam maior, quàm ſui ipſius, poteſt eſſe uictoria? Quis etiam triumphus poteſt eſſe præſtantior, quàm captiuam carnem ducere, uincere ſe ipſam, & de concupiſcentia carnis glorioſiſsimè triumphare? Quod ut facilius aſſequeremur, in ſalutarem hanc expeditionem pedibus profectæ ſumus, in qua nulla uis illata, quamuis per Atilæ incendia adhuc fumantia, intrepidè iter Deo duce faceremus. Nullus labor ſanè perceptus, quamuis editiſsimas alpes ſuperare cogeremur. Nullus deniq; morbus ac languor ingruit, nec metus inceſsit, quamuis fœmellæ in longiſsima peregrinatione diu uerſaremur. Quare iam experientia docuit, quàm ſuauis ſit diuina ſeruitus, & quàm Saluatoris noſtri leue iugum: in cuius ſeruitio cuicunq; mori datum eſt, certam ueramq; felicitatem illi ſperare licet. Sed quis hoc non facilè fecerit, qui ad tanti regis obſequia non modò ſe natum, ſed diuina clementia ab æterno delectum & prædeſtinatum eſſe reputaret? Vbínam gentium unquam auditum, tot milium uirginum habitum eſſe delectum, quę tam ſalutarem ac opimam militiam militarent? O' beatas animas, quas ad æterna præmia Deus ipſe ſeruauit. O' ineffabilem clementiam redemptoris, ſi quas ad ſacra caſtra euocauerit, expeditione triennij reddet emeritas, & maiora tyronibus quàm ueteranis ſtipendia perſoluentur. Ni fallor, ſanctiſsimæ ſociæ, iam felicitatis noſtrę tempus inſtat: & ut diuinitùs heſterna nocte ſum edocta, charitatē conſtantiamq; noſtrā ſacroſancto martyrio, ueluti obrizū igni, approbare uult dux noſter. Quinetiā & de calice ſuo diuina benignitate nos compotionare dignatur, ut uirtutē noſtrā periclitetur, quam ipſe ſua gratia roborauit: ut in ruborem uirorum, prophanarumq; gentium confuſionem, in fœmineo ſexu orthodoxæ fidei uires oſtendat. Dum ſæuus Atila per Gallias cędibus uſquequaque graſſatur, magnam Vnnorum partem ad Rheni ripas planè reliquit, quæ Colo-

nienſem agrum paſsim diriperet. Coloniam Vnni obſident, nosq́ue præter Coloniam tranſire opus eſt, ſi claſſe uehi decreuimus: ſi uero pedibus iter facere maliimus, per media efferatiſsimarum gentium caſtra ire cogemur. Quod a clementiſsimo Saluatore noſtro idcirco ita ſtatutum eſt, & permiſſum, ut quum ad peregrinationis finem peruenerimus, ab Vnnis corporibus exutæ tot uirginum acies, demum ouantes in cœleſtia regna inter diuos referamur. O immenſam Saluatoris noſtri benignitatem, incontemplabilemq́ue miſericordiam: quippe qui ne diuturniore nos militia conficiat, breuiſsima momentaneaq́ue morte ex his ærumnis nos eripere dignatur. Quinetiam ſuo mihi ſignificauit internuncio, Etherium ſponſum meum, Demetriam matrem a falſa religione uindicaſſe: & cum ſorore Florentina, & magna Britannorum manu cras nobis occurſurum, ut diuinitus admonitus, pari nobiſcum mortis felicitate fruatur. Neq́ue patitur Deus meus, me ſine ſponſo fieri beatam. Proinde ſcitote, ac uos ita Saluatoris noſtri nomine certiores efficio, Vnnos fera rabie nos omnes cras ad Coloniam circumuenturos, & in nos uſque adeo ſæuituros, ut ad unam omnes contrucident; ut ereptis corporum exuuijs, in cœlum, unde demiſſæ fuimus, ſuſtundant, fugentq́ue, neue inter prophanos amplius uerſemur. Quare quum Scythici lupi in oues ſacras irruent, forti animo iugula porrigite, contemnite mortem, præſentis uitæ miſeriam recognoſcite, & futuræ beatitudinem exoptate: citoq́ue diſſolui percupite, ut Saluatore noſtro, cuius beatiſsimum conſpectum tantopere anhelamus, extemplo perfruamur. Nolite expaueſcere, quia Saluator noſter nuſquam aberit. Et ut tutius martyrium obeamus, nobis uicarium ſuum delegauit, qui mentes noſtras pro demandata poteſtate luſtraret, ipſeq́ue nobiſcum paria ſtipendia meritus in aſtra reduceretur. Quare quum hora mortis aduenerit, hilares ac lætæ, tanquam omni miſeria cariturę, forti animo occumbite. Veſtra ultro corpora Deo in holocauſtum ſuauiſsimum offerte, inter amplexus angelorum animas effundite, in manusq́ue Domini ſpiritum commendate. Magnanimæ uirginis oratione: ſic omnium animi confirmati, ut nil hoc felici mortis genere ducerent antiquius ſic eam immodice anhelabant, ut nunquam moriendi horam adfore reputarent. Conclamant omnes, ſponte morituras. Ad hæc Pontifex maximus præ gaudio in lachrymas conuerſus, quod diuini tantum ardoris ac roboris in uirgineis tenellisq́ue pectoribus intueretur: & quod uiri a mulierculis, & a tyronibus ueterani turpiter ſuperari uiderentur. Quare ab eo omnibus eſt diuino nomine benedictum: ſimul & edictum, quando poſtero die moriendum eſſet, quo in manus hoſtium erant peruenturę, inſomnem eam in ſancta oratione noctem ducerent: & IESVM clementiſsimum exorarent, ne in truci prælio uirginea corda, quę ſibi delegerat, ſane deſereret. Illud fuit admiratione digniſsimum, ad hæc nullam e tot millibus ingemuiſſe, nullam expauiſſe, & fatum inſtans reformidaſſe, neque detrectaſſe mortem. Curatis aliquantiſper corporibus, per uniuerſam claſſem nocturnum ſilentium indictum: quæque pro ſe inſtantiſsime modo Deum orare, ne deſerat: modo gratias agere, quod immaturę, ac nondum emeritę, æternis militię præmijs donarentur, diuinam in ſe pietatem aſsiduo contemplari, & ea contemplatione refici & beari: nihil minus ſuccurrere, quam aut perhorrere, aut deprecari fatum. Aſt ubi noctem tranquillam tranſegere, prima hora diei ſacra rite peragunt, & a decimo lapide ſoluunt. Etherius ecce ſponſus occurrit, & Pontificem præueneratus, Vrſulam ſalutat. Ad quem, Salue (inquit illa) Etheri mi, in Chriſto ſaluatore noſtro ſuauiſsime. Fauſtus & felix ſit iſte tuus aduentus, quando tanto Creatoris & ſponſæ ardore flagraſti, ut nobis occurreris, dexterrimum fatum pro Chriſti fide ſubiturus. Et quia uocatio noſtra non patitur, ut terreno hic connubio inceſtemur, ne fruſtra huc contendiſſe uideare, hodie in cœlo (mihi crede) ſolennes nuptias celebrabimus. Proinde quando iam iam hoſtes aderunt, mecum Deum exora, ut quam primum apud ſuperos perpetua in Saluatore noſtro coniugia conſummemus. Vrſulam diuina uerba reſonantem Etherius admiratus, eo magis in Domino ſponſam amauit. Reſpondet, ſe hactenus propter Vrſulam Deum amaſſe: contra, nunc Vrſulam amare propter Deum, illius

gratia

gratia eſſe felicem: eiuſdemq́ precibus adiutum, nihil reformidaturum: nihilq́ uehementius expetiturum, quàm ſi cum ea pro Chriſto mori liceat. Et quando eius interceſsione in ueram lucem aſſertus eſt, ſe omnia pollicetur pro uero Domino & Deo ſuo, æquiſsimo animo ſubiturum. Pontifex in ſtrenuiſsimi ſponſi amorem exardens, repentè iuuenem amplexus, grauiſsimis in fide uerbis confirmat: amplexantur cæteri patres, plauſuq́ ingenti à uirginum choris excipitur. Sponſæ dextram perreuerenter apprehendit, & pudiciſsimo eam uno duntaxat oſculo prælibauit: quod & Pontificis permiſſu factum eſt, ut quod uirgineum in terris cõiugium inijuerint iam dudum, apud diuos in Chriſto conſummarent. Et quum iam ad tertium claſsis lapidem appropinquaſſet, Pontificio mox omnes admonentur edicto, quò ſibi hoſtes propius imminerent, eo impenſius diuinis precibus incumberent, præ nimia apud diuinam clementiam pœnitentia delictorum impunitatem implorarent: demum exorarent, quum ſibi placitum fuerit, ærumnis humanis eriperet. Iuſſæ imperata faciunt, gemitibus & lachrymis omnia complentur. At ubi Coloniæ eſt applicitum, hoſtes qui utranq; Rheni ripam occuparant, continuò ſacra agmina circumueniunt, in ripamq́ deſcendere patiuntur. Vrſula crucis uexilla ferẽs, in terram prima deſiliuit: mox cum ſponſo Pontifex, deinde cæteræ naues ripæ proras admouent, certatimq́ puellæ deſiliunt, non ut ad martyrium, ſed conuiuium inuitatæ. Quas omnes quum Pontifex planè ſpectaſſet, Euolate (inquit) felices animæ, & fragilia hæc deponite corpora. Tu autem IESV Chriſte optime maxime, quãdo tuo ductu huc appulimus, fideles tuos propius reſpice, & plebis tuæ animas in tua regna, quoniam ſemper in te ſperauimus, clementer admitte. Vix hæc intonuerat, quum Giula Vnnorum præfectus, uexilla crucis abominatus, infeſto in uirgines agmine ex cõpoſito irruit: nec minore quidem in mulierculas ac in uiros ferocia ſæuit. Nulla reluctatur, flexis pars magna genibus iugula porrigere, manus Deo ad cœlum efferre, pijs numinibus commendare animas. Nonnullæ quæ ſubſidebant, clauſis fatum oculis expectare: conuicijs pleræq; irritare ſicarios, aut in diuerſa furentibus ſeſe offerre: inuidere quandoq; præmortuis, tanquam uices præripuerint. Diſcurrere aliæ, ne cædi ſupereſſent: pro expirantibus orare aliæ, quæ primo ictu non ceciderint, ſacrum quæq; fatum admodum ſperare. Cyriacus aliquantiſper à Giula ſpectatus, ſub pontificio habitu oppetijt: in cæteros patres mox ſæuitum eſt. In medio agmine Vrſula, erecto crucis uexillo animoſiùs ſtare, orare pro ſuis impenſiùs, interfectoremq́ ſuum expectare. Quatuor circiter horis uirgineæ legiones undiq; ferè ceciderant: ſola Vrſula tanquam in præſidio ad triarios redacta, cum paucis uicem ſuam Deum exorat. Ecce Iulius tanquam longa cæde ſatiatus, quem Vnni Giula appellabant, cæſo in conſpectu ſponſæ Etherio, qui præ martyrij gratia omnem ferociam planè remiſerat, puellam procul exclamans, benè ſperare iubet: eius uenuſta maieſtate commotus, ſuam fore ſponſam pollicetur. At hæc neque prophanum canem quenquam, neque dirum hoſtem, caſtitatem ſuam, quam IESV Chriſto uouerat, inceſtare poſſe reſpondet. Cõuicijs irritatus hoſtis, & ab ea uiliter aſpernatus, uirgineum illius pectus ſagitta trãsfigit. At illa cum uexillo crucis procidens, quod adhuc mortua pertinaciter retinebat, in angelorum amplexus animam efflauit. Sola ex undecim milibus Cordula uirgo remanſit: quæ illa nocte metu correpta, ſub nauis carina delituit. poſtero die prodiens, ne martyrium detrectaret, à feriente tyranno letalem ictum exegit. Hæc inter diuas unà cum cæteris relata non eſt, quia cum reliquis eo die cæſa non fuerit: ſed multo poſt tempore, ſacræ cuidam uirgini in ſomnis apparuit, mandauitq́, collegio ſacerdotum ſuo nomine nunciaret, poſtridie eius diei, quo undecies mille uirginum feſta fierent, ſua ſolennia celebrarent. Sedente Anthero pontifice maximo, & imperante Maximiniano, quamuis hæc geſta fuiſſe Annales quidam referunt, ratio tamen temporũ nullo modo conſtare poteſt. Multo rectius ſenſere illi, qui quum diu poſt Conſtantinum Vnni Gotthiq; ſæuierint, hæc imperante Martiano, & anno Salutis tre- 352.
centeſimo quinquageſimoſecũdo accidiſſe tradiderũt. Harum corpora Coloniæ in

eiues pro ſe quiſq; urbis excidium reformidantes, ſortunas in tutiora uicinorum oppida transferre ſtudebant. Genouepha matronas conuenit, eas orat, uiros adeant, ac ne ſortunas exportent admoneant, quando finitimæ regiones omnes ab Vnnis latè diripientur: dicere, Parrhiſiorum prædas & incendia uigilijs & orationibus eas deprecari poſſe, Proinde ab eo conſilio uiros dehortentur, ad diuinam opem confugiant omnes: quia Parrhiſium ſub IESV CHRISTI optimi maximi tutela ſitũ eſſet, qua nil tutius excogitari poteſt. Talia dicenti oblatrare multi, & pſeudoprophetam conclamare: blatterare alij, ac dicere, aut lapidibus competendam, aut Sequanæ gurgite demergendam. At illa, ne publicæ ſaluti deeſſet, eo acrius inſtare ac ingeminare, urbem ſacris precibus eſſe protegendam, placatis numinibus rempublicam fore tutiſſimam. Quidam interea ſacerdos ab Antiſiodoro miſſus aduentat, teſtimonum diui Germani in medio foro referens, Genouepham à matris utero à Deo delectam exclamat. Germani elogia publicè recitata. His igitur maligna multitudo confuſa abijt. Acerrimam Atilæ obſidionem, quam Vnni propediem moliebantur, ſanctiſsimis precibus uirgo ſacra diſſoluit. Parrhiſiorũ agrum, intacta tantùm urbe, populantur. Ex quibus conijci poteſt, in calamitoſis temporibus ſanctæ linguæ quanti ſit habenda deprecatio. Nam quum ex ira diuina, mala proueniant: placatis numinibus cuncta niteſcunt. Sed huius uitæ auſteritatem & miracula proſequamur. A' quintodecimo hæc anno, ad quinquageſimum uſq;, hordeaceo tantùm pane & ſaba contenta, bis in hebdomade cibum ſumere, talia celebrare ieiunia, nunquam aliquid libidinis fomentum edere, inedia corpus macerare. Quinquagenaria, epiſcoporum iuſſu hordeaceo pani lac & piſcem adijcere, ne ad mortem ſerè conſcitam feſtinare uideretur. Catulacenſem uicum, ubi diuus Dionyſius morte mulctatus eſt, præreuerenter frequentauit: cui baſilicam quoq; deuouerat. Sacerdotum collegia ſupplex adijt, ut ex collata pecunia ædem illi facerent. At illi modò paupertatem, modò calcis inopiam cauſari. contrà illa diuinitùs effata: Egredimini (inquit) quæſo, ad pontem urbis, & quæcunq; audieritis, nunciate mihi. Egreſsi, dum in foro ſtant attenti, ſi quid acciperent, ecce ſubulci duo aduentantes inter ſe uerba faciunt. alter: Dum ſuis (ait) ueſtigium uagantis opertus legerem, maximam fornacem calcis inueni. Ego quoq; itidem in ſylua: inquit alter. Hæc quæ audierunt ſtupidi ſacerdotes, uirgini referunt: aſt illa præ gaudio in lachrymas effunditur. Quæ ubi ciuibus ſignificata ſunt, magnifica è collata pecunia ædes erecta, Dionyſioq; dicata. Ne ſacra quidem prodigia in ædificanda baſilica defuêre. Nam quum potus ſabris lignarijs fortè deficeret, cadum accepit: quem ubi exorato numine, ſigno crucis expiauit, mox operarijs plenum propinauit, pariq; exuberantia ſemper redintegratus diuinitùs, eorum ſitim ad conſummatum uſq; opus expleuit. Quum in ſabbato ſub gallicinio ad diui Dionyſij baſilicam egrederetur, ecce funale prælatum extinguitur: turbantur uirgines, comitesq; eius, ne quid per noctem turpitudinis horrorisue paterẽtur. At illa funale ſibi dari iubet: quod ubi in ſacra manu conſtitit, protinus incenſum eluxit, admotumq; languentibus pleroſq; curauit. Mulier, quæ eius calceamenta ſubtraxit, luminibus repentè caruit: petitaq; uenia, lucem recuperauit. Hildericum Francorum regem uirgini dediti ſsimum, quum de magna noxiorum manu ſupplicium ſumere ſtatuiſſet, accepiſſetq; Genouepham pro his oraturam aduentare, portas arcis continuò claudi imperaſſe ferunt, quibus aditus inhiberetur. At illa intellecto regis conſilio, nihil minus remorata, ad eum contendit. cui tactæ manu continuò fores patuêre. Ante regẽ conſtituta, præ rei miraculo cunctorum capitalium impunitatem facilè impetrauit. In Dionyſij æde, huius opera energumeni complures curati. Beatum Simeonem ferũt profuſa ueneratione eam ſalutaſſe: impenſiusq; poſtulaſſe, ut inter orandum Simeonis quandoq; reminiſceretur, Ab Epiphania ad cœnam uſq; Domini in cella recludebatur, ut exorando & contemplando Deo expeditiùs incũberet. Ad cuius oſtium quum puella ueniſſet, ut quidnam illa faceret, per rimas exploraretur, eueſtigiò lumen amiſit: ſed exacto quadrageſimali ieiunio, eiuſdem opera lucem recepit. Quum

in templo

in templo diui Martini, è Pannonia oriundi, ad Turonenſem urbem oraret, correptum à dæmonio quendam è pſallentibus continuò liberauit. In agro Meldenſi imminente tempeſtate, perculſiſq; meſſoribus, uaſtata cætera regione, ſola ſua meſsis intacta permanſit. Annos uixit octoginta, ac tanta præpolluit ſanctitate, ut futura diuinitùs inſpirata prædiceret, omnia morborum genera curaret. Tertio Nonas Ianuarias inter diuos relata. Haud parum equidem lætor, me hanc nactum occaſionem, quum à procella Vnnica multos eius numen exemerit, diui Martini Pannonici non uitam, ſed titulos potiùs eſſe ſcripturum, ne in Pannonica hiſtoria potiſsimum Pannonicorũ decus uidear ſubticere. Martinum Seuerus ait, Sabariâ Pannoniæ oppido oriundum, alitũ Ticini: ne infimis quidem parentibus ortũ, quamuis orthodoxa fide carerent. Pater tribunus militum fuit: ipſe à pueritia primùm ſub Conſtantio, deinde ſub Iuliano Cæſare meruit, quamuis inuitus: quando à teneris annis ſub Chriſto optimo maximo ſtipendium facere uoluit. Sed quum ex edicto Imperatorum, filij ueteranorum nomina dare cogerentur, ui adactus, militari ſacramẽto obſtrictus eſt. In commilitones ſibi fuit mira benignitas, inaudita charitas, patientia cum humilitate ſingularis. Ante baptiſma triennium militauit. Quo quidem tempore omnia ſic pietatis officia compleuit, ut è ſtipendio nihil præter quotidiano uictui neceſſaria reſeruarit. In Ambianenſium porta, uæſaniente hyeme deſtitutum pauperẽ, diſſecta enſe chalmyde, contexit. Inſequenti nocte Chriſtum ſaluatorem uidit in ſomnis ea parte tectum, qua horridulum rogatorem piè donarat, & dicentem: Martinus adhuc catechumenus hac me ueſte contexit. Natus annos duos de uiginti, baptiſmate initiatur, barbaris Gallias inuadentibus. Quum Iulianus coacto exercitu ad Vangionum oppidum pecuniam cum donatiuo militibus erogaret, ſtipendium cum donatiuo recuſauit: ut integrùm ſibi foret, longè meliorem militare militiam. quod ne faceret, nullis Imperatoris minis adigi potuit. Militia exauctoratus humana, Hilarium Pictauiæ epiſcopum continuò petijt, ſpectatæ ſanctitatis uirum: à quo exorciſta factus eſt. Per ſoporem admonitus, parentes reuiſit: in itinere latronem ad fidem, ſanctamq; uitam reuocauit. Quum præter Mediolanum iter faceret, apparentem ſub humana ſpecie ſibi dæmonem ſacro uerbo repulit. Matrem ad ueram fidem reuocauit, indocilem ferumq; patrem dimiſit. Quum Ariana hæreſis totum ferè Illyricum infeciſſet, dum in coinquinata ſacerdotum collegia concionaretur, publicè uirgis cæſus eſt, uarijs'que contumelijs affectus. In Italiam relatus, quum Hilarium hæreticorum ui in exilium exactum accepiſſet, Mediolani ſubſtitit, ibiq; monaſterium ſibi ſtatuit. Vnde Auxentij Arianorum principis factione eiectus, in Gallinariam ſeceſsit inſulam: ubi radicibus herbarum, & gramine uictum traxit. Helleborũ inſcius ſæpe comedit, omneq; ueneni nocumentum in nutrimentum prece conuertit. Facta Hilario redeundi copia, Romæ occurrere conatus, quum non inueniſſet, ueſtigia ſequutus adhibuit: ab eo gratiſsimè ſuſceptus, non longè ab oppido ſibi monaſterium collocauit. Catechumenum ad ſe uenientem, ut ſuis diſciplinis inſtitueretur, ac mox uita ſe abſente defunctum, reuerſus reuocauit in lucem. Lupicini Honorati ſeruum, qui laqueo ſibi uitam conſciuerat, à morte ſuſcitauit. Turonicum tandem epiſcopatum inuitus accepit. In epiſcopatu hominum frequentia infeſtatus, ad tertium lapidem ſeceſſum petijt, hinc montis rupibus, illinc Ligeri amne circumſeptum: qui unica tantùm uia, eademq; arcta adiri poterat. Octoginta ſacerdotum ibi ſecum collegium inſtituit, quibus eſus carnium ac uinum erat interdictum. Mollis habitus pro crimine iudicatus: cilicium ex camelorum pilo ferre mos erat. Locum non procul à monaſterio ſuo, falſa hominum opinione, pro religioſiſsimo habitum, ſua uiſitatione expiauit, prophanumq; declarauit. Sordidam ac trucẽ latronis umbram, palàm loqui imperauit. Vetus altare demolitus, populum ab illo ſuperſtitionis errore uindicauit. Diruit in uico quodam templum antiquiſsimum: mox pinum templo proximam aggreditur excindere. aduerſante antiſtite, turbaq; infidelium, inclinatam in ſe pinũ intrepidus, dum excinderetur, expectauit: ruentemq; cum magno fragore arborem, ſolo ſalutis ſigno

repulit,

repulit, tantoq́ miraculo ad ueram fidem eos conuertit. Quum pauci admodum, immo nulli in Aquitania Chriſti nomen audiſſent, maximam Galliæ partem orthodoxa religione illuſtrauit. Antiqua phana diruit, ſacra templa ubique fundauit. Incendia occurrens ſæpe coercuit. In uico, cui Libroſo nomen erat, templum prophanum adorſus demoliri, à magna paganorum manu cum ignominia reiectus eſt. Mox implorata diuina ope, cum duobus angelis reuerſus, antiquam ædem diruit, idola cunctis ſpectantibus planè diffregit: quo quidem ſpectaculo, ad ueram fidem uniuerſa turba conuerſa eſt. In pago Heduorum, cum antiqua phana, aduerſante paganorum turba, dirueret, ut à falſa eos religione uindicaret, multos in ſe ſtricto gladio furentes miraculoſè repulit, diuinaq́ uirtute conuicit. In Treueris puellam dira paralyſi correptam liberauit: Tetradi proconſularis uiri ſeruum, ab incluſo dæmonio aſſeruit: in eadem urbe dæmones è coquo quodam eiecit. Parrhiſios ingreſſus, obuium ad portã leproſum, uno duntaxat oſculo, ſpectante turba, mundauit. Quartanariam Arborij puellam, ſola curauit epiſtola. Cilicij fimbriæ, deuotione ſubtractæ, uarijs morbis medebantur. Paulino oculum panniculi contactu, ſublato dolore reſtituit. Martino è ſcalarum caſu multis uulneribus affecto, inſequenti mox nocte Angelus contuſi corporis ita liuores ſalubri unguento deliniuit, ut poſtero die nil ſentiret incommodi. Quum ad Maximum Imperatorem, ferocis ingenij uirum, & bellorum ciuilium uictoria elatum, plures epiſcopi conueniſſent, & ſeruilis eorum adulatio circa principẽ notaretur, in ſolo Martino Apoſtolica permanſit auctoritas quippe qui quoties pro aliquo regi ſupplicare cogeretur, imperauit potius quàm orauit. Principis conuiuium ſæpe recuſauit, dicens: ſe eius menſæ non poſſe eſſe participem, qui duos Imperatores, unum regno, uita alterum eieciſſet. Excuſanti ſe Maximo, Imperium non ſponte ſumpſiſſe, impoſitam ſibi à militibus neceſſitatem regni armis defendiſſe, & non alienam ab eo Dei uoluntatem uideri, penes quem tam incredibili euentu uictoria fuiſſet, nullumq́ ex aduerſarijs niſi in acie occubuiſſe, reconciliatus facilè ceſsit. Ad prandium principis inuitatus acceſsit, in quo Euodius conſul & præfectus, uir iuſtiſsimus, adfuit: oblatam Maximi nutu à miniſtro pateram, ut ab illius dextera poculum ſumeret, Martinus ubi ebibit, mox presbytero ſuo propinauit, ue luti nullum digniorem exiſtimaret, qui poſt ſe ſubinde biberet: conuiuæ omnes factum non temerè admirati ſunt. Maximo antè prędixerat, ſi ad Italiam pergeret, quò ire cupiebat, cum Valentiniano congreſſurus, primo ſe impetu uictorem futurum, ſed paruo poſt tempore periturum: quod quidem rei exitus approbauit. Nam Valentinianus primo aduentu in fugam uerſus, poſt annum reſumptis uiribus, captum intra Aquileiæ muros Maximum interfecit. Martinum angelorũ colloquio eſſe uiſum conſtat: contrà cum dæmonibus ſæpe congreſſum, quippe qui eius oculos latere non poterant: eosq́ conuicijs Martinum frequenter urſiſſe, quia fallere non poſſent inſidijs. Omnia diabolorum præſtigia ſoluit. Iuuenem nomine Anatolium, re uerò ſubornatum diabolum, ſub profeſsione monachi humilitatem ac innocentiam ementitum, ac monachis interminatum, ne Martino crederent, ſeq́ à Deo per angelos candida ſtola donatum eſſe affirmantem, uiri ſanctitas planè detexit. Diabolus quadam nocte Martino Chriſti formam ementitus apparuit: ab eoq́ deluſus, ut fumus euanuit. Summa uiro in ſermone grauitas, & dignitas inaudita: in abſoluendis quæſtionibus Scripturarum perquàm acer, efficax, promptus & facilis: diuina in uiro reluxit humilitas. Quo die Seuerum excepit, uirum profectò doctiſsimum, ipſe aquam manibus obtulit, ad ueſperumq́ pedes lauit. Animus cœlo ſemper intentus; temperantia inaudita, incredibilis perſeuerantia, rara abſtinentia, nullum uacuum ab opere Dei tempus. Nulla unquam hora momentumq́ præterijt, quin aut orationi inſiſteret, aut lectioni. Neminem iudicauit: damnauit contrà neminem. Nullius uindictę memor, immò perquàm immemor iniuriarum, diuina humanaq́ charitate ſemper ęſtuauit. Neq́ iratus, neq́ cõmotus, neq́ mœrens, neq́ ridens inuentus eſt. Vnum eundemq́ uultum, cœleſti quadam æquanimitate ſuffuſum, præferebat. Ni-

hil in ore eius, præter Chriſtum: nihil in corde, præter pietatem, pacem, miſericordiam & charitatem inuentum eſt. Quare qui ſanctiſsimum, ac inter diuos iure relatum non crediderit, non alius quàm prophanus & ſacrilegus iure haberi poteſt. In ſecretario ſedens, nunquam cathedra uti uoluit, rudi tantùm tripode cõtentus. Algenti pauperi, & intra amphibalum irrumpenti, tunicam latenter obduxit. Quum in ſolennibus ante aram conſtitutus, rem diuinam faceret, repentè flamma caput circumlambere uiſa eſt. Euantium languore, puerum quoq; letali ſerpentis morſu liberauit. Quum præcedens iter faceret, inuſitato habitu mulas, quæ currum traherent, fortè deterruit: quare ab eſſedarijs grauiter cęſus eſt. Mulæ pro tali facinore quũ loco moueri non poſſent, eſſedarij pœnitentia ducti, & ad Martini pedes conſtrati, ueniam & abeundi copiam implorarunt. Ante epiſcopatum duos mortuos, unum in epiſcopatu ſuſcitauit. Nam in Carnoto uico mortuum matri filium, ac è morte reuocatum planè reſtituit. Quum adituro Valentinianus poſtes iuſsiſſet occludi, angeli continuo motu patuere. A' Maximo nimium ueneratus, & pro Deo cultus ab uxore: quorum familiaritatẽ minimè recuſauit, quo faciliùs miſeris opitulari poſſet. In confinio Biturigum & Turnorum Claudiomagus uicus eſt, celebris quoq; ibi eccleſia, in cuius ſecretario Martinus quandoque peregrinando permanſit, & in ſtramento requieuit. Eo abeunte, ſacerdotes ac uirgines ſtramentum ex deuotione partiuntur. Quod quum ad energumeni ceruicem ſuſpendiſſent, qui dæmonio agitabatur, citius dicto conualuit. Inter duas flammas poſitus, non ſenſit incendium. Inter ambulandum petitum leporem miſeratus, unica tantùm uoce canes inhibuit. Venerandam uirginem præ fama uiſurus, repulſam habuit: quia cum nullo unquam uiro ſe loquutum fatebatur. Quare illam miris laudibus commendauit, ac miſſum à uirgine xenium libenter accepit. In cubiculo à Petro & Paulo, item ab Agnete, Thecla & Maria ſe ſæpius uiſitatum non negauit. Conſultus finem ſeculi, diſcipulis reſpondit: Neronem & Antichriſtum prius eſſe uenturos: ad Occidentem alterum, alterum ad Orientem latè dominaturum. Neronem ad Occaſum decem reges ſubacturum, ut colant idola: Antichriſtum Hieroſolymis imperaturum, urbem cum templo reſtituturum, Chriſtianos inſectaturum, ut à Chriſti fide deficiant, ſéq; Chriſtum & Dei filium credant. Neronem, totumq́; orbem huic ſanè ceſſurum; ac eò uſque regnaturum, donec à Chriſto adueniente proteratur. Turonenſes Aniciani comitis crudelitate liberauit. Mutam à natiuitate puellam, colloquij compotem effecit. Briccionis presbyteri crimina, ſola duntaxat patientia diluit, ſuiſq; precibus ad meliorem frugem reuocauit. Pagum in Senonico quum quotãnis cum uineis ſæua grando uaſtaret, Martini oratione omnis tempeſtas diu longè repulſa. Aſſeruit Anicianũ à dæmone, qui tyrannum ad barbaram ſemper feritatem irritabat. In uico Aurbacienſi ſupra ingentem molem ſimulachrum quoddam fortè conſederat, inſano ſumptu factum: Marcello ſæpe presbytero mandarat, ut idolum dirueret, ne hac amplius religione falſa populi eluderentur. Quod, quũ ille difficultatem cauſaretur, Martinus ſola oratione orta tempeſtate ſubuertit. Simile quoq; idolum ingenti columnæ impoſitum, demiſſa è cœlo parili columna diffregit. Mulier quæ ſanguinis profluuio diu laborarat, tacta ueſtimẽti fimbria, repentè curata. Nonnulli qui in naufragio exclamarant, Martini Deus miſerere noſtri: cõtinuò deſidente procella liberati. Lycontij familia, eius tantùm epiſtola peſtilentiam euaſit. Quum obitum ſuum multo antè præſciret, inſtare ſibi propediem corporis diſſolutionẽ, diſcipulis ſignificauit. Sed antequàm obiret, ad componendam ſacerdotum diſcordiam, in Condatenſem diœceſim cõtendit: ratus haud ab re in id tempus ſuam mortem incidere, quo pacem eccleſię ſuæ pręſtitam delegaſſet. Arcadio igitur & Honorio imperantibus, diuus Martinus Turonorum epiſcopus, uir omnium ſanctitate præcellens, octogeſimo primo ætatis ſuæ anno, epiſcopatus uerò uigeſimo ſexto, apud Condatenſem diœceſis ſuæ uicum, hac uita exceſsit. Ab uniuerſa paſsim Gallia deploratus, & inter diuos cum magna angelorum pompa relatus eſt: quod patres pleriq; ſanctiſsimi, ueluti Seuerinus Coloni-

enſis epiſcopus, planè ſenſere. Nunc ad hiſtoriam redeamus. Dum Iulius Vnnorum præfectus, Giula dictus, ad Coloniam Agrippinam tanta in uirgines feritate graſſatur: Atila cum reliqua parte exercitus, quicquid inter Rhenum & Sequanam populorum effunditur, id omne diripit & incendit. Batauos, Menapios, Ambianos, Morinos, Belluagos, Veſſones & Leſſubios pariter expugnat. Neq; traiecta Sequana Cenomãnis, Venellis, Aulirgis, Diablitis ac Venetis pepercit. quin & Siſmios, Andicanos, Tricaſſos & Samnitas, Ligeris fluminis accolas, qui Aquitaniam à Lugdunenſi Gallia ſeparat, grauiſsimis incurſationibus infeſtat. Et quos nunc Normannos dicimus, qui inter Ligerim & Sequanam effunduntur, omnes diro bello ſollicitat. Populata demum Gallia, Rhenum traijcit, Sicambros & Buſactres aggreditur: qui intra Rhenum Vidrumq; amnem protenduntur. Aſtyburgum & Naualia grauiter oppugnantur. E Lituergis & Nitrionibus præda ingens aufertur. Mox tranſmiſſo Vidro & Amaſo, Phryſij, minoresque Cauchi interiacentes ſpoliantur. Neq; traiecto Viſurgo Albiq; fluuio, Cauchis maioribus, Teuthonarijs & Virunis ignotum eſt: ſed ad Druſi trophæa uſquequaq; diſcurſum. Quin & ultra Albim Saxones, uniuerſaq; Cimbrica Cherſonneſus graui bello ſollicitata, Sarmaticiq; ſinus littora paſsim ſpoliata. Vix populi qui cum Vnnis militarunt, detrimento & rapinis carere potuerunt. Solum Traiectum ad Rheni oſtia ſitum, diuina ope ſeruatum. Deinde in Turingiam cum uniuerſis copijs ſe recepit, & apud Iſinacum urbem nõ ignobilem diebus aliquot requieuit: ut defeſſa longo bello corpora reficerentur, & animi populatis tot regionibus, & ingenti præda exhilarati, aliquanto commodius recrearentur. Atque ut nulla è Catalaunica ſtrage detrimenta ſe paſſum indicaret, ad ludos uariaq; ſpectacula animum conuertit: munus edidit gladiatorium, & uaria uictoriarum ſimulachra agenda curauit. Quin & illud planè ſuccurrit, haud indignum fore, ſolennia aliqua feſta celebrare, ut de domita Gallia, de Romanis & Gothis triumphare uideretur. Neque ſibi uiſum eſt, quem in bello, eundem in pace ſeruare animum. Ad manſuetudinem comitatemq; conuerſus, ſe liberaliſsimum benigniſsimumq; exhibuit: finitimos principes ac populos, tuti data fide itineris, ad ſpectacula inuitauit. Epulum populis exercituiq; dedit, ſæpe in ſpectaculis miſsilia ſparſit: amicis ſæpe in conuiuio congiarium elargitum, militibus ingens donatiuum erogatum. Primipili, legionũ præfecti, & centuriones, ac chiliarchi oppidis agriſq; donati. Inuitatos principes, ne immunes quidem ipſe dimiſit. Sed qui de Atila nonnulla ſcripſere, inter ſe nimia diſſenſione delirant. Nam ſunt, qui Atilam pro cõminutis Catalaunica ſtrage copijs, ut ſupplemento & auxilijs inſtauraret, Pannoniam uaſtata Gallia repetijſſe tradunt: inſtauratoq; exercitu, non amplius in Galliam, ſed Italiam erupiſſe. Alij, reparatis legionibus Galliam repetiſſe commemorant: qui admodum aberrant. Nam quæ commodi honoriſq; ratio, ad eas regem oras reuocare potuit, quas uaſtatas incenſaſq; reliquerat? In Italiam rectiùs intendebatur animus, qua perdomita, uniuerſi orbis ſperare poterat imperium. Abſurdum eſt, callidiſsimũ principem, & imperandi auidiſsimum, populatas regiones bello repetere: è quibus non modò quicquam eripere, ſed ne uiuere quidem ob rerum omnium inopiam ſanè liceat. Quam quidem coniecturam ad confutandos eos ſatis eſſe nouerimus: niſi fortaſſe Iordanem, grauem quidem hiſtoricum, ſequamur, qui Atilam è bello Italico redeuntem, in Galliam iterum Narbonenſem contra Viſigothas caſtra mouiſſe refert, ut in ſequentibus referemus. Et in ſecundo bello Gallico Vrſulam cum comitibus cæſam fuiſſe, plerique non temerè uoluerunt: quia Maximus poſt Ecium Imperium occupauit, Valentiniani iuſſu interfectum. Atila igitur, antequam Sicambriã ſe reciperet, Prutenos Venedici ſinus accolas, cum Lituanis, per præfectos ditioni ſuæ ſubigendos curauit. Per magnam demum Germaniam Scythicas gentes in inferiorem Pannoniam reuocauit: Sicambriæq; Marti deo patrio uictimas mactauit, dicauit exuuias, & ſpectacula multa edidit. Et eo tempore Vngarorũ Annales, ob uſurpati Imperij ſuſpicionem, Budam fratrem, contra cæterorum ſcriptorum opinionem, ab Atila

Atila Prutenos & Lituanos ſubigit.

interfectum tradunt:quibus nos quocꝫ minus adſtipulamur.In patriam relatus,incipere ueluti longo labore defatigatus,ad lenocinia uoluptatum reuocare animum,eis ſpontè ſe dedere, à natura propenſum:celebrare conuiuia,ludos ſcenicos & choreas ſpectare, molleſcere inter mulierculas: uir non tam audacis animi, quàm indomitæ libidinis, crapulas cum amicis agere,cœnas tota nocte continuare. Quinque annos in omnem laſciuiam effuſus, intemperatam uitam duxit, inglorio deditus ocio. Plerique non temerè id ab aſtutiſsimo principe factum opinantur: utputa qui non modò animos & conatus hoſtium, ſed ſociorum ac ſubditorum fidem, ceſſando tentaret:quid cęteri in Dei flagellum molirentur, cautiùs experiretur,ac euidentiùs intelligeret. Quare ad quatuor ferè Imperij ſui limites,exploratores, tanquam in ſpecula collocaſſe feruntː item,è ſpeculatorib. quencꝫ continuatos curſores habuiſſe,qui celerrimè ad eum cuncta noua perferrent: alterum in Colonia Agrippinā, qui Occidentis:ad Tanaiam alterū,qui Orientis:cæteros partim ad Lituaniam, partim Iadræ ſtatuiſſe,qui Septentrionis ac Meridiei res nouas explorarent. Illud in eo rege mirabile,necꝫ laborē bellicum à libidine ac uoluptatibus uindicaſſe, necꝫ ocium à bello, neque feritatem à clementia,Scythicum aſſeruiſſe hominem. Pacatas interea prouincias per legatos & præſides adminiſtrare, finitimos undique creberrimis eruptionibus per præfectos legionum acerrimè ſollicitare, ad tutandos regni fines copias diſponere. Quare in ocio ſollicitus, & in ſollicitudine ociosus plerunque uideri, ęquata in eo uitiorum & uirtutum ſemina. Pannonios iugo & labore uſque adeò graui uexare ſolitus,ut(ſi Vngaricæ credamus hiſtoriæ)relictis paſtoribus & armentis, impetrata à rege miſsione,quàm plurimi in Apuliam emigrauerint. Necꝫ tamen interea deſijt legionis cuiuſcꝫ ſupplementum curare, pecunias cogere, quæcuncꝫ bello ſunt uſui impenſius curare, diſponere commeatuum opportunitatem, delectū ſenſim habere,oppidatim auxilia contrahere, donare largius emeritos, & ueteranis iam effœtis dare miſsionem: item ocij quinquennio tyrones deligere,delectoſcꝫ diſciplina militari diligentiùs inſtruere,adoleſcentes & pueros ex oppidis & uicis paſsim cogere,educare in caſtris,& ſcholas tyronū prouinciatim diſponere. Nouiſsimo quinquennij anno,inſtauratis uiribus, Italiam, cuius Imperium tantopere affectarat, inuadere ſtatuit. Augebat animum,quòd quieſcēti nemo bellum inferre audebat. Iam bella,ceſſante Scytha,ubique deſierant: omnes ubique potentatus, ueluti longo defatigati bello,quieuerant. Martianus Conſtantinopoli ocium ſeruauit. Gręciam, minorem Aſiam, Illyricum, Thraciam & Myſiam pacatam habuit. Pari ocio Genſericum, in Africa:in Lugdunenſi Gallia Meroueum, in Belgica Burgundiones: Thoriſmundum, Sueuos & Alanos in Hiſpanijs, Aquitania, Vaſconiacꝫ fuiſſe legimus. Quid eodem quinquennio Valentinianus Romæ geſſerit, nondum ſatis compertum habemus.

RERVM VNGARICARVM DECADIS PRIMAE LIBER VI.

ITALIAM adoriturus Atila, quā diu anhelauerat, & eò uel maximè, quia domitis Romanorum uiribus, ſe facilè totius orbis Imperio potiturum eſſe ſperabat: atcꝫ admodum uerebatur, ne Viſigothæ Romanum imperium occuparent, communem orbis pacem ac ocium intercepit. Maritimam Adriatici ſinus oram prius expugnare decreuit, ne ingreſſus Italiam, à tergo ab hoſte Græco grauiter adurgeretur, & à fronte Romanum haberet inſeſtū: & ſi quid aduerſi pedem referre cogeret, reditus inhiberetur. Quare coactū undicꝫ exercitum, priore nequaquā inferiorē, è Pannonia per Illyricum ad Adriaticū mare perduxit: in primiſcꝫ Tragurium aggreditur, ab Iſſeis conditū, Scardonamcꝫ Liburnicā pariter inſeſtat. Quanquam oppidani acrius inſtarent, quia nulla deditione ferum hoſtem ſedare poſſe confiderent: acerrima tamen oppugnatione uincuntur. Nulla maritimæ oræ præſidia Martianus impoſuerat, nullacꝫ munitione firmarat; uiri ad unum
cæſi: om-

cæſi omnes, fortunæ direptæ: mulieres cum pueris in ſeruitutem aſſertæ, planctu & uociferatione completa omnia. Ne id quidem Scythæ ſatis uiſum eſt: uetuſtiſsima oppida diruit, domos incendio deleuit. Diruitur Tragurium, ciuium Romanorum marmore notum. Scardona ad Dalmatiæ initium, hoſtili manu ſubuertitur. Mox ad Belgradum & Sicum, quod Sibinicum nunc appellant, caſtra mouit: haud ignobile oppidum, in quem locum diuus Claudius ueteranos miſit. obſeſſum paucis diebus expugnat, in oppidanos pari crudelitate ſæuitum, uicos latius incendit: uniuerſamq; Dalmatiam ad Sardonium uſque montem, igni ferroq; deuaſtat, cædibus omnia complet. Coronam deinde coloniam obſidet, ad Diomedis promontorium collocatã: quam facta deditione, hominibus iuxtà ac fortunis ſpoliauit. Nondum hinc pedem mouerat, quum Salonam, nobiliſsimã populi Romani coloniam, graui obſidione imperat obduci. cuius ueſtigia ea superſunt, ut quanti momenti urbs illa fuerit, haud difficulter oſtendant. Vix tribus milibus paſſuum à mari remota, in planicie ſita, interfluente flumine diuidebatur, opulenta nimis & fœcunda: quando Dalmatarum celeberrimum ſemper hæc fuit emporium. Munitam urbem forti animo Vnni aggrediuntur, uaria mœnibus tormenta admouent, turres ac uineas pars adhibent. Multi allatis ſcalis circumueniunt, arietibus pleriq; mœnia quatere: portis alij admouere teſtudines, cæteri muros diuerſis artibus oppugnare. Contrà oppidani inſtare fortiùs, dicere nullam deditionem ſperari oportere, ſe à Romanis oriundos, aduerſus Barbaros Romana uirtute certaturos: ad hæc ſatis commeatuum habere, neq; inedia, neq; ſiti defuturos. Contrà his uerbis Atila ita irritari, ut aut ibi totum exercitum perdere, aut urbe potiri ſtatuerit. Quare tertio die iterum pugnæ ſignum dat, foſſam compleri iubet, aggerem quoq; proteri, ut ſine impedimento mœnia cuique adire liceat: mox turres, arietes, cæteraſq; machinas propiùs admoueri: ad urbis portas ſingillatim caſtella erigi, quibus oppidanos à mœnibus repellant, quæ ad octauam uſque contignationem extulerat. Quę omnia ubi facta ſunt, urbem undiq; inuadunt: pars mœnia conſcendunt, rejciunturq; inſtantiùs ab oppidanis: pars adacta teſtudine muros ſuffodiũt: admotis multi machinis mœnia quaſſa diruunt, aditumq; urbi patefaciunt: alij ſeſe ingerere ſtudent, in mœnibuſq; cæduntur. Contrà oppidani reſiſtere fortiùs, & obſtinatiùs in ruinis urbis cadere: alij reclinato hoſte, fimo & egeſta terra obſtruere aditus, obijcere uaſa uinaria completa ſaxis. Vbiq; clades miſerrima oritur, utrinq; cadunt homines: hinc multi à mœnibus deturbati, aut ſaxorũ ruina colliſi, illinc ſupra mœnia ſagittis iaculiſq; confoſsi: quin & multi urbẽ ingreſsi, continuò obtruncati ſunt. Nam in media urbe præſidium collocarant, unde laborantibus dato ſigno, e ueſtigiò ſuccurrebatur. Item, mulieres ſaxa, conflatam picem, ac ſulphur cum aqua feruentiſsima circumferre, adiuuare uiros: præterea hortari, ut pro patria ac liberis, pro aris & focis obnixiùs dimicent, nil pluris æſtiment quàm pro patria mori. Præterea illæ plerunq; uirorum ſupplementum eſſe, & in demortuorum loco ſe ultrò ſufficere: pars earum ſecuri, nonnullæ ſaxis deturbare ſubeuntes. Harum opera ſubſidioq; oppidani ita confirmati ſunt, ut hoſtem undiq; deiecerint. Atila militem ab oppugnatione reuocat, ne ſuorũ ſtragem augeat. In quo prælio Vnnorum duo circiter milia deſiderata, ex urbanis uix cecidere centum: multi utrinque ſaucij. Ciues curatis aliquantiſper corporibus, uigilias ubiq; diſponunt, ſtationem quiſque ſuam repetit. Diruta mœnia aggere alto reſarciunt alij: alij, ut tutiùs urbem protegant, interiore foſſa ualloq; urbem circumueniunt, craſſoq; intus aggere muniunt, ut ſi fortè mœnia deſeruerint, intrò ſeſe referant. Quibus certum erat, aut obſtinatiſsimè patriam tueri: aut ſi qua ſati iniquitate cogantur, cruentiſsimam hoſti uictoriam relinquere. Atila reficiendi ac recreandi ſpacium oppidanis ſibi calamitoſiſsimum fore ratus, quandoquidem hinc uictoriam differri, ac ſuorum cædem augeri intelligebat, iam conſilium init, aſsidua urbem oppugnatione ſollicitare: & modò eludere, modò acrius infeſtare decernit: ut negata quiete, laboribus pariter & uigilijs conficiantur. Quinetiam pro uirili parte ſumendi cibi ſpacium abne-

gare ſtudet, quod præ nimia gentium multitudine facilè poterat. Quare ſuſequenti die perpetuum urbi prælium indicit: clàm præfectos cohortium admonet, ut datis uicibus prælium ineant: die oppidanos eludant, ne reſpirent: noctu uerò grauius adurgeant. E' compoſito pugnam ineunt, à principio quacunq; poſſunt arte uehementer infeſtant. Poſt quintam horam alij ſuccedunt, pugnam redintegrant, pari arte ad ueſperum uſque dimicant. Ingruente nocte alij continuant, acerrimè quidem oppugnant. Per tenebras eludebantur ictus, & quandoq; ex inſperato inferebantur. Sub media nocte prælium inſtauratur, ingenti utrinque clamore pugna conſeritur. Oppidani ſaxa trabesq; deuoluūt, cum pinnis murorum hoſtes appropinquare cœpiſſent, alios ſecuribus è muro deturbant, ſtrages inſtauratur. Oppidani, cōtinuata pugna, inedia defeſsi, alicubi cedere cœperant: contrà iſti mœnia conſcendere. Quod ubi in tribus quatuorúe locis factum eſt, ceſſere ſenſim illi, & intra ſecundam munitionem ſe recipiunt. Contrà illi à tergo inſtare: & dum eos proſequi ſtudent, in cæcam foſſam cadere, unde ſe redimere non facilè poterant. Innumerabilis multitudo interiorem foſſam ſanè compleuerat, quam oppidani ſaxis telisq; confodere aggrediuntur. quod ubi à ſuccedentibus intellectum eſt, ad lucem uſq; è muris pugnatum: quando iſti ſpe potiundę urbis perciti acriùs inſtare, contrà illi deſperata ſalute obſtinaciùs reſiſtere. Illuceſcente die rex mœnia conſcendit. Quod ubi ab uniuerſo ſpectatum eſt exercitu, innumera undique multitudo confluxit: cuius agmine non modò completa foſſa, ſed æquatus agger, alius ſuper alium urbem ingredi contendit. His igitur agminibus obruta ciuitas, utriuſque ſexus cæde completur, paſsim diripitur, & nobilia ciuium Romanorum ædificia diruuntur: neque templis quicquam conceſſum, & aris. Ciuium fortunæ aut præda abactæ, aut igni ſunt abſumptæ. Decuriones omnes, ex edicto ante conſpectum Atilæ in foro cæſi. Nemo ex urbe uita donatus eſt. Non in Salonenſes, ſed in Romanos ibi tunc ſęuire Atila uidebatur. Eoq; magis exultabat Vnnus, quo ſuperbiora Romanæ gentis ædificia ſubuerteret. Præſtantiſsima demum populi Romani colonia tunc ſolo æquata, nunquam poſthac reſurgere potuit: niſi quòd ex quibuſdam Salonenſium reliquijs, Spalatrum, nō ignobile oppidum, ad tertium lapidem remotū, pleriq; factum eſſe credidere. Noſtra autem tempeſtate uix Salonæ ueſtigia recognoſceremus, niſi ſitus ipſe nobiliſsimus ultrò profiteretur. Tali uictoria ita regis intumuit animus, ut hinc occupandi Romani imperij auguria captaret. Poſt hæc non modò mediterraneam regionem ad Adrium uſque montem populatur, qui Dalmatiam mediam diuidit: uerumetiam Abſyrtium Phariumq; quibuſdam Salonenſium manibus aggreditur. Vetuſtiſsima quidem loca, quādo alterū ab Abſyrto Medeę fratre, dum à ſuis petitur, ibi diſcerpto, nominatum: alterū ædificatū à Parijs, unde Phariū Demetriū oriundū fuiſſe prædicant. Verùm Parios quondam Romani, cùm latrocinijs cuncta uaſtarent, in penitiorē terræ partē reiecerūt, & ut colendis agris incumberent adegerunt. Item Priamonem, Niniam, & Sinocium nouū & uetuſtum oppidum Cæſar Auguſtus, cum multis alijs, quum plureis annos in Romanos arma geſſerit, ferro igniq; uaſtauit. Quin & Melenam, quam Corcyram appellant, cum oppido à Gnidijs ædificato populatur. Mox ut Italiæ appropinquaret, ad Ticiū amnē, qui à Rhebijs montibus demiſſus, Liburnos à Dalmatis dirimens, inter Salonam Iadramq; in Adriaticū mare deuoluitur, caſtra reuocat. Iadram coloniam Romanam cæteris in eo tractu minimè cedentem obſidet. Decuriones finitimorū exemplo deterriti, conſilium deditionis ineunt. Vrbs eſt in peninſulæ ſpeciem redacta, à tergo & utroq; latere mari circumdata, à fronte adiuncta continenti. Ante ciuitatem ad montes uſque planicies, tribus ferè milibus paſſuum effuſa, loci amœnitate ac feracibus inſulis circumuenta, quam aliqui Adriæ maris filiā, aut uiolam interpretant̃. Per legatos, quinq; dierū ſpaciū ſibi dari petunt, donec de pacis conditionib. decernāt. Nil abnuit Atila, partim quia loci benignitate delectabatur: partim, quia munitiſsima quæq; loca non ſine maxima ſuorū clade capere poterat, & ſuperiore cęde furor magis aliquātò deſederat. Interea Myſcos, Tyndaros, &

daros,& Dryopes, cæteraq́ꝫ mediterraneę regionis oppida pagoſq́ꝫ diripit. Euonã, Cortinum, Argyruntum & Vegliam, maritimas urbiculas, in deditionem accepit. Quinto die legati ab urbe redeunt, deditionem ultrò deferũt, grataq́ꝫ obſequia pollicẽtur, ſi homines cum fortunis incolumes fore promiſerit: quod ut faciliùs aſſequantur, bis decies mille nummûm offerunt. Accepit conditionem Atila: cõpoſitis utrinque rebus, adeundi ſibi copiam fieri mandat. Cum paucis contrà illi ſupplicant, urbẽ ingredi oportere, ne quid militum intemperantia detrimenti committatur. Res in diem poſterum prorogatur, deditionem urbis ſibi fieri mandat. Decuriones & metu & promiſsis confuſi, quamuis non deeſſent, qui eam fieri prohiberent, tandem portas tyranno patefaciunt. Is ubi urbem ingreſſus, traditam ſpontè arcem accepit, omnes ciuiliùs ſe gerere mox edicit. At ubi Scythica multitudo opulentam ciuitatem circumſpexit, ne facilè quidem contineri potuit, quin barbaro more licentiùs uiueret. Vi nonnulli uti cœpere, pleriq́ꝫ rapinas primò furtim, mox paſsim agere: malo exemplo ſic alienam audaciam augere. dicere pleriq́ꝫ, inuitum hanc conditionem Atilam accepiſſe. exercitum in ſterili difficiliq́ꝫ regione uerſatum, licentiùs uiuere oportere. Contrà oppidani, uim & rapinas à principio iniquo animo ferre: rogare & obteſtari ſe, mitius agerent, iura pacis non ſine maximo ſcelere lædi poſſe. Intemperatum & petulantem hoſtem quum plerique in ędibus tolerare non poſſent, primò clàm mutuò ſeſe interficere: deinde ubi palàm id fieri cœptum eſt, ſumma in media nocte ſeditio ſuſcitatur, tumultuaria in urbe pugna conſeritur: utrinque multi cadunt, multi quoq́ꝫ cęcis ictibus ſuos interimunt. Experrectus Atila, quum tumultum ſedare non poſſet, ciues ab Vnnis obtruncari, cuncta miſceri ac diripi permiſit. È decurionibus magna manus quum in paruam claſſem fortunas, liberos & uxores redegiſſent, multis cæſis, ab urbis tergo ſoluere, in Italiamq́ꝫ traijcere. Qui inconſideratiùs ſe geſſere, partim in eo tumultu cæſi ſunt, partim letali uulnere ſaucij: nonnulli in latebris delituere. Illuceſcente die ciuitas Vnno militi in prædam conceſſa, rapinis incendioq́ꝫ uaſtatur. Hæc ubi è ſententia euenere, in Iapygiam Atilæ caſtra mota, ſaxoſam quidem regionem, gregibus tantùm uinoq́ꝫ pollentem, ubi Senia in primis obſidetur, à Senonibus Gallis dicta ac condita. È cuius conſpectu in Italia quoq́ꝫ Senogallia, ac Sena in Hetruria, eodẽ nomine prædita. Nam ex Gallis etiam Boij in Noricis, & Scordiſci in Myſia extitere. in funeſta nanq́ꝫ illa peregrinatione ſua, multa oppida condidere. Similiter ex Illyrijs Antariatæ, Ardei & Dardani, & è Thracibus Triballi fuere: ſi qua Straboni danda eſt auctoritas. Seniam nulla munitione præſidioq́ꝫ præditam, ſtatim occupant & diripiunt: pari calamitatę Orthopliniam, Rhegium, Lepſicam, & Tarpſaticam afficiunt. Vicos inter arduos montes olim reconditos uſquequaq́ꝫ diripiunt, incendio omnia abſumunt: uiri agreſtes aut cæſi, aut in ſeruitutẽ aſſerti: nulla ſenibus, quum inutiles forent, habita miſeratio. Ad Flauonam demũ, & Aluonam peruentum eſt, quæ Iſtriæ ſunt, finitimæ: & iſtæ quoque direptæ pariter & incenſæ. Nulla tunc fuit tam ſæua ab Vnnis exercitata crudelitas, quæ illorum rabiem explere potuerit. Corruit igitur Illyricæ Liburnicæq́ꝫ gentis elata ſuperbia, quæ ſæpe antea, florẽte imperio Romano, grauiter eſt attrita. Nam inter Arſiam ſyluã, Ticiumq́ꝫ amnẽ, per totũ maris Adriatici littus effuſa, regnãte Teutana muliere, populationibus & rapinis nõ contenta, ius adhuc gentium maiore facinore uiolare non erubuit. Quippe legatos populi Romani, qui ad coercenda eorũ latrocinia uenerãt, & de his qui deliquerant iure agebant, non gladio, ſed uictimarũ more, ſecuri percuſsit: conbuſsit præfectos nauium, & in contemptum populi Romani mulieris ultrò ſubiuit imperium. Quare continuò ſenatuſconſulto in Dalmaticam expeditionem Cn. Fuluius Centimanus mittitur, qui tractũ uniuerſum perdomuit: & ut cumulatiſsimis legatorũ manes inferijs placaret, in principum Dalmatarum colla ſecures ſtrinxit. Iterum, quum in bello Macedonico Perſes rex Illyricos pecunia conduxiſſet, ut Romanos à tergo diſtringerent, quia à fide populi Romani defecerant, ab Anitio prætore ſine mora ſubacti ſunt; deletaq́ꝫ Loſcordia, quæ caput gentis erat, ſtatim à cæteris fa-

cta deditio. Tale bellum antè finitum, quàm geri, Romæ nunciatum. Tertiò imperante Auguſto, quum ſyluarum occaſione latrocinia Dalmatæ frequentiùs agerent, hos incenſa urbe Delminio, ferè detruncauerat: poſt hæc Aſinius Pollio gregibus, armis agriſq; mulctauerat. deinde Vibio perdomandos Auguſtus mandauit. Qui ferum genus hominum, terram & aurum fodere coegit, Romano ærario obnoxium: ut gens auara in alienos uſus aurum parans, cumulatas auariciæ pœnas lueret. Populata incenſaq; Dalmatia, uniuerſoq; Liburnico tractu, Vnni mox Iſtriam, peninſulæ more in longitudinē excurrentem, atq; ne inferiore quidem urbium hominumq; præſtantia pollentem, inuadunt. Latè in agros excurrunt, uicos populantur, caſtella multa diripiunt, ingentem prædam abigunt, innumeram agreſtium multitudinem captiuam abducunt, inutilem ætatem cædunt. Iſtria maritimis exornata urbibus tota miſcetur: quam àb Iſtro flumine in Adriam effluente contra Padi oſtia, & à Danubio in Italiam diuertēte, plerique falſò cognominarunt: & præſertim Cornelius Nepos, etiam Padi accola: quum nullus è Danubio fluuius in mare Adriaticum fluere uideatur. Hac duntaxat ratione decepti, quia non procul à Tergeſte nauis Argo ſecundo flumine in mare deſcendit. Conſtat enim, nauim humeris alpina iuga traiectam, quo amne defluxerit. Argonautæ nanq; Iſtro, deinde Sauo, deinde Nauponro, cui ex ea cauſa nomen eſt inditum, inter Aemonam alpeſq; exoriēti, liquidò ſubiere. Polam in primis clariſsimam populi Romani coloniam, à Colchis olim conditam, deinde Iuliam appellatam, obſident. Indicto prælio, poſtero die oppugnare adoriuntur: pugna acerba committitur, qua perterriti oppidani, deditionem faciunt, ſubituri quæcunq; hoſti placuerit conditionem. Decuriones in foro obtruncati, cæteris data uenia. Vrbs demum antiquiſsima, ab his Colchis condita, qui aduerſus Medeàm miſsi, uotiq; impotes, ac fugæ deſperatione ſolliciti, Græcorū lingua exulum, Colchorum uerò Polam ædificatam ciuitatem (ut Callimachus ait) appellauerunt, Vnnorum furore corruit. Ne Parentium quidem cum Hæmonia immune relictum eſt, quando pari incendio abſumptum eſt. id oppidum à Romanis conditum. Omnes quoq; uici qui Phanaticū ſinum, à uæſaniente tempeſtate dictum, accolunt (nunc Carnarium, à Carnis montibus nuncupatum) eodem tempore populati. Mediterranea regio pariter incēſa eſt. Quin & Stridonis oppidum, à Gothis prius euerſum, quod in Dalmatiæ quondam, Pannoniæq; confinibus ſitum erat, diui Hieronymi reuerentia inſtauratum, ab Vnnis iterum incenſum eſt. Deinde ad Tergeſtam urbem feſtinatum, claram quidem coloniam Romanorum, centum & octoginta ſtadijs ab Aquileia remotam: quam paucis diebus expugnauit, diripuitq;. Punicum uino nobile caſtellum, traiecto Formione, cui nunc Ciſano nomen eſt, & Arſia flumine, ad Natiſonem uſque diſcurrit, & pagos oppidaq; paſsim ferro igniq; deuaſtat. Mox ad Aquileiam, animis tali ſucceſſu adauctis, ab Vnnis properatum eſt: quum facilè ſe urbem capturos eſſe ſperarent, quia cæterarum more præſidijs carere opinabantur. Neq; nòuerant illam Tranſpadanarum urbium quondam fuiſſe primariam, à Romanis olim conditam, haud ſecus ac incumbentibus barbaris impoſitam, quindecim milibus paſſuum à mari remotam, quam Alſa, Natiſo, Tarruſq; præterfluunt. Ad eam olim aduerſo flumine, onerarijs nauibus obnauigare ſolebant per Natiſonē amnē, plus ſtadijs ſexaginta. Gentes ad Iſtrū Illyricæ ad hoc ſubuehebātur emporium: quibus mos erat, maritimas merces uinum & oleum conuectare: illis contrà, mancipia, pecora, pelles. Extra Venetiæ fines in planicie ſita eſt, & ab ea flumine ab Alpibus defluente diſterminatur, per quod ad urbem uſq; Noreiam ſtadijs circiter mille & ducentis ſubnauigari ſolet: ubi Gn. Carbo, collatis aduerſus Cimbros ſignis, re infecta diſceſsit. Locus eſt, ut ait Strabo, ad purgandum aurum ſuapte natura nimis idoneus, nec minus quidē ad ferri fabricas. In ipſo quoq; ſinu templum Diomedis fuiſſe memorant, præſtantiſsimum cum amœniſsimo luco ædificium. Diomedis in Adriatico mari potentatum, non modò Diomedeæ teſtantur inſulæ, & quæ de Daunia gente, & quæ ad equeſtre Argos memoriæ prodita ſunt; ſed inſignes qui

apud Ve-

apud Venetos olim exhibebantur honores, quibus candidum illi equum immolare mos erat. Duo præterea quondam luci monſtrabantur, alter Iunoni Argiuæ, Dianæ Ætoliæ alter dicatus: in quibus feras referunt ita ſolitas manſueſcere, ut paſsim cerui cum lupis paſcerentur: canes hîc damis & leporibus dicto citius reconciliari fabulantur. Præterea fama eſt, quendam in faciendis uadimoniis fuiſſe ſtudioſiſſimum, eoꝗ́ officio celebrem effectum, iocis hominum carpi admodum conſueuiſſe: eundem incidiſſe in uenatores, qui irretitum lupum haberēt: ab his per iocum fuiſſe rogatum, an'ne pro lupo ſpontè ſe uadem ſtatuere uellet, ut illata ab eo damna perſolueret: quod ſi faceret, eos recipere, ſe continuò irretitam beſtiam dimiſſuros. Hunc pro lupo fideiuſsiſſe: emiſſum deinde lupum, ac maximum equarum armentum agitantem, nulla inuſtum nota, ad fideiuſſoris ſtabulum adduxiſſe. Eum recepta gratia, equabus lupi notam inuſsiſſe: & ex hoc Lupiferas appellaſſe, uelocitate magis quàm pulchritudine excellentes. Nomen & notam equarum, ſucceſſores generi ſeruaſſe: ex his nullam alienaſſe fœmellam, ut eis tantùm ſtirps ipſa perduraret: equinam hinc ſobolem pernicitatis miræ promanaſſe. Verùm ut ad ueriora perueniamus, imminente bello Macedonico, bellum cum Iſtris initum, quippe qui coloniam Aquileiam deduci prohibebant. Et eodem anno in agro Gallorum Latina colonia deducta. tunc florere Aquileia cœpit, quum Romani cum populis Danubii accolis bellum iniere. Ne illud quidem, ut Capitolinus ait, prætereundum eſt, tanta contra Maximinos fide Aquileienſes pro ſenatu extitiſſe, ut quum ad ſagittas arcuum nerui emittendas deficerent, è mulierum crinibus eos inſtaurarent. Quin & in marmoreo lapide id legitur inciſum, Imperatorem Cæſarem Auguſtum, Aquileienſium reſtitutorem, & conditorem. Viam quoꝗ geminam, à porta uſque ad pontem, per tyrones iuuentutis nouæ Italiæ ſuæ delectus, poſteriori longi temporis labe corruptam muniuit, atque reſtituit. Sed ad diuerticulum reuocetur oratio. Atila Aquileiam circummenſus, & magnitudinem urbis & munitionem admiratus, non modò tumultuaria oppugnatione, ſed ne diutina quidem obſidione facilè capi poſſe conſpicatur. Nam ubi in Italiam uētum eſt, Valentinianus maritimis ſuis urbibus ualida præſidia impoſuerat, Scythici furoris non ignarus. Aquileienſes quoꝗ ciues, ut expeditiùs ac tutiùs cum barbaro hoſte pugnarent, liberos, fortunas, uxores, & inutilem etiam ætatem in proximas inſulas exegerant. Acerrima tandem obſidione metropolis ipſa uexatur: contrà uerò, nec quenquam facilè patitur appropinquare. Sæpe interdiu, quandoꝗ noctu ex urbe in caſtra fiebat eruptio, cęſisꝗ́ complurimis clandeſtina recepτui ſigna dabantur: ars arte ſæpius utrinꝗ eludebatur. Neꝗ ęquo animo ſuos temerè mori patiebatur Atila: patētem feracem'ꝗ priùs agrū populatur, uicos & montana caſtella ſuccendit. In Foroiulienſes, cognomine Tranſpadanos, latè ac ſoli tā immanitate graſſatur. Ne temerè quidem id ab Vnno factum, ut præſenti crudelitate oppidanorum animos conſternaret, & ad deditionem adigeret. contrà illi liberis, uxoribus, fortunisꝗ́ leuati, neꝗ facilè cōmeatibus & pręſidiis carituri, ſuis freti uirib. bene ſperare, hoſtem animoſiùs expectare, irritare ſæpius, & dimicandi ultrò facere poteſtatem, tumultuario ſæpe prælio laceſſere, uigiles ſopitosꝗ́ ex improuiſo aggredi, & ne mediocre quidem hoſti quandoꝗ inferre detrimentum. Neꝗ tamē ad hæc Atila quieſcere: uereri ſæpe, ac idcirco grauiter angi, ne in primo Italiæ propugnaculo uniuerſa eius opera eluderetur. Quare ad artem aſtutiam'ꝗ ſuam ſe quotidie reuocare, excogitare quæcunꝗ expugnationi ſint uſui: turres ligneas circumerigere, munire pluteis, materiam undiꝗ ad complendam foſſam cogere, ſæpe admotis circùm machinis mœnia tentare, neꝗ unquam ſine magna ſuorum cæde redire. Neque ui, neꝗ adactis undique cuniculis, neꝗ quauis arte urbem capi poſſe ratus, fame duntaxat expugnare ſperabat. Ne quid aduerſo Natiſone à Romana claſſe ſubueheretur, aut à Carnis Noricisꝗ́ deferretur, animum intendit. Montium clauſtra occupantur, cuſtodiuntur oſtia fluuiorum, & omnes aditus obſtruūtur. Contrà nihilo ſecius Vnno prouidendum fuit, ne innumera multitudo, interceptis commeatibus, fame peri-

ret. Quare latiſsimè euagari cogebatur, & loca præſidio carentia longè diripere, ne qua cibariorum inopia laboraret. Item, ne dum Aquileiæ obſidione remoratur, ocio torpeat exercitus, aut factâ ſeditione ſoluatur, finitima interea oppida expugnat. Partem equitatus, & expeditos milites Tiliauētum amnem traijcere iubet. Concordiam perbreui occupat, diruitq́ꝫ, ne contemnendam quidem populi Romani coloniam. item Alcinumm, ore Rauennæ in palude ſitum: & Opitergium, uetuſti nominis oppidum euertit. Quæ quamuis poſtea inſtaurata fuerint, eodem tamen anno, quo Forum Popilij, à Longobardis deleta fuiſſe legimus. Ex Alcini ruinis Tortellum ædificatur. Tauriſiani, Querni, Foretani, Cogienſes, Varciani pariter affliguntur. Tauriſium Silus amnis diuidit, à Venetorum paludibus uiginti milibus paſſuum ſanè remotum: Alcinum uerò tribus milibus. Senſim tamen arctius Aquileia obſidebatur. Nam ubi caſtella multa ante portas ac circū erecta ſunt, nemo ex urbe prodire, neque inferre quicquam, aut efferre poterat: foſſa egeſta terra complentur. Iam ſub mœnib. conſtiterat hoſtis, & à mœnibus oppidani repellebantur. Secundus tunc annus agebatur, cum Carnis, Foroiulienſibus, cæteriſq́ꝫ finitimis latè ſubactis deletiſq́ꝫ, adhuc Aquileia obnixè reſtiterat. illudq́ꝫ omnibus certum erat, aut urbem tueri, aut cum ea pulcherrimè cedere: quoniam nihil Vnnorum ſeruitute miſerius reputabāt. Decem circiter hominum milia ſub urbe ceciderāt, & nihil adhuc obeſſe potuêre. Spem dun taxat in eo collocarant, ad extremum ita defatigare hoſtem, ut obſidionem deferre cogeretur. Necq́ꝫ ab Atila promiſsis ullis adduci potuêre, ut ſeſe dederēt: quibus non modò perſonarum fortunarumq́ꝫ incolumitas, & immunitas uectigalium offerebatur, ſed unicum tantùm obſequij ſignum poſtulabatur. Obſtinatius ad hæc obſtare oppidani, qui uanam Scythicam fidem & clementiam aliorum exemplo didicerant. In poſterum cum his Atila ſe benigniùs agere, captum qui fortè prodierit ultrò reddere: munerib. quandoq́ꝫ ſollicitare decuriones, & hortari ut aliquam patriæ ac ſuorum rationem haberent: dicere, præterea nullum ſibi ſubſidium, præterquàm ab hoſte, ſperandum. Ad hæc illi aures obſtruere, nihil prætermittere quæ ad propugnandam patriam pertinerent: cibaria uiritim diſtribuere, & ea quidem quàm parciſsimè: uitam pro ſalute patriæ pro nihilo ducere, & eo maximè, quando uxores, liberos & fortunas in Gradenſi inſula collocarant. Quum iam tertius elaberetur annus, diuerſus admodum Atila trahebatur: præſertim quum muſsitantes milites intelligeret, & ſeditionem inter uarias gentes facilè orituram nimium formidaret. Quin & plerique proceres de ſoluenda ad eum obſidione retulerunt, de qua nihil adhuc decernere uoluerat. Demum, quum urbis mœnia luſtraret, proſpexit ciconias, quę per domorum faſtigia nidos diſponere ſolent, ex urbe pullos educere, per pagorum culmina inſtaurare nidos, omnes certatim fugam capere. Captato extemplò augurio, ſuos principes acciri iubet: Conſpicite (inquit) proceres, quàm dextra nobis auſpicia dij dederint: qui ne magna cœpta temerè deſeramus, per auſpicatiſsimas aues è cœlo nos admonent. Vrbem diu obſeſſam, iamiam interituram, ciconiæ ecce relinquunt: in quanta rerum omnium inopia uerſentur hoſtes, euidentiùs oſtendunt: caſuras arces, periculo imminēte deſerunt, nobiſq́ꝫ imminētem uictoriam portendunt. Proinde eſtote bono animo, commilitones: quoniam hæc una dies, quod triennium in graui obſidione præſtare non potuit, cumulatè repēdet. Tuq́ꝫ Mars pater, & inuictiſsime Hercules, cæteriq́ꝫ dij, præſentia confirmate auſpicia: propiùs reſpicite gentem ueſtram, quam in flagellum populorum emigrare iuſsiſtis, à facinoroſiſq́ꝫ nationibus pœnas exigere uoluiſtis. Ego autem ſi ope ueſtra in Romanos uictoriam continuabo, pro referenda gratia, tertiam exuuiarum partem uobis ipſe uoueo, Martiq́ꝫ patri ex hoſtili ſanguine opimam hecatomben me facturum eſſe recipio. His Atilæ uerbis ſic omnium animi paſsim ſuccenſi ſunt, qui uictoriam dudum deſperarant, ut extremas cuique uires ſe oſtenſurum certum eſſet. Dato ſubinde ſigno, machinas urbi admouent: comparatis omnibus quæ huic rei uſui forent, ita obſtinatis pugnam animis ineunt, ut priuſquam in ſuam poteſtatem urbem redegerint, nunquam prælium deſerant.

Facto undique agmine,ita concuſſum eſt,ut temeritate potius quàm prudentia freti cunctationem nullam fecerint,donec mœnia conſcenderũt. Oppidani indomita hoſtium audacia conſternati,ne tot quidem è propugnaculis deturbare poterant,quot certatim pro ſe quiſq; ſubibant. Completa corruentium cadaueribus foſſa,& æquato iam aggere,plus hinc animo & obſtinatione quàm uiribus arteq; pugnatum: contrà illinc metu & deſperatione certatum. Inſtat hic & illic Atila,ſuos hortatur,inſtant iam uictoriam tranſigant: munera, coronaſq; murales, & æterna ſtipendia pollicetur. Prædam omnem militibus offert,opulentiſsimam eam eſſe,alteramq; Romam exclamat. Nunc cunctatius corripit agentes, nunc ſtrenuos & animoſos extollit: & modò Imperatoris, modò militis pro tempore ac loco gerit officium. Nihil eo die prætermiſit,quod fortiſsimi ducis eſſe uideretur. Dum oppidanos iam laborare cõſpicatur,captam ubique urbem exclamat. Ipſe ſumpto clypeo, adiectis muro ſcalis, cõſcendere nititur: quod ubi à cæteris ſpectatum eſt, tantus in urbem ubique factus eſt impetus,ut ultrà defendi nequiuerit. Rex à mœnibus prædam,cædem,incendium & ruinam exclamat. In urbe & publico & priuato prælio res agitur: frementes hinc uoces,miſerabiles illinc intonant ululatus. Aquileienſes ad unum cæſi omnes. Hos pulcherrimè mori,uiliùs alios cernere erat, mortem plerique laceſſendo carpebant, occurrebant fortiùs aliqui. Multi prædæ dulcedine allecti, dum per latebras incautiùs euagantur, miſerrimè cæduntur. Mulieres quæ ſuperfuerant,captæ omnes, & proſtitutæ ſunt:nulla honeſtatis,pudicitiæ, ætatis & clementiæ habita ratio. Ne ſexui quidem aliquid indultum. Diſtrahebantur paſsim uirgines, ingenuæq; matronæ, & pro hoſtis libidine uis cuiq; illata. Templa,uiæ,fora item publicè priuatimq; cædibus,furtis & rapinis omnia fœdari. Præ uirorum oculis uxores inceſtari, cædi ante ora parẽtum immaniſsimè filij,infantes matribus erepti parietibus illidi. Vaſtari omnia ferro & igni,cruoris riuos paſsim agi,extincta miſericordia,planctus ac cædibus omnia miſceri. At una præſtantis pudicitiæ matrona commemoratur, quæ à fœdo hoſte petita, dum in tecta fugit, ut eam tueretur, poſtquam non alia uia niſi morte impollutum corpus ſeruare poſſe cognouit, è ſummis ædibus in ſubiectum Natiſonem fluuium ultrò ſe præcipitem dedit:inter diuas non immeritò referenda, quando tam præclarum ſeruandæ pudicitię uniuerſæ poſteritati legauit exemplum.
Vrbem denique non prius reliquit, quàm anno Salutis quadringenteſimo quinqua 454.
geſimoquarto humi æquatam ferus Scytha proſpexit. Rem aliter geſtam plerique tradiderunt,rebus Italis aſſentari potius quàm ſcribere uera conati. Vtinam his artibus immanitas barbara fuiſſet eluſa. Dicunt enim, Aquileienſes fame ſæua laborantes ex triennij obſidione, hoc commento ſalutem ſibi inueniſſe: armatas per mœnia ſtatuas,quę cuſtodum ordinem mentirentur,ritè diſpoſuiſſe. Incautum hoſtem,proſpecta urbis munitione ſe ignauiùs egiſſe, ſæpe ſtationes excubiaſq; deſeruiſſe faſtiditum: ciues cum liberis, uxoribus & fortunis ex urbe clàm abijſſe, & in proximam inſulam, quam Gradum dicunt, confugiſſe. Vnum ſpe ſua fruſtratum & illuſum, ex ciconijs,quæ ſtatuis inſederant,cognouiſſe,occupatam mox urbem, deſertam inueniſſe fabulantur. Vtinam id uerius, quàm calamitoſius aſſerere liceret. Euerſa Aquileia,ita omnium Italorum animi cõſternati ſunt, ut pro mœnibus hoſtem inſtare reputarent:ac maximè Romani,qui non multo antè tempore direptam à Gothis urbem acceperãt,& nunc immanitatem plus quàm Gotthicam reformidabant. Quum Aquileienſe excidium in ſenatu relatum eſt, omnes uſqueadeò exanimauit, ut uita defunctis inuideretur, qui ex his malis diuina quadam commiſeratione præcepti uiderentur: uiuorum conditioni ultrò commiſerarentur, qui ad tam miſera tempora reſeruati forent. Silentium cum gemitu ſingultuq; aliquandiu celebratum. Valentinianus Imperator, diſsimulato parum metu, ne cæterorum exemplo ſuo animos conſternaret,patres rogare ſententias cœpit. Pauci cenſuere, quando nemo præ dolore uerbum facere poterat. E ſenatus tandem conſulto,res diuina apud omnia puluinaria,item iuſtitium,ſupplicationes ac luſtrum indicitur. Et quum ſuperiore anno ter-

ræmotus

ræmotus aſsidui & cometæ fuerint, item multa loca de cœlo tacta, uariaq́ꝫ portenta, expiandam urbem decreuêre: præterea delectum per Italiam paſsim habendum, & ingentes copiarum apparatus. Dimiſſo ſenatu, matronæ in forum prodeunt, patriæ, liberis, focis & aris proſpiciendum eſſe uociferantur. Suam & Aquileienſium calamitatem deplorant, ornamenta offerunt, & barbaris occurrendum exclamant. In urbe ubique fluctuatur & diſcurritur: tumultus ingens, & planctus exoritur. Ex patribus multi, qui de religione bene ſenſerant, Leonem pontificem maximum adeunt, quem ſanctiſsimum uirum eſſe norāt: ei Romanam ſalutem profuſis lachrymis commendant, ac ſimul obteſtantur, ut imminens Italis exitium deprecetur, ne'ue nutanti Eccleſiæ imperioq́ꝫ Romano deſit. In prophana Italorum facinora, præſentium malorum cauſas reijciebat Pontifex. Diuinam iram, purgatis mentibus, & orthodoxa fide placandam: IESVM Chriſtum optimum maximum pijs animis nunquam defuturum aſſeuerabat. Vniuerſa pariter fluctuabat Italia, & multi non modò Romani, ſed uarij Italiæ populi, ſi quò potuiſſent, ultrò emigraſſent: at hinc ab Vnnis, à Vandalis illinc, iſthinc à Gotthis inhibebantur. Senatus tamen conſultum omnes præſtare conantur. Dum Aquileienſi obſidione remoratus eſt hoſtis, Foroiulienſes & Carni, & uniuerſa ferè Venetia, Patauium uſque ac Vicentiam, populata paſsim & incenſa eſt. Venetici ſinus accolæ, ut in tanta trepidatione propriæ ſaluti conſulerent, in proximas paludum inſulas, quas confluentia flumina complent, emigrarunt: & præſertim Patauini quidam proceres in inſulam, cui poſtea Riuo alto nomen eſt inditum. Quin & maxima Patauini agri multitudo, in foſſam Clodiam, Medoacum Albiolamq́ꝫ confluxit. quod finitimorum exemplo factum eſt. Quippe ex Aquileia ad Gradatas aquas, non procul à continenti remotas: è Concordia Caprcolas, ex Alcino in ſex propinquas inter ſe inſulas, ea tempeſtate emigratum eſt. Quas à portarum amiſſæ ciuitatis nominibus, Torcellum, Maiorbium, Burianum, Maurianum, Conſtantiacum, & Amianum appellauêre. Tuta nanque confugia paluſtres inſulæ, ex congeſto influentium amnium limo confectæ, alternoq́ꝫ maris æſtu confirmatæ, neque multum inter ſe diſtantes, cōuenis præbuêre. Vnnici ad hæc incendij reliquiæ confugere, quæ circumfrementem adhuc hoſtem perhorrebant. A' principio è paluſtri materia, profugorum multitudo caſas facere, uictum piſcatura quæritare, Ichthyophagum ritu uiuere, quæque tumultuoſius agere, terram perinde ac perniociſiſsimam nouercam deteſtari. poſt Gotthorum eruptionem Vnnos perpeti, inſtare ſubinde alias barbarorum eruptiones. Quare ex hac profuga miſeraq́ꝫ gente, Venetorum conflata ciuitas, è paruo principio tanta ſumpſit incrementa, ut nunc mole ſua laboret. Ab anno Salutis quadringenteſimo quinquageſimoquarto, urbs præpotens & opulentiſsima ſumpſit initium: quæ niſi Atilam circumſtantium urbium euerſorem habuiſſet, nullum adhuc ortum inueniſſet. è multarum nanq́ꝫ ciuitatum excidio, mutato fato nimis effloruit. Ex Aquileiæ, Cōcordiæ, Alcini, Paduæ, Opitergij montis, Silicis, Heracliæ, Aquilij, Gradus, Capreolarum, & Laureti reliquijs planè conſtat. Et quum nō parua ex parte è Romano ſanguine cōſtet, tantum è priſca Romanorum nobilitate refert, ut citra inuidiam cæteris iure poſsit anteferri. Cui nullum reformidare fas eſt excidium, niſi aut inteſtinis factionibus, cæteræ'ue Italiæ cōiuratione uexetur: aut Vnnorum bello, quo quondam ſumpſit initium, eodem ſanè ſibi quærat excidium. Quibus quidem malis ſi rectè proſpicere poterit, nemini profectò addubitandum eſt, quin eorum imperium ad orbis uſque finem ſit omnino perdurat urū. Sed de his hactenus. Ad Paduam ferus hoſtis caſtra mouit, urbis nomine percitus: quam etſi munitiſsimam eſſe noſſet, tamen commeatuum inopia laboraturam: quando eius agrum triennio diripuerat, diu reſiſtere non poſſe ſperabat. Neq́ꝫ etiam ignorabat, relicta tantùm ualidiſsima iuuētute, cæteros imbelles cum ſacris & fortunis paluſtres inſulas occupaſſe, ut hoc tantùm effugio ab Vnnica ſe feritate redimerent. Vrbs tandem celebris & uetuſta obſidetur, à Troianis & Henetis Antenore duce condita, populo quondam Romano fidiſsima ſemper habita. Nam in difficillimis rei-

mis reipublicæ temporibus, pecunia ſemper & armis iuuit. Et quum noui populi in colonias deducerentur, non eo quo cæteræ modo, Paduam eſt deducta colonia. Siquidem Paduanis ius Latij datum eſt, quo in comitijs Romæ ſuffragia reddere licebat. Tyberij tempore, quingenti equeſtris ordinis uiri in ea cenſi ſunt: antiquis uero annis centum & uiginti militum milia miſiſſe conſtat. Quanta uirorum probitate & artium bonitate floruerit, magnitudo cum aliarum rerum, maximo apparatu Romam miſſarum, tum uero pannorum & ueſtimentorum uaria mercatura declarat. Vetuſtiſsima quoque Iouis æde celebrata: cui ſpolia de Cleomenis Lacedęmonij uictoria Patauium relata, affixa fuêre: quam ibi fuiſſe putant, ubi nunc ſuperbiſsimum diuæ Iuſtinæ templum, ut lithoſtrata quotidie ibi inuenta teſtantur, intuemur. Nec minus quidem hæc uiris fortunata cenſetur: quando Titum Liuium, Romanæ hiſtoriæ parētem: item Voluſium, Stellam, & Flaccum poetam præſtantiſsimum genuit. Agro prædita feraciſsimo, quam montes uineis oliuetiſq; conſiti, & præſertim Euganei, quæ præſtantia uina proferunt, circumſpectant. Et quando Romanorum colonia fuit, tantum Romanæ nobilitatis & gloriæ retulit, ut cum florentiſsima quaq; Italiæ ciuitate conferri poſſet. Quod eo magis Atilæ animum irritabat, ut tanta urbe potiretur, quoniam alteram Romam ſibi expugnare uidebatur. Quum paucis acri obſidione diebus eam uexaſſet, oppidani fame adacti, ut ſaluti conſulerent, ſeſe Vnno dedidêre. At is urbe potitus, quando ſe Dei flagellum eſſe reputabat, nullam fœderis rationem habuit. Vrbem cum exercitu ingreſſus, cuncta hoſtili more populatur, & incēdit: curiam & theatra diruit, atria quæq; cum templis ſuperbiſsima ſubuertit. in uiros reliquaſq; fœminas pari feritate ſæuitur: præda quoq; ingens exportata. Euerſa tunc Padua, ſcriptores cæteri, qui multo elegantius iſta ſcripſêre, Vicentiam, Veronā, Mediolanū, & Ticinum, quam Papiam dicimus, Scythica caſtra mota eſſe tradūt: & per Tranſpadanā ſemper regionē iter factum. Poſt hęc ad Mincium amnem ſtatiua habita, ut inter amicos, an ne recta Romam contenderet, ſanè decerneret. Contra Vngarici Annales referunt, qui ut maiorem ſibi gloriam uendicent, dum Atilam ſui regni autorem extollunt, Rauennam, Ferrariam nondum exiſtentem, cum plerique Ciſalpinæ Galliæ oppidis, Patauino exitio adiecêre. Ad gloriam Atilæ, nobilitatem urbis nimium pertinere reputabant, quippe quam à Theſſalis Græci conditam fuiſſe perhibent. Qui quum Tuſcorum iniurias tolerare non poſſent, ex Vmbris quoſdam ultrò populos aſſumpſêre, qui ædificatam urbem incolerent: ipſi uerò in ſedes patrias rediêre. Ex noſtris aliqui Sabinorum oppidum e Liuij dicto fuiſſe conijciunt. Hanc Tyberius imperator, ut in porta aurea ſculptum eſt, muro cinxit. Ferunt ergo Vngari, ea tempeſtate Ioannem urbis antiſtitem, fuiſſe Ariana perfidia infectum, & Apoſtolicæ ſedis hoſtem pronunciatum, cui aqua & igni fuerat interdictum: qui ſe pontificem cum duodecim cardinalibus Romano more ſtatuerat, & ad ſuſtentandam dignitatem multum ſibi auri fortè congeſſerat. Hūc etiam infulatum, pontificio habitu cultum, cum uniuerſo collegio ſacerdotum aduentanti Atilæ occurriſſe, procidiſſe ad pedes hoſtis, & patriæ ruinam fuiſſe deprecatum: gratum detuliſſe obſequium, & populum eius imperata facturum promiſiſſe. Deinde monuiſſe regem, ut opinionem in fide ſuam ultrò ſectaretur, & in cæteros Chriſtianos irrueret: quod ſi faceret, ſe talem operam daturum, ut ſine ullo periculo Italiam pariter & Africam ſubiugaret. Ad hæc Atilam magis Imperij ſpe, quàm fidei gratia exoratum, reſpondiſſe, nefas eſſe humillimè ſupplicantibus non ignoſcere: neque dedecêre, potentem uirum humanitatis, ut res poſtulat, habere rationem: quando ab homine nil humani foret alienum. At in tempore humanitatis & dignitatis ſimul habendam eſſe rationem: quia altera ſine altera, pro ſeruando decore, cōſiderari non poteſt. Proinde ut utriuſque & rei & dignitati conſulatur, ſe oblata deditione ita contentum, ut calcanda portarum oſtia in limine deponantur, honorificus ac tutus ſibi ſuoq; exercitui aditus pateat, aliter nunquam deditionem admiſſurum. Rauennates, quamcunq; conditionem ille detuliſſet, ne dum iſtam (ne omnes perditum irent) lubentiſsimè

bentiſsime accepiſſe: crates factos cõtinuò, ferreosq́; poſtes humi ac in limine depoſuiſſe, liberum cum maxima humilitatis ac fidei oſtentatione feciſſe aditum. Exercitum per mediam urbem ſine alicuius detrimento traieciſſe, ipſum pro arbitratu ſuo in urbe permanſiſſe: mox Flaminiæ partem, & Ferrariam cum Liguria inuaſiſſe. quod apud cæteros inuenire non potui. De Rauenna nihil dixerim: quando Ioannem nominat hæreſiarcham, ex nomine aliquid oritur coniecturæ. De Ferraria & Liguria nihil affirmarim: quia Ferraria non modò non erat oppidum, ſed ne pagus quidem: & Vnnos in Liguria nil legerim fuiſſe demolitos. Ticinum & Mediolanum uſque furor ille graſſatus eſt. Cæteri uerò ſcriptores, poſt captam Paduam, non Rauennam, ſed Vicentiam & Veronam, Atilam obſediſſe ſcribunt: quibus auctoritate magis credere cogimur. Vicentia nanque ad Meduacum amnem ſita, à Gallis unà cum Mediolano, Brixia & Verona condita, qui urbem Romam ceperũt: Palæmone grammatico inſignis. Meduacum, nunc Bachilionem appellamus. Trans Meduacum Vnni poſuère caſtra: quibus perterriti Vicentini, deditionem poſt triduum fecère: quam etſi fecerunt, nihil tamen ea profeciſſe uiſi ſunt. Hoſtili nanq; more, non modò ſpoliati, uerumetiam immaniter cæſi, pulcherrima quæque ædificia ſubuerſa. Mox ad Atheſim uſque diſcurſum: obſeſſaq́; Verona urbs clariſsima, & Gallorum quoq; ædificium, nobiliſsimo adhuc theatro illuſtris, quod præterquàm Romano, nullis alijs cedere audet. Item uiris fortunata doctiſsimis, Æmylio Macro, Catullo, & utroq; Plinio, cui tantum debet Latina poſteritas. Hæc ciuitas, ubi neque profuturam deditionem eſſe, neq; aliò tutiùs confugere poſſe, quàm ſe urbe tueri arbitratur: barbaricum tandem furorem experiri, & in patriæ defenſione fortiter cadere maluit, quàm deſertis focis & aris palantes fugere, inter fugiendumq́; per agrum & pagos pecorum more trucidari. Vrbem pro uirili parte iamdiu muniuerãt: quod eo ſtudioſiùs fecère Veronenſes, quo pernicioſiſsimum magis appropinquabat exitium. Commeatus undiq; conuexerant, ut ingentem hoſtium multitudinem mora ac fame cõficerẽt. Sed poſtquã ter quaterúe oppugnari cœpère, & pugna quidem perpetua, facti mox pœnitẽtia ſubit. Nam murorũ laxitate, & multorũ fuga, qui in tanto tumultu urbi ſe ſubtraxerãt, maximis Vnnorũ uirib. obſtare non poterant. At quando imminentẽ mortem ſibi propoſuerãt, nil noui accidere poterat, quod cõſternaret incautos. Inter obſidendum, & excurſionibus nihil remiſſum. Longè latéq; populatur ager, incenduntur pagi, præda ingens ex Alpibus Rhæticisq́; montibus agitur. Mantuanus & Cremonenſis ager paſsim diripitur, ad mœnia uſq; diſcurſatur. Mantuani paludibus ſe tuentur, Cremonenſes miſeriùs agunt. Traiecto Mincio, Cremonenſes & Cenomannos pari modo ſollicitant. Brixiani munitionem urbis ſtudioſiùs curant: hoſtem quotidie portis inſultantem, & inter Padum Alpesq́; diffuſum proſpiciunt, & perhorrent. À Veronẽſibus pendent omnes: qui ſi reſtiterint, pari ſe fortitudine propugnare nõ diffidunt. At illi poſtquam ſe fruſtra ob rerum inopiam obſidionem ſoluendam ſperare cõſiderant, de facienda deditione decernunt. Fit ſenatus cõſultum, ut per legatos ab Atila pacem cum uenia petant: quacunq; pacem dederit conditione mercentur, & accipiant. Poſtero die oratores miſsi redeunt, nihil præter ciuium incolumitatem ab Atila implorare potuiſſe: tertiam prædæ partem eum referũt Marti ac Herculi parẽti optimo uouiſſe, reliquam promiſiſſe militibus: neq; tantam gẽtium multitudinem ſine præda poſſe uiuere, urbem cum ciuibus intactam præſtiturum. Dedunt ſe ciues, patefactis portis Vnnum cum exercitu excipiũt. Qui ubi in medio foro cõſtitit, prædam (præter eam quam uouerat) omnem militi cõceſſit. Ad rapinas pro ſe quiſque ſe cõuertit, cum fortunis uirgines ingenuæq́; matronæ rapiuntur, fruſtra promiſſorum obſeruãtia poſtulatur. Dum uiri uxores cum liberis à raptu uindicare conantur, Scythicam in ſe feritatem irritare occœpère: at ubi in eos arma cõuerſa ſunt, tot in eo furore trucidati ſunt, ut mediocris pars euaſerit. Argentea & aurea, gemmataq́; deorum ſimulachra, uaſa & ornamenta cætera paſsim direpta, multa ædificia incenſa ſunt. Theatro pepercère, operis nobilitate placati.

Quum

Quum fumantem Veronam Mantua Cremonaq́ proſpiceret, quarum altera ab Hetruſcis cōdita, altera uetus Romanorum colonia fuerat, ingenti utraq́ trepidatione quatiebatur. Brixiam tamen caſtra mota ſunt, & Cenomāni longè lateq́ populati, abacta cum hominibus pecora promiſcuè cędebantur. Iam ingenti prędā oneratus erat Vnnus, tot nobilium urbium exuuijs ditatus, dum ea oppugnatur. Bergomenſium ager infeſtatur, diripitur, & incenditur. Bergomum cum Brixia à Gallis conditum eſt (ut uult Trogus) qui Romam occuparūt. Aliter ſenſiſſe uiſus eſt Cato: quippe qui ex Orombinorum ſtirpe Bergomum & Comum promanaſſe tradidit. Cornelius Alexander eam gentem coniectura nominis, Græcam fuiſſe affirmat, utpote cui à montium accolatu nomen eſt inditum. Cæcilius quoque poeta Comenſis fuit. Deinde Comum colonia fuit mediocris: ſed Pompeius Strabo, Cn. Pompeij pater, in eam colonos reſtituit, quam incumbentes Rheti latè uaſtauerant. Cn. Scipio tria hominum milia inſuper adiecit. Diuus deniq́ Cæſar, quinq́ inquilinorum milia ad inhabitandum deduxit. Ex his quingenti illuſtriſsimi fuere Græci, quos ciuitate donatos, in habitatorum numero deſcripſit: neq́ ibidem domicilium habuere, ſed relicto nomine oppido, Nouo comenſes oppidanos uocauere. Huic quum finitimus ſit Larius lacus, ab Ada fluuio auctus, miram piſcium ubertatem oppido affert. Omnes igitur Comenſes & Bergomates, uno tempore ab Vnnis infeſtati. Sed Brixia cum Bergomo in deditionem accepta, uno eodemq́ tempore populatur, & incenditur. Poſt hæc Mediolanum, urbs populoſiſsima, non minus opulentia & uetuſtate, quàm omniū artium uarietate conſpicua, Vnnos allexit. Hæc, ut Græci memorant, quamuis non modò quondam Inſubrium, uerumetiam a dauctis deinde rebus totius Galliæ metropolis eſt habita: uicum tamen à principio fuiſſe aiunt. Multi nanq́ populi, qui priſcis temporibus ex ulteriore Gallia in Italiam emigrarunt, nobiliſsimarum urbium feruntur auctores, ſi Catonis auctoritatem iure obſeruauerimus. E Gallis enim Tranſalpinis profecti quondā Vertamacori, Vocontiorum Nouariam condidere: Leui ac Marici Ticinū, Laudemq́ Pompeij: Cenomanni Comū, Bergomū & Liginiforum. Iiſdem quoq́ temporibus Boij, Padi ac Rheni fuere accolæ: ſed multo poſt tempore à Romanis eiecti, circumiacentes Iſtro locos cum Tauriſcis habitarunt, bellumq́ aduerſus Dacos ad interitum uſque geſſere. Inſubres deniq́ Mediolanum ædificarunt, & optimis uſqueadeò auſpicijs, ut in hodiernum uſq́ diem totius Galliæ principum regia & metropolis eſſe uideatur. Quam aliqui parum doctè, quia in medio amnium Padi, Adæ, Ticini & Vmbronis ſita ſit, nomen hoc ſortitam fuiſſe reputarunt. Inſubres namq́ à principio, quā è Gallia Tranſalpina prodierint, patrium ſecum adduxere nomen. Multę hoc urbes in Gallia nomine dictę ſunt. Vnum in Gallia Lugdunenſi Mediolanum eſt: in Aquitania ad Oceani littus, alterum: tertium, ultra Rhenum à Gallis quoque conditum, Phryſijsq́ finitimum: quartum in Aſia, nulli fluuio proximum. Et ne per alia euagemur, hoc cæterorum præſtantiſsimum, in Tranſpadana regione ſitum, quod primò ab Inſubribus conditum, deinde à Gallis, qui duce Brenno in Italiam eruperunt, urbemq́ Romam cepere, mirificè adauctum, uel ex pagis in urbem redactum eſt. Vniuerſam à primo regionem Inſubres incolebant, qui è Tranſalpinis prodiere: & quum Alpium accolæ forent, animorum ferocia & ſtatura plus quàm humana præſtabant: in primo congreſſu uehementiſsimi, mox ubi prælio incaluerant, niuium more laxabantur, & abibant in ſudorem. In Romanos arma ſumere auſi, Britomaro duce, ſe non prius balthea ſoluturos, quàm Capitolium aſcendiſſent, ſponte iurauerant. Quos ubi Aemylius ſuperauit, ut iuramenta præſtarent captiuos Romam duxit, ductosq́ in Capitolium ſubinde diſcinxit. Redintegrato cum Romanis bello, Ariouiſto duce, ex hoſtium exuuijs ſuo Marti torquem aureum uouere. Sed Capitolinus Iupiter eorum uotum intercepit, quandoquidem Flaminius de torquibus eorum aureum Ioui trophæum erexit. Viridomaro rege, Vulcano quoq́ Romano arma uouerant: ſed fruſtrata eos uota aliò cecidere. Cęſo nanq́ rege, Marcellus, tertius poſt Romulum, Feretrio Ioui

opima ſpolia retulit. Inſubres igitur, anno ab Vrbe condita quadringenteſimo ſexageſimo, in ditionem populi Romani peruenere. In eorum agro Mago frater Hannibalis uulneratus eſt, & in Corſica obijt, dum in Africam per legatos reuocatus, nauigare contendit. L. Furius prætor Romanus, Inſubres rebellantes, & Hamilcarem Pœnum in ea parte bellum molientem, acie uicit. Cæſoq́; Hamilcare, trigintaſex hominum milia in eo prælio deſiderata. Cornelius Cethegus conſul, Gallos Inſubres fudit, fugauitq́;. Paulo poſt L. Furius Purpureo, & Cl. Marcellus, Boios & Inſubres ſuperarunt, Marcellusq́; clarum de his triumphum egit. Deinde Mediolanũ per annos circiter quingentos pacatiſsimum fuiſſe ferunt, & uſq; adeò floruiſſe, ut eam urbem Romani ſępe principes, quo ad per occupationes licebat, inhabitarint. Statium Cæcilium, clariſsimum comœdiarũ ſcriptorem, & contubernalem Ennij, Inſubrem fuiſſe, auctor eſt Euſebius. Quũ igitur per tot ſecula Mediolanenſes illuſtres eſſent habiti, eo magis Vnnorum animos incendebant, quo nobilitate ac opibus præſtantiores eſſent. Exiſtimabat namq; Atila, expugnato Mediolano, quod Gallicæ gentis caput erat, cętera ſe facilè conſequuturum: atq; non minus inde laudis relaturum, quàm ſi Romam urbem occupaſſet, Gothorum manibus exinanitam. Motis repentè caſtris Inſubres inuadit, ampliſsimamq́; urbem acerrima obſidione circumuenit. Luſtrato urbis ambitu ac tractu, & laxitate ſuburbiorum, ſe cõtinuò eam ciuitatem inueniſſe cognouit, quæ uniuerſum ad obſidendum facilè Scytharum laſſaret exercitum. Rei magnitudinem admiratus, remiſsiùs cum Mediolanenſibus agere cœpit. Nam munitiſsimam frequentiſsimamq́; urbem, uiribus facilè capere non poſſe intelligebat, & fame eam ſine communi malo conficere non poterat. Populata nanq; regione Tranſpadana, ſæua annonæ caritate tota Gallia laborare cœperat. Quare ibi non diutiùs eſſe, ſed caſtra ſæpe regionatim mutare cogebatur hoſtis, ne ingruente fame abſumeretur exercitus. Quin & ab inuadenda Liguria non tam locorum aſperitas, quàm inopia commeatuum remorabatur. Itaq; Mediolanenſes per præconem alloquitur, & hortatur ſponte ſeſe dedant: quod ſi fecerint, perhumanũ eos dominũ inuenturos pollicetur. Mediolanenſes quid agerent haud facilè decernebant, aliorum exempla ab omni conditione deterrebant, nulla ab hoſte fœdera ſeruari rumor erat: & longa populum frequentiſsimum obſidione, ad diram famem redigi poſſe non ignorabant: aliqua tamen in deditione uitæ ſpes inerat, quæ ad patres relata, ſenatus repentè conſulto affirmatur. Poſtero die ad Atilam legatos mittunt, qui ſenatus populiq́; autoritate deditionem, ut clementiorem hoſtem inueniant, honorificentiſsimis uerbis faciunt: Quam poſtulaſti urbem, obſequiumq́; noſtrum, rex Atila, ecce ſpontè deferimus, quãdo te ampliſsimum terrarum dominatorem, & terrorem gentium diuino numine creatum intelleximus. Repugnantia cuncta proteris, ſuperbos deprimis, & difficillima quæque ſuperas. Cedunt Atilæ omnia: & eò redacti ſunt potentatus humani, ut beatus hac tempeſtate is dici queat, qui à tanto hoſte ad faciendam deditionem exhortetur. Si tibi omnia iubente fato cedunt, cedent quoque Mediolanenſes, & ſpontè ſe dedent. quod non modò neceſsitate imperante, ſed impellente ſtudio faciunt: ne deſtinatam è cœlo tibi gloriam remorẽtur, néue iuſtum mox exitium ſubeant, pertinaciæq́; debitas pœnas expendant. Extremę nanq; temeritatis & ſtulticiæ eſt, diuino nutui reluctari, fataq́; intercipere, & præſertim tua, quæ uel inconſideratiſsimo cuique nota eſſe debent. Illyricum, Myſias, Thraciam, Macedoniam & Achaiam diripuiſti: Rhætos & Noricos ſpoliaſti: Germaniam cum uniuerſa Gallia igni ferroq́; uaſtaſti: munitiſsimas Adriatici maris urbes euertiſti. Iſtria, Venetia, & uniuerſa ferè Tranſpadana Gallia populata, fumat adhuc: cæteri Itali præ tanta trepidatione, cæterorum exemplo deterriti, de relinquenda Italia decreuiſſent, niſi ſupero inferoq́; mari, ac montium circumſeptu occluderẽtur. Proinde ne uictoriæ tuę deeſſe uideamur, ſenatus populiq́; Mediolanenſis nomine urbem, homines, & fortunas ultrò dedimus: & admodum erubeſcimus, quòd ueluti dominus pientiſsimus iam futurus, nos officio pręueniſti; & uti amicos, ne ſeueritatem tuam experiremur,

riremur, monuiſti, ut deditionem continuò faceremus. Quare gratias Maieſtati tuæ ſemper habebimus, ſupplicantes quãto poſſumus affectu, quando de uoluntate tua non uereremur, ut edicto milites cædibus, rapinis, cæteraq́; ui inhibeantur, focis & aris parcant, inuiolatamq́; matronarum ac uirginum pudicitiam ſeruent. Quod ſi Maieſtatem tuam exorabimus, nunquam officio meritisq́; uincemur. Non modò præſentis, uerum etiam abſentis tui imperium ſummo ſtudio uiribusq́; tuebimur: & in utraque fortuna tam gratum tibi ſemper obſequium præſtabimus, ut pro peculiaribus ſocijs nos habendos eſſe cenſueris. neq; plus fidei in Vnnis, quàm Mediolanenſibus planè reperies. Nec Maieſtatem quidem tuã dedecebit, Mediolani regiam ſtatuere, quam fœcundiſsimam omnium artium officinam omnes iurè nuncuparint. Atque fidem noſtram expertus, non minus hanc quàm Sicambriam amabis, & excolendam eſſe reputabis. Quamobrem urbem tibi deditiſsimam, Maieſtati tuæ non indecorem futuram, cum optimis auſpicijs exoptatus adi. Accipe bono animo Ciſalpinæ Galliæ regnum, metropolimq́; dextro pede ingredere, non plus diuino quàm noſtro iudicio nunc oblatam. Quam ut tanquam regiam patriamq́; ſedem tractes, quando in tua manu omnia collocamus, iterum iterumq́; deuotiſsimè ſupplicamus. Perorantibus legatis, diuerſus Atila trahebatur, utrũ potiùs faceret: an ſuauiſsimis uerbis placatus, cum ciuibus benigniùs ageret: an uerba daret, urbẽ mox aditam populaturus. Quum rerum opulentia ab omni regem humanitate diuerteret, perfidia pudorem ſuſcitabat, ſtudioſaq́; liberaq́; deditio ab omni fraude uindicare conatur: tandem dum pudori ac utilitati ſuæ conſulit, libenti animo, hilariq́; uultu deditionem factam ſe accipere oſtendit, ciuitatem cum fortunis incolumem præſtiturũ pollicetur, nil preter ius Imperij à Mediolanenſibus unquam petiturum. Expeditionem ſuam imperandi & non populandi gratia fieri: ſeq́; gloriæ, & non prædæ cauſa militare ſignificat: quorum alterum latronis, Imperatoris contrà glorioſi eſt alterum. Rapinas, cædes & incendia in obſtinatos & rebelles iure quandoq; permitti. Proinde omnes bono animo eſſe iubet, ſpe ſimul & promiſsis onerat, indulgentiſsimum eis dominum futurũ aſſeuerans. Legati cum lætitia dimittuntur, omnia urbi tuta ac integra fore nunciant. Inſequenti die portas aperiunt, grato Vnnos animo excepturi. Princeps ſingulari pompa ingreditur urbem: exercitus longiſsimo agmine per urbem tranſijt, in caſtris noctem ex edicto acturus, ne qua primo impetu uis cuiquam inferretur. Centuriones tantùm, & præfecti cum ueteranis, & cohortibus prætorianis, præ tutela principis in urbe permiſsi, totus ille dies in pompa tranſuectationis actus eſt. Poſtero uerò cum decurionibus Atila urbem luſtrat, pulchritudinem ac ædificia admiratur. Templum Iouis longa religione celeberrimum percurrenter adit, ibiq́; Ioui Martiq́; ritè litauit: omnia artium genera circumſpectat, & obſtupeſcit, atque ex his facultatum magnitudinem conijcit. Reuerſus in arcem, auaricia nimia æſtuare cœpit, ſecum cogitans, non ad exornandam, ſed delendam Italiam ueniſſe: Imperium ſibi in Pannonia ſtatuiſſe, hac tantùm urbe totum exercitum ditari poſſe: immò Mediolanenſiũ uires ſibi formidoloſę uidebantur. Quare dum ſe inſequenti die exercitũ recenſere uelle diſsimulat, clàm per præfectos legionum, & qui in urbe pernoctauerant, agit, ut diſpoſitis per urbem ſtationibus, futura nocte incendia moliantur, ciues inuadant, & omnia populentur. Quod ubi fieri cœptum eſt, acerrimè tota nocte pugnatum eſt. Primores urbis impoſitis è domo præſidijs ſe tuebantur, atria multa fuerant nobiliſsimæ cuiuſq; inſtar arcis. Aſt ubi dies illuxit, quum plebeij paſſim direpti cæderentur, & in multis locis incendia ſæuirent, tandem decuriones omnes capti, partim cæſi, partim benigniorem hoſtem nacti, magna ſe pecunia redemerunt. Raptæ cum matronis uirgines. Et quamuis in fortunas & decuriones ſæuitum eſt, illuceſcente die aliquanto remiſsiùs actum eſt, cædibus & incẽdijs ex edicto finis illatus. Multæ ingenuæ mulieres uiris redditæ, populus aduectis commeatibus, aliquantulũ ex illatis calamitatib. reſpirauit. Vrbs quamuis grauiter eſſet afflicta, non extremo tamen abſumpta eſt incendio. Atila ſe per edictum excuſauit, id ſe inuito ac

inſcio factum: libidinem tantæ multitudinis, & cupiditatem haudquaquam facile contineri poſſe. Dum hæc Mediolani aguntur, interea Ticinum mandat obſideri, agrum diripi, & finitima quæque uaſtari. Eam nanque urbem haud parui momenti eſſe nouerat, quam nunc Papiam dicimus, à præfluente amne nominatã: quanquam Plinius à Lenis & Maricijs (ut paulo ſuprà ſcripſimus) conditam eſſe tradidit, qui Tranſalpini quoq; populi fuere. Nonnulli tamen, quo tempore Hannibal in Italiam uenit, eam nondum fuiſſe, ex Liuij ſcriptis planè conijciunt. Nam quum Scipio Padum traiecit, & ad Ticinum amnem caſtra mouit, & quum utrinque accenſi militum animi forent, Romaniq; ponte Ticinum iunxiſſent: tunc ſi Papia Ticinum'ue fuiſſet, aliquam de urbe Liuius mentionem feciſſet, neq; Romani pontem feciſſent, neq; facto caſtellum impoſuiſſent. Nunc ſub Sphorciadum imperio florentiſsimam eſſe conſpicimus, eamq; præ cęteris arx nobiliſsima, Carthuſienſium baſilica inſano ſumptu facta, literarumq; gymnaſium mirificè nunc excolit. Atila Mediolanenſium pręda onuſtus, Ticinum cum reliqua parte equitatus ſubinde conceſsit, ad Padi præfluenta ſitum, duodecim milibus paſſuum à Mediolanenſi urbe remotum. Ticinienſes parem fortunam ſubituri, in tanta rerum omnium perturbatione, quid potiſsimùm agerent, neſciebant. Vrbem puſillanimitàtis infamia deſerere noluerant: facultates cum uxoribus ac liberis quò potiſsimùm mitterent, ignorantes, honeſtiùs ac tutiùs in urbe manere, & tueri patriam reputarunt. Neq; ullus eis locus ſuccurrebat, qui propria ſede tutior eſſe uideretur. Quũ agrũ ac pagos crudeliter ab Vnnis circùm diripi, incendio prædisq; uaſtari proſpiciunt, indignatione ſimul & deſperatione obdurati, poſtulatam ab hoſte deditionem abnegant: rati admodum eſſe indignum, priùs quàm de deditione agatur, ſuburbana cum agro uniuerſo immaniter diripi, homines cum pecorib. omnes abigi: alios ad ſeruitutem, ad mortem alios, pro Scythica feritate peti. Proinde generoſi optimatum animi, ſi res ipſa tulerit, cum patria ſimul interire magna ex parte decernunt. Contrà plebs, nobilitatis inuidia, & cupida nouitatis, cui cum exiguis fortunis exigua quoq; ratio ineſt honeſtatis, quum in plebeios Mediolani haudquaquã ſæuitum cognouiſſet, aperta ſeditione aduerſatur, populi cõmodo & ſaluti cõſulere clamat oportere. In tanta tempeſtate ſatis eſſe, ſeruare uitam: ſi neceſsitas coegerit, nullam fortunarum rationẽ eſſe habendam: ſi quid patres obſtinatiùs egerint, ſe facta ſeceſsione à mœnibus, deditionem facturam interminatur. Ad hæc Atila omnes urbem circumuenire, ac magno impetu inuadere ex edicto iubet. Teſtudines & arietes mœnib. admouẽtur, adiectis mœnia ſcalis ſubeunt. Tumultus in urbe ingens excitatur: aliqui dedendam urbem, propugnandam contrà alíqui exclamabant. Qui in propugnaculis diſpoſiti erant, partim remiſsiùs agere, & facere deditionem: contrà aliqui acerrimè obſtare, & deturbare à mœnibus hoſtes. Quare extemplò Vnni ingreſsi, urbe potiuntur: apertis portis, rex equo inuectus, cum magno plauſu à plebe excipitur. Optimates partim latebras, partẽ apertam fugam petunt: principis edicto, intellecta re, maxima ex parte cæduntur: raptæ cum uirginibus matronæ, ac bona omnia populata. In plebem benigniùs actum: templa donatiuis, precioſis ſimulachris, gemmatisq; ſcyphis, pari feritate ſpoliata. Liguriam, qui tempora iſta ſcripſerunt, Tranſpadana regione potitos Vnnos inuaſiſſe non referunt: quando regionem illam & commeatuum inopia, & aſperitate locorum plurimum laborare cognouerant. Et nulla re magis quàm potiundæ utilitatis ſpe bellum initur, initumq; ſeruatur. A' Liguſtico igitur tractu, Alpibusq; difficillimis ſe abſtinuere Scythæ, ubi parum cõmodi, & difficultatis plurimũ ineſſe, ab exploratoribus intelligebant. Ad Mincium amnem caſtra reuocata: ad cuius oſtia, quibus Padum influit, ſtatiua rex aliquandiu habuit. Dum de inuadenda dudum Italia maturè decernit, optimum fortunæ ſucceſſum proſequendum cenſet Atila, & fatorum dexteritatem nullo modo deſerendam: quam quicunq; contempſerit, fruſtra repetat. Tranſmittendum continuò Padum decernit, ne in tanto rerum ſucceſſu, ipſe ſibi defuiſſe uideatur. Multi in principis ſententiam pedibus eunt; ſeceſſere alij, quos conſilij ac

ſapientiæ

ſapientiæ compotes eſſe rumor erat, & exploratæ fidei ac prudentię antehac ſemper habitos. Hi ab urbis Romæ obſidione impenſiùs dehortari, diuino potiùs quàm humano conſilio ducti: ac dicere, Romam diuinis auſpicijs fundatam, inuitis quoque numinibus deleri non poſſe: Deos non ſolùm humani, ſed diuini etiam imperij ſedem in Capitolio ſtatuiſſe: urbem quandoque captam, nunquam deleri poſſe. Illius loci genium tantum ſibi numinis uendicaſſe, ut aliquo imperio carere non poſsit. Quin etiam imperium ſine fine, à Ioue Marteque parente Romanæ genti datum. Gallos urbe potitos, præter Capitolium, grauiſsimas pro tali facinore pœnas exoluiſſe, ingentem ſtragem, erroresque longiſsimos diu perpeſſos, multas peregrinas ſedes occupaſſe, & ad breuiſsima tempora ibi inſedisse: paucos demum in patriam reuerſos. Porſenam, urbem obſidere auſum, obſidionem turpiter deinde ſoluiſſe: Hannibalem idem facinus adorſum, uitam miſerrimè finiuiſſe. Gothos paulo antè, duce Alarico, captam urbem incendiſſe: Alaricum diro fato preſſum, uictoria nequaquam frui potuiſſe. Romam, quando deorum eſt domicilium, ſub Iouis optimi maximi tutela eſſe. Proinde Atilam orare, quando ſat factum erat, ut opulentiſsima comparata uictoria, uictorē exercitū prædis onuſtum, & multis exuuijs & trophæis inſignem, in patriam reuocaret. Aut ſi latiùs imperium propagare certum erat, aliò Scythica arma uerteret, ne in prophanam expeditionem duceret, qua deorum urbem incendere pergeret: quia extremæ temeritatis & ſtulticiæ foret, dijs bellum indicere, & unicum in terris deorum domiciliū euertere. Ad hęc diuerſus adhuc Atila trahebatur, difficillimam Italiæ partem nō modò uictam ratus, ſed ad interitum uſque deletam: cæteram nimio terrore perculſam, ultro ceſſuram. Hæc procerū conſilia, à defatigatis potiùs aſsiduo bello animis, quàm è ſano iudicio promanare arbitrabatur. Quare puſillanimitatis & ignauiæ acerbiuſculè increpuit: quandoque ſeſe colligens, ne delira quidem eorum conſilia reputabat: eaque penſitans, fortunam uariam & inſidioſam conſiderabat. Neque ignorabat Barbarus, illam rerum dominam, eundem ſemper tenorem nunquam ſeruaturam, nemini unquam uſquequaque fuiſſe fidam, pro libidine ſua rotare ſtatus hominum, & hoc ludo nimium delectari. Neque tamen nimiam imperandi cupiditatem coercere poterat, caſtra præter Padi ripam longè lateque diſpoſuit. Vbi quando nihil exercitui deeſſe poterat, eo uſque permanere conſtituit, quouſque à re & tempore conſilium mendicatum oblatum'ue aſſequeretur.

RERVM VNGARICARVM DECADIS PRIMAE LIBER VII.

DVM ad Mincium amnem Vnni ſtatiua habent, uniuerſa tumultu ac ingenti trepidatione miſcetur & fluctuat Italia. Leo pontifex maximus, Chriſtianæ reipublicæ calamitatem miſeratus, atque non tantùm à Valentiniano, uerùm etiam à ſenatu populoque Romano exoratus, ultrò ad Atilam legationem pro publica ſalute ſuſcepit. Continuatis in Galliam itineribus, cum uenerando ſacerdotum collegio ſine cunctatione contendit: Atilæ, qui adhuc anceps ducebatur, ad Mincium flumen decurrit. Romanum pontificem quum uniuerſæ Italiæ ſummam, deditionemque ſibi hoſtis afferre ſperaret, ac iam ſibi ſuaderet, elatus animo, ac uultu hilaris, coacta concione, pro uiri dignitate eum excepit: data dicendi copia, patrem ſanctiſsimum mitibus intentis que auribus exaudiuit. Non tam humano, quàm diuino (is inquit) mihi crede, conſilio, Rex mortalium facinorum cenſor acerrime, ad te cum Apoſtolico ordine uenimus. Neque ignoramus, quando in diuino cultu, & animorum ſalute uerſamur, te flagellum Dei, & terrorem gentium, populis diuina fuiſſe uoluntate tributum. Te ex immaniſsima gente editum, ad tantum faſtigium à Deo, non ſine maxima ratione euectum intelligimus. Quando Chriſtianæ gentis iniquitas & perfidia uſque adeò

redundarat,ut ſine diuino flagello coerceri non poſſet: poteſtatem exigendarum ab hominibus pœnarum tibi Deus delegauit. Et ſi ueritatem tolerantius audiueris, te iræ ſuæ idcirco carnificem effecit,ut debitis homines pœnis afficeres,& eò uſque tua ſæuitia fureres,quouſq; diuinæ iuſticiæ factum ſatis reputaueris. Myſias, Thraciam, Pannonias, Illyricum, Macedoniam & Achaiam ferro incendioq́; uaſtaſti: quia hæ populi Romani prouinciæ non modò Ariana,ſed uaria quoq; hæreſi contemeratæ, pernicioſiſsimè laborarunt: huius etiam criminis citerior ulteriorq́; Gallia rea fuit. Quare te cædibus ac incendio latè longeq́; graſſantem, hucuſque paſſa eſt diuina ſeueritas,mortalem perfidiam & ingratitudinem abominata. Nos, qui Dei omnipotentis uicem gerimus in terris, ac Petri & Pauli tutela & auctoritate potimur, aut in Illyrico,aut in Pannonia Macedonia'ue,aut in Gallia tibi occurriſſemus, teq́; diuinæ uolūtatis admonuiſſemus, ſi diuinæ iuſticiæ putaſſemus cumulatiſsimè ſatisfactum. Nondum tunc diuina ira deſierat. Nobiliſsimum maris Adriatici tractum,tot colonis populi Romani, antiquiſsimisq́; urbibus excultum te inuadentem, ab urbe tanquam è ſpecula proſpectauimus collachrymantes. Tamen neque tibi occurrimus, immò ne minimis quidē literis inhibuimus: quia irata adhuc numina & inexorabilia ſenſeramus. Iſtriam & Tranſpadanam regionem te flammis & ferro miſcentem uidimus, nec minimo quidem nūcio adhuc inhibuimus. Quod ideo fecimus,ut hac flamma gentes quandoq; reſipiſcerent, ſuumq́; ſine labe colerent Saluatorem. Nunc autem præpotentis Dei uoluntatē Atila ſic habeto: Te IESVS Chriſtus optimus maximus nunc pedem referre iubet: neq; patitur traiecto Pado, te cædibus, ſpolijs & incendijs ultra ſæuire. Intra Padum gens pia uiget, cæteraq́; Italia ab omni labe exempta,in orthodoxa fide conſiſtit: propugnatorem habet optimum,ac cœli terræq́; regem, omniumq́; rerum creatorem. Si traiecto Pado ultrà contenderis, non cum hominibus,ſed dijs immortalibus bellum tibi eſſe ſenties. Caue tibi Atila, & exuta temeritate ſæuitiaq́;,coerce furorem. Quid enim magis temerarium eſſe poteſt,quàm aduerſus Deum arma gerere? Quid magis ingratum, quàm in eum à quo uitam, dignitatem, imperium,cæteraq́; innumera bona acceperis,inſtruere aciem? extremæ quidem id foret amentiæ. Anianus & Nicaſius,item plerique uiri Deo deditiſsimi, magnas à furore tuo urbes diuina ope uindicarunt. Quid faciet Deus,cuius uel minimo nutu,quum omnia diuinę maieſtati pareant, è ſummo faſtigio facillimè deturbari potes: & ita deturbari, ut nulla tui tuorumq́; Scytharum monumenta ſuperſint? Time Deum,diuino nutui perreuerenter obſequere,& ſeruo internuncioq́; Dei lubenter auſculta. Quandoquidem minimus ſeruorum Dei, in nomine IESV,quod eſt ſuper omne nomen,& in ſigno ſalutis, uno duntaxat digito, te tuasq́; copias proteret uniuerſas. Ne audeas(te quæſo) Atila, Romanæ urbis ſedem, quam ſibi Deus optauit, inuito numine anhelare: in qua non modò Barbaras gentes', ſed ne prolem quidem Romuleam Deus patitur imperare. Diuini eſt (mihi crede) illa ſedes imperij, ubi Deus per uicarios pontificesq́; ſuos, humana uota ac preces exaudit. Ibi humanam culpam & delicta remittit: ibi Deus ius quotidie dicit, ibi humana crimina iudicat ac expendit: ibi Petrus pontifex maximus, Chriſti legatus,cum collega Paulo dominatur: ibi cęteri pontifices,eius loco ritè ſuffecti,ac diuina poteſtate donati præſunt,humanamq́; ſalutem ſtudioſiſsimè curant. Ne audeas igitur urbem inuadere, reginam gentium,ſepulturam martyrum,parentem orbis, officinam triumphorum,& diuini potiùs quàm humani imperij ſedem. Parce Apoſtolicæ ſedi,ſub Petri & Pauli præpotenti numine tutæ: parce pontificiæ arci,quæ ex oſsibus ſanctorum, & calce martyrum cruore ſuffuſa,conſtructa eſt: parce magnæ aræ Petri,petra ſuffultę. Quicūq; Romam olim,quæ diuini imperij ſedes futura erat,inuadere auſi ſunt,è tanto ſibi facinore exitium inuenere. Senones Galli pari impetu ac uiribus Italiam adorti, urbem inuaſere,præter Capitolium omnia diripuere: tot deinde cladibus & erroribus affecti,ac tam ſiniſtro denique fato uexati ſunt, quòd urbem Romam nunquam uidiſſe quàm cepiſſe maluiſſent. Porſenna potentiſsimus Hetruſcorum rex, non ſine

uitæ peri-

uitæ periculo eam obſedit, atque non ſine ignominia & detrimento re infecta receſſit: Romanam potiùs amicitiam, quàm arma cupiuit. Hannibal afflictis (ne deletas dixerim) populi Romani uiribus, ad obſidendam urbem profectus, non modò non expugnare, ſed ne uidere quidem dirus hoſtis potuit: mox inde conſciſcendæ ſibi mortis neceſsitatem comparauit. Et ne per hiſtorias euagemur, Alaricus nuper Gotthorum rex, idemque Scythia oriundus, Romæ manus inĳcere auſus, poſt fœdatam urbis maieſtatem, commiſſumq́ piaculum, intercepta mox uita, miſerrimè obĳt. Mitiùs deinde cum imperio Romano ſe geſſere Gotthi, neque uiribus neque feritate Vnnis inferiores. Proinde diuini imperĳ ſede, Atila, nunc abſtine. Romam deorum domicilium dimitte. Reginam terrarum, matrem gentium, patriam populorum, antiquitatis ſacrarium, monumenta triumphorum agnoſce, & uenerare. Potentiſsimam à diui Petri ſolio coerce manum: enſiferi Pauli reformida numē. Quod ni feceris, diuino ſimul & humano ſupplicio tu cum tuis cumulatè mulctaberis: & mox ſera pœnitentia ductus, temeritatem tuam fruſtra deplorabis. Quare omnipotentis Dei ore, ſub cuius tutela degimus, & principum ſacroſancti Apoſtolici ordinis mandato, te copiasq́ tuas pedem referre iubemus. Itaque hinc properè caſtra amoueto, feras barbarasq́ gentes abigito, patrias ſedes repetito. Padum caueto ſuperare, furori ac cædibus finem imponito. Humano ſanguini poſthac, quando diuinæ ſatis iræ factum eſt, parcito. Italia, ac urbe Roma abſtineto. Extra Italiam, prout lubet, etiā in Scythia dominator. Quod ni feceris, lętale tibi iudicium è cœlo imminere intelligito. Necq́ illud ignorato, irata numina ex inimicis per inimicos ſuas cumulatiſsimas eſſe pœnas exigere ſolita: quod ne tibi accidat, iterum iterumq́ proſpicito, & huic Chriſti uicario credito, & audito. Hæc Leo pontifex minaci ac diuino ferè ore loquutus, ita regem exterruit, ut non multa uerba facere potuerit. Alarici caſum mente agitans, eo magis Leoni credere cogebatur. Tandem pauca refert, Se credere ex uiri grauitate ac reuerētia uultus, diuina hæc mandata fuiſſe: idcirco ad Mincium amnem ſubſtitiſſe, ut diuinam uoluntatem è cunctatione ipſa dignoſceret. Alarici ſe exemplo deterritum, aliquandiu ibi ſtatiua habuiſſe, inuitis Padum numinib. nunquam ſuperaturū, necq́ acturum quicquam. Proinde aſſeueranter polliceri, ſe non ulteriùs caſtra moturum: moderaturū furori, quem ex diuina mente cōceperat: & ſanctiſsimo uiro, Chriſtiq́ legato, uti mandarat, eueſtigiò auſculta turum. Dimiſſo Leone uoti compote, antiſtitis aſpectu uerbisq́ continuò uictum Atilam admirantur omnes. Multiq́ proceres ſubinde percunctantur, cur pōtifici Chriſtiano tam facilè ceſſerit, effœminatumq́ præ timore animum oſtenderit. Nec parua quidem (inquit) ſacerdotum manus, nec pontifex ipſe me deterruit: ſed duos ſenes, qui demiſſa barba, ac uenerando horribiliq́ uultu, ſupra illius uiri caput, diſtrictis enſibus adſtabant, reformidare coactus ſum: qui, niſi legato ſuo paruiſſem, præſentem infeſtis gladĳs mihi mortem minabantur. Petrum & Paulum ſuo tunc uicario præſtò adfuiſſe, creditū. Vnni regis edicto in Noricū & Pannoniam ſtatiua mouere, & ſedato furore, cædib. & incendĳs abſtinere iubentur. Leo impetrata totius Italię ſalute, immortales Deo gratias agit: Romamq́ reuerſus, publicā Eccleſiæ liberationē retulit. Poſt hæc pater ille optimus, omnes ingenĳ neruos ad aſſerēdam orthodoxam fidem, quæ ab Eutychianis potiſsimùm & Neſtorianis ea tēpeſtate admodum uexabatur, ſanè conuertit. Neſtorius enim, Conſtantinopolitanus antiſtes, uirginem non Dei, ſed hominis tantùm matrem fuiſſe aſſerebat: ut unam carnis, diuinitatis alteram perſonam faceret, ac ſeiunctum alterum Dei filium, hominis alterum eſſe aſſeueraret. Eutyches, ne huic adſtipulari uideretur, diuinam cum humana natura in idem compoſitum recidiſſe tradidit, unumq́ factum nulla ratione oportere diſtingui. Flauianus metropolita Byzantinus utrancq́ damnat hęreſim. Synodus Theodoſĳ iuſſu Epheſi habetur. In qua pręſidēte Dioſcoro, Eutyches abſoluitur, & damnatur Flauianus. Contrà Leo poſt Theodoſĳ exceſſum, Chalcedonenſe concilium, Martiani auctoritate ac imperio habendum curauit: quod frequentiſsimū profectò fuiſſe ferūt, quan-

do è ſexcentis & triginta ſacris patribus conſtitiſſe dicitur. Vbi ſacri conuentus conſulto aſſeueratur, duplicem in Chriſto fuiſſe naturam, unum eundem'que Chriſtum, Deum & hominem eſſe credendum. Deinde auctores Manichææ labis, omnium patrum conſenſu extemplò damnati, libri eorum publicè concremati. Faſtus Dioſcori conculcatus, hæreſisq́ abrogata. Sub idem tempus Ecius patricius, uir bello clariſsimus, non modò Atilæ, ſed Imperatori quoque Romano formidoloſus, uarijs inuidorum criminibus poſtulatus, Valentiniani iuſſu, à Maximo patricio obtruncatur. Trauſila deinde Ecij commilito, ut amici mortem ulciſceretur, fauente quoque Maximo, Romæ Valentinianum interfecit. Hic quum annis triginta imperaſſet, maioremq́ uitæ partem Rauēnæ duxiſſet, ad amplificandam urbis dignitatem Rauennati metropolitæ duodecim ſubiecit epiſcopos: utputa Arimini, Ceſenæ Foriliuij, Foripompilij, Fauentiæ, Foricornelij, Brincij, Bononiæ, Mutinæ, Regij, Parmæ, Placentiæ: unde hexarchatus nomen huic inditum. Rauennæ præterea mœnia amplificauit. Ioannem epiſcopum imperiali habitu, qui ex candida lana conſtabat, uti iuſsit. Quare cum Romanis pontificibus ſeſe conferre auſi ſunt Rauennates. Maximus poſt Valentinianum uſurpato Imperio, Eudoxiam Valētiniani uxorem ui raptam ſibi coniugauit. Hæc facinoris indignitate commota, Genſericum Vandalorum regem, Africæ debellatorem, ad inuadendam Italiam, & ad ulciſcendum ſcelus ſuſcitauit. Qui comparato ex Aphris, Mauris ac Vandalis exercitu hominum circiter trecētorum milium, cum maxima claſſe traiecit in Latium, deſtitutam à ciuibus urbem cæpit. In quorum fuga, Maximus tyrannus ab Vrſo Romano centurione cæſus. Genſerico urbem intranti, Leo quoq; pontifex occurrit, & orauit, ut abacta præda contentus, urbis & templorum incendio parceret. Quod impetrare non potuit: quando inexorabiliorem, quàm Atilam, Genſericum inuenit. Vrbs tota igni ferroq́; à Vandalis Afriſq; uaſtata. Abeuntes Vandali, per Campaniam iter faciunt, Eudoxiam cum filia ſecum ducunt, Capuam cum nōnullis Campaniæ oppidis expugnāt. Romani poſt quartum ac decimum diem, deſertam urbem repetunt. Anitum ſenatorem in demortui Imperatoris locum ſufficiunt: quo cum Martianus pro reipublicæ ſalute, haud inuitus tunc fœdus iniuit. Leo pontifex ad inſtauranda templa cum urbe animum conuertit. Demetriæ religioſiſsimæ mulieri, ac ditiſsimæ perſuaſit, ut diuo Stephano ad tertium lapidem, in ſuo fundo baſilicam ædificaret. Ipſe in uia Appia beato Cornelio aliam erexit, diruta tēpla & ſacra uaſa inſtaurauit. Treis cameras in Petri, Pauli, Ioanniſq; baſilica fecit. Sepulchris Apoſtolorum excubitores adiecit, quos cubicularios appellauit. Monaſterium in Vaticano, haud procul à Petri baſilica, mulieribus ſtatuit. Acephalorum hæreſim, qui in Chriſto ſubſtantias negarunt, ſuis epiſtolis acerrimè confutauit. Sanctiſsimum igitur pontificem (ut ad Vnnorū hiſtoriam redeamus) Atila perreuerēter coluit, dimiſit honorificè: ipſeque cum uniuerſo exercitu, Italicis opibus & exuuijs onuſtus, in Noricos e veſtigio ſe recepit. Sed antequam ex Italia pedem educeret, illud interminatus eſt, longè grauiora ſe Italis bella illaturum, niſi Honoriam Valentiniani ſororem, Placidiæq; Auguſtæ filiam, cum legitima principalis gazæ portione uxoris loco darent. Nam hæc dum Atila ageret in Italia, & ipſa honeſtatis gratia inter ſacras uirgines aſſeruaretur, clàm ad Atilam cum epiſtola miſit eunuchum, qua Vnnum in fratrem irritabat. Hortabatur, ut aduerſus eum arma caperet, ipſam'que copijs ac pecunijs adiuuaret. Quod ut honeſtiùs facere uideretur, admonebat, ut ſuas nuptias, haud tali uiro indignas, poſtularet. Eunuchū Atila grato animo admiſit: eidem clandeſtina mādata dat, quib. Honoriā bono animo eſſe iubet: Auguſtæ uirginis coniugiū, quod ultrò detulerat, ſibi chariſsimū eſſe ſignificat, eamq; maximè omnium amaturū. Ex compoſito legatos ad Valentinianum mittit, quibus Honoriam cum media Imperij parte poſtulat: ut hac affinitate coniugati, utriuſq; ocio, & ſaluti uniuerſi orbis tutiùs conſulant. Quod ſi præter æquum & fas, à Romano principe repulſam hanc patitur, ſe uniuerſam cum Imperatore Italiam deleturum minatur. Valentinianus cum his oratores

reſponſis dimiſit:Se affinitatem tanti principis non aſpernari,immò nil ſibi hoc tempore antiquius accidere potuiſſe,quàm regem Atilam ſaluberrimo uinculo ſibi conciliari. Hoc modo utrunque Imperium facilè pacari poſſe, proinde animum ſuum ſponte id annuere.Interea ſe ſororis, ac ſenatus populíque Romani uoluntatem exploraturum, ſine quorum iuſſu & auctoritate nihil in republica ritè fieri poſsit. Sub idem tempus Valentinianus,ea,quam ſuprà diximus, morte diem obijt. Atila omnino uerba ſibi dari ſuſpicabatur. Reuerſum tandem in patriam, aliqui parum uixiſſe prodidére:nonnulli in Gallias, ut illatum ab Ecio & Theodorico Viſigottharum rege conflictum ulciſceretur,iterum redijſſe ſcripſerunt:& quam ſcriptorum diſcordiam ſuprà tangere occœperamus,hic prout res poſtulat,explicabimus. Annales Vngarici,alijq́; permulti, poſtquam Atila cum uictore ditatoq́; exercitu in regnum ſe receperat,eum de bello Italico & Illyrico triumphaſſe ferunt,exhibuiſſe munus gladiatorium,uaria edidiſſe ſpectacula: Sicambriæ populo ter epulum dediſſe, miſsilia ſæpe ſparſiſſe,multa populis conuenientibus prodegiſſe. Et quamuis de inuadenda Aſia atque Africa cogitaret,ne ſua uirtus remollita uideretur:uirum tamen ſumma libidine perditum, inter conuiuia & ingentem concubinarum numerum mentem remiſiſſe,ut eodem modo relaxati cum corporibus Vnnorum animi, uehementiùs noua bella repararent:Ildico puella ei fuit præ cæteris gratiſsima,Bactrianorum regis filia,mira pulchritudine,& incomparabili uenuſtate:cuius amore ſuccenſus, eam primariæ uxoris loco habere conſtituit.Comparatis pro regis dignitate nuptijs, per omnem intemperantię licentiam, in coniugali cõuiuio ſibi indulſit.Baccho ac Venere corpus ita ea nocte cõfecit,ut inter dormiendum ſupino corpore, profluuio ſanguinis è naribus cõtinuò ſuffocatus interierit. Experrecta mulier, uirum amplexu repétens,extinctum algentemq́; inuenit.Cõuocatis mox cubicularijs,elato luctu, fatum regis inopinatum promulgatur. Fatum(inquam) uiro non indignum.nam qui alienum ſanguinẽ tãtopere anhelarit, proprio hũc expleri & interire decuit.Martianus ea nocte,qua hoſtis interijt,arcum Atilæ in ſomnis fractum uidiſſe, & hinc eius interitum prædixiſſe traditur. At ubi mors eius uulgò diffuſa eſt,omnes Scytharum animi extemplò conſternantur. Conſpicantur enim tale ac tantum imperium è diuerſis gentibus,eiſdemq́; inter ſe diſſentientibus & infeſtis(quando Gepidæ & Oſtrogotthæ,ueluti ſerui,præ timore cum Atila cõmilitarunt)nunquã conſeruari,necq́; tot nationes in obſequio retineri poſſe:omnes haud ab re cõtinuò defecturas arbitrantur. Exequias tandem Chaba & Aladaricus, uel (ut alij dicunt) Hernacus & Durichus, eius filij,cum cæteris principibus,faciendas curãt.Funus pro uiri dignitate, cũ maxima pompa,populorumq́; frequentia celebratum:corpus in ſacellum ac maiorũ monumenta relatum,de quib.ſuprà diximus.Nam in celebri uia,ubi columnã Vnni erexerant,Bela, cæteriq́; Scytharum duces ſepulti fuérant. Hunc Vngari centum & uigintiquatuor annos uixiſſe, præterea quatuor & quadraginta regnaſſe, poſt ingreſſum in Pannonias anno ſeptuageſimoſecundo, à Salute uerò Dominica quadringenteſimoquinto 405 uita exceſsiſſe ferũt. Iordanis eius funus ita prodidit:In medijs caſtris, intra circũſtantia tentoria cadauer fuiſſe poſitum, electiſsimos Vnnorũ equites unà cum Pyrrhichia ſaltatione, modulato cantu, eius laudes circum concinuiſſe. Circenſium more circumcurriſſe: mox collata ſtrena, corpus honeſtaſſe: commeſſationem cum gaudio ſimul ac luctu celebraſſe. Subinde clàm noctu, ad præſtitutum locum corpus humi condidiſſe,dicaſſe hoſtium exuuias,multoq́; deinde humano ſanguine parentaſſe. Iordanis autem longè diſſentiens (cui an'ne fides abroganda ſit, ij iudicent, qui citra inuidiam uetuſtiora Scythicarum rerum monumenta perlegerint) Atilam refert,poſt bellum Italicum, reuerſum in Pannoniam,expeditionem iterum in Galliam ad delẽdos Viſigotthas recepiſſe. Quod ut faciliùs efficeret, eoſq́; incautos adoriretur,ad Martianum Imperatorem legatos continuò miſiſſe, per eoſq́; acerbiſſimè poſtulaſſe, quòd Theodoſij quõdam Imperatoris ſibi promiſſa minimè præſtarentur:proinde Græcorum principi bellum indixiſſe. Hoc regem callidiſsimum idcirco fe-

NICOLAI OLAHI, METROPOLITAE STRIGONIENSIS, PRIMATIS HVNGARIAE, LEGATI *ſummi & Secretarÿ & Cancellarÿ S. Caſ. Regiaq; M. ac Locumtenentis Regni, &c. uiri doctiſsimi,*

ATILA.

CAPVT I.

QVo primùm tempore Hunni, ſub ducibus Bela, Cheua, & Cadica, & in ripa Tibiſci caſtra poſuêre, Pannonias incolebãt diuerſæ gẽtes: quarũ limitib. ad arcendos barbarorũ excurſus, aduerſa Danubÿ ripa, Maternus, aut (ut alÿ tradũt) Matrinus præfectus fuit. Hic nõ eas modò prouincias quæ nũc Hungaria appellatur, ſed etiam Dalmatiã, utraſq; Myſias, Achaiã, Thraeiã & Macedoniã adminiſtrabat. Igitur certior à ſuis factus, Hunnorũ gentis antea incognitæ multitudinẽ intra prouinciam ſuã magna ui in ripa Tibiſci caſtra poſuiſſe, ſtatuit Detrici, qui id tẽporis nõ minimæ Germaniæ parti præerat, quod ſe obÿcere tantæ barbarorum multitudini uereretur, auxilium implorare. Is conſcripto celeriter magno uicinarum omnium gentium uelut ad commune extinguendum incendium exercitu, in Pannoniam adueniens, in eo qui nunc Zaazhalom uocatur campo, non longe à meridionali ripa Danubÿ conſedit. Vrbs nõ multum ab eo loco aberat Potentiana, inter campum memoratũ, & oppidum Thethem, ad eiuſdem fluminis ripam ſita, loco alÿsq; cõmoditatibus memorabilis. Hic quũ Maternus ageret, copiasq; ad arcẽdum repentinũ hoſtium aduentũ cõſcriptas haberet, eò profectus eſt Detricus, ut quid facto opus eſſet, cũ eodem conſultaret: decernerentq;, præſtaret'ne traiecto Danubio Hũnos in caſtris imparatos adoriri, an aliã rationẽ eos opprimendi inire, quis'ue modus cũ hoſtib. tam inopinatis atq; incognitis eſſe deberet pugnãdi. Qua re per exploratores Hunnis nũciata, dum cõſultatio iuſto diutius inter Imperatores protrahitur, relicto in caſtris ad uxores & res ſuas tutandas præſidio, Hunni cum cætera militum multitudine, Tibiſco traiecto ad loca Danubio propinqua peruenêre. Licet aũt Detricus & Maternus ab exploratorib. accepiſſent, hoſtes appropinquare: arbitrati ſunt tamẽ inter eos murũ fortẽ interiectum eſſe, Danubÿ flumen, quẽ barbari nõ facilè eſſent ſuperaturi. Hac ducti fiducia, quum ſegniores in re ſua curãda eſſent: Hungari, haud multi laboris eſſe rati, poſt tot arduos plurimosq; inuios montes, præcipitia & flumina ſuperata, Danubio trãſuehi: utribus, quorũ magnũ numerũ ad uſum caſtrorũ habebant, Danubiũ, præter ſpẽ hoſtiũ, infra Budã ciuitatẽ traiecêre, cui loco, ubi nũc oppidum eſt, ob hũc traiectũ poſtea Hungaricè Kelenfeuulde, id eſt terra traiectus, nomẽ eſt inditũ. Hic coactis & in ordinem redactis militib. Maternũ & Detricũ in tentorÿs ad urbem Potentianã, tũc quietos, ſomnoq; deditos nocte intempeſtate ſubitò inuaſêre. Qui inſuetis Hunnorũ, quos more Scythico edebant, clamorib. exciti, quid facerent, quà erumperent, quà hoſtibus reſiſterent, non ſatis ſciebant. Milites quoque & ſocÿ eorum non minus quàm duces, tam repentina hoſtium irruptione perculſi, arma & caſtra deſerere. Hunni fugientes perſequi, tota nocte cædere, trucidare, & ferro omnia delere. Luceſcente die inſequẽti, Hũni, ut ſe & milites cæde hoſtium nocturna iam feſſos reficerent, in ualle Tharnok, nõ longè à Potentiana urbe, caſtra metãtur. Hac clade & internecione ſuorum Detricus & Maternus uehementer perturbati, uerſabant dies & noctes animo, quo modo acceptã ignominiã inſigni aliquo facinore delerent. Contractis igitur qui adhuc à clade ſupererant militibus, & his ac omnib. alÿs quoq; qui in præſidio urbis atque alÿs in locis erant, in ordinem redactis, antequam Hunni uires recenti cæde fatigatas recuperare poſſent, eos in ipſa ualle Tharnok inuadunt. Hunni tum clade noctis præteritæ, ſine magno labore hoſtibus à ſe illata, animati, tum ſuorum multitudine confiſi, ſtrenuo animo contra hoſtes tendere, acriter ſe defendere. Duces partitis inter ſe exercitus ordinibus, quiſque nunc monendo, hortando, nunc hoſtium impotentiam & paucitatem eleuando, ut milites acrius fortius'ue

Tharnok uallis.

hoſtibus

hoſtibus inſiſterent, ſummam operam nauare: nũc ubi hoſtes uehementius urgerẽt, etiam ipſi concurrẽre, ſtrenuè ſe gerere, pugnare, & uirtutis ſuæ facinora edere. Contrà, Romani quoq; haud ſegniter Hunnorum impetum propulſabant, ſe uitamq; tutabantur, magnam noſtrorũ cædem ſtragemq; edebant: memores, de facultatibus, imperio, & ſalute ſua in eo agi certamine. Fit igitur atrox pugna, magna utrinq; ſtrages: campus utriuſq; partis cadauerib. conſternitur. A' prima luce cędes ad ſolis occaſum protrahitur. Qua ex re uirtutẽ utriuſq; populi, quantum quiſque manu & robore ualeret, poſſetq;, ſatis cerneres. Verùm declinante iã ſole, res Hunnica fit inferior, ob præteritæ noctis uigilias, inquietem, & labores. Dant igitur noſtri terga. Quos, quia iam pugnando defeſſi erant, Detricus & Maternus perſequi non potuerunt. Hungari ea qua prius celeritate Danubium traijcientes, ad caſtra, quę ultra eum reliquerant amnem, rediẽre. Centum & uigintiquinque millia Hunnorum in ea pugna deſiderata eſſe tradũtur: inter quos etiam Keuue unus è ducib. interficitur. Hoſtium uerò ducenta & decem millia dicuntur cęſa, præter eos qui in caſtris periẽre. Funeſta ſanè pugna, & memoratu digna. Sequenti die Detricus & Maternus, etſi uictores, noluerunt tamen Hunnorum reditum eò loci expectare: ac prælium ſequens, quod futurum eſſe rebantur, tanto ſuorum periculo committere. Cum milium igitur ſuorum reliquijs Tulnam oppidum uerſus, quod à Vienna, nunc Auſtriæ ciuitate, olim non multum aberat, celeri itinere ſeſe recipiunt.

Pugna inter Hunnos et Detricum.

Numerus utrinque cæſorum.

Caput II.

Cadauera ſepulta.

Hunni accepta hac hoſtium fuga, in campum ubi erat pugnatum reuertuntur. In quo conquiſitis ſuorum cadaueribus, maximè uerò Keuue ducis, ea iuxta uiam publicã more Scythico magna pompa ſepeliunt. Quo in loco ſtatuã ponunt lapideam, rerum ibi geſtarum apud poſteritatem monumentum. Huic loco additum nomen Keuehaza, id eſt domus Keuue: qui nunc mutatis & detractis literis Keazo appellatur. Poſt, ubi ſuorum funeribus Hunni more ſuo parentarunt, non multo tempore omnem Pannoniæ inferioris regionem quæ circa Danubium eſt, partim ui, partim deditione ſubigũt. In qua uxoribus, liberis & omni familia collocatis, fortunam ulterius experiundam rati, magno exercitu, quem ex omni plebe iam rurſus ualidum conſcripſerant, uictoria ſuperiore elati, Tulnam oppidum uerſus tendunt. Detricus & Maternus poſt prælium antea confectum coacto nouo milite, in campo Keſmauur eis occurrunt. Noſtri ſtatuunt prius mori, quàm pugnam detrectare, ac locò cedere, & uirtutis ſuæ priſtinæ, tot iam laboribus & periculis partæ, gloriam obſcurare. Primi igitur aciem inſtruentes, in terrorem hoſtium clamorem terrificum edere, tympana more patrio pulſare, iaculis ac telis hoſtem eminus ferire, ordines turbare cœperunt: ubi turbata omnia uident, impreſsione facta cominus pugnare. Nec Detricus cum ſuis rem ſegniter gerebat. Quà impetus & uis maior ingruerat, eà noſtris reſiſtere, & ſe ſuòſque ſtrenuè defendere. At Hunni in quam partem incubuerant, omnia cædibus proſternere. A' primo diluculo ad horam diei nonam acerrimè pugnatum eſt. Ad extremùm, hoſtes multis acceptis uulneribus terga uertunt. Hunni, quoſcunque fugientes conſequi poterant, paſſim omnes trucidant. Maternus ea pugna obtruncatus eſt: Detricus in fronte ſagitta grauiter uulneratus, uix euaſit. ex quo uulnere ægrè tandem conualuit. Ob quod uulnus acceptum, cognomen Detrico ab Hunnis inditum Immortalis. quem in hunc diem Hungari in ſuis cantionibus, more Græco hiſtoriam continentibus, Detricum immortalem nominant. Teli huius quo fronte ictus erat partem, ut plagæ acceptæ & cicatrice & teli fragmento fidem Imperatori faceret, dicitur Romam tuliſſe. Tantum ſanguinis in loco pugnæ fluxit, ut campus ferè totus cruore maduerit. Nec Hunni lætam & incruentam uictoriam ſunt conſequuti. nam quadraginta millia ex eis occiſa eſſe dicuntur: inter quos Bela, Keme, & Kaydicha, duces occubuẽre, quorum corpora ad ſtatuam lapideam, de qua ſuprà diximus, in ſepulchro Keuue, tradita ſepulturæ ſunt. Hoſtium maxima pars concidit, præter pau-

Materni cædes.

cos qui

coſ qui elabi fuga potuere. Nihil poſt eam pugnam tentatũ fuit contra noſtros, nec à Germanis, nec ab alijs hoſtibus: ita duorum prĉliorum ſtrage ac calamitate uires eorum fuerunt debilitatæ & conciſæ.

Caput III.

POtiti hac Hunni uictoria, iam uniuerſę Pannoniæ, & regionibus his quę Materno ſuberant, liberè imperitare cœperunt: nec erat quiſpiam, qui arma illis obtendere auderet. Ita magnum imperium ſubita fortunæ mutatione, breui tempore, de manu in manum uenit. Igitur amiſsis, ut diximus, quatuor alijs ducibus, arbitrati ſunt Hungari, imperium magnum, laboribus, periculis & ui partum, ita demum duraturũ, ſi illius gubernationi quiſpiam & animi & corporis uiribus præſtans pręficiatur. Memores namque erant, ad conſeruanda non minore uirtute opus eſſe, quàm paranda regna. Diu itaque inter ſe primùm agitant, quiſnam potiſsimùm par eſſet tanto oneri ferendo, & tantæ multitudini, iam proſperis rebus magis quàm antea claræ, è bono publico regendæ. Tandem ſententia omniũ, Anno incarnationis Domini quadringenteſimo primo, Athila, qui ſolus è numero ducum Hunnorum cum fratre Buda adhuc ſupererat, rex creatur. De cuius natura, moribus, & corporis habitu, nõ abſurdum uidetur pauca referre. Athila, Hungaricè Ethele dictus, ſtatura media fuit, pectore & humeris latis, capite ad membra cætera æquo, fuſca facie, oculis nitentibus, ipſo intuitu ſeueritatem quandam præ ſe ferentibus, rarus barba, ſimo naſo, inceſſu ſuperbus, pronus in uenerem: corpore laboris, inediæ, uigiliæ, & frigoris iuxtà ac caloris patiente: magna ui animi, conſilio bono, audax, manu ſtrenuus, & in rebus militaribus exercitatus, cupidus gloriæ: in hoſtibus fallendis, dolis, inſidijsquè ſtruendis, uitandiſùe, & ingenioſus, & callidus: in prælijs omnia circunſpiciens, nunc militis ſtrenui, nunc ducis optimi agens officium: ut illud Homericum,

Callimachus aliter, Athilam in regnum ſucceſſiſſe, non electum eſſe dicit.

Statura & mores Athilæ.

ἀμφότερον βασιλεύς τ' ἀγαθὸς, κρατερός τ' αἰχμητής,

meritò ei conueniret. erga ſuperbos ferox, ſupplices uerò facilis & miſericors. Hac ipſe corporis & animi ui præditus, imperio accepto, agitabatur indies magis ac magis cupiditate regni ſui proferendi: & eos populos, quorum auxilio Maternus cõtra ſe ac ſuos bellum geſſerat, inuadendi, iniuriæq; acceptę uindicandæ. Statuit igitur Illyriam, Myſias, Achaiam, Macedoniam & Thraciam, qui Materno milites auxiliares antea miſerant, primo quoque tempore adoriri. Verùm ne domi Imperio ſuo aliquid ſe abſente decederet, & ut eſſet qui ſuo nomine regno præeſſet, Budam fratrem toti illi regioni quæ à Tibiſco uſque ad Tanaim amnem, ad Septentrionem protenditur, præficit. Iubet barbaras omnes nationes quæ Hungarico iam ſubiectæ erant imperio, illi parêre: ipſe uerò ex Sicambria ciuitate, quam ſibi regiam delegerat, cum exercitu decies centum millium militum (hunc enim copiarum eius numerum, præter nationes illas quæ ad eum undique conuenerant, Chronicon tradit Hungaricum) in campum progreditur. Apparatum ipſius bellicum talem fuiſſe, ex ſcriptoribus comperimus. Tentoria habebat uaria, ex more regnorum quæ antea ſubegerat, mira arte contexta. Id quo ipſemet utebatur, ex ſerico, auro, gemmis intextum ornatumq; erat, precioſis interiectis lapidib. huius mali aurei, quorum commiſsiones atq; iuncturas uniones ſplendidi ornabant. Aliud, in quo equi ſtabulabantur, ſericeũ totũ. Lectus, quo cubabat, tum menſæ & conuiuiorum, præterea culinæ inſtrumentum, ephippia, phaleræ, & alia equorum ornamenta, auro gemmiſq; decora. Iam ſtatim ab initio Imperij, ut erat earum rerum quæ bello uſui ſunt ſtudioſus, tormentorum & machinarum bellicarum, ad mœnia diruenda, & ad uallum caſtrorum ſuorum muniendum, non paruam uim compararat. Conſtituerat ad hæc, decem millia curruum falcatorum, quibus caſtrorum ſuorum munitionem uelutì muro cingeret. Gladio utebatur, ut ipſe putabat, diuinitùs ei miſſo. Namque dum quadam nocte per quietem uidiſſet ſe à Marte armari, poſtero die quidam ex gregarijs militib. detulit ad eum enſem, in campo patenti, dum ueſtigium

Athilæ apparatus & copiæ.

Gladius Athilæ, & inſigne.

cuiuſdam uitulæ ſauciatæ inſequeretur, forte fortunâ repertum. Quæ res fidem præcedentis ſui ſomnij non modicè confirmauit. Inſigne tam in ſcuto quàm uelis gerebat † Aſturem auem, coronam in capite geſtantem. militum ſuorum arma erant ex Scythia exportata: clypeus corio tectus, ferroq́ polito ſuperinductus: arcus cum ſagittis, lanceæ cuſpidibus acuminatæ, & enſis femori accinctus. Habitus corporis nō adeò magnus, at uultu aſpectuq́ horridus: barba promiſſa, crinibusq́ incomptis. Indumentū, pelles hirſutæ, more Scythico. His ornamentis, populis omnibus terrori erant. quem Hunni cultum uſque ad tempora Geyſæ ducis, filij Toxon (de quo, & alijs etiam Hungariæ ducibus ac regibus, ſi per occupationes licebit, aliàs fortè dicemus) in omnibus ſuis expeditionibus ſeruarunt. Deos colebant, Iouem, Martem, Mercurium, & Venerem: quorum auſpicijs omnia ſibi proſperè ſucceſſura arbitrabantur. Titulus Athilæ, quo utebatur, erat: Athila filius Bendegicz, nepos magni Nemroth, in Engadi nutritus: Dei gratia Hunnorum, Medorum, Gothorum, Danorum rex, metus orbis. Cui poſterioribus temporibus, propter uerba Eremitæ adiecit, flagellum Dei: de quo infrà fuſius dicetur. In hunc modum comparato inſtructoq́ exercitu, non modò ſuis, uerùm etiam omnibus mortalibus Athila admirationi atque terrori erat.

† aquilam.

Caput IIII.

MEmor igitur Athila, Illyricos, Myſos, Achiuos, Macedones & Thraces, aduerſum ſe ſuosq́, Materno nō minimo antea fuiſſe auxilio, horumq́ ope magnam genti Hunnicæ ſtragem illatam: eorum prouincias ſumma inuadens alacritate diripit, uaſtat, ac latè populatur. Iam Byzantio uictor imminebat, dum inter belli apparatum Theodoſius imperator moritur. Sabellicus tradit, Hunnos à Theodoſij ducibus uno prælio ſuperatos. At uetus noſtrorum Chronicon, nulla accepta aut clade, aut damno, uictores lætosq́ magna præda cum Athila Sicambriam reuertiſſe refert. Theodoſio ſucceſsit Martianus, qui uires Athilæ, multorum iam regnorum imperio auctas ueritus, ne ſcilicet quatuor ſimul potētiſsimi populi, ab Oriente Perſæ, ab Occidente Viſigothæ, ab Aphrica Vandali, à Septentrione Hunni, eodem tempore bello ſe premerent, cum Genſerico Vandalorum rege, & cum Perſis in certum tempus inducias paciſcitur: ratus, his quieſcentibus, ſe facilius armis Hunnicis obuiam iturum. Dum Athila, ſiue metu uenturi contra ſe ex Aſia Martiani Imperatoris, ut quidam tradidere: ſiue tentorij ſui, ſereno cœlo ſubitò prolapſi, portento perculſus, Sicambriam reuerſus fuiſſet: dimiſſo exercitu ad ea Pannoniæ loca, quæ illis ad curanda corpora, quietemq́ aliquantiſper agendam diſtribuerat: ipſe ne id quoque temporis quod à bello ſupererat gerendo, inutiliter, ac præter publicum ſuorum commodum abſumeret: ſtatuit, regnum legibus ſtabilire: arbitratus leges regno firmando non minus neceſſarias eſſe, quàm arma. Igitur quum legibus ex æquo & bono publico conſcribendis, ſubditis in ordinem quo uiuerent redigendis, operam daret: reges & populi complures, partim nominis, fortitudinis, ac in reb. militarib. gloriæ ipſius fama, quæ totū ferè iam penetrauerat orbem, pellecti: partim exiſtimantes, depoſita priore præferoci natura, eū iam ad mores ciuiliores cōuerſum iri, atque regnum ſuum legibus firmaturum, hacq́ re aliquam præbiturum & continentiæ & iuſticiæ ſuæ ſpeciem, ex diuerſis orbis regionibus indies ad eum confluebant. Quos, ut externorum animos ſibi conciliaret, benignè excipiens, liberalibus donis onerabat. Inter quos Valamirus, Orientalium rex Gothorum: Hardericus, Gepidarum rex ſtrenuiſsimus, & ob res præclarè geſtas inſignis: necnon Dietmarus & Vittimarus ex Oſtrogothorum regulis: præterea populi Marchomanni, Sueui, Quadi, Heruli, Turingi & Rugij, militari uirtute omnes præclari, regis Athilæ imperium atque ſocietatem ultro ſubierunt. Athila plurimis iam auctus uictorijs, regumq́ ac multorum populorum elatus imperio, arbitrabatur non magni eſſe laboris totum Occidentem bello ſubiugare. Qui ut partim opum

suarum

ſuarum oſtentatione, partim humanitate, beneficijs, & munificentia eos qui nondum in ſui admirationem exciti erant, ſibi conciliaret, diem ſtatuit, quo non modo ſubditi, ſed etiam alij externi, quorum eſſet id faciendi animus, præſtita eis fide & ſecuritate ad ſe uenirent. Quæ res fecit, ut multi mortalium ex longinquo populo ad ipſum ultro commearint. Detricus Veronenſis, quem cum Materno contra Hunnos rem infeliciter geſsiſſe, ſuprà docuimus, cum pleriſque Germaniæ, cui præerat, principibus, benignitate admonitus Athilæ, ſponte ad eum uenit. Quibus Athila ſumma humanitate ac beneuolentia appellatis, exceptiſq́ue, magna munera largitus eſt. Detricus animum Athilæ in ſe & ſuos comem atque beneuolum eſſe animaduertens, eum belli & rerum gerendarum ſuapte etiam natura auidum, ad arma ſuperiori primum Germaniæ, dein Galliæ inferenda accendit. Quod eo facilius illi perſuadet, quod & Germaniæ & Galliæ populos præſidio uacuos eſſe, certo affirmat. Igitur Athila ingenti & ſuorum & externorum, qui ad eum confluxerant, & quorum beneuolentiam atq́ue fidem iam ſibi ſatis perſpectam eſſe arbitrabatur; conſcripto exercitu, ex Sicambria caſtra mouit. Exercitū eius ad quingenta millia armatorum, Sabellicus fuiſſe tradit. Ducto igitur milite per Auſtriam, Bauariam, Sueuiam, & eas Germaniæ, quæ Rheni ac Danubij fontibus incluſæ ſunt, regiones: atque interim omnibus quæ ei obuia erant oppidis, partim propter rebellionem, & quod commeatu prohibebatur, uiarumq́ue anguſtijs ubique intercludebatur, funditus euerſis, partim in fidem acceptis, Conſtantiam uerſus exercitum ducit. Sigiſmundus, eius regionis ea tempeſtate princeps, non longe à Baſilea, ad Rheni ripam ſita, magnis copijs illi occurrit. Quem Athila cum exercitu pene omni facile proſternit, atque fugat. Hic fractus prælio, poſteaquam uidet fortunā ac uiribus Athilæ ſe eſſe longe inferiorem: non grauatim cum regno in deditionem eius concedit. Hinc auctus indies ui & opibus Athila, Argentinam, ad Rhenum pariter ſitam, obſidione circūſedit. Ea urbs à nemine ante id tempus imperatorum ui capta eſſe traditur. Hæc non multis poſt obſidionem diebus expugnata, in prædam direptionemq́ue datur militum: omnibus ſtructuris, quæ in modum munitionis in ea erant ædificatæ, dirutis & demolitis. Mœnia illius in multis locis ſolo æquata ſunt, uti in memoriam nominis Athilæ cunctis mortalibus aditus liberè pateret. Promulgatumq́ue eſt ipſius iuſſu per præconem, ne muros demolitos uiuo ſe incolę reficere auderent. Hanc ob rem urbi Alemanico uocabulo Straſpurg nomen inditum eſſe dicitur, quod ſonat, Arx uiæ. Poſt hæc, traiecto Rheno, per Tulingos, Heduos & Sequanos, qui noſtra ætate Burgundi dicuntur, exercitum ductat. Gundicarium eorum regem iam tum magnis uiribus ſe Aetio & Theodorico coniungere uolentem, cum omnibus ſuis copijs iuſto conflictu interficit, deletq́ue. Qua parta inſigni uictoria, multas Sequanorum & Galliæ munitas urbes, opibus uiribusq́ue præſtantes (inter quas Lixouium, Beſontionem, Matiſconem, Lugdunum, Cabilonem, & Lingonum urbem memorant) funditus euertit. Autor eſt Sabellicus, eum in Gallia Rhemenſes primo adortum eſſe: & Nicaſium eius urbis epiſcopum, de quo paulo poſt dicemus, uirum moribus, uita, & ſanctitate illuſtrem, ibi iugulatum. Verum ſatis conſtat ex hiſtoria noſtrorum, Rhemenſium expugnationem, & Nicaſij mortem, poſt pugnam Catalaunicam eſſe factam.

Copiæ Athilæ in Germanica expeditione.

Sigiſmundus rex ad Baſileā ab Athila uictus, fugatusq́;.

Argentina cur Straſpurg dicta.

Caput V.

PAulo antè quàm Athila intima Galliæ penetraret, uidens fortunā rerū omnium dominam, quoquo uerſum tenderet, rebus ſuis uictoriam polliceri: ſimul etiam arbitratus, neminem in Gallia obuium ſibi futurum, qui fortunæ & uiribus ſuis reſiſtere poſſet: rem ſuam ſegnius ſolito agere, multitudini ſuæ plus iuſto fidere. Hac ex re, quoniam nondum de Aetij copijs aduerſum ſe iam conſcri-

ptis certi quicquam acceperat, minore exercitu ſatis ſe munitum eſſe rebatur, ad ea quæ animo conceperat perficienda. Tertiam igitur copiarum ſuarum partem ad fines Hiſpanicos diripiendos, depopulandosq; mittit. Refert Chronicon noſtrum, hos Athilæ milites, Hiſpaniæ aliqua parte ferro igneq; uaſtata, uſque ad

Miromannus regulus Beticæ

regulum Beticæ prouinciæ, cui nomen Miromanno fuiſſet, penetrauiſſe: eumq; terrore Hunnorum, omnia cædibus longè lateq; uaſtantium, uehementer perculſum, ex Hiſpali, ubi degebat, per fauces Gaditani freti in Africam elapſum fuiſſe. Id tamen pro comperto affirmare non auſim, quum & Galliam Aquitanicam, & Hiſpaniam eo tempore Viſigothos poſſediſſe conſtet. Nunc tempus admonet, ut quoniam in Aetij mentionem incidimus, quæ de eius origine & fortuna

De Aetij patricij origine.

acceperim, quàm paucisſimis referam. Aetius ordine patricius, ex Doraſtana Myſiæ erat oriundus. Is initio ob uirtutem, & rei bellicæ artes, ab Honorio imperatore in locum Conſtantij copijs ſuis præfectus, multa præclara contra Burgundos, Francos, Halanos, uirtutis ſuæ ediderat facinora. Poſtremò, quia Halanis, Vandalis & Sueuis, qui ad Emeritam, quæ ad Aram fluuium ſita eſt, conſederant, uiribus impar, ad interiorem Hiſpaniam, ſiue metu hoſtium, ſiue quòd tantæ multitudini ſuos non putauit temerè obijciendos, exercitum ſuum retraxerat: eum Honorius imperio copiarum priuauit. In cuius locum, Caſtinum quendam, magiſtrum militum, Scythici generis uirum, ſuffecit. Hac Aetius accepta contumelia Romam reuerſus, ſtatuit ruri uitam agere priuatam: in qua nihilo magis ab inimicorum ſuorum accuſatione tutus eſſe potuit. Itaque reus moliendarum rerum nouarum factus, mortem proculdubio euadere non poterat, ni fuga in Pannoniam occultè a-

Aetij fuga in Hungariam.

bijſſet: ubi uiuente Honorio commoratus, Athilæ & Hunnis charus erat, tam ob inſignes animi uirtutes, quàm quòd omnem Italicarum rerum ſtatum Hunni ab eo didicerant. Hic igitur Honorio mortuo, & in locum eius Valentiniano ſuffecto, Romam reuertitur. Vnde ductus ad Valentinianum, Placidiæ matris ſuaſu, gratiæ & amicitiæ Cæſaris (Caſtino, quem in locum eius ſurrogatum fuiſſe antè memorauimus, in exilium miſſo) reſtituitur. Huic Aetio Valentinianus Galliam tuendam committit. pollicitus enim ei fuerat, ſe facilè prohibiturum Hunnos, ne Pannoniæ fines egredi auderent. Igitur Athila cum his quos ſuprà diximus regibus & populis, Galliam, Aetio magiſtratum eius gerente, primùm inuadere ſtatuit: ſiue quòd Aetius promiſſa, quæ Hunnis de rebus Italiæ olim fecerat, minus ſeruaſſet: ſiue potius, quòd Gallia deuicta, Italia, ad quam diripiendam iampridem Aetij hortatu animum intenderat, minori poſtea negotio ſe potiturum ſperaret. Occiſo igitur Gundicario rege, ac euerſis, ut ſuprà retulimus, oppidis Burgundiæ, ſecus Rhodanum flumen progreſſus, omnibusq; locis quæ occurrebant demolitis, con-

Aurelia obſidetur.

tendit Aureliam, urbem ad ripam Ligeris ſitam, eamq; obſidet. Cuius oppugnationi quum totis intenderet uiribus, tum primùm certior eſt factus, Aetium ſollicitare reges & populos, uti magna ui contra ſe tenderent. Ea res Athilæ præter expectationem accidit. Quare ueritus, ne Aetius, quod iam factum erat, Theodoricum Gothorum occidentalium regem, cum quo iampridem graue ſuſceperat bellum, ſibi conciliaret: ſtatuit animum Theodorici, Hiſpaniarum & Galliæ Aquitanicæ te-

Athilæ legati ad Theodoricū regem.

nentis imperium, an ad ſe pellicere poſſet, ſollicitare. Mittit igitur ad eum legatos, qui dicerent ſe ueniſſe in Galliam, magis ut regum populorumq; amicitiam, quàm inimicitias quæreret. Nihil aut præclarius, aut ad imperia diu conſeruanda tutius ſibi uiſum, quàm beneficio & beneuolentia, ubi eius ſit facultas, animos regū ſibi fauētes facere. Igitur in primis ſe cupere amicitiā & fœdus cū eo inire, ab omni bellorū motu eū abeſſe: ſibi cū ſolis Romanis belli eſſe cauſam, q ab initio Hunnis infenſi ſemper fuiſſent. His Theodorico fruſtra recitatis, legati re infecta reuertūtur. Nam iam

antea

antea Aetius ſuſpicatus Athilam Theodorici ſocietatem affectaturum, ipſe prior in amicitiam ſuam, bellíq; communionem, illum traxerat, partim promiſsis, partim antiqui inter Hunnos & Gothos odij commemoratione: Gentem Gothicam magna olim ab Hunnis contumelia, ſimulq́; ignominia eſſe affectam dictitans. Maiores ipſius à ſuis ſedibus illorum rabie expulſos: Hunnos feciſſe, ut extorres Gothi patria uirtute nouas ſibi ſedes in Gallia Hiſpanijsq́; quærerent: iam inſtare iterum, ut his quoque quas olim uirtute pararant ſedibus, eos deturbarent. Veniſſe nunc Athilam eo conſilio in Galliam, ut & Gothorum & Romanorū imperium per ſummum eorum dedecus, ni rebus ſuis una proſpiciant, ſimul armis occupet. Proinde nunc eſſe à Dijs datam occaſionem, qua antiqua Gothis illata à barbaris iniuria & calamitas uindicetur, qua Hunnorum ferocia atque ſuperbia refrænari poſsit. Id autem factu eſſe facillimum, ſi uires Theodoricus ſuas, uiribus Romanorum coniungat: ſe omnibus modis curaturum, ni ſolus ſibi deeſſe malit, ut ſe duce, ueteres maiorum ſuorum iniurias, Dijs fauentibus ſit uindicaturus, atque Galliam à Barbarorum tyrannide liberaturus. Hac oratione Theodoricus rex, ſimul memoria antiquæ etiam inimicitiæ permotus, ſe Aetio belli ſocium contra Hunnos pollicetur: hisq́; conditionibus fœdus cum illo firmat, ut paribus uiribus, communiq́; impendio bellum Hunnicum ſint adminiſtraturi, & confecturi.

Aetij apud Theodoricum oratio. regem.

Caput VI.

POſteaquam Athila de Theodorici & Aetij fœdere à ſuis legatis fit certior, putauit ulterius non eſſe ſibi cunctandum: ſed ſine mora hoſtibus obuiam prodeundum, ne mora & cunctatione inimicorum uires ex finitimis populis magis ac magis indies creſcerent. Igitur ſoluta obſidione Aureliana, cum exercitu aduerſum hoſtes ire properat: eo fretus conſilio, ut eos incautos, imparatosq́; adoriatur. Dum iter faceret, repertus à ſuis in præcipitio ardui cuiuſdam montis Eremita quidam, qui, ut à mundanis procul tumultibus, in Dei miniſterio uitam tranquillam ageret, eò loci tugurium uile extruxerat, ad Athilam ducitur. Huius aduentu rex multum lætatus, ſciſcitatur quisnam hominum eſſet, cuius Dei cultum obſeruaret, quid in loco aſpero uitam ſibi agendam decreuiſſet? quem ſibi Dij euentum belli promitterent? is poſt diuturnum ſilentium, ueluti numine afflatus diuino, regi reſpondet: Se hominē Gallum eſſe, & cultorem illius Dei, quē Chriſtiani in perſona trinum, in ſubſtantia tamen & diuinitate unicū uerè & ſanctè colerēt: ac illum, unde abductus eſſet, elegiſſe habitationis ſuæ locū, ut à terrenis tumultib. ſeiunctus, Deo ipſi, cuius nomē profiteret, carne rationi ſubacta, & uigilijs, abſtinentia'ue macerata, quietiori mente famulari, illiusq́; legem meditari, & præcepta ſeruare poſſet. Quod uerò inquit, fortiſsime regum me cogis, ut Dei uoluntatem tibi aperiam, tuiq́; conſilij euentum: etſi illius, qui res mortalium omnes manu ſua continet, minimus ſim uermiculus, ut non ſit poſsibile quempiam illius immenſa conſilia comprehendere: tamen ne arbitreris uoluntatis Dei mei, quem tu ignoras, cuius religionem, populos cultui eius deditos, perſequi in animum induxiſti, me, quatenus eius ſinit benignitas, ex omni parte eſſe ignarum: non ſis neſcius, Deum ipſum ob flagitia ſui populi irritatum, qui ut eos à iuſticia & uera religione ad impietatem prolapſos, ambitione, ſuperbia, iniuſta imperandi libidine accenſos, pauperum oppreſsione plenos, nulli magis rei quàm bello inteſtino deditos, uoluptatem & corporis delicias ratione neglecta quærentes, turpis lucri auidos, proborum uirorum contemptores, adulatoribus, pernicioſis tum Principum tum regnorū proculdubio euerſoribus, alijsq́; aurium oblectamentis pluſquam ueritate & honeſtis ſtudijs gaudentes, alijs etiam facinoribus ſceleſtis contaminatos, & rebus omnibus impijs obnoxios, ad modeſtiam, humilitatem, temperantiam, iuſticiam, charitatem, pacemque mutuam, continentiam, liberalitatem in pauperes, ad æſtimationem

Eremita uates ad Athilam per milites ductus.

Vaticiniū Eremitæ ad Athilam.

proboтum, ad ueritatem (quæ & Regum & Imperij eſt conſeruatrix) audiendam, & ſtudia recta, alias'que uirtutes, & uerum ſui cultum (qui præcipuè in fide & charitate erga ipſum atque proximum noſtrum conſiſtit) iuſtam'que uitam te ſtimulante reducat, gladium ſuum in manus tuas nunc dedit. Tu enim Dei es flagellum, ad uitia Chriſtiani populi corrigenda miſſus. Hunc a te, reuerſo ad ſanitatem ſuo populo, dum uolet, rurſus auferet, & alteri pro ſuo arbitrio tradet. Te tantiſper tua hac potentia terrena uti patietur, dum ei uiſum fuerit: qui ut certus ſis, cogitatus, conſilium, & uires tuas, præter Dei arbitrium, nihil roboris habituras: omnia'que non modò terrena, ſed etiam cœleſtia in ipſius nutu eſſe poſita, aſtrorum portenta te animaduertiſſe exiſtimo. Hoc prælio, quod contra Romanos facturus es, eris inferior. Non tamen potentia & imperium tuum è manibus tuis mox elabetur: ſed eo ad id temporis uſurus es, quoad Deus, ut populus ſuus ad meliorem te urgente redeat frugem, tibi conſtituit. Athila ubi Eremitæ uerba accepit, admiratus homunculi huius tam ſapientem eloquentiam, inopinato tamen perculſus nuncio, iubet eum amoueri, & in cuſtodia ob prudentiæ reuerentiam honeſta ſeruari: donec ab aruſpicibus, uatibus'q; ſuis, quorum magnus apud eum id temporis erat numerus, de rerum ſuarum euentu certiora intelligeret. Accerſitis igitur illis, quid de prælio futuro ſentiant, percontatur. Hi extis pecorum pro ſua diſciplina inſpectis, uaticinia Eremitæ uera eſſe affirmant. Adduntad hæc, ducem hoſtium prælio caſurum. Proinde licet Athila animo erat ſollicitus de aduerſo futuri prælij euentu, maluit tamen fortunæ ſe committere, & extrema omnia experiri, quàm terga uertere, ac uirtutis ſuæ gloriam fœda fuga dedecorare. Eremita donato, & in tugurium ſuum, ex quo abductus erat, remiſſo, cum toto exercitu ſuo campum Catalaunicum uerſus, ubi Aetius & Theodoricus cum Sangibano Alanorum, & Meroueo Francorum regibus, atque populorum, Burgundorum, Francorum, quibus Meroueus rex præerat, Lucianorum, Armoricorum, Saxonum, Ripariolioruin, Brigonum, Lambrionum, Sarmatarum, Lutetianorum & Britannorum, odio potius Athilæ quàm amicitia Aetij concitatorum, magnis copijs conuenerant, celeri contendit itinere. Quò dum peruenit, edoctus hoſtium numerum longè quàm antea crediuiſſet, maiorem eſſe, tum primùm facti ſui pœnitere cœpit, quòd exercitus ſui tertiam partē Hiſpaniam uerſus miſiſſet. Dum igitur hæ ſuæ copiæ ad ſe reuerti poſſent, bellum ducere, trahere'que conſtituit. Ita caſtris ſuis, decem illis, de quibus ſuprà diximus, curruum falcatorum millibus, è diſciplina militari firmatis, prætextu pacis mutuò tractandæ

Athilæ legati ad Aetium.

legatos ad Aetium, inducias petitum mittit. Is, tum quòd conſilij Athilæ non omnino ignarus erat, tum quòd tot regum, populorum ac nationum uiribus plus iuſto fidebat, inducias ſe ullas daturum negat. Animus Athilæ, etſi inter ſpem & metum uariè agitabatur, reuoluens identidem ſecum, ſuorum præ hoſtium multitudine paucitatem: ſimul etiam Eremitæ ac aruſpicum ſuorum uaticinia: tamen ducis hoſtium interitu, quem uates prædixerant, ſemet conſolabatur, animum'que ſubtrepidum ſpe aliqua ſubleuabat, arbitratus Aetium proculdubio ea pugna interiturum. Itaque exercitus etiam ſui quouis diſcrimine, belli ſubire fortunam conſtituit, modò Aetium, ut ipſe ſperabat, interfectum conſpiceret. Multa prodigia hu-

Oſtenta, quæ pugnam Catalaunicam præceſſerunt.

ius prælij atrocitatem prænunciarunt. Luna binam eo anno paſſa eſt eclipſim: plurimę urbes repētino terræmotu corruerunt: cœlum cruento hiatu apertū, mutuis haſtis ignitis id obliquè ſcindētibus. uiſus prętereа cometes aliquot noctib. radios ſuos Occidentē uerſus porrigens. Quibus oſtentis multi mortales terrebant: & nō Athilam tantū, ſed etiā Aetiū & Theodoricū magna inceſſerat cura, res ſuas quàm diligētiſsimè fieri poſſet, ad futurū conflictū præparandi, utriſq; utpote rem ſuā ſuperiorē futurā ſperantibus. In campū igitur Catalaunicū ſiue Mauriacum, quem haud procul à Tholoſa in longitudinem ducentis, in latitudinem uerò ſeptuaginta portendi

leucis

leucis Sabellicus tradit, magna tendit feſtinatione. Quò dum perueniſſet, concione conuocata, hæc ad milites hortandos uerba loquutus eſt.

Caput VII.

Atilæ oratio ad milites ante pugnam Catalaunicam.

Exordium.

Senectus ab ipſare.

RES ipſa hortatur, Commilitones & ſocij fortiſsimi, hodierno die me apud uos uerba facere. Ea enim tam ardua eſt, & neceſſaria, ut niſi uelimus opes, facultates, & ſalutem noſtram in apertum diſcrimen ponere, ſummam eius curam nos habere oporteat. Nam quod omnibus ætatis noſtræ temporibus, acrius, urgentius & periculoſius propoſitum fuit nobis negocium, quàm nunc, ubi de regno, ſalute & uita noſtra agitur? Non ſum dubius de ueſtra, milites optimi & ſocij fidiſsimi, in rebus gerendis fortitudine, animi conſtantia, omniumque rerum aduerſarum incredibili patientia.

A' perſonis militum.

Quod enim hiſce oculis in multis dubijs & periculoſis rebus intuitus ſum, de eo uix me animo hæſitare conuenit. Nam prætermiſsis omnibus alijs ueſtris facinoribus, ſuperioribus annis magna fortitudine editis: quid rerum & arduarum & difficilium per Germaniam uniuerſam, atque alias hoſtiles terras, per quas nobis armatis proficiſcendum erat, non forti animo ſuperauiſtis? Licet autem id ueſtrapte uirtute effecèritis, nonnullum tamen etiam mea præſentia, & rerum omnium difficilium patiendarum ſocietas, ſtimulum uirtutis edendæ uobis addiderunt.

A' perſona ſua.

Quid enim unquam curarum, quid laboris, quid periculi, ſi quod nobis omnibus fortuna obtulerit, non pari animo uobiſcum unà ſubierim? Quæ res me unquam proſpera elatiorem fecerit? Non ut ducem & Imperatorem iure optimo facere conuenit, me uobis prætuli: ſed in omni utriuſque fortunæ euentu æqua uobiſcum ſum uſus conditione. Quarum rerum cauſa non arbitror opus eſſe, neque tempus patitur, multis me uos ad ea hortari, ad quæ ipſa neceſsitas, durum mortalium telum, uos ſuapte natura impellere debet.

Propoſitio.

Quàm potens hoſtis, ſocij fortiſsimi, nunc nobis obiectus ſit, qua multitudine, quibus apparatibus, conſiderate. Quid opportunitatis commoditatiſue hoſtes ad pugnandum habeant, omnium maximè uidetis: utpote intra regnum ſuum, in patria, in domeſticis ſedibus conſtituti. Contrà, quo nos præ illis ſimus numero, quàm dubium ſit in ſolo hoſtili manum conſerere, quemque ueſtrûm animo bene perpendere neceſſe eſt.

A' neceſſitate.

Hodierno die uel uictoria dijs bene iuuantibus præclara nobis acquirenda eſt, ni in ſeruitutem morte acerbiorem deuenire malimus: uel omnibus ad unum uſque moriendum. Eò loci progreſsi ſumus, Commilitones integerrimi, ut non niſi uirtute & armis hinc euadendi detur nobis poteſtas. A' fronte hoſtes nos urgent: à dextra Ligeris flumen obſtat: à læua Rhodanus: poſt nos oppidani, & reliqua Gallicanæ gentis colluuies, itinera, per quæ uenimus, arcta obſident, atque prælij huius exitum præſtolantur, prædæ noſtræ inhiantes.

Anthypophora.

Quod ſi perſuaſum eſſet animo, intra munimenta nos continere, & ordinibus noſtris bene firmatis, paulatim retrocedere: quid ea ſpecie fugæ, gloriꝑ noſtrꝑ iam multis maximiſq; uictorijs partꝑ, eſſet indignius? quid inhoneſtius? quid nobis turpius? quid Scythico nomini, uniuerſo orbi formidabili, minus conueniens? quid maiorum noſtrorum uirtutibus & fortitudini magis aduerſum?

Ab honeſto.

Satius ſemper habitum eſt, & pulchrius, cum dignitate gloriaq; mori, & maiorum noſtrorum manes inuiſere, quàm imbellium atq; ſocordium more, hoſtes noſtros turpi fuga deuitantes, infamem & dedècore plenam agere uitam. Si forti animo conſtiterimus, hoſtib. obuiam progredientes. ſperandum eſt Martem belli, peculiare gentis noſtræ numẽ, nobis propitium futurũ.

Ab utilitate & commodo.

Si uictoria manu & armis noſtris parabitur, quid nõ utilitatis ex ea nobis ſequuturũ eſt? Spolia inprimis hoſtium, nobis uictorib. proponentur: tum regnum Galliæ opulèntiſsimum & fertiliſsimum, imperio noſtro accedet: poſtremò, gloria non minima, res à nobis fortiter geſtas abundè cumulabimus. Præterea non ulli alij in tota Europa occurrent, his deletis, hoſtes, qui totius orbis opes & imperium nobis ſint remoraturi.

Regnum Galliæ imperio noſtro Pannonico & Germanico, quæ iugum noſtrum iam ſubierunt, coniunctum; quantam adferet opibus noſtris acceſsionem? quantam uitæ felicitatem? Quid à dijs immortalibus commodius, fortunatius & felicius nobis hoc dari poteſt? Nec uos terreat hoſtium multitudo, non alienæ re-

Aduerſariorũ eleuatio. gionis ignoratio. Quid enim in hunc diem aliud egimus, quàm quòd in alieno ſolo multos reges, nationes & populos ſtrenuè deuicerimus? Hoſtes, quos nunc intuemini, non ſunt uobis incogniti. Horum robuſtiorem ualidiorem'que partem iam olim uos milites fortiſsimi, mecum unà è ſedibus ſuis expuliſtis. Veſtram ipſi uirtutem, fortitudinem, & arma iamdudum experti ſunt. Hos primo ſtatim è ſedibus noſtris paternis egreſſu, primùm ſub Emerico, deinde ſub Vinitario rege turpiter fugatos, omni regno priuauimus. Non ſunt hi maioribus ſuis Gothis aut præſtantiores, aut fortiores. Omne robur Gothicum iampridem à nobis ueſtra uirtute, milites fortiſsimi, eſt debilitatum, extinctum, deletum. Hæ quæ adhuc ſuperſunt ſub Theodorico duce Gothorum reliquiæ, non impetum, non arma, non uires expectabunt ueſtras, ſi modò uiderint uos forti animo ſe aggreſſuros. Præteritæ cladis & calamitatis ſuæ à maioribus primùm noſtris, tum à uobis, milites optimi, acceptæ memoria, uerſatur eis ob oculos. Quæ non minimum animi, &, ſi qua adhuc eis ineſt, uirtutis, ipſis adimet. De

Eleuatio ducis hoſtium. Aetio autem tacendum mihi potius apud uos eſt, quàm pauca dicendum. Ingenium, mores, & conditio hominis, iampridem non aliter uobis quàm mihi comperta ſunt: quippe qui expulſus ob ignauiam ſuam Italia, ſub imperium noſtrum confugerit, in caſtris noſtris longo ſatis tempore inter uos militauerit, nulla tamen unquam maiora quàm unus ex uobis minimus, ediderit uirtutis facinora. Imò ſi quid unquam fecit, id reuera præſtitit, ueſtra confiſus, munitus & ani-

Conceſſio. matus, ſocij, ſocietate. Eſto, ſit in eo aliqua rei militaris ſcientia. Eam certè ueſtra doctrina didicit. Nouit ueſtra inuicta arma, nouit uirtutem, nouit in rebus gerendis prudentiam, fortitudinem, conſtantiam. Non ſua ueſtris armis obtendet, ſi uiderit noſtro ductu uos ſibi occurſuros. Denique inducite in animum, quos ducat milites: nempe Gallos, non tam armis quàm ocio aptos: corporis quidem proceritate præſtantes, ſed laboris impatientes, poſt primum ar-

Epilogus, cum præmiſſorum enumeratione. morum concurſum oblangueſcere mox ſolitos. Quum igitur, ſocij & commilitones præſtantiſsimi, hoc prælio de honore, gloria, ſalute & uita omnium ueſtrùm ſit depugnandum: quum regnum ampliſsimum nobiliſsimum'que hodierno die Imperio noſtro non difficulter adiungi poſsit: quum uobis cum eo hoſte ſit congrediendum, cuius maiores è ſedibus ſuis facilè expuliſtis, atque etiam cum populis quieti potius quàm bello deditis manus ſitis conſerturi, quorum Imperator non minus quàm quiuis ex commilitionibus ueſtris, uobis ſit cognitus: forti & conſtanti decet uos eſſe animo, omnia'que bona & felicia ſperare. Deos in primis immortales, quorum auſpicijs in hunc locum ſalui perueniſtis, deinde me & ducem & commilitonem ueſtrum ſequamini. Adiuuabunt dij fortunam ueſtram, augebunt uires, gloriam & opes. Ego uerò nuſquam ſum uobis defuturus: uobiſcum unà omnia pericula, ſi ſors ita ferat, conſtanti animo ſubiturus: uobiſcum unà & uicturus, & moriturus. Me igitur proponite uobis ob oculos: perficiam, ut meum prius ſanguine hoſtili tepefactum gladium, quàm ueſtra arma cruore reſperſa, conſpicere poſsitis. Et uos mea facta imitemini: ac dum me ſtrenuè rem gerentem uideritis, alacri intrepido'que animo hoſtem urgete, profligate, proſternite. Non magno periculo uictoriam conſequuturi ſumus, ſi pari uirtute, uno'que animo cum hoſtibus depugnauerimus. His ab Athila recitatis, tantum animorum milites ſumpſerunt, tantus ardor pugnam poſcentium eſt excitatus, tanta undique omnium acclamatio facta, ut ſua ſponte hoſtem primi inuadere optauerint. Verùm Athila præmiſsis aliquibus ſaltem

præcur-

præcurſoribus, qui tenuia primum futuri conflictus ederent præludia; iuſtæ pugnæ committendæ quærit tempus & occaſionem. Quam in ſolem iam declinantem conſilio differt, ut ſi pugna (ſicuti prædictum ei fuerat) hoſtis ſuperior eſſet futurus, noctis aduenientis præſidio ſibi ſuisque proſpicere poſſet. Dum igitur ſol in occaſum uergeret, exercitum Athila in locum aptum deducit, atque aciem ita inſtruit. Oſtrogotthos, cum parte ſociorum, in dextrum cornu collocat: iubet eis Valamirum regem præeſſe. Siniſtrum cornu ex Gepidis, & parte reliqua ſociorum efficit: quos Ardaricum regem curare iubet. In acie alios regulos cum armatis militibus locat. Ipſe cum robore ſuorum, propter ſigna conſiſtit. Exercitus poſtremam partem delecto iuuentutis robore ex ordine firmat, ne hoſtes multitudine freti, a tergo circumuenire ſuos poſſent. At ex alia parte Aetius cum Romanorum uiribus ſiniſtrum tenet cornu: Theodoricus cum Vuiſſegothis, dextrum. Sangibanum regem Alanorum, quoniam iampridem in ſuſpicionem uenerat ad Athilam deficiendi, & urbem Aurelianam, regiam ſuam, in poteſtatem illius dedendi, in medium agmen includunt. Ita inſtructo utrinque exercitu, Athila die iam aduesperaſcente dat ſignum. Acies paulatim utrinque incedit. Vbi intra teli iactum uentum eſt, Hunni, hoſtes iaculis, quibus maxime poſſunt, eminus feriunt: equos uiros'que paſſim ſauciant. Hoſtes contra adproperant, ut a iaculorum ſagittariorum'que uulneribus liberati, manu gladijsque, queis plurimum fidebant, prælium cominus conſerant. Valamirus ex dextro cornu cum Oſtrogothis, Aetium, Romanum'que robur acrius urget. Nec minor Ardarici Gepidarum regis in Theodoricum & Vuiſſegothos fit incurſio. Poſteaquam omnes utriuſque partis uires, honorem, fortunam, uitam & ſalutem ſuam ſtrenue defendentes, cædibus atque ſanguine permiſtæ fuiſſent: tanta utrinque infertur & accipitur ſtrages, tam atrox & cruenta, ut uix ulla hominum memoria atrocioris unquam meminerit. Cadaueribus ita campus repletur, ut ſuper occiſorum cadauera poſtremo fuerit pugnatum. Tanta uis ſanguinis & hominum & equorum effuſa, ut riuulum, qui in campi medio labebatur, torrentis inſtar, ſanguine ſubito auctum, interfectorum cadauera deuexiſſe, autores tradiderint. Ad centum & octoginta millia hominum utrinque ea in pugna deſiderata eſſe dicuntur. *Numerus cæſorum in campo Catalaunico.* Theodoricus rex, Traſimundi pater, dum equo circumuectus ſuos ad pugnam hortatur, deiectus per quempiam Hunnorum in terram, a pugnantibus conculcatur. Sunt qui dicant, cuiuſdam Audagis Oſtrogothi telo confixum, exhalaſſe animam. Traſimundus Theodorici filius, dum intempeſta nocte errore uiarum in Hunnorum incidiſſet caſtra, neceſſitatem in uirtutem uertens, fortiter dimicat. Quem capite ſaucium, equo'que ob id delapſum, ſui ægre liberarunt. Aetius etiam, clade ſuorum turbatus, uix ad ſuos errabundus redijt. Variant ſcriptores, Hunni'ne an Romani fuerint ſuperiores. Sunt qui ſcripſêre, Aetianos, cognita Theodorici morte, primos ſe fugæ commiſiſſe. Nonnulli contra, inter utrumque diu æquo Marte pugnatum, ac poſtremo Athilam cæde proſtratum, ſe in munimenta curruum falcatorum contuliſſe. Vtcunque ſit, ſatis certe conſtat, hanc pugnam extremo fere utriuſque populi periculo, cæde ac internecione comparatam.

Caput VIII.

TRaſimundus Theodorici patris interitum acerbiſsime ferens, poſtero die inuento inter cæſorum cadauera patris corpori, regali pompa, Hunnis id ex caſtris inſpectantibus, iuſta primum facit: tum caſtra Athilę cum copiarum ſuarum reliquijs, dato tempore commodo inuadere ſtatuit, mortem'q́; patris Hunnorum ſanguine uindicare. Athila uero, amiſſo præcedentis diei pugna militum ſuorum robore, cognita'q́; per exploratores Traſimundi uoluntate, rebus ſuis pene deſperatis, *Oratio Athilæ ad ſuos, poſt cladem Catalaunicam.*

milites

milites ſuos conuocat: orat, monet, & obteſtatur, poſtquam tot bella obiuerint, magna ubique ſuæ uirtutis teſtimonia ediderint, reges ac regna complurima cum ſumma uirtutis ac fortitudinis ſuæ gloria deuicerint: huncque eundem Romanum hoſtem, qui nunc caſtris eorum ſuperbus inſtaret oppugnandis, & quem heſterna die inſigni affecerint clade, uires & animum reſumerent: meminiſſent maiorum, ſuæ'que tot iam annos partæ uirtutis ac uictoriæ. Si hoſtes erumpere, eos'que inuadere auderent, quum nulla alia ſpes ſalutis adſit, gloriam laboribus ac periculis quæſitam, manu, ferro ac uirtute alacres conſeruarent. Hoſtium uires priſtinas eſſe fractas, unicam noctem non multum roboris atque animi addere illis potuiſſe: cum his certamen eis fore, quos heſterna die magna ex parte debilitarint, fugarint, & pecudum inſtar proſtrauerint. Sibi ultra animum inuictum, uires quoque, ad extrema omnia fortiter perpetienda magno iam rerum militarium uſu corroboratas: rem eo tutiorem eſſe, quo'd caſtris, rebus omnibus belli abunde munitis, ueluti fortiſsimo muro circumuallati eſſent. Itaque nihil formidinis adeſſe, fortunam eis futuram propitiam: ſe ducem ſequerentur, in eum quiſque conijceret oculos. Eo die ſe facturum, ut aut hoſtium copias, Hunnorum uirtute dijs fauentibus proſterneret: aut more maiorum ſuorum, qui ſemper uincere ſoliti fuiſſent, non uinci, glorioſam eis inſpectantibus mortem oppeteret. Hac exhortatione recreatis parumper militibus, ipſe nihilo ſecius fluctuans animo, uictoriam, ſi ingruant hoſtes, deſperare, omnia timere; ſuis rebus, ſi quid aduerſi contingat, prouidere. Paucis, quibus magis fidebat, conuocatis, docet, rem Hunnicam in dubio eſſe, ſe uereri hoſtium multitudinem; ne ſi fortius conſtantius'que inſteterint, ſuorum heſterno die debilitatam uim proſternant. At quum fortuna belli gloriam, euentum'que in ſua habeat manu, ſe eam ſequuturum: ac una' cum eis omni cura, labore, uirtute eniſurum, ne hoſtes uictoria potiantur. Verùm ſi fortuna ita ferat (quæ uaria atque dubia eſt, ac non melioribus ſemper fauere ſolet) ut caſtra ſua ab hoſtibus expugnentur: ſe malle ſuorum manu interire, qua'm in hoſtium deuenire poteſtatem, atque his tot iam rebus fortitudine eorum præclare' geſtis clarum, per ſummum dedecus eſſe ludibrio. Iubet ergo ex equorum ephippijs, ac alijs impedimentis, quæ tunc ad manum erant, in unum coniectis, tumulum parari. Amicis, quorum fides ei magis nota erat, cæteris remotis, conſilium ſuum cla'm aperit: ſe, ſi hoſtes caſtris expugnatis ſuperiores futuri ſint, ſupra congeſtum ephippiorum cumulum aſcenſurum. Proinde monere eos, hortari, orare, ut ignem illi ſubijciant: elegiſſe ſe, ſuorum magis opera mori, qua'm per ſummam ignominiam in hoſtium uenire ſeruitutem. His ita fieri, atque etiam tubicinibus tuba canere iuſsis, ne aliquam timoris a' ſe concepti ſpeciem hoſtibus præberet, ſed potius quo' attentus eſſe, & pugnam iterum repoſcere uelle uideretur, hoſtium irruptionem, inſomnem ducens noctem, præſtolatur. Nec minus etiam ſocij & milites attenti, promptiores erant ad omnia, quæcunque fortuna ferret, forti animo perferenda. Dum & Hunni in caſtris & Traſimundus cum ſuis fluctuarent animo, conſultarent'que quid eſſet commodius factu: Aetius conſilij Traſimundi non ignarus, uerebatur, ne ſi Hunnorum caſtris potirentur Gothi, & res Traſimundi ſuperiores forent, ferox iuuenis, uictoria recenti tumidus, Hunnis deletis, fidem uiolaret, ac omnem militum ſuorum uim contra ſe ac Romanum populum uerteret. Itaque alijs remotis arbitris, huiuſcemodi orationem ad Traſimundum habuit: Fœdus, amicitia, & belli primu'm ſocietas, quæ mihi cum Theodorico patre interceſſerat: dein tua uirtus ac fortitudo, quam & antea in multis reb. cognoui, & heri contra barbaros, communes bonorum omnium hoſtes, omnibus nobis circumſpectantibus intrepido animo declaraſti, me hortantur, rex Traſimunde: ut quod tu ob ætatem iuuenilem, animum'que licet ſuapte etiam natura induſtrium, tamen accepta recenti patris clade magis affectum, accenſum,

Atbila poſt cladem Catalaunicam deſperatio.

Pomp. Mela tradit, ſapientiores Indorũ æque' ignibus ſe ingerere, & mortem expectare.

Aetij ad Traſimundum oratio, ſimulatiõis plena.

acceníum, ferocem'ue, parum animaduertere nunc potes. Id ego tibi in memoriam redigam. Hoſtes inuadere, caſtra eorum expugnare, moliri, ad internecionem uſque delere, magnæ ſunt uirtutis, generoſi'que animi indicia. Nec aliud ambos curare, conari, agere'que licet, quàm acceptam iniuriam ferro uindicare: hoſtes, ubi adſit opportunitas, inuadere, expugnare, delere, gloriam præclaris factis dum poſsis augere. Verùm ſi uires noſtras, magna ſuperioris pugnæ attritas calamitate: ſi belli fortunam, quæ non ualentioribus audentioribus'ue, ſed quibus ex libidine ſua fauet, uictoriam plerunque præſtare ſolet, diligentius animo reuolueris: ſi denique rerum tuarum priuatarum amiſſo patre conditionem circumſpexeris: difficile deliberatu eſt, quid melius utilius'que ſit factu: nobis'ne nunc aliquid tentandum, agendum'ue, ac copiarum noſtrarum reliquias, & eas bello diuturno uiribus exhauſtas, fortunæ temerè committendum, an in futurum belli uſum conſeruandum. Hoſtes, etſi non minimum & ipſos heſterna clade fractos: tamen præter multa eorum facinora, quæ in hunc diem ediderunt, etiam ex magna noſtrorum ab eis accepta ſtrage, pro comperto habemus, eſſe feroces, fortes, ſtrenuos, & extrema prius pati omnia quàm uinci ſolitos. Si tibi eſt animus eos inuadere, aut uincent, quod dij auertant: aut ad unum omnes morientur. Horum mors nequaquam nobis erit incruenta. Si contrà uicerint, in eam res noſtræ communes redigentur difficultatem, ut de tuo ac Romanorum Imperio, non minimum ſit futurum timoris, diſcriminis ac periculi. Magnæ ſemper uirtutis & conſilij fuit, res futuras præuidere: pericula quæ euenire poſſunt, prudentia anteuertere: conſilium, ut res poſcit, pro tempore mutare: atque dum tempus adhuc eſt, poſsis'que, omnia animo circumuoluere, ne poſtea re deplorata, fruſtra ſapere, conſilium'ue mutare uelle uideare. Equidem in tua ſocietate, amicitia, fide, conſtanti permanſurus ſum animo: atque, ſicuti fortem decet uirum, eſt animus, me omnibus periculis intrepidum obijcere, ſi quid gloriæ ex temeritate comparari poſsit. Verùm maiorem nos non modò utilitatem, ſed etiam laudem conſequuturos exiſtimauerim, ſi hoſtibus iam fuſis fugatis'que, ac in caſtra per ſummum eorum dedecus heſterno die compulſis, militum noſtrorum reliquias in futurum noſtrum uſum, Imperij'que noſtri tutelam integras conſeruauerimus. Ad hæc, Traſimunde rex, priuatis etiam rebus tuis (quæ ut integræ ſint, pro amicitia ac ſocietate noſtra mutua, non minori mihi curæ ſunt, quàm meæ) maximè conducere arbitror, ſi eas omnibus alijs prætuleris: & ſalutem tuorum militum, qui adhuc ſuperſunt, qui'que tibi tuis'que rebus uſui eſſe poterunt, non poſtremo loco habueris. Pater tuus te, & Valamirum fratrem domi nunc agentem, regni ſui reliquit hæredes. Frater regnandi cupidus, audita patris morte, quid domi te abſente moliatur, non ſatis compertum habes. Pauci mortalium priuatam neceſsitudinem, ſanguinis uinculum, dominandi libidini præponunt. Quòd ſi is rebus nouis animum intenderit, cupiditate'que imperandi uictus, Imperium paternum te excluſo ſibi uendicauerit, opes domeſticas manibus implicuerit, popularium animos ad omnem fortunæ flatum procliues, beneuolentia, munificentia, alijs'que illecebris ſibi conciliauerit: quid tibi fortuna reliqui faciet? Quid ſupererit, niſi ut ius tuum à fratre bello repetas? regni imperium, opes'que, magno uariantis fortunæ periculo armis uindices? Deletis autem, aut ſaltem attritis in præſentia militum tuorum uiribus, quid tibi præſidij fore, aut quid domi ſperandum cenſes? Age igitur Traſimunde, delibera, utra res ſit urgentior: fratris'ne tui conſilijs obuiandi, & regnum paternum in ius tuum integris adhuc militibus uendicandi: an Hunnos dubio Marte, in re ancipiti, inuadendi. Si meam expetis ſententiam, ſuadeo, noſtrarum copiarum reliquias ſaluas conſeruari: & te tuis potius rebus, dum tempus eſt, & potes, conſulere, quàm in nouam belli fortunam nos conijcere: ne, dum plura conſequi uelis, etiam à maioribus tuis maximo labore parta, turpiter amittas.

Narratio. Ab honestate. A fortitudine hostium. Ab utilitate communi. Epilogus.

Quando hoſtes adhuc ſupereſſe nos uiderint, nihil aduerſum nos (ut arbitror) molientur noui. At contrà, ſemper aliquid, nobis integris, uerſabitur illis ante oculos, quod uereantur, formident, fugiant. Hac Aetij ſimulata beneuolentia, orationeq́ꝫ, Traſimundus facilè perſuaſus, dimiſſo conſilio oppugnationis caſtrorum Athilæ, conuocatis ſuis, qui patrem ſequuti, in eam uenerant belli ſocietatem, Tholoſam reuertitur. Cuius profectione & Aetius &, hi populi qui Romanis auxilio uenerant, alius aliò dilabuntur. Fama huius Catalaunicæ pugnæ, tã atrocis ac cruentæ, uniuerſum iam peruagata fuerat orbem: cuius, tertia etiam illa exercitus Atilæ pars, quam ad Hiſpaniam miſſam fuiſſe, ex relatione Chronici ſuprà memorauimus, non erat ignara. Quare ueriti milites iram Athilæ, quem ſuprà quàm dici poteſt timebant, nunquam ad eum in Pannoniam reuertère, ne moram ſupplicio luerent. Verùm poſt ipſius ex campis Catalaunicis profectionem, circa eius campi confinia conſediſſe, ac à ſuis ducibus ſeu præfectis, qui Hungaricè Hiſpani appellantur (ut ab alijs, qui de eorum ſcripſerunt origine, diſſentiam) regno Hiſpaniæ (ſicuti Chronicon refert, penes quod fides ſit) nomen inditum eſſe, à noſtris neſcio quo argumento putatur: quamuis Trogus Pompeius, eam quæ antea Iberia ab Ibero diceretur, ab Hiſpali Hiſpaniam cognominatam eſſe tradat. Aetius non multo poſt tempore Valentiniani imperatoris iuſſu Romæ interficitur, ſiue quòd in ſuſpicionem affectatæ tyrannidis uenerit: ſiue potius, quòd accuſatus fuerit, præbuiſſe cauſſam, quòd Athila, qui cum omnibus copijs poſt pugnam memoratam modico negotio deleri poterat, manus Romanorum euaſerit.

Traſimundus perſuaſus ab Aetio domum reuertitur.

Caput IX.

POſteaquã Aetium & Traſimundum, alioſ'que hoſtes, Atila alium aliò dilapſum cognouit, ſuprà quàm par erat ſuperbire cœpit: ratus, Romanorum exercitum in poſterum non ſibi obuiam uenire auſurum. Dixiſſe igitur fertur, ſuperbum illud dictum: Stellas præ ſe cadere, terram tremere, ſe malleum eſſe uniuerſi orbis. Dein in id arrogantiæ proceſsit, ut iuſſerit, ſicuti Eremita dixerat, flagellum Dei adijci ſuo titulo: ac eo epitheto ſe & nominari, & in literas referri. Profectus igitur ad locum pugnæ, aliquot ibi dies, ut milites quiete ac ocio reficerentur, commoratus eſt. Vbi ſacrificio Marti pro more gentis ſuæ facto, uotiſq́ꝫ pluribus pro proſperis ſucceſsibus rerum feliciter gerendarum ſolenniter nuncupatis, exercitum ſuum ad reliquas Galliæ ciuitates, maiore quàm prius terrore inuadendas, ducit. Primùm igitur omnium Trecaſsiorum urbem (quæ & Trecæ, & interdum Troia dicitur) in finibus Senonum, ad flumen Sequanam ſitam, uenit. Callimachus refert, eum primùm ad Tungros profectum, eorum'que metropolim expugnaſſe, ac ciues eius ſine ullo ſexus & ætatis diſcrimine ad unum omnes occidiſſe. Verùm ſi quis rectè perpendat, Tungri ſunt Eburonum populi, non longe à flumine Moſa in terra Leodienſi, lõgè ab hoc itinere Athilæ diſsiti. Superflui igitur laboris fuiſſet, à Tungris Trecas eum reuertiſſe, ſicuti Callimachus dicit. Huius igitur Troiæ antiſtes diuus Lupus, habitu indutus pontificali, cum multitudine cleri Athilæ aduenienti fit obuius. Is facta ſalutatione, interrogat Athilam, quis'nam eſſet, qui tot regibus deuictis, nationibus ac populis proſtratis, urbibus euerſis, cuncta ui ſibi ſubderet: Cui Athila: Ego, inquit, ſum rex Hunnorum, flagellum Dei. Qua uoce Lupus territus: Quis, inquit, mortalium flagello Dei mei reſiſtet, quo minus in omnes, quos uolet, ſæuiat? Veni igitur, ut dicis, Dei mei flagellum: quò libet proficiſcare: omnia tibi, ut Dei miniſtro, me non repugnante parebunt. Iubet inde portas urbis reſerari, ac Athilam (frenum equi honoris cauſa manu tenens) ſumma ueneratione introducit. Qui ſiue humanitate ductus epiſcopi, ſiue Dei uoluntate, ſine ullius cæde & detrimento, per urbem mediam cum omnibus ſuis copijs progreſſus, altera urbis parte egreditur. Chronicon Hungaricum tradit, eum hinc Tholoſam urbem uerſus profectum, eam'que in fidem & amicitiam eius deditam. Sed id uix ueriſimi-

Athilæ arrogans dictum.

Diuus Lupus, Trecarum, uel Troiæ urbis antiſtes.

riſimile eſſe uidetur. Tholoſa enim, per id tempus Traſimundi regia, ad fines Galliæ Narbonenſis, non procul à radicibus Pyrenæi montis, ad ripam Garumnæ fluuij ſita eſt: ciuitas adhuc opulenta populo, archiepiſcopo, Academia, ac negociatorum commercijs inclyta. Quod iter à propoſito Athilæ longè fuit alienum. Conſtituerat enim, expugnatis quibuſdam Galliæ oppidis ad Boream uergentibus, Sicambriam regiam ſuam reuerti. Dum igitur relicta Treca, ad Rhemos exercitum duceret, magnum ſuæ clementiæ in itinere edidit teſtimonium. Nam quum pleroſque Trecæ urbis accolas, metu perterritos, cum coniugibus & liberis ad ſyluas uicinas, ſalutis ſuæ tuendæ cauſa, profugientes, in itinere conſpexiſſet: eos bono animo & intrepido eſſe iuſſos, domum abire permiſit. Inter quos adducta eſt ad eum per milites, ex ripa fluminis, in quod ſe metu ferè exanimata, præcipitare uolebat, quædam mulier: quæ, paruula filiola, quò ſinus ulnæ'que faciliore grauarentur onere, collo faſcijs alligata, ac duabus minoribus iumento, quod agebat, impoſitis, deinde alijs quoque ſeptem, per annorum ſeriem maioribus, circumſepta erat filiabus. Mouit Athilam miſeræ mulieris ad pedes eius lachrymoſa prouolutio, ac tot prolium infantium numerus: iuſſam'que aſſurgere, manibus proprijs erexit. Quam amplis deinde donis, ut filiolas nutriret, & maritis collocaret, donatam, domum redire iubet.

Athilæ clementia in fugientes colonos, et muliercula prolibus onerata.

Paulo poſt Athila Rhemenſes obſidet, concepta iamdudum in eos ira: quòd, dum ad campum Catalaunicum (ut ſuprà memoratum eſt) properaret, magna calamitate, multis'que malis milites affecerant. Horum igitur memor, uaſtata igne ac ferro uniuerſa Remenſibus adiacente regione, ciuitatem'que eorum dura cingens obſidione, machinis bellicis mœnia eius quati, diruere, demoliri: ita ut tum ob telorum denſitatem, tormentorumq; frequentes iaculationes, tum ob inſtantis multitudinis crebram oppugnationem, nemo mortalium ad mœnia defendenda accedere auderet. Quo factum eſt, ut ciues non modò formidare, trepidare: ſed omnia malorum genera, quæ in obſeſſa ſolent eſſe ciuitate, tolerare, pati: mulieres, pueri & puellæ lachrymari, eiulare, uoces ad cœlum tollere: alij uoluentes animo uictoris crudelitatẽ, quã ex conſcientia factorum antea in Athilanos à ſe perpetratorũ, aduerſum ſe futurã metuebant, omnes uias & occaſiones pertentare, ut periculum uitare poſſent.

Athila Rhemos obſidet.

Erat ea tẽpeſtate eius urbis epiſcopus beatus Nicaſius, uir iuſticia, morũ integritate, ſanctimonia inſignis: & ob fidem, uitęq; puritatẽ, Deo acceptus. Hic cum Eutrõpia ſorore, uirgine à teneris annis Deo dicata (quę nõ minus pulchritudine corporis, quàm omnib. animi dotib. inſignis erat) toto hoc quo obſidebantur tẽpore, aſsiduis uacabant orationib.: ut Dei irã, cuius gratia Athilam malis ciues afficere arbitrabantur, placarent; atq; eius miſericordiam, ſupplicib. omnibus præſentem cõſequerentur. Ad hunc, quũ Athila obſidioni urbis uehementius intẽderet, nullaq; ſpes eſſet reliqua ſalutis, ciues, pars alta ex pectore trahentes ſuſpiria, pars lachrymabundi, humiles confugiunt. Quem eo tempore orantẽ, his uerbis aggrediuntur: Niſi cõpertũ nobis eſſet, uir optime, Deũ opt. maximũ id gratiæ ac miſericordiæ tibi impartitum eſſe, ut tuæ apud illum preces ob uitæ integritatem ſint gratiſsimæ: atq; hanc omnem calamitatem propter noſtra ſcelera nobis ab eo immiſſam: ac dum in meliorem uiuendi ordinem nos conuerterimus, hoſtes à ceruicib. rurſus noſtris Deũ aut depulſurum, aut placabiliores humanioresq; redditurum: non eſſet nobis integrum deliberatu, utrum ad te cõfugiendum, uel ex deſperatione (qua malis iam quamplurimis crudeliter afflicti, uehementer detinemur) aliter reb. noſtris prouidendum nobis eſſet. Verùm quũ & Dei clementiam præter omnes res mortalium omni tempore æſtimauerimus: & te ex ſignis cõpluribus, pater optime, comprehenderimus illi eſſe acceptum: nõ dubitauimus ad te uenire, cuius conſilio patrocinio'ue & uiuere & mori iamdudum cõſtituimus. Quæ ſit hoſtium multitudo, uides; quæ in omnes crudelitas, & tu & nos ſcimus.

Diuus Nicaſius epiſcopus Remenſis.

Remenſium ad Nicaſium ſupplex oratio.

Beneuolentia ab epiſcopi perſona.

Narratio.

mus. cuius multa circumiacentium urbium cadauera aperto ſunt documento. Tantæ barbarorum multitudini diutius proprijs uiribus reſiſtere nequaquam poſſumus. aut ſponte nos dedere hoſtibus oportet, & fidem quam profeſsi ſumus mortis terrore abnegare: aut, ne uim eorum, tyrannidem'que experiamur, uoluntaria eſt nobis mors conſciſcēda. Alterum horum perpetiendum erit, ni aut diuinitus adiuti, aut tuis pater optime conſilijs ſpes aliqua propulſandi à nobis periculi, ob oculos propoſita fuerit. Honeſtas quidem ipſa induceret, ut ad extremum ſpiritus halitum hoſti tam crudeli reſiſtentes, à conſtantia, fortitudine, fide noſtra, metu mortis non auocaremur, ſi quid ſpei eſſet conſeruandæ urbis. Neque etiam ignari ſumus, fore nobis utilius hæc obſidionis mala ad breue aliquod tempus perferre, deuorareq;, ut pace poſtea & libertate cum cōiugibus & liberis frueremur optata: quàm per ſocordiam & ignauiam, hoſtib. non repugnando, in fœdam nos cōijcere, eamq; perpetuam ſeruitutē. Sed quid remedij huic malo adhibendum, quid longis iā laborib. uigilijs, inedia defatigatis faciendum nobis ſit, ut mortē immaturā uitemus, non planè conſtat: utpote quibus iam præter ſpiritū longa inquietudine haud bene ſpirantē, & oſſa, cutemq; diuturna fame corrugatā, parū decoris (ut uides) humani ſupereſſe uideatur. Tu, quem Dei uoluntatis nō omnino expertē eſſe credimus, conſule, utrum ex malis nobis impendentib. deligere debeamus. Si dediderimus hoſti ciuitatē: facultates, ſalutē, uitamq; omnium noſtrûm in diſcrimen haud dubium dederimus. Contrà, ſi ui expugnati fuerimus, quæ non malorum genera nos manebunt? Quibus cruciatuum generibus, quorum hæc tua plebecula impatiens eſt, in nos miſeros à barbaris ſæuitum non fuerit? Eſto, ſint noſtrûm aliqui malorum cruciatus'ue patientes. At longè plures ſunt, qui humana uicti imbecillitate, horrore, uiq; tormenti, Deum abnegent, fidem profeſſam deſerant, animæ ſuæ detrimentum faciant. Tuum igitur eſt, uir Dei, nobis his malis uehementer afflictis prouidere, gregi tuo tremebundo conſulere, remedium ſi quod potes pro tempore adhibere: ne ab eo quod honeſtum eſt, & pium, malis coacti præſentibus, auocemur, atque à Dei optimi maximi uoluntate deſciſcamus.

Caput X.

Nicaſij ad Remenſes reſponſio.

AD hæc Nicaſius, iam ante exitum rerum oraculo edoctus, ita paucis reſpondet: Tametſi non multum, ut uos cenſetis ciues optimi, ineſſe mihi uideo uirtutis: quicquid tamen eſt Dei donorum in me collocatum, id omne acceptum refero illius in me charitati, miſericordię, beneficio. qui non meis meritis, ſed propria ſua benignitate, me ſuæ gratiæ, ſuorum inæſtimabilium bonorū participem eſſe uoluit: cui quicquid in me eſt, totum adſcribo. Nec eſt cur uos, quod Dei donum eſt, meis tribuatis uiribus. Ille uim, potentiam, bonitatemq; ſuam in me exerit. Mihi eius ſpiritui, afflatui & uoluntati eſt parendum. Cuius ſi præceptis obſeruandis toto quo poſſumus animo incubuerimus, promiſſæq; uitæ cœleſtis ſpe indubitata expectauerimus, nihil in rebus his mundanis tam graue nobis obuenerit, quod non in illius fide conſtanter perferre poſsimus: nihil tam arduum, tam hoſtile, quod non peruium, toleratuq; ſit nobis facillimum. Multitudinem, tyrannidemq; barbarorum, Remenſes uiri, iampridem & noui, & extrema uicinorum populorum calamitate exploratam habeo. Quæ certè ipſa ex Dei procedit permiſsione. Athila uobis obeſſe, uimq; ſuam contra uos exercere non poſſet, ni noſtris delictis Deum in nos concitaſſemus. Apud quem nunc ſtatutum eſt, quod mihi illius oraculo iam diu ſatis conſtat, urbem hanc in manus hoſtium poſtremò uenturam: uos'que mecum unà tyrannidi barbarorum deſtinatos, ut delicta carnis, quibus ſumus obnoxij, momentaneis his nunc cruciatibus expiantes, ad uiſionem diuinam, cœleſtemq; uitam læti aduolemus, atque illius beatæ ſimus participes. Agite igitur, fratres chariſsimi, quicquid uos manebit calamitatis atque periculi, conſtanti & forti perferte animo. Me ſequamini, & paſtorem & patrem ueſtrum, me oculis ueſtris proponite: ut uos ſpiritu ſalui

ſitis,

ſitis, me primum obijciam periculis. Breuia erunt quę à barbaris patiemur tormenta. Illa cœleſtia, quæ Deus nomen ſuum in fide & charitate profeſsis ab initio cōſtituit præmia, ut ſenſib. incomprehenſibilia ſunt humanis: ita felicia, immortalia, ac nullis unquam ſeculis finiēda. Non igitur uos corporis terreat aut malum, aut cruciatus: qui initium eſt, ſi conſtantes in fide fueritis, uitæ perpetuæ. Nec licet his qui uos perſequuntur, malum precari: ſed imitati Chriſti IESV & doctrinā & factum, pro inimicis ueſtris, ut ad ueram Dei cognitionem, rectamq; uitā reuertantur, mecum unà iugiter deprecemini. Nihilo ſecius Eutropia etiam uirgo, ciues ad ea forti animo perferenda, quæ iamiam aduerſa imminerēt, intrepidè hortatur: ſeſe, licet fœminam, tamen ante eorum oculos conſtanti ingenio Dei auxilio declaraturam: hoſtes, etiamſi corpori tormēta intendant, nō menti tamen cōſtantiam, ac in bono perſeuerantiam adimere poſſe. His diuorū admonitionibus, timore pauliſper ciues depoſito, quæuis aduerſa alacriore iam animo ſuſtinenda expectabant. Interea Hunni ſuperatis mœnibus, alijsq; deiectis munimentis, urbem ſubitò ingrediuntur: fit ubiq; militum armatorum rabidus diſcurſus. Hi obuios trucidare, puberes & impuberes necare: non ætati, non ſexui parcere. Nicaſius & Eutropia uirgo tantæ hoſtium truculentiæ ducti admiratione, ad ædem beatæ Virginis, quam beatus hic epiſcopus extruxerat, hymnum canentes læti profugiunt, eo conſilio, ut ubi rebus proſperis preces fuderant, ibi in extremis quoque animam Deo redderent. Hunni rabie perciti, ad ædem etiam ipſam concurrere. Quos Nicaſius, manibus ſilentium indicans, paucis alloquitur. Video ego, milites fortiſsimi, uos à uerorum, fortiumq; militum ſanguine longè degenerauiſſe: ac manſuetudinis, quæ pleriſque etiam feris animantibus naturà ineſſe ſolet, omnino eſſe immemores. Cuius ſi uel minimā partem aliquam haberetis, non certè uictoria, quę uictis ſæpe parcere, & in ſolos ſuperbos ſæuire cōſueuit, inſoleſceretis: nec eò crudelitatis progrederemini, ut omnia ferro delere, quàm in uſum ueſtrū conſeruare malletis: quaſi alterius, non ueſtræ iam ditionis ſint, quæ nunc non uiribus magis ueſtris, quàm Dei permiſsione conſequuti eſtis. Præ ſubito furore haud animaduertitis, & populum omnem in ſeruitutem, & opes, aliaq; omnia noſtra in ueſtrum ornamentum, potita urbe, ceſsiſſe: Populus Chriſtianus ſupplex ad genua ueſtra accidit, ſalutem à uobis precaturus. Cæterùm uos obuium quemque ſicuti pecora trucidatis, præter omnem pietatis humanæ morem. Si nullum ueſtræ ferociæ modum ſtatuitis, ſed pietatis & commodorum ueſtrorum obliti, crudelitate omnia implere uultis: in me, qui illorum ſum paſtor, ueſtram conuertite (milites) rabiem. A pernicie ſtrageque horum ueſtras continete manus: parcite humilibus, ſupplicibusque: ſuperbos & contumaces, qui uobis reſiſtunt, proſternite. Me præſulem, ſi crudelitas magis quàm pietas uos excitat, me inquam, qui ueſtram hactenus remoratus ſum uictoriam, inuadite, petite, confitite: meam, quatenus Deo ita uiſum eſt, eripite animam: his meis ouibus, nullum commeritis malum, uitam donate.

Nicaſij epiſcopi uerba ad milites Athilæ furentes.

Quum his hortatibus Hunnorum ferocia nihil leniretur, ſed in omnes, etiam in ædem ſacram congregatos ſæuirent, diuus Nicaſius preces lachrymis plenas ad Deum, ut antea, fundere cœpit: atque ubi illud Dauidicum carmen, Anima mea adhæſit pauimento, pſalleret, mox à quodam ſatrapa gladio educto inuaſus, capite truncatur. Cuius caput à membro etiam auulſum, diuinum canticum non intermiſit: ſed illud protulit Pſalmiſtæ, Viuifica me Domine ſecundum uerbum tuum. Hoc modo beatus hic uir inter diuinas laudes in cœtum martyrum glorioſus aduolauit.

Nicaſij cædes.

Poſt hęc Hunnorum milites, ſine modo furentes, Eutropiæ uirginis pulchritudine capti, uim illi intentare. quæ conſtans in pudicitiæ iampridem Deo deuotæ cuſtodia, ad Nicaſij interfectorem conuerſa: Crudeliſsime omnium, inquit, quos terra genuit, barbarorum, an ignoras in quem Dei uirum, innocentia ac ſanctitate uitæ inſignem,

Eutropiæ uirginis conſtantia.

manus tuas ſacrilegas extenderis? quem nihil mali merentem, impiè uita priuatis: meritò te, ob tale facinus ſceleratum, iuſtum Dei manebit iudicium. Non ſatis tibi ducis, te uirum plurima ſanctitate cōſpicuum, in templo Dei trucidaſſe: ſed & me, tuæ ſpurciſsimæ libidini inſeruire cogis? Cæterùm, Deus uirtutis & pudicitiæ uindex, hoc tuum facinus temerarium impium'ue, me miniſtra, inultum non patietur. His dictis Europia in capillos tyranni inuolat, arreptisq; magna ui illius faucibus, oculos mox euellit. Alij milites, qui fortitudinis huius fœmineæ ſpectatores aderant, commilitonis ſui periculo commoti, Eutropiam uirginem, & alios qui in templo erant Chriſtianos, furibundi inuadunt, & ad unum omnes trucidant. Fuêre ſcriptores, qui tradiderūt, Hunnos, poſteaquā in omnes ubiq; tum in templo, tum in alijs urbis locis repertos, truculentur ſatis ſæuiſſent, atq; prædę ac direptioni urbis animum adieciſſent, terrore cœleſti ſubitò fuiſſe perculſos. Vidiſſe in aere cœleſtes acies dimicare, audiſſe ſonum fragoremq; terribilem templum edere. Quibus ſignis exanimatos, à prędа abſtinuiſſe, & ad diuerſa quemq; loca extra urbem tremebundos fugiſſe. Vrbem deinde diu uacuam ſtetiſſe, tot martyrum cæde conſecratam. Faces ardentes ſupra ciuitatis uerticem ſæpe ac diu uiſas: cantus cœleſtes auditos: ciues pleroſq;, qui metu tyrannorum aufugerant, uiſis tot ſignis diuiniſque prodigijs, ac cognita hoſtium abitione, ad urbem tandem reuertiſſe: & Nicaſij ac Eutropiæ, cæterorumq; martyrum corpora magnis lamentis atq; lachrymis ſepulturæ tradidiſſe.

Signa plurima poſt captā Remenſ. urbem edita.

Caput XI.

DVm hæc ad Remenſem urbem ita ut memorauimus aguntur, interea Athila quendam exercitus ſui ducem Gyuulam, uel (ut quidam uolunt) Iulium nomine, cum parte copiarum miſit, qui Coloniam Agrippinam, ciuitatem tūc quoq; (ut nunc) inſignem & amplam, obſideret. Is, ut iuſſum erat, urbem forti cinxit obſidione. Ea tempeſtate Æthereus Anglorum regis filius, pulchritudine, uirtute ac moribus diuæ Vrſulæ, Britanniæ regis filiæ unigenitæ, ardentiſsimè commotus, eius per legatos apud patrem ambire cœpit cōnubium. Quem, quū ſollicitus eſſet quid reſponſi daret legatis, Vrſula anxium mœſtumq; admonet, ut depoſita animi ſollicitudine, Æthereo eam deſpōdeat. Oraculo enim ſe accepiſſe, ne id detrectatura eſſet ea lege matrimonium, ut triennium illi cōſummando concederetur, quo peregrinationē à ſe uotam interea exequi poſſet. Hanc aūt eam eſſe, ut urbem Romanam, comitata decem millib. uirginū, inuiſeret. Proinde ipſe et Æthereus procus curarent pari opera, decem ſpectatæ pudicitiæ uirgines conquirere: harum ſingulis mille, & ſibi quoq; totidem ſubdere, quarū ſpectata eſſet omnium probitas ac pudicitia. Legati accepto à patre Vrſulæ hoc reſponſo, læti redeūt. Æthereus & Britanniæ rex Vrſulę pater, cōſcripto ut deſignatum erat uirginū agmine, eas Vrſulæ ſodalitio adiungunt. Quæ accepta hac nobili ſocietate, atq; cōparatis undecim magnis nauibus, alijsq; rebus in peregrinationis uſum neceſſarijs, ex Britānia ad oſtia Rheni, ubi nunc Hollandiæ pars eſt, applicuit. Vnde aduerſo flumine Coloniam, cum magno ciuium applauſu ac lætitia: ex Colonia Baſileam, peruenit. Ibi relictis nauibus, cū alij, impedimentis, pedeſtri itinere Romam proficiſcitur. Quæ tandem ſanctorum reliquijs, & ſacris omnibus locis, ut eius erat uotum, Romæ perluſtratis, Baſileā reuertitur: Cyriaco papa, cuius alij (præter ſcriptorem Hiſtoriæ eccleſiaſticæ, quod ſciam) autores nullam faciunt mentionem, eam ſummo ubique honore proſequente. Conſcenſa igitur ad Baſileam naui, ſecundò Rheni flumine Coloniam deuehitur. Quæ egreſſa in continentem, nihilq; hoſtile, ſed omnia (ut antea) tuta eſſe arbitrata, ubi urbi appropinquare cœpit, mox ab Hunnis undique inuaditur, atque cum omni ſocietatis ſuæ turma crudeliſsimè trucidatur. Ita ſanctiſsima uirgo, ſuo, Ætherei ſponſi (qui accepto Vrſulæ reditu, cum matre, & ſorore Florentina, nōnullisq; alijs epiſcopis Coloniam uſq;, ei obuiam uenerat) atq;

Vrſula Britanniæ regis filia.

Diua Vrſula deſpondetur matrimonio.

Vrſula reuerſa ex urbe cū XI millibus uirginum, Coloniæ trucidatur.

Cyriaci

Cyriaci pontificis ac cæterarum uirginum ſanguine, pudicitiam ſuam Chriſto Domino, uirginitatis uerò ſponſo, conſecrauit. Harum reliquijs illuſtris eſt Colonia. Inter ſcriptores non ſatis conuenit, de huius necis tempore. Verùm quoniam Chronica noſtra hoc tempus uirginum trucidatarum tradunt, creditu non abſurdum eſt, per id tempus quo Athila erat in Gallia, Vrſulam cũ ſuis uirginibus fuiſſe ab Hunnis necatam. Athila Remenſibus expugnatis, peruagata Gallia: ac Flandria direpta, depopulatáque, in Thuringiam proficiſcitur. Hic uolens declarare, ſe uniuerſæ Galliæ totiúsque Occidentis eſſe uictorem, ſolennem (ut uocant) curiam in Iſinaca urbe ſe celebraturum indixit. Plerique uicinorum regum ac populorum, partim metu, partim quòd eum eiúsque apparatum uidere optabant, eò confluxêre. Quos Athila magnis oneratos donis, liberos remittit. Erant plerique populi circa littora maris Britannici & Balthici, ſiue Germanici, degentes: quibus non adhuc magnæ erat formidini Athilæ potentia. Igitur ut ij quoque eius arma ſentirent, delegit aliquot duces: qui cum exercitu Normannos, Caletes, Morinos, Tungros, Phriſos, Cimbros & Pruthenos inuadant, omniáq; (ni eius pareant imperio) ferro ignéq; uaſtent. Hi omnes aduentu hoſtium timore perculſi populi, Hunnorum imperium ultrò accepêre. Athila interim certior factus, Romanos ac Gothos conſcribere milites, comparare exercitum, bellum contra ſe renouare: proinde ueritus, ne ipſe ſuíque tot laboribus, tot bellis geſtis, uictorijs uaria fortuna partis, uehementer defatigati, circumueniri ab hoſtibus poſſent: relictis Gallijs, Sicambriam, regiam in Hungaria ſuam, ubi Budam fratrem reliquerat, reuertitur.

Athila in Turingiam conuentum ſiue curiam agit.

Caput XII.

OCcupato Athila in bello Gallico, Buda frater, ſiue quòd de uictoria uitáque Athilæ dubius erat: ſiue potius, quòd regnum duos uix admittere ſoleat, imperium Hungaricum, excluſo fratre, occupare in animum induxit: quod hac ex re, è libidine ſua, domi adminiſtrare cœpit. Cuius rei indicium erat, quòd & arcem illam, quam Athila prope Sicambriam urbem ædificari à ſe cœptam, iuſſerat Athilam nominari: ipſe ſpreta fratris uoluntate, è ſuo nomine uocauit Budam. His nominibus Buda inſimulatus, quum Athila propter auctam ipſius potentiam, manum ei palàm inijcere non auderet, inſidijs adortum capit, trucidatq;: ac cadauer in Danubium, ad cuius ripam Sicambria & Buda, ſedes regis Hungariæ, ſita eſt, detrudi iubet. Sunt autores, qui Budam ante pugnam Catalaunicam interfectum eſſe, ſcriptum reliquerint. Ego tamen ſequutus Chronicon Hungaricum, poſt eam pugnam id factum eſſe crediderim. Buda interfecto, iubet edicto, ut eam quiſque arcem ex Athilæ nomine appellet, Budæ memoria abolita. Id tamen (ut uaria ſunt hominum ingenia, ad prohibitas res magis tendentium) non fuit à pleriſque obſeruatum. Hungari eam arcem, & urbem etiam in præſentia, Budam: Teutones uerò, nunc Etzelburg, id eſt arcem Athilæ: nunc à furnis calcis, quæ olim ex lapidibus illic coquebatur, Offen uocant. Qua ex re ſatis conſtat, Alemanos, ueluti iure belli ab Hungaris quæſitos, ea quoque tempeſtate Athilæ fuiſſe dicto audientiores. Poſt necem Budæ, rebus omnibus Hungariæ pacatis, & in ordinem redactis, Athila quinque annos Sicambriæ commoratus eſt. Interea temporis milites ipſius, rapinis prædis'ue aſſueti, Myſiam, Macedoniam, Achaiam, Theſſaliam & Thraciam infeſtare, prædari, diripere: quin & urbes quoque ac populos Hungariæ, Athilæ ſubditos, damno afficere, uexare, adeò ut coloni plerique impatientes tantarum direptionum, derelictis pecoribus & armentis ſuis, impetrata primùm ab Athila ad id facultate, aliò migrare coacti fuerint, ad ea quiſque quæ maluerunt loca. Ipſe uerò Athila, ut rerum quæ in omnibus orbis regionibus agerentur eſſet conſcius, quatuor ueredariorum conſtituit ſtationes: primam in Colonia Agrippina, alteram in Iadera ciuitate

Buda Athilæ frater, eiúsq; cædes.

Buda arx.

Buda, aliàs Offen.

Veredarij Athilæ.

Dalmatiæ, tertiam in Lithuania, quartam ad fluuium Tanaim. Ex his locis ſingula totius ferè orbis acta, per mutatos in locis ſuis nuncios, Sicambriam ad eum deferebantur. Contrà, ipſe quoqꝫ illorum quoslibet uoluntatis ſuæ certiores faciebat. His ita compoſitis, tum opportunitatem rei cõtra hoſtes à ſe bene gerendæ obſeruabat: tum quid illi aduerſum ſe aggredi uellent, ſatis exploratum in tempore habebat.

Caput XIII.

Sicambriam urbem, cuius frequentem fecimus mentionem, tradunt ſcriptores, Gallos, Pãnonia ductu Antenoris Troiani uaſtata, in ſui nominis memoriam olim condidiſſe, & in multos annos habitaſſe. Hanc Athila, poſteaquam Hunni Pannonias (ut ſuprà docuimus) ſubegiſſent, inſtaurauit, regiamqꝫ ſibi delegit. Quæ ſiue à Sicambris populis Germaniæ Rheno finitimæ, quam olim Galli infeſtabant, ſiue alia ex cauſa Sicambria uocata ſit, non ſatis compertum habeo. Hic, licet corpore Athila quietem agere ſtatuiſſet: gloriæ tamen atque ambitionis cupidus, uolebat indies animo imperium propagare, regnum regno adijcere, populos quoſuis ſuæ ditionis facere, gloriam bello augere. Simul memoria repetens ſtragem ſuorum Catalaunicam, ea uoluere animo, meditari, ad id totis uiribus incumbere: omnes uias artesque quærere, quibus iniuriam illius cladis uindicare poſſet. Inter hæc accepto de Aetij morte nuncio, ratus ad ea quæ animo iamdudum conceperat, commodè exequenda, diuinitùs datam eſſe occaſionem: atque neminem iam ſuperſtitem eſſe, qui ſuis uiribus par eſſe poſſet, ſtatuit primo quoqꝫ tempore Italiam inuadere: ut ea deuicta, pugnæ ad campum Catalaunicum funeſtæ memoriam, noua uirtute, nouaqꝫ belli gloria aboleret. Igitur conuocatis regibus ac populis, qui per id tempus ſigna ſua ſequebantur, huiuſmodi uerbis diſſeruit. Quando uirtutem ueſtram, animi ad res bellicas alacritatem, duces optimi, militesqꝫ ſtrenui, mecum ipſe conſidero: ſimulqꝫ, quot populos, nationes, prouincias, regna, uirtute ueſtra, uiribus, ſocietate fretus, meo imperio ſubiecerim: quantum denique uictoriæ ubique terrarum pepererim: non uidetur eſſe operæprecium, me uos multis ad ea quæ ueſtrapte natura, conſilio ac uirtute ducimini, aut hortari, aut excitare. Quandoquidem ad omnia ſtrenua ac militaria facinora, quæ fortes decent uiros, intrepidè ſubeunda, quàm propenſi ab initio fueritis, re ipſa compertum habeo. Enitendum modò eſt, ac ſummis contendendum uiribus, ut rei bene gerendæ occaſionem, quæ rerum omnium apud mortales prima habetur, dum occurrerit, haud grauatim capeſſamus. Quam ſi amplexabimur, ſocij optimi, res omnis demum in promptu nobis erit. Si contrà neglexerimus, quid non laboris, curæ ac ſollicitudinis ante nobis ſubeundum erit, quàm ea ſe nobis rurſus offerat? Romanorum uires, imperiumqꝫ magnum, amplum, magnificũ & memorabile fuerit, uniuerſum complectens terrarum orbem, iampridem uobis ſatis eſt perſpectum. Id quo latius, illuſtrius & excellentius antea fuerat, eo maiori nunc obnoxium eſt præcipitio, ruinæ, periculo. Si enim diligentius conditionem illorum conſideraueritis, quid non detrimenti atque generis malorum, ſiue fato noſtra hac tempeſtate paſsi ſunt, ſiue uiribus eorum iam conſeneſcentibus ac debilitatis? Vandali, Viſigotthi, Britanni, Germani, Romanorũ imperium ſua ex libidine inuadentes, ſunt nobis documento, quàm ſint illorum uires nunc tenues, attritæ, exhauſtæ. Africam, Iberiam, Galliæ non minimam partẽ, Britanniam, quæ omnia Romano parebant imperio, nũc hoſtis habet. Pannonia, Myſia, Thracia, Macedonia, Illyria, ac alię Oriẽtis regiones, uirtute (milites) ueſtra Romanis ademptę, noſtro parẽt imperio. Quid igitur iam aliud reſtat, quàm ut Italiã, omniũ regionũ quas dixi principẽ, inuadentes, noſtræ ſubijciamus ditioni? quod ni occaſionẽ diuinitùs uobis datã (milites) è manib. ignauè turpiterque emittere malueritis, factu erit uobis haud difficilè. Nã quę oppida, urbes, qui

Oratio Athilæ ad reges & milites ſuos, antequam Italiam inuaderet.

deniqꝫ

denicꝫ populi, quæ prouinciæ, quæ regna, arma ueſtra nõ timuerũt, ſenſerunt, experta ſunt? Quid unquã uiſum eſt (milites fortiſsimi) uobis tã difficile, quod ueſtra uirtus, fortitudo, in rebus omnibus conſtantia, non facilè reddiderit? Quòd ſi in regnis & prouincijs, quas memoraui, ſuo imperio antea parentibus reſiſtere ueſtris Romani armis, uirtuti ac potentiæ haudquaquam potuerunt: quid nunc contra uos uiribus integros, temporis quiete corroboratos, multorum ſociorum acceſsione auctos, Romanum imperium iam fractum poſſe cenſebitis? Pugna Catalaunica (ne noſtram etiam cladem, dum mala commemoro aliena, ſilentio præteream) licet aliquam ſociorum & commilitonum noſtrorum ſtragem, Aetij olim uirtute intulerit: ſi tamen hoſtium cæſorum numerum noſtris amiſsis contuleritis, ludum iocum'que, quæ paſsi ſumus, præ his iudicabitis. Nec hanc etiam pugnæ præteritæ, ſi quam accepiſtis, calamitatem, ignauiæ atque ſocordiæ ueſtræ expenſam ferre debeo. Quotus enim quiſque ueſtrûm fuit, cuius manus ſanguine hoſtium non maduerit, uitam'que hoſtis non eripuerit? Verùm quicquid nobis illatum fuit malorum, id euenit Martis uario euentu, ac fortunæ: quæ uiros fortes & ignauos, ſine diſcrimine, detrimento plerunque afficere ſolet. Nunc igitur, ſocij & milites ſtrenui, tempus eſt, ut hanc quoque olim acceptam cladem noua uirtute uindicemus. Quod fiet proculdubio, ni ignauia torpere, occaſioni præſenti deeſſe, quàm eam proſequi, malueritis. Animus meus, earum quæ ſequuturæ ſunt rerum uates, mihi præſagit, Italiam breui non magno labore noſtram futuram. Qua in poteſtatem noſtram redacta, quid reſidui in Europa erit, quod non facilè iugum ueſtrum admittere cogatur? Agite igitur, ſocij optimi, ut alia in hunc diem omnia, ita hanc quoque expeditionem Italicam alacri capeſsite animo. Non deſitis fortunæ, opibus, & dignitati ueſtræ. Quæ uſui ſunt bello, nunc nunc parate. Mecum unà proſequimini fortunam. Equidem non labore, non periculo, non alijs quæ in bello accidere ſolent rebus incommodis, à ueſtris opibus augendis, ab amicitia ſocietate'que colenda, ſalute ueſtra tuenda auocabor. Omnia uobiſcum unà ſubire, imò ante uos experiri uolo: me modò, Fortunam atque Occaſionem, quæ ſolæ res in bello primæ habentur, ſequamini. Faciam, Dijs uolentibus, ut Italiæ non minima pars ueſtro antè pareat imperio, quàm Romanorum uires uobis occurrant. *Epilogus.*

Hac oratione Athilæ principum ac militum animi concitati ita fuêre, ut magna acclamatum ſit lætitia, ſe non modò ad Italiam cum eo profecturos: ſed in omnem orbis partem, quam Athila iubeat, illius ſigna intrepidè ſequuturos, iuſſa'que facturos. Coacto igitur Athila ſuo, & Oſtrogothorum, Erulorum, Turcilingorum, Quadorum, Rugorum, quos ab initio in ſocietate belli habuerat, exercitu, quum itineri accinctus equum conſcenderet, dicitur coruus ab oriente aduolans, humero eius dextro inſediſſe: ac deinde tantiſper in ſublime uolaſſe, dum uiſum omnium effugeret. Hoc auſpicio lætus Athila, mox iter capit: primumq́ꝫ Stiriam, Carinthiam, Illyriam & Dalmatiam inuadit. *Athile in Italiam expeditio.* Quibus depopulatis, Salona'que ac Spalato urbibus incenſis, ad littora Adriatici maris peruenit: dein Tragurium, Scardonam, Sibinicum, Iaderam, Nouam ſegniam, Potentiam, Polam, Tergeſtum, Capiſeriam, urbes opulentiſsimas iuxtà ac fortiſſimas, diruit, & in prædam ſuorum uertit. Nonnullæ Valentiniani imperatoris copiæ in ipſo Italiæ ingreſſu, fauces uiarum obſederant, conati Athilam à cœptis auertere. Dum tamen eò properaret, ſubito omnes metu diſtrahuntur. Annus, quo inuaſit Athila Italiam, erat à natali Domini quadringenteſimus quinquageſimus. Euſebius unum, Sigebertus uerò quatuor his ſuperaddit. *Quo anno Athila Italiam inuaſerit.* Veneti, quos rege Pylemene ad Troiam amiſſo, ad intimũ Adriatici maris ſinũ duce Antenore ueniſſe, ſcriptores memoriæ mandarunt, ea tẽpeſtate circa Adriã habitabãt. Hi cũ pleriſqꝫ Aquileiæ ciuibus, alijsq́ꝫ uicinarũ urbiũ accolis, metu Athilę ſe-

Venetiarum urbis origo.

dibus ſuis relictis, primùm in inſulam quandam Aquileiæ urbi uicinã: dein rati, eò quoq; Athilę uim penetraturã, in aliã inſulam à maris æſtibus tutiorẽ, cui Riuo alto nomen eſt, migrarunt. Quo in loco hanc, quæ nunc Venetiæ dicitur, urbem ædificare cœperunt.

Caput XIIII.

Aquileia ob Athila obſeſſa triennio.

Ex ciconia aue præſagium.

DIrutis memoratis ciuitatibus, dum Athila Aquileiam uerſus pergeret, occurrit ei à ſinu Tergeſtino Romanorum ſatis ualidus exercitus. Quo proſtrato, deletóq;, Aquileiã urbem obſidet. Ea licet difficilis eſſet expugnatu, partim quòd eius accolæ audito iampridem Athilæ aduentu, eam omnibus rebus ad ſuſtinendam obſidionem, & ſe defendendum neceſſarijs, ſatis muniuerant: partim quòd præſidium numeroſum firmũq; eò collocauerant: tamen ne unica hæc regis tam magnanimi potentiam uireſq; non perſentiſceret, uoluit extrema quæq; ſub ea experiri. Igitur admotis illius oppugnationi machinis bellicis, quas complures ſecum ferre erat ſolitus, quum res nunquã ex animi ſententia cederet, triennium in obſidione fruſtra abſumit. Interea omnis circumquaq; ager depopulatur. Quæ res fecit, ut in caſtris Athilæ inopia commeatuum non parum ſit laboratum. Eaq; ex cauſa tam homines quàm iumenta inſuetis ueſci cogebantur alimentis, uaria morborum genera inferentibus. Eò iam deuentum erat, ut & Athilam obſidionis eius urbis tæderet: & militum animi tum malis diuturnæ obſidionis, tum penuria rerũ neceſſariarum uehemẽter fuerint conſternati, & corpora admodũ debilitata. Iam paſsim murmur & fremitus in exercitu audiebatur militum indignantium ſe non cum hominibus iuſto Marte, ſed lapidibus & munimentis uix expugnabilibus, rem habere: cuius laboris & tolerantiæ nec gloria, nec præmium ullum eſſet futurum. Et honeſtius & utilius ſibi eſſe, Romam caput Italiæ ſtatim proficiſci, ſi obſidio urbium Athilam delectaret: qua expugnata, cæterarum ciuitatum deditio facilè ſequeretur, atque totius Italiæ opes Hunnis accederent. Ad hæc, perpetua gloria res eorum geſtas, capta Roma, abundè cumularet. Has militum uociferationes promiſcuas, tametſi Athila iniquo ferret animo: ne tamen unicæ huius urbis fortitudo, gloriam ſuam multis rebus præclarè geſtis per totum orbem iam florentẽ obfuſcaret, militum animos partim ſpe iamiam potiundæ urbis, partim pollicitationibus magnificis demulcendo, ſibiq; reconciliando, ſtatuit tantiſper in obſidione perſeuerare, donec eius urbis quoquo modo potiretur. Quod ut citius fieri poſſet, neq; ſuo ipſius periculo parcebat, obequitans frequenter urbis muros, ut ubi illius expugnandæ facilior eſſet inſultus, experiretur. Itaq; quum quadam die taciturnitas obſeſſorum, & muri ſolitudo inuitaſſet eum propius mœnia accedere, armati quidã hoſtium per cuniculos & cloacas ſubterraneas, ſub mœnibus ad Hunnos fallendos productas, clanculum erumpẽtes, ſubitò eum inuaſere. Athila, quum neq; in fuga, nec in alio ſuorum præſidio, præterquam ſui ipſius robore & uirtute, ſpes ulla ſalutis eſſet: ne inultus moreretur, intrepidè eos aggreditur: duobuſq; interfectis, quũ reliqui uiſa eius audacia non iam temerè eum inuaderent, ſaluus ad ſuos remeauit. Dicunt, milites hos urbanos retuliſſe tandem ſuis, ex huius, quicunq; fuerit (ignorabant enim Athilam eſſe) militis oculis, ſcintillas ueluti igneas, quũ eos fremebundus circumſpiceret, emicuiſſe. Altero dein die, dum multis fruſtra tentatis oppugnationibus Athila anxius & curarum plenus, more ſuo mœnia urbis circùm equitaret, uidit ciconiam auẽ in ſummo cuiuſdam turris culmine nidum habere: ex quo auis ipſa pullos adhuc implumes, unum poſt alium, in arundinetum urbi uicinum roſtro deferret. Cuius rei ſpectaculo quum Athila diutius cogitabundus conſtitiſſet, tandem ad ſuos dixiſſe fertur: Auẽ ruinę ciuitatis iamiam imminentis præſciã, pullis ſuis præparare ſecuritatem. Nam quòd in arundinetũ cũ pullis migraret, portendere, urbẽ propediẽ in manus ſuas deuẽturã: uelléq; ciconiã mali futuri pręſciã, pullos ſuos, ne ſimul cũ urbe in-

cendio

cendio aut ruina paulopoſt abſumerentur, liberos eſſe. Hoc igitur augurio admonitus Athila, urbis ipſius oppugnationi eo ipſo die uehementius inſtare cœpit. Verum quum res tunc quoq; ut antea, minus ſucceſſiſſet, poſtero die iubet ephippia quarti cuiuſq; equi, ex omni ſuo exercitu cõferri, & in foſſam urbis, ex ea parte qua murus erat debilior, conijci, incẽdi'ue, ut murus ardore ignis confectus, aut ſponte decideret, aut tormentis poſtea petitus ruinam daret faciliorem. Interim Athila inſtrumentis ad quatiendum murum cõpoſitis, militibusq; ad inuadendam urbem admonitis, expectabat tempus, quo, ſopito incẽdio, mœnia aggrederetur. Cõſiliũ hoc eum non fefellit. nam murus ignis uehementia conſumptus, ſponte ruinã dediſſe traditur. Athila, uiſa hac capiundæ urbis opportunitate, milites hortatur, ut pro uirtute quiſq; ſua adniteretur mœnia ſuperare, urbemq; ingredi. Hi magna alacritate id capeſſentes negotij, in uulnera ac armatos muri defenſores ruunt. Nec armati ciues, nec ullũ periculum eos ab incœptis arcebãt, ſed intrepido impauidoq; animo mœnia ſuperare quiſq; contendebat. Nihilo minore animo obſeſſi quoq; ſtationẽ quiſq; ſuã, urbem, ſe, ſuamq;, coniugum ac liberorũ uitam defendere: non ſperari, nullam aliam ſupereſſe ſpem uitę, quam ſi hoſtem longo iam labore malisq; defatigatum repellere, ac urbem ui uirtuteq; conſeruare poſſent. Quod Athila uidens, uulneribus confectos ad caſtra referri, & feſſis nouos ſuccedere iubet. Ipſe (quæ res etiam ignauos milites in re quoq; dubia accendere, ſtrenuosq; facere ſolet) ſpectator cuiuſq; facinoris atque uirtutis adeſſe, quemque nomine compellare: hortari, rogare, ne à cœpto deſiſtant: maximum, quod fuerit, oneris ac periculi iam ſuperatum: exiguum adhuc ſupereſſe urbis potiundæ laborem, cuius magna cuilibet apud ſe parata eſſent præmia. Itaque milites ſumma ui mœnibus annixi, trium horarum ſpacio urbem capiunt, diripiunt: iuuenes, uiros, ſenes paſſim trucidant: non ętati, non ſexui parcunt: paucis, quibus decor ac pulchritudo inerat, fœminis exceptis. Omnia quæ in urbe erant, in prædam dantur militum. Vltra triginta ſeptem millia hominum traduntur illic cæſa. Erat tum in ciuitate fœmina, non religione & pudicitia minus quàm genere nobilis: forma uero tam inſignis, ut omnes alias eius urbis fœminas facilè præcelleret. Huic nomen Digna fuit. Hæc, quum audiret Hunnos in omnes ad mortem uſque ſæuire, præterquam feminas pulchritudine præſtantes: in ſuperiorem ædium ſuarum partem confugit, ſtatuens prius mori, ſi quis Hunnorum uim ſibi intentare uellet, quàm pudicitiam amittere. Igitur dum quiſpiam militum, decore ipſius captus, eamque inſequutus, uiolare conaretur: Digna in fluuium Natiſonem, ſub ædes defluentem, ſe præcipitauit. ita pudiciſsima femina, militis ſpurciſsimi turpem libidinem morte ſua euaſit.

Aquileia capitur.

Dignæ feminæ pudicitia, cuius nomen Sabellicus reticet: Chronicon tamen Hungaricum, Callimachus & Eutropius ponunt, nominat hic tamen Dignã.

Caput XV.

Diruta funditus Aquileia, atque ſub ea obſidione dedito Taruiſio, ac Verona: hac, autore Diatherico: illo autem, Helmundo præſule: atque etiam Vtino per Athilam extructo, ut memoriã ſui nominis, ſi Aquileia potiri non poſſet, apud poſteros relinqueret: Concordiam uerſus digreditur. Quo in itinere pulcherrimum fortis animi dedit ſpecimen. Circulatores plerique, uici cuiuſdam ruſtici, robuſta ætate ac uiribus, ſpe lucelli conſequendi ad Athilam ueniunt, inter gladiatorum artificioſos flexus mira arte agiliter ſaltitantes. Alijs ſpectatoribus in riſum hoc ſpectaculo ſolutis, Athila turpe ducebat, tam ualida corpora, militiæ potius quàm huiuſcemodi quæſtui circulatorio, & rebus inaniter ludicris conuenientia, ocioſam atq; inutilem agere uitã. Iubet igitur eos armari, ac ſe quoq; armis indutũ equo inſilientẽ imitari. Quod quum propter inſuetudinem præſtare non poſſent, & neq; arcum tendere, neq; neruo ſagittam adhibere ſcirent: corpora ſuperfluo prius per ociũ paſtu ſaginata, eò uſq; tenui cibo extenuari mãdat, ut poſtea abſtinentia & exercitatione, optima rerũ omniũ magiſtra, edocti, utramq; rẽ facilè præſti-

De circulatoribus, Athilæ iudicium.

præſtiterint. Quorum tandem opera & fortitudine in pluribus eſt uſus rebus militaribus: Igitur dum Concordiam peruenit, eam cum internecione ſeptem & decem millium Hunnorū, cuius mœnia primus ipſe inſcēdit, expugnauit, diripuitq́;. Cæteris item uicinis urbibus partim ui captis, dirutisq́;, partim deditis, Athila primùm Pataujum (ubi Marulli Calabri poetæ carmen de laudibus ſuis conſcriptū, in ignem conijci iuſsit, quia licentia poetica originem Athilæ ad Deos retulerat: arbitratus impudentem eſſe impudentiam, dum mortales homines ſe à Dijs immortalibus traxiſſe originem confingerent) deinde Vincentiā, Mantuā, Brixiam, Bergamum, Cremonā, Ferrariam, urbes munitas & opulentas, uicæpit, & in prædam conceſsit militum.

Marulli poetæ aſſentatio Athilæ improbata.

Quibus tamen omnibus tum propter magnificentiam ędificiorum, tum amicorum retentus precibus, pepercit, ne igne abſumerentur. Vnicam Brixiam, ob uulnus in porta urbis, dum acrius illi expugnandæ inſtaret, ſibi inflictum, unà cum ciuibus omnibus eò incluſis, incendio funditùs delere decreuerat: ſed ab amicis, ab eo quoq; propoſito fuit reuocatus. In Vicentiæ quoq; oppugnatione egregium fortitudinis ſuæ teſtimonium præbuit. Quū enim milites, propter obſeſſorum uim, & aquæ profunditate, propius mœnia accedere cunctarētur, ipſe in foſſam qua urbs ambitur, pręcipiti curſu deſiliens, per aquā papillarū tenus altam, ad murū euaſit. Quo ipſius facto excitati milites, concitante eos uerecundia, certatim murū ſuperare cōtendunt, nonnullis eorum altitudine aquæ ſubmerſis.

Memorabile Athilæ facinus

Hinc Rauennam uerſus caſtra mouit. Erat ea tempeſtate huius ciuitatis præſul Ioannes, hæreſeos Arrianę defenſor acerrimus. is opibus iam olim congeſtis prædiues, non minus in æmulationem quàm contumeliā Romani pontificis, duodecim crearat epiſcopos Arrianę hæreſeos profeſſores, ut eorū opera & adminiculo hęreſim ſuā latius in Italia diffunderet.

Callimachus hunc epiſcopum Tonem nominatum fuiſſe dicit.

Hic Athilę Rauennā appropinquāti, cum multitudine cleri ac ciuium obuiam profectus, eius indignationē ſupplex deprecatur: pollicitus ſe effecturū, ut ſi Athila ipſius profeſsionē ſuſciperet, eosq́; qui Romanæ eccleſiæ dicto audientes ſunt, perſequeretur, breui Romana urbe, totaq́; Italia, Africaq́; ſine labore ac periculo potiri poſſet. Ad quem Athila, Humilibus quidem parcere ſe, ait: & promiſſa, ſi ea præſtare poſſet, libenter expectaturū: tamē ne interea (inquit) poſteritas ciuium tuorum pacto potius quàm ui urbem hanc à me deuictā eſſe glorietur, omnes urbis portas mox detrahi uolo, ac per certā mœniorum partem dirutam, equorumq́; noſtrorū ungulis attritā, cum uniuerſo exercitu noſtro armatus ciuitatem ipſam uictoris inſtar ingredi. Ioannes epiſcopus, ciuesq́;, accepta Athilę uoluntate, portis urbis reſignatis, læti iuſſa faciunt, ac regem gratulantes in urbem deducunt. In ea, cum omnibus ſuis copijs Athila, tanto tempore quo uoluit eſt cōmoratus. Ticino deinde, quæ nunc Papia dicitur, Placentia, Parma & Mutina direptis, Mediolanū ui expugnat: ciues trucidat, urbem diripit, ſoloq́; æquat.

Vide Suidam, in dictione ..., de Athila, dum ceperit Mediolanum, quid fecerit.

Mediolanum expugnatur.

Militibus hinc, eo loci ubi Mincius Padum ingreditur, in ſtatiua ductis, deliberare ſecum cœpit, an exercitum ſuum Romā duceret: caſu Alarici regis Gothorum permotus, quem ea urbe ante ſe expugnata atq; direpta, inopinato fato defunctum fuiſſe acceperat. Igitur dum animo dubius in caſtris hæſitaret, proceres Romani ueriti ne Athila ad urbis Romanę oppugnationem properaret, Leonem pontificem adeunt, orāt, obteſtantur, ad Athilam ſupplex proficiſcatur, irā eius deprecetur, ſalutē Romanis petat: ſe ſperare, id eū non grauatim ab illo impetraturū: qui Ioanni Rauennæ urbis archipræſuli ad pedes eius prouoluto, ueniā largitus fuerit. Leo tum Romanorū precibus, tū periculo Eccleſiæ ſuæ inductus, conſtituit ſe id facturū. Tradit Sabellicus, Leonem ad hoc inductum Valentiniani imperatoris hortatu. Dum hæc ita aguntur, interea Athila, ne laboribus acrebus ſemper agendis aſſueti milites, ocio & quiete torpeſcerent: quendam Zouuar exercitus ſui ducem deligit, qui parte copiarum accepta Apuliam, Calabriam, & ea Italiæ loca quæ mari adiacent Adriatico, depopulatur. Sub cuius tandem cum ingenti præda reditum, Leo pontifex, uti conſtituerat, cum magno cleri

Zouuar, dux exercitus Athilæ.

agmine

agmine, ſacris ornati ueſtimentis, ac (ut Sabellico placet) altero Conſulum, magna'que parte ſenatus Romani, ad regem uenit, qui ab Athila obuiam ei procedunte ingenti acceptus honore, hæc uerba habuiſſe dicitur: Magna olim, rex inuictiſsime, Romanorum, totius orbis uictorum, erat gloria. Romani dare uictis ueniam, ſupplices in fidem amicitiam'que recipere, uictoriam miſericordia leniꝛe ſolebant. Quibus rebus imperium, opes'que augebant: famam uerò ac gloriam nominis ſui immortalem faciebant. Hæ, dum uſus ferebat, Romanorum erant artes, mores, ingenia. Cæterùm mutata rerum uice, quod nobis eripuit, id tibi, rex Athila, nunc fortuna tribuit. Quantum nobis detractum eſt, tantum tuæ uirtuti accreuit gloriæ. Multa licet oppida, nationes & regna deuiceris, præclaros rerum à te geſtarum triumphos egeris, omnes ferè orbis terrarum regiones, uirtutis ac fortitudinis tuæ fama iam occupauerit: non tamen hæc omnia maiorem laudem, ſi rem animo bene perpendas, tribuere poſſunt, quàm dies hæc hodierna apud omnem poſteritatem eſt tibi comparatura. Populus Romanus olim totius mundi dominus, à quo multi antea populi ac reges iura leges'que petebant, nunc tua du ctus potentia, ſupplex ad te uenit, pacem à te petiturus, & omnes quas uelis ſpōte ſubiturus pacis cōditiones, modò tua nos dignos putes miſericordia, fide, amicitia. Non neceſſe eſt te armis Romanam urbem, & ea quæ illi parent, tibi uendicare. Sua ſponte tua eſt Roma, nos tui ſumus: tua omnia ſunt, quæ noſtra. Omnia ex tua fac libidine, fruere tuis legibus: ſingula tuo nutui parebunt, uerbis pro armis utere. Age igitur, rex potentiſsime, qui in hunc diem alios uincere ſolitus es, nunc tu te uince: animum offenſum reprime, iram contine, qua fortè contra nos ſeuerior eſſe conſtitueras. Nulla re propius immortalitati accedere potes, Deo'que eſſe ſimillimus, quàm parcere humilibus, & miſericordiam petentibus impartiri. Poſt hæc conſul & Romanus ſenatus ad genua Athilæ lachrymabundi accidunt. Quibus Athila aſſurgere, bono'que animo eſſe iuſsis, ueniam pacem'que ſe daturum, ac eos in fidem, ſocietatem & amicitiam recepturum affirmat. Accepta igitur conditione tributi à populo Romano deinceps Athilæ quotannis pendendi, Leo pontifex omnia quæ petiuit, uoluit'que, liberaliter ab eo impetrauit. Dimiſsis Pontifice & Romanis ſenatoribus, duces qui ſub eo militabant, interrogauêre Athilam: Cuius rei cauſa, præter ſolitum, tam facilis & indulgens erga Romanos fuiſſet: atque lenibus illorum motus lachrymis ac precibus, tam certam è manibus emiſiſſet uictoriam, totius'que Europæ imperium, in omnibus rebus Pontificis conſentiens uoluntati? Quibus Athila reſpondit: Ita factum & conueniſſe, & oportuiſſe. Satis eſſe, ſupplices ad ſe ueniſſe, pedibus ſuis totius mundi dominos proſtratos: Romam, quæ uniuerſo orbi olim imperitabat, ſe uictam fateri, ſuo nunc ſubditā imperio: tributum Romanos imperatum ſponte ſuſcepiſſe, omniáq; iuſſa facturos. Quod uerò omnium maximum eſſet, ſe ſupra caput Leonis, qui ad eum uenerat, uidiſſe hominem habitu auguſtiore, ueneranda canicie, ſtricto enſe aſsiſtentem: ſibiq;, ni illius uotis parêret, mortem minitantem. Hinc militum iocoſum dictum uulgo iactabatur: Athilam plus timere ferarum immanium ſola nomina, quàm exercitum armatum: qui in Gallia contra Lupum, in Italia uerò aduerſus Leonem, ſuo non uſus fuiſſet imperio.

Oratio Leonis pontificis ad Athilam ſupplex.

Caput XVI.

ATHila Rauennam reuerſus, Ioannem archipræſulem in uincula conijcit: acceptisq; ab eo ac à ciuibus Rauennatibus ſexaginta marcarū auri millibus, ipſum & eos qui Arriana infecti erant hæreſi trucidari iubet: ſiue quòd Leo pontifex id ab eo impetrauerit: ſiue potius, quòd aliquid eo abſente ſiniſtri contra ipſum moliti fuerint. Poſt hæc conuocatis exercitus ſui regibus ac ducibus, breuiter enumerat, quę bella ipſorū uirtute confecerit: quàm potentes reges, populos, urbes, oppida ditionis ſuæ fecerit: quibus laborib. ac periculis, ut illis gloriā immortalē páreret, ſępe

Verba Athilæ ad duces ſui exercitus, quum reuerti uellet in Hungariam ex Italia.

ſe commiſerit. Nunc ſe in animum induxiſſe, omnes mortales eò laborare, ut ultra perennem gloriam, quieti etiam corporis non diu ſpirantis, quantum liceret, poſt duros diuturnosq; labores bene conſultum eſſe uelint. Proinde ſi nomen laudemq; à ſe eis hactenus partam, ſatis ſibi ducerent: ſe conſtituiſſe in Hungariam, deſtinatam ſuæ & ipſorum quietis ſedem, poſt tanti temporis moram & labores reuerti: ſatis iam opum, ſatis triumphi gloriæq;, ſatis ornamenti apud omnes gentes eſſe partum. Decere quietem laborum comitem eſſe, hisq; illam ſuccedere, poſteaquam omnia cum ſumma laude peregerint. Omnes homines exanclatis laboribus ocium amplecti ſolitos, præmium ſcilicet curarum, ſollicitudinum, ac inquietudinum anteactarum. Comprobato à ducibus conſilio, Athila in Pannoniam redire properat. Valentiniano imperatori, cuius ſuprà meminimus, ſoror erat Honoria. Quæ clam fratre, miſſo nuncio Athilam orat, ut ſi id non dedignaretur matrimonium, ſe duceret uxorem. Quæ, ſi ei uideretur, aut rediret, aut ad Valentinianum fratrem mitteret Legatum, ſuum connubium Athilæ depoſcentem. Italiæ fines rex iam exceſſerat, quum nuncius ad eum peruenit. Licet autem gratum ei erat de tam honeſto inſignis pudicitiæ ac nobilitatis feminæ matrimonio, delatum ad ſe nuncium: maximi tamen tum laboris eſſe, tum etiam dedecoris arbitratus eſt, exercitum ſuum iam ab Italia amotum, & tot itineribus laſſum, & qui Pannoniæ iam propior eſſet quàm Italiæ, unius mulierculæ amore reducere. Itaque miſſo Legato ad Valentinianum, Honoriam ſororem cum Imperij parte ſibi depoſcit: quod ni faceret, reuerſurum ſe mox ad Italiam, & illum uniuerſo imperio priuaturum, ſororisque ui potiturum minatur. Dimiſſo nuncio, ipſemet in Pannoniam regreditur. Dum Sicambriæ in regia ſua uitam degeret, etſi (ut ſuprà dictum eſt) ocium agere, poſt tot bella ex animi ſui ſententia iam confecta, ſtatuerat: non facilè tamen fit, ut animus ad aliquid ſemper agendum natus, bello inſtructus, magnarum rerum cupidus, quieſcere poſsit. Non contentus igitur parta tot iam rebus geſtis gloria, contra id quod prius militibus approbantibus decreuerat, cogitabat dies ac noctes, ut deuicta iam Europa, uires ſuas in Aſiam, Aſſyriam, Aegyptum conuerteret: arbitratus parum laudis imperijque à ſe quæſitum, niſi illæ quoque orbis regiones fortitudinem & arma eius experirentur, eiq; parerent. Tradit Iornandis, Athilam per id tempus miſiſſe Legatos ad Martianum Orientis imperatorem, qui dicerent, ni Theodoſij prædeceſſoris promiſſa ſibi ſeruaret, ſe illius imperium uaſtaturum. Hoc autem Athilam eo animo feciſſe dicit, ne Traſimundus Viſigothorum rex conatus ipſius præſcire poſſet. Nam paulo poſt Alanos populos, quos trans Ligerim flumen ſub Vuiſſegothorum imperio habitaſſe teſtatur, Athila ſubitò inuaſiſſet: quem Tranſimundus nihilo ſecius præueniens, iuſto prælio deuictum coegiſſet in Pannoniam turpiter refugere. Regem Athilam in Galliam ſecundò reuertiſſe, & cladem à Traſimundo accepiſſe, non ſatis memini me apud alios comperiſſe: reuera neq; Chronico, neq; alijs autoribus, alioqui reticentibus tam longam eius profectionem, & dedecus acceptum, ſi quid certi de eo conſtitiſſet. Dum igitur animo, ut dictum eſt, fluctuaret, impotentia amoris uictus, non expectato Valentiniani reſponſo de Honoriæ connubio, filiam regis Bactrianorum Mycoltham nomine uxorem ducit, uirginẽ omnibus corporis dotibus illuſtrem, cunctisq; alijs feminis pulchriorem: in cuius nuptijs regali apparatu celebratis, quũ ſolito largius ſe uino ingurgitaſſet, nocte inſequenti illam comprimens, uenereis rebus plus æquo dat operam. Quibus utriſq;, uino ſcilicet & uenere immodica, etiã adoleſcentibus periculoſis, nedum ſeni, quum ſanguis in uniuerſo corpore efferbuiſſet, naris profluuio, dum altiore tenetur ſomno, ſuffocatur: anno Domini (ut Chronicon teſtatur Hungaricũ) quadringenteſimo quadrageſimo quinto: non, ut Euſebius ac Sigebertus tradunt, hic quadringenteſimo quinquageſimo quinto, ille quinquageſimo quarto. Mycoltha ſanguinis in ſinum ſuum profluentis

Valentiniani imperatoris ſoror Honoria.

calore

calore experrecta, maritum attrectare, excitareúe cœpit. Cuius corpus quum exangue frigidū́q; tactu ſenſiſſet, ac nihil in eo ſpiritus ineſſe, inopinato malo territa, eos qui ad fores cubiculi accubabāt, magno eiulatu acclamat. Qui excitati reginæ clamore, facibusq́; incenſis, ædes Athilæ interiores ingreſsi, illum animā cū ſanguine iamdudum efflaſſe cōperiunt. Fit mox clamor omniū, ululatus ad cœlum uſq; tollitur. Sicambria tota lamentis excitatur, quiſq; tanti regis mortem magno ſingultu deflentes. Fama de eius morte per totam Hungariam breui diuulgata: lugubrem quiſque induit ueſtem: mœrorèq; ita omnia complentur loca, ut diu ab omnibus lætitiæ ſignis fuerit temperatum. Factis igitur more Hunnico iuſtis: ludisq́; Circenſium more equeſtribus circa cadauer celebratis, atque cantu funebri qui laudes & res regis geſtas continebat ſolenniter decantato, tandem Athila regali apparatu ſepelitur in maiorum ſuorum ſepulchro, in ualle Keazo, prope lapideam columnam: ubi Keme, Keuue, Cadica & Bela, ut ſuprà memoratum eſt, fuerant tumulati. Nocte illa qua Athila extinctus fuerat, Martianus imperator Conſtantinopolitanus, uidiſſe dicitur in ſomnis, arcum Athilæ fractum eſſe. Memorant, Athilam eo die natum fuiſſe, quo C. Iulium Cæſarem: & Idibus Martijs mortuum, quibus ille in Capitolio tribus ac uiginti confoſſus erat uulneribus. Vixit autem, ut noſtra tradunt Chronica, centum & uiginti quatuor annos. Sabellicus dicit, eum

De ætate Athilæ, error Sabellici.

mortuum Anno ætatis quinquageſimoſexto: quod non uidetur eſſe uériſimile. nam ſatis conſtat, Athilam inter alios Hunnorum duces unum fuiſſe ea tempeſtate, qua Hunni expulerunt Gotthos è ſedibus ſuis, & poſtea ingreſsi ſunt Hungariam. Non abſurdum autem eſt creditu, eum id quoque temporis ætatem egiſſe uirilem: qui ſcilicet è tot millibus hominum à gentibus ad bellum natis, ob animi conſilium, rei bellicæ peritiam, & corporis uigorem, in numerum aliorum ducum fuerit delectus. Ingreſsi autem fuerunt Hungari Pannoniam, ut ſuprà memoratum eſt, Anno à nato Chriſto, trecenteſimo ſeptuageſimo tertio: 373.

poſt quem annum electus fuit in regem Athila, uigeſimooctauo anno, qui erat Annus Domini quadringenteſimusprimus: à quo regnauit quadraginta quatuor annos. Si Athila, ſecundum Sabellicum, anno ætatis ſuæ quinquageſimoſexto mortem obijſſet, quum electus fuit in regem, agebat annum duodecimum: quod uix eſt rationi conſonum. Nam non facilè à populo bellicoſo, ac multis rebus geſtis tunc quoque claro, rex impubis, & non modò rerum publicarum, ſed ne ſuarum quoque priuatarum adminiſtrandarum peritus, maximè in initio regni armis acquirendi, & ſtrepitu bellorum fuiſſet admiſſus. Secundum igitur ſupputationem prædictam, quæ ueritati magis eſt conformis, dum creatus fuerat Athila in regem, ſeptuageſimumſecundum agebat ætatis annum. Hinc ergo liquet, eum eo temporis quo Hunni Scythia egreſsi fuére, natum fuiſſe quinquageſimumſecundum annum. Quæ omnia ſi in numerum redigas, Athilam uixiſſe comperies centum & uigintiquatuor: non, ut Sabelli-

Anni uitæ Athilæ.

cus tradit, quinquagintaſex annos. Præterea tam Euſebius quàm Sigibertus in ſuis Chronicis concordant, ab Hunnis profligatos eſſe Gotthos; & Hunnicum imperium incœptum eſſe Anno nati Domini trecenteſimo octuageſimo: mortuum autem Athilam quadringenteſimo quinquageſimoquarto. Quorum temporum annos ſi contuleris, cognoſces Athilæ uitam fuiſſe ſeptuagintaquatuor annorum: etiamſi tum fuiſſet natus, quum Hunni Gotthos regno priuarant. Sic Sabellicus conuinci etiam horum duorum teſtimonio poteſt. Quod autem tot annos exegiſſe traditum ſit, id nihil mirum uideri poteſt. Nam inter multos, quos nunc conſultò prætereo, etiam Emenricus Viſigotthorum rex, de quo in initio Operis mentionem feci, tantundem ferè annorum tranſegit. Præterea parcius mirabimur annorum uitæ Athilæ multitudinem, ſi in animum induxerimus, Hunnos quoque anni tempus potuiſſe breuiori ſpacio computare, ſicu-

ti Arcades trium, Chares & Acarnanes ſex, Ægyptij in initio quatuor menſium habuerunt annum. Aut, quod Athila ob naturæ fortitudinem, bonamq́ corporis temperaturam, tantum annorum ſolarium, ut alij, facile conficere potuerit. *Prodigia, quæ mortem Athilæ præceſſerunt.* Plurima mortem eius prodigia præſignauere. Nuptiali eius die, equus quo in prælijs & optimo & ſibi fidiſsimo utebatur, nullo ſigno præcedentis morbi apparente, ſubito eſt mortuus. Mycoltha etiam ſponſa ingreſſura cubiculum, tam fortiter pedem dextrum limini impegit, ut ex dolore nimio aliquandiu deſidere fuerit coacta. Cometes ante eius mortem uiginti circiter noctibus ad ortum ſolis uernum uiſus. Ad hoc, traditur quædam mulier fanatica, equo inuecta, Athilæ redeunti ex Italia in Pannoniam, ſub traiectum Lyci amnis, inter Rhetos & Vindelicos defluentis, ter frementi uoce acclamauiſſe, Retro Athila.

Caput XVII.

Chaba. *Aladaricus.* Mortuo rege Athila, duo legitimi, & animo & uirtute nothis filijs præſtantiores (alter Chaba, ex Herriche, Honorij Græcorum imperatoris filia: alter Aladaricus, ex matre Kreinheiltz, filia ducis Bauariæ, geniti) de imperio certabant. Detricus à Verona, qui neptim Athilæ ex ſorore, uxorem duxiſſe dicitur, cuius ſcilicet ſuprà mentionem fecimus, princeps militiæ Athilæ, cum reliquis Germanorum & aliarum exterarum nationum principibus, qui Athilam ſequebantur, Aladarico adhæſerat: utpote ex genere nationis ſuæ Alemannicæ orto. Chaba maiorem Hunnorum partem ſibi fauentem habebat. Hi duo regij iuuenes dominandi libidine perciti, quiſque imperium Hunnicum pro ſe occupare ſtudebat. Comparato igitur utrinque magno exercitu, in campum Sicambricum caſtra poſuere. Vbi acie collata, tanta commiſſa eſt cædes, *Hungarorum clades.* ut Danubij aqua, à Sicambria ad Potentianam uſque urbem, mixta ſanguine defluxiſſe tradatur. Durauit hæc pugna ad quintumdecimum diem: nec finis eius antè fuit, quàm maior pars externorum militum ab Hunnis trucidata fuerit. Aladaricus in prælio cecidit. Victor primùm Chaba: poſtremò Detrici Veronenſis arte uictus, cum ſexaginta ſuis fratribus, nothis Athilæ, ac uigintiquinque millibus Hunnorum, qui ex clade adhuc ſupererant, in Græciam ad Honorium imperatorem, auunculum ſuum, confugit. Apud quem tredecim annos commoratus, derelicta ea regni parte, quæ ex materna hæreditate eum attingebat, in Scythiam itinere unius ferè anni reuerſus eſt. Nondum Bendegúcz auus ipſius paternus, uita (ut Chronicon tradit, penes quod fides ſit) defunctus erat. Cuius, extremo iam ſenio confecti, conſilio, duxit uxorem ex gente Coroſmanorum, Scythiæ uicina, ortam. Ex qua duos ſuſcepit *Edemen & Ed Chabæ filij.* filios, Edemen & Ed. Qui memor fertilitatis regni Hungariæ, ſæpe filios admonebat, ut dum per ætatem liceret, Hungariam repeterent. Cuius admonitionem poſteri eorum poſtea obſeruarunt. nam à morte Athilæ, poſt annum circiter trecenteſimum, Hunni ex Scythia magno exercitu reuerſi, Hungariam ſecundò occupauere. Is Chaba non ita diu in Scythia uiuens, fato conceſsit. Non deſunt autores, qui à Chronico diſſentientes, de Hunnico poſt Athilæ mortem in Pannonia imperio, uſque ad Mauricij imperatoris ferè tempora, meminerint. Non tamen eſt inſtituti noſtri, hiſtoriam ultra Athilæ mortem in præſentia producere: quam ſequentem, his qui me plus & ocij & uirium habent, relinquo deſcribendam.

Caput XVIII.

Poſt pugnam in agro Sicambrico commiſſam, præter exercitum Chabæ, qui in Græciam erat profectus, tria millia Hunnorum cædem elapſa, in campo Czegled, ubi nunc oppidum eſt eius nominis, conſedêre. Hi metuentes Detrici & aliorum Germanorum potentiam, in eam Daciæ partem quæ noſtra hac tempeſtate

peſtate Tranſſyluania, ſiue Septem caſtra (a' ſeptem ducibus Hunnicis, qui in ſecundo ingreſſu Hunorum in Pannoniam, caſtra ſua eo' loci fixerant) denominantur, celeri itinere appulere. Qui ut facilius perſuaderent ſe non eſſe Hunnorum reliquias, mutato agnomine Hunnico, ſe Siculos denominarunt. Hic populus etiam nunc a' noſtris putantur uetuſtiores eſſe Hunnorum, qui in Hungaria remanſerint. Sunt in eum hi aucti iam numerum, ut dum bellum eis ingruat, facile' ad quinquaginta & amplius armatorum hominum millia conſcribere, in campumq́ꝫ educere poſsint. Grauatim patiuntur ſuam familiam, domumq́ꝫ, externæ nationis miſceri connubio: moribus, ritibus ac legibus aliorum Hungarorũ ſunt longe' diſſimiles. Ad explicandam animi ſui ſententiam ac uoluntatem quotidianam, præter uſum papyri & atramenti, aut characteris aliarum linguarum, notas quaſdam bacillis ligneis incidunt, aliquid inter ſe ſignificantes: quibus ita inciſis, apud amicos ac uicinos uice nuncij, epiſtolæ'ue utuntur. Hi Siculi in hunc diem credunt, Chabam non reuertiſſe in Scythiam, ſed in Græcia peremptum. Cuius rei gratia, in hominem ex aliquo loco remoto nunquam rediturum, hoc utuntur dicterio: Eum tunc reuerſurum, dum Chaba ex Græcia in Hungariam. Volunt ſe omnes haberi ingenuos, utpote qui ſint ueterum Hunnorum reliquiæ. Nec abs re ea uti curant libertatis prærogatiua. neminem enim patiuntur inter ſe libertate eſſe ſuperiorem. Minimus eorum eam habet inter eos immunitatem, quam maximus.

Siculorum in Tranſſyluania mores.

Sunt diuiſi in comitatus, Czik, Gyrgyo, Kyſdy, Orbay, & alios aliquot: quos ipſi regiones, uel potius ſedes uocant. In quibus, ex his qui ſunt uetuſtioris familiæ, ditiores ac potentiores, conſtituunt ſibi capitaneos ſiue patronos, quos lingua ſua Lofyſekel uocant. hos obſeruant, uerentur, atque colunt. Si quid contra eos excitatum fuerit hoſtile, horum ſigna ſequũtur. Hi poteſtatem ſummam habent eos iudicandi, conuocandi, & de ſumma totius rei cum eis una' decernendi. Tributum nemini nec regi nec alijs pendunt, præterquam quo'd, quum rex coronatur Hungariæ, aut uxorem ducit, aut naſcitur ei filius, uiritim ſingulos conferunt regi boues. Verùm id quoque non ſine magna difficultate plerunque faciunt: quod mea ætate, non ſine patris mei incommodo, euênit. Nam quum Paulus Thomoreus iuſſu Vladislai regis, ſub tempore natiuitatis Ludouici filij, ad hos boues Siculos ſtigmate notandos (cauterio enim boues regi donati, inuruntur) cum aliquanto militum numero miſſus fuiſſet, atque in eius auxilium ſedecim equites Stephanus Olahus pater meus miſiſſet, Paulus ipſe repetens boues regi pro more gentis debitos, quum illi ſe ea in re difficiles præberent, & contra eum tenderent, coactus eſt cum illis manum conſerere. Qui, fortioribus multitudine Siculis, cum ſuis copijs, quas ad numerum quingentorum & ultra equitum habebat, uictus, proſtratus'que, uiginti ſauciatus fuit (ſi ſatis memini) uulneribus. Quo in conflictu multi ſuorum militum fuerunt occiſi: maior pars rebus ſpoliati, ægre' domum recurrerunt: inter quos patris etiam mei equites tres occubuêre, reliquis ſemilaceris redeuntibus. Pœna hac in ſuos delinquentes utuntur. Quum quempiam eorum contra Rempublicam bonumq́ꝫ commune aliquid perpetraſſe, aut contra libertatem, quam ultra res omnes mortalium merito' æſtimant, clam moliri ſenſerint: aut ad edictum eorum publicum contra hoſtes non aſſurgere, comparere'que uiderint: direptis ipſius facultatibus ac rebus, domum funditùs demoliuntur. Et ſi eius copiam habere poſſunt, occidunt. Parent, poſt regem, nemini quàm Vayuuodæ Tranſſyluano: quem rex Comitem eorum, dum hanc Vayuuodatus confert aut mutat præfecturam, ſemper creat. Verùm huic quoque ſæpe ſunt inobedientes. Superioribus annis, quum dicto Ioannis a' Zapolya (tunc comitis Scepuſienſis, & Vayuuodæ Tranſſyluani, ac Siculorum comitis: nunc uero'. regis) minime' parêrent, coactus eſt contra illos exercitum comparare, arma ſumere, ui eos perſequi. Hic uiriliter ante aciem exercitus ſui, aliquot ſaltem ſuorum ſtipatus, omnibus inſpectantibus

Siculi quã pœna in ſuos inobedientes utantur.

præcurrens, cum eis conflixit: ac eos profligatos, dicto audientes eſſe coegit. Ita hac quoque tempeſtate Siculi, ueterum morum ac libertatum Scythicarum necdum ſunt obliti.

Hactenus Nicolai Olahi Athila: ſequitur Bonfinius.

¶ SED ut ad rem noſtram redeamus, poſt Atilæ mortem facta diſſenſione, Valamir & Theodemir Oſtrogotharum, & Ardericus Gepidarum reges, primi ab Vnnorum regno deficiunt, ſéque in libertatem uindicant. Id ipſum Marcomanni, Heruli, Turingi & Quadi factitant: neque poſt Atilam, in Ernaci & Durichi, Atilæ filiorum, ſeruitutem recidere patiuntur. quare in Oſtrogothas ac Gepidas, Vnnorum principes arma ſumũt. Ernacus in Gepidas cum triginta milibus hominum profectus, primo congreſſu ab Arderico ſuperatur, & cæditur. Durichus à Valamire & Theodemire fuſus ac fugatus, cum Vnnis in Scythiam ſe recipere cogitur. Poſthac in Oſtrogothas Vnni arma ultra ſumere formidarunt. Gepidæ, ut Iordanis auctor eſt, triginta ferè Vnnorum milia trucidarunt. Ellacum Atilæ filium, fortiſſimè pugnantem, interfecère: reliquos eius fratres, iuxta litus Pontici maris, ubi Gothi conſedere, fugarunt. Variæ gentes hoc bello libertatem nactæ, in prouincias populi Romani uenientes, gratiſsimo animo à Martiano ſuſceptæ ſunt, diſtributaſq́ ſibi ſedes acceperunt. Gepidæ fugatis Vnnis, ueluti iure belli totam Daciam ſibi uendicarunt. Nil aliud à Romano imperio, præter pacem annuaq́ ſolennia, ut ſtrenui uiri, amica pactione poſtularunt: quod Imperator lubenter annuit. Oſtrogothæ ſedes à Romano imperio petiere, Pannoniamq́ impetrarunt. Sarmatæ & Cemandri, ac ex Vnnis quidam, in parte Illyrici, iuxta maritimam urbem ſedes inuenere: ex quo genere Bilina dux Pentapolitanus, eiuſq́ frater Froila, Beſſaq́ patricius promanarunt. Scyri, Sedagarij, cæteriq́ Alani, Scythiam minorem & inferiorem Myſiam acceperunt. Rugi, & nonnullæ nationes, Byzim & Arcadiapolim incolendam petiere. Ernacus, iunior Atilæ filius, cum ſuis in extrema minori Scythia ſedem delegit. Eumedzur & Vultizintur, eius conſanguinei, ripenſi Dacia potiti. Pars etiam Vnnorum, in Macedoniam & Græciam diuerterunt, qui Sacromantiſij & Foſſatiſij dicuntur. Minores uerò Gothi, populus quidem immenſus, Vuſila duce, pontifice ſuo, in Myſia regionem Neapolitanam, ad radices Hæmi montis, incoluere. Gothi igitur, qui in Pannonia conſedere, regnante Valamire, in partes treis diuiſi ſunt, ueluti tres fratres uno conſenſu imperabant. Valamir inter Scarmurgam & Aquam nigram amnes, Thiudimer præter lacum Pelſodis, Vidimer inter utroſque quieuit. Defuncto Atila, quid ſucceſſerit, Vngarici aliter Annales referunt: duos eius filios, imperio maturos, præ cæteris ſuperfuiſſe. Germanos, quibus Thetricus Veronenſis præerat, atque Vnnos, facta ſeditione, diuerſa ſenſiſſe. Alios Chabam, ex Honorij imperatoris gnata genitum, Aladarium alios, ex illuſtri Germanorum proſapia genitum, poſtulaſſe. Thetricus cum Vnnis paucis, Aladario fauebat, quando Germano ille ſanguine natus erat, ratus Vnnorũ inteſtina diſcordia eorum imperium facilè ruiturũ. unde ingens orta ſeditio. Vnnorũ pars cum Germanis, cũ alijs gentibus alij ſentiunt. Tantũ utrinq́ prælium cõmittitur, & tam dirum & acre, ut uix diebus quindecim ſit ab inteſtina clade ceſſatum. Cruorem gentium in Danubium riuos egiſſe perhibent. In hac pugna ſemper pars Chabæ ſuperior habita, Thetrici tandem arte proteritur. Chaba cum ſexaginta fratribus natu minoribus, ac Vnnorum quindecim milibus, qui è bello ſuperfuerãt, in Græciam aufugiſſe fertur: ubi honorificè exceptus, annos tredecim egit. Deinde patriæ haud immemor, unius anni itinere interiorem Scythiam repetijſſe, & auum adhuc uiuũ inueniſſe dicitur. quod omnino uidetur incredibile. Eius cõſilio uxorem quoq́, de Coroſmaua, uicina Scythiæ gente, duxiſſe: ex eaq́ Edemen & Eden filios habuiſſe. Quoad uixerit, de repetenda ſemper Pannonia monuiſſe gnatos, & Pannoniæ ac Sicambriæ nomen ad nouiſsimum uſq́ diem ore agitaſſe. Neq́, ut tempeſtate noſtra uidemus, Vnni Pannonijs fuere penitus exacti. nam qui captiui è cæde ſuperfuerant, quum prope Germanos, qui-

nos, quibus erant infenſi, commodè habitare non poſſent, in poſteriorem Daciæ oram, quam Tranſſyluaniam dicimus, ſeceſſere. Secꝗ Siculos, mutata T in C literam, appellarunt: quoniam Vnnorum nomen, omnibus tunc finitimis gentibus nimis infenſum eſſe intelligebant. Hi adhuc ſua matrimonia externis non communicant, ne proprium ſanguinem inficiant. Seueriores adhuc mores retinent, multumque à cæteris Vngaris differunt. Literas Scythicas habent, quas non in papyro ſcribunt, ſed breuiſsimo ligno excidunt, paucis notis multa ſenſa comprehendunt. Barbati incedũt, & auſteri: abundant pecoribus, & ex agricultura ac paſtura uictum trahunt. Seruitutis impatientiſsimi: quippe qui uſque adeò libertatem colunt, ut mori quàm tributa ſoluere malint. Vngariæ regibus nunquam ſtipendia pendere uoluerunt: neꝗ, ut id facerent, ulla ui cogi potuere. Noſtra uerò tempeſtate precibus tantùm, ac regis gratia adacti ſunt, ut diuo Matthiæ quibuſdam temporibus domeſticatim bouem ſoluant. Quinetiam (ut aiunt) quum Vnnos, quos deinde Vngaros appellauimus, Pãnonias repetere accepiſſent, habito delectu, eis in Ruteniam, quam Roxiam nũc dicimus, à Roxolanis olim habitatam, occurrêre. Iuncto in Pannonias agmine rediere, ut in ſequentibus latius oſtendemus. Hi Chabam in Græcia interiiſſe reputarunt, unde orta prouerbialis oratio, adhuc per Vngarorum ora uagatur: Tunc redeas, quum Chaba è Græcia reuertetur. Chaba igitur in Scythiam reuerſus, quia ex matre Græca natus erat, & uxorem peregrinam acceperat, Scythis contemptui haberi cœpit, quandoquidem ſuum ſanguinem infeciſſe uidebatur. Aladarius & Germani, cum paucis Vnnis, cęteriſꝗ reliquijs exercitus Athilæ, in Pannonia remanſere. Aladarium cum Thetrico in ea ſeditione cæſos fuiſſe credunt. Proinde uariarũ gentium in Vngaria remanſere populi, qui uſꝗ ad Vnnorum reditum, ſub Oſtrogothis maxima ex parte fuere. Atꝗ idcirco factum eſt, ut Germanos Vngaris paſsim admixtos, adhuc Daciam & utranꝗ Pannoniam incolere uideamus. Quia defuncto hîc Atila, utriꝗ populi ex Aladario & Thetrico principe remanſere. Sed neſcio quo fato datũ erat, ut defuncto Atila, ac fracto Dei flagello, & extincto acerrimo hoſte Romanorũ, adhuc eius reliquiæ Italiam iterum & infeſtare & perdomare perrexerint. Scilicet armis dũtaxat Scythicis, imperij Romani faſtus ſemper proterendus erat. Adhuc mortuus Atila Italiam inſectatur. Heruli nanꝗ & Turingi, exercitus Athilæ reliquiæ, qui ſuperatis & fugatis Vnnis, ad Danubij oſtia conſedere, poſt Atilæ mortem anno ferè uigeſimo, Odoacre duce, imperante Auguſtulo, Italiam adoriuntur. Aquileia ad læuã relicta, in Tauriſinos, Vicentinoſꝗ, ac inde in Brixianos flexerunt. Odoacer Oreſtem patricium apud Ticinum ſuperauit; ſuperatumꝗ interfecit. Auguſtulum eius filium, imperio eiectum, ad Lucullanũ Campaniæ oppidum relegauit: ubi depoſito paludamento, priuatã uitam egit. Romanũ igitur imperiũ, quod ab Auguſto ſumpſit initiũ, ab Auguſtulo exitium accepit. Interfecto patricio, Romã cõuerſum Odoacrem, prodeuntes obuiam Romani fauſtis acclamationibus admiſerunt, & cum triumphali pompa in Capitolium duxere. Qui pacata mox Italia, tredecim annis cum ſumma tranquillitate regnauit, tertiam agrorum partem ſibi ſuiſꝗ diuiſit. Nec ſoli quidem patrij regnũ aſpernatus eſt. nam quũ Feltheus Rugorum rex, qui & Fena dictus eſt (Rugi enim ulteriorem Danubij ripam in Germania tenuere) Herulos, qui domi remanſerant, infeſtaret, ac proprijs ſedibus eijcere niteretur, ualidiſsimas habito delectu copias aduerſus eum comparauit: ſuperatoꝗ Danubio, cũ Feltheo cõflixit, regem interfecit, Rugos ad internecionem pene deleuit: eorum prouinciam, ne amplius habitari poſſet, totam ferro igniſꝗ uaſtauit. His prælijs ab Odoacre Romanorũ rege parta uictoria, futuræ Italis calamitatis præbuit initium. Siquidem Longobardi, tunc primum populi Romani prouincijs noti, Rugilandiam, habitatoribus uacuam, Codaoro rege occuparũt, quam ad Andoini regis uſꝗ tempora, annis circiter uiginti, tenuere. Poſt Atilæ obitum (ut rẽ aliquanto altius repetamus) Oſtrogothę, uariæꝗ illius exercitus reliquię, Pannonias incoluerũt. Apud hos Valamir cum Thindimere & Vadimere fratribus, ut

paulo ſupra dictũ eſt, ſat quietè regnauit. Annua à Martiano principe dona, ut iſta fœdera ſeruaret, loco ſtrenæ accipere ſolebat. Quæ quum per cõtemptum intercipi conſpicaretur, una cum fratrib. furore percitus, coacto exercitu, in Illyricum erumpit, omnia miſcet ac populatur. Martianũ facti pœnitet, eius enim ac ſuperioris anni promiſſa dona mittit: futuri uerò temporis aſſeueranter ſe quotannis cętera miſſurum recepit: pacisq́; obſidem, Theodoricum Thindimeris filium, è concubina Erelina natum, ac optimæ indolis infantem, accepit. Qui Conſtantinopolim ductus, aliquanto natu grandior factus, Leonis imperatoris gratiam promeruit. Hinc inter Oſtrogothas ac Romanos cõcordia firmior effecta. Sed Gothi, quũ uirtutem ſuam ocio deliteſcere grauiter ferrent, uiresq́; ſuas oſtentare percuperẽt, expeditionem aliquam ſumere decernũt. Primùm contra Sagadas, qui ulteriorem Pannoniam poſſidebant, arma capiunt. Quod ubi Duizia rex Vnnorũ & Atilæ filius intellexit, coactis paucis quos habebat Vnnis, Vltingures, Angiſtros, Bittugures, Bardores ſecum in belli ſocietatẽ accepit. ad Baſſianam Pannoniæ ciuitatem caſtra mouit, eam obſidet, ac populatur agrum. Quod ubi Gothi cõpertum habuere, dimiſſa in Sagadas expeditione, aduerſus Vnnos ſeſe cõuertunt: quos nõ modò fuderunt, ſed fuſos è ſedib. ſuis eiecerunt: & qui remanſerãt, adhuc Gothica arma formidant. Quieſcentib. Vnnis, inter Gothos & Sueuos bellum obrepit. Hunimundus Sueuorum dux, dum ad populandam Dalmatiam erumpit, iterq́; facit, Gothorum armenta in campis errantia abigit: quando Sueui à Dalmatis & Pannonijs haud procul abſunt. Id ægrè tulere Gothi. Quare Sueuis redeũtibus, Thindimere duce, ad lacum Pelſodis cum magno præſidio inſidias collocant: non tam huius prædæ dolore, quàm maioris licentiæ metu ducti, intempeſta nocte præter lacum adoriuntur. qui inopinato prælio conſternati, haud multum obſtitere. In ea pugna Hunimũdus rex captus, uictiq́; Sueui: quibus omnibus, in primisq́; regi data uenia: eiusq́; filius à Thindimere adoptatus, paulo pòſt in Sueuiam cũ ſuis honorificè dimiſſus eſt. At ille accepti beneficij immemor, non multo pòſt tempore Scyros, qui ſupra Danubium tunc fortè conſederant, & cum Gothis quietè uerſabantur, ſuſcitauit in Gothos. Illi autem ex compoſito hos adorti, non tam metu quàm admiratione perculere: ſiquidem haud mediocrem ſibi cum eis conſuetudinem intercedere Gothi nouerant: acerrimam inter ſe pugnam conſerunt. Scyri tandem ab his ad internecionem uſque cæſi, E' Gothis Valamir equo excuſſus, hoſtili manu occubuit. Pœnæ à Scyris cumulatè ſunt exactæ. Hunimundus & Alaricus, Sueuorum principes, idem ueriti, & Sarmatarum auxilio freti, in Oſtrogothas iterũ arma ſumunt. Quin & Beuca & Babais, Sarmatarum reges, ſecum Scyrorum reliquias, & Gepidarũ Rugorumq́; primates, uariasq́; gentes, in auxilium Sueuorum corrogarunt, ad Baliam Pannoniæ amnem caſtra collocarunt. His infeſti occurrère Gothi: qui ubi in hoſtium cõſpectum uenere, educta acie manus conſerunt. Tantum ſanguinis hauriunt, ut per campos cruoris riui agerentur: hoſtium innumera multitudo deſiderata eſt. Thindimer cæſis hoſtibus elatus, ac fratris mortẽ, Gothorumq́; iniurias ultus, in ſedes ſuas ſe recepit. Nec multo quidem pòſt tempore, is non ſat ſibi à Sueuis pœnarum exolutum eſſe ratus, quum Danubius glacie conſtitiſſet, magnum in Sueuos traiecit exercitum, à tergo eos ex improuiſo aggreditur. Quando Sueui ab Oriente Bauaros, ab Occaſu Francos, à Meridie Burgundiones, à Septentrione Turingos habent, qui unà cũ Alemannis, qui ingentes Alpes accolunt, cum Sueuis planè conſenſerant. Gothi Sueuiam, finitimasq́; prouincias diripiunt pariter, & incendunt, hoſtes omnes proterunt: aſportataq́; ingenti præda, in Pannonias redeunt. Quum uictor ac diues è Germania Thindimer redijſſet, paucis pòſt diebus Theodoricum filium honorificẽtiſsimè ab imperatore Leone remiſſum, lætiſsimo animo recepit. Theodoricus, ne tanto patre indignus uideretur, annos iam natus duodeuiginti, ſex milia uirorum clàm ſibi comparat: ſuperato Danubio, Babaim Sarmatarũ regem clandeſtino impetu adoritur: qui interfecto Camundo Romanorum duce, imperioſiſsimè dominabatur. conſter-

natum

natum præ timore regem obtruncat: regiam, liberos, uxorem & fortunas capit, cætera diripit & incendit. Mox antequam Sarmatæ ſeſe compararēt, opima ad patrem ſpolia retulit. Singidauam urbem à Sarmatis occupatam, in ditionem recepit: quam ne Romanis quidem reſtituit, ſed ſibi ipſe uendicauit. Quum Gothis finitimorū ſpolia defuiſſent, quando eos longè latéq; diripuerant, cætera quoque bona quæ uitæ ſunt uſui, deeſſe uidebantur, quare pacem habere ab eo cœpere. Thindimerem exorabant, noua ac utilia bella diſquireret: Gothis ocium neq; commodum, neq; ſalutare futurum. Tunc Thindimer Vindimerem fratrem accerſi iubet, quæ fieri oportet enarrat. Illud cum eo decernit, ne gens Gothica bellicoſiſsima, frequēs & fortunata ocio contabeſcat, ac fame laboret, relicto ibi præſide emigrandum eſſe: & quū præcipua in orbe imperia duo superſint, utri alterū contingat, miſſa ſorte definire iubet. Vindimeri Occidentale, Orientale Thindimeri contigit. Arduas expeditiones ſortiti, ſuā uterq; prouinciam curant. Pannonijs præſidem relinquūt. Vindimer quum in Italiam intraſſet, cui Glycerius præerat, immatura morte interceptus eſt. Eiuſdem nominis filium reliquit, cui expeditionem cum bonis & exercitu legauit. At is Glycerij muneribus uictus, relicta mox Italia, in Gallias contendit, quæ ab infeſtis circùm gentibus miſcebantur. Quod ut lubentiùs faceret, Viſigotharum, qui cognati erant, ratio hortabatur. Poſtquam in Gallias peruentum eſt, Oſtrogotharū exercitus cum Viſigothis, ui ſanguinis utrinque ſponte coniungitur, unum (ut ita dicam) corpus faciunt, ut olim fuerant: priſcam redintegrant cōiunctionem, & ita per Hiſpanias Galliaſq; regnant, ut parem hoſtem nō inueniant. Thindimer Illyricum inuaſurus, traiecto Sauo, cūcta longè latéq; diſcurſat, pagos & oppida diripit: Niſam, primam urbem occupat, & incendit. Aradeam & Lariſſam in Theſſalia expugnat, mox Naiſitanam urbem in deditionem accipit: impoſitóq; ibi præſidio, Theſſalonicam petijt, quam Alarianus patricius cum magno equitatu tuebatur. Gothorum tamen multitudinem ueritus, maximis hoſtem largitionibus ab eius obſidione diuertit. Icto fœdere, incolenda his loca ſponte diſtribuit: in primiſq; Cerras, Peliam, Europam, Mediuiuam, Petiuiam, Bereum, & Sium. Gothi inuentis ſedibus, inita pace quieſcūt. Thindimer Cerris graui morbo confectus, Theodoricum regni hæredem declarat, à Gothis omnibus exoptatum: ipſe mox ingraueſcente ualetudine, uita exceſsit. Quod ubi Zeno cognouit, gratiſsimo aſcitum regem animo ſuſcepit, inter proceres collocauit: & ut maiore eum afficeret honore, loco filij adoptauit, creauit conſulem: & ut aliqua demū immortalitate donaret, ei pro palatio equeſtrē ſtatuam dicauit: quacunq; eum potuit dignitate exornauit. Theodoricus autem paulo poſt tempore, quamuis omnibus Byzantij honoribus frueretur, tamen cùm animo repetebat, Gothos quos in Illyrico dimiſerat, rerum quandoq; inopia laborare, neq; honeſtum ibi uictum poſſe ducere: clariſsimo ſudore potiùs quàm turpiſsimo ocio uiuere decernit. Zenonem clàm adit, & exorat, ut quum Italia terrarū domina in Rugorum & Turingorum ſeruitute uerſetur, ac Odoacrem regem uiliſsimū patiatur, aſſerendum à fece gentium Romanum ſibi mandet imperium. Id magno utriq; emolumento futurum cenſet: quandoquidem Imperator grauiſsimo Gothicę gentis imperio leuabitur, Romam à Barbaris uindicabit; quod à maieſtate ſua non erit alienum, ſi è ſententia cœpta ſucceſſerint. Quando filij loco à Zenone adoptatus erat, haud iniquum futurum, ſi beneficio ſuo imperium Romanum, Gothicis ſumptibus uiribuſq; recuperatum, Gothorum quoq; regi potiundum permiſerit. Quod ſi aſſequatur, pollicetur ſe ſenatum populumq; Romanum piè ſanctéq; gubernaturum, & precario nomine poſſeſſurum. Imperator ne iuuenem magnanimū exacerbaret, annuit, donatum honorificè dimittit: ratus fore ſatius, recuperatam Italiam adoptati filij nomine poſsideri, quàm pati ut perpetua fœdę gentis ſeruitute prematur. Theodoricus uoti compos, à Zenone dimiſſus, ingentem parat exercitum, curat cætera quæ bello ſunt uſui. Per Syrmium ac loca Pannoniæ uicina, in Noricos iter facit. Venetiam ingreſſus, ad Soncium amnem caſtra locat: ibiq; aliquandiu, ut hominum iu-

mẽtorumq; corpora reficerẽtur, quieſcit. Interea Odoacer habito delectu, exercitum cõparat, obuiamq; progreditur. Gothus cum exercitu in Veronenſem agrum caſtra mouet, cui mox Odoacer occurrit. manus utrinq; conſeritur, acerrimeq; pugnatur. Rugi ac Turingi dare terga coacti, palantes funduntur, fuganturq; : in fuga ſtrages maxima patratur. Odoacer cum reliqua parte equitatus, paucisq; peditibus, Rauennã ſe recepit, ubi regiã ſibi ſedem ipſe ſtatuerat. Theodoricus tranſmiſſo Pado hoſtem petit: adauctaq; audacia, in Italiam penetrat. ad pineta, ad tertiũ ab urbe lapidem caſtra ponit. Odoacer inſtructa acie, cum hoſte iterũ congredi nõ auſus, in urbem ſe recepit, eamq; uallo foſſaq; muniuit. Improuiſis eruptionibus hoſtem infeſtat: nocte ſæpius ſtationes adoritur, paucisq; cæſis in urbẽ refugit. Neq; hac quidẽ arte quicquam proficit, quia uniuerſa regem ac dominum ſibi Theodoricum optabat Italia. Triennio tamen obſidetur, fameq; quotidie ac bello uexatur. Per legatos demum ab hoſte ueniam poſtulat: quam ſi impetrarit, ſe Theodoricum in Italici regni ſocietatem admiſſurum, ultrò pollicetur. Impetrata uenia, non multo poſt tempore ad cœnã inuitatus occiditur. hic Odoacris fuit exitus. Theodoricus igitur tertiò (ut ſuprà dictum eſt) anno, Italiæ regno potitur. Quod ut uariorũ regum affinitate ſtabiliret, miſſa legatione, à Ludouico Francorum rege, Andefledam gnato ſuo matrimonio coniugari petijt. Quam ille lubentiſsimè conceſsit: quin & gnatos treis cum ea, ad confirmandi oſtentationem fœderis, Romam miſit. Sed intercidentia ſæpe bella, affinitas iſta dirimere nequiuit, quæ pro regni finibus ſuſcitabantur, antequam ex uxore liberos haberet. Thendigitonẽ & Oſtrogothonem, quas illegitimo concubitu in Myſia ex amica conceperat, alteram Alarico Viſigotharum regi, Sigiſmundo Burgundionum principi alteram deſponſat. Ex Alarico Amalaricus naſcitur, quem utroq; parente orbatũ Theodoricus auus in tutelam accepit. Interea Eutharicum Viterici filium, & Berithimundi Thoriſmundiq; nepotem, Amalorũ ſtirpe editum, iuuenem non minus corporis quàm animi dotibus excellentem, in Hiſpania comperit: quem uenire iuſſum, Amalaſuentæ filiæ ſuæ coniugauit. Ad propagandum quoq; ſuum ſanguinem, Amalafredam ſororem, & Theodati matrem, qui poſtea in Africa latè regnauit, Thraſamundo Vandalorum regi in uxorem tradidit. Amalabergam inde genitam, Ermanfredo Turingorum regi conſociat. Miſit eodem ferè tempore Petanum præfectum equitum, cum pleriſq; cohortibus in Pannoniam, ut Syrmium Tranſarico Traſiſtilæ filio eriperet: Illyricumq;, eiecto Sabiniano magiſtro equitum, qui cum Mundone latrocinijs ibi latè graſſante pugnare ſtatuerat, occuparet. quod utrumq; è ſententia præſtitit. Petanus ſiquidem Tranſarico matrem, Syrmiumq;, & Sabiniano Illyricum, commiſſo feliciter ad Margum oppidum prælio, quod inter Danubiũ & Margum amnem ſitum eſt, tunc ademit. Mundo Atilanorum genere natus, dum Gepidarũ furorem fugit, traiecto Danubio, & collecta nõ mediocri latronum manu, erectaq; in Danubij ripa quadam turri, quam Ertam dicunt, per inculta loca longè lateq; graſſatur. Hunc igitur Sabiniani bello laborantem, Petza ſubueniens ab hoſte liberauit, & ad gratũ Theodorici redegit obſequium. Tanta fuit eo tempore Theodorici fortuna, ut quamuis regnum propagatis affinitatibus munitum habuiſſet, ſuorum tamen ducum omnis expeditio delegata ſuccederet. Nam quæ in Gallia geſta ſunt, nec minus quidem proſperè, quàm quæ in Pannonia & Illyrico, ſucceſſere. Hibla enim, quem aduerſus Francos miſerat, cæſis hoſtium milibus circiter triginta, clariſsimã inde uictoriam retulit. Mortuo Alarico genero, Burgundionum rege, Amalarico Titidem præfectum militũ, tutorem dedit: ſed pupillus Francorum inſidijs irretitus, regnum pariter & uitã amiſit. Nulla in Occidentali plaga gens fuit, quę ad Theodorici nutum, aut amicitiam eius, fœdusq; ſponte non iuerit, aut obſequium ultrò præſtiterit. Siciliam eiusq; circumſtantes inſulas ad Dalmatiã ſuo regno adiecit. Quum nouiſsimam iam ſibi diem imminere intelligeret, aduocatis proceribus Gothorũ, Athalaricũ ex filia Malaſuenta nepotem, nondum duodecimum tunc natum annum, & Eutharico patre orbatum,

Italiæ re-

Italiæ regem declarauit. Ac omnes habita concione precatus eſt, ut creatũ regem colerent, & ſenatum populumq́ꝫ Romanum uehementer amarent & obſeruarent. Ipſe paucis poſt diebus, Rauennæ, ubi regiam ſibi ſedem ſemper habuerat; diem obijt, nulla graui nota ſugillandus: niſi quod Boetiũ, Latinorum ſanè doctiſsimum, ac uirum ſenatorium, ob ſuſpicionem affectatæ libertatis, exilio antè mulctatum, ac postliminiò reuocatum, prætorioq́ꝫ præfectum, unà cum Symmacho ſenatore, ſocero ſuo, alijsq́ꝫ præſtantibus uiris, ſuperiore anno quàm uita exceſſerat, dum ſibi regnoq́ꝫ timet, obtruncari iuſsit. *Boetij cũ Symmacho interitus.* Theodoricus igitur Barbarorũ omnium mitiſsimus, ſe præſtantiſsimũ principem præbuit. Baſilicas multas exædificauit, Octauij Mauſolea inſtaurauit, de more ſpectacula edidit, Tridentum muro cinxit, Italiam ab externo hoſte liberauit. Herulos in extremis Italiæ partibus ad prætoriam Auguſtam collocauit: interſecto Odoacre, aliũ regem dedit: uigintiquinque deniq́ꝫ annis in Italia regnauit. Athalaricus cum matre, maternis ſeſe gerens auſpicijs ob ætatem, octo annis quietè regnauit. Exacta iam adoleſcentia, quo tutiùs regnaret, Iuſtiniano principi ſe cum uidua parente cõmendauit, libenter princeps cõmendationẽ & tutelam accepit. At ille infelix, immaturo fato interceptus obijt. Mater, ne femellæ more à Gothis contemneretur, Theodatũ è ſorore fratrẽ, & priuatã in Thuſcia uitã agentem, accerſi iubet, regnumq́ꝫ communicat. At facinoroſus ille conſanguinitatis ac beneficij immemor, imperandi cupiditate tractus, paulo pòſt tempore eam captam in uincula conijcit: mox Rauenna eductam, ad Bulſinenſis lacus inſulam relegat: paucis pòſt diebus, aſsiduis calamitatem ſuam lachrymis deplorantem, inter lauandum, in balneis à ſatellitibus ſtrangulari mandat. Iuſtinianus Imperator, audito Amalaſuentæ fato, cuius tutelam acceperat, hanc notam ſibi inuſtam ratus, Belliſarium ex Africa expugnata iamdudum reuerſum, & adhuc Vandalorum cruore madentem, bellatorem glorioſiſsimum, coacto mox exercitu in Italiã aduerſus Gothos properare iubet, eiq́ꝫ Italiam à barbarico ſeruitio uindicandam delegat. Delegatam Belliſarius prouinciam, uir bello fortunatiſsimus, forti animo (ut ſolet) aggreditur. Qui quum haud facilè Gothos ſuperari poſſe arbitraretur, niſi Sicilia bellorũ cauſę exigerentur, Syracuſas priùs ualida claſſe adoritur. Qui urbẽ cum præſidio tenebant Gothi, deſperata propugnatione, cũ Sinderico duce ultrò ſe Belliſario dedidere. Theodatus, poſtquam Siciliam ab hoſte captam eſſe cognouit, Euermothem germanum ſuum, defenſandæ Italię gratia ad fretum Siculum mittit. Ad Rhegium oppidum is caſtra locat. Qui quũ Gothorum partibus diffideret, relicto clàm exercitu, cum paucis comitibus propoſiti ſui conſcijs ad Belliſarium proficiſcitur, & conſternatus ad pedes ueniam exorat: ſeq́ꝫ Romanis, & non Gothis principibus ſeruire uelle teſtatur. Gothi qui in caſtris erant, nunciata re, commoti eueſtigiò ſeditionem ſuſcitant. Theodatum cum hoſte coniuratum, quod è germano transfuga conijci poterat, regno abdicandum & explodendum clamitant: Vitigem eius ducem regem creant. Qui, ne qua fortunæ dexteritatem ignauia pateretur elabi, ſine cunctatione Romam contendit, & occupat Rauennam quoq́ꝫ eodem tempore. Fideliſsimos quoſdam milites ſubornatos mittit, qui Theodatum incautum obtruncent: obtruncatoq́ꝫ rege, Vitigem ſuffectum pronuncient. Illi diligenter & è ſententia imperata faciunt: cæſo Theodato, creatum in caſtris Vitigem exclamant. Interea Belliſarius: traiecto freto Siculo, Neapolim expugnat: mox urbem Romam adoritur, unde paucis antè diebus Vitigis egreſſus, Rauennã contenderat, Mathaſuentamq́ꝫ Amalaſuentę filiam, legitimo ſibi coniugij uinculo obſtrinxerat, nuptiasq́ꝫ ſolennes cum Gothis celebrabat. Dum hæc aguntur, Belliſarius Romam capit, captaq́ꝫ urbe in Hetruriam contendit, & munitiſsima quæque loca expugnat. Quod poſtquam Vitigi nunciatum eſt, Cumunilam Gothorũ ducẽ cum multis cohortibus, & magna parte equitatus, Peruſiam repentè mittit: ubi dum is longo munitã præſidio urbem recipere ſtudet, superueniẽte Belliſario, ad internecionem uſq́ꝫ cum exercitu deletur. Vitiges rebus tam malè ſuccedentibus, extremas Gothorum uires cogit. Rauẽna egreſſus, urbem

Romam tredecim menſibus obſidet. Mox ui ſoluta urbis obſidione, Ariminum circumuenire auſus, pari ſpe fruſtratus, fugam rapere coactus eſt. Quum Rauennam ſe recepiſſet, graui obſidione circumuentus, unà cum Mathaſuenta uxore, omnibusq; fortunis uictori deditionem ultrò feciſſe dicitur. Conſtantinopolim à Belliſario ductus, à Iuſtiniano imperatore, patricio honore donatus, ac honorificè admiſſus eſt. Secundo, poſtquam uenit, annoſdicm obijt. Mathaſuentã uxorẽ germano fratri ſuo patricio Iuſtinianus coniugauit, ex quibus poſthumus eſt editus. Hic igitur Oſtrogotharum Amalorumq; fuit exitus. Iuſtinianus uerò cum Belliſario, conſenſu omnium atq; ſuffragijs, Vandalicus, Africanus, & Gothicus cognominatus eſt. De his hactenus. Hucuſque Pannoniam, quam Vngariam nunc dicimus, à quibus poſt exactos Vnnos populis & habitata & recta fuerit, quãdo magnum fuit Gothorum imperium, qua potuimus breuitate deſcripſimus. Nunc haud ab re futurum exiſtimamus, ſi eos qui poſt Vnnos & Oſtrogothas Vngariam occuparint, ordine proſequamur. Adoinus, Longobardorum rex decimus, qui Gepidas ſuperauit, quum Gothorum regnũ nutare intellexiſſet, his ferè temporibus, quibus Belliſarius, Iuſtiniano imperante, de Perſis triumphare dicebatur, cum innumera gentium multitudine Pannonias ingreſſus eſt. Sed gentis huius origo, ut ſolidiorẽ hiſtoriã contexamus, aliquanto remotiùs repetenda eſt. Ex Scandinauia, fœcundiſsimaq; Germania Gothos, Vandalos, Quados, Herulos & Turingos, & pleraſq; barbaras nationes, ut iuniores ſenſere aliqui, promanaſſe legimus: Vuinulos quoq; hinc proueniſſe accepimus, quos Longobardos appellant. Inſulæ nanq; Germanici ſinus, tenuiſsimo mari circumfuſæ, tanta populorum fœcunditate luxuriantur, ut non modò Germaniam compleſſe, ſed uarios emigrantium fœtus peperiſſe ferantur. Longobardi igitur, Agione Iboreq; duce, Scandinauia tertia ex parte egreſsi, in Scoringam profecti, aliquot ibi annis conſedere. Finitimam regionem Vandali latè regnãtes poſsidebant: qui audito Longobardorum conatu, per legatos pendenda ſibi quotannis ſtipendia poſtulant. Contrà illi, pugnare quàm ſeruire ſe malle reſpondent. Res Marti commiſſa, primo congreſſu definita eſt. Nam Longobardi primo prælio ſuperiores, uirtute tantùm ſe à Vandalorũ ſeruitio uindicarunt. Mox rerũ inopia ex loci ſterilitate laborantes, in Mauringam tranſeunt, tranſitumq; ab Aſsipictis, è ſingulari certamine aſſequuti ſunt. Deinde in Gronlandiam uenere, quum per plures populos iter trãquillè facerent: & ſecuritate ducti, neglectis uigilijs ſtationibusq; quieſcerent: ecce Bulgari incautos adoriũtur, multos cædunt, magna ſæuitia per caſtra graſſantur. Agelmundum regem interimunt, filiamq; captiuam abducunt. Reſumptis mox uiribus illi, ac reuocatis animis, Lamiſſonem regi ſufficiũt. Qui uir: robore corporis: & animi magnitudine iuxtà clarus, inito regno nil affectatius curauit, quàm ut Agelmundi regis necem ulciſceretur. Quare comparato mox exercitu, in Bulgaros irruit, & in primo congreſſu, quum inclinatos ſuos cerneret, ac iamiam terga daturos, tanta uerborum aſperitate corripuit, ut in hoſtes reuocati, patrata magna ſtrage ſuperarint. Victoria, præda, & hoſtiles exuuię uſque adeò auxere animos, ut longè maiora ſponte diſcrimina iam obirẽt. Hic igitur Secundus Longobardorum rex glorioſè regnauit: ei Lethus, Ildeochus & Godenus ritè ſucceſſere. His quoq; temporibus, inter Odoacrem Herulorũ, in Italia latè regnantẽ, & Phelecheũ Rugorum regem, ut ſuprà dicere cœpimus, non mediocris orta diſſenſio. Nam quum Phelecheus, qui ulteriorem Danubij ripam incolebat, iuxta flumen occupare niteretur, haud mediocre quidem hinc odium exarſit. In Noricorum finibus beati tunc Seuerini cœnobium erat, qui uir maxima abſtinentia, ſanctitate ac auctoritate clarus, e cœleſti ſæpe admonitione Phelecheum cum Geſa uxore corripuit, ut à ſolita iniquitate deſineret: eiq; futura mala prædixit. Quare hunc Odoacer, coacto magno Herulorum ac Turingorũ exercitu, ab Italia progreſſus adoritur: hoſtem cum copijs proterit, ac cædit. Abacta ingenti Rugorũ multitudine, in Italiam uictor redit. Deſertam mox Rugilandiam, Noricis ferè oppoſitam, relictis quas habebant ſedibus, Longo

bardi oc-

bardi occuparunt, Landia enim barbara lingua, patriam ſignificat. Hinc egreſsi in patentes Feldiæ agros deſcendêre. ubi tertio poſt anno, quum propter mortem fratris regis, à Runtheruda Totonis filia facinoroſiſsimè interfecti; bellum oriretur, Longobardi Heruloſꝗ profligant, Radulphū Herulorū regē interficiunt. Heruli ex eo tempore uſqueadeò ad internecionē cęſi, ut poſthac regem nunquam habuerint. Adaucto tot bellis proſperè geſtis exercitu, Longobardi tunc bella ultrò capeſſunt, uirtute gentis gloriam amplificare ſtudent. Cum Gepidis, Vualterio Vacchonis regis filio regnante, bellum ineunt. Defuncto Vualterio, Andoinus non ſine magna cęde hoſtem ſuperauit. Parta tam clara uictoria, milites regem orant, ut Albuinū regis filium, qui in acie Thoriſmundum obtruncarat, & cuius potiſsimùm uirtute uiciſſent, in ſolenni conuiuio ſecū accubare patiatur: ut cuius uirtutē in prælio ſpectatam habuit, eius dignitatem triclinij communicatione decoret. At ille: Non ſcitis, inquit, Longobardorum non eſſe morem, regis filium patris eſſe conuiuam, niſi prius ab externo quouis rege arma ſuſcipiat. Quod ille audiens, ad Turiſindum Gepidarū regem, quo cum bellum geſſerat, proficiſcitur. A quo honorificè exceptus, commiſſa in conuiuio rixa, Thoriſmundi à ſe prius cæſi arma cōcedente patre retulit: ad Longobardoſꝗ reuerſus, laudata iuuenis audacia, regale conuiuiū iure promeruit. Hic regno ſuccedens, uſquequaꝗ clarus iam habitus, Clodiſuintam Lotharij regis Francorum filiam, uxorem accepit, ex qua Albiſuinclam tantùm filiolam genuit. Cum Turiſindo Gepidarum regi Cunimundus filius in regno ſucceſsiſſet, patriſꝗ mortem ab Albuino interfecti ſtuderet ulciſci, læſo Longobardorum fœdere, eos bello laceſsit. Albuinus cum Auaribus, qui prius Vnni dicti, deinde Auares à rege nominati ſunt, perpetuū fœdus init. Mox cum ſocijs Gepidarū fines inuadit, hoſtibuſꝗ ad internecionem uſque deletis, Cunimundū obtruncat, è cuius capite ſibi poculum parauit. Captiuam abduxit cum magna multitudine hominum, regis filiam, cui Roſimundæ nomen erat: quam, quum prole caruiſſet, non ſine exitio ſuo duxit uxorem. Gepidæ ex eo conflictu ita uiribus attenuati ſunt, ut ultrà regnare nequiuerint. Nam quicunꝗ bello ſuperfuerant, aut Longobardis paruere, aut Vnnis ea loca tenentibus graui ſeruitio preſsi ſtipendia pendunt. Amplificato regno, gloriaꝗ Longobardorum, quum Totila è Gothorum reliquijs incendium in Italia ſuſcitaſſet, quos Belliſarius paulo antè contriuerat (Gothi enim, qui remanſerant, hoſtis abſentia unà conuenere, Hildebadum, deinde Ataricum, poſtea Totilam regem creauere) de liberanda quoꝗ prorſus Italia Iuſtinianus cogitabat: Narſetē Cartularium cognomento dictum, patricium crearat, eiꝗ expeditionem hanc magnā ultrò mandarat. Hic cum Longobardis, qui cum Albuino rege Pannoniam occuparāt, unaꝗ cum Auaribus, deletis ferè Gepidis, incolebant, fœdus icit, ictoꝗ fœdere aduerſus Gothos auxilium expoſcit. Maximum ualidiſsimumꝗ auxilium iure ſocietatis Narſeti datur. Qui ubi cum Romano exercitu in Italiam traiecit, Totilamꝗ cum Gothis omnino deleuit, multis muneribus onuſtus in Pannoniam redijt. Quò uſque igitur Longobardi Pannonias incoluere, Romanum ſemper imperium adiuuarūt. Quare Longobardi trigeſimo Salutis anno ſupra quingenteſimum, Iuſtiniano imperan- 530
te, Pannonias ingreſsi, annos circiter quadragintaduos eas incoluère, & tribus annis antè quàm Belliſarius in Africam profectus, Vandalorum gentem ſanè deleuerit. Sed quomodo hi deinde in Italiā traiecerint, ex ordine uideamus. Verùm enimuero multa Italiæ infauſta & infelicia ſigna apparuere, quæ futura mala portendebant. In primis ita peſtis uſquequaꝗ graſſata, ut nulla luctus expers domus inueniretur. Euitandæ labis gratia, domicilia, facultates ac pecora deſerebantur: ceſſabat agricultura, cæteræꝗ artes ac ſtudia omnia deſtituebantur. Parentes à liberis, ac liberi à parentibus deſtituti, nullum pietatis officium retinebant. His etenim malis etſi uniuerſa Italia ad Noricos uſꝗ laborarit, præ cæteris tamen Liguria eſt abſumpta. Sub hæc tempora Iuſtinianus in amentiam cadens, rebus humanis exceſsit. Paulo poſt monſtra longè ſæuiora accidêre. Igneæ in cœlo acies per Italiam uiſæ, quæ ſanguinem ef-

nem effunderent. Tyberis urbem inundauit, multosq́ꝫ demerſit. Profuſiſsimi quoqꝫ per totam Italiam, continuatis diebus fuere imbres. Iuſtinus minor, Iuſtiniano defuncto ſucceſsit, cui Sophia uxor fuit, quã tanti mali cauſam fuiſſe perhibent. Quum Narſes Gothis Italiam liberaſſet, magnumq́ꝫ ex tot belli ſucceſsibus quæſtum feciſſet, ne mediocrem quidem ſibi à Romanis inuidiam conflaſſe dicitur. Quippe qui Imperatori ſignificaſſe feruntur, Romanis multo ſatius eſſe, Gothis quàm Græcis obſequium præſtare, quum Narſetis imperioſa ſæuaq́ꝫ tyrannide ad miſeram ſeruitutem redacti eſſe uideantur. Quòd ſi Romanæ reipublicæ non conſulatur, ut Narſetis eunuchi liberentur imperio, externis ſeſe gentibus dedituros interminati. His commotus Imperator, ſuffecto in eius locum Longino, Narſetem mox Imperio abdicauit. Sophiam quoqꝫ Iuſtini coniugem, hæc literis ei minatam fuiſſe ferunt, ſe omnino hunc Eunuchum, de republica malè meritum, ad diſpenſanda in gynæcio puellis lanæ penſa, redacturam. Illum ad hæc contrà reſpondiſſe, Talem ei telam ſe exorſurum, qualem nunquam ipſe retur expedituram. Is igitur partim odio, partim metu percitus, Neapolim ſeceſsit, legatos ad Longobardos miſit: quib. relicta miſera Pannonia, ad occupandam locupletem feraciſsimamq́ꝫ Italiam hortatur. At illi, quum ea ſibi offerri conſpicarentur, quæ ſemper optarant, mandata libenter accipiunt. Albuinus rex ingenti ſpe elatus, coactis omnium Longobardorum familijs, acceptisq́ꝫ ſecum è Saxonibus ſocijs, cum liberis & uxoribus, circiter uiginti milibus, ad emigrandum ſe comparat. Pannoniam Vnnis, quibus cum perpetuo fœdere obſtricti fuerant, relinquere ſtatuit, quando cum Vnnis quoqꝫ Pannonias annos olim duos & quadraginta incoluerant. Ea tamen conditio ſedibus cedendi Albuino cum Vnnis interceſsit, ut ſi qua unquam neceſsitudo ad reuertendum adegerit, propria cuique arua recipere liceat. Ad præſtitutum igitur diem, quem calendarum Aprilium
568 fuiſſe ferunt, quum à fidelibus Paſchæ ſolennia celebrarentur, & anno Salutis quingenteſimo ſexageſimooctauo, Longobardi omnes Pannonijs emigrant. Per Syrmium iter faciunt: Saxones quoqꝫ, quos diximus, ſecum ducunt. Quorum mox ſedes, Lotharij ac Sigisberti Francorum regis edicto, Sueui occuparunt.

RERVM VNGARICARVM DECADIS
PRIMAE LIBER VIII.

ITALIAM Longobardi tertio, quo emigrarunt, menſe, cum Saxonibus attingunt. Albuinus rex montem in finibus editiſsimum conſcendit, ut hinc præſtantiſsimæ celebratiſsimæq́ꝫ regionis ſitum pulchritudinemq́ꝫ proſpiceret. quare mons ille poſthac Regius appellatus: ubi † uiſontes eius magnitudinis capi ſolent, ut unius pelle (ueluti Paulus auctor eſt) homines ferè quindecim cubare queant. Italiam ſubinde ingreſſus, quando nemo hucuſque his impedimento fuerat, Venetiam occupat, & Foroiulianos: quibus nepotem Giſulphum, cum delectis Longobardorum familijs, uelut ille petierat, ſanè præfecit. Metropolita Aquileienſis, cui Paulo nomen erat, ſingulari ſanctitate uenerandus, dum ſibi ſuæque baſilicæ timet, cum ſacra ſupellectili & collegio ſacerdotum in Gradum inſulam confugit, ne quid fortè detrimenti à feris Barbaris eccleſia pateretur. Eo quoque tempore Benedictus, uir ſanctiſsimus, pontificatum maximum gerebat. Atque Vnni, qui & Auares dicti ſunt, & Pannonias, abeuntibus Longobardis, in ditionem ſuam aſſeruerant, audita Lotharij morte, Francorum regis, ſpe propagandi imperij, in Francos bella mouent. Fuerunt autem Auares Vnnorum genus, & exercitus Athilæ reliquiæ: quos diximus defuncto Athila à Gepidis ſuperatos, qui ſe iterum ſubijci recuſabant. Vnni uerò, qui cladi ſuperfuerant, Vnnorum nomen exoſi, ab Auario, qui Zeliorbi ſucceſsit in regno, ſeſe Auares nuncupauere, relictisq́ꝫ Pannonijs in Noricum receſſerunt: à quibus caregio Baua-

Martialis bifontes appellat, Vngari Bewlijn.

Auares nuncupauêre, relictisque Pannonijs in Noricum receſſerunt, à quibus ea regio Bauaria dicta eſt. Strabo eam potiùs Boioariam, à Boijs, qui eam relicta Italia terram habitare uoluerunt, appellandam eſſe arbitratur. Ex Lothario quatuor ſuperfuêre filij, qui partito regno dominari uoluere. Adilbertus Parrhiſiis imperabat, Aurelianis Guntranus, Saſinnenſibus Ilpericus, & Sigibertus denique Metenſibus, in quem Vnni magno impetu irruêre. At ille ne minore quidem audacia fretus, in Turingiam his occurrit: & ad Albim fluuiũ conſerta manu, fundit, fugatque, pacemque petentibus ea data. Paulo pòſt tempore, reſumptis Vnni uiribus, eodem in loco cum Francis conflixêre: uictoriaque potiti, ſpolijs ac prædis onuſti, in Pannoniam rediêre. Narſes Eunuchus, quum Longobardos è compoſito adueniſſe cognouiſſet. Romam ſe recepit, ubi non multo pòſt tempore diem obijt. Corpus in plumbea arca cum auro & argento multo reconditum, Conſtantinopolim perlatum eſt. Albuino Tauriſianis appropinquanti, Felix mox epiſcopus ad Planem fluuium occurrit, & ut ne quid eccleſiæ ſuæ detrimenti fieret, graui aſſeueratione impetrauit. Deinde Vicentiam, Veronam, Montem ſilicis, Mantuam, ac cæteras (præter Paduam) Venetiæ ciuitates Longobardi capiunt. Mediolanum poſt Brixiam Bergomumque captum expugnant, paulo antè multis calamitatibus afflictum. Quippe quod, quũ ad Belliſarium defeciſſet, à Gotthis deinde receptum, penè ſubuerſum eſt. In qua quidem uaſtitate, triginta Mediolanenſium ciuium milia cæſa fuiſſe tradunt. Vniuerſa regio Tranſpadana, præter Ticinum, in Longobardorum poteſtatẽ perbreui redacta eſt. At illud triennio obſeſſum, tandẽ expugnatur. Rex urbem ingrediens, unà cum equo in porta, quæ ad Orientem ſpectat, concidiſſe, neque unquam ſurgere potuiſſe fertur: donec facto uoto, quo Chriſtianum populum, qui deditionem in tempore non feciſſet, ſe è medio ſublaturum obſtrinxerat. Ticinenſibus diu reſiſtentibus pepercit, populus uenia donatus, fauſtis regem acclamationibus ad palatiũ uſque, quod olim Theodoricus erexerat, proſequutus, ac omni deſperatione leuatus, non iam illum prius odiſſe, quàm poſthac amaſſe uiſus eſt. Sed dum Ticinenſi obſidione detinebatur, ne torpeſceret ocio, præter urbem Romam & Rauennam, ac pleraque littoris Adriatici oppida, omnia in Hetruriam uſque domuerat. Quum poſt anni ſuperioris ubertatem ac peſtem, ſæua Italiam fames inceſſiſſet, multos ex uarijs gentibus colonos eò contraxiſſe dicitur. Diſtributi Galliæ plerique uici, adhuc Gepidarum, Bulgarorum, Sarmatarum, Pannoniorum, Sueuorum ac Noricorum nomina redolent. Demum, quum in Italia annos tres & ſex menſes ipſe regnaret, coniugis inſidijs interemptus eſt. Nam quum Veronæ in conuiuio exhilaratus, uxorem ad bibendum licentiùs inuitaſſet, porrexiſſetque poculum è Cunimundi ſoceri capite fabrefactum, ut cum patre profuſiùs biberet: Roſimunda dolore correpta, inſidias excogitare adurgente pietate cogitur. Peredeum uirum fortiſsimum adit, multis hunc pollicitationibus in uincgdem allicere nititur. Quod quũ aſſequi non poſſet, artibus eum circumuenit. Amica quædam Peredeo fuerat, quam ſæpe noctu adire ſolebat: regina ſe ſubornat, ſeque in lecto amicam mentita, aduenienti Peredeo ſupponit. Deceptum patrata Venere Peredeum interrogat, qua cum ſibi rem fuiſſe putarit: reſpondit, ſe cum ueſtiaria colcuiſſe. At illa ſe ubi pateſecit, Peredee (inquit) aut te Albuinum interficere, aut abs co te interfici opus eſt, regalem quando thorum inceſtaſti: ni parueris, paternamque mortem ultus fueris, te adulterij poſtulatum, dira morte ſcito moriturum. Ille timore perculſus, ſe regem interſecturum pollicetur: eumque meridiantem, unà cum Elmicho coniurationis auctore, dato ab uxore ſigno adoritur, & obtruncat. Eius corpus ſtatura procerum, ac bello aſperrimum, pro palatio Veronæ, cum maximo Longobardorum omnium luctu, ſepulchro reconditum. Elmichus poſt hunc regnum occupare conatus, quum Roſimundam ſibi deſponſaſſet, Longino præfecto Rauennati extemplò mandat, comparatam continuò nauim ad ſe mittat, quam Elmichus cum Roſimunda, & Albiſinda regis filia, regiaque gaza conſcendit. Quum Rauennam perueniſſent, Longinus Roſimundæ perſuadet, Elmichum interficiat, ſeque uirum ca

piat,ut Rauennæ dominatu frui poſſit. Annuit inconſtantiſsima fœmina, Elmicho in balneis uenenum propinat: quod ille bibens, ubi ſe letali potionatum pharmaco intellexit, reliquum quod in poculo ſuperfuerat, diſtricto gladio uxorem haurire coegit. Quod quum illa ui adacta feciſſet, uenenum utriq; uitam pariter intercepit. Ex quo quàm iuſta ſint numina conijcere licet, quando facinoroſos mutua ſeſe cæde interficere cogunt. His uita defunctis, Longinus Albiſindam filiam regis, cum uniuerſis opibus ad Iuſtinum Imperatorem, Byzantium miſit. Peredeum cum Elmicho & Roſimunda aufugiſſe, deinde cum Albiſinda Cōſtantinopolim unà traieciſſe, plerique ferunt. Qui quum horrendæ magnitudinis leonem in harena confeciſſet, atq; ideo Imperatori formidoloſus factus eſſet, Auguſti iuſſu oculis captus eſt. Sed nec minus quidem ſe cæcum, quàm uidentem exhibuit. Nam quū indignam cæcitatem ulturus, ſecretum principis colloquiū poſtularet, ut eorum quæ ſunt reipublicæ maximè neceſſaria commonefaceret: duobus cultris ſub utraque manu deliteſcentibus, patricios duos internuncios interfecit. Longobardi, habito Ticini conuentu, Daphonem regem creant: qui quum Romanos multos cædi iuſſiſſet, alios extra fines Italiæ relegaſſet, uix annum unum & ſex menſes, à puero ſuo iugulatus, claudere potuit. Multi nobiles, & ingēs multitudo populorum, dum Longobardorum ſæuitiam fugiunt, Venetias traiecêre, ſeq; marino tunc aſylo à barbara feritate uindicarunt. Daphone mortuo, decem annos Longobardi ſine regibus uixêre, optimis tantùm ducibus uſi. Totam ferè Italiam, præter urbem Romam, quam nunquam capere potuerunt, in ditionem ſuam aſſeruêre, & præfecturas regionū ac urbium, pro ducum numero diuiſerunt. Zaban Ticinum, Vullarius Bergamum, Halaius Brixiam, Euinus Tridentum, Hiſulphus Forum Iulium, atque alij denique alias urbes ritè ſortiuntur. Triginta præter hos præfecti creati, qui uarijs urbibus præeſſent. Quum Romanorum multi ob auariciam morte mulctarētur, reliquis per uaria loca diuiſis, tandem factum eſt, ut tertiam frugū partem, quo ſtipendiarij Longobardorum eſſe uiderentur, quotannis ſoluerent. Sub tot tyrannorū imperio multæ urbes dirutæ, multa deorum templa populata, multi quoq; ſacerdotes immaniter trucidati, & maxima denique pars Italiæ in Longobardorum ſeruitutem aſſerta. Longobardi, amplificandi Imperij gratia, in ulteriorem Galliam traijcere decernunt: ponoribus hæc prouincia ducibus tribuitur. Feræ gentis eruptionem, Hoſpitius uir ſanctiſsimus, qui ad Niceam monachis præerat, diuinitùs afflatus ſæpe prædixerat. Ciues Nicenſes quādoq; monuerat, mores uitamq; mutarent, iuſticiam colerent, & pietatem: irata Gallis numina, pœnitentia magna placarent: quandoquidem dira Longobardorum immineret eruptio, qui ſeptem urbes eruerēt, quum fidem & religionē eijciant, periurijs, furtis & rapinis obnoxiæ, homicidia pro nihilo ducant, nullaq; charitatis & miſericordiæ ueſtigia ſeruent. Quare non mediocre futurum hinc populis exitium ariolabatur: quin & monachos emigrare iubebat, haudquaquam diuinæ uoluntatis ignarus. Hæc uir ille māticinabatur: qui tanta uitæ auſteritate utebatur, ut præter cilicium & loricam ferream pro interiore tunica, nullum aliud nouerit indumentum, pane duntaxat & caricis aquaq; contentus: quadrageſimale ieiunium, radicibus duntaxat herbarum tranſigere ſolitus. Monachi uiro grauiſsimo auſcultantes abiêre, eumq; ſolum in cœnobio deſeruêre. Vix prouinciæ finibus exceſſerunt, quum hoſtes aduolarunt: qui quum uniuerſa diſquirerent, deſertum cœnobium inuenerunt. Hoſpitius quum ſe è turri oſtendiſſet, eam conſcendunt, hominem catenis obſtrictum, ciliciōq; inuolutum inueniunt, E' catenis noxium & facinoroſum rati, quæ homicidia latrociniáue patrarit, ſubinde ſciſcitabātur: at ille, omniū criminū reum ſe fatetur. quare quum in eum unus gladium diſtringeret, ut ultimo miſerum ſupplicio afficeret, elata cōtinuò dextra carnificis riguit, obſtupuitq;: quam quū ille reuocare non poſſet, in ſignū ſalutis uir ille ſanctiſsimus repentè exoratus, reſtituiſſe fertur. Longobardus reſtitutū ſibi brachiū admiratus, orthodoxa ſtatim Chriſti fide, deinde ſacris initiari uoluit, in eoq; cœnobio ad extremum uſq; diem religioſiſsimè uixit. Quicunq; Hoſpitij uerbis fidē adhibuêre, ſoſpites in patriam rediere: contrà qui aſpernati ſunt, in ea expeditione

crudeli

crudeli fato obiere. Gallias igitur Longobardi diſcurſantes, pagos & oppida quæq; diripiunt, ferro & incendio cuncta uaſtant. Arnatum patricium, Guntrani Francorum regis iuſſu, cum ualidiſsimo exercitu occurrentem proterunt. Ingens Burgundiorum cæſa multitudo, abacta demum maxima præda. Ditati in Italiam ſeſe recipiunt: paulo pòſt Italiam iterum inuadunt, ſed non ſine aliqua iactura rediere. Saxones, qui cum Longobardis in Italiam uenerunt, eorum exemplo prouocati, in Gallias erupere. Sed coactam prædam, intercedente Mumulo patricio, qui Galliam tuebatur, relinquere coacti, re infecta rediere. Non multo pòſt, quum iniquo animo ferrent, ſe in Italia habitare non poſſe, niſi Longobardis uectigalia penderent, Sigiperti regis auxilio, in priſtinas ſedes, cum liberis & uxoribus, quas Sueui occuparāt, relati ſunt. Quas quum ui recipere cogerentur, neq; tertiam mediam'ue partē, quam Sueui ſponte conceſſerant, recipere uellent: duplici tandem, eademq; ingenti clade affecti quieuêre. Hoc tempore poſt Tyberium Mauritius imperauit, qui per præfectos rebellantes Armenios & Perſas domuit. Ingens diluuium, præſertim in Liguria & Venetia: Calendis Octobribus magna tonitrua accidêre. Romæ exuberans Tyberis inundatio, ingensq; fœtor è ſerpentibus in ripas eiectis exortus eſt: unde magna peſtis ſubſequuta. Præ Nili inundatione uaria animalium monſtra apparuêre, maſculini & fœminini generis, quæ ad lumbos uſque humanam effigiem referebant: adiurataq; per Deum, à prima diei hora uſque ad nonam, ſe uidenda exhibuerunt. Exacto decem tyrannorum imperio, Longobardi Antharim Daphonis filium regem deſignant, qui & Flauius ex cognomento dictus: unde cæteri quoque reges, Flauij cognominati. Hoc duce iniquis auſpicijs urbem Romam obſident: cuius obſidionem, aſsiduis imbribus tempeſtatibusq; deterriti, non ſine magna hominum pecorumq; iactura ſoluere coacti ſunt: peſtilentia ſubinde uehemens & pernicioſa ſucceſſit. Ea quoq; tempeſtate Mauritius Imperator Childebertum Francorum regem, icto ſibi fœdere obſtringit: & quū quinquagies mille ſeſtertiûm miſiſſet, ab inferēdum Longobardis bellum impellit. Qui quum innumera Francorum multitudine Italiam inuaſiſſet, multis muneribus à Longobardis exoratus, re infecta receſſit. Mauritius à præpotente rege aſpernatus, pecuniam fruſtra repetitam amiſit. Antharis rex Brixellum, quò Druĉihulphus Sueua gente natus, qui à Longobardis ad Imperatorem defecerat, eō fugiſſe dicebatur, expugnat, diruitq;. Druĉthulphus cum præſidio ſuo Rauēnam clàm aufugit. Deinde Longobardis cum Smaragdo patricio, qui Rauennam cum præſidio tuebatur, triennij fœdus ictum interceſſit. Mauritius capta Childeperti regis ſorore, iterū per legatos hortatur, uti cum Longobardis bellum gerat: quos ſi Italia exegerit, non modò ſororem, ſed cumulatiſsima præmia pollicetur. Quod quum ille neceſſitate adactus faceret, comparato ex Alemannis Francisq; exercitu, Italiam iterum adoritur. Sed orta inter Alemannos Francosq; ſeditione, dimiſſa expeditione, turpiter in Galliam ſe recepit. Longobardi proſpero ſucceſſu elati, Tridentino duce, ne mediocri quidem exercitu in Iſtriam cōtendunt, regionem omnem latè populantur: qua quidem pacata, cum maxima præda rediere. In Amaricina inſula, Francionem magiſtrum equitum, Narſetis partes planè ſectatum, qui annos circiter uiginti ſe ibi continuerat, obſident. Qui poſt ſextum menſem facta abeundi copia inſulam dedidit: & cum impedimentis, uxore ac liberis Rauennam tutò nauigauit. Antharis Flauius à Childeperto Germanam in uxorem petijt: ſed ille nulla promiſſi ac largitionis habita ratione, quam à Longobardorum legatis acceperat, intercedentibus Gotthorum legatis, qui in Hiſpania regnabant, ad catholicamq; fidem ſe conuerterant, mutata ſententia, Hiſpano regi ultrò ſpopondit. Quum hanc affinitatem Mauritius Imperator accepiſſet, Childeperto clàm nunciat: & hortatur, ut quod antea non fecerat, nunc præſtet, in Longobardos hoſtes arma ſumat. Rex Francorum delectu habito, tertiùm Italiam inuadit, ut Longobardorum ſeruitio liberet. Qui quum fortiſsimè reſtitiſſent, ne parta perderent, magnam ac memorabilem Francis cladē intulêre. At Flauius rex iam Gallica ſtrage clarus, ad Garibaldum

Bauarorum regem legatos mittit, qui eius filiam ſuo nomine in uxorem poſtulent: cui Teudelindæ nomen erat. E' ſententia mandata peragunt, coniuncta affinitate redeunt. Antharis paulo pòſt, cum quibuſdam legatorum nomine, ad tndendam ſponſam ſubornatus proficiſcitur, regiamq́ſ ſpeciem diſſimulat: quumq́ſ ſibi à ſponſa propinari poſtularet, clàm ſponſi ſignum edidit. nam ab ea dimiſſus, ſecuri quam arbori grauiter infixerat, quis nam eſſet, euidentiùs oſtendit. Garibaldus à Francis incurſantibus infeſtatus, filiam cum Gundolpho gnato in Italiam nuptui tradidit. Sponſus ſpectata uirtute ac pulchritudine iuuenis, paulò ſupra Veronam, in Sardorum agro Teudelindæ occurrit. Idibus Maijs, magno cum apparatu pariq́ſ lætitia nuptias celebrant Longobardi. Eodem die tacta de cœlo arbor, haud procul à rege Anthari. Agilulphus Taurinenſium dux, aruſpicem iuuenem conſuluit: qui ſponſam, cuius primæ tunc nuptiæ celebrarentur, non multo pòſt Agilulpho nuptui conceſſuram eſſe reſpondit. Quartum cum Longobardis bellum, Mauritij rogatu, Childepertus Francorum rex gerere cogitur, uiginti ſecum præfectos legionum ducit, forti animo Alpes ſuperat. Sed rex ad Biluicionis mœnia, lætali ſub pectore uulnere ſaucius occubuit: duces ultrà progreſſi, haud procul à Mediolano caſtra ponũt. Legati Imperatoris protinus occurrunt, ualida auxilia propediẽ allaturos ſe pollicentur. Quorum irrita promiſſa ad decimum uſque diem quum expectaſſent, deſperatis auxilijs, ad leuam Tranſpadanam regionem incurſant, cuncta ferro incendioq́ſ miſcent. Veronam uſque populãtur, multa oppida in deditionem accipiunt, multo plura diripiunt, & in agro præſertim Tridentino ſæuiunt. Magna pecorum hominumq́ſ præda abacta eſt. Tres menſes cædibus & rapinis latè graſſati, nil tamen Longobardis, qui Ticini ſe cõmuniuerant, obeſſe potuêre. Mox ingruente fame dyſenteriaq́ſ ita laborarunt, ut uix ſeſe in patriam reciperent. Sub hæc tempora, Antharim Flauium per mediam Italiam feciſſe iter, præter Spoletum tranſiuiſſe, cæpiſſe Beneuentum & Samnites: ac demum cum exercitu Rhegium uſque penetraſſe, extremam Italiæ ciuitatem: columnam ad fretum Siculum ſtatuiſſe, eamq́ſ declaraſſe ferunt Longobardorum imperij fore terminum, quam noſtra quoq́ſ tempeſtate Antherianam dicunt. Zottus Beneuento à rege præfectus, annis uiginti in Samnio regnauit. Antharis autem miſſis ad Guntranum Francorum regem legatis, uirum quidem quietis & ocij amatorem, qui de pace agerent, quum ſex annis pulchrè regnaſſet, Ticini ueneno abſumptus eſt. Longobardi, Teudelindæ eius uxori, præ manſuetudine & comitate nimia poteſtatem fecêre, quem uirum optaret, cum ſibi ſumere liceret, eumq́ſ ſe pro rege habituros pollicentur. At illa optato Agilulpho Taurinatum duce, ad ſe uenire iuſſum, inauſpicato (ut paulo ſuprà dictum eſt) coniugauit. Mediolani celebratæ nuptiæ: ubi omnium conſenſu Longobardorum rex ille declaratur. Quum habenas Imperij Agilulphus, qui & Mago dictus eſt, accepiſſet, Agnellum Tridentium epiſcopum, ut captiuos redimeret, & de pace cum Gallorũ rege ageret, miſiſſe fertur, eumq́ſ omnia è ſententia peregiſſe aiunt. Eo tempore, præcedente maxima ſiccitate, inaudita locuſtarum multitudo ſubſequuta, quæ abſumptis biennio longè lateq́ſ ſegetibus, grauiſsimam Italiæ famem reliquere. Cometes per menſem in cœlo tiſus. Munulpus, inſulæ ſancti Iuliani dux, quia Francis ſe dediderat, à rege cæſus eſt. Gaidulphus Bergomenſis dux, qui à rege defecerat, eidem recõciliatus non fuiſſe dicitur. Hoc etiam tempore beatiſsimus Gregorius Dialogum de Vitis ſanctorũ, Teudelindæ reginæ dicauit. cuius gratiã ita promeruit, ut eius opera Agilulphum regẽ, cæterosq́ſ Lonbardos ad ueram fidem redegerit, eccleſias depreſſas leuarit, exactos epiſcopos reuocauerit. Romanus autem patricius, & hexarchus Rauenna Romam profectus, inter redeundum, ciuitates à Longobardis occupatas in priſtinam ditionem redegit. Ex his potiores fuere, Sutrium, Polimarcium, Hortum, Tuder, Ameria, & Perusia. Quod ubi Agilulpho nunciatum eſt, Ticino ſtatim egreſſus, tumultuario exercitu Peruſiam contendit. Graui urbem obſidione, cum Mariſione Longobardorum duce, qui ad Romanas partes defecerat, circumducit. Haud multis pòſt diebus capta

urbe,

urbe, Mariſionem ad ſe deductum, repentina deſectorem morte intercepit: populata regione, magna præda ditatus, in Ciſalpinã Galliam reuerſus eſt. Eius aduentu cum Gregorij pontificis animus admodũ conſternatus eſſet, Teudelindæ reginæ implorata ope patrocinioq́, perpetuum cum Agilulpho fœdus iniuit. Quod in diui Gregorij Epiſtolis intueri licet, quibus de conceſſa pace, ingentes regi reginæq́ Longobardorum gratias agit. Iiſdem quoq́ temporibus Bauari, quũ in Sclauos irruiſſent, ſuperueniente Chacanno Auarũ Vnnorum've rege, ad internecionẽ uſq́ cæduntur. Et Childepertus Francorum rex unà cum uxore ueneno potionatus, interijt. Eadem quoq́ tempeſtate Vnni, qui & Auares dicti ſunt, Pannonia egreſſi, Turingiam inuaſere, grauiſſima cum Francis geſſere bella. Burunnichildis regina, cum Theudeperto & Theodorico, nepotibus adhuc paruulis, in Galliã imperabat. Data ingenti pecũnia, Vnnos regno exegit: ipſaq́ Guntranno mortuo, cum nepotibus regnauit. Tunc pacem cum Chacanno Vnnorum rege, & Agilulpho factam tradunt. Defuncto Romano patricio & hexarcho, Gallicinus ritè ſucceſſit, qui cum Agilulpho paulo pòſt pacem iniuit. Agilulphus quoq́ cum Theodorico Francorũ rege perpetuũ fœdus percuſſiſſe traditur. Mahumetus pſeudopropheta, qui leges Saracenis dedit, in Arabia naſcitur. Zangulphum Veronenſiũ, Gaidulphum Pergamenſium duces, quamuis bis data uenia pertinatiùs rebellantes, ultimo ſupplicio is affecit. In ſequenti anno non modò maritimam ſinus Adriatici regionem, ſed paulo pòſt Tranſpadanam, peſtilentia grauis inceſſit. Poſt hæc horrenda ſigna ſubſequuta: haſtæ in cœlo ſanguinolentæ, & lux per totam noctem apparuit. hæc portendêre mala. Theodepertus rex Gallorum, grauiſsimum Clothario patrucli conflictum intulit. Inſequenti anno, Ariulphus dux Spoletanus, qui Faroaldo ſucceſſit, diem obijt. Et quum ante mortem aduerſus Romanos apud Camertes bellum gereret, uictoriã adeptus, mox ſuos milites percunctatus eſt, quis'nam ille fuerit, qui tam ſe ſtrenuè in prælio geſſerit: Reſpondentibus illis, Fuiſſe principem. Præpollentiorem fuiſſe (inquit) ipſe uidi: quippe qui ſemper me proprio adurgente hoſte, clypeo protexit. Deinde Spoleto appropinquans, ſpectata diui Sabini baſilica, ubi corpus eius reconditum eſt, interrogauit, cuius'nam illa foret ædes: Quum reſponderent, Sabini eſſe templum, quem inuocantibus militibus præſtò ſemper adeſſe aiunt: equo repentè deſilijt. ædem ingreſſus, uiſa Sabini imagine, hunc mox eum uirum, qui inter conſertos hoſtes pugnantem ſe protexerat, adiecto iuramento, fuiſſe affirmauit. Ex quo mox creditum eſt, diuum Sabinum, pientiſsimum militum patronum, Ariulpho adhuc Chriſtianæ religionis experti deeſſe noluiſse. Ariulpho Tendelapius dux gnatusq́ ſucceſſit. Eodem quoq́ tempore diui Benedicti cœnobium, in Caſino monte ſitum, à Longobardis immaniter ſpoliatum. Mortuo Zotto Beneuentanorum duce, Agilulphi regis auctoritate Arichis filius ſubrogatur, ad quem diui quoq́ Gregorij extant Epiſtolæ. His etiam diebus Agilulphi filia una, cum Godeſcalco Parmenſi, ab equitibus Gallicini patricij capta, Rauennam ducta eſt. Et Agilulphus fabricandarum nauium artifices ad Chacannum Auarum Vnnorum've ducem miſit, quibus quandam in Gallia inſulam expugnauit. Item Teudelinda regina, beati Ioannis baſilicam, ad duodecimum lapidem ſupra Mediolanum, in Moicia ædificauit, prædijs ac ſacra ſupellectili profuſè donauit. ubi quondam Theodoricus Gotthorũ rex, ut molliùs æſtiuaret, amœniſsimam uillam inſano ſumptu exædificatam habuit: diuq́ Alpium uicinitate, & aeris ſalubritate temperieq́ allectus frequentauit. Ibidem Teudelinda ſuperbum palatium erexit, ubi Longobardorum habitum ritumq́ cernere erat. Quibus mos erat, à ceruice ad uerticem uſq́ radere, à fronte capillos diſcriminatos ad os uſque dimittere, ueſtimenta ferre laxa, fluitantiaq́ ac linea, Saxonum & Britannorum more, quæ lymbo quoq́ colore uario exornare ſolebant: item uti calceis ad pollicem uſque fatiſcentibus, eosq́ ligularum multitudine obligare. Paulo pòſt Patauium, nequicquam reluctante præſidio, à Longobardis deficit, & Agilulphi iuſſu iniecto igni abſumptum eſt, Equitatus, qui auxilij gratia uenerat, Rauennam redire permiſſus. Eo-

dem etiam tempore perpetuum cum Longobardis & Auaribus ictum fœdus, miſſis quoq; à Chacanno Auarum rege in Gallias legatis, qui earum regibus ſignificarent, ut ueluti cum Auaribus, ita cum Longobardis pacem fieri oportere iudicarent. Interea Longobardi cũ Auaribus & Sclauis Iſtriam ingreſſi, igni ferroq; omnia uaſtauère. Agilulpho regi filius ex Teudelinda in Moicia naſcitur, Adoloaldus. Inſequenti anno Longobardi Montis ſilicis oppidum inuaſere. Smaragdus, qui prius fuerat Rauennæ patricius, ex urbe à Gallinico repulſus eſt. Mauritius igitur quũ annũ unum & uiginti cum Theodoſio, Tyberio & Conſtantino filĳs imperaſſet, à Phoca tandem interficitur: cuius uirtute Vnni deuicti ſunt, quum adhuc bellum Longobardis cum Romanis obeſſet. Ob filiæ regis captiuitatem Algilulphus Mediolano profectus, Cremonam cum magnis Sclauorum auxilĳs, quæ à Chacanno rege Vnnorum acceperat, obſedit, quam duodecimo Calendas Septembres captã diruit. Mantuam quoque pari ſucceſſu expugnauit, Romano præſidio munitam. Milites autem cum impedimentis Rauennam tutos & incolumes dimiſit. Vulturnia in ditionem accepta. Filia regis à Smaragdo patricio, cum uiro, liberis & fortunis reddita. Quare pax inter Romanos & Longobardos facta eſt. Sed quum illa Rauenna profecta, Parmam perueniſſet, partus difficultate interĳt. Hoc anno Theodepertus & Theodoricus Francorum reges, aduerſus Clothariũ patruum arma ſumpſere: ubi multa utrinque hominum milia deſiderata. In ſequenti anno, Adoloaldus apud Longobardos rex à patre declaratur: eodemq; die Theodeperti Francorum regis filia, nouo Longobardorum regi deſponſata pronunciatur. quare perpetua cum Francis pax ſubſequuta. Bellum eodem tempore graue ac pernicioſum Francis cum Saxonibus interceſſit. Agilulphus cum Smaragdo patricio, ſæpe accepta mercede, redintegrauit inducias: quo anno cometem quoq; apparuiſſe tradunt. Conſentiente Phoca, & ſedente Bonifacio pontifice maximo, ſtatutum fuit, eccleſia Romana ut cæterarum caput eſſet, quamuis id Conſtantinopolitana ſæpe ſibi uſurpare tẽtaſſet. Eadem etiam tempeſtate Chacannus Vnnorum rex, quos Auares appellauimus, habito maximo delectu, per Illyricum Italiam ingreſſus, Iſtriam & Forum Iulium incurſat, oppida ac pagos diripit & incendit. Cui quum Giſulphus cum inſtructa Longobardorum acie, qui Foroiulienſibus præerat, occurriſſet, ab innumera hoſtium multitudine circumuẽtus occubuit. Cæteri deſperatis rebus, in finitima oppida ſe recipiunt, relictisq; caſtris oppidorum munitione ſe tuentur. Tomilda Giſulphi ducis uxor, cum his, qui è pugna ſupererant, in Forum Iulium ſe recepit. Chacannus belli ſucceſſum ſequutus, acri Forum Iulium obſidione coercet. Dum mœnia luſtrat, qua potiſſimùm parte ex pugnari queant, adhuc uirenti ætate formaq; conſpicuus, Tomilda in uiſum continuò hoſtem exarſit. Clam per internuncium ſtulta mulier Chacanni coniugium petit: quod ſi annuerit, ciuitatis deditionem pollicetur. Accepit rex conditionem, portas ſibi patefieri poſtulat: quod quum illa feciſſet, ingreſſus hoſtis, præter pacta oppidanos paſſim cædit, populatur omnia, urbem inflammat: omnes qui à cæde ſuperfuerant, captiuos abducit, in finibus Pannoniæ ſe collocaturũ pollicetur: ſed in Pannoniam reuerſus, abactos captiuos ætate grandiores ad unum omnes obtruncat: puerorum ac mulierum, cæterarumq; rerum prædam uiritim diuidit. Proſpecta Vnnorum immanitate, Giſulphi & Romuldæ filĳ conſcenſis equis ſe fuga præripiunt. Grimoaldus tantùm puer ab inſequentibus capitur. Qui quum ab Auare captiuus duceretur, clariſſimum facinus auſus, cæſo qui præibat hoſte refugit. Adhibitisq; fratribus præcoci fortitudine, ſe ab Auarum ſeruitute uindicauit. Mulieres ac pueri omnes, Vnnorum graui ſeruitio preſſi. Tomilda, quæ tanti mali cauſa fuerat, ut ſibi promiſſa præſtari uiderentur, una tantùm nocte Chacanni regis thoro potita: deinde duodecim Auaribus conceſſa, qui aſſiduo coitu indomitam eius libidinem ſatiarent, in campo demum ad palum alligatam, iaculis configi, confixamq; ad necem palo præfigi imperauit. Dignum quidem libidinoſiſſima fœmina ſupplicium à Barbaro excogitatum fuiſſe cenſetur; quippe quæ, qualem meruit, eſt ſortita maritum. Inaudi

ta mulieris audacia, & imperioſa libidine concepta, quæ ſatiando appetitui, quàm patriæ, ſuorumq́ ſaluti cōſulere maluit. Contrà uerò eius filiæ handquaquam matris intemperantiam ſequutæ ſunt, ſed cōſeruandæ caſtitatis gratia, ne à Barbaris procacibus contaminarētur, pulcherrimum ac ſumma laude dignum facinus excogitarunt. Pullorum carnes mām̄is ſupponebant, quæ ex calore contabeſcentes, teterrimum odorem emitterent. Irruētes continuò proci, quum eas manibus tractare occœpere, olidum fœtorem abominati, non modò dimittere, ſed execrari cogebantur, quando Longobardas omnes olentiſsimas exclamabant. Quum uirginitatē ſuam ita propugnaſſent, diuino quidem beneficio promeruêre, ut honorificentiſsima connubia ſortirentur: nam altera Alanorum regi, Bauarorum altera nuptui tradita fuiſſe dicitur. Poſt Giſulphi mortem, quem Foroiulienſem ducem fuiſſe diximus, Taſſo & Caco filij ſucceſſere, qui regionis dominatum pariter obiere. Hæc regio, quæ his ſubdita fuerat, à Sclauorum parte, quæ Azelia dicitur, ad Meclariam uſque protendebatur. Quarè ad Rachis uſque tempora Sclaui, qui Dalmatiam ac Iſtriam inundarant, Foroiulianorum uectigales fuêre. Hos igitur fratres, quum Gregorius Romanorum patricius Opitergium iuſſiſſet acceſſi, ut raſa ex more barba filios adoptaret, urbem ingreſſos, à collatis inſidijs capi ac obtruncari præcipit: allatoq́ Taſſonis capiti, ut promiſſa facinoroſiſsimè præſtaret, barbam abraſit. Cæſis his duobus, Graſulphus patruus dominatū occupauit. Quod Radoaldus & Grimoaldus iniquè ferentes, conſcenſa nauicula in Samnium traiecere: ad Arichim Beneuentanum, ſuum quondam pædagogum petuenere: à quo honorificè excepti, filiorū loco habiti ſunt. His quoque temporibus, mortuo Taſilone Bauarorum duce, Garibaldus eius filius ad Aguntum à Sclauis profligatur. Qui inſolenti uictoria elati, dum agrum latè diſcurrunt, paſſimq́ prædantur, reſumptis Bauari animis pariter & uiribus, eos repetunt: redintegrato prælio, ac recuperata præda, in fugam uertunt, palantesq́ è ſuis finibus eijciunt. Sclaui (ut in primo Libro retulimus) è regionibus Tranſiſtrianis promanarunt, atq́ Iſtriam & Dalmatiam occuparunt, eamq́ à ſe Sclauoniā dixere. Primas ſedes trans Danubiū non reliquere: ex quibus Boemi, Poloni, Amaxobij ſiue Ruteni, & Roxiani adhuc permanent: item Bulgari, qui Myſias occuparunt, eandem linguam retinent. Quin & Vandali eodem gloſſemate utuntur, qui ſub Genſerico rege Hiſpaniam, deinde Africam occuparunt: quorum reliquias Vindelicos, Saxonibus conterminos plerię tradidere. Ego autem contrà, potiùs Vandalos à Vindelicis lōgè celebratioribus uetuſtioribusq́ populis denominatos iudicarim. Agilulphus ſæpe cum Romanis & Frācis inducias fecit. Eo tamē anno, quo Sclaui miſerabiliter Iſtriam, cæſis præſidijs populati ſunt, Theodepertus rex Francorū à fratribus cæſus eſt. Atque Clotharius, ut ſolus regnaret, Theodoricū patrem interfecit. Et paucis pòſt menſibus Agilulphus, quum annos quinque ac uiginti regnaſſet, extremum diem obit. Adoloaldus cum Teudelinda matre in regno ſucceſſit. Paulo antè Phocas ab Heraclio patricio cæſus erat. Regnans cum filio Teudelinda decem annos, inter Lōgobardos ac Italos pacem ſeruauit. Multas inſtaurauit eccleſias barbarico bello collapſas, ingentiq́ eas donatiuo exornauit. Sed quum filius ad inſaniam declinaſſet, regno cōfeſtim eijcitur, & in locū eius Arioldus ſubrogatur. Qui quum duodecim annis imperaſſet, mox extinctus eſt, Rotheriusq́ creatus: qui quamuis iuſticiæ cultor eſſe uideretur, Ariana tamen labe contabuit. Duos in quaque ciuitate epiſcopos, ob Arianam hæreſim paſſus eſt. A' Romanis demum per Aionem Arichis Beneuentani ducis filium, inſaniꝫ pharmaco potionatus, à priſtina ſapientia planè defecit. Sed ad Heracliū redeamus: cuius præclarum facinus, quod in Danubij ponte patrarat, ne ſine magno quidem ſcelere præterire poſſem. Hic enim poſt initum imperium, anno quinto, grauiſsimo Perſarum bello uexatur: quippe quorum rex Coſdroas, Palæſtinam infeſtis copijs ingreſſus, cuncta ferro igniq́ uaſtat. Hieroſolymam capit, ubi nonaginta hominum milia immaniter trucidata. Crux noſtri Saluatoris aufertur, in captiuitatem patriarcha redigitur. Expugnatur mox Damaſcus.

Sepulchrum Domini noſtri, neſcio qua remoratus religione, ſubire non auſus, neq; ſanctiſsimum id ſacellum pollui aut dirui paſſus eſt. Exorari ab Heraclio nullis unquam precibus potuit, ut acceptis quibuſuis uectigalibus quotannis, ſacrā urbem relinqueret, crucem redderet, & patriarcham. Sed paulo pòſt Alexandriā expugnat, totamq; Aegyptum, & capta Carthagine, Lybiam in ditionem redegit. Heraclius deſperata pace, Conſtantinū ſibi filium ſubrogauit, quem Sergio patriarchæ, & Bonoſo patricio commendauit. Ipſe re licta Conſtantinopoli, & comparato ingenti exercitu, per Scythiā in Perſas iter fecit. Beatiſsimæ Virginis iconem ſecum tulit, mortali nequaquā manu factam, Gazotem uenit, ubi Coſdroas eſſe ſolebat. Qui quum hoſtem aduentaſſe nouiſſet, in Perſidem aufugiens, ſubaduſtisq; ſegetibus, ut pabulo commeatuq; careret exercitus, in Perſidē ſe recepit. Duos Heraclio cum magnis exercitibus duces obiecit, quorum alteri Sambacæ, Sabaro alteri nomen erat: quos traiecto Euphrate Romanæ copiæ fortiter expugnarunt. Perſam giganteæ proceritatis Imperator lancea in ponte transfodit. Saijm tertiò ſibi occurrentem ſingulari certamine, diuæ Virginis numine adiutus, exuperauit, Irruente mox grandine, ex hoſtibus multi cecidêre, Romana aciés illæſa permanſit. Coſdroas poſtremò Razatem præfectum, collectis undique copijs oppoſuit. Qui pari fato cum ingenti multitudine, amiſſis uigintiſeptem militaribus ſignis, uictus occubuit. Nondum inſolentiſsimus Codroas animo conſternatur: quippe qui diuinos ſibi honores inſtituerat, pro Deo paſſim coli, & regem regum, & dominantium dominū à gentibus appellari, ex edicto mandauerat. Turrim ſibi argenteam dicarat, illuceſcentibus lapillis exornatam. Item ſolem lunamq; cum ſtellarum uarietate confixerat, conſtruxeratq; thronum, & demiſſos hinc imbres & tonitrua fulminaq; mentiebatur. Ad poſtremū coactis undique copijs, innumerisq; gentium auxilijs, filius Heraclio ad Danubiū occurrit. Quum hinc Perſæ, hinc Romani conſtitiſſent, multaq; antehac calamitoſa utrinq; prælia interceſſiſſent, imperatores ambo ſupra pontem Danubij quem Traianus uictis olim Dacis erexerat, ſingulari certamine depugnare decérnunt, ut utriuſque reipublicæ ſaluti hac duntaxat conditione conſulerent: uictori, quicunq; foret, ex compoſito omnes ultrò cederent, & impetrata facerent. Quum in pontem imperator uterque deſcendiſſet, nuncupatis utrinque uotis, conſerto duello, Heraclius tādem noſtri Saluatoris numine adiutus, Barbarū interfecit. Opima IESV Feretrio ſpolia retulit. Perſæ omnes, parta uictoria, ultrò paruêre, & orthodoxa fide initiati ſunt. Ad hæc Syrochius, Coſdroam patrem fratremq; Medarſem Heraclio ſe proditurum pollicetur, ſi regnum Perſarū ſibi delegaret. Oblatam conditionem accepit Heraclius, dummodò pons ad Tygrim amnem erectus, Romano præſidio ſeruaretur. Deinde quum in Perſidem contendiſſet, Coſdroam in throno ſedentem cum filio interfecit. Syrochium regno præfecit, pontiq; Romanum præſidium impoſuit. Crucem Saluatoris, abacta gaza regia, Hieroſolymam retulit. Séd illud dictu perquàm admirabile, nequaquam prætermittendum. Quum portæ urbis quæ ad montem ſpectat Oliueti, Imperator paludatus equo phalerato inuectus, crucem dextra ferens, ſingulari pompa appropinquaſſet, repenté congruentibus utrinque lapidibus obſtruitur. Multitudo inſolenti miraculo perculſa, extantem in cœlo crucē, & angelum portæ deſidentem ſuſpicit, hæc uerba referentem: Quando Rex cœlorū, ad redimendum genus humanum, hanc portam ingrediebatur, Heracli, non paludatus, non equo inſidens purpurato, non coronatus, ſed humilis aſelli trego uectus intrauit, ut ſuis cultoribus humilitatis relinqueret exemplum, Ad hęc ne minori quidem ſtupore, quàm læticia Imperator affectus, depoſitis triumphalibus ornamentis, nudis pedibus, linea ueſte ſuccinctus, profuſo lachrymarum profluuio, ſumpta cruce, cum uniuerſo exercitu progreditur. Obſtructa iamdudum porta, & cedentibus extemplò lapidibus patefacta, Imperatorem crucem elata manu ferentem admiſit. Sequebatur & innumera multitudo, quæ alternatim modulato cantu concinebat, O crux ſplendidior aſtris, deinde ibi, unde erepta fuerat, recōditur, Quinetiam odoratiſsima

tiſsima

tiſsima è Perſide aura, in Palæſtinã uſq; prouinciam, eam (ut aiunt) ſubſequuta eſt. Sed ad Longobardos reuocetur oratio. Defuncto ſub Heraclio Arichi Beneuentano duce, Aio filius dominatum ſuſcepit, cui Radoaldum Grimoaldumq; fratres minores natu ultrò paruiſſe ferunt. Quum uix hic annum unum, & ſex menſes quietè dominaretur, ecce Sclauorum claſsis haud procul à Siponto Italiam adoritur, pagos & oppida populatur, Aionem temerè prodeuntem obtruncat. Quod quum fratres cognouiſſent, cum tumultuario exercitu extẽplò ſubueniunt, ſternunt Sclauos, abactam ad littora prædam recuperant, cæteros qui ſuperfuerãt fundunt, fugantq;. Eodem ferè tempore Rotarius Longobardorum rex, quicquid à Lunenſi portu ad ulteriorem uſque Galliam interiacet, in ditionem ſuam recepit. Opitergium, quod Taurisium & Forum Iulium interiacet, diruit. Impetrante quoq; Heraclio Mahumetus, quem aliqui Arabem, Perſam plerique fuiſſe uolunt, nobili patre natus, deos gentium adorante, matre uerò Hebræa, atq; Iſmaelita, quum acri foret ingenio, & Chriſtianorum conſuetudinem non abominaretur, peſtifera ſua lege magnum animarum parauit exitium. Se magnum æterni Dei prophetam dixit, multos Aſiæ atq; Africæ populos in perniciosam opinionem aſſeruit. Quos falſa religione infectos, Saracenos à Sara, legitima Abrahæ uxore, appellari iuſsit, ueluti legitimos diuinæ promiſsionis ſucceſſores. Hunc quidam Germanus ſcriptor, qui ſanctæ terræ itinerarium ritè conſcripſit, & ex perlecto Alchorano multa retulit, Saracenæ cuiuſdam, dum per Arabiam iter faceret, amore correptum fuiſſe tradit: à qua quum efflagitatum coitum impetrare non potuiſſet, mox aſellam, qua inuectus erat, ex indomito libidinis ardore compreſsit. Mortuo Radoaldo Beneuentano duce, Grimoaldus germanus ritè ſucceſsit, Samnitibusq; annis quinque ac uiginti imperauit, uir domi foriſq; præſtans. Quippe qui Græcorum claſſem, ad Garganum montem ea tempeſtate deſcendentem, ut cœleſtis archangeli templum ingenti donatiuo ditiſsimum popularetur, ultima ſtrage confecit. Rotarius rex, Longobardorũ leges, quas mente dũtaxat antea ſeruarãt, in codices redegit, edictaq; regia nominauit, uita Conſtante imperante exceſsit. Radoaldus filius mox regnum iniuit, Gundipergam Agilulphi & Theudelindæ filiam, uxorem duxit. Hæc optimę parentis exemplo, diui Ioannis Baptiſtæ baſilicam Ticini magnifico ſumptu fundauit, uectigalibusq; fundi amplè donauit. Adulterij apud uirum falſo poſtulatur. Carellus eius ſeruus à rege implorat, ut ſuæ dominæ delatorem, ad ſingulare certamen ſibi prouocare liceret, ut ueritas ex hoc periculo reginæ pudicitiã euidentiſsimè tueretur. Data dimicãdi copia, delator populo ſpectãte ſuccubuit: quare regina omni crimine liberata, in priſtinã reſtituitur dignitatem. Radoaldus rex, ut pleriq; tradidêre, quinto ſui regni anno, in adulterio deprehenſus interficitur. Aripertus Gundoaldi filius, qui Teudelindæ frater fuit, rex creatur. Saluatoris ædem ad Occidentalẽ portã exædificat, annis nouem regnat, regnum Bertarito & Godeperto filijs delegatum. Diuiſo regno, Bertaritus Mediolani, Ticini Godepertus imperandi ſibi ſedem optarat. Suborta diſſenſione, Godepertus ad Grimoaldum Beneuentanũ ducem, regno quoq;, uirtute ac ſapientia non indignum, legatum mittit, ut quàm primùm aduerſus fratrem ſibi opem ferat: pro referenda gratia germanam pollicetur. Contrà legatus, pręter mãdata regis, eum ad occupandum Longobardorum regnum hortatur, quòd fratres reguli, facta ſeditione, ad interitum redigere conantur, comparatis e ueſtigiò copijs, properare nitatur. Grimoaldus, accepta legatione, omnes ad occupandum Longobardorum imperium ingenij uires intendit. Filium ſibi in Samnio ſufficit, ipſe delecta manu Ticinum contendit. Qui nuptiarũ cauſa, à Godeperto in regia exceptus, intentis à legato inſidijs, Godepertum interficit, occupat regnum. Quod ubi Bertarito fratri nunciatum eſt, qui Mediolani diuiſio regno imperabat, dicto citiùs in Pannoniã fugam arripuit, ad Chacannumq; Auarum regem ſanè peruenit. Rodelindam uxorem, & Cunipertum filium reliquit, quos Beneuentum Grimoaldus relegauit. Sed legatus huiuſce mali auctor, qui Garipaldus dictus eſt, Taurinacium dux, non diu fraude

iſta

iſta frui potuit, nam in templo à Godeperti famulo cæſus eſt: qui dum ſui domini ſatum ulciſcitur, mortem ſubire minimè formidauit. In Beneuentanorum deinde ducum manus Longobardorum recidit imperiũ, quamuis ex eâdem gente foret. Confirmato nanque regno, Ticini Grimoaldus promiſſam ſibi Godeperti ſororem, uxorem duxit, Samnitium exercitum, cuius ope regnum adeptus erat, ampliſsimè donatum dimiſit: quos dimittere noluit milites, feracibus prædijs profuſè donauit. Sed poſtquàm Bertaritum ad Chacannum Vnnorum regem transfugiſſe nouit, ad eum continuò legatos mittit: quibus ſignificat, ut aut Bertaritum inimicum regno eijciat, aut fractum inter Vnnos & Longobardos antiquum fœdus credat. Quare Bertaritus ab Vnnorum rege extemplò dimiſſus eſt. Qui, quando quò tutiùs fugeret non habebat, & Grimoaldum clementiſsimum eſſe nouerat, ſi ad inimicum fugeret, ſe faciliorem apud benignum inimicum ueniam inuenire poſſe reputauit. proinde hac ſpe in Italiam redit. Quum ad Laudam Pompeij ueniſſet, Vnulphũ familiarem ſuum ad Grimoaldum Ticinũ præmiſit, qui eius nunciaret aduentũ, ac pro explorata Grimoaldi benignitate Bertaritum profugũ, ad ipſum quàm ad Barbaros confugere maluiſſe, diceret. Grimoaldus audito nuncio, commiſeratione percitus clementer admiſit: atque nondum ſuſpicione correptus, honorificè tractauit. Sed quum hunc à tota urbe affectatiùs frequentari nouiſſet, ueneno ſtatim è medio tollendum eſſe cenſuit. Sed aſtu fretus, ſub contumelioſi ſerui perſona obductas inſidias Bertaritus euaſit, ad Gallosq́; ſuperatis Alpibus transfugit. Quum rex eum Vnulphi & ſerui arte manu euaſiſſe cognouiſſet, utriuſque fidem quàm maximè laudauit: aſſumptos in cubiculariorum numerum, eandem ſibi fidem perſoluendam exorauit. Bertaritus in Longobardos Narbonenſem Galliam concitauit. Galli ſuperatis Alpibus, quum in Aſtenſem agrum deſcendiſſent, pulchro ſtrategemate eluſi ſunt. Grimoaldus enim ſimulata fuga, metuq́; ingenti, caſtra Gallis integra relinquit. Irruentes Galli, quum Longobardorum caſtra inuaſiſſent, ac uini cæterorumq́; commeatuum copiam inueniſſent, fortuna elati lautiſsimè licẽtiſsimeq́; cœnarunt. Intempeſta nocte uino ſomnoq́; grauatos Grimoaldus ex inſperato aggreditur, ac tanta cæde per caſtra graſſatur, ut è Gallis pauci in patriam redirent. Locus pugnæ haud pro-
662 cul ab Aſta urbe, adhuc Francorum riuus appellatur, ab anno Salutis ſexageſimo ſecundo ſupra ſexcenteſimum. Conſtans Imperator, quum Longobardorum ſeruitio ſuos Italos ulteriùs premi, tolerare nõ poſſet, Athenas primò deſcẽdit: deinde comparata ingenti claſſe, Tarentũ nauigauit. Quacunq; iter feceerat, omnes Longobardorum urbes expugnauit. Luceriam, opulentam Apuliæ ciuitatem, diruit. Mox Beneuentanum agrum ingreſſus, latè omnia miſcet & populatur, urbẽ ſubinde acerrima obſidione circumducit. Romoaldus dux Beneuentanus, Grimoaldi regis Longobardorũ filius, Seſualdum alumnum confeſtim ad patrem mittit, qui grauiſſimam oppugnationem nunciet, & auxilium imploret. Mandata diligenter peragit alumnus, Grimoaldum cum magno exercitu properare iubet. quũ ad uigeſimum à Beneuento lapidem perueniſſet, Seſualdus à rege præire iubetur, ut clàm urbem ingreſſus, filio patris auxilium præſtò ſignificet adfuturũ. Capitur à Græcis internuncius, qui quum itineris ſui cauſam & rem omnẽ retegere cogeretur, ritè omnia enarrauit. Conſtans ualidiſsimas hoſtium copias reformidans, de ſoluenda obſidione cogitabat. Quod ut honeſtiùs faceret, ac Neapolim ſe reciperet, Giſam Romoaldi ſororem loco obſidis ſibi dari poſtulat: data obſide, fœdus percutitur. Seſualdus ad muros urbis ducitur, ab Imperatore edoctus, ut Romoaldo patris aduentũ nequaquã expectandũ eſſe diceret. Cõtrà ille productus exclamat, Bono (inquit) animo eſto Romoalde, quãdoquidem pater præſtò aderit: proinde nil tibi cum hoſte ſub turpi conditione paciſcendum. Me autem quia ſola mors manet, pro explorata fide liberos cum uxore commendatos habeto. Adhuc plura ſubijcienti, imperatorio iuſſu caput continuò abſciſſum eſt, baliſtæq́; impoſitũ in urbem iacitur. Quod ubi ad Romoaldum delatum eſt, & multis lachrymis & crepitantibus oſculis excipitur, atque

honorificentiſsimo deinum ſepulchro reconditur. Imperator cognito Grimoaldi regis aduētu, ſoluta obſidione Neapolim proficiſcitur. In itinere ad Calorem fluuium à Mitala Campano comite, haud mediocri ſtrage afficitur. Saburus quū uiginti milia hominum ab Imperatore, quum Neapoli moram traheret, impetraſſet, pollicitus ſe cum hoc tantùm exercitu Longobardos expugnaturum, haud procul à Beneuento à Romoaldo ad internecionem uſq; ſuperatur. Quum omnem in Longobardos operam Conſtans Imperator eluſiſſet, ad crudelitatem, ſuorumq; rapinas animum conuertit. Quum Romam ueniſſet, & Vitallianus pontifex maximus cum uniuerſo collegio ſacerdotum ad ſextum uſq; lapidem officij gratia occurriſſet, duodecim tantùm in Vrbe dies fuit: eā ornamentis omnibus, & æneis quàm maximè ſpoliauit. Pantheon tegulis æneis, quibus tectum erat, exuit, Conſtantinopolimq; tranſtulit.

Pantheon à Conſtante ſpoliatur.

Repetita Neapoli, Rhegium contendit. Quum in Siciliam traieciſſet, Syracuſis moram longam traxit: ac nil aliud egit, niſi quòd Siciliam, Calabriam, Africam, Sardiniamq; pari ſæuitia ſpoliauit. Quin & maritis ſæpe uxores abſtulit, parentibus filios eripuit, aurea argenteaq; ſimulachra & precioſa è templis uaſa ſubtraxit: ſacrilegia, cædes, rapinas & latrocinia Verre frequentiùs exercuit, Syracuſis demum in thermis cæſus eſt à ſuis. Poſt Imperatoris interitum, Mezentius imperium uſurpauit.

Mezentius

Qui quum imperare pergeret, aduentante claſſe Græcorū, à Conſtantino, Conſtantis filio, unà cum cæteris coniuratis, qui Imperatorem interfecerant, cæſus eſt. Quum hæc Saraceni audiuiſſent, qui paulo antè Alexandriam Aegyptumq; incurſarant, magna cum claſſe Siciliam inuadunt.

Saraceni.

Syracuſas ingreſſi, patrata maxima ſtrage, omnia diripiunt, & ea potiſsimùm quæ Conſtans Roma abſtulerat: mox abacta ingenti præda, Alexandriam repetunt. Eo tempore Ticinum ſæua peſtilentia uno anno deſtitutum. Ignis maximo omnium terrore dies decem in cœlo emicuit: incubuere mox imbres uſqueadeò ſæui, & ita horrenda frequentiaq; fulmina, ut homines iuxtà ac pecora de cœlo tacta caderent. Quare eo anno tanta leguminum copia ſucceſſit, ut legi omnino nequiuerint: quæ autem neglecta fuerant, ultrò renata ad maturitatem peruenêre.

Grimoaldus, quum omnes Beneuentanorum finitimos populos in ditionē ſuam redegiſſet, pacato Samnio, Campania & Apulia, Ticinum redijt. Thraſimundo Campano comiti, ob operam ſibi bene nauatā aduerſus Conſtantem, filiam ſpopondit. Eiecto Tarone, Potatonem Spoleto præfecit. Poſtquam Ticinum reuerſus eſt, Lupo, cui regni gubernationē abiens delegarat, ob malam inſolentemq; adminiſtrationem ualde ſuccenſuit: quare ille malè conſcius, à rege defecit. Grimoaldus, ne inter Longobardos ciuile bellum ſuſcitaret, ad Chacannum Vnnorum regem ſcribit, ut è Pannonia in Lupum Foroiulianorum ducem caſtra moueat, grauiſsimo uirum bello caſtiget. Chacannus, coacta ingenti Auarum multitudine, mandata peragit. Inuadit maximo impetu Foroiulianos: cuncta incurſans diripit, uaſtatq;. Lupus inſtructa occurrit acie, tribus diebus continuata uictoria hoſteis inſequitur: quarto ſuperueniente Vnnorm multitudine obrutus, inter confertiſsimos hoſtes cum ſua legione occubuit: cæteri fuſi, fugatiq;, in proxima ſeſe oppida recipiunt: ager uniuerſus in hoſtium poteſtate, deſertus maxima ex parte, diripitur, & inflammatur. Quum à uaſtatione Auares haudquaquam deſiſterent, Grimoaldi literis admonentur, uti à bello ſe iam abſtinerent, quando ſat pœnarū Lupus expenderat: quin & hinc decedere iubet. quod ni continuò fecerint, acerrimum à Longobardis bellum interminatur. Mittūtur Ticinū à Chacanno legati, quibus hæc mandata fuerant: Vnnos agrum Foroiulianum nunquam relicturos, quando quæcunque bello parta fuerant, ſtultiſsimum foret pro nihilo pendere: quæ autem iure belli compararant, ſe armis aſſerturos. Grimoaldus quum bellum ſe propediem indicturum minaretur, coram legatis, quando bellum inſtaret, ſe Longobardorū exercitum recenſurum eſſe ſimulauit. In tranſuectione, quum paucæ forent copiæ, eadem ſæpe agmina repetebantur, ut maximus uideretur exercitus. Hoc legati commento à bello deterriti, inſanas Longobardorum uires Chacanno referunt, quo unà perculſus

&

& eluſus, uaſtata regione, in Pannoniam præda & rapinis onuſtus rediјt. Anaphritus Lupi filius, Caruntum ad Sclauos planè confugit, ratus eorum auxilijs, inuito etiam Grimoaldo, Foroiulianorum dominatum recuperaturum. Sed longè aliter, ac ſperarat, euenit. Agrum ingreſſus, ad Nemas oppidum cõtinuò fugatus ac cæſus eſt. Vetarius Vicentia oriundus, Foroiulianorum dux creatur, uir bello & pace clarus, qui parua manu irruentes etiam Sclauos grauiter afflixit. Grimoaldus in bello Græcorum omnes de ipſo malè meritos cumulatè ultus eſt: ne Forum quidem populi Romanorum oppidum impunè dimiſit. Nam incautam die Paſcalis ſabbati ciuitatem adortus, omnes ad interitum uſque cæcîdit: urbem uniuerſam diruit, quæ noſtra uix tempeſtate reſurgere potuit. Opitergium, ubi Taſſon & Cacõ fratres cæſos ferũt, funditùs ita deleuit, ut uix hodie ueſtigia pauca reperiantur. Alceo Bulgarorum dux, à Grimoaldo ſedes ſibi dari poſtulauit. Qui Beneuentum ab eo ad Romoaldum filium miſſus, Sepiano, Ouiano & Iſernia, ac pleriſque deſertis urbibus donatus eſt: & eam Bulgari Italiæ regionem incoluerunt. Qui quamuis Itala nũc lingua utantur, propriam tamen ne adhuc quidem omnino dimiſerunt. Grimoaldus Longobardorum rex, ob fractam ex arcus intentione uenam, quam ut medici comprimerent, mala uenena appoſuerant, Beneuenti diem clauſit: non minus cõſilio quàm robore præſtans, uir ab obeũda pericula ſatis audax, caluo capite, & demiſſa barba. Corpus in diui Ambroſij baſilicam, Ticinum eſt relatum. Garibaldus filius regnum init, ſed Bertaritus in ulteriorem Galliam relegatus, repetita Italia, Garimbaldo regnum abſtulit, & annis octo regnauit: cum Cuniperto uerò filio, annis decem, liberatori Deo baſilicam ad Ticini fluenta exædificauit. Rodelinda uxor diuæ Genitrici in ſuburbano, quod Perticas appellant, nobiliſſimam ædem erexit. Quum diu quietè regnaſſet, ecce Halaris Tridentinorum dux, repentina defectione ocium Longobardorum intercepit. Tridenti obſeſſus, ac in regia caſtra facta eruptione, fugatis hoſtibus obſidione ſe liberat. Cuniperti demũ opera regi conciliatur: & paulo pòſt eiuſdem precibus, Brixianam præfecturam ab inuito rege aſſequitur: quippe qui ſæpius abnuens exclamauit, in Cuniperti filij perniciem id futurum. Vita defunctus, ad Seruatoris ædem, ab Ariperto patre ædificatam ſepultus eſt. Longobardorũ tandem regnum, quum ad Cuniperti manum redigeretur, Halaris beneficiorum immemor, quum Brixianorum dux eſſet, duos muneribus ſubornat, qui regem collocatis ita inſidijs circumueniant, ut eius ad ſe caput referant: quod ſi fecerint, cumulatiſſimam gratiam pollicetur. Dimiſſi abeunt, & contra mandata faciunt: Ticinum circumuagantem regem reuocant, facinoroſa mandata retegunt. Cunipertus, coacto exercitu, aduerſus Halarim uirum ingratiſsimum caſtra mouet. Collocatis utrinque caſtris, quum in Coronate agro conſediſſent, de ſingulari certamine agi ceptum, quod Cunipertus nimis affectabat, detrectabat contra Halaris. Solenni tandem monomachiæ ſtatutus eſt dies. Seno diaconus baſilicæ diui Ioannis Baptiſtæ, à Gundiperga quondam regina ædificatæ, dum Cuniperto regi uehementer timet, ei perſuadet, ut quando conſimiles ſunt, ipſe pro rege ſubornetur, in certamenque deſcendat. Quod ubi factum eſt, ſingularem pugnam ineunt, diaconusque demum ab Halari obtruncatur. Victor dum elata dextra cæſi caput oſtentat, ut regia uictoria glorietur, exuta galea clerici caput eſſe comperit. Deluſum ſeſe comperiens, grauiter excandeſcit, & nuncupatis uotis. Si uerè uictoriæ compotem dij fecerint, altiſſimum clericorum teſtibus puteum ſe completurum exclamat. Ad hæc Cunipertus in medium prodiens, ſe hoſti glorioſo ſtatim offert: promptaque audacia, conſternatos ſuorum animos leuat. Inſtructa utrinque acie, Halarim altiſſima uoce prouocat ad ſingulare certamen, ut Longobardorum ſaluti conſulatur. Recuſat Halaris, quia Michaelem archangelum ſupra pila hoſtium, diſtricto enſe infeſtum ſibi uidere uidebatur. Exclamantibus cunctis, iſtũm præ pauore hæc cernere: inter utranque aciem ecce pugna conſeritur: rex cum rege, miles pariter cum milite congreditur. Strages magna committitur: demum Halaris Cuniperti regis dextra ſuccubuit. Qui ex Halari ſuperfuere,

re,

re, palantes & præcipiti ſuga correptos, amnis Abdua planè corripuit. Halari caput abſciſſum. Foroiuliani ante initum prælium, neutram partem ſequuti abiere, cæteri magna cæde conſecti: pars tamen Cuniperti longè ſuperior. Senonis diaconi corpus, quia pro regia fide ultrò ſatum obierat, magnifico ſumptu pro Ioannis Baptiſtæ baſilica ſepultum. Cunipertus uictor Ticinum reuerſus, de cæſis hoſtibus honorificè triumphauit. Dum in Gallia Ciſalpina hæc aguntur, Romoaldus dux Beneuentanus Tarentum, Brunduſiumꝗ, & uniuerſam Salentinorum oram capit, & annos ibi ſedecim dominatur. Poſt quem Grimoaldus, qui Vlindam Cuniperti ſororem ſibi coniugauit, tribus annis Samnites gubernauit. Huic Giſulphus frater planè ſucceſſit, qui decem & ſeptem dominatus annos, ex Vnniburgi uxore Romoaldum ſuſcepit. Amphridus, quum Foroiulianum dominatum inuito Cuniperto rege occupaſſet, ab eoꝗ defeciſſet, paulo pòſt Veronæ deprehenſus, Cuniperti iuſſu oculis captus eſt. Hoc etiam tempore Cedoaldus Saxonum rex, qui in Britannia cõſederunt poſt maxima bella, quæ in patria geſſerat, ad orthodoxam fidem conuerſus, Romam contendit, à Cuniperto pro dignitate exceptus, honorificentiſsimeꝗ dimiſſus. Quum ad Sergium pontificẽ perueniſſet, ſacro baptiſmate initiatus eſt, & paulopòſt uita Romæ exceſſit. Corpus in diui Petri baſilica ſepultũ, ſortunæ in diuinum uſum omnes ex teſtamẽto erogatæ. Cunipertum duodecim annos rectè dominatum, mox uitam obijſſe, Lintperto gnato adhuc puero Longorbadorũ regnum delegaſſe, Auſprandumꝗ tutorem adhibuiſſe tradunt: quem uix octo menſibus regnaſſe ferunt. Lampertus Hundiperti filius, ſuperato Auſprando Longobardorum regnum inuaſit: quod uix anno uno retinere potuit. Sed Aripertus tunc eius filius, reparato exercitu, cum Lintperto rege apud Ticinum conflixit, inclinatis hoſtibus, Lintpertum in pugna uiuum cepit. Auſprandum in Recomacinam inſulam ſugientem obſedit. Rotharitum, Bergamum confugientem, capta urbe in ſuam poteſtatem redegit: raſaꝗ barba in notam inſignis ignominiæ, Taurinum relegauit, ubi paulo pòſt obijt. Lintpertus in balneo, eius iuſſu, paucis pòſt menſibus ſuffocatur. Oppidum inſulæ, quò Auſprandus fugerat, pariter expugnatum. Auſprandus ad Teutpertum Bauarorum ducẽ, per Rhætos conſugit, ubi ſex annis fuiſſe fertur. Sigiprãdus uerò eius filius, ab Ariperto deinde captus, oculis priuatus eſt: cæteri uerò eius cognati uarijs ſupplicijs afflicti ſunt. Alter Auſprandi filius, minor natu, in carcerem coniectus: cuius tenellam adhuc ætatem miſeratus, non ſolùm omni ſæuitia carere uoluit, uerùm etiam ad patrem ueniendi poteſtatem ſecit. Qui quum ad regnũ euaſurus eſſet, diuina eum numina indulgentiſsimè tractari permiſere. Quare Lintprandus libertate donatus, in Bauariam continuò ad patrem proficiſcitur: cuius aduentus Auſprandum mirificè recreauit. Sed ne parem quidem fortunam Theoderada mater, & Aurona ſoror, ſortitæ ſunt: quando ambabus in uincula coniectis, abſciſſis auribus & naſo, quum alterultra reginã ſe ſore gloriaretur, dehoneſtatæ facies. Poſt Adonis mortem, qui Foroiulianis præfuerat, Ferdulphus è Liguria ortus præfecturam init: qui dum Sclauorum uictoriam affectat, maxima iactura prouinciam affecit. Nam dum temeraria Sclauorum exercitum audacia circumuenire contendit, aſpernatus loci iniquitatem, unà cum uniuerſis copijs ad internecionem cæſus eſt. Cui quum Corbulus in magiſtratu ſucceſſiſſet, quia regiam maieſtatem læſerat, exectis oculis miſerrimè uitam duxit. Sed Penno longè præſtantior, prouinciæꝗ commodior fuit, qui delegatũ ſibi munus mox accepit. Hic omnes pupillos, quorum patres in bello Sclauonico occubuerant, ſanè coegit, & unà cum ſuis liberis pari charitate ac ſtudio educauit. Eodem ferè tempore, Giſulphus Beneuentanorum dux, Goram, Hirpinum, & pleraꝗ Latij oppida occupauit, incendio & rapinis cuncta turbauit. Sed Ioannis Romani pontificis pia legatione muneribusꝗ ſedatus, Beneuentum ſe recepit. Idem eadem quoꝗ tempeſtate, Aripertum Longobardorum regem, Scotias alpes à Longobardis olim uſurpatas, quæ Apoſtolicæ ſedis eſſe conſueuerãt, ſponte reſtituit, maximoꝗ pontifici reſtitutam donationem, aureisꝗ conſcriptam literis miſit. In demor-

tui Traſemundi locum, qui Spoletanus dux erat, Farnaldus filius ſubrogatur. Hæc Iuſtiniano, Leone, Philippo Anaſtaſioq; imperantibus geſta ſunt. Tunc Auſprandus iam exacto nono exilij anno, quum Teutpertum Bauarorum ducem ad Italicum bellum ſuſcitaſſet, coactis magnis copijs, Italiam inuaſit. Haud procul à Ticino cum Ariperto conflixit. Quamuis pari ferè ſpe ad ueſperum uſq; pugnaretur, tamen dum nox prælium dirimeret, iam Bauari terga uertere cœperant. Sed quum Aripertus dimiſſus caſtris, Ticinum redijſſet, hoſtibus animos addidit: contrà ſuis ademit. Mox facti pœnitentia ductus, quum in ulteriorem Galliam fugere decreuiſſet, auro oneratus, dum Ticinum amnem tranſnare contendit, planè demergitur, duodecimo regni anno defunctus. Cui mos erat diſſimulare perſonam, clàm ciuitates & oppida ſua luſtrare, percuntari quales hi forent qui iudicia gererent, quomodo populi regerentur, quis de ſe rumor & opinio foret. Humili ſemper ueſte ſupellectiliq; contentus erat, quin etiam legatorum nihil immutabat aduentu. Poſt Ariperti funus, Auſprandus Longobardorum regnum aſſequitur, uixq; menſes treis imperauit: uir ingenti uirtute ac ſapientia præditus. Sed omnium mox Longobardorum conſenſu, Luitprandus ad regni faſtigium euectus eſt. Anaſtaſius hoc tempore Philippum in priuatam uitam redigens, Romanum imperium uſurpauit. Theodoſius ab exercitu imperare iuſſus, Anaſtaſium expulit. Et tunc Aegidium ſanctitate ac ſapientia claruiſſe ferunt. Tyberis etiam tanta inundatio ſucceſſit, ut ſuperatis longè ripis arua traxerit, plures in urbe domos ſubuerterit: à ponte Myulio ad ualuas uſque diui Petri baſilicæ inundarit, & in uia lata ad duodecimum uſque palmum excreuerit. Theodoſius à Leone imperio eiectus, ac ſacris initiatus, priuatam deinde uitam degit. Eodē ferè tempore Mauri, qui occupatas decem annis Hiſpanias tenuerunt, quum Gallias inuaſiſſent, non ſine magna ſuorum ſtrage uicti rediere. Saraceni quoque tribus annis Conſtantinopolim, in caſtris & in urbe uæſaniente peſtilentia, obſederunt. Re tandem infecta, in Bulgarorum gentes, quæ Danubium accolebant, irruêre: & ab his reiecti, quum claſſem abeundi gratia conſcendiſſent, tantum ex tempeſtate naufragium perpeſſi ſunt, ut pauci euaſerint. Conſtantinopoli trecenta hominum milia ex peſtilentia periere. Quum Bulgaros inuaſerunt, duo & triginta Saracenorum milia occubuere, cæteri naufragio abſumpti. Regnante in Italia Luitbrando Longobardorum rege, inter Gregorium pontificem Romanum & Leonem imperatorem orta diſcordia. Quare aduerſus pontificem Paulus Hexarchus in Italiam miſſus eſt: quo interfecto, in demortui locum Eutychius ſuffectus eſt. In quo quidem bello, diuiſa Italia, Anthepharum Longobardorum ducem, pontifici auxilia præbuiſſe conſtat. Quin & cometæ duo, diebus quindecim in Italia uiſi, quorum alter exorientem præcedebat, contrà occidentē ſolem ſubſequebatur alter. Hæc etiam tempora Pipinum Francorum regem, principem clariſsimum, protulere: qui tantæ fortitudinis (ne dixerim audaciæ) fuiſſe traditur, ut traiecto Rheno cum uno ſatellite in hoſtem irruerit, eumq; in cubiculo cum ſuis reſidentem trucidarit, multaq; bella cum Saxonibus, & maximè cum Rapotto Phryſiorum rege proſperè geſſerit. Sed ut ad Longobardorū res reuocetur oratio, confirmato Luitprandus regno, ſuorum inſidias cognatorum æquo animo pati coactus eſt. At proſper ex audacia ſucceſſit exitus. Rotharius cognatus, quum ad conuiuium eum inuitaſſet, ut inter epulas domi obtruncaret: ſpe deinde fruſtratus, detectis inſidijs, unà cum filijs cæſus eſt. Alpium præterea Scotiarum donationem, Luitprandus rex pontifici Romano confirmauit: filiamq; Theodeperti Bauarorum regis, apud quem fuerat relegatus, duxit uxorem, unamq; tantùm filiam ex ea ſuſcepit. Eadem tempeſtate Penno Foroiulianorū præfectus, quum bis térue grauem Sclauis conflictū intuliſſet, ſuorum ultus iniurias, pacem demum cum peregrina gente contraxit. Deinde quū Saraceni Sardaniā adorti diripuiſſent, ac templa paſſim direpta amolirentur: Luitprandus diui Auguſtini corpus, quod ibi eſſe nouerat, magna mercede redemptum, Ticinum cum ſingulari pompa tranſtulit, honorificentiſsimoq; ſepulchro donauit. Paulo pòſt Rauennam obſedit, claſ-

ſeq́ oppidum continuò captum diruit. Paulus etiam patricius, tunc Romam quoſdam ſubornatos mittere uoluit, qui Gregorium pontificem interficerent. Sed quum Longobardi, Thuſci, Spoletaniq́ aduerſarentur, Rauennatū concilium diſſolutum eſt, nihilq́ decerni potuit. Orta deinde inter pontificē & Longobardos longè maiore diſcordia, Luitprandus Aemyliæ oppida, utputa Feronianum, Montembellum, Bruxeta, Perdiceta: item Bononiam, Pentapolim & Auxiniū, & paulopòſt Sutrium ui cepit: quæ poſt dies aliquot Romanis reddita ſuūt. Eodem quoque tempore Leo Imperator, omnes diuorum imagines quum deponi comburiq́ iuſſiſſet, iuſſaq́ detrectantes morte mulctaſſet, Germanum patriarcham intercedentem, magiſtratu abdicauit, Anaſtaſiumq́ ſuffecit. Deinde frequens aduerſus Leonem Romæ habita ſynodus epiſcoporum mille, quorum ſacro conſulto damnatus eſt Imperator. Romoaldus dux Beneuētanus Guntpergam, Auronæ ſororis Luitprandi regis filiam, uxorem ſibi coniugauit, ex qua Giſulphum tulit. Qua defuncta, Ragimundam ſumpſit, Gaidualdi Brixiani ducis gnatam. Item inter Pennonem Foroiuliauum ducem & Calliſtum patriarcham orta diſſenſione, captum patrem tyrannus ad caſtellum Pocium, quod mari prominet, in uincla coniecit, immaniterq́ tractauit. Audito Luitprandus ſcelere ualde ſuccenſus, hominem munere abdicauit. Rachis in eius locum filius ſubrogatur, qui Pennonem patrem ad Sclauos transfugere uolentem remoratus, regi reconciliauit. Sed paulo pòſt regis edicto, pater cum cæteris filijs in uincla coniectus eſt. Rachis Foroiulianorum dux, Carnorum regione ingreſſus, quam Carniolam nunc dicunt, à Sclauis olim occupatam, rapinis & incendijs cuncta uaſtauit: patrata ingenti ſtrage, multos homines ac pecòra abegit. Quin etiam his ferè temporibus Carolus primi Pipini filius, Francorum rex, Pipinum filium ad Luitprandum miſit, ut ex more gentis cæſa coma, in locū filij adoptaret: quem deinde Luitprandus honeſtiſsimè donatum, remiſit ad Carolum. Item paulo pòſt quum Saraceni Gallias iterum inuaſiſſent, magnamq́ Narbonenſis Galliæ partem uaſtaſſent, haud procul à Narbona his Carolus Martellus occurrit: ac magna hoſtium cæſa manu, ne ignobilem quidem uictoriam retulit. Præterea quum in ſequenti anno rediſſent, & Arelatum quoq; oppidum captum amolirentur: Carolus ſibi diffiſus Luitprandi regis auxilium implorauit: cuius ope Saracenos fudit, fugauitq́. Poſt hæc omnia, Luitprandus bella, quæ aduerſus Romanos inierat, feliciter geſſit: præterquàm id quod ad Ariminum geſtum eſt, ubi ſe abſente cæſus eſt exercitus: & quod ad uicum Pileum, quum res Pentapoli moraretur: & quod in Rauennate denique agro, quum Hildeprandus regis nepos & Peredeo dux Vicentinus Rauennā occupaſſent ubi irruentibus undiq́ Venetis, Hildeprandus capitur, & interficitur Peredeo. In ſequenti quoq; tempore, Romani ſuperiore uictoria elati, Agathone duce Peruſiæ præfecto, ad occupandam Bononiam contenderunt: ubi Peredeo & Rotharius Bulgarorum principes caſtra habebant. Qui comperto Romanorum aduentu eos aggreſſi, non ſine magna ſtrage fugarunt, quum Conſtantinus Leonis filius extincto patre Imperium accepiſſet. Sub hæc tempora Traſemundus dux Spoletanus, quū à Luitprando Longobardorum rege poſt reconciliationem defeciſſet, ad Romanos confugit, publicam fidem implorans: quem Ethannus dux Romanus unà cum pontifice defendendum eſſe cenſuit. Rex ira ſuccenſus urbem Romam obſedit: deinde ſoluta obſidione, Ameriam, Ortam, Palima, Marium, Bloramq́ Romanis abſtulit. Hildericum Spoletanis ducem ſubrogauit: mox Beneuentum petijt, uti poſt Romoaldi mortem, Giſulphum eius filium à Longobardis patri ſuffectum, immaturum adhuc ducem, magiſtratu abdicaret, Hildebrandumq́ nepotem ei ſubſtitueret. Ticinum deinde reuerſus, icto cum Romanis fœdere, quum in aduerſa ualetudine de morte dubitaret, hunc nepotem regni conſortem ſucceſſoremq́ conſtituit. Sed Romani paulo pòſt pace ditati, Traſemundum in Beneuentum reſtituere decreuêre. Fauit etiā ei Godeſtallus Beneuentanorum dux, qui poſt Gregorij mortem ducis tyrānidem inuaſerat. Item Stephanus patricius, quum ſe Godeſtalli copijs plane coniunxiſſet,

Marſos,Furconios,Valuenſes,Pinnenſesq; , Spoletanæ ditionis populos, in Traſemundi poteſtatem accepit. Traſemundus poſt hæc reliqua recuperauit, quamuis crimine ingratitudinis in Romanos carere nõ potuit. Quum Luitprandum cum maximo equitatu, multisq; cohortibus Romani propediem rediturum intelligerent, à Traſemundi ſocietate, licet ingrati, deficere noluerunt. Iunctis unà caſtris, ad Fortunæ fanum Longobardis occurrunt: in ſyluis prælium extemplò conſeritur. Vbi quũ Rachiſius Foroiulianus dux, ſingulari certamine Longobardum quendam Spoletani ducis equitem, in proximam ex equo paludem præcipitem egiſſet, reliqui mox iniquis perculſi auſpicijs, in fugam uerſi ſunt. Stephanus Romam redijt. Luitprandus Spoletum obſedit, Mox captis finitimorum oppidis, ad urbẽ caſtra mouere ſtatuit. Sed interea Gregorij ſecundi pontificis maximi mors interceſſit, cui Zacharias Græcus planè ſucceſſit: qui quum aduerſus Traſemundum Luitprando auxilia miſiſſet, Romanos regi recõciliauit, & à Longobardis ablata ex compacto recepit. Traſemundus deſperatis rebus, ſe ultrò Luitprandi tradidit poteſtati, dimiſſaq; tyrannide ad ſacerdotium ſe redegit. Agrandus Luitprandi nepos, Spoletanus, poſt hunc dux creatus eſt. Sed quum Longobardorũ rex, quæ reſtituere promiſerat, longè differret, pontifex ad eum Narniam uſque profectus eſt. Cui rex ad octauum uſque miliarium, præſtandi officij gratia tunc occurrit: ſediq; Apoſtolicæ non modò ciuitates quatuor ex fœdere ſpontè reddidit, ſed Sabinum quoque patrimonium, quod annis circiter triginta Longobardi poſſederant, item Narniam, in Picentibus Anconem, Chumam, Sutrinum denique agrum dono dedit. Ticinum reuerſus, in ſuburbio diui Petri baſilicam, multaq; templa nobiliſsima ædificauit, in regia Saluatoris ædem dicauit. Demum quum annos triginta & ſex menſes apud Longobardos glorioſè regnaſſet: uita exceſſit, corpus in Adriani baſilica ſepultum. Hunc multis uirtutibus illuſtrem ferunt, quando uir ſumma prudentia, ſingulari pietate, item beneficentia fuiſſe fertur. Bauarorum oppida multa ui cepit, Francorum pacem, & Auarum, quos Vnnos quoq; dicimus, amicitiam diligentiſsimè ſeruauit. Poſt Luitprandi mortem, ne diu quidem Longobardorum durauit imperium. Nam Rachis, qui ſucceſſerat, Romanis infeſtus, Zachariæ pontificis ſuaſu, relicto regno monaſticam uitam iniuit. Aſtulphus frater, qui ſucceſſerat, quum Romanos ſibi ſtipendiarios facere contenderet, Stephanus pontifex in Galliam profectus, Pipini Francorum regis auxilium implorauit. Qui cum maximis Gallorum copijs Italiam ingreſſus, fuſo fugatoq; Longobardorum exercitu, Aſtulphum regem ad Ticinum obſidet, atque arctiſsima obſidione ad faciendam deditionẽ compellit. Pontifici ultra Rauennæ ampliſsimũ hexarchatũ, Ariminũ, Conchã, Piſaurũ, Fanũ, Vrbinum, Cales, Luceolos, Narniã, & in Picẽtibus Eſim, & Senogalliã, & pleraq; oppida dono dat, Lõgobardia ablata. Cõſtãtinus Imperator omni ſcelere imbutus, quũ in Chriſtianos in Oriente longè lateq; graſſaretur, ſanctorũq; imagines deponi aboleriq; ediceret: Stephanus pontifex Romanus prophanũ deteſtabilemq; principẽ abominatus, imperialem dignitatẽ titulosq; omneis in Francorũ reges, de Apoſtolica ſede bene meritos, tranſtulit. Pipinũ, cum poſteritate Romanũ regẽ declarauit: eã cæteris dignitatẽ interdixit. Per Bonifacium Maguntinũ epiſcopũ, delegata auctoritate, Pipinũ ſacro (ex more) oleo perunxit, atq; ſenatus populiq; Romani nomine patricium cõſulemq; pronunciauit. Inſequenti anno Aſtulphus de cœlo tactus occidit, quum annis 32 regnaſſet. In cuius locũ Deſiderius, Longobardorũ rex ultimus, ſuffectus eſt, qui uix annis decẽ & octo dominari potuit. nam Carolus Pipini filius, qui non immeritò geſtarũ rerum gloria ex cognomẽto Magnus dictus eſt, Adriani pontificis precibus accitus, Italiamq;, ueluti pater fecerat, cum maximo exercitu ingreſſus, expugnato Ticino, profligatis paſsim Longobardis, Deſiderium regem cũ uxore ac liberis captũ in Galliam abduxit. Quare à Romano pontifice, ob rem optimè geſtam, confirmata imperandi dignitate, ampliſsimis titulis & honoribus donatus: extincto Lõgobardorũ nomine, qui 204 annis in Italia planè regnarũt, in patriam redijt.

LIBER NONVS.

ANTEQVAM Longobardorum in Italia à Carolo Magno deleretur imperium, duobus circiter & triginta annis Vnni, qui poſthac Vngari dicti ſunt, Pannonias repetiiſſe dicuntur. Nam ſi eorum Annalibus fortaſſe crediderimus, ab anno Salutis quadrageſimoquarto ſupra ſeptingenteſimum, à morte uero Attilæ trecenteſimoprimo, Conſtantino Leonis filio imperatore, & Zacharia pontifice maximo, rediere. Cæteri uerò Scriptores maiori ex parte, quas ſemel occuparunt Pannonias, nunquam deſeruiſſe tradunt. Quod in ſuperiore Libro, ex Longobardorum bello facilè conjici poteſt: quibus cum Vnni, qui & Auares dicti ſunt, longum ſæpe fœdus Cachanno rege icerunt, ſæpèque exacto fœdere magna bella geſſere. Auares quum ſedes ſæpe mutaſſent, non tam à rege, quàm ab inconſtantia (ut mea fert opinio) ſumpſere nomen, & uetuſtiſsimi Scythiæ fuere populi, magna cum Vnnis cognatione coniuncti, & pro Vnnis habiti. Sed quum Vindelicos occupaſſent, Bauari, ut plerique ſentiunt, à Boiis & Auaribus appellati: nonnulli (ut ſuprà diſſeruimus) Baioarios eos dixere. Quare deſtitutas ab Vnnis Pannonias, annos circiter trecentos, aliorum adſtipulatione, haud facilè reputarim. Neque tantum uirium duobus & triginta annis in aliena terra ſibi comparaſſent, ut grauiſsimum Caroli bellum facilè ſuſtinerent: neque ſedes uacuas inuenire potuiſſent, nimia ubertate & benignitate cœli non modò à finitimis, uerum etiam à remotiſsimis gentibus expetitas. Neque eorum inficiantur Annales, exinanitas in reditu reperiiſſe ſedes: quippe quas ex parte Sarmatas, quos Polonos dicimus, tenuiſſe teſtantur: Suathemq́ Polonum Marothi filium (ut infrà referetur) ad Danubium inueniſſe latè dominantem. Vnni igitur & maiorum hortatu, & eorum qui remanſerant, literis memoriáque perciti, è reconditis ac aſperis Scythiæ ſedibus iterum emigrare conſtituunt, & cognatos ſibi populos repetere planè decernunt. Emigrationis ſtato die turmatim prodeunt, liberos, uxores, pecora, & uniuerſas denique facultates abducũt. Superato Tanai, per Roxolanos, Sarmatas, Amaxobios & Tauroſcythas iter faciunt. Per diuerſas gentes agmina ducebantur, quum innumera multitudo ſimul iter facere non poſset. In itinere manus iniuriis abſtinebat, eas'que propulſare potiùs quàm prouocare uidebatur. Sæpe dum aquatum & lignatum uiri peterent, ab incolis regionum aliquid inferebatur incommodi: quod diſſimulatione potiùs quàm ferro, ne quo fortè bello retinerentur, ulciſcebantur. Tanto Pannoniarum deſiderio trahebantur, ut legitimam curandis ſæpe corporibus quietem denegarent. Iam in Baſtarnarum & Chumorum gentem ſanè peruenerant, & in Beſſos & Albanos latè diffundebantur, quum longo itinere defatigati de quiete cogitabant. Multi Siculos, qui extremam Daciæ partem cum Atila occuparant, & huculque tenuerant, quam Tranſſyluaniam nunc appellant, his in Roxolanos uſque, audito cognatorum aduentu, & Amaxobios, quos nunc Ruthenos Roſſios'ue dicunt, occurriſſe referũt. Quum ſub Amadocis & Peucinis montibus, longo itinere defatigati ſubſtitiſſent, & de incolendis his locis fortè decernerent, tanta è montibus aquilarum multitudo deduxit, ut non ſolùm equos & pecora cætera unguibus roſtrisq́ peterẽt, uerũ etiam epulas è menſis eriperent. Quo quidem augurio ſtatiua mouere perſuaſi (tres in ſuperandis montibus menſes fortè contriuerant) diuinaq́ numina ſequuti, in Tranſſyluaniam, in Vngariæ finibus poſitam, penetrarunt. Quod quamuis Baſternæ, Peucini, Albi, Chumani, Beſſique iniquè tuliſſent, Vngarorum tamen impetum coercere nequiuerunt. Quum in hac extrema Daciæ parte cõſtitiſſent, non præteribat eos, auita regna recuparare non poſſe, neque recuperata ſeruare, ni more maiorum cuncta ui armis'que agerent, finitimorum impetus aſſiduo bello coercerent. Quare omneis militiæ compotes in ſeptem caſtra diuiſere, ſeptem quoque propoſuere duces: addidere præfectos legionum, centuriones & decanos, ut rite omnia gererentur.

Reditus Vngarorum in Pannoniã.

Anno 744

Exercitus quiſq; ex triginta milibus hominum,& octingentis quinquaginta ſeptem planè conſtabat. Nam in hac ſecunda Vnnorum emigratione, ex centum & octo tribubus ducenta & ſedecim hominum milia ſorte educta ſunt,ut liberos & uxores cum fortunis tutos haberent.Septem caſtra pro exercituum numero diuiſa, uallo ac foſſa altiſsima muniuere. Quin & regio illa , in hodiernum uſq; diem Septem caſtra nominãtur. Septem duces,non ſolùm pro ſe quiſque caſtra diligentiſsimè cuſtodiebant:uerumetiã certatim fines , reiectis finitimis,ampliare nitebantur. Sed Árpadus Almi filius,ne minus quidèm uiribus & diuitijs,quàm nobilitate,cæteris præpollere uidebatur. Matrem Almi quum grauida eſſet,aquilam per ſomniũ in gremio reclinato capite iacentem,uidiſſe memorãt:& mox ex utero eius fluuium erupiſſe, eumq; quo longius per aliena loca flueret, eo maiora ſibi augmenta feciſſe. Ne mulier quidem eſt ſuo ſomno fruſtrata,quando ex hac glorioſa regum multitudo in aliena terra defluxit. Quare Almus hinc editus, ab Almo quẽ Vnni ſumnum dicunt,nomen accepit:cuius longiſsimam proſapiam referunt. Almus enim ex Elendo, Elendus ex Vegeco, Vegecus ex Edo, Edus ex Chaba , Chabas ex Atila , Atila ex Bendecuco, Bendecucus ex Turda, Turda ex Stemene , Stemenes ex Etheo, Etheus ex Opo, Opus ex Cadica, Cadica ex Berendo , Berendus è Sulthano , Sulthanus ex Bulcho, Bulchus ex Balugo, Balugus ex Zambure , Zambur ex Lechele , Lechel ex Leuenta, Leuentas ex Chulcha, Chulchas ex Ompude, Ompudes ex Miſce, Miſces ex Mica , Micas ex Bezture, Beztur ex Ruldo , Ruldus ex Canado, Canadus ex Bucene, Bucenes ex Bondoſardo, Bondoſardus ex Sarcante , Sarcans ex Othmare, Othmar ex Radare , Radar ex Belere, Beler ex Cheare , Chear ex Cene , Cenes ex Cheledo, Cheledus ex Dama, Damas ex Bora, Boras ex Hunore, Hunor ex Nembrotho, Nẽbrothus ex Chuſe, Chus ex Cham , Cham ex Iapheth, Iapheth denique ex Noe natus eſt. Præterea Almus Arpadum genuit , ex quo Zolthan, & ex Zolthane Toxus ortus eſt. Genealogiam hanc unde ſcriptores Annalium Vngaricorum expiſcati fuerint, niſi aut commenta ediderint, aut à maioribus per ętates ad poſteriorum cognitionem iſta peruenerint, nondum compertum habeo. Et illud admodum mirari uideor, quum proprijs iſti ſcriptoribus caruerint, quibùs nam monumentis in Noe genus(quod neq; Græci neq; Latini uerè factitarunt) referre poſſint. Priſcarum fortaſſe more gentium, parentes iſta liberis per ſuccedentia ſecula tradidere, quemadmodum de Longobardis ſuprà retulimus. Sed ut ad hiſtoriam redeamus : Almus uir Vngarorum ſanè clariſsimus, Pannoniam, ueluti promiſſionis terram, intrare non potuit:in Tranſſyluania nanq; cæſus eſt. Quare aliquandiu Vngari, antequàm Pannonias penetrarent, hic inter munita, quæ diximus, caſtra, unà cũ pecoribus ac liberis quieuere: cum ne ingrata quidem ibi ocia traherent, Pannoniarum ubertas, & Danubij ad aures fama peruenerat. Ad explorandã igitur regionem totuotis optatam, habita concione, Cuſidum Chundi filium, ingenio ac uiribus iuxtà pollentem, mittendum eſſe decernunt. Cuſidus miſſus cum paucis comitibus, Carpathias in primis alpes ſuperat: deinde quum in ſpaciantes Daciæ campos deſcendiſſet, traiecto Tibiſco, per Metanaſtas iter faciens, ad Danubium uſque peruenit. Profuſiſsimam regionem, ubertatem ſoli, Danubij parentis commoda, cœliq; clementiam admiratur: neque temerè maiores in Pannonijs ac Dacia conſtitiſſe conſpicatur: Suathem Sarmatam, & Marothi filium, in Pannonia latè regnantem adit, cauſam aduentus & mandata ſigillatim exponit. Quum à peregrina gente nouas ſedes poſtulari accepiſſet, ne mediocri quidem lætitia Suathes afficitur, legatum hilari animo excipit. Ratus nil ſibi commodiùs accedere potuiſſe, quàm regionem feraciſsimam exhauſtamq; incolis, ab Vngaris, quam ruſticam gentem eſſe opinabatur, inſtantiſsimè poſtulari. Quare ſe peregrinam multitudinem lubenti animo recipit excepturum, agriſq; ac ſalutaribus etiam ſedibus ampliſsimè donaturum: deinde legatum honorificè donatum dimiſit. Cuſidus uoti compos, nigri ſoli glebam, itẽ herbas, & aquæ Danubij lagenam, ad indicanda regionis commoda, in Septena caſtra retulit. Arpadus inſpecta terra,

herbis

herbis & aqua, aduocata concione, omnia è ſententia eueniſſe profatur: ex telluris & herbarum indicio, regionis clementiam & ubertatem auſpicatur. Mox cornu aquam infudit, altaq; uoce: Mars pater (inquit) tuq; parens Hercules, quorum auſpicijs, maiorum exemplo, almas tam procul Pannonias petiuimus, perpetuas has nobis ſedes concedite. Veſtram hîc gentem ſiſtite, erroribus noſtris finem imponite, Danubiumq; patrem nobis perpetuò conciliate. Ita denique ueſtris numinibus nobis ſemper adeſte, ne ab infeſtis finitimis obruamur: immò quando ueſtris auſpicijs ductuq; militamus, eas præſtate uires, ut deorum & hominum propugnatores ubique gentium prædicemur. Hæc præfatus, Marti ac Herculi progenitori Iſtrianam aquam ex more libauit. Multasq; uictimas patrijs dijs, per ſingula caſtra mactari edixit. Ter ab omnibus feliciter acclamatum. Poſt quatuor dies frequens conuentus in Vngaros habetur, ubi omnium conſenſu planè decernitur, eundem uirum ad Suathem remittendum, qui ut à Pannoniæ principe terram, herbam & aquam impetret Vngarorum nomine, candidum equum ephippio frenoq; aureo cultum ei dono det, in grati ſemper obſequij ſpeciem. Legatus quum ad Suathem redijſſet, equumq; dono dediſſet, rem uſqueadeò gratam illi feciſſe uiſus eſt, ut terræ amplitudinem pro arbitratu ſuo impetrarit. Quum ad ſuos redijſſet, ritè omnia retulit, à rege callidè impetrata, & nimia quadam animi (ne dono ſuperaretur) liberalitate conceſſa. Hi tunc audaciam concipiunt. Arpadus cum cæteris ducibus inuadendas eſſe Pannonias cenſet, ueluti hæreditario iure recuperandas. Refectis corporibus arma parant, ad præſtitutum diem ſtatiua mouent. Quum montes Carpathios tranſcendiſſent, Danubioq; appropinquaſſent, legatum ad Suathem tertiò mittendum cenſent, qui ſeptem ducum nomine ſignificaret, ut terra, quam equo uendiderat, extemplò decederet: quando Vngari, Pannoniam tellurem equo, herbam freno, & ephippio aquam mercati: & is hæc tria, immodica cupiditate abalienarat. Ad hæc ille ſubridens, equum lignea claua collidendum eſſe refert, frenum in prata, ephippium in Danubij fluenta proijciendum. Contrà Vngarorum nuncius, Quid (inquit) illis hinc mali facies? Quippe ſi equum cædere iuſſeris, noſtris canibus eſcam obiectabis: ſi frenum in prata deieceris aureum, aliquem è noſtris pabulatum fortè proficiſcentem, inſperata inuentione ditabis: ſi autem in fluenta ſtramentum demiſeris, piſcatores fortè beabis. nihil igitur ex hac re lucri facies. Proinde ſi ſolum, herbam & aquam mercati ſunt Vngari, omnia coemiſſe uidentur. Suathes his auditis, in triſticiam repentè conuerſus, delectum habet: tumultuarias quoque copias præ timore nimio comparat, auxilia undique cogit. Comparato exercitu, trans Danubium caſtra locat, haud procul ab Vngaris: prodit in hoſtium quandoque conſpectum, & per leuis armaturæ milites pugnam aliquam auſpicatur. Concepta tandem audacia, cum Vngaris infeſtis ſignis planè congreditur. Facto ſtatim aſperrimæ gentis agmine, inclinata acie terga uertit. Dum ad Danubium cum ſuis paſſim fugientibus ſeſe recipit, inſtantibus hoſtibus, dum præpropera feſtinatione amnem retrò natare contendit, cum maxima Sarmatum manu ſanè demergitur. Cæteri in ulteriore Danubij ripa cæſi ſunt, perquàm ab his pauci capti. Vt pacatiorem regionem haberent, his tantùm ignouiſſe placitum eſt, quos linguæ commercia conciliarunt. Nam multi Vnni, qui poſt Atilam in Pannonia remanſere, Suathis caſtra ſequuti fuerant, neſcientes eos ſibi eſſe cognatos. Quum Scytharũ mos eſſet, ut quamuis plures in expeditione duces eſſent, unus tamen potiſsimus haberetur, qui in ducendo exercitu præcedebat, contrà in reducẽdo ſubſequebatur: Arpadus inter cæteros principatũ obtinuit: profligatis incolis, traiecto Danubio, in monte cui Noe nomen eſt, caſtra poſuit, haud procul ab Alba: quam diuus Stephanus, Vngarorum rex hercle ſanctiſsimus, & Arpadi genere natus, haud immemor ſuæ gentis, quæ ex auſpicato in hoc loco conſederat, ædificauit. Sed nequaquam ab re fortaſſe fuerit, ſi ducum ritè nomina proſequemur, unde nobiliſsimæ pleræq; Vngarorum familiæ promanarunt. Zobolchus dux alter dictus eſt, unde Cacorum gens

magna defluxit. Hic in Pannoniæ agro conſedit, ubi Cacuaron fuit oppidum, à Cacis ædificatum. Var enim, lingua Vngarica oppidum ſignificat. Id prius Zobolchum dictum, à Zobolcho conditore nomen accepit: deinde Cacuaron appellatum, quod deinde Andre Bele & Leuente temporibus communi omnium Vngarorum conſenſu deletum eſt. Giula tertius dictus eſt, unde Giulam Ladislai filium nominatum fuiſſe ferunt. Hic in Tranſſyluania, quum uenatum proficiſceretur, ſyluasꝙ diſcurreret, Albam uetuſtiſsimam urbem, multa Romanorum monumenta referentem, ſuccreſcentibus undiꝙ uepribus & arbuſtis occupatam inuenit. Antiquitatem ueneratus, adempto ſitu inſtaurare cœpit: quã nunc Albam Iulam appellant, non tam à Iulio, quàm à Giula Vnnorum duce nominatam. Sarolthà huic erat filia, præſtanti ſpecie, próceraꝙ ſtatura, à multis ſæpe principibus poſtulata: quam Geyſa dux, Beliudi conſilio & ope, qui Giulanum agrum latè poſſederat, uxorem duxit. Chulas enim filiam Belindo deſpõſauit, ut aduerſus Cheam fratrem arma moueret. Quod quum feciſſet, ſoceri iuſſu, poſt eius obitum, legatum ſibi Chulanum agrum uẽdicauit. Hinc tertius quidam Giula defluxit, qui quum Vngaris inſenſus eſſet, diui Stephani uiribus adactus, in Pannonias emigrauit. Quartum ducem Cundum dixerunt: cui duo fuêre filij, Cuſidus & Cupan. qui quum prope Nyrin amnem caſtra fixiſſent, ad orthodoxam ubi fidem peruenêre, nobile cœnobium erexerunt. Quintus Lehel uocatus eſt: qui eiectis Bulgaris, Myſiam occupauit, qui cum Boemis linguæ commercio planè coniuncti ſunt. ibiꝙ diutiùs habitaſſe fertur. Hinc Zuardorum familia promanauit. Sextus dux Verbulchus, ad lacum Pannoniæ quem Balatonem nunc appellant, caſtra locauit. Vrſus uerò ſeptimus, in Scio agro conſtitit. Cætera uerò Vngarorum genera, pro arbitratu ſuo ſibi ſedes ultra citraꝙ Danubium inuenere. Et ab initio Daciæ uſque in Illyricum, & à Noricis & Germanis uſque in Getas extremosꝙ Myſios effuſi, patentiſsimas (quas diximus) regiones inundarunt. Præter ducum familias, innumeræ quoque aliæ fuerunt, pari nobilitate certantes. Poſtquam Vngari generatim per uicos oppidaꝙ diuiſi ſunt, ad ſubigẽdas in primis prouincialiũ hoſtium reliquias ſeſe cõuertuntnec: priùs arma deponunt, quàm Pannonias pacatas efficiunt. cum Vnnis & Auaribus qui priùs uenerant, ſeſe coniugunt, unam rempublicam ſtatuunt. Sub ijſdem ſignis, pro cognationis iure, commilitant: finitimorum iniurias communi fortuna propulſant, & propulſare Scytharum imperium omnino decernũt. Compoſita igitur republica, & ſedibus tributim à Septemuiris iam diſtributis, ad propugnandam in primis Vngariam, Martialis ludicri aream, ingenium intendunt. Ex eo deinde tempore magna prouinciarum facta confuſio, quibus pro mutatione rerum coercere & amplificare terminos ſæpe contingit. Quare Vngaria, utramque Pannoniam, Danubij ripas nequaquã olim excedentem, item Iaziges, Metanaſtas ac Daciam, hac Scytharum redundantia latè complectitur. Ineptiſsimos Vngarorũ Annales hîc deteſtari licet: quippe qui bella multa memoratu digna, quæ cum Germanis & Gallis geſta ſunt, prophana quadam obliuione prætermiſere. Nos autem hanc temporum iacturam ex Leoprãdo, cęterisꝙ ſcriptoribus, quantum in nobis ſitum eſt, reſarcire conabimur. Dum occupatis uniuerſis ferè Pannonijs, Vngari in nouis ſedibus ſe componunt, regionem pacant, irruentiumꝙ finitimorum impetum, tanquam ab hoſtibus undique circumuenti, coercere nituntur: Carolus ex cognomẽto Magnus appellatus, non modò rex Francorum, ſed Romanus Imperator deinde creatus, grauiſsimum in Italia bellum, Romani pontificis gratia, aduerſus Longobardos ea tẽpeſtate gerebat. Nam quãuis ſemper uarijs expeditionibus diſtraheretur, omnes tamen mira proſperitate tranſegit. Non ſolùm inauditã animi magnitudinem, ſummamꝙ ſapientiam in diuo Imperatore recognoſcere licebat: ſed religionem diuina & humana illi patrocinia ſuggerentem, cum ineffabili ſanctitate coniunctam, in tanto principe quiſꝙ poterat intueri. Aduerſus Vanſredum Aquitaniæ ducem, qui à regia fide defecerat, adhuc adoleſcens à Pipino patre miſſus, Barbonium Clarũꝙ montẽ, et multa ui oppida expugnauit.

uit. Feliciter ita pugnauit, ut Aquitaniam, in qua pater æſtatibus octo belligerarat, Francorum ditioni ſtipendiariam fecerit. Mortuo Carlomanno fratre, quum Bertha eius uxor, præ nimia qua in Hildegardã Caroli coniugẽ ferebatur inuidia, Andoarij conſilio unà cum liberis ad Deſiderium in Italiam planè profugeret, ut Longobardorum uiribus ab Adriano pontifice maximo, filij ſui reges Galliæ approbarentur, maximum inter Francos & Longobardos diu concepta ſimultas bellum exicitauit. Deſiderius pontificem ratus, in Gallorum inuidiam nunquam Carlomanni filios reges approbaturum, belli neceſſitate eum adigendum eſſe decernit. Quare coacto exercitu, in Rauennates caſtra mouit. Fauentiam, Ferrariam, Comadum uicepit. Pontifici ablata repetenti, legatis ſæpe reſpondit, ſe de pace nihil niſi cum pontifice præſente acturum. Archiepiſcopus treſq; tribuni Rauennam pro uiribus tuebantur, ſubſidium quotidie à pontifice poſtulabant. Interea montem Feretrum, Vrbinum, Senogalliam, Eugubium Longobardi cepere. Quin per uaria loca latè diſcurrunt, Vmbriam paſſim populantur, & Spoletum uſque perueniunt. Legatos pontificios iterum re infecta dimittunt, urbis Romæ obſidionẽ interminantur. Adrianus urbem munire non deſinit: mox treis ad Deſideriũ epiſcopos mittit, qui Deſiderio, ſi Romanorum fines hoſtili manu ingrediatur, ſub anathemate ignem & aquam interdicant. Quod ubi factum eſt, pudore quodam rex confuſus, Ticinum ſe recepit. Ad quem mox Caroli legati uenere, hortantes, ut oppida, quæ pontifici rapuerat, ultrò redderet: ſed re infecta, ad Carolum rediere. Succenſus ita admodum Imperator, magnis uiribus in Italiam contendit. Deſiderius coactis undique auxilijs, Francos aditu prohibere conatur. Partem copiarum Carolus per montem Iouis iter facere iubet, ipſe per mõtem Ciniſium ingredi ſtatuit. Hoſtis Italiam à Francis adiri nunquam poſſe ſperabat, partim propter ea præſidia quæ aditibus ſingulis impoſuerat: partim propter auia loca, & hoſtibus ferè inacceſſibilia quæ quidem duo, Deſiderium ſanè fruſtrata ſunt. At ubi Carolum cum magnis exercitibus Italiam penetraſſe cognouit, dimiſſis auxilijs, ſe Ticini communiuit, Adalgiſium filium, & Bertham Carolomanni uxorem cum liberis Veronam miſit. Carolus, quum in Trãſpadanam regionem deſcendiſſet, Deſiderij cauſa Ticinum mox obſidet, uniuerſumq; agrum populatur. Quod ubi Spoletani & Reatini cognouere, extẽplò diuo Petro pontificiæq; ditioni ſeſe dedunt, in Petriq; baſilica barbam capilloſq; deponunt. Hildebrandum Longobardorum nobiliſsimum, Adrianus Spoletanum ducem declarauit, cuius poteſtas Furconenſes, nunc Aquilanos, Valuenſes, Pinnenſes, Marſos, Picentinos, Reatinos, Interamnẽſeſq; complectebatur. Omnibus quoq; Longobardis Romam tranſmigrare uolentibus, uicus in Vaticano pontificis auctoritate datus. Parem quoq; pontifici ea tempeſtate deditionem fecere, ex Picentibus Firmiani, Auximates, Anconitani: qui in Petri baſilica barba crinibuſq; detonſis, fidelis obſequij iuramento, ut Spoletani fecerant, adacti ſunt. Carolus Bernardum patruelem, cum magna parte copiarum in Ticini obſidione dimiſit: ipſe cum uxore ac liberis, quos è Gallijs euocarat, Veronam proficiſcitur, urbem ſine cũctatione in poteſtatem ſuam redegit. Quãdo Bertha cum liberis Carolo ſtatim ſe dedidere, Adelgiſius Deſiderij filius ad Conſtantinum Imperatorem aufugit. Omnes Tranſpadanæ urbes, facta ſpontè deditione, in Caroli ditionem peruenere. Quũ ad Paſchæ ſolennia Romam cum uxore liberiſq; ueniſſet, pontificis pedes perreuerenter deoſculatus, cum eo ac uniuerſo collegio ſacerdotum baſilicas & cuncta templa luſtrauit, perpetuum cum Romana eccleſia fœdus icit. Donationẽ à Pipino patre factam ultrò confirmauit, in qua Liguria cum Corſica inſula continetur. Surrianum adiecit, montemq; Berthe cum: quæ loca inter Lucam & Parmam ſita ſunt. Parmam & Rhegium, Mantuam & Montem ſilicis, ac uniuerſum denique Rauennatem hexarchatum: preterea Venetiam & Iſtriam, quæ Foroiulienſis ducatus erat, pòſt Spoletanũ Beneuentanũq; ducatum adiunxit. Ticinum reuerſus, Deſiderium in deditionem accepit, eumq; Leodium relegauit. Papiæ ac Mediolano Francos præfecit, qui Longobardos ad Alpes uſq;

peſ uſq;

bes uſque diffuſos bene regerent, pacatosq; ſeruarent: nec non & Beneuentanis, Foroiulianisq; Longobardis, è Francorum gente uiros præpoſuit. Bertham cum liberis ſecum in Gallias reduxit. Feſtinauit eius reditum Saxonum dira rebellio, quos ſæpe domitos uix annis tribus & triginta ad Imperium & orthodoxã fidem redigere potuit. Item ad Lippiam amnem Heresburgium erexit: ac ne quid noui moliri poſſent, ualidiſsimum præſidium impoſuit. Interea Saraceni, qui Aquitaniæ fines incolebant, ut à ſuo rege deficerent, auxilium à Carolo poſtulabant. Quod ubi is accepit, habito ingenti delectu, cum maximis aduerſus Hiſpaniam copijs contendit: obſedit continuò Pampilonem urbem ampliſsimam, eamq; diu obſeſſam, & tandem ui captam funditùs euertit. Dehinc ſuperatis Pyrenæis montibus, peruenit Cæſarauguſtam: quorum ingreſſu ita trium regum, qui Saracenis præerant, animi ſunt conſternati, ut ſuis uiribus planè diffiſi, Carolum muneribus exorandum eſſe cenſuerint. Ibualas, Deniſes & Alarius, Saracenorum tunc reges erant. Bellum hac conditione diremptũ, ut Hiſpania citerior & Vaſconia Carolo dimitteretur, ipſi in ulteriore Hiſpania imperarent Ecce iterum rebellant Saxones, gens bello aſpera, & à diuino cultu nimis aliena, quod bellum decennio quidem, & uario euentu geſtum. Perdomiti tandem ſunt Saxones. Et Britones, qui Galliæ oram accolebant, in Caroli ditionem conceſſere. Aragiſius dux Beneuentanus, dum Campaniæ urbes Conſtantinopolitano ſubditas Imperatori, & deinde Pontifici, ſibi uendicare ſtudet, Caroli iuſſu ab inceepto deſtitit. Qui quum paulo pòſt Salerni diem nouiſsimum obijſſet, mox filij cum finitimis Græcis bellum ineunt. Nam adhuc Conſtantinus imperator & Leo, quæcunque à Neapoli & Siponto, quam nunc Manfredoniam dicimus, inter Superum Inferumq; mare continebantur, ſub ditione ſua unà cum Sicilia retinebant: quin & Neapolis adhuc Græcis fidem inuiolatam planè ſeruabat. Hac quoq; tempeſtate Conſtantinus, quamuis pauloantè paratam in eos magnam claſſem per naufragium amiſerat, in Bulgaros tamen bellum redintegrat: qui occupatas Danubij ripas in inferiore Myſia, obſtinatius inuitis imperatoribus retinebant. Bulgari poſtulata pace, quam ob Imperatoris morbum facilè impetrarat, deſtinatum bellum dirimũt. Sed intellecta Conſtantini feritate, animiq; malicia, qui non humanitatis gratia, ſed morbi neceſſitate pacem dederat, bellũ inſtaurant. Conſtantinus ægritudine lenta nondum grauatus, cum multis cohortibus & ingenti equitatu Bulgaros per Thraciam temerè uagãtes adoritur, incautos magna ſtrage profligat. Cæſis fugatisq; Barbaris, triumphans Conſtãtinopolim ingreditur. Diro deinde elephantiæ morbo increbeſcente correptus obijt: eum quidem ſortitus interitum, qui facinoribus ſuis non fuit iniquus. Hic Leo quartus, hæreditario iure ſucceſſit: legataq; naturæ iure à patre uitia, ſi per uitam licuiſſet, longè ſpectatiora redidiſſet. Ad coercẽdas Saracenorum incurſiones in Syriam profectus, turpiſsimè redijt. Sacram coronã in ſanctæ Sophiæ ſacrario reconditam publicè ferre, lapillorum amore, non erubuit. Dum apud Carolum & Conſtantinum quintum ac ſextum hæc ita geruntur, Vngari regnũ non modò pacauerant, ſed cum finitimis pleriſque bella nequaquam contemnenda gerebant. Multos iure ſocietatis initæ ſibi conciliare, nonnullos cædibus & rapinis laceſſere, à potentioribus pacem quandoque mercari, per ſociorum amicos iter facere, latiùs longiusq; populari, omnes uicinos pro uiribus exterrere, hos ui, officio illos, ne circũmſtantium populorum bello obruerentur, aſſiduò remorari: omnia demum agere, ut occupatas ui ſedes, ui quoq; retinerent. Sed nil eis inauſpicatiùs accidere potuit, quàm Caroli magni temporibus, qui cum glorioſiſsimo quoque uetuſtate conferri poterat, ſui regni auſpicia captaſſe. O' quanto facilius & fundare imperium, & fundatum propagare potuiſſent, ſi in ea tempora non incidiſſent. Arduum nanque erat, ac perquàm difficile, tunc aliquod regnum fundari poſſe, quum is cui diuinitùs erat ampla data poteſtas latiſsimè dominabatur. Circa Vngarici regni principia, præter ea quæ de Chacanno Vnnorum rege diximus, grauiſsimum inter Vngaros & Francos bellum exoritur: quod ſenſim & gradatim à Bauaris ſumpſit initium.

Nam

Nam Saxonibus Britonibusq́ domitis, cum exercitu Carolus Italiã repetit. Quũm Beneuentanum ducem cum Adriano pontifice, ne ſans quidem bene ſe gerere intellexiſſet, reuiſa Roma, Capuam contendit: poſitisq́ caſtris, Beneuentanis bellum interminatur, niſi quamprimùm deditionem facerent. Quod quum Aragiſius dux accepiſſet, Imperatoris ſæuitiam reformidans, Rimoldum & Grimoaldũ gnatos obſi dum loco obuiam mittit. Cõceſſa Carolus uenia, acceptisq́ obſidibus, & pacata Italia, in Gallias reuertitur. Bauaricum deinde ſuſcitatur bellum: quod ueluti repẽte ortum eſt: ita celeri expeditione confectum. Id enim ex Taſſilonis Bauarorum ducis inſolentia ſimul & ſocordia ortum eſt: quippe qui, dum ſtultè credit uxori, temerè quoq; dominatum amiſit. Huic Deſiderij Longobardorũ olim regis filia uxor erat, quæ uſque adeò die noctuq́ uirum uexaſſe fertur, donec eum impulit, ut ab Imperatore deficeret, ut patris exilium per maritum hoc bello ulciſceretur. Quod eo faciliùs fieri poſſe ſperauit, ſi gentem Vngaricam bello acerrimam Bauarisq́ finitimam, in ſocietatem aſciſceret. Sed quum facilè ſit uxorio imponere uiro, ad Vngarorum duces legatos Taſſilo repentè mittit, quibus eos hortatur & orat, ut pro utriuſque partis commodo ſocietatem ſecum tranſigant: admonens, Bauaros & Vngaros inter duos Imperatores ſæuiſsimosq́ tyrannos eſſe poſitos: eosq́ nil impenſiùs curare, quàm ſub eorum imperium gentem utranque redigẽre. Idipſum Bulgaris Conſtantinopolitano tyranno proximis accidiſſe, qui quotidiano bello uexantur. Saxones, Britones & Vaſcones, Aquitanosq́ Carolo finitimos, idẽ eſſe perpeſſos. Pipini filium, totius orbis imperium anhelare. Vtriuſq; partis eſſe, propriã libertatẽ ſalutemq́ tueri: & Vngarorum quàm maximè, qui alienas nuperrimè ſedes uſurparunt. Proinde eos orare, ut cum Bauaris unà perpetuum fœdus ineant, apud quos optimam ſemper uiciniæ ſocietatem inuenẽre. Alios iniurijs & incurſionibus Scythas affeciſſe, Bauaros peregrinæ profugæq́ gentis cõmiſeratione ductos, ſemper cum Vngaris amicè uixiſſe. Quin & aliquod cognationis uinculum ſibi cum eis interceſſiſſe, quando Bauari ab Auaribus Vnnorum cognatis, unde Vngari orti ſunt, progenitores ſuos habuiſſe ingenuè profitentur. Quum hoc legati ritè narraſſent, uniuerſæ gentis conuentus habetur, ubi principes ferè omnes hæc unà cenſebant. Finitimorum ſocietatem & amicitiam non ſolùm non eſſe contemnendam: ſed quum in alieno ſolo peregrini ſint, ultrò appetendam: & præcipuè Bauarorum, quibus cum ſemper amicè quieteq́ uixerunt. Quin & aliorum quoq; uenandas eſſe ſocietates, ut alienas ſedes, quas armis occuparint, officio potiùs quàm iniurijs & bello retineant. Factum eſt igitur decretum, ut cum Bauaris fideliſsimum perpetuumq́ fœdus ineatur: quod inſequenti die ritè eſt, cum Bauaris initum. Dimiſſi honorificè oratores, ictum fœdus referunt, quod utriſque haudquaquam feliciter euẽnit. Bauari poſt hæc non modò Caroli imperata detrectant, ſed bello regem prouocare nitũtur. Intellecta horum temeritate, Carolus ampliſsimum delectum habet, auxilia undiq; corrogat. Ipſe rei indignitate cõmotus, cum maxima parte equitatus ac duabus legionibus, ad Lechum amnem properat, qui ab Alemannis Bauaros dirimit. In ripa fluminis caſtra locat: & dum cætera hîc præſtolatur auxilia, Taſſilonis ducis animũ per legatos ſtatuit experiri. Qui ubi ducem inconſultum adiere, amicisq́ uerbis defectionem eius & inconſtantiam corripuere, in reſipiſcentiã reuocauere hominem. At ille facti pœnitentia ductus, quum neq; ſibi, neque genti ſuæ bene conſuluiſſe reputaret, ſi qua in Carolum pertinacia uteretur, mutato repentè conſilio, ſupplex ſeſe Imperatori dedidit: ſe obſides quicunque iuberentur, ultrò daturum, & impetrata facturum pollicetur. Theodon inter cæteros obſides filius datus eſt: quin & iureiurando perpetui obſequij confirmata fides. Quare bello, quod maximum herclè futurum uidebatur, hic datus eſt exitus. Taſſilo ad Carolum euocatus, quum nulla miſſione donaretur, Bauaria ampliùs uti non potuit: cui ſuos deinde comites Imperator ipſe præfecit. Alij alio modo id geſtum eſſe referunt. Carolum aiunt, intercedente Adriano pontifice, cum Taſſilone à principio pacem feciſſe, eiusq́ ſeruandi gratia obſides promiſiſſe:

ſed ab eo accerſitum, neq; accedere, neq; promiſſos ex compacto obſides dare uoluiſſe. Quare Carolum maximo eum exercitu ueniſſe Auguſtam, primariam Vindelicorum urbem, diuiſo in partes treis exercitu, eum cum una parte copiarum in loco cui Lothfredo nomen eſt, locaſſe caſtra: alteram partē, quæ ex Auſtrianis, Turingis, Saxonibusq; conſtabat, ad Saringam Danubio adiacentē conſtitiſſe: Pipinum filium, cum Italicis copijs, ad Tridentum & Banzanum conſediſſe. Aſt ubi Taſſilo ſe ab imminentibus tribus undique exercitibus circumuentum conſpicatur, deditionem, ne maiora mala ſubiret, continuò fecit. Datis cum Theodone filio obſidibus, Carolum adijt: à quo aliquandiu remoratus, deſperata tyrannide, quum ſe apud Francos ludibrio intelligeret haberi, monaſticam cum filio religionē ſponte ſubiuit. Ea quoq; tempeſtate, quum Conſtantinus ſextus Carolum Bauarico bello implicitum intelligeret, omnes quos adhuc in Italia ſub ditione ſua Græcos retinebat, Spoletani, Beneuentaniq; ducatus fines, hoſtili manu inuadere iubet: rapinas quoq; pecorum hominumq; iuxtà agere, ferro ac incendio cūcta uaſtare. Qui dum imperata faciunt, ab Aterno amne, quem nunc Piſcariam dicimus, ad Beneuentum uſq; omnia populantur. Verùm quum his Hildebrandus Spoletanus, Grimoaldusq; Beneuentanus dux tumultuario mox exercitu occurriſſent, tali Græcos ſtrage affecerunt, ut longo poſt tempore ultrò quieuerint. Quum res Caroli bene ſuccederent, ſecundum Bauaricum tumultum bellum Sclauis indictum, quos Galli Viulzos, ipſi uerò ſe Vuelatabos appellant. In qua quidem expeditione, magna à Saxonibus auxilia, ſub ueri prætextu obſequij miſſa ſunt. Cauſa belli fuerat, quòd Obodritos Frācorum ſocios, calamitoſis incurſionibus infeſtarant: neque minis, neq; precibus, neq; Caroli deniq; imperio coerceri poterant, quo minus eos armis ſæpe laceſſerent. Sinus quidam ab Oceano in Orientem fortè porrigitur, incompertæ quidem lōgitudinis, latitudinis uerò longè diuerſæ, hunc innumeri populi accolunt. Dani & Suecones, quos Nortmannus uocamus, alij uerò Ruſios, Septentrionale latus & omnes eius inſulas poſſident: Auſtrale uerò, Sclaui & Aiſti, diuerſęq; nationes, ex quibus uel præcipui erant Inieletabi. Quibus quidem Sclauis Danubium accolentibus indictum tunc à Carolo bellum, una tantùm æſtate confectum eſt: omnium uerò maximum, præter Saxonicum. Huic bello ſucceſſit Vngaricum, diutinum quidem & horribile, quod octo annos duraſſe ferunt. Gens enim Scythica, & Vnnorum pręſertim, qui ſemper in patrijs alienisq; ſedibus longè lateq; dominari conſueuerant, iugi impatiens, & bello indomita, haud quaquam facilè perdomari potuit. Quare bellum quāto formidoſiùs, tanto animoſiùs atq; apparatiùs à Carolo initum eſt. Pannonicā is expeditionē, utpote quæ maximi foret momenti, per ſe ſuſcepit, cæteras per Pipinum filium uariosq; legatos in Vngaria geſſit: & antequàm prouincia pacaretur, multum ſanguinis utrinque diffuſum. Quot prælia in eo conſerta, quot & quantæ clades utrinq; patratæ ſint, exinanita adhuc Pannonia planè teſtatur. Quin & locus ubi Cachan rex ſibi regiam habere ſolebat, ne minima quidem adhuc ueſtigia ſeruat. Hinc tota Vngarorum nobilitas concidit, hinc uires omnes exhauſtæ, & exinanitum ærarium, tot populorum ſpolijs, tot hoſtium exuuijs, tot gentium rapinis antè refertum. Franci, qui quondam exiguis facultatibus fuerant, hinc ita ditati rediēre, ut Gallias opibus latè compleuerint: quod rerum uiciſſitudo facilè paſſa, quando quæ alijs eripuerant amiſēre Vngari. Tantum auri & argenti in eorum regia repertum, tam precioſa in prælijs erepta ſpolia, ut ne plus quidem prædarum è Macedonico bello Paulum Aemylium retuliſſe putent. Sed tamen gens Vngarica, tanta ſtrage & rapinis affecta, nullo unquam bello deleri, uel Pannonijs eijci extirparique potuit. Quin & ſucciſa frequentiùs, ita tempeſtate noſtra repullulauit, ut non modò parta tueri, ſed ab Adriatico ad Sarmaticum, & à Vindelicis ad Euxinum uſq; mare, imperante diuo Matthia Coruino, propagarit imperiū. Vngari igitur, quum Carolum corrogatis è toto Occidente auxilijs in ſe irruere cognouiſſent, puſillanimitatem ac ſtultitiam Taſſilonis ægrè tuliſſent, quòd ipſis inſcijs hoſti præ timore ſe dediſſet, fortunas & uxores

cum

cùm liberis, imbellemq; omnem ætatem in Danubij inſulas redegere: easq; uallo caſtellisq;, impoſitis ubique præſidijs, muniue..nt: nec urbes ſibi erant, quibus tutiùs ſeſe tueri poſſent. Quod ubi factum eſt, coacto ingenti exercitu, ad tutandos ſuperioris Pannoniæ fines Francis obuiam occurrere. Carolus intellecto Vngarorũ in apparatu, in Danubio apud Vindelicos claſſem comparat, cui multas cohortes cum commeatibus imponit, cæterasq; copias cum equitum turmis ſe terra ſubſequi iubet. Claſſem ſequundo amne dimittit. Non modò Danubij alueum, ſed ripas utraſque, Francorum exercitum latiùs inundaſſe cernere erat. Quum nihil inconſultis inexoratisq; numinibus rex ageret, quum hoſtium fines caputq; Pannoniæ ſuperioris attigiſſet, quando cum prophana gente & Chriſtiani nominis inimica ſibi res erat, ſolennia triduo ſacra in frequentiſsima militum concione operatur. Pijs precibus IESVM Chriſtum optimum maximum, & unicum humani Seruatorẽ generis, omnes inuocare ex edicto iubet. Cuncta, ſacris ritè peractis, numina ſibi æquiſsima & propitia reddit. Et diui præ cæteris Martini numen exorat, ut ſibi ſuisq; Gallis, apud quos & uiuere dignatus eſt, & uita defunctus quieſcere, ac pro mirabilibus meritis pientiſsimè coli; præterea Pannonijs unde ortus eſt, ſemper adeſſe uelit, ué ue natale ſolum patiatur ſemper bellorum eſſe aream, barbararumq; gentium ludibrium. Vel ſi quo peregrinam nationem fato ibi patiatur, quum tot populorum incurſionibus ac bellis ſit exhauſta, incolas, quicunq; fuerint, ope laboreq; Gallorum, qui eius numini ſunt addicti, in orthodoxã fidem aſſeri iubeat. Sacris ritè peractis, captatisq; auſpicijs inſequẽti die caſtra pariter cum claſſe mouet, ac hoſtibus appropinquat. Qui ubi omnia hoſtili manu latè completa proſpectant, deſertis ſtationibus quas in finibus diſpoſuerant, quum ſe Gallis impares fore intelligerent, retrò ſe ſuosq; lintres intra Rabam fluuium recipiunt, apud ueteres quondam Arabonem nominatum, Iaurinumq; præterfluẽtem, qui ſuperiorem ab inferiori Pannonia diuidebat. Quum Carolus eos terga uertiſſe ſenſiſſet, cum expedito inſequitur equitatu: palantes multos intercepit, pagos & oppida deſtituta ſuccendit. Hi in oppoſitam partim inſulam ſe recipiunt, ut liberos, uxores & fortunas tueantur: partim ad Arabonem, ubi nunc Iaurinum eſt, & munitis ibi caſtris ſe tueri poſſe confidunt. Nam quum inter Arabonem & Danubium, ad confluenta, caſtra locaſſent, à duobus ſe lateribus utroq; amne tuebantur: à cæteris partibus altiſsima foſſa ualloq; ſe muniuerant. Irruentem Vngari hoſtem forti animo præſtolantur. Carolus cum equitatu & quinque legionibus Arabonem facto ponte trajicit, multi ſine ponte ſuperant, ubi uado tranſiri poterat: à latere claſſem per Danubium circumducit: mox pugnæ ſigna dari iubet. Caſtra à Francis obducta, acerrimè oppugnantur. Nam primò eminus pugnare hi, uallo, iaculis & ſagittis prohibere Vngaros: contrà illi telis à foſſa rejicere, pars materiam congerere, ut foſſam compleant: nonnulli uiribus eam ſuperare, ſub ualloq; inſtantiùs & cominùs dimicare. Complendas eſſe foſſas rex exclamat: illi pro uallo & portis audaciùs obſtare, claſſem ripę admotam repellere obſtinatiùs. Sed quum certatim triremis quęq; ripæ appellere niteretur, miſerabilis inter Vngaros orta confuſio, cui potiſsimùm occurrerent neſciebant. In ripa res cominus agitur, & ita conferta quandoque pugna conſeritur, ut uix agendis gladijs locus eſſet. Cædes non parua utrinq; committitur: nonnulli timore mortis in proflueñtem ſe projiciunt, aliqui honeſtiùs humi inter confertos hoſtes cadere cupiunt. Quum à ripa ualidiùs Vngaris pugnare liceret, è claſse multos interfecere. Ab Arabone, præ aluei altitudine, grauiùs infeſtari nõ poterant. Sed ubi à Gallis foſſa undique completa eſt, tam pernicioſa ſub uallo pugna conſeritur, ut multi utrinque caderent. Pipinus, dum caſtrorum portis, facto agmine, grauiter inſultat, multisq; cæſis penetrare contendit, nimio telorum iactu equo excuſſus, à ſtipante ueteranorũ multitudine adiuuatur. Quod ubi proſpexere hoſtes, adauctis animis, eum mortuum eſſe rati, caſtris erumpere audebant. Sed quum prętoriana legio occurriſſet, à uallo quàm campo certare tutiùs eſſe cenſuerunt. Prælium in ueſperum uſque protractum, uallum in locis pleriſq; fractum: caſtra, niſi obſtinatiſsimè re-

ſtitiſſent, eo profectò die fuiſſent capta. Nam ex Vngaris plures quàm Gallis cecidêre: obruti nanq; hoſtium telis eſſe uidebantur. Carolus ut ſuis parceret, quum eo die ſatis actum eſſet, receptui canere iubet. Dirempta pugna, curant utriq; corpora: ſed Vngari in ſtatione quiſque ſua cibum capiunt, quam nemini in tanto periculo deſerere licebat. Galli partim feſſa quiete membra recreant: partim, ne quid ab hoſtibus detrimenti inferatur, excubias ubique diſponũt. At illi intempeſta nocte clàm aduocata concione, inter ſe quid poſtero die ſit agẽdum, ex neceſſitate decernunt. Res Vngaricas ad extrema redactas non ignorãt, quando caſtra tueri poſſe diffidunt: & quónam pacto ſe ſaluos reddãt, ab hoſtibus undique circumuenti, haudquaquam facilè proſpiciunt. In hanc ſententiam conceſſere omnes, ut facta in medio noctis ſilentio eruptione, fuga ſalutem quærant, ſperantes ſe locorum noticia facilè euaſuros, hoſtes, eruptione turbatos ſibiq; timentes nequaquam conſequuturos, proximos quoſque montes ſibi non defuturos, ubi propriam ſalutem propugnare poterunt. Quatuor hominum milia hucuſq; deſiderata ſunt in caſtris: quinto autem die in fuga mille & quingẽti cæſi: ſauciorum innumera multitudo, ex Gallis circiter tria milia. Quare media nocte, dato clàm ſigno prodeunt, in diſpoſitas mox hoſtium excubias erumpunt: priùs cuſtodum maxima pars trucidatur, quàm in caſtris Gallorum tumultus excitaretur. Quo ubi omnes experrecti ſunt, primò perturbari, ſibiq; admodum timere, mox in eos arma capere cœperunt: item credere ad cædem potiùs, quám ad fugam erupiſſe. Iam illi paſſuum circiter duo milia fugerãt, anteq̃ à n per uniuerſa Gallorum caſtra tumultus effunderetur: præmiſſis impedimentis, & inſtructo utrinque carrorum ordine iter faciunt. Galli adhuc eos caſtra tenere rati, ſuperato uallo in tentoria penetrãt, ex centone confecta: multa præpopera feſtinatione relicta diripiunt. Mox illuceſcente die, illos diſſimulata fuga euolaſſe cõſpicati, celeri curſu ſubſequũtur: prius quàm eos conſequi poſſent, finitimos Budæ montes occupaſſe proſpiciũt. Quos ubi conſediſſe uident, & carrorum circumſeptu, pro uallo radices montium communiuiſſe conſpicantur, lentiore gradu progredi cœpere: quò quum ueniſſent, montem à planicie caſtrorum circumductu claudunt, ſauces montium, cæterosq; aditus impoſitis præſidijs obſtruunt, inedia potiùs quàm armis hoſtem ſuperare contendunt. Carolus diſpoſitis circùm ſtationibus, ita acri eum obſidione adurget, ut neque hinc exire, neq; cõmeatus inferri queant, quorum inopia propediem laboraturum eſſe ſperabat. Mox claſſem unà cum terreſtribus copijs deſcendere iuſſam, à ripa Danubij collocat ne quis exire poſſit. Duodetriginta diebus hoſtis fame abſumptus ſe tuetur: tandem quum nemo pedibus conſtare poſſet inedia, deditionẽ facit. Et eam quam Carolus conditionem obtulerat, accipere cogitur Vngarus. Qui in ſacroſanctam Chriſti fidem ultrò ſe aſſererent, & uita, & cum fortunis libertate donabantur. Qui in prophana Scytharum religione perſtitiſſent, his adempta cum fortunis libertate, uita duntaxat permiſſa. Multi patria religione ſe exuerunt, ne uectigales forent, & facultates amitterent: pauci diuina charitate ſuccenſi, inſequenti tandem die quum ſeſe dederent, immenſus obſtinatorum numerus bonis exuitur: cum facilioribus clementer actum. Deinde motis caſtris ad Budam ueterem, quam Sicambriam prius appellabant, peruentum eſt, ubi Chaba rex Vngarorum reſidebat. Qui quum per legatos bellum perquàm grauiſsimum gereret, nimia opum exuberantia præpollens, quas ex multis rapinis, ac hoſtium exuuijs planè congeſſerat, reformidatis Gallorum uiribus, & Caroli ſortuna cum ſapientia ſanè coniuncta, in munitiſsima urbe ſe tueri poſſe ſperauit. Sed lõgè aliter atque ſperarat, res ipſa obtigit. Nam audita unius exercitus deditione, conſternato penitus animo, in diuerſa trahebatur. Fxhauſtam populo ciuitatem retinere diffidebat, & aduerſus ualidiſsimos hoſtes commodè pugnare poſſe deſperabat. Ecce urbs à Gallis circiter centum milibus obſidetur, obſidetur etiam à ſuis: qui diſſimulanter hortantes oppidanos, miſerum ſibi ſpectaculum propoſitum habebant. At illi poſtulata deditione renitentes, quamuis pro urbis amplitudine pauci ægrè reſiſterent, poſtero tamen die pugnã expectant. Carolus à Da

nubio

nubio nauibus oppugnat, à cætera parte inſtructa acie circumuenit. Maximam Vngarorum manum, in primo congreſſu, Gallicis agminibus anteponit: ut ſuos prius oppidani, quàm hoſtes cædere cogātur. Ciuium pars magna ſuos ac hoſtes æquè tractare, multi longè crudeliùs, remiſſiùs contrà plerique, & hoſtem potiùs admittere, quàm ciuili ſe ſanguine fœdare: itidem factitare deditiꝗ. Tota die pari utrinꝗ ſpe pugnatum inclinante ſole Gallis fortuna fauit, quæ Carolum nunquam ferè deſeruit. Nam dum Vngarorum obiectu protecti tutiùs ſubnituntur, admotis ſcalis mœnia plerique conſcendunt. Quod ubi ab Imperatore uiſum, per agmina cuncta diſcurrens, captam urbem exclamat, ſimulꝗ dextra ſuis oſtendit. Quare tantus undique impetus elato clamore factus, ut reiectis extemplò ciuibus, urbem inuaderent. Quam ubi captam iri uidêre Vngari, qui ſuperiore die ſe dediderant, Auguſtā per uicos ac fora miſericordiam exclamant, Caroli pietatem ingeminăt, ſuo ſanguini parcendum eſſe uociferantur. Supplices inter infeſtas acies ſeſe ingerunt, profuſiſꝗ lachrymis utrinque ut arma deponantur exorant. Deinde mitiùs pugnari ceptum, & intercedentium uoces meliùs exauditæ. Quum pars utraꝗ ſenſim ceſſare occœpiſſet, eo uehementiùs ad implorandam ueniam & mitem deditionem ſuos hortantur. Oppidani deſperata publica propugnatione, arma deponunt, & uita ſe cum uxoribus & liberis donari ſupplicant. Commiſeratio mox uictorem inceſſit: & quamuis è Gallis plerique cecidiſſent, ſupplicum tamen precibus ultrò ceſſere. Munita urbis loca ſibi dari poſtulant: quæ mox tradita, præſidijs complent, ad portas & fora multaꝗ compita ſtationes ritè diſponunt, ne detrimenti quid ab Vngaris patiantur. Carolus urbem ingreſſus, regiam ſibi dedi poſtulat. Renitente aliquātulum Chaba rege, arcem cum regia munitiſſimam, & antiquis tot hoſtium exuuijs & rapinis ſanè completam, deditam tandem accepit. Aerarium auro argentoꝗ refertiſſimum ſubindeſpoliat: regem in uincula coniectum, & conſcita ſibi morte peremptum honorificè ſepeliuit. Quicquid auri, argenti, Scythicæꝗ prædæ tot annos undique congeſtæ, Sicambriæ inuentum eſt, una die à Franco ereptum eſt: priuatæ opes militibus pro dignitate diſtributæ, matronarum ſeruata pudicitia, nulla uis cuiquam illata, populus uita donatus, & ſtipendiarius effectus. Pannonia opulentiſſima populi Romani prouincia, ab extera gente uſurpata, ad Romanum principem redacta. Paucis pòſt diebus, aduocata concione, Carolus populum hortatur, ut Chriſtiana ſe ſuosꝗ liberos fide initiet: uerum Deum, omnium rerum creatorem, & Seruatorem humani generis agnoſcat. IESVM Chriſtium unicū Dei filium intelligere, intellectumꝗ diligere & adorare conetur: Chriſtianæ religionis dogma ſectetur: Martem & Herculē, cæcarum figmenta gentium, aſpernetur: diuina myſteria diſcat, quibus animarum immortalitatem adipiſcatur: ſanctiſſimā IESV Chriſti doctrinam imitetur, ex qua tantum ueritas illuxit: ſi idolis falſiſꝗ dijs renunciarint, recipere ſe clementiſſimum indulgētiſſimumꝗ dominum Vngaris futurum, atque Vngaros haud aliter ac Francos benignē tractaturum. Hæc per interpretem eloquutus, paucos inuenit, quos in ueram fidem aſſereret. Prophanam ac obſtinatam gentis mentem conſpicatus, ſeueritate potiùs quàm manſuetudine in eam utendum eſſe cognouit. Quare urbis mœnia primùm deijcere, ne facilè rebellaret: deinde ſtata uectigalia pendere, arma cuncta tradere, & templa uetera cum idolis demoliri iubet. Qui ſacroſancta fide initiati fuerât, benignè tractati, & tributorum immunitate donati. Qui ut ſcirent ubi ſacra Chriſtiano ritu facerent, in extrema parte urbis ſub monte, diuæ genitricis Mariæ templum ſtatuit: quò deuotiſſimè finitimi undiꝗ tempeſtate noſtra populi ſupplicatum confluunt, & Albæ Mariæ ſacellum primùm Chriſtianis in Vngaria numinibus dicatum, appellant: idꝗ lapis adhuc indicat exciſus. Deinde pacata urbe, & compoſita republica, ſapientiſſimum magnanimumꝗ uirū urbi præfecit: ſacerdotes reliquit, amplificandæ gratia religionis: haud ignarus, fœdos animos ad ueram fidem non facilè poſſe conuerti. Expugnata Sicambria prouinciæ metropoli, quæ Germanica olim legio dicta, deinde Buda uetus appellata eſt, ut latè ſupra diximus, omnes pagi, & quæcunque erant

urbes,miſſis ad Carolum legatis,ultrò imperata ſe facturas pollicetur.Caſtra ad Taurinum uſque promouit.Myſias tunc inuadere deſtitit,à Bulgaris occupatas,ne Orientalis imperij fines lædere uideretur.Mox per Syrmium retrò caſtra retulit,& traiecto propè Danubio,per Daciã & Iazyges Metanaſtas ad inſulam cum claſſe rediit, quò maximã Vngarorum partem,cum uxoribus ac liberis fortunisq́ confugiſſe retulimus. Hanc adaucta claſſe circumuenit,ac tridui oppugnatione deiectis præſidijs, quæ caſtellis impoſita fuerant,occupauit.Nã inſulani iniqua ſuorũ fortuna conſternati,obſtinatiùs reſiſtere uerebantur,ne quid crudelius experirentur:& facilem deditionem ſanè diſtulerant,Danubij uaſtitate munitionibusq́ freti.Quum è Gallis pauci cecidiſſent,cum uictis haud inclementer actum,fortunæ cum armis omnes ademptæ:leges cum præſidijs,ubicunq́ res tulerat,ritè impoſitæ:item præfecti ac ſacerdotes,qui conuocato populo ſupplicarent,ſacram legem traderent,& Chriſtianam denique religionem amplificarent. In Vngarico bello è Francorũ proceribus duo tantùm occubuêre:alter,Henricus dux Foroiulianus, in Liburnia iuxta Tarſaticam maritimam urbem,inſidijs(ut aiunt)oppidanorum interceptus: & Geroldus, Bauariæ præfectus,alter,qui quum eductam in Vngaros aciem equo inſidens ardentiùs hortaretur,interfectus eſt.Præter hos incruentum hoc Francis bellum Leoprandus fuiſſe tradit,quamuis diutiùs pro magnitudine ſui traheretur. Alij cruore pauco factũ negant,quando gens fera & indomita haudquaquam facilè ſuperari poteſt. Sed de Henrico & Geroldo quod dictum eſt, id in ſecunda accidit expeditione, ut paulo inferiùs oſtendetur. Luſtratis igitur pacatisq́ Pannonijs,Carolus inſigni uictoria præditus, Gallias, & in primis natale ſolum, cui nunc Franconiæ nomen eſt,uiſere decernit. Vbi quum ſecundum annum ageret, nunciatum eſt, Saxones, quibus cum tot annos bella geſſerat ut Chriſti fidem ſectarentur,à traditis ueræ fidei documentis deſciuiſſe,& in barbaricam execrabilemq́ perfidiam recidiſſe.Quo nuncio uſque adeò ira ſuccenſus eſt,ut nationem perfidam,& ab omni pietate alienam,nõ ſi ne ui ac magno eius malo ad reſipiſcentiam reuocare ſtatuerit.Nec minori quidem obſtinatione Saxonum animi obduruerant: quippe qui mori, aut miſerrima quęq; perpeti mala,quàm uerum Deum colere,& imper... iacere malebant.Educta utrinque acie,pari quoq; utrinque pertinacia & crudelitate certatum: ſed ea tandem pars effecta ſuperior,quæ iuſtiore cauſa nitebatur. Nam è Saxonibus eo prælio triginta milia cæſa ſunt,terra ubique uaſtata. Vnde non ſolùm abducti obſides, principum filij:ſed ut eorum uires honeſtiùs extenuarentur,multæ quoq; ex his in Daciam, Pannoniam,diuerſasq́ regiones deductæ coloniæ: quarũ adhuc innumeræ Sarmatiam, ulterioremq́ Daciam incolunt.Interea Adrianus põtifex maximus uita defungitur, defunctoq́ Leo uir ſanctiſsimus legitimè ſubrogatur.Eo quoq; tempore Irene Conſtantini filij peroſa flagitia,à Conſtantinopolitanis ciuibus inpulſa,cum dolo captũ, erutis oculis coniecit in carcerem:ubi nimia percitus indignitate ac rabie,animam efflauit. Dum hæc ita geruntur,ecce grauiſsimo ac multiplici Romanum imperium bello reſluctuat. Saxones enim contẽpta ſuperiore ſtrage, ac patriæ uaſtitate, item & Vngari,eodem exemplo à Carolo deficiunt.Præterea Bauari cum his ferè coniurati,proximos Foroiulianos,Lõgobardos ac Italos acri bello laceſſunt. Nec Saraceni quidẽ deſunt,qui partim ex Barchinone,partim ex Vlyſſipone,Chriſtianos incurſionibus & rapinis infeſtant. Omnibus his Carolus proſpicere cogebatur: & quando ubique unus adeſſe non poterat,multa per legatos bella geſſit.Pipinum filium in expeditionem Vngaricam delegauit.Henricum autem Francum, quem Foroiulianis præfecerat,à Bauarorum iniurijs Italiam tueri iubet. Aldophondo, Aſturiæ Galiciæq́ regi Chriſtiano,auxiliares ex Aquitania copias miſit,& ut Luſitaniç Beticæq́ Saracenos armis arceret,orauit. Ad Barchinonenſes coercendos ipſe contendit: quò quum perueniſſet,Zatus,qui urbem ſub ditione Saracena tenebat,ad Carolum deficit.Qua recepta urbe,maximã propugnandæ citerioris Hiſpaniæ occaſionẽ nactus eſt,& grauiſsimo curarum onere leuatus. Pipinus prouinciã ſortitus, in Vngariam contendit.

contendit. Validiſsimo quidem exercitu eam ingreſſus, ingenti audaciꝗ animo occurrentes ſibi Vngaros adoritur: quos aliquandiu reſiſtentes inclinat, inclinatosꝗ reſumptis animis fundit, fugatꝗ. Nec ſatis quidem fuit, hos uno prælio ſuperaſſe, ſed rédintegratis ſæpe uiribus, Herculeæ hydræ more perdomuit. Quos ut in fide confirmaret, hybernare apud Reginum oppidum in prouincia uoluit. Quo quidem tempore Henricus Foroiulienſium dux, Nouiomiri Sclaui ducis & legati ſui opera, ab Auaribus, qui cum Vngaris pro ueteri cognatione fœdus in eo bello icerant, cumulatas pœnas exegit, quia Italis bellum inferre tentauerant. Nouiomirus nanꝗ Reginũ, primarium Bauariæ gentis ducem, prælio ſuperatum occidit. Et quum paulo pòſt Cazagon Iugurramꝗ duces, cum copijs unà in deditionem accepiſſet, eorum urbes & oppida hoſtili more diripuit. Iam res Chriſtianorum ubique proſperè gerebantur, & ne minore quidẽ in Hiſpania proſperitate. Nã Aldephondus Galiciæ & Aſturiæ rex, de Saracenis, qui Luſitaniã occuparant, claram uictoriam retulit. Vlyſſiponem Luſitanorum metropolim, ui expugnatam rapinis militum conceſſit: multaꝗ precioſa ſpolia Saracenorum ex hac urbe erepta, ad Carolum, ne uictoriæ præmijs redderet immunem, utputa loricas caſſidesꝗ aureas, dono miſit. Eo tempore tota Italia, quum Irene rerum Orientalium potita, omnes quos adhuc in Italia populos retinebat, ut Carolo gratificaretur, ciuiliter ſe cum Romanis & Beneuentanis gerere iuſſiſſet, in ocio uerſabatur. Romanus tantùm populus, noua monſtra molitur. Leo enim pontifex maximus, & uir omni doctrina & ſapientia præditus, qui clerum & populum ſanctiſsimis ſemper moribus & documentis excoluit, quum pompam in agendis ſupplicationibus per urbem duceret, ad ſancti Sylueſtri ædem, à Paſchali primicerio, Pampuloꝗ presbytero, quorum turpiſsimam uitam uerbis ſæpe corripuerat, cum prophana coniuratorum multitudine humi peſſundatus, pontificis inſignibus exuitur: cui mox linguã cum oculis exeruére. Mox in diui Eraſmi cœnobium delatus, Albini cubicularij opera, in diui Petri baſilicam relatus, in eo cœnobio linguam & oculos diuina ope Leoni redditos fuiſſe aiunt. Vinigiſius Spoletanus dux, accepto nuncio, cum cohortibus pleriſque Romam feſtinauit, liberatumꝗ pontificem ad Carolum miſit, ut ad pacandas res Romanas Italiã reuiſere hortaretur: à quo perreuerenter exceptus, pacatis rebus, cum maximo equitatu Romã remittitur. Appropinquanti populus Romanus, & omnes ordines, ad pontem uſque Miluium obuiam congratulatum occurrunt. Carolus compoſitis in Occidente rebus, claſſeꝗ ad piratas inhibendos in Oceano inſtituta, Aquiſgrano profectus, per Maguntinum & Viennenſem agrum, item per Noricos & Iſtrianos, in Foroiulianos peruenit. Vbi quum Henricum ducem Tauriſinorum fraude cæſum offendiſſet, alium in demortui locum ſubrogauit: pœnasꝗ cumulatas à cõiuratis accepit. Deinde claſſe Rauennam delatus eſt, Longobardos Beneuentum incolentes, quũ noua in finitimos Græcos moliri ſenſiſſet, per Pipinum ſtatim filium, cum tumultuarijs cohortibus, ac auxiliaribus copijs bellum compoſuit. In urbem Romam ſingulari pompa admiſſus, in diui Petri atrio requieuít. Tertio die, frequentiſsimo ſanctorum patrum ſenatu, corũ cauſam, qui præter æquum & fas pontificiam maieſtatem fœdaſſent, audire uoluit. Perorata utrinꝗ cauſa, eos æquè ac reos læſæ maieſtatis, capitales eſſe cenſuit. Pontifex intercedens, ut uita redonarentur, implerauit. Quare in Galliam Paſchalis & Pampulus cum cæteris coniuratis relegati ſunt. Ad conuentum Saluatoris noſtri natalibus indictum, Pipinus populatis Beneuentanis aduenit: quibus coercendis Vinigiſium Spoletanum ducem præfecit, cuius copijs in eo bello auxiliaribus uſus erat. Carolus inter ſolennia, ſenatus conſulto, ſcito plebis, populi Romani precibus, & pontificia demum auctoritate, in Petri baſilica, Auguſtali diademate à Leone cum ſumma omnium gentium acclamatione coronatur: Carolo Auguſto à Deo coronato feliciter, Carolo Magno feliciter, Carolo patri patriæ, & pientiſsimo Chriſtianæ reipublicæ aſſertori, pacisꝗ parenti feliciter. Secundum acclamationem pontifex ſacroſancto oleo perunxit: ad Pipinum deinde filium conuerſus, eum Italiæ regem de-

clarauit, regalibusq́, ſacris initiauit. Maior deinde cura Italicarum rerum, pontificem & Imperatorem inceſſit. Ius deligendorum pontificum & epiſcoporum, Leonem Carolo nõnulli conceſſiſſe tradunt. Sed id à Bibliothecario prætermiſſum, haud facilè credi poteſt: quum Stephanum pontificem, qui Leoni ſucceſſit, à populo Romano creatum fuiſſe conſtet. Præcipua ea cura ſupererat, ut de Græcis & Lõgobardis, qui Italiam premerent, ita decerneretur, ut firmam pacem Italia ſortiretur. Longobardi nihil præter nomen peregrinitatis ab Italis alienum habebant, quum annis penè ducentis & triginta Italiam incoluiſſent. Hi tantùm, qui apud Papiæ Mediolaniq́ regiam, & per Tranſpadanam regionem educati fuerant, nobilitatem ſuæ gentis ſeuerius dijudicabant, tantam omnes cum Italis affinitatem contraxerant, ut Italia extirpare, inhumanum ſore cenſerent. Quare Leoni pontifici, Caroloq́ Imperatori, ubi ſedem diu & ſtatus ſui ſundamenta habuerant, Longobardæ genti nomen ſolumq́ patrium conſeruandum eſſe uiſum eſt. Vtq́ à propinquiore coniunctioreq́ Romani nominis memoria fines illis facerent certiores, & ut haberent probatę erga Romanos fidelitatis uicinos, quibus cura foret aut coercendi motus eorum, aut renunciandi magiſtratus, quicquid hexarchatus Rauennatis fines cõplectuntur, Romandiolam placuit appellari. Contrà, Græcos Italia eijciendos eſſe cenſuere. Quare Pipno totius Italiæ delectus eſt habitus, quo coacto exercitu Beneuentum contenderet. Carolus per Ciſalpinam, in ulteriorem Galliam reuerſus eſt. Horribilis deinde terræmotus ſucceſsit, quo baſilicæ, nonnullæq́ per Italiam euerſæ urbes. Beneuentũm Pipinus diu obſedit: amiſſa potiundi ſpe, Theatinã urbem acri obſidione circumuenit. Quia Roſclimius è Longobardis oriũdus, præfectus urbis, ad Græcos planè defecerat: quam ui captam, populatamq́ ſuccendit. Mox Ortonam & Luceriã in ditionem accepit. Sed Luceriæ Vinigiſium Spoletanum ducem præfecit, quem morbo correptum Grimoaldus dux Beneuentanus obſedit, Luceriam ciui captam eripuit. Sed Pipinus occurrens, Luceriæ Grimoaldum clauſit, clauſumq́ eò anguſtiarũ redegit, ut tradita urbe, Papiam emigraret. Quum hæc Irene ſenſiſſet, legatum ad Carolum mittit, per quem iura pacis lædi queritur. Carolus legatos quoq́ ſuos cum illo remittit, ut diuiſo pacem Imperio confirmarent. diuiſio hæc fuit: Quicquid ad dexteram à Neapoli, & ad ſiniſtrã à Siponto incipiens, ſupero inferoq́ mari clauditur, item Sicilia tota, Conſtantinopolitano imperio adiudicatum: Romano cætera, præter Beneuentanum ducatum (qui etſi Græco magis quàm Romano fauebat, neutri tamen eſt addictus) & Venetos: qui quamuis in Græcos propenſiores eſſent, quàm Romanos, nequaquam tamen omnino ſub Romana ditione uerſabantur. Sed ſuccedente Nicephoro Imperatore, qui Irenem dolo captam in Lesbon inſulam relegauit, hoc plerique in imperij diuiſione ſancitum affirmant: Venetis fuiſſe conceſſum, ut utrunque reueriti imperatorem, proprijs legibus uterentur. Carolus compoſitis Italiæ rebus, ad Germanicas Vngaricasq́ animum conuertit: nec parui quidem momenti utraq́ prouincia uidebatur. Nam bellum Pannonicum uix annis octo confectum. Gothofredus Danorum rex, qui Oceani Germanici littus accolunt, ingentibus terra mariq́ exercitibus, ad Saxoniæ littora uenerat. ictoq́ cum Carolo fœdere, Germanos transfugas, quorum motus admodum formidabãtur, ultrò reddidit. Confecta pace, in Franciam redijt Carolus: qui ſuperiore anno Aquiſgrani hybernans, magnam Saxonum multitudinem cum liberis & uxoribus in Franciam tranſtulit, eorumq́ pagos Abderitis cõceſsit. Paulo pòſt Fortunatus metropolita Venetus, in ciuili diſſenſione Caroli auxilium implorauit. Cui Pipinus ſuccurrens, Heracleam terreſtrem unicam Venetorum ciuitatem, cuius locum nunc Ciuitatem nouam appellant, & Equilium, eius ciuitatis oppidum inuaſit. Sed ciues qui hæc loca colebant, ſibi diffiſi, deſerta patria Venetias cõmigrarunt: ex qua gente centum ferè familiæ in patriciorum ordinem aſſumptæ ſunt. Mox Sclauonicum Boemicumq́ bellum, præter opinionem exortũ eſt. Quippe Boemi & Poloni, Sclaua gente editi, uicinos Saxones, & Romano imperio parentes, ad defectionẽ ſollicitare ferebantur. Quos Ca-

rolus

rolus, ex cõcubina ſuſceptus, & natu maior, felici Marte profligauit: cæſoq; Leone eorum duce, opima ad patrem ſpolia retulit, agrũ longè lateq; populatus. Lodouicum pater Bauaris, Auſtralibus, Germanisq; præfecit. Redintegrato iterum bello, Sclaui Sorbienſes, qui Albis fluuij accolæ ſunt, & Boemi, rebellant. Carolus minor, parentis imperio coactis ex Bauaris, Burgundionibus, Alemannisq;, auxiliaribus copijs, in Sorbienſes proficiſcitur: quos ui expugnatos ad obſequium redegit. Ac ne facilè rebellarent, duo Salæ Albiq; fluminibus præſidia impoſuit. Mox Boemos aggreſſus, primo eos prælio fudit, fuſisq; agrum igni ferroq; uaſtauit. Nec minore quidem enixu Pipinus ad gloriam contendebat, qui quum Italiæ regnum gereret, Mauros, qui Corſicam inuaſerant, per Ademarum Genuenſem comitem, claſſisq; præfectũ, inſula eiecit. Sed Ademarus non ſine morte, ſua uictoria potitus eſt. Carolus quoque Imperator, & horum pater, pari quoq; felicitate uſus: quippe qui in bello Saracenorum, Nauarros, Pampilonenſesq; Hiſpanos, qui paulo antè ad infideles defecerant, per legatos in deditionem accepit. Item Mauros, qui Tarraconẽſem Hiſpaniam & Luſitaniam occuparant, & ingenti claſſe Sardiniam & Corſicam inuaſerant, Buchardo legato profligauit: quorum quinque milia deſiderata, & naues tredecim amiſſæ. Veneti quoq; eodem tempore, quia fœdus cum Carolo icerant, graui bello à Nicephoro Conſtantinopolitano imperatore uexati ſunt: & ita cum Dalmatis afflicti, donec reſciſſo fœdere in partes eius recidêre. Niceta enim patricius magna claſſe in Adriaticum mare deuolans, Dalmatiam cum Venetia in Græcorum ditionem redegit. Deinde paucis pòſt menſibus, quũ Venetijs moram traheret, inducias cum Pipino conſtituit, Conſtantinopolimq; cum uniuerſa claſſe redijt. Si collegam in Imperio dignũ Carolus ſortitus eſſet, & qualem Occaſus, talem Exortus Imperatorem eo tempore inueniſſet, haud dubiè quidem uniuerſum Romanum imperium inſtaurari facilè potuiſſet. Nam ſi Caroli exemplo, qui ad perdomitandã Europam animũ aduerterat, Nicephorus ad ſubigendam Aſiam, Africam'que reuocaſſet ingenium, reſtitutam imperij Romani maieſtatem habuiſſemus: & ni fata inuidiſſent, adhuc fortaſſe florentem uideremus, cuius ne minima quidem ueſtigia tempeſtate noſtra reperire poſſumus. Dum Carolus hinc Danos, & extremã Germaniæ gentem, Germanici Oceani accolam, per Carolum: hinc uerò per Lodouicum, alterum filium, Saracenos, qui Hiſpanias totas anhelabant, domitare contendit: Nicephorus prætermiſſa Saracenorum cura, qui Thraciam & Byzantij fines latè uaſtabant, omnes animi neruos in perturbandam Italiam, ſub Pipino rege quieſcentem, intendit. Comparata nanq; claſſe, Tyrrhenum mare ingreſſus, Populoniam Hetruriæ ciuitatem diripit. Niceta uerò patricius, inducijs quas cum Pipino Venetijs iniuerat, nondum exactis, per Adriaticum ſinum maritimã regionem Pipino regi parentem, corrogata ex Illyrico & Dalmatia claſſe, uexare conatur. Quod quum Pipinus intellexiſſet, per uniuerſas urbes maritimas præſidia imponit: Comaclum in peninſulæ ſpeciem redactum, Venetisq; obiectum, Gallo Italoq; milite complet. Quò quum Niceta Venetiq; appuliſſent, multi uulneribus reiecti ſunt. Niceta ſpe ſua fruſtratus, duceſq; Veneti uoti impotes, de componenda inter Imperatorem Nicephorum & Pipinum regem pace agere cœperunt. Duces Venetorum, quorum alter Vbeletius, & Beatus alter dictus eſt, quum Græcos & Francos ad pacem perducere ſimularent, (ut Paulus Aquileienſis auctor eſt) Pipino inſidias tetenderunt. Quod ubi Pipino compertum eſt, ab inita pacis actione, ad ulciſcendas Venetorum inſidias animum continuò reuocat, exercitum terra mariq; ualidiſsimum comparat: Venetias ita claſſe ac militibus circumuenit, ut nihil commeatuum nec auxiliorum inuehi poſſet: duces proditionis auctores unà cum urbe in deditionem accepit. Scriptores alij, qui Venetis aſſentantur, eos ſuperiore bello ſubactos referunt, quum Pipinus Heracleam, Equiliumq; ui cepit. Hoc autem bello Pipinum doloſæ mulierculæ ſuaſu pontem in Riuum altum produxiſſe, quo equitatum inferret: pontem igni ferroq; diffractum fuiſſe demerſo equitatu, magnam Francos iacturam feciſſe: quod haud facilè credi po-

teſt. Qui uerißimiliore in aſſentando coniectura utuntur, Pipini claſſem, Pauli Ciurani aduentu ceßiſſe commentantur, qui coacta extemplò auxiliari claſſe ſubuenerat. Quare inter Pipinum & Nicephorum pacem ea conditione inſtauratam aiunt, ut Veneti, qua à Carolo quondam donati fuerant, immunitatem retinerent. At ego faciliùs Paulo adſtipulor. Dum hęc ita geruntur, Carolo nunciatur, Gothofredum Danorum regem, Phryſios Romano imperio ſubiectos bello laceßiſſe, uictosq́ue quotannis centum argenti pondo tributi loco mulctaſſe. Quare omnes copias in Tranſrhenanam regionem ad Allaram fluuium, qui Viſaram amnem influit, ad præſtitutum diem Carolus conuenire iubet. Sed dum ad conuentum Gothofredum expectat, mox eum à ſatellite interfectum nunciatur. Ne perempti quidem hoſtis fit longa lætitia, quando eodem die altero nuncio edôcetur, Pipinum filium, Italiæ regem, extremum Mediolani diem obijſſe. Proinde Aquiſgranū reuerſus, ut rebus ſuis rectè conſuleret, à Græcis, Saracenis & Danis quibus Eumigus in demortui Gothofredi locu..ā ſuffectus erat, legatos admiſit, omnes quidem unò ore pacem poſtulantes: quam confirmandi imperij gratia cum omnibus ex uoto tranſegit. In Britannico Oceano claſſem inſtituit, quæ Septentrionalibus oris præſidio foret. Terreſtres copias tripartito diuiſit: unam partē in Liuoniam, quæ Sarmatici ora eſt Oceani: in Britones alterā: tertiam in Vngariam: haud ignorās, gentē bello indomitam, & octauo uix anno pacatam, poſt eius mortem ſine magno præſidio nunquam in obſequio permanſuram. Deinde Aquiſgrano profectus, Bononiam uenit, urbem ſanè maritimam: quò claſſem conuenire iuſſam ſpectare ac recēſere uoluit. ubi quum omnia è ſententia conſtituta uidiſſet, Aquiſgranum redijt. O' miſeram humanæ felicitatis conditionem, cui nil contingit omni ex parte beatum. Occurrunt ecce ſtatim Danorum & Polonorum Boemorumq́ue legati, qui Danubium accolunt, magna munera deferunt, nihil impenſiùs quàm perpetuam pacem exorant. Quod uix iam læto conceßit animo, quum triſtis de morte Caroli filij nuncius offertur, qui Germanię fines tuebatur. Par quoq́ue triſticia res Gręcas inceßit. Nam eodē quoq́ue tempore quum oratores pacis Conſtantinopoli appropinquarunt, Nicephorus, quamuis Bulgaros ſæpe uicerit, prius tamen quàm ad confirmandā pacem in urbem rediret, inito demum prælio cum Chrunno Bulgarorum rege, apud Myſiam ſuperiorem, Vngariæ conterminam, ſuperatus occubuit. Stauracius eius filius, poſt aurem lethali uulnere ſaucius, Byzantium relatus, Imperium obiuit. Quo tertio menſe abdicato, Michael è ſorore nepos, rerum potitus eſt. Cui profectò nil fuit antiquius, quàm inſtitutam à Nicephoro pacem, cum Imperatore Carolo cōfirmare. Paucis pax pronunciata uerbis: Orientem cum Conſtantinopoli Michael, Occidentem cum Roma Carolus habeto. Compoſitis rebus, Carolus Bernardum ex Pipino filio nepotem, regem præfecit Italiæ: quin & Vualium, alterius Bernardi patruelis ſui filium adiecit, ut terreſtri alter, alter nauali incumberet expeditioni. Nam Saracenos Beticæ & Luſitaniæ dominos, ad uexandas Italiæ inſulas magnam claſſem comparaſſe rumor erat. Neque rumor opinionem fefellit. Saracenorum nanque claßis bidartitò Corſicam Sardiniamq́ue adoritur: quæ Sardiniam adoritur, deleta eſt: altera in Hiſpaniam aufugit. Quare Ambulachus Saracenorum rex, cum Carolo pacem redintegrare curauit, quum res nequaquam è ſententia ceßiſſet. Sed Carolus, ut Italia ex omni parte ocium ſortiretur, fœdus cum Saraceno inſtaurauit. Quin & Grimoaldo Beneuentano duci, qui unicus è Longobardorum reliquijs ſupereſſe uidebatur, indicto quinquies mille & uiginti aureûm tributo quotānis, pacē amicitiāq́ue conceßit. Demū ueluti uicinę mortis conſcius, Aquiſgrani conuentū edixit. In quo quidem frequentißimo Lodouicū filii. Aquitaniæ regē, ſibi in imperio Romano collegā, pronunciauit. Bernardū nepotē, Italię regē declarauit. Quum Occidētis imperium ita quieſceret, Michael Cōſtantinopolitanus princeps, dū Bulgaros utriuſq́ue Myſię dominos bello uexat, uarijs cladibus affecit. Sed dū uictoria utitur inſolēter, apud

Adriano-

ri:no Adpolim funditur & fugatur. Conſternatus animo Cōſtantinopolim reuertitur: & dum ſibi à populo timet, mœſticia'ue conficitur ingenti, ultrò ſe abdicat imperio. In cuius locum Leo, Pardi patricij filius, à prætoribus ſuffectus eſt. Chrunnus Bulgarorum rex, Adrianopoli potitus, adauctis animis, eò audaciæ euectus eſt, ut Conſtantinopolim, barbara gente fretus circumuenerit. Dum obſeſſam urbem oppugnare ſæpius audet, Leo facta cum populo ac militibus eruptione, nō modò Bulgaros repulit, uerùm etiam Chrunnum eorum regem, cum eo fortè congreſſus, interfecit, opimaq; diuæ Sophiæ ſpolia retulit. Quæ quidem uictoria non mediocre ocium imperio peperit Orientali. Carolus demum geſtarū rerū gloria clariſsimus, iam ætate grauis, Aquiſgrani, ætatis ſuæ anno ſeptuageſimoſecundo, quinto Calendas Februarias, Imperij uerò anno quadrageſimoſexto, æquata præſtantiſsimi cuiuſque antiquorū principis gloria, uita defunctus eſt: quem uniuerſa Chriſtiana reſpublica extinctum deplorauit, omniumq; iudicio inter diuos referendum eſſe cenſuit.

RERVM VNGARICARVM DECADIS PRIMÆ LIBER DECIMVS.

VNGARI, qui imperante Carolo, poſt defectiones tandem uarias quieuere, rati contra totius ferè Europæ dominum, eundemq; uirtute ac fortuna præpollentem, temerarium & calamitoſum eſſe reluctari: ſatis profectò iacturam fortunarum ex eo ocio reſarſiſſe uiſi ſunt. Et poſt mortem eius, eòuſque ceſſandum eſſe cenſuere, quouſque occaſio certaq; uictoria offerretur. Ludouicus cognomento Pius, poſt Carolum ad imperij Romani faſtigium euectus, audita morte patris, relicta Aquitania, Aquiſgranum properauit. Vbi inuentis legatis, qui ad Carolum undique confluxerant, habito populorum ſuorum conuentu, compoſitisq; Imperij rebus, pacem cum Græcis Beneuentanisq; confecit. Accito ex Italia Bernardo rege, duos quos habebat filios, Lotharium Bauaris, & Pipinum Aquitanis præfecit. Primam, comite Bernardo rege, expeditionem in Danos ipſe ſuſcepit: ut Heroldum & Ranfredum, Danorum reges, ſocios imperij Romani, et à Gothofredi liberis regno eiectos reſtitueret. At conatibus eius non modo hyems aduerſatus, uerùm etiam maximus Danorum apparatus, qui ducentis nauibus onerarijs maritimā oram infeſtabāt: ſed mare contrà glacie concretū, illis fuit iniquū. Interea nuncius ex Italia aduolat, in Leonis pontificis caput cōiuraſſe multos. Quare ad componendas Italiæ res, Bernardus rex dimittitur: qui morbo correptus, per Gerardum comitem cuncta pacauit. Defuncto Leone, Stephanus quartus pontificatum iniuit: qui profectus in Galliam, Lodouicum apud Aurelianos principem, Imperatoris inſignibus excoluit. Coronatus imperator, uarijs perturbationibus agitari cœpit. Nam hinc Vaſcones, qui inter Garumnam fluuium & Pyrenæos montes protenduntur, à Romano imperio deficiunt, quia Signinium præfectura prouinciæ abdicatum, iniquiſsimo animo ferebant: hinc & Solanius Abderitarum regulus, qui Germanici Oceani inſulas incolunt: hinc Britones ac Dani: item Bernardus rex Italiæ, malo quorundam Italorum ſuaſu adactus, rebellare auſus eſt. Sed hæc omnia Lodouicus feliciter bella geſſit. nam Vaſcones per finitimos eorum populos edomuit. Franci, qui Saxonum fines obſeruabant, oblata occaſione, cum Solanio & Gothofredi filijs prælium conſerunt: quibus fuſis fugatisq;, Heroldum in paternum Nouæ Daciæ regnum reſtituunt. Imperator pari quoq; felicitate Britones, qui rebellione laborarant, Murmaniumq; ducem, qui adulterinum regni nomen uſurparat, ſupplicio capitis affecit. Aquiſgranum relatus, cum Græcis & Saracenis, qui Cæſarauguſtam occuparant, pacem iniuit. Habito ibi frequentiſsimo conuentu. Lotharium primigenium imperij conſortem declarauit. Pipinum minorem natu Aquitaniæ. Lodouicum uerò tertium Bauariæ regem pronunciauit. Deficientis Bernardi cauſam ad conuentum retulit, ubi læſæ maieſta-

ciam ingentem Saraceni concepêre, inſtructaq́ magna claſſe appulere Centumcellis, quam Ciuitatem ueterem nunc appellant. Quum potiundę urbis amore æſtuarent, Romam properarunt. Primùm Romanũ agrum incurſant, rura diripiunt, direptaq́ demoliuntur, homines & pecora paſſim cædunt. Vrbis oppugnationem adorti, Vaticani ſuburbia nondum foſſa muroq́ munita, abacta præda ſuccendunt. Diui Petri baſilicam incendio, rapinis, cædibusq́ fœdant: incenſa materia, parietibus tantùm, marmoreisq́ columnis, laboris, non conſcientiæ gratia perpercerunt: tectum igni abſumptum eſt. Quum Guidonis aduentũ accepiſſent, à Gregorio pontifice nuper acciti, qui Galliæ Ciſalpinæ præerat, ſoluta urbis obſidione, qua potiri nequaquam potuêre, inter Latinam Appiamq́ uiam ingreſſi cuncta diripiunt. Ad Hoſtienſem portam ſuburbia, & diui Pauli baſilicam pari feritate ſuccendunt. Ingenti ſacrarum rerum priuatarumq́ rapina onuſti, in Latinamq́ uiam redacti, ad Caſini ſaltus monaſterium peruenere, quod e ueſtigiò direptum cõcremarunt. Mox præda nauibus impoſita, Tarentum Siciliamq́ inuadunt, magna in Chriſtianos cæde graſſantur. Cum uno eodemq́ menſe Michael Græcorum, & Lodouicus Romanorum princeps, unà cum Gregorio pontifice maximo diem obijſſent, nihil in eos parari potuit. Vngari interea Francorum auſpicijs ac ductu regebantur, quamuis ſub Lodouico ſæpe fluctuarũt, pacata tamen prouincia quieuere. Sed nihil eis moleſtius accidere poterat, quàm aut arma deponere, aut rapinis & incurſionibus prohiberi, ociumq́ ſeruare, & aliena imperata facere. Nil die noctuq́ mente intẽtiùs agitabant, quàm è ceruicibus inuſitatum ſeruitutis iugum excutere, & imperare potiùs alijs quàm parẽre. Dum idoneam occaſionem præſtolantur, de Lodouici morte certiores facti ſunt: quare ſpes magnas ex defectione concipiunt ſed tempus expectant. Cum ex Lodouico Lothaarius, Carolus & Lodouicus filij ſuperfuiſſent, in paterni regni diuiſione diſſentiunt. Quare inteſtinum inter eos bellum exoritur, ubi multa hominum milia cæſa ſunt. Compoſitis tandem rebus conuenit inter eos, ut Lotharius cum Italia Imperium obtineret, Carolus in Gallia, Lodouicus in Germania quietè regnaret. Et cũ Lothario, præter Italiam, ea pars Galliæ Narbonenſis, quam Romanã prouinciam appellamus, eſſet adiecta: unà cum ea particula Galliarũ quæ inter Scaldum & Rhenum amnem ſita eſt, ex hoc iſta extrema portio Lotharingia à Lothario dicta eſt. Dum Saraceni, duce Sabba, Siciliam & Tarentum, terra mariq́ acri obſidione premunt: Theodoſius Conſtantinopolitanæ claſſis præfectus, ne ſat quidem ſuis copijs fretus, ad Venetos confugit, ſimulq́ auxiliarem ſexaginta nauium claſſem ſocietatis iure poſtulauit. Quod quum impetraſſet, Petrum Andonicum Ioannemq́ duces, Spatarij Auguſtalis dignitate donauit, quæ apud Græcorũ imperium maxima cenſebatur: Sabhas, quum Chriſtianorũ claſſem Adriaticum pelagus emenſam, Tarentum appropinquare cognouit, ſoluta obſidione, ad Crotoniatum repẽtè littora occurrit: ut diſſimulato timore, leuiq́ prælio fortunam experiretur. At ex leui pugna ita utrinque animi irritati, ut collatis utrinq́ ſignis congrederentur, Græcorum claſſis à principio fuſa fugataq́. Veneti aliquanto obſtinacius reſiſtentes, maximã cladem perpeſſi ſunt, nauesq́ ferè omnes aut merſæ, aut captæ. Hac elati uictoria Saraceni, Dalmatiam petunt, Auſarenſe oppidum ui captum populantur. Onerariæ Venetorum naues, quæ è Syria mercibus onuſtæ in Tergeſtino ſinu delituerant, à Saracenis captæ. Negociatores Veneti ad unum cæſi omnes, quando eorũ nomen apud Saracenos abominabile putabatur. Mox in maritimam Picentum regionem diuertêrunt, Anconam ui captam populatamq́ incenderunt. Ex inteſtino principum bello non ſolùm Italia, ſed Gallia quoq́ grauiſsimam iacturam accepit. Nanq́ Normanni, quibus Emergis appellatio fuit, Romano rege ac duce per Ligeris oſtia ingreſſi, Aquitaniã totam deuaſtarunt. Quin & Heriam inſulam, multaq́ religioſa monaſteria incenderunt. Mox per Galliam effuſi, uniuerſam regionẽ longè lateq́ diripiunt, Burdegalam, Xantoniam, Engoliſmam, Lemouicos, Parrhiſios, Turonum, Belluacum, Nouiomagum, Aurelianos, Pictauos, innumeraq́ oppida pagosq́ populantur.

tur. Normanni in captis Galliæ urbibus diu permanere non auſi, ne coactis exercitibus à Francorum principibus eijcerentur, demum in Aquitaniam ſe recipiunt, ibiq; ſibi ſedes ſtatuunt. Carolus ex cognomēto Caluus, ſuperatis Britonibus, cæſisq; ducibus eorum, ſe Lemouiæ urbis regem inſtituit. Deinde Franciā ingreſſus cū exercitu, rerum potitus eſt: quippe Lotharius ſe ſponte imperio abdicauit, in priuatamq; religionis uitam ſe redegit. Lodouicus in Germania, ubi latè dominabatur, diem obijt. Carlomānus & Carolus eius filij, aduerſus patruum Imperatorem deſignatum arma capiunt. Dum utriq; ingentes moliuntur apparatus, Carolus Caluus ueneno potionatus Mantuæ uita exceſſit: cui Carolus Balbus, ex fratre nepos, optimatum opera ſucceſſit. Qui cum rebellātibus Vngaris, qui ſeruitutis iugum ferre non poterant, ſæpe bellum intuliſſet, ita & animo & corpore debilitatus eſt, ut in priuatam redactus uitam, ab Arnulpho patruele aleretur. Sed poſt uictos Normānos, qui Franciam Lotharingiamq; uaſtabant, quum nihil laude dignum faceret, primatū factione imperio deiectus, eiq; à Francis Arnulphus quidam, humili genere natus, ea tempeſtate ſuffectus eſt. Francis poſt Arnulphum ad imperium euectū regnauit Otho Parrhiſiēſis comes, Roperti ducis filius, à Caroli Magni genere alienus. Poſt quem Carolus puer, Simplex cognominatus, & Lodouici Balbi filius, Francorū regnum accepit. Sed per ea tempora, quibus Carolum Caluum imperare diximus, Normanni Aquitanica Gallicaq; præda ditati trecentarum & ſexaginta nauium comparata claſſe: Conſtantinopolim traiecerūt, direptisq; ac ſuccenſis illius ſuburbanis, in Oceanum mare ſe recipiunt. Saraceni adauctis in immenſum animis, Cretam adoriuntur, inſulaq; potiti cuncta diripiunt. Maxima eorum pars in Italiam relata, ab Ancone Hydruntum uſq; tractum maritimæ regionis uniuerſum latè prædantur, & oppida cuncta ſubuertunt. Eodem quoq; tempore Bulgari longè priùs ad CHRISTI fidem redacti, quum adhuc ſchiſmatici forent, catholicæ fidei dogmata receperunt: & eorum rex delegato filijs regno, ad monaſticam religionem confugit. Sueropilus Dalmatiæ rex, atq; gens Sclauorum illi ſubdita, quæ à Boemis Germaniæ genus deduxit, tunc primùm CHRISTI fide initiata eſt. Sed hoc, anno Salutis circiter octingenteſimo & octogeſimo accidiſſe credimus. Iiſdem ferè tēporibus Saraceni è Creta prodeuntes, dum per Adriaticum mare in Chriſtianū nomen ubique deſæuiunt, Dalmatiam non modò maritimam, ſed mediterraneā quoq; grauiter infeſtant. Grauis & calamitoſa Saracenorum fuerat oppugnatio, ſed Vngarorū bellum multo calamitoſius. Quippe qui per ocium mira fœcuditate adaucti, & ſub Carolo Balbo rebellare auſi, ut ſeruitutis iuga diſcuterent, Saracenorum & Normannorū exemplo ſucceſſibusq; concitati, neq; inſcij quanta factione Chriſtiana reſpublica laboraret, oblata occaſione, inſtauratis & amplificatis uiribus ab Arnulpho Imperatore deficiunt. Inter Longobardos enim & Romanos orta ſeditio. Longobardi, qui Ciſalpinam Galliam, quam ab his Longobardiam nunc dicimus, incolunt, pro facto Italiæ diſſidio, & Romanos cum Arnulpho imperatore aſpernari, & iterum ſibi regnum Italiæ uindicare cœperunt: Vngarorum ferociam ac uires nequaquam ignorantes, magnam in huiuſce gentis robore ſpem profectò locauerant. Quare orta in comitijs ſeditione, alij Guidonem Spoletanum ducem, Italiæ regem declarant. Vngari igitur non modò deficiunt, & imperatā detrectant, uerùm etiam prouincias imperij Romani incurſionibus & rapinis ultrò laceſſunt. Et ne ab humilioribus initium facerent, Germanos in primis adoriuntur. Odium in Romanum nomen, quod diu diſſimularant, rebus potiùs quàm uerbis detegunt. Tanto tumultu omniumq; conſenſu ſe in libertatem aſſeruere, ut non modò ſenes, ſed mulieres quoq; in habendo delectu nomina ultrò dederint. Quum in Germaniam eruperunt, tanta rapinis ac cædibus adiecta ſæuitia, ut nec ætati, nec ſexui locoq; parcerent. Nam ſacra & prophana loca iuxtà ſpoliant, & incendunt. Vnni, qui in Pannonijs olim remanſerant, mitiorum conſuetudine populorum ipſi quoq; mites effecti, & aliqua ex parte Chriſtiani. Sed eorum qui è Scythia rediere Vngarorum redundantia, in priſtinos feritatis mores recidêre.

dêre. Quare in diripiēda uaſtandaq; Germania, mutua immanitate certabant, à principio. quoſcunq; inuenerant, paſſim cædere: pecora abigere, imbellem ætatem in captiuitatem ducere: ſæpe in conſpectu parentum contrucidare liberos, illidere parietibus infantes è gremio matrum ereptos: nullum denique feritatis genus præter mittere, nobiliſsima quæque ædificia amoliri, oppida: uicos, ac templa incendio abſumere. At ubi quacunq; iter per Germaniam fecerant, ſatis ſuperq; ſæuitum eſt, in Franciam Galliasq; penetrant: ubi acceptam à Carolo Magno ſeruitutem, illatas cædes, ac abactas denïq; prædas abundè ſtatuunt ulciſci: hic ſuperiorem immanitatem inſtaurant, quin etiam pro uiribus augent. A Francis, qui libertatis gloriam Vngaris abſtulere, cumulatiſsimas pœnas exigunt, flammis ac ferro omnia deſtruunt. Contempta ſæpe captiuitate, cum pagis ac oppidis omnem æquè ætatem incendunt: magnificas ædes demoliuntur, ſacram ſupellectilem diripiunt, nullum religionis ueſtigium ſeruant. Nec his quidem immanitatis criminibus Vngari caruere, ut aduſtas quandoq; ex incendio humanas carnes legerent, lectasq; fruſtillatim inter ſe deuorarent: ſæpe cùm cædibus per pagos & oppida graſſarentur, humanum quoq; ſanguinem biberent. Omnia crudelitatis genera Scriptores, præter pollutam utriuſq; ſexus pudicitiam, quam domi militiæq; ſemper coluerunt, in eos commentantur. Tanta ubique cæde bacchantur, ut hæc Atilæ tempora ſuperaſſe credideris. Neque adhuc cædibus & rapinis ſatiari potuere, Gallias quoque omnes miſcent, ne qua in re Atilæ progenitori ceſſiſſe uideatur. Arnulphus, ac reliqui reges his obſtare non audebant, quum propter innumeram multitudinem, quæ totam Galliam inundarat: tum propter Romanæ reipublicæ diſſenſionem, inteſtinasq; Francorum diſcordias, quibus imperij Romani uires admodū labefactæ ac eneruatæ fuerant. In Italia creati noui principes, inter ſe diſſident, & ciuilia bella moliuntur. Berengarius, quamuis à principio detrimenti aliquid acceperit, uir tamen rei militaris peritiſsimus, ac animi magnitudine præſtans, eò Guidonem inimicum ſanè redegit, ut in Spoletano ducatu, ac Hetruriæ ciuitatibus occluſerit: & (ut tutiùs ſibi conſuleret) Arnulphi Imperatoris amicitiam ſibi comparare ſtuduit. Quod quum impetraſſet, miſſis ab eo auxilijs, adiutus eſt. Senebaldus cum exercitu haudquaquam contemnendo, ab Arnulpho patre miſſus in Italiam, Guidonis largitionibus corruptus, ut plerique arbitrantur, nihil Berengario attulit adiumenti, req; infecta in Franciam redijt. Guliemus tamen auctor eſt, Arnulphū Berengarij gratia in Italiam cum exercitu ueniſſe, Bergamum cum Ambroſio tyranno ui cepiſſe, eumq; laqueo ſuſpendiſſe: à Formoſo pontifice maximo accitum, Romam uſque ueniſſe, Guidonem inclinata acie fugaſſe: eius uxorem in arce, ubi ſe tuebatur, obſediſſe. Guido, ſedente Formoſo pontifice, diem obijt: Lambertus in regno filius ſucceſſit. Paulo pòſt Arnulphus pediculorum morbo correptus interijt. Franci Arnulpho Imperatori Lodouicum tertium eius filium in Imperio ſubrogarunt, ac Franciæ Germaniæq; regem declararunt. Quin & Lamberto regi Lotharium filium Spoletani hæreditario iure ſufficiunt, unaq; cum Hetruſcis Italiæ regem creant. Vngari autem, poſtquam per Germanias ac Gallias omni immanitatis genere ſatis debacchati fuerant, per alia atque iuerant Germaniæ loca, in Pannoniam reuertuntur. Lodouicus rex Germaniæ, qui ubi erumpentes in Bauariam Vngaros, omniaq; paſſim igni ferroq; uaſtantes acceperat, ad Auguſtam Vindelicam, prope Lemanum fluuium cis occurrerat: ab hisq; ſimulata fuga, in inſidias tractus, uix cum magna clade ſuorum euadere quiuerat. Qua quidem uictoria elati Bauaros. mox & Sueuos, item Francos & Saxones longè lateq; populati ſunt. Audito hoſtium reditu, coactis undiq; copijs & auxilijs, his iterum occurrere audet: ratus ſi uictoriam ſperare non liceret, prædam ſaltem & captiuos eriperet. Sciebat enim Vngaros populatis tot ditiſsimis regionibus, uſque adeò redire onuſtos, ut nefacilè quidem metiatur quiſquam. Multo plùs auri & argēti ex Bauaris, Francis & Saxonibus planè retulerant, quàm imperante Carolo Magno Franci quondam direptis Pannonijs aſportarant. Lodouicus igitur, conſerto iterum cū Vngarica gente prælio, non

modò prædam & captiuos non recuperauit: ſed ingenti accepta clade, uix euadere potuit. Maxima Germanorum pars obnixiùs reſiſtere auſa, non modò ingenti à rege pecunia uix redempta, ſed ut id aſſequeretur, ſtata quotannis tributa ſoluere adactus eſt. Quum Vngari primos Vngariæ fines attigiſſent, ut de tot clariſsimis uno eodemq́ tempore prouincijs, quæ antequàm in populi Romani poteſtatem quondam redactæ fuiſſent, tot expeditiones factæ, tot cæſæ legiones, tantum ſanguinis fuerat effuſum, triumphare uiderentur, uniuerſam prædam & captiuorum multitudinem in pompam redigunt: quæ quidem pompa uictorum agmina æquare uidebatur. Occurrebant undique ſpectatum congratulatumq́ cæteri qui remanſerant, & cum tanto plauſu ex pagis ac oppidis uictores excipiebant, ut nullum Vngariæ diem hoc candidiorem illuxiſſe dixeris. Nulla uxor cum liberis uiro congratulatum obuolauit, quæ ſpolijs onuſta non redierit. Tanta ſeruitiorum copia fuit, ut præterquàm in ubertate Pannoniæ, alibi famè abſumpta facilè fuiſſet. Tunc Scythicæ primùm matronæ ancillas admiſerunt, ciuiliusq́ uiuere didicere. Seruitia ne ceſſarent, aut ſeditionem molirentur, partim agros colere, pecuariáue curare: partim cum dominis militare. Exuuijs hoſtium Martis Herculisq́ templa completa ſunt: cætera præda uiritim diuiſa. Hac igitur expeditione Pannonia tot bellis exhauſta, ita auro & argento repleta eſt, ut nullis reſpublica ciuium uectigalibus indigeret, nullaq́ decuſſa pecunia præterquàm externa uteretur. Reuerſi in patriam Vngari, totam eam hyemem domi tranſegere, recreauere ac refecere corpora ſuperiore expeditione defatigata. At ingruente Vere, ne tempus fruſtra tererent: neue fortunam aſpirãtem per ignauiam remorarentur, aliam expeditionem ineundam eſſe cenſent. Quare procerum decreto, aduerſus Græcos ſumenda arma decernunt, uidebant enim ſe inter duo potentiſsima orbis Imperia eſſe collocatos. Hinc Romanorum imperio premebantur, quod in Francorum manus peruenerat: hinc Græcorũ, qui Pannonias bello ſæpe uexarant. Superiore anno à Germanis & Francis, pro acceptis iniurijs pœnarũ ſat exegerant: nunc Græcos ſupereſſe, quos ſi uicerint, non modò in perpetuam ſe libertatem facilè aſſerturos eſſe ſperant, uerùm etiam labefactato utroque Imperio quandoq́ potituros non diffidunt. Quum hucuſque ſibi poſt Arnulphi mortem proſperè omnia ſucceſſiſſent, opinionemq́ ſuperaſſent, animos à ſuperiore fortuna concipiũt, augentq́, ac maxima quæque ſibi facilè promittunt. Accedit & illud, quòd uires nunc ſunt longè quàm antea ampliores, corpora laboribus obdurata, & animi experientia exactiores fortioresq́. Proinde Myſiam ſuperiorem, Illyricum, Thraciam Macedoniamq́ incurſionibus rapiniſq́ laceſſunt. Ita magnos ac diuerſos cõparauerant exercitus, ut uarias uno eodemq́ tempore regiones inuaderent. Quod haudquaquam temerè quandoq́ fit, & in ſterili uel maximè regione, ne qua fortaſſe comeatuum inopia laborarent. Dum cædibus & incendijs uſquequaq́ uagantur, abactiſq́ pecoribus ac hominibus omnia diruunt, ita Conſtantinum, qui cum Alexãdro patruo Imperium geſſerat, perterruerũt, ut multas urbes ſibi ſubditas, ui adactas, Vngaricæ gẽti quotannis tributa pendere pateretur. Quum bellum hoc è ſententia ſucceſſiſſet, in Bulgaros peregrinoſq́ populos arma uertunt. Bulgari nanque Sclauorum genere nati, quando conſimilis eſt utriſq́ lingua, è Scythia, uelut illi, prodeuntes, traiecto Danubio in Myſias conſedere: qui quum Thraciam, Illyricum & Macedoniam armis ſæpe uexaſſent, diu cum principibus Græcorum bella geſſere: uariæ inter utroſque intercesſere uictoriæ, in eorum tandem ditionem conceſſere. Hi cum Vngaris dimicare auſi, & ad internecicionẽ ferè redacti, ſtato quotannis ſtipẽdio mulctati ſunt. Tam proſpero ubiq́ ſucceſſu res Vngarorum eò euectæ ſunt, ut nihil uſque adeò arduum & difficile foret, quod ingenio & uiribus aſſequi non confiderent. Nondum imperandi deſedit Vngarorum immẽſa libido, nec rapinis & cædibus adhuc gens aſpera ſatiatur: tanta populorum fœcunditate pullularat, ut remotas quoq́ nationes inundaret. Tres ſibi præpollentes ea tẽpeſtate potentatus uerebatur, ex quibus Francos & Græcos graui bello confecerant: Itali ſupererant, qui Berengario principe ſibi iu-

ra Imperij uſurparāt. Quare in Italiam innumerabilem ferè exercitum parat, ut quod Atila præſtare non potuit, clariſsimum imperij Romani nomen extingueret. Accedebant factiones Italiæ, quibus ultrò ad maxima cœpta hortabatur. Ipſa quoq; aſſiduo ſemper bello uexata, pro referenda uice, cæteras nationes nullo frui ocio patiebatur. Italiam igitur ſub Sergij tertij pontificatu, & Lodouici imperio, quum Berengarius in Italia uſurpauit Imperium, Vngari adoriuntur, per Foroiulianum agrum iter faciunt, quod quidem Italiæ ſemper exitio Barbaris natura patefecerat. Quum horum aduentum Berengarius accepiſſet, cum quindecim milibus equitum ad Italiæ fines occurrit, quem primo congreſſu Vngari profligarunt. Leoprandus eos primo congreſſu ſpectata Italorum multitudine, ſibi parum confiſos è Patauino agro ad hybernandum in Pannonias rediſſe tradit: ut rem tanti momenti, cui tantum gloriæ ac utilitatis ineſſet, ſi conſequi poſſent, maioribus longè uiribus adorirentur. Inſequente uere Italiam tanto apparatu repetiſſe, ut maximos ac ualidiſsimos quoſque exercitus facilè protererent. Aquileiā, Patauium, Veronamq; nemine reſiſtente prætergreſſi, peruenisse Ticinum. Berengarium habito delectu, & auxilijs ex tota Italia euocatis, in Tranſpadana regione occurriſſe, militumq; ſpectata multitudine præpolluiſſe. Contrà, Vngaros numero impares, ac amnium interiectu animo cõſternatos, ad extrema ferè fuiſſe redactos, quando præ hoſtium multitudine deſperata uictoria prælium conſerere non audebant, fugamq; rapere flumina prohibebāt. Demum quum fugere magis quàm dimicare decreuiſſent, dum Abduam fluuium natando traijciunt, quàm plurimos præ nimia feſtinatione fuiſſe demerſos. Trans Abduam poſitis caſtris, per internuncios Chriſtianos oraſſe, ut ſe dimiſſa præda incolumes redire paterentur. Ne id quidē ab Italis impetrare potuiſse. Berengarium in quodam oppidulo tempus cum uoluptate triuiſse: Romanos potiùs de uinculis quibus Vngari uincirentur, quàm de armis quibus cæderētur cogitaſse. Ad poſtremum, quum hoſtes fuga ſalutem quærerent, in Veronenſemq; agrum palantes fugerent, in nouiſſimo agmine ab inſequentibus prælium fuiſse initum, quo ſuperiores fuere Vngari: ſed ubi ad Brentam fluuium peruentum eſt, dirimente utroſque amne Vngaros iterum impenſiùs oraſse, ut præda, captiuis, armis, equis, & uniuerſis denique impedimentis dimiſsis, præterquàm uno conceſso uiritim equo, quo per ſe quiſque domum repetere poſset, incolumes abire liceret: neque tamen impetrare potuiſse. Per inſolentiam id Romanos ſæpe reſpondiſse, Si à mortuis munera canibus acciperemus, fœdusq; cum canina gente percuteremus, nos capite inſanos, ſanus iuraret Oreſtes. Inſolentiſsima uerba Vngaros eò adduxiſse, ut fortiſsimè pugnãdo mori maluerint, quàm aliquam cum turpitudine ſperare ſalutem: cogitantes, ablata ſpe fugæ, nil ſatius eſse quàm cruentam hoſti uictoriam relinquere, mortem morte fugere: ex honeſto interitu, glorioſam ſibi uitam quærere: Fortunā quandoq; fortium uirorum amicam: Martem, ſæpe fugientem militem potiùs inſequi, quàm fortiter dimicantem: & cuncta deorum numina benignum æquumq; uictorem fouere ſolita, inſolētiſsimum contrà perdere. Quare, ut Leoprandus longè proſequitur, ſcriptor quidem nõ aſpernandus, dum mutua ſe exhortatione confirmant, Romanos expectatione ſuſpenſos retinent: mox tripartitò his inſidias obducunt. At illi dum internuncios præſtolantur, cunctatione defatigati, magna ex parte equis deſiliunt, ut corpora curent. Dum ſe ex mora tutos arbitrantur, ecce Vngari educta ueteranorum ualidiſsima acie, traiecto flumine medios adoriuntur, penetrantq;: cædem inauditam patrant, & tot uiros præ nimia celeritate cõfodiunt, ut multis ientantibus cibū in media gula trāsfigerent: nõnullis ereptis equis fugā inhibere, eosq; lentiùs iugulare, in obſtantes uehemētiùs ruere, campos ubique cruore inficere. Augebant inteſtina cladem odia. nam tantus eos liuor inceſserat, ut pleriq; pugnā remoti detrectarent: ut proximi quorum mortem anhelabant, præ oculis trucidarentur. quod idcirco faciebant, ut ipſis deinde liberiùs regnare liceret. Mutua enim Italorum inuidia, ſimultates & odia, non ſolùm Imperium, gloriam, ocium & fortunas abſtulere: uerùm etiam fuere cauſæ, qui-

bus hæc omnia funditùs perirent. profuſam demum fugam rapiunt: inſtant contrà, deſæuiuntq́ hoſtes: & qui priùs ueniam nullis precibus ac muneribus inuenerant, ſupplicantibus deinde parcere neſciebant. Cæſis maxima ex parte Chriſtianis, cæteri per fugam elapſi ſunt. Scythicus furor ulteriùs coerceri non potuit. Tranſpandanam paſsim regionem diripit, uaſtatq́. Scriptores plerięq id addunt, aliquantulum à ſuperiore narratione diuertentes: Poſt fugatum in Vngariæ finibus Berengarium, Vngaros, quum in Taurisinū agrum erupiſſent, & cuncta longè lateq́ uaſtaſſent, Taurinum quoq́ ui captum ſpoliaſſe. Dum Mediolanum poſt hæc contendere ſtatuūt, Venetorum opibus ac fama remoratos, ab inſtiuto agmen itinere ad eorū ſinum diuertiſſe. Quorum urbem (ut aiunt) quum ſine claſſe expugnare nequirent, lembos tumultuarios fabricātur: quos ut celeriùs facerēt, aſſeres pellibus ritè conglutinant. At comparata huiuſcemodi claſſe, primo impetu Ciuitatem nouā capiunt: mox per littoreas inſulas latè bacchātur. Equilium caput aggeris, Clodiamq́, quā nunc Clugiam dicunt, exinde populātur. Additis ex hoc animis, ad occupandum Riuum altum ſe accingunt: ſed quum alia tunc urbis forma & munitio foret, uoti compotes eſſe nequiuere. Petrus enim cognomento Tribunus, ea tempeſtate Venetorum dux, quum Vngaros in Pannonia conſediſſe cognouerat, Vnnorum quidem poſteros, quorum ſeuitię euitandæ cauſa in paluſtres inſulas, ueluti in profugorum aſylum, è Venetia quondam populi conuolarant, extemplò urbem, quòd natura loci abhorrere uidetur, à Riuo caſtelli, ad ædem diuæ Mariæ in Iubanico nominatam, perpetuo muro cingendam: Canalem uerò magnū appellatum, ferrea catena claudendum curauit. Verebatur enim uir ille ſapientiſsimus, ne ueluti Vnnorum duce Atila terror condendæ urbis cauſa fuerat, ita Vngarorum furor cōditam extirparet: ne ab eadem infauſta natione initium ſimul & exitium Veneti peculiari quodam fato ſortirentur. Tantum uiri prudentia ualuit, ut patriā ingenti periculo liberarit. Quum igitur Vngari, Clodia mouentes, littus cepiſſent, quod cōtra Metamauchum eſt, ut inde per Albiolam, Metamaucho Albiolaq́ potirentur: Veneti, Petro duce, obnixiùs obſtitere. In uarijs quoq́ locis acerrimè pugnatum, per quæ Barbari, multitudine freti, irrumpere conabantur. Et quum diebus aliquot undique, ad feſtum uſque diui Petri Paulıq́ diem oppugnaſſent, tandem deſperata uictoria, quando munitiſsima & prępotenti claſſe, & non tumultuaria & commenticia opus erat, ſe in Patauinum agrum ad caſtra receperunt. Iam primus annus Vngarorum in Italiam ingreſſus agebatur, quum Berengarius publicæ ſaluti conſulens, datis obſidibus, ingentiq́ pecunia, ſe uniuerſamq́ Italiam à Barbarica ſeruitute redemit. Eodem quoq́ tempore, imperante apud Græcos Conſtantino, quum Romanus, præfectus eius, Apulos Calabros, nonnullosq́ populos ſub imperatoria conditione facilè retinere non poſſet, homo facinoroſiſsimo quoq́ ſcelere perditus, Saracenorum regem cū maxima claſſe in rebelles ſibi Calabros Apulosq́ concitauit. Qui quum ad extremam Italiæ oram appuliſſet, Calabros, Apulos, Salentinos & Lucanos non modò Græco Imperatori ſeruire coegit, ſed cædibus, incendijs & rapinis ſic afflixit, ut ad internicionem penè redegerit. Item à ſupero inferoq́ mari, & à freto Siculo ad urbis uſq́ mœnia Romæ ita omnia occupauit, ut deleta Conſtantinopolitanæ ditionis memoria, barbarico & prophano cuncta imperio uendicaret. Cui quidem malo niſi Ioannes decimus pontifex maximus, uir circumſpectus & magnanimus, proſpexiſſet, iam de orthodoxa ſimul fide Italaq́ ſalute fuiſſet actum. Hic enim Albericū Hetruriæ principem, magiſtrum equitum declarauit: qui habito repentè delectu, & coactis undique auxiliaribus copijs, in primis prophanum hoſtem è Latio repulit: fugientem inſequutus ad Lirim fluuium, quem nunc Garlianum appellant, conſerto prælio profligauit, partaq́ uictoria Romam ouans ingreſsus eſt. Saraceni accepta ingenti clade conſternati, in Garganum mōtem confugêre, unde munita arce, multis poſtea temporibus Italiam longè lateq́ uexarūt. Poſt hæc inter optimates urbis diſsenſio oritur, magna. Albericus, quem pontificis fratrem plerique reputabant, afficitur inuidia, urbe Roma pro-

pter liuorem & ingratitudinem eijcitur. Qui Ortã Hetruriæ oppidum confugiens, contra inuidorum impetum ſe accuratiſsima munitione tuetur: & ut Romanorum ingratitudinem, & inuidorum iniurias abundè ulciſcatur, ad Vngaros literas mittit, quibus eos hortatur & exorat, ut ad capiendam urbem Romam, qua nunquam hucuſque potiri ualuerant, maximis exercitibus Italiam repetant. Quod ſi fecerint, facultates uireſq; ſuas non ignobiles pollicetur: fœdus cum Berengario Imperatore initum reſcindant. Oblatam Vngari occaſionẽ, gens imperãdi cupidiſsima, haudquaquam patiuntur elabi: inſanos extemplò comparant exercitus: per Illyricum iter faciunt, & uſitata quondam uia per Foroiulianum agrum & Venetiam in Flaminiam erumpunt, oppida & uicos paſſim diripiunt. Contempto Alberici mandato, qui in Romanum agrum eos acciuerat, in Hetruriam penetrant, quam ex compacto Albericus ſaluam & incolumem fore iuſſerat. Eam cædibus uniuerſam fœdant, incendijs & rapinis omnia uaſtant. Vniuerſam imbellium multitudinem, quæ aut ex clade ſupererat, aut fuga nequiuerat elabi, in ſeruitutem aſſertam, in Vngariam abducunt. Poſtquam igitur Vngari ab Alberico in Italiam euocati ſunt, opulẽtiſsima eius præda deinde allecti, quotannis ferè (ut Richardus auctor eſt) populandi cauſa, ut quicquid remanſerit eraderent, repetere conſueuerunt. A' duplici tunc gente, eademq; immitiſsima, ueluti à duplici lupo miſella dilaniebatur Italia. A' Tyberi enim amne uſq; in Calabros, & ab Aterno, quem Piſcariam dicimus, in Salentinos quicquid erat, Saracenus populatur Afer: cæteram uerò partem Dalmatiæ Pannoniæq; finitimam Vngarus incurſat. Berengarius autem quum utriq; hoſti obſtare non poſſet, in Ciſalpinam Galliam Imperij ſui uires reuocarat: ibiq; pro uirili parte ſe tuebatur, & cuncta Italiæ mala, tanquam à ſpecula, triſtis proſpectabat. Hac igitur tempeſtate defuncto Lodouico, Conradus Francorum genere oriundus, uir domi foriſq; clarus, omnium conſenſu populorũ Imperator creatur. Quo quidem imperante, uarij principes ampliſsimis potentatibus freti, claruere: ex quibus in primis Arnulphus Bauariæ dux, Burchardus Sueuiæ, Eberardus Franciæ, Giſilbertus Lotharingiæ: atque cæterorum quos diximus, potentiſsimus Henricus, qui Saxonibus & Turingis imperabat. Secundo Imperij anno hi principes à Conrado defecere: in primiſq; Henricus, ſuæ gentis robore fretus, rebellauit. Sed Conradus prudentia ac uiribus pollens, ad gratiſsimum omnes obſequium reuocauit. Solus Arnulphus, Bauarorum dux, terrore percitus, nequaquam Conradi miſericordiæ fiſus, cum uxore ac liberis ad Vngaros confugit: ne Conrado inuitus parere cogeretur, nè ue facilè contumaciæ ſuæ pœnas exolueret. Et hac mente abijt, ſe nunquam rediturum, donec infenſum ſibi Imperatorem extremum diem clauſiſſe nouerit. Imperante Conrado, Berengarius rex Italiæ diem obijt: cui Berengarius ſecundus, eius filius, in regno ſucceſsit: quo quidem regnante, Lodouicus Boſonis filius, qui Romanæ prouinciæ & Burgundiæ rex erat, per Taurinos Italiam ingreſſus, à Berengario ſecundo uictus & captus eſt: atque ea conditione dimiſſus, quam iureiurando aſſeuerauerat, ſe nunquam poſthac cum exercitu in Italiam rediturum. Sed paulo pòſt non ſeruata conditione, ac reſciſſo fœdere, per Tridentinos in Italiam reuerſus, in primis Veronam occupat: ſed à Berengario mox obſeſſus, quum Veronenſes urbem dedidiſſent, cum copijs interceptus, erutis peierator oculis dimiſſus eſt. Berengarius Burgundionum uictoria potitus, ad redintegrandam Italiæ quietem animum aduertit: quam aſſequi deſperabat, ni cum Vngarorum ferociſsima gente pacem ac fœdus iniret: quippe qui quotannis incurſionibus & rapinis Italiam uexare ſolebant. Quod ubi factum eſt, Vngari rabiem, qua in Italos diu ſæuire conſueuerant, in regiones alias planè uerterunt. Alemannos repetunt, quos bello ſæpe ſolicitarant, atq; ſolita crudelitate diripiunt, & trucidant: quod quidem immanitatis uitium apud hanc gentem nondum exoleuit. Neque adhuc icto cum Vngaris fœdere quieſcit Italia, quando populus Romanus, Alberti Spoletani ducis functus auxilijs, obſeſſa Orta, captoq; Alberico, qui in Italiam Vngaros euocarat, cumulatiſsimas de patriæ inimico pœnas ſumpſit. Intérea Sara-

ea Saraceni, qui in Gargano mõte conſederãt, Apulia Calabriaq́ uaſtata, Beneuentũ ui captũ incendunt. Adauctis animis, regnũ amplificare conati, à multis oppidis promiſſa obſequia accepere: ſed à Guidone repreſſi, Romanis finibus exceſſere. Aſt ut ad Vngaros redeamus, poſt factã cũ Berengario Imperatore pacẽ, populatamq́ Alemãniã, ingrediũtur Alſatiã: quã cũ Saxonia pariter deprædantur, & ex eorũ inſtituto cædibus omnia cõplent, ac homines cũ pecoribus abigũt. Sed ad Moresburgũ Germaniæ oppidum, quod in Saxonũ, Turingorũ et Sclauorũ finibus ſitum eſt, ab Henrico rege grauiſsima clade affecti ſunt. Nã, ut Leoprandus tradit, Conradus ubi mortem propius adeſſe conſpicatus eſt, aduocato procerũ conſilio, Henricũ Saxonũ & Turingorũ ducẽ, regem & imperatorẽ creandum eſſe cenſuit: cuius paulo pòſt expirantis autoritate, omniũ ſuffragijs ad Imperatoriã dignitatẽ euectus eſt, & tunc primùm à Francis in Germanos translatum eſt Imperium. Quum omnes ei principes legitima obſequia ſoluerent, Arnulphum tantùm habuit aduerſum: quippe qui cum uxore ac liberis, poſt Conradi mortem, ex Vngaria reuerſus, & honorificentiſſimè non modò à Bauaris, ſed Francis quoque Orientalibus ſuſceptus, & ut oblatum ſibi regnum obiret hortatus, Henrici imperio aduerſari cœperat. Henricus id ægrè ferens, coactis magnis copijs in Bauariam contendit. extra Bauariæ fines Arnulphus occurrit. Quum utrinque inſtructæ acies conſtitiſſent, Henricus uir ſapiens, ne quid temerè ageret, quod pœnitentia ſubſequeretur, ad ſingulare colloquium Arnulphum uocat: ibi mitiſsimis uerbis ſibi hominem reconciliat, creandorumq́ pontificum poteſtatem in regione Bauariæ, quod maiores eius nunquam aſſequi potuere, ſponte donat. Is Henrici oratione uictus, depoſitis armis, debitum pollicetur obſequium, ſemperq́ recipit ſe pro Imperatore dominoq́ ſuo Henricum unicum habiturum. Compoſitis his rebus, Vngarorum incurſiones, rapinæ ac cædes uulgò referuntur: quibus cùm ad illud (quod diximus) oppidum occurriſſet, cæſis fugatisq́ Vngaris, recuperata præda ac ingenti captiuorum manu, memorabili uictoria potitus eſt. Dum hæc omnia ita geruntur, ecce miſerrima in priſtina mala recidit Italia. Nam dum Berengarius ſecundus, icto cum Vngaris fœdere, Romanum imperium inſtaurare conatur, tyranni, quibus eius potentia formidoloſa uidebatur, Rodulphi Burgundiæ regis ſuaſionibus agitati, eum è Gallijs in Italiam aduocant, cuius uiribus Berengarium Imperio eijciant. Rodulphus Italiam ingreſſus, factionibus optimatum eiecto Berengario, tribus tantùm annis rerum potitur: ſed Italas artes, & inteſtina odia Vngarica continuò ulciſcitur immanitas. Berengarius enim ad Vngaros, quos ſibi ſemper amicos habere ſtuduerat, repẽtè confugit: eorum opem, ut in Imperium reſtituatur, implorat. Vngari Salardo duce Italiam repetunt: quacunq́ iter faciunt, omnia rapinis, cædibus & incendio uaſtant. At ubi Ticinum peruenere, obſeſſam urbem ui ceperunt, captamq́ ferro igniq́ abſumere conati ſunt. Quicunq́ Rodulphum in Italiam aduocarunt, quum parum in eo præſidij eſſe intuerentur, contempto eo, Hugonem Arelatenſem principem acciunt. Qui magnis exercitibus Italiam ingreſſus, imperioq́ potitus, ſuſpectos optimates, à quibus fuerat accitus, ne ſe iuxtà ac Rodulphum tractarent, dato Samſoni negocio, qui legionis præfectus erat, omnes in exilium egit. Neq́ ſat Hugoni prudentia profuit: nam alij optimates, & uel maximè hi qui nuperrimè exitio mulctati fuerãt, Arnoldum Bauarorũ ducẽ in Italiam euocant. Qui adita extemplò Italia, à principio Veronã uenit: & admiſſus à ciuibus, rex Italiæ ac Imperator à populo conſalutatus eſt. Quò quum Hugo cũ maximo equitatu, multisq́ cohortibus occurriſſet, conſerto prælio profligatur Arnoldus. Berengariũ ſecundum Italia eiectum, qui ad Vngaros confugerat, quorum ſemper amicitiam & auxilium omni ſtudio, fide officioq́ coluerat, plerique in Vngaria, apud Sueuos alij, obijſſe tradunt. Tertius uerò Berengarius, primi Berengarij ex filia nepos, ab exilio, multis auxilijs adiutus, in Italiam redijt. Sed quorum potentatuũ ope id fecerit, præterquàm Vngarorum, haud ſatis compertũ habeo. Hic quum ſuarum partium promiſſum fauorem & auxilium non inueniſſet, Hugonemq́ in ſe arma parare ſenſiſ-

ſet,ab incepto deſtitit,in Sueuiamq́ ſe recepit. Id autem Ioanne undecimo pontifice maximo, à Chriſtiana ſalute anno nongenteſimo trigeſimoquinto, pleriq́ accidiſſe prodidêre. Eadem tempeſtate Saraceni cum ingenti claſſe Genuam appuliſſe dicuntur. Quam ubi expugnarunt,inaudita omnis ætatis ac ſexus cæde patrata, immaniter cuncta diripuerunt:incredibili præda ditati,in Africã redière. Sed quæ, & quo modo nonnulla Conradi Henrici ue temporibus geſta ſint,ex Vngarorum breuiter Annalibus haud ab re adijcienda eſſe duxi. Referunt enim,eos poſt Morauiam & Boemiam hoſtili manu populatas, quæ ultra Danubium magnæ Germaniæ partes ſunt,citra Danubium mox arma uertiſſe,in primisq́ finitimas ſibi Carnorum ac Noricorum regiones (quas Carniolam, Carinthiam, Styriamq́ nunc dicimus) ſuperioris Pannoniæ caput attingentes inuaſiſſe. Dum eorum incurſiones ac impetum Gothfredus Morauiæ dux, & Eberhardus Carinthiæ princeps, cum Gregorio Aquileienſi patriarcha,coercere nituntur, acerrimam pugnam conſeruiſſe:ibi quamuis multi ex Vngaris occubuiſſent, deſideratis tamen ducibus,profligatoq́ patriarcha, Alemannos quoque fuſos & fugatos fuiſſe:at illos,direptis tribus regionibus,pręda oneratos in Pannoniam cum uictoria rediſſe. Conradum læſis Imperij ſui finibus,admodum commotum, Auguſtam Vindelicam petiſſe,ut comparato exercitu,ſequundo amne Pannonias adoriretur,immanitatemq́ Scythicæ gentis, omnium populorum ocia perturbantis,pro uiribus ulciſceretur:ſed Italorum factionibus remoratum,ab incepto deſtitiſſe. Quin etiam addunt, Vngaros poſt hæc tribus annis quieuiſſe,quarto uerò in Bulgaros memorabilem expeditionem ſuſcepiſſe:in qua quum omnia è ſententia euenîſſent,cepiſſe hoſtium caſtra, ciuitates & oppida expugnaſſe: omnia eorum ſpolia tot annis parta, item quicquid auri argentiq́ illis erat:aſportaſſe, abegiſſe armenta omnia,& ad noſtra uſque tempora erepta illis oppida retinere commemorant. Item poſthæc Italiam, quam ſæpiſsime infeſtarant, repetijſſe: Patauium igni ac ferro ab his abſumptum. Adita Gallia ciſalpina, Luitarium Vercellenſem epiſcopum, populata baſilica, trucidaſſe. Demum uniuerſa Gallia ſpoliata,opulentiſsimos in patriam fuiſſe reuerſos. deinceps annos decem ſeruaſſe quietem:deinde Saxoniam, Turingiam, Franciam & Burgundiam incurſaſſe. Dum præda onuſti redeunt,ab Alemannis ex improuiſo interceptos, graue cum his prælium commiſiſſe. Fugatis hoſtibus, tria Vngarorum milia cecidiſſe: qui uerò pugna ſuperfuerant,reuerſos in patriam, annos circiter ſexdecim quieuiſſe. Pręterea cum diutino ocio uti non poſſent, quando ad flagella gentium nati fuerant, Sueuiam repetunt,obſident Auguſtam: Vrbanum Conradi primi iuſſu,urbi cum Italo Alemannicoq́ exercitu ſubueniſſe. Quod quomodo temporibus congruere poſsit, haud facilè dixerim: quum annis hic ſeptem tantùm imperauerit, & hæc omnia quæ diximus,ſub Conrado primo geſta eorum Annales fuiſſe prodant. Ex quo facilè Annalium deprehenduntur errores,& non geſtorum: quum non modò hæc Vngari,ſed longè maiora,omnium Scriptorum teſtimonio,geſſerint. Sed quæ referunt, proſequamur. Vngari ab utroq́ exercitu in Auguſtæ obſidione occludũtur, & ita (inquam) occluduntur,ut obſeſsi potiùs quàm obſidere uiderẽtur. nam hinc fluuio exinundatione excreſcente,hinc ab Alemanno Italoq́ hoſte arcebantur,nullus fugę patebat exitus. Alter Vngarorum exercitus haud procul ab Auguſta in ſylua delituerat:& ſuis qua arte ſubueniret,haud facilè ſuccurrebat. Numerus erat quadraginta milium. ij dum ſuos ſentiunt partim obtruncari, crucibusq́ ſuffigi, partim in captiuitatem duci,alterutrum hoſtium exercitum ſecedentem præſtolantur. Quod ubi factum eſt,Conradi copias ad Rhenum deſcendentes adoriuntur. Ex quibus tot capiunt, quot redimendis rependendisq́ ſuis ſat eſſe poterant. Nec ſpes quidem eós fruſtrata eſt, quando ex his qui circũuenti fuerant, & capti, quicunque ſuperfuere, facta commutatione reſtituti ſunt. Ex his qui cæſi ſunt, nobile Lehelis facinus prædicant. hunc cum Bulcho captum, ad Conradumq́ ductum referunt. Poſt hæc percunctanti principi, cur tam diro Chriſtianos animo inſectarẽtur: eum ita reſpondiſſe:

aiunt: Humanorum (inquit) ſcelerum ſumus ultores, & ad ſupplicia ueſtra à Deo editi: quum uos perſequi deſinimus, tunc à uobis irato Numine capimur, & obtruncamur. Admiratus hæc Imperator, optandæ mortis poteſtatem obtulit. Lehel antequàm optaret, tubam, qua in bello utebatur, poſtulauit: qua data, Conradi caput letali uulnere extemplò confregit. Præibis (inquit) ad inferos, & ibi mihi ſeruies. Credebant enim Scythæ, quoſcunque in hac uita cæderent, eorum in altera ſeruitio eſſe potituros. Sed quid credendum ſit, quando hæc tempori parum quadrant, alij iudicent. Cæteri redemptis ſocijs ultrà progredientes, ditiſsimũ Vltæ cœnobiun prædantur, traiectoq́ Rheno Lotharingiam inuadunt. Apud Argentam occurrentem ſibi Erardum, eius prouinciæ ducem, & Bertoldum Brabantiæ tyrannum, conſerto prælio, captos obtruncant. Deinde uictoria elati, per Gallias effunduntur, templa paſſim diruunt & incendunt. Metenſem, Treuirenſem & Aquiſgranenſem agrum incurſant: omnia & ſacra & prophana populantur, cædibusq́ fœdant: Senones diripiunt, Saguſam & Taurinam diruunt. Per alpes denique in Italiam relati, direpta Tranſpadana regione in Pannonias ditati redeunt, ac uiginti annis in ocio permanſere. Exacto hoc ocij tempore, faſtidita quiete, poſthæc ab Vngaris in Bulgaros inſtaurata expeditio: Hydropolis expugnatur. Thraciã ingreſsi, ut intermiſſum à Grecis tributum recuperarent, Conſtantinopolim acerrima obſidione circumueniunt. Tunc Græcus quidam Gigãteæ proceritatis roborisq́ ex urbe prodiens, ad ſingulare certamen Vngaros prouocat: quinetiam ſe cum duobus unà depugnaturũ pollicetur. Cui Bothondus Vngarus obuerſatus: Ego quidem (inquit) Scythicæ gentis minimus, tecum ſingulari pugna decertare dedignarer, niſi duos tibi ſocios adiunxeris, quorum exituram tibi animã alter obſeruet, alter cadauer tibi humandum curet: quare Imperatorẽ ueſtrum, omnino noſtræ gentis uectigalem tributariumq́ reddam. His dictis, Opouri ducis imperio in obiectam urbis portam ſuas uires experiri iuſſus, uibrata bipenni ita portam illiſit, ut infantibus patêret ingreſſus. Statuta tẽporanea pro mœnibus monomachia, quum uterque in certamen deſcendiſſet, poſtquam aliquãdiu decertatum eſt, interfecto tandem Græco Vngarus uictor euaſit. Imperator cum uxore ac ciuibus à muris deſpectãtes, infauſta belli auſpicia dum ægrè ferunt, faciem auertunt: è ſingularis pacto certaminis Vngari tributa repetunt. Dum Græcorũ principi ludibrio habentur, longè maiore furore ſuccenſi, Græcorum paſsim uicos & oppida diripiunt & incendunt: tantaq́ ſæuitia uſquequaque graſſantur, ut exinanita ubiq́ Græcia Macedoniaq́ opulentiſsimi redierint. Sed de his hactenus, quæ ueluti digreſſoria narratione retulimus. Ad Henrici exitum redeamus, qui primus è Francis in Germanos imperiũ tranſtulit, Germaniæq́ regnum cum laude geſsit. Poſt eius mortem Otho filius ſuffectus eſt, qui Matildæ Theodorici Saxonum regis filiæ ſuſpectus erat. Otho non minus animi quàm corporis dotibus excellens, mira uirtutum commixtione conditus erat. nam in bello ingens ac ferox animus, alioquin comis & benignus, & prȩter patriȩ morem perquàm humanus. Pro domandis Germanorum hoſtibus etſi multa feliciter geſsit, nullum tamen tutius feliciusq́ geſsit, quàm id quo rebelles contumacesq́ proceres æquanimitate, clementia & comitate in amicitiam ſocietatemq́ reduxit. Et ea uel maximè ratione fideliſsimos habuit, quia ſe abſente, Saxones, Vngaricam gentem, agrum longè lateq́ prædantem, clade uſq́ adeò magna confecerint, ut ad multorum ocium annorum reuocarint. Deinde Henricus Bauariæ dux, ut Italiæ commodo bene conſuleret, Aquileia capta, in proximas urbes caſtra mouit. Vngari quietem abominati, ueluti reſarciendæ iacturæ ignauiæ gratia, Italiam repetẽtes, Iuſtinopolim proficiſcuntur: & dum ultrà progredi contendunt, Henricus occurrit: quos uno alteroq́ prælio ita profligauit, ut relato pede Pannonias repetierint. Henricus uictoria elatus, Ticinum uſque Tranſpadanum agrum incurſat: ſed ubi Berengarium, qui cum Lothario Hugonis filio in Italia regnare cœperat, multas in ſe cohortes, ac maximum equitatum comparare nouit, continuato itinere in Auſtriam ſe recepit. Vix Berengarij

opera

opera tumultus Italiæ planè deſederat, quum Toxis Vngarorum rex, quem ipſi Toxum dicunt, diui Stephani regis auus, & Geyſæ pater, quum Henricum in Italia, pulſis Vngaris, regnare rumor eſſet, incredibili copiarum apparatu Italiam inuadere ſtatuit: ne Bauaros in Italia dominari pateretur, & ut contumelioſam ſuæ gentis repulſam ulciſceretur, Itali audito Vngarorū apparatu, quem (ut fieri ſolet) multo maiorem famam reddiderat, ingenti pauore deterrētur. Berengarius tertius, cui non prudentia minus quàm fortuna ſauit, Albertum filium ad exorādum Toxim extemplò miſit obuiam, ut promiſſa ingenti pecunia, Scytharum tempeſtatem deprecaretur. Ita uictus adoleſcentis promiſsis & precibus eſt Toxis, ut acceptis decem argentei nummi modijs Italiæ parceret, Pannoniasq; repeteret. Poſt hæc pacata Italia, Berengarius, Alunda Lotharij uxore in carcerem coniecta, poſt uiri mortem, qui ſolo nomine regni fruebatur, Albertum filium, data Lombardia, Italiæ regem pronunciauit: ſe uerò Auguſtum & Imperatorem Romanum appellauit. Verùm enimuero eorum imperioſa tyrannis quum omnibus ferè odio eſſe cœpiſſet, & de pontifice & optimatibus uterque malè mereretur, Othonem in Germania & Francia res magnas cum ſumma laude gerentem, Agapitus pontifex maximus, & pars maxima procerum in Italiam conuocant, ac rebus opem afflictis expoſcunt. Oblatam ingentis gloriæ occaſionem accepit Otho, quinquaginta milium comparat exercitum, & uſitatá per Foroiulianum agrum uia Italiam adit: cum Berengario & Alberto congreſſus, utrunque ſuperat. Potitus Italia, Alundam Lotharij quondam uxorem apud Ticinum carcere liberat, liberatamq; uxorem accipit. Victis ac ſupplicibus, Berengario Albertoq; filio nō ſolùm facilè pepercit, ſed Lombardiam omnem, prȩter Veronam & Aquileiam, precario nomine gubernandā delegauit. Albertus paulo pòſt, apud Rauennam mercatores Venetos uarijs incommodis affecit: quippe qui Comaclenſium claſſe fretus, Adriaticum ſinum piratico more latè diſcurrens, Venetos admodum infeſtabat. Quare adacti Veneti, tumultuaria claſſe Comaclum adoriuntur incautum, atq; mox ui captum unà cum oppidana claſſe ſuccendunt. Dum Berengarius & Albertus in Ciſalpina Gallia & Flaminia dominantur, Græci ſimul & Saraceni Apuliam, Calabriam, Lucanos & Salētinos miſerabili bello uexabant. Romana reſpublica à duobus conſulibus, more maiorū, & prȩfecto urbis, qui populo ius dicebat, duodecimq; tribunis è plebe delectis, eo tempore gerebatur: quorum magiſtratus Decarchon Græcè, Latinè Decemuiratus dicebatur: & quicquid in Hetruria intra Tudertum & Vrbem ueterem, item intra Marſos, Reatinos atque Neapolim continetur, Romanæ reipublicæ ditionis erat. Otho Hugonem Parrhiſienſem (ut aiunt) comitem, in Lodouicum Franciæ regem noua molientē, duplici expeditione ad regiæ poteſtatis obſequium redegit. Bogislaum Boemiæ regem, ſibi quandoq; reluctātem perdomuit. Quod Vngari iniquo animo ferentes, inſtauratis utrinque odijs, comparatis munitiſsimis legionibus & equitatu, more plus quàm hoſtili Germaniam repetunt: rati Othonem Franciæ rebus implicitū, patrijs populis haud facilè ſubuenturum. At Imperator Otho, audita Germaniæ uaſtitate, contractis undiq; auxilijs, patriam repetit: Vngaris, qua potuit pernicitate, occurrit. Quum acies utrinque conſtitiſſent, tantis ardoribus ac odijs ab utriſque concurſum, ut ſupra excreſcentem in medio cadauerum aggerem diebus aliquot dimicarint, ſola tantùm noctè à pugna ceſſatum. Quamuis tunc Germanis uictoria ceſſerit, & illa quidem cruentiſsima, Vngari tamen uicti & ſuperati dici non poſſunt: quia nunquam ceſſere, ſed obſtinatiſsimis animis ad internecionē uſq; ferè depugnarunt. Quo quidem bello, quum innumera multitudo occubuiſſet, Vngarorū uires adeò eneruatæ ſunt & exhauſtæ, ut multis annis in Pannonia ab omni ſe expeditione continuerint. Tres in eo prælio Vngaricæ gentis reguli capti ſunt, quos Germani, præter uirorū dignitatem, Othonis imperio, ut perpetuum natiuis hoſtibus facerent ſtomachum, dum infami morte ſugillarēt, laqueo ſuſpenderunt. Quare Othonis fama ita paſsim diffuſa uagatur, ut ad liberandam à Ioannis duodecimi lue imperioq; Italiam, & à Beren-

garij

garij ſæua tyrannide aſſerendam, omnes ultrò proceres ac populi cōuenirent. Otho uerò tanti momenti expeditionem ſubiturus, filium ſeptimum uix natum annum, apud Aquiſgranum Germaniæ regem declarauit: ipſe cum multis legionibus in Italiam proficiſcitur. Nec deſuere quidem nōnulli Italiæ populi, qui montibus editiſsimis freti, Saracenorum aduerſus Othonem auxilia implorarunt. Ioannes uerò pontifex, omnis intemperantiæ nota ſugillatus, duos cardinales, quos Othonem literis accerſiſſe nouerat, alterum naſo, manu alterum mutilaſſe fertur. Otho pacata Italia, Berengarium Albertumq́ filium in ſuam poteſtatem redactos, alterum Conſtantinopolim, in Auſtriam alterum relegauit: qui ſquallore ſituq́ obducti, miſerrimè periere. Hunc igitur finem, poſtquàm Franci Italiæ regno Imperioq́ eiecti ſunt, Imperatores, reges & tyranni Italia oriundi, qui ad annum uſque quintum & quinquageſimum imperarunt, ſortiti ſunt. Sed ad Toxim redeamus, Stephani beatiſsimi regis auum: de quo Vngaricarum rerum ſcriptores quæ referant, noſcere, erit haud dubiè operæprecium. Hic quum omnium Scythicæ gentis procerum ſuffragijs regnum obijſſet, ne ingrato Vngaricam ferociam ocio torpeſcere pateretur, & ut priſcas Francorum iniurias, & impia facta ulciſceretur, atque his imperare ſtuderet, qui Caroli tempore diu Pannonijs imperarunt, Gallicam affectatiùs expeditionem ſuſcepit. Quum prouinciam per legatos inuaſiſſet, eaq́ latè direpta, oneratus exercitus Rhenum in reditu traieciſſet, quam primùm Germaniam attigit, in partes treis diuiditur. Ex quibus quum duæ ſine honore, contrà uerò tertia, cum uictoria Pannonias repeteret, quam uictricem Saxones redire intellexerant, ad Iſinacum Turingæ ciuitatem adoriuntur: præter ſeptem, quos uiuos ceperant, ex hac ad unum omnes crudeliſsi nè trucidant: ſeptem, quos captiuos reſeruarant, ut illatam ſuis cladem referrent, amputatis auribus in Pannoniam dimiſerūt. Quibus hæc mandata dedêre: Ite, (inquiunt) ad ueſtros redite Vngaros, & noſtro nomine nunciate, atque reipſa & exemplo admonete ueſtro, ne ſuppliciorum regionem repetant. Duæ uerò partes quæ ſuperfuerant, audito ſuorum caſu, antequam Sueuiam attigiſſent, ſpolia deiecere, ut expeditiùs dimicarent: depoſitisq́ ſpolijs, quicquid hominum pecorumq́ occurrerat, contrucidarunt, magnificasq́ inferias ad placandos ſuorum manes factitarunt. Illi uerò ſeptem qui auribus deformati rediere, quia cum ſuis mori recuſauerant, aut poſt eorum cædem in captiuitate ſuperſtites eſſe paſſi fuerant, hac ſeuera iudicum ſententia mulctati ſunt: omnia eorum bona in ærarium publicum relata: ipſi ab uxoribus ac liberis abdicati, nudis ſemper pedibus incedere, per ſingula in caſtris mendicare tentoria, nihil uſquam quoad uixerint poſsidere iuſsi ſunt. Perpetua demum ignominiæ nota his inuſta, quæ à cognomento profluxit. Lazari nanque, & mendici ſunt appellati. Sed Othonis mentio repetatur: qui profligatis Italiæ tyrannis Romam profectus, honorificentiſsimeq́ in urbe admiſſus, quando uniuerſus Romanus populus in eius occurſum effuſus fuiſſe dicitur, à Leone octauo pontifice maximo ex more, Imperiali corona donatus eſt, & Imperator, Auguſtus appellatus: primusq́ fuit, qui poſt translatum in Germaniam Romanum imperium, imperiales titulos ac fauſtas acclamationes ritè ſuſciperet: quod in præſens uſque tempus obſeruatum eſt. Quinetiam eò inſolentiæ prouecta eſt Germana ſuperbia, ut ob hanc unam calamitoſam & cruentam Othonis uictoriam, ex Vngaro neque fuſo neq́ cedente relatam, Imperij quoq́ Pannoniæ titulos uſurpet. Blandiri ſibi potiùs ex re parua, quàm alienam gloriam recenſere ſtudet. Illud quandoque ſuccurrere debuit, etſi Romanis aliquando formidoloſa fuit: Vngaricæ tamen ſæuitię, uaſtationis & rapinæ fuiſſe gymnaſium. Vtinam hæc minus uerè, quàm affectatè, cuique dicere liceret. Sed Itali ſæpius, & Græci, Vngaris incurſantibus, pependere ſtipendia: aut eorum pacem carioris mercati ſunt, quàm fari liceat. Galli, Europæ populi haudquaquam ignobiles, propter Vnnorum incendia, uaſtationes & excidia, uix per multa tempora reſpirârunt. Diuinum Vnno flagellum à principio è cœlo datum, Vngaricæ nunc dextræ orthodoxæ fidei propugnaculum: at re ac meritis potiùs quàm no

mine

mine umbra'ue Imperatorium nomen adipiſci, id omnium ſapientum iudicio glorioſius iure cenſetur. Sed quando apud nobiles pleraſq; nationes uirtus elanguit, ardorq; gloriæ tepuit, quum omnium ſit uiciſsitudo rerum, à peregrinis quandoq; gentibus, ſi qua geſtarum rerum gloria polleant, opus eſt æquo animo ſuperari patiamur: uel ſi id pati nolimus, uiribus & ingenio ſuperemus. Sed ad diuerticulum reuocetur oratio. Vrbem Romam Otho Imperator ſæpe reuiſit, ut pontificum contumelias & uexationes quandoq; corriperet. Paulo pòſt Saraceni, quos ad Garganum montem conſediſſe, haud procul à Sipontino ſinu, ac Italiam diu uexaſſe diximus, quos neque Græca Italaq; nobilitas, neque Gallicus Germanus'ue faſtus ejjcere potuit, à peregrina Sclauorum gente, quæ Dalmatiam olim occuparat, cum maxima cæde extruſi dicuntur. Atque hi Sclaui fuiſſe affirmantur, quos ſub Sueropylo rege Adriani ſecundi pontificis tẽporibus, Chriſtianos factos fuiſſe legimus. Quinetiam ſi Creſcentino metropolitæ credendum eſt, Vngaros ille refert poſt Sclauos in Italiam claſſe delatos, reliquas Saracenorũ copias, quæ remanſerant, extrema clade confeciſſe: quinetiam Græcis omnem eam Italiæ oram, Saracena manu liberatam, redimentibus conceſsit. Paucis pòſt annis, dum Otho in Germania uerſatur, Saraceni magna cum claſſe redeunt: & in Calabriam delati, Coſentiam metropolim acerrima obſidione premunt, & captam tandem populatamq; ſuccendunt. Græci interea, ut ſuæ, populorumq; ſaluti conſulerent, & Calabros, Salẽtinos & Apulos ſine detrimento ſeruarent, cum Saracenis inducias conſtituêre. Pandulphus, Campanus princeps, Cephalenæus cognomento dictus, quum ad Othonis aduentum Romam ueniſſet, pontifici Imperatoriq; ſuaſit, ut is Germanicas legiones quas ſecum attulerat, ad expellendos Italia Saracenos cõuerteret. Quare perſuaſus Imperator, Othonem filium bello haud dubiè immaturum copijs præfecit: Pandulphumq; collegam, uel moderatorem potiùs adiecit. Saraceni, audito Germanorum aduentu, corraſa undique præda, in Africam abnauigarunt. Quòd ſi Græci, qui cum Saracenis fœdere coniuncti erant, reſiſtere tentaſſent, haudquaquam facilè illi abijſſent. Sunt qui dicant, Othonem expeditionem illam non in Saracenos, ſed in Græcos ſuſcitaſſe, qui deſponſatam ſibi Nicephori Imperatoris Conſtantinopolitani filiam, à patre tradi minimè tolerabant. Othonem iuniorem conſerto prælio Græcos non modò fugaſſe, ſed uniuerſa Calabria & Apulia eieciſſe, Romamq; cum inſigni uictoria reuerſum à patre Imperij conſortem aſcitum, & à Ioanne tertiodecimo pontifice maximo triumphalibus inſignibus ritè donatum, à populoq; Romano Imperatorem, Auguſtum ac Cæſarem appellatum. Sed quum Imperatores in Germaniam ſecundùm coronationis celebritatẽ ambo redijſſent, paulo pòſt Viennæ, Danubij accolæ, Otho maior uita exceſsit. Otho igitur ſecundus, extincto patre, Henricum Bauauorũ ducem ab Imperatoria fide deſciſcentem, domuit. Interea Lotharius rex Francorum Lotharingiam inuadit: dumq; Othonẽ Bauarico bello uidet implicitum, capta prouincia Aquiſgranum agrum populatur, Parrhiſiumq; reuertitur. Otho pacata Bauaria Lotharingiam recipit. In Galliam conuerſus, Lugdunenſium, Sueſsionumq; agrum diripit & incendit: ultraq; profectus, Parrhiſiorum ſuburbia ferro igniq; uaſtauit. Mox à Græcis Othoni in Italia bellũ inſtauratur. Nam Baſilius & Conſtantinus, nulla habita affinitatis ratione, quum exactis è Creta inſula Saracenis, pacta ſtipe conductis ut oram Italiæ ſibi ereptam recuperarent, Barum in primis urbem capiunt: quod ne amplius rebellare poſſet, eius ciues partim cæſi, partim in Græciam relegati ſunt. Vltrà progreſsi Matheram diruunt. Quare Apuliam & Calabriam, quum ultrò ſe dedidiſſent, in poteſtatẽ repentè redigunt. Quum hæc omnia Othoni nunciarentur, facta cum Lothario pace, in Italiam redijt. Theophoniam uxorem, Ioannis Conſtantinopolitani Imperatoris ſororem, ſecum duxiſſe fertur. Sicardus auctor eſt, Othonem priùs quàm in Græcos copias duceret, Sclauoniã & Dalmatiam eorum prouincias præſidio carentes, incendijs cædibus & rapinis admodum affeciſſe. Mox exercitum in Italiam traieciſſe, ueniſſe Romam, ibiq; delectum habuiſſe,

& tumul-

& tumultuaria undique auxilia contraxiſſe, ad præſtitutum omnes diem conueniſſe Romam: mox cum exercitu in Apuliam profectum, ad Beneuentum habuiſſe ſtatiua, quò Beneuētani, Campani, & cum Salernitatis Neapolitani ex edicto conuenēre. Quibus ante cæteros ordines præmiſsis, ad Baſentellum mox oppidum præ oculis hoſtem habuere: quūq; ibi congredi placuiſſet, pari utrique odio & ardore à principio dimicarunt. Sed quū Romani Beneuentaniq; ex acie profugi, non ſolùm prælium detrectaſſent, uerùm etiam ſigna deſeruiſſent, cæteræ Imperatoris copiæ omnibus ferè auxilijs deſtitutæ, dare terga cogebantur, quare non modò ſuſæ & ſugatæ, ſed ad internecionem uſque cæſæ. Othonis quoq; uires còuſque eneruatæ, ut ſi Græci uictoria potiri ſciuiſſent, iam tunc de uniuerſa Italia fuiſſet actum. Otho ad littus deuolans, quum ſcapham conſcendiſſet, ut ea ſalutem fuga quæreret, à piratis interceptus, in Siciliam delatus, promiſſaq; ingenti pecunia, Romam dimiſſus eſt. quod ubi ſenſere Siculi, à piratis ſupplicia ſumpſere. Legēdis fugati exercitus reliquijs omnem quam potuit operam Imperator intendit, copiarum pręſidio deſtitutus, quum in Romanos ſignorum deſertores ſæuire non auderet, in Beneuentanos iram exercuit. Nam cæteram Romani populi multitudinem armorum compotem, cum reducibus eduxit. Beneuentanos nil tale timentes adortus, ſub prætextu defenſionis urbem cepit: captamq; populatur, diruit & incendit. Otho Romam deleto Beneuēto reuerſus, paucis pòſt diebus diem obijt: corpus in diui Petri baſilica reconditum. Quum Romæ Germani de eligendo Imperatore decernerent, alij Othonē tertium huius filium, alij Henricum Bauariæ ducem, Othonis primi ex fratre nepotem, optarunt. Contrà Romani Imperium in Italiam reuocandū eſſe cenſentes, Creſcentium Nomentanum conſulem crearunt, ut ſub ſpecie conſulatus ſubiret Imperium. Germani tandem in patriam relati, Othonem tertium Imperatorem deſignarūt. Dum hæc in Italia Germaniaq; geruntur, Vngari, primi Othonis conflictu eneruati (de quo paulò ſuprà dictum eſt, quum nihil ab his aliud geſtum inueniam, præter ea quæ de Toxe retulimus) in quiete manſere. Sed ut Vngarici referunt Annales, poſt regis Toxis obitum, Geyſa filius Pannoniarum regnum (uel ducatum potiùs) hęreditario iure ſuſcepit: uir quidem religioſiſsimus, amator ocij, ſanctitatis & iuſticiæ, Numæ Pompilij more, trucem feramq; gentem, ac bello ſemper obnoxiam, contra inſtituta maiorum, à belli ſtudijs auertere, & ad manſuetudinem cultumq; diuinum reuocare cœpit. Neque ignorabat ſapientiſsimus ille princeps, prima poſt Carolum Magnum fidei fundamenta iacturus, Vngaricam gentem quamcunque opinionem admitteret, pertinaciſsimè ſectaturam: quòd ſi facere poſſet, ut Chriſtianam fidem prægustaret, eam haud dubiè ſemper retēturam. Bella in Auſtriam tantùm aliquanto obſtinatius geſsit, quam mortuo Rudigerio tyrāno occupauit. Sed Henricus primus Cæſar in Germania declaratus, Leopoldo illuſtri Sueuiæ duci, qui ſororē eius uxorem duxerat, Auſtriam imperio Romano recidentem, ea conditione delegauit, ut ſi Vngaros hinc eijceret, ea quæ quondam Orientalis marchia dicebatur, ducis primus nomine potiretur. Leopoldus expeditionis cōditionem accepit, in Geyſam comparato exercitu proficiſcitur. Ad Mellicum oppidum, quod Danubio prominet, cum hoſte congreditur. Cedentibus Vngaris, Geyſa, ne rem alienam ui occupatam peruicaciùs tenere uideretur, Auſtria excidit, & cum Alemannis pacem fecit. Henricus, ex cognomento Rebellis, Leopoldi filius, poſt mortem patris in ducatu ſucceſsit: ſed cum Imperio parêre recuſaret, dominatus iure priuatur. Quod ubi ſenſere Vngari, ut armis olim parta recuperarent, regnante Aba (quem Albuinum, uel Ouonium Annales pleriq; nominant) ea ualidiſsimis copijs repetunt, occupantq;. Sed quum Henricus depoſita cōtumacia, ad Imperij fidem rediſſet, ut auxilium pro recuperādo ducatu imploraret, ex Vngarorum manibus eruere nequiuit. Demum Albertus eius filius, & Leopoldi frater, impetratam ab Henrico diuo prouinciam, paucis menſibus in poteſtatem ſuam redegit: unde cæteri Auſtriæ duces, ac diuus Leopoldus ritè profluxêre. Sed ad Geyſam redeamus. Imperante igitur Carolo

Magno, Pannonia prima orthodoxæ fidei rudimenta habuit, à paucis tamen imbibita: ſed Carolo uita excedente, quum paucis poſt annis rebellare cœpiſſet, prægustata religio exoleuit: & ſi qua eius ueſtigia remanſere, in tanta feritate abolita ſunt. Nonnulli diuinitùs inſpirati, quæ de uera religione ſentiebant, in publicum edere non audebant. E quibus, ſi qui aliquo indicio delati fuiſſent, aut publicè ludibrio habebantur: aut prophani reputabantur, quando deos patrios contemnerent, & peregrinas ſuperſtitiones ſectarentur. Sacra clandeſtina ab his fieri, qui catholica fide fuerant initiati, nocturni conuentus haberi, & finitimorum ſæpe conſuetudine, ut ab his in ſacra lege erudirentur, uti, Carni enim, & Norici, itē Bauari & Germani, ultrò Chriſti nomen profitebantur. Hi uicinos ſibi Vngaros, qui in finibus habitabant, fidei cōiunctione mitiores reddebant, & ad propagandā in alios fidem hortabantur. Hi ſæpe cunctis uotis optarant, aliquem quandoq; dari principem, qui potentia & auctoritate tantum polleret, ut in ſalutarem ſapientiam Vngaricum genus aſſereret: idq; ita inſtitueret, ut non minus animi incolumitate, quàm robore corporis præcellere uideretur. Sed ueluti ea quæ intempeſtiuiùs præcoquuntur, citiùs quoque deficiunt: contrà uerò, quæ tardiùs, exactiorem ac magis diuturnam maturitatem aſſequuntur: ita populi diuinam ſero nacti gratiam fidei, eam multo pertinaciùs retinere conſueuerunt. Citò namq; orta, citò quoq; occidere ſolent. Piorum uotis Geyſa princeps occurrit, qui acceptā Chriſti fidem regno potius amplificare contendit. Animorum ſalutem multo impenſiùs, quàm ſeculi gloriam, & corporum uoluptates curare uidebatur. Vehementer indolebat uir publicæ ſaluti natus, progenitorū feritatem nondum miteſcere, eorumq; labem adhuc aboleri non poſſe ægrè ferebat. Contra maiorum inſtituta obnitebatur, qui præter rapinas, cædes & incendia, nil utile ac glorioſum reputarant. Nec minus quidem ipſorum cæcitatem deplorabat, quando eos tot & tantas uires, conatus & labores in caſſum effudiſſe intelligebat. Non præteribat, mortalia duntaxat curare, mortalis tantùm eſſe animi: illud quotidie ſuccurrebat, ſe à diuina benignitate idcirco regno donatum, ut non tam corporibus quàm animis hominum imperaret. Item, ſe diuino fidei lumine idcirco diuinitùs illuſtratum, ut qui ſolus præ cæteris diuina ſapientia ſaperet, alios auctoritate ſua ad reſipiſcentiam reuocaret. Quare ſanctos undique uiros acciri iubet, qui per Vngariæ populos effuſi ueræ fidei rudimenta traderent, falſam ac barbaricam religionem abrogarent, erudirēt feros homines, eosq; patria religione exuerent, & IESV Chriſti nomen unigeniti Dei filij pro uirili parte prædicarent. A principio maxima pars procerum haud parum regis ſuperſtitionem mirari cœperat: ac illud in primis, quòd ceremonijs potiùs quàm bello intentum conſpicarentur. Quin & ſæpe incuſare, parum ſibi eſſe negocij, ſindicenda bella negligere. ad inediam ac inopiam omnes extremam continuò redigi, niſi foris incurſionibus & rapinis exercerentur. Obdurādam aſſiduo bello iuuentutem. Nouas religiones diſquirere affectatiùs, muliebris eſſe ſtoliditatis. Nec deerant quidem ſæpe aliqui, maieſtati regiæ illudere auſi, & eam pro nihilo ducere: item, qui imperia detrectarēt: necnon & multi, qui prophana mente ueſaniùs agitati, ſtultiтiam regis liberiùs increparent. Quinetiam & ſæpe ioco ab his multa obijci ſolebant, quæ animorum iniquitatem indicabant. Omnibus tamen, pro ut cuiuſque res poſtulabat, prudētia regia rectè proſpexit. Mites uerbis, difficiles minis, obſtinatos armis aliqua ex parte perquàm cōmodè curauit, & diuinæ lucis compotes effecit. Quum proceres multiq; tyranni obnixiùs reluctarentur, & longè maiora curanda eſſe inclamarent, neque ſua ui facilè coercere poſſet, finitimorum auxilia implorauit, quibus ad ueram ſapientiam peruicaces animos retraheret. Quin illos populos ſibi ſtudioſiùs reconciliare curauit, qui maiora ab Vngaria detrimenta acceperant. Omnes nanque finitimæ regiones, quum Chriſtianum regem Vngaris imperare nouiſſent, inſperato affectæ gaudio, ſocietatem & fœdera ultrò detulere: item, ut ad ſacroſanctam eos fidem redigerent, omnes fortunas & auxilia promiſere. Bauari, Saxones & Sueui, cæteriq; Germani, Geyſam non modò pecunijs, ſed auxiliaribus

quoq; copijs adiuuarunt: ſperantes, ſi fortè Vngari IESV Chriſti fidẽ acciperent, ne ampliùs quidem latrocinijs ac cædibus graſſaturos, diuino timore præditos, Scythicam faciliùs immanitatem exuturos. Quare quũ noſtri Saluatoris nomen per Pannonias liberè promulgaretur, falſum deorum cultum, homicidia, furta, crudelitatem publicè abominari ferè cœpere omnes: item prælibare fidei dulcedinem, utranq; intelligere charitatem, pietatem & iuſticiam amare, deteſtari falſa numina, & diuino deniq; amore ſuccendi. Geyſa quoq; ſacras ædes erigere, diſponere collegia ſacerdotum rem ſacram quotidie, facere exemplo ſuo alios cohortari. Quum Vngari hoſpitalitatis olim expertes, & externorum inimici forent, aut quia finitimos omnes bello laceſſerant: uel quia ſedes alienas, quas occuparant, aliena conſuetudine amittere uererentur: peregrinos imbuti fide mercatores admittere, eorumq́; commercijs uti non reformidarunt: uerſari familiariter cum uicinis populis, & mutuis hoſpitia meritis inſtituere, deponere feritatem, & urbanitatẽ tunc diſcere uiſi ſunt. Ex quo facilè colligere poſſumus, Chriſti fidem uirtutum omnium eſſe fundamentum: contrà uerò, perfidiam prophanam uitiorum omniũ fore gymnaſium. Dum rex Geyſa diuino ſpiritu afflatus, dura Vngarorum pectora mollit, mentes luſtrat hominum, & cœleſtem lucem infundit, quod ſine longo tempore nequaquam fieri poterat: Otho tertius, copiarum multitudine & Vngarorum quiete fretus, qui ut ad uerum Dei cultum redigerentur, cum familiari potiùs hoſte quàm externo pugnare cogebantur, Italiam repetit: ac urbem Romam, quæ ab eius defecerat imperio, acri obſidione circumuenit. Populus uerò Romanus, qui præcipiti conſilio magnoq́; furore Creſcentium conſulem crearat, ac ueluti dictatori reipublicæ ſummam tradiderat, ne quid illa detrimenti pateretur, quum nihil uulgo inſtabilius ac magis uarium inueniatur, mutatis repentè ſtudijs, pacem miſericordiamq́; Imperatoris ſupplex exorauit. Patefactis mox haud inuito conſule portis, Germanos admiſit. Conſul & pontifex Ioannes eius nepos, in munitiſsimam Adriani molem, quam nunc ſancti Angeli arcem dicunt, ſe receperunt. Quæ quum neque longa obſidione, neque diutina oppugnatione capi poſſet, Germani unà cum optimatum perfidia, oblata ſpe ſalutis, ad Imperatoris obſequium ac ueniam deſcendere iuſſos fefellere, medio in itinere intercipiunt. Creſcentius extẽplò trucidatus, pontifex oculis orbatus eſt. Gregorius autem quintus pontifex maximus, undecimo exilij menſe reſtitutus, iniurias à populo Romano ſuſceptas ulciſcitur. Paulo pòſt Germanorum ope, in dignitatem pontificiam reuocatus, & quum ipſe quoq; Germanus eſſet, Saxonum genere natus, & arctiſsima conſanguinitate Othoni coniunctus, Imperatoriaq́; opera & auctoritate ante hæc ad pontificatum euectus, ut nationi ſuæ blandiretur, eam de Imperatorum electione ſanctionem promulgauit, quæ per annos ultra quadringentos diligentiſsimè ſeruata eſt. Solis licere Germanis, quibus eligendi poteſtas data eſt, Principem creare, qui ſtatim Cæſar & Romanorum rex dicitur: & quum à Romano pontifice maximo corona donatus approbatur, Imperator Auguſtus appellatur. Ex metropolitanis Electores hi ſunt, Maguntinus, Treuerenſis & Colonienſis: è principibus tres, Brandeburgenſis, Palatinus, & Saxonienſis: è regibus unus tantùm, Boemiæ rex. Sanctio facta Salutis anno ſecundo ſupra milleſimum. Diſtincta inter Electores officia. Tres primi cancellarij ſunt, Germaniæ primus, ſecundus Galliæ, Italiæ tertius: Brandeburgenſis camerarius, Palatinus dapifer, Saxonienſis ianitor, rex Boemiæ pincerna eſt. Promulgata ſanctione Otho in Germaniam redijt, Gregorius pontifex paulo pòſt diem obijt. Sed futilis & uana eius Imperij cenſenda eſt gloria, quæ non æqua & integra ſanctione, non præſtantia uirtutum, & geſtarum rerum excellentia, ſed priuatæ charitatis nititur affectu. Sanctiones enim Chriſtianæ reipublicæ, quæ tanti ſunt momenti, non priuatæ dignitatis rationem, ſed uniuerſorum commoda, & principum merita reſpicere debent: ne qua inter nationes, peculiari aliqua poteſtate diſſenſio oriatur. Quare hæc ſanctio aliquantulum ampliata. Nam Henrico, poſt Othonem, ad imperium aſſumpto, primùm inſtitutum fuit,

ut in futurū non per ſanguinis ſucceſſionem duceretur Imperium: ſed proceres quidam in Germania principes, unà cum quibuſdam Pannoniæ principibus (ut Palmerius auctor eſt) eligendi Imperatoris poteſtatē haberēt: quod in hodiernum uſque diem ſeruari ſolet. Geyſa igitur, de quo nil ferè Vngarorū annales referūt, iactis haud paucis ueræ fidei fundamentis, uita exceſſit: diuumq; Stephanum, qui hæreditario iure ad poteſtatem regiam elatus eſt, filium reliquit.

PRIMÆ DECADIS FINIS.

ANTONII BONFINII IN SECUNDAM RERUM UNGARICARUM DECADEM, AD DIUUM *Vladislaum, ſereniſſimum Vngariæ Boemiæq; Regem, Præfatio.*

Res Vngaricas iccirco altiùs, ſereniſsime Vladislae, ſuperiori uolumine repetendas eſſe cenſuimus, ut gentis tuæ nobilitas, quæ Scriptorum inopia in obſcuro diu delituerat, quantum fieri potuit, reuocaretur in lucem. Quod ut facilius efficeremus, utranq; Scythiam & Vngariam à principio deſcripſimus. Scytharum originem ac geſta, qua potuimus breuitate, retulimus. Et cum Vnnis, Gotthorum, Vandalorum, item Alanorum & Gepidarum bella complexi ſumus. Neque Longobargos, Bulgaros, ac Romani imperij geſta prætermiſimus. Adiecimus alia quoque permulta cognitu non indigna, ut Hiſtoriam non iniucunda rerum uarietate condiremus. Ad diui tandem Stephani regis tempora uenimus, ut in hoc Opere, quod adſpirante tuo numine, felicibus auſpicijs adorti ſumus, ſua cæterorumq; Vngariæ regum geſta, ex diligenti inueſtigatione comperta, ad Sigiſmundum uſque Romanorum Imperatorem, ex ordine proſequemur. Proinde noſtro faue ingenio, princeps inuictiſsime: ac ſanctiſsimi regis, cuius nomen tantopere ueneraris, in primis hinc uitam & geſta religioſiùs recognoſce: ut hac pientiſsima commemoratione, res Vngaricæ, uirtute ac ſapientia tua latiùs amplificatæ, diuino eius patrocinio communiter perſiſtant.

ANTONII BONFINII RERVM VNGARICARVM DECADIS SECVNDÆ LIBER PRIMVS.

Diuo Stephano Toxis, uetuſtiſsimo Vnnorum genere natus, auus fuit, pater uerò Geyſa, & Michael patruus: patrueles autem, Caluus, Latislaus & Vazul. Geyſam ferunt Scythicam immanitatem abominatum fuiſſe non parum, poſtquam è prophana illa Vnnorū impietate reſipiſcere cœperat: & ſe longè alienigenis quàm ſuis mitiorem præbuiſſe, confirmant. Quippe qui ne ui aut ferro coinquinatos & infeſtos Vngarorum animos curare cogeretur, cum finitimis undique populis pacem ſuis incognitam iniuit. Quinetiam tutum Chriſtianis omnibus aditum, & inuiolabilia hoſpilitatis iura ſolenni edicto exhibuit. Sacerdotib. & ſacræ legis præceptoribus, ut in Pannonias alliceret, ſtipendia magna propoſuit. Paſſim ſanctos uiros diſquiſiuit, qui ueri Dei nomē rudi & inſolentiſsimæ genti publicè profiterētur: ipſe cum pleriſque aulicis orthodoxæ fidei ſacris initiatus eſt. Et ut in ſuperioribus ſcriptū eſt, nulla uehementiori ſollicitudine premebatur, quàm quòd plebem duræ ceruicis, & feros procerum animos ad religionem ueram, non ſine magno labore, ingenti ſeuitia reuocare poſſe uidebatur. Succurrebat & illud, quātæ molis erat, ingenitas deorū opiniones exuere, abolere patrios ritus, nouæ religionis templa ſtatuere: & antiquatis maiorū ceremonijs, ſacrū ab hoſtibus, quos grauiſsimo ſæpe bello contriuerant, legem accipere. Dum Geyſæ animus, præ diuino timore, ac populi ſalute fluctuat, ecce diuina clementia, quæ cultoribus ſuis ſemper occurrit, per cœleſtem

Quum hæc à ſacerdotibus pijs Geyſa cognouiſſet, Adalbertũ facilè auguratur eum fore, quem ſomnia ſua portendebant. Quare ad excipiendum honorificè pontificem rex omnia parat, quæ & ſuæ & diuinæ forẽt dignitatis. In primis obuiam cum ornatiſsima procerum pompa, & nouorum collegio ſacerdotum prodijt, pontificeq́ue Pragenſem pro dignitate accepit. Ad auertẽdas à prophana religione Vngarorum mentes, huius opera & oratione utitur. Multi à priſtina religione deficiunt, pars magna baptiſmatis aqua expiatur: & in pleriſque locis, ueri præpotentisq́ue numinis ſacra celebrantur. Ex eo tempore in Vngarica gente lux diuina latiùs emerſit. De qua illud, quod dici ſolet, uerè prædicari poteſt: Vidit lucem magnam gentium populus, qui ambulabat in tenebris. Et lux lucis inuiſibilis eſt Christus, quem tunc gentes uidere meruerunt, quum à tenebris reuocatę, ipſum uerum Deum & hominem eſſe crediderunt. Dum hæc paſſim fidei fundamenta iaciuntur, ecce uxori Geyſæ, cui Sarolthæ nomen erat, & Gyulæ hæc filia fuerat, Stephanus protomartyr in ſomnis apparuit, ut quũ grauida eſſet, aliqua futuram tanti regis parẽtem conſolatione firmaret: Confide in Domino IESV Chriſto (inquit) mulier, & ex diuino mandato ſic habeto, te propediem ſcitum fortunatumq́ue puerum edituram, cui Pannonici regni diadema debetur. Eumq́ue ſcito talem fore uirum, ut parem nunquam ſit uiſura Pannonia: demum inter diuos euaſurum. Et quum ego Stephanus ſim protomartyr, qui ei nunquam abero, meum gnato nomen imponito. His dictis abijt. Saroltha ſomnio confirmata, repentè Deo gratias egit, diuoq́ue protomartyri apud omnes aras rem ſacram fieri curauit. Dum ingenti ſpe diuinitùs concitata uexatur, ecce tempeſtiuo partu elegantiſſimus Strigonij puer editur, ab anno Salutis nongenteſimo nono, cui mox 909 Stephani protomartyris nomen inditum, ut numini promiſſa præſtarentur. Vngari mira lætitia geſtiut, quando primũ regẽ potiùs è cœlo, quàm humana ſorte datũ intelligunt. Somnijs adaucta fides, & quæ in his maxima portendebantur, obſtinatiſsima expectatione ſperantur. Adalbertus Stephanum ſacro baptiſmate initiauit, quare diuino numine percitus uenerat in Pannonias. Inſtituit pater ille grauiſsimus, quomodo infans aleretur, & qua diligẽtia educaretur: illudq́ue in primis, ut quum per ætatem fieri poſſet, cum lacte præcepta ſacræ legis imbiberet, & in timore Dei ſemper institueretur. Quinetiam Theodatus, qui apud Sanſeuerinates latiùs in Apulia quondam imperauerat, in Vngariamq́ue patrijs finibus eiectus euaſerat, & à Geyſa duce mirificè obſeruabatur, Stephanum è ſacro fonte eduxit: quare ſacroſancti patris iure, ab eo ſemper uernacula Italorum lingua perreuerenter Tata, id eſt pater, ſalutatus eſt. Et quum haud procul à Danubio cœnobium fundaſſet, ac uillam erexiſſet, nunc quoq́ue id cum rure Tata nominatur: ubi celeberrima à diuo Matthia Coruino, tempeſtate noſtra, regia cum uiuarijs & lacu conſtructa eſt. Ex Theodato quum nulli liberi ſuperfuiſſent, huius familiæ nomen in Pannonia paulo pòſt extinctũ eſt. Infans autem à Deo ſelectus & diuinitus edoctus, prius Saluatoris noſtri quàm panis nomen inter prima ac bleſa uerba enunciaſſe uiſus eſt. Nondum tenellis exceſſerat unguiculis, cum Grammatices præceptoribus ſacerdotibusq́ue committitur, ut literis pariter ac ſacris diſciplinis imbueretur. Nullis bonis artibus carere debet, qui ſe ad regnandum natum eſſe arbitratur, ut Deo gratus, & hominibus perquàm ſalutaris uideatur. Et quicunq́ue alijs præfuturus eſt, huic in primis enitendum eſt, ut non minus uirtute quàm honore præſtare cenſeatur. Nihil à patre Geyſa prætermiſſum, quod ad futuri regis inſtitutionẽ pertineret. Neq́ue defuit Diuinæ benignitatis exuberantia, quandoquidem princeps optimus potiùs natus quàm factus eſſe putabatur. Ab Adalberti latere nunquam aberat, à quo & doctrina & exemplo tantum hauſit ſanctitatis, ut hunc ſuæ gentis ſalutis ac uitæ auctorem magiſtrumq́ue unicum prædicaret. Sæpe puer aduocata concione, de religione, de timore Dei, de charitate publica, de iuſticia & pietate acerrimè diſſerebat. Deteſtabatur crudelitatem, homicidia, rapinas, uim, adulteria. Nil diuino cultu & amore præſtantius, nil pietate ac in-

nocentia dignius & commodius aſſerebat. Infremebat quandoq; in Scythicam crudelitatem, & auerſos à Dei charitate animos præcoci ſeueritate ac uehementia corripiebat. Nunquam à diuini nominis mentione contemplationé ue alienus inuentus eſt. Innocentibus & commiſeratione dignis prompto patrocinio occurrebat, tuebaturq; eos apud patrẽ: quem ne quid iniuſti faceret, quotidie admonebat. In collegio ſacerdotum, & in ſacris aſſiduò uerſabatur. Inita adoleſcẽtia paternum ſæpe munus obibat, ut hunc ſenio confectum labore moleſtiaq; leuaret, & reipublicæ detrimentum auerteret. Sæpe pro patre ius dixit, oratores audiuit, & reſponſa dedit.

Quum Geyſa ſe ætate iam effœtum, ac filium regno haud immaturũ eſſe cognoſceret, conuocata concione, ac cunctis regni principibus, hæc uerba fecit:

Quum grauiſſimæ ſenectuti noſtræ matura mors immineat, mihi uobiſcum prouidendum eſt, ſocij, ne quid me decedente mali Reſpublica noſtra patiatur. Nam quum peregrini in alieno ſolo ſiti ſimus, ab infeſtis undique uicinis circumuenti, iam tempus & res poſtulat, ut futuris periculis proſpiciamus, & ſaluti noſtræ optimè conſulamus. Nota enim perpetua ſugillaremur, ſi Imperium, quod à maioribus partum & amplificatum accepimus, neglegẽtia noſtra deleretur. Difficile eſt, res amplas ſibi parare: ſed partas tueri, multo difficilius. Quod quum mecum ipſe quotidie reputarem, quem Reipublicæ ſummę præfeceratis: præter inſtituta maiorum, pace & religione uera muniendum Imperium eſſe duxi: ratus ad humanam diuinamq; felicitatem nil eſſe accommodatius. Pace finitimorum animos nobis conciliauimus: & iam pro inita Chriſtianorum religione, Vngari, quos haud aliter ac Anthropophagos omnes abominabantur, externorum conſuetudine mitiores effecti, æquis ubique oculis uidentur. Nunc autem decernendum eſt, quomodo hæc confirmandi Imperij fundamenta, quæ per inſtitutam pacem & religionem iecimus, indies coaleſcant. Verùm ſi ſententiæ meæ ſuffragia ueſtra ſucceſſerint, ea nobis deliberatio oblata eſt, in qua non humana conſilia diſquirere, ſed diuina potiùs mandata ſectari opus eſt. Fauſtiſsimum illud à me ſomnium ſępius audiuiſtis, in quo per cœleſtem mihi Deus internuncium ſignificauit, me ueram religionem paſſim per Vngariam nunquam propagaturum, neq; ueri Dei templa per Pannonias fundaturum: quando ſanctiſsimi huius operis fundamenta, à pollutis humano cruore manibus iaci nequeant: ſed eum me filium geniturum, qui hæc omnia peraget, & ad rectam fidem ac ueram Dei opinionem uos conuertet uniuerſos. Multos in religionem noſtram traximus: cæteri autem, qui ſunt innumeræ multitudinis, ne prophanis Scytharum ceremonijs deſciſcant, obſtinatis adhuc mentibus reluctantur. Ne uxoris quidem ſomnium ignoratis, in quo à diuo protomartyre Stephano eiuſdem rei eſt admonita, filioq; idcirco Stephano nomen eſt inditum. Hunc igitur Imperio ueſtro quàm maximè ſalutarem, numina cuncta ſignificant. Quod fortaſſe non uehementer aſſeuerarem, ne quo priuato in rebus publicis traherer affectu, niſi filij indoles, immò uita, mores ac geſta, hæc omnia quæ diximus, euidentiùs affirmarent. Teſtor Saluatorẽ noſtrũ IESVM Chriſtum, quem Adalberti opera nuper agnouimus, eum ab ineunte pueritia incredibili arte, & obſeruantia quadam inaudita paternam ſæpe inſipientiam increpuiſſe, cõmonefeciſſe ut diuino cultui ſemper incumberem, comem me uobiſcũ agerem, remitterem uectigalia: coercerem uim, cædes & latrocinia, bella componerem, miſerabilibus proſpicerem, pauperibus omnia erogarem, pariq; diſcrimine proceres humileſq; tractarem. Multa me pueri conſilio & efflagitatione feciſſe non diffideor, neque me aliter ab eo atq; ab aliquo diuino internuncio admoneri reputabam. A' me genitum eſſe non inficior. Vobis & ſaluti publicæ natũ, prodigia cuncta portendunt. Ego quoq; conſcientiæ imperio ſæpius adigor, hunc præter paternam obſeruare dignitatem: quia quanti momenti ſit, & Deus admonuit, & res ipſa præ oculis oſtendit. Proinde uiri optimi, qui mecum & Rempublicam optimè geſſiſtis, & catholicam fidem ſubiuiſtis, uos oro & obteſtor, quando me ad extremũ uitæ redactum uidetis, ut Stepha

num

num uobis & ſaluti publicæ natũ in patris locum ſufficere iubeatis: idq́ populi ſanctione, & exercitus auctoritate faciendum curetis, ne contra numinum imperia ac mandata, quæ ſaluti ueſtræ è cœlo proſpiciunt, reluctari uideamini. Quod ſi ueſtro nunc decreto conſeceritis, cæteri ueſtra auctoritate ducti, hæc eadem approbabunt. Quod ut faciatis, non tam miſerabilis mea ſenectus & oratio, item meæ in uos charitatis memoria, quàm ueſtra utilitas, & imperij ſalus, Deiq́ uoluntas adhortari debet. Ego autẽ, ſi precibus hæc ueſtra & populi commoda à uobis impetrarim, ac demum in filij manus planè iuraueritis, cuncta eius imperata facturos, cumulatiſsimo me beneficio à uobis affectum, ex hac uita dimittetis. Quare Stephanum uobis è cœlo datum colite & obſeruate, concordiam ociumq́ retinete, catholicam fidem propagate: quam ſi Vngarorum dura pectore ſemel admiſerint, multo pertinaciùs in poſterum retinebunt. Acidcirco Deus aſperrimam Scytharum prolem in his Chriſtianæ reipublicæ finibus collocauit, ut uera imbuti religione, orthodoxam fidẽ ab omni infidelitate obſtinatiſsimè tueantur. Vix hæc ſenex perorauerat, quum lachrymarum profluuio clauditur oratio. Quicunq; aderant, pari pietate commori, in eius ſententiam omnes ultrò contendunt: quando nihil reipublicæ ſalutarius decernere, neque cumulatiores duci de cunctis optimè merito gratias referre poterant. Præſente patre, omnium conſenſu Stephanus, non tam humano, quàm diuino iudicio, non dux, ut pater erat, ſed Vngarorũ rex creãtur, uniuerſę eiq́ reipublicę ſumma traditur: & cuncti nobiles & plebeij in manus eius cõiurant, ſe nunquam imperia detrectaturos, gratiſsima ac fida præſtituros obſequia, & cœleſtis internuncij loco eum habituros. Mox procerum manibus elatus in ſolium, rex ab omnibus conſalutatur. Delatus in caſtra à prętorianis legionibus, eadem conſalutatione comprobatur. Geyſa pro ſuſcepto beneficio, multos è patribus muneribus honeſtat, remittit uectigalia, militibus annonã ſeſtertiaq́ pro cuiuſq; dignitate diſtribuit in populum miſsilia ſparſit, in publicæ hilaritatis ſpeciem ludos edidit, paſsimq́ apud omneis aras ſolennia celebrauit. Deinde paucis pòſt diebus, increbeſcente ſenili pituita, non ſine maximo Vngarorum luctu diem obijt, ac ingens ſui deſiderium Pannoniæ reliquit. Extinctum patrem pientiſsimus filius honorificentiſsimo funere ac ſingulari pompa exornauit. Initum iampridem regnum, incredibili diligentia & æquitate gerit, ſiue ius diceret, ſiue quid decerneret, ſiue cum amicis colloqueretur, ſiue iter faceret. In cunctis eius actionibus, præ oculis Deum ſemper habere uidebatur, quem perinde atque diuinum iudicem, & cenſorem actionum ſuarum intueretur: in cuius aſpectu, ſe quothoris reum effingeret, tanquam rerum omnium rationem redditurus, & ſi quid meruiſſet, pœnas ſubinde daturum. Adalbertus pontifex defuncto Geyſa, ubi ſe Pannonicis rebus pro diuina uolũtate abundè ſatis feciſſe putauit, aliò ſibi peregrinandum eſſe decernit, & ut in extremas orbis oras Dei uerbum effunderet, Barbarasq́ gentes uera religione imbueret, in eos Sarmatas, qui nũc Pruteni appellantur, Venedicumq́ ſinum accolunt, iter arripuit: ratus ſe aut populos diuini cultus expertes reuocaturũ ad lucem, aut pro Chriſti nomine pulcherrimè moriturum. Delectis ſibi duobus tantùm comitibus, quos laborum tolerãtiſsimos eſſe nouerat, in Pruſiam uenit, inq́ locum diuertit, qui peninſulę ſpeciem referebat. Quũ diuerſæ religionis hominem pagani aduentaſſe cognoſcerent, coacta mox ingenti multitudine, eò cõueniunt, ubi uirum alienigenam eſſe ſenſerant. Quem quum orantem inueniſſent, facto repentè impetu, certatim ſæuiunt, ſolo ingeniculatum ac ſupplicantem immaniter cædunt. Deſidente aliquantulũ Barbarorũ furore rogatus quisnam eſſet, Chriſtianũ ſe reſpondit: atq; illius numinis eſſe cultorem, à quo omnia facta ſunt: & dedita opera in Pruſiam ueniſſe, ut eam ueræ religionis expertem, è diaboli faucibus eriperet, exueret prophanis ritibus, & IESVM CHRISTVM & omnium rerum creatorem gentes edoceret. Talia dicẽte clamor exoritur, pro ridiculo maximo uirum habẽt: quare eo uehemẽtiùs infremũt, terrã pedibus fuſtibusq́ feriũt: uno ore

tia, perquàm paucos ultrò catholicam fidem accepiſſe ſentiebat. Contrà uerò populum pernicioſa deorum opinione uniuerſum ire perditum, æquo animo perpeti non poterat: quin ſibi certum erat, aut ad ſalutarem fidem eum reuocaturum, aut regno ſimul & uita cariturum. Dum aliquanto ſeueriùs in reluctantes agendum eſſe cenſet, quando quàm plurimi ſine ui ad reſipiſcentiam cogi non poterant, principes pleriꝗ cum ingenti multitudine in eum coniurant, inteſtinum bellum moliuntur: & ne Scythicam feritatem exuant, cæteros ab inſtituta religione deterreant, primùm in pagos latè deſæuiunt, prædia uaſtant: mox adauctis uiribus oppida regia adoriuntur: in primisꝗ Veſprinium, iuxta Balatonium lacum ſitum, urbem quidem non ignobilem, obſident, ut maiorem regi ſtomachum facerent: & eorum qui ab eius fide deſciuerant, animos augerẽt. Nouitatis huiuſce auctorem Cupam, Caluſ Zitindi filium, qui in Simigienſi agro dominabatur, Vngarorum Annales fuiſſe tradunt. quippe qui defuncto Geyſa, Stephani matrem per adulterium in connubium allicere conabatur: ut eam nactus uxorem Stephani uitam dotis interciperet, ac rerum deniꝗ potiretur. Occaſionem explendæ libidinis quum indies ſibi dare expectaret, in hac rerum nouitate quieſcere non potuit, tumultui non ſolùm adeſſe, ſed præeſſe uoluit. Nam imperandi cupiditate correptus, religionem pro nihilo habere, fas & nefas æquè ducere, iuſticiæ ſimul & pietatis expers: item feritatis eſſe plusquàm Scythicæ, pagos ac æquè oppida hortari, ut à regia fidelitate ac ſuperſtitione deficerẽt. Se coniurationis principem, deperdita quadã audacia profiteri, criminibus regem ad augendam inuidiam onerare, paſsim prædicans, hunc ſuæ gentis hoſtem, patre pernicioſiorem futurum, quando externæ quàm ſuæ gentis ſtudioſior & amantior eſſet: Martem, Herculem patriosꝗ deos, quorum numinibus res Vngarica tantopere adoleuerat, aboleri iuſsiſſet: eorum ſacroſancta ſimulachra ubique diſieciſſet, fatuã inducere ſuperſtitionem niteretur: quin & ocio & deſidia bellicoſam gentem eneruaret, pacem indiceret ærumnoſam, quum ui & bello Vngari uictũ ſemper traxerint. Quum inferiorem ita Pannoniam totam ferè ſuſcitaſſet, graui Veſpertinium, in cõtemptum regis, obſidione premebat. Contrà uerò Stephanus, in tanto tumultu nequaquã animo conſternatus, quando ſub diuina ſe tutela eſſe intelligebat, ad coercendam Cupæ audaciam, mox ſumma celeritate ac prudentia, omnia moliri. Paſſim per Vngariam delectum habere, in primis diuinum è cœlo auxilium implorare: exorare impenſiùs diui Martini numen, ne ſuæ Pannoniæ deeſſe uellet: item maximam exuuiarum ac prædę hoſtilis partem, nuncupatis uotis polliceri: ad hæc tumultuarium cogere exercitum, accire principes, quos & ſua & patris beneficentia fidos habebat: nihil prætermittere, quod bello uſui fore duceret. Coacto demum exercitu, ad Garam amnem caſtra locat: ibiꝗ primùm iuuenis Deo deditiſsimus, defendendæ publicæ ſalutis neceſsitate adactus, ſibi enſem accinxit. Duos ibi magiſtros equitum pronunciauit, fide ac militari diſciplina præſtantes, quorum alter Huntes, Paznan alter dictus eſt. Hi Teuthones fuiſſe traduntur: qui cum Chriſtiana fide pollerent, imperante Geyſa in Pannoniam uenerant, nobili genere nati: & quum bello ac pace de Vngaris eſſent bene meriti, principatum ſemper inter proceres apud Geyſam tenuerunt: multumꝗ in propaganda Chriſti fide, patrem ac filium adiuuere. Hi, reluctantes in fide, pro ſeruis habẽdos eſſe cenſuerunt: item, ut qui ex Vngaris priùs in religionem confluerent, inter eos hi nobiliores haberentur. Atque in iſtorum ſententiam, à Geyſa edictum factum eſt. Poſt hos Vencellinum Alemannum, hoſpitij iure ſibi coniunctiſsimũ, dictatorem creat: cui exercitus uniuerſi ſummam tradidit. Hæc ubi ritè conſtituta ſunt, inſtructa acie in Cupam itur. At ubi coniuratorum caſtris appropinquarunt, infeſtis utrinꝗ ſignis extemplò concurritur. Quum prælium confereretur inteſtinum, eo obſtinaciùs & crudeliùs utrinque pugnabatur, dum fortuna nũc his nunc illis arridet, & pari ſpe utrinque dimicatur. Ex hoc factum eſt, ut longam cruentiſsimamꝗ pugnã ederent. Rex diuina potiùs oratione, & militari hortatione, quàm armis certare: per legiones modo diſcurrere, legatorum & centurionum animos con-

firmare,

firmare, turmas cohorteſq; hortari, ut pro Chriſti charitate fortiſsimè dimicarent: reuocare terga uertentes, & quandoq; timidos grauiter increpare: ſubſidia mittere laborantibus, & nullū Imperatoris optimi officium prętermittere. Vencellinus, qui in dextro cornu præſidebat, & quadrato agmine Cupæ ſe obiecerat, ratus inclinato ducis agmine, cæteros omnes facilè ceſſuros, acerrimè pugnabat. Diſquirebat ubiq; ubi Cupas eſſet, ut ſingulari certamine cum eo dimicaret. Dum dubio ubiq; Marte pugnatur, rex elatis in cœlum manibus, his fugam uerbis deprecatur. Clementiſsime Deus, qui lucem ueritatis tuæ in duriſsimo ac truci populo, quem mihi commiſiſti, infundere uoluiſti, ut tuę fidei radijs illuſtratus, perpetuò Chriſtianę reipublicæ fines tueatur: te ſupplex exoro, ut nu tantium animos confirmes, uires plebi tuæ è cœlo demittas, ut cœleſti auxilio munita, tuos proterat inimicos. Et tu IESV CHRISTE optime maxime, cuius ductu & auſpicijs bellum gerimus, per ſalutarem tui (quęſo) paſsionem, populo pro te dimicanti propitius adeſto, tuiſq; fidelibus uictoriam pro clemētia tua concedito, fœdam fugam ſiſtito. Ego autem omnium rerū decimas, pro referēda gratia glorioſiſsimo nomini tuo, paſsimq; baſilicas dicabo. Vix hęc dixerat, ingens ecce clamor per legiones exoritur, Cupæ cornu à Vencellino inclinatum, utrunq; ducem ſingulari certamine congredi. Quum hæc audiuiſſet, illuc cum ualidiſsimo agmine continuò properat. Laborantes & iam inclinatos inimicos proterit. In medio acie Vincellinum oſtendit, & congratulatur: Deo gratias agens, qui Cupæ caput abſciderat, & optima de hoſte ſpolia referebat. Quo per acies circumlato, ita hoſtium animi conſternati, ut palantes fugerent. Magna cædes, ac miſerabilis oritur: principes coniurationis maxima ex parte capti, & in caſtris cæſi: in cæteros regis edicto remiſsiùs actum. Parta uictoria, Cupę corpus in parteis quatuor diſſectum: una Strigonienſi portę affixa eſt, Veſprimēſi altera, tertia Iaurienſi, in Tranſſyluaniam quarta: ad deterrendos Dacorum animos delata, & albæ Iulæ præfixa: quam quidem regionem olim Vngari, ab auri feracitate, Kenchies Herdell appellauêre. De cæteris captiuis, pro facinorum grauitate pœnæ ſunt exactæ. Contrà uerò militibus & præfectis, qui ſe in prœlio optimè geſſerant, præmia pro dignitate è regia liberalitate tributa. Dictatori pręmia multi magniq; honores redditi: item oppidis, uilliſq; à rege ampliſsimè donatū ferunt, ex quo Radus natus eſt: è Rado Miſca, & è Miſca Cupas & Martinus orti, qui inter primarios Vngarię proceres pręclari ſemper habiti. Diuo autem Martino, Pannonicæ gentis patrono, ut debita uota exoluerentur, perpetuo regis edicto Simigienſis populus, qui Cupæ tyranni audaciam ſectatus eſt, non modò frugum, uini ac pecorum, uerùm etiam liberorum decimas, diui, Martini baſilicæ quotannis pendere iuſſus eſt: præter hæc tertia prædæ pars templi poſtibus affixa. Pro hac ſalutari uictoria ſupplicationes habitæ, apud omnes aras ſolennia celebrata. Tali ſucceſſu regis animus non elatus, ſed ardentiſsima Dei charitate ſuccenſus eſt: quotidie humi proſtratus Deo ſupplicat, ut ſibi ſalutare conſilium diuina ope perficere, totamq; Vngariam, antequā rebus humanis excedat, ad ueram fidem reuocare liceat. Quod ut à Deo aſſequeretur, ſæpe in cinere & cilicio ſupplicabat, & in templo aſsiduè exorabat, laudabile propoſitū ſuis diplomatibus longè lateq; declarauit. Quare plerique ſacerdotes publica utilitate commoti, ad prædicandum Dei uerbum in Vngariam ultrò confluunt, & pro catholica fide peregrinari geſtiunt: alliciebantur quoq; ſanctitate principis, cuius nomine multi è remotiſsimis in Pannoniam partibus euocabantur: in primis Aſtricus, uir ſanctitate conſpicuus, cum diſcipulis aduenit. E' quibus Bonifacius in inferiorem Pannoniam demiſſus ad prędicandū nomen Domini, clara morte affectus, inter diuos eſt relatus: item ex ea Dalmatiæ parte, quam Polianam dicunt, eremitæ duo, quorum alter Andreas, Benedictus alter dictus eſt. Andreas uitæ ſanctitate miracula edidit: Benedictus, quum pro Chriſto ſanguinem effuderit, inter diuos martyres adnumeratus. Aſtricum & diſcipulos rex honorificè excepit, & ad radicem Montis ferrei collocauit, ubi diui Benedicti cœnobium magnifico ſumptu exædificari permiſit. quin & baſi-

licam illam ingenti donatiuo, multisq́ prædijs pagisq́ donauit, quo monachi commodiùs in regulari uita conſiſtere poſſent. Horum conſuetudine, quando uiros optimos eſſe intelligebat, mirificè delectabatur: quorum auxilio ac opera Vngaros, partim ſponte, partim ui ac metu in lucem ueritatis aſſeruit: mandata ſacræ legis & orthodoxæ fidei axiomata omnes ſcire coegit, prophanis dira ſupplicia indixit. Deinde ut dignas Deo gratias ageret, ac ouile ſacrum paſtoribus impoſitis tueretur, ad fundandos epiſcopatus animum aduertit. Et quum natale ſolum naturæ lege unicè diligeret, Strigonienſem in primis eccleſiam erexit, eamq́ metropolitanum ſedem eſſe iuſſit: mox Colecēſem baſilicam ſtatuit, eiusq́ pontificem Aſtricum deſignauit, quem moribus & doctrina præſtātem eſſe nouerat: eumq́ poſt initum pontificatum Anaſtaſium appellauit. Hunc quarto poſt obitum patris anno, Romam ad ſummum pontificē mittendū eſſe cenſuit: mandàta dat, ut à Chriſti uicario in Vngaros, qui eius fidem nuper iniuerint, Apoſtolicam benedictionem imploret, & inter oues Petri adnumeret. Poſt hæc, ut Strigonienſem baſilicam metropolitanā eſſe iubeat: item cęteros epiſcopatus in Vngaria nuper erectos, ſacroſancta auctoritate cōfirmet. Demum, quando poteſtas omnis à Deo eſt, & maxima cœpta ſine diuina ope confirmari nequeunt, regalia inſignia cum pontificia benedictione pijs precibus aſſequatur. Aſtricus Romam properans, ut legationis officio diligentiſsimè fungeretur, die noctuq́ iter facit. Quid facit Deus, qui piorum conſilijs & honoribus ſemper incumbit? nimirum dexterrimis eos proſequitur auſpicijs. Eodem enim anno Miſca, Poloniæ dux, ad fidem cum populo conuerſus, eadem à Benedicto pontifice maximo per legatos poſtulabat. Quare coronam Pontifex ingenti ſumptu compararat, ut religionis ac fidei acceſsione lætatus, Miſcam ducem & nouū Chriſti militem, ob rem bene geſtam, regio diademate inſigniret. Pridie eius diei quo Polonis deſtinata corona tribuēda erat, Aſtricus urbem ingreditur. Ecce in ſomnis ſuperiore nocte Dei internuncius Pontifici apparet: Salue (inquit) pontifex, cras Pannonicæ gentis legatum ad te uenturum eſſe ſcito, qui ut tuo beneficio & auctoritate ſuum principem regio diademate dones, exorabit. deſtinatam Polonis coronā, quando ita merita poſtulant, huic dato: proinde diuina mādata ſeruato. Quum is in auras receſsiſſet, ſecunda hora diei Aſtricus in ſenatum Apoſtolicum admiſſus eſt. Vbi quum regis mandata ex ordine retuliſſet, eiusq́ ſanctiſsima geſta ſubieciſſet, & quantum catholicæ fidei ultra citraq́ Danubium acceſsionis feciſſet, quam in Getas & Sarmatas uſque propagarat, enarraſſet, incredibili Apoſtolicum ordinem gaudio compleuit. Re ad Senatū nō relata, pro uoluntate regis, et Legati poſtulatione, nullo refragante decernitur, ut nō modò Chriſtianiſsimus rex regia corona donetur, in regno Apoſtolica auctoritate confirmetur, & regis acta cuncta cum inſtitutis epiſcopatibus approbentur: uerùm etiam, quia uerus & fidus Dei miles eſt, & Apoſtolus, ad exaggerandam eius dignitatem, in perpetuum pontificiæ legationis inſigne, qua ſibi poſteriſq́ regibus ſemper fungi fas ſit, præferendæ crucis poteſtate honeſtetur. Quum legatus omnia non ſolùm è ſententia, ſed præter ſpem & opinionem impetraſſet, magno refertus gaudio in Pannoniam ſe recepit. Strigonio appropinquanti, rex cum ſingulari ſacerdotum pontificumq́ pompa obuiam prodijt. Aſtricum pontificia munera deferentem, & coronam & crucem oſtentantem, honorificentiſsimè Deo gratias agens excepit, Apoſtolica inſignia prærreuerenter accepta: quando ad unāquanq́ Romani pontificis mentionem Stephanus ſpectante populo, inclinato capite ſeſe ingeniculabat, ut exemplo ſuo ad Romani pontificis Apoſtolicíq́ ſenatusq́ obſequium & obſeruantiam omnes hortaretur. Poſt hæc, ne fundamenta pacis interciperentur, cuius ſe filium fore profitebatur, uarias leges & edicta tulit, in primis de ſicarijs, adulterijs & homicidijs: item de ui, latrocinijs & furtis capitalia ſupplicia promulgauit: in ſacrilegos, prophanos, numinumq́ contemptores perquàm ſeuerè animaduertit: iniurias, audaciam, ac omne facinus graui cenſura coercuit: ne quis indicta cauſa ulcinum læderet, diligentiſsimè cauit: uiduarum & pupillorum cauſis mirificè fauit, ut

trium liberorum iura foueret: cõiugatis præmia propoſuit, cœlibes à ſacerdotio alienos infames habuit. Vt ſeminarium Chriſtianæ reipublicæ exẽplo ſuo foueret, qua cum affinitatem contraheret, aliquandiu ſecum cogitaſſe ferunt, ne quam ſui diſſimilem ſibi coniugaret. Henrici ſecundi in primis affinitas ſuccurrebat, Imperatoris quidem ſanctiſsimi, qui tertio Othoni planè ſucceſſerat, tum humano, tum diuino conſilio ad Imperium euectus, è nobiliſsimo Bauarorũ ducum ſanguine natus. Hic è beati Vuolfgangi Ratisbonõſis epiſcopi oraculo Imperatorem ſe fore Romanum, in ſomnis accepit. Inito paulo pòſt imperio Italiam ingreſſus, à Stephano octauo Imperator appellatus, ubi piam expeditionem feliciter peregit (nam Capuam à Saracenis occupatam, eiectis hoſtibus recuperauit) Bubaganum Meli ſuffectum, & Conſtantinopolitani Imperatoris præfectum, cuius auxilio Saraceni Italiam repetierant, acerrimo bello inſequutus eſt: ac Troiam urbem in Apuliæ finibus ſitam, ubi caſtra Hannibalis fuiſſe ferunt, & à Bubagano deducta Græcorum colonia inſtaurata, ut eo faciliùs Calabros Apulosq́ in Græcorum fide contineret, obſeſſam quarto menſe expugnauit. Sancti Miniatis cœnobium in edito monte ante urbem Florentiam fundauit, Feſulas à Florentinis occupari, diruiq́ permiſit: quare multum urbs illa percrebuit: quinetiam Boemos, Polonos & Sclauos armis in Chriſti fidem aſſeruit. Et quum ſæpe euchariſtia ante prælium muniret exercitũ, Laurentium, Georgium & Adrianum, cum armato angelo diuos aciem ſuam præceſſiſse ſuſpexit. Deinde momentanei huius imperij non contentus anguſtijs, ad immortalia regna animum erexit: quibus ut facilè potiri poſſet, omnes ingenij uires ad diuinum cultum ſanè conuertit: baſilicas & pontificatus multos ſtatuit, epiſcopalia delubra, Sclauorũ uicinitate diruta, propria impenſa inſtaurauit: ueluti in Hildenſi, Magdeburgenſi, Argentina, Miſnenſi, & Mechelburgenſi deniq́ ciuitate, quemadmodum intueri licet, uarias ædes & cœnobia fundauit, quæ prouentibus & ſacris ornamentis magnificè donauit. Caſtitate erat incomparabili: conſimilem nactus uxorem, quæ Chunegundis eſt dicta. Diuinum hi potiùs quàm humanum coniugium ſanè contraxerant, non prurienti libidine, ſed intemerata uoluntate cõflatum: in quo una fides ex compoſito inuiolatæ caſtitatis, unus animus iuſticiæ & ueritatis, una repulſa intemperantię & iniquitatis, par cœleſtis charitatis affectus. Inito dudum connubio, ultrò perpetuam Deo caſtitatem uouent, & ſub Auguſtali dignitate uirginitatẽ celaturos eſſe ſperant, de dijs & hominibus certatim benemereri contendunt, unde miracula non temerè multa promanarunt. Sed, ut Scriptores pleriq́ referunt, Henricus pridie eius dici quàm è uita decederet, accitis uxoris parentibus, imperijq́ primoribus, immaculatam, quam acceperat, Chunegũdim ſe reddere faſſus eſt. Stephanus igitur, Henrici Secundi ſanctitatẽ, geſtorum gloriam & religionem conſpicatus, cuius ope & hortatu Vngaros in ueram fidem aſſeruerat, cum pari probitate coniungi cupiebat. Accedebat & Imperatoris dignitas & potentia, quam ad rem ſuam nimium facere intelligebat. Contrà uerò Henricus Stephani præſtantiam & ingenitam ſanctitatẽ non ignorans, nihil ducebat antiquius, quàm aliqua cum eo affinitate uinciri, qua infeſtiſsima utraque natio, quæ tot annos cruentiſsima bella geſſerat, reconciliaretur, & diui regis ſanctitas propagaretur: cuius ſapientia ac ſtudio factum erat, ut Vngari, qui finitimos diu Scythica feritate uexarant, in Chriſti fidem aſſerti, & uicinis & Chriſtianæ reipublicę ſalutares fore uiderentur. Proinde poſtulatam à Pannonico rege ſororem, cui Gysle nomẽ erat, ultro Henricus coniugauit, ut pari cum uiro ſanctitate certaret, pacemq́ perpetuam inter Alemãnos & Vngaros paciſceretur. Hęc affinitas ab omnibus Annalium ſcriptoribus affirmatur, Pręter cæterorum opinionem, Vngarici aliter ſentiunt Annales: quippe qui diuum Stephanũ in uxorem Gyſlam, Guilielmi ducis filiam, aſſerunt accepiſſe. Guilielmum ſancti Sigiſmundi Burgundiorum regis fuiſſe fratrem: & poſt Sigiſmundi martyrium, ne interitum dixerim, ad Henricum Imperatorem confugiſſe: eius iuſſu Venetijs fuiſſe collocatum, Gertrudem Imperatoris ſororem in uxorem habuiſſe, & ex ea Gyſlam filiam accepiſſe,

piſſe, Vngariæ regi deſponſatam. Gertrude intempeſtiua morte ſubrepta, ſancti Stephani ſororem ſibi copulaſſe: ex eaq; genuiſſe Petrum, qui ad regni faſtigium euectus eſt. Ex uxore hac plures filios diuum regem tuliſſe ferunt, & in primis Emericum (ut de cæteris ſileam, quorum omnia non traduntur) tot diuinis dotibus imbutum, ut è diuinis quoq; parentibus promanaſſe uideatur. Præter pudicam temperantiſsimamq; uitam, tantum in deos & homines pietatis oſtendit, ut diuino potiùs quàm humano conſenſu ſe Stephano Gysla coniugaſſe reputetur. Certatim utrinq; ſanctiſsima facta manabant: diuina charitate neuter æquo animo ſuperari patiebatur, & in Chriſto coniuncti, coniugalem amorem redintegrabant. Quanquã in omnes plentiſsima, præcipua tamen beneficentia in miſerabiles ac calamitoſos, in ſacerdotes ac tẽpla utebatur. Baſilicas omnes profuſa liberalitate proſequebatur, ne quid diuinarum rerum ornamentis deeſſe uideretur. Simulachra deorum ex puſtulato argento obryzoq; multa dicauit: item gemmatas phialas, ſacras ueſtes ex auro contextas, inſano ſumptu factas, per collegia ſacerdotum ſæpe diſtribuit. Veſprinienſem baſilicam propria impenſa exædificauit, abundeq; donauit rebus omnibus, quæ cultu diuino uſui eſſe ſolent: uberrimos quoq; prouẽtus adiecit, unde antiſtites cæteraq; ſacerdotũ collegia pro dignitate uiuerent. Simili quoq; diligentia uir eius, ne mulieri cederet, metropolitanæ baſilicæ cæteriſq; epiſcopis tam abundè proſpexit, ut nil ſibi ſuperfuiſſe uideretur, uti Deo cultuiq; diuino non modò ſe, uerùm etiam ſua omnia addixiſſe uideretur. Quin & hæc agris, uillis, oppidis, portorijſq; donarat, quotannis eorum acceſſionem fieri iubebat, ne quid Dei cultoribus deeſse pateretur. Quotannis quoq; cœnobia, baſilicas, ædeſq; ſacras perluſtrabat, ut ædificijs hominibuſq; proſpiceret. Inter luſtrandum non modò ſacerdotum, uerùm etiam pontificum mores exacta inueſtigatione recognoſcebat, increpabat negligentiæ reos: ſtudoſiſsimũ quenque diligebat, obſeruabatq;. Per quæſtores autem ſingulis ferè menſibus, urbanos paganosq; antiſtites, cunctaq; ſacerdotum collegia recenſere, recognoſcere uitas, & cuiuſq; uerba factaq; diligentiùs penſitare ſtudebat: ne quid publicè priuatimq; piaculi committeretur, aut in Chriſti fidem intenderetur. Illud ſibi præcipuè curæ fuiſse tradunt, ut uiros moribus & doctrina probatiſsimos in rebus ſacris ubiq; præficeret. Quũ in diui Martini cœnobio Sebaſtianus, ſingulari uita & ſapientia nõ mediocri prędirus eſset, miro amore à rege cõplectebatur, eiuſq; fauore & auctoritate eò uſque euectus, ut Strigonienſis metropolita crearetur. Supremam in Vngaria dignitatem aſsequutus, neſcio quo mox fato cæcus effectus eſt. Cui quum cæcitatis caſus ſacri muneris exercitationem inhibuiſset, eius officium, permiſſu Apoſtolico accitus Aſtricus Colocienſis epiſcopus æquè reſarſit, ac ſi eius loco ſuffectus eſse uideretur. Tertio cæcitatis anno, inſtauratis luminibus, in priſtinam is dignitatem à Romano põtifice reſtitutus eſt. Paribus igitur ſtudijs rex et regina in pręſtãtiſsimo quoq; uirtutum genere certabant. Emericus autem in tam ardenti charitate Chriſti natus, quid aliud quàm ſuauiſsimũ Deo holocauſtum eſse poterat? Ab ineunte pueritia, quò ſanctitatis euaſurus eſsẽt, facilè declarauit: quippe qui, quum eſset ſomni parciſsimus, à ſecunda ferè uigilia noctis, ad lucem uſque, Dauidicos rhythmos lectitabat: & per ſingulos repetito mentis examine, à Deo ueniam implorabat. Id ſæpe rimatus pater, ingentem de filio ſpem concepit. Quin & illud minus omittendum: quum pater diui Martini cœnobium, quod in monte Pannoniæ inſano ſumptu fundarat, monachiſq; complerat, reuiſere decerneret, filium ſecum ducere ſtatuit: haud quaquã ignarus, quanta Dei gratia puer ille polleret. Inito itinere, quum tẽplo appropinquaſſet, monachi longo agmine obuiam prodiere, ut qua decet regem dignitate exciperent: contrà uerò rex, ut Emerico æquè ac cœleſti angelo prodeuntes patres honeſtaret, filium præmiſit. Qui præreuerenter ab his exceptus, & conſalutatus, tanquam diuinitùs eſſet admonitus, monachis ne paria quidem oſcula diſtribuit, ſed pro cuiuſque meritis impartitus eſt: quoniam huic duo, tria illi, nonnullis quatuor quinquéue, & pleriſque ſeptem libaſſe dicitur. Pater à tergo, tanquam è ſpecula, cuncta conſidera-

bat; & quamuis filium nil temerè feciſſe conſideret, admiratione tamen carere non poterat. Quare ſacris ritè peractis, Emericum percunctatur, cur inæqualia patribus oſcula diſtribuiſſet. Pro cõtinentiæ (inquit) tempore oſcula dedimus: quibus autem ſeptena data, hos perpetuæ caſtitatis cultores eſſe ſcito, & ex numero ſeptenario abſolutiſsimam præpotentiſsimamq́ue uirtutum uirginitatem eſſe intelligito: quippe quæ ad penetralia pordium uſque penetret, quæ Deo duntaxat patêre ſolent, reconditas quoque hominum mentes intuetur. Rex inde profectus, paucis pòſt diebus, quũ quieſcere non poſſet, donec rem exploratam haberet, ut euidentiùs hinc auſpicatam filij ſanctitatem cognoſceret, cœnobium duobus tantùm accitis comitibus repetit: non ſolùm diurnis, uerùm etiam nocturnis ſacris intereſt: ut qui'nam forent, qui ſeptena oſcula ſuſceperint, exploraret. Poſt matutina ſacra, inter monachos inſinuatus animaduertit, omnes, præter eos qui cumulatiſsima oſcula nacti fuerant, cubicula repetijſſe: illos contrà in ſacello remanſiſſe, & in ſecretiorem quenque angulum deceſſiſſe, ut ſacros ibi rhythmos Deo ſuccentarent, ac reliquum ſpacium noctis in Dei laudem abſumerent. Hos ueluti è ſpecula ſingillatim adoritur, conſalutatiſq́ue benedixit: ad Maurum demum peruenit, ſepties oſculatum, à quo an'ne caſtitatis intemeratæ compos eſſet, neque blanditijs, neque minis, neque quauis alia artificioſa percunctatione extorquere potuit. Inſequenti die conuentum edixit, ut hunc ex induſtria uarijs criminibus poſtulatum periclitaretur. At ille nihil obiectis calumnijs reſpondit, haud inſcius omnes mortalium animos pſtêre Deo. Quare facto periculo, rex enarrata ſui aduentus cauſa, Mauri uirtutem publicè approbauit, paucisq́ue pòſt menſibus eum Quinqueccleſienſi epiſcopatui præfecit. At illud de Emerico, ne ſine piaculo quidem ſubticeri poteſt. Quum Veſprinij eſſet antiquam religioſamq́ue diui Georgij ædem, uno tantùm ex amanuenſibus accito, nocte adijt: ibiq́ue inter ſupplicandum ante arma conſtitutus, Deum pia obſecratione percunctabatur: quid numini potiſsimùm præſtare poſſet, quod illi foret acceptiſſimum: Ædes extẽplò ingenti ſplendore completur, & hinc uox diuinitus audita: Nil Emerice Deo uirginitate antiquius gratiusq́ue futurum putes. Proinde ut gratiſsimam mihi uictimam facias, mentis & corporis à te uirginitatem poſtulo: hanc offer, & in propoſito perſta. At ille: Domine Deus meus, qui omnia conſpicis, & humanam firmas imbecillitatem, item principibus ac regibus terræ dominaris, tuam in me uoluntatem perfice, pernicioſas in me concupiſcentias rore miſericordiæ tuæ penitùs extingue. Confirma fragilitatem ſerui tui, & ut in tuo ſeruitio uſquequaque perſiſtat, à lubricis eum uoluptatibus, & ab omni labe pro tua clementia redime, ne unquã è tua gratia elabatur. Amanuenſẽ mox admonuit, ne uiuente ipſo unquam de re hac quicquam proderet. Poſt hæc pater, ut publicæ ſaluti de ſucceſſore conſuleret, Emericũ parandis liberis haud intempeſtiuũ digno coniugio obligandum eſſe cenſuit: ratus neminem regno commodiorem futurum, ſi uiueret: ſin minus, ſanctiſsimam hinc prolem ſperari poſſe, & regendis Vngaris accommodatiſsimam. Quare excellentiſsimam forma & uirtute uirginem, ac regali genere natam, huic deſponſat pater: operamq́ue liberis quandoque dandam edocet, ne legitimus, idemq́ue optimus Pannoniæ regno ſucceſſor deſit. Quamuis hoc haud facilè efficere potuit, quando non ſine multis eò precibus filium redegerat: ipſum tamen obtemperãtiſsimum, & decenti coniugio iam obſtrictum, nunquam cum uxore rem patraſſe, ſed maiorem (ſi dici poteſt) quàm antea caſtitatem ſeruaſſe comperit. Quinetiam uxorẽ, quam uirginem Emericus acceperat, ſub cõiugalis prætextu conſuetudinis caſtiſsimam ſanctiſsimamq́ue præſtiterat: ratus multo fore præſtantius, uirtutum quàm liberorũ fœcunditate pollere. Cum uxore iuuentutẽ non exegit, quandoquidem uirtutum cumulum adeptus, ex hac continuò uita ereptus eſt, & cœleſti potiùs quàm hac miſera mortaliũ conditione dignus eſt habitus. Non gnati fatum, ſed malam regni fortunam flet pater: quando illum ex hoc feliciſsimum, contrà uerò id miſerr num conſpicatur. Spe tanta orbatum, una tantùm fiducia & conſolatio paternæ acceſſerat orbitati, quòd nati, quem inter diuos relatum eſſe non ignorabat, pa

trocinium apud ſuperos maximum & ſibi & ſuis hinc ſe naſtum eſſe intelligebat. Poſt diui Emerici mortem, eius uxor integram utriuſq; uirginitatem, dum perpetuam uiri caſtitatem teſtari cupit, cogitur profiteri. Amanuenſis, quod in Georgij æde uiderat, poſt eius obitum publicè prædicauit, & intemeratam teſtatus eſt caſtitatem. Quin & Euſebius metropolita Cęſarienſis, publicarum die ſupplicationum, hunc in cœlum elatum ſe uidiſſe aſſeuerauit. Auxit huiuſce rei fidem ingens memorabileq; miraculum, quod Ladiſlai regis temporibus accidit. Conradus enim Theutonum genere natus, omnium facinorum grauitate completus, quum diuina quadam gratia ſub tanta ſcelerũ mole reſipiſceret, urbem Romam adijt, ut detecta mentis labe, pontificia auctoritate expiaretur, imperataq; ſupplicia penderet. Quum ante Hildebrandum diui Petri uicarium ſe conſtituiſſet, patefactis non ſine ſumma cordis pœnitentia facinoribus, hac pœna mulctatur, qua loricam loco interioris tunicæ ferre, qui niſiq; catenis ferreis obſtringi à luſtratore Pontifice iubetur. Item pugillares dati, in quibus longa facinorum omnium confeſſio continebatur, ijdemq; pontificio anulo obſignati. Poſtremò iniunctum, ut religioſiſsima quæq; orbis ſacella, diuorumq; monumenta eòuſque perluſtraret, quòuſque illuc perueniret, ubi uinculis ultrò fractis exolueretur, & pugillares reſerarentur, qui ſcelera longo orationis ordine complexi, minima quaque litera ſponte caruiſſent. Ingenti is pœnitentia correptus, monumenta quæque ſanctiſſima luſtrat: neque Hieroſolymam prætermittit, Saluatorisq; ſepulchrum. Sancti demum Stephani regis fama ductus, in Pannoniam ſe recepit: uenit ad Regalem Albam, ubi corpus eius in magnifico ſacello reconditum, & ea quidem mente, ne unquam inde recederet, quouſque ſolutis per ſe uinculis, & deletis ultrò pugillaribus, ſe noſceret expiatum. quin & iuramento propoſitum confirmarat. Baſilicã mox Albenſem ingreſſus, ante diui regis aram ſe conſtituit, ingenti rerum à ſe peſsimè geſtarum pœnitentia conficit: uehementiſsimis numen precibus ſollicitat, ut eius patrocinio ſcelerum omnium ueniam conſequatur. Quum à prima hora diei ad nonam uſque obſecrationibus incubuiſſet, corpore animoq; defatigatus, ante aram ſubinde graui ſomno correptus eſt. Ecce inter dormiendum huic diuus rex apparet: Surge mox (inquit) amice, ne meis quidem meritis opẽ ue apud tribunal diuæ maieſtatis tibi confidendum eſſe ſcito, quando pro tanta facinorum mole, patrocinium meum ad impetrandam delictorum impunitatem, ne tibi quidem ſatis eſſe poteſt. Proinde Emerici mei monumentum, quod iuxtà eſt, adito: qui quum præ uirginitate ſua præcipuam apud Deum gratiam promeruerit, ſi aduocatus adhibeatur, omnium (mihi crede) ſcelerum impunitate donaberis. Ipſe enim ex eorum numerò unus eſt, qui ueſtimenta immaculata ſortitus, agnum ſequitur quocunq; ierit, & ante thronum Dei nouum rhythmum ſuccentat aſſiduè: quare eò propera, & opem eius implora. Mox ille ſomno experrectus, ad beati Emerici ſacellum confugit, exorat diui numen: adoleſcentis deinde opinione celeriùs uincula, quibus erat obſtrictus, undique diſrupta concrepuêre. Pugillares facinore confeſſionis nudi, reſciſſo ſigillò ſpontè patuêre, in quibus nullum peccatum, ne minima quidem litera inſpici poterat. Ad catenarum crepitum quum æditui ac alij complures conueniſſent, rogatus uir ille, rem ex ordine uniuerſam aperuit. Qui tunc aderant, hac rerum inſolentia in Dei diuiq; Emerici religionẽ conuerſi, uehementiſſima omnes huiuſce numinis deuotione ſuccenſi ſunt, eiuſq; ſacello tantum religionis acceſſit, ut è remotiſsimis regionibus huc homines planè confluerent, qui pro grauiſsimis rebus uota nuncuparent. Quum hæc regnante Ladiſlao accidiſsent, qui Dei quoq; cultor erat eximius, tantæ rei admiratione percitus rex ille optimus, pontificum procerumq; omnium frequentiſsimum concilium habendum eſse duxit, ut eorum auctoritate grauiſsima ſanctio fieret, qua inter diuos Emericus referretur. Quin & omnibus triduana paſsim ieiunia edixit, mox nonis Nouembribus, circumlato ſingulari ſacerdotum pompa Emerici corpore, urbem luſtrauit, dicauit mauſoleum, ibiq; reconditum eſt, diuiniq; honores exhibiti: uota quoq; frequentiſsima ibi quotidie ſuſcipiuntur, eduntur q; miracula.

Mater eius obitum aliquanto impatientius tolerabat, & grauiter angebatur, quòd optimum regni ſucceſſorem amiſerat. Sed tamen illud fuit admirabile, trigeſimo poſt eius mortem die, quum Albæ ab Vngaris frequentiſſimæ ac ſolennes celebrarentur exequiæ, non mœroris, ſed publicæ lætitiæ dies ille uiſus eſt haud aliter, atque ſi maximum apud diuos patrocinium ſibi ac regno omnes ſortiti uiderentur. Poſt filij mortem Stephanus eo magis quàm antea pro regni ſucceſſore ſollicitari cœpit, quo potiore ſpe fruſtratus eſſe ſibi uidebatur. Quod ſecum quòtidie agitans, ad diuinam opem, ut ex inſtituto ſuo facere conſueuerat, repentè confugit. Aſſiduis diuã Virginem precibus exorauit, ut ſe ſuumꝗ regnum perpetuo magna Mater patrocinio tueretur, cuius tutelæ ac poteſtati ſe Vngarosꝗ omnes addixerat, omniaꝗ ſuorum ſtudia fortunasꝗ dicauerat. Quinetiam illud ſolenne promulgauit edictum, ut omnes diem beatæ Virginis, quo inter diuos relata fuit, inter celebratiſſimos haberent dominæꝗ diem appellarent, ac cætera eius feſta ieiunijs & ſingulari ſolennitate tranſigerent: hanc demum peculiarem ſibi deam pientiſſimamꝗ patronam in cœlo terrisꝗ ducerent. Quinetiam ut eius numen ſemper Vngaris æquiſſimum redderet, celeberrimã in Alba Regali baſilicam dicauit, ubi regum corpora reconduntur, ibiꝗ ex inſtituto creati reges diadema ſuſcipiunt. Opus eſt mirabili ſumptu, incruſtanonibus marmoreis renitens, ubi pauimenta teſſellata cernere eſt, magnificas columnas, aras iconibus ac tabulis nõnullas mirum in modum exornatas, ex puriſſimo auro argentó ue conflatas: item ſacella regia, ac mònumenta pleraꝗ in mauſoleorum ſpeciem: præterea ſigna ſunt quædam & tabellæ lapidibus & gemmis exſculptæ: quin & ſupra menſam Chriſti acuminata teſtudo inſano lapillorum & auri ſumptu elaborata: ne uaria quidem uaſorum genera deſunt, multa cryſtallina, pleraque myrrhina, onychina multa, ex porphyrite & alabaſtro complura gemmata, nonnulla in quibus nil auro & argento uilius intueri licet: de ueſtibus, ſupellectiliꝗ ſacra nil dicẽdum, quando cunctarum rerum mira copia, quæ diuino cultui ſunt uſui. Quum peculiarem hanc regum ædem eſſe iuberet, tanta eam immunitate priuilegioꝗ donauit, ut huius antiſtes nemini epiſcopo, præterquàm pontifici Romano ſubijceretur. Quin & regibus ius eſſet expiationis, & cuiuſuis conſecrationis tempore pro arbitratu ſuo epiſcopum optare, ac illuc ad exhibenda ſacramenta mittere. Omni baſilicam, qua potuit, liberalitate poteſtateꝗ donauit: præſente abſentéue rege, nulli pontifici rem ſacram ibi facere, ius & fas eſſe, niſi cui rex præſul'ue baſilicæ demandarit, quem Præpoſitum appellant. Quinetiam populus nulli decimas pontifici, præterquàm huic, ſuoꝗ collegio pendere iubetur. Item nemo rex Vngariæ regina'ue inſtitui, regijsꝗ inſignibus donari poterat, ſine præſulis huiuſce præſentia. Hanc noſtra tempeſtate baſilicam, aliquo uetuſtatis ſitu obductam, diuus Matthias Coruinus non inſtaurare, ſed multo magnificentiore ſumptu amplificare cœpit, & fundauit magnæ aræ teſtudinẽ: quam ſi per uitam abſoluere poterit, opus nõ modò auctore digniſsimũ, ſed cæterorum præſtantiſſimum fore reputatur. Item ne à diuina beneficentia, quam ſibi indulgentiſſimam nactus erat, ingratitudine aliqua deſtitueretur, Hieroſolymis ſpectabile monachorum cœnobium fundauit, qui ad ſanctiſſimum Saluatoris noſtri monumentum ſacra quotidie pro publica ſalute operarentur: idꝗ prædijs abundè donauit. Romæ quoꝗ Stéphano protomartyri ædem dicauit, cum duodecim collegio ſacerdotum: item adiecit hoſpitium, ubi Vngari, qui Petri Pauliꝗ baſilicam uiſerent, commodè & gratuitò excipi poſſent: utrique uillas, uberrimosꝗ prouentus addixit, ne qua rerum inopia laboraret. Conſtantinopoli quoꝗ templum haudquaquã ignobile ſtatuit, pari quoꝗ liberalitate donatum. Multa pietatis & clemẽtiæ ſuæ monumenta reliquit, unde qualis in omnes, & potiſsimũ in pauperes & calamitoſos fuerit, facilè conijci poteſt. Quotidianas egenis ac mendicãtibus impẽſas exhibuit. Multas noctes trãſigebat inſomnes, ut clandeſtinas miſerabilibus eleemoſynas erogaret, Chriſtiꝗ fideles ſua beneficẽtia miſeria liberaret. Verùm illud referunt admiratione digniſſimũ. Quadam enim nocte, cœleſti percitus inſtinctu, clàm ſine comite è regia

prodijt, diſtentos numerorum loculos ferens, quos miſerrimo Chriſti popello diſtri
bueret. Quò quum ueniſſet, ſtipemq́ uiritim daret, inter petulantes rogatores mox
orta ſeditio, regi per contumeliam ab auidioribus pleriſque barba diſtracta, & ne par
ua quidem ex parte conuulſa. At is nequaquam e.: hoc ſuccenſus, immò ſolido quo-
dam gaudio agitatus, in genitricis ædem properauit: ac mox ante aram in terram pro
cidens, ingētes Diuæ gratias egit. Regina (inquit) cœli, ac diuûm magna parēs, unica
Vngaricæ, patrona gētis, immortales tibi gratias ago, quòd me, quē regē eſſe uoluiſti
milites tui hoc modo tractarūt, coluerūtq́: ſi has ab hoſtibus iniurias accepiſſē, tuo au
xilio ulciſcerer. Proinde hinc futuræ felicitatis auſpicia capto, neq; irrita filij tui uerba
ſcio fore: quū ſuis Apoſtolis ne minimū quidem è capite capillū periturū eſſe recepit.
Haud quaquā caſus iſte pietatis officiū interpellauit, immò exuberātiore poſthac be-
neficētia uſus eſt: cui quū ipſe ſatis eſſe non poſſet, familiares monachos ſacerdotes, &
loccutos quoſdā diſpēſatores adiecit. Cuius quidē rei Gūtherus eremita Boemicus,
grauiſſimus teſtis eſt: qui principis liberalitate pellectus in Vngariā ſæpe adijt, eiusq́
monitu cœnobiū in regione quam Beel nunc appellant, à rege ædificatum, ampleq́
donatum eſt, ubi Gerardū monachum, uirum quidem religioſiſſimum, contemplati-
uam uitam egiſſe fama eſt: quem poſt regis obitum ad pontificatum euectum fuiſſe
ferunt, ſed fluctuante in Pannonia Chriſtiana fide, lapidibus obrutum, & inter diuos
relatum affirmant. Nunc ad diuū regem reuocetur oratio. Tantùm ſua in Deū pie-
tate præpolluit, ut ſub tutela auſpicijsq́ diuinis regnum geri, experientia declararit.
Quadam nocte in ſomnijs è cœlo admonitus, continuò experrectus cubiculo exilijt,
Veredarium præfectum legionis e ueſtigiò accitum, in Tranſſyluaniam ulteriorem
Daciæ partem properare iubet, ut populos uicatim degentes admoneat, imperetq́
facultates omnes in oppida munitiſſimaq́ loca conferant: quum Beſſi, qui Iſtri ora
accolunt, ab omni religione alieni, & Vngaricæ gentis hoſtes acerrimi, regni limiti-
bus immineant. Vix Veredarius mandata peregit, ac illi in tutum bona cōgeſſerant:
ecce Barbari immites aduentāt, agros paſſim diſcurſant, igni ferroq́ cuncta uaſtant:
quos inueniunt, licet perquàm paucos, ſine aliqua ſexus & ætatis ratione trucidant.
Deſides tantùm aliquos inuenere, hiq́ ſocordiæ ſuæ luêre pœnas: & niſi hoc monitu
ſuis rebus ipſe proſpexiſſet, iam de Tranſſyluania fuiſſet actum. Item alia ſucceſſere
bella, quæ diuina benignitate proſperè geſſit. Ab anno ſalutis ſecundo ſupra mille- 1002
ſimum, inter Stephanum & Gyulam auunculum inteſtina bella exoriuntur. Is
enim nepotem Chriſtiana fide initiatum, & à Scythica religione deſciſcētem, iniquiſ-
ſimo animo ferebat. Quare non ſolùm uerbis ſæpe regem acerrimè corripuerat, ue-
rùm etiam armis laceſſere nitebatur, ut ad patrias hunc cæremonias reuocaret. Vbi
uerbis ſe nihil perficere poſſe intellexit, à Tranſſyluaniæ montibus, cui præerat, Vn-
gariam quotidianis incurſionibus & rapinis infeſtat. Contrà rex pientiſsimus, ne
cum ſuo ſanguine manum conſerere cogeretur, per legatos & feciales admonuit, ob-
ſecrauitq́ ſæpiſsimè, ne in Scythica feritate perſiſteret, uerum Deum & Seruatorem
ſuum agnoſceret: omnis tamen opera eludebatur. Proinde hunc Vngaris quotidie
inſultantem, & uaria detrimenta inferentem, armis coercere cogitur. Comparato ne
mediocri quidem exercitu, in Tranſsyluaniam contenditur. paucis menſibus uniuer
ſa capitur. Gyula cum uxore duobusq́ liberis poſtremò captus, in Pannoniamq́ du
ctus eſt. Precioſiſsima regio, & auri, uini, frumēti, pecorū, omniumq́ rerum feraciſsi
ma, ex eo tempore Vngariæ regno eſt adiecta. Populi omnes qui eum Daciæ tra-
ctum incolebant, partim ui, partim ſpontè in Chriſtianam fidem aſſerti ſunt. In auun
culi regia ingens auri & argēti copia deprehenſa ſa, cinoroſiſsimè comparata. Ex qua
baſilicam Albæ præſtantiſsimam rex erexit. Quæ quum ſæpe incendio fuerit ob-
noxia, hinc publica nata eſt opinio, & explorata fides, templum idcirco diro ſæpe in-
cendio laboraſſe, quia ex pecunia ſceleſtiſsimè parta fuerit ædificatum. Gyula cum
liberis & uxore inuiti orthodoxam fidem ſubiere, baptiſmate expiati, à rege uincu-
lis liberati ſunt, & pro dignitate tractati. Paulo pòſt ingens è Bulgaris, Sclauorum

genere natis, bellũ exoritur. Quippe qui inferiore Myſia quondam potiti, quæ ultra citraq; Iſtrum, ad Euxinum uſq; pontum effunditur: nunc ijdem, Cea duce, finitimos adoriuntur, prædas abigunt ingentes, & latrocinijs ac incurſionibus latè uagantes, pro uiribus cunctos infeſtant, nunc Tranſſyluaniam, nunc Vngariam diripere contendunt. Ad coercendam horum audaciam, magnum ubique delectum rex habere cogitur. nam non ſolum hoſtes numero roboreq; potentes, uerùm etiam locorum difficultate munitioneq; inacceſſibiles aditurus erat. Comparatis igitur magnis copijs, inferiorem Myſiã ingreditur, durum hoſtem inuenit. Sæpius manu æquo Marte conſertum. Bulgari tandem nouiſsimo prælio terga uertunt, lateq; funduntur, fuganturq;. Ceas eorum princeps in pugna cæſus, caſtraq; direpta: è quibus tanta præda acta eſt, ut nemo ſpolijs hoſtium inoneratus abierit: tantaq; auri, argenti, ac lapillorum inuenta copia, ut quicquid multis illis bellis congeſſerint, uno prælio amiſerint. Et quum pugna in ulteriori Dacia, quam Tranſſyluaniam dicunt, geſta fuerit, ditiſſimæ regioni præfecit proauum, quem Zoltan nominabãt. Hoſtilis præda non in uſum humanum, ſed diuinum conuerſa: aurum & argentum cum gemmis in cruces, calices, phialas, & ueſtimenta pontificia erogatũ: unde tot templorũ ornamenta confecta ſunt, ut ne minima quidem Pannoniæ ædicula expers tam piæ fuerit prodigalitatis. Et baſilicæ præſertim Albenſi donatiua duo dicauit, quæ rationalia nunc appellant: horum utriuſq; oram cernere erat, è ſeptuaginta obryzi pondo ſanè conſtantem, ubi lapilli latè diſcintillabant. Quæ quum Benedictus pontifex maximus ſpectaſſet, eo donanda priuilegio cenſuit, uti quicunque in ſacris faciundis his uteretur, coronandi regis Vngariæ integram ſibi poteſtatem ineſſe ſentiret. Multa huic ornamenta à Gysla ſunt adiecta, ut nemo hæc ſine maxima admiratione ſpectare queat. Præterea quum ante beati Emerici mortem, Bulgaricum bellum geſtum eſſe tradatur, ad Budam ueterem, Germanicam quondam legionem, & Antonini ac Seueri temporibus ad coercendos Barbarorũ impetus ibi collocatam, quam ante Budæ appellationem Sycambriam nominabant, rex & regina cum filio uenerunt. Vbi quum nullum ueri Dei templum conſpicarentur, in quo pia ſacra operarentur, exædificandum ampleq; donandum continuò cœnobium cum æde cenſuere, quam diuo Petro Pauloq; dicarunt. Artifices omnes è Græcia acciti, ut opus memorabile facerent, ſtatuarij ac plaſtici undique magna mercede conducti. Vt magis ferueret opus, Stephanus & Gysla Budæ conſtiterant. Verùm quum hic operi, ſignis, tabulis ac ornamentis illa incumberet, neuter uoti compos eſſe potuit. Nam quum ante mortem ipſorũ perfici nequiuerit tanta moles, à Ladislao tandem rege ſanctiſsimo pronepote ſuo cõſummatur. Perpetuum diuo Stephano inſtitutum hoc fuiſſe ferunt, ter quotannis baſilicas & cœnobia, quæ fundarat, reuiſere ſolitum: ad aras primùm omneis, pias preces & ſacra feciſſe, ut magnis numinibus ſupplicia debita exoluere uideretur. Deinde ſingulatim templa luſtraſſe, ne qua quicquam negligentia collaberetur, ſi quid uitij, imminentisq; ruinæ tectis & parietibus intuebatur, extemplò inſtauraſſe. Peculiares ſemper loculos à latere circumtuliſſe, ex hisq; propria manu mendicantibus & egenis erogaſſe pecuniam. Emericum quoq; regali habitu indutũ, quum templa cum patre luſtraret, ante aras ſe continuò exuiſſe, ut altaria excoleret. Pari quoq; ſtudio Gysla utebatur, cui nihil erat antiquius, quàm cum uiri probitate certare, ſacras ueſtes & ornamenta ſacerdotum diligentiſsimè recognoſcere, ut abſumpta reficeret, aut lacerata reſarciret. Viuente Henrico principe ſanctiſsimo, paribus utrinque ſtudijs pax longè lateq; ſeruabatur, omniaq; apud Vngaros è ſententia gerebantur. Pòſt ubi Imperator ille optimus inter diuos relatus eſt, Corradus natione Sueuus, item Corradi Varmacienſium ducis filius, qui Othonis tempore in Vngarico bello occubuerat, ex Gallica matre natus, matrona quidem nobiliſsima, & Henrici tempore præfectus equitum, Cæſar deſignatus, in Imperio, non in probitate ſucceſſit: quippe qui inſtitutam pacem, utrique genti apprimè ſalutarem, intercepit. Hic quum aduentum in Italiã tribus fermè annis diſtuliſſet, Italiæ principes ac populi inſi-

ta coniuratione, ſe in libertatem aſſeruerunt, aduentumq; Corradi armis inhibere adoriuntur: quare non ſine ualidiſsimo exercitu Italiam adire coactus eſt. Ex quo quidem tempore illam Gregorij quinti, Othonis'ue primi ſanctionem in Imperatores olim promulgatam, primùm obſeruatam legimus: qua, quicunq; Cæſar in Germania declaratus, Italiam aditurus erat, ut à Romano pontifice Auguſtali corona donaretur, duas prius in itinere, unam Moguntię ex palea, altera Mediolani ex ferro confectam à metropolita conſequi iubebatur. Quum Mediolanenſes ſibi infeſtos inueniſſet, qui Heliprando tunc duce regebãtur, urbem obſedit, ſuburbia incendit. obſidionem tandem Colonienſis metropolitæ cõſilio, haud aliter ac diuinitùs admonitus, ſoluere coactus eſt: quoniam inter ſacrificandum, diuum ſibi Ambroſium apparuiſſe aſſeuerabat, extremum Germanis excidium interminantẽ, ſi urbem ſuo numini dicatam dicto celeriùs non relinquerent. Romam profectus cum uniuerſo exercitu, à Ioanne decimonono pontifice maximo, auream eſt coronam & Auguſtalia inſignia ritè conſequutus. Italiæ principes, qui Sclauorum & Vngarorũ potiſsima auxilia implorarant, dum præ illorum cunctatione, & Imperatoris uiribus ſibi diffidunt, mutato conſilio, omnes ultrò gratiſsima illi obſequia deferunt. Pacata is Italia, in Germaniam redijt, qui rebellãtibus Italis auxilia magna promiſerant: re detecta, cognouit omnes. Vngaros & Sclauos potiores audiuit, nec difficulter quidem hæc credere cogebatur. Nam quum populos utroſque in Chriſtianam fidem nuper aſſertos noſſet, facilè ad defenſandum Chriſtianæ reipublicę caput, poſtulatis impenſius auxilijs coniuraſſe putabat: diuumq; Stephanum, quem Chriſtianiſsimum intelligebat, Apoſtolicæ ſedis gratia, quæ tantis cum honoribus & immunitatibus excoluerat, omnia moliturum arbitrabatur. Hinc belli cauſas promanaſſe ferunt: pleriq; defuncto Henrico, concordiæ ac pacis auctore, ingenita Germanorum Vngarorumq; odia diutius contineri nequiuiſſe prodiderũt. Quare prius in Sclauos, deinde in Pannonios Corradus caſtra mouit. Tota nanq; Boemia, Polonia, & uniuerſa ferè Sarmatia, ſub Sclauorum nomine continetur: nam eadem his omnibus eſt lingua. Boemorum igitur & Polonorum motus, uno alteró ue prælio repreſsit, & ad obſequia grata redegit. Sed cum Boleſlao Polonorum duce, ut auctor eſt Otho, quum regni ſibi nomen uſurpare contenderet, quod ſub Henrico occœperat, magna prius bella geſsit, eumq; ſubegit. Item & Meſconem filium, eadem paterno more molientem, qui eiecto Othone fratre ſe regem appellarat, Polonia eiecit, Othonemq; reſtituit. Deinde in Vngaros haud facilè bello domitabiles itum. Stephanus ubi Corradum cum uniuerſis Germaniæ uiribus Pannoniam irruere intellexit, pontificum procerumq; omnium repentè concilium habendum eſſe cenſuit: quantum à Germania periculum inſtaret, edocuit. Habuit delectum, quàm unquam antea longè maiorem. Pontifices, ſacerdotes, item ſacri & prophani omnes pariter arma capeſſenda decernunt, quo facilior reſiſtendi copia daretur: cum potentiſsimo hoſte rem eſſe intelligunt. Poſtquàm comparato ualidiſsimo exercitu, caſtra habere cœpit, diuinum in primis auxilium his breuiter implorauit, quamuis in exorandis placandisq; numinibus die noctuq; nunquam ceſſare uidebatur: Si placet tibi Regina cœli, & Vngarici patrona ſoli, hoc regnum hæreditario iure tibi legatum, igni ferroq; ab hoſtibus uaſtari, & plantatã nuperrimè Scythicis pectoribus fidem filij tui, continuò extirpari, ne meę (quæſo) deſidię, ſed numini tuo hoc tribuatur. Si quid regis culpa patratũ eſt, cui plebem tuam commiſiſti, ipſum (te precor) pœnas luere patiare, innocentibus parce, nouam hæreditatem tuam pro ſolita benignitate tuere. Mox effuſus in lachrymas, & diuæ Genitricis numine cõfirmatus, in Germanos ſigna moueri iubet: quum nunquam fidelibus pia numina deſint. Res non tam commemoratione: quàm admiratione digniſsima: pridie eius diei quo in hoſtium conſpectu futurus erat, accidiſſe dicitur. Teſſerarius namque per omnia militũ cõtubernia & tentoria quidam diſcurrit, qui Imperatoris edicto Germanum quenq; ſolutis caſtris domum repetere iubet. Inſequenti nocte ante lucem Corradus ſoluta caſtra comperit, uidet domum quen-

que feſtinare. Rei nouitate percitus cauſam diſquirit, omnes uno ore referunt, Teſſerarij uoce miſsione donatos. accitis teſſerarijs, neminem inuenit qui miſsionis edictum circumtulerit. Mox Corrado Stephani ſanctitas explorata ſuccurrit, cuius gratia cœleſtē internuncium ſub teſſerarij ſpecie caſtra ſoluiſſe reputauit, ne ſancti regis populus oppugnaretur, ne qua inter ſeniores iunioresq́; Chriſtianos ſeditio defectione ſuboriretur. Approbauit diuinæ miſsionis edictum Imperator, inſtaurataq́; pace in Germaniā ſe recepit, cum grauiſsima aſſeueratione pollicitus, ſe Pannonijs, quos ſub diuina tutela eſſe intelligebat, perpetuò manus abſtenturum. Rex autem e ueſtigiò quum diuæ Genitricis patrocinium laboranti ſibi, ſuæq́; Vngariæ adſuiſſe conſpexit, humi proſtratus, clementiſsimo numini gratias egit, & per cunctas aras Pannonicæ deæ ſacra fieri paſsim edixit. Deinde de eo ardentiùs pro explorata diuinæ clementiæ gratia, in Dei charitate permāſit: quem in partiendo tēpore, tali uſum inſtituto fuiſſe ferunt. Interdiu dicendo iuri ac regalibus officijs & negocijs incumbere, noctes ferè inſomnes ducere, in diuina contemplatione uerſari, cum aſsiduis lachrymis pro publica & priuata ſalute ſupplicare, pijs precibus æquiora numina reddere: in diuinam quandoq; contemplationem uſqueadeò rapi, ut humo ſubſtractus in aere pendere uideretur. Nam quum in remotam quandam baſilicam ſeceſsiſſet, numinis exorandi cauſa, diſtentis circùm tentorijs noctem tranſegit: qua quidem intempeſta, quum in tabernaculo ad contemplandum ſuſcitaretur, uſqueadeò in diuinitatis contemplatione correptus eſt, ut corpus euectam in aera mentem ſubſequeretur. Quin & tabernaculum, ne uehementiſsimam contemplationem interciperet, corpúsue inhiberet, ne cum animo in aera raperetur, ipſum quoq; ſimul tractum, in aere diu pependiſſe tradunt. Quum pateſactum cuidam ſancto uiro miraculum intellexiſſet, mox eum admonuit pariter, & interminatus eſt, ne quid de hac re ſe uiuente proderet. Fama tamen regię ſanctitatis, ea latè diffuſa uagabatur, ut è remotiſsimis multi oris ad uenerandum hominem planè confluerent. E Beſsis Bulgarisq́;, quos graui bello domitarat, ſexaginta circiter uiri, ac ijdem non ignobiles, eius fama ſuccenſi ad adorandum regem in Pannoniam uenerant. Carros multos ducebant, quibus magni auri & argenti copiam, cæterasq́; fortunas impoſuerant, ut non modò eum prætereuererētur, uerùm etiam inter regia ſeruitia perpetuò ſe inſinuarēt. Quum Pannoniæ fines attigiſſent, pleriq; ſceleratiſsimi tribuni cuiuſdam famuli, auri cupiditate tracti, ex inſidijs hos adoriuntur, multos trucidant: exanimes aliquos relinquunt: cæteris fuſis fugatisq́; onuſta plauſtra diripiunt, numatiq́; in ſyluas ſe recipiunt. Qui ex hac Beſſorum ſocietate ſuperfuere, ad regem tandem perueniunt, illatas ſibi cædes et latrocinia, item peregrinationis cauſam ex ordine referunt. Rex miſeros conſolatus, confeſtim & clàm tribunum per apparitorem cum uniuerſa familia ocyſsimè ad ſe uenire iubet: quod niſi continuò fecerit, perduellionis pœnam indicit. Tribunus mox edoctus, coacta familia, opinione celerius adueuit: ante conſpectum regis famulorū agmen explicat. Quum malę mentis conſcij uultu facinora proderent, quæ nuperrimè patrarant: Cur (inquit) contemptis numinibus & diuina lege, præter ius & fas diri graſſatores hoſpitum ſanguine manus Infeciſtis? Cur in humanum genus, & in eos qui ueræ ſapientiæ cupiditate peregrè iter faciunt, tam impiè ſæuijſtis. Cur uiros innocentiſsimos morte mulctaſtis? Proinde ſicut in alios à uobis actum eſt, ita & uobiſcum nunc in conſpectu meo Deus aget. mox capitales eos pronunciauit. Ad omnes regni aditus, ſingula horum paria, quando multi fuerunt, crucibus affigi iuſsit: ut liberum peregrinis iter in Pannoniam, quondam hoſpitabilem, omnibus fore ſignificaret. Quare factum eſt, ut quoad uixerit, ne minimum quidem latrocinium in Vngaria poſthac patratum ſenſerit. Hoc enim ſeueritatis exemplo ita facinoroſorum audaciam coercuit, ut nemo peregrinis manum iniecerit. Eos uerò qui læſi & ſpoliati fuerant, non ſolùm indemnes, uerùm cumulatiſsimè donatos, & uoti compotes præſtitit. Paucis pòſt annis, quando uirtus aduerſitate perficitur, & quos Deus diligit, corrigit (ut aiunt) & caſtigat, quum magno rex dolore

torqueretur,

torqueretur, quòd Emerico orbatus, nemo ſibi nepos & cognatus erat, cui regnũ & Vngaricæ fidei conſeruationem tutò committeret: quumq́ intelligeret Scythicam gentem intermiſſa diuini cultus fideiq́ cuſtodia, in priſtinã inſipientiam continuò recaſuram, uarios ex hoc morbos ſubire coactus eſt. Emericũ, ab anno ſalutis trigeſimoprimo ſupra milleſimum, extinctũ, aliqui ſcripſere. Ipſe tanto corporis languore correptus eſt, ut ne pedibus quidem ſtare poſſet, quare aliquanto remiſsiùs regnum gerere uidebatur. Hinc proceribus quatuor, qui adhuc prophana cordis perfidia laborabant, ſuſcitatur audacia, conſiliumq́ adoriendi regis ineunt: rati morte regia ſe non modò Vngaros in priſtinã immanitatẽ reuocaturos, uerumetiam tyrannidẽ facilè aſſequuturos. Ex compoſito ex his unus imminente ueſpera, antequàm lucernæ adhiberentur, tecto gladio cubiculũ regis clàm ingreditur. Dumq́ cauto gradu, ubi ille recumberet, inter tenebras percontaretur, neſcio qua gladius incuria decidit, fragoremq́ non paruum edidit: rex inquiſita ſtatim caſus huiuſce cauſa, quamuis diuinitùs admonitus non ignoraret, emiſſarium tamen aduocat: quid ſibi uelit, interrogat. At ille mox ingenti pœnitentia & ingenua cõfeſsione correptus, rem uniuerſam proſtrato ante pedes corpore retegit, ãplexusq́ genua multis ueniã lachrymis precatur. Rex eius obſecratione uictus, cõceſſa impunitate dimiſit. Eius edicto in cõiuratos ſubinde quæſitum: de quibus re comperta, pœnæ legitimę ſunt exactæ. Ingraueſcente indies ægritudine, inopinata febris inceſsit: quã quum ſibi uitam propediẽ correpturam intelligeret, põtifices ac proceres omnes acciri iubet. ad quos inprimis de rege eligendo, deinde fide cõſeruanda retulit: quin & pientiſsima omnes admonitione inſtituit, initam Saluatoris noſtri fidem pertinaciſsimè retinerent, colerent iuſticiã, concordiam ſimul & pacem amarent, mutua inter ſe charitate certarẽt: nihilq́ ducerent antiquiùs, quàm in Chriſtiana fide uerſari, eam ſanctitate armisq́ tueri, malle mori quàm falſa uariaq́ numina colere: ab humano ſanguine, item furtis, latrocinijs, & omni deniq́ ui manus abſtinerent: diuina præcepta ſummo ſtudio obſeruarent: ita demum uiuerẽt, ne quid Deo charius haberent: operamq́ pro uirili quiſq́ ſua ſemper darent, ne qua Deum hominemq́ capitali iniuria læderẽt: cum finitimis quietè uiuerent, & regum edicta pontificumq́ decreta præſtarẽt. Ad poſtremũ baſilicas & uniuerſa collegia ſacerdotũ, item regnũ animamq́ ſuam cum uniuerſa fideliũ multitudine, profuſis lachrymis, & elatis in cœlũ manibus, in cõcione diuę Genitrici, perpetuę uirgini ac unicæ Vngarorũ dominæ, deæq́, inſtantiſsimè cõmendauit. Inſtabat dies auguſtæ Virginis, quo inter diuos relatã dicimus: hunc nouiſsimũ uitę diem ſibi Stephanus ex uoto optarat, & cum ſumma contentione à numinibus implorarat, ut pari cum ea die in cœlum referri uideretur. Compos tandẽ uoti inter cœtum pontificum & ſacerdotum, coronamq́ procerũ, ſacris ritè peractis, à Salutis anno trigeſimo quarto ſupra milleſimũ, regni uerò trigeſimoſeptimo, animã efflauit, ab omnibus perpetuo deſiderio deploratus. Ad celebrãdas diui regis exequias, non ſolùm ex uni- 1034
uerſa Pannonia, Daciaq́, uerùm etiam è finitimis populis multi cõuenêre: ut ſingulari pompa funus efferretur, corpus ſuccollãtibus pontificibus, ſupremisq́ magiſtratibus Albam delatũ, quũ nõdũ diuę Genitricis baſilica ritè ſacrata foret. metropolita cum pontificibus & collegijs ſacerdotũ, prius eam ex more dicarunt: mox in medio templi marmoreo ſepulchro condidere, riteq́ inter diuos retulêre. Vix condito corpore, innumera ad eius aram multitudo confluxit uota nuncupantium, grauiter languentium: multi tamẽ, cunctis mirantibus, uoti cõpotes, Deoq́ gratias concinentes rediêre. Complura diu miracula ad eius aram edita: ibi angelorũ concentus nocte ſæpius auditi. Sed prius quàm ad cætera flectatur oratio, illud interijciendum cenſeo, quòd de ſubſtituendo nouo rege Vngarici Annales referunt, à cęteris Scriptoribus prætermiſſum. Quum paulò ante mortem Stephanus ſucceſſoris cura admodũ ſollicitaretur, ne quis à ſuo ſanguine alienus regnum obiret, Budam Egruthi filiũ extemplò Nitriam properare iuſsit, ut Vazulem patruelis ſui filium, quem propter ætatis

ſuæ laſciuiam in uincla coniecerat, continuò liberatum ad ſe duceret: uti eum, antequàm è uita decederet, regem Vngariæ declararet. Quod ubi Gysla nouit, cum Buda ſceleſtiſsimo conſilium inijt, quónam modo regis mentem interciperet: neq; Vazul, ſed Petrus Stephani ex ſorore nepos, & Guilielmi filius, Alemannico genere natus, regnum aſſequeretur. Quare Sebum Budæ filium, Nitriam præmiſit, qui nomine regio, Vazuli effoderet oculos, & infuſo aures plumbo compleret, ac patrato demum facinore, fugeret in Boemiam. Sebus Budam præcedens, Nitriam contendit, dira reginæ mandata peragit: inſequenti die, Buda aduenit, Vazulem exertis luminibus: & obſtructis auribus inuenit, atque immaniter tractatum, potiſsimisq; naturæ adminiculis defraudatum, ad regem duxit. Quem ita deformatũ ubi rex aſpexit, in profuſiſsimas repentè lachrymas cõuerſus eſt. Quare adaucta ægritudine, confirmatoq; dolore, in effœta iam ætate, neque de facinoroſis hominibus pœnas exigere, neq; uitam ultra prorogare potuit. Sed mox Calui Ladislai filios, patrui quondã ſui, ad ſe iubet acciri: quorum unus Andreas, Bela alter, & tertius Leuenta dicebatur: quos admonet dicto celerius Boemiam Poloniam'uc petant, inſidias euitẽt, fugaq; ſalutem ſibi comparent: quando ipſi imminẽte morte, neq; eos tueri, neq; malorum audaciam, & obſtinatam reginæ mentem coercẽre poſsit. Regis imperio iuuenes obtemperant, ſe ocyſsimè dolis expediunt, clandeſtinumq; iter in Poloniam ineunt. Admiranturq; plerique, quòd Vngarorum Annales referunt, Gyslam tantùm facinus fuiſſe auſam: quum omnes planè Scriptores, ſanctiſsimam mulierem, & diuo rege ac fratre imperatore non indignam affirment. Quare ſi utrorunq; ſcripta tueri uolumus, duas uxores Stephanum duxiſſe, cogimur affirmare: & utriq; Gyslæ fuiſſe nomen: unam, eamq; ſanctiſsimi Henrici ſororem: alteram uerò Guilielmi filiam, qui ſancti Sigiſmundi frater fuit, & è Burgundienſium ducum familia prodijt: atq; diuerſis utranque moribus fuiſſe aſſeuerabimus. Nam & Corradus imperator Gyslam quandam Caroli Magni genere natã, uxorem nactus eſt, quæ & Rodolphum Burgundiæ regem habuit: & antequam Corrado imperatori nuberet, Erneſti Sueuiæ ducis, & Alberti fratris, qui Auſtriæ dominabatur, fuit uxor: ex quo Erneſtum, Hermannumq; filium ſuſcepit. Sed ad diuerticulum reuertamur. Eius corpus antequàm pontificia ſanctione, uel diuina potius declaratione extolleretur, annis quinque ibidem iacuit, & quadraginta. Demum poſtquam Ladislaus, uir Deo deuotiſsimus, regno potitus eſt. Id auctoritate Apoſtolica ſancitum, & ita diploma in Panoniam miſſum eſt, ut quicunque primùm in Vngaria Chriſtianæ fidei fundamenta iecerunt, ne legitimo honore defraudentur, omnia corpora eorum in gloriæ ſpeciem ſolenni celebratione oſtentarẽtur, ut hinc inter diuos relatos eſſe credant. Accepto diplomate, Ladislaus eius pronepos habito optimatum antiſtitumq; conuentu, tridui cunctis ieiunium indixit: omnes hortatus, ut precibus, inedia, ſupplicationibus, eleemoſynis, auſpicia diuina captarent, quibus diuinam uoluntatem intelligerent. Exacto ieiunij tempore, ad diui regis tumulum peruentum eſt: cuius lapidem quum amouere contenderent, nulla ui loco mouere potuerunt. Hoc eo tẽpore portentum interceſsit, quo exorta inter Ladislaum & Salomonem fratrem ſeditione, alter alterius iuſſu graui carcere coercebatur. Conatus ingens regem fruſtratus, in admirationem ſummam adegit, ac tali oſtento deterrebat omnes, qui iratum numen auſpicabantur. Tunc uirgo quædam, Charitis nomine appellata, quæ haud procul à baſilica in Seruatoris æde ſanctiſsimè uiuebat, repentè Ladislaũ admonuit. Eum fruſtra conari, neque lapidẽ è tumulo dimoueri poſſe, quouſque frater carcere educeretur. Rex ſacræ uirginis oraculo admonitus, Salomonem è uinculis continuò expediri iubet: tridui ieiunium iterum indicit: tertio die ſacris ritè peractis, ſpectante frequentiſsima populorum multitudine, ingens lapis facillimè ablatus eſt. Corpus diui regis tumulo eductum, & acclamantibus omnibus per baſilicam circumlatum, mox pro dignitate reconditum: euidentiſsima ſubinde numinis benignitate tot edita miracula, ut nemo corpore mancus, aut ægritudine languens, uoti impos abierit. Ibi in tanta mul-

ta mul-

ta multitudine cernere erat ambulare claudos, cæcos inſtauratis luminibus uidere, mutos, loqui leproſos paralyticosq́ curari, nutantes in fide animos confirmari: omnes denique corporis & mentis ægritudines abigi. Quin & iuuenis, qui annis circiter duodecim paralyſi ſolutus, manuum ac pedum carebat officio, carruca huc aduectus, implorato numinis auxilio, repentè desiluit: ac Deo gratias agens, Stephaniq́ laudes proclamans, ad aram per mediam multitudinem repentè eucurrit. Puer ſeptennij neruorum contractione correptus, ad ſepulchrum allatus, diſtentis mox brachijs ac pedibus expeditus inceſsit. Ladislaus autem rex, tot miraculorum ſucceſſu in ſtuporem conuerſus, mediæ arte impoſuit, ſacelloq́ elaboratiſsimo donauit. Iamdudum tanti numinis ſic fama percrebuit, ut ex omnibus Vngariæ finibus languentium agmina feſtinarent. Ex his qui grauiùs laborabant, & cunctantiùs uenire cogebantur, diuum regem impenſè exorantes, in itinere conualuere, & in teſtimonij ſpeciem ibi lapides in aceruos planè congeſſerant. At illud fidem exuperat. Mulieri unicus erat puer, qui repentina morte correptus, animam efflauit: mater numinis patrocinio freta, immenſo cordis affectu extinctum filium in ſancti regis ædiculam defert: & ea quidem mente, ſe nunquam loco moturam, donec ex uoto in puerum animam reuocaret. Nec audacem quidem mulierculā fides & ſpes ipſa fefellit: ſacellum ingreſſa, tam uehementi obſecratione numen exorauit, ut ſpectante frequentiſsima hominum turba, mulieris orbitatem deplorantis puer humi porrectus ſubſilierit, & in matris amplexum ſe effuderit. Quanto hinc diuo regi gloria ſucceſſerit & quantus omnes præter opinionem ſtupor inuaſerit, pro ſe quiſque facilè cogitabit. Item poſt uirginis Auguſtæ anatheoſin die quinto, omnes Vngariæ principes, præterea pontifices ſacerdotumq́ collegia, cum Ladislao rege religioſiſsimo Albam conuenere: ut in ea baſilica ſolennia facerent, & pro mortuis parentarent. Celebratis mox inferijs, ad ſancti regis monumentum peruentum eſt: quod ubi regio iuſſu præreuerenter exorato prius numine reclu ſum eſt, tanta odorū fragrātia hinc effluxit, ut uniuerſam baſilicam ueluti cœleſti quodam rore compleret. Deinde quum oſſa tractarent, balſamo quodam delibuta & humecta comperere. Lectis ſubinde oſsibus, & in ſyndone reconditis, anulum aureum, uetus eius geſtamen, in liquore diſquirere occœperunt. Quem quū nulla percunctatione in arca marmorea indipiſcerentur, de hauriendo liquore cogitatum. Is ubi exhauriri cœptus eſt, co̅pletis pleriſq; phialis ac dolijs nunquā penitus exantlari potuit, nam ad ſingulos hauſtus, ui numinis iſte liquor reparabatur. Quod ubi compertum eſt, quod fuerat exhauſtū, continuò reconditis oſsibus infudere: & poſt infuſionem liquor ille neq; creuiſſe, neq; decreuiſſe uiſus eſt. Ex inuecto ibidem theſauro diuæ Virginis ara inſtaurata. Quin & paucis pòſt temporibus, eximij principis uxor, cui Mathildi nomen erat, & inteſtinorum dolor tribus annis inceſſerat, huius fama co̅mota, in Vngaria̅ peregrinatur: atq; adito ſacello, mox penitiſsimo cruciatu liberata eſt. Sed ad dextræ anulum redire cogimur. Mercurius Vngarico genere natus, & Cathipani Alberti præpoſiti pater ac baſilicæ Albenſis ædituus, qui uitæ quonda̅ policicę renunciarat, ut religioni expeditiùs inſeruiret, quum Ladislaus rex imperaſſet tumulum aperiri, ne quid è ſancti regis reliquijs ſubtraheretur, cum pleriſque alijs qui ſepulchro inhæſerant, regio iuſſu procul amotus eſt. Is triſti uultu repulſus abijt: & quum monachus eſſet, in ſacrum chorum ſe recepit. Vbi quum pudore ſuffuſus grauiter angeretur, quòd ſanctiſsimu̅ corpus neq; uidere, neq; oſculis attingere potuiſſet: ecce iuuenis quidam inte̅peſta nocte coràm adſtitit, forma incredibili, liberali facie, candidiſsimoq́ habitu, neſcio quid byſſo inuolutum deferens: Accipe (inquit) Mercuri, quod optaſti: & hoc donum precioſiſsimum, quod tuæ fidei committitur, commendatiſsimum habeto, aſſeruatoq́ diligentiſsimè, & quum tempus dabitur, ipſe depromito. Nocturnis ſacris ritè peractis, Mercurius petita latebra, rem traditam explicat: ſancti regis dextera̅ & annulu̅ inuenit, iuxtaq́ admiratur, ac numini gratias agit. Is ad Carpathij montis radices ſeceſsit, qui Tranſſyluaniam ab Vngaria dirimit, olimq́ ripenſem, citerioremúe Daciam

ab ulteriore

ab ulteriore & Tranſalpina diuidebat: ubi cœnobium quoddã ligneo opere conſe-
ctum gubernaturus erat, tanto dexteram ſtudio aſſeruabat, ut neq; ſibi neq; alij cre-
dere auderet. Terræ committere ſatius eſſe ratus, inſodit, & quotidianas ex mona-
chis excubias inſtituit, ne quo modo ſurripi poſſet: indies promendi tempus dari ex-
pectabat, quin & huiuſce rei cœnobij auctores admonuit, ut pari ſtudio curarent: de
mum id ex ordine Ladislao regi, quem uirum ſanctiſsimum eſſe intelligebat, ape-
ruit. Mox regis edicto, pontificum optimatumq; conuentus habetur, ubi ſolennis
dies regiæ dextræ extemplò decernitur. Deinde cum uniuerſo Ladislaus collegio
ſacerdotum, dextram diui Stephani reconditam oſtendit, baſilicæq; intulit: quam
magno deinde ſumptu, ac ditiſsimo apparatu inſtaurauit, multisq; pagis, oppidis &
1078 prouentibus donauit. Id autẽ Salutis anno ſupra milleſimum Septuageſimo octauo
accidiſſe, illius cœnobij ſcripta et priuilegia ſanè teſtantur, abbatiamq; Regię dextræ
nunc appellant. Cui tempeſtate noſtra Antonius Salonenſis, uir magno ingenio, ac
ſacris literis non mediocriter eruditus, pręfuit: & priuilegia, unde hæc accepimus, no
bis oſtendit. Sed illud omnes ne ſatis quidem admirari poterant, Stephani corpus
in puluerem redactum, nil præter oſſa ſupereſſe, & ea quidem carie iam abſumpta:
contrà uerò dextram anuli geſtamine præditam, integram permanſiſſe, neq; uermi-
bus, neq; liuidæ fuiſſe obnoxiam uetuſtati. Quãnã cauſa potius dextra, quàm caput,
& cor Deo dicatiſsimũ, ſe à carie uindicare debuit? nẽpe quia dextera pietatis & mi
ſericordiæ fuerat, quæ è peculiaribus loculis, calamitoſiſsimo cuiq; eleemoſinam ero
gabat: illud omnes miraculum accidiſſe confirmant. Quis enim illud à diuino Serua
toris noſtri ore promanaſſe inficiabitur: Beati miſericordes, quoniam ipſi miſericor-
diam conſequentur. Meritò igitur manus illa corruptionis expers eſſe debuit, quæ
neminem mendicare, eſurire, in captiuitateq; aut quauis miſericordia iacêre perpeſſa
eſt. Proinde diuum Stephanum, nec iniuria quidem, primũ patriæ patrẽ, omnes una
uoce congeminant, & præuenerantur. Eius obitum incendia multa, terræmotus, ac
uaria portenta ſequuta ſunt: item decimo calendas Iulias duo ſoles in cœlo uiſi: neq;
fames & peſtilẽtia defuit, bellorumq; calamitas. Henrici Stephaniq; temporibus, ua-
ria quoq; in Italia geſta ſunt. Guilielmus quidam natione Nortmannus, Ferrobra-
chius ex cognomento dictus, ne mediocrem quidem Hetruriæ partem cum tota Fla
minia poſſediſſe dicitur. Huic Trancredus pater fuit: fratres uerò undecim, Samus,
Gothofredus Roberti pater, Drago, Trancredus, Gunfredus, Malogerius, Rober-
tus cognomẽto, Guichardus, Rogerius, Alberedus, Gothofredus & Frumentinus.
Trancredum è comitibus Lombardię promanaſſe ferũt. Guilielmus ceſſantibus Ita
liæ moribus, cum Molocho Græco, Apuliæ Calabriæq; prouinciam Conſtantino-
politani Imperatoris nomine gerẽte, item cum Salernitano Capuanoq; principibus
fœdus init: ut expeditionem glorioſam adoriantur, Siciliam diu à Saracenis occupa-
tam, à prophana Barbaria uindicent, ac demum prædam inſulæq; imperium, ſi è ſen
tentia res euenerint, tripartitò diuidant. Quatuor exercitibus ex compoſito adoriun
tur, ac cæſis captis'ue hoſtibus, inſula tota potiuntur. In præda quidem à Molocho
ſeruata æquitas, ſed in dominatu prætermiſſa: quando ex Græcis tantùm oppidis
præſidia & magiſtratus impoſuit. Conceptum hinc ſtomachũ Guilielmus diſsimu-
lat, cum utroq; principe in Calabriã ſe recipit. Dimiſſis deinde ſocijs, cum proprio
exercitu in Apuliam diuertit, obſidetq; Melphiam, eamq; facta deditione capit, Mo-
lochus accepto nuncio ſtatim adfuit: & dum pro portis & mœnibus caſtra locat, Fa-
cta à Guilielmo eruptione, cum uniuerſo ferè exercitu cæditur imprudens. Quare
1002 magna confeſtim prouinciæ parte potitur hoſtis. Quum anno ſalutis ſecundo ſupra
milleſimum, Germani Henricum Bauariæ ducem Cæſarem declaraſſent, isq; Gallo-
rum & Metenſium bello remoraretur: ecce Saraceni Sicilia exacti, duplici claſſe per
Superum Inferumq; mare Italiam repetunt. Hinc Capuam occupant, hinc Barum
obſident: cui niſi ab Urſeolo duce Veneto, & Gregorio Capitano, quod magiſtra-
tus imperialis nomen eſt, fuiſſet tumultuaria claſſe ſubuentum, iam de urbe foret a-
ctum.

ctum. In ſequenti anno Turci Palæſtina potiti, Hieroſolymam capiunt, atque Dominico ſepulchro, item cæteris baſilicis finitimis manus diuino numine abſtinent. Adrienſes etiam quum Venetias infeſtarent, apud Lauretum, qui Padi Atheſisq; oſtia uicus interiacet, ab Othone Vrſcolo magna clade ſuperati. Defuncto Guilielmo Drogo frater Apuliam occupat: ſed à Capitano ab Imperatore miſſo, paulo pòſt eijcitur. Capua Henrici Pij opera à Saracenis liberatur, ut ſuprà retulimus. Verùm imperante Corrado, qui ſucceſſit Henrico, quum Normanni Græciq; Apuliam tenerent, inter Aufidum amnem & Oliuentem urbem, magnis uiribus, de regionis imperio dimicarunt: demùm cedentibus Græcis, Normanni uictoriam adepti ſunt. Item anno duodecimo ſupra milleſimum Colomannus uir ſanctiſsimus in Stocherauenſi oppido è ſuſpendio martyrij coronam nactus eſt, ibiq; ſepultus: ſed inſequenti anno à Megigando Ebeſtatenſi epiſcopo in Medelicham honorificè translatus. Item Erneſtus Sueuorum dux, ab Albertino comite inter uenandum ſagitta confoſſus interijt. Orto inter Corradum diuumq; Stephanum bello, Erneſtus, qui à Corrado defecerat, ad deditionemq; redierat, unà cum Verardo comite in Alemannia cæduntur. Rodulphus Burgundiæ rex, quũ Corrado Imperatori regnum commiſiſſet, quod ipſe à ſuorum ſeditione tueri deſperarat, ex eo tempore Burgundia in ius Imperij conceſſiſſe uiſa eſt. quam quum inuiſus adijſſet, totam ferro igniq; uaſtauit. Quo quidem tempore ſol ingenti defectu laborauit: ac Sarmatæ Chriſtiani nominis ignari, quum Germaniam inuaſiſſent, Virbinam urbem frequentiſſimam in Saxonum finibus ſitam, magna ciuium ſtrage occuparunt. Sed ab Imperatore exacti, mox uicti, uectigalesq; facti ſunt. Corradus autem anno ſalutis trigeſimonono ſupra milleſimum, haud multo poſt regẽ Stephanũ, imperij uerò quartodecimo, diẽ pulcherimè clauſit.

RERVM VNGARICARVM DECADIS SECVNDÆ LIBER SECVNDVS.

POSTQVAM Gyslæ opera & arte, Petrus ſanctiſsimi regis è ſorore nepos, orbato luminibus Vazule, regno potitus eſt, eò inſolentiæ euectũ ferunt, ut non tam ex genere, quàm feris Teuthonum moribus cũcta geſſiſſe uideretur. Se nanq; è rege creato, intolerabilem tyrannum exhibuit, neque diui auunculi ueſtigia ſectari, neque regiæ maieſtatis officium cum decoro ſeruare ſtuduit. A' principio nobiliſſimum quenque habere ludibrio, intumeſcere ſuperbia plus quàm barbara, Alemãnis plus æquo credere, gerere cuncta eorum arbitrio, ſuos aſpernari, & habere pro ſeruis, magnifacere peregrinos, & externis uſquequaque blandiri. Arcibus ac oppidis Teuthonum præſidia cunctis imponere, ex his quoque creare magiſtratus, & ſibi cuſtodiam adhibere, peculiarem populum abominari. Accedebat intemperantiſſima libido, ingẽsq; laſciuia hominis, quo imperante, ne ulli quidem ingenuæ matronæ tuta poterat eſſe pudicitia. Quin & uirgines & mulieres à ſuis ſatellitibus, prætorianisque militibus paſſim inceſtabantur. Sæpe antiſtites, nonnunquam etiam optimates ad regem ex compoſito conuenêre, profuſisq; contendêre precibus, ne tantũ malis ac petulantibus hominibus indulgeret, Teuthones admoneret, ut ſe modeſtiùs agerẽt, pudicis mulieribus abſtinerent, uim demum omnem inhiberet. Aſseuerabant etiam haud parũ eſſe dubitandum, ne qua ex hac inſolentium improbitate nouitas oriretur: quæ ſi acciderit, quã dij auerterent, irritam in poſterum pœnitentiam ſequuturam. Contrà rex optima conſilia ſpernere, & præ inſolenti leuitate interminari: ſe, niſi monitis abſtinerent, quæ ex ingenita iniquitate ac Scythica improbitate darent, eò indignationis euaſurum, ut potiſsimos ordines, item præfecturas & magiſtratus omnes Teuthonica tantùm gente compleret, ut ne minima quidem munia Vngari domi militiæq; gererent: immò ſe in eorum poteſtatem, uniuerſam Pannoniam redacturum. Ad poſtremum illud adijcere, Vngariam idcirco nominatã, quia perpetuo angore agi oporteret. Quę quũ inſolentiſsimè iactitaret, diræ coniurationis ſemina iecit: quippe Vngarorum animi eò uſque iri-

tati, ut omnia, quàm tyrannidẽ perpeti malint. Quare tertio initi regni anno, nõ inuitis põtificibus, ſacerdotũq; collegijs, optimates, præfecti legatiq; legionũ, & tribuni militũ cũ exercitu, ad unũ omnes in Petrũ coniurãt. Clandeſtina inter ſe cõcilia habẽt, in quibus de exigẽdo rege decernũt: & quẽ eius loco ſufficerẽt, regia ſtirpe natũ, affectatè diſquirunt. Augebat indignitatem ſuperiorum memoria principum, qui non ſolum Patres patriæ iure appellati, ſed meritò inter Diuos relati fuerant. Ad omnium diſquiſitionẽ ſuccurrebat unus, qui ab Vngaris Aba, à cæteris Albuinus dictus eſt, plerique Ouonem nominant. Hic ducta ſorore diui regis, præ fauſta affinitate nimis emerſerat. Proinde hunc, abdicato Petro, regẽ creant: inq; caſtra ferunt, ut à militibus approbetur. Ab his acclamationibus exceptus, & rex continuò ſalutatus, in Petrum aciem educi iubet. Quod ubi Petro ſignificatum eſt, quum in ſe arma publicè ferri, & regni hoſtem pronunciatum eſſe cognoſceret, ab omnibus deſtitutus, in Vindeliciam, quam nunc Bauariam dicunt, iter arripuit. Vbi regem euaſiſſe Vngaria intellexêre, in Budam cognomento Barbatum, malorum omnium auctorem ſe conuertunt, fruſtillatim hunc concîdunt, duobus filijs oculos eruunt. Sebum, qui Vazulem iuſſu Gyslæ excæcauerat, amputatis manibus pedibusq; perimunt. Cæteros regis amicos & familiares partim lapidibus obruunt partim ferreis clauis attritos, crudeli morte conficiunt. Aba igitur regno potitus, habita concione, nouitatis cauſam explicat: ſe non ambitione largitioneùe aliqua, ſed ui regium diadema ſumpſiſſe: Petri inſolentiam intemperantiamq; refert, de ſe omnes bene ſperare iubet, & ad bene uiuendum hortatur. Mox omnia eius edicta, leges & decreta reſcindit, antiquatq;, ac noua promulgat. Coniurationis principes tres fuere, Viſco, Toizlanus, & Peslucz, qui gentis libertatem ſalutemq; quærebant, ac regnum regio ſanguini prærepi tolerare non poterant. Vix Aba tribus annis planè regnarat, ecce Petrus cum magnis Alemannorũ copijs in Vngariã irruit: Henricumq; Tertium, Corradi ex Gyſla filium, cuius auxilium implorarat, ſecum ducit. Contrà rex, quum Petrum ab Alemannis exceptum, & auxilia ualidiſſima conſequutum nouiſſet, legatos ad Impera-
1042 torem repentè mittit, anno Salutis quadrageſimoſecundo ſupra milleſimum, antequàm is Vngariæ fines attingeret, quibus hæc mandata dantur: Cæſaris uoluntatem percunctentur, an exacti Petri gratia cum Vngaris bellum, an pacem uelit: utrum potius optet, enunciet: utrunq; ab Vngaris facilè exacturum. Ad hæc perquàm breuiſſimè Cæſarem reſpondiſſe ferunt: Se perpetuas ſuorum iniurias, & inuſtam præter æquum & fas Petro notam nunquã perpeſſurum: ſed mox pro uitandis his contumelijs, quid & quantum ualeat, oſtenſurum, ne qua ex hac patientia, cæteris poſthac accedat audacia. reges apud omnes gentes ſuo iure ſacroſanctos eſſe oportere. Ad hæc illi ſubiecere, nulla Petrum ab Vngaris iniuria fuiſſe affectum: ſed regio potius diademate honeſtatum, ſe ipſum ſibi tantum obfuiſſe, & exuiſſe regno. Reges ſacroſanctos apud eos ſemper habitos, tyrannos tantum tolerare non poſſe. Deinde explorata Henrici uoluntate, ſuccenſus Aba, comparato repentè exercitu, ex utraq; Danubij ripa & Auſtriam & Bauariam inuadit, hoſtes audacia uincere mauult. Quæcunque offendit, omnia diripit, & uaſtat: qui occurrebant, omnes iuxtà cædit, capit ſeſe dedentes, & Tulnam uſque diſcurrit. Mox abacta ingenti hominum pecorumq; præda, in Vngariam ſe recepit: deinde altero Carinthiam exercitu iubet inuadi. Sed Gothofredum præda onuſtos ad Patauium hoſtes aggreſſum, exoneraſſe ferunt. Dum hæc agebantur, Henricus Coloniæ Paſchæ anniuerſarium celebrabat: ubi habito conuentu, de grauibus Vngarorum iniurijs ad principes retulit. Fit conſultum, ut ingens in Vngariam expeditio inſtituatur, captiui cum abacta præda armis tantùm uindicentur. Aduenere iterum Abæ legati, qui intellecta Germanorum uoluntate, Henrico omnia quæ uellet ſe præſtituros, item captiuos ad unum reſtituturos pollicentur, dummodo Petri reſtitutionem dimitteret, quam morte grauius toleraturos profitẽtur. Contra uerò id potiſſimùm Imperator affectabat, quod Alberti efflagitatione ducis Auſtriæ, qui ſororem Petro coniugarat, ei ultrò receperat, ſe omnino

nino Petrum in Vngariam reſtituturum. Sed ab intenta expeditione, à Gothofredo Lotharingorum duce, & Gozilonis filio, qui in Germania res nouas agitabat, reuocatur. Aſſidua legatione Imperatoris animum eludere Aba conatur: quippe qui in ſequenti anno oratores remittit, qui de pace agerēt: promitterent captiuorum liberationem, qui ſupereſſent: de his quæ reddi nequirent, ipſum cumulatè ſatisfacturum. Reſponſa inde referunt, Cæſarem de componendo bello nihil acturum, donec in Bauariam uenerit, ubi detrimenta penſitet: & qui præter æquum & fas læſi fuerant, componendis rebus adſint. Paulo pòſt non modò in Bauariam, ſed laurienſem uſq; agrum caſtra mouit: & quum ad Rapezam & Arabonem amnem, quem nunc Raban appellant, Bratiſlai Boemiæ ducis cōſilio perueniſſet, munitiones Vngarorum offendit, qui turribus, aggere ac foſſa aduerſus Alemannos ibi ſe muniuerant. Interea per internuncium Aba ab Henrico idoneum reſtituendorum captiuorum tempus expoſcit, & maxima dona pollicetur. Largitionibus igitur allectus hoſtis, & negociorum mole grauatus, accepto ingenti donatiuo, in Alemanniam ſe recepit: uenitq; Byzantium, quod eſt Burgundiæ oppidum. Rex autem ratus ſe poſthac tutum fore, ac muneribus obſtrinxiſſe hominem, & eò redegiſſe, ut quodq; maximum cum eo bellum ſe facilè compoſiturum ſperet: uſqueadeò inſolens effectus eſt, ut competitore pernicioſior eſſe uideretur, quippe qui & fouere humiles agreſteſq;, & in nobiles inmaniter ſæuire cœperat. Hinc inſolentiæ Petri obliterata memoria, & recentiora Abæ facinora prædicantur: ut pote qui optimates abominari, & ignobiles magnifacere uidebatur. Quare tanta nobilium oritur indignatio, ut ad unum omnes conſpirarint. Et quum non mediocre Petri deſiderium hos inceſſerit, hoc prius monſtro rempublicam liberandam cenſuêre. Sed patefacta conſpiratione, quicunq; capi potuêre, indicta cauſa, ultima expendêre ſupplicia. Vnde tanta in regem conflatur inuidia, ut uix euadere poſſe putaretur. Sed acceſſione ſæuitiæ ſalutem ſibi ſperans, quum quadrageſimale ieiunium Canadnij ageret, ex his quinquaginta ſub concilij habendi prætextu iamdudum accitos, mox in uincula coniectos clàm à militibus contrucidari iuſſit, quibus nulla curādorum prius animorum eſt habita ratio. Quod ubi Gerardus Canadienſis epiſcopus intellexit, acerrimè crudelitatem regis increpuit, eiq; extremum uitæ periculum imminere manticinatus eſt. Cæteri, qui ſuperfuêre, fuga ſibi ſalutem compararunt: conuenêre ad Henricum, apud quem hominis feritatem prædicabant. Nihil illi antiquius eſſe referebant, quàm nobilitatem extirpare, illuſtrare humiles, cum ruſticis conuerſari, colloqui, & obābulare. Proinde Cæſarem impenſius obſecrabant, hanc patriciorum peſtem è medio tolleret, quando Abæ ſcelera extremo ſupplicio expiari deberent: quippe qui neque promiſſa præſtiterat, neque captiuos remiſerat, neq; Bauarorum damna reſarcierat. Succenſus his admodum Henricus, diſſimulato hoſtili animo, & coacto ingenti ex Noricis, Boemis & Germanis exercitu: in Auſtriam deſcendit, ſimulq; ſimulat, ſe id quod inter ipſos conuenerat, ab Aba exacturum, & mox ſe in Germaniam rediturum. Interea legati à rege miſſi perfugas Vngaros repetunt, eoſq; uarijs criminibus inſimulant: quòd hi omnis diſſenſionis & belli ſint auctores, pacem abominentur, in qua tutò graſſari non liceat. Item quòd uictum & dignitatem è maximo quoq; facinore tueantur, & diſcordiarum ſemina ſemper ſeuerint: proinde impenſiùs orant, ut aut eos imperio Romano exigant, aut quod cumulatiſſima remuneratione rependet, immortalis loco beneficij & perpetuæ pacis gratia hos Abæ uinctos reddat. Contrà Henricus poſtulata recuſat, cuiq; aſſerens lamentandi eſſe poteſtatē, ne lamenta quidem ſeruis interdici, mentem pro uirili parte diſſimulat. Legatis re infecta dimiſſis, à Sempronij agro mox Vngariam inuadit: ſed cùm Babuthi itinere, Rabezam amnem ſtagnantibus aquis trajcere uellet, quum nemoribus, tum inundatione maxima, illac tranſire non potuit. Sed cum Vngarorum ductu Arabonis & Rabezæ ripas ſubiret, illuceſcente die conſcendit, ut uado utraque flumina tranſiri poſſent. Ad laurinum Aba occurrit, eductaq; acie ſe hoſti obijcit, ratus ſe uictoria facile potiturum, quando ſe à

quibuſdam Bauaris accepiſſe affirmabat, Imperatoris exercitum non eſſe magnum: ſed cum paucis copijs, ut aliqua dona reciperet, feſtinaſſe. Poſtquam conferendæ pugnæ copia facta eſt, collatis utrinq; ſignis, & obſtinatiſſimis quoq; pectoribus utrinq; concurſum, in dextro cornu Henricus, in ſiniſtro Albertus Petri affinis præſidet. Vngari, qui præ Abæ ſæuitia ad Imperatorem confugerant, in prima acie pugnant: obiectum Vngarorum agmen hortantur, ut à feritate regis deficiant, ac Petri partibus adhæreant, ne inteſtino prælio pariter utrique concidant. Contrà illi hos proditores appellare, ſæuiſſima quæque imprecari. Ad hæc Aba magno agmine manum conſerere, perfugas & proditores uſquequaque diſquirere, ut in medio prælio pœnas exigat. Quum hæc Albertus intellexiſſet, laboranti cum Vngaris Petro ſuccurrit, acerrimum præliũ inſtauratur, magna utrinq; ſtrages oritur. Dum confertim utrinq; dimicatur, ac nemo alteri cedere nititur, ita Martis opus feruere uidetur, ut in cõmunem omnes cædem coniuraſſe uiderentur. Deinde tam infeſtis utrinq; animis pugnatũ, ut ad triarios res peruenerit. Nam quum Henricus cum ualidiſſima acie ſe medium ingeſſiſſet, ab extremis utrinque præſidijs concurſum eſt. Interea dum cædes iterum inſtauratur, & pari utrinque ſpe pugnatur, iam Aba ſuperior euaſiſſet, ſi fidos ſibi præfectos ubique habuiſſet. Sed pro crudelitate ſua quum multos ſibi infenſos reddidiſſet, ex hoc multi in medio prælio ab eo defecêre, quippe qui conculcatis Abæ ſignis in aduerſam ſe aciem trãſtulere. Quare Vngari loco ſenſim cedere coacti ſunt. Alemanni quoq; plerique tradunt, ab initio pugnæ cum cœleſti ſigno tenuem in aere nebulam apparuiſſe: mox hinc uentum uſque adeò uæſanum fuiſſe ſuſcitatum, ut puluerem Vngarorum luminibus intolerabilem obijceret, liberumq; obtutum impediret. Miraculum hinc editum fuiſſe affirmant, quia paulo antè quàm pugnam inirẽt, ab Apoſtolico legato, Abæ ac Vngaris, ob iniuſtam Petri exactionem, promulgato anathemate, humana conſuetudine fuerat interdictum. Sed quum prælium cruentiſſimum diu prorogaretur, Henricus tandem, ne incruenta quidem uictoria, hoſtes fudit, fugauitq;. Aba inclinato exercitu, traiectoq; Danubio, ad Tibiſci amnis uicum effugit, ubi multas nobilium cædes olim patrarat. uico Scoebe nomen erat: ibi à ſuis cæſus eſt, & in proxima æde ſepultus. Non multis pòſt annis corpus eius effoſſum, cuius ſudarium cum paludamento incorruptum repertum eſt: quin & uulnera obducta cicatrice curata. quare ad cœnobium, apud Saar ab eo exædificatum, deinde translatum eſt. Imperator difficili potitus uictoria, & fuſis & cæſis hoſtibus in caſtra redijt. Ac ut meritas Deo gratias ageret, depoſito paludamẽto, ſumptoq; cilicio, item nudis pedibus, porrecto humi pectore, ac profuſis coram legionibus lachrymis antè ſacroſanctum & ſalutare crucis ſignum procidit, immortalem diuinæ benignitati gloriam retulit. Immortales quoq; gratias egit, quòd Vngarorum manus euaſerat, ſæuitiam eorum & uires diuina ope repreſſerat. Eadem quoq; religione uniuerſus exercitus Deo laudes ac ſacros hymnos concinere uiſus eſt, ut Imperatoris exemplo diuinum beneficium recognoſceret. Ex Teuthonibus ſagittariorum arte innumera multitudo deſiderata, ex Vngaris numerus paulò minor: qui poſtquàm terga uertere occœpere, ſalutem ſibi fuga compararunt. E' cadauerum fœtore aliquot menſibus nemo illac iter facere potuit, unde locus ex utraque lingua ſibi nomen inuenit. Dum uictor ex ingenti labore reſpirat, milesq; aut corpora aut uulnera curat, Vngaricæ reipublicæ legati continuò adfuere: uim, prædam, & agri deuaſtationem deprecantur. Petrum regem repetunt, quem Abæ ſcelere exactum indoluere. proinde ueniam exorant, & Cæſaris edicta ſeruaturos pollicentur. Benigno hilariq; uultu hos Cæſar admiſit, omniaq; poſtulata ultrò præſtiturum ſe recepit. Poſt hæc unà cum legatis ac exercitu uniuerſo Albam peruentũ eſt, ubi in æde diuæ Genitricis Petrum regno eiectum his ritè reſtituit. Diadema, ſceptrum, cæteraq; inſignia reddidit: & regem Vngaris, Vngarosq; regi reconciliauit. Omnesq; antiſtites & optimates Cæſaris edicto in regis manus ultrò iurarunt, ſe perpetuò eius imperata facturos, neq;

legitima

legitima unquam obſequia detrectaturos. Mox rebus compoſitis, pacataꝗ Vngaria, Henricus Ratisbonam ſe recepit: Petrusꝗ Alemãnorum auxilio, recuperato regno potitur. Ne minus quidem in hoc, quàm Boemico bello, quod ante Vngaricum, primo imperij ſui anno geſtum eſt, prędarum ſe Henricus oſtendit. Quare à Caroli Magni ſanguine, quando Gysla mater, eademꝗ Corradi uxor, inde genus duxiſſe fertur, haudquaquam degeneraſſe uidetur: immò in hoc tanti gloria principis repullulaſſe uiſa. Sed res aliquanto altiùs repetenda. Boleslao Tertio Boemiæ Duci, Meſconem Polonorum principem, Gracouiam dolo eripuiſſe ferunt. Poſt bellum deinde geſtum & grauiſſimam agrorum uaſtationem, induciæ demum indictæ: item ſtatutum, ut Gracouiam ambo duces conuenirent, ibiꝗ de perpetuo fœdere decernerent. Boleslaus accepta fide quum ueniſſet, in conuiuio captus, ac luminibus orbatus eſt, comites immaniter trucidati omnes, præter Vrſouicenſes, qui fraudis conſcij, hoſti dominum faciuoroſiſſimè tradidêre. Hi domum reuerſi Iamirem Boleslai fratrem, pari perfidia perdere ſtudent. Quare Tochares, qui Vrſouicenſibus, opibus & fortunis longè præſtabat, iuuenem ſub prætextu uenationis in ſyluam traxit, tractumꝗ ac ſtipiti alligatum ſagittis confodi iubet. At Ouaras eius famulus, clàm elapſus ad ſuos tranſuolat, domini periculum populo exponit. Qui raptis ocyſſimè armis, in ſyluam properat, proditores adoritur, et obtruncat, Iamirem morte liberatum reducit. Meſco deinde aperto Marte, cum ualidiſſimis Boemiam copijs adoritur, agrum longè lateꝗ populatur, pagos incendit: demum Pragam obſidet, eamꝗ biennio fame laborantem occupat. Vicegradenſem arcem capere non potuit, quandoquidem ſemper in Iamiris fide permanſit. Fuerat Odelricus Boleslao frater quem Henrico Imperatori, eximiæ educationis gratia, pater dederat inſtituendum. Is accepta Meſconis perfidia, clàm ab Henrico dimiſſus, caſtellum, cui Dieuiczo nomẽ eſt, ſubit, exinde coacto milite, montes repentè occupat, Pragæ urbi prominentes. Mox diſpoſitis circũ æneatoribus, clangoribus eos cuncta complere iubet, Praginſibusꝗ per præcõnem nunciat, uictos prælio Polonos in fugam iam dudum conſerti, uictorem cum copijs adeſſe principem. Quum Polonorum præſidia Pragæ impoſita, hîc rumor inceſſiſſet; perculſa metu proſiluêre. Pragenſes adauctis animis, hoſtes fundunt, fugantꝗ multi in fuga cæſi. Meſco ſpe ſua fruſtratus, quàm plurimis deſideratis Poloniam redijt. Odalricus urbe potitur. Sed fortuna uiri, mores immutauit, quippe qui quum fratrem ſibi ætatis beneficio præferri conſpicaretur, ambitione ductus, ei oculos eruit. Varijs facinoribus caruit. Quum è uenatione rediret, puellã uidit ueſtimenta lauantem, ruſticali genere natam, liberali facie, forma eleganti, & uenuſtate nimia, cui Bocenæ nomen erat, primo obtutu in eam exarſit, accedebat ſuauiſſimum uirginis eloquium, ingenuiꝗ mores, quibus is miſerrimè captus eſt. Hanc mox inuitis familiaribus uxorem accepit, ex qua Byzetiſsaus natus eſt. Qui ubi adoleuit, tanta fuit audacia, ut Iuditham Othonis filiam, Ratisbonæ in ſanctimonialium cœnobio permanentem, ſola fama peramarit, eamꝗ clàm è loco ſacro ſubtraxerit. Pater quum hanc multis ualidiſſimisꝗ copijs repeteret ac utrinꝗ acies cõſtitiſſent, Iuditha in medium progreſſa, Sabinorum more utrunque reconciliauit. Odalricus deinde filium Morauiæ præfecit, quam à Polonis magna ex parte occupatã, deletis hoſtibus, in poteſtatem ſuam aſſeruit. Quin & innumeram Polonorum multitudinem, qui bello capti fuerant, in Vngariam uænundandos miſit. Boleslaus Gracouiæ excæcatus, interijt. Odalricus quoꝗ filius uita exceſſit, quod quum Iamir accepiſſet, nepoti Boemiæ ditionem ſpontè conceſſit. Huic quinque ex Iuditha fuêre filij, Spitigneus, Vratislaus, Corradus, Iaromirus, & Otho: quorũ numero fretus, in auum, Polonorum principem arma uertit. Gracouiam ui captam diruit. Gneſenium regionis metropolim diripuit, abſtulit crucem auream trecentorũ pondo. Henricus igitur Tertius grauiter indignatus, quòd Poloniam iniuſſu ſuo defaſtarit, Odolrico, filioꝗ bellum indixit. Qui à Romano imperio ducatus ille ſubiectus erat, quotannisꝗ boues centum & uiginti, item ingenti puſtulati quinquaginta pondo pendere cogebatur. Quare

Imperator cum Othardo Saxonum duce, à duplici latere Boemiam inuadere decernit. Sed quum regio ſyluis ſit obducta, in primo aditu parũ proſperè rem geſſit: quandoquidem equitatus nemoribus impeditus, & ab inſidijs circumuentus, uix multis deſideratis euadere potuit. Othardus ingreſſus ferro ac incẽdio agrum latè uaſtauit: mox abacta maxima præda, in Saxoniam ſe recepit. In ſequenti anno Henricus & Othardus, inſtauratis & auctis exercitibus, Boemiam repetunt, ſyluam iniecto igni tranſmittunt, exin totam regionem populantur & incendunt. Odalricũ & Byzetiſlaum Pragæ obſident: urbem Seueri pontificis conſilio, qui noctu in caſtra prodierat, occuparunt. Dedentibus ſeſe Odalrico ac Byzetiſlao, leges ab Imperatore pro arbitratu datæ, exacta trium annorum uectigalia. Sileſia quotannis triginta auri, quinquaginta argenti pondo, Boemiæ principi tantum dare iuſſa. Byzetiſlaus deinde Vngariam aggredi auſus eſt, quæ quũ proprijs legibus uteretur, Romano imperio parere recuſabat. Hoſtile ſolum ingreſſus, conuocatis Boemiæ primoribus, Spitigneum primogenitum ſucceſſorem ſibi declarauit. Reliquos filios, diuiſa inter eos Morauia, fratri parêre iuſſit. Mox æſtuantiſſima febre correptus obijt: corpus Pragam in antiquorum monumenta relatum. Spitigneus Boemiæ ſuſcepit imperium. Sed ad diuerticulum reuertamur. Inſequenti poſt reſtitutum Petrum anno, Henricus Vngariam reuiſit. Quem rex Petrus tam mirificè excepit, ut ab eo regnum, ut reuera acciderat, ſe recepiſſe oſtenderit, cum omnibus optimatum magiſtratuumq; ordinibus obuiam prodijt, diadema cum aurata haſta detulit, moxq; magnifitentiſſimè donatum in Germaniam remiſit. Dum hæc ita agebantur, Andreas, Bela & Leuenta, qui ſancti regis iuſſu extorres in Boemiam aufugerant, egeſtate affecti, in Poloniam ſe receperant: ubi à Meſcone Poloniæ principe benignè ſuſcepti, & pro dignitate tractati ſunt. Hac tempeſtate inter Pomeranos Chriſtianæ fidei expertes, Polonorumq; uectigales, & Polonos qui ad fidem ſeſe conuerterant, orta diſcordia. Res armis agi cœpta: quia annua uectigalia hi Polonis expendere recuſabant, contrà illi ui exigere pergebant. Verùm quum utrinque acies conſtitiſſent, utrique genti uiſum eſt, ut commodiùs ſaluti publicæ conſuleretur, ambo duces ſingulari certamine litem dirimerent. Si Pomeranus caderet, poſtulata tributa penderentur: ſi uerò Polonus, ius omne tributorum amitteret. Placuit populis utriſque conditio. Sed quum Meſco ac filij ſingulare certamen reformidarẽt, Bela in medium prodiens: Si uobis (inquit) Poloni placet, ut pro principatu ac dignitate ueſtra in certamen ipſe deſcendã, quamuis me pagano prophanoq; hoſte nobiliorem reputo, hoc tamẽ ultrò pro uobis ſubibo periculum. Accepit Meſco, quod Bela detulerat, ac gratias egit: nec ſubrogatum quidem perduellionem Pomeranus ipſe recuſat. Quare ubi ſe certamini ambo commiſêre, cum infeſtis haſtis primò concurrerent, dicto celerius Bela hoſtem equo deturbat, mox gladio confoſſum proſtrauit humi. Bellum & cauſa ſingulari certamine dirempta: Pomerani ſe Polonorum uectigales profitẽtur, uectigalia ritè perſoluunt: & quotannis ſtatuta tributa, ſine controuerſia, ſe poſthac expenſuros pollicentur. Meſco, qui Belæ opera uictoriam ac dignitatem cum ſalute ſibi compararat, ne ingratitudinis reus eſſe uideretur, Belam non modò multis muneribus affecit: uerũ etiam filiæ nuptis, & Pomeranorum prouincia amplè donauit, & pro uiribus hominem quotidie honeſtauit. Bela ex Meſconis filia Geyſam Ladiſlaumq; ſuſcepit: Andreas uerò & Leuenta, quum ſe regio genere natos cogitarent, & apud Meſconem longè inferiorem, tanquam mendici ſe uitam degere reputarent, fortunæ indignitate perciti, relicto fratre, impetrata miſſione abiêre. Quum ad Lodomeriæ regem appuliſſẽt, nequaquam admiſſi ſunt. Et quum ubique prohiberẽtur hoſpitio, adaucta deſperatione, in Cumanos, reconditos Sarmatiæ populos, penetrarũt. At illi ſuſpicione perciti, & exploratores fore rati, quando ualidiſſimis corporibus hos eſſe uidebant, ultimo iam ſupplicio affeciſſent: niſi quidam fortè Vngarus ibi captiuus interceſſiſſet, qui ſe illos agnoſcere, & patria præter ius & æquum exactos, atque commiſeratione dignos eſſe teſtabatur. Aliquandiu apud Cumanos in captiuitate manſerunt: mox li

berati in Roxanos, quorum regionem nunc Ruſciam dicũt, contendêre. Quum Petrus rex ſe ab omni periculo tutum eſſe exiſtimaret (quando inimici ſui, ubi'nam gentium deliteſceret, ignorabãt) liberè regnare, cũctiſq; ciuitatibus & oppidis Teuthonas & Italos præficere, omniaq; ex eorum conſilio gerere cœperat, ratus ſe perpetuò in portu nauigaturum: quod pleriq; optimates ægerrimè ferebant. Quó nam modo Vngariam ab horum tyrannide liberarent, quotidie cogitabant. Quinetiam profugum diui regis genus Andream, Belam & Leuentam, quia eius beneficio emerſerant, non modò memoria ac fide clàm proſequuti fuerant, uerumetiam ſæpe pecunijs adiuuerant. Ex his Viſca, Bua & Buna, auctoritate opibuſq; præſtabant: qui unà cum uniuerſa cognatione diui generis reliquias, non ſine ſuſpirijs & gemitu repetebant. Occaſionem dari cupiebant, qua hos in regnum reſtituerent, paremq; gratiam numini ſancti Stephani de his optimè meriti referrent. Petrus Henrici Tertij patrocinio fretus, in eam reuectus eſt audaciam, ut ſe potius tyrannum quàm regem oſtenderet. Et quamuis ſuopte ingenio Vngaris infenſus eſſet, accedebant improbi mores eius, ac illorum nondum delenita feritas, qua peregrinas gentes æquis oculis ultrò intueri prohibebantur. Quin & pars magna ſacroſanctæ fidei iugũ ceruicibus excutere ex ipſa nouitate ſperabat, ut in Scythicã recideret prophanitatem. Dum coniuratorum numerus indies augetur, neque pre incremento facilè celari poteſt, ad Budæ Deuecheriſq; aures res ipſa peruenit, qui apud Petrum delationis gratia nimium poterant: hi coniurationem Petro referunt. Quare tam uæſano repente furore percitus eſt, ut coniurationis principes, eorumq; cognatos continuò capi, captoſq; equuleo imponi iuſſerit: de quibus dira uſque adeò facta eſt quæſtio, ut ibidem expirarint: multis oculi ſunt exerti, & ultimis demum pœnis affecti. Deinde in cæteram ſæuitur Vngariam: & ita ſæuitur in quam, ut omnibus malle mori quàm miſerrimè uiuere, certum eſſet. Hi nouis uectigalibus, criminibus illi affecti ſunt. Quod quum optimates, antiſtites, principeſq; regni tolerare non poſſent, ſibiq; pro ſe quiſque timeret, Canadini conuentum habuêre. Vbi illud omnium conſenſu fit planè conſultum, ut publicis oratoribus Andreas & Leuenta è Roxanis in regnum reuocarentur: quibus gratiſsimum ex iuramento obſequium, ac regnum ipſis debitum, ſine periculo pollicẽtur. Auditis oratoribus, Andreas & Leuenta, quum his parum crederent, ipſi ad explorandum rem in Vngariam uenêre, in oppidoq; ab Aba condito delituere, quod nouum caſtrum nunc appellant. Hoc ubi latè muſsitatum eſt, innumera Vngarorum multitudo confluxit, qui cõſalutatis regibus obſtinata efflagitatione poſtularunt, ut uniuerſum populum pagano ritu uiuere, Scythicaq; numina recolere: ad hæc epiſcopos, collegia ſacerdotum, & Chriſtianos, uel maximè peregrinos paſsim trucidare, demum baſilicas & templa omnia diruere permitterent. Quod ſi impetrarint, ſe interfecturos Petrũ, exacturos Teuthones, Italoſq;: item pacatum is regnũ præſtituros pollicentur. Quum reguli ſine permiſsione iſta regnum recuperare non poſſent, ultrò poſtulata conceſſêre. Quare ex Vngaris primus omnium Vatha, ex Belo oppido natus, ſe cacodæmonibus planè deuouit. Caput Scythico more raſit: cincinnos pagano ritu treis dimiſit, quo nunc Turci more utuntur. Multo pòſt tẽpore Ianus eius filius, ex inſtituto paterno ſibi magos magaſq; ac aruſpices adhibuit: quorum carminibus magnam principum gratiam ſibi uenabatur. Præ cæteris incantatricem præueneratus eſt, quam Varaſolo appellabant. Quæ à Chriſtiano deinde Bela in carcerem coniecta, tanta fame confecta eſt, ut pedibus laceriſq; comeſis ſe interemerit. Horum igitur opera, populus ferè uniuerſus à uera fide defecit. Recidit in dæmonũ deuotionẽ, & equina carne ueſci cœptum eſt. Proinde in Chriſtianos omnes, & in primis in antiſtites & ſacerdotes ita ſæuitum, ut neminem fecerint ſuperſtitem: baſilicę, ac delubrum quodq; religioſiſsimum paſsim diruitur: ſacra donatiua, ac dicata dijs ſpolia diripiuntur: mox in Petrum regem inclamatum: & Teuthonici cum Italis ad mortem ubique poſtulati, cæduntur & ex his quicunque munia diuerſa gerebant. Item in caſtra regis Petri æneatores tres miſsi, qui

Andreæ & Leuentæ, regum nomine, edictum pro uallo graue ita præcinerent: Vngarus quicunq; eſt, antiquas maiorum ceremonias reſumito, Scythicos deos recolito, Chriſtianos peregrinosq; ritus exigito, aduerſus Chriſtianos arma ſumito, Petrum tyrannum interficito, Teuthonem & Latinum quenque paſsim cædito, noua templa amolitor, pontifices ac ſacerdotes ubique trucidato: qui contra ſanctionem hanc dixerit feceritúe, capitalis eſto, ac hoſtis Vngaricę gētis, haud aliter atq; ſi martis Herculis úe aris ac ſocis uim intulerit, promulgato. Per noctē edicto pernicibus ſtatim æquis æneatores aduolarūt. Hinc Petrus regulos rediſſe nouit, quod dudum ignorabat, eorumq; opera ab orthodoxa fide defeciſſe Vngaros, & prefectos cum ſacerdotibus paſsim cæſos intellexit. Quare diſsimulato metu, amotisq; caſtris Iſtrum traijcit, ut Albam contenderet, caput gentis. Quod ubi inimici animaduertêre, præoccupata urbe, turribus & baſilica aduenientem regem repulêre. Interea Andreas & Leuenta, cum ualidiſsimo Vngarorum exercitu præſtò appropinquarunt. Quod quum Gerardus, Beztertus, Buldus, & Benetha epiſcopi, item Zonuchus princeps Albanus accepiſſent, regulis obuiam ultrò prodeunt, ut honorificè nouos reges excipiant. Quum ad Gyodi pagumueniſſent, in diuæ Sabinæ templo rem prius ſacram facere decernunt, quàm regulis occurrant. Gerardus igitur pōtifex antequam ſacra facere adoriretur, ſocios admonuit, eo die ſe cum eis martyrium ſubire oportere, & iam iam inter diuos cœleſti benignitate eſſe referendos. Affirmabat enim ſe ſuperiori nocte IESVM CHRISTVM optimum maximum in ſomnis uidiſſe, in diuæ Genitricis tabernaculo iuxtà præſidentem, euchariſtiam calicemq; ſui ſanguinis nobis omnibus, præterquàm Benethæ, æquè propinantē, qui martyrium ſortaſſe detrectabit. Demum eos hortatur, inter ſe mutuo delicta confiteantur, futuram beatitudinem ſpe obſtinantiſsima expectent, interea peccatorum impunitatem à Deo lachrymis implorent. At illi ſalutarem mortem haudquaquam reformidantes, monita peragunt: deinde ſacris ritè peractis, ut regulis occurrāt, uerſus Peſthum iter ineunt. Gerardus uir ſtatura breuis, & præ ſingulari uitæ aſperitate, uiribus effœtus, curru uehebatur. Verùm ubi ad Danubium peruentum eſt, Vata duce, qui ſe cum liberis dæmonibus planè deuouerat, omnes in ſacroſanctos patres ſaxa capiūt: mox facto agmine irruūt, obruuntq;. In eos qui ipſum lapidibus petunt, ſigno ſalutis aſsiduo, Gerardus ſe præſignat, atq; eo magis in eum plebs impia irritatur, curru deturbatum rapit bigisq; in montem fluuio prominente ſubuehit, ſubuectumq; è prærupta rupe in ſubiecta ſaxa præcipitat. Poſt caſum palpitante pectore, quum adhuc ſpiritum ineſſe putarent, haſta tranſuerberant: caput lapidi illuſum præter Danubium, lapis ſancti uiri ſanguine fœdatus, nulla Danubij inundatione dilui potuit: quamuis annis circiter ſeptem ibi permanſerit, donec eius à ſacerdotibus lectæ reliquiæ, in ſacellumq; Chanadini ſunt reconditæ, lapis in altaris ſuperficie in rei teſtimonium collocatus. Nunc autem in ſubu. bio Budenſi, ubi ille deturbatus eſt, ſacellum eſt diuo Gerardo dicatum. Hoc igitur martyrio uir ille ſanctiſsimus, natione Venetus, qui in Budenſi agro uitam duxit eremiticam, & pro ſpectata uitæ ſanctitate in Chanadienſem pontificatum euectus erat, immortalē ſibi uitam comparauit. Buldus pari morte effectus, Beztritus & Benetha tranſmiſſo amne, ubi Peſtho applicuêre, alter impiorū uulneribus confoſſus, poſtero die uita excedit: alter interceſsione regulorum ex eorū manibus ereptus eſt. Zonucho Iſtrum equo traijcienti Murthmur parua cymba occurrit, ut periculo liberaret, qui ſacro baptiſmi uinculo, ei coniunctus erat. Quod ubi à prophana multitudine proſpectū eſt, elato clamore mortē interminatur, niſi amicum à Scythica opinione deſciſcentem interficiat. Inuitus igitur Murthmur Zonuchum obtruncat. Eo quoq; die magnus ſacerdotum fideliumq; numerus pari crudelitate abſumptus. Petrus autem poſtquàm uniuerſam gentem in regulorum partes recidiſſe cognouit, quum non mediocri Alemannorum manu, in Auſtriam fugam init. Quum in Moſonienſem agrum ueniſſet, ut exhinc in Auſtriam ſe ſubriperet, præoccupatos regni exitus offendit: qui impoſitis ubique præſidijs acri cuſtodia obſeruabantur

bantur

bantur. Superuenêre legati regulorum, qui ſub ſpecie ineundæ pacis in Vngariam
reuocarent: inuitus retrahitur, neq; maximæ ſuſpicionis expers, quippe qui ſubtra-
ctum ſibi exercitũ intelligebat. Qui quum in pagum, quem Zamurem appellant, di-
uertiſſet, legati diſpoſitis mox inſidijs circumuenêre, ut captiuũ ad regulos ducerẽt.
Quare in quandam domum cum parua aulicorum mânu ille ſe recepit: & quum ſe
acerrimè tueretur, uix triduo confoſsis ad unum omnibus ſuis capi potuit: at ubi in
legatorum potestatem uenit, continuò excæcatus eſt: Albamque ductus, præ dolo-
re nimio paucis pòſt diebus, ac tertio reſtitutionis anno diem obijt: & in Quinquec-
cleſienſi baſilica, quam ipſe fundarat, diuoq; Petro & Paulo dicarat, ſepultus eſt. Ex
Abæ Petriq; diſcordia & regulorũ reuocatione, tot calamitatibus affecta eſt Vnga-
ria, ut ex inteſtino bello exinanitum regnũ uideretur: quãdoquidẽ Petri gratia Hen-
ricus Tertius eam infeſtis ſępe armis repetierat. Neq; defuêre Adalberti Leopoldiq;
filij bella, qui protegendæ Auſtriæ gratia, quam Vngari ſæpe inuaſerant, cum Aba
rege ad internecionem uſque crebrò concurrerant: quod anno Salutis quadrage- 1042
ſimoſecundo ſupra milleſimum accidiſſe ferunt. Et inſequenti anno, quinto Idus
Decembres, Leopoldus Miles fortis, ex cognomento dictus, & Adalberti filius, di-
em obijſſe dicitur. Sed Adalberto Erneſtus filius ſucceſsit, quo in Saxonũ bello oc-
cumbente, Leopoldus, Leopoldi Pij pater, Auſtrię dominatũ init. Quater in Abam
Henricũ Tertium caſtra mouiſſe, plerìq; tradidère. Agnes fuit eius uxor, mulier qui-
dem imperio digna, quæ poſt Petri mortẽ, unà cum uiro Auguſtalia inſignia, dum
natalitia Saluatoris celebrãtur, à Clemente Secundo ſummo pontifice Romæ ſuſce-
pit, & auctoritate pontificia confirmatum his imperium. Mox Capuam uſque pro-
ficiſci placuit: à quo Pandulphus captus, in Germaniamq; ductus eſt, qui ea tempe-
ſtate princeps res nouas in Campania moliebatur. Eodem fermè tempore, Sarace-
ni Secundum Calabriæ oppidum occuparunt. Quin & Dragone Normannorum
principe in Apulo agro defuncto, Hunfredus frater tyrannidẽ inuaſit, cui paulo pòſt
uita decedenti Gothofredus ſubrogatus eſt. Item Guaimmarus Salernitanus prin-
ceps, eadem gente oriundus, quum ſuorum occubuiſſet inſidijs, Giſulphus domina-
tum accepit. Quum Nornnanni, ambitioſiſsimum genus hominum, Beneuentum
urbẽ pontificiæ ditioni ſubditam occupaſſent, Leo pontifex maximus, auxiliaribus
copijs Imperatoris adiutus, aduerſus eos caſtra mouit. Sed ex inauſpicato inito præ-
lio, quum Romanus miles terga uertiſſet, pontifex in pugna captus, & pro dignita-
te ductus, paucis pòſt diebus ſingulari pompa Romam remiſſus eſt. Item Pallantis
Romæ corpus inſanæ magnitudinis inuentum, adhuc incorruptum, cuius hiantia
quoq; uulnera cernere erat. Præterea lucerna ad caput ardẽs, quæ neq; uento, neq; a-
qua, uel quouis alio liquore extingui poterat, uerùm ſubacto ſtilo, mox illo foramine
ingruente aere, lumen euanuit. Tale huic epitaphium fuiſſe fabulantur:

FILIVS EVANDRI PALLAS, QVEM LANCEA TVRNI
MILITIS OCCIDIT, MOLE SVA IACET HIC.

Præterea in Apulia, marmorea cõperta ſtatua, cuius caput circulus ex ære his in-
ſcriptus literis ambibat: Calendis Marijs, exoriente ſole, aureum mihi caput erit.
Quid nam id portenderet, Sarracenus quidam Roberti Guiſchardi captiuus inter-
pretatus eſt. Quum ſol ad præſcriptum terminum peruenerit, ſi quis ſtatuam ſubſo-
derit, maximum ibi theſaurum deprehenſurum. Neque interpretationẽ res fefellit:
nam Calendis Marijs, magna auri copia ibi cõperta, qua Sarracenus ſe à captiuitate
redemit. Sed ad Hiſtoriam redeamus. Exactis uſquequaq; hoſtibus, ac Petro uita
defuncto, Andreas cum Leuenta ac uniuerſo Vngarorum exercitu Albam conten-
dit, ut ibi ex more pontificum, principumq; conſenſu & auctoritate, regni inſignia
planè ſuſciperet. Sed quum epiſcoporum pars magna cum Gerardo cæſa fuiſſent,
uix tres tantùm ex illa ſtrage ſuperſtites inueniri potuere.

ANDREAS igitur ab incarnatione Domini, anno quadrageſimoſeptimo ſupra 1047
milleſimum, diadema regium accepit. Qui poſtquàm ſe rerum potitum eſſe cogno-

uit,hoc per uniuerſum regnum promulgauit edictum:Quincunque Vngarus, Vngariæ'ue incola,peregrinus ue frequētans, depoſito pagano ritu , ceremonijsꝙ Scythicis abrogatis,quas rex,quia uſus ita poſtularat,paulo antè permiſerat,ad uerā IESV CHRISTI fidem eueſtigiò non redierit,ac ſacram legem à diuo rege Stephano traditam non receperit,capitalis eſto:uicus,oppidum,& ciuitas quæꝙ demolita templa,baſilicasꝙ reficito:pontifices, collegiaꝙ ſacerdotū priſtino more obſeruato ,& pareto: Chriſtianorum ritus reuocato:prophanas ceremonias falſosꝙ deos exigito, eorum ſimulachra demolitor.Si quis magnis uerisꝙ numinibus ac ſacerdotibus maledixerit,fecerit'ue,Deûm hominumꝙ hoſtis eſto.Si quis ſacra legerit,lecta cōtinuò reſtituito:quicunque ſacro,uel quouis alio humano ſanguine manus fœdarit , commiſſo piacula expiato. Vngarus demum quiſꝙ cædibus,latrocinijs,ac cætera deniꝙ ui & iniuria abſtineto. Sanctionem igitur hanc quicunꝙ contempſerit , aduerſus ue iuerit,capitis ac rerum omnium reus eſto. Iiſdē fermè diebus Leuentæ mors interceſsit,quam non ſine diuina benignitate accidiſſe arbitrantur. Is enim ſatis ſuperꝙ Chriſtianis infeſtus erat,neꝙ Scythicas ceremonias,dirosꝙ mores facilè exuere poſſe uidebatur. Quare ne inſtauratam à fratre fidem labefactaret, à dijs immortalibus intempeſtiua morte ereptus eſſe reputatur, & in ulteriore Danubij uilla ſepultus, ubi quondam Toxis proauus ritu Scythico ſepultus eſſe,ac uillæ nomen tribuiſſe dicitur. Sed de parentibus horum,diuerſa ſenſere.alij nanꝙ regulos iſtos Vazulis excęcati,ac filiæ Tati:pleriꝙ uerò(& fortaſſe rectiùs)Calui Ladislai filios prodidere,qui Roxanam,uel Ruthenam uxorem accepiſſe fertur,ex qua Andream Belam, & Leuentam ſuſtuliſſe creditur. pacato deinde regno,ac uniuerſo ferè populo ad rectum Dei cultum reuocato,ad reprimendos finitimorum impetus incurſionesꝙ animum aduertit. Bratislaus enim ſubacta Polonia,ter Pannoniam inuaſit,ne mediocria quidem detrimenta intulit:ſed tertiùm ingreſſus,repentina febre correptus, pedem referre coactus eſt. Ex teſtamento quinque filijs,Morauiam, Boemiam,cæterumꝙ dominatum ritè diſtribuit,legauitꝙ. Spitigneus natu maior,Morauiæ regno potitur: Boemiæ pars media Bratislao, altera Corrado & Othoni obtigit. Iaromirus adhuc in literario ludo uerſabatur. Paulò pòſt cōperta Spitignei ſæuitia & ambitione, Bratislaus timore percitus,relicta in Olumucēſi urbe uxore,in Pannoniam ſeceſsit: ubi ab Andrea rege gratiſsimo hoſpitio exceptus,& pro dignitate tractatus & exornatus eſt. Spitigneus receptis fratribus,qui remanſerant in regia, Corradum uenatoribus,epulis uerò regalibus Othonem præfecit. Mox Bratislai uxorem capi,& in Leſca munitiſsima arce aſſeruari iuſsit,quam præfectus arcis tam dura ac immani cuſtodia ſeruaſſe dicitur,ut alterutro uterque noctu pede una compede conſtringeretur. Verùm Seueri Pragenſis epiſcopi ac optimatum interceſsione, mulier exacto menſe carcere liberatur. Quæ quum ad uirum in Pannoniam grauida properaret, edito immaturo partu,in itinere animam efflauit. Bratislaus audito uxoris obitu,parentis ac gnati fatum iuxtà deplorare coactus eſt. Ac nihilo ſecius rex Andreas ſuauiſsimi hoſpitis dolore cruciatur,& ad ineundam conſolationem hortatur, neꝙ quicquā ſine diuina uoluntate aſſeuerat accidere. Fallaces ſpes hominum reputare oportêre,omnemꝙ ſpem & curam in Deo collocandam:quem humanis commodis longè ſapientius,utiliusꝙ hominibus conſulere exiſtimandum eſt:atꝙ multa, quæ accidunt nobis,incommodiſsima miſerrimaꝙ uideri, quæ ſi æquè penſitentur, præter opinionem utiliſsima iudicabuntur. In utraꝙ fortuna & modum,& æquū animum omnino retinendum:poſt mala ſemper benè ſperandum. Subinde delinito aliquantulum uiri dolore,hoſpitem rex ad cœnam inuitat,lautiſsimis epulis ac uino exhilarantur animi. Andreæ unica erat gnata,cui Adleithæ nomen erat, matura iam ætate,ac eleganti forma cum ſumma uenuſtate coniuncta, primo obtutu hoſpitem obſtrinxit:cuius amorem ubi pater intellexit,hanc ei continuò deſponſauit. Quod ubi Spitigneo fratri ſignificatum eſt,ratus hunc auxiliaribus Vngarorum copijs adiutum,Morauiam ſibi facilè occupaturū,ut rebus ſuis tutò conſuleret, legatos ad Bra-

tiſlaum mittit, quicum è Pannonia euocent: ac pollicea ntur, ſe ueluti pater ex teſta-
mento legauerat, omnia ultrò reſtituturum. A' quibus perſuaſus ille rediјt, atq; fratri
ex compoſito reconciliatus, legata cuncta recepit. Quanquam imperãdi amore Spi-
tigneus traheretur, ac immodicę ambitioni foret obnoxius, bonis alioquin moribus
fuiſſe traditur. Sed qua in matrem Iuditham, Bratiſlai ſenioris coniugem, impietate
uſus eſt, haudquaquam hinc cõmendari poteſt, hanc enim regno eiecit. Quæ quum
gnati crudelitatem alio modo ulciſci non poſſet, in eius contumeliam, Boemorumq;
contemptum, Petro Vngariæ regi extemplò nupſit, inq; Pann onia uitã exegit. Sed
poſt filiorum reconciliationem, à Bratiſlao filio in prioris uiri ſacellum relata, & Pra
gæ in diui Venceslai templo, anno Salutis quinquageſimo nono ultra milleſimum, 1059
pro dignitate ſepulta. Hinc igitur Andreæ cum Boemis Polonis, Auſtralibusq; orta
diſſenſio: quas expeditiones ita proſperè geſsit (ut Vngarorũ Annales referunt) ut
tribus annis hos treis (quos retulimus) potentatus, ſtipẽdiarios ſibi fecerit. Contrà
Alemannorum, qui, ne hac Auſtrales inſigni nota ſugillarentur, Andream Henrico
Tertio per legatos obſequium ac ſtata quotannis tributa ultrò detuliſſe referunt,
id cęteri nequaquã memorant Scriptores, præter ea quæ paulo pòſt ſequentur. Sed
illud conſtat anno Salutis quinquageſimoprimo ultra milleſimum, Andream cum 1051
Adalberto, qui Auſtriæ dominabatur, pacem feciſſe, item Boemiam Poloniamq;
poſt aliquot bella pacaſſe. At quum ſe ad ſenium declinare, ac liberis carere animad
uerteret, ad Belam fratrem, de quo ſuprà diximus, in Poloniam legatos miſit. Bela
exhortatus, ut cum uxore ac liberis expectatione celeriùs in Pannoniam redeat, &
ueluti communibus erroribus ac miſerijs agitati fuerant, ita & nunc bonis auitis ac
regno pariter perfruantur. Quinetiam reri neq; fas: neq; iuſtum eſſe, ſe ſine fratre re-
gno, eodemq; ampliſsimo potentiſsimoq; potiri, item per orbitatem neminem ſibi
eſſe, cui regnum legari queat. Hac igitur obſecratione Bela uictus, coacta familia, di-
miſſoq; ne mediocri quidem Sarmatiæ ducatu, quo à Meſcone ob rem claré geſtam
in ſingulari certamine donatus fuerat, in Vngariam cum familia ſe recepit. Tam gra-
to ab Andrea fratre animo, & tam inſigni populorum plauſu exceptum ferunt, ut
uniuerſa in eius occurſum, non modò regis aula, ſed Vngaria ſit effuſa, nullusq; dies
lætior actus. Poſtridie quàm uenerat, conuentu habito, Vngaria treis in partes diui-
ſa, duæ regi, tertia Belæ fratri, omnium conſenſu tributa eſt. Hinc diſcordiarum ſemi
narium ſanè profluxit, hinc diſſenſionum bellorúm ue cauſæ, quibus ſemper Vnga-
ria fluctuauit. Quare inter duces regesq; Pannoniæ, diſsidia, cædes, ac aſsidua præ-
lia interceſſere. Eodem quoque tempore ad inferioris Pannoniæ lacum, Andreas in
inſula Tychonia cœnobium magnum cum baſilica fundauit, quam diuo Aniano
dicauit. Mox ad propagandam ſobolem animum adiecit: uxorẽq; duxit Agmun-
dam, Ruthenorum ducis filiam, quos olim Roxanos & Roxolanos nominabant. ex
hac Salomon & Dauidus orti: ex cõcubina, quam in Morothenſi pago clàm tenuit,
Georgius natus eſt. Ex Bela, in Polonia, Geyſa & Ladislaus: at ubi in Vngariam
reuerſus eſt Lampertus, ac filiæ ſunt editæ, inter fratres hos tanta ſemper charitas in-
terceſsit, & concordia, ut una eademq; ambobus uoluntas ineſſe uideretur: contrà
uerò in filijs nepotibusq; accidit, ut ritè inferius referetur. Dum magnum in Panno-
nia ocium agitur, mutua fratrum charitate munitum, ingens Alemannia bellum mo-
litur. Henricus enim Tertius, Petri iniuriam & Vngarorum inconſtantiam ac perfi-
diam ulturus, coactis undiq; copijs, eo hanc expeditionem animo ſuſcipit, ut aut Vn
gariam imperio Romano uectigalem faciat, aut ad extremum uſq; ibi uires eludat. In
primis adita Pannonia, Piſonium obſidet, tormenta diuerſa mœnibus admouet, tur
res erigit, commeatus inhibet. Claſſem etiam, quæ ſequundo amne defluxerat, à Da
nubij parte diſponit, ut ciuitas undique oppugnari queat. caſtella in turrium ſpeci-
em nauibus impoſita, ut hinc oppidanos à mœnibus arceant. Duobus hæc menſi-
bus undiq; oppugnatur, omnis tamen Teuthonũ eluditur opera. Vngarorum pręſi
dium ab Andrea urbi impoſitum, ne qua rerum caritate premeretur, né ue Danubij
aditus

aditus occluderetur, unde ab inferioribus regionibus commeatus & auxilia inferri poſſent, nouum ſanè commentū excogitauit. Vir inter eos nandi arte peritiſsimus mox inuentus, cui Zothmundo nomen erat. Hic intempeſta nocte præfecti iuſſu, nando clàm hoſtium naues ſubit, ſenſim eas tenui terebro ſuffodit. Dum naufraga uniuerſæ claſsi uitia ſubigit, uix renandi ad ſuos ſpacium datur, ne illuceſcente die in facinore deprehenderetur. hæ non modò proprio onere, ſed machinis etiam onuſtæ, ſecunda ac tertia hora diei imo deſidere occœpere, à principio pleræque in cautis adhuc nautis demerſæ ſunt. Hac igitur arte eluſæ Alemannorum uires, obſidioq́ſ ſoluta, quando ex oppidanis & cẽturionibus plerique quotidie facta eruptione, in hoſtium caſtra ſæuiebãt. Ex his potiſsimi nominantur, Maiothecus, Andreas, Vilungardus, Broſa, & Martinus, qui magna ſæpe ſtrage ex improuiſo hoſtes affecerant: quare in Alemanniam ſpe ſua deluſi rediêre. Quum re infecta Henricus imperator cedere cogeretur, eo magis in Vngaros exardeſcit, exercitum longè maiorem inſtaurat, onerariamq́ꝫ claſſem reparat, qua commeatus deferat. In ſequenti anno diſpoſitis abundè omnibus quæ bello uſui erant, claſsi Gebarthum epiſcopum, & eundẽ fratrem eius præfecit, Danubioq́ꝫ defluere iubet, ipſe cum turmis & cohortibus, præter Zalæ Zelitæq́ꝫ fontes amnium, in Vngariam iter facit. Andreas ac Bela frater id edocti, ea parte qua hoſtis iter facturus erat, aceruos frumentarios ac pabula cũcta comburi, incolas & pecora hinc abduci præcipiunt, ne qua prædæ commeatús ue copia foret hoſti. Imperator adita Pannonia, & incenſa ab incolis quacunq; iter fecerat regione, neq; milite, neq; equo adminiculi quicquam inuenit. Et quum ubi'nam claſsis eſſet, intelligere non poſſet, in omnium rerum egeſtatem incidit. Tranſmiſſa ſylua, Bodoatinis montibus appropinquauit, intolerabili commeatuum pabuliq́ꝫ inopia laborans. Iaurinum interea claſsis applicuit. Præfectus claſsis, tabellarium ad imperatorem continuò miſit, qui literis ſe certiorẽ ab eo fieri poſtulabat, ubi'nam cum claſſe expectaturus eſſet exercitum. Is ab Andreæ militibus, qui uiatoribus inſidias fortè tetenderant, intercipitur, ducitur ad regem, Belamq́ꝫ: & adhibito interprete, Nicolao Iaurienſi epiſcopo, Andreæ omnia patefiunt: qui aſtu pro tempore utitur, Vngaricæ reipublicæ apprimè ſalutari. Ad Gebartum, Henrici nomine, adulterinæ per hoſpitem literæ remittuntur, quarum ſumma talis erat. Salue frater optime. Sæpe quæ præter opinionem accidunt, ad mutandam ſententiam homines impellunt. Proinde ſcito, noſtrum ab alijs hoſtibus imperiũ grauiſsimè infeſtari: nos autem, ut propria tueamur, ab Vngarica expeditione inuiti reuocamur. Quare claſſem dicto celerius ſoluito, & deleto, Ratiſponæ confeſtim nobis occurrito, quãdo tibi in Vngaria tutò conſiſtere non licet. Præfectus temeraria fide percitus, mandata peragit: ſoluta repentè claſſe, in Vindelicos ſe recepit. Imperator expectatione fruſtratus, extrema cũ milite fame abſumi cœpit, neq; præfecti ſuæ claſsis deſidiam ſatis poterat admirari. Accedebat magna ſagittariorum manus, quæ ex Bulgaris Beſsisq́ꝫ confluxerat. hæc cum Vngaro pariter hoſtilia caſtra per noctem luſtrans, uenenatis ſpiculis infeſtabat quin & calones, lixas: ac ſeruos, iniecto inter tentoria laqueo, captos plerunque trahebat. Tanta & tam cæca ſagittarum tempeſtate afficiebatur hoſtis, ut terram ſubfodere, ſub foſſaq́ꝫ iniecto clypeo deliteſcere cogeretur. Sæpe uiuus cæſi, & cæſus contrà uiui foſſam præoccupauit. Quum ſe ac exercitum ad extrema non ſine diuino numine redactum Henricus intelligeret, neceſsitatis imperio mitius cum Vngaris ſibi agendum eſſe decreuit. Quare ad regem miſit oratorem, qui ſuo nomine tutò abeundi poteſtatem, & commeatus poſtularet. Quod ſi cõceſſerit hoſtis, ſe perpetuum cum Vngarico rege, ſucceſſoribusq́ꝫ, fœdus & pacem initurum: neq; re neq; uerbo, neq; quauis arte obfuturum. Item ſi quis è poſteris Pannoniȩ bellum indiceret, detrimentúm ue inferret, extemplò ſe deorũ hominumq́ꝫ hoſtem Auguſtali decreto pronunciatum intelligeret. Quin ſe ultrò Sophiam filiam, forma ſpectatiſſimam, quam paulo antè Philippo, Henrici Franciæ regis filio, ſacra aſſeueratione ſpoponderat, reſciſſa affinitate coniugaturum, in arctiſsimum æternæ pacis uinculum,

mo oratore, quum ocium potius quàm bellum anhelarent, poſtulatam cum Imperatore pacem conſecêre: cuius iura, ne quo malo dolo læderentur, utriuſque ſunt iuramento munita. Mox ad explendam Alemannorum inediam, quinquaginta piſcium corpora inſanæ magnitudinis, quos Vſones appellant, item multa lardi, pecorum, uini & frumenti copia gratuitò ad Imperatorem miſſa. Qua plerique fame confecti, ac immodica ſtatim edacitate diſtēti, interiêre. Curatis deinde corporibus, uniuerſus exercitus, relictis impedimentis, præpropera feſtinatione in Noricos & Vindelicos ſe recepit. Præterea locum caſtrorum, ubi extrema fame laborauit, Vngarus & Alemannus uterꝗ ſua lingua Clypeorum montem appellauit, uigintiquinque milibus paſſuum à Buda remotum, quà iter eſt Viennam, longa ſylua obſitum. Hic haud ab re Germanorum Annales erit admirari, qui Vngaros cum Andrea rege ab Henrico Tertio perdomitos, ac ſtipendiarios fuiſſe factos prodidere: quod procul à uero eſſe conſtat. Quónam modo deſponſatam filio regis Galliæ gnatam, reſciſſa præſtantiſſima affinitate, Andreæ filio ſpopondiſſet: niſi aliqua uehemēti neceſſitate adactus, ad eas conditiones deſcendiſſet? Sed ut hanc perpetuam Germanorum & imperij Romani notam, diuina magis, quàm humana opera inuſtam obliterarent, ex induſtria ſubticuêre: at contrà fieri debet. Scriptor enim quiſque Hiſtoriarum, ueritatis potius quàm alicuius patrocinij affectator eſſe debet: quin & omni amicitiæ inimicitiæꝗ carere oportet affectu, ut ſuam apud poſteros auctoritatem retinere poſſe uideatur. Poſtquam igitur Henricus Tertius in Alemanniam redierat, paucis pòſt menſibus rex Andreas per legatos oblatam ſibi filiam poſtulat, ne uana illius expectatione eludatur. At ille reſpondet: Se non modò gnatam, uerùm & minima quæꝗ promiſſa præſtiturum, neꝗ unquam initum fœdus ac ſacramentum detrectaturum. Diem ſponſalibus nuptijsꝗ ad Moram amnem præſtituit, qui Morauiam ab Vngaria planè diſterminat. Huc ad præſtitutum omnes diem conuenêre, cum ſummo Vngariæ ac Germaniæ plauſu, frequentiſſimoꝗ pontificum principumꝗ conuentu; ſolenni ritu celebratæ nuptiæ, confirmata fœdera, Sophia in Vngariam deducta ſingulari pompa, utriꝗ principes cum ſumma còncordia gratiaꝗ digreſſi. Salomon infantia nondum exceſſerat, & tam intempeſtiuus uir factus eſt. A morte ſanctiſſimi regis Stephani, ad Andreæ regis initium, anni (ſecundum Annalium ſupputationem) undecim circiter, & menſes quatuor interceſſere. Interea Petrus, qui Venetus potius quàm Teuthonicus, à patre Venetijs uitam agente, appellari poteſt, quamuis interpellato tempore, annis tamen quinꝗ, & menſibus ſex regnauit: Aba tribus. Quum autem liberorum affectus præ cæteris in quoque homine dominetur, & priuatus amor ab aliena charitate & æquitatis officio animum auocet, hinc diiſenſionum inter fratres promanauit origo. Andreas tot erroribus laboribusꝗ uexatus, graueſcente iam ſenio in paralyſim inciderat: quandoꝗ carruca, hexaphoro ſæpius ferebatur. Quum ſolutis membris incedere non poſſet, cœpit uir prudens, his incommodis circumuentus, de ſucceſſore ac filio cogitare. Succurrebat & illud, quod Henrico receperat, ſe regem filium declaraturum. Et ut promiſsis ſtare uideretur, duodecimo regni ſui anno infantem adhuc filium, conuocatis pontificibus ac principibus uniuerſis, Salomonem regem pronunciauit, legitimeꝗ coronauit. Imperatoris cauſa tus poſtulationem, qui ex compacto generum diademate inſigniri quotidie flagitabat, neꝗ alio modo ſine hac affinitate pax foret inita, quæ utrinque fiduciam ſeueritatemꝗ peperit. Inter coronandum quum ex more caneretur illud Iſraeliticum, Eſto dominus fratrum tuorum: & hæc quidam Belæ interpretaretur, ex quibus ſe reputabat, ſe ſub infantis imperio futurũ, admodum rei indignitate commotus eſt. Pleriꝗ uerò, Belæ filiorumꝗ conſenſu, & totius conuentus acclamatione, Salomonem regem fuiſse creatum tradidêre. Quod haud difficulter ipſe crediderim, quandoquidem hereditario iure, & ſalutaris huiuſce affinitatis excellentia, is regno fraudari non debebat. Sed paulo pòſt à factioſis diſſeminata eſt ſeditio: quippe alij Andreæ conſulebant, ut hac arte gratificari uiderētur: puerũ, niſi frater è medio tollatur, nũquam

tutò regnaturum: contrà hi Belæ, tanti momenti regnum, haudquaquam infantulum addecêre, immò ad regis fratrem pertinêre. Item uſurpandi regni occaſionem optimam deferri, quando rex infans eſt, & pater ſenio, ac ualetudine grauiſſima planè conficitur. Ne Andream quoq; præteribat, inuito fratre, filium nunquam regnaturum. Proinde inito conſilio cum duobus tantùm intimi, quum in ferarum uiuaria deſcendiſſet, in cubiculum relatus, ante ſe coronam & gladium, ſtrata humi purpura inferri iubet, hæc regnum, ille ducatum referebat. Fidiſſimos comites admonuerat, ut introducto Bela, & propoſita optione, ſi gladium is eligeret, laude ac donis cumulatus abiret, ſi uerò coronam, eo confeſtim gladio fratrem obtruncarent. Initum Nicolaus ianitor tantùm cum his conſiliũ audiuit. Deinde ex compoſito Bela accerſitur, cubiculum ſubiturus, quàm primùm à ianitore admonetur, ut ſi uitam amet, gladium accipiat. Ad regem ingreſſus, duo propoſita ibi inſignia admiratur. Cui hæc mox Andreas, Salomonem (inquit) filium, Bela, regem declaraui, regaliq; diademate donaui, non tam ut priuatę dignitati, quàm ut publicæ conſulerem ſaluti. Quid ab Alemannis ſemper accepimus, & quàm magnis conatibus nuperrimè regnum inuaſerint, non ignoras: & quàm ſalutaris ſit iſta reconciliatio, ac pax nuper inita pro ſe facilè quiſque conſiderat. Tibi autem, ne qua ex nouitate hac expoſtulandi copia detur, qua pientiſſimum fratrem inſimules, nunc optionem facio. Coronam tibi, & gladium præ oculis habes, utrum uis potiùs, accipito: alterũ filio relinquito. Tunc Bela uel præmonitus periculi, uel conſcientia, et fraterna liberalitate uictus, optatum ſumpſit gladium, coronam ultrò nepoti conceſſit. Spectata fratris modeſtia rex, lectica ante Belæ pedes, profuſis lachrymis extemplò proſiluit: genua præter dignitatem amplexatus, ingentes gratias egit. Multis in fraterna charitate, ac filij tutela uerbis eum confirmauit, dimiſitq; donatum ampliſſimè, ratus id abſque aliqua diſſimulatione ab eo factum, & ſicut ultrò Leuenta ſibi ceſſerat, præ ſimplici charitate, idem à Bela factum: ſed id Belam præ timore feciſſe, oſtendit exitus. Quippe paucis pòſt menſibus, ad declinandas inſidias uir ſagaciſſimus, cum uniuerſa familia, ad Meſconem ſocerum (de quo ſuprà diximus) in Poloniam effugit. Quod ubi regi ſignificatum eſt, ut pari cautione certaret, Salomonem ad Henricum ſocerum, cum maximo optimatum Vngariæ equitatu miſit. Interea cum Meſcone, Poloniæ duce, acceptas à fratre iniurias Bela communicat, hortatur: ut datis auxilijs, in regnum ſibi debitum reſtituat. Non tam generi, quàm nepotum, ac uel maximè filiæ dignitatem curet, ſi contemnatur, neminem ſibi fore alium, ad quem exorandum confugiat. Addit commodorum acceſſionem, ſi uota ſucceſſerint, nam ſi uires utriuſque gentis unà conueniant: facilè fore ut non modò ſe tueantur, uerùm etiam amplificatis finibus, aliena regna occupare confidant. His Meſco commotus, legiones treis comparat genero, Vngariæq; finibus appropinquare iubet. Quum ſe tot copijs Bela munitum eſſe cerneret, quot recuperando regno, & explendæ ſpei ſat eſſe nouerat, fraternum regnum inuadit. Quod ubi factum eſt, ex Vngaris ad eum quàm plurimi confluxêre, qui eius partes antea ſectabantur: rex audito fratris ingreſſu, duas ab Imperatore Henrico legiones accepit, quarum alteri Guilielmus, Pothus alteri præfuiſſe fertur. Bratislaum quoq; Boemorum ducem, & Spitignei fratrem, cui filiam olim coniugarat, cum ualidiſſimis copijs planè cõduxerat. Neq; in Vngaria delectum habere contempſit, quare maximum ſibi exercitum comparauit. Ad Tibiſcum igitur amnem fratres ambo conuenêre: ut regni litem, commiſſo prælio, dirimerent. Quum acies in ripa fluminis utrinque conſtitiſſent, ab Alemannis prælium initum eſt. Guilielmus enim & Pothus, tranſmiſſo amne, tam infeſtis in Belam animis concurrêre, ut confertiſſimam cruentiſsimamq; pugnam extemplò commiſerint. Vari quoq; audacia, acrobore certè maiore, Polonorum & Vngarorum agmina obſtitere, quippe qui ne cedere uiderentur, lethales ſortiter ictus excipiebant, inferebantq;. Sed quum diu pari ſpe conatuq; utrinque pugnatum eſset, Teuthones tandem dare terga cœpêre, inclinatisq; hoſtibus, tanta animorũ Vngaris facta fuit acceſſio, ut redintegratis uiribus,

à tergo

à tergo inſtare uiderentur. Tunc ex illis cecidêre multi, cęteri palantes fugiunt. Quod ubi alij, qui Andream ſequebantur, Vngari proſpexere, mutata repentè ſententia, in Belæ parteis contendêre, & in ſuum regem uertêre arma. At is quum à ſe ſuos defeciſſe conſpicaretur, conſternatus animo, in Noricos fugam capit. Inſequuntur eum inimici, & tanta quidem pernicitate, ut ad portas Muſienſes adhibuerint, ceperintꝙ, in Baconienſemꝙ ſyluam deduxerint. Ibi negligentiſſimè detentus, ad crucem ſuam, quam Sterziam dicunt, diem obijt: ſepultusꝙ in cœnobio Tyconienſi, circa Balatonem lacum, quem in inferiore Pannonia fuiſſe diximus. E' ducibus & præfectis hi potiores capti referuntur: in primis Boemorum dux, quem inſcio Bela continuò excæcatum pleriꝙ retulere: item Guilielmus, & Pothus, qui ad Belam ducti, quamprimùm honorificè dimiſſi ſunt. Circa hæc tempora ſchiſma & contentiones maximæ fuere in Eccleſia Dei. Tres uno tempore pontifices Romæ diſsidebant, unde permagnũ Apoſtolicæ reipublicæ detrimentum emerſit. Tunc pontifices ab Imperatore creati. Qua quidem tempeſtate Theophilus, alius pontifex, Ioanni pontificatum uendidit. At ſeditione iſta ab Henrico Tertio ſedata, ſchiſmateꝙ dirẽpto, Auguſtalem ſibi coronam promeruit. Item in Florentina ſynodo epiſcopi multi, de ambitu adulterioꝙ damnati. Quinquageſimo autẽ ſexto ultra milleſimũ, Adalbertus dux Auſtriæ, diem obijt. Erneſtus ſucceſsit filius. Et Cuno dux Bauariæ, ab Henrico eiectus, in Pannoni 1056
amꝙ relegatus, expirauit. Inſequenti anno Imperator diem clauſit, infantemꝙ ſui nominis filium ſub materna tutela reliquit, & ſub ea annis aliquot proſperè imperauit. Matri Agnes nomen fuit, quæ Bauariæ ducatum ſibi uendicauit, grauiſsimaꝙ cum Gunthario epiſcopo bella geſſit. Italiæ adminiſtrandæ Gibertum Parmenſem, uirum præſtantiſſimum, ritè præfecit. Florebat in Italia Gothofredus & Matildis uxor, quæ Beatricis fuit filia, & Henrici Tertij è ſorore neptis. Beatrix enim Bonifacio Hetruria oriundo, uiro quondam potentiſſimo, nupſerat. Matildis cum Gothofredo Lucæ, Parmæ, Rhegio ac Mantuæ imperauit. Item eam partem Vmbriæ ac Hetruriæ, quod Petri patrimonium appellamus, hanc quoꝙ poſſediſſe, & Eccleſiæ legaſſe tradunt. In ſynodo ad Sutrium habito, propulſandæ ſchiſmatis gratia, ut pontifex quiſꝙ legitimè deligeretur, tunc ſanctio facta, ut à Cardinalibus is in poſterum ritè crearetur, pœnaꝙ aduerſantibus negligentibusꝙ indicta.

RERVM VNGARICARVM DECADIS SECVNDÆ LIBER TERTIVS.

POST Andreæ regis interitum, Bela fraterno bello ſuperior, fuſis hoſtibus, rerumꝙ potitus Albam contendit, ut à põtificibus primatibusꝙ Vngariæ uniuerſis approbatus, ritè coronaretur. Inito regno, ad pa[illegible] regionem, & curanda gentis comm[illegible]a animum aduertit: & quod a princ[illegible]pio intendit, è ſententia conſequutus eſt. ſiquidem abſque graui hoſtiu[illegible] pacem & ocium in regno ſeruauit, ne qua in commercijs fra[illegible]s ac dolus cõ[illegible] Ex argẽto puſtulato pecunia ex edicto decuſſa, æqua rebus uænal[illegible]bus indic[illegible] Etne quo argentariorum negotiatorũm ue aſtu ac uerſutia ſimplice[illegible] udesꝙ [illegible]rẽtur, & nũmis & rebus uænundandis leges præſcripſit: quæ ſi cõtemnantur, ma[illegible] hinc paupertatis & inopiæ detrimenta prouẽniũt: ſi uerò bona curentur cautione, [illegible] moemendo uendendoꝙ circũueniri poteſt. Monopolia inſtituit, diẽ ſabbati mercat[illegible]bus dicauit, emporijs omnibus locum tempusꝙ præſtituit. Byzantios aureos adm[illegible]ſit, quorum unus pro quadragenis argenti nummis ſolebat expendi. hac igitur aurea argenteaꝙ pecunia promercali utebatur: nulla, quo ad uixit, alia mutata. Sed illud facinus memoria non indignum præſtitit. Quicunque enim Salomonem regem ſequuti fuerãt: eorum uxores, liberos, ac fortunas incolumes illæſasꝙ ſeruauit, ut quum uellent, omnibus poſtliminio redire foret integrũ: quin & ſolennibus edicto redeundi data eſt copia. Quo beneficio uicti, rediere quãplurimi, hiꝙ fideliſſimi facti ſunt.

Aucta deinde regis pietas in uniuerſum, nam uectigalium grauitatem leuauit, prouincijs tributa remiſit. Quare perbreui plebs cum nobilitate eòuſque diuitijs excreuit, ut ne minimus quidem ruſticus inuentus ſit egenus: & è finitimis nemo etiam diuturno adiutus ocio tanti cenſus fuerit, qui cum Vngari opulentia conferre ſe potuerit. Quum orthodoxam fidem, ob rerum omnium copiam, & longum ocium, unde ingenia facilè laſciuire ſolent, & ad quodque facinus eſſe prompta clàm labefactari conſpicaretur, promulgauit edictum, ut uicatim duo ſeniores euocati Albam conuenirent. At ubi conuẽtum propediem futurum omnes intellexêre, non ſolùm agreſte genus hominum, ſed cætera multitudo iniuſſa confluxit. Rex, & cum optimatibus pontifices, admodum formidarunt, ne qua à cæca multitudine uis aut iniuria inferretur. Quare inito conſilio, in urbem omnes ſe recipiunt. contrà uulgus eam ſeruant, & tuentur. Interea ruſticorum agmina inter ſe pagatim præfectos ſibi creant, quibus mandata dant, ut per internũcios à Bela rege, priſtinam Vngarorum fidem impetrent. Item abolendam nouam Chriſtianorum ſuperſtitionem, lapidandos epiſcopos, presbyteros omnes è medio tollendos, amoliendas deorum ædes, & publicanorum demum exitium efflagitent, exorentq;. Quum hæc regi deteſtabilia renunciarentur, ſe tertio die reſponſurum eſſe dixit, & commodè deliberaturum. Interea pagorum præfecti, quos Præpoſitos appellabant, pro ſe quiſque paſsim conciones habebant, ubi aduerſus Chriſti fidem, & ad extirpandas fidelium opiniones triduo prædicabant, congratulabantur plebeiorum animi, & gratis concionibus cum magno plauſu acclamabant. Tridui ſpacium rex prudentiſſimus idcirco ſibi dari poſtulauit, non ut quicquam de fide conſuleret, quam exploratiſſimam habebat: ſed ut interea exercitum tumultuarium cogeret, quo prophanam & inconſtantem paganorum plebem circumueniret, de auctoribus factionum ſupplicia ſumeret, ac reluctantes gladio interciperet. Tertio igitur die, quo reſponſa daturum ſe receperat, turmis equitum, multisq; cohortibus inſipientem multitudinem obducit. Mox dato ſigno, milites in eam ſtrictis enſibus irruunt, à principio ut metu percellant, nonnullos cædunt, capiunt præpoſitos, captosq; ad unum omnes ex altis turribus deturbant: captiuamq; plebem partim uinculis & carcere, partim flagellis afficiũt. Hæc tertia fuêre iacta fidei fundamenta. Nam poſtquàm à ſancto rege Stephano, exuta infidelitate, ad ueram religionem conuerſa eſt Vngaria, hac tempeſtate tertiò defecit: ſed Andreæ, ac demum Belæ opera conſilioq; reuocata eſt. Deinde tertio regni ſui anno, quum ad Demes oppidum ueniſſet, ex Heliocauum ruina confracto ſolio, ita regis membra contuſa, ita nonnulla oſſa luxata ſunt, ut deſperata ualetudine ægrotare cœperit. Mox pro quibuſdam regni cauſis, quæ magni momenti fuerant, ad Caniſam fluuium lectica ſuccollantibus prætorianis militibus delatus eſt, ibiq; uitæ diem ingrebeſcente morbo clauſit: in diui Saluatoris cœnobio ſepultus, quod ipſe exædificarat. locus ille Zegzardus ab Vngaris appellatus: quia claudus Bela fuerat, ac nigro colore ſuffuſus.

AVDITO regis obitu, Salomon Henricum Quartum nomine Imperatorem, ac Sophiæ uxoris fratrem indulgentiſſimum, extemplò adit: rogatq;, ut ſe in regnum reſtituat, hæreditario iure ſibi debitum: néue patiatur, ſe cum Sophia Auguſtali ſorore ulteriùs regia dignitate carere. His precibus ille uictus, ualidiſſimum repentè exercitum cogit, legiones & auxilia undiq; conuocat. Deinde comparatis omnibus quæ bello ſunt uſui, in Vngariam caſtra mouet, quam & rege orbatam, & propugnatore carentem offendit. Geyſa ac Ladislaus, uiri quidem pro ætate circumſpecti, quum ſe Imperatoris uiribus impares eſſe intelligerent, ſaluti conſuluere: ſe ad ſuos, unde ex matre orti fuerant, in Poloniam recepere. Indoluere fortunam regulorum Poloni, eosq; bono animo eſſe iuſſere. nam data occaſione, in Vngariam, & opinione citius, ſe reſtituturos eſſe pollicentur. Henricus cum Salomone Albam contendit, ibiq; habito ſacrorum prophanorumq; ordinum conuentu, ita diſſeruit: Neſcio Pannones, quó nam fato uobis datum eſt, ut non ſolùm in rebus humanis, uerùm

etiam

nullo Deo ineatis tranquillitatem, ſub nullo regem uerum ocium inuenſatis. Diuo Stephano ueſtræ ſalutis auctore, in ueri Dei agnitionem perueniſtis. Subiuiſtis ſalutarem religionem: & non ſolùm documentis, ſed ingenti miraculorum experientia, quàm utile & beatum ſit, IESVM Chriſtum Seruatorē noſtrū unicè colere & adorare, didiciſtis. Deinde, ut prima quæ à Carolo Magno rudimenta acceperunt maiores ueſtri, nunc omittam, bis poſt Diuum regem, ab orthodoxa fide defeciſtis. Vtinam hac tantùm perfidia uobis exitio fuiſſetis, & familiarum duntaxat ueſtrarum ruinam cum ueſtra traxiſſetis, ut pro ueſtris tantùm detrimentis uos pœnas luere oporteret. Verùm ita in alienā perniciem, præter ius & fas ſcelera ueſtra graſſata ſunt, ut niſi clementiſſimū indulgentiſſimumq; numen coleretis, neq; humana neq; diuina ſupplicia uobis digna excogitari poſſent. Quin enim in Andreæ Leuentæq; ingreſſu intactum pretermiſiſtis? cæſi pontifices. Quid cæſos dixerim? immò rapidis curribus diſtracti, iacti è rupibus, ſacerdotes ad aras ante numinum conſpectum obtruncati, dum pro publica, immò ueſtra ſalute operantur. Baſilicæ dirutæ, ignis deos patrios ac potiſſimorum ſimulachra numinum paſſim abſumpſit. Extincto hoſpitalitatis iure, in Italos & Alemannos ita uſquequaque ſæuitum, ut nemo lachrimis commiſerationem inuenerit. Ab Italis prouincias, leges, mores, lucem fidei, optimasq; diſciplinas: à Germanis & Alemannis, politicas artes accepiſtis. Eſto, in externum ſanguinem ſæuiatur, & in uiros ſacroſancti ordinis, quando Scythica immanitas neque ueram religionem, neque peregrinam conſuetudinem æquo animo pati poteſt: at quid in uos ipſi furitis, efferatiſſimi homines? Duos fratres ueſtro genere natos præ inteſtino liuore, ac ueſtris factionibus dimiſiſtis, commiſiſtis in certamen, & nemini fidem, immò ne uobis quidem ipſi ſeruare poteſtis. Si mutuo diſſidio laboratis, quam uobis quietem ſperare licet? Cupidi ſemper eſtis nouarum rerum, & ab ipſa nouitate ſacrilegij, homicidij ac rapinarum, & latrociniorum materiam quæritis. Bela pacato iam regno, uobis ocium pepererat, remiſerat uectigalia, & quo potuit ſtudio, à miſeria & calamitate redemit. Contrà ocio & opulentia uos abuſi, nil aliud quærere occœpiſtis, niſi ut reiecta fide, iterum atque iterum in priſtinam feritatem, & prophanam deorum opinionem recideretis. Quouſque tandem Vngari ueſter hic furor, & immanitas inaudita, in Deos hominesq; graſſabitur? quando acerbiſſima hæc ueſtra ingenia miteſcent? Sed hoc quod ad deos pertinet, Scythico generi tribuatur, quod ita ab humano conſortio quondam ſeceſſit, ut prius cum Faunis, Syluanis & dæmonibus, quàm hominibus, maiores ueſtri uerſati reputētur. Ad uos ipſos tandem ueniamus, & peregrinam conſuetudinem dimittamus: quid eſt, quod tantis inter uos factionibus & inteſtinis odijs quotidie laboratis? Neſcitis, neſcitis inquam Vngari, quanta uis concordiæ numini inſit, quippe quæ humilia extollit, & illuſtrat obſcura, & non modò rem publicam & regna conſeruat, uerùm etiam amplificat, ac immortalitate donat. Nónne maiorū exēplo iamdudū didiciſſe debueratis, quantū coniunctio animorum & Concordia ualeat: Illi è recondito Septentrionis angulo, incogniti, in Sarmatiam Europicam prodiere, non tam uiribus quàm unione pollentes: quacunque iter fecerant, omnia ſubegere: & ita ſubegere, ut non modò Illyricos, Gallos & Germanos, uerùm etiam Italos rerum dominos protriuerint, ſpoliarint, ac ferro incendioq; abſumpſerint. Contrà uos diuerſa ſentientes, & inteſtina labe cōtabefacti, non ſolùm potentatum amplificare, ſed ne regnum quidem à maioribus partum retinere poteſtis. Semper inter ſe fluctuat Vngaria, quæ ſi mutuis ſimultatibus carere poſſet, & uera fide non deficeret, unde hæc omnia mala prouenere, ô quanta ſplendoris & potētiæ rebus Vngaricis fuiſſet acceſſio? Proinde uos quæſo, omnes malos mores exuite, in primis timete Deum, IESVM Chriſtum Seruatorē noſtrū toto corde ac mente complectentes amate, Diuina mandata ſeruate. Poſt hæc uerum legitimumq; regem ueſtrum Salomonem, diui Stephani pronepotem, colite, & obſeruate, huic uni obtemperate: hunc eſſe iubet regem, huius imperio parete omnes. Abdicate regulos, & exigite ac pronunciate hoſtes, quicunque in Salomonem aut

arma ſumpſerint, aut obſequium detrectarint. Vos autem pontifices ac ſatrapæ, hunc ex more create regem, ac ſolennibus ceremonijs ſacroſanctum facite. Ego uerò quem uos iuſſeritis eſſe regem, Salomonem, Auguſtali auctoritate confirmabo. Ad poſtremum orthodoxam fidem obſeruate, amate pacem, & mutuam inter uos charitatem, & concordiam retinete. Imperatoris dicta, primùm à pontificibus & primatibus, deinde ab uniuerſa multitudine approbata, Salomonem regem pronunciant, & exclamant. Mox de more in ſancti regis baſilica, ſceptro ac diademate eum honeſtant. Omnes deinde ritè in eius manus, in ſolio collocati iurarunt, ſe nunquam eius imperium edictúm ue detrectaturos, ſed ſponte gratiſſima quæque obſequia præſtituros. Reſtitutionem hanc ſacris ſolennibus, magnis plauſibus, & fauſtis acclamationibus celebrarunt. Item edita ſpectacula diebus aliquot, uarijq; ludi, & ſparſa miſſilia. Henricus autem reſtituto Salomone, ac pacata Vngaria, ab eo magnificentiſſimè donatus, in Alemanniam reuertitur. Quod anno ab incarnatione Do-
1063 mini ſexageſimotertio ſupra milleſimum accidiſſe Auſtrialium Annales prodidere. Multa eo tempore mala emerſere, quæ & monſtrum pago editum portendit, fœmineo ſexu, ſupra umbilicum geminatum hominem, unum infrà referens. Inceſſit ingens quoq; fames, & pernicioſa peſtis. Nam quum Alexander pontificatum maximum obijſſet, Ciſalpina Gallia, quæ à Romana ſede deſecerat, indignum rata aliunde Romanũ pontificem, quàm è paradiſo Italiæ, quam Lombardiam eſſe dicebant, deligi, Candolum Parmanſem epiſcopum, habito epiſcoporum conuentu, pontificem maximum creat. Quin & hanc deligendi pontificis poteſtatem, inuita Agnete matre, ab Henrico Quarto impetrauit. Huic Longobardi omnes iuxtà paruêre, præter Matildim, & Gothofredum uirum eius. Candolus cum exercitu Romam properans, in Neronis prata deſcendit. Nutantibus Romanis, Alexander pontifex cum Gothofredo, qui cum auxilijs aduenerat, ad Lateranum ſe continebat. Conſerto in Vrbe prælio, Candolus funditur & fugatur: in ſequenti anno corruptis largitionibus patricijs nõnullis. Vrbem repetit, Vaticanum, ac diui Petri ædem occupat. Sed irruente Populo Romano, à ſuis ibi deſtitutus, & à Cincio ciue Romano, præfecti filio in arcem, ſancti Angeli perductus, & mox à Romanis ſimul obſeſſus eſt, & biennij obſidione eò adactus, ut trecentis argenti põdo ſe redemerit, ſtrigoſiſſimoq; inuectus equo, in Germaniam aufugerit. Otho Coloniẽſis Metropolita, qui artibus Henricum adoleſcentem circumuenerat, ut is Agnetem pientiſſimam parentem adminiſtratione priuaret, ſibiq; gubernationem rerum committeret, ad pacandam Italiam, prophano ſchiſmate laborantem, Imperatoris mandato aduenit. Concilium Mantuæ huiuſce rei gratia habendum edicit, ibiq; extirpato ſchiſmate, uerus pontifex Alexander comprobatur, & adoratur ab omnibus. Qui Romam rediens, pacatam Vrbem, ſed Camphaniam perturbatã offendit. Quippe Richardus Normãnus, cum Guilielmo filio Capuam ſubegerat, inuaſerat Beneuentum, & Cepetanum obſederat. Rogerius Brunduſium obſidione cinxerat. Item Henricus anno regni ſui nono, in Paſchæ ſolennibus gladio accinctus eſt. Paulo pòſt Bertam, Othonis comitis Auguſtalis filiam, uxorem duxit, ac multa undiq; mala mox exorta. Nam Otho Bauariæ dux, ab Henrici fide deſecit. Gelpho Othone eiecto, tyrrannidem occupauit, ac deinde cum Rodulpho Sueuorum, ac Bertoldo Carinthiæ duce, aduerſus Henricum coniurauit. Regemq; hi cum cæteris coniuratis, Rodulphum elegêre, Saxonico is bello admodum uexatus eſt. Sed ad rem noſtram redeamus. Poſtquam Geyſæ ac Ladislao, Henricum Vngaria abijſſe ſignificatum eſt, haudquaquam rem differendam rati, cum Polonicis copijs regnum repetunt. Salomon nondum ſatis expertus, audito aduerſariorum aduentu, ut in tutiore ſe loco collocaret, Moſouienſem arcem petijt, pro loco ac tempore munitiſſimam. Pontifices ac ſacerdotes, ne fraterna bella ultrà conſpicarentur, ſe inter utroſque medios ingerunt. In primisq; Deſiderius epiſcopus, uir non minus probitate quàm eloquentia potens, cum magno ſacerdotum ordine Geyſam adijt. Ad pacem & concordiam tanta dicendi copia, ac oratio-

nis

nis uehementia & ſuauitate hortatur, & ad reconciliationem inclinarit. Fœdus inter patrueles fratres hac cõditione incundum perſuaſit, ut Salomoni, quamuis iuniori, regno cederet, & ueluti legitimo regi pareret: ipſe uerò paterno ducatu potiretur. Huius monitis precibusq́ uictus Geyſa, unà cum Ladislao fratre, in totius Vngariæ conſpectu, in Iaurienſi urbe Salomoni ſe recõciliat. Fœdus inter eos ſolenne ictum, mutuoq́ iuramento munitum quod dum Fabiani Sebaſtianiq́ anniuerſaria celebrantur percuſſum fuiſſe ferunt. Reconciliatis animis, regi cum Geyſa duce, & Ladislao, mutuo charitas, & aſsidua conſuetudo interceſsit. Subſequutum paſcha, in Quinqueeccleſienſi urbe, ab his cum uniuerſa aulicorum ac primatum multitudine celebratum: ubi in diui Petri baſilica, inter ſolennia, Salomon iterum acclamante populo, à Geyſa coronatus. Quod tanta Vngarorum omnium lætitia celebratum, ut diem publicæ hilaritatis inter faſtos retulerint. Deo IESV optimo maximo, humanæ pacis autori, per omnes aras gratiæ actæ, & factæ ſupplicationes. Sed ingens futuræ diſcordiæ portentũ proxima nocte interceſsit, tota enim Petri baſilica, contiguaq́ ædificia repentino quodam incendio abſumpta ſunt. Quare exorto tumultu, maximus utrunque metus inceſsit, alter alterius id factum inſidijs eſſe rebatur, uterque tamen culpa uacabat. Diuerſa quoq; fuga fertur, ad ſolis exortum, re per fideles internuncios explorata, omnibus planè conſtitit, nihil ex utraq; parte doli fraudis'ue tentatum repentino inopinatoq́ id igni accidiſſe cõperiunt. Quod ubi ſatis ambo compertum habuere, amota omnium ſuſpicione, pacem concordiamq́ redintegrant. Adleitha Salomonis ſoror, & Bratiſlai Boemici ducis uxor: duobus antè annis uita exceſſerat, quæ haud mediocri triſticia fratrem affecerat, id anno Salutis ſexageſimoſecundo 1062 ſupra milleſimum accidiſſe Annales prodiderunt. Vir eius, Spitigneo fratre uita defuncto, omnium conſenſu Boemiæ ducatum obijt. Morauiæ regnũ inter fratres diuiſit. Orientalem eius plagam Othoni, uenationi nimis idoneam, & piſcibus exuberantem: Occidentalem uerò fertiliorem, Corrado adiudicauit. Iaromirum natu minorem, quem ad literarum ſtudia conuerterat, inuitum ſacris initiauit, & Henrici Imperatoris auctoritate, Pragenſem pontificem creauit: qui deinde poſt initum pontificatum, Geboardus dictus eſt. Ex Bratiſlao igitur duce, & Adleitha coniuge, Andreæ regis filia, Iuditha, Ludmilla, & Bratiſlai duo editi. Poſt uxoris obitum Zuatanam, Cazimiri Poloniæ ducis filiam, Bratiſlaus ſibi coniugauit, Boleſlai, Bladiſlaiq́ ſororem. Ex qua liberos quatuor optimæ indolis accepit: unus Boleſlaus, Boruius alter dictus eſt, Bladiſlaus, & Sobeſlaus reliqui. Sed inter Bratiſlaum ducem, & Geboardum fratrẽ, qui Pragenſis præſul erat, exorta diſſenſio. Et ducis arte factum eſt, ut Rodolphus apochryſiarius, à Gregorio pontifice miſſus, Pragam uenerit, Geboardoq́ antiſtiti ſacra interdixerit. Nihil enim Bratiſlao duci erat antiquius, quàm ſi frater, quemadmodum reformidabat, pontificatu Pragenſi abdicaretur. Is igitur Romam ad Gregorium pontificem maximum uenire iuſſus, Matildis patrocinio, in cuius genus maternum ſanguinem referebat, abrogato anathemate, in priſtinam dignitatem pontificia auctoritate reſtitutus eſt. Sed ad diuerticulum reuertamur. Dum Salomon ac Geyſa mutua ſe concordia fouent, ecce noua expeditio his offertur. Zolmirus Dalmatiæ rex, qui Geyſæ & Ladislai ſororem connubio ſibi copularat, per legatos ab utroque auxilia ſibi dari poſtulat: quum à Carinthijs, qui magnam Dalmatiæ partem dudum occuparant, grauiſsimo ſe bello infeſtari diceret. Subueniendum ſocio cenſuêre fratres, inito conſilio expeditionem ſuſcipiunt: cõparatis copijs ueniunt in Dalmatiam, quam eiectis perbreui Carinthijs ac Noricis, Zalomiro pacatam reddidere. Is tanto beneficio iam effectus, Salomonem ac Geyſam, cum uniuerſis equitũ præfectis, ampliſsimè donatos remiſit. Dum in Vngariam redeunt, Atha, prætorij præfectus, quem palatinum appellant, in Zelyzem agrum, ubi diuo Iacobo cœnobium cum æde exædificarat, regem cum duce precibus multis inuitat, ut dedicationẽ templi, fauſta præſentia honeſtarẽt: quod à principibus facilè impetrauit. Hac rex Salomon cum Dauide fratre, infelicitate

non caruit: quando tanta uterq; ſterilitate laborauit, ut liberos nũquam habuerint, in ipſis Andreæ regis ſemen planè defecit. Quod diuino quodam fato factum arbitrantur. nam quum Andreas cum Leuenta fratre in Vngariam redijt, regnandi cupiditate tractus, efflagitãtibus Vngaris Chriſtianorum interitum, ac fidei ſacroſanctæ abrogationem permiſit. Item Vatham prophanorum principem, cæterosq; ſceleratiſsimos in Gerardum, aliosq; pontifices & ſacerdotes ſæuire paſſus eſt. Contrà è Geyſa, liberorum mira fœcunditas. Colomnanum nanque genuit, & Almum: filias quoque nonnullas, unde regum Vngariæ ſeminarium promanauit. Pax & concordia inter Salomonem ac Geyſam, tredecim circiter annos perdurauit. Quare factum eſt, ut non modò regnum opulentum effecerint, uerùm etiam nulla bella ſine magna laude peregerint. Perid temporis, Bratiſlao duce, Boemi audacia & temeritate elati, in Trencheníenſem agrum erupêre, abegêre pecora, multosq; cepêre, ac agrum denīq; ferro incendioq; uaſtarunt. His iniurijs Vngarus accenſus, Salomonis & Geyſæ ductu auſpicijsq; Boemiam tam ualidus inuaſit, ut hoſtibus in aciem prodire nõ audentibus, uniuerſam ferè ſpoliarit, uaſtaritq;. In quo quidẽ bello Bathor Opos, Martini filius, præclarum facinus præſtitiſſe fertur. Nam cum Boemo inſanæ magnitudinis, qui gigantis inſtar erat, ſingulari certamine dimicauit: eumq; mox proſtratum humi, obtruncauit. Qua uictoria potitus, apud Vngaros ita claruit, ut ſibi ac ſuis perpetuum nomen compararit. Pòſt exactas à Boemis cumulatiſsimè pœnas, Salomon cum exercitu magna præda onuſtus, in Vngariam ſe recepit.

Deinde, ne fortuna Pannoniam ocio torpere pateretur, Chunorum bellum exarſit, qui prophana infidelitate laborantes, eam Getarum plagam incolebant, quam nunc Valachiam dicunt. Hi nanq; cum innumera paganorum multitudine, à ſuperiori parte patefacto aditu, per portas & clauſtra, quæ Mezes appellant, Vngariam inuadunt: totamq; prouinciam, quam Nyr uocant, uſque ad Byhor oppidum diſcurrunt. Pecora cum hominibus abigunt, diripiuntq; cuncta, & opinione citiùs traiecto Lapo Zamoq; fluuio, cum ingenti præda redeunt. Quum iterum ſucceſſu rapinarum allecti, ea loca repeterent, Salomõ cum Geyſa duce, tumultuarijsq; copijs portas occupat, ad Dobokam urbem ſeptem diebus moratur eos. Interea ſpeculator quidam è Nouo caſtro natus, cui Fantiſca nomen erat, aduenit: admonuit iamdudũ Chunorum exercitum appropinquare, ingenti præda ditatum: quare hoſti continuò occurrẽdum rex eſſe cenſet. Proxima nocte eorum caſtris adhæſit: atque illuſcente die, qui Veneri dicatus erat, ex edicto omnes prælium ſubituri, ſanctiſsima animos euchariſtia muniunt. Mox educta acie, collatis ſignis in hoſtem properatum. Quod ubi Oſul, Giulę Chunorum regis præfectus, haud procul aſpexit, nimia confiſus audacia, quoſdam leuis armaturæ milites obuiam præmiſit, qui Vngarorum uires tentarent: ratus nullos eſſe populos, qui cum Chunis dimicarẽt. Aſt ubi præmiſſa cohors, quadrata Vngarorũ agmina, & cataphractos equitatus aſpexit, nequaquam manum cõſerere auſa, ad Oſulem perproperè redijt, inſtructas ualidasq; hoſtium copias refert, uix uniuerſis Chunorum uiribus expugnari poſſe: quare Oſul ſibi conſulens, proximum montem & eundem editiſsimum repentè occupat, munitiſsimũ ibi præſidium imponit. Montẽ accolæ Cherhelem appellant, quia ſyluarum quaſi domus eſſe uideretur. Poſtquam Vngarus montem ab hoſte occupatum eſſe uidet, cum continuò amplo legionũ ordine circumducit, datoq; pugnæ ſigno radices pedetentim cõſcendit: decurrunt obuiam ſagittarij, funditoresq;, ut ſubeuntẽ hoſtẽ cliuo mõtis arcerent. Tanto impetu pugna conſeritur, ut ſagittarũ imbribus aer obſcuraretur. Obſtant Vngari, grauiq; armatura ictus facilè perferunt. Ex Vngaris hippobaliſtę quidã audaciſsimi, cõcitatis equis, arduum montis cliuũ conſcendunt, è ſagittarijs quoſdam obtruncant, perturbãt eorum aciem, ſuisq; ſuccedentibus animos addunt. Salomon acerrimo ſuccenſus animo, nullam cliui difficultatẽ euitat: rectà cum equitatu ſuo, quaſi reptabũdus hoſtem ſuppetit. Sub maxima ſpiculorum nube dentibus infremit neq; laborẽ neq; periculum reformidat, hoſtem tantùm anhelat. Contrà uerò Geyſa longè conſideratior, faciliorem

ciliorem

ciliorem diuum prudentiſsimè captat: quem ubi equitatui ſuo facilem & benignum inuenit, eà ſubit, repentè cum ſagittariorum acie congreditur. Ladislaus in primis ſe inter confertiſsimos hoſtes inſerit, primo impetu quatuor in fronte pugnantes interficit: dum quintum ſubinde petit, graui ab eo uulnere læditur, ſed ne impunè quidem, quando hominem ſtatim obtruncat. Diuina mox ope, uirum Deo gratiſsimum curatum ferunt. Hoc impetu conſternati ſagittariorum animi, cedere occœpêre. Inſtant eo magis hi, atque in raſa Chunorum ex more capita, ualde deſæuiunt: ea, cucurbitarum more, diſtrictis gladijs planè diffringunt. Sed hîc præclarum quoddam Ladislai facinus, præterire non poſſum. Qui quum equitem quendam raptam uirginem equo auferre proſpiceret, hominem continuò inſectatur, ut ſanctæ uirginitatis aſſertor eſſe uideretur: fugit hoſtis, hic pro uiribus à tergo inſtat: & quum uulnere impeditus raptorem capere non poſſet, ad uirginem exclamat, mira uenuſtate præditam, ut ſe præcipitem ex equo dedat, hoſtemq́ſecum trahat. Dicto celeriùs imperata præſtitit puella, quam Varadienſis epiſcopi filiam eſſe rebatur, opinione deceptus. Poſtquam Chunum equo deturbatum dux magnanimus conſpicatur, indignum fore ratus, non æquo cum hoſte, & præſertim ſingulari certamine dimicare, ex equo repentè deſilijt: eumq́ ſecuri, quam Vngarico more geſtabat, aggreſſus trucidauit. Nonnulli uirginem, à tergo Chunum, cum Ladislao colluctantem, ſurrepta ſecuri percuſsiſſe, ac aſſertori ſuo ſuccenturiatam fuiſſe ferunt. Contrà alij, pro hoſte ſupplicaſſe ſcribunt. Adijciunt aliqui, equum Ladislai, non tam uiribus & pernicitate, quàm natura fuiſſe præſtantem, quippe qui domini mandata nutúmque mirificè obſeruaret: cui mos erat, hoſtem morſu calcéque impetere, nunquam deſerere dominum, & in periculo maximo miram ingenij dexteritatem adhibere. Superato iam medio cliuo, quum hoſtes ſe ab Vngaris circumuentos conſpexêre, defectis animis, quò fugerent, neſciebant. Dum feruntur diuerſi, captiuorum multitudo facta ſeditione, & elato clamore ſuos hortatur, iugum ipſa montis occupat: ne qua ſpes hoſti ſuperſit, ſubreptis armis in hoſtium terga deſæuit, eos in infeſta Vngarorum arma deijcit. Tanta Chunorum ſtrages in monte patrata, ut nuncius non ſuperfuiſſe dicatur. Salomon igitur & Geyſa cum Ladislao uictoria potiti, liberata ingenti captiuorum multitudine, & glorioſa lætitia exhilarati, in Vngariam rediêre. Is publicæ hilaritatis dies inter faſtos relatus: gratiæ dijs immortalibus ſacris hymnis actæ, & celebratæ ſupplicationes. Tres circiter annos in ocio permanſêre, magnaq́ inter principes concordia uiguit. Vix tertium annum exegerant, ecce à Myſia bellum graue ſuboritur. Quippe Beſſi ac Bulgari, qui inferiorem Myſiam, & Danubij oſtia (ueluti ſuprà diximus) accolunt, traiecto Sauo ad Taurunium, quam Albam Græcam nunc uocant, in Syrmium inferioremq́ Pannoniam effuſi, cuncta diripiunt, pecora cum hominibus abducunt: & remenſo amne, rapinis onuſti, in Bulgariam ſe recipiunt. Vngariæ principes, huiuſce mali Albenſes auctores eſſe dicunt: quibus in uitis Bulgari, Beſsiq́, in Vngariam nunquam traijcere potuiſſent. quare proditionis crimine acerrimè ſugillantur. Et illud grauius Vngaris eſſe uidebatur, quod à uicinis, iiſdemq́ amicis, unde minimè decuit, uaſtationes, prædas & incendia acciperent: fœdus ac pacem fregiſſe criminabantur. Proinde à rege ac duce Geyſa, per ſeciales Albenſibus bellum indictũ. Habitus in utraque Pannonia delectus, ad Zalankemenſem pagum, qui ſub Buda prope Danubium, ad ſeptuageſimum lapidem ſitus eſt, primæ copiæ conuenêre. Ibi primùm caſtra ſunt habita, & auctus legionibus & auxilijs exercitus. Et de ulciſcenda Albenſium proditione diſceptatum, tandem de obſidione prius decretum eſt: ac motis ſubinde caſtris, ad Sauum uſque peruentum. Poſtquam in fluminis ripa conſtitere, prima hora diei promulgatum eſt edictum, ut omnes traiecto Sauo, Albam obſiderent. Milites dicto citiùs imperata faciunt. Bulgari, Thraces, Macedones, & Græci, qui tutandæ urbis gratia illuc conuenêre, his aduerſari occœpere: & præſertim Græci, qui amnica claſſe Iſtrum ſubiuerant, Pan-

nonicam

nonicam claſſem, quæ ſecundo amne defluxerat, iniecto igni comburere nitebantur. Contrà Vngari, irreuocabili fluxu in hoſtes delati nauium multitudine, uiribusꝗ freti, iniectas flammas cilicijs mox extinguere: proſilire in celoces hoſtium, atꝗ in aquam deturbare nautas: hos pilis, gladijs illos impetere, nullum recuſare diſcrimen. Sed ſecũdo Marte ſuccenſi, nil magis quàm hoſtilem ſanguinem anhelare. Illi uerò irruentibus ſuprà nauigijs, quũ obſtare non poſſent, omnes unà trahi, ac miſceri. Demum Græci claſſe partim demerſa, partim capta, qui ſuperfuerant, coacti terga uertêre. Dum hæc nauali pugna geruntur, nec minus quidem prælium in Saui ripa committitur. Bulgari tandem cum auxiliaribus copijs, ab Vngaris inde reiecti, mox fuſi, fugatiꝗ. Quippe nauali uictoria conſternati, ac ſiniſtris his exanimati auſpicijs, proſperè ſe pugnaturos eſſe diffidebant. Reiecto igitur terra mariꝗ hoſte, Bulgariam, quæ utranꝗ ſibi Myſiam uſurparat, Pannones inuaſêre: ac regione longè lateꝗ populata, tertio die reuerſi, Albam circumueniunt. Græci Bulgariꝗ in urbe occluſi, imminens ex obſidione diſcrimen reformidantes, Beſſos clàm literis admonent, ſibi ſubueniant, quando parui momẽti foret obſidio: aſſeuerantes urbem neque à rege, neꝗ à duce Geyſa, ſed à Vido tantùm regali comite legionisꝗ præfecto, cum cohortibus Bachienſibus obſideri: proinde hos exorant, tempeſtiuam opem afferant, Albamꝗ obſidione liberẽt. Beſſi ſtolida fide ducti, tumultuario exercitu coacto, repentè ſuccurrunt. Qui poſtquam caſtris hoſtium appropinquarunt, quum exploratã ſe uictoriam adepturos dudum crederent, prædæ cupiditate perciti, in Sempronienſium ſtationes irruêre, quorum Ianus præfectus erat. Adoriuntur incautos. Contrà hi Beſſorum impetum [illegible] no ſuſtinentes, perà reui cæſis qui in prima acie proſtabant, cæteros inclinarunt. Quod ubi factum eſt, iam malè ab illis pugnatum, ut pars magna deſiderata, [illegible] qua capta fuerit, uix Beſſorũ principi, cui Cæſari nomen erat, cum paucis euadere licuit. Ianus ob rem bene geſtam multis donis, item uillis & honoribus à Salomone Geyſaꝗ donatur: præda militibus conceſſa, & dena uiritim ſeſtertia diſtributa. Quum in edito loco ante urbem rex cum principibus accumberet, eo die quo cum hoſte conſertum eſt, unde facilè ab oppidanis proſpectari poterant, ecce milites cæſorum capita, item equos & hoſtium ſpolia, ante menſam regis contulêre, ibiꝗ allata capita percenſebant: ut hoc immiti terroꝗ ſpectaculo, oppidanorum animos à pertinacia dehortarentur, ad deditionemꝗ conuerterẽt: quod à ientandi hora ferè ad occaſum uſque perdurauit. Poſt hæc de oppugnatione urbis inter proceres diſceptatum. Demũ principibus uiſum eſt, octenas circũm turres erigere, in caſtellorum ſpeciem, quæ multo altiùs mœnibus imminerent: unde non modò oppidani à propugnaculis ac muro amoueri, uerùm etiam in mediam urbem tela ſaxaꝗ torqueri poſſent, ac eas pluteis machinisꝗ alijs iuxtà munire. Item inter turres bellica tormẽta diſponere, ingerere uineas & arietes, admouere teſtudines, ac cætera inſtituere, quæ ad amolienda mœnia facerent. Diſpoſitis ex ordine cunctis bellicis inſtrumentis, urbem primùm quatere, pleriſꝗ locis muros aperire, inſtructa mox acie ſubire mœnia. contrà illi, mœnibus arcere, in ſubiectam aliquos foſſam deturbare incipiunt. At ubi non facilè urbem præſidio, loco, arteꝗ munitam, capi poſſe conſpicantur, propugnaculis ac mœnibus ad ſolum uſque demoliendis animos intendunt: ſepto ac foſſa eam circumueniunt, ne quid efferri, inferri'ue poſſet: deinde muros ariete, teſtudine, cæterisꝗ machinis uſque adeò quatere adorti, ut nunquam ſanè ceſſarint, quoad ſolo æquata mœnia conſpexere. Quumꝗ eam inuadere tentaſſent, tam forti præſidio ſenſere defendi, ut non modò intra muros continere, ſed ne erumpentes quidem hoſtes quandoꝗ incauti tolerare poſſent. Sexageſimus adhuc dies in obſidione teritur, nil tamen profecere: ſæpe egredientibus ex urbe oppidanis, utrinꝗ cruenta nimis pugna dimicatum: at illi partim cæſi, partim intrò reiecti. Paulo pòſt tres Bulgari, ne minore quidem robore quàm audacia præditi, ex urbe proſiliunt: hic iaculo, ille lancea, ſagittis iſte ſæuit. Ex improuiſo nonnullos aggreſſi, grauiter agunt. Salomõ quidam hippobaliſta regius, ex his unum lethali uulnere confodit,

dit,humiꝗ proſternit. Hunc Vngari moribundum rapere,contrà retrahere ſocij nitebantue. Dum is ita ultrò citroꝗ diſtrahitur,& ſat à ſuis retinere uidetur, rex ſtatim exclamat: Vtinam talis his,qualis maioribus noſtris,uirtus ineſſet,qua nunc freti ees Vngaras tuerentur. Quod ubi milites audiuêre,tres contrà ex Vngaris, in eos irruêre:quorum unum Opum,Georgium alterum, tertium Borſum fuiſſe memorant: tanta ui ac ferocia adoriuntur,ut ſtatim terga dare cogerentur. Opus ad portas uſꝗ inſequitur,ſed mox oppidanorum telis ſaxiſꝗ reiectus,in caſtra redijt illæſus. Cadauer hoſtibus ereptũ,Gregorij Borſiꝗ ſuaſu,ab Vngaris unco tractum, inexcrementariaꝗ loca proiectum. Vix tertium ferè menſem obſidionis iniuerant, quum Pannonica uirgo in Syrmienſi agro capta,& Albæ in ſeruitutem aſſerta (quod an caſu, an ex induſtria,ulciſcendæ captiuitatis gratia factum ſit,ne ſatis quidem compertum habeo) clàm in urbe incendium ſuſcitauit;quod Subſolano flante uſque adeò adauctum eſt,ut mox longè lateꝗ graſſari uideretue. Vngari, quà facilior dirutis mœnibus aditus offerebatur,hàc urbẽ ſubeunt,Bulgaros, Græcos,ac Beſſos obtruncant: qui primùm occurrerant. Cæteri in fugam uerſi, cum Nicota eorum duce,in arcem ſe recipiunt. Capta urbe,ac deſidente poſtero die incendio,recõditi ſub terra theſauri quàm plurimi patuêre. Scrobes in pleriſque locis inueniunt,in quibus aurũ,gemmas,lapillos,argentum,ac precioſa pallia infodêre. Tanta diuitiarum deprehenſa copia,ut nemo miles inditatus abierit. Quare inter Salomonem & Geyſam ſuborta diſcordia. Qui autem in arcem confugerant,deditionem eius pollicentur, ſi relictis impedimentis,redditaꝗ arce,uita duntaxat & libertate donẽtue. Data fide rex & Geyſa,eos loco decedere,ac liberè abire iubent, Quod ubi factum eſt, Nicota primus prælata diuæ Genitricis icone,ſuccedente præſidiaria turba,ex arce deſcẽdit:& per almæ Virginis numen exorans,ad pedes Geyſæ,quem religioſiſsimũ pientiſsimumꝗ nouerat,ſe prouoluit,genua amplexatus. Ad regis genua procidere pauci, quippe quem inclèmentẽ audiuerãt, & pernicioſis Vidi comitis conſilijs auſcultantẽ,qui & deorum contẽptor,& hominũ inſidiator eſſe ferebatur. Quũ eex ex dedititijs hoſtibus plures ad Geyſam,quàm ad ſe implorãdę ſalutis gratia,uenire cõſpicaretur,animo uehemẽtiſsimè cõmouetur,ira & liuore iuxtà abſumitur:ac ne ſatis quidẽ probabilem indignitatis cauſam eeperire licebat. Capta Alba,ſolutiſꝗ caſtris, dum iter in Vngaeiam eemetiũtur,in Buziæ pagũ,& Vidi prędia diuertêre. Quumꝗ ibi prędã, ſpolia,captiuoſꝗ,qui ex arce ſe dediderãt,rex diuidere uellet,nihil Geyſę interceſsione fieri potuit:quo magis rex ſucceuſus eſt. Hinc diſſenſionis & diſcordiæ augetue initium. Theſaurum Albæ repertum,ibidem nemine refragante,diuidere placitum eſt. Vidi & Radoani Buſaris filij,item Iliæ Vidi generi, Franciꝗ epiſcopi conſilio, quadripartita diuiſio facta, eegi prima ſecunda Vido, Iliæ tertia, quarta Geyſæ ceſsit. Vnde is indignatione ſumma corripitur. Sub hæc tempora, ab anno Salutis ſeptuageſimo ferè ultrà milleſimum,inter Boemos & Auſtrales orta diſſenſio, 1070 ac bellum uſque adeò atrox, ut magnam cladem ediderit. His Leopoldus, diui Leopoldi pater,quem pium ex cognomento nominant:illis Bratislaus cum Othone & Corrado fratribus imperabant,è finibus bellum exarſit, quum arcta prius eſſent charitate coniuncti. Morauiam ab Auſtria, non montes, ualles, amnéſue dirimunt,quando undoſa utrinque planicies effunditur. Vnus duntaxat riuulus interfluit,quem Dian appellant. Hic primùm latrocinia inter finiumos pagos committi, abigi,ſubtrahi'ue pecora. Mox præfacinorum impunitate, increbreſcente audacia, uis palàm inferri,uiciꝗ uaſtari,ac ferro res agi,& ſuorum denique quiſꝗ fouere iura cœpit. E'ſcintilla demum emerſit incendium,quod uix multo deinde ſanguine potuit extingui. Corradus Morauiæ diarcha Leopoldum ſæpe literis admonuerat,ſuorum audaciam coerceret, inhiberet iniurias,& futuri belli cauſas extirparet. Nil præter uerba is præſtabat admonitus. Demum Bratislaum fratrem,ad coercendam Auſtralium temeritatem & inſolentiam,in auxilium exorat. Quin & auxiliares copias, quamuis ſuis non diffideret,Danubio planè demiſſas, à Ratisbonenſi epiſcopo, a-

miciti æ

micitiæ iure recepit. Demum ad Leopoldum, unum è primatibus ſuis mitit, qui ho
ſtem edoceat, & hortetur, ut ſolenne conuiuium paret, ubi ſe Martis alcam luſurum
eſſe profitetur. Quod ubi ritè nunciatum, Leopoldus non modò ſacros milites, ue-
rùm etiam & euocatos undique ruſticos ad bellum cogit. Ad ſtatutum diem utrinq;
conuenêre cohortes, equitumq; turmæ. Quum hinc & hinc inſtructę acies conſtitui-
ſent, collatis concurſum eſt ſignis: & tam infeſtis animis conſerta manus, ut cruoris
multum haurirent. Bradislaus, qui in ſiniſtro cornu Corradum & Othonē fratres,
in dextris Ratisponenſium auxilia, & in fronte ſe cum ualidiſsimo agmine colloca-
rat, tanto impetu in Auſtrales, qui in cuneum ſe redegerant, extemplò fertur, ut am-
plius ſuſtineri non potuerit. Circumuentus hoſtis repentè conciſus: Auſtralium tan-
ta cædes acta, ut pauci euaſerint. Paulo pòſt, ob uſurpationem alieni iuris, tanta
inter Henricum Quartum imperatorem, & Gregorium ſeptimum pontificem or-
ta ſeditio, ut pontifex eum Auguſtali dignitate abdicaret: & Rodulphus Sueuiæ
dux, in eius locum, à Germanis quibuſdam principibus ſufficeretur. Qui quum ad
Elleſtrum amnem, collatis ſignis, cum Henrico prælium conſeruiſſet, non ſolùm ui-
ctus eſt, ſed abſciſſa dextera mori coactus. Quin et diro uulnere affectus exclamauit:
Spectate (inquit) proceres, dexteram legitima ſupplicia expendentem, quæ fidem
ſacramento munitam, & Henrico meo domino datam, præter æquum & fas temerè
uiolauit. Deinde quum infeſtis armis Italiam ingrederetur, capta Apulię magna par
te, ad Canuſium ſe pontifici reconciliauit. Romam profectus, Auguſtalia inſignia
recepit. Circa hæc tempora, Salutis anno octogeſimoquinto ſupra milleſimum, Iu
ditha Bladislai Poloniæ ducis coniunx, & Bratislai Boemiæ ducis filia, diem obijt.
Quæ quum multis precibus cuncta numina habendæ prolis gratia ſollicitaſſet, his
demum inuitis filium concepit, intempeſtiuumq; peperit, ſed tertio die baptiſmate
initiatus obijt. Duobus annis pòſt, Henricus imperator, habito Magūtiæ frequen
ti pontificum principumq; conuentu, Bratislaum, primum Boemiæ Poloniæq; re-
gem declarauit, quæ ducum prius imperio regebantur: poteſtasq; Egilberto Treui-
renſi metropolitæ data, qui Auguſtali auctoritate eum Pragæ, quę regia eſt metro-
polis, regalibus inſignibus exornaret. Is mandata peragens, eum cum Zuatana con-
iuge coronauit. His quoq; temporibus exorta inter Imperatorem & Eccleſiam for-
tè diſcordia. Henricus repetita Italia, Florentinam pontificijs partibus obſtinatiſsi-
mè fauentem obſidet. Gregorius pontifex habita ſynodo, nonnullos diuerſæ partis
epiſcopos ſacro munere abdicauit. Quare imperator urbem obſidet: & capta ur-
be, in Adriani mole Gregorium tam diu clauſum cuſtodit, quoad Gregoriani, Ro-
berti Guiſchardi auxilio freti, qui in Apulia dominabatur, eos qui obſidebant, abire
compulerunt. Quinetiam non multo pòſt ad expugnandam Florentinorum perui-
caciam, eorum urbem magna iterum obſidione circumuenit. Eadem fermè tem-
peſtate, Leopoldus Auſtrię dux cum Almanno epiſcopo Patauienſi, cæterisq; prin
cipibus in Imperatorem coniurauit. Sueui quoq; cum eodem ad Hœſtenſem Da-
nubij pagum dimicarunt. Octogeſimo quoq; ſeptimo Salutis anno ſupra milleſi-
1087 mum, ſextum cum Sueuis & Saxonibus ab Henrico Quarto bellum inſtauratum.

Verùm unde diuertimus, reuertatur oratio. Quum inter Salomonem regem &
Geyſam ſimultates & odia hoſtilis prædę partitione redintegrarētur, maiora indies
incremēta inuenêre. Quippe Græcorum imperator, sudita ducis Geyſæ liberalitate
& clementia, fœdus cum eo per internuncios init. Quare omnes qui ex aree deditio
nem fecerant, à Geyſa dimiſsi ſunt. Contrà à Salomone, quicunq; ad eum ſupplices
uenerant, uiolato iure deditionis, in captiuitatem aſſerti. Salomon quum longè maio
re apud externos Principes gratia Geyſam quàm ſe pollere intelligeret, inuidia per-
citus, eo magis excanduit. Accedebat Viti pernicioſa ſuaſio, maledicentiaq; lethalis:
qui crebris ſuſpicionibus, utriuſque animos irritabat, Augebat diſcordiam, & ut pa
truelem fratrem è medio tolleret, quotidie hortabatur: illud ſemper obijciēs, neque
regnum duos capere, neq; uaginam geminos enſes continêre. Neq; Maieſtatem &
Amorem

Amorem in una ſede reſidere poſſe: unum ſolem, & unum (ut aiunt) Iouem homines intueri. Ad hæc dicere, nihil regno ſuſpectius, nihil homine ambitioſius eſſe: ingenitam eſſe cuique imperandi cupiditatem. Comparatumq́ imperium neminem alteri, immò ne filio quidem conceſſurum. Et accidiſſe ſæpiſſimè, filium in patrem, contrà patrem in filium, regnandi gratia coniuraſſe. Item regem auctoritate, gratia, opibus & copijs præpollere, ijſdemq́ uerbis acuarijs criminibus ſuſpicionem quotidie regis augebat. Itaq́ tanto magis his irritamentis rex æſtuat, & non magis odio quàm inuidia uexatur. Fluctuabat indies animus, & quas potiſſimùm commentaretur inſidias, impenſiùs inquirebat: liuorem odiumq́ diſſimulat, oſtentat fraternam charitatem. Poſtulato commeatu, lubentiſſimè Geyſam & Ladiſlaum, oppida & pagos ditioni ſuæ dicatos reuiſere permiſit. Ex dedita non multo pòſt induſtria, fratrem utrunque literis accitum, ad capiendum Græcorum oppidum, quod Nyr Vngari nominabant, proficiſci iubet: ut priſtinas Græcorum iniurias, qui cum Bulgaris Pannoniam inuaſerant, ulciſcerentur. Quod eo conſilio à rege fiebat, ut ambos in tempore caperet, aut quibuſuis inſidijs circumueniret: contrà illi, ſibi præcauere, nihilominus imperata facere. Ladiſlaus cum maxima parte ad oppidi obſidionem proficiſcitur, Geyſa cum cætera regem ſequitur: ratus (ſicut euenerat) Salomonem nunquam alterum ſine altero inuaſurum, quod ſi faceret, Ladiſlaum abſentem, uim fratri illatam cumulatè ulturum. Poſtquam ad Nyr peruentum eſt, oppidani ſe largitionibus & precio redemere, appenſaq́ multa pecunia hoſtem amouêre. Ad Cenen deinde urbem reditum eſt, ubi corpora curarunt: mox inde profecti, alter ab altero diuertêre, rex Strigonium uerſus contendit. Geyſa Ladiſlaum præmonet, ad declinandas Salomonis inſidias, ex oppido, quod Byhor appellant Vngari, in Roxanos, quos Rutenos Roſſiós ue nunc dicunt, e ueſtigiò proficiſcatur, eorumq́ amicitiam auxiliumq́ ad coercendam regis iniquitatem ac dolos imploret: demum quæcunque ad tuendam ſalutem ac dignitatem facerent, ſummo ſtudio moliatur, & curet. Interea agnatorum diſcordiam principum rumor paſſim effuderat, & ita ſæuæ utrinque ſuſpiciones emerſerant, & aſſiduis muſſitationibus augebantur, ut hinc & hinc ad fraternum bellum copiæ pararentur. Iam dum omnia fluctuant, Pontificum quorundam opera ad ſedandam diſcordiam nuncij intercedunt. Hoc primùm conuenit inter eos, ut colloquij diem, in Danubij inſula, prope Strigonium præſtituerēt: uterq́ octenis tantum epiſcopis aſſociatus, ad colloquium ueniret inermis. Ex compoſito ad ſtatutū diem uenere ambo: ubi multa ultrò citroq́ obiecta & confutata crimina, magna in purganda ſuſpicione interiecta contentio. Tandem redintegrata pace reconciliantur: Geyſa in ducatum, in Albam regalem Salomon ſe recepit. Poſt hæc in obſidum ſpeciem, rex Vidum, diſſenſionis ſeminarium, ac dijs & hominibus abominabilem, & Erneum manſuetum, ad Geyſam miſit: qui diligenti apud eum cuſtodia, præ timore proditionis ſeruabantur. Contrà dux ad regem, Varadienſem epiſcopum, ſceleratiſſimumq́ Vatham legauit, qui pari apud eum diligentia ſunt cuſtoditi. Sed quum Salomon accepiſſet, tres è Noricis & Vindelicis duces propediem adfuturos, qui ipſius precibus exorati, promiſſa aduerſus Geyſam auxilia ducebant, è Megyero pago mouens, extemplò ad Rachan amnem his obuiam occurrit. Contrà uerò Geyſa, quum neq́ Ladiſlaum fratrem præſentem, neq́ parata amicorum auxilia tunc haberet, dato ſex menſium cōmeatu, Vidum Erneumq́ dimiſit. Rex quoq́ Varadienſem epiſcopum, & Vatham pari miſſione donauit, utrorunque commeatus à feſto die diui Martini, ad Georgij uſque anniuerſarium prorogabatur. Salomon proxima Saluatoris natalicia eo tempore, ad Caſtellum geminum (ut aiunt) celebrauit. Mox Zalam uenit, ubi Marcathus Alemannorum dux, & Vidus, prauis regem conſilijs circumueniunt. Hortantur enim, ut Geyſam omni auxilio carentem adoriatur, neque commeatus terminum, & quaſi induciarum initium præſtoletur: quando Ladiſlaus abeſt, & ipſe ſine copijs eſt, contrà regi omnia abundè ſuppetunt, adſunt Alemannorum auxilia: quòd ſi hanc commodiſſimam oc-

caſionem elabi patiatur, nunquam aliam affirmant ſimilem eſſe nacturum. Verùm quum rex Saxardiam ueniſſet, in cœnobiumq́ diuertiſſet, ad ueſpertina ſacra: Vidus iterum, & plerique alij eum circumueniunt, conſuluntq́, Geyſam eueſtigiò adoriatur, neque rem differat, quando Ladislaus frater eius in Ruteniam, & Lambertus in Poloniam, impetrādorum gratia auxiliorum properarant, ut regnum inuaderent, ſibiq́ tyrannidem occuparent. Demum precibus ac monitis regem adurgebant, ducem in Giuanenſi ſylua uenantem, omni præſidio & cuſtodia deſtitutum, ac incautum aggrediatur, & capiat, captumq́ excæcet. Ladislaum & Lambertum, quum redierint, fraterno caſu conſternatos, ultrò fugā eſſe arrepturos: nec minima quidem parte aduerſaturos, etiamſi auxiliares copias abduxerint. Deinde ademptum Geyſæ ducatum, Vido fideli conſiliario addicendum. Quare nulla firmiora regno fundamenta iaci poſſe aſſeuerabant. Rex conſilio tali haud parum allectus, ad matutinum uſq; ſe cogitaturum eſſe reſpondit. Monaſterij antiſtes, Latinus genere, cui Villarino nomen erat, ex abdito loco dicta cuncta perceperat, ad Geyſam clàm nūcium mittit, ut ſibi ipſe caueat, tenſarum inſidiarum admonet. Dux accepto nuncio, ſibi à rege timere cœpit. Quod ubi Petrudus, Zunuchus & Bichas ſenſere, qui proditionis cauſa apud eum uerſabātur, continuò iniectas ſuſpiciones diſſuadere, nihilq́ timendum aſſeuerare conantur: antiſtitem ebrium dicere, & crapula diſtentum, tunc iſta ſcripſiſſe: proinde omnem metum amouēre, ut ſecurum & incautum Salomoni proderent. Horum aliquandiſper dictis ille confiſus, dum in ſylua, quam Giuam dicunt, uenatur, ſuſcitata ſuſpicione caruit. Vir tamen circumſpectus, ne qua imprudentia caderet, Ladislaum è Rutenia Ruxiá ue nuperrimè ſine auxiliis reuerſum, in Boemiam mittit, ad Othonem Braislai & Corradi fratrem, de quibus ſuprà ſcripſimus, ut aliquas ab eo copias defenſandæ ſalutis gratia imploraret: & hoc potiſſimum tempore, quo non pro dignitate, ſed uita cogitur dimicare. Salomon autem, qui ad matutina ſacra conſulendi ſpaciū poſtularat, & reſponſa promiſerat, antequàm ædem iniret, antiſtes, qui Geyſam cœnobij fundatoris filium unicè diligebat, protegēdæ ſalutis gratia anticipato tempore, in ædicula quadam delituit, ut tanquam è ſpecula, regis reſponſa exploraret, ne quid in amicum intenderetur, quod ille inexploratum haberet. Matutinis igitur ſacris ritè peractis, Salomon & Vidus tantùm ad magnam aram in æde remanſerat. Rex iſta reſpondit: Se Vidi conſilium commodum & ſalutare omnino ſequuturum. Quod ubi antiſtitis hauſere aures, extemplò ſacro ſe habitu exuit, ſagum ſubit, & lateri gladium accingit: conſcenſo equo, ad Geyſam, quem dormientem offenderat, euolauit. Eoq́ experrecto: Fuge (inquit) fuge Geyſa, crudeles terras deſere, iam dudum Salomonis copiæ hîc aderunt, ut te capiant, obtruncent'ue: quod ni feceris, iacebis. Dux audito periculo, quàm ocyſſimè cogit exercitum: in Boemiam, quò frater paulo antè contenderat, euadere nititur. Sed rex Vidi ſuaſu, cuius conſilio cuncta gerebat, obuiam occurrit, ut eius fugam intercipiat. Citra rex, ultra Tibiſcū amnem dux agebat agmen: cui in Chemeienſi agro, à regio equitatu protinus occurſum. Interea cohortum turmarumq́ ducalium præfecti ad Salomonem literas mittunt, ſeq́ conſerta pugna à duce defecturos: & uictoriam parituros pollicentur, ſi integram apud eum dignitatem gratiamq́ conſequantur. Rex uincendi cauſa, adiecto etiam iuramento, poſtulata omnia pollicetur, & maiora, ſi promiſſa præſtiterint. Quod ubi factum eſt, exploratam ſibi uictoriam ratus, Tibiſcum, quem Ticiam appellant, obdurata glacie ſanè conſtantem, omnes ſicco pede traijcere iubet. Tranſmiſſo amne, ad proximam baſilicam in Nogiano agro ſitam, aciem inſtruit, ut aperto cum Geyſa marte depugnet. Petrudus & Bycas ex compoſito cum triplici agmine, à duce deficiunt. Dux tamen à ſuis deſtitutus, neceſſitate adactus, prælium detrectare non audet: & uno tantùm ualidiſſimo, eodemq́ quadrato agmine, aduerſus triginta regia obſtare non recuſat. Proditores, qui defecerant, ex compoſito data ſigna faciūt, clypeos eleuant in deditionis ſpeciem, inclinatum tamen Geyſam ſequuntur. Regiæ uerò acies, quæ ſignorum commonefactæ non fuerant, eos

haud

haud aliter ac cæteros inimicos perſequuntur, pariq; ferocia proterunt, & ad internecionem uſq; trucidant, ut meritas proditionis pœnas luant: quod diuino quodam iudicio factum omnes arbitrantur. Geyſa profligato exercitu ſuo, terga uertit. Tranſmiſſo Tibiſco in Chotoydum agrum aufugit. Georgium Nigrum peculiaris ædiculæ ſacerdotem miſit, qui Ladiſlaum ſuo nomine ocyſſimè redire iuberet, imminentisq; periculi cauſam enarraret. Iuancam quoq; haud parum literatum, ad Lambertum reuocandum concitauit. Et quum Vaciam contenderet, Ladiſlaum & Othonem è ſorore affinem cum ualidiſsimo auxilio properantem offendit. Quos quum uidiſſet, in lachrymas ſtatim effuſus eſt. Quum fidelium interitus, proditorum ſcelere commiſſus tunc ſibi ſuccurriſſet, facinoroſorum perfidiã incuſabat, & ab ingenti dolore magnam lamentorum materiam educebat. Ladiſlaus contrà præſtanti uirtute munitus, modò fratrem conſolari, modò fœmineos ululatus ſeuerius increpare, magnanimitatis, patientiæ ac fortitudinis admonere. Item dicere, Diuinam potius clementiam exorandam, ut iuſtis faueat, ſuperbosq; deprimat. Et quando poteſtas omnis à Deo eſt, definiendam diuino iudicio controuerſiam præſtoletur: atque ita fratris animum confirmare. Prælium hoc ab ineunte uere, paulo ante quadrageſimale ieiunium, in Cemeyenſi agro geſtum: ubi alterum ab Opo Martini filio, ex Vecillini genere nato, præclarum facinus patratum memorant. quippe qui Petrum, Geyſæ equitem audaciſſimum, ſingulari certamine traiecto pectore ſuperauit: mox in cæteros uſq; adeò ſæuit, ut facto uirtutis ſuæ periculo, totus cruore madidus uideretur. Salomon uictoria potitus, ſtantem rigẽte bruma Tibiſcum traiecit, in Toroydumq; pagum properauit: ibiq; filij Petri hoſpitio uſus eſt. Atq; ſtatim nunciatum, Geyſam Ladiſlao, & Othoni Boemiæ duci, cum auxiliaribus copijs aduentantibus occurriſſe. Vidus tunc regem adit: monetq;, quum inimicorum exercitum profligarit, primores ceciderit, terroremq; incuſſerit ingẽtem, nil amplius ei reformidandum: Geyſam ad extrema redactum, ſollicitaſſe ſeruitia, pagatim ruſticos coegiſſe, ut ex hac ignobili manu caſtra repararet. Proinde haudquaquam cunctandum: reliquias inimicorum proterendas, ne quid à ſcintillis incendij ſuſcitaretur. Demum Boemorum auxilia, quæ aduenerant, ſe cum Bachienſi legione profligaturum pollicetur. Dum hæc à Vido, diſſenſionis auctore, diſſerunut: Erneus, unus è proceribus, uir optimus iudicatus, & amator pacis, lachrymas effundit. Quem ubi Salomon lachrymantem conſpicatur: En (inquit) adhuc Geyſæ beneuolentiam diſsimulare nequis Erneu, neque meam æquis uictoriam oculis ſpectare potes. ad hæc ille: Nequaquam (inquit) domine: ſed quis fratrem cum fratre, cum filio patrem, & ciuem cum ciue, hoſtili more dimicantem, ſine lachrymis intueri poteſt? Tu autem Vide, ne commodè quidem ac fidè regi regnoq; conſulis, quando fraternum, cognatum, & ciuile bellum non modò approbas, ſed ſuſcitas & incendis. Agreſtem meſsoriamq; manum in nos coactam iactas: quæ multo plus quandoq; metit, quàm cæteri omnes colligere queant. Proinde mihi pro rege, quum res ita tulerit, ultrò mori certum eſt: quid ipſe facturus ſis, neſcio. Sed reconciliationis pacisq; cõſilium multo ſalutarius inire poſsemus.

Iiſdem fermè temporibus, Iadrenſes à Venetis ad Salomonem planè defecerant, à Petro Vrſeolo primùm capti: ſed à Dominico Contareno, properata claſse mox recepti, ne cæteræ Dalmatiæ urbes ad Vngarorum fidem ſeſe reuocarent. Rex igitur Vidi conſilio fretus, motis caſtris, in campos præter Danubium Peſthumq; diffuſos, ubi comitia regalia haberi ſolent, quos à cancrorum nomine Racos appellant, quarto die deſcendit. Contrà Geyſa, Ladiſlaus & Otho, in ſyluam, ubi Vacia nunc eſt, contendêre, quæ uiginti milibus paſsuum hinc aberat. Magnum quondam ibi nemus fuiſſe aiunt, ab uno tantùm eremita habitatum, cui Vacio nomẽ erat. Hic humanæ uitæ miſeriam abominatus, ueraq; reſipiſcentia percitus, in ſolitudinem iſtam ſe receperat, quo ſaluti ſuæ commodius ac tutius inſeruiret: quare uirum ſanctiſsimum euaſiſse, ac Geyſam uictoria deinde potitum, locatam ibi cum baſilica ciuitatem ab eo Vaciam nominaſse ferunt. Quum in hac ſylua, Ladiſlai ac Geyſæ copiæ conſti-

tiſſent, ibiq́ duces concilium haberent, ubi nunc diui Petri ædiculam eſſe uidimus, atq; de ineundo cum Salomone prælio diſceptarent, ecce Ladislaus, quem Deo chariſſimum ſucceſſus oſtendit, quũ Angelum delatam è cœlo coronam fraterno capiti impoſuiſſe aſpexiſſet, Vidiſti ne frater (inquit) quo te honore benignitas diuina honeſtauit, & quàm dextris nunc auſpicijs uictoriam portendit? Cœleſtis dudum è cœlo internuncius, aureum tuo capiti diadema depoſuit. Proinde bono nunc eſto animo, quandoquidem propitia ſunt nobis numina, neq; fides nos noſtra fefellit: Salomonem inſolentia ſua furentem fundemus, ac fugabimus, regnoq́ cedere cogemus. Contrà uerò Geyſa: Sic Deus omnipotens, in cuius manu ſunt omnium iura regnorum, prodigia iſta confirmet, quæ tuis tantùm oculis patuere, quando te tua pietas & religio augurem præſtitit diuinæ uoluntatis exploratiſſimum. Quòd ſi tua te auſpicia fruſtrata non fuerint, nunc diuæ Genitrici uota ritè ſuſcipio, me rerum potitum, celeberrimam hic baſilicam exædificaturum. Vix hæc dixerat, quum uexilla tolli iuſſit, & in uillam proximam moueri caſtra, quam Zynthkotam uocant, ut poſtero die cum Salomone congrederetur. Inter utrunque Moniorodus mons aſſurgebat: quem ubi ſuperaſſent, manũ ſtatim cum hoſte conſerere decreuerant. Sed imminente nimia nubium obſcuritate remorati, neque montem ſuperarunt, neque pugnæ ſe commiſere: inſequenti nocte, in ſua quiſque ſtatione permanſit, hoſtem expectans. Illuceſcente die Salomõ inſtructa acie montem aſcendit, ſeq́ è uertice inimicis oſtendit. Quin & clitellarijs mandauit, in iugo montis præſiderent, ut non impedimentorum gratia, ſed præſidij loco ibi conſtituti eſſe uiderentur. Ad hæc Vidus ſæpe iactabundus, regi affirmabat: hoſtes, ubi regia caſtra uiderint, continuò fugituros. Contrà Ladislaus & Geyſa, qui ſuberant, planiciemq́ tenebant, ubi Salomonis copias ſuſpexere, aciem prima hora diei, prout res ipſa tulerat, diligentius inſtruere. Ladiſlaus ſiniſtrum, Otho dextrum cornu tenere: Geyſa in medio ſe ſtatuere, munire fortiſſimo præſidio quanq; aciem. Ex Bihorienſibus Ladislai legio, Geyſæ uerò ex Nitrienſibus conſtabat. Diuò Martino Ladislaus ante initam pugnam ædem uouit, ſi eius numine fretus uictoriam aſſequeretur: uotoq́ potitus, haud ignobilem fundauit. Quum deſcendente in certamen Salomone iſtorum exercitus præſtantior uideretur, Erneus his Vidum dictis aggreditur: Quónam hoſtes nunc, Vide, fugiunt, quos noſtrum præ formidine conſpectum minimè toleraturos eſſe iactabas? Si timent, cur à tergo Danubium habere non uerentur? Sed longè aliter, ac blatteras, res ipſa ſe habet. Nimirum quando talem ſibi locum optarunt (mihi crede) hos aut uicturos, aut ad unum morituros omnes, quum nullam ſibi fugæ poteſtatem reliquerint, tandem decreuiſſe. Vidus ad hæc, temeritatis & inſolentiæ conſcientia correptus, obticuit. De Ladislao prodigium referunt, à uiri ſanctitate non abſonum: quippe qui quum equum apprehenſa lancea conſcendiſſet, & uertiſſet in gyrum, ut & oratione & exemplo militum animos confirmaret, ueprem fortè inter flectendum haſta tetigit: cui quum muſtela candidiſſima inſediſſet, ueluti imminentis uictoriæ nuncia, per haſtam in ducis gremium gratulabunda delabitur. Spectate (inquit) hæc ſigna ſocij, quæ præſentem nobis uictoriam portendunt. Sub diuina nos tutela dimicamus, quia pietatem cum religione colimus, Vngaricamq́ gentem à Germanorum ſeruitute liberare contendimus. Salomonem delatoribus prauisq́ conſultoribus obnoxium, in officio retinere nequimus. Egeſtatem, errores, exilium, ac difficillima quæq; pertulimus, ne cognato ſanguine manus inficeremus. At ubi Germanorum conſilijs, malè nobis ac regno conſultum iri uidimus, unà cum publica ſalute noſtram quoq; tueri enitemur. Prijs animis nunquam diuina numina defuiſſe nouimus, quæ nobis IESV Chriſti optimi maximi benignitate perquàm propitia eſſe ſcitote, atque id ex candidiſſimæ muſtelæ prodigio exploratũ habete. Proinde fortiſſimis dimicate animis, & ex auſpicato inſtantẽ uictoriã capeſsite. Me autem recipio, ſi Deus annuerit, ita hodie pro regni commodo & ſalute pugnaturum, ut aut uictorẽ ducem, aut inter confertiſſimos hoſtes pulchrè occumbentem ſpectaturi ſitis. Mox dicto

celeriùs

celeriùs pugnæ ſignum dari iubet, ipſeq́ in primis magno impetu in hoſtem fertur. quod ubi uidere milites, pari quiſque ferocia certamen adoriuntur. Otho Boemorum dux, qui in dextro cornu præſidebat, haudquaquam minore impetu pugnam conſerit. Salomon, qui è monte in campum deſcenderat, in ſiniſtro cornu Vidum cum Bachienſibus, in dextro Erneum, ſe cum ualidiſſima acie in medio collocarat. Conſerta manu, Boemicus miles in Vidum uehementi uſque adeò impetu fertur, Othone duce, ut iactabundum regis comitem, aliquantiſper obſtare conantem inclinarit, inclinatumque cum Bachienſibus, adauctis mox animis, inſigni ſtrage fuga rit. Quod non immeritò, omnium iudicio, obtigiſſe uiſum eſt, ut qui fraterni execrabilisq́ belli auctor fuerit, primus ipſe pœnas expenderet. Ladislaus ingenti pietate ductus, dum fratri Geyſæ admodum timet, ex induſtria, ſigna cum illo commutarat: ratus, ut acciderat, Salomonem in primis Geyſæ ducis agmen, extremis conatibus inuaſurum, quem paulo antè deuicerat: taliq́ ſucceſſu fretum, cæterorum facilè uictoriam aſſequuturum. Quare fraternæ ſaluti intentus, omnem belli impetum in ſe conuertit. Neque conſilio ſuo fruſtratus eſt. rex enim extemplò proſpectis Geyſæ ſignis, maximo furore in eius aciem fertur, ſperans ſuperatum quandoq́ hoſtem facilè inclinaturum. Vix ipſe manum conſerere cœperat, quum ſibi non cum Geyſa, ſed Ladiſlao uiro fortiſſimo ac inuictiſſimo rem eſſe intellexit, & cõmutata uexilla nouit. Continuò ſpe ſua falſum ſe intelligens, cum formidoloſo uſque adeò duce haudquaquam dimicandum eſſe cenſuit: immò agmen aliò diuertendum, ubi melior ſucceſſus iam ſperari poſſet. Quare dato tergo, in Geyſam repentè ſe conuertit. Quum Ladislaus præ ſui formidine regem aliò declinaſſe aciem cõſpicatur, ueſtigiò eum inſequitur, inſtat à tergo, à frõte Geyſa obſtat, inter duos fratres ſe redactum Salomon intellexit. Et quamuis à fronte cum ualidiſſimo agmine pugnaret, à tergo tamen grauiter cædebatur. In his anguſtijs collocato regi nil aliud ſuccurrebat, niſi ut pro ſe quiſque ad mortem uſque fortiſſimè dimicaret. Quum nullus declinandæ pugnæ exitus uideretur, uictoriam hoſti nequaquam incruentam eſſe relinquendam reputabat. Ingens interea Alemãnorum cædes editur, & non parua Italorum manus cum his pariter oppetere cogitur: quæ ne inulta mori uideretur, non paucos ex Vngaris trucidauit. Ad poſtremum Salomon, cæſa maxima parte ſuorum, reliquaq́ capta, cum paucis elabitur: & ad Zyge. henſem uicũ fugiens, Danubiũ traijcit. Opos Martini filius ab eius latere non diſcedit. Tandem in Moſouienſem agrum ſe recepit, ubi coniugem ac matrem eſſe nouerat. Ladislaus ac Geyſa, cæteris partim cæſis & captis, partim fuſis, à ſecunda hora diei ad ſerum uſq́, regem inſequuntur. In hoc prælio non ſolùm ex Alemannis & Italis, uerùm etiam ex Vngaris, magnus deſideratorum numerus fuiſſe traditur: quin & uictores, qui ſuperfuerãt, magna ex parte uulnerati. Pius autem Ladislaus inſigni uictoria potitus, ubi aliquantulum ſeſe collegit, & eorum qui ceciderant, corpora luſtrauit, in profuſiſſimas lachrymas conuerſus eſt. Dum ſecum reputat, omnes qui ceciderant, in Chriſto fuiſſe fratres: deplorabat exercitus utriuſque caſum, & fortunæ poteſtatem incuſabat: in primisq́ humanam ſtultiam, & huiuſce ſeculi cæcitatem deteſtabatur, quum nemini pacem & quietem ſperare liceat. Nam qui ad regnandum nati ſunt, debita ſibi regna ſine multo ſanguine & periculo capeſſere nequeunt: qui uerò ad ſeruiendum, quotidianis inſidijs à debitis obſequijs ſubducuntur. Hanc miſeram mortalium uitam, perpetuam procellam eſſe affirmabat. Illudq́ uociſerantius ſæpius ingeminabat: Huc me meumq́ fratrem neceſſitas adegit, ut ſine fraterno bello neq́ dignitatem, neq́ paterna bona retinere poſſemus, nullasq́ ſedes formidoloſiores nobis quàm auitas haberemus. Tantum malorum apud patruelem ualuere conſilia, & iniecta ſuſpicio, ut nihil ille miſer exitio noſtro reputaret antiquius. Quin & tam iniquam iniuerat opinionem, ut tutiorem ſe cum exteris quàm ſuis reputaret. O'miſerum Salomonem, malis uſque adeò conſilijs obnoxium, ut nihil fraterna charitate deteſtabilius arbitraretur. O' nos longè miſeriores, quibus non tam pro aſſerenda uita & dignitate noſtra, quàm regni libertate

bertate certantibus, manus à noſtro ſanguine abſtinerę non licuit. Atque me præ cæteris dixerim infelicem, quem ad diuina miniſteria natum & euocatum, fraterna charitas & regni ratio remoratur. Vtinam mihi pro his omnibus mori obtigiſſet, & pro publica ſalute deuouiſſe caput, aut pro ſceleribus omnium ultimas pœnas exſoluiſſe. Nimirū Ladislao nil hoc laudabili ac ſalutari fato accidere potuiſſet optatius: nec me quidem patruelis odium, & fraternus amor ad hauriendum cognatū ſanguinem protraxiſſet, niſi proregendum eſſe fratrem, eundemq́ futurum regem, ſuis auſpicijs diuina benignitas admonuiſſet. Quòd ſi neſario bello mihi pugnandum fuiſſet, maluiſſem profectò etiam mori, quàm certaſſe cum meis, & parui diuina monita & mandata feciſſe. Tu autem clementiſſime Seruator mūdi, qui omnia mortalium facinora ſanctiſſimo tuo ſanguine expiaſti, & ex corde preces ſupplicantium non aſpernis, omnium qui hic oppetiere fidelium animos, maculis omnibus exue, ac perluſtra, culpas dele, & ob ſanctiſſimæ mortis tuæ memoriam, hos ab æterno interitu redima: priusq́ me peccatorem maximum, & huiuſce cædis auctorem, quàm hos qui ceciderunt, ex libro uitæ dele: quod ut impetrem, & tua ineffabilis in nos charitas, effuſusq́ in cruce ſanguis, & magnæ deæ pientiſſimę Genitricis tuæ exoratio, ac patrocinium efficiat. Aſt ubi ſatis ploratum & conclamatum eſt, cuncta cadauera ritè ſepelienda curauit, iuſta cuiq; pro dignitate, ac uotam diuo Martino ædem in Monyorod, adiectis hoſtium exuuijs, exſoluit. Prouentus quoque non mediocres adiecit, quibus aſſiduæ mortuorum celebrarentur inferiæ. E captiuis Marchardum Teuthonum, & Sentepolugum Boemorum præfectum, cæſo utriuſque equitatu, ac ipſos letali uulnere ſaucios memorāt. Nec illa quidem Ladislai pietas ſilentio præteriri poteſt, quū enim porrecta humi cadauera obequitaret, ne quem ſui officij relinqueret expertem, ubi inter confertos hoſtes iacentem Erneum agnouit, non mediocrem pacis & ocij amatorē, equo repentè deſilijt, cruentūq́ eius caput amplexatus, oſculatusq́, miſerabiliter: Hiccine iaces (inquit) Erneu, amator pacis & fraternæ cōcordiæ, publicæq́ ſalutis aſſertor unice? Non hoc probitas, nō æquitas tua merebatur. Pacem, quā in hac uita non inueniſti, in altera bene merendo & moriendo comparaſti. Cecidiſti Erneu, cui probitatis iure uiuendum erat: & longè maius hoſtibus quàm amicis tui deſiderium reliquiſti. Eo uehemētius tuum interitum deploramus, quo ardentiùs pro communi concordia priuatim & publicè contendere conſueſti. Multa demum conqueſtus miſerabiliter ſuper eum, poſtquam pietati ſactum ſatis arbitratur, de ſepulturæ honore cogitat. Quare continuò eius mandato, ſuccollantibus Ernei corpus militibus, eò delatum, ubi nunc Vacia eſt, ibiq́ honorificè ſepultum. Paulò ulterius inter cadauera agnoſcēda uictor ipſe prodierat: ecce à latere Vidi corpus offertur, non modò pectore, ſed capite ſauciū. Quod ubi eſt agnitū: Doleo equidē, ait, morte tua Vide, quamuis inimicum in nos animum nunquam diſſimulaſti. Vtinam tibi ultrà uiuere licuiſſet, ut poſt reſipiſcentiam nos Salomoni reconciliare potuiſſes. Verùm ſi mortuos quandoq; percontatione uexare fas eſt, nimirum illud mirantur omnes, ſi non regio nobili'ue genere natus es, cur dominatum ac regnum aliquod affectaſti? Cur anhelaſti coronam regiam, & ſupra conditionem immodica libidine æſtuaſti? Quare, ut quodque peccans præſentaneam ſibi pœnam eſſe ſentiat, cor tuum nimia ambitione ſaucium, adacta lancea pœnas luit: caputq́ diadematis auidiſſimum, ne legitimo ſupplicio careat, gladio ſciſſum eſt. His dictis, ritè ſepulchro condi iubet. At equites, quicunque aderant, & inſenſum cadauer ſpectabant, utpote cuius conſilio tot fratres & filij occubuiſſent, ira perciti, in id ſæuiunt. In patefactum pectus, ſæuoq́ militum ludibrio propoſitum, puluerem obijciunt, eoq́ oculos opplent exclamantes: Nunquam Vide, tui oculi honoribus ac donis ſatiari potuere: coniecta nunc terra auidum pectus & lumina exple. Otho Boemorum dux, qui affinitatis iure, auxiliaribus copijs Ladislao fratriq́ ſubuenerat, abundè donatus, in Boemiam redijt. Salomon autem turpiter uictus, ac regno ferè eiectus, quum in Moſouiēſem agrum confugiſſet, & ſapientiſſimam matrem adijſſet, ab ea repentè dura increpatione

ne correptus eſt: Huccine, fili, parentis tuæ conſilia aſpernatus (inquit) perueniſti? Ad has te miſerias: pernicioſa Vidi cõſilia redegerunt, ut regio faſtigio deturbatus, cæſis tot cohortibus equitumq́ turmis, ſolus, ac uno duntaxat Opo comite, egenus rerum omnium, nuſquam tutum tibi locum inuenias. Si piëtiſsimæ matri ac Erneo, cæteriſq́ fideliſsimis olim crediſſes, quietè tutoq́ regnares, nõ minus obſeruatus, quàm amatus ab omnibus. Si Ladislaum & Geyſam patrueles tuos, ut par eſt, cum dignitate ſeruaſſes, dominatuq́ legitimo donaſſes, perpetuã, tibi regnoq́ pacem & ſalutem comparaſſes. Quem tibi fidum fore iam ſperare licebit, ſi tuis hoſtis eſſe cœperas? Quæ maior inſania eſſe poteſt, quàm ſecum reputare, alienos ſibi, quàm ſuos, fideliores fore, deq́ alienis potius, quàm ſuis eſſe bene merendum, & de his præcipuè qui nimia pietate ac religione præcellunt? Ladislaus neq; uirtute cuiquam, neq; charitate cedit: accedit uitæ ſanctitas, & honeſtatis amor. Neq; Geyſam ab æquitate & modeſtia quiſquam dixerit alienum. Quo cum officio & pietate commodius tibi certare licebat, quàm cum utroque fratre? qui ſi à te pariter redamari, & non inſidijs ſe peti ſenſiſſent, nihil dignitate ac imperio tuo duxiſſent antiquius. Nunc autẽ tuorum conſiliorum moderatorem tantùm Vidum habuiſti: cui quãdo te conceſſeras, in deditionem te æquè ac tuos, ad ultimã internecionem redegiſti, quos omnes uno tempore ac unius conſilio perdidiſti: dum delatoribus facilè credis, minimaq́ iniecta ſuſpicione ab his qui tibi gratificari ſtudent, ad libidinem traheris alienam. Ad hæc ita Salomon ira excanduit, ut matrem plura ſubdere conantem, pręter æquum & fas pulſare perrexerit: & iam feciſſet, niſi coniugis dextra remoratus fuiſſet. Cui incuſato ſæpe Deo, quem in bello ſæpe iniquum habuiſſe querebatur, ac conſerta aliquantiſper conuiciorum dũtaxat uelitatione, furor ſubinde deferbuit. Relictis in Moſouienſi agro matronis, ipſe collecta (quanta fieri poterat) tumultuaria manu, Piſonium confugit: ubi ſe tutius habere, ac exercitum facilius reparare ſperabat. Vngari, qui uicinos pagos incolebant, quotidie regis literis ſollicitati, parua ex parte ad eum conuenêre: quandoquidem principis inſolẽtiam, ac trucem animũ, Alemannis quàm Vngaris æquiorem eſſe intelligebant. Hi tantùm ſequuti ſunt, qui ne quid per uicinitatem mali paterentur, inuita regi obſequia præſtare cogebantur.

RERVM VNGARICARVM DECADIS SECVNDÆ LIBER QVARTVS.

POSTQVAM Geyſa & Ladislaus uictoria potiti, mortuorum corpora nullo ſepulchri honore, pro cuiuſque dignitate, defraudarant, ac iuſta piè perſoluerant: motis caſtris, Danubium tranſmittunt, ut ad Albam regalem contendant, ubi frater natu maior diadema ritè ſuſcipiat. At ubi Albam peruentum eſt, caſtellum portæ, quod Bobuch appellant, item urbem ipſam, cæteráque oppida, impoſito præſidio muniunt, quo tutius regnarent. Exauctoratis militibus, dimiſsiſq́, præſidijs caſtra ſoluunt: atque ciuilius inter Vngaros ſeſe gerunt, ut his liberum eſſet, eum coronare regem, quem potiſsimum optarent. Succendebat pontificum & optimatum animos, hæc haudquaquam ſimulata modeſtia. Nam quod cæteri anhelarunt, hi uirtute potius quàm ambitione petere uidebantur. Proinde habito frequentiſsimo conuentu, Geyſa maior natu, omnium conſenſu & acclamatione, rex Vngariæ declaratur: & inſequenti die, ex more ritè coronatur: Ladislaus ab eo dux regni pronunciatur. Rerum potitus uir ille optimus, non ad ſæuitiam uel ad uoluptatem, ſed ad religionem ac ſoluenda Deo uota animum conuertit. Non immemor enim diuinæ benignitatis, cum Ladislao in Vacienſem agrum redijt, ubi frater ei delatam cœlo coronam Angelum impoſuiſſe dixerat: & quum de ſtatuenda diuæ Genitrici baſilica, ibi cum fratre loqueretur, ubi diui Petri ſacellum eſt, ecce ceruus expanſis cornibus inſignis, quem ardentiſsimæ faces circumſederant, præ oculis apparuit: mox in fugam conuerſus, ſyluam petijt inueſtigabilis, ibique tantùm ueſtigia fixit, ubi ædes deinde

collata. Quem quum milites ſagittis peterent, in Danubium ſe proieciſſe, nec uſquam poſtea uiſum fuiſſe memorant. Ladislaus oſtenti admiratione correptus, Nimirum (inquit) Dei angelus erat iſte. Sed quid faces in cornibus: ait Geyſa. mox Ladislaus, Non cornua, ſed alæ, frater, inquit: neq; illæ quas ardentes appellas, ſunt faces, ſed fulgentiſsimæ pennæ. At ubi fixit ueſtigia, nobis locum oſtendit, ubi baſilicam exædificaturi ſumus. Quare ubi prima die auguria uiſa ſunt, ne locus numine plenus, legitima religione careret: ibi diuo Petro ædiculam dicarunt: mox delubrum magnæ Matris ſtatuerunt, multisq; uillis & ornamentis donarunt. Diuæ quoq; Virginis ædem Budæ fundauerunt, cui Peſthana uectigalia, & tres in Symigienſi agro uicos addixerunt, & elaboratiſsimis aureisq; uaſis exornatã reddidêre. Pòſt ubi religioni ac uotis factum ſatis arbitrantur, ad componẽdum regnum animũ aduertêre. Grauiſsima in ſicarios, cęterosq; facinoroſos promulgata ſunt edicta, ſalutares quoq; leges editę, inhibitæq; iniuriæ. Regnum, ne parua quidẽ ex parte pacatũ, niſi quòd tantùm Salomonis uictus ſupererat, qui Piſonium adhuc cum Moſouienſi agro retinebat. Et ne Vngariam quotidie incurſaret, Deſſeui interceſſere, qui precibus inſtantiſsimè à Geyſa rege impetrarunt, ut data libertate, ipſis tantùm expeditionem illam delegaret: recipientes, ſolos ſe eos fines à Salomonis impetu, immunitatis duntaxat beneficio defenſaturos. Horum poſtulationibus ultrò rex annuit, ſi promiſſa præſtarent. Extemplò Beſſenorũ princeps, cui Zultan nomẽ erat, coacto expeditiſsimo equitatu in Salomonẽ contendit. Qui ubi redintegratum in ſe bellũ intellexit, Leopoldum ducem Auſtriæ, ac diui Leopoldi patrẽ, promiſſa ingenti ſtipe, in auxilium aduocat. Atq; eò facilius ille in ſocietatẽ belli ueniebat, ſiquidẽ intelligebat rem communem agi: Boemos hoſtes ſuos, Vngarorum eſſe ſocios: Othonẽ Bratislai & Corradi fratrem, Geyſæ regis ac Ladislai ſororem in coniugẽ duxiſſe: & in bello, quod aduerſus Salomonem ſub Monyorod geſtum eſt, magno his adiumento fuiſſe ſenſerat. Neq; cladis à Boemis olim illatæ, facilè poterat obliuiſci. Quare & precibus & largitione à Salomone exoratus cum eo fœdus inijt. Sed puſillum mox animũ oſtendit. nam ubi inſtructo equitatu, in Beſſenorum conſpectu fuit (quos olim Beſſos appellabant) truces hoſtium uultus conſpicatus, quàm primũ animo conſternatus eſt. Nam illis mos eſt, uexillationibus uti, demiſſas ferre barbas, & labri uel maximè ſuperioris nutrire pilos, caudata criſtatáue ſecum ferre pilea, fluitantibus quoq; ueſtibus indui, ijſdemq; ſericeis, in Perſarum morem, & equorũ pernicitate admodũ delectari. Illud quoq; metum addebat, quum ſuccurrebat Guilielmũ Potum, ac nuperrimè Marchardum, legatos legionũ, in Vngarico bello immaniter occubuiſſe. Quare ut timori diuerticulum inueniret, dux Salomonem hortatur, quadrageſimali tempore, quo animorum potiùs, quàm corporum, & diuinarũ magis, quàm humanarum rerũ habenda eſt ratio, ſe pugna abſtineret. Quòd ſi omnino pugnare pergeret, ubi inſtructa eſt utrinq; acies, pro ſua uolũtate pugnaret. Demum polliceri ſe, quamuis dimicare non decreuerit, nunquam tamen permiſſurum inclinatam (quod dij prohibeant) Salomonis aciem, æquis ſibi oculis ſpectari poſſe: ſed mox laborãti ſocio ſubſidio certo futurum. Quum obſtinato manum animo cõſerturũ eum aſpexiſſet, ipſe proximum montẽ, quem Bachim uocant, conſcendit, ueluti in Martiali ſpectaculo præſideret. Salomon cõtinuò cum Beſſeno equite collatis ſignis, pugnam conſerit: & eo quidem furore, quò iniuriarum omnium cumulatiſsima ultio proponeretur. Addebat animum cataphractus equitatus, qui uelites ac uexillarios facilè proterit. Quare eueſtigiò terga dare hoſtis cogitur. Cæditur manus ne mediocris quidem, & in proximum ſtagnum, quod Fertheu dicunt, euadendi ſpe demergitur: cum paucis Zultan euadit. Quum res proſperè ſucceſsiſſent, cæſis fuſisq; Beſſenis, Leopoldus pactam à Salomone pecuniam, ob ſubſidium quod prę̨ſtiterat, cõtinuò poſtulat. At is nullam ab eo opem accepiſſe cauſatus, nil ei ſe debere reſpondit. Quin & illud addebat, cum non modò nõ dediſſe ſubſidium, ſed ne aſpectũ quidẽ hoſtium prę timore tolerare potuiſſe. Quod ſi quid in ipſum acrius moliretur, apud Henricũ imperatorem

torem ſe diem indicturũ interminabatur, cui ſanguine coniunctiſsimum omnes eſſe ſciebant. Contrà ille, reformidata Imperatoris ſæuitia, ſe omni iniuria abſtinere coactus eſt. Plerique non Leopoldum, ſed neſcio quem Hermichum Teuthonum principem, ut Vngarici Annales referunt, fuiſſe uolunt: quippe qui ob linguæ diuerſitatem, nomina ita confundunt, ut Hiſtoriæ ueritatem ſæpe inuertant.

Haud parũ animi præſens uictoria Salomoni addiderat, ac ſuperiore clade grauatus admodum reſpirarat: itaq; ſtatuit noua moliri, ut ſi quo modo poſſet, amiſſum regnum recuperaret. domeſtica in primis cura leuare ſe ſtatuit, ut quæ maiora ſunt, expeditiùs diſponeret. Agmundam igitur matrem, Ruteno ſanguine natam, uxoremq; Sophiam, Henrici Tertij filiam, ſecum in Stiriam duxit, in monialiumq; cœnobio reliquit. Deinde in Moſouienſem agrum ſe recepit, ut in Vngaros aliquid grauius moliretur. Quorum res quum ſucceſſu magno indies cognoſceret augeri, ad implorandum Imperatoris auxilium ſibi confugiendum eſſe intellexit. Quare Henricum Quartum Imperatorem adit, cui quamuis magnam nummorum copiam attuliſſet, quo quidem ſtipendio copias aſſequeretur, nullum tamen militem ex Italis Teuthonibusq; habere potuit: quippe qui Vngarorum metu perculſi, nulla ſtipis magnitudine in formidoloſam expeditionem conduci potuère. Quare eo uehementius apud Imperatorem Salomon in querelas exarſit, non tam ſibi quàm Imperatori & maieſtati iniuriam illatam eſſe, ſubijciens: quandoquidem ad ius Romani Imperij ſpectare dicebat Vngariam, ubi cum Auguſtali auctoritate regnabat, imperata cuncta præſtabantur, ſtatuta uectigalia ſoluebantur, & nil erat quod Cæſareæ ditioni non obtemperaret. Nunc poſtquam ipſe regno, à quibus minimè decuit, eiectus eſſet, legitima abnegari obſequia, referebat: nihilq; Cæſareo nomine in Vngaria infenſius audiri: quin & in Germanos eorum regem quotidie bella moliri, ſollicitare finitimos, & quacunque poſſet arte in Henricum coniurare. Item Scythicum hoc genus nulla conſuetudine molliri poſſe: cum immitibus populis facilè conſentire: contrà uerò cum ciuili gente, ex qua præſtare Germaniam intelligat, nullo modo uerſari poſſe. Atque idcirco perpetuam cum utraque inimicitiam fuiſſe, ac futuram longè maiorem, ni ſolito legitimóque iugo in ciuilem humanitatem aſſeratur. His igitur uerbis Henricus Quartus ita ſuccenſus eſt, ut habito ſtatim delectu, magnas in Germania copias compararit, auxilia non pauca coegerit: non ignorans, quanto ſe apparatu Scythicam gentem adoriri oporteret. Commeatus abundè cum ingenti manu militum, inſtructa claſſe, Danubio deuehi imperauit: ipſe cum uniuerſo equitatu, præter ulteriorem Danubij ripam, in Vngariam properat. Atq; ubi ad Vaghum amnem peruentum eſt, caſtra ponit, cum præfectis equitum conſulturus, in quam potiſsimùm urbem eſſet erumpendum. Nitriam, quæ proxima caſtris erat, primùm inuadere uiſum eſt. Quare Salomoni legiones duæ, cum decenti equitatu datæ, ut Nitriam oppugnaret. Quibus copijs, quum de Semthe uico ſe mouiſſet, inſtructa acie ciuitatem adoritur. Contrà oppidani, pari audacia freti, aduerſus hoſtes prodeunt. Incruenta aliquandiu conſerta manus, & pugnæ potius ſimulachrum quàm pugna uidebatur. Hi nunc impetere, contrà illi terga dare, uiciſsimq; uictoria modò his modò illis aſpirare Opos Bathor equo inſidens, tali ludo nequaquam delectatus, & uir ſpectatiſsimæ uirtutis habitus, acrius oppidanos urget. Quin & per medios hoſtes curſum faciens, ad portã uſque peruenit, ibiq; ſpectante populo unum interfecit, complures uulneribus affecit: & dum inter conſertiſsimos hoſtes acerrimè dimicat, equum multis confoſſum iaculis amiſit: ipſe tandem fortiſsimè reſiſtens, ad ſuos incolumem ſe recepit. Alemanni ſpectatam equitis fortitudinem admirati, ad Imperatoremq; reuerſi, illius audaciã ac uires prædicant. At is Opum cõfeſtim acciri iubet. Qui poſtquam in conſpectum uenit, mirificè laudatus, adauctum quoque ſtipendium, & non ſine promiſsis ac præmijs dimiſſus eſt. Mox ab Imperatore Salomon interrogatus, An multi milites pari robore corporis & animi apud Ladislaum & Geyſam forent: At ille magis Vngaricæ gentis, quàm

propriæ

propte utilitatis charitate correptus, multos cõſimiles, ac longè meliores apud Geyſam eſſe conſideratè reſpondit. Quibus uerbis conſternatus Imperator: Si tales (inquit) hoſtes nactus es, nunquam (mihi crede Salomon) regnum recuperabis. Poſtquam rex Vngariæ Imperatorem Vaciam perueniſſe cognouit, arte ſibi potius quàm uiribus cum Germano principe agendum eſſe, intellexit. Patriarcham Aquileienſem conſiliorũ Imperatoris moderatorem eſſe: item cæteros Alemannorũ optimates illius dicta haud parũ obſeruare ſenſerat. Quare nil ſibi cõmodius fore intellexit, quàm ſi hunc & precibus & largitionibus obſtringeret, et non patriarchã ſolùm, uerùm etiam cæteros Germanorũ optimates muneribus obligaret: ut omnes dimittendam hanc expeditionẽ, & in Germaniam continuò redeundũ eſſe, Henrico ſuaderent: maiora his Imperio Romano imminere negocia, neq; pro Vngaris res Germanicas periclitari oportere dicerent: item, ut alij ad reuocandũ Henricũ uaria commentarentur. Nec ſua quidẽ arte ac ſpe Geyſa fruſtratus eſt. Patriarcha Aquileienſis inſomniorum auctoritate ſua dicta muniebat, quibus ni Germanus quamprimũ reuocaretur exercitus, præſentaneum interminabatur exitium. Nec minore quidem induſtria à Germanis principibus diuerſa cõmenta excudebãtur. Nam in ſequenti nocte in caſtris ex compoſito ſeditionẽ ſuſcitant. Quoſdam ſubornant milites, qui clamore, ſcutorumq; fragore exercitum circumueniant. Quod ubi factũ eſt, magnus hinc horror Imperatorem ac uniuerſos inceſsit. Tumultus ingens editur, & in lucẽ uſq; paſsim fluctuatum. Mane autem coacto ſenatu, Imperator rem ad patres refert, & de reuocando exercitu ſententias rogat. Patriarcha, qui præ auctoritate uiri primùm ſententiam dicere rogatus, ac ingenti pecunia corruptus erat, decernit, exercitũ continuò reuocandum, inuito milite nullo modo dimicandũ. Hanc expeditionem ex inauſpicato ſuſceptam, Germanum Scythico bello defatigatum, huiuſce gentis feritatem abominari. Proinde ne exorta ſeditione militari, Romanum periclitetur imperium, commodius uideri, ſi ab Vngarico bello reuocetur exercitus: quod ni fecerint, apprimè uerendum, ne externum bellum in domeſticum transferatur. In patriarchæ ſententiam pedibus iuere cæteri proceres, qui pecunia quoq; à Geyſa coinquinati fuerant. Cæſar igitur ſuorum conſilio deceptus, ſoluta expeditione, in Germaniam ſe recepit. Salomoni ſe excuſat, dicens, rerum grauiſsimarũ neceſsitate ſe reuocari: ac in poſterum, quum tempus dabitur, auxilium polliceri. Nunc potius rei ſuæ, quàm amici rationem haberi oportere. At Salomon, ubi ſe ab omnibus deſtitutum conſpicatur, magna deſperatione circumuentus, Piſonium uenit, Romanæ gentis opus. Quod quum munitiſsimum eſſet, ibi ſe tutò futurum rebatur. Prætorianam ibi tantùm legionem habebat, qua ſe ac urbem tutari poſſet. Geyſa pacato ubique regno potitur, ac Magnus ex cognomẽto dictus eſt. Quũ huc Salomonem ſe recepiſſe Ladislaus accepiſſet, haud inſcius patruelis inſidiarum, nequaquam reſpirandi tempus illi dandum eſſe cenſuit: & ea uel maximè tẽpeſtate, qua à Germanis deſtitutum audiuerat. Proinde Piſonium continuò obſidendum decernit, non ut fratrem ad extrema redigat, ſed ut inuitum fraternã charitatem ac ocium edoceat. Quod ubi factum eſt, ingens ex obſidione Salomoni adaucta eſt deſperatio: utpote qui ſubiectos iure regio coercêre deberet, nunc ab eis cõtra ius & fas arctiſsimè obſideatur. Quare quotidie ſui milites cum oppidana manu in certamen prodire, conſerere cruentam pugnam, & à deſperatione ſæpe uires ſumere. Quin & utrunq; ducem mutatis inſignibus, & adulterinis armis in certamen quandoq; deſcendere, & nunc ſtrenui militis, nunc imperatoris optimi officium agere. Sed illud quod in hac obtigit obſidione, quæ diebus aliquot ſolui non potuit, ſilentio nequaquam prætermittendũ. Ladislaum memorant mutatis armis, meridie ſolum mœnibus appropinquaſſe, ueluti aliquid exploraturum. Contrà ſpectantibus cunctis, tanquã ad ſingulare certamẽ prodijſſe Salomonem (quippe qui non hominẽ agnoſcebat, ſed Ladislai militem eſſe arbitrabatur) quũ ad eum ueniſſet, diuino quodã oſtento deterritũ, e ueſtigiò pedem retuliſſe. Interrogantibus deinde militibus, Cur hoſtẽ præter inſtitutũ & audaciam

ſuam

ſuam aufugiſſet, continuò reſpondiſſe, ſe non hominem, ſed deos infeſtos perhorruiſſe. Spectaſſe duos Angelos hoſtis humero deſidentes, qui candentibus & infeſtis enſibus hominem propugnarent. Tali miraculo, eo magis poſthac, militem reformidaſſe & obſeruaſſe ferũt. Item, quicunq; milites aut bello capti, aut ab ingenti rerum caritate deinceps ad Ladiſlaũ peruenêre, ad Salomonem tutò remiſsi, & ne pro meritis quidẽ ac dignitate indonati. Quare tantũ gratiæ apud hoſtes promeruit, ut pro amico ac duce exoptatiſsimo haberetur. Poſt hæc, quum Saluatoris noſtri natalicia appropinquaſſent, hæc in Saxardia rex Geyſa celebranda curauit. Eum Deſiderius Strigonienſis metropolita, cum uniuerſo pontificum collegio, procerumq; manu ſequutus, inter ſacrificandũ de fraterna concordia, de humana charitate, item de publica pace ac ocio concionẽ habuit, neq; ſe neq; auditoribus indignã. Hac uſq; adeò regis animus cõmotus, & ita reſipiſcere uiſus eſt, ut ſpectante populo lachrymabundus ad metropolitæ pedes ſe deiecerit, ſuum ſcelus ingenuè profeſſus: quod Salomonis legitimè coronati regnũ uſurparit, quòd uerum regẽ exegerit, quòd ius deniq; alienum occuparit. Proinde ſe pœnitẽtia ductũ publicè polliceri, uſurpatum Salomoni regnũ, hac æqua conditiòne cõtinuò redditurũ, ut ipſe tertiam regni partem cum ſuſcepta corona retineat, quæ ducalis quondam iuris erat: Salomon duas, cum primario diademate poſsideat, quemadmodũ olim poſsidebat, quæ iuris regij eſſe ſolent. Hac Geyſæ reſipiſcentia ac dignatione, ſpectatorũ animi uſq; adeò pregeſtiente lætitia exhilarati ſunt, ut diuinis regem laudibus extollerent, uerè Magni cognomento dignũ prædicarent: hunc patrem patriæ, ac pacis Vngaricæ auctorem ingeminarent. Legati ad Salomonẽ extemplò creati, qui pacis ac reſtitutionis conditiones deferrent: quæ ſi placerent, tunc ei foret integrũ Vngarici regni recipere poteſtatem. Legati mandata peragunt, reſponſa referũt, quæ de propoſita conditione aliquid deterrebant. Sæpe utrinq; oratores miſsi, & ultrò citroq; conditiones uariè tentatæ: nulla tamen recõciliatio fieri potuit. Dum agitur de pace, Geyſa aduerſa ualetudine correptus, quamuis nil antequam è uita decederet, hac reconciliatione auidiùs affectabat, impos tamen deſiderij, ſeptimo Calendis Maij, rebus humanis excedere coactus eſt, deſideratus æquè & deploratus ab omnibus: quãdo non minus uirtutibus, quàm orthodoxa fide præſtabat. Corpus Vaciam delatũ, ac celeberrimo funere in baſilica diuæ Virginis, quã exædificarat, ſepultũ eſt. Annos tres regnauit, & primo regni ſui anno maxima Pannoniam fames inuaſit. Filiam (aiunt) Othoni Venetorum duci deſponſaſſe, illius uirtute ac nomine impulſum. Acceperat enim, hunc Petri Vrſeoli fuiſſe filium, qui primus uniuerſam ferè Dalmatiæ, Liburniæ, ac Iſtriæ oram, ſuo ductu, Venetæ poteſtati adiecerat: ac filium in demortui locum continuò ſubrogatum, inito ſtatim magiſtratu, Adrienſes, qui Venetorum fines infeſtabant, ad lauretum inter Atheſis & Padi oſtia inſigni clade ſuperaſſe: fugaſſe Murcimirum Croaciæ regulum, quem alio nomine Hereſimum Scriptores plerique nominant. Mox Dalmatiam Liburniamq; luſtraſſe: omneſq; populos à patre olim domitos nouo iuramento adegiſſe, ut in poſterum ſemper in fide manerent. Sed quum nulla ſolida in rebus humanis uideatur eſſe felicitas, ſcelerata Dominici Flabenici coniuratione circumuentum, abraſa illi barba in Græciam ocyſsimè relegatum, & pauco pòſt tempore mortuum fuiſſe perhibent. Poſt funeratum honorificè Geyſam, de rege eligendo Vngari cogitare cœperunt. Et quamuis Salomonem legitimum regem in finibus haberent, quem tutò reuocare potuiſſent: & ut id facerent, quotidie literis ac precibus, & quandoq; largitionibus ſollicitarentur: nequaquam tamen Ladiſlaum mente obliterare poterant. Nam quoties de regni commodo & ſalute cõſultabant, nil ſanctiſsimi ducis probitate ac fortitudine ſuccurrebat optatius. Viri nanq; iuſticiam, pietatem, prudentiam, fortitudinem, & in primis ſanctimoniam cum ſumma religione coniunctam memoria repetebant. Quippe quem neq; arridentem huiuſce ſeculi fortunam magnifacere, nec ambitioni obnoxium, nec prauis libidinibus æſtuantem: ſed mortalia cuncta faſtigia contemnentem, & perpetuæ caſtitatis obſeruantiſsimum

tiſsimum

tiſsimum intellexerat. Accedebat animi magnitudo, robur corporis indomitũ: item rerum uerborumq́ conſtantia, inaudita popularitas, comitasq́, ac ſuorum & cæterorum charitas ineffabilis. Quæ quidem omnia tantam ſibi gratiam conciliabant, ut nuncupatiſsimis hunc uotis expeterent, & pronunciarent. Nec miracula quidem uiri memoria exciderant, neq́ fortiſsima geſta, quæ Ladislaum nõ ſolùm imperio, ſed diuinis dignum honoribus præſtabant. Item ſuccendebat animos profuſæ beneficẽtię liberalitatiſq́ memoria, quam obliuioni nemo tradere poterat. Pleriq́ hũc unicum Vngaricæ pudicitiæ aſſertorem, confugium miſerorum, ſanctitatis exemplar, ac ſuæ gentis liberatorem ingeminabant: humanorum officiorum hanc unicam alij officinam prędicabant: mendici miſeria liberati, depreſsi qui eius ope leuati fuerant, uirgines raptu uindicatæ, dotéue donatæ, item boni illius tutela ſeruati, cæteriq́ ex omni genere hominum, & ex uniuerſis ordinibus eius beneficijs affecti, ad regalia comitia certatim conuenêre: ut ſine ambitione & nomenclatore ultrò ſuffragia redderẽt. Hortabatur ad hoc omnes, maieſtas aſpectus cũ ſumma uenuſtate coniũcta: item proceritas corporis, ex membrorum conſenſu ualde ſpectabilis: cæteros homines humerorum tenus præ altitudine ſupereminebat. Et in dicendo iure, tanto temperamento utebatur, ut non minus iuſtum, quàm miſericordem reputares: quare Pius ex cognomento eſt dictus.

POSTQVAM ad iſta comitia pontifices, optimates, & ex oppidis ac uicis magiſtratus omnis conuenêre, Ladislaum uno conſenſu regem declarant: & antequàm in comitia deſcendiſſet, omnes regem conſalutarunt. Dignitatem hanc obnixius recuſantem, ad urgentiſsimis precibus accipere coegerunt. Haudquaquam enim eum fugiebat, quantæ molis, formidoloſi ac fluctuantis huiuſce regni gubernatio foret: quantiq́ momenti, publicam ſubire perſonam: quum in priuata honeſtè uiuere uideretur eſſe difficillimum, & tot populorum ac gentium reddere rationem. Quin & cogitatio diuini miniſterij, quæ diu animo inſederat, ab hoc publico remorabatur officio. Sed quum illud Platonicum ueniebat in mentem, nos non modò nobis, ſed patriæ & amicis eſſe natos, de republica quoque bene mereri cogitauit: uictus tandem precibus, fauſtis regni habenas auſpicijs accepit. Regio diademate coronari nõ permiſit: quia Salomonem adhuc uiuere intellexerat. Iniquum enim reputabat, legitimi regis uſurpare coronam: futuram ſibi cum eo concordiam ſperabat, quam ex hac modeſtia promanaturam eſſe confidebat. Nequnquam id inſigne ſuſcepit, quouſq́ ſe legitime hoc accipere non poſſe intellexit. Plerique id ob contemptum humanæ gloriæ factum memorant. Ad regni faſtigium iam euecto, nihil profectò fuit antiquius, quàm baſilicas fundare, incumbere religioni, ſacerdotũ collegijs abundè proſpicere, ad diuinum cultum exemplo ſuo alios inuitare, & nihil colere uehementiùs quàm pietatem, cuius officia ne minima quidem ex parte deſeruit. At illud in diuo principe admirabile nimis eſt habitum, quod diuino cultui ac gerendis rebus iuxtà ſatisfecit. Neque alterũ alteri impedimento fuit, quamuis utrunque præſtare quàm difficillimum reputetur. In primis nanque data occaſione res Vngaricas amplificauit. Quandoquidem Dalmatiam cum Croacia perpetuo iure, regno Vngarorum adiecit. Ea tẽpeſtate Zelomirus rex Dalmatis imperabat, cui Ladislai ſoror, uxor erat: uir ſine liberis, legato coniugi regno, uita deceſſit. Regina uarijs inimicorum iniurijs affecta, & eorum præcipuè qui ad tyrannidem aſpirabant, à potentiſsimo fratre petit auxilium. Ladislaus habito delectu exercitum parat, Dalmaticamq́ expeditionem affinitatis iure ſuſcipit. Traiecto Drauo Valeriam uniuerſam, quæ inter Sauum Drauumq́ protenditur, in Dalmatas concitat, ſororis inimicos continuò fundit fugatq́. occupata oppida recipit. Pacatum deniq́ regnum, quod breui bello recuperarat, integrum ſorori reſtituit. At illa liberorum orbitate laborans, quum neminem haberet cui regnum æquius legaret, fratri repentè ac poſteris addixit, iuſsitq́ deinceps Dalmatiam & Croaciam uniuerſam Vngaricæ ditionis haberi. Ex quo quidem tempore Dalmatis & Croacis Vngari iure imperare cœperunt. Ad Salo

monem reuertamur, qui è Piſonio Romana colonia, aſſiduas regno excurſationes interminari uidebatur. Omnes antiſtites proceresq́ Pannoniæ nihil maiore ſollicitu dine quotidie cogitabant, quàm de reconciliandis principibus, è quorum concordia pax perpetua ſperabatur. Nec res iſta confici potuiſſet, niſi Ladiſlaum quum iuſticia tum pietate ingenita uiciſſet, ſiquidem trucem ingenio, & animo inexorabilẽ Salomonem intelligebat. Neq; præteribat illud, patrueli potius quàm ſibi, niſi uiri crudelitas & ferocia inhibuiſſet, regnum hæreditario iure competere. Maluit tandem fraternæ charitatis, quàm priuati commodi habere rationem. Hac igitur conditione fœdus ictum, & quarto regni ſui anno inita concordia, ut ea quotannis Salomoni ſtipendia penderet, quæ regiã addecerent dignitatem: adeundi tamen regni poteſtate careret, unicus Vngariæ Ladiſlaus imperaret. Pacis conditionem Salomon accepit. uerùm ſi fratrem conſtantem fore ſenſiſſet, Ladiſlaum aiunt regio muneri ultrò ceſſurum, ducaliq́ tantùm dignitate contentum omnino futurum. Sed interceſſere proceres, pontificumq́ collegia, qui Salomonis reſtitutionem, ſanctiſſimiq́ regis abdicationem ſibi calamitoſiſſimam fore rati, nullam regni partitionem fieri paſſi ſunt: quinetiam prius extrema ſe quæque ſubituros prædicabant, quàm pientiſſimum fortiſſimumq́ regem, & è cœlo datum, ac propugnatorem inuictiſſimum deſerant. Nec ignorabant quidem, quanta Vngaris mala imminerent: ſi in ſæui regis manus fortè reciderent, inexorabilem eius iracundiam intelligebant, quod mox rei exitus oſtendit. Reconciliatus nanque fratri dirus Salomonis animus, aliquantiſper acquieuit: ſed mox uindictæ occaſionem è concordia nactus, de parandis inſidijs cogitare cœpit. Quod an pro ſubiecta ſuſpicione, malorumq́ conſilijs, an pro reſurgente iracundia fecerit, haud ſatis exploratum habeo. Illud tamen omnibus apertũ eſſe debet, uirum imperandi cupidum, ac regno exactum, nihil impenſius quàm de recuperanda dignitate cogitare: & non modò incõſtantiæ notam aſpernari, uerumetiam ut uoto potiatur, æquum & iniquum pro nihilo ducere: item fas & nefas ſæpe confundere. Proinde Ladiſlaũ literis in Moſouienſi agro colloquium exorat, quo perpetuam inter ſe concordiam uehementiùs confirment: ſperans, ſub hoc prætextu eum per inſidias facilè circumuenturum. Ad ſtatum diem adfuturum ſe recepit Ladiſlaus. At is quum ſub diuina tutela foret, paucis pòſt diebus clandeſtino admonetur inter nuncio, cum Salomone in colloquio ſibi caueat, paratos à fratre dolos eſse ſciat: quibus ni proſpexerit, mortis ſibi periculum imminere ſentiet. Commonefactus ad hæc rex, pari arte cum Salomone certandum eſſe intellexit. Quare poſtquàm ad colloquium peruentum eſt, Ladiſlaus munitiore præſidio fretus, quod diſſimularat, deprehenſum in fraude Salomonem circumuenit, cepitq́. Qui ubi ſe arte ſua captum uidit, neminem profectò alium quàm ſe ipſe incuſare poterat: & niſi impoſita cuſtodia foret inhibitus, de conſciſcenda ſæpe morte cogitaſſet. Eius calamitatem cœli quoq; prodigia ſignificarunt. nam eodem anno tactam de cœlo Saluatoris crucem aiunt, quæ in diui Stephani baſilica apud Albam colebatur. Captus igitur Salomon Viſegradum ducitur, quæ uetus olim regia fuerat: item coniectus eſt carcerem, non ad dehoneſtandam dignitatem, ſed atrocitatem molliendam. Quin & ſolatij gratia Bodus adiectus, Boconis olim filius, qui facinorum grauitate eaſdem pœnas luere cogebatur. Quanquam in fratrem Ladiſlaus plus æquo ſæuire uidebatur, ut indomi tam eius iram ſedaret: nunquam tamen die noctuq́ à diuina oratione ceſſabat, ut in fraternę pietatis officiũ, cœleſti ope reſtitutũ hominẽ intueretur. Regno ſæpe ultrò ceſſiſſet, in ducatũq́ ſe lubentiſſimè redegiſſet, ſi reſipiſcentẽ quãdoq; fratrẽ intellexiſſet. Quẽ ne regnũ interturbaret aſſiduò, publicę ſalutis gratia, etiã inuitus, carcere coercere cogebatur. Sed quàm Deo abominabilis ſit fraterna diſcordia, id potiſſimũ oſtendit. Nã quũ diuus Stephanus in ueneratione corporis, quod annis quinque & quadraginta deliuerat, ſuum numẽ indicaturus eſſet, haud mediocre Ladiſlao regi promẽdarũ huiuſcemodi reliquiarũ deſideriũ inſpirauit, ut pronepotis beneficio diuinos ſibi honores cõpararet. Quare patrũ cõſulto & edicto regis, triduò uiris æquè

ac mulieribus ieiuniũ indictũ, & in delubris omnibus lectiſternia, itẽ ſupplicia apud omnes aras, ut aliqua diuinitùs ſigna darentur, quibus omnipotẽtis Dei uoluntatem intelligerent. Quarto die ad eius ſepulchrum frequentiſſimi conuenêre, ut è ſubterraneo fornice ſanctiſſimi regis corpus expromerent. Quod quum tentaſſent, lapis ui nulla amoueri potuit. Conſulta uirgo miræ ſanctitatis, quæ in Saluatoris cœnobio aſſiduò uerſabatur, reſpondit: Eos fruſtra niti, donec Salomon carcere liberetur. Ladislaus oraculo uirginis auſcultans, eum continuò liberari iubet: ieiunium quoq; triduanum cum ſupplicationibus indicit. Quibus ritè peractis, quum in baſilicam cum uniuerſa pontificum procerumq́ manu iterum conueniſſet, tactus lapis, qui ſepulchro diu inhæſerat, facilè amoueri paſſus eſt, & diui regis erutæ reliquiæ. De Salomonis captiuitate Blondus hiſtoricus longè aliter, ac rerum Vngaricarum ueritas poſtulat, ſcripſiſſe uiſus eſt, quum eorum Annales non perlegerit. Nam anno decimonono Imperatoris Henrici, (qui ſecũdum Henricorũ numerum qui Cæſares creati ſunt, Quartus: ſecundùm uerò eorũ qui non modò creati, ſed à pontificibus maximis coronati ſunt, Tertius eſt appellatus) magnã inter Gregoriũ Septimũ põtificem Romanum, & Imperatorem ipſum, diſcordiam exarſiſſe refert. Quippe qui contra æquum & fas ſimoniæ uitio percitus, Eccleſiaſtica & diuina munera uenundabat: nec pontificia admonitione correptus, hac prophanæ auariciæ labe ſe abſtinere poterat. Eodem quoq; tempore ſubdit, Vngaros Salomone rege ſuo in carcerem coniecto, quem Germanis reſiſtere neſcire dicerent, Henrico indixiſſe bellum: cõtra illum maximas in Pannoniam copias induxiſſe. Qua quidem tempeſtate Agnes Imperatoris mater, adminiſtratione abdicata, Romæ uitam duxit. Seuerum à pontifice mox edictum de Simonia promulgatum: quo non ſermone ſolùm, uerumetiam aqua & igni Simoniacis interdictum. Quin & hac lege multi notati ſunt epiſcopi, qui Imperatoris inſaniæ gratificari ſtuduerant. Concilium quoq; apud Lateranum ab epiſcopis eſt habitum profectò frequentiſſimum, quò Guibertus Rauennas metropolita, & magna Longobardorum epiſc oporum manus, item Matildis ſui ſeculi gloria, & matronarum decus, ac Siſulphus Salerni princeps, præ cæteris conuenêre. In eo Robertus Guiſcardus Normannorum princeps, qui è Gallia cum exercitu profectus in Italiam, Apuliam, fugatis ex ea prouincia Græcis & Aphris, occuparat, qui inuitis eam partem Italis uſurparant: & mox Siciliam, exactis Aphris, ſibi uendicarat, fratriq; Rogerio dono dederat: quum Picenum quoq; agrum, pontificiæ ditionis habitum, nuper occupare cœpiſſet, cum cæteris Normannis anathematis nota ſugillatus eſt. Poſt uarias tandem inſidias, ſeditiones ac bella, Henricus malorum conſcientia percitus, ad eam humilitatem redactus eſt, ut ſupplex, cum perpetui obſequij promiſſione, pontificiam ueniam implorarit. Sed de his hactenus. Salomon igitur carcere emiſſus, paucos cum Ladislao rege dies agit. nam in ſolitum ſurorem iracundiamq́ recidens, ad ulciſcendas iniurias animum aduertit. Et cum fraternis, item antiſtitum optimatumq́ conſilijs ac precibus parum audiret, diſſimulata ſuga, miſſionem petit. Diuerſus trahebatur infelix, & quem in Vngaros ac fratrem potentatum ſuſcitaret, ne facilè quidem ſuccurrebat. Si ad Henricum Imperatorem, à quo ſuo iure auxilium poſtulare poterat, confugiſſet, eum partim pontificio, partim Saxonico bello diſtineri ſenſerat. Quamuis ille Saxones, cæſis ex ſuis hominum quinque milibus, inſigni clade ſuperarit. E' Chriſtianis nemo ſibi offerebatur, à quo magnã opem ſperare potuiſſet: quare ad prophanos animum adiecit. Illud enim continuò ſuccurrit, Cutheſcum Chunorum principem, Barbara manu potentiſſimum, uicinum regni, ac Tranſſyluani dominatus auidiſſimum, ad hoc bellum facilè ſuſcitari poſſe. Itaq; Barbaricum clàm auxilium exorat: quo ſi in priſtinam dignitatem reſtitui poſſit, pollicetur, ac iuramento affirmat, ſe Tranſſyluaniæ regnum, Chunorum ditioni perpetuò conceſſurum: accepturum quoque filiam in uxorem, & æternum cum eo fœdus percuſſurum. Barbarus inani ſpe tractus, coacta ingenti multitudine, in Vngariam erumpit. In primis duo caſtella adoritur, quorum alteri Ong, & alteri Borſua

nomen

nomen erat. De Chunorum eruptione tumultus exoritur. Ladislaus confeſtim cogit exercitum, cõtendit in Barbaros. Vix rumori credere poterat, qui Salomonem cum Chunorum gente coniuraſſe referebat. Deſperata tandem fraterna ſalute, continuatis itineribus in hoſtium caſtra peruenit: curatis corporibus, forti ita animo hoſtem aggreditur, ut dare terga coactos continuò fuderit, fugaritq́. Ex Chunis dena milia cæſa, ex Vngaris uix mille deſiderati. Cutheſcus cum Salomone clandeſtina ſibi fuga ſalutem comparauit: rex clara potitus uictoria, cum ingenti præda rediјt, fecit apud omnes aras rem ſacram, & ſupplicationes pro agendis Deo gratiјs celebratæ. Spolia templis deorum affixa, in uictoriæ monumentũ diuina ope comparatæ. Saluatori erecta ædes.

Poſtquam Salomon rem è ſententia minus proſperè eueniſſe cognouit, mutato conſilio, Chunorum uires in inferiorem Myſiam, quam nũc Bulgariam dicunt, ſubinde conuertit. Sollicitat Traciam, prædis & rapinis uexat omnia, proinde Nicephorum Conſtantinopolitanum Imperatorem ad arma irritauit. Itaq́ Græci cum tumultuario exercitu, quando Chunorum latrocinia tolerat non poterant, his occurrunt, obſtantq́. Facta pugnandi copia, Barbaram multitudinem tanto furore adoriuntur, ut in fugam uerterint. Maxima Chunorum pars cæſa, cum Salomone pauci euaſere, qui dato tergo, ad Iſtrum feſtinarunt. Quod eò magis facere cogebantur, quò uehemẽtius phalangem Macedonicam inſtare à tergo cum ualido equitatu reſpiciebant: timebant admodum, ne antequàm Iſtrum traјcerent, ab hoſte circumuenirentur. Augebat periculi magnitudinem fugæ difficultas, quando magna ex parte, qui cum Salomone aufugerant, grauis armaturæ milites erant, quorum is ope diſcrimen euaſit. Accedebat ſpurciſſimum iter, hyemisq́ ſæuitia, quæ niuis turbine lumina præpediebat: quare neq́ præcedentes uidere ſocios, neque expeditum iter facere licebat, ferebantur auiј ac incerti, & à tergo cominùs inſtabat hoſtis. Ad deſertum tandem oppidum peruẽtum eſt. Quod quum celerrimè incolumitatis gratia occupaſſent, confeſtim à Græco milite occluduntur, uno die tantùm ac nocte curata ibi corpora, & redintegratæ uires. Sed quum Salomon prærepta ſpe ſalutis, cum ſociјs loco euadere nullo modo poſſet, potius pulchrè mori quàm fame perire ſtatuit. In ſequenti die, ex oppido in hoſtes erupit: contrà illi obſtinatis animis obſiſtere, circumuenire undiq́, ne manibus elaberentur: at hi gladio ſibi iter aperire, proinde ſæua cædes oriri. Quum utrinque multi cecidiſſent, Salomon cum nonnullis enſe ſibi uiam inuenit: & quum ad Iſtrum cucurriſſet, ſicco congelatum amnem pede traiecit. Mox citatiore curſu in proximam ſyluam ſe recondidit, ubi continuò ſocios curare corpora, equos pabulatum dicere iubet: ipſe depoſito ſcuto, ueluti dudum reuerſurus ſecretum petit: atque ubi ſe ſociorum oculis eripuit nuſquam ultrà uiſus eſt. Hominem aiunt tot caſibus agitatum, afflatum diui[illegible]piritu, & ſalutari pœnitentia mox percitum, ſe in ſolitudines recepiſſe. Quum caſtigandis Dei manum intellexiſſet, non reluctando, ſed cedendo à ſe declinaſſe, cumulatiſſimas in eremo pœnas exſoluiſſe. Et quo ferociorem ſe hominibus exhibuerat, comitiorem deinde ſe præſtitiſſe Deo. Sæuiẽtem in ſe fortunam deinde laudaſſe, reputaſſe ſibi feliciſſimam, quamcunq́ olim ſubiuerat aduerſitatem, ratum quemcunq́ mundus oderit, Deo fore chariſsimum. In ſolitudine deliteſcenti mos erat, herbis ac pomis ultrò naſcentibus ſedare famem, corpus cilicio & ſubiectis quandoq́ ferarum pellibus tueri, ſiccis frondibus lectum ſternere, uincere ſitim aqua: ſomnum, uigilia & labore captare: conficere perpetuo ieiunio corpus, ac die noctuq́ in ſacris hymnis & diuina oratione uerſari. O' ineffabilem Saluatoris noſtri benignitatem, cui quum placitum fuerit, duriſſima continuò corpora permollit, ſapientiam inſpirat, & ad ſalutem dirigit trahitq́. Nimirum Salomonis regis nemo ſatis reſipiſcentiam admirari poteſt, hominem animo elatiſſimo, indomita iracundia, regio genere natum, collocatum in regali faſtigio, & uerſatum ſemper in deliciјs, extemplò poſtquam diuinus eum ſpiritus inceſſit, ingenitam ultrò depoſuiſſe ſuperbiam. Pro trabea cilicium, pro purpureo ſtrato frondes aridas, pro epulis regalibus baccas ac glandes, pro Syrmico ſæpe uino paluſtrem a-

quam, & pro frequenti ſtipatorum manu, commutaſſe ſolitudinem, in caq́ ſalubriorem quietem, quàm in regno inueniſſe. Nil ſtudioſius quàm hominum occurſum colloquiumq́ uitaſſe. Colomanni regis tempore, ſemel tantùm in Vngaria uiſum perhibent, & eueſtigiò delituiſſe, nec uſquam amplius apparuiſſe. Ad poſtremum in ſyluis Iſtriæ degentem, in Deo obdormiuiſſe memorant, ac Polæ ſepultum. Matrem uerò, ac uxorem in Agmondenſi cœnobio, quod in Stiria ſitum eſt, uita deceſſiſſe, ac reconditas eſſe ferunt.

Ladislaus eum iam diu mortuum fuiſſe ratus, quum nuſquam extaret, ad defendendum ab hoſtili impetu regnum, omnes ingenij neruos intenderat. Quando in dextera ſalutem publicam ſe ferre, commiſſamq́ ſibi gentem omni ſtudio gubernandam eſſe intelligebat. Interea ecce iterum Chunorum furor erupit, & Copulcho duce, Cruli filio, in Vngariam ſæuitur. Primo impetu hæc innumera multitudo ferociſſimam auriferamq́ Tranſſyluaniam inuadit, homines ac pecora iuxtà abigit, deuaſtat omnia ferro igniq́. Cui tantum immanitatis eſt inſitum, ut nullam deorum hominumq́ rationem habeat: direptis rebus omnibus, populiſq́ in ſeruitutem aſſertis, in templa deſęuit, ſuccendit aras, nec dijs hominibus ue parcit. Populata Tranſſyluania, ſuperatoq́ monte Carpathio (cui à nimio ſalis auriq́ foſſilis fructu, non iniuria nomen eſt inditum) extemplò in Bihorienſem agrum, ubi Varadinum eſt, properatur. Ad flumen, cui nunc Vnſoer eſt nomen, Chunorum caſtra locata, aliquot ibi diebus immoratum. Poſthæc Tibiſcum traijcere uiſum eſt, & in agrum, quem Thocaydum uocant, hi caſtra mouere: exercitum deinde in treis partes diuidere uiſum eſt: una & altera ad uaſtandum Sabulenſem agrum deſtinatur, ad incurſandas Tibiſci ripas tertia relinquitur. Depopulatis igitur ex compoſito regionibus, ad uicum quendam aquám ue conuenêre, quam Bechen appellant. Vbi intollerabili præda onuſti, confeſtim redeundi conſilium ineunt, glorioſè inter ſe iactantes, Belligerando uenimus, & uenando reuertamur. Ex immenſa prædæ magnitudine, qua nil maius antea fuerat auditum, hæc inſolentia exorta, quando innumera liberorum, matronarumq́ nobilium multitudo captiua abducebatur. Ladislaus, qui in Illyrico tunc agebat, & Sclauoniæ regnum à ſorore legatum, & ab ipſo ante propugnatum, ditioni Vngaricæ adiecerat, quando longè aberat, his rebus præſtò adeſſe non potuit. At ubi in Tranſiſtriana Vngariæ parte edoctus eſt, à fera gente omnia diripi, initum iter properat, celerem præmittit equitatū, cum cataphractis ipſe die noctuq́ ſubſequitur, Abeuntes Chunos, continuatis itineribus ad Themeſium amnem cohibet, qui traiecto iam fluuio, ſe tutò in proprias ſedes redire poſſe credebāt. Poſtquam eò peruentum erat, unde miſerabilis præda ſpectari poterat, aduocata concione, Ladislaus exclamat.

Heu miſerabile ſpectaculum, commilitones. Proſpicite longiſſimum captiuorum agmen, ubi pro ſe quiſque uxorem liberoſq́ ſuos longo fune obligatos, pedibus longum ocyſſimè iter facere coactos, & in miſeram ſeruitutem properantes agnoſcere poteſt. Ingentem exaudite ululatum, ueſtrorumq́ infantium uagitum, qui è materno collo pendentes, earum coaugent uociferationes, & unà cum eis à tergo reſpiciunt, ſi quam ſibi opem uideant adhiberi. Spectate, quo pacto aliæ filiorum ſarcina grauatæ deſidunt, hoſtiumq́ calcibus ſuſcitantur. Aliæ à dolore ignauiam cauſatæ, quàm immaniter à tergo uibicibus inſcribuntur. Aequis adhuc oculis hæc ſpectatis proceres, ac liberos coniugesq́ ueſtras paſſim cum matribus ad fœdæ genuis ſeruitia trahi toleratis? Proinde mihi potius mori ſtatutū eſt, quàm abactis tot ingēuis hoſtiliter matronis, & tā ingenti liberorū turba, in quibus ſpes omnis regni ſita eſt, turpiſſimè uiuere. Mox lachrymarū profluuio cōfuſus cōcitato in hoſtē equo fertur, rubraq́ ſimul uexilla inferri iubet: cęteri pari dolore perciti, fortiſſimū ducē ne minore quidem animo ſubſequuntur. Chuni poſtquā ſe à tergo peti reſpiciunt, agmē ſiſtunt, ſeq́ in aciem inſtructam redigunt. Acerrima confeſtim pugna cōſeritur, quando his timor, ſuorum charitas, & indignatio captiuitatis illis animos obfirmabat. In confertiſſimum ſe prælium rex ingerit, & dum indulget pietati, neq́ ſibi parcit, neque pericula ulla reformidat, cadunt à principio utrinq́ multi. Interea captiuorum

agmen

agmen properare iuſſum, à tergo ſibi opem adeſſe proſpectat, in adurgentes reluctatur. Viri ac mulieres cum liberis æquè ſe expedire ſtudent, ſoluunt reuinctas mutua ope manus: deponunt chariſſima matres pignora, ut à fronte ſuis opitulentur. Quod ubi properè factum eſt, cum gratulatione uoces edunt intentiſſimas. Infantes humi iam depoſiti, ubi ſe à parentibus deſtitui conſpicantur, inſolito ſpectaculo perculſi, pari contentione conuagiunt. Contrà à tergo uiri paſſim exclamãt, iubent bono eſſe animo, & lachrymas æquè ac ſanguinem fundunt. Chuni in anguſtias ſe redactos uident, à tergo grauiſſimè cæduntur: à fronte impedimentis, & captiuo uel maximè agmine præpediuntur, in quo matronæ cum pueris ac ſenibus à fronte, pariter ſuis uiris, qui à tergo inſtabant, fortiſſimè ſuccenturiari uidebantur. Nam ſenio grauati, pro uallo diſpanſis brachijs obſtare, ſæpe ad protegendam imbellem multitudinem pro clypeo corpus opponere: mulieres quoq; morſibus ac pugnis digladiari, rapere quandoque arma de manibus hoſtiũ, audacia ac ſpe iuxtà completæ: pueri quoque ſubſequi, matrum exemplo tracti. Quare Chuni à latere terga dare cœperunt, palantes fugiunt omnes, inſequuntur Vngari. Quod ubi à pientiſſimo rege uiſum eſt, continuò exclamauit: Parcite humano ſanguini, parcite milites, ſat cruoris hoſtilis effuſum. Fugientem capite multitudinem: ut ſi fortè ad orthodoxam fidem animum aduertere uoluerit, Dei populum amplificemus, qua re nil Deo gratius, & nobis ſalutarius facere poterimus. Deferuente his uerbis ira militum, quicunque ſuperfuerant ex Chunis capti, unus tantùm ſeruus, qui Eſcembus dictus eſt, ueluti memorandæ cladis nuncius euaſit. Copulchus cum præſtantioribus, initio pugnæ occubuit. Parta uictoria, Vngari ad chariſsimum captiuitatis agmen, in libertatem dudum aſsertum conuolarunt. Repetit quiſque ſuos, & non tam nomine quàm uoce agnoſcebantur omnes: tanta inſperatæ ſalutis ac tam lachrymòſa congratulatio mox exorta, ut hoſtes quoq; humanitatis expertes pio ſpectaculo collachrymarent. At ubi publicæ rei ſeu congratulationi ſatis aliquantiſper factum eſt, ſubito regis edicto ſupplicationes dijs indictæ, celebrata lectiſternia, & apud omnes aras omnipotenti Deo gratiæ paſſim actæ: & in perpetuum inſignis uictoriæ monumentum, Themeſus amnis in hodiernum uſq; diem, à clara infidelium cæde Paganus cognominatus eſt. Chunorum populi cognita ab eo qui euaſerat ſtrage ſuorum, publico luctu indicto iuſtitio, Copulchi ducis, ac cæterorum interitum deplorarunt: quumq; innumeram ſuorum manum captiuam apud Vngarum detineri ſenſiſsent, uno eodemq; bello & ducis mortem ulciſcendam, & eam à ſeruitute uindicandam decreuere. Itaq; copias inſtaurant, & ad redintegrandum exercitum ſeruitia quoq; ſollicitant. Pro uirili parte undique auxilia contrahunt: item Cumanos, Hamaxobios & Rutenos in Pannoniã ciere conantur. Poſt hæc legatos ad Ladislaum mittunt, quibus mandata dedere, ut regem captiuos reddere iubeant, aut recuſanti ſubinde bellum indicant, diemq; pugnæ præſtituant. Quum hi in Ladislai conſpectum ueniſsent, ex mandato captiuos inſolentiſſimè repetunt, nulla prærcuerentia uſi. Adijciunt contumelias: & non ueluti à uictore, ſed tanquam à ſubdito captiuos expoſcunt. Quin & hos continuò dimitti, inſolenter imperant. Ad futilia rex uerba ſubriſit, nec imperioſa quidem uerba dicens addecere uictos: & tunc uel maximè, quum à benigno uictore ſunt aliquid petituri, quod magni momenti eſſe uideatur. Commemorat item Chunorũ iniurias, qui nullo Pannonum bello laceſſiti, iam tertiò Vngariam inuaſerint, & animo plus quàm hoſtili homines ac pecora abegerint. Proinde huiuſcemodi ſuperbiæ nihil indulgendum eſſe affirmat, ac re infecta hos abire iubet. Qui prius quàm pedem retrò ferrent, e ueſtigiò belli diem indicunt. Quamprimùm ergo rex munitiſſimũ cogit equitatum, oppidatim & pagatim homines euocat. Ad regni fines quàm ocyſſimè contendit, ut ante diem hoſtibus occurrat, né ue hos regnum ingredi patiatur. Contrà ad præſtitutum illi diem cum innumera multitudine adfuere, haud procul ab Iſtri ripa ſabbato die ex compoſito pugnam ineunt; & cum collatis utrinque ſignis, & obſtinatiſſimis etiam animis pugnaretur, nihil tunc Ladislao occurrit antiquius, quàm cum eo ipſo

duce ſingulari bello certare. Quare declinato à pleriſque congreſſu, paſſim Chunorum regem inquirit, & uſquequáque diſcurſans Acum, Acum ingeminat. At ille peculiare prælium detrectare non auſus, extemplò adfuit. Inito congreſſu, & tentatis Ladislai uiribus ita animo concidit, ut ad primum ſecuris ictum capite nutarit, & adiecto mox enſe transfoſſus expirarit. Spectata ducis Aci morte, Chuni animo conſternati, inſtantibus Vngaris terga dare coacti ſunt. Palantes deinde fugiunt, paſſimq; cæduntur, in inſolentiſſimam rex Barbariam uſqueadeò ſæuijt, ut paucos captiuos fecerit. Ne minus quidem ſuorum ferociam in hoſtes, præter morem ſæuire permiſit: ne ulteriùs Chunico bello uexaretur Vngaria. Ad poſtremum inſigni uictoria potitus, opima diuo patri Stephano ſpolia retulit, cumulatiſſimas Deo gratias indictis ſupplicationibus exſoluit. Hæc igitur Ladislai tempore ultima Chunorum eruptio fuit, quamuis regnante Salomone, & uigente adhuc fraterna concordia, hæc gens (ut eodem loco ſcripſimus) magnum quoq; Vngariæ detrimentum intulerit. Tunc enim traiecta Tranſſyluania, ac ſuperatis montibus Carpatijs in Bihorienſem uſque agrum, ubi Varadinum eſt, ab his latè diſcurſum & populatum fuit. Quo quidem tempore ingenuam uirginem à quodam Chunorum principe raptam, à diuo rege liberatam ſupra latè retulimus. Poſt Chunorum igitur ſtragem Roxanorum bellum exortum eſt, quos Rutenos nunc appéllant. Regionem uerò Ruxiam dicunt, Roxolanos Latini frequẽtius nominant. Ladislaus autem atritis Chunis, Rutenos aggreditur, quando eos in ſe Chunos ſuſcitaſſe, miſiſſe auxilia, ac hominibus commeatibusq; iam ter bellum fouiſſe nouerat. At illi meliori cõſilio freti, non armis, ſed obſequio inuictiſſimum principem ſuperandum cenſuerunt. Ne conſilio quidem ſuo falſi ſunt, nam quum ſupplices eum adiuiſſent, ingenueq; culpam faterentur, & imperata ſe cuncta facturos planè reciperent, ipſe confeſtim errata remiſit, & clementi ita animo omnes amplexatus eſt: ut non tam ui quàm pietate hoſtem ſibi perpetuò conciliarit. Polonicum deinde bellum exarſit, quia cum Rutenis & Chunis in Vngaros coniuraſſe rumor erat. Nam ſine magnis auxilijs, Chuni totiens in Vngaros bellum inſtaurare nequaquam potuiſſent. Ladislaus igitur, quum hoſtem potius audacia, quàm cunctatione deterrendum eſſe cenſeret, poſt cæſos ad internecionem Chunos, & acceptos in deditionem Rutenos, in Polonos ſe conuertit, quos neque neceſſitudo ſanguinis, neq; uetus amicitia, neq; uicinitatis iura in officio retinuere. Iam Sarmatiæ fines penetrarat, quum Polonorum occurrit exercitus: aliquandiu acerrimè pugnatum eſt, & utrinq; multi cecidêre. Polonica tandem acies inclinatur, inſtat uehementiùs creſcente ſpe Vngarus. Sed quum in fugam effunderetur hoſtis, illius impetus ultrà remorari non potuit: fugientem uſquequaque cædit fugatq;, & è uictoriæ ſucceſſu tantum animi uictor accepit, ut quouſque Gracouiam, à Gracco Romano ciue conditam, & Polonorum regiam non peruenerit, nuſquam pedem ſiſtere uoluerit. At ubi ad metropolim peruentum eſt, Ladislaus urbem acerrima obſidione circumuenit. Eam Viſtula fluuius influit, qui Scythiam Sarmatiamq; à Germania planè diſterminat, in Sarmaticumq; Oceanum defertur. Iam in tertium menſem prorogatur obſeſsio, ac magna fames, & rerum ferè omnium egeſtas iuxtà obſeſsos & obſidentes inceſſit. Commentum uerò nouum inuenit ingenioſa neceſſitas. Intempeſta nocte, regis edicto, quiſq; miles ocream galeám ue effoſſa terra completam ante urbis mœnia conferre iubetur. Quod ubi factũ eſt, congeſtæ terræ mox tumulus haud mediocris exſurgit, quem farina quamprimùm rex aſpergi iubet. Illuceſcente die, oppidani editiſſimum farinæ montem ante muros arcis aſpiciunt, hoſtium commeatibus inuident, ac pariter admirantur, urbanam commiſerantur inopiam. Publicæ mox ſalutis conſilium ineunt, ſe cibariorum egenos, & ad extrema redactos, longam hoſtium obſidionem, qui re frumentaria diutiſſimè ſe muniuerant, ultrà tolerare non poſſe: immò tanta iam fame laborare, ut uix in horam reſiſtere liceat. Quare in ſequenti die ſeſe cum arce dedunt, rex caſtigata aliquantulum eorum peruicacia, poſt humilem deditionem, ius omne cum ciuitate reſtituit: in poſterum

admonuit,ne contempto amplius amicitiæ iure,in Vngaros quicquam molirentur. quod ſe facturos omnes recepêre. Deinceps in Boemiam declinatum iter. Vbi quum aliquot infeſtos habuerit olim ſibi populos,exacta iniuriarũ ultione, multisq́; in captiuitatem aſſertis,cum dexterrimo ubique eiuſdem fortunæ tenore,ueluti glorioſiſsimus uictor in Vngariam cum ditato iam exercitu ſe recepit. Quum poſt tot bella,ſe in ocium reuocâſſet:in Bihorienſi agro interuenandum cœleſti admonetur internuncio,ut ad Chryſium fluuium diuę uirgini baſilicam dicaret,eamq́; adiecto oppido muniret,quem locum magnæ matri gratiſsimum futurum eſſe ſignificabat. Diuina ſtatim mandata præſtitit,magnificentiſsimam ædem erexit,eiq́; pontificem præfecit,oppidum fundauit,Varadinumq́; iuſsit appellari. Pontificiam ædem ampliſsima donatione,diuini cultus gratia,exornauit. Quum Henrici ſummiq́; pontificis diſcordiam Germani iniquo animo tolerarent,cum ad capeſſendum Romanum imperium multis etiam precibus inuitarũt. Quem quum obſtinatiſsimè recuſantem inueniſſent,Rodulphum declararunt,Saxonięq; principem. Nihil auidius anhelabat, quàm expeditionis Hieroſolymitanæ præfecturam:ut pro eius Dei numine ſanguinem effunderet,qui multo nos cruore à morte redemit. Eius ſepulchrũ,cæteraq́; delubra à fœda Saracenorum gente uindicaret,qui in prophanos uſus illa redegerant: ratus Saluatori ſuo nihil hac expeditione futurum antiquius. Augebat ſpem iam rumor effuſus,Petrum eremitam,Gallica gente natum,ac mira uitæ probitate præditum,è ſancta peregrinatione reuerſum,diui Petri iuſſu non modò Vrbanum pontificem,ſed Gallos,Hiſpanos,ac Germanos monuiſſe,Palæſtinam, & Auguſtiſsima illa loca,ubi Saluator mundi & natus & mortuus eſt,omnino à Saracenis aſſerenda. Nec ultrà tolerandum,illa ſacraria,ubiq́; Chriſtianus quiſque facinoroſiſsimus facilè expiatur, prophanis quotidie piaculis inceſtari. Quando ingenuæ,quæ peregrè ueniunt,matronæ nefandis ibi concubitibus fœdarentur: contra uiri, aut inauditis cruciatibus orthodoxam fidem abnegare cogerentur,aut latrocinijs ac cædibus afficerentur. Proinde Petrum apoſtolorum principem iubere Gallos, & Germanos hanc continuò expeditionem ſuſcipere: Terram,quam ſanctam uocant, à fœda ſeruitute uindicare. Quin & Vrbanum,Petri eremitæ uerbis admonitũ,in Galliam profectum,ad Montem clarum in Aluernis frequentiſsimam habuiſſe ſynodum,cunctis qui aderant principibus,uehementiſsima quadam dicẽdi copia, ſuſcipiendam hanc ſanctiſsimam expeditionem perſuaſiſſe. Gothofredum,Euſtachium,& Balduinum, præſtantiſsimo Boliniorum genere natos,Bonomaię Gallicæ regulos, item Podienſem Antiſtitem, Raymundum Aegidij comitem, præterea Hugonem Magnum, Philippi Gallorum regis fratrem, duos Robertos, alterum Normandiæ, alterum Flandriæ principem,& Stephanum deniq; Carnoti regulum,ſanctiſsimæ ultrò militiæ nomina dediſſe. Quin & trecenta hominum milia,promulgato bello, depoſita toga,ſumpſiſſe ſagum,dextrum'que humerum ſigno crucis inſcripſiſſe quod anno octogeſimoquarto ſupra milleſimum pleriq; contigiſſe memorãt. Ac eodem quoq; tempore,impediendæ huius expeditionis gratia,Henricum ferunt, Roberto Flandriæ principi bellum indixiſſe. Ad Ladiſlaum, ſalutari hac gloria ſuccenſum, & ad Bodrogum oppidum Paſchalia feſta celebrantem,ecce ex Gallia, Hiſpania, & Britannia legati ueniunt. Quin etiam Guilielmum Gallorum regis fratrem, peculiares quoſdam oratores miſiſſe Pannonici referunt Annales, qui præ cæteris regem inſtantiſsimè orabant,ut cum pontificia auctoritate,ac populi Chriſtiani iuſſu,pro aſſerendo à Saracenorum poteſtate Saluatoris noſtri ſepulchro, hanc ſuſceperint expeditionem,delegatam ſacroſancti exercitus præfecturam,& gubernationem libenter acciperet: neq; ſacrarum legionum recuſaret imperium, quæ inexpiabiles infidelitatis iniurias ſunt ulturæ. Rex pluribus exorari nõ permiſit. Inprimis IESV CHRISTO optimo maximo,quod tã præclarũ facinus ſuę plebis optimatibus inſpirarit, deinde Chriſtianorũ potẽtatibus,uel his maximè,qui legationis officio glorioſiſsimã præfecturã detulerint,gratias egit. Sacrã expeditionẽ laudauit,ac demũ hilari for

tiq́ animo ſanctiſsimum accepit imperium, legatos honorificè tractatos, & amplè donatos remiſit. In illis item ſolennibus, cũctis Vngariæ antiſtitibus optimatibusq́, ſe expeditionem Hieroſolymitanam eo anno perfecturum ſignificauit. Quare omnes amplexatus, commendata regni ſalute, triſtes lachrymabundosq́ dimiſit. Deinde ad Corradum Boemorum ducem, Othonis filium, ſuumq́ è ſorore nepotem, extemplò tabellarium mittit, qui delatũ ſibi Hieroſolymitanæ expeditionis imperium ſignificaret: iuberetq́ iuuenem ſe militiæ accingere, componere domum, exercitum ad ulciſcendas Saluatoris iniurias pro ſua uirili comparare. Lubentiſsimo animo imperata ſuſcipit nepos, ad ſtatum ſe diem adfuturum pollicetur, ſalutari expeditione admodum exhilaratus. Dum peregrino uterque bello ſe accingit, ecce Sentapolux, qui arcta iuuenem conſanguinitate tangebat, Corradi ducis nomine, ac intempeſta nocte Pragam adit, capitq́. Poſtero die à coniuratis honorificè ſuſceptus, fauente pontifice Pragenſi, tyrannidem occupat. Corradus dominatu exactus, ad auunculum effugit, conſanguinei facinus enarrat, implorat auxilium: paternamq́ fidem, & antiqua beneficia memorat. At rex meritorum Othonis haudquaquam immemor, non modò auxiliares copias, ſed pro reſtituendo nepote ſe & Imperatorem & militem fore pollicetur. Exercitum igitur continuò cogi iubet, & ualidiſsimũ parat equitatum. Quin & alios ex fratre Geyſa nepotes duos, bello ſe accingere præcipit: quorum alteri Colomanno, Almo uerò alteri nomen erat. Almum Colomanno magis amabat: quando illum multi ſanguinis effuſorem, contrà uerò hunc mitiorem è ſapientia ſua fore proſpexerat. Quare Colomannum ſacerdotio deſtinarat, ut dirum religione miteſceret ingenium: & conſilio motus, Agrienſem epiſcopum declarauit. Quod ubi nepoti ſignificatum eſt, inſequenti nocte in Poloniam effugit, ingenita ferocia ductus: neque ueterum rerum ignarus, patrem & auum à Polonis olim honorificè exceptos. Plerique iuuenem nobiles ſequuti, quorum principes Marcum & Vgram memorant. Colomanni fugam iniquo animo rex tulit, improbitatem indolis abominatus. Comparatis tandem copijs, in Boemiam contendit. Vix fines attigerat, ecce eum morbus inceſsit, & languor ingens. Quare principes antiſtitesq́ omnes confeſtim imperat acciri, ut rebus conſulat Vngaricis: & antequàm humanis excedat, de futuro rege diſponat. Item ad Colomannum, Marcellum presbyterum magna ſanctitate præditum, & Petrum Comitem, oratores mittit, qui ſuo nomine eum è Polonia reuocent. Inualeſcente deinde ægritudine, conuocatis optimatibus, Almum mitiore ingenio ac præſtantiore indole adoleſcentem regno, ſibi ſuccedere iubet. Mox ex teſtamento quæcunq́ apud eum bona comperta ſunt, omnia baſilicis cœnobijsq́ ſacris legat, nullam in Vngariam ædem beneficentiæ ſuæ reliquit expertem. Poſtero die rex ille ſanctiſsimus omnium populorum iudicio habi-
1095 tus, anno Salutis nonageſimoquinto ſupra milleſimũ, tertio Calendas Auguſtas, anno uerò regni ſui undeuiceno, in Domino obdormiuit. Sine liberis aliqui deceſsiſſe ferunt: neque an ne uxorem duxerit, ſatis cõſtat, niſi quòd ex Epitaphio quodam ſepulturæ inſcripto ad Viſprimienſem baſilicam, in quam antiſtes quidam Geſla & Olhait reginarum oſſa congeſsit, Epigramma tale eſt: Ladislai, ſanctiſsimorum Panoniæ regum conſortum hic oſſa quieſcunt. Quod ego haud difficulter crediderim, quum Pyriſcam Ladislai filiam, ut in Secundi Stephani geſtis referetur, & Conſtantinopolitano Imperatori matrimonio collocatam, eorum Annales planè tradant: nomen imperatoris prætermittunt, quem Emmanuelem fuiſſe puto. Corpus Varadini honorificentiſsimis exequijs ſepultum eſt. Almus autem bona ſimplicitate ductus, ac natu minor, Colomanno è Polonia redeunti regno ceſsit: ne primogenituræ fratrem iure defraudare uideretur. Promulgato diui regis interitu, tantus uniuerſam Vngariam planctus inuaſit, ut ne minimũ quidem pagum inueneris, qui non aſsiduo planctu reſonaret. Alij patrem patriæ, pientiſsimum regem ingeminare alij: pars unicum regni ſeruatorem, propugnatoremq́ fortiſsimum exclamare: plerique parentem pauperum, multi ſanctiſsimum principem, & uirginitatis aſſer-

torem dicere, fauſtiſsimis omnes cognominationibus certatim extollere. Nemo autem pro dignitate laudare. Omnes in pulla ueſte, demiſſa ue barba regem optimum ac pientiſsimum annos treis deplorarunt. Quies choreis ac ludis, & ſilentium cantibus & citharœdis indictum. Quiſque ſibi ultrò feſtiuitatem inhibuit, ac interdicti paſsim ioci. Quem principem amiſerint, ſubſequuta miracula oſtenderunt. Quibus enim ſacri corporis cuſtodia delegata fuerat, dum Varadinum iter faciunt, corpusq́ deuehunt, cùm labore, tum aſsiduo mœrore defatigatos, altiſsimus eos ſomnus inuaſit, plus æquo dormitur, quin & ad tertiam uſque diei horam ſtertitur. Currus, cui corpus eius fuerat impoſitum, ſine iumentis, quæ dudum pabulatum emiſſa fuerant, per ſe citatus, creditum ſibi pondus rectà Varadinum effert, & tam rapidis ultrò rotis properat, ut ab expergefactis cuſtodibus nunquam aſſequeretur, nec uſquam remorari potuit, donec ibi cōſtitit, ubi Ladislai numen ſibi ſepulchrum optarat. Inſuper inter ſepeliendum, quum unus ex omnibus malè id olêre diceret, increpantibus cæteris, qui ſuauiſsimam odoris fragrantiam ſentiebant, os illi in tergum repentè retortum, ac humeris uſque adeò mentum inhæſit, ut nullo modo amoueri poſſet, ſed repentina correptus pœnitentia continuo exclamauit, peccaui in ſanctiſsimum principem, ac Deo chariſsimum, & execrabili maleloquentia pium numen uiolaui: proinde ſancte Ladislae, miſerere mei. Deinde ſepulchrum ſupplex ueneratus, iratum ſibi numen conciliauit, mentum, quod humero inhæſerat, non ſine obducta cicatrice auelli potuit. Nec deſunt, qui referant cubicularium, regem ad poſtes templi præſtolantem, ac nimio moræ tædio affectum, repetita baſilica, ſpectaſſe dominum diuina contemplatione ita ſubtractum, ut in aere pendentem intueretur. Item in omnibus anguſtijs ita propitia ſibi numina habuiſſe dicitur, ut quum ipſe per Getarum ſolitudines Beſſos inſequeretur, qui cum ingenti pecorum hominumq́ præda, ex Vngaria properabant, & fame nimia laboraret exercitus, exorato Chriſto optimo maximo, in tantum mox ceruorum bubalorumq́ gregem inciderit, ut eſurientem abundè militem pauerit. Erat præterea quidam miles, qui argenteam patinam à diuo quondam Ladislao, patri dono datam, apud procerem non mediocrem oppignorarat, paucis pòſt mēſibus reddita pecunia, pignus repetit. At ille eius pulchritudine captus, impudenter pignus abnegat, & patinam quam haberet, non loco pignoris habuiſſe, uerumetiam ſemper ſuam fuiſſe aſſeuerat. Itaque de patinæ dominio controuerſia naſcitur. Prætor contentioſam litem ita diremit. Patinam diui Ladislai ſepulchro imponendam eſſe cenſet, & ab utroque prætreuerenter accipiendam, ac illi demum adiudicandam, cui impunè è loco ſacro amouêre fas erit. Vterque prætoris ſententiam approbat, ueritatis fit periculū, imponitur ſepulchro patina. Qui pignus abnegarat, prior numen periclitatur, uix ſupplex ſacroſanctum monumentum attigerat, cum repentino morbo correptus, neque patinam capere, neque loco moueri potuit. Aduerſarius contrà, quum tumulo ſupplex appropinquaſſet, ac numen oraſſet, ut quod patri quondam primipilo dono dederat, nullius iniquitate filium defraudari pateretur, è ueſtigio ſuffragante Deo, patinam accepit impunè, ac maximas diuo Ladislao gratias egit. Qui uerò membrorum ſyntomia torquebatur, placato ſubinde numine liberatus abijt. Nec ſe in cæcos, mutos, paralyticos, aut aliquo naturæ defectu laborantes, minus officioſum exhibuit, quos quidem omnes diuina poteſtate curauit. Sed hæc omnia maius ocium poſtularent. Quare anno centeſimotertio poſt mortem, miraculorum multitudine, quæ uim numinis teſtabantur, coactus pontifex maximus Romæ inter diuos retulit, atque eadem anatheoſeos hora, ſe inter diuos relatum oſtendit. Siquidē puer ad ſepulchrum eius allatus eſt, cui pro manibus ac pedibus informis caro fuit, ubi neque oſſa neque neruos cernere erat, uix parentes pro filio uota ſuſceperant, cum pedibus ac manibus conualuiſſe norunt. Sed de ſanctiſsimo rege hactenus.

RERVM VNGARICARVM DECADIS SECVNDÆ. LIBRE QVINTVS.

Colomannus.

DEFVNCTO Ladiſlao, Colomannus ritè ſucceſsit: ſed quomodo id acciderit, diuerſa eſt opinio. Hunc aliqui Varadienſem fuiſſe epiſcopum, è fratribus unicum ſuperfuiſſe, & ne regnum à regia ſtirpe deſtitutum, in alienam poteſtatem concederet, optimatum iuſſu, & permittēte ſummo pontifice adactum referunt: ſe ſacerdotia dignitate abdicaſſe, ac regiam obiuiſſe poteſtatem: ne regnum ſuapte natura fluctuantiſsimum, hac potiſsimum occaſione iret perditum. Atq; ab Vngaris idcirco Kenues Calman appellatum, quia canonicarum horarum librum, epiſcoporum more geſtaret. Alij contrà (& uerisimiliùs) prodidêre. Colomannū audita diui patrui morte, è Polonia continuò rediiſſe, cedente Almo ritè fuiſſe coronatum, ac ducatum fratri ultrò conceſsiſſe, quo tertiam regni partem ſibi cōparabat. Is animi potius, quàm corporis dotibus pollēs, aſpectu turpi fuit & monſtroſo. Quippe cui hiſpida et piloſa membra, neq; inter ſe conſentētia, haud mediocrem corporis contemptū afferebant. Accedebat lingua bleſa, qua gratiæ conciliatrice nequaquā proſperè uti potuit: & gibbus à pectore prominens, item claudum ferunt, ac parū ſibi æquam ſortitum fuiſſe naturā. At detrimēta corporis reſarxit animus, ſi quidem callidus & aſtutus erat, cui docile ac uerſatile fuit ingeniū. Verùm in homine libido potius quàm ratio dominari. Animus crudelitate magis, quàm humanitate delectari. Prætcrea difficilis, moroſus, ſuſpicionibus ac furori nimis obnoxius. Pietatem parū colere, & multo minus inuidia carere. Quæ quidē uitia diutiùs deliteſcere nequiuêre. Iam dudū in Germaniam fama diffunditur, & mox per Gallias paſsim uagatur, Ladiſlaū Hieroſolymitanę expeditionis pręfectū uita deceſſiſſe, Colomānum ex fratre nepotē ei ſubrogatū, uniuerſum in obſequio tenere regnum, item diuitijs & copijs æquè pollere. Quamobrē ne mediocris quidē triſticia regulorum omnium animos inceſsit: ſiquidem in Palœſtino bello ſanctiſsimumq; fortiſsimumq; Imperatorē ſe amiſiſſe reputabant. Vnicum his leuamen ſuccurrebat, Colomanni nepotis memoria, quem à patrui ſui probitate ac magnitudine animi non degenerare ſperabāt. Itaq; oratores ad eum mittūt, hisq; mandata dant, ut in primis amicitiæ officio fungantur. Communē è Ladiſlai morte dolorē iam conceptū referant, atq; iuuenem conſolentur. Poſt hæc pro regia dignitate, quam nuper iniuerit, ex more congratulentur, omneisq; uires & auxilia deferant. Ad poſtremū exorent, ut delatum tot principū nomine, ſacroſanctæ expeditionis imperium, quod Ladiſlao paulo antè contulerant, lubenter accipiat. Rebantur enim iuuenem, quantum in ſe ſitum erat, illius ueſtigia imitaturū, & non minus nominis, quàm regni hæredem fore. Sed longè aliter atq; ſperarant, res accidit. Nam quum legati in Vngariam ueniſſent, & mandata expoſuiſſent, nihil impetrarūt. Quin etiam ſtatim, ubi ante regē conſtitere præ infauſta eius præſentia diffiſi, ſe re infecta abituros arbitrati ſunt, neq; (ueluti accidit) quicquam boni ductu & auſpicijs eius fieri poſſe credidêre. Rati, uelut corpore, ita & animo, hunc Ladiſlao multò inferiorē futurū. Ille autem multa impedimenta cauſatus, obſtinatiſsimè delatum ſibi munus recuſauit. Neq; tantæ gloriæ renunciare puduit, nullis expeditionem copijs adiuuit. Quinetiam (ut paulò infrà refertur) eos hoſpitio tranſituq; prohibuit, ueluti hos nō ad uindicandū ſepulchrum, ſed populandam Aſiam profecturos peregrè arbitraretur. At principes ſpe ſua fruſtrati, nequaquā propter hoc animo conſternantur. Copias innumerabiles, & quæcunque bello ſunt uſui comparāt. Mox alij per Italiam, per Pannonias Thraciamq; alij, in Aſiam contendêre. Nam Petrus eremita, expeditionis auctor, cum Balduino fratribus per Germanos, Vngaros, ac Thraces Conſtantinopolim peruenire nititur. Epiſcopus autē Podienſis, Hugo, Magnus, Raymūdus & Stephanus, ſuperatis Alpibus, in Italiam ad Romanum pontificem conuenêre. Mox tripartitò profecti, pars una Barium, Brunduſium altera, tertia Hydruntum abiêre. Boemundus Guiſcardi filius, pari amore gloriæ tractus, ſe cum ualidiſsimo equitatu his ſocium

addit. Colomannus quum per Germaniam & Vngariam hos iter facturos eſſe ſenſit, ne qua uis oppido uicoq́ Pannonico inferatur, cogit exercitum. Quando non fidei gratia, ſed prædandi cupiditate, hos extra fines proprios euagari reputabat, ex ingenio ſuo alios emenſus. Quum inclitæ expeditionis exercitus regni finibus appropinquare ſenſiſſet, treis obuiam legiones præmittit, quę Vngariæ iter inhiberēt, aut parum auſcultantes armis repellerent. Poſtquam ſacra aduenêre agmina, non ſolùm duces, præfecti legionum & centuriones, uerùm etiam gregarius quiſque miles improbitatem regis, quem tanto bello pręficere uoluêre, quàm primùm admiratus eſt. Quippe qui CHRISTI milites, & Saluatoris noſtri teſſeram ferentes, nulla religionis habita ratione, non modò nullis cõmeatibus & auxilijs adiuuit: ſed pręcluſit iter, & interdixit: immò bellũ pertinacius obſtantibus indixit. Nec parua quidem Ladiſlai cõmiſeratio omnes inceſſerat: utpote qui omni ex parte beatiſsimus iudicatus, de genere demum ſucceſſore ſugillaretur. Poſtquam autẽ occluſum iter intelligunt, id enſe aperire decernunt. Itaque agmen in aciem redigunt munitiſsimam, in medio impedimenta locant. Et poſt exploratores, uelitum agmina præmittunt: obſtantes in finibus Vngaros forti animo adoriuntur, & proterũt. Mox cętera ſubſidia admouent, ne CHRISTI legionibus iter impediant, néue cibaria pabuláue ſubtrahant, poſtquam auxiliares copias abnegant. In primo congreſſu ex Vngaris cecidêre multi, qui impio regis edicto ducti obſtitêre: in cæteros, qui terga uerterunt, mitius actum. Dehinc inuito factũ iter, cõmeatus allati, & exoluta hoſpitalitatis officia: item clandeſtinis multi donis, pars magna pecunijs, & alijs alij adminiculis ſacram militiam pro facultate iuuarunt, ne edicti ſæuitia punirentur. Rex ubi pro libidine ſua rem minimè ſucceſsiſſe conſpicatur, cùm pudore, tum iracundia ſuccenſus, ad Themeſum amnem caſtra locat, ueluti inita iamdudum pace eos abire permitteret. Hi poſtquam ad Zemlinum peruenêre, oppidum continuò obſident, expugnantq́, ne quæ ad poſtremum à Colomãno ſibi tenderentur inſidiæ. Capto Zemlino, cõmeatuum gratia, quos innumera multitudo poſtulabat, uniuerſa regio diripitur, ac præda omnis eò congeritur. Mutato deinde mox conſilio, rex cum his pacem init, cibariorũ ac rerum omnium copiam reficit. Ex principibus quenq; pro dignitate donauit: & pro reſarcienda iactura nominis, quando maximam infamiæ notam ſibi inuſtam eſſe intelligebat, nullum humanitatis officium omiſit. At illi reconciliatis ex beneficentia animis, per Daciam, Myſias ac Thraciam, Conſtantinopolim uenêre. Quod ubi factum eſt, quum Alexius Imperator profuſam ſacræ militiæ licentiam ægrè ferret, nihil diligentius & affectatius curaſſe uiſus eſt, quàm ut primo hi tempore Thracium Boſporũ tranſmitterent: in primisq́ ductor Petrus eremita, probitatis potius quàm militaris diſciplinæ compos, etiam inuitus in Aſiam traijceretur. Traiecto exercitu, Raymundus Germano ſanguine natus, dux creatur. Mox Nicomediam, Niceamq́ uerſus mota caſtra. Paucis pòſt diebus Turcorũ inſidijs circumuentus, cum magna ſuorum clade ad hoſtes transfugit. Dum hæc in Bithynia geruntur, cæteri Conſtantinopolim principes conuenêre. Traiecêre tandem omnes, & ad Nicomediam copias coniunxêre. Quod ubi factum eſt, Niceam unito conſenſu obſident, Bithyniæ metropolim: quæ ab initio Antigonia, ab Antigono Philippi filio: deinde Nicea, à Lyſimachi coniuge, fuit appellata. Hæc & loco & opere munitiſsima, haudquaquam facilè poterat expugnari: magnoq́ Turcorum præſidio defendebatur, præter ipſam ingens lacus erat, quò auxilia, commeatus, & cuncta quæ uſui erant, inuehi poterant. Quin & ſexaginta Turcorum milia ſuperuenere, qui laboranti dudum urbi ſubuenirent: quibus partim cæſis, partim reiectis fuſisq́, adhuc urbs capi non poterat, niſi Alexiana claſsis lacum inuecta, in coronæ ſpeciem eam circumſtetiſſet. Quare deſperato auxilio, oppidani paucis pòſt diebus deditionem faciunt. urbs Alexio tradita: qui deditionem fecerant, unà cum rebus omnibus Conſtantinopolim commigrare iuſsi. Vix quatuor dierum itinere fortè proceſſerant, quum nuncij undique ueniunt,

unt,innumerabilem Turcorum ac Saracenorum multitudinem appropinquare dicentes.Nondum aciem eduxerãt,quum mira pernicitate hoſtis adfuit, conſerta pugna,à mane ad ſerum uſque pugnatum.Inaudita Barbarûm cædes edita, præda incredibilis inde relata:cuius magnitudine omnis expeditionis inopia abundè reſarcta dicitur.Solymãnus Turcorũ dux,diſsimulata clade,ante pia caſtra diſcurrit, obuia cuncta diripit,ſpoliatq́;,ne quid alendo hoſti relinquat.Poſt hæc iter per aridam ſiticuloſamq́; regionem factum.ad Iconium tandem peruentum eſt ,haud procul à Tauro monte remotum ,quod in Boemundi poteſtatẽ ſtatim conceſsit. Curata ibi corpora,& refectus admodum exercitus.mox præ Turcorum inſidijs, quadrato agmine iter fieri placuit.Quũ Heracleę appropinquaſſent,oppidani pręſidio deſtituti, ultrò ſupplices his occurrunt,deditionemq́; faciunt. Balduinus & Tancredus, quũ id præſidio carere ſenſiſſent,Tarſum properant ,faciliq́; deditione potiuntur, oppidum his cæterorum principum conſenſu traditum. Inſuper utranq́; Armeniam maximis copijs adoriuntur,oppida præſidio deſtituta haud difficulter capiũt:eaq́; omnia Palinuro Armeno,qui ſigna crucis ſequebantur,Galli duces conceſſêre.Deinde adita Cappadocia, Cæſariam capiunt. Receptisq́; nonnullis oppidis, & præcipuè Sura & Murenſi urbe,ſuperato monte Tauro,in profuſiſsimã irriguamq́; planiciem deſcenderunt.Et Antiochiam obſedere,urbem olim clariſsimã , duodecim milibus paſſuum à Cilico mari remotam:cui arx munitiſsima ad exortum ſolis,duplex in gyrum murus, alter latericius,ex quadrato lapide alter:item ſexaginta turres ſupra quadringentas,& piſcoſus propè lacus. Vrbi Caſsianus rex dominabatur,Babylonici regis ſtipendiarius.Boemũdus ingenti ferocia percitus,primus in urbẽ impetũ facit:fugatoq́; frumẽtario,qui obuiam occurrerat equitatu,urbanos commeatus intercipit, quibus militarem admodum famem declinat.Dehinc urbem obſident: ac in longa obſidione,non tam perniciosa fame,quàm formidoloſo Barbarorũ bello laborarũt. quin & pleriq́; ductores inedia & labore perterriti aufugêre.Ex quibus Petrum eremitam,Guilielmum Carpentanum,Tancredi Boemundi neceſſarium ,præ cæteris memorant: qui ueluti deſertores,non ſine ignominia ex fuga reuocati,ac nouo militiæ ſacramento ſunt adacti.Iam nonus menſis obſidionis agebatur, & hinc ſæua fames,hinc ingens hoſtium numerus adurgebat Quare ex ipſa deſperatione eſt parta uictoria.nam cum hoſtibus in conſpectu urbis acerrimè dimicatum eſt: quippe qui media ex parte cæſi,cæteri fuſi fugatiq́;.Galli & Germani hac uictoria confirmati,ad expugnandã Antiochiam animos multo uehementius conuertêre.Ad poſtremum eodem ferè menſe Pyrrhi Antiocheni proditione , ac intempeſta nocte urbem occupant. Caſsianus rex auerſa porta elapſus, in propinquos montes ſe recipit:ubi ab Armenis inter uagandũ cæſus eſt.Capta Antiochia,paucis pòſt diebus ſęuiſsimum bellum cum Perſis exoritur.Nam cum Corbana præfecto regis Perſarum, & Senſadolo Caſsiani filio,haud procul ab urbe proſperrimè dimicatũ eſt, ac incredibilis abducta præda:quando centum ferè milia hoſtium ibi cæſa creduntur: & præter equorum ac iumentorum numerum, camelorum circiter quindecim milia ſunt abacta.Quum uictores ſe in urbem recepiſſent , Boemundo Normanno præfectus arcis,quam hactenus atrociter propugnarat,eam ultrò dedidit.Antiochia omnium ſuffragijs,excepto Raymundo,qui aliquãtiſper interceſſerat,Boemundo tradita. Quarto autem menſe hinc motis caſtris,Rugia & Albania ui capta eſt, & imminente hyeme exercitus in hyberna redactus. Inſequenti autem uere Tripolim adoriũtur: mox Tortoſam,Gybellumq́; recipiunt. Cũ Tripolitano rege, quia urbem tribus iam obſeſſam menſibus, haud facilè expugnare poterant, mitius actum , æquioresq́; conditiones oblatæ:quippe quem pecunias,arma & commeatus pollicentem , in fidem continuò recepêre.Dehinc Betelon & Zeberim properatum,ubi magna ſiti laborauit exercitus.Tertio die ad Brani amnem caſtra locauêre , hinc per arduos montes iter factum.Et quinto die Berithum peruenêre ,maritimam urbem , mercatoribusq́; celebrem.Inde profecti decimo die ad Cæſaream, demum Hieroſolymã uenêre, tri-

partitò

partitò urbem obſedere, ad portam protomartyris, quæ ad Septentrionem ſpectat, Normannus & Flandrenſis comites, ad Occidentem Gothofredus & Tancredus, ad Meridiem montemꝗ Sion Raymundus metatus eſt. Vnde quadrageſimo obſidionis die, quùm Balduinus per tabulata quædam cum legione ualidiſſima primus in urbem penetraſſet, pateſeciſſetꝗ portã, urbs capta eſt, ab ortu Saluatoris undecenteſimo anno ſupra milleſimum. Turris Dauidis in deditionem accepta, ſatis ſuperꝗ 1099
in omnem ætatem ſexumꝗ ſæuitum, miſerrima in templo utrinꝗ cædes edita. Quare in pedis altitudinem ſupra pauimentum ibi cruor excreuit. Infelix profectò ciuitas, continuatis tot excidijs obnoxia quando, ut uetuſtiora dimittam, à Ptolemęo, primo Aegytiorum rege, deinde à Tito Veſpaſiani filio, item ab Adriano Imperatore, & à Carolo Magno, & nunc à Gallis & Germanis euerſam legimus. Gothofredus omnium ſuffragijs rex Hieroſolymitanus declaratus, qui quamuis cætera regni inſignia accepiſſet, coronam tamen pertinaciſſimè recuſauit: exclamans, haudquaquam fas eſſe, Chriſtianum hominem auream in ea urbe geſtare coronam, ubi Chriſtus rex maximus ſpineam pertuliſſet. Paulo pòſt quum ingens hoſtium multitudo aduentare nunciaretur, quæ urbem ab Europicis eriperent, continuò his occurſum: atque non procul ab Aſdoua, ductu & auſpicijs Gothofredi feliciter pugnatum, & cæſis fuſisꝗ hoſtibus clariſſima eſt relata uictoria, ubi centum milia hominum ex Aſiaticis cecidiſſe perhibent. Quingẽta in certamen milia hoſtium deſcendiſſe, pleriꝗ tradiderunt. Ad Colomannum itaꝗ redeamus, qui poſtquam dimiſſis ſacroſanctę expeditionis exercitibus, in regiã ſe recepit, Almumꝗ fratrem ad ſua oppida redire permiſit: maledicentium opera, magna inter utrunque fratrem ſuſpicio interceſſit. Aliqui huic dum gratificari ſtudent, præcauendas fratris inſidias admonent: contrà uerò plerique alterum edocent, ne quo fratri modo confidat, quem nunquam dolo carere, ſat exploratum haberent. Ex inita ſuſpicione ſimultas oritur, è ſimultate mox in apertas inimicitias ac bella prorumpitur. Quid plura? fraternum indicitur utrinque bellum. Et ad Tibiſcum amnem, ac Varkhon oppidum, cum ualidiſſimo equitatu rex properat: contrà Almus haud procul ab oppido caſtra locat, Tibiſcus inter hos medius interfluit. Iam pugnæ dies inſtabat, quum bonorum quorundam opera, paucorum dierum induciæ fiunt, & de fraterna interim concordia agi cœptum. Proceres utrinque cum militibus ſine ducibus conuenêre, quum ſeniores plerique ſententias dixiſſent, illius potiſſima uiſa eſt, & in ea mox decretum factum, qui de inteſtinis Vngariæ bellis, & quæcunque mala Petri Salomonisꝗ temporibus acciderant, compoſitè & copioſè diſſeruit: Non fas eſſe fraterna bella fouere, neque redintegrare ciuilia, neque pro duobus fratribus omnes ire perditum. In ſumma illud eſſe: quum nulla ſit Vngaris inter ſe dimicandi cauſa, eos nullo modo inteſtinum prælium conſerturos, neꝗ in ea re ducum imperio auſculaturos: illis autem fore integrum, ſi ſæua pugnandi libidine rapiantur, ſingulari certamine dimicare. Quicunque re uerbó ue faueant, capitales iam futuros: demum Vngaros, duelli uictorem pro rege habituros. Approbata uulgo ſententia, Graccus ad regem, ad Almum Ilias mittuntur, qui decretum nuncient. Quod ubi retulêre duces, continuò caſtra ſoluère, ac à fraterno bello manus abſtinuerunt. Nam quum Colomannus (ut aiunt) luſcus, claudus & gibboſus eſſet, non æquo Marte cum Almo certare poſſe uidebatur. Deinde mutato rex conſilio, quum reſipiſceret aliquantulum, in Rutenos, quos Roxolanos olim appellabant, arma uertit: ratus multo melius fore, domi colere ocium, ac arma foris agere, quàm inteſtino, eodemꝗ calamitoſiſſimo bello periclitari. Comparato igitur maximo exercitu, in Rutenos contendit. poſtquam fines adijt, hoſtili more cuncta igni ferroꝗ deuaſtat, homines ac pecora paſſim abducit. Quod ubi reginæ nunciatum eſt, cui Lanca nomen erat, Colomanno obuia prodijt, profuſis lachrymis ſupplex ad pedes hoſtis procidit, exclamans ueniam ac pacem orat: pro uirili ſua rapinas deprecatur: inſtantiſſima ſupplicatione amplexatur genua, ut Rutenis ignoſcat. At rex impudentiſſima efflagitatione mulieris offenſus, hanc præter dignitatem re-

z gīam

giam calcerepulit: haud fas eſſe referens, maieſtatem regis femineis ululatibus inceſtari. Sed illa ui reiecta, elatis in cœlū manibus, diuinam opem ingeminat, diramꝗ repulſam incuſat. Aduentarunt inſuper Chunorum legati, qui multis precibus, Rutenorum ueniam ac pacem orabant. Nullis tamen precibus rex exorari potuit. Interea Ruteni Mircodem Chunorum ducem cum auxiliaribus copijs acciuerant, & utrique quinque ferè millibus paſsuum prope Colomannum metati ſunt. Quum legati deſperata pace rediſſent, pertinaciamꝗ uiri retuliſſent, extemplò curatis corporibus, ſecunda uigilia noctis, & quadrato agmine, incautum hoſtem adoriuntur: & præ inſolentia nil tale formidantem, protinus in caſtra carris circumſepta impetum faciunt, irrumpuntꝗ, ſomno & labore grauatos obtruncant: & expergefactos obſtantesꝗ partim proterunt, partim in fugam uertunt. nam improuiſo impetu perculſi, alij fugere, reſiſtere alij, pars arma edito clamore capeſſere: non ſtatario, ſed tumultuario quiſꝗ prælio uti. Ad poſtremum deſperata ſalute, palantes omnes fugere, ſyluarum diſquirere latebras, & ita uitam tueri. Ruteni, præ indignitate rei, & fortunæ dexteritate, uſquequaꝗ ſæuire. Quare Vngarorum exercitus ad internecionem uſꝗ ferè cæſus, uix cum paucis nobilibus Colomānus euaſit. ueterana enim legione munitus, cæſis compluribus, reliquis maxima ex parte uulneratis, erupit. Quem dum Chuni inſequuntur, Euczen, Almaſi genere natum, ac uirum fortiſſimum, cum magna manu ſuorum, item è pontificibus Cupam & Laurentium, multosꝗ alios ſagittis intercepere. Inſtabat à tergo Monocus, unus è Chunorum principibus, in quem Matthęus prætorianæ cohortis præfectus ſe conuertit, audaciam hoſtis repreſſurus. At ille mox auerſus ſpicula mittit, Matthæiꝗ pedem ſagitta traijcit, quo uulnere præpeditus, iam in hoſtium manus perueniſſet, niſi clypeis expediti ſocij protexiſſent. Exin Petrus Monocum adoritur, & à ſagitta feſſum capit, uulneratꝗ, uiuumꝗ ad regem ducit. Iulas quoꝗ comes traiecto pede, uix è manibus Chunorum euaſit, quo tabifico uulnere paucis pòſt menſibus in Vngaria expirauit. Vngari igitur caſtris exuti, magnam in ea ſtrage iacturam fecere: quando amiſſis impedimentis, ueſtibus, præterea uaſis, armis opibusꝗ regalibus, pauci ſuperfuêre. Qui in ſyluas effugerant, præ inedia, calceorum ſoleas igni arefactas deuorarunt. Hanc Vngari cladem ita inſignem fuiſſe tradidêre, ut cæteris anteferāt. Eodem fermè tempore, duos è priore uxore liberos regem accepiſſe dicunt, Ladislaum & Stephanum. ex quo genere mulier illa fuerit, & quod ei nomen, non reperio. Poſt hæc Normanni uniuerſam Dalmatiæ ac Græciæ oram, Rogerio duce, qui Boemundi frater erat, infeſtare cœperunt. Veneti, qui maritima quædam paulò antè in Dalmatia occuparant, quum cætera, & præſertim mediterranea iamdiu Vngari poſſiderent, ueluti in hunc uſque diem retinēt, fœdus cum Colomanno percuſſere: quandoquidem ad utroſque propugnatio Dalmatiæ pertinebat. Conditionem fœderis rex haud inuitus accepit, ratus, ut acciderat, ſi ſub amicitię prætextu Dalmatas reuiſeret, ueteres Vngarorum ſocios, aç Pannonicæ ditionis auidiſſimos, aliquando fore ut in fidē ſui regni facile reuocarentur. Icto fœdere, hi confeſtim expeditiſſimos equitatus, ingentem claſſem illi comparant: quam ubi conſcendêre, Brunduſii portum occupant, captæ urbi præſidium imponunt. Mox in continentem effuſi, longè lateꝗ Apuliam populantur, homines ac pecora iuxtà abigunt: & ubi ſatis ſuperque onuſtam claſſem, & locupletatum quenque eſſe ſenſere, in Dalmatiam ſe recipiunt. Nec Colomannum quidem ſpes ſua fruſtrata eſt. nam quum uideret Venetos Scythica expeditione occupatos, & modò cum Normannis, modò cum Patauinis propugnatoribus bella gerere, ipſe iure fœderis liberiùs in Dalmatia diuerſari cœpit. Quem quum illius oræ nobiles tutius adirent, continuò admonebantur, ut priſtinæ libertatis & Vngaricæ ſocietatis memores eſſent: ſeꝗ, quum hi uoluerint, omnes à miſera Venetorum ſeruitute lubentiſſimè uindicaturum. Quare ad unum ferè omnes Dalmatæ à Venetis defecêre, & ad Pannonum ſocietatem rediere: atque in primis Iadrenſes, qui eiecto Veneto magiſtratu, miſſum à rege præſidium admiſere. Horum exemplo cæteri ducti, Venetos undiꝗ exegerunt.

exegerunt. Colomanno auxiliaribus copijs Dalmatiam cõpluerat, quibus Dalmatæ freti ſubitò defecerunt. Regis mox edicto, ueluti antè promiſerat, perpetua libertate Dalmatia donata, fœdus cum Venetis initum, quemadmodum diximus. Veneti etiam hac conditione ictum ferunt, ne cui Venetum nomen, in expeditione Italica, ob Dalmatiæ uſurpationem, aliquo conuitio laceſſere liceret. Verebantur enim, ne qua mentione Dalmatiæ orta contentio, militarem ſuſcitaret in eo bello ſeditionem. Vngarorũ Annales nulla arte ſcripti, ſed ſimplici tantùm ueritate præditi, rem aliter ac illi referunt. Colomannum aiunt, callatis cum Petro ſignis, qui eius regionis rex erat, in monte Medruſiæ editiſſimo, quem Petergazdiam, id eſt Petri montem, nunc appellant: atrociſſimè pugnaſſe cæſo rege. Dalmatiam iure belli Vngariæ adieciſſe. Immo à Petro, poſt Ladislai mortem, qui eam Pannonibus addixerat, occupatam potius recuperaſſe uidebatur, recuperatam à Normannorum claſſe cœpiſſe uexari. Poſt hæc regem ad coercendam Normannorum audaciam, qui latè in Apulia dominabantur, & Adriaticum ubique mare infeſtabant: Venetam claſſem conduxiſſe, accitis undique auxilijs. Mox bello maritimo, ad Brunduſium Apuliam inuaſiſſe: tribus eam menſibus igni ferroꝗ uaſtaſſe, retuliſſe hinc magna ſpolia. Itẽ Brũduſium et Monopolim expugnaſſe, has Venetorũ prꝗſidio cõmuniſſe, uti ciuitatẽ utrãque Colomãni nomine cuſtodirẽt. Colomannũ deinde cũ Vngaris ſe in Pãnoniam recepiſſe, haud multo pòſt, Venetos cõmiſſas ſibi urbes uſurpaſſe, & in ius ſuũ aſſeruiſſe. Eas deniꝗ eiectis Venetis, à Piſanis militibus iuſſu cæſaris fuiſſe receptas. Hꝗc igitur Annales referũt, qui quãuis auctorũ inſcitia res incompoſitè ſcribũt, nihil tamẽ à ueritate alienũ cõmentari uidentur. Atꝗ illud in hodiernum uſque diem apertè conſtat, præter occupatas quaſdam maritimas urbes, & eaſdem quoꝗ potiſſimas, quibus claſſis prædominari poſſe uidebatur, nihil Venetos in mediterraneis poſſidere. Maritimos inſuper populos, Vngarici nominis immemores adhuc nunquam fieri potuiſſe, & niſi magnis ijſdemꝗ ſollicitis præſidijs accuratiſſimè obſeruarentur, ſæpiſſimè à Veneta poteſtate defeciſſent. Sed his rebus ſat magnam Iadrenſium nouitates coniecturam facient, qui uix arctiſſimis munitionibus, uigilumꝗ præſidijs coerceri potuêre, ne ad Pannonicam libertatem reſpirarent. Scythica nanꝗ illa libertas pro ueteri conſuetudine, ita Dalmatarum animis inhæſit, ut ad noſtra uſque tempora diuelli nequeat. Confirmabat aſperitas montium, quos non immeritò Adrios appellamus, & Dalmatarum atrocitas, quæ cum Scythico potius, quàm cum Italo conſentire uidebatur. Quapropter Adriatici maris interuallo, ad Scytas potius, quàm Latinos, illorum mores declinarunt.

Sed ad Iadrenſium defectionem redeamus. Imperante adhuc Henrico Quarto, qui annis circiter quinquaginta regnauit, & eo etiam tempore, quo Ordephalus Phaledrus Venetæ Reipublicæ præerat, Iadra, eiecto Venetorum magiſtratu, præſidioꝗ ad Colomannum planè defecit. Quo quidem nuncio, Venetorum animi uſque adeò conſternati ſunt, ut longè maiorem hinc dolorem, quàm è fœdiſſimo urbis incendio, quod nuper acciderat, concepiſſe uideantur. Non enim ignorabant perbreui futurum, ut eodem exemplo uniuerſa Dalmatia rebellaret, & ne opinione quidem ac metu ſuo fruſtrati ſunt. Colomannus recepta Iadra, cæteros paulo pòſt Dalmatiæ populus recepit, quos ut maiore diuturnioreꝗ beneficio ſibi obſtringeret, ultrò libertate donauit: item urbium templa donarijs ampliſſimis excoluit. Qua quidem beneficentia ita Dalmatarum animos ſibi conciliarat, ut in hodiernum uſque diem, Pannonici nominis obliuiſci nequeant, & uix cum maximis præſidijs, in Venetorum obſequio retinentur. Colomannum Veneti grauiter incuſabant, perpetuaꝗ uiolati fœderis infamia notabant: quod ipſi ſanctè hucuſque ſeruaſſent. Contrà ille, ſe neque fœdus uiolaſſe, neꝗ in ſocios arma ſumpſiſſe, neꝗ detrectaſſe amicitiam, ſed ſuos recepiſſe populos, qui ultrò ſe dediderant, quos hæreditario iure retinere debebat. Magnam igitur Veneti mox claſſem parant, Ordephalum ducem in dalmatiam mittunt: quod tertiodecimo ducatus eius anno factum eſſe memorant. Ordephalus Iadram acri obſidione circumuenit, circumuentamꝗ

oppugnat. Obſtat Vngarorum præſidium, urbemq́ pertinaciter tuetur, quin & in certamen ſæpe prodijt, ubi multi utrinque cecidêre. Demum quum hi terra mariq́ perpetuo prælio urbem infeſtarent, imminente fame Vngari deſeruêre: & ad propugnanda cætera oppida properarunt. Ordephalus recepta Iadra, impoſitoq́ præſidio Sicum, quod nunc Sibinicum dicunt, nauigat: mox id in deditionem accipit, quum annonæ caritate laboraret, quod ne ultrà rebellaret, mœnibus nudauit. Dehinc ad cætera maritimæ oræ loca properatum, quibus Vngari præ rerum inopia decedere coacti ſunt. Venetos deinde ſuperatis montibus, eodẽ duce, optimo ſucceſſu elatos in Croaciam penetraſſe, ac regionẽ armis totam occupaſſe, aliqui prodidêre: & tunc Croaciæ titulum à Venetis ducibus occupatum, quod apud cæteros non inuenio. Poſtquam autem Vngaris ſignificatum eſt, Venetos Dalmatiam recepiſſe, & Croaciam ingreſſos longè lateq́ graſſari, maximam quoq́ prædam abducere: Colomannus extemplò pro ſocijs arma capi iubet. Vtranque Pannoniam ad bellum ſuſcitat, quippe cui poſthabita Vngaria, nihil Dalmatarũ ſocietate erat antiquius. Non modò uicatim & oppidatim euocantur armati, ſed domeſticatim quiſque nomen dare iubetur. Edicto regis ad Drauum omnes copiæ cõuenêre. Mox traiecto amne, uniuerſam ferè Valeriam, quæ Sauum Drauumq́ interiacet: pro ſociorum ſalute ſecum militare cogunt. Sed ubi ad Saui ripam ſubſtitêre: Venetos populata Croacia, receptaq́ Dalmatia, ouantes ſe in patriam recepiſſe nouerunt. Sed Vngaris potiſsimam id augebat iracundiam quòd multos Dalmatiæ regulos, & non paruam nobilitatis manum Venetus ſecum abduxerat, quos ouationi nõ modò præferret, uerùm etiam Venetijs ne ultrà deficerent relegatos haberet: quare continuatis itineribus ad Colopim uenêre. Traiecto amne, populatam Traciam offendunt, atque ne mediocris quidem triſticia & commiſeratio Pannones inceſsit, quum incenſos pagos & capta quædam oppidula ſpectauêre. Sed illud longè grauius uidebatur, quòd captiuos nobiles multos abduxerit. Paucis in prouincia diebus remorantur, quibus ui cuncta recipiunt quæcunque illi oppida occuparunt. Mox ſuperato monte Adrio in maritimam Dalmatiæ oram deſcenſum eſt. Ordephalus accepto Vngarorum aduentu, nequaquam in tanto diſcrimine ceſſandum ratus, conſulto Senatus confeſtim claſſem aliquanto quàm antè maiorem cogit, in Dalmatiamq́ tranſuolat: & in primis Iadram, illius oræ metropolim uenit: qua recuperata facilè totius prouinciæ uictoriam ſperat. Pannonica ibi caſtra reperit, & urbem obſidione liberare fortiter incepit. Vngarus nihil dimicandi copia auidius anhelabat, ſperans adepta uictoria facilè omnia recuperaturum. Idipſum quoque Venetus exoptabat, ratus uno labore hoc bellum abſoluturum. Quare in littus militem explicat, uniuerſam claſſem ordine collocat, ibiq́ tormenta cuncta diſponit, occupato littore aciem inſtruit. Quod ubi ab hoſte ſpectatum eſt, ipſe quoque arma parat, educit cohortes ac ualidiſſimo munit equitatu. Mox dato ſigno pugna conſeritur: maximo utrinque impetu concurritur, aliquantiſper eminus pugnatum. Succenſis deinde animis, tam atrox & cruentum prælium eſt initum, ut non pro imperio & gloria ſed pro liberis & uita dimicare quiſque uideretur, cominus ſic ubique certari cœptum, ut uix agendis gladijs locus eſſet. Duces utriq́, imperatoris militisq́ optimi officium præſtare. In media acie Ordephalus ingenti clamore ſuos hortari, ut forti animo Barbaros adorirentur, eorum ferociam Italico robore cõtunderent, Reipublicæ ac Veneti imperij non eſſent immemores. Contrà Colomannus Pannonios monere, ut pro ſocijs ſtrenuè dimicarent: ſibi non cum ueterana legione fortiq́ milite, ſed cum piſcatore rem eſſe. Neque Ichthyophagorum inſolentiam ultra tolerandam, qui eò arrogantiæ euecti ſunt, ut hunc totum Adriatici maris tractum, nobiliſſimis populi Romani colonijs excultum piratica ſibi arte uendicare iam audeant. Quin & in Syriam nuper ſucceſsu nauigationis elati, effœta quædam antiquitate oppida, & ferè deſerta, cum nonnullis Cycladibus inſulis occuparunt. Proinde iubere omnes pro regno, dignitate, ac ſociali ſalute fortiſsimè dimicare: Vngaricæ uirtutis & gloriæ nequaquam obliuiſci. Confirma-

ti

ti igitur utrinque animi, tam uehementi robore decertabant, ut mori, quàm cedere quiſque malit miſerrima hinc cædes oritur. Aliquandiu fortuna utriſque æqua fuit, & dum pari uictoriæ ſpe utrinq; pugnatur, non parum ſanguinis effuſum. Hi pro ſociorum charitate, pro imperandi libidine illi obſtinatiſſimè dimicant: quum multi cecidiſſent, ad triarios redacta pugna. Rex à dextro cornu extremas uires experiri ſtatuit, & obſtinato uſq; adeò dimicat animo, ut aut Dalmatiam à Veneta ſeruitute uindicare, aut cum Vngaris unà mori decreuerit. Redintegratur igitur hinc prælium, & cataphractus admouetur equitatus. Veneti ne minore quidem adhuc ſpe freti, extrema quoq; tentare non uerentur, quando deſperata uictoria, ſe in proximam claſſem referre poterant, & ne reditus interciperetur, præſidium in littore collocarant. Ad nouiſſimum periculum, ueluti ad ſpem uictoriæ ultimam inuitati, uniuerſas in dextrum cornu uires, ubi regem enixius agere intellexerant, conuertêre, ſubſidio laborantibus ſubmiſſo. Ne minore quidem audacia pugnam inſtaurant, quum equitibus carerent, ac uel maximè cataphractis, eorum loco grauis armaturæ milites expoſuerant: ſuccedebant haſtati, ferentarij, & ingens ſagittariorum manus, neque uariæ tormentorum inſidiæ deerant, quæ hoſtium turmis obſtarent, quare truculentiſſimum ibi certamen redintegratur. Quum Veneti defectis uiribus aliquanto remiſſiùs pugnarent, & iam inclinari cœpiſſent: Ordephalus ne minore quidem pertinacia fretus, uiſo periculo, ſe inter confertiſſimos milites ingerit. Et elatiore quàm antea uoce ſuos hortatur, ne in hoc extremo labore præſentem uictoriam deſerant, neq; prouinciam nobiliſſimam tanto ſanguine comparatam Barbarico imperio dimittãt, item memoria repetant, ſe nunc quoque cum illis pugnare, quos è Dalmatia ſæpe fugârint. Sed non hortatione ſolùm, uerùm etiam uiribus laborantem aciem iuuare pergit. Et ut exemplo quoque magis prodeſſe uideatur, nihil de optimi ducis officio prætermittens, extemplò ſe inter cõfertiſsimos hoſtes inſeruit, ubi lancea transfoſsus occubuit. Fortiſsimi repentè ducis caſu, ita phalangis uniuerſæ animi concidêre, ut inuiti cedere cogerentur. Contrà hoſtis caſu ſic Vngarus animatus, ut ultrà contineri nequiuerit. Soluto ordine ceſsere Veneti, & in apertam mox fugam effuſi, ad claſſem cucurrere. Ne minore quidem pernicitate pedites ac equites à tergo inſtabant, qui antequàm in claſſem ſe reciperent, intercipiebant. Quare Veneti ante Iadræ mœnia, ut ipſi quoque cum ſuis Scriptoribus ingenuè fatentur, maxima ex parte cæſi capti'ue, pauca manus cum claſsiarijs euaſi, quæ uix reducendæ claſſi ſateſſe uidebatur. Accedebat ad miſeriæ cumulum clariſſimi ducis interitus, qui Reipublicæ admodum calamitoſus reputabatur. Accepta clade, ita populus cum uniuerſa nobilitate exanimatus eſſe fertur, ut triginta dierum iuſtitium indiceret. Ordephali corpus Venetias relatum, publicè deploratum, & in æde Marci honorificentiſſimè conditum. Profligatis hoſtium copijs, & ad internetionem ferè cæſis, Vngari Iadram ultrò ſe dedentem recipiunt. Ad cætera deinde oppida properarunt, quæ proſpectis continuò ſignis, ad Vngaricam fidem rediêre. Pacata Dalmatia, diſpoſitisq; ubique præſidijs, pro ut loci cuiuſque conditio poſtulabat, Colomannus in Pannoniam ſe recepit. Et quum accepiſſet, Ordephalum ducem eiectis ab initio è Dalmatia Vngaris, reuerſum in patriam, haud mediocrem Dalmatiæ nobilitatis numerum, ſecum abduxiſſe captiuum, & in triumphi ſpeciem mirabili pompa explicitum prætuliſſe, æquiore nunc fortuna potitus, in Venetorum inuidiam, non de Dalmatis & Croacis, ut ille, ſed de captiuis hoſtibus, cùm oppidatim, tum uicatim ritè triumphauit. Multi quoque illius prouinciæ nobiles, & plerique reguli, non inuito rege, raſo capite, uelut in nouam libertatem aſſerti, ante triumphum proceſſere, ut rex non tam de uictis Venetis, quàm libertatis Dalmatis ritè triũpharc uideretur. Spectatum paſſim occurrebant, ex omni genere homines, qui & uictoribus & ſocijs congratularentur, & frequenti ſpectaculo regiam gloriam honeſtarent. Ad Albam demum, & diuorum regum monumenta peruentum, ubi longè maiore pompa triumphatum. Supplicationes ſolenni more celebratæ, multa baſilicæ cum hoſtium ſignis affixa ſpolia, & actæ

triduo diuis gratiæ. Dalmatæ uerò illum uictoriæ diem, quo à Venetorum ſeruitute liberati ſunt, inter faſtos retulerunt, diuæq; Libertati dedicarunt. Hoc immortale beneficium ita deinceps poſterorum animis inſedit, ut noſtra etiam tempeſtate alieno iugo preſſi, Vngarici nominis, nequeant obliuiſci. Quare hoc præclariſſimo tantùm facinore, Colomannum immortalitate dignum omnes cenſuêre. Venetis tanta clade ac mœrore confectis, amiſſa omnium retinendæ Dalmatiæ ſpe, quum uarijs quoquè moleſtijs diſtraherentur, legatos demum ad Colomannum mittere placuit, qui pacem peterent: aut ſi eam aſſequi non poſſent, inducias ſaltem quàm longiſſimas impetrarent. Legati, ut ipſorum Annales referunt, Vitalis, Phaledrus, Vrſus, Iuſtinianus, & Marimieus Mauzorenus Scriba, Senatus conſulto decreti ſunt, qui primo tempore in Pannoniam proficiſcuntur. Rex ubi eos appropinquare intellexit, multos Pontifices Proceresq; præmiſit, qui hos pro dignitate exciperent, & ad ipſum honorificè introducerent. At illi honorificentius opinione ſua ſuſcepti, & antè regem conſtituti, Vrſum Iuſtinianum pro cunctis uerba facere iubent. Niſi compertum ſatis haberemus, pientiſſime Colomanne, quem regem eſsemus adituri, nunquam profectò Senatus Populusq; Venetus ad te nos mittere decreuiſsent: ne illi fruſtrà quicquam poſtularent, aut nos diri hoſtis poteſtati committere uiderentur. Sed quando te diui Ladislai nepotem & alumnum, & ſanctiſsimi regis Stephani abnepotem eſſe acceperunt, quibus te neque religione, neq; clementia, neq; quouis genere pietatis cedere cognouêre, nos ad te, non ut ad hoſtem, ſed ut ad quendam humanarum rerum moderatorem, amicumq; ſanctiſsimum Reipublicæ noſtræ delegarunt, ut de pace non tam æquitatis, quàm amicitiæ iure, nobiſcum agere uideare. Neque nos latet, te nõ magis alios, quàm te ipſum uincere didiciſse, quod eſt in clariſsimo quoque rege potiſsimum. Pro retinenda Dalmatia utriq; certauimus: ſed diuerſæ utriſque fuêre cauſæ. Nos amplificati imperij iura retinere, uos antiquæ ſocietatis libertatem tueri perrexiſtis. Multa utrinque bella, & profectò grauia interceſſere, in quibus uariam ſæpe uidimus fuiſſe fortunam: quæ ut maiore ludibrio nos afficeret, modò Venetis, modò Vngaris arriſit, & quo dexterior adeſſe uidetur, eò ſe utriſque inſidioſiorem oſtendit. Ne Dalmatas quidem diffitemur, & Sclauos prius in Vngaricũ, quàm Venetum ius conceſſiſſe. Vniuerſum hunc tractum, antequam Venetiæ forent, Atila paſſim diruit, ac incendit, indigenamq; Dalmatiæ gentem prorſus extinxit. Sclauos, qui deinde Dalmatiam & Croaciam inundarunt, grauiſſimo ſæpe bello infeſtaſtis, perdomuiſtisq;. Si quod imperium ſubire deberent, Vngaricum his prius eſſet optandum, quando utrique Scythæ eſtis, & Vnnis diuinitùs imperandi eſt data poteſtas. Poſt Vnnos Veneti è paruis initijs imperare cœperunt. Et ne iniquiore quidem fato, nos ipſi ad dominandum incitari trahiq; intelligimus, ita fortuna uoluit, quæ regnantium certamine delectatur, ut ſæpe uincere & uinci obtigerit, quin & in Dalmatico bello, quàm grauiſſimam hominum rerumq; iacturam nos feciſſe liberè fatemur, ſi facta potius corrigi, quàm damnari poſſent. Multa ſunt Colomanne, quæ pro infectis habere mallemus. Quodcunq; bellum nobis tecum interceſſit, ægerrimè ferimus, & de Dalmatia tecum decertaſſe pœnitet, atque fortaſſe, aut utrique eodem crimine conuinci, aut abſolui poſſemus, ſi in pari fortuna uerſaremur. Sed uictis omnia iura infeſta ſunt. Si quid in Dalmatico bello deliquimus, multo prius delicti pœnas dedimus, quàm ueniam impetraremus. Ad te igitur uenimus Colomanne, ut Senatus Populiq; Veneti nomine, pacem cum uenia poſtularemus: aut ſi præter fas & æquum illa non daretur, inducias tandem quàm longiſſimas impetraremus. Neque uos puſillanimitate, aut exhauſtis uiribus à nobis pacem poſtulari reputetis: quando quot expeditiones uno tempore terra mariq; geramus, non ignoratis. Pia Syriæ expeditio nos hinc auocat, in qua longè maiora nobis præmia deferuntur. Gothofredo Hieroſolymitano regi, ut olim accepiſtis, Balduinus frater ſucceſſit. Hic ſuperatis Aegyptijs, & Calipha rege interempto diem obijt. Huic alter Balduinus ſuffectus erat, qui quum ſuperioribus diebus cum Dolocho Parthorum rege confligeret, ca-

ptiuus

ptiuus Carras ductus eſt, qui Hieroſolymis ſuperfuêre, noſtram claſſem lachrymis multis expoſcunt. Quod bellum multò magis ueſtram maieſtatem, quàm noſtram Rempublicam addeceret. Itaque cum generoſa ſanctorum regum poſteritate, cum ſocijs quoq; ueſtris, è Scythico ueſtro genere oriundis, ultrà bellum gerere nefas & iniquum admodum reputamus. Quapropter cum laborãtibus Chriſtianis, qui Auguſtam ſanctamq; regionem à fœda prophana Barbaria uindicarunt ingenti claſſe hoc anno ſubuenire ſit animus, ut pro IESV CHRISTO Saluatore noſtro ſtrenuè dimicemus, qua militia nil erit optatius. Te uehemẽter oramus, ut Venetis tuis pacem tribuas, fœdus perpetuũ nobiſcum percutias, pro arbitratu tuo Dalmatia potiaris. Priſtinam ſocietatem & amicitiam, qua freti aduerſus Normannos in Apulia proſperè militauimus, nunc, te Colomanne quæſo, redintegremus, neq; ulteriùs in nos ſæuias, quem omnibus in rebus diligemus & obſeruabimus. Neq; à ſanctiſsima Siriæ expeditione reuoces, ne prophanæ ſeruitutis Hieroſolymę, apud omneis gentes auctor habeare. Id non tam Veneti poſtulant, quàm clementiſsimus ille Deus, de cuius monumento agitur, qui te creauit, qui te creatum ſanctiſsimo nobiliſsimoq; genere in ſolio regio collocauit: ut non modò Pannoniæ Septentrionisq;, ſed uniuerſæ Chriſtianæ reipublicæ ſaluti cõſuleres: infamiã (ut ita tua bona uenia dixerim) quam in Hieroſolymitana expeditione cõtraxiſti, ſi pacem nobis perpetuam dederis, nunc penitus abolebis. Ne minus quidem hoc Vngari, quàm Veneti tibi ſupplicãs, quũ illi quoq; religioſiſsimi habeantur. Proinde nobis pro erratis, qualiacunq; ſint, te Colomãne quæſumus, haud difficulter ueniã tribue, priſtinumq; fœdus, perpetuamq; cum Venetis pacem inſtaura: aut inducias, ſi adhuc te ipſe uincere non potes, concede lõgiſsimas: ne quid diuis tuis progenitoribus, ne quid dignitate & religione tua indignum facere uideare. Iuſtiniani orationem in lachrymas rex aliquantiſper effuſus, pro difficultate loquendi pauca uerba facit: Se cum ſenatu populoq; Veneto nunquã bellum optaſſe: rapinis, cædibus, ac cæteris, quæ ultrò citroq; interceſſerint, detrimentis admodum indoluiſſe, pro ſociorum ſalute, inuitum ſemper arma cepiſſe. Dolorem inde conceptum, hac duntaxat pacis petitione leuari, quæ è Marte prouenit, ſe pacem non modò Venetis, qui ſocij quandoq; ſui fuêre, ſed prophanis quoque hoſtibus nunquam abnegaturum. Se una duntaxat re deterreri, ne pax ex animo parum poſtuletur. Quare ſe pacem Venetis in quinquennium promittere conceſſurum, & rectè ſancteq; ſeruaturum. Quinctiam eam pro Venetorum arbitratu, dummodo Dalmatia manus abſtineant, inſtauraturum. Reſpirarunt ad hæc reſponſa Legati, ſe à grauiſsimo bello patriam liberaſſe reputantes. Aliquot dies apud regem manſêre, non minus honorificè, quàm urbanè tractati: deinde haud ſine muneribus in Italiam dimiſsi ſunt. Patres acceptis quinq; annorum inducijs, omnes uires in Siriacam expeditionem intendunt, quando nullum ſibi ab Illyrico periculum imminere conſpicantur, numeroſam claſſem ſubinde cogunt, quam ex ducentis nauibus conſtitiſſe ferunt, in qua onerariæ ſeptuaginta, longæ reliquæ fuêre. Supplementum è Dalmatia ſumptum, poſtquàm in Siriam peruentum eſt: ubi Ioppem urbem Michael dux claſsis offendit acerrima Barbarorũ obſidione circumuẽtam, quæ Chriſtianæ ditionis erat, cum hoſtium ſtatim claſſe conflixit, Ioppenſesq; Saracenorum periculo liberauit. Multi deinde Tyri obſidionem Michaelem ſortitum ferunt. Nam quum liberata Ioppe Hieroſolymam ueniſſet, à Varimundo antiſtite, cæterisq; congratulantibus perhumanè acceptus eſt. Vbi poſtquam gerẽdi belli ratio eſt habita, Tyri obſidio non tam ex conſulto, quàm ſortito obtigit, & ea (ut aiunt) conditione, ut quæcunq; fuerant à Balduino, priore bello conceſſa, rata ac firma manerent. In quibus hæc poriſsima erãt, ut in omnibus Hieroſolymitani regni, Antiochenijq; principatus urbibus, primam arcem: primum uicũ, primumq; forũ Veneti poſſiderent. Vrbs terra mariq; oppugnari cœpta, demum quinto obſidionis menſe facta deditio. Tertiam urbis partem Veneti s Varimundus, ob nauatam operam, ac fidum auxilium, conceſsit. Balduinus poſtliminio reuerſus, id omne ratum ac fir-

mum eſſe uoluit. Hunc Michaelē aliqui Scriptores, qui Venetis blādiri, quàm ex-
plorata ſcribere maluêre, in reditu Chium, Samum, Lesbū, Andrum, multasq́; è Cy-
cladibus inſulas, & in Peloponenſo Mothonem, in Dalmaria deniq; Iadram, Spala-
trum & Tragurium expugnaſſeq́; propiderunt. Aliqui nullū à Dominico Michae-
le, è Siria redeunte, oppidum præter Iadram receptum affirmant. Nam Tragurium,
Spalatrum, Raguſium, & pleraque Dalmatiæ loca à Vitale, Michaele duce capta fue
re. Sed quæcunq; in Dalmatia geſta ſunt, cæteri præteriere, ne quid à ueritate aut no
titia ſcriberent alienum. Res Chriſtianorum, uſq; ad Balduini Quinti regnum, ſem-
per retrò fluxiſſe uiſa, quo quidem tempore Hieroſolymam à Saladino rege Aegy-
pticorum receptam ferunt. De Venetis hactenus. Dum hęc, quæ diximus, omnia
geruntur in Siria, Colomannum in Dalmatia aliquandiu diuerſatum ferunt, & Ia-
dræ, quæ caput eſt prouinciæ, diutius immoratum. Ibi quoq; memorant, non paruo
ſumptu regiam ædificaſſe, ubi ſomnum adijciunt Vngarorum annales, non ſine ma-
gno ſcelere prætermittendum. Colomannum aiunt, ibi ſæpe de ciuium inconſtantia
multa ſecum reputaſſe: item memoria repetijſſe, quantum prę illorum nouitate ultrò
citroq́; ſanguinis fuerit effuſum: demum id ſibi conſilium potiſsimùm ſuccurriſſe, fo-
re quàm optimū, ſi urbem tanti belli cauſam, iniecto demum incendio perderet, ut
quàm longiſsimis finem malis imponeret. Dum hæc animo uolueret, ecce diuus Ni
colaus Iadrenſis quondam epiſcopus in ſomnis apparet, truci hunc uultu crinibus
corripit, correptumq́; huc & illuc diſtrahit, aureis quoq; uirgis cædit, terga miſerabi-
liter inſcribit, & atrociter interminatur, ne quid mali in Iadrenſes qui ſub numinis
ſui tutela uiuunt, hoc tempore moliatur. Rex exacto ſomno, adhuc metu perculſus,
& admodum pulſatus, membra circumſpicit, an uera hæc forent in ſomnia, inſpectu
rus cuncta ueluti uibicibus inſcripta, ac liuida intuetur. Poſtquam ſeueriſsimi penè
conſulis iam ſæpe uirgis cæſum eſſe ſenſit, ad declinandum numinis iracundiam, con
ſilium continuò mutat Iadrem: licet nouarum rerum cupidam, ſuis tamen moribus
uti permiſit. Quum rex, compoſitis rebus Dalmaticis, in Rutenos aliam expeditio-
nem moliretur, quorum adhuc iniurias, & acceptam cladem nequiuerat ulciſci, de
Almi fratris aduentu, qui ut Noricos & Vindelicos in Colomannum ſuſcitaret, uel
ut fraternas inſidias euitaret, Patauium ſe cōtulerat, paſsim rumor effunditur (quòd
1106 anno Salutis centeſimoſexto ſupra milleſimū, Vngarorum annales accidiſſe refe-
runt) dimiſſa, quam excogitauerat, expeditione, Almum ad ſe liberè ac tutū uenire
iuſsit, quem per benignè ſuſceptum ſibi reconciliauit. Paucis pòſt menſibus, interce-
dentibus ultrò citroq́; ſuſpicionibus, quas utrinque pernicioſi quidam amici ſuſcita-
rant, in Poloniam Almus aufugit. Ibiq; accitis Sarmatarum & Vngarorum, qui ſuas
partes ſectabātur auxilijs, paulo pòſt in Pannoniam reuerſus eſt, ueluti aperto Mar-
† Vaſuár. te de regno cum fratre decertaturus. Oppidum de ſubitò, quod Caſtrum ferreū † ap
pellant, occupauit. Quod ubi regi nunciatum eſt, ne illi cedere uideatur, oppidum
obſidet, in ſequenti die id accrrimè oppugnare decernit. Sed Almus huiuſce nouita-
tis pertæſus, humanitate potius, quàm ui fratrem duxit eſſe uincendum. Quare po-
ſtero die antequā oppugnatio iniretur, ſolus patefacta porta, equo inſidens in regia
caſtra properauit: & quum ad tabernaculum ueniſſet, ad fratris continuò pedes pro
cidens, genua amplexatur, ſuam inconſtantiam & crudelitatem elata uoce incuſat,
ueniam & miſericordiam precatur. Item Vngaris & Polonis, qui ipſum temerè ſe-
quuti fuerant, ſupplex poſtulat ignoſci. Rex tandem fraterna pietate motus, ueniam
omnibus ultrò conceſsit, auxiliares copias impunè dimiſit, fratrem in regiam reuoca
uit. Hæc plerique ante Venetum bellum geſta fuiſſe credidêre, quibus ego quoque
libenter adſtipulor. Almum inſuper Hieroſolymam peregrè profectum perhibent,
reducemq́; à Colomannno gratiſſimo uultu receptum ſeruunt. Qui cum uenatione
admodum oblectaretur, rex mira indulgentia & liberalitate, fraterna, ſtudia fouiſſe
dicitur, ſagaces, mordicos, celeresq́; canes paſsim diſquiſiuit, ut illius uoluptatibus
inſeruiret. Poſthæc Almus ad ædificia conuertit ingenium, in primisq; in Demeſien
ſi agro,

ſi agro, ſupra Danubij ripam fanum haud modico ſumptu conſtruxit. Sed quod diuæ Margarethæ dicauit, dedicationis die eò fratrem inuitauit, ne templi dedicatio ſine legitima celebritate tranſigeretur. Aliqui Almum id cõmentatum aiunt, q[uo] rex regi facilius inſidias tenderet: quod ne ſatis quidẽ uériſimile eſſe dicitur. Nanq[ue] etiam pretermiſſa ſummi piaculi ratione, in tãto hominũ conuentu pontificumq[ue] collegio, patrandi facinoris occaſio non dabatur. Ad ſtatutũ dicandę ædis diem rex cum ſuis aduenit: conuenêre ex pagis oppidisq[ue] frequens Procerum & Sacerdotum numerus. Aliqui ex amicis regem commonefaciunt, ut ſibi caueat, ne almi fratris inſidijs circumueniatur. His continuò rex commotus cum capi, & in uincula conijci iubet: interceſſere mox antiſtites optimates, cæteriq[ue] ordines, qui diſſenſionem fraternam iniquo animo tollerabant. Regem omnes impenſiùs exorarunt, ut almo ignoſceret, ſuſpicionibus non facilè crederet, quæ à mutuis ſuſcitaretur inimicis. Horum igitur opera in gratiam rediêre fratres, quam iuramento muniri placuit. Almus à rege perbenignè dimiſſus, cui etiam permiſſum eſt, ut in Bachouienſi agro pro arbitrio ſuo uenari liceret. Duo quoq[ue] comites dati, qui ſub honeſtandæ miſsionis prætextu ſemper ſtudio ac diligentia eius animum explorarent: ac ſi quid in regem mali unquam moliretur, quum id exploratum haberent, continuò nunciarent. Quum ad Chougis ueniſſet, & in aucupio uerſaretur, emiſſus accipiter cornicem accepit: hac præda lætatus ad comitesq[ue] cõuerſus, qui ſubornati potius exploratores, quàm comites poterant appellari: hæc incautiùs loquutus eſt. Nónne cornix hæc, ſocij, nunc accipitri ſpontè iuraret, ſe nunquam garrulitate uociferationeq[ue] ſua dominum amplius eſſe læſuram, ſi impunè dimitteretur? Ad hæc illi reſpondêre: Neque accipitrem unquam cornicem ex iuramento dimiſſurum: nec à cornice iuramentum præſtari poſſe, quum oratione careat, q[uæ] homini tantùm à natura tributa eſt. Ante lucem hæc uerba longè aliter, ac dix[erat] Colomanno deferunt. Quum in Bachouienſem agrum Almus uenandi gratia cum his ueniſſet, concepta de exploratoribus ſuſpicione, clandeſtina fuga ſe ſubripuit, Patauiumq[ue] contendit, ut ueluti antea, nunc quoq[ue] Alemannorum auxilium impetraret. Sub eius fugam Nicolaus Colomanni filius, intempeſtiua morte corripitur, quod anno Salutis centeſimo ac duodecimo 1112.
ſupra milleſimum accidiſſe dicunt. Paulo antè coniunx expirauit, cuius obitũ ægerrimè tulit. Vxorem deinde alteram duxit, Rutenorum regis filiam, qua parum proſperè uſus eſt. Nam in adulterio deprehenſam repudiauit, & ne qua in eam ſæuitia uteretur, hac duntaxat repudij pœna contentus, ad parẽtes remiſit. Ex adulterio Borichum illa genuit, ex quo alterum Colomannum, poſtea natum fuiſſe ferunt. In ſequenti anno ſub Nicolai mortem, inter Colomannum & Henricum Quintum, ob Almi cauſam bellum exarſit. Hic Henricus illius Quarti filius fuit, qui rerum potitus nefario ſcelere: patrem uſq[ue] ad mortem carcere macerauit. Italiam ingreſſus, Romam uenit, ubi quum benignè ac honorificè fuiſſet exceptus, paterno ductus exemplo, Paſchalem pontificem maximum cæterosq[ue] Romanæ eccleſiæ Antiſtites per inſidias intercepit: corúmque bona militibus loco prædæ conceſsit. Quo quidem tempore, in Aemiliano & Flaminio agro, Idibus Iunijs ſanguinem pluiſſe prodiderunt. Imperator igitur Almi precibus motus, euocatis undique copijs ad Vngariæ fines uenit, ut aut fratrem regi reconciliaret, aut iniquè renitentẽ ui ad cõcordiam redigeret: Vix Vngariæ fines attigerat, quum per oratores Colomannum ad colloquium inuitat, ſignificans de publico commodo, & fraterna cõcordia, ſe cum eo multa communicaturum. Ad præſtitutũ diem Colomannus aduenit, ne ab honeſta cauſa decidere uideretur. Præmiſerat Imperatori honorificentiſsima dona, quibus ſeueritatem principis eneruaret: ne quid in ipſum ſeueriùs decerneret. Henricus quum in colloquium, in æquo loco habitum ueniſſet, regem pluribus admonet & hortatur: ut cum Almo fratre ſe mitius agat, ab omni ſuſpicione uindicet animum, & communium inimicorum artibus hanc diſcordiam ſæpe ſuſcitatam fuiſſe intelligat. Neque id cum fugiat, quicunque plus poteſt, ſi quid ſibi cum illo qui humilioris fortunæ ſit,

næ ſit, intercedat, quamuis ius ſuum repetat, iniuriam tamen facere reputari. Multa pati, diſsimulari quoq; multa his opus eſt, qui cęteris pręſunt, ne inferioribus uideantur iniurij, ne'ue ſæuę tyrannidis notâ ſugillentur. Neq; miſeriam hanc ignoret dominantium eſſe conditionem, ut multa quoq; inuiti remittere cogantur, ut dignitati ſuę ac publicæ deſeruiant utilitati. Sedato regis animo, Almum aduocari iubet, ac pluribus admonet, ut fratrem maiorem natu, ac in regio faſtigio collocatum amet, ueneretur, & obſeruet. Imperata faciat, nihil à fraterna charitate ſuſpicetur alienum: demum ut alter alterius mores, dexterrima æquanimitate toleret. Quæ quidem omnia, ſi mutuus amor interceſſerit, quando charitas omnia ſuſtinet, facilè præſtari queant. Oratione Cæſaris uterque caſtigatus, coràm reconciliatur. Almus ueniam ſupplex exorat, quam non ſine lachrymis. Colomannus dare uidebatur. Abituro dudum Imperatori certatim ab utroq; actæ gratiæ, & adiecta numera. Almus cum rege in Vngariam ſe recepit. Continuata aliquandiu concordia, tandem priſtina malorum arte, ſimultas & ſuſpicio redintegratur. Nam plerique ex intimis regi ſuadebant, uiuo Almo Belaq; nepote, ſibi poſt mortem, Stephani gnati ſubrogationem ſperare non licere, quandoquidem Almum eueſtigiò regiam inuaſurum aſſeuerabant: quare fraternam ei mortem improbi conſulebant. Rex tandem, quamuis de morte nihil audire uoluit, de quodam tamen nefario temperamẽto cogitauit, quo à fraterna cæde manus abſtineret, & Almum cum filio, regiæ dignitatis impotem efficeret. Proinde fratrem ac nepotes, accito carnifice, occæcari iuſsit. Item Belæ nepoti, quum adhuc infans eſſet, teſtes exeri mandauit: ne qua hinc propago proueniret. At ille, cui patrandum facinus delegatum erat, quum diuinam iram, ac regni orbitatẽ reformidaret, exertos catuli teſtes pro his, qui forent infantis, ad Colomãnum tulit, pioq; commento regis ſæuitiam eluſit. Quin & alios quoq; nobiles iuſſerat excæcari, ex quibus Vron, Vacchan, & Paulum, haud mediocres è nobilitatis ordine uiros fuiſſe legimus. Verùm diram eius ſæuitiam præſentaneum eſt ſupplicium ſubſequutum, ſiquidem effuſum innocentiæ ſanguinẽ diuina iuſticia diu tolerare non potuit. Nam uix Almus cum filio oculis orbatus, in Demeſiẽſe cœnobium traductus erat: quum rumor exoritur, Colomannum repetino morbo fuiſſe correptum, ingenti capitis dolore, uel maximè circa tempora laborare. Medicus illi fuit, Latina gente natus, cui Draconi nomen erat, ac in cæteris ægritudinibus pro explorata fide, & experientia nimium confidebat. Hunc in nouiſsimo lãguore ſibi tantùm adhibuit remittẽdi doloris cauſa, Draco pertinaciſsimum auribus cataplaſma admouerat, quod quum diutius rex pati non poſſet, tandem excandeſcens, ex aure reglutinauit, inſpiciendumq; Othomaro porrexit. Quod ubi comes illi regius inſpexit, quum eductum in eo cerebrum intueretur, eueſtigiò exclamauit. Ad iter mortis tibi, tibi ocyus accingendum eſt domine, quando cataplaſma certiſsimum lethi ſignum oſtendit. Proinde quæ ad æternam ſalutem pertinent in primis cura, mox regnum diſpone, ac ede teſtamentum, ne nos tecum periclitari uideamur. Ad hæc ille ingemuit, plus humanis, quàm diuinis rebus inuentus. Cum ſceleratiſsimis familiaribus conſilium init: quid de Almo fratre, & nepote Bela, quem è matris gremio ereptum iuſſerat excæcari, ſit agendum. Horum princeps Marcus Simonis, & Achilles Iacobi filius erat. Illud his potiſsimum uiſum eſt, ut Almus cum filio repentè caperetur, ne amicorum auxilijs adiutus, regnum inuaderet. Illa enim cæcitas maximam Colomanno inuidiam conflarat: contrà huic grátiam & commiſerationem adiecerat. Capiendi Almi negocium Benedicto Bothi filio delegatur. Rex increbreſcente morbo antequam expiraret, Stephano filio, cui legauerat imperium, ac cęteris principibus diligẽtiſsimè pręcepit, ut poſt mortem ſuam aduerſus Rutenos expeditionem continuò ſuſciperent, & acceptas à Roxolanis iniurias ulciſcerentur. Quam de ſe opinionem rex ille poſteris dimittere potuit, quum ſe inultum mori, quàm ægerrimè tulerit, nihilq; ex iniurijs remittendum eſſe duxerit? Benedictus mandata peragit, cum equitatu modico ad Demeſienſe cœnobium contendit. Quum equites appropinquare Almus accepiſſet, ſe

confeſtim

confeſtim in ædẽ diuæ Margaritæ dicatam iuſsit inferri, & conſtitui ad magnam aram, apud quam quotidie cæcitatem miſeriamq́ ſuam inter ſupplicandum conſolari ſolebat, ratus ſe in ſacrario tutiſsimum futurum. Ecce Benedictus circumuento ab equitatu cœnobio, in ædem irrumpit: conſtitutum ad aram, eamq́ amplexatum Almum offendit. Prophanus ille, nulla religione numinis remoratus cæcum, corripit, correptumq́ ab ara diuellere contendit. Reluctatur ille, ac ita utraq; manu aræ inhæſerat, ut hinc facilè reglutinari non poſſet: dum utrinque obſtinatiſsimis animis agitur, pertinaciſsimæ Almi manus nequaquã prius diuelli potuêre, quàm cutim digitorum ibi dimiſerint, aramq́ promanante ſanguine infecerint. Sacerdotes ab initio perculſi: deinde quum indignitate rei, tum piaculi grauitate commoti, fani poſtes occluſerant, ut prophanum carnificem caperent, & à piaculo coercerentt. Benedictus contrà ueritus, ne à ſacerdotibus occluderetur, dimiſſo Almo egredi ſtudet, ſtricto enſe ianitores adoritur: qui quum ceſsiſſent, ex æde protinus exiluit: & ne quis in pagis Almi tumultus ſuſcitaretur, clàm per ſyluam Piliſsiam aufugit. Nec impunè quidem tantum facinus audere uiſus eſt, quandoquidem inter fugiendum, equo ſtatim excuſſus, & illiſo mox capite interemptus eſt. Auxit capitale ſupplicium, canina diſcerptio. quum ab inſequentibus repentè canibus, ueluti à diris ultricibus, ita fruſtillatim dilaniatus fuerit, ut ne minima quidem particula ſuperfuerit. Quo portento, quod extemplò uenit in lucem, Vngarorum animi in commiſerationem Almi ac Belæ filij uſq; adeò ſuſcitati ſunt, ut ni Stephani potentia obſtitiſſet, cæcum etiam regem optaſſent. Rex poſt reglutinatum cataplaſma, tertio die uita exceſsit. Qui propter rem in Dalmatia aduerſus Venetos bene geſtam, haud mediocre ſui deſiderium reliquiſſet, ſi inteſtinæ crudelitatis nota carere potuiſſet. Anno regni ſui uigeſimo quinto, menſe ſexto, & die quinto, Salutis uerò centeſimo quartodecimo ſupra millesimum, corpus Albam aduectum, & cum honorificentiſſimo funere in priſco- 1114
rum regum monumenta relatum. Sed de Colomanno hactenus. Ladislai, Colomanniq; temporibus, Vradislaus Othonis & Corradi filius, populata Auſtria, ad Maguntiam habito conuentu, ab Henrico Quarto rex Boemiæ primus declaratur: ac Imperatoris auctoritate, principumq; decreto, Boemiæ regno, Morauia, Polonia, Sleſia, Luſacia eſt adiecta. Gilbertus Treuerorum metropolita Pragam miſsus, qui regalibus hunc ſacris initiaret, & honeſtaret inſignibus, Suetana quoque uxor cum eo coronata. Huic Corradus frater ſucceſsit, qui ſex menſibus regno potitus, morte deinde correptus quinis ex fratre nepotibus ceſsit, qui ex ordine ſucceſsere. Ex his duo ab Vrſouicenſibus, qui regum ſemper hoſtes fuêre, dolo intercepti obiêre: ultimus autem, qui Bladislaus dictus eſt, trecẽtos Henrico Quinto Romam profecturo equites dedit, qui plurimas ſanctorum reliquias, hinc Pragam retulerunt. Sed Boemorum Annales poſt Vratislaum primum regem, aliquandiu interregnum fuiſſe: Corradum & Vratislai filios, non regis, ſed ducis tantùm nomine uſos eſse prodiderunt: Bladislaum quinto loco ab Vratislao natum, à Friderico Primo cum uniuerſa poſteritate, regali dignitate fuiſse donatum. Quin & ob nauatam egregiam in Mediolanenſi expugnatione operam, pro inſignibus, albo clypeo, ac leone rubro, bifurcata cauda, ab Imperatore honeſtatum ferunt. Inſuper candelabrum Salomonis Mediolano ablatum, hunc Pragam, in Viti ædem tranſtuliſſe memorant.

RERVM VNGARICARVM DECADIS SECVNDÆ LIBER SEXTVS.

SECVNDVM Colomãni regis obitũ, filius Stephanus optimatũ conſenſu ritè patri ſuffectus eſt: qui nondum ephebis exceſſerat. omnia regis inſignia ex more cõſequitur: & in manus eius principes ac populi cũ uniuerſa nobilitate iurarunt, ſe legittima nunquã detrectaturos obſequia. Quũ impos adhuc per ætatẽ gubernationis eſſet, omnia ex antiſtitum procerumq; conſulto gerebat: nihil inſolẽtius audere poterat, quãdo ab optimatibus ſpectatę uirtutis &

prudentiæ coercebatur. Quo quidem temperamento, res Vngarica proſperè gerebatur. Octo penè annis alieno ductu & auſpicijs regnum gubernauit. deinde inita tempeſtiuæ uirtutis ætate, ſe in libertatem aſſeruit, pro libidine ſua cuncta geſturus, quum ſibi nimium arrogaret. nam aſperitate ac ſuperbia, item ferocia & crudelitate, nequaquam patri cedere: obedire parum alijs, qui fidè conſulerent: proinde non mediocriter cunctis formidoloſus uideri. Quum belli potius quàm ocij ſtudijs teneretur: Dalmatiamꝗ à Venetis, non modò clandeſtinis quotidie artibus, ſed aperta ſæpe ui piratica uexari cognoſceret, ex paterno inſtituto defenſandam eſſe decreuit. Quare nono regni ſui anno in prouinciam contendit, ubi uulgò honorificentiſsimè receptus, prouincialium fidem redintegrauit. Nutantes pleroſque præ Venetorum largitionibus & promiſsis animos confirmauit. Pręſidia, acepto ex Vngaria ſupplemento, inſtaurauit oppidatim: mox curata prouincia, in Pannoniam ſe recepit. Quare ne ſatis quidem uerè hi de rebus Venetis ſcripſiſſe uiſi ſunt, qui à Dominico Michaele, è Syria redeunte, receptam Iadram cum potiſsimis Dalmatiæ ciuitatibus, tradiderunt: quum hanc à Vitale Michaele, qui aliquot pòſt annis ducatum obijt, ex Venetorum etiam annalibus, receptam fuiſſe conſtet: nec aliquod bellum memoratu dignum, quum Stephanus rex prouinciam uiſit, tunc geſtum fuiſſe, apud Vngaricā hiſtoriam inueniatur. Poſtquam in Vngariam reuerſus eſt, in Polonos exercitum miſit, qui & ſibi & patri ſæpe iniurij fuerant, neꝗ fines incurſationibus & rapinis tutos ſeruarant: ſed latrocinijs & incendijs ſæpe uiolarant. Inductus miles longè lateꝗ graſſatur, cuncta igni ferroꝗ uaſtat, abacta ingenti præda domum redit. Mox in Boemos bellum molitur. Quorum regnum, ut paulo ſuprà relatū eſt, in ducatum iterum reciderat, quum Vratislai primi regis ſucceſſores ab eo fortaſſe longè degeneraſſent. Optimates cōtrà id haud temerè ſumendū cenſuêre. Quare Boemorum ducem ad colloquium inuitandum eſſe iudicarunt, ut in præſentia ultrò citroꝗ ſuſpiciones & calumnias expurgarent, rati uerborum multo melius quàm telorum uelitatione rem componi. Quod quum Boemorum duci ſignificatum eſſet, placuit quoꝗ ſententia: & inuitatus ad præſtitutum diem, citò adfuit ad Orſonam amnem utriuſque confinia diſterminātem. Boemum quidam Vngarus ſequebatur, atrociſſimæ cuiuſꝗ diſcordiæ ac ſeditionis artifex, & præ facinorum grauitate in Boemiam relegatus, quem Soltham nominabant. Hic tempus diſcordiarum nactus idoneum, præ maxima ingenij iniquitate, ueluti ad ſeditionem humanam tantùm natus eſſet, occaſionem hanc communis exitij temerè prætermittendam minimè cenſuit. Proinde ad regem clandeſtinè hæc ſcribit: Fidelitatem in maieſtatem tuam, ad cuius obſequium me natura genuit, quamuis exul & relegatus, tamē diſsimulare nō poſſum. De Boemis hęc accipio: quum te inermem cum tuis ad colloquium uenire ſenſerint, te continuò armis circumuenturos, capturoſꝗ eſſe ſcito. Quare ni caueris, intercipieris. Contrà ducem admonet, Vratislai filium de quo ſuprà diximus, ne inermem ad colloquium ducat exercitum, neꝗ ipſe regem inermis adeat: quando ſat ipſe compertum haberet, regem malo dolo non carere, moliri inſidias, & ſagittariorum manus in primis præmiſſurum. Proinde rogat, diligentiſsimè ſibi caueat. Boemi repentinò ducis edicto, arma capiunt. Quod eo libentiùs faciunt, quandò genus eſt hominum ultrò ad bellum natum. Interea Soltha regem clàm edocet, ut ſagittariorum ac leuis armaturæ cohortē ad Boemica caſtra præmittat, quæ eorum aduentum intercipiat. Monitis rex facilè credens, cohortes aliquas præmiſit. Contrà Boemi, quum è caſtris Vngarorū iam educi cohortes, ac ſibi appropinquare uident, uериſsima fuiſſe Solthæ dicta rati, in eas continuò impetum faciunt. Quæ quum maxima ex parte Beſſorum ac Scytulorum forent, facilè terga uertêre: ac in fugam effuſæ, ad regia caſtra feſtinabant. Rex inconſultis amicis ac optimatibus, proſpecta ſuorum fuga, ipſe quoꝗ cōſcenſo equo fugam rapit. Id ipſum cæteri facere cogebantur, partim quia inermes erant: partim etiam, quia his qui arma attulerant, in tanto tumultu & trepidatione, quàm Boemus hoſtili animo aduentare diceretur, armandi tem-

pus nō dabatur. Quòd ſi regię uoluntatis conſcij fuiſſent, his aliquo modo periculis proſpexiſſent. Tumultuariæ pugnæ omnes ignari, quid facerent neſciebant: ex quo palantes, in Vngariam ſe recipere cogebantur. Extemplò Boemi caſtra regis inuadunt, diffringunt carrorum ſepta, paſsim impedimēta ac cætera alia diripiunt. Dum hæc ita geruntur, ecce Ianus Broſæ filius, & Palatinus comes, qui procul à rege mētati, proſpecta ſuorum fuga, & populatione caſtrorum, continuò arma capiunt: inſtructaq́ꝫ acie, cum munitiſsimo cataphractorum equitatu Boemos in caſtris adoriuntur. Difficili aliquandiu prælio dimicatum. tandem Boemi terga dare coacti, inſigni clade affecti ſunt. Nondum ab hoſte pedem retulerant, quum per curſores deſperatæ ac inſignis uictoriæ regem fugiētem & ignarum admonent: qui fauſto nuncio recreatus, Deo gratias egit, & confeſtim in caſtra ſe recepit: ubi Iani ac Palatini uirtutē mirificè laudauit, neqꝫ hos indonatos ob rē bene geſtā pro dignitate dimiſit. Vnum uehemēter indoluit, quòd Soltham tanti mali auctorem aut capere, aut interficere nequiuere. quippe qui facinoris huiuſce conſcius, quum apud neutrum tutus eſſe poſſet, latebras & effugiendi facultatem, haud ſecus ac cæteros dolos, excogitauit. Deinde de optanda regis uxore, inter optimates agi cœptum eſt, quum cœlibatum ſuum intemperantiſsimè duceret, & ita muliebri impudicitiæ uideretur obnoxius: ut non modò grauem infamiam, uerumetiam ex tentata matronarum pudicitia magnam admodum inuidiam ſibi conflauerit. Accedebat regiæ ſtirpis ratio, quę ſi ad orbitatem redigeretur, de regni excidio haud parum dubitandum eſſet. Quare cùm precibus, tum publici periculi ratione, eum ad uxorem ducendam impulerūt: Roberti Guiſcardi filiam, qui in Apulia & Sicilia latè dominabatur, non ſolùm genere Normannorum, & forma, ſed muliebri quaqꝫ maxima uirtute præſtantem, ei deſponſarunt, honorificentiſsimasq́ꝫ paulo poſt nuptias celebrarunt. Poſt hæc in Rutenos bellum exoritur. Dux enim eorū, cui Bezen nomen erat, ad Stephanū confugit, ac ſe dominatu ſuo à fratre, unde minimè decuit, eiectū queritur. Regiā igitur clementiā exorat, quæ illius plagæ moderatrix eſſe deberet, ut miſsis in ducatū auxilijs reſtituat, & pro referenda gratia fideliſsimū ac perpetuū obſequium pollicetur. Rex aūt non tam ducis huiuſce gratia, quàm ulciſcendæ paternæ iniuriæ cupiditate; auxiliares copias, itē ductū auſpiciaq́ꝫ ſua promittit. Itaqꝫ ſtatim habito delectu cogit exercitū: quęcūqꝫ bello ſunt uſui, omnia diligentiſsimè parat. At ubi motis caſtris in Roxianā peruētū eſt, potiſsimū regionis oppidū obſidet: ne qd inferri efferriúe poſſet, ſummo ſtudio curat: quare machinas parat ingentes. Bezen, de cuius reſtitutione agebatur, ſtudio longè maiore neceſſaria cuncta diſquirit. Dum illuceſcente die mœnia luſtrat, ut exploratis oppidanorū munitionib. idoneū expugnādi locū inueniat: ecce continuò ex oppido in Vngarorum ſtationes hoſtis erumpit, atqꝫ exactum hic ducem in primis offendit. Bezen, dum eius impetum coercere contendit, ipſe, cum non parua ſuorum manu multis uulneribus afficitur. Audito lethali ducis uulnere, mortem eius rex admodum timens, mox in iras exarſit, & amici caſum affectat ulciſci. Itaque oppidum acerrimè iubet oppugnari: cunctis Vngarorum ordinibus edicit, ut ita cum oppidanis pugnam ineant, ut eo die aut ſe oppido potiri, aut ad unum omnes mori decernāt. Principes e ueſtigiò inter ſe conſultant, dicuntq́ꝫ oppidi expugnationem Vngarorum nemini commodo futuram: quando non pro Vngarorum imperio, ſed pro Ruteni ducis reſtitutione pugnatur. Neqꝫ ſat bene communi ſaluti conſultum iri, ſi pro alienigenæ utilitate, cruentiſsimo prælio dimicetur: bellum hoc inconſultis optimatibus initū: pars maxima obſtinatiſsimam oppugnationem detrectandam cenſet. At ubi ad regem, ſoluto conciliò, omnes conuenere, quum pars timore, cæteri publica utilitate ducerentur, diſſenſio ante principem manifeſta detegitur. Quum diuerſa hominum ſtudia detegerentur, unus è proceribus, cui Coſmæ nomen erat, è nobiliſsimo Paznami genere natus, his uerbis litem repentè diremit: Quid'nam (inquit) Stephane nunc facere pergis? ſi cum maxima tuorum cæde oppidum expugnare contendis, ad poſtremùm potitus, nullo Vngarorum ſuperſtite,

quem huic præfeceris? nimirum neminem è tuis. Quòd ſi tu perdita hîc Vngaria, & poſthabito regno, hunc tantùm ducatum affectas: nos profectò pro exitio publico, & deſtituendo regno non pugnabimus: ſed continuatis itineribus, in regnum redibimus, ibiq; poſtquam à te deſerimur, alium nobis regem optabimus. Huius uerba æneatores tubarum clangore interpellarunt: qui ex compoſito dato ſigno, ſolutis in Vngariam caſtris, omnes redire iubebant. Quare Stephanus mentem obſtinatã mutare coactus, ne prorſus à ſuis deſtitueretur, in Vngariã reuerſus eſt. Nondum treis annos domi requieuit, quum exacto mox ocio, immiſsis legionum præfectis & legatis, Poloniam, haud ignobilem Sarmatiæ partẽ, hoſtiliter inuadit, terrore ac tumultu complet uniuerſam, & in pagos & oppida abiegna materia cõſtructa ferro igniq; graſſatur. Infeſtandos uſquequaq; finitimos reputauit, ut metu potius quàm amore, & iniurijs magis quàm officijs, à bello coerceret. Deinde ne quid relinqueret inultũ, inferiorem Myſiam, quam Bulgariam nunc appellant, & uniuerſam ferè Macedoniam, cum ſuperiore Myſia, per prætorianas cohortes, & ueteranas legiones, atroci bello infeſtauit: ac deuaſtatis regionibus, in Thraciam & Græciam caſtra mouit. Huius belli cauſam hanc referunt: Pyriſca diui Ladislai filia, Conſtantinopolitano Imperatori olim nuptui tradita, quem Emmanuelem fuiſſe pleriq; uolunt, quum in ſermonem regis Vngariæ cum uiro incidiſſet, cum aiunt Stephanum dirum & immitem appellaſſe: contradicentem aliquanto obſtinaciùs uxorem, grauiter pulſaſſe: hanc ira percitam, omnia ritè ſignificaſſe nepoti. Quæ quum is ægerrimè tuliſſet, nefandam amicæ † amici iniuriam, non uerbis, uerũ & armis ulciſcendam eſſe ſtatuit. Maximũ in Pannonijs delectum habuit: quin & auxiliares copias à Gallis & Nortmannis, ob affinitatem cum ea gente contractam, haud ignobiles aſſequutus eſt. Nam ſeptingentos cataphractos equites, Rogerium Apuliæ Siciliæq; regem miſiſſe perhibent: quorum uiribus & ingenio, Myſos, Thraces & Macedonas atrociter infeſtauit, obuia quæque diripuit, oppida nonnulla ui capta ſubuertit. Imperatorem in occurſum adhuc nequaquam prodeuntem, quotidianis his conuicijs prouocauit, quòd neq; Augusto, neque regio, ſed aniculario tantùm nomine dignus eſſet: quando anicularum more ſitu obſitus, in ſordido ſemper ocio uerſaretur, neq; imperatoriam uirtutem foris oſtenderet, qua aliquid laude dignũ poſteritati commendaret. Formidoloſus igitur uſq; adeò apud Græcos Myſoſq; eſt habitus, ut ad mentionem Stephani regis, uagientes peruicacius infantes, præ formidine conticeſcerent. Hæc autem ubi Græcorum principi relata ſunt: Hoc (inquit) anno, quando is me aniculam appellat, Vngariæ regi ad umbilicum uſque uirilia abſcindam, ut ſe potius quàm me euiratum intelligat. Itaque delectu habito, exercitum illicò comparauit: & contractis undique auxilijs, ita caſtra compleuerat, ut Pannonias uſquequaque uexare confideret. Primum iter in Haram fecerat, proximã Vngariæ partem: ubi quum omnia igni ferroq; miſcerentur, nequaquam Vngari obſtitere. Nauale in Danubio pręliũ ab initio commiſſum: ubi cum immiſſo ſulphureo igni, rudes Pannonum biremes ſic abſumerentur, ut in medijs undis Argiua arte conflagrarent, infeliciter pugnatum eſt. Claſsis magna ex parte obruta, incenſáue, qui in fluminis ripa dimicabant, claſsis exemplo conceſſere, terga continuò dedere, & ad proxima ſeſe caſtella receperunt. Poſtquam Stephanus cum Græcis nauali bello malè pugnatum eſſe ſenſit, quos nauticæ diſciplinæ ſuapte natura magiſtros eſſe nouerat, nihil hac fortunæ iniquitate conceſsit. Neq; mirabatur, nauali bello eos facilè fore ſuperiores, utpote qui aſsidua nauigatione exercitati, plus maritimo quàm terreſtri bello ualerent: quare terra dimicandum cenſuit. Omnes regni uires, qua potuit celeritate coegit, quas in Græciam conuerteret. Huic bello quendam præfecit, cui Stephel nomen erat, conſilio ac prudentia pręſtantem. Quum hic ad Caraſum amnem, uerſus Boroh caſtra mouiſſet, hoſtiles copias inuenit, Thracum ac Macedonum phalangibus completas. Collatis ad tenuiſsimum amnem caſtris, ſigna quoq; cum manu non conferre, ignauum & turpe utriq; uiſum, quandoquidem periclitandæ uirtutis cauſa illuc Græcia Pannoniaq; conuenerat.

nerat.Inito igitur roboris utriuſque periculo, pari ſpe ac æqua utrinque fortuna diu pugnatum:hinc Vngari, illinc Græci ſæpe præpollere uiſi ſunt. In dextro cornu uincere,in ſiniſtro cedere utrique putabantur, ultro citroq́ꝫ cecidere multi: & ad extremũ nutante Marte, à triarijs prælium redintegratur. Græci, qui numero plus poſſe uidebantur,ac uiribus nequaquam inferiores,in ultimis anguſtijs phalangas,cæteraq́ꝫ ſubſidia duplicare,recentia quoq́ꝫ auxilia ſubmittere,quæ ex Aſia nuper euocarant:nihil etiam prætermittere,quæ nouiſsimi laboris eſſe ſolent. Vngari longo bello defatigati,quum Triariorum ſupplemento carerent, defectis animis inclinare cœpere.Contra obnixiùs inſtare alij: paulo pòſt confuſis ordinibus terga dedere,& in fugam effuſi, ita in ſuam cladem inſequentium animos inuitarunt, ut miſerè paſſim cæderentur.E' tanta multitudine pauci euaſere.cæteri partim capti,partim deſiderati.raram Vngari conſimilem ſibi cladem accidiſſe memorant.Caraſus autem fluuius,qui inter utraque caſtra fluebat,eruento torrente adauctus,huiuſce cladis teſtimonium exhibuit:quem cadauerum congerie redundantem, uelut aggere remoratum dicunt,& congeſta quandoq́ꝫ corpora pontem præſtitiſſe affirmant.E' proceribus eo prælio occubuere multi, quorum primum Cizum comitem referunt. Cæterùm pòſt,ubi ſatis ſuperq́ꝫ eſt utrinq́ꝫ ſæuitum ,per internũcios de pace agi cœptum eſt;utriq́ꝫ in colloquium coire ex compoſito placuit.In Iſtri inſulam conuenere, quæ oppido proxima , quod Boronchum appellant, utrinq́ꝫ principes pro arbitratis adfuere.Obiecta utrinque multa,& confutata pariter, expurgatis animis: & damnata ſatis utrinque diſcordia,ultrò pacem ineunt: percuſſoq́ꝫ perpetuo fœdere,ſolutis caſtris , in patriam quiſque ſuam redeunt. Stephanum regem ita furori ac iracundiæ obnoxiũ tradunt, ut furijs agitatus,nullum diræ crudelitatis genus omitteret. Chriſtianam mulierem,ob minimam noxam incendio damnauit. Multos equinò excremento inſoſſos aduſsit.Pleroſque adactis per obſcœna facibus, aut ardentiſsima cereorum deſtillatione ducta,immaniter cruciauit. Ducem Almum , qui patruus erat; miſerabili cæcitate confectum,impotem ſceleris, ac nullius mali ferè conſcium , relegauit in Thraciam. Quò quum ueniſſet, ab Imperatore honorificè exceptus eſt, & Conſtantius cognominatus: quum ſingulari conſtantia propriã miſeriam tolerare uideretur. Quinetiam pagis ac oppidis in Macedonia ab eo donatus eſt,ubi Cõſtantinam ciuitatem ex cognomento nominatam ædificauit: quam confugientibus Vngaris,aut amicitiæ gratia,aut tyranni metu,planè compleuerat.Ibi quoq́ꝫ uita defunctum fuiſſe accepimus.Cuius obitum quum Stephanus audiuiſſet, patrui cęci fatum tandem miſeratus,Fulbertum antiſtitem in Macedoniam extemplò miſit,qui defuncti corpus in Vngariam referret.Quod ubi Albam relatum eſt,honorificè iuſta perſoluit.Quam enim ex relegatione impia ſibi conflarat inuidiam, ex honore ſepulturæ abolere uoluit. Bela quoq́ꝫ filius , pari cæcitate affectus, à quibuſdam principibus in Pannoniam clàm reductus eſt. Et declinandæ regiæ crudelitatis cauſa, in occulto ac tuto ſemper aſſeruatus , ne regno maxima orbitate laboranti,legitimus hæres deeſſe uideretur.Poſtremò quum regem liberis carere conſpicarentur , ipſumq́ꝫ iam prolem omnino deſperaſſe intuerentur, inito proceres conſilio , rem Stephano patefaciunt:Belam patruelem adhuc uiuere,& in Vngaria eſſe confitentur. Quem quum ille ex cæcitate mortuum olim credidiſſet , ex inſperato in maximam lætitiam effunditur,& ad ſe continuò adduci iubet. Quẽ quũ ſola duntaxat cæcitate dehonestatum intueretur,alioquin aſpectu uenerandum,re uerboq́ꝫ grauiſsimum,& ad gerenda quæque maxima accommodatiſsimum,collachrymaſſe,ac diu fratrem amplexatum fuiſſe memorant:item adoptaſſe in filium , ac in præſentia recepiſſe , ſe pro reſarcienda patris inclementia,ad extremum Belæ regnum legaturum. Paulum epiſcopum,& Othomarum comitem , quorum opera Bela ſeruatus fuerat,primos rem patefeciſſe dicunt. Veteribus inimicitijs ac ſuſpicionibus extinctis,non ſolùm dignitate,uerumetiam honeſtiſsima affinitate exornandum hominẽ ſubitò cenſuit: ut quem pro filio adoptaſſet,ei paternæ pietatis officia ſolueret : in primis,ne ad orbitatem ac

regiæ ſtirpis interitum redigeretur Vngaria, ad Vron Auguſtalem comitem, ac Macedoniæ prouinciam cum perpetuo imperio retinentem ſcribit, ſi ſuæ uoluntas eius acceſſerit, ſe nimium appetere, ut initam cum ipſo amicitiam, affinitatis uinculo arctiùs obſtringat. Et huiuſce rei gratia, ſe pro Belæ filij uxore, gnatam expoſcere, cui Helenæ nomen erat, ut ex antiquo utriuſque genere imperio digna proles edatur. Scythas & Macedonas pari uirtute ac magnanimitate fuiſſe ſemper. Excellentem filiæ conditionem Vros accepit, haud inſcius, ſecundùm Stephani regis obitum, eam Pannoniæ reginam perbreui futuram. Neq; generi cæcitatem aſpernatus eſt, cuius patrem Almum, ac regiam uiri probitatem in Macedonia olim optimè nouerat, quo cum familiariſsima ſibi diu cõſuetudo interceſſerat. Nuptiæ paulo pòſt honorificentiſsimæ celebratæ. Ex hoc fauſto cõiugio, Geyſa ſecundus natus eſt, qui magno gaudio regem affecerat. Belam in Tulna eſſe iuſſerat: cui ut honorificè cum uxore uiueret, regale ſtipendium decreuit, nimiumq; dilexit, quando legitimum ſucceſſorem ſe reperiſſe intelligebat. Aute compertum Belam, quum liberis careret, Saulem è Sophia ſorore nepotem, poſt mortem publico decreto futurum regem declarauit, & in id omnes antiſtites proceresq; regni iurare adacti ſunt. Quum autem Agriæ graui morbo correptus eſſet, & iam de morte dubitaretur, Borſus comes & Iuan, ſpe uana allecti, ſuffragantib. coniuratis, reges ambo declarati. Mox conualeſcente rege, ad ſuppliciũ extremũ poſtulati: capitales Iuan pœnas exoluit, Borſus in Græciã relegatus eſt. Regia poſteris perpetuò interdicta, in qua quicunq; deprehenderentur, pro capitalib. haberentur: uel haud aliter, ac ſi aris & penatibus ignẽ inieciſſent, perpetua hac infamia ſugillata familia. Hinc autem patefaciendi Belæ cauſa orta eſt, quũ in optando ſucceſſore quàm ſollicitiſsimum regem intelligerent. Patefactus ergo Bela, ſollicitudinem hanc ardentiſsimam ademit, in priſtinamq; hilaritatem regem reſtituit. Sed paucos cum Bela annos ſibi uiuere contigit, quando mors intempeſtiua improuiſum gaudium intercepit. dyſenteria nanq; correptus indomita, iam de ſalute omnino deſperare cœperat. Quum anceps ac dubia uita ſua uideretur, Vngari Chunorum inſolentia diu oppreſsi, in eos ſæuire cœperant. Qui regis indulgentia uſque adeò elati fuerant, ut in patrando quoque maximo ſcelere nil penſi haberent, impune contumelijs & rapinis Vngaros paſsim afficerent. Thathar dux Chunorum fuerat in cauſa, qui ob bene nauatum operam in bello Græcorum, unde ſolus cum paucis euaſerat, tantum gratiæ apud regem ſibi comparauit, ut nemini magis ille crederet. Item ob huius fidelitatem, tantum cæteris Chunis indulgebat, ut pro libidine ſua, omne intemperantiæ ac turpitudinis genus impune patrarent. Deſperata igitur ſalute regis, hi ab Vngaris malè tractari, & ſuperiorum rapinarum pœnas expendere occœpere; hinc orta ſeditione, ex Chunis multi cecidere. Thathar audita clade ſuorum, regem aliquantiſper conualeſcentem adijt, de immerita Chunorum cæde queritur, & uociferatur. At ille, quamuis morbo iam abſumptus, ad Chunorum tamen lamenta, quos plus æquo diligebat, ingemuit. Pollicitus, quando conualere iam cœperit, ſe pro ſingulis Chunis denos Vngaros capitali ſupplicio mulctaturum. Quin & eos omnes bene de ſalute ſua ſperare iuſsit, & in aſſeuerationis ac beneuolentiæ ſignum dextram porrexit, quam Chuni certatim apprenſarunt, religioſiſsimè deoſcultantes: & tanto agmine facto, ad dextræ oſcula corruêre, ut immodicè iacentem depreſſerint, attriuerintq;. Qua quidem preſſura uſq; adeò defatigatus eſt, ut redintegrato profluuio uentris, paulo pòſt uita deceſſerit, anno regni ſui decimo-
1131 octauo, Salutis uerò centeſimo trigeſimoprimo ſupra milleſimum. In morte monachalem ſibi habitum optauit, in pœnitentiæ ſignum. Corpus ex Agria Varadinum translatum eſt, ibiq; honorificentiſsimis exequijs honeſtatum, ac reconditum. Eius mortem, ſedente Honorio ſecundo pontifice maximo, & circa Lotharij ſecundi imperatoris initium accidiſſe putant. Regnante Stephano, Boemũdus Antiochiæ princeps, qui cũ Alexio imperatore Cõſtãtinopolitano bellũ geſſerat, humanis exceſsit. Boemundum filium, è Conſtantia Philippi Francorũ regis filia natum, & Tancredi

nepotis

nepotis curæ commiſſum, Antiochiæ dominatui ex teſtamento præfecit. Henricus quartus, cum Paſchale pontifice maximo, ac populo Romano bellum geſsit. Quia à pontifice, in Germania ſacram pragmaticam uſurpare contendens, extorquere non poterat. demum capto Pontifice, ac cæteris cardinalibus, ſacram poteſtatem ueluti ab inuitis extorſit. Piſani quoque his temporibus à Pontifice exorati, in Saracenos clàm expeditionem ſuſcepere: impoſitaq́ꝫ claſsi, quam nuperrimè cōpararant, uniuerſa iuuentute, ad Volaterrana uada conuenere: ubi dum tempeſtiuam nauigationem expectant, Lucenſes deſtitutam defenſoribus urbem inuaſere. Sed Florentini Piſanorum precibus impulſi, reiectis Lucanis, ciuitatem his incolumem conſeruarūt. Quare Piſani Balearibus inſulis potiti, unde Saracenos exegerant, abducta maxima præda reuerſi ſunt. Duas columnas illinc auectas porphyretici marmoris, ob ſeruatam patriam Florentinis dono dedere, quę ad diui Iohannis fanum adhuc conſtitutę ſpectantur. Paulo pòſt habito frequenti ad Lateranenſem baſilicam conuentu, pragmatices Henrico ui data poteſtas reuocatur. Quo quidem tempore Matildis ſenio confecta, quum Romanæ eccleſiæ; quicquid agri Piſam, ſanctumq́ꝫ Cyricum, & alpes mareq́ꝫ interiacet, ad Ceperanum uſque, ex teſtamento legauit. Cuius matronæ magnificentiam, probitatem & ſapientiam, nulla ſecula conticeſcent. Alius deinde conuentus in Ciſalpina Gallia Guardaſtalli eſt habitus, quo urbes Aemyliæ, Placentia, Parma, Rhegium, Mantua, & Bononia, ditioni Rauennatis metropolitæ, quia diu Romanæ eccleſię rebellis fuerat, publico decreto abalienatæ ſunt. Item perſiſtente adhuc in Italia Henrico, & Pontificis partes perſequente, Gelaſius pontifex maximus, qui Paſchali ſucceſsit, in Gallias refugit, ibiq́ꝫ extremum diem obit. Hieroſolymis autem, poſt mortem Balduini primi, ſecundus Balduinus regnum iniuit, qui Gaium Perſarum regem prælio uictum interemit, & Damaſcenorum Aſcalonitarumq́ꝫ regem proſtrauit. Caliſtus Gelaſio ſubrogatus, ab Henrico pacem accepit, atq́ꝫ Imperator Eccleſię reconciliatus rediјt in Germaniam. Eadem tempeſtate ignis immenſus in Orientali plaga, circa auroram, per ſex horas flammas emiſit, quoad ex Occaſu turbo promanans, copioſo imbre illam extinxit. Inſuper deficientibus quotidie in Palæſtina Chriſtianis, qui illuc ex Europa tranſmiſerant, Balduinus multos Chriſti fideles, è Transiordana regione ad incolendam Hieroſolymā euocauit, quos quidem omnes ciuitate donauit. Et tunc etiam Tyrum, florentiſsimam Phœniciæ urbem, Chriſtiani occuparunt. Inſequuta quoq́ꝫ hyems ſæuiſsima, qua non modò exuſtæ fruges, unde miſerabilis fames exorta: ſed multi etiā homines pariter cum pecoribus abſumpti ſunt. Et Tyrum, cum ingenti ſtrage populi, terræmotus penè ſubuertit. Sed illud in Gelaſij creatione potiſsimùm referunt Annales: Patriciam Frangepanum familiam, iuxta uiris ac opibus potentē, quum aſſequi nequiuiſſent, ut è ſuis Pontifex crearetur, facto agmine, refractis poſtibus, ad Lateranum in conclaue penetraſſe, uarijs nouum pontificem cum cardinalibus iniurijs affeciſſe. Cincium familiæ principem, raptum pontificem humi calcibus contriuiſſe, mox uinctum tranſtuliſſe domum. Romanos id ægrè ferētes, elato tumultu, è Cincij manibus pontificem aſſeruiſſe, ſolenniq́ꝫ pompa in Lateranum reſtituiſſe. Sed eum Henrici imperatoris aduentu, Tyberi delapſum, Teuthonumq́ꝫ ſagittis inde petitum, demum Caietam effugiſſe. Mauricium Bacharenſem metropolitam, ab Imperatore in urbe Antipapam conſtitutum, & Frangepanum auxilio fretum, poſt imperatoris abitum, pontificium munus apertè geſsiſſe. Gelaſium Guilielmi Apuliæ ducis, & Roberti Capuæ principis, item Richardi Aquilani præſidijs adiutum, in urbem redijſſe: deinde in æde Praxedis inter ſacrificandum, irrumpentibus Frangepanibus, uix amicorum euaſiſſe ope. Mox orta in urbe ſeditione, Hoſtienſi uia aufugiſſe in Galliam: ibiq́ꝫ in Cumacenſi cœnobio pro dignitate exceptum, paulo pòſt humanis exceſsiſſe ferunt. Paulò antè Alexio imperatori, Caloioannes filius ritè ſucceſsit. Pater Venetorum claſſe adiutus, cum Normannis, in Apulia & Sicilia dominantibus, bellum geſsit. Sed quum parum proſperè in Epiro & Dalmatia ſibi res ſuccederet, cum his

patem iniuit. De rebus externis hactenus. Nunc tempus poſtulat, ut ad res Vngaricas redeamus, & de Stephani ſucceſſore uideamus, quando ſatis ſuper'que diuagati ſumus. Quemadmodum Stephanus uulgò ſæpe prædixerat, ita Belam cæcum, patruelem ſuũ, ex teſtamento regem declarauit. Nam apertis teſtamenti tabulis, præter regni ſucceſsionem, ex dodrante hæres legitur. Quicquid ſupererat ex legato, partim amicis, partim ſacris ædibus & pauperibus diſtribuitur.

Bela II. VNGARI, intellecta Belæ probitate ac ſapientia, ne minus quidem cæcum, quàm oculatum amabant: nuncupatis uotis hunc optabant, & in comitijs regalibus, omnibus ſuffragijs, prout Stephanus rex optarat, regem pronunciarunt. Neſcio quid popularis auræ cõmiſeratio cæcitatis & paternę calamitatis addebat: optimum principem futurum quiſq; augurabatur. Nam multo plus animo à Diuina benignitate datum eſſe, iudicabant omnes, quàm à fortuna corpori fuerit ademptum. Orbitate nanq; illa oculorum, ita ſe ipſe collegerat, ut in conſultando ac deliberando ſemper uerſaretur. Varias ad rationis tribunal ſententias citare uidebatur: & illius imperio intentus, matura reſponſa decretaq; haud aliter ac oracula expectabat. In conſultatione quaq; grauiſsima, Deum patronum, conſiliarium ac iudicem inuocabat, ne quid inconſultum, ne quid à diuina & humana pietate ageret alienum. Quare illud Dauidicum, in prouerbium eius uſurpatum: Dominus ſoluit compeditos, Dominus illuminat cæcos. Item & illud: Factus eſt Dominus protector eius, & deduxit eum in multitudinem miſericordiæ ſuæ, de fructu uentris ſui poſuit ſupra ſedem ſuam. Hic enim ex Helena, Vri Macedonis filia, liberos quatuor tulit, elegantiſsimæ indolis: primus Geyſa, ſecundus Ladiſlaus, Stephanus tertius, & quartus Almus uocatus eſt. Rerum igitur potitus, mira ſapientia cuncta diſponere, edicta in ſicarios & latrones grauiſsima promulgare, conciliare Principum animos, & æqua in omnes iuſticia & benignitate uti: item nihil antiquius habere, quàm obliterare ueteres contumelias, pacare regnum, iniurias ac uim paſsim inhibere, cultumq; diuinum ſtudioſiſsimè ſeruare. Ita demum pueros educare, ut non minus ſibi quàm regno chari uiderentur. Illud in eius ore ſæpe uerſatum, Hominem multo plus pro læua, quàm dextera fortuna debere Deo: quando altera inſolentem & iniurium, contrà uerò ſapientem & fortem altera facit. Neminem alloquentem audiebat, quin eum ſtatim ex uerbis expenderet. Mos illi fuit admirari nihil, utranque fortunam magna æquanimitate tolerare. Se ex aſsidua malorum ſerie, in quibus & natus & alitus erat, iam diu didiciſſe noſcere ſeipſum, & omnia perpeti, ſæpius affirmabat. Illud ſæpiſsimè dicere ſolebat: Diſce pati, & humana contemnere. Item, Neminem ſcire frui bonis, qui nunquam mala ſubierit. Impatientibus & ſuperbis modò ſuam, modò etiam patris fortunam obijciebat: qua quidem commemoratione, in effeminatæ leuitatis & intemperantiæ ruborem eos adducebat. Item re ac uerbo grauis. Deus aduerſus inimicos felicem reddidit, quos tot calamitatibus ac probris affecit, ut in hodiernum uſque diem, in ludibrium gentium perdurarint. Præ iuſticia & probitate ſua, pulchra liberorum fœcunditate claruit, ut diximus: qua freti Vngari, reginæ uerbis accenſi, cumulatiſsima de inimicis ſupplicia ſumpſere. Dicunt enim, ad Arad oppidum, regis edicto frequentiſsimum conuentum fuiſſe coactum: ubi præſidente Bela cum regina ac liberis, hæc uerba Helenam feciſſe ferunt: Dicite, quæſo, uiri fideles, proceresq; magnanimi, quum oculos naturæ beneficio omnes aſſequamur, quorum ductu in hac operoſa mortalium uita ducimur, cur Belam regem cæcum intuemur, quem cæteris oculatiorem circumſpectioremq; eſſe oporteret? Quorum hoc tantum facinus conſilio & audacia factum ſit, in hoc celeberrimo conuentu nunc agite, uos oro, dicite, & ingens hoc aperite piaculum. Ab auctoribus tanti ſceleris pœnas hic exigite, ne quis poſthac in ſacroſanctos Principes manum inijcere audeat. Quanquam diuina benignitate, pro duobus oculis, quatuor liberi ad reſarciendam orbitatem dati ſunt, quos hic præ oculis habetis: infandum tamen facinus, haud quaquam eſt impunè dimittendum: ut parcere regibus, qui pro

ciis ha-

dijs habendi ſunt, hoc exemplo diſcat uniuerſa poſteritas. Facinoroſæ igitur audaciæ nunc finem imponite. Ad hæc ocyus dicto, in concione tumultus ingens ſuſcitatur, ſceleris auctores uulgò ad ſupplicium expoſcuntur: quicunq; ibi deprehenſi ſunt, præſentanea capitis pœna mulctantur. Nonnulli præ libidine ulciſcendi, uęſaniente multitudine, in fruſta diſſecti: multi in Gemonias unco tracti, octo ac ſexaginta cæſi. In eos qui non grauiter errarant, aliquanto mitius actum: ex ijs nonnulli in uincula coniecti, ut perpetuo carcere macerarentur: cæteri longè relegati: liberi, uxores, neceſſarij, cognationes omnes in exilium exactæ, proſcriptorum bona baſilicatim diſtributa. Vindictam hanc Bela per ſe ægrè tulit, ſed furorem accenſæ multitudinis coercere non potuit. Sæpe Helenæ uerba in concione interpellauit, damnauit uxoris iracundiam. Immodicè uindictam appetere, muliebris potius quàm uirilis ingenij eſſe affirmauit: tamen ne quid ſimile filijs accideret, ſæuitiam tolerauit. Hinc Rutenorum Polonorumq́; bellum exarſit. Nam poſtquam ſeſe Vngari, deſidentè furore, collegerũt, damnata crudelitate, immodicaq́; ultione, fluctuantiſsimũ genus hominum, ac nouitatis auidiſsimum, quum exulum precibus & cõmiſeratione ſubducerentur, noua moliri occœpere. Accedebant Leuiatanis filij, qui magnam factionem ſanè conflauerant. Borichum, adulterinum Colomanni filium (ueluti ſuprà diximus) quotidie literis ad inuadendum regnum hortabantur, pollicebantur auxilia, & quæcunque bello uſui forent: quando legitimum Colomanni filium eſſe credebant. Borichus ſat his perſuaſus, Rutenorum principum opem implorat: undecunque poteſt, copias cogit. Et quum Rutenorum uires ad Vngariam adoriendam nequaquam ſatis uiderentur, Polonorum auxilia contrahit. Motis caſtris, iam Vngarię appropinquabat, & ei quàm maximè fluuio quem Seon appellant. Nec rex quidem in tanto periculo cunctandum eſſe cenſuit, delectum quàm primùm habuit, ac tantum copiarum ſibi comparauit, quantum ad coercendum hoſtem, & deprimendam factionem duceret eſſe ſatis. Nutabant proceres, & hi quidem haud pauci, quando nouitatis cupidiſsimi ſunt. Quare antequam in Borichum caſtra moueret, conuentum habuit, ubi principes omneis ritè percontatus eſt, an'ne Borichum legitimum Colomanni filium, an ex adulterio natum pro explorato haberent? Ad hæc optimates, qui de regno bene ſentiebant, reſpondere: Diu ſe hoc compertum habuiſſe, Borichum adulterinum eſſe filium, ac nunquam ex Colomanno rege genitum, neque ullo modo corona dignum. Muſsitare ad hæc plerique factionis principes, ac dicere, Borichum è legitimo matrimonio natum, Rutenam Colomanni coniugem falſò regi delatam, & præter fas & æquum adulterij infamia fuiſſe repudiatam. Hoc familiares quoſdam regis fuiſſe commentatos, ut miſellæ inuidiam conflarent, ne à uiro amaretur, & præſertim ſi ex ea liberos ſuſciperet: ne'ue is Rutenos amaret, quos infenſos ſibi ſemper habuerat. His uerbis multi, qui leuiſsimi & inconſtantes erant, in coniuratorum parteis conceſſere, & eorum numerum auxerunt. Bela hæc edoctus, non amplius cunctandum eſſe ratus, ne fortè coniurati ac proditores elaberentur, ad Borichumq́; transfugerent, in eadem concione ſupplicium de his ſumendum continuò cenſuit: id ipſum cæteris amicis & optimatibus uiſum eſt. Quare mox ſignum dedit, ut proditores in media concione uagantes, qui regni exitium moliuntur, extremis repentè ſupplicijs afficerentur, ne fortè ſi res ipſa differatur, multum detrimenti uniuerſa Pannonia patiatur. Itaq; in coniuratos continuò fit impetus, ſeditio magna oritur. Illi dum ſe tueri conantur, aut fuga ſalutem quærunt, uulgò cæduntur. Proditionis crimine notati deferuntur, diſquirũtur paſsim principes factionis: & deprehenſi, indicta cauſa obtruncantur. Lampertum comitem, è regis pedibus, ad quos confugerat, euulſum, frater proditionis impatiens, ſubſelliorũ fragmine diffracto capite interfecit. Nicolaum eius filium in medium adduxit, & ante regem obtruncari iuſsit. Maylatus Aci genere natus, & è nobilibus complures ibidem trucidati. Deſperatis rebus, cæteri coniurati cum magna manu ſeceſſere, & reparato agmine, antequam occumbant, ne inulti pereant, regem inuadere decernunt, rati

cæſo rege, inimicorum furorem ſubito deſiturum. Coniuratorum princeps Thyodor erat, ex uetere Symadi familia editus: item Folcus, Titus & Samſon, cui Thomas & Turdo filij erant, non minus nobilitate quàm uirtute uiribusq́ præſtantes, qui temerariam patris audaciam admodum augebant. Sedata ſeditione, coactisq́ in unum coniuratis, in receſſu rex ad Seon fluuium caſtra locauit. Vltrà tamen haud procul hoſtis erat. Samſon ac ſocij, uituperandi regis conſilium ineunt, ut conuicijs prouocatus, prælium conſerere cum hoſte cogatur. Quare tabernaculum regis adit, quem cum optimatibus diuerſa loquentem inuenit. Quò quum ueniſſet, his regem uerbis adoritur: Quid hic facis, tu uiliſsime canis? quum iam ſit decedendi tempus, & multo plus regno Borochi prouidentia, quàm tua cæcitas conferre uideatur. ex inſtituto paterno, in religioſo cœnobio tibi potius uiuendum eſſet, quàm in rerum humanarum gubernatione uerſari. Quinam tuo ductu & auſpicijs amplius militabunt, ſi te ipſe ducere non potes? Prò temeritas, & deperdita hominis audacia. His uerbis iritati principes, qui regem circumſteterant, Ioanne duce, Othonis filio, qui regis ſeruus ab epiſtolis, & Symekienſis præpoſitus erat, item prouocante Budo comite, in Samſonem irruere. At ille ocyſsimè pedem referens, in equum ſe recepit, & aperta fuga ſalutem quæſiuit: iſti quum equos in promptu non haberent, elato clamore, Samſonem pedibus inſequuntur. Ad hæc accenſus quidam Budi comitis tumultu peritus, rapta lancea, præpropera feſtinatione ſine ephippijs equum conſcendit, aliorumq́ exemplo fugientem illum ad Seum amnem inſequitur: qui quum ſe præcipitem in fluuium dediſſet, ut nando trajceret, à tergo graui uulnere confoditur. Thyodor cum cæteris coniuratis, qui nauim conſcenderant, ut pericli tantem ſocium exciperent, in tempore adeſſe nequiuere: at ille ſaucius, & ænea lorica grauatus, ibi demerſus eſt. Borichus iam amni appropinquarat, & in ripa caſtra metari cœperat: qui ubi è conſpectu fuit Vngarorum, proceres cum Ruthenorum & Polonorum ducibus, præſtita utrinque fide, in colloquium conuenere. ubi Budus iſta uerba fecit: Quid uobis nobiſcum rei eſt, Poloni? quid noſtrum agrum Ruteni inuaſiſtis? Iam pacatos fines habebamus, & nullæ nobis uobiſcum interceſſerant iniuriæ, quibus finitimum bellum ſuſcitari oporteret. In Pannonia inter Polonum & Vngarum diſcrimen nullum erat: idem de Ruteno dici poterat. Et quando omnes Scythæ ſumus, non modò hoſpitalitatis, uerumetiam cognationis nos mutuo iure fouebamus. Nunc iniuſtum & prophanũ pro adulterino homine aduerſus nos bellum geritis, ferro & incendijs ſæuitis. Et quam cauſam belli ſuſceperitis, ſi intelligeretis, mox ſolutis caſtris domum quiſque ſuam repeteretis. Si Borichum Colomanni, & non adulteri filium eſſe, exploratum ſatis haberemus: nunquam profectò ad cæci regis, alioquin ſapientiſſimi optimiq́ principis, imperia perueniſſemus. Oculatum, quàm cæcum regem habere maluiſſemus: ſed poſtquam id aſſequi nequiuimus, ne adulterino ſanguine ſacroſanctum noſtrorum regum ordinem inceſtaremus, ad Belam Colomanni nepotẽ confugimus, ut uerum legitimumq́ regem haberemus. Omnium populorũ cõſenſu, Belam à Stephano rege nobis delegatum elegimus, electũque omnib. regijs inſignibus confirmauimus. Quod idcirco fecimus, quia Colomanno Stephanoq́ regi, qui in ſuum ſanguinem ſæuiere, res parum proſperè ſucceſsit. Per immanẽ itaq; ſæuitiam ac ſterilitatẽ eò redacti fuere, ut neminẽ ex liberis haberẽt, cui regnum ritè delegarent, niſi ad eos confugerent ſui ſanguinis, quos olim excæcarant. Inuiti noſtra mala confitemur. Colomannus fratrem Almum, ut ſæpe accepiſtis, cum Bela filio excæcauit. Duas uxores duxit: ex una Stephanum, qui paulo antè regnauit: ex altera, quæ Rutena fuit, nullum filium tulit, præterquàm hunc unum ex adulterio conceptum, quem nobis præficere contenditis, quod ip ſa luce clarius eſt. Nam pollutæ pudicitiæ coniugalis impatiens, Rutenam repudiauit. Et poſt repudium, Borichum illa edidit: quem inuitis legibus, immò nũminibus, regijsq́ manibus, nobis præficere ſtudetis. Quamobrem ſi unquam pacis & iuſticiæ iura nouiſtis, ſi hoſpitalitatis, amicitiæ ac humanitatis officia prægustaſtis, adulterinum quæſumus,

mus, quem induxiſtis, reuocate regem Borichum nonnullorum leuitate, ad imperandum temerè inuitatum auertite, aut reluctantem deſerite. Abducite auxilia quæ contuliſtis, ne inuitis numinibus bellum gerere uideamini. Neque Vngaros deſidia, puſillanimitate ac ſocordia iniuriarum fore immemores reputate. Officio potius, quàm quouis maleficio beneuolentiam ac ocium conſeruate. Quod ſi abnuitis, etſi nos tędet, hucuſque tamen uobis occurrimus, ut ad unum omnes mori, quàm adulterinum, quem adducitis regem, perpeti malimus. Hæc ubi Polonorum Rutenorumq́ principes accepere, ultrò ſententiam mutarunt, ſe falſò ſubductos eueſtigiò cognouere: præ belli iniquitate, ex ipſis neminem aduerſus Vngaros pugnaturum reſpondent. Se malè perſuaſos ingenuè confitentur: & quando nondum manu conſertum eſt, ſat ad reſipiſcendum eſſe temporis. Proinde ne hoſpitalitatis & ueteris amicitię iura uiolare uideantur, polliceri ſe poſtero die iniuſtam militiam deſerturos. Duces promiſſa præſtitêre. nam ſolutis caſtris, in patriam quiſque rediêre. Populi tantùm cum Boricho, & uulgaris multitudo remanſit, quando iniuſtam Boricho non tam cæteri abominabantur. Poloni igitur & Rutheni, qui cum ipſo remanſerant, tranſmiſſo amne ad pugnam prouocati, Boricho duce, in ripa prælium cum Vngaro conſeruere. Bela, quamuis cæcus, prudentiſsimè tamen ductam aciem inſtruxerat, in utroq; cornu ualidiſsimum cataphractorum equitatum collocarat, ut ſagittariorum ac uelitum impetum facilè ſuſtineret: quin & alas duas adiecerat uexillationum, quibus gregariam multitudinem complecteretur. In feruentiſsimo prælio occluſa quædam Polonorum auxilia, maxima ex parte cecidere. Ruteni animo conſternati, qui quadrato agmine iamdudum pertinaciſsimè dimicabant, inclinata acie terga uertere. Inſtabant à tergo Vngari, ac inſigni cæde ſæuiebant, ad internecionem cædere hoſtem pergunt. Sanguinis ergo tantum hauſere, ut pauci cum Boricho euaſerint: quia fuſi & fugati in ruſticorum manus incidentes, immaniter trucidati ſunt. Ex his qui in hoc prælio ſe pulchrè geſſere, Micſan, Gaaban & Bathora prædicant: qui præter cæſorum multitudinem, maximum captiuorum numerum retulere, thoraces, cæteraq́ arma hoſtili cruore madefecerant. Micſa Thyodorem malorum omnium auctorem, Voſus Vitalem, Gaaba Graccouienſis comitis fratrem, Bathor denique Andream, qui coniurationis principes erant, & patriæ inimici, captiuos ante Belæ conſpectum adduxere. Quare Bela haud parū lætatus, præfectos de regno benemeritos mirificè laudauit: & non modò maxima parte ſpoliorum, uerum etiam pagis oppidisq́ ampliſsimè donauit. Mox ingentes Deo gratias egit, apud omnes aras rem ſacram fecit, ac ſupplicationes oppidatim ex edicto celebratæ. In diuæ Magdalenæ ſolennib. prælium hoc geſtum, dies inter faſtos relatus, ac publicæ ſaluti dicatus. Hoſtium exuuiæ paſsim templorū poſtibus affixæ, & præſertim ſacris Magdalenæ ædibus, cuius numine freti, uictoriam clariſsimam cōpararant. Captiui uictoribus dono dati, præterquam coniurati, de quibus ſupplicium ex lege ſumptum, nam graſſatorum more attritos, rotis impoſuerunt. Ex hac uictoria tantum regi gloriæ & auctoritatis acceſſit, ut hunc unicum uenerarentur & prædicarent omnes, non cæcum, ſed circumſpectùm, & ad regnandum diuinitùs reſeruatū dicerent. Quare gratiſsima huic Vngari obſequia deinde pręſtitere, fecere fideliter imperata omnia: finitimi quoq;, miſsis undiq; legatis, pacē efflagitarūt. Rex extinctis hoc bello factionib. ſe mitiſsimū æquiſsimumq; præbuit. Iuſsit omnes benè ac quietè uiuere, atq; edicto ſuperiorū partium mentionem inhibuit. Pacato regno, Bela ſe in ocium redegit, cum amicis ſępe comeſſabatur, & in multam noctem conuiuia protrahebat. Quo factum eſt, ut Vngarico more, in ebrietatem inciderit. Quæ quum uoluntaria ſit inſania, uirtutem priſtinam admodum eneruauit. Tunc multo mero grauatum principem, aulici in petendo impudentiſsimi adoriebantur, & præ crapula & temulentia ſępe nōnulla impetrabant, quæ iniquiſsima ſunt habita. Exacta autem ebrietate, quæcunq; per uinum indulſerat, reſcripſeratq́, ne facilè quidem recipere uel reſcindere ſubinde poterat: unde nō parum ſimultatis & infamiæ ſibi comparauit. Nam in maieſtate regia eo cōſpectius

ac grauius id uitium iure cenſetur, quo maior uiri dignitas habetur. Inter cætera te-
mulentiæ facinora, illud potiſsimum commemorant. Pochum enim & Saulem, ſa-
cræ religioni initiatos, in conuiuio exoratus, præ ebrietatis indulgentia tradidit ini-
micis: à quib. mox temerè cæſi ſunt. quare perpetua ſugillatione nō caruit. Cæterum
hunc omni laude digniſsimum illa ſecula cenſuere. Ex conuiuijs & ocio, quod
cæcitas confirmarat, in hydropiſim incidit: quo morbo correptus, nono regni ſui an-
1141. no, ac menſe undecimo, naturæ neceſsitati ceſsit: Salutis uerò centeſimo quadrage-
ſimo primo, ac Idibus Februarijs ſupra milleſimum. Corpus Albam delatum, ubi
à quatuor liberis ſuperſtitibus, Helenáq; coniuge, non minus piè quàm honorificè
ſepultum eſt, & ab uniuerſa Vngaria deploratum. Regnante Bela hæc accidiſſe fe-
runt. Innocentius pontifex, Tranſtyberina regione oriundus, qui ſucceſsit Hono-
rio, Rogerium ad ſanctum Germanum caſtrametantem, ex improuiſo aggreſſus, in
fugam uertit, oppidumq; recepit. Sed paulo pòſt, quū ad Galucium Rogerium obſi
deret, à Guilielmo filio Calabriç duce non modò ſuperatus, uerumetiam cum cardi-
nalibus captus eſt. Et mox honorificè ab eo dimiſſus, reuerſus in urbem, Anacletum
antipapam inuenit, qui ingenti pecunia, quam ex argento & omnib. baſilicis erepto
conflarat, populum Romanum planè corruperat, & ita pontificiam auctoritatem
interceperat, ut eum præ timore Roma cedere coegerit. In ulteriorem igitur Galliam
fugiendo conceſsit: interea Rogerium, utriuſque Siciliæ regem appellatum, Antipa
pa in partes ſuas traxit. Innocentius apud Clarum montem ſacram ſynodum habuit,
ibi Antipapam cum ſectatoribus damnauit. Philippum Gallorū, & Henricum Bri
tanniæ regem adijt, pro ſalute fidelium: & in Lotharingiam flectens, Lotharium à
Germanis Romanum regem electum inuenit. Promiſſa imperij approbatione, ſa-
cramento uirum adegit, ut in auxilium Hieroſolymitanorum expeditionem compa
raret. Quare à Lothario in Lateranum reſtitutus, imperatorem haud immeritò Ro-
mæ coronauit. Mox Piſis concilium habuit, ibiq; iterum damnauit Antipapam. Sed
quum Anacletum patricij quidam, Rogerij regis auxilijs freti, iterum aduerſus Pon
tificem ſuſcitaſſent: Lotharius è Germania reuocatus, Romam repetijt. Piſani ponti
ficis gratia maximam claſſem compararunt, qua Campaniam & Calabriam infeſta-
runt. Pontifex & Imperator, quum Rogerium terreſtri maritimoq; bello uexarent,
quicquid in Italia poſſederat, acceperunt: multa oppida ui capta diripuerunt, Roge-
rium in Siciliam tandem traijcere coegere. Raymonem Imperatoris comitem, attri-
buto ducatus Apuliæ titulo, cum aliquot Germanorum cohortibus, prouinciç Pon
tifex præfecit. Lotharius Germaniam repetens, Veronæ moritur. In Aſia uerò de-
functo Balduino, Falco Andegauienſium comes, & illius gener Hieroſolymæ re-
gnum accepit. Turci, qui ſinum Perſicum incolebant, multas copias in Antioche-
num agrum duxerunt: quò quum Falco irruiſſet, cæſis tribus milibus, capta totidem
Hieroſolymam retulit. Hac clade ſuſcitatus Alaph Turcorum princeps, Babylonijs
auxilijs uſus, Ediſſam Meſopotamiæ urbem inuaſit, quam Balduinus à Gothofredo
fratre receperat. Capta urbe, crudeliterq; direpta, omnes Chriſtiani, qui orthodo-
xam fidem abnegare noluerunt, ad unum à barbaris trucidati. Mulieres ingenuæq;
matronæ, in fidei noſtræ ludibrium, ſuper diui Baptiſtæ aram uiolatæ. Falco in uena
tione, dum leporem ſectatur, procumbente equo occubuit, Balduinusq; filius re-
gnum accepit. Nunc tempus poſtulat, ut ad Belæ cæci ſucceſſorem ueniamus, &
res Vngaricas, quantum fieri poteſt, ritè proſequamur.

Geyſa II. DEFVNCTO Bela, Geyſa primigenius, qui ephebis nondum exceſſerat, om-
nium principum conſenſu, uotiſq; populorum ad regni faſtigium effertur. Quan-
doquidem præclaræ indolis, & magnæ humanitatis eſſe uidebatur: immò potius à
Deo datum, quàm ab ipſis optatum reputabant. Quare cum magno plauſu, geſti-
entiſsimaq; lætitia adoleſcentem, regem declarant, fauſtis acclamationibus ingemi
nant. Paulo pòſt Albæ, in ſolennibus diuæ Ceciliæ ritè coronant. Rerum potitus,
optimos ſibi conſiliarios elegit, nihil ſine pontificum procerumq; conſulto agebat:
& tam

& tam ſollicitè regnum curare uidebatur, ut præter ætatē ageret. Obſeruabat ſeniorum conſilia, & mira comitate affabilitateq́; illos orabat, ne ſibi regnóque deeſſent. Nondum annum poſt initum munus egerat, ecce Alemannorum bellum erupit. Belli cauſam fluctuantiſsimam dedit Auſtria, nouarum rerum ſemper auida. Henricus enim quidam, dux Auſtriæ, ingenitæ memor inimicitiæ, quæ Auſtralibus cum Vngaris diutius interceſsit, quum ad pueri manum Pannonię regnum redactum eſſe cerneret, ratus id tempus ad euertendas res Vngariæ accommodatiſsimum, bellum grauiſsimum molitur. Accedebat occaſio magna auxiliorum, quæ nunquam ſibi antea fuerat: ſiquidem Henrici Leonis pupilli tutor erat, ad quem Saxonia & Bauaria tota pertinebat. Hic Saxonum & Vindelicorum uiribus fretus, pręterea Noricorum, qui eius ditionis erant, Pannonias aggredi non dubitabat. Quin & Corradi tertij Romani imperatoris copiæ accedebant, quem Henricus in belli ſocietatem adduxerat. Et in hanc expeditionem Corradus duas legiones ſe miſſurum receperat, ut Vngarum, ueterem quidem Alemannorum hoſtem, è medio tolleret. Quare antequam regnum Henricus inuaderet, de occupando Piſonio primùm cogitauit, haud inſcius ab illa arce ſe totam Vngariam facilè uexaturum. id negocij Iuliano comiti datum, ut quacunque arte poſſet, Piſonium occuparet. Is Rapoltum militem Alemannum dolis inſtruit, & equitatu munit: ac mandat, urbem ante illuſcentem diem ſub prætextu feſtinati itineris adeat, portamq́; occupet, & eam eò uſq; retineat, donec ex inſidijs ipſe collocatus aduolet. Piſoniani cuſtodes nil tale ſuſpicantes, ſubornatum Rapoltum cum comitibus excipiunt, quum nulla adhuc belli ſuſpicio foret: mox ex compoſito porta & turris capitur, ac inde ſocijs ſignum datur. Quod ubi Iulianus proſpectauit, cum ualidiſsimo confeſtim equitatu ad portam aduolat, ſuccedítq́; deinde in forū, & facto agmine prodijt. Suſcitato tumultu, omnes oppidanos arma deponerè, & nihil hoſtile timere iubet. Data fide, illæſam amicitiā pollicetur: mox coacto ſenatu aduentus ſui cauſam enarrat. Ciuitas quum ab Alemannis incolatur, his uerbis continuò pacatur, & in Germanorum redigitur obſequium. Rumor in Vngariam ſtatim effunditur, Piſonium à Germanis captum. quare uniuerſa Pannonia nimium perturbata eſt. Secundùm Piſonij captiuitatem, Alemannorū ſubitò incurſiones ſucceſſere: quibus non ſolùm ſuperior, ſed inferior quoq; Pannonia grauiſsimè uexabatur. Adoleſcentis animus ingenita quadam magnitudine præditus, haudquaquam his conſternatus eſt. Habito quamprimùm ſenatu, periculi magnitudinem ad patres refert, ſententias rogat, ſuſcipitur omniū cònſenſu bellum. Et quiſque pontifex, nobilis, præpotenſq́;, arma ex edicto capit. Habetur delectus, & domeſticatim ad bellum hoc apprimè neceſſarium uiri euocantur. Exultat frequenti & affectata militia Geyſa. Et tyro aduerſus imperatoria caſtra pródire geſtit, non ignorans multo plus laudis in uictoria, quàm turpitudinis in fuga propoſitum. Nam ſi uicerit, & Cæſarem Germanicum fuderit, ſupra ætatem fecerit: ſi ceſſerit, adoleſcentia & fortuna ab omni dedecore uindicabit. Quum ſibi à proceribus periculi magnitudo, ac robur hoſtium obijceretur (quia Saxones & Germani, ut de Vindelicis & Noricis ſileatur, indomitas uires haberent) cum reſpondiſſe ferunt, Se diuinum auxilium, & ſacros habere milites, & ductu auſpicijsq́; Chriſti optimi maximi facere ſtipēdium. Quinetiam edictum promulgarat, ut apud omnes aras, donec belli dexter exitus extaret, quotidie omnia ſacerdotum collegia, diuinam opem implorarent: & diuam in primis Virginem, peculiarem Vngarorum patronam exorarent, cuius patrocinio, ex teſtamento diui regis Stephani, id regnum fuerat commendatum. Ita uulgò rex animoſus apparuit, ita omnes ad gregarium uſque militem ad pugnam hortabatur, ut exanimatiſsimum quenque facilè ſuſcitaret. Spectata adoleſcentis magnanimitate, ſic cæteri ſeniores confirmati ſunt, ut bellum, quod puer non expauit, ipſi quoque minimè reformidare cogerentur. Hinc etiam præfectos, primipilos, tribunos, item turmas & cohortes haud mediocris rubor inceſsit, quum ueterani à tyrone animari uiderētur. Motis igitur caſtris, in Auſtriam iter facit. Quum regni finibus appropinquaſſet,

quaſſet, quidam homo liberali aſpectu, cui Henczel nomen erat, non parum præ ſe ferens auctoritatis, & Scythicæ Germanicæq; linguæ compos, occurrit, propè hoſtes eſſe nunciat, eoſdemq; perpaucos: quando hi, qui auxiliares copias promiſerãt, promiſſum numerum non præſtiterant. proinde nũc conſerendæ manus tempus eſſe, antequam alia ſupplementa ueniant. Occaſionem hanc nulla cunctatione prætermittendam, & certam adſtantemq; pro limine uictoriam nullo modo repellendam. Tunc rex aduocata concione, uirum in medium adducit, hæc eadem referre iubet. Quod ubi factum eſt, ipſe ad tempeſtiuum prælium præfectos omnes inuitat: hunc Dei angelum, & futuræ uictoriæ nuncium eſſe aſſeuerat. proinde non ultrà cunctandum, ſed imperandum, paſsim arma capi. Id ipſum cæteris uiſum eſt, audacia deterrendum hoſtem. Quare omnium conſenſu in prælium itur. Quũ Germani nondum limites attigiſſent, quadrato agmine caſtra in eos ultra fines mota. Quæ ubi in hoſtium conſpectu fuere, tantum utrinq; ocij permiſſum eſt, quantum inſtruendę aciei ſatis erat. Vngarus duas uelitum alas in utroq; cornu produxerat, quibus cataphractorum equitatus ſuccedebat: in medio quadratum agmen etiam cataphractorum collocarat, quod à dextra læuaq; duplici peditũ acie muniuerat: poſt hæc pręſidium ualidiſsimum ſubſtitutũ. Nec minus quidem impigrè Germani ſe in ordines inſtruxerant: qui altiſsimis equis inſidentes, Gigantum inſtar planè conſtiterant, Vngaris numero ſuperiores. Geyſa quamprimùm pugnæ ſignum dari iubet, pari furore utrinque concurritur. Alemanni, non minus armis quàm clamoribus & conuicijs Vngaros impetunt, quò facilius eorum audaciam coerceant: contrà Vngari, inter dimicandum omnipotentis Dei, ac magnæ Matris auxilium inuocant, patronam ſuam ingeminant. Alemanni, qui leuis armaturæ equitibus parum utuntur, ſed cataphracto equitatu delectantur, Beſſorum ac Scytulorum alas, quas ante cornua productas diximus, ſtatim inclinant. Hi nanque Vngarorum agmina præire ſolent: & tunc ueluti oues à lupis deterritę, in primo congreſſu terga dedere, antequam Vngari manum conſerere cœpiſſent. Et hi proſpecta iſtorũ fuga, aliquantulum præ timore ceſſere. inſtant illi, & hinc animos augent: quia inclinatum hoſtem, ac fuſas alas uident. At Vngaris, qui animos continuò reuocarunt, pertinaciſsimè reſiſtentibus, in primo conflictu nimium defatigati deferbuere, dimicare multo remiſsiùs occœperunt. Ban enim regis auunculus, qui callebat mores hominum, & in medio agmine præſidebat, excito ſimul equitatu regio, qui ueteranorum erat, ac laborantib. ſocijs ſubſidebat, facto maximo impetu in hoſtes ruit, in quibus furor ille deſéderat: & tanta ui prælium conſerit, ut multis in primo congreſſu proſtratis, cæteros inclinarit. Henricus dux Auſtriæ, qui uictoriam dudum præ manibus habere uidebatur, concitato triariorum agmine, ſuccurrit: prælium atrociſsimum inſtauratur. Rex ex procerum præfectorumq; conſenſu, utrunq; cornu, quod admodum nutarat, continuò cõfirmauit, in hoſtemq; conuertit. Et quũ hoſtem ad triarios redactum proſpiceret, ipſe quoq; præſidia ultima concitauit. Quare utrobiq; acerrimè pugnabatur, cruor paſsim effunditur. Germani cum Saxonibus inclinati, ab utroq; cornu, & à reuocatis alis circumueniri cœpere, & ab utroq; latere grauiſsimè ſauciari. Veteranæ legiones Henrici, agmen poſt multorum cædem terga dare coegerũt: mox palantes Alemanni aufugêre. Inter fugiendum innumera multitudo intercepta, quæ partim cæſa, partim capta. Henricus cum cæteris magna ex parte uulneratis, caſtris exutus, turpiter aufugit, & in Auſtriam, pertæſus audaciæ ſuæ, ſe recepit. Cæſorum numerum ex Alemannis ad ſeptem milia memorant: ex Vngaris, tria milia deſiderata. In eo bello Rapoltus Alemannus, quem per nocturnas inſidias Piſonium occupaſſe diximus, ab Vro equite, & Otho à Gabriele captus eſt. Rex uictoria potitus, ſpoliatis caſtris hoſtium, cum uniuerſo exercitu in Vngariam redijt: horum exuuijs templa ditauit. pro agẽdis Deo gratijs, ſupplicationes egit, & apud omnes baſilicas regni rem diuinam operatus eſt. Tantum ex hac uictoria ſibi nominis comparauit, ut hunc duntaxat puerum Germanica potẽtia formidare uideretur. Henricum quoque tantus

que tantus mox timor inceſsit, ut nō modò Vngariam penitùs uexare, ſed ne pagos quidem finitimos attingere auderet. Victoriam hanc Vngari potius Diuinæ benignitati, & fortunæ adoleſcentis, quàm ſibi tribuêre: quando extremis utrinque uiribus, à tertia hora diei, ad ſerum uſque tempus dimicatum affirmant: & ſe à principio ceſsiſſe, deinde per atrociſsimam pertinaciam, inclinata hoſtium fortuna, uiciſſe confitentur. Secundùm hoc bellum, Pannonias (ut Annales memorant) ſæua fames inuaſit: qua uulgò graſſante, maxima pars hominum eſt abſumpta. Quo quidem tempore, in Gallis regnante Ludouico, tam diuturnus æſtuanſq; calor fuiſſe dicitur, ut compluribus in locis, non citra populorum terrorem & exitium, terra conflagrarit. ex æſtu igitur fames illa edita. Succeſsit his temporibus Corradi Imperatoris tranſitus, qui haud parum detrimenti & ſacris & prophanis attulit. De quo prius aliqua referenda eſſe duximus, quàm ultrà progrediamur: ut res ipſa cognitu facilior eſſe uideatur. Sedente Lucio tertio pontifice maximo, Bernardus Clarauallenſis abbas claruit: qui ardentiſsima Chriſti charitate ſuccenſus, principes ferè omnes adiuit hortaturus, ut laborantibus in Syria & Palæſtina Chriſtianis, ualidiſsimis aduerſus Saracenos copijs ſubuenirent: ne'ue paterentur diuini ſepulchri propugnatores è ſacra urbe exigi Ad perſuaſionem ſacræ militiæ, Corradus Imperator, natione Sueuus, primus nomen dedit. Interea Rogerius rex Siciliæ, per negligentiam pontificum in Italiam reuerſus, quæcunque amiſerat, omnia recuperauit. Deinde cum maxima claſſe in Aphricam traiecit, Libycumq; regem ſtipendiarium ſibi fecit, atq; annis plus quàm triginta illinc tributa recepit. Corradus igitur, coacto ingenti Crucigerorum exercitu, è Germania caſtra mouit. Et præter Danubium iter faciens, in Vngariam deſcendit: ubi fortaſſe, præ ueterum memoria inimicitiarum, non peregrini ducis, ductu & auſpicijs IESV Chriſti militantis, ſed acerrimi hoſtis, ulciſcendi occaſionem nequaquam deſerentis, animum oſtendit. Nam quamuis faciendi per Vngariam itineris poteſtatem à Geyſa prius literis perhumanè impetrauerat, aliquanto tamen inſolentiùs, ac par erat, iter fecit. Et quum ſe in ſacroſanctam expeditionem peregrè proficiſcentem diceret, ſub uiatici, ſtipendij'ue ſacri nomine, è cunctis ſacris ædibus, cœnobijs & xenodochijs immodicam pecuniam extorſit: quin & multæ baſilicæ, ac religioſa loca, collatam præ timore illi ſtipem detulere. Quod quamuis Geyſa, cæteriq; Pannones ægrè tuliſſent, ſanctiſsimæ tamen expeditionis gratia patientiſsimè tolerarunt: adiuuarunt muneribus & commeatibus, & nullum hoſpitalitatis ac diuinæ charitatis officium prætermiſerunt. Corradus autem, per Myſiam & Macedoniam iter faciens, in Thraciam Conſtantinopolim contendit, ut Emmanuelis ſecundi Græcorum Imperatoris adiumento, per fretum Euxinum commodè traijceret. Ibi ab Emmanuele infido malè perſuaſus, traiecto in Aſiam exercitu, Iconiū obſedit, qua, ut ille promiſerat, commeatus omnes à Conſtantinopoli ſe habiturum eſſe ſperabat, quippe qui aliunde haberi non poterant. Quum munitiſsimam is urbem obſediſſet: ſceleratiſsimus Græcorum Imperator, ut Romani principis præ liuore perderet exercitū, farinæ ſemper gypſum immiſcuit. Quare milites adulterata re frumentaria, paſsim morbo correpti, magna ex parte interiere. Itaque Corradus re infecta, paulo pòſt in Germaniam redire coactus eſt. Atque id tantum emolumenti ſua expeditio præbuit, quòd Balduinus Hieroſolymarum rex quartus, tantum animi ex Imperatoris aduentu concepit, ut Aſcaloniam diu obſeſſam cæperit. Quum paulò prius Gazam, uetuſtiſsimā urbem, ſed ab incolis deſtitutam inſtauraſſet, fratribuſq; Templarijs (ut aiunt) inhabitandam conceſsiſſet. Quin & eodem ferè tempore, Turcorum ſatrapas aggredi auſus eſt, qui Hierichontinos admodum opprimebāt: quos quum prælio ſuperaſſet, quinque milia Turcorum cæſa referuntur. Inſuper Noradinum Damaſcenorum præfectum, & Hieroſolymitanū agrum aſsiduò infeſtantem, inſigni clade fugauit, ad Damaſci uſq; mœnia perſequutus. De Corrado hactenus.

Sed de Ludouico Gallorum rege dicendum, qui in expeditionem Hieroſolymitanam eodem tempore poſt Corradum profectus, & per Vngariam iter faciens, mul

to diligentius hoſpitalitatis iura ſeruauit. Eugenium tertium pontificem maximum,
Piſis oriundum, Romanorum factionibus urbe Roma exactum, in Gallias conten-
diſſe aiunt, partim ut ſanctiſsimum patrem Bernardum uiſeret, à quo ſacris fuerat i-
nitiatus: partim ut Ludouicum regem, diuino cultui deditiſsimum, ad ſuſcipiendam
Palæſtinæ expeditionem hortaretur, & crucis teſſera Chriſti ducē inſigniret. Quam
quum forti animo rex ille accepiſſet, ne longa nauigatione uexaret exercitum, per
Rhætos, Vindelicos & Pannones, deinde per Myſos & Macedonas, Conſtantino-
polim ad Emmanuelem peruenit. Quo quidem tempore, quum per Vngariam tran
ſiret, à Geyſa honorificentiſsime acceptus eſt. nam Corradum paulo poſt ſequutus,
ubique ſanctiſsimum ſe piæ militiæ ducem oſtendit. Tanta ſeueritate duxit exerci-
tum, ut ne minimum quidem ruſticum læſerit, nullum pecus abegerit, uim militi paſ
ſim inhibuerit. Qua quidem continentia, cum ſingulari humanitate coniuncta, ita
Vngarorum gratiam promeruit, ut à rege ac cæteris optimatibus, diebus aliquot,
& aliquāto diutius ac par erat, ſub reficiendorum corporum prætextu, in Vngaria
remoratus fuerit. Item aiunt, eodem tempore ſcitum Geyſę puerum fuiſſe natum, &
ſacra fontis aqua Lodouici regis teſtimonio inter Chriſtianos aſſertum. Item ſacro-
ſancti iure uinculi, illum à Geyſa non modò honorifico comitatu, gratiſsimo hoſpi
tio, & commeatibus paſsim exercitui gratuitò datis: uerumetiam regijs donis hone
ſtatum, in Thraciæ finibus fuiſſe dimiſſum. Is autem quum ad Emmanuelem Con-
ſtantinopolim cum exercitu ueniſſet, haud aliter ac Corradus à fraudulentiſsimo
Imperatore tractatus eſt. Nam ab illo perſuaſus, ut per Syriæ deſerta iter faceret,
tantam iacturam, partim rerum inopia, partim locorum difficultate feciſſe dicitur,
ut Antiochiæ hybernare ſit coactus. At Rogerius, qui Siciliæ imperabat, Emma-
nueli infenſus, comparata maxima claſſe, Corcyram, Corinthum, Thebas, & Eubo-
iam perfido Græco abſtulit. Quin & Conſtantinopolim cum claſſe nauigaſſet, ni
quadraginta Venetorum naues longas in Adriatico ſinu reformidaſſet. Quare ad
Aſiatica littora deflexit, magnæq; Chriſtianis felicitati fuit. Namq; Lodouicum re-
gem, in Palæſtinam ad ſancti Simeonis portum nauigantem, Saracena claſsis fortè
interceperat. Quò quum neſcio quo fato, ueluti à Deo miſſus, Rogerius cum ſua
claſſe præſtò interuolaſſet, periclitantem piumq; regem liberauit, inſperatæq; læti-
ciæ omnibus Chriſtianis, & ſaluti fuit. Mox in Syria multa occupauit, quæ ſine præ-
ſidio relicta, à Venetis recuperata ſunt. Deinde quum Lodouicum ad Ioppem reli-
quiſſet, Conſtantinopolim cum uniuerſa claſſe properauit: ubi ſpectante etiam Em
manuele ab arce, ſuburbia cum appendicibus hoſtiliter incendit. Mox arcem ador-
tus, quum expugnare non poſſet, uſque eò dimicando proceſsit, ut ex hortis Augu-
ſtalibus, propria etiam manu, poma legerit. Sed in reditu, cum Veneta claſſe parum
proſperè conflixit. Corradus autem, Lodouicus & Balduinus, quum unà conueniſ
ſent, unito conſenſu Damaſcum obſident, ab Arabiæ quondam ſeruis fundatam, ſi-
tam in planicie. Quæ natura ſoli, ſterilis foret & arida, niſi à proximo tenuiq; fluuio,
fiſtulis & cuniculis ager irrigaretur: ex quo tanta feracitas, & pomorū ſuauiſsimorū
copia profluit, ut nihil in orbe lætius iudicaueris. Obſeſſam urbem perbreui ad dedi
tionē redegiſſent, ſi aquam inhibuiſſent, quam aliò facilè diuertiſſent. Sed cuiuſdam
Aſſyrij dolus interceſsit, qui Balduino quādoq; ſe fidum oſtenderat. Hic enim ciuiū
pecunia coinquinatus, Balduino ſignificauit, ut aliam partē urbis obſideret, ſi ea bre
ui potiri cuperet, quādo illinc murorū infirmitate facilius expugnari poterat. Quod
quum ille feciſſet, mox iſte occupandum eſſe fluuium, & munitionibus hoſti inhiben
dum, cōmeatuumq; uiam præcludēdam cenſuit. Id ubi factum eſt, ita ſiti ac fame ab-
ſumpti ſunt, ut ſoluta obſidione, Lodouicus & Corradus, multis amiſsis, exercitū in
1152 Europam cōminutiſsimū reduxerint. quod anno centeſimo quinquageſimo ſecun-
do ſupra milleſimum accidiſſe legimus. Quo quidem tempore, Eugenius Romam
reuerſus, à populo Romano honorificè receptus eſt. Balduinus autem Hieroſolymi
tanus rex, deinde Ægyptios & Babylonios ſuperauit. In quo bello quinque barba-

rorum

rorum millia cæſa ſunt. Sed de Lodouico & Conrado hactenus, qui per Vngariam iter, regnante Geyſa, feciſſe traduntur. Qua quidem in re longiùs aliquanto ac par erat, diuagati ſumus, ne rem memoria dignam iniquo ſilentio præteriremus. Nunc ad res Vngaticas redeamus, & quæ poſt Germanicum Geyſa bella geſſerit, quantum ex inopia ſcriptorum indagare poſſumus, ritè proſequamur. Sed antequam ultrà progrediamur, quod de Boricho adulterino interceſsit, nequaquã ſubticendum.

Quum Lodouicus per Vngariam iter faceret, à Georgio quodam milite rex Pannoniæ admonetur, Borichum, adulterinum Colomanni regis filium, in Gallorum caſtris eſſe, accitum quorundam Vngarorum conſilijs & precibus, ſi ſacroſanctæ militiæ caſtris inſinuatus, Pannonias fortaſſe ſubiret, facile fore ut multi in Vngaria non ignobiles, à Geyſa rege ad eum deficerent. Nec falſus quidèm rumor erat, ſiquidem in Lodouici caſtris Borichus delituerat. hoc ubi Geyſæ relatum fuit, hæc Lodouico repentè ſignificauit· In tuis (inquit) caſtris, Lodouice, Borichus eſt, qui ex adulterio genitus, regis Colomanni, maioris olim patrui mei, ſe filium eſſe mentitur: ſe inter tuas copias inſinuauit, ut aliquid aduerſus me moliretur. Proinde ſi me beneficio tuo dignum exiſtimas, Borichum interitus mei anhelantem redde, ne improbo pattocinio ſugilleris: neùe quod à bonorum ingenio nimis alienum eſt, & quàm maximè principum, pro bono malum cumulatiſsimum rependere uideare. Obrepit fama inter Gallica caſtra, quendam ibi Rutenum delituiſſe, ut bene merenti de Gallis Vngariæ regi, per inſidias regnum occupet: illum eſſe ſpurium, & legitimum regem, quibuſcunque poteſt artibus, exacturũ. Ad famam continuò tumultus excitatur, per omnia contubernia in paricidam diſquiritur· Borichus his auditis, huiuſce mali conſcius, crimen læſæ maieſtatis admodum ueritus, liberè Lodouicum regem adit: ad cuius pedes proſtratus, uitam ſimul & ueniam exorat: ut tutò cum exercitu abire ſibi liceat, impenſiſsimè ſupplicat, ut ex Vngaria ſine periculo euaderet. Geyſa iam certior factus, Borichum in Lodouici caſtris eſſe, iterum precatur, ut ſuum inimicùm ad ſe uinctum remittat. Ad hæc pientiſsimum Gallorum regem ita reſpondiſſe ferunt: Num hæc Geyſa rex ignorat, cuiuſque regis optimi tabernaculum, haud aliter ac religioſum templum, ac pedes regis pro aris haberi oportere? Quónam iure diuino aut humano, hunc reddere poſſum, ſi ad tabernaculum, uelut ad ædem, & ad pedes, tanquam ad altare confugit? Ad hæc nuncium reſpondiſſe aiunt, adulterinam ſobolem è republica exterminandam: nulla promiſcuum genus hominum indulgentia proſequendum: immò undique diligentiſsimè extirpandum, ne legitimi hæredes bonis proprijs amoueantur. Quum hæc ad Borichi aures perueniſſent, reformidata morte, ſubtractoq; Lodouici regis equo, ſubinde aufugit. Quod ubi ab hipparcho, ſtabuliq; præfecto cognitum eſt, ſumpto alio equo, pari pernicitate ſubſequitur. Qui quum Borichum aſſequutus eſſet, in primo congreſſu ſtatim ab eo, diſciſſo capite, interſectus eſt. Hac igitur audacia adulterinum Vngariæ regem, ſequutoris periculum euaſiſſe ferunt· Sed qualis in fratres ipſe fuerit, fraterna ſatis ipſa teſtimonia planè teſtantur. Almus præ cæteris mortem obijt, Ladislaus & Stephanus fuere ſuperſtites: quos & paterna & regia liberalitate ac indulgentia, ut par erat, proſequutus eſt. Nam utrunque ducem ſtatuit, pro dignitate prouẽtus & uectigalia magna diſpoſuit: iuſsit uiuere more regio, ut paruum inter eos uideretur eſſe diſcrimen. In media ſæpe cõcione fratres amplexabatur, ut non tam pietatẽ ſuam oſtentaret, quàm ſuorum inter ſe priſtinam crudelitatẽ, & infamiam impietatis aboleret.

Poſt hæc Rutenorum bellum exarſit. Nam quum rex, Minoslai Rutenorum principis filiam duxiſſet uxorem, ex qua Stephanum & Belam tertios accepit, cum nonnullis alijs qui immatura morte ſubrepti ſunt: præ Rutenorũ factionibus hanc pro ſocero expeditionem ſuſcipere coactus eſt. Lodomerius enim Chunorũ ſtetus auxilijs, Minoslaum regno eijcere, & tyrannidem inuadere auſus eſt. Rex quum ſocerum à Lodomerio grauiter oppugnari accepiſſet, exercitum in Roxaniam miſit. Qui quum hinc à Chunis, à Ruthenis illinc inſeſtaretur, ſedato tandem bello, multis

amiſsis, in Vngariam rediјt. Deinde haud multo poſt tempore Lodomerius iterum Minoslaum adoritur, multa eius oppida ui capit, diripitq́; : mox agrum uaſtat, & quibuſcunque poteſt calamitatibus & iniurijs afficit. Iterum à ſocero efflagitatur auxilium. Rex ne periclitantem eum deſereret, comparato magno exercitu, unà cum Ladislao ac Stephano fratribus in Rutenos contendit, ut affinis iniurias & priſtinam legionum iacturam ulciſceretur. Quum hoſtium fines attigiſſet, Lodomerium cum magna multitudine occurrentem oſtendit. Pauci dies curandis corporibus, & reficiendis equis, longo itinere defatigatis, dati ſunt. Mox prælium initum: quo cæſis utrinq; multis, Lodomerius cum Chunis & Rutenis paſsim fuſus & fugatus eſt. Minoslaus profligato hoſte generi opera, cuncta quæ amiſerat ſubitò recuperauit. Rex cum fratribus uictoria potiti, ac ſuperiores iniurias ulti, ouantes in Pannoniam rediere. Dum hæc omnia, quæ diximus, ita geruntur, Rogerius rex Siciliæ diem obijt, Guilielmus filius regnum accepit: qui paulo poſt mortẽ patris, Beneuenti ſuburbia, Ceperanum & Babucum oppida occupauit. Quare ab Adriano pontifice maximo, & regni titulo, & Christiana conſuetudine, quando aqua & igni ſibi fuerat interdictum, priuatus eſt. Subditi quoque à præſtito iuramento abſoluti. Hac etiam tempeſtate Noruegia Chriſti fide initiata. Et Fridericus primus, Sueua gente natus, Romanumq́; imperium ſortitus, in Italiam uenit. Tordonem obſeſſam ui cæpit: contendit mox Romam. Pontifex ei per internuncios conciliatus, in Sutrino agro ſtatim occurrit. A quo legitimam reuerentiam exegit. coronauit mox in diui Petri baſilica, & legitimum populo Romano hunc Imperatorem eſſe declarauit. Tunc urbis conſules Adriano infeſti, & utriuſq; concordiam ueriti, portas clauſere. Plebs iniuſſu conſulum, per pontem Traiani eruptione facta, Teuthones in Vaticano obſeruatos, multis interfectis, hoſtiliter ſpoliauit. Sed ultio ſubinde facta. nam ex caſtris Imperatoris, quæ in pratis Neronianis locata fuerant, ſuſcitato tumultu, innumera militum manus effluxit, quæ profligata Romana plebe, captiuos multos abduxit: quos pontificis precibus Imperator exoratus, continuò dimiſit. Deinde quum per urbem ad Lateranum iter uterque facere nollet, ad Mallianum ſe contulit: mox per pontem Lucanum, traiecto Tyberi, ad Lateranum peruenit: ubi cõpoſitis rebus Chriſtianæ reipublicæ, Fredericus in Germaniam redijt. Adrianus à regni proceribus exoratus, Beneuentum ſe contulit, ac maiorem regni partem Guilielmo abſtulit. Item Palæologus quidam Græcus, nobili genere natus, Emmanuelis imperatoris nuncius, Anconam appulit: mox Beneuentum ad pontificem properauit, data ab Imperatore mandata detulit: in quibus hæc potiſsima continebantur. Emmanuelem, ſi tres duntaxat Apuliæ urbes maritimæ ſibi permittantur, quinque milia pondo auri, item Guilielmi ex Italia expulſionem offerre Pontifici. Quæ quum Guilielmo nunciarentur, ad pontificem repentè confugiens, ſe omnia quæ Eccleſiæ Romanæ abſtulerat, redditurum, adiecturum inſuper oppida nonnulla, item Romanos rebelles ultrò ſubacturum: demum, aurum à Græco imperatore promiſſum, accepto legitimo temporis interuallo, perſoluturum pollicetur, ſi pontificia auctoritate ſibi ſit integrum, in utroq; Siciliæ regno liberè dominari. Placuit pontifici oblata conditio: ſed cardinales auaricia ducti intercessere. Quare Guilielmus ob repulſam iratus, Apuliam inuaſit, cuncta longè lateq́; deuaſtans. Et profligatis ad Brunduſium Græcorum Apulorumq́; copijs, Apulos & Salentinos in deditionẽ accepit. Quare pontifex indignatus cardinalibus, Beneuẽtum Guilielmum acciri iuſsit: quò quum ueniſſet, pro oblata conditione, auctoritate ſua liberam utriuſque regni poteſtatem dedit.

Adriano paulo poſt ad Agrianum defuncto, Alexander tertius, patria Senenſis, duorum & uiginti cardinalium ſuffragijs, pontifex deſignatur. Contrà uerò trium tantùm ſuffragijs Octauianus, Romanus pontifex creatur, qui Victor appellatus eſt. Orta inter utrunque contentione, Alexander imperatorem Fredericum, eo tempore Cremam obſidentem, miſsis internuncijs orauit, ut ſibi prǫſtò, prout utriuſque poſtulat officium, adforet. Ille reſpondit, utrunque pontificem Papiam ire oporte-

re, ubi

re, ubi utriuſq; partis rationes lubentiſsime ſe auditurum pollicetur. Quare Alexander Auaniam, Octauianus Segniam ſe contulit. Fredericus miſsis duobus epiſcopis, Alexandrum hortatur, ut ad conuentum Papiæ celebrandum ueniret. Sed epiſcopi à pontifice confutati, Segniæ Octauianum uiſitarunt, eumq; Papiam deduxerunt. Hunc Imperator, in conuentu papam declaratum, adorauit: deduxitq; eius equum ex more per urbem. Alexander, quum hæc omnia nouiſſet, & admonuiſſet utrunq; confeſtim præmiſſa admonitione, Octauiano & Imperatori humana conſuetudine interdixit, longè lateq; per Chriſtianam rempublicam nuncios miſit, qui ſuæ cauſæ iuſticiam teſtarentur. Philippi Gallorum regis monitis & precibus adactus, in Campaniam rediit: deinde paulo poſt in Galliam ulteriorem contendit: poſtea in Peſſulano & Claromonte, Imperatoris anathema, habito conuentu, pronunciauit.

Dum hæc in Europa ſic aguntur, mortuo apud Hieroſolymam Balduino tertio, Almericus frater in regno ſucceſsit: qui cum Ægyptiis haud multo poſt congreſſus, magnam cladem his intulit. Obſedit Alexandriam, quam Tiracunus Saladini Turcorum regis præfectus, Soldano Ægypti fraude ſubtraxerat. Alexandrini quum nullo pacto Chriſtianum iugum ſubire uellent, ea tamen conditione ſe Almerico commiſerunt, ut in Soldani poteſtatem ſua opera & induſtria reducerentur. Recepta ingenti pecunia, Soldano urbem Almericus planè reſtituit. Mox intellecta Soldani fraude, Carras, quam nunc Carim, urbem potentiſsimam, appellant, obſedit. Fredericus autem ad tyrannidem conuerſus, direpta Tordona, Mediolanum diruit, populum in ſex portarum tribubus diuiſum, in ſena loca, procul ab urbe, ad decimum lapidem habitare coegit. Cremam ingenti detrimento affecit. Quare Venetorum conſilio, Veronenſes, Patauini ac Vicentini inter ſe fœdus icere, ut preter legitimum Imperij tributum, nil obſequij ultra præſtarent. Mox Imperator iſte, Aenobarbus ex cognomento dictus, miſsis oratoribus, Gallorum regem orauit, ut Alexandrum ad præſtitutum conuentum duceret: quum ipſe Victorem ſe ducturum reciperet. Conuentus ad Diuionem indictus, ubi Franco amnis Gallos diſterminat à Germanis. Quum principes ex compoſito illuc mira frequentia cõuenirent, Alexander, qui apud Dolenſe cœnobium Aquitaniæ ſubſtiterat, ſe eam ſynodum aditurum eſſe negauit: quam ipſe non indixiſſet, ne quid pontificiæ poteſtati derogare uideretur. Quare ſoluto conuentu, Fredericus in Germaniam rediit. Alexander ad Turonum, ſynodum indixit: ubi multa decreta promulgata. Interea Octauianus Lucæ mortuus eſt, & Guido Cremenſis in Antipapam ſubrogatus: fœdus ciuitatum Italiæ amplificatum. Nam Cremonenſes, Brixiani, Bergomenſes, Mediolanenſes quoq; diſsipati, cum Placentinis in eandem ſocietatem admiſsi. Alexander demum, creatis conſulibus, qui ex ueteri amicitia dignitati ſuæ ſuffragabantur, à Romanis è Gallia Romam reuocatur: quod anno centeſimo ſexageſimoquinto ſupra milleſimum accidiſſe legimus. 1165. Hæc igitur regnante Geyſa acciderunt. Inſuper iiſdem ferè temporibus, Alphonſum Hiſpaniæ regem, ab expugnatione Terræ ſanctæ reuerſum, diem obiiſſe ferunt. Cui Sanctius filius natu maior, in regno ſucceſsit: & illi non multo poſt Ferdinandus frater, quem in Arabia, pro Chriſti nomine bellando, occubuiſſe memorant. Huic Alphonſus filius ſubrogatus, regnum accepit: quin & illius quoq; temporibus, Crucis figura in luna publicè uiſa. Geyſa tandem in aduerſam ualetudinem incidit, qua indies ingraueſcente, ne inteſtatus obiret, accitis amicis pontificibus & optimatibus, regnum diſpoſuit. Stephanum tertium, grandiorem natu, regem pronunciauit. Exorauit etiam proceres, ut eundem pro rege ultrò ſuſciperent, colerent & amarent, filios hæredes è ſemiſſe conſtituit. Cætera partim ſacris ædibus, partim calamitoſis hominibus, ac uariis ſanctiſsimisq; uſibus legauit. Demum inter liberorum ac fratrum amplexus animam efflauit. Annis uiginti, menſibus tribus, & diebus quindecim regnaſſe fertur, incolumi fama, & integra regni poteſtate. Obdormiuit autem in Domino, anno Salutis centeſimo ſexageſimoprimo ſupra milleſimum, pridie Calendas Iunias, maximumq; ſui deſiderium omnibus reliquit. Cor-

pus Albam elatum, ac publicè deploratum: & inter monumenta regum, filij retulere. Celebratis honorificentiſsimè exequijs, ad comitia regalia ſtudia conuerſa ſunt. Nam quamuis regem declaratum ac legitimum haberent, ne priſcam conſuetudinem abolerent, comitiorum diem indixere.

Stephanus III. QVVM defuncto rege Geyſa frequentiſsima comitia haberētur, adductis in medium, publicæq́ perlectis teſtamenti tabulis, omnes cunctis ſuffragijs declaratum à patre regem Stephanum tertium comprobant, & fauſtis cognominibus ingeminant: Stephano cuncta feliciter, exclamant: Stephano nouo regi laus & gloria, Stephano felix uita, & continuata uictoria: Vngariæ fauſta omnia, & felicia. Paulo pòſt Albæ ex more coronant, & ſacro diui Stephani progenitoris diademate confirmant. Is regno potitus, & ad regnandum haudquaquam intempeſtiuus, nihil ſine ſenatus auctoritate & patris amicorum conſilio gerit. Triennij regnum immunitate donauit, & multa captandæ popularis auræ gratia edicta promulgauit. ocium & quietem pro uiribus ab initio retinuit: mox ſociorum & regni cauſa in bella deſcendit, quæ uario geſsit euentu: neque ſuorum perfidia caruit, ut ſuo loco referemus. Verùm enimuerò hac re potiſsimùm execrandi ſunt Vngarorum Annales, quippe qui etſi ineptiſsimè ſcripti ſunt (qua in re ueniam damus, quia hiſtoriam potius quàm eloquutionem quærimus) nonnullorum tamen regum, ueluti Stephani geſta, cuncta nephario ſilentio prætereunt, quæ præſtantiores pleriq́ ſcriptores minimè prætermiſere. Quare ut hanc grandem rerum Vngaricarum iacturam reſarciamus, quid cum Venetis, & Emmanuele Græcorum Imperatore geſſerit, in primis referemus. Emmanuelem & Fredericum Ænobarbum ſimul illa tempora protulere, impietate perfidia & crudelitate pares: utpote quibus nihil tunc ſæua tyrannide uidebatur antiquius. Dum Gallia Ciſalpina Frederici reditum reformidat, & urbs Roma reditu Alexandri pontificis exultat, Emmanuel in Italos, Dalmatas & Iſtros multa molitur: quæ altiuſculè repetemus, ut apertior res ipſa uideatur. Ex eo tempore, quo Veneti afflictis Hieroſolymæ rebus, Balduino rege in captiuitate demerſo, auxilia pia, duce Dominico Michaele contulere, hoſtilem Emmanuel animū Venetis oſtendit, quos hactenus fideliſsimos ſibi ſocios ſemper habuerat: haud diſsimulans, collata illis auxilia ægerrimè tuliſſe. Vt Venetis obeſſe poſſet, Stephanum tertium Vngarorum regem, item Dalmatas, Iſtros, Liburnos & Anconitanos, cum Græcis in ſocietatem admiſit. Stephanus ultrò fœdus inijt, ut antiquas pro Dalmatia inimicitias commodius ulciſceretur. Dalmatæ uerò, Iſtri & Liburni longè propenſiùs in iſta fœdera cōuenere: ut quamuis imperatorij & Conſtantinopolitani iuris olim fuerint, & tunc partim Venetorum, partim Vngarorum imperio parērent, iſta tamen rerum nouitate trini potentatus è ceruicibus iuga diſcuterent: multoq́ licentius, ut antè, piraticā exercerent: quos maritimis latrocinijs aſſuetos fuiſſe, Liuius affirmat. Quod ut facilius facere poſſent, horum trium amicitias ſępiſsimè ludificarant. Quare Dominicus 1149. Maurocenus dux Venetus, anno Salutis undequinquageſimo, & undecies cēteno, ſenatus populiq́ Veneti iuſſu, in Iſtros mare Adriaticum infeſtantes, quinquaginta triremium claſſem duxit: qua Polam, Rubinum, Parentium, Hemoniam, & Humagum in Venetorum perbreui poteſtatem aſſeruit. Anno inde ſeptimo in demortui ducis huiuſce locum, Vitalis Michael ſuffectus fuerat. Quo quidem tempore Adrianus pontifex, Gradenſem eccleſiam, ſuper cæteras Venetiæ, Iſtriæ ac Liburniæ baſilicas, principatum tenere pronunciauit. Id Vlricus Aquileiæ patriarcha ſentiens, ægrè tulit: ac impetratis à Stephano Vngarorū rege auxilijs, quo cum ſocietatem hac duntaxat cauſa iniuerat, Gradenſe oppidum partim dolis, partim uiribus occupare contendit. ſed ſpes hominem fruſtrata eſt: quandoquidem immiſſa Venetorū claſſe, cum ſeptingentis partim Foroiulienſibus, partim Vngaris captus eſt. Et hi omnes hac conditione dimiſsi, ut Foroiulienſes quotannis duodenos porcos, totidemq́ panes Venetis tributi loco penderent. Inſequenti anno, Arbenſes & Liburni à Venetis ſubacti. Per id etiam temporis Stephanus rex, ſimulata cū Vitali Michaele amicitia, duas

tia,duas eximiæ nobilitatis Vngaricæ uirgines,duobus illius ducis filijs matrimonij
loco collocauit.Quare paulo pòſt eius arte & opera factum eſt,ut Spalatrum, Tra-
gurium, & Sibinicum, à Veneta republica deficeret. Quinetiam & Iadrenſes, qui
tunc Venetæ ditionis erant, quum Eccleſiæ ſubiectionem Gradenſi factam iniquo
animo tolerarent, inſtigante etiam tunc rege Stephano, Venetis rebellarunt:qui ea
tempeſtate ita omnes ingenij neruos in Venetorum detrimenta intenderat,ut nil im
penſius curare uideretur. Quare Vitalis dux, cum triginta longis nauibus ad recu-
peranda quæ amiſerat,in Dalmatiam contendit & re infecta,repulſus receſsit.Item
Anconitani Emmanuelis Imperatoris iuſſu,in cuius poteſtatem eo tempore ſe peni
tùs aſſeruerat, Guiſcardo Anconitano duce,cum quinis triremibus,excurſionibus
& latrocinijs omnia Venetorum littora admodum infeſtarunt.In quos tandem Mi-
chael emiſſus,nauali bello Guiſcardum cepit,ultimóq; ſupplicio affecit.Captas quo
que triremes demerſit,haud incruenta uictoria potitus.Nam inter cęteros cæſos ac
ſaucios,unam tantùm è potiſsimis triremim amiſit, ab hoſte demerſam. Stephanus
autem rex, eductis multis ex Vngaria copijs,non modò Dalmatiæ paſsim urbes mi
lite complerat: ſed ab eo tractu Venetorum fines longè latéq; uexabat.Ne quid ex
data occaſione remitteret,quotidie quoq; per nuncios Emmanuelem Imperatorem
ſollicitabat,& irritabat in Venetos.Itaque anno ſexto ac ſexageſimo ſuper undecies 1166
centenum,aliam claſſem in Dalmatiam Veneti,ſub eodem duce, inſtaurare coacti
ſunt,cui Dominicum Maurocenum præfuiſſe ferunt. Vitalis ubi Dalmatiam appu-
lit,Iadram in primis metropolim adoritur.Quam quũ terra maríq; acerrimè oppu-
gnaret,urbe tandem potitur.Multis cæſis,muros à parte maris diruit, ut rebellandi
præriperet facultatem:item ducentos ex ordine nobilium obſides abducit. Hac ſęui
tia cęteri Dalmatæ uſq; adeò perculſi ſunt,ut eiectis Vngarorum præſidijs,quę pau
lo antè rex Stephanus impoſuerat, ad Græcos & Emmanuelem Imperatorem ex-
templò deficerent,quorum auſpicijs & imperio diu olim regi cõſueuerant. Nec gra
uiſsimè quidem id Stephanus tulit,quãdo hos Imperatoris quàm Veneti ditione te
neri malebat. Orientalis Auguſti uniuerſus Illyrici tractus quondam fuerat:& mari
timam eius oram idcirco Veneti ſumma affectatione tutati ſunt,partim ut Adriatici,
maris iter ad nauigandum expeditius haberent:partim ut ſub auxiliorum prætextu,
labantis Græcorum imperij appendices indies occuparent. Emmanuelem rex Ste-
phanus,dolorum & perfidiæ officinam, donis & pecunijs incendit,ut Ichthyopha-
gos & piſcatores,Græcorum imperium anhelantes, à temeraria audacia coerceret,
néue pateretur nobiliſsimam Romanarum coloniarum oram à Venetis occupari:
qui magis captandis hominibus,quàm piſcibus incumberent. Et ni proſpiceretur,
perbreui fore,ut(ueluti paſtoribus ab initio populi Romani) talis imperij, ac tanta
fiat acceſsio,ut prius Gręcia cũ Illyrico, quàm Italia & Pannonia hinc accipiat detri-
mentũ.His Emmanuel ſat incenſus,qui ultrò creſcentib.Italorũ reb. inuidebat,neq;
cæteris præ ingenito liuore parcebat, quem ex reliquijs Græcæ improbitatis planè
conflauerat,fraudem haud modicam cõminiſcitur. Non tam publico edicto,quàm
data fide uulgò Venetos hortatur, ut per uniuerſum Græcorum imperium merci-
monias liberè contrectarent.Quod quũ illi ſolito more factitarent, una cunctos die
cum nauibus & mercimonijs intercepit.Quod ubi Venetis ſignificatum eſt,ita po-
pulus uniuerſus conſternatus eſt,ut oratores ad imploranda quæcunq; concederen
tur, Senatus conſulto deſtinaret.Inſtaurarunt animos uiginti naues negociatoriæ,
quæ è Græcorũ manibus & inſidijs euaſerant, Venetiáſq; re integra redierãt. Qua-
rum reditu ſic omnium animi leuati ſunt,& inſtaurati, ut perbreui omnibus qui ne-
gociandi cauſa aberant, reuocatis Senatus conſulto,tanta & tam inaudita celeritate
claſsis comparata ſit,quantam ab inclinatione imperij Romani nuſquam pari feſti-
natione factam acceperimus. Quando centum diebus, centenas triremes ac uiginti
naues onerarias fabricaſſe memorant:quibus(ut aiunt)Iadrenſes,& Iſtri nuperrimè
recuperati,denas quoq; naues longas, Venetorum iuſſu, adiecere. Hac igitur claſſe

 Tragu-

Tragurium captum, & inuito Vitali Michaele direptum ferunt: eâdem quoq; Raguſium occupatũ. mox in Aegeum pelagus nauigatum, incaſſum obſeſſa Euboia, Chius capta: ubi dum Veneti promiſſam ab imperatore pacem expectant, ſæua continuó peſtilentia claſſem inuaſit, quæ Vitalem Michaelem ducem uel inuitum Venetias redire coegit. Huius reditu infecta urbs uniuerſa, tam ſæua contagione correpta eſt, ut hoc duntaxat morbo uideretur abſumi. Dux conuocata concione, quum ad cõſolandum populum prodiſſet, impetu mox in eum facto, uulneratus exceſsit. Stephanus autem Vngarorum rex, Emmanuelem ab omni pace reuocare pergit, nullam cum Venetis concordiam hunc paciſci patitur. Catenatis laboribus, & operoſis expeditionibus, ambitioſam urbem uexari cupit: Dalmatas clàm ſollicitat & clandeſtina arte, qui defecerant, Iadrenſes, Tragurios, & Raguſinos à Venetorũ ſtudijs ac fide reuocare nititur. Dum hæc ita geruntur, Fredericus Aenobarbus in Italiam reuerſus, diſsimulatis inimicitijs, & ſubornata benignitate, manſuetudine ac liberalitate, adeuntes populos excepit. Quũ Guidonem Cremonenſem antipapam ab Hetruſcis aſpernari audiuiſſet, partem copiarum per Flaminiam in Hetruriam miſit, cæteram ſecum in Picenum agrũ duxit. Acerrima obſidione circumuenit Anconem, Emmanueli parentem, ut ab Imperatoris Græci ſtudijs auerteret. Interea Mediolanenſes Cremonenſium, Placentinorum & Veronenſium auxilio urbem quàm antea munitiorem inſtaurant. Et Laudenſis nouæ urbis à Frederico ædificatæ ciues, in bello ſociali Lombardorum partibus acceſſere. Emmanuel Alexandrum, ſeptimum iam annum pontificatus agentem, dimiſſa re Veneta, quod Stephano regi moleſtiſsimum fuerat, per oratores doloſis artibus tentare cœpit, ut ad redintegrãdum Romanum imperium animum aduerteret: quando fide ac potentia ſe Frederico Aenobarbo ſuperiorem eſſe affirmabat. Sperabat, ob atrociſsimũ inter utrũq; odium, ſe id pontifici facilè perſuaſurum. Interea populus Romanus à Germanis & Tuſculanis magnam cladem acceperat. Quod ubi Frederico nunciatum eſt, ſoluta ſtatim obſidione Anconitana, ad urbem properauit: in pratis Neronis caſtra locat, Vaticanum adoritur: & accepiſſet, niſi à Pontificia cohorte repulſus eſſet. Quod imperator ægrè ferens, circumductis copijs, Petri baſilicam perfringere adortus, & maiori uæſania percitus, ignem ualuis & tecto ſupponi iubet. Aeditui reformidato incendio, poſtes patefaciunt, ac furentẽ admittunt. Alexander ex Laterano, Aenobarbi furorem ueritus, in proximas Frangepanum domos, quæ Amphitheatrum & diuæ Mariæ nouæ cœnobium cum palatio complectebantur, ſe recepit. Mox à Guilielmo Normanno, Guilielmi filio, & Siciliæ rege, qui ex paterno inſtituto parentis loco pontificem habebat, triremes treis cum ingenti pecunia accepit: quibus aut pro fugæ, aut defenſionis adminiculis uteretur. Pecuniam in Frangepanes & Petri Leonis filios, portarumq; cuſtodes planè diſtribuit. Et quum ſe ab Imperatore dolis peti intelligeret, primùm Circeios, deinde Tarracinam, poſt Caietam & Beneuentũ petijt. Sub fugam pontificis peſtilentia uſque adeò ſæua Imperatoris exercitum inceſsit, ut non modò in proceres & magnates, ſed longè lateq; in cæteram multitudinem effuſa debaccharetur. Quare data pontifici pace, quam dudum abnuerat, primò Lucam, mox Tordonam Papiamq; confugit. Deinde ſociali Lombardorum bello, quum nullos alios præter Papienſes, Monteferratenſes & Tordonenſes haberet amicos, Ciſalpina ferè Gallia exactus, in Germaniam redijt: mox Alexandria à Pontificis nomine, in æternum Frederici dedecus à ſocijs populis ædificata. quod anno
1168 ſexageſimo octauo ſupra undecies centenum factum eſſe legimus. Dum hæc ita geruntur, Stephanus rex Vngariæ, quum Emmanuelem in perſequendis Venetis deſerbuiſſe, & aliò mentem intendiſſe animaduerteret, ipſe quoque in re Dalmatica aliquantulum recepuit. Quod etiam domeſtica & inteſtina fraude factum eſt. Dux enim Ladislaus frater eius, ac regis Belæ cæci filius, imperandi cupiditate tractus, ad occupandam coronam animum intendit: ratus facilè fore, ut ea potitus, regno quoq; potiretur. In primis cum fidiſsimis pleriſq; rem communicat, & ſubripiendæ

coronæ

coronæ clam conſilium init, multos muneribus, officijs quoque quàm plurimos ex optimatibus ſibi cõciliat: ſubducuntur urbes, clientelæ, populi & comitatus in diuerſa ſtudia diſtrahũtur. Atqui poſtquam fauoris & præſidij ſatis comparatum Ladiſlaus ſibi arbitratur, ſubrepto uarijs artibus ſacro diademate, ſe uerum regem, neque ætate, nec uirtute & paterna & propria, regno indecorum aſſeuerat. Suffragantur cum pleriſq; pontificibus multi optimates: & acceſsit haud infrequens popularis aura, quæ facili motu, ueluti nouitatis auida, in utranq; partem ſuſcitatur. Stephanus contra rerum inſolentia perculſus, nouitati ceſsit, per caſtella quædam munitiſsima diuagatus: ut ſeceſſu potius quàm inſtanti pertinacia inteſtinum bellum declinaret. Interea Ladislaus uſurpata regni poteſtate potitus, ſex menſibus imperat. Sed obrepente ſubinde morte, ſalutis anno ſeptuageſimo ſecundo ſupra undecies cẽtum, Calendis Februarijs diem obijt. Corpus Albam inter maiorum monumenta relatum. 1172 Nondum patruorum factio illa deſierat; quum rege priſtinam dignitatem poſt Ladislai mortem recuperare ſtudente, Stephanus Ladislai frater, & Belæ quoq; cæci filius interceſsit. Qui ijſdem ſuffragatoribus uſus, tertio idus Februarias uſurpata corona decoratus eſt, & quinis menſibus ea potitus. Verùm rex patruorum inſolentiam non ultra tolerandam eſſe ratus, ſuſcitato tandem bello, reſipiſcentibuſq; maxima ex parte optimatibus, in eum caſtra mouit. In duas partes diuiſa iam Vngaria, inteſtinum bellum atq; grauiſsimum molitur. At ubi ad conferendas manus conuentum eſt, tanta nobilium clades eo prælio patrata, ut nihil his temporibus Vngariæ miſerabilius accidere potuerit. Patruus tandem à nepote uictus, regno exactus: paulò poſt in caſtello quodam, quod Zemlen appellant, Aprilis idibus diem obijt, Saluatoris anno ſeptuageſimo tertio ſupra milleſimum & centeſimum: corpus quoque 1173 Albam relatum eſt. Eodem etiam anno, rex Stephanus Geyſæ filius, quarto nonas Martias uita exceſſerat: ne diutius corriuales regios, eoſdemq; cognatos, Pannonica fortuna toleraret. Exequiæ honorificentiſsimæ illi perſolutæ: corpus Strigonij conditum. Hunc annis undecim, menſibus nouem: diebus tribus regnaſſe ferunt.

Hæc igitur de Stephano Tertio expiſcati ſumus: aliud de uiro quicquam, quando tanta Scriptorũ inopia bellicoſa ſemper Pannonia laborauit, inuenire nequiuimus. His etiam temporibus; Emmanuel Conſtantinopolitanus imperator, apochryſiarium ad Alexandrum pontificem Beneuentum miſit. legationi maximam uim pecuniarum adiecit, quas antequàm uerba faceret, in medium prometet. Poſt longam orationem, illud tandem perorauit, Emmanuelem Græcorum ſubiectionem potius, quàm utriuſq; Eccleſiæ unionem, ultrò deferre, ſi corona Occidentalis imperij, qua Fredericus Aenobarbus præ nefarijs facinoribus iure priuatus erat, redintegrato imperio, à Romano pontifice donaretur. Res à pontifice Alexandro non modò ad ſacroſanctum cardinalium collegium, ſed ad Romanum Senatum perlata. Poſt multorum ſententias id demum conſultum eſt, Emmanueli coronam omnino abnegandam, & delatam quoq; pecuniam recuſandam: ne inexplebilis auariciæ cauſa, belli ſempiterni ſemina pontifex ſerere uidetetur. Iiſdem etiam diebus Guido Cremonenſis antipapa, quem Fredericus imperator ad Petri baſilicam, Germanico præſidio munitum reliquerat, miſeram animam efflauit. Cui ab imperatoria factione Ioannes Syrmienſis abbas, ex inferiore Pannonia natus, uir pridem furtis & latrocinijs infamis, ſubrogatur. De Stephano Tertio hactenus, nunc ad Belam feſtinemus.

RERVM VNGARICARVM DECADIS SECVNDAE LIBER VII.

RESIDENTE cognato bello, & profligatis Ladislai partibus, redintegrata Pannonia, quæ diuerſa ſtudia prius ſectabatur, Belam Tertium, Stephani regis fratrem, cunctis ſuffragijs eligendum expoſcit: quando è ſuperiore rege filius non ſupererat, maturus regno. accedebat uiri integritas, & iuſticia, munita ſeueritate, ac grauitate non mediocri: quod illa tempora, inteſti- Sec. III.

inteſtini belli licẽtia deprauata, nimiũ poſtulabãt. Nam furta paſsim & latrocinia patrabantur, facinoroſiſsimus quiſq; graſſabatur impunè, & in nulla crimina ſeuere animaduertebatur. Nam qui ſub rege quicquã ſceleris cõmiſerat, trãsfugiebat in Ladislai factionẽ, & hac arte per impunitatẽ elabebatur. Contra uerò illi qui ſub Ladislao erant, cõmmiſſo ſcelere, ad regẽ confugiebant. Quin & uterq; princeps, non ſolùm in mediocribus, ſed in maximis etiã criminibus, ne à ſuæ factionis hominibus deſereretur, conniuere cogebatur. Itaq; poſtquã Belam, magna grauitate prǽditum, ex more ac honorificentiſsimè idibus Ianuarijs coronarunt, mox quiſq; publico edicto eſt admonitus honeſtæ uitæ, ac peccandi eſt inhibita uulgò licentia. Poſt edictũ, quũ fures, ſicarij & latrones multi, qui diu facinoribus occalluerãt, nequaquam ſe abſtinerent: magna ſeueritate, extremiſq; ſupplicijs mulctati ſunt. Vnde tantus facinoroſos metus inceſsit, ut ſe in poſterum nimis coercuerint: item & regi hinc tanta auctoritas, & gratia comparata, ut hunc regem optimum fore cuncti prædicerent. Et quum reges antehac promiſcuè ac immodeſtiùs ab hominibus adirẽtur, aureſq; indoctæ multitudini accommodantes, modò garrulitatis faſtidio, modò loquẽdi inſcitia afficerentur, neque grauitatem pro dignitate ſeruarent, neque diſtinctè iudicia enunciarent: hinc factum eſt, ut Bela primus petitionum ac precum formulas inſtituerit, ex imperatorum põtificumq; more: & duos precum miniſtros adſciuerit, qui quotidianas petitiones ei ſecretò legerent, reſcriptaq; manu regia reſponſa referrẽt. Vnde optimus iudiciorum & gratiarum mos tunc Vngaris introductus. Poſt hæc, regnum ex omni parte ſtrenuè tutatus, nihil à finitimis adimi permiſit. Tumultuaria quædam, & quaſi momentanea cum Polonis & Boemis bella geſsit. Auſtrales intra fines coercuit. Illud ſibi animo ſemper erat infixum, quod & fratri, & ſuperioribus pleriſque regibus ſemper inhæſit, maritimam & nobiliorem Dalmatiæ oram, quam Veneti occuparant, occupatamq; ſæpius amiſerant, ab Vngaris omnino occupari oportere: neque ullo pacto patiendum, ſocios Dalmatas in imperioſa Venetrum ſeruitute iacêre. Sed Venetorum tunc fortuna & auctoritas inhibebat, quam ex Alexandri & Frederici reconciliatione compararant. Duodeuigeſimum pontificatus annum grauiſsimus ille pater agebat, & adhuc cum Imperatore improbo nunquam cõſentire potuerat: neq; uoluit, donec Venetorum opera pax poſtulata à Frederico data fuit. Quinetiam eo tempore, Guilielmo regi Siculo, quindecim, & ſocijs bello Lombardis, ſex annis datæ ſunt induciæ. Auctores pacis Veneti fuere: ea Venetijs honorificentiſsimè tranſacta. Vbi imperator accitus, quum diui Marci ueſtibulum attigiſſet, dimiſſa humeris trabea, ſupplex ac humi proſtratus, pontificis præſidentis pedes deoſculatus eſt: mox eius dextera ſubleuatus, ad oris oſculum admiſſus eſt. Promulgata pace, Ioannes Syrmiẽſis in montis Albãi latebras ſe abdidit. Ad hæc, Emmanuelis mors interceſsit imperatoris: quem ita Venetis infeſtum, fratris exemplo eſſe nouerat, ut Henricum Dandalum, oratorem Venetum, & legationem conſtanter agentem, obiecto candente æneo, uiolato iure gentium, occæcarit. Is Alexium filium, imperij ſucceſſorem reliquit: cui Agnes, Philippi regis Gallorum filia, ſponſa erat: eiq; Andronicum, regia proſapia oriundum, ea conditione tutorem dimiſerat, ut aliquot annis imperium pro puero adminiſtraret. Item ea tempeſtate inter Balduinum quartum Hieroſolymæ, & Saladinum Turcorum regem præſtantiſsimũ, grauiſsima bella gerebantur. Sed paulo pòſt, quùm Alexãder pontifex rebus humanis exceſsiſſet, ſuffecto Lucio Tertio, res Hieroſolymitanæ ac Grǽcæ indies peſſum ire occœperunt. Nam Andronicus, imperandi cupiditate tractus, nauigantem laxandi animi gratia Alexium in mare demerſit, & tyrannidem ſubinde occupauit. Balduinus uerò, ingraueſcẽte pariter ǽtate ac morbo, quando elephantia uirum inceſſerat, Saladini hoſtis periculum, quem ſæpe fugarat, plus ſolito formidare cœperat. Quinetiam haud multo pòſt tempore, Saladinus Hieroſolymitanum agrum magnis copijs ingreſſus, tantum pecorum ac hominum abegit, ut magno detrimento Chriſtianos affecerit: item maiorem Templariorum cǽterorumq; militum

partem

partem trucidauit. Quarè auxilia afflictis Hieroſolymæ rebus, per legatos à pontifice maximo poſtulata: quę poſt mortem Lucij, Clemens pontifex diligentiſsimè curauit. Nam quum per noſtrorũ diſcordias, Saladinus uires adauxiſſet, poſt maximam Chriſtianorum ſtragem, Hieroſolyma potitur. quam poſt Gothfredum, reges noſtri octo & octoginta annos glorioſiſsimè poſſederant. Audita ſacræ urbis captiuitate, feſtinata eſt ex hoc nimis expeditio in Palæſtinam. Itaque iniquo tempora hæc animo Bela rex ferebat, quæ belli Veneti occaſionem intercipiebant: ſed exoptata tandem aduenit. Nam quum Aureus Magiſter Petrus, dux Venetus, qui Piſanos ab Anconitanorum ſocietate alienauit, qui eorum auxilio freti, Venetis mare infeſtum ſanè reddiderant: Iadrenſes cogerent, ut metropolitam ſuum, Gradenſi patriarchæ redderent obtemperantem: id tam moleſtè hi tulere, ut præ indignitate rei, quando non ſolùm humana, ſed diuina quoq; iura, à Venetis in ſeruitutem aſſeri conſpicarentur, quartò rebellantes, ad Belam tertium planè deficerent. At rex audita defectione, qua nihil erat antiquius, comparato magno exercitu, in Dalmatiam cõceſsit. Muniuit ualidiſsimo præſidio urbem eius tractus pręſtantiſsimã, & nonnulla eius municipia milite compleuit. Exhilarati ſunt hac nouitate Dalmatarum animi, & uniuerſa Pannonia geſtienti quadam lætitia completa. Contrà Veneti ad primum nuncium uſque adeò conſternati, ut nil triſtius unquam accepiſſe uiderentur, ad Dalmaticum bellum, & ad exigendas toties uiolatæ fidei pœnas, tunc patres omnes animos intendebant. Rabie ſimul & uindictæ anhelatione miſerabiliter angebantur, nilq; impenſius curabant, quàm ut Iadrenſes, expenſis cumulatiſsimè pœnis, cæteris infidelibus exemplo forent. Vnum obſtabat, exhauſto nimis ęrario, tam citò claſſem parari non poſſe. Difficultatem hanc maxima multorum patrum ſtudia ſuperarũt, qui publicæ potius quàm priuatæ utilitati conſulentes, collata pecunia, & adiectis quibuſdam Riualtinis belliciſq; uectigalibus, expediendam ocyſsimè claſſem curauerunt. Qua quidem comparata, mira celeritate in Dalmatiam continuò nauigatum: & obſeſſa Iadra, inſulæ facilè receptæ. ſed in urbis expugnatione, quam Bela rex amplo pręſidio & commeatibus bene muniuerat, omnis opera eludebatur. Sub mœnibus ex Venetis multi occubuere, quum à continente urbem tentaſſent erumpentibus Vngaris, extemplò reiecti, inſulas facilè receperunt: quia Vngarum nauali apparatu parum poſſe conſtabat. Aliqui tunc Raguſium & Tragurium iuxta à Venetis defeciſſe opinantur: quorum opinioni ego minus accedo. Nam cum iſta Venetorũ præſidijs completa ampliſsimis, ut ipſa longè minora forent, ad priſtinam Vngarorum fidem redire nequiuerunt. Bela igitur maritimam Dalmatiæ oram ita muniuerat, ut omnem Venetæ claſsis operam prorſus eluſerit. Dum hæc ita gèruntur, tota Chriſtiana reſpublica Hieroſolymitana captiuitate cõſternata, cõuocatis principibus, de recuperando ſanctiſsimo ſepulchro Domini, quod in ſeruitutem Saracenorum reciderat, ſollicitè decernit. Clemens pontifex, compoſitis cæterorum potentatuum diſcordijs, perbenignè Venetum Vngarumq; hortatur, ut unà cum cæteris Saladinum, prophanum hoſtem, Palæſtina exigant: néue priuato bello ſacroſanctæ ac pientiſsimæ expeditioni deſint, neq; publicæ Chriſtianorum calamitatis & turpitudinis, ob priuatas ſimultates, ipſi auctores eſſe uelint. Sedati, pontificij diplomatis interuentu, utriuſq; animi, Bela quum ſine Veneta claſſe, qua cęteris illi præpollent, fieri non poſſe intelligeret, ne hoſtis Chriſtianæ reipublicæ & ſanctiſsimę expeditionis interturbator haberetur, ſuffragante pontifice, cum Venetis duorum annorum inducias iniuit. Belli principes hi fuiſſe traduntur: in primis Fredericus imperator, qui Henricum filium, cunctis, quas in Italia comparauerat, prouincijs & urbibus planè præfecerat: item Philippus Galliarum, & Richardus Britannorum rex, Otho Belgarum dux, cum pleriſque præpotentium antiſtitum appendicibus. Piſani cum Venetis ex Adriatico ſinu ſoluére, qui ante cæterorum aduentum Ptolemaida obſedere, à Saladino occupatam, & terra mariq; grauiter oppugnare adoriũtur. Fredericum Aenobarbum, qui ſuffragante Bela per Vngariam, aliorum more, iter fecerat,

omni-

omnibus rebus adiutum, Thracio Boſporo in Aſiam tranſmiſiſſe: Philippum & Corradum Meſſana, quo conuenerant, ſoluiſſe ferunt. Richardum grauiſsima tempeſtate iactatum, in Cretam appuliſſe: & ſecundum appulſum, denegato portu, uniuerſam inſulam fuiſſe populatum. Mox in Syriam profectum, cum Philippo ad Ptolemaida iunxiſſe caſtra, quam ſuperata Saladini claſſe, ac fuſo hoſte, recepere. Fredericū iniquiore fato uſum, receptis paucisſimis Aſiæ oppidis, in minorem Armeniam ueniſſe: deſcendiſſe temere in fluuium, lauandi ſudoris, & ſedandi æſtus gratia: ubi præcluſis continuo uitæ meatibus, ſpe fruſtratus interijt. Haud multo poſt, quamuis cum Saladino ab initio proſpere pugnatum fuerit: diſsidentibus tamen principibus, Philippus in Galliam reuerſus eſt. Richardus, qui in prouincia remanſit, bellum forti animo proſequutus, tandem in ſequenti anno in Britanniam ſe recepit. Poſt Frederici Aenobarbi mortem, Henricus filius ei ſuffectus, à Cœleſtino pontifice coronatur. & inſequenti anno Solis defectus apparuit. Saladinus, poſt longam Chriſtianorum uexationem ac ſtragem, Damaſci diem obijt. Filij regnum, prout pater ipſe legauerat, inter ſe diuiſere. Quod Saphadinus, frater Saladini, ægre ferens, quum ſe in teſtamento prætermiſſum intelligeret, exactis liberis eius, regno potitur. Paulo poſt Henricus imperator Siciliam occupauit: & iiſdem temporibus in Italia lapidibus pluiſſe ferūt. Subſidiarius ab Imperatore exercitus in Syriam mittitur: qui proximo deinde anno, mortuo Panormi Henrico, reuertitur. Quare Chriſtiani, qui remanſerant in Syria, auxilio deſtituti, quod reliquum erat dominij, prorſus amiſere. Sed ut ad Piſanos aliquantulum redeamus, quum triennio cum Venetis ardentiſsima æmulatione commilitaſſent, ubi in Adriaticum ſinum ſe retulere, Polam Venetæ ditionis urbem occupant. Quod Bela rex quum accepiſſet, ne mediocri quidem lætitia affectus eſt, quum pactas biennij inducias iam exactas intelligeret: & quum ipſe terra nimis poſſet, qui mari quoq; Venetos infeſtarent, acceſsiſſe nimium lętabatur. Sed parum proſpere res ipſa ſucceſsit: quādo tumultuaria claſſe, Polam à Venetis properatum, urbs continuo capta, & denudata mœnibus, ne Piſanorum receptus amplius eſſe poſſet. Deinde Metonem properatū, ut cum onerarijs hoſtium nauibus, & cum his quæ præſidio illis ex Pola uenerant, confligeretur. Paucis poſt diebus, quum illis prætereuntibus à Venetis occurſum, pugnatum in conſpectu urbis, fugato Hetruſcarum præſidio, onerariæ duæ captæ: unde pacem cum Piſanis ſequutam plerique tradunt. Bela igitur, qui Dalmatiæ nimium timebat, & grauiſsimis Venetos expeditionibus diſtineri cupiebat, ne quid in Dalmatas molirētur, increbeſcente languore grauatus, humanis rebus exceſsit, regni ſui annouigeſimotertio, menſe uno, ac die undeuiceno. Item ſuperſtitibus filijs, Emerico & Andrea, pientiſsimaq; uxore, quæ Philippi regis Galliæ ſoror fuit: de quibus in ſequentibus nonnulla referemus. Obdormiuit autem in Domino Calendis Maij, Salutis anno undecenteno ſupra unde-
1199 cies centum: corpus Albæ, inter monumenta regum honorifice funeratum,

Emericus rex. POST Belæ Tertij exceſſum, Emericus filius, omnium populorum optimatumq; ſuffragijs patri ſubrogatur: quādo cum hęreditario iure, uiri probitas & prudentia, ad creandum hunc unū omnes hortabatur. Is poſtquam regium munus obiuit, omnia patris, quæ ad coercendos mores, & inhibenda flagitia pertinebant, in uſum diligentiſsime reuocauit. Et non modo regno gubernando, uerumetiam propugnandis ſocijs, in primisq; Dalmatis incubuit, ne quid ex regno deterere uideretur. Deſponſatam huic ante Belæ patris obitum Conſtantiam, Aragoniæ regis filiam, Annales Vngarici referunt, Senatus apoſtolici permiſſu, Henrico imperatori deinde coniugatam. Qui à Cœleſtino pontifice maximo uocatus, in Italiam uenit: Conſtantia uxor eum ſequuta eſt, filium afferens quadrimum, quem præter opinionem omnium nimis annoſa pepererat. Is fuit Fredericus ſecundus, acerrimus Eccleſię perſequutor. Sed Henricus, mortuo Tancredo, infanteq; Rogerio, paruo habito negocio, utriuſque Siciliæ regnum accepit. Dum hæc ita geruntur, Veneti, qui cum pleriſque oppidis Iadram olim amiſerant, ne minimam quidem recuperandæ urbis

occaſio-

occaſionem temerè præteribant: ſed huic rei potiſsimũ intenti, ſub aliquo prætextu honeſtatis hanc ſibi anſam dari anhelabant. Intercesſit ad hæc Hieroſolymitana expeditio, cuius auctores Bonifacium Monferratenſem, Balduinum Flandriæ, Henricumq́ Pauli comites, item nonnullos Allobrogum, & Montis ferrati duces memorant. Hi quum per Germaniam & Pannonias exercitus ductare nollent, quas ea tempeſtate admodum fluctuare intellexerant, in ſocietatem exoratos Venetos admiſere: ut eorum claſſe freti, tutiùs & facilius in prouinciam peruenerint. Quum Venetias conueniſſent, abſumpta maiori ex parte uiatici pecunia, à Venetis aliam mutuati, & ob eam rem illis nimis obnoxij, maxima ſubinde liberalitate afficiuntur. Quando non ſolùm eam, quam gratuitò datam intelligi uolunt, ſed maioris illi ſpem pollicentur, ſi in caſtiganda Iſtria, & Iadra infida, quæ Venetum ſæpe imperium detrectarint, aliquantiſper ſibi adiumẽto eſſe uellent. Ad hæc illi, quando Venetijs obæratos ferè ſe eſſe reputabant, hac uicti munificentia, non modò aliquam opem, ſed ut grati uiderentur, extremas uires pollicentur. Iubent ſexaginta ſibi continuò triremes expediri, quibus ſuos milites imponant. Quod ubi à Venetis factum eſt, his tot onerariæ naues, & diuerſa ſunt adiecta nauigia, ut cum ducentarum & quadraginta nauium claſſe Iſtriam & Dalmatiam adorirentur. Quò ubi peruentum eſt, in primis Tergeſtini, alijq́ eius littoris accolę, qui mare piratica infeſtabant, metu perculſi, ad impetrandam pacem occurrũt: qui pacto tributo, cum pace ueniam conſequuntur. Pacata Iſtria, repentè Iadram, quæ ad Belam olim defecerat, claſsis admota, Gallo milite completa. Hanc Emericus rex Vngariæ, ex paterno inſtituto, fortiſsimo præſidio, omniq́ munitione inſtruxerat: quæ à Veneta claſſe circumuenta, & ea, quàm antea audita fuerit, longè maiore, nequaquam, propugnatore Vngaro, tunc animo conſternatur. Audacter obſtat, & præſidiario ſæpe cum agmine oppidani portis erumpunt: occurrunt undiq́ innumera hoſtium agmina, multum utrinque ſanguinis effunditur. Nunquam prælium ſine maxima cæde diremptum, nil è tormentorum & machinarum genere utrique prætermittere, quæ ad oppugnandam & propugnandam urbem facerent. Atroci quoq́ pertinacia dimicare: his omnino certum eſſe, tueri urbem: cõtrà illis, recipere, aut in obſidione ad internecionem permanere. Multis menſibus Iadra oppugnatur, & nunc mari, nũc terra: neq́ noctu, neq́ interdiu ulla quies, immò ne reſpiratio quidem minima datur. Sed à continente omnis eluditur opera, quando non ſolùm à propugnaculis & muro pugnare, ſed pro mœnibus, & quandoq́ latius, inclinatis hoſtibus, dimicare pergunt. Sæpe caſtra, quæ in cõtinente locarant, ab oppidanis & Vngaris adaucta audacia ita oppugnata ſunt, ut intra uallum plerique tranſilierint: quin & de amouendis ſtatiuis nonnunquam cogitatum. Quum irritos à continente labores, prę aſsiduis Vngarorũ eruptionibus, Veneti fore conſpicarentur, à mari extremis uiribus infeſtare ſtatuunt, à mari propius onerarijs & altis nauibus circumuallant, ac ueluti caſtellorum circumſeptu occludunt, admouent tormenta ſulphurea, & omnia id genus, & ſine temporis intercapedine. Hinc mœnia quaſſant, quandoq́ etiam caſtella nauibus impoſita tam prope urbem admouebant, ut iaculis, & ſæpe cominus dimicarent. Vexata diu ciuitas, à mari iam labefactari cœperat, & ita animis excidere, ut iamdudum hac hoſti pateret aditus. Vngari aſsiduo bello partim abſumpti, partim qui ſupererant defatigati, uictoriam Veneto haud incruentam relinquere decernunt. Ciues aſsiduę defectionis auctores, deſperatis rebus ac uenia, ad extremum dilabuntur, & exilium ultrò ſibi perpetuum optant. Inſtant eò uehementius ad hæc Veneti, quando nutantem dudum fortunam urbis, & ruinam interminantẽ intelligunt. Vngari, quum ciuitatem clandeſtinè ab optimatibus deſtitui ſentirent, quamuis ad extrema uſque pugnaſſent, tamen ubi hoſtem frequentiſsimum iam illac mœnia tenere conſpicantur, multis demum cęſis, à continentis porta facto agmine, in oppidula quædam proximis montibus impoſita ſe recipiunt. Veneti interea ampliſsimo ſociorum auxilio, Iadra potiuntur. Primo aditu, ex omni ætate ac ſexu multos trucidant, deinde ſatiatis cæde a-

nimis, furor ille deſidit. quod eo celeriùs opinione factum, quia nouitatis auctores in urbe non inuenere. In cæteram multitudinem planè innocentem ſæuire, neq; Henrico Dandalo duci, neq; ſocijs, meliore cauſa commilitantibus uiſum eſt, quorũ opera, uæſaniens omnis furor inhibitus. Quare Veneti demum Iadra potiuntur, & ſæuiente hyeme, captæ urbis amore apud Iadram hybernant. Vngari Iadra iam exacti, in proxima ſe oppida recepere. Dum in Dalmatia tot populorum hybernat exercitus, ecce puer Alexius, Iſachi filius, qui patrui ſceleratas manus effugerat, aduenit, ſupplexq; à Gallis ducibus ac Venetis opem implorat. Memorabilium profectò rerum cauſa, ab enarratione noſtra diſtrahimur: ſed ut res cognitu facilior uideatur, aliquanto altiuſculè repetemus. Præfuerat his temporibus Græcorum imperio Iſachus, qui præter ſuperiorum Imperatorum mores, Chriſtianorum amantiſsimus, Gallis & Germanis gratiſsimum ſemper hoſpitium exhibuerat. Alexius huic frater erat: cui tantum indulſerat, ut præter imperij nomen nil ſibi reſeruarit. Quinetiam fratrem, qui temeritate ſua in Barbarorum poteſtatem inciderat, ingenti pecunia redemerat. At ille ingratiſsimus, omnis impietatis compos, & cæca imperandi cupiditate tractus, Iſachum excæcat, dolo captum, excæcatumq; nauiculæ imponit. Nondum hoc facinore ſatiatus, Alexium fratris filium, qui nondum duodecimũ annum exceſſerat, eodem quoq; ſupplicio afficere ſtudet. Præcoci nepos Alexius prudentia fretus, & paternis obtemperantiſsimus amicis, qui fuga quærendam ſalutem ſuadebant, ad hybernantes in Dalmatico ſinu Venetos & Gallos uenit: pro liberando patre opem ſupplex petit, imploratq;, & ea quidem conditione, ueluti Galli Venetiq; iuſſerant, ut Græcam in primis Eccleſiam Romanæ ſubijceret: & pro damnis, quæ Emmanuel olim Imperator Venetis & Gallis intulerat, quindecies mille auri pondo exſolueret, ſatisfaceret pro naulo Venetis, & his demũ conditionibus poſtulata conſequeretur auxilia. Quibus compoſitis, in Alexij auxilium cum maxima claſſe nauigatum eſt. Interea Iadrenſes optimates, qui ultrò in exilium ſe perpetuum aſſeuerant, Emerici regis opibus freti, Adriaticum uſq; adeò pelagus infeſtabant, ut non extinctum capta Iadra, ſed redintegratũ bellum uideretur. Quare poſtquam in Græciam nauigatum eſt, Alexij reſtituendi gratia, alia quoq; Venetorum claſsis, ad domitandos Iadrenſes exules, qui longè lateq;, & in Venetos quàm crudeliſsimam piraticam exercebant, decreta eſt. Raynerio Dandalo, Henrici filio duce, Iadrenſes hi exules domiti. Accepit ex his liberos obſides: quibus acceptis, patres exules in patriam reduxit, hac inter utroſque pacta cõditione, ut prætorem urbis, quem Comitem nunc appellant, & metropolitam, qui Gradenſi patriarchæ parêret, Iadrenſes à Venetis acciperent, item quotannis ter mille cuniculorum pelliculas tributi loco his expenderent. Dum hæc in Dalmatia geruntur, Veneti Galliq; Byzantium applicuere, quam magno labore expugnarunt. Imperator Alexius paulo antè deſperatis rebus, intempeſta nocte clàm aufugit. Patefacta Imperatoris fuga, Iſachus è uinculis exoluitur, in mediumq; producitur. Alexius eius filius, patefactis portis, cũ magno plauſu in urbem excipitur: & unà cum patre, congratulante populo, Imperator conſalutatur. Demum poſt uarios Græcorum motus, & miſerabile fatum Alexij, Galli ac Veneti Byzantio iterum potiti, Balduinum Græcorum Imperatorem, & Thomam Maurocenum antiſtitem creant. Quarta pars captorum oppidorum Venetis aſsignata, quæ cum inſulis Aegei maris Cretam & Euboiam continebat. Sed de his hactenus: in quibus hiſtoriæ dignitas fortaſſe plus æquo nos diuerſari iuſsit. ad rem igitur noſtrã redeamus. Et in primis de Emerici matre, & fraterno bello nonnulla, ab Vngaricis Annalibus prætermiſſa, referamus. Bela Tertius, ſororẽ Philippi regis Galliæ uxorem duxit: ex qua Emericum, de quo agimus, regem, quem aliqui per ſyncopen Henricum appellant, & Andream genuit. Mariæ quoq; ſoror iſta fuit, quæ Richardi Britanniæ regis ex matre ſoror erat, Henricumque Hieroſolymitanum regem pepererat. Quare Emerici regis mater, Henrici matertera fuit, qui in Palæſtina regnauit. Hæc igitur poſt Belæ mortem, ac initum Emerici regnum, præ ni-

mio

mio diuinæ charitatis ardore, antequam uita excederet, Domini ſepulchrum uiſere decreuit. Frequentiſsimum nobilium Vngarorum ſibi comitatum delegit, quo inſtructa honeſtius in ſancta peregrinatione uerſaretur. Succendebat ad iter, nepotis deſiderium, qui Hieroſolymis imperabat: ſed præter opinionem uoto fruſtrata eſt. Quandoquidem quũ Ptolemaidã appuliſſet, paulo poſt itineris languore confecta, diem obijt. Inſuper in eadem urbe, in cõmiſerationis acceſsionem, caſus alius interceſsit. nam iiſdem quoq; diebus, Henricus eius nepos, Hieroſolymitanus rex, quum in altiſsimo regiæ triclinio, ad feneſtras, aulico cuidam innixus reclinaretur, improuiſo præcipitio correptus interijt. Quare Maria, quæ late in Campania dominabatur, ſororis ac filij morte cõfecta, paucis poſt diebus, prę dolore moritur. Cui Theobaldus filius, nobiliſsimę indolis adoleſcens, in dominatu Campano ſucceſsit. Audito matris & conſobrini caſu, regem Vngariæ maximus mœror inceſsit, quum pientiſsimam parentem peregre defunctam, & honeſtiſsimum fratrem intempeſtiua morte Aſiatico regno defraudatum reputaret. Honorificentiſsima utricq; iuſta, non modo ab Emerico in Pannonia, uerumetiam a Philippo & Richardo regibus, in Gallia & Britannia perſoluta ſunt. Hæc igitur his temporibus accidiſſe commemorant. Nam multo poſt initũ imperium (ut Vngaricam rite hiſtoriam proſequamur) fraternũ bellum in regia exortum aiunt. Nam quum Emericus maior natu, regnum, ut par erat, obtiſſet, iniquo id Andreas frater animo tuliſſe dicitur: quippe qui animi magnitudine præditus, maxima quæq; anhelabat, ratus ad imperandũ ſe potius quam parendum eſſe natum. Primigenituræ quandoq; iura execrabatur, quę regnandi ſibi poteſtatem ademiſſent. Addebat dolorem Ladiſlaus, e fratre nepos, cuius gratia non modo regni, ſed ducatus quoq; potiundi ſpes omnis adimebatur: itaq; facinoroſa dolorem audacia amouere ſtatuit. Quum nimis popularis & perhumanus eſſet, cum amicis primum, deinde cum pleriſque optimatibus, quorum mira arte ac officio gratiam promeruerat, conſilium init. Subducit multorum clam populorum mentes, fratri pro uirili ſua detrahit, damnat eius ignauiam, & in populorum inuidiam omni arte compellit. Non ſolum patrocinio & fauore, uerumetiam donis & largitionibus, e nobilium & præpotentum ordine quenque circumuenit, ut in ſuffragium ſuæ dignitatis inauctorare uideatur. Comparatis igitur multorũ populorum optimatumq; fauoribus, quando libere ac aperte rem aggrediendam cenſuit, fratri bellum indicit, inſtructas in medium acies educit, & Marte uindice regnum occupare contendit. Emericus rex fratrem neq; literis neq; magnis internuncijs ſibi conciliare poterat. Deſperata tandem concordia, quia Andream proceres haud pauci, nouarum rerum cupidi, ad inteſtinum bellum irritabant, aciẽ inuitus inſtruere cogitur. Ad præſtitutum pugnę locum uterq; conuenit, ut collatis ſignis dimicaret: ubi Emericus, ne cognati ſanguinis auctor eſſet, multo glorioſius habitu acuerbis, quam armis uiciſſe prædicatur. Aiunt enim regem, quum utrinque acies inſtructæ conſtitiſſent, depoſitis armis, & ſtipatorum manu, coronam ſceptrumq; geſtantem, per medias fratris acies inceſsiſſe, talia dicentem: Quis tandem erit ille, nunc agite milites, qui ſacroſancto regum ſanguini manum inijcere auſit? Quis erit, qui diui Stephani numine in hanc dignitatem aſſertum, lædere cupiat? Et quando omnis poteſtas a Deo eſt, quis eſt denique, qui regiam maieſtatem ui aliqua fœdare audeat? quum ſe ipſi quoq; reges, penſitata dignitate, uel inuiti colere ac reuereri cogantur. Non Emericus ſum, non priuatus homo: ſed diui Stephani uicarius, pronepos & hæres, publicam perſonam gerens: quia non tam ueſtra ſuffragia, & hæreditaria iura, quam diui, ac ſacræ huiuſce coronæ numen, me Vngariæ regem præſtitere. In quem igitur miſeri arma ſumpſiſtis? in mene, an diui Stephani ſucceſſorem, ac regem ueſtrum, omnium ordinum ſuffragijs optatum? Si in me, quãdo homo ſum, ſicarij eſtis, & homicidæ: ſi in regem, & Stephani ſucceſſorem, prophani paricidæ eſtis, omnibus ſupplicijs & piaculis obnoxij. Non cum mortali uobis res eſt, miſeri, ſed cum eo cui præ diuina dignitate, ſupra mortalitatem aliquid accedit. Sub omnipotentis Dei tutela

reges degunt, quorum læſa Maieſtas uix populorũ exitio expiari poteſt. Ego quoq; inermis inter infeſta arma progredior, quando hæc corona data diuinitùs, ac ſceptrũ hoc quod geſto, me inter furentum ſtudia ſatis tutum efficiunt. Videte, quem læſeritis: & ne in caput ueſtrum ac filiorum, ſanctum ſanguinem haurire uideamini, proſpicite, & conſiderate. Emerico omnino ſemel moriendum eſt: quamuis, hac aut alia morte, multum referat: hęc mihi multo glorioſior, calamitoſiorq; uobis, illa mihi uobisq; uulgarior. Fraterna leuitate ſubducti, prophana & impia arma ſumpſiſtis: ſed temeritatis impietatisq; notã, dum tempus eſt, ſalutari tempeſtiuáq; pœnitẽtia abolete. Reſipiſcite, quæſo: ego ſum rex ueſter, ac pater, qui pientiſsima indulgentia & paterna obliuione facinora ueſtra delebo. Agnoſcite patrem ueſtrum, & quam defero execrabilis audaciæ ueniam, lubenter accipite: & eum retinete regem, quem diuorum numina & ueſtra ſuffragia deſignarunt. His dictis, omniũ animi uſq; adeò mutati ſunt, ut confeſtim arma poſuerint, certatim quiſque ueniam implorarit, inſolentiſsimæ pertęſus audaciæ, quam plerique magnates deprauatis ſtudijs confouebant. Dum ad cõcordiam reſipiſcunt omnes, Andreas per cuncta caſtra diſquiritur, ut parem apud indulgentiſsimum regem ueniam conſequatur. Quum omnes qui commune crimen ingenuè faterentur, ingenuam quoq; gratiam inuenirẽt: quum is inter fugiendum deliteſcendum'ue à fortiſsimo milite & exploratore deprehenderetur, parum abfuit quin primo congreſſu interficeretur. Sed pro ſpectata regis clementia, qua nõ ſolùm in ſuos, ſed in alios uti uidebatur, mitius ac par erat, in Andream actum. Non tam à ſpeculatore, quàm rege, uita donatus, ut ex indulgentia fratris impunitatem aſſequutus, meliorem imperandi modum addiſceret. In hoc Blondi Foroliuienſis, præſtantiſsimi olim hiſtorici, ac ſanè ſcriptoris de Romana lingua optimè meriti, errorem euidentiſsimum defendere nequeo: quippe qui Annalium quorundam falſitate deceptus, ab inſectante milite Andream obtruncatum ſcripſit, quod à ueritate prorſus eſt alienum: quum poſt Ladislaũ ex fratre nepotem, regnaſſe apud Vngaros euidentiſsimè pateat, & ipſe quoq; regnaſſe fateatur: qua quidem in re neſcio an culpam Annalium, an eius obliuionem potius incuſem. Verùm indoctiſsimi ac incurij Annalium magna ex parte Scriptores, tot geſta cum ueritate ſępe diſſentientia prodidere, ut magnum in enarrãda hiſtoria periculum quotidie ſubeamus. Quare eo mitiore in Scriptores noſtri temporis cenſura eſt utendum, quo indoctiores, & in ueſtiganda ueritate neglectiores fuere, qui falſis rerum cõmmẽtarijs ad deſcribendam hiſtoriam poſteros ſuſcitarunt. De Emerico alia expiſcari nequiuimus, quando parum regnaſſe dicitur. Nam quum aduerſa regem ualetudo inceſſiſſet, paucis poſt diebus, condito teſtamento, Ladislao filio ſuperſtite, humanæ neceſsitati conceſsit. Annis octo, menſibus ſeptem, & diebus ſex regnaſſe ferunt: anno
1200 autem Salutis ducenteno ſupra milleſimum, calendiſq; Decembribus deceſsiſſe ferunt. Cui mite ingenium, & ne mediocris quidem animi tolerantia fuit. Corpus in Agrienſi baſilica, quando in eo agro diem obijt, condidere. Raguſium, quod ad Vngaros à Venetis quondam cum Iadra defecerat, ijſdem ferè temporibus Veneti recepere. Nam Thomas Maurocenus, quem Conſtantinopolitanum patriarcham deſignatum diximus, quum in Italiam profectus, ab Innocentio Tertio pontifice maximo confirmatus eſſet, dum littus Dalmatiæ legens in Græciam redijt, cum triremibus quatuor id incautũ recepit: inſtaurauitq; Dyrrachium, à Gręcis Imperatoribus deſtitutum. Item Henricus Balduini frater, qui illi in Græcorum imperio ritè ſucceſſerat, ac unà cum Bonifacio Monteferratenſi incohatam Adrianopolis obſidionem continuabat, Valachorum interuentu, qui Græcorum precibus ſollicitati fuerant, ne urbem excellentiſsimam Latinorum manibus occupari paterentur, eam mox ſoluere, & in Conſtantinopolim properare coactus eſt. Valachi enim è Romanis oriundi, quod eorum lingua adhuc fatetur, quum inter tam uarias Barbarorum gentes ſita adhuc extirpari non potuerit, ulteriorem Iſtri plagam, quam Daci ac Getę quondam incoluere, habitarũt. nam citeriorem Bulgari, qui è Sarmatia prodiere, deinde

occupa-

occuparunt. E legionibus enim, & colonijs, à Traiano ac cæteris Romanorum Imperatoribus in Daciam deductis, Valachi promanarunt: quos Pius à Flacco pronunciatione Germanica Vlachos dici uoluit: nos contrà, ἀπὸ τοῦ βάλλειν, καὶ τῶν ἀκίδων dictos eſſe cenſuimus, quum ſagittandi arte præpolleant. Nonnulli Valachiæ, à Diocletiani filia nomen inditum cenſuere, quę illorum Principi nupſiſſe fertur. Itaque hi Græcorum precibus exorati, Adrianopolim Latinorum obſidione liberarunt. Sed de his iſta retuliſſe ſat ſit.

SECVNDVM Emerici obitum, Ladislaus tertius eius filius, hæreditariò iure (Ladislaus III.) imperium iniuit Vngariæ: quem ſeptimo calendas Octobres ritè coronatum perhibent. Poſt initum munus, non pro paruo negocio habuit, pacare regnum nouitatis auidiſsimum: quod etiam ex morte regis aliquantulum fluctuarat. Andreæ nanque patrui conatus nondum deſierant, ſed breuiſsima interregni occaſione inuitati ſuſcitabantur: uerùm quod diutius anhelauerat, ex inſperato obtigit. Nam uix menſes ſex & dies quinque Ladislaus in regno exegerat, quum immatura morte ſubreptus diem obijt: quod Salutis anno primo ſupra duodecies centum, ac nonis Maij acci- (1201) diſſe uolunt. Intempeſtiuus regis obitus piè ab omnibus comploratus eſt, exequiæ ab Andrea honorificentiſsimæ in Alba Regia celebratæ, ibiq; inter monumenta regum corpus honeſtè relatum. Iam tempus poſtulat, ut ad Andream ſecundum ueniamus, quem uerè ad imperandum natura genuiſſe uidebatur. quippe cui neq; animi magnitudo, neq; religio & conſilium, neq; iuſticia deerat: quamuis imperandi cupiditate, quod in fratrē (ut ſuprà diximus) oſtendit, plus æquo ęſtuaſſe uideretur. Sed idcirco regnum immodicè concupiuiſſe dicitur, ut aliquid ſe ac maioribus dignum præſtare poſſet.

POST ubi Ladislaus immaturo fato ſurreptus eſt, omnium ſuffragijs hic rex optatur. Vix nepoti iuſta perſoluerat, quum antiſtitum procerumq; conſenſu, ac cæterorum uotis, rex declaratur. Vigeſimoſeptimo ſecundùm nepotis obitum die, (Andreas II.) regijs inſignibus Albæ ritè donatur. Mox ad regni adminiſtrationem animum intendit, quod multos planè annos præ iuſticia & integritate ſua pacatū habuit. Vxorem duxit Gertrudem, nobili Alemannorum genere natam: ex qua liberos complures tulit, in primis Belam, & Colomannum, deinde Andream, & Eliſabetham, prę uitæ ſanctimonia uniuerſæ poſteritati perpetuò celebrandam. Sed omnem ſuam ac uiri felicitatem Gertrudis facinus intercepit, perpetuaq; ac memorabili nota, ſe cum familia ſugillauit. Quod quidem ſcelus antequàm ex ordine referamus, ut res cognitu facilior habeatur, nonnulla adijcienda eſſe duximus. Quum cæteri Chriſtianę reipublicæ Principes, ſacram Syriæ expeditionem ſæpe ſuſcepiſſent, Vngariæq; reges interea partim cum finitimis bella geſſerint, partim domi ocium ſeruarint, quandoque à pontificibus, & ſæpiſsimè à cæteris eſt his obiectum, haud multum probè facere, qui quum eminentioris fortunæ ac dignitatis eſſent, inutili uitam ocio tererent, rem Chriſtianam periclitari conſpicarentur, atque cæteris cùm adnitentibus, tum laborantibus nullum auxilium afferrent. Quin & hoc Belæ ſæpius improbatum: qui ut hac ſugillatione careret, ſe quoq; pro Saluatore noſtro commilitaturum uouit. Erubeſcebat enim hauquaquam mediocriter, ſe Philippi Gallię, cuius ſororem ſibi coniugarat, & Richardi Britanniæ reges prætermiſiſſe militiam. Atqui negocijs diſtractus uarijs, aut morte præuentus, pium uotum pręſtare nō potuit. Hanc paterni nominis iacturam & obligationem, Andreas filius reſarcire ſoluereq; decrēit: quod ut faceret, etiam quum ducatum gerebat, mādato ſępe pontificio ſollicitatus eſt. Quin & multo magis, paternis plerunque per noctem ſe manibus ſollicitari intellexerat, ut patrem uoti nexu obſtrictum exſolueret. Incidit in ea tempora Honorij pontificatus, Chriſtianæ ſalutis quàm ſtudioſiſsimi. Qui ubi Peruſiæ Innocētio Tertio ſuffectus eſt, nil ſibi antiquius habendum eſſe cenſuit, quàm labantibus Chriſtianę reipublicæ in Syria rebus extemplò conſulere. Quare ne Græcorum auxilio careret, neue aliorum diſſenſione res ipſa interturbaretur, efflagitantē Petrum Antiſodorenſem,

Imperatorem deſignatum, ac Iolem eius uxorem, in diui Laurentij æde, quæ in uia Tyburtina ſita eſt, Auguſtali diademate coronauit. Mox cardinalem ſuũ Ioannem Columnenſem, Apoſtolicæ ſedis legatum in Græciam ac Syriam declarauit. Confeſtim is urbe profectus, Brundiſium contendit, ubi Imperatorem cum uxore adhibuit. Mox Veneta claſſe omnes Dyrrachium nauigarũt, quod Theodorus Epirotarum dux Venetis occuparat, ac Petrus ultrò ſe illis redditurum ſpoponderat: quod quum obſediſſet, inutili obſidione fruſtratus eſt: & paulo poſt, quũ in Theodori inſidias incidiſſet, in teterrimum carcerem cõiectus eſt. Cardinalis Conſtantinopolim profectus, rem Chriſtianam curans, Principes undique cõcitat, proſpicit quæ bello ſunt uſui. Interea Chriſtiani Principes, qui piam expeditionem ultrò ſuſceperant, cum magnis exercitibus conueniunt. Tanti belli Andreas imperator declaratur, qui in hanc militiam ſacroſanctumꝗ delectum primus nomen ultrò detulerat. Ex his iſti potiſsimùm nominantur poſt Andream, dux Auſtriæ, Henricusꝗ comes Niuernenſis, item Gualterus Galliæ regis camerarius, Milo Maltobienſis, diuæ Suſannæ uicecomes. Venetorum Annales, Andream & copias Veneta claſſe in Syriam delatas ferunt: idꝗ idcirco à Venetis lubentiſsimè factũ, quando Andream uecturæ tantùm beneficio, ius omne Dalmatiæ, quod olim erat Vngarorũ, ſponte Venetis tribuiſſe aſſeuerant. Sed id Vngarici ſubticent Annales: aut quia id regi cum Venetis nunquam conuenit, haud immeritò prætermiſere, ſiquidem uerarum ac geſtarum rerum eſt hiſtoria. Aduerſantur Vngarorum teſtimonia, qui hęc à maioribus accepere, commemorantium Andream regem Pannonia profectum, Conſtantinopolim cum exercitu ueniſſe: ueluti ex his, quæ ſubijcientur, intelligi poterit: & per Boſporum Thracium in Aſiam tranſmiſiſſe. Nanꝗ legatus Pontificius, cum Iole, Veneta claſſe Conſtantinopolim aduectus, ibi copias omneis, præſuta Crucis teſſera ſignatas, undique cogebat. Neque id ſat uериſimile uidebatur, eum ſola anguſtiſsimi freti traiectura ſponte Dalmatię iuri renunciaſſe, pro qua tantum ſanguinis fuerat effuſum. Quum igitur Andreas, cui auctoritate pontificia, ſumma Chriſtianæ reipublicæ tradita fuerat, Conſtantinopolim appuliſſet, ibiꝗ Legatum apoſtolicum inueniſſet, dum cæteri duces conuenirent, aliquandiu ſocios expectare coactus eſt. Ibi quoꝗ interea miſerabilis caſus interceſsit, perpetua memoria non indignus, in quo fortitudinem conſtantiamꝗ ſuam, Vngariæ regem oſtendiſſe ferunt. Aiunt enim Andream peregrè dudum profecturum, ut regno bene proſpiceret, Bancbanum nobili Borum genere natum, ſpectatæ fidelitatis ac ſapientiæ uirum, uniuerſæ Vngariæ præfeciſſe, regiam gubernandi delegaſſe poteſtatem, commiſiſſe illius fidei reginam, liberos & fortunas. In primisꝗ admonuiſſe, ut iuſtè regnũ adminiſtraret, nulli iniuriam fieri pateretur, cum finitimis pacem æquè ſeruaret, item ocium & honeſtatem commendauit. Bancbanus traditam regni ſummam forti animo accepit: ratus maximam ſibi oſtentandæ uirtutis ac fidei occaſionem obtigiſſe. Inuidit fortuna uiro, ac facilem propoſiti ſucceſſum intercepit. Ecce ex Alemannia Gertrudis reginæ frater aduenit, ut ſororem, uiri abſentiam ægrè ferentẽ conſolaretur. Subſedit dies aliquot apud eam, & uarijs mulierẽ illecebris oblectauit. Faciebat id non immeritò, quandoquidem indulgẽtiſsimam ſibi ſemper fuiſſe nouerat. Cum regina dies ac noctes Bancbani uxor uerſabatur, mulier ſpectatæ pulchritudinis, ac uenuſtatis eximiæ, quam incredibilis pudicitia nimium exornabat: huius conſuetudine Gertrudis admodum delectari eſt ſolita. Repentè fratrẽ matronę amor inceſsit, ac eius multo magis pudore quàm forma pellectus, uſque adeò perbreui exarſit, ut efflictim illam deperiret. Regina intellecto fratris ardore, prę temeraria quadã commiſeratione, quæ fœmineo plurimum ineſt ingenio, ei nimium indulſit. Vtrunque non ſolùm in colloquium accerſi iubet, ſed ad conuiuium ſæpius inuitat, cedit ſæpe colloquentibus, & quamcunꝗ ſub aliquo prætextu honeſtatis poteſt patrandę Veneris occaſionem impartitur. Demum ubi con tantiſsimũ fœminæ pudorem haudquaquam labefactari ſenſit, in abdito eam cubiculo, introducto fratre, reliquit: ubi

tandem

tandem illa uiolatæ pudicitiæ iacturam fecit. Subticuit miſella facinus, & ad uirum reuerſa, quum prolis curandæ gratia ab eo amplecteretur: Quam infelix (inquit) nũc mulierem amplexaris, uxorem ne, an olidam meretriculam? nempe ſi uxorem, profectò deciperis: ſin fœdam meretriculam, in primis ipſe proſpicito, an te coinquinatiſsimo ſcorto inceſtare contendas. Violatus, Bancbane, tuus thorus eſt: & quam reginæ uxorem commiſiſti, prophano lenocinio fratri uiolandam illa commiſit. Hoc meo corpore, quamuis animus inſons, me tamen nunc nunc exue, quod alieno potius quàm meo ſcelere inceſtatum eſt. Proinde ne animi corporisq́ue mei inexpiabilis homicida eſſe uidear, ne'ue tua dignitas hac turpitudine polluatur, extemplò Bancbane, quæſo, me interfice, ut uiolatum pudicitiæ numen ulciſcare. Succenſus his maritus, diſsimulato dolore, uxorem conſolatur lachrymantem, ac ultrò iugulum porrigentem amplexus oſculatur: exorat ob coniugalem amorem, quem non eius culpa, ſed aliena libido læſerat, ſubticeat communem turpitudinem, à qua ſe grauiſsimo, quum tempus dabitur, exemplo utrunque uindicaturum pollicetur. Sedato mulieris animo, diſsimulatum furorem ſuum domitare non potuit: inſequenti die reginam cum paucis adit, ſtricto, quem ſub toga geſſerat, gladio haudquaquam talia opinantem aggreditur, ac lethali uulnere confodit. Mox cruento enſe prodit in publicum, exclamans legitimo ſe furore Gertrudim interfeciſſe, quum uxorem nefando lenocinio fratri impuriſsimo uiolandam illa dederit. Quin & ingenuè in medio tumultu profitetur, ſe nulla ſupplicia deprecaturum: ſed poſtero ſe die rectà cum paucis optimatibus Conſtantinopolim ad Andream iturum, ultroq́ue ibi læſæ maieſtatis iudicium ſubiturum. His dictis, tumultus ipſe deſidit: ac is acceptis quibuſdam comitibus è proceribus, Conſtantinopolim continuatis itineribus peruenit. Inuenit ibi regem, qui nondum Europa ſoluerat. Ante conſpectum eius ubi uenit: Adeſt, rex, inquit, gubernator regni tui, quem nefarium fortaſſe alij parricidam iudicarint. Bancbanus iuſticia tua fretus, patrato facinore, non fuga impunitatem, ſed recto confugio æquiſsimi tribunalis iudicium quærens, ad te uenit, ut ſi iure ſuccubuerit, præſentaneum graueq́ue ſupplicium expendat. Neque alium ſibi iudicem poſtulat, niſi quem læſerit: & qui potius actor & ultor, quàm iudex eſſe deberet. Sed hanc inauditam rei audaciam, inaudita ſui principis iuſticia præbuit. Gertrudis, cui uxorem ancillæ loco commiſeram, intemperantiſsimo fratri uiolandam tradidit. Ego legitimi furoris ac turpitudinis impatiens, quam morti minimè præferendam documento tuo didiceram, inſidioſam dominam interfeci. Hic eſt, rex, iuſtæ necis gladius, tuæ coniugis cruore fœdatus. Proinde ſi peccaui, ut intolerabili me turpitudine liberarem, eodem me repentè gladio confice: ſed ſi id iure factum cenſes, memorabili apud omnes gentes me ſententia nunc abſolue, ne fruſtra iuſticia tua fretus, huc acceſſiſſe uidear. Tanta reum conſtantia rex audiuit, ut uultum & animũ ne minimum quidem immutaſſe dicatur. Ad hæc: Fiducia in me tua, Bancbane (inquit) ſat de te bene ſperare iubet. Si res ita eſt, ut ais, in regnum mox redito, delegatum munus pro ſolita fide gerito: & quoniam ſanctam hanc expeditionem nullo capitali iudicio interpellari fas eſt, quum rediero in Vngariam, te iudicabo. His dictis, hominem dimiſit, ipſe traijciendas copias in Aſiam curauit. Pòſt ubi duces cum legato pontificio in Syriam peruenere, copiasq́ue cum Ioanne Hieroſolymitano rege coniunxere, in primis obſidendæ Damiatæ conſilium ineunt, quæ urbs Ægypti uetuſtiſsima, Niloque contigua, olim Heliopolis dicebatur, atque à ſole huic nomen eſt inditum, quem Græci ἥλιον appellauere. Rebantur enim, haud parum in rem fore, ſi hanc primùm urbem obſiderẽt: qua capta, facilius Cayrum & Babylonẽ proximam occuparent. Non ignorabãt, ſe utraque urbe potitos, Saracenã mox gentem facilè extirpaturos. Andreas Imperator, omnium principum conſenſu ad Damiatã caſtra mouit, Idib. Maij, & Salutis anno duodeuigeſimo ſupra duodecies cẽtenum fortiſsimo animo ciuitatem 1218. obſidet. Hæc triplici muro, eodemq́ue latericio circumuenta, deriuato quodam Niliali ueo, in oblongæ inſulæ ſpeciẽ obducitur. Huic quoque Pharea turris erat, neque craſsi-

tudine, neque altitudine cum illa conferenda, quam ad Pharon & Nilum quondam fuiſſe legimus: ſed quæ ſuburbium, aphothecas mercatorum, ac publica horrea, a pi ratis & prædonibus tutaretur. Iam urbem multis admodum ac uarijs Soldani muni tionibus præditam, rex Andreas adoritur. Cui quum duo ſuburbia forēt, unum i pſe cum Auſtriæ duce, alterum Camerarius, cæteriq; oppugnare incipiunt. In pri mis turrim, admotis propè machinis, quatiunt. quamuis cædes utrinque indies ali gereretur, plures tamen ex illis quàm noſtris planè cædebantur. expugnata præ mili tis robore, ducumq; uirtute, turris & ſuburbia: capta horrea, opulentiſsimæq; mer cium tabernæ. quare miles non modò à fame uindicatus, ſed uberrimè ditatus eſt. præſidia partim cæſa, partim capta: quicunque ex his in orthodoxam fidem ſe aſſerue re, non ſolùm uita & libertate, ſed bonis quoque, quæ amiſerant, donati ſunt. Contrà uerò, qui pertinaciſsimè in prophana & execrabili opinione perſtitere, extremo ſupplicio mulctati, nonnulli in ſeruitutem aſſerti. Non parum hac prima fortunæ aſpiratione, Chriſtianorum animi adaucti ſunt. confirmabant etiam animos non modò arridentis uictoriæ auſpicia, uerumetiam ingentis lætitia prædæ: quoniam omnis annona, reconditæq; merces militi conceſſæ. ita enim ad ſuſcitandos in bellum milites, Andreas faciundum eſſe cenſuit. Qua quidem Imperatoris largitate factum eſt, ut nil pugna miles duceret antiquius. Iam hyems media planè defluxerat, quum inundationis incommodum accidit. Nilus, qui per id temporis inundare non ſolet, maris inflatione, quam Euri uæſania fecerat, uſque adeò remoratus intumuit, ut noſtra caſtra penitùs inundarit. quare miſerabilis impedimentorum æquè ac commeatuum iactura facta, annona inundatione corrupta. Cui quidem malo, Imperator accito Pontificum collegio, cœlitùs proſpiciendum, atque diuinam opem implorandam eſſe cenſuit, ne ſanctiſsima cœpta hoc maximo detrimento interciperentur. Itaq; Pontificum iuſſu, ieiunium publicum indicitur. Ecce exacto mox ieiunio, mare deſidit, tranquillitas magna ſuccedit. Inſuper longè maiorem ſpem uictoriç, ex improuiſo diuina benignitas Chriſtianis oſtendit. Soldani caſtra his longè maiora, tenui (de quo diximus) Nili alueo, qui Damiatam ambibat, à noſtris dirimebantur uix mille paſſuum interuallo, ad integri Nili ripam poſita, unde Soldano æquè inuehendi reuehendiq; præſidia & commeatus facultas erat. Quod ubi noſtri intellexerē, ne uana obſidione deluderentur, magna cōfeſtim Andream undiq; obſidendæ urbis libido inceſsit. quare ultrà citràq; Nilum caſtra ponere decernit. Validiſsimū agmen ultra Nilum ad metandum cōtinuò mittit: & ea quidem parte, ubi hoſtium caſtra eſſe diximus. Quod ubi per exploratores Soldanus intellexit, reformidato Chriſtianorum impetu, relictis illicò impedimentis & commeatibus, referta caſtra deſeruit. Imperator id intelligens, deſerta cōtinuò caſtra occupat: quę rerum omnium copia completa præter opinionem inuenit. Altera deinde caſtra in ulteriore ripa locat, interiectoq; ponte utraq; coniungit, ut mutuo ſeſe contueantur auxilio, & urbem arctiùs occludant. Hinc magna Damiatam deſperatio ſubit, quæ à Soldani iamdudum fuga ſumpſerat initium. Item Caradinus, Saladini olim filius, audita Soldani fuga, Chriſtianorumq; ſucceſſu, retinendæ ultra Hieroſolymę ſpem omnem abiecit: quam ne Chriſtiani captam retinere poſſent, diruere conſtituit. Manus à uiolando Saluatoris noſtri ſepulchro temploque continuit: quod alij religione numinis, plerique inhibentium Chriſtianorū ciuium gratia factum arbitrantur. Quum Hieroſolymam Syrij, Armenij, Æthiopes, Georgiani, ac multi Aſiæ populi, noſtræ fidei cultores, incolerent, quorum gratia Caradinum remoratum ferunt. Adhæc Andreas Nilo claſſem inuehi iubet, ne quis urbi aditus pateat: item uineas adegit, circùm plura quoq; caſtella erigit, nullum machinarum genus prætermiſſum. Iam urbs oppugnari cœpta, nullo munitionis genere carebat, quibus freta forti animo reſiſtit. Pro mœnib. oppidani pugnant, foſſa procul hoſtem prohibent, neq; præſidijs neq; cōmeatibus per menſes aliquot diffidunt, ultro citroq; interea plerique cecidere. Itaq; prima æſtas, hyems, uerq; ſubſequutum ad Damiatam actum. Angebatur admodum Andreas, & multo magis

to magis Gallici proceres, militarem ad Damiatam operam hoc belli principio eludi, non dari cum Soldano pugnandi copiam, quo (ſi fortuna tuliſſet) euicto, in ditionem cætera facilè concederent. Dum exercitus dimicandi libidine Chriſtianus æſtuat, circiter Idus Iunias, ex inſperato Soldanus aduenit, ducit innumerũ exercitum, ac inter Babylonem & Damiatam caſtra locat, quacunque poteſt arte munit, ac nullam hoſti, quamuis irritanti, pugnæ copiam facit. Ad ſollicitandam hoſtis ignauiam, qui niſi explorata uictoria in certamen deſcendere nolebat: inuito tamen Andrea rege, Gallici tantùm proceres, ex iniqua etiam pugnandi conditione, cum Saraceno milite prælium ineunt, ut aliquo dedecore aut damno, ueluti iactitabant, Soldanum afficerent. Temerariam Gallorũ audaciam Ioannes rex Hieroſolymitanus, magis gentis conſanguinitate, quàm ducis officio ductus, fouebat. Quare Galli ad oppugnanda Saraceni caſtra prorupere, continentem ſe intra uallum hoſtem contumelioſis clamoribus irritarunt: è propugnaculis cõtrà proſpectare illi, quot inſultantes hi forẽt. At quota pars hoſtium à barbaro intellecta, ſic animum auxit, ut facta protinus eruptione Gallos adoriretur, atque cum tãto agmine in iactabundam gentem irrueret, ut primo ferè congreſſu non ſolùm inclinarit, uerumetiam fuderit, ceciderit, interceperit. Captiuorum principes, Gualterũ regis Galliæ camerarium, Milonem Mantolienſem, & diuæ Suſannæ uicecomitem fuiſſe referunt. Ioannes autem rex, Græco (ut aiunt) igni, quem facibus tragulisq́; Saraceni immittere conſueuere, manibus facieq́; combuſtus fuiſſe dicitur. Gallorum exemplo rex Andreas cæteros admonuit, ut non ſolùm cum Soldano, ſed cum obſeſſa urbe, pugnandi libidine abſtinerent. intelligebat enim urbem neque ui, neque inedia poſſe capi. Diuinum rex religioſiſsimus auxilium præſtolabatur, ut inexpugnabili potiretur urbe. Nec ſpe quidem ſua fruſtratus eſt Imperator, quandoquidem cæca urbem peſtilentia inceſſerat. Fortaſſe quinto menſe, poſtquam malè à Gallis pugnatum eſt, nonnulli milites proſpecto urbis ſilentio, portas propius acceſſere, ut quid in urbe fieret explorarent. Quum altum in propugnaculis & intra mœnia ſilentium intellexiſſent, ſopitos primò cuſtodes, aut alia cauſa abeſſe arbitrantur. quare pedem ſenſim retulere, ut proximos afferendarum clàm ſcalarum ſocios admonerent. Quod ubi factum eſt, portæ propugnacula admotis ſcalis ſuperant, obſiſtenteq́; nemine cohortem unam introducunt, ſecuribus ac uectibus portas frangunt, cædunt quicunque occurrerant Saracenos: illicoq́; patefacta cæteris porta, exoptata urbe potiuntur, duodeuiceno obſidionis menſe. Vrbem ingreſsi, quum neminem uiderent occurrentem, inſidias primò, dolumq́; ab hoſte ſtructum ſuſpicantur, neminem in plateis & compitis offendebant, ſuſpiciebant'ue ad feneſtras. Verùm quum fora, uici, ædes ac templa cadaueribus ſtrata forent, calamitatem hæc urbis illicò indicauere. quum ab initio obſidionis ſeptuaginta hominum milia ibi fuiſſent, uix è moribundis & ualidis tria in urbe milia eo die inueniri potuere. Andreas, indictis ſupplicationibus, ex antiſtitũ conſenſu, in primis agendas Deo gratias diligentiſsimè curauit, cuius benignitate & auxilio, ſine cæde, uenuſtiſsima opulentiſsimaq́; ciuitate potiretur. Deinde quũ præſidia portis & munitionib. ubiq; impoſuiſſet, tamdiu in caſtris commorandum eſſe cẽſuit, quouſq; exacta peſtilentis morbi ſuſpicione, cœli ſalubritas inſtauraretur. Quamobrem Saracenis idcirco conceſſa ſalus, ut purgandi munus curamq́; ſuſciperent. Exacta peſtilentia, Mahumeti baſilicam inſano ſumptu ædificatam, magnæ matri Mariæ uirgini decreto pontificum dicauit, epiſcopio'que inſtituto antiſtitem præfecit. Soldanus, ubi ductu auſpicijsq́; regis Vngariæ Damiatam captam eſſe nouit, ſolutis incenſisq́; caſtris, extemplò ſe in Cayrum Babylonemq́; recepit. Chriſtiani primo uere, ſub Calendas Februarias, curato aere, urbem ingrediuntur: poſtero die, à legatò pontificio, cum ſingulari epiſcoporum pompa, purificationis diuæ Virginis ſolennia celebrata. Paſsim per uicos, plateas & compita, faces cereiq́; funales diſpoſiti, ut diuæ par honor uictoriæ ſolueretur. Rex quoq; eo die cũ cæteris ducibus, ingenti cum plauſu militum, ouans urbem inuectus, præſedit ſolennibus, & ad omnes aras

Deo

Deo gratias egit. Opulentiſsimæ ampliſsimæq́ urbis prædam ingentē militi pro dignitate diſtribuit, cætera in diuinum cultum & donatiuum erogauit. Retulit mox de agrorum diuiſione ad principum concilium, quum omnes id fore arbitrarentur, ut Soldano Babylonia exacto, milites qui domos ſupellectilemq́ accepiſſent, eodem exemplo in eius coloniam, dato nomine, adſcribi paterentur. Itaque ſuper deducenda colonia, & re agraria, decretum factum eſt. Dum hæc ita geruntur in Syria, Petrus imperator Conſtantinopolitanus, in Theodori Dyrrachini tyranni carcere diem obijt: cuius interim imperium Iole adminiſtrat. Mox Robertum Petri filium, è Gallijs accitum, Latini proceres imperatorem declararunt. Pontifex Honorius, ſuperatis Tholoſæ ſchiſmaticis, diui Dominici opera, extemplò eius ordinem confirmauit. Eodem quoque tempore Fredericus Romanorum rex deſignatus, defuncto Othone Romam redijt, & ab Honorio Auguſtali corona donatus eſt. Qui quum paulò antè Conſtantiam matrem, improbitatis eius prudentiſsimam moderatricem amiſiſſet, ueluti iam remiſsis habenis, in omnem licētiam effuſus, multa in Pontificem flagitia ac detrimenta molitur. Honorius improba huius pertinacia exacerbatus, grauiſſimo iuuenem anathemate mulctauit. Florebat indies in Syria reſpublica Chriſtiana. Nam tantum animorum Chriſtianis ducibus acceſſerat, ut Soldanū Saracenumque genus uniuerſum perbreui conficere ſperarent: feciſſentq́ opinione celeriùs, ni Ioannis Hieroſolymæ regis arrogantia interceſsiſſet, quæ magnis auſibus moram aliquandiu attulit. Is enim etſi Damiatam ſuo regno ſubijciendam eſſe credebat, nil tamen penſi habebat, quantum pontificio cardinali, ac Andreæ ſanctiſsimæ expeditionis Imperatori tribuere deberet: non omnia illis præſentib. & inconſultis, ex arbitrio ſuo imperare par erat. Cuius quidem arrogantiæ, quum à legato nonnunquam modeſtiùs admoneretur, ne Vngarorum regem cæterosq́ proceres offenderet, admonitionis impatiens, ſub prætextu breuiſsimi commeatus, Hieroſolymam proficiſcitur: ſequuntur multi milites hominem, nec niſi exoratus ad reditum potuit adduci. Andreas interea cum reliquis copijs æſtatem ac hyemem Damiatæ exegit. Sub uer Ioannes in caſtra redijt. Acta ſpe longior Damiatæ mora, idcirco non inutilis eſt habita, quòd ingentem militum numerum, opulentiſsimæ urbis captiuitate pellectum, Genuenſis, Veneta, Piſanaq́ claſsis in Syriam planè conuexerat. Sub regis Hieroſolymitani reditum habito concilio, placuit omnibus, in Cayrum & Babylonem mouere caſtra: quod Idibus Iulijs factum eſt. Præter deriuatum Nili alueum, quo Damiata circumducitur, iter faciunt. Dum Nilum ſubeunt, impoſitum ab hoſte pōtem offendunt: quem quum modico munitum præſidio conſpicaretur Andreas, quàm primùm occupauit. Poſtridie natalium Petri & Pauli apoſtolorum, ad tertium à Babylone lapidem caſtra locat. Soldanus in Cayrum & Babylonem innumeram Saracenorum multitudinem ſanè contraxerat: quæ quamuis haud citò annona carere poſſe uideretur, Chriſtianus tamen imperator, qui partim Nilo, partim carris menſium ferè quatuor commeatus aduexerat, multo celerius armis quàm inedia hoſtem ſuperare confidit. Quare ut deſcendat in certamen, Soldanum indies prouocat, ſimulat metum hoſtis, & perniciem in noſtros inauditam excogitat: ad hæc duos circiter menſes populationibus & excurſionibus iſti ſatiantur. At ille expectata occaſione, præterlabentem Nilum ſub Babylone & Cayro, altioribus etiam ſolito ripis coercet: & quum paucis pòſt diebus ille opinione citiùs intumuiſſet, extemplò deſoſsis utrinq; ripis, inundationem amnis in hoſtium caſtra deriuat. Effunditur diluuij more fluuius, & altiùs altitudine cubiti cuncta ſuperat, ex quo intolerabile noſtris detrimentum infertur: iumentis non ſolùm paſcua, ſed allata quoque pabula inhibentur, corrumpuntur hominum cibaria: nihil deniq; in caſtris ſeruari potuit, quo miles triduo aleretur. Inceſsit repentè omnes exitialis inedia, quam niſi implorata pace euitare non poterant: reditum inundatio prohibebat, quem præ locorum inæqualitate, & difficultate uadorum haud iniuria deſperabant. Solus per aggeres Nili patebat exitus: & hunc hoſtis tam crebris & ualidis uſquequaque præſidijs occuparat, ut nullo

hinc

hinc modo deturbari poſſet. Ad extremas demum anguſtias Chriſtiani iam redacti, cum fœdis conditionibus pacem orare coguntur. Et quamuis inedia mori maluiſſent, quàm turpiſsima ſubire fœdera: tamen quia ingentem ex interitu ſuo calamitatem Chriſtiana reſpublica patiebatur, & quæcunque parta fuerant, præ tanto exitio retineri nō poterant, communis tandem ſalutis rationem habuere. Miſsi ab Andrea rege oratores, his pacem conditionibus ab hoſte retulerunt: ut Damiatam cum rebus in ea repertis Soldano reſtituerent: contrà ille Crucis partem Andreæ redderet: liberarentur utrinque captiui: Chriſtiani Tyrum & Adonem redirent, quibus quidem urbibus annos octo pax conceſſa. Epiſcopium Damiatæ, diuæ Virgini dicatum, eiuſdem natalibus, barbarorum reditu, ad ſpurcas prophanasq́ Sarracenorum ceremonias redactum: quod anno uiceſimoprimo ſupra duodecies centenum accidiſſe perhibent. 1221. Rebus Syriæ ita compoſitis, & Damiata Soldano reddita, rex Andreas uaria fortuna uſus, & Cardinalis Columnenſis legatus Apoſtolicus, item dux Auſtriæ, ac cæteri ferè omnes Chriſtiani principes in Europam eadem, qua iuerant, uia reuerſi ſunt. Inſequenti quoque anno Ioannes rex Hieroſolymitanus, Soldani pace fretus, Romā uenit, & ab Honorio pontifice amplìſsimè donatus eſt. Cum Frederico ſecundo, graui anathemate mulctato, hoſtéque pontificis, affinitatem iniuit: quippe cui filiam, quam ex Iole acceperat, deſpondit, atque dotis nomine ius maternum gnato contulit, quod in regno Hieroſolymitano Iole retinebat. Quare deinde Neapolitanis regibus hæc cauſa data, Hieroſolymitani quoque regni titulum uſurpandi. Profectus in Hiſpaniam, Philippi regis magnificentiſsimo teſtamento ditatus eſt, utpote qui ſexaginta milia pondo argenti Hieroſolymæ regi, totidem militiæ templi, totidemq́ hoſpitalitio præfecto legauit. Demum progreſſus in Hiſpaniam, diui Iacobi templum ex uoto uiſit. Duxit uxorem Berengariam, Hiſpani regis filiam. Andreas autem cum Vngaricis legionibus in Pannoniam relatus, ut eorum Annales referunt, Stephani protomartyris, & diuæ Margaritæ caput, item Thomæ & Bartholomæi dexteram, partem uirgæ Aaronis, atque unam ex hydrijs, in quibus aquam in uinum Saluatorem noſtrum mutaſſe ferunt, atque multas denique reliquias, ingenti ueneratione digniſsimas, in patriam retulit. Inuenitq́ regnū præter opinionem pacatiſsimum: quod diuorum potius numinibus, quorum reliquias attulerat, quàm regni præfectis adſcribere uidebatur. Reliquias hi potiſsimùm antiſtites à rege accepere, qui Benedicti Ergæ filij monitu, qui reginæ olim ab epiſtolis ſeruiebat, reduci obuiam regi officij gratia prodiere. Sed Andream reginæ mortis recordatio, uix regiam ingreſſum, continuò ſubijt. Initæ tandem conſtantiæ tenorem ſeruans, ut plerique dicunt, poſtero die Bancbano in iudicium uocato, ius dixit. Intellecta uxoris culpa, in exemplum ſeruandæ pudicitiæ, eam iure cæſam iudicauit. Reus læſæ maieſtatis regiæ, & paricida, ſupremi ſententia iudicis abſoluitur. Sed deinde in uniuerſam Bancbani domum miſerabiliter ſæuitum: quando reginæ liberi, inultam ſuæ parentis mortem æquo animo pati nequiuere. Gertrudis corpus, in Pelino cœnobio reconditum fuiſſe aiunt. Nec deſunt pleriq;, qui poſt reginę interitum, grauiſsimas ab interfectore liberisq́ pœnas exactas illicò, prodiderunt. Secundùm Andreæ reditum, anno (ut aiunt) nono, Eliſabethæ filia, uirgo ſanctiſsima, Lodouico Thuringio Landgrauio, eximia nobilitate ac uitæ ſanctimonia planè præſtanti coniugatur. Hanc aiunt tam præcoci religione fuiſſe, ut quintum uix annum nata, præ nimio ſedulæ orationis affectu, aris amoueri non poſſet. Inter ludendum cum puellis, procidere ſæpe ſimulaſſe, ut Deum, quem præ oculis ſemper habebat, in horas illa ſupplex adoraret. Luſiſſe anulis & lapillis, ut facto lucro pauperculis opitularetur: harpagatam è parentibus uafrè pecuniam, piè miſerabilibus erogaſſe. Coniectis in aram Apoſtolorum nominibus, quum citatæ comites eorum ſuffragia ſortirentur, hanc Iohannis euangeliſtæ nomē fuiſſe ſortitam: cuius patrocinio ita exhilarata eſt, ut nihil eius nomine quiſquam incaſſum eā exorarit. Perhorruiſſe ueſtimentorum luxum, delicias muliebres. Diuinarum rerum contemplationi aſsiduò

incubuiſſe,

incubuiſſe, audiuiſſeq́ꝫ præreuerentiſsimè in ſacris Euangelia, & ſalutarem ſuſpexiſſe hoſtiam, inceſsiſſe nudis pedibus ſupplicationum die: olidis miſeriſq́ꝫ rogatoribus, ſubridentibus ſæpe ancillis, lauiſſe caput: ac nullum auſteritatis & abſtinentiæ, item pietatis & miſericordiæ prætermiſiſſe genus. Quum uir eius Landgrauius Cremonam ad imperatorem Fredericum, uiſitationis officio proficiſceretur, ſæuiente annonæ caritate, coactam eſurientium turbam, exinanitis horreis, aluit. Regiam miſerabilium multitudine compleuit. Maritus explorata ſanctitate coniugis ſuccenſus, liberam diſtribuendarum rerum ei poteſtatem dedit, certatim Chriſtianum officium præſtitit. Quin & illius monitis ac precibus excitatus, diuini cultus ardore Hieroſolymam peregrè profectus, in ſancta regione diem clauſit. Poſt uiri mortem, ueluti diſsipatrix & prodiga, regno'q́ꝫ calamitoſa, à nonnullis eijcitur. Dum miſella uagatur, in diuerſorium quoddam diuertit, porcorum olim haram: poſt intempeſtatem noctem, proximum Franciſci cœnobium adijt, ſacerdotes oratura, ut de hac inſigni miſeria pro ſe Deo gratias agerent. Sed matertera, ſacrarum uirginum præfecta, eius exilium miſerata, ad Babembergenſem antiſtitem, illius auunculum, duxit: qui hanc piè exceptam, honeſtè retinuit, ut alteri quoq́ꝫ uiro coniugaret. Diu cum nepte contendit auunculus, nunquam tamen pudiciſsima conſtantiſsimaq́ꝫ matrona propoſito amoueri potuit: quippe quæ, ſi qua uis, nuptiarum gratia, ab illo inferretur, naſum ſibi ipſa potius adimere decreuerat, ut fœdato turpi uulnere uultu, ſecundum coniugium euitaret, quàm obtemperaret auunculo, & in humanam libidinem uicta recideret. Dum in his uerſatur anguſtijs, ecce uiri oſſa ex peregrina Syriæ militia referuntur: quę quum ſingulari pompa, prodeunte ſimul auunculo antiſtite, collachrymans admiſiſſet, tali commiſeratione infeſtantis moleſtiam declinauit. Poſt hæc in diui Franciſci ſe religionem aſſeruit, quum cõtemptum humilemque habitum, Veneto panno conſutum, ſubiuiſſet, miram in ea religione humilitatẽ prætulit. Cumulus huiuſce miſeriæ quum ad Andreę regis aures perueniſſet, quàm primùm filiam miſeratus, è proceribus unum ad eam miſit, ut in paternam regiam reduceret: quod ille profectus nullo pacto exorare potuit. Inſtantiſsimè Deum quotidie orare ſolitam perhibent, ut humanarum rerum, & in primis liberorum contemptum, item contumeliarum patientiam, & conſtantiam miſeriarum inſpiraret, quo expeditiùs toto corde ac animo Saluatorem ſuum coleret & amaret, nihilq́ꝫ diuina charitate duceret antiquius. Sanctimoniæ ſuæ præceptorem Corradum, uirum ea tempeſtate religioſiſsimum habuit. In ſanctimonialium cœnobio, non modò nendo lanam, & texendo uitam humilem traxit, uerumetiam ſordidiſsima quęq́ꝫ miniſteria in humilitatis obſeruantiam exercuit. Quinetiam id ſæpe dicere ſolitam ferunt, deſpectiorem ſi inuenire poſſet, ſe uitam optare, ut Deo placeret. Id tandem uitę ſanctitate, & contemplationis uehementia conſequutam affirmant, ut ſe cœlum apertũ uidiſſe, ſereniſsimum cõſolantis Dei uultum ſuſpexiſſe, fuiſſe cum eo colloquutã, & arcana multa ſpectaſſe, exorata quandoq́ꝫ fateretur. Et quum prætextatum ſpectaſſet adoleſcentem, mox percontata, an'ne oratione ſua ad ineundum ſalubriorem uiuendi modum adiuuari uellet? Quum ille uoluntati preces adieciſſet, ſic pro eius ſalute Deum exorauit, ut diuino ſtatim ardore ſe correptũ intelligeret. Quinquies mille argenti pondo, quod pro dote ſuſceperat, partim in pios pauperum uſus erogauit: partim in hoſpitalis diuerſorij ædificationem impendit, quod in Marcburgo adhuc oppido ſpectare licet. ubi ipſam pleriq́ꝫ memorant pientiſsima ægrotis miniſteria pręſtitiſſe, lauaſſe pedes, tabifica ulcera curaſſe, ſubiuiſſe ſępe fullonię officiũ, & languentib. calceos exuiſſe: item quotidie ſordida uerriſſe pauimenta, ſtrauiſſe lectos, & nulla charitatis officia perhorruiſſe. Inter hęc ſępe cũ ancillis gratulabãda dicere, O quàm bene nobiſcum agitur, quando Dominũ noſtrum ſic lauamus, & tegimus. Item lanã torquere, dum illi quieſcerent: & quæſtum hinc factum, in calamitoſos diuidere. Quum Radegundis, uirgo ſpectatæ pulchritudinis, & decora capillorum amplitudine prædita, uiſendæ ſororis gratia xenodochium ingrederetur; hanc Eliſabetha reluctantem

ctantem apprehendit, auream illachrymanti comam ex edicto ſuccidit. Et rogata, numaliquando ſalubrioris uitæ propoſitum concepiſſet? reſpondit, Iam diu equidem, ſed hæc capillorum gloria reuocauit. At illa: Charius mihi (inquit) eſt, cum capillorum tonſura omne tibi religionis impedimentum ademiſſe, quàm ſi filium ad Romanum imperium euectum audirem. Puella ſumpto habitu, cum ea in pio xenodochio uitam ſanctiſsimam tranſegit. Ad poſtremum, quum pro contemptu mortalis regni iam cœleſtia mereretur, Chriſtum ſibi in ſomnis apparuiſſe ferunt, ſuaui adhortatione confirmantem: Veni dilecta mea Eliſabetha (inquit) & apparata tibi tabernacula ſubi. In febrem ſubinde cadens, inter contemplandum exhilarari ſæpe uiſa, dum media nocte ageret animam, qua hora Chriſtus natus eſt: Iam tempus (inquit) inſtat, quo clementiſsimus Deus, illos qui amici eius ſunt, ad cœleſtes nuptias euocabit. & dum hæc diceret, in Domino obdormiuit, anno Salutis ducenteſimo 1231.
trigeſimoprimo, ſupra milleſimum. Quatriduo ſuperfuit corpus eius, antequàm humi reconderetur, fragrantiſsimum odorem aſpirans: deinde ſepulchro conditum, haud multo poſt oleum emiſit, in adminiſtratę pietatis & miſericordię teſtimonium. Confirmarũt mulieris huiuſce ſanctitatem, multa poſt mortem edita miracula. In Saxonia Henricus monachus, intolerabili membrorum dolore correptus, in ſomnis admonitus, ut diuæ Eliſabethæ opem imploraret: inuocato eius continuò numine, curatus eſt. Puella Maguntinenſis, cuius mentem cacodæmon inceſſerat, ſepulchro eius impoſita, continuò liberata. Theodoricus Traiectenſis, contractæ dextræ morbo laborans, occurrentis ſibi ſenis conſilio fretus, adito diuæ tumulo, & immiſſa manu, repente conualuit. Hermannum quoque Colonienſem, reum capitis, & in uincula cõiectum, dum huius diuæ & Corradi præceptoris numen inuocaſſet, ab utroq; inſequenti nocte aditum non ſine cœleſti lumine fuiſſe, & miram à diuis conſolationem recepiſſe memorant. Sed poſtero die damnatũ à prætore, ſuſpendio ad tertium lapidem mulctatum fuiſſe: parentes impetraſſe, ne filius honore ſepulturæ priuaretur: quò quum mortuum extuliſſent, implorato diuæ patrocinio, in uitam continuò reuocatum fuiſſe prædicant. Idem Burchardo Maguntino in flumen demerſo, & Vtelino Contareno, accidiſſe aiunt. Amiſſa quoque uita quadrimus infans huiuſce numinis opere donatus eſt, qui in puteum demerſus, uitam extinxerat. Fredericum etiam Maguntinum, in proximo amne ſuffocatum, in lucem iſta reſtituit. Ioannem quoque eadem urbe natum, ſuſpendio liberauit. Manum Bolemaro molari lapide contritam, deſperata ſalute, curauit. Reddidit Maguntino infanti lumen, qui cæcus natus erat. Beatricem puellam & ſtruma & gibbo iuxtà tumentem, item duas Gertrudes, alteram claudam, cæcam uerò alteram, integra ualetudine reformauit. Quin etiam Henricum Maguntinum luminibus orbatum, & Matildim Treuerenſem, uiſu, auditu, loquutione greſſuq; carentem: præterea Heliburgim, cæcitate pari laborantem, Eliſabethæ numen omnes æquè in optimam ualetudinem reſtituiſſe ferunt. Plura de ſanctiſsima muliere dici poſſent: ſed ne ab ipſa re longè diuertamur, hæc ſit hactenus retuliſſe ſatis: ad Andream eius patrem redeamus. Audito filiæ obitu, quam inter diuas deinde Pontifices retulere, ingenti triſticia rex ille correptus eſt, quòd filiæ præſtantiam, ut par erat, non coluerit, quòd illius humilitatem & miſeriam tolerarit. Vix annos quatuor poſt eius obdormitionem ſupereſſe potuit. nam corporis languor eum tantus inuaſit, ut paucis poſt diebus; quum annis quatuor & triginta regnaſſet, animam efflarit: quod anno Domini trigeſimoquinto ſupra mille- 1235.
ſimum & ducenteſimum, aiunt accidiſſe. Corpus honorificentiſsimo funere à liberis honeſtatum, in cœnobio quod Egres appellant, condidere.

RERVM VNGARICARVM DECADIS SECVNDAE LIBER VIII.

Bela IIII. QVVM Andreas exceſsiſſet humanis, Bela filius natu maior, ab Vngaris omnibus rex conſalutatur. Comitijs regalibus ritè habitis, pridie Idus Octobris, Albæ in æde Petri, quam ipſe dicarat, ex more coronatur. In ea celebratione Colomãnus frater, dux declaratus, enſem prætulit. Daniel, Rutenorum princeps, equum prærcuerenter egit. Suſceptis regni habenis, paternam æquitatem & iuſticiam retinere ſtuduit. A' principio regnum diſpoſuit, & pacauit: cum finitimis pacem coluit: ſed apud Auſtrales (ut infrà referetur) inuenire non potuit. Vix annos circiter quinque regnarat, quum Tartarorum aduentus, quos plerique Mangalos appellant, Vngarorum animos grauiſsimè perculit. De quibus, antequam ultrà proſequamur, haud ab re erit originem & incrementa referre: ne diræ ſordidæq; gentis, ab Aquilone excitatę, in ſupplicia gentium, initium ignoretur. Tartari, gens Scythica, proprijs ſedibus egreſsi, Georgianam in primis, mox Armeniam maiorem uaſtarunt, direptamq; ac uaſtatam ſuo imperio ſubiecere. Incurſarunt Perſas, & Aſiam latè populati, uarias regiones diripuere. Traiectis ſubinde Ripheis mõtibus, Sarmatiam longè lateq; occupant. Rapinis & incendijs Rutenos, Polonos, & Chunos afficiunt. Et numeroſa fœcunditate exuberantes, Getarum iam & Dacorum fines attingunt. Nonnulli de Tartaris copioſiùs plura retulere, hanc gentem Indię quondam regi ſoluiſſe tributa. Sed quum pręter tributa, militiæ quoq; ſtipendio grauarentur: id ægrè ferentes, Chingiſta duce, in Dauidum regem coniurarũt: & coacta innumerabili multitudine, clauis & ſagittis Indorum regnum inuadunt. Obtruncant omnes qui occurrerant, neque ſexui parcunt, neque ætati: & ubi ad regem peruentum eſt, eum in primis trucidant. Ex liberis neminem ſuperſtitem faciunt, præter unicam illius filiam, quam Chingiſta in uxorem duxerat. Necato rege, ſucceſſuq; fortunæ, eò inſolentiæ euecti ſunt, ut ueluti eius regnum facilè occuparant, ita & uniuerſum orbem in ditionem ſuam haud difficulter aſſerere confiderent. Quare ad Choraſminos ſibi finitimos, quàm primùm nuncios miſerunt, ut annua tributa perſoluerent: quod niſi facerent, igni ac ferro uectigalia ſoluere adigerentur. Præ indignatione illi nuncios interfecere, quare in eos continuò arma ſumuntur. Exuuntur Choraſmini caſtris, & in fugam effuſi, ac eiecti finibus, ſe in Georgianã urbem, Caſpijs montibus finitimam, & Tripolim ac Perſida recepere. Mox inde expulſi, ad internecionẽ cæſi ſunt: deinde capta, ex aquarum inundatione, Sapha urbe, metropoli Perſarum, totum regnũ ſibi ſubiecere. Quin & Chaam, apud Iberos & Albanos amplè regnantem, ſubdidere. Quum Chriſtiani pro recuperando diuo ſepulchro, graui bello Saracenos afficerent, hi à Soldano è Perſide euocati, noſtris ad internecionem cæſis, Hieroſolymam receperunt. Cuncta ſacraria cædibus, ſtupris, rapinisq; fœdarunt. Quare Tartaros haud iniuria nonnulli ex his fœdis gentibus eſſe contendunt, quas intra montes Caſpios duplici porta quondam Alexander occluſerat: quib. adſtipulari fortaſſe non erit abſurdum. Veruntamen de horum effigie aliquid non immeritò referendum eſt, quũ gentis huius immanitas grato ſilentio præteriri nequeat. Homines ſunt infauſto trucíq; aſpectu, maxima ex parte ſtatura breui, prominẽtibus craſsisq; oculis, quos palpebræ latè contegentes quum parum aperiant, paruos oſtendunt. Item naſo, fronte, facieq; lata: adhæc imberbes, raris in ſuperiore labro ac mento pilis, in paruę lanuginis ſimilitudinẽ. Ad umbilicum ut plurimũ anguſti, mediocrem pauci ſtaturam ſuperant. Caput ex tranſuerſo, ad utraque uſque tempora radunt, præter uerticem, & ad equinæ ſoleæ ſpeciem raſuram obducunt. Radunt item occiput, longosq; capillos ab aure demittunt: qui quidem mos, Turcorum, Saracenorum, & Cumanorum olim erat. Inſuper leui agilíq; corpore, breuibus tibijs, cruribusque, à pueritia equitare docti, nunquam ferè pedibus gradiuntur. Dum iter faciunt, etiam boues equitant. Eſſedonum Hamaxobiorumq; more, pro domibus currus habent,

pellibus opertos. Ranarum more, gradatim non incedunt: ſed aut tardiſsimè, aut præcipitanter progrediuntur. quare pedibus parum ualent. Mulieres turpiſsimæ, pari feritate, uirorum more equitant. His equi dociles, qui hordeo non paſcuntur, neque ſoleis ferreis muniuntur: quib. etiam ſcilſę nares, & exſecti ſunt teſtes. Horum oratio tumultuaria & clamoſa, ac ſola interrogatione fluctuans, in gutture uerba fingunt rabida. Si cantent, tauros mugire, uel lupos ululare dixeris. Incertas domos habent, & erratiles: tentorijs utuntur, ad montes æſtiuant, hybernant ad maritimos campos. Magna his pecorum copia, corpora non minus palæſtra quàm ſagittatione exercent. Lacte, milio, pulmentoꝗ; ueſcuntur. Pueros ab initio ſic ad ſagittandum indies inſtituunt, ut cibum ſumere non permittant, donec ſcopulum non attigerint. Equinum ſanguinem in delicijs habent, & humana ſæpe carne ueſcuntur. Venatores optimi, quando certiſsimi ſagittatores. Feras loco motas præ ſe fugant, ducuntꝗ; mox in choreæ ſpeciem ueluti ludentes, circumueniunt, confodiuntque telis. Vnius quidem Dei fidem habent: nulla tamen religione, laude & oratione, Deum colunt. Sigillaria ac idola quædam humanæ imaginis, ex centone facta, ad utranque oſtij partem locant, quibus ubera prominent, atque illa cuſtodiæ pecorum & tutelæ præeſſe numina arbitrantur: horum beneficio, lactis gregalis, & pullorum gallinaceorum copiam profluere credunt. Nonnulla quoque ſimulachra è ſerico formant, præfigunt curribus, & ſuperſtitioſiùs adorant: in quibus quidem curribus ſi qui furtum fecerint, ueluti ſacrilegi, indicta cauſa continuò trucidatur. Quum ſigillaria talia facturi ſunt, nobiliores mulieres cogunt, quæ non ſine religione ac reuerentia illa cõfingunt. Formato idolo, ouem mactant: combuſtis oſsibus, cætera deuorant. Ægrotantibus quoꝗ; pueris pupas dicant, ad lectumꝗ; ſuſpendunt. Chiliarchæ & centuriones in media ſtatione hircos habent, quos idolis faciunt, primitiasꝗ; lactis iumentorum ac pecorum delibant. Quum celebrant conuiuia, omnium quæ apponuntur primitias offerunt. Quum ſacrificant uictimas, cor ſimulachro dicant: deinde id decoquunt, ac deuorant. Suo regi ante ſtationem, magnum ſimulachrum honorificè ponunt: cui equos, quos nemo deinde conſcendit, dicant. Mactant etiam animalia uaria, quæ combuſtis oſsibus deuorant. Huic quiſꝗ; prætereiens ſe inclinare ac præuenerari cogitur: quod quum Michael dux Rutenorum facere recuſaret, publicè extemplò trucidatus eſt. Solem ac Lunam adorant: item elementa quatuor, quibus ante prandium ciborum & potus primitias libant. Illud autem à Chingiſta, primo eorum rege, ſancitum, ut quicunꝗ; propria inſolentia percitus, iniuſſu principum, tyrannidem occupare auſit, indicta cauſa continuò obtruncetur. Item, cum nulla uſquam gente pacem ineundam, quæ parere noluerit. Neque unquã ceſſandum, quouſꝗ; aut rerum potiantur, aut ad interitum redigantur. In fatis eorũ eſſe, annes octoginta pugnare oportere, & regnare duodeuiginti, mox ab alia gente uictum iri: & qui euaſerint, legem illam ſuſcepturos, quam uictores planè ſeruarint. Inſuper diuinationibus, augurijs, ueneficijs, incantamentisꝗ; admodum obnoxios. Ad oracula dæmones alloquuntur. Eorum exercitus, in chiliarchas, centuriones, & decanos digeritur omnis. Quinetiam Chaam generale eſt edictum: Quicunque ab ipſis ac eorum ſeruis capiantur, licere in perpetuam omnes ſeruitutem aſſerere, & ſeruis pro libidine ſua uti & abuti. De uiatorib. hanc legem promulgarunt: Quẽcunꝗ; Tartarus, Tartariúe ſeruus in uia offenderit, præter mercatorem Tartarica bulla ſignatum, ius eius habeto, in ſeruitutem aſſerito perpetuam, donec à priore domino repetatur. Tartarorum duo genera, gloſſemata quoꝗ; diuerſa: utriſꝗ; tamẽ lex una, & ritus quoꝗ; unicus. Tantum inſuper huic barbariæ ac impietatis eſt, & arrogantiæ, ut Chaam regem ſuum, Dei filium audeant appellare: item pro Deo hunc tantùm in terris uenerentur, & adorent. Ex externis quicunque eorum regem adeunt, ter ſe inclinare ſuppliciter, & ter capite terram ingeniculati quatere, ante ſolium coguntur. Omnes ſibi inferiores arbitrantur. Somnia obſeruant, magos colunt, & ueneficos. Dæmones, in idolis reſponſa reddentes, adorant. Deum, Hychoga nomi-

nant: dominum autem, Chaam, aut Chaÿm, quem diuino honore dignantur, & timent. Ei primitias, æquè ac Deo, ciborum potusq; libant: eius reſponſa & imperia, uelut oracula, obſeruant & peragunt. Tanta quiſque ipſorum æſtuat auaricia, ut nulla furta, rapinas, latrocinia, uim, uſuram, ac cætera tale genus prætermittant. Fœnerat pro uirili quiſque ſua, decimam crediti æris partem quoquo menſe pro fœnore exigit. Item uectigalia crebra, ac grauia. Nam tributa in primis regi, deinde ſacerdotibus, poſt hæc prouinciarum præfectis, nuncijsq; ſolennibus planè ſoluuntur. Neque deſunt crebra xeniorum officia ac impenſæ, quæ quotidianis nuncijs erogantur. Ruſticus pro ſe quiſque denarios tres, bos quoque pro ſe quiſque totidem, totidemq; ſenæ pecudes. Pro acceptis muneribus nihil rependere mos eſt, quando omnia ſibi præ inſolentiſsima immanitate deberi arbitrantur. Eorum manus ad accipiendum ſemper prompta, ad rependendum cõtracta ſemper. Ob deperditam auariciam greges & armenta nutriunt, quibus multo plus æquo parcunt. Ex his nullum ſanum aut uiuum præparant ad eſum: & ſi quid horum deuoraturi ſunt, aut mortuum, aut moriturum, mutilatumue capiunt. Egeno ac rogatori nihil porrigunt. Atqui hoc tantùm aliqua ex parte laudabile ſeruant, quòd dum in conuiuio uerſantur, aduenientem quenque facilè tolerant, in menſamq; excipiunt. Sunt etiam infrenatæ libidinis. nam non modò maribus & fœminis, ſed ne in beſtijs quidem ſuã Venerem explere queunt. Infando Saracenorum more, pro libidine ac facultate uxores plures ducũt. Nulla arctiſsima coniunctionis ratio apud hos habetur: à matre, filia & ſorore tãtùm abſtinent. A' uiro nulla uxor reputatur, donec pepererit, & tũc dotem à parentibus accipit. Sterilis pro uiri arbitratu haberi & explodi poteſt. Prçterea uſq; adeò immanes & efferati, ut nec ſenes reuerẽtur, nec miſerẽtur infantes. Sanguinẽ æquè ac aquam haurire nõ formidant. Cadauerũ iuxta atq; excrementorũ aceruũ reputant. Nullum immanitatis genus abominantur. Humanas carnes auidiſsimè deuorant, exultant cædibus. Nihil ex immani genere mortis remittunt, commentantur dira ſupplicia. Dant alios præcipites è rupibus, alios poſito ſupra ſaxum collo lapidib. excerebrãt: nõnullis collum ſaxis uſq; adeò colliduut, donec acerbiſsima morte cõficiant. Pleriſq; deliteſcentib. cultello cor tranſuerberãt, proſilientẽ cruorem ſugunt. Ac demũ tam dira crudelitate utuntur, ut uix humanũ credere poſsit ingenium. Sunt ad hæc aſtu & perfidia plus quàm barbara. Quum aliquid obſident, blandiuntur oppidanis, hortãtur ad deditionẽ, ac multa deniq; pollicẽtur: uoti compotes facti, promiſſa nõ præſtant: captos partim cædunt, partim aſſerunt in ſeruitutem. In ſumma, dolo magis quàm uirib. pugnant. Item uictu tam fœdo, ut pediculos ingenuæ gulæ reputent, necnõ & mulas, ſterilitatis gratia, humanas carnes, uel maximè inimicorũ: præterea canes, feles, & lac, præ cæteris equinum. Patinas & ollas purgant nunquam, ſordes & immundicias appetunt potius quàm abominentur. In Cumanorũ bello, quum multos captiuos haberẽt, præ dira humanæ carnis auiditate, ad explendam corporis ingluuiẽ, omnes dimicarũt: decimatosq; percupidè deuorarũt. Habitu utuntur nigro genuum tenus, quo nec brachia, nec latera, nec pectus, nec aliqua pars anterior ſupra infraq; umbilicum tegitur, item pileo in mitræ ſpeciem. Corio laminaq; ferrea brachia muniunt potiores, galeas è corio fingũt. Pauci lanceis & ſcutis, arcu tantũ & equeſtri confidunt pernicitati. In certamen deſcenſuri, pernices quoſdam equites præmittũt, qui nihil rapiunt, nihil comburũt, cæduntq;: pecorum obuios duntaxat obtruncant, aut fugant. Poſt hos immittuntur qui prædas agant, & ad inueſtigandos homines ſagaciſsimi mittuntur. Proſpectis hoſtibus, multi prodeunt: qui ubi in congreſſum uenére, iactis tribus quatuorue telis, continuò regrediuntur ad ſuos, ut ad impoſitas inſidias hoſtes alliciant: quod ubi factum eſt, eos circumueniunt, & obtruncant. Si magnum aduerſus ſe exercitum conſpicantur, declinata pugna, biduum triduumq; retrocedunt, diuertũtq;: aliam regionem inuadunt, & diripiunt: quod ſi utrunque non ſucceſſerit, duodecim dierum iter retrò abeundo faciunt. In munitiſsimo quandoq; loco uſque adeò morantur, ut furtim & ex improuiſo

uiſo incautum uel diuiſum inimicorum exercitum intelligãt. Plus dolo & aſtu, quàm uiribus pugnant. Principes in pugnam non deſcendunt, procul inter pueros & mulieres proſpectant in equis. Quandoque humana ſimulachra equis imponunt, ut multo maius præſidium habere uideantur. Congreſſuri cum hoſte, captiuorum aciem inter ſuas collocant. Hoſti fortiſsimè pugnanti, fugæ uiam patefaciunt, quia auerſos facilius quàm aduerſos interficiunt. Quum aliquam inuaſuri ſunt regionem, antequam ad illam perueniant, latiſsimum agmen faciunt, ubi locum nemo deſerit: & quum ad fines illius peruentum eſt, noctu montes, qui circumſtant, omnes occupant. Illuceſcente die, pernices equites ad campos demittunt, qui paſsim cuncta diſcurſent. Populi uerò, citato tumultu, qui ad montes properant, in inſidias incidunt, cæduntur'que. Sæpenumero fortiſsimum nacti hoſtem, fugiunt, fugá'que poſt ſe eum alliciunt: demum longo curſu defatigatum, conuerſi adoriuntur, & perimunt. Quacunque iter faciunt, uaſtant'que, confeſtim dira fames inſequitur. Sæpe in prælio depreſsi ex induſtria, ut hoſtem admittant, mox admiſſum, in ſibilum coacti, circumueniunt, & obtruncant. In ſeruos bello ſeruatos imperioſiſsimi, quos non ſolum nudos, ſed aſsidua inedia laborantes, in diro ſeruitio ad mortem uſque retinent, præ libidine ac ludibrio impunè ſæpenecant. Peregrinam quanque religionem in ditione ſua patiuntur. nam quum nullum perquàm peculiarem Deum adorent, omnium opinionum ſectas haud iniquè tolerant. Artificibus facilè parcunt, ut ab his opera humano uſui neceſſaria exigant. Virgines, matronas, mulieres iure belli comparatas, miſerabili ſeruitio conficiunt, fame cruciant, & ad foci miniſteria retinent. Ex prouincijs bello comparatis, puerorum puellarum'que decimas exigunt, quas pro ſeruis habent: & ex his morituri dudum domini deligunt, qui cum his uiui infodiantur. Tartareæ mulieres quàm turpiſsimę. Coniugatæ, in ſeſquipedalis altitudinis caniſtri ſpeciem, rotunda quædam pilea, à ſuperiore parte latiora geſtant, hexamito ſerico'ue ornata, pauonum oculis, unionibus & lapillis exculta. Phaleratis equis inſident, non ſolùm auro, ſed margaritis inſignes. Quinetiam diuerſa operantur, utputa pelliceas ueſtes, calceos, ocreas, & cætera tale genus. Item currus ducunt, reparant'que: camelos onerant. Virorum more ſagittas emittunt, pharetratæ equitant, ex equo pugnant, & uirilia quæque officia præſtant. Femoralibus ueluti uiri utuntur. Si quis è plebe lethali morbo afficitur, ad eius ſtationem tentorium'que haſta quædam erigitur, pileo nigro præfixa: ſpectato ſigno, intrat nemo, uita defunctum clàm in campo ſepeliunt, cum ſub medio tentorio conſtitutum infodiunt. Item in ſepulchro menſam ante illum, ſcyphum equini lactis, & carnis alueolum ſtatuunt: adijciunt quoque iumentum cum pullo, & phaleratum equum, ut altera uita lac, iumentum & inſtructum equum habeat. Iumentum aliud comedunt, eius'que corium completum ſtramine in patibulo quodam planè ſuſpendunt, comeſti equi oſſa comburunt. Atque talia iuſta gens dira perſoluit. Si quis eminentioris uir fortunę uita exceſſerit, cum precioſiſſimo habito humi recõditur: ſed ab hominum frequẽtia longè remotiùs, in receſſu, ne habitu ſuo recluſus ſpolietur. Amici equum eius pelle exuunt, quam ſtramine cõpleant, cõpletam'que palo præfigãt, ac editiſsimo pro dignitate patibulo imponãt: carnes pro inferijs comeſſantur. Triginta dies mortuũ lugent. Principes antequam expirẽt, ſeruum deligunt, delectum'que cum domino unà uiuũ ſepeliunt. Addunt plerique nõnulla, quæ humanam fermè fidem exſuperant. Aiunt nõnulli, Tartaros Chriſtiana fide aliquantulum præditos eſſe: qui parentes iam ſenio grauatos conſpicati, pinguibus eſculis eos infarciunt, ut ocyus ſuffocentur: mox extinctos igni adurunt, collectos'que deinde cineres diligenter aſſeruant, ut his cibaria quæque lautiſsima condiant. Diutius fortaſſe quàm opus erat, in Tartarorum rebus, quos plerique Tatarros nunc appellant, uerſati ſumus, ut nouiſsimæ ac diræ barbariæ ritus incognitos enarraremus. Nam quum anno Salutis centeſimoſecundo ſupra milleſimum, proprijs ſedib. 1102.
hanc erupiſſe memorẽt: mirum eſt, quomodo tam fœdum & execrabile genus hominum, breui tempore uniuerſam Aſiam, cum magna Europæ parte, igni ferro'que ua-

ſtare potuerit. Bela igitur (ut ad diuerticulum reuertamur) iam Cumanos à Tartaris non modò grauiſsimè infeſtari: ſed capi, cædi, abſumiꝗ acceperat. Poſt Cumanorum exitium, Vngariæ timebat: quod eo magis facere cogebatur, quo pertinaciùs Auſtrales, Frederico duce, quotidie bella interminabantur, & ſæpe inchoata, ſæpe quoque intercepta fuerant. Dum Tartarorum tumultum formidant omnes, ecce Cutenis, Cumanorum regis, oratores adueniunt, Belæ mandata deferunt. Cutenem, inquiunt, diu bellum cum Tartaris geſisſe, & eorum eruptionem fuiſſe remoratum, bis cum indomita inimiciꝗ gente inſtructa acie dimicaſſe, & fugaſſe hoſtem: tertiò quum imparatum offendiſſent, cum magna tandem ſuorum ſtrage ceſsiſſe. Cumaniam Tartaris inundatam ac obrutam eſſe: proinde impenſiſsimè ſupplicare, ut extorrem profugamꝗ gentem æquo animo excipiat, pro Vngaris tractet: quod ſi impetrare liceat, polliceri, gentem ſuam non modò agros & pecuaria curaturam, uerumetiam Chriſtianam fidem ultrò ſubituram. Bela, his auditis, duplici gaudio confeſtim afficitur: altero, quòd princeps Cumanorum paulo ſibi inferior, in deditionem ſpōte ueniat: altero, quòd in acceſsionem orthodoxæ fidei, tot hominum milia ex inſperato aſſerat. Reſpondet, ſe Cumanos non modò ſpontè excepturum, eosꝗ haud aliter ac Vngaros tractaturum: uerumetiam gratiſsimum nunc hoſpitium, audita eorum calamitate, deferre, ne humanitatis & amicitiæ officio deſit. Quare non modò poſtulatis annuit, ſed hortatur ut in Pannoniam cōfugiant, uelut in antiquum hoſpitium, & Chriſti fidem libentiſsimè ſubeant, cuius gratia omnem Cumanæ gentis iacturam ſe reſarcturum pollicetur. Ad hæc oratores aureis ueſtibus ac equis donat, prębet uiaticum, ocyusꝗ dimittit. Religioſos comites adijcit, qui Cumanos publicis concionibus ad fidem noſtram hortentur, animosꝗ diſponant. Cuten tandem cum uniuerſa gente, patrijs ſedibus emigrat: cedit prophanis barbaris, & iter init. Bela obuiam in fines uſque progreditur, ut profugum hoſpitem honorificentiſsimè excipiat. Atqui ubi Cumanus aduenit, pręter omnium opinionem, gratiſsimo à rege excipitur animo. Sed quum utraꝗ multitudo ſimul iter facere non poſſet, quia nuſquā unà recipi poterat, neꝗ aſpera gentis huiuſce conſuetudo facilè ab Vngaris tolerari uidebatur: unus è proceribus à rege deligitur, qui Cumanos regio ſumptu, in mediam uſque Pannoniam duceret. Præter ſeruitia, quadraginta Cumanorum milia, regijs impenſis in Vngariam uenere. E' Cumanorum inductione, haud parum inuidiæ cum Vngaris Bela contraxit. Quum enim Cumani per Vngariam iter facerent, ducerent greges & armenta, agerent iumenta quàm plurima, & Vngarorum ſata uinetaꝗ grauiſsimis incommodis affligerent, ne parum quidem eorum animos offendebant. Ac cedebant his longè grauiores iniuriæ, quæ multo acerbius ipſorum animos offendebant. Nam quum illi pagos & oppida ingrederētur, nulla hoſpitalis iuris habita ratione, humilium uirgines paſsim uiolabant: audebant etiam, occaſionem nacti, nobilium thoros inceſtare. Dum graues ultrò citroꝗ inferūtur iniurię, ſi quis Vngarus deferebatur, cōtinuò ſupplicium expendebat: ſi Cumanus, præſentanea criminis impunitate elabebatur. Si quis regiam iuſticiam ex Vngaris incuſaſſet, indicta cauſa mox ad ſupplicium trahebatur. Quare tanta hinc in Belam ſuſcitata eſt inuidia, ut à peregrinis potiùs quàm à ſuis amaretur. Nec alię quidem inuidię cauſę defuerāt, quæ Vngarorum in regem animos exacerbarant. Nanque Andrea patre mortuo, quum Bela antiſtitum principumꝗ conſenſu, Albæ (ut moris eſt) à Strigonienſi archiepiſcopo coronatus eſſet, in proceres, qui patri aduerſus eum fauerant, immodicè ſęuit, quādo alios in exilium, in carcerem alios planè coniecerat. Quin altius quoque ſæuiens, Dionyſium Palatinum excæcarat. Edictis ſeueritatem adauxerat, ut regnum ſceleribus expurgaret. Ad coercendam procerum reuerentiam, exceptis principibus, metropolitis, & epiſcopis, ſedendi in præſentia facultatem edicto inhibuerat, ſellas procerum inuentas concremarat. Exulum quoꝗ & captiuorum cognati ſibi admodum timebant. Accedebant aliæ Belæ regis calumniæ: quòd de his qui in bello Polonico, Ruteno & Cumano bene ſe geſſerant, præter inſtituta maiorum,

haudqua-

haudquaquam bene meritus fuerat. Et nō modò benemeritos nulla uilla prædióue donarat, uerumetiā donationes olim factas reuocarat. Quare plerics nobiles uſque adeò extenuati fuerant, ut non ſolùm familiam, ſed uix ſe ipſi alerent. Augebat odium, quòd nemo regem, niſi per ſupplicationem, alloqui poterat. Magiſtri precum, pro libidine ſua cauſas expediebant, & quenque extollebant, deprimebantúe, ſicut odium, gratia & largitio cogebat. Itaque ſæpe illud uulgò exclamatum: Non unum, ſed plures Vngaris eſſe reges. Exacerbabāt eorum animos Cumanorum honores, immunitatesq́ à rege conſtitutæ. Cumano cuiq uel minimo patêre ſemper regis aditum: petere, dicere, ſupplicare, quæcunq uellet: pręferri ubique Vngaris, & perbenignè tractari: contrà Vngaro regis aditum & colloquium interdici, per precum tantùm formulas regem interloqui: eos pro liberis, ſe pro ſeruis uſquequaq tractari. Quæ quidem omnia ad ſeditionem potius, quàm obſequium, Vngaros irritabāt. E diuerſo regis amici, & qui regiæ dignitati fauebant, Belam excuſabant, piumq́ principem aſſeuerabant: Cumanos communi Vngarorum conſenſu ac decreto in Vngariam fuiſſe admiſſos. quod in eo conuentu factum eſt, qui in cœnobio, quod Cœnum appellant, ad Tibiſcum amnem eſt habitus. Et ne quid à peregrinis iniuriarum acciperetur, Cumanos per oppida & uicos prouinciatim fuiſſe diuiſos. Quin etiam regijs comitib. mandatum, ut Cumano ac Vngaro æquè ius dicerent, ſine ullo diſcrimine uterque tractaretur. Cumanos diuiſionem hanc iniquo animo toleraſſe, per regnum paſsim effuſos, commodo potius quàm incommodo fuiſſe. Quod de optimatū aliquorum exilio & uinculis obijciebatur, etiam illud non temerè fuiſſe factum: quando procerum plerique tantum inter patrem & Belam odij & diſcordiæ interſeuerāt, ut ad arma inteſtina ſæpe peruenerint. Et ni bonorum antiſtitum, optimatumq́ opera fuiſſet interceſſum, patrem ac filium facinoroſi ſæpe in prælium nepharium commiſiſſent. Hoc illos fuiſſe molitos, ut demum utrumq regno eijcerent, ipſiq omnia inter ſe partirentur, & pro ſua libidine cuncta gererent. Item uaria Belam conuicia & contumelias fuiſſe perpeſſum: & quod multò grauius fuerat, eos aduerſus regiam Maieſtatem coniuraſſe. Tabellarium ad Fredericum Auſtriæ ducem continuò miſiſſe cum literis, cui coronam & regnum ſe tradituros pollicebantur, ſi ſcripta pacta & conditiones admitteret. Tabellarium in itinere interceptum, ad Belamq́ ductū, omnia cū literis prodidiſſe. Bela in coniuratos nō extremo, ut par erat, ſupplicio uſus eſt: ſed in eos mitiùs agens, partim in exiliū, partim in carcerem & uincula coniecit, à nemine uitam exegit. Quod autem de donationum reuocatione obijciebatur, ad hoc illi reſpondebant, Vngariam in ſeptuaginta comitatus (ut aiunt) fuiſſe diuiſam, quos reges bene merentibus conferre ſolebant, unde prouentus & commoda multa ſuſcipiebant. Sed quum multorum olim regum prodigalitate, uillis & poſſeſsionibus perpetua donatione diſsipatis, extenuatiſsimi forēt comitatus, ac parum commodi regibus ſoluerent: & quum quæſtores, dapiferi, prægustatores, miniſtri, ac deniq hipparchi, ex impetratis pagis & prædijs locupletati forēt, ſtatuiſſe Belam, quæcunq regij iuris fuerant, iniuſtè alienata, omnino recuperare. In hac tamen re nemini iniuriam feciſſe, regalia tātùm bona recuperaſſe, fuiſſe bene meritis quàm gratiſsimum. Quod de precum formulis & ſupplicationibus eum criminabātur, id quoq falſò obijci, in rebus grauibus cuique patuiſſe aditum. Vt cauſæ parui momēti celerrimè expedirentur, petitionum formulas inſtituiſſe, quas uicarij definirent: grauiores ſibi reſeruaſſe, ne quis iure ſuo defraudaretur. Quod Cumanos rex obſeruarit, & nimia beneficētia fuerit amplexus, eum laudem potius quàm uituperationē hinc fuiſſe promeritum, quando hoſpitalitatis iura ſummo ſtudio coluit: & ut tot hominum milia in Chriſtianam fidem aſſereret, nullum officij genus prætermiſit. Vix igitur Cumani in Vngaria annum exegerāt, quum Tartarorum rumor aduenit, eos iam uaſtata Rutenia (quam pro Roxania, Ruxiam nunc appellant) Vngarię finibus appropinquare. Bela huiuſce rei ſæpius admonitus, ad cuſtodiendam Ruteniæ portam, quæ Montana dicitur, comitem Palatinum miſit. Quum illic Vngariæ aditum

eſſe noſceret, quàm primùm delectum habuit, & nobiliſsimum quenq; ad danda nomina conuocauit: undecunq; potuit etiam auxilia euocauit, ut innumeræ multitudini, quæ Aſiā olim inundarat, & obruerat, nō ſolùm obſtaret, uerumetiā longè repelleret. Contrà fictū hunc rumorē Vngari reputabant, quia ſæpe antè ſuſcitatus, continò euanuerat. Nonnulli hanc famam ad reuocandos antiſtites excitatam prædicabant, qui à ſummo pontifice ad conciliū Romanum citati fuerant. Quinetiā Vgolinū Colocienſem metropolitā, à rege ab itinere reuocatū fuiſſe tradunt. Complures ad exaggerandam regis inuidiam talia cōmenta referebant: Cumanos cum Rutenis coniuraſſe, ex induſtria emigraſſe in Vngariā, unde toties bella & incōmoda multa ſuſceperant, ut eius mores addiſcerent, imbiberent linguam: & quū Rutenos Vngariam adoriri cœpiſſe ſentirent, hi Belam continuò aggrederētur, ac demū Pannones exterminarent. Increbeſcente Tartarico tumultu, primo tempore Bela rex Budam uenit, frequentiſsimū ibi conuentum habuit. Vbi de imminenti periculo, quod omnium iudicio grauiſsimum uidebatur, diu actum & decretum eſt, ut antiſtes ac princeps quiſque ſe ac ſuos ad bellum accingerent. Item ad obſeruandum Cutenem ac liberos, & Cumanorum optimates, propter ſuſpiciònem, adiectæ cuſtodiæ, ne quid mali in Vngaros moliretur. Nondum præceps uer erat, quum Palatini nuncius aduenit, qui Belæ nunciauit, Rutenorum portam iam Tartaros attigiſſe. Paulò pòſt ipſe Palatinus aduenit, qui Idibus Martijs cum eis congreſſus, cæteris cæſis, uix cum paucis euaſerat. Rex audito Tartarorum aduentu, omnes mox antiſtites & optimates, pro uirili quenque ſua, copias comparare iubet: ipſe exercitum, quanta poteſt celeritate, cogit. Stephano Vacienſi epiſcopo, item Orodienſi, Chanadienſiq; antiſtiti mandat, reginam confeſtim adeant, admoneantq; huiuſce nouitatis: in primisq; ducem Auſtriæ ſuo nomine exorent, ut ad eum continuò ueniat. Quinetiam Cumanos omneis ad ſe uenire præcipit: ipſe cum copijs, quas in tanto tumultu cogere licuerat, Strigonio Albaq; profectus, Peſthum uenit, ibiq; cæteros optimates & antiſtites cum equitibus præſtolatur. Retulerunt Tartarorum regum nonnulli nomina, qui in Vngariam irruperant. Regem regum, cæteris prædominantem, Bathum appellarunt, cui Bochetor erat militiæ præfectus. Item Cadan, Coacton, Pheycan, Peta, Hermes, Chebus & Ochadar, qui maiores inter Tartaros reges cenſebantur. Fuere præter hos innumeri proceres, qui quidem omnes cum quinquies centenis milibus hominum, in Vngariam eruperunt. Quum igitur populata uaſtataq; Roxolania & Cumania, quæ in Sarmatia continentur, Vngariam ingrederentur, per quinq; dierum iter nullum pagis & oppidis detrimentum intulere, partim ne uaſtationis rumor ocyſsimè ad Vngarorum aures perueniret, partim ne redeuntes commeatuum inopia laborarent. Quare Bathus ex compoſito per portam Rutenorum, qua Vngariæ fines ad Tranſſyluaniam attingit, regnum adoritur, profligatoq; (ut ſuprà diximus) Palatino, ultrà penetrare contendit. Peta Poloniam adortus, cæſo duce, uſquequaq; graſſatus, omnia ferro igniq; uaſtat. Populata Polonia, Vratislauiam Sileſiæ metropolim, ac urbem nobiliſsimam aggreditur, diripit, & incendit. Mox irruit in Morauiam, pariq; feritate, rapinis, cædibusq; omnia miſcet: qua incenſa, in Vngariam deſcendit. Cadan, inter Cumaniam & Ruteniam ueniens, per ſyluas trium dierum itinere facto, ad Rodanam, in editiſsimis montibus ſitam, ubi fodinæ auri & argenti erant, tandem peruenit. Cui Teuthones multi, qui montana loca incolebant, lucri gratia, armati obuiam in ſyluis occurrêre. Cadan, ſimulata fuga ceſsit: Teuthones, ueluti fugato hoſte, lætabundi rediere, exutis armis conuiuia celebrarunt, multo ſeſe uino complerūt. Mox ex improuiſo reuerſus hoſtis, inermes, incautos, debacchatosq; adoritur: pagos munitionibus carentes occupant, facta utrinque maxima ſtrage. In primo congreſſu Teuthones, deſperata uictoria, extemplò deditionem fecere. Barbarus, promiſſa ſalute, Ariſtaldum illius regionis Comitem, ſexcentosq; eius milites ſuis copijs adlegit, pariterq; militare iuſsit. Bochetor eum cæteris Tartarorum regibus, traiecto Zerecho amne, ad Cumanorum epiſcopi regionem peruenit: quam fuſo fuga-

ſo fugatòq; mox colono occupauit, incenditq;. Poſtquam Bathus in Vngariam ultrà proceſſerat, Barbarica immanitate ſæuire cœpit, paſsim gladio incendiòq; graſſatur, omnia diripit nec ſexui: nec ætati parcit. Contendebat rectà ad Belam, qui ad Peſthum caſtra tunc habebat. Quum ad uigeſimum lapidem Peſtho appropinquaſſet, in Peſthanum ſtatim agrum multos immiſit, qui cuncta longè latèq; diriperent, homines interficerent, & pecora cuncta abigerent. Rex qui cum illis congredi cupiebant, hos ſemper inhibuit: haud inſcius, eos arte potius quàm dolo hoſtem eludere: quare plus æquo timidus cereputatus. Nam illi dum uenire credebãtur, abibãt: e contrariò uerò, dum abire putabantur, impetum faciebãt. Vgolinus Colocienſis metropolita, rei huius impatiens, iniuſſu regis aduerſus eos egreditur: contrà illi terga uertentes, paulatim ceſſere: inſtabat is à tergo. Ad paluſtrem demum conuallem peruentum eſt. Tartari leui armatura præditi, facilè traiecere. Cataphractus metropolitæ equitatus, præ grauitate incautus in paludem incidit: tenaci limo ſic inhæret, ut neq; ultrà, neq; retrò cedere audeat. At illi ocyſsimè reuerſi, circumuenta palude, ne quis elaberetur, ſagittis omnes confecere. Vix Vgolinus cum tribus quatuorùe euadere potuit. Reuerſus ad regem, non plus doloris ex iactura equitatus, quàm iræ, quod nullo ſubſidio fuerat adiutus, ſanè retulit. Hæc pridie feſtorum Dominicæ paſsionis geſta ſunt: die uerò Dominico, Vacia, quæ in ripa Danubij ſita, uiginti milibus paſſuum à Peſtho diſtat, à Bathi copijs obſidetur: ubi rex erat cum exercitu, qui ſtatim cum ſuis fuga ſalutem ſibi comparauit. Sacerdotes, ciues, & ingens ex proximis pagis numerus, cum liberis & uxoribus, in baſilicam arce munitam confugêre. Hanc primo impetu Tartarus expugnat, ſacrum theſaurum & aurea uaſa diripit, phanum ſacris ueſtibus & ſupellectili ſpoliat. Captam multitudinem non gladio Barbarus cõficit, ſed impoſitam igni uniuerſam abſumit: quare unà cum Saluatore noſtro Vacienſes, extrema ſupplicia paſſos memorant. Dux Auſtriæ Fredericus à rege euocatus, quemadmodum ſuprà diximus, cum paucis, ueluti huius rei neſcius, etiam inermis aduenit. Quum una die, ut ſolebant, Tartari prope mœnia Peſthi diſcurrerent, Fredericus obuiam occurrit. illi ex more ſe in fugam uertunt: inſequitur iſte, unum haſta transfodit alteri arrepto enſe, brachium abſcidit, cęteri aufugêre. Fuſo demum hoſte, cum pleriſque captis ad Belam redijt. quare Vngari, pro data nuperrimè anſa maledicendi, Auſtralium ducem laudibus multis efferre, contrà regem timiditatis arguere, ac nonnullis calumnijs ſugillare occœperunt. Irritauit quoq; eo tempore deorum iram Vngarorum ſcelus, qui uarijs criminibus Cutenem inſectabãtur: eum criminari, Tartarici aduentus auctorem fuiſſe. Item qui Vngariam inuaſerant, non tam Tartaros quàm Cumanos eſſe. Quare paſsim omnes in eum clamare, Cutenem ad ſupplicium poſci, Vngarici auctorem excidij: Belam pro ſalute omnium pugnare oportere, qui Cumanos regni euerſores tanta indulgentia foueret, quibuſq; uicos & prædia ferè omnia dono dederat. Itaque rex Cutenem accerſi iubet, ut cum cęteris Cumanis ac Vngaris, Tartarico furori pariter occurrat. Sed Cuten infremẽtem in ſe populum formidans, Belæ reſpondet: Se ſine præſidio regio, quod à manibus protegat Vngarorum, ad eum ire non poſſe. Ad hæc infremente multitudine, in Cutenis hoſpitium fit impetus: ipſe ab Alemanis & Vngaris, cum cæteris Cumanis iuxtà obtruncatur. Capita è feneſtris in populum proiecta, & ius hoſpitij nefariè læſum. Alij hoc Frederico duci Auſtriæ imputant, pars Belæ, cæteri Vngarorum uæſania factum arbitrantur, ac regem omni ſuſpicione liberant. Quandoquidem eum ſacra fide initiauerat, ac in Pannonia tutò uiuere iuſſerat: itaque nihil ab illius probitate, uiolata fide uidetur eſſe magis alienum. Quũ igitur Tartari, maiori quotidie audacia & immanitate graſſarentur, metropolita indies Colocienſis apud Belam inſtabat, ut aduerſus hoſtes prodiret. Caſtris multarum copiarum aduentu latè refertis, dux Auſtriæ (quem Fredericum Imperatorem fuiſſe, ut Annales reſerunt, nequaquam crediderim) abijt, rex quadrato agmine in hoſtem egreditur. Cumani à rege conuocati, dum coirent, audita Cutenis cæde, id ægerrimè tulerunt: & dum in diuer-

in diuerſa traherentur, undique in inſenſam gentem Vngari irruere, paſsim ſpoliare, ac cędere occœpere. Cōtrà illi unà coacti, ſe fortiſsimè tueri, incēdere pagos, & agricolas paſsim trucidare, nullumq; uindictę & crudelitatis genus prętermittere. Dum hæc ita geruntur, quum Bulzo Chanadienſis epiſcopus, & Nicolaus Boræ filius, item nobiles cum liberis & uxoribus, in ſuperiorem Pannoniam properarēt, ut cum regijs caſtra iungerent, Cumanos in itinere offenderunt. Atrociſsimum utrinq; pręlium conſeritur. Vngari uerò impares, quum reſiſtere ultrà nequirent, cedere coacti, ad internecionem ferè omnes cęſi ſunt. epiſcopus curru inuectus propter morbum, inter pugnandum aufugit. Cumani cum Tartaris icto fœdere, Danubium tranſmiſere. Iaurienſes, & ſuperiorem Pannoniam adorti, igni ferroq; uaſtarunt. Cumani præ cæteris ſæuiebant, quum Vngarum interficiebant: Cutenis (aiebant) gratia: hoc uulnus accipito. Villam combuſſere, quam Francam dicebant. Sabariam diruerunt, diui Martini patriam: nullum uicum intactum dimiſere. Demum cæſis hominibus, abducto pecore, cum ingenti præda in Bulgariam, quæ in inferiore Myſia fuit, iter flexere. Benedictus autem Varadienſis epiſcopus accerſitus à rege, comparato magno exercitu, ad eum feſtinabat, ut nutantibus Vngariæ rebus ſubueniret. Dum iter facit, Tartaros Agriam incendiſſe accipit. quum edoceretur ſuperfuiſſe nonnullos, ut Agrienſium reliquias legeret: dimiſſo exercitu, cum paucis feſtinauit. Augebat eius audaciam recens uictoria quãdoquidem ſuperioribus diebus: cum quibuſdam Tartaris congreſſus, facilè fudit, fugauitq;. Quū hoſtes hoc planè ſentirent, longam continuò fugam ſimularunt, deinde ad proximum quendam locum ſubſtitere: item quum equos paucos haberent, & ipſi perpauci forent, hoc ſtrategema cōmenti ſunt. Humana ſimulachra ex diſtentis ſaccis effinxere, impoſuere equis, ut equites uiderentur: hos cum nonnullis ſub colle relinquunt, admonentq;, ut quum pugnam conſertam ſenſerint, ſubſidij loco continuò prodeant, ſimulata inſtructa acie, & gradatim procedant. Ipſi in campis Vngaros operiebãtur, qui quum ſtatim adfuiſſent, pugna magno impetu utrinque conſeritur, Bochus cum potioribus: qui cum epiſcopo uenerant, acerrimè dimicat. Tartari ex compoſito terga dedunt, uerſus collem fugiunt. prodeunt inde ſocij cum ſubornato equitatu: tūc illi qui fugiebant, quaſi reſumptis animis, ſe in inſtantes à tergo Vngaros conuertunt. Bochus hoſtium inſidias eſſe ratus, cum ſuis continuò terga uertit: inſequūtur à tergo Tartari, ſagitiſq; confodiunt, cædunt ad internecionē. Vix epiſcopus cum paucis Varadinum redijt. mox traiecto Danubio, in tutiorem partem ſe recepit. Quum autem Bela uniuerſas copias Peſthi coegiſſet, ac Tartari longè lateq; cuncta uaſtarent, & progrederetur in hoſtes, cedunt illi ſenſim & pedetentim, hic quoque gradatim inſequitur, idoneam pugnandi occaſionem utrique præripere ſtudent. Ad Saium demum amnem peruenıunt, qui haud procul ab Agria fluit: aliquantulumq; uagatus, in Tibiſcum delabitur. In flumine caſtra locãt, ad pontem præſidium imponunt, ut peruigili cuſtodia tranſitum tuerētur. Tartari quoq; traiecto amne, iam dudum in planicie, præter paludem quandam caſtrametati fuerant, rati hac nullum ſibi ab hoſte periculum imminere, quum ſine ponte paluſtria loca nequaquam traijci poſſe confiderent. Interea rex Vngaros ad pugnam hortatur, proponit ante oculos publicum exitium, ac immanem feræ gentis crudelitatem: quam nō modò audiuerant, ſed ſępiſsimè ſpectarant. commemorat incendia, cædes, ſacrilegia, inaudita ſupplicia, quæ paulo antè patrarant. Nec prętermittebat quidem, hoc dirum genus hominum, prę diuina ira, è Scythia demiſſum, non modò Sarmatiam, & nunc Vngariam, ſed totam olim Aſiam deuaſtaſſe. Omnes tandem edocet, ac monet, ut qui his rebus non mouentur, imminentibus tandem liberorum uxorumq; periculis excitentur. Veſani contrà Vngari regia monita parum attendere, obducere ad ea uultus, & ludibrio cuncta habere. Item Belæ fugam & calamitatem malle, appetere Tartarorum uictoriam, ut poſthac regi chariores haberētur: arbitrati præ immiti libidine, non publicam, ſed priuatam hanc fore calamitatem: ſe, quum uoluerint, facile omnia recuperaturos, ueluti Cumanorum &

rum &

rum & Beſſorum tempore ſæpe olim acciderat. Rex interea, mille quacq; nocte milites, circa exercitum excubare iubet, haud inſcius, ſibi cum inſidioſiſsimo hoſte rem eſſe. Pontem, quo à Tartaro dirimebatur, diligentius cuſtodiri iubet. Ille tandem inuento loco, quo omnis exercitus uado tranſiri poſſet, paludes ex inſperato clàm traijcit. Ante lucem caſtra Belæ circuit: poſt hæc extemplò elato clamore, eminus dimicare omnes occipiunt, ſagittæ in imbris ſpeciem à Tartaris emittũtur. Vngari, poſtquàm ſe præter opinionem ab illis obſitos conſpicantur, animo conſternati, uſq; adeò cõfunduntur, ut nullum ordinem retinerent pugnam præ timore cõferunt, obruebantur telorum imbribus, & nemò uallo egredi audebat. In tãta rerum omnium perturbatione, aciem non modò non educere, ſed ne inſtruere quidem poterat: quin etiam ipſe cum Colociẽſi metropolita, neq; precibus, neq; minis, nec hortationibus ac monitis, quempiam caſtris emittere potuit. Dum in tantis ab aurora ad meridiem uſque laboratur anguſtijs, Colomannus, acceptis quibuſdam, quos in tanta trepidatione potuit, quum regis frater eſſet, facto agmine in Tartaros irruit. Pertinaciſsimum prælium cum his init, obtrucatq; nonnullos, dum ſe à lateribus adiuuari credit à ſuis: atqui poſtquam ſe ab omnibus qui in caſtris remanſerant, deſtitutum reſpicit, cedente hoſte, ac data uia, cum ſuis euaſit. Eodem exemplo exiere quàm plurimi, quibus nullus intercedebat hoſtis: hos Bela in prælium exire credebat. ac aliquantiſper opinione ſua falſus, haud mediocrem manum elabi permiſit. Sed ubi ſe iam deſertum iri ſenſit, inter paucos inſinuatus egreditur, in proximamq; ſyluam ſe recondit. Colomannus per auia loca cum ſocijs Peſthum ſe recepit, præpropera feſtinatione traiecto Danubio, in Simigienſem agrum contendit. Poſtero die Tartar. aduentarut, ac Peſthanos cum liberis & uxoribus partim igni ferroq; perdidere, partim fugã agitantes demerſere Danubio. Bartholomæus Quinqueccleſienſis antiſtes, poſt Colomanni ac Belæ fugam exercitus interitum conſpicatus, quando magnam caſtrorum partem iam Tartari cremare cœperant, quadrato agmine, cum ingenti equitum manu ſibi uiam fecit, à tergo inſequuntur hoſtes. Dum ita laboratur, ecce Ladiſlaus, inter Vngaros uir eximius, & cladis huiuſce neſcius, cum magno equitatu ad regem feſtinat. Antiſtes quum amica ſigna agnouiſſet, ad hunc curſum declinat. Tartari, quia à tergo inſtabant, reformidato noui hoſtis occurſu, pedem retulere. Ex inſperato igitur Bartholomæus, optimatis aduentu ſe à Barbara captiuitate uindicauit. Exercitus autem à rege & Colomanno, cæteriſq; deſertus à fera gente ad internecionem cæſus eſt. Nam qui rectà Peſthum aufugerũt, in itinere interfecti ſunt: qui in caſtris remanſere, ab hoſtibus circumuenti, ad unum omnes oppetiere. Cæſorum numerus fidem exſuperat. Ex his Principes in primis commemorant, Matthiam Strigonienſem metropolitam, cuius opera & conſilio, quùm ſimul educati forent, Bela in grauiſsimis rebus utebatur: Vgolinum Colocienſem archiepiſcopum, nobiliſsima proſapia editum, qui maxima quæq; negocia gerebat, non minus nobilitatis quàm plebis amator, moderatorq;: item Georgium Iaurienſem antiſtitem, uirũ illa tempeſtate doctiſsimum: & Reinaldum Tranſſyluanum epiſcopum: epiſcopum quoque Nitrienſem, ſumma probitate præditum. Adijcitur his Nicolaus Scinicenſis, Belæ uicecancellarius (ut aiunt) qui antequàm occumberet, ne inultus obiret, ingentem Tartarum obtruncauit: Herodius archidiaconus Bachienſis, Albertus Strigonienſis ſacerdos, põtificij iuris conſultiſsimus. Sacrorum hactenus facta mentio: prophanæ multitudinis haudquaquam fieri poteſt, quæ partim demerſa paludibus, partim telis incendioq; abſumpta. Diffuſa paſsim cadauera, trunca, & in fruſta diſſecta cernere erat. Qui per pagos in diuorum templa confugerant, ibidem concremati per duorum dierum iter, proſtrata corpora, & cruẽta terra uidebatur. Quemadmodum pecorum greges, longè lateq; per campos effuſi: ita iacentia paſsim cadauera ſpectabantur. Nuſquam maior ſpectata clades, nec ſtrages inſignior. Cumulatiſsimas improbitatis & pertinaciæ ſuæ pœnas Vngaria luit. Multas enim uictimas humanas igni, aquæ, terræq; mactauit. Ingens equorum numerus, qui decidentibus præ uulnere do-

nere dominis, liberi uagabantur, & maxima ſpolia lecta. Hoſtis igitur non magis ſanguine expletus, quam præda ditatus eſt. Tartari inſigni uictoria potiti, exuuias omnes accuratiſsime legunt, unaq; congerũt, ac ueluti frugum aceruos in campum cogunt. Diuidundæ prædæ rex cum delectis quibuſdã proceribus præficitur. Sigillum regium ad ſecretarij cadauer inuentum, lætabundi abſtulere, rati ad obſignandas in Vngarorum perniciem adulterinas literas id fore accommodatiſsimũ: aſtum plus quàm Barbarum comminiſcuntur. Ad cæteros Tartarorum reges, qui nondum in Vngariam uenerant, clariſsimam uictoriam ſignificant: hortantur, ut ad ipſos properent, quãdo nihil eſſet in uia periculi, ut ipſi quoq; regni potentiſsimi partem ſortirentur. Citeriorem Vngariam, quæ ſpectat ad Italiam, non attingunt, ne Vngari regnum deſerant. Interea ne cæteri Vngariæ populi, audita Belæ fuga & inſigni clade, elabantur, quoſdam iuuenes, quos in bello ſeruarant, adulterinas Vngaricè literas Belæ regis nomine ſcribere cogunt: quibus uniuerſos populos hortaretur, ne domos ullo pacto deſerant, Tartaream feritatem non expaueant. nam quamuis nonullorum imprudentia, impedimenta amiſerint, perbreui tamen cuncta recuperare ſperet. Proinde hortari ac iubere, ut omnes domi tutò uerſentur, Deum exorent ut prophanæ multitudinis citò uictoriam conſequantur. Haſce literas Belæ ſigillo obſignatas, per Vngariam diffundunt: cæteri qui ſuperfuerant, quũ literis credidiſſent, pari immanitate abſumpti ſunt. Nam etſi quotidie crebras hoſtium incurſiones, rapinas & incendia ſentiebant: opinione tamen literarum uerarum amoueri non poterant: quare prius ab illis uſquequaque circumuenti ſunt, & ad internecionem cæſi, quàm elabi poſſent. Iam tempus inſtat ut ad Belam redeamus, qui ante profligatum exercitum cum paucis elapſus, in ſyluas Poloniam uerſus fugam intenderat. Quin & fines Auſtriæ ſtudebat attingere, ut reginam, quã ibi dimiſerat, alloqueretur. Dum ibi aliquantulum curãdi corporis gratia ſubſtitiſſet, ſomnumq; exutis armis captaret, ecce dux Auſtriæ, qui ſe ad officium ueniſſe ſimularat, occurrit. Rex è ſomno ſtatim excitatus, uiſo duce, quem iam ſibi reconciliarat, admodum recreatur. At ille, diſsimulata inimicitia ſcelereq;, ad trajciẽdum Danubium regem hortatur, ut propius ad tutiora loca confugeret: offerebat ſua oppida, in quibus ſecurum ſemper fore pollicebatur. Rex innocentiæ ſuæ conſcius, quæcunque ille obtulerat, quando tempus ac res ita poſtulabat, lubenter accepit. ad proxima quædam caſtella peruenere, ubi diebus aliquot peramicè utrinq; uerſatum. Deinde dux, ut conceptum animo facinus perpetraret, hinc ſumit initium: à Bela quandam pecuniam repetit, quam ſibi ab eo iniuſtè olim extortam querebatur. Rex, intellecta facinoroſi hoſpitis audacia, ut maiora incommoda declinaret, quamcunq; in numerato ære habebat, exſoluit: cæteram datis uaſis aureis argẽteisq; rependit. Et ut illius libidini cumulatiùs ipſe ſatisfaceret, treis regni (ut aiunt) comitatus Auſtriæ finitimos adiecit: uaſa gẽmata multo pluris æſtimata, pro bis mille pondo argẽti, ab ipſo recepta ſunt. Trini comitatus continuò dux poſſeſsionem accepit, muniuit ſubitò aduerſus impetum Tartarorum. Nonnulli dena milia pondo tunc exacta fuiſſe referunt, pauciora plerique: hæc pacta adiecto ſacramento uterque muniuit. Poſt hæc ad reginam, quæ haud procul aberat, Bela properauit: qua ſecum accepta, mox Stephanum Vacienſem epiſcopum ad Romanum pontificem & Imperatorem mittit, ut legitima ab utroque auxilia mittantur, ne obruta à prophanis Vngaria, cætera Chriſtiana respublica periclitetur. Interea in Segedino agro cum equitatu, quem cogere potuit, moram traxit. Poſtquam dux Auſtriæ Vngaros undique in fugam conuerſos eſſe intelligit, ratus ſibi tempus dari ad ulciſcendum nimis idoneum, coactum mox exercitum in Pannoniam mittit: & ueluti Tartari ulteriorem, ſic hos citeriorem Vngariam uaſtare iubet. Iuſsi mandata faciunt, haud ſecus ac illi pagos incendunt, abducunt prædam, & in homines frequenti cæde graſſantur: ſuccendunt Taurini ſuburbia, & arcem capere pergunt. Interea è proximis pagis oppidisq; haud parua manus cõuenit, audito urbis periculo ſuccurrit, Teuthones arce potitos inuenit. quod ubi

aſpectum

aſpectum eſt, uſque adeò Vngarorum animos irritauit, ut hoſtes ad unum omnes in arce cremauerint. Id ubi duci nunciatum eſt, illius adeò animum commouit, ut cæteris Vngaris, qui promiſſa immunitate, incolumitateq́ rerum omnium in Auſtriam confugerant, graue ſub cuſtodiarum prætextu ſtipendium impoſuerit, redegeritq́ ad tantam rerum omnium egeſtatem, ut hoſtibus etiam miſericordiam excitarent.

Sed iam tempus admonet, ut ad reliquos Tartarorum reges, qui poſt primos Vngariam intrarunt, ritè reuertamur. Cadan rex alius (ut paulò ſuprà diximus) expugnata Rodana, captoq́ Ariſtaldo, præſidiario præfecto, ac eius militibus, ſexcentos delegit, quorum ductu, per ſyluas & auia præruptaq́ loca, in Varadinum agrum, cum magna Tartarorum manu deſcendit, quò in Tartarico tumultu, è circumiacentibus pagis innumera uirorum mulierumq́ multitudo confugerat. Aberat antiſtes, cum quibuſdam ex ordine ſacerdotum: cæteri qui remanſerant, pro uirili ſua ciuitatem (ne ampliſsimum pagum dixerim) ſanè muniuerant. Arx urbis multo munitior, quandoquidem impoſito præſidio ualidiſsimo, item foſſa & uallo, ligneoq́ propugnaculo ſatis tuta uidebatur. Ecce Tartari aduentant, primo impetu ciuitatem expugnant: quando uallo ſeptoq́ ligneo, nõ muro fuerat obducta. Capta urbe, ad cędem uir pariter ac mulier, puer ac ſenex iuxtà rapitur. Nulla ſexus & ætatis habita ratio, ſacra cum prophanis æquè mixta & incenſa. Rogerius, unus è collegio ſacerdotum, ex cuius Commentarijs iſta collegimus, cognito Tartarorum incurſu, cõfugit in ſyluas, ubi aliquandiu tutò delituit, ut huiuſce exitij teſtimonium perhiberet. Populata urbe, Tartari ad uigintiquinque milia paſſuum receſſere, ut his qui in arce remanſerant, metum adimerent. Nec ſpe quidem & opinione ſua fruſtratur barbarus. nam quicunq́ in arcem ſe receperant, quum profectum hoſtem, & dies aliquot nuſquam apparentem proſpectarent, omnino abijſſe rati, incenſam urbem reficere, inſtaurare caſas, ſuburbia reſarcire, ac ſecurius ciuitatem die noctuq́ colere occœpere. At ubi ferus hoſtis ciuitatem recoli & inſtaurari, pręſidiarios quoq́ extra arcẽ confidentius quotidie obuerſari intellexit, ex compoſito, ante diem Varadinos iterum adoritur, offendit incautos, obtruncat quoſcunque in urbe & ſuburbio deprehendit. Redintegratur miſeræ ciuitati clades, & plus quàm diro flagello torquetur. Hi tantùm ex hoc exitio euaſere, qui in arcem confugerant, ac in ſyluas ſe ſubtraxerant. Ad poſtremum Tartari, inſtaurata urbe potiti, arcem circumuenere: ab altera eius parte dirutus murus erat, quem paulo antè reſarſerant, hac barbarico quodam ariete quaſſare occipiunt. Soluitur facilè recens moles, quæ immatura nondum confirmari poterat: panditur huic hoſti aditus, intenduntur undique baliſtæ, quibus arx grauiſsimè oppugnatur, obruitur ſagittarum imbribus, ac demum altero die capitur. Sacerdotes ac nobiles ibi deprehenſi, partim cæſi, partim à murorum ruinis lethali uulnere cõfecti, deturbantur. Matronæ, puellæ, ac cæterum imbelle genus, in baſilicam confugerant, ratæ in ſacrario tutiores quàm in prophano loco futuras, confirmabat ſpem munitiſsimum templi ædificium. Tandem iniecto igni, unà cum baſilica, uniuerſa multitudo imbellis conficitur. Nec alijs quidem phanis pepercere, in quibus nihil eſt prophani facinoris & efferitatis, quod ſexus uterq́ ſubire nõ cogeretur. Nobilitas, plebs omnis, & equeſter ordo, cũ collegio ſacerdotum, ad unum omnes pro mœnibus iugulati. Violata Diuorum monumẽta, confracta ſimulachra, ſanctæq́ reliquię conculcatæ omnes & peſſundatæ. Inaudita in templis commiſſa piacula, ſacrę ueſtes direptæ, aurea argenteaq́ cõminuta. Viri cum mulieribus, poſtquàm ſatis ludibrio fuere, in baſilicam introducti necabantur. Poſt tantum excidium, ubi receſsit hoſtis, cæteri qui in proximas ſyluas euaſerant, & hucuſque delituerant, ad deſolatam patriam, grauiſsima adacti fame, conuenere, ſi quid fortaſſe reperirent. Tartari pari iterum aſtu rediere, neminemq́ Varadinorũ reliquere ſuperſtitem: deinde abſumpta materia cædis, abiere. Rogerius, qui ſe inter nemora abdiderat, deleta patria, ad pontem Thomæ (ut aiunt) & Teuthonũ pagum, qui Chryſio amni eſt impoſitus, peruenit. Mox ad quandam inſulam diuertit, quam aduerſus Tartaricum furorem,

ſtitimnq; proximos pagos incolebãt, quos Agyam, Vaydam, & Geroth appellant, coacti planè muniuerant, tres erant uillæ aditus, quos ſingulæ quoq; turres protegebant, aliquot dies hic morã traxit. Deinde reformidato Barbaro, Chanadinũ contendit, quod ad Mariſium amnem ſitum eſt, & quadraginta milibus paſſuum à uilla remotum. ciuitatem inuenit, ſuperiori die à Tartaris incenſam, qui alia uia in Vngariam penetrarunt. Quin & hoſtes longè lateq; diffuſos offendit. in die delituit miſer, & ingruẽte nocte per hoſtium turmas clandeſtinè iter faciens, in inſulam ſe recepit: quò quum rediſſet, hoſtes adfore in horam accepit. refugit in ſyluas, quod etiam fecère pleriq;. Tartari poſtero die inſulam occuparunt, ex inſtituto ſuo omnes obtruncant. Qui in ſyluis dudum delituerant, adacti fame, in uillam reuerſi deprehenduntur, cæduntur'q;: mox ſagaciſsimorũ canum more, in alios cueſtigatum: deprehenſi multi immaniter trucidati. Quum innumeram illi multitudinem in ſyluis fuiſſe recõditam arbitrarentur, id commentum inuenere: quoſdam Vngaros cepere, quos ſeruarant: eos circum latè dimiſere cum his mandatis, Quicunq; ad prẹſtitutum tempus, quod ipſi præſcripſerant, ſedes proprias repeterent, omnibus licere tutò eſſe domi, colere agros, & curare familiam. Credidere his pars hominum non mediocris: quod ut facilè crederent, cogebat inedia. Quare quicquid Vngarieę multitudinis, in ſpacium trium dierum itineris erat amplè diffuſum, hac ſtolida fide compulſum, domum rediȷt. Quinetiam quum agendæ meſsis tempus inſtaret, annona ab his & illis æquè curata. Cumani, Tartari, & Vngari mutuò uerſabantur. E parentibus, filiarum, ex uiris, uxorum, ex fratribus, ſororum lenocinio, quàm plurimi uita à fœdo hoſte donati. Quin & ut gratum Tartari lenocinium ſibi fuiſſe oſtenderent, in eorum (quos diximus) conſpectu, illas ſæpe, ferarum ritu, in propatulo iniuere. Sedato furore immanitatis, præfectos crearunt, qui ius dicerent, & hos Caneſios nominabãt: quare admodum regiones iſtæ pacatæ. Tribuebatur cuiq; ius ſuũ: pro quo quidem beneficio, impetranda'ue gratia, uenuſtiſsimæ quandoq; puellæ ad præfectos mittebantur: contrà lenonibus, ab his oues, equi, boues, ac cætera tale genus rependebãtur. Rogerius, ex cuius Commentarȷs (ueluti ſuprà memorauimus) iſta collegimus, in cuiuſdam præfecti clientelam ſe inſinuauerat, ut partim ſaluti priuatæ, partim publicæ in tempore conſuleret. Caneſij, quot hebdomadibus inter ſe concilium habebant: quum centum eſſent, centumuiralis haſta uidebatur. Ex his non multo pòſt edictum promulgatur, ut ex pagis quibuſdam mulieres cum pueris, æquè ac uiri, ad ſtatum diem, ad centumuirale tribunal conuenirent, legitimaq; munera conferrent. Pleriſque id haud paruam ſuſpicionem iniecit, & in primis Rogerio, qui argutiore profectò ingenio fuerat. Iuſsi ex imperato conuenere, duxere eum liberis uxores, & ingentia munera contulere. Rogerius cum Tartaris quibuſdam, in eorum exercitum, ad declinandam ſuſpicionem, proficiſcitur. Multitudo, quæ ad Caneſios conuênit, pòſt oblata munera, in uallem deducta, ibiq; & ſpoliata, & crudeliter trucidata eſſe fertur. Nondum tot cædibus gens fera ſatiari poterat, quando ſtato die cæteros, qui in ulteriore Vngaria ſuperfuerant, pagos adoritur. Cæſis omnibus, nihil incendunt, ut ad futuram hyemem commeatus haberent. Item populos quoſdam aliquandiu præſtitere ſuperſtites, ut agros colerent, rem frumentariam uindemiamq; curarent: ſed partis uti ex edicto inhibitum. Poſt tot excidia, Orodinum & Chanadinum uerſus contendêre. Nouam pòſt ſe uillam ex induſtria dimiſerant, quã Pergen olim dixerant: item Ciſtercienſis ordinis cœnobium, quod in caſtelli ſpeciem communitum erat. In hæc enim duo loca è finitimis pagis ingens hominum manus, cum fortunis omnibus planè confluxerat: quæ quidem intacta dimiſere illi, ut coactam deniq; multitudinem haberent. Interea circùm omnia uaſtant: ſi qui illuc accedebant, ab Vngaris ilicò fugabantur. quare hinc tanta horum animis adiecta eſt fiducia, ut afflictis rebus Vngaricis, ſe tantùm euaſuros eſſe ſperarent. Poſtremò deſtructis cæteris qui circùm erant oppidis acuicis, ad hęc duo loca Tartari rediere. Vt ſine cruore ſuo hęc expugnarent, primò captiuos Vngaros, deinde Rutenos & Cumanos in pugnam

commiſe-

commiſere: ipſi pro triarijs erant, ut cum alieno periculo uictoriam ſibi compararēt. Vngari, qui in prima acie pugnabant, cum ſuis miſerrimè dimicare cogebantur: ridebant à tergo Tartari, & gentili hoc prælio prę nimia lætitia geſtiebant. Septem igitur dies aſsiduò pugnatū, completa demum foſſa Vngaricis Rutenisꝗ corporibus, Villa noua capitur. Quum omnes uiros & mulieres in ſuam poteſtatem redegiſſent, in campum ampliſsimum deduxere, diuiſere bifariam, hinc ruſticos, nobiles illinc: quibus poſtquam ueſtes, arma, pecunias & ornamenta diripuere, præter duas puellas, quas ad Veneris ludibrium reſeruarunt, crudeli omnes feritate trucidarunt. Hi tātum ſuperfuere, qui inter cæteros fœdati ſanguine, inter cæſorum corpora delituere. Poſt Villæ nouæ excidium, cœnobium Egres acerrima obſidione circumuenere: cui quum uarias machinas admouiſſent, ad deditionem faciendam miſeros compulere. Sed poſt deditionem, poſtquam in fœdæ gentis uenere poteſtatem, pari perfidia omnes interfecti, præter monachos quoſdā, nonnullasꝗ matronas, formoſasꝗ puellas, quas explendæ libidini reſeruarunt. Difficile profectò foret, cætera inauditę immanitatis genera recenſere: quando, quæcunꝗ crudelitatis facinora cū his conferantur, ne minima quidem ex parte æquare poterunt. Nimirum hæc omnia Dei flagella, ſine controuerſia ſuperarunt. Aeſtate illa, ad fines uſque Auſtriæ ac Boemiæ, ſunt cuncta Tartarorum inundatione uaſtata. Nam ulterior Vngaria, Cumania, Polonia, Sileſia, ad Danubium uſꝗ, ſunt omnia latè longèꝗ exitio incredibili abſumpta. Tartari ulteriori Vngaria potiti, ad inuadēdam citeriorem indomita libidine rapiuntur. Augebat ęſtuantiſsimam cupiditatem Strigonienſis urbis proſpectus, quę cæteris Pannoniæ non minus opibus quàm amplitudine præferebatur: quam ſi capere liceret, cætera ad Adriaticum uſque mare facilè occupare ſperabant. Ad hæc ſeueritas hyemis addebat audaciam: ſiquidem paucis pòſt diebus, crebris niuibus ac gelu Iſter conſtitit. Frangebant è conſpectu glaciem quotidie Strigonienſes, ne hoſtes ſtrato amne tranſirent. Verùm uæſaniente bruma factum eſt, ut omnis horum opera eluderetur. cōſtitit tandem amnis, ac pedeſtre in eo prælīu ſæpe cōmiſſum eſt. Tartarus tamen ingentem equitatum glaciali pauimento, quod doloſiſsimum uidebatur, credere non audebat, periculum haud ab re faciendum prius cenſuit. Barbarus plus æquo uafer, multa in ripam armenta duxit, ibiꝗ ſine cuſtode triduo dimiſit. Strigonienſes hoſtem abiſſe rati, traiecto amne pecora cuncta rapiunt, & in citeriorem ripam redigunt. Hoc ubi gens fera nouit, rata eodem exemplo, ſe tutò equitatum amni, qui conſtiterat, committere poſſe, extemplò cum innumera multitudine ac omnibus impedimentis Danubium ſicco pede traiecit, uniuerſam ripam per multa paſſuum milia numeroſis equitatuum turmis occupauit. Deinde exercitus bipartitò diuiſus, pars cui rex Cadan præerat, per ueſtigia Belam inſequitur. Quippe qui omni auxilio deſtitutus, in Dalmatiam ſanè confugerat. & quum ibi tutò eſſe non liceret, in proximas inſulas traiecit: ibiꝗ tutum duntaxat ab omni Barbarico impetu locum inuenit. Cadan Belæ potiundi ſpe fruſtratus, in Croaciam, & ſuperiorem Myſiam diuertit, quam nunc Raſciam Boſnamꝗ nominant, ubiꝗ cuncta diripit, populatur, trucidatisꝗ colonis incendio magno uſquequaque graſſatur. Et uaſtata hac regione, ne quid integrum dimitteret, in Bulgariam deſcendit, quam inferiorem Myſiam nuncupamus. Cætera Tartarorum multitudo ad expugnandum Strigonium properauit, caſtra haud procul ab urbe locata. Quum urbem nō ſolùm muro, foſſa ualloꝗ, ſed turribus quoꝗ ligneis, ac omni munitionum genere inſtructam inueniſſet, triginta circiter machinas parauit: quibus admotis, urbem expugnaret, quam uario hominum genere frequentiſsimam intellexerat. Quum uetus regum aula eſſe ſoleret, huc mercatores multi è Gallis, Germanis, Italisꝗ cōuenerant, confugerant undique ex pagis & oppidis nobilium ac ruſticorum ingens numerus: quare Tartaris obſtare poſſe ſperabant. Tertio die captiuis edicitur, uti faſcem quiſꝗ ſuum ad mœnia portaret, ex quibus aduerſum muris aggerem facerent, unde urbs propius oppugnari poſſet. Quare pro foſſa urbis è faſciculis murum erigunt, mox uineas, tormen-

taq; diuerſa admouent, baliſtas intendunt, quibus ſaccos egeſta terra diſtentos addunt, foſſam complent, turres ligneas lapidibus diruũt: iiſdem quoq; obruũt oppidanos. Tumultus in urbe magnus extollitur, confuſus prę timore populus, diuerſus trahebatur: nemo mœnia tueri audet, ne aut lapidibus, aut ſagittarum imbribus obruatur. Ad hanc ciues deſperationem redacti ſunt, ut è Senatus conſulto ſuburbia incenderent, ueſtes cum equis omnibus concremarent, aurum & argentum ac cætera tale genus infoderent humi, ut nihil ſecum lucri dira turba faceret: quod ubi hoſtis intellexit, eo magis dentibus infrendit. Incenſis deinde ſuburbiis, in lapideam ſe omnes urbem recepere, hanc Tartari citra cunctationem obducunt, undiq; oppugnãtes tanto impetu aggrediũtur, ut uix paucis horis obſtiterit: deinde à propugnaculis reiecti ciues, in Tartarorum poteſtatem peruenere. Capta urbe, tanta ab hoſte patrata cædes, ut nemo ex uniuerſa ciuitate, pręter quindecim, euaſerit. Supra omniũ opinionem, in omnem ſexum ætatemq; ſæuitum: quandoquidem uiuos homines palo inſutos, porcorũ inſtar, igni aſſaſſe referuntur. Ingenuę quoq; matronę, more patrio excultæ, quæ in unum palatium ſe receperant, ad extrema ſupplicia poſtulatæ, ſe ad Tartarorum principem prouocarunt: in cuius conſpectum extra urbem mox eductæ, ut uita donarentur, ſuppliciter orabant: ſed inexorabilem ac dirũ hoſtem nactę, prius ſpoliatæ, mox capite ad unam omnes mulctatæ ſunt. Arx Strigonienſis, cui Simeon præfectus cum ualido præſidio tunc præerat, hoſtem tentata deterruit. Qua dimiſſa, ad Albam regalem Barbarus properauit: ubi quum ſcirent eſſe monumenta regum, multum ibi auri & argenti, è regiis donatiuis cripere poſſe credebãt: ſed hęc eum fruſtrata fuit opinio. Nam inter paludes ſita, nulla ui & arte capi potuit. Mox ad diui Martini cœnobium feſtinatũ, unde re infecta abiere. Hæc igitur tria loca tantùm, excidii Tartarici expertia fuiſſe teſtantur. In citeriore Vngaria, ne tantum quidem calamitatis illatum: quoniam ſtatiua ibi nequaquam habuere. ſolùm dum iter facerent, quæcunque fuere obuia, ferro igniq; uaſtarunt. Rumor poſt hæc omnia non mediocris effunditur: Tartaros ſtatuiſſe, Auſtralib. & Alemannis abſtinere manus, ac publico edicto reuocare caſtra, ut rebus feliciſsimè geſtis in priſtinas ſedes pedem referrent. Onuſtis igitur carris, per populatas regiones, qua ingreſsi fuerant, ea redituri, iter ineunt: latebras quaſque tectiſsimas inueſtigant ſagaciſsimè, diſquirunt ſaltus, ut ſi quos ingrediendo dimiſerint, egrediendo recipiant. Nonnullas ergo reliquias Vngarorum necarunt: ſed Vngaria egreſsi, per Cumaniam & Ruteniam ad priſtina loca rediere. Bela uerò, qui in Dalmatiam effugerat, audito Tartarorum abitu, quẽ uix credere poterat ut afflictis Panonniæ rebus pro uirili ſubueniret, diſſipataſq; regni ſui reliquias cogeret, cum multis auxiliis in Vngariam rediit. Quin etiam ſi quis è Tartaricis regibus, ſoli feracitate & amœnitate pellectus reſtitiſſet, his haud difficulter copiis explodi poſſet. Crucigeri nanq; Rhodiani milites, qui ſacroſancta ſtipendia faciunt, item nonnulli Frangepanum reguli, qui in Dalmatia & Croacia ad Sauum uſque latè imperabant, excidium Pannoniæ miſerati, cum auxiliaribus copiis, & ualidiſsimo equitatu regem in Vngariam reſtituêre. quare ob rem bene geſtam non ſolùm ampliſsimis priuilegiis, ſed oppidis & pagis (ut diplomata regia planè teſtantur) honorificè donati ſunt: hos, M. & B. fuiſſe memorant. A clariſsimis profectò maioribus iſti degenerare noluere: qui, ut Romani ſanè referunt Annales, in ſenatorio ordine præſtantiſsimi ſemper habiti, urbanis tandem factionibus in Dalmatiam ſeceſſere, ac in eius parte regnarunt quam Lapideam uocant ſedem, ſibi Segnię optarunt, & inter Illyricos proceres principatum ſemper obtinuere. Reuerſus rex deſolatum regnum offendit, tribus (ut aiunt) annis à peſtilentiſsima gente direptum: è deſtituto ſoli cultu tanta fames inceſſerat, & ex fame peſtilentia, ut quicunq; mortem captiuitatemúe euaſerint, inedia uel contagione raperentur. Quare Bela iniuriarum non immemor inſignium, quas à Frederico, perfido Auſtriæ duce, præter æquum & fas acceperat, ſuum exercitum & auxiliares copias è Dalmatia ductas, aduerſus eum duxit, ut à deorum & hominum contemptore cu-

mulatas,ut par erat,pœnas exigeret. Obſedit igitur ita uehementer Auſtralem Nea-
polim,ut ad ſuccurrēdum hoſtem adigeret. Pro mœnibus urbis prælium initum, in
quo cum tanta,quicunque ſuperfuerant, Vngari ferocia dimicarunt, ut Alemannos
grauiſsima clade profligarint. Fredericus, ne impunitate ſcelerum elaberetur, cum
Vngaro ſingulari certamine pugnans,transfoſſo ore,proſtratus occubuit. Victor à
rege honorificentiſsimè donatus eſt,cuius adhuc donationis clariſsima extant priui-
legia. Poſt hæc uictoria potitus Alemannica,direpta maxima Auſtriæ parte,in Pan-
noniam rediit:& ad pacandum regnum,legendasq́ reliquias animum aduertit. Diu
in reſarciendo regno uerſatus,ueluti in diſperſis naufragii fragminibus,ubique terra
rum ac gentium diſiectos Vngaros,& pleroſque homo agros iam factos,mira pieta-
te diſquireret. Quinetiam equi domino carentes,liberè uagati, ſyluestres facti ſunt:
quo quidem genere Carpathij adhuc montes abundant,iubati pedum tenus. Poſt
Frederici ducis interitum,qui ſine liberis uita deceſſerat:ut Annalium Vngarorum
ſcriptores,qui pro Imperatore ponunt,falſò tradidiſſe uideantur: ſoror eius Marga
rita, quæ Henrico, Imperatoris Frederici ſecundi filio nupſerat, & eo ſine ſobole
functo,in patriam redierat,Auſtriam,hæreditatem fratris accepit. Et iam anus facta
ac ſterilis,Othocarum Boemiæ regem uirum accepit: uxoris dote potius, quàm æ-
tate ac ſpe prolis adductū. Hic Primislai,qui tertio loco à Philippo Imperatore,Fre-
derici ſecundi fratre coronatus eſt, filius fuit. Decedente Venceslao fratre,qui natu
maior erat,ſine liberis,Othocarus regnum iniuit, & quintus Boemorum rex adnu-
meratur. Magno hunc animo,& conſilio non inutilem fuiſſe dicunt, item bellicæ ar-
tis,& magnarum rerum cupidiſsimum. Quū igitur ſterile coniugium contraxiſſet,
potius Auſtria,longè maiore imperandi cupiditate æſtuauit. Ingenti promiſſa pecu-
nia, Vlrichum Carinthiorum principem adduxit, uirili ſobole carentem , ut pacta
mercede,Carinthiam, Carniolam,partem Sclauoniæ,quam Marchiam nunc appel-
lant,& portum Naonis hinc ſibi mercaretur. Quinetiam Veronenſes, Feltrenſes,&
Tharuiſani,cum multis Foroiulianis,ultrò ſe huic planè ſubdiderint,& ſtata quotan
nis ſtipendia ſoluerint. Hic igitur ob Styriam , quam Vngari occuparant, ac ueteres
inimicitias, & præſertim eas quas ex Frederici ducis morte conceperat, Belæ regi
graue bellum indixit. Hortabatur ad id ſpes occupandæ Pannoniæ non mediocris,
quæ afflictis Vngariæ reb. nuper inceſſerat. Addebat animos fortuna bellica, quam
ſibi ſemper æquam,& in inundatione Tartarica multo æquiorē ſortitus erat, quan-
do illam peſtem è Pruſsia forti animo ſanè repulerat,quam Vlmerigiam ueteres ap-
pellauere. Vrbem condiderat Kunigſpergium , à Monte regio Germanicè nomina-
tam. Bela,coacto exercitu,in Othocarum arma ſumere properauit: quamuis deſo
lato id regno difficulter efficeret. Bellum hoc Boemicum,quod nonnulli propter fi-
nes exortum eſſe referunt,anno Salutis ducenteſimo ſexageſimo ſupra milleſimum, 1260
initum fuiſſe, Annales prodidere. In Morauiam uterque conuênit. Bela cum Stepha-
no filio , & Alpra Cumanorum duce huc uenerat, quum acies utrinq́ conſtitiſſent,
collatis ſignis acerrimè pugnatum. Plus auxiliorum quàm Vngarorum in prælio di
micabat: ſiquidem ad ultimum ferè interitum , Pannoniam Tartarus planè reduxe-
rat. Cum alienis uiribus rarò uictoria comparetur, quamuis diu atrociſsimè, ac pari
Marte utrinq́ pugnaretur,Pannones tamen multis cæſis,inclinari occœpere,ac Bo-
emis dedere terga. Bela fugientem ſuum militem, ac reiectum equitatum conſpica-
tus,ipſe quoq́ caſtris exutus,terga dedit, Haymurgumq́ cōfugit: quod tertio Idus
Iulias accidiſſe ſcribunt. Aliqui Pannonum quatuordecim milia, in proximum am-
nem præ fuga demerſa tradidere: quibus minimè adſtipulor. ſiquidem Tartarico bel
lo ita effœta fuit Vngaria,ut uix Belæ exercitus totidem complecteretur. Bela inge-
nita probitate præditus,ad pacem potius quàm bellum natus eſſe uidebatur. Otho-
carus autem , fuſis fugatisq́ Vngaris,inſolentiſsimus iamdudum effectus, uiuente
adhuc uxore legitima alteram induxit, regis Moſchouiæ filiam , quæ Kunigundis
dicta eſt. Mox ab illis qui eligendo præſunt Imperatori,ad imperium inuitatus,inſo

lentiſsimè rec- ſauit, quare Rodulphus Habsburgẽſis comes, ab his Imperator deſi-
gratus, qui Othocari magiſter aulæ quondam fuerat. Huic Othocarus, quum Au-
ſtriam renunciare cogeretur, quia feminei iuris eſſe non poterat, hinc bellum exor-
tum, in quo Othocarus, ut paulo inferius referetur, occubuit. Cui Venceslaus filius,
uix annos ſeptem natus, ſub Othonis tulela Brandeburgenſis principis educatus,
quinto poſt anno in Boemiæ regnum reſtitutus eſt. Belam tot laboribus maliſq;
uexatum reuocemus in medium. Probum hunc principem ac religioſum nemo infi-
ciabitur, bello infortunatum affirmabunt omnes: inſtaurandam Strigonij ciuitatem
curauit. Pacato regno, eiuſq; excidio pro uirili parte reſarcto, diuæ Virgini, cuius
numine ſeruatum ſe eſſe ſciuerat, Strigonij templum regio ſumptu dicauit: ut ubi re-
gnum habuerit, ibi poſt mortem quieſcere liceret. Ex Maria uxore, quã Imperatoris
Græcorum filiam fuiſſe affirmant, duos filios ſuſcepit, Belam & Stephanum. Ante
patrem Bela obijt, Stephanus patri ſubrogatus eſt. Itaq; rex iam ſenio confectus, ac
1275 potius malorum ingenti mole contritus, ab anno Salutis ſeptuageſimoquinto ſupra
duodecies centenum, nonis Maij, in Budenſi inſula diem obijt, quem uniuerſa Pan-
nonia efflictim deplorauit. Corpus Strigonium relatum eſt, ut in æde nobili, quam
ibi exędificarat, honorificè ſepeliretur. pro magna ara, è rubro marmore ſepulchrum
erectum: in quo Belæ regis, ac Mariæ coniugis, & Belę quoq; filij corpora condide-
re. Poſt hæc Philippum aiunt, Strigonienſem metropolitam, ſuauiſsima illius memo-
ria percitum, Belæ regis corpus ex hac æde, uſurpata licentia, in ſuam baſilicam
tranſtuliſſe, ut regiam regio corpore tunc ædem honeſtaret. Id diui Franciſci ſacer-
dotes, qui ædem curant, iniquiſsimo animo tulere: in Romanum hanc rem forum re-
tulere. Agitata diu cauſa, tandem iudicatum, ut erepum Belæ corpus, in priſtinam
ædem metropolita referret: item noſtra tẽpeſtate, non modò ſepulchrum, ſed inſcri-
ptum quoq; id Epigramma teſtatur. Belam igitur honeſtatis ocij'q; cultorem, annos
circiter ſex & triginta regnaſſe perhibent.

Stephanus V. EXTINCTO Bela, Stephanus eius filius, hæreditario iure, Pannoniæ regnum
accepit: cui regis inſignia, omnibus tunc ſuffragijs, haud immeritò ſunt reddita.
Huic fortuna in bello non eadem ac patri fuit: quippe qui Auſtrales & Boemos inſi-
gni uſque adeò uictoria profligauit, ut paterni iacturam nominis in hac re magna ex
parte reſarſerit. Quòd ſi diutiùs uiuere licuiſſet, omnium profectò iudicio princeps
optimus & clariſsimus foret habitus: ſucceſſum gloriæ inuida mors & intempeſtiua
intercepit. Othocarum enim, qui patrem Belam in Morauia ſuperarat, ac læſis finib-
cum magno Boemorum Auſtrialium'q; exercitu regnum inuaſerat, quinetiam Bran-
deburgenſes introduxerat, tanta clade ad Kapezam fluuium fudit, fugauit'q;, ut pa-
rem pro patre uicem hoſti retuliſſe prædicetur. Mox in Bulgariam caſtra mouit, quę
eius imperium detrectabat: ubi paucis menſibus inferiorẽ Myſiam ita infeſtauit, ut
prædæ multum abduxerit. Demum ne re infecta è prouincia abiret, Budam eorum
metropolim obſedit. Tertio urbem menſe expugnauit, ea'q; potitus, Bulgarorũ re-
gem cum uniuerſa Myſia ſtipendiarium ſibi fecit. Mariam filiam Carolo Claudo,
Caroli filio, qui Apoſtolica auctoritate Siciliæ regnũ occupauit, legitimo matrimo-
nio collocauit. Ex qua Carolus Martellus natus eſt, qui ut deinceps ſuo loco refere-
tur, è Clementia, Rodolphi Imperatoris filia, Carolum genuit, Lodouici regis pa-
trem. Ad poſtremum, tertio ſui regni anno exceſsit humanis. in magna inſula diem
obijſſe ferunt: & in inſula Budenſi, ac in æde diuæ Virginis, pontificum permiſſu
ſepeliuerunt.

Ladislaus III. LADISLAVS, quem Chunum deinde Vngari cognominauerunt, Stephani
quarti filius, uir atroci ingenio, & animo magno, belli potius quàm ocij cupidus,
honeſtati parum intẽtus, propriæ'q; libidinis moderator exiguus, eodem quo pater
mortuus eſt anno, omnium conſenſu regnum ſuſcepit, ac ritè coronatus eſt: quod
1276 anno Salutis ſeptuageſimoſexto, ſupra duodecies centenum fuiſſe legimus. Haud
multum poſt initum pacatum'q; regnum, Boemicũ bellum redintegratur, quod Ste-

phani

phani ſuperiore uictoria extinctum eſſe uidebatur. Nam quum Boemi fines immodicè amplificare pergerent, quod Vngari æquo animo ferre non poterant, hinc bellum inſtauratur, Morauia, de cuius finibus agebatur, huiuſce rei cauſa fuerat. Auxit Vngaris animum, & ingens ad bellum irritauit occaſio, quam illa tempora attulere. Nam quum Othocarus, ut paulò ſuprà tetigimus, cum Rodolpho imperatore, ob Auſtriam diſſentire cœpiſſet, ac grauiſsimum inter ſe bellum uterque moliretur, imperator Pannones, Boemorum hoſtes, ad hoc bellum multis legationibus tunc ſollicitare cœpit: haud inſcius, auxilijs Vngarorum adiutus, multum ſibi uictoriæ ſperare poſſe. Ladislaus ad exoptatum bellum inuitatus, fidam utilemq; ſocietatem pollicetur. Intereà utrinque nõnulli amici interceſſere, ut Rodolphum, Othocarumq; reconciliarent: ueriti, ſi hoc inteſtinum bellum gereretur, haud paruo Germanis excidio futurum. Quare horum opera ita inter eos conuenit, ut bellum affinitas utrinq; contracta dirimeret, filiæ ultrò citróq; darentur, Carinthiæ Carniolæq; prouinciæ dotales fierent, ac Auſtria denique Imperatori cederet. Rodolphus Auſtriam adeptus, Othocarum in uerba ſua, more maiorum, iurare expoſcit: id ille, qui elato ſemper animo fuerat, grauiſsimè tulit, reputans ſe hinc ſeruum è domino eſſe factum. Diſcordia hinc noua redintegratur, indicitur utrinque bellum. Imperator cum Ladislao rege ſocietatem init, fœdusq; perpetuum percutit: mox Pannonica exorat auxilia, quæ præſtò affuere. Quum in certamen, inſtructa acie, utrique deſcendiſſent, uixque mille paſſuum interiectum eſſet ſpacium, Othocarus Rodolphi copias uereri cœpit, & Vngarica bello multò magis auxilia abſterrebant. Extemplò rei ſuę conſulens, de concordia cogitauit: mittit legatos, per quos iuraturum ſe ritè pollicetur, ſi modò honoris ſui cauſa, intra Auguſtale tabernaculum id clàm fiat. Accepit conditionem Imperator, illiusq; lepido cõmento pudorem eluſit, in medio (quod diximus) ſpacio Auguſtale intenditur, imperatoris iuſſu, ſuggeſtus Hercle ſublimis intus, cum ſella paratur. Mox ipſe diademate, imperatorijsq; inſignibus planè conſpicuus, conſidentibus imperij electoribus, cæterisq; in ſubſellijs ritè proceribus, Othocarum acciri iubet. Is cum paucis optimatibus tentorium ingreſſus, prærecuerenter ſuggeſtum conſcendit: ac ſupplex ad eius genua conſtitutus, dum ex more ſolenne ſacramentum pręſtat, ecce tentorium ex induſtria compoſitum, in parteis quatuor ex improuiſo ſolutum decidit. Callida ruina Othocarum, ad Imperatoris genua ſupplicem, utrinque exercitui ſpectatum exhibuit. Hinc Alemanni glorioſum, & è ſolio præſidentem imperatorem hilares, hinc triſtes Boemi, ſupplicantem regem ſpectabant. Subticuit Othocharus in præſentia, & indignatione completus domum redijt. Hoc ubi Margaritæ uxori, cuius iure Auſtriam acceperat, nunciatum eſt, tot uirum illa conuicijs affecit, donec aduerſus Imperatorem, abolendæ huiuſce turpitudinis gratia, bellum inſtaurarit. Rodolphus, uiolato fœdere, poſtubi ſe ad bellum prouocari cõſpicatur, exercitum reparat. Ladislaum regem, ſocietatis iure, in expeditionem Boemicam iterũ inuitat: cui nil erat antiquius quàm cũ Boemis, qui cum patre auóq; certarant, fortunã experiri. Coactis quæ potuit auxilijs, ſua cum Cęſareis caſtra iungit. in ulteriorem Auſtriam, haud procul à ripa Danubij, utrique conuenere. Boemi multitudine roboreq;, Sueui & Vngari ordine & arte ſuperiores erant: dato ſigno manus conſerunt, dimicatur atroci diu utrinque pugna: cecidere ex utraque parte, quàm plurimi. Ladislaus auitæ cladis memor, nil aliud quàm toto campo Othocarum auidius diſquiſiuiſſe uiſus eſt. Regem tandem Boemorum inuenit, inuentumque ad ſingulare certamen prouocauit, accepta conditione, eo prælio (ſi quid Vngarorum Annalibus tribuendum eſt) eum Ladislaus interfeciſſe fertur, quare inclinata acie, Boemorum ſtrages longè maior fuiſſe dicitur. Nonnulli Othocarum à ſuis deſtitutum à duobus Stirienſibus, toto prælio quęſitum prodidere, ut fratris mortem, ab eo per iniuriam interfecti, ulciſcerentur: quem ubi inuenere, continuò obtruncarunt. Corpus, Rodolphi permiſſu, in Boemiam relatũ, regio honore ſepultũ eſt. Venceslaus huic in regno ſucceſsit, ut infrà ſuo loco referetur. De bello Boemico hacte-

nus. Poſtquam Ladislaus opima in Vngariam ſpolia retulit, ne parum quidem
ſuo nomini fecit acceſsionis, quando præ hoc duntaxat facinore, patri ac auo præfere
bant omnes. Et ex hac ſocietate, quam cum Rodolpho Imperatore olim iniuerat,
regno tantum ocij compararat, ut annos aliquot pacatum regnum habuerit: deinde
1282. Cumanum ex inſperato prælium exarſit. anno Salutis id octogeſimoſecundo, ſupra
milleſimum & ducenteſimum accidiſſe fatentur. Oldamir enim, Cumanorum prin-
ceps, coacto exercitu, ad lacum quem Hoodum uocant, caſtra locat, ut mox Vnga
riam hoſtiliter inuaderet: deinde intolerabili uaſtatione exhauſtam, in ditionem pla
ne redigeret. Ladislaus, audito Cumanorum tumultu, comparatis legionibus his
occurrit, ut ab horum rapinis regnum aſſereret: poſtero die, ubi collatis pugnam ſi-
gnis conſerunt, grauiſsimum initur prælium. Dum atrociſsima utrinque pugna com
mittitur, Lorandus Thomæ filius fortiter ſe geſsiſſe dicitur. Nam dum cũ Cumanis
manum conſerit, quàm plurimos interficit, infeſta multos haſta confodit, non tam
uerbis quàm exemplo ſuæ fortitudinis Vngaros ad uictoriam incendit. Quin & æ-
quiſsima ſibi in hoc prælio nactus eſt numina, nam ſuperuenientibus ex inſperato
imbribus, eorum arcus, quibus plurimum confidebant, uſque adeò remiſsi ſunt, ut
his nihil ultrà profecerint. Quare inclinatis hoſtibus, tantum animorum his acceſ-
ſit, ut ipſorum impetus haudquaquam ulterius tolerare potuerit: proterunt paſsim
hoſtes, quibus magna ex parte cæſis, multos etiàm capiunt, regionem uniuerſam lon
gè latèque diripiunt. Poſtremò onuſti prçda Vngari, domum ouantes redière. Quum
ex Cumanorum ſtrage pauci ſuperfuiſſent, hi collectis reliquijs, qui diſiecti olim fue
rant, ad Tartaros confugerunt, ut ſuam his tutelam & ultionem commendarẽt. Hos
die noctùque ſollicitant: aliosque Cumanos, qui primo ingreſſu ob Cutenis interitum
eis adhæſerant, ſimulque commilitarant, fautores ac patronos adhibent. Quare com-
1285. moti Tartari, anno Salutis ducenteſimo octogeſimoquinto ſupra milleſimum, Vn-
gariam repetunt. Iterum ulteriorem paſsim Vngariam igni ferroque uaſtant, & inſtau
ratos paulo antè pagos diripiunt, homines ex more interficiunt, multos aſſerunt in
ſeruitutem: cũcta pecora abigunt, Peſthum uſque cuncta populantur: nulla ui, ſecun
da hæc illuuies coerceri potuit. Ladislaus cũ Carolo Siciliç rege affinitatem antè con
traxerat. Hic enim Carolus, Lodouici regis Galliæ & Roberti frater fuit. qui in Syri-
am pariter nauigarunt, cæperunt Damiatam: quam deinde præ Lodouici captiuita-
te Saracenis reddere coacti ſunt. Hic Siciliæ regnum, è Germanorũ ac Frederici ſuc-
ceſſorum manibus eripuit, quum ante Germanos Normannorum auſpicijs regere-
tur. Nam Corradus Frederici filius, è Germania profectus, Apuliç regnum ſuſcepit:
cuius Manfredus, ex concubina Frederici quondam imperatoris filius, regnum obti
nuit, qui non longè à Beneuento, à Caroli copijs ſuperatus, occiditur. Item non mul-
to pòſt, Corradinũ, Corradi filium, & Frederici nepotem, in finibus Albani agri Ca
rolus fudit, fugauitque: ac ſubinde captum ſecuri obtruncauit. Ladislaus igitur Ca-
roli filiam uxorem duxerat, quam quidem neque pro dignitate tractauit, neque coniuga
li amore & charitate proſequutus eſt. Cumanarum nanque amorib. diſtractũ, multas
ex his ſibi pellices, præter fas & æquum, admouiſſe ferunt. Illegitimo igitur amore
plus æquo flagitauit, & in earum ditionem hunc ſe totum aſſeruiſſe perhibent. Ex his
potiſsimas treis nominant: Ayduam, Cupchecen & Mandulam. Quare ſuis optima-
tibus uſque adeò infenſus eſt habitus, ut nihil magis quàm ſuum regem huiuſmodi tur
pitudini obnoxium odiſſe uiderentur. Hinc Chuno Ladislao cognomẽ eſt inditum.
Vitæ impudicitiam ad pontificem maximum detulere: quin etiam in deprauatæ fi-
dei ſuſpicionem, ob Cumanarum conſuetudinem, ueniſſe memorant. Item cæteris
Chriſtianæ reipublicç principibus haud parum ſuſpicionis iniecit, ne regis exemplo
Vngari, qui quandoque ab inita olim fide defecerant, in priſcam maiorum labem re-
ciderent. Itaque ſacroſancto ſenatui uiſum eſt, mittendum eſſe in Pannoniam lega-
tum. Philippum Firmanum, ciuem & cardinalem circumſpectum, Apoſtolicæ ſedis
legatum creant. Hic continuatis itineribus in Vngariam contendit. quò ubi uentum
eſt, non

eſt, non tam antiſtitum, quàm procerum rogatu quotidie ſollicitatus, regem primò mitiſsimis admonitionibus hortatur & orat, prophanis mentem pellicibus abſtineat, colat ſanctum & coniugalem thorum, nihil ab orthodoxa fide agat alienum. Nam quicquid in cęteris humilioris fortunę uiris damnatur, id in regia perſona multò conſpectius grauiusq́ notatur: atque non iniuria. Nam qui ad regendos & caſtigandos alienos mores nati forent, ita eos uiuere oportere, ut ne minima quidem ab alijs turpitudine notari poſſent. Id eſſe potiſsimùm ueri regis officium, tale de ſe cæteris, qui parent, exemplum edere, ut hinc omnes perdiſcant optimè uiuere. Quinetiam ſeuerius increpare, quòd Chriſtianis prophanos populos anteponat, quòd de infidelibus & alienigenis potius quàm ſuis benemereri ſtudeat, quòd execrabiles Cumanos magis quàm Vngaros amet, quòd hinc non parum ſuſpicionis de ſe ipſo ſuſcitarit. Proinde monere, hortari, corripere, ac ſeuerius incuſare, anathematis pœnas demum interminari, ni correctis & caſtigatis moribus religioſius laudabiliusq́ uixerit, & mutato uiuēdi more ſe à catholica fide nequaquam defeciſſe oſtenderit. Ad hæc rex eo pertinacius priſtinis moribus inſtare, excolere concubinas uehementius, & ſe perditę libidinis & peruicacię maioris indies fore, uulgò fateri. His legatus propemodum cōmotus, anathematis regi notam inuſsit, Vngaris demiſſas barbas interdixit, iuſsit crines tondere. Pileorum Cumanorum uſum, Apoſtolico edicto inhibuit: poſtremò antiquatis Cumanorū ritibus, quos regis exemplo multi paſsim imbiberant, & confirmata fide catholica, in Italiam redijt. Non multo poſt tempore, Cumana conſuetudo regi pernicioſa fuit. Nam anno undetriceno ſupra millenū à Salute Chriſtiana, haud procul à caſtello quod Kereſzeg Vngari nomināt, à Cumanis, quos in delicijs habebat, miſerabiliter interfectus eſt. Huius tēpore glorioſa Pannonia à ſua laude defecit, ut inferius loco ſuo referetur: ſiquidem inteſtino bello ſollicitari cœpit, quo pagi, ciuitates & oppida uſque adeò igni ac ferro uexata ſunt, ut ad ultimum exitium redacta uiderentur: quare nuſquam pacem & concordiam cernere erat, ac diuitē nec ubi licebat intueri. Nobilitas præ grauiſsima egeſtate ad ruſticandum, & quod uix credi poteſt, ad bigas duarum rotarum plauſtra redacta ſunt. Iam quum boues, cæteraq́ iumenta defeciſſent, propter rerum inopiam, bigis utebantur huiuſcemodi, quę ab hominibus trahebantur, quos Ladislai currus adhuc nominant. Quum enim propter inteſtina bella ſe quotidie mutuò popularentur, eò peruentum, ut abſumptis gregibus & armentis, coniugati pro iumentis homines, carros traherent. De Ladislao hactenus: nunc ad Andream Venetum ritè deſcendamus. 1029.

RERVM VNGARICARVM DECADIS SECVNDAE LIBER IX.

ANTEQVAM Ladislaus crudele fatū obiret, quū annis circiter quatuordecim regnaſſet, Andreā, quem Venetū ex cognomēto dixerunt, Vngari in Pannoniā induxere, & ſalutauere ducē, qui in demortui regis locū ſubrogari ſolet. Huius nimirū origo altius aliquāto repetenda, ne quid hiſtoriæ perquàm neceſſarium omittatur, ne'ue ab re in ſpem regni ueniſſe uideatur. Andreā ſecundum, Belæ quarti & Colomanni ducis patrem fuiſſe diximus. Hunc quoque ſummi pontificis hortatu & auctoritate, ſacroſanctæ expeditioni præfectum, poſt uxoris cædem in Syriam nauigaſſe, cœpiſſe Damiatam, & præclara multa geſsiſſe. Veneta claſſe reuectum, ut perhibent, in ſinum Adriaticum, ab Heſtenſi principe, ueteri hoſpite magnificè exceptum: qui ut tantum regem, de Chriſtiana republica optimè meritum, & cum magna laude reducem familiarius exciperet, gnatam miræ pulchritudinis illi ſemper adſtare iuſſerat, & accubanti omnia miniſtrare, ut hoſpitalem euidentius aperiret affectum. At ille, perſpecta puellæ uenuſtate, facie liberali, ac mira ingenij dexteritate, confeſtim exarſit: ac eo magis perditè, quòd ſe uxore carere nouerat. Quare patri eodem die amorem ſuum ingenuè faſſus, puellam in uxorem expoſcit. Pater, qui ſe longè inferiorem eſſe nouerat, ne fortunæ acceſsionem filiæ interciperet, ſed ut ſuam confirmaret, non modò quàm lubentiſsimè annuit: ſed eam Andreas III.

mox

mox accitã in medium, adductis arbitris, deſponſauit. Andreas eodem quo deſpon-
ſata fuit die, apud ſocerum nuptias fecit, coniugiumꝗ tranſegit: deinde, ut par erat,
ſecum duxit in Pannoniam. Hæc Andrea uita defuncto, accitis pontificibus, ac ma-
gna procerum manu, ſecundùm regis exequias, ſe grauidam ueris indicijs oſtendit.
Paucis pòſt diebus impetrata miſsione, ad patrem rediјt, & Heſti uitam duxit: hic
tempeſtiuum puerum edidit, cui Stephano nomen eſt inditum, quem Vngariæ re-
gis filium omnes eſſe prædicabant. Faciebat rumori fidem pueri elegantia, regiaꝗ
indoles, quæ citra controuerſiam hunc regio genere natum eſſe teſtabatur: confir-
mauit deinde res ipſa. nam ephebis nondum exceſſerat, quum immatura imperan-
di cupiditate percitus, auum dominatu eijcere conatur. Sed quum res è ſententia mi-
nus eueniſſet, hinc eiectus, in Hiſpaniam ad Iacobum contendit, Aragoniæ regem,
qui ſororem ſuam, Andreæ regis filiam, uxorem olim duxerat. Ibi aliquandiu com-
moratus, deinde in Italiam rediјt: ſi qua fortè dominandi daretur anſa. Rauennates
pòſt ubi hunc rediјſſe acceperant, prætorem continuò elegerunt, ut uirum urbi nobi-
liſsimum præficerent: inita pretura, aut aui opera, aut ciuium factione, aut culpa ſua,
quod nondum ſatis compertum habeo, non multo pòſt tempore hinc exactus, Ve-
netias confugit. Vbi aliquantiſper diuerſatus, patricij cuiuſdam uiri, ex Mauroce-
norum familia nati, & nimirum ditiſsimi filiam, amicorum conſilio adactus, uxorem
duxit, cui Thomaſsina nomen erat: ſocerìꝗ patrimonium ampliſsimum, iure dotis
accepit. Ex hac filium genuit, quem ex aui nomine Andream uocari iuſsit, in Vene-
ta natus & educatus urbe, hinc cognomen accepit. Auunculos nactus locupletiſsi-
mos, & natu aliquanto grandior effectus, non tam ſponte quàm ſuis inſtigantibus,
ad auiti regni ſpem ſollicitatur. Proinde uiuente adhuc Ladislao, in infenſi regis
inuidiam à pleriſque proceribus in Pannoniam ducitur. Ne auiti regni portione de-
fraudetur, poſt Ladislai regis interitum, omnium ſuffragijs populorum rex decla-
ratur, coronæ inſignibus ritè donatur. Quum è Stephano, Andreæ regis filio, &
Thomaſsina Maurocena natus eſſet: gentilitia matris inſignia uſurpauit: & crucis
tantùm circulum, ut à cæteris Maurocenorum agnoſceretur, inſeruit. Parentis nobi-
litatem uſque adeò præueneratus, ut rerum potitus, humilioris fortunæ inſignia, pre
matris amore, & illius urbis reuerentia, nõ ſpreuerit. Sed ad bella, quæ geſſerit, rede-
undum. Adita poteſtate, in Auſtriam forti animo expeditionem ſuſcepit. Habito
impigrè delectu, & comparatis copijs, in Auſtriam conceſsit, uicos paſsim popula-
tur & incendit, oppida pleraꝗ ui cepit, multos captiuos abduxit. Et re ſat feliciter ge-
ſta, quum ſe nonnullorum factione ſollicitari intellexiſſet, in Pannoniam rediјt: ſuſpi-
cionem, in quam inciderat, ueram eſſe comperit: propemodum indoluit, quod initũ
bellum conficere non licebat, ut Auſtralium improbitatem & perfidiam pro dignita-
te ulciſceretur. In factioſos, nouo principi nequaquam ſubditos, ſæuiendum eſſe cen-
ſuit. cõniuendum potius, & plerunque diſsimulandum iudicauit: ne à ſeueritate po-
tius, quàm clementia, clarum nomen inchoaret. Hinc ergo magis coniuratis adaucti
ſunt animi, quippe qui prudentiam patientiamꝗ regis pro ignauia capiebant. Horũ
principes, Ioannem & Henricum Banum: item Vgrinum, Pochi filium, & Vilacho
ortum memorant: qui cum cæteris coniuratis, à Bonifacio pontifice maximo, Caro-
lum puerum per legatos expoſcunt. Pontifex, non ſolùm procerum efflagitatione,
ſed inſtigante Siciliæ rege, qui hæreditario iure per filium ad ſe regnum pertinere ar-
bitrabatur, impulſus: in medio ſenatu Carolum, Caroli Siciliæ regis filium, uix annũ
adhuc natum undecimum, Pannonibus mittẽdum eſſe cenſuit. Atꝗ ſuper hac re gra-
uiſsimum Apoſtolici ſenatus cõſultum factum eſt: cuius auctoritate Carolus, anno
1299. Salutis ducenteſimo nonageſimonono ſupra milleſimum, uiuente adhuc Andrea re-
ge, in Vngariam uenit. Verùm ne Caroli ignoretur origo, paulo altiùs repetenda
eſt. Stephano quinto, Belæ quarti filio, Maria gnata fuit, auiæ ſortita nomen, quæ
Imperatoris Græcorum quondam filia fuerat. Hanc pater Stephanus, Carolo Clau-
do, Caroli filio, qui auctoritate beneficiẽtiaꝗ ſenatus Apoſtolici Siciliæ regnum ſi-
bi uen-

bi uendicarat, legitimo uinculo coniugauit. Ex hoc coniugio Carolus Martellus na-
tus eſt: qui ex uxore Clementia, Rodolphi imperatoris filia, puerum genuit, quem
Carobertum, id eſt Carolum Robertum primò nominarunt: ſed in Vngariam tranſ
miſſum, ſeruato prænomine, Carolum tantùm uocauere. In hoc aliquantulum Vn
garorum Annales errarunt. nam Carolus Martellus, & non filius, uenit in Vngari-
am. Siquidem Carolo ſecundo, Siciliæ regi, ex Maria uxore, regis Vngariæ filia, ma
res ſex, & femellæ quinque fuere. Maior natu Carolus Martellus Vngariæ re-
gnum, materna: ſecundus Robertus, Calabriæ dux, Neapolitanum hæreditate pa
terna expectabat. Tertius Philippus, Tarentinum obtinuit principatum. Nata ex
prima, Clementia nomine, Carolo, Philippi regis Franciæ primigenio nupta eſt.
Blancam ſecundam Iacobus, qui Siciliæ imperabat, uxorem duxit. Tertiam Leo-
noram, Fredericus Arago, Iacobi frater, coniugem accepit. Hæc ex Blondo, non i-
gnobili rerum uetuſtarum hiſtorico, accepta ſunt. Sed alia nos adijcemus, de Caro
li primi genealogia, Siciliæ regis, ex plumbeis tabulis excerpta, quæ Neapoli in e-
ius ſepulchro comperta ſunt. Qua quidem in re ueniam mihi poſtulo, ſi ut res uni-
uerſa notior fiat, longiore diuerticulo utar. Conſtantia regina, regis Guilielmi fi-
lia, profectò Chriſtianiſsimi, quamuis Panormitana monialis eſſet, iuſſu tamen Ec-
cleſiæ, Henrico imperatori, à Sueua gente nato, coniugata eſt. Ex quo quidem con-
nubio Fredericus Imperator natus eſt, ad Eſim urbem, Salutis anno quinquageſi- 1058.
mooctauo ſupra milleſimum, diui quoque Stephani ſolennibus. Hi primis ceptis
regnum occupare haudquaquam potuere: quia Trancredus, Rogerij regis filius, il-
legitimo matrimonio natus, acerrimè reſiſtebat. Defuncto Trancredo, expeditio
iterũ in Siciliæ regnum ab his reparata, Dominicæ Salutis anno centeſimo ſeptuage- 1178.
ſimooctauo ſupra milleſimum, & regnum ui ſumma occupatum eſt. Conſtantiæ
Fredericus filius in eo regno ſucceſsit, regnauit annos unum & quinquaginta. Impe
rauit Romanis auſpicijs, annis duobus & triginta: Hieroſolymæ uerò duodetrigin-
ta. Demum ætatis ſuæ anno quinquageſimoſexto, poſt hæc incarnationis Domini-
cæ anno milleſimo ducenteſimo quinquageſimoprimo, Idibus Decembribus, in di- 1251.
uæ Luciæ ſolennib. ei non ſolùm aqua & igni interdictum eſt: ſed pontificia aucto-
ritate, ab Innocentio pontifice quarto, in Lugdunenſi ſynodo, imperio abrogatus
eſt. Sed anno Domini milleſimo, ducenteſimo quinquageſimoquinto, pridie diuæ 1255.
Magdalenæ ſolẽnium, extinctus eſt. Cõradus filius huic ritè ſucceſsit. Annos circiter
duos Neapolitanam hic urbem obſedit, mœnia diruit: quia fidelia Romanæ eccleſiæ
obſequia præſtabant. Corrado Manfredus illegittimè natus in regno ſucceſsit, an-
nos decem regnauit. qui ad Beneuentũ & uictus & interfectus eſt: quippe qui ne ci-
tra dolum quidem ex Alemãnia nurũ iuſsit accerſiri. quia Crradus, Corradi regis fi-
lius, extinctus erat. Inconſulta Romana eccleſia, principum regulorumq́ iuſſu, Siculi
regni coronam uſurpauit. Quod & cæteri Siciliæ reges factitabant: quippe qui per
unum Panormitanæ baſilicæ antiſtitem, regalibus inſignibus pro arbitratu ſuo ini-
tiari ſolebant. Poſt hæc Carolus comes Andegauenſis, ſecundus Lodouici regis
Franciæ filius, ex Blanca, Caſtiliæ regis filia: qui frater Lodouici regis Franciæ fuit,
Prouinciæ comitis, & inter diuos ob uitam ſanctiſsimè ductam redacti, Beatricem
Raymundi Berengarij, Prouinciæ comitis filiam nouiſsimam, & hæredem, duxit u-
xorem: ex qua Carolus natus eſt. Vrbanus deinde pontifex maximus, & papa quar-
tus, Dominicæ Salutis anno milleſimo ducenteſimo ſeptuageſimoquarto, Carolum 1274.
Andegauenſem aduerſus Manfredum Siciliæ regem excitauit: & non aliter atque
Romanæ eccleſiæ propugnatorem è Gallijs euocauit, Siciliæq́ regni ius omne con
tulit. Sed quum Vrbanus exceſsiſſet humanis, nec conſiliorum ſucceſſum uidere po-
tuiſſet, Clemens papa quartus, primo ſui pontificatus anno, Carolum primum, de
quo diximus, in Lateranenſi baſilica, Siculi regni corona ritè donauit, Dominicæ ſa- 1275.
lutis anno ducenteſimo ſeptuageſimoquinto, ſupra milleſimum. Qui quum regnum
dextris auſpicijs adoriretur, uniuerſam in ditionem ſuam breui tempore redegit. Sed

quum

quum Carolus primus, in oppido, cui Fogiæ nomen eſt inditum, extremum uitæ
diem clauſiſſet, corpusq; in baſilicam Neapolitanam translatum eſſet, Carolus ſe-
cundus eius filius, Salernitanus princeps ritè ſucceſsit. Sed iam de Carolo ſecun-
do, eiusq; fœcunditate dicendum. Huic ex uxore Maria, regis Vngariæ filia, filij
quatuordecim fuere, mares nouem, fœminæ uerò quinque. In primis Carolus Mar-
tellus, princeps Salernitanus, qui uiuentibus adhuc parentibus rex Vngariæ crea-
tus eſt: Lodouicus epiſcopus Tholoſanus, inter diuos non immeritò relatus: Rober-
tus, dux Calabriæ: Philippus, princeps Tarentinus: Raymundus, Berengarius,
item Ioannes & Chriſtianus. Ioannes, dux Dyrrhachius. Petrus denique, Graulæ
comes. E fœminis autem primigenia fuit Clementia, quam Carolus Baucius uxo-
rem duxit. Blanca, coniunx Iacobi regis Aragonum. Leonora, Frederici inſulæ Si-
ciliæ regis uxor: Maria uerò, regis Maioricarum. Et Beatrix denique, Ferrariæ prin
cipis, quo quidem extincto, Bertrando, è Bauciorum familia nato, comitique mon
tis Cambioſi, tradita nuptui. Sed Carolus ſecundus, in regia Neapoli, Salutis an
1308. no milleſimo trecenteſimooctauo, quarto nonas Maias, regni uerò ſui uigeſimo-
quinto, extremum uitæ diem clauſit: eiq; Robertus in regno ſucceſsit, quum Caro-
lus Martellus, primigenius frater eius, Vngariæ regnum eſſet aſſequutus, ut infrà
referetur. Et hic Eliſabetham, Rodolphi Romanorum regis filiam, uxorem accepit,
ex quibus Carolus quartus & Clementia ſecunda nata eſt. Et Martellus, ſuperſti-
tibus adhuc parentibus, Neapoli humanis exceſsit: & in baſilica unà cum uxore,
prope maiorum monumẽta ſepultus eſt. Carolus uerò filius, in Vngariæ regno, & in
principatu Salernitano, patri ritè ſucceſsit. Vt multarum rerum cognitio non inuti-
lis & breuiſsima hinc poſteris oriatur, aliquandiu in hac egreſsione nobis immoran
dum eſt. Robertus, uiuente patre, quum dux Calabriæ foret, Violantam, Petri
regis Aragouum filiam ſibi coniugauit: hinc Carolus, dux Calabriæ, natus eſt. Pa-
tre nondum regnum aſſequuto, quum eius mater paulo poſt uita deceſsiſſet, Ro-
bertus Sanſiam, Maioricarum regis filiam, & Violantæ conſobrinam, uxorem du-
xit, ex qua nulli ſuperfuere filij. Patri quoque Carolo ſecundo, ex declaratione Bo-
nifacij papæ octaui, & auctoritate, in paterno regno ſucceſsit: & non Carolus, Vn-
gariæ rex, nepos eius, & Caroli Martelli filius. Anno autem natalis Domini milleſi-
mo trecenteſimooctauo, & Calendis Auguſti, Auinione, à Clemente papa octauo,
unà cum Sanſia coniuge coronatus eſt. Is annis tribus & quadraginta regnauit, &
menſibus octo, diebus undecim: Neapoli diem obijt, in diuę Clarę templo ſepultus,
ætatis uerò ſuæ anno ſexageſimotertio. Hinc Ioanna ſua neptis, regni ditionem ſor
tita eſt. Sanſia regina, poſt regis obitum, uidualem in regia dignitatẽ habitumq; per
annum pulchrè ſeruauit, in cœnobium ſanctæ Crucis deinde ſe redegit, inter ſancti-
1345. moniales profectò caſtiſsimas, ubi ad annum uſq; milleſimum trecenteſimum qua-
drageſimumquintum Dominicæ natiuitatis, cũ maxima humilitate paupertateq; ui-
tam exegit. Philippus, princeps Tarentinus, duas duxit uxores: alteram Deſpotis
Græciæ filiam, alteram Caroli cui de Vaſalis cognomen erat: è priore filij quatuor,
duo mares, fœmellæ duæ. Primigenius Petrus fuit: maternæ hæreditatis iure, Deſpo
tes Romaniæ (ut ita loquar) cognominatus eſt, & Maioricarum regis filiam uxorem
duxit: ex qua ſtirps nulla promanauit. Viuo adhuc patre obijt: & in æde diui Domi-
nici, prope auũ ſepultus eſt. Eius frater, Carolus natu minor. Filiarũ altera, Aleman
niæ regina: Beatrix uerò altera, Gualterij de Brenna uxor: qui dux Athenarum, & Li
cinij comes cognominabatur, ex qua nulli fuere liberi. E Catharina uerò, Philippus
princeps Tarentinus: quę Balduini Cõſtantinopolitani imperatoris filia, matri in re-
gno ſucceſsit. Tres filios, fœmellas uerò duas habuit, Robertũ in primis, qui parenti-
bus iure ſucceſsit: deinde Lodouicũ & Philippum, poſt hos Margaritã & Mariam.
Poſtremò Philippus iſte, princeps Tarentinus, Neapoli mortuus, & in æde Domi-
nici, prope patrẽ ſepultus eſt. Raymũdus Berengarius, abſq; uxore filijsq; diem clau
ſit extremum. Ioannes nondum ſacris initiatus, puer extinctus. Chriſtianus quoque,
quum

quum in Aragônia pater adhuc captiuus eſſet, in pueritia naturæ ſatisfecit. Ioannes Peloponneſi, uel Amoreæ princeps, & dux Dyrrhachij, illius peninſulæ dominam uxorem duxit: ex qua quum nullum filium haberet, & illa uirum alium, adhuc uiuente priore, ſibi deſpondiſſe diceret: facto diuortio, Agnetem, comitis Petrocoloceñſis filiam ſibi legitimè coniugauit. Hinc filij tres nati, Carolus Dyrrhachij dux, item Lodouicus & Robertus. Neapoli Ioannes uita exceſsit, & in diui Dominici baſilica, iuxta patris monumẽta ſepultus eſt. Petrus, ultimus Caroli ſecundi filius, Germaniæ comes, in prælio, quod pro Florentinorum auxilio, ad montem (uti nunc aiunt) Catiuum geſtum eſt, unà cum Carolo nepote ſuo, Philippi Tarentini principis filio, interijſſe dicitur. Sed iam ad ſecundi Caroli filias deueniendum. Ex Clementia, prima eius filia, & Caroli Baucij uxore, Philippus rex Franciæ procreatus eſt: qui ex filia Burgundiæ ducis, Ioannem regem genuit. E' Ioanne uerò, & filia Ioannis Boemiæ regis, Lodouicus eſt editus, dux Andegauiæ, Bituricenſis & Burgundiæ: item regina Nauarræ, comitis Virtutum olim uxor. Sed ex Carolo, & filia ducis Borboniæ, Carolus rex Franciæ natus eſt, & Lodouicus dux Aurelienſis. Ex Blanca, ſecunda eius filia, & regis Aragonum uxore, multi Aragoniæ reges profluxere. Ex Elionora tertia Frederici regis Trinacriæ uxore, hi promanaſſe referuntur: In primis Petrus rex, & filia, regis Aragonum uxor: deinde Ioannes, dux Athenarum. Ex filia Frederici & Elionoræ, Eliſabetha orta eſt, quæ Bauariæ duci nupſit, unde Stephanus dux Bauariæ natus eſt. Atqui Petrus Trinacriæ rex, Eliſabetham, ducis Tarentini filiam, uxorem duxit. Ex qua liberos ſeptem genuit: in primis Lodouicum, in regno ſuccedentem, qui cum maxima filiorum orbitate uitam exegit: & Fredericum, cui Conſtantia, Petri regis Aragonum filia, uxor fuit: ex qua Maria, regina Trinacriæ, nata. Ea defuncta, Antoniam, filiam ducis Andriæ, ſibi coniugauit: hinc nulla proles orta. Præterea Petri regis filiæ fuere quinque: prima, Elionora: ſecunda, Petri regis Aragonum uxor, ex qua nati reges Aragonum, & dux Montis albi: tertia, ſe Meſſanæ, inter diuæ Claræ uirgines inſinuauit, & ob uitæ ſanctimoniam antiſtes perpetua creata: quarta, Euphemia uirgo illuſtris, ex Maria genita. Sed Caroli ſecundi penultima filia, Maioricarum regis uxor, nullam liberorum memoriam reliquit. Vltima quoq; Beatrix, Ferrariæ principis uxor, pari liberorum orbitate cum ſorore certauit. Sed ex Bertranno de Baucio, altero uiro, Cannoſino comite, unicam filiam habuit, cui Mariæ nomen inditum: quæ Alberico Delphino, ut aiunt, Vienuenſi nupta fuit.

VERVMTAMEN ut ad reges quandoque Vngariæ redeamus, Carolus rex (Carolus.) Vngariæ, Caroli Martelli filius, Eliſabetham ducis Poloniæ ſororem, duxit uxorem: ducis inquam, qui Graccouiæ regnum adeptus eſt. Ex his filij tres, Lodouicus, Andreas & Stephanus: de quibus multa dicentur. Clementia, Caroli Martelli filia, quæ Lodouicum, Philippi Pulchri, regis Franciæ filium, in uirum accepit: ex quibus Ioannes infans, uix dies octo compleuit, poſt patris exceſſum editus. Regnum Franciæ ad Philippum Caroli & Clementiæ, Caroli ſecundi filiæ, gnatum, deinde translatum eſt: cui de Balloys, uti nunc aiunt, cognomen erat. Carolus, Roberti regis filius, & dux Calabriæ, duas uxores adeptus eſt. Altera, Catharina ducis Auſtriæ filia, ex qua nulla ſuſcepta proles, eiuſq; corpus in æde diui Laurentij Neapoli reconditum: Maria uerò altera, Caroli de Balloys filia, ſororq; Catharinæ, Auguſtæ Conſtantinopolitanæ, ex qua duę natæ ſunt filiolæ: Ioanna quidem, & Maria. Hic igitur Carolus, ſuperſtite Roberto patre ſuo, Neapoli uita deceſsit, anno natalis Domini trecenteſimo ſecundo ſupra milleſimum, diui Martini die: cui Ioanna filia, (1302.) in Calabrię dominatu ritè ſucceſsit. At Lodouicus, Caroli regis filius, & Caroli Martelli nepos, rex, ad Vngariæ regnum euectus, uxorem duxit Caroli quarti Romanorum Imperatoris filiam, ex qua nulla ſuſcepta proles: deinde Eliſabetham, Boſſenenſis Bani (ut aiunt) filiam, uelut Vngarorum teſtabuntur Annales, qui multa de hoc & alijs omiſere. Ex qua duæ ſunt ortæ gnatæ: Maria Sigiſmundi regis uxor, quæ

in Vngariæ regno ſucceſsit: & Adiuga, duci Lituaniæ coniugata, quæ patri in Polo-
niæ regno ſucceſsit, quod ex hęreditate materna fuerat aſſequutus. Andreas uerò, fra
ter eius, & natu minor, uti latiùs infrà referetur, Ioannam Roberti regis neptē, & Ca-
roli filiam, uxorē accepit. Ex qua Carolus Martellus natus eſt, poſt Andreæ regis &
1345. patris interitū: quippe qui Nonis Septembribus, anno Salutis trecenteſimo quadra-
geſimoquinto ſupra milleſimū, Auerſæ interfectus eſt, & in baſilica Neapolitana ſe-
pultus: & exequiæ nō ab uxore ſceleratiſsima, ſed ab Vrſello Minutulo Neapolita-
no, clerico pientiſsimo, perſolutæ. Sed Lodouicus frater eius, ſecundo pòſt anno cū
ingentibus copijs Italiam ingreſſus, Andreæ mortē cumulatiſsimè ultus eſt: quippe
quum uix poſt ingreſſum exacto anno (Ianuario nanq; mēſe regnum adortus eſt) A-
uerſam cæpit. Quò, officij gratia cognati omnes cōuenere: Robertus princeps Ta-
rentinus, cui Conſtantinopolitani imperatoris cognomē erat: Philippus frater eius,
Carolus Dyrrhachij regulus, itē Lodouicus & Robertus fratres: quos quidem om-
nes Lodouicus rex extemplò in uincula cōiecit. Dyrrhachij regulum Auerſę, ubi An
dreas frater laqueo ſtrangulatus fuerat, capite cædi iuſsit. Venit mox Neapolim, quā
ſine dimicatione cæpit. Caſtellum nouū, ubi regia eſt, tutò ſubiuit, ultrò deditū: quan
do Ioanna, unà cū Carolo filio triremi impoſita, & paucis antè diebus hinc profecta,
ita mandarat. Pacato regno, Carolus Ioannę filius ex Andrea, cum quatuor cognatis
regali ſanguine natis, in Vngariam traiecti ſunt. Carolus eodem anno diem obijt,
& in Alba regali inter regum monumēta relatus. Cæteri in carcere reguli remanſere:
Stephanus quoq; Lodouici regis Vngariæ filius, filiæ ducis Bauariæ cōiugatus, ex
qua tantùm Eliſabetham cōcepit. Verùm ut ad Tarētinos redeamus, Robertus prin
cipis Philippi primigenius, imperator Conſtantinopolitanus, & princeps Tarenti-
nus appellatus, Mariā ducis Borboniæ filiam ſibi legitimo cōnubio iunxit, regis Cy-
1364. pri filio prius coniugatā, ex qua nulli ſuperfuere liberi. Hic anno Salutis trecēteſimo
ſexageſimoquarto ſupra milleſimum, Neapoli mortuus eſt, & in Georgij æde ſepul-
tus. Philippus huic frater ſubinde ſucceſsit. Maria quoq; in eadem urbe deceſsit, & in
diuæ Virginis æde ſepulta. Lodouicus, ſecundus Philippi Tarentini filius, Ioannam
Siciliæ reginam, ſine Pontificia derogatione uxorem accepit, hinc Catharina prior na
ta, breuiq; uita defuncta. Deinde impetrata pontificis auctoritate, permiſſuq; Apo-
ſtolico à Clemente ſexto, ex ijſdem quoq; parētibus edita, quę pauco Auinione tem
pore uixit. quò Lodouicus & Ioanna, præ Lodouici regis Vngariæ timore, ſe rece-
perant: ſed in regnum (uti patebit) ab eodem pontifice reſtituti, & per metropolitam
Piſtorienſem, Neapoli quarto Calendas Iunias, Pentecoſtes feſto coronati. Poſt ſe-
xtum coronationis diem, Franciſca immatura morte ſubrepta eſt. Et Lodouicus, uir
1362. Ioannæ reginæ, anno Salutis milleſimo trecenteſimo ſexageſimo ſecundo, Dominici
aſcenſus die, ad Caſtrum nouum exceſsit humanis, & ad monaſterium Montis uirgi
nis, apud matrem ex teſtamento ſepultus. Ioanna regina, exacto dudum anno, ſe Iaco
bo Maioricarum regi coniugauit, ex quo nulla proles habita: ſed in Hiſpaniam profe
ctus, in regno Caſtellæ (ut aiunt) uita defunctus eſt. Hæc deinde Othonem, ducem
Brunduſienſem, uirum optauit, quem Tarentinum principem paulo pòſt ipſa con-
ſtituit: ex quibus nihil genitum eſt. Ioanna in urbe Murenſi trecenteſimo octuage-
1382. ſimo ſecundo Salutis anno ſupra milleſimum, uita defuncta eſt, ubi Caroli tertij re-
gis imperio relegata fuerat: & ad diuæ Claræ ædem humata eſt. Philippus, tertius
Philippi Tarētini principis filius, Imperator Cōſtantinopolitanus appellatus, duas
coniuges eſt ſortitus: in primis Mariam, Caroli ducis Calabriæ filiam, qui Roberti
regis gnatus erat, ex quibus nulla proles infantiam ſuperauit: deinde Eliſabetham
Stephani filiam, qui tertius regis Vngariæ gnatus erat. Qui quum ſine prole Taren
ti uita deceſsiſſent, Margarita ſoror iure ſucceſsit. hæc enim Philippi Tarentini prin
cipis filia, cognatis inſcijs, Franciſco Baucio, legitimo ſe matrimonio copulauit: qui
deinde à Lodouico, Ioannaq; regina, dux Andriæ creatus eſt. Ex his Iacobus Bau-
cius, Imperator Conſtantinopolitanus olim cognominatus, princepsq; Tarentinus,
& An-

& Antonia Frederici regis Trinacriæ coniux, geniti ſunt, quæ periJt in abortu. Margarita uerò, de qua diximus, uiri gratia, à Ioanna regina, Neapoli relegata, extremum ibi diem clauſit. Qua pereunte, inclyta domus Tarentina prorſus extincta eſt: ſiquidem Maria, ſecundo loco nata, ac ſoror eius, Neapoli uirgo deceſsit. Carolus Dyrrhachij dux, primus Ioannis filius, Mariam Caroli ducis Calabriæ filiam, qui Roberti regis gnatus erat, uxorem duxit. Huic infantulus, qui paucos dies uixit, & filiæ quatuor natæ ſunt, Ioanna, Agnes, Clementia, Margarita: ſed dux iſte Auerſæ fuit interemptus, anno Dominicæ ſalutis milleſimo trecenteſimo quadrageſimooctauo. 1348. Lodouico Dyrrhachij regulo, ſecundo Ioannis filio, Margarita Roberti Seuerinatis filia, nuptui tradita eſt, quæ Carolum genuit. Lodouicus, ad caſtellum Oui, reginæ Ioannæ iuſſu in uincula coniectus, animam efflauit, & in diuæ Crucis templo reconditus. E Roberto, tertio Ioannis eiuſdem filio, unica fœmina nata eſt, cui duo fuere uiri. unus Lodouicus, regis Nauarræ (ut aiunt) filius, qui abſque liberis in Apulia obijt, & in agro Neapolitano in diui Martini ædem relatus eſt. Robertus uerò alter, comitis Artuenſis filius, qui ad caſtellum Oui coniectus in carcerem, regis Caroli tertij iuſſu, expirauit. Agneti quoque duo uiri, prior nanque Canſignor Scaliger, tyrannus Veronenſis: Iacobus deinde Baucius, ducis Andriæ & Margaritæ filius, ex neutro ſuſcepta proles. Clementiæ maritus, Carolus de Pace fuit, conſobrinus eius, & Lodouici filius, è Ioanne Dyrrhachij duce geniti, connubium Apoſtolica auctoritate contractum. Carolus uerò, Lodouici Dyrrhachij ducis filius, Margaritã duxit uxorẽ, Caroli ducis Dyrrhachij filiam, ex quib. Ladislaus Chun genitus. Carolus autem iſte è Lodouico natus, ab Vrbano pontifice ſexto, anno Domini 1381. trecenteſimo octogeſimoprimo ſupra milleſimũ, rex Siciliæ declaratus, & Romæ die Pentecoſtes ritè coronatus, mox Neapoli nullo repugnante potitus.

ANNO uerò ſexto coronationis in Italia, idem Carolus tertius, Vngariæ regno Carolus iii. potitus, uti profuſius infrà ſcribetur, in Alba regali, adſtantibus uniuerſis regni principibus & epiſcopis, præſenteꝗ; Eliſabetha, & Mariæ Lodouici regis filia, & utraque conſentiente, legitimè coronatus eſt: eoꝗ; die, qui Nonis Decembris erat, tantus ſolis defectus apparuit, ut nunquam noſtro ſeculo maior extiterit: quod ad breue tempus regnaturum eſſe portendit. Nam Idibus Februarijs proximè inſequutis, ex factione Mariæ & Eliſabethæ matris, in arce Budenſi, pluribus uulneribus confoſſus eſt, & in Viſſegradum tranſuectus, uigeſimoſeptimo die ueneno cõfectus eſt. Huic Ladislaus in Siciliæ regno ſucceſsit, à Bonifacio nono, per Angelum Azayolum, tituli ſancti Laurentij cardinalem, regijs inſignibus initiatus eſt: cui quidem Ioannes demum, in Siciliæ regno, hæreditario iure ſucceſsit. Si ad explanandam rem uniuerſam longiùs euagor, poſteritatis edocendæ gratia, mihi uenia tribuatur: quandoquidem de comitibus (ut ita loquar) creatis à regibus, dicendum eſt. A' Carolo nanꝗ; primo, rege Siciliæ, comites hi creati ſunt: in primis Gualterius Biennenſis Lini, Georgius Seuerinas Marſici, Petrus Rufus Catanſani, Philippus Montis fortis, cui antea de Montefore cognomen erat, & Beltrannus Baucius Auellini comes deſignatus. A' Carolo deinde ſecundo, Hermẽgarus Sabranus, Arricini, Beltrãnus Baucius montis Canoſi, Ioannes Monsfortenſis Scyllacei, Vitardus Claromõtenſis comes Claromontis factus eſt. Romano uerò Vrſino, Gentilis Vrſini filio, regni Siciliæ præfecto iuſticiario, Anaſtaſia Monsfortenſis, Guidonis comitis filia, in uxorem data: quare Nolanus comes inſcriptus. Gothofredo uerò Gaietano, Bonifacij octaui pontificis nepoti, Dominia Fundorum coniugata. Bartholomæus Siginolphus Neapolitanus, ab eodem rege Caſertæ comes effectus, & magnus regni Siciliæ camerarius: Sergius uerò frater eius, Aliphę comes promulgatus: qui cum fratre poſtea Roberti regis iuſſu, potentatibus abdicati ſunt. A' Roberto deinde rege Siciliæ, Thomaſius Martianus Scyllacei, diaconus Rocchenſis Catalanus Caſertæ, Nicolaus Iamuillenſis ſancti Angeli, Iordanes Rufus Synopolis, Philippus, ſancti Seuerini Altimontis, Rogerius Seuerinas Melitæ, Nicolaus Eubulanus Capuanusꝗ; princeps

F 2 Triuercn-

Triuerenſis, Robertus Capuanus Altæuillæ, Ioannes Sanginetenſis Coriliani, Ni-
colaus Iamuillenſis Terræ nouæ, quæ quidem terra uxoris olim ſuæ fuerat, Rogerij
Lauricuſis filiæ: Nicolaus Pipinus Minerbini, Gaſpar Nicienſis Trilicij, Ricardus
de Agno Loreti, Nicolaus Aquauiua ſancti Valentini, Ricardus Luſſanus Su-
triani, Robertus Viſontius Mirabellę, Petrus Pipinus Vici, Petrus Saluacoſſa Vel
lantis, Thomaſius Agnus Belcaſtri, hi omnes Comites creati ſunt. Ioannes Pipinus,
Nicolai comitis Minerbini filius, Palatinus Altimurenſis cognominatus eſt. A Io-
anna uero regina, ab initio regni ſui, Comites iſti conſtituti: Carolus Artus ſanctæ
Agathæ, & magnus regni Siciliæ camerarius: Robertus Campanus Ebuli, & ma-
gnus regni ſeneſchalcus, qui mortis Andreæ crimine non caruit, ac demum turpiter
interſectus eſt Carolus Gambatheſa Montorij, qui Sancię Cabanæ uir fuit, quę mor
tis eiuſdem inſimulata, capite quoque mulctata eſt. Alios autem comites Lodoui-
cus declarauit, Franciſcum Baucium Montis ſcabioſi, qui dux etiam Andriæ fa-
ctus eſt: Raymundum Baucium Soleti, ac magnum regni camerarium: Nauplium
Manupelli, & logothetam, protonotariumque regni: Canzolum Melphiæ, magnum-
que ſeneſchalcum: Lodouicum Eugunium Superſani, Guilielmum Sabranum A-
gnioni, Carlettum Artum montis Odoriſij, Lodouicum Seuerinatem Lauriæ,
Thomaſium Samphramundum Cerreti, Lallum Camponeſcum Aquilanum Mon
torij. Sed poſt Lodouici regis mortem, Otho Vrſinus, princeps Tarentinus: Go-
thofredus Marzanus, Aliphæ comes fuit. Robertus Seuerinas Terræ nouæ, Ray-
naldus Vrſinus Tagliacotij, Iacobus Caper Minerbini, & magnus quoque came-
rarius: Carolus Gambatheſa, qui comes Montorij erat, Muroni etiam factus eſt. I-
ſtis quoque, per Carolum tertium, regem Siciliæ, comitatus tituli tributi ſunt: Anto-
nio Aquæuiuæ, ſancti Fabiani: Ioanni Protoiodici, Acerrarum: Marſilio Confalone
rio Brixienſi, Murrani: Iacobo Filangerio, Auellini. De Celani comite nulla fit men-
tio, quando ante regum aduentum hi comites extitere, & nulla originis memoria per-
hibetur. Roberta Sambrana Aſculi comitatu potita eſt, maternæ iure hæreditatis:
quandoquidem Maria Marzana mater eius, iure Margaritæ Aquinatis, parētis ſuæ,
quæ Triſtani Aquinatis, Aſculani comitis filia fuerat, dominatum illum fuerat aſſe-
quuta. Ladislaus denique hos honores iſtorum eſſe iuſsit: Raymundi Baucij, ex Vrſi
na gente nati, principatum Tarentinum: Federici Monfortis, Vigiliarum comita-
tum: Ioannis Carazoli, Giracianum: Cicchi Burgenſis, Odoriſianum: Perettæ, Troia
num: Vngari Monſortenſis, Sarnenſem: Corradi Martiani, cui de Taberna cogno-
men erat, Neocaſtrenſem: Pauli denique Brachati, Nucerienſem. Sed iam poſt lon-
gum & alioquin utile diuerticulum, multarum ſane rerum ſpectaculum catalogum-
que proſapiæ Carolorum, nunc ad Carolum Martellum redeamus: & reſarcta ſcri-
ptorum ueritate, unde digreſsi aliquandiu fuimus, redeamus. Is poſtquam ſuffragan
tibus multis optimatibus, & regnante adhuc Andrea Veneto, regnum ingreſſus eſt,
aliquot annos apud Vngaros cum Carolo filio fuit: antequam rerum potiri poſſet.
Inſuper acceſſere plerique pontificis legati: qui, ut puerum Apoſtolica auctoritate mu
nitum, regem efficerent, ſummo ſtudio, opera diligentiaque curarūt. uerum nihil pro-
fecere, quando conatus omnes eos fruſtrati ſunt, & ne facile quidem Andreę regis au
ctoritas cōculcari poterat. Sed quum haud multo poſt regis mors intercederet, non
modo hæc regni litem diremit: uerumetiam quando ita factioſorum procerum iudi-
cia merebantur, multo magis auxit, & competitores adiecit. Anno Dominicæ Salu-
1301. tis trecenteſimo primo ſupra milleſimum, in Budenſi arce diem obijſſe aiunt, circiter
diui Felicis ſolennia: celebratis mox exequijs, corpus in diui Ioannis æde conditū.
Nomē eius nemo quidem iure damnare potuiſſet, niſi optimatū diſſenſio, qui diuer-
ſa petebant, id uoluntatis mutatione ſugillaſſet. Circa hæc tempora, quibus Veneti,
ob occupatā Ferrariam, à Clemente pontifice hoſtes Eccleſiæ pronunciati ſunt, & ſe-
ueriſsimo interdicto affecti, ac Tepulana cōiuratio aduerſus patricios Venetijs inter
ceſsit, Iadrenſes temporum nouitate freti, eiecto Michaele Mauroceno comite, ſexto

rebella-

rebellarunt, defecerunt'qꝫ ad Vngaros. Claſsis ad id continuò comparatur, præficitur ei Belletus Iuſtinianus: claſſem'qꝫ cum equitibus mille, cui Dalmaſium Hiſpanum Veneti præfecerant, ſpectatæ fortitudinis & experientiæ uirum, in continentem exponit, haud procul ab Iadra. Ad mille paſſus pro Iadræ mœnibus, præfectus Dalmatiæ, quem Banum appellant, cum ualidiſsimis copijs propè metatur, uallo & foſſa utrinque caſtra muniuntur. Tota æſtas ſine præclaro facinore tranſacta: iam ingruebat autumnus, & nulla adhuc potiundæ urbis ſpes erat. Banus ad aſtum conuerſus, Dalmaſium à Venetorum fide ſubducit, duo aureorum milia cum perpetuo ſtipendio pollicetur: ſi ad præſtitutum diem ad Iadrenſes transfugerit, uaria adijcit emolumenta. Quibus adductus Dalmaſius, ex compoſito cum uniuerſo equitatu, ſub prætextu oppugnandæ ciuitatis, urbem ingreditur, ex pacto promiſſa præſtantur. Hic poſt menſes aliquot, ad tegendam perfidiæ notam, inter Venetos & ciues de pace agit, quare utrinque ſuſpectus eſſe cœperat: deſperata tandem pace, naufragium perpeſſus, in Italiam traiecit. Ciuitas deinde à Ioanne Superantio, duce mitis ingenij, in fidem recepta: ut cum remiſſæ conditionis mira indulgentia Iadrienſium animos ſibi promereretur. Atque hinc ſeptimæ rebellionis cauſam plerique promanaſſe crediderunt. Secundum Andreæ regis obitum, qui annos ferè undecim regnauit, inter optimates diſſenſio maxima oritur, atque bipartitò potentatus omnis planè diuiditur. Nam quum pars maxima iniquo animo ferret, ob Caroli ingreſſum, qui pontificia auctoritate ſibi regnum expoſcebat, Vngaros eligendi poteſtate priuari, eam'qꝫ præter æquum & fas à pontifice uſurpari: ne ſuo iure cederet, alium inducendum eſſe decreuit. Cæteri mitiore ingenio præditi, Carolo fauebant: quorum principes, Matthæus Omodeus & Vrbanus, cum magna optimatum manu, fuiſſe referuntur. His refragabantur, Dominicus Stephani filius, magiſter Tauernicorum (ut aiunt) Demetrius Henricus, item Ioannes metropolita Colocienſis, Andreas Agrienſis, Emericus Varadinenſis, Haaba Vacienſis, Antonius Chianadienſis, Nicolaus Boſſenēſis, & Iacobus denicꝫ Sepuſienſis antiſtes. Qui quidem omnes ad Venceslaū Boemiæ regem, & Othocari quondam filium, cōceſſere, ut ab eo filiū impetrarent, quem regno Vngariæ ſe præfecturos pollicebantur. Atcꝫ ne temerè quidem ſe id cōſilij cæpiſſe fatebantur: partim, ne ſe eligendi poteſtate, ob arrogantiam pontificis, defraudari uiderentur: partim, quia ius regni ad neminem magis quàm Venceslaum Venceslai filiū pertinere uidebatur. Othocarus enim, qui (uelutiſuprà diximus) à Ladislao rege fuerat interfectus, Belæ quarti neptem uxorem duxit, ex Anna eius filia natam: ex hac Venceslaū genuit. Qui inito regno, Pragam, familiari incendio abſumptam, pulcherrimè inſtauraſſe: undecentena equitum milia, coronationis ſuæ tempore, proprio ſumptu pauiſſe, domuiſſe Polonos, & clariſsima geſta ediſiſſe fertur. Exorantibus tandem Vngaris, filium dedit: qui uix tertiumdecimum natus erat annum, quum ad capeſſendum regnum inuitatur. hunc pater ex Rodolphi imperatoris filia, uxore ſua, ſuſceperat, miræ indolis adoleſcentem.

QVARE Vngarorum precibus adactus, ad pagum Godin, Venceslaum regem, Venceſlaus. pontificibus Pannoniæ aſsignauit: quem illi ſolennibus ritè peractis, haud ſine hymnorum concentibus honorificentiſsimè accepere: iurauere in eius manus, perpetuam fidem, ac fida ſemper obſequia præſtituros. Mox Albam uenere, ubi eum ritè coronarunt, ac Vngariæ regem conſalutarunt. Ioannem archiepiſcopum Colocienſem, quum Strigonienſis paulo antè exceſſerit humanis, hunc coronaſſe perhibent. Verùm Colocienſis Sepuſienſis'qꝫ antiſtites, ubi Budam peruentum eſt, humanæ neceſsitati conceſſere, & in diui Ioannis æde ſepulti ſunt. Coronato Venceſlao, quem Vngari Ladislaum appellarunt, neque ius regium, nec poteſtas à proceribus oppidorum, neque ullum ab illis obſequium redditur. Immò hi Ladislaum, Carolum alij, regem clamabant. Seditio grauis'qꝫ diſcordia inter proceres redintegratur: & multa hunc, multa quoque illum hominum ſtudia ſectantur. Hæc omnia ad patris aures continuò deferuntur. dum ab Vngaris gnato timet, ne illorum dolis cir-

1303. cumuentus occumbat, ingentem cogit exercitum, & anno trecenteſimo tertio ſupra milleſimum in Vngariam ulteriorem deſcendit. Venit Peſthum, & è Budenſi arce filium regem cum corona euocat: item Ladislaum, Vernerij gnatum, prætorem urbanum: quos pariter abductos, in Boemiam quadrato agmine retulit. Hic autem poſt ubi à patre in Boemiam relatus eſt, præ manſuetudine & clementia ita Boemorum gratiam promeruit, ut quum tertio ac triceſimo ætatis anno phthiſi contabefactus obierit, diu ab illis fuerit deploratus. Accedebat admiranda uitæ ſanctitas, quæ ſat hominibus explorata, ſtatuam Pragæ in ſacrario ſibi meritò comparauit. Secundùm Venceslai egreſſum, qui cõpetitoris more timidi ultrò ceſſerat, Carolus eo magis fautores ſuos adurgebat, ne in ipſo ſucceſſu eum defererent. Bonifacius octauus pontifex maximus, alterum ab urbe legatum mittit, cardinalem Oſtienſem, cui Nicolao nomen erat, ut Vngaros Carolum pertinaciùs recuſantes, anathematis ſeueritate corriperet, eccleſiaſtica cenſura ſæuiret, animaduerteret in gentis aſperitatem & pertinaciam, niſi pontificio obſequeretur imperio. Nam ſuffragantibus Caroli amicis, ſperabat haud difficulter hac ope ipſum regnum impetraturum. Legatus Budam profectus, nil aliud per dies aliquot diligentiſsimè curauit, quàm antiſtitum & optimatum diſsidentes animos ad concordiam reuocare: quos ita diſcordes offenderat, ut rem continuò deſperarit. Multi etſi ſe Carolo infeſtos diſsimulabant, & pontificis mandata obſeruaturos pollicebantur, tamẽ re acerrimos aduerſarios ſe pręſtabant. Tam uarias hominũ mẽtes mirabatur: ex quib. tandem, quid intrà ſentirẽt, nunquam intelligere poterat: quo magis eorũ animos percontabatur, eo plus uerborũ ſibi dari nouerat. Suam demum operam fruſtratus, non prius abire uoluit, quàm Budenſib. templis, & ſacris omnibus, opera & auctoritate ſua foret interdictum. Quod ubi factum eſt, Romam reuertitur: ubi pontifice uita defuncto, pontificatum ſortitur, & Benedictus appellatus eſt. Verùm hinc prę indignatione longè maius facinus eſt exortum. nam quum ſacerdotes interdicta ſacra ſeruarent, parẽrent pontificię cenſuræ, tunc plerique inſurrexere pſeudopresbyteri: qui ut pontifici parem uicem redderent, cæterosq́ꝫ à uero paſtore diuerterent, prophano execrabiliq́ꝫ edicto ſummũ pontificem cum cæteris antiſtitibus Vngariæ non modò ſacris, uerumetiam aqua & igni publicè interdixere: atque alta uoce hos omnes prophanos, & humana conſuetudine indignos eſſe prædicabant. Edictum ritè in ſolenni celebritate promulgatum: & eo quidem tempore, quo Budenſem arcem Petermannus cum præſidio tenebat, quem (ut aiunt) Ladislai captiui cuſtodiæ, Venceslaus olim rex ipſe præfecerat. Dum hæc ita geruntur, adhuc Carolus rerum potiri non poterat: neque optimates, qui ei ſuffragabantur, adhuc tantum ſibi uirium compararant, ut hunc regem efficerent. Adhoc enim res Vngarica ipſa deuenerat, ut præ inteſtina diſcordia nullum adhuc regem ſolidum haberent. Quinetiam illud magis Vngarorũ animos exacerbabat, quòd creandi regis poteſtatem, quam olim nunquam amiſerant, nunc pontificem eripere uelle conſpicarentur. Quod quum hactenus impetrare non potuerit: nunc, ut extorqueat, ac tale ius uendicet ſibi, extremam etiam uim cenſuræ pontificiæ, ueluti Iouis fulmen adiecerit: & maioribus quotidie iniurijs Pannoniam afficere contendat, quod ab omni pontifice, uel in primis maximo, alienum eſſe debet. Quicunque igitur pontificiæ uoluntati & imperio aduerſabantur, puero'q́ꝫ Carolo infeſti erant, cum magna nobilium manu coniurarunt: & Othonem Bauariæ ducem loco regis in Vngariam duxerunt.

Otho. HIC ubi regnum ingreſſus eſt, coronam, quam à Venceslao datam, & hac electione precario impetratam, ſecum attulerat, Albę, populis ac pontificibus oſtendit: quam ubi omnes conſpexere, ueluti eius numine adacti, in Othonis partes conceſſere. Quod ut facerẽt, partim nouitate rerum, qua uulgus mirificè oblectatur ſemper: partim pontificis infeſtatione ac odio ſunt impulſi. proinde anno à Dominica ſalu-
1305. te trecenteſimoquinto ſupra milleſimum, à Benedicto Veſprinienſi, & Antonio Chanadienſi antiſtite, regijs inſignibus initiatus & coronatus eſt. Mox Budam ueniens,

niens, ac ſacrum diadema geſtans, cum equitatu maximo ſe per plateas & compita populo ſpectandum exhibuit, ſe regem etiam per uicos & ſuburbia paſsim oſtentauit, uir uſquequaque glorioſus, futilis, & conſilij parum compos. Tranſſyluaniam, ac cæteros appendices regni luſtrare conſtituit, ut ſe legitimum principem, ſua etiam præſentia teſtaretur. quare Belam quendam, Thomæ filium, ſibi comitem cum maximo adiecit equitatu. In Tranſſyluaniam proficiſcitur, ubi Ladislaus dux præerat, quem illi Vaiuodam dicunt. poſt ubi eo peruentum eſt, rex translaticius confeſtim à Ladislao, haud citra dolum capitur: conijcitur in uincula, & ſolio deturbatus, miſerè captiuitatis iura ſubiuit: qua ſe expedire nequiuit, donec poteſtati regiæ renunciauit, regnum'que deſeruit. Inde turpiter eiectus, in Bauariam reuerſus eſt: ac exemplo ſuo didicit, neminem temerè ſe magnis cœptis & illegitimis committere oportere. Nec illud quidem prætermittendum eſt, quod in coronæ caſu obtigiſſe affirmant: ne quis hanc diuina tutela carere arbitretur. Othonem, aiunt, quum regnum aditurus eſſet, ne quo fortaſſe dolo corona ſubriperetur, eam tornata incluſiſſe lagena: fideliſſimo commiſiſſe cubiculario, neque quid intus eſſet conditum ſignificaſſe. Dum iter omnes faciunt, lagena tanti momenti, quæ ex equeſtri ſella pendebar, ſoluto loro, inſcio'que famulo decidit: neque niſi ad ſerum uſque tempus, iam uiginti milia paſſuum emenſus, is quam iacturam fecerit aduerterat. Sed ubi illam amiſiſſe intellexit, relato mox pede, poſtero die in media hanc uia reperit: retulit ad Othonem uaſculum, ab eo tantopere commendatum multi eadem uia. quamuis fecere iter, à nemine tamen uiſam fuiſſe ferūt. Prodigium mox aruſpices interpretati, Othonem perbreui regno potiturum: mox uerò repertam ideo dixere, quia Vngaris abalienari ſanctum ac penè diuinū diadema nō poſſet. Interea Ladislaus Vernerij filius, quē à Venceslao unà cum filio ductū eſſe diximus, captiuitate liberatus, cum Ioanne Kaacæ filio, tertio ferè captiuitatis anno, in diuę Petronellæ ſolennibus, Budenſem clàm arcē ingreditur, ea quidē parte quæ ſynagogę Iudęorū eſt proxima. Mox arce potitus, complures ciues inimicos, qui eū prodiderant, ex inſidijs adortus obtruncauit. Petermannus, prętor urbanus, uix euaſit. Item duos ex decemuiris, quos ſibi infeſtiſsimos eſſe nouerat, quorū alterū Martimhermā, Martinū alterum appellabant, equorū caudis alligari iuſsit, per plateas & uicos trahi: deinde crudeliter diſcerpi, diſcerptos'que rogo imponi præcepit, fortunas demum eorum omnes occupauit. Paulo minore ſęuitia in prophanos ſacerdotes animaduertit, qui cōtra fas & æquum, execrabili interdicto pontificiam Maieſtatem læſerant, manicis pedicis'que uinctos Thomæ Strigonienſi metropolitæ puniendos tradidit: qui ut in eos ex lege animaduerteret, omnes & inedia & perpetuo carcere cōfecit. Grauiter in hos Ladislaus ſæuiendum eſſe ſtatuit, ut hac ſæuitia ab impedienda Caroli dignitate cæteros deterreret. Quanquam hac crudelitate Ladislaus regis inimicos haud parum abſterruerat, nequaquam tamen adhuc Carolus rerum potiri poterat: ſpes maior tantùm acceſſerat. Interea legatus alius Apoſtolicus aduenit, cardinalis profectò grauiſsimus, & conſilij ac uirtutis compos non medioeris, cui Gentili nomen erat. Hic anno trecenteſimooctauo, ſupra milleſimum, Pannoniam adijt: annum ibi unum diuerſatur, dum o- 1308
ptimatum rimatur, & penitiùs inſpicit animos, antequam ſeueriùs aliquid adoriatur. Poſt ubi diuerſos nonnullorum animos in pontificis obſequium direxit, & optimatum principes in ſententiam ſuam traxit, ratus iam inſtare tempus, quo tutius aliquid ad tranſigendam rem audere poſſet, ſeuerum anathematis edictum in pertinaces Caroli aduerſarios promulgauit: Quicunque potens, nobilis'que Vngarus, antiſtes pariter, ſacer'ue quiuis, Carolo legitimo regi aut iuſtum obſequium, aut ius regium non reddiderit, aut regem appellare recuſarit, aut quid negocij fecerit, aut ſuper ea re Apoſtolici ſenatus conſultum auctoritatem'ue interpellarit: ei ſacris omnibus, conſuetudine fidelium, item honore ſepulturæ, ac aqua & igni interdictum eſto: inimicus Chriſtianæ reipublicæ haud aliter ac ſi aris ac focis ignem iniecerit, ubique gentium habetor. Carolus, Caroli regis Siciliæ filius, hæreditario iure ma

tris,uniuerſæ Vngariæ legitimus rex eſto. Orthodoxam fidem propugnato: Ponti-
fici Senatuiq́ꝫ Romano uſquequaque pareto: Romanam Eccleſiam,ut fas eſt,defen-
dito. In Ladislaum Vaiuodam (ut aiunt) Tranſſyluanum ſeuera eſt lata rogatio,
quando coronam,quam ab Othone rege, quem cæperat in Tranſſyluania, eripue-
rat,Carolo reddere recuſabat:neque precibus, neque donis, neque minis & ui a li-
qua,ut reſtitueret,hactenus poterat adduci. Quinetiam filiam, Stephani regis Ma-
cedoniæ filio, quam Seruiam nunc appellant, quamuis ſchiſmaticum eſſe intellige-
ret,nulla tamen ueræ fidei habita ratione, legitimo matrimonio collocarat. Hunc igi
tur legatus, duplicem hanc cauſatus anſam, grauiſsimo anathemate mulctauit. Spe-
ctantes hæc ſibi interdicta cōmoda Vngari, ſine quibus nemo fidelium uitam rectè
ſanctéq́ꝫ tranſigere poteſt, & cadaueribus paſsim ſepulchra inhiberi,æquè commoti
omnes,regalia in campo comitia, quem Racon circa Peſthum appellant, uno conſen
ſu haberi oportere cenſuerunt. Quò poſtquam omnes optimates nobileſq́ꝫ conue-
nere,cum decurijs conuentuum, quos Comitatus appellant,cūctis ſuffragijs, ac mi-
ra concordia,Carolum regem creant: & octauo poſt diui Stephani ſolennia die,in
Alba regali,ſacro diademate,quod Ladislaus Vaiuoda paulo antè reddiderat, anno
1310 trecenteſimo decimo ſupra milleſimum,ex more coronant. Eodem anno,pontificio
diplomate ac edicto,integra delictorum remiſsio, & ſolida animorum expiatio ho-
minib. indulta fidelibus,Rhodianorum militum gratia,qui ſub Hieroſolymitanę ex-
peditionis prætextu, Clementis auctoritate pontificis,multum pecuniarum, etiam
ſupra quàm credi poſſet,undiq́ꝫ corrogarunt: demum haud ſine pontificis infamia,
res exitum fruſtrata. Secūdo poſt hæc anno, nouum Carolo bellum exoritur. Mat-
thæus Petri Trincheni filius, regale caſtellum occuparat, cui Demetrium Nico-
lai filium cum pręſidio impoſuerat. Princeps hic erat,opibus & armis ęquè pollens.
aſpernabatur regis imperia: & occupatum oppidulum, ac ſæpe repetitum, inuito re
ge pertinaciùs retinebat. Rex,ne immodica indulgentia illius audaciam augeret, co-
actis quibuſdam copijs,caſtellum obſidet, ut Demetrium ad deditionem reducat.
Mille ac ſeptingentos cataphractos equites,cum magna peditum manu,pręter alios
Matthæus opinione celeriùs coegit. Soluendæ obſidionis gratia,aduerſus regem,
hunc cum cohorte mittit equitatum: cui Demetrius, & Abas ex cognomento Ma-
gnus,fortè præerant. Carolus, reformidato hoſtium aduentu,quando ſe illis impa-
rem fore ſentiebat,in Sepuſium ſe continuò recipit:oppidani, ueluti par erat, ipſum
admiſere,obtulere auxilia,& equitem cum milite ne pauco quidem numero conuo-
carunt. Nam Sepuſium haud parum copiarum ea ſibi tempeſtate coegerat, quibus
caſſam ciuitatem, ubi ciues Saxonia oriundi, Omodeum palatinum interfecerant,
ulciſcendi ſceleris cauſa, oppugnare iam occœperat. Nunciato regis aduentu, Sa-
xones obuiam ei prodiere: proximum utriq́ꝫ locum, gerendo bello nimis idoneum,
utrique certatim occupare properabant. illi monticulum: rex uallem capit, & non
procul ab Harnado caſtello metatur. Aderant Rhodianorum militum auxilia, bello
aſsiduo exercitatiſsima,quibus haud parum rex ipſe confidebat. Inſtante prælio, ad
pugnam omnes hortatur:in primis iura regni,ac regiam Maieſtatem,omni ſtudio ac
enixu tuendam eſſe ſuadet. Ad extirpandos regni hoſtes,omneis excitat:prius mori-
endum,quàm pernicioſam horum inſolentiam tolerandam eſſe aſſeuerat. Confirma
tis legionum animis,aciem educit.interim hoſtes è montis latere deſcēdunt,in caſtra
impetum faciunt. Carolus ſubſidia properat,ac ſimul Imperatoris militiſq́ꝫ officium
ſubit:prout tempus & res poſtulat,uices mutat. Tanta utrinq́ꝫ ferocia dimicatur, ut
multi in primo congreſſu ceciderint:ſed à parte regia aliquāto plures. In Viti & Mo-
deſti ſolennibus hoc prælium initum affirmant:quo poſt Tartaricum bellum, nul-
lum crudelius fuiſſe dicunt. Hic quamuis rex uictor euaſerit,plures tamen quàm ho-
ſtis amiſit. Nam ex proceribus regijs, Cacas Stephani Porchi, Stephanus Bageri,
Ladislaus Thomæ,Iacobus Aladarij,Michael Petri, Petrus Bereges,& Gurcia Mi-
chaelis,Gurciæ filij,oppetiere. Gurcia uexillarius,prius in fruſta diſcerptus,ab ſciſſa

dextra,

dextra,quàm uexillum deſeruit.Ex altera parte, Demetrius & Abas,hoſtium pręfecti,ac duo Omodei filij,& cæterorum non pauca multitudo deſiderata. Pugna uſq; adeò atrox & truculenta fuit,ut res ad triarios redacta fuerit:regia ſigna, cæſo uexillario,conculcata. Carolus ad Rhodianorum ſe uexilla recepit, quum ad extremum uſque pari ferè uirtute,ac ſępe utrinq; pugnaretur, Carolus tandem haud incruenta uictoria potitus eſt. Plures Carolus uxores duxit,in primis Mariam, Polona gente natam,Caſimiri ducis filiam,non minus pudicitia quàm pulchritudine præſtantem. Quæ ad Demes oppidum, poſtridie diuæ Luciæ ſolennium uita exceſsit. Albæ funus elatum, in æde Virginis ſepultam ferunt, ab anno Salutis trecenteſimo quinto 1305 ſupra milleſimum. Vir tribus annis alteris nuptijs abſtinuit:deinde Beatricem,Henrici ſeptimi Romanorum Imperatoris, comitiſq; Luccburgēſis filiam, uxorem ſibi copulauit,& Boemorum regis ſororem, quæ uix cum uiro annum claudere potuit: ſepulchrum eius in Varadina baſilica ſpectare licet. Carolus nequaquam religionis immemor,eodem fermè anno baſilicam Albenſem, frequenti incendio iam collabantē,& columnis fulcire,& tegulis munire plumbeis occœperat, teſtudinē quoq; conſpicuā adiecerat.Et eodem tempore Matthæus palatinus humanis exceſsit. Anno uigeſimo ac trecēteſimo ſupra milleſimum, amicorum ſuaſu Eliſabetham,Ladiſ 1320 lai Polonorum regis filiam ſibi legitimè coniugauit: quamuis in alijs uxoribus parum proſper fuiſſe uideretur. ex hac inſequēti anno puerum ſuſcepit, cui paternum nomen eſt inditum:ſed perquàm immatura morte præreptus, uix annum ſpem patris alere potuit. Infantis Albæ funus celebratum, corpuſculumq; in regum ſacellum relatum eſt.Exin tertio poſt anno,Ladislaum regina in Viſſegrado genuit.Poſt hęc peculiaris quędam religio regem inceſsit,cuius inſtinctu uſque adeò uexatus eſt, ut nuſquā quieſcere potuerit, donec ſuſceptis uotis ei ſatisfecerit. Lodouicus quondam ſibi patruus erat,natu maior,& diuina pietate longè præſtantior:qui quum humanæ ab ineunte ætate u anitati renunciaſſet,ſacerdotio ſe alligauit.Et ſua uſq; adeò ſanctitate profecit, ut Tholoſani hunc pontificem ciues efflagitarint. Non ſolùm poſt mortem,ſed antequàm uita decederet, miracula complura edidit, relatus mox inter diuos, ſuum planè numen oſtendit. Proinde ut domeſticorum numinum patrocinia ſibi perpetuò cōciliaret, in Lippa diuo Lodouico, ſumptu regio, ędem fundauit.adiecit ſacrum Franciſci collegium, quod haud ab re factum eſt. Lodouicus enim, Mariæ filius, Stephani quinti nepos, proneposq; Belæ quarti, ſe ex uoto inter Franciſci collegia inſinuauit:ubi quum mirè profecerit,Carolus quoq; illi ædem, adiecto eorundem ſacerdotum ordine,dicauit. Nunquā pia ueraq; religio cuiquam obfuit,neq; iuſta legitimaq; uota fruſtratur.Lodouico Carolus quotannis uota deſi xerat,neq; impos uoti ab eo unquam dimiſſus eſt.Nam quum pro futura prole uota ſuſciperet,uigeſimoſexto ac trecenteſimo anno ſupra milleſimum,tertio nonas Mar 1326 tias,Lodouicus natus eſt. Quem pater, à Laio prima nominis initia, ut fauſtiſsima quæque forent infanti, ſumere iuſsit.Genituræ prodigia, ad grauiſsimum laborem hunc natum eſſe portendebant.Quanquam infantis aſpectus,dexterrima multa pollicebatur:cætera tamen ſigna deterrebant, quæ hunc, ueluti Herculem, ad ſudorem editum ariolabantur. Abſterritum ſignis aiunt fuiſſe parētem, niſi liberalis indoles grauiſsima quæque ſuperaturam ſe ultrò polliceretur.Inter cętera quæ accidère prodigia,illud ne prætermittendum eſſe quidem cenſuimus. Inſequenti enim anno, pridie eius diei quo Palmarum feſta celebrātur, diui Stephani regis baſilica,quam à Carolo plumbo munitam eſſe diximus, miſerabili incendio conflagrauit,conflatæ præ flammis tegulæ continuò defluxere: cāpanaria tantùm turris,quę ſacrario ſupereſt, ubi ſanctiſsimorum regum reliquiæ reconditæ fuerant, diuina (ut aiunt) ope ſeruata. Sed Carolus exitium miſeratus, inſtaurata æde, iacturam quàm primùm reſarſit incendij,iterumq; plumbeo tecto baſilicam excoluit.Quin etiam eodem anno, ne religio Carolum redderet infœcundum, in Andreæ apoſtoli ſolennibus alius ſibi filius natus eſt,cui ab Apoſtolo nomen eſt inditum.hic & Lodouicus diu fuere ſuperſtites.

perſtites. Verum Ladislaus quintum uix annum claudere potuit, intempeſtiua morte ſubreptus. Admirabilia profectò ſunt in rebus humanis diuina iudicia, quippe quæ ſeueriora quandoq; bonis quàm malis uiris uiſa ſunt. Quare niſi illud nobis occurreret, Chriſtum optimum maximum, Saluatorem noſtrum, calicē paſsionis nobis quoq; communicare uoluiſſe, ut eádem tolerantia patientiæ pręmia mereremur, neque hanc uitam par eſſe ſine anguſtijs & labore tranſigere, ut ueluti aurum igni, ita nos aduerſitate probaremur, profectò à uirtutis quandoq; itinere nimis abſterrerémur. Carolus ingenti pietate iuſticiáq; pollens, unà cū liberis & uxore, horribilem & formidoloſam uſque adeò fortunam, diuino fortaſſe permiſſu, ſubire coactus eſt, ut nō modò opinionem, ſed humanam fidem exſuperet. Quidam ſibi uir erat, quem Felicianum dixere, è Zaachorum familia natus, apud Matthæum Trincinum olim palatinum: hic opibus & dignitate creuerat: & ab illo dimiſſus, inter ſeruitia regis continuò ſe inſinuarat, ut eo faciliùs ſupra fortunę ſuæ conditionem dignitatem adaugeret. Diſsimulata huic iniquitas & ambitio, animus ad facinus quodq; maximū præceps ac promptus, rapinis & quouis ſcelere ſibi rem auxerat. Vnicū erat inmanitatis, perfidiæ ac infidelitatis exemplar: ſed grauiſsima hæc uitia, præ liberali quadam audacia, & ſubornato ſemper officio, ita cōtegebat, ut regis gratiam admodum promeruerit. Facilem ſibi aditum regis, ficta quadam mandatorum obſeruantia & ſedulitate ita pararat, ut die noctúq; fores paterent. in tanta poteſtate, indigni ſceleris hunc inaudita inceſsit audacia. Ex improuiſo regem, liberos, & reginam, inter diſcumbendum decernit adoriri, ut cæſa cum eo prole, tyrannidem inuadat, omniáq; pro libidine ſua diſponat. Videbat enim, pacato regno, ſe quiete ac ocio parum poſſe proficere: contrà perturbatis rebus, uarias facinoroſis occaſiones offerri: alij, illatum à fratre reginæ, uxori ſtuprum, ad tantùm facinus incitaſſe dicunt. Quare ex conſulto, accubantem cum uxore liberiſq; regem, in Viſſegradi ſuburbio, quintodecimo calendas Maias, ſub officij ſpecie ingreſſus, adoritur: ſtricto mox enſe regem petit, fruſtratus ictum, eius dexteram leui uulnere læſit. In ſanctiſsimam repentè matronā conuerſus, dexteræ quatuor digitos abſcidit, quos fœmineorum munium & profuſæ liberalitatis miniſtros uerè poſſumus appellare, quum illa dies ac noctes ſacras his ueſtes contexeret, & pararet. Nec adſtantibus etiā pueris pepercit: in quos dum uibrato enſe graſſatur, pædagogi cōtinuò interceſſere: quippe qui propriorum corporum obiectu, commiſſos ſibi liberos, laudabili fide protexere, pueri interea diſfugére. Pædagogus alter, Cheneſichus Gyulæ filius, alter Nicolaus, è Ioanne Palatino natus fuit. In medio tumultu, conſternatis dominorum animis, Ioannes Alexandri Pathochi filius, reginæ miniſter, ac ſpectatæ indolis adoleſcens accurrit, in Felicianum hinc & inde furentem irruit, eius collum pugione transfodit, humíq; inuertit. Ad ſuſcitatum in aula clamorem, ex prætoriana cohorte milites plerique concurrunt, cum nefario paricida digladiantur: & pro menſa, in triclinio reluctantem diſſecant, diſſectumq; membratim diſtrahunt. Reſpirante cum uniuerſa regia paulo poſt rege, rato quæcunque acciderant, ueluti in ſomnijs ſe uidiſſe, neque adhuc credere uera eſſe, caput eius Budam mittitur: manus ac pedes, abſterrendi ſceleris gratia, ad uarias Pannoniæ urbes euecti. Feliciani filius, cum fido cliente, dum ſe fuga ſurripere ſperant, illicò capti, ac equinis caudis diſtracti, animas efflarunt: fruſta in foro canibus expoſita, corroſa oſſa à canibus, & porcis diu circumlata. Duæ Feliciano fuere filiæ: unam inter ſeruitia reginæ inſinuarat, cui Claræ nomen fuit: alteram Copai coniugarat, Seben appellatam, quæ reginæ famulabatur. Succiſis labijs, naribuſq;, & octo digitis amputatis, per plateas & compita circumducta: ubiq; hæc exclamare coacta eſt, Quicunq; regem ſuum produnt, aut in eum exitium moliuntur, has talionis pœnas expendant. Sebē uerò, pro Leuua arce, Emerici Bechei iuſſu, qui caſtellum cum præſidio tenebat, capite mulctata. Vir eius Copais, coniectus in carcerem, inedia uitam intercepit. Filij à crucigeris militibus Rhodon trāslati, ibiq; perpetuò relegati ſunt. Præterea quicunq; è Feliciani gente nobiles uſquam deprehenſi ſunt,

omnes

omnes extremo ſupplicio ſunt affecti. Hic igitur fuit Feliciani exitus, qui præ magnitudine ſceleris, nec debitas adhuc pœnas exoluit. His autē periculis Caroli probitas circumuenta, pacatis rebus, aliquantiſper requieuit: in chiragram & podagram paulo póſt incidiſſe ferunt, eadem tamen æquanimitate cuncta pertulit. Verùm ne à ſua religione deficeret, ne'ue quid ſpectatæ ſanctitatis omitteret ut ſancta peregrinatione errata ſua omnia expiaret, ex auſpicato Hieroſolymam proficiſcitur, ut Saluatoris noſtri ſepulchrum inuiſat. Parum nauigando proceſſerat, quum noua pleroſque in ipſum bella moliri, amicorum literis edocetur: admonetur quoq́; pergraue Valachorum inſtare bellum, quod haudquaquā proſperè ſine regis præſentia geri poſſe credebant. Accedebat haud modica Felicianorum ſuſpicio: qui quamuis deleto ferè genere, ad interitum rediſſent, ſi qui tamen ſuperfuerant, necnon formidoloſi uidebantur. Rex igitur his omnibus remoratus, inuitus tandem ab inſtituta peregrinatione in Pannoniam ſe retraxit: & inuenit ſecūdùm reditum non parua miſceri, ociū iri interceptum, & finitimos pleroſque in ſe bella moliri. Eius reditu multa continuò pacata ſunt: quieuere nonnulli, qui abſente rege noua moliri cupiebant. Transalpini tantùm Valachi, Bozarado duce, aliquid temerè audere uiſi ſunt. Eodem quo Felicianus cum uniuerſa prole cæſus eſt anno, à Carolo, in Valachos eſt ſuſcepta expeditio. Quanquam in Vngaria magnus delectus eſt habitus: in diuerſis tamen locis, prout res ac rerum ſuſpicio póſtulabat, copiæ in regni finib. diſtributæ: ipſe cum reliquis legionibus, in Valachos, qui Getarum ſedes nunc incolunt, proficiſcitur. Hunc Thomas Tranſſyluaniȩ Vaiuoda (ut aiunt) & Dionyſius Nicolai filius, è Lanchæ ſanguine natus, ad ſuſcipiendum hoc bellum impulere: rati exacto uel ſuperato Bozarado, ſe permiſſu regio patentiſsima Getarum regione facile potituros. Indicendi belli cauſa nulla legitima fuerat, quando quotannis Bozaradus ſtata regi ſtipēdia ſoluerat: immò ne minimam quidem annui tributi partem omiſerat, nulliusq́; potuerat hactenus infidelitatis argui: ſed illorum (quos diximus) ſuaſu, huic ocium ex inauſpicato intercipitur. Quare coacto in Tranſſyluania exercitu, in Valachos caſtra mota. In primis Zeuryn (nam oppidum ſic appellant) rex obſidet, paucorum dierum obſidione capit: mox in eius appēdices effuſus, pagos diripit, nec minus quidem igni quàm ferro ſæuit. Captum ui oppidum, Dionyſio, ſpem ſuam non fruſtrato, dono datur. reliqua regio uerſus Pontū in immenſum effuſa, & aquarum indiga, regi latè patebat. Hæc ubi Bozarado nunciata ſunt, ne quid è ſuæ modeſtiæ partibus remitteret, legatos prius quàm aliquid auderet, ad regē mittit, quibus hęc mandata dedit: Carolo ſignificent, hoc ſibi ne ſatis quidem iuſtè bellum indictum, quando fidem debitam uſquequaque ſeruarat, imperata prȩſtiterat, & annua quoq́; tributa perſoluerat. Sed quando regibus longè maior quàm inferioribus licentia ſuo iure tribuitur, quorum iniuria pro iuſticia ſæpe haberi ſolet, Bozaradum, ne à ſuo rege deſciſcat, omnem in ſe culpam ultrò transferre. Se non Carolum incuſare: item polliceri, captum cum appendicibus oppidum, ſponte regi permiſſurum, ac ſuper ea re ius omne conceſſurum: quinetiam pro rependendis belli ſumptibus, ſepties mille argenti pondo ſoluturum. Annua expenſurum uectigalia, & obſequia quæq́; præſtiturum: daturum uadis loco filium, qui in aula regi perpetuò miniſtret. Ad poſtremum hæc & multa alia facturum, ſi data pace rex abierit: contrà, ſi abnegato contemptoq́; ſeruitio, hoſtili animo ultrà proceſſerit, ex hoc tempore commonefacere, imminentia præcauere pericula: & non modò iniuriarum pœnitētiam, uerumetiam grauiſsimum inſtare ſupplicium. Quum hæc mandata Carolus accepiſſet, adnitentibus amicis, qui eum ad bella iſta coniecerant, parum probè reſpondit: Bozaradum uſque adeò inſolentem, ut ſuo etiam regi interminetur, cuius ouium ſe paſtorem eſſe non ignoret. His adijcere, demiſſa ſe barba Valachum è feralibus luſtris extracturum. Talia reſpondentem, unus è proceribus, quem Donchum appellabāt, Zolij ac Lypi hæc comitem, libera quadam fiducia fretus, amicè corripuit: Bozaradum rectè ac perhumanè loquentem, his reſponſis non eſſe dignum: parentis amici officia ne-

quaquam

quaquam contemnenda: pacem poſtulanti, nunquam abnegandam, ac his ue maxime, qui obſequia ſemper fida pręſtiterũt. Nulla in eos inſolentia procedendum, qui fida obſequia deferunt, & iuſta petunt. Poſtremo, à Maieſtate regia nil magis inſolentia & iniuria alienum. Exacerbatus his monitis Carolus, pertinacius reſponſa confirmauit: & Danchio parũ auſcultans, poſtero die in Bazaradum caſtra mouit. Quum inter montes & ſyluas iter faceret, neq; equis pabula, neque militibus commeatus inuenire poterat, pagos à ruſtica manu deſtitutos offendebat, in quibus, ut rerum omnium inopia hoſtem perderent, ex dedita nihil induſtria deſeruerat. Redacto ad magnam inediam exercitu, Carolus neceſsitudine ſumma coactus, accepta parendi ſibi fide, cum Valacho pacem facit, ac tuto redeundi poteſtatem expoſcit, impetratq;. Et relato pede, à perfido ſibi hoſte nihil timet, neſcius ſpe ſua ſe falſum iri: inter redeundum, inſidias hoſtis regi collocat. nam quum per anguſtias montium iter faceret, uiarum diuerticula & iuga montium ille præoccupat. Vngarorum agmina inter anguſtias redacta, dum progrediuntur, demiſsis lapidibus ac telis obruit, cæditq;: & dum hinc uertere nituntur, anticipata cuncta diuerticula conſpicantur, commiſcentur præ timore inuicem, neq; procedere neq; reuerti licet. A' præruptis auijsq; locis hoſtem deturbare nequeũt, omnibus una mors ac exitus inſtabat: deſperata ſalute, irritisq; conatibus, multi cadere occipiunt. Proceres, cum egregijs gregarijsq; militibus, promiſcuè cadunt: quatriduum in anguſtijs uerſati, ad internecionem ferè cæduntur omnes. quin & effugere conati, inter ſeſe mutuò colliſi, miſerabiliter obruebantur. Incredibilis ibi legionum facta iactura, & ingens patrata ſtrages, quam circiter diui Martini ſolennia accidiſſe memorant. Hic Andreas, Albæ baſilicæ antiſtes eximius, qui regi ſeruiebat ab epiſtolis, & Michael Poſeganus, ac Nicolaus Albæ Tranſſyluanæ ſacerdos, item Andreas Sarubenſis ædis antiſtes, è ſacro Dominici collegio editus, ſingulari quadam probitate pollens, cum ſocijs pleriſque, defixis in capite clauis, quum in hoſtis poteſtatem ueniſſent, omnes crudeli morte expirarunt. Regalis etiam ædiculę ſacerdotes, ad unum omnes, qui in hoſtis poteſtatem uenere, immani ſupplicio affecti ſunt. Inſuper immenſa Cumanorum multitudo cecidit: nouiſsima uerò manus, quæ ſuperfuit, partim ſaucia, partim integra, in Valachi poteſtatem peruenit. Immenſus cæſorum numerus, qui in anguſtijs montium & conuallibus oppetiere, ſepulchri honore caruit: quando Barbari ſæuitia, mortuis etiam nihil indulſit. Carolum ita euaſiſſe ferunt: mutaſſe arma, eaq; Deſeum Dionyſij filium induiſſe, qui Getici belli auctor fuerat. Regem, uix ſtipantium pauca ueteranorum caterua euaſiſſe: Deſeum regalibus armis ſubornatum, quando paterna ſcelera ita poſtularãt, pro rege ab hoſtibus interfectum. Ex his qui regem fortiſsimè protexere, Danchium, Ladislaumq; filium, item Martinum Gerendi filium, cum aliqua parte prętorianæ cohortis, potiſsimè numerant. Innumera quidem multitudo ſubeũtium erumpentiumúe Vngarorum, telis hoſtium occidit. utriuſque partis numerus deſideratorum diffiniri non poteſt, ſed inſignem ibi cędem utrinque patratam: quamuis Vngaros ad internecionẽ cęſos, Annales non referant, nemo tamen ignorat. Ad poſtremum in rex, diuina potius quàm humana ope, tanto diſcrimine liberatus, cum filio, ac ſaucio comitatu, Themeſuarum primò, deinde Viſſegradum peruenit: IESV Chriſto liberatori in primis, deinde cæteris numinibus, Soteria ritè perſoluit. Fidelitatẽ comitũ perpetuis munerib. beneficijsq; excoluit, donauit pleroſq; ciuitatibus, & ſalutis auctores quotidianis honoribus exornauit. Poſt hanc ſtragem & pericula, infeſtæ fortunæ lenimen, dum diui regis Stephani feſta celebrantur, ſcitus Carolo puer natus eſt, quem Stephanum quoq; appellari iuſsit: & hunc anno trigeſimoſe
1332 cundo ſuper terdecies centum, natum eſſe uolunt. Succurrit deinde ſpes ingens Neapolitani regni, quam inſequenti anno aſſequi curauit. Verùm res hæc aliquanto altius repetenda. Carolo ſecundo, regi quondam Apulo, præ cæteris duo præſtantiores fuere filij: Carolus inquam Martellus, qui filium Carolum Vngariæ regem ſtatuit: & Robertus Calabriæ dux, qui defuncto patre, Neapolitanum regnum, haud ſine

ſine Romani pontificis auctoritate, ac hæreditario iure conſequutus eſt. Et pontificiæ ditionis imperium aſſequutus, ne tanti beneficij uideretur immemor, fluctuante diu Guelphorum Gibellinorumq́; factionibus Italia, pontificias partes omni ſemper ſtudio & labore tutatus eſt. Quum in tutelam Florentinos accepiſſet, Carolum illis filiū præfecit. In Hetruria diu bella geſsit, & in Florentino latè agro dominatus eſt: ſed poſt eius obitum, uiuente adhuc Roberto rege, in Atheſienſium ducum tyrannidem Florentia deinde concidit. His temporibus Europa, & in primis Italia, plus ſolito fluctuauit. Clemente nanque pontifice decedente, qui Cœleſtinum in diuorum numerum retulerat, Romana diu ſedes uacaſſe dicitur. Germaniæ tunc principes, quibus eſt Imperatoris eligendi poteſtas, per ſeceſsionem duos Cæſares creauere: alteri Lodouicum Bauariæ, Fredericum Auſtriæ ducem alteri. quare armis litem dirimere placuit. Conferto prælio, Fredericus ſuperatur, capiturq́;. Lodouicus fortunę dexteritate elatus, citra Pontificis auctoritatem, Imperatoris & Auguſti nomen uſurpat. Inita cum Viccecomitibus, nonnulliſq́; Italiæ regulis amicitia, quum à Ioanne pontifice approbari non poſſet, in Italiam contendit. Romam profectus, Ioannem pontificatu abdicat, & à Sarra Columnenſi coronatur. Petrum Corbanienſem Ioanni ſurrogat, quem ſe mox iterum coronare iubet. Piſani, qui poſt Caſtrutij tyranni mortem in Lodouici Imperatoris poteſtatem uenerant, ſeq́; in libertatem uendicarant, falſum pontificē, ubi Lodouicus in Germaniam ſe receperat, capiunt: capturnq́; ad Ioannem pontificem, Auinione tunc agentem (nam in ea urbe, Romanum collegium, annos circiter quatuor & ſeptuaginta hæc tempora retinuere) continuò miſerunt: qui ſuum facinus ingenuè faſſus, uitaq́; donatus, tertio pòſt anno honeſto carcere remoratus obijt. Dum hæc à Piſanis aguntur, inſequenti anno Ioannes rex Boemiæ, Henrici ſeptimi Imperatoris filius, & Caroli imperatoris pater, Italiam ingreſſus, Brixiam, Bergamum, Lucam, Parmam, Rhegium, & Mutinam in poteſtatē accepit. In omnibus his procellis, Robertus Eccleſiæ partibus ſemper fauit: ſed ob Ioannis regis amicitiam, qui cum Pontificio legato ſe coniunxerat, mutatis factionibus, cum Scaligeris, Gonzagis, Carrarienſibus & Heſtenſibus fœdus iniuit. Iniquo nanque animo, Imperatorem aliquem adire Italiam, & ius aliquod in ea retinere, olim ferre uidebatur. Sed quum paucis antè menſibus, Carolum Florentiæ regulum intempeſta morte ſurreptum amiſiſſet, remorata ambitione ac imperandi aliquantiſper cupiditate, de regni ſucceſſore cogitare cœpit. Extemplò filij mortem, fratri nepotiq́; Carolo nunciauit, qui longè lateq́; in Vngaria dominabatur: & quem læta liberorum fœcunditate prępollere nouerat, ex eo ſucceſsionis adminiculum quærit. Carolus Roberti caſum miſeratus, in Italiam Andream filium, qui annum uix ſextum agebat, mittere decernit, ne filij fortunam interturbet, regnumq́; auitum alienis manibus occupari patiatur. Plerique Carolum Martellum, eius auum, cum Andrea in Italiam profectum fuiſſe ſcribunt (ſed nondum hoc ſatis exploratum) ut ſecum pro dignitate delectum comitatum ducat: in primis archiepiſcopum Strigonienſem, cui Chanadino nomen erat, & Andream Varadinum antiſtitem, Iacobum Longobardorum gente natum, Chanadienſem epiſcopum, ac Danchium, de quo ſuprà diximus, numeroſamq́; nobilitatis manum cogit. Et anno trecenteſimo trigeſimtertio ultra milleſimum, pater & Andreas ex Viſſegrado 1333 proficiſcuntur, decimoq́; die Zagrabiam perueniunt. Et quum per Dalmatiam iter facere ſtatuerint, ſuperatis Lapideis montibus Segniam deſcendunt: unde comparata claſſe, quatuor dierum nauigatione, in Apuliam traijciunt. Hac ſpe nimium ductus eſt pater, ut filium Roberti regis precibus electum, perbreui quoque Ioannis uigeſimiſecundi pontificis auctoritate coronatum in Italia relinqueret, & Vngariæ regnum Lodouico primigenio, ut par erat, addiceret. quare ſe fortunatiſsimum patrem futurum eſſe confidebat. Aduentanti Robertus gratulabundus occurrit, nepotem Carolum puerumq́; Andream amplexatur: horum aduentu ſe ſuæ prolis iacturam reſarſiſſe profitetur. Is enim iam graui ætate confectus, qui non minus probè

quàm doctè uitam duxerat, hoc reliquum quod ſupererat annorũ, ſanctiſsimæ contemplationi, delegato nepoti regno, dicare ſtatuerat: ſed amicorũ inſtantiſsimis precibus adactus, conſilium mutauit. Quare ad extremum uſque diem ſibi regnare placitum eſt, & Andream cum Ioanna nepte pariter adoptare: qui poſt eius mortem, legatum ſibi regnum paribus gererent auſpicijs. Robertum regem Franciſcus Petrarcha, non minus maternæ quàm Latinæ linguæ numeris excellens, cæteris tempeſtatis illius principibus anteponit. nam literarũ ſtudijs æquè ac ſtudioſis uiris deditiſſimus, mira probitate ac rerum omniũ doctrina claruit. Defuncto filio Carolo, Florentinorum duce, duæ Roberto neptes ſuperfuere: Ioanna, quam Andreæ deſtinauerat. & altera, quæ parum celebrata eſt. Verùm illud haudquaquam ſilentio prætermittendum, quod Vngaricorum ſcriptor Annalium, aut negligentia, aut inſcitia ſubticuit. Carolus Martellus, Roberti regis frater, cum Carolo filio in Vngariam uenit: ubi diu uerſatus, antequàm regno potiretur, tandem eo potitus, gnatum coronandum eſſe ſtuduit. Hic ubi regis inſignia aſſequutus eſt, cum patre pariter imperauit: &, ut ſuprà dictum eſt, Lodouicum & Andream genuit: ac immaturo fato ſurreptus, diem obijt. Carolus Martellus pater interea regnum adminiſtrauit. Rerum Vngaricarum ſcriptor utrunque Carolum confundit. Blondus, ac cæteri, Lodouicum & Andream, Caroli Martelli Vngariæ regis nepotes eſſe ſcribit. Nam Robertus Carolusq́ꝫ Martellus, ſuo uterque filio pariter orbati, nepotes adoptare coacti ſunt. Martellus Lodouicũ Vngarię, Robertus Ioannã neptem & Andream Apulię poſt mortem, ex teſtamento præfecere. Aliquantiſper euagati ſumus, ut res Italicas, ac temporum cõditionem contemplaturi, faciliùs hiſtoriam animo complectamur. Pannonici Carolum Annales, relicto in Italia Andrea, quem Robertus uſqꝫ ad mortem coronare recuſarat, quamuis extemplò in filium adoptauerit, eodem quo profectus fuerat anno, in Vngariam redijſſe perhibent: hac firmiſsima ſpe à Roberto fratre dimiſſum, Andreæ omnino nepoti, ac Ioannæ, quam ei deſponſarat, regnum procul dubio legaturum: quod paulo pòſt tempore, ex compoſito ſperatóque ſucceſsit. Poſtquàm Carolus in Vngariam reuerſus eſt, in ſequenti anno, Ioannes rex Boemiæ, filiusq́ꝫ Carolus, qui non multo pòſt imperium Romanum ſortitus eſt, item Caſimirus rex Poloniæ, Viſſegradum ad Carolum, circa Martini ſolennia conuenere, ut de componenda pace agerent. Ioannes, cuius aliqua ſuperius habita eſt mentio, Luccburgenſium comitum genere natus, Boemos diſsidentes acriter caſtigauit, Auſtrales graui bello corripuit: multas in Italia urbes ſibi domuit Occupato Polonię regno, quum quietè retinere non poſſet, Caſimiro, qui bis dena milia pondo argenti pependerat, ius ultrò ſuum ceſsit. Graccouiæ obſidionem, commeatuum defectu planè deſeruit, à rege Gallorum aduerſus Britannos iure neceſsitudinis inuitatus. Quum annis quinqꝫ ac triginta regnaſſet, in truculentiſsimo prælio, inter confertiſſimos hoſtes cæſus eſt. Carolum eius filium, patri haudquaquam inferiorẽ fuiſſe memorant: quippe qui uiuente adhuc patre, Tartaròs forti animo fudit. Ciſalpinæ Galliæ ciuitates, à patre olim acceptas, acerrimè tutatus eſt. Veronenſes audacter profligauit: bis in eo bello equo decidit, tertium cõſcendit, haud ueritus fortiſsima queqꝫ militis præſtare facinora. Parmæ alienos ſæpiſsimè thoros inceſtauit, nequaquam abſtinuit à patre increpitus. Regnum Boemiæ religione ac optimis diſciplinis iuxtà illuſtrauit. Introduxit Pragam liberalium ſtudia literarum. Nouam ciuitatem muro cinxit, ſundauit cœnobia multa: arcem erexit admirabilem, regiam conſpicuam ſtatuit, uniuerſum denique regnum pacauit. Euectus ad imperium, Italiam rurſus ingreditur, Longobardos in poteſtatem ſuam accepit. Eiectis Guelphis, Gebellinos extorres Florentiæ reſtituit, reliquis Hetruriæ partibus pro arbitratu ſuo leges dedit. Coronatus eſt Romæ magnificentiſsimo apparatu. quare ne à Romano collegio diſſentiret, omnes nouitatis auctores ſummo Pontifici mulctandos tradidit. Fratri, cui Ioanni nomen erat, Morauiam conceſsit. Pragenſem baſilicam metropolitana dignitate decorauit. Vt Venceslaum gnatum, ſe adhuc uiuente, Romanum re-

numre-

num regem crearent, ab Electoribus imperij, & precario, & ingenti largitione impetrauit. Sigiſmundus, alter Caroli filius, a Lodouico rege Vngariæ in ſpem regni adoptatus multo poſt tempore fuit. De his hactenus. Hæc de Ioanne Carolo'qꝫ diximus: & de Caſimiro aliquid adijciemus, ut quanti momenti principes fuerint, qui ad Carolum Pannoniæ regem, pro componenda pace uenerunt, liquido dijudicaretur. Quum igitur inter hos reges, de ineunda concordia, perpetua'qꝫ ſocietate, in Viſſegrado ageretur, paucis poſt diebus pax cōfecta. Hi tanta rerum omnium copia, & tantis apparatibus tractati, ut nemo e Boemis Polonis'qꝫ fuerit, qui uini & obſoniorum omnium abundantiam ſatis admirari poſſet. Res uictui neceſſariæ omnibus profuſiſſime erogatæ: acceſſere dona regibus pro dignitate diſtributa, quæ Pannonici regis magnificentiam cum æterna laude teſtantur. Ioannes rex Boemiæ, præ cæteris uaſis argenteis, quinquaginta duabus phaleris, totidem'qꝫ baltheis, inſuper latrunculorum tabula, mira arte auro'qꝫ multo elaborata, ubi angulares pyrgos, inſtructas utrinque peditum acies, cataphractos equites & reges, collatis ſignis: pugnæ ueræ ſimulachrum referentes, cernere erat, quos omnes, aurata & gemmata arma, campi'qꝫ pauimentum iaſpidibus & ſmaragdis teſſellatum, ad certamen irritabat. Item duobus ephippijs, nō tam auro quam ordine lapillorum excultis, a Carolo donatus eſt. adiecta ſunt his pocula gemmata duo, alterum ducentis argenti pondo appenſum: alterum e ſolido auro confectum, in conchæ ſpeciem, & arte & gemmarum multitudine ſane conſpicuum. Nec minore quidem magnificentia in Caſimirum uſus eſt: qui quum ſtatuta Boemiæ regi tributa penderet, quippe cui Poloniæ ius omne paulo ante (ut ſupra retulimus) ille conceſſerat, hac beneficentia dimiſſus eſt. quingentis enim pondo ab Vngariæ rege donatus eſt, ut debita ad aſſem Ioanni ſtipendia perſolueret. Demum illic confecta pace, perpetua'qꝫ ſocietate, conuenit inter eos, ut quicunqꝫ ex his regibus primus, ui armis'ue ab alijs læderetur, cæteri continuo auxilia pacta conferrent: fœdus grauiſſimo a cunctis iuramento percuſſum & confirmatum eſt. Quum hæc omnia quæ dicta ſunt, anno Salutis trigeſimo- 1335
quinto ac terdecies centeno geſta forent, tertio poſt anno Viſſegradum Locha dux Rutenorum aduenit, delectum ſecum equitatum adduxit, poſtulauit perpetuam pacem, ac fidiſſimæ amicitiæ officia cuncta promiſit. Annuit poſtulationi Carolus, uirum'qꝫ icto fœdere honorifice donatum dimiſit. Inſequenti anno, Caſimirus Polonorum rex, ac Lodouici auunculus, ad Carolum redijt, honorificentiſſimum ſecum & procerum & antiſtitum comitatum adduxit. Rex hunc in frequentiſſimo optimatum pontificum'qꝫ ſuorum concilio excepit, ut affinem ſuum pro dignitate reciperet. In celeberrimo utrorunqꝫ principum conuentu, Caſimirus publice, Lodouico ex ſorore nepoti, & Caroli filio primigenio, orbitatem cauſatus, Poloniæ regnum legauit, adoptauit in filium: & omnes qui aderant, pontifices optimates'qꝫ, nouiſſimæ uoluntatis ſuæ teſtes eſſe iuſsit. Id ipſum cæteri qui aderant, Poloni ultro confirmarunt ac ſuper ea re ſolenne priuilegium factum eſt. Carolus tanta beneficentia præter opinionem affectus, nullum gratiarū ac liberalitatis officium in Caſimirum & cæteros Polonorum principes prætermiſit. Secundo poſt anno, locuſtarum peſtis a Syrmio Pannoniam inceſſit, uſque adeo grauis, ut e ſegetibus, arboribus & graminibus nihil dimiſerint uiueis: præter omnium opinionem peperciſſe aiunt. Tertio anno Poloniam, Auſtriam & Boemiā inuaſere: mox bipartito diuiſæ, in Italiam & Gallias effuſæ, populatis agris, cōmuni exitio paſsim abſumptæ ſunt. Eadē quoqꝫ tempeſtate Cometes in cœlo uiſus, ac in Hetruria, in primis'qꝫ Florentiæ, peſtilentia magna deſæuit. Sexdecim hominum milia ſunt lue hac abſumpta: quum agitato in urbe cenſu, condito'qꝫ luſtro, nonaginta hominum milia ſuperiore anno cenſa forent. Poſtero anno, & cometes, & prodigia multa, quæ principibus orbis intermi-nantur, maximorum regum fata traxere. Anno nanque quadrageſimoſecundo ſu- 1342
pra tredecies centū, Roberti & Caroli obitus interceſsit. quorum morte Italia, æque ac Vngaria, animo conſternata eſt. Præſtantiſsimum utrunqꝫ regem illa ſecula protulere,

tuiſere, qui domi pariter ac foris præpolluiſſe referuntur. Robertus Andream nepotem ſuum, & Caroli fratris Vngariæ regis filium, cui Ioannam neptem, uxorem dederat, poſt ſe regnare iubet. Qui (ut deinceps referet) quũ annos tres in Italia regnaſſet, a'gnatorum inſidijs, uxoriſq; conſenſu, qui regnum anhelabant, laqueo enectus eſt. Carolus eius pater, quum annos duos & quadraginta regnaſſet, ingraueſcente febris æſtu, in Viſſegrado non ſine nominis ſui perpetua gloria, decimoſeptimo Calendas Auguſtas diem obijt. Quem ita longe' lateq; dominatũ eſſe ferunt, ut Dalmatiam, Croaciam, Ramam, Seruiam, Galatiam, Lodomeriam, Cumaniam, Bulgariam, Vngariã, & adiecto Gargano monte, Salernum ei paruiſſe, ac uectigalia quotannis ſtata pependiſſe prædicent. Promulgata regis morte, tantus omnes mœror inceſsit, ut publico planctu quateretur Vngaria. Antiſtites, proceres, populos ac nobiles iuxta', hic dolor omnes afflixit: nemo fuit ex Vngaris, finitimiſq;, ad cuius animum mœror iſte non penetrarit. Præſertim Eliſabetha, Lodouicus ac Stephanus, ad quos propiu's dolor attinebat, eius obitum afflictim deplorarunt, coactis undiq; pontificibus, regulis, optimatibus, & collegijs ſacerdotum: corpus editiore thalamo reſupinatum, cui trabea coccina, gemmatum diadema, item enſis, aureaq; calcaria, ac cætera regis inſignia aderant. Ad præſtitutum exequiarum diem, ex urbibus & pagis innumera multitudo conuênit, profuſo tot gentium ululatu omnia reſonabant, funus ad diuæ Virginis ædem elatum: omnes ordines, pulla ueſte funus honeſtarunt. Peractis rite' ſacris, poſtridie bucentauro impoſuere, ac ſequundo amne Budam cum maxima comitum claſſe delabitur: inſtauratæ ibi exequiæ. poſtero die Albam effertur. quoſcunque uicos & oppida tangebat, uiri cum mulieribus, fuſis crinibus occurrere, redintegrare funus, & ad continuandum luctum feſſam multitudinem irritare. In itinere Laurentius, unus e' proceribus, Sclauonica gente natus, uir ſpectatæ uirtutis ac roboris, eius quondam uexillarius, ſigna ante funus regia paſsim prætulit: præceſſere tres equites cataphracti, purpura, gemmis, auroq; conſpicui, qui eius arma præferebant. Struthione pro aquila Carolus uſus eſt. Hi dominum extinctum paſsim ingeminare, pia cæteros nænia ad luctum prouocare. Demum in diui Stephani baſilica corpus pala'm reconditum: ubi ſatis ſuperq; conclamatum eſt, gemmata arma, ueſtes, uaſa aurea, ac ingens donatiuum templo affixum. Inſequenti menſe, Caſimirus e' Polonia, ac Ioannes Morauiæ regulus, & Caroli Imperatoris frater, Viſſegradum cum honeſtiſsima nobilium pontificumq; turba conuenere, funus pientiſsime' inſtaurarunt: & Albam deinde profecti, Carolo rite' parentarunt. At ſe regi iuſta perſoluiſſe rati, reginam, item Lodouicum ac Stephanum diligentiſsime' conſolati ſunt. In Caroli funere Chanadinum Strigonienſem metropolitam, ornatiſsimam de laudibus eius orationem habuiſſe ferunt, qua maximum lachrymarum profluuium auditoribus exhauſiſſe dicitur. His temporibus Franciſcus Petrarcha, poeta clariſsimus, ab Vrſo tribuno plebis, Stephani Columnenſis collega, in Capitolio laurea corona donatus eſt. Ciccus quoq; Aſculanus, cõciuis meus, qui Roberto regnante claruerat, ac tempeſtate illa inter Aſtronomos & Magos excellentiſsimus habebatur: quia Ioannæ, Caroli Florentiæ reguli filiæ, fata prædixerat, Accurſij inquiſitoris criminibus inſimulatus, aliquot ante' annis extremo ſupplicio affectus exceſſerat: quem iniqua morte mulctatum omnes cenſuere. Quinetiam quatuor ante' annis cometes menſes quatuor apparuit: & antequa'm occideret, alter duos menſes emicuit: ex quibus facile' erat duorum regum fata prædicere. Eodem quoque tempore, decem Saracenorum milia ab Hiſpanis cæſa, totide'mque capta. Item Galli congreſsi cum Britannis, fuſi ac fugati ſunt, & decem eorum milia in eo conflictu deſiderata.

CELEBRATIS ritè Caroli exequijs, Carolum Martellum, Lodouici auum filio ſuperfuiſſe pleriq; uolunt, uter ex his prius diem obierit, Vngarici Annales nil ſanè definiũt: ſed neutrum funeris honore defraudatum, pro utriuſq; geſtarum rerũ gloria, reputemus. Secundùm amborũ ſeceſſum, Lodouicus adoleſcens, auitis moribus imbutus, omniũ acclamationib. populorum, optimatumq́; ſuffragijs, rex Vngariæ declaratur. E' generoſa huius indole, ac ſtudioſiſsima patris & aui educatione, fauſtiſsima quæque uulgus ariolabatur. Pollicebatur ſpem optimam ingenuus adoleſcentis aſpectus, cui tantum inerat maieſtatis, ut ſpectatorem quenq; ſibi facilè conciliaret, adduceret in admirationem, ac tacitam ſibi quandam reuerentiam poſtularet. Liberalis eius facies, non tam libera reſponſa, quàm facilem gratiam & officia indicabat. Quamuis ingentem animi magnitudinem præ ſe ferret, pudore tamen, ſummaq́; modeſtia non carebat. Feruẽtis ætatis impetus, grauitate ac moderatione quadam ita coercebat, ut uno eodemq́; tempore, in eodem homine, & iuuentutis alacritatem, & grauitatem ſenectutis liceret intueri. Exornabat hęc omnia magna religio, inaudita pietas, iuſticia ſingularis, ingenita clementia, maturaq́; conſilia, cum ſumma magnanimitate coniuncta. Augebat gratiam & decorum popularitas incredibilis, & affabilitas indefeſſa, ingenium eius & mores, ad regnandum natum eſſe portendebant. Optimas quaſque dotes Gallici Pannoniciq́; ſanguinis, in hunc omnes conueniſſe facilè dixeris. Nil indignius moleſtiusq́; tulit, quàm beneficentia & liberalitate uinci, aut ſui regni iura ab alijs uſurpari: domi foriſq; æque præſtans fore uidebatur. Dolorem publicum, è patris auiq; interitu conflatum, ſpe omnium officiorum leniuit, reſarſitq;, neque parum etiam conſolationis, pientiſsimæ parentis probitas afferebat, cum maxima ſanctitate coniuncta, quæ omnium antiſtitum, procerumq́; ſpem quotidie confirmabat. Quare in regalibus comitijs rex ab omnibus declaratus, Albæ continuò, in frequẽtiſsimo Pannonum conuentu ritè coronatus eſt: nemo unquam tot fauoribus, ac tam propitio populorum ac ordinum omnium conſenſu rex unquam creatus eſſe dicitur. In fauſtis hominum ſalutationibus, nil aliud retuliſſe memorant, quàm iubere omnes de ſe bene ſperare, ſe pro ſalute regni omnia pericula & labores perpeſſurũ: proinde omnes paſsim exorare, arma ſumant, accingant ſe bello, ſeq; duce ac milite: quicunque regni appendices læſerint, occuparint, in eos irruant, Pannoniamq́; ac Illyricum, Daciamq́; pacent. In perfidos & infideles ui ac armis animaduertẽdum, pro patria, pro liberis, pro aris ac focis fortiſsimè pugnandum. Conſternati iam principum interitu Vngarorum animi, Lodouici regis hortatu, uſque adeò ſuſcitati & confirmati ſunt, ut nil Marte uindice ducerent antiquius. Delectum continuò habendum poſtulant, ultrò per acclamationes cuncti dant nomina: quin & ſenes, & ſacri homines, ad expeditionem ſalutarem incenduntur. Item uulgò mulieres ſe ſuccenturiatas pollicentur, tantum hinc animi Vngaris adcreuit, ut bellum indici, nuncupatis uotis, expoſcerent. Nec minus quidem immortalitatis amor, ac regni charitas, Lodouicum indies planè ſollicitabat. quare antequàm coronationis ille conuentus ſolueretur, coacto Senatu, illatas omnes iniurias, perfidiam ſuorum, læſa regni iura, & quæcunq; ui occupata fuerant, ad patres referri iuſsit. In primis contumacia, Saxonumq́; rebellio uenit in medium, qui Tranſſyluaniam incolunt: quippe qui audita principum morte, contempta ſucceſſoris indulgentia, ac rerum nouitate freti, debita regi uectigalia interceperant, detrectabant obſequia, à regia fide ſanè defecerant. Senatui primò placuit, abſterrendorum aliorum cauſa, qui rebellionis clandeſtinæ arguebantur, hanc in Saxones expeditionem ſuſcipi. Itaque ſummo ſtudio hanc omnes militiam appetiuere, magnus quamprimùm cogitur exercitus, patres ferè omnes regem iuuenem comitantur: in Tranſſyluaniam ubi deſcenſum eſt, correptis pleriſque oppidis, cæteri Saxones, leuitatis & inſolentię pertæſi, ad Vngaricam ditionem rediere. In omnes

Lodouicus Vngariæ rex.

cos quos matura corripuit pœnitentia, ſe benignum exhibuit: quicunq; in fide permanſere, indulgentia & liberalitate ſua cõfirmauit. Nonnulli populi nobilesq́; quorum animi dudum nutare cœperant, aut temerè defecerant, antequàm in ſe publicè animaduerſum iri ſentirent, ueniam in tempore poſtulatam implorarunt. Ad pacandum profectò regnum haud parum contulit, Alexandri Tranſalpinæ Valachiæ ducis exemplum. A Carolo quondam hic rege defecerat, cuius poteſtati parêre ex antiquorum inſtituto conſueuerat: pertinacius in rebellione permanſerat: nulla ui, precibus ac monitis, ad præſtandum, quod debebat, obſequium reduci poterat, ſecundùm illius obitum: pòſt ubi Lodouicum rerum potitum accepit, audita iuuenis fauſtiſsima magnanimitate, optimaq́; fortuna, cum ſuis finibus appropinquare ſenſit, continuò ſupplex Lodouicum adiuit, genuaq́; amplexatus ueniam exorauit, munera precioſiſsima obtulit: ac ne debitis uectigalibus defraudaſſe uideretur, decies cẽtena auri pondo dedit, pollicitus ſe poſthac imperata cuncta facturum, eiq́; perpetuò pariturum. Contrà Lodouicus data pace, non tam erratorum impunitate, quàm pari liberalitate donatum dimiſit: quare Alexander, tanta iuuenis clementia & beneficẽtia deuinctus, redintegratam cum eo ſocietatem, fidelitatemq́; perpetuò ſeruauit. Eliſabetha uerò mater pientiſsima, matronarum decus unicum, & prudentiæ ac ſanctitatis exemplar, poſt uiri fatum, & initum Lodouici regnum, & Andreæ gnati abſentis gratia, qui nondum in Apulia regnare occœperat, & inuiſendæ urbis Romæ deſiderio æquè impulſa, quando humano pariter & diuino trahebatur affectu, impetrato ab altero filio comitatu, in Italiam traijcere cõtendit. Comitatum ſibi & procerum & matronarum honeſtiſsimum delegit, optauit pleroſque Pontifices doctrina & probitate præſtantes: ne quid uiatico deeſſet, multum ſecum pecuniarum attulit, ſeptem & uiginti milia puſtulati argenti pondo: obrizi uerò, quod puriſsimum aurum appellant, ſeptemdecim milia ſecum tuliſſe ferunt. poſt hæc ne mediocre quidem aureorum denariorumq́; his adiecit. Addidit his quoq; Lodouicus quater mille auri pondo, ut eam pro ſua matriſq́; dignitate dimitteret. Geminas Veneti triremes gratis compararunt, quibus eam cum uniuerſo comitatu, dexterrima nauigatio
1343 ne, anno quadrageſimotertio ſupra tèrdecies centenum, in Apuliam traiecere. Vix hæc Siponti littus attigerat, quum occurrentem ſibi Andream & Ioannam, cum ornatiſsima principum turba, conſpexit: in primo congreſſu tantus utrinque hilaritatis & lætitiæ plauſus eſt editus, ut lachrymas congratulationibus mutuis admixtas cernere eſſet. Eliſabetha in filij ac nurus amplexus effuſa, præ longo ac ingenti deſiderio pènè defecit: mox eorum oſculis leuato deſiderio ſubinde reſpirauit. Dehinc Neapolim uerſus iter ineunt, oppidatim eximij honores exhibiti: pòſt ubi Neapolim peruentũ eſt, cum paucis antè diebus Robertus uita deceſsiſſet, iam coronandi Andreæ & Ioannæ uxoris tempus inſtabat: & aliam coronam quàm à pontifice Romano impetratam, geſtare non licebat. Conuocatis principibus, eò Senatus conſulto Nicolaus Palatinus, Paulus aulæ præfectus, Thomas Rufus, Vitus Nitrienſis epiſcopus, Thomas Petri filius, item metropolita Beneuentanus, cum magna nobilitatis manu, legati pronunciantur. honeſtiſsima profectò legatio, quæ rem tanti momenti haud quaquam dedeceret: nec inferior quidem huic accedebat apparatus. Deſtinantur Auinionem, ut à Clemente ſexto, pontifice maximo, cuius imperio Neapolitanum regnum parêre debet, Andreæ ac uxori diadema impetrent, ut à pontificia auctoritate utriq; regno potiri liceat: quod difficulter (ut infrà patebit) cõſequuti ſunt. Eliſabetha autem in ſolennibus ſanctæ Crucis Neapoli egreſſa, cum delecta optimatum & antiſtitum manu, Romam contendit, ut Apoſtolorũ baſilicas inuiſat. Neapolitanus eam archiepiſcopus propiùs comitatur. Dum per Campaniam iter faciunt, ex uicis ac oppidis ſpectatum omnes paſsim occurrũt, non tam ornatiſsimum comitatum quàm pientiſsimæ reginæ ſanctitatem admirantur. Religioſam matronam intuentur, quæ nunquam orando ceſſabat: & cunctis rogatoribus miſerabilibusq́; hominibus, inter eundum, profuſas eleemoſynas erogabat. augebat decorem

coniuncta

coniuncta cum uenuſtate ſanctitas, quod ardentiſsimam à cunctis ſpectatoribus reuerentiam exigebat. iam omnium in ſe ora conuerterat: ac deæ loco præuenerari cœpta, alteram Sabam reginam hanc eſſe omnes prædicabant. Totum illud iter orando tranſegit. Quũ ad tertium lapidem urbi appropinquaſſet, uniuerſus populus, & ſenatorum & ſacerdotum ordo, in eius occurſum effunditur: optimates urbis, & in primis Vrſini & Columnenſes, certatim ad officium properarunt. Vrbem ingreſſa, fauſtiſsimis paſsim acclamationibus à Romanis mulieribus conſalutata, à plebe ubique, Reginæ Vngariæ feliciter, Andreæ regis Italiæ pientiſsimæ parenti feliciter, matronæ ſanctiſsimæ feliciter, exclamatur: non ſacra peregrinatio, ſed ornatiſsimus ſanctitatis ille triumphus uiſus eſt. Quum ad diui Petri baſilicam perueniſſet, pontifex confeſtim cum frequentiſsimo collegio ſacerdotum eam excepit: ad magnam Saluatoris aram ab eo ducta, ingens numini donatiuum obtulit, ſacras ueſtes margaritis exculptas, item uaſa candelabráq; aurea gemmatáq;, ac cætera tale genus. quater inſuper mille ſeſtertiûm aiunt addidiſſe. Luſtrauit cętera templa, ſacráq; collegia, quorũ nullum ſine regalibus donis prætermiſit, ſacra uirginum cœnobia incredibili beneficentia proſequuta eſt. Sudarium Saluatoris, ubi deſudatam numinis imaginem intueri fas eſt, facta ſemper cõſcendendi poteſtate, reuerentiſsimè uiſitauit: ad excolendum eius tabernaculum multum auri argentiq; obtuliſſe dicitur. ubi tam piè collachrymaſſe memorãt, ut omni ibidem delictorum impunitate donatam, plerique ſcripſerint: ſuuſq; confeſſor, ſacerdos profectò grauiſsimus, poſt eius obitum id uulgò prædicaſſe & aſſeueraſſe perhibetur. Poſt ubi uotis & religioni ſe ſatisfeciſſe reputauit, poſt feſtum diui Franciſci diem hinc proficiſcitur. Quum aliquantiſper Neapoli apud filium ſubſediſſet, Ioannæ ſuæ nurus inſolentiam, temeritatem, indomitamque libidinem continuò intellexit: nihil in ea penſi, nihil pudoris & religionis intuebatur. Aſpernabatur hæc Andream, & imperare potius quàm parère uiro contendebat: præferebat impudicam leuitatem: & præter faſtum intolerabilem, dominantemq; libidinem, nil aliud in ea cernere erat. Improbi illius mores continentiſsimam ſocrum uſque adeò cruciabant, ut in Pannoniam reijcerent. quod antequam pateretur, ne quid optimæ parentis officij prætermitteret, mitibus nurum monitis & hortationibus primùm adoritur: quibus quum nil ſe proficere intelligeret, ſeuerioribus quandoq; uerbis increpuit. ponebat ante oculos regiæ poteſtatis dignitatem, turpitudinis, infamiæ, & prophanę mentis incõmoda præſentanea, ſcelerũ ſupplicia: quibus improba haudquaquã mouebatur. Quam ubi deperditæ audaciæ, ac impudentiſsimi fore ingenij indies intellexit, deſperata eius ſalute, ac dimiſſo nõ ſine magno dolore filio, quem malè coniugatũ nouerat, quamuis legati, qui Auinionẽ in Galliã ad Clementẽ contenderant, nõdum rediſſent: quia difficilem in coronãdo aliquantiſper Andrea pontificẽ offenderant, in ſequenti tamẽ anno, Neapoli profecta, circiter diui Matthiæ ſolennia Barum diuertit, ut diui Nicolai ædem inuiſeret: ubi magnificentiſsima munera dicauit. Sipontum deinde cum uniuerſo comitatu peruenit, aliquot ibi dies morata, nauium defectu: ſecundum Paſchæ ſolennia, miſſas ab Andrea quatuor triremes extemplò conſcendit: trium dierũ nauigatione Sengniam appulit. Mox regnũ ingreſſa, ubi de reginæ reditu ſignificatum eſt, ueluti publicæ & magnæ matri, ex oppidis ac pagis omnes congratulatum occurrunt: cum incredibili ubique plauſu hæc recipitur, Soteria ob incolumẽ eius reditũ apud omnes aras fiunt. Nondum Drauum amnem planè traiecerat, quum duo gnati cõgratulabundi obuiam uenere: idem cęteri fecere proceres, antiſtiteſq;: dies publicæ hilaritati dicatus. Cum uniuerſa plaudentium turba ad Viſſegradum peruenit, ibiq; cunctis numinibus mater ac filij certatim rem ſacram fecere: illi, quòd reducem præſtiterint parentem: hæc, quòd filios incolumes, ac omnia tuta integráq; repererit. Nondũ legati à Põtifice redierant, neq; mandata ex ſententia expedire potuerant: res enim præ aulicorum auaricia prorogabatur indies. & quamuis hæreditaria regni iura expoſuerant: iudicia tamen longa, ſperata largitione, ſanè pręſtabant. Delegati iudices cuncta differre, opu

lentiſsimam cauſam ſortiti, neque id etiam inuito Pontifice fieri: qui quidem expoſtulantes quandoque legatos obaudiuit, & quando ſui iuris hoc regnum erat, largitionem quanque maximam ſe addecere reputabat. Res coronationis ad Apoſtolicum ſenatum ſæpe relata, nullum ſine ingenti pecuniæ ui finem habere poſſe uidebatur. Legati, quanquam ne rex Andreas ambitus infamia notaretur, ne'ue largitione magis quàm iure ſuo regnum impetraſſe uideretur, admodum uererentur: tamen intellecto presbyterorum morbo, pacta Pontificiam confirmationem pecunia mercati ſunt: & quamuis paciſcendæ mercedis mandata non haberent, tamen ne, re tantæ molis infecta redirent, inconſultis regibus, quatuor & quadraginta marcharũ (ut aiunt) milia Pontifici pollicentur. Compoſitis in Gallia rebus, ad Lodouicum Andreamq́; reſcribunt, quantum pro regni Neapolitani cõfirmatione promiſerunt: item rogant, ut ad præſtitutum tempus mercedem mittant. Lodouicus, ingenita probitate, ac fraterna charitate commotus, ne in diſcrimen amittendi regni adduceretur, Andreas uniuerſum onus planè ſubiturum ſe recepit, Pontificis auariciam, & mercati penè regni infamiam ægerrimè tulit. Illud rei exaggerabat indignitatem, quòd ius hæreditariæ poſſeſsionis tanti licitari cogeretur: tandem ne fraternæ dignitati deeſſet, extraordinaria regno tributa impoſuit, ac perbreui exacta, in fiſcum Pontificium miſit. Legati confirmationis mercede è compacto ſoluta, re confecta redie re. Andreas delegato diademate, Pontificis auctoritate coronatur. Verùm ante lega
1344. torum reditum, anno Dominicæ ſalutis quadrageſimoquarto, tredeciesq́; centeno, Lodouicus, ne per ingratum ocium uitam ſilentio duceret, in Poloniam contendit, ut regi Polonorum, & Caſimiro eius filio, cuius filiam uxorem duxerat, cui Margaritæ nomen erat, auxilium afferret. Expeditionis huiuſce Lituania Chriſtianæ religionis expers, cauſa fuerat: quam quidem regionem (ni fallor) Liboniam plerique nominarunt. Hæc ueræ religionis iura pertinacius ſubire recuſabat. Rex Poloniæ, ut gens illa ſibi finitima, ac penè patria, rectè ſaperet, poſtquam ne quouis alio pacto fieri pòterat, armis cogere ſtatuerat. Ad ſalutare bellum Lodouicũ acciuerat, qui cum ualidiſsimo equitatu in ſoceri auxilium, & propugnandæ fidei ſpem eò contenderat. Paratis omnibus quæ bello uſui fuerant, in Lituaniam cum innumera copiarũ multitudine per glaciem conceſſere: & quum obſtinatam gentem ad ſalutem monitis ac precibus redigere non poſſent, ferro & igni ſæuiendum eſſe cenſuere: ſed ingruentibus Auſtris, quibus glacies omnis ſolui cœperat, pedem illicò re infecta, & fruſtratis uiribus, referre coacti ſunt. Quanta Lodouicus in ſuos pietate præpolluerit, nemo quidem ſatis admiretur. Paulo pòſt aliud Caſimiro bellum exoritur, quippe quod à Ioanne Boemiæ rege, de quo paulò ſuprà diximus, haud paruum ſuſcitatum eſt, Ioannes enim princeps nimirum præpotẽs, propagandi regni cupiditate ductus, in Poloniam iterum erupit, uicos & oppida multa populatur, nonnullas in deditionem ciuitates accipit: Graccouiam demum Polonorum metropolim òbſidet, oppugnatq́;. A' Lodouico ſocer, affinitatis iure, debita auxilia expoſcit. Habito repentè delectu, numeroſus exercitus ab eo mittitur, in quo egregios equitum præfectos, Niconem Zeech, & Petrum Poharnok memorant. Is ubi Graccouiam peruenit, & urbem obſidione, & Poloniam Boemico hoſte liberauit. Quare Lodouici copiæ, re feliciter geſta, ouantes in Vngariam rediere: quod quidem præclarum facinus ita Polonorum animos perpetuò beneficio erga Vngaros obſtrinxit, ut in hodiernum uſque diem immortales gratias ſe his debere ingenuè fateantur. Tartaricum poſt hæc bellum exarſit, quod non minus graue quàm formidoloſum uidebatur. Lodouicus ne maiorum fortuna laborare uideretur, ne'ue per contemptum, ut illi quondam fecere, res Vngaricas in diſcrimẽ adduceret, legiones omnes latè diffuſas & hybernantes, illicò acciri iuſsit: coactum perbreui exercitũ in Tranſſyluaniam miſit, quãdo eius prouincię Tartari fines inuaſerãt, Siculosq́; (ut aiunt) Valachis finitimos grauiſsimè infeſtabãt. Andreas Ladiſlai filius, uir bello ſtrenuus, qui prouinciam cũ imperio tenebat, quem Vaiuodam dicũt, Lodouici regis edicto omnibus copijs repentè præficitur,

ficitur. Is ubi magiſter equitum à Lodouico declaratus eſt, in Tartaros continuò profectus, ad regni fines immanem hoſtem offendit: collocatis è conſpectu caſtris, poſtero die collatis ſignis, pugna conſeritur. Andreas in dextro, in ſiniſtro cornu Stephanus fortiſsimè dimicant: ab initio Tartari ſagittis Vngaros obruere contendunt, eo uehementius obſtant illi: quibus ut ueterem conflictum ulciſcerentur, aut uincere aut mori certum erat. Hi ex inſtituto gentis, quum illatum impetum ſuſtinere non poſſent, pedetentim terga uertunt: rati paulò minus fugiendo, quàm inſtando, ſe telis hoſtem confoſſuros. quod ubi factum eſt, tanta ui à tergo inſtare Vngari occœpere, ut fœdam mox gentem palantem inſequerentur: maxima eorum pars in fuga cæditur. Intercipitur Atlamus, Tartarorum dux: qui, poſtquam receptui canere cœptum eſt, in caſtra relatus, confeſtim obtruncatur: hoſtium caſtra direpta, & ſigna cum innumera multitudine capta, quæ concatenata omnis Viſſegradum ad regem ducta, celebrata uictoria Lodouici auſpicijs parta, & gratiæ triduo dijs uindicibus actæ. Siculi deinde Tartarorũ reliquias in Tranſalpinis ſæpius inuaſere, quę ne ad interitum redigerentur, dimiſſa hac Valachorum parte, ad immenſam ſuorum multitudinem, quæ in maritimam Ponti oram effundebatur, ſe continuò recepêre. Ita unum poſt aliud Lodouico ſemper bellum redintegrabatur, ut ad arma tantum, perpetuosq́; labores natus eſſe uideretur. Pleriq; enim reguli, cum ingenti nobilium manu, in Croatia & Dalmatia rebellarunt: nonnulli Venetorum factionibus id factum eſſe rebantur. Horum peincipes, Gregorium Curiaci filium, & Nelepcium, Croacos eſſe, rumor erat: quorum perfidiam & audaciam ui coercẽdam cuncti proceres, habito ſæpe ſenatu, cenſuere. Id ipſum rex quoque aſſeuerabat: quandoquidem neque litteris, neque legatis, ad præſtandum fidelitatis officium, rebelles illos reuocare quiuerat: quare his bellum, ueluti hoſtibus publicis, indici placuit. Succurrebat illud, quòd quum hi multa oppida & caſtella in Croacia longè latéq; occupaſſent, quanto res cunctatiùs agebatur, tanto maior periculorum fiebat acceſsio. Ad hoc bellum, Stephanum Boſſonenſium principem, ſocietatis iure, præcepit acciri: cuius Eliſabetham deinde filiam legitimo ſibi matrimonio cõiugauit. Beſsi ueteres, ut à principio diximus, fuere populi, quos Græci Beſſos ſæpe appellarunt: hi à Bulgaris ex inferiore Myſia eiecti, in ſuperiorem ſubmigrarunt, & proximam Sauo regionem incoluere: quam intercepta litera, Boſnam, à Beſsis uocauere. Huic igitur regioni Stephanus rex Myſorum latè dominabatur: qui quidem ea tempeſtate in Illyricum & Macedoniam uſque regnum propagarat. ad hoc bellum euocatus, ultrò conuenit, auxiliares copias numero ac robore præſtantes duxit, cum Lodouico ad Sauum amnem ſacra caſtra côniunxit. Croaciam ingreſsi, ad oppidum peruenere, quod Bechegium appellant; ibiq́; ad caput riuuli caſtra metati ſunt, quem Calacutpheum uocãt. ubi quum aliquandiu ſtatiua habuiſſent, ita rebellium animos igni ac ferro conſternarunt, ut omnes ad ueniam implorandam uenire cogerentur. In primis duo reguli, defectionis auctores aduenere, Gregorius, & Iuan Nelepcezi filius, cui paucis antè diebus pater obierat. eos haud paucus nobilium numerus ſequutus eſt. impetrata uenia, & accepta pace, omnes in Lodouici manus iurarunt, ſe legitima tributa quotannis penſuros, facturos imperata, & fidem Vngarici regni perpetuò ſeruaturos. Hęc ubi geſta ſunt, pacata Croacia, Dalmatiáq;, hi à rege dimiſsi, & ſoluta caſtra. Non multo poſt Lodouico nunciatur, Gregorium in Croacia iterũ noua moliri, defeciſſe à data fide, & præſtitum contempſiſſe iuſiurandum. Indoluit reguli perfidiam Lodouicus: & quãtum pro tempore fieri potuit, exercitum inſtaurauit, & magiſtrũ equitum cum daubus legionibus in Croaciam properare iuſsit. Quò ubi uentũ eſt, breui prælio Gregorij proteritur audacia: oppida, quæ defecere, continuò recipiuntur, confirmantur nutantia. Venetorum factione uexata, & pacata prouincia, Gregorióq; perpetuũ obſequium promittente, quod etiam ſacramento aſſeuerauit, Magiſter equitum in Pannoniam redijt: & haud parum ob rem benè geſtam, à rege laudatus & donatus eſt. Compoſitis in Croacia rebus, ne quid ocij à fortuna Lodouico largi-

largiatur, aliud in Dalmatia cum Venetis bellum exoritur, quod Iadræ gratia ſumptum eſt: cuius ut noticia clarior habeatur, res eſt altiuſculè repetenda. Iadrenſes, ut Veneti quoque teſtantur Annales, quum ſub Vngari tutela uiuere conſueuiſſent, & à Venetis ſæpius intercepti, eorum iugum diu toleraſſent, Pannonicæ libertatis ſaluberrimæq́ſocietatis memores, imperante Lodouico diſcutere cogitarant: rati ſe aſſertorem in ea re optimum, fortiſsimumq́ propugnatorem habituros. Quare ſeptimò à Venetis defecere, eiecere Venetos magiſtratus, & rebellionem hanc obſtinatiſsimis omnes animis commiſere. Miſere legatos ad Lodouicum extemplò, quibus mandarant, & regi ſanè pollicentur, ſi in Dalmatiam cum exercitu uenerit, non modò antiquũ obſequium præſtituros: uerùm etiã urbem, portũ & agrũ, fortunas denique omnes ultrò dedituros. Studioſiſsimam Iadrenſium fidem Lodouicus haudquaquam aſpernandam ratus, uniuerſas uires in eorum tutela ſtatuit experiri: ingentem comparat exercitum, quando cum ualidiſsimo ſibi hoſte rem fore intelligebat. Interea Veneti, audita Iadræ defectione, admodum perturbati, maximum delectum habent: claſſem comparant penè tumultuariam, quia celeritate ad hanc rem ingenti opus eſſe iam diu nouerant. Proinde triremes quinque ſubitò inſtructas, Petro Canali præfecto in Dalmatiam mittunt. hic cum părua claſſe Iadram nauigauit: Marcum Cornarium cum liberis & uxore, item cæteros Venetos, qui in ea nouitate fuere, in claſſem accepit. Mox ad Pagum inſulam rediit. ciuitatem ingreſſus, oppidanos in fide retinuit: magiſtratum à Iadrenſibus miſſum, cum cæteris Iadrenſibus, qui eo tempore ibi reperti ſunt, haud inuitis Paganis in uincula coniecit, miſit eos extemplò Venetias. impoſuit Pago præſidium: & circa proximas inſulas nauigia Iadrenſium multa corripuit, omnia circùm infeſta reddidit. Poſtquam Marcum Iuſtinianum cum terreſtri ad Iadram exercitu perueniſſe, & ad proximum urbi fontem conſediſſe nouit, ipſe quoque claſſem Iadræ appulit. Ad fontem Iuſtinianus militari opere caſtellum erexit: ueritus ne Lodouici regis aduentu, quem propediem adfuturum intelligebat, è continente ſoluta obſidione amoueretur. Præfectus Dalmatiæ à mari, terrà Iuſtinianus, die noctuq́ Iadram oppugnare adoriũtur: ut antequam Lodouicus adueniat, fortunam experiantur. uidebant enim ſecundùm eius aduentum non ſine multo ſanguine, obſtinatam urbem expugnari poſſe. Quare mari ac terra muros pertinaciùs oppugnant: mœnibus uineas, arietes, teſtudineſq́ue, ac cætera tale genus admouent. claſsiarij contrà, admotis proximè nauibus, à malorũ altitudine pontes ſubſtruunt, quibus urbem irrumpant: tanta utrinque ui certamen initum, ut fœda cædes oriretur. Veneti à mœnibus aſsiduò reiecti, abſtulere Damianum oppidum. quod ubi factum eſt, nunc claſsis inſtare, nunc abire: mox profectò maiore quàm dudum impetu redire, infeſtare portum: & cum protenſa catena ferrea, quæ portum & naualia tuebatur, indies colluctari. Superuenere legati à Senatu miſsi, quos Prouiſores appellant: quorũ Andreas Maurocenus alter, alter Simon Dandalus fuiſſe dicitur. hi eo magis urbis oppugnationem adurgent, curantq́, quo celeriùs Lodouicum in horam cum incredibili exercitu adfuturum affirmant. Redintegratur prælium, & à continente ac mari urbs miſerrimè oppugnatur. par utriſque pertinacia inerat: hos defectio ſeptima, extremum illos exitium imminens irritabat. Multi, qui à mœnibus in urbem deſilierant, continuò diſcerpti: alij horum periculo remorati, ne temerè caderẽt, retrò ceſſere: irriti tãdem hactenus Venetorũ conatus extitere. Deinde Lodouicus cũ cẽtum ac uiginti hominũ milibus aduenit, ut Dalmatiam, quæ Vngarici iuris eſſe conſueuerat, à Venetorum ſeruitute uindicaret: alij uiginti milia tãtùm adduxiſſe perhibẽt. Poſtridie quàm aduenerat, caſtellum à Venetis ante urbem erectum, ualidiſsimo Italorum Germanorumq́ prǫſidio, ac omni machinarũ genere munitiſsimũ, tanto impetu adoritur, ut intra uallum multi proſilientes occubuerint: ui tamen tormentorum reiectus Vngarus, & poſt magnam cædem Lodouicus, dato receptui ſigno, præliũ diremit. caſtellum illud Vngari Scecach appellant. Inſequenti die munitionem repetit, nec minore quidem ui pro ſociorum libe-

ratione

ratione, quàm pro ſe dimicare iubet. Claſsiarij terreſtribus copijs timentes, proſpecta acerrima ſuorum oppugnatione, in littus proſiliere, ut laborantibus ſubſidium afferrent. Rex bipartita acie & claſsiarios in claſſem reijcit, & caſtellum oppugnat. Ad hæc Iadrenſes, partim in claſsiarios, partim in munitionem continuò erupere: in hoſtes, ut res ipſa poſtulabat, ſæuiunt, cadunt utrinque multi. Vngari fortiſsimo ciuium prælio, eo uehementiùs prouocantur ad pugnam. Pro uallo munitionis erumpentibus Venetis, ita ultrò citroq; obſtinatis pectoribus dimicatur, ut maxima in medio ſtrages ederetur: prælium ad ſerum uſque prolatum. Interim caſtelli præſidium, acerrima oppugnatione admodum imminutum, Iuſtinianus, accepto à claſſe ſupplemento inſtaurat, munit pro uirili ſua: & quum hactenus non ceſſerit, maiores in poſterum animos concipit. Quamuis à mœnibus multi deturbati fuerint, ne claſſem exhauriat, è proximis inſulis ſupplementa capit: quin & nouæ quotidie à patribus copiæ mittebantur, ut laboranti exercitui ſubuenirent. Item illud ſemper ante oculos uerſabatur, ſi amiſſam Iadram non receperint, cætera quæ in ora maritima ſuperſunt ſibi oppida, continuò defectura; contrà Lodouicus, ſi nunc Venetis ceſſerit, uniuerſos ſimul Dalmatas, deſperata liberatione, in perpetuam ſeruitutem recaſuros. Quare iterum atque iterum extremas uires tentare decernit: inſequenti die è caſtris aciem educit, & repetitum caſtellum obſidet: deinde quauis arte oppugnationem adoritur: neminem cedere, ſed ad mortem uſque, donec munitione hoſtili potiatur, dimicare iubet: & ita aſsidua ſubſidia ſubſtruit, ut etiamſi ad noctem uſq; pugnaretur, ne ordo quidem longiſsimus ſubſidentium deficeri poſſet, mox ſignum pugnæ dari iubet, uallum ſine mora protinus attingunt. Contrà hoſtes, telis, ſaxis, & quauis belli machina deturbare contendunt: conflatam ſæpe picem, item ſulphur & ignem, ac cętera tale genus in ſubeuntes demittunt: multi glutinoſo aſperſi incendio, cum igni dimiſſo hoſte colluctãtur. Pleriq; uallum aggeremq; cõſcendunt, & per infeſtos gladios penetrare conãtur: ſucceſſu deſtituti, intra ſepta trucidãtur, inſtaurãtur edicto regis ſæpe acies, & oppugnatio pertinaciſsima redintegratur. Qui caſtellum tuebãtur, inuiti & neceſsitudine adacti, quando circũuenti egredi nõ poterant, fortiſſime pugnare cogebantur: quandoque telorum imbribus, quæ foris obtorquebantur, obrui uidebantur. ad noctem uſque ſine intermiſsione dimicatum. Lodouicus ſuorum cædem miſeratus, quamuis propter noctem dirimere prælium cogebatur, tamen haud inuitus legiones ab oppugnatione reuocauit. Vires & conatus ſuos eludi quàm ægerrimè ferebat: ſed equitum ſalutis rationem etiam habere cogebatur. obſidione longa caſtellum defatigare cogitabat: ſed illud aduerſabatur, quòd maximus exercitus in Iadrenſi agro ob inopiam commeatuum diutius uerſari non poterat, & paruo hoſtis illinc eijci nequibat. Neceſsitati demũ cedendum eſſe ſtatuit. proinde urbem præſidio commeatibusq; muniuit: ipſe alia oppugnatione incaſſum tentata, Iadrenſi agro multis amiſsis exceſsit, ratus alia hinc hoſtem arte ſe auocaturum. Venetorum Annales fuſum & fugatum inde regem produnt, quod ab hiſtoriæ ueritate longè alienum eſt: cum deprauato potius ſtudio, quàm diligenti diquiſitione id retulerunt. Innumeram ac ualidiſsimã multitudinem, & uitæ prodigam, à pauciſsimi imbecilliorib. fuiſſe fuſam, quis facilè crediderit? Secundùm Lodouici conflictum & fugam, hi adijciunt, è tabeſcentium fœtore cadauerum ſuſcitatam peſtilentiam, milites in Venetis caſtris inceſsiſſe, inſtauraſſe obſidionem, & in ea nihil laboris & uigilię prætermiſiſſe: refregiſſe catenam portui prætenſam. & Iadrenſes, deſperatis auxilijs, proprijsq; uiribus iam effœtis, mittendi legatos poteſtatem Venetias à Iuſtiniano petijſſe, qui implorata uenia, urbem patribus dederent: idq; non grauatè ab eo impetraſſe Eos tandem impetrata uenia, ciuitatẽ Iuſtiano tradidiſſe: qui ubi eam in Venetorum ditionem recepit, Iadrenſes ſeptimę defectionis principes procul à patria relegaſſe: cæteris animaduerſionem remiſiſſe, & urbi ac Dalmatiæ aliquandiu præfuiſſe dicitur. Annales Vngarici, qui nihil à ſimplici ueritate diſſentiunt, aliter atq; illi, hæc geſta referunt: haudquaquam diffitentur, Lodouicum non ſine magna ſuorum ho-

ſtiumq;

ſtiumq́; cæde, re infecta in Pannoniam rediȷſſe: Bartholomæum Laurentȷ filium, Tothorum genere natum, & Harſandorpharum, Teuthones, præfectos equitum, præ cæteris in eo bello occubuiſſe. Continuaſſe Venetos obſidionem, & quorundam factione ciuium urbem per deditionem accepiſſe, addunt: in quàm plurimos ciues ac nobiles inhumaniter ſæuitum, pleroſque defectionis huius auctores uarȷs cruciatibus fuiſſe mulctatos, multos relegatos in perpetuum, & ingentem uirorum mulierumq́; manum in captiuitatem abductam, in omnem ſexum & ætatem crudeliter actum, partem inedia abſumptam, cæteros carcere perpetuo fuiſſe maceratos. Vtri propius acceſſerint ueritati, nulli magis quàm Iadrenſes norint. Quàm laborioſa fuerit Lodouici regis uita, hinc intelligi poteſt, quum poſt initum regnum, nullum in ocio annum degiſſe uideatur. Poſt Dalmaticum, Neapolitanum bellum ingruit: cuius, Andreæ regis interitus auctor extitit. Andreas enim rex Apulus, tertio poſt initum regnum anno, cognatorum factione, qui regiam poteſtatem anhelabant, & conſentiente uxore Ioanna, Auerſæ ſerico làqueo facinoroſiſsimè necatur. Coniurationis huiuſce principem; Corradum Cathancium, & Chenſam militem tràdunt fuiſſe carnificem. Comes autem Nouellus, Andreæ neceſſarius, regiæ mortis indignitatem ægerrimè ferens, ne per impunitatem nefarȷ paricidæ elaberentur, tumultuaria manu eos cæpit. Comperto facinore, ne minus quidem acilli, in eos immaniter animaduertendum eſſe cenſuit, ut uno eodemq́; tempore ſui principis indignum fatum ulciſceretur, & hoc ſeueritatis exemplo cæterorum audaciam à diris ſceleribus abſterreret. per omnes nanque comitatus ſui uicos paricidas circumferri, candentibus fruſtillatim forcipib. diſcerpi, demum quadripartitò diſcindi iuſsit. Infandam Andreæ mortem rumor uelox longè celeriùs, quàm in Pannoniam nuncȷ detulere: rumori parum fidei datum. Ad nunciorum uocem, omnium animi præ dolore conſternati: in primisq́; Lodouicus, multò plus opinione pius, & pientiſsima pàrens, nullum in tanto mœrore modum inueniebant, non ſine Ioannæ conſcientia patratum facinus exiſtimabant: & id multo magis regina aſſeuerabat, quæ intellecta nurus improbitate ac audacia, ex eo tempore filio ſemper timuiſſe fatebatur. uniuerſa hinc ultrò ſibi Pannonia planctum & diuturnum luctum indixerat. Paucis poſt diebus Ioannæ literæ ad Lodouicum delatæ, quibus ſe omni ſuſpicione purgare nititur, ſe ſceleris indigni inſciam fatetur, dolorem ſimulat, eiuſq́; magnitudinem oſtendit. Hæc alteri conſobrino nupſerat, Tarentino principi, Philippi filio, quem Roberti regis fratrem fuiſſe docuimus: hic Lodouicus dictus eſt, qui regnandi cupiditate tractus, unà cum Ioanna, quam uxorem duxit, in Andreæ cędem pariter coniurauit. Huic talia Lodouicum reſpondiſſe ferunt: intemperata uita præterita, ambitioſa continuatio poteſtatis regiæ, neglecta uindicta, & excuſatio ſubſequuta, te uiri tui necis àrguũt conſciam, & fuiſſe participem: neminem tamen humani diuini´ue iudicȷ pœnas nefando ſceleri debitas euaſurũ. Itali regia morte indignati, & quę, unde minimè debuit, profecta eſt, Ioannam omnes in inuidiam adduxere. Mirabantur enim è Roberto rege, omni ſapientia & optimarum artium doctrina prętante, unico illius temporis ornamento, tam facinoroſam neptem promanare potuiſſe. Vlciſcendam innocentiſsimi ac probi regis mortem, omnes exclamare: iubere bellum indici: prædicare uulgò, totius eſſe Italiæ tantum nefas ulſciſci. Lodouicum ad uindictam è Pannonia euocandum, multi ad eum principes ac reguli ex Italia ſcripſere, orantes ut cum uniuerſo in Apuliam traȷceret exercitu, regnum ſibi debitum uindicaret: non pateretur à nefarȷs paricidis indignè poſsideri: ipſi in Italia neque auxilia, neque commeatus, neque opem, necq́; ſupplementa unquam defutura. Lodouicus quocq́;, quamuis multorum literis ſollicitatus eſſet, ſua tamẽ ſponte ulciſcendi fratris gratia, ad ſumendum hoc bellũ ſat animatus erat. Ne quid aũt è prudẽtia ſua remitteret, prætẽtandos Apulorum animos cenſuit. miſit Nicolaum, Laurentȷ Tothi filium, qui poſtea Conthus cognominatus eſt, ut procerum & optimatum ſtudia ſentiret, inſpiceret hominum ſentẽtias, & ut intelligeret quid dicto ac facto opus eſſet. Tempus, res, perſonas ritè

conſule-

conſuleret, ſubduceret in Lodouici partes quoſcunque liceret, & principum in ſe ſtudia pro uirili conuerteret, conſpirationem potentum conflaret ingentem, ac nihil ex induſtria ac diligentia prætermitteret. Venit hic Aquileiam, haud parum ea tempeſtate pollentem: ibi Lallum offendit, Andreæ regis familiarem olim ſtudioſiſsimum, & præfectum Nouæ urbis, quem prætorem urbanum iure dicimus. Nactus uirum integrum ac fidum, proſpecta eius uoluntate, ſenſim ſe aperit, patefacit mandata: & quid uenerit, ritè enarrat omnia. Quum Aquileia, Marſis, Precutinijs, Samnitibus, item Apulis & Campanis immineat, potentatu haudquaquam mediocri polleat, hortatur & exorat, ut urbem fauſtis prędita auſpicijs, in Lodouici regis Pannoniæ fidem redigat. Suadet id quoque multis alijs, qui Aquileianorum exemplo, ac infelicis Andreæ commiſeratione ducti, unà cum his quos diximus, conſpirarunt: mox quęcunque geſta ſunt, ritè cuncta Lodouico ſignificat. Rex interea indies, dum clàm hæc in Italia agebantur, exercitum cogebat: euocabat undique auxiliares copias, & nihil ex his quæ bello ſunt uſui remiſerat. Quum legiones duodeuiginti cum ualidiſsimo comparaſſet equitatu, per Iſtrios & Foroiulianos, circumacto Adriatico ſinu, in Italiam contendit. Ingreſſus Italiam, honorificentiſsimè uicatim oppidatimq́; accipitur: officio nobiles proceresq́; certabãt. Quum in Venetiam penetraſſet, grato à cunctis hoſpitio ſuſceptus eſt: tyranni ferè omnes Ciſalpinæ Galliæ ad honeſtandum principem occurrêre, plerią; per legatos perſoluêre officium, Luchinus uicecomes, Maſtinus Scaliger, Philippus Gonzaga, Albertinus Carraria, Opizo Heſtenſis, Guido Poletenſis Rauẽnas: qui quidem tyranni paulo antè à pontifice, qui Auinione adhuc agebat, uicariorũ nomine in uſurpatis dominatibus confirmati fuerant, omnia hoſpitalitatis officia præſtitere. At ubi in Flamminiam uentũ eſt, Galeotus Malateſta, fratresq́;, in occurſum cũ magnifico equitatu occurrêre. horum quoque ſocius Franciſcus Foroliuienſis fuiſſe dicitur, & Ioannes Manfredus Fauẽtinus. In Piceno agro, Antonius Feretranus Vrbinas, Alegretus Clauellus Fabrianenſis, Bulgarutius Matelicenſis, Iſmeducius Seuerinas, Gentilis Varanus, Michael Milonianus, Pangonus Cingulanus, Picentum tyranni, quaecunq; potuerunt gratitudine, item commeatibus ac donis regem adiuuerunt. Multi ex his Neapolim uſq;, cũ honorifico comitatu eum ſequuti: quorum principes, Frãciſcum Ordelaffum, Philippum Gonzagam, cum multis Picẽtibus, Præcutiniſq́; nobilib. fuiſſe perhibent. Quũ ad Truentum amnem perueniſſet, ab Aſculanis honorificè ac ſummis omnium ſtudijs exceptus eſt. Regni fines ingreſſus, Interamnam, Adriam, Theatum, Piunenſes, obſequentiſsimos inuenit: qui omni ſtudio imperata fecere. Primò Sulmonenſes offendit infeſtos, qui Ioannæ partes palàm ſectabantur: impoſitoq́; ab ea præſidio, Vngaris obſtare ſunt auſi. acerrima urbem rex obſidione circumuenit, & futuram hinc uictoriam auſpicatur. Petrarcha noſter, obſeſsis amicis, à tribuno plebis auxilia promiũt: & in epiſtola ad Barbatum Sulmonenſem, cuius auxilio tribuniciam opem pollicebatur, à Lodouico captos fuiſſe fatetur. Verùm noui tribuni dignum memoria facinus altiuſculè repetendum. Romani, Clemente pontifice ſexto, ab inſtitutis è nobilitate ſenatoribus, Romani pontificis auſpicijs regebantur. Stephanus Columna quinquennio ſenatoria poteſtate functus, item Raynaldus Vrſinus, & Ioardanis, Petrusq́; Columna. Poſt hæc, Nicolaus Laurentij filius, ciuis Romanus, & ſcriba publicus, quadam animi celſitudine ductus, fretus populari aura, facta ſeditione, Capitolium inuaſit: eijcit ſenatores, in priſcam libertatem Romã uindicat: ob præclarum facinus, populum Romanum uſque adeò ſuò nutui obtemperantem nactus eſt, ut pro arbitrio duceret & imperaret. In titulo hac modeſtia uſum affirmant: Nicolaus Seuerus, & Clemens, libertatis, pacis, iuſticiæq́; tribunus, ac ſacræ Romanæ reipublicæ liberator illuſtris. hunc uirum Romani, adeoq́; cæteri Italiæ populi admirati ſunt, ut pauci fuerint qui hunc maxima quæque geſturum non ariolarentur: immò priſcam urbi Romæ maieſtatem redditurũ eſſe confidebant. Huic cæteri Italiæ principes & tyranni, ueluti antiquam populi Romani poteſtatem & imperium requirentes, cer-

tes, certatim legatos miſere, quibus ad fauſta cœpta hortabantur: pollicebantur auxilia, ac fortunas & uires uniuerſas pro reſtitutione Romanæ reipublicæ ultrò offerebant: quinetiam ad hanc famam, omnes externæ populi Romani prouinciæ præ nimia lætitia exultaſſe dicuntur. Menſe demum ſeptimo, hic Romanæ libertatis uindex, nulla ui pontificis Romanorum'ue compulſus, ab urbe clàm mutata ueſte, ad Carolum Lucemburgenſem, imperatorem declaratum, in Boemiam proficiſcitur, ut cum illo fœdera percuteret. At ille puſilli, ut exitus oſtendit, animi, tribunum pontifici uinctum dono miſit. Capta Sulmone, Lodouicus, ſuperatis Apenninis montibus, uniuerſo facilè regno potitur. Ioanna, hoſtis aduentu perterrita, unà cum Lodouico Tarentino, uiro ſuo, impoſito præſidio, Neapolim deſeruit: & cum tribus (ut aiunt) triremibus, Auinionem in Narbonenſem Galliam nauigauit. Præfecerat regno propugnando Dyrrhachinum ducem, comitis Grauienſis filium, quem Roberti regis fratrem fuiſſe affirmant. Hic ubi Vngarum, Neapolim rectà contendere intellexit, cum plerisque cohortibus, & uniuerſo equitatu eò properauit, ne occupata metropoli ac regia, cæteris continuò potiretur hoſtis. Quum eò rex perueniſſet, rebellem non ſponte urbem oſtendit, urbis aditu à duce prohibetur, ac eum plus æquo pertinacem infeſtum'que cognouit. Quare hunc repugnare auſum, facto impetu urbem ingreſſus, extemplò cum uniuerſo præſidio cæpit, captum'que capitali ſupplicio mox affecit, reliquis ignouit. Cum magno plauſu ab optimatibus, populoque Neapolitano ſuſceptus eſt: quinetiam refragante nemine, ab omnibus, rex Siciliæ ac Hieroſólymæ ſalutatus. Mox de parricidis quæſtionem haberi iuſsit. multi deferuntur, quorum memoria digni hi potiſsimùm nominantur: in primis dux Dyrrhachij, ac duo eius fratres, Lodouícus & Robertus, item Lodouicus princeps Tarentinus, & Philippus népos eius. Dux Dyrrhachij, Auerſæ in arce, ubi Andreas laqueo interceptus erat, regis edicto, ueluti parricidij auctor, à publico lictore trucidatus eſt. Reliqui uerò reguli, qui ex comitatu Caroli pueri fuere, quem Andreæ regis filium fuiſſe memorant, quum facinus nequaquam inhibuiſſent, nèque in reos criminis læſæ maieſtatis, ut æquum & fas erat, & quærere, & conuictos extremo mulctare ſupplicio perrexiſſent, ueluti diræ factionis conſcij, cum prætorianis cohortibus cuſtodiæ loco in Vngariam relegati: aſſeruati adhibitis cuſtodibus, in Viſſegradenſi arce, tractati lautè honorificé'que, haud aliter atque regiæ conſanguinitatis neceſſitudo poſtulabat. Quare non mediocris in animaduerſione hac Lodouici regis clementia commendatur: quippe quæ paucorum ſanguine placata, cæteros huiuſce parricidij ínſimulatos perhumanè pie'que tractauit. Peſtis interim dira per uniuerſum orbem, & in primis per Italiam latè bacchatur, nec erat uſquam uiſa remiſsio: uarietasque morbi tam ſeuè ubique gentium graſſabatur, ut nouiſsima hac humanum genus lue, diuina ira deletura uideretur. Quamobrem Lodouicus, ut communi ſaluti conſuleret, relicto fideliſsimo Vngarorum in Apulia equitatu, & præſidijs ubique, ueluti opus erat, ritè diſpoſitis, ad poſtremum pacato regno, ut diræ peſtilentiæ cederet, cū cæteris in Vngariam copijs, tertio pòſt menſe quàm aduenerat, ſe recepit. Annales Stephanum Vaiuodam Tranſſyluanum, Ladislai filium, experientia rei militaris & animi fortitudine præpollentem, exercitui præfeciſſe, ſummam tradidiſſe poteſtatem, & Volſardum Teuthonem cum ualido præſidio Neapolitanæ urbi impoſuiſſe ferunt. Eodem penè tēpore Luchino uicecomite uita defuncto, Ioannes frater eius, metropolita urbis, uir ſumma prudentia & probitate ſingulari, dominatū accepit. Itē Genuēſes ac Veneti grauiſsimū inter ſe nauale bellum geſſerunt, mutuiſque cladib. ſeſe affecerunt. Paulo antè Genuenſes, ſedente Gregorio nono, felici uſque adeò Marte cū Venetis dimicarunt, ut corū iniuſſu, nemo per uniuerſa maria nauigare auderet: uariante deinde fortuna, nūc Veneti, nūc Genuenſes ſuperiores euaſerunt. Tribunum plebis, de quo paulò ſuprà diximus, apud Clementem Auinione, aſſerendæ libertatis affectum ingenuè profitentem, cum ex his qui pontifici gratificari cupiebant, multi carcere perpetuo, nōnulli extremo ſupplicio afficiendum eſſe cenſerent,

mitiori

mitiori iudicio, ob poeticæ artis opinionem, adiudicatum carceri Petrarcha fuiſſe refert. Sed ad rem ipſam reuocetur oratio. Poſtquam Lodouicus rex in Vngariam redierat, Neapoli, Ioannæ factionibus continuò ſuſcitata eſt ſeditio. Neapolitani quidam optimates, & Campani, ſimul coniurarũt, ut præfectum Neapolitanæ arcis, quem Volfardum dictum eſſe retulimus, eijcerent: & recepta arce, Ioannam cum adultero reſtituerent. A' principio coniuratis haud parum aſpirauit ipſa fortuna. eijcitur Volfardus, & mox in Stephanum regni præfectum itum eſt. Inter Auerſam & Neapolim, conuenere omnes Neapolitani cum Campanis: Vngarum ferè occluſum inter utranque urbem, haud difficulter ſuperari poſſe confidebant. Vngaro ad proterendam coniuratorum audaciam animus non deerat. educit aciem in utroſque: cruentum prælium initur. optimates ne cederent, obſtinatiſsimè inſtant: cadunt in primo congreſſu utrinque multi, & pari hactenus fortuna pugnatur. Vngari, tantæ audaciæ ac infidelitatis indignitate ſuccenſi, aut uincere, aut mori decernunt: cum animis pugnam inſtaurant, adaugentq́;. quare complures ex Italis proceribus oppetiere, cæteri ſenſim inclinari occœpere. Inſtantibus mox Vngaris aliquanto uehementius, palantes dedere terga: capiuntur ex optimatibus, nobilibus, regniq́; proceribus multi. In Neapolitanos rebellionis auctores plus ſæuitum, populata illorum caſtra, ac ingens ibi comperta præda: ex horum ſpolijs exercitus admodum ditatus, quandoquidem coniuratos multi reguli & eminentioris fortunæ uiri ſectati ſunt: ingens etiam captiuorum numerus, qui graui pecunia mulctati ſunt. Hoc uictoriæ ſucceſſu, multi qui adhuc nutabant, populi ac proceres, ultrò in Vngarorum partes conceſſere, publicè Ioannæ imperium & facinus execrantes. Re bene geſta, regnum extemplò pacatum eſt. Inſuper Stephanum paucis antè diebus, Vernerium ducem cũ equitibus quingentis, ad Coritum cæpiſſe memorãt: hic enim Lodouici Tarentini copijs præerat, & ad ſollicitãdos in Ioannæ reginæ auxilium populos aduenerat. Quare aduerſariorũ animi admodum his rebus, præter ſententiam accidentibus, conſternantur. Parem quoq; in cæteris quæ geſsit paulo poſt prælijs ſucceſſum inuenit Stephani Vaiuodæ fides: quippe qui redintegrato à Lodouici Tarentini partibus bello, ne minora quidem pericula ſubire cogitur. Maximus enim eius exercitus Neapolim conceſsit, ut Stephanum regali arce eijcerent, urbem reciperent: qua recepta, de hoſtibus planè actũ exiſtimabãt. quare pro mœnibus, de urbe ac regno dimicare opus erat. Lodouici & Ioannæ exercitus numero multo ſuperior, hic robore ac fide ualidior: ad præſtitutum utrinque diem acies educi, iniri pugna nõ tumultuaria, ſed ſtataria. Collatis pari impetu ſignis cõgrediuntur, aliquandiu æquis utrinque uiribus dimicarunt. cecidere complures ex his qui fortuna nequaquam humili uidebantur: inita cæde, utriq; pariter ad bellum irritabãtur. acre odium, ut obſtinatiùs pugnarẽt, efficiebat. Ægerrimè ferebãt Itali, parêre alienigenis, ac uel maximè Vngaris, quorum aſperitatem abominabantur. Cõtrà illi pertinaciùs Andreę fatum ulciſci, retinere obſtinatè regnum ſibi debitum, ac demum malle mori quàm inſenſæ genti cedere. Quum ultrò citróq; diu certatum eſſet, ac multi cecidiſſent, ceſſere tandem Itali: & palantes in fugam cõuerſi, inſtantibus à tergo Vngaris, partim cæſi, partim capti ſunt: pars nõ mediocris anticipata fuga, ſalutem inuenit: ex magnatibus ac regulis plerique capti, quibus magnę pecuniæ indicta mulcta. Parta uictoria, Stephanus in urbes & oppida quæ Lodouico Tarentino fauebant, & in eo bello commeatus & auxilia miſerant, caſtra mouit: multas per deditionem accepit, nonnullas ui ad obſequium redegit: in cęteros factionis huiuſce homines ſeueriſsimè animaduertit. tali exemplo alij perfidia abſterriti, cæteri omnes paſsim Vngaro paruere. Rependêre barbaro uicem Itali: quippe qui ex Vngaris quemcunq; cæperãt, ſi quã eorum Annalib. fidem adhibemus, aut cute exuendos, aut quauis grauiſsima afficiẽdos pœna cẽſuere. Proinde uindicandum utriq; regnũ nõ tam æquo Marte, quàm diro ſupplicio & feritate iudicarũt. Stephani geſta, priuilegia à Lodouico rege data teſtantur: & in ea caſtellorũ donatione, præſertim quæ inter Drauũ & Muram (ut aiunt)

ſita ſunt: quorum alterum Izthrigum, Chiakthornia alterum appellarunt. multis nanque oppidis & pagis, hunc ob rem in Italia bene geſtam, a rege donatum tradidere. Regina Ioanna Lodouicusq́ Tarentinus (quem uirum, an adulterum appellemus, haud multum intereſſe ueritas ipſe cenſet) quum obfirmatis à Pannonibus animis, Apuliæ regnum retineri accepiſſent, ne per ignauiam tantum imperium deſeruiſſe uiderentur, e Narbonenſi prouincia, & Auinione, quo à principio confugiſſe retulimus, profecti in Italiam, non ſine magnis copijs rediere, ſollicitauerant pro uirili ſua pontificem, & in partes ſuas transferre perrexerant. Quum hos Calabriæ Stephanus appropinquare cognouiſſet, quod è fluctuantibus populorum ſtudijs haud difficulter intelligere poterat, ad Lodouicum in Vngariam repente nuncios mittit, quibus Ioannæ reditum, ac regni diſcrimen planè ſignificat: monetque, regem ſine regno facile eijci non poſſe. Lodouicus imminenti repente periculo ſuſcitatus, nondum comparato exercitu, quem ſe ſubſequi iuſſerat, cum magna procerum multitudine in Italiam reuertitur. E magnatum antiſtitumq́ ordinibus hos in primis numerant: Nicolaum Gileti filium, Palatinum tunc agentem: Ioannem & Dominicum eius filios, & Ioannem fratrem: Gileti quoque gnatum: item Nicolaum, qui Laurentij Thoti filius erat, quem Lucas & Bartholomæus fratres ritè ſequebantur: præterea Stephanum & Gregorium, Bebeci filios: Nicolaum Seech, Coniam, Thomæ Vaiuodæ filium: & Andream, alterum cum fratribus Vaiuodam, ut aiunt: inſuper Nicolaum, Paulum & Michaelem, Ladiſlai filios. Par quoq; officium antiſtites præſtitere: Nicolaus Zagrabienſis epiſcopus, qui Auerſæ ſacris pontificijs initiatus erat: Stephanus baſilicæ Budenſis antiſtes: & Ioãnes frater eius, magno robore præſtans, Laurẽtij Caniſij filius. Qui quidem omnes regem ſequuti, ſe traiecto Adriatico ſinu in Apuliam appulere. Siponti rex portum occupauit: & ciuitatem ultro ſe dedentem ingreſſus, curatis corporibus, poſtero die Theanum Barletumq́ oppidum ui recepit. Obſedit ſubinde Barium, quod paucorum dierum obſidione captum eſt. in arce reſedit: ſtipendia Teuthonicis cohortibus exoluit, quorum præfectus Corradus erat, Volfardi frater. Aduenere deinde cęterę ex Vngaria copiæ, quarum aduentu regia indies caſtra complebantur. Quum Barij Teuthones Vngariq́ milites agerẽt, non multo poſt grauis inter eos orta ſeditio: in cauſa Teuthones fuere, qui præ ingenitis odijs in regem, præter æquum & fas facinoroſiſſime coniurãrunt. Ad præſtitutum diem ex compoſito arma capiunt, ut cæſo rege, fuſiſq́ Pãnonibus, urbem populentur, & cuncta eorũ ſpolia diripiant: facto tumultu omnes arma capiũt. Vngari fora, plateas, & cõpita capiunt, intentis paſsim catenis uicos intercipiũt. Quare Teuthones occluſi, miſerrimè cæſi, cæteri uero capti: & niſi portã quandam occupaſſent, qua fugam rapuerant, ad unum omnes trucidati fuiſſent. Qui uero hinc effugerant, ne per agros paſsim cæderentur, hac à rege conditione ueniam implorarũt, ut ſub hoſtium auſpicijs nequaquam militarent: ſed ex Italia continuo recederent, ac iureiurando datam cõditionem comprobarent. nõnullos ex his inſontes ad priſtina ſtipendia Lodouicus recepit. Poſtquam ſat completa milite caſtra rex eſſe intellexit, ultrã progreſſus, Canuſium ad Cannas planè ſitum, caſtra mouit, quod à fide ſua defeciſſe ſenſerat. Id autẽ ne minus quidem Lodouico quàm populo Romano infauſtum fuiſſe perhibent: quando dum obſeſſum oppidum expugnant, rex penè inter primos, per admotas ſcalas ſubiens, tot lapidibus deturbatus obruitur, ut ad necem uſq; contereretur: cui niſi prætoriana cohors ſuccurriſſet, & ex oppidanorũ periculo eruiſſet, eo profecto die de Lodouico fuiſſet actum. quare à militibus & præfectis grauiter increpitus, quod nulla habita ſui ratione temere ſubiret uitæ diſcrimẽ: motis hinc caſtris, dum Luceriam iter facit, multa in fidem oppida redegit. Quũ Luceriam ueniſſet, ſpoliatam muro ciuitatem, & ob idipſum nequaquam obſequia detrectantem inuenit: ad tertium lapidem è conſpectu caſtellum erat, natura ſimul & arte munitiſsimum, quod impoſitum Tarẽtini principis præſidium protegebat. Dũ in urbe dies aliquot rex moram trahit, Nicolaus & Paulus, è Ladiſlao geniti, quum locos explorarent,

in hoſtium

in hoſtium incidunt equitatum, centum ferè hominum & quinquaginta. puduit utroſque alteris cedere. acris ex improuiſo pugna committitur, quum ex primoribus aliqui in primo congreſſu cecidiſſent: cæteri defectis animis, Vngaro ſe ultrò dedidere. Hos Nicolaus, reuinctis poſt terga manibus, ad regem trahit. In diui Franciſci collegio rex eos lautè excipi & tractari iuſsit: poſtero die exutos armis, ut mos militaris expoſcit, omnes miſſos fecit. Poſt hæc Salernum caſtra mota, quod paucorum dierum obſidione deditionem fecit: recepta quoque circùm finitima oppida. Deinde continuatæ uictoriæ ſucceſſus, ad obſidendam Neapolim regem hortatur. Ad Veſuuium conceſsit, finitima urbi oppida recipit: unde impoſita Gallorum præſidia paſsim deijcit. Contendit mox Auerſam, nondum mœnibus obductam: quam quum aduerſam inueniſſet, acri obſidione circumuenit, uallo munitiſsimóque aggere circumuentam. Huic expugnationi, abdicato Stephano Vaiuoda (ut aiunt) Nicolaum Contum, uirtute ac prudentia præpollentem, præfecit. quod quidem à multis improbatum, Stephani animum nimis exacerbauit: quippe, ui ob rem benè geſtam, quum dignitati ſuæ haud iniuria acceſsionem magnam indies futuram ſperaret, præter ſuam ac cæterorum opinionem, nunc eam inducto ſucceſſore diminui, perquàm ægrè ferebat, atque hinc Lodouici ſucceſſus haud parum interceptus eſt. Obſeſſa Auerſa, cõparatiſq; cunctis ad expugnandum tormẽtis, quę uſui eſſe ſolent: in ſequenti die, hora tertia prælium indictum. Lodouicus (cui mos erat, non minus Imperatoris quàm militis, in bello officium præſtare) quamuis ſuperiore periculo ſat ſibi cautus eſſe debuerat: inita tamen urbis oppugnatione, ubi fratrem indigna morte ſurreptum eſſe recordabatur, fraterni caſus memoria in furorem conuerſus, pugnam uſqueadeò formidoloſam iniuit, ut dum inter conferta tela ſe ingerit, pedem retulerit, lethali ſagittę uulnere confoſſum: adhibita extemplò medicorum adminicula, quæ ſine euidentiſsima quadam diuina ope parũ proficere uidebantur. In tertium obſidio menſem prorogata, quum crebras dies ac noctes oppidani præſidiarijq; milites eruptiones facerẽt, multi utrinq; cecidere. Capiendæ urbis difficultatẽ, annonæ cæterarumq; rerum caritas, quæ ex inſperato urbem inceſſerat, amouit. Iacobus Piniatarius, præfectus urbis arciſq; munitiſsimę, cum Lodouico clàm agit, ac ſpondet, ſe arcem cum ciuitate redditurum, ſi cum incolumitate militum ac rerum, abeundi poteſtas concedatur. Rex, ut cum hoſte mitius ageretur, quem ad extremam redegerat inediam, ultrò cõceſsit. Poſtero die ingreſſus cum exercitu, ciuitate ſimul & arce potitur, incolumitas hoſti promiſſa pręſtatur. Hic Lodouicus inferias Andreę operatus, funebres ludos edidit, militibus miſsilia ſparſit, magnificentiam præfectis & equitib. bene merentibus eximiam oſtendit: multos ex his in Vngaria prædijs, oppidis & pagis magnificè donauit: donatiuorũ magnitudinem, priuilegia illis tributa teſtantur. Poſt hæc dies aliquot Lodouicus curandi pedis gratia in arce requieuit: in qua quidem quiete ne penitùs ceſſare uideretur, magiſtros precũ quotidie exaudiuit, reſcripſit diplomata, præfecturaſq; diſpoſuit, dixit alternis ius diebus, ac aditũ nemini difficilem effecit. Andream Vaiuodam (ut aiunt) Ladislai filium, conualeſcente pede, cum ſumma poteſtate magiſtrum equitum, regniq; præfectum declarauit: ne uirum expertiſsimum, & in re bellica fortem & circumſpectum, debita dignitate defraudaret. Nicolaum Drugethum, Guilielmi palatini fratrem, Salerno: eius quoq; fratrem, militaris diſciplinæ haud ignarũ, militẽ crucigerũ: & Auranæ antiſtitẽ, Auerſæ pręfecit: qui deinde Ioannę muneribus pollicitationibuſq; correptus, ciuitatem cum arce, contempta infidelitatis nota, reginę tradidit. Diſpoſitis præfecturis, cęteriſq; rebus quæ magni momenti eſſe uidebantur, quum grauis in Italia peſtis ubiq; graſſaretur, & Iubilei annus inſtaret, quo delictorum impunitas, & animorũ luſtratio, Romæ à reſipiſcentibus facilè comparatur: rex pientiſsimus, ac religioni deditiſsimus, precioſam humanæ ſalutis occaſionẽ nequaquam prætermittendam eſſe ratus, urbem Romam uiſere, & mox in Vngariam redire decernit. Cõprobant ſententiã cęteri proceres Vngariæ: quippe qui orthodoxã fidem quanto difficiliùs admiſerunt, tanto per-

tinaciùs retinent, & colunt. Iter per Campanum agrum cum honorificentiſsimo comitum equitatu facit. inuiſit Capuam, & præter Caſsini montis mœnia progreditur, quæ paulo antè motu terræ corruerant. Quum urbi appropinquare rumor eſſet, tribunus urbis, de quo paulò ſuprà diximus (hoc enim tēpore pontifex Auinione reſidebat) ne tantum principem legitimo honore defraudaret, cum ordinibus magiſtratuum, & uniuerſa nobilitate ad decimum lapidem ſingulari apparatu obuiam occurrit, ubi quadringentos ferè patres pari purpuratóq; habitu conſpicuos, innumeram prætextorum multitudinem, & togatum populum, Romanæ antiquitatis haud parum referentem, cernere erat. Haud temerè à tribuno id factum arbitrantur, partim ut regem excellentiſsimum & præpotentem pro dignitate exciperet: partim ut hoc hoſpitij honore Lodouici gratiam promereretur, qua ſocietatem ac fœdus iniret, ac huius ope libertatem urbis Romæ faciliùs tueretur: quinetiam uiæ ſtratæ floribus, & mirificè excultæ fuerāt, nihil in præſtando honore prętermiſſum. Hac igitur magnificentiſsima pompa rex à tribuno plebis, & aſſertore libertatis excipitur. Tantum eo die populo Romano indulſit, ut ſeſe paſsim omnibus apprenſandum amplexandumq; conceſſerit: ipſe quoq; occurrētes omnes non regio, ſed ciuili more comiter admiſit. Affabilem popularemq; principem, ubi Romam ingreditur, omnes admirari, fauſtis uulgò cognominationibus ſalutare, ingeminare Chriſtianæ reipublicæ defenſorem, parentemq; pientiſsimum: hunc Italum regem, hūc unicum Chriſtianæ fidei propugnatorem appellare, publicis hunc uotis Romanæ libertatis aſſertorem & patronū nuncupare: non ut peregrinus princeps, ſed ut Romanus imperator, ouans, cum ſummo plauſu & lęticia populi Romani, in urbem admiſſus eſt. In palatium Pontificis, ut honeſtiùs (ueluti par erat) acciperetur, introductus: ſollicitatus mox à tribuno plebis, & à cunctis ſenatoribus, ut oblatam Romanæ reipublicæ ſummam ac tutelam acciperet, pertinaciſsimè renuit, ne quid Romanæ eccleſiæ dignitati derogaret nec minore quidem à Pontifice honore honeſtatum ferunt. Tribunus cum ordine ſenatorio quotidiana perſoluebat officia, ad lautiſsima frequentiſsimáq; conuiuia inuitatus, ne ab inita rei ſacræ cōtemplatione abalienaretur, haud facilè conceſsit. Pedes Apoſtolorum baſilicas ſæpe luſtrauit, in æde Petri quotidie ad magnā aram ſacris interfuit. Saluatoris uultum ſudario expreſſum, affectatiſsimè quotidie uidit, cæteriſq; ſimul fidelibus ſpectandum ſe exhibuit; ad Saluatoris aram pontificia auctoritate luſtratus, & omnium erratorum impunitatē aſſequutus, quater mille aureûm aris obtulit: reliquit etiam alia donatiua, nullamq; baſilicam immunem reliquiſſe prædicatur. Ex urbe profectus, per Vmbriam & Flamminiam iter fecit, pari ubiq; honore ſuſceptus. Quum Veronam ueniſſet, gratiſsimo à Scaligeris hoſpitio recipitur: quatuor Teuthonum peditum milia, quibus Volfardus Corradusq; præerant, ibi reliquit: & quouſq; ſtipendia è Pannonia mitterentur, morā trahere iuſsit. Pacato regno, diſpoſitiſq; præfecturis, in Vngariam reuertitur: deinde paucis poſt diebus debita militibus ſtipendia miſit, exauctorauitq;. Cohortum præfectos ad ſe uenire pręcipit: quibus ubi in Pannoniam peruenere, ſtipendia cumulatè perſoluit, donauit utrunq; agris oppidiſq;, alijſq; regalibus pręmijs, ut priuilegia data teſtantur, admodum honeſtauit. Poſt Lodouici regis abitum, Ioanna cum uiro Auinione agens, regno exacta, nil in dies ac noctes aliud, quàm ut in regiam reſtitueretur poteſtatem, curare uidebatur. Proinde Clementi Romano pontifici inſtantiſsimè quotidie ſupplicabat, ut hęreditariū ſibi regnū addiceret, pontificia reſtitueret auctoritate, ne'ue paternæ ſucceſsionis iure ui aliqua barbarorū defraudari pateretur. Quod ut faciliùs aſſequeretur, pontificiæ haudquaquā immemor auariciæ, Auinionem urbem, in Narbonenſi Gallia præſtantiſsimā, urbem inquam patrimonij ſui, ſe ultrò cōceſſuram Eccleſiæ pollicetur, ſi eius ope & auctoritate coronata, in Neapolitanū regnum reſtituatur. Et ne regnū mercari uideretur, urbem dono datā, ſe uenditurā oſtendit: contrà pontifex minimum quid ex annuis uectigalibus precij loco Ioannæ penderet. Hunc igitur, ad tegendum & huius ambitum, & illius auariciam, ho-

neſti

neſti prætextum inuenere. Conuẽnit tandem inter eos, & Clemens in primis ſub honeſti ſpecie regni curam ſuſcepit: quod ut iure facere uideretur, Guidonem Portuenſem epiſcopum, cardinalem, ex Leonico ſibi affinem, ſedis Apoſtolicæ legatum, in Italiam miſit, ut inter Lodouicum regem & Ioannam pacem conficeret. Scribit inſuper ad regem, oratq́; , ut quando ſatis ſuperq́; inter cognatos luſum erat, pro ingenita probitate ſua, obſecrãtis Eccleſiæ Apoſtoliriq́; collegij gratia, bellum cũ ſuis componat, Ioannæ ſorori ius remittat, indulgeat aliquid ſanguini: & potius quid ipſum deceat, quid Italię quies poſtulet, quid Pontifex cum ſacro Senatu inſtãtiſsimè expoſcat, quàm quid mulieris ingeniũ, & facinoroſa quorundam audacia mereatur, ſecum reputet: ſatis ex illis pœnarum exactum, ſatis in Italia ſæuitum: nunc tempus eſſe, fluctuantiſsimũ pacare regnum, deſidere tempeſtatem: & beneficio ſuo non modò regnum, ſed Romanam ſibi eccleſiam perpetuò obligare. Quid Roberti manes, cuius beneficio, regni ius in ipſum recidit: quid Romanæ eccleſiæ dignitas poſtulet, à qua progenitores regnum hoc precariò poſsidendum impetrarunt, ſecum cogitet. Exiſtimet, aliquid ſummo Pontifici tribuẽdũ, cuius eſt omne ius regni. ad hæc etiam adijcere, ſatis illi eſſe regnorũ, neq; duobus regnis tanto locorũ interuallo ſeiunctis, utriſq; ſuapte natura fluctuantiſsimis, item maximæ molis & periculi, unum regem ſat poſſe pręeſſe. Neque legatos, magiſtros equitum, & præfectos, contentioſum regnum, ſine præſentia regiæ maieſtatis, bene gubernari poſſe. Iubere ad hæc, ipſum fluctuantis Eccleſiæ reminiſci, in Gallijs Petrum Dei uicarium exulare, relegatũ eſſe in prouinciam Narbonenſem, necubi gentium quietem inuenire. Romana ſede eiectum, plus pietatis apud Barbaros, quàm Romanos & Italos, inueniſſe. Longè commodiorem Chriſtianæ reipublicæ in Pannonijs, Myſis, & Dacijs, Lodouicum fore: quàm in breui Apuliæ regno coniectum, aut ingrato ocio emarceſcere, aut Italis factionibus implicitum, nihil immortalitate dignum agere. Proinde etiam atq; etiam Lodouicum obſecrare, ut pacandæ Italiæ gratià ius omne regni, quodcunque ſuum eſſe poſsit, Ioannæ cedat: Lodouico Tarentini fratri ignoſcat: regulos Italicos, quos in Vngariam captiuos duxerat, pontificio rogatu miſſos faciat, rem cum ſuis componat, ſuo patruelis beneficio ſibi obſtringat, bello abſtineat, illinc reuocet exercitum: & quod pontificiæ ditionis eſt, pontificia uoluntate, ſuaſu, iuſſu, preceq́;, ſuo ſanguini dimittat. Perſuaſum epiſtola Lodouicum, intercedente legato, Clementi morem geſsiſſe ferunt: qui quum peſtilentiæ ueſania Italia exceſſerit, cum Ioanna, ex uoluntate Pontificis, rem tranſegiſſe dicitur. Scriptor Vngaricarum rerũ à cæteris Annalibus in hoc aliquantulum diſſentire uidetur, quòd cæteri, ſedente Clemente, cum Ioanna & Lodouico concordiã tranſactam tradunt: iſte uerò, Innocentij ſexti pontificatu, qui Clrmenti ſubrogatus eſt. Poſtquam in Vngariam Lodouicus reuerſus eſt, tribus ferè annis præfecti ſui cum magiſtro equitũ in Italia manſere: nam concordia per Guidonẽ legatum non ita citò cõfici potuit. Eo tempore illi cum Lodouico Tarentino aſsidua bella geſſere, cum eius copijs cõflixere ſæpius: atq; uires hoſtiũ uſq; adeò extenuarunt, ut ultrà metari nequirent. redegere illi ſe in oppida, eaq; impoſitis præſidijs tuebantur. Interea de pace & concordia ſine intermiſsione agebatur. legatus de labore ſuo nihil remittit, officio impenſiùs incumbit: cum Andrea magiſtro equitum, cęteriſq; pręfectis, item cum Lodouico Tarẽtino & Ioanna ita agit, ut è ſententia mandata cuncta diſpoſuerit. Rem haud parum adiuuerant frequentes à Pontifice nuncij, & poſtremò Bartholomæus pontificij iuris conſultiſsimus, qui quidem omnes Lodouicum in pontificis uoluntatem aſsiduò trahere nõ ceſſabant. Rem demum ita compoſitam fuiſſe ferũt, ut Lodouicus ius ſuum Ioannæ concederet, ultrò regnum illi reſignaret: ráq; regni titulo: Lodouicus, ſiue maritus, ſiue adulter haberetur, Tarentini duntaxat principatus nomine frueretur, Ioanna ſola regina uocaretur. Pannonirі in hoc regis magnanimitatẽ admirantur omnes: quippe qui pontificiæ tantùm tribuerit, ueluti par erat, auctoritati, ut Ioannem Veſprinienſem epiſcopum, cũ pleriſq; optimatibus, ad Clementẽ quàm primũ legauerit, qui urbes & op-

pida, munitiones, & caſtella cuncta reſignarent, reſtituerent Ioannę regnum, & perpetuum obſeruantiſsimi filij obſequiū ſummo Pontifici, ſacriſq; patrib..s nomine ſuo pollicerentur. Regulos proceresq; regni, quos in Viſſegrado retinuerat, magnificè donatos in Apuliam remiſit, & pro arbitratu Pontificis cuiq; reddi propriū dominatum imperauit. Miris deinde laudibus à Clemente & uniuerſo collegio Lodouicus euectus eſt: quippe qui magnanimitate, clementia & probitate ſua perpetuam Apoſtolici ſedis gratiam promeruerit: inimicos, quos prius armis deuicerat, ſingulari officio cōciliarit: & non minus deniq; belli, quàm pacis ſe artificē oſtenderit. Eodem initæ pacis anno, cœleſtis flamma poſt ſolis occaſum inter Zephyrum atq; Auſtrum latiſsimè excreſcens, horribileq; præferens incendium, murmure tandem ingenti per cœlum ruit. Poſtero quoq; anno, flamma nō diſsimilis, longū poſt ſe limitem extinctum trahens, è Septentrione in Auſtrum repentè defluxit. Alio uerò, infinitus locuſtarum numerus in Aphrica Cyproq; apparuit, quæ populatis herbarum arborumq; frondibus, inauditam annonæ cæterarumq; rerum caritatem allegarūt: nec ſolis quidem defectus defuit. Inſequēti anno Carolus quartus, rex Boemiæ, Auguſtalem ſine controuerſia coronam aſſequutus eſt. Reuocatis igitur ex Apulia copijs, rex Vngariæ præfectos ac militē quenq; fortiſsimū magnificè donauit. Compoſitis Italiæ rebus, in ocium redactus ingratū, de occupatis regni regionibus, & in primis de uſurpata à Venetis ora maritima, ſollicitè cogitare cœpit. Grauatè ferebat in Italiæ gentis populos inſtaurare bellum, ne imperādi potius amore, quàm recuperandi ſpe id iudicere uideretur: rem primò literis & nuncijs, mox oratoribus repetendam inſtantiſsimè cenſuit. Nec tolerare quidem facilè poterat, nobiliſsimū maris Adriatici tractū, tot populi Romani colonijs inſignem, ab Atila primò in ditionem aſſertum, qui ante Venetorum urbem latiſsimè in orbe imperarat, ab illis eſſe occupatum, qui Vnnici belli fuere reliquiæ. Res diu literis & legatis agitata, ſæpe per oratores repetita Dalmatia, literarum tandem & oratorum opera ludificata omnis. Nec minus quidē grauiter illud patiebatur, quòd primò ſibi uerba dari, deinde propria impudenter abnegari ſentiebat: armis dirimendam litem eſſe ratus, ne quid inconſultis proceribus ageret, Senatū indixit. Vbi ad patres de occupata Dalmatia, de ſocijs in ſeruitutem aſſertis, & de recuperando deniq; maritimo tractu retulit, haud pauca conſequutus de ſuſcipiendo in Venetos bello: magno omniū aſſenſu fit Senatus conſultū, deinde delectus habetur longè quàm antea maior. Scriptores Venetorū Annalium, ut ſibimetipſi placeant, faueantue, necdum ſatis aliquid exploratum habentes, dum comminiſcendo gratificari ſtudent, duas huiuſce belli cauſas prodidere: & utram potiùs affirment, adhuc hæſitant. alteram, quòd Lodouico copias aduerſum Ioannam trajcere cupienti, naues Veneti abnegarūt: alteram, ob bellum ad Iadram geſtum, unde uictum Lodouicum abijſſe referunt, adijciunt. ad eum in Apulia agentem, legatos fuiſſe miſſos, qui octo cum his, plerique decem, annorum inducias pepigiſſe tradidere. Quin & ſub initium Liguſtici belli, quamuis induciarū tempus nondum exierat, Lodouicum Venetos clàm bello in Dalmatia ſollicitare cœpiſſe: & niſi Caroli quarti interuentu ſe bello abſtinuiſſet, qui expectandum induciarum finem eſſe uidebat, haud diu bellum fuiſſet indictum: atq; huiuſce timoris gratia, cum Genuenſibus pacem maturaſſe ferunt. Illud tamen inficiari non licet, Venetos primo tempore (ueluti & ipſi ingenuè fatētur) quum in ſe bellum ab Vngaro moueri intellexiſſet, duos ad eum legatos miſiſſe: quorum alteri Marco Cornario, Marino Grimano alteri nomen fuit. in Pannoniam profecti, quum nihil æquæ conditionis proponerent, ſed pertinaciter uſurpatum ius Dalmatiæ retinere pergerent, re infecta rediere. Quidam eorum Annales referunt, legatos cum eo pacem conficere potuiſſe, ſi pro Dalmatico regno, equum album, annui uectigalis loco, publico nomine, Lodouico mittere pollicerētur. Ex quo facilè intelligi poteſt, Lodouicum non utilitatem, ſed honorem: non tributum, ſed ius regni feciſſe magni. Exacto induciarum tempore, Lodouicus inito cum Leopoldo Auſtriæ duce, & cum Franciſco Carrario fœdere, cum uniuerſo exercitu hinc Dalmatiam, illinc Iſtriam & Foroiulianum agrum inuaſit.

inuaſit. Cum quadraginta milibus hominum, Pannonici: Venetici uerò Annales, cum centum milibus, in hoc bellum deſcendiſſe prodiderunt. innumerabilibus itaq; copijs Adriaticum tractum inundauit. uno nanque tempore Iadram, Sicium, Spolatrum, Tragurium, Enonamq; obſedit. Mox inita clàm cum Auſtrijs, Aquileiēſibus, Carrarijs, Patauinisq; ſocietate, in Tauriſinum agrum deſcēdit: quò ubi peruentum eſt, Collatini comites, pleriq; reguli nobilesq; ad Vngarum defecere. Cunianum, ubi Zacharias Contarenus præerat, & Sacilium, paucorum dierum obſidione per deditionem accepit. Deinde Tauriſium, admotis caſtris obſeſſum: quod ad primum Pannonici belli rumorem, Veneti ſumma diligentia, armis & commeatibus muniuerant, præſidium impoſuerāt ualidiſsimum: cui Marcum Iuſtinianum, Ioannem Delphium, & Paulum Lauretanum præfecere. Tunc à rege unà cum Carrariorum ſocietate promulgatum eſt edictum, ne quis populatum pabulatum'ue in Patauinum agrum excurſaret, aut uim aliquam inferret: qui contrà facerent, capitales forent: ratam ac firmam Pannoni cum Patauino amicitiam eſſe, hinc quiſq; nouerit. Ab obſidionis initio Gradonicus Venetorum princeps uita deceſsit, Ioannes abſens in demortui locum ſubrogatur: qui ad ineundum principatū Tauriſio accerſitus, ab obſidente Lodouico tutò abeundi copiam impetrare non potuit: ſed auerſa urbis parte clàm elapſus, Venetias peruenit. Comparato omni machinarum genere, & inſtructis aciebus, quū urbem oppugnare adoritur, admouet teſtudines, turres erigit, ſcalas adhibet: ac tam atroci prælio mœnia oppugnat, ut multi ex nobilibus eo die ſub muro ceciderint: quendam regi propinquitate coniunctum, ſub ipſis mœnibus occubuiſſe memorant. Sed urbe à Venetorum præſidio benè defenſa, rex ad proxima oppida cōuerſus, multa ui cępit: Aſulum, Criſpiniacum, Gorgoniam, Forgoniam, ac pleraq; alia Tauriſini agri caſtella capta ſunt. deinde quum intempeſtiuos conatus irritos eſſe reputaret, ne operam eluderet: quum ſat copiarum, quæ obſidionem continuarent, & magiſtrum equitum Thomam reliquiſſet, quem Nicolai Strigonienſis archiepiſcopi fratrem fuiſſe diximus, in Pannoniam ad hyberna conceſsit. Veneti Carrariorum ac regis amicitiam fœdusq; perquàm grauatè paſsi, Patauinis ſalem deferri uetant, commercio interdicunt, Marinū Maurocenum prætorem indè reuocant. E Germania haud mediocrem copiarum numerum multo ſtipendio conduxerant: quæ quum Medoacum amnem imbribus aſsiduis adauctum offendiſſent, in ripa dies aliquot ſubſidere coactæ ſunt: quod quum Vngari per exploratores à caſtris cognouiſſent, citato mox agmine, incautas Germanorum cohortes adoriuntur, breuiq; prælio maxima ex parte cædunt, reliquos fundunt, fugantq;. Rex in Pannoniam reuerſus, ne per abſentiam bellum remittere uideretur, extemplò Nicolaum Chontum palatinum in Italiam cum imperio remiſit. Hic ne qua intermiſsione Venetos reſpirare pateretur, quo faciliùs Tauriſium in Vngari poteſtatem ueniret, Caſtellum Francum acri obſidione circumuenit: quàmplurimos oppidum dies oppugnat. nihil tamen oppugnando proficit: quandoquidem caſtellum arte, natura, & præſidio munitiſsimum nactus erat, quod nequaquam facilè capi poterat, ne conatus ſuos eluderet, haud iniuſſu regis: quum Thomam copiarum præfectum in obſidione urbis reliquiſſet, in Vngariā redijt. Hic uir bellicæ diſciplinæ compos, cum Venetis ſæpe proſpereq; conflixit: in primis quum pro ciuitatis porta, facta eruptione, cum præſidiarijs & oppidanis dimicatum eſt: ubi multis cęſis, captisq;, in urbem tandem hoſtem reiecit. deinde cum Venetorum exercitu, qui ad ſoluendam obſidionem uenerat, quo quidem tempore, in conſpectu urbis collatis ſignis dimicatum eſt: & fuſi fugatiq; Veneti, quod rei exitus approbauit. Poſt hęc ad Brentam fluuium, acerrimè cum Teuthonibus dimicatum: qui ad Venetorum ſtipendia planè deſcenderant. in quo quidem prælio magna pars capta, quā armis exutam, ex Italicæ militiæ more dimiſit. cæſi ac fugati ſunt cæteri: & quum ultrò citroq; flumē altum equo tranarent, multi demerſi. Paulum Germanum, Ioannis filium, Chiaholisq; nepotem, qui ſub Vngaro militabat, uir profectò ſtrenuus, cum pleriſque Vngaris ibi demerſum fuiſ-

ſum fuiſſe memorant. Deinde Thomæ Benedictus Hemi filius, iuſſu regio ſubrogatus eſt: qui inito imperio, re bellica expertiſsimus, multa cum Venetis prælia proſpere commiſit. Sed exacto tempore, Thomas in Italiam remiſſus, haud leniore: quàm antea fortuna uſus, quæcunq; regis auſpicijs in Italia capta fuerant, pertinaciſsimè tutatus eſt, & Tauriſinos arctiore quàm antea obſidione coercuit. Dum hæc quæ diximus, ab Vngaris agebantur: Veneti interea quinq; ac uiginti uiros creauere, quibus curanda belli ſumma traditur: ac Senatus conſulto admonentur, ne quid Reſpublica detrimenti patiatur. Quinetiam extemplò legatos in Pannoniam hi mittendos decernunt, qui cum Lodouico de pace agerent. mittuntur Andreas Contarenus, Michael Phalerius, & Bonitendius ſcriba. Verùm hi in Pannonias profecti, re infecta domum rediere. Deſinentibus inducijs, Serauallum hoſtes occuparunt, ac multo maius detrimentum in Dalmatia Venetis illatum: nam quum ob ingentem belli molem è Dalmatia copias reuocare cogerentur, ne dum foris rem impenſiùs curarēt, domi grauiſsimè laborarent, deſtituta prouincia, Spalatrum, Sicum, Tragurium, & finitima pleraq; oppida ad Vngarum defecere. Enona, cui Ioannes Iuſtinianus cum præſidio præfuerat, quanquā tanta fame, ac rerum omnium inopia laboraſſet, ut uel obſcœno miles cibo haudquaquam ſe abſtineret: præfecti tamen obſtinatiſsimi prudentia & uirtute defenſa eſt. Dum Tauriſium grauiùs obſidetur, interim Iadra, Elderbohi Teuthonis uirtute aſtuq́; (qui cum Pannonica manu clàm ingreſſus, Venetorum præfectum & præſidiū urbe deturbauit) ad Lodouici fidem poteſtatemq́; redijt: ipſe præclari facinoris auctor, lethali uulnere confoſſus, diem urbe capta obijt. Cætera quę in Dalmatia ſuperfuere, certatim ad Vngarum defecerunt. Deſperatis Italiæ rebus, & perclitantibus dudum Tauriſinis, iterum in Pannoniam legatos mittere Veneto Senatui placuit: ut quibuſcunq; poſſent conditionibus, à Lodouico pacem (ut Veneti referunt Annales) impetrarent. Petrus Triuiſanus, Ioannes Gradonicus, & Bonitendius ſcriba, legati in Pannoniam contendêre, apud magnanimum principem de pace agentes: ęquisq; conditionibus eam poſtulantes, haud difficulter impetrarunt. Quando Lodouicus neq; ab inimicis iniuria, neq; ab amicis beneficentia uinci facile poterat, poſtulatam pacem ultrò conceſsit, quam his cōditionibus initam ferunt. Vt quicquid à Phanatico ſinu Dyrrhachium uſq; Veneti poſſediſſent, Lodouicus rex haberet: Veneti Dalmatia cederent: reliquum uerò terrarum, quod circa ſinum: quodq́; citrà eſſet, dimidium Venetæ ditionis eſſet. Contrà Lodouicus, quicquid in Iſtria, Tauriſino, & Cenetenſi agro Venetis ademiſſet, his ultrò reſtitueret: item polliceretur, ſe neminem Dalmatici nominis piraticam exercere paſſurū, clauſurū externis latrocinijs portus inſulasq́;: & operam deniq; daturū, ut omnia in Dalmatia Venetis haud aliter tuta forent, quàm antea fuiſſent. Econtrariò Veneti, expoſcente id rege Lodouico, receperunt, ſe nullam in eos quæſtionem habituros, animaduerſurosúe, qui in Tauriſino bello regi fauerint, eiusúe partes ſectati fuerint: quin & perpetua impunitate donarent, neúe à Lodouico reſtituti ultrà relegarentur, neúe Dalmatiæ titulos poſthac amplius uſurparent. His igitur conditionibus pax tranſacta. Sed hanc Veneti à Lodouico prius uiolatam comminiſcūtur, quòd deductis è prouincia magiſtratibus, res inde ſuas aſportare negatum eſt: quod an ne ita fuerit, nequaquam ſatis exploratum habeo. Illud uerò ſat omnibus compertum eſt, pacem à Venetis ægrè ſuſceptam, ab his in primis fuiſſe uiolatam: quippe qui cōtemptis conditionibus, in omnes qui in Tauriſino bello Pannonibus fauere, crudeliter animaduertendum eſſe cenſuere. Nanq; omnium oppidorum quę Lodouico in eo bello deditionem fecerant, prætores, magiſtratus ac nobiles, partim ſecuri, publicatis bonis, trucidarunt, partim longiùs relegarunt. In Cuncianos potiſsimùm ſęuitum eſt, multos minima quaq; ſuſpicione delatos perpetuo carcere confecerunt: in qua quidem animaduerſione, nullam præſtiti ſacramenti rationem habuiſſe uiſi ſunt. id nimium Lodouici animum exacerbauit. Inſuper feruēte bello, Marinum ducem Venetum, regalis amicitiæ inſimulatū, ſuſpendio interemere: animaduerſum quoq; in pleroſq;

pari ſæ-

pari ſæuitia Senatores, qui eiuſdẽ quoq; criminis poſtulati ſunt. Item in Tauriſinos admodum ſęuitum, qui minima ſuſpicione correpti, partim capite, partim fortunis & exilio mulctati ſunt. Qua crudelitate haud multo poſt tempore factum eſt, quemadmodum deinceps referetur, ut ad Leopoldum Auſtrię ducem Tauriſini ultro deficerent: quos quum aliquandiu ſub ditione ſua protexiſſet, Franciſco demum Carrario reſignauit. Compoſitis cum Veneto rebus, in Lituanos expeditionem rex deinde ſuſcepit: quippe qui non modo finitimos Chriſtianos, uerum etiam Roxiæ regnum Lodouico ſubiectum, aſsiduis excurſionibus infeſtabant. Ipſe nõ per legatos hoc bellum gerere uoluit: ſed in Sarmatiam profectus, uniuerſam prouinciam occupauit, ſpoliauitq;: cępit tyrannum, eumq; paulo poſt fida obſequia, & quotannis pacta ſtipendia ſoluere pollicentem, ample donatum dimiſit. Non multo poſt tempore, Lituanus infidelis à fide defecit: Roxiam, Lodouici ſtipendiariam hoſtiliter inuaſit, longè lateq; igni ac ferro graſſatus. Poſtulatis auxilijs, rex præſto adfuit, eiectis Barbaris prouinciam pacauit: reuerſus in Vngariam, uix menſes ſex quieuit, quum redintegratũ in Sarmatia bellum rumor affertur. Quare miſsis legatis, Roxiam ſibi parentem, tertio à Lituanorum manibus uindicare coactus eſt, quam diu per præfectos, legatos, & magiſtros equitum in obſequio ac fide retinuit. Neq; in adminiſtratione prouinciæ Pontificibus pepercit: quippe qui ad gubernandos Roxanos, quos Rutenos nunc appellant, Emericum Agrienſem epiſcopum, item Georgium Zudarem cum fratribus: deinde Emericum Bebechum, & Ioannem Zapoleum cum imperio miſit, quorum prudentia & uirtute prouincia Roxię optimè ſub Lodouici auſpicijs gubernata eſt. Ter pontificum Romanorum gratia in Italiam per legatos expeditionem ſuſcepit: ut Innocentio, Gregorio & Vrbano pontifici exoratus, opem afferret. Nam quum anno Salutis quinquageſimoſecundo ſupra tredecies centum, 1352
decedente Clemente, Innocentius ſummum pontificatũ iniuiſſet, nihil purgata antiſtitibus Eccleſia, quorum ad ſuam quenq; baſilicam redire iuſſerat, duxit antiquius quàm eum in Italiam legatũ mittere, qui urbes prouinciasq; Apoſtolicę ditioni ſubiectas, deturbatis illinc tyrannis, ad Pontificium reuocare poſſet imperium. E cæteris antiſtitibus ſolus Aegidius occurrebat Hiſpanus, nobili Carillorum genere natus: qui ſapientia, magnanimitate & experientia rerum multarũ præſtans, ad capeſſendũ id negocij quàm maximè uidebatur idoneus. is accepta ſacræ reipublicę ſumma, cum imperio in Italiam uenit. Acceptis quoq; auxiliaribus Lodouici copijs, Flaminiam, Picenum, Vmbriam, & diui Petri patrimoniũ, eiectis inde tyrannis (quandoquidem hæc omnia, inſtigãte Bauaro, multi tyranni quondam inuaſerant) in Apoſtolicam ditionem reuocauit, paucis admodum exceptis: qui quũ imperata feciſſent, & uicariatus officia præſtitiſſent, eius auctoritate comprobati ſunt. ex his Galeotus Malateſta, Guido Spoletenſis, & Varana domus, cum pleriſq; alijs fuere. In urbibus eccleſiaſticis hic arces erexit, quo faciliùs eas in obſequio retineret. Cum primis copijs, in cardinalis Aegidij auxilium, rex Nicolaum Ladislai filium in Italiam miſit. Simon Mauritij filius poſt hunc à Lodouico miſſus: qui quum haud impigrè ſe geſſiſſet, ab eo reuocatus, omnem regis gratiam amiſit. Demum Vrbano pontifice, Petrus Banus cum ualidiſsimo equitatu, ad uindicandam è Barnabonis & Galeatij uicecomitis manu Bononiam miſſus, optimam Aegidio in Italiam nuperrimè reuerſo, in eo bello operam nauauit. Nam quum quinto legationis anno, Arduinum Burgundionem abbatem Ciſtercienſem ſucceſſorem ſortitus, prouincia deceſsiſſet: Vicecomites continuò caput extulerunt, Bononiã ab Aureliano traditam acceperunt. Aegidius in Italiam reuerſus, Canemgrandem, Lodouicum Gonzagam, Nicolaum Heſtenſem, & Franciſcum Carrarium, ad Eccleſiaſticum fœdus aduerſus Vicecomites contraxit: Bononia Vngarorum auxilijs recepta. In eo bello Barnabonem ſuperari fors tulit, in quo quidem conflictu multi ſuorum capti: Lodouicus uicecomes, Barnabonis è pellice filius: Andreas Pepulus, Bononia exactus: Sinibaldus Ordelaphus, Paulus Mirandulanus, Guido Polianeus, Azo Corigienſis, Guilielmus Ca-

ualcabos

ualcabos Cremonenſis, in captiuitatem concidére: Barnabos autem manu ſaucius, per fugam elapſus eſt. Ad Aegidium uerò Ceſenæ agentem, Gallorum, Britanniæ, ac Cypri regum oratores conuenere, pacem Viccecomitibus poſtulant: ea'que conuocatis belli ſocijs conſtituta eſt. Petrus igitur re bene geſta in Vngariã cum copijs ſe recepit. Verùm ad Lodouicum ac Venetos reuocetur oratio: qui depoſitis armis, ad artes conuerſi, legatos tres ad Imperatorem Carolum in Germaniã miſere, ut aliquid inter eum & Lodouicum belli ſererent, quo recuperãdę Dalmatiæ daretur occaſio: Marcus Cornarius, Ioannes Gradouicus, & Laurentius Celſus, hi fuiſſe traduntur. Celſus apud Carolum relictus: cæteri quum per Germaniam iter facerent, à quodam regulo intercepti, & coniecti in carcerem fuere. Tergeſtinorum deind defectio interceſsit: qui Venetorum ſigna ex alto deiecta, non ſolùm manibus diſcerpſere, ſed maximis etiam probris lacerata ſolo afflixere. Nunciata patribus defectione, Dominicus Michael cum terreſtribus copijs, cum naualibus Creſsius Molinus præſtò adfuere. Tergeſtini Carnorum auxilijs urbem compleuerant, ſe aduerſus hoſtes ſtrenuè tuebantur: eludebatur omnis oppugnantiũ Venetorum opera, niſi ſupplementa noua ueniſſent. Oppidani, quum hoſtium uires in diem conualeſcere intellexiſſent, ad ducis Auſtriæ opem confugére: à quo, dummodò fidem & auxilium implorarent, urbem, agrũ, & cætera diuina humanaq; tradidere. Dux, impetratis à Lodouico auxilijs, & comparato magno exercitu, in tẽpore aduenit. pro Tergeſti mœnibus cum Veneto diu pugnatum: ſed quum obſidionem ſoluere nequiret, hinc reuocandas copias eſſe cenſuit. Quare Tergeſtinos, in Venetorum ſeruitutem pactis cõditionibus, recidiſſe, illorum Annales prodidere. Contrà ſcriptor Vngaricorum, Lodouici copiarum præfectum, cui Paulo nomen erat, Ladislai filio, Auſtralibus & Tergeſtinis opem attuliſſe, longa urbem obſidione recepiſſe, memorat. Mox Venetis cum Franciſco Carrario bellum interceſsit: quod quum iniuria initum eſſe uideretur, finium cauſam commenti ſunt. Ex multis Italiæ locis, item è Pannonia uenere legati, qui Carrarios in Lodouici regis tutela eſſe dicebant, ac lites inter utroſque componere nitebantur. Duorum menſium factæ induciæ, quinq; uiri utrinq; decreti, qui fines pro communi arbitratu terminarent. Sed quum ab his nihil diffiniri citra litem poſſet, Veneti ſubornatos quoſdam à Carrarijs in urbem ſuam miſſos querebantur, qui è ſenatorio multos ordine ex compoſito trucidarent. index in medium productus, inſidias aperuit: Senatus conſulto in eos quæſitum, & prò lege animaduerſum eſt. Deprehenſi quoq; è Senatoribus pleriq;: qui quum per fidos internuncios, Carrario tyranno, quæcunq; in Senatu agerentur, clàm ſignificaſſent, ſenatorio ordine cæteriſq; honoribus abdicati ſunt. Quanquã multæ ultrò citròq; legationes ad componendam cõtrouerſiam ueniſſent: nihil tamen obtineri potuit, quin ad Martis arbitrium res omnis redigeretur: quod quum Veneti proſpexiſſent, omnes ingenij neruos, ac rei publicæ uires in Patauinum bellum intendére. Rayneriũ Vaſcum, militaris diſciplinæ magiſtrum optimum, Veneto ſenatui ex Hetruria accerſi placuit, ut hunc in Patauina expeditione Imperatorem deligerent. Hic inito imperio, cum ingenti exercitu Patauinum agrum ingreſſus, grauiter infeſtat, populaturq;. Patauinus tyrannus Venetis ſe ſine externa ope reſiſtere non poſſe ratus, à Lodouico Pannoniæ rege auxilia petit, quo cum in Taruiſino bello ſocietatem iniuerat: quam quũ ſumma fide ſeruaſſet, conciliati olim regis opem nequaquam impetrare diffidebat. Quum ingens Pannonum exercitus in Taruiſinum agrum deſcendiſſet, omnia cæde, rapinis & incendio uaſtare adoritur. Ad reprimendum Pannonum conatum, Tydeus Iuſtinianus ad Naxum fluuium occurrit. Tumultuaria ad flumen pugna dimicatũ. ubi Venetos Vngarus uſq; adeò protriuit, ut pauci è media cęde euaſerint. Cæſa maxima parte, ut eorum teſtatur hiſtoria, paucisſimi capti ſunt: in quibus Tydeus ipſe, ac Gerardus Canunenſis fuiſſe dicũtur. Vngarus, negata ulterius pugnandi poteſtate, in Carnorum fines reuerſus, per Bellunenſes & Feltrinos facto itinere, ad Baſſanum, Vicentini agri oppidum, cum quadrato agmine peruenit. Bellunum

ac Fel-

ac Feltrum, Alberti ducis erant, quem Lodouicus in belli ſocietatem, utluti antè, plane contraxerat: nonnulli à Carrarijs hæc Albertum, ut in Venetos arma caperet, recepiſſe memorãt. Paulò poſt, in Stagnis à Veneto parum proſperè pugnatum. nam quũ locus quidã opportuniſsimus muniretur, ex improuiſo Carrarius adortus, primò hoſtes turbat, mox fundit ac fugat: in quo prælio è patricijs multi cum magna ſagittariorum manu cecidere, in naues confugêre reliqui. At parum feliciter à Stephano Tranſſyluano cum Venetis ibidem dimicatum: quippe qui, ut locum, quem inter utraq; caſtra hoſtis erigere pergebat, inhiberet, aut ui dirueret, inito prælio, tanto ab hoſte impetu profligatus eſſe dicitur, ut multis cæſis, ipſe cum pleriſque nobilibus in hoſtium poteſtatem uenerit. capti quoq; ex Italico nomine, Bonifacius & Antonius, Lupij. Lodouicus, accepta ſuorum cæde, ac Tranſſyluani captiuitate, ne bellum in ſuum & amici periculum aleret, ſubinde reſcripſit, de pace iam ageret. Pax ea conditione à Venetis cum Franciſco Carrario tranſacta, ut eius opera Lodouicum regem recõciliatum haberent, & auxiliares Vngarorum copias Carrarius dimitteret. Hinc ocium trium annorum tantum extortum: quod deinde à Leopoldo Auſtriæ duce interceptum eſt. is enim cum quatuor milibus hominum, in Tauriſinum agrum effuſus, paſsim omnia diripit ac uaſtat: inſultat Venetis, & latè populatur. At illi impetratis ab Heſtenſibus auxilijs, & coacta tumultuaria manu, Iacobo Caballo duce, ad Vingum caſtra ponunt: ubi facta pugnandi poteſtate, nonnullis cæſis, Leopoldum fuderũt, fugaruntq;. Mox ad Victorias Pylas ire pergunt, obſident deinde Feltrum, ſuccendũt ſuburbana, & uniuerſum agrum fœdè populantur: deinceps audito Leopoldi ſuccurrentis aduentu, in Tauriſinum ſe agrũ recepere. Leopoldus Bellunum progreſſus, Venetorum digreſſu, præreptam ſibi dimicandi copiam grauatè tulit: uerum Lodouici regis interuentu, cum Leopoldo duũm annorum induciæ tranſactæ ſunt. Interea quum Lodouicum Venetorum ingenia minimè laterent, cum Genuenſibus, antiſtite Aquileienſi, & Carrarijs, Venetorum gratia fœdus percuſsit. Contrà Veneti, clandeſtinum in ſe bellum parari iam rati, ne cum tot hoſtibus uno tempore certare cogantur, Leopoldi gratiam ineunt: quacunq; poſſunt cõditione, cum eo pacem tranſigunt, per Leonardum Dandalum, & Petrum Cornarium: loca quæcunque ademerant, ultrò reſtituunt. Nec multo poſt cum Genuenſibus bellum quartò renouatum eſt: quod dum geritur, Carrarius princeps, & Aquileienſis antiſtes, cum Lodouico, ex compoſito Venetis bellum indicunt. Quum tot illi potentatus ad euertendum ſuum imperium coortos eſſe conſpicarentur, Barnabouem uicecomitem, & Petrinum Cypri regem, ſibi ſocios accipiunt. Mox hinc Patauini, hinc Carnorum exercitus, in Tauriſinũ agrum effuſi, omnia populantur & uaſtant. Gerardus Caminenſis, à Venetis, Meta oppido Richardo fratri adempto, deſciuit. Genuenſes, ob adempta ſibi quædam in Liguria oppida, Phamauguſtam Cypri urbem occupant. Victor Piſanus, cum duodeuiginti triremibus Catarum Lodouici regis oppidum expugnat, diripitq;. Mox Liguſtica claſsis, Adriaticum ſinum inuecta, cuncta maritimæ oræ loca Venetis infeſta reddere ſtudet: contrà Piſanus Venetæ præfectus, omnia tueri. In continenti interea Carrarius & Aquileienſis antiſtes cum Vngaris, Meſtram oppidum obſidione circumueniunt: ſed Franciſci Delphij opera, & cœli grauitate id ſeruatum. Deinde quũ Piſanus claſſem Sicum, quod nũc Sibinicum appellant, conuertiſſet, facto maximo impetu, & admotis repentè ſcalis, incautũ oppidum inuaſit, multosq; intra mœnia ex oppidanis interfecit: ſed quum arcem id munitiſsimam haberet, à Pannonico præſidio reiectus, Tragurium nauigauit, ubi Genuenſem claſſem eſſe nouerat: inde fruſtrato conatu, ad ſollicitandam Iadram properauit. Miſit ad explorandos Arbenſium animos triremes decem, qui Catarenſium Sicienſiumq; caſu conſternati, ultrò ſeſe Venetis dedidere. Demum Tragurina & Iadrenſi obſidione fruſtratus, uæſaniente bruma, in Iſtriam ſe recepit. Inſequenti anno ad Polam à Genuenſibus miſerè profligatus, triremes quindecim cum claſsiarijs amiſit: pauciſsimi in littus effuſi euaſere, capta hominum duo milia: cæteri

partim cæſi, partim uulnerati. pridie nonas Martias ea clades accepta, qua maritimi belli robur penè amiſſum eſt. Ligures, adauctis animis, & amplificata claſſe, ſexdecim longis ladra nauibus eductis, Humagum, Gradum & Crapolas uno tempore occuparunt: onerariam unam ſequuti, in conſpectu ciuitatis direptam combuſſere. Mox ad paruam Clodiam feſtinarunt: quam quidem urbis partem primo impetu captam, incendio abſumpſere: erumpentes ex urbe præſidiarios milites ultra pontem reiecere. ingenti denique lęticia elati, erepta Venetorum ad Polam ſigna medio mari trahentes, ad ladram ouantes rediere. Veneti tot cladibus affecti, penſitatis urbis uiribus, quum unde Liguribus reſiſterent non haberent, & pleræque naues ad bellum inſtructę abeſſent, in ſummum diſcrimen rerum omnium Lodouici regis opera adducti, de patria defenſanda cogitare coacti ſunt. Ad præſidium portus quindecim triremium claſsis inſtructa, præfectus Tydeus Iuſtinianus Senatus conſulto creatur. Ad hanc etenim calamitatem & miſeriam, Venetorum audaciam rex Lodouicus planè redegerat, ut qui occupandis alienis rebus animos ſemper intenderint, nunc pro ſuis, & in primis pro patria dimicare cogantur. Clodia deinde à Genuenſibus mari, terra uero à Carrarijs & Pannonib capta. Occupata urbe, Venetiſque deiectis, Lodouici regis & Liguris in edito loco ſigna repentè præfixa: ex oppidanis & Venetis ſex hominum milia cæſa: mulieres, Victoris iuſſu, in ędem ſe recepere, ac poſtero die domū quæque ſuam repetere iuſſa eſt. Pro recuperāda Clodia, omni arte Veneti obnituntur: interea Carolus, Lodouici, ut quidam credidere, filius, uel ut alij tradidere, ex eo Carolo natus, qui Manfredum Apuliæ regem ſuperauit (quibus haud facilè aſſentior) cum decem Pannonum milibus ad Tauriſium conſedit. Sub eius aduentum Franciſcus Carrarius, item Genuenſium Aquileienſiumque legati congratulatum, & ad decernendum de pace bello'ue, quæcunque ad Lodouici regis & ſociorum facerent dignitatem, conuenere. poſtridie Nicolaus Maurocenus, Ioannes Gradonicus, & Zacharias Contarenus legati aduenere, qui iniquiſsimis etiam conditionibus conficiendæ pacis poteſtatem habebant. De pace quum dies aliquot incaſſum diſceptatum foret, quum nihil Venetis præter uitā dimittere placeret, illi re infecta, & dolore in iram conuerſi, abiere. Carolus, quum menſes duos in Tauriſino agro ſtatiua habuiſſet, uidiſſetque ſe ſtando nihil profecturū, ſoluta demum obſidione, in Pannoniam cum exercitu ſe recepit. Verùm poſt uaria bella, reſpirante Venetorum fortuna, Ligures demū apud Clodiam infeliciter pugnarunt: è quibus tria milia, ex Patauinis ducentos, ex Illyrico & Græcia cęteros, in Venetorum poteſtatem ueniſſe ferunt. Nec decidêre quidem hac clade Liguribus animi: quippe qui inſtaurata claſſe multo quàm antea uehementiùs Venetos impetunt. Tergeſtini, Lodouici regis arte, operáque Liguſtica, iterū à Veneta fide deficiunt. Donatum Thronum, prætorem urbis, cum uniuerſa familia in uincula conijciunt: geminas in urbe arces, deturbato utrinque præſidio, recipiunt. Pari quoque ſucceſſu Pola capitur, deinde Arba. Tauriſium uero acerrima Patauini principis obſidione uexatur. Serauallum Leopoldo duci Auſtriæ à Veneto conceditur. Quinetiam ut tyrannum in ſuum auxilium traherent, eidem Tauriſium, ne à Franciſco Patauino caperetur, Veneti Senatus conſulto datum: quod anno pòſt tertio & quadrageſimo, quàm Scalanis ademerāt, factum eſſe perhibent. Carrarius princeps, quanquam ſub Leopoldi aduentum Tauriſio abſceſſerat, haudquaquam tamen deſtitit illius urbis agrū infeſtare, capere pleraque loca: ac palàm dicere, ſe Lodouici regis iuſſu adhuc ibi arma gerere, Leopoldus, quum noua affinitate Vngariæ regi adiunctus eſſet, in media urbe, regalia ſuis prælata ſigna ſtatuiſſe dicitur. Lodouicus, ne affinis ſui rebus parum probè conſulere uideretur, temperamēto quodam uſus, ne belli ſocios prodidiſſe putaretur, Leopoldū exorauit, ut æquo Carrarij pertinaciam animo toleraret. Quum grauiſsimū diu bellū inter iſtos terra maríque gereretur, miſſo Torcellano antiſtite, Hamon dux Allobrogū interceſsit: cuius quidem interuētu, anno ſexto, ac menſe quarto, ex quo ultimò cum Genuenſibus pugnatum eſt, his conditionibus pax Venetis cum Genuenſibus, Lodouico

douico rege, Patauino principe, ac Aquileienſi antiſtite tranſacta eſt. In primis, ut captiui utrinque reſtituerẽtur; Patauinus Caput aggeris, & Morentianum Veneto redderet, demoliretur in aquis & ad flumiua iam erecta præſidia: Veneti cõtrà, huic Curaniam turrim planè relinquerent: controuerſia finium inter Patauinum & Venetum, Alberti Heſtenſis arbitrio diffiniretur; Venetus, Tenedo pręſidium abduceret; dux Allobrogum, inſulam ſuis armis biennio cuſtodiret. Florentini pro ducentis milibus inter utroſque ſponſores interceſſere, quòd Veneto & Liguri circa Tanaim negociari non liceret, ne quod toties acciderat, ueteri æmulatione rurſus ad arma redigerentur. Inſuper decimo quoq́ anno, ſeptem aureorum nummûm milia Lodouico regi Venetus ſolueret: contrà ille Dalmaticam oram Venetis negociatoribus, à piratis tutam redderet: nè'ue ſalem Dalmata, Illyricus'ue cõficeret. Eo die, quo pax promulgata eſt, editum aiunt infantem, cui quaterna brachia, quaterna quoque crura erant. Hoc admodum bello Venetorum faſtum attenuatum fuiſſe perhibent, quod quidem Lodouici regis arte ac ui factum eſſe nemo dubitat: qui ut occupatam è Venetorum faucibus Dalmatiam aſſereret, & ſuas & ſociorum uires experiri uoluit, ne à magnis cœptis magnanimus princeps, cui parem olim nunquam ſortita eſt Vngaria, turpiter deſinere uideretur. Sed ad alia quoq́ bella, ſuo ductu auſpicijſq́ geſta redeundum eſt. Quam in Boſſenam, quorundam nobilium factione rebellantem, quæ Vngarici imperij ſtipẽdiaria fuerat, expeditionem ſuſcepit, per magiſtrum equitum & legatos parum proſperè geſsiſſe fertur. Nicolans enim comes palatinus, & Nicolaus Strigonienſis metropolita, cum magna procerum manu in prouinciam proficiſcuntur, Zrebernichum obſident, ut aiunt: quod cum oppugnare cœpiſſent, ne ſine magna quidem hominũ rerumq́ iactura obſidionẽ ſoluere ſunt adacti. Quin & aliud interceſsit incommodum. dum eſſet in caſtris, & metropolitæ tabernaculo, regalia ſigilla clàm ſubtracta: furti auctores, Belialis filij arguuntur. hæc in Biſtricia paucis poſt annis apud argentarium comminuta fabrum comperta ſunt. Sigillorum iactura à Lodouico minimi facta, quando regio repentè iuſſu alia inſtaurata: quibus omnia diplomata, priuilegiaq́ ſuperiora obſignari & confirmari iuſsit. Deinde in Bulgariam ditioni Pannonicæ ſubiectam, reluctante Stratimiro eorũ principe, exercitum rex eduxit, ubi bellum è ſententia geſtum eſt: ſiquidem Bodonium eorum urbem primo impetu obſeſſam, perbreui obſidione occupauit: Stratimirum cępit, qui ſe uulgò Imperatorem appellari iuſſerat: deinde uix trium menſium ſpacio, uniuerſam Bulgariã in ſuam poteſtatem redegit. Stratimirus in Vngariam ductus, ad Gemlechium, Zagrabienſis epiſcopi caſtellum, aliquandiu adhibitis cuſtodibus, relegatus eſt. Deinde quum in manus Lodouici iuraſſet, ſe perpetuam fidem & obſequium regi Pannoniæ præſtiturum, magnificè donatus, reddito regno dimiſſus eſt: qui recepta Bulgaria, quoad uixit, pactas conditiones imperataq́ ſeruauit. Inſuper aduerſus Imperatorem Carolum eſt bellum initum, cauſæ non extant: legati, de quibus diximus, Venetorum, huiuſce belli ſuſpicione non caruere. Coacto exercitu, ad Morauiæ fines proceſsit, literis & chirographo Imperatori bellum indixit: Trincinium intrauit, circũlocata ſunt caſtra. Dum alias ibi copias operitur, dux Zidnicẽſis cum pleriſque proceribus, Caroli nomine aduenere, aliquot dies de pace diſceptatũ eſt: quæ quum tam citò confici non poſſet, inducię factę ſunt. Nicolaus uerò palatinus, & Stephanus Bebechus iudex regius, ad Carolum mittuntur, ut de pace agerẽt: qui quum Imperatorem ad Brodam cum exercitu offendiſſent, & de pace diſceptaſſent, re demũ infecta rediere. Lodouicus induciarũ gratia ſolutis caſtris, in Pannoniam regreditur: exacto induciarum tempore, Ladiſlaum Apuliæ ducem, & Petrum Banum, cum expeditiſsimo equitatu in Morauiã miſit: qui prouinciam ingreſsi, uicos & caſtella quædam improbè munita populantur & incendunt, abigunt pecora, & multos captiuos abducunt: mox incenſis & uaſtatis agris, onuſti præda abeunt. res ita ex improuiſo geſta, ut inhiberi nequiuerit. Succeſsit his Caſimiri Poloniæ regis obitus, quem Lodouici auunculum fuiſſe diximus. Hic cum Lodouico liberis orba

tus, regnum Polonię legaſſet, quando neminem habebat qui ſanguine propius eum attingeret: rex haudquaquam cunctandum ratus, habito ingenti delectu, in Sarmatiam proficiſcitur. Venit Graccouiam, ibiq́ frequentiſsimum omnium regulorum, antiſtitum & nobilium conuentum habet: teſtamenti tabulas aperiri iubet, ac legi. in quibus quum ſe hæredem unicum ex legato legiſſet, perhumanè præfatus, principes, populorumq́ legatos exorauit, ut ſe Caſimiri nepotem, regem ultrò declararent. Quare ab omnibus uno ore, dominus & rex Poloniæ ſalutatus & coronatus eſt. Pacato regno, diſpoſitisq́ præfectis, in Pannoniam reuerſus, extemplò de Laici Tranſalpinarum partium Vaiuodę (ut aiunt) defectione commonefactus eſt. quod ægrè, quum utranque Valachiam ſuæ ditionis eſſe noſſet, tuliſſe ferũt: idq́ ſuſcepta mox expeditione declarauit. Nam coactis celerrimè duobus exercitibus, in Tranſalpinam Valachiam proficiſcitur: à duabus partib. prouinciam adoritur. à tergo namque, & quà Tranſſyluaniam attingit, Nicolaum Vaiuodam Tranſſyluanum, & Simonem Mauricij filium, cum ingenti nobilium manu irruere iubet: ipſe à Bulgaria, quam Myſiam olim appellabant, à fronte in hoſtem impetum facit. Laicus Lodouici exercitum trajcere contendentem, Danubij ripa prohibere conatur. inſtat à tergo Nicolaus: & cum omnibus copijs Valachiam ingreſſus, ad Ilumſam fluuium caſtra mouit. Ad inhibendum tranſitum caſtella quædam præſidio munita comperit: deturbatis illicò pręſidijs, caſtella capit: & tranſmiſſo cõfeſtim exercitu, cum Laici equitatu, cui Dragmerus Valachus præerat, manum conſerit: durante aliquantiſper pugna, hoſtis proteritur, funditurq́. Nicolaus uictoria potitus, adauctis animis, in prouinciam penetrat interiorem: ubi quum inter ſyluas ac montium anfractus ſe cum uniuerſis legionibus inſinuaſſet, irruentibus è iugis montium hoſtibus, ita telis ac lapidibus cõiectus eſt, ut ipſe cum pleriſq́ nobilibus, dato tergo, & præcluſa fuga, miſerrimè occubuerit: cæteri partim cæſi, partim relictis impedimẽtis ab hoſte dimiſsi. Cum Nicolao Petrum Prouaiuodam, & Petrum Roſsium, Kikeullæ oppidi præfectum, item Ladislaum & Petrum Siculos, cum magno nobilium numero oppetijſſe memorant. Nicolai corpus Valachorum manibus ereptum, Strigoniũ milites retulere, & in æde diuæ Virginis condidere. At cladis huiuſce iacturam Nicolaus Gara planè reſarſit: qui mira uirtute, ac ſingulari militaris artis diſciplina, regis exercitum inſtructis nauigijs, è Bulgaria in Valachiam, initio & aduerſante Laico ita tranſmiſit, ut in Danubij ripa hoſtem fuderit, cæciderit multos, & proxima ſubinde oppida ceperit. Tunc Lodouicum regem, ut Valachis tutius imperaret, Seuerinum oppidum, à Seuero olim Imperatore ædificatum, ac uetuſtate collapſum inſtaurauit. Item ad Hieraſſum amnem caſtellum erexit, quod Terchum nominant, & utrique præſidium impoſuit: pacata demum prouincia, in Pannoniam abijt. Mos ei fuit, in rebelles & infenſos, ſuſpectos'ue, quotannis mouere bella: nullam reſpirandi copiam, nullam ocij poteſtatem hoſti facere: abſterrere audacia, & perpetuo defatigare bello: obſtinatis ac perfidis, uarijſq́ animis multo pertinaciùs inſtare: neq́ ab hoſte uindicta, neq́ ab amico beneficio ſuperari, ſupplicibus ſeſe offerre exorabilem. Laudis pręterea cupidiſsimũ, & immortalitati quam maximè ſtudentem ferunt. Retianos, & Moldauos, qui Daciam inferiorem habitant, & in Valachia montana permanẽt, aſsiduo bellò affeciſſe, & præcipuè Retianos, qui ſuperiorem Myſiam incolunt, quum perfidiæ utroſq́ plus quàm Barbaricæ eſſe intelligeret. Quare Dominicum, Oſtffij gnatum, prouinciæ Myſiæ cum Semero præfecit. poſt hos Nicolaus Gara ſuffectus eſt, quum hunc animi corporiſq́ uiribus Lodouicus præpollere intelligeret. hi Myſos ac Daces in Pannonici regis fide ſummo ſtudio retinuere. Item nil ſibi prudentia, liberalitate, propagatione regni, ac gloria fuit antiquius. omnia literarum ſtudia auidiſsimè nouit, ac in primis Aſtronomiam: qua inconſulta, nihil ſibi placuit auſpicari. Ius integerrimè dixit, amplificauit cupidiſsimè regnum: in diuinum cultum, & ſtudioſos omnes perquàm magnificus & gratus ſemper eſt habitus. Ne plebs ac ruſtica multitudo grauioribus quàm par eſt tributis & portorijs à quæſtorib. & pręfectis

onerare-

onerarerur, ne'ue iniquis iudicijs grauaretur, afficeretur'ue rapinis, diſsimulato ſæpe habitu, ueluti callidiſsimus explorator, uicos & oppida luſtrauit, perſcrutaturus mores publicanorum & præfectorum, & eorũ iniurias ex plebis querimonijs recogniturus: quod idcirco à clementiſsimo principe factitatum aiunt, ut nõ minus optumatum quàm plebis curam geſsiſſe uideretur. Quinetiam ſæpiſsimè ſubornatus, de moribus regijs percunctabatur, & è ſimplicium reſponſis ſeſe ipſe quandoꝗ caſtigauit. Quàm pius, ac Deo gratus fuerit, ex his quæ ſubijcientur, intelligi poteſt. In primis ut Hebræi à duræ ceruicis pertinacia deficerent, reſiperentꝗ́ tandem, ſe hos pro Vngaris habiturum, perpetua donaturum immunitate pollicebatur: demum quũ neꝗ ſuis, neque ſanctorum patrum concionibus, ad orthodoxam fidem reuocare potuiſſet, publico omnes edicto Vngaria exegit, res ac fortunas impunè exportaſſe permiſit: hi uerò exacti, Auſtriam & Boemiam inundarunt. Quum eremitarum ordo diui Pauli principis in Vngariam ueniſſet, corpusꝗ́ eius Venetijs auectum, in Laurentij ædem, quæ ad tertium lapidem Budæ proxima monti prominet, translatũ eſſet: Carolus pater primus eremitarum collegia introduxit, qui Laurẽtij, ſanctæ Crucis, Spiritus ſancti, & diui Ladislai ſacras ædes uſurparunt: Lodouicus autem, in Nozthre cœnobium his excellentiſsimum dicauit: & in Leueldo aliud Carthuſienſibus exædificauit, magnificeꝗ́ donauit. Duas item ædiculas regio ſumptu cõſtructas magnæ Matri erexit, ac ingenti donatiuo excoluit: in Aquiſgrano alteram, alteram in Cellis. Exemplo quoque ſuo multos ex antiſtitibus, optimatibus & nobilibus, ad hæc diuinæ pietatis officia inuitauit: qui ne à ſui regis magnificentia degenerarent, per ſe ſuosꝗ́ templa donaꝗ́ dicarunt. Quare præter omnium opinionem, religio in Vngaria nimis amplificata, & uſque adeò propagata, ut plus tertia regni parte in diuinum uſum poſsideret. Cumanos, Tartarica feritate ac ritibus infectos, ad ueram fidem impenſiſsimè reuocare ſtuduit: & ſpem ſuam nequaquam fruſtratus, reuocatos immiſsis eò ſacris declamatoribus, religionis magiſtris, quantũ in ſe fuit, diligentiſsimè confirmauit. Ad rectam quoꝗ fidem Patarinos in Boſſena conuertit: qui uarijs erroribus impliciti, in deperditam impietatem inciderant. qua quidem in re Peregrini Boſſenenſis epiſcopi, uiri profectò ſanctiſsimi, opera uſus eſt. Quinetiam in Sclauonia, & in ea quidem regione quam Lipnam nunc appellant, quum multos deprauatis opinionibus eſſe intellexiſſet, quibus ſacerdotes ex diui quondam Hieronymi inſtitutione ſacra miniſtrabant, ad ueram ſapientiam reduxit: uerùm hi nunc in priſtinum errorem recidiſſe dicuntur. Eius etiam tempore Bogdan Valachorum princeps, qui deſtituta Tartarorum uicinitate Moldauia, quæ interior Valachia eſt, ad Marmaruſiam habitabat, coactis Valachis in patriam regionem, Lodouico regi ſubiectam remigrauit, idꝗ́ inconſulto rege fecit: quod is ægrè tulit. ſed quum illorum fœcunditate prouinciam indies compleri cœpiſſe audiuiſſet, eam pacta conditione ultrò conceſsit, ut Moldauiæ Vaſuoda (uti aiunt) grata obſequia, & ſtata quotannis ſtipendia Pannonico regi perſolueret. Imperante quoꝗ Lodouico, ſæua peſtis, & locuſtarum murumꝗ́ incommoda, item calamitoſi terræmotus Vngariam inceſſere. Præterea quum in omnes eſſet liberaliſsimus, qui regalis aulæ ſeruitijs obnoxij ex more fuerant, eos in nobilium ordinem perhumanè aſſeruit, ac eos ſeruitutis onere liberauit. Vxores ei fuere duæ. altera Caroli filia, qui deinde ad imperij Romani faſtigium euectus eſt: huic Margaritæ nomen fuit, quæ intempeſtiua morte ſubrepta, ſine liberis uita deceſsit. Eliſabetha altera, Stephani Boſſonenſis Bani (ut aiunt) filia, ex qua gnatæ tres genitæ, Catharina, Maria, & Adiuga. Catharina, pueritia non exceſsit. Maria à teneris unguiculis Sigiſmundo Brandeburgenſi, Cæſarea ſtirpe edito deſponſata, Auguſtali poteſtate & corona potita eſt. Adiuga, defuncto patre regnum Poloniæ ſortita, optimatum conſenſu Iagulæ principi Lituaniæ coniugata, qui nondum orthodoxa fide initiatus erat: matrimonij fœdere, ex compacto in regnum ſimul Chriſtianam profeſsionem admiſit, atꝗ Ladislaum appellari iuſsit, qui uno eodemꝗ́ tempore fortunam nomenꝗ́ mutauit. Lodouicum referunt pacẽ do-

nu,foris bellum ſemper optaſſe: quando alterum ſine altero facilè comparari non poteſt, domi iuſticiam, pietatem & religionem: peregrè fortitudinem, ſeueritatem, animiq; magnitudinem, utrobiq; prudentiam coluiſſe. Priuilegia populorum, immunitatesq́; ſeruaſſe, ſacrarum ædium iura læſiſſe nunquam: prouincias, quas in Chriſti fidem aſſeruit, omni liberalitatis officio ſibi conciliaſſe: in omnes demum, uel maximè in calamitoſos ac miſerabiles, fuiſſe pientiſsimum. Tyranni notam diligentiùs morte præcauit. quare non modò tyrannus nunquam uiſus eſt: ſed præ nimia comitate ac clementia, ne rex quidem: publicus pater uigilantiſsimus, regni cuſtos, & propugnator inuictus eſſe dicebatur. Quum à pueritia uenationes frequentauerit, ætatem grandiorem militiæ aſſumpſerit, ad extremum nactus ocium, à gerendarum rerum moleſtijs ad diuinam contemplationem ſe reuocauit. Quantum in ſe fuit, publicis tunc negocijs ſe ſubtrahere, ſanctorum Patrum conſuetudine uti, perpetuę ſaluti impenſiùs incũbere, utriq; ſimul uitæ officia perſoluere, neq; interim hoſtium inſidias regníq; tutelam animo eijcere: quod ut faceret, mariũ orbitas liberorũ hortabatur. Vt regno conſuleret, Sigiſmundum adoptaſſe dicitur: quem & Auguſtali genere, & excellentiſsima indole eſſe intelligebat. iacturam liberorum reſarcire hoc modo placuit: nec ab re quidem, quando princeps ille prudentiſsimus Pannonicæ ſaluti neq; commodiùs neq; honorificentiùs conſulere potuit. Et ſicut exitus rerum approbauit, quis eius uiri ſapientiam non admiretur, qui longè ante mortem futura proſpexit, ſuorumq́; ſaluti multò antè quàm res ipſa poſtularet, ut in tempore conſilia prouiſa conferret, ritè conſuluit? Annum demum rex natus ſextum & quinquageſimum, ualetudine parum proſpera laborare occœpit: nec aliter quidem ac obtigerat, id futurũ proſpici poterat, quando bellici labores, quotidianæ curæ, caloris ac frigoris incommoda, aſsidua itinera, peregrinationesq́; corpus eius ita cõfecere, ut in grauiſsimum deinde morbum ſanè coniecerint. Poſtquam deſperata ſalute extremum ſibi diem imminere intellexit, coactis optimatibus regnum diſpoſuit: in manus Mariæ filiæ, ne iubente quidem ipſo, ſponte ſua omnes iurarunt, ſe haud aliter ac patrem eam obſeruaturos: & non modò fidem obſequiáq; debita præſtituros, ſed pro cius nutu & imperio liberos, uires, corpora, fortunas, ac diuina ſimul & humana, quum res tulerit, ultrò delaturos, pericula quæque maxima lubentiſsimè ſubituros. Explorata procerum ſtudia quum promptiſsima inſpiceret, admodum illachrymauit. Quum diem Lodouicum agere rumor eſſet, ita uulgò trepidari cœptum eſt, ut ſuæ quiſque uitæ timere uideretur: pro ſalute regia publica uota nuncupantur, ad omnes oppidatim & uicatim aras homines operantur, ne tanto defenſore parenteq́; orbentur: haud aliter quidem omnis ætas ac ſexus formidare uiſus eſt, atq; ſi hoſtes in medijs laribus habuiſſent. Ecce aliquantiſper ante mortem eius Cometes apparuit, quo regi fatum inſtare omnes augurabantur. Increbeſcente igitur morbo, idibus Septembribus diem obijt: tantumq́; ſui deſiderium reliquit, ut præ cęteris hunc regibus Pannonia deploraſſe uideatur. Promulgata morte, omnes ex oppidis & pagis in Viſſegradum conuenêre: confluxere undique principes & antiſtites, item nobiles, & prouinciarum omnium legati, qui perpetuo exequiarum honore Lodouici obitum honeſtarunt. Variæ è cunctis populis auditæ uoces, uarij quoq; matronarum ululatus, quæ regionatim cum liberis haud ſecus ac ad complorandum ſuum quiſq; parentem ultrò concurrêre: hi patrem pientiſsimum, regem clementiſsimum illi ingeminare. Pars defenſorem fortiſsimum, & bellatorem inuictiſsimum alij exclamare, nonnulli dominum indulgentiſsimum uociferrari: aſſertorẽ regni, & Dalmatiæ liberatorem multi dicere, domitatorem pleriq; hoſtium flere, nemo tamen pietatis officio ſe ſatisfacere poſſe uideri. Quamuis certatim pro ſe quiſq; & ex corde plorarct, filiarum tamen ululatus in tantam acclamationem populos incendebãt, ut ad mortem uſque comploraſſe putarentur. E' pontificibus & ſacerdotibus, item è proceribus, & ordine nobilitatis, nemo ſiccis oculis ſpectari potuit. quin etiam in ſacris multi ſacerdotes è profluuio lachrymarum uix operari potuere. E' pręfectis equi-

tum &

tum & militibus nonnulli, ne præ dolore indomito ſibi manus inijcerent, adhibitis
cuſtodibus ſunt inhibiti: & ni Mariæ conſolatio ſuccurriſſet, quam pro rege habitu-
ros ſe omnes proclamabant, multi haud citra necem lachrymoſum funus celebraſ-
ſent. Quid plura, quantum eius mors & Vngaris & ſocijs mœroris attulerit, hinc
facilè conſiderari poteſt: quòd annos tres uniuerſa Vngaria pulla ueſte inceſsit, toti-
demq́ annis luctum regionatim celebrauit. Nuſquam riſus, iocus, ſonus, chorea, ali-
quodùe feſtiuitatis genus ſpectatum eſt, iuſticium triennio indictum. Item pueri, ue-
luti patre orbati, gemebundi omnes inceſsiſſe dicuntur: ſocij omnes, in primiſq́ Ro-
xani, Myſij, Bulgari & Valachi ab eo domiti, in triſticiæ ſpeciem barbam depoſuiſſe
feruntur. Omnes, præter Venetos, hunc principem deplorarunt: quippe qui ad pri-
mum mortis eius nuncium tanta lætitia exultaſſe feruntur, ut nihil unquam felicius
ac magis fauſtum exaudiuerint. quod ne ab re quidem: quando hunc unicum Vene
tæ calamitatis auctorem, Dalmatiæ gratia, fore intelligebant. Corpus Albæ ad ba
ſilicam diui Stephani, in ædicula quam monumenti ſui loco exædificarat, ſepultum
eſt. Sextodecimo pòſt die, regina Eliſabetha, honeſtiſsimo ſacerdotum collegio ſa-
cellum magnificentiſsimè donatum decoraſſe dicitur, qui Lodouici manibus quoti-
die operarentur. Diem rex anno Salutis octogeſimoſecundo ſupra tredecies cen 1382.
tum obijt: annis quadraginta, menſe uno, diebus autem duobus & uiginti regna-
uit. Hunc ſtatura mediocri, elatis oculis, crinibus & barba criſpa, ſereno uultu,
prominentibus aliquantulum labris, & humeris parum curuis, ac regem cæteris lon-
gè præferendum fuiſſe memorant.

DECADIS SECVNDAE FINIS.

ANTONII BONFINII RERVM VNGARICARVM DECADIS TERTIÆ LIBER PRIMVS.

POST REGIS Lodouici mortē, duæ filiæ cū nepote Carolo ſu
perfuere: harū altera Vngariæ, Poloniæ altera ſortita eſt re-
gnū. Maria natu maior, minor Adiuga fuit. Carolus rex co-
gnomēto Paruus, uiuēte adhuc Lodouico, quē Andreę regis
filiū fuiſſe aiunt, Neapolitanū regnū, ut deinceps refertur, oc
cupauit: quē quidem an Lodouici, ut pleriq́, filium, an ex An
drea fratre nepotē dicere auſim, nōdū ſatis exploratū habeo,
niſi fortaſſe ab eo adoptatū planè dixerimus. Nā dum hinc Li
gures mari, hinc Aquileienſes & Carrarij, Lodouici ſocij, Ve
netos terra uexāt, paulo antea Clodianā claſſem, & trāſactam utrinq́ pacē, Vrbanus
pōtifex, Ioannę reginæ inſolentiā domitare cupiens, Lodouicū exorauit, ut ſe adiuto
re, Andreę fratris mortē cumulatiùs ulciſceretur: regnū reciperet, quod ſuorū fuerat:
eijceret Ioannā, nō minus de ſuis quàm Romana eccleſia malè meritā. Delatā belli cō
ditionē Lodouicus ne inuitus quidem accepit, ut ueluti utriq́ filiæ, ita & nepoti re-
gnū cōpararet: & illud in primis, quòd ſuorū auſpicijs gubernari cōſueuerat. Quare
Carolo, in Tauriſino agro aduerſus Venetos, quēadmodū ſuprà diximus, agēti man
dat, ut inde profectus Ioannā impetat, paternū regnū recuperare nitat̄. Carolus man
datis obtemperās, uocatis ad ſe Venetorū oratoribus, ſub prætextu cū Veneto ac Li
gure cōponendæ pacis: ac demū nulla eius habita mentione, ſed apertè, quod animo
moliretur, tā præpropera in Vngariam feſtinatione redijt, ut comites octoginta ad
Planim fluuium traijciendo amiſerit. Iannotū Salerni principē, exercitusq́ ſui ducē
reliquit, quem in Hetruriam properare iuſsit. Iannotus Albricum Cunij comitem, &
Ferrobrachium Germanum, unius cohortis præfectum in ſocietatem accepit. He-
truriam hic ingreſſus, coactis Florentinis exulibus, in Senenſem agrum deſcendit.
Senenſes & Piſani Iannotum Salernitanum, multa pecunia placatum, ab agri uaſta-
tione ſubmouêre. id ipſum dum Florentini facere ſtudent, quia ſuos exules recipere

cogebantur, à Iannoto nihil impetrare potuerunt. Ioannem Haneutum nomina-
tum, ſtipendio pacto conducunt, ut eo duce Iannotum repellant. Dum id agitur,
Carolus ex Vngaria cum octo milibus equitum aduenit. in Aretinum primò agrũ
erupit: urbem Guelforum & Gibellinorum factionibus agitatam, in deditionem ac-
cepit. Senenſem mox agrum ingreſſus, Florentinos infeſtat: qui dimiſſo confeſtim
duce, quadraginta milibus aureûm pacem Caroli mercantur. Hancutus Bagnaca-
uallum oppidum, Nicolao & Alberto Heſtenſibus uẽdidit: quibus Aſtorgius Man
fredus Fauentiam paulo antè, ciuium proditione clàm abſtulerat. Carolus deinde
urbem Romam, ut Vrbanum pontificem adeat, rectà contendit. Honorificè exce-
ptus à pontifice, data recuperandi regni poteſtate, forti animo cum multis cohorti
bus & ualidiſsimo equitatu id adoritur. Occurrêre continuò Ioannæ reginæ co-
piæ: quas quum illicò profligaſſet, iter Neapolim uerſus facere pergit: redintegra-
to iterum exercitu, hoſtes obſtitere: quos quum ſæpe fugaſſet, cæcidiſſetq́;, Neapo
lim tandem peruenit: urbem facta mox deditione recepit. Reginam in arce, quam
Caſtellum nouum appellant, Ioannam obſedit. Albricum, Ferrobrachiumq́; Ger-
manũ, exonerãdi regni gratia ultrò dimiſit, ut præda, aut quauis exercitũ ui paſcere
ſtuderent. Epiſcopum Verdunenſem Carolus Aretio ſanè præfecerat: qui factio-
nis peroſus, Gibellinos & Guelfos ſine diſcrimine ullo tractarat. Quum ciuium is a-
nimos nulla æquitate beneficentiaq́; ſibi conciliare poſſet, Iacobum Carazolum Nea
politanum ciuem ſucceſſorem ſortitus eſt. hic inita gubernatione, quum pari iuſti-
cia & æquitate urbem factioſiſsimam pacare contenderet, ſuſcitata à plebe Guelfa
ſeditione, in arcem reiectus eſt: quò cum Gibellini quoq; confugêre, Carazolus Al-
bricum in Tudertino agro tunc agentẽ accerſi iubet, eumq́; in urbem noctu clàm im
mittit. qui dum Guelforum audaciam coercere conatur, Gibellinorũ quoq; bona di-
ripuit, à mulierum uiolentia manus abſtinuit. Ferrobrachius paulo poſt ſequutus,
quodcunq; ſuperfuit, totum abraſit: ingenti etiam prẹda Florentinos affecit. Hæc
1381. anno octogeſimo primo ſupra tredecies centum acta ſunt: quo quidem tempore no-
ua quædam è Gallia tempeſtas exorta, Italiam inceſsit. Lodouicus enim Andegauen
ſis, Francorum regis & Clementis Antipapæ ſuaſu impulſus, non tam Ioannæ libe
randæ quàm deponendi Vrbani gratia, cum triginta equitum milibus Italiam ingreſ
ſus, in Bononiẽſi primùm agro deſedit. Carolus periculum imminẽs conſpicatus, re-
licto nobilitati Aretio, Albricũ & Ferrobrachium ad ſe reuocauit. Quin & Florẽti-
ni ab Vrbano pontifice exorati, Hancutũ ad Carolum miſere. Lodouicus per Mar-
ſos ad ſaltum Caſsinenſem peruenit, anno ſecundo ſecundùm Andegauenſis aduen-
tum: duodecim equitũ milia è Gallia ad hũc tranſmiſſa, qui per Placentinum, Lucen-
ſem, Florẽtinum & Senenſem, in Aretinum tandem agrum, Andegauio duce perue
nere. In urbem à Guelfis immiſsi, reluctãtibus domi foriſq; Gibellinis, urbem tertio
poſt Albrici cladem anno diripuere. Vrbis arcem Guelforum præſidium tenebat:
quæ diebus circiter quadraginta oppugnata, in Gallorum ſanè poteſtatem ueniſſet,
niſi Lodouici fatum interceſsiſſet. quo quidem cognito, Andegauius exoratus, deſer
ta expeditione, Florentinis urbem uendidit: ſoluta mox obſidione, in Galliam reuer-
ſus eſt. Pari quoq; trepidatione Lodouici exercitus ſubinde ſolutus eſt, & ſolutione
uſque adeò turpi, ut mẽdicantes bini trini'ue milites in Galliam ſe receperint. Vr-
banus deinde cũ uniuerſis aulicorũ ordinibus, ut nepotem Capuano principatu do-
nandum curet, Neapolim proficiſcitur: quod quum præter ſententiam accidiſſet, ſpe
fruſtratus, in minas ſe conuertit. Carolus, intellecta pontificis ambitione ac incon-
ſtantia, mox ei cuſtodes adhibuit, quibus palatĳ exitum inhiberet. Vrbanus diſsimu
lata iniuria, & impetrata miſsione, Nuceriam æſtiuatum ſe uenire ſimulauit, ubi nu-
meroſam cardinalium manum creauit: è ueteribus, ſeptem, quos unà cum rege in
pontificem coniuraſſe dicebat, in carcerem ſanè coniecit. Aduerſus Carolum deinde
agere occœpit, ut eum haud iniuria regno abdicare uideretur. Diem Carolo abdi-
cationis indixit, ut iure is in forum põtificium accerſi uideretur. Reſpondit Carolus,

ſe ad

ſe ad ind[illegible] diem haud initum adfuturum: & comparatis continuò legionibus Nuceriam profectus, non ut reus, ſed ut prætor & hoſtis obſedit, ut Marte potius quàm centumuirali iudicio litem dirimeret. Interceſsit Raymundus Baucianus, Vrſino genere natus, Nolaníque comitis filius, qui Tarentinum poſt hæc principatum nactus eſt: is copijs fretus, quas ſub rege ductarat, Vrbanum cum uniuerſo Apoſtolico collegio ad mare deductum, Liguſticæ claſsi impoſuit. Qui dum Genuam nauigat, ſeptem cardinalibus, quos Nuceriæ capi iuſſerat, quinque ſaccis inuolutos in mare demerſit: haud aliter atque paricidas, qui culeis inſui, & in profluẽtem demergi ſolent. Sed ad Mariam hiſtoria nos redire cogit: ut ex eius coronatione, quid ſibi, Caroloq́ accideri, deinceps ritè narretur. Maria Lodouici filia, ueluti pater teſtamento cauerat, Sigiſmundo Brandeburgenſi, Caroli imperatoris filio, & adhuc puero, ex compacto ita nupſerat, ut ad maturas uſque nuptias uirum nõ duceret: conſummatis nuptijs, Sigiſmundum regni conſortem pariter admitteret. hanc ultrò conditionem uniuerſa tunc Vngaria acceperat, quum immortalia Lodouici regis beneficia omnes pariter obſtrinxerint. Quum intempeſtiuæ adhuc forent nuptiæ, Lodouiciq́ patris merita uniuerſos ſibi deuinctos haberent, neque interregnum ipſi facile paterentur: Mariam tanto ſtudio, ſuffragiorumq́ ſucceſſu, tota Pannonia in regni faſtigium extollit, ut non modò reginam, ſed regem pronunciarit, ſalutaritq́.

Maria regina

Quod ſexui natura detraxit, fortuna concitatiſsimo fauore rependit: pro regina, rex paſsim ſalutatur: & donec uirum duxit, iubente Pannonia, pro rege ſemper appellata, & in cunctis diplomatis reſcripta eſt. Quinetiam Albam ducta, ſubſequentibus cunctis antiſtitum, procerum, nobiliumq́ ordinibus, ritè coronatur: ne corona quidem ſacra, diuino quodam numine Vngariæ principibus deſtinata, hanc dedignata fuiſſe dicitur. hinc quanta Lodouici beneficentia, & quàm pia memoria fuerit, facilè conijci poteſt. Quanquam adoleſcentula regnum inierit, ac ætatis intempeſtiuitate, ſui muneris magnitudini adhuc ſat facere non poſſe uideretur, materna tamen ſapientia munus probè reſarxit: ac longè profectò commodiùs reſarxiſſet; ſi dexteriorem illa fortunam, in cuius poteſtate ſunt omnium iura regnorum, ſortiri potuiſſet: aut ſi è ſuo, quàm alieno arbitrio, maxima quæque gerere uoluiſſet. Erat enim huic Nicolaus Gara, uir non magis genere quàm opibus ſpectatiſsimus: quem Lodouicus quondam ob rem bene geſtam, ad Palatinatus (ut aiunt) munus euexerat: hunc potiſsimum Eliſabetha mater in conſilium admittere ſolita eſt, quando ſibi fidum ſtudioſumq́ nouerat. Quodcunque regi Lodouico in uita is exoluere non poterat, ne ingratitudinis reus eſſe uideretur, id omne uxori ac filiæ poſt mortem rependere nitebatur. Nunquam à reginæ latere diſcedebat, ne imbecillum ſexum in tanta animorum uarietate periclitari pateretur: quantum in ſe fuit, Eliſabethæ conſulebat, quæcunque dignitati aut ſaluti conuenire uiderentur. Contrà illa uehementiſsimam Palatini fidem intelligere, nimium ei credere, ex eius profectò ſententia cuncta gerere, nec illo quidem inconſulto quicquam agere: quando in uiro non parum fidei & conſilij iam ineſſe, quinetiam totum ſeruitio ſuo addictum eſſe nouerat. Hic multum auctoritatis apud reginam adeptus, parum commodè conſulere ſubinde cœpit: ne ſuos proceres nimis extollat, nimiumue donet, hortatur: quandoquidem iam potentes effecti, imperata non faciunt, detrectant fidem & obſequia: & repentina inſolentia correpti, aliquid nouitatis moliri conantur: ſatius eſſe hos ita tractare, ne nimium obeſſe poſsint. Item præpotentibus quibuſdam attenuandas eſſe uires: auferendos quoq́ magiſtratus, quicunq́ formidoloſi ſunt, ne quid inſolentius audeant: fidelibus tantùm uiris, qui nunquam à latere abeant, honores ac munera cõferenda. Neminem ſe in Lodouici prolem ſpectatioris eſſe fidei cõſtantiæq́, quum uetera illius in ſe merita obliuioni tradere nullo modo queat: in ditionem proinde ſuam reginæ mentem trahit, perſuadet quæcunque cupit, & pro libidine ſua cuncta facit. Occœpit ex hoc illa multos ſibi è proceribus habere ſuſpectos, in pleroſque profectò immerentes odium & ſuſpicionem concipit, ſeq́ ipſa temerè in nõnullorum inuidiam trahit.

item

item odio haberi cœpta, quia non omnes æquè diligere uidebatur. Quum alios alijs honorando præferret, ne mediocrem quidem diſcordiæ ac diſſenſionis materiam ſerit: inter proceres quicunque ſe Nicolao præſtantiores eſſe reputabant, eum unicum, poſthabitis cæteris, in conſilium admitti grauatè ferebant. Conflata hinc immodica inter optimates odia, & in Garam præſertim domum; quippe quæ non ſolùm prædominari, ſed quemuis procerum è reginæ gratia ſubmouere ac deprimere nitebatur. Hinc quoque immortalia Lodouici merita obliterari cœpta, faſtidiriq; ui gineū planè ſceptrum, & pro nihilo duci: ſuborta quoque mutua inter magnates nobiliaq; bella, quum palàm pro ſe quiſque inferre, rapere aliena, uicos & oppida ferro inuadere. Multi etiam rebellare, è proceribus plerique deficere, qui alium regem creare pergebant. Perfidia hos primùm inceſſerat: Zagrabienſem epiſcopum, Itala gente natum, & hac à Lodouico dignitate donatum: item Stephanum Vaiuodam Tranſſyluanum & Andream, fratres, quibus Ladislaus pater fuerat; nec non & Stephanum Symonthoruiam, & Ioannem Croaciæ præſidem, & Ioannem denique crucigerum equi[illegible]in, Auronæq; antiſtitem: qui quidem omnes aduerſus Mariam coniurati, Lodouici beneficio quondam, honore & opibus excreuerant, quamuis humili loco nati forent. Ex compoſito cæteros clàm adeunt, femineum incuſant & execrantur imperium, uanam damnant Vngarorum patientiam. Nicolai Garæ tyrannidem ingeminant, uarijs criminibus inſimulant: & quid periculi cuique nobilium inſtet, uarijs argumentis oſtendunt. in horum pleriq; ſententiam conceſſere, & in primis illi qui nouarum rerum auidi eſſe ſolent. Addebant adhæc, reginam bonis omnibus auerſam præcluſiſſe aditum, Nicolaum duntaxat in conſilium admitti, alios aſpernari, maximam nobilitatis partem toruis oculis intueri, Garam tantùm familiam reſpicere: ſordere illi procerum ſeruitia, neque quantum olim ſanguinis Lodouici temporibus hauſerint, memoria tenere: proinde nihil feminarum imperio formidoloſius & intolerabilius eſſe. demum, ſi de optimo ac legitimo rege cogitaretur, haud ab re fore. his uc parum quidem dictis, coniuratorum numerus amplificatur, in quem magna quoque equitum ſe multitudo inſinuauit. Quum hi quos diximus, à Mariæ fide deſciuiſſent, clandeſtina inter ſe concilia ſæpius de eligendo rege habuere: unicuique ſolus Carolus, ex cognomento Paruus, ueniebat in mentem: quem quidem Apuliæ regem, regali genere natum, & Lodouici nepotem, haud inuitis populis, tutò Mariæ imperio & Nicolai tyrannidi opponere ſe poſſe ſperbant. At ubi inter eos de Carolo euocando conuentum eſt, Zagabrienſem uno conſenſu antiſtitē ad eum oratorem mittendum eſſe decernunt. Id negocij ſibi demandatum, non inuitus is accepit, quando factionis huiuſce auctor erat, ut cautiùs res agatur: feminea interim imperata faciunt, ſoluūt uectigalia: & nulla denique re, legitima obſequia detrectare uidentur. Orator, ne quid noui moliturus in Italiam proficiſci uideatur, exſoluendi uoti, & magnæ religionis gratia, ſe Romam profecturum ſimulat. Nōdum annos Maria duos planè regnarat, quum is ad euocandum Carolum in Italiam contendit. Quum Sipontum appuliſſet, continuatis itineribus Neapolim uenit; quò quum ueniſſet, & formidoloſam in re quaq; grauiſsima cunctationem eſſe reputaret, nil profectò ſibi fuit antiquius quàm regem Carolum quam primùm adire, exponere mandata, & in ſententiam cōtinuò ſuam illum trahere. Quare ſine mora Carolum confeſtim adit: ac impetrata clàm dicendi copia, fauſta in primis ſalutatione uſus, ſic cum præreuerenter alloquitur. Sanctiſsima progenitorum tuorum memoria, Carole, qui quum regnum noſtrum pientiſsimè ſemper gubernarint, nulla obliuione obliterari queunt, nos huc adegit, ut ad te, haud aliter atque ad ueras ſacrorum Vngariæ regum reliquias confugeremus: rati nos, qui tuorum iuris ditionisq; ſemper fuimus, in calamitatibus noſtris à te nūquam deſtitutum iri. Quin & obfirmatis hoc ſemper animis certò ſperauimus, Pannonicam te gētem, quę ſub tuorum tutela fuit, in utraque nunqnam fortuna deſerturum. Non ignoramus, clemētiſsime princeps, ſacrorum regum ſanguinem ad te unicum iam eſſe redactum, & in tanta principum

orbitate

orbitate, te ſupereſſe ſolum, quem tuam Vngariam curare, & auitum regnum gubernare oportere intelligimus: atque ut quod nobis opus eſſe intelligimus, facile ſperemus, maieſtatis tuæ præſtantia nos hortatur, in quam omnium tuorum ſapientiam, uirtutem, fortunamq́ confluxiſſe intuemur. Quare quum ſpes unica ſis noſtræ gentis, ueluti ex mandatis dudum intelliges, nos ad te potiores Vngariæ proceres miſerunt, ut fluctuantis regni, & hæreditatis quandoque tuæ reminiſcaris, néue uſurpatum Italiæ imperium auito anteponas. Quàm honeſta ſit aduentus noſtri cauſa, rex, breuibus accipies poſt Lodouici mortem: de tota Vngaria, & Chriſtiana republica ita bene meriti, ut inter diuos haud immeritò referendum eſſe cenſeamus, incredibili fauore, omniumq́ ſuffragijs ordinum, quando neminem alium hæredem eius in Pannonijs intuebamur, ob tanti parentis gratiam, qui nos immortalibus meritis obſtrinxerat, Mariam gnatam, regem ſalutauimus: atque ita iuſsimus appellari, ut hac promptiſsima gratitudine, Lodouici manes admodum promereremur, nobiſque ſemper propitios haberemus: rati quoque, id non minus inſolentiæ quàm utilitatis nobis allaturum. Inſuper tanto plauſu eam coronauimus, ut non plus doloris, Vngariæ patris deſiderium, quàm lætitiæ inaudita Mariæ regis acclamatio dediſſe uideretur. Verùm poſtquam fœmineo cuncta arbitrio geri cœpta ſunt, longè aliter ac ſpes noſtra tulerat, accidit. Eliſabetha mater, quum intempeſtiuam adhuc regno filiam, ac ſceptri impotem eſſe noſceret, ut eius reſarciret officium, omnia pro ſua & palatini Garæ uoluntate gerere cœpit: illum tantùm in conſilium admittere, repellere alios proceres, & pro palatini libidine cuncta diſponere. Multas is Eliſabethæ temerè ſuſpiciones iniecerat, deferebat quotidie aliquos, deprauata cõſilia ſuggerebat: ſuadebat ut pleroſque ſublatis honoribus ſenſim attenuaret, quorum uirtutem formidoloſam eſſe reputabat. Non igitur Maria, neque mater infelix regnum gerit, Carole: ſed palatinus ſolus eſt, qui latè in Vngaria dominatur, ſæuamq́ tyrannidem agit, & pro libidine ſua reginæ bonis uiris aditum præcludit: hos modò euehit, modò deprimit illos. Vnde tanta cunctos optimates inceſsit indignatio, tantaq́ facinoroſos inuaſit audacia, ut depreſſo pudore, conculcatiſq́ legibus & iudicijs, uis paſſim inferatur: exerceãtur ubiq́ latrocinia, & è proceribus alter alteri bellum indicat, incendat uicos, homines & pecora abigat, ferro incendioq́ demum omnia complectantur. Quin & ex priuato bellum publicum exarſit, immò ciuile ac inteſtinum, quo mutuæ procerum nobiliumq́ cædes indies augentur. Maria fluctuantis regni habenas nacta, partim per ſexum, partim per ætatem tantis rebus moderari nequit: neq́ ſecus ac Phaethon, puerili inſcitia & alieno furore trahitur: & quaſi ſolio excuſſa, diffuſa latè incendia ſtupens timenſq́ conſpicit. Huc fatua noſtra pietas, & uana fides adduxit, ut dum Lodouici nos manibus gratificari ſtudemus, & idcirco Mariam regem ſtolidè creauerimus, in grauiſsima nos ipſos & fortunas noſtras mala coniecerimus. Maxima pars optimatum ad te nũc uenire me iuſsit, ut ueluti maximo ſtudio, nuncupatiſsimiſq́ uotis te optauimus, creauimuſq́ regem, ita te minimè cunctantem in Vngariam ducerem. Quamobrem antiſtitum procerumq́ conſulto ad te uenimus, Carole, unica ſacrorum regum ueneranda propago, ut delatum ſine mora regnum lubenter accipias: regnum inquam, non tam à nobis tibi traditum, quàm quia auitum eſt, hæreditario tibi iure debitum, quod ſine impietatis ignauiæ'ue nota recuſare non potes. Hoc quod deferimus, tuum eſt: quod in Italia poſsides, alienũ, & pontificiæ obnoxium ditioni, quod quidem precariò tantum haberi poteſt: item inſidioſum, uarium & fallax. Quid in eo Andreas ille tuus quondam ſubierit, quot bella Lodouicus & Vngari geſſerint, quantum ſanguinis effuderint, quot mala tolerarint, utinam hæc, ne obducta iam uulnera reſcinderem, refricaremq́, mitiùs dicere liceret. Nunc autem quid Vrbani pontificis iniquitas moliatur, ſatis ſuperq́ tibi compertum habere debes: quippe qui ſi ſacroſancto collegio ſuo facinoroſas manus non abſtinuit, quò nam pacto tibi parcet: quem non ad regnandum in Italiam, ſed ad eijciendam Ioannam ſibi admodum infeſtam, è Pannonijs euocauit? Propriæ potius quàm

quàm alienæ ſemper utilitati pontifices ſtudere, iam longa te experientia ſatis docere debuit. Item tu quoque teſtis eſſe potes, qui tot bella pro Neapolitano regno geſſiſti, quàm uaria ſint Italorum ſtudia, & quot artes: quas præcauere nemo unquam etiam ſapientiſsimus potuit. Hoc regnum, nunc Romanos, nunc Græcos, nunc Gothos, nunc Longobardos, & poſt hæc Gallos, Germanos, Normannos, Aragonesque mutauit, nec aliquando Saracenos expauit: ſola nouitate, principumꝗ ſtrage gloriatur & gaudet. nũc ſub aliena ditione id, & precariò poſsidere opus eſt. Quàm uariæ ſint pontificum uoluntates, & quanti eorum fauores conſtent, tuorum exemplo, immò tuo, exactiſsimè nouiſti. Proinde conſule rei tuæ Carole: memento te eſſe Vngarum, & è ſanctorum regum genere natum: tibiꝗ perſuade, te tutiùs apud tuos, quàm alienos uerſipellesꝗ imperaturum: quamuis præ ſapiẽtia uiribusꝗ tuis, & Vngarorum ope, utrunꝗ retinere poteris. Plurimos finge in hoc regno tibi inimicos, immò crede, quando quotidie experiris. Seuerina domus, uetuſtate opibusꝗ præpotens, infeſta tibi eſt: pontificem habes multò infeſtiſsimum. Nec Galli quidem deſunt inimici: qui regno eiecti, & terra mariꝗ potentiſsimi, nihil aliud dies noctesque moliuntur, quàm ut debitum ſibi hoc imperium recipiant. Quod ſi proprij commodi ratione haudquaquam mouerere, an ne pietatis officio te nũc abalienari fas eſt, & tuam gentem deſerere, æſtuantiſsima procella fluctuantem: cuius ope, ac multo ſanguine, Neapolitanum tibi regnum comparaſti? Num fluctuante Vngaria, in ocio tibi reſidendum eſt? quam ſi perditam uideris, neque hîc neque ibi profectò regnare poteris. Quare collachrymans ac ſupplex te nunc obteſtatur & obſecrat Vngaria, ut in tantis malis ſe reſpicias: quippe quæ non modò externo, ſed inteſtino quoꝗ bello laborat, miſereꝗ uexatur. Gens miſella ex polo altiore profecta, ad Danubium occupatis ſedibus, omnes finitimos infeſtos habet, in medio hoſtium ſita eſt: & quando nunc forti moderatore caret, domi forisꝗ ſæuo bello conficitur. num ſiccis id oculis, & pacata mente ſpectare poteris, quum in Vngarica ſalute tuam quoque ſitam intelligas? Proinde princeps inuictiſsime, quem Pannoniæ regem fauſtis auſpicijs à principio ſalutauimus, hanc expeditionem age forti animo adorire, copias tibi ſpectatiſsimas coge, diſpone extemplò regnum, fidaꝗ præſidia ubiꝗ diſtribue. Viaticum tibi abundans attulimus, exercitum quoꝗ coegimus, qui ad pacãdam Pannoniam ſatis ſuperꝗ tibi erit. Modicis tibi copijs opus eſt: quandoquidem ad aſpectũ tuæ maieſtatis arma quiſque deponet, quum ſalutarem aduentum tuum omnes expectent. Veni igitur Carole, & regnũ hęreditarium tibi recipe: miſerere quæſumus patriæ gentis, cuius fide ac ope tantũ nominis & imperij, tu cum progenitoribus tuis comparaſtis. Cogita idem nunc eorum manes te efflagitare, ac petere ſupplices, qui ſuum regnum, quod tanto ſtudio in uita curarunt, nunc in rerum omnium diſcrimen redactum, per ignauiam & impietatem ſuorum ire perditum ægerrimè ferunt. Felicibus itaque auſpicijs, fauentibusꝗ omnibus diuorum regum numinibus arma cape, in Pannoniasꝗ traijce. Magnatum diſcordias compone, extingue incendia, & inteſtini belli faces: quas imbecillum mulieris ingenium, præ ſexus infirmitate, extinguere nequiuit. Paterni regni habenas cape, quibus femineæ manus moderari non poſſunt. Gentem tuam externo bello circumuentam protege, quæ ducem optimum ſortita, uniuerſo orbi formidoloſa ſemper eſſe conſueuit. Quanquam uana pietate, calamitoſaꝗ imprudentia peccauimus, quum femineo nos imperio fecimus obnoxios: tuus tamen aduentus errata corriget: & ſceptrum, quod femineas mollesꝗ manus abominatur, à potentiſsima tua dextra ſuſceptum, feliciter cuncta diſponet. Itaꝗ delatum tibi regnum accipe, & te ad fauſtiſsimam expeditionem confeſtim & audacter accinge. Secundùm orationem mandatorum literas oſtendit, potiorum principum ſigillis obſignatas: & uiatici & auctorandi militis collatam ſtipem depromit. Carolus Zagabrienſis oratione perſuaſus, lætiſsimo antiſtitem uultu amplexatus, gratias in primis Vngaricis proceribus & legato ingentes agit: & quum res ſit maximi ſanè momenti, ne quid temerè adoriri uideatur, tertio die ſe reſponſurum pollicetur,

cetur. Interea honorificentiſsimo hūc hoſpitio excipi iubet: deinde ſe ſolum ipſe admiſit in conſilium. hinc quietis ratio, coniugis liberorumq́; ſuauiſsima conſuetudo, & partum nuperrimè regnum in Italia, quieſcere ſuadet. Neque illud fugiebat, quàm formidoloſum ſit, & arduum, noua quotidie moliri, incerta pro certis quærere: quo plura tentauerit, eo grauius fortunæ imperium ſubire, & per maiora quotidie diſcrimina uagari. Hinc ſæua imperandi cupiditas miſerabiliter angebat: ſe liberis proſpicere oportere: utile glorioſumq́; fore, alterum Vngaris, Italis alterum præficere, & ſe utroque regno potitum, cuncta facilè pacaturum. Succurrebat interim laborantis Vngariæ commiſeratio, ignauiæq́; nota: atque uirum, quem natura genuiſſet ad regnandum, ſi oblatum & hæreditarium regnum ultrò recuſarit, puſilli crimen animi nunquam euaſurum. Vicit tandem regnandi cupiditas: & quando chariſsima ſibi uxor erat, conſilium cum ea communicare ſtatuit: aperit illi animum, & qua poteſt ratione, in ſententiam ſuam trahere nititur. Legatos ab Vngaris ueniſſe nunciat, qui regnum offerunt: occaſionem hanc cenſet haudquaquam aſpernandam, quando quàm uaria ſunt Apulorum ſtudia, & Italorum inſidiæ, experientia docuit. Addit Vrbani pontificis, & Seuerinæ domus inimicitias, item infeſtos Gallorum animos, qui ingentem nuperrimè claſſem & terreſtres copias in ipſum compararunt. Præterea ſe filium natu grandiorem ſecum in Pannoniam ducturum: ſe regno potitum, confeſtim gnato ſceptrum & diadema traditurum: pacatisq́; rebus, in Italiam continuò rediturum, ut Vngaricis opibus & auxilijs Neapolitanum quoque imperium tueatur. Demum quando poteſtas omnis à Deo eſt, ſe non inuitis regum numinibus ad auita ſceptra uocari. Quum hæc uxor accepiſſet, ueluti imminentis præſaga mali, tanto dolore correpta eſt, ut hæc lachrymans uerba feciſſe dicatur: O quàm malis huc auſpicijs infauſti ad nos legati aduenere, ò quàm deprauato cuncta iudicio, mi Carole, penſitaſti: neſcis, heu neſcis, quàm grauis ſemper fuerit Vngaria malorum omnium officina. Tot inteſtinis illa dolis, ſimultatibusq́; completa eſt, ut donec mutuis externisq́; cædibus ad internecionem peruenerit, nullum unquam ocij ueſtigium in Pannonijs intueare. Gens eſt, cuius animus nunquam patet, nouos in horam dolos excudit, decies in hora mutatur. Vultus ad alienæ mētis habitum effingitur: aliud in ore eſt, in corde aliud: quod quum ſemper ſubornatum ſit, ex alieno ſemper incōmodo, ac regum mutatione ſibi quæſtum facit. Exultat cædibus, crudelitate geſtit, & plus quàm barbara paſsim feritate graſſatur. Nil quiete uehemētius abominatur, primas ex more in ſuum regem inſidias intendit: quod ſuperiorum te regum exempla docēt, è quibus, ſi rectè memineris, quid tibi cōſilij capiendum ſit, facilè colliges. Proinde coniunx dulciſsime, perfidæ gentis pollicitationes abnue. nō regnum hi patrium, ſed proprium tibi deferunt exitium. Scythicis artibus ne crede, quæſo Carole mi, ſi tibi tuorumq́; ſaluti probè conſultum iri cupis. Habenda eſt etiam ſororum tuarum ratio: neq́; Lodouici manes, de te, de patre tuo optimè meriti, mente tibi excidere debent. Paulò is ante mortem, te cum ualidiſsimo equitatu miſit in Italiam, ſuo ductu & auſpicijs Apuliæ regnum occupaſti. Sat igitur amplè in Italia dominaris: hic tibi regnum, hic liberi, hic uxor eſt: hic tua deinde eſt Vngaria, pro hac pugna, hos tuere. Ne fas quidem eſt, te Lodouici uiolare teſtamētum: quippe qui Mariæ, cui Sigiſmundum, Caroli imperatoris filium, pro uiro deſtinarat, Vngariæ: tibi uerò, Apulię regnum legarat. Si quid in uirginem innocentem, in paterno regno ſitam, pro aliena libidine molieris, grauiſsimas (mihi crede) pœnas expendes. Nunquam innocentis ſexus, & præſertim feminei, calamitates & iniurias Deus æquo animo tolerauit, in cuius tutela potiſsimùm ſunt uirgines conſtitutæ. Non regnum hercle repetis, ſed in tuum ſanguinem arma ſumis Carole, unde tibi liberisq́; tuis paras exitium. Quòd ſi huiuſce regni diſcrimē obijcis, ne tibi rebusq́; Italicis diffidas, explorata Dei benignitas hortatur. Othonem Bauariæ ducem, paulo antè numeroſo exercitu Italiam ingreſſum, ut te regno eijceret, diuina ope repuliſti. Cum triginta equitum milibus Lodouicus Andegauenſis Italiam inundauit, & repentinò mox fa-

to præuentus, tantum exercitum in tot calamitatibus dimiſit, ut bini terni'ue mendicando in Galliam ſe receperint. Quare Pannonum artes caue, oblatum regnum, immò cædem exitiumq́; tuum recuſa. Sacram tui ſanguinis aulam ne inceſtato, ne'ue Lodouici uiolato manes: quod ſi contrà feceris, perniciem hinc tuam, quod diuina benignitas auertat, imminere ſcito. His dictis, humi proſtrata, regis genua ſupplex amplexatur, & ne expeditionem infauſtam ſuſcipiat, per deos, per liberos, per cuncta denique humana diuinaq́; obteſtatur. At ille pertinaciùs propoſito inſtat, mulieris animum conſiliumq́; à ſexu metitur, necnon coniugali haud parum affectui tribuit: poſt ubi aduerſam ſibi uxorem intelligit, mentem diſsimulat, ſolatur pro uirili ſua: & ne quo ſe metu cruciet, admodum hortatur. Dimiſſa uxore, ingenti propagandi regni cupiditate ſuccenſus, legatum acciri iubet. Quum ille ſubinde ueniſſet, rex gratiora opinione reſponſa dat: ſe delatum Vngariæ regnum ultrò accipere: ſacrum diadema, & tanti momenti ſceptrum, quæ ſuorum maiorum inſignia fuere, quando ſine ſcelere facere non poſſet, nunquam recuſaturum, immò nil ſibi oblato munere antiquius futurum. Debiturum ſe perpetuò Pannonibus, qui regalium reliquiarum non obliti, è media eas Italia abducere ſtuduere: ſi inita iam conſilia bene ſucceſſerint, cumulatas ſe omnibus gratias, & uniuerſo regno ſalutem relaturum. Interea quæcunque moliatur, omnes reginam celare iubet, ne plus æquo excarnificetur. Zagrabienſis antiſtes, reſponſo gratiſsimo potitus, ad parandam claſſem hortatur: horrebat tunc ſæua hyems. Carolus dum nauigare non licet, claſſem ſtruit, delectum habet, pecunias congerit, commeatus undique præcipit afferri. legatus allatis cum nummis adiuuat: quæcunque bello ſunt uſui, comparari ſtudet. Carolus iam cuncta ritè parat, ne maxima cœpta temerè iniuiſſe uideretur: & ne regni Neapolitani periculo ſollicitaretur, omnes arces munitionibus, præſidijs & commeatibus ſatis inſtruxit; fidos prouincijs præfectos impoſuit. Compoſitis demum Italiæ rebus, quum nauigationis dies inſtaret, uxorem ſolatur, ne proficiſcētem uirum tam miſerè deploraret. Quanquam ambitione traheretur, uxoria tamē dicta animo uolutabat: & admodum uerebatur, ne certi hæc augurij locum ſortirentur. Quare ne qua reginam deſperatione co conficeret, ne'ue ſuſceptæ expeditionis periculo uniuerſam domum committeret, filium, quem ſecum ducere ſtatuerat, in matris ſolatium reliquit, quam alio pacto nunquam ab intemperato dolore coercere potuiſſet. Hæc ubi omnia ritè diſpoſuerat, primo tempore cum honeſtiſsimo regulorum & nobilium equitatu Sipontum uenit. legatus nunquam à latere diſcedebat: qui ne reginæ lachrymis & precibus mollitus remoraretur, ſummo ſtudio cauerat. Paratam ſibi claſſem conſcendit, tempeſtiuamq́; nactus nauigationem, octauo die Segniam appulit. Ex compoſito ante eius appulſum, cum una legione nonnulli proceres illuc ſanè conuenerant, ut aduenientem Carolum honorificentiùs exciperent, & in primo regni aditu regem ſalutarent. Cum maximo plauſu & congratulatione Segniam introducunt, fauſtis cum cognominationibus acclamantes: curatis ibi triduo corporibus, inſtructo agmine montem Adrium ſuperant, ſextoq́; die Zagrabiam ueniunt. Antiſtes urbis, quem Vitum plerique Italicum quondam uocitatum fuiſſe uolunt, ut pro legationis officio magnificè regem acciperet, quàm gratiſsimo potuit hoſpitio Carolum admiſit. Aliquot ibi dies cunctandum eſſe cenſuit, ut noui regis aduentum omnes audirent, quo plures à mulierum fide deficerent, femineum aſpernarentur imperium, & eius indies expectatio augeretur. Hinc literis interea fautorum numerus amplificatur, incenduntur amicorum ſtudia, nutantium animi confirmātur, & aduerſariorū pars magna partim promiſsis, partim largitionibus conciliatur: quinetiam facinoroſis impunitas, immunitas ciuitatibus, uectigalium remiſsio populis, militibus ſtipendia magna promittuntur. Clandeſtini quoque nuncij ad regulos & proceres mittebantur, ut ſuffragia undique pararentur, multis honores pontificatus ac munera maxima proponebantur. Quibus quidem artibus tot fauores ſibi Carolus planè cōflauit, ut nemine reluctante, regiam occupare poſſe uideretur. quare multorum quoti-

die lite-

die literis ad capeſſendum regnum inuitabatur. Quæcunque hactenus in eas Carolus moliebatur, ne Maria quidem & Eliſabetha penitùs ignorabant: diſsimularant profectò multa, quando femineo ſæuire imperio non licere intelligebant, ad id uiro duce opus eſſe nouerant. Sigiſmundus, qui uiuente adhuc Lodouico, puer ex Auguſtali in regiam aulam translatus erat, ut Vngaricam linguam & mores ibi regnaturus imbiberet: intellecta nouarum rerum mole, ac feſtinante ſocru nuptias celebrauit, ne quo regale connubium impedimento reſcindi poſſet. Quum debitum ſibi regnum haud parum inuidiæ ſanè conflaſſet, quam Caroli factio ſuſcitarat, ad declinandas Vngarorum inſidias, quum ſuum competitorem adeſſe nouit, deſerta coniuge, in Boemiam ſe recepit. Tranſactarum fama nuptiarum mens Caroli admodum conſternatur: ſiquidem Cæſarem, ſua cauſa, gnatum Vngariæ regno exigi, nunquam æquo animo toleraturum arbitrabatur, ſed pro reſtituendo filio extrema quæque tentaturum: itaque admodum ſibi timere cœperat, quoniam Imperatoris uires & auctoritatem minimè ignorabat. Mulieres poſt Sigiſmundi abitum in regia deſertæ, diſsimulata nouitate, nuncium ad Carolum mittunt: percunctantes, an is ut frater patruelis, an ut hoſtis uenturus eſſet? Atque hoc haud ab re ſe facere ſcribunt, ut ſi fratrem exceptura ſint, obuiam (ut par eſt) prodeant, debitiſq; officijs exeolant: ſin hoſtem, quod minimè credunt, inermes ueniam exorent. At ille diſsimulato ſcelere, ſororis gratia, quam regni procella nimium uexari audiuerat, ſe Lodouici pientiſsimi memoria commotum ueniſſe reſpondit, ne Mariam tot malis obſitam periclitari pateretur. Ad componendas procerum diſcordias, ad curandas ſimultates, ad pacandum denique regnum, Pannonias reuiſere profitetur: proinde metu quoq; & ſuſpicione ambas carere iubet. Spem Sigiſmundi timore collapſam reſumit. nam dum mulieres, quæ per nuncium ſignificarat, credere arbitratur, ſub charitatis auxilijq; prætextu regnum tutò occupare confidit: quare Budam uerſus iter ocyus init, eum & ſuæ & amicorum copiæ ſubſequuntur. Reginæ quoque accepto reſponſo, quanquam ſibi intelligerent uerba dari: tamen quum hoſtis aduentum ui repellere non poſſent, pari hunc arte eludere pergunt: dolis certandum eſſe cenſent, quando ſe quoque dolis peti ſentiunt. Se ad excipiendum fratrem, non hoſtem accingunt: ubi Carolum appropinquare rumor eſt, aurato curru inuectæ, in occurſum prodeunt, dolorem metumq; diſsimulant: at ubi ad congreſſum peruentum eſt, hilari fronte accipiunt, mutuis ſe amplexibus confouent, ob ſanguinis memoriam lachrymas interfundunt, quamuis utrique pariter ambitio inhæreret. Mox Budam, una iunctis agminibus, iter capiunt: at ubi ciuitatem ſubeunt, Carolus, ut ſuum eo magis animum celaret, modeſtiam charitatemq; præferret, non arcem ac regiam, ſed priuatum hoſpitium ſubiuit: & donec occaſio daretur, regalibus tectis abſtinẽdum eſſe cenſuit. Quũ inter Mariam & matrem ibi medius cõſediſſet, Eliſabeta hæc uerba fecit: Nemo ſatis charitatem tuam Carole admirabitur, gratiſsimumq; animum dignis laudibus proſequetur: qui noſtri gratia & Lodouici memoria, regno, uxore, liberiſq; relictis, calamitates noſtras, & Vngarica mala miſeratus, traiecto mari, ac ſuperatis Dalmatiæ montibus, in Pannoniam ueniſti. Rem profectò non minus te, quàm maioribus tuis dignam feciſti: & quanti Lodouici regis beneficia feceris, planè hoc tempore oſtendiſti: quippe qui re poſtulante, parem gnatæ uicem referre ſtudes. Lodouici pietatem æmularis, qui & quid pro patre tuo, & quid pro te geſſerit, ſalutari hoc aduentu tuo probè ſignificaſti. Quæcunque in nos beneficia contuliſti, & maiora indies conferre pergis, quamuis hinc nos tibi perpetuò debituras ingenuè fateamur, cumulatas tamen ſi à nobis gratias, quando femellæ ſumus, ſperare non potes, à Deo cumulatiſſimas tandem exiges, qui uberrima præſtitæ pietatis officia rependit. Nos tibi deditiſſimas eſſe ſcito: fortunis & autoritate noſtra pro arbitrio tuo utitor, tuũ (ut par eſt) ſanguinem, tuamq; ſororem tutator. interea, quãdo labor itineris ita iubet, in humili, quod optaſti, hoſpitio requieſcito. Carolus ad hęc, quòd grato ſe hoſpitio acceperint gratias agit; ad exoluendum charitatis officium ſe ueniſſe iterũ affirmat, aſſeueratq;

ſe magnanimi pijſq; Lodouici beneficia nunquam obliteraturum. Poſt hæc digreſſæ mulieres, in regiam ſe recipiunt, & quid Carolus indies moliatur, ſagaciter inueſtigant: adeuntes & abeuntes obſeruant: ſubornant exploratores multos, qui cuncta diligenter inquirant. Nicolaus interea palatinus, cuius inuidentia factiones exortæ fuerant, à reginæ latere non diſcedit: ſtipatores cum prætoriana cohorte fideliſsimos adhibet, ne quid inſidiarum Mariæ intendatur, quum hoſtem in media penè regia intueatur: qua poſsit arte præſenti hanc periculo liberare, huc omnes ingenij neruos intendit. Dum inſidijs utrinque certatur, Carolus occupandę arcis tempus obſeruat. concurſum ad ſe procerum indies augeri: contrà mulieres ac regiam à pauciſſimis adiri, contemptuiq; ſenſim haberi conſpicatur. In primis, ut rem tutiùs agat, gubernatoris, ad declinandam aduerſariorum inuidiam, ſibi nomen uſurpat: ſub gubernationis prætextu arcem regiam ſubit. Interea pernicioſorum quorundam opera, ad declarandum hunc regem, & ad deponendam Mariam plebs ipſa ſollicitatur: quando feminei ſexus imbecillitate, ſub Mariæ imperio, quot mala Vngariam inceſſerint, quiſque nouit. At illa nouitatis auida, mulieribus primò clàm illudere cœpit: mox palàm dicere, Infelices Vngaros, quibus mulier imperat: præpoſterum humanarum rerum eſſe ordinem, qui uiros feminis fecit obnoxios: inuerſa iàm eſſe naturæ iura: nec ſupereſſe aliud, quàm ut uiri mulierum loco nent, penſa diſponant: contrà illæ pro his arma ſumant, & uirilia paſsim munia obeant. Proinde inuerſos naturæ mores non ultrà tolerandos, uirile reuocandum eſſe imperium, ne effeminati ubique gentium Vngari prædicentur. Hæc dum illæ audiunt per uicos, compita, foraq; uulgò inclamari: non tam regni iactura quàm uitæ periculo grauiter angebantur, ratæ inſtare mortem, tumultum & ſeditionem imminere, ſe dudum perfidia procerum ad extrema ſupplicia raptum iri. quare profuſum domi luctum extulerant, & Lodouici regis merita tam citò apud Vngaros interijſſe uociferabantur. Carolus uulgi fauoribus elatus, haud ultrà cunctandum ratus, frequentiſsimum conuentum ſub ſpecie pacandæ gentis indicit, & ubi rex ab omnibus crearetur. nec mulieres quidem ignorabant, regalia illa fore comitia. In Budenſem arcem antiſtites cum proceribus conuenere, cuius fores Itali obſeruabant: ibi de eligendo rege agi cœptum eſt. Maxima pars optimatum, cum obſcura multitudine, regem Carolum declarat: pauci, qui Mariæ fauebant, præ timore plebis ſubticuere. Iuſſu populi rex pronunciatus, cunctorum ferè procerum auctoritate comprobatur. Antequàm conuentus ille ſolueretur, infauſtus confeſtim nuncius ad Mariam properauit, qui eam regno abdicatam, ſceptro cedere iubet: id procerum decreto, & populorum iuſſu factum eſſe refert, ne ſub muliebri imperio Pannonia ulteriùs periclitaretur. Iam ſatis omnibus experientia compertum eſſe, quid ſexus & ingenium muliebre poſsit. demum monet, ut quando Reſpublica ita iubet, regno cedat, ſacrum diadema ſceptrumque reſignet, ne ſola nequicquam omnibus aduerſari uideatur. Ad primum illæ nuncium animo conſternatæ, uerba uix facere potuere: ſed quum aliquantiſper reſipiſcere occœpiſſent, Maria prior hæc breuiter reſpondit: Paternum diadema nunquam reſignabo, mihi iure datum: neq; hæreditario iuri, quo regnum hoc accepi, renunciabo unquam. uos autem, quam iniuiſtis uiam, hac pergite: ego contra torrentem brachia non tendam. Mihi ſat erit, ſi uos per Lodouici patris memoriam exorare potero, ut mihi beneficio ueſtro in Boemiam tutò ad uirum confugere liceat. Gnatæ reſponſum Eliſabetha reſarſit: Iniquus (inquit) in nos eſſes amice, ſi tam citò tibi reſponderi poſtulares: quando mulieris ingenium conſilij minimè compos, extemporaria reſponſa reddere non poteſt. Proinde abi, atque his qui te huc miſerunt, iſta dicito: De noſtra Caroliq; re iuxtà agi. nos eadem habitare palatia, ubi coràm reſponſa dare poſſumus. Sic improbum nuncium in eius inuidiam talia ſignificantem Eliſabetha dimiſit. deinde redintegrato cum filia luctu, mutuis ſeſe amplexibus confouent, materiam flendi certatim ſuggerunt, & lachrymarum ſympluuio ſeſe aſpergunt: ſæuit utrinque dolor, quando de uita & dignitate ſimul agi uident. Nec minus quidem impigræ matro

næ in-

næ ingenuæ, & ancillarum multitudo planctum adaugent: & nihil magis omnes, quàm extincta Lodouici regis merita, & immortalium beneficiorum obliuio ad lugendum hortatur. ingratitudo hæc ad luctum irritat, omneq; ſolatium longè repellit. Vna uoce ultorem Deum exorant, ingeminant diuinam iuſticiam: & Furias, proditorum ultrices, ac Lodouici manes Carolo & fautoribus imprecantur. Deſidente aliquantiſper planctu, mater filiam hortatur, ut quando Carolus regno iamdudum potitus, coronam expoſcit, atque necem interminatur: regia cedat, in priuata ſe tecta referat, ne facto populi rugientis in aulam impetu, uita ſimul & regno utraque ſpolietur: plus quàm efferatum affirmans eſſe Vngaricum furorem, quando nulla dignitatis, meritorum & ſexus apud hos ratio haberi ſoleret: multo immanius ſæuire quàm feras, citò deferueſcere, in furore nil penſi habere: neque quid agant, neque quid futurum ſit cogitare, ſed fera tantùm libidine trahi: ceruices præferre humiles, atque ubi in iras excanduere, rationis omnino fieri expertes. Adijcere ad hæc, opes, regna, potentatus, in fortunæ manu eſſe, hanc pro libidine ſua rebus humanis moderari. Humanæ quoque conditionis eſſe, calamitates, exilia, miſerias, uincula, inopiamq; pati: quando malis omnibus nos obnoxios eſſe fortuna iubet. Nihil homine miſerius finxiſſe Naturam, neque magis inerme: Deum conditionem noſtram miſeratum, intus tantum hominem ratione muniuiſſe, qua nos docuit utranq; mediocriter ferre fortunam: cum ab alto humana corda reſpicere, obſeruare cuncta, innocentes tueri, & nullum denique ſcelus impunitate donare. Demum conſulere, ut aulam deſerat, furoriq; infrendentis populi cedat. Maria propoſito adhuc perſtat, cui certũ erat malle mori quàm aula cedere, coronam'ue reddere. Mater his dictis, diſiccatis parumper oculis, Carolum adit: Vngariam (inquit) immitem & aſperam, quando muliebri manu gubernari nequit, mi Carole, nunc accipe, progenitorum regno potire, Pannonicis rebus pro arbitrio tuo moderare: nos in priuatam uitam, quando ita fortuna iubet, miſſas face. Hinc rumor per urbem uanus effunditur, Mariam regno ac diademati renũciaſſe. Carolus demum Eliſabetham bono animo eſſe iuſſerat: hãc pro matre, pro ſuauiſsima ſorore illam ſe habiturum pollicebatur: demum quacunq; arte poterat, his uerba dabat. His Carolus elatus, & in tanto ſucceſſu properandum eſſe ratus, coronationis tempus adurget. Albæ conuentum frequentiſsimum edicit, coronam ſubtractam illuc præcipit afferri, ad celebritatem hanc Eliſabetham & Mariam inuitat: & illic ambas, quando communis res agebatur, adeſſe iubet. Quare ad præſtitutum diem quadrato agmine Albam cõtendit, quem omnes antiſtitum procerumq; ordines ſequuti ſunt: armatus, non modò urbem cum inſtructa acie, uerùm etiam diui Stephani templum inſolenter ingreditur, circa baſilicam præſidia diſponit. Adfuere ex compoſito mulieres, quæ ſe ad ludibrium exacerbandumq; dolorem potius quàm ad celebritatẽ honeſtandam accitas eſſe reputabant: diſsimulandum tamen eſſe Eliſabetha cenſebat, ueluti ultorem quandoq; tantæ audaciæ Deum fore ſperaret: quin etiam ſub diuinæ humanæ'ue ultionis ſpe, filiam imparem diſsimulationi allexit. Coronationis die, quum ex imperato in baſilicam ueniſſent, ad magnã primùm diui Stephani aram ſupplicãt: mox antequam circùm ſacella luſtrent, in Lodouici ædiculam, quæ ad dextram eſt, deflectunt, ut inferias operentur, & ad ſepulchrum eius manes ritè placent. quò quũ ueniſſent, luctum clandeſtinum ibi inſtaurãt, quamuis adhuc conclamatum nunquam ſatis eſſet, ſepulchrum lachrymis oſculiſq; aſpergunt. Maria ſupplex tumulum amplexata: Quid me miſeram (inquit) pater reliquiſti? quid infelicis gnatæ deſeruiſti curam? Poſtquam inter diuos relatus es, prout tua in deos hominesq; merita poſtulabant, nimirum unà cum corpore humanarum rerum curam depoſuiſti, ne quo huiuſce ſollicitudinis affectu initam beatitudinem inquietares. Filiam, quam regno præfeceras, cur ita periclitari pateris? naufragium noſtrum ab alto deſpicis, & ſiccis hæc oculis diue pater intueris? Beneficia tua facinoroſorũ audacia, & ingratitudine Vngarorum interiere: filia cum miſera matre non modò ſolio deturbata, ſed in ſummum populi ludibrium adducta, circumuenta

ab hoſtibus, de præſenti morte cogitare cogitur: dignitatis ac uitæ iacturam nos unà ſubire, improbitas fraterna iubet. Tu autem pater, ſi qua ſupereſt tuæ gnatæ memoria, nos è cœlo reſpice. Si id Pannonicæ ſaluti cedit, ac numina ſuffragantur, ueluti moriens legaſti, dignitatem tuæ filiæ tuere: ſin autem fata obſtant, celeri me morte his malis præripe, ne apud gentes omnes infelix ludibrio habeatur. Mox caput ibi uſque adeò incutere cœperat, ut ni à cæteris matronis fuiſſet inhibita, ad paternum profectò tumulum, obfirmata mente, animam dimiſiſſet. Occurrit extemplò mater, ac eius increpitans. Peractis breuiter inferijs, inſtante coronationis hora, ſiccis oculis, & diſsimulato dolore ſuggeſtum utraque conſcendit. Inter ſolennia ſacra, uelutí moris eſt, Carolus ſolio præſidens, regalia expectat inſignia. Strigonienſis antiſtes (cuius munus eſt, pronunciatos reges coronare, ſacriſꝗ regalibus initiare) accepto diademate, quod capiti eius dudum impoſiturus erat, ex more ter rogat, an populus hunc regem eſſe iubeat? Præter eos qui Caroli ſtudioſiſsimi, & qui ab his ſubducti fuerant, pauci acclamarũt: & quo intentiùs ille rogabat, eo remiſsior erat acclamatio. Ex abdicata Maria, quę cum matre aderat, & ingruente diui Lodouici memoria, ex inſperato quædam indignitas & commiſeratio magna ex parte ita conuentum inceſsit, ut nemo ibi fuerit, qui non admodum refereſcentes hominum animos fuerit admiratus. Tranſacta ſolenni coronatione, multo magis Vngarorum ſtudia referbuere: quinetiam ſi ibi autorem habuiſſent, quũ nemo Mariam regno iniuria ſpoliatam ſine lachrymis intueretur, parum abfuiſſet quin tyrannum in templo trucidaſſent. affectaſſent id potiſsimum Mariæ ſectatores, ſi ducem habuiſſent. Nouitatis huius auctores conſcientia perciti, ſubtriſtes plauſus & congratulationes edidere, item cæteros omnes huiuſce facti pœnitentia ſubijt. Quod ſtolidæ multitudini eſt inigenitum, ut quod iniquè imprudenterꝗ dudum affectarit, immutatis ſubinde animis oderit. Ex inauſpicato Carolum coronatum affirmant, quod ſubſequutum prodigium oſtendit. Præfertur ex more nouo regi diui Stephani uexillum, cum aſſumptis regijs inſignibus: procedenteꝗ procerum antiſtitumꝗ multitudine, abſoluta coronatione, è templo prodit: id quum arduum & ſublime præferretur, ad poſtes templi ſenſim illiſum, in uarias partes laceratum concidit, ueluti qui malo dolo ſceptrum occupatum grauatè ferret. Increbeſcente autumno, triduò tam ſæua tempeſtas cœlum inuaſit, ut nimbis & tonitruis omnia quaterentur, deturbarentur faſtigiata paſſim tecta, xylimbrices longè lateꝗ aera peruolarent, conculcarentur domus, & ualida etiam ædificia nutarent. item hinc in homines ac pecora tanta eſt effuſa calamitas, ut non parum ex his occiderit. Superuenit his innumera coruorum multitudo, quæ regia tecta circumuolans, nulla ui repelli potuit: turmatim quandoꝗ feneſtras impetebant, ac ueluti ſtrangulati crocitabant, congrediebantur inter ſe infeſti, & æquè atque inſtructa acie pugnam conſerebant. His tamen auſpicijs Carolus parum credere, diſsimulare metum: & obfirmata ſpe ductus, omnia bene ſperare. Mulieres omni ferè dignitate iamdudum exutæ, uelut in priuatum hoſpitium, in eandem arcem ſe redegerant, ſoloꝗ Nicolao palatino conſultore utebantur: cui ob exploratam in utraꝗ fortuna fidelitatem tantum tribuebant, ut hunc, ueluti antea, potiſsimum conſiliarium & moderatorem haberent. Quum ſæpe Maria de prærepta dignitate quereretur, rogaretque, an ne aliquo modo recuperare poſſet? Palatinus ad id animum intendit, neque aſsiduus harum luctus, neque Lodouici regis de ipſo optimè meriti memoria eum quieſcere patitur. Eliſabetham percũctatur, an Carolum, qui regnum dolo inuaſerat, è medio tolli uelit? affirmat illa, nihil hac re ſibi futurum antiquius. Intellecto mulieris animo, Palatinus fortiſsimum ſibi uirum eſſe retulit, cuius audacia operaꝗ tyrannus facilè perderetur. Rogatus nomen, Blaſium ex cognomento Forgach appellatum eſſe reſpondit: è cuius genere, qui ad Ghymes oppidum dominantur, propagati eſſe traduntur, atque id Blaſio pro facinoris huiuſce mercede datum eſſe perhibent. Hominem clàm acciri iubent: quæcunque fieri uolunt, illi aperiunt. mercedem pollicentur ampliſsimam, ſempiternam quoꝗ gratiam offerunt, modum

hunc

hunc patrandę rei unà comminiſcuntur, ut è ſententia cuncta proueniant. Palatinus ad gnatæ nuptias propediem ſe iturum cõmentatur, ut domo inſtructa cohorte prodire, impetrandiq́ commeatus gratia in arcem Carolum adire liceret, cui mortem moliturus erat. Commonefacit omnes Mariæ fautores, quos fidos eſſe diu nouerat: iubet clãdeſtinis armis regiam obambulare, ut ſi quid res auxilij poſtulet, quam nondum aperuerat, prę ſto adſint. Eliſabetham reginã edocet, ut Roſarum die, quarum Februario menſe ſolennia celebrantur, ficta cauſa regem ad ſe aduocet, acceptas à Sigiſmundo literas commentetur, quarum gratia ſecreta quædam ſe eum eo communicaturam ſignificaret, quæ magni admodum momenti forent. Omnibus coniuratis præſtitutum diem indicit: nec adhuc rem omnem, quo cautiùs agatur, detegit. at ubi hic dies aduenit, Blaſium, qui facinus patraturus erat, ſecum ducens cum inſtructa manu, ueluti ad gnatæ dudum nuptias proditurus, ad arcem conceſsit. ac eadem hora admonitus, reginam adit, qua accitus ad eam Carolus aduenerat, ut omnia ex compoſito gererentur. Carolus omnis expers ſuſpicionis, inter Eliſabetham & Palatinum medius interſedit. Palatinus regem prior alloquutus, commeatum exorat, proximas filiæ nuptias cauſatus. quod haud ab re factum eſt, ut omni uirum ſuſpicione liberaret. regina Sigiſmundi literas adiecit, de quo quidem conciliando nonnihil agi cœptum eſt. Inter colloquendum, è compoſito Palatinus Blaſio ſignum, à lĩmo oculo dat, ut regem ſtricto gladio adoriatur. Blaſius imperata peragit, Caroli caput ad oculos uſque diuidit. Rex lethali uulnere confectus exclamat. Itali, qui cum rege uenerant, & colloquio ceſſerant, ad clamorem conueniunt: ſpectato regis uulnere, animo conſternantur. Blaſius per medios, cruento gladio fretus, ad Palatinam cohortem effugit, quam ad regiæ fores Palatinus dudum ipſe reliquerat. Eliſabetha præ timore in atrio exanimata concidit. Rex fatiſcente capite pauimentum cruore latè reſpergẽs, in cubiculum, unde paulo antè prodierat, ſe recepit. Palatinus rei ſucceſſu admodum confirmatus, in regiam milites, quos ſecum adduxerat, introire iubet: hi facto impetu, curiam occupant, Italos eijciunt, arci foribusq́ pręſidium imponunt: ita tumultum in urbe, ſumptis armis, excitare conantur. Pauci regis amici conuenere, qui quum neminem ad arma excitari cernerent, reformidare cœperunt. ad arcem concurrunt: quam ubi à Palatino occupatam intuentur, deſperatis Caroli partibus: rediere. Qui autem Mariæ partes ſectabantur, intempeſta nocte ui curiam ingreſsi, regem ſaucium abſtrahunt: & in alta turri, quando moribundum intuebantur, aſſeruari iubent. Itali deſperata ſalute regis, ne à fera gente trucidarentur, eadem nocte clàm uerſus Italiam iter ineunt: ſat magnum ſibi quæſtum feciſſe rati, ſi incolumes domũ ſe reciperẽt. Nondũ illuceſcẽte die, innumera multitudo è proximis pagis oppidisq́ cõuénit: quę Budã ingreſſa, magno clamore Mariã regẽ exclamat, Mariæ regi feliciter, ingeminat, diui Lodouici filię feliciter, Sigiſmnudo uiro feliciter. tyranno Carolo, eiusq́ fautoribus exitium imprecatur: mox ad rapinas conuerſa in Italorum ædes, qui multa in Pannonijs negocia habebant, impetum facit: nec ætati, nec ſexui parcit, fortunas diripit. Ex amicis Caroli quicunque occurrunt, paſsim obtruncat: mulierũ contumelias grauiter ulciſcitur, cædibus per uicos & fora graſſatur. Et multo crudeliùs omnino ſæuijſſet, niſi Ioannes Croatiæ Banus (ut aiunt) in tanto furore intereeſsiſſet. hic enim cum ualidiſsima manu portam Sabbati, non ſine cruentiſsimo certamine occupauit. Carolus nondum mortuus, hinc ad Viſſegradi arcem adducitur: ibiq́ in carcere, admoto plagæ pharmaco, & obſtructis faucibus interijſſe dicitur. Corpus in Andreæ æde ſine pompa reconditum: paulo pòſt, neſcio quo modo effoſſum, multos annos ſibi ſpectatores allexit. Multi ad hoc humanę cõditionis, regalisq́ miſeriæ ſpectaculum, è remotis partibus conuenere: quo facile regnandi quiſque cupidiſsimus, quid audere debeat, & quàm formidoloſa ſit humanæ mentis ambitio, admonetur. Inhumati corporis infelicitatem hinc illi plerique ſuſpicantur, quòd pontificio anathemate mulctatus obierat: anathematis ipſe cauſa fuerat, quia annua ſacro ærario tributa pendere recuſarat. Quum diro ſupplicio hic fo-

rẽt obnoxius,cadauer infamia carere non potuit. Hic igitur fuit Caroli Parui filius: qui quum in Lodouici regis hæredem ſe impium & ingratum exhibuerit, præ nimia regnandi libidine, haud immeritò has pœnas exoluit. Caroli cædem, anno
1385 circiter octogeſimoquinto ſuper terdecies cẽtenum accidiſſe,traditum eſt. Quo quidem tempore, Bernabouem uicecomitem, Ioannes Galeatius ex fratre nepos, ad Medoaciæ arcem in uincula coniecit, & ad mortem uſq; cuſtodiri iuſsit, ac magnam dominatus eius partem obtinuit. Inter quos hęc prius fuit partitio potentatus, ut Galeatius Papiam, Vercellas, Nouariam, Terdonam, ac cætera in Apẽninum Alpesq; uergentia: Bernabos Placentiam, Cremonam, Parmam, Laudem, Brixiam ac Bergamum obtineret. Verùm antequàm res Vngaricas ultrà proſequamur, de Caroli filijs nonnulla breuiter perſtringẽda ſunt, ne Vngaricorum principum reliquias ingrato ſilentio prætereamus. Cæſo Carolo, Itali qui euaſerant, uxori ac liberis uiri caſum, quem illa proficiſcenti ſæpe augurabatur, ex ordine retulere: rem, quoad illa potuit, celari iuſsit, donec arces aduerſus regni factiones prępropere munirentur. atqui id facilè celari non poterat: diſsimulatus aliquantiſper dolor eſt. Carolo duo fuere filij, Ladiſlaus adhuc puer, & Ioanna: hi ex amicorum conſilio, qui Andegauenſium partibus Neapolitanam urbem laborare ſenſerant, in Caietanam arcem extemplò translati, ut in fidiſsima urbe, arceq; munitiſsima ſeruarentur. Audita Caroli morte, hinc Vrbanus pontifex, hinc Galli, hinc Seuerina domus, cæteriq; eiuſdem factionis reguli populiq;, ad ſollicitandum regnum animos intendère. Promulgato regis interitu, ciuitates & oppida, item nobiles & plebeij capita extulere, detrectauere imperium: & libertatem hi, Pontificis alij, alij Gallorum ditionem optare: interea miſceri omnia, & obſequia nulla præſtari. Vrbanus quum Genuæ annum exegiſſet, Lucam uenit: ubi quũ à Florentinis Apoſtolicum imperium labefactatum iri cerneret: quippe qui Bononienſes, cęterosq; rebelles in Pontificem quotidie irritarent, Peruſinosq; ad nouitatem ſuſcitarent: Peruſiam, per Piſanum & Senenſem agrum proficiſcitur. Mox patriæ deſiderio tractus, Ferentinum cõceſsit, ſperans ſe Ladiſlaum puerum & Ioannam paterno regno facilè deturbaturum. multi enim nobiles ac reguli, qui Lodouico Andegauenſi quondam ſtuduerant, potiundi regni ſpem ei concitabant. Quum nuncijs ac literis, item largitionibus & promiſsis omnia ſollicitaret, regnumq; uniuerſum in turbas uertiſſet; Caietanorum nunquam fidem labefactare potuit: quippe qui ſeruatis miro ſtudio pueris, regnum his quoq; cõſeruarunt. Pontifex quum ſe incaſſum multa conari intelligeret, Romam redijt, ubi magno honore ſuſceptus eſt: mox Andereſiorum audacia uexari cœpit, quorum quidem inſidijs no
1401 uem & uiginti cardinalium creatio liberauit. Anno demum quadringenteſimoprimo ſupra decies centenum, Bonifacius nonus Ladiſlaum adoleſcentem Caroli filium, in patrium regnum, à tyrannis & populis occupatum planè reſtituit: Caroli abdicationem, quam Vrbanus Nucerię ſextus olim fecerat, antiquauit. Florẽtinum cardinalem, delegata auctoritate, Caietam miſit: qui in urbe quæ ſola in fide permãſerat, Ladiſlaum ritè coronauit. Sed de Carolo liberisq; hactenus, quando de Ladiſlao cætera ſuo loco referemus. Illud tamen ſat omnibus extare debet, poſt Lodouici regis mortem, Pannoniæ regnum, quod is tantopere amplificarat, ita ſubreptis hinc & hinc appendicibus fuiſſe diminutum, ut nullius unquam uirtute ac fortuna inſtaurari potuerit. is enim ſolus eſt, qui perpetua in Vngaricis pectoribus monumenta promeretur. Veneti namque poſt Lodouici mortem, Carrarij principis ferociam, qui ad eum uſque diem Tauriſium infeſtare nõ deſtiterat, coercere ſe poſſe ſperabant: & pacata Venetia, Foroiulianoq; agro, Dalmatiam quoq; recuperare audebant, quam olim uſurpatam amiſerant. Contrà ille maioribus aliquãto quàm antea uiribus Tauriſium adoritur: Leopoldum Auſtriæ ducẽ eò deſperationis adegit, ut urbem cum ſuis finibus, certis conditionibus relinquere cogeretur. Poſt hæc, cum Antonio Scala Veronenſi, Franciſco Carrario ſeniori graue bellum interceſsit. Ioannes Galeatius uicecomes, cuius tunc opes ampliſsimæ habebantur, inſtigante

Carrario,

Carrario, Scalanis bellum indixit: quos cùm dextro Marte ſuperaſſet, his Veronam Vicentiamq́; abſtulit. Mox adaucta regnandi cupiditate, Patauinum adoritur, ſocia Venetorum arma ad id bellum ſibi iungit, quos illi infeſtiſsimos eſſe nouerat. Iacobus Dilphius præfectus claſsis, cum inſtructis ad bellum quadringētis ferè nauigijs, iuſſu Venetorum aduenit: qui oppida, munitiones ac loca quæ in ſtagnis & fluuiorum oſtijs ille tenebat, illicò occupauit. Galeatius in mediterranea regione uniuerſum agrum cum circumiacentibus oppidis accepit, & paucorum menſium obſidione Patauium cum tyrāno in ditionem ſuam redegit. Filius, cui Nouello cognomen erat, in media trepidatione clàm elapſus, in Germaniam aufugit. Mox à Galeatio Tauriſium ſubactum. Euerſis Carrariorum opibus, Galeatius Patauium, Feltrum, Bellunium ex fœdere ſortitus eſt: Veneti uerò Tauriſiū. Heſtenſis marchio, qui his fauerat, oppida quæ ſuorum olim maiorum fuerant, recepit. Sed Nouellus paulo pòſt, Roberti Bauariæ ducis opibus adiutus, cum maximis auxilijs in Italiā rediet, uiq́; Patauium recepit: deinde Veronam inuaſit, cui filium præfecit. Neq́; his diu potiri potuit: quando quidem Venetus amplificandæ rei publicę ſemper intentus, Vincentiam, Veronam, Coloniam, Feltrum, Belunum, ac demum Patauium occupauit. Hinc haud parua Venetis ſollicitandæ Dalmatiæ occaſio data. nam eiectis Carrarijs, & ſoluta Lodouici ſocietate, Pannoniæ regnum, quà Italiam attingit, admodum labefactari cœpit. Quum aliquantiſper uagati ſimus, nunc res admonet, ut ad labores Vngaricos redeamus. Neq́; enim Eliſsbethæ reginæ fatum, & paricidarum caſus tacitè præterire poſſumus: ut diuina in rebus humanis iudicia, quàm ęqua ſint, planè uideantur: & quàm ſibi quiſque cauere debeat, ne ſuas regio ſanguine manus inficiat, quum ſub Dei tutela ſacri principes eſſe reputentur. Poſt Caroli cædem, regina unà cum Nicolao palatino, Blaſioq́; paricida, ſine prætoriana cohorte, inferiores regni partes uiſere decernunt. quare ingenti lætitia elatæ, idibus Iulijs Syrmium ueniunt, ut Saui accolas Myſiosq́; luſtrent. Nihil interfecto Carolo ultrà uerentur, omnia ſibi tuta putant, nullius inſidias ſuſpicātur, aulica tantùm turba hos ſequitur. Quum diui Iacobi feſto Diacum uerſus iter facerent, ecce in medio campo Ioannes Croatiæ præfectus, qui Caroli regis partes potiſsimùm olim ſectabatur, audito reginarum & paricidarum aduentu, coacta tumultuaria multitudine, cum multis equitibus eas adoritur: ut iniquam Caroli mortem, ueluti fas eſſe putabat, data occaſione ulciſceretur. Quum aulici, palatiniq́; homines ſe hoſtibus impares eſſe noſcerent, in primo congreſſu dedere terga, ne uano conatu omnes iuxtà caderent. Blaſius Forgach, ingenita fretus audacia, primosq́; impetus excipiens, equo deturbatur: captus in reginarū conſpectu, quæ curru uehebantur, confeſtim obtruncatur. At illæ belli atrocitate perculſę, ueluti ſtupidæ attonitæq́;, quid agerent neſciebant: exanimatam utrāque dixeris. Palatinus extremo ſe periculo circumuentum conſpicatus, deſperata ſalute, forti animo mori ſtatuit: ſe equo demittens, arrepto enſe dextrū reginarum latus acerrimè protegit. Multos, qui regali carpento nefarias manus iniecerant, impetu facto repellit: quamuis ſe continuò intelligeret occaſurum, incruentam tamen hoſti uictoriam relinquere recuſabat, cui & pulchrè mori, & ad mortem uſque reginis præſtare fidem certum erat. Interea loci telis undique petebatur, tot aduerſo corpore ſagittas ferebat, ut ſine earum fragore brachia circummouere non poſſet. inſtabat adhuc, & à præſenti morte reſumebat animum. occlamabant ancillæ, & dominas propugnatoremq́; fruſtra commiſerabantur. Subiere plerique currū, ſubreptumq́; pedibus Palatinū humi ſubuertunt: & ante reginarum conſpectum, ne cui feritati parcerent, uociferātibus illis, obtruncant. Mox Croaci in mulierum currum impetum faciunt, inuertunt humi, reginasq́; cum eximijs matronis inde deturbant: conculcato pudore, & obliterata dignitate regia, crinibus diſtrahunt, probris ac iniurijs afficiunt, ad Ioannis præfecti conſpectum trahunt. Vbi quum Caroli regis necem infrendens ille ſæpius obijceret, Eliſabetha ſupplex ad genua prouoluta: Parce (inquit) parce mi Ioannes; & beneficia, quæ olim à Lodouico rege accepiſti, nunc

per Deos, quęſo, reminiſcere: miſerere, te ſupplex oro, miſerere noſtri, & pro cunctis meritis, quam debes, cumulatiſsimã hodie Lodouico tuo gratiam refer. Si in ſacrum denique ſanguinem ſæuire tibi certum eſt, inſonti ſaltem filiæ nunc ignoſce: quando regiæ cædis, ſic Deûm hominumq́ꝫ fidem teſtor, inſcia, mihi crede, illa fuit: me huiuſce mali conſciam fuiſſe fateor. auctores iamiam ſceleris occubuere, & ſat tibi pœnarum expendêre. Me ad hoc facinus ademptum filiæ regnum induxit. quid pertulimus iniuriarum, non ignoras: ignoſce mihi, quam grauiſsima cauſa præſtitit nocentem. Tribuendum cenſe aliquid fœmineæ imbecillitati, quæ in maximis uirile robur iniurijs præſtare non poteſt. Memento me fuiſſe reginam, Lodouici tui coniugem, à quo tantam dignitatis & fortunarum amplitudinem recepiſti. Et quando non temerè mihi peccandum eſſe cenſui, ſi iuſtum te mihi iudicem prębeas, innocentiſsimæ in primis filiæ, deinde mihi exorabilem te concede, ut tuo utraq; beneficio uitam recuperaſſe uideamur. Interpellat ad hæc gnata Eliſabethæ preces, ipſa ſupplex, per Deum, per Maieſtatem regiam, per paterna merita, per ſuam innocentiam, per ſpem futuram, ut utriuſque pariter miſereatur, patiatur aliquam ſe pietatis & gratiæ ſubire rationem. Aetatis & ſexus æquè miſereatur: penſitet ſecum aliquantiſper peccati cauſam, ne matrem temerè peccaſſe arbitretur. quòd ſi inſolentiſsimè ſæuire decreuerit, eum obſecrat, ut aut utranque pari beneficio ſeruet, aut ad perpetuam ingratitudinis & feritatis infamiam utranq; perdat. Quanquam plura illæ in ſummo lachrymarum profluuio ſubijcere conarentur, augerent ululatus, & ueniam exclamarẽt, amplexarentur ſupplices Horuati genua: ille tamen nequaquam collabaſcit, immò feritati obſtinatiſsimo animo inſtat, ut diram crudelitatem ocyus expleret, ueluti mutus incenſus terga uertit, è conſpectu ſe præripit, & quid fieri cupiat ſatellitibus edicit. Ingruente nocte, mater à Maria abducitur, pro Ioannis imperio, prima uigilia noctis, obſtructo ore, in Bozotham amnem regina demergitur. Mariæ, quia culpæ expers eſſe ferebatur, ab hoſte ignoſcitur: immò diuina potiùs commiſeratione uita redonatur, ut ſupereſſet, quæ Horuati immanitatem ulciſceretur. Virgines non tam nobilitate quàm forma præſtantes, pro militari libidine inceſtatæ, ut aiunt: nullus in tanta crudelitate, neque pudori, neque humanitati locus: more plus quàm Barbarico direptæ, promiſcuè contemerata pudicitia. Maria ſeorſim aſſeruata, quam regiæ maieſtatis numen à morte ac turpitudine uindicarat, parum abfuit quin cum infelici matre pari fato necaretur. Totam noctem abductam ſibi matrem repetit, ingeminat & deplorat, ad cædem iamdudum eductam rata. non modò laceratis crinibus, faciem unguibus inſcripſit: uerùm etiam & ſtans parieti, & iacens humi ſic caput illiſit, ut iamdudum moritura uideretur: & omnino feciſſet, niſi admoti eam cuſtodes inhibuiſſent. Sæpe ſibi & manus inijcere, conſciſcere ſibi mortem furibunda contendit, ſi amotis arbitris licuiſſet. Nihil iſto caſu miſerabilius unquam ſpectatum eſt: unde non tam principum miſeriam, & Fortunæ uarietatem, quàm diuini iudicij grauitatem, & timorem Dei conſiderare debemus. Suos inimicos, per inimicos punit Deus: & ne quid ſceleris impunitate donetur, crimina criminibus pœnas exoluunt. Carolus immodica regnandi cupiditate ſuccenſus, quum præter fas & æquum ſorori ſceptrum eripuiſſet, præſentaneas facinoroſæ audaciæ pœnas expendit: regina, Palatinus, & Blaſius paricida, extremum patrati ſceleris haud longè ſupplicium ſibi diſtulere. O miſeram humanæ uitæ conditionem, & eorum in primis qui in alto ſtatu uerſantur. Quippe qui quanto altiùs à fortuna euecti ſunt, tanto grauiorem caſum reformidare debent uel maximè præcauere, ut de ſe bene ſperare poſſe uideantur, ne quo ſe ſcelere grauiter obſtringant. Ad rem igitur redeamus. Inſequenti die, cum regia præda in Croatiam iter uertunt, Mariam captiuam cum cæteris uirginibus, quas infando ſtupro polluerant, abducunt. Quum furor ille aliquantulum deferbuiſſet, in Mariam ſubinde mitius agi cœptum eſt: ſuccurrebat Ioanni ſæpe illud, eſſe ſatis adhuc superq; ſæuitum, ſi res aliter ac ſperabant, acciderit: Mariæ uita, multa mala declinari poſſe: ex morte uerò, deſperata omnia futura, Subibat quandoq; patratę

pœniten-

pœnitentia crudelitatis, quæ iniectis furijs abſterrebat hominem: neque fugiebat, in agendis rebus cunctatius futura cuncta proſpicere oportere, quando pro infectis facta haberi nequeunt: malis eſſe finem imponendum, ne pergendo aſsiduorum malorum ſemina ſeri uideantur: conſcientia proinde rerum male geſtarū corripi cœpit. In Croatia caſtellum erat, nō tam loci natura quàm arte ac præſidio munitiſsimum, cui Crupæ nomen erat. hîc Mariam aſſeruari iubet: fidelem admouet cuſtodiam, ſeruitiaq; obſequentiſsima in his quæ ad curādum eius corpus pertinent, ſubijcit. quin & ipſe ſæpius inuiſit: ac diligenter interim obſeruat, quid ex patrato facinore nouitatis oriatur. Sigiſmundus interea, qui celebratis nuptijs in Boemiam aufugerat, de Caroli morte, & de recuperato regno, Mariæ ac Eliſabethæ literis certior factus erat: unde non parum animi cum ingenti lætitia ſibi reuocarat. Reginarum uerò caſum, qui paulo pòſt interceſſerat, nondum nouerat: oblata fortunæ ſuæ occaſione, nil ultrà cunctandum ratus, quando ad recipiendum crebris literis regnum inuitabatur, haud mediocrem in Boemia delectū habuerat: coactoq; exercitu, ſuperioris Vngariæ fines ingreſſus, multos regni proceres admiſit, qui in eius auxilium ultrò concurrêre. Continuatis Budam itineribus peruenit, nemineq; reluctante in arcem admitti tur: ibi de cæde ſocerus, & aliorum, ac de uxoris repentè carcere admonitus, non minus dolore quàm facinoris indignitate corripitur. Celerem pro liberanda Maria in Croatiam expeditionem, nondum acceptis per ſacramentum obſequijs, neq; confirmato adhuc regno, ſuſcipere poterat. Interea Ioannes, qui Mariam captiuam retinebat, audito Sigiſmundi aduentu, & quòd iam regno ſine controuerſia potiretur, pœnitentia ductus, his eam uerbis confeſtim adit: Quanquam, regina, te pariter ac matrem, pro ulciſcenda Caroli cæde, iam è medio tollere ſæpe cogitaram: Lodouici tamen regis beneficentia remoratus, quæ mente nunquā excidet, ignoui tibi, & nunc me patratæ cædis pœnitet. Quinetiā ſi præterita corrigi potius quàm damnari poſſent, nihil profectò mihi foret antiquius, quàm aut facta corrigere, aut horum prorſus memoriam antiquare. Indigna Caroli morte prouocatus, in uos omnes ſæuiendum eſſe duxi: peperci tamen Maria tibi & patris tui memoria, & Innocentiæ conſcientia tuæ id ultrò faciendum eſſe iudicauit, ne Lodouici de me optimè meriti ſanguine meas manus inficerem. Nunc de te liberanda cogitare cœpi, ſi qua mihi cautio iuramento præſtari poteſt, quod liberationis huiuſce nulla me unquam pœnitentia ſubſequatur: ſin eā ſenſerim aſpernari, materno tu quoq; fato cades. His dictis, abijt. At illa collachrymans, cum ad ſe reuocari iubet: ſupplexq; obſecrat, ut ſe liberet, regnoq; reſtituat. quod ſi eius beneficio aſſequatur, Ioannem ſe patris & gubernatoris loco ſemper habituram pollicetur: non modò id interiecto ſacramēto, ſed allatis diuorum reliquijs, id ipſum ſe aſſeueraturam eſſe recipit. quod ut faciat, etiam atq; etiam ad genua ſupplex obteſtatur. Exoratus tandē ille, magis feritatis & imprudentiæ quàm cōſilij compos, bono hanc animo eſſe iubet, mitiùs lautiusq; tractari præcipit. interea carpenta regia, ancillarumq; cohortem parat, ſpolia direpta diſquirit: quæ inueniri nequeūt, ipſe rependit: poſtremò cum honeſto procerum nobiliumq; comitatu hanc Budam remittit. Quum reginam carcere eductā eſſe, ac Budam redire rumor effunderetur, quacunq; iter facere dicebatur, omnes ex oppidis paſsim ac pagis ſpectatū cōuenere: fauſtæ ubiq; cōgratulationes ſalutationesq; factæ, haud aliter atq; ſi hæc aut Lodouicus pater ex inferis rediſſet. Certatim populi collachrymantes, ex inſperata lætitia congratulatum concurrebant: Maria uerò obuiū quenque ordinem lachrymabunda ſuſcepit. Quum Budæ appropinquaſſet, non modò uir cum omnibus ordinibus & inſtructis legionibus, uerùm etiam uniuerſa ciuitas in occurſum effunditur. Cum plauſu & incredibili lætitia Mariam reducem omnes excipiunt: intermiſcebant congratulationibus publicis lachrymas, & Mariæ ingeminatione omnia reſonabant. At ubi ad Sigiſmundi congreſſum peruentum eſt, Salue (inquit) dulciſsima coniunx, tot & tantis uexata periculis. Salue ſpes uiri ac Vngarorum unica, quæ periculo tuo in lachrymas omnia conuertiſti. Iamdudum ad te

liberan-

liberandam, & ulciſcendum ſanctæ parentis interitum, legiones & cætera bello neceſſaria comparaueramus, inſperata læticia dolorem ademit, & immaniſsimum hoſtem metus & pœnitentia ad officij reſipiſcentiam reuocauit. Proinde clemētiſsimo Deo, cæteriſq́ſacrorum regum numinibus, qui Pannoniæ præſunt, immortales gratias agamus, quòd te, cuius caſum nuperrimè ſciuimus, incolumem mihi & rei publicę reddidere. Hic maximam Deos nobis fidem feciſſe reputare debemus, curare mortalia, hominum facta penſitare, & in peculiari cura tutelam principum habere: ut quos regendis alijs præfecerint, quum omnis à Deo poteſtas tribuatur, eos potiſsimùm ſeruare uideantur. Affuere quoq́ tibi non minus ac regno, pientiſsimi patris manes, qui neque tuam, neque Pannoniæ ſalutem deſeruere. quare fauſtus ac fęlix ſit iſte tuus reditus, & uniuerſæ rei publicæ quàm maximè ſalutaris. Regni habenas reſume, quas diuus pater tibi iam legauit. Solium, ſceptrum, regiamq́ recipe, quam nulla improborum facinora tibi adimere potuere. Fortuna, ut uirtutem, magnanimitatemq́ tuam gētibus oſtentaret, de te periculum fecit profectò maximum, ut in utroque te ſemper ſtatu ſapientiſsimè geras: ab adoleſcentia robur animi tui periclitari uoluit, ut regina gentium futura, grauiter moderari & miſereri ſcires. Nemo bonus miles unquam futurus eſt, qui à tyrocinij die laboribus & periculis ſeſe obdurare non didicerit. Quare ſcito, regina ſuauiſsima, te non minus deliberatione quàm periculo diuinæ benignitati gratiam agere oportere: in altero uirtutis meritum, in altero Dei clementia planè conſiſtit. Periclitatur Deus hominem, nō demergit. Veni igitur ſalus publica, publica libertas, moderatrix Vngarica, & ſpes mea unica: & poſthac meliora ſpera, quando ſatis ſuperq́ tecum fortuna luſit, ſatisq́ in te periculi fecit, ut iam omnibus Vngaris apertum eſſe debeat, te non minus tuæ quàm publicæ ſaluti fuiſſe ſeruatam, & ad imperandum tantùm Mariam eſſe natam. His dictis coniugem amplexatur, mutuis ſeſe ambo lachrymis oſculiſque reſpergunt, lachrymoſus circùm plauſus oboritur. Mox hæc prenſandam omnibus dextram porrigit: & non modò optimatum quenque pientiſsimè amplectitur, ſed humilibus ad unum, qui ad officium prodierant, ſe adiri paſſa eſt. Sigiſmundus ſingulari pompa, cum ſocia ſibi agmina iunxiſſet, hanc dextra apprehenſam in urbem duxit: urbs ingenti plauſu intonans excipit, læticia & feſtiuitate complentur omnia. Pro liberata domina, ſacra celebrant: multos dies indictæ ſupplicationes, ut dignæ Dijs immortalibus gratiæ agantur. Soteria mira ſolennitate celebrata: nulla ceſſauit ara, ubi non fuerit abundè ſupplicatum. At ubi dijs immortalibus ſatis quiſque factum eſſe cenſuit, de coronando Sigiſmundo mox agi cœptum eſt: quare frequentiſsimum Albæ conuentum Maria tunc edixit, diemque Pentecoſten conuentui præſtituit.

RERVM VNGARICARVM DECADIS TERTIAE LIBER II.

QVVM ad præſtitutum diem omnes ordines conueniſſent, habita concione, Maria Sigiſmundum dextra tenens, ita profatur: Quartus iam annus agitur, poſt diui patris obitum, fidiſsimi Proceres, quo tempore quot mala perpeſsi ſimus, & quanta in regno perturbatio diſcordiaque fuerit, quando hæc omnia uos & uidiſtis, & audiuiſtis, de his uerba facere ſuperuacaneum foret. Commemoratio enim uulnera refricaret, perturbaret conſilia: & hunc diem, quem felicem ac fauſtum eſſe uolumus, malis auſpicijs iſta calamitatum memoria inceſtaremus. Duo ſunt, quæ me ad hanc orationem impulerunt: unum fuit, gratiarum in eos actio, qui de me ac regno iuxtà benè meriti ſunt: alterum, prouidentia futurorum, qua ita noſtræ reipublicæ proſpicere cogimur, ut nunquam in ſuperiora mala recidamus. hoc itaque gratitudinis, neceſsitatis uerò illud erit. In primis igitur uobis omnibus, qui aut ocium ſeruaſtis, aut iniurias inhibuiſtis, aut deniq́ regno, mihiue fauiſtis, immortales ago gratias. Quando Mariam ueſtram à tot malis circumuentam, deſtituendam eſſe minimè cenſuiſtis,

in fide

in fide permanſiſtis, quòd è medio cenſuiſtis tollendos eſſe tyrannos, nulla profectò laus digna uobis, neque gratia exolui poteſt. Magni nanque momenti eſt ipſa fides, cui multum probitatis & conſtantiæ ineſt. hæc ſola uirtus eſt, qua tota ferè iuſticia conſummatur: quam ſi è medio tuleris, non ſolùm uniuerſus corruet uirtutum chorus, uerùm etiam omnis humana ſocietas diſſoluetur. Hæc facit, ut non ſolùm amicis, ſed hoſtibus quoque officia perſoluamus: ſuperis nos conciliat, à perpetua morte nos uendicat. ita ſibi Deum obligat, ac reddit obnoxium, ut ad edenda miracula cogat: ac ab eo illa conſequi mereatur, quæ natura præſtare non poteſt. Quare nemini mirum eſſe debet, ſi in nulla ſeueriùs facinora, quàm in perfidos Deus animaduertere ſolet: quum in pleriſque ſæpe uiderimus conniuentem. Proinde non immeritò uobis omnibus, pacato regno, uberrimam me cum uiro meo gratiam relaturam eſſe polliceor, & à me uos nihil unquam fruſtra petituros. Quin & uos officio præueniam, & pro meritis ac dignitate quenque tractabo: perpetuaq́; mihi, quando fœneratiora eſſe debent quæ principibus conferuntur officia, cunctos beneficio obligabo: hæ meæ ſunt partes, id Lodouici filiæ eſt officium, id Mariæ ueſtræ poſtulat obligatio. Et quum hæc re potius quàm uerbo præſtari debeant, idcirco de his breuiter agendum eſſe cenſui. Nunc autem ſupereſt, ut futuris rebus proſpiciamus: ni fortaſſe furentium more, omnes perditum ire contendamus. In hac re duo neceſſaria eſſe cenſeo, quæ potius è recentibus malis, quàm longa rerum experientia didici. Prius concordia, deinde moderatore optimo uobis opus eſt. Niſi inteſtinam diſcordiam curetis, proceres, unde omnia hæc mala orta ſunt, nunquam regnum pacatum habebitis. Deponenda (mihi credite) ſunt odia, coercendæ iniuriæ, ui occupata reddenda, obliterandæ contumeliæ: & eo magis, ſi læſi præſtentur indemnes. Subeat uos religio, & iuſticiæ amor: depoſitis priuatis affectibus, capeſsite, quæſo, quandoque rempublicam, communem ſalutem amate. Ocium, quòd domi retineri debet, & priuata odia ſubuerterunt, appetite: diſcite è præteritis malis, nil homini concordia domeſtica antiquius eſſe oportere. Nam domi pax, bellum foris colendum eſt. Contrà uerò, nihil reipublicæ ipſa diſcordia exitialius inueniri poteſt. Itaque ſi regnum domi foriſq́; ſaluum eſſe cupitis, diligite quæſo concordiam, proceres, & ueteres ſimultates odiaq́; deponite. Nullam uim cuiquam inferendam exiſtimate: lites non armis, ſed foro dirimite, iudicia uobis æquiſsima præſtabimus. Quare poſthac uim omnẽ publico edicto, & capitali ſupplicio inhibemus. Quicunque aliena occuparit, niſi ſpacio menſis legitimo poſſeſſori reddiderit, hũc latrocinij pœna mulctandum eſſe pronunciamus. Quæ quidem idcirco rectè ſancimus, quia amotis iniurijs, omnis cauſa diſcordiarum extinguitur, publica pax & inteſtina concordia introducitur, qua nil magis hoſtes formidare uidẽtur. Poſtremò de optimo rerum moderatore nobis cogitandum: quod quamuis ſit in dicendo nouiſsimum, potiſsimùm tamen in conſiderando eſſe debet. Quid enim ſalutis in fluctuantiſsimo nauis pelago ſperare poteſt, ſi optimo gubernatore caruerit? Non uos præterijt, Lodouicum patrem de uobis omnibus, & in primis de republica optimè meritum, qui hæc omnia mala pro ſapientia ſua planè prouiderat. Sigiſmundum Auguſtali genere natum, ex omnibus principum adoleſcentibus delegiſſe potiſsimùm, ac ueluti futurum principem in aula ſua educaſſe, adoptaſſe demũ (& ut ſcitis) mihi legitimo cõnubio collocaſſe, ut alterum Lodouicum haberetis, qui amplificatum regnum haud aliter ac ille ſeruaret, tuereturq́;, & Auguſtali quoq́; dignitate Pannonicum regnum honeſtaret. Quid de uiro ſperare liceat, animi magnitudo, aperta probitas, & aſpectus eius maieſtas oſtendit. Vos connubij auſpicia, ne minore quidem quàm pater, conſenſu approbaſtis. Conſalutaſtis ſæpe regem poſt diui patris obitum, & non minora huic quàm illi obſequia quandoque præſtitiſtis. eadem igitur quæ tunc approbaſtis, uos nunc rata ac firma habituros eſſe credo: partim quia nihil reipublicæ ſalutarius fieri poteſt, partim ut ne ultrà femineum toleraretis imperiũ: quem uobis regem Lodouicus optauit, & mihi coniugauit, eum ritè legitimum habeatis. Nec femineæ quidem poteſta-

tis eſt Pannonia, cui uirilis uix dextera moderari poteſt. Proinde Sigiſmundo, uiro
clariſſimo, coniugíq; ſapientiſſimo, ſacrum diadema, ſceptrum, ac ius omne regni, ul-
trò iubentibus nunc uobis ipſa reſigno. Regiam poteſtatem à patre mihi legatam, ac
auctoritate ueſtra mihi comprobatam, huic ſpontè concedo: hunc fauſtis quæſo au-
ſpicijs, Pannoniæ regem exclamate. hunc accipite moderatorem rerum, hunc pro-
pugnatorem Vngariæ obſeruate: qui Romano regnum, ut uidebitis, decorabit impe
rio. Pacabit hic regnum, hic ocium uobis inſolens introducet. hic denique à Turco-
rum iugo, & ab hoſtium inſidijs Vngariam, mihi credite, uindicabit. Sic Chriſtus o-
ptimus maximus, ſic patrij Dij eſſe iubeant: ſic omnia nobis poſthac fauſta & ſelicia,
ac etiam reipublicæ eſſe uelint.

Sigiſmundus, rex & Imp. VIX hæc dixerat, quum ſacrum diadema ac ſceptrum, quod ipſa in media con-
cione geſtabat, Sigiſmundi, quem manu ſemper apprehenſum tenuerat, alterum ca-
piti impoſuit: dextræ, iuſſu populi, patrum'q; conſenſu, tradidit alterum. Hinc tantus
fauor ac plauſus elatus eſt, ut Sigiſmundo regi, Mariæ'que reginæ cuncta feliciter
ingeminarent. Initis deinde in Stephani æde ſolennibus, inter ſacrificandum, ab Stri
gonienſi metropolita coronatio ritè celebrata. Vbi in coronati regis caput, omnes
principes & optimates cum antiſtitibus, item nobiles, conuentuum'que legati, fi-
dum Sigiſmundo obſequium ſe perpetuò præſtituros eſſe iurarunt. quod anno Salu
1386 tis octogeſimo ſexto ſuper terdecies centenũ factum eſſe tradunt, anno autem ætatis
eius uiceſimo: quem deinde regalibus ritè ſacris initiatum Budam reduxere. Aſt ubi
in regiam rediere, per multos dies de pacando regno, & componendis optimatum
litibus agitatũ eſt. Maria uerò, cui nihil materna uindicta uidebatur antiquius, dies
ac noctes ad id Sigiſmundũ irritat, inauditas iniurias & illata probra oculis obijcit.
Nullum regalis decori ſimulachrum eum retinere affirmat, niſi in parricidam, qui ſa
cro manus cruore fœdarat, reginam'q; innocentem, & uirginem duro carcere mace
rauerat, pro dignitate animaduertatur. Vincitur tãdem reginæ precibus Sigiſmun-
dus, ac legiones duas cum equitibus expeditiſsimis comparat. In Tranſiſtrianas par-
tes iter intendit, ſimulans ſe in Bulgariam aduerſus Turcos iturũ: interea amicorum
literis admonetur, Ioannem Croatiæ præfectum, Poſegam, quod regale foret oppi
dum, clàm tuendi ſui gratia occupaſſe, loco quidem & arte munitiſsimum. Illuc igi-
tur è ſententia cum exercitu diuertit iter, arcem obſidet, admouet uarias belli machi-
nas, die noctu'q; acriùs oppugnat. potiundi quàm primùm oppidi ſpes aberat: quip-
pe quòd ars & natura iuxtà muniuerat: inſidijs aut fame capere confidebat. Ioannes,
ne ad extrema redigeretur, ad artes animum intendit, clàm arci ſe ſubtrahere decer-
nit. quanquam ſtationes cum excubijs circùm ab hoſte diſpoſitas intelligeret: ea ta-
men parte effugiendum eſſe retur, ubi amicos fortè ſuos tẽdere ſenſerat: captabat oc-
caſionem, qua cæca nocte ſe ſubriperet. Quum tempus aduenisſet idoneũ, quo præ
tenebris, non modò noctu, ſed interdiu, iter facere nemo potuiſſet, clàm eà deſcendit,
quà Stephanus Ladislai Vaiuodæ filius, & Stephanus Simonthorna metabatur, qui
diſsimulata perfidia, ſe in regis amicitiam exercitum'q; inſinuarant. quum in horum
excubias deſcendiſſet, euadendi facilè copiam impetrauit. Mox traiecto Sauo (quod
nauigando'ne an tranãdo fecerit, incompertum eſt) Dobor oppidum ſubiuit, quod
in ea Boſſenæ parte ſitum eſt, quam Vſoran appellant: ubi Zagrabienſem antiſtitem
cum pleriſque coniuratis eſſe nouerat: Horum arte, perfidia'q;, uniuerſi Dalmatæ,
Boſſenenſes, & Croatæ à regia fide defecerant: Pannonias quacunque licebat parte
uexabant, incurſabant pagos, & cuncta igni ferro'q; uaſtabant. Quare Sigiſmundus
obſidionem hanc ſoluere, traijcere Sauum, adaucto'q; exercitu, Dobor, prodito-
rum omnium aſylum, circũuenire eſt coactus. Celerẽ & audacem regis obſidionem
haudquaquam formidarunt: immò uſque adeò ſunt abſterriti, ut Ioannes, ne in angu-
ſtijs iterum ſe occluderet, ante acerrimam ſe cum nonnullis obſidionem inde præri-
peret, ratus eadem ſe fugæ fortuna potiturum. uerùm multo aliter atque ſperauerat,
res accidit. Ex oppido clandeſtina fuga exijt: dum per colles, auia'q; montium loca
iter facit,

iter facit, in regis, quas circùm intenderat, inſidias concidit: captiuus in Sigiſmundi conſpectum adducitur. hunc diligenti cuſtodia is aſſeruari iubet. Interim Dobor expugnat. Boſſenam poſt hæc, deinde Croatiam, Dalmatiam'que omnem, in ditionem ſuam recepit. nam captis rebellionis auctoribus, cæteri facilè ad obſequium redicre. Pacatis regionibus, in Quinqueeccleſiarum urbem rex cum uniuerſo exercitu ſe recepit, ſecũ captiuos omnes adduxit. Ibi pro dira Mariæ libidine de Ioanne ſupplicium ſumptum eſt. revinctis enim ad palum manibus, per urbes, uicos, & compita curru circumuectus, candentibus'que fruſtillatim forcipibus paſsim diſcerptus eſt: poſtremò ad Gemitorios † uſq; gradus tractus eſt, quadripartitòq; diſſectus, fruſta corporis ſingulis portis ad deterrendam facinoroſam audaciam impoſita. Ioannes tandem dignas crudelitatis ſuæ pœnas expendit, cæteri capite mulctati. Zagrabienſis epiſcopus, huiuſce nouitatis auctor, ob ſacroſanctam dignitatem, quum capitalis eſſe non poſſet, epiſcopatu, publicatis bonis, abdicatus eſt. Poſt hæc in Valachos ſucceſsit haud infauſta expeditio. Nam quũ ſub mulieris imperio, inteſtino inter ſe bello fluctuaret Vngaria, Valachi, qui Dacorum Getarumq; regionem incolunt, ipſi quoq; femineum ſceptrum abominati, in tanta rerum perturbatione à Panno-niæ regno defecere: rogati præſtare obſequia, & ſtipendia ſoluere, recuſarunt. quare quarto coronationis anno, in hos bellum Sigiſmundus iure ſuſcepit. Vtrique tempeſtate illa Valachiæ Stephanus præerat, quem Vaiuodã dicunt. Is audito regis aduentu, Tranſalpinam regionem expedito milite, ac ingẽti ſagittariorum manu complet: omnes aditus anguſtiasq; montium præoccupari iubet, ut ingreſſum, ueluti multis olim obtigerat, hoſtem occluderet, grauiq; cæde conficeret: item per iuga montium præſidia multa diſponit, quæ hoſtem undique propulſarent. Sigiſmundus cum numeroſo exercitu, ac forti animo prouinciam adoritur: quum inter Alpes progrederetur, occurrit hoſtis, ſagittariorum multitudine Vngarum circumuenit, pedites ſimul ac equites cõfodit, ſaxis obruit, & ad internecionem pro uirili parte redigere pergit. Contrà illi Sigiſmundi uoce confirmati, longè audaciùs obſtant, Imperatoris iuſſu equo deſiliunt, pedibusq; pugnant: obſtinatiſsimis Valachum animis ſubeuntes, ex alto deturbant, & per abrupta loca fugam capere cogunt: fugiẽtibus à tergo inſtant: inter fugiendum multos intercipiunt, obtruncantq;, partem è rupibus præcipitem agunt. gladijs igitur per montium fauces & anfractus ſibi uiam faciunt. Ad Vaiuodæ tandem oppidum peruentũ eſt, ubi cum pręſidio ſe ille tutabatur. is poſtquam audaciſsimum ſibi hoſtem inſtare cognouit, non ui, ſed precibus uincendum: item ſalutem ſibi non pertinacia, ſed humili facilitate comparandam eſſe cenſuit. Quare antequàm regem caſtrametari occœpiſſe nouerit, data ſibi tutò adeundi redeundi'que copia, ex arce cum multis proceribus obuiam prodijt, & ad pedes eius proſternatus: Tua Sigiſmunde (inquit) clementia factum eſt, ut quamuis in te arma ſumpſerimus, uicti tamen, Maieſtatis tuæ benignitate multo magis cõfidere uideamur, quàm ſi tui uictoria potiremur. Magnanimus enim neque armis, neque officio uinci poteſt: nihil grauatius ferre ſolet, quàm ab hoſte pariter & amico ſuperari: quãdo hunc armis, illum ſibi officio, & utrunque, quum res tulerit, beneficentia ſua obſtringere nititur. Peccauimus igitur Rex clemẽtiſsime, & errata noſtra ingenuè fatemur: luimus haud paululum pœnarum: & dextra tua fugati, quam ſceptro dignam nunc re ipſa didicimus, ad eius tutelam confugere malumus, quàm peruicacia omnes iri perditum. Ab Vngarica fide idcirco defecimus partim, quia femineum imperium ob inſolentiam rei perpeti nequiuimus: partim, quia laborante grauiter Vngaria, deletum ibi regni ſimulachrum credebamus. Nunc autem poſtquàm te potius à Deo datum, quàm à diſsidentibus Vngarorum ſtudijs optatum intuemur: iamdudum nos facti pœnitet, & à te ueniam ſupplices petimus. Quodcunque temeritate noſtra in Maieſtatem regiam commiſſum eſt, ſupplicamus, ut id tua manſuetudine expietur. Imitare quæſumus, rex excellentiſsime, deos immortales, quorum uicem geris in terris: & ab his addiſce, reſipiſcentes è pœnitentia animos non aſpernari, non obſtare ſupplicibus,

* *Vulgò Pelenger.*

nullam poſtulantibus ueniam abnegare, obſtinatos tantùm proterere, & clementia potiùs ac officio quàm ſeueritate beneuolentiam hominum promereri. Bonis hoc tibi bellum auſpicijs eſſe uolumus, ubi ex uictoria gloriam: & clementia, ſi uteris, laudem tibi comparaſti. Ignoſce regni tui ſocijs, quos neque indecores, neque inutiles olim ſibi ſuperiores tui habuere. Hodie tibi non mediocre clementiæ argumentum attulimus, hanc laudis occaſionem præterire non permittas Sigiſmunde, ut ab ineunte iuuentute tua hæc ſumma immortalitatis fundamenta iacias. Pios & miſericordes Deus ſemper excolit, & hos potiſsimùm ſua gratia dignos facit. Proinde rex & dominus noſter es, quem antea nō agnoueramus: ſocijs tuis ignoſce, ad uetera nos obſequia fidemq; recipe. Vectigalia uſitata pendemus: & eo reuerentius imperata cuncta faciemus, quo præſtantiorem regem ſortitos eſſe intelligimus. Quod ut facias, per Lodouici manes, per ingenitam pietatem tuam, per ſanctum Mariæ coniugium, te iterum atque iterum obſecramus. Secundùm orationem hanc, ſupplices ad Sigiſmundi pedes, quoad reſponſum habuerunt, iacuere. Ad hæc ille pauca reſpondit: Ne qua (inquit) Maieſtatem regiam impietatis nota commaculemus, quamuis facinora ueſtra impunitate donari non deberent, quia neceſsitate potiùs quàm ex animo ueniam poſtulatis: tamen uobis omnibus ultrò ueniam impartimur. Suſcepti belli audacia, uos à perfidia deterrere: & impetrata facilè uenia, ad fidum obſequium hortari debet. Illud duntaxat poſthac uos admonitos habere uelim, date operā, ne manſuetudine noſtra abuti uideamini. Poſt hæc, ad genua iacentes leuat: ſi in fidelitate permanſerint, bene de ſe ſperare iubet. Surgentes contrà illi, paludamenti laciniam oſculantur, in manus Imperatoris iurant, ſe illius imperia nunquam detrectaturos. Pacata demum prouincia, rex Budam, re proſperè geſta redit, militem unius anni quiete reficit. Sexto regni anno, Tranſalpinum apud Valachos bellum iterum emerſit: quippe qui, contempta Sigiſmundi benignitate, ab eius fide iterum defecere. Proprijs parum uiribus confiſi, in belli ſocietatem Turcos admittunt, unde illius plagæ primùm religionis libertatisq; Chriſtianæ emerſit exitium. At hi ad propagandum prophanum imperium occaſionem optimam nacti, lubentiſsimè ſocietatem hanc ineunt: cumq; multis equitū turmis, & frequentiſsimo peditatu è Thracia profecti, Iſtrum tranſmittūt. Rex audita ſociorum defectione, habito delectu, in prouinciam conceſsit, exercitum cum ampliſsimo cataphractorum equitatu ſecum duxit: poſt ubi ſuperatis alpibus in effuſos campos deſcenſum eſt, ubi hoſtium caſtra eſſe nouerat, quadrato agmine iter fecit. Quum in hoſtium conſpectum ueniſſet, fulgentes cataphractorum acies educit. Collatis dum pugna ſignis initur, utrique hoſtes armorum fulgore perterriti terga dedunt: & ut propriæ ſaluti conſulant, in fugam ſe conuertunt. Inſtat à tergo Vngarus, ac in hoſtem fugientē ſæua cæde graſſatur: multi in fuga cæſi, & quàm maximè pedites: qui quum equos anteire non poſſent, peſſundati ferè omnes & attriti ſunt, expediti pedites cladem faciliùs euaſere. Quinetiam è procidentium multitudine, Vngarorum impetus admodum remoratus, ingratum fugæ ſpacium dedit: declinabat ad hæc dies, & Danubij uicinitas occurrebat, quem trajcere hi citò non poterant. Ingruente nocte, ſignum receptui datum, ne quid inſidiarum moliretur hoſtis. Cæſa magna Turcorum Valachorumq; manu, rex Nicopolim minorem contendit, in altera Iſtri ripa ſitam: hanc graui obſidione circumuentam, admotis machinis, uehementer oppugnat. Vrbs duplici præſidio munita, pertinaciter ſe tuetur: arcem Valachi, Turci ciuitatem protegunt: erumpunt interdiu oppidani, & quandoq; noctu ſæuos tumultus in caſtris excitant. Rex eo intentiùs oppugnare pergit, tormentis arcem & magnam urbis partem amolitur. Nicopoli tandem potitus, quicunq; ibi deprehenſi ſunt, partim captiuitate, partim morte cūctos affecit: urbi ualidum præſidium impoſuit, mox uniuerſam prouinciam pacauit. Inſigni demum uictoria functus, in Vngariam, rebus compoſitis, pedem retulit. nōdum Budam peruenerat, quum de reginæ obitu nunciatum eſt. quo quidem nuncio, haud ab re, uſq; adeò conſternatus eſt, ut quicquam triſtius nunquam acceperit. Ma

ria, repen-

ria, repentina quadam grauiq́ꝫ ægritudine correpta, perbreui diem obijt. Hinc regi ſollicitudo ingens oborta, quod defuncta ſine liberis uxore, ad ſororem eius Adiugam, Poloniæ reginam, regnum iure recidere uerebatur. Ne Sigiſmundum quidem ſuſpicio iſta fefellit. Ladiſlaus enim Polonorum rex, conſcripto magno exercitu, Vngariam uxorio iure ac armis repetere ſanè decreuerat. Mariam ſine liberis, agente in Valachia Sigiſmundo, deceſsiſſe nouerat: nec adhuc Vngariæ finibus appropinquaſſe audiuerat. quare Ladiſlaum regni cupiditate tractum, cum multis legionibus regni fines inuaſiſſe, rumor erat. Nimirum haud paruas in Vngaria turbas Polonus ipſe ſuſcitaſſet, niſi Ioannes Kanyſa, Strigonienſis metropolita, uir conſilio opibusq́ꝫ potens, occurriſſet: quippe qui abſente rege, & audito Sarmatarum aduentu, cum tumultuario mox exercitu obuiam profectus, aditũ in finibus occluſit, Sarmaticoq́ꝫ bello Vngariam [illegible]uit. Rex igitur Mariæ fatum, Budam ingreſſus, acerrimè deplorauit: exeq[illegible] dignitate ſolennes edidit, corpus Albæ in ſacellum patris retulit. At ubi [illegible] matum eſt, in ocium redactus, ad uindictam animum reuocauit. quó[illegible]ue ſibi ſuccurrebant, quicunq; reginarum temporibus, ſibi, illis'ue inſidiis [illegible]derant, de utriſq; malè: meritos mente hos facilè eijcere non poterat. Et quamuis in conſultando diuerſus quandoq; traheretur, alios tamen beneficentia ſibi conciliare, alios qui grauius erraſſent, capite mulctare decreuerat, quando nullo hos officio ad fidem reuocare ſperabat. Contrà illi, malle mori quàm imperata facere: tanta obfirmari peruicacia, ut neque ſalutis, neque dignitatis ulla memoria ſuperesſet. potiſsimos horum duos & triginta numerant. Principem iſtorum, Stephanum Conthum prodidere, opibus & uirtute præſtantem, qui nobiliſsimo Hederuarorum genere natus erat: quem ad noſtram uſque ætatem per fora, uicos & triuia citharœdi concinunt. Hi quum imperium detrectarent, per uarias regni partes uagabantur: & ne ui parêre cogerentur, magna pars horum ſub dio noctu quieſcebant, diſquirebant latebras, & per pagos ac ſyluas à rege procul uitam degebant. Sigiſmũdus, ne quid per occaſionem nouitatis hi moliri poſſent, Georgium Vaidaſſiuin, uirum ſibi fidum, cæterùm uafrum, & experientia audaciaq́ꝫ ſumma præditum delegit: huic animum ſuum aperit, dat huiuſce rei negocium, ac iubet, ut quacunq; liceat arte, aduerſæ factionis homines capiat, ac in regiã redigat poteſtatem. Demandatum iſte negocium forti animo accipit: tradita fida cohorte, ad inferiores regni partes deſcendit: & dum ex mandato regionem luſtrare ſimulat, audit illos haud procul à Sauo in patenti planicie ſub dio dormire. immiſsis exploratoribus, locum edoctus, proxima nocte his inſidias collocat: antequàm illuxerat, circumuentos omnes adoritur. Vnus tantùm aberat, quem Ioannem Corpadum dicunt: hic ita ſibi timere ſolitus erat, ut necubi ſomno deprehenderetur, multo ante diem ſurgeret. at illi ſomno experrecti, certatim arma capiunt, ut ſe aduerſus inſidias tueãtur. Georgius cõtrà, mitiſsimis hos uerbis omni timore carere iubet, quando non ut hoſtis, ſed amicus aduenerit. ſe cunctos regi reconciliaſſe nunciat: atq; idcirco ueniſſe, ut eos ad regem exoratum reduceret, ac illi fidum iureiurando regi obſequium ſponderent. Quum numero ac uiribus inferiores hi ſeſe intelligerent, præ metu in uanã fidem adducti, depoſitis armis, ultrò ſeſe dedunt: ducuntur ſpe completi ad oppidum cui Karom eſt nomen. hîc ex compoſito à Georgio in uincula coniecti: mox manicis pedicisq́ꝫ uincti, curribusq́ꝫ inuecti, cum præſidio magno Budam deferuntur. In itinere ſera pœnitentia correpti, conſiliũ ineunt, ut in Sigiſmundi præſentiam adducti, nullo regem ſalutationis officio honeſtarent, obfirmato adforent animo, nullumq́ꝫ uenerationis indicium ederent: rati, fore ſatius obire mortem, quàm infenſo parêre tyranno. Ex conſultò in conſpectum regis adducti, quem innumera nobiliũ multitudo circumſteterat, neque capite, neque genu, neque uerbo, necq; re, ullum reuerẽtiæ ſignum exhibuere: oculos humi planè defixerãt, raro truces immotosq́ꝫ uultus abduxere. Obſtinata horum pertinacia, ueluti adempta benignitatis occaſione, rex admodum exaſperatus, eo uehementius in horũ ultionem exarſit: paucis poſt diebus capitali ſup-

plicio, ante diui Georgij ædem, ad caput fori, à lictore ex edicto affecti ſunt. Stephanum ante alios inuicto animo fuiſſe memorant: quippe qui mortem uſque adeò contempſit, ut quum alij à tergo à lictore obtruncarentur, is unus fuerit, qui aduerſum, quum cædem non rxpauerit, intentis oculis lictorem ſpectare uoluerit: immò ſi tyranni libido tulerit, aſſeuerabat ex edita ſe turri deturbari haudquaquam formidaturum. Quum nullum ſupplicij genus moriens expauiſſet: multum hinc publicæ commiſerationis inuictus ille animus ſibi comparauit. Spectata domini morte, famulus, cui Chioka nomen erat, in profuſum conuerſus fletum, commiſerabili uociferatione à cunctis ſpectatoribus lachrymas exigebat. Ab enſe hic Strphano ſeruiebat: & quum poſt abſciſſum domini caput, eandem magnanimitatem & pertinaciam referret, nullius monitu, ſolatio, increpationéue à fletu coerceri poterat. Animum ad hæc Sigiſmundus aduertit, & approbata famuli fide: Iam, inquit, dominus tuus ego ſum, qui tibi magis quàm truncus ille prodeſſe poſſum. Ad hæc puer: Nunquam ego (inquit) Boemico porco ſanè deſeruiam: quin etiã in partes mille diſcerpi malim, quàm à domini magnanimitate deſciſcere, cui Boemi omnes parem animum præſtare non poſſent. At ille his incenſus: Fatũ (inquit) heri cum immanitate ſequere infelix puer: & cui uiuens in omni feritatis miniſterio ſponte ſeruiuiſti, eiuſdem mortui latus ipſe claudito. Ille uerò regis imperium haudquaquam detrectans, ultrò ceruicem ac pari animo lictori ſuppoſuit, cæſorumq́ numerum non inuitus clauſit. Extra pomœrium in ſuburbio, quà ad ueterem Budam exitur, horum corpora ſepulta ſunt: in cœmiterio ædicula eſt erecta, ubi ſtatæ inferiæ fierent. Hinc futuræ coniurationis multo pernicioſioris in Sigiſmundum ſemina profluxere. nam ob ſumptum è tot nobilibus proceribusq; ſupplicium, tanta optimatum animos rei indignitas inceſsit, ut in odia regis clàm exarſerint: & quod in alijs ſpectarũt, ſibi id ipſum timere cœperunt. At ille, qui prius diligi & obſeruari uidebatur: nunc ſæui more tyranni, ab optimatibus reformidari cœpit. Interceſſerat Mariæ obitus, quo Vngarorum amor haud parum ſanè deferbuit. quare ad extremum uſque exitum, hinc ſibi cauere Sigiſmundus coactus eſt. Subijciendum his bellum, quod apud Nicopolim infeliciter geſtum eſt, ritè cenſuimus: quod altiuſculè repetendum eſt, ut geſtarum rerum ſeriẽ euidentiùs proſequamur. Imprecarer, ut Dij Græcis malè facerent, niſi iniquitatis & perfidiæ ſuæ ſat pœnarum expendiſſent: quippe quorum memoria prorſus extincta. Hi nanque fuere, qui primi Turcos in Europam traiecere. Nam quum ex Auguſtali (ut aiunt) Palęologorum familia, duo de imperio certarent, duas in Gręcia factiones excitarunt, quibus uniuerſa res publica nimium laborauit. Decertatum utrinque diu, quare Græcorum opes admodum attenuatæ ſunt. alter, qui inferior erat, ne facile cederet, ad Barbaricas opes planè cõfugerat: ratus plus in prophana gente fidei, quàm in Chriſtiana, ſe inuenturum. Turcorum auxilia implorauit, qui latè in minori Aſia dominabãtur: ad Amoratem, primum Turcorum Imperatorem (quando ita rorum uires excreuerant, ut imperium orbi interminarentur) legatum miſit, qui eius copias pacta mercede conduceret. Celerrimè hic mandata peregit: quando Turco nil erat antiquius, quàm per occaſionem in Europam traijcere, ubi ſe imperium facilè propagaturum, ut obtigit, eſſe ſperabat. Coercebatur mari, necdum nauigandi artem gens illa nouerat. quare ſub auxilij prætextu, in Europam traijciendi copiam haudquaquam contempſit. Non modò militem mercenarium, ſed ſocium ſe daturum pollicetur. Conducitur Turcus ea conditione, ut exacto bello, in Aſiam ſe recipiat. accepta eſt utrinque conditio. Et per Helleſpontum Barbarus, accommodata ſibi claſſe, in Græciam primò traiecit: hinc primum Europæ exitium promanauit, cuius auctorem haud immeritò primum dignas pœnas dediſſe uidimus. Redintegrato Græcorum bello, & inſtauratis factionibus, diu Turcorum auxilijs pugnatum eſt, quum finem ſæpe malis utriq; dari cuperent: quum præſentem internecionem conſpicarentur, nouas quotidie cauſas Turcus ipſe nectebat, quibus redintegrato bello uſq; adeò Græcorum uires eneruarentur, ut exactos deinde uiribus utroſq; facilè domitaret. Ne

ret.Nec ſe quidem id conſilij fruſtratum eſt.nam extenuatis Græcorum opibus,in e-
os arma uertit: occupauit Gallipolim, quæ ad Helleſpontum ſita eſt. Locum nactus
ad inferendum bellum nimis idoneum, ubi ex Aſia copias facilè traijcere poterat, cæ
teros mox impetere, uaſtare agros,per finitimas regiones excurſare cœpit. Occupa-
ta magna Græciæ ac Macedoniæ parte, in Thraces deinde arma uertit. nam quum
excurſionibus & rapinis omnes latè longéque uexaret, defatigatos ad deditionem,
multos ad mercandam pacem populos impellebat. Baiazethes quoque Turcorum im
perator, Amorate patre longè audacior, & acriore in gerendis rebus ingenio, bre-
ui Thraciam,Theſſaliam,Macedoniam,Phocidem,Bœotiam & Atticam,in poteſta
tem ſuam redegit.In Myſios mox erupit, quos nunc Bulgaros uocamus, & ſub Vn-
garorum ditione eſſe nouerat. Quum è ſociorum literis, uarijsque rumoribus Sigiſ-
mundus accepiſſet, Turcos Myſias inuaſiſſe,in diuina humanaque ſæuire, omnia igni
ferroque uaſtare,ad Baiazethem cõtinuò legatum miſit:monẽs,ut & prouincia,in qua
ius nullum ſe [illegible] mouerit,& alienis rebus manũ abſtineret, ſi quid fas,quid æquũ
foret,rectè [illegible] tulit ille reſponſum,donec uniuerſam ferè prouinciam occupa-
uit:deinde [illegible] mos armis inſtruxerit, accito legato, ſat ſibi iuris eſſe reſpondit,
quando parietes etiam ſua iura præferrent. Quum hæc legatus continuò retuliſſet,
Sigiſmundus huic ius omne in armis eſſe ſenſit:cumque diro ſibi hoſte agendum eſſe ra
tus, haud parum timere cœperat. Decimo ſui regni anno expeditionem in Turcos
ipſe ſuſcepit. Salutis uerò anno nonageſimoſexto ſupra terdecies centenum,promul 1396.
gata belli fama,delectus maximus habetur:iubentur omnes dare nomina. Quare tot
legiones & auxilia coacta ſunt, ut ſine formidine cum prophano hoſte pugnare poſ-
ſet. Aduenere Burgundionum, Gallorumque auxilia, quæ orthodoxæ fidei charita-
te commota, gratis hæc ſacra ſtipendia faciebant. Multi è Belgis ac Celtis, eminen-
tioris fortunæ uiri, nonnulli quoque reguli confluxere,quorum inſignia Budæ in Ni
colai æde parietibus affixa,expeditionis huiuſce præſtantiam teſtantur. Coacto igi-
tur exercitu,comparatisque rebus omnibus,quæ bello uſui forent,ex Vngaria in Raſ-
ſiam,quæ in ſuperiore Myſia cõtinetur,caſtra mouet. Sigiſmundum in agmine quan
doque dixiſſe ferunt,quum ampliſsimum ductaret exercitum: Nimirum,non ſolùm
Turcus nobis nequaquam formidandus eſt,ſed ne cœli quidem,ſi fortè ruerent,quo
rum ruinam ſtantibus haſtis ſubire poſſemus. Raſsia nõ ſine populatione tranſacta:
at ubi in Bulgariam, quæ in inferiore Myſia continetur, deſcenſum eſt, Oriſtum, &
Budinum,nonnullaque alia caſtella,Turcorum firmata præſidijs, multo ſanguine ex-
pugnata. Calendis Octobris,ad maiorem Nicopolim Sigiſmundus caſtra mouit:ab
una Iſtri ripa maior,ab altera minor Nicopolis eſt ſita.hæc Traiani,Hadriani illa, ui-
ctoriꝫ monumentum,ut quorundam eſt opinio. Sigiſmundo hinc nunquam ſtatiua
mouere certum erat,donec Nicopolim expugnaret. Turcorũ Cæſar, quem Baiaze-
them Vngarorum Annales nominarunt,& Chalapinum plerique dixere, audito in-
genti Chriſtianorũ apparatu,ne Europa eijceretur,uniuerſam Turcorum republi
cam ad arma ſuſcitauit,cum maximo equitatu ac innumera peditum multitudine in
Nicopolitanum agrum his occurrit. Vrbs acri obſidione circumuenta, ac ingenti
pręſidio tuta,haud impigrè obſtabat:erũpebant ex urbe ſępe Turci,ac uaria fortuna
potiti redibant. Irritabantur indies ad pugnã utrinque animi:ſed appropinquãte Tur-
corum exercitu,eò uires conuertere opus erat. relicta legione cum nonnullis turmis
equitum, quæ ciuitatem eruptione prohiberet, cæteri omnes in Turcos, qui iamdu-
dum in conſpectum uenerãt, ſeſe uertere. Quum collatis dudum ſignis dimicandum
eſſet,Galli inſtantiſsimè ab Sigiſmundo petiere,ut primæ pugnæ partes ſibi concede
rentur:id laudis diuinæue charitatis ardore, cuncta Gallorum agmina expoſcebant.
conceſſum id in caſtris Gallo facilè.Mox in caſtrorum conſpectu, cum inſtructa acie
Turcus obuerſatur,nondum inſtructa Vngarorum acie, nec dato ſigno, Galli elato
clamore,in hoſtem è caſtris prodiere.Concitatis equis in certamen deſcendunt,inau-
ſpicato pugna conſeritur. at ubi ad congreſſum peruentum eſt, hi Gallico more de-

ſcendunt equo ut pedibus congrediantur. equi dimiſsi inito prælio, cum ingenti clamore in caſtra recurrunt. Turcis nil antiquius obtingere pòtuit, quàm ut ab equo cum pedite dimicarent. ab expedito hoſtium equitatu circumuenti obteruntur Galli, miſerrimeq́ʒ cæduntur. Dum haſta ſecuri'ue Turcum ferire ſtudent; incurſu recurſuq́ʒ hoſtili defatigantur, deluduntur'q́ʒ: dum audaciæ pœnitet, à lateribus, modò aduerſi auerſiq́ʒ, telorum imbribus, aut falcatis enſibus lanceisq́ʒ læduntur. Subſidiȝ ſpe firmati, ad necem uſque dimicant: ſpe tandem ſua fruſtrãtur. nam equi, quos dimiſerant, in caſtra præ tumultu fragoreq́ʒ relati, Vngarorum abſterruere animos: quippe qui huiuſce moris ignari, ſociorum hinc conflictum ſuſpicantur: metu perciti caſtra relinquunt, ad unum in fugam omnes planè uertuntur. in tanta rerum trepidatione, nullum imperatoris edictum, nullum imperium ſeruare. Turcus cæſo Gallo, à tergo inſtat: palantes Vngari fugiunt, magna in fuga cædes patrata: defatigatus cęde hoſtis, ad capturam & quæſtum ſe cõuertit, maximus captiuorum fit numerus. Quin etiam Sigiſmundus quoque, qui cœli ruinam paulo ante contempſerat, in manum hoſtium perueniſſet, niſi parua cymba Danubium traieciſſet. Xerxis profectò fatum nactus, qui contempto maris imperio, paruo nauigio in Aſiam relatus eſt. In hoc prælio uigintimilia Chriſtianorum cecidere, ex Turcis ſexaginta milia deſiderata. Traiecto Danubio, reformidato Vngarorum impetu, ob rem malè geſtam, in Thraciam Conſtantinopolim rex effugit: hinc nauigauit Rhodum. & Aegæum Ioniumq́ʒ pelagus emẽſus, in Dalmatiam: luſtrataq́ʒ Dalmatiæ ora, in Croatiam uenit. Illum uiri autoritate opibusq́ʒ præſtantes eo tempore ſequebantur: horum principes, Ioannes Canyſa Strigonienſis metropolita, & Stephanus frater, fuiſſe dicuntur. hi fidum regi comitatum, conſiliumq́ʒ ſemper præſtitere. Cum optimatibus regni, quæcunque pro defenſanda regia dignitate fieri opus erat, ſtudioſiſsimè curabant: abominabantur nouitatem rerum. & nihil his ocio & pace erat antiquius, dum optimi uiri fungerentur officio. contrà duo Stephani interceſſere, Carolinæ olim factionis principes: quorum alter Ladislai Vaiuodæ filius erat, è Simonthoruia alter natus erat. Hi quum auerſos à regis fide, ob rem ad Nicopolim peſsimè geſtam, Vngarorum animos intuerentur, ad refouendam factionem priſtinam animum aduertére: tempus perquàm idoneum ſibi oblatum eſſe rati, è proceribus multos, in hac coniuratione ſibi ſocios adſciſcunt: populorum, ſub officiȝ & publicæ charitatis ſpecie, animos inuertunt, pernicioſum hunc regem reipublicæ eſſe ſuadent. & ni prouideatur, multo indies pernicioſiorem futurum. Defuncta Maria, regnum ad Ladislaum Caroli filium pertinere, qui in Italia latè regnaret. diri tyranni crudelitatem, qua duo & triginta nobiles in foro trucidati fuerant, uulgò prædicant. His uerbis uſque adeò cunctorum animos fortè ſollicitarant, ut maximam in regem inuidiam conflarint. inuerterant optimatum animos, illiq́ʒ infeſtos planè reddiderant. Proinde nuncios ad Ladislaum mittunt Apuliæ regem, quibus eum ad recipiendum Pannonię regnum hortantur, hæreditario iure ipſi debitum: ſi in Vngariam uenire uoluerit, ſe regnum ſine periculo tradituròs pollicentur. Significant, omnes procerum antiſtitumq́ʒ animos Sigiſmundi tyranni crudelitatem habere odio: nec ultrà eum tolerare poſſe, quum ad interitum Vngariam redigat, rem domi foriſq́ʒ malè gerat, infenſam ſibi nobilitatem ordinemq́ʒ patricium habeat. Item Caroli regis probitatẽ, iuſticiam & uirtutẽ ita omnium pectoribus inſediſſe, ut excidere nequeat: eius fatum ita paſsim ab omnib. deplorari, ut nihil uehementioribus uotis expetant, quàm filium tanti ſceleris ultorem, Pannonicarumq́ʒ rerũ legitimum moderatorem. proinde impenſiùs orare, ut delatũ ſibi patrium regnum accipiat, quo ſine controuerſia potiri poterit. At ille quum ſe ad magna cœpta uocari intellexiſſet, continuò Caroli patris memoria ſuccurrit: obuerſabatur ante oculos paterna fortuna, fatum miſerabile, uaria Pannonũ ingenia, ſubornata corda, & ſtudia perquàm diuerſa, quæ omnia cunctatiùs capere conſilium cogebant. Quanquam illi Sigiſmundum exigere, tradere pacatum regnum fortè ſpondebant: tamen paterna infelicitas abſterrebat. Quum Ladislaum in capiendo conſi-

lio tar-

lio tardiorem conſpicantur, eo magis indies literis adurgent, incendunt ad id inſtantiſsimè. Demum per internuncios cum Ladislao, interiecto ſacramento, paciſcũtur: quicquid uterq; Stephanus ipſius nomine in Pannonijs egerint, quouſq; regno potiatur, eum ratum ac firmum apud ſe habiturum. Pacta conditione, coniurationis auctores indies Ladislai partes pro uiribus augent. tot enim nobiles hac labe infidelitatis coinquinarãt, ut proditorum poſteri in hodiernũ uſq; diem ad ruſticitatem redacti, maiorum errata luant. Hi quamuis rem clàm agerent, Sigiſmundum tamen latêre non poterant. is enim in Dalmatia morã trahebat, ubi antequam in Vngariam reſtitueretur, menſes duodeuiginti manſiſſe dicitur. Diſsimulabat omnia, ne inuidiam ſibi ex re ad Nicopolim malè geſta conflatam adaugeret. Strigonienſis tandem archiepiſcopi & Canyſarum ope, item Ioannis Marothi opera, qui Sclauoniæ præfecturam cum imperio gerebat, in regnum reſtituitur. Stephanos noua quotidie moliri conſpicatur: & quum eos præſidio ualido firmatos intueretur, eorum audaciam ulciſci non audet. Poſt reſtitutum regem iam annus quartus agebatur, & nouitatis auctores cœptis indies multo impenſiùs inſtabant. iam gens ferè uniuerſa ex omni ordine, à regia fide defecerat, & limis illum oculis omnes intuebãtur. Duorũ & triginta equitum cædes, Nicopolitana clades, in inuidiam Mariæ obitus, & inita poſt illius mortẽ intemperantia, & præcipuè feminarum, quibus præ licentia cœlibatus ſe fecerat obnoxiũ, in contemptũ hunc adduxerant. Exaggerabantur cõiuratorũ obloquijs hæc omnia, quæ multo minora quàm ferebantur, profectò fuere: quippe qui multa ab eo comiter populariterq; facta uitio uertebant, & in malam cuncta partem interpretabãtur. Tempus tantùm idoneum expectabant, quo regem tutò caperent: cætera quæ ad patrandum facinus pertinebant, ſummo ſtudio diligentiaq; parauerant. Ad poſtremũ anno Salutis quadringenteſimoprimo ſupra milleſimum, feſto Vitalis die, ex compo- 1401.
ſito regem ingens procerum multitudo ſub officij prætextu adijt, frequenti uirum corona circumuenit. Conuenere etiam duo fortiſsimi iuuenes, Nicolai Garæ palatini quondam filij, quem ad Eliſabethæ reginæ latus à Ioanne Horuato cæſum eſſe diximus: horum alter Nicolaus, Ioannes alter dictus eſt. Ob indignitatem, quam à paterna nece conceperant, quia illum Sigiſmundi factione cæſum fuiſſe ſenſerant, haud difficulter in hanc coniurationem deſcenderunt. At ubi apud regem conuentum eſt, de patratis ab eo facinoribus, de re publica malè geſta, primò agi cœptum: oborta contentione, quando de rebus grauibus agebatur, ad cõuicia contumeliaſq; peruentum eſt. Irritati ultrò citroq; iurgijs animi, ac nimis exacerbati ſunt: mox facto impetu, omnes, ueluti inter eos dudum cõuentum erat, regi manus inijciunt, hoſtili more confrementes capiunt, diſtrahuntq;: & iam de trucidando uiro cogitaſſent, ni quorundam amicorum ſuaſu remorati fuiſſent. Fatum fortaſſe Iulij Cæſaris ſubiuiſſet, niſi bonorum plerique interceſsiſſent: in uincula tandem præter dignitatẽ miſerrimè coniectus, adhibitaq; procerum cuſtodiæ cohors. Quum de præfectis cuſtodiæ ageretur, Nicolai Garæ filijs committendum eſſe regem, uno conſenſu decreuere, quos illi infeſtiſsimos eſſe intelligebant. negocium datum ultrò accipiunt. In Sokles oppidum, captiuum abducunt, ibiq; cum præſidio regem aſſeruant. Sigiſmundo ad captiuitatem miſeram redacto, omnes qui aduerſa factione iacuerant, capita extulerunt. Suſcitato tumultu, proceres cum numeroſo equitatu urbem diſcurrunt, Ladiſlaum regem declarant, hunc uerum regem ingeminant. Ladislai ſigna edunt: non modò per fora & compita, uerum etiam per omnes regni oras circumferunt. Cuicunque urbi elata ſigna appropinquabant, cum penatibus & magnis dijs collegia ſacerdotum occurrebant: illa modulato carmine ac hymnis præreuerenter excipere, inferre templis, ac magnis aris imponere, plauſu & congratulatione excolere, ſaluti hilaritatiq; publicæ paſsim ſupplicare. Redacta in Ladislai abſentis poteſtatem Vngaria, patrum conſulto, dum hæc aguntur, ad eum in Italiam continuò legati miſsi ſunt, qui Sigiſmundi captiuitatem, & eum regem declaratum nunciarent: demum orarent, quando iam in uado res eſt, in Vngariam repentè traijciat. Quum ex his, &

paulo antè diſſeminatis rumoribus, rem omnem Ladislaus ex ordine accepiſſet, ad expeditum pacatumq́; regnum ſe uocari ratus, claſſem opinione celeriùs parat, complet milite. In Dalmatiam, quàm celerrimè poteſt, optimam nactus tempeſtatem contendit. Iadram claſſe primò appulit, quam Vngarici iuris eſſe nouerat. Iadrenſes Ladislaum, audita Sigiſmũdi captiuitate, & declaratione huius, haud multi honorificè excipiunt: conſalutant regem, & tanquam uerum legitimumq́; regem excipiunt: quamuis adhuc in Vngaria Budenſis arx, cæteraq́; regis præſidia, cum ſuperioribus Vngariæ partibus, quæ ad Morauiam ſpectant, in Sigiſmundi fide permanerent. Aliquot Iadræ dies ille ſubſidet, dum reliquam claſſem expectat, & ab amicis quid in Pannonijs agatur intelligat. Cunctatiùs patre, longeq́; conſultiùs res ſuas agebat, ne pari fato rueret, ne quàue ſe facti pœnitentia ſequeretur. Vtrinque indices nuncij ueniebant, qui & quid in Italia & Vngaria gereretur, exploratò referebant. Non tam potiundæ Pannoniæ ſpe trahebatur, quàm Apuliæ ſollicitudine remorabatur. Iadram à Ladislao ui captam, Venetorum Annales prodidere: quod ueritati abſonum eſſe uidetur. nam ſi ab Vngaris abdicato Sigiſmundo, is rex pronunciatus erat, ne magnum quidem negocium fuit, ab Iadrentibus ſpectatæ fidei ſocijs excipi. Interea Sigiſmundus, qui in Sokles caſtello, anguſto carcere coercebatur, & Gararum præſidio cuſtodiebatur, dies ac noctes lachrymis & ſingultibus uexabatur, deplorans conditionem principum: uel maximè fortunam ſuam, qua nihil uideretur eſſe miſerius: quippe cui nec mortis adminicula concederentur, nec carnifex quiſquam adhiberetur, qui eum his malis eriperet, nec præ uigili cuſtodia mortem ſibi conſciſcere liceret. Denegato quodam pulchro genere mortis, indignabatur etiam qualecunque negari: & quod longè grauius uidebatur, id aſsiduò ſuccurrebat, nec licere uiuere, nec poſſe mori. Tanti ſupplicij geſtarum rerum conſcientia uirum haudquaquam alligabat, quam multo magis rectè quàm perperam ubique ſeruaſſe ſibi uidebatur: ſi quid patrarat immitius, ultionis gratia, ſe iurè feciſſe iudicabat. Captiui regis gemitus aſsiduos, Nicolai palatini coniunx, Gararum fratrum mater, diu tolerare non potuit: quæ non modò muliebri ingenio, ſed etiam ſuapte natura perquàm pia ſemper eſt habita. Infauſtam regis conditionem miſerata, ne quid inconſultis liberis ageret, cũ his primò de liberatione uerba facere conſtituit, quib. ſeorſum accitis: Vnde id (inquit) ſuauiſsimi filij uobis accidit, ut infandi carceris præfecturam ſortiti, æternam præ cæteris infamiam deputatam habueritis? Quid plus uobis iniuriarum quàm cæteris illatum eſt? quid plus oneris & periculi in macerando Auguſtali & ſacro ſanguine accepiſtis? Nicolaus pater ueſter, qui Palatinus erat, à Maria & Sigiſmundo pij parentis loco ſemper habitus: is à Ioanne Horuato cæſus eſt, qui acerrimus Garæ domus fuerat inimicus. Vos cum paternis inimicis miſeri coniuraſtis, in ſacroſanctum regem inieciſtis manus, conieciſtis in uincula, & nepharij carceris præfecturam obiuiſtis. Recordor equidem patrem ueſtrum ſæpe hæc dicere ſolitum: Coronatum ſacro diademate regem, etiam ſi beſtijs comparari poſſet, nũquam tamen ſine magno ſcelere lædi poſſe. ſi in ueſtra manu is diem obierit, non'ne perpetuam uobis ueſtraq́; poſteritati notã inuretis? Alij, qui nouum regem inducere pergunt, habent, quid ſperent: uos, qui ſacrum principem carcere maceratis, conficitis multiplici morte, & iam pro nepharijs paricidis haberi poteſtis. Quid iam miſeri ſperatis? quod in hunc patratis, id ipſum in ſe futurus rex, mihi crede, formidabit. Laudant tyranni proditionem, ut aiunt: proditorem tamen abominantur, & timent. Si regiæ cædis auctores fueritis, præter infamiæ æternitatem, quid à dijs hominibusq́; uobis ſperare fas erit? nempe præter inaudita ſupplicia, extremum exitium, aut perpetuum exilium, fortunarumq́; iacturam, quid aliud ſperari poſsit, non inuenio. Hic tot annos iure coronatus, regnoq́; potitus eſt: ille qui aditurus eſt, non modò rex nõ eſt, ſed nondum regnare didicit. Leuitatis profectò magnę, ſummiq́; periculi, & ſceleris inauditi eſt, incerta pro certis quęrere, tẽtare extrema, infandũ patrare paricidiũ, & deorum unà mortaliumq́; iram ſibi prouocare. Proinde dulciſsima pignora, ab

inito

inito facinore deſinite, deteſtabilia deponite conſilia, à nephanda coniuratione deſiſcite: hanc notam uobis poſteriſq; perpetuam futuram, dum tempus eſt, diluite. Dimittite, quæſo per maternam pietatem, per ſalutem ueſtram, Ladislai regis ſacinores: qui quum patrem Carolum regem à parente ueſtro cæſum nouerit, nunquam uos æquis oculis poterit intueri. Sigiſmundus eſt, qui de patre ac domo ueſtra ſemper fuit optimè meritus. huius uxor & ſocrus ipſum ita opibus & auctoritate extulerat, ut alter apud Pannonios rex eſſe uideretur. Quare ſi mihi auſcultaueritis, ſi maieſtatem regiam, quam in captiuitate præter æquum & phas retinetis, beneficio ueſtro liberaueritis, omnia profectò ſumma ab eo uobis ſperare licebit, pro quo pater ueſter animam effudit. Maternis dictis iuuenes collabaſcunt, perterriti reſtitere: & inter ſpem & metum nutantes, in grauiſsimas curas incidêre. Poſtero die pia mater in carcerem deſcendit: Nihil (inquit) rex optime, tui nunc impenſiùs curant inimici, quàm ut te quoq; ſcelere perdant immerentem: contrà uerò me femellam, aſsidui gemitus, lachrymæq; tuæ ſemper excruciant, & dignitatis & ætatis tuæ me commiſeratio ſubit. Non hæc tua maieſtas, de re publica ſemper optimè merita, non hæc tua fauſta florenſq; iuuentus, non hæc diui Lodouici hæres meruit. Te ab omnibus deſtitutum, nec Deus, in cuius tutela ſunt reges, nec uiri manes, qui pro te olim occubuit, à me deſeri patiuntur. Incumbo ſaluti tuę: nihilq; ſuccurrit antiquiùs, quàm quibus te captiuum ſicarijs commiſere, eorum in libertatem manibus uindicari. Verùm unum eſt quod me à propoſito ſanctiſsimo remoratur, filiorum inquam meorum ratio: qui ne à te deinde deſerantur, uehementer addubito. proinde ſi neque me, neque liberos meos, mea inquam duo lumina, recuperato regno, deſerturum unquam eſſe receperis: profectò te continuò liberatum, in priſtinamq; ſalutem ac dignitatem reſtitutum dabo. Ad hæc Sigiſmundus, oblata ſpe ſalutis, quam antea deſperarat, diſpanſis brachijs, ad pedes prouolutus: Salutaris (inquit) Dei internuncia, ſolaq; infandos Sigiſmundi regis labores miſerata, quamuis te Palatini mei, quem parentis loco ſemper colui, pudiciſsimam coniugem eſſe reputem, miſerere tamen quæſo, quæcunque ſis, calamitatis noſtræ. Et noſtri miſeria, priſtinaq; beneuolentia in uos omnes, ac læſum regiæ maieſtatis numen, & inaudita fortunæ noſtræ conditio, te quandoq; ad commiſeratione͂ excitet. Quanquam ad definiendas ęrumnas lachrymaſq; meas, nihil morte magis præſentaneu͂ ſuccurrit: tamen ut ab huius fati turpitudine me redimam, ſpem, quam detuliſti, lubenter accipio. Si ea quæ me ſperare iuſsiſti, exitu præſtabis, omnia in me ingratitudinis exempla & ſupplicia conſummentur, ſi qua in me u͂quã minima tanti beneficij obliuio deprehendetur. In omnes quæ excogitari poſſint, incidam infelicitates, omniumq; ſim exemplar infelicium, ſi me tibi tuiſq;, in priſtinam dignitatem reſtitutum, pro arbitratu tuo ſemper (uti par eſt) gratiſsimu͂ non inueneris. Proinde hoc inter utrunque, teſte Deu͂m hominumq; fide, iam fœdus percutio: Sigiſmundus liberos tuos in fratres nunc adoptat, adoptat te quoq; in matrem pientiſsimam, teſtes deos adeſſe iubet, iureiurando fœdus obſirmat. Quicunque initum fœdus uiolarit, non modò libertate careat, ueluti omnium compos miſeriarum: ſed ut fœda porca diſſecetur in fruſta. Dextra demum utrinq; data, fœdus ictum eſt. Mater mox cum liberis de liberando rege tranſegit, ad emittendum regem Morauiæ dominatum liberis pollicetur. commentum id uafre à muliere inuentum, ut Sigiſmundus à filijs ſtudioſiùs & cautiùs educeretur. E' ſententia omnia facta ſunt: emiſſus in Morauiam Sigiſmundus, deinde in Boemiam peruenit. Coniuratorum igitur perfidia, quæ multis artibus regem circumuenerat, unius pietate mulieris eluditur. Hæc igitur Sigiſmundi fuit liberatio, qui ubi uinculis emiſſus eſt, peruenit ad Ciliæ comitem: cuius uiribus adiutus, quia ſororem eius Barbaram deſponſauit, in Boemiam redijt, & deinde Vngariam recuperauit. Quum rex in Boemiam euaſiſſet, liberationis huiuſce rumores dicto celeriùs in Pannonias, Gallias, Germaniamq; diſſeminati ſunt. ad hãc inimici famam animo conſternãtur, neſciunt quid ultra moliantur: neque quò fugiant, neque quid ſperent, planè ſuccurrit. Contrà uerò, qui

regis

regis captiuitate iacuerant, ueluti ſe ab inita ſeruitute uindicaturi, reuocandum citò Sigiſmundum exclamant. quicunque intercedant, contrà ue ſentiant, pro reipublicæ hoſtibus haberi oportere: in auctores tanti mali publicè animaduertendum. Sumunt quoque in eos arma, qui regem cęperant. In Pannonijs omnia miſcentur: ſub prætextu regiæ uindictæ, in aduerſæ factionis nobiles uim inferunt, populantur agros, agricolas cum pecoribus abigunt: ſæuiunt quandoque ferro ignique, ac nullum crudelitatis & ſæuitiæ genus omittunt. Inter hos ſæuiebat in primis Ioannes ille Maroth, Sclauoniæ præfectus: uir quidem (ut aiunt) iniurius, & ab omni humanitate deſtitutus. Econtrariò, quicunque has iniurias accipiebant, pari feritate certabant. In tanta rerum omnium perturbatione, Sigiſmundus comparato ingenti Boemorum exercitu, & adiectis Vngarorum auxilijs, qui ſuperiores regni partes incolebāt, cum maximis uirib. Vngariam ingreditur. Diffugêre inimici, obuerſari minimè auſi: quādo Budenſem arcem, cęteráque præſidiaria loca, adhuc in fide regia perſiſtere nouerāt. Rectà Budam rex uenit, arcem recepit, cęteráque munitiſsima in Pannonijs caſtella regia recuperauit. Hæc in Dalmatiam Venetiámque omnem fama diffuderat. Ladislaus hoc nuncio cōſternatus, in Italiam, irritis cœptis eluſus, repentè redire cōtendit. Cunctationem, quam in Dalmatis fecerat, approbáuit, ne turpiore reditu notaretur. aliqui autem (quod minus probè ſcriptum eſt, quando nimis eſt abſonum ueritati) ſuorum literis ab hac expeditione fuiſſe reuocatum, prodidere: quippe qui non modò Neapolitanos, uerùm etiā pleroſque regni principes iam formidoloſam expeditionem moliri ſignificaſſent. Adiecere quoque, Ladislaum ea tempeſtate Iadram ui captā, cum uniuerſo agro, adiacentibúſque inſulis ac mari, centum millibus Veneto uendidiſſe. ad recipiendam eam, tranſigendámque uenditionem, cum præſidio ualido legatos ueniſſe quatuor, Franciſcum Cornarium, Leonardum Moceuigum, Antonium Cōtarenum, & Fautinum Michaelem. Sunt qui multo abſurdus tradidere, Venetos à Ladislao totius Dalmatiæ iura cum Iadra redemiſſe: ſenatum populúmque Venetū, empta Dalmatia, ita publica lætitia fuiſſe exhilaratum, ut ſupplicationes ac unius diei ferias indixerit. Ex his utrique futilia ac uana ſcripſere. Hi qui captam à Ladislao Iadram tradidere, ut rem belli iure ſibi uendicatam, haud iniuria uendere potuiſſe uideretur, iniquum profectò ſcribendo profitentur affectum. nam Iadrenſes, qui tot Venetorum Pannonúmque bellis haudquaquam facilè capi potuere, nunquam à parua Ladislai claſſe, ac primo congreſſu capi potuiſſent. admiſere illi uirum, tanquam amicum, ac regio ſanguine oriundum: quod eo fecere libentius, quia in regni ſpem uocari intelligebant. quum ibi moram traheret, à Venetis fuit pecunijs ac nauibus adiutus: ut aliqua ex parte ſatisfaceret, id quod Iadræ habebat, quæ alieni, hoc eſt Vngarici iuris erat, abiens ultrò Venetis conceſsit. Qui autem Venetos cæteram Dalmatiam ab eo mercatos tradidere, multo grauiùs errarunt. quónam pacto Veneti, in gerendis rebus prudentiſsimi, centies mille aureûm pro emenda à Ladislao, quam uendere non poterat, Dalmatia erogaſſent, quia Vngarici iuris erat: atque Sigiſmundi, & non Ladislai tunc auſpicijs regebantur? Nunquam profectò in re uana ac futili tantam pecuniarum iacturam Veneti feciſſent. Ladislaus igitur ſpe ſua fruſtratus, in Apuliam regreſſus eſt. Antequam è Dalmatia ſolueret, ad Sigiſmundum hæc ſcripſit: Ingenuè fateor Sigiſmunde rex, me à proceribus Vngaris diu ac impenſiùs ſollicitatum, inuitum tandem ad promiſſum mihi regnum in Dalmatiam uſque ueniſſe: ſubſediſſe ibi diu, donec rei exitum conſpicarer: ut quid ipſa fortuna, ac uaria Vngarorum ſtudia ſibi uellent, ueluti è ſpecula proſpectarem. Inconſtantiam doloſque huiuſce gentis planè nouiſtis, utinam in patre id ipſum non fuiſſem expertus. Nihil hi regum nouitate ducunt antiquius: & tunc maximè geſtiunt, quando in certamen reges ex arte committunt: ex hac re quæſtum faciunt. Excuſatum igitur me habebis, quia expeditionem hanc ultrò non accepi: acceptámque idcirco cunctatiùs geſsi, ut diuinam quoque modò uoluntatem elicerem, unde mortalis poteſtas cuique tribuitur. Proinde tibi, quem è tot ærumnis ipſe Deus aſſeruit, ſpontè cedo: poſt hac

me of-

me officioſum amicum, immò affinem tui ſtudioſiſsimum in cæteris rebus agnoſces. Mihi autem nil gratius unquam facere poteris, quàm ſi ab his qui regum nouitate lætantur, eas pœnas exegeris, quas de te ſumere conati ſunt. Sigiſmundus, pro fratre in poſterum ſe habiturũ, & cumulatas à paricidis pœnas exacturũ eſſe reſpondit.

Reuerſus Ladislaus in regnum, Albrici Cunij opera Neapolitanum regnum benè pacauit: quo pacato, quum incredibili prudentia & magnanimitate polleret, omnibus Italiæ potentatibus, in primisq; pontifici formidoloſus eſſe cœpit. Albricum hic magnum (ut aiunt) Conneſtabilem creauit. Neamplius per præfectos & legatos foris rem ageret, ſed ipſe rebus ſuis adeſſet, Peruſiam, ac multas Latij ciuitates in ditionem ſuam redegit. Viceſimo regni anno, per ſpeciem amicitiæ Romam ingreſſus, Romanos in Bonifacium pontificem irritauit. In hac urbis perturbatione, undecim è patritijs à Ludouico nepote pontificis capti ſunt, & à lictore cæſi. Pontifex patriciorum cæde conſternatus, cum aulica turba Viterbium effugit. Sedente deinde Gregorio pontifice maximo, quum is abeſſet, urbem Romam occupauit. Pontifex indignitate perculſus, Ladislaum regni titulo priuauit: Ludouicoq; titulum adiunxit, Ludouici Andegauenſis filio, quem regis Galliæ fratrem fuiſſe perhibent. Succedente deinde Ioanne, ac redintegrato bello, ita à pontificijs ducibus profligatus eſt, ut ingenue ſæpe fateretur, quod ſi hoſtis prudentia & uictoria uti ſciuiſſet, iamdudum de ſe ac regno fuiſſet actum. Poſt hæc inter utrunque uaria fortuna fuit, modò bello, modò inducijs tempus tranſactum. Tortonam Florẽtinis uendit. Dum Florentiam, ceteraſq; liberas Italiæ ciuitates in ſeruitutem uindicare pergit, Peruſiæ morbo correptus, Neapolim contendit. Paucis poſt diebus, quum ibi conualuiſſet, Florentinorum arte, qui ab hoc ſuæ libertati admodum timebant, medicato puellæ concubitu, quæ ſui medici filia fuerat, enectus eſt. Hic fuit Ladislai finis, qui Caroli Pazi (ut aiunt) filius erat: à quo Ioannam reginam & uictam & cæſam fuiſſe tradiderunt. His temporibus, anno nonageſimonono ultra terdecies centenum, mirabilis Dealbatorum peregrinatio, ex ulteriore in Ciſalpinam Galliam erupit: tribuſque menſibus ad extremas uſque Italiæ oras progreſſa, uniuerſos tunc populos ad ſumendum candidatorum habitum, & ad continuanda ſupplicantium agmina concitauit. In illis ſupplicationibus diuinam miſericordiam paſsim conclamabant, ingeminabant publicam pacem: fideliumq; ocium & quietem, quam per tot annos amiſerãt, elatis uocibus implorabant. Tantam ea tempeſtate religionem populos inceſsiſſe aiunt, ut qui candidatus non prodiret, ab humanitate ſimul & diuino cultu deſtitutus eſſe uideretur. Venceslaus Caroli imperatoris filius, & Sigiſmundi frater, qui cũ patre olim imperare cœperat, in ſequenti anno ob ignauiam inauditamq; laſciuiam ab Electoribus eſt imperio abdicatus. Robertus Bauarus huic ſubſtitutus, ſed nõ æquè ab omnibus approbatus. Conductus à Florentinis ingenti pecunia, aduerſus Galeatium uicecomitem, cum maximo Italiam exercitu ingreſſus eſt: nullaq; re geſta memorabili, in Vindelicos ſe recepit. Cometes in cœlo uiſus, hinc Galeatij mors ſequuta: quem in agro Mediolanenſi, ad Malignanum, diem obijſſe ferunt. Eodem quoq; anno Tamburlanus uita defunctus eſt, inauditis opibus Imperator, natus apud Tartaros, gente humili: mox eò uſq; euectus eſt, ut duodecies centena milia hominum haberet in caſtris. Qua quidem multitudine attritis bello Turcis, eorum imperatorem aureis catenis uinctum currui, quo uehebatur, quaſi triumphans alligauerat. Protriuit Armenos, Perſas quertit, deſtruxit Ægyptios, Damaſcũ penè deleuit. Tanto Aſiã & Europam terrore compleuerat, ut humanorum ultor ſcelerum appellaretur. Occuparunt eódem quoq; tempore Galli Genuam, lateq; in Liguria dominari occœperunt. Quinto poſt anno, Piſæ bello fameq; confectæ, in Florentinorum poteſtatem deuenere. Iam tempus admonet, ut ad Sigiſmundi geſta reuertamur: & quid poſt reditum in Vngaria geſſerit, ritè proſequamur. Poſt ubi Sigiſmundus in Pannoniam redijt, quamuis acceptæ iniuriæ animo altius inſederant, nequaquam tamen in uindictam continuò erumpendum eſſe cenſuit: diſsimulato dolore, clementiam prætulit,

1399.

tulit, ne extrema inimici deſperatione correpti, aliquid obſtinatius molirentur. Prędia ſolùm à fidelibus poſtulata, ne his ingratus uideretur, ultrò reſcripſit: multos uilis, muniis alios pro dignitate donauit. Aere boniſq́; potius quàm capite mulctandos eſſe rebatur: contrà uerò illis neque ſpem occludebat, neque occurrentes limis oculis intuebatur. Ne gratiam quidem petentibus, ſe difficilem inhumanumq́; præſtabat: exorabilem, præter omnium opinionem, ſe his præbere: oſtendere ſe iniuriarum immemorem: inſperatam pręſe ferre manſuetudinem, ut his qui grauius in eum peccarant, fiduciam ſuſcitaret, ac metu ſimul & omni ſuſpicione liberaret. Poſtquam ſatis ſecuritatis iniecerat, in Sclauonia conuentum indicit, oppidumq́; huic præſtituit, quod barbaricè Keures Duarhel nominant. Ad conuentum Stephanus Vaiuoda, Ladiſlai filius, cum magna equitum manu aduenit, partim ſuorum uiribus, partim regis clementia fretus: ſed ſpe ſua falſus, longè aliter ac putabat, ſibi accidiſſe cognouit. Quum in concilium ueniſſet frequentiſſimum, dato ſigno, ex compoſito à nobilitate captus: ibiq́; à lictore, indicta continuò cauſa, obtruncatus eſt. Diffuſo necis huiuſce rumore, equites, ut ſui ducis mortem ulciſcerentur, ſumpſere arma. Domum, ubi concilium eo die habebatur, circumuenere: & iam fuiſſet cruenta pugna certatum, niſi è feneſtris continuò corpus eius in forum deturbaſſent: quo quidem ſpectaculo ita ſuorum animi conſternati ſunt, ut domini ſui uindices eſſe formidarent. In medio tumultu, aduerſus hos unus occlamat: Quò ruitis miſeri, quò ruitis: en cuius gratia ſumpſiſtis arma, iam extinctus eſt: incaſſum furitis. ſtate uiri, & aduerſus regiæ maieſtatis imperium dimicare deſinite. Deferbuit hac uoce furor equitum. nam timore extemplò perculſi, diffugêre. Stephanū Vaiuodam, præter alia grauiſſima ſcelera quæ patrarat, id potiſſimùm auſum fuiſſe memorant. Poſt Nicopolitanam cladem, quum in maritimis oris Sigiſmundus moram traheret: hunc ad Baiazethem Turcorum regem tabellarios miſiſſe ferunt, clamq́; cum eo de filię nuptiis cum Ladiſlao rege egiſſe: & ea quidem conditione, ut generum, ad eiiciendum Pannoniæ regno Sigiſmundum, opibus & auxiliariis copiis adiuuaret. Rem per internuncios eò adduxiſſe, ut ſub hac ſpe affinitatis oblatæ, quam tantopere prophanus barbarus appetebat, nonnullas Turcorum legiones, ad labefactandas Sigiſmundi uires, inter Sauum Drauumq́; induxerit, unde magna Vngariæ appendicibus calamitas uaſtatioq́; illata. hunc igitur primum Turcorum ingreſſum in inferiorem Pannoniam fuiſſe perhibent. Quare tunc Syrmienſis ager, qui tot urbibus oppidiſq́; florebat, ita populatus & euerſus eſt, ut uix nunc tot ciuitatum perpauca ueſtigia ſuperſint. Sumpto de Stephano, tot malorum auctore, iam ſupplicio, cæteri quoq́; ſuas dedere pœnas. alii nanq́; ære, exilio complures mulctati ſunt: ad poſtremum, nemo è potioribus impunitate donatus. Res interea Vngaricas aliquantiſper dimittamus, & de Venceslao & Sigiſmundo fratribus, & quid huic cum altero interceſſerit, haud ab re iam referēdum eſſe duximus. Venceslaus enim patris nō admodum abſimilis, improbis uoluptatibus obnoxius, item deſidioſus, iners & ignauus, parum appetens laboris, ac uino potius quàm imperio deditus, ita principum à ſe animos abalienauit, ut ab omnibus odio & contemptui haberetur: quare captus à proceribus, menſes tres carcere affectus eſt. Sed à Ioanne Luſaciæ duce, & à Procopio Morauiæ tyranno, nō ſine magno reipublicæ malo liberatus eſt. in priſtinam paulo pòſt intemperantiam effuſus, iterum à Sigiſmundo fratre captus, Albertiq́; cuſtodiæ commiſſus, qui ducatum Auſtriæ ea tempeſtate gerebat. Quum in magnificis ædibus Viennæ aſſeruaretur, cuſtodum incuria fugam rapuit: iterum regno potitus, in mores priſtinos planè recidit. agebat perpetuos in uino crapulaq́; dies. Cum imperio indecorem omnes arbitrarentur, ab Electoribus, haud inuito Pontifice, Auguſtali dignitate abdicatus eſt: reliquum ætatis pari infamia tranſactum. Quinquageſimo huius anno, prophana Huſſitarum emerſit inſania, quæ totam Boemiam, ac magnam Germaniæ partem prorſus infecerat. Pragenſe gymnaſium ad ea uſque tempora Teuthones planè gubernarant: quod Boemi, quibus ferox & indomitum eſt ingenium, grauatè pertulerant.

rant. Ex his quidam nobili genere natus, apud Oxonium Britanniæ ciuitatem eruditus, quum in Ioannis Vicleffij libros incidiſſet, qui de Rerum uniuerſalibus inſcribuntur, his haud parum monumentis oblectatus, hæc in patriam retulit: in his de ciuili dominio, de Eccleſia, de clero agebatur. Vicleffiſtarum ueneno iam imbutus, mox in alios perniciem ſuam effudit. librum conciuibus accommodauit, qui Teuthonum odio trahebãtur: in primisq; Ioanni, humili loco nato, cui à uilla cognomen Hus inditum, quod Boemicè anſerem ſignificat. maxima ingenij præpollebat is acrimonia: & eloquentia, licet peregrina, non mediocri. accedebant dialecticæ argutiæ, ingenium deprauatarum auidiſsimum opinionum, quibus Teuthonicos præceptores admodum ſollicitauit, ratus callidis confuſos eos enthymematis, poſſeſſa diu gymnaſia deſerturos. Mox quum res è ſententia non ſuccederet, à Venceslao imprudentiſsimo principe impetratum, ut gymnaſium Pariſiorum ritu gereretur. quare profeſſoribus omnibus externis locus ademptus eſt: qui rei indignitate commoti, inito iureiurando, omnes cum diſcipulis abiere. Duo milia ex compoſito, uno die receſſerũt: plus tertia circiter milia ſubſequuta, ad Lipſiam Myſiniæ urbem, trium dierum itinere à Praga remotam, conuenere. occœpere ibi cuncta liberalium artium ſtudia profiteri. ſic & ipſum Pragenſe gymnaſium, ad Boemorum poteſtatem redactum eſt. Hus partim uitæ ſubornatæ continentia, partim copioſa dicendi facultate fretus, gymnaſij facilè principatum ſibi uendicauit. In æde diui Matthiæ, quam Bethlehem nominant, ſacram declamationem ſortitus, feſtis profeſtisq; diebus de diuinis humanisq; rebus uulgò prędicare cœpit. Et quum eloquentia improbum hominem nacta, haud aliter ſeſe habeat atque gladius qui in manus incidit furioſi: quodcunq; è ueneficis quondam libris uirus ille conceperat, in populum tunc id uniuerſum euomuit. Publicè Vicleffum extollere, commendare uiri dogma, dicta diuina & è cœlo ſumpta dicere: inter diuos hunc demum relatum eſſe, impenſius aſſeuerare. Viroſum repentè dogma hi primùm imbibêre: qui ſacris initiati, grauati alieno ęre, inſigni quoque ſcelere pollentes, hac deprauatæ opinionis nouitate ſupplicium euadere ſperabant. Conceſſere quoq; in hanc ſententiam plerique doctrina præſtantes: qui quum in Eccleſia Dei ſuam dignitatem aſſequi non poſſent, nonnullosq; nec cognitione rerum, nec uitæ probitate, ſed fortunæ tantùm temeritate ad magna ſacerdotia euectos intuerentur, perquàm iniquo animo tolerabant. Hinc primùm in ſacerdotes opulentos oblatratum, adiectæ blaſphemiæ, & excogitata crimina. Summum deinde Pontificem grauiter incuſare, deficere à catholica Eccleſia. in eum hæc dogmata commenti ſunt: Romanum pontificem reliquis epiſcopis eſſe parem: Nullum inter ſacerdotes eſſe diſcrimen: presbyterũ non ſacroſancta dignitate, ſed uitæ meritis effici potiorem: animos corporibus exutos, extemplò aut ſuperis aut inferis in æternũ addici: inter hæc nullum eſſe medium: purgatorium ignem haudquaquam inueniri: pro mortuis fruſtra inferias celebrari, ac preces effundi irritas, & ſacerdotalis auaritiæ id eſſe commentum. Item, imagines diuorum è medio tollendas: irridendam aquæ ſanctæ aſperſionem: mendicantium religionem à dæmonibus inuentam: ſacerdotes omnes paupertatẽ colere oportere, eleemoſynisq; tantùm paſci: liberam cuique diuini uerbi eſſe prædicationem: nullum capitale peccatum, quantumuis maioris mali euitandi gratia, eſſe committendum: mortalis culpæ reum neque ſeculari neque eccleſiaſtica dignitate potiri, neque ei parendum: Chriſma, & nouiſsimam unctionem, inter ſacramenta haudquaquam contineri: Confeſsionem Deo tantùm factam, cuiq; ſatis eſſe. Baptiſma è fluuiatili ſat aqua conſtare. Cœmiteriorum uſum, quæſtus gratia adinuentum. Templum Dei, terrarum eſſe orbem. Templis & ſacellis, diuinam coarctari maieſtatem. Sacerdotij ueſtes, altariumq; apparatus, ac cætera tale genus, incaſſum, ueluti nullius momenti, fuiſſe comperta. Euchariſtiam, quoque loco ac tempore poſtulantibus dari poſſe. Sacerdotiq; conficiendę Euchariſtiæ ubique ac ſemper liberam eſſe poteſtatem, diuinis ad id tantùm uerbis opus eſſe. Fruſtra etiam eorum ſuffragia impetrari, qui inter diuos relati ſunt: quando nihil adiu-

uare poſſunt. In Canonicis horis tempus fruſtra teri. Nullum diem, præter Dominicũ, feſtum haberi. Ferias diuis indictas reijci oportere. Nil ieiunia ſibi promereri. Sbinco Epus Pragenſis antiſtes, Ioannis Vicleffi uolumina ad ſe deferri, coactoq; doctorum concilio, in foro concremari iuſsit. Ioanni prædicatio interdicta, & adiectæ minæ. In uicum ille redijt, unde olim cognomen acceperat: ſuffragantem ſibi loci dominum nactus, hæc eadem coactæ plebi prædicare occœpit. Multa in Romanum, cæterosq; pontifices indies maledicta euomere. Ad conciliandos populorum animos, decimas dicere haud ſecus ac eleemoſynas habendas eſſe, poſſeſſorum cuique eſſe liberum eas pro uoluntate dare, ad ſoluendum nullo iure cogi poſſe. Nondum Euchariſtiæ prophanus error emerſerat, hanc nouam peſtem Petrus Traſenſis induxerat: quod quidem oppidum ad Albim fluuium ſitum eſt. Hic à Teuthonibus eiectus, quum prauis opinionibus laboraret, primus ſub utraque ſpecie Dominicũ corpus miniſtrandum eſſe profitebatur: Eccleſiam inſcitiæ nõ mediocris inſimulans, quæ ſub una tantùm ſpecie ſumendum edixerat. Id Saluatoris ore prolatum: Niſi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius ſanguinem, non habebitis uitam in uobis. Cæteri ſenſim hac contagione coinquinari occœpere. Venceslaus rex quamuis iniquo id animo audiebat, correptus tamen ignauia, peſtem hanc impunè graſſari patiebatur. Sbinco præſul, quum nullam ad coercendam hanc labem in rege opem inueniret, ad Sigiſmundum ſanè confugit, obſecrans ſimul & exclamãs, ut labanti dudum orthodoxæ fidei ſuccurrat. Pernicioſam populi mentes hæreſim obrepſiſſe ſignificat, ſacras ceremonias & myſtica cuncta inceſtari: ni breui prouideatur, catholicam Eccleſiam ire perditum. Se in Boemiam propediem rediturum Sigiſmundus affirmat, & diligentiſsimè myſterijs proſpecturum. Dum negociorum mole tempus differtur, Piſonij Sbinco diem obijt: cui Albricus ſuffectus eſt, Boemica gente natus, inauditæ auariciæ deditus. quandoquidem rogatus, quem ſonum moleſtiùs audiret? Maxillarum (inquit) oſſa frangentium. Ladislaus ea tempeſtate Romanam eccleſiam infeſtabat: aduerſus Ioannẽ pontificem maximum, grauiſsimum bellum gerebat. Pontifex defenſandæ Eccleſiæ gratia, integram peccatorum remiſsionem, publico omnibus edicto, paſsim indulſerat, qui in Pontificium hoſtem arma ſumerent. Quum edictum hoc in Pragenſi baſilica recitaretur, tres è plebe homines continuò inclamarunt, Ioannem papam Antichriſtum eſſe, quippe qui crucem in Chriſtianos indixerit. Hi ſenatus imperio ſubinde capti, in uinculaq; coniecti ſunt. Facta ſeditione, populus occurrit, dimitti homines expoſcit: mox ſenatus oratione placatus, a ma depoſuit, deſidit tumultus. Proxima nocte de his capitale ſupplicium ſumptum eſt. Quum è prętorij foribus cruor effluxiſſet, patratæ necis fecit indicium. quod ubi populo ſignificatum eſt, tumultus redintegratur, reſumuntur arma, ad prætorium undique concurſum eſt. Erepta cæſorum corpora, aurea purpura inuoluunt, circa omnia templa hæc per urbem efferunt: prophanæ ſectæ ſacerdotes cum his pariter exclamant, hos pro ſanctiſsimis martyribus habendos, quando pro Dei teſtamento ſua corpora expoſuerũt. Corpora ad Bethlehem in ſacrario nõ ſine aromatibus recondita ſunt. Poſtquam ſatis ſuperq; conclamatũ eſt, ſoluta multitudine res pacatur. Paulo pòſt ad Conſtantiam Sueuorũ urbem cõuentus indicitur, conuenere frequentiſsimi Chriſtianæ reipublicæ proceres: ibi de rebus Boemicis agi cœptũ eſt. Sanandæ tandem prouinciæ gratia, Sigiſmũdo, qui, ut infrà referetur, ad Romani imperij dignitatẽ euectus erat, Ioannem Hus & Hieronymum ad ſynodum placuit acceſſi. acciti ueniunt. Ioannes ætate & auctoritate maior, doctrina & facundia ſuperior Hieronymus: Lecti ex omni natione patres erudiſsimi, qui cũ his ſtudioſiſsimè diſputarent, oſtenderunt horũ dogmata à diuina lege ac bonis moribus nimis eſſe aliena: demum hos orant, ne plus Eccleſia ſapere contendant: monentes, ad ſalutem, non ad perniciem ſapere oportere. Ad hæc illi pertinaciùs inſtare, dicere ſe ueros eſſe Chriſti diſcipulos, Romanam eccleſiam ab Apoſtolorum ſententijs admodum diſſentire, opibus & delicijs oblectari, ampliſsimos affectare domina-

tus. Pro-

tus. Prouentus Eccleſię, non (ut fas eſt) pauperibus impartiri, ſed in luxum & intemperantiam erogari, nullum maledicendi genus prętermittere. Ad poſtremum, quum rogati neque mutare ſententiam, neque reſipiſcere uellent: ſanctorum patrum decreto, incendij damnati ſunt. De Ioanne prius ſupplicium ſumptum eſt, paulo pòſt de Hieronymo actum: uterque inaudita animi fortitudine rogum obijt, nulla miſerabilis uox audita. Ambo in ignis ingreſſu hymnum cantauere, quod uix flámma & fragor incendij intercipere potuit. Cineres, ne raperentur à Boemis, in lacum proximum diſperſi. Rogi ſolum à diſcipulis eraſum, in patriam relatum, & pro ſacro habitum. Vterque à Boemis inter diuos relatus, ſolenniſq; utrique dies publicè conſtitutus. Sectatores eorum, amicorum opera, quædam à rege templa extorquent, ubi ſuæ plebi prædicare cœperant. Ad Glatoniam, nobile Prædicatorum collegium euertunt: idq; primum in Boemia cœnobium, Huſsitarum impietate ruinam dedit, quod ædificiis & præſtanti ſacrarum rerum apparatu iuxtà pollebat. Deinde oppidatim uicatimq; in magnifica templa ſæuitum. Item celeberrimum Aulæ regiæ monaſterium, quod ad Moldauiæ ripam ſitum eſt, qua Myſa fluuius eum influit, ubi regum corpora condebantur, pari ſacrilegio abſumptum eſt. Præterea ad caſtellum quoddam triginta hominum milia conuenere: quibus in patentibus campis, quum trecentas menſas erexiſſent, ſub utraque ſpecie data eſt Euchariſtia. Venceslaus hac re uehementer abſterritus, ne eorum in ſe arma uerterētur, regnumq; ſibi abrogaretur, * Corandæ tamen presbyteri concione liberatus eſt. in Viſſegradenſem arcem ſe recepit, paruo tantùm fluuio à Praga diſiunctam. Ad caſtellum deinde nouum, cui Cuniragigæ nomen eſt inditum, quod ad quartum ab urbe lapidem conſtruxerat, cum paucis abijt: ad Sigiſmundum repentè fratrem Oratores miſit, qui auxilium implorarent. Mox conſulibus nouæ ciuitatis Pragenſis edixit, ne ulteriùs Dominicum per urbem corpus cum pompa ab hæreticis circumferri paterentur. Contrà illi pridie Calendas Iulij, quum ad Carmelitarum baſilicam conueniſſent, Euchariſtiam, contempto conſulum imperio, per urbem circumtulere: diripuere domum ſacerdotis, qui à prophanis deliramentis planè diſſenſerat. Mox facto tumultu, circumuenere prætorium. Conſules undecim metu perculſi, fuga ſibi ſalutem compararunt: cæteri ſeptem, qui remanſerant, raptim intercepti, ex altiſsimis in forum feneſtris deturbati, piliſq; multitudinis excepti pariter, & dilaniati ſunt. Venceslaus interea paralyſi correptus, grauius laborare cœpit. Exin duodeuiceno die, ſignatis hæreticorum nominibus, quos morti deſtinarat, dum fratrem aſsiduè uocitat, & amicorum auxilia anxius expectat, prius humanis exceſsit, quàm Sigiſmūdus & uocati principes adeſſent. Poſt Venceslai mortem, Ioannes Ziſca quidam emerſit, haud ignobili genere, Troſnauiæ ortus: uir tenui cenſu, in aula à pueritia educatus, bello impiger ac ſtrenuus, altero captus oculo, quem per certamen amiſerat: item cui ferox ingenium, & indomita rapinarum libido inerat. Huſsitarum contagione infectus, coacta ſacrilegorū manu, in cætera quæ ſuperſteterant templa fecit impetum: comminuit diuorum ſimulachra, Chriſti optimi maximi fregit imagines: Carthuſienſium cœnobium, uetuſtum quidem, & mirabili opere conſtructum diripuit, ſuccenditq;. E montana turba circiter quadringenti uiri cum mulieribus deſcenderunt, Huſsitica labe coinquinati: quibus à conſulibus, præ timore plebis, cibaria publico ſumptu decreta. hi à Ziſca inter ſuas copias aſciti. Ziſcam ad locum profectum, quem Cruces appellant, magnus hæreticorū numerus eſt ſequutus. Ad eum profectò locum quadraginta circiter milia conuenere: quare audentiorem impij ad maximum quodq; facinus animū concepere. In eo conuentu multa aduerſum Sigiſmundum Cæſarem, quem regni hæredem, ſuiſq; conatibus infeſtiſsimum eſſe nouerat, excogitata & decreta ſunt. Poſt hæc Ziſca, Coranda duce, Pelzinam contendit: ubi complures eiuſdem factionis eſſe ſenſerat, urbem confeſtim in poteſtatem ſuam redegit, ualidoq; præſidio confirmauit. Qui ad Cruces remanſerant, arcem Viſſegradenſem inuaſere, quam negligentiùs aſſeruari intelligebant. Regina interim anxia, cui Sophiæ nomen erat, diuerſa

* Contradi.

trahebatur: quo ſe modo tueretur, haud facile ſuccurrebat. Sigiſmundum crebris nuncijs opem orabat: necnon & uicinorum auxilia petere, in paucis omnes uerſare mẽtem, & Deûm hominumq́ fidem implorare. Nimirum haudquaquam probo Sigiſmundum conſilio uſum tunc omnes affirmant: quippe quem in Turcos, qui iampridem ſe caſtris exuerant, arma prius mouere, quàm laborantem Boemiam petere, libido inceſſerit. Quòd ſi Pragam confeſtim exercitum duxiſſet, antequam hæreticorum uires coaluiſſent, nunquam Germania tot incendia ſubijſſet. Ille uerò, dum bello Turcum laceſſere pergit, Boemiam amiſit: & Vngariam non defendit, quum ſerum eius foret auxilium. Regina cum Cenchone Vratembergenſi, regni gubernationem obiuit. Comparatis regio ſumptu copijs, arcem Pragenſem, & minorem, quæ arci ſubiacet, ciuitatem præſidio muniuit: ad pontem Moldauiæ turres erexit, ut hæreticis tranſitum inhiberet. Contrà illi per regnum paſſim conuentus habere, ſollicitarę populos: hos minis trahere, illos blanditijs allicere, ſuis urbem hominibus complere: demum dies noctesq́ impenſiùs decernere, quibus rerum ſummam artibus occuparent. Cum his Petrus Sterembergius ad Benedictum inſulam conflixit, prœlium æquo Marte diremptum. In Praga, adaucta impiorum multitudine, pro ponte pugnatum: quum multi utrinque cecidiſſent, pons tandem in Huſsitarũ poteſtatem redactus eſt. Mox quũ fideles in altiorẽ ſeſe partem recepiſſent, cõiunctis animis unà certamen inſtaurarunt. Quinis diebus aſsiduo pugnatum eſt: multi utrinq; cæſi, multæ magnificæ domus igni abſumptæ: prætorium infimo loco ſitum, quoq; incenſum eſt. In hac ſumma rerum perturbatione, inteſtinoq́ bello, legati Sigiſmundi regis interuenere: regni, Pragæq́ gubernationem iuxtà ſuſceperunt: fecere inducias, ut Viſſegradenſi arce reddita, ciuibus ad Sigiſmũdum Oratores mittere, cum eo rem ſuam tranſigere liceret. Ziſca Pelizinam, Pieſtam, & alia quæcunque loca cęperat, ultrò reſtituit. Pacta conditione, externi hæretici deſeruere urbem, gubernatio & præfectura urbis à conſulibus recepta. Quamuis aliquanto pacatior exin urbs facta: catholici tamen, qui exceſſerant, redire non auſi, Sigiſmundi regis aduentum expectabant, cuius præſentia ſe tutò in urbe permanſuros ſperabant. At ſpes omnis, perlectis eius literis, intercepta: quippe quibus ille haud aliter ſe regnum, ac pater Carolus prouinciam, gubernaturum eſſe ſignificauit. Hinc ſectam ſuam eiectum iri hæretici intellexere, quæ regnante Carolo nondum emerſerat: quare magis ac magis exacerbantur. Saluatoris noſtri natalibus Brunnam, quod eſt Morauiæ oppidum, Sigiſmundus aduenit: adcurrêre illicò Pragenſes, ueniamq́ ſupplices exorauere. Venia ea conditione data, ut catenas & repagula tota ex urbe deponerent: ſuos acciperent magiſtratus, ciſq́ ritè parẽrẽt. Acceperunt illi præ metu conditionem. Audito noui regis aduentu, ingenti primores regni lętitia correpti, nuncupatiſsimis cum uotis expectabant: admittebant urbes, præfectos à rege miſſos, & ad eius obſequium iamdudum ſeſe omnes accommodabant. Quod ſi Brunna tunc rectà Pragam ipſe ueniſſet, nemo profectò dubitabat, quin Huſsitarum peſtis tota penitùs Boemia exceſsiſſet. Sed in Sleſiam Sigiſmundus iter fortè diuertit, Vratislauiamq́ peruenit, quæ caput gentis eſt. Itineris cauſa fuerat, quia conſulatum, quem nuper illic inſtituerat, populus facta ſeditione trucidarat. Vrbem ingreſſus, re cognita, à ſceleris auctorib. ſupplicium continuò ſumpſit. Quod quum Pragenſes audiuiſſent, ueriti Vratislauienſium exemplum, à Sigiſmũdo palàm defecere. Cenchonem pręfectum arcis, largitione corruptum, in factionem adſciuere: huius literis, cunctis populis edicitur, ne quem Sigiſmundo aditum præbeant, quando Sclauonicæ linguæ hoſtis factus eſt, exitium regno molitur: Marchiam antiquam, Prutenorum ordinibus iure pignoris obligarit, alienarit Brãdeburgenſem: Ioannem & Hieronymum, uiros planè ſanctiſsimos, ſynodi auctoritate cremarit, antiquarit ſacra illorum domata. Ziſca, facta defectione, aduerſus catholicos irruens, eos fudit, fugauitq́. Mox Auſcam oppidum, quod ad Luſmicium amnem ſitum eſt, petijt. unde Procopium Vlricumq́ fratres, orthodoxę fidei charitate præditos: nec mediocrem quidem populi partem, Huſsitarum labe eo

inquinatam eieciſſe nouerat: breui hanc obſidionem expugnauit, diripuit, & incendit. Liczium caſtellum mille paſsibus inde remotum, quo ſe Vlricus cum familia tota receperat, ui cæpit. Vlricus cum uniuerſa domo cæſus. uni data uenia, qui cæteros trucidauit. In hoc uſaniæ magnæ ſucceſſu, quum ciuitatem muro turribuſq; munitam non haberet, in eiuſdem fluuij ripa locum octo ſtadijs ab Auſca ſemotũ elegit: quem mœnibus munitionibuſq; non paruis obfirmari iuſsit. ut tentoria quiſque fixerat, ita domos ædificare præcepit. Ciuitati Tabor à caſtris nomen inditum, quando Tabor Vngaricè caſtra dicunt: hæc inter duo flumina ſita, ueluti in peninſula, ſic arte lociq; natura munitur, ut uix unquam capi poſſit. tutiſsimum id hęreticorum aſylum Ziſca eſſe uoluit. Nicolaus monetæ magiſter, & Sigiſmundi procurator, in Boemiam cum equitatu à rege miſſus, Taboritarum uires auxit: quippe qui, quum in regnum ueniſſet, ut Ziſcæ motibus occurreret, ex improuiſo ab hoſte petitus, armis & equis exutus eſt, uicus incenſus, Nicolaus in arce ſeruatus. Quum uerò, uti Aphrica, ſemper aliquid noui apportet Boemia, longè ſuperiore abſurdior hæreſis emerſit, quæ Adamitarum dicta eſt. Piccardus quidam è Belgis, traiecto Rheno, in Boemiam penetrauit, qui præſtigijs quibuſdam & mira calliditate fidem ſibi concilians, magnam in ſuum dogma multitudinem coegit. Et occupata inſula, Luſmicio amne obducta, ſe Dei filium eſſe profitebatur: ſectatores nudos incedere iubebat: appellare ſe Adam, promiſcua connubia indulgere. Item pro libidine quiſq; mulierem apprehẽdere: & in Adæ conſpectum adducta, dicere, In hanc ſpiritus meus incaluit. contrà ille reſpondere antiſtes: Creſcite, multiplicamini, & replete terram. Hic cæteros homines, ſeruos uocare: ſe tãtùm, & hoc modo natos, liberos dicere. Hinc quadraginta in proximas uillas homines prodicre: ſtrictiſq; gladijs planè graſſati, ducentos circiter agricolas interfecerunt, quos diaboli filios aſſerebant. Verùm quum hęc ad Ziſcæ aures perueniſſent, Adamitæ, reſeruatis duobus, unde ſuperſtitio noſceretur: ab eo ad unum omnes interfecti ſunt. Mulieres quæ ſuperfuere, palàm aſſeuerabant, quicunque ueſtibus, & pręcipuè ſubligaribus uterentur, nequicquam eſſe liberos, ab Vlrico Roſenſi coniectas in carcerem, & præ obſtinatione ac pertinacia inaudita, incendio expoſitas, cum riſu & cantu ferunt ſubijſſe ſupplicium. Sigiſmundus tandem prophanis factionibus & populi perfidia irritatus, coactis Sileſiæ ducibus, cum exercitu Boemiam ingreditur. Græcium, deinde Cuthnam hoſtili animo petit. Cenchonem ad reddẽdam arcem Pragenſem multis promiſsis impellit: quatuor millia equitum, qui urbem infeſtent, in arce collocat. Cencho bina proditione inſignis, domum reuertitur. Pragenſes in anguſtias redacti, Ziſcam accerſi iubent. qui quum unà cum Taboritis præſtò adfuiſſet, urbem continuò in poteſtatem accepit: arcem repentè, quia non alio modo quàm inedia capi poterat, acerrima obſidione circumuenit: occludit omneis aditus, ne quid commeatuum inferatur. Sigiſmundus autem, ne præſidiarios equites, quos arci impoſuerat, fame laborare pateretur, ferro uiam aperuit: cibaria, & quęcunque uſui fuere, intulit. Mox accerſitis è Germania auxilijs, urbem obſidere decernit: acciti hi primùm adfuere principes, Saxonum Brandeburgenſiumq; reguli, & gener eius Albertus Auſtriæ dux. Coactis auxiliaribus copijs, urbs oppugnari cœpta, & diebus circiter duobus & quadraginta uexatur aſsiduò. Interea Sigiſmundus, ut regalibus ſacris'que Boemiæ inſignibus ritè initiandus eſſet, è metropolitana æde regni coronam accepit: & à Corrado metropolita, qui Veſphala gente natus, in hæreſim poſtea concidit, ſacris ſolennibus ritè peractis coronatur. Mox regalibus potitus inſignibus, ut ſummis uiribus urbem oppugnaret, animum aduertit. Interea Roſenſes reguli, & Crageri Taboritæ caſtra tenentes, à Nicolao Hus, quem Ziſca cum aliquot cohortibus eò miſerat, & uicti, & caſtris exuti ſunt. Græcium, reginæ ab hoſtibus expugnatum. Mons Vidichonis, qui urbi imminebat, ne à fidelibus occuparetur, à Ziſca anticipatus eſt, & impoſito præſidio munitus: quem quum Miſnenſis regulus expugnare contenderet, id non ſine magna ſuorum iactura tunc auſum fuiſſe ferunt. Nam quum Miſnenſes iam cacumen

occupaſſent, in partem coacti quæ prærupta erat, dum hæreticos inde deijcere ſummis uiribus conantur, ipſi partim cæſi, partim capti, à monte'ue deturbati. Quare Sigiſmundus, deſperata uictoria, Cuthnam reuertitur. Ziſca, cedente rege, urbanam poteſtatem adeptus, hæreticorum ſacerdotum decreto ad baſilicas amoliendas animum adiecit: quando illi, deorum nulli, præterquàm uni Deo, templum dicare fas eſſe dicebant. Quare cœnobia, multáꝗ ſacra collegia ſacerdotum, uno impetu in urbe euerſa. quod quum ciues ægrè ferrent, quia decorum urbis hinc admodum fœdatum eſſe uidebatur: ſeditio ſenſim in urbe oboritur. Ziſca inteſtinum ſuæ ſectæ bellum formidans, cum ſuis ad Taboritas reuerſus, ut per immanitatem hæreticum amplificaret imperium, ad multa fidelium oppida arma uertit. Pracatum expugnat: ubi ne ſexui parceret & ætati, uniuerſam oppidanorum multitudinem, quæ in templum ſanè confugerat, iniecto igni combuſsit. Dum hæc omnia geruntur, arx Pragenſis, aliquandiu ab hæreticis obſeſſa, oppugnatur. Tanta rerum inopia præſidium inceſſit, ut diebus aliquot equina carne ueſceretur: itaque de facienda deditione neceſsitas decerni iubet. Ad extremum equites, ni Sigiſmundus ad præſtitutum diem adfuerit, deditionem pollicentur. Item hæc adiecta conditio, ut ueniente Viſſegradenſes rege quieſcerent. Ad præſtitutũ diem Sigiſmundus adfuit: conditionis haudquaquam admonitus, per anguſtum ſub arce locum ingreditur, unde a ſuis facile defendi poterat: oborto à Pragenſibus impetu, magnam ſuorum cædem perpeſſus, re infecta abire coactus eſt. Ibi è Morauis proceres quaduordecim cecidere: ex Vngaris, cæteriſꝗ nationibus haud pauca multitudo. Arcem ex compacto Pragenſibus equites dedidere. Ziſca Booslaum interea regulum cui Cygneo cognomen fuit, qui grauibus ſæpe cladibus hæreticos olim affecerat, in munitiſsimo eius oppido ui ceperat, pellexerat in hæreſim, & pro hæreticis exercitum ductare coegerat: ſed quum is paulo pòſt tempore ad Rhetium, Auſtriæ oppidum, copias duceret, lethali uulnere confoſſus interijt. Deinde ut rapinis & perfidiæ ſimul ipſe conſuleret, Ziſca in Pelezinenſi agro quina cœnobia, opibus ædificijſꝗ præclara, cõbuſsit. In Cladronenſi cœnobio, quod arte & natura munitiſsimum erat, præſidium impoſuit. Sigiſmundus huc præfectos aliquot cum cohortibus & turmis equitum repentè miſit: qui ubi in hoſtium conſpectum uenere, à Ziſca turpiter fuſi & fugati ſunt. Mox uniuerſa à Sigiſmũdo Boemia deſerta eſt. Ziſca Pelezinam deinde profectus, obſedit: uerùm deſperata uictoria, Comitauiam uenit, nec ignobile quidem oppidum: quod quum paucorum dierum obſidione ui cæpiſſet, uniuerſum populum cum ſacerdotibus, qui ad templa confugerant, petita incaſſum uenia, iniecto igni abſumpſit: ſed mox impię temeritatis ſuæ pœnas dare cœpit. Ziſca luſcus erat, quum Rabum oppidum, accitis Taboritarũ Orobitarũꝗ auxilijs, quos Fratres appellare mos erat, obſediſſet: dum ſumma ui capere contendit, alterum, qui ſupererat, oculum ſagitta confoſſus amiſit, Pragam extemplò translatus, curato uulnere, lumine caruit. Nec ex hac quidem oculi iactura, nefariæ militię curam intermiſit: quin & eo magis cæcus cæco populo ductor placuit. Brunnam, ubi magnum Sigiſmundus præſidium impoſuerat, Pragenſes expugnarunt: in utranque (ut aiunt) ætatem ad internecionem uſꝗ ſęuitum, perquàm pauci uita donati. Poſt hæc ab ijſdem Broda Teuthônica, cæſo præſidio, in poteſtatem recepta: qui paulo pòſt Cuthnam, cõpluresꝗ alias urbes in deditionem accepere. Quum ad Pontem oppidum, à Miſnenſibus poſſeſſum, peruentum eſſet, occurrentibus Saxonibus, quorum uires admodum formidabant, ilicò rediere. Sigiſmundus periniqua hucuſꝗ fortuna uſus, nõdum animo ſuo exciderat: cui quum nihil hæretica ſtrage foret antiquius, omnes imperij Romani Electores admonuit, ut ad feſtum diui Bartholomæi diem, eam Boemiæ partẽ quæ ſpectat ad Oceanum, ex compoſito adorirentur: ſe uerò cum Vngaris, quę ad exortum ſolis pertinet, inuaſurum eſſe ſignificat. Ad præſtitutum omnes diem affuere: in primis Maguntinus metropolita, Palatinus comes, Saxoniæ Brandeburgenſiumꝗ reguli, & quàm plurimi ex Alemannia pontifices, tetrarchæꝗ militem miſere. Primò Soczium obſedere,

re, locum profectò munitiſsimum: quod quum ui capere nequiuiſſent, agrum longè latéq; uaſtarunt. quum ad ſtatum diem Sigiſmundus non adeſſet, obſidionem repentè ſoluêre. At ille cum ex Vngaris, Morauis & Auſtralibus exercitum coegiſſet, ad Saluatoris natalia Boemiam inuaſit, nonnulla ui oppida cepit, Cuthnam per deditionem in poteſtatem ſuam redegit. Sed irruente mox Ziſca, infeliciter dimicauit: quando reformidato cæci agmine, in primo ferè congreſſu terga uertit: & in fugam effuſus, magnam partem nobilitatis cum impedimentis amiſit. Cuthnam incendio abſumpſit: quam Taboritæ, propter argenti fodinas, Antichriſti crumenam appellabant. Ziſcam, quum unius diei itinere Imperatorem Sigiſmundum à tergo inſequeretur, magna fugientium præda ditatum ferunt. Brodam Teuthonicorum exin à Ziſca expugnatam & incenſam tradunt. Imperator Iglauiam amnem ponte traiecit: Pipo Florentinus, qui quindecim milia equitum ex Vngaria duxerat, quum per glaciem iter faceret, ea præ multitudinis pondere diſſoluta, in amne quàm plurimos amiſit. Hac Ziſca uictoria inſolenter elatus, qua Romanum Imperatorem fuderat, fugaratq;, multo quam antea furioſiùs in ſacra templa deſæuijt. Cui dudum certum erat, nuſquam diuorum ſtatuas picturas'ue perpeti, neque permittere ſacerdotes in ſacro habitu rem diuinam facere: unde ne mediocres quidem inter Ziſcam & regni proceres inimicitiæ interceſſere. Conſules Pragę, Ioannis apoſtatæ Pręmonſtratenſis inſolentiam grauarè ferentes, eum cum cæteris ſcelerum auctoribus, qui fortè nouem fuerant, iuſſere in prætorium accerſi, ſignificantes ſe aliquid cum his de republica agere oportere: quum acciti ueniſſent, intus extemplò clàm à lictore obtruncati ſunt. Conſules re patrata, ſoluto collegio abiere: apparitores incauti, dum locum cędis aqua proluunt, cæſorum cruorem per aquæductum fortè in forum demiſere. unde patratæ cædis oborta ſuſpicio, ac indicium facinus occultum aperuit. hinc tumultus exortus, urbem in arma conuertit. prætorio ui expugnato, ciues undecim huiuſce cædis auctores habiti, repentè trucidati ſunt. Ioannis caput, qui ſanctiſsimi uiri loco habebatur, à mulieribus cum ululatibus, diebus aliquot per tẽpla præreuerenter circumlatum eſt, & inter diuorum monumenta reconditum. Eodem quoq; tempore Purgellinum, ubi paruum Sigiſmundus præſidium impoſuerat, & quò multi orthodoxæ fidei cultores cum uxoribus & liberis ſeſe coegerant, oppidanorum incuria, incendio correptum eſt: quicunque ex incendio ſuperfuere, Pelezinam ſe contulerunt. Quàm iniqua ob hæreticorum immanitatem fortuna Sigiſmundus in Boemia uſus fuerit, ſatis ex his quæ diximus, extare potuit. Nunc cætera quæ ſucceſſere bella, in tertium Librum, ne hic nimis excreſcat, haud incommodè transferemus.

RERVM VNGARICARVM DECADIS TERTIAE LIBER III.

NESCIO equidẽ unde illud accidere ſoleat, ut principes, quos ſingularibus animi dotibus natura coluit, & induſtria exornauit, fortunã parum proſperam nactos eſſe uideamus: immò ita uirtuti in his infeſtam eam fuiſſe cernamus, ut ehuic tantũ inuidiſſe, & bellum indixiſſe iudicemus. Id potiſſimum in Bruto, Catone, cæterisq; alijs legimus, qui honeſtatis & patrię charitate ducti, iniquiſsimo fato concidêre. Si cui latentiori cauſæ fortunam obnoxiam eſſe dixerimus, inexplicabilia diuina iudicia eſſe aſſeremus, & à contemplatione noſtra prorſus aliena: ſin autem apertè, quid aliud in hac re potiſsimum occurret, quàm clariſsimum indomitæ uirtutis exercitamentum eſſe fortunam? In Boemico bello, & Nicopolitano, infelicem retulimus eſſe Sigiſmundũ: & quamuis magnanimitate, clementia, liberalitate & religione polleret, ſucceſſu tamẽ belli haudquaquã gloriari potuit. Quum igitur hęretici è bellorum euentu magnos animos concepiſſent: pleriq; Boemorum reguli, cõſulatusq; Pragenſis, ad Vitoldũ Lituaniæ ducem oratores miſere, qui eum regem aſciſcerẽt, & ad capeſſendum regnũ hortarentur. Ziſcę factio his admodum aduerſabatur: quippe quæ liberos populos in regiam ſeruitutem aſſerere,

c. nec iu-

nec iuſtum, nec fas eſſe aſſeuerabat: & in eius præcipuè, qui ethnico ritu uitam duceret. Vitoldus Coributum patruelem cum duobus milibus equitũ in Boemiam tranſmiſit: qui à Pragenſibus honorificè exceptus, rem publicam in meliorẽ ſtatum ſanè redegit. Nam cum nobilibus ocijq́ʒ ſtudioſis ſe facilem & benignum, facinoroſis contrà & inſidioſis difficilem, ſcelerumq́ʒ uindicem præberet, multum ſibi gratiæ hac arte comparauit. Secundùm eius aduentum, Conſulibus Senatuiq́ʒ placuit, caſtellum in monte ſitum oppugnare, quem Caroli lapidem appellant: ubi Sigiſmundum quatuor militum centurias præſidio reliquiſſe nouerant. Trinis caſtris id circumueniũt, in ſextum uſqʒ menſem obſidio producta. die noctuq́ʒ oppugnatio continuata. quinque baliſtis, quibus grauia ſaxa iactabantur, ſine intermiſsione colliditur: uaſorum circiter duo milia tabidis cadaueribus, humanisq́ʒ excrementis completa, in hoſtem emiſſa, ut eum pernicioſo fœtore conficerẽt. ex quo factum eſt, ut præ teterrimo odore omnibus ferè dentes caderent, nutarentuè. Obſeſsi tamen omnia tolerarunt, & bellum in hyemem uſque produxere: obſidionem tandem ita ſolutam fuiſſe ferunt, Fredericum Brandeburgenſem regulum cum ingenti Boemiam exercitu inuaſiſſe: prædam, incendia, cædes latiùs egiſſe. quare coactos Pragenſes extemplo ſtatiua ſoluiſſe. Ad hæc Vitoldum, Vladislai Poloniæ regis precibus adactum, qui cum Sigiſmundo Imperatore ad Vngariæ fines fœdus inierat, Coributum è Boemia reuocaſſe. Soluta his artibus obſidione, quum Boemos externis auxilijs priuaſſet Sigiſmundus, qui eos ita deſtitutos facilè poſthac ſua imperata facturos arbitrabatur, ſpe ſua falſus eſt: nam eo magis illi præ deſperatione furentes inſanuere. In primis, quicunque intra Boemiæ fines de catholica fide rectè ſentiebant, domitarunt: deinde regni finibus egreſsi, finitimos omnes graui bello uexarũt: modò in hos, modò in illos eruptione facta longè lateq́ʒ cuncta uaſtabant. Quin & Ziſcam in Auſtriam uſque igni ferroq́ʒ graſſatum fuiſſe ferunt. Quàm callidus in abigenda præda Ziſca fuerit, hinc intelligi poteſt. Quum ad ripam uſqʒ Danubij excurſaſſet, omnes accolę in proximam inſulam coactum pecus tranſmiſere: ut prophani populatoris uim euitarent. non defuit rapinæ ingenium: uitulos, ſuesq́ʒ nonnullos, qui per negligentiam ſuperfuerant, ad oppoſitam ripam adduci iuſsit, & ſubinde uſque adeò diuerberari, donec pecus audito mugitu grunnituq́ʒ ſobolis excitatum, præ nimio deſiderio tranauit: & à collocatis circumuectum inſidijs, in Boemiam abactum eſt. Sigiſmundum aiunt, quum eam facilè tueri non poſſet, Morauiam ea tempeſtate Alberto genero ſuo, duci Auſtriæ, dediſſe dono: cuius gratia plerique proceres ad Huſsitarum inſaniam declinarunt. Quanquam à remotiſsimis regionibus ad Sigiſmundum auxilia conueniſſent, nequaquam tamen illi profuere. Contrà uerò Ziſca, ab omni religione ac humanitate deſtitutus, eo felicius quotidie in Imperatorem bella gerebat. Ericus rex Daciæ Germanicæ, & Petrus Luſitaniæ regis germanus, quam Hiſpaniæ partem Portugalliam nunc uocant, ambo domi militiæq́ʒ pręſtantes, cum optimo equitatu, nonnullisq́ʒ cohortibus ad Imperatorem uenere, ut tot bellis circumuentum adiuuarent. excitabãtur hæreticorum ſæuitia, quam perpeti ſummum nefas eſſe cenſebant. Quum auxiliaribus copijs Sigiſmundi exercitum adauxiſſent, ad Lucemburgũ Morauię oppidũ caſtra mouere: menſes tres id pertinaciùs oppugnant. Procopius Huſſitarum labe infectus, & Ziſcæ ſocius, pari crudelitate ac perfidia præditus, cui Morauiæ præfecturam hæretici ſanè commiſerant: inuitis hoſtibus Lucemburgum ingreſſus, milite & non modica commeatuum copia oppidum compleuit. quare ſpe ſua fruſtratus Sigiſmundus, obſidionẽ ſoluere coactus eſt. Præterea quum Miſnenſium regulis Pontem & Auſcam, quæ ciuitates ad Albim amnem ſitę ſunt, haud multo ante dederat, ut has impoſito præſidio ab hæreticorũ iniurijs tuerentur, Auſtam Ziſca unà cum Pragenſibus obſedit. Fredericus Miſnenſium princeps, Landgrauiusq́ʒ frater, ut obſeſſæ urbi opem afferrent, è Saxonia, Turingia, Miſnia, & utraqʒ Luſatia militem euocarunt, moxq́ʒ laborantibus Auſtanis preſtò affuere. Certamen pro mœnibus initum, diu pari impetu dimicatum: & uariante utrinqʒ fortuna, è fortiſsimis

tiſsimis quàm plurimi occubuere, ſuperiores tandem hęretici fuere. Hic è nobilitate Burgrauij, Miſnenſes, Chirporgenſes, Glicenſesq́ comites, cum multis alijs ceci dere: ex his nonnulli, dimiſsis armis, ad hoſtis genua prouoluti, irritam ueniam petie runt. Eo bello nouem fidelium milia deſiderata ſunt. Auſta demum potitus hoſtis, funditus eam euertit. Ziſca tot uictoriarum ſucceſſu elatus, in omnes inſolentiæ ac ſe ritatis partes effunditur. Religioſa, quæ ſuperfuerant, templa delet: ſacerdotes crude liter inſectatur, qui more legitimo rem diuinam facerent. Nobilitatem uſquequaq; perſequitur, ex urbibus inſana uectigalia exigit. Mox in Pragenſes, quia imperata non fecerant, iram effundit: diripit agrum, uillas incendit, nullo detrimenti genere ſe abſtinet. Pragenſes contra, imploratis magnatum auxilijs, in hunc arma uertére: qui bus quum ſe bello haudquaquam parem eſſe intelligeret, prælium detrectauit. In gendit ad Albim amnem fugam; ac parum abfuiſſet quin in hoſtium manus perue niſſet, niſi Georgij pater, qui deinde regno potitus eſt, per Pogiebracium oppidum tranſitum præbuiſſet. Nec iſta tamen ope magnam cladem euaſit: quando Pra genſes ad alios pontes deluſi, traiecto Albi, ultimum Ziſcæ agmen cohibuere: quo cum ſuita pugna, terga dare coegerunt: & grauiter inſectati, quàm plurimos Tabo ritas interfecere. Sed quum ad montium anguſtias peruentum eſſet, Ziſca ſiſtit ag men: fauces montium, quæ ab hoſtibus circumueniri non poterant, occupari iubet, ibi prælium redintegratur. Quum in anguſtijs illi aciem explicare non poſſent, ini quo Marte pugnarunt: tria Pragenſium milia ibi cæſa ſunt, cæteri à Ziſca fuſi, fuga tiq;. Mox Cuthnam feſtinat, Pragenſium præſidio remunitam: iterum ui capit, in cenditq́. Pragenſes ibi deprehenſi, eodem, quo urbes, incendio omnes abſumpti. Ziſca è fortunæ dexteritate animum eo inſolentiùs adauxit, Pragam uerſus caſtra mo uens, ad ſecundum ſtadium metatus eſt. Quum inteſtinum inter ſe bellum exortum eſſe omnes intuerentur, non ſolùm in caſtris, uerùm etiam in urbe, cuncti diſsidium tale deteſtari: hi Ziſcam, Pragenſes illi incuſare. Plerique Pragam dicere, caput gen tis, ſine maximo ſcelere oppugnari non poſſe: è gentili diſcordia, Boemorum uires ad breue tẽpus interituras. cæteri muſsitare. Dum à Ziſca urbs acerrimè infeſtatur, Ioannes quidam, cui Rochezana cognomen erat, in urbe Dei uerbum publicè pro fitebatur. is haud iniuſſu Conſulum urbe egreſſus, cum Ziſca ita rem egit, ut urbi ui rum continuò reconciliarit. Sigiſmundus autem, qui hoc inteſtino bello, hæretico rum uires breui labefactatum iri ſperabat, audita reconciliatione, ita animo conſter natus eſt, ut præter Auguſtalem dignitatem, non ui & armis, ſed muneribus, largitio nibus, & præfecturis Ziſcam expugnare ſtuduerit. Huc res Imperatoris redacta fue rat, ut Cæſar Auguſtus, quem non modò Italia, Gallia & Germania, ſed tota Euro pa ueneratur: homini ignobili, ſeni, cæco, prophano, ſacrilego, hæreſiarchæq́, & om nium ſcelerum auctori, ſi Boemiæ titulo potiri uelit, ſupplicare cogeretur. Hunc pe cunia honoribusq́ ſuperãdum eſſe cenſet: perpetuam Boemiæ gubernationem, ma giſtratum quoque equitum, ac ingens quotannis ſtipendium offert, ſi regem Sigiſ mundum nominet, eiusq́ partes ubiq; tueatur. Accepit conditionem auarus Ziſca: & quum ad Imperatorem iter faceret, ad † Poztoyam oppidum peſtilẽtia correptus obijt: id diuino beneficio accidiſſe creditũ, ne tanta Auguſto nota inureretur. Mon ſtrum feritatis, quod humana manus conficere nequiuit, Dei digitus è medio ſuſtu lit. Rogatus paulo ante mortem, Vbi'nam ſepeliri mallet? reſpondit, Se iubere, cute corpus exui, exutum uolucribus ac feris exponi: curata cute tympanum obtẽdi, coq́ duce bella geri: quod ubi hoſtes audiuerint, fugam rapturos illicò ariolabatur. Tabo ritæ Ziſcæ imaginem, Angeliq́ calicem tenentis effigiem, ſupra portam urbis inten pſere: ſtata quotannis huic ſacra decreuere. Eius mortem uniuerſus exercitus miſerè deplorauit: quum nullum Ziſcæ parem Imperatorem inueniri poſſe dicerent. Præ ni mio doloris affectu, in partes duas milites diuiſi: pars una Veterum, Orphanorũ al tera dicta eſt. Veteres Procopium, ex cognomẽto Magnum, ſibi optauere: Orphani ſelectos quoſdam habuere, qui communi cõſilio bellum gererent. Selectorum prin ceps qui

† Priſconiam.

ceps quidã alius Procopius erat, ex cognomento Minor appellatus: & ſi pars utraque inter ſe quandoque diſſentiret, ingruente tamen extrema ui, iunctis caſtris bella gerebant. Cum liberis etiam & uxoribus omnes in caſtris uitam agere, abominari ciuitates, ocium & ignauiam deteſtari, ſub dio uiuere: carrorum copiam habere, quibus pro uallo uterentur. Hi duo exercitus egreſſi, alter Sileſiam, Morauiam alter populatur, finitimos excurſionibus & rapinis infeſtãt. Boemiam, Promiſsionis terram dicunt: Teuthones partim Philiſtæos, partim Idumęos, Moabitas'ue nominãt. Erat & tertius Orobitarum exercitus, cui Bedricus presbyter Straſmicenſis, qui diu Sileſiam oppugnauit, dux erat. Taboritæ ſimul & Orphani [illegible] Auſtriam erumpentes, Succiam obſedere: tribus ferè diebus ſine intermiſsione oppu[illegible]. Oppidum Alberti Ducis aduentu, obſidione liberatum: qui cum hæretic[illegible]to certamine, quatuor horis ita uariante fortuna dimicauit, ut primis utrinque be[illegible]atoribus amiſsis, ad extremum is caſtris exutus, & hoſtes amiſsis curribus abirent. Paucis poſt diebus Procopius, cui Raſæ cognomen erat, Rhetiũ obſedit. B[illegible] Cygneus, ſagittæ uulnere ſaucius interijt. Rhetium expugnatum, quod à R[illegible] fuerat ædificatum, rapinis & incendijs abſumitur: oppidanorũ magna cædes [illegible]. Burgrauius Madeburgenſis, qui oppido dominabatur, Pragam in cap[illegible] ab[illegible], in carcere diem obijt. Quum hæc ita gererentur, Sigiſmundus Imperator, qui abrogatum ſibi Boemiæ regnum, quod paternum auitumq́ue fuerat, iniquiſsimo animo ferebat, indicto conuentu, quod in Vngariæ Auſtriæq́ue finibus ferè ſitum eſt, Boemiæ principes Piſonium acciuit. Quum illi conueniſſent, antè urbem tetendere, ne intro ingrederentur. Sigiſmundus ad eos egreſſus, habita concione, multa de iure ſuo loquutus eſt: iniquo ſe bello impetitum eſſe dixit. Si quæ cauſæ forent, quæ populorũ animos à regia fide abalienarent, ſe abrogaturum, & benignum tranquillumq́ue regem omnibus futurum pollicetur. Contrà illi rebellionis cauſam à Romana Eccleſia exortam dicere, cuius decreto ſe hæreſeos iniuſtè damnatos eſſe aſſerebant. Superiora bella idcirco interceſsiſſe, ut honori ſuo Boemi conſulerent. Benignè ad hæc à Sigiſmundo reſponſum, Se generalem his offerre ſynodum, ubi ſuam innocentiam & dogma tuerentur. At illi, qui armis, & non argumentis talia diſſerere conſueuerant, ad diſputationis anguſtias quum ſe redigi recuſarent, re infecta diſceſſere. Poſtquam hãc hereſim Martinus pontifex maximus indies obrepere intellexit, extemplò Chriſtianæ fidei ſuccurrendum eſſe cenſuit. Cardinalem Vintonienſem, regia Britanniæ ſtirpe natum, in Germaniam cum auctoritate ſumma legat, finitimas undiq; gentes in Boemos concitare iubet: mandat ut Sigiſmundo, quacunque poteſt auctoritate, opituletur, ut è medio hæreſis illa tollatur. Tres coguntur exercitus, in primo, Saxoniæ duces, uibesq́ue quas Stagnales uocant: in altero, Francones cum Brãdenburgẽſi principe: in tertio, Rhenenſes cum Othone metropolita Treuerẽſi fecere ſtipendia. Item Bauari & Sueui, penetrata ſylua, ad Miſam caſtra poſuere: quam ſuperiore nocte, Prichicho Cleuonenſis, hæreticorũ princeps, è fidelium manibus eripuerat. hanc mox reformidatò hoſtis aduentu deſeruere. Tacouiam ſubinde uenere, ibiq́ue machinas bellicas cum præſidio dimiſerunt. Mox oborto rumore Boemorum aduentus, in fugam conuerſi omnes, neque à pudore, neq; à cardinale remorari potuere: inſtantibusq́ue à tergo hæreticis, impedimenta cuncta reliquerũt. Hoſtes, adauctis è uictorię ſucceſſu animis, in Miſnam erumpunt, paſsim omnia populantes. Quum per Franconiam pedem referrent, ab his Bambergenſes Norimbergenſesq́ue, multa integritatem agrorum pecunia mercati ſunt. Sigiſmundus, quum rem malè geſtam acceepiſſet, nec fortunæ adhuc cederet iniquitati, Norimbergam properè conceſsit, noua principum auxilia comparat. Iulianus cardinalis, omni ſapientia ac uitæ probitate præcellens, à Martino in Germaniam legatus mittitur, ut loco pontificis Baſilienſi ſynodo præſideat, & in Boemos arma cogat. Hic Norimbergæ Imperatorem conuenit, ubi cum Sigiſmundo expeditio magna decernitur: ad octauum calendas Iulias ſtatutus eſt dies. Belli ſumma Frederico principi Brandeburgenſi demandatur, ut

quà ad

qua'ad Teplam eſt iter, Boemiam adoriretur. Albertus Auſtriæ princeps, Chriſtophorusq; Bauarus, & Fredericus Saxoniæ dux, una' cum Apoſtolico legato, per Morauiam iter in Boemiam facere iubentur. Præterea Herbipolenſis, Bambergenſis, Eſtetenſis'que epiſcopi, item ſocietatis Sueuorum, quā diui Georgij nominant, Auguſtalium urbium, & Maguntini, Treuerenſis, Colonienſis'que antiſtitis auxiliares copiæ conuenére. Ad piam expeditionem, quæ hæreticis fuerat indicta, e' prouincijs multi quoque confluxerant. Equitum quadraginta milia, peditum paulo minus fuiſſe prodideru[illegible] ad Auguſtas uſq; calendas expeditione, in Boemiam tandem ex compo[illegible] umpunt. Incendunt innumeros hæreticorum uicos; oppida mul[illegible] uſque ſexus cædem plane' graſſantur, non tam auari[illegible] ueſtigia relinquunt. Deſæuiunt in appendices regni; Bo[illegible] are [illegible] audent. Contra' Boemi, qui dudum hoſtē ualidiſsi[illegible] delubra ullas ac oppida deſtruunt, ex his neminem ſu[illegible] b Orphanis ui captum, oppidani ad unum cæſi [illegible] aduentu, ſiue proditio, ſiue timor inanis ille fue[illegible] uene c pudore ullo, nec metu turpitudinis, nec [illegible] remorari potuerint. Quū hoſtē appropinquare ſen[illegible] pectu fuit, ſe in fugam conuertére: depoſuere arma, & [illegible] tergo inſtaret hoſtis: in ſyluis præpropera feſtinatione, quibus oblita [illegible] oemia, impedimenta deſerunt. Quum hæretici Germanos terga uertiſſe intelligerent, ingenteis ex hac fuga animos concepere, totis hos uiribus inſequuntur, deprehenſis ditantur impedimentis, & incruenta faciliq; uictoria potiuntur. Albertus, quum cardinalem ac cæteros Boemiam ſocios inuaſiſſe ſenſiſſet, ipſe quoque a' Morauia hanc adoritur. Prezerouiam ciuitatem obſidet: ſed audita ſociorum fuga, in Morauiam reuerſus eſt, a' Sigiſmūdo ſibi traditam: quæ quum nondum illi parére uellet, ne mediocrem quidem ſuarum rerum iacturam fecit. Infeſtis nanq; ſignis Albertus per eam diuagatus, quingentos circiter pagos igni ferroq; uaſtauit, oppida multa diripuit, diruitq;, & præ ingenti cęde prouincialium ipſam eo' redegit, ut imperio ſuo paréret, & de orthodoxa id fide ſentiret, quod iam futura Synodus decreuiſſet. Poſt hæc frequentiſsimus Baſileæ conuentus, præſidente Iuliano pro pontifice cogitur. Sigiſmundus, qui per id temporis Norinbergæ manſerat, quū duce legato pontificio Germani Boemiam inuaſere, de ineundo in Italiam itinere cogitare cœpit. Boemicis optimatibus, magiſtratibusq; ſcripſit, ſe Auguſtalis coronæ gratia Romam profecturum, ut quum anno Salutis milleſimo quadringēteſimo 1410
decimo Imperator legitime' fuerit declaratus, Romani Imperatoris inſignia ſumat. Quod ne Boemis quidem ingratum eſſe debeat, ſi pro rege Cæſarem Auguſtum accipiant, & eum ſuarum rerum moderatorem habeant, qui Boemicæ gloriæ ſemper incubuerit. Eos hortatur, initam dudum ſynodum adeant, nec plus ſapere contendant quam eccleſia Romana iubeat, ſua cum Concilio ſacroſancto dogmata communicent, differantq;, & ab orthodoxa fide non deſciſcant. Sibi demum ex Italia redeunti regnum, quod fraternū, quod paternum, quod auitum fuit, ſine diſſenſione reſeruent. Quin & ipſa Synodus ad Boemos ſcripſit, exorans, ut legatos mittāt. Diſſentientibus tandē Orphanis, Taboritis, & plebe, honeſtiſsima legatio ad Synodum deſtinata: trecentorum comitatus equitum huic addictus. Legati fuere, Guilielmus Koſka, Procopius ex cognomento Raſus, Ioannes Rochezana, Nicolaus Galetus, Taboritarū ſacerdotes, & Petrus Anglicus, elenchorum argutijs inſtructus. Quum Baſileam ueniſſent, in conuentum ſacrum admiſsi, benigna Apoſtolici legati oratione ſunt excepti, multis ab eo uerbis ad reſipiſcendum hortati ſunt. Quatuor igitur articuli ab his ad Synodum relati: De euchariſtia ſub panis uiniq; ſpecie ſumenda: De ciuili dominio, quod clericis interdictum eſſe aſſeuerabant: De libera uerbi Dei prædicatione: De publicis denique delictis nulla ratione tolerandis. Selecti e' Boemis doctores quatuor, ex patrum ordine totidem: diebus quinquaginta de his diſputa-

tum. Quum Huſsitæ uicti, præ obſtinata pertinacia haudquaquam cederent: mitius
cum his agendum eſſe, uiſum eſt patribus. Oratores in Boemiam à Concilio miſsi,
uiri profectò doctiſsimi, & Boemicarum artium perquam gnari, multa cum Boemis
agere cœpere. quare modò pacis ſpes, modò belli metus obortus eſt. Inter agendum
inter Taboritas Orphanoſq;, & nobilitatem, cui Mainardus præerat, eſt nata diſſen
ſio, ac odium non mediocre. Proceres enim, & nobiles, reſipiſcendo ſe dicere miſe-
ros: quippe qui quum regis imperium abrogarint, in Procopij Raſi ſeruitutem inci-
derint. Illum imperioſiſsimè dominari, pro libidine [illegible] gerere, tributa im-
ponere, exigere uectigalia, habere delectũ, bellũ pro arbi[illegible] dicere, iudicare, ære
capite'ue mulctare, neminem pati in decernendo aduerſari [illegible] ſententias ac
uerba ſua pro lege, pro decretis haberi, nobilitatem iuxta atq; p[illegible] ſeruire, &
imperata facere: demum nil Boemica gente miſerius eſſe. Quar[illegible] ſtauranda rei-
publicæ forma frequentiſsimam concionem haberi oportere c[illegible]
nardus cenſuit, è media nobilitate ducem deligendum [illegible]
uſurpetur: uiros huic conſultiſsimos cum Senatu a[illegible] fa-
ceret. in eius ſententiam omnes pedibus iuere. Alſcio [illegible] declara-
tur, huic Maieſtatis inſignia fuere: Mainardo auctoritas [illegible] Proco-
pius accepiſſet, Orphanos & Taboritas ad inteſtinum bellum [illegible] ſuſcitauit.
Ad Pelezinam urbem caſtra mouit, quam fideles incolebant: gra[illegible] mox eam obſi-
dione circumuenit. Interea inteſtinum Pragæ bellum inter nobiles & Taboritas Or-
phanoſq; ſuſcitatur. Mainardus & Alſcio uictoria potitus, hæreticorum perfidiam
contudit. Procopius, audita ſociorum clade, ſoluta obſidione, Pragã contendit: ubi
quum nullam iuſtæ pacis conditionem accipere uoluiſſet, inſtructa acie infeliciter
decertauit. Cæſo Taboritarũ Orphanorumq; exercitu, ipſe cum minore Procopio
pari fato occubuit. A' Cozca perniciosiſſimum hunc hæreticum cæſum eſſe, aliquí
tradidere: auctorem uictoriæ Mainardum ferunt. Quum multa captiuorum milia è
perfida multitudine capta ſuperfuiſſent, Mainardi conſilio in horrea redacta, & ab
armatis cohortibus circumuenta, immiſſo igni abſumpta ſunt. Sicq; prophana illa
multitudo, quæ quum in caſtris ſemper uitã degerit, tetro horribiliq; aſpectu, aqui-
linis oculis, impexo crine, demiſſa barba, inſano corpore, hirſutis membris, dura cu-
te, nigro ferrugineoq; colore fuerat, cumulatiſſimas deprauatæ religionis pœnas ex-
pendit. Interea Sigiſmundus Imperator, Philippi uicecomitis ope ac uiribus ad-
iutus, in Italiam conceſſit: parumq; proſperè deinde ſuccedentibus rebus, diuturnis
cunctationibus affectus, Romam tandem peruenit, ubi ab Eugenio pontifice maxi-
mo Auguſta cum diademate ornamenta ſuſcepit. Nec multo poſt quum Philippo,
qui Germania ipſum euocarat, infenſus eſſe occœpiſſet, Italia abſceſsit: quod anno
1432 Salutis trigeſimo ſecundo ſupra quaterdecies centenum accidiſſe legimus. Nam pri-
mam Aquiſgrani, ſecundam Mediolani coronã acceperat. Italia egreſſus, Baſileam
iter intendit, ubi adhuc Concilium haberi ſenſerat. Quum illuc ueniſſet, diſsidium
inter patres offendit, quod Eugenij gratia fuerat obortum: id Cæſaris Auguſti præ-
ſentia & auctoritate ſedatum. Mox in Boemiæ fines properat, ut quid de rebus Boe-
micis agi poſsit, intelligat. Quum Vlmam ueniſſet, Sueuiæ ciuitatem, & in ulteriore
Danubij ripa ſitam, ubi Lycius amnis, qui Sueuos à Bauaris diſterminat, Danubio
immixtus nomen amittit: Taboritarum Orphanorumq; cladem audiuit. Fauſto ad-
modum nuncio lætatus, Oratores extemplò in Boemiam miſit, qui ſuo nomine ſapi-
entiam, uirtutem, magnanimitatemq; principum commendarent: recentem, glo-
rioſamq; uictoriam congratularentur, quòd prophanos, ſacrilegos, immaneſq; ho-
mines è medio tulerint: maximam à Chriſto optimo maximo gratiã iniuerint, quia
ueræ religionis inimicos extirparint. Proinde hortarentur, ut pro uirili quiſq; ſua pu
blicam quietem in regno curarent: ſi qua ſupereſſent bellorũ fomenta, extinguerent:
initam iam pacem ſeruarent, qua nil Deo gratius, & reipublicæ ſalutarius facere
poſſent. Sicq; demum regem excipiant, quem fratri ſucceſſorem, & paterni auitiq;

regni hæ-

regni hæredem ius gentium eſſe iubet, & illi quoq; ſuo beneficio ipſum regem eſſe patiantur. Boemi grato legatos animo acceperunt, honoreq; magno honeſtarunt. Quum ſe poſtulata facturos aſſeuerarent, coacto mox ingenti nobilium numero, ad Ratiſbonam eum conuenêre, Romanum Imperatorem ac ſuum regem conſalutarunt. Quum autem ab his ſeorſum Ciapoco & Rochezana, legatiq; Baſilienſes, qui Pragæ fuerant, & ſibi cum Boemis certo modo conuenerat, ad eum quoque ueniſſent: Sigiſmundus, quum initam de religione cõcordiam recitaſſent, approbauit, & ex conuento cuncta ſeruari edixit. Mox Vngarorum efflagitationibus repetitus, ſecundo amne Dan[illegible] deuectus, primò Piſonium, deinde Budam uenit, ubi ad reformandum rerum ſtatum animum aduertit. Edicta multa, legesq; uarias edidit, uarias nobiliũ lites diſcordiasq; diremit: inimicitias quoq; nonnullas extinxit, ocium in regno inſtaura[illegible]it. Sed antequàm ultrà progrediamur, & quo ſe modo cum Boemis geſſerit enarremus, nonnullarum rerum quas omiſimus, eſt repetenda narratio. Boemica nanque [illegible] & hereticorum ſectæ, ita nos à rebus Vngaricis diuertêre, ut ne inaudita [illegible]a interciperemus, nunquam ad inſtitutam Vngaricorum geſtorum [illegible] redire uoluerimus. Quare de Boſſenorum bello, quod paulo ante indictum [illegible]nſtantienſe concilium, geſtum eſt, ritè dicendum eſſe cenſuimus. Quum ſalutis annus quintusdecimus ſupra milleſimum & quadringenteſimum age- 1415
retur, Hernoia Spalechij dux, qui omne hucuſq; fidelitatis officium Sigiſmũdo præſtiterat, neſcio qua temeritate correptus, à regia fide defecit. Vt perfidiam ſuam cumulis expleret, confirmaretq;, ſe in Turcarum ſocietatem aſſeruit: multas ex his equitum turmas, cẽturiasq; peditum introduxit, quo facilius diſcurſare, latrocinia latius agere, pagos oppidaq; diripere poſſet. Augebat latronis audaciam regis abſentia, qui ad indicendum Conſtantienſe concilium profectus erat, ut obortam in Boemis hæreſim coerceret, ac de capeſſenda Romani Imperij corona tũc ageret, reliquaq; in Eccleſia Dei ſuſcitata diſsidia factionesq; componeret. Proceres, quibus Vngariæ cura auctoritate regia credita fuerat, Boſſenorum nouitate commoti, reipublicæ, ſociorumq; ſaluti conſulere coguntur. Præfecti Pannoniarum continuò delectum habent, copias & auxilia cogunt. Turmis equitum Ioannem Garam, & Ioannem Maroth, item Paulum Chuporem prouinciæ præſulem ritè præficiũt, cohortium præfecturam cęteri nobiles obiere. In Boſſenorum prouinciam exercitum ſatis amplum deducunt. Contrà hoſtis Turcarum auxilijs obfirmatus, in occurſum caſtra mouet. In certamen utrique forti animo deſcendêre: ſuis quiſque uiribus freti, collatis ſignis manum conſerunt, diu æquo utrinque Marte pugnatum: & dum pari pertinacia dimicant, magnus utrinque numerus cæditur. Boſſeni, quia ne fortè Vngarorum uiribus impares eſſent, admodum uerebantur: ut ex arte ſibi conſulerent, multos per circumſtantium iuga montium homines diſpoſuerant, qui io feruentiſsimo pręlio Vngaros in fugam iam uerſos eſſe proclamarent, è montibus in hoſtes ruerent: & ſic pugna inſtaurata, infelici nuncio hoſtium animos conſternarent. E' ſententia ſucceſſere doli. quum ſuos hi laborantes deſpectarent, ex compoſito clamoribus hortantur, ut obſtent pertinacius, quando hoſtes terga dediſſe ſignificant. id temerè Vngari credidere: & quum ſuorum fuga animo conſternarentur, remiſsius pugnare occœperũt. Confunduntur interim ordines: & dum inſtãt alij, alij contrà terga uertunt, res Pannonica inclinatur. Multo ad hæc impenſius Boſſeni dimicãt, nutantem iam hoſtium aciem repellunt: inſtauratis ex aſtu animis, & redintegratis uiribus eorum decurſu qui è monte deſcenderant, Vngarum paſsim fundunt, fugantq;. Miſerrima interim ſtrages exoritur, deſeruntur in tanta trepidatione caſtra, & ea cum impedimẽtis ferè omnibus in manus hoſtium peruenere: multi è principibus Vngarię occubuere, plerique etiam capti. Ioannes Gara, & Ioannes Maroth, in captiuitatem incidêre: quippe qui dum turpiter cedere nolunt, nonnullis ex hoſte cæſis, demum circumuenti, ſeſe tandem dedidere. Sed Gara poſt multo dies, quum è duro ſe carcere uindicaſſet, duriſsimas compedes, quibus inde proſilierat, ad religioſiſsimum Bathæ phanum,

quod Euchariſtiæ numini dicatum eſt, retulit: ibiq; ut debita uota perſolueret, poſtibus affixit. ad noſtrā uſq; tempeſtatem, inter cætera Dei miracula, illę ſpectātur. Marothus, abnegata fugæ copia, multa ſe ab hoſte pecunia: edemit. Paulus uero Chupor, qui pari fortuna captus eſt, immaniorem nactus hoſtem, bouino tergo inſutus, in profluentem ab Hernoia, cum his uerbis, demerſus eſt: Qui ſub humana ſpecie bouina quondā uoce utebaris, bouinā quoq; nunc cum uoce formā indue. Nam cum os moresq; bouis dux ille præferret, in regia quādoq; à Paulo ludibrij loco per mugitū ſalutatus eſt. unde conceptū graue odium, facta ut dictæ [illegible], hoc immane ſupplicij genus inuenit. In Tranſalpinis partibus quum V[illegible]pe rebellaſſent, in eos quoq; ſæpe his temporibus eſt ſuſcepta expeditio: de qua [illegible] oſſenenſem cladem haud immeritò referendum eſt. Quū Sigiſmundus huiuſce [illegible]ciæ præfecturam Stephano Loſoncio credidiſſet, ob regis abſentiam in ea eſt obor[illegible]a ſeditio. In cauſa Valachorū duo fuere principes: Daan alter, alter Merches dictus [illegible] uterq; eodē genere natus. Dominandi gratia eſt nata diſcordia: Daan [illegible] eſſe cerneret, præcipiti conſilio tractus, ad Turcarū opem con[illegible]uibus auxilia, quæ petierat, facile impetrauit, quū occupandæ illi Daciæ pot[illegible]ucerent occaſionem. Quare ut cognatum ſibi infenſum regno exigeret, prophanas legiones induxit. Merches, ne Turcas Daciam inundare pateretur, ne'ue fœdæ genus opibus regno eijceretur, ad Sigiſmundi opem confugit. Loſoncius à rege miſſus eſt, qui prouinciam cum imperio ſortitus erat. Quum legionibus ſupplementum addidiſſet, hoſtibus occurrit: at ubi in conſpectum hoſtium caſtra mouit, ſe Turcis Valachisq; numero imparem eſſe cognouit: uiribus tamen ſui militis fretus, pugnam detrectare haudquaquam eſt auſus. Poſtero cum hoſte die prælium iniuit. quum diu cruento Marte dimicaſſent, paremq; utriſque ſpem uictoria oſtēdiſſet: in medio ecce ardore pugnæ, Loſoncius lethali uulnere confoſſus oppetijt. Cadente duce, legionibus quoque cecidere animi, extemplo' acies inclinari cœpta, mox in fugam effuſa: cæteri quoque palantes, caſtris iuxtà atque impedimentis exuti, partim inter fugiendum cæſi, partim capti ſunt, pauci è tanta clade euaſerūt. Ac illud incredibile, quod paulo poſt accidit miraculum, ſilentio præteriri non poteſt. Secundo nanque tertio'ue anno, quum plerique in eum campum deſcendiſſent, ubi patratam ſtragem fuiſſe memorant, editiſſimumq; cadauerum aceruum ſpectarent, emiſſam inter oſſa ſubinde uocem exaudiuere, fauſtiſſima IESV Chriſti Saluatoris & diuæ Mariæ uirginis nomina reſonantem. admiratio ſimul & pauor hos inceſsit, quum ad uerba ſubticuiſſent, eadem paulo poſt quaſi difficulter expreſſa accepere. Dum uocis locum inter oſſa diſquirerēt, portenti deſiderio ſuccenſi, loquax inter cadauera caput inueniūt. quod ubi homines ſibi adeſſe nouit: Quid tam (inquit) ſtupidi hic ſtatis uiri? Chriſtianus ego ſum, & magnæ Matri diuæ Mariæ ſemper addictus, inexpiatus inconfeſſus'que in hoc bello occubui. Magna dea, in cuius tutela uitam degi, me æterni ſupplicij reum eſſe non patitur: hic me adhuc linguæ compotem ſeruauit, ut & delicta fateri, & animum ſacris ritè Apoſtolicis luſtrare queam: proinde ſacerdotem, qui cōfeſsionem exaudiat, & me expiatum reddat, acceſſite quæſo. Rogatus, quid tantum à dea beneficij promeruiſſet? reſpondit, Peculiare ſibi id in uita fuiſſe numen, ſeptena quotannis in uita ſua feſta reuerētiſsimè celebraſſe, religioſiſsimisq; ieiunijs ex pane duntaxat & aqua decoraſſe, ſacris fuiſſe quàm ſtudioſiſsimè operatum, illi tantum numini cunctas animi uires dedicaſſe. Accerſito è pago proximo ſacerdote, confeſsionem ritè tranſegit: & impetrata erratorum omnium remiſsione, acceptaq; nouiſsima luſtratione, id defuncti caput repente cōticuit, perpetuoq; quieuit. Varia quoq; bella in Trāſalpinis dexteriore exin fortuna geſta ſunt, ſed hoc illuſtris cladis fecit inſigne.

Quum Turci ex perfidia & ſocietate regulorum, Iſtrianas in Myſia partes, & ad Themeskezum præcipuè incurſarent, prædæ cupiditate ac ſoli feracitate tracti ſe ab infeſtanda prouincia continere non poterant. Quod niſi temporibus illis Nicolaus Petri Macedonis filius interceſsiſſet, nimirum de Myſis perbreui fuiſſet actum. Is

enim bel-

enim bello impiger ac ſtrenuus, corporis iuxtà atque animi uiribus pollens, ac tempeſtiuus ſtratagematum artifex, bella cum Turcis olim infeliciter geſta bene reſarſit. bis hic inſigni ſtrage Turcam afflixit, ac impedimentis & caſtris exuit. Quum eà tempeſtate Mahumetes primus, quintus Turcarum Imperator appellatus, ſubreptis è medio fratribus rerum potitus eſſet, & amplificato opinione magis imperio, quando iuſticia, calliditate, & rei bellicæ diſciplina parem ætas noſtra non uiderat, eam Myſiæ partem occupaſſet, quam nos Boſſenam ſuperiorem dicimus: regulum quendam prouinciæ nouæ præfecit, humili genere natum, qui Ikach dictus eſt. Hic regiæ dignitatis acceſsione tumeſcens, finitimos circùm rapinis ac bello non paruo infeſtare cœpit: latiùs cum ingẽti equitatu excurſans, multum pecorum hominumꝗ abigebat: & prout immanis libido tulerat, cuncta igni ferroꝗ uaſtabat. Magna pars hominum, relictis pagis, oppidulisꝗ non ſatis obfirmatis, emigrare coacta. Feri hoſtis audaciam, & ſæuitiam uſquequaꝗ graſſantem is diu ferre non potuit: quâquam hoſti longè ſe intelligeret imparem, feritatis tamen indignitate correptus, tumultuarium cogit exercitum. Miles ſibi nullus, præter gregarium, aut è ruſtica plebe euocatum, erat: auxilia undecunque poteſt educit, paucas à rege Sigiſmundo cohortes cum modico equitatu, quæ in prouincia hybernarant, acceſſi iubet: quin & agreſtem congerit multitudinem, quando eadem omnibus erat pro aris ac focis pugnandi cauſa. At ubi, qualiſcunꝗ foret, tantum ſibi exercitus eſſe ſenſit, quantum ad arcendum hoſtem ſat eſſe uideretur, palantibus Turcis occurrit. Ikach ubi hoſtem adeſſe conſpicatur, inſtructa acie, collatisꝗ ſignis in eum contendit. Nec pugnam quidem ille detrectat, quem longè maior audacia & ulciſcendi libido ad dimicandum irritarat. quare magno impetu, pari quoꝗ furore manus conſerunt, prælium cruentum reddunt. Ikach proſpecto Nicolao, quem ducem hoſtium, ueluti fuerat, eſſe rebatur, rectà in eum citato equo cucurrit. Nicolaus hoſtem non declinat: immò quum nil ſibi hac re antiquius accidere poſſet, ſingulare certamen init. In primo congreſſu, infeſta Turcam haſta graui uulnere confoſſum, equo excutit: ipſe quoꝗ deſiliens, impacto gutturi pede, reiectis precibus, humi iacentem iugulat. Spectata nece regis, Turcarum acies in fugam conuertitur: à tergo contrà inſtant Vngari, multos in fuga cædunt, multos defatigati cæde capiunt. Nicolaus inſigni uictoria potitus, opima ad Sigiſmundum ſpolia retulit. Vexilla Turcarum, & impedimenta capta, ad Imperatoremꝗ Romanum relata ſunt: eius exercitus ac pagana multitudo, ſpolijs hoſtilibus & ingenti præda ditatus. Haud multo poſt tempore, quum in Myſiam iterum Turci erupiſſent, ne inferiorem quidem inde cladem & iacturam à Nicolao duce retulere. Nam cum aduentãtibus Turcis, iam ſe uiribus imparem eſſe intelligeret, hoc uirum aſtu uictoriam ſibi comparaſſe memorant. In primis, quem potuit, militem congregat: quum hoſti, ob inopiam militum, ſe obuerſari non poſſe cognoſceret, ab arte pariter ac tempore auxilium accepit. Quum per uicos & oppida magnum armẽtorum numerum eſſe noſſet, agreſtes omnes iumentis conſidere iubet: præcipit etiam cum armis tympana buccinasꝗ rapi: & aggreſſuros dudum hoſtes, ingentes clamores in pugnæ congreſſu edere. Mox inſequenti nocte, tertia uigilia, Turcas adoritur: à fronte is cum pauco exercitu, à lateribus ruſticana turba iumentis inſidens hoſtem inuadit, ex compoſito clamor ingens editur, tympana circùm obſonant. Turcę ſe ab innumero Pannonum exercitu circumuentos eſſe rati, quum quid potiſsimum agerent, haud facilè ſuccurreret, confunduntur omnes: aliqui fortius agentes, in hoſtem uerſi trucidantur: nonnulli in fugam uerſi, palantesꝗ diffugiunt, ducis imperium in tanta confuſione à nullo exauditur. Inter confuſos hoſtes, Nicolaus cum agmine quadrato ſe ingerit, multum ex hoſtili ſanguine haurit: ut ſui ab hoſtibus intempeſta nocte dignoſcerentur, Chriſti, ſanctiꝗ Michaelis iam ſymbolum edixerat. Turcę caſtris pariter ac impedimentis exuti, magna clade affecti ſunt. Nicolaus cum agreſti multitudine ouana, ac ſpolijs onuſtus domum redijt. Sigiſmundus ad hæc quatuor & triginta annos in Vngaria latè regnarat; abrogato fratre, Boemiæ regnum

quæ parêre nollent, primò diripere, ferro igniq; uaſtare. Nonnulli è proceribus, qui Antonianas partes tunc ſequi recuſarent, repentè à pagana turba trucidari, in uincula conijci, coacta uiritim ſpolia diuidi. Quare ſub libertatis noua ſpecie, Antonius tyrannidem ſibi comparauit. Id ipſum Martinus, uir agreſtis in regione quam Nyrium & Zamoskenium dicunt, auſus eſt: quippe facta ſeditione, cum quadrato ruſticorum agmine longè lateq; graſſatus, maximam per uicos & oppida nobilitati calamitatem intulit. Cui quidem peſti, niſi cum tumultuarijs copijs præfecti prouinciarum occurriſſent, parum abfuiſſet quin regnum ad publicam defectionem perpuliſſet. Singulis utrique prælijs profligati ſunt: cæſiſq; ſeditionis autoribus, ex agreſti multitudine alij oculis, pars magna naſo, auriculis, labijſq; aliqui mulctati ſunt, nonnulli præciſis manibus poenas luêre: ut omnes illi, quę nepharia ſcelera patraſſent, fœda cicatrice uulgò referrent. Ex his igitur quæ dicta ſunt, quantis periculis ac malis Imperator ille laborarit, facilè intelligi poteſt. Iam tempus expoſcit, ut quo pacto res Dalmaticæ decreſcere cœperint, in Venetorumq; poteſtatem deuenerint Sigiſmundi temporibus, breuiter aperiamus. Quum à Ladislao Apuliæ rege Iadram Veneti accepiſſent, quam cum agro & appendicibus centum milibus aureûm ſe mercatos eſſe profitentur, ad recuperandam reliquam Dalmatiæ oram animum adiecere. Sollicitare ſenſim populos ad defectionem, diſcordiæ ſemina paſsim ſerere, uexare factiones, & magnis nobiles pleroſque promiſsis allicere, uarijs artibus hominum animos infirmare, nutantes ad ſe trahere. Quare Sicenſes paulo poſt tempore, inteſtina diſſenſione laborare occœperũt. duæ in urbe factiones obortæ: nobilitatis una, altera plebis fuit. Ad Venetos receſſere nobiles, Pannonum fidem retinebant reliqui. Quum à Pannonibus nobilitatem defeciſſe multitudo uidiſſet, extemplò facto tumultu, in eam arma capit: & pleriſq; cæſis, urbe eijcit, reiq; publicæ gubernationem capeſsit. Optimates exacti, ad Venetorum opes confugiunt: à ſenatu, facta deditione, auxilium implorant, ob imperandi cupiditatem: Senatus id ultrò pollicetur: primo tempore triremes quatuor, cum paruis quinquaginta nauigijs in Dalmatiam mittit. Contrà Sicenſes per totam hyemem Pannonica auxilia ſollicitarant, ualidiſsimo Vngarorum præſidio urbem muniuerant. Quum Sicum Veneti oppugnare cœpiſſent, proſilientes ex urbe ciues cum Vngaris ita Venetos inclinarunt, ut niſi illi ſe in claſſem continuò recepiſſent, eo de his die actum foret: cecidere tamen multi, qui in litus egreſsi, ſubire mœnia tentauere. Quum tenui Sicum apparatu expugnari haudquaquam poſſe intuerentur, ſenatui repentè ſignificarunt, maioribus id uiribus adoriri oportere, neque ſine terreſtribus copijs capi poſſe. Lodouicum Bucechalinum miſere patres, cui copiæ cum ſupplemento datæ: & mandatum, ut ſummo ſtudio ac ui, terra iuxtà atq; mari ciuitatem oppugnaret. Poſtquam Sicum peruentum eſt, Lodouicus urbem obſidet: omnes aditus, diſpoſitis circùm militum ſtationibus, occludit: quin & turres erigit, prę́ſidiaq; imponit, ne arma, ſubſidia, commeatuſq; importari poſſent. Dum pertinaci urbs obſidione uexatur, legati à ſenatu in Vngariam mittuntur, ut hanc cum Sigiſmundo cauſam componerẽt. Ioannes Barbus & Thomas Mocenigus, legati fuere. quum in Pannoniam ueniſſent, quia de re moleſta agebatur, multos in contentione dies contriuere. Ad extremum, dum ſe per omnia uerſant, quũ nihil inter eos conuenire poſſet, utrique ex compoſito Sicenſem cauſam Ioanni ſummo pontifici delegarunt. Dum hæc ita geruntur, non multo poſt Pipus Florẽtinus, Scalariorum familia natus, quem Philippum dicimus, cum decem milibus equitum à Sigiſmundo miſſus in Italiam, Venetos fines inuaſit. Belli huius cauſam, Forolulienſium Carnorumq; diſcordias plerique ſuſpicantur, quum ex his alij Venetis, Pannonijs, Aquileienſi'ue antiſtiti alij parere ſtuderent. Nimirum Dalmatia motus huiuſce cauſa fuit: quippe quæ non modò Pipum, præfectum legionis, uerùm etiam & Sigiſmundum ipſum in hanc expeditionem adegit. Is enim, quod Lodouicus quondam ſocer eius tanto ſudore ac impendio compararat, facilè amittere non poterat. Adauxerat indignitatem Iadra, à Ladislao uendita, & Sici obſidio.

Irritabat quoq; ad id bellum Brunnorius Scala, qui patrium dominatum, Sigiſmundi ope, recuperare ſperabat. Quinetiam & Mariam Sigiſmundi coniugem in Dalmatiam ueniſſe, & hac Sicum obſidione liberaſſe accepimus: oppidani quoque tempeſtate noſtra teſtantur, haud à Sico procul cœnobium quoddam, diuerſorium'ue ab illa fuiſſe ædificatum. Quum Pipus igitur in Italiam, Sigiſmundi iuſſu, primùm erupiſſet, Fredericus Sauorguanus cum uniuerſa factione ſua tranſiuit ad Venetos. Vtinenſes Pannonijs ſe dediderunt. Ille recepto Vtino, in Taruiſinorum fines caſtra mouit: Venetis Sereuallum, Bellunum, Feltrum, ac Metam abſtulit. Demum quum multa pręclara hic facinora geſsiſſet, auro demum à Veneto corruptus, dimiſſa prouincia, in Vngariam reuerſus eſt. Quem, detecta uiri auaricia, Sigiſmundus infuſo in os auro (ut aiunt) enecari iuſsit. Sed quum pręfecti ſui cupiditate, uictoriæ ſucceſſum interceptum eſſe intellexiſſet, inſtauratis exercitibus in Italiam uenit. ex quadraginta hominum milibus exercitum conflaſſe pleriq; tradidere, multo minus alij referunt. In Carnos primùm is erupit. Veneti Carolum Malateſtam conduxerè, uirum longa rerum experientia, & bellica diſciplina ualde pollentem. In agro ſæpe Feltrenſi Taruiſino'q; manu conſertum eſt, & cruentiſsima quandoq; pugna dimicatum. Vngarorum ſæuitiam hic pleriq; commemorant: quia quicunq; bello ſuperfuiſſent, oculis orbaſſent, aut mutilatis manibus dimiſiſſent. In tanta belli crudelitate, legati tres iterum ad Sigiſmundum à ſenatu miſsi, Franciſcus Foſcarus, Thomas Mocenigus, & Antonius Cornarius, fuere oratores, qui cum rege Pannoniæ quinquennales inducias confecerunt. Nec diu quidem id ocium permanſit: in Carnis iterum bellum ſuſcitatur, Vtinenſium factiones in cauſa fuere. Lodouicus Techius, qui eo tempore Aquileienſis eccleſiæ antiſtes erat, totam Carnorum regionem, quæ Liquentia, Timauo'q;, item Alpibus, Adriatico'q; mari continetur, ſub ditione ſua regebat. Quum inter Lodouicum & Vtinenſes diſcordia propter exules oboriretur, quia hi Sauorguanæ factionis homines, qui ad Venetos ſuperiore bello defecerant, ac idcirco patria carebant, in eam reſtituere nitebantur: contrà ille nimium obuerſari, ac dicere ſe nullo id pacto permiſſurum, hinc ingẽs eſt orta ſeditio. Interea Sacilium à Venetis occupatur. Lodouicus cum grauiſsimo ſibi hoſte rem fore ratus, ad Sigiſmundi opes confugit. Veneti quum occaſionem inuadendæ regionis perquàm idoneam oblatam eſſe conſpicarentur, quibus poſſunt artibus diſcordias fouent: Ciuidatenſes ad ſe deficientes, geſtiente animo in fidem accipiunt. Paulo poſt Lodouicus cum Vngarorum auxilijs aduenit: quum quatuor hominum milia è Pannonibus eduxiſſet: è Carnis multas cohortes, & ſat ualidum equitatum coegit, in primis in Ciuidatenſes caſtra mouit: oppidum impoſito Venetorum præſidio munitiſſimum obſidet, circumiacentem longè late'q; agrum populatur & incendit: ſed brumæ mox ueſania obſidionem ſoluere coactus eſt. ſoluto'q; exercitu, quum per oppida cuncta præſidia diſpoſuiſſet, ipſe cum auxiliaribus copijs in Vngariam conceſsit. Eadem hyeme Veneti oppida, quæ proximo bello amiſerant, recepere: in primis'q; Feltrum & Bellunum recuperant. Mox Carnorum fines ingreſsi, quos magna ex parte Foroiulianos appellant, Pratum in primis adoriuntur, euertunt'q;. Philippus Arcius, uir bello impiger, Venetorum tunc ductabat exercitum: in tanto belli ſucceſſu haud cunctandum eſſe ratus, Vtinum obſedit. quod idcirco factum eſt, quia Vtinenſes pleriq; ciues, qui Sauorguanæ factionis erant, portam quæ ad Ciuidatũ pertinet, ſe proxima nocte patefacturos eſſe pollicebantur. Patefacta ex compoſito porta ingreſsi, oborto tumultu, detecta'q; cõiuratione, oppidanorũ occurſu reiecti ſunt. Exules, quos temeraria inuexit audacia, partim cæſi, partim repulſi. Vtinenſes, annos aliquot bello uexati. Veneti pleraq; interim oppida, proceres'q; Carnorũ in ditionem ſuam redegere. Vtinenſes, quum Lodouicum Aquileienſem in Pannonijs agentem aliquãdiu expectaſſent, deſperato ſubſidio, ac Venetę artis inſtinctu, ad Venetos miſere oratores, qui bonis deditionem conditionibus curarent. E' ſententia cum Venetis eſt compoſita deditio: id unum adiectum, ut inito fœdere, Fredericum, eiuſdem'q;

factionis

factionis homines in patriam reſtituerent, omniaque bona redderent. Percuſſum ex compacto utrinque fœdus. Audita Vtinenſium deditione, eandem pleraque Carnorum oppida conditionem ſubiuere, Lodouicus Aquileienſis Vtinenſium defectione irritatus, è Pannonijs per Noricos confeſtim in Carnos cum ualidiſsimo equitatu Pannonum erupit. Primò Cluſinam arcem impetu, in montium anguſtijs editam, ui cæpit: Mutianum oppreſsit, nonnulla circùm oppida expugnauit. Sed Veneti interuentu, intercepta uictoria. Sigiſmundus enim, qui uarijs expeditionibus diſtinebatur, & modò cum Turcis, modò cum Boemis, uarijsque gentibus bellum gerebat, Italici belli ſpiritus remittere cogebatur. Non multo pòſt tempore Lodouicus Sigiſmundi opibus adiutus, haud inferiore quàm antea apparatu, in Foroiulianũ agrum reuertitur. Manſanũ primò, deinde Roſacium, & pleraque caſtella cæpit. Inſtaurato in Carnis bello Veneti occurrere. Exegere Lodouicũ, qui præ cõmeatuũ inopia bellum ibi diu alere nõ poterat. Ad Sigiſmũdum tandem reuerſus, dum in Noricis & Pannonijs noua molitur, uita deceſsit. Audito Aquileienſis præſulis obitu, Foroiulianus ager, quũ uarijs Sigiſmũdus bellis uexaretur, à Venetis occupatur.

Hæc habui, quę Sigiſmundum cum Venetis geſsiſſe legi, quin etiam & à plerìſque Vngaris audiui: qui dum in Italiam per Foroiulianum agrum iter facerent, nonnullos præciſis adhuc manibus hoſpites ibi ſe ſpectaſſe teſtantur. Quum de rebus Vngaricis, Dalmaticis & Venetis nõnulla dixerimus, nunc de Sigiſmundo reliqua proſequamur. Poſtquã igitur auguſtali corona potitus, in Vngariã (quemadmodum ſuprà dictum eſt) redijt, Pannonias pacauit, nouasque leges edidit, ut Boemorum animos ſibi apprimè conciliaret: eorum ad ſe principes in Vngariam euocauit, ſexaginta his aureorum milia in Alba regali diſtribuiſſe fertur. Immenſum pecorum numerum adiecit. Qua die Boemiam aditurus erat, admonuit. Deinde in Boemiam iter intendit. uenit Iglaniam, ubi conuentum frequentiſsimum Boemorum habuit. Ibi omnia cum ſynodo Baſilienſi de uera religione tranſacta, iterum comprobauit. Boemis & Morauis hæc ſynodus indulſit, ut ſub panis & uini ſpecie Euchariſtiam ſumere fas eſſet: in cæteris omnibus, cum Romana eccleſia ſentirent. Id an ex præcepto Dei fieri fas ſit, Baſilienſis ipſa ſynodus planè definiet. Quin & eam conditionem adiecit, ut his Euchariſtiam impertirent, qui rationis forent compotes, & eam reuerentiſsimè poſtularent. Item inter communicandum publicè ſacerdotes plebem admonerent, ut non ſub ſpecie panis tantùm Chriſti carnem, nec ſub ſpecie uini tantùm ſanguinem: ſed ſub alterutro utrunque contineri, catholicè credat. Interceſſere quoque aliæ inter Sigiſmundum & Boemos conditiones pacis: eccleſiarum prædia loco pignoris occupatoribus relicta ſunt, donec certa pecunia redimerentur. Religioſis utriuſque ſexus, quibus collegia ſacra adempta fuerant, item exulibus ſpes reditus interdicta: promiſſus Rochezanæ Pragenſis baſilicæ præſulatus, Boemicarum eccleſiarum poteſtas Romano pontifici prorſus ablata. Quum hæc ita ex compoſito conſtituta fuiſſent, præſidente in Auguſtali ſuggeſtu Sigiſmundo, quem in foro erexerant, & adſtante Alberto genero, in frequentiſsima procerum corona, Rochezana cum presbyteris quatuor, quibus cæterorum poteſtas delegata fuerat, omne religioſi obſequij officium Romanæ ſe eccleſiæ prę́ſtiturũ planè profeſſus eſt. Inſequenti die, in eadem concione ac ſolennitate, pari anathemate, cæteriſque cenſuris pontificijs hæretici abſoluti, introducti per Concilij legatos in eccleſiam: ubi quum res diuina fieret, Rochezana perfidię ſuæ haud immemor, uni ex plebe, quem adeſſe iuſſerat, Sacramentum ex calice dedit. Ioannes ad hæc Palomar, alter è Concilij legatis, quum in aliena eccleſia haudquaquam id fas eſſe clamaret, inhiberetque, perſtitit in propoſito ille, & contempto eius imperio Euchariſtiam homini cõmunicauit. Quare parum abfuit quin conuenta omnia pro irritis haberentur. Ex eo conuentionis capite res pacata, quo ſancitum erat, paucis licet, pacta uiolantibus, initam tamẽ concordiam nequaquam intercipi. Compoſitis rebus omnibus, nono Calendas Septembres, anno Dominicæ Salutis ſexto & trigeſimo ſupra milleſimum & quadringenteſimum, 1436.

ſimum, Pragam incredibili pompa honorificentiſsimè inuectus eſt: ubi qui paulo antè Boemorum hoſtis, ſpurius Antichriſti filius habitus, & prophanus, cunctiſque hominum uotis perdendus eſſe cenſebatur, inauditis honoribus exceptus eſt. Iurauerunt in eius manus proceres cuncti, urbiumq́ legati, ſe illius imperium nunquam detrectaturos. Conſtitutos ab eo magiſtratus ultrò accepère: certauere mox omnes obſequiorum officijs. atq; ea tempeſtate Boemum & perſequendo & obſequendo immoderatiſsimum iudicaſſes. E' Baſilienſi deinde ſynodo legati Pragam miſſi, quorum Philibertus Conſtantienſis epiſcopus princeps erat. Hi eccleſiaſticos ritus introducere, inſtituere ſacerdotes, corrigere ſacra, & emendare, quibus plebis cantilenas olim adiecerant: item reuocare abrogatas diuorum imagines, ſacras aquas referre, dicare fontes baptiſmatis, altaria ornare, ac demum ſpurcitias omnes abolere cœperunt. Quàm plurimi ſanæ mentis paruere, obſtitere Rochezanæ ſectatores: item paſsim obloqui, maledictis non abſtinere, publicis Romanam eccleſiam Apoſtolicumq́ ſenatum ſermonibus laniare, quinetiam legatis plerunq; ſynodalibus inſidias tendere. Sigiſmundus pollutis ſe templis abſtinuit. Iacobi ædem, quæ Minorum ordinis collegium olim fuerat, & quam in ærarium illi redegerant, ſibi reſtitui popoſcit: annuit ciuitas. E' Mendicantibus etiam pleriq; rediere, utputa Cœleſtini, Sclaui, Serui diuæ uirginis, Hieroſolymitani, & pleriq; ſacrorũ ordines: item Abbates nonnulli, & diui Georgij antiſtites, necnon & urbanæ baſilicæ canonicorum ordo: altaribus ornamenta reddita, diuini quoq; ritus inſtaurati: ademptis olim baſilicæ prouentibus, quibus templorum miniſtri alebantur, impenſæ hebdomadatim collegio huic ex fiſco datæ: quare cathedrali eccleſiæ ſex aureûm milia quotannis hinc erogata. Multa cæteris templis donatiua ab Imperatore diſtributa. Ad extremùm ui potius neceſsitatis, quàm uoluntatis imperio, fœdus cũ hæreticis ictum eſt.

Pacata Boemia, multum ſibi nominis Imperator comparauit. maximus ac ſpectatiſsimus in Chriſtiana republica habebatur. Congratulatum undique Oratores ad eum ueniebant, & hunc uerum omnes Auguſtum ac Cæſarem prædicabant. Eugenius quoq; pontifex maximus, auream roſam in gratulationis & lætitiæ ſpeciem ab urbe miſit. Quicunq; autem ſuperfuerant Taboritæ, in oppido conſeruati, & hac in gratiam conditione recepti ſunt, ut quinquennio tantùm ſuis moribus uterentur, tributi nomine quotannis ſexagenas argenti libras penderent, ius ciuitatis haberent, rubra cera literas obſignarent. Verùm in re diuina facienda, quum in nefandas cærimonias recidiſſent, caſtigaturum ſe eos propediem Sigiſmundus interminari. Contrà uerò prophanam horum inſaniam, Rochezana aſsiduò hortatu confirmare, indies ſe pertinaciùs agere: monachos redeuntes, dæmones appellare: demum Imperatoris minarum admonitus, clandeſtina ſe fuga præripuit. Eius eccleſia Rapuſconi, uiro probitate uitę & doctrina pręſtanti commiſſa: qui perturbatis iterum rebus, in exilium exactus eſt. Antequam Sigiſmũdus Boemiam ingrederetur, Ioannes quidam Robacius, uir optimo genere, ac peſsimo ingenio, non longè à Cuthnis montibus in edito colle caſtellum erexit, quem montem Sion appellauit, auguratus ex eo quandoq; loco promanaturam eſſe ueritatem, quæ Boemicam gentem in libertatem aliquando uindicaret. Quum cæteri proceres, audito Imperatoris aduentu, Iglauiam cum uniuerſa nobilitate proficiſcerentur, ut eum pro dignitate exciperent, hic domi remanens prædas exercebat. Infeſtat finitimos, & regem demum laceſſere non ueretur. Boues ac uina, quæ ex Vngaria ad Imperatorem aduehebantur, intercipit, formidoloſa reddit itinera. Ad hunc latronem expugnandum Henricus Praſcon à Sigiſmundo miſſus: qui quum menſes quatuor caſtellum natura & arte munitiſsimum oppugnaſſet, capto tandem Robacio, cæteriſq; latronibus, expugnauit. Cum his etiam Huſsitarum antiſtes captus eſt, qui ſacris apud eos operabatur. Pragam perducti, furciſq; deuoti, omnes laqueo enecti ſunt: duo & nonaginta hos fuiſſe perhibent. Sigiſmundus interea iam ætate grauis, uarijs tunc ſenectutis incommodis laborare cœperat. Hinc Barbaram imperatricem non mediocris imperij ſollicitu-

do inceſ-

do inceſsit. Henricum Praſconem, Alſcionem Sterenbergium, Georgium Pogiebrachium, & pleroſq; regulos ad ſe acciri iubet, quos magnam apud Boemos auctoritatem habere ſenſerat. In abditas aulæ partes inducit: ubi quum conſediſſent, Imperatorem propediem moriturũ enunciat: quum tot morbis obſito, & his quàm difficillimis, longam pròferre diem ſperare non liceat. Quum multæ ſint undiq; turbæ oborturæ, haud ab re ait fore, ſi ante tempus de retinendo imperio prouideretur. Illud unum conſilium optimum futurum, ſi, quum uidua fuerit, Poloniæ regi legitimè coniugetur. Opulentiſsimi hunc coniugij conditionem haudquaquam abnegaturum affirmat, quando duo pro dote regna capeſſet. Item Ciliæ comites, alterum fratrem, nepotem alterum, magna ſibi auxilia præbituros. Quin & multos ſibi in Vngaria eſſe proceres, qui ſuas partes tuebuntur. Imperatricis conſilium Boemi approbant, & pro illius arbitratu fœdus ineunt. Imprudens profectò mulier, & propriæ libidini nimis obnoxia: quippe quæ iam annis effœta, Eliſabetham filiam, quæ Alberto Auſtriæ duci nupſerat, & iam in ſpem regni fuerat educata, mente denegat, nouum coniugium molitur: eoq; ueſaniæ illa proceſsit, ut omnes ingenij neruos geniali thoro prorſus intẽderet, cuius iam ſe impotem fore ſenſerat. Nec latuere quidem Imperatorem uxoris artes & conſilia, cuius ingenium & pudicitiam quandoq; ſuſpectam habuerat: quando hanc ab Herneſto Auſtriæ principe adamatam eſſe intellexerat. quum interea medici omnem Sigiſmundo ſpem ualetudinis ademiſſent, commonefacerentq;, ut animi imperijq; ſui ſalutem curaret: è Boemia, quam perfidia ſemper laboraſſe nouerat, depexa coma, & uiridante ſerto comptus, in bonæ ualetudinis prætextum egreditur: in Morauiam conceſsit, ut antequam è uita decederet, filiam generumq; uideret. At illa cum Alberto, audita grauiſsima patris ægritudine, ex Auſtria repentè profecta, Znoimam uenit, ibiq; Imperatorẽ offendit. Barbara imperatrix, unà cũ Vlrico Ciliç comite, ac fratre ſuo, uirum ſequuta, Imperatoris iuſſu cuſtodiæ traditur. Vlricus initæ factionis conſcius, capta ſorore, mox aufugit. Sigiſmundus, quum ſe indies grauiùs laborare intelligeret, & mortem inſtare propius, potiores Vngariæ Boemiæq; proceres in cubiculum accerſi iubet. qui ubi præſtò adfuere: Quum nouiſsimum (inquit) diem imminere ſentiam, nil me magis angit, amici ſuauiſsimi, quàm ueſtra ſalus, & utriuſq; regni ſollicitudo. Idcirco quum Pragæ me iſte languor inceſſerit, extemplò diſsimulandi morbi gratia, ut mihi comam barbamq; depexam, & caput ſertis bene comptum redderetis, admonui: ut uos tutiùs è perfida hæreticorum gente educerem. Non enim neſcius eram, ſi Pragæ mihi mori obtigiſſet, uos frementi ſacrilegorum rabie obſitos, hinc nunquam tutò egreſſuros. At poſtquam pericula hæc euaſimus, antequam mihi uita tot bellis, laboribus, diſcriminibuſq; uexata, claudatur: agendum eſt, ſocij, quo pacto hæc duo regna gubernentur, inſtitutamq; pacẽ ac ocia ſeruent. nam ſuperiora mala, ut futuris proſpiciamus, eo magis hortantur, quo maiora illa fuere: imminentia uerò, quàm grauia futura ſint, Barbaræ uos conatus admonuit: ita quòd, niſi in tempore prouideatur, multo grauiora ſuperſint. Multi nanq; morbi quamprimùm, ubi aduenere, curantur, & ante eorum aduentum multo facilius ipſa prudentia declinari potuiſſent: qui poſtquam altius inſedere, aut mortem inferunt, aut perquàm difficulter curari queunt. In primis rege ac moderatore optimo uobis opus eſt, quem delectum amare & obſeruare, debitam prȩſtare fidem, ac æqua illius imperia facere debetis. Quem autem uobis regem meliorẽ optare poſsim, præterquàm eum, quem mihi generum filiumq; delegi, haud facile dixerim. Albertus is eſt, uirtute, ſapientia, & longa rerũ experientia præpollens: nobilitate quoq; generis, ac morum excellentia uſque adeò præſtans, ut etſi infenſus nobis eſſet, res tamen noſtras ipſi in tanta bonorum principum orbitate committere cogeremur. Non me magis, ſi uera loqui liceat, quàm uos omnes probitate ſua promeruit. Supereſt filia, ſuperſunt quoq; aliquæ Sigiſmundi reliquiæ, quas in amoris mei monumentum & colere & diligere debetis. Ad hoc nos Alberti iuſticia ac integritas impellit, & ingens in uos omneis amor & beneficentia,

quem apud me patronum unicum, immò patrem ſemper habuiſtis. Beatum, mihi credite, id futurum imperium, quod Alberti ductu auſpicijsq́ꝫ geretur. Princeps enim, cui religio, pietas, magnificentia, æquitas & prudentia ſingularis eſt inſita, omnes de ſe optima quæque ſperare ac iubere poteſt. In eo ſpem omnem collocaui, hunc mihi adoptaui: hunc unum pacis & iuſticiæ ac ocij fundamenta, quæ ieci, in utroque regno adaucturum eſſe ſperaui. Vos autem, ſocij, aliud ſentire aut optare non crediderim, quando hunc iuxtà atque meipſum ſemper amaſtis: & ut quod nūc nuncio facerem, ſæpe mihi perſuaſiſtis. Si pro arbitratu meo uitam prorogare fas eſſet, recuſarem profectò ſpontè, tot malis laboribus abſumptus: ſed ueſtri charitas me remoratur in terris. Nunc poſtquam paralytici ſæuitia morbi, iam collabante corpore, propediem obeundum eſt: per meam in uos pietatē, per ueſtram in me fidem quæſo, itē per utriuſque regni ſalutem, per incolumitatem ueſtram, pro qua maxima quæque pericula pertuli, ut Albertum, quem uobis nunc declaro regem, & cui coniugaui filiam, cui poteſtatem ac omnes fortunas meas iure legaui: hunc uos eundem cunctis ſuffragijs & habere & declarare uelitis: idq́ꝫ, antequam uita decedam, omni ſtudio faciatis. Eliſabetham, qua debetis fide colatis, & tueamini, ne aliter quidem atque noſtra in uos off. . ia poſtularunt. His dictis, conuerſus in lachrymas, haud plura loqui potuit. annuere proceres ad unum omnes, & in manus eius id ipſum re præſtituros ſemper eſſe iurauerunt. Declararunt ibi regem: & cuncti ante ſocerum, Albertum regem & Imperatorem conſalutarunt. In Alberti deniq́ꝫ manus rtiè iuratum. Introducta quoque gnata, ac fauſtis ſalutationibus admiſſa, quum à lachrymis aliquantiſper ille reſpiraſſet, ut inita dudum conſilia è ſententia euenirent, legatos quoque declarare placuit, qui poſt eius obitum in Boemiam contenderent, & teſtamentum in concione recitarent. Legatorum princeps Gaſpar Slickius, mira ingenij dexteritate & dicendi copia præditus, trium Cæſarum ſecretarius, & de Pio pontifice maximo, dum in Noricis ageret, optimè meritus. Quàm uerſatile huic fuerit ingenium, hinc intelligi poteſt: apud Imperatores treis, qui diuerſis admodum fuere moribus, cum ſumma ſemper laude ac dignitate uerſatus, inter cæteros ſecretarios obtinuit principatum. À Sigiſmundo, Egra & Cubito in Germania: ab altero, Caleſio & Alba eccleſia in Vngaria: à Frederico, Græcio in Auſtria donatus eſt. Poſtero die, quo diuę Virginis conceptio celebrabatur, Sigiſmundus compoſitis humanæ uitæ rebus, ac omni ſacri uiatici inſtructus apparatu, qui ad uitæ alterius iter pertinet, Suoymæ, cum ſummo omnium deſiderio exceſſit humanis, Dominicæ natiui-

1427. tatis anno quadringenteſimo trigeſimo ſeptimo ſupra milleſimum, ætatis uerò ſuæ ſeptuageſimo: regnorum autem, ac in primis Vngariæ quinquageſimoprimo, Romanorū ſeptimo & uiceſimo, Boemię decimoſeptimo, Imperij deniq́ꝫ Romani quinto. Poſt mortem ita ab omnibus deploratus, ut adhuc Germani gemant, Vngari deflcant, Boemi lachryment, catholica Eccleſia prædicet, atq́ꝫ uniuerſa deniq́ꝫ Chriſtiana reſpublica cum omni poſteritate ſummis laudibus efferat, ac commemoret. Vir fuit probitate ingenita, Auguſtali genere, fauſto aſpectu, ſtatura magna, pulchro corpore, quod auguſtæ multū referebat maieſtatis: crines aurei, criſpiq́ꝫ à iuuentute, ferenus erat obtutus, glauci quidem oculi, item promiſſa barba, multū ſibi adijciēs grauitatis: quam ad promerēdam Vngarorū gratiam, qui prolixa barba utebātur, in delicijs nutriuiſſe & geſtaſſe dicitur. quum nimium popularis eſſet, ad corporis decorū nihil adijcere amplius natura potuiſſet. Animo fuit perquàm grandi & excelſo, item profuſæ liberalitatis & magnificentiæ princeps. amicis prodigebat omnia, & ita ſæpe prouentus omnes erogabat, ut nil etiam in his quæ uitæ ſunt uſui, ſibi ſupereſſe pateretur. Sæpe quū in regia nihil eſſet, quod ſuo prandio præpararetur opiparè, amicos inuitatus adiuit: ſæpe etiam ab his ſymbola corrogauit. Item comitate, clementia & affabilitate tanta, ut cæteros ea tempeſtate principes anteiret. Ad crudelitatem nunquam, niſi grauiſsimis iniurijs irritatus eſt. Chriſtianā rempublicam, eccleſiamq́ꝫ Romanam, plus omnium opinione dilexit. Quod ex his uel maximè cōſtare poteſt.

nam

niam cum graui diuturnoq́ꝫ ſchiſmate, quod unum de quadraginta annos perdurauerat, diui Petri nauiculam fluctuare cognoſceret, Conſtantienſem ſynodum indixit: ubi Ioanne, Gregorio, Benedicto'que pontificibus abrogatis, Martinum quintum ſummum pontificem creauit, uniuerſamq́ꝫ rempublicam induſtria laboreq́ꝫ ſuo componere ſtuduit. Ioannes, concilij decreto, ad Aldelbergam Germaniæ caſtellum perpetuo relegatus. Gregorius, qui à Piſano concilio damnatus fuerat, per Carolum Malateſtam oratorem ſuum, ſe ultro pontificatu abdicauit. Benedictus, cognomento Boltrinus, quum ſe Paniſcolæ, quod Taraconenſis Hiſpaniæ munitiſsimum eſt caſtellum, tueretur: ſeq́ꝫ Chriſti uicarium pertinaciter aſſereret, eiuſdem ſynodi auctoritate iterum abrogatus eſt. Hic etiam hæreſiarcharum grauiſsimæ exactæ ſunt pœnæ, promulgatæ ſanctiones nouæ, & optima Romanæ eccleſiæ forma introducta eſt. Cuncta quoque pro uiribus pacare curauit: orthodoxæ fidei amore ſuccenſus, tot in Boemia bella geſsit, coercuit hæreticorũ rabiem: & quantũ in ſe fuit, Huſsitarũ ſectas repreſsit. Turcas proprijs ſedib. quieſcere adegit, quos per Pipum Florentinũ magiſtrum equitum, uiginti prælijs ſuperauit. Bis in Italiam cõtendit: ſemel quũ Cęſar declaratus eſt, ante Conſtantienſe cõcilium. Quo quidem tempore uniuerſam fermè ciſalpinã Galliam ſedãdi belli cauſa luſtrauit. Philippum Mariã, ducatus Mediolanẽſis titulo ſua auctoritate fecit inſignẽ. Iterum euocatus eſt à Philippo, dũ Venetorũ bello duriſsimè premeretur: cui, ſi auxilio foret, Auguſtalem coronã ille promiſerat. profectus Mediolanũ, affectato nimiũ ducis colloquio, quũ in arce Iouis ille ſe occluſiſſet, uirũ nunquam uidere potuit. Ob cõtemptam Cęſaris impotentiam; id factum plerîq́ꝫ iudicarũt. Verùm exacta Parmæ hyeme, in Hetruriam nõ ſine magna indignatione cõceſsit. A' Senenſib. honorificè exceptus, aliquot ibi menſes ſubſedit: & formoſiſsimarũ ſæpe ſpectaculo matronarũ exhilaratus eſt. Hic memorabile illud duorũ amantium exemplum interceſsit. Euryalus enim iuuenis equeſtris ordinis, & comes Auguſtalis, mira pulchritudine ſpectatiſsimus, primo obtutu in Lucretiæ Senenſis amorẽ exarſit: pari quoq́ꝫ ardore correpta uirgo, quam tãta uenuſtate, formęq́ꝫ præſtantia ea tempeſtate prępolluiſſe memorãt, ut alterã multi Venerẽ cognominarẽt. Amoris æſtus perbreui utrunq́ꝫ uoti compotẽ fecit. Sed abeunte Romã Imperatore, quum Euryalus amicã deſerere cogeretur, ſecũdùm digreſſum, altera ſexus imbecillitate parũ conſtans, prę amãtis inopia expirauit: alter amicorũ cõſilio & ſolatio aliquantiſper inſtauratus, quamuis uitã diſtulit, nunquã tamẽ amplius ridere uiſus eſt. Quũ Romã Imperator ueniſſet, ab Eugenio coronatur. Hinc profectus per Flaminiam Ariminũ, mox Ferrariam Mantuamq́ꝫ reuiſit. ubi quũ à Ioanne Franciſco Gonzaga honorificentiſsimè exciperetur, nõ modò ius dominatus imperatoria auctoritate illi confirmauit: ſed Barbarã Brandeburgenſis principis filiam, ac ſibi arcta affinitate cõiunctam, Lodouico eius filio cõiugauit: quib. quidẽ nuptijs haud parũ domũ illam honeſtauit. Demũ icto cũ Venetis fœdere, Philippo infenſus, in Germaniã redijt, ſecũdumq́ꝫ reditũ uix annos tres quatuor'ue uixit. Referũt pręterea principis magnificentiam ſuperbiſsima eius ędificia: atq́ꝫ illa in primis, quæ Budæ ſtatuit. ante arcẽ ſacellum erexit, quod diuo Sigiſmundo dicauit: cuius quippe numini ſe peculiari religione fecerat obnoxium, idq́ꝫ ampliſsimo ſacerdotũ collegio donauit. Item exædificauit in arce palatium multũ Romanæ referens antiquitatis. muro arcẽ obduxit, ambulacriſq́ꝫ amœniſsimis exornauit, in ſpeculariæ porticus ſpeciem: in media ferè arce turrim ampliſsimã fundauit, ex quadrato (ueluti cętera omnia) lapide, quę ad duo ſubdiualia pertinet: ſed morte pręuentus, initũ opus nõ abſoluit. Ex altera Danubrij ripa, in Peſtana ciuitate, quę è cõſpectu eſt, molem poſuit, in arcis obiectæ ſpeciem, ut hinc ſupra Danubium perpetuo põte arcẽ utranq́ꝫ cõiungeret. Verùm mors inuida tã ſuperbi operis initiũ intercepit: quod ſi perficere potuiſſet, Traiani pontẽ, quem in ſuperioris Myſiæ ripa quondam ille fecerat, proculdubio ſuperaſſet. Nunquam Sigiſmũdi opera ſpectabis, ut nõ ex illis animi magnitudinẽ planè metiri uideare. Quid plura? Quanquam ſatis ſuperq́ꝫ domi foriſq́ꝫ is clarus eſt habitus:

tamen ſi æquiorem ſibi fortunam nactus eſſet, complura talem principem ſecula non uidiſſent. Poſt fatum igitur Sigiſmundi legati, qui dudum deſtinati fuerant, in Boemiam cum teſtamenti tabulis properant, ne quid ob eius obitum nouitatis oriatur. Albertus & Eliſabetha coniunx, in Vngariam corpus deferunt: unaq́ꝫ cum regio corpore, imperatricem captiuam abducunt, miſerabile humanæ miſeriæ ſpectaculum. Quum Piſonium primò deſcenderent, è pagis & oppidis undique lugubres Vngari occurrebant, ultrò miſerabantur, & comploratu filiæ generiq́ꝫ lachrymas augebant: quin & ingentem reginæ uincula commiſerationem excitabant. Vnicum omnibus ſolatium occurrebat, noui regis electio, quem optimum futurum omnes augurabãtur. Comitia regia, ſine ulla controuerſia & contentione futura ſperabant, quando ſat omnibus Alberti uirtus explorata fuerat: ſed quum de Sigiſmundi pientiſsimi regis, & de omnibus optimè meriti funere cogitabant, in fletum recidebant. Nullum mœſtiſsimum exequiarum honorem huic pro dignitate perſolui poſſe prædicabant. Piſoniani corpus honorificè excepere, perſoluere poſtero die iuſta, & patrem Vngaricæ gentis pientiſsimum publico funere complorarunt. Corpus deinde Budam deuectum, atque ueluti uiuens ipſe legarat, Varadinum detulere, quando diui ſe Ladislai numini ſemper addixerat. Cùm ingenti populorum procerum'que frequentia elatum funus, & in Ladislai baſilica ex teſtamento conditum. Mox poſtquam conclamatum eſt, Albertus cum uxore, cæteraq́ꝫ nobilium turba ad regalia comitia feſtinarunt. De his hactenus. Sigiſmundi temporibus, multis Italia bellis æſtuauit, in primisq́ꝫ ciſalpina Gallia Philippi ducis, Venetorumq́ꝫ diſcordijs, quæ ob imperandi cupiditatem redintegrare uidebantur, indies diuturno bello laborauit: atque multo longiore Neapolitanum regnum, cuius gratia Aragones Galliq́ꝫ tot annos acerrimè decertarunt. Ioanna nanq́ꝫ Ladislai regis ſoror, poſtquam ſecũdùm fratris obitum, liberis orbati, hęreditario iure regnum accepit, unum & uiginti regnauit annos: inq́ꝫ fœmineo ſexu uirilem illis temporibus animum prętulit. In tot bellis & calamitatibus patientiam magnam oſtendit. Quum multi eam reges captare ſtuderent, Alphonſus Taraconenſis rex primus in eius ſe gratiam inſinuauit: quod eò facilius impetrauit, quando ſuum atauum aduerſus Carolum primum id ſibi uęndicaſſe audiuerat. Hunc Ioanna filium adoptauit: at is mulieris ueritus inconſtantiam, ex nõnullorũ exemplo Neapolitanas arces mari expoſitas pręſidijs muniuit. Seriannum, magnum (ut aiunt) Seneſcalcum in uincula conicit. Quod idcirco ab eo factum, ut uaria reginæ ſtudia coerceret: ad extremum, multo milite in Neapolitana arce circumuenit, multa ingratitudinis indicia hinc edidiſſe uiſus eſt. Ioanna ingentem hominis ingratitudinem cauſata, adiecta Martini ſummi pontificis auctoritate, ius adoptionis abrogauit Alphonſo: Lodouicumq́ꝫ Andegauenſem, Sforciæ ſuaſu, è Gallijs accitum, redoptauit. Quare Braccius Montanus cum Alphonſo fœdus init: Sforcia, Ioannæ ductu auſpicijsq́ꝫ, Neapoli Aragones exegit. Poſt Lodouici fatum, Renatus, Narbonenſis Galliæ princeps, in eandem adoptionem aſſumptus eſt: qui uariante diu fortuna cum Alphonſo dimicauit, demum ui regno exactus, illi cedere cogitur. Sub eiuſdem imperio Eugenius à populo Romano eiectus, Tiberiq́ꝫ delapſus, Florentiam aufugit. Quum is princeps Baſilienſe in ſe concilium moliri ſentiret, quod à Martino fuerat indictum, accitus ſæpe non paruit. Quò ex Hiſpania, Gallijs, Germania & Pannonijs optimates multi planè conuenerant: quare Pontificatu ſynodi decreto abdicatus eſt, & Amedeus Sabaudiæ dux pontifex maximus declaratus. Eugenium perhibent indignatione percitum, compoſita inter Carolum Galliæ regem ac ducem Burgundiæ pace, Caroli filium cum ingenti equitatu in Baſilienſes concitaſſe: quo quidem bello ſynodus repentè ſoluta eſt. Frequentiſsimum hic deinde concilium Florentiæ indixit, quo maximo ſumptu è remotiſsimis partibus principes acciri iuſsit: huc ultrò Ioannes Palæologus imperator Græcorum, item Conſtantinopolitanus patriarcha cum multa Græciæ nobilitate, doctiſsimisq́ꝫ pontificibus & presbyteris conuenere. Hos Armeni, Æthiopes,

Geor-

Georgiani, Iacobitæq́;, ex Aſia ac Libya ſequuti ſunt. Hîc Orientalis Occidentaliſq́; eccleſiæ ſalubris eſt facta conuentio.

RERVM VNGARICARVM DECADIS TERTIAE LIBER IIII.

DVAS Sigiſmundo uxores fuiſſe diximus, Mariam & Barbaram: alteram Lodouici regis, Hermanni Ciliæ comitis alteram filiam fuiſſe, ſcripſimus. Exactis ritè Imperatoris exequijs, Eliſabetha, quam à Barbara ille tulerat, unà cum Alberto uiro, ac cætera optimatum pontificumq́; manu, ad comitia regalia Albam properauit: ubi, in frequentiſsimo Pannonum conuentu, omnium ordinum populorumq́ue ſuffragijs, ſummo conſenſu, Calendis Ianuarijs rex, & Eliſabetha regina ſalutata eſt: eademq́; die, ex auſpicato uterq; pro more coronatus. Albertus rex. Quod quadringenteſimo trigeſimooctauo ſupra milleſimũ, factum eſt: quare 1438. iti Pannonijs Sigiſmundi manes, prout ipſe legarat, uoto potiti ſunt. Legati uerò qui in Boemiam conceſſere, aduocata concione, teſtamentum publicè recitarunt. Poſt, ubi omnes hinc utrunque Alberto & Eliſabethæ regnum à patre iure legatum cognouere: ſubinde adijciunt, perquàm iniquum ac ſummum eſſe nefas, hos paterna hæreditate priuare. accedere & alia, quæ Sigiſmundi teſtamentum uiolare uetant. In primis, Alberti maxima in Boemos merita: præterea probitatem ingenitam, uiri iuſticiam, & cum opibus & nobilitate ſapiẽtiam, quo neminem hęc tempora meliorem offerre poſſe aſſeuerabant: hunc uicinum beneficentiſsimum, clementiſsimum principem in Boemos & Morauos fuiſſe repetunt. Commemorant quoq; Ioannis, Caroli, Venceslai, & ipſius deniq; Sigiſmundi in Boemos immortalia beneficia. Nil iniquius committi poſſe, quando ad maximam orbitatem tantus ſanguis redactus erat, quàm Eliſabetham, unicas tot principum Auguſtorumq́; reliquias, paterna per impium facinus hæreditate priuare. Item interijcere, inter Boemiæ reges, Auſtriæq́ue principes, inuiolatum extare fœdus, Auguſtali auctoritate munitum: ut utra prius domus regali ſtirpe, maſculoùe ſucceſſore defecerit, ex altera regem accipere ex compacto cogatur. Succeſſorem igitur ex Auſtria uocãdum, nec eo potiorem alterum optari poſſe: quippe qui & ſuo & uxoris iure, & diui Sigiſmundi iudicio eſt omnibus anteferendus. Vngarorum ſententias imitari oportere: utpote qui tam cupidè hunc, & iuxtà atque è cœlo datum, acceperunt. Boemi tandem his rationibus uicti, Albertum ſecundo nonas Maias regem crearunt. Hi tantùm proceres interceſſere, qui quum unà cum Barbara conſpiraſſent, haud alia conditione ſua ſuffragia Alberto Eliſabethæq́; daturos fatebãtur, quàm niſi prius poſtulata quędam impetraſſent. Eorum ergo nomine, Aſſcio Sterembergius ad Albertum uenit: poſtulata nanq; omnia irrita fuere. Albertus, præterquàm ea quæ ſocer indulſerat, nihil aliud affirmauit. Interim Barbara, quæ à cuſtodibus inter Vngaros aſſeruabatur, quum caſtella quædam munitiſsima, quæ in Vngaria retinebat, nouo regi tradidiſſet, libertatem ſibi comparauit: duodecies mille aurei quotannis ei, quoad uiueret, ex fiſco conſtituũtur. De Boemicis rebus hactenus. Nunc autem ad Pannonicas redeundum eſt: & quid coronato ritè Alberto nouitatis Budæ obtigerit, enarretur. Secundùm Alberti coronationem, ſæua Budæ ſeditio ſuſcitatur. Nam quum ciuitas ex Vngarica Alemannicaq́; gente conſtaret, ob morum diſsimilitudinem, cõtrariaq́; ſtudia, grauibus inter ſe factionibus laborabat: hinc inter eos antiqua conditio fuit, ut uno ex Alemannia, & Vngaria prætorem urbanum altero anno crearent, quem iudicem appellant: ratà ac firma inter eos fuit iſta conſuetudo, quæ ſacræ ſanctionis loco habebatur. Alemanni, quando arte, urbanitate, opibus & calliditate plus poterãt, ſæpe inſenſam ſibi gentẽ pretura priuare ſtuduerant: uarijs ſæpe iniurijs contumelijſq́; aduerſarios affecerant; ſed illi diſsimulatis odijs, patientia quadam eorum inuidiam declinarãt: reformidarant quoq; ipſi Vngarorum uires, & quid in alieno regno molirentur diligentiùs penſitarant. Nunc autem oblata patrandi facinoris occaſione, ſiquidem Alemannum ſe

num ſe regem nactos eſſe cernebant, haud ultrà cunctandum eſſe rati, abroganda gentis conſilia ineunt. Erat in urbe ciuis, Vngarorum princeps, qui Ioannes Euthues dictus eſt, uir profectò grauiſsimus, multi conſilij compos, atque his admodum formidoloſus, quandoquidem Alemannorum probra moleſtius quàm cæteri ferre ſolebat: is unus erat, qui nec in ſenatu, nec publicè priuatim'ue, ſuæ nationis dignitatem quoquo modo lædi patiebatur: unde uniuerſam in ſe Alemannorum inuidiam planè conflauerat. Contrà hi hunc unum in republica patronum habere putabant, qui liberè ubique loqueretur. Ioannem igitur ſub prætextu criminis illi cępe runt, in ſuis ædibus in uincula coniecère: mox in abditis penetralibus, uarijs cruciatibus afficere occœpere: quibus tandem enectum, culeóque inſutum, alligato gutturi lapide, in Danubium clàm demerſerunt. Octo circiter dies facinus tale delituit: mox cadauer emerſit, ac ripis ab undis expoſitum, clandeſtinum ſcelus indicauit. quū plurima uulnera & ſtigmata circumferret, id ab Alemannis uulgus factum eſſe repentè coniecit, cùm his olim infenſum nimis eſſe cognouerat. Eo tempore noui regis gratia multum nobilitatis Vngaricæ Budam fortè confluxerat: deprehenſo facinore, tumultus in urbe ab Vngaris excitatur, atque ingens mox oborta ſeditio. Alemanni facinoris huiuſce conſcij, ſeſe in proprias quiſque ædes receperunt, peſſulis has obicibusq́ue obdunt, armis inſtruunt, obfirmantq́ue præſidijs, quando in ſe arma capi ſentiunt. Mox in eos uulgò fit concurſus: ſuſpectas primùm ædes expugnant, negociatorum opibus mirificè completas: trucidant homines quos offendunt, nec ætati nec ſexui parcunt. In cæteros deinde impetum faciunt, & pari uſquequaque crudelitate graſſantur: adaucta uulgi licentia, in alios externos, & in Italos uel maximè negociatores, prædæ cupiditate, fit impetus. præ furore efferatiſsimæ gentis, urbs uniuerſa paſsim cædibus & clamore completur. Erat ea tempeſtate Budæ Iacobus uir ſanctiſsimus, ex agro Aſculano natus, qui propagandi diui Franciſci ordinis gratia, ex Italia in Pannonias, cum Ioanne Capiſtrano, pari ſanctitate prædito, paulò antè uenerat. Miſeratus barbaræ gentis immanitatem, audita ſeditione, ſumpto Saluatoris noſtri patibulo, cum uniuerſo ſacerdotum collegio è Ioannis æde prodijt, nunc miſericordiam exclamans, nunc IESV Chriſti opem ingeminās, nunc armatos per Chriſti paſsionem obteſtans: armà deponant, Chriſtiano & ciuili parcant ſanguini, diuinam iram reformident. quinetiam flexis ſæpe genibus obſecrans, ne ultrà ſæuiant: iniurias omnes præſenti animo, Deo uindicandas remittant. contrà illi, ueluti ſi Deū in ſubſidium aduenisſe reputaſſent, eo crudeliùs ſæuiunt: neminem ex illis deprehendunt, quin extemplò trucident: eorum fortunas, merces, & bona cuncta diripiunt: item in publicum tracta, plebi diripienda præponunt. Iacobus autem, quum in uæſanienté turba ſe nec uerbis, nec diuini Saluatoris imagine quicquam proficere poſſe conſpicaretur, in ædem Ioannis, unde dudum exierat, ſe recepit. Vngari longa Alemannorum cæde ſatiati, tandem deſiere. De his hactenus. Albertus igitur utroque regno potitus, uno eodemq́ue tempore & rex & Imperator Romanorum creatus eſt: è ſententia ſupremis honoribus, & Auguſtali dignitate ſine cōtrouerſia fungitur: uno anno par ſocero factus, parem quoque gloriam aſſequi ſtudet. Boemica in primis obtigit expeditio. Ptarſco nanque audita Alberti uoluntate, quemadmodum ab Alſcione certior factus erat, primores ſuæ factionis acciri iubet, eaq́ue Huſsitica magna ex parte fuerat: coacta factione, de alio rege creando decernit. demum Caſimirum Poloniæ regis Germanum, annos tantùm tredecim natum, regem declarat. Oratores ſubinde mittit, qui auxilia poſtulent, quibus deſtinatum illi regnum tueantur. Interea principes, qui Imperatoris eligendi poteſtatem habent, apud Francofordiam rem Romanam Alberto commendant. at ille, Romanæ reipublicæ ſummam, Vngarorum procerum iniuſſu accipere haudquaquam auſus, ueluti à regni initio illis promiſerat, eorum animos prius conſuluit. Rogati uerò illi, Sigiſmundi imperatoris exemplo id diſſuadere cœperunt: quippe qui, dum Italiam, Germaniam, uariaq́ue loca Chriſtianæ reipublicę gratia luſtrare cogebatur, diripiendam Turcis Vngariam de-

ſeruit:

ſeruit: ad extremum, quum multa ultrò citròꝗ diſputata fuiſſent, omnium conſenſu, ne tanto Albertum honore defraudarent, accipiendi Romani imperij poteſtatem faciunt: quod quidem ſumma Germanorum omnium congratulatione eſt ab illo ſuſceptum. Tunc etiam legati, Boemicæ gentis nomine, ad Poloniæ regem profecti ſunt: quorum alter Ioannes Rabenſteynus, Henricus Placius alter dictus eſt. hi regem orarunt, ne fratrem Boemiæ regnum interturbare patiatur, quod nullo iure aſſequi poſſet: quando Albertus & procerum populorumꝗ ſuffragijs, & Sigiſmundi teſtamento rex eſſet: iubent ueteris amicitiæ eſſe memorem. demum ſi præter fas & æquum alienum fratri regnum comparare contendat, admonent, ne ita aliena occupare pergat, ut pro ſuis dimicare cogatur: Alberto Boemiſꝗ omnibus, ut ſua retineat, tueaturꝗ, neque uires, neꝗ animum deeſſe: paucorum leuitatem audaciamque contemnat, hortantur: quanta dignitatis ac uirium paucis diebus Alberto facta ſit acceſsio, ſecum reputet: ſi quid auſit, id non in Boemos modò, uerùm etiam in Germanos, Vngaros & Alemannos, ac in uniuerſam denique Chriſtianam rempublicam, omnes fieri reputaturos. Polonus ad hæc: Mutuam ſibi cum Boemis amicitiam interceſsiſſe, ingenuè ſe fateri: neque alium, quàm antea fuerit, ſibi eſſe animum: ueterem beneuolentiam à maioribus inſtitutam, ſe omni ſtudio & officio ſeruaturum: ſe tamen fratrem à potioribus optimatibus delectum, regni iure nunquam priuaturum: neꝗ interceſſurum unquam, quin traditam ſibi poteſtatem aſſequatur: immò ſe Boemos admonere, cognatæ gentis regem habeant: Boemis & Polonis idem fuiſſe genus, quod linguæ ſimilitudo teſtatur. ſi peregrinum regem admiſerint, non in rem ſuam fore, quo cum ſemper interprete opus eſt. Et quos neque lingua, neque morum ſimilitudo conciliarit, nullam cum his concordiam charitatemꝗ interceſſuram. Teuthonum & Sarmatarum mores ac ſtudia uſque adeò diuerſa eſſe, ut in hanc uſꝗ tempeſtatem inter ſe congruere nequiuerint. Se regno ſuo minimè timere, neꝗ externas reformidare uires: proinde impenſiùs hortari & monere, ne quã deinde pœnitentia corripiantur, ut fratrem recipere, quàm ab eo recipi malint. Quũ hæc dixiſſet, precioſis mox omnes, pellibus magnificè donatos dimiſit. Contrà uerò aduerſæ factionis oratoribus, ſe propediem copias miſſurum eſſe reſpondit. Iglaniam interea cõtendit Albertus, ubi Vlricus Roſenſis, Mainardus, compluresꝗ optimates ardenti deſiderio nouum regem expectabant. Ptarſco per internuncios precatur Albertum, ne inuita factione ſua regnum adeat, ſua prius ſuffragia petãtur: quibus per contemptum omiſsis, nullum ſe regem in Boemia paſſurum, planè fatetur. Contrà Albertus, eum iure regem haberi oportere, quem maior pars Boemiæ elegiſſet. Ad hæc uehementer orare, ſe benigniſsimum omnibus futurum admittat: quietem regni interturbare caueat: è ſuperioribus malis, quibus diu Boemia laborauit, conſilium ſumat: pacem quàm bellum malit: ſi quietem ac ocium ſuæ gentis optarit, nihil unquam ab ipſo fruſtra petiturum: à nouarũ rerum mole animum reuocet, tutiora conſilia ſubeat: quòd ſi contrà perrexerit, præſentaneam pœnitẽtiam inceſſuram hominem, demum affirmat. Motis hinc caſtris, Albertus Cuthnã, quam ſine præſidio Ptarſco reliquerat, ui capit. Mox Pragam caput gentis iter intendit: frequentiſſimus hinc populus congratulatum occurrit, regem Auguſtumꝗ ſalutat. Qui Ptarſconis partes ſectabantur, conuentum iterum haberi poſtulant: reiecta iſtorum poſtulatione, tertio Calendas Iulias Pragæ ritè coronatur. Quum Ptarſco ſe nihil interceſsione ſua proficere poſſe intellexiſſet, armis iam agẽdum eſſe ratus, Coloniã, nonnullasꝗ ſocias ciuitates, præſidijs munitionibusꝗ firmat: duo equitũ milia è Polonis accepit. poſtquam ſe iam aliquid audere poſſe intelligit, eos primò graui bello ſollicitat: qui Albertũ admiſere, horũ agros populatur & uaſtat. Tanto expeditionem hãc animo adoritur, ut nobiles quoſcunꝗ à principio cœperit, omnes cum iuramento dimiſerit, ut ad commeatus diem redirent: diem autem commeatus præfiniuit, quum eius ad Pragam caſtra eſſe ſenſerint. Nihilo ſecius Albertus omnia proſpicit, curatꝗ quæ bello ſunt uſui: milites inauctorat, delectum habet, è Pannonijs Auſtriaꝗ co-

pias euocat. Cum breui exercitu, qui in eo tumultu ac temporis anguſtia cogi potuit, ante auxiliorum aduentum, Polonis obuiam prodit: facit pugnandi copiam, quam illi continuò declinauêre: quinetiam per Cuthnæ montes ac Soboslauiam, ad Taboritas, hæreticorum aſylum, confugêre, locauere caſtra pro mœnibus, & ante urbem Albertum expectare decernunt: rati, ſi quid in bello præter opinionem acciderit, in amicam ciuitatem, haud ſecus atque in propriam arcem, ſe repentè confugituros. Rex interea per Beneſcauiam cum exercitu iter facit, ut quàm ocyſsimè poſſet, hoſtes conueniret. Oratores præmittit, qui eos admonerent, ut populationibus & incendijs abſtinerent: agris, hominibus, pecoribusq́ꝫ parcerent. Quum de Boemiæ poſſeſsione inter ſe & Caſimirum nunc agatur, rem prælio, non prouinciæ uaſtatione, dirimendam: cultam potius quàm deſertam eſſe utrique habendam. Si nullum populis detrimentum inferatur, haud inutile utrique futuram. Gentis innocentiam nulla ſæuitia eſſe lædendam. Reſpondêre Poloni: Iam pugnãdi poteſtatem ab eo tantopere anhelatam, quum aduenerit, non defuturam: neqꝫ ſe latere, humani ſanguinis auidos, dijs immortalibus parum charos fore. Sarmaticæ non eſſe gentis, detrectare prælium, ad quod ſe natam non inficiatur. Hoc nuncio exhilaratus Albertus, caſtra mouet: & quadrato agmine, poſtero die in conſpectum Polonorum aduenit: circiter mille paſsibus procul ab hoſte metatur. Tumultuaria, non ſtataria diebus ſingulis pugna conſeritur: extrà tamen Poloni tentare non audent, uerba tantùm glorioſa faciunt. Adhæc regis caſtra, corrogatis undique auxilijs, complentur. nam Chriſtophorus Bauariæ princeps aduenerat, qui Daniæ mox regno potitus eſt. Item Fredericus Saxoniæ & Albertus Brandeburgenſis regulus aduenere. Triginta milia hominum in Alberti caſtris fuiſſe memorant, in Poloni uerò quatuordecim: qui quum ſe proximè Taboritarum mœnibus admouiſſet, inſtructa acie in certamẽ deſcendere non audebat. Albertus negata certandi copia, grandem machinam in hoſtium caſtra intendi iubet, qua tanta cædes facta eſt, ut uix credi poſsit. Nunquã intendebatur, qui in circiter octoginta diſperderet: diſfringere paſsim hominũ capita, modò humeros & fœmora fruſtillatim deijcere, & cũcta cruore fœdare: miſerabile profectò ſpectaculum. Poloni hoc tormenti genere perculſi, ſe intra mœnia recepere. Georgius interea Pogebracius, qui Ptarſconi adhæſerat, Thabor cum optimo equitatu, dum facit iter, in equitum Alberti turmam incidit: qua cum extremis uiribus dimicare coactus, uictoria potitur, & hinc primum ſibi nomen comparauit. Rex autem, quũ Taboritas nulla ui, niſi fame, expugnari poſſe conſpicaretur, ne fruſtra ibi tempus terere uideretur, obſidionem ſoluit: ipſe Pragam conceſsit. Fredericus, dum in Saxoniam redire cõtendit, in inſidias hoſtium incidit: ſed nequaquam in tanta trepidatione animo conſternatus, inſtructa dicto celerius acie, cum hoſte conflixit: multiſq́ꝫ cæſis, & fuſis fugatiſq́ꝫ cæteris, cum maximo quoqꝫ captiuorum numero ſe cum ſuis incolumem in patriã recepit. Poloni abſumptis pecunijs, amiſsiſq́ꝫ equis, turpiter in Poloniam redire coacti ſunt. Ad hæc, quum rex Poloniæ nondum ſuorum fortunam accepiſſet, cum duplici exercitu Sileſiam dudum, ut in Boemiam properaret, intrauerat: ſed audita ſuorũ fuga, uaſtato agro, pedem retrò tulit. Albertus, ut Poloni audaciam ulciſceretur, haud cunctandum eſſe ratus, Vlricum Cilię comitẽ Boemię regno præfecit: ipſe continuatis itineribus, per Sleſiam, Gorlicium uenit, quæ Bratislauienſium urbs eſt, opibus & nobilitate potens, & Sleſiarum caput. Quum Bratislauienſes belli ducem peterent, Albertum Brandeburgenſem principem dedit, qui longè lateq́ꝫ Poloniam incurſaret, prædas abigeret, & cumulatas à Polono pœnas exigeret. Verùm non multi interceſſere dies, quòd de concordia agi cœptum eſt, quandoquidem Baſilienſe concilium miſſo legato interceſsit: quem Rodericum Burgenſem epiſcopum fuiſſe perhibent, Hiſpana gente natũ, uirum probitate magna, & ſumma integritate auctoritateq́ꝫ præditum. Hic Albertum prius conuenit: apud quem præſentibus utriuſque partis oratoribus, quum de concordia ageret, nec eam conficere poſſet, delegata ſibi cauſa, inducias fecit. Quum apud Vuratislaum Poloniæ regem

deinde

deinde cōuentus eſſet indictus, Albertus dum eò iter facit è gradu fortè prolabitur. Quare haud parum læſus, aliquandiu loco moueri non potuit: claudus hinc factus, per Morauiam tranſiens, in Auſtriam infecta pace rediit: exin auſpicato ſe ad percutiendum fœdus prodiiſſe ratus, Poloni amicitiam parui fecit. Vlrici præterea comitis iniquitas interceſsit, quem Boemiæ regno præfecerat: ex quo intelligi poteſt, de committenda cuiquam regni præfectura quàm diligenter proſpiciendum ſit. Vlricus imperandi cupidus, tantiq; regni gubernationem adeptus, clàm primò cum optimatibus deuendicando ſibi regno agere cœpit: uariis indies artibus ad captanda uirorum ſtudia utebatur. Quæcunq; iſte moliretur, amicorū literis admonetur Albertus. Vir prudens, materiam, qua procerum animos ille ſibi conciliabat, ſubducēdam illico cenſuit: quare ſtatuta ſtipendia extemplò ſubtraxit. Ille, ſe hinc ueluti exauctoratum intelligens, magiſtratum ultrò dimiſit, è prouinciaq; diſceſsit. Mainardus, Vlricusq; Roſenſis, iuſſu regis huic ſubrogati. Dum hæc ita geruntur, audito Sigiſmundi obitu, magnam hinc Turcæ audaciam ſanè cōceperant. uidebant enim in Raſcia (quam ſuperiorem Myſiam ueteres appellabant) ſuum imperium facilè propagari poſſe. Deſpotes Georgius prouinciæ regulus, quum feræ gentis uiribus obſtare non poſſet, traiecto Sauo Danubioq; in Vngariam emigrauit. Eum cæteri nobiles ſacerdotesq; ſequuti: unus duntaxat filius in Myſia relictus eſt, qui Synderouiam in ripa Danubii ſitam, & à Turcis obſeſſam propugnaret. Quum Vngari iam inferioris Pannoniæ fines Turcam attigiſſe nouiſſent, & ſolo ab hoſte Sauo dirimi, ad regem nuncios crebrò mittunt, qui ad protegendum regnum copias mittat: imminens fœdæ gentis periculum ſignificant, multis precibus properare cogunt. Albertus nunciį importunitate feſtinare iuſſus, ne obſeſſos ſocios perire pateretur: quacunque poteſt celeritate, continuatis itineribus, in Vngariam contendit. Quum Budam ueniſſet, de Georgii Palocii metropolitæ Strigonienſis obitu ſtatim ſignificatum eſt, cuius quidem uiri ſumma auctoritate præditi fatum ægrè tulit: in Strigonienſi nanque is arce, coronam ſibi cum regia ſupellectile creditam, aſſeruabat. Eò, unà cum regina, rex properat, arcemque uxori dedit: illa, cum præfectis ærarii, theſaurum totum recognoſcit, coronam inter recognoſcendum clàm ſubreptam aniculæ tradit: poſtquam cætera ritè recenſuit, obſignauitq;, Albertum ſequuta, Budam rediit. Quum belli metus & tumultus inſtaret, ſine auxiliis aduerſus Amurathem Turcarum regem caſtra mouit, caq; inter Tibiſcum & Danubium collocauit. Dum accita expectantur auxilia, Synderouiam, quam Turcæ obſederant, dies ac noctes grauiter oppugnant: atq; eo impenſiùs expugnare contendunt, quo propiùs hoſtem cum ſubſidiis appropinquare ſentiunt: neq; parcūt machinis, nec extremis periculis abſtinent. Neque ſpes, neque diligentia fruſtratur eos. nam antequàm Albertus illinc caſtra mouiſſet, illi ui caſtellum capiunt: quod quum à ſancto Andrea nomen acceperit, Barbari Synderouiam uocant. Potiti oppido, pro more ſæuiūt: Stephanum Deſpotis filium capiunt, oculosq; eruunt: ſororem eius principi ſuo matrimonii loco coniugant. Item Gregorium Stephani fratrem, pariter excæcant. Lazarus uerò, qui tertius ex his erat, cum patre Georgio in Vngariam euaſerat. Oppidanos cum præſidio ad unum omnes interficiunt. Multi, ut mitiore ſæuitia uteretur, hoc à Turca commentum excogitatum fuiſſe referunt: candens æneum oculis obieciſſe, ut infeſto calore deſiccati, aciem uiſus amitterent, & luce capti ſpeciem retinerent. Inita cum Turca affinitas, fortiſsimo iuueni nil commiſerationis adiecit. quandoquidem apud Turcas pro facultatib. plures uxores ducere fas eſt: & diuerſus in plures amor, ueluti fluuius, facile extenuatur. quare tantum apud eos contemptum multitudo parit uxorum, ut pro ancillis potius quàm uitæ comitibus ac ſociis habeantur. Synderouiam Auguſto menſe captam perhibent. Ad hoc triſte nuncium, Albertus & Pannonia animo conſternantur. Iam fines Vngariæ Turcam, propagato plus opinione imperio, attigiſſe uident: immò pro foribus immitiſsimum præpotentemq; hoſtē conſpicantur. Sed quum poſt captum oppidum, dimiſſo tantùm præſidio, Turcas hinc

abijſſe ſenſiſſent, ipſe quoq; rex oborta in exercitu ſeditione, qui præ nimio æſtu,
uentris profluuio miſerè abſumebatur, caſtra ſoluere coactus, Budā reuertitur. Ob-
ingentem æſtum, quem in ea expeditione ſubiuerat, in profluuiū alui pernicioſamq;
dyſenteriam concidit. Morbi cauſam, peponum arguūt fuiſſe edacitatem. nam dum
præcordia, cum gulæ oblectamento refrigerare contendit, ſuæ uitæ tetēdit inſidias.
Quamobrem quum aluus ſiſti non poſſet, præuiſa morte, ut in patria regione more-
retur, Viennam uerſus iter cœpit. uenitq; Strigoniū, ubi præ languore aliquātiſper
immoratus eſt. ſed cum Strigonio profectus, in uicū perueniſſet qui Neſmel dictu
eſt, ingraueſcente morbo, teſtamentum condidit: & ſexto calendas Nouembres, i
uita deceſsit. Nonnulli in Simonis & Iudæ ſolennibus expiraſſe tradunt. Duos in r
gno annos claudere non licuit: ſiquidem annum unum, menſes nouem, ac dies du
1439 detriginta regnauit. Obijt autem Salutis anno quadringenteſimo trigeſimonono ſu
pra milleſimum. Eliſabetha defuncto rege, cum frequentiſsima Pontificum proce-
rumq; turba corpus ad Albā regalem refert, honeſtiſſimis id exequijs exornat. Tres
ibi nationes, conſimili dolore ac planctu, pientiſsimum regem deplorare cernere
erat: hinc Norici, hinc Boemi ac Vngari, certatim omnes regis optimi laudes pro-
fuſo luctu referebant. funus ſingulari pompa elatum: corpus inter monumenta re-
gum, ex more, Vngari principes recondidere. Fuit Albertus ſtatura corporis ali-
quanto ſupra mediocrem, mira fortitudine ac liberalitate inſignis. præter eximias ui
ri laudes, intentiſsimum religionis ſtudium, pietatiſq; culturam prędicant. Item colo
re ſubnigro, uenerando aſpectu, præterea mitiſsimus, & in ſuos omnes nimium exo-
rabilis fuiſſe dicitur. Beatum igitur Imperium Romanum cum Vngaris & Boemis
omnes fore iudicaſſent, ſi Alberti diutius auſpicijs gubernari potuiſſet. Amurathes
autem, audito regis obitu, elatus, ſuperiorem Myſiam populatur, maximam eius
partem occupat. mox in Theſſalonicenſes caſtra mouit: non ignarus, ſi antiqua opu-
lentaq; urbe potiri poſſet, haud difficulter cæteras Græciæ oras in ditionem ſuam re
dacturum: in huius ciuitatis obſidionem uires omnes effudit. quicquid terra moliri
potuit, huc coegit. Capta ui tandem Theſſalonica, in Aetoliam & Epirum caſtra
mota: quas quidem prouincias crebris incurſionibus tot ſpolijs & rapinis affecit, ut
prouinciales aut Barbaro parêre, aut ſolo patrio emigrare cogerentur. Exacti hinc
populi, traiecto Adriatico mari, uniuerſam Italiæ oram, quæ e conſpectu eſt, his tem
poribus inundarunt: atq; multas maritimæ regionis urbes, quæ aut cœli iniquitate,
aut longo ſenio effœtę fuerant, aduentu ſuo inſtaurarunt. Quare tempeſtate hac res
Turcarum, laborante inteſtina diſcordia tunc Pannonia, nimis adauctæ ſunt. Poſt-
quam Albertum uita defunctum fama percrebuit, Boemi, qui in duas partes diuiſi
fuerant, & inteſtinis factionibus grauiter fluctuabant, Pragam omnes cōfluxere: de
redintegranda in primis republica aliquandiu diſceptatum. Quod ubi factum eſt, ad
octauū calendas Maias regalia comitia indicuntur. Extincto ueræ religionis aucto-
re, hæreticorum, quæ haud parum depreſſa fuerat, iterum exarſit audacia. Rocheza
na, qui ad Græcium relegatus fuerat, Pragam extemplò redijt: ubi relaxatis ex mor-
te regis habenis, nihilo minus ſolito in prophanam effuſus inſaniam, in concione
quaque, in Romanam eccleſiam in pontificem maximum, in Apoſtolicum ſena-
tum, in patriarchas & metropolitas, in cæteros ordines ſacraq; collegia, impudentiſ-
ſimè imprecatur: apud omnes exclamans, myſtica ſacra multis piaculis fuiſſe pollu-
ta, apud Boemos tantùm ueræ religionis initia immaculata permanſiſſe: infandum,
pertinacia ſua, piaculum auget, precioſiſsimum Chriſti ſanguinem infantibus de-
mentibuſq; propinat. Aduerſantes domo ſacerdotes explodit: in ſacro loco ſepultu-
ram omnibus interdicit: qui ſub panis uiniq; ſpecie myſticam communionem detre-
ctarit, execrabilem animorum peſtem inſtaurat, & ſedatum illorum interitum redin
tegrat. De Boemis, quid poſt regis obitum nouitatis ediderint, oſtendimus. Nunc
quid in Vngaria acciderit, breuiſsimè referendum. Eliſabetha, ſecundùm regis in-
teritum grauida iam relicta, poſtquam in regiam relata eſt, lugubrem uitam ducit,
reputans

reputans ſecum, non minoribus, quàm Eliſabetha & Maria quondam, laboribus, ſe amiſſo uiro laboraturam: à fortuna patris, Boemorum diſcordias, & fraudes Vngarorum probè didicerat. Illud ſuccurrebat in primis, ſe ac infantem, quem adhuc in utero ferebat, nil profectò aliud quàm fortunæ ſpectaculum futurum. à uiri morte, ab immatura uiduitate, à præſenti orbitate, infauſtiſsima quæq; ariolatur: ſe deſtitutam & infelicem. infantem etiam, utcunque editum, multo infeliciorem auſpicatur. Item fœminei præſertim ſexus penſitat imbecillitatem. Regni conſortem, ut tutius res agatur, non aſpernit: nihil quoq; ſuccurrit antiquius, quam fortunæ ſe aliqua ex parte temeritati ſubtrahere, inq; tutioris uitę cõditionẽ aſſerere, ſi honeſtè liceret. Nil quãdoq; magis optare, quàm huiuſcemodi ludi miſsione donari. Dum conſternato ſic animo regina uexatur, accerſi primores imperat, uel eos maximè quos regni charitate, prudentia & pietate haud parum ualere diu nouerat. Pręſtanti procerum fœcunditate tũc pollebat Vngaria, nec minore quidem Pontificum turba florebat. Quum frequentes ad reginam optimates conueniſſent, hæc in primis uerba fecit: Quum optimum dudum regem, immò patrem pientiſsimum, amiſerimus, de futuro principe decernendum eſt, Patres: ne ſine capite ac moderatore, perditum cuncti principes eamus. Immò, ut officium dignitasq; poſtulat, publicæ ſaluti conſulamus. & eum extincto potiore lumine, uos ad tenebras redacti, non ſecus atq; ad lunam homines, nunc oculos uniuerſi in me conuertitis: fatebor equidem ingenuè, nullam uobis ex me lucem oriri poſſe. Quanquam me iure hæredem regni, Sigiſmundi filiam, Alberti regis uxorem, & reginam auctoritate ueſtra diu approbatam eſſe non inficior: tantarum tamen rerum me impotem eſſe liberè fateor, ne tantum mihi arrogare uidear, ut ſupra uim ætatis & ſexus, tantæ molis imperium auſim moderari. Me non parum Marię ac Eliſabethæ deterret audacia: nec me quidem Pannonica latent ingenia, Boemicæq; ſectæ. Proinde mei ſexus & ingenij uires emenſa, ſalutarem tantarum rerum moderatricem me eſſe non poſſe conſiteor. Si prolem, quam edidero, expectare uolueritis, longa quidem & formidoloſa hæc erit expectatio: quin & uereor, ne fœmellam potius quàm marem edam. Quare reipublicæ ueſtræ conſulite, optandi uobis interregis gubernatoriſue facio poteſtatem. Eum diſquirite, qui multo fœmina melius huiuſce regni temperet habenas. Et quum hinc ſalutem ueſtram quanti faciam, intelligere facilè poſsitis, Eliſabethæ, ac futurę prolis, quæcunque fuerit, in tempore memores eſtote. hinc meum in uos omnes amorem penſitate. Neque tamen, patres, ex eo quod hoc uobis liberum eſſe facio, regno cedo, iuraue reſigno, hæreditatique renuncio: inmò uos per deos, per Sigiſmundum, per Alberti nuper erepti pietatem oro & obteſtor, ne me regni, uel mei iuris expertẽ eſſe iubeatis: neq; ſi fauſtam diuina benignitas prolem dederit, ac ueluti è cœlo ad uos demiſerit ſucceſſorem, hæreditario, quæſo, iam regno defraudetis. Seruate igitur, per Deûm hominumq; fidem, ſempiterna memoria, parentis beneficia: & qua fide illa tueri debeatis, uobiſcum aſsiduò reputate. Cauete, per ingratitudinem aliqua in eius manes piacula cõmittatis, in quæ multo ſeuerius quàm in reliqua, à Deo animaduerti ſolet. Mox in lachrymas effuſa, conticuit. Ex hac reginæ oratione, multa & diuturna mala promanarunt. Nam quum uſurpata poteſtate optimates ad eligendum regem animum aduertiſſent, maximum hinc incendium exarſit: hinc Polonis Vngaris que bellum emerſit. Quare ex compoſito regalia ſunt indicta comitia: quæ poſtquam haberi cœpta ſunt, Vladislaum Caſimiri fratrem, & Poloniæ regem, adhuc iuuenem, ſuum principem extemplò nominant. Quæ quidem præpropera declaratio, plus temeritatis quàm prudentiæ retuliſſe uiſa eſt: multo nanque ſatius ad interregnium res tunc redigi potuiſſet, quàm longarum ſemina diſcordiarum ſerere. Gubernatorem interregis loco creare licuiſſet: declinaſſent huiuſce belli pericula, quę in comitijs quibuſque regalibus redintegraſcunt. Rex cum his conditionibus electus eſt, ut reginam uxorem ducat: & quũ ex Alberto grauida foret, poſthumo Auſtria Boemiaq; cedat: futuris Vladislai è regina liberis, Poloniæ Vngariæq; ius ſit. Declarato rege,

legati

legati deſignantur, qui regem e Sarmatis euocent. Quatuor hos fuiſſe memorant, Tininienſem in primis epiſcopum, Mathieum Raguſinum Dalmatiæ præfectum, Emericum Marcellinum Vaiuodæ filium, Ladislaumq́ Palocium. qui quidem omnes auctoritate ac opibus admodum illa tempeſtate pollebant. Vladislaum Vngari haud inuiti idcirco regem declararunt, quem uicinitate, probitate, iuſticia, religione, ac magnis denique uiribus præſtare ſenſerant. Sed quum præpropera feſtinatio, magna ex parte pœnitentiam continuo pariat: uix fere legati Graccouiam aduenerant, cum repentinis ſubinde nuncijs, qui ſcitum & elegantem a regina puerum natum eſſe ſignificabant, pedem referre iubentur: abrogatur his legatio, & poteſtas omnis adimitur. Illis rei nouitate commotis, quid potius agerent, haud facile ſuccurrebat. Quare aduenerint, paſsim rumor effuderat. Vladislaus maximo (ut par erat) honore ac plauſu hos exceperat, in Senatum longo itinere defatigatos nondum admiſerat: & quamuis adhuc illi mandata non expoſuiſſent, ea tamen omnes e rumore nouerant. Quum diuerſi traherentur, mandata tandem, ne turpiter abirent, exequi, inuita regina & magna reipublicæ parte, decreuere. Aderant eodem tempore Graccouiæ Turcarum legati, qui uiuente adhuc Alberto e Thracia profecti, in itinere mortem eius audiuerant. Hi Amurathis nomine, pecunias & exercitum Vladislao deferebant, ad gerendum aduerſus Albertum in Boemia bellum, quæ mortuo Sigiſmundo in duas factiones partita, grauiter æſtuabat: & altera Caſimiro regnum detulerat: altera uxoris iure Albertum retinere ſtudebat. Hac demum conditione ſanciendum fœdus poſtulabant, ut Caſimiro Boemia potito, Vladislaus ab Vngarorum fide & ſocietate abſtineret. De utriſque legatis ad ſenatum uno tempore relatum eſt. Turcis reſponſum eſt: Alberti morte, eorum legationem eſſe irritam: quum Vladislaus erit in Vngaria, tunc de ineundo fœdere agendum. In ſenatum igitur Pannones acciti, in frequentiſsima procerum turba, quum rite mandata retuliſſent, non ſine ingenti plauſu a cunctis ſenatoribus exauditi ſunt. Quanquam multi ſententias dixiſſent, & tanti principis abſentiam ægre ferrent, nemo tamen eum tanti regni gloria defraudandum eſſe cenſuit, & hanc Caſimiri uirtute iacturam reſarcire ſperabant. Vladislaus tandem Senatuſconſulto, non ſine aliqua Polonorum moleſtia, delatum Pannoniæ regnum accepit: fœdus quoque inter Sarmatam & Pannonem æternum percutitur. Comparatur mox exercitus, qui Vladislaum in Vngariam comitetur. Legati una cum rege nouo, Budam continuatis itineribus properarunt. Vladislaus Vngariam ingreſſus, rex per uicos & oppida paſsim ſalutatur: honeſtiſsimus Polonorum procerum comitatus eo tempore ſequebatur. In primis Andreas & Ioannes Taurinenſes, & Dobrogoſtius Sandiuogiusq́ Oſtrorogei. Item duo Ioannes Tarnouij, ac Vincentius & Scidoua Sciamatulei. Inſuper Lucas Gorcenſis, Nicolaus Laſſouianus, Gregorius Sauoceus, qui annos quinque ac uiginti Leopoli præfuit: & Leſco Bobricius, arte bellica exercitatiſsimus. Sophiam uero matrem, fratremq́ Caſimirum, ſecum biduo proficiſcentes, rex dimiſit. Primores Pannoniæ audito eius aduentu, ſalutatum occurrere. Magnus ubique honor exhibitus. Eo tempore Simon Roſgoinus Agrienſis epiſcopus quum Epericiſſum negligentius cuſtodiri accepiſſet, noctu per occaſionem oppidum intercepit, Polonis infeſtiſsimum. impoſitoq́ præſidio, mox regi obuiam Cheſmarcum uenit, ad capeſſendum regnum animum eius incendit: aſſumptiſq́ ſecum Aucha Taurinenſi, Vincentio Sciamantuleio, & Leſcone Bobricio, Budam, quam Fredericus comes Ciliæ præoccupare contendebat, continuo properauit, regiq́ aditum patefecit. Laurentius Hederuara, qui eo anno Palatinatum gerebat, & ex more interregis poteſtatem habebat, aduentanti regi Budenſem arcem ultro patefecit, & in regia ſede collocauit.

Ladislaus Caſimiri F. rex. 1440 QVANDO Vladislaum regem e Polonia Pannones euocatum, in regno conſtituerunt, quadringenteſimus tunc & quadrageſimus ſupra milleſimum ſalutis annus agebatur, & feſta Pentecoſtes inſtabant. Eliſabetha uero quum Vngaros poteſtate, quam tradiderat, abuſos eſſe conſpicaretur, filiumq́ genuiſſet elegantiſsimum,

conceſſæ

conceſſæ poteſtatis pœnitētia extemplò corripitur. Mœrorē cum amicis & luctum inſtaurat, quando infanti, quem genuerat, Imperium, ſua culpa ac ſtolida quadam indulgentia abrogatum iri conſiderat, conditiones pactumꝗ cum Vladislao coniugium reſcindit, nouum regem pati non poteſt: & legatos, qui redire iuſsi, pertinaciter mandata peregerant, in cæterorum procerum inuidiam adducit: nonnullos qui prius redieranr, in carcerem coniecit. Quare duplex in regno factio ſuſcitatur, multi Polono, pars maxima pupillo Ladislao fauet. Quandoquidem regis, Imperatorisꝗ Romani filium, hæreditario regno defraudari, neque fas, neque iuſtum fore uidebatur. Accedebat ætatis orbitatisꝗ commiſeratio, quæ complurium Pontificum regulorumꝗ animos poſthumo conciliarat. Neque adhuc Sigiſmundi geſta, beneficiaꝗ multa, principum ſanè mentibus exciderāt. Quare hi cum regina coronandi extemplò pueri conſilium ineunt: Albam, ex compoſito, cum uniuerſa factione contendunt. Quò ubi peruentum eſt, in Stephani baſilica, inter operandum, infrequentiſsimo conuentu, Dionyſius Zeech metropolita Strigonienſis, & cardinea dignitate præditus, pupillum in gremio matris uagientem, ac nondum quartum menſem natum, ritè coronauit. Lachrymarum profluuium Eliſabetha inter coronandum, ſpectante populo, continere non potuit: quando plus laboris & diſcriminis, quàm ocij ac felicitatis, inſignia illa puero allatura eſſe contemplabatur: quinetiam ex uagitibus infantis, infauſta quædam auſpicari uidebatur. Reginam quoꝗ cum filio collachrymantem, non ſine fletu ſingultuꝗ pontifices ac cæteri ſpectatores intueri poterant. Coronationi Ladislai regis hi antiſtites ac proceres in primis adſuere: Matthias Veſprinienſis, & Benedictus Iaurienſis antiſtes, Vlricus Ciliæ comes, Nicolaus Vilaki, Ladislaus Gara, Andreas Borh: præterea Ladislaus & Emericus, Ioannis Kaniſai Vaiuodę filij: item Thomas Zeech, & frequētiſsimus nobilitatis ordo: Vlricus Ciliæ comes, Eliſabethæ auunculus, reginæ proximus adfuit. Et quum rex ſe regni libertatem, leges, ſanctiones, & plebiſcita omnia populorum nunquam uiolaturum iurare debeat, is pro Ladislao rege iurauit. Contrà uerò ſupra coronatum pupilli caput. Poſt ubi regalibus ſacris à Dionyſio pontifice initiatus eſt, omnes antiſtites ac proceres, cum uniuerſa nobilitate, perpetuam illi fidem obſequiumꝗ pręſtitutos eſſe iurarunt. Peracta coronationis celebritate, ſolutoꝗ conuentu, mater cum puero & honeſto procerum comitatu Viſſegradum cōceſsit, ut in arce munitiſsima, cui Ladislaus Gara præerat, ſacrum diadema reconderet: quemadmodum ueteres editiſsimum tutiſsimumꝗ locum aſſeruandæ coronę hunc unicum dicarant. Atqui in arcem ubi conuentum eſt, omnes qui aderant optimates regina fefellit: quippe quæ dum futura diſcrimina ueretur, quam recondere ſimularat, coronā iterum ſubtraxit: & præſtigij dexteritate freta, ſpectatorum lumina eluſit: mox reconditorium, obſignato ab optimatibus theſauro, iuſsit occludi. Deinde regni diſsidium cauſata, ad Fridericum Romanorū regem, Stiriæꝗ ducem, in Auſtriam contendit (quem puero fratrem fuiſſe, plerique prodidere) huius fidei filium coronamꝗ cōmiſit: unde æternæ diſcordiæ, ac aſsidua cum Alemannis bella promanarunt. Verùm ad Boemos redeamus, & quo id regnum pacto regina recuperare ſtuduerit, uideamus. Quum Boemi reginam octauo calendas Martias ſcitum puerum genuiſſe, dixiſſe Ladislaum, & ſacro Vngariæ diademate ritè coronaſſe, cognouiſſent, mittendos ad eam legatos crearunr, qui ſtatuta apud ſe regalia comitia nunciarent: admonerentꝗ, ut ſi quid iuris in Boemico regno deberetur infanti, procuratores mitterent, qui Ladislai cauſam in comitijs agerent: hæc demum omnia in tempore curaret, ne ſuo iure pupillus fraudaretur. Aduenientibus legatis, regina Ladislaum, quem ex Alberto genuerat, in cunabulis oſtendit: mox per Deûm hominumꝗ fidem eos obſecrat & obteſtatur, ne paterna pupillum hęreditate priuent: comitiorum item tempus prorogent, quæ ad diem quintūdecimum habenda erant. arctiſsimum conueniendi tempus eſſe: quod ſi differatur, ſe Oratores, qui pueri iura tueātur, miſſuram eſſe pollicetur. Sed quum ex legatis unus eſſet reginæ amantiſsimus, quem Alberti regis be-

neficentia

neficentia obligarat, cui Procopio Rabenſteyn nomen erat: uir equeſtris ordinis, item doctrina moribusq; præſtans, is optimam Eliſabethæ operam apud Boemos pro puero ſe nauaturum eſſe recipit. At ubi audita regina, in Boemiam illi rediere, Procopius omnes ueteres Alberti regis amicos alloquitur: Eliſabethæ deſiderium exponit, eius nomine comitia proroganda ſuadet: quando id nequaquam iniquum & inutile fore uidebatur: in re tanti momenti, non temerè feſtinãdum: præcipitis conſilij & temeritatis comitem pœnitẽtiam eſſe docet. id & ſuperioribus præſentibusq; & uarijs exemplis aſſeuerat: reginæ poſtulationem, iuſtiſsimam eſſe fatetur. Quare hos omnes haud difficulter in ſententiã traxit. Contrà Ptarſco, qui Alberti partibus olim fuerat infeſtus, quàm primùm regno conſulendum eſſe uociferatur: nullam fœminæ rationem in rebus grauiſsimis habendam, neque attendendos infantium uagitus: ad hæc, neque Sigiſmundum, neque Albertum Boemiam curare potuiſſe. præterea paſsim exclamare, habenda eſſe citò comitia: inſtare aduerſantibus, proceres conuocare, comitiorum tanquam interrex diem indicere. Ladislai uerò partes, ad prorogãdam diem, multa ex induſtria cauſari: ſuadere, non tantopere feſtinari oportere, atque diem ex die protelare, donec à regina legati uenerunt. Eluſos in tempore conatus Ptarſco ægerrimè ferebat: at ubi eos aduenisſe ſenſit, id tulit multo moleſtius. Comitia inſequenti die haberi cœpta: quò quum oratores pueri deſcẽdiſſent, extemplò ambire proceres, apprenſare manus, cuiq; Ladislai ius hæreditarium commendare: & orare impenſiùs occœperunt, ut Sigiſmundi Albertiq; regis beneficia recordentur, fœdam ingratitudinis infamiam præcaueant. In concionem deinde uocati, hæc uerba fecere: Si quis fortaſſe ueſtrûm, Proceres, aduentus noſtri cauſam admiraretur, nimirum ubi rectè fas & æquum hic ſecum reputarit, non tam eorum qui nos miſerunt, quàm horum qui nunc audiunt, rationem commodumq; nos huc perpuliſſe, cognoſcet. Neque à ſocietatis & amicitiæ iure eſt abſonum, eos æquitatis, officij & utilitatis admonere, qui fide longoq; fœdere ſunt obſtricti: neque cuiquam moleſtum & graue uideri debet, quum amicè uel à paribus, uel à ſuperioribus, cùm priuatæ, tum publicæ ſalutis admonetur. Regina nos Eliſabetha ad uos exorandos uenire iuſsit, ut poſt Alberti regis obitum neque ſe, neq; filium Boemiæ regno defraudari patiamini: quando id neque Sigiſmundi, neq; uiri ſui, neque progenitorum in uos officia, quæ perpetua memoria tenere debetis, meruiſſe uidentur. Non enim uos latet, Proceres, quid ius gentium, quid leges ipſę Imperij Romani, quid fœdera quæ uobis cum Auſtralibus intercedunt, quid beneficiorum memoria, quid deniq; pupillaris commiſeratio, & commodorum ipſa ratio poſtulet. Quandoquidẽ nemo ueſtrûm eſt, qui ſi ſe à priuatis uindicet affectibus, hæc per ſe non omnia facilè iudicet. Quânam honeſtatis ſpecie, paterna auitaq; hæreditate quiſque priuari poteſt? Quæ ſat euidens ratio contrà excogitari poterit, niſi uim, ius armorum, & diuini humaníque iuris piaculum adieceris? nempe nulla. Quinetiam quum & cætera animantia, præter ea quæ rapinis ſunt obnoxia, quodam naturæ inſtinctu religioneq;, nidos, neq; latebras, luſtraq; aliena inuadere auſint: nos puerum, cui ipſa natura indulgentiſsima eſſe ſolet, paterno & auito regno defraudabimus? Tenellam ætatem, & tantę molis impotem, immaturamq; cauſabitur quiſquam? Qui id obiecerit, prius caueat, grauibus Boemos Auſtralesq; afficiat iniurijs. Num in utraque gente uſque adeò præclara interiêre ingenia, ut donec puer coaleſcat, regnum hoc adminiſtrare neſciant? atque ut hoc ueſtra pace dixerim, quod in bonam partem accipi uelim: utinam, utinam inquam, Boemi uiri, uobis è cœlo, non tantum ſapere datum eſſet, neq; in diuinis humaniſque rebus plus ſapere uideremini quàm opus eſſet: nimirum tot inteſtinis grauiſsimisq; bellis, & tam diu nunquam, mihi credite, laboraſſetis. Neq; uos præterit, nil boni ſine rerum ordine, conſtare poſſe: & non ſolùm infanti, ſed tempeſtiuo quoq; regi, conſiliarios adhiberi, adijci ſenatus & populi auctoritatem oportere, ut nihil his inconſultis agere liceat. Quare ueluti adulto, ita & paruulo, moderatores optimi dari poſſunt, qui rempublicam gerãt. Quinetiam ſub huius quàm

illius

illius auſpicijs multo tutiùs reſpublica regeretur, quando moderatoribus, legibus, conſultoꝙ́ ſenatus, alter aduerſari non poteſt: alter uerò prauis ſæpe concupiſcentijs æſtuans, contemptis omnibus, appetitus imperio trahitur, & rebus pro libidine ſua moderatur: hinc iudicia ſæpe corumpuntur, uiolantur leges, & patrum conſilia deprauantur. Proinde ne ius gentium, ac legum auctoritatem uiolare uideamini, hunc uobis regem proceres optate: cuius non modò patrem, ſed auos atauoſꝙ́ reges olim tantopere coluiſtis. Neꝙ initum quondam cum Auſtralibus fœdus, mente uobis excidere debet, qui antiquæ ſocietatis iura tantopere coluere. Si in orbitate principum, prout caſus ipſe tulerit, & inita fœderis conditio poſtulat, utrinque reges optari debent: nos in neceſsitate hac, non ſolùm Auſtralem, ſed uerum hæredem, & quem indolis præſtantia ad imperandum tantùm natum eſſe portendat, uobis regem offerimus: quem ſine uiolentia fœderis, ſine iniuria ſocietatis, ſine piaculo diuini & humani iuris, ſine perpetua regni infamia, ſine ſummo deniꝙ facinore impietatis recuſare non poteſtis. Præterea, unũ nobis quandoꝙ uenit in mentem, quid Ladislai regis progenitoribus rependi debeat, à quibus tot beneficia, & ea quidem immortalia, accepiſtis: nec minus quidẽ publicè quàm priuatim, de Boemis illi bene meriti ſunt. Quando regnum hoc illi Auguſtali dignitate decorarunt, uos omnes ita dilexere, ut non pluris Imperium Romanum, quàm regnum Boemicum feciſſe exiſtimetur: ueſtram gentem domi foriſꝙ́ clariſsimam reddidere, præſtitere opulentiſſimam, & tot familias ampliſsimis honoribus & dominatibus exornarunt. Nec interea cogitandum etiam illam Indorum legem, nefaria uobis occupet obliuio, qua omnes ingrati, capitales iudicabantur. Sigiſmũdus cum Alberto, quid pro pacando regno, pro animorum corporumꝙ́ ſalute fecerit, inſudarit, prodegerit, non facile, ſi ij eſtis qui eſſe debetis, oblitcrare poteritis: nimirum ille tantum profuſiſsimæ principis beneficentiæ fuit expers, qui aut noluit, aut non petendo contempſerit. Proinde, quid eorum manes, quid inſignia quæ accepiſtis merita, quid ueſtrum officium poſtulet, conſiderate. Et quum hodie quæcunꝙ debetis exoluere liceat, cumulatiſsimam data occaſione gratiam, uos quæſo, rependite, & perquàm abundè referte. Si parum, quod nequaquam crediderim, uos iſta mouent: quando eſtis homines, humanitatis officia colite. Leones, tygres, lupaſꝙ́ legimus, ac immanes pleraſque feras, & gratiarum & humanitatis commiſerationiſꝙ́ rationem habuiſſe: peperciſſe infantibus, uicem retuliſſe: & innocenti denique ætati, fortunæꝙ́ aliquid indulſiſſe. Si hæc quandoꝙ illa præſtitere animalia, quæ humanitatis expertia natura finxit: quid homo faciet, qui ab hac ingenita nomen accepit? O quàm aliter ac nunc ſentiretis, proceres, ſi Ladislaum infantem ſpectaretis, in quo fauſtiſsima indoles, maiores omnes ineſſe teſtatur. Spem eam præfert, qua illi nunquam fuere præditi: ea nutu molitur infans, quæ fidem ſuperant. Si uixerit, progenitores in geſtorum gloria ſe anteceſſurum pollicetur. Sæpe hũc Fredericus Imperator in medium afferri iubet: quo, ubi allatus eſt, in primis coronam procerum circumſpectat: mox in Cæſarem brachia intendit, uagitu expoſcit, fratrem amplexatur, madidis os eius oſculis aſpergit: ueluti, ſi ſe tutori, & Chriſtianæ reipublicæ moderatori commẽdaret: exoraretꝙ́, ne regnum ſibi præripi, ne paterna hæreditate fraudari pateretur. deinde circumſtantem coronã luſtrare contendit, & per optimatum amplexus obuagatur, tanquam omnes ambiret & obteſtaretur, ut immaturam dignitatem tuerentur. Neminem demum inamplexatum inoſculatumꝙ́ dimittit, ambitioni quandoꝙ gemitum, quandoꝙ uagitum intermiſcet: quare nunquam prodit in publicum, quin lachrymas à cunctis ſpectatoribus exigat. Nihil igitur eſt in puero, quod non admirabile, fauſtum, & incredibile uideatur: plus diuinitatis quàm humanitatis refert. Nemo puerum uidet, qui ſub diuina Ladislaum tutela non credat eſſe. Omnem à Deo poteſtatẽ hominibus dari procul dubio credendum eſt: diuinæ uoluntati quis obſtiterit? Cyrus infans expoſitus, Romulus cum Remo in Tyberim eiectus, Seruius Tullius captiua matre natus, quin ea ad quæ nati fuerant regna non aſſequerentur, nulla ui inhiberi potuere.

Proinde Deum ducem ſequamini, proceres: eum quem à regia ſtirpe demiſit, excipite, declarate regem: & tanquam angelum è cœlo demiſſum, cunctis ſuffragijs, fauſtisq́ue uotis conſalutate, admittite, colite. ſic diſsidia, inteſtina bella, cæteraq́ue externa incōmoda propulſabitis: hinc priſtina uobis commoda inſtaurabūtur. Quem'nam uos magis amaturum, & ſtudioſius ueſtra commoda curaturum putatis, quàm eum qui è ueſtro ſanguine, in ueſtra aula, in ueſtris ulnis & natus & educatus eſt? Nulla, mihi credite, peregrini principis admiſsio fieri ſolet, quę aut calamitoſam nouitatem, aut diuturna mala non inferat. Quare, ut dicendi finem faciam, per Deûm hominumq́ue fidem oro, Ladislaum uerum principem, ut ueſtrum officium & utilitas poſtulat, uno regem conſenſu declarate. Secundùm legati orationem, magna pars procerum, edito plauſu, illius poſtulata comprobauit: aſſeuerans, nullo pacto aliter eſſe ſentiendum, ne perpetua iniquitatis ingratitudinis'ue nota, uniuerſa Boemia ſugilletur: contrà uerò, qui Albertum oderant, filium regem creandum eſſe negabant: dicere, nihil inconſultius eſſe quàm intempeſtiuum & inutilem regno optare hominem, uel maximè illum qui non regere, ſed regi tantùm poſſe uideatur. Ladislaus antequàm ſit regni compos, longam temporis intercapedinē interceſſuram: Boemiam ſub interregni diſcrimine interea futuram, fluctuantiſsimum optimo moderatore regnum tamdiu carere non poſſe. Proinde quoad Ladislaus adoleſcat, regem creari oportere: & id eo tutius agendum, quo facilius Fredericus Romanorum rex nuper electus, optandi regis iam ipſis poteſtatem indulſerat. Vicit hæc tandem ſententia: quare, quum de creando nouo rege ad proceres referretur, hi maiore ex parte Albertum Bauariæ ducem regem declararunt, qui apud Venceslaum quondam ab ineunte ætate fuerat educatus: quin & è primoribus nonnulli deſignantur, qui è Vindelicis Albertū euocent. Horum princeps Vlrichus Roſenſis erat: qui quamuis Alberti partibus ſemper fauiſſe uideretur, in his tandem comitijs aliquid tempori tribuendum eſſe cēſuit. Alij autem, qui id ęgrè ferebant, rei indignitate correpti, ad Fredericum clàm Procopium mittunt: Cæſaremq́ue orant, ne pupillum paterno regno defraudari patiatur. tutelam infantis, quam nuper acceperit, ſummo (ut par eſt) nūc ſtudio gerat: ſine infamia regnum Ladislao debitum aliò diuerti non poſſe reputet. Mandata Procopius diligenter & cautè peragit. Fredericus rerum admonitus, ad Albertum ducem repentè ſcribit. Hominem hortatur & monet, ne qua ductus ambitione, alienum ſibi regnum uſurpet. Boemos hærede ſuperſtite, cui regnum debetur, alium regem creare non poſſe: & creandi poteſtatem, quam ab ipſo in comitijs impetraſſe prædicabant, ementitos eſſe, pertinaciùs aſſeuerare: nullam ſe Boemis unquam creandi regis poteſtatem feciſſe. Albertus Cæſaris diplomate inhibitus, ea animi moderatione uſus eſſe fertur, quam in paucisſimis inuenire licet: nam quum aduentantes Boemorum legati, potens amplum'que regnum detuliſſent, ingenuè abnuit. Gratias ingentes egit, quòd tanto ipſum regno dignum iudicaſſent. Inſuper, inhumanum eſſe, pupillorum iura lædere, quibus omnes fauere fas eſt: ſine maximo ſcelere lædi non poſſe. Se quoque fœderis olim inter Boemos Auſtralesq́ue percuſsi, haudquaquam ignarum. Albertum igitur longè clariorem regem recuſando, quàm accipiendo regnum, omnes haberi iure oportere iudicarunt. Boemi, accepta repulſa, iterum conuentum habent: legatos'que ad Cæſarem mittendos eſſe decernunt, qui ipſum exorent, ut donec Ladislaus adoleat, tutorio nomine regnum accipiat. Cæſar ad hæc, quum legati mandata detuliſſent, reſpondit: Se Auguſtalis coronæ gratia in Belgas contendere: quum redierit, perquàm commodè rebus Boemicis conſulturum. Reuerſo è Gallia Cæſare, proceres è Boemia multi extemplò adfuere: in primisq́ue Ptarſco, acerrimus infantis inimicus, Cęſarem hortatur, ut pupillari tutelę renunciet: quòd ſi fecerit, eum ſubinde regno potiturum eſſe pollicetur. adijcit, hoc iure fœderis planè fieri poſſe, ut ſeniorem Auſtriæ principem, Boemi ex compacto regem in regia orbitate pronuncient. Abnegat Cæſar, Se turpiter & facinoroſe pupillum, cuius tutelam ageret, eſſe circumſcripturum, hæreditariumq́ue illius re-

gnum

gnum occupaturum, neque Boemiam tutorio nomine adminiſtraturum: quando non ignorabat, eam ſine inſano ſumptu haudquaquam gubernari poſſe. Boemi namque, niſi quotidiana ſtipendia muneráue à regibus capiant, ab officio extemplò recedunt. Fiſcus profectò tenuis, regia prædia ab optimatibus occupata, fœcundiſſimæ olim argentifodinæ iam exhauſtę, extenuata uectigalia, cenſuſq; diſtracti erant. Quicunque igitur aut rex, aut gubernator futurus erat, nimirum cum dignitate uiuere non poterat, niſi aut raptu, aut precario, aut collata popularium ſtipe uictum quæreret. Quare ipſi per ſe Boemi regnum gubernarent, quouſque Ladislaus adoleſceret, planè ſuaſit: mox legatos magnificè donatos, à ſe dimiſit. At ubi ad populum id latum eſt, ut hoc interregni tempore gubernatores Boemiam regerent, ueluti Cæſar ipſe ſuaſerat, in primis Ptarſco Mainarduſq; creati. Inito magiſtratu, ſubornatam aliquandiu concordiam ſeruarunt: ſiquidem alter Catholicæ fidei propugnator, Rochezanæ prauitatis aſſertor alter erat, & uterque factionum princeps: ne tamen ad arma perueniretur, optimum excogitauere ambo temperamentũ, ut pro ſuo quiſq; iudicio uiueret. Haud multo pòſt, Ptarſco graui morbo correptus, interit: cuius interitu Mainardi auctoritas uſq; adcò creuit, ut Pragenſes, ac potiores Boemię ciuitates, huic ultrò parērēt. Hoc aduerſæ factionis homines perquàm moleſtè tulerunt: ad Georgium Pogiebracium confugere, quem ſapientia & bellica diſciplina, item ingenti geſtarum rerum gloria præſtantem eſſe nouerant. hunc ſibi præficiunt: perſuadentq;, ne ſuas partes iacere: neue Mainardum, cui Praga caput gentis obſequitur, qui Romanæ religionis ritus extollit, patrios antiquat, ac demum ad tyrannidem aſpirat, imperioſe ac latè dominari patiatur. Item uiri dominatum populo uideri grauiſſimum: necnon & Rochezanæ multas eſſe amicitias, fidaſq; clientelas: Pragam illi facilè præripi poſſe: proinde exorare hominem, ut ſuæ dignitati ſalutiq; iuxtà conſulat. Prophanę uerba multitudinis haudquaquã Georgio diſplicuere, quum præ magnitudine animi res maximas anhelaret: coniurationem magnam clàm molitur, & ad nouitatem animum intendit: Pragam sub_rnatos quoſdam mittit, qui ciuium ſtudia tentent, ſollicitent animos: & ut Mainardo, ueluti tyranno, ac peregrinæ religionis amatori, poteſtas omnis abrogetur, impellant. Quid fieri oporteat, Rochezanam conſulant, & coniurationis admoneant. Compoſitis rebus, quum multi in coniurationem ultrò confluxiſſent, nouitati diem præſtituunt. Moliendum in remota parte urbis incendium decernunt, ut dum eò populus rerum ignarus planè cucurrerit, ex altera Georgio parte, cum copijs uenienti, portam patefaciant. Quare ad præſtitutum diem ex compoſito cuncta fiunt, è ſententiaq; ſuccedunt. Committitur clàm incendium, quò omnes ex more cõuolant: Georgius in tempore aduenit, patefactaq; porta ingreſſus, tumultu ac ferro omnia miſcet. Magnus extemplò terror inceſſit: quicunque aduerſi arma ſumpſerant, continuò trucidantur. Capitur Mainardus infelix: & poſtquam inimicus eius eſt urbe potitus, in arcem adductus, in carcerem conijcitur. Multi carceris tędio, nõnulli ueneno abſumptum interijſſe ferunt. Georgium integram poteſtatem nactum, ſic urbem & Boemiam illicò pacaſſe, & pacatam in ocio diu tenuiſſe tradunt, ut nemo ſit qui ex tanto facinore tantum quietis promanare potuiſſe crediderit. Dum hæc, quemadmodum ſuprà diximus, in Boemia geruntur (quia res Vngaricæ nos ad ſe uenire iubent) quid in Pannonia fieret, exponamus. Poſtquàm Eliſabetha in Auſtriã profecta eſt, filijq; tutelam ſatis Frederico commendarat, ipſa nõ ſine magna fautorum turba in Vngariam reuertitur. Fines ingreſſa Pannoniæ, ex uultu, uerbis, conuicijſq; multorum, dum per uicos & oppida facit iter, mutata hominum ſtudia deprehendit. quod quidem in his reb. accidere ſolet, partim quia nouarum rerum cupidi plebis animi eſſe ſolent: partim quia noua ſpes ex Vladislao concepta, omnia in melius itura pollicebatur. Neque deerat ingenitum ac ſempiternum odium, quod Pannoni cum Alemanno ſemper interceſſerat. Vladislaus enim, quum procera ſtatura, ualido corpore, conſentientibus inter ſe membris, & gratiſſimo foret aſpectu: haud difficulter comitate, manſuetudine, &

inſita quadam ingenti probitate populorum ſibi animos conciliabat: quando hęc facilè popularem auram captant. Succurrebant & aliæ præſtantiores animi dotes: religio ſingularis, diligentia diuini cultus, iuſticia inſuper ac pietas, & conſtantia cum ingenti moderatione coniuncta. Animus ad hæc inſons ac ſimplex, nulli uitio obnoxius, & ad promerendam Vngarorum gratiam, immortalitatemq́ꝫ comparandã nimis intentus, in bello fortis & intrepidus. Nulla uir bonus, ac regno permaturus, æſtuauit auaricia, nulloq́ꝫ libidinis imperio uexatus eſt. Quũ ſe facilem exorabilemq́ꝫ præſtaret, nimium ex popularitate fauoris gratięq́ꝫ contraxit. Nullũ ex eius ore uerbum auditum, quod inſolentiã temeritatemue ſaperet, aut aliquid turpitudinis oboleret. Conſuetudo dulcis, mores quoqꝫ mitiſsimi: talis deniqꝫ cenſebatur, ut è Sarmatis talem uirum prodiſſe, haud facilè quis crediderit. His igitur artibus, Vladislai præſentia multum fauoris ſibi comparauit. Hinc multorum uoluntates immutatæ: & è proceribus complures, qui aduerſæ factionis erant, in eius parteis, præter omnium opinionẽ conceſſere: in primisq́ꝫ Nicolaus Vilach Croaciæ pręfectus, quũ pupilli partes quotidie labefactari conſpicaretur, ut ſuæ cõſuleret utilitati, à regina defecit, in Vladislai factionem planè conceſsit, & in aſſerenda Poloni dignitate ſic acer pertinaxq́ꝫ fuit, ut multo plus fortitudinis in aſſerendo quàm in deficiendo perfidiæ retuliſſe uideretur. Simon quoqꝫ Roſgon Agrienſis epiſcopus, item omnes eius fratres, Poloni partes pertinaciſsimè ſectati ſunt. Roſgonæ defectionis cauſa Eliſabetha fuit: quippe quæ Simoni, dum Veſprinienſis erat epiſcopus, archiepiſcopatum Strigonienſem efflagitanti, repulſam dedit: reſponditq́ꝫ, Eliſabetha regnante Simonem nunquam archiepiſcopum futurum: contrà ille, Se uiuente Eliſabetham nunquam regnaturam. Archiepiſcopatus igitur, reginæ iuſſu, Dionyſio datus. Item, quũm in ſuperioribus Vngariæ partibus Roſgana domus nimis auctoritate opibusq́ꝫ polleret, uniuerſam illius ore procerum nobiliumq́ꝫ turbam in Vladislai auxilium conuertit. Quinetiam Ioannem Hunniadem, quo præſtantiorẽ domi militiæq́ꝫ uirum illa tempora non uiderunt (ut deinceps, quum res ipſa poſtularit, ſat copioſè referemus) Polono nimium fauiſſe perhibetur. Hic enim Valacho patre, matre uerò Græca natus, induſtria & uirtute ſupra omnium opinionem, ſuum genus illuſtrauit: parentibus nequaquam obſcuris editum tradidere. Pater nanqꝫ inter Valachos, qui Getarum Dacorumq́ꝫ loca nunc incolunt, & è Romanis ſuperfuiſſe colonis (ueluti linguę ſimilitudo teſtatur) ſanè creduntur, plurimũm apud eã gentem potuiſſe dicitur. Quippe qui non conſilio ſolùm, ac longa rerum experientia, ſed opibus & fortunis multum ſibi auctoritatis compararat, aſsiduo bello exercitatus, non plus diuitiarum quàm nominis è militatibus ſtudijs ipſe contraxerat. In Coruino uico natus, in Coruinam Romanorum familiam genus retulit. Mater uerò è Gręcis edita, è ueteri & imperatorio ſanguine promanaſſe credita eſt. Nõnulli in Theodoſij hanc genus referre audent. Seruiuit à principio cum duodecim equis Demetrio epiſcopo Zagrabienſi, & in Italia duos annos ſub duce Philippo Mediolanenſi prima ſtipendia meruit. nam Sigiſmundum in Italiam ſequutus, remanſit. Sigiſmundum enim affirmant fama paterni nominis, Ioannem adhuc ephebum, è Tranſalpinis oris in Tranſſyluaniam tranſtuliſſe: Hunniadicis prædijs, quæ in extrema Tranſſyluaniæ ora, quæ ad Valachiam attinet, ſita ſunt, ob rem bene geſtam donaſſe. Prima hunc ſtipendia ſub Vngaro Halæ pręfecto feciſſe memorant. Nosq́ꝫ à diuo Matthia nonnunquam audiuimus: quum præfecti cuiuſdam filium in conſpectum admitteret, quòd de patre, cõuerſus ad alios, ingenuè fatebatur: Hic eſt (inquit) illius optimatis gnatus, ſub quo pater meus primùm meruit, uocemq́ꝫ cẽturionis expauit: mox propria uirtute fortunęq́ꝫ dexteritate fretus, munia quæque militiæ honorificentiſsimè geſsit: ex bono tyrone miles fortiſsimus, ex milite imperator optimus emerſit. Per ſingulos ordines miro laudis gloriæque ſucceſſu iam euectus, prouincias cum imperio ſortiri cœpit, cum præſtantiſsima Ghereborum domo affinitatem iniuit. Hinc Eliſabetham, quæ Ladislaũ Matthiamq́ꝫ genuit, uxorem duxit. Vir fuit, in quo magnam

Vngaricè Hollos.

Coruí-

Coruinorum uirtutem, item magnanimitatem, ſapientiam, fortitudinemq́; Romanam recognoſcere licebat. Aſpectu perliberali fuit, ac uenerando, militari robore indomitus, cuius mite præſtansq́; ingenium nil præter Romanæ dignitatis imaginem referebat. Oculorũ ac oris uenuſtate præpolluit. mores omni ex parte nobiliſsimi, ab omniq́; barbara feritate redempti. Religionis ac iuſticiæ, item liberalitatis & beneficentiæ ſtudioſiſsimus fuit. Neque deerat amor honeſtatis, & amicitiæ cultus: ad obligandos militum animos, & promerendam cęterorum gratiam uſq; adeò promptus, ut æquè ab omnibus amaretur. Comitate, beneficentia, diſsimulationeq́; callida, ſic inimicitias & ȍdia declinauit, ut his officiorum artibus ad eius dignitatis altitudinem ſibi uiam compararit, quam ne ſperare quidem licuiſſet. Acer & excelſus uiro fuit animus, conſilium prudens, callidumq́;: cui mos erat, nil inconſultè, nil intempeſtiuè agere. Nil ſpes eius appetere uidebatur, quod arte conſilioúe aſſequi non auderet. Variante tamen in bello fortuna uſus, ne obnoxiam hanc ſibi ſemper habuiſſe uideretur, in agro Hunniadico, quem à Sigiſmundo quondam dono acceperat, in edito monte caſtellum erexit, quod placida circum flumina lambunt: item arte ac natura uſque adeò munitum, ut nullum hoſtilem impetum reformidet. Ioannes igitur Coruinus, poſt cætera quæ ſumma cum laude munera geſſerat, Tranſſyluanam prouinciam cum imperio, ob rem optimè geſtam, impetrauit: atq; hinc facilè ad maxima quæque ſubinde euectus eſt. Quare Vaiuoda (ut aiunt) cognominatus, multum poſthac auctoritatis & potentiæ ſibi uendicauit. Itaque quum duplici factione Vngaria tota laboraret, Vladiſlai partes ſectari placuit: quod aduerſariorum uires haud parum eneruauit. hinc tanta Polonis acceſsio facta, ut abſque difficultate cætera tranſigerentur. Quum igitur coronandi regis tẽpus inſtaret, & pupilli res quotidie deterreret, Budę à palatino conuentus indicitur. Cõuenere extemplò proceres, antiſtites, legati ciuitatum, uniuerſáque regni nobilitas, inſuper & plebis innumera multitudo: qui quidem omnes noui principis imperio gratulari, paſsimq́; geſtire uidebantur. Sub incolumitatis diplomate, aduerſæ factionis nonnulli principes ad indictum conuentum aduenere: in primis Dionyſius metropolita Strigonienſis, cardinalis eo tempore ſpectatiſsimus, & Ladiſlaus Gara Viſſegradienſis præfectus arcis, quos haud mediocris pars optimatum & nobilitatis ſequebatur. ex his alter pupillum pręcipuè diligebat, quia ſacro baptiſmate initiarat: alter ærarij munitiſsimęq; arcis præfecturam, ob exploratam fidem non immeritò fuerat aſſequutus. Quũ Budam non abſque magna expectatione ueniſſent, regalem cum cæteris pontificibus optimatibusq́; arcem ſubiuere: dum ſoluto ſenatu cum alijs patribus abirẽt, interceptus eſt exitus, nec unquam exeundi facta copia, donec fidum in manus noui regis obſequium iurarent, & Ladiſlaus Viſſegradum theſaurumq́; redderet. Vi adacti, poſtulata factitarunt: mox non ſine gratia in libertatem reſtituti. Poſt ubi ſatis inter principes de coronando Vladiſlao conuentum erat, Viſſegradum omnes ad reſerandum ærarium, accipiendumq́; ſacrum diadema, conceſſere. Patefacto ærario, cuncta integra inuenere, coronæ tantùm ab Eliſabetha ſubſtractę furtum deprehendere. hinc turba ingens inter proceres oborta, hinc prima pernicioſi ac diuturni belli auſpicia læua ſunt èdita. infremere multitudo cœpit: & factionum uulnera, quę cicatricem dudum obduxerant, recrudeſcunt. pars Polonica, ad regalem Albam extemplò properandum, regemq́; coronandum exclamat: ſacrum Albæ diadema non defuturum. Reges, non peregrinæ feminæ, ſed Vngarorũ auctoritate fieri oportere. Subticebant præ metu & pudore, quicunque reginam & pupillum diligebant. Nonnulli reginæ facinus improbare: dicere nec iuſtum, nec fas eſſe, diuinum regiæ maieſtatis inſigne per ſacrilegium abſtuliſſe: & illorum commiſiſſe manibus, quibus cum Vngaris non tam antiqua quàm ingenita odia interceſſere. Quinetiam multa hinc mala augurari: quare non ſine tumultu, ob indignitatem rei, Albam properatur. Rex cum ingenti ſuffragatorum multitudine illuc ducitur, in diui Stephani baſilica Vladiſlaum cum maximo plauſu ritè coronant: quum uera corona defuiſ-

ſet, quam regina ſubſtulerat, è ſimulacro diui regis, quod in ſacello colebatur, placato numine, præreuerenter diadema ſumptum, & re iubente, in coronandum Poloni caput uſurpatum eſt. Hinc inextricabiles totius Vngariæ factiones exortę ſunt: hinc omnis concordia ſoluta, extemplò inteſtinæ diſcordiæ inceſſere, ſimultates & odia inſtaurantur. Conticuere leges, & cõculcata iudicia: prout quenq; propria libido tulit, ita ſeſe gerere: quiſq; ſibi iudex eſſe: uim, rapinas, homicidia paſsim agere: inimicitiæ tunc grauiter exerceri: ille magis iniurius haberi, qui minus poſſe uidebatur. aliena prædia ſine pudore occupari, uiolari templorũ iura, nulla deniq; ſacra prophanáue poteſtas ſe iniurijs abſtinere. Exaggerabat & illud hęc mala quę diximus, quòd cum armis omnia obſtreperent, quicunq; ſe imparem inimico ſenſerat, peregrina auxilia introducebat, quæ utrunq; pro furoris imperio populabantur. Hi pupillum reuocare, Polonum illi retinere contendunt. Alteri Alemannos, Polonos alteri certatim inuocant. Barbaram igitur Scythicæ gentis immanitatem, quæ tantopere concordiam & ocium abominatur, diu iſte furor exercuit. Et eò uſq; (ni mentiar) exercebit, donec ſe quiſq; metiri, coercere ambitionem, aliena dimittere, inuidia carere, mutuamq́; concordiam amare didicerit. Sed de his hactenus.

E conflatis igitur diſcordijs, quibus grauiter Vngaria æſtuabat, bellum ciuile tãdem exarſit. Ladiſlai partibus in primis hi præerant: Ladiſlaus Gara, Banatus (ut aiunt) munere inſignis: Ioannes Philippus Corogus, item Andreas Bothus ex Harapco uico natus: & Henricus Themaſij, Vaiuodæ filius, qui armis, conſilio, fortuniſq; ampliſsimis, multum ea tempeſtate poſſe uidebantur. Hi à Polono palàm defecere, & pupilli partes ſe acerrimè aſſerturos eſſe profitebantur. Non ſolùm à regina Eliſabetha opibus adiuti, uerùm etiam ſuis impenſis, haud parum equitum ac peditum inauctorarunt, ut à Sarmatarum ſeruitute Pannonias uindicarent. In inferiore Pannonia primùm res nouas moliti, ad monaſterium Zeghzardom, quod ſub Batha ſitum, ad quinque millia paſſuum prope Danubium, nunc Zeek appellant, prima caſtra locarunt. Ad coercendam huiuſce factionis audaciam, Ioannes Coruinus, qui quum Tranſſyluaniam prouinciam cum imperio tenuiſſet, perpetuum Vaiuodatus nomen aſſumpſit, à nouo rege decernitur. Nicolaum quoq; Vylach, Makouienſis prouinciæ præfectum, regniq́; Boſſenenſis titulo deinde clarum, in hac expeditione collegam ſortitus eſt. Ambo nanque illa tempeſtate armis, auctoritate, diuitijs, uiribuſq́; præpollebant. Quare haud temerè ad extinguenda prima formidoloſi belli incendia, utrunque proceres ilicò delegere. Quum properatis itineribus ad monaſterium perueniſſent, uix curandis corporibus unum diem indulſere: poſtero primà luce prælium initur. Nondum utrinque ſigna dabantur, quum leui uelitatione pugna conſeritur: in dextro Coruinus, Nicolaus in ſiniſtro cornu præerat, in medio Polonus erat. Facta repentè pugnandi copia, tanto inter ſeſe impetu concurrêre, ut non cum propria, ſed aliena uel infeſtiſsima gente dimicarent. Poloni, Vngarorum exemplo inanimati, eò uehementiùs dimicare nitebantur, quo magis uerebantur ne ab his qui parebant, ulla uirtute ſuperari uiderentur. In tanta igitur certandi pertinacia, Ladiſlaus Gara, qui in ſiniſtro cornu pugnabat, à Coruino inclinatus, cedere cogitur: & dum manus hoſtis euitat, fugam præripit. tali facinore ſuorum mox animi conſternantur, confunduntur ordines. Henricus & Andreas à Sarmatis inclinati, proſpecta Garæ fuga, & confuſis ordinibus, pari metu perculſi, palantes fugiunt: relictis quiſque caſtris & impedimentis, in proximas continuò ſyluas inuolarunt. Per auia loca ferri, diſquirere latebras, & uaria ſeſe arte tueri: contrà illi, ne minore quidem pernicitate à tergo inſtare, paſsim inſequi atq; trucidare. Andreas Bothus haud parua ſæuitia præditus, in fuga cæſus eſt. Capitur Henricus: Ladiſlaum Garam, Ioannemq́; Philippum, quamuis maior corporis moles utrunque grauaret, dexterior tamen fortuna reſpexit. cæcum iter ingreſsi, è tanta ſtrage tandem euaſere: quicunq; ſuperfuere, nunquam amplius in apertum certamen deſcendere auſi ſunt. Ioannes autem & Nicolaus uictoria potiti, caſtris impedimentiſq́; direptis, Simonthorniam

Iſtro

Iſtro uicinam, & Soclos Drauo proximum, obſedere. Quum nihil obſidendo proficerent, quando ualidiſsimo utrunque præſidio munitum erat, ne tempus in minimis fruſtra tererent, inferiores oras ocyſsime luſtrarunt, & nutantes auerſosq́ populorum animos ad Vladislai fidem reuocarunt. Reuerſi Budam, à rege ac proceribus cum magno plauſu admiſsi, & pro dignitate laudati ſunt. Dum hæc in inferiore Pannonia geſta ſunt, qui ſuperiorem incolunt, ob Auſtriæ uicinitatem omnes ferè reginæ partes tutabantur: in Zaladienſi primùm ora res nouas moliuntur, uicinos pagos & caſtella quæ Vladislao parebant, uarijs belli incommodis afficiunt, omniq́ conatu ad ſua finitimos ſtudia reuocare contendunt. Atqui præ cæteris id Thomas Zeech, Dionyſij Strigonienſis metropolitæ frater, experitur: uir bello impiger, animi corporisq́ uiribus excellens, qui à pupilli fide reglutinari non poterat. Komarom regale caſtellum cum pręſidio tenebat, ad fluuialis inſulæ caput ſitum, neq́ procul à Strigonio remotum: audito ſociorum conflictu, quem à Coruino Nicolaoq́ acceperant, eo magis ad bellum irritatus, finitima cuncta igni ferroq́ ſollicitat, longè lateq́ diſcurſat, prędas ingentes agit, pecora cum hominibus abigit, incendit pagos, & tumultu omnia complet: eò quoque ſua euecta eſt audacia, ut Budam deſpectante rege ſollicitare nõ uereretur. inſtructo nanque agmine è Strigonienſi arce deſcendens, quicquid interiacet, id omne populatur & uaſtat. Quum ad Budam ueterem perueniſſet, ſuburbium nouæ Budæ, quod ad Calidas aquas ſitum eſt, & Felheuyz nunc Scythicè nominant, nullo metu remoratus adoritur. Ignem in primis ædibus ſubijcit, obſtantes obtruncat, in ſuburbanos haud parum ſæuit. Rapinas, cædes & incẽdia rex ab arce deſpectat. quin et urbi timet, cuius ab ea parte mœnia tẽtari proſpicit: & illud uerebatur in primis, ne qua in urbe cõiuratio foret inita, quę Thomã propius admouiſſet. Arcem cum ciuitate, diſpoſitis ubique militum ſtationibus, diligentiſsimè cuſtodiri iubet. Ex improuiſo ad repellendum hoſtem prodire non auſus, ſat ſe facere arbitrabatur, ſi ciuitatem protegeret: item ille tot copijs inſtructus aduenerat, ut non facilè repelli poſſet. Thomas incenſo ſuburbio, & direpto agro, Strigonium ſe recepit. Vladislaum autem ſpectata ſuorum fide, & profligatis in inferiore Pannonia inimicis, animatus in domitandum Thomã, qui ex his qui ſuperfuerãt, formidoloſus admodum ſibi uidebatur, animum aduertit. Conuocato exercitu, Strigonium in primis properat: arcem in edito monte ſitam, & Danubio prominẽtem, obſidet. Vt arctius urbem occluderet, in monte, qui è cõſpectu aſſurgit, & à diui Thomæ ædicula nomen accepit, præſidium imponit, munitiones & tormenta ſtatuit. Oppidani ſæpe ex arce prodire, ex improuiſo caſtra adoriri, nonnullisq́ cæſis in arcem ſe recipere: contrà illi, diſpoſitis circùm uigilijs obſeruare, prodeuntium coercere audaciam, & mutuis quotidie cædibus ſeſe conficere. Dionyſius autem metropolita pientiſsimus, omni religione ac uitæ honeſtate præſtans, haud ęquis Vngaricum ſanguinem oculis indies hinc & hinc effundi, deſpectare poterat. pupilli iura uiolari ægerrimè ferebat, neque tamen inteſtinum quotidie bellum augeri facilè tolerabat: in lachrymas effuſus, diuinam opem implorabat: ad poſtremũ communis huiuſce calamitatis impatiens, ad Vladislaum in caſtra cum literis puerum mittit, quib. de concordia agendi copiam poſtulat. Rex pari pietate decertans, æquiſsima poſtulata non abnegat: poſtero die per internuncios res agi cœpta, tertio intercedente pax tranſacta eſt. Vladislaus pacatis hic rebus, in conuentum Zaladienſem, quem à ſe defeciſſe nouerat, caſtra mouit: duo ibi caſtella expugnauit, quę impoſitis Alemanni præſidijs pertinaciſsimè tutabantur, quorum Pakan alterum, alterum Kigios uocitatum. Receptis igitur his locis, & pacata prouincia, ouãs Budam redijt. Nec inſignia quidem incommoda, calamitoſasq́ rapinas prætermittendas eſſe cenſui, quæ his quoq́ temporibus, in uarijs Vngariæ locis, à finitimis exercebantur, atque in annos circiter octo & uiginti deinde continuatæ, ad Matthiæ uſque regis tempora perdurarunt. Dum hæc ab Vladislao in Pannonijs agebantur, in ulteriore Vngaria externorum latrocinijs & rapinis omnia miſcebantur. Eliſabetha nanq́ regina, Giſcræ Boemo, nobili

Brandorum genere nato, uiro impigro ac forti, aſsiduoq́; bello exercitatiſsimo, alioquin plus æquo cupido obnoxioq́; rapinis, Zolium oppidum regale, cum appendicibus ſecundùm Alberti regis obitum dono dederat. Adiecerat quoq; huic Caſsouiæ urbis, montanæq́; prouinciæ præfecturam, ut hominem, quem conſilio, armis & auctoritate haud parum in Boemia poſſe nouerat, hiſce ſibi officijs obligaret, eoq́; uehementius in pupilli ſui tutelam obſtringeret. Is quum Vngariæ proceres mutuis inter ſe iniurijs ac inteſtino bello decertare ſenſiſſet, nactus ad explendam cupiditatem tempus nimis idoneum, uicinas Caſsouiæ regiones ac uniuerſas ſuperiores Vngariæ oras incurſat, pagos incendit, agrum latè populatur, prædam undique ingentem congerit, iuxtà in homines ac pecora ſæuit. Eos præ cæteris graui bello ſollicitat, quos aduerſæ factionis eſſe acceperat. Quoſcunque nobiles, pupilli partibus infeſtos, per delatores eſſe cognouerat, igni ferróque laceſsit: atque ut initum tutius bellum aleret, externum militem conducit: facinoroſa quoq; gente complet exercitum, quæ raptu uictum trahere conſueuerat. Aſt ubi ſatis audaciam ſuam muniuiſſe ratus eſt, aperto cunctos aduerſantes Marte laceſsit, uicos incendit, multa ui oppida capit: quinetiam, & aliorum ſuo ſcelere audaciam auget. Hinc Pancratius Lypthouienſis, hinc Petrus Camorouſius, item Axamythus, Telephus & Ribaldus, Cherzecus, Vricus, Zlonacchus, & cum his præterea magna Polonorum Sclauorumq́; manus, & gregariæ militiæ multitudo, prædæ cupiditate allecta, confluxit. Multas in regno munitiones, temporariaq́; caſtella conſtruunt: impoſitisq́; præſidijs, agros latè diſcurſant, populanturq́;. Tumultu & terrore omnia complent: quicquid ex inteſtino ſuperfuit, peregrino bello abſumptum eſt. Eoq́; ærumnarum redacta fuit Vngaria, ut ſuorum externorumq́; rapinis pariter afficeretur plebs & ruſticana multitudo, neque quotidianis uectigalibus, neque crebris rapinis ſpolijsq́; pacem ociumq́; mercari poterat: ad extremam tandem redacta calamitatem, deſertis uicis oppidisq́;, in ſyluas & antra ſe receperat: diſquirebantur latebræ, & in luſtris ferarum more multi delitеſcebant. aſsiduis nanq; cædibus & incendijs cuncta paſsim abſumebantur. À Carnis autẽ & Noricis, ne quà pars igni in tãta perturbatione terroreq́; ceſſaret, Vlricus Ciliæ comes, reginæ Eliſabethæ (ut ferunt) auũculus, Pannonias bello nequaquam inferiore ſollicitat. In omnes optimatum nobiliumq́; pagos & oppida, qui Ladislao nepoti refragari dicebantur, uſq; adeò ſæuit, diripit ac uaſtat omnia, ut cum prophano execrabiliq; hoſte rem agere uideretur. Vicos & caſtella paſsim incendit, pecus hominemq́; iuxtà abigit, nullum inferendi terroris modum prætermittit, quo magis nobilitatis & plebis animos à Vladislai regis fide abalienet: quin & finitimos omnes in Vngaros irritauit. Verùm haud ab re fore duceremus, ſi prius quàm Coruini bella, quæ cum Turcis ille uaria fortuna geſsit, attingeremus, & ea quæ intra regni fines geſſerit, breuiter enarrarentur: in primisq́; quid cum Giſcra fecerit, à quo, bis uictum Pius pontifex fuiſſe ſcribit, exponeretur. Sed quum ratio temporum his congruere minimè uideatur, hunc ordinem, ut quo tempore quæ geſta ſint referantur, intercipere cogimur. De Turcarum igitur bello agendum, quod altiuſculè repetendũ eſt. Eodem ferè anno, quo rex Albertus uita deceſsit, Amurathes rex Turcarum, æſtuante Pannonia, ſuperiorem Myſiam, quam Raſciam nunc uocant, occupauit, quod haud difficulter aſſequi potuit. Nam rebus Vngaricis ad interregnum redactis, deinde duplici factione & inteſtino bello admodum laborantibus, eiecto Georgio principe, & obſeruante nemine, id ſibi non prius ſperare quàm præſtare licuit. Myſia potitus, ad inuadendam Vngariam animum appulit, quod ex inteſtinis regni diſcordijs audere facilè potuit: in primiſque Albam Græcam, Taurunum prius dictam, & ad Danubij Sauiq́; confluenta ſitam, obſedit. Arcem cum præſidio Ioannes Aurane militaris antiſtes, uir bello impiger & clarus, tenebat: hic Matthiæ Croaciæ Bani frater, & è patricio Raguſinorum ordine natus erat. Hanc ſpectatæ uirtutis magnanimitatisq́; familiam, Sigiſmundus Imperator ob rem bene geſtam nimis extulit, omnibusq́; honoribus excoluit. Quum aduentantem hic hoſtem proſpexiſſet,

ex urbe

ex urbe occurrit: & tumultuariò certamine uſus, quum ſe Turcæ imparem intellexiſſet, ilicò rediјt, miraꝗ diligentia muniuit urbem. Contrà hoſtis pro uirili parte mœnibus appropinquare, ſtationes circùm diſponere, tormenta propius bellica admouere, occludere ciuitatē, & quàm grauiſsima poteſt obſidione coercere. Nec minus quidem impigrè oppidani cuncta intus curare, uigilias agere intentiſsimas, & ex improuiſo in caſtra erumpere, cæſisꝗ nonnullis intrò ſe recipere, atque ita conatus hoſtis eludere. Quum Amurathes crebris ſuos eruptionibus haud mediocriter infeſtari cerneret, illorumꝗ cędem indies augeri, eo magis inſtat, & ad prelium irritatur. Intendit machinas, mœnia & propugnacula pertinaciſsimè quatit, turres nonnullas proterit: multi quoque è propugnatoribus quotidie interficiuntur. Quaſſa indies mœnia aliqua ex parte labaſcunt, obſeſsis nihil quietis datur: quippe qui interdiu urbem protegunt, fractos noctu muros reſarciunt, ex egeſta terra, fimo, & pecorum excrementis aggerem lignis circùm munitum ducunt, eoꝗ magis hoſtis laborem ac ictus eludunt. Sæpe uſque adeò irritati ſunt utrinque animi, ut ſcalas hi muris admouerent, ſubeuntes urbem cominus oppugnarent, onerata hoſte mœnia ſuſpicerentur: contrà illi, qui audaciam ſilentio fecerant, mox inſurgere, cum ſecuribus excutere, conflatam picem ac ſulphur in eos demittere, apum in hos examina iaculari, ut aculeis competiti grauiter angantur: item claua, enſe ue deturbare muris, deturbatosꝗ ſaxis ilicò conterere, ingentem demum patrare ſtragem uidebantur. Quum uno atꝗ altero prelio ſe nihil proficere Turca intelligit, ad machinarum ſpem continuò redit: urbem grauiùs quaſſare non ceſſat, clàm ſæpe muneribus & promiſsis oppidanum tentat. Obaudit ille, acceptis quandoque muneribus, & promiſſa irrita præſtat: & exteriore muro ne ſatis quidem fretus, intus foſſam & aggerem altiorem obducit. Quinetiam dirempta dudum hoſtis oppugnatione, ex inſperato prodit ex urbe, incautum militem adoritur: & antequam è ſuſcitato tumultu expedita acies cogatur, grauis interim clades infertur. Eluſa hucuſque opera Turcarum Imperator, antequam cœptis abſiſtat, nil intentatum dimittere decreuit. Nouas artes excudit: quando facilè intelligit, capta repentè Alba, patentiſsimum ſibi Pannoniarum patêre aditum. quare multo uehemētius ad expugnandam urbem incenditur: eam adactis clàm cuniculis occupare cogitat. Ad ſecūdum lapidem monticulus aſſurgebat, à cuius tergo, omnia clandeſtinè fieri poterant. Cōtinuat igitur obſidionem, ex inita parum oppugnatione ſe remittere ſimulat: & ſi quid remittitur, id non niſi ex ingenti labore fieri oſtendit. Mox cuniculorum opus inchoat: uiginti hominum milia operi deſtinata, foſſam in antri ſpeciem exordiuntur, die noctuꝗ ſuffodiunt: quo ſuffoſſam cautius terram egererent. maximum iumentorum numerum adiecere, addidere camelos, aſinos & onagros: & dum uecturam commeatuū ſimulant, egeſtam terram ſubuehunt, ſubuectamꝗ mox in proximum fluuium demergunt. Has oppidani inſidias nequaquam ſentire, præ montis oppoſitu nihil proſpectare. Iam illi ad mœnia cuniculos continuato labore propè ſubduxerant, nec adhuc Turcæ dolos miſeri intellexere. foſſa uſꝗ adeò patens, ut quaterni equites facilè ſubequitarent. Interim immitiſsimi hoſtis conſilium à diuina benignitate intercipitur: ne unicum Vngariæ propugnaculum, quæ ſola per tot annos pro Chriſtiana republica cum fera gēte dimicauit, in perniciem fidelium expugnaretur, indicatur facinus. Nomen indicis & modus ignoratur. aliqui à Chriſtiano milite, oppidanum quendam admonitū fuiſſe memorant: breuem epiſtolam ſagittę alligatā, immiſſamꝗ mœnibus, rem patefeciſſe, aliј prodidere. Præfectus Albanæ arcis admonitus, ueluti in re tali fieri ſolet, extemplò alteram contrà molitur: interdiu ac noctu Turcarū cuniculis occurrere cōtendit. Quem ubi appropinquare ſat certo comperit argumēto, foſſam quam ipſe fecerat, nitro, ſulphure, ſarmentis, aliјsꝗ concitatiſsimi alimētis incendiј repentè cōpleuit, muro craſsiſsimo mox ad initium occluſit: foramē duntaxat anguſtiſsimum, ad obſtrictum aditum relinquitur, ubi admoto tempeſtiuo igni, ſuccenſaꝗ materie, cæcus hoſtis abſumi poſſet. Ioannem haudquaquam ſpes ſua fefellit. Nam ubi hoſtilem foſſam cum ſua intra

mœnia congruiſſe per exploratores intellexit, ignem repente per foramen immittit. grauiſsimum intus incendium concitatur: & quum exhalare non poſſet, atro cuncta fumo compleuit: homines cum iumentis, partim igni, partim fumo abſumpti. Congeſta nanque multitudo, ac cæcitate obſita una miſcetur, mutuoq; impedimento confunditur, neque cedere, neque egredi nouit: in communem quiſque perniciem feſtinat. Nam ubi a penitiore parte tumultus obortus eſt, quicunque penes aditum uerſabantur, intonante clamore inſiluerunt, occurrere egredi conantibus. & dum mali cauſam ſcire contendunt, moribundam multitudinem ſiſtunt. cameli, aſini, & quicq; clamore perculſi, fugientes remorantur, & impediunt. quare, præter iumenta, ſeptemdecim hominum milia in cuniculis interiere. Amurathes conſilio ſuo fruſtratus, quum cunctam in fouea multitudinem efferri imperaſſet, ſpectata ſuorum ſtrage, grauiter indoluit, cum dira ſibi gente rem eſſe ſenſit. Præter hæc, in urbis oppugnatione octo circiter hominum milia deſiderata ſunt. Poſtquam ſe nihil ſeptem menſibus proficere potuiſſe cognouit, obſidionem ilico ſoluit, ab alia Vngaros parte ſollicitandos eſſe intellexit. Relicta Myſia, ad inſtaurandum exercitum, & comparanda ſupplementa, in Macedoniam & Thraciam hybernatum ſe recepit. Et Ioannes Raguſinus, ob Albam ſtrenue defenſatam, perpetuam ſibi domuiq; ſuæ laudem comparauit. Vnicum illa tempora uirum protulere, Ioannem Coruinum, de quo ſupra dicere occœperamus. Quo quidem, ſi in tanta rerum omnium perturbatione caruiſſent, nemini profecto dubium eſt, quod iam diu non ſolum de Pannonibus, Noricis & Germanis, uerum etiam de uniuerſa Chriſtiana republica fuiſſet actum. Hic regni & orthodoxæ gentis propugnator fuit acerrimus, Turcamq; non modo intra fines coercuit: ſed uarijs cladibus affectum, ad reddendam Georgio Myſiam (ut ſuo loco referetur) ſane perpulit. Quare non multo poſt tempore, quum ſpectatæ fidei ac uirtutis eſſet, præter Tranſyluaniæ prouinciæ gubernationem, quam cum imperio tenebat, ob rem bene geſtam, Seuerienſis Themeſienſisq; oppidi præfecturam ſortitus eſt. Nam quum hæc loca Turcis eſſent expoſita, ad inhibendum durum hoſtem, inferioris Vngariæ oris præfectus eſt. Nec uirum quidem latebat, ſe talem prouinciam fuiſſe ſortitum, in qua uirtutis ſuæ periculum, & perpetuum laudis monumentum futurum erat. Succurrebat amor patriæ, & præſentis exitij metus, quę uirum uehementer angebant. Vngari ob inteſtinas diſcordias, dum mutuis cędibus & rapinis libidinem ſuam explerent, neq; patriæ, neq; imminentis mali curam agebant: atq; propriæ ſalutis immemores, nil penſi habebant: Turcæ, quam ciui, cedere malebant. Quin etiam eo furoris & uæſaniæ tunc Vngarus euectus erat, ut grauiores ciuis quam Turcæ reputaret iniurias. Exin uero Amurathes, qui tantam opem hominumq; iacturam in Albana obſidione fecerat, ne tantam prętereret occaſionem, quacunq; licet parte regnum incurſat: nunc ad Tibiſcum uſq; ulteriorē Danubij partem populatur, pagos comburit, homines ac pecora abigit: nūc quicquid Sauū Drauumque interiacet, uaſtat ac diripit. Hinc & hinc ſenes & iuuenes, mares & feminæ cum pueris, in perpetuam ſeruitutem abducūtur: & proceres Vngarię inteſtino bello correpti, nōdum reſipiſcunt. Solus Coruinus reipublicę charitate percitus, tot malis occurrit, profligauit Turcos, regnumq; pacauit. Nos autem, qui tanti uiri geſta ſcribimus, non quotidianos congreſſus, ſed inſignia quædam bella, memoria perquam digna, & potiora, referemus. minoris autem momēti certamina, quæ latrocinia potius, belliq; ſimulachra, quam uere fuere prælia, ſilentio præterire duximus. Duo eodem tempore duces impigri, in finitimos conuenere locos: Coruinus, inferiorē Vngariæ: contra Iſach, Raſciæ ac Myſiæ ſuperiorem oram tuebatur. Alter Themeſum, Sinderouiam alter, gubernare. Hic conſilio & uirtute maior, ille audacia & calliditate potior: laudis & uictoriæ utriq; par amor. ſuperiorem Myſiam, & non mediocrem Daciæ partem tenebat Iſach. Vt gratiam ab Amurathe longe maiorem iniret, ſub quo munera quoq; maxima geſſerat, ad propagandas hic imperij fines, omnes animi neruos intendit. Albanum agrum, quem Taurini quondam incoluerant, uaſtare ſtatuit,

ut coloni

ut coloni deſperatione adacti, emigrare cogerentur: & Albam demum, quam Imperator expugnare non poterat, ad extrema redactam occuparet, quo facilius deinde Pannonias adoriretur. Quacunque poteſt arte, Coruinum ſuis conſilijs obſtinatiſsimè aduerſantem ſollicitat. modò in eius prouinciam excurrit: modò uarias, dum prædari cupit, inſidias intendit. In uias omnes conſilia uerſat, quibus prudentiſsimum fortiſsimumꝗ hoſtem circumueniat. Albanum igitur agrum in primis adoritur, pagos diripit, incendit, ingentem hominum pecorumꝗ prædam abducit. Populata circum regione, ſuburbana inuadit, unde ægrè reiectus eſt. Quum circum latè igni ferroꝗ graſſantem Coruinus æquo animo tolerare non poſſet, coacto clàm ualido equitatu, nonnulliſꝗ cohortibus, & accito collega ſuo Nicolao Vilacho, Danubium traiecit: & inter Albam & Synderouiam caſtra poſuit, ſeptuaginta ſtadiorum interuallo ſeiuncta. Occurrit extemplò Iſach auidiſsimus cum ingenti copiarum multitudine, ne laceſsitum tot iniurijs & occurſionibus hoſtem reformidare uideretur. Data pugnandi copia, prælium detrectare non auſus, extemplò in medium inſtructam aciem educit: id ipſum quoque facit Coruinus. In duas uexillationum alas intendit ad utrunque cornu: poſt hæc cataphractos equites collocat, quibus hippobaliſtas ſubijcit: in medio agmine milites grauis armaturę, ferentarios ſagittariosque ſtatuit. Cataphractorum quoque munit equitatu, ſubſidia his fortiſsima ſubnectit, præſidium etiam ſtatuit ualidiſsimum. Mox pugnæ ſignum dari iubet, ac ea mente certamen adoritur, ut aut glorioſam uictoriam, aut pulchram mortem tandem ſortiatur. Collatis ubi ſignis concurſum eſt, grauis & cruenta pugna conſeritur: cum ingenti clamore Turcę pugnam incũt: quam cũ non benè ſuccedere ſentiunt, mox prælium detrectant, alę continuò ab his inclinatæ. at ubi ad cataphractos peruentum eſt, eorum impetus ilicò ſiſti cœpit: pertinaciter hîc aliquandiu utrinque pugnatum. Oppetiere hinc & inde multi: ſed quum hi robore, agilitate illi obniterẽtur, in confertiſsima pugna Turcæ proteruntur. Oritur hic magna cædes: quam quum Iſach intellexiſſet, obſtinatioresꝗ Vngarorum animos in horam ferè conſpicaretur, Synderouiam uerſus fugam rapit, ut ſuæ ac cęterorum qui ſuperfuerant ſaluti conſuleret. Vertente terga duce, id ipſum reliqui fecere. Contrà, à tergo inſtare Vngari: Ioannes præ cæteris ocyus inſequi, multos in fuga cædere, exemplo ſuo cæteros hortari, optimi Imperatoris ac fortiſsimi militis, uno eodemꝗ tempore officium præſtare. Ad Synderouiæ uſque ſuburbia petitus eſt hoſtis, pauci è Turcis euaſere: cęteri partim capti, partim trucidati ſunt. Impedimenta, & multa hinc relata ſunt ſpolia. Coruinus tandem inſigni uictoria potitus, cum ingenti præda & captiuorum numero Albam redijt, & cumulatas pro illatis iniurijs à Turcis tunc pœnas exegit. Iſach prægustata Coruina uirtute, in poſterum ſe longè modeſtius egit. Magna hinc nominis Ioannis fuit acceſsio. nam ubi de Turcę clade Budæ ſignificatum eſt, ne parua quidem omnes lætitia inceſsit, in primisꝗ Vladislaum regem: qui acceptis de uictoria literis, dijs immortalibus repentè ſupplicationes inſtituit: longaꝗ Ioanni epiſtola congratulatus, multis laudibus, ampliſsimisꝗ donis, ad continuandum hoc bellum planè ſuccendit. Hinc ille, maiores extemplò animos concepit. quod eo lubentius facere uidebatur, quia tam ſanctam expeditionem ſortitus erat: qua non modò fortunarum incrementa, perpetuamꝗ apud poſteros immortalitatem, ſed ſolidam animi beatitudinem hinc ſperare fas eſſet.

RERVM VNGARICARVM DECADIS TERTIAE LIBER QVINTVS.

DVM HÆC in inferiore Pannonia Myſiaꝗ geruntur, Boemi quoque fluctuare non deſinunt. Poſtquam Georgius apud eos principatum adeptus eſt, tantum ſibi uirium conflauit, ut è proceribus nemo publicè priuatim'ue huic auderet aduerſari: quin & ſenatoribus formidoloſa uiri potentia, liberè loquendi poteſtatem ademerat. Quiſque hunc uulgò laudare, approbare certatim eius gubernationem: item publicè aſſentari, omnia ad nutum eius facere: demum impenſiùs orare, ad Cæſarem oratores mitteret, per quos pupilli tutelam impetrare niteretur. Nil ad hæc fore reipublicæ ſalubrius, quàm hunc fieri gubernatorem, immò perpetuum Dictatorem. Quæ ſi Cæſar abneget, dicere, nil ultrà cunctandum, quin regem alium creandum curent. Regnum tantæ molis, abſque rege, optimo'ue gubernatore, cui ſumma reipublicæ tradatur, eſſe non poſſe. Huius duntaxat temporibus, procellas publicas deſediſſe. Hæc Georgius, quamuis ingrato haud parum animo acciperet: aſſentanti tamen populo, cuius auram affectarat, obſtinatiùs aduerſari, & iſta confutare non poterat, ne popularia à ſe ſtudia declinaret. Ad Cæſarem oratores miſit: qui quum mandata diligenter expoſuiſſent, nil impetrarunt: quin etiam id ipſum multis legationibus à Boemis poſtulatum, nunquam impetrari potuit. Veniebant ſæpe ad Cæſarem nonnulli è Boemis optimates, qui ſub officij prætextu, uiſendi populi gratia, Cæſaris aulam frequentabant: in primiſꝗ Georgius, cui Giſcræ cognomen erat: qui non multo pòſt tempore, Ioannem Coruinum inſigni clade fugarat: Polonos ſæpe Caſsiouianum agrum inuadentes, acie fuderat, aduerſæ'que factionis Vngaros magnis cladibus & detrimentis affecerat. Is ubi in Ladislai conſpectum admiſſus eſt, in lachrymas confeſtim effuſus, manum infantis prærcuerenter apprehendit, & exoſculatus: Video te tandem (inquit) teneo'que, mi rex exoptatiſsime? quem nondum hæc ætas ſpectatiſsimam tuorum fidem agnoſcere patitur. utinam quæ pro te pericula ſubiui, quibus me laboribus expoſui, quot aduerſario pectore uulnera toleraui, & cognoſcere, & amorem tui militis intueri poſſes. Hæ teſtimonio cicatrices ſumptæ. Quam tibi nunc, & patri quondam tuo, uitam deuoui, in tuo uniuerſa ſeruitio expendetur. Nullum periculum, nulla uis & fortuna, meum à te animum alienabit: ſeruitutem meam ſola mors intercipiet. Tu autem domine, quæ dicimus, per infantiam nō intelligis: ſubrides tantùm, & intentus audis. Veterano tandem militi, tot laboribus iam effœto, quæ præmia polliceris? quæ ſtipendia ſolues? Ladislaus ad hæc, nondum ſextum nactus annum, ne indonatum militem dimitteret, huc & illuc oculos obduxit: Ioannis, qui ærarij quæſtor erat, loculos raptim apprehendit, & ſex quos ibi nummos inuenit, non ſine multorum qui aderant principum admiratione, depromptos, Giſcræ dono dedit. Fauſta infantis indoles, hæc prima futuræ liberalitatis ſigna edidit. Giſcra ſuſceptos cum maximo plauſu nummos, aurata & gemmata bulla reconditos, ſibi è collo ſuſpendit, atque id regiæ gratitudinis monumentum perpetuò geſtauit. Quare, diu inter Cæſarem & Boemos de Ladislai tutela laboratum eſt. Sed interea, quid in Vngaria belli gereretur, conſiderandum eſt. Deſpotes Georgius Myſia à Turcis exactus, poſt Sigiſmundi mortem, ob grauiſsimas Panoniæ diſcordias, cum Lazaro filio ac fortunis omnibus, Raguſium ſe receperat: ratus in libera ſe ciuitate, liberè uicturum. Multum ſecum auri gemmarumꝗ portarat, quando opulentiſsimo auriferoꝗ regno diu quietè potitus erat. Quinquies centena aureûm milia in Raguſinorum ærario, quo tutiùs aſſeruarentur, recondidiſſe ferunt. Quum ueluti è naufragio in portum ſe huc confugiſſe intelligeret, ſecuram uitam agebat, ocioꝗ ciuili omnem regni iacturam facilè conſolabatur. Dum in hac tranquillitate uerſatur, ecce ad ſenatum Amuratis literæ mittuntur, quibus Raguſinos

hortatur

hortatur, oratq́ꝫ, ut Georgium ſibi tradant, eius opes fortunasq́ꝫ retineant: nil præter hominem aliud expoſcit ut cum filijs & regno, patre quoque potiatur. Pro beneficio perpetuum ſe cum Raguſinis ocium fœdusq́ꝫ continuo initurum pollicetur. Recitatis in ſenatu literis, quum patres dicere ſententias iubentur, unico omnes conſilio barbari facinus abominantes, nullo auariciæ ſcelere Raguſinæ reipublicæ dignitatem inceſtandam eſſe cenſent, neque hoſpitij fidem cuiquam uiolandam. Georgiũ extemplo in ſenatum acciri iubent: qui quum ocyus adfuiſſet, auditis Amurathis inſidijs, confeſtim expalluit: quod quum ſenatores intellexiſſent, eum bono animo eſſe iubent, omni principem ſuſpicione liberant. Quum ſe aliquantiſper ille collegiſſet, ne cuius cum prophana gente belli auctor eſſet, propediem ſe abiturum eſſe recepit: dimiſſus à ſenatu, Hirenem coniugem, Imperatorisq́ꝫ Palæologi ſororem conſulit, utro potius ad declinandas Turcæ inſidias, an in Pannonias, an Conſtantinopolim fugiendum eſſe uideatur? Hirena ad Græcos ſuadet: ad Vngaros contra, unde profectus erat, & quorum olim fidem exploratam habebat, eius animus hortabatur. Filiorum cæcitatem nondum acceperat, quos Turca non modo captiuitate, ſed perpetua quoque cæcitate mulctauerat. In Vngariam tandem regnante Vladiſlao reuerſus, opes ſecum cunctas retulit: ratus Pannonicis (ut obtigit) auxilijs amiſſum ſe regnum facilè recuperaturum. Venit in Pannoniam: & in ſua oppida, quibus à Sigiſmundo quondam donatus erat, ſe recepit. Ad Vladiſlaum, qui congratularentur, obſequiumq́ꝫ deferrent, legatos miſit. Quum Budam paulo poſt ipſe ueniſſet, à Vladiſlao magnificè exceptus, icto perpetuæ ſocietatis fœdere, à rege cæterisq́ꝫ proceribus admodum obſeruatur. Audita Coruini uictoria, ſpes recuperandę Myſię redintegratur: & indies in tanto bellorum ſucceſſu, quę proſperè Ioannes agebat, augetur. Vix pauci menſes interceſſerant, quum Turcę in Tranſſyluanis oris bellum inſtaurarũt: quod quũ nimis memoratu dignum ſit, ritè referẽdum eſſe duximus. Poſt ſuperiorem Ioannis uictoriam, non multo poſt temporis interuallo, altera longè clarior in Tranſſyluana prouincia ſucceſsit. Turca enim quum duplicem in Albano agro cladem accepiſſet, ne Vngaro ceſsiſſe uideretur, quum optima legionibus ſupplementa reparaſſet, bellum in Dacia renouat. Mezethum ducem, ſpectatæ uirtutis & prudentiæ, item rei bellicæ laude non obſcurum, cum magno exercitu clàm per Tranſalpinam regionem, Tranſyluanam prouinciam inuadere iubet. Dux impiger, primo quocꝫ tempore Myſia profectus, traiecto Danubio, imperata facit. Ex improuiſo Coruini prouinciam adoritur: quæcunqꝫ ſibi obuia ſunt, proterit, diripit & incendit, palantes mox omnia populantur equites, in omnemq́ꝫ paſsim ætatem ſæuiũt, tumultu & terrore omnia complent. Ioannes Coruinus, qui paucis antè diebus in prouinciam uenerat, audita Turcarum eruptione, quum grauiſsimũ ualidiſsimumq́ꝫ hoſtem nec inhibere, nec in tanta militem trepidatione citò cogere poſſet, angebatur miſerè, ac diuerſus trahebatur. Ad Albam tandem Iulam cõfugit, ubi Georgium Lepen epiſcopum, ſumma uirtute & grauitate uirum, ueteriq́ꝫ ſecum beneuolentia coniunctum, eſſe nouerat. Dum cum amico de tumultuario exercitu decernit, iam hoſtes appropinquabant: qui luſtrata maxima prouinciæ parte, tantum prædæ congeſſerant, & tantum hominum numerum in captiuitatem planè contraxerant, ut cunctatiùs iter facere cogerentur. Quum ex urbe circùm incendia proſpectaret, eo miſeriùs ad pugnam ſuccendebatur. Par quocꝫ pontifici erat animus, quando pietate, religione, uaſtatione agri, hoſtisq́ꝫ ſæuitia nimium cruciabatur. Quanquam imparibus Turcę uiribus occurſurũ ſe uterqꝫ intelligeret: pulcherrimè tamen mori, quàm prouincialium cædes, calamitates & miſerias tolerare maluit. Aſt ubi in iras ambo excanduere, cum eo quem pro tempore cogere potuerunt exercitu obuiam prodeunt. Incauti præ nimia ulciſcendi libidine iter faciunt, neque ſpeculatores, necꝫ celeres equites præmittunt: ſed quadrato agmine ad diui uſque Emerici uillam perueniunt. Callidius rem hoſtis egerat: in proximas quæ circumſidebant conualles equitatum dimiſerat, inſidias circum clandeſtinas intenderat, quum ad inſidiarum locum Vnga-

ros perueniſſe ſenſiſſent, qui in conuallibus delituerant, ex improuiſo conſurgunt, ingentem in eos impetum faciunt, quem tympanis & clamoribus iuxta augent. Ioannes & epiſcopus ſpectata circum multitudine conſternati, ne temerè impunè'ue omnes occumberent, retrò fugam rapiunt. Contrà illi à tergo inſtant: quoſcunque adhibent, capiunt, & obtruncant. Cæteri, fuga ſibi ſalutem compararunt. Pontifex, quum palantes omnes fugerent, pari ſe pernicitate ſeruare contendit, ad riuum peruenit: quem dum tranſilire conatur, equo confeſtim excutitur, & ab impetente mox hoſte obtruncatur. hunc Pontifex exitum ſortitus eſt, ne martyrij palma careret: ſui equites cum cætero peditatu, incolumes ſe Albam recepere. Mezethi nimis animos eius fatum adauxit, neq; tamen Coruini fortitudinem depreſsit. Alter tumidius latiusq; uagari, & reliqua quæ ſupererant loca igni ferroq; uaſtare pergit: nil ultrà ueretur, impedimenta ac ſpolia quę acceperat, cũ curribus & eſſedarijs ſeorſum ſeruat, ut integra ad Imperatorem, in præclarum uictoriæ monumentum referat. alter interim oras prouinciæ, mira celeritate & cruento enſe perluſtrat, militem ex pagis oppidisq; cogit, Scytulos arma capere iubet, pro coniugum ſalute paganos ęque ac urbanos omnes publico edicto militare imperat. Neceſsitate adacti omnes iuſſa faciunt, ne cum liberis & uxoribus perditum eant: Turcam deinde populata prouincia inſolentiùs abeuntem, cum tumultuario inſequitur exercitu, ut ubicunque tempus locus'ue occaſionem obtulerit, hoſtem intercipiat. Interea Mezetho nunciatur, Coruinum cum ingenti multitudine non procul ſubſequi. hæc illum nuncio reſpondiſſe ferunt: Veniat (inquit) & opulentiorem quàm antea uictoriam relinquat. Aderat quum hæc dixit, quidam Ioannis explorator: & quæcunque ſubinde cum ſocijs Mezethus, de ineundo cum hoſte prælio decernebat, ſubaudiuit: illudq; potiſsimum accepit, Turcam ſuis imperaſſe, ut inita ſtatim pugna, quibuſcunq; id negocij mandatum erat, Coruinũ circumuenirent, ac trucidarent, ut cęſo duce, faciliùs cæteri profligarentur: ſigna, quibus uirum & equum dignoſcerent, certa dediſſe. Quũ hæc explorator auſcultaſſet, ſe clàm ſubduxit: ad Ioannemq; recurrẽs, rerũ omnium eum admonuit: atq; illud in primis, ut ſibi præcaueret, quando ſymbola ſat explorata congruaq; ipſius & equi haberet hoſtis: idq; peculiare negocium ueteranæ legioni mandatum, ut eum tantùm trucidandum curaret. Edoctus Vaiuoda, ſaluti primùm ſuæ animum intendit: præſentaneumq; fortè conſilium occurrit. Erat ſibi miles quidam, è Kemenia nobilitate editus, cui Simon nomen erat, Coruino pręſimilis, alioquin uir fortis & impiger. Quum hoc equum armaq; commutat, & in ualidiſsimo ſtatuit equitatu. Suppoſitus pro Coruino Simon, periculum non detrectat: & ſuæ mortis conſcius, pro amico mori non recuſat, ut fato ſuo liberatorem reipublicę conſeruare uideretur. Mox procedentem ille hoſtem ſequitur, & nunc à latere, nũc à tergo conſerendæ manus occaſionem quærit. Antequam prouincię fines attingat, in quodam uico ex improuiſo Turcas adoritur: tãtoq; in illos impetu fertur, ut aciẽ diſponẽtes cõtinuò diſsiparit. In ualles collesq; diffuſi, pertinaciter ſe cõuertunt, confuſo bellum ordine geritur, multum ubiq; ſanguinis hauritur. Sed quando non par utriſq; bellandi cauſa fuerat, ſiquidem hi pro patria, liberis, aris ac focis, illi prædæ commodis allecti dimicabant: ex hoc factum eſt, ut ne paribus quidem animis uiribusq; pugnare uiderentur. Quanquam utrinq; multi caderent, è Turcis tamen plures cecidere, dum pari utrinque pertinacia dimicatur. Turcæ, ſpectatę fortitudinis ex compoſito Simonem Coruina arma ferentem circumueniunt: quem dum trucidare contendunt, cataphractorum obfirmatum equitatu, haud facilè attingunt: quare penes eum multi oppetiere. Demum, ut ducis mandata peragerent, cæſis qui Simonis latus tuebantur, & intentis multorum in eum uiribus, tandem interficiunt: & ſpe ſua falſi, pro Imperatore ſuppoſitum equitem trucidarunt. Interea Coruinus hac & illac diſcurſabat, ſocios hortabatur, ne imminentem uictoriam desererent, ne tot dudum cædibus incendijs'que graſſatos hoſtes inultos dimitterent: reputarent ſe inter pugnandum in ſuis dextris liberos & uxores habere, diuûm hominumq; iniurias uno bello ulciſci opor-

ſci oportere: modò nutantes confirmare ſubſidijs, modò fugientes in prælium reuocare, & imperatoris ęquè ac militis optimi officium implere nititur: & prout res ipſa poſtulabat, utroque fungi. Commutatio armorum, cùm patriæ, tum ſibi ſalutem attulit: ſi exploratoris conſilium contemſiſſet eo die, de prouincia fuiſſet actum. In ardentiſsimo bello, quũ ex altera parte fortuna parum uariare uideretur, & extremis utrinque uiribus pugnaretur, prouinciales, qui ad Emerici uillam capti fuerãt, & in caſtris ſeruabantur, quum mori quàm in ſeruitutem abduci mallent, raro eo tempore non ultrà cunctandum, fractis uinculis, in Turcas arma ſumunt: inteſtinum prælium ineũt, cuſtodes obtruncant: mox in pugnam animoſiùs prodeunt, ſuis animos addunt, adimuntque hoſtibus. Turcę, qui amiſſa dudum ſpe uictorię, ad tutanda corpora animos conuerterãt, intellecta captiuorum ſeditione, ſæuoque certamine, ſenſim & gradatim inclinantur: contrà illi, aſpirante paulatim fortuna, multo uehementius certamen inſtaurant: & audita captiuorum uirtute, obſtinatiſsimè certare cõtendunt. Dum laborantẽ ubique ſuorũ aciem Mezethus intelligit, conſternatur animo: & quum anceps aliquantiſper duceretur, partim inclinatas, partim fugiẽtes ſubinde copias cõſpicatur. Ad hęc omni ſpe deſtitutus, ut ſaluti conſuleret, ipſe quoque in fugam tũ equitatu ſuo conuertitur. Sæuiunt à tergo Vngari, & palantes cędunt. Mezethus cum filio, dum ſpem omnem in fuga collocat, intercipitur, obtruncaturque: ſociorum innumera multitudo cæditur. Quum rumor, cum filio Turcarum ducem eſſe cæſum, effunderetur, redintegratis in pernicitate uiribus, ſtragem adaugent. Coruinus tandem inſigni uictoria potitus, quamuis hoſtem recuperata præda caſtris & impedimẽtis exuerit, ut ad interneccionem cædere uideretur, nihilo tamen ſegnius ad Alpium uſque iuga dieb. aliquot eos inſequitur. multi in longa fuga deprehenſi ac cæſi ſunt: quin & prandente ſæpe duce, adducti in medium Turcæ, & gladio certatim à militibus diſcerpti. In Alpibus, ad inſignis uictoriæ monumentum, trophæa ſtatuit. At poſtquam ouãtes omnes in caſtra rediere, cum maximo plauſu Coruinus excipitur: captiuorum multitudo ad eius genua prouoluta, in agendæ gratiæ ſpeciem pedes amplexatur. aliqui patrem patriæ, liberatorem prouinciæ: nonnulli milites, inuictiſsimum Imperatorem: captiui, libertatis uindicem: mulieres, ſeruatorem pudicitiæ: pueri & adoleſcentes, parentem pientiſsimum appellare. nulla tamen in tot fauſtis cognominationibus uox audita, quę merito omnium iudicio uirum illum ſanctiſsimũ non addecere uideretur. Contrà ipſe, profuſis lachrymis omnes amplexari, congratulari publicæ ſaluti, modò diuinæ benignitati ingentes ex corde gratias agere, & ſupplicationes oppidatim edicere: modò robur militum, & populorũ uirtutem obſequiumque laudare, procerum ſigillatim fortitudinem prædicare, extollere magnanimitatem nobilium, & ſingulorum in præclaro bello geſta commendare. Turcarum ſpolia partim dijs immortalibus dicauit, partim militibus diſtribuit. Chriſto demum optimo maximo ut immortales gratias in ſupplicationibus agerent, & apud omnes aras rem diuinam facerent, impenſiùs prouinciales admonuit: è manubijs nõ multo poſt templa in prouincia ſtatuit. E Turcis uiginti hominum milia cæſa ſunt, ex Vngaris tria circiter milia deſiderata. Tantum ex hac clara uictoria Tranſſyluanis animorum acceſsit, ut multos Turcam annos non expauerint. Illud quoque commodi non mediocris ex hac uictoria prouenit: nanque Valachi, qui Tranſalpinas oras Moldauiamque incolũt, Getarum olim regionem, & à regum Pannoniæ fide deſciuerant, cum Turcaque fœdus iniuerant, ad priſtinum omnes obſequium Coruini opera & auctoritate redicre: quod Amurathès Turcarum rex tam ægrè tulit, ut nunquam quieuerit, donec longe grauius in Dacia, quemadmodum infrà referetur, bellum inſtaurarit. Ioannem inſuper Coruinum (aiunt) ne tam inſignis uictorię primitijs, & parte legitima prædę regem defraudare uideretur, ampliſsimum capitibus hoſtium & exuuiarijs militaribus que ſignis currum oneraſſe. Mezethi, filijque caput in fronte: ſuper hæc ſenem quendam Turcam, Deſpoti olim nothũ, ſtatuiſſe: eum denique currum onerarium fuiſſe, quem uix decem equi traherent: miſiſſe hunc ad Vladislaum regem, Georgiumque Deſpo-

tem. Qui ubi in conſpectu conſtitit, ſenem ex mandato hæc uerba feciſſe memorant: Coruinus ſeruus maieſtatis tuæ fideliſsimus, & Deſpotis filius, hanc è parta nuper uictoria, prædæ partem rex optime mittit, ne te belli tuis geſti auſpicijs, honore defraudet. Hæc Aſiaticæ nobilitatis capita, quæ in curru ſpectatis, uobis dono dat, ne inſignis uictoriæ teſtimonio careatis. Hæc ſunt duo principum capita, alterum Mezethi ducis, filij quoque alterum: cætera præfectorum nobiliumq́, quæ Phrygia pilea honeſtabant. Hæc ſtragis nouæ magnitudinem teſtantur, hortantur ad maiora cœpta, quid pro ingenita pietate religioneq́, regiæ maieſtati ſperare liceat, & quanta immortalitatis & gloriæ occaſio offeratur, hinc omnes conſiderare ad ſanctam ſalutaremq́ militiam, per diuûm hominumq́ fidem, uos Coruinus hortatur, oratq́ ut ſupplicationes indicantur, & ad hoc bellum ingens reparetur exercitus: quando Turcam extremas uires tentaturum, & in tantæ cladis ultionem omnia moliturum omnes ariolantur. Quum dictis finem feciſſet, truces tabificosq́ uultus oſtendit, circumſpectant & admirantur proceres, cæteraq́ turba. Rex in primis, & Deſpotes, Coruinam uirtutem & fortunam ſtupidi contemplantur, rem omnem ex literis ordine cognoſcunt: miris laudibus Coruinam uictoriam extollunt, & prędicant certatim: uterque commendat, Romanoq́ triumpho dignum fatetur. Rumor hanc cladem ſtatim in Germanos & Turcas effudit, uagatur mox per Italiam: & hunc unum Chriſtianæ reipublicæ uindicem, his populi temporibus futurum arbitrantur. Pontifex maximus, ſacroſanctusq́ ſenatus, qui Chriſtianæ reipublicæ nimium timere cogebatur, quia Græciam, Epirum, Macedoniam, Myſios, & magnam Illyrici partem à Turcis occupatam eſſe ſenſerat, ſpem in Coruinum uniuerſam confert, hunc Chriſtianæ reipublicæ propugnatorem maximum fore auſpicatur. Per uniuerſam tunc Europam Coruina uirtus effunditur, & omnium hunc Coruinum geſta ſuperaturum quiſque manticinatur. Vladislaus igitur, ob partam diuina benignitate uictoriam, cunctis Pannoniæ pontificibus ſupplicationes indixit, apud omnes aras rem diuinam fecit: ad Coruinum oratores miſit, per quos gratias egit, ducis fidem uirtutemq́ laudauit, quibus potuit muneribus uirum honeſtauit: exorauitq́, ut pari initam expeditionem fortitudine ſapientiaq́ proſequeretur: admonuitq́, ſe neque ſupplementis legionum, neque armis, commeatibus & pecunijs unquam ei defuturum. De his hactenus: ad Giſeram nunc redeundum eſt. Duplici rex bello uel formidoloſiſsimo uexabatur. ſiquidem inteſtinum & externum, miſerè Vladislaum diſtrahebat: & quanquam Ciliæ comitem Iaurini per ſuos milites deprehendiſſet, pacaſſet Strigonium, & per præfectos duos Ladislaum Garam fudiſſet fugaſſetq́, utrinque tamen pericula inſtaurabantur: Turca in Myſia ac Dacia multa molitur: Giſera cum cæteris Boemis, quos regina ad Zoliom & Caſſouiam collocarat, regnum latè diripit, uaſtatq́. Quare per Sauoceum paulo antè euocanda Polonorũ auxilia curauerat, quæ haud facilè illi mittere uidebantur, partim quia Tartarorum incurſiones reformidabant, partim quia Lithuania indies magis ac magis æſtuabat: aliqui, ne regnum exhaurirènt duo: quinque cæteri, milia mittenda eſſe cenſuerant. Dum hæc è Sarmatis expectarentur, Sauoccus, qui nuper è Polonia redierat, & Nicolaus Laſſouianus, cum pleriſque Sclauorũ nobilibus, in Dalmatiam Croatiamq́ mittuntur, qui nutantes populorum animos à reginæ partibus auerterent, & ad Vladislai fidem & obſequium reuocarent: id ne difficulter quidem illi præſtitere. nã dum uicos & ciuitates circumeunt, dum cognationis & originis eiuſdem primordia, communemq́ linguam referunt, dum benignitatem principis ac regiam libertatem pollicentur, non ſolùm ad præſtandum obſequium, ſed ad impendenda in tanta neceſsitate, militi ſtipendia, Dalmatas adduxerunt. Nec pari quidem felicitate cum Giſera Ioannes Perenus ea tempeſtate ſe geſſerat. nam Giſera Scepuſienſem agrum incurſionibus & rapinis ad uaſtitatem penè redegerat: interceperat Aperiaſcium, Saruſcium, Cliſtichium, nonnullaq́ oppida. ſed adactis cuniculis Cliſtichium occupat, quod in edito monte ſitum, Caſsouiæ prominet. unde Giſerani, dum prædatum

egrede-

egrederentur, cædes & incommoda non parua receperant. Ioannes Perenus, pro recuperandis oppidis, irritam unius anni operam triuit. Regina igitur, Ladiſlaum Garam, à Coruino ac Nicolao profligatum, ut exercitum in Polonum inſtauraret, impenſius hortatur, multisque rationibus id ſuadere contendit: nunquam tamen conſternatum ſemel eius animum ad redintegrandum bellum ſuſcitare potuit. At ubi Iaurinum, quod adhuc poſthumi regis auſpicijs regebatur, peruentum eſt: paucis poſt diebus de Boemorum ſeditionibus nuncij adtuere, qui eos de creando nouo rege agitare dicerent: quare in Auſtriam properare coacta eſt. quam quum Ladiſlaus ſequeretur, à Frederico imperatore captus eſt, & plurimi ab Vngaris redemptus: quippe qui, quum uirum inſtantiſsimè repeterent, tãti eum mercari coacti ſunt, quanti Cæſaris edixit auaricia. Petita interea è Sarmatis auxilia aduenere, cum equitatu uſque adeò inſigni, ut præ numero & ſingulari apparatu, omnium Vngarorum animos in admirationem ſanè contraxerint. Vladiſlaus, inſequentis anni principio, quamuis fame hyemisque ſæuitia laboraret Vngaria: acceptis tamen auxilijs de pacando regno, quod in primis apprimè neceſſarium uiſum eſt, cogitare cœpit: ut hac re feliciter geſta, expeditiùs uniuerſas uires conuerteret in Turcas. Quare Buda prius in Giſcram mouit, ut occupata ab hoſte oppida recuperaret, impoſita circùm reginæ præſidia dejceret. Pannones autem, non ab re ueriti, quod & ipſe quandoque prædixerat, ne rex, ubi Poloniæ finibus appropinquaret, abominatus operoſi regni pericula, ad ſuos ſe reciperet: rumorem promulgarunt, reginam iam de concordia, & Cæſarem de reſtituenda corona cogitare. Item dicere, melius eſſe reconciliatione quàm bello regnum pacare: ad expugnãdam Caſſouiam, præfectos aliquos, prout res ipſa poſtulat, eſſe relinquendos: regem, ne quis à Turcis impetus ex improuiſo fiat, ac ne quid aliunde mali inferatur, Budam redire oportere, ut imminentibus periculis præſtò ſit. Ceſsit tandem rex Vngarorum conſilijs, ſubſedit in itinere: & ut de pace ageretur, optimatibus edixit. Neque ignorabat ab expeditionis huiuſce principio, Cæſarem admodum timuiſſe, ne repetendæ coronæ gratia in ſe hæc arma conuerterentur, de ea reddenda cogitaſſe: & quum in Giſeram bellum uerti cerneret, à ſalutari cogitatione ſuperſediſſe. Quum rex Budam reuertiſſet, quæ uæſaniente peſtilentia laborabat, continuò de pace agi cœptum: quam ubi ab aduerſarijs rex aſpernari intellexit, repentè Caſſouiam, ne quid fruſtra temporis tereretur, expugnari iuber. Id negocij Ioanni Galearo datum: ſat ualidus huic datur equitatus, & magna peditum multitudo: item mandatur, ut cum Ioanne Pereno, Cheſmarchi præfecto, ſe coniungat, & communi cuncta conſilio conſenſuque agat. Nec minus quidem Giſcra, quid alij contrà molirentur, ignorabat. Cremniciæ uectigalibus adiutus, ubi numiſmata ſub poſthumi titulo ac nomine cudebantur, nouos è Boemia milites planè conduxerat: hinc non parua exercitui ſupplementa facta ſunt, ſed non ea quibus hoſti par eſſe in aperto poſſet. Galearus Polonorum dux, cum collega Pereno, Caſſouiam obſedit: Giſcra, ne arctius obducatur, ex urbe indies erumpit, & tumultuario potius quàm ſtatario, ob uirium iniquitatem, bello certatur: admouent circùm tormenta, munitionesque uarias Poloni, ne qua Boemo crumpendi copia detur: & obſidio eò uſque prorogatur, donec oppidani ſame, ac graui annonæ caritate laborent: ita aditus undique fuerant intercepti, ut nihil commeatuum inſerri poſſet. contrà uerò in caſtris ita obſidionis faſtidio milites affecti ſunt, ut ſenſim quàm plurimi elaberentur. Inuitabat ad ſoluendam obſidionem, Boemicorum præſidiorum incurſus, quæ à tergo Polonorum caſtra quotidie grauiter infeſtabant; quin & crebris incurſionibus, Cheſmarchum oppidum ad defectionis conſilia redegerãt. Soluta igitur Caſſouię obſidione, Galearus cum collega Pereno, Cheſmarchum contendit, ut oppidum in fide ſeruaret: at irriti ſuere conatus, quando pridie quàm eò perueniſſet, Giſcrani per proditionẽ oppidum occuparũt. Nicolaus Perenus, quum turres adhuc aliquas cum præſidiarijs pertinaciùs retineret, à Polonorũ tandem ſubſidio deſtitutus, inde deturbatus: mox Podolinum, cui Nicolaus Comorocenſis cum præſidio regio præ-

erat, ab Giſcranis grauiter oppugnari cœptum. Quum Eliſabetha Caſſouiam obſidione liberatam accepiſſet, fauſto elata nuncio Piſonium properè contendit, quod adhuc in poſthumi fide permanſerat. Arcem Stephanus Roſgonius, cum præſidio regio firmatam tuebatur. Arcis oppugnationem adorta, & difficultate deterrita, ſubinde deſtitit, militem in Ternauianum agrum immittit, partim ut aſsidua præda copias aleret, partim ut Ternauianos à Vladislai regis fide, cædibus & calamitatibus auocaret. Quæ ubi regi nunciata ſunt, extemplò Andream Taurinenſem, cum ingenti Polonorum & Pannonum equitatu, Ternauiam mittit: mandat'que, ut urbem ab hoſtili incurſione tueatur, Piſonianum agrum incurſet, obſeſſam'que arcem, milite, commeatibus, armis, & cæteris denique munitionibus obfirmet. At præfectus impigrè mandata peragit. quum Ternauiam ueniſſet, non ſolum hoſtium incurſiones inhibet: uerùm etiam Piſonianum agrum ſic igni ferróq; deuaſtat, ut hi potius obſeſsi quàm obſidentes dici poſſent: omnibus arcem rebus quæ uſui fuerant, ſanè compleuit: mox urbem quotidianis populationibus afficit, aſsiduis cladibus ſic Alemannorum impetum repreſsit, ut Piſonio amplius erumpere non auderent. Vniuerſas deinde uires hi ad expugnandam arcem cõuertère, turres circùm erexere nonnullas, crebris tormentorum ictibus mœnia quatere, cáq; modò teſtudine, modò quouis alio machinarum genere perfodere, cominus adactis ſcalis uectibúsq; pugnare, rigente hyemè eo uehementiùs inſtare: atque (ut aiunt) niſi rex cum ualidis copijs Buda mouiſſet, arcíq; ſuccurriſſet, eò præſidium regium redactum erat, ut propediem deditionem facere cogeretur. Eius tandem aduentu regina uſque adeò conſternata eſt, ut dimiſſo in urbe ualidiſsimo præſidio, Viennam repentè ſe receperit. Vladislaus cum nouo milite, commeatibus, armis & munitionibus arcem iterum obfirmauit, Budamq; reuertitur. Eadem ferè tempeſtate, ne mediocris quidem Polonorum numerus, nullo ſtipendio, ſed magna in principem ſuum charitate compulſus, Petro Odronanſano duce in Vngariam penetrare nitebatur. obſtabant Boemi, qui montium anguſtias occuparant: ſed difficultatem ingenium ſuperauit. Nam quũ Poloni iuga negligentiùs cuſtodiri intellexiſſent, immiſſa per noctem & imbres ualidiſsima iuuentute, quæ ui aditum aperiret, ſi opus eſſet: in Vngariam penetrarunt, mox continuatis itineribus Budam peruenere. Non ſine magna admiratione uoluntariam militiam ſpectauere Pannones, non ſolùm numero, ſed apparatu, fide ac ſtudijs inſignem: gratiſsimo hanc uultu rex admiſit, ac multis laudatam uerbis, bene ſperare iuſsit. Paucis poſt diebus, quum ſe ex itinere recreaſſet, pacãdi regni gratia hunc exercitum, qui gratis ſtipendia faciebat, ad expugnandam Caſſouiam mitit. demandatũ ſibi negocium forti animo Poloni facere adorti, incutiendi terroris gratia, quoſcunque Boemos capiebant, immaniter trucidarunt. Mox Tartaros Podoliam incurſare nunciatur: quare Odronanſanum cum exercitu rex ad protegendum regnum, in Poloniam remittere cogitur. Hi quum data miſsione Agriam perueniſſent, ab Agrienſi pontifice lautiſsimè ſunt excepti. qui quum dies aliquot licentiùs remiſsiuſq; uiuerent, Telephus, qui præſidij Caſſouienſis præfectus erat, cognita hoſtium negligentia, oblatam eo tempore occaſionem haudquaquam prætermiſit: per medium noctis ſilentium inermes, incautos, ſopitoſq; adoritur. primo impetu currus diripit, in pleriſque locis ſuſcitat incendium, ſemiſomnes multos obtrũcat. coacti, diſcuſſo ſomno, Poloni Vngaríq; abeuntem Telephum inſequuntur: rati, nocturni labore itineris defatigatos, & onuſtos præda hoſtes, celeriùs aufugere non poſſe. Petrum Odronanſanum, cum non mediocri Polonorum manu, captiuum Telephus ducebat: quem Solomæ cuidam familiari ſuo ſat exploratæ fidei cuſtodiendum, & in propinquum oppidum abducendum cõmiſerat: mox extremis uiribus cum hoſte pugnandum, præmiſsis impedimentis, eſſe decernit. Quare quum ſe à Polonis adhibitum eſſe uidit, inſtructam in hos aciem conuertit, acerrima pugna conſeritur, & aliquandiu æquo Marte, pari utrinq; ſpe pugnatum. Quum hinc & hinc multi cecidiſſent, Telephini longo labore defatigati, tandem uertere terga, & palantes fugere occœpere.

inſtabant

inſtabant à tergo hi, ac cæſa magna manu prædam recuperarunt. Telephus cum Auſtriacis & Boemis pleriſque capitur, Agriamq; perducitur, cæteri fuſi fugatiq;. Soloma Odronanſanum ſibi commiſſum, in proximam Nicolai Zuderis arcem ſubtraxerat, qui paulo antè à rege defecerat. Zuder hanc nactus occaſionem, deſperatis reginæ rebus, Odronanſanum Budam perductum, Vladislao reſtituit, eoq; beneficio defectionis ueniam implorauit. Iiſdem ferè diebus Aperiaſcium, quod negligentius cuſtodiri dicebatur, à Caiaca & Comorocenſe intempeſta nocte capitur, quorũ alter Brozoniziam, Podolinum alter cum præſidio tenebat. Sed quum ſuperiore die Boemi circiter quinquaginta, qui ad Giſeram undique copias congregantem, ut Richononam obſideret, profecturi erant, in oppidi captiuitate incidiſſent, occupatis in Aperiaſcij populatione Polonis turrim, quandam munitiſsimam occupant, ibiq; ſe acerrimè tuentur. Poloni propinquũ Giſerã ueriti, direpto oppido abiere. Huiuſce rei admonitus Giſera, Polonos præda onuſtos inſequitur, eoſque haud difficulter fundit fugatq;. Caica & Comorocenſis cum multis alijs in hoſtium poteſtatem uenere. Fugatis Giſera Polonis, quum oppidi præfectum captum haberet, Brozoniziam ſine mora obſidet. quum duæ ibi forent arces, unaq; humana arte conflagraret, ad alteram præſidiarij confugêre: quæ, ne pari incendio abſumeretur, Giſeræ poſtero die deditionem fecit. Podolinum & Luboliam nouo firmandam præſidio Poloni cenſuere: itaque utrunque oppidum præſidiario milite complerunt. Richononam Giſera caſtra mouit, acriq; obſidione circumuenit. Quæ quum facile expugnari non poſſet, bellicas machinas admouit: aliquot menſibus, quacunque poteſt, omni ui arteue oppugnat. oppidanos ad deditionem per inediam redegit: quã deſperatis Agrienſis epiſcopi ſubſidijs, illi ſaluis corporibus & impedimentis feciſſe dicuntur. Poſt Richononæ deditionem, inſequenti die, Agrienſis antiſtes cum copijs adfuit: prudentiſsimi uterq; uiri, non temerè dimicandum eſſe cenſuere. Boemus, tot bellorum proſperè geſtorum gloria clarus, & uariantis fortunæ haudquaquam ignarus, externa tentare non audet: Vngarus è contrario diſciplinæ militaris inſcius, ac tumultuarijs copijs parum fidens, obſidione potius quàm prælio hoſtem uincendũ eſſe cogitat: quare haud inuiti pugnam ambo detrectant. Interim de concordia agi cœptum eſt. per internuncios aliquandiu res uarijs conditionibus agitata: deinde non modò pax fœduſq; perpetuum, ſed affinitas cum utroque inita eſt. Agrienſis epiſcopi neptis, Giſeræ deſpõſatur. Multi hanc pacem dolis carere nequaquã dubitarunt: quando neque à regina fuit approbata, neque in reſtituendis utrinq; captiuis fidem Boemi ſeruare. Quinetiam dimiſsis alijs, Caicam & Comorocenſem ex compoſito haudquaquam reſtituere uoluere. Item, in Scepuſio poſt ictum fœdus, Giſera oppidum ſoceri occupauit: & quoſcunque regiæ factionis eſſe comperit, hoſtili more tractauit. Inteſtina igitur Vngariæ bella (quæ Chriſtianæ reipublicæ potiſsimum propugnaculum haud immeritò eſſe cenſetur, & Turcarum metus) Apoſtolicum ita ſenatum eo tempore ſollicitum habebat, ut quamuis execrabili ſchiſmate ſacer ordo laboraret, & pars una in Germania, ſynodi Baſilienſis auctoritate Felicem: cõtrà Romæ altera, Cardinei collegij decreto, Eugenium pronunciaſſet: uterque tamen pontifex, mittendum in Pannonias legatum eſſe cenſuit. Felix, Alexandrum Tridentinum epiſcopum, à Moſcouiæ ducibus oriũdum, & idcirco Vladislao haud longius attinentem: Eugenius, Iulianum Cæſarinum cardinalem, ea tempeſtate ſapientiſsimum habitum, miſere. Quum utrunque rex ac proceres audiuiſſent, & Alexandrum de uero pontifice, ac Iulianum de pace cum rege & regina, impenſiùs diſputare intellexiſſent: dimiſſo altero, cardinali pacis negocium demandatur: quando illum non ad captandum in pontificem fauorem, ſed ad ueram regni ſalutem ueniſſe nouerant. Quanquam uarijs legationibus, ac eiſdem quoq; irritis, ſæpe antè de pace agitatum eſſet: boni tamen uiri operam, ſtudium & auctoritatem in hac re minus aſpernandam eſſe cenſuere. Aderat mite ac quietum regis ingenium, iuſticiæ paciſq; ſtudioſiſsimum, & ab inteſtino bello regniq; exitio nimis alienum. Ad regi-

nam profectus, omnium concordiæ commodorum, belliq́; incommodorum admonuit: idq́; ſuperiorum malorum experimentis approbauit. adiecit imbecillitatem ſexus, conditiones impares, nutantia populorum ſtudia, ac initam Giſeræ cum Agrienſi pontifice affinitatem, cui plurimùm confidebat: item infantis poſthumi conditionẽ & pericula, ſi qua fortunæ ualetudinisq́; iniquitate è medio ſubriperetur, omnes amici ne ad orbitatem regnum redigi uideretur, continuò ab ea deficerent: duas filias, quas adultas haberet, ſua fortuna deſtitutas faceret: è contrario ad penſitandas hoſtium uires hortabatur, qui multo plus opibus, milite, armis, equis, cõmeatibus, & duce iam poſſe uiderentur. Maximas eſſe Polonorum Vngarorumq́; facultates, & quando cum muliere ac infante his bellum eſt, multo in diem fore maiores: ſi ſemel eius exercitus profligetur, nunquam amplius inſtaurari poſſe. Vladislao duplici regno potito, nunquam uires, pecunias & ſupplementa defutura: oportere tempora conditionemq́; rerum ubiq; metiri, neque ambitioni priuatisq́; affectibus quãdoq; tantùm indulgere, ut communi ſaluti parum conſulere uideatur. habendam eſſe Vngariæ rationem, quippe quæ niſi hoc inteſtino bello liberetur, à Turcis propediem inundabitur: & capto hoc Chriſtianæ reipublicæ propugnaculo, reliqua in Turcarum ditionem breui tempore peruentura: præcauendam nimis eſſe tanti mali infamiam, & quotidie ante oculos imminentia orthodoxæ fidei pericula obuerſari oportere, ne dum incertas in infante ſpes collocatas pertinaciter tueri contendit, uniuerſa perdere uideatur. Quòd ſi tanti mali auctor habeatur, Deum uindicem cõtinuò adfuturum: proinde poſtquam prioribus ipſa conditionibus, ne poſthumũ tot regnis defraudare uideretur, ſtare noluit: multo ſatius fore, ſi duas filias uiro tempeſtiuas, alteram Vladislao, Caſimiro alteram coniugandas eſſe cenſeat: inter marem & feminam, in parentum charitate, præter ſexum, nullum eſſe diſcrimen. Adhæc regina: Satis ſe ſuas hoſtiumq́; uires penſitaſſe, reſpondit: bellum ſe inuita initum fuiſſe, ingenuè ſe fateri, ob ſciti ac elegantis poſthumi charitatem: ſe pactis conditionibus ſtare nequiuiſſe, ne auito paternoq́; regno filium defraudaret: neque Ladislao, Deum innocentiæ ac æquitatis uindicem abfuturum. inſuper, ſe Vngaros ſpectatæ fidei relinquere non poſſe: neq; quantum pro mulieris ingenio fieri poteſt, ſe fideli unquam Pannoniæ defuturam: neque, ſi qua pacis ratio inueniri poteſt, bellũ improbè alituram: illud ſibi demum certum eſſe, malle ui regnum amittere, quàm deſidia, metu, ignauiaq́; dimittere. Commendauit reginæ animum legatus, quando plus uirilis quàm feminei referre uideretur ingenij: ſed ubi pacis iura non recuſare cognouit, continuò de concordia agitari cœptum. Quum multæ utrinque in medium conditiones afferrentur, mutuoq́; repudiarentur, ut res pro utriuſque dignitate uideretur æquè tractari, adhæc tandem pacta regina redacta eſt. Quando paulò minus filiarum quàm infantis cura angebantur, concordiæ leges hæ ad Vladislaum à legato ſcriptæ ſunt. Reginularum altera Vladislao, Caſimiro Lithuaniæ duci altera uxor eſto. Caſimiro centum & uiginti aureorum millia: Vladislao Sleſia terra, ſub ducentorum millium nomine, dotis gratia penduntor. Regina poſt initam affinitatem, Sleſiæ cedito: eiq́;, ſi unquam facultas fuerit redimendæ prouinciæ, ius eſto. Quod ad Vngariam uerò attinet, Vladislaus poſthac regio ſeſe titulo abdicato. Procurationem autem & tutelam ad integram uſque poſthumi ætatem retineto, deinde regno cedito. Si poſthumus fortè interim uita deceſſerit, aut regno potitus ſine liberis diem obierit, Vladislaus omne regni ius titulumq́; reſumito. Rependendorũ deniq; ſumptuum gratia, quos in hoc bello rex erogaſſet, Scepuſienſis ora Poloniæ regno perpetuò addicitor. Si quod in Podolia & Valachia ius Vngaris ſupereſſet, id omne Polonis ipſe reſignato. Allatæ concordiæ leges regni principibus recitatæ, ſignificatæq́; ſunt abſentibus. Proceres diuerſa ſenſere, & pro ſua quiſque animi libidine uarias dixere ſententias. Coruinus, qui domi ocium & foris bellum ſemper amauerat, quum prouinciam Turcarum metu relinquere non poſſet, ſuam literis ſententiam ſignificauit, quarum ſumma hæc erat: Si æquæ concordiæ conditiones afferrentur,

nullo

nullo modo recuſandas, ut pacato regno tutius in Turcas expeditio ſuſciperetur, nil communi concordia ſalubrius excogitari poſſe: ſin autem minus, forti externa & interna incommoda animo toleranda: ac potius extrema quæq; pericula ſubeunda, quàm pati, ut regnum, quod ſat amplum à maioribus acceperint, iniqua pacis conditione minuatur. Nihil regno neque ad præſtitutum tempus, neq; perpetuò alienandum. Nil Vngaris turpius futurum quàm imperium antiquorum exemplo propagandum, per negligentiam puſillanimitatem'ue indies diminuere. ſi bellum cum regina continuetur, unde facilis concordia ſperari poteſt: minoris conſtiturum, quàm hæc efflagitata còncordia, quã tanti per nobilium regni membrorum alienationem commercentur. Quare legatus ad reginam rurſus immutatis quibuſdam conditionibus abijt, redijt'que: & quum quotidie nouæ utrinq; conditiones expoſcerentur, id tandem Iulianus impetrauit, ut Vladislaus Iaurinum ad reginam proficiſceretur, quo per colloquium faciliùs pax inter utrunq; tranſigeretur. Nec inſcius quidem erat, quantũ præſentia mutuusq́; ſermo ualeret. Princeps autem ille optimus, ut communi quieti conſuleret, Iaurinum conceſsit: eò quum ueniſſet ad colloquium, in primo congreſſu multæ ultrò citròq; querelæ, purgationesq́; interiectæ ſunt. Bellum etſi contra iuſtum & fas, neceſsitate tamen quadam utrinq; initum cõfitentur. Mox de concordia diebus aliquot agitatum, quæ an'ne inter eos confecta fuerit, nil aliud argumentum oſtendit, quàm in digreſſu magnifica, quæ utrinq; data fuere munera, & rumor effuſus, qui Eliſabetham propediem Budam deſcenſuram eſſe nunciabat. Is haudquaquam falſus fuit. Paulo pòſt regina cum honeſtiſsimo (ut ferebatur) equitatu, Budã uenit: ubi poſtquam Ciliæ comes, poſtero die carcere emiſſus eſt, in quo à captiuitatis die ac initio belli diligentiſsimè fuerat aſſeruatus, de promulganda pace agitatum eſt: quæ inſequenti die promulgata, incredibili omnium animos lætitia ſanè compleuit. mox de pacis conditione id præcipuè paſsim eſt muſsitatum, datam ſuper hoc utrinque fidem: Vladislaum in Vngaria liberè imperaturum, ſi modò aut precariò, aut ui, ſacram cum poſthumo coronam à Frederico reciperet, qui ſecundùm Alberti obitum, pupilli patrimonium parum probè in Auſtria curare dicebatur. Compoſitis Budæ rebus, Iaurinum regina ſe recepit: & poſt triduum uentris repentè correpta torminibus, humanis exceſsit. Mors ueneni ſuſpicione non caruit: quam inſequutus Vladislai dolor, quantum euidentibus ſignis conijci poterat, prorſus abrogare uidebatur. eius enim interitum, dies aliquot rex ęgerrimè tulit. Et ſi quando eius fortè mentio haberetur, lachrymis abſtinere non poterat: neq; ignorabat, eius interitu fœdus omne pariter interiturum. Et illud quotidie oculis obuerſabatur, deſperatum regni ocium, Boemorum inconſtantia, qui nihil bello uehementius appetunt. Et regina uita defuncta, ad Cæſarem cum uniuerſis præſidijs oppidisq́;, quæ in Caſſouiana prouincia tenebant, continuò defecere. Hi nanque ueluti carceribus ac uinculis emiſsi, in regios pagos & oppida erumpunt, populationes ac cædes inſtaurant, multo ferocius quàm antea ſęuiunt, inteſtina mala redintegrantur. Neque Cæſar his pro dignitate malis moderari uidebatur. Poſthumum aſſeruabat diligenter, & Boemos iuxtà atque pupilli uindices, latè longeq́; ferro ignićq; graſſari patiebatur: neq; rapaciſsimum genus hominum, & quod paruo, uel nullo ſtipendio ibi retinebatur, ſine ui & populatione teneri potuiſſet. Contrà illud Vladislai dolorem haud parum leuabat, quòd ex Vngaris multi, qui aduerſæ factionis erant, extincta regina, ad regiam fidem & obſequium rediere. unde non parua Poloni uiribus facta fuit acceſsio. Accedebat Giſeræ affinitas, quam cum Agrienſi pontifice nuper iniuerat, qua Boemorum animi ſe remittere occœperunt. Et eos, mite Cæſaris ingenium, ocij ſemper cupidum, nimis à ſolitis incurſionibus abſterrebat: itaq; inteſtina mala, opinione celeriùs imminuta ſunt. Dum hæc à rege Vladislao ita geruntur, Ioannes Coruinus & Nicolaus aduerſus Turcas regni fines impigrè tuebantur: hos deorum benignitate, tempeſtate illa datos omnes arbitrabantur, qui labãtes res Pannonicas tuerentur: in primisq́; Coruinum, qui temporibus illis Vngariam mira felicitate

citate

citate tutatus eſt: in crebris Turcorum incurſionibus tumultuario nunquam prælio dimicatum eſt, quin hoſtem grauiter inflixerit, fuderit, & fugarit: necubi congreſſus eſt habitus, ubi dena ſaltem non utrinque millia conſtiterint. Vbique demum fauſta quadam fortunæ dexteritate ita pugnatum, ut nil Coruino uehementius tunc prophanus hoſtis reformidaret. Quin in Turcarum prouinciam ſępius excurſum, unde multis cæſis ingens præda eſt abacta. Locupletatus eſt admodum hoc bello ipſius exercitus. Ex his unum tantũ inſigne bellum, ſilentio præteriri ſine inuidiæ nota non poteſt, quod cum Baſſeo quodam Turcarum clariſsimo, cui Sciabadin nomen erat, geſtum eſt. Amurathem ferunt tot clades à Coruino illatas, uel illud maximè quòd Moldauiæ & Tranſalpinę principes à ſua fide ac fœdere reglutinarat, diutius tolerare non potuiſſe: expeditionem ergo maximam in Valachos & Tranſſyluanam Coruini prouinciam parat: delectiſsimum è militibus peditatum, quem Ianizarorum appellant, cum innumera equitum multitudine, & præſertim uexillationum cogit: legiones, quas in Europæ prouincijs habebat, ferè omnes acceſſit: adijciuntur his auxilia, quæ ſociæ Aſię ac Europę ciuitates iure fœderis miſere. Octoginta millium hũc exercitum fuiſſe (quod haud facilè fides admittit) plerique, & qui his adſuere Vngari prodiderunt: Baſſeoq; ſpectatæ uirtutis ac fidei, hoc belli negocium demandatur. Turcas noua moliri, Coruino nunciatur: ipſe quoque in prouincia delectum habet, tres circiter legiones cogit, in cataphracto ſpem omnem ponit equitatu: nec parum quidem prouincialibus, & præcipuè Scytulis confidit. Baſſeum cum innumero propediem in Daciã traiecturum exercitu, rumores differunt. Poſt Imperatorem, apud eam gentem, Baſſei ſupremum locum tenent: & ubicunq; agant, Imperatoriam poteſtatem gerunt. Huic ab Amurathe mandatur, ut prius Tranſalpinam adoriatur: & quacunque poteſt ſæuitia Valachum, qui à ſocietate ſua defecerat, ulciſcatur: eaſdem à Moldauis perfidiæ pœnas exigat, qui Coruini opera icti fœderis iura uiolarant. Deinde in Tranſſyluanos effuſis uiribus & extremo nixu irruat, ut illatas tot à Coruino clades cumulatiſsimè uindicet, & cæſorum olim ſociorum manibus abundantiſsimè exoluat inferias. Baſſeus imperata curans, è Macedonia caſtra mouit, hominum circiter octoginta milium. per Myſiam iter faciẽs, in Danubij ripa conſedit: ad paruam Nicopolim traijciendas copias curauit: aliquot in traijciendo dies, ob innumeram multitudinem abſumpti. Quare in utraque ripa aliquandiu ſtatiua habuit. Hinc uehemens Valachos metus inceſsit, ingenti cuncta trepidatione tumultuq; complentur: ad Vngarorum fidem Valachos redijſſe pœnitet, quam ob Turcarum uicinitatem commodè tueri poſſe diffidebant. Ioannes contrà Valachorum utranq; prouinciam bene ſperare iubet, mandat ut in tutiora ſe loca recipiant: prophano furori neque obſtent, ſi uires non ſuppetant: ſe hoſti forti animo occurſurum eſſe recipit, neque robur nec numerum reformidaturum: Chriſtum ſibi ſocijſq;, optimum maximum orthodoxæ fidei uindicem, nunquam abfuturum affirmans: cuius præpotenti numine ſe fretum, propediẽ à fœdæ gentis periculis uindicaturum eſſe pollicetur. Si qui plus æquo timent, ad ſua caſtra confugere præcipit. Turcæ, Baſſeo duce in Tranſalpinam Valachiam, quæ propius occurrebat, caſtra mouent. Mox fines ingreſsi, geminis exercitibus ſic longè lateq; per cuncta excurſant, ut armis & incendijs pagos & caſtella parum munita uaſtarent: res ac pecora rapiunt, homines quoſcunque offendunt, planè trucidant: mulieres ac pueros, ſeneſq; pariter obtruncant: nulla in ſexum ætatemq; commiſeratio habita. Valachi adhæc in montes alij ſe recipere, pars remotius fugam rapere, in munitiſsima nonnulli oppida cõcurrere: in manus hi tantum hoſtium incidere, qui ſe negligentiùs aſſeruarunt. Cum ſuperatis Alpibus, Tranſſyluaniæ finibus appropinquaſſent, Coruinus nequaquam animo conſternatus, cum quindecim millibus tantùm hominum Turcis occurrit: & ea quidem mente, ut mori quàm cedere malit. Baſſeus, qui uiri nomen & fortunam perhorrebat, ubi eum cum exercitu propius occurriſſe, per ſpeculatores accepit, ferociam remiſit, & cautius agendum eſſe cenſuit: aliqua prius arte tentandum ducem putauit,

ut Turcarum mos eſt, uti quibus potiſsimum modis hoſtem circumuenire poſsit, intelligat. quare aliquantiſper ſubſtitit, ut eius audaciam & uirtutem inſpiceret. Exploratores retulere, hoſtes ne quartam quidem partem Turcarum æquare poſſe: uerum equitatum his eſſe longo agmine corruſcantem, qui non paruo negocio ſuperari poſſit, quando non minus celeribus turmarũ alis quam actuarijs curribus hoſtẽ circũuenit: quod ſi res minus proſperè uenerit, intra curruum ſepta ſe recipit, atq; inde diſpoſitis munitionibus pariter ac muro ſe acerrimè tuetur. Eodẽ modo caſtra munit, ut nullas per noctem inſidias repentinosq́; impetus reformidet. Stupet Coruini audaciam, & rei bellicæ diſciplinam, ſuorum tamen numero confidit. Quum ad quinq; millia paſſuum propè conueniſſent, quamuis utrinque prælium minimè detrectaretur, uterque tamen ſpe magna uictoriæ fretus, rem non temerè agendam exiſtimauit: ad ſuum uterque confugiebat ingenium, ut aliquid in tanto congreſſu artium excuderet. Turca gradatim certandum, & ſeruandum in pugna ordinem cenſebat, multitudine fretus: uel ſi id minimè concederetur, numero circumueniendum hoſtem eſſe cogitabat: ibiq́; defatigatum, ad extremum innumera multitudine obruendum. Contra ille, id primum iubere ſuos, nemo locum ordinemq́; deſerat, neue ab hoſte ſcindi ac diuidi patiantur. Inſequenti die, quum ad locum quem Vaſcapum dicunt, conueniſſent, utrinque acies prima hora diei educi cœptæ ſunt. Multum temporis ad diſponenda octoginta hominum millia Turcæ opus erat: nec parum quidem Coruina uirtus & diligentia expoſcebat. In primis inſtructis agminibus, conuocatis præfectis legionum, tribunis militũ, & centurionibus uniuerſis hæc uerba fecit: Nulla (mihi credite) audacia, ſocij, tantæ multitudini me occurrere perpuliſſet, niſi ipſa neceſsitas adegiſſet, ueſtra fides ac uirtus hortaretur, quam dudum exploratam habui: & in primis IESV Chriſti numen clemẽtiſsimum inſpiraſſet, qui nos in ſacram militiam ſuam aptauit, ſuumq́; nomen ueſtra dextera uindicari uoluit. In hac præſtantis militiæ euocatione, quantum uos dilexerit, conſiderandum eſt, & immenſa hinc benignitas Saluatoris penſitanda. Tria nobis hodie cõmoda, ſi uiri, qui olim fuiſtis, ijdem hodie eſſe uolueritis, Deus ipſe propoſuit, quibus nihil maius appeti poſſet. In primis liberorum, coniugum, patriæq; ſalutem, cum fortunarum incolumitate coniunctam: deinde perpetuam huiuſce ſeculi gloriam, & æternam felicitatem uobis nunc expoſitam eſſe ſcitote. Quot à Turcis olim incendia, calamitates, & mala acceperimus, utinam uobis audiuiſſe potius quàm ſpectaſſe & pertuliſſe licuiſſet. Iam diu liberis & uxoribus careretis, quos miſera ſeruitus obruiſſet: neque focos aut aras haberetis, ubi inhabitare, & ſacris operari ualeretis, niſi piẽtiſsimum Saluatoris numen, & ueſtra indomita uirtus præſtò adfuiſſet. Neq; patria bonisq́; frui, neque fungi honoribus, neque libertatem retinere uideremini, niſi ſanctiſsima fides, & animi ueſtri magnitudo ac robur ſpe diuina firmatum, hæc quæ diximus omnia, uobis integra conſeruaſſent. Iam immanis Turcarum furor in ſuam poteſtatem omnia redegiſſet, niſi ueſtris hæc armis uindicata forent, & tot ille cladibus repreſſus eſſet. Is necubi coerceri potuit, non Græcia, non Macedones, utriq; quondam rerum potiti: non Thracum audacia, non Myſorum robur, nõ Epirus & Illyricum, horum uires retundere potuere. Athenienſes, Thebani, Lacedæmones, qui priſcæ militiæ auctores habentur, his ultrò ceſſere. Nobis diuinitus hæc laus & ingens uictoriæ gloria delegata eſt, qui parua ſæpe manu, & quandoq; incauti ab his circumuenti, toties inſigni ſtrage confecimus, fudimus, fugauimusq́;. Atq; nullum illi genus hominum in terris magis expauent & perhorreſcunt quàm uos, quos ex aſsiduis cladibus paucos, non minus ac frequentes formidare didicerunt. Nunc etiam, ut extremas uires experiantur, cũ innumeris legionibus adfuere: atqui uobis nequaquam plus quàm antea timendum eſt, quando ſub diuino ductu & auſpicijs arma gerimus. Et quid nobis audendum ſit, aſsidua uictoria, frequens experientia, explorata uirtus, iam diu uos edocuit. accedit, quòd eorum miles, aut gregarius, aut ſeruus, aut auxiliaris, aut ui coactus, & paganus eſt: præter milites prætorianos, nil aliud hoſtili militiæ supereſt, ui

Coruini oratio ad milites.

eſt, ui adacti ac inuiti cæteri militant, & illi quidem puſillanimitate ad ſeruitia redacti ſunt. Quicunque autem Græci, Macedones, Illyrici, auxiliorum gratia miſsi ſunt, quum à Chriſtiana fide non receſſerint: non pro illis, ſed nobis dimicaturos eſſe reputate: nos uindices, nos uictores expectant: in hoc illi bello Turcis nomina, nobis uires animoſq́; dedere: pro uictoria noſtra uota ſuſcipiunt. Quare tanto uobis animoſius fortiuſq́; pugnandum eſt, quanto maiorem uictoriam, prædam, laudemq́; nunc ueſtris oculis obuerſantē habetis. Nō pro alienis focis & aris, ſed proprijs, dimicare opus eſt. ita hodierna neceſsitas noſtra tulit, ut ni nos ipſi nobis uindicare uelimus, & ſolita ſpe ac uirtute nitamur, maxima quæq́; malorum omnium hodie ſubire cogamur. In primis iacturam fortunarum, liberorum ſeruitutem, inceſtationes uirginum, coniugum proſtitutiones, cædes parentum, ædium & templorum incendia: & quod his omnibus multo grauius eſt, Saluatoris noſtri & deorum omnium ludibria: frangentur diuorum ſimulachra, aut unco trahentur: argentea aureaq́; conflabuntur, & in prophanos uſus conuertentur: religionis cultus omnis abrogabitur: & Deus è pectoribus noſtris, præ diffidentia negligentiaq́; noſtra, niſi propugnatores optimos inuenerit, exigetur. Minimo digito Turcas omnes, ſi uoluerit, ilicò contereret Deus noſter: ſed quando tutelam ſui nominis in noſtra dextera collocauit, uirtutem prius noſtram periclitatur, ut ſi magnam fidamq́; compererit, præpotenti ſua dextra tueatur & firmet. Neminem ſibi fidum piumq́; Deus unquam deſeruit: ſi uobis ipſi non defueritis, nuſquā ſaluator IESVS uobis aberit. In potentia ſui nominis, quod eſt ſuper omne nomen, hoſtes proteret: & iuſtum diuina fiducia fretum extollet. Inſuper, aliæ nobis atque illis ſunt pugnandi cauſæ, & ſpes longè firmiores. Pro domino, eodemq́; prophano, & ſcelerum omnium auctore, pro ſpolijs & rapinis, pro exitio gentium: pro alieno regno, eodemq́; propagando, & mortali laude, illi arma ſumpſere. Nos contrà, pro orthodoxa fide, & Chriſtiana republica: pro patria, pro liberis, pro uxoribus & fortunis dimicamus. Quibus quidem rebus nihil excellentius, nihil poſterorum commemoratione dignius, nihil ad promerendam immortalitatem accommodatius inueniri poteſt. O' quanta his in cœlis merces eſt propoſita, qui aut patriam auxerint, liberarint'ue, aut diuinos honores & ueram fidem protexerint & ſeruarint? Neq́; experti ignoramus, Deum humanam pietatem, iuſticiam & charitatem nunquam deſerturum. Proinde, quid magis illis quàm nobis ſperandum ſit, hinc euidentiſsimè conſiderate, commilitones: Saluatori noſtro confidite, qui diuinitatis præmium pollicetur, & fidem uirtutemq́; ueſtram Deo ac patriæ iuxtà nunc oſtendite. Quamobrem, quando nihil ſine diuina ope moliri poſſumus, antequàm ſignum pugnæ detur, uos quæſo legati, centuriones & præfecti, per turmas & cohortes ſingulas, pias conciones habete, ad ſalutarem & ſacram pugnam militem incendite, legionatim per confeſsionis ſacræ myſterium alter alterum luſtrate, rem diuinam facite: ac ſumpta ore terra, myſticæ communionis officium explete: luſtratis mox animis, alter alterum amplexate, dextera oſculoq́; mutuam date fidem, perpetuumq́; fœdus percutite, è uobis neminem alterum in ſacro certamine deſerturum, ſed pro aris & focis ad unum omnes ſtrenuè dimicaturos. Demum curatis aliquantiſper corporibus, ambulatorijs dudum ientaculis, dato ſigno, ter elatis uocibus, inuocato præpollentiſsimo IESV Chriſti nomine, manū ea uirtute roboreq́; cōſerite, qua pro redemptione ac libertate ueſtra in agone mortis ille cōſeruit. Hoc igitur ut ultrò faciatis, per ſanctū noſtri Redemptoris amorem, per charitatem patriæ, per Deūm hominumq́; fidem, uobis edico, impero. Item uos oro & obteſtor, ut ea mente dimicetis, uti aut clariſsimam (quod nō ambigo) uictoriam: aut ſi res aliter tulerit, beatam in cœlis uitam uobis hodie comparetis: non apud inferos, ut Græcus ille, ſed ſuperos cœnaturi. Chriſtus igitur optimus maximus nobis ſemper aderit, qui nos (mihi credite, ac ita confidite) nō ſolùm è Turcarum manibus hodie uindicabit: ſed cum perpetua nominis immortalitate, opimis nos hoſtium ſpolijs onerabit, & incolumes ac ouantes domum referet uniuerſos. Sciabadin Baſſeus nihilo ſe-

z

gnius

gnius è contrario ſuos admonuit, ut amplificãdi imperij, & ſuperiorum uictoriarum memores, ab aſsidua uirtute & laude non deficerent: armis Turcarum nomine propagarent, quibus Mahumetes diuorum interpres, terrarum imperium, à cunctis numinibus addictum eſſe prædixerat. Item, auguſtam hanc gentem, hominum terrorem, ultricem facinorum, & populorum dominam, diuino ore loquutus ominabatur. Quanta breui tempore, ex quo in Europam traiectum eſt, regnorum acceſsio facta fuerit, enarrat: ſpem ingentis prædæ, & maxima quæque ſtrenuis præmia pollicetur: pagos & oppida, nedum rapinas & ſpolia, ſe multis diuiſurum eſſe recipit, ſi extremis quiſque uiribus dimicarit: uictoriam ante oculos certiſsimam, ex inopia hoſtium, & immenſo ſuorũ numero proponit. Illud adijcit, profligato Coruino (quem ſolum è Chriſtianis impigrum, & rei militaris non ignarum, ſe reperiſſe, ingenuè fatetur) nihil ad aſſequendum cæteri orbis imperium, amplius obuerſaturum. Si hunc hodie ad internecionem protriuerint, nullam in Europa uictoriã hac fore maiorem: quare Coruinũ in acie primò petendum edocet, uictori huius ingentia pręmia ſpondet. Poſtquam ſat militi ſuaſum eſſe arbitrabatur, iam inſtructã aciem educit, in duo cornua pedites equitesꝗ diſtribuit: in medio prætorianos milites collocat, quos Ianizaros uocant, ſpectati roboris homines: ſuccedunt longa ſubſidia, multas etiam uexillationes in utroque cornu proponit, quę prælium incant, circumuolent hoſtes, & prout ſors ipſa tulerit imperant, repetantúe. Coruinum in utroque cornu, duo quadrata cataphractorum equitum agmina, quos hippobaliſtæ ſequebantur, collocaſſe memorãt: ante hos uexillariorum quoꝗ alas equitum, qui à laterum fronte certarent, extendiſſe: in medio autem, quadrata duo cataphractorum agmina equitum ſtatuiſſe, & inter hos cohortes grauis armaturę, à tergo haſtatis, ſagittarijsꝗ munitas interieciſſe: utrunque etiam cornu, longo carrorum ambitu circumuallaſſe, quos omni munitionis genere planè compleuerat. Mox progredi in hoſtem ordinibus edicit, quum ad duûm ſtadiorum interuallum appropinquaſſent, pugnæ ſignũ dare iubet: nihilo ſecius illi faciunt. Collatis utrinꝗ ſignis concurritur. Coruinus proſpecta hoſtium multitudine, primam aciem in cuneum redigit, quo faciliùs hoſtes diuidat: contrà illi, forfices obtendunt. Tanta utrinque ferocia & clamore cõgrediuntur, ut nihil unquam horribilius ſit auditum. Turcæ uerſatili equitatu freti, falcatis enſibus in Chriſtianos ſæuiunt, infeſtis concurrunt haſtis, & ex equis multi utrinque deturbantur. A forficibus, cataphractorum cuneus concidi non poterat, quia armis obducti, haud facilè lædebantur. Inſtant igitur, & infeſtam interſecant aciem. In medio, & in utroque latere, pari impetu dimicatur. cadunt utrinque multi: ſed proſciſſa à cuneo Turcarum acies, magna ſubinde cæde agitari cœpit. Quum ad latera declinarent, in hoſtium gladios incidebant: ecce cuneo, quem diximus, occurrit altera, & pari uirtute certatur. In cornibus uaria quandoꝗ fortuna inter uexillationes fuit, quum æqua ſpe aliquantiſper utrique dimicarent. Sed quum illi eo genere pugnæ, ob equorum pernicitatem agilitatemꝗ nimis ualerent, & numero longè ſuperiores eſſent: poſtquam multitudini cedere, neceſsitudo tulit, ad munitiſsimum hi cataphractorum agmen rediere. Poſt ubi ad cataphractos peruentum eſt, haud parum fortuna Turcarum declinauit: dum obſtinatis ultrò citroꝗ pectoribus pugna cõſeritur, & expeditiſsimi equitatus pars maxima cæditur. Nanque duris cataphractorum contis & ſariſsis, item oblongis trifidisꝗ gladijs, haud ſecus ac inermes armatis obiecti, nequicquam obſtabant: quare in utroque cornu à Turcis laborare cœptum eſt. Nutantibus adhuc rebus, in media acie prælium atrox planè conſeritur: prætorianæ cohortes cum ualido equitatu, quadratum cataphractorum agmen, quod in medio collocatum eſſe diximus, multis uexillationum turmis circumueniunt: pedites ueterani, facto maximo impetu, equorum poplites falcato enſe ſuccidunt. Ex his cecidere multi, humiꝗ porrectis capita amputantur: obteruntur contrà cohortes, dum cataphractorum ruinam moliuntur. Cædes hic uſque adeò magna patratur, ut cruoris riuos ageret, dum obſtinatis animis, & debacchante hinc & hinc bellico furore, certatur.

Prętorianorum pars maxima cæditur: ex equitibus quoq; multi oppetiere. Baſſeus, ubi & in utroque cornu, & in medio ſuperiores dudum Vngaros fore conſpicatur, & iam pro longo labore defecturos eſſe ſperat: quamuis ibi ſtragem maximam pateretur, ad triarios tamen belli ſummã redigere decernit: ut cum cætera multitudine, quam ad præſidia reliquerat, ſuperſtite magna ſubſidiorum adhuc parte, agmina Vngarorũ obducat. Ab inita iam pugna hora ferè quarta agebatur, quum prælium inſtaurare conſtituit. Nec ab re quidem id à prophano Barbaro factum. Verebatur, ne ſi ſui terga dare cœpiſſent, reliqua multitudo, detrectato bello fugã raperet. Ne quẽ igitur belli expertem dimitteret, ratus hoſtes à numeroſa turba circumuẽtos, haudquaquam defectis iam uiribus, extremum impetum ultrà toleraturos, ultimas acies ciet: Vngarum obduci iubet, triarios ueteranos hortatur, defectum hoſtem facto orbe perdendum edicit: nouiſsimum hoc Vngarorum bellum id eſſe iactat. Contrà uerò Coruinus, proſpecto hoſtis aſtu, ſuos aliquantiſper patitur obduci: mox carrorum agmina promoueri pręcipit, & ut clàm Turcas omnes circumueniant eſſedarijs imperat: deinde pugnã cum hoſte redintegrat. Feruet ubiq; prælium: & quamuis ingens paſsim Turcarum cædes ageretur, præ nimia tamen turba pertinaciter ubique certatur. Turcæ autem, ut à dextro cornu ſe à carris circumueniri, & à tergo ignitis miſsilibus, crepitãtibusq; machinis peti reſpexere, ancipites facti, ſe remiſsiùs agunt: & dum à tergo ſibi timent, à fronte prælium detrectant. Contrà elato clamore Vngari, ut obuerſantem ante oculos uictoriam capeſſerent, dum inſtauratis ipſis animis à fronte multo uehementiùs inſtant, ſocios qui à curribus pugnabant, hortantur, ut propius hoſtes circumuallent. Hic Turcæ confuſo ordine inclinantur: & ne circumueniantur, retrò fugam rapiunt. Quicũq; intra carrorum ſepta, & oppoſitam aciem deprehenſi ſunt, ad internecionem omnes cæſi: qui autem in ſiniſtro cornu dimicabant, horum exemplo conſternati, terga uertunt: palantes cuncti fugiunt: inſtat à tergo, adauctis præ uictoria uiribus, Vngarus. Baſſeus, deſperatis rebus, unà cum quibuſdam prætorianis cohortibus, quibus ſe ſtipauerat, ſe in fugam conuertit. Infremebat à tergo Coruinus, & per ſuſas acies Baſſeum diſquirebat: ut ſi cædendi ducis copia daretur, opima Chriſto optimo maximo ſpolia referret. Turca caſtris exutus, quicunque ſuperfuit, fugæ pernicitate cum duce tunc euaſit: alij uerò, qui diuerſi in fugam effuſi, per nemora, per ſaltus & agros diuagabãtur, aut inedia, aut Valachorum manibus, in quas inciderant, confecti ſunt. Signa circiter ducenta capta, hominum uerò quinque milia. In auxilia, quæ Chriſtianam adhuc fidem retinebant, clementiùs actum eſt. Vix tanti exercitus pars media, quæ euaſerat, Danubium traiecit. Is poſtremò inſigni uictoria potitus, in hoſtium caſtra redijt, ſeſuumq; immenſa prędа exercitum ditauit. Ex his qui prima ſub eo ſtipendia fecerũt, audiuimus: Coruinum fuſo hoſte, ſat feciſſe ratum, eueſtigiò Turcarum caſtra prædæ cupiditate diripuiſſe, nec hoſtem ultrà petijſſe: quòd ſi ad Danubium uſque foret inſequutus, neminem è tanta clade ſuperſtitem futurum affirmabant. Longi quidem ocij foret, quot ſpolia, quot enſes auratos gemmatosq;, cum precioſo ueſtium & equorum apparatu, quot aurata quoq; pilea, thiarasq; in Phrygum Perſarumq; morem reperêre: ad ſummã, nemo in eo bello fuit, quin ſe cum uniuerſa poſteritate ditauerit. Ob rem feliciter geſtam, & prouinciam utramq; Turcarũ periculo liberatã, ſingulis ciuitatib. triũ dierũ ſupplicationes indictæ, ut diuini honores Seruatori noſtro redderẽtur. Multa tẽplis omnib. affixa ſpolia, ſignaq; ad Vaſcapũ, in uictoriæ monumentũ trophæa ſunt erecta. Coruinus triumphans Budam uenit, regiq; Vladiſlao ſigna hoſtiũ & exuuiarũ partẽ dignã principe detulit, in excellentiſsimæ uictoriæ teſtimonium, glorioſiſsimiq; belli excitamentũ. Inauditam per illa tempora Coruini uictoriã, rumores longè lateq; diſtulerunt. Vladiſlaus ſuapte natura pientiſsimus, diuinã in eo bello clementiã admiratur, ad expeditionẽ ſanctiſsimã ſui ducis exemplo ſuccẽditur. Solennes Budæ ſupplicationes indicit, miris Coruinũ laudib. effert: eiusq; oratione, dum Budæ fuit, aſsiduò ad hoc ſalutare Chriſtianę reipublicę beneficiũ hortatur. Ioãnes deinde

poſt

poſt fauſtas prædicationes ac laudes, quibus rex cum uniuerſo ſenatu eum excoluerat, in prouinciam dimiſſus. Vtriuſq; Valachiæ populos confirmauit: & ut Turcis in poſterum animoſius reſiſterent, promptiores effecit. Coruini nomē, hæc uictoria per Europam ſane uniuerſam effudit: hunc unicum fidei propugnaculum omnes affirmabant. Amurathes paulo antè quàm Baſſeus in Tranſſyluania profligaretur, certam ſe uictoriam habere ratus, legatos Budam exploratū potius quàm poſtulatum miſerat, quando rerum Vngaricarum ſtatus ipſum non mediocriter ſollicitū habebat. nam quum in prouincia, per cuncta prælia Coruini ſucceſſum audiret, in inteſtinis tantùm Pannoniæ diſcordijs ſpem omnem collocarat. Intelligebat Vngaros, niſi ſuis armis, haudquaquam facilè caſuros. Vladislao legati fœdus obtulerāt, & pro eius obſide Albam Græcam, quam Belgradum nunc dicunt: aut ſi id recuſaretur, annua ſtipendia poſtulabant. Nunc autem præ recenti uictoria, quum animos Vngari recuoaſſent, nec mitius quidem quàm legatorū inſolētia poſtulabat, reſponſum eſt. Vladislaus è Tranſſyluanarum rerum exitu, ſe propediem reſponſurum eſſe, reſpondit: quare paulo ante Ioannis aduentum, Turcarum legati à rege dimiſsi. Amurathes autem, quum ob cladem quam nuper Baſſeus acceperat, è tanta ſpe excidiſſet, extremas uires tentare conatur. Eius opes arteſq; Vladislaum minimè latebant: quare de grauiſsima expeditione decernendum eſſe cenſet, ueluti à Coruino fuerat admonitus. Coacto ſenatu, Iulianum legatum pontificium acciri iubet: qui quum frequentiſsimus conueniſſet, prout regia grauitas poſtulabat, rem ad eum refert. ubi Iulianus, qui hac potiſsimùm cauſa uenerat, primùm ſententiam dicere rogatus, hæc uerba fecit: Poſtquam Turcarum peſtis in Europa latiùs debacchari cœpit, nihil unquā optatius pontifici maximo, Apoſtolicoq; ſenatui, ac cæteris Italiæ potentatibus ſignificari potuit, rex optime, fortiſsimiq; proceres, quàm quum Vladislaum Sarmatarum principem, Vngariæ regem à uobis declaratum eſſe cognouerunt. Neminem enim Pannoniarum rerum moderatorem, Scythicarumq; uirium ductorem, hoc magis idoneum uſquam gentium Vngari inuenire potuiſſent: quippe qui tanta iuſticia, religione, ſapientia, fortitudine, ac militari deniq; diſciplina polleret, ut potius è cœlo datus, quàm optatus, eſſe uideretur. Hac felici fauſtaq; declaratione, omnium quoq; Italorū animi, qui iacuerant, reſurrexere: atq; ut id felix ac fauſtum Chriſtianæ reipublicæ foret, ſolennia uota ſuſcepere. Quū intimas regni diſcordias, & propinquum Turcarum incendium accepiſſet, ſacroſanctus huc me ſenatus miſit, ut de pacando regno, & reprimenda hac labe (ut à me ſæpe audiuiſtis) uobiſcum agerem. Regnum armis & uirtute ueſtra, interceſsione mea, & reginę obitu, pacatum eſt: alterū ſupereſt, quod honoris, utilitatis, imò ſalutis, gloriæ & immortalitatis plenum eſt: item Vladislai ductu auſpicijſq;, & Pannonico robore digniſsimū, Turcarū immanitas & imperiū coercendum eſt, Proceres: immò iugū, quod noſtris ceruicibus imminet, excutiendū, & longè repellendum. Quid uobis audendum ſit, Coruina uirtus & fortuna portendit. fortunam Coruinā dixi? immò fortuna Chriſtianę plebis, & pręſens diui Saluatoris ipſa benignitas, quæ addictū ſibi populum fluctuare patitur, non demergi. Si tui ducis copijs, ciſq; perpaucis, tantus hoſtiū exercitus & fuſus & fugatus eſt: quid de te, rex inclyte, ſperādum eſt, ſi tuo Chriſtiq; ductu & auſpicijs militabis? Chriſtianorū principum omnes animi in te Pannonicas Sarmaticaſq; uires conuerſi ſunt, omnes in te ſpes ſuas collocarunt: te immaniſsimę crudelitatis ultorem, propugnatorem fidei, & Europæ liberatorem expectant omnes. id eſt, cur quotidie uos literis Pontifex maximus ſollicitat & angit: quanquā hoc orthodoxa religio poſtulat, non minus tamen Vngariæ Poloniæq; neceſsitas uos adurget: quarū altera è Myſis & Illyrico, è Dacis & Getis altera, Turcorū armis & incendio miſerrimè & aſsiduò uexatur. Quicunq; nec diuina charitate, nec ipſa neceſsitate, nec gloria, nec immortalitate mouentur, ad ſacram hos expeditionē propria ſalus, imminens ſeruitus, liberorum coniugumq;, incolumitas rerū & perſonarum, & legitima rapinarum compendia ſuſcitent. Tam cōmoda uobis nunc datur occaſio, ut corpus in uerā ſalutem feli-

citatemq́ aſſerere, ac animum ab omni miſeria uindicare, & utunque diuina humanaq́ gloria & beatitudine uno eodemq́ tempore donare poſsitis. Non deſunt duces optimi: non pecuniæ, bellorum nerui, quæ ab uniuerſa Chriſtiana republica conferentur: non robora militum, non ratio, nō fortuna, dexterrimaq́ numina, quæ uos ſanctiſsimæ fidei aſſertores eſſe uoluere. Sarmatarum uires, Vnnorumq́ uirtutem perſenſit potius quàm audiuit orbis. Nulla re alia quàm uoluntate uobis, proceres, opus eſt. Expeditio neceſſaria, pientiſsima, commodiſsima, & omni ex parte gloria & immortalitate digna eſt: & quæ ad uitam utranque, uberrima perpetuaq́ pręmia conferat. Proinde te rex in primis inclyte, uosq́ proceres uniuerſos oro, obteſtorq́ per Chriſti fidem, per liberorum charitatem, per ſalutem regni, & imminentis exitij liberationem, ut forti hoc bellum animo, communiq́ conſenſu ſuſcipiendū eſſe cenſeatis: ultrò, quum delectus habebitur, nomina detis. Et quando non ad humanam, ſed diuinam militiam profecturi eſtis, ea ſtudiorum uehementia in Turcas arma ſumatis, quam expectatio & ſpes hominum, quam ueſtra uirtus, inſtans exitium, & diuina in uos merita poſtulare uidentur. Secundùm Iuliani orationem, miſerabilis Deſpotis obſecratio lachrymæq́ ſequuntur, ad ſuſcipiendam neceſſariò expeditionem hortatur: Turcarum feritatem, cruciatus, inauditaq́ ſupplicia refert: filiorum cęcitatem, ſubciſaq́ genitalia, & multos dimidiatim cęſos, complures quoq́ ſerra diſſectos, alios item cutibus exutos, aut humi defoſſos, uariaq́ genera mortis, quę humanæ aures abominantur, enarrat. Exemplo ſui Pannones admonet, quantum ſibi cauere debeant. Sauo à Turcis diſterminari, qui æſtate ſæpe uado tranſitur, & rigente bruma glacie calcatur. Tranſiſtrianam his regionem latè patēre: ſe opulentiſsimum olim Myſiæ fuiſſe regem, & nunc Turcarum uiribus regno exactum, orbatum liberis, fœdiſsimis oneratum iniurijs, & dignitate fortuniſq́ priuatum, extorrem uagari, necubi gentium hactenus tutum locum inueniſſe: ſed ad Raguſinos profectum, & ibi mox à Turcarum inſidijs fuiſſe petitum: redijſſe in Vngariam, eam quoq́ undique Turcarum incurſionibus infeſtari. Nunc prophanum regem poſtulare tributum, ut æquior ſumendi belli cauſa detur. Hoſtem immaniſsimum non procul abeſſe, ſed imminere ceruicibus, immò in medio regno igni ac ferro quotidie graſſari: teſtes eſſe Valachiam & Tranſſyluaniam, opulentiſsimas Pannonicæ ditionis prouincias: quas niſi Coruina uirtus, fortuna reipublicæ, & in primis Chriſti benignitas, à fœdæ gentis manibus liberaſſet, iam de rebus Vngaricis foret actū. Varios eſſe bellorum exitus, fortunam incōſtantem: & Deum, de ſe quotidie pericula fieri, non paſſurum. Proinde profuſis Vladislaum lachrymis exorabat, & cæteros obteſtabatur, ne occaſionem hanc dimitterent: ne uictoriæ ſucceſſum per ignauiam & negligentiam interciperent: alienæ quàm propriæ calamitatis uindices eſſe mallent: ſuſcitatæ nuper expectationi ſatisfacerent. Item dicere, ſe ſat magno omnibus exemplo futurum. Ad hæc demum pecunias polliceri non paucas, ad belli ſumptum: & aſſeuerare, Chriſtianæ reipublicæ potentatuū auxilia, collaticiamq́ ſtipem haudquaquam eis defuturam. Omnium igitur conſenſu, quum multi quoq́ iſtorum dicta ſententijs approbaſſent, Senatus conſultum fit, ut in primo ſtatim tempore, rex in Turcas caſtra moueat. Interea delectus inſtante bruma haberetur, poſtularentur ſociorum auxilia: & cum Cæſare, qui Chriſtianæ reipublicæ præeſt, de pace & expeditione ageretur. Decreti ad Polonos, Valachos Prutenosq́ legati, in primis ad Cęſarem: qui ad expeditionem hanc, opem & pacem orarent. Reſpondit: Se neq́ uenire, neq́ auxilia mittere poſſe: fluctuantem Boemiam cauſatus, pacem per triennium confecit. Pruteni, ob exhauſtam longo bello prouinciam, ſe nullam opem dare poſſe dicebāt. A Polonis & Valachis auxilia, cum ſemeſtri ſtipendio miſſa: quæ ingens uoluntariæ militiæ multitudo ſequuta eſt. Multi nanque fidei charitate compulſi, relictis liberis, coniugibus & fortunis, pro tuendo & propugnādo Chriſti nomine, proprio ſtipendio militarunt. Item è Gallis & Germanis multi, ſumpta Crucis teſſera conuenere. Initio iam uere, ſacroſanctæ expeditionis gratia uicatim oppidatimq́ ſolennes pre-

cationes

cationes & ſupplicationes indictæ. Res diuinæ per omnia templa ſolennius actæ, ut optimis bellum pientiſsimum auſpicijs iniretur. Omnes ferè ad utranque Danubij ripam copiæ conuenere. Exercitum quindecim circiter milium fuiſſe perhibent.

Rex igitur Calendas circiter Maias Buda proficiſcitur: traiectóq́; Danubio, lento itinere caſtra mouet, ut cęteri qui aberant, cum ſuis facilè caſtris coniungerentur. Ad Tibiſcum primò iter intendit, accitaſq́; undique copias gradatim cogit: in Tibiſci ripa dies tres conſedit, ut à ſubſequentibus adhiberetur. Tranſmiſſo deinde amne, per Daciam deſcendit: & ad lęuam Danubium ſeruans, ab eius ripa nunquam procul iter declinauit. Mox ubi ſe Bulgariæ conſpectum attigiſſe nouit, ad Salſum lapidem & Cobin, qui ante Sinderouiam ſitus eſt, Danubium traiecit: & caſtra, quæ itiner tarditate auxilijs completa fuerant, ad Sophiam rectà mouit: quæ ſex dierum itinere à Danubio ſecedit, & in prima Bulgariæ parte ſita eſt. Deſpotes ad Danubium ſua cum regis caſtra coniunxit. Dicunt alij, regem cum ternis iter caſtris feciſſe, Coruinum & Deſpotem cum duobus exercitibus præceſsiſſe, ipſum unius diei itinere ſucceſsiſſe. Vrbs à templo, quod magnifico ſumptu Iuſtinianus erexit, Sophiæ nomen accepit, Sardacia olim dicta, à Sardis & Dacis, qui eam incoluere: deinde Bulgarorum inundatione, & aſsiduis Tranſiſtrianorũ eruptionibus labefactata, ſibi templi tantùm nomẽ ſeruauit. Propter eos qui hęreſim infandam, de Spiritu ſancto, auctore Macedonio metropolita Conſtantinopolitano, ſuſcitarunt (quem Patre & Filio minorem, immò miniſtrum utriuſque, ac cœleſtium donorum diſpenſatorem, aſſerebant) celebratam hic ſynodum frequentiſsimam eſſe ferunt. Ciuitas igitur uetuſtate iam effœta, nec arte nec loco munita, ad primum & improuiſum hoſtium impetum occupatur: & quum ſine graui ſumptu ſeruari non poſſet, ac ut primo is ingreſſu, armis, incendijs, terroréq́; cuncta compleret, eam à milite direptam, poſtero die ſacris in baſilica ritè peractis, rex iuſsit incendi. Vicos & oppida, quæ propè fuerant, facilè cępit, diripuitq́;. Ad Morauam deinde fluuium caſtra poſuit, ubi ad inundantis parum ęquoris ſpeciẽ, in colles uallesq́; modicas ipſa planicies tumet, & deſidit. Quingenti hinc equites miſsi, trans Morauam non prædatum ſolùm, ſed quà tutius expeditiusq́; iter fieri poſſet ſpeculatũ, in Turcarũ ſpeculatores incidere: è quibus quum quatuor cæpiſſent, ex his duo milia hoſtium propiùs adeſſe cognouerunt: quare ad flumen fugam rapiunt, quum ſe illis impares eſſe reputarent. Turcæ, non intellecta horum fuga, quum inter ipſos ac flumen collis quidam exurgeret, progrediuntur: re fugientes, ſuperato colle, in demiſſum amnem præcipites ruunt: quò quum perueniſſent, è prærupta plerique ripa cum equis in aquam proſiliunt: reliqui extrema expectantes, ſubſtitere: alter alterius periculum caſus inhibuit. Cis fluuium collis alius eminebat, in cuius uerticem, uenandi fortè ſtudio, cum non parua equitum manu rex aduenerat. quem ubi Turcæ, qui eregionè conuenerant, conſpexere: obtentas propiùs inſidias eſſe rati, eueſtigiò aufugère. Vtrique igitur uana opinione decepti, retrò fugiunt. Rex proſpecta hoſtium fuga, à uenatione ad pugnæ ſtudium conuerſus, citato agmine ad fluuiũ, qui in ulteriore ripa (ut diximus) ſubſtitere, improuiſo ſubſidio confirmati, fugientes hoſtes repetũt. Trepidatio igitur utrinque magna, & fuga ſine prælio interceſsit. Poſtquam autem in caſtra rediere, intellecta re, cum Turcis cautiſsimè agendum eſſe cenſuere: quamuis ſe falſos eſſe utrique ſenſerant. Inſequenti die traiecere Morauã: ac præmiſere ſpeculatores, qui cũcta exactiſsimè explorarent. Ex his aliqui rediere, qui propè Turcas adeſſe, collocaſſe propius inſidias, & nil præter occaſionem aliud expectare, nunciarunt. Rex inito cum præfectis legionum conſilio, Coruinum cum decem milibus delectorum equitum pręmittit, qui hoſtem nil tale formidantem per ſilentium noctis adoriatur. Speculatorũ ductu quum in hoſtes contenderet, ad primam noctis uigiliam eos propius adeſſe ſenſit. Illuceſcebat fortè luna, & magnis cœptis fauere uidebatur. Poſt ubi eò peruentum eſt, unde hoſtium caſtra ſpectari poterant, ne quis fugę pateret exitus, illac agmen circumduxit: mox ſopitos & incautos excitato clamore aggreditur. At illi, repentina

& inopinata trepidatione correpti, pars in fugam, ad rapienda multi arma ſe conuerterant. Fugientes, quum in obductum agmen inciderent, pedem referunt: qui conſtiterant, ſomno & terrore iuxtà ſtupidi, & à ſe ipſis alieni, ad bellum haud facilè ſe expedire poterant. Coruinus per aciem quanquam diſcurrens, exclamat; Sopitum & inermem hoſtem, & tremore perculſum, ſine mora cædendum: occaſionẽ tantã uictoriæ allatam, non temerè prætermittẽdam: tuto ac forti animo in confuſos attonitosq́ hoſtes irruendum: uulgò ingeminans, Iam in manibus eſſe uictoriam. Primo congreſſu tumultuatum potius quàm pugnatum eſt: ſed poſtquam Turcæ Coruinum adeſſe ſenſere, ad illius tantùm nomen conſternati, terga uertunt: quacunque curſum flectunt, ſaucios ſeminecesq́ ſocios offendunt: præ timore tanta intereos oborta cõfuſio, ut inconſiderato fugiendi ſtudio conglomerati, inuicem comprimerentur, & ab inſequenti facilè manu confoderentur. Pars maxima, inter dumeta & auia loca præceps acta, dum ſe in tempore expedire non poteſt, ab inſtante facilè uictore cæditur. Per totam noctem, cum magna palantes cæde petiti ſunt hoſtes. At poſtquam illuxit, reliquiæ quæcunque ſuperfuerant, abſumptæ. Strages longè maior patrata, quàm aut Coruinorum numerus, aut humana fides pateretur: quando à decem milibus equitum triginta Turcarum milia una nocte cæſa, capta quatuor, & nouem militaria ſigna hoſtibus erepta. E' Coruinis autem non multi pro cladis magnitudine deſiderati: uix plerique quingentos oppetiſſe memorant, ſiquidem pauci infeſtum hoſtem inuenere. Caſtra opulentiſsima direpta, nec minima quidem impedimenta hinc ab illis ablata. Incenſis mox Turcarum caſtris, Coruinus inſigni uictoria potitus, ouans cum ditato exercitu ad regẽ rediit. Nec minori quidem expectantibus quàm redeuntibus ille dies læticiæ fuit. Nam ubi Coruinũ cæſis ad internecionem Turcis appropinquare nunciatum eſt, rex è caſtris, & Deſpotes cum reliquis legionibus, ad tria milia paſſuum, cum ingenti plauſu & fauſtis acclamationibus, gratulabũdis occurrit: Coruinum ſuis auſpiciis triumphantem, & apud congreſſum, ad præuenerationis officium equo deſcendere contẽdentem prohibet: apprehenſa mox dextra, claram uictoriam gratulatur: publicè Deo optimo maximo gratias agit, quòd ſibi in Vngaria regnanti, cum his temporibus diuina clementia ducem dederit, qui Romano dignus imperio citra inuidiam ubique gentium haberetur. Quantum illi patria, regnum & Chriſtiana res publica debeat, breuiter oſtendit: meritis laudibus euehit, & ut Coruini gloriam imitentur cæteros hortatur: congratulationis officium deinde proceres exoluunt. Mox iunctis cum rege agminibus, non ſine magno plauſu, militariq́ lęticia, pręmiſſa ſpoliorum pompa, & longiſsimo captiuorum ordine, qui catenati præcedebant, Vladislaus & Coruinus ouantes in caſtra rediere. Ob rẽ bene geſtã ſupplicationes indictæ, & pientiſsimo IESV Chriſti numini gratię in ſacris actę ſunt. Ad proſequendum deinde bellum Chriſtiani animos intendunt. Iulianus Pontificis legatus, & Crucigeræ multitudinis præfectus, quæ gratis præ ſtudio ſanctæ fidei militabat, cũctos ad cõtinuandũ uictoriæ ſucceſſum impenſiùs hortatur: & in tãta diuinæ benignitatis dexteritate non ceſſandum, ſed promouenda quotidie caſtra ſuadet, & proxima quæque Bulgariæ oppida recipienda. Coruinus per exploratores iam cõpertum habebat, à Sophia Philippopolim, Thraciæ ciuitatem, trium ferè dierum itinere diſtare: tantundemq́ interualli inter Adrianopolim & Philippopolim intereſſe, quæ trium quoque dierum ſpacio Cõſtantinopoli admouetur. Superandi tantùm Hemi difficultas obiiciebatur: quippe qui è tranſuerſo, Sophia in Macedoniam & Thraciam proficiſcentibus, longè lateq́ protẽditur. Bulgaria à Cyabri amnis fonte, qui Triballos olim à Myſis diuidebat, nunc incipit: per Hemi montis dorſum, in Vulturnũ Aquilonemq́ porrigitur: à Meridie, in Macedonas Thracesq́ declinat: à Septentrione in Danubium deflexa, in inferiorem magna ex parte Myſiam effunditur. Hemus mons editiſsimus, quum longiùs effundatur, inter has (quas diximus) regiones excurrit: hinc iuga uſque adeò frigida, ut perpetuas niues habeant, & uix duobus anni menſibus ſuper ſe paſtores æſtiuare patiatur. A' Sophia in Macedo-

in Macedoniam Thraciam'ue iter facientibus, duplex ad ſuperandum Hemum pátet exitus: alter labore Romano, & à Traiano (ut multi perhibent) factus eſt, ubi quadrato adhuc lapide maxima porta ſpectatur, quæ ad arbitrium, aditum inhibebat, dabatq́ʒ: alter, ad paruum eſt amnem, quem Slatizam Bulgari nunc appellant. Vter igitur aditus pateret, hác iter facere Coruino, quem expeditioni & itineri rex ultro præfecerat, tunc erat animus. Proinde motis caſtris, quæcunque occurrunt Bulgariæ oppida pártim ui, partim per deditionem capiunt. qua quidem in re haud paruo adiumento fuit conſimilitudo Chriſtianæ profeſsionis, abominabilis Turcæ feritas, linguæq́ʒ magna cognatio, quæ ad conciliandos hominum animos potiſsima uidetur eſſe magiſtra. Nam quum Poloni Bulgariq́ʒ à Sclauonico genere oriundi, eandem linguam ſeruent: ad nullum oppidum Polonus equitatus acceſsit, quin ſe continuó dediderit. Nec minus quidem impigré ubique Crucigeri ſe geſſere. Quũ autem ſub Hemo ad Thraciæ aditus perueniſſent, rigente iam hyeme, occluſum ſaxo materiáq́ʒ utrunq́ʒ per exploratores inueniunt. alterum anguſtiorem, & humana arte factum, prætermittunt, ubi ſtratam olim uiam à Romanis uidere licet: quam non modó lignis cautibusq́ʒ Turcæ compleuere, ſed in decliuioribus ſæpe locis aquam per noctem aſperſere, ut brumæ rigore in glaciem conuerſa, equis & iumentis aſcenſum inhiberet. Peruenere ad alterum, pari arte præcluſum, pridie Natalis IESV Chriſti, quem Slatiza ſubfluit. Varia hic ingruunt incommoda: in primis aditus difficultas, quam non temeré ab Amurathe Turcarum rege factam eſſe dicunt: ut quum cladibus iam pleriſque à Coruino forẽt affectus, præcluſis duobus acceſsibus, impoſitisq́ʒ præſidijs, tutó ac facilé ſine pugnæ periculo, à Pannoniæ rege tueri poſſe uideretur. Item Vngarorum exercitum tanta rerum omnium inceſſit inopia, ut quiſque militiam detrectaret: & de militari ſeditione addubitabatur. Hemus in ſolitudines, prærupta & inacceſſa loca effuſus, ſteriles appendices habet: ad extremam frumenti & commeatuum caritatem peruentum erat: iam inedia uniuerſus languebat exercitus, & ad ſedandam famem parum tritici, raró cum carne decoquere licebat. Accedebat brumæ uæſania, inopia pabuli, & frigoris rigor intolerabilis. Quum omnia gelu conſtitiſſent, pabulatum ſæpe & aquatum ire non licuit. proinde frigore, fame, ac itineris difficultate retrocedere cogebatur exercitus: & iam diſſolutus eſſet, niſi crebris Coruini adhortationibus paruiſſet. Is enim aſsiduó dicere, plurimum difficultatis iam exhauſtum eſſe: quod ſupereſt, ſolita uirtute ac robore perficiendum, cui nihil arduum & difficile: ſe proximos dudum Thraciæ fines eſſe tacturos, rerum omnium feracisſimam: eó iam penetratum eſſe, ut ſi retró ceſſerint, præ belli uaſtitate maiora longé mala remetienda ſint, quám ſi ultrá progrediantur: nihil patefactis his faucibus inſtare laboris, ad populationes tantúm hilares animum intendendum, in medio rerum ſucceſſu non ceſſandum. Quando non eadem ſemper fortunæ dexteritate uti licet, contemptum numinum fauorem continuó auerti: hactenus nil eſſe factum, ſi ultrá non itur: quando omnia quæcunque capta ſunt, facilé ab hoſte recipientur, niſi ſuccenſis domicilijs (quia Turcarum ſatis hucuſque cæſum eſt, pauci qui ſuperſunt) Thracia & Macedonia ac demum Europa ejiciantur. Quare dum miles Coruinum audit, facilé quiſque confirmatur: ſed dum mala, à quibus ſe circumuentum intuetur, memoria repetit, temerarios principum auſus execrantur. Interea Turcarum aduentus ab exploratoribus nunciatur: congratulantur inuicem legiones, quód honeſtæ mortis occaſio daretur, quando multo pulchriús in acie quám inedia & algore mori exiſtimabant. Præmiſſus cum equitatu, nonnullisq́ʒ militum cohortibus eſt Coruinus: qui quum ad hoſtes perueniſſet, facili eos pugna fudit, fugauitq́ʒ. Octies hucuſque cum hoſte conflictum eſſe teſtantur, qui huic expeditioni affuere: ſed nón collatis ſignis, & inſtructa ſemper acie. Nos autem, quemadmodum à quibuſdam Coruini militibus accepimus, qui uulnera etiam eo bello ſuſcepta oſtendêre, rem ita referendam eſſe cenſuimus. Diſſentit ab his aliquantulum Callimachus, poeta noſtri temporis excultus, ac ſcriptor egregius: qui, antequam noſter

exercitus pedem referre cœpiſſet, cum Turca dimicatum, & Carambum captum, in Vladiſlai uita retulit. Sed quid Vngari referant, audiamus. Quum nulla ui fauces aperiri, ac Hemus mons ob impoſita Turcarum auxilia ſuperari poſſet, & egeſtate rerum algoréque intentiſsimo conficeretur exercitus, à Slatiza pedem referre cœperunt, ne irritis conatibus perire uiderentur. Atque ueluti Coruinus & Deſpotes, cum ſuis copijs ueniendo, regia caſtra unius diei itinere præcedebant: ita econtrariò, rex cum exercitu redeundo præceſsit. Turcæ qui in monte conſederant, ut tranſitum inhiberent, nunciato Chriſtianorum reditu, inſtauratis animis, per iuga montium hoſtes ſubſequuntur: rati, oblata occaſione cumulatas ab his pœnas, antequam Myſia egrederentur, exacturos. Carambus dux erat, quem Celepin alij dictum eſſe uolunt: is Aſiæ præfectus, & Baſſei frater, qui inter cæteros apud ipſorum regem principatum fuerat aſſequutus, Amurathis ſororem legitimo ſibi matrimonio coniugarat: & Imperatoris edicto ad hoc bellum accitus, cum Aſiaticis copijs in Europam traiecerat: quum his anguſtiarum præſidijs à rege præfectus eſſet, id in primis fuerat admonitus, ne qua magna occaſione, quæ certiſsimam uictoriam polliceretur, manum cum hoſte conſereret. ſat enim ſe uicturum Amurathes eſſe rebatur, ſi hoſtem à Thraciæ finibus arceret. Celepis, huiuſce præcepti haud immemor, Chriſtianorum caſtra ſequitur, & à montibus eorum iter obſeruat. Quum noſtri terno agmine iter facerent, regia caſtra præcedebant, Coruinus & Deſpotes triginta milibus paſſuum ſuccedebant. Hoc igitur ordine, dum idem iter remetiuntur, ſanè utebantur.

RERVM VNGARICARVM DECADIS TERTIAE LIBER SEXTVS.

VICTVS his difficultatibus, quas enumerauimus, Chriſtianorum exercitus, quum ad quendam montem ex Hemi appendicibus, quem nunc Bulgari Cunobizum uocant, redijſſet, & Carambus ſequens à montium iugis iter hoſtium obſeruaret: milites è caſtris, ſeruato parum imperio, temerè egredi, ac ex agmine quandoque in Turcas erumpere cœperunt. Qui montibus inſidebant, & ex iniquo loco, ueluti rabie quadam adacti, pugnare nitebantur: ſuſpecto hoſte, haudquaquam bello contineri, præfectis & centurionibus temeritatem increpantibus parum auſcultare: dicere, Malle bello, ne inulti moriantur, quàm fame mori. Carambus ad bellum audax, & gloriæ cupidus, hoſtium temeritate ad prælium inuitatus, quum ſe numero, loco, & uiribus ſuperiorem eſſe intelligeret, non aliter atque ſi certam in manu uictoriam haberet, à conſerenda manu contineri non poterat: ratus, ſe uictoriæ gloria, contempti crimen imperij facilè aboliturum: quare cum hoſte omnino confligendum eſſe decernit. Coruinus & Deſpotes, ruituros dudum in ſe Turcas, ſuorum militum inſultibus irritatos conſpicantur: & regis abſentia grauiter anguntur, qui itinere unius diei (ut diximus) præcedebat. Videbant ſe neque bellum detrectare, neque legiones regias habere, neque præ deſperatione à pugna militem coerceri poſſe. Proinde inuiti poſt, ubi Carambum inſtructam in ſe aciem dudum dimiſſurum eſſe intelligunt, ſocios exorant, ne temerè intemperatéque in hoſtem erumpant, ſed in ordinem redigi patiantur: ut ſi uincere non daretur, ne incruentam hoſti uictoriam relinquant. Inſtruunt igitur extemplò acies, & diuina magis quàm humana ope freti, in hoſtem ſigna tolli iubent. Iam Carambus equitatum à monte demiſerat, & inſtructa acie cum noſtris pugnam init. Magna concurritur utrinque ferocia, & ad radices montis inter colles & conualles congrediuntur, ubi in primo congreſſu multos cecidiſſe ferunt. Polonorum equitatus, quem rex paulo antè cum Coruino præmiſerat, remanſeratque ad ſubeunda quæque maxima belli pericula, & Vngarorum turmæ, cum expeditiſsimis uexillationum alis, quibus Deſpotes ipſe præerat, citra uitæ rationem ita dimicabant,

micabant, ut nil morte uehementius appeterent. Turcæ aliquandiu pertinaciter obſtitere, quare magna cædes à principio patrata: ſed poſtquam cum deſperatis rem ſibi eſſe intellexere, cœpere ſenſim defectis animis inclinari: non cum hominibus, ſed immanibus feris ſe pugnare rati. Occurrit à tergo Carambus, laborantibus ſubſidia ſuggerit, puſillanimes increpat, reuocat fugientes: nunc maledictis, nunc hortationibus nutantes animo obfirmat: inſtaurat ubique prælium, & cuncta diligentiſsimè curat. Nec minus quidem impigrè cum Deſpote Coruinus, qui deſperatis dudum rebus, ubi inclinatos hoſtes eſſe uidit, mox uictos exclamat, ſuos admonet: & precatur, ordinem & dimicandi rationem ſeruent, ne temerè pugnando ſeſe mucronibus hoſtium obiectent, imminentem uictoriam capeſſant, ſciantq́ ſe ſub diuinis auſpicijs & tutela dimicare. Mox cohortes quaſdam peditum ad cliuum montis, inter uirgulta ſubmittit, qui quum uenabulis cæſim punctimq́ cædentibus, diſcurſantes à latere Turcarum equos ſubcidant. Maximam equitatui cladem hæc manus intulit, inclinatur hîc acies: & qui ſubſidebant, in iugum montis, ubi præſidium relictum erat, repentè ſubterfugiunt: audaciores, qui in ualles planè deſcenderant, circumuenti à cataphractorum equitatu, ægrè ſe ad accliue montis latus referre poterant. Carambus à tergo inclamitans, nunc fugientes reuocare in aciem, nunc admotis laborantibuss ſubſidijs opitulari: ſpem ubique & prælium pro uiribus inſtaurare, omnia ſtrenui militis, impigriq́ imperatoris officia præſtare: inter conſertiſsimos hoſtes ſe ingerere, & deſperatis rebus hac & illac diſcurrere, animare trepidantes, & ſociorum fugam remorari. Ad poſtremum, quum extremo conatu dimicaret, niue deceptus in lacum incidit, qui glacie ſæua conſtiterat: unde quum nec ſe, nec equum educere poſſet, à gregario milite capitur. Cæteri qui effugere è cruentiſsimo prælio potuere, ad reliquum præſidij, quod in monte ſuperfuerat, ſe receperunt. Subſequuntur per auia & inacceſſa loca Chriſtiani: ſed quum inclinante iam die & loci iniquitate remorati forent, dato receptui ſigno in caſtra rediere. Carambus cum magnatibus plurimis captus: multi in acie cæſi, ſed in fuga longè plures. Ex his qui in montem fugam non rapuerāt, pauci euaſere: belli reliquias in diem poſterum Coruinus differt. Interim hoſtem uenerando aſpectu, habitu Aſiatico Perſico'ue à gregario milite, præter uiri dignitatem, uinctum duci conſpicatur: militem ut captiuum ſibi hominē uendat, exorat. Decem poſtulanti quadragenos impendit. Carambus igitur præfectus Aſiæ, & arctiſsima imperatori affinitate coniunctus, tanti uenit. Ad Coruini tabernaculum adductus, pro dignitate cuſtoditur, & bono eſſe animo iubetur. Fortè ea nocte Deſpotes huc aduenit, de belli reliquijs conſulturus: quum ad ignem liberali facie & graui captiuum uultu reſpexiſſet, extemplò Turcarū lingua uirum alloquitur (cuius ob ueterem illius gentis uicinitatem conſuetudinemq́ non erat ignarus) & repentè uirum agnouit. Clàm fortunam eius miſeratur, conſolaturq́: & ad Coruinū ſubinde conuerſus, ut hunc ſibi mercari liceat precatur. Quadragenis ille ſibi conſtitiſſe reſpondit: ſe uerò nemini pluris minoris'ue, quàm quadragenis aureûm milibus uænundaturum aſſeuerat. Tantundem Deſpotes ſe daturum interea pollicetur. Interea honorificè benigneq́ tractari iubet, & diligentiùs aſſeruari. In auctione Carambum Aſiæ præfectum fortuna poſuit, ut uariam inconſtantemq́ humanæ uitæ conditionem oſtendat: & quàm graui, & non præcipiti conſilio ſemper ſit agendum, aperiat. Poloni huic prælio Vladislaum & adfuiſſe, & præfuiſſe dicunt: Vngari regis id auſpicijs, ſed abſente rege geſtum eſſe teſtantur. Inſequenti die de expugnando Turcarum præſidio, quod in arduo monte ſuperfuerat, ac extinguendis belli reliquijs, ut illuxit, agi cœptum eſt. Vladislaus, ut militum ſaluti conſuleret, quando conatus irritos fore arbitrabatur, id omnino dimittendum, & leuandæ famis gratia ad reditum animos intendendos eſſe cenſebat. Coruinus & Deſpotes, qui hoc admodum bello & Carambi captiuitate recuperaturum ſe regnum eſſe ſperabat, deturbandum inde Turcarum præſidium, & ne ex his ſuſcitetur incēdium, ſcintillas omnino extinguendas eſſe conſulunt: nihil militum robori & uirtuti obſtiturum eſſe, affirmantes. Vicit

tandem Coruini Deſpotiſq; ſententia. Rex quoque, ne ducum militumque uirtuti quicquam aduerſando detraheret, facilè ceſsit: miles curare corpora, & mox arma ſumere iubetur. Tertia hora diei, inſtructa regis acies, montem prima conſcendere cœpit: factura periculum, an arduum montis acclıuum ſuperare poſsit. Sæpe à difficultate hirti ſaltus remorata ſubſtitit. Coruinum obſtinatus proſequendæ uictoriæ animus experiri cuncta iubet: luſtrato aliquantiſper monte, per obliquum iter clementius expeditiusq; ſubit. Et quum uertex montis, quem hoſtes inſederant, in prærupta promineret, eiusq; ſubeuntium deſpectum interciperet, Coruini, ſine ullo negocio in alterum montis huiuſce iugum peruenere: rati hinc in hoſtes facilè ruituros. Sed quum progredi contrà cœpiſſent, abrupti ſaxi prohibentur hiatu, quem neque complere materia, neque ponte tranſire licebat. Quum hoſtem cominus deturbare non poſſent, obiectis belli machinis oppugnare contendunt. Catapultas, baliſtas, & cætera tale genus tormenta intendunt, quæ inſanos lapides emittant, & fragore territent, feriantq;. Turcæ, quum hoſtes in conſpectu propius adeſſe, & horribili ſaxorum iactu ſe peti conſpicarentur, ne parũ quidem animo conſternantur: Albeiũ ſuperiori nocte Carambo ſuffecere. quũq; multos dira lapidum iactura læſos diſsipatosq; intuerentur, grauiter inter ſe fluctuant: quando ab omni ſpe ſe deſtitutos intuerentur. Albeius conſternatæ, & in præceps ituræ dudum multitudini ſalubri conſilio ſuccurrit, omnes admonet, iubetq;, audito mox fragore poſt cotes & ſaxa procumbere, præſentaneo peſtem remedio auerti poſſe docuit: & hoc ad reſiſtendum commento, ſuos obfirmauit. Interea Coruinus, per accliuum magis arduum, quà patebat in hoſtes aſcenſus, multas cohortes ſubire iuſsit: quæ quum infrà pugnarent, præ loci iniquitate, & Turcarum occurſu, facilè reiectæ ſunt. Demum quum irritam tormentorũ operam in uertice & in præcipiti accliuo calamitoſam ſuorũ ac regiorũ operam eſſe intelligeret, deſperata congrediendi copia, ſignum, conſulto rege, tandem receptui dare iubet, in planiciemq; deducit agmina: Turcæ abeunte rege, animos audaciamq; pariter inſtaurant, lætanturq;. Inſequenti die uæſaniente hyeme, & increbeſcente indies rerum omnium egeſtate, rex cum ducibus, legionumq; præfectis de feſtinando reditu iterum agit: ut è ſterili aſperaq; regione, antequã inedia conficeretur exercitus, in uberiora loca reuerterẽtur. Coruinus neceſsitati tandem cedendum eſſe ratus, quippe quæ honeſti quandoque rationem haberi non patitur, à regis ſententia non diſſentit. Deſpotes tantùm, quum idem alij planè ſentirent, interceſsit: ſocios increpans, qui capto iam duce & profligatis ferè hoſtibus, uictoriam in manu ſitam deſererent, exiguas belli reliquias non extinguerent: per metum & ignauiam, ſuperato hoſte, terga uerterent. polliceri ad hæc, ſe ad inhibendam famem, tantum pecuniarum erogaturum, quantum ſatis ſuperq; fore cenſeatur. Legatus hæc eadem pontificius iactabat uulgò. Sed quum difficultates ac mala intolerabilia forent, nulla commodorum ſpe, militum animi leniri potuere. Vulgò his obſtrepere legiones, & obclamitare, non duces & præfectos, quibus nihil deeſt, ſed milites fame confici. Deſpotem recuperandi ſpe regni, intolerabilia, & ea quæ præſtari nequeunt, ſuadere: illum haudquaquam quotidiano militum & iumentorum interitu commoueri: neceſſitatem ſuperari non poſſe: exacta ſe hyeme, ad ſacram ultrò militiam redituros. Interea ſæuiente bruma, & imperante fame ceſſandum: exercitum in hyberna dimittendum, ut corpora labore, frigore, inediaq; abſumpta curent & reficiant. Quas ob res, rex præmiſsis impedimẽtis iter relegit, quod prius fuerat emenſus. Et Turcæ proſpecto eius reditu, fugam potius eſſe rati, ex inſperata læticia uires inſtaurant, & abeuntes ſubſequi decernunt. Nouiſsimum ſæpe agmen infeſtant, & nunc à tergo, nunc à latere crebris inſultibus adoriuntur: mutuas clades inferũt, accipiuntq;, quibus mos erat occurrentibus cedere, mox in auerſos, conglobatos redire. intercipiebant uſque adeò quandoque iter, ut exercitus progredi nõ poſſet. accedebant onerata ſpolijs & rapinis impedimenta, quæ properare non ſinebant. In ſyluam peruenere, non arborum proceritate opacam, ſed mira fruticum fœcunditate completam: item inuiam, &

ſtagnanti-

ſtagnantibus ſæpe aquis, torrentiumq́ defluxibus cœnoſam & inæqualem, ac ad faciendum iter perquàm difficilem. præceſſerat magna ex parte exercitus nouiſsimum agmen ad ſyluæ initium, quod cataphractorũ erat equitum, ut pariter atq́ murus à tergo protegeret. Turcæ cum expeditiſsimo impetunt equitatu: uelites in hos cõuertuntur, ut inhibeãt: inſtant hi, & grauem in ſylua pugnam conſerunt. Clamor ingens effertur: ad quem qui anteceſſerãt, recurrère. inter digladiandum in uliginoſa loca diuertere: ubi quicunq́ equites inhæſerant, ægrè præ cœni altitudine ſe expediebant. intercedebant uada quædam occulta, & anfractus, ac inſidioſa locorum inęqualitas, qua præcipites equi agebantur: ad expediendas ſylue difficultates, pedib. dimicare cogebantur. qui retrò in ſubſidium cõcurrerant, incõſulto ſuccurrendi ſtudio aut paluſtri ſolo impingebantur, aut in cæcos alueos corruebant. Dirempto prælio, equites circiter octoginta è Chriſtianis deſiderati, qui in poſtremo ordine capti ſunt: è Turcis centum & ſeptuaginta, quos Coruinus extemplò iuſsit obtruncari, cæteri fuſi fugatiq́. In ſylua, cum loci potius difficultate quàm hoſte dimicatum. Quum igitur fames quotidie maior inſtaret, et grauitas multitudoq́ impedimẽtorũ, ac aſsiduus Turcarum inſultus, iter admodum remoraretur, ne inedia & laſsitudine abſumeretur exercitus: regi, cæterisq́ proceribus uiſum eſt, ſarcinas in medium cõferri: ex his quæcunq́ oneri potius quàm uſui forent, publicè concremari: deſideratorum arma militum, hoſtiumq́, terra infodi: debilia ſuperuacuaq́ iumenta cædi. Exercitus inutilib. leuatus oneribus, expeditiùs properare potuit, neq́ facilis ſubſequendi et incurſandi copia poſthac hoſti fuit. Lõgis igitur itinerib. ad Albam Græcã, quam nũc Belgradũ dicunt, cum uniuerſis copijs Vladislaus peruenit: honorificè à ſuis exceptus, dies aliquot per quietem & rerũ copiam milites & equos refecit, recreauitq́. Traiecto dein de Sauo, cum Coruino & Deſpote, cæterisq́ proceribus, Budã properauit: ciues & præfectus, quum eum urbi cũ copijs appropinquare nunciatum eſſet, è ſenatus conſulto, ut reducem pro dignitate regem exciperent, cum omnibus ordinibus & collegijs ſacerdotũ in occurſum effunduntur, põtifices cũ ſacerdotum ordine ad primum lapidem ſubſtitere. Prætor urbanus & præfectus arcis, cum cæteris magiſtratibus ultrà progreſsi, ſubſequẽte populo regem, qui à dextra Coruinum & Iulianum, Deſpotemq́ à lęua tenebat, conuenere: ſuccedebant his præfecti equitum primipili, ac hilares & exultabundæ legiones, quæ non modò capite, ſed præfixas pilis haſtisq́ coronas geſtabant. in congreſſu tantus editus eſt plauſus, & facta congratulatio, ut fauſtis cuncta ſalutationibus reſonarent. Publicam tubarum clangor, & militaris ingeminatio, læticiam augebat. Deinde triumphi pompa explicari cœpta. Ante regem longus captiuorum ordo præibat inſignium: in primisq́ Carambus, Aſię pręfectus, qui catenatus ante uictorem, omnium in ſe oculos planè conuerterat: pręferebantur ſigna hoſtibus adempta, & ſpolia quæcunque aduehi potuere. Coruinus, in palmata ueſte, inter Legatum pontificis & Deſpotem ſequebatur, ut ipſe poſt regem non immeritò triumphare uideretur. Succedebat his ſanctiſsimum Crucigerorum agmen, cuius latus pontifices & magiſtratus utrunque claudebant: continuabant ordinem ſubinde legiones, quorum uociferam alacritatem Danubius & uicini montes referebant. Sed uniuerſum, quem diximus, ordinem, ſacerdotum pompa præceſſerat, qui ſacro habitu & ſolenni ceremonia incedentes, penates & deos patrios, item aurea argenteaq́ diuûm ſimulachra præferebant: ſacros pro agendis gratijs hymnos IESV Chriſto optimo maximo, ac diuæ genitrici, Pannoniæ patronæ, concinebant: à dextris & ſiniſtris promiſcua populorum turba cœlum plauſibus ſanè complebat, Vladislaum & Coruinum certatim ingeminãs. Aſt ubi ad portam urbis proceſſere, Vladislaus rex pientiſsimus, ut Deum tantæ uictoriæ auctorem fuiſſe profiteretur, confeſtim ex equo deſilijt, pedibusq́ ouans urbem ingreſſus, diuæ Genitricis baſilicam cum triumphali pompa prius inuiſit. Res ubi diuinas ad omnia puluinaria fecit, ſolennes maximo Seruatori & dijs omnibus gratias egit: hoſtilia templo cum ſpolijs ſigna appoſuit, tabellamq́ue ſubnexuit, quæ uictoriam à Turcis diuina benignitate

relatam,

relatam, planè teſtaretur. Solennibus ritè peractis, in arcem peruenere: Coruino publicè à rege laudes pro meritis datæ, cuius uirtute prudentiáq; omnia proſperè eueniſſent. Laudati quoque pro dignitate cæteri proceres & præfecti: item his mandatum, ut ſua quiſque cum titulis inſignia, ad magnam aram, in eadem baſilica ritè ſuſpenderet, ne merita præſentis uictoriæ laude fraudaretur: quæ ad noſtram uſq; tempeſtatem ſuſpectantur. Multo magnificentiùs triumphi ſpectaculum fuiſſet, ſi hoſtium ſpolia, quæ præ neceſsitate humi infoderant, ſuccenderantq;, referre licuiſſet.

Secundùm regis Coruiniq; triumphum, qui per uniuerſam paucis diebus Europam effuſus eſt, Chriſtianorum principum animi, qui Turcarum ſucceſſu conſternati fuerant, uſqueadeò erecti ſunt, ut regnante Vladislao, uiuentéq; Coruino, feritatem diræ gentis, ſi bellum proſequerentur, non amplius expauerent. Quare congratulatum ſimul, & hortatum, legationes undique properabant. In primis, Eugenius pontifex maximus, item Veneti, Genuēſes & Philippus Brungundiorum dux, legatos in Pannoniam miſere, ut poſt inſignis ac ſanctæ uictoriæ congratulationem, regem & Ioannem Coruinum ad bellum in Turcas redintegrandum hortarentur, orarentq;: pecunias & auxilia pollicerentur, claſſem quoque munitiſsimam promiſsis adijcerent, ad Helleſpontum, quæ Aſiaticis copijs tranſitum inhiberet: & Turci tot à Coruino cladibus affecti, qui in Europa ſuperfuerant, ad internecionem faciliùs redigerentur. Aduenit & Ioannis Palæologi Græcorum Imperatoris clara legatio: cuius imperium, Turcarum uiribus ita fuerat labefactatum, ut ademptis tot prouincijs, parum ſibi in Thracia & Græcia ſupereſſet. Poſt gratulationis officium, regem ſenatumq; precatur, ut ſalutare piumq; bellum primo quoque tempore proſequatur. Magnitudinem occaſionis oſtendit, quando attenuatas in Aſia & Europa Turcarum res enunciat: hinc ab Vngaris, à potentiſsimis principibus illinc grauiſsimè uexari. his miraculum adiecit, eo quo Carambus captus eſt die, Conſtantinopoli, ad portam Macedonicam, uiſum eſſe iuuenem cādidatum, equo inſidentem, geſtienti circùm lætitia diſcurſare, nunciare Turcarum cladem, & ineundæ in diræ gentis exitium expeditionis admonere. Demum, ſi à Vladislao bellum inſtauretur, imperatorem Græcum pollicetur cum ualidiſsimis copijs à Thracia uerno tempore adfuturum. Neq; deerant inſtantiſsimæ Iuliani hortationes, & lachrymoſæ Deſpotis preces, qui quotidie Coruinū, cæteroſq; proceres ambibat: amplexabatur regis genua, & ad perſuadendam hanc expeditionem nihil ſtudij, laboris & diligentiæ remittebat. Aduerſantur his acerrimè Polonorum oratores, qui functi gratulationis officio, regem ab externis bellis auertere nitebantur, donec inteſtina componeret: dicere, ipſius abſentia proceres publica commoda contempſiſſe, priuata curare, è libidinis & ambitionis imperio cuncta gerere: per negligentiam & ignauiam omnia ruere. hinc tantum Tartaris audaciæ acceſsiſſe, ut magnam Ruſsiæ Podoliæque partem diripuerint: à finitimis, ſub iuſti belli ſpecie, populationes inferri. Boleslaum Opoliæ ducem, licentiùs incurſare: & Caſimirum è Lituania, Maſſouiæ bellum indixiſſe: proinde ni ad pacandum Poloniæ regnum reuertatur, id perbreui ruiturum. Poſtquam Vladislaus cunctis oratoribus pro congratulationis officio gratias egit, eorumq; ſtudia in religionem & orthodoxam fidem cōmendauit: reſpondit, Se propediem frequentiſsimum cōuentum habiturum, ibiq; de inſtaurando bello decreturum: daturum demum operam, ut potentatuum poſtulationibus pro ſua uirili ſatisfaciat. Poſtero die legati omnes dimiſsi, conuentus Budæ frequens indictus, quò regijs diplomatis non modò Vngari, ſed Boemi quoq; qui in Vngaria conſederant, promiſſa incolumitate acciti: & in primis Giſcra, eorum princeps. Et quamuis Iulianus interceſſerit, ne præſentib. Boemis de religioſa expeditione ageret: tamen aduerſante Franco Bano, eorū aduētus & præſentia tolerata. Coacto cōuentu, de abrogando inteſtino bello à principio actum eſt: quod quū non poſſet, induciæ in biennium prorogatæ, & ea quidem conditione, ut captiui utrinq; dimitterentur: & exactis inducijs in captiuitatem reuocarentur, ſi pax ipſa nō tranſigeretur. Adempto duobus

annis

annis inteſtini periculi metu, ad extremũ peruentũ eſt. Iulianus & Deſpotes, quum impenſius de ſuſcipienda noua in Turcas expeditione diſſeruiſſent, facilè uictoribus perſuaſere: quam ut commodius gererent, nouum prouincialibus indigenisq́; tributum imponi, & quæſtores pij ſtipẽdij ſubinde creari placuit, bellici apparatus cura Coruino tradita. Et mox quæcunque in hoc conuentu decreta fuerant, Vladislaus omnibus Chriſtianæ reipublicæ Principibus, ad quos iſta pertinerent, ut in tempore parata omnia forent, nunciauit. Pancratius, cui à ſancto Nicolao cognomen eſt inditum, ad conueſtum uenit, Polonicæ factionis in Vngaria his temporibus aſſertor acerrimus. Violata ſacroſancta cõcilij libertate, facto nobilitatis impetu, ex odio publico captus eſt, in uinculaq́; coniectus. Pari quoque inuidia ſocij ad ſupplicium rapti ſunt. Furoris huiuſce cauſam ferunt, quòd regionem, quam Vagus præterfluit, aſsiduis infeſtam latrocinijs teneret: unde publicam in ſe, ſociosq́; ſuos, inuidiam conflauit, & eam quidem quæ publicæ fidei ſanctitatem uiolaret. Nec mitius quidem cum Giſcra actum foret, niſi regis ope & miſericordia obiecta, Polonorum manus per poſticum hominem eduxiſſet, mutatoq́; laurinum habitu continuò tranſtuliſſet, quare ſeruatorem, & ſalutis auctorem ſuæ, Vladislaum poſthac ſemper appellauit.

Rex autem, quamuis rebus Pannonicis, & futura expeditione admodum ſollicitaretur, paterni tamen regni procellis miſerè uexabatur. Succurrebant procerum ſuorum diſcordiæ, ſimultatesq́;, Tartaricæ incurſiones, intermiſſa reipublicæ cura, & bellum quodeum Amaxobijs Caſimirus frater geſturus erat. Sæpe de repetenda patria cogitauit, ut regnum pacaret, cũq́; fratre de rebus agendis rectè decerneret: dum Turcico quæcunq́; bello ſunt uſui comparantur, & tributum, quod huiuſce rei cauſa fuerat impoſitum, exigeretur. Sed inſtantiſsimis Iuliani Deſpotisq́; precibus & monitis remoratus, qui ſe in tanta rerum mole apud ſuos Polonos excuſarent, legatos miſit. Quinetiam magnus Pannones omnes timor inceſsit, ne rex Poloniam reuiſeret, ne'ue parentis pientiſsimæ ſuorumq́; charitate à belli ſtudio reuocaretur. Ingruente iam uere, Vladislao, Coruinoq́; placuit, per legatos omnes Principes admonere, qui in ſalutari hac expeditione claſſem, auxilia, pecuniasúe ultrò promiſerant, uti in primo tempore promiſſa præſtarent. In primis Conſtantinopolitanum Imperatorem, ut quum ſe in Thraciæ Macedoniæq́; finibus cum exercitu eſſe ſentiret, præſtò quoq́; ipſe cum auxiliaribus copijs adforet. Inſuper Eugenium pontificem maximum, Venetos & Genuenſes, cæterosq́; ſocios, qui comparandæ claſsis negocium ultrò ſuſceperant, ut in Helleſpontum eam mitterent. quod & impigrè ab illis factum eſt: quippe qui ad Caietam ſeptuaginta triremes inſtruxerãt, claſsi Franciſcum Albertum, è patricio Florentinorum genere natum, cardinalem, ingenio & uirtute præſtantem præfecerant. Is continuò in Helleſpontum nauigauit, portus occupauit, & littora, ne qua ex Aſia Turcis auxilia tranſmitti poſſent. Ad augendam hanc inferendi belli occaſionem, fama felix acceſſerat, Carmaniæ principem cum magnis exercitibus in Pontum ac Bithyniam properare, ut minorem Turcis Aſiam eripiat, Europæ imperio intenſiſsimis. Longè magis hac rumoris dexteritate succenſa ſunt ad hoc bellum Chriſtiana ſtudia: quum ſecum reputarent, non modò Europicos per ſe, maximum in hoc bello fœdus iniuiſſe, ſed Aſiaticorum quoq́; ex inſperato auxilia accepiſſe. Quinetiam Amurathes, audito Carmanici belli periculo, ita animo conſternatus eſt, ut de pace potius quàm bello, ſi poſſet, cogitare cogeretur. Quum enim totiens ſe ab Vngaris & Polonis, Coruino duce, & ſub ductu auſpicijsq́; Vladislai, fuſum fugatumq́; reputabat, penſitatis quoq́; Carmani uiribus, omnem in Europa Aſiaq́; uictoriam deſperabat. Succurrebãt Italorum opes, cum Burgundionum uiribus unà coniunctæ, quæ terra mariq́; plurimum poſſe uiderentur. Quare nihil utilius ueniebat in mentem, quàm coniurante in ſe uno tempore ſimul Europa, & non parua ex parte Aſia, de pace cogitare, quam propagandi olim imperij cupiditate ſemper abominabatur. De ea cum Deſpote agendum eſſe cenſet, cuius ob liberorum captiuitatem, & regni priuationem, anhelantiſsimum fore intellige-

bat. Itaque ad eum clàm nuncios mittit, qui ita cautè cum illo de pace agitent, ne eius cupidi uideantur. Quare de Carambi prius redemptione agant, & pro ipſo liberorum regniq; Myſiæ reſtitutionem polliceantur: de pace ſubinde, ueluti præter mãdata regis, mentionem ſenſim faciant. Deſpotes primò, qui Turcarum artes non ſine magna iactura calluerat, ſuſpicione corripitur: deinde quum de ſuis commodis agi intelligeret, dictis eorum aures admouit: quinetiam id in rem Vngarorũ admodum fore uidebatur, ad Coruinum rem ipſam pertulit. Ille quoq; penſitatis belli periculis, & Vngarorum Polonorumq; malis, qui inteſtinis iuxtà diſcordijs laborarent, infeſtumq; Fridericum haberent, opibus etiam & auctoritate pollentem, ne recuſandam quidem pacem reputauit. Et quum conditiones omnes à Deſpote edoceretur, quas ne fictas quidem eſſe intelligebat, eo impenſiùs ad pacem animum intendit. Neque diſplicebat illud quod à Deſpote deferebatur: quippe qui ſi eius opera pax iſta fieret, quadraginta aureûm milia, Turcarum nomine, pro Carambo, & quæcunque à Sigiſmundo Imperatore oppida in Vngaria ſibi dono data fuerant, recuperato ſe regno, Coruino daturum pollicebatur. Amurathes quum acclinatum paci Coruini animum à Deſpote accepiſſet, quem unicum in Europa perhorrere uidebatur, idibus Iunijs Segedinum ad eum legatos miſit, qui pacem omnino ibi tranſigerent: at ille Vladiſlaum regem ſtatim admonuit, ut ad eundem diem cum inſtructo illic adforet exercitu, ut quum adfuturi ſunt Turcarum legati, de concordia ſecum acturi, motis dudum caſtris, æquiores pacis conditiones extorqueat. Conditiones omnes ſignificarat, rex autem eas conſpicatus neque regno, neque tempori iniquas fore, & fluctuantibus præſertim Poloniæ rebus, neque tutis etiam Vngariæ, mentionem pacis lætus audiuit: ad præſtitutum cum plurimis copijs diem adfuit. Admiſsis Turcarum oratoribus, Segedini diebus aliquot de pace ultrò citroq; acerrimè diſceptatum, quando Turca Bulgariam argentiq; fodinas, quæ in Seruia ſunt, pertinaciter ſibi retinere nitebatur: contrà Vladiſlaus legitimis cuncta dominis reſtitui cõtendebat. Tandem inter eos ita conuentum eſt, ut Bulgaria Turcæ cederet, reliqua uerò quæ in Myſia occuparat, priſtinis poſſeſſoribus redderentur. Reſtituerentur inſuper utrinque captiui, & in primis Deſpotis liberi: reſtituẽdis autem oppidis, ciuitatibus captiuisq; dies præſtituta. In decennium pax tranſacta, præſente quoq; Iuliano apoſtolici Senatus legato: qui quamuis eam iniquo animo ferret, nihil tamen ueniebat in mentem, quo ipſam facilè improbaret: difficilè futuris rebus erat certa cõmoda præſtare: cruciabatur nimis animo, quòd literis potiſsimùm ſuis magnum in Italia fœdus ictum fuerat, & ingens parata claſsis: nunc uideret apparatus omnes hac pace fore irritos, & clariſsimæ uictoriæ immortalitatisq; adipiſcendæ ſpem deponere cogeretur. Contrà Vngari, Myſi ac Daci, lætitia ſingulari complebantur: conſiderantes ſibi ultrò dari, quod ſine multo ſanguine recuperare nequiuiſſent. Compoſitis rebus omnibus, de modo ſanciendæ pacis agi cœptum eſt. Turcæ iuramentum in Euchariſtiam à rege poſtulant: Gregorius Sauoreus pertinaciter aduerſatur, ne arcana myſteria, quæ nulla ratione, niſi fide tantùm pura, munita ſunt, infidelibus prodantur. Conuentum tandem utrinque eſt, ut in Euangelio noſtri, illi in Alcorano iurarent. Scriptis igitur eodem argumento, lingua tamen duplici, conditionibus pacis, eas inter ſe perpetuas inuiolatasq; fore, ſanctiſsimo utrique iuramento aſſeuerarunt. Confecta iam pace, abeuntibusq; Turcis, ut ex compoſito promiſſa præſtarent, Franciſci cardinalis Florentini, qui in Helleſponto Latinæ claſsis præfectus erat, literæ allatæ ſunt, quibus ſignificabatur, Amurathem, exinanita ferè Europa, cum omnibus copijs in Aſiam aduerſus Carmanum traieciſſe: occaſionem maximam oblatam eſſe, facilè recuperandi quicquid in Europa fuerat amiſſum. Monere deinde impenſiùs, & hortari, ut cum ſuis quàm primùm exercitibus in Macedoniam ac Thraciam erumperẽt. Se ad Helleſponti fauces in tempore adfuiſſe, & ex fœdere promiſſa præſtitiſſe, atque ne Turcæ redeant, facilè prohibiturum. Aduenìunt quoq; Conſtantinopolitani Imperatoris tabellarij, per quos feſtinandam is ob Turcarum abſentiam ex-

peditionē orabat, efflagitabatq;: nec opportuniorē quidē ullam occaſionē uindicandæ à fœdæ gentis imperio, Europę unquã adfuturã: & poſtulatã ſe à Turca pacem repudiaſſe ſignificans. Demũ inſtantiſsimè precatur, ne ullam fidã perfidæ gentis pacē rex accipiat: ne'ue Turcarũ ſe fauorib. obruẽdũ relinquat. Recitatis utriuſq; in Senatu literis, tanta regē cunctoſq; proceres facti pœnitentia mox inceſsit, ut nullius unquã rei uehementius puderet, pigeretq;. Omnia immortalitatis fundamenta, quæ iecerãt, inita cum Turca pace, inuitis inſcijs'q; ſocijs, iam irrita fore conſpicantur: expectationem quã de ſe in Chriſtiana republica ſuſcitarãt, ſefellere. Vindices dudũ ſanctæ fidei, propugnatores religionis, ultores Chriſti, & gentiũ fideliũ liberatores olim appellatos eſſe, ſecu reputabãt: cõtrà, nunc uiolatores ſocialis fidei, & Latini Græciq; fœderis immemores, contemptores immortalitatis, & propriorũ tãtùm cõmodorũ amatores haberi. Animos hac pœnitentia fluctuantes Iulianus tẽpeſtiuius adoritur: Si quis ueſtrûm (inquit) proceres, fortaſſe miretur, quòd de reſcindenda pace, ac uiolanda fide, ſim uerba facturus: is primùm intelligat, me nil aliud hodie, quàm de ſeruãdo fœdere uobiſcũ acturũ, & pari uobiſcũ pœnitentia corripi: pœnitentia dixi, nõ dolore. Quando hæc quę me inuito facta ſunt, & pręter opinionē ueſtrã acciderunt, ueluti è ſpecula cũcta proſpexi: cogor pro legationis officio, & Chriſtianæ profeſsionis cõiunctione, iuxtà atq; uos animo fluctuare: & eo uel maximè, quòd de cõmuni honoris dignitatiſq; iactura hodierno die agitur: quã niſi cõmuni conſilio & ſolita uirtute reſarcire enitamur, ô quàm uerendũ eſt, ne prę nimia infamia, & uobis è Pannonijs egredi, & mihi Romam redire liceat, ubi grauiſsima quæq; cenſura iudicantur. In quas miſerias præceps conſiliũ nos planè cõiecerit, conſiderate. Pacē cum Turca fecimus infideli, ut ſanctã fideliũ fidē uiolaremus, & ſacro ſanctũ cũ ſummo Pontifice ſocijs'q; Principib. initũ antè fœdus reſcinderemus. Et cuius, cuius inquã, utilitatis gratia? nempe ut Myſiã diu populatã recuperaremus. Exigua profectò & calamitoſa eſt iſta utilitas, quæ ad breue tẽpus intercipi poteſt: & cætera cõmoda, quę perpetua fuerãt, longeq; maiora, amouet & repellit. Quid enim demẽtius, & magis incõſultũ dici poteſt, quàm in deliberando priuati tantũ cõmodi, & non publici, itē neq; honeſti & ſancti habere rationem? Quid Turcarũ perfidiæ præſtare debeatis, nõ id quæritur hodie, proceres: ſed à Iuliano, Pontificis & Latinæ ſocietatis legato, actore & auctore, irriti promiſsi, uiolatæ fidei, & ſoluti fœderis, ante conſcientiæ ueſtræ tribunal poſtulamini. & ueſtro potius, quàm diuino alieno'ue iudicio (ſi mea æquo animo dicta patiemini) reos uos efficiam. Reſpondete mihi, proceres: non'ne poſtquã ſex menſes in Myſia, finibuſq; Thraciæ cum Turcis tot bella feliciter geſsiſtis, deinde ouantes in Pannoniã redijſtis, ab uniuerſa ferè Italia, & à Græcorũ Imperatore honeſtiſsimas legationes accepiſtis, & cõgratulationes fauſtæ uictoriæ, & ad continuãdũ bellũ adhortationes? Accepimus. Non'ne cum Italis & Græcis, ut illi à Thracia cum auxiliaribus copijs occurrerent, & hi claſſem ingentē in Helleſpontũ mitterẽt, ſacroſanctum ultrò fœdus, me pręſente & auctore percuſsiſtis? Percuſsimus. Si percuſsiſtis, cur cũ Turcis, iſto uiolato, aliud tranſegiſtis? quo iure, quamuis trãſactũ ſit, ſeruare poteritis? Ergo ſi ſuperiore anno cũ Põtifice maximo, qui Dei uicem gerit in terris, fœdus iniuiſtis: ſi humani, ſi rationis compotes, ſi Chriſtiani eſtis, ſecundùm omnino uobis fœdus reſcindendũ eſt, ne primũ & diuinũ uioletis: quod ni feceritis, uereor ne ueluti Iudas Chriſtũ, ita uos eius uicariũ prodere uideamini: ne'ue Deum, quē hactenus reb. ueſtris præſentē & propitiũ ſemper habuiſtis, uobis poſthac infeſtiſsimũ ſentiatis. Nunc autem quæſo, dicite, quid Imperatori Conſtãtinopolitano, qui ex cõpoſito iam à primo tẽpore fuit in caſtris, & ueſtrũ in tãta opportũitate exercitũ expectat? quid Pontifici maximo? quid Venetis & Genuenſib. qui claſſem inſtructã habent, ut conſtitutũ fuerat: quid Burgũdionibus, qui ardore fidei ex Oceano diu ſoluere, & tot pericula maris emẽſi, nunc in Helleſponto nauigant, reſpondebitis? Commentamini quæſo (ſi poteſtis) excuſationē, & colorē aliquē, quo non penitùs noſtri diſsimiles uideamur. Si quid è recondita arte excudiſtis, expromite. Promiſiſtis uos primo quoquo tẽpore in caſtris adfuturos: nunc uernant ueſtri milites, & æſtiuant, & per calamitoſam ignauiã & negligentiã tanta & tam ſalutaris occaſio elabitur. O' ingentē animorũ cæcitatē, ô craſſam ignauiam, ô execrabile fœdus, ad Chriſtianæ reipublicæ ictũ exitiũ. Incu-

ſauerit me fortaſſe aliquis, cur id cū cæteris tolerauerim? Adſui, fateor: ſed quantū in me fuit, ne id fieret, interceſsi, improbaui, & ut multi ex his qui hic adeſtis, teſtes eſſe poteſtis, inſtātiſsime damnaui: uictus ſum Coruini ſapientia & auctoritate, Deſpotisq́; cōmiſeratione, ne regno ac liberis, interceſsione mea, ultra infelix ipſe carere uideret: & ne me cōmodorū ueſtrorū contēptorē oppugnatorēq́; quiſquā appellaret, triſtis & inuitus ceſsi: haud inſcius, hinc ſalutē Chriſtianę reipublicę labefactari, ſpem glorię ac immortalitatis extingui: & nos omnes pariter diuini humaniq́; fœderis uiolatores, perfidos, & Chriſtianę gentis proditores (ut ueſtra pace dixerim) appellari. Quare niſi antè quàm perfidiæ noſtræ rumor longiùs effundat, nos ipſi ab hac infamia uindicauerimus, nihil turpitudine ſcelereq́; ueſtro maius aut miſerius quicquā dici poteſt. Id ſi uoluerimus, nō tā facilè quā iuſtè ac ſanctè facere poterimus. Reſtituta Myſia, redditisq́; captiuis, quid aliud uobis agendū eſt, proceres, quàm inſtaurare exercitus, parare quęcūq; bello ſunt uſui, initū prius fœdus cū Chriſtianis ſeruare? dicere, Vladislaū regē, poſt percuſſum cum Latinis Gręcisq́; fœdus, nihil inconſultis ſocijs, quorū auſpicijs cōmune bellum geritur, paciſci potuiſſe: præcipuè cū hoſtib. Chriſtianæ profeſsionis. Si quid illi cū Turcis conuenerit, fore irritū, priori ſtandū eſſe fœderi. Quisnā ita iniquus humanarū rerū examinator eſt, qui nō facilè iudicet, initā cū utroq; fidē, Chriſtiano potius quàm Turcę, & fideli potius quàm perfido eſſe ſeruandū? omni in perfidū hoſtē arte, ui, fraudeq́; uti licet, ars arte eluditur, & fraus fraude circūueniēda eſt. Dolo Turca à principio in Europā traiecit, dolo pedetentim regnū inuaſit, nemini unquā fidē ſeruauit, artib. potius quàm armis ad id rerū faſtigiū euectus eſt: & uos, eò ne cęcitatis perueniſtis, ut Turcæ potius, omnis fidei ac rationis experti, quàm fidelib. Chriſtianis, in primisq́; Pontifici ſacroſancto, ſeruādā eſſe fidē cenſeatis? aſtu & conſilio maxima quæq; geruntur: Romani maiores noſtri ſemper ſociorū fidē rectè ſanctèq́; ſeruarūt, perfidos pari arte eluſere. Cęſar, imperādi cauſa, ius quandoq; uiolandū cenſuit. Atq; Philippus domitoris Aſiæ parens & magiſter, calliditate ac dolo ſæpe malo imperandi cupiditate uſus eſt. Non tamē hi proditores appellantur. Fas eſt quādoq; publicę ſalutis gratia, neq; ſtare pactis, neq; perfidis ſeruare fidē. Fas eſt iniqua iuramenta reſcindere, & præſertim quæ præter æquū, fas & bonū eſſe cenſentur. An'ne Diomedi, quicunq; in ſolo patrio primus occurreret, dijs immortalib. deuouenti, obuiū ſibi filiū, ex uoto & iuramento mactare fas fuit? Nempe nefas: æquū igitur & iuſtū iuſiurandū, omniū iudicio eſt ſanctè ſeruandū. Quod aūt non modò ad priuatū, ſed ad publicū facit exitium, illud irritū ac uanū eſſe debet. Quas obres antequā perfidia noſtra latè diuulgetur, uos quæſo, & nō ſine lachrymis obteſtor, proceres, teq; in primis rex inclyte, ne datā pro ſalute Chriſtianæ reipublicæ ſacroſancto patri, cæterisq́; fidē, ullo unquā pacto uiolandā cenſeatis. Initā cū Latinis Græcisq́; ſocietatē fidè ſanctèq́; ſeruate. ſuſceptā ex conuento expeditionē, ſociorū exemplo proſequimini: iacta immortalitatis & glorię fundamēta tueamini: prouincias, Turcarū ſeruitute preſſas, liberate: collatæ in uos ſpei ſatisfacite: nolite expectationē nunc gentiū fallere, quo nihil turpius eſſe poſſet. Nulla uos initi cū Turca fœderis religio teneat: illud cenſete nefariū & deteſtabile, Pōtificijs & Chriſtiani fœderis uiolare ſanctitatē: Deū, quod cœleſti benignitate prohibeat, ſi aliter feceritis, acerrimū uiolatæ fidei fore uindicē exiſtimate: & nihil reputate Chriſto optimo maximo gratius, uobisq́; glorioſius futurum, quàm occupatas à Turca prouincias omnes humani diuiniq́; iuris experti, à fera illius ſeruitute uindicare. Nolite hāc opportuniſsimā occaſionē præterire, qua nulla cōmodior unquā dari poterit. Deſtituta à Turcis eſt Europa, Carmanico bello: Pontificia claſſe in Helleſponto interdictus eſt reditus: Thraciā, Macedoniam & Græciā, Epirumq́; inuiſere tantū, & luſtrare opus eſt. Nullus hoſtis adeſt. Proinde Pontificiū, per Deū quæſo, ſeruate fœdus: & fauſta feliciaq́; caſtra, ueluti uobis cū ſocijs conuētū eſt, in Macedoniā Thraciamq́; mouete. Iuliani oratione, abrogandā Turcarū pacē, omnes exclamarunt: initā cū Chriſtianis Principib. ſocietatē, à quib. ipſi opē implorarant, nullo modo uiolādam: malle extrema omnia perpeti, quàm ſanctè promiſſa non præſtare. & quamuis maxima cōmodorū omnium ſpes in Turcico bello ſita ſit: tamen ſi res etiā parū proſperè euenirent, longè ſatius eſſe pro Chriſtiana religione mori, excitatā, expectationē tueri, ſeruare fidē: quàm infamem

turpemq́;

turpemq́ uitã ducere. Quare ex conſulto ſenatus & regis auctoritate pax cũ Turcis inita abrogatur, & malis inquã auſpicijs antiquatur: quandoquidẽ ſine auctorũ abrogationis exitio numina quæcunq; pacis ac fidei iura tuentur, id fieri noluere. Ne Coruinus & Deſpotes intercederent, alteri Bulgariæ regnũ, parta uictoria ex diplomate promiſſum: alter belli facilitate remolitus eſt. Interea Turcarũ legati, repentinæ perfidiæ neſcij, promiſſa ex conuento præſtiterant: oppida quæ in Myſia Seruia'ue tenebant, ademptis præſidijs, priſtinis poſſeſſorib. reſtituerant: pro Carambo, quẽ ſecũ abduxerant, quadraginta Coruino aureûm milia perſoluerant: Raſciæ regnũ liberosq́ cũ cæteris captiuis Deſpoti reddiderant. Vladislaus aũt decretũ abrogati fœderis Turcarum ad Imperatorem Conſtantinopolitanũ & Franciſcũ cardinalem, Latinæ claſsis præfectũ, ne cœpta deſererent, repentè miſit. Poloni, reſciſſam pacẽ audientes, ægerrimè tulere: & quũ reuiſurũ Poloniã regẽ hinc ſperarent, è magna ſpe excidere: neq; ignorabant, Lituanorũ & Amaxouiorũ gratia inter Caſimirũ & Boleslaũ graue bellum perbreui exarſurũ. Rex demũ per legatũ Polonos conſolatus, inſtigante Iuliano, undecimo Calendas Octobres, Segedino caſtra mouit: non pari atq; anni ſuperioris exercitu, quando Turcicæ pacis fama ingens Crucigerorũ manus abierat: hac etiã cauſa multi è Polonis Valachisq́ dimiſsi. Aſt ubi ad Orſouã Vngari deuenere, pridie Nonas Nouembres traiecere Danubium. Poſtquã Bulgariã attigere, primò Florentinũ, deinde Budinũ, in Danubij ripa ſitũ uenerunt: quanquã nonnulla oppida præſidiaq́ Turcarũ præterirent, nihil unquam hoſtile factũ eſt, ne minimis tempus prælijs tereretur: nullum inire certamen rex decreuerat, niſi neceſsitas adegiſſet, donec ad Helleſpontũ exercitum ſuũ cum Latina claſſe & auxiliaribus Græcorũ copijs coniunxiſſet. Duæ ad Gallipolim ſibi uiæ proponebantur: altera campeſtris & breuior, per extremã Thraciæ oram, qua Macedoniæ coniungitur, inter Rhodopen Biſtoniamq́ paludem: hac ſi iter facere pergeret, quia recta Hemus ſuperandus erat, cliui difficultate & anguſtijs currus deſerere cogebatur: altera ad ſolis exortũ in Pontũ, mox præter Ponti littora, & luſtrata Thracia, declinato ad Meridiem itinere, Gallipolim deducebat: hæc quamuis multo longior, & in locis pleriſq; ſalebroſa, non tamen uſq; adeò difficilis, ut agendorũ curruũ copiã interdiceret. Hanc Vladislaus optauit, ne currus dimitteret, quorũ circũ ſepta inſidioſos Turcarũ impetus totiens inhibuiſſent. Quũ ad Nicopolim Bulgarorũ metropolim perueniſſet, cuius pars Danubio abluitur, altera in montẽ aſſurgit: quia collatas illuc belli trepidatione prouincialiũ diuitias rumor erat, exercitus ab urbis oppugnatione contineri non potuit: primus in ſuburbana impetus factus eſt, & continuò populata: quũ aũt mœnia attigiſſent, quæ ſtrenuè protegebantur, ab oppugnatione ceſſatũ. Hîc dies tres quatuor'ue reficiendi militis & iumentorũ gratia caſtra morã fecere. Regionis ubertate hîc omnẽ inopiã reſarſerunt, & reparata ſunt omnia quæ bello uſui forent: quoniã & uia difficilior ſalebroſior'ue ſupererat, ac iter ob frequẽtia Turcarũ præſidia longè periculoſius: hic etiã rex facta tranſuectione, exercitũ recognouit, antequã hinc caſtra mouerentur. Vladislao, Dracula Valachiæ, quã Montanã dicimus, princeps occurrit: uir non parua iuſticia & æquitate pollens, & fortiſsimus in quoq; bello Imperator ſemper habitus: quippe qui modicis copijs magnitudine animi & ſapientia, necnon excellenti ſuorũ militũ uirtute, Turcarum bellum, uix Chriſtianis omnib. tolerabile, præter omnium opinionẽ, ſine ullis externæ gentis auxilijs diu tolerauit, tantamq́ aſsiduo bello prouincialiũ iacturam fecit, ut uix ſupereſſent, qui agros colerent. Hic ne in Turcæ ſeruitutẽ caderet, quando iam nimis attenuatis erat opibus, ad hanc expeditionẽ ueluti ad præſentẽ ſalutẽ euolauit: conſpicatus regis exercitũ, & militũ paucitate conſternatus, eum continuò cęt, erosq́ Principes orare ac obteſtari cœpit, ne ultrà contenderet: pedẽ referret, quando non ſine magno ſuo malo ſat exploratas Turcæ uires haberet: quippe qui cum longè maiore ſeruorũ manu uenatũ prodire ſoleret, quàm Vngaricæ nunc forent copiæ: quinetiã adiecit, ſæuitiã hyemis inſtare, quæ ſuperari non poſſet: has ad primũ tempus legiones reſeruandas eſſe, & quærenda interim cũ ſupplementis externorũ auxilia. Nonnulli Draculæ uerba in malam partẽ interpretabantur, rati illum, quia ictũ cũ Turcis fœdus haberet, præter animi ſententiã ita fuiſſe loquutũ. Res tamen ipſa teſtabatur, nil Draculam dixiſſe à ueritate & ſalutari con-

ſilio alienũ. uerùm quũ iam regis fatum inſtaret, & Iulianus quotidie magis iter adurgeret, laudato Draculę cõſilio nequaquã auſcultatũ. At is poſtquã regẽ ab itinere ſe reuocare non poſſe cognouit, auxiliorũ loco filium cum quatuor milib. equitũ expeditiſsimorum cum eo miſit: itẽ duos ſtrenuos iuuenes locorũ peritiſsimos: & in digreſſu ad belli uſum, duos miræ pernicitatis equos dono dedit, quorũ opera ſi qua mala ſors adegerit (quod Deus auertat) ex omni ſe periculo facilè expedire poſsit. Adauxerant Draculæ metũ, Bulgaræ cuiuſdam aniculæ magæ reſponſa, quæ ad Sullonum uicũ belli exitũ ab eo rogata, reſpondit: Vladiſlaũ regẽ malis ad Varnã auſpicijs pugnaturũ, & profligati exercitus reliquias aduerſus Turcã deinde feliciùs pugnaturos. Hic filium antequam dimitteret, ſtudioſiſsimè monuit, ut ſi parũ proſperè pugnaretur, ne cum fortunæ iniquitate colluctaretur, ſed ad meliora ſe tempora reſeruaret. In Thraciã deinde rex iter conuertit: & quũ ad Paniſum amnẽ, qui ex Hemo monte ortus, inter Meſembriam & Odeſſum Euxinũ illabitur, perueniſſet: deprehenſam fluuialium cymbarũ multitudinẽ concremauit. creditũ, hanc ibi eſſe claſſem idcirco à Turca paratã, ut prælecto tranquilli Ponti littore, in Danubij oſtia ageretur: mox cõpleta milite ſubiret Iſtrũ, & Pannonias infeſtaret. Poſthæc quũ uia contragoſa inſtaret, & anguſta, diuiſo exercitu ad inhibendos facilius improuiſos Turcarũ incurſus, Hemũ conſcendere cœpit. Coruinũ cum auxiliaribus Valachorũ copijs & tribus Pannonũ milibus præmiſit: ipſe longo pòſt interuallo cum reliquo ſuo & Crucigerorũ exercitu ritè ſubſequitur. Currus & impedimenta in medio collocata, ut à præcedenti & ſubſequenti agmine munirentur. Iter per anguſtias ita factum, ut à tergo nihil relinqueretur, quo reditus occludi poſſet: ab utraq; parte, proxima quæq; oppida, Turcarumq́; præſidia ui capta & ſuccenſa: miles non ſolùm à prophanis manũ non abſtinuit, ſed ne à ſacris quidem, & Bulgarorum templis. Id ęgerrimè rex tulit, exclamans, multo plus Deo quàm armis confidendũ, & arma per deos ſumpta non eſſe ſacris inferenda: proinde oblata ſacris reddi edixit, ſacrilegij pœnas intermi natus. Per Turcas quos captiuos habebat, mox proximis præſidijs eorũ ſignificatũ eſt, à rege cuiq; fore liberũ, aut oppidis tutò cedere, quæ tenerent: aut ſi uoluerint, cum Chriſtianis licere ſtipendiũ facere: multi conditionẽ acceperunt, ne ſi fortè in manus hoſtium uenirent, grauiſsimis cruciatib. afficerent. Sanctè his eſt ſeruata fides. Contrà uerò, qui Sunium Pezechiumq́; tenebant, præruptis utrinq; rupib. obſitũ, freti naturæ munitione, ualidiſq́; præſidijs, conditionẽ recuſarunt. Rex, quũ ab his iter à tergo intercipi facilè poſſet, utrunq; adoritur: utrunq; tandẽ, militũ robore audaciáq; captũ: ubi quinq; Turcarũ milia cæſa ſunt, & magna præda comperta, militi diſtributa: pars magna hoſtium, captis oppidis, è rupibus deturbata. In hac expugnatione, Ioannis Tarnouini & Leſconis Bobricij uirtus enituit: dum alter portas non ſine duplici uulnere confregit, & alter Pezechij muros primus aſcendit. Vix hac non mediocri uictoria Vngari potiti fuerãt, quũ à Franciſco cardinale præfecto claſsis redditæ ſunt literæ, quibus ſignificabatur, Amurathem cluſis aſtu largitioneúe ſpeculatoribus, qui infra Gallipolim, Helleſpontici freti littora ſeruabant cum maximo in Europã exercitu redijſſe, & prope Iſthmũ Thraceij Cheroneſi, cum alijs qui ex Europa illuc conuenerant, coniunxiſſe. Nec parua quidẽ Chriſtianorũ animos conſternatio hoc nuncio inceſsit. Aliqui retrocedendum, alij munitiſsimũ aliquẽ locũ pręoccupandũ eſſe cenſent, donec iter numerumq́; hoſtium explorarent. À Pezechio tandem per montes ac ſaltus, ubi ſeſe optimè tueri poterant (tanta enim uis fati fuerat) ad plana deſcenſum eſt: iter per obliquã uallem in Rhodopẽ biduo factũ, & ſub Hemũ ad ſiniſtrã, decimo die ad Pontũ deuentũ eſt. Cauarna, reformidato regis aduentu, ſæuitiáq;, qua ad Pęzechium paulo antè uſus erat, dimiſsis ultrò pręſidiarijs, deditionẽ fecit. Turcæ quoq; eodem exemplo, qui præſidia per cætera oppida tenebant, aufugere. Quare Macropolis, Callacrium, Galata, Varna, & maritima pleraq; oppida à Turcis deſtituta, per deditionem accepta ſunt, & Chriſtianis obfirmata præſidijs. Sed quũ de Varnenſi clade dicendum ſit, locorũ ſitus breuiter exponetur. Hemus à Meſembria ferè oriens, in Macedoniam & ſuperiorẽ Myſiam perpetuo iugo protenditur: & à Pannonijs in Pontũ præter Danubiũ deſcendentibus, è trãſuerſo porrectus, obijtur: & ni ſuperetur ad Pontũ, hàc iter fieri non poteſt. Is ab utroq; latere declinans, in mi

nora ſenſim iuga colleſq; ad Pontum uſq; deſidit, valleſq; maritimas feraces & amœnas facit: atq; præ cæteris Varnæ regionem, quæ iucundum undiq; circumſpectum reddit. Varna uero in anguſto ſinu inter duo promontoria ſita eſt: in altero Galata, Macropolis in altero præſidet: hæc à Gallis ex Aſia præ inſelici militia redeũtib. urluti Gallipolis, & Gallacriũ, originẽ nomenq; adepta eſt: à longitudine ciuitatis illa denominata. Circa Varnã, ad littus uſq; uineta, pomariaq;: inferius ad dexterã uallis nonnullis uicis habitata: ad ſiniſtrã, qua Galata eminet, paluſtris porrigitur ſub collibus lacuna. Ad Varnã igitur Chriſtiani caſtra poſurre, ubi nihil militi deſore uidebatur. Ab Iſthmo interea Turcæ Adrianopolim uenerunt, qua Vngarorũ nunciabatur aduentus: mox continuatis itineribus, ſeptimo tandem die, haud longius quàm quatuor milibus paſſuũ à Varna conſedere. Quod ubi ab exploratorib. nunciatũ eſt, ueluti in ea re fieri ſolet, nocturnę ſtationes & uigiliæ redintegratæ: ad regem, qui furunculi moleſtia in ſiniſtro crure diebus aliquot laborarat, uniuerſi proceres conuenere, ut de pręlio decernerent. Iulianus muniendа curribus caſtra, & tormenta circùm bellica diſponenda eſſe cenſebat, ut ab innumera Turcarũ multitudine ſrſe tutius protegerent: brllum quoq; detrectandum, donec Latina claſsis adforet, à qua hoſtes omnino peti reputabat: ut dum ipſi à fronte pugnarent, haberent qui Turcas à tergo laceſſerent. Eius ſententiã Simon Roſgonius Agrienſis epiſcopus, Franco Dalmatiæ banus, & Vngarorum Polonorumq; nonnulli ſequebantur. Rex adhuc anceps ducebatur. Contrà uerò Coruinus & Deſpotes conſulebant: dicebãt enim, uallo, foſſa, curruumue circũſepto in caſtris muniri, non aliorũ eſſe quàm cõſternatorũ metu animorũ, & extrema quęq; expectantiũ. Ad inferendũ ſe bellum, nõ reprllendum deſcendiſſe: nunquã formidinẽ militi hoſtiq; indicandã: uirtute, audacia & celeritatr deterrendũ hoſtẽ. Si in caſtris ſe occluderent, negataq; pugnandi copia obſiderentur, perbreui extrema ſame perituros, quãdo cõmeatus affatim nõ adſunt, & in hoſtili regione cõparari nequeunt. Nrq; claſsis opẽ expectandam, quando claſsiarij in terreſtri bello parũ prodeſſe poſſunt: & ſi quid poſſent, in tempore fortaſſe nõ adfore. Proinde quũ eò deſcenſum eſſet, unde ſine uictoria neq; regredi, neq; quòquã progredi liceret, forti tandem animo ac extremis uirib. cum hoſte confligendũ. In conſultatione inter Agrirnſem epiſcopũ & Coruinũ oboritur altercatio: nã quũ Simon detrectandã pugnã, & ad munitiora loca cõfugiẽdũ eſſe cenſrret, à Coruinoq; Pannonicæ deſidiæ & deliciarũ argueretur: Ego (inquit) Coruine nõ fugiam, neq; præliũ detrectabo: & ſi uincere nõ dabitur, hic me ſcito moriturũ: te aũt terga uerſurũ auguror, & ad meliora te tẽpora ſeruaturum. Rex aũt ad hęc, haud aliter atq; inſtante ac adurgente ſato, cum hoſte ſortiſsimè dimicandum eſſe, confeſtim exclamat: & quũ ſpeculatores, Turcas ſeſe dudum armis accingrre nunciarent, Coruinũ acies parare, & in ſuis quenq; locis ordinẽ diſponere iubet. Dux circumſpectus in primis, ne quid à tergo ex uallibus periculi immineret, fauces quæ inter lacunã & colles intercedunt, curribus præcludit: quò ſe à pugna, quũ uellent, ſocij facilè reciperent. Alterũ uerò aditũ tormentis obſtruxit, ut hęc eminus hoſtes exterrerent, aut obtererent infeſtantes. Poſt hæc inſtructis aciebus mediã regi aulicisq; uallem dedit ad paludem, qui quidem locus tutior eſſe uidebatur. Eiq; nonnullas Vngarorum Polonorumq; legiones adiecit: dextrũ uerò latus, qua Varna caſtris obijcitur, cætero ferè equitatu muniuit, quũ ea inter paludem & mare Turcis pateret acceſſus. Hic quoq; Vngarica ſigna ſtatuit: dextroq; cornu Francum banũ, & Agrienſem epiſcopum præfecit. His quoque Deſpotem cum Raſcianis, & Iulianum cum acie Crucigerorum adiecit. A tergo, apud munitiones, & curruũ circumſeptum, ſubſidia uexillumq; diui Ladislai collocauit: ibiq; Varadienſis epiſcopus, cum ſuo agmine, & paruo Leſconis Bobricij equitatu conſtitutus erat. Coruinus denique cum expeditiſsimo Valachorum equitatu nullum ſibi locum definit: ſed in commune omnium ſubdium diſponit, ut ubicunque ſocios laborare ſenſerit, præſtò adſit. Contrà uerò Turca, ſex equitum milia præmittit, qui hoſtium numerũ & uires ſpeculentur, tententq;. Imperata illi continuò factitãtes, ad dextrã in collib. apparent, proſpectato Chriſtianorũ exrrcitu, ueluti è contempta paucitate, eminus pugnam conſerunt. Simon Agrienſis & Francus, ne loci iniquitate parum proſperè pugnẽt, ſe ſuoſq; continent: ſimulatoq; metu hoſtes in plana deliciũt, adaucta

illi audacia deſcendunt, cominusq́; in planicie manus conſerunt. Tunc Agrienſis, illicò dato pugnæ ſigno, ſocios exclamans hortatur, ut priſtinæ uirtutis & cõtinuatæ uictoriæ memores, forti Turcas animo adorirentur, intrepidi aduerſus fœdam & prophanã gentẽ irruerent: ſcirent propitia ſibi cuncta eſſe numina, quando pro aris ac ſocis pugnarent. Tantus exemplò factus eſt impetus, ut ſine multo negocio terga uerterent, & in collem ſe reciperent. Mox ingens equitatus à colle ſuperuenit, fugientes in certamẽ reuocat: huius pars in cliuo ueluti præſidiaria ſubſtitit: pars reiectis è colle Vngaris, ad æqua deſcẽdit. Quod ubi factũ eſt, Francus & Simon ex inſtaurata & adaucta acie Turcas repetũt, nonnullos obtruncant, cæteros in proximum collis accliuum ſundunt, fugantq́;. Varadienſis proſpecta Turcarũ ſuga, temeraria percitus audacia, relicta ſtatione, cũ ſuis accurrit, ueluti ne ſine ſe uictoria pareretur. Id ipſum Deſpotes ſacit, & Agrienſis, atq; è tergo certatim fugientib. inſtant. Quũ collem attigiſſent, ab increbeſcẽte Turcarũ multitudine in ſiniſtrã reclinantur: Deſpotes ad ſuos ſe recepit, Varadienſem pertæſum temeritatis ſuæ, locorũ inſcitia in paludẽ præcipitẽ egit, ratũ facilè ſe illac ad proximũ montẽ euaſurũ. Sed quũ armatus paluſtri cœno cũ equo inhæſiſſet, ibi obrutum eſſe ferunt. Simon Agrienſis luſtrata palude, quũ Galatã effugere conaretur, ab hoſte cæſus eſt: aliqui, captũ fuiſſe, ac in ſeruitutẽ aſſertũ: Pontificẽ ex fortunæ iniquitate diu apud Turcas paſtorẽ ouiũ ad mortẽ uſq; exercuiſſe, memorant: pleriq; ſe uidiſſe, impudẽtiùs affirmant. Interea Turcæ, turbatis Chriſtianorũ ordinib. ad diui uſq; Ladislai ſigna peruenerãt, quò ſe Francus, Iulianus & Deſpotes à colle reiecti, receperant. Hic acre certamẽ inſtauratur, pari ſpe aliquandiu pugnatũ, & multi ad munitiones utrinq; cæſi: uerùm ſuperueniente Turcarũ multitudine, ita à Chriſtianis laborare cœptũ eſt, ut conſoſſo uulnerib. pleriſq; Leſcone, etiam cum militib. ipſi currus oppugnarentur. Rex & Coruinus, quum apud munitiones præſidium iam ad extrema redactum proſpectarent, cõtinuò cum maximo impetu accurrere. Horũ aduentu hoſtes uſque adeò conſternati, ut ilicò terga dederint. Iuſtabat à tergo Vladislaus, & truci in ſugientes Turcas cæde graſſabatur. Hi ad propinqua oppida fuſi, ſuorũ cladẽ nunciarunt. Sed rex continuò in uallem reuocatus, ut Iuliano iterum & Franco ſuccurreret, quos à recentibus Turcarum ſubſidijs circumuentos audiuerat. Superueniente rege, pertinax hic prælium redintegratur, & hic undiq; Turcarum acies planè confluxerant: qui quum numero multo ſuperiores eſſent, cõtinuatis hoſtem ſubſidijs defatigabant. Hic rex quũ inter conſertiſsimos hoſtes præ iuuenili audacia, & uictoriæ ardore ſeſe ingereret, nullum militis & Imperatoris prætermiſit officium: quacunque ſe conuerterat, ingentem ſtragem agebat. Nemini occurrebat, magno equo inuectus, quem non e ueſtigio protereret: hac & illac diſcurſans, occurrentẽ quenque cædere, uerbis & exemplo ſuo ſocios hortari, & paſsim exclamare, ut priſtinæ felicitatis memores, fortiſsimè dimicarent: ſcirent ſe pro Chriſto optimo maximò certare, ulciſci IESV Chriſti ſeruatoris iniurias, pro ſocis item, ariſq; dimicare. Nihil cuiquã eſſe addubitandum, quando cum ijſdem tunc pugnã agerent, quos ſæpe fugarant: illum diẽ omnibus huiuſce belli laboribus finem allaturum, quando uniuerſa Turcarum natio eò conuenerat. Contrà, è medio ſuorum agmine obclamitabat Amurathes, quum ſuos à Vladislao rege non ſine magna cæde fugari conſpicaretur, ad expianda uiolatę fidei piacula, ad ulciſcendam Chriſtianorum perfidiam, & ad uindicandum ius reſciſſæ pacis, incendit: depromptum è ſinu códicem initi ſanctiſsimè fœderis explicat: intẽtis in cœlum oculis, Hæc ſunt (inquit ingeminans) IESV Chriſte fœdera, quæ Chriſtiani tui mecum percuſſere: per numen tuũ ſanctè iurarunt, datamq́; ſub nomine tuo fidẽ uiolarunt: perfidè ſuum Deum abnegarunt. Nunc Chriſte, ſi Deus es (ut aiunt) & nos hallucinamur, tuas meaſq́; hic iniurias, te quæſo, ulciſcere: & his qui ſanctum tuum nomen nondum agnouere, uiolatæ fidei pœnas oſtende. Vix hæc dixerat, qui ultimum in ſe impetũ expectabat, quum prælium quod anceps ac dubium diu fuerat, inclinare cœpit, camelorum onerariorum interuentu à cæde ad prædam Vngari animos reuocarunt. Equi iumentorum peregrinorum inſolentia perciti, colluctari & expaueſcere occœpere. Rex noſter cum nonnullis equitibus ultrà progreſſus, ad prætorianas cohortes peruenit, quos Ianizaros appellant: pedites ſunt ſpectatę fortitudinis, & ad regis tutelam inſtituti. Cor-

uinum

uinũ interea,cũ ſubſidiario Valachorũ equitatu,laborantium ſollicitudo diſtraxerat. In ſiniſtrò cornu ſocios proſpexerat à magna Turcarum manu abduci,grauiſsimeq́ꝫ premi Accurrerat illuc,& Turcarũ illinc impetũ planè repreſſerat. Mox cętera circumſpiciens, regẽ nuſquã uiſum diſquirit. ad Ianizaros uſqꝫ peruenit,ibi nutãtib. utrinqꝫ reb. et patrata magna cęde,regẽ cõperit inter cõfertiſsimos ſeſe hoſtes ingerẽtẽ:& nulla ſalutis habita ratione,difficillima quęqꝫ pericula adorientẽ. Dum à feruentiſsimo regẽ pręlio Coruinus eripere ſtudet,& ut uitæ parcat hortatur: ille nequicquam fidi uerba ducis audiens, Martio furore prouehitur. dextro interim armo confoditur equus: qui quũ prolaberetur in præceps,inter medios Ianizarorũ enſes regẽ eiecit: & cõfluente ingenti prætorianorũ manu,quũ regia geſtaret inſignia,telorũ ſylua cõfoſſus eſt. Quũ regiæ interim turmæ dominũ nuſquã uiderent,ueluti acciderat,occubuiſſe ratę,terga uertũt. Ianizari dudum inclinati,conſpecta hoſtiũ fuga continuò conſtitere:& reuocatis cohortib. quę dudum nutarant,& confuſæ fuerant,pugnã inſtaurant. Mutata Chriſtianorũ fortuna,quũ toto iam die dimicatũ eſſet,laſsitudine correpti miſerè trucidantur. Confunduntur ordines,ac regiũ agmen in fugã effunditur. Quod ubi Coruinus aſpexit,deſerto regis corpore,quod recuperare nequiuerat,ad ſuos celerrimè ſe recepit,ut ſupereſſet qui hanc cladẽ & ignominiam haud inuitis numinib. ulciſceretur. Deſpotes & Iulianus dudum ingruente nocte,in proximas montiũ ſyluas ſe receperant. Varia fortuna & opinione,illo die certatum. Nam Turcæ primùm à rege fugati, Chriſtianorũ uictoriã in proxima oppida diuulgarunt:qui ad ſerũ uſqꝫ tẽpus præliũ pertulerũt, non uſquequaqꝫ ſe uiciſſe rati, ac neſcij quò nã locorũ ſe Vngari recepiſſent:dũ ad currus, ob ſilentiũ, inſidias aliquas ſuſpicarentur,biduo à caſtrorũ direptione ſe continuere. In acie ac fuga, innumera utrinqꝫ multitudo cæſa. Ex Turcis multo plures in acie: è Chriſtianis,quos ad ſedecim milia hominũ fuiſſe perhibent,uix tertia pars redijt. Ex Turcis aũt, qui ad hoc bellũ cũ ſexaginta milib. hominũ ſanè confluxerãt,triginta circiter milia interfecta fuiſſe fatẽtur. Ex his qui fugerant,locorũ inſcitia in uaria mortis genera,præter Valachos,coniecti ſunt. Multi fame ac ſiti,nonnulli frigore laſsitudineq́ꝫ abſumpti:alij ad hoſtilia loca delati, in ſeruitutẽ rapti:omnes tñ in acie,quàm fuga,mori maluiſſent. Gregorius Labathã ibi capitur,& in ſeruitutẽ abductus,apud Turcas diù fuit,liberosq́ꝫ genuit. Iulianũ malorũ omniũ auctorẽ,inter fugiendũ cæſum eſſe ferunt: nonnulli in caſtris interfectũ,in cõfertiſſima pugna. Stephanus Bathor,comes regalis curiæ,ſumma uirtute ac ſingulari fide præditus, cui regia quoqꝫ ſigna cõmiſſa fuerãt,fortiter oppetijt:& inter congeſta cæſorũ hoſtiũ cadauera cõpertus eſt. Is Stephani Vaiuodæ pater fuit,integerrimi,ſapientiſsimi,ſeueriſsimiq́ꝫ uiri,qui tẽpeſtate noſtra multo felicius cũ Turcis in Trãſſyluania certauit:ac unà cũ Paulo Kiniſio collega,ut cumulatiſsimis patri parẽtaret inferijs,ſexaginta hoſtiũ milia interfeciſſe dicitur. Hic etiã Henricus Vaiuodę Themiſij filius deſideratus eſt. Miſerrimus in ſequẽti nocte ſauciorũ ululatus,in ea planicie collibusq́ꝫ proximis audiri,qui mutilati,lethaliq́ꝫ uulnere cõfecti,quũ nondũ expirare poſſent,querulas in nocte uoces emittebãt. At ubi ad caſtra peruentũ eſt,quò Crucigeri cõfugere,nec ex integris, nec è saucijs quiſquã ſuperſtes fuit,ad unũ omnes fero more trucidati,caſtraq́ꝫ direpta. Tales igit̃ pœnas, exauditis Turcę imprecationib. Deus iuſtus à Chriſtianis èxegit. Infauſta pleraqꝫ ſigna, regis optimi fata portẽderant. In primis galea inter armandũ ſerui manu delapſa: inſolẽs equi reluctatio:& poſt inſtructã aciẽ, ingens in tranquilla cœli ſerenitate uentorũ tẽpeſtas,qua regia ſigna dilacerata,& haſtis exuta ſunt, atqꝫ mox uentus ille deſidit:itẽ terræ motus uehemens,qui paulò poſt ſolutũ reſcindendæ pacis conuentũ,ſequutus eſt,& inſolitæ fluuiorũ inundationes. Coruinus cũ Valachis,amiſsis caſtris & impedimentis, ac cæſo fugatoq́ꝫ exercitu,rectà cum reliquo Vngarorũ & Valachorũ equitatu, ad Danubium cucurrit:ſuperatoq́ꝫ amne,per Valachiam celerrimè, ne quid ob hanc cladem Fredericus Imperator cum hoſtibus moliretur,quemadmodum infrà referemus, in Vngariam ſe recepit. Quanquam Callimachus, & Vngari, bellum ita geſtum retulere: haud ingratum tamen fore exiſtimanus, ſi ut res uerius enarretur, Turcarum quoqꝫ teſtimonia ſubiecerimus. In tria utrunqꝫ exercitum agmina, in Varnenſi agro,diuiſum fuiſſe referunt: Amurathẽ in uno cornu Aſiæ, in altero Europæ Baſſeũ,cum ſuis utrunqꝫ copijs

collo,

collocaſſe:in medio ſe,cũ prętorianis cohortib.ideſt Ianizaris,& trib. equitũ expeditiſsimorũ milib.ſtatuiſſe:ſuũ agmen, altiuſcula foſſa ualloꝗ præmuniuiſſe,ut ſi quid aduerſi accideret,ueluti in tuta caſtra ſe reciperet:intra uallũ onerarios camelos,& iumẽta, loco muri,ſimul perpetua catena cõiunxiſſe. Contrà,apud Vngaros,in dextro Coruinũ, in ſiniſtro cornu Michaelẽ ex cognomento Nigrũ, pręfuiſſe:regẽ Vladislaũ in medio cõſtitiſſe. Antequã collatis ſignis cõgrederentur,in caſtris fuiſſe deliberatum, ut Coruinus & Michael cũ duob. Baſſeis eodẽ tẽpore prælium inirẽt, & regiũ cũ regio agmẽ cõgrederetur. Ex cõpoſito pugna cõſeritur. Michael Aſiaticũ,Europicũ Baſſeũ Coruinus,magno impetu adoriũt. in cornib. utriſꝗ diu anceps ac pertinax pugna fuit: quãuis multi utrinꝗ cecidiſsẽt,Coruinus tñ prior Europicũ inclinauit: Aſiaticus collegę exẽplo cõſternatus, ipſe quoꝗ terga uertit. Mox ambo palãtes in fuga uerſi, dũ in colles ſe recipere conanẽ, inſtant à tergo duces,& inter fugiendũ multos obtruncãt: decẽ circiter milib. paſſuum, ad proximũ uſꝗ flumen inſequutur. Dũ hæc ita feliciter ab utroꝗ duce geruntur, in regio agmine,proſpecta iſtorũ uictoria,de adorienda Amurathis acie,qui contra fortunæ uarietatẽ ſe muniuerat,aliquãtiſper cõtrarijs eſt ſentẽtijs diſceptatũ. Alij fugatis Baſſeis, ne rex uictoriæ expers uideretur,adoriendũ Turcarũ regẽ eſſe cenſebãt: nonnulli diſſuadebant,& expectandos eſſe ſocios,ut caſtra tutius expugnari poſſent, affirmabant. Rex gloriæ cupidus,ut ueluti duces cũ ducib. ita rex cũ rege cõgrederetur,moræ impatiens, quadrato in Amurathẽ agmine cõtendit. Ille intra munitiones ac uallũ cũ Ianizaris ſe cõtinens,nõ occurrere,neꝗ manũ conſerere auſus eſt. Quin & paulo antè de fuga cogitarat: niſi fortia cuiuſdã militis dicta,quẽ opib. & honorib. deinde multis affecit,remorata fuiſſent. Vladislaus primo impetu pro foſſa & uallo uehemẽter inſultat, ad inuadendas munitiones ſuos hortatur. Mox dũ circuit caſtrorũ aditũ, apertũ inuenit:quẽ ab utroꝗ latere longa Ianizarorũ acies planè uallabat. Rex iuuenili tractus audacia, uix cũ equitib. ſeptuaginta,per aditũ oſtẽſum intra caſtra proſiluit, & in primo pleroſꝗ cõgreſſu proterit,cõfoditꝗ. Phalanx Macedonica hunc extemplò circumuenit, ut uirũ miro decore roboreꝗ pręſtãtẽ, & armorũ fulgore coruſcantem caperet: rata,haud aliter atꝗ euenit, illũ fore regẽ. Rex dũ ſtrenuè ſe tuetur, & hàc & illac inſultat,ceditꝗ: Ianizari,equi latus pedeſꝗ ſubcidunt. procũbens in medios hũc equus effundit: ſubducta galea,quũ ex uultus maieſtàte, & pręſtantiſsima armorũ cælatura, à pleriſꝗ cõfeſtim agnoſceretur, e ueſtigiò Amurathis imperio caput abſcindũt, haſtæꝗ pręfixũ præ uallo ſtatuunt. Quod ubi cõſpexere ſui,dicto celeriùs animo cõſternati,terga uertêre: quicunꝗ cũ eo caſtra inuaſerant,pari fato oppetierunt. Quũ fugiẽtes Chriſtianorũ legiones Turci cõfeſtim inſequi uoluiſſent, Amurathes inhibuit: ratus multo tutius fore oblatã à fortuna uictoriã accipere,quàm cũ periculo ab hoſtibus extorquere. quare neminẽ è caſtris prodire permiſit. Quũ autẽ Coruinus & Michael ſub crepuſculo fugatis hoſtibus redirent, fuſum fugatumꝗ regis agmen inueniunt,exultantia Turcarũ caſtra proſpiciunt: iniqua ſuorũ fortuna conſternati. ipſi quoꝗ in fugam uerſi,ad Iſtrũ rectà cõtendunt: è militib. itinere defatigatis,fatũ regis & belli exitũ conijciunt. re cognita,multo magis exanimati, ſuperato amne,in Valachiam traijciunt,ut hàc in Tranſyluaniã iter faciant. Turcæ inſequẽti die,quũ hãc nõ fugã,ſed Coruinas inſidias eſſe reputarẽt,ut à proximis ubi illuxerit ſyluis prælium redintegraretur,omnia circum loca,inſtructa acie, præmiſsis ſpeculatoribus diſquirũt: quin & caſtris hoſtiũ,quæ currib. circũuallarant, adhærere nõ audent. aſt ubi omnes longius aufugiſſe cõpertũ habuere,caſtra inuadũt. Quoſcũꝗ inuenere, ad internecionẽ trucidãt. Eodẽ die Baſſeũ Aſiaticũ cæſum eſſe cognouerũt: quod ęgerrimè tulit Amurathes. In caſtris Ianizarorũ, præfectus à Vladislao ſuperiore die cõfoſſus interijt. Is fuit huiuſce belli exitus,ut à Turcis nonnullis audiuimus. Varnenſem igitur cladẽ an-
1444 no quadringẽteſimo quadrageſimoquarto ultra milleſimũ, & pridie Martinarũ feriarũ geſtã eſſe perhibent. Ob cõmiſſum ingẽs uiolatę fidei piaculũ,ad placandũ iratũ numẽ, hanc ſanctã & immaculatã regiamꝗ uictimã deuoui ſibi Deus uoluit: ut quẽ ipſe terris iudicaret indignum, exuta mortalitate,referret inter deos. Quarto Vngarici regni anno & in florentiſsima ætate, Vladislaus occidit: princeps omniũ regũ,ſi uixiſſet, omni probitate,iuſticia & integritate præditus: cui animus inſons & excelſus, cõtinentia magna,

ſortitudo

fortitudo ingens, ingenũ ad imperandũ & ad bella quæq; grauiſsima promptiſsimum, laudis cupidum & immortalitatis: præterea tam mite, clemens & benignũ in quos opus erat, & ad officia queque paratum, ut neminẽ à ſe dimiſerit, qui manſuetudini illi regiæ ſe perpetuò non profiteretur obſtrictum: item ſuorum amantiſsimus, omnium morum nobilitate præcellens. Procero fuit corpore, & laboris ac inediæ tolerantiſsimo, fuſca facie, nigris crinibus, & ingenti robore: uultu autem uenuſto, & tacitam ſibi uenerationem expoſcenti. Promulgata eius morte, multo uehementius ab Vngaris quàm Polonis deploratus eſt: quando illi ſe ab eo deſertos, hi uerò ſanctiſsime gubernatos exiſtimabant. Omnes Chriſtiani reipublicæ potentatus glorioſiſsimi Principis interitum defleuerunt: in primis'que Pontifex maximus, qui ad primum mortis nuncium collachrymauit, & in diui Petri baſilica ſolennes illius Manibus inferias perſoluendas edixit. Quinetiam inimici ad mentionem ſui nominis ingemuere, atque ex huius interitu ferum Amurathis animum aliquid commiſerationis inceſsit: quippe qui ubi in caſtris ſuis oppetijt, ibi in perpetuum ſuæ fortitudinis & magnanimitatis monumentum ſepeliri iuſsit, ad caput'que columnam ſtatuit: cui nominis honeſtiſsimæ'q; mortis exciſa eſt inſcriptio. Caſimirus frater pientiſsimus ipſum diu cũ uniuerſa Sarmatarũ nobilitate deplorãit, ac ſolennia iuſta perſoluit. Noſtris quoq; tẽporib. nuſquã eius mentio facta eſt, quin ad ipſum nomen auditores ingemerẽt, diuinisq; dignũ honorib. omnes, etiã & hi qui aduerſæ factionis fuerãt, procul dubio iudicarẽt. Claſſis Pontificia, audito cõflictu, in Italiã uela reflexit, quũ triſtẽ lachrymoſam'q; uictoriã Turcis Vngari reliquiſſent, uano quodam metu inſcitia'q; correpti. Cùm in Valachiã Coruinus traieciſſet, quã Tranſalpinã uocant, in amica prouincia à Dracula Vaiuoda præter opinionem nefariè capitur: dies aliquot nõ parũ honorificè ab eo retinetur. Dracula tandẽ facti pertęſus, quũ ſe uirũ temerè cepiſſe, ac ſocietatis iura læſiſſe uideretur, multis cũ munerib. donatũ in Tranſſyluaniã remiſit. Quare id Dracula fecerit, nondũ cõpertũ habeo: multi, ut Turcæ aliquantulũ gratificaretur, quo cũ paulo antè fœdus inierat: alij, quia filio nondũ reuerſo timebat, quẽ cũ quatuor milib. equitũ, Coruino uel maximè perſuadente, in hanc expeditionẽ regi dederat, id in cauſa potiſsimũ'm fuiſſe arbitrantur. Poſtquã in ſuã Coruinus prouinciã ſe recepit, curatis refectisq; militũ corporib. quando adulta hic bruma hybernare cogebat, Budam ingruente uere peruenit.

RERVM VNGARICARVM DECADIS TERTIAE LIBER SEPTIMVS.

POST, ubi Vladislai regis interitũ, & uix tertiã è Varnẽſi clade partẽ exercitus ſuperfuiſſe, Pontifices optimates'q; cognouerãt, ad inhibẽdas mutuas in regno iniurias, de ui, de dolo malo, de latrocinijs, cędib. et rapinis, ſeuera decreta promulgãrũt: ut donec procerũ nobilitatis'q; reliquię, quæ è bello ſuperfuerant, redirent, tranquillũ quietũq; regnũ ſeruarent. Nihil uehementius expauebãt, ne qua in tãta rerũ perturbatione ex priſtinis factionib. ſeditio interim oboriretur. Mors tandẽ optimi ſanctiſsimi'q; regis, quẽ uulgò ſexus & ætas omnis deplorabat, ita cunctorum animos conſternatos habebat, ut qui deijciendo ex Europa iam Turca, ſpes maximas planè cõceperant, nũc ipſum pro mœnib. inſultantẽ cernere uideãtur. Id pacatũ eo tẽpore regnũ habuit, cũ Vladislao mortuo, regalia comitia inſtarẽt, patres ad proxima feſta Pentecoſtes frequẽtiſsimũ cõuentũ apud campũ Racoſi, qui Peſthi mœnia circuit, & nomen à canero inditũ adhuc ſeruat, indixere. Coruinus poſtquã in Vngariã ſe receperat, ob rẽ ex uiolata fide, quadã fati iniquitate malè geſtam, nunquã ea hyeme, ut iacturam ſui nominis reſarciret, imminentia'q; pericula repelleret, quietẽ ullam habere potuit: cruciabatur Turcæ audacia, quẽ non robur, non prudentia, ſed fortuna uictorem effecerat: & is ad Sauum uſq; expeditiſsimos equites. poſt uictoriam planè dimiſerat, qui omnia incurſarent: ſuccurrebat ingens rerum metus, quando hinc Amurathem hoſtem acerrimum, & illinc Romanum Cæſarem infeſtum habebat: angebat curas inteſtini belli timor, quod diu regnum malè uexarat,

& Boe

& Boemorum iniuriæ, qui trans Danubianam regionem, erectis in locis pleriſque præſidijs, latrocinijs infeſtam tenebant. quamuis hæc futura Ladislai electione, citò pacatum iri ſperabat. Quum autem nullum formidoloſius quàm à Turca diſcrimen inſtaret, ad hoc in primis repellendum, ſanctiſsimus ille Pannonicæ reipublicæ pater, regniq; ſeruator, animum aduertit. Quare cùm duabus legionibus, quæ non paruum ſuperiore bello diminutæ fuerant, ſupplementa adiecisſet, extemplò uerſus Myſiam ſuperiorem iter intendit: in itinere nunciatur, Turcas ad Sarnon uſque oppidum ueniſſe, incurſare, populari, paſsimq; omnia diripere. Id oppidum uiginti milibus paſſuum à Sauo amne recedit. Nec minore quidem, quàm antè, audacia Coruinus hoſtibus occurrit: continuatis uticq; itineribus, in Saui tandem ripa, è conſpectu Turcarum caſtra poſuit. Et cùm audacia & celeritate, è Iulij Cæſaris inſtituto, deterrendum ſemper hoſtem eſſe arbitraretur: rem conſilio muniendam, & nouis inſtans prælium auxilijs ingenti obfirmandum eſſe cenſuit. Multos in caſtris ignes ea nocte, qua cum hoſte congredi decreuerat, excitauit: ut proſpectis eregione ignibus, nihil ille mali ea nocte ab Vngaro iam timeret: mox in prima Coruinus uigilia militem armari, & amnem inſtructa continuò acie ſuperare iubet. tertia uigilia uniuerſus in aduerſa Saui ripa conſederat: deinde continuatis ordinibus aduerſus Turcarum caſtra, qui nihil tale uerebantur, pleno gradu contendit, incautos & ſopitos adoritur. At illi repentino tumultu & clamore conſternati, alij arma quærunt, pars ignobilior fugam molitur. Nonnulli in primo congreſſu ſaucij, cum ſomno ac hoſte pariter colluctantur. præ nimia ulciſcendi libidine Coruinus ita ſæuit, ut dum primos æquè obtruncare pergit, alijs fugiendi ſpacium dare cogatur. Multi à principio cæſi, mox cæteri in fugam uerſi, ſuffragante nocte, ſe in ſyluas recepere. Coruinus fuſo fugatoq; Turcarum exercitu, in inferiorem Pannoniam ſe recepit. Interim, ne qua Coruinæ uirtuti ceſſatio detur, nunciatur, Vlricum Ciliæ comitem poſt Varnenſem cladem noua moliri: & Quadrageſimæ reſipiſcentiæ tempore, uniuerſam Croatiam Sclauoniamq; hoſtiliter infeſtare: multa in utraq; prouincia oppida occupaſſe: & ni prouideatur, perbreui totam Dalmatiam in tyrannidem redacturum. Item à patribus exoratur, ut poſt fuſum Turcam, in Vlricum arma deflectat. Coruinus, ne interregni tempore Pannonicæ res periclitarentur, haud mora, præter Drauum amnem, ductis his copijs quæ ad hanc expeditionem ſat eſſe uiderētur, iter facit: ſuper Petouiam, quæ in Draui ripa ſita eſt, aſcendit, ubi Ciliæ comitatus è conſpectu fuerat. Hi quondam reguli, magnis olim opibus & auctoritate pollebant: quando Sigiſmūdum Imperatorem, Barbaram Hermanni filiam uxorem ducere non puduit. Vlricus de quo agitur, Frederici filius, & Hermanni nepos erat: & Zagoriam, Varaſdinum, Capronciumq; oppidum, præter alia multa tenebat. Coruinus igitur, præter Drauum ſubiens, ut in hoſtis conſpectu fuit, proxima nocte tumeſcentem fluuium cum quatuor milibus equitum natando traiecit: mox infeſtam Ciliæ regionem incurſat, uaſtat agros, uicos incendit, incauta nonnulla caſtella capit: tanta regionem trepidatione compleuit, ut de publica deditione cogitaret. Vlricus ſæuo repētinoq; bello in ſuæ temeritatis pœnitentiā adductus, à Coruino pacem ſupplex poſtulauit: qua data, ſe coronæ Vngariæ perpetuò pariturum eſſe pollicetur. Supplicem Coruinus comitem ad regni patrumq; obſequium redactum, benignè tractauit. Quum regalia ad campum Racos comitia propediem inſtarent, pacata prouincia, relictaq; ibi magna parte copiarum, ad indictum conuentum proficiſcitur.

Ladislaus.

QVVM in tempore ad comitia deſcendiſſet, in primis de rege eligendo agi cœptum eſt: id ſine ulla ſeceſsione tranſactum. Nam una omnium uoce, ſuffragioq; (ut par erat) Ladislaus poſthumus Alberti filius, rex Vngariæ declaratur: qui annum tunc quintum agebat. Quum regno autem per ætatem foret immaturus, de gubernatore eligendo agitatum eſt. Quanquam plures in comitia competitores deſcendiſſent, qui ſe tali honore dignos eſſe credebāt: ueluti Nicolaus Vilachus, alijq; nonnulli: Ioannis tamen Coruini uirtus, de Pannonica Chriſtianaque republica ſemper opti-

optimè merita, omnes ambire, omnium ſibi ſuffragia comparare uidebatur, neminemq́; ſibi patiebatur anteferri: quinetiam & inuidorum fauorem ſibi planè conciliabat, memoria rerum tam præclarè geſtarum oculis omnium obuerſabatur: ſi qui præ liuore aliter ſentire uoluiſſent, quum ceſſante Coruino, iam de publica ſalute actum eſſe uideretur, nequaquam refragari cogebãtur. Quare Patrum cæterorumq́; conſenſu, quouſque Ladislaus regni compos eſſet, Coruinus tradita reipublicæ ſumma, Gubernator Vngarię pronunciatur: quod anno Salutis quadringenteſimo 1445 quadrageſimoquinto ſupra milleſimũ, feſtisq́; diebus Pentecoſtes factum eſt. Cum maximo plauſu Gubernator ab omnibus conſalutatur: idq́; ut fauſtum ac felix ei Pannoniæq́; foret, omnes paſsim congratulabantur, & pro ipſo ac reipublicæ ſalute uota magna nuncupabant: pro eo ſupplicationes indictæ, ac omne hilaritatis genus editum. Soluto conuentu, exigendæ primùm à Dracula Tranſalpinæ Valachiæ duce pœnæ ſuccurrunt: quippe qui læſo hoſpitij ſocietatisq́; iure à Varnenſi clade redeuntem interceperat. Quare delectum confeſtim habuit, coactoq́; exercitu in prouinciam contendit: ſuperatis deinde alpibus, hoſtili animo Valachiam adoritur, uicos oppidaq́; multa ſuccẽdit: perbreui bello uniuerſam occupat, Draculamq́; in oppido quodam cum duobus filijs capit. Patrem nequicquam deprecantem cum filio qui natu maior erat, ad ſupplicium educi iubet: ambo capite mulctati, dignas perfidiæ ſuæ pœnas exſoluêre: alteri autẽ filio, qui natu minor erat, utraq́; ſunt exerta lumina. Draculæ alium Vaiuodam (ut aiunt) Coruinus tunc ſuffecit. Demum pacata prouincia, Budam ouans redijt. Paucis poſt diebus Pontifices & proceres conuocauit, ut de rebus agendis conſuleretur. De poſthumi regis & coronæ repetitione ad Patres retulit: illi cenſuere mittendos eſſe ad Cæſarẽ legatos, qui in primis decretũ regiæ electionis exponerent: deinde ſuum regem & coronã repeterent: ut alter in Pannonijs educatus, Vngaros uehementiùs amaret: altera apud eos eſſet, quorũ reges illa carere ſine nephario ſcelere nequeunt. Legati deſignati Viennam ueniunt, & Cæſari mandata ritè exponunt. Reſpondit Imperator, optimè tandem ab Vngaris factum eſſe, qui ſuum ac uerum regem recognoſcerent. Electione opus nõ fuiſſe ſuper eo, quem ius hæreditarium & natura regem genuiſſet. Puerum autem & coronam haudquaquam adhuc reſtitui oportere, quum ille regni ſit impos, & ſemel coronatus ritè fuerit: tutore quoq́; adhuc egere, eodemq́; fideliſsimo: & qui ſe arctiùs attinente, fidelior inueniri poſsit, haud facilè dari. Maturam regno ætatem manere oportere, ne immaturo rege res malè gerantur. Proinde quando interregem habent ſuis Vngari auſpicijs, regnũ adminiſtrent. Legati reuerſi, Cæſaris in Senatu reſponſa retulere: quæ quidem Patribus parum grata fuere. Intelligebant enim neſcio quid improbitatis, priſtinæq́; maleuolentiæ reſponſa talia ſubolere: quare legationibus biennio ſæpe repetitis, Fredericus Imperator, ut puerum coronamq́; ſibi ab Eliſabetha ereditam redderet, nunquã adduci potuit. Ex abnegato rege coronaq́; nõ paruę oboriuntur inimicitiæ, quæ nonnullorum quoq́; oppidorum repetitione, quæ Imperator in Vngaria ſibi uſurparat, augebantur. Quare Coruino interregi gubernatoriq́;, è Senatus conſulto expeditio in Auſtriam aduerſus Romanum Imperatorem planè decernitur, ut uerbis olim poſtulata bello repetantur. Comparato exercitu non mediocri, is Auſtriam hyberno tempore inuadit, ferro ac igni uicos & oppida uaſtat. Sempronianum, Viennenſem & Neapolitanum agrum incurſans, omnia diripit, populatur & inflammat. Neapolim obſedit, natura & arte munitiſsimã: ubi nc fruſtra tempus terere uideretur, ſoluta obſidione ad populandam incendendamq́; prouinciam animum aduertit. Pari ſæuitia incommodisq́; Styriam & Carinthiam afficit. Tot rerum rapinis, ac tanta pecorũ hominumq́; præda caſtra compleuerat, ut ſe quoq́; patratæ crudelitatis commiſeratio ſubiret. His tamen malis inuitus hoſtilem regionem affecit, ut Imperatorẽ ad reddenda poſtulata redigeret. Contrà ille, multo pertinaciùs propoſito ſuo perſtare: foris nil contrà moliri: oppida tantùm obfirmata præſidijs pro uirili ſua tueri: malle mori, quàm cedere. proinde neq́;

precib. necq; minis, necq; ui denicq; ac metu ullo moueri. Coruinus autē, ne plus ęquo
ſæuire uideret, populata uaſtataq; prouincia, ingenti præda onuſtus, ouansq; Budā
rediјt. Duos circiter annos in regno quieuit, ut ciuiles lites dirimeret, optimatumq;
cauſas componeret. Interim ius omnibus æquè dixit, iudicijs integerrimè præfuit,
multas à foro procul controuerſias diremit. Nulla iniquitatis unquam ſuſpicio in il-
lo uiro deprehenſa: in negocijs expediendis uſq; adeo feſtinus & ardens, item in au-
diendis in omni genere perſonarū hominibus patiens & indefeſſus, ut ſedens, ſtans,
incedens, equitansq; rogatus, ius diceret. In miſeros, ſupplices, cæterosq; uirum a-
deuntes, pius admodum & popularis: nec officio ab amicis, nec ab inimicis maleficio
ſe facilè uinci patiebatur. In hoc breui ocio ad futura ſe bella præparabat: cōgerebat
pecunias, & quæcunq; bello ſunt uſui. Ne quid interea diſcordiarum inter optima-
tes oboriretur, miro ſtudio, arte, diligentiaq; in reconciliandis procerum nobiliūq;
animis utebatur. Cæterùm non diu ſibi quieſcere licuit, quando ſe ab Amurathe a-
cerrimè peti ſenſerat. Nec mitius quidē ipſe ſe gerebat in eum: quippe cui nihil erat
antiquius, ſollicitantiusq;, quàm Varnenſem cladem, nominisq; iacturam ulciſci.
Interea per ſpeculatores ſibi nunciatum eſt, Turcam noua moliri, delectum habere
in Aſia & Europa: magnos facere apparatus, & in Vngaros arma ſumpturum, ru-
mores paſsim differri. Coruinus igitur, qui ocij tempore nil magis ſollicitè agita-
rat, quàm Turcicæ expeditionis apparatum, quarto ſuæ gubernationis anno, Salu-
1448 tis uerò Chriſtianæ, quadrageſimooctauo ſupra milleſimum & quadringenteſimū,
cum duobus & uiginti milibus hominum ex Vngaria caſtra mouit. Valachię nanq;
montanæ Vaiuodam (ut aiunt) in huiuſce belli ſocietatem aſciuerat. Coruinum ma-
gna ſemper cœpta auſpicantē, legatus in primis Apoſtolicus ſequebatur, Coronen-
ſis epiſcopus: è proceribus autem Vngariæ, Emericus Peluſienſis Vaiuoda Tran-
ſyluanus, Ladislaus frater eius, Emericus Marzalius ianitorum regalium magiſter,
Raynaldus Roſgoinus, Thomas Zeech, inſuper Francus Tholomicius Dalmatiæ
Croaciæq; præfectus, Ioannes Zechel Coruini frater, Benedictus Loſoncius, Ste-
phanus Banffi, Nicolai Banffi pater, & Bani quondam filius: quibus quidē omni-
bus de Lindua cognomen erat. Præterea Georgius Ciacus, Robertus Carrus, Ioan-
nes Corothna quadruumuir, quem nunc regni Iudicem appellant: & innumera no-
bilium multitudo ſequuta. Iter Tranſdanubium iniuere: ſuperatoq; Tibiſco amne,
per Daciam in Myſiam deſcenderunt. Sed ubi ad Cubin in conſpectum Myſiæ per-
uenerunt, paulò infrà, ubi Morauа fluuius per Myſiam currens in Danubium fer-
tur, Iſtrum traiecerunt: ad Seuerinum oppidum alij tranſmiſere. At poſtquam in ad-
uerſa Danubij ripa conſtitere, Coruinus Deſpotem, qui clandeſtinis cum Turca in-
ternuncijs, recuperato Myſiæ regno pacem ſeruare nitebatur, per legatos horta-
tur & orat, ut ſæpe à ſe rogatus ad ſacram expeditionē ueniat, beneficiorumq; quæ
ab Vngaris acceperit memor eſſe uelit, & ingratitudinis infamiam caueat, qua nihil
boni uiri dignitatem magis dehoneſtat. Inſuper affirmabat, de bello bene ſperādum,
quando neque pecuniæ necq; copiæ deforent. Duorum & uiginti milium ſe ductare
exercitum, acceſsiſſe Valachorum auxilia: nihil huic militiæ præter Deſpotem, Ra-
ſciæ principem, deeſſe: cuius conſilio ac uiribus ſi præſens expeditio adiuuetur, nihil
ultrà exoptari poſſe. Proinde impenſiùs orare, ut coactis continuò equitum turmis
expeditiſsimorum, ſua caſtra ſequeretur. At ille malè ſentiens, ut honeſtiùs militiam
detrectaret, uarijs ſe modis excuſat. In primis pacem cauſatur, quam cum Turca ini-
tam, quamuis inuitus, aliquantiſper Varnenſi bello uiolaſſet: adhuc tamen Amura-
this indulgentia ſeruatam, continuare ſtuderet, ne in priſtinam miſeriam recideret.
Item importunitatem temporis arguit, quòd præcipiti autumno Seuerinum appli-
cuerant: & quàm diffile ſit, dum hybernant alij, in frigidis regionibus bellum agere:
quod ſat è ſuperiore bello haud impunè didicere. Hæc & multa alia, ut ſe iturū ho-
neſtiùs abnegaret, Deſpotes comminiſcitur. Sed uirum liuor ingens inceſſerat: ęger-
rimè nanq; ferebat, data ſibi repulſa, Coruinum gubernatorem fuiſſe creatum. Sub-
pudere

pudere quoque ſe, Deſpotem ac Myſiæ regem, Imperatoris genere natum, ſub gubernatoris ductu & auſpicijs militare: multóꝗ maiore ſe honore dignum eſſe cenſebat, quàm gerere potuiſſet: inuidia ſeſe recognoſcere, & aliquid in hac re penſi habere, minimè patiebatur. Coruinus ad hæc reſponſa ſuccenſus, admodum intermina tur, ſe ſuis omnino manibus ingratiſsimum hominem, Indorum exemplo, capite mulctaturum: Raſciæ regnum digniori traditurum, ſi ex hoc bello uictor euaſerit. Mox per Myſiam haud aliter atꝗ per infeſtam regionem, iter in Bulgariam intendit. Deſpotes, abeunte Coruino, ad perfidiam illicò conuerſus, celeribus internuncijs Vngarorum aduentus, & copiarum multitudinis Amurathem admonuit: quin & quotidiana ſignificat itinera, cùm inuidiæ, tum gratificationis gratia, qua pacem cum eo facilè ſeruatum iri confidebat. Item edocuit, Coruinum cum modicis illac copijs traieciſſe, nil ipſi timere oportere. Præterea hoſti haudquaquam occurrendum, ſed permittẽdum ultrà progredi, mox à tergo iter obſtruẽdum: quod ſi fecerit, illum nunquam inde rediturum aſſeuerabat. Coruinus autem grauiſsimo bello intentus, iter pro uirili ſua properare, creberrimis Sandarobechum Albanenſium principem literis uexare: quo quum aduerſus Turcã paulò antè fœdus percuſſerat, ut approperaret, quando iam ipſe hoſtibus appropinquabat (ita enim cum eo conſilium iniuerat) ut ipſe cum Vngaris à Raſcia Bulgariáꝗ, ille ab Illyrico Turcis pariter occurrerent, ut à fronte tergóꝗ uexati facilè uincerentur. Quod haud ab re fuiſſet, ſi Sandarobechus, quem illi barbarè Alexandrum dominum uocant, prælio in tempore adfuiſſet. Sed immatura pugnæ feſtinatio recti conſilij finem intercepit. Amurathes Deſpotis conſilia nequaquam aſpernatus, Coruino regnum inuadenti non occurrit: permiſit hoſtem ultrà progredi, atque ipſe duorũ trium'ue dierum itinere ſubſequitur: à tergóꝗ, ne retrò pedem referre poſsit, iter obſtruit. Iam in planiciem uterque peruenerat, quam in Raſciæ Bulgariæꝗ finibus longè latéꝗ ſpaciantem, Rigomezeu Vngari, Raſciani Conſonam nunc uocant, nos Campum merulæ interpretamur. Hanc fluuius interfluit, qui Schithniza nunc dicitur: & ab Illyrici montibus defluens, aliquandiu uagatus, Iſtrum influit. Campi huiuſce longitudo paſſuum eſt uiginti milium, quinque milium continet latitudo. Circumuallatur utrinꝗ montibus amœniſsimis, in circi ſpeciem: & fluuius, ac montium appendices, reconditæꝗ conualles proximè haud iniucunda uicorum frequentia celebrãtur. Quum in campum haud aliter atꝗ in agona prius Vngari, deinde Turci deſcenderent: ad pagum amnis accolam, qui in aditu ſitus eſt, anus exclamauit: Heu quàm uereor, ne parum æquis Vngari nunc dimicent auſpicijs, quando traiectus eorum uado exercitus uix unum, Turcarum uerò dies tres fluuium perturbauit: ueluti futuram cladem ex inopia copiarum hariolaretur. In media ferè planicie collis modicus aſſurgit, cuius radices Schithniza lambit. Non multo ulterius ad caput ęquoris quædam turris erat, cuiuſdam olim Amurathis tumulus & pyramis, qui profligato exercitu, ibi cæſus & ſepultus eſt. Illud quoꝗ nunc Amurathes uerebatur, ne Coruinus, qui præceſſerat, in malum hoſtis auſpicium pyramidem præoccuparet. Quare pleniore gradu ſubſequitur, ut prius cum eo manum conſerat, quàm is turrim attingat. Ad collem igitur Coruinus uenerat, in medio campo ſurgentem, & in eo caſtra locat, Sandarobechi auxilia expectaturus, qui in horas accurrere dicebatur. Amurathes ueritus ne proxima turris occupetur, & Illyricorũ auxilia ſuperueniant, Coruinum irritat ad prælium: detrectat ille, donec ab Illyrico auxilia ueniant. Hic multo impenſiùs inſtat, aquationem lignationeméꝗ inhibet, pabula præripit, & qua poteſt arte uiꝗ laceſsit: addebat Turcę audaciam ingens copiarum multitudo, quas octoginta circiter milia hominum eſſe ferebatur: inuitus in certamen Coruinus deſcendere cogitur, quando aqua cæteráꝗ neceſſaria interdicebantur. Tandem in diui Lucæ ſolennibus, ac die Iouis exercitum armari iubet, eúmꝗ in duo & triginta agmina diuidit: munitiones omnes in colle aduerſus hoſtes parat, & intẽdit. Acies ſic inſtructas, ſacris Deo ſeruatori operari, myſtica inter ſe confeſsione ac terreſtri cõmunione uti

imperat, & in concione militem ad prælium hortatur: Venit tandem (inquit) dies, ô ſocij, quo, ſi quid è Varnenſi fuga dedecoris & ignominiæ contraxiſtis, hodie priſtinum fidei & uirtutis ueſtræ nomen recuperare, & acceptam cladem ulciſci licet. Si uiri eſſe uolueritis, è tot cladib. quas à uobis accepit hoſtis, has uobis reliquias obiecit: quæ etſi numero potiores, ſpe tamen, cauſis & uiribus multo inferiores. Quidnam illis ſperare licet, qui non pro ſuo, ſed alieno pugnant imperio? & dum uicerint, in hac ſeruitutem, & in altera cruciatum, in utraque uita perpetuam miſeriam conſequuntur? Vobis contrà, utrò ſe res uertat, pro regno ueſtro, pro liberis, pro patria, pro focis & aris ſanè pugnantibus, æternam ac ſolidam utriuſque uitæ felicitatem ſperare licet. Cauſæ quoq; uobis longè uehementiores: quippe qui niſi hoſtē fortiſſimè cecideritis, de ſalute fortuniſq; ueſtris omnino eſt actum. Vtrarumq; uires exploratæ ſatis ſuperq;. Ad Varnam ſemel malè pugnatum eſt, ubi ſi partis quandoq; utriuſque fortunam commutare liceret, maluiſſet fortaſſe Turca ſuorū cædem cum noſtrorum fuga commutare (quum fugientes inſequi nequiuerit, grauiſſimè cęſus) quàm tot ſuarum gentium feciſſe iacturam. Illis plus detrimenti, uobis plus turpitudinis illatū: quamuis illi ui coacti damna, uos ultro fugæ ignominiam ſubiuiſtis. Verùm illius fortaſſe cladis irata potius numina (quæ uiolatam à nobis fidem ulciſci uoluere) quàm ueſtram ignauiam in cauſa fuiſſe crediderim. Nam perfidiæ illius auctores, ad unum omnes, capitales illic pœnas exſoluère. Nos qui inuiti ad id bellum uenimus, unà uobiſcum adhuc diuina benignitate uiuimus, ad Christianæ reipublicæ tutelam reſeruati: & in primis Vngariæ, ne Turcarum armis ac rabie obrueretur. Hoſtium numerus uobis nequaquam reformidandus, quando cum multis pauci ſæpiſſimè pugnare ac uincere didiciſtis: diuinis potius quàm humanis uiribus huc uſq; dimicauimus: in nomine IESV Seruatoris noſtri prophanas facilè acies diſsipauimus. Quocunq; pedem tulimus, in præpotenti nomine uictricibus ſemper armis uiam aperuimus, quia diuino ductu & auſpicijs militauimus: hinc mortalium Seruatorem, hinc diuam Genitricem ſemper nobis adfuiſſe ſenſimus: neque hodie nobis defore credimus, ſi cœleſtis charitatis & uirtutis ueſtrę memores eſſe uolueritis. Adiutor Deus ſemper adeſt ſanctè ac ſtrenuè dimicantibus. Accedit tutus pugnandi modus: cataphractorum equitatus, qui in arcis munitæ ſpeciem haud facilè expugnari poteſt. Cohortes hæ ſunt nobis militum, quæ & facilè regi, & hoſtibus ſat eſſe uideantur: innumera multitudo confunditur. Accedunt uaria tormentorum ac munitionum genera, quibus illi carent. Præterea in horam Sandarobechus cum auxiliarijs copijs adfuturus eſt. Periculum non eſt ita magnum, ut timeatis: neque ita par uum, ut contemnatis. Retrò ſine uicto hoſte cedere nō poſſumus, quia per has montium anguſtias exercitus ægrè duci poteſt: & ſi omnis daretur regrediendi copia, re infecta ac ſine ſolita gloria redire non licet. Fortiſsimis ardua cuncta uiris propoſita ſunt. Proinde, quando nouiſsimus iſte labor uobis imminet, quo uniuerſæ Turcarum uires ad extremum recidi poſſunt, uos per eum Deum, ſub cuius nomine militamus, oro & obteſtor, ſocij, item per patriam, liberos & fortunas ueſtras, ut dato pugnæ ſigno, ita ſtrenuè dimicetis, ut diuinas humanaſque iniurias à fœda gente ſuſceptas, & Varnenſem in primis cladem abundè ulciſcamini. Sanctum ibi regem amiſimus, qui pro ſalute noſtra, pro commiſſo læſæ fidei piaculo ſe deuouit: regali uictima diuinus furor ille deſedit. Date (uos quæſo) operam, ut illius Manibus opiparè parentetis. Vlciſcendæ ſunt cæterorum mortes, qui eo prælio occubuere. Recidendus ſemel ac hodie metus iſte Turcarum, & ita recidendus, ne amplius repullulet: & ab hoc immaniſsimę periculo ſeruitutis uindicanda Pannonia, ut perpetuam hodie quietem ac gloriam ad utriuſque uitæ felicitatem comparemus. Extremis itaq; uiribus eſt, ſocij, dimicandum: quādo neceſsitas cogit, honeſtas inuitat, ac uaria hortatur utilitas. In uado res eſt, & in portu nauigamus: utcunque res acciderit, bene nobiſcum agetur. Si uicerimus, perpetua patriæ ſalus & incolumitas, ac nobis immortalitas parietur: ſin occubuerimus, hic pulcherrimè moriemur, ſempiterna apud ſu

peros uita functuri. Quamobrem ea (quæſo) mente pugnemus, ut uincamus: aut ſi res tulerit, honeſtiſsime moriamur. Accenſi ſunt admodum gubernatoris oratione cunctorum animi, & ad ſtrenuè dimicandum uerbis, ac ſuapte natura ſat animati omnes. Nec minus quidem impigrè Amurathes rex contrà in ordines redigebat exercitum, & dictis, promiſsis ac iuſsibus obfirmabat. Eductæ Turcarum acies, & in planiciem effuſæ, latus utrunꝙ montium attingebãt. Vnde haud parum Chriſtianis ſtuporis incuſſerant. Tertia hora diei ſigna inferri iubet. Coruinus utraꝙ ex colle cornua ad plana demiſerat, longasꝙ utrinꝙ uexillationum alas à fronte protenderat. In medio Zechelem è ſorore fratrem cum quadrato agmine cataphractorum collocarat: in colle præſidia curribus munitionibusꝙ obfirmarat. Dato pugnę ſigno, milites, qui animos corporaꝙ curarant, ardentes eminus primò pugnam ineunt: deinde adaucta, blandiente fortuna, utrinque audacia, magno cominus impetu congredi cœpere. Tribus circiter horis acerrimè pugnatum: deinde Turcarum acies à Benedicto Loſoncio, qui in dextro cornu præerat, inclinata. Et à Stephano Banffi, qui in ſiniſtro erat, nec minus quidem impigrè res agebatur: quippe qui Baſſeum, Europę pertinaciùs inſtantem, multis planè cędibus affecerat. Amurathes nutantes in utroque cornu ſuos conſpicatus, ualida ſubmittit auxilia, præliumꝙ inſtaurat. Vngari & Valachi expeditiſsimi equitatus, irruentibus denuò Turcis haud parum defatigati, ad cataphractorum ordines ſe receperunt, qui ueluti pro muro ſtantes, maximos quoſque hoſtium impetus facilè excipiebant. Multi utrinque cadunt, ſed è Turcis longè plures: quãdo nec talibus armis, nec eo equorum robore ſeſe muniunt. Coruinus à colle munitionibus, quas intenderat, procul Turcas obterit, diſsipatꝙ. Quod quum Amurathes uidiſſet, quantum fieri potuit, ſuas acies colli admouit, ſubegitꝙ, ut irritos ab alto machinarum ictus exciperet. Hac igitur arte munitionum eluſa eſt opera. Hoc ubi à Coruino intellectum eſt, ad ſuccurrendum laborantibus animum adiecit: ſuggerit utrìque cornu ſubſidia, nunc uoce, nunc manu rem agit. Suppeditat feſsis auxilium, trepidantibus inclamitat, fugientes in ordinem reuocat, acerrimè irruẽtibus occurrit: nihil ex optimi Imperatoris & militis officio remittit. Nunc fortes hortatur, & laudat: nunc corripit ignauos, & territat: omnibus præſto adeſt. Quare ita feruet ubiꝙ Martis opus, ut cuncta ſanguine fœda conſpiceres. Amurathes ſubſidia crebra acciri iubet, neque ſuorum cæde conſternatur, multitudine magna fretus, cui ritè pugnare certum erat. Haud dubiè ſperabat omnino ſe hoſtem longa ſubſidiorum ſucceſsione defatigaturum, neꝙ ſpe ſua falſus eſt: unũ Vngarorum agmen quatuor & quinque Turcarum acies antè laſſare cogebatur, quam ſibi ſubſidia ritè ſuccederent. In acie pranſum & cœnatum, ambulatorijsꝙ cœnis refecta corpora. Eo die ubique Turcica acies inclinata, ſæpe in caſtra uſque fugata: ſat proſperè ab Vngaris pugnatum, magnus Turcarum numerus cæſus. Chriſtiani quamuis eo die bello ſuperiores eſſent: tamen ita obſtinatis utrinꝙ animis prælium agebatur, ut utrique aut uincere aut mori omnino decreuerint. Certamen ad ſerum uſque productum, nox prælium diremit: utrique ſe in caſtra recepere his animis, ut poſtero die pugnam inſtaurarent, ne utriꝙ terga uerterẽt, donec ius imperãdi Marte iudice definiretur: & nox inſomnis acta, utraque caſtra crebris uigiliarum ſtationibus obſita. In ſequentem omnes diem ſolliciti expectabant, ueluti Martem ſuæ uitæ mortisꝙ arbitrum adituri: uixdum illuxit, quum utrinque inſtructæ acies adfuere. redintegratur prælium: ſed ab Vngaris, ne eo quidẽ ardore ac robore, quo ſuperiore die pugnatum eſt. nemo ex his fuit, qui extremis pridie uiribus non dimicarit. Quadraginta ferè Turcarum milia ſuperfuerant, quæ aut in certamen non deſcenderant, aut leui prælio luſerant: Coruinus tamen ſuos hortatur, ne initã ſuperiore die uictoriam per deſidiam & ignauiam interciperẽt, pergerent uincere, ut occœperint: item obſecrare, ne ſibi patriæꝙ deſint: conſiderent, pridie quàm bene pugnarint, quot hoſtium milia pauci protriuerint, quotiens inclinarint & fuderint: pręcaueant, ne ad extremũ turpiter ilia ducant, & ſudores hactenus effuſos, tolerataꝙ pericula

omnia ſint irrita habituri. Non qui magna occœperint, ſed qui cœpta pulcherrimè terminarint, hos gloria dignos exiſtimari putent. Præponant ante oculos, quęcunq; ipſos detrimenta manebunt, ſi malè dimicarint: in primis uaria mortis & cruciatus genera, item ſeruitutem matronarum liberorumq;, ultima regni excidia, raptus uirginum, & humanarum diuinarumque inceſtationes, infandaque piacula affirmare. Hęc omnia unius diei labore euitari poſſe. Proinde orare ac obteſtari, per Deúm hominumq; fidem, ut ſolita ſe, patriam, liberos, coniuges & fortunas, uirtute redimant, & in perpetuam libertatem cuncta uindicent. Nihilo ſecius Amurathes ſuos præmŋs, pollicitationibus ac minis incendit: & ut omnia perpeti, quàm eo die Europa cedere malint. Luſtrat utrunq; cornu, & grauiſsimis cunctos dictis ad pugnandum hortatur. At ubi collatis utrinq; ſignis concurrêre, ne minore quidem ferocia impetuq;, quàm ſuperiore die, pugnatur. E Chriſtianis quàm plurimi è ſauciŋs in aciē rediere, ſuſcepta dudum uulnera aut morte aut uictoria curaturi: nihilo tamē ſegnius pugnaſſe dicuntur. magna ubiq; cædes oboritur, & Vngarorum impetus nuſquam repelli poterat. Quos cum pari pertinacia Turcæ reŋcere haudquaquā poſſent, arte robur indomitum eludere, expeditiſsimi ac recentes eorum equitatus occœpere. Irruentibus in ſe Vngaris mox terga uertebant, à tergo aliquantiſper inſequi & inſtare patiebantur, palantes & diffuſi fugiebant, ſeq; latè diſsipabant: hi, ueluti arridente uictoria pellecti, impenſius inſequi, multos in fuga cędere: contrà illi dato ſigno, cōglobati diſsipatas circumuenire ordines, & multa cæde conficere: in curſu & recurſu Pannonicas laſſare uires, ingētes conatus eludere, & perturbatis ordinibus, toto die ſine aliqua intermiſsione dimicare. Magna Vngarorum ea die patrata cædes, & Turcæ fuere ſuperiores, defatigato utrinque exercitu: nox & laſsitudo prælium diremit. Vtrique ſe in caſtra reuocarūt, uigiliæ ſtationesq; ſummo ſtudio in caſtris habitæ. Quum ad diem Sabbati perueniſſent, neuterq; cederet, prima luce pugna redintegratur. Coruini frater, Valachorum præfectus, cum expeditiſsimo equitatu primus in aciem prodŋt. Sequuti ſunt reliqui proceres, & eodem modo ordines inſtaurarunt. Reparato certamine, aliquandiu ſpe pari dimicatum, magna ubique ſtrages oborta, & præſertim Vngarorū: qui longo bello defatigati, multisq; cōfoſsi uulneribus, triduò in acie, ob ipſam paucitatem perſtare cogebantur. Zechel, in primo ordine obſtinatiſsimè pugnans, è præfectis legionum primus inter confertiſsimos hoſtes occubuit. Emericus Marzalius, Stephanusq; Banffi à Turcis circumuenti, in media acie trucidantur. Quum Amurathes prima ſigna, quæ in Zechelis agmine conſtiterant, iam eſſe capta, & eo prefecto milites terga uertiſſe conſpicaretur, extemplò omnes quæcunque in caſtris acies forent, in Chriſtianos edixit effundi, ut paucos & triduano labore confectos obruerent. Promulgato tunc regis edicto, ut omnes in hoſtes unà ruerent, utrunque Vngarorum cornu, ubi cuncti laborabant, confeſtim obducunt: graue prælium inſtaurant, cæduntur proceres à numeroſa multitudine, & ſagittarum imbribus obruuntur: capiuntur ſigna, & in fugam omnes ordines planè uertuntur. At ubi Coruinus fratrem interfectum, capta ſigna nonnulla, & uerſum in fugam exercitum accepit, continuò relictis caſtris impedimentisq;, conſcenſo fugam equo ſolus præripit, ne fida regnum tutela priuaret. Fuſos fugatosq; Vngaros à meridie ad intempeſtam uſque noctem hoſtes inſequuntur, & cędūt: mox à tenebris remorati, in caſtra per noctem rediere. Cæteri qui in acie remanſerant Vngarica, caſtra circumuenerant: in quibus quicquid calonum fuit & lixarum, item eſſedariorum, accenſorum, ſauciæq; turbæ, quamuis ad mortem uſque certaſſent, neq; hoſtem admitterent, quouſque minima ſagita telumq; ſuperfuit, ad unum tamen omnes trucidati ſunt: nullusq; in caſtris Vngarus eſt agnitus, quem tria quatuorue Turcarum cadauera non attingerent. Amurathes, ne maxima ſuorum cædes extaret, nobilium continuò ſepeliri, gregariorum uerò militum corpora in profluentē proŋci ſtatim edixit. Quare Schithniʒæ fluminis accolæ, diu eius piſcibus abſtinuere. In ſaxorum morem campus adhuc oſsibus opertus eſt, terra coli citra crebram armorum

morum inuentionem ullo pacto nequit. Locus ex inſigni clade illuſtris eſt habitus. Quamuis Turcæ cruentiſsima uictoria ceſſerit, fuſis fugatisq́; hoſtibus, eorũ tamen cædes multo maior quàm Vngarorum: quippe quum Turcarum quatuor & triginta hominum milia, Chriſtianorum tantùm octo milia cæſa referantur. Vniuerſa hic Pannoniæ nobilitas occubuit. Nam hic Emerici duo, Ladislaus, Thomas Zeech, Franciſcus Banus, Ioannes Zechel Coruini è ſorore frater, Benedictus Loſſoncius, Stephanus Banffi epiſcopus Coronenſis legatus Apoſtolicus, Georgius Chiach, & Robertus Char, innumeriq́; proceres ac nobiles oppetiere. Multi capti, & ante Amurathẽ poſtero die ex edicto obtrũcati. Ioannes Corothna quoq; captus eſt, in Aſiamq́; translatus, Byrſę ſeruitiũ ſemeſtre perpeſſus: mox Aegeũ, Creticum, Ionium, Adriaticumq́; pelagus emenſus, per Dalmatiam in Pannonias ſe recepit. Octo Vngarorum milia in hoc bello cæſa, Corinthijs Amurathes eodem menſe ſignificauit. Ex his qui euaſerant, quicunque per Illyricum effugere, per Dalmatiam incolumes redierunt: qui per Raſciam, quà uenerant, reuerti contendère, ſic infeſtam ubique latrocinijs prouinciam inuenere, ut pauci euaſerint, qui aut ſpoliati aut cæſi non fuerint. Coruinus, quem expeditiſsimum aufugiſſe diximus, infeſtam ac uariam fortunam inuenit: dies tres equo inuectus, per auia loca iter fecit, cibi & potus expers: quarto incidit in duos latrones, dimiſſo dudum equo, qui præ nimio labore defecerat. Quum eſſet inermis, ſe ſpoliandum dedit. direptis ueſtibus, ex aurea cruce, quę è uiri collo pendebat, inter latrones oborta contentio: dum ſalutis uiam circumſpicit, promptum ſibi latronis gladium intuetur: quo mox rapto, litigantes adoritur, alterum lethali uulnere conficit, conculcatq́;: alterum petens, in fugam uertit. Hac igitur crucis occaſione uir ſanctiſsimus ſe à rapina morteq́; redemit. Quod haud ab re diuina benignitate factum: ut qui pro cruce, affixi Seruatoris nomine dimicaret, crucis quoq; auxilio liberaretur. Vltra progreſſus, ac itinere, ſiti, inediaq́; cõfectus, quinto die paſtorem offendit: qui audita Vngarorũ fuga, ſpe prædæ latè uagabatur. in primo ambo congreſſu conſtitere: paſtor proſpecta Coruini uultus maieſtate (quemadmodum de latronibus & Scipione legimus) ab iniuria remoratur. Coruinus quoq; fame iam abſumptus, hunc nequaquam audet adoriri. Mox conſalutatione primùm conciliati, ſine ſuſpicione mutua inter ſe uerba conſerunt. Alter non ſine diuinæ charitatis præfatione panem exorat: nomen & caſum alter percontatur. Audita uiri fortuna, paſtor commiſeratione percitus, & promiſsis oneratus, Coruinũ in proximã caſam ducit: panem cum cepis, & aquam apponit hoſpiti: qui in iucunda ſępe miſeriæ memoria, nunquam lautiùs ſe quàm ibi cœnaſſe affirmauit. Hinc ad Sinderouiam à paſtore ductus eſt. Vbi poſtquam id Deſpotes accepit, eius imperio à præfecto arcis capitur. Beneficiorum ille immemor, perpetua ingratitudinis nota ſugillatur. Dies aliquot de liberatione ibi agitatum: conuentum tamen inter eos, ut ea gubernator cõditione dimitteretur, uti Matthias eius filius, Deſpotis gnatam, comitis Ciliæ neptem, uxorem ducèret. Et ut conuenta utrinque tutiùs præſtarentur, Ladislaus alter Coruini filius daretur obſes. Proinde gubernator dato obſide dimittitur. In Seruatoris igitur noſtri natalibus poſtliminio reuerſus, in non parua procerum nobiliumq́; frequentia ad Segedinum recipitur. Certatim ſalutem incolumitatemq́; omnes congratulantur, triſtem conſolantur, & bene ſperare iubent: ſat eis cum fortuna bene actum dicere, ſi gubernatorem receperint. Militum adhuc copiam, neque ex indigenis nec externis defuturam: talem ſe decem nuſquam gentium, ſi amiſiſſent, reperturos. Nihil hinc Vngaricæ genti turpitudinis accidiſſe, quando ad unum omnes ſtrenuè pugnarint, cruentiſsimam lachrymabilemq́; hoſtibus uictoriam reliquerint: neminem ſuorum inuentum, qui non pulcherrimè occubuerit. Triduo ſine intermiſsione pugnatum, & à paucis aduerſus innumeram multitudinem, quatuor & triginta milia ex hoſtibus cecidiſſe, ex Vngaris uix octo deſiderari: paulò meliorem rectè iudicantibus, ac non iniqua petentibus, uictoriam optari poſſe. Demum omnes eum impenſiùs exorare, ut ſe ſibi patriæ Chriſtianæq́; reipubli-

cæ ſeruare niteretur, reuocaret animum, & obfirmaret. Quod ſi fecerit, perbreui ipſum, & Turcam, & Deſpotem meritis utrunq; pœnis affecturum, cęteraq; proſpere ceſſura. Coruinus procerum conſolationibus haud parum confirmatus eſt. Angebat ſibi animum, quod multo plures ex eo bello reduces quotidie uideret, quàm ſperare liceret. Nam quicũq; ante Turcas in Illyricum aufugere, rediere incolumes: quinetiam ad uiginti milia paſſuum Sandarobechum cum auxiliaribus copijs occurrentem in itinere offendere, cuius occurſu ductuq; tuto ſeſe in Illyricum recepere.

Curatis corporibus, & inſtauratis uiribus, multo acrius Coruini animum Deſpotis ingratitudo, quàm Turci odia exercebat: captiuitatis iniurias tolerare non poterat. Quare coacto repente exercitu ad Deſpotis oppida, quæ à Sigiſmũdo quõdam dono acceperat, proficiſcitur: uicos incendit, uaſtat agros, oppida ui capit: ac breui tandem expeditione, quæcunq; in Vngaria Deſpoti parebant, in ditionem ſuam accepit. mox Raſciam adorituro Deſpotis oratores occurrũt, qui Ladislaum obſidem ac bene donatum ultro reddunt: ſupplices pacem petunt. Gubernatore tandem ab optimatibus exorato, pax Deſpoti data, remiſſæ penitus iniuriæ inimicitiæq;: pacatis deinde rebus in Vngariam reuertitur. Nunquam fortem uirum fortuna quieſcere patitur, ſed indies uexat & exercet, ne impune laudibus & immortalitate deco-
1448 ret. Hæc omnia Salutis quadringenteſimo quadrageſimo octauo ſupra milleſimum, & quarto gubernationis anno geſta ſunt: nono autem, Turcarum iterũ bellum exarſit. Amurathes enim, quum à Georgio Deſpote dimiſſum eſſe Coruinum accepiſſet, cuius captiuitate nihil erat antiquius, in eum nimis excanduit: præreptam uoti ſui ſpẽ eſſe ſenſerat Coruini liberatione: indignabatur acerrime, quod pro reſtituto regno, captiuo dono dato, cumulatiſsimas ſibi gratias non retuliſſet. Proinde quod tanti occaſionem beneficij contempſiſſet, ingratitudinis ab eo pœnas exigere conſtituit. Frigibechum præfectum trium legionum in Raſciæ fines immittit. Chryſonicum oppidum ad Morauam amnem ſitum, & graui olim bello dirutum, inſtaurare iubet: atq; hinc Deſpotis regionem impetere, uaſtare agros, & late igni ferroq; graſſari præcipit, ut ex in contemptę gratificationis pœnas luat. Frigibechus mandata facit: in primis coacta magna ex finitimis cementariorum artificumq; manu ad Morauam, oppidum reficit: interim inhibet iniurias, bellum diſsimulat, ne Raſciani ſibi impedimento forent: id aggere, foſſa, uallo muroq; circummuniuit: atq; ubi eo peruẽtum eſt, ut impoſito facile præſidio per ſe maximum quẽq; hoſtis impetum perpeti poſsit, prouinciam Deſpotis incurſat, diripit, & latiſsime populatur. At ille inopinato malo cõſternatus, quid potiſsimum faceret, haud facile ſuccurrebat. Turcam ſibi citra ſcelus nefarium & ingens ſuum malum conciliare non poterat. Si reſiſtendum eſſe cenſeret, Coruini opem, cuius amicitiam ex captiuitate lęſerat, omnino deſperabat. Et quorſum ipſe confugeret, non ueniebat in mentem. Cæterum malebat omnia perpeti, quàm immitiſsimã Turcæ ſeruitutem. Poſtremo ad gubernatoris opem confugit: quem ſupplex non ſine ſumma uerecundia exorauit. Auxilia gubernator haud inuitus promiſit, cum ulciſcendæ proximæ cladis gratia, tum re poſtulante: quandoquidem plane cernebat, occupata ſuperiore Myſia, Turcam pro foribus ac ædibus Pannonum ſtatim inſultaturum. Itaque comparato mox exercitu, non ſine decenti apparatu in Myſiam, quam Raſciam dicunt, deſcendit. Reipublicæ gratia, factus immemor iniuriarum, non per legatos & præfectos auxilia miſit: ſed ipſe ductu auſpicijsq; ſuis expeditionem hanc accepit. Ad Synderouiam Danubium traiecit. Raſciam ingreſſus, Deſpotis copijs ſua caſtra compleuit. Iter die noctuq; fieri cœptum eſt, ut incautũ hoſtem adorirentur. Quarto die Turcis appropinquãt. Quum Chryſonici agrum attigiſſent, cõtinuo illuxit: obortæ ſunt inter utroſque, ut aſſolet, nubes, quæ ultro citroq; proſpectum inhiberent. Reſolutis ſubinde à ſole nubibus, armatæ in conſpectu hoſtis acies emicuere, & Coruina ſigna longius agnoſcuntur. Conſternantur illico Turcarum animi repentino ac inopinato Chriſtianorum aduentu: & quum ſuis Coruinum ceruicibus inſtare cernerent, ita exanimati ſunt, ut non de

non de inſtruenda acie, diſponendis ſtationibus, & conſerenda manu, ſed de fuga tantùm omnes cogitarẽt: quare ſuſcitato mox tumultu, fugam cuncti retrò capiunt. Expeditiſsimus hos equitatus inſequitur, multos in fuga cędit, capitq́; Inſtat à tergo pro uiribus: & ad noctem uſque fugientibus, ſuccurrentem inſequutus, cædem continuat. illi mox in ſyluas effuſi delituerunt, atque haud facilè ultrà impeti potuere. Cataphractorum equitatus præ graui armatura lento gradu ſubſequutus eſt, ne quid fortè mali ab hoſte ſocijs, qui præceſſerant, inferretur. Niſi cædem nox ipſa intercepiſſet, multo maior clades patrata foret. Frigibechus cum magna nobilium turba captus: Coruinus uictoria potitus, Budinum Bulgariæ metropolim uenit, quæ ad Danubium ſita eſt, urbem belli cauſas crebrò ferentem ſuccendit. Mox per Raſciam retroceſsit: & captiuis Deſpoti dono datis, ouans Budã redijt. Pòſt ubi reuerſus eſt in regnum, Boemorum ſollicitudine uexari cœpit: qui Tranſdanubianam regionem erectis in pleriſq; locis pręſidijs, & occupatis oppidis, latrocinijs infeſtam planè reddiderant. Et quamuis anteà iſtorum audaciam ſæpe repreſſerit, nunquam tamen domitare potuerat. Obſtiterat hinc profectò rei nõ mediocris quorũdam optimatum inuidia, qui excreſcentem quotidie præter omnium opinionem, uiri gloriam ægrè ferentes, ut Coruinæ uirtuti negocium faceſſerent, clàm latrocinantium Boemorum audaciam tuebantur. Ad remorandam nominis acceſsionem, hos ad bellum ſollicitabant: quorum facinora propter externa grauiſsimaq́; bella, quæ cum Turcis geſta ſunt, gubernator diu ſanè diſsimularat: nunc adauctam præ uiri patientia, aut coercere admodum, aut prorſus extirpare decernit. Quare anno quadringẽteſimo quin 1451
quageſimoprimo ſupra milleſimũ, coacto tumultuario exercitu, & euocato undiq; gregario quoque milite, ruſticaq́; turba, Ioannem Giſcram, haud procul à Loſoncio oppido, facinoroſorum omnium principem, in primis adoritur: qui ad diui regis Stephani phanum præſidium olim erexerat, aggere ac uallo cinxerat, multo milite uariaq́; munitione complerat. Giſcra fortè tunc aberat, quum ſuum præſidium acerrimè à gubernatore oppugnari ſenſerat: clandeſtinis ſocios admonet internuncijs, ut pro ſe quiſque locum fortiſsimè tueantur, donec ipſe cum auxilijs propediem aduenerit. Iam Coruinus præſidium tam acri oppugnatione uexarat, ut indies deditio ſperaretur: quũ Giſcra coactis in ſuperioribus Vngariæ partibus auxilijs, & ingenti exercitu præſtò adfuit. Multi nanq; proceres ad labefectandam gubernatoris magnanimitatem copias gratuitò dederant: & cum alijs optimatibus coniurarant, qui in Coruini caſtris erant, ut prælium detrectarent: & ut elatum eius animum faciliùs attenuarent, ſe ultrò uinci paterentur. Nunquam defuit uirtuti liuor. Inita cõiuratorum conſilia è ſententia ſucceſſere. Nam quum acies inſtructæ utrinq; conſtitiſſent, ac nondum pugnæ ſigna data forent, ecce ex cõpoſito nonnulla coniuratorũ agmina, ut honeſtiùs à Coruino deficiant, ſimulato metu in fugã ſe præripiunt. Irruũt data occaſione Boemi, & deſertum gubernatoris agmen collatis ſignis inuadunt. Coruinus intellecta ſuorum perfidia, quum ſe obſiſtere haudquaquam poſſe cerneret, cum ſuis terga uertit: & quamuis à tergo acer inſtaret hoſtis, in proxima tamẽ oppida incolumem ſe recepit. Stephanus Peluſienſis, qui in pręſidijs obſidione à ſulphurea machina lethali uulnere læſus obijt, pridie quàm moreretur, coniurationẽ confeſſus eſt. Multi ex optimatibus in eo bello cæſi, in primisq́; Ioãnes Compolthy, cui de Nana cognomen eſt: item Ladislaus Hederuara epiſcopus Agrienſis, quum claudus eſſet, ibi captus, in hoſtis deditionem uenit. Giſcra caſtris impedimentisq́; potitus, ueluti inſigni uictoria tunc elatus, ad Gede oppidum caſtra mouit, ubi Lorandi filij dominabantur. Sed quum oppidani fortiſsimè ſe tuerentur, ſpe ſua fruſtratus, Agriam proficiſcitur: ratus, ob epiſcopi captiuitatem præfectum arcis deditionem continuò eſſe facturũ. Sed longè aliter atque ſperarat, euenit. Nam quamuis epiſcopus in conſpectum adductus, præfectum ſuum arcem Giſcrę dedere iuberet, preces adijceret, ac deinde interminaretur: ille tamen, cæteriq́; præſidiarij, quum omnes nobili Vngarorum genere nati forent, ne quam nobilitati perpetuam notam inurerẽt,

grauiq́;

grauiq́ꝫ detrimento regnum afficerent, publicam unius miseriæ utilitatem prætulere, irritosq́ꝫ Giſcræ conatus effecerunt. Iniquiſsimo proditionem illam Coruinus animo tulerat: & ne inultam Boemorum audaciam prætermitteret, exercitum reparat. Veteranas legiones, quas in inferioribus Vngariæ partibus aduerſus Turcarũ incurſus collocarat, acciri iubet: mox inſtaurato ex fideliſsimis copijs exercitu, in Giſcram iterum caſtra mouet: præſidia uaria, quę ad templum Saag (ut aiunt) Ipolo fluuio proximum, & in monte Galchure, item ad Roſnanum, Scepuſiumq́ꝫ oppidum olim erexerat, grauiſsima hac obſidione uexauit, & ut quàm primùm deditionẽ ſibi facerent adegit. Expugnatis his, deletisq́ꝫ præſidijs, temporarium aliud caſtellum adoritur, quod in ualle quam Derechen appellant, Giſcra olim fecerat, cum ualidoq́ꝫ præſidio Valgatham Boemum impoſuerat. Id uallo & aggere, præterea omnium munitionum genere obfirmatum, ut militi parceret, non manu, ſed arte expugnandum eſſe cenſuit. in ualle nanq́ꝫ ſitum eſt, quam fluuius paruus influit. Paulò infrà uallem alto aggere obſtruit, ut remorato amne, reſtagnãtibusq́ꝫ aquis, caſtellum obrueretur. Inirum haudquaquam conſilium hominem fruſtratur. nam quum pręſidiarij milites ſeſe indies ab excreſcentibus aquis obrutum iri cernerent, uſq́ꝫ adeò præſenti morte perterriti ſunt, ut corporum, fortunarum & caſtelli deniq́ꝫ deditionem ſupplices fecerint. Ad Zolium repentè profectus, malorum omnium officinam aſylumq́ꝫ latronum, ciuitatem continuò ſuccendit: arcem armis, commeatibus, pręſidio, bellicisq́ꝫ machinis communiuit. Expugnatis demum his Boemorum aſylis, in Giſcram caſtra mouet, hominem uſquequaque inſequitur: armorum denique ui ſic uexat exercetq́ꝫ, ut pacem is precariò impetrare cogeretur. Præterea longam Giſcræ uexationem, alia quoq́ꝫ bella ab alijs Boemis in Vngaria pullularant. Qui in ita ſimul ſocietate, quã fraterna charitate ſanxerant, & ſe mutuò hinc Fratres appellarant: multa latrociniorum gratia in Vngaria iam caſtella erexerant, quę militibus & munitionibus obfirmarant, & longè lateq́ꝫ graſſati rapinis & latrocinijs uictitabãt. Vlteriorem Vngariam, quæ ad Boemiam Poloniamq́ꝫ ſpectat, ſic infeſtam reddidere, ut nemo tutus ibi terram incoleret, aut illac iter faceret: quin & adauctis hij uiribus, uicos & oppida multa in ditionem ſuam aſſeruerant. Præter hos & alij uim impudentiùs exercebant, utputa Petrus Comoromucius, qui Liptouienſem ſibi comitatum occuparat: Pancratius Vngarica gente natus, Thurocium dominatum uſurpauit. Ouar inſuper Berenchum & Strechen oppidum capie[illegible] regionem[illegible] omnem cędibus & rapinis infeſtam fecit. Mutuis iſti ſeſe odijs ac pręlijs impetebant, mutuis quoq́ꝫ rapinis utebantur. Sed ad Fratres redeamus. Facinoroſum & ignobile hoc erat genus hominum, è gregario tantùm milite conflatum, cui partim caſtella erant quæ ui cęperant, partim quæ nuper erexerant. monachorum ritu ſe Fratres appellabanr, ferinis tamen moribus utebantur: quippe quibus nil aliud placere uidebatur, quàm raptu uitam ducere, uaſtare agros, latè populari, cædes paſsim agere, nihil æqui ſanctiq́ꝫ dinoſcere. Duces crearant, quibus in agendis latrocinijs ritè parêrent: & quicunque apud eos maiori facinorum grauitate clauerant, hi potiores habiti. Finitimas igitur regiones, cædibus, flammis & populationibus infeſtabant. Vexabãt omnia, & aut ad pendenda ſtipendia, aut ad emigrandum colonos adegerant. Gubernator comperta optimatum inuidia, qui ſuperiores Vngariæ oras incolebant, à propugnandis eorum oppidis, inhibendisq́ꝫ iniurijs animum aliquãtulum auertit: & ut per ſe quandoque reſipiſcerent, proprio & alieno facinore uexari puniriq́ꝫ permiſit. Sed quum de his ſatis hactenus dictum ſit, ad poſthumum reuertamur: ne Vngarici regis immemores, hiſtoriam deprauemus. Quanquam ab Vngaris æquè ac Boemis, abnegante hactenus Cæſare, Ladilaus repeteretur: ad duodecimum tandem annum res prorogata eſt. Quum rumor eſſet, Cæſarem in Italiam ſuſcipiendæ coronæ gratia profecturum, antequã itèr iniret, ab utriſq́ꝫ uel honeſtiſsimis quidem legationibus ſollicitatur, ut regem redderet. Quinetiam Auſtrales pari ambitione ducem ſuum poſtulant. Boemi hunc imperioſiùs expoſcentes, quum iuxtà ſibi atq́ꝫ

cæteris

cæteris negaretur, propediem comitia regalia interminantur, ubi de alio rege eligendo ſe acturos eſſe profitentur. Cæſar ad hos cenſuit mittendos eſſe legatos, quibus Syluius Aeneas Imperatoris ſecretarius adiectus eſt. Quum Pragæ conuentus ſæuiente peſtilentia non poſſet haberi, à Georgio Pogiebrachio in Bunſthauiam translatus, ibiq; frequẽtiſsimus eſt habitus. Pium Aeneam, Procopio collega interprete, ibi ornatè & compoſitè cõcionatum fuiſſe legimus. Cuius oratione ſedati ſunt Boemorum animi: atque eis perſuaſum, ut Imperatoris reditum expectarent, qui Ladislaum itineris honeſtandi gratia ſecum ducturum eſſe dicebat. Et reuerſum Pius, tam Boemis quàm Vngaris Auſtralibusq; ſe regem rediturum pollicebatur. Cauſæ ad perſuadendum optimæ ſunt adductæ: in primis deducendi regis pompa, impendioſus regiæ apparatus, ingens ſumptus, ærarij inopia, exigua uectigalia: inſuper quàm graue ac moleſtum ſit, è collata ſtipe inſanos ſumptus edere: item, intempeſtiua regis reſtitutio, quippe quæ nil aliud quàm diſcordiarum ſeminarium eſſe poteſt: ſi nunc rex reddatur, gubernationis impos, alienæ curæ committetur: quicunque eum rexerit, inuidioſus is dominus habebitur. Hinc, quum è Boemis multi ſe hoc honore dignos cenſeant, ſi ſortiri non poterunt, ægrè ferent: Frederici gubernationem contentiones has dirimere. His igitur cauſis Boemi non ſolùm ſedati, ſed miſſis oratoribus Cæſari gratias egerunt, quòd cæteris præferantur: expectaturos ſe fauſtum felicemq; utriuſque reditum, promittunt. Quin etiam ad honeſtandam profectionem Cæſaris, eximiam nobilium iuuentutem mittunt. Vngari quoque & Auſtrales, Imperatoris reditum expectare iuſsi, ac interim exorati ut ſolita regnum diligentia gubernarent. Barbaram Imperatricem ea tempeſtate Græcij diem obiſſe ferunt, indomitæ libidinis mulierem: quæ inter adulteros publicè uitã duxit, proſtitutoq; pudore uiros ſæpius petijt quàm peteretur. Quũ ab omni religione deſtituta foret, ſuperos ac inferos eſſe negabat: religioſas ancillas, ieiunijs aut orationi rebusq; diuinis intentas, grauiùs increpabat, nullis aſſeuerans moleſtijs ac inedia corpus eſſe macerandum: immò lautè paſcendum, in delicijs & uoluptatibus alendum: & poſt mortem, quum nihil ſuperſit, nullam deorum animorumq; curam eſſe ſubeundam. Boemi prophanæ tamen Barbaræ corpus Pragam tulere, elatoq; ſolenni funere inter regum monumenta condiderunt. Compoſitis Cæſar Boemorum motibus, & reclamantibus Vngaris Auſtralibusq;, ſimul cum Ladislao rege, ac honeſtiſsimo Germanorum principum equitatu in Italiam contendit: Romamq; profectus, à Nicolao quinto Pontifice maximo, Auguſtali diademate ritè coronatur. Hinc Neapolim progreſſus, Leonoram Alphonſi regis neptem, & Eduardi Luſitaniæ regis filiam, præſtantiſsimis moribus ac fauſto genere præcellentem uxorem duxit. In hoc itinere Ladislaus puer, quum ſe ſuis populis abnegari ægrè ferret, iniecta ſuſpicione, pædagogiq; conſilio fugam molitur: quum è ſententia res minimè ſuccederet, reiecta eſt in pędagogum culpa, & perpetuo is carcere cruciatur. Auſtrales interea, auctore Vlrico Eyzinger, ab Imperatore deficiunt: ſuſcitatoq; tumultu omnes prouinciæ magiſtratus à Cæſare inſtitutos ui deijciunt: duodecim uiros creant, qui prouinciam gubernent: ſummam rerum Eyzingero tradunt. In ſocietatem Vlricum Ciliæ comitem admittunt, è finitimis auxilia cogunt: quo faciliùs Imperatorem pertinaciùs agentem, ad reddendum ſibi ducem impellant. Interea ex Italia Cæſar reuertitur: cui quàm primùm Auſtralium oratores occurrere, Ladislaum expoſcunt: atque reddere recuſanti, bellum indicunt. Poſtulata nõ reijcit, ſed reſponſa Cæſar differt, ut longa mora conatus leues eludat: contrà illi moræ impatientes abeunt. Prouinciales intellecta Cæſaris pertinacia, arma ſumunt: Neapolimq;, quam ciuitatem Nouam appellant, infeſtis petunt ſignis. primo urbem aduentu adoriuntur, pro portis pugna confeſtim inita, ubi magnam tormenta bellica temerè inſultãtium ſtragem patrarunt. Mox ubi erumpentibus ex urbe Cæſarianis iam cominus pugnari cœptum eſt, ſic ab hoſtibus cæſi ac reiecti ſunt, ut parum abfuerit quin urbem, quum unà commixti forent, illi caperent, unius tantùm militis uirtute ſeruata eſt, cui

eſt,cui Andreæ Paumkircher nomen erat:quippe qui donec à fugientibus porta occluderetur,hoſtilem impetum audacter pro mœnibus in ponte ſuſtinuit, & ob ſeruatam uirtute ſua ciuitatem multis à Cæſare honoribus exornatus eſt. Quum ſe Cæſariani intra mœnia recepiſſent, hi grauiſsima eos obſidione circumueniunt, muros interdiu noctuq́; quatiunt. E Boemis Henricus Roſenſis aderat,qui cum ducentis equitibus, octingentisq́; peditibus ualidiſsimis aduenerat.nondum Vngari uenerãt,quum induciarum tempus nondum foret exactum: quare duodecim hominum milia in caſtris erant. Interea Georgius Pogiebrachius,qui Cæſaris in Boemia partibus fauebat, magnaq́; fide ac obſeruantia eum proſequebatur, exercitũ mox ſedecim milium hominum,ut Auguſto ſuccurreret, comparauit: ac iter ingreſſus,audita concordia, retrò ceſsit, in Roſenſium que agrum copias conuertit: incendit uicos, & cuncta latè populatur. Caroli Badenſis marchionis, ut aiunt, Sigiſmũdiq́; Salisburgenſis metropolitæ interuentu pax facta. Ladislaus è Cæſarea manu Auſtralibus reſtitutus: qui duce potiti, nonnulla deinde pacta abnegarunt. Nam quum ex pacto ſtatutum eſſet,ut ad tertium idus Nouembris Viennę cõuentus haberetur, ubi pręſentibus Ladislai cognatis,item Vngaris & Boemis de pueri gubernatore decerneretur: interea Viennam non adiret, in poteſtate comitis Ciliæ teneretur, nihil ex propria auctoritate ante decretum conuentus gereretur: nihil ex his Auſtrales præſtitere. contrà uerò puer dimiſſus,poſtero die Viennam ingreſſus,cum fauſtis acclamationibus & ſingulari pompa omnium ordinum exceptus eſt: ibiq́; è ueſtigiò inurbe magiſtratus, & in tota prouincia præfecturas inſtituit: pontificatus, & ſacra munera pro ſuo & amicorum arbitratu diſtribuit: curiam ad regni ſpeciem reuocauit. Aduenere continuò Vngari, in primisq́; Coruinus gubernator, quem honeſtiſsimus procerum nobiliumq́; ordo ſequebatur, ut ſuo regi nuperrimè reſtituto debitos honores, legitimaq́; obſequia perſoluerent. cõfluxere è Boemia, Morauis & Sleſitis ſpectatiſsima regulorum & nobilium multitudo: legati populorum, & uarij magiſtratus, congratulationis officio commoti. Frequentiſsimus igitur utriuſq́; regni, Auſtraliumq́; conuentus Viennę eſt habitus: ubi ad præſtitutum quoque diem Auguſtales legati adfuere, Lodouicus Bauariæ, & Guilielmus Saxoniæ duces, Albertus Brandeburgenſis, Carolus Badenſis, præterea multi è Germania principes, antiſtitesq́;. Primus in concilio locus Coruino datus poſt regem, qui regalibus exultus inſignibus præſidebat. In primis Auguſtales oratores auditi, & iniquis uſque adeò animis, perinde atq́; ſi uicti (ut Pius Aeneas, qui adfuit, memorię tradidit) à uictoribus audirentur. Eorum expoſtulationes de pactis conditionibusq́; pacis, quas ipſi contempſerant, ægrè ab auditoribus exceptæ. A comite his Ciliæ reſponſum eſt, cuius arbitrio omnia gerebantur, Victorem nec legibus nec pactis obligari poſſe: ius in Martis poteſtate conſiſtere: nullam in carcere obligationem legitimam licere fieri: conditiones pacis, Ladislai regis gratia initas, qui iniquo tot annos carcere obductus eſt, haudquaquam ualere, immò ſecũdum ius & fas irritas haberi oportere. Proinde repulſa Auguſtalibus data. Quinetiam Nicolaus cardinalis, legatus Pontificius, componendę pacis gratia miſſus, quum de concordia agere occœpiſſet, ilicò reiectus eſt. Sed ubi ad regnorum & prouinciarum congratulationem diſpoſitionemq́; deuẽtum eſt, Ioannes Coruinus, qui iam annos octo decreto Patrum Vngariam gubernarat, ſtrenueq́; à cunctis periculis planè protexerat, quum ſua geſtarum rerum gloria omnium in ſe principum oculos conuertiſſet, primus obſequium compoſitis uerbis Vngarorum nomine detulit, ultroq́; gubernationis munere ſe abdicauit. His enim uerbis eloquutum fuiſſe dicunt: Apparuiſti tandem, ſalutare nobis aſtrum, & poſt uarias longasq́; procellas exortu tuo nos è medio naufragio omnes eripuiſti. Nec minore quidẽ deſiderio te diu expectauimus, quàm publicum maiores noſtri Seruatorem, ad inferos anhelaſſe traduntur. Et quum interdicta per ſe deſideria uehementiùs incendantur, quanto magis nobis abnegabaris à Cęſare, eo ardentiùs te principem dominumq́; noſtrum precario, ui, largitionibus & ar-

mis re-

mis repetere cogebamur. Et ni bello tandem Cæſarea pertinacia uicta foret, adhuc fauſto ac ſalutari te duce & moderatore noſtro careremus. Agnouerunt oues paſtorem ſuum, & reſtitutum ac ueluti poſtliminio reuerſum ſemper audient: quia eum non mercenarium, ſed legitimum, fidum, & uitam pro ſuis ouibus poſtulante re deponere minimè recuſantem, intelligunt. Proinde reſtitutioni tuæ rex fauſtiſsime, immò ſaluti noſtræ ex corde nunc uniuerſi congratulamur. Quando nullum nos cęteraéq; gentes, quæ tuæ ditioni parent, ocium ſentire potuimus, donec tuo ductu auſpicijsq; regi cœpimus, uerumq; dominum recuperauimus. Salue igitur rex Vngariæ, ciuium dux Auſtralium, bellicoſæq; Boemiæ princeps potentiſsime: ſalue ſpes hominum & ſalus, humanæq; deliciæ: ſalue tot gentium & regnorum pacator unice, fauſtus ac felix ſit hic tuus aduentus, & reſtitutio perpetuò ſalutaris. Sicq; Saluator IESVS optimus maximus te ſemper incolumem nobis efficiat, ne regalibus procellis quotidie fluctuemus. Te non tam è ſacro noſtrorum regum genere datum, quàm è cœlo demiſſum credimus. Si matris tuę pientiſsimæ orginem intuemur, quatuor inter maiorum eius ſtemmata Imperatores Romanos recenſemus: ſi paternã, quinque domus Auſtriæ Auguſtos edidit. Humano genere altiùs haudquaquam oriri potuiſti. Magna ſunt profectò hæc. ſed quæ in te omnes intenti cernimus & auſpicamur, nimirum multo maiora: diuinum ingenium, intempeſtiua ſapientia, ingenita probitas, regalis obſeruantia decori, non arte parta, ſed à natura tradita. Plures in te Cæſares & Auguſtos intuemur: te cœleſtem angelum internunciumq;, ad ſalutē populorum à Deo miſſum eſſe credimus: quem ſanctum & immaculatum, plus diuinitatis quàm mortalitatis habentē, haud temerè reputamus. Proinde quandò ad regendum natus es, tuorum regnorũ curam forti animo cape. Nos compaſcuæ tuæ oues, ad paſtorem te conuenimus, ut lupos ouilia tua die noctúq; luſtrantes, audacter abigas: nos fida & perpetua pollicemur obſequia, ſtudia, uires, fortunas: item humana & diuina omnia tibi offerimus, tuum obſeruamus imperium, ut dicto celeriùs tua iuſſa præſtemus. Nihil tibi deeſt, quod ad explendam gentium expectationem & ad comparãdam faciat immortalitatem. Numerſa tibi eſt populorum multitudo, opes ampliſsimæ, omnium rerum copia, artes innumeræ, fida ac præclara hominum ingenia, indomita quoq; uirorum robora. Capeſſe igitur forti animo, quod tibi fauſtũ ac felix ſit, rempublicam Chriſtianam: & expectationem te maioribusq; tuis dignam ſuſcipe. Vngaria ditioni imperióq; tuo (ut par eſt) ſe totam dedicat & addicit, quem tot annos lugens ac triſtis expectauit: tuum ſupplex poſtulat aduentum, ut deſiderium ex Alberto patre tuo ſuſceptum, fauſto aſpectu tuo conſoletur: quo ſi frui licuerit, ſe beatiſsimã arbitratur. Ego aũt (poſtquam reſipiſcere, teq; dominum nobis abnegatum, armis repetere cœpimus) iam annos circiter octo ſub tuis auſpicijs regni gubernationem geſsi: quantum in me fuit, Vngariam domeſticis externiſq; bellis defendere ſtudui. Diuina benignitate domi peregréq; cuncta pacaui: foris quod ſupereſt, id tuæ aſſeruatum eſt gloriæ. Vicies cum Turca proſperè confliximus: bis tantùm præ militis inopia cedere coacti ſumus. nunquam tamen ceſsimus, quin cruentiſsimam hoſti uictoriam relinqueremus: ut quos fuga uictos oſtēderat, eos illata clades hoſtili quoq; iudicio uictores eſſe fateretur. itaque diuino freti præſidio, ſemper feliciſsimè dimicauimus. Poſtquam Iuliani cardinalis oratione & auctoritate ſeducti, initàm ſanctè fidem Turcæ uiolauimus, bis commiſsi piaculi pœnas expendimus, ſatis ſuperq; illud facinus expiauimus. Nunc autem, quando ſat fauſta tua indoles, præcoxq; ſapientia te regno maturum pollicetur, & Turcarum bella maioribus ſunt uiribus & apparatibus ineunda, me quoq; graues perpetuiq; labores iam effœtum reddidere: in primis, quia tempus eſt, & ius ita poſtulat, ultrò me gubernationis munere abdico: uero domino legitimoq; regi delegatam mihi poteſtatem reſigno: in priuatam me uitam redigo: ius omne meum, fortunarumq; mearum tibi hodie Ladislae, dedico: & ita dedicationis meæ teſtem ſanctiſsimum hunc conuentum eſſe iubeo, ut tua Maieſtas perpetuo Coruini iure potiatur. Gubernatoris oratione om-

nes obſtupuere principes qui aderāt, clariſsimi uiri maieſtatem modeſtiamq́; admirati, de Chriſtiana republica ſemper optimè meriti. Rex in primis in eius obſeruantiam amoremq́; ſuccenſus, eum ad ſua genua procidentem, ut obſequentiſsimi procuratoris præſtaret officium, amplexatus: Salue (inquit) Vngariæ pater, uindex Chriſtianæ gentis, pientiſsimi loco parentis mihi ſemper habende: quo his temporibus ſi Pannonia caruiſſet, iam de communi ſalute fuiſſet actum. Vtinam talem me principem diuina clementia præſtaret, qualem ſpes hominum & Coruini ſententia poſtularet. De me tamen cunctos bene ſperare iubeo, quando te ſemper moderatore utar, & magiſtro. Accedit & fidelium ſapientiumq́; hic ordo principum, quorum conſilio cuncta bene gerentur. Te ſponte tuo munere abdicantem minimè patiar: maximis quibuſque honoribus ac pręmijs mihi haud immeritò exornandus es, cuius uirtute ac ſapientia in Pannonijs ſalua ſunt omnia. Quare conſulto, quum hæc dixiſſet, Ciliæ comite, gubernatore ſuo, in frequentiſsimo conuentu Ioannem Coruinum, omnium procerum conſenſu, comitem Biſtricienſem declarauit: perpetuum regni gubernatorem eſſe iuſsit, uirumq́; demum magnificè donauit. Magni Coruino plauſus à cunctis cum honorificis acclamationibus editi, multæ congratulationes redditę: laudata ſunt & prędicata paſsim Coruini geſta, fides, religio, uirtus & ſapientia, commendata quoq; uulgò modeſtia. Rex Coruinum comitem declaratum, in diui Stephani baſilica ex alto ſuggeſtu, & regali præſidens apparatu, in ſumma nobilium principumq́; frequentia, traditæ dignitatis inſignibus decorauit: gentilicia Corui confirmauit inſignia: & quum ruentem Vngariæ coronam fortitudine ſua ſubſtinuerit, ardui leonis diadema regium ſubeuntis inſignibus donauit. Ad poſtremum, conuẽtus huiuſce decreto factum, ut inſtante adhuc regis pueritia, triumuiri crearentur, qui omnia gubernarent: Coruinus Vngariam, Pogiebrachius Boemiam, Vlricus Auſtriam ſortitur. Summa tamen rerum apud Vlricum, moderatorem regis, planè remanſerat. Quum Vngari certatim & Boemi regis aduentum inſtantiſsimè poſtularent, hunc propediem Vlricus utriſque promiſit, Vngaris'que prius ſatisfaciendum eſſe cenſuit. Præſtituto regalis aduentus die, Piſonij conuentus à Coruino indicitur. conuenere frequentes Vngari, regemq́; ſuum ingenti plauſu, & fauſtiſsimis proclamationibus excepere: feſti ob regis aduentum plures ibi dies exacti, in publicæ læticiæ monumentum. Deinde comitis conſilio rex non ultrà progreſſus, Viennam redijt. Boemis quoq; indicta dies, qua coronandum regem exciperent. Interea dum de faciendo itinere agitur, Ioannes Smiriſtheus, inter Boemos nobili genere natus, & Germanicæ non expers eloquentiæ, dum regiæ uitæ ſtudere contendit, ſuam amiſit. quippe qui ad Ladislaum Boemiam ingreſſurum ita ſcripſiſſe dicitur: Venturum te quàm primùm in regnum tuum probo, ſi modò ueneris imperaturus, & non pariturus: inermem impotẽtemq́; te intrare non laudo, niſi bicipitem te fortè mater pepererit, ut ex duobus unum Viennæ apud amicos dimittas, alterum dubiæ Boemorum fidei caput temere credas. Vale. Epiſtola Comiti reddita, perlectáq́;, ad Georgium extemplò remittitur. ille coacto Senatu, præſenteq́; Ioanne literas recitauit: quare capitale repentè ſupplicium de litterarum auctore ſumptum eſt. Nulla uirtus fortunaq́; ſublimis, inuidia unquam carere potuit. Quum autem exhauſtum Boemiæ foret ærarium, & iter coronationisq́; celebritas citra pecuniarum copiam honeſtè ac pro dignitate fieri non poſſet, ad accipiendas mutuò Ciliæ comiti aduertendus erat animus. Quum ad eam rem neque proceres neq; negociatores ſat eſſe poſſent, ad Auſtralium morem confugit: quippe qui in repentina principum neceſsitate è ciuibus pro cenſus ordine pecuniam mutuò accipere ſolent. quod prouincialium iniuſſu fieri non licebat. Huc ergo recurritur, ad Nouum tritici burgum, ut aiunt, ueluti conſuetudo poſtulat, conuentus è quatuor hominum ordinibus habetur, ſacerdotum, procerum, nobilium & equitum: in media conuocatione, præſidente rege, comes Ciliæ de itinere faciundo, & pecuniarum inopia multa diſſeruit: ut ſponte ſuo principi ſuccurrant, hortatur: oratq́;, ne ad

ſuſcipien-

ſuſcipiendam coronam, inopem & mendicabundum ire patiantur. Optimates conſultandi tempus expoſcunt. Eyzingerus, qui iampridem comitis opera è regis gratia planè deciderat, oblatam ulciſcendi occaſionem haudquaquam contempſerat. Quum ad deliberandum ſeceſsiſſent, is cum primarijs de comitis incontinentia, rapinis & iniurijs loquutus, eum in tantam cunctorum inuidiam adduxit, ut pedem loco non mouerint, donec decreta regi pecunia, pernicioſam in comitem coniurationem iniuerint. Mox Ladislaum abſente comite adeunt, pecuniam coronationi ſuprà quàm opus eſt pollicentur: itaque principis animum præſentaneo nummorum auxilio mirum in modum ſibi conciliant. Mox Eyzingerus de comitis tyrannide, cædibus & rapinis multa ſubijcit: cui ni regia prudentia occurratur, aſſeuerat omnia funditùs ire perditum. Facinora multa refert, ſuſpiciones inijcit, ac demum prouincialium nomine regem credulum exorat, extemplò uirum deteſtabilem & pernicioſum abigat, in exiliumq́ue mittat. Perſuadetur facilè puer, & accito repentè comiti Curiam per Eyzingerum interdicit, poteſtatem abrogat, conſiliarij familiarisq́ue regij nomen antiquat, & quò uelit gentium abire iubet. At ille, quamuis non ſententia regis, ſed inuidorum maledicentia ſe regia explodi clamitaret, multaq́ue ſeſe purgando iactaret, cùm ſumma tamen ignominia ire cogitur. Tacitus demum, & grauiſsima quaque capitis diminutione mulctato ſimilis, cum quatuor tantùm equitibus in patriam conceſsit. Albertus Brandeburgenſis princeps, hunc, ne ſaxis à Viennenſi populo peteretur, ad portam uſque ſequutus inhibuit: probroſa tamen conuicia cohercere non potuit. Hoc quidem haud ignobile fortunæ inconſtantis exemplum tempeſtas illa tulit. Rex autem paucis poſt diebus cum magnificentiſsimis apparatibus in Boemiam contendit: & ſummis Pragæ honoribus exceptus, ritè coronatur. Sumptus omnes è collata Boemorum ſtipe facti: quin & exuberante hinc pecunia, nonnulla caſtella regiæ ditionis redempta ſunt. Nec pauco quidē tempore Ladislaus in Boemia manſit: & illud, adhuc puer, diuinæ prætulit pietatis, quòd nunquam, etiam ſæpe rogatus, phana hæreticorum inuiſit, nunquam eorum ſacris interfuit. Sacerdos quidam Rochezanæ factionis, in ſacello arcis ſacro habitu inſtructus, iam altare præſente rege conſcenderat: quod ubi ille conſpicatus eſt, continuò abire, aut fortè reluctantem, è proxima rupe immiſſo equitum magiſtro præcipitari iuſſit. At ille uitæ timens, facilè ceſsit imperanti. Rochezanam hæreticorum principem, in Corporis Chriſti ſolennibus Euchariſtiam publicè & longa pompa geſtantem, è feneſtra conſpicatus, nullum uenerationis ſignum edidit. Percontantibus cauſam amicis, reſpondit: Auguſtiſsimum Chriſti corpus tam immenſæ eſſe præſtantiæ, ut eius gloria nulla ueneratione augeri, & nulla dehoneſtatione poſsit imminui: ſed quum populares è principibus pendeant, ſibi fuiſſe cauendum, ne tali ueneratione hæreticorum ſectam approbare uideretur. Quum aliquot ibi menſes permanſiſſet, iam regis mora hæreticæ multitudini grauis eſſe cœperat: quippe quæ uidebat, indies regis exemplo alios à ſuorum templorum frequentatione deficere. Quare factum eſt, ut in Auſtriam redire cupienti, ex Huſsitarum nemo perfidia interceſſerit: antequam pedem retrò referret, Vratislauiam Sleſitarum metropolim inuiſit. Pogiebrachius Boemiæ præfectus eum ſequebatur. Ab Vratislauienſibus rex cum eximijs honoribus & populari plauſu exceptus eſt. Regem enim nondum è pueritiæ finibus excedentem, ſupra ætatem uſquequaque ſapientem, fauſtoq́ue aſpectu, & uenuſta facie, ſpectatorum facilè animos conciliantem, tanta populi admiratione proſequebantur, ut diuinum potius quàm humanum reputarent. Verùm ad comitem Ciliæ redeundum. Hic enim ex aula regnóque Ladislai iam exactus, ut diximus, & à reliqua ſpe deſtitutus, in Cæſaris gratiam redire contendit, quem Ladislai cauſa grauiſsimè læſerat. Per internūcios erratorum ueniam precatur, pœnitentiam fatetur: cæterùm offert perpetuam fidem, ſeq́ue ſua opera ademptam Frederico Auſtriam propediem (ſi ignouerit) redditurum. Cæſar, qui rebus, non uerbis capiebatur, multa quę acceperat damna commemorat: ſe indemnem præſtare, dicit oporte-

re: quare quæcunque ille poſsideret, ſibi tradi poſtulat. Comes, ubi nullo pœnitētiæ modo conditioneq́; in Cęſaris gratiam reſtitui poſſe intelligit, aliò animum intendit. Audit grauiſsimum Venetis cum Franciſco Sfortia Mediolanenſi duce bellum intercedere: hic ſe cum ingentiſsimis Boemorum copijs uenturum Venetis pollicetur, ſi ęqua ſibi ſtipendia penderentur. Sed quum res intercedente pace nō proſperè ſucceſsiſſet, nullum'que exilij præſidium inueniret, ſpe ſua fruſtratus, ad recuperandam Ladislai gratiam animum conuertit. Eyzingerum intelligit procerum obtrectationibus regi parum eſſe gratum, quum illorum auariciæ rapinisq́; obſtinatus aduerſaretur. Clàm cum illis agit, quos infenſum ſibi Eyzingerum habere ſenſerat, uti cum Ladislao de reuocando comite, qui indignè fuerat eiectus, cautè tractarent: dicerent ipſum, uiri ſapientiſsimi ac propinqui opera, fide & conſilio diutiùs carère non poſſe: indignum eſſe, cuius opera rex iampridem reſtitutus erat, eum turpiter eiectum diutius euagari. Quare clàm comitem Ladislao conciliant: illi'que regis nomine ſignificant, ut cum honorifico pro uirili ſua apparatu Viennam redeat, ubi gratiſsimo ſe à principe uultu excipi ſenſerit. Ab amicis is edoctus, cum expeditiſsimo mille hominum equitatu Viennam properat: quem ubi rex mœnibus appropinquare ſenſit, cum uniuerſa aulica & populari turba, ac honeſtiſsimo procerum & nobilitatis ordine obuiam occurrit: ut honorificentiùs exceptus, de turpi exilio triumphare uideretur. Eyzingerum haudquaquam inſipientiùs egiſſe ferunt, qui, ne quod in alterum ſtatuit, inuitus ſubire cogeretur, intrante urbem comite, is ultrò cum amicis exijt in exilium. Quod poſtquam comiti nunciatum eſt, eum non parum inuitum laudaſſe memorant, qui fortunæ ludibrio ſe ſubtraxerit: ſe quoque in poſterum aliquanto modeſtiùs egiſſe: ac eos aſsiduò ſapientes appellare ſolitum, qui aulica diſcrimina declinarint, quum nihil principum gratia inconſtantius eſſe uideatur. Vngari poſtquam regem in Auſtriam reuerſum, è Boemis & Sleſitis accipiunt, legatos exoratum continuò mittunt, ut ſuum regnum nequaquam contemnendum inuiſat. Nec tam parui id momenti faciat, ut populorum deſideria miſerè cruciet. Erat ea tempeſtate in Coruina manu, ſumma reipublicæ, ac uniuerſa Vngariæ poteſtas: item regales arces, præſidia, exercitusq́; omnis. nec plus quidem fortunæ, quàm tūc acceſſerat inuidiæ: quippe quod nonnullis Pannoniæ principibus inuidioſum & moleſtum erat, & præſertim Ciliæ comiti, qui eius locum occupare auebat. Pactam quotannis largitionis loco pecuniam poſt exilium à gubernatore non acceperat. Criminibus igitur grauiſsimis falſo uirum afficere cœpit, ut regi redderet infenſum: non Ladislaum, ſed Coruinum eſſe regem: illum honores, ſacra munia, præfecturas, cæterosq́; magiſtratus pro libidine ſua tribuere: illi uectigalia cuncta pendi, parère legiones & pręfectos: illius arbitrio iudicia fieri, illius denique ductu & auſpicijs cuncta geri. In poteſtate Coruina, munitiſsima oppida, arces, ærarium, arma, ac demum omnia eſſe ſita: nihil præter nomen & coronam regis illi defore. Quinetiam nemini eſſe dubium, indies eum ad tyrannidem aſpiraturum. ſi Chriſtianorum ope id ſperare non licet, ad Turcarum auxilia confugiturum: quibus iam bis ualidiſsimos Vngarorum exercitus planè prodidiſſet. Clandeſtinam cum prophanis amicitiam olim iniuiſſe: item pernicioſiora crimina comminiſci: eum bis uiolaſſe fidem: reginam introducto rege Poloniæ, præter æquum & fas repuliſſe: Polonum, quem acciuerat, in acie deſeruiſſe: nunc Ladislaum in Vngariam aduocare, ut ui aut inſidijs petitum è medio tollat. Proinde regiæ ſaluti conſulere oportere, ſcelus in auctorem eſſe conuertendum. Id facilè fieri poſſe, ſi promiſſo aduentu, is interim ſub pacandi regni prætextu ad regem prius euocetur. Pernicioſis puer conſilijs audit: & quum ueriſimilia nonnulla uideantur, pro iudicio comitis iniquas in Coruinum inſidias intendit. Ex compoſito gubernator paucis poſt diebus Viennam regijs literis euocatur. Varijs indicibus deteguntur inſidiæ, quando difficulter magni arcana momenti cohercentur. Quare Coruinus proditionis admonitus, ſe regi ſemper in Vngaria pariturum, & facturum quæcunque iuſſerit: extra regni fines, quando nul-

la officij

la officij conditione cogatur, nunquam egreſſurum eſſe reſpondit. Poſtquam Coruino haud facilè uerba dari poſſe intelligunt, primores aulæ cum comite Ciliæ mittendos eſſe cenſent: qui in Vngariæ finibus, ad Coche oppidum, cum gubernatore conueniant, colloquanturq́ꝫ: uirum aut Viennam trahere conentur: aut ſi nequeant, intra oppidum blandis uerbis adductum obtruncent. Is ad oppidum in colloquium accerſitus, cum duobus equitum milibus ad præſtitutum tempus aduenit: atque uir ille ſapiētiſsimus de dijs & hominibus iuxtà benemeritus, diuina tutela non caruit. Quum diffuſi rumores proditionis ſuſpicionem auxiſſent, haud inſcius quo cum ſibi res eſſet, & quòd alienæ potius uirtuti quàm labori ſuapte natura homines inuidere ſolerent, ueluti diuinitùs admonitus, ſibi diligentiſsimè præcauendum eſſe cenſuit. Quum oppido appropinquaſſet ad ſagittæ iactum, etiam inuitatus intrare noluit. Comes Ciliæ proditionis auctor, & delegatam ſibi regis poteſtatem gerens, ut è ſententia res ipſa ſuccederet, uti oppidum ingrediatur inuitat, ubi gratiſsimo exciperetur hoſpitio, ubíque melius quàm ſub diuo eſſe poterit: officij admonet, & decori: ſe collegasq́ꝫ ſuos, quum regiam perſonam gerant, regis quoque dignitatem ſeruare oportere. Gubernatorem hos adire, qui principis mandata ferunt, haudquaquam indecorum eſſe. Si priuatarum ſit habenda ratio perſonarum, uel maximè nobilitatis, ſe Ioanne non eſſe inferiorem: in oppido colloquium quietius & honeſtius haberi, & utriuſque dignitatem commodius ſeruari poſſe. Ad hæc Coruinus reſpondere: Quum ad ipſum legatio miſſa ſit, oratores ad quem mittuntur, eum adire oportere. de nobilitate hoc tempore non eſſe diſputandum: illius tamen rei hominem admonere, miſerum & ignobilem eum fore, qui non à propria, ſed aliena uirtute nobilitatem ſibi uendicare ſtudet. Ad extremùm, comiti ſignificare, Se nullum unquam munitum oppidum ſubiturum, niſi impoſitum æquè præſidium habeat. Proinde infectis utrique rebus abiere. Quum parum iſta ſuccederent, nouas in Coruinum inſidias liuidus comes excudit. ferebant iniquo animo proceres, gubernatorem nequaquam parêre regi, cuius beneficio & auctoritate ſummo munere fungebatur. Quare communes eum amici peruicerunt, & eò uirum adduxerunt, ut Viennam profecturum ſe reciperet: ſi per diplomata, promiſſam à rege principibusq́ꝫ ſuis incolumitatem aſſequeretur. Offeruntur quæcunqꝫ poſtularat: his tandem adductus, Viennam iter intendit. Quum ad octauum urbi lapidem appropinquaſſet, cōfeſtim Lambergerus, eques profectò inſignis, occurrit: eū properare iubet, quādoquidem cum frequēti ac honeſtiſsimo Ladislaus equitatu obuiam dudum prodijſſet, & cum eo Ciliæ comes cum promiſſæ incolumitatis literis feſtinaret. His credens Coruinus, ad quartum uſque lapidem progreditur. Mox quum latè campos proſpectaret, neminemq́ꝫ in occurſum prodire cerneret, ſuſpicione remoratus, in proxima uilla conſedit. Vix ibi aliquantiſper fortè deſederat, quum Ciliæ comes cum quadraginta equitibus occurrit: conſcendere ſtatim equum, & properare iubet, quando egreſſus rex, inter pomaria & uineta præ feruentiſsimo æſtu latitans, in patētes campos exire non audet: literas incolumitatis apud eum remanſiſſe ſubijcit. Gubernator collocatas extemplò ſibi ratus inſidias, ad Lambergerumq́ꝫ cōuerſus, Certò, inquit, mihi mentitus es, amice. cui Lambergerus: Mandata, inquit, comitis tantùm, ipſe retuli: ſi qua fraus ineſt, is eſt in culpa: & adeſt ipſę qui mandauit, cauſam ſuam agat. Coruinus intellecta repentè fraude, in comitem conuerſus: Siccine bonos uiros perdere contendis? Dolo me petis: at ego te ui queo perdere, ueterator ſceleſtiſsime. Nimirum in foueam, quam alijs parau eras, incidiſti: & ni me reuerentia regis, & mea probitas inhiberet, dignis te pœnis afficerē. Quando nemo eſt, ſi uellem, qui è meis te manibus eriperet. Proinde non tibi, ſed regi uitam dono do tuam. Si unquam poſt hac meum ueneris in conſpectum, moriar, ni ultimo te ſupplicio mulctatum dedero ſcelus. Patefactis Cilianis inſidijs, tollendi è medio Coruini ſpes omnis adempta. Ladislaus deinde mitius cum Ioanne agendum eſſe cenſuit: puduit, piguitq́ꝫ non parum, dolo ſe malo fortiſsimum clariſsimumq́ꝫ regni propugnatorem,

Ciliano conſilio petijſſe: quod & dignitatem regiam dehoneſtare, & de ſe opinionem hominum lædere uideretur, per fideles proboſq; internuncios cum Coruino cæteriſq; Vngaris agendum eſſe arbitratur. Ex optimatibus nonnulli ultrò citroq; miſsi, rem ita ſcitè & commodè tractare occœperunt, ut gubernator munitiſsimas pleraſque arces regi ultrò reddiderit: (Matthiam filium adhuc puerum ſeruitio regio dedicarit, quem grato inter intimos cubicularios animo rex accepit, ignorans illum non multo pòſt tempore in utroque regno adiectiſq; prouincijs ſibi eſſe ſucceſſurum) inferiores tantùm partes ſibi auctoritate regia reſeruatæ, quas à Turcarum furore protegeret. Quare factum eſt, ut Ladislaus cum honorificentiſsima aulicorum turba Budam uenerit. Quem Vlricus comes, cæteriq; principes longo ordi-
1403 ne ſequuti ſunt. Anno igitur ætatis ſuæ tertiodecimo, Salutis uerò quadringenteſimo tertio ſupra milleſimum, ac Idibus Februarijs Budam ingreſſus eſt, cum ingenti plauſu ac fauſtis acclamationibus exceptus. Aberat tunc Coruinus, & ut comitis inſidias ac inuidiam declinaret, inferiores Vngariæ oras luſtrabat, recenſebat exercitum: & ne quid à Turcis mali inferretur, ſummo ſtudio proſpiciebat. Audito regis aduentu, ne à regia fide deficere, ne'ue tyrannidem, ut à comite obijciebatur, moliri uideretur, abſq; literis incolumitatis liberiq; itineris, & ſuo & amicorum conſilio uiſendum regem, & ſuo officio ſatisfaciendum eſſe cenſuit: eo tamen comitatu, & uſqueadeò inſtructo ad regem uenit, ut citra diplomata libertatis, ſat ubique tutus eſſe poſſet. Eum nanque magni procceres ſequebantur, & eximius nobilitatis ordo, ualidiſsimus etiam equitatus: in primis Thomas Zechel, prior (ut aiunt) Auranæ: Vlada montanæ Valachiæ princeps: item Ladislaus Caniſa, Sebaſtianus Boſgonius, alijq; quàmplurimi, qui ſub Coruini ductu & auſpicijs diu militarãt, & multos hinc honores fuerant aſſequuti. Quum regem gubernator cum nobiliſsimo procerum comitatu adiuiſſet, honorificentiſsimè hilariq; uultu à Ladislao cæteriſq; principibus excipitur: præterquàm à Ciliæ comite, qui os præ liuore obducere cogebatur, debitam à cunctis reuerentiam & honorem exegit. Complures in aula dies familiariter & amicè uerſatus, ad colloquia quęq; abditiſsima ſemper admiſſus: nihil ipſo inconſulto actum eſt. Sed quum Turcarum oborta ſuſpicio reuocaret, à rege cum ſocijs pręfectiſq; legionum honorificè dimiſſus, ad inferiores Vngariæ partes Themeſuarum deſcendit: ubi quid cum Ioanne Capiſtrano in Turcas geſſerit, eſt ritè dicendum.

RERVM VNGARICARVM DECADIS TERTIAE LIBER OCTAVVS.

QVVM Amurathes ad Croiam (ut res altiuſculè repetat) in obſidione graui morbo corriperetur, Adrianopolim tranſuectus, anno Salutis qua-
1450 dringenteſimo & quinquageſimo ſupra milleſimũ, diem obijt. Qui quidem annus quũ ſacer eſſet, Iubilęus apud nos dici ſolet. Mahumetes eius filius, ex Othomãni genere ſeptimus, rex Turcarũ, Imperium ſuſcepit: patre, maioribuſq; ſuis rebus bellicis, animi magnitudine, ingenij feritate, conſilio, calliditate, & geſtarum rerum gloria longè præſtantior. Potitus regno, quũ longè maiore imperandi cupiditate æſtuaret, cum Deſpote & Palæologo Imperatore pacẽ fecit: mox in Aſiam traiecit, & in Carmanũ Iconij tyrannum caſtra mouit: quem ſemeſtri ferè bello, magnos in Aſia tumultus excitantem profligauit. Pacata prouincia, ut grandia cœpta quæ mente conceperat, proſequeretur, ſe cum exercitu in Europam reuocauit, & initã cũ Imperatore Deſpoteq; pacẽ uiolare cœpit: Euripidis dicta ſequutus, à Iulio Cæſare ſæpius uſurpata, Licere ius quandoq; imperandi gratia uiolare. In primis, uti belli ſemina ſereret, & Byzantiũ ſimul obſideret, ad Boſphorũ Euxinũ geminas utrinq; arces ſtatuit: miraq; celeritate perficit, ut urbi Pontũ & Męotim obſtrueret: omniaq; auxilia non modò à Pannonibus & Myſijs, ſed ab uniuerſa deniq; Scythia pro-

thia prohiberet. Imperator, ne ſociarum ſibi aditus prouinciarum obſtrueretur, primum literis, deinde legatis queri cœperat: at nihilo ſegnius cœpta ille proſequi, obaudire querimonias, multa diſsimulare, purgare ſe quandoque, & nonnulla cauſari: demum Palæologum grauiter laceſsitũ, aperto Marte petit. Confeſtimq́ꝫ ex Aſia & Europa, quas poterat copias & auxilia coegit: haud inſcius, quãtę urbis obſidionem moliretur. Crepitantibus deinde machinis mari ac terra ſic obſeſſa mœnia quatit, ut ciuibus ne curandis quidem corporibus ocium daretur. Procidunt turres, & magna pars murorum: reparantur intus munitiones, conſurgunt celeri manu aggeres, & diris hoſtibus laborem inſtaurant. Accita mari claſsis, partim repulſa, partim tormentis obruta, irrita fuere auxilia, & eluſi demum diurni nocturniq́ꝫ conatus. Hoſtis urbe tertio ſui regni anno & quinquageſimo obſidionis die potitus, magna cæde graſſatur, cuncta diripit, ætas omnis & uterque ſexus nulla hoſtili iniuria caruit. Polluta & inceſtata omnia, & templa quidem ſtudio longè maiore. Patratis nulla piaculis acceſsio fieri potuit. Palæogus Conſtantinus ab Helena genitus, ut honeſtius occumberet, inter confertiſsimos hoſtes dimicans cæſus eſt, & ſolo paludamento agnitus. Vrbs igitur quadringenteſimo quinquageſimotertio Salutis anno ſupra milleſimũ, 1453 exacto Romano, non ſine maximo Chriſtianæ reipublicæ luctu, barbarum & prophanum Imperium ſubiuit. Ad Conſtantinopolitani excidij nuncium, omnium fidelium animi conſternantur, & præcipuè finitimorum, qui inſtantem propius ruinam intuebantur. Nicolaus pontifex maximus, ſtudiorum parens, & catholicæ plebis paſtor pientiſsimus: quum Pannonijs admodũ Myſijsq́ꝫ timeret, quibus amiſſis, iam de Chriſtiana republica actum eſſe rebatur, ſacroſanctæ militiæ ſaluberrimum promulgauit edictum: quo quidem omnes qui ſanctiſsimæ Crucis teſſeram in Turcas ultrò ſumerent, gratuitaq́ꝫ ſtipendia facerẽt, integra delictorum omnium impunitate donauit. Quin & Ioannem Capiſtranum è Samnitibus editum, ac diui Franciſci ſacris initiatum, præterea uirum ſanctiſsimũ, & ad excitandos ad id populos dicendi copia & uitæ probitate nimis idoneum, in Alemannos, Vngaros, Polonosq́ꝫ miſerat, qui ad ſalutarem expeditionem ſacris declamationibus homines hortaretur. Hic ne minore quidem ſanctitate præditum Iacobum Picentem, eiuſdem collegij ſacerdotem, ſibi ſocium adſciuit: qui in ſacra peregrinatione, quum Padum ambo traijcere uellent, & à portitore pertinaciſsimè repellerẽtur, qui interdicta è diuo dogmate pecunia carerent, quam pro naulo darent, in diffuſum ſuper undas pallium cum comitibus conſedere: & ueluti quadam naufragij tabula, in ripam alteram non ſine auari ſtupore portitoris, diuina ope tutò tranſlati ſunt. Quum in Auſtriam & Germaniam ueniſſent, inprimis diui Franciſci religionem mirificè propagarunt. Multa in Noricis, Germanis, Sarmatis & Pannonibus, huiuſce religionis collegia templaq́ꝫ fundarunt: languentem iam Dei timorem, cultumq́ꝫ diuinum inſtaurarunt. Sed quum Ioannes Coruinus, pro diuina charitate ſucceſus, ad exhibendum Ladislao obſequium Viennam profectus, Capiſtrani Iacobiq́ꝫ ſanctitatem prægustaſſet, & ad inferendum Turcis bellum ab his ueluti à diuûm interpretibus inflammaretur, compoſitis ibi rebus, ambos in Vngariam ibi ſecum adduxit. Dum Cælianis artibus & criminibus cum Ladislao puero fluctuauit, maximam illi Cruce ſignatorum manum coegere. Mox Conſtantinopolitanum exitium interceſsit, quo uiri ſanctiſsimi ad contrahenda ex edicti auctoritate undique auxilia multo uehementius excitabantur. Quin & pecunias oppidatim cogebant, ut è collata ſtipe communi ſaluti ſuccurreretur. Mahumetes Græcorum imperio nimis elatus, ſpes multo maiores concipit: ſuasq́ꝫ uires emenſus, nauali bello ſe Italis inferiorẽ eſſe non ignorat, à ſollicitanda mentem amouet Italia: ſe terra præpotentem intelligit, Illyricum & Dalmatiam regulis obnoxiam, & in pagos paruaq́ꝫ oppida diffuſam, quotidianis incurſionibus & labefactari & facilè capi poſſe intelligit. Deſpotem tantùm, Vngarumq́ꝫ uereretur, quum auro militeq́ꝫ utrunq́ꝫ præpollere ſentiat. Quos ſi expugnare contingat, audacius reliqua adoriri poſſe retur. Itaque ſuperiorem prius My-

ſiam ingreſſus, fodinas argenti quæ Deſpotis erant, occupare nititur: Nouum montem, Trepciam & Prifren eius oppida, argenti metallorumq́ feraciſsima, obſidet & expugnat. Deſpotes grauiter angitur, quod eius uiribus obſtare nõ poteſt: & opimi prouentus, precioſaq́ ſibi uectigalia intercepta ſint, in munitiora ſe caſtella recipit, & Vngariæ uicina, ut ſua cum Vngaris mala communicet, quos propugnatores optimos ſæpius eſſe nouerat. Differuntur mox uſquequaque rumores: Turcã ad Albam Græcam, quam Belgradum nunc dicunt, indies caſtra moturum. Maximam fortunæ ſucceſſum audaciam addidiſſe, ni occurratur: cuncta propediem ruitura, neque ullam ab hoſte ueniam tolerabilem'ue conditionem ſperari poſſe: Conſtantinopolitanam cladem omnibus exemplo eſſe. Coruinus autem, qui ad protegendas inferioris Vngariæ oras regia auctoritate conſtitutus erat, & in puero rege ac pernicioſo comite parum ſperare poterat: in tanto tumultu neque animo excidit, neque conſilio deſit. In primis Capiſtranum ad hanc obſidionem ſibi collegam adſciſcit, ut alter humanis, diuinis alter uiribus niteretur: conſulit, quid potiſsimùm uideatur agendum. Ille bono animo eſſe iubet, quando non mediocrem Cruce ſignatorum exercitum è Germania ſe conflaſſe fatetur. Quamuis hæc gens Vngarico ab antiquo ſit infeſta bello, in communi tamen cauſa & neceſsitate minimè defuturam arbitratur. Quin & totam ſe Vngariam, poſt Conſtantinopolitanam captiuitatem, ſe in Turcas concitaſſe gloriatur. Interim Coruinum cætera quæ ex uſu belli ſunt, curare iubet. Hæc ſe in tempore auxilia daturum pollicetur: demum ad hanc capeſſendæ immortalitatis occaſionem incendit. Is ueteranos omnes ac alios ſpectatę uirtutis milites cogit, claſſem mira celeritate in Danubio parat: quando Turcam quoq́ multa in Ponto nauigia paraſſe, mãdaſſeq́, per exploratores acceperat, ut Iſtrũ propediem ſubirent: & ubi caſtra eſſe ſenſerint, ibi conſiſterent. Calixtus pontifex, qui Nicolao ſucceſſerat, imminentis periculi non ignarus, Ioannem ſancti Angeli cardinalem, uirum ſapientia & magnanimitate præſtantem, in Germaniam Pannoniamq́ miſerat, ut Septentrionalis plagæ gentes, quantum in ſe foret, in dirum hoſtem concitaret. Interim rumor affertur, Mahumetem iam ſuperato Hemo, per Triballos & Iſtrum centum & quinquaginta milia hominum ad obſidendam Albam ducere. In ſumma rerum omnium trepidatione uerſatur Vngaria. Coruinus & Capiſtranus forti animo, cum ſuo uterque exercitu ad protegendam Albam properarunt. Claſſem commeatibus militibusq́ oneratam deducunt. Cardinalis Budæ ſubſtitit, ut apud regem cætera curaret. Ladislaus & Ciliæ comes, audito Turcarum aduentu, uſque adeò conſternati ſunt, ut ſimulata uenatione Buda egreſsi, Viennam continuò ſe receperint. Quin & Budinam arcem omni præſidio deſtitutam reliquere, quæ diebus circiter triginta etiam hoſti patuit. A' Turcis interim Alba obſidetur, quod Idibus Iunijs accidiſſe ferunt. Vrbs eſt in angulo ſita, ubi Danubiũ Sauus illabitur: à Septentrione Danubio, ab Occaſu uerò Sauo abluitur. Arx monti pręſidet, loco & arte munitiſsima: ad radices mõtis, ciuitas in amnis utriuſq́ ripas effunditur, craſſo muro confluentibusq́ obfirmata: à continẽte duplici uallo, foſſa, mœnibusq́ munitur. Mahumetes in duo caſtra exercitum diuidit: altera præter Sauum, quibus Baſſeus Aſiæ: altera præter Danubium, quibus ipſe præerat, ritè locat. In ſuis caſtris tormenta tunc bellica à fronte diſponit, locum uallo foſſaq́ circumuenit, ne eruptionibus hoſtium foret obnoxius. Reliquam multitudinem per campos effundit, quæ omnia complere uidebatur. Quum à continente continuatis ferè caſtris urbem obſideſſet, ne quid efferri inferriq́ poſſet, Sauũ & Danubium claſſe compleuerat. Quum expugnatio ciuitatis inſanam machinarum magnitudinem poſtularet, ac illæ ob itineris difficultatem facilè trahi non poſſent, hoc Barbarus animus commento uſus eſt: machinas diffregit, antequam iter iniret, ut in leuia fruſta redactæ, facilius per ardua loca ueherentur. mox ubi in Myſiam ſuperiorem uentum eſt, ad Chryſonicum ſtatim è conflato ære inſtaurauit: quas quum urbi propius admouiſſet, & munitioni bua quibus opus erat obfirmaſſet, mox oppugnationẽ adoritur: quatit die noctuq́ mœnia,

mœnia, nihil oppidanis ocij iam indulget. Coruinus & Capiſtranus urbẽ acerrimè dudum obſeſſam eſſe ſentiunt, claſſem Vngaris Cruceſignatiſq; completam ſequundo amne deducunt, ut Albanam arcem aqua terraq; obſeſſam facto impetu ingrediantur. Quum appropinquauere, urbem aſsiduo quati, arcem iactis in altum lapidibus ſublidi, regionem ſulphureo latè fumo caligantem, perpetuas ſeruare tenebras conſpicantur. Sociorum miſeratione correpti, qui acerrima obſidione torquebãtur, animos ingentes ſanè concipiunt, & ad certamen irritantur. Trecenti è Polonis erãt, qui religionis ardentiſsimæ gratia, ſumpta Crucis teſſera, ſtipendia faciebant: item Germanorum ingens numerus, qui ſacram expeditionem ultrò ſuſceperant, & certatim utrique obſeſsis accurrendum eſſe cenſebant. Tormentorum crepitus æneorum ad Segedinum uſque exaudiebantur. Quare inſtructa claſſe, terreſtribuſq; copijs in aciem eductis, ſequundo amne deſcendunt. Mahumetes his occurrere auſus, ſuam claſſem opponit, ne quid laboranti ciuitati afferant ſubſidij. Collatis in Danubio ſignis, fluuialis pugna conſeritur. Effertur immenſus utrinque clamor, & crepitantium fragore tormentorum Danubius intonat, ac utriuſque claſsis grauitate ſubgemit. Chriſtiana in quadratum agmen effuſa, ripam utranque legebat. In ripis quadrata cataphractorum equitum agmina utrunque claſsis cornu protegebant: in dextro Coruinus, Capiſtranus in leuo præſidere. Hic à prora Crucifixum amplexus, ac ſupplex ad ſalutare prælium ſuos hortari, promittere diuinam opem, & prophanis hoſtibus maledicere. Coruinus acerrimè pugnare, ac exemplo ſuo ad pugnam Vngaros incendere, iubere ut remis incumbant, & ſuffragante Danubio cominus dimicent. Quod ubi factum eſt, mutuis nauigia catenis utrique colligant. Coruinus in prætoriam nauim inſilijt: ſequuntur ſocij, enſem latè ducunt, Turcaſq; ſaucios ſemineceſq; in Danubium deturbant: idem reliqui faciunt. Feruens ubique colluctatio cernebatur, multi utrinque cadunt: & quum dira ſe omnes cæde competerent, cruore Danubium totum inficiunt. Quum ſequundi amnis ſubſidio noſtri niterentur, Turcarum claſſem inclinant, cæduntq;. Illi obſtanti fluuio cedere coacti, proras auertunt: multa inter fugiendum intercepta nauigia, undiſq; demerſa, cæteri ad ſuorum præſidia confugére. Coruinus, fuſa fugataq; claſſe, quum Albæ appropinquaſſet, eam reſerat, urbemq; ingreditur: quam armis, milite, commeatibuſq; cõplet: ſaucios ægroſq; oppidanos educit, arci ſupplementum ſuggerit ualidiſsimum: obſeſſorum animos recenti uictoria inſtaurat, & ad propugnandum ciuitatem unà cum Capiſtrano uiro ſanctiſsimo omnes hortatur. Mahumetes ad nũcium profligatæ claſſis: Quamuis grauius (inquit) noſtro tamẽ uoto omnino potiemur. Quod è claſſe ſuperfuit, incendi iuſsit, atque obſtinatiſsimum ad expugnandam urbem animum intendit. Quum paterni ſibi amici retuliſſent, Amurathem olim ſeptem in Albana obſidione menſes triuiſſe, ac irrito tandem conatu abijſſe: multis paternos Manes probris affecit, & ante quintumdecimum ſe diem urbe potiturum gloriatus eſt. Baſſeus fortè aderat Aſiaticus: hic ut glorioſo principi magis aſſentaretur, certam imminere uictoriam pollicetur, quando Byzantium ipſe ui cęperit, ueteri arte ac munitione quaq; maxima præditum: neque ab Vngaris ualidius muniri, magiſq; ſtrenuè protegi, quàm à Græcis oppida ſoleant: quibus non immeritò non ſolùm eloquij ſapientiæq;, uerùm etiã diſciplinæ militaris gloria ſuo iure tribuitur. præterea multæ dirutæ turres, cõpletæ foſſæ, & iam æquata ſolo mœnia forẽt: proinde haudquaquam diffidendum eſſe affirmabat. Mahumetes his uerbis accenſus, inſequenti die omnes arma ſumere iubet: ac ueluti decreuerat, nunquam etiam ceſſare conſtituit, donec Alba potiatur. In tot ordines digerit exercitum, ut perpetuum prælium continuare, & ita feſſas ſubinde acies inſtaurare poſsit, uti nulla quiete data oppidanii deficere cogerentur. Sacer diuo Sixto erat ille dies, octauo Idus Auguſti, quo deturbatis dudum propugnaculis, ruderibus cõpleta foſſa, & obrutis patẽtibuſq; mœnibus hoſtes in occaſu ſolis urbem adoriuntur. Obſtant oppidani, & quum completos innumera

multitudine campos ab arce proſpectarent, conſtrataꝗ latè mœnia cernerent, ſalutem deſperare cogebantur. Nulla maior ſpes & conſolatio ſuccurrebat, quàm deſperata corporũ ſalute, pulcherrimè mori. Ioannes cũ diui Franciſci collegio Crucigeros ad ſalutarẽ pugnã hortatur: & Seruatoris noſtri crucem amplexatus, ac ſupplex, Dei præſentiam opemꝗ pollicetur. Illi appetere magis quàm formidare glorioſam mortẽ uiſi, ad pugnamꝗ promptiſsimi Turcis occurrunt. Vnũ his oberat, quòd animo potius quàm corpore armati erant. Gladijs tantùm & lanceis obnitebãtur, pauci ſe galea & thorace protexerant. Dira nimis & cruenta ſupra murorũ ruinã pugna conſeritur, ſumma ui utrinque pugnatur. Hoſtilis clamor, tympana claſsicaꝗ cœlũ ſonitu & fragore cõplebant. Rudera magna cæde fœdantur, quando illi ui ingredi, reijcere iſti cõnituntur. Coruinus ubicunꝗ laboraretur accurrens, nunc uerbis, nũc factis omnib. opem ſuggerit: timidis & ignauis inclamitat, corripitꝗ, ſtrenuos extollit: fortiſsimos quoſꝗ cõmendat & hortatur, ut urbem hanc Chriſtianæ reipublicæ propugnaculum fortiſsimè tueantur: ſciant ſibi cum his rem eſſe, quos totiens olim profligarint, uicerint, & ad internecionẽ ſæpe cæciderint, & in Danubio tot ſuperiore pugna confecerint: non deeſſe diuinum auxilium, IESV Chriſtiꝗ præſentiam, ſub cuius nomine, ductu, auſpicijs dimicatur. Mox cum globo ueteranorum inſtructus, uſquequaꝗ diſcurſare, inſtaurare ordines, pro feſsis ualidos, uiuos pro mortuis, pro ſaucijs integros, pro inermib. armatos, ueluti opus erat, ſufficere: quandoꝗ, ubi plurimũ laborari ſentiebat, ſuccurrere, inter confertiſsimos ſeſe hoſtes inſerere, ingreſſos reijcere hoſtes, & Imperatoris militiſꝗ optimi officium præſtare. Contra Mahumetes à tergo ſuis inſtare, grandia militibus præmia polliceri, retrocedentes reuocare in ordinem, & quandoꝗ falcato enſe cædere, orare ut ſtrenuè pugnẽt: exclamans, eam iam urbem captum iri, & ſuos intra penetraſſe: proinde, ut facto magno agmine progrederentur, hortari. Variante diu fortuna pugnatum eſt, quando Turcæ ſæpe in urbem penetrarunt, & à Chriſtianis non ſine magna utrinꝗ cæde reiecti. Supra cadauera murorumꝗ ruinas diu nutante ancipitiꝗ uictoria dimicatũ: & hinc ueluti ſpes utrinꝗ ſurgebat, ita extremis indefeſsiſꝗ uiribus pugnabatur. Sæpe Turcæ cũ maximo impetu in urbem irruperant: ſæpe etiam reiecti, arridente ſubinde Marte, inſtaurato cuneo, amiſſam obſtinatiſsimè uictoriam repetebant. Itaꝗ cum pari ſpe utrinꝗ pugnaretur, Mahumetes præſentaneum conſilium init, quàm ualidiſsimo poteſt agmine in urbem irrumpere, pertinaciſsimèꝗ tenere. Quòd ſi nequeat, hinc reiectum, fugam ſimulare, qua oppidanos allectos in cãpos educat: mox irrumpente à tergo dimiſſa equitũ multitudine reditum intercipiat, ut à tergo & fronte Chriſtiana gens iuxtà cædatur. Quare ualidiſsimum agmen inſtaurat: ſuperata mortuorum ſtruc, quę in ruinis excreuerat, in ciuitatem inclinatis oppidanis irrumpit: penetrat in forum, & in medio foro prælium redintegratur. E Turcis pleriꝗ in forum ſigna inferunt, altis nonnulli turribus uexilla regis deponere conantur, quæ adhuc in mœnibus integrè ſuperfuerant; ſubeuntẽ cum uexillo Turcã memorãt, qui ut ſigna ſui regis, ad irritandos in urbem ſociorum animos, qui nondum intrò penetrarant, pinnaculo turris imponeret, & ad exanimandos Chriſtianos Vngarica deturbaret, turrim altiſsimã repentè ſubit. Hunc Vngarus ilicò ſubſequitur: ac antequàm patria ſigna deponeret, cum hoſte in turris faſtigio colluctatur. Quum alio modo id prohibere non poſſet, ſe cum Turc, a quem apprehenſarat, ex altiſsimo uertice præcipitem dedit. Coruinus in ſummum periculum adductã urbem conſpicatus, accito Michaele Zilagio auunculo ſuo, & Ladislao Caniſa, item Sebaſtiano Roſgonio, cæteriſque fortiſsimis proceribus Vngarorum, ab arce ruens, in forum Turcas inclinat. Hi tanto furore cõgrediuntur, ut multis in platea uiciſꝗ cæſis, extra mœnia extemplò reiecerint. Cruci geri diuina ſe ope adiutos rati, adauctis animis extra mœnia prodeunt, & in hoſtes ſæua cæde graſſantur. Mahumetes ubi ſe iterũ iterũꝗ reiectũ eſſe cernit, ex cõpoſitò fugã ſimulat, & planè terga uertit, ac eos educit. Inſtant à tergo Crucigeri, & arridente uictoria pellecti, pertinaciter inſequuntur. Iamꝗ ad Baſſei Aſiatici ca

ſtra

ſtra peruenerant, quæ in Saui ripa collocarat: Capiſtranus proſpectis ab arce Mahumetis inſidijs, confeſtim ſuis exclamat, ut retrò cedant. Quum præ ſtrepitu & tumultu magno exaudiri non poſſet, à tergo receptui ſigna dat: contrà illi uictoriæ intenti, nihil exaudiunt, hoſtilia caſtra adoriuntur, & incendunt. Pater cum ſacerdotum collegio illuc per medios enſes ab arce decurrit, reuocatq́;. Mahumetes, qui ad machinarum bellicarum munitiones confugerat, quum Baſſei caſtra cremari diripiq́; reſpiceret, cum equitatu, quem à tergo reliquerat, ut reditum oppidanis obſtrueret, eò ſuccurrere contendit. Ad hæc iam dies inclinabat. Coruinus deſertas à Mahumete munitiones, & bellica tormenta conſpicatus, cum ſocijs ex urbe prorumpens, repentè capit: machinas æneas, adacto mox clauo, partim obſtruit, inutilesq́; reddit, partim in hoſtes conuertit, inténditq́;. Turca reiectis è caſtris Crucigeris, qui à Capiſtrano reuocati facilè ceſſerant, ad munitiones redit: eas à Coruino occupatas comperit. Quum inſtante crepuſculo, recuperãdi gratia prælium inſtauraret, obuerſas in ſe machinas inuenit: à quibus quum grauiſsimè ſocij læderentur, ingruente nocte ſe in poſteriora caſtra, non ſine fœda fuga recepit. Alij pectore ſaucium, ſub papilla, in caſtra pedem retuliſſe memorant. Coruinus munitionibus potitus, eas incendit. Quũ adurgente nocte machinas æneas exportare non poſſet, obcluſis foraminibus irritas præſtitit, uictorq́; ac ouans in urbem redijt. Turca, ut ſe ab urbe ſæpe reiectum, & Aſiaticis caſtris ac munitionibus exutum conſpicatur, intempeſta nocte uerſus Macedoniam iter intendit. Referunt nonnulli, eum à ſagita ſaucium, ſeminecemq́; in caſtra relatum, aliquantiſper iacuiſſe: Turcas, ad Sarnon oppidũ motis hinc caſtris Imperatorem trãſtuliſſe, ueritos, ne intercedente ipſius morte, poſtero die ad interitum cæderentur. Ad Sarnum quum ille aliquantulun reſpiraſſet, de belli exitu fuiſſe percontatum. quum illi reſpondiſſent, Baſſeum Aſiaticum, & cunctos ferè proceres oppetijſſe, magnã partem exercitus eſſe cæſam, Kukutoam prætorianarum cohortium præfectum ſub mœnibus fuiſſe trucidatũ, item munitiones omnes ab hoſte captas: adhæc, hominem aiunt uſque adeò ingemuiſſe, ut uenenum præ uitæ moleſtia propinari ſibi iuſſerit. quod quum amici recuſarent, timidum & demiſſum, incenſis caſtris, turpem arripuiſſe fugam: neque tam elatum animo ueniſſe, quàm conſternatus abijt: & qui ſe Terrorem orbis edixerat appelari, à parua manu fuſum fugatũq́; fuiſſe. Baſſeum Aſiæ, cui Caraciæ nomen erat, ad munitiones paucis antè diebus ab urbe ictum, obijſſe plerique ferunt. Sexto igitur & quadrageſimo obſidionis die, diuina potius quàm humana ope urbs Albana, Tucarum manibus liberata. Quanquam multi utrinque cecidiſſent, plurimi tamen Turcis occubuere: multi quadraginta hoſtium milia perijſſe prodidere, uiginti mila nõnulli, nec deſunt qui quatuor tantùm milia fuiſſe affirmant. Sed quanta clades illi fuerit, potentiſsimi regis fuga teſtatur. Turcæ quoq́; ingentem & incredibilem fuiſſe nequaquam diffitentur: quin & deorum ex ſe plures quàm Chriſtianorum manu eo die cæſos fuiſſe aſſeuerant: quia multa mortuorum corpora ſine uulnere comperta fuere, quæ diuina potius quàm humana ui cecidiſſe reputabantur. Capiſtranus & Coruinus inſigni uictoria potiti, per ſe uterque ad Calixtum pontificem de hoc bello ſcripſere, ſuis uterq́; literis tam clari facinoris gloriam ſibi uendicare nititur, quum alter mentionem alterius minimè fecerit. Præſtantes nimirum uiri, potius ſe regis, quàm debita laude defraudari patiuntur. Verùm quum duo duces, alter oratione, manu alter ſtrenuè dimicarit: idcirco hoc ſanctiſsimo uiro plerique factum arbitratur, ut in eo prælio diuinæ potius quàm humanæ uires, quod Turcæ non inficiãtur, enituiſſe uiderentur. Prælium id atrox & inauditum fuit, quando horis quatuor & uiginti, ſine intermiſsione ulla pugnatum fuiſſe tradũt. Ne quid utriuſq́; ducis felicitati poſſet adijci, ne multis quidem poſt diebus, diuina utrunque benignitas non modò mortali, ſed cœleſti quoq́; gloria donauit: at Coruinus id prius aſſequutus eſt, quippe qui longo intolerabiliq́; labore belli defatigatus, in æſtuantiſsimam febrem incidit, qua paucis diebus abſumptus eſt. Medicorum iuſſu, quorum adminicula cuncta irrita fuere, in Semlyn oppidum a-

dum amici contulere, ubi cœli benignitate ſe corpusq; multo facilius à languore redimeret. Aderant filij duo, Ladislaus, ferocianimo & robuſto corpore iuuenis, & Mathias adoleſcens, diuino ingenio & præſtanti indole præditus: itē cognatorū & amicorum numerus non mediocris: Capiſtranus à latere non diſceſsit. Sæuit ipſa febris indies, & nulla medica arte ſæuitiam remittit: deſperatur uiri ſalus, & medicorum eluditur opera. Capiſtranus demum Coruinum hortatur, ut quando diuinæ fortaſſe tempus euocationis inſtaret, teſtamētum edat, humana diſponat, ſaluti conſulat: & quæ ad animi emigrationem pertinent, ueluti ſacra munia iubent, cuncta paret, ne minus nunc quum opus eſt, quàm olim, induſtrius & prudens ſibi eſſe uideretur. Arriſit ad hæc uir ille fortiſsimus, & pia patris conſilia commendauit: ſe tamen cuncta multo antehac diſpoſuiſſe reſpondit: ignauum & imprudentem illum reputauit, qui ad extremum uitæ, ubi ſui compos præ formidine mortis nemo eſſe poſſet, officia iſta diſtulerit. Nec me (inquit) uelim uſq; adeò incautum & imprudentē, Capiſtrane, putes, ut quæ probè ſuades, hęc ad mortis agonem & tempus emigrationis ipſe diſtulerim: multo antè hæc cuncta conſtitui, iam diu quæ ad emigrandum facerent comparaui: teſtamentū diu condidi: & quid liberis & amicis, quid dijs immortalibus legandum ſit, ſat bene (ni fallor) pro facultatū copia prouiſum exiſtimo. Curam ſalutemq; animi mei nequaquam liberis delegandam eſſe cenſui, pro facultate nonnulla templa fundaui. Erogaui in pauperes, quæ humanitas & pietatis ratio iuſſerat. Et ad peragendum quod inſtaiter, uiaticum quoque mihi comparatum, firma conſtansq; fides, & ſpes ingens: item & tot excepta pro fide orthodoxa, uulnera laboresq;, & præſertim diuina mihi toties explorata benignitas & præſentia me beneſperare iubet: haud inſcium, Coruinum in hac miſera uita mortalium tot inſidijs petitum, tot periculis & tempeſtatibus agitatum, felicem demum quietem inuenturum. Id unum me angit & cruciat, quòd pro temporis anguſtia, nondum profuſæ in me diuinæ beneficentiæ mihi ſatisfacere licuit. Verùm in hac IESV Chriſti ſeruatoris exuberans clementia pietasq; ſuccurrit: quippe qui ſine animi uerſura à me ſibi ſatisfieri patietur. Totam uitam ſub eius ductu auſpicijsq; militaui, quanquam ſtipendia gratuita facerem: multo plus tamen rependit in uita, quàm merita poſtularent: fideliſsimi ueterani fidem dux ille non deſeret. Vos autem filij, amiciq; chariſsimi, huiuſce me uitæ miſerijs exauctorari æquo animo (quæſo) patiamini, fluxa hic & caduca ſunt omnia: nihil eſt quod quicquam, præter umbram, habeat boni. Militauimus hic ſatis ſuperq;: militiæ præmia apud ſuperos exigemus, & ea quidem commoda à diuina liberalitate conſequemur, quæ ſunt perpetuò duratura. Si rectè ſapitis, & ſolida mortaliū charitas uos nō fallit, interturbaiq;, fortunæ meę inuidēdū eſſe potius quàm miſerandum reputabitis. Dux ille præpotens gratiſsimusq;, ſub cuius auſpicijs ſacra ſtipendia feci, ueterani ſui labores miſeratus, militiæ uacationem indulget: & quę diu propoſuit, nūc emerito magna præmia tribuet: proinde hunc neceſsitatis abitum patientiſsimè tolerate. Si quid abituro muneris in hac pompa & emiſsione Coruino tribuendum eſſe cenſeis, quod ſit gratiſsimum futurum, ueſtigia, dulces filij, paterna ſectamini, cum paterna uirtute gloriaq; certate: experiamini, ſi ſuperare liceat, quod mihi per mortem interceptum eſt: Turcarum bellum continuate, conficiteq;. Id firmum, conſtans & glorioſum exiſtimate, quod honeſtatem foueat, & pietatem, atq; Deo gratiſsimum reputetis. In diuino cultu & religione perſiſtite. Et quod mihi aſſequi non licuit, deleti Turcarum nominis gloriam cōparate. Nec indignum quidem & indecorum eſt, ſtudiorum militiæq; paternæ iuxtà atque legatarum fortunarum hæreditatem accipere. Idq; in primis precor, ne degenerando per negligentiam & ignauiam, paternum nomen dehoneſtare uideamini. Te id in primis facere iubeo, Matthia dulciſsime, cui natu quo minor es, eo melius bona indoles de te ſperare cogit. Proinde ualete omnes, Coruini memores. tu quoq; Capiſtrane uale, pro Salute noſtra pias preces efunde, ſupplicaq;: & quando ſub eodē Imperatore meruimus, ad accipienda mecum ſtipendia properato. Quū hæc dixiſſet, præſentibus li-

beris

beris dato oſculo benedixit, amicis circum collachrymantibus commendauit, omniumq́ꝫ dexteras apprenſauit: exorauit mox eos, in primisq́ꝫ Capiſtranum, ut in proximam diuæ Genitricis ædem ad rem ſacram faciendam ſe deferrent: & quum euchariſtiam accepturus eſſet, Dominum ad ſeruum, quod indignum erat, uenire minimè paterentur, ſed ipſum in ædem ad Dominum introducerent: translatus in templum, & ſacris operatus, accepta euchariſtia, placatisq́ꝫ extemplò numinibus animam efflauit, perpetuum quoque ſui deſiderium Vngarijs reliquit. Diem igitur obijt Salutis anno quadringenteſimo quinquageſimo ſexto ſupra milleſimum, quarto Idus Septembris. 1456 Corpus, ſicuti legarat, in Tranſyluaniam delatum, & in æde, quam in Alba Iula fundarat, magnifico funere ſepultum. Vir fuit ſtatura ſanè corporis mediocri, magno capite, criſpis crinibus, caſtaneæ colore ſubnitentibus: oculi fuere magni, ſerenus obtutus, ſuffulua facies & peruenuſta: aſpectus uſq́ꝫ adeò pulcher & iucundus, ut ſingularem præferret gratiam, & tacitam ſibi reuerētiam poſtularet: cuncta membra corporis inter ſe ita conſentiebant, ut nil poſſet elegantius exoptari: corporis demum animiq́ꝫ uiribus æquè pollens. O felicem uirum, cui cum ſingulari uirtute uiuere, ac ſumma gloria mori datū eſt. Dum uixit, ab omni periculo Pannoniam Chriſtianamq́ꝫ rempublicam liberauit. Quare promulgata morte, non immeritò per uniuerſam Vngariam ab omni ætate ac utroque ſexu eſt diu publicè deploratus. Aliqui propugnatorem fortiſsimum, milites inuictiſsimum Imperatorem, omnes patriæ patrem certatim lugendo ingeminabant: quòd ſibi beneficijs Vngaros immortalibus obſtrinxerit. Et quantum amoris & gratiæ præ geſtarum rerum gloria ſibi conciliarit, rei exitus oſtendit: quippe quum poſt Ladislai regis interitum, Matthiam eius filium, regio haudquaquam genere natum, & adhuc puerum ac rerum impotem, omnes una uoce regem exclamarint. Quum adhuc animam ageret, Capiſtranus ingemuit: Inuideo (inquit) Coruine morti tuæ, qui conſummato quoq́ꝫ præſtantiſsimi ducis officio, & fuſo fugatoq́ꝫ hoſte, quē Terrorē orbis appellabant, ne qua tua felicitas labe inficeretur, extēplò ad ſuperos euolas, & ampliſsima utriuſq́ꝫ uitę gloria potiris. O nos miſeros, qui remanſimus: quibus ſi quid nominis recenti uictoria partum eſt, ſuperſtitibus facilè id fortunę inconſtantia periclitari poteſt. Vtinam te ſubſequi ſit mihi fato datum: ut qui pariter ſub cœleſti Imperatore meruimus, unà quoq́ꝫ in cœlis triumpharemus. Mahumetem aiunt, ad nuncium Coruini mortis confeſtim oculos humi defixiſſe, & conuerſum in lachrymas dixiſſe, Neminem unquam à mundi principio illi ſub aliquo principe fuiſſe, meritò ac iure ſibi indolendum, cui tantam ex accepta clade turpitudinem amplius ulciſci non liceret. Viri fatum uniuerſa deplorauit Europa. Calixtus audita morte non parum lachrymarum effudit, ſolennia quoq́ꝫ iuſta in diui Petri baſilica Chriſtianæ fidei defenſori perſoluit. Eius mortem prodigia multa portendêre. in primis crinita ſtella in gradu quintodecimo, menſe Iunio, triginta circiter dies apparuit: in Sabinis Februario menſe uitulum bicipitem fuiſſe natum: Romæ ſanguinem ad portam Veneris, carnes in Liguria pluiſſe: & in Piceno agro infantem cum ſex dentibus editum, ac facie inſolentis planè magnitudinis fuiſſe memorant. Hæc ſigna fatum non modò Coruini, ſed multa quoq́ꝫ mala ſignificarunt. Is igitur fuit Ioannis Vaiuodæ finis. E Coruino, uti diximus, duo filij fuere ſuperſtites, Ladislaus & Mathias: alter qui natu maior erat, militari diſciplina & uirtute præſtans, itē ſingulari honeſtate & magnanimitate præditus erat: alter uerò minor, ad maiora fortaſſe quàm pater natus eſſe uidebatur: patri demū uterq́ꝫ ſimilis, ne minima quidem in re à paterna uirtute degenerans. Sed uter aut longiore uita, aut maiore gloria functurus eſſet, Capiſtranus ueluti diuinitùs afflatus, optimè auguratus eſt. Nam quum eum Coruinus aditurus, utrunque ſecum filium duceret, Capiſtranus Mathiam ſemper ſibi ad dextram, ad ſiniſtram Ladislaum maiorē natu collocabat. Admiratur huiuſce rei pater inſolentiam, cauſamq́ꝫ ſciſcitatur. reſpondet ille: Haud ab re id à ſe fieri, quando alter immatura morte præreptus emergere non poterit: alter Vngarię regnum ſortietur,

uirtute ac gloria cum Alexandro certabit, & Chriſtianæ plebis propugnator erit acerrimus: cui ſi diu uiuere licuerit, omnes orbis principes ſui admiratione conficiet.

Capiſtranus defuncto Coruino nunquam amplius ridere uiſus eſt, ueluti qui ſub iiſdem auſpicijs militaſſet: & inſigni uictoria potitus, triumphante collega ipſe debito triumpho fraudaretur. Noctes aliquot inſomnes exegit, inter contemplandum cum Deo ſæpe conqueſtus, quare cum collega ſibi obire non liceret: in languorem ſubinde corporis incidit, quem ex illius lethi dolore contraxerat: eluſis medicorum adminiculis, ad triumphandum accitus, paucis poſt diebus in Domino obdormiuit: ad Vilachum, in Syrmienſi agro, in diui Franciſci æde collegioq́ʒ ſepultus eſt. Inter deos ex hominum opinione relatus, quotidianis in humana auxilia uotis inuocatur: miracula templo affixa, magnitudinē numinis planè teſtantur. Iacobus Picens uir ſanè ſanctiſsimus, defuncto ſocio, & amplificata diui Franciſci religione, in Italiam reuerſus eſt: ubi quum diu uixiſſet, Neapoli demum exceſsit humanis: quot uiuus & mortuus miracula ediderit, uniuerſa Italia planè teſtatur. Ladislaus rex, audita inſigni Turcarum clade, admodum exhilaratus, conſternatum reſumpſit animum, & Coruini mortem non ea qua debuit pietate honeſtauit: à Ciliæ comite malè ſuaſus, læticiam diſsimulauit, ueluti regno ſine formidine diſcrimineúe aliquo potiturus. Vlricus uerò comes, ne tam quidem Turcarum conflictu, quàm Coruini morte lætatus eſt: utpote qui uniuerſam, ſublatò è medio aduerſario, Pannoniam ſe pro arbitrio ſuo temperaturum eſſe confideret. Cæcum profectò humanæ mentis iudicium, quæ dira quandoque libidine ita rapitur, ut pro bonis mala, pro malis bona deſideret. fuiſſet Vlrico nimirum longè ſalubriùs, uixiſſe Coruinum: quippe qui necem ab Vngaris illi deſtinatam auertiſſet. Atqui liuor eius & odium, unde mortem ſibi comparauit, non modò in patrem, uerùm etiam in filios amicosq́ʒ profunditur. In cauſa non ſolùm ambitio maxima, ſuperbum ingenium & inuidia fuerat, uerùm etiam alia interceſſere. in primis ægerrimè tulerat, Coruinum ignobiliori genere natum, totius regni gubernatione fungi, pro rege haberi: quo quidem munere ſe, Ladislai regis auunculum, multo digniorem eſſe cenſebat. Neque uaſtationes, incendia & rapinæ, quas à Coruino in pueri & coronæ repetitione quondam acceperat, quia regno infeſtus, Cæſaris partibus adhæſiſſet, memoriæ exciderant: neque uindictam in ulla unquam oblata occaſione præterire potuit. Quamuis inimicum mors è medio ſuſtuliſſet, ęquo tamen animo pati nō poterat, ſuperſtites filios paterno munere ac poteſtate potiri: magnæ auctoritatis & gratiæ adhuc eſſe, ab Vngaris tantum diligi & obſeruari, retinere oppida multa, uillas prędiaq́ʒ ampliſsima, & amicitijs, opib. & clientelis cæteris proceribus longè præſtare. Quare cum filijs eius ſimultates & odia inſtaurare, nouas moliri in hos inſidias: & quum principatum apud regem ipſe retineret, cuius conſiliarius & moderator erat, in utriuſque cædem omnia tentare cœpit. Quinetiam ſæpe gloriatus eſt, Se caninum hoc genus propediem è Pannonia extirpaturum. Nec latebat quidem iuuenes, ac cæteros optimates, infeſtus Vlrici animus: neque incautè cum Vlrico uerſandum eſſe cenſebant. Quid ſibi cauendum eſſet, ſat patris olim exemplo didicerant. Exacto igitur Coruini mortis anno, Ladislaus rex Vlrici ſuaſu Viennā proficiſcitur, & frequenti procerum ordine magnaq́ʒ Crucigerorū manu ſtipatus, Danubium conſcendit: ac ut Vngariam inuiſat, Budam ſecundo amne delabitur. quum dies in arce aliquot exegiſſet, conſilio ac libidine comitis agitatus, eadem claſſe ad Futhacum defertur. quod quidem oppidum in Bachienſi agro, & Iſtri ripa ſitum eſt. Hic rex, ex arte comitis, frequentiſsimum conuentum indicit: conueniunt undique principes, ac ingens nobilitatis numerus. Ladislaus, qui Albanam arcem, & inferioris Vngariæ oras, eadem qua pater poteſtate tenebat, ubi regem appropinquaſſe ſenſit, ad Futhacum, non ſine ualidiſsimo equitatu obuiam occurrit, ne quid ab inimico mali pateretur. Excipitur à rege grato uultu, auditq́ʒ eum ad Albam propediem eſſe uēturum, ut hoſtium ſpolia & caſtrorum ueſtigia recognoſcat. Hic etiam, ut ſibi caueat, admonetur à multis, quos

tis, quos regis conſilia non latebant: ac edocetur à Ciliæ comite, regis animum infeſtum ſibi eſſe redditum, regem idcirco Albam uenire, cum Alemannorum Crucigerorum manu, ut eiecto ipſo, protegendam illis arcē tribuat: omnia oppida, præfecturas & magiſtratus, qui in manu ſunt Vngarorum, his exactis, Alemannis committat: atque illud potiſsimùm peragat, ut Coruini liberis paternam omnē abroget poteſtatem: Vlricum demum malorum omnium eſſe autorem. Perturbatur his dictis miſerè Ladislaus: tamen pro uirili ſua odium diſsimulat, & ſeſe coercet: communicat hęc amicis, Vngarorumq́ue proceribus, quibus infenſum comitem intelligebat, & ad quos hæc pertinere ſenſerat. Commouentur nihilo ſecius illi, & inimicum ex occaſione omnino perdendum eſſe cenſent. Ad Albam tandem peruenitur, quam ualidiſsimo Ladislaus præſidio tenebat. Aduentanti arcē regi patefacit, ipſum cum purpuratis & togatis excipit: reliquis uerò armatis, qui circiter quatuor milia fuerāt, portas obcludit: præſidiarios admonet, die noctuq́ue clandeſtina arma non deferant, ne quid ab Alemannis ſibi infenſis detrimenti patiantur. Claues arcis ad regem defert, atque: Accipe (inquit) rex optime, tuæ arcis claues, quam tanto ſudore ac ſanguine pater dudum meus è Turcarū faucibus aſſeruit, liberauitq́ue. Quantæ molis id fuerit, mors inſequuta teſtatur. Satis equidem maieſtati tuæ ac uniuerſo orbi paternam uirtutē, fidem & integritatem ſpectatam eſſe puto: nos qui ex eo ſuperfuimus, ne degeneres uideamur, non minus paternæ uirtutis ac fidei, quàm cęterorum bonorum hæredes eſſe ſtudemus. Inuidia clàm apud te nos Vlricus oppugnat, princeps clementiſsime: & non modò dignitate, ſed uita, ſi liceat, nos exuere conatur. Proinde ſi nemini competitori inimicoúe noſtro claues daturus es, accipe: quādo nos ipſi, & hæc omnia tua ſunt. Si inuidi obtrectatoris conſilio ac libidini auſcultaturus, te rex quæſo & obteſtor, ne Coruinam prolem, quæ ſuo iure mortalium cuique fidelium, tibiq́ue in primis ſat commendata eſſe debet, præter fas & ęquū, tam citò dehoneſtandam eſſe cenſeas. Me igitur (ut par eſt) maieſtati tuæ ſemper pariturum, ſed paterno nunquam inimico ceſſurum eſſe ſcito. Rex extemplò ipſum recipere claues, arcem curare, paternum munus gerere, & bono eſſe animo iubet. Dum mora illic trahitur, comes Ciliæ regem in Ladislaum irritare, ſollicitare cuncta non deſinit: ob non admiſſam in arcem armatorum multitudinem, audax Ladislai facinus criminatur. Quotidianis contra iuuenis criminibus irritatur, de interficiendo comite paternos amicos conſulit: in primis Ioannem Veteſium epiſcopum Varadienſem, Coruini quondam conſiliarium, qui deinde à Mathia rege ad Strigonienſem archiepiſcopatum euectus eſt. Is religionis gratia, ne cædis auctor haberetur, ſe, ut id fiat, nequaquam ſuadere: ſi factum foret, improbare non poſſe reſpondit: trucidandum inimicum cæteri ſuadent. Verùm detectæ recentiores inſidię, deſtinatum facinus maturarunt. Ladislaus gnatam Palatini comitis, è nobiliſsimo Gararum genere nati, nuper deſponſarat. Vlrico Deſpotis filia uxor erat. Ad Deſpotē is dudum literas ſcripſerat, poſt ubi cum rege Albam applicuerit, ſe duos propediem globulos eſſe miſſurum, quibus optimè ſibi ludere liceret. In his amborum filiorum Coruini capita pollicebatur. Intercipiuntur à pueris Ladislai literæ, quę ad dominum relatæ ac perlectæ ſunt. Fortè rex ſacris aderat, ac proceres eo die qui diuo Martino ſacer erat, in abdito conclaui ſenatum habebant. Comes mali conſcius eò uocatus, an ne prodiret, aliquandiu hæſitauit: mox loricata tunica munitus, antequam prodeat. Ladiſlaus tunc literis incenſus occurrit: ac poſtulato colloquio, proditorem oſtentatis literis exclamat, qui patri quondam necem, & nunc filijs indignè moliatur: infenſum quoq́ue ſibi regem fecerit, ſupplicium iam diem ueniſſe, ingeminat. Nonnulli comitem, prius Ladislaum probris laceſsiſſe dicunt: & quòd prætorianas cohortes in arcem non admiſerit, eius audaciam admodum incuſaſſe. Illud planè conſtat, Vlricum arrepto ex armigeri manu gladio, in Ladislai caput eum cōtorſiſſe: Ladislaum obiecta repentè manu, in uertice ſimul & digitis uulnus accepiſſe, oborto confeſtim clamore, Vngaros irrupiſſe: & comitem acerrimè reluctantem, multiſq́ue confoſſum

uulneribus obtruncaſſe. Vlrico cæſo, hi cum Ladislao regem adeunt, interfectum regni hoſtem, & oeiј paciſq́ inimicum exclamant: ſcelerum omnium auctorem debita ſupplicia dediſſe dicunt: regem nihil timere iubent, quando nunc rex & dominus uerus eſt, nunc pacatiſsimum ſibi patet imperium: cum dudum non regem fuiſſe, ſed Ciliæ comitem pro libidine ſua imperaſſe. Rex quamuis dolorem, iram & metum æquè diſsimularet, etiam ſupra quàm ætas toleraret, & iure cæſum comitem profiteretur: audaci tamen facinore nimium commouetur. Quum ad tolerantiam hortarentur amici, Ferendum eſſe (inquit) quicquid imperioſa neceſsitas attulerit: ademptam Vlrico uitam reddi non poſſe: nunc ſuperſtitum ſupereſſe fata, quę Deus meliora faxit. Corpus etiã Ciliam deferri, & in maiorum monumenta recondi iuſsit. Fuit Vlricus proceritate decenti, ualido corpore, macilenta facie, uultu haudquaquam indecoro & periucundo, fœmineę Veneri nimis obnoxius: quare barba raſa, & excultis crinibus, molli quoque habitu ſemper inceſsit. Quum immaturum diem obijt, quinquagenarius ferè habebatur. Rex ob Vlrici caſum, non longam in Albana arce moram traxit: hinc profectus, ad Themeſuarum iter intendit, Turcis obiectum, ſitum in amœniſsima regione, ad Themeſi fluenta, excultum ædificijs, ac multa arte munitum. Ladislaus eum comitatur, multiq́ Pannoniæ proceres: in primis Ladislaus Garæ, palatinus comes, & Ladislai ſocer: præterea Michael Orzagus, de Gutiho editus: Paulus Banffi filius, cui de Lyndua cognomen erat: ianitorum regalium magiſtri, & honeſtiſsimus aulicorum ordo. Quum ad oppidum perueniſſent, quod Ladislaus cum præſidio tenebat: Eliſabetha, Coruini uxor, unà cum Mathia filio, lugubri ueſte amicta, & cum pullato ancillarum ordine, quæ uultus prædomini morte demiſerant, regi occurrit: & eum præuenerata, ut par eſt, ſupplex ac lachrymabunda filios commendat: & Ladislao ueniam precatur: & ne illuſtria Coruini beneficia mente excidant, obſecrat, & obteſtatur. Rex matronam amplexus, Funcſto (inquit) habitu, quotidianiſq́ lachrymis tui uiri anatheoſin celebrari, ſummum (crede) nefas eſt Eliſabetha. Coruinus tuus de Deo ac hominibus æquè bene meritus, inter deos relatus eſt, ubi iure felici ac ſempiterna uita perfruitur. Chriſto Vngariam, mihi regnum ſeruauit. Inteſtino & externo bello Pannoniam liberauit: fudit, fugauitq́ Turcas, & ad internecionẽ ſæpiſsimè cæcîdit. Cum quib. decies collatis ſignis, quaterdecies tumultuario & improuiſo prælio feliciter dimicauit. Bis uictus, pernicioſam hoſti uictoriam reliquit. Tot templa fundauit, magnificeq́ donauit. Tantum pro ingenitæ beneficentiæ ac liberalitatis imperio calamitoſis & miſerabilibus erogauit, ut regias in eo genere uires ſuperarit: fidelibus prophanorum metum abſtulit, Vngaris pacem peperit, utriſque ſalutem genuit: uitæ ſanctitatem, geſtorum gloriam, immortalia beneficia, & triumphorum ſeriem, omnes gentes ac cuncta ſecula memorabunt. Talem uitam duxit, tot clara ſacinora geſsit, ut totum orbem in ſui admirationem planè contraxerit, ac eius obitum non magis amici quàm hoſtes deplorarint. Domi æquus & mitis, ſoris ſtrenuus ac fortis: nec armis ab hoſte, nec officijs ab amico unquam ſuperari potuit. In uita hoſtes, in morte ſe ipſe ſuperauit. Quum ultimam uitæ horam inſtare ſenſit, haudquaquam à ſuo domino uiſitari paſſus eſt: ſed labentibus iam membris, & defecto corpore, in templum ſeſe detulit: ubi à Domino ac Deo ſuo, ſub cuius ſemper ductu & auſpicijs meruerat, delictorũ facilè ueniam implorauit. Imperatori ſe ſuo reconciliauit, ſumpſit euchariſtiam: & ea ſumpta, ab duce gratiſsimo ad immortalia mox præmia ſelix ac ouans euectus eſt. Quare Coruinæ ſorti cõgaudendũ cõgratulandum'ue potius, quàm indolendũ eſt: quũ optimè ac glorioſiſsimè uixerit, pulcherrimè diem obierit, & optata nũc immortalitate fruatur. Proinde dolor omnis abeſto, procul eſto mœror, & lugubres habitus deponũtor. Superſunt tibi duo filij, qui cũ paterna uirtute certabũt: hos ego fratres, & te matrẽ adopto: Ladislaum Cilianæ cædis impunitate dono, ſacroſanctã initi fraterni fœderis euchariſtiã teſtem eſſe iubeo. Pullas ergo ueſtes uos omnes exuere iubeo, impero ac edico, & hunc feſtum diem uobiſcum unà celebrabo. Vix hęc dixerat,

xerat,

xerat, quum purpureas ueſtes, auro contextas in medium afferri præcipit. Eas uiduę ac Ladiſlao, Mathiæq́; dono dedit. Inſigni omnes pietate amplexatus, ancillarum ordinem indonatum nequaquam prętermiſit, quas mox habitum mutare iuſsit: lętitię ac hilaritati diem indixit, opipara celebrata conuiuia, quæ carminibus, mimis & ſaltationibus excoluere. Ladiſlaum cum Mathia ad genua in media procerum turba inſtantiſsimè ſupplicantem, ut patratæ cædis uenia, ut dudum promiſerat, donaretur, ad pectus erexit: graui aſſeueratione, cum iuramento ſuper euchariſtiam ſanctè ac reuerenter inito, omnes iniurias ac inimicitias ex Vlrici morte cõceptas remiſit: ambos fratres adoptauit, ac Eliſabetham pientiſsimæ parentis loco ſe ſemper habiturũ eſſe recepit. Fraternæ adoptionis diem publica cuncti lætitia celebrarunt. Verùm quemadmodum in ſequentibus ritè referetur, quum rex initi fraterni ſanctè fœderis iura aliorum impulſu facinoroſè uiolarit, antequam annus poſt læſam fidem exigeretur, extremi ſupplicij pœnas expendit. Ex quo facilè colligitur, quàm præceps ac formidoloſum eſt adoleſcentium imperium: qui quum ſibi conſtare nequeant, ſæpius ad alienum arbitrium in diem ſententiam mutare coguntur. Ad diuerticulum reuocetur oratio. Ladiſlaus & Mathias regijs donis & blandimentis allecti, abeuntem Budam regem, depoſita omni ſuſpicione, ſequuntur: familiariſsimè cum rege uerſantur, & habentur inter primos. Non ſolùm ab eo diliguntur, uerùm etiam obſeruantur. Hos Vngaria tota paternæ memoriæ gratia ſequebatur: à matre tamen perquàm ſollicita his mandatum fuerat, ut nunquam ſimul curiam adirent, ne unà periclitari cogerentur: quod ſi ſeruaſſent, non fortaſſe fuiſſet tantopere laboratum. Vt Budam peruentum eſt, cum honeſtiſsimo uterque comitatu regiam frequentabant, fauebant apud principem amicis, & patrocinia clientibus promptiſsima accommodabant. at contrà Vlrici comitis amici, qui illius interitum ægrè tulerant, regias quotidie aures ſollicitare, inconſtantem & credulum adoleſcentis animum à bona mente diuertere: dicere, præclarum principem, regis auunculum à furioſo iuuene indignè cæſum: læſam hinc maieſtatem conqueri, audaciſsimum ſcelus nullo pacto inultum eſſe relinquẽdum. Ingentem iuuenis audaciam, ni præſenti ſupplicio coherceatur, eò euaſuram, ut patris exemplo regnum anhelet: qui regi proximum obtruncarit, regnum quandoque auſurum. Quod pater concupiuit, & præ rei grauitate conſequi minimè auſus eſt, iuuenili hunc temeritate facilè adoriturum: malum, antequam increbeſcat, eſſe curandum, & ab initio incendijs occurrendum: in Ladiſlao quotidie ultimi ſupplicij anſam deprehendi poſſe. Rex tandem ſiue per ſe auunculi cæde ſuccenſus, ſiue talibus dictis irritatus, ambobus inſidias molitur. in horum numero, qui uindictam affectabant, inter primarios comes Palatinus erat, Ladiſlai ſocer, & Vlrici nepos: qui ut auunculi necem ulciſceretur, generi mortem, qui nondum filiam duxerat, contempſit. Item Paulus Banffi, & plerique alij, qui aut prę liuore Coruinum olim obtrectarant, & filios infenſos habebant, aut aſſentando, regiæ iræ uindictæq́; deſeruire ſtudebant. Obtenduntur iuſſu regis ambobus inſidiæ. Quum in regiam ueniſſent, ex compoſito portæ clauduntur, & à prætorianis militibus capiuntur, conijciunturq́; in carcerem, capti quoque cum his primarij ſunt amici, ueluti Cilianæ mortis conſcij, & inſidiarum quæ regi pararentur artifices: ac inprimis Ioannes Varadienſis epiſcopus, à Coruino per omnes ordines ad hanc dignitatem euectus, ac filiorum quoq́; moderator & magiſter: uir quidem ea tempeſtate ſummę uirtutis & prudentiæ, & non mediocris eloquentiæ. Nonnulli quoque ſecum proceres in uincula coniecti: ex quibus Sebaſtianum Roſgonium, Ladiſlaum Caniſam, præſtanti genere natos, ac domi militiæq́; pollentes: item Bodo Gaſparem inter Coruini liberos educatũ, uirum quidẽ nobilitate, conſilio, eloquentia, & multarum rerum cognitione præſtantem. Præterea Georgium Modracem, uirum ſanè locupletiſsimum: duos Paulos, Hornath, & Fradnahar, Alemanna gente natum, fuiſſe dicunt. Hi nanque militię à Coruino educati, militaribusq́; munijs & honoribus adaucti, à Ladiſlai & Mathiæ latere nunquam recedebant. Si Ladiſlaus matri paru-

iſſet, ut nunquam ſimul curiam adirent, iniquitatem huiuſce fati fortaſſe declinaſſet: Ipſe dudum, quum Turcas in Myſijs noua moliri rumor eſſet, é ſuperioribus Vngariꝫ partibus exercitum euocarat: quum propediem in prouinciam profecturus eſſet, deprauato Ladislai palatini ſoceri ſui cõſilio obediuit: qui conſulebat, ne inconſulto rege abiret, ne'ue Mathiam á curia procul abeſſe pateretur, ne qua eius obliuio contemptusq́; ex abſentia oriretur. Poſthabitoq́; matris prudentiſsimꝫ cõſilio, perfidiꝫ ſoceri credidit infelix. Vt cum grata miſsione á rege diſcederet, atque ſuæ amicorumq́; dignitatis patronum, ac ueluti ſuæ fidei pignus in aula relinqueret, cum Mathia & honeſtiſsimo amicorum ordine in regiam uná conceſsit, & Idibus Martijs periclitatus eſt. Aliqui, eo die ad regium colloquium ex induſtria uocatum, ueniſſe dicunt. Quum ueniſſet, obſtructis á tergo foribus, captiuitatis cauſam occurrens ſocer expoſuit. Aderat Paulus Banffi filius, Ioannes Giſcra, Benedictus Thurocius, & Lambergerius Alemannus. Mox rumor effunditur, Coruinos fratres cum principibus amicorum eſſe captos. Conſternatur admodum rei nouitate populus, & omnes ultró commiſerantur. Nicolaus Vilachus Vaiuoda (ut aiunt) Tranſyluanus, alto genere natus, Coruinæ quondã uirtutis & gloriæ ſummus æmulator, in curiam feſtinauit, quem talium inſidiarum haud inſcium fuiſſe uolunt: comperit, ex conſulto rem ſucceſsiſſe. Omnia in Ladislai necem cõſilia intenduntur. Mathias á fratre ſeorſum cuſtoditur. tertio die Ladislaus capitali ſupplicio mulctandus, prætori traditur: & inclinante iam ſole, prælato pullo lugubriq́; uexillo in plateam reuinctis poſt tergum manibus educitur, quꝫ ante Sigiſmũdi palatia laté diffunditur. Demiſsis crinibus, arduo capite, & aurea ueſte, quam fortaſſe á rege acceperat, incedens, ad necem prodit. Huc & illuc gemebundam plebem impauidus inſpicit. Quum ad locum morti præſtitutum proceſsiſſet, lictorem crines colligere iubet: mox pauca pro ſui purgatione loquutus, & genua flectere iuſſus, paruit: nullumq́; trepidationis unquam indicium prætulit. Præco, qui damnatorum facinora ex more publicat, nil aliud impetrato ſilentio enunciauit, niſi, reges tales pœnas é perfidis infidelibus'que ſuis exigere oportere. Lictor á prætore gladium in ceruicem formoſiſsimi iuuenis ſtringere iuſſus, commiſeratione ac metu iuxtá correptus, ictus tres intulit: & nondum caput abſciderat, immó ne lethali quidem uulnere læſus erat. Conſtanter generoſus ille iuuenis tria in ceruice uulnera exceperat: ſed quum ad tertium procubuiſſet, mox ui magna erectus, deorum hominumq́; iuſticiam appellat, ſe non ultra á lictore petendum exclamat: quartum lictori ictum, ex lege interdictum eſſe: miraculum pro læſo innocentiæ numine interceſsiſſe. Ad hæc nonnulli proceres, qui é Sigiſmundi palatio præſidente rege ſpectabant, & Ladislai necem anhelabant, lictorem increpitant, enſe ceruicem repetere iubent. Quare uix quinto ictu obtruncatur infelix: annos natus quatuor de triginta. Fuit robore corporis & ſtatura patri nõ diſſimilis, ferocia ingenti, audaci ingenio ac exorabili: item rotunda facie, colore fuſco: crines demiſsi, & caſtaneæ colorem imitãtes. præterea uenuſtus erat aſpectus, ac liberalis, neque expers pietatis. Promptus ad officium, ad iram & uindictam non difficilis: belli potius quám ocij appetens: uenuſtatem corporis latitudo humerorũ adauxit. Supplicium de ipſo neque in foro, neque ad Gradus gemitorios, neque legitima & uſitata denique hora ſumptum eſt. Rex populi ac ruſticorum, quorum colendarum gratia uinearum innumera multitudo Budam confluxerat, furorem expauit: haud inſcius, plebem eius mortem ægerrimé laturam, & propter indignitatem rei in tumultum facilé ruituram. Corpus haud mora, atro panno inuolutũ, ad diuæ Magdalenæ baſilicam effertur & ante lucem clám euectum, in ædicula corporis Chriſti, quæ in ſuburbij cliuo ſita eſt, in paricidarum regalium'que proditorum monumenta relatum eſt. Id quamuis ad confirmandam necis cauſam factum eſſet, ut iure cæſus eſſe uideretur: populi tamen indignitatem nimis auxit, quum ad iniquitatem mortis infandæ, etiam infamia criminis accederet. Verúm ne minor quidẽ nota, non ſine ſupplicio, huic regi, & huiuſce mali auctoribus inuſta. Rex perfidiæ turpitudinem,

nem, infamiam periurij, uiolatæ fidei & execrabilis inconſtantiæ crimen ſubiuit: illi crudelitatis, inuidiæ ac iniquitatis perpetuam ſibi notam inuſſere. Hinc intercipiendæ regis uitæ, qui annum non circumegit, anſam fata ſumpſere: qui autem adoleſcentis probitatem malis conſilijs coinquinarunt, pœnas non immeritas dedêre.

Vt igitur ad captiuos redeamus, epiſcopus Varadienſis, intercedente cardinali ſancti Angeli, legato pontificio: Dionyſio metropolitæ Strigonienſi, cardinalíq́ue, ac ſuo iure perpetuo Pannoniarum legato, traditur iudicandus. De cæteris quæſtio prorogata: qui poſtera nocte poſt Corporis Christi ſolemnia, fracto carcere clàm ex arce delapſi euaſere. Mathias duntaxat comes, & Paulus Madaratz in arce remanſerant. Mathias in turri quæ ad Calidas aquas pertinet, aſſeruabatur. Paulo ab alijs ſeiuncto, euadere non licuit. Nunciata prima luce captiuorum fuga, rex nimis angi & ſolicitari cœpit: nec minore quidem metu cæteri qui id ſuaſerāt, uexari cœpere. Sebaſtianum nanque Roſgonium, & Ladislaum Caniſam, multis opibus, affinitatibus & clientelis in Pannonia: præterea conſilio, auctoritate, & animi magnitudine pollere nouerant: ne quid iam liberi molirentur, admodum formidabant. Quare comparatis copijs, rapto ſecum Mathia Pauloq́ue Viennam proficiſcitur. In eodem ambo curru uehebantur. Solutum ætatis commiſeratio & innocentia fecerat alterū: alterum præ magnitudine diuitiarum, ſpes magnæ prædæ, graui compede ſanè deuinxerat. At ubi Strigonium rex uenit, Ioannem Varadienſem antiſtitem, quem Dionyſij iudicio fecerat obnoxium, ad ſe accitum, bonis quidem uerbis hominem triſtem conſolatur: Bono (inquit) animo, Varadine pater, eſto, in carcerem (mihi crede) me inuito incidiſti. Nunquam tanti uiri grauitatem probitatemq́ue aliqua turpitudine afficiendam eſſe, meo iudicio cenſuiſſem. Id Budæ factum eſt, ubi quod dira principum libido tulit, non ſolùm conniuere, ſed tolerare neceſſe fuit. Ibi nequaquam mei iuris eram: nunc Buda profectus, in propriam me libertatem aſſerui. Alieno facinore in carcerem cōiectus es. Nunc, quando ſat mihi uirtus probitas'que tua ſpectata fuit, non tam beneficio quàm iudicio meo liber eſto: priſtinam dignitatem recipito, & Varadienſium epiſcopatum eâdem qua paulò antè auctoritate gerito. At ubi Viennam peruenit, de optanda regi ſponſa decerni cœptum eſt. Præpotenti, nobiliſsimo, formoſiſsimo'que adoleſcenti ex toto orbe, à maximis regibus puellæ quotidie offerebantur. Virtus, forma, genus & poteſtas faciebat, ut certatim gener ab omnibus expeteretur. Nulla, Magdalena dignior, omnium iudicio uiſa eſt, Caroli regis Galliæ filia: cui par ętas, genus ac forma, morumq́ue præſtantia ineſſe uidebatur. Egregia legatione puella petitur, & affectata utrinque affinitas approbatur. Sed de nuptiarum loco eſt oborta contentio. Vngari Budæ, Auſtrales Viennæ, Boemi Pragæ nuptias celebrari cenſent oportere: ſuam quiſq́ue ſententiam haud inualida ratione confirmat. Rex anceps & diuerſus aliquandiu tractus. Quamobrem Georgium Pogiebrachium, Boemiæ gubernatorem, cum octingētis equitibus in Auſtriam ad Danubium uſque ueniſſe memorant: magna ſe habere dictantem, quæ regi communicaret. Traijcere Danubium, ac urbem intrare iuſſum, cōtinuò recuſaſſe: ac dixiſſe, Se Viennenſes ſemper ſuſpectos habuiſſe. rogatum per internuncios, arcana quæ haberet regi nūciaret, pertinaciùs abnuiſſe: ac affirmaſſe, Nemini ſe illa, prętèrquàm regi tantùm, eſſe crediturum. Rex tandem uictus, in tanta pertinacia præter dignitatem maieſtatis ſuæ, cum togato ferè trium milium equitum exercitu, potius quàm ſagato, Danubium ad gubernatorem traijcit. Inter bina caſtra in ulteriore Danubij ripa tabernaculum ad ſingulare colloquium paratur. Dies quatuor colloquium habitum: primus dies in ſalutatione, ac obſequij & officij celebratione actus: altero ac tertio die, colloquio ſunt duo teſtes adhibiti: quarto demum, ſingulare colloquium celebratum eſt, ubi rex cum Georgio tantùm fuit. De tranſitu regis in Boemiam agitatum fuiſſe putant. Quare quum nihil inter eos conueniret, gubernator iratus & minabūdus, in Morauiam receſsit. Rex ea nocte Viennam ſe recepit: eumq́ue mox pœnitentia non parua ſubijt, gubernatorem, in cuius manu Boemici regni ſum-

ma foret, indignabundum dimiſiſſe. Quoſdam ex optimatibus repentè dimittit, qui aut hominem reconciliatum traherent: aut ſi non poſſent, omnia regem poſtulata facturum pollicerentur. Quum in Morauia Georgium adhibuiſſent, nec ab itinere reuocare, nec quicquam ab eius ſententia extorquere ualuerũt. Regis igitur tranſitum in Boemiam promiſere, celebrationem quoꝗ nuptiarum Pragæ futurã nunciarunt. Compoſitis in Auſtria rebus, cum ſingulari quodam apparatu, & longiſsimo procerum ordine Ladislaus in Boemiam contendit. Quum Pragæ ad ſecundum lapidem appropinquaſſet, Rochezana cum frequenti impiorum ſacerdotum collegio, & multa hæreticorum turba gratulabundus obuiam occurrit: de fauſto feliciꝗ eius aduentu accurata oratione congratulatur. Limis contrà toruiſꝗ oculis prophanam illsm multitudinem rex inſpicit: quinetiam ſubmonente Pogiebrachio, uix gratias egit, & quaſi maieſtatis ſuæ uultum eo inceſtaſſe ſpectaculo uiſus eſt. Ad primum lapidem, Pragenſis baſilicæ ſacerdotes, Romanæ eccleſiæ aſſertores, qui impia hæreticorum factione diu exularant, in occurſum uenere, crucem & ſacra ferentes, diuinos gratulabundi rhythmos concinebant. Quorum poſtquam congreſſum attigit, Veros (inquit) Dei miniſtros agnoſco. Saluete patres ſacroſancti, quorum ſacris ac precibus humana ſcelera remittuntur. Mox equo proſiliens, oſculatam crucẽ præreuerenter adorauit. hæreticorum id animos admodum offendit: quippe qui non æquũ ſibi futurum hinc regem auſpicabantur: & hi præſertim, qui Rochezanæ fauebant: odium tamen pro tempore diſsimulatum & cõpreſſum eſt. Variæ deinde Pragę legationes decretæ, quum uaria msgni momenti negocia impendêrent: in primis nuptiarum ſolennitas & apparatus, curãdus hæreticorum morbus, Turcarum metus, & neceſſaria Imperatoris reconciliatio. Itaque legationes duæ à principio miſſæ: una ad Cæſarem placandum, cuius princeps Eyzingerus erat: altera ad Carolum Gallorum regem, ſponſam ductura. In hac principatum Vdalricus geſsit Patauienſium pontifex, opibus, auctoritate, moribus & doctrina præcellens. Hæc omnium quæ tempeſtate noſtra ſpectari potuere, præſtantiſsima eſt habita, cùm honeſtiſsimus hic procerum nobiliumꝗ ordo fuerit. In hac enim ex principibus Vngarorum ducenti, ex Auſtralibus quoque ducenti, ac totidem ex Boemis delecti ſunt: qui forma, habitu, nobilitate apparatuꝗ pollerent, & quiſque regno dignus uideretur. E Patauienſibus centum delegit Vdalricus. Quare ſeptingenti equites in Galliam, purpura, auro, gemmiſꝗ ornatiſsimi abierunt: itẽ uirgines & matronæ, quæ regiam ſponſam ducerent, quadringentæ, ſplendidiſsimo cultu ac uenuſtate. omnes præterea quadrigę auratę, gemmatæꝗ: inaudita inſuper ueſtium, donorumꝗ luxuria. Tertia quoque legatio ad Calixtum pontificem maximum deſtinata, quæ ſacerdotũ lites in religione dirimeret, & ad Romanorum dogma redigeret Huſsitas. Quarta denique generoſi regis ſollicitudo fuit, comparandi tanti in Turcas exercitus, quãtus ad uindicandam à prophana ſeruitute iam Europam ſat eſſet uideretur. Iam cum Imperatore conuenerat, ac regiæ inſano ſumptu nuptiæ parabantur: Auguſtus cum Auguſta, item ſorores ambæ cum uiris, Hymenæi ſolennibus adfuturas ſe receperant. Præterea multi è Germaniæ Rheniꝗ accolis principes, è Gallia quoꝗ complures reguli: qui quidem omnes non ſolùm ad nuptias ſua præſentia honeſtandas, ſed ad decernendum in Turcas bellum, conuenire promiſerant. In tanta rerum omnium expectatione apparatuꝗ uario (ô ſpes hominum fallaces, & inſtabilem humanę uitæ conditionẽ) decimo Calendas Decembres, duodecima noctis hora, ſæuo ac repentino morbo rex corripitur. Aliqui, peſtilentiæ ſigno inguen intumuiſſe ferunt: nonnulli, huiuſce morbi nullam ſuſpicionem fuiſſe affirmant. Cubicularij ac medici rem ita referunt: regem, eo die in iudicio non regali cultum habitu, ſed linea ſubucula, & ueſte Perſica præſediſſe: ut cõtentionem, quæ inter Pogiebrachium Coruahoramꝗ Morauũ interceſſerat, ſanè dirimeret (quippe qui ea cauſa fuerant irritati, ut ad ſingulare certamen ultrò ſeſe prouocarint) neque in auditorio unquam ſubriſiſſe: fuiſſe triſti uultu, unde futuram omnes ægritudinem auſpicabantur. Inter ſatrapas dimiſſo tribunali accubuiſ-

accubiſſe,nonnulla grauiter & compoſitè loquutum : relatum in cubiculum , quin-
ta noctis hora oblatas ſibi rapulas,quæ in Boemia dulciſsimæ ſunt, auidè deuoraſſe:
bibiſſe ſiceram : & prius quàm ſe lecto deponeret , nonnulla cum amicis uerba rela-
xandi animi gratia,lepidè ſalſeq; feciſſe. Mox oratis ex more numinibus, dixiſſe, non
mediocri ſe ſtomachi dolore laborare. Et quum illi ad ſomnum hortarētur, quem ad
abigendum dolorem nimium ualere dicebant, ad horam dormiuiſſe. Iam decimater-
tia noctis hora agebatur,quum ægritudinis grauitate experrectus, nullam ſibi quie-
tem poterat inuenire. Verùm quum mitiſsimus foret,ne cubicularijs moleſtus eſſet,
in lucem uſque dolorem pertulit. Conuocantur medici, omnemq; operam in deſpe-
rata ſalute fruſtrantur. Georgius & ipſe quoq; accitus,quum ueniſſet, & morbi cau-
ſam percunctatus , bona ſpe regem eſſe iuberet: Tua iampridem (inquit) mi Geor-
gi,fides ac uirtus ſpectata fuit:tuo me regem beneficio Boemi uocant, tenentq;: ſpe-
rabam,quod parauεras,unà me tecum diu potiturum: obſtant diuorum numina, in
quorum manu ſunt omnia iura regnorum : proinde mihi moriendum eſſe ſcito, &
conditionem melioris uitæ ſubeundam. Ita uixi,ut optimè ſperare liceat. intempeſti-
ua morte haudquaquam plus æquo commoueor, quādo pro terrenis mihi cœleſtia
rependētur. Quum omnino mihi moriendum ſit, duo ſunt quæ à te peto, antequàm
ex hac uita decedam : quæ quidem, quamuis mihi beneficij maximi loco ſint haben-
da, fas tamen & æquum, ac mea in te priſtina charitas te facere iubet. Alterum eſt, ut
regnum à te recuſatum, iuſtè pieq; gubernes : pupillis , uiduis , cæteriſq; miſerabili-
bus, iuſticiam & patrocinium promptum accommodes. Alterum eſt, ut quicunque
me à Pannonijs, Auſtria, cęteriſq; prouincijs hucuſque ſequuti ſunt, inuiolatos inco-
lumeſq; dimittas. Quod ſi feceris, pro referenda gratia me propitium Seruatoris no-
ſtri tibi numen apud ſuperos redditurum eſſe polliceor. Quum apprehenſa ſem-
per hæc manu dixiſſet, Pogiebrachius lachrymas continere non potuit: & aliquanti-
ſper eum conſolatus, ſe poſtulata facturum data fide promiſit. Iam increbeſcente
morbo, mors inſtans, ſacra humanæ emigrationis officia feſtinabat. Acciti ſunt illicò
ſacerdotes, qui emigraturam dudum animam ſancto uiatico & myſtico apparatu ri-
tè communirent. Omnia ornamenta regia Pragenſi baſilicæ legantur: aureos crines,
quos ad huiuſce hucuſque uitæ uanitatem ſe geſsiſſe fatebatur, omnes amputari iuſ-
ſit, ne quo in nouo itinere offendiculo præpediretur : qui adſtabant, uarias ſubiecere
cauſas, quibus mandatum eluderent. Is autem, ut animam iamiam emigraturam in-
tellexit, ſacram pacem petijt: qua prompta manu iam apprehenſa, propoſitam noſtri
Seruatoris imaginem intuens, Dominicam orationem exorditur: & quum ad nouiſ-
ſima uerba perueniſſet, nil ultrà loquutus, ſpiritū ueluti quieturus efflauit, nullumq;
diræ mortis indicium edidit. Ladislaus igitur, quem Delicias orbis appellabant, ma-
xima quaque nobilitate præcellens, adoleſcens fauſta & incomparabili pulchritudi-
ne, ſapientia præcoci, tot regnorum & prouinciarum dominus, tantis opibus & ho-
noribus præpollens, in ſummo omnium rerum faſtigio collocatus, manſuetudine &
clementia ſingulari, caſtitate rara, annos natus duodeuiginti , horarum ſex & trigin-
ta ſpacio, poſtquàm ægrotare cœperat , anno uerò Salutis quadringenteſimo quin- 1458
quageſimo octauo ſupra milleſimum, humanis exceſsit: nō ſine perpetua cunctarum
gentium cōmiſeratione. Ad decentē corporis proceritatē creuerat : facies illi fuit ue-
nuſtatis inauditæ, oculi nigri, ſerenus ac felix aſpectus, candidus color & ſubrubeus
in roſarum morem: coma uſqueadeò aurea, promiſſa criſpaq; , ut cœleſtem quēdam
ori decorem adijceret: naſus addecens & ſubaquilinus , lineamēta corporis & mem-
bra cuncta formoſiſsima. Nihil in ipſo fuit , quin aliquid raræ præſtantiæ redoleret:
in inceſſu grauis, in loquendo perhumanus & benignus eſt habitus. Aliqui morbo,
ueneno alij ſubreptū fuiſſe affirmant: & Teuthones præſertim medici, qui præcipuā
curam corporis gerebant. Hi euidentiſsima ueneni ſigna in eo deprehendiſſe, poſt-
quàm in Auſtriam rediere, pertinaciter aſſeuerabant: in aliena terra ſe nihil dicere au-
ſos, ne illorum animos læderēt, quorum ſcelere ille perierat. Quinctiam ſe regi clàm
dixiſſe

dixiſſe affirmabant, ueneno eſſe potionatum, illum contrà reſpondiſſe, Se id non latêre: immò ſilentium indixiſſe, ne unà cum ſuo rege enecarentur. Senatus Viennenſis edicto grauiſsimo, ne Boemicam in ſe ferociam irritaret, eam famam inhibuit: medicos admonuit, ne ſua dicta confirmarent. Res tamen ubiq; ueneni ſuſpicione non caruit: cuius quidem auctorem Georgium fuiſſe rumor erat: qui Viennam profectus, quum ſuſpectum regem haberet, urbem iuſſus ingredi noluerat, & Coruini Ladislaiq; filij exemplo ſibi præcauendum eſſe intelligebat. Accedebat Rochezanæ odium, quem publicè ſacra ferentem, rex (ut ſuprà dictum eſt) aſpernatus, non mediocri affecerat ignominia. Quibus quidem coniecturis, uterque regiæ mortis crimine carere non potuit. Quin & illam ea tempeſtate famam nemo eſt qui ignoret latè diffuſam, regem Pragæ ideo nuptias celebrandas eſſe decreuiſſe, ut quum in illa celebritate frequentiſsimus illic potentiſsimorum principum conuentus futurus eſſet, inita conſpiratione hæreticos omnes facilè caperet, & prophanam Huſsitarum hęreſim prorſus extingueret. Quod quum Pogiebrachio & Rochezanę nunciatum foret, audaciſsimum pro ſalute ſua facinus molitos, extemplò regi inſidias obtendiſſe, ut pari dolos arte fruſtrarentur. Vtrum potius affirmem, haud facilè dicere auſim. Ea in medium afferenda cenſui, quæ alij dicerent, & ſentirent. Illud tamen omnibus manifeſtum eſt, Georgium ac reliquos Boemiæ proceres, præter Rochezanam, ingenti mœrore fatum regium deploraſſe, uniuerſamq; Boemiam publico luctu & triſticia celebraſſe, quem ad ſeptimum Calendas Decembres continuatum fuiſſe memorant. Funus regali pompa elatum: neglecta per urbem circumuectio, ex more maiorum: corpus demum in antiquorum ſacellum relatum eſt, & in diui Caroli quarti Romanorum Imperatoris gremio collocatum. Promulgata regis morte, omnes ferè Europæ principes aut in commiſerationem, aut in triſtitiam conuerſi ſunt. Hos ætatis, potentiæ, expectationis & fortunæ cõmiſeratio ſubibat: illos autem ad quos luctus propius attinebat, priuatio boni, iuſti ceſti & ſancti principis ſummo dolore cruciabat: & in primis Auſtrales, qui natiuũ dominũ, quem cruento bello repetierant, per mortem immaturã amiſerint: item in Frederici manus recidere cogerentur, quem prius hoſtem habuerint. In Vngaria non pari mœrore certatum. iniquus enim Ladislai comitis interitus, hunc è pectoribus omnium abegit: præterquàm eorum qui Coruinis infenſi, regias olim partes ſequuti fuerant. Carolum Galliæ regem prę cæteris grauiſsimus dolor inceſsit, Ladislai ſocerum, & nuptias propediem fauſtiſsimas celebrare ſtudentem. eo quo Pariſium die ornatiſsima ills legatio ingreſſa eſt, antequam conſidêret, repentino de regis interitu tabellario admonetur. Quo nuncio conſternata, quum clàm regi Carolo generi necem ſignificaſſet, tanto principem illum dolore correptum fuiſſe aiunt, ut neque reſponſum dare, neque triſtiſsimam illam abeuntem alloqui potuerit. Nec fortaſſe minor in Gallia, quàm Boemia, luctus ex corde agitatus eſt. Soluta legatione, ad domum quiſque ſuam mœſtus redijt. Mortem tanti principis ſigna quoq; nonnulla prodidere. Superiore anno cometes, quem nigrum appellant, Iunio menſe, uigeſimo gradu Piſcium ſuſpectus, triginta circiter diebus uaria mortaliũ animos formidine exercuit. Plures antequam moreretur dies, ipſe diuerſa paſſus eſt inſomnia: in primis aſsidua parentũ colloquia, qui diu obierãt: auorum quoque ſermones, à quibus ſe ad ſuperos inuitari, ſæpe experrectus cubicularijs fatebatur. Pridie quàm in morbum incideret, præter morem & inſtitutum ſuum, ad dicendum ius prodiens, triſtis & cogitabundus inceſsit: rogatus ab amicis, cur ab ingenita hilaritate deficeret? reſpondit: Se nihil ſcire, cur triſtitia corriperetur, ea tamen etiam reluctantem carere non poſſe: ſe tandem ultrò diuinæ uoluntati pariturum. Horrendi quoque non defuere terræmotus, & præſertim Neapoli, Capuæ, Caietæ, Auerſæ, ueteriq; Campania uniuerſa. Eodem anno Aragonum rex Alphonſus, omnium ſui temporis principum ſanè præſtantiſsimus, quum in febrem incidiſſet, Neapoli diem obijt. Cui Ferdinandus filius in Neapolitano, Ioannes frater in Siculo Tarraconenſique regno planè ſucceſsit. Mahumetes

Turca-

Turcarum Imperator Corinthum expugnat: diſsidentibusꝗ inter ſe de regionis imperio Thoma Demetrioꝗ fratribus Palæologis, uniuerſam ferè peninſulam ſtipendiariam ſibi fecit: & non multò poſt Palæologis exactis, Peloponneſo tota potitur: interfecto quoꝗ Trapezuntij rege, Pontum in ditionem ſuam extemplò redegit.

Calixtum pontificem maximum, ſenemꝗ magnanimum, octauo Idus Auguſtas mors nequaquam immatura ſuſtulit: eiꝗ Rodoricus Boria è ſorore nepos, Romanæ uicecancellarius (ut aiunt) Eccleſiæ, ſepulchrum in diui Petri baſilica pro dignitate dicauit. Calixtũ centies & quinquagies mille aureûm, gerendi belli Turcici gratia, ſucceſſori legaſſe perhibent. cui Pius, ſapientia, magnanimitate ac eloquentia pollens, in pontificatu ſucceſsit: qui Ferdinandum Aragonium, Apuliæ regem continuò declarauit: miſſoꝗ Latino cardinale Vrſino, regio diademate legitimè coronauit. Moxꝗ Mantuæ Chriſtianis principibus conuentũ indixit, ubi de Apulo Turcicoꝗ bello octo ferè menſibus agitatum eſt. Sub idem tempus Carolus rex Galliæ uita deceſsit, quem miti ingenio, alioquin hebeti ac inconſiderato fuiſſe perhibent: quippe qui quum tumultum potius quàm bellum aduerſus Henricum Britanniæ regem, & Ioannem Burgundionum principem excitaſſet, crebris uſque adeò cladibus ex imprudentia ab utroque affectus eſt, ut maximam regni partem amiſerit: ingratitudines iniuriasꝗ uiri in cauſa fuiſſe nonnulli referunt. & niſi ſubulca diuinam illi opem uirgo attuliſſet, iam diu de tota Gallia fuiſſet actum. Nam quum uictoris utriuſque ſæuitia libidoꝗ Gallos ad grauiſsimam inopiam & calamitatem redegiſſet, illorum preces & gemitus ex alto Deus exaudiuit. Sues haudquaquam procul à regia, puella paſcebat: o borta non mediocri pluuia, in proximum iſta ſacellum cõfugit: ſomnoꝗ correpta, cœleſti mox internuncio admonetur, uti proximum ſibi regem adeat, nunciet'que, Deum Gallicæ calamitatis commiſeratione commotum, ſi bellum aduerſus hoſtes redintegretur, nuſquam abfuturum: perbreui ſe Galliam, ſi mandatis paruerit, ex hoſtili ſeruitute uindicaturum. Virgo mandata peragit, diligenter admonita. Eius dictis à rege data fides: inſtaurantur exercitus, maximi terra aquaꝗ fiunt apparatus. Bellum rex in Rhodano molitur, claſſem in amne parat: terreſtres quoꝗ copias cogit, quarum puella dux fuit. Quum hoſtes appropinquaſſent, collatis pręlium ſignis conſeritur, multum utrinque cruoris effunditur. Britanni tandem & Burgundiones magna ex parte cæſi, non ſine fœda fuga terga uertunt. Claſsis quoꝗ audito pugnæ ſucceſſu, cum amicis quoꝗ copijs pari proſperitate manum conſeruit. Proinde ductu auſpicijsꝗ ruſticę uirginis, uniuerſum Galliæ regnum ex hoſtium manu liberatum eſt. Ad poſtremùm uirgo à Britannis bello capta, igniꝗ impoſita. Paulo poſt cum Burgundionum duce, Nicolai cardinalis opera, cui è ſancta Cruce cognomen erat, pax à rege facta, fœdus'que ſanctè percuſſum: ſed quum uiolata fide, ducem per inſidias captum necaſſet, grauiſsima perpetuaꝗ inde mala promanarunt. Sub eadem quoꝗ tempeſtate, Iacobus Ioannis Cypri regis è pellice filius, defuncto patre, regno potitur. Hunc pater intellexerat imperãdi cupidiſsimum, utpote qui egregia forma, procera ſtatura corporis, magna eloquentia, & ſingulari ingenio præditus, regio ſe honore dignum reputabat. Quare uxoris Helenæ ſuaſu, ad diuertendam hominis ambitionem, ſacris ille filium initiauit: ne Carlotæ unicæ filiæ, cui poſt mortem regnum legarat, & Lodouico Sabaudiæ ducis filio coniugarat, obeſſe poſſet. Poſt exceſſum parentum Lodouicus ab uxore crebris literis euocatus, cum ſummo populorum plauſu in regnum excipitur. Iacobus cum delecta nobilium manu ad Soldanum Alexandriam confugit: ſupplexꝗ ac lachrymans, ut eius ope & auctoritate in regnum reſtitueretur implorauit. Acceptis Alexandriæ regis inſignibus, quum inſtructa claſſe in Cyprum redijt: exactaꝗ Carlota Lodouicoꝗ, & recepta à Genuēſibus Famauguſta, pacato regno potitus eſt. Marci Cornarij filiam, multo poſt tẽpore, à Veneto Senatu adoptatam, uxorem duxit. Eam cum poſthumo heredem eſſe iuſsit, cùm uentris profluuio diem obiret. Ex teſtamento utrunque Veneto Senatui commendauit. Poſthumo paruu-

lo ſubla-

lo ſublato, regnum hæreditario iure in Venetorum poteſtatem recidit. De rebus externis hactenus, ad inſtitutam nunc narrationē redeamus. Georgius eodem quo Ladislai regis exequię peractæ ſunt die, optimates omnes conuocari iubet. Quibus coactis, gubernationem ſuam ad Pentecoſten uſque à rege olim prorogatam fuiſſe nunciauit: interea de creando rege cogitari oportere. ſe interregni tempore rem publicam ex inſtituto ſuo gubernaturum, & daturum operam, ne quid illa detrimēti patiatur. Præpotenti & prætorianis cohortibus ſtipato, nemo in Senatu, neque foris aduerſari auſus eſt: nec obijcere, ex morte mandantis, poteſtatem dudum eſſe finitam. Haud mora, Pragenſes huius imperio paruere. Matthias Coruinus, qua rex diem obijt, Pragam aduectus, in Georgij poteſtatem deuenit. Id eius opera factum plerique credidere, ut opulentiſsimum ſine ingenti mercede non redderet. Nec ſpes quidem, ut infrà referetur, hominem fefellit. Hucuſque adoleſcens Viennæ, adhibitis in regia cuſtodibus, aſſeruatus fuerat. Cæteri qui Ladislaum in Boemiam ſequuti fuerant, tutò domum dimiſsi. Mox à Georgio regalia ſunt indicta comitia, quò multi competitores deſcendêre: in primis Caroli regis oratores, qui aut alteri ex filijs eius, initæ gratia affinitatis, aut alicui principi, cui filiam tradere nuptui non dedeceret, regnum dari poſtulabant. Caſimirus rex Poloniæ, qui Ladislai regis ſororem olim duxerat, uxori ſuæ regnum Boemiæ deberi affirmare: pari quoque iure, Guilielmus Saxoniæ dux niti, cui altera Ladislai ſoror natu maior nupſerat. Fredericum etiam Imperatorem par ambitio exercere, qui huiuſce regni inſtitutionem ad ſe pertinere dicebat, quia neglecta (ut aiunt) feudi ſolennia fuiſſent. Sigiſmundus item & Albertus duces Auſtriæ, per legatos proceres ambire, & ueteris iure fœderis ac pacti Boemiam ad ſe pertinere aſſeuerare: quando rege Boemiæ, uita ſine uirili ſobole defuncto, ex compacto ad Auſtriæ duces recurrere oporteret. Rochezana deniq; uulgò clamitare, non peregrinum, ſed indigenam regem eligendum: ſi nemo tanto munere dignus inueniatur, Hebræorum ad iudices, aut Romanorum more ad decemuiratum eſſe redeundum. Poſtquam regalia comitia aduenere, Georgius Pogiebrachius, domi foriſq; pręclarus, iam ætate grauis, & cōſilij multi compos, rex Boemiæ declaratur: quod patrati paulò antè ueneficij crimen confirmauit. Rex creatus, è Curia in ædem diuæ Mariæ genitrici, ubi Rochezana pontificatum gerebat, ſolenni pompa & ſubſequēte Senatu deductus, rem diuinam fecit, & Deo gratias egit. Rex paſsim à populo ſalutatus, & non ſine ſummo plauſu ab omnibus exceptus: feſta, ludi, ſaltationes & conuiuia dięs aliquot celebrata: epulum populo datum. Quum ad diſponendam rempublicam animum aduertiſſet, ad declinandam nonnullorum procerum inuidiam, qui opibus & nobilitate præſtabant, & ad pacandum regnum optimatibus multum indulſit. In omnes beneficus & popularis, hæreticis fauit: quorum factione ſe ad regnum perueniſſe fatebatur. Mira in gubernando arte uſus eſt. Quanquam potētiorum poſtulata nunquam irrita dimittere niteretur: oſtentata tamen potentia, ab omni ſeditione deterrebat. Quin & ſæpe illorum poſtulationibus occurrebat, ut promerendo magnos ſibi animos cōciliaret & obſtringeret. Populi gratiam diligenter coluit, ut ſe tali fauore munitum, proceres formidarent. Acceſſerat filiorum multitudo, magnæ clientelæ, affinitates & amicitię, quibus aduerſus potentiorum audaciam ſe bene obfirmarat. Frederici Imperatoris amicitiam & patrocinium pro uirili parte obſeruauit. Cum Caſimiro Polonorum rege, qui id regnum ad ſe pertinere dicebat, non ſine magna ingenij dexteritate ſe geſsit. Mathiam Coruinum, Ladislai regis coætaneum, quem captiuum habebat, nec gratuitò reſtituere uolebat, bene tractauit: carcere nunquam indecoro cohercuit, conuiuā in menſa ſemper habuit, quoad in eius manu fuit: nimiū adoleſcētis indolem, ingeniū, dicta & mores admiratus. Quinetiam quotidie eum conſolari, iubere bono eſſe animo, nihilq; à ſe hoſtile uereri: dicere, ſe Ioannis Coruini nomen ſemper obſeruaſſe, ſumma cum eo quondam beneuolentia fuiſſe coniunctum: tanti uiri gratiam, beneficiorumq; immortalium memoriam adhuc uſq; adeò ualituram,

ut maxi-

ut maxima quæque adoleſcenti adhuc ſperari liceat. Auaricia tamen erat, quæ ipſum à reddendo Mathia remorabatur. Non enim latebat hominem, quantum mercedis hinc exacturus eſſet, quando tam affectatè non ſolum à matre, uerùm etiam ab Vngaris adoleſcentem repetitum iri ſentiebat. Ad tantam igitur orbitatem Pannoniæ Boemiæq́ regna redacta fuere, ut è nobiliſsimo altiſsimoq́ genere ad mediocris fortunæ manus ambo peruenerint. Hoc ad Pogiebrachium, quem nulla maiorũ ſtemmata decorabant: ad Coruinum illud recidit, cuius olim genus ab urbe Roma oriundum, nimia uetuſtate iam exoleuerat, & in Valachia à Barbaris obrutum, ad obſcuritatem ſanè peruenerat. Hunc fortunæ ludum plerique reputarint, qui diuinæ ſapientiæ mortalium curam, & præcipuè regnorum, ſubtraxere: quæ quamuis & legibus & armis comparantur, diuino tamẽ arbitrio tribuuntur. Quis enim, niſi uiderit, credere potuiſſet, Coruinam domum ad unius tandem adoleſcentis, eiuſdemq́ captiui ſpem redactam: mox ita diuino iuſſu reſurrexiſſe, ut ad Pannoniæ Boemiæq́ regnum Deus euexerit, quod nunquam progenitoribus obtigerit? Sed hæc in ſequentem librum tranferamus.

RERVM VNGARICARVM DECADIS TERTIAE LIBER NONVS.

POSTQVAM in Vngaria nunciatum eſt, Ladislaum repẽtina morte fuiſſe ſubreptum, & Mathiam Coruinum ad interregis Georgij manum perueniſſe, haudquaquam tamen eſſe liberum, diuerſis Pannones affectibus fluctuarunt. Triſticia non mediocris cos inceſsit, qui in Ladislai Coruini mortem conſpirarant: contrà uerò cæteri lætabantur, qui excuſſum è ceruicibus Alemannorum iugum, inter ſe mutuò gratulabantur. Plures enim pro uno reges ſubiuerant, quibus obnoxij, multa pro illorum libidine olim iniquè fuere perpeſsi. Et in primis præ ingenti læticia Coruinorum amici admodum geſtiebãt: rati, iam interregni gratia iniquiſsimam Ladislai cædem ulciſcendi occaſione accidiſſe. Et profectò feciſſent, niſi regalia quæ inſtabant comitia, à Ladislao Gara comite Palatino nuper indicta, prohibuiſſent: ubi Mathiam regem declarare ſtudebant. Verebantur enim, ne ſi quid noui molirentur, initum pro Mathia conſilium interturbarent: quare modeſtiùs agendum eſſe cẽſuere. Michael Zilagius, eius auunculus, omniũ conſiliorum fauorumq́ moderator erat, uir profectò magnanimus, militaris diſciplinæ peritiſsimus, & auctoritatis prudentiæq́ non paruæ compos. Quũ procerũ quorundam inuidiam intueretur, qui quondam in Coruinam domum conſpirarant, uí potius quàm ſententijs creandum regem eſſe cenſebat: aduerſarios, quamuis populorum ſuffragia nepoti haudquaquam defutura eſſe reputabat, armis tamen abſterrendos, ſi quid per ſeceſsionem auderent, eſſe cogitauit: ratus id ex uſu admodum futurum. Quamobrem è Tranſſyluanis ac inferioribus Vngariæ partibus, item è Boemis, Polonis, Alemanisq́, dato ſtipendio, magnum ſibi exercitum ad numerum circiter uiginti milium comparauit. Non deerant pecuniæ, bellorum nerui, quæ ab Eliſabetha ſorore prudentiſsima quotidie ſuppetebantur. Hæc enim, quum multũ auri & argenti à uiro accepiſſet, Ladislai morte nequaquam conſternata, ut alterum qui ſupererat filium, aut ab inimicorum inſidijs liberaret, aut ad regni faſtigium extolleret, inſanas tunc pecunias erogauit. Non latebat, adueniſſe tempus, quo pro unici filij ſalute ac dignitate impendere omnia oporteret. Quanquam hæc Michaele duce in Vngaria curaret, obliuioni tamen filij liberationẽ minimè dederat, qui Pragę ſub Georgij ditione regis detinebatur. Quũ uiuente Mathia, Viennę, in artis magicę diſputationẽ incidiſſemus, Mathiã memini dixiſſe, in captiuitate ſua matrẽ de ſe ita fuiſſe ſollicitam, ut curſorem inuenerit, qui ſex horarum ſpacio ex Vngaria Pragam ad filiũ proficiſceretur, totidemq́ rediret, literasq́ & reſponſa referret. Cacodæmonum itaque miniſterio per aera uectum fuiſſe credebant. Ioannem igitur Veteſium

Varadienſem tunc epiſcopum, in Boemiam ea lege miſerat (paternorum ſanè amicorum principem, unà Budæ cum Ladislao captum, ac ſpectatæ fidei & prudentiæ uirum) ut nunquam Praga recederet, donec, quouis modo poſſet, filij liberationem tranſegiſſet. Quum ad regem ille Boemiæ perueniſſet, nihil ſanè aliud in captiuitatis cauſa, quàm auariciam comperit. Quam quidem ubi auro facilè curari poſſe intellexiſſet, pacta pro eo mercede, ad matrem redijt. Sexageſies mille aureûm plerique, nonnulli quadragies, redemptionis precium fuiſſe dicunt. Reuerſus in Vngariam, antequam regalia comitia haberentur, uniuerſam Michaeli ac Eliſabethæ conditionem expoſuit: quam quum illi ultrò accepiſſent, mox unà cum his ad creandum regem, diſponendaq́ꝫ ſuffragia, uir conſultiſsimus, & grauiſsimus ille, animum intendit. Quum ad campum ergo Rachon, in Peſthi ſuburbanis, comitia ex more haberentur, in primis Michael cum multis copijs, ac eximio procerum nobiliumq́ꝫ ordine, in regalia comitia deſcendit. Huc enim omnes Vngarorum pontifices, optimates, nobiles, ac uniuerſi magiſtratuum ordines, ciuitatumq́ꝫ legati, ad creandum nouum regem, ex ueteri inſtituto armati coeunt. Michaelem hi proceres ſequebantur: in primis Thomas Zechel præfectus Auranæ, Sebaſtianus Roſgonius, Ladislaus Caniſa, Pancratius Zenthmiclus, cæteraq́ꝫ Tranſſyluaniæ ac inferioris oræ nobilitas: atque hi denique omnes, de quibus Ioannes Coruinus olim domi foriſq́ꝫ fuerat bene meritus. Hæc enim gratiſsima multitudo poſt amici mortem, parem quoq́ꝫ rependere gratiam nitebatur. Accedebat & illud, quòd Coruinam cum ſua dignitatem unà coniunctam eſſe ſentiebat. Contrà uerò, aduerſæ factionis proceres Budam conuenerant: cuius principes hos fuiſſe memorant: Ladislaum Garam, comitem Palatinum: Nicolaum Vilachum, Vaiuodam ſumma nobilitate pollentem, & Coruini nominis æmulatorem: Paulum Linduanum, Bani filium, regalium ianitorum magiſtrum: cæterorumq́ꝫ nobilium ordinem non paucum, præſertim eorum qui in Coruinam domum coniurarant. Hi omnes in Budenſem arcem planè conuenerant, & Michaelis uiribus, conſilio & uirtute admodum deterrebantur: afficiebantur quoq́ꝫ conſcientiæ ſtimulis, quòd necis Ladislai comitis non modò conſcij, ſed auctores habebantur. Augebat etiam metū improuiſa Danubij congelatio, qua ſe ab inimicorum periculo parum tutos eſſe poſſe cernebant. Nam quarto Idus Februarias, poſt, ubi Michael Peſthum intrauerat, inſequenti nocte, præter omnium opinionem ſæuitia frigoris Danubius planè conſtitit, & glaciali ſe pauimento cunctis tutò calcandum dedit. Aduerſarios proſpectabant numero, armis, equis & animo longè ſuperiores, ut exitus oſtendit. Quin etiā Coruinæ factionis multitudo ingens ſuperato Danubio Budam uenit, ut ui coactos, qui Budæ erant, in comitia deducerent. Metum hunc Michael intercepit: nam edicto ſuo comitiorum libertatem promulgauit, crebris qui Budæ erant internuncijs omnes data fide in comitia traxit. In medio deinde campo, quando cōplures in comitijs dies acti ſunt, furcas, laniariamq́ꝫ menſam propoſuit graui edicto: quicunq́ꝫ Mathiæ ſuffragia reddere recuſarēt, præſentaneam mortem interminatus eſt. Quo quidem tetro ſpectaculo non parum aduerſarij conſternati, extinctam ſuffragiorum libertatem quamuis ægrè ferrent, queri tamen haudquaquam audebant: ne ea mox audire ac pati cogerentur, quæ multo grauiora forent. Quum rogati eſſent proceres in campo dicere ſentētiam, Michael, qui conuentum uniuerſum inſtructa acie circumuenerat, in medium prodijt, atque ita exorſus: Miſerabile (inquit) regis fatum nos huc, proceres, adegit, ut de nouo principe decerneremus, quo nullo modo carere poſſumus. Sicut nihil eſt quod grauiorem deliberationem poſtulet: ita ne omnia miſceantur, eantq́ꝫ perditum, nihil celeriorem conſultationem expoſcit. in mora, multa diſsidia prauæq́ꝫ ſententiæ oboriuntur, quæ à publica utilitate animum diuertunt. Si bonum regem ſortimur, nil melius: ſi malum, nil peius reipublicæ accidere poteſt. Poſtquam illa ſanctorum regum fauſta propago in Maria defecit, & alienos reges mendicare coacti ſumus, quæ mala pertulimus, omnes iam diu nouiſtis. Nunc ad eam orbitatem redacti ſumus, ut quò con-

quò confugere liceat, neminem habeamus. Quinetiam ſi peregrini reges diſquirendi eſſent, nemo ſuccurrit, cui regnum tutò committere poſsimus. Eâdem difficultate Boemi paulò antè laborarunt, & ne externis publicam ſalutem crederent, ad indigenas recurrerunt: rati, ſuos multo diligentius fideliusq́ rempublicam, quàm alienigenas eſſe geſturos. Georgium Pogiebrachium, cuius in longa gubernatione iuſticiam, uirtutem, prudentiam & integritatem ſat exploratam habuerant, repulſis competitoribus externis, ſuum regem declararunt; neque declaraſſe pœnitet, pigetúe, quum Boemia, quæ ſub Sigiſmundo, Alberto & Ladislao tamdiu ac miſerè fluctuauerat, nunc eius probitate ſapientiaq́ quieſcit. Nos autem quæ nobis ex uſu ſint, alieno periculo diſcere, Proceres, ſcitum eſt quidem, & laudabile. Si gubernatoris noſtri filium potiſsimùm eligendum cenſuerimus, nihil fortaſſe reipublicæ ſalubrius decernere uidebimur. Cùm externis competitoribus repulſam omnino dandam eſſe iudicem, ſi de Vngaris optio eſt habenda, Mathiam ego Coruinum eligendum eſſe cenſeo: ut ueluti patre tot annos gubernante, ab inteſtinis externiſq́ malis omnibus liberati ſumus, ita imperante filio nos in poſterum liberemur. Quàm fauſtæ ac generoſæ ſit indolis, quàm diuino ingenio, & quanta animi magnitudine ac laudis ardore nunc æſtuet, ſat cuique ueſtrûm conſtare puto. Non à patre (mihi credite) degenerabit: cum paterno nomine ac laude certabit. In caſtris natus eſt, alitus in ſago, in ueteranorum contubernijs educatus, à teneris hic didicit unguiculis, Turcarum tumultus & aciem non expaueſcere: pugnare ſub uinea, & centurionis præcepta ſeruare, ab equo ac pedibus iuxtà dimicare, ad palum quotidie exerceri, tranſnare ſæpe Danubium, & per frigus & æſtum ſub galea diem ac noctem agere, laboris & inediæ fieri patientiſsimum: nil magis quàm hoſtilem aſpectum anhelare, ſingulari certamine admodum delectari: in caſtris cum ſocijs ſimulachrum quotidie belli agere: nil ignauia & deſidia magis abominari, contrà nil bello plus appetere: accedit ingenita manſuetudo, pietas, & morum elegantia cum ſumma honeſtate coniuncta, religio inſuper ingens, & intempeſtiua ſapientia. Niſi per hunc ueluti per patrem in cōmuuem ſalutem aſſeramur, nil profectò aliud ſuccurrit, quò ſpes noſtras rectius intēdamus. Niſi ad ſanctas Coruini reliquias confugiamus, nos cætera conſilia defecere. Neque obliuioni tradendum eſt, quid immortalia diui patris beneficia nunc expoſcant: qui dum uixit, præter gloriam uirtute ſua partam, nihil pro ſeruato regno, pro defenſata ſemper Chriſtiana republica, pro cæſis, fuſis fugatiſq́ toties olim Turcis, præmij uiuus accepit, liuor edax omnia denegauit: quin etiam niſi ſat ipſe iam cauiſſet, extremis hunc inuidia ſupplicijs affeciſſet. Quidnam à nobis peteret, ſi loqui poſſet? nimirum clariſsimus propugnator ille ueſter, nil aliud pro tot immortalibus in uos meritis poſtularet, niſi ut infandam turpitudinē, quam ex iniquiſsima filij cæde intuliſtis, quando nil prohibuiſtis, honeſtiſsima Mathiæ electione deleatis. Hoc ueſtrum officium, hoc paterna merita, hoc regni orbitas, & res demum ipſa poſtulat: hoc ille non tam ut ſuæ domus gloriam augeret, cui ſat uiuens nominis acquiſiuit, quàm ut reipublicę commodo ſalutiq́ conſuleret, petere uideretur. Verùm ſi quid priuati commodi ratio, uel inuidia, ingratitudoúe hominum uirtuti abnegat, rependit id cumulatiſsimè Deus, qui neque bona neque mala facinora pro irritis uult haberi: is eſt, qui regna curat humana, & ſuæ uoluntatis imperium pijs infundit mentibus. Omnis à Deo poteſtas deſtinatur: & uoluntati ſuæ quandoq́ obuerſari, haudquaquā tamen reſiſtere poſſumus. Mathiam pater multo uehemētius altero coluit, & amauit: ſpem omnem in eo collocauit, prǽſagiens maximum quid in eo futurum. Augebat opinionem Capiſtranus, pater ille ſanctiſsimus: quippe qui introductis à patre filijs ad officium, Mathiam ſemper ad dextram, ad ſiniſtram contrà Ladislaum, natu longè maiorem, ſibi collocabat. Rogatus à patre, cur præpoſtero ætatis ordine in filijs uteretur? Apertè reſpondit, propè diuinitùs admonitus, id non ab re fieri: quando minor alter Alexander, & acerrimus fidei propugnator, ac rex futurus eſſet: maiori mors immatura laudis iter interciperet. Aiunt inſuper, quum à Ladislao rege Vi-

cinnam cæſo fratre duceretur, illudentibus Alemannis quòd rex hic Vngariæ eſſe uellet, Mathiam intrepidum reſpondiſſe: Ac ueſter etiam, ſi uixero. Dimitto magarum carmina, quæ certum huic in Myſia cum patre militanti regnum portendebant: nos fatorum ſeriem inuertere non poſſumus. Mihi autem illud, Proceres, certum eſt, ne uoluntati diuinæ, publicæ utilitati, ac numini æquitatis aduerſari, & adoleſcentem, quem regno dignum paterna in nos beneficia iam fecere, legitimo honore defraudare uidear, Mathiam regem declarandum eſſe cenſere. Quod ſi refragantium iniquitate aſſequi non licebit, ab iſto regnum gladio accipiemus. Obijcerent aliqui, ætatem adhuc regno immaturam, uindictæꝙ fraternæ ſuſpicionem: quid eſt quod, prius quàm obijciatur, non continuò confutetur? Dimitto præcocem ſapientiam, & eius ingenij diuinitatem. Non deſunt tot Patrum procerumꝙ conſilia, quæ quotidie ille ſectetur: ueſter is alumnus erit, & in gymnaſio ſapiẽtię ueſtræ perquàm docilis exercitabitur animus. Nihil uobis aget inconſultis: regem habebitis, quẽ ſanctiſsimis artibus & diſciplinis pro arbitratu ueſtro excolere poteritis. Maiorum natu, ac omnium optimatum, ſemper fuit maximus obſeruator. quare nihil eſt cur uos ætas ipſa deterreat. Ad ulciſcendum nunquam animum intendet. Noniſtis omnes animi magnitudinem. Quemadmodum in alijs rebus, ita in hac potiſsimùm patris ingenium imitatur: cui mos erat diſsimulare potius iniurias, quàm ulciſci: inimicũ officio conciliare, & nihil uiro dignius exiſtimare, quàm uincere ſeipſum: furorem facilè coercere: ac dicere, nullam maiorem uindictam iure cenſeri, quàm quum poſsis iniurias omnes ex ingenita probitate remittere. Quinetiam ſi pedibus in hanc ſententiam ueneritis, uobis ipſe polliceor, ac ita grauiſsimo id iuramento ſanciendum eſſe curabo, nullas ipſum unquam iniurias recogniturum: paſſurum omnibus, & illis potius indulturum, à quibus ſe læſum eſſe ſenſerit, ut eorum potius quàm paternorum amicorum beneficio regiam dignitatem adeptus eſſe uideatur. Proinde nullius animum iſta ſuſpicio à recto iudicio declinare debet. Quinetiam ne pro imperio libidinis Alemannicæ miſella Vngaria redderetur, diriperetur'ꝙ, illud quoꝙ conſiderare debetis, quot pericula, quot iniurias, quot crimina, quot inſidias domus iſta pertulerit. Ioannes olim à comite Ciliæ ſemper inſimulatus, ac eius uexatus eſt inſidijs: Ladislaus, iniqua morte mulctatus: Mathias in exilium ductus, & nunc ſæuo carcere maceratur, adoleſcens patre ſimul & fratre orbatus: immò ni ad regnum diuina ope ſeruatus eſſet, ad patem cum fratre cędem (quamúis parum abſuerit) iam raptus eſſet. Coruina gens, quæ tot annos à Turcarum & finitimorum nos bello liberauit, cuncta quæ reipublicæ mala imminebant, ipſa ſubiuit: & quando ad ſalutem Vngariæ nata fuit, nunc etiam pro publica ſe incolumitate deuouit. Quamobrem Pontifices ac optimates, omnes'ꝙ magiſtratuum ordines, & legati, uos cum uniuerſa nobilitate nunc oro & obteſtor, ut immortalium Ioãnis Coruini beneficiorum memores, filium ſine ulla ſeceſsione Pannoniæ regem eſſe iubeatis. A' numinibus diuûm, oraculis & auſpicijs haudquaquam diſſentiendum eſſe cenſeatis. Illum optate, qui ſanctiſsimis Patrum conſcriptorum conſilijs parêre non recuſet, nullis'ꝙ malis opinionibus & concupiſcentijs pectori altius inhærentibus deprauatum animum habeat. Illum ſalutate regem, quem gloriæ cupidum, ad publicam ſalutem ac regni utilitatem educare poſsitis. Suſpicionem quamꝙ grauiſsimam, & priuati (quæſo) commodi rationem deponite, ut ſine ulla contentione ſeditione'ꝙ ſalutarem uobis principem eligatis. Quod ut faciatis, per Deûm hominum'ꝙ fidem, per patriæ charitatem, uos omnes iterum iterum'ꝙ oro & exoro. Quum hæc Michael uerba feciſſet, multorũ animi ſedati ſunt. Pars magna procerum Michaelem ipſum optandum regem eſſe prædicabant, quod ille nepotis gratia obnixè recuſauit: & plerique ſententiam, partim metu, partim illius oratione uicti, quum ab inſtructis circùm legionibus obducti forent, extemplò mutarunt. Nicolaus Vilachus, qui nobilitate generis, & animi magnitudine, non parua'ꝙ geſtorum gloria ſe regno dignum arbitrabatur, inuitus ſpe ſua excidere uidebatur. Ladislaus Gara palatinus, & præſtantia ſan-

tia ſanguinis, & ſupremę poteſtatis auctoritate, pari quoq; ambitione laborãs, haud facilè cedebat. Imperator item Fredericus, in cuius manu adhuc corona ſacra ſeruabatur, in ſpem etiam adductus, clandeſtinos non ſine nomenclatore fautores habebat: ſed inter armatas acies, quum nemo reluctari iam auderet, ac paſsim aſſentiri: quamuis pars maxima Michaelis ſententiam approbaſſet, palatinus tamen in diem poſterum differendam rem eſſe cenſuit, ut de futuro rege cõmuniq; ſalute, res haud citra procerum concordiam tranſigeretur. Quinetiam ipſe Nicolaus & Paulus, ad declinandum furorem armatorum, qui ceruicibus imminebant, & ad protegendam inuidiam, Michaelem rectè compoſiteq; loquutum eſſe, uerùm ſecretiora hæc collo quia poſtulare dixerunt. Res in poſterum prorogata, ſeceſsionem & diſcordiam repulit: hoc temporis interuallo extincta ſeditio. Pontifices rem utrinque tractantes, ad concordiam redegerunt. Palatinus & Nicolaus, cæteriq; factionis eiuſdem, ui ac metu adacti, dummodo his nũquam Ladiſlai cędes obijceretur, & ueterum iniuriarum acultionis obliuio in perpetuum aboleretur, ſacroſanctoq; iuramento ſancire tur, Michaelis ſententiam ſe approbaturos eſſe promiſerunt. Id libenter, ut ſpoponderat, à Michaele factum, fœduſq; percuſſum.

INSEQVENTI deinde die, in ſecreto cõuentu, unico omnes aſſenſu Mathiam regem declararunt: quem aliquot ante dies uulgus, pueriq; Peſthani, per compita uices ac fora paſsim exclamarunt. Quod quum inimici exaudijſſent, à populari & diuina uoce nequaquam diſſentiendum eſſe iudicarunt. Infantium plebiſq; clamores, ab aduerſarijs nunquam reprimi potuere. quinetiam illud pro ſummo miraculo habitum: nondum in conclauibus ab optimatibus, pontificibus, nobilibus, & legatis rex ille declaratus erat, quum in Peſthana baſilica, ſacerdotum collegium, haud ſecus atque diuinitùs admonitum, IESV optimo maximo, diuæ genitrici, cæteriſq; dijs patrijs cum ſummo plauſu intentiſsimoq; concentu, læti gratias agebant. Poſtquam autem publicè declaratus eſt, uniuerſa in gaudium & feſtiuitatem conuerſa eſt Vngaria. Omnis ętas per pagos & oppida, uaria publicę hilaritatis ſimulachra edere, quæ priſcis nunquam regibus exhibita fuerunt. Tubis, tympanis ac fiſtulis, præterea ſaltatione cantuq; paſsim exultare, fauſtas acclamationes per multos dies ingeminare: Mathiæ Coruino, regi noſtro, feliciter: patris patriæ filio, feliciter: liberatoris noſtri gnato, feliciter: Coruinijs reliquijs, feliciter: Mathiæ, ſpei noſtræ, feliciter: Pannoniæ principibus, hunc declarantibus, quoque feliciter: Vngariæ demum uniuerſæ, feliciter. Hic à ſæuo nos externorum liberabit imperio: hic paterno more, de Turcis triumphabit: hic nos à Boemorum latrocinijs & populationibus liberabit. Hic Polonos abiget, & Alemannorum ſuperbiam attenuabit. Supplicationes pro nouo rege indictæ, & ſacra paſsim celebrata. Præterea in eodem quoq; conuentu, quum Mathias annos ſeptemdecim natus eſſet, & nondum tanti regni compos exiſtimaretur, pontifices cum optimatibus decreuere, ut adoleſcenti gubernator adijceretur, ne quid ex inſcitia ac parua rerum experientia, detrimenti reſpublica pateretur. Quare antequam conuentus ille ſolueretur, ex decreto patrum Michael gubernator pronunciatur, & in quinquennium poteſtas ſumma traditur: unde non mediocris eſt inter auunculum & nepotem ſuborta ſimultas & diſcordia: quam principes quoq; aduerſæ factionis, qui illi nimis inuidebant, adauxere. Itaque Michaeli gubernatio data, & adducendi regis negocium delegatum. Hic mox Georgio regi prius literis, deinde legatis, Mathiam Vngariæ regem declaratum eſſe nunciat: rogatq;, ut ad regni fines adducat. Pactum redemptionis precium non defuturum eſſe ſignificans. Poſt, ubi Boemiæ regi inter cœnandum literis publicis ea nunciata ſunt, quæ rumor prius effuderat, accubantem ſub ſe in imo loco Mathiam, continuò ſuperius aſcendere, ſibiq; præſidere iuſsit. At ille, rei inſolentiam admiratus, qui ante grauiſsimam ſibi fraternæ necis, & iniquæ captiuitatis triſticiam indixerat, quaſi in repentinã ſpem tractus, iam ſtabat attonitus: & ne ludibrij gratia nouitas illa fieret, extimeſcebat: percũctatus, cur id ita pręposterè fieret, cœnare interim iuſſus

Mathias rex declaratur.

 eſt, exa-

eſt: exacta cœna, fauſtum ac felix nuncium exauditurus. Subticuit adoleſcens, & ſpe complctus cœnare non poterat. Poſt cœnam, rex, quid mihi Mathia (inquit) exſolueris, ſi ſummam inauditamq́; tibi lætitiam nunciaro: non'ne cumulatiſsima pro tanto gaudio mihi pręmia referes: & quod à te poſtulauero, ultrò concedes? At ille: Nil mihi, rex, libertate lætius eſſe poteſt: quam ſi conceſſeris, perpetuam, ſi potero, gratiam, etiam quamcunque petieris, me recipio relaturum. Qui in aliena manu ſunt, quando cogi poſſunt, iuberi, non exorari debent. Tunc iſte: Salue (inquit) Mathia rex Vngariæ, ſalue Pannoniæ princeps, diuino potius quàm humano ſuffragio declarate. Te Vngari regem, propter immortalia diui patris tui beneficia, propter generoſam tuam indolem, & ſpem ingentem, quam ex te nuperrimè conceperunt, ultrò regem ad campum Rachon & Peſthanam urbem declararunt: ut ueluti à Coruino quondam rectè ac ſanctè gubernati liberatiq́; fuere, ita nunc à Coruinis etiam reliquis in poſterum liberentur. Te ſub diuina tutela fuiſſe, non ambigo: te Deus ad tantu regni faſtigium idcirco reſeruauit, ut non modò paterna ueſtigia imitari, ſed data tibi maiore poteſtate, illius gloriam ſuperare poſſes. In menſa te mihi idcirco præpoſui, ut te regem longè potentiorem factum eſſe intelligeres. In pari hoc anno fortunę dexteritate uerſamur. Vix menſes tres interceſſere, poſt Ladislai regis obitum, utrunque noſtrûm ad dignitatem regiam diuina clementia (uti uides) euexit: utranque domũ tanti decoris expertem, uſq; adeò illuſtrauit, ut immortales Deo gratias debeamus: atque ſi uiri eſſe uoluerimus, perpetuæ comparandæ gloriæ occaſione non caremus. Proinde age (quæſo) perpetuum inter nos fœdus, Mathia, percutiamus: percuſſum'que ſacroſancti coniugij uinculo ac pignore ſanciamus, mutuis noſtra regna conſilijs & auxilijs tueamur: quippe turbulenta ſunt ſtudia hominum, uaria, uoluntates'que admodum inconſtantes: ambitione, inuidia nouitateq́; nobilitas & plebs iuxtà laborat. Quare gnatam, Coruini thoro non indignam, nunc data fide, te uxorem ducturum eſſe recipito: cum dulciſsima coniuge imperato: ad extremum, Mathia fili, liber eſto: & quando regnum adeptus es prępotens & opulentiſsimum, tuum ſocerum, tuę ſalutis & libertatis auctorẽ, quo fauſtiſsimi coniugij graues ſumptus facilius ſubire poſsit, ſexagies mille aureũm à tuis me patienter accipere tolerato. Poſtulatis Mathias annuit: & maiora quoq; conceſsiſſet, dummodo ſe in libertatem aſſereret: quin & gratias egit: cuncta, quæ petierat, inuiolata ſe fide præſtiturum eſſe recepit. Dum hæc ita in Boemia geruntur, Michael ſoluto conuentu, quamuis proceres cum pontificibus Budæ remanſiſſent, ut adfuturum regem expectarent, Corporis tamen Chriſti ædiculam adijt, ne Ladislai nepotis corpus inter paricidas iacere pateretur, ne'ue inſigni nota generoſi nomẽ iuuenis inureretur: non ſine multis lachrymis ex infami tumulo eruit, Albamq́; in Tranſſyluaniam tranſtulit: perſoluit ibi funebria iuſta, & prope parentis monumentum collocauit. Poſt hęc, quum adducendus ſibi Mathias eſſet, mira celeritate rem peregit. Nam eadem hyeme, antequã inita glacies ſolueretur, regem introducere ſtuduit. Primùm cum exercitu & magna optimatum turba Strigonium uenit: cum Ioannes Varadienſis, Thomas Zechel, Sebaſtianus Roſgonius, & Ladislaus Caniſa, cum Pancratio ſequebantur: item Petrus Zokoli, Ioannes Chanadienſis nunc epiſcopi pater, uir impiger ac ſtrenuus, qui exercitui à Michaele præfectus erat. Nam quum aſsiduo Turcarum bello claruiſſet, longaq́; armorum experientia præpolleret, perpetuum regis auunculus hunc ſibi præfectum aſciuerat: quem nunquam antea infeliciter pugnaſſe nouerat. Ad Strigonium omnes ſicco pede Danubium traiecere: mox continuatis itineribus in Morauiæ fines contenderunt. Dum iter faciebant, per internuncios quotidie Georgium regem, ut quàm ocyſsimè poſſet, Mathiam ad regni fines adduceret, admonebãt: ſignificantes, poſtulatam adfore pecuniam, ex eius'que ſententia ſe cuncta facturos. Nec minore quoq; ille celeritate properabat, ut promiſſa pręſtaret, regem Pannonibus redderet, ingens hinc denique auri pondus acciperet. Quare magnum quoq; exercitum ipſe comparat, ut pro dignitate regem ac generum in Vngariam

riam reſtituere uideretur. Quum ad præſtitutum utrique diem ad Stratniczam urbem ex compoſito conueniſſent, nonaginta milibus paſſuum à Strigonio remotam, in ripis Morauæ amnis, qui Morauiam ab Vngaria diuidit, inclinante ſole caſtra poſuere: poſtero die, inſtructa utrinque acie, Mathias, quum productus in medium, in oppoſita ripa apparuiſſet, ingeniculatæ continuò legiones, regem Vngariæ conſalutarunt, adorarunt'ꝗ. Plauſus cum lachrymis ex immodica lætitia exuberantibus, tam ingens per horam editus, & tantus tubarum clangor, tympanorum tinnitus, & æncarum machinarum crepitus paſsim effuſus eſt, ut cœlum collidere uideretur: his quoꝗ militaris clamor adiectus, & fauſtæ cohortium acclamationes, congratulationes geſtientium inſolentes exauditæ: certatim lætitia cum plauſu aliquandiu edita. Quę ubi paululum expleta eſt, proceres ſeſe propius admouere: id ipſum fecere Boemi, ut mutuum facilius colloquium exaudirent. Tunc Ioannes Viteſius Varadienſis antiſtes, ueluti pater patratus, hæc in ripa fluminis uerba fecit: Salue Mathia rex Pannoniæ, quem publicis uotis, quod nemini unquam contigit, omnibus'ꝗ ſuffragijs, Senatus populus'ꝗ Vngaricus, principem & regem ſuum eſſe iuſsit: ſalue ſpes unica Pannonicæ gentis: ſaluete Coruini generis ſacroſanctæ reliquiæ: fauſtum & felix tibi uniuerſæ'que Pannoniæ ſit hoc regni tui auſpicium, & Chriſtianæ fidei admodum ſalutare. Te tua properare iubet Vngaria, capere regni habenas, iuſtè regere, tui'ꝗ imperij fines latè tueri. Quantum tibi timuerit, quàm affectatè repetierit, ex his comitijs nunc intellige: quibus maluit te adoleſcentem optare regem, quàm conſummatos conſilio, experientia & ætate uiros iam ſortiri. Te ad regnandum natum eſſe intelligit: & quod ſub clariſsimo patre tuo experta eſt, id omne in te requirit, ſperat'ꝗ futurum. Coruini ductu & auſpicijs gubernata, imminentia cuncta pericula ſuperauit: diu floruit, & multa bella proſperrimè geſsit. Maximis repulſam principibus ipſa dedit, ut Coruinis quoꝗ auſpicijs regeretur. Te nō modò alterū patrem, uerùm etiam in maiori poteſtate ſitum, paternum omne nomen ſuperaturum eſſe ſperat. Sibi certum erat, te non modò redimere, ubicunque fores: ſed etiam, ſi id negatum eſſet, ui obſtinatè repetere: ubicunque alieno facinore occubuiſſes, mortem armis ulciſci ſtatuerat. Verùm tot periculis, clementiſsimi regis Boemiæ prudens animus occurrit: qui mira calliditate ex Alemannorum te manibus eripuit, ut te Vngaris conſeruaret. Quamuis hoc fuerit humanitatis & ſocietatis officium, Vngaria tamen perpetui loco beneficij id haberi iubet. Immortales nunc gratias agit, & data referendi copia cumulatè rependet. Ne igitur de ingratis benemerita eſſe uideatur, id auri pondus dono dat: & quum res tulerit, maiora datura eſt: perpetuam Boemis amicitiam defert, & immortale Pogiebrachiorum beneficium nunquam apud ſe interiturum eſſe pollicetur. Quodcunque Mathiæ, Proceres, cum ueſtro rege conuenit, uniuerſa Vngaria ratum ac firmum eſſe iubet. Quinetiam, quòd regem noſtrum incolumem præſtitiſtis, & cum tam magnifico apparatu ac nobiliſsimo equitatu honeſtatum adduxiſtis, ne parum quidem huic beneficentiæ ueſtræ nos debere profitemur. Proinde Mathiam reddite, & initum à Mathia cum inclyto rege ueſtro fœdus, utrique perpetuò conſeruemus. Vix iſta dixerat, quum non ſine pecuniarum'eſſedo fluuium mox traiecit, Victorinum'que regis Boemiæ filium in ſecretum accíuit, pactam'ꝗ mercedem ritè illi perſoluit. Dum ſolutio ipſa tranſigitur, Mathias ab aduerſa ripa immortales patriæ genti gratias agit, quòd regno indignum, & adhuc impotem, ſupremo & diuino penè munere honeſtarit. Sat patrię ſe debiturum arbitrabatur, ſi publico duntaxat nomine repeteretur. Ad hæc polliceri ſe nunquam uitæ ſuæ parſurum, nec labores aſsiduos & grauiſsima quęque pericula recuſaturum, ne temere à patria tanta dignitate decoratus eſſe uideatur. Ictum cum rege Boemiæ fœdus, rectè ſancte'ꝗ omnino ſeruaturum. Vngaros demum & Boemos de ſe bene ſperare iubet: ingenuè pollicitus, ſe per uniuerſum uitæ tempus, utroſque ſine diſcrimine tractaturum, atque nil aliud enixius curaturum, quàm explere ſpes hominum, expectationi patriæ ſatisfacere, à paterna uirtute non degenerare, & ingratitudinis

apud utroſque crimen euitare. Vix hæc potuerat effari pientiſsimus adoleſcens, quum lachrymarũ profluuio uictus obticuit. Boemi, quicũqꝫ aderant, initam amicitiam & ſocietatem ſanctè ſeruandam eſſe affirmarunt: uires & arma Vngaris ac regi offerunt: cum promptiſsimis ſemper auxilijs, quandocunqꝫ opus fuerit, ſe præſtò adfuturos pollicentur. Tranſacta mox ſolutione, Victorinus dux, & Ioannes antiſtes, utrunque exercitum, datis poſt initũ ab utroque rege fœdus dextris, mutuiſqꝫ complexibus confirmare iubent. Regem utrinque perreuerenter ſalutant, & certatim ſe mutuò amplexantur, multæ præ lætícia lachrymæ utrinque fuſæ. Rex à Victorino dimiſſus, ad ſua caſtra traiecit: Boemiſqꝫ proceribus, qui Budam uſque ipſum comitari contendebant, gratias egit: mox utrique uno eodemqꝫ tempore digrediũtur. Vngari recepto rege, longis itineribus Budam properant, ut antequàm glacies diſſoluatur, Danubium traijciant: quacunque iter faciunt, ex pagis & oppidis gratulabunda in occurſum omnis ętas effunditur, inaudita ubiqꝫ lætícia celebratur: quinetiam aniculæ, pueri, ſenes, & ruſtica paſsim turba Mathiam circumfundunt, ſalutant omnes regem: manus & pedes deoſculantur, fauſta & felicia cuncta precantur: ubique ſpes Vngariæ, deliciæ orbis, aſſertor patriæ, Pannoniæqꝫ ſalus ingeminatur. Inter plaudentem feſtiuamqꝫ multitudinem, Mathias tanta popularitate, clementia & manſuetudine utebatur, uti mirum in modum populorum animos ſibi conciliaret. Gratiam quam ſibi patria memoria promeruerat, affabilitate, ac præcoci pietate ſua uſque adeò augere, ut in amorem obſeruantiamqꝫ ſui hominum pectora cuncta ſuccẽderet: hos fratres, patres illos, hanc matrem, ſororem iſtam, appellare: ſe amplexandum deoſculandumqꝫ omnibus ultrò ac paſsim exhibere, magis alienæ quàm propriæ ſaluti congratulari: inter milites conductu decoro ſimul ac lepida comitate uerſari, ad imminentia grauibus quandoque uerbis bella ſuccendere, de comparanda demum laude ſemper uerba facere. Quum Strigonium paulò ante Calendas Martias, circiter Sarcophaga feſta perueniſſet, glacies quæ dudũ fatiſcere cœperat, ne ſatis quidem tutum exercitui tranſitum pollicebatur: læti tandem equites, contempto periculo, & labante ſæpe glacie, maxima ex parte traiecere. Cęteri ad Peſthum tranſiuerunt. quin & Danubius hilaritati publicæ indulgere & gratificari uidebatur: quandoquidem in tam propera feſtinatione, temerarioqꝫ tranſitu nemo periclitatus eſt: Coruina id fortuna factum omnes eſſe fatebantur. Poſtquam inſequenti die Budæ appropinquarunt, omnes pontifices optimatesque ac nobiles, qui conuenerant: item prætor urbanus, cum ſingulis ordinibus magiſtratuũ, præterea cuncta collegia ſacerdotũ, ſolenni pompa deos & ſacra ferentes obuiã prodeunt, & ſacros rhythmos concinunt. Occurrit etiam populus uniuerſus, ut ſummo plauſu ac eximijs acclamationibus nouum & exoptatum regem excipiant. Quinetiam & Iudæorum turba in occurſum exiuit, præferens ueteris Teſtamẽti tabulas: & inter primos ſalutato rege, maiorum priuilegia ſibi confirmari obteſtatur & ſupplicat. Ad portas urbis, à ciuibus ſub umbella rex excipitur: & antequam in urbem admittatur, exoratus à prætore, libertatem, leges, ſanctiones, decreta Senatus, ac cæteras immunitates ab antiquis regibus impetratas, ſe nunquam uiolaturum, adiecto iuramento pollicetur: id ipſum, antequam in arcem admitteretur, uniuerſis regni optimatibus pontificibuſqꝫ promiſit. Introductus in urbem, rectà in baſilicam diuæ Genitricis ducitur. Quũ ante prætorium iter faceret, ſupplicantibus noxijs, quos olim quæſtor in uincula cõiecerat, ut omnibus fauſta felixqꝫ foret præſentia regis, patefacto carcere liberantur. Quum in templum ueniſſet, IESV Chriſto optimo maximo, ac diuæ Genitrici, ſub cuius tutela degit Vngaria, gratias egit: ſeqꝫ iura ſacra inuiolata ſeruaturum affirmauit. Hinc in regiam ductus eſt, & plauſus togatorũ pariter & ſagatorum tantus per compita, uias & fora editus, ut cuncta publica lætícia compleri uiderentur. Quum in Regia conſediſſet, ad componenda regni negocia animum aduertit: in auditu mirificè omnium expectationi ſatisfecit. Laudabant uulgò cũcti mores adoleſcentis, quòd dignitatem regiam præter ætatem à principio tam probè

ſeruaret:

ſeruaret: etiam & illi qui contrà ſentiebant, eius præſentia conciliati ſunt. Ioannes Varadienſis epiſcopus, Dionyſius metropolita, cæteriq́ pontifices nunquam ab eius latere diſcedebant. Quinetiam Michael eius auũculus, Sebaſtianus Roſgonius, Ladislaus Caniſa, Petrus Zocholi, cæteriq́ paterni amici idipſum faciebant: ueriti, ne uitio ætatis aliquid committeret à ſua dignitate alienum. Contrà ipſe, à principio de grauiſsimis rebus, nihil unquam inconſultis pontificibus & paternis amicis ac proceribus decernere uoluit, ſiue referebat aliquid ad Senatum, ſeu ferret ad populum: qua grauitate ac eloquentia utebatur, admirabantur omnes. Quum rogati pontifices proceresq́ ſententias diceret, attentè & perquàm diligenter exaudiebat. Diſſidentes inter ſe patres conſpicatus, haud irreuerénter quandoq́ increpabat, ſi quam ex inuidia ſimultateq́ ſeceſsionem in Senatu fieri ſentiebat: contrà uerò, quandoq́ patiebatur non inuitus: haud ignorans, priuatis ſæpe æmulationibus & inimicitijs creſcere rempublicam. Quinetiam aliena dicta ſic argutè confutabat, dictasq́ ſententias improbabat, ut ſuæ quenque ſententiæ pœniteret, ac id ingenuè fateretur: quem prius ex paterna memoria diligebant, mox obſeruare ac tacitè uereri occœpere: ſpem quoq́ initam non confirmauere ſolùm, uerùm etiam auxere. Auunculus, qui gubernationis munere fungebatur, ac rerum omnium auctor haberi cupiebat ab eo nonnunquam increpitus, ſententiam mutare coactus eſt. Nicolaus Vilachus, palatinus, & Paulus, cæteriq́ aduerſarij, ſpectato regis ingenio, quem præter ætatem circumſpectum eſſe cernebant, è magna ſpe deciderunt. Sperabant enim, inconſultæ adoleſcentiæ gratia præceps in rege conſilium, quotidianos errores, crebras in regendo iniurias: quibus non mediocris deinde pœnitentia Vngarorum animos inceſſeret, & magna rerum mutatio ſequeretur. Nicolaus, qui regnum præ nobilitate generis, opibus & auctoritate nimis anhelarat, & in comitijs ui coactus Mathiæ ceſſerat, nunquam adoleſcentem talem futurum ſibi perſuadere poterat: hunc ſupra ætatem cuncta prudenter & honeſtè diſponere, nimis angebatur: auunculum eius omnia gubernare, fauere amicis, & ſuos extollere, perquàm ægrè ferebat. Socij factionis eiuſdem pari quoq́ liuore affecti, admodum cruciantur: diſsimulandum tandem dolorem aliquantiſper cenſuerunt, donec aliquid occaſionis daretur, qua noua moliri poſſent. Interim criminibus, dolis & inſidijs Michaelem circumueniendum eſſe decernunt. Regem frequentant, fidem charitatemq́ magnam ſimulant, præſtant obſequia: & data occaſione, pro uirili ſua Michaelem in inuidiã regis adducere clàm enituntur. Rex autem ab amicorum conſilijs non recedit, ad bene regendi diſciplinam animum intendit, ueri principis artes ſibi inſitas recognoſcit: iuſtus & aſsiduus in dicendo iure, in puniendo clemens, in miſerabiles pius, in gubernando prudens ac ſolers: in periculis grauibusq́ rebus magnanimus & audax, in agendo cautus & ſagax, gloriæ plus æquo cupidus, & ad ſimulandum diſsimulandumq́ nimis idoneus. Cum ſenioribus ſimplicitatem quandam ſæpe præ ſe ferre, callidè quæcunque mens mala ferret elicere, obliqua conſilia intelligere, & corda hominum cautiſsimè perſcrutari, difficulter alienis artibus falli poſſe uidebatur. Quum regni habenas accepiſſet, ad recuperandam ſacram coronam, quæ in Frederici imperatoris manu erat, animum aduertit: quando citra ſacroſanctum diadema legitimè regno potiri haudquaquam poſſe putabatur. E ſenatusconſulto Ioannem epiſcopum Varadienſem ad Imperatorẽ cum duobus optimatibus mittit, qui eam repeterent. Quum hi Viennam ad Cæſarem ueniſſent, & apud eum mandata expoſuiſſent, continuò ſibi uerba dari intellexere. Re infecta profecti, Budam redierunt. Imperator enim quum ſecum reputaret, coronam in poteſtate ſua eſſe, ſine qua nemo rex legitimus dici poterat: & in citeriore multos principes Vngaria ſibi fauere, in ſpem regni maximam concidit. qua ſi fortè animum abſtinere potuiſſet, multo ſibi Pannoniæq́ melius profectò conſuluiſſet. Confirmabant quoque ſpem eius Nicolaus, Ladislaus & Paulus, & cæteri qui in Mathiæ coronatione aduerſari uoluere. Hi nanque clandeſtinis quotidie internuncijs ad id Imperatorem incendebant: non tam ut eum regem

haberent,

haberent multa pollicentem, quàm utilliùs uiribus & auctoritate Mathiam regno eijcerent,& ipſi deinde pro ſua libidine imperarent. Sed Nicolaum ſæua regnandi cupido in primis inceſſerat: quare factum eſt,ut nihil per legatos impetrare potuerit. Fredericus etiam adoleſcentem fluctuoſiſſimo regno potitum, facilè contemnpſit:ſperabat hunc, nedum ſuis uiribus, ſed optimatum quoq; factionibus id facilè amiſſurum.Proinde factiones alebat,diſcordiarum ſemina ſpargebat indies,& infuſa diſſenſione,nutritiſq; factionibus in Pannonijs imperare ſtudebat.Addebat animum humile ac obſcurum Mathiæ genus,ut ipſe reputabat:ratus,adoleſcentem peregrina gente natum,è Valacho patre, nunquam tot inter nobiliſſimos principes cognationibus,amicitijs opibusq; præſtantes, diu regnaturum. Non autem prius quàm bella ductu auſpicijs'ue ſuis geſta,grauesq; in regno motus & ſeditiones attingamus, de ipſius origine copioſè dicendum eſſe duximus. Mathię regi, quemadmodum ſuprà dictum eſt, Ioannes Coruinus pater fuit, Buthi Valachi filius, in paterno pago natus, quem noſtra quoq; tempeſtate Coruinum dicunt:imperante Sigiſmundo, à quo uirtus eius & animi magnitudo primùm cœpit intelligi. mater uerò Eliſabetha Silagia,uirago ſemper habita.Is,ueluti ſæpius à parentibus acceperat, quũ adoleuiſſet, ſe Romana gente natum affirmabat: referebat genus in Coruinos, qui inter priſcas Romanorum familias numerantur. Generoſo ſanguine ſucceſſus, & Tranſſyluaniæ finitimus, in prouinciam uenit,à principio in Chyacorum familiaritatem ſe inſinuauit:adaucto mox animo,ingreſſus Vngariam, Franciſco Chanadino ſeruire cœpit. cuiuſque adeò charus fuit, uti pro filio haberetur. Sub hoc fauſta tyrocinij auſpicia ſortitus eſt. Cliens deinde Demetrij Zagrabienſis epiſcopi factus, quum ignaui expers ocij foret, & Sigiſmundum Imperatorem in Italiam profecturum audiret, continuò ſequutus eſt, ut Romanos progenitores ac rerum dominos inuiſeret. Militaris diſciplinæ gratia, prima ſub Philippo Mediolanenſium duce ſtipendia fecit.Reuerſus in Vngariam, Turcarum bello ſe exercuit: ubi antequam aliquod equeſtre munus aſſequeretur,dum cum ſocijs Myſiam incurſat, multum lucri fecit. Vetus Caloergorum(ut aiunt)cœnobium populatus,compertis ibi gemmis & lapillis amplè ditatur. Quum Sigiſmundum Germaniam reuiſurum audiret, repentè ſequutus eſt,ut regiam frequentaret, & Coruinam uirtutem iam maturam in lucem ederet. In ſpectaculis,ſaltationibus & conuiuijs,precioſis & gemmatis uſque adeò ueſtibus utebatur,ut multis regulis, ex habitus elegantia haud citra inuidiam præferretur: quem corporis forma & uenuſtas oris nimis honeſtabat, conſpicuus incedens, cum nobiliſſimis matronis ſaltare iuſſus eſt. Id ægrè Sigiſmundum tuliſſe ferunt,ac ſæpe dixiſſe: Ioannem Coruinum ad ſpes magnas non eſſe prouocãdum, quando ueluti ab ambitioſa eius iuuenta manticinabatur,ne toto quidem orbe is expleri poſſet. Poſt Sigiſmundi obitum præfecturas prouinciarum cum imperio , ac ſupremam nactus in gubernando regno poteſtatem, tanta modeſtia & tam grato fuiſſe animo dicitur, ut Franciſco de Ceuadino neque in uia,neq; in menſa unquam prӕiuerit: quin ſtando & ſedendo præter dignitatẽ uenerraretur,& illius uxorẽ pientiſſimæ loco parentis ſemper habuerit. Ioannes igitur genus in Coruinos retulit, ueluti gentilicia inſignia referebant: & Mathias Romana gente oriundus,ingentem hinc animi magnitudinem(uti exitus oſtendit)planè concepit. Verùm de Coruinæ familiæ uetuſtate, & quo modo in Dacos & Getas ſeſe propagarit, eſt ritè referendum.Coruini primùm à Valerijs Voluſijs,Valerij à Sabinis,ante urbem conditam duxere genus, Sabini à Lacedæmonijs promanarunt. Quum ex Achiuis in Italiam olim illi coloniam deduxiſſent, Sabinos Lacedęmonum coloniam fuiſſe, Plutarchus affirmat. Hi quibus Heraclidæ præfuere,ab Herculea gente illuſtrati,& à Lacedæmone, Iouis filio,quem ex Taygeta tulit,dicti ſunt.Ex quo fit,ut Coruini non ſolùm ante urbem conditã fuerint, ſed in Iouem præ nimia uetuſtate genus referre queant. A' principio nanq; Italiam Pelaſgi,Aborigines,Sabini à nimia pietate nominati, coluere:deinde multo poſt tempore, Romulus urbe condita,Sabinorum uirgines rapuit,

puit, confecta pace in urbem ſoceros admiſit, in primisq́ Tatium eorum regem, uti Dionyſius auctor eſt. ex illuſtribus Sabinorum familijs, tres cum Tatio Romæ communicatis honoribus permanſere: quibus multis poſt ſeculis fœcunda poſteritas ritè perfuncta eſt. Hi fuere, Valerius Voluſus, & Talus, qui Tyrannus cognominatus eſt: itē Metius Curtius, qui armatus lacum nando tranſmiſit. Cum his quoq; ſocij cognati, gentiles & clientes, numero haud pauciores, centum ſanè fuere. Aucta ex hac affinitate urbe Roma, Tulli Hoſtilij & Metij tempore, Marcus Valerius floruit: hic primus Fecialis fuit, qui in percutiēdo fœdere, in certamine Trigeminorum patrem patratum Spurium fecit. Mox Publius Valerius claruit, quando hoc adiutore, Brutus ex urbe reges exegit. Et quum ſe Collatinus conſulatu abdicaſſet, collega hic Bruti, centuriatis comitijs creatus eſt. Quinetiam Valerijs Horatijsq́ue ducibus, Romanos reges pulſos aiunt. Item Publius Valerius cum Tito Lucretio iterum conſul creatus, & eo quidem tempore quo Tarquinij ad Porſenam confugêre. Is Publicola cognominatus: quia in ſuſpicionē coniectus leges tulit, quæ non modò conſulem ſuſpicione liberarent, uerùm etiam popularem efficerent. Tertium cum Publio Lucretio conſulatum geſsit. Marcus autem Valerius cum Publio Poſthumio conſul deſignatus, quia cum Sabinis bene pugnauerat, cum collega triumphauit. Ad hæc, Lucium Valerium conſulem de prouocatione ad populum primùm tuliſſe legimus, & Marcum Valerium clarum fuiſſe Dictatorem. Item Lucius Valerius cum Spurio Caſsio, & Publius Valerius cum Caio Naucio, & idem cum Tito Aemylio conſulatum geſsit. Marcus Valerius, Titus Virginius conſules creati: Publicola interrex factus, tertio die, quo interregnum inijuerat, Lucium Lucretium Tricipitinum & Titum Veturium conſules creauit. Ad plebem, quæ à nobilitate ſeceſſerat, reuocandam, Lucius Valerius & Horatius miſsi ſunt. Et re deinde compoſita, Valerius Potitius cum Marco Aemylio cōſul fuit: magnos ludos, quos in Veienti bello Marcus Furius Camillus dictator uouerat, edidit. Bellum in Algido cum Aequis geſsit: quare Valerio, qui in cędendis hoſtibus perſeuerantior fuerat, triumphus decretus eſt. Collega urbem ouans ingreſſus, Valerium, Publij Valerij filium, tribunum militum, cum conſulari poteſtate, Camillus iterum interrex creauit. Item Lucius Valerius Potitius, interrex deſignatus, Lucium Valerium tribunum militum cum poteſtate conſulari tertiò creaſſe dicitur. In bello Gallico Marcus Valerius Caio Sulpitio dictatori adiectus eſt. Qui quidem Dictator, & Valerij ſapientia, & Tullij ac militum hortatu Gallos ſuperauit, & de Gallis poſt Camillum æquius triumphauit. Nondum Coruinum nomen ex hac patricia gente profluxerat, ecce tumultus iterum Gallicus oboritur. Huic bello Furium Camillum, Camilli prioris filium, dictatorem creant: quo cum Marcus Valerius tribunus militum proficiſcitur. Quum utrinque caſtra conſtitiſſent, ecce Gallus armis ac mira corporis magnitudine inſignis, Romanum militem ad ſingulare certamen prouocat. Marcus Valerius adoleſcens, facta ſibi à Dictatore certandi poteſtate, forti animo in hoſtem egreditur: cuncta ritè numina inuocat, ut pro patria dignitate pugnanti faueant: mox cum inſano hoſte congreditur, manum conſerenti coruus in galea repentè deſcedit, ob oculosq́ Galli roſtro ac unguibus appetit, & uſque adeò perterret hoſtem, quouſque ab adoleſcente fortiter obtruncatur: ac parta demum uictoria, coruus in cœlum elatus, petijt Orientem. Conſul aduocata concione, Marcum Valerium tribunum decem bobus, aureaq́ corona donauit. Et hic deinde Coruinus, à præclaro facinore, cum uniuerſa poſteritate cognominatus eſt. Nactus annos tres ac triginta, cum Marco Popilio Lenate, atque iterum cum Petilio conſulatum geſsit. Si quis fortaſſe tale augurium admiretur, ſi ex auſpicijs aliorum coniecturam ducat, coruos in tutela principum eſſe ſentiet. Alexandro nanque corui, ad Ammonis templum proficiſcenti, apparuere: confuſisq́ ductoribus, diei ac noctis iter oſtenderunt. Item quum Babyloni appropinquaret Alexāder, corui repentè colluctantes aſpecti ſunt. Ex quibus ante ipſum nonnulli delapſi, ut iter impedirent, ac regem hoc augurio à

morte

morte reuocarent. Corui ſalutatione delectatus eſt Auguſtus. Sub ſpecie corui Ariſteus (ſi quid Herodoto credimus) planè loquutus eſt. Et coruo, quem proximæ ſutrinæ manceps in ſoro examinauerat, qui Romanos rerum dominos, cum Tyberio Druſoq́; Germanico ſalutabat, exacta uindicta, honorificum à Romanis perſolutum eſt funus. Coruum igitur iure Mathias rex inter cætera ſuæ domus inſignia retinuit: quando ſuæ gentis exemplo, auſpicatiſsimo huiuſce auis augurio in magnis ſæpe periculis ſe uſum affirmabat. Deinde ut hanc fauſtæ domus fœcunditatē proſequamur, ex qua plures Conſules, Dictatores, Imperatores ac Reges, quàm ex equo Troiano principes promanarūt: Cum lapidibus pluiſſet, Publius Valerius Publicola Dictator dictus: item paulo pòſt ambo patricij Conſules ex interregno creati, Marcus Valerius Coruinus tertiò, & Aulus Cornelius Coſſus: quorum conſulatu, belli Samnitici origo fuit. qui quidem quo animi uigore rem geſſerint, ex Liuio intelligi poteſt. Item eo anno quo Alexander Epirotarum rex uenit in Italiam, Marcus Valerius Coruinus, & Marcus Fabius, interreges creati: qui Titum Manlium Torquatum, & Publium Decium Murem, Conſules pronunciarūt. Præterea Marcus Valerius Coruinus quartò conſul, cum Marco Attilio Regulo creatus, Cales Auſonum urbem expugnauit: impoſitoq́; præſidio, reductis legionibus triumphauit. Factus quoq; interrex cum Fabio Maximo, Publium Philonem & Publium Curſorem Conſules pronunciauit. Quum Romę ſæpe contentio oriretur, ſi Alexander deuicta Aſia in Italiam arma uertiſſet, quiſnam è Dictatorio & Conſulari ordine foret, quem ducem cum Alexandro conſerrēt: primus omnium Marcus Valerius Coruinus ſuccurrebat. Is etiam in tumultu Hetruſcorum cum Publio Decio conſul creatus, præclarè ſe geſsit: & rebellante deinde Hetruria, Dictator creatus eſt, Marcumq́; Aemylium Paulum magiſtrum ſibi equitum optauit. Aduerſus Pyrrhum Valerius Leuinius conſul proficiſcitur, cum Caio Sempronio Valerius Maximus cenſor fuit. item Valerius prætor, in Macedoniam miſſus contra Philippum. Nonnulli pręterea ex ea ſamilia per totum bellum Punicū claruere. Poſtquam ad Syllana tempora peruentum eſt, Caius Valerius Flaccus princeps Senatus ſententiam dixit: ex qua ſenatuſconſultum factum eſt, ut legati ad Syllam de pace mitterentur. Huic Valerius ſucceſsit, qui in Sardinia cōtra Marcum Lepidum arma tulit, & in bello Mithridatito in Aſia Pontoq́; legatus Lucij Luculli fuit. Valerius Triarius huius filius, repetundarum Marcum Scaurum, Marci Scauri filium, pridie Nonas Quintiles apud Catonē, querentibus de eo Sardis, accuſauit. Nec prętermittendum quidem ducimus Publium Valerium nepotem, qui cum Marco Antonio & Appio Maiore contra Milonem dixit, defendente Cicerone: item Valerium Catullum, qui in Cęſarem uerſiculos edidit contumelioſos: & Valerium Nepotem, cui diuidundis agris præpoſito à Cæſare, Volaterranos eleganti epiſtola Cicero commendauit. Poſtquam uerò Cæſar potitus eſt rerū, Marcus Meſſala Coruinus in Republica floruit: qui poſt mortem Cæſaris à Bruto & Caſsio uictus, communi conſilio condemnatus eſt. Verùm enimuero, ut quemadmodum in Pannoniam & Daciam Coruinum olim nomen penetrarit, non ignoretur, ex ordine referemus. Quis enim Coruinum Meſſalam, Romanæ eloquentiæ parentem, Poetarum quoq; non mediocre pręſidium, ſilentio pręterierit? qui Tibullum mirificè dilexit: quē Tyberius Imperator adoleſcens ſenem tantopere obſeruauit, & in oratione Latina imitari ſtuduit. Hic primus Alpinos Pannonioſq́; populos ſuperauit, primos quoq; Dalmatiæ montes, aditusq́; inacceſsibiles patefecit, primus Coruinum nomen ultra Danubium diſtulit: primus denique præfectus urbis ab Auguſto ſactus, ſexto die præ nimia manſuetudine, animiq́; modeſtia ſe magiſtratu abdicauit, inciuilem poteſtatem illam eſſe teſtatus. Valerius igitur iſte Meſſala Coruinus, Auguſti auſpicijs Pānonios uicit: quin etiam Valeriam prouinciam, quæ Danubium Drauumq́; interiacet, à Valerio Meſſala Coruino cognominatam eſſe arbitror. Item regionem, quæ inter Dalmatiam & Pannoniam ſita eſt, à Meſſala Coruino Coruaciam adhuc non

immeritò

Immeritò nominãt. Præterea prope Theutoburgium, Coruacum oppidum fuiſſe legimus, à Coruinis ædificatum. Imperante Iulio & Octauio, per Alpes Iulias iter patefactum: ac uictis Alpinis, Noricorum prouinciæ acceſſere. Dardanos & Myſios Europæ Curius proconſul ſubegit. Tyberius Cæſar Rhæticum Vindelicum, deinde Pannonicum Germanicumq́ꝫ bellum perfecit, in ditionemq́ꝫ redegit populi Romani quicquid eſt inter Italiam, Noricum, Thraciam, Macedoniam, Danubium, ac ſinum maris Adriatici: de quibus quum triumphaſſet, Pannonicus cognominatus eſt. Bathonem Pannonicum regem multis præmijs donatum, quem ſub triumpho duxerat, Rauennam tranſtulit: gratiasq́ꝫ retulit, quòd ſe locorum anguſtia occluſum euadere conceſſerit. Imperante Claudio, ad res nouas Gallus Aſinius & Statilius Coruinus cõſpirarunt, Pollionis & Meſſalæ oratorum nepotes. Tantæ inſuper dignitatis ſplendorisq́ꝫ Coruina domus Romæ ſemper eſt habita, ut cum Imperatoribus ſæpe Romanis affinitatem ſanè contraxerit. Claudius Imperator Valeriam Meſſalinam, conſobrini ſui filiam duxit uxorem. Nero huic Statiliam Meſſalinam, Coruino ſanguine natam, Tauri bis Conſulis ac triumphalis abneptem, ſibi deſponſauit. Domitianus autem, qui de Dacis & Germanis: Traianus, qui de Dacis & Scythis, ac uicto rege Decebalo, Daciam in prouinciam redegit, multas in eam colonias deduxit. Iberos, Sauromatas, Afreneos, Boſphoranos & Colchos domuit. Item Adrianus, qui in Sarmatica expeditione, & Antoninus Philoſophus contra Germanos, Marcomannos, Quados, Sarmatas & Dacos bellum parans: optima hi omnes Coruinæ domus opera in his expeditionibus uſi ſunt. Teſtantur id innumera quæ in Pannonijs ac Dacis Epigrammata reperiũtur, in primisq́ꝫ illud Valeriæ Cocceiæ, quum Valerij & Coruini (ut ſuprà memorauimus) congentiles fuerint. Epigramma tale eſt: COCCEIAE VALERIAE P. TENACIVS GEMELLINVS AVG. COL. APVL. EX TESTAMENTO P. TENACII VINDICIS E' LEG. P. CL. D. D. D. Item Valerius Elidorus, ut in ſepulchro quodam in Budæ ſuburbanis legimus, magnæ tunc auctoritatis in Pannonijs eſt habitus. horum nanque quos diximus Imperatorum tempore, EGNATIVS LEG. AVG. PR. PR. E. C. L. PISO LEGATVS LEG. AELIO B. MAXIMO CONS. ITEM MARCIVS P. F. SEXTIANVS EPHESO. Prçterea Aurelius Laurentius, Martiæ Candidæ filius, Septimius Longinus, & Sambucius Modeſtus, nonnulla præclarè geſſerunt. Inſuper Lucius Annius Fabianus duumuir Capitalium, Valens & Peurius Saturninus, in Dacia claruere. Poſt hæc Modeſto & Probo conſulibus, in Pannonijs Flauius Aelianus, Aelius Optatus, Macer Sabinianus, Iulius Secundanus, Iulius Emeritus, Caſsius Iuſtinus, Iulius Probus, Aelius Vrbanus, Valerius Sextus, Iulius Alexander, Flauius Emeritus, Valerius Clementinus, Iulius Priſcianus, Verus Veriſsimus, Iulius Ingenuus, Iulius Celerinus, Iunius Adiutor, Aurelius Lupus, Flauius Celſinus, cum Aurelio Pertinace Frumentario, in legionibus prima & ſecũda, adiutricibus, pijs, fidelibus, Seuerinis, ut in Epigrammate Scholę Speculatorum legimus, ne mediocri quidem uirtute in Vngaria claruere. Ex his colligi poteſt, nunquam Valeriorum Coruinorum ſanguinem apud Pannones defeciſſe. Imperante Seuero, Valerius Catulinus, & Valerianus, è patricio uterque genere, floruerunt: quorum uirtus, quum imperatori formidoloſa uideretur, cum multis quoq́ꝫ patricijs cæſi ſunt. Verùm imperante Alexandro Mamæ filio, Valerius Cordius, imperatoris præceptor & moderator erat: qui etiam eadem tempeſtate alius Meſſala Coruinus, uehementiſsimus orator, in precio fuit, ſumma fortitudine ac diſciplina bellica prçditus: quare Alexandri ad matrem adhuc extat Epiſtola, qua eam conſulit, an generum malit Maximinum, Maximini filium, an Marcum Coruinum oratorem ſummum, & uirum fortiſsimum, ſi rebus bellicis applicetur. Sed Maximinus de uico Thraciæ, Alexandro ſucceſsit. Ex hoc etiam uetuſtiſsimo genere Valerianus duxit originem, princeps Senatus, deinde Imperator, pater Valeriani Iunioris, & Galieni, a Sapore Perſarum rege captus, fortunam uirtutis ſuæ comitem nequaquam ſortitus. Tanta hunc probitate Hiſtorici fuiſſe ferunt,

Z

runt, ut quum à Deciјs conſulibus ad Senatum de cenſore eligendo referretur, omnes interrupto dicendæ ſententiæ modo dicerent: Valeriani uita cenſura eſt: ille de omnibus iudicet, qui eſt omnibus melior: ille de Senatu cenſeat, qui omni crimine caret: ille de uita noſtra ſententiā ferat, cui nihil obјci poteſt: Valerianus à prima pueritia cenſor fuit, prudens ſenator & modeſtus, amicus bonorum, tyrannorum inimicus, hoſtis uitiorum, patricius genere, nobilis ſanguine, emendatus uita, doctrina clarus, moribus ſingularis, exemplar antiquitatis. Adde, quòd Aurelianum Syrmiј natum, & Aurelium Valerium Probum è Syrmienſi urbe oriundum, qui Almesm Aureumq́ montem apud Syrmium, militari manu uitibus conſitum prouincialibus colendum dedit. Ex hac pleriq́ gente originem duxiſſe putant. Quin & Valeriam Diocletiani filiam, è Dalmatia oriundi, Galieno imperatori deſponſatam, à Valeriјs quoq́ profluxiſſe credunt. Quam quum Dalmatæ Valacham propria lingua dicant, hinc Valerium (ut aliqui putant) prouinciam ſuam Valachiam appellaſſe prodiderunt. Quanquam uariæ Barbarorum eruptiones, Daciam populi Romani prouinciam, & Getarum regionem, unà cum Pannoniјs inundaſſent: colonias tamen, legionesq́ Romanas, quę recēter excreuerant, non potuiſſe interire. Inter Barbaros obrutæ, Romanam tandem linguam redolere uidentur: & ne omnino eam deſerant, ita reluctantur, ut non tantum pro uitæ, quantum pro linguæ incolumitate certaſſe uideātur. Quis enim aſsiduas Sarmatarum inundationes, & Gothorum, item Vnnorum, Vandalorum & Gepidarum eruptiones, Germanorum excurſus, & Longobardorum (ſi bene ſupputarit) non uehementer admiretur ſeruata adhuc inter Dacos & Getas Romanæ linguæ ueſtigia: quos nunc Valachos, ab optima ſagittandi diſciplina, dicimus. Hic igitur per tot deinde tempora, ſanguis Coruini Hollos. ſanè delituit: in Coruino tandem pago † repullulauit. Nec id quidem ſine magno diuûm numine factū eſt, ut ueluti Coruiniјs olim auſpiciјs per tot annos populus Romanus à Barbaris, ita nūc ıјſdē ducibus Chriſtiana reſpublica prouincias has à prophana ſeruitute liberaret. In hoc itaque uico Ioannes, Mathiæ pater, natus eſt: cuius uirtus ac gloria quanta fuerit, ex his quæ ſuprà ſcripſimus, facilè intelligi poteſt. Mathias, eius filius, in Tranſſyluania ad Coloſuarum natus, & ad tyrociniј uſque tempus etiam immaturi educatus eſt. Hæc fortaſſe remotius quàm res ipſa poſtulare uidebatur, repetiјſſe exiſtimamur. Scriptoris ambitū pleriq́ damnabunt: uerùm ne ab re quidem id fecimus, quando Mathias, antiqui ſui generis haud inſcius, nil moleſtius ferre uidebatur, quàm ſi quis ex inuidis obſcuritatem ſibi gentis obieciſſet: aut barbara nobilitate tumens, citra propriæ uirtutis merita ſe præferre ſtuderet. Non ignorabat, aduerſarios ignobilitatē ſui generis improbaſſe: uulgò quoq́ dicere, Valacha ipſum gente oriundum: nonnullos Hibridam appellaſſe, quem diſſimilis linguæ parētes ediderint: id in primis citerioris Vngarię proceres dicere, Valachum regulum non eſſe ferendum. Fredericum quoq́ imperatorem iniquiſsimè pati, opulentiſsimum uſque adeò regnum ab adoleſcente & peregrino penè rege poſsideri: & ne coronam redderet, ab infeſtis nonnullis optimatibus quotidie admoneri. Quinetiam Alemanni ſuapte natura Vngaris infenſi, ne Coruino ſanguine Mathias ac pater, quemadmodum gentilitia Corui inſignia teſtabantur, natus eſſe uideretur, autore Ciliæ olim comite, fabulam haudquaquam inſulſam commēti ſunt. Sigiſmundum aiunt in Tranſſyluanis agentem, cum ingenua uenuſtiſsimaq́ Valachi cuiuſdam nobilis puella concubuiſſe. hanc tertio à ſe menſe repetitam, grauidam deprehendiſſe, donaſſe magnificè, ac ſymboli loco annulum reliquiſſe: mandaſſe, ut quicquid pareret, diligēter aleret, educaretq́, educatumq́ ad ſe cum ſymbolo mitteret. Hanc deinde amplè dotatam, Valacho haudquaquam ignobili, mox detecto facinore, nupſiſſe: qui ob dotis amplitudinem, & ingenui ſtupri gloriam, oblatam à puella conditionem minimè recuſauit. Scitum & elegantem hinc puerum in tempore fuiſſe editum, quem mater Ioannem appellauit. Quum infans in matris gremio iaceret, aduolaſſe coruum, & annulum ſymboli loco datum abſtuliſſe: parentem ingenti

dolore

dolore correptam, uirum ſubitò exoraſſe, ut coruum inſectaretur, & annulum recuperaret, ne pueri ſpes magna, inauſpicatæ auis rapina perderetur. Virum tandem confoſſo ſagitta coruo, annulum continuò recepiſſe. Ioannem eximiæ deinde pulchritudinis adoleſcentem materno iuſſu ad Sigiſmundum ueniſſe, & oſtendiſſe annulum: recognito regem annulo prædijs aciullis eum amplè donaſſe. Quòd ſi uera hæc fabula fuiſſet, quis ambigat Sigiſmundum, profuſiſsimæ prodigalitatis Imperatorem, non ſolùm agro, ſed regno, quum uirili prole careret, hunc eſſe donaturum? Vetuſtatis cognitionem, qui talia confabulantur liuor ademit, quando adoleſcentis imperium facilè tolerare non poterant. Neſciebant, auita adhuc inſignia coruũ retinere, ne uetuſtiſsimi generis & Romanæ nobilitatis indicia deforent. Nõ ficta, non uſurpata, non nuper excogitata hæc inſignia fuere. multa hæc eadem Imperatorum Romanorum numiſmata referunt. In Budenſi agro ex ære & argento multa reperiuntur, quæ ex altera Imperatoris Conſtantini caput ac nomen: ex altera parte uirum cum Conſeruatoris inſcriptione nudum referunt, qui frameam dextra tenet, læua uerò haſta nititur coruus eſt ante pedes, annulum roſtro gerens, qui ſuo ramo deſidit, ſtantemq́; uirum non ſecus ac dominum reſpicit. Quare multi Conſtantinum Imperatorem inter Coruinos non immeritò retulere. In uetuſtis quoque lapillis geminas Coruinorum imagines graui armatura munitas eſſe uidimus, & conſimilem pro pedibus adſtare coruum. Tot igitur Coruinæ domus monumenta in Vngaria reperta, ſæpius admirati ſumus: quin & Bornamiſſa, qui urbano quæſtori à rationibus ſeruiebat, numiſmata multa nobis oſtendit, quæ coruum cum anulo reſpicientem referebant, & in Pannonijs ac Dacia reperta fuiſſe affirmabat. Hæc hactenus de Mathiæ regis origine dicta ſint. Nunc regno potitus adoleſcens, à principio quæ bella geſſerit, quum nunquam ocij compos fuerit, in proximum Librum transferamus.

RERVM VNGARICARVM DECADIS TERTIAE LIBER DECIMVS.

AB initio regni tria Mathiæ regi grauiſsima bella Fortuna propoſuit: ut non ſecus ac Hercules, ad maximos labores natus eſſe uideretur: quæ quidem non modò adoleſcentem, ſed alterum Annibalem Alexandrumúe poſtulaſſent. Alterum cum Romano, cum Turcico alterũ imperatore intercedebat: tertium cum Boemis, qui initis inter ſe ſocietatibus, quas Fratrias appellabant, duce Giſcra, uniuerſam ulterioris Vngariæ plagam (ueluti ſuprà diximus) latrocinijs & populationibus aſsiduis ſic infeſtam planè reddiderant, ut ne domi quidem, neduin foris, quiſquã tutus eſſe poſſet: quin & ſuburbana Peſthi quotidie incurſabant, diripiebantq́; fumũ Boemicaq́; præſidia, à Noua Buda proſpectare licebat. Nam poſtquam Eliſabetha regina, Boemos cum Giſcra & Telepho in Vngariam introduxerat, eam uſq; adeò latrocinijs, cædibus & incẽdijs fecerat obnoxiam, ut nulla orbis ora iſta miſerior dici poſſet. Cum duobus igitur terrarum Imperatoribus bellum imminebat: quod quàm arduum ac formidoloſum foret, pro ſe quiſque facilè animo metiri poterat. Ex his alterum Turcæ ambitus, perpetui quidem hoſtis, & latè imperandi cupiditas redintegrabat: quippe qui expugnato Pannone, ſe cæteras Chriſtianæ reipublicæ prouincias facilè domiturum eſſe confidebat. Nec cladis quidem immenſæ grauitatem, quam ad Albam olim Græcam à Ioanne Coruino acceperat, obliuioni tradiderat: immò quamuis nuncium de Mathiæ regis declaratione triſtis accepiſſet, ne Coruinijs iterũ auſpicijs ad internecionem cæderetur: inſtaurabat tamen audaciam adoleſcentis huiuſce inexperientia, ac rerum inſcitia, quum per ætatem adhuc reformidari non deberet. Alterum Frederici Imperatoris ambitio, ac Nicolai Vilachi factio fecerat: qui quum ad regnum aſpirare nequiuerit, Cæſaris, quàm Coruini adoleſcentis, imperium ſubire malebat. Hunc Graphnitzer, Paumkircher,

fecerant, ite. facit, paſsim cuncta diripit ac uaſtat. In reos perfidię ſæuit, multos uicos incendit. Ad Kermend tandem oppidum peruenit, quod in Conuentu Caſtri ferrei ſitum eſt, ubi hoſtes caſtrametatos fuiſſe audiuerat. Forti mox animo è conſpectu caſtra poſuit: & è proſpectu, inimicorum uires emenſus, indoluit quòd tam citò properaſſet. ſe numero ac uiribus illis inferiorem eſſe ſenſit: & pręproperę feſtinationis repentè pertæſus, quid potius ageret, haud facilè ſuccurrebat. Pugnam ſine fœda fuga declinare non licebat, & capeſſere ſine clade non poterat. Neque illud etiam latebat, audacibus ſæpiſsimè fauere fortunam. Spectatũ ſibi militũ robur, ne pugnam detrectaret, hortabatur: demũ in certamen deſcendere, quàm terga uertere, maluit. Quum hoſtem iam exercitum in aciem educere proſpexiſſet, ipſe quoque aciem inſtruit: & collatis utrinque ſignis, pugna conſeritur. Nicolaus dextrum, ſiniſtrum Sigiſmundus cornu tenuit, in medio Alemannorum acies conſtituta certabat. Magno utrinque impetu concurrère. Nicolaum rei bellicæ peritiſsimum fortiſsimumq́ ducem, maxima pugnandi libido ac furor inceſſerat: ueritum, ſi regio exercitui ceſſerit, multa ſe mala manſurum: ſi uicerit, adhuc pro rege dominaturũ. Nec minor quidem metus Cæſareos inuaſerat, qui perpetuam Cæſareæ maieſtati notam inuſtum iri reputabant, ſi qua fati iniquitate ſuccubuiſſent: magnitudo uirium animos augebat. Contrà Simon, fortunæ tantùm fidere Vngaros, & præſertim ueteranos in acie hortari, ut ſtrenuè dimicarent, ne qua clarum nomen turpitudine inficerent: trepidos ac fugientes reuocare in ordinem, ſuccurrere laborantibus, confirmare nutãtes, nullum boni militis ac ducis officium prętermittere. At illi nihilo ſegnius cuncta agere. In ſiniſtro cornu à Nicolao regij primùm inclinati: quod ubi Alemanni conſpexere, cum prætorianis cohortibus, & cataphractorum equitatu, tantum in medio impetum fecere, ut Simonis aciem retrò flecterent, quæ militum defectu nullis ſubſidijs obfirmari poterat. Quum hactenus in prælio multi utrinque cecidiſſent, Simon deſperatis rebus, ut fuga ſaluti cõſuleret, mox terga uertit, omnesq́ dato ſigno ſecum fugam rapere iubet: à tergo munitiſsimum relinquit equitatũ, qui perſequentium impetũ remorarentur. Sigiſmundus ac Nicolaus continuò receptui canere iubent, ne Alemannos in patrium ſanguinem ſæuire paterẽtur, quando uictoriæ, non crudelitatis gratia dimicabant: nonnullos, ſpectatis quorundam Vngarorum cadaueribus, pœnitentia & dolor ſimul inceſſerat: lachrymas emiſere plerique. & multi inter certandum, quum Vngaros ab Alemannis trucidari conſpicerent, pertæſi diſcordiarum ciuilium, remiſsiùs dimicare cœperãt. Simon fuſus fugatusq́ ad Mathiam redijt. Cæſarei, inſolenti uictoria elati, in Auſtriam ſolutis caſtris rediere. Quum regij milites primo bello, Simonis ductu & auſpicijs parum proſperè pugnaſſent, tanta uerecundia & dolore correpti ſunt, ut ſe à rege decimari poſtularent. Hos ille uultu haudquaquam triſti, ſed hilari iucundoq́ excepit, talibus conſolatus: Optima futuræ uictoriæ hęc auſpicia eſſe: felicis eſſe principis, fortunam à principio iniquam ſortiri: eam inconſtantem eſſe, ac uariam: ſi principia fauſta tulerit, finem deinde amariſsimum prębituram: ſi ab initio infeſta fuerit, felicem exitum, ob incõſtantiam proculdubio allaturam. Alexandrum in perpetuo uictoriarum ſucceſſu deos ſemper oraſſe, ut aduerſi aliquid interijcerent: ne exacto ţenore felicitatis, imminenti miſeriarum mole premi cogeretur: Polycratem à principio diu feliciſsimum, exitũ tandem miſerrimum habuiſſe. Proinde orare, omnes bono eſſe animo, nihil è priſtina fortitudine & audacia ex hac fuga remittere, quando numero ac uiribus ipſi hoſtibus fuerant inferiores: id demum in poſterum enitẽdum, ut clara hanc notam uictoria abolerę ſtudeãt. Rex igitur haudquaquam animo conſternatus, auxilium ab arte quærit: conſpirationem hanc intelligit diſſolui oportere: funem (ut aiunt) ex compluribus funiculis contortum, niſi diſſoluatur, non facilè abrumpi poſſe. Ad potiores conſpirationis auctores, ac in primis ad Sigiſmundum & Nicolaum oratores mittit, qui utrunq́ ab incœptis auocent, ſuadeantq́ rempublicam inteſtina diſſenſione diu labefactatam, non ultrà uexandam. E' ſuperioribus malis futura cõijciant: honeſtius cõ-

gentili ac legitimo regi, quàm peregrino factioſoq́ parendum. Item domi ampliſsima quæque munera, latiores dominatus, & commune cum Mathia imperium polliceantur: ſe regalem præter titulum, à republica traditum, nil ſibi reſeruaturum. Demum admoneant, ut in poſterum perfidiæ paricidijq́ notam, & uniuerſæ Vngariæ inuidiam euitent. Aſsiduis huiuſcemodi legationibus ſollicitati, tandem ambo uincuntur, ad regiamq́ fidem redeunt. Superiore nanque bello experti, quàm calamitoſæ reipublicæ inteſtinæ diſcordiæ forent, quamuis noui regis & adoleſcentis imperium ægrè ferrent: tamen id potius cum utilitate ac dignitatis acceſsione tolerandum, quam Vngariam in Cæſaris ſeruitutem aſſerendam eſſe cenſuere: quibus deinde, quum uellent eam redimere, haudquaquam foret integrum. Ad conditiones deinde pacis peruētum eſt. Nicolaum Mathiæ competitorem, genere opibusq́ pollentem, ut à rege deficeret, ambitio impulit: Sigiſmundum Auſtriæ uicinitas, qua à Cæſarea uoluntate non ſine periculo diſſentire poſſe uidebatur. Sed quum multo plus periculi ab Vngaris, quàm Auſtralibus immineret, redactus in anguſtias, Vngaricam tandem ſalutem tueri quàm Cæſaream ambitionem fouere maluit. Mathias ab ineunte ætate callidum uerſutumq́ ingenium ſortitus, habendam utriuſque rationem cenſuit: Nicolai ambitum, promiſſa Boſſonienſis regni corona expleuit. Sigiſmundum præfectura ſuperioris Pannoniæ ſibi conciliauit. Ioanni uerò fratri prouinciam Tranſſyluaniæ cum imperio promiſit. Ablatis duobus ex Imperatoria factione principibus, qui uiribus, cōſilio & auctoritate præpollebant, nec parum quidem dein Imperatoris partes eneruatæ ſunt. In eum ſtatim exercitus reparatur: ne regnum, cuius nullum illi ius erat, impunè inuaſiſſe uideretur. Contrà Cæſar, qui è ſuperiore uictoria iam animum adauxerat, quamuis horum reſipiſcentiam iniquè toleraret, fortunam tamen à principio ſuis cœptis arridentem proſequitur: nouas in tempore copias inſtaurat, cogit auxilia, factionis auctores promiſſis onerat: & aduerſus regem iterū, ut arma ſumant, hortatur: quod illi multo remiſsius facere uiſi ſunt. deferbuerat enim ille furor: & conſcientia ſua correpti, ad ſociorum, qui ad fidem regiam paulò antè redierant, exemplum, animos intendebant. Tandem à Frederico uexati, ſocia iterum caſtra coniunxere. Mathias Sigiſmundum, cui legiones duas, & ſupplementa dederat, cum Simone collega aduerſus hoſtem ire iubet: accepto is exercitu, forti animo cōtrà proficiſcitur. Cùm Cæſareis in ſuperiore Pannonia occurriſſet, prælium nequaquam detrectandum eſſe duxit: ſed cum collega, haud mora, dimicandi conſilium init: Nunquam reges (inquit Simon) ſine aliqua ſeceſsione creari queunt. Nam quum uariæ ſint hominum mentes, & diuerſa ſtudia, nunquā uno conſenſu res, quę tanti momenti eſt, decerni poteſt: poſt diſſenſionem, experientia duce, quę rerum magiſtra eſt, reſipiſcunt homines, & deprauata ſua iudicia recognoſcunt. Ingenuè fateor, me à rege defeciſſe, quando uiolenta regis fuere comitia, in quibus ſuffragiorum fuit adempta libertas: & ſubire nondum coronati adoleſcentis Imperium, uix mihi ſuadere poteram, ex uſu reipublicæ fore: neque præcocem regi ſapientiam ineſſe credebam. Tu quoque qui iuſſu regis in nos caſtra mouiſti, infeliciterq́ pugnaſti, aliqua te nota infectum non diffiteris. Nunc, mi Simon, tēpus adeſt, quo ſuam uterque notam abolere poteſt: ego fideliter, & tu, cautiùs pugnādo, utramque nunc (quæſo) turpitudinem exuamus. Exploratores dudum hoſtes propius adeſſe retulerunt: ſi idem quod ſentio tibi uiſum erit, cras ante lucem, inſtructa acie, in Cæſareos (oro) prodeamus. Audacia quandoq́ deterrēdus eſt hoſtis, & præſertim Alemannus: qui ſuapte natura ſuperbus, ſi quem in hoſte metum intelligit, tantam hinc inſolentiam concipit, ut obſtare nemo poſsit: ſi abſterreatur, audacia ſic animo decidit, ut facilè ſuſcitari nequeat. Proinde conuocatis centurionibus & præfectis, conſilia communicemus: admoneamusq́, ut antequàm illuceſcat, arma parent, & hoſtes dato ſigno adoriantur. Simon Sigiſmundi conſilium non improbat, quippe quod fortis & aſtuti ducis erat: cum tribunis militum, centurionibus & præfectis, id ipſum decernunt: ex compoſito, nondum illuceſcente die, Cæſareos adoriuntur. Illi,

quum

quum ex improuiſo Pannones adeſſe uident, haud parum animo conſternantur. Quamuis carrorum circumſeptu ſe pro uallo muniuerant, hoſtis tamen impetum haud facilè excipiebant: elato utrinque tumultu, ingentiq́ꝫ clamore, tanta confuſio in caſtris oboritur, ut dum alij caſtra tuerentur, uix alij tumultuariam aciem inſtruerẽt. Mox quum extra prodiſſent, ab Vngaris continuò profligantur: cæteri quum inſul tantium agmen tolerare non poſſent, ab auerſa caſtrorum parte, relictis impedimentis, terga uertêre. Inſtat cum equitatu à tergo Simon, & multos in fuga cædit. Sigiſmundus caſtris potitus, ſigna receptui canere iubet: laudatoq́ꝫ milite, ad regem ouans exercitum reducit. Rex igitur, qui duplicem in Fredericum expeditionem per legatos iam ſuſceperat, in priore uictus, in altera uictoriam aſſequutus eſt. Imperator quum profligatum à Sigiſmundo exercitum accepiſſet, uehementer indoluit: diffuſoq́ꝫ rubore, huiuſce belli ſubinde pœnituit. Cæſarem ab adoleſcente ſuperari, turpiſsimum eſſe reputauit, & regni ſpe decidit, & mitiora in poſterum conſilia iniuit. Illegitimę ambitionis pœnitentia correptus, in proprij decori cogitationem recidit: & qui paulò antè de ſollicitando alieno regno cogitauit, dum longiùs futura proſpicere nititur, imperio deinde ſuo timere cœpit. Sed utinã ueluti futura prouidit, ſic commoda, uti res ipſa poſtulabat, cõſilia ſubiecißet. E diuerſo Mathias, de repetẽda pertinacius corona ſacra cogitat. Legatos alios è Senatus cõſulto decernit, qui longè maiore quàm antea humanitate debitum ſibi diadema repeterẽt. Nullum inſolentię indicium ederent, quod in Coruina maieſtate nunquam deprehenſum eſt. Præterea de pace agerent: eumq́ꝫ hortarentur, & exorarent, ut loco filij Mathiam haberet, patrocinium (ut par erat) Vngarorum acciperet, & inter Vngarum & Alemannum, nullum utrinq́ꝫ diſcrimẽ ageretur. Legationis princeps, Varadienſis antiſtes erat. Hi quum ad Auſtralem Neapolim Cæſarẽ cõueniſſent, regia ritè mandata expoſuerũt, mitioremq́ꝫ quàm antea principem inuenere: & quum antiſtes illum magis exorabilem nactus eſſet, ſapienti & ornata dicendi copia eò rem adduxit, ut redditurum ſe coronam ingenuè polliceretur, & Mathiam loco filij habiturum, percuſſurum quoque perpetuum cum Pannone fœdus, dummodò id æquis utrinque conditionibus offerretur. Pro corona, quam apud ſe depoſitam eſſe non inficiebatur, multa præter æquum & fas mala ſe tolcraſſe fatebatur: obſidionem hinc Neapolitanam, uarias calamitoſasque incurſiones, agri uaſtationem, rapinas pagorum, & incendia ſe fuiſſe perpeſſum, aiebat: quinetiam inſanos pro Ladislao feciſſe ſumptus. Quarum quidem omnium rerũ, haud immeritò rationem haberi oportere aſſeuerabat: poſt hac affirmare, ſe intellecto Mathiæ regis animo, qui pacem poſtulat, & à ſalubri ocio non diſſentit, nihil in Vngariam ultrà moliturum: & præſertim ſi ueteres amicos & aſſertores ſui nominis, quos habet in Vngaria, à rege ſenſerit bene tractari, & factiones ac ſimultates extingui. Ad hæc legati regio nomine aſſeueranter ſpondent, Mathiam data pace, redditaq́ꝫ corona, omnium immemorem iniuriarũ fore: & multo melius Cęſareos, quàm Coruinos in poſterum homines tractaturum. Eo demum pacto legati à Cæſare dimittuntur, ut de rependendis ſumptibus, redimendaque corona cum rege agerent: rem haud immaturè tractarent, de conditionibus ultrò citroq́ꝫ decernerent, & Cæſari referrent. Interim inuiolabiles, ac ſacroſanctæ induciæ forent. Legati Budam reuerſi, regem offendunt Boemico bello occupatum. Sebaſtianum enim Roſgonium, ad purgandam latrocinijs ulteriorem Vngariam, quibus Boemi, ab Eliſabetha primùm duce Giſcra introducti, fecerant obnoxiam, cum duabus legionibus Danubium traijcere iuſſerat: quin & Ladislaum Hederuarium, Agrienſem epiſcopum, in eos arma ſumere coegerat. Auditis oratoribus, & intellecto morbo Cæſaris, quẽ auaricia nimium laborare ſenſerat, non parua lætitia & animi magnitudine affectus eſt: quippe qui ex tribus bellis, primum & grauiſsimum, expleta Cæſaris auaricia extinctum iri ſperat: reliqua proſperè ſe geſturum eſſe confidit. Reſponſa Cæſaris ad ſenatum retulit: ex quibus patres ne minorem quidem lætitiam concepere, de conditionibus pacis & redimenda corona ocyus agen-

dum eſſe cenſuerunt. Vnam tãtùm in ea re difficultatem eſſe ſentiebant, eamq́; haud quaquam perdifficilem: multa pecuniæ opus eſſe, quam etiam, ſi res ipſa tulerit, undique corradendam eſſe decreuerãt. Res multo minoris à Mathia, quàm Senatu, fiebat: quando è collata etiam ſtipe ſacram coronam Vngaros ultrò redempturos eſſe nouerat. Interea Michael, regis auunculus, inferioris Vngariæ fines aduerſus Turcas latè tuebatur: & de initis cum Imperatore inducijs certior factus, grauiſsima ſollicitudine animi leuatus eſt. Sub ijſdem ferè temporibus regales nuptiæ celebratæ: quum poſt mortem prioris ſponſæ, de qua ſupra diximus, filiæ Georgij regis Boemiæ iam nuptiæ inſtarent, quam antequam emitteretur è carcere deſponſarat. Hanc magnifico duxit apparatu, miroq́; amore dilexit. Boemi hanc proceres, Tricinium uſque duxerunt: hinc regali pompa pontifices & optimates Vngarici accepere, Budamq́; duxere, ubi nuptiarum ſolennitas celebrata. Catharinæ huic nomen fuit. Vix quartũ cum rege annum clauſit, & ante coronationem immatura morte ſurrepta, in diuiq́; Sigiſmundi æde ſepulta. Boemicum igitur bellum inſtabat, quo miſerè Vngaria uexabatur. Huiuſce mali Eliſabetham, Ladislai regis matrem, cauſam fuiſſe ferunt. Hæc prima Giſcram ac Telephum introduxerat: quos Caſsiouiæ, Zolio, multis quoq́; oppidis in ulteriore Vngaria ſanè præfecerat. Succeſſere deinde fraternæ Boemorum ſocietates, quæ uaria circùm caſtella temporanea erexerant: impoſitisq́; præſidijs hinc diſcurrentes, cuncta longè latèq́; loca uaſtabant: latrocinijs uictum quærebant, cædibus, rapinis ac incendijs omnia fœdabant. Annos circiter octo & uiginti peſtis iſta in ulteriore Vngaria debacchatur: uniuerſam regionem ad Peſthum uſq́; latrocinijs infeſtam, facinoroſa multitudo planè reddiderat. Ioannem Coruinum bis ibi fuſum fugatumq́; fuiſſe ſcripſimus. Nemo tanti fuit, qui funeſtam gentem extirpare, & hac regnum labe præter Mathiam purgare potuiſſet. Bellum atrox arduũq́; fuit, & quod uix annis quinq́; abſolui quiuerit. Præter eos quos diximus, facinoroſæ multitudinis duo alij principes erant, qui præfecturæ munus gerebant: alter Komorozkius, Valgatha alter dictus eſt. In horum manu Souarum, Sechum, Caſsiouia, Zolium, Biſtricia, Scepuſium, multa quoque alia oppida fuerant, item caſtella duo, Comorozkius & Valgatha, in montibus temporario opere nuper erexerant: unde longè latèq́; tutiora latrocinia exercerent. Nondum primus regni annus exactus erat, quum rex compoſito ferè cum Cæſare bello, expeditionem Boemicam iniuit. Sebaſtianus Roſgonius, cui belli huiuſce ſumma data fuerat, traiecto (ut dictum eſt) Danubio, Agriam uerſus caſtra mouit: ut ſe cum Ladislao, Agrienſi tunc antiſtite, coniungeret. Agriam celerrimè peruenit, ut antequam Boemi illa duo caſtella, quæ in montibus nuper erexerant, munitionibus ac milite obfirmarent, quamprimùm demoliretur: uni Galgozio, alteri caſtello Vadnæ nomen, ab his nuper erat inditum. Sebaſtianus in primis Vadnam, in edito monte ſitam, adoritur, quam nondum abſoluerant: fraternum exercitum in campo dimiſerat, ut deſilientes ex præſidijs Boemos inhiberet, ne quò confugerent. Primo inſultu Boemos cum ducibus ambobus offendit, qui extrà diſcumbebant. Valgatha elato tumultu, cum non parua manu Vadnam inſiluit, ut eam aduerſus Vngarorum impetum tueretur. Sed quum Sebaſtianum tanto impetu oppugnantem è propugnaculo deſpectaſſet, ut nullo modo protegi poſſet: defecto ſtatim animo, auerſa ex parte deſiliit, & in Golgozium effugit. Quum Roſgonius Vadnam nihilo ſegnius oppugnare contenderet, tertia qua cœperat hora, cæſis tantùm ſeptem ex hoſtibus, caſtello montano potitur, reliquos captos ad regem miſit. Mox pari furore ad Galgozium properatur, quo Comorozkius cum Valgatha paulò antè confugerant. Hi quum Vadnæ expugnatione conſternati forent, deſperato Galgozij præſidio, non expectato hoſte, ſeſe inde deripiunt: ut ad Sechum ſe reciperent, quod non procul ab Agria remotum eſt. ſed quum ad plana deſcendiſſent, à Ladislao epiſcopo, copijsq́; regijs inhibiti, quas Sebaſtianus ad radices montium latè diffuderat, ut diffugientes occluderent, Sechũ intrare nequiuerunt. Quod ubi proſpexere, utrique duces cum ſeptingentis ferè Boemis, in

emis,in

emis,in proximas profuſam fugam ſyluas continuò rapuere. Inſtat à tergo cum expeditiſsimo epiſcopus equitatu,& in ſyluis multos cædit. Imminente iam nocte,immiſsisq; multis equitibus,qui eos aſsiduè inſectarentur,& diſquirerēt, in caſtra redijt. Qui eos ſequebantur,in ſequenti die ingentem ruſticorum manum in eos excitarunt:quare cædes ingens continuata. Hi ne longiùs uagarentur,tertio die cum ducentis & quinquaginta captiuis,in caſtra rediere. Ruſtici infenſam ac excerabilem Boemorum multitudinem,octo circiter dies,ſine intermiſsione ſequũtur, cædemq; continuant. Per nemora,ſaltus & pagos,ubicunque deprehendunt,ſine ulla commiſeratione trucidant. Demum ad internecionem omnes cęſi,pręter ducentos & quinquaginta captiuos,cum duce Valgatha,qui in ſyluis captus eſt: quos Sebaſtianus omnes ad regem miſit. Quare è ſeptingentis,præter alterum ducem nemo ſuperfuit. Hoc prælium,quod in Boemos primum fuit,circiter diui Georgij ferias geſtum eſt. Sebaſtiani uictoria uſq; adeò populis omnibus grata fuit,ut ad liberandam cæteram regionē,tot annos Boemorũ latrocinijs obnoxiam,multi gratuitò militarent: quin etiam ita cunctorũ ſtudia ſuccendit,ut è ruſtica multitudine, hominũ circiter quinq; milia ultrò arma ſumpſerint,crucisq; teſſeram altero humero ſubſutam geſtarint,ut ad ſacram alios expeditionem incenderent. Hi ad Sebaſtianum & maiorem Blaſium conuenere,tertio ante Pentecoſten die:caſtellum Myslie,quod ad tēplum diuæ Virginis illi quondam exædificarant,magnoq; præſidio munierant, mira celeritate circumueniunt(id à Caſsiouia tribus milibus paſſuũ remotum eſt)tantoq; impetu oppugnare cœperunt,ut pugnam nunquam intermiſerint,donec præſidium expugnarint. Quadringenti,qui intus erant,ad unum omnes trucidati:una tantùm muliercula ſuperfuit,cui ratio ſexus ignouit. Haudquaquam in tanto ſucceſſu & animorum ardore,Sebaſtianus & Ladislaus frater cum maiore Blaſio ceſſandum eſſe cenſuere. Circiter Pentecoſten,Galzech Boemorũ præſidium adoriuntur,& ui capiunt. Mox in Telephum & Axamithum,inſignes latronum principes, caſtra mouēt,qui Saron, Pathak,& uaria caſtella tenebant:cum utroq;,ad Saron pręlium conſerunt. Sed quũ Boemorum duo tantùm milia Telephum ſequerentur,tantæ multitudinis impetum perferre nequiuere. Non eſt diu pugnatum,quamuis ſæuitia pugnæ truculenta fuit: ſexcenti ex his quamprimùm cæſi,captiuerò ducenti: quum cæteri terga dediſſent, in hos ruſtici ſæuiere. ad poſtremùm, è duobus Boemorum milibus uix ducentos euaſiſſe memorant. Axamithus in acie interfectus eſt: cum quatuordecim tantùm equitibus Telephum fugam rapuiſſe ferunt. Victoria, Roſgonius, & populorum ſtudia,Boemicum bellum continuare iubent: quamuis id ipſum etiam quotidiana Mathiæ diplomata imperarent. Fugientem Telephum Ladislaus inſequitur, qui ad Saron ſe receperat:oppidum quidem in arduo monte ſitum, & non modò natura loci,ſed arte quoq; munitiſsimum. Dum hunc inſequitur, Iaſon Boemorũ præſidium ad templum quoddam ædificatum,obſidet: ubi Vderczkium, unum è principibus facinoroſæ gentis, eſſe ſenſerat. Vderczkius nocte clàm elapſus ad aliud præſidium, quod in Poloniæ finibus erexerat,effugit, quod Breznicze nominabant. Iaſon Ladislaus inſequenti die per deditionem accepit. Quanquam Vderezkij fuga,ad obſidendum Breznicze ipſum hortaretur: Saros tamen, ubi Telephus erat,remoratur. quod quũ obſediſſet, paucis pòſt diebus facta deditione recepit. Mox Vderczkium repetit:quem quum ad Nouũ caſtrum,in finibus Poloniæ ſitum, confugiſſe per exploratores planè nouiſſet, imminente hyeme in Vngariam ad regem ouans reuertitur. Ea æſtate hæc omnia quæ diximus, in Boemos feliciter geſta ſunt. Quod quidem bellum,poſt hac uix annis quatuor tranſigi potuit. Sub eodem ferè tempore,inuidorum opera arteq; Michael Zilagius in regis inuidiam uſque adeò ducitur, ut de auunculi morte,de ſe optimè meriti, cogitarit. Simultatis cauſa in nemo ſat exploratam habuit. Nonnulli probum uirum, ſumma integritate præditũ,& ab omni denique ambitione alienum,affectatæ tyrannidis inſimulant:quam ſi affectaſſet, oblatum in comitijs regalibus regnum à multis optimatibus accepiſſet, neque pro ne-

pote tan-

pote tantopere laboraſſet. Qui uerò æquius iudicare uiſi ſunt, ob inuidioſum gubernationis munus & auctoritatem, maximam conflatam in hunc inuidiam ab aduerſarijs, eiusq́ ſeueram aduerſus regem cenſuram huiuſce mali cauſam fuiſſe prodidere. Haud ſecus atque pater profuſam Mathiæ adoleſcentiam liberiùs caſtigabat: corripiebat clàm tetricis quandoque uerbis, ne ætatis uitio in grauem intemperantiam prolaberetur. Qui autem regis gratiam uoluptatum lenocinijs inire nitebantur, & quicunque Michaelis aut potentiam reformidarant, aut inuiderant dignitati, utriq́ certatim in nepotis odium adducere ſtuduere: alteri, ne diſsimilem ſui regem haberent: alteri, ut inuiſi hominis auctoritatem attenuarent, & inuſitatam in comitijs audaciam ulciſcerentur. Quod ut facilè aſſequerentur, uarijs apud regem criminibus eum afficiebant: accuſabant anhelatæ tyrannidis, ſuſpiciones uarias ſuſcitabant, & liberas illius increpationes, ſeueramq́ cenſuram, in malam utique partem interpretabantur: accedebat elatus regis animus, qui ſenis imperium & admonitionem haud facilè tolerabat. Atqui memini Mathiam Viennæ paulò ante mortem ſæpe dixiſſe, ſe in adminiſtrando regno nunquam alieno conſilio eſſe uſum: quinetiam à ſui regni principio uix unius anni gubernatoris moderationem & conſilium tolerare potuiſſe. Quare factum eſt, ut tanto magis delatorum criminibus foret obnoxius. Eò igitur maledici rem adduxere, ut ad conijciendum in uincula Michaelem, regem ſanè perpulerint: rati quoq́, exin ad mortem adducturos. Rex malè perſuaſus, auunculum grauiſsimi colloquij gratia ad Tibiſcũ amnem feſtinare iubet, ſe illic propediem adfuturum eſſe ſignificans. Is nepotis chirographo admonitus, cum expeditiſsimo feſtinauit equitatu: neque non ueritus, ne qua maleuoli ſuſpicione regis animum deprauaſſent, quorum iniquam in ſe mentem eſſe intellexerat: uerùm ius ſanguinis, uis paternæ charitatis, & immortalis beneficij magnitudo omnium mentem ſuſpicione abalienabat. Quum utrique ex compoſito ad colloquium conueniſſent, Michaelem in proximo Tibiſci pago, à ualidiſsimo equitatu circumuentum, repentè capi iubet, & in uincula conijci. Vix hæc dixerat, quum à prætoriana cohorte, ex inſperato capitur. Non parum nepotis facinus, ac rei inſolentiam admiratus: quinetiam aliqui non probè ſentientes, expoſcente rege manicas & pedicas, auunculum reſpondiſſe ferunt: In meo curru diſquirite, quas regi comparaui: ut ſi quid improborum criminibus impulſus, in auunculum auderet, tales gubernatori pœnas daret. Ex his uerbis falſò aliqui uirum illum integerrimum calumnijs affectatæ tyrannidis afficiunt.

Contrà, qui adfuere: Quid hęc rei inſolẽtia, Mathia, ſibi uult, protinus exclamaſſe dicunt: hem, hæc pro dato regno merita auunculo rependuntur? hæc gratia cumulata refertur? Num hæc Michaelis fides & charitas promeretur? qui pientiſsimi te loco parentis, ad ultimum cum ipſa domo redactum interitum, è carcere eductum, ad regni faſtigium euexi? Huc te improborum conſilia & delationes adduxere, ut regnum ab inauditæ ingratitudinis infamia auſpicareris? O infauſta regni auſpicia, ô inauditam nepotis impietatem, ô inſignem ingratitudinem, gentium ubique prædicandam. Si hoſtis tuis fueris, quem alienum tibi fidem inueneris? Non me propria calamitas, & illata præter æquũ & fas turpitudo, ſed grauis tui nominis expectationisq́ iactura, uehementer angit: ſat uixi, ſatq́ laudis domi forisq́ mihi comparaui: ego nihil mihi timeo, conſcientia rerum bene geſtarum me bene ſperare iubet. Sed quæ te ex hoc facinore ſupplicia manẽt, quæ tibi numinibus læſæ pietatis ultoribus expendenda ſunt: hæc ipſa me ſanè deterrent. Talia occlamitantem rex ultrà tolerare non potuit, imperauit in uincula conijci, & mox ipſe terga uertit. Circumſtabant illi, qui obſtruendas auunculi dictis aures eſſe ſuaderent, aſſerẽtes iure captum, aliud nunc dicere in regem, aliud eſſe molitum: uerba cum rebus haudquaquã conſentire, nepoti ſemper durũ moroſumq́ fuiſſe, nulla in eum lenitate uſum, ſed dicta factaq́ pariter improbaſſe: & ut ſibi cunctarum rerum laudem compararet, hanc in gubernando artem uſurpaſſe. Duos Vngariam reges, paribus auſpicijs imperantes, nunquam habuiſſe: Mathiam regno ſatis eſſe: & ea quidem ſapientia, ut neq́ tutore, neq́

tore, neq; curatore indigeat: qui his ex lege dari ſolent, qui rationis impotẽs & cõſilij reputantur. His igitur animum adoleſcentis ſic incendunt, ut colloquium regis efflagitanti, obſtinatiùs abnegaretur. Inſequenti die Michael iuſſu regis uinctus, ad Vilagoſuarum, quod Lucidum caſtellum interpretantur, Turcis quoque finitimum, non ſine cohortis prætorianæ cuſtodia, ducitur. Committitur duobus caſtelli præfectis, qui ob Turcarum metum cum ualido id præſidio tenebant. Horum alteri Gregorio Labatlano, Georgio Dachio alteri nomen erat. Commiſſum ſibi uirum in carcerem conijciunt, cuſtodes præficiunt, omnes euadendi modos inhibent: cæterùm pro uiri dignitate bene tractãt. Exoranti ut ueterem fidumq́; coquum, domini gulam probè callentem, ſibi ſeruire permitterent, conceſſere. Interim Michaelis inimici haudquaquam ultrà ceſſandum rati, multa apud regem in eius mortem moliuntur: & tot miſerum criminibus onerant, ut nepotem ad indicendam auunculo necem impellerent. Vincitur tandem iniquis perſuaſionibus tenellus adoleſcentis animus, & pro inuidorum libidine præfectis cuſtodiæ regio diplomate mandatur, ut extremo ſupplicio Michaelem afficiant. Id inſcio rege ſub adulterinis plerique literis factum exiſtimant, qui rei ueritatem diligentiùs explorarunt. Gregorius & Georgius hunc capite mulctare iuſsi, ne præcipiti quidem conſilio in re tanti momenti utendum eſſe cenſuere: id improborum ſcelere, ac inſcio rege factum eſſe rati, conſilia inter ſe conferunt: alterumq́; ex ipſis, ad explorandam regis uoluntatem, omnino mittere decernunt: & de Michaele ſupplicium ſumere non deliberant, quouſque ex ipſo regis ore imperioſum mandatum explorator non acceperit: in regium ſanguinem nequaquam temerè, neq; uno, niſi altero ac tertio, eodemq́; capitis ac rerum ſupplicium interminante, edicto, ſæuiendum eſſe arbitrantur. Gregorius ad explorandum regis animũ proficiſcitur. Interea coquus, aſtus ac fidei iuxtà compos, cum tribus conſeruis pari fide præditis, liberandi domini conſilium init: improuiſum ad rem perficiendam Turcarum incurſum comminiſcitur: ex arce Turcas adeſſe clamitans, præſidiariam cohortẽ, adhibitosq́; cuſtodes omnes arma ſumere iubet, ſe quoque in arma furere ſimulat: credula è caſtello multitudo prodit. nouiſsimus cum tribus cõſeruis iſte ſubſequi fingens: mox egreſsis, à tergo portam obſtruit, & quibuſdam cæſis, qui in arce remanſerant, fracto carcere Michelem educit, in priſtinam libertatem aſſerit, caſtelliq́; dominum ſtatuit. Ad falſum quicunq; tumultum prodierant, quum nihil uidiſſent, ſubinde reuerſi, occupatum à Michaele caſtellum, & occluſam ſibi portam comperiunt: quum ui recipere niterentur, ilicò reiecti abiere. Michael igitur ſalute ſimul & arce ex inſperato potitus, ruſtica manu ſibi deditiſsima, commeatibusq́; oppidulum cõpleuit. Mox accitis amicis ac ſuis legionibus, impoſito præſidio obfirmauit. Memorabili nimirum moderatione poſthac uſum ferunt: quippe qui recuperata ſalute uiribusq́; ſuis, non ad ulciſcendas nepotis inimicorũq́; iniurias, ſed ad uindicandas à Turcarum incurſu inferioris Vngariæ oras, animum intendit: in poſterum ſe curia abſtinendum eſſe cenſuit. Ad regem mox nuncium ſalutis ſuæ miſit, ſe plus coco quàm nepoti debere ſignificans: quando alter iniquè in carcerem conieciſſet, coniectum fide liberaſſet alter: & *hic* ingratitudinis, fidelitatis ille, perpetuum ſibi nomẽ comparaſſet. Nec paruo quidem hinc Mathias rubore ſuffuſus eſſe dicitur: nec aliquod doloris indicium edidit. Sæuitiam aliena culpa patratam recognouit: & faciles maledicentibus aures haudquaquam adhibendas, hinc primùm didicit. Reſcripſit ad auunculum: liberationem ſuam, quæ propediem inſtabat, fuiſſe gratiſsimam: atque id duntaxat triſticiæ attuliſſe, quod nõ ingenuè fateretur, cocum liberationis auctorem, pietatis & reſipiſcentię ſibi laudem præripuiſſe. Id nonnullorum ſcelere factum eſſe, non inficiatur: quorum libidini, ſe regni initium, ætatis uitium, auctoritasq́; regia nondum obfirmata, fecerit obnoxium: ſe nihil in eum cogitaſſe affirmabat, quod præter beneficij magnitudinem, & ſanctitatem cognationis eſſe uideretur. Quinetiam haud parum auctoritatis ex hac re ſibi comparaſſe faſſus eſt, quum improbi plerique proceres hinc Maieſtatem regiam reuereri

& time-

& timere dudum occœperint. Eum igitur bono animo eſſe iuſsit, & futuram propediem honeſtiſsimam reconciliationem nunciauit. Sunt qui ferant, id ex induſtria à Mathia factum, ut debitam ſuæ maieſtati reuerentiam, & optimatum metum ab auunculo primùm auſpicaretur. Sed de his hactenus. Inſequenti anno, quum Boemicum in uiſceribus Vngariæ bellum, & neceſſaria Michaelis reconciliatio ſupereſſet, Sebaſtianus primo tempore Roſgonius, iuſſu regis in Boemos caſtra mouet; ipſe propediem, ut ſe auunculo reconciliaret, ad Tibiſcum amnem profecturus erat, quamuis regni negocia cunctationis aliquid interijcerent. Boemi, ligneum in monte caſtellum fecerunt, quod Patha nominarant: non modò loci natura, ſed arte ac præſidij robore magnitudineꝗ munitum. Id in primis præfectus regis adoritur, & obſidetꝗ: primo die quum ſe ad expugnandum accingeret, intercedens pluuia, prælium diremit: ſecundo pugnam inſtaurat, completa foſſa uallum aggreditur, militemquenque fortiſsimum lignea mœnia ſubire iubet. Contrà illi, quum ſe acriter oppugnari cernerent, ſubeuntes deturbant, admotas muro ſcalas reijciunt: in hos ſaxa deuoluunt, alios diſcuſſo ſecuri capite diruunt. Ipſi quoꝗ ſagittis, lanceis, ſulphureisꝗ miſsilibus petiti, haud impunè ſæuiunt. Multi utrinque eo die cæſi, ſaucij uerò multo plures. Quum irritos ſibi conatus Roſgonius fore exiſtimaret, ne fruſtra tempus tereret, ad regem uenire decreuit: haud ignarus, hoc bellum regias quoꝗ uires addecere. Audit, ad Tibiſcum amnem reconciliationis gratia illum iter facere. Quare extemplò ſequutus, in citeriori Tibiſci ripa, ad Varkon regem adhibet: in ulteriore, ad Thizauarſan, Michael erat auunculus. Dies ibi aliquot acti ſunt, colloquium in Tibiſci ripa celebratum: pauci utrinque arbitri adfuere. Multæ à principio ultrò citroꝗ interceſſere incuſationes & querelæ, multæ utrinque purgationes interiectæ. Ad poſtremùm poſtulata & conceſſa mutuò uenia, pacati animi, & admotis deinde pontificibus, præfectis legionum & proceribus, reconciliatio non ſine lachrymis, ac icti perpetui fœderis ſolennitate tranſacta. Poſt hæc Michael Zilagius regem Agriam uſque ſequutus, ut frequens ibi de imminentibus bellis, & diſtribuendis expeditionibus conuentus haberetur. Hic Michael, recuperata dignitate priſtina, inferioris Vngariæ prouinciam cum imperio ſortitur, ut eam aduerſus Turcarum incurſiones cum ſolita diligentia & fortitudine tueatur. Sebaſtianus, ductu auſpicijsꝗ regis in Boemos reuertitur; ut unà cum rege, cæterisꝗ proceribus, ſuperiorem Vngariam à latrocinijs & ſeruitute Boemica liberet. Michael in prouinciam mox profectus, caſtellum Keui, quod prope Synderouiam ſitum eſt, mira arte, ac omni munitionum genere; ne quid à Synderouia, à qua nimium ſibi timebat, mali iam acciperet, obfirmauit. Matthias, reconciliato auunculo, omni ferè improba ſollicitudine liberatus, expeditionem Boemicam forti animo adoritur: in primisꝗ Patha, ubi Sebaſtianum fruſtra pugnaſſe diximus, dura obſidione circumuenit: & ea quidem mente, ut nunquam hinc recederet, donec hoſtili & calamitoſo oppido potiretur, quod latrocinantium aſylum eſſe nouerat. Hoſtes præſentia & apparatu regio conſternati, per internuncios in primis cum eo agere cœperunt: ut quatriduanas ſecum inducias faceret, interea de facienda inter ſe deditione decernerent. Dantur induciæ, & pactiones inter eos factæ, ut ſi ad ſtatutum diem auxilia non haberent, ſeſe dederent. Quæ quum habere nequiuiſſent, quum omnes rex aditus occupaſſet, ad præſtitutum ex compacto tempus deditionem fecere. Multa adhuc oppida & caſtella ſupererant, partim olim ab Vngaris, partim ab ipſis erecta, quæ Boemi pertinaciter retinebant. Recepta Patha, Matthias Saiomēthe, Saionꝗ caſtellum obſidet, quæ in ſuperiore Vngaria olim erexerant, eaꝗ ſine magno negocio recepit. Deinde ad Balozuar caſtra mouit: & potitus oppido, paucis menſibus tria præſidia expugnauit: in primis Ghemerum, deinde Drench, tertiò Vſdin. Supererant & alia, quæ Boemos adhuc Vngaria cedere non patiebantur: hæc non multo poſt tempore Matthias in ditionem ſuam planè redegit. Nanque Rhymam, Zeechum, Zyrchiethum, Zaygriaphicon, Salgon, & nonnulla alia, partim ui, partim ex deditione

deditione cepit. Duos hic annos, à Pathæ obſidione in hunc uſque diem exegerat, Giſcram autem nondum attigerat, Boemorum principem, & huiuſce belli moderatorem, qui ad Zolium latè dominabatur. Expugnatis rex præſidijs & oppidis, quæ paulo antè retulimus, Budam rediit: ibique Emericum Quæſtorem regni, cum magna poteſtate reliquit. Nam in ſuperioribus, Emericum è paternis amicis haud dubiè primarium, ſpectatæ uirtutis & ſapientiæ uirum: in inferioribus uerò Vngariæ partibus, Michaelem auunculum ritè præfecerat. Quin & Emerico Stephanum Bathorem collegam adiecerat, uetuſtiſsimo Vngarorum genere natum, ueluti uarijs in locis, ex uniuerſa hiſtoria colligi poteſt: uirum profectò impigrum, ad gerenda tantùm bella natum, ab initio ætatis de ſe maxima quæque pollicentem: quando à tyrocinij ſui die, tantam fortitudinem, prudentiam, ſeueritatem, cum inaudita caſtitate coniunctam prætulit: ut ex eo tempore, quanti foret, augurari quiſque facilè potuiſſet. Stephanus Emerici frater, natu minor, impari auctoritate, contrà tunc fortitudine & probitate pari, ut cum fraterna laude certaret, in eo bello fuit. Saron oppidum: haud inuito fratre circumuenit: ubi cum ualidiſſimo ſanè præſidio, Pan Mathiam, Corabin, Maczyn, Belian, & Ruſſian, exploratæ uirtutis ac fidei centuriones, Giſcra præfecerat. Id in edito monte ſitum ad radices, ligneum caſtellum fuerat Boemorum, quod Vngari uiceperant. Stephani peditatus, abſente inſcióque ipſo, Saron adoritur, & oppugnat. Quum pugnam temerè iniuiſſet, parum proſperè dimicatum: plures enim ex Vngaris quàm Boemis in eo prælio cæſi captique. Saros ab altera Eperies, ab altera Sibinium parte habet: ad quintum lapidem eſt Eperies, ad decimum uerò Sibinum ubi Stephanus hybernabat: quod quidem totum è materia confectum eſt. Boemi recenti uictoria elati, è Saro in Sibinium deſcendunt, ut ligneam ciuitatem incenderent, Stephanum'que cum cohortibus caperent. Equitatus autem qui in caſtris erat, proſpecto Boemorum inſultu, à tergo adurget. Quum illi Sibinium oppugnare ſuccendereque cœpiſſent, ſuburbanáque diriperent, inſtant à tergo iſti, uniuerſum'que in ſe impetum conuertunt. Pugna hîc atrox & fœda committitur: diu uariante fortuna pugnatum, & multi ultrò citroꝙ ſaucij & interfecti. Boemi tamen, numero uiribusqúe in tumultuarios illo prælio ſuperiores, Vngarorum tandem equitatum inclinarunt: is terga dare coactus, rapta in proximas ſyluas fuga diffunditur, & inſtante nocte pugna dirimitur. Quum à ſuis malè pugnatum Emericus ac Stephanus accepiſſent, irritatis multò magis quàm olim animis, & arctiore quidem obſidione Saron obducunt: locum natura artéque munitiſſimum, & ui nequicquam expugnabilem, inedia ſuperandum eſſe decernunt: uias omnes præoccupant, ne quid commeatuum à Giſcra poſſet inferri. Boemi, poſtquam ſibi aqua & cibo ab hoſte interdictum eſſe intelligunt, ne fame abſumerentur, ad Emericum Stephanumꝙ Bathora literas mittunt, quibus colloquium ſibi dari poſtulant. Quòd quum facilè impetraſſent, Pan Mathias cum collegis de deditione Sari, legibusꝙ eius agere occipiunt, Poſt dies aliquot eam tranſigunt, & ea quidem conditione, ut ſaluis corporibus & impedimentis oppidum dederent. Conditionem Emericus accepit, tertióque die Saro potitur. Poſt hæc, recepto Saro, quod magni momenti eſſe uidebatur, ad recipienda finitima oppida, quæ adhuc graui Boemorum imperio premebantur, ad Viuar mox caſtra mota, paucisqúe menſibus Viuar, Bichne, Scepuſium, Keſmaarkumꝙ recipitur. Cætera quoque caſtella Boemorum'que præſidia, partim deditione, partim pecunia recepta ſunt. Solus Diſcra ſupererat, calliditate, experientia, & animi magnitudine præſtans: is intellecto regis ingenio, quum ſe uiribus imparem nouiſſet, ſubornata cum eo liberalitate agendum eſſe reputauit: ut arte potius ſe ſuaꝙ tueretur, quàm regem beneficio ſuperaret. Conflatum in ſe regis impetum, ac Vngarorum inuidiam, breui quidem Epiſtola declinauit: Ex ingenti mea in

noxia fuerat, & nulla unquam ui liberari potuerat, Mathias inito regno grattatoria turba purgauit. Sed iiſdem temporibus Turcarum bellum oboritur. Mahumetes enim conſternatam ex Albana quondam clade ſpem, ad ſubigendam Pannoniam reſuſcitare cœperat. Impellebat ad hoc adoleſcentia regis, procerum diſcordiæ, Friderici ambitus, & inteſtina finitimaq; bella: quæ nondum adhuc, neque tam feliciter compoſita eſſe nouerat. Halibechum igitur ſuperioris Myſiæ præfectum, Pannoniam traiecto Sauo incurſare, ferro ac igni cuncta uaſtare iuſſerat. Syrmienſem inprimis, deſidente Sauo, agrum inuadit. Cheulpen, ſanctumq; Demetrium, populoſa tunc oppida diripit & incendit. Adaucta mox audacia, longè lateq; populatur. Ad Futhachum uſque diſcurrit, opulentum ſanè oppidum, in Danubii ripa ſitum: quod uix foſſa ligneaq; mœnia, à feræ gentis incurſu ſeruare potuerunt. Effuſo rumore, pro Turcarum libidine omnia miſceri diripiq;, extemplò Michael, & Petrus Zocholi, Chianadienſis epiſcopi pater, uir impiger ac ſtrenuus, ne minori quidem animi magnitudine, quàm rei militaris diſciplina præſtans, cum tumultuariis occurrunt copiis: ne ultimum illum inferioris Pannoniæ tractum, quem adhuc magnam Italiam appellant, in Turcarum ſeruitutem conrici paterentur. Haud procul à Futhacho ingenti præda onuſtos adoriuntur. Halibechus obſtricta arctiùs captiuorum turba, & depoſita præda, inſtructum in hos equitatum conuertit. Pugna uehementi utrinque impetu inita, quando abactam hi prædam efferre, contrà iſti, ſpolia recuperare ſtudebant: paribus utrinque uiribus aliquandiu dimicatum. Sed Halibechus, intellecta Vngarorum pertinaci roboreq;, dimiſſa tandem præda terga uertit, ne ditandi gratia uitã amitteret: id ipſum reliqui fecêre Turcæ, equorum pernicitate freti. Inſtat à tergo Petrus, & recuperat præda longóque captiuorum ordine, adhuc latrocinii ab hoſte pœnas exigere contendit. Cum eo pari celeritate expeditiſſimus regis equitatus inſequitur: at ubi ad Saui fluenta peruentum eſt, maxima in ripa cædes redintegratur. Nam è Turcis, quicunque inſtantem à tergo hoſtem reformidabant, pars in amnem ſe proiicere: peti telorum multitudine, ac iuxtà demergi. Alii, ne inulti caderent in hoſtem ſe conuertêre, & ad mortem uſque obſtinatiùs dimicare. Multi, inſtaurata in ripa acie, animoſiùs agere, & pulchrè ibi oppetere. Pauci demum cum equo Sauum tranantes, Synderouiam ſe recepêre. Ad Samon uſque oppidum, hos Petrum profligaſſe ferunt. Halibechus Synderouiam aufugerat: fœdæ fugæ turpitudine uſque adeò angebatur, ut eam propediem abolere decreuerit. Quatuor milia expeditiſſimorum delegit, ut clandeſtino incurſu Tranſſyluaniam inuaderet, & magna cæde incendioq; patrato, in Myſiam ſe repentè reciperet. Mathias, qui præter ætatem prophani hoſtis aſtum nouerat, illum haudquaquam quieturum eſſe ratus: omnes legionum præfectos, eò diligentius fines tueri, & cautiùs cum Turca agere iubet. Clandeſtinis quid ille moliatur exploratoribus, ſcire præcipit: futuram in Tranſſyluaniam excurſionem illi referunt. Rex Pancratium imminentis periculi admonet, imperatq;, ut impoſitis ubique ſpeculatoribus, prouinciam à Turcarum incurſu tueatur: uel ſi eos aliò iter capere ſenſerit, occurrat. Pancratius regia mandata ſeruans, ad Themeſuarum, cum ualidiſſima Sithulorum manu Turcis occurrit. Cruentum hîc prælium initur: Halibechus recenti turbitudine ſe exuere: contrà Pancratius prouinciam tueri, & pernicioſæ gentis audaciam proterere contendit. Multi utrinque cadunt: ſed quum Turcæ Vngarorum uires ultrà tolerare non poſſent, haud inuito Halibecho, fugam rapiunt. Inſtant à tergo Sithuli, ducéque Pancratio, ne paruam quidem ſtragem patrant, & ad Danubium uſque ſequuntur. Halibechus fuſus fugatusq;, Synderouiam reuertitur: & proſpecta noui regis fortuna, multo poſt hac, cum adoleſcente cautiùs agendum eſſe reputauit. Duplici iam clade confectus, grauiter angitur, quum ſuo multum nomini hinc detra-

ctum iri uercatur. Mathias contra, maiore fit indies animo, maiores pectore ſpiritus concipit: & quum pro uita (ut ita loquar) hucuſque pugnarit, pro gloria poſthac certare decernit. Vnum obſtabat, quòd antequam ritè coronaretur, nil ſine magna ſollicitudine ſe moliri poſſe cernebat: quare coronæ redemptionem, Ioanni epiſcopo Varadienſi, ſpectatæ fidei & prudentiæ uiro commiſerat. Is clàm cum Imperatore, ne inconſulto quidem rege, rem ita compoſuerat: ut coronam Vngariæ, milibus aureûm ſeptuaginta redimeret. Quum id Proceres fortè ſenſiſſent, ad imperatorem ſcripſêre, ſe conuentionem cum Ioanne Varadienſi tranſactam dudum accepiſſe: nimium'que mirari, propriam tanti coronam redimere oportere: eius Maieſtatem admonere, ut cum Ioanne cautiùs agat, à quo, ne uerba dentur, admodum uereatur, quum nihil de conuentione hac grauiſſima, ad Senatum hactenus ſit relatum. Ipſam ſine Senatus conſulto, nullo modo fieri poſſe. Quæcunque à Ioanne ultrò citroquè agitata ſunt, ipſis hæc inuitis ac inſcijs fuiſſe tentata. Quum has Imperator literas accepiſſet, ad Ioannem quam primùm ſcribit: initis inter ſe pactionibus, quantum ex illorum literis intelligere potuit, regni proceres ſtare nolle: obmurmurare paſſim, & conqueri precij grauitatem, quod ſoluere non poſſent: atque ſi etiam ſoluendo eſsent, tanti nunquam redimerent. Proinde petere ſe ocyſsimè fieri certiorem, an'ne pactiones initæ, pro factis, an irritis & infectis haberi debeant. Ioannes perlecta imperatoris epiſtola, quum fortè Varadini foret, extemplò ad Mathiam, qui Sigedini copias comparabat, ut in Tranſalpinos proficiſceretur, ſuas cum cæſareis literas miſit, quibus Optimatum quorundam auariciam & improbitatem patefecit. Rex ubi utraſque perlegit, ne cæſari uerba dare uideretur, Varadinum cum proceribus extemplò conceſsit: ibique coacto Senatu, de bello & corona agi cœptum eſt. Inde profectus Cibinium uenit, ubi poſtquam de re dimenda corona decretum eſt, ibidem Septemuiri quoque creati ex conſulto patrum, qui ſacram coronam redimerent: redemptamq́ cum decenti (ut par eſt) apparatu, referrent. Septemuiri deſignati hi fuêre, inprimis Ioannes Varadienſis antiſtes, Stephanus metropolita Colocienſis, Nicolaus Vilachus, Ladislaus Palocius, Emericus Quæſtor regius, Lamberger, & Benedictus Thurocius. Soluto Senatu, Rex in Tranſalpinos Legati ad cæſarem feſtinantur. Sed de Mathia prius, deinde de coronæ redemptione dicatur. Rex in Tranſalpinos, ad liberandum Draculam è Turcarum manibus contendere dicebatur. Cui mulierem ſuam quoque conſanguineam, legitimo matrimonio coniugarat. Illuc profectus, neſcio qua cauſa, quando id nemini ſatis compertum eſt, Draculam in Tranſſyluania cepit: alterum uerò Draculam, à Turca in prouincia præfectum, præter omnium opinionem approbauit: hunc Budam captiuum duxit, decennalique carcere mulctauit. Inauditæ crudelitatis & iuſticiæ, Draculam fuiſſe memorant. Hunc aiunt, Turcarum Legatis, in præueneratione pilea Phrygea ex patriæ inſtituto deponere recuſantibus, confirmandi moris gratia, tres capiti clauos affixiſſe, ne amplius amoueri poſſent. Innumeros palis Turcas præfixiſſe, & inter eos cum amicis lautè diſcubuiſſe. Mendicos inſuper omnes deperditæ ignauiæ, miſerabilisque ualetudinis & fortunæ, lautiſſimo conuiuio excepiſſe: deinde cibo uino'que completos, iniecto igni abſumpſiſſe. Item, Turcis ſæpe captiuis cute pedes exuiſſe, contuſóque ſale præfricuiſse: mox lingentes ſalſis plantis capras adhibuiſse, quæ linguæ aſperitate cruciatum augerent. Mercatorem Florentinum de aſſeruandis pecunijs ſollicitè percunctantem, in media deponere uia iuſſiſſe, & nil de numerata nocte pecunia mentientem, incolumem dimiſiſſe. In Barbara regione tanta ſeueritate uſum, ut in media quiſque ſylua cum rebus tutiſſimus eſſe poſſet. Hunc deinde Mathias in priſtinam dignitatem ſanè reſtituit: ſed in Turcico demum bello cæſus, caput ad Maumetem dono miſſum. Equitum Legati circiter tria milia duxere, ut coronam pro dignitate afferrent. Quum in Auſtrali cæſarem Neapoli eſſe

ſenſiſſent,

ſenſiſſent, Semp[r]onium uenêre. Sed antequam urbē inirent, à cæſare poteſtatem impetrarant, ut Sempronienſium hoſpicio uti liceret, donec de corona tranſigeretur: & re tranſacta, integram ciuitatem relinquerent. Sempronium enim olim, unà cum arce, Eliſabetha cæſari oppignorarat. Deinde cum uniuerſo Neapolim equitatu Oratores contenderunt. Quum urbi appropinquaſſent, cæſar ab arce, copiarum multitudinem admiratus, ex inſolentia rei formidare cœpit: mox portas iubet occludi; diſponi per mœnia ſtationes, & hanc non legationem, ſed hoſtilem exercitu reputare. Quum portas propius acceſſiſſent, easque ſibi Legationis iure patefieri poſtularent, eo obfirmatiùs obditæ. Paulo pòſt cæſaris Orator urbe prodijt, non tot dicens coprjs, nec tam expedito coronam equitatu repeti: ſed inſidias obtendi, expugnari ciuitates, prædas abigi, & agros uaſtari ſolere: demum ne initæ concordiæ pactiones reſcindantur, cæſari placere, Ioannem tantùm Varadienſem epiſcopum, cum ducentis equitibus, urbem tutò intrare exiréue, Reſpondere Oratores, Sacræ coronæ religione ſe adactos, cum magnifico equitatu ueniſſe: nullam ſuſpicionem concipi oportere, ſe à cæſaris uoluntate nequaquam diſſentire. Quare Ioannes cum ducentis duntaxat equitibus Neapolim ingreſſus eſt: cæteri collegæ, Sempronium rediêre. Menſis hîc à Ioanne actus: demum re compoſita, cum Imperatore peregit, ut Ladislaus Palocius, Sempronio Neapolim aduocaretur, qui ſacram coronam recognoſceret. Duas coronas adulterinas affabre ab Imperatore factas, rumor erat: nc uera dignoſceretur. atque id quidem Romanorum exemplo, qui duodecim ancylia, ne uerum facilè intercipi poſſet, Mamurio auctore fabricati ſunt. Ladislaus accitus, ueram ſacramque coronam primo obtutu ſigno quodam recognouit. Paumkircher & Groph Nichel, à cæſare Sempronium ad reliquos miſſi, qui eos ad urbis mœnia ducerent, & allatas pecunias explorarēt. In ſequenti die, ad ſuburbana peruentum eſt, tunc iterum ultrò citroque redintegrata contentio: nam nec coronam hic ſine pecunijs, nec illi pecunas ſine corona dare uolebant. Par utrinque interceſſerat differentia. Varadienſis tamen & Patauienſis epiſcopi interuentu, præſtita utrinque fide, factum eſt: ut ad portas urbis uno eodemque tempore, & hinc corona Legatis, & hinc pecuniæ cæſari traderentur, unoque momento compenſatio fieret. Itaque res ex compoſito tranſacta, & ſacra ſexaginta milibus aureûm corona redempta, conditiones perpetuæ pacis eodem exemplo exſcriptæ, utrinque datæ, ne uiolari aut abolcri facilè poſſent. Quicunque cæſaris Frederici & Mathiæ Coruini Pannoniarum regis, initum nuper fœdus & concordiam ſcire cupit, iſta legito: Cæſar, ut exortum è depoſita ſibi corona bellum extinguat, Pannoni cuius eſt (ne regnorum moderator, iniuriam facere uideatur) eam reddito: pactam iuſtè pecuniam accipito: Mathiam filij loco ſemper habeto: ius omne regni illi cedito. Contrà Mathias, ut parem beneficio gratiam referat, Cæſarem tantum parentem agnoſcito: ſi liberis abſque legitimis extremum diem obierit, Pannonici regni ius cæſaris mox eſto: quin & nonnulla Neapolitanæ ditionis oppidula, uicique, intra Pannoniæ fines effuſi, poteſtatis quoque cæſareæ ſunto: Alemannus & Vngarus, ſine ullo diſcrimine ab utroque principe tractator: ueterum iniuriarum ſectator inſtauratór ue diſcordiarum, capitalis eſto: quicunquè demum fœdus ritè ſanctéque percuſſum læſerit, ſanctionémue hanc cum ſumma per Legatos poteſtate initam, uiolarit, ueluti publici & communis ocij pacisque interceptor, & deorum penatium uiolator, igni ferróque ut fœda porca feritor. Coronam igitur Sempronium, quæ annos quatuor & uiginti ſub cæſarea poteſtate fuerat, ſingulari pompa, læti feſtiuique, haud aliter atque rem cœlo demiſſam, tenijs aduehunt: ubi Oratorum auctoritate promulgatur edictum, latéque diffunditur, Quicunque recuperatæ ſacræ coronæ gratia & religione capiuntur, liberam uiſendæ recognoſcendæq; poteſtatem omnibus triduo Sempronij fore. E finitimis oppidis & pagis, religionis amore, innu-

mannus, audita layzæ captiuitate, quæ illius regni caput erit, uſque adeò indoluiſſe dicitur, ut parum abfuerit, quin corde diſrumperetur. Exercitum circiter triginta milium hominum mira celeritate comparauit: antè per ſæuitiam hyemis layzæ ſuccurrere nequiuerat: nunquam enim arcem tam citò captum iri ſibi perſuaſerat. Ad hæc teſtudines, catapultas, arictes, ac cætera tale genus parat, ſulphurea in primis tormenta: nullum nouæ munitionis genus omittit, ac deſidente hyberna uæſania, quum primum licuit layzam oppugnare adoritur. Vrbeculam, Vngarorum præſidio munitam, ariete æneisq́ machinis, quas circum collocarat, die noctuq́ quaſſat: nunc tormentis territat diruitq́, nunc nocturna oppugnatione pertinaciſsimè uexat. Nulla oppidanis requies datur: quippe modò mœnia reſarcire, modò interiore foſſa, uallo aggereq́ communire nituntur: mulieres & pueri militaria æquè munia obeunt, pro communi ſalute pari ſtudio quiſque decertat. At ubi Mahumetes ſat murorum dirutum eſſe putat, aperto Marte ciuitatem inuadere audet: præterea tot acies inſtruit præ multitudine copiarum, ut dies tres pugnam continuare poſsit: nam antequam nouiſsimi defecerint, primi inſtauratis uiribus, prælium redintegrare facilè poterant. Quare ex omni parte urbem adoritur, non ſolùm peruia, ſed inacceſſa quoq́ loca milites tentare iubet: ipſe à tergo inſtat, omnes ad prælium hortatur, præter murales coronas ingentia militi præmia pollicetur: ir: recuperandam layzam occlamitat. Quum nihil Turca ceperit, quod ui amiſerit, patratum ſociorum ignauia dedecus obijcit, ingeminatq́: quod præſenti uirtute abolendum eſſe, uociferatur. Turcæ tanto impetu mœnia ſubeunt, ut multi pinnas uel muros conſcenderint: plerique ſigna mœnibus impoſuiſſe uiſi, moxq́ ab oppidanis reiecti ſunt. Clariſsimũ Vngari facinus commemoratur, qui quum Turcam imperatoria ſigna turri imponere contendentẽ ſuſpiceret, correpto ſimul hoſte, ſe præcipitem ex alto dedit, ut Coruina adhuc ſigna ſtare uiderentur. Tanta cædes eo die facta eſt, ut foſſas hoſte compleuerint. Ex oppidanis multi cæſi, ſaucij ferè omnes. Mathias audita ſæuiſsima layzenſium obſidione, Emericum Sepuſienſem, mox cum duabus legionibus accurrere iubet. Vir ille impiger ac ſtrenuus, non minus animo quàm prudentia & aſtu præſtans, ocyſsimè mandata peragit. Nuncios multos præmittit, qui rumores differant, Coruinum regem cum numeroſo exercitu propediem adfuturum. Sentit Turca undique Vngaros propediem adfuturos. Quotiens & quàm infeliciter Amurathes pater, & ipſe collatis ſignis cum Coruino duce pugnarit, memoria repetit. In repentinum ſubinde timorem conijcitur: cumq́ auget recens & improuiſa Mathiæ uictoria. Increbreſcentibus deinde rumoribus de Coruini regis aduentu, quum iam iam adfore nunciaretur, præ nimia trepidatione, relictis munitionibus, machinis & impedimentis, in Macedoniam ſe recepit. Emericus ſola fama ciuitatem acerrima obſidione liberauit. Inſtaurato mox præſidio, & obmunita layza, ad coronationem quam rex edixerat, feſtinauit. Hic tertiæ Decadis finis erit.

RERVM VNGARICARVM DECADIS TERTIAE FINIS.

ANTON.

LIBER PRIMVS.

CAPTA Iayiza, & magna Boſcenæ parte, poſtquam Mathias adaucta iam bruma Budã peruenit, nihil profectò Coruinæ magnanimitati fuit antiquius, quàm de legitima coronatione cogitare. Huic igitur ex ſenatusconſulto Palmarum dies præſtitutus eſt. ad quem cùm è remotiſsimis oris pręſæuitia hyemis optimates ac nobiles, magiſtratus et legati adeſſe nequiuiſſent, in diem Paraſceues res ipſa eſt prorogata. Albam igitur, è ſacro prophanoq́ ordine omnes principes, pontifices, cum uniuerſa Vngariæ nobilitate conuenerant, ut regem præter ætatem de Republica benemeritum, & ad clariſsima quæque facinora natum, ſacro ritè diademate, quod nuperrimè redemerat coronarent. Hîc ſtatuto die, regalibus quibuſque inſignibus in diui Stephani baſilica Dioniſius Sech, Strigonienſis metrapolita, in frequentiſsimò tot gentium conuentu, Coruinum ex more decorauit. Cum tanto populorum plauſu & coronatus, & circumuectus eſt, ut hunc magnanimum regem alterum Alexandrum, alterum 'ue Cæſarem, hunc inuictiſsimum Pannoniæ propugnatorem uarijs linguis tot populi conclamarent: pleriq́ Martem Scythicum, nonnulli Romanæ gentis reliquias appellarent. Dona miſsilia, nummi, uectes, ac cætera tale genus quæ in ea celebritate ſpargi ſolent, profuſiùs & magnificentiùs quàm unquã antea diffuſa ſunt: Coruino regi fœliciter, liberatori Pannonicæ gentis fœliciter, Mathiæ uictori cuncta fœliciter, certatim miles cum plebe ingeminabat. Multos eo die uiros equeſtris ordinis dignitate donauit. Quibus autem torques aureos, aut purpureas lacernas adiecit, ſpectata à cunctis pontificibus & proceribus non ſine admiratione profuſa regis magnificẽtia quæ omnium ſibi ordinum animos admodum conciliauit, pro eius uita mira ſolicitudine utriuſq́ ſexus & ætatis omnes homines uota nuncuparũt. Anno igitur Serua
1494 toris quadringenteſimo ſexageſimoquarto ſupra milleſimum, regni uerò ſexto, coronatum eſſe dicunt. Illud nequaquam omiſerim, quod in referenda gratia monumentum inter coronandũ fecit. Ioannem Varadienſem epiſcopũ de patre, deq́ ſe iuxtà benemeritum, ampliſsimo illo ditiſsimoq́ comitatu perpetuò donauit, ut ipſe, poſteriq́ pontifices legitimè fruerentur: qua quidẽ donatione baſilica Varadienſis diuæ Genitrici à diuo Ladislao rege dicata, plurimùm aucta & ditata eſt. Priuilegiũ Mathias alto ſolio præſidens, ſacra corona, ſceptro, pomoq́ conſpicuus, proprio ore protulit, id tale fuit. Cum Ioãnnes Viteſius, cui pater moriẽs nos unicè cõmendauit, nobiſcũ utranq́ fortunã ſubire non recuſarit, pari quoq́ diſcrimine nobiſcũ in captiuitatẽ inciderit, liberarit Boemico carcere: domiq́ foriſq́ nobis cõſilio labore, opera ſemper affuerit: diſſenſiones & bella repreſſerit: in Boemica, Turcica, Trãſyluana & Boſtenẽſi expeditione, uel ſua præſentia, uel copiarũ auxilijs nunq́ noſtra caſtra deſeruerat, & ſalutari demũ legationis officio grauiſsima quęq́ negocia fœliciter egerit, coronãq́ nunc ſacrã longo poſtliminio retulerit: placet nobis, patribuſq́ cõſcriptis, eum ſucceſſoreſq́ ſuos ob ſingularẽ, qua in diuam Genitricẽ & Ladislai numẽ afficimur, religionẽ, comitatu Bihoriẽſi perpetuò donare, ut eadẽ fidelitatis officia commodiùs cõtinuare poſsit: & nos euitata ingratitudinis nota, haud indebita uirtuti premia perſoluamus. Tranſacta celebritate coronationis, Mathias cum ſingulis pontificum optimatumq́ ordinibus Budã redijt, ibiq́ æſtatem illam tranquillam egit: quotidie uaria ſpectacula edidit, illud nunquam defuit, certamem equeſtre curulé ue pręterea leonum uenationes, duo triaúe gladiatorũ paria quibus apprimè delectabantur. Quin & ipſe quotidie in hippodromo equeſtri certamine depugnauit, tanto robore & audacia, ut cum fortiſſimo quoq́ infeſtis haſtis congrederetur, nullã in certamine dignitatis ſuæ rationem

nem haberi iubebat, quin & publico id ſæpe agebat edicto. Aurigatione aſsiſsidua uſus eſt, nil ignauia & deſidioſo ocio duxit abominabilius, multas in regno lites inter æſtiuandũ Budæ cõpoſuit. Appropinquãte iam autũno, rex haud ultrà terẽdũ, in ſpectaculis Budæ tempus eſſe putans, ad ſuſcipiendam aliquam expeditionem non minus utilem quam neceſſariam, animum intendit. Iayze uictoria ſuccenſus de Turcico iterum bello cogitare cogitur. nullum enim aliud ſuccurrebat antiquiùs, neque ſibi neque Reipublicæ glorioſiùs, magisq́ neceſſarium inſidioſum & præpotentem à tergo hoſtem habebat, quem neque negligere, neque per ignauiam ſine extremo periculo ullo modo demittere poterat. Quare audacia hoſtem uincere ſatiùs eſſe ducens, delectum habuit: undecunque poteſt, auxilia cogit. Acceſſêre piæ, auxiliaresq́ cohortes Crucigerorum militum, quas Moldauienſis epiſcopus ſecum adduxerat. Cum decem igitur millibus equitum Phutachum uenit. Sequebatur cum Ioannes Emo Venetorum orator, qui etiam in captiuitate Iayze cum rege fuerat. Nam cum Veneti duobus antè annis à Turco grauiter in Peloponneſo uexari cæpiſſent, & ad Iſthmum ab Ionio & Aegæo mari cum foſſa murum tumultuaria opera duxiſſent, ut peninſulam à Turco protegerent: circumpentèui, multitudine hoſtium irritos conatus habuêre: ad ineundum cum Pannone fœdus recurrerant, & oratorem hunc miſerant. Deinde pius pontifex, cum uniuerſam ferè Europam, promiſſa peccatorum omnium impunitate, in Turcorum bellum concitaſſet, ueniſſet Anconam, eiq́ Christophorus Maurus cum x. inſtructis triremibus continuò affuiſſet: lenta febri correptus, biduo poſt, xix. Calen. Sept. humanis exceſsit. Cardinei patres, quinque & quadraginta aureûm millia Chriſtophoro duci, quæ in pontificia arca repererant, dedêre, ut ea Mathiæ aduerſus Turcos acerrimè pugnanti mitteret. Id à duce per quàm diligenter factum. Fœdus igitur cum Pannone Venetoq́ percuſsum, plures annos ſaxaginta aureûm millia Veneti Mathiæ contulere, ut perpetua cum communi hoſte bella gereret. Ioannes igitur Emo legatus, hic annos treis fuit: hæc cuncta bella ſpectauit, cum oratoribus tandem regijs, qui ad Paulum pontificem proficiſcebantur, ut infrà referetur, in Italiam redijt. Sed ad diuerticulum redeamus. Rex traiecto deinde Sauo, Myſiam ſuperiorem ingreſſus Zoynichum Raſciæ oppidum in arduo monte ſitum obſidet. Ad protegendum Saui fluminis Vadum, ne interciperetur ab hoſtibus, Stephanum Colocienſem archiepiſcopum cum ualidiſsimo equitatu reliquit. Dum Zoynichum arcta obſidione circũuenit, quod à Sauo quadraginta millibus paſſuum remotum eſt, & fodinas habet argenti, ad expugnandum Steeurinchũ, Emericum cum prætorianis cohortibus mittit, quod uiginti millibus paſſuum diſtabat à caſtris: & exuberantibus uſque adeò ſodinis pollebat argenti, ut ab argento ſibi nomen inuenerit. Streucron enim Sclauonica lingua ſignificat argentum. Milites immiſsi cum gloriæ, tùm argenti cupiditate tanto impetu oppugnare adoriuntur, ut uno altero'ue prælio cæperint. Potiti oppido, cuncta diripiunt. Turcos multos capiunt, abducuntq́: impoſito repentè præſidio, præda onuſti, & in caſtra læti redeunt. Iam duos circiter menſes Zoynichum obſederant, acerrima ſæpe pugna uexarant, & adhuc expugnare nequiuêre. In oppugnatione nouiſsima, Emericus equitum præfectus, immiſſa ab oppidanis ſagitta oculo præfigitur: parùm abfuit, quum oculùm erueret, nimio dolore correptus, & deiectus animo. in tentoriũ refertur. Rex præfecti ſui uulnere conſternatus, ſe multò deinde remiſsius agere cæpit. Dein rumor haud paruus increbuit, Maumethẽ ne argentea oppida deſereret, cum numeroſo propediem exercitu aduenturũ: collatis cum rege ſignis, omnino pugnaturũ: cũ quadraginta millibus hominũ in horam affuturũ. Hac fama Emericus oculo ſaucius, multo grauius angi & abſterreri, regi cõſulere, ut ſoluta obſidione caſtra amoueat: dicere, ſe Turco imparem: & militẽ longo bello & aſsiduo labore defatigatũ, refici & recreare oportere: ſe omnino cũ uictoria & ingẽti præda redire. Poſtero die fama hæc magis magisq́

militari

militari metu & muſſicatione augeri. Oborto tandem tumultu, Turcos haud procul abeſſe, & iamiam cum inſtructo agmine affuturos: rex ſola fama perterritus, ſigna tolli, & caſtra moueri iuſsit. id cum tanta militum trepidatione factum, ut relictis Tormentis æneis, & pleriſq; impedimentis, ad Saui ripam continuò ſe receperint, mox amnem remenſi, in Syrmienſem agrum rediêre. Aequam hic aliqui utriq; principi uolunt fuiſſe fortunam: quippe quæ, ueluti ad layzam, ſolo aduentantis Coruini nomine Maumethē machinas æneas & impedimenta deſerere: ita ſub Zoymichi mœnibus, ad Turci famam Vngaros autore Emerico, turpem fugam rapere iuſſerit. Poſtquam falſo rumore ac metu ſe correptum intellexit, rex haudquaquam obſidionem illam repetendam eſſe cenſuit: ſed frequentiſsimum Segedini conuentum indixit, ubi de commodo Reipublicæ & ſuſcipiendo ritè bello multorum ſententias audire uoluit. Segedinum igitur caſtra mouit: quo cæteri pontifices ac principes edicto publico conuenêre. Inter primarios Dioniſius Cechus affuit, metrapolita Strigonienſis: Ioannes † Quinqueccleſiēſis epiſcopus, poeta noſtri temporis nimirum inſignis: & Michael Orſagha Palatinus, qui ea ſapientia probitate ac fortuna fuit, ut cum ſub Sigiſmundo florere cœperit, quem in Italiam diſpenſator ſequutus eſt, ſub quinq; regibus nunquam intercepta felicitate, ad dextremum uſq; finem uitam cum ſumma laude & autoritate peregerit. Hunc Mathias ob ſingularem prudentiam experientiam rerum, & æquitatem, abdicata Ladislao Gara, Palatinum creauit. Affuêre præterea cæteri optimates frequentiſsimi: ſed Dioniſius eodem anno, paulo pòſt habitum ea hyeme conuentum, uita defunctus eſt, uir perpetua laude & commendatione digniſsimus. Octomilia aureûm, quæ ad inſtaurandam baſilicam legarat, in belli uſum à rege uſurpata. Ioannes Viteſius, cum Varadienſi ſe pontificatu abdicaſſet, Strigonienſis metrapolita, ob multa merita, ſpectatiſsimamq; fidem, non ſine maxima affectatione à Mathia pronunciatus, & pontificia autoritate approbatus eſt. In eo conuētu (ut quid decretum fuerit, ex regijs ad Venetum ducem literis ſatis exploratum habeo) ibi de bello Turcorum & mittendis Romam oratoribus, præſente Ioanne Emone, Venetorum legato, actum eſt. Oratores duo præſtantiſsimi omnium cōſenſu deſignati: Ioānes Quinqueccleſienſis epiſcopus, uir ſumma eloquētia, & doctrina præditus, & Ioannes Roſgonius unus è principibus optimatum mandata his data, ut Paulo pōtifici obſequia prompta deferrent, & aduerſus communem Chriſtianæ reipub. hoſtem opem & auxilia implorarent. Ioannes Emo, quia pluribus Turcorum prælijs adfuerat, ueluti ſpectator & teſtis laboris fortitudiniſq; Pannonicæ, tertius his adiectus eſt. Illam æſtatem Budæ in ſpectaculis rex exegit. Cum primo coronationis anno hæc in Raſcia geſta fuerint, ſecundo ingruente Septembri, in Coruatiam caſtra mouit. Expeditionis quæ cauſa fuerit, nondum ſatis compertum habeo. In Frangipanes comites, qui Seniam, Medruſiā, & uaria Dalmatiæ oppida tenebant, obſequiaq; parum grata, præſtiterant regē tunc aliquid moliri uoluiſſe, opinantur. Ea namq; tempeſtate multi ex ea familia, quæ Romana eſt habita, reguli, comitéſue florebant, in primis Stephanus Medruſienſis, deinde Martinus diuinus, duoq; Ioannes. Pleriq; regulorum nobiliumq; nonnullorum iniuria eò iter intendiſſe dicunt, qui uniuerſam prouinciam latrocinijs & rapinis infeſtam effecerant. Rex igitur Albam primò uenit, octo ibi dies egit, quibus equeſtres ludos ſempèr exhibuit. ibi quoq; Suehla Boemus, uir impiger ac ſtrenuus, infeſta haſta pulchrè decertauit. Rex alba profectus cum Zagrabriam iter intenderet, ad tertium lapidem à quodam pago, pluribus à Suehla exoratur ut miſsione donaretur. Remotam is militiam, & ſterilem cauſabatur: ut miſsionem impetraret, aut anſam quereret abeundi ab intempeſtiui ſtipendij efflagitatione rem inceperat, ut abnegato ſtipendio, etiam inuito rege iurè ſibi abire liceret. Duos in hac re ſibi ſocios fuiſſe memorant: Georgium Batolezki Morauiæ regulum, & Franciſcum generum Boemum, uerùm illa fuit deſiſcendi cau-

† Ianus Pannonius.

ſa, ſperabant enim, abeunte rege Pannoniam ueluti gubernatore deſtitutam, latrocinijs ſpolijsq́ patere. Suehla demũ inuito rege, cum ſocijs abijt. Reuerſus in Vngariam, ad graſſandũ potius quàm militandũ: in primis caſtellum regis quod Coſtolan appellant, occupauit: deinde ſocietatẽ illam Boemicã, quæ ex cognomento Fratrum nomẽ acceperat, in Morauia tum eſtiuantẽ & ab imperatore Romano in auctoratam, ocyſsimè conuocat: (erat enim hæc hominũ ferè ſeptẽ millium) & ad lucrum faciendũ in Vngariam inuitat, opulentas populationes & cõmoda ibi latrocinia pollicetur. Fraternus hic exercitus Suehlę pollicitis oneratus, Piſonium uenit. De occupanda hîc Ternauia agi cœptũ. E' centurionibus unus erat Vngarus, cui Blaſio Podmaniczki nomen erat. Hic patriæ gentis charitate correptus, libero in medium animo prodijt: Quocunq́ me (inquit) ſocij, noſtra ſocietas'ire iuſſerit, ſiue in Polonos ire cogor, ſiue in Boemos. Alemãnóſue, nulla unquã erit in me mora. Sed in patriam arma ſumere, quando præter fas & æquũ eſt, id nullo modo præſtare poſſum. Deterret impietas, religio interminatur, patrię charitas inhibet: & præſentanea ſupplicia dij pœnates patrijq́ proponunt. Proinde aut aliò nunc arma uertite: aut, ſi pergitis, me ultrò dimittite, & exauctorate. Is accepta continuò miſsione, inſequenti nocte cum ſuis conturbernalibus clàm Ternauiam conceſsit. Cum eum cuſtodes admittere recuſarent, præfectũ urbis ad ſe uocari iuſsit: feſtinati cauſam aduẽtus, & quantũ periculi immineret expoſuit, omni iubens eos ſuſpicione carere. Cum iſta retexiſſet, à præfecto urbano mox admiſsus eſt. Poſtero die rumor paſsim increbuit, quicquid agri Piſonium Ternauiamq́ interiacet, id omne à Boemis populatũ iri. Hęc enim x x v millibus paſſuũ à Piſonio remota eſt. Atqui res ipſa rumorem anteceſsit, nam ad portas urbis Boemi ſtatim affuêre, & urbem ſibi dedi poſtulabant: huic exitiũ interminati in portas cõtinuò pateface rent. Dicere ad hæc, nil eſſe timendũ, ſe præter cõmeatus, & hoſpitium nil aliud ex poſcere, nihil etiam ſine mercede accepturos: polliceri, ſi admiſerint, omnibus cum integra libertate incolumitatẽ. Contra à mœnibus extẽplò ſe Blaſius prodidit: qui imperioſus eos abire iubens, minis ac ui nil ibi profecturos eſſe ſignificauit, quando ſat commeatibus & pręſidio ciuitas munita foret, quinetiam, in cõtinuò receſſerint, pœnas interminatur. Ii poſtquam in urbe Blaſium eſſe cognouêre, pedẽ continuò retulerunt, & ad decimũ lapidem ad diui Viti fanum caſtellũ inſtaurarunt, quod Coſtolan appellabant, à Suehla prius occupatũ. Hinc mox, eum locum foſſa aggereq́ duplici & crebris turribus cõmuniuiſſent, in rapinas proximas effunduntur. Pagos & oppida uimineo muro circumſepta incendũt, abigũt pecora, in captiuitatẽ omne genus hominũ aſſerunt, cædunt reluctantes, & cũcta diripiunt. Suehla indies cum facinoroſa multitudine latiùs longiusq́ graſſatur. Inſtaurata in ſuperiore Vngaria priſtina eſſe latrocinia, omnes uociferantur: redintegrantur uicatim & oppidatim fæminarum hominum'que lamenta: ad reuocandum è Dalmatica expeditione regem nuncij mittuntur, qui Suehlæ facinus & renouata Boemorum latrocinia referant. Vix Zagabriam rex fortè peruenerat, cum Suehlæ nouitatem accepit. E ueſtigiò cum exercitu pedem retulit, continuatis itineribus Strigonium uenit, & in ripa fluminis caſtra poſuit, inſequenti die coactis undecunque licuit nauibus copias traijcere cœpit, tranſmiſſo Danubio, Ternauiam conceſsit: mox'que Coſtolan, famoſum graſſatorum aſylum, obſidet. Caſtellum, quod ui facilè capi non poterat, magnam utrinque cædem ſibi poſtulabat: nullaq́ machina & ingenio citiùs quàm inædia capi, poſſe uidebatur, nam ingens multitudo propter operoſam munitionẽ, & properam obſidionẽ, ne tantum quidem commeatuũ inferre potuit, quantũ ſat eſſe putaretur. Suehla igitur, cui laquei ſuppliciũ quotidie rex interminatur, & ſuas nunquã manus euaſurũ auſpicabatur, ad fugã animũ primũ intẽdit, propoſitã ante oculos famẽ ſpectabat, cuij tantũ ſociorũ numerũ per inediam abſumptũ iri egrè ferebat, ab arte ſalutem exquirit. Proceras arbores'que murũ ex materia & congeſta terra factum circum

ſtabant

ſtabant nocte clàm ſubcidit: pontemq́ ex his conſtrui iubet, ut ab auerſa caſtelli parte, iacto ſupra foſſam cæco ponte, proſiliant. Cum omnia è ſententia fierent, per ſilentium noctis cum uniuerſa ferè ſocietate Suehla per actuarium pontē clam elabitur: ducentas meretrices, & trecentos tātū homines in caſtello relinquit: quo præſidio donec ipſi longius effugiant, conatus regis eludāt. Rex contrà, cum hos maxima ex parte exiluiſſe ſenſiſset, immiſſo expeditiſsimo equitatu, multis'que cohortibus à tergo inſequitur: in fœda fuga cæduntur multi. Rex ea nocte in caſtra rediјt, magnam partem copiarū eos inſequi iuſsit. In ſyluas illi ſe recipiunt, per cunctas latebras & ſingula luſtra petuntur. Diffuſo rumore, ruſtici ſuperueniunt, qui multo ſagacius eorū ueſtigia inſequūtur: multos inueniunt, quos repentè trucidant, ſpoliantq́. Latrociniorum pœnas ſeueriùs exigunt: & iniuriarū haud quaquam immemores, pro furoris imperio ſæuiunt. Ex his pauci euaſêre: ducenti & quinquaginta capti, ad regēq́ in caſtra perducti. Paucis pòſt diebus Suehla captus adducitur: is enim ſolus equo inſidēs, cum per ſyluas erraret, ut in Morauiam effugeret, in lignatorē quendam incidit: orauitq́ hunc impenſius, ut ſeſe uię ducem tantiſper accōmodaret, quouſq́ proximos Morauię fines attingeret. Pro mercede equum, arma, pecunias & perpetuā deniq́ gratiam pollicebatur. Cum nomē rogatus, Suehlā ſe eſſe dicere: ille cōtinuo, Ha ſalue, inquit, Suehla, latronū princeps facinoroſiſsimè: ô quoties mihi pecora & iumēta abegiſti? quot meā domū calamitatibus affeciſti? quod de te aliquid pollicearis, nō eſt opus: iam mei iuris es, Suehla equus & arma mea ſunt. mox apprehēſo equo, Suehlā cœpit. qui trium dierū inedia iam abſumptus, uix equo ſuſtineri poterat. Hunc ad caſtellū Cheithe duxit: Caſtelliq́ præfecto, cui Ladislao Zenas nomē erat, captiuū aſsignauit, is ad mox regē, adhuc Coſtolā obſidentē, literas miſit, quibus & Suehlę captiuitatē, & quid de eo fieri uellet planè ſignificabat. Hoc nūcio rex in caſtris admodū exhilaratus, eum diligentiſsimè uinctū, fidiſq́ cuſtodibus aſſeruatū ad ſe mitti prçcepit. Ladislaus Zenas continuò mādata facit. Suehlā manibus pedibuſq́ uinctū, fidaq́ cuſtodia circum ſeptū, ad regem in caſtra miſit. In conſpectū eius adducto: Non'ne tibi ſæpius (rex inquit) interminatus ipſe prędixi, te manus meas, ſuppliciūq́ crucis nūquam euaſurum? cum fortè rogatus, triginta te dentes habere dixiſſes: non'ne meminiſti conuiuas tibi omnes affirmaſſe, crucis omnino pœnas te eſſe daturū? Scelus, cum aſtro cōſentiens, fatum tuū adduxit: te Suehla facinoroſa perfidia huc adduxit: quotiens te ſuſpēdio dignū liberaui? ratus, uiribus & uirtuti bellicæ aliquid tribuendum. Significaui, ut ab auerſa pręſidiј porta clam elabereris, ne cum cętera multitudine æquè mori cogerere. feciſti, aufugiſti quidē: manus meas euadere nequiuiſti. Proinde quando perfidia, fatū & latrocinia tua ita iubent, laqueo cui es obnoxius, emorere, & moriēdo malè mereri deſine. Fatum enim remorari, non tamen euitari poteſt. Fruſtra ſupplicantē, in carcerē rapi iuſsit. Facinoroſorū ſupplicio Magyarum Blaſiū pręfecit. Is inſequēti die pro caſtelli porta cruces lōgo ordine diſpoſuit: ſuper has eminētiores quaſdā inſtituit, ubi latronū princeps ipſe præpēderet. mox omnes ad ſuppliciū educti: in inferiori, ſpectātibus ſocijs, qui in caſtello erant, ducēti & quinquaginta ritè ſuſpēſi: in ſuperiore uerò ordine, qui magis erāt inſignes, in medio, Suehla: à dextrà, ſacerdos eius: à læua, puer qui poſt enſem geſtare ſolebat. Cæteri, qui in præſidio remāſere, tetro ſociorū ſpectaculo abſterriti, ad hoſtis arbitriū ſeſe dedidêre. Trecēti ibi capti ſunt: ducētę uerò mulierculæ, quę pari ſcelere uictū quæritabāt. Ii omnes à Stephano Bathore ſecundo amne Budā deducti, & in turrim quā Mancā ex cognomēto dicūt, coniecti ſunt. Michael Czobor ea tēpeſtate pręfectus arcis erat, uir quidē haud infacetus: alioquin ſeuerus in noxios, & non expers crudelitatis. is enim eſuriētis faſtidio multitudinis exaſperatus, ſub prętextu liberationis ſex octóue intempeſta nocte excipere cœperat, quos alligato gutturi ſaxo, Danubio clá demergeret. Interpolatis id noctibus uſq́ adeò factū, quouſque uniuerſus captiuorū numerus hoc ſupplicio abſumeretur. Ex ea igitur Boemica

ſocietate,

ſocietate, quæ ſeptem milibus hominum planè conſtabat, per quã pauci euaſere. omnes enim ferè aut ſame, aut ferro ſunt abſumpti: hic Fraternitatis illius finis fuit. Dum hæc aguntur, ſecundo coronationis anno, eodem quoq; tempore legali, qui in conuentu Segedinenſi deſignati fuerãt, adiecto Ioanne Venetorũ oratore, cũ apparatu magnifico, & honeſtiſſimo equitatu in Italiã uenere, quemadmodum ſuprà diximus. Quinqueccleſienſis epiſcopus & Ioannes Roſgonius ij fuere. Ioannes Emo non inuito inconſultoq; ſenatu Veneto cum his uenit, & teſtis grauiſſimi potius quàm legati munus obiuit. Is enim quicquid in Boſna, Raſcia ac Seruia à Matthia geſtũ fuerat, ritè cuncta ſpectauit: non modò enim ut comes, ſociusq;, uerùm etiam ut conſiliorũ moderator & particeps, periculis & prælijs omnibus adfuit. Vir enim conſilij ac experientiæ magnæ compos, domi militiæq; regi ſemper adſtitit. Legatio nõ tã equorũ præſtantia, quàm florentiſsima iuuentute culta, omnium in ſe ſpectatorũ oculos ſanè conuertit: rara huic aſſimilis in Italia uiſa. Legati mandato regis primùm Venetias, deinde Romam uenere, ut de cõmuni bello cum Venetorum duce colloquerẽtur. Cum urbi appropinquaſſent, mirifico ſunt honore à ſenatu populoq; ſuſcepti. Rebus ibi è ſententia conſtitutis, Florentiam uenere: & in ſenatum admiſsi, opem in Turcos ad ſalutem publicã poſtulaſſe creduntur. Romã propius accedentes, honorificè Pontifex maximus ſacro ſanctumq; collegium excepit. Facta dicendi poteſtate, Ioannes antiſtes, uir ſumma dicendi copia pollẽs, regia mandata eleganter expoſuit. Poſtquam legitimum promptumq; regis obſequium, uires, facultates & animum in re quaq; maxima pontificio imperio obtemperãtiſſimum obtulit, multa de imminenti Turcorum periculo, deq; intolerabilibus & quotidianis Vngarorum laboribus ritè diſſeruit: quinetiam, ueluti à rege poſt abitum fuerant edocti, nouos Turcorum apparatus adiecit. Maumethem, inquiens, uarijs trium annorum cladibus affectum, non uſitata ſolum ira, odioq;, ſed diro quodam furore uexari: omnes artes doloſq; tentare: nũc inducias inſidioſas offerre, expoſcere amicitiã ocij deſideriũ præferre: nunc grauiſſima bella moliri. Nuperrimè duos duces cum expeditiſſimis exercitibus præmiſiſſe, qui Vngariam penitus ingreſſi, quantum in ſe eſſet, igni ferróque uaſtent, & cædibus cuncta ex more compleant: in reditu Belgradum obſideant. Hos iam Synderouiæ appropinquaſſe: Maumethem cum filio, qui natu maior eſt, cum certis & innumerabilibus quidem Turcorum uiribus, haud procul hinc ſubſequi, ut ea æſtate ciuitatem expugnet, Seruiam occupet, & Iayzam demum, Beſsenamq; recuperet. Et eò obſtinatius his duobus locis ut potiatur enixurũ, quò faciliorem unus in Vngariam, Poloniam, Boemiam: alter in Dalmatiam, Iſtriam, Italiam, Alemaniamq; aditum preſtare uidetur. Matthiam regem pro uirili ſua grauiſsimis his difficultatibus occurrere multas lignorum ſtrues, ut Belgradum muniat, ſecundo amne demiſiſſe: obfirmaſse armis, milite, cõmeatibus: in Boſsena, propter Emerici gubernatoris occupationes, qui ſuperiores Vngariæ oras à Boemis Poloniſque tuetur, præfectos alios diſpoſuiſſe, copiasque dediſſe. Regem habito delectu, Buda profectum, in ſuperiorem Vngariam conceſſiſse, ut prouinciam à Boemorum Polonorumq; latrocinijs uindicet, quos magnas ſibi ſocietates comparaſse intelligit. Demum pro uiribus, imminentibus circùm periculis occurrere. Eius animum conſilio & celeritate promptiſsimùm, nulla laborum grauitate ſuccumbere. Hoſti non prudentia, non animi magnitudine, ſed uiribus tantum cedere, quibus ſe imparem eſse non inficiatur. Demum quando Chriſtianæ Reipub. propugnandum Vngariam eſſe nemo negat, in communem fidelium ſalutem à pontifice opem & auxilium implorat. A' pontifice patribusque Apoſtolicis benignè reſponſum: Sacroſancti collegij decreto factum, ut quinquaginta quotannis aureũm milia, pro gerendo bello, ad Matthiam in Vngariam mitterentur, quæ annos multos perſoluta ſunt. Quinetiam ſtantibus adhuc Romæ legatis, Marcus Tininienſis epiſcopus, nouus ad urbem orator à Matthia miſſus eſt. quem cùm propter iſta quæ diximus, tũ propter Stephani Colocienſis archiepiſcopi cardinalatum, ad Paulum pontificem Matthiæ indulgentiſſimum, profectum eſse noui-

mus. Oratores, rebus omnibus è ſententia confectis, in Vngariam rediere. In Achaia interim Turcus agens, ut initum Venetorum cum Matthia fœdus reſcinderet, nunc Venetos, nunc Pannonem cùm inducijs, tum pace ſolicitauit: quin & Matthiam per maioris Valachiæ regulum, quem Vaiuodam appellant, ſæpe tentauit, optimas pacis conditiones obtulit adiecerat nonnullos in Boſsenæ Serniæ'que finibus ultrò citróque nobiles: & in primis Raſciæ Deſpotam, quem non paruæ apud regem autoritatis eſſe intelligebat. Internuncij quoque quotidie mittebantur, per quos mittendorum legatorum poteſtatem poſtulabat. ſciebat enim, niſi ſoluto duorũ fœdere potentatuum nihil in alterutrũ bello profecturũ. Vires quaſque maximas ſola diſcordia eneruari. Contrà uerò ſub prætextu pacis, bellum multo grauius parabat, nec latebat quidem Pannonem, Venetum'que hoſtilis aſtus, perfidia pluſquam barbara, & inſidiæ: ſeruandũ eo impenſius uterque fœdus eſſe cenſebat. Sæpe his etiam Ioannes Emus, antequam abiret, interſuit. ¶ His quoque temporibus multæ inter Matthiam, Imperatorem Romanum, Boemicum'que regem Georgium, querelæ ultrò citróque intereſſere, quæ animos non mediocriter alienabant & futura inter eos bella portendebant. Friderico in Pannonia ſuperiore prope Sempronianum agrum caſtella quædam fuerant, ueluti Khiſmarthon, & Forychſtam: alia quoque nonnulla, quæ intra Vngariæ fines continebantur. Hæc cum Imperatori uectigalia penderent, iure fœderis à rege Pannoniæ immunitatem habebant: nihil tributi à rege impoſiti, niſi pro Turcico bello, cum gerebatur, ſoluere debebant. Rex cum extraordinarium ea tempeſtate ſtipendium, partim propter Turcorum, partim propter fratrum latrocinia numeroſæ multitudinis indicere cogeretur: his iuxtà atque cæteris, tributum impoſuit. indoluit Cæſar, nihil in uectigalibus ſuis populis indultum iri, nihil è ſtipendijs remitti, nullam Auguſtæ dignitatis rationem haberi: & ne ſecus quidem, atque ſi ipſe quoque Imperator uectigalis haberetur. Sæpè tamen Matthias Cæſaris & Leonoræ Auguſtæ literis exoratus, impoſita belli gratia tributa remiſit: ne ius tamen amitteret, non perpetuò conceſſit: & cum permiſit, retinendi iuris cauſa, non incautè id fecit. Præfectus Sempronianus in exigendis huiuſcemodi tributis, ſecum reluctantibus aliquãto ſeuerius agere cogebatur: contrà illi, quòd iure patiebantur, hoſtiles iniurias reputare: confugere ad Cæſarem: & exaggerata re, grauiſſimè queri: abacta à Sempronianis pecora, & captos hoſtiliter homines, populatos'que pagos dixere. Ad hæc Imperator (cum quiſque ſuis facilius quàm alienis credat) Matthiæ ſuccenſere, querulas ſcribere epiſtolas, & ultrò citróque plerumque ad iram animi irritari. Cum rege Boemiæ, defuncta iam Catharina uxore eius iniuriæ, quæ à fratrum ſocietatibus: & latrocinia, quæ partim à Morauis, partim à Boemis (latronum tunc aſylis) Vngariæ inferebantur, & à Georgio haudquaquã inhibebantur, ad capeſcendum facilè bellum, ipſum, ſuſcitantibus quoque alijs, incenderunt. Cum in his tandem mutuæ utrinque literæ animos reconciliarent, nouum fortuna bellum obtulit. Nam in Tranſyluanos & Moldauos communi conſenſu expeditio decreta. Alteri namque, creato nouo rege rebellarunt: alteri, Stephano duce, à regia fide defecere. Benedictus Rufus Tranſyluanæ nouitatis autor fuerat, uir in prouincia opibus & autoritate iuxtà potens. Ea namque tempeſtate Ioannes, comes eius plagæ, ut aiunt, Vaiuoda, prouinciam à rege ſibi traditam, cum imperio tenebat: uir nobilitate, prudentia, autoritate, uiribus'que præſtans, natus è domo ſancti Georgij, quæ inter Vngaros nobiliſsima ſemper habita. accedebat fratrum præſtantia, multitudo amicorum & clientium, præterea cognationes & affinitates eximiæ: item amplitudo diuitiarum, quæ quidem omnia hominem ad maxima quæq; ſperanda hortabantur. Cum

ex

ex uſu belli inuſitata Tranſſyluanis tributa imponerentur, quorum non tam grauitas quàm inſolentia prouincialium animos ad res nouas irritabat: is à Benedicto Rufo à principio clam uexari cœpit, & ad capeſsendum munitiſſimum opulentiſſimumq́ regnum exhortari. dicebat enim Matthiam ex rege tyrannum euaſiſſe, grauiſſimis inuſitatis que uectigalibus populos afficere, nemini priuilegia, ſanctiones, immunitates & municipalia iura ſeruare, ex libidine cuncta gerere: prouinciales imperioſum, inſolentem'que hunc dominam ultrà tolerare non poſſe, diſquirere quem regem creent: neminem ipſo Vaiuoda ſuccurrere digniorem, quippe cui nobilitatis & ſapientię tantum ineſſet, quantum cæteri noſſent: præterea tantum autoritatis & potentiæ cum ſumma probitate coniunctæ, ut quē alium magis optent, neminem inueniant. His, conſimilibusq́ dictis labantem ſenſim animum ad magna ſperanda conuertit, nec ab re quidem: quando regalia comitia nemo competitor ex hac proſapia dedecuiſſet.

Benedictus inclinata huius animo, rem cum pleriſque principibus agere cœpit: & multos è nobilitate plebe'que, communicato conſilio, ut noua moliantur impellit, deinde res clandeſtina palàm agi cœpta: multi ad diuerſa loca dimiſſi, qui querelas, regis inuidiam, & nouitatis ſemina per uicos & oppida ſpargerent: regem Matthiam criminibus peterent, quòd inſolentiſſima grauiſſimaq́ tributa imponeret: priuilegia, immunitatis: & libertatis iura non ſeruaret, æternum bellum corrogandarum gratia pecuniarum aleret, alium omnino regem queri oportere, libertatis & otij amantiorem: Vaiuodam propenſe nuncupatis uotis optādum, quem pientiſſimum Tranſſyluaniæ patrem ſemper fuiſſe nouerint. Tranſſyluanum regnum ſuapte natura eſſe ita munitū ut ſi prouinciali concordia roboretur, nihil ſibi ſit à parte ulla formidandum: regionē eſſe auri, argenti, pecoris ac marmoris, præterea uini, frumenti, ſalis, omniumq́ rerum quas lautiſſimus uitæ uſus expoſcit, præ cæteris feraciſſimam: è colonijs olim Romanis, & legionibus completam: optimorum matrem equorum, quos ſyluę etiam ſponte ferant: boum'que fœcundiſſimam parentem, natiuum diuitiarum ærarium: & non immeritò à natura montibus circumuallatum, ne à barbaris facile nationibus expilaretur. Inſuper Tranſſyluanis finitimos omnes eſſe conciliatos, quando ſine ubertate hac uiuere illi nequeant. Proinde humile ac ſtultum eſſe, legatam à maioribus libertatem, puſillanimitate quadam per ignauiam amittere: inuſitata nullo pacto uectigalia toleranda: uindicem libertatis, & nouum regem omnino quęrendum, Ioannem Vaiuodam potiſsimùm eligendum. Hæc, Ruſo autore, agitari occepêre. Conſpirantium quotidie numerus augetur. Res deinde publicè agi cœpta. Primariæ quoq́ urbes legationibus internuncijsq́ uexatæ, ut à rege deficerent, quæ deſectionis crimen abominabantur, ſub aſserendæ libertatis ſpecie, ad ſumenda contra regem arma ſunt adactæ. Vniuerſa demū Tranſsyluana prouincia partim malè ſuaſa, partim ſua ſponte à regia fidelitate defecit: Ioannemq́ Vaiuodam, etiam inuitum, regem declarant, ſalutant'que. Paſſim per totam Vngariam haud quaquam falſus rumor effunditur, Tranſſyluanos noua moliri, nouum ſibi regem creaſſe, & palàm ſacræ coronæ obſequia detrectare. Hæc igitur omnia publico rumore ferebantur. Habito delectu, rex Michaelem auunculum & Nicolaum Vuylachum regni fines aduerſus Turcos tueri iuſserat. Ipſe haud mora in Tranſsyluanam expeditionem cum palatino Michaele, multisq́ proceribus antiſtitibus'que contendit, octo milia equitum & quatuor milia peditum ſecum ducit: cæteras cohortes, turmasq́ Nicolao Michaeliq́ue tradiderat, quo facilius Turcorum incurſus tolerarent. Sed Michael non multo poſt Zoynichi obſidionē (quando uix duo, ut perhibent, menſes interceſsere) male pugnando cum Turcis, capitur. nam cum eorum aduentum per exploratores accepiſset, coacto repentè exercitu, ad Pozazin (qui quidem locus ſub Synderouia triginta milibus paſsuum eſt) Turcis occurrit. Impar hoſti, cum honeſtè pedem referre non poſset, audacter manum conſerit, ratus Fortunā pietatis & audaciæ rationem aliquam forſitan habituram. Primo congreſsu Mars arriſit, multi è Turcis à principio cecidere. Alibechus, & Scender frater eius, breuem Chriſtianorum numerum conſpi

cati, cum utrinque cornua ducerent, extemplò circumueniendos Vngaros eſſe duxêre, quod cum feciſſent, ij ab hoſtibus circumuenti conſternatis animis, partim magna patrata cæde occubuere, partim confuſa acie elapſi effugere. Michael ſpectata ſociorum clade, ne ipſe quidem ſupereſſe uoluit: in confertiſſimos cum paucis qui ſuperfuerant, hoſtes repentè ſe coniecit, capiturq́;. quin etiam Gregorius Labathan præfectus Alæ, & in Turcico diu bello uerſatus, hoſtiles manus euitare non potuit: quem in Varnenſi clade captum quoque fuiſſe diximus. Ambo Conſtantinopolim captiui ducuntur, & Imperatoris iuſſu capitis ſupplicium ſubire coguntur. Michael prior, non ſine hoſtili affectatione obtruncatur: Gregorius mox eductus, cum in horam iugulum expectaret, quidam præſto Turcus adfuit, qui eum cum filio rependendum à Principe precario impetrarat: & pro captiuo Turco repenſus, fati diuerticulum Gregorio eſt oblatum. Auunculi mortem rex ęgrè tulit: quippe non paruam regno iacturam in eo factam eſſe intellexit, à cunctis etiam fuit ordinibus iuxtà deploratus. Mathiam continuatis itineribus in Tranſyluanos contendentem uehemens quoddam feſtinandi ſtudium inceſſerat: haud inſcium, locum eſſe hoſtibus inacceſſibilem, ſi prouinciales montium fauces, impoſitis ubique præſidijs, aſſeruarent, nam cùm Carpatijs montibus, ijſdemq́; perpetuis & editiſſimis ab Vngaria diuidatur. Prouincia in amphitheatri morem continuis iugis uniuerſa cingitur. Aditus anguſtiſsimi, & qui facilè obſtrui queant, currus uix ſigillatim admittunt: Anguſtiæ montium per quindecim milia paſſuum continuantur: ubi breuiſsimum quodq; præſidium ualidiſsimas copias non modò remorari, uerùm etiam ad internitionem cedere poſset. Has igitur Mathias inprimis occupat: ac inſequenti die in patentes campos penetrat. Non procul à caſtris, prouincialis occurrit exercitus: rogatus à conſpicationis autoribus cum uſus tulerit, an ne aduerſus regem Vngariæ dimicare decerneret? Reſpondit uniuerſus ad unum: Se pro conſeruanda prouincialium libertate, item priuilegijs & immunitate ad ſupplicandum, non dimicandum eſſe inuitatum: contra regem nunquam arma ſumpturum: defectionis infidelitatis'que crimen morte impenſius abominaturum. Cum hæc nouitatis principes accepiſſent, animo conſternati, & pœnitentia ducti, caſtra ſoluere populi, qui conuenerant, ſedes proprias repetunt, Rex ulterà caſtra mouens, in rebelles iter intendit: & poſtero die eò peruenit, ubi ſuperiore illi die caſtra metati fuerant. Ioannes Vaiuoda extemplò cum uniuerſis prouinciæ iudicibus occurrit, ſupplexq́; ueniam exorauit. Nunquam, clementiſſimæ rex, inquit, in conſpectum tuum uenire potuiſſem, niſi miſericordiam, manſuetudinemq́; tuam ſatis exploratã habuiſſem, eaq́; grauitate Maieſtatem tuam præditam intellexiſſem, ut nihil temerè ageret, & inconſultè: Quinetiam, ſi iuſticiæ ſimul & miſericordiæ occaſio offeratur, clementiæ potius quàm ſeueritatis officium te nouimus optaturum: quando regiam alterum dignitatẽ magis addecet, ingratum uerò & inuidioſum eſt alterum. Hoc magni, puſilli illud eſt animi. Nos cum iudicibus ad te confugimus Mathiam, ut ſi peccauerimus ueniã: ſin minus, gratiam imploraremus. Sed quis eſt tam bonus, qui non quandoq; peccarit? Ad malum potius, quàm bonum, mortalium pronum eſt ingenium, ſed ocyſſimè reſipiſcendo, cum labitur, tempeſtiua pœnitentia ueniam promeretur. De me uerò, & de iudicibus rem uniuerſam ingenuè fatebor, ut aliquid ſibi libera paſſio comparare uideatur. Cum inſolita ex edicto uectigalia Tranſyluani: quondam magna libertate donati, ob grauiſſima bella pendere cogerentur: hinc maximè uulgo querelæ ſunt obortæ, inſolentia quiſq; tributa deteſtabatur, & pendere recuſabat. Publica hinc indignatio ſuſcitata, & apertè quiſq; ſtipendiorum inſolentiam & grauitatem incuſabat, ego communem animorum indignitatem facile coercere non poteram, manſuetudine potius & tolerantia ſedandam, quàm exaſperandam ſeueritate cenſebam. Inter hæc lamenta, ecce Rufus interceſsit, rem ipſam grauiter exaggerans, indignatos ad defectionem animos irritauit. Ad id nonnullos

nullos nouarum rerum cupidos impulit me regem declarauit, cum ſocijs qui unà conſpirarant, diu me reluctantem, & interminantem accrimè, his uerbis, ut id paterer adegêre: ſi regnum non acciperem, ſe Polonum, aut Valachum, Ruthenum'ue introducturos eſſe minabantur. Ne quis ab his alienigena introduceretur, qui noſtram prouinciam magis uiribus occuparent: ultrò nomen regis admiſi, quo uſque regni uindex & uerus rex ipſe ueniret, qui cuncta pacaret. Cum pro rege hic forem, regia me ſalutatione honeſtari eò uſque toleraui, donec præſto adſoret exercitus, quo facinoroſorum audaciam cohercerem. Quin etiam & illud ingenuè dicere auſim, quod ſi ad peregrinos id transferendum erat imperium, mihi quàm cuiuis externo maluiſſem: haudquaquam diffiſus regiam ſuſtinere dignitatem, quæ degeneres animos abominatur. Ni, Mathia, ueniſſes, inter iſtos dominari, quàm furorem gentis in me conuertere maluiſſem. Poſtquam, rex ſacroſanctè ueniſti, paſtorem ſuum oues agnouêre: te uerum regem, te Vngariæ Tranſyluaniæ'que dominum omnes conſalutant. Ego quoque inprimis princípem, domuſùmque meum agnoſco, ac ſupplex ueneror & adoro: aduentu tuo parata † ſunt omnia. & antequam in tuum aſpectum uenirent, arma, quæ ſumpſerant, depoſuere. Omnes facti pœnitet, & leuitatis, qui autem perfidia notari poſſint, ſunt herclè perpauci. Populi qui conuenerant (ut è iudicibus ciuitatum, qui nunc adſunt, ſcire poteris) quamuis ad bellum à nouitatis autoribus irritarentur, ad ſupplicandum pro rebellione confluxerant. Poſtquam à principibus conſpirationis ſe ſoliciari intellexère, ut ſumpta in te arma uerterent, continuò depoſuere, ne impium, & infidele bellum gererent, quare pauci ſunt in culpa. iudices autem quibus è primarijs urbibus conuenêre, debitum & gratiſsimum ubique gentium obſequium Maieſtati tuæ pollicentur: præter inuſitati extra ordinarijs'que tributi querimonias, nihil ſe commiſsiſſe profitentur. Si hoſtilem in te animum geſsiſſemus, ante ingreſſum profectò occurriſſemus, obſtruxiſſemus anguſtias montium, & obſtructis faucibus, præſidia impoſuiſſemus. poſtquam autem in Tranſyluaniam penetraſti, non armati, non quadrato agmine tibi occurrimus, non inſtructa acie obuiam prodiuimus: ſed inermes, ac ſupplices clementiam tuam uenimus exoratum, inprimis ut, ſi quid peccauerimus ueniam & erratorum impunitatem impetraremus. Illud profectò clariſſimum Maieſtatis tuæ opus erit, ignoſcere ſupplicantibus, pręſertim cum in tempore reſipiſcunt. Repentina pœnitentia, ingenua faſsio, maximum quodque delictum abolet. Da operam, rex benigniſſime, ut ex opere clementiæ tuæ hodierno te die uerum regem, & patrem pientiſsimum eſſe cognoſcamus. Boni principis eſt officium, in delictis plerumque conniuere, & oblatam miſericordiæ occaſionem haud quaquam recuſare. Nulla quidem in regia Maieſtate uirtus plus dignitatis habet, & ſpendoris, quàm ipſa Clementia, qua Deum reges propius accedunt. Quid enim magis regium eſt, quàm uincere ſe ipſum, parcere ſupplicantibus, & errata mortalium, cum tutò fieri poteſt, facilitate potius, quàm ſeueritate corrigere? Proinde nobis impenſiſsime ſupplicantibus ignoſce: & ne priſtinæ libertatis priuilegia Tranſyluanis uiolentur, pro tua beneficentia proſpice, iura'que tuere. Cum hæc dixiſſet, ad pedes regis unà cum iudicibus prouolutus, ad oſculum mox excipitur. Rex omnibus ueniam, præterquam perfidiæ ac defectionis autoribus, daturum, & libertatem priuilegiáque Tranſyluaniæ ultrò ſeruaturum pollicetur. Ioannis Comitis fiduciam, dicendi libertatem, & ingenuam confeſſionem commendat: aſſeuerat ſe nunquam de Tranſyluaniæ fide dubitaſſe: ſi quid nouitatis acciderit, id nonnullorum perfidia & improbitate accidiſſe: atquę eos miti ſe tantum exilio mulctaturum.

† pacata

Clementia maxime regia uirtus

Vnum erat, quod in ea expeditione regem uehementer angebat: Emerici Scepuſienſis indignatio, qui in hac expeditione regia caſtra deſeruerat. Cauſa nemini ſatis comperta fuit, ſed illud omnium ferebat opinio: regem iam optimatibus

tormidoloſum eſſe cœpiſſe: ſuo, non alieno ductu agi uelle: tacitam à cunctis proceribus reuerentiam, promptiſsimum'que obſequium ſibi poſtulare. Emericum inter paternos amicos primarium, quem tantopere cunctis honoribus euexerat, liberè loquentem, aut conſilijs aduerſantem, minis quandoque corripuiſſe. Feciſſe illi ſtomachum: & hinc Michaelis exemplo, illum plerunque morum inceſſiſſe. Interceſsiſſe quoque calumnias inuidorum, qui parui ab illo regem fieri dicerent: quinetiam illum ſeſe rege maiorem ducere. Proinde oborta hinc ſimultas & ſuſpicio, ueterem amicitiam interturbare cœperat. Emericus eò ſola ſuſpicione adductus, ut caſtra deſereret: & cum opibus & auctoritate ita foret adauctus, ut arte uiribúsque ſuís ſe tueri poſſe confideret, de aperta defectione cogitauit: palàm exclamans, ſe obtrectatorum opera ad inopiam & agreſtem uitam nunquam rediturum, imò potius mortem obiturum. Virum tanti momenti, præterea ſpectatæ fidei ac ſapientiæ, non temerè dimittendum rex eſse cenſuit. Ioannem archiepiſcopum Strigonienſem cum Emerico dimiſerat, ut hominem reconciliaret, ſuſpiciones omnes adimeret, & ad ueterem regiam'que fidem omni ſtudio & diligentia reuocaret. Archiepiſcopus mandata regis è ſententia præſtitit, namque redeunti è Moldauia regi Emericus reconciliatus cum florentiſsimo occurrit exercitu, & ſe imperata cuncta facturum eſſe recepit. Sed ad Tranſyluanam expeditionem redeamus. Rex cum Ioanni iudicibúsque (ut diximus) ignouiſſet, primo Coloſuarum uenit, deinde Thornam. Ibi nouitatis gratia conuentum prouincialibus indixit: quò ad prꝑſtitutum uniuerſi diem conuenêre, de fidelibus hîc, & infidelibus agitatum: qui rebelles ac perfidi declarati, his perpetuum duntaxat exilium indictum eſt: & ea quidem conditione, ut ad ſtatum diem extra regni limites, quocunque luberet, ſe cum fortunis transferre ſit liberum, quinetiam cuique tutò abeundi poteſtatem & diploma pollicetur. Benedictus Rufus, huiuſce mali autor, in Poloniam ſe ſurripuit, ibique uitam exegit. Mite iudicium omnes comprobarunt. Quin & ipſi perfidiæ conuicti, in ſe mitius, quàm oportuerat, actum eſſe fatebantur. Sed multos ignauia, & regis lenitas planè fefellit: quippe qui dum conniuentem in his regem ſperant, magis opione ſeuerum depræhendêre. Cibinium enim cum ueniſſet, opulentiſsimam Tranſyluaniæ ciuitatem, ſibi continuò renunciatum eſt, ibi nonnullos ex his eſſe, quibus dies perduellionis fuerat indictus: & contempto prorſus edicto, periculóque capitis, in exilium nondum abire uoluiſſe. Nec parum quidem his regis animus incenditur. Et ne ex nimia indulgentia facilitatéque contemptus aliquis calamitoſus oriatur. Quæſtorem ſtatim acciri iubet, qui reos, & eos qui regni hoſtes in frequentiſſimo † Tornæ conuentu pronunciati fuerant, continuò caperet, moréque maiorum nouiſſimum de his ſupplicium ſumeret. Eo die octo capti, è quibus hos inprimis memorant: Petrum Gerch, Michaelem Suki, præterea prætorem urbis, Ioannem'que Chercium. ij omnes in foro ſecuri à publico Lictore obtruncati ſunt: nullus ex horum nece tumultus in Cibinienſi urbe ſuſcitatus, omnes iure cæſos adfirmant. Rex pacata prouincia, dum diuæ Catharinæ ſolennia celebrantur, Tranſyluania egreſſus, in eam Valachiæ partem caſtra mouet, quam Moldauiam nunc dicunt. Hic Stephanus Vaiuoda latè dominabatur: & cum ſub regis Vngariæ ditione uerſaretur, omniáque ſtipendia exoluere, ac imperata faceret debere, elatus animo, ac ferus ingenio, præterea impiger, & bello aſper, detrectarat obſequium: Tranſyluanas etiam factiones fouerat, ut perturbatis rebus libertate fruerentur. Rex igitur per ſyluas, anguſtiáſque montium iter facere cogitur, ut rebellem Vidalachum ad obſequium reuocaret. ubi obſtructas arboribus multáque materia fauces inuenit, partim igni, partim ferro ſibi uiam aperit, patefacto itinere, cum in latiorem regionem exiuiſſet, ad oppidum Remanuaſiar caſtra locauit, quod Romanum illi forum interpretantur, lignea huic ſunt mœnia, aggere foſsáque munita. Serethus hoc amnis abluit: ad ripam arx lignea,

† Torda

præſidio

præſidio potius quàm arte munita. Stephanus hic erat prouinciæ regulus, cui Moldaui omnes iuxtà parebant. Rex primo impetu Romanum forum occupat, quod ubi ab hoſte uiſum eſt, poſtero die per internuncios de pace agi cœptum. Multa ultrò citròque de concordi agitata ſunt, nihil tandem confici potuit. Pòſt, ubi Mathias ſibi ab hoſte uerba dari ſenſerat, infecta pace, caſtra hinc ultra mouet, antequam abeat, ſuccendi diripi'que oppidum edicit. Incenſo Romano foro, quacunque iter facit pagos & oppidula igni ferróque paſsim cuncta uaſtat, homines ac pecora cum ingenti præda miles abigit. Ad ciuitatem demum tertio die peruenit, epiſcopo haudquaquam ignobili præditam, quæ Moldauis Bania dicitur: ubi in prima uigilia noctis, rex cum inſidioſo callidóque hoſte confligere cogitur.

In hoc quiſq; bello fortunam regis cum uirtute coniunctam fuiſſe perhibet. In parte fori, regis erat hoſpitium, quà ad epiſcopatum ſpectat: ubi duæ quoque uiæ congruunt, quæ baſilicam amplectuntur. Cæteri pontifices, proceres, legionúmque præfecti, circa forum hoſpitia occuparant: ut ex uſu regi præſto ſemper adeſſent. Inter cœnandum, ad regem captiuus quidam Sythotus adducitur: rogatus, accitus interprete, quis eſſet, unde, & quò tẽderet, et quæ cauſa fuerit itineris? reſpondit, Interprete nequaquam ſibi opus fore, ſe Vngarum & Tranſyluanum eſſe: ac rerum ignarum, ad reuiſenda ſua præſidia nunc in Moldauiam uenire, quæ caduco uxoris bona forent: in itinere Valachorum duodecim milia haud procul hinc offendiſſe, qui Vngaros prima uigilia noctis incautos adorirentur, trucidarentque: ſe gentis charitate properaſſe, ne ſilentio nefario ſuorum exitium pateretur. Cum hæc à principio parum crederentur, ne ſalutis fortè gratia iſta comminiſceretur: & à rege minæ interijcerentur, mox adiecit: ut adhibitis ſe ipſum cuſtodibus aſſeruarent: ſi falſa nunciaſſet, ultimum de ſe ſupplicium continuò ſumerent, rex hominem aſſeruari, & Drach Bertholdum, ea tempeſtate diſpenſatorem ſuum, equitem fortiſsimum, & ad gerenda bella natum, conuiuas bene tractare iuſsit. Incœnatus ipſe menſæ ſe ſubtraxit, optimates omnes centuriones & præfectos equitum extemplò cogit, imminens ab hoſte periculum enarrat, omnes clam arma ſumere præcipit: ſtationes in ciuitate per omnes uias, porta'que diſponit: ad fori aditus prætorianus cohortes collocat. Ducentos ueteranos, & eos quidem grauis armaturæ, pro ſuo hoſpitio ſtatuit, ut à duobus uicis, qui ibi congruunt hoſtium impetum excipiant, turmas equitum per compita cuncta diſtribuit. Vix hæc ita diſpoſuerat, cùm ſub primam noctis uigiliam hoſtis aduenit: ligneam urbem Vimineo muro circumſeptam, à tribus repentè partibus immiſſo incendio adoritur, maximus utrinque clamor & tumultus oboritur. Valachi immiſſo per urbem igni, intrò penetrant: iniectus utriſque ignis per cæcam noctem tantum luminis præſtabat, ut euidentiſsimè dimicaret. Ad portas primò, deinde, per uias & triuia magna ſtrages agitur: tanto utrinque impetu pugna conſeritur, ut nil infeſtiùs agi uideretur. Ex induſtria, quadrata duo agmina duplici uia ad regale hoſpitium contendunt: ueteranos ibi inſtructos offendunt, acerrimum atrociſsimúmque hîc prælium agitur: Cadunt hîc multi è Valachis: & dum ij hoſtes domo eijcere, illi contrà uincere, & uitam ſeruare nituntur, multum hîc ſanguinis exhauriunt † Michael Palatinus, Nicolaus Chiupar, & Ioannes Pangratius, Vaiuodæ Tranſyluani: Nicolaus Bamffij, Stephanus Bathor, cæteri'que proceres, fori aditus obſtinatiſsimè pro ſe quiſque tuebantur, & irruentium impetus repellebant. Non latebat enim, capto foro, haud ſecus atque arce, cætera facilè peritura. Vbique inter tela & incendia pertinaciſsimè dimicatum. Valachi tandem ex omni fori parte reiecti, poſt mediam noctem terga dedêre. Inſtant à tergo Vngari: & antequam urbe ſe hoſtes ſurripiāt, quam plurimos intercipiunt, alios præ auiditate fugæ inflamam, multos in enſes agunt, dum in propera feſtinatione ſeſe conglomerāt, aut pilis à tergo confodiuntur aut mutuò

† Michael, puto Orſzagh.

cæci ſeſe collidunt. Vix quatuor milia urbe exiluere: cæteri in urbe deprehenſi, ad unum omnes trucidati ſunt. Rex ea nocte modò pro hoſpitio ſuo cum Veteranis certans, modò in foro ſtationes percurens, militis & Imperatoris optimi præſtitit officium. In acerrima quaque pugna primus affuit, & nunc fortes hortando, nunc increpando timidos nunc laborantibus ſuccurrendo, & fortiſsimè ubique dimicando, ſe exercitúmque ſeruauit. Grauiſsimas è rebellantibus Valachis pœnas exegit: ad internetionem nanque cecidit ſeptem, ubi illuxit, Valachorum milia cæſa, ex numero comperta ſunt: ex Vngaris, mille & ducenti, cæteri, magna ex parte ſaucij. Quin & rex ea nocte haud procul aſpina dorſi ſagitta Getica confoſſus eſt: ubi cum excuſſa ferrum haſta altius inhæſiſset, quatuor annos non ſine graui moleſtia pertulit. Et cum, ubi inſederat, tabeſcente plaga remitteretur: deinde repellente natura, ſenſim excuſſum eſt. Ea nocte pro uita potius quàm dignitate pugnatum. Finitima quæque oppida uici'que pariter incenſi, direptiq;. Rex uulnere grauatus, cæſo ad internetionem hoſte, pedem in Tranſyluaniam, deinde in Vngariam referre ſtatuit. Seruatoris'que natalibus Braxouiam rediit: ibi in reos perfidiæ ſeuerius animaduerſum eſt. Michaelem Tranſalpinum, nobili Vaiuodarum genere natum, ſupplicio affecit. Ex rebellionis autoribus, Michaelem Zekel, Aladarium, & Nicolaum cui ex Viſakna cognomentum erat, à Quæſtore captos ad Coloſuar candentibus per urbem forcipibus circumuectos, diſcerpi fruſtillatim, ac demum obtruncari iuſsit. Ex diro ſupplicio tantum terroris omnibus qui cum Rufo conſpirauerant, incuſsit, ut clandeſtina ſine liberis & fortunis fuga in Polonos & Valachos elaberentur. Eorum bona aut in ærarium relata, aut poſtulantibus nonnullis dono data. Nondum è Tranſyluania pedem extulerat, cum ſupplices à Stephano Vaiuoda literas accepit, quibus audaciam & temeritatem ſuam ingenue fatebatur, quod aduerſus regiam Maieſtatem, cui plurimum numinis ineſt, nefaria arma ſumpſerit: non minus iuſtas quàm cumulatas pœnas ſe dediſſe dicebat, demum quia poſt ſupplicium uenia ſequitur, poſtulabat ignoſci non difficilem ſibi putabat ueniam fore: & reconciliatum regis animum præcabatur. Rex, ne plus ſeueritatis quàm miſericordiæ præ ſe ferre uideretur, ſpem ueniæ dedit: quam ex quotidianis rebus ac dictis, ſi ille uellet, augeri poſſe ſignificauit. ſi obſequia grata legitimáque præſtaret, ſe nunquam difficilem futurum: ſi minus, Martem cruentiſsimum litem eſſe diremptum. illum humanorum ſcelerum ultorem eſſe iuſtiſsimum. Mathias igitur pacata utraque prouincia, in Vngariam rediit. Nondum è Carpato mónte prodierat, cum ad pagum quendam Emericus cum florentiſsimo exercitu improuiſus occurrit: & uelut antè diximus, per Ioannem metropolitam Strigonienſem reconciliatus, ſupplex regem ueniam exorauit: hilari & periucundo uultu ſuſceptus, & amplexatus eſt ibique perpetuæ fidei fœdus ictum. Quo ea tempeſtate ſecretarij Mathiæ fuêre: regale ſigillum ex compacto ſeniš menſibus uiciſsim ab utroque geſtatum: ſcribendi munus ſine controuerſia hóc modo Ioannes Strigonienſis & Stephanus Colocienſis ambo metropolitæ geſsêre, qui his temporibus haud parum grauitatis & iuſticię retulerunt. Hæc igitur bella, poſtquam coronatus eſt, tribus circiter annis à Mathia geſta ſunt. Quarto autem coronationis anno, cum ad clara ſemper facinora animum extuliſſet, in Turcos hæreticos'que Boemos animum intendit. E' Tranſyluania rediens, traiecto Tibiſco, Agriam ouans peruenit: indictóque ibi conuentu, dies aliquot in ea urbe conſedit, ut de futura expeditione decerneret. Cum regnum latrocinijs purgaſſet, rebellantium repreſsiſſet audaciam; & prouincias noua molientes è ſententia pacaſſet, quemadmodum hactenus abundè ſcripſimus, duo Mathiæ bella ſupererant: alterum Turcorum, quibus cum eſt perpetua colluctatio: hæreticorum Boemorum alterum. hoc neceſſarium, illud à Romano pontifice delegatum, Paulus enim póntifex, uerus Romanę eccleſiæ paſtor

Boemicum bellum aduerſus Georgium regem.

ſtor

ſtor, fideliſsimúmque pater, ne minore animi magnitudine quàm pietate præſtaret, ad pacandam prius Italiam: deinde ad corrigendos hæreticos, cohercendóſque Turcos animum aduertit. Vtinam conſilium numina fortunaſſent. Quarto pontificatus anno, cum per hyemem magna induſtria, & labore res Italas componere conaretur, & non ſatis adhuc inter partes conueniret, rerum ille dominus, ac pacis auctor, inter celeberrima ſacra publicè pacem quibuſdam conditionibus indixit: & in æde Marci, inter ſacra ſolennia, cum ſummo Cardinalium omnium conſenſu edictum edidit, quo omnibus Italæ pacis & concordiæ interturbatoribus Chriſtiana conſuetudine ac ſacris omnibus interdictum eſt. Hæc moliebatur, ut expeditiùs cætera conſilia, quæ ad ſalutem humanam intenderat, proſequeretur. Mathiam eo tempore ad facinora quæque clariſsima accommodatiſsimum, non tam natum, quàm à Deo ſibi datum reputabat: cuius ductu & auſpicijs prophanum æquè ac hæreticum protereret. Georgium Boemiæ regem execrabilis hæreſeos planè conuictum, publico grauiquéc edicto, regno ac dignitate priuauerat. Id anno Salutis quadringenteſimo ſexageſimoſexto ſupra milleſimum factum erat. Et eo quidem anno, quo Ioannes Quinqueecleſienſis antiſtes & Ioannes Roſgonius, legati ad Paulum pontificem uenêre. Ex eo tempore, pontificijs ſæpè literis ad utrumque bellum Mathias incenditur. Reluctantem, & utrique hoſti imparem ſe eſſe dicentem, uariáque cauſantem, Romani Imperatoris epiſtolæ & oratores circumuenêre, qui promiſsis oneratum, ad extirpandam tandem hæreſim impulêre. Hortabatur ad id iuuenem, quòd Turcum in Aſiam arma uertiſſe, & Syriaco Aegyptiacóque bello implicitum eſſe cernebat. Succendebat ulciſcendi libidinem, iniuriarum adhuc recentium amara memoria. ſocietates enim fratrum, qui tot oppida in Vngaria occuparãt, tot præſidia & caſtella erexerant, tot annis regnum latrocinijs infeſtum præſtiterant, Boemicæ Poloniæque fuerant: & hinc eiectæ in Morauiam, Boemiám ue, haud aliter atque in patrium tutiſsimúmque aſylum confugiebant. Quinetiam mutuæ finitimorum iniuriæ, incurſiones & rapinæ, ultro citróque odia ſuſcitabant. nam dum quiſque ſuis facilè credit, ad ueritatem & iuſticiam plerumque ànimum non intendit. Nec deſuerat quidem ingenitus laudis & gloriæ ſtimulus, qui ad maxima quæque geſta trahebat. Immortalitatis enim cupiditati ſic obnoxium natura finxerat, ut pro comparanda ſæpe gloria, grauiſsima quæque pericula contemneret. Inſtigabat etiam religio, ſacro ſancti collegij obſeruantia, orthodoxæ fidei charitas, & diuinus amor: indulgentiſsimique pontificis & Romani Imperatoris autoritas, quorũ alter quinquaginta aureum milia per Ioannem oratorem Quinqueecleſienſem epiſcopum & collegam ad Mathiam miſerat: alter omnia unius animi uectigalia Auſtriæ, item arma, commeatus & tormenta quoque bellica ad hanc ultrò expeditionem offerebat. Quinetiam, quantum ex regijs epiſtolis quæ ex Strigonio ad Victorinum Georgij regis filium Muſtembergẽſémque ducem, & ea tempeſtate Morauiæ præfecturam ſanè gerentem, ſecundo coronationis anno mittebantur, intelligi poteſt: Henricus Lippa & Mattheus Steinbergus, iſta odia & belli huiuſce ſemina ſeuêre. Alter enim regni finibus cum Michaele palatino mutuis decertauit iniurijs: & cum prior ipſe prouocarit ad protegendum ſcelus læſum aduerſarium accuſabat, illatáſque loco ultionis iniurias deferebat. alter, cum ſocijs eiuſdem petulantiæ, crebris regnum incurſionibus inquietabat. Nec minore quidem audacia Stephanus Eymiger ſtomachum regi fecerat. Ad coemenda namque tela, ſagittas'que, quarum inopia Turcico bello is admodum laborabat, in Germaniam ſuperiore anno nonnullos miſerat, necubi portorium, ob ſalutaris belli rationem ac regis autoritatem ab his ſolutum eſt. Cum Morauiæ fines attigiſſent, grauiſsimum Stephano publicano portorium expendere coacti ſunt. Quare haud ab re in Stephanum Mathiæ commotus eſt animus. Inſuper ex ueteribus nouæ quotidiæ iniuriæ, à facinoroſis utrinque hominibus ferebãtur, interturbatores initi fœderis & otij

indies

indies oriebantur, item (ut regis querula teſtatur epiſtola) in obſidione Caſtolani, cum obſeſsi fratres equos, familias'que alere non poſſent, clam per ſilentium noctis elapſos, in Morauiam ad Henrici oppida emiſerunt: ibique gratum tutumq́ hoſpitium inuenêre. Hæc igitur omnia cùm rex mente reuolueret, ad bellum Boemicum animum acclinabat. Nihil tamen inconſultis patribus proceribus'que agendum eſſe cenſebat. Cum de ſuſcipiendo bello ad conuentum frequentiſsimum retuliſſet, uariæ utrinque ſententiæ ſunt auditæ. Plerique, propter Maumetis inſidioſi potentiſsimiq́ue hoſtis periculum, à cæteris expeditionibus omnino ceſſandum eſſe cenſebant. Sat Vngarum agere, ſi Turci impetum, furoremq́ue repellat: perpetuum, dirum, ualidiſsimúmque hoſtem, haudquaquam dimittendum: Vngariam duplici bello prorſus imparem uideri: &, aſsiduò bello uexatam iam milite, opibusq́ue exhauſtam eſſe. Contrà alij planè ſentiebant: perniciosum dicere Vngaro fore ocium, ſi ceſſarit enim, in factiones inteſtinasq́ue diſcordias repentè recidere ſolere: ad bellum tantum eſſe natum, robore corporis ualidiſsimum, ac laboris & inediæ tolerantiſsimum. Vniuerſos Europæ principes, Vngari tantos labores & quotidiana prælia demirari. Addere fortunam, ſapientiam, fortitudinemq́ ducis: cui nihil aggredi licet, quod dexterrimum euentum non afferre uideatur. Bellum utrumque pium & ſanctiſsimum: obortam olim Boemorum hæreſim eſſe peſtilentiſsimam. quinetiam admodum uerendum ne cum è Boemia Morauiam nuper inuaſerit, quæ contermina eſt, Vngarorum ſenſim, & pedetentim animos illabatur. Omnes tandem tacentes, regis animum & ſententiam expectabant.

RERVM VNGARICARVM DECADIS QVARTÆ LIBER SECVNDVS.

Rex poſt diuerſas Patrum ſententias, Pauli pontificis & Cæſaris epiſtolas continuò recitari iuſsit: quæ Matthiam hortabantur, & orabant, ut delegatum à Pontificia & Cæſarea autoritate Boemici belli dudum imperium ultrò ſuſciperet: ac ſtata pollicebantur cum'auxilijs ſtipendia. Demum obſecrabant, ut ueluti à Turcis hactenus, ita nunc ab hac hæreticarum peſte Chriſtianam Rempublicam & orthodoxam fidem aſſereret. Recitatis epiſtolis, ipſe à ſolio ſic exorſus. Si quis (inquit) hoc, proceres, bellum declinare deberet, Matthias ex his profectò unus eſſet: quippe quem in ſocerum, ſalutis autorem, arma ſumere, quem pij loco parentis ſemper habuit, nec æquum, nec fas ullum hortatur: ſed cum mecum reputo, quicunque publicam perſonam gerit, uel maximè principes, potius communis quàm priuati commodi rationem habere oportêre: ex hoc fit, ut publicam ſalutem & utilitatem proprijs rationibus anteponam, Cum me conſidero priùs ad regni Chriſtianæq́, Reipublicæ quàm affinium commodum eſſe natum, meorum ſæpè cogor obliuiſci. Nec illud quidem Seruatoris optimi maximi documentum quenquam præterire debet, plerunque, cum ius fas'que tulerit, non modò ſuorum nullam habendam eſſe rationem: ſed animam quoque ſuam, cum de Deo agitur, perdere oportêre, ut in cœlis inueniat eam. Verùm ſi, quanti momenti ſit id, quo de hodierno die agitur, rectè penſitaueritis, nimirum etiam iniuſſu Pontificis & Auguſti, ultro id bellum ſuſcipiendum eſſe cenſueritis. Res tanti ponderis ſi cui detrectanda eſſet, inprimis profectò mihi eſſet. In eo enim loco regnum ſitum habemus, Proceres, & ad tam miſera tempora uenimus, ut hoc bellum neceſsitate magis quàm uoluntate ſuſcipere cogamur, cum Turcico pernicioſius eſſe uideatur. Turci, præter obſequium & tributa, nil aliud expoſcunt: ad ſuas ceremonias nec ui, nec cruciatibus impellunt: nullis animum prophanis opinionibus inficiunt: corporum, non animorum imperium quærunt. Boemica hæreſis, quę tam multiplex eſt, & diuerſa, ut contrarijs ſemper fluctu-

et opinionibus, uſque adeò propagari cœpit, ut non ſolum Boemiam, ſed iam iam totam Morauiam, & magnam Sileſiæ partem infecerit. Iam noſtris finibus peſtis hæc imminet, & nonnullorum etiam militari conſuetudine (ut nuper accepi) mentes inceſsit. Corporis interitus incommodum'ue, parua iactura eſt, patres: ſed animorum, maxima. Boemus, dummodò te in ſuam ruinam trahat, inſitáque labe contaminet, nil aliud poſtulat: te noctu & interdiu familiariſsimè utitur, & quibuscunque poteſt humanitatis officijs excolit: ad uoluptates quaſque pernicioſiſsimas incendit. Iuſtum, fas & æquum, omnia miſcet: pollutæ ac inuerſæ ſunt ceremoniæ: uerus Dei cultus piaculorum multitudine deprauatus: extincta religio, ſpoliata templa, ſacraq́ collegia monachorum: orthodoxa fides tot malis opinionibus infecta, ut nocturna ſacra ad promiſcua adulteria inceſtúsque redegerint. Hic Adamitas, & Adæ more uiros paſsim cum mulieribus nudos incedentes, ſine rubore pudibunda oſtendentes, cernere erit. Hic Iacobitas, hic Paulinos, hic Taboritas, & Vſitas, ac uarias hæreticorum ſectas quiſque ſpectabit. nec illud ab re quidem: quandò, poſtquam ab ipſa ueritate diuertitur, diuerſi utrinque nos errores excipiunt. Quare peſtis & exitium noſtris limitibus imminet: & ni ſalutem fortè noſtram, ueluti amentes deſperatione contemnamus, neceſſariò hanc labem propulſare cogimur. Præterea, quod'nam bellum honeſtius, glorioſiúsque nobis proponi poſſet, quàm id, in quo non modò de communi corporum libertate, ſed in uniuerſum de animorum ſalute agitur? uos orthodoxæ fidei uindices, uos Chriſtianæ Reipublicæ aſſertores, uos uniuerſæ ſalutis autores: nunc paſtor gentium, ſacroſanctum collegium, & Romanum imperium uehementer hortatur, & exorat, ut Chriſti populum non modò à ſeruitute Turcorum, ſed etiam ab hæreticorum contagione liberetis. Et ne ea quæ uires noſtras exuperent, ij orare uideantur: pecunias arma, commeatus, & auxilia non parua deferunt. Calamitoſum laborem, fortaſſe quis dixerit, nobis proponunt. Imò ſi rectè ſentire, ac uiri eſſe uolueritis: argumentum laudis, & materiam nobis offerunt immortalitatis. Laudis, dixi, & immortalitatis: imò regni acceſsionem, perpetuúmque commodum. Quicquid armis quæretur, uobis, non Pontifici, non Imperatori, parabitur. Interitum tantum hæreſeos illi quærunt. Quicunque non laude, non belli pietate mouetur: commodo militiæ, & imperij propagatione excitetur. Sed turpe eſt, momentaneã utilitatem perpetuæ præferre honeſtati: non ſolidum, ſed inanem ſibi finem præponere. Quietem ſibi aliquis optabit: quæ'nam quies, præter deſidioſum & ingratum ocium, Vngaro eſſe poteſt? Quæ ueſtræ artes, quæ ſtudia ſint, quæſo conſiderate. In tria hominum genera uniuerſa digeritur Vngaria: unum Deo dicatum, in religione uerſatur: alterum, militiam: tertium, agros colit. Non uos diuerſa literarum ſtudia, non uariæ artes & mercatura ſolicitat. pars maxima ueſtri arma gerit: qui niſi ſtipendia feceritis aſsidua, uitam cum dignitate retinere non poteſtis. Si domi degitis, impatientes inopiæ, continuò ad uim, ſeditiones & rapinas animum aduertitis. Formidoloſum (mihi credite) tale uobis eſt ocium ad gerenda bella uos natura genuit. Proinde nolite, quæſo, turpi ignauia deſidiáque torpeſcere: partum tanto ſanguine à maioribus regnum, à Boemis & Turcis uindicate. Non ignauiam laus ipſa cõparatur. Nihil honoris tibi uirtus adfert, & ornamenti, ſine labore, difficultatéque quàm maxima. Generoſi uiri eſt, more Herculis in perpetuo labore & ſudore uerſari. Non ad uentrem, & deſidiam, ſed ad laborem nati ſumus. Videte quàm bene nobis cum fortuna agitur. Inter Turcos & hareticos nati ſumus, qui Turcis ſunt longè pernicioſiores: alteri in ſeruitutẽ, in perpetuam animorum miſeriam alteri nos aſſerere conantur. Martialis, ni à maioribus degenerare uelit, eſt Vngaria. Vtrinq; laudis & cõmodi, perpetuæq́; ſalutis propoſita materia eſt. Quis hic uacationẽ militiæ, quis otium, aut exauctorationem appetierit? niſi fortaſſe nutrire uentrẽ, & inter mulierculas penſa diſponere cupi

at. Ardua & difficillia cuncta fortiſsimis uiris ſunt iurè propoſita: ignauos & inertes repellit gloria. Sat ipſa experientia didiciſtis, nihil deſidioſo ocio uobis eſſe perniciosius, quo humanum ſemper contabeſcet ingenium. Si religio & uera fides priùs nobis inſitæ eſſe debent, quæ diuino potiùs quàm humano beneficio comparantur: uobiſcum, pontifices, aliquantiſper (quæſo) reputate, quid à uobis in primis ſacroſancta mater Eccleſia, quid ſponſus eius Seruator noſter, quid Chriſti uicarius, quid Apoſtolicus ordo, quid Cæſar Auguſtus, quid propinquũ exitium iam noſtris limitibus imminens, quid ſalus animorum, & res denique ipſa poſtulare uideatur. Exiſtimate à IESV optimo maximo uos omnes orari, per cruciatus indignos, per ſanctiſsimum ſanguinem, in patibulo crucis pro noſtra redemptione largè diffuſum: per ſaluberrimam mortem, qua uos à morte liberati eſtis: ne hoſtes ſui nominis, uel religionis infectores, in exitium fidelium, in animorum interitum, uires & imperium amplificare patiamini. Idipſum cæteri, quos diximus, expoſcunt. Opulentiſsimi uobis pontificatus & baſilicæ, opulentiſsimæ quoque proceribus & nobilibus ciuitates, ac uillæ, à ſuperioribus noſtris factæ ſunt non ad luxuriam agendam, non ad crapulas celebrandas: ſed cùm Chriſti milites ſitis, ad alendum exercitum, ad protegendam fidem, ad eradicandam hæreticorum impietatem. Quæ ſi præter opinionem contempſeritis, ad æternam animi corporisque miſeriam (mihi eredite) militabitis. Ad ingratum hæc ſagitta me hortatur ocium, quam altiùs dorſi ſpinæ infixam Valachico bello nuper accepi: quanquam ſomnum inhibet, quietem intercipit, & moleſtum cibum reddit: quotidie tamen grauiorem corpori loricam induxi, & contempſi dolorem, quandò plus regni ſalus delectationis attulit, quàm illa moleſtiæ. Si uos non religio, non Chriſti charitas, non orantium autoritas, ac cætera quæ diximus, excitauerint: num uſque adeò ſegnes, bruti, ac ab omnibus ſenſibus eritis deſtituti, ut priſtinarum intolerabiliumque iniuriarum memoria, quas per tot annos à Boemis accepiſtis, ad bellum pro fide, pro Chriſto capeſſendum, non impellat? In primis annos octo ac uiginti Telephus Giſcra, ſociique quàm plurimi nos cædibus, rapinis & incendijs affecerunt: fratrum deinde latrocinia multò grauiſsima ſucceſſere, qui illorum exemplo è Boemia, tanquam aſylo malorum omnium, prodiêre. Erexêre caſtella, templa diripuere, inceſtauêre uirgines, eximiasque matronas: igni ferróque latè graſsati, nec ætati, nec ſexui, nec focis & aris pepercêre. Suehla quid molitus ſit, non ſine ſpectaculo quoque cruento ſpectaſtis. Quinetiam ſuperiore anno, quid Henricus Lippa, fraternæ ſocietatis latronumque hoſpes: præterea quid Stephanus Eyczingerus, & Matthæus Seinbergus aduerſus noſtros patrarint, accepiſtis omnes, & plerique ex accepta calamitate ſenſiſtis. Vindictam ſibi tales poſtulant iniuriæ, quando illi quibus bellum ſumus indicturi, hoſpitia ſemper latronibus grata præſtabant, læti excipiebant, alebant in perniciem noſtram, & prædam fortaſſe communem habebant. Quò uſque igitur, proceres, hæc inulta tolerabitis? quò uſque in cædem calamitatemque ueſtram funeſtum hoc genus hominum reſpirare patiemini? An uſque adeò diuturna malorum patientia obduruiſtis, ut tolerata fortunarum iactura, ferendum nunc quoque animorum interitum expectetis? Tolerabilia ſunt quandoque illa detrimenta, quæ reſarciri queunt: ſed cum de æterna corporis animique miſeria agitur, ad declinãdũ tam exitiale periculum, omnes hominis iures intendendæ ſunt. Difficultatem belli quis obiecerit, & tempus minus idoneum: neque difficillima duo bella, & tantopere formidoloſa, proſperè uno tempore agi poſſe cenſuerit. Fateor, Boemos Martiales eſſe, formoſiſsimum genus hominum, culturæ corporis ſtudioſiſsimum, & quàm maximè crinium: cupidiſsimum belli, & ad pericula promptiſsimum. procera ſunt his corpora, & ſpecioſa: contemptus mortis magnus ineſt, & perſuauis herclè conſuetudo. Sed animi corporiſque uoluptatibus nimis ſunt obnoxij, quibus uires omnes eneruantur: mira inediæ, laboriſque impatientia. Primo congreſſu nimis poſſunt: ſed ſudorem aſsiduum, ſitum, ſqualloremque caſtrenſem perferre nequeunt: mori aut terga uertere, quàm co-

max

mæ cultum præterire, malunt. Accedit & illud, quòd non cum uniuerſa nobis Bocmia bellum ſuſcipiendum eſt: ſed cum hæreticis tantum dimicandum, quos & robur fidesq́ ueſtra, & numen ueritatis. Seruatorisq́ præpotens dextera proteret uniuerſos. Aliter cum Sigiſmundo, qui in feſtum ſemper ſibi Martem habuit: aliter cum Germanis, & nunc cum Vngaris (bene ſpero) pugnabunt. Alium ſibi hoſtem eſſe ſentient, à diuina benignitate, à cæleſti iuſticia, ab orthodoxæ fidei ueritate longè aliter munitum. Pro uictoria noſtra Romæ pontificis edicto ſupplicationes indictæ, ad omnes aras diuina res fit. Pro uictoria noſtra, Auguſti beneficentia, omnia Auſtralium armamentaria patefecit, uectigalia cõferet, & auxilia ualidiſsima pollicetur. Nudius tertius pontifex Paulus, pater ille pientiſsimus Apoſtolicum diploma cum Imperij ſceptro, gladioq́ miſit. Quo me (uelim nolim ue) ex apoſtolici ſenatus conſulto, & Auguſtali conſenſu, autoritateq́ Chriſtianæ Reipub. Imperatorem aduerſus Boemos hereticos & Turcos pronunciat, & edicit Maumetes ne quid uobis à tergo moliatur haudquaquàm hoc anno dubitate. In Aſia ſibi cũ Syris & Aegyptijs res eſt, cum Aſsyriorũ rege bellũ iniuit. In Scyllam (mihi credite) incidit, & Charybdim: noſtra in uado res eſt, cum hereticis tantùm nobis bellũ erit: quos ad reſipiſcentiam ſalutarem reuocare, cum alioquin uiri ſint magnamini, & domi militiæq́ preſtantes, non modò glorioſum, ſed pium & ſanctum erit. Quę hinc cõmoda animi corporisq́ prouenient, quis unquã numerarit? Hinc regni acceſsio, cõmunis utrinq́ ſalus, põtificia & Auguſtalis obligatio, & gloria cum immortalite coniuncta. Quas ob res (ſacroſancti patres, proceresq́ fortiſsimi) deſidioſum ociũ repellite, omnes uno cõſenſu capeſſendum hoc bellũ eſſe cenſete, piam ſanctãq́ militiã militate: me Chriſtianæ Reipub. ducẽ, me Imperatorẽ in hæreticos ab Apoſtolico ſenatu declaratũ ſequimini: pro orthodoxa (quæſo) fide, pro aſſerendo ueritatis numine arma capite. Nobile ac præclarum genus hominum, ui ad meliorẽ frugem reuocate, ut immortali hoc beneficio conciliatum, uobiſcum deinde in Turcos, ductu auſpicijsq́ meis, arma gerat. Proinde cõparate copias, ſupplementa quærite: & Coruinũ, Coruiniq́ fortunam forti animo ſequentes, adiuuate. Te autem IESV CHRISTE optime maxime, cuius auſpicijs iſta bella ſuſcipimus, nunc ſupplices exoramus, ut per nos, in uirtute tua, hæretici reſipiſcant: Turci, cum quibus tot annos bella gerimus, præpotenti dextera tua proterantur: nobis uera ſalus & nomini tuo ſempiterna gloria comparetur. Secundum grauiſsimam regis orationem omnes ſine ulla ſeceſsione, pedibus in eius ſententiam iuêre. Expeditionem hanc iuſtè ſancteq́ ſuſcipiendã eſſe, graui decreto cenſuêre. Parendum pontifici, obſequendum cæſari, una uoce affirmarunt. Addidit omnibus omnium Turcorum honeſta legatio, quam Nicolaus Vylachus, uir ea tempeſtate opibus, & autoritate præſtantiſsimus, qui inferioris Pannoniæ præfecturam gerebat, honorificè duxerat. Oratores in ſenatum admiſsi, & benignè exauditi ſunt. Maumethis nomine inducias petebant, & bonæ amicitiæ ſpem pollicebantur. Hoc non temerè Othomanica perfidia expoſcebat, ut, dum in Aſia rem ageret, initis cum Pannonæ inducijs, nihil ultrà in Europa formidaret. Nunquã rex eos ad ſe introduci permiſit, quin Draculam, quem captiuum habebat, acerrimum Turcorũ hoſtem & illis per quàm formidoloſum, ſemper obijceret. Illi hominẽ agnoſcentes, à quo tot immanes cruciatus acceperãt totiens etiam fuſi fugatiq́ fuerant, limis eum oculis intuebantur: & eò magis ad peragẽdas inducias inuitabãtur. Verùm rex confirmandi metus gratia inducias abnegat, referens, patrio iure nulli Pannoniæ regi cum Turcis inducias, pacém ue facere fas eſſe: ſi fecerit dignitate regia ſtatim excidere. Sed easq́ uerbo fieri nequeunt, inducias ſe cum Turcis re initurũ, ſi ſecum illi benè uixerit: ſi in iurijs abſtinuerint, uim & rapinas inhibuerint. Oratores uoti nec prorſus quidẽ impotes honeſtè dimiſsi, & à Nicolao Vaiuoda in tutũ reuecti. Antequam conuentus à rege ſolueretur, nonnulli proceres, qui in Moldauiæ bello ſe optimè geſſerant, à rege magnificè donati: Nicolao Bamffij multæ uillæ, ob rem optimè geſtam, hic à rege dono datæ: uirtutem deniq́ fidemq́ militarẽ magna beneficentia, multisq́ præmijs

Mathias proſequendā eſſe cenſebat. Rex Agria mouens, Budā uenit: delectū ibi habuit, legionū ſupplemēta diſpoſuit. Vix octo hic dies exegerat, cùm Georgio regi per ſecialem bellum indixit: & motis hinc caſtris, Piſonium cōtendit: interea pontifices omnes, ac proceres cum ſuis copijs obſequi iubet. Piſonij dies aliquot præſtolatur dum optimates & auxiliares copiæ conuenirent. Contrà Georgius rex, qui ſe à Paulo pontifice ob improbæ opinionis pertinaciam regia poteſtate abdicatū eſſe nouerat, & indicendum ſibi bellū indies optinabatur, nihilo ſegnius ualidū inſtructumq́ exercitum compararat, ſe armis opinionem dignitatemq́ ſuam defenſurum eſſe confidit: ſuæ gentis uiribus fretus. è Praga mouens, in Morauiam conceſsit, ubi Victorinus filius, uir profectò impiger ac ſtrenuus, prouinciam cum imperio tenebat. Socia cum eo caſtra iungit, ac forti animo ad Morauiæ fines Vngarum operitur. Mathias, antequam Piſonio moueat, autoritate legati pontificis, Laurentij Roborellæ, Ferrarienſis epiſcopi, qui ex urbe Romę nuper aduenerat, edictū pontificium in Morauos promulgat, quo graui Morauos cum Boemis & Sleſitas omnes pontifex anathemate mulctat, qui ſe hæreticorū partibus acclinarint. Quare bellū hoc Boemicum, anno Salutis quadringētesimo ſexageſimo octauo ſupra milleſimū initū fuiſſe nouimus: & quarto Paulini pontificatus, Coronationisq́ Coruinæ anno. Moraui, Sleſitęq́ interdicto promulgato deterriti, Georgij partes ſectari non decernūt. A' Boemica fide pars magna deficiunt: urbes Romanæ eccleſiæ dogmata retinent. Harū tamē imperium in hæreticorū manu erat: nam arces omnes præſidijs obfirmatas illi tenebant: parebant urbes & oppida, & uectigalia cuncta pendebant. Rex tandem cum pontificio legato, caſtris Piſonio motis, Lauā conceſsit. Vrbs eſt in planicie ſita, ad Morauæ fluenta, qui Morauiam ab Vngaria diuidit, & fines ulterioris Auſtriæ claudit. Hæc cæſareæ ditionis erat. Aduenienti Mathiæ urbem ciues & armamētaria patefecêre, adiuuêre commeatibus, & haud ſecus ac cæſari, obſequia exuſu grata præſtitêre. Ad ripam Vngarus caſtra locat, è cōſpectu rex Boemiæ metatus eſt, menſis hic teritur, nulla collatis utrinq́ ſignis pugna conſeritur, præter ſimulachra quędam prælij, quæ laſciuientes quotidie nonnulli milites committebāt. Pares utrinq́ uires, par utriſq́ metus, audacia, numerus, ac robur. Ducibus quoq́ par uirtus & prudētia, ſed impar ætas: quando ſeptimū uix Mathias & uigeſimū claudebat annūq́ Georgius ſexagenarius fortaſſe fuerat: ueteranus tyronis, & tyro ueterani ingeniū, fortunā uterq́ uerebatur. Quin & oborta ultro citroq́ priſtinæ ſuauiſsimæq́ affinitatis quandoq́ memoria, pugnę ſtudiū remittere, reconciliare animos, & bellū abominari: inita ex affinitate nomina, nunquā bello depoſita: alter filium, patrem alter appellare: ſocer & gener, pia hæc nomina uſurpare. Verū cùm belli cauſa, ac laudis ſtudia ſuccurrebāt, animi repentè reglutinari, in certamē remitti, & alter alterius ruinam appetere, colloquia in ripa fluminis ab utroq́ quādoq́ habita, non ſine amara uerborū uelitatione. Generi impietatē ſocer arguebat, ſoceri prophanā mentem increpabat generi: ad mitiora plerumq́ uerba deuentū. Georgius ſæpè iuuenē mollire, blanditijs, artibus circumuenire. quādoq́ minas præceſuè interijcere, ut ab iniquo & infando bello deterreat: cōtrà ille pertinacius obſtare, cōuincere ratione, & ubiq́ par pari referre conabatur. Interuentu etiam procerū utriuſq́, de inducijs & pace agitatum. His omnibus Mathias aures obſtruit, præces & affinitatē ab internuncijs repetitam obaudit. Laurentius eum obfirmat, nunquam à latere diſcedit, ne uxoris ille memoria collabaſcat. Cum nulla demùm utrinq́ pugnandi copia fieret, Georgius grauiſsimo belli ſunptu deterritus, quem tolerare non poterat, retrò pedē referre cœpit. Ad defendendā Trebychum, cum præſidio ualidiſsimo Victorinū filium natu maiorē ſubinde miſit, per arces & oppida hoſti obiecta præſidia diſtribuit. Ea regnū tempeſtate ij proceres ſequebantur: Emericus comes Sepuſienſis, Stephanusq́ frater, cuius uirtus cōſtantiſſimaq́ fides in eo bello nimis enituit: itē Cyupor Nicolaus, Vayuoda (ut aiunt) Tranſyluanus, Stephanus Bathor, & Michael Palatinus: præterea Magyar Blaſius, Paulus Chinis, Lupus Deſpotes, Nicolaus Bamfy, utris'que archiepiſcopi, & Ioannes

Initium belli Boemici. 1468.

poeta

poeta non ignobilis, Quinqueccleſienſem: antiſtes, alijq́ cum frequentiſsima nobilitate proceres, reguliq́. Paulus humillimo genere natus, è piſtrino frumentario in militiam eductus, ſub Magyare Blaſio primùm meruit: cognomẽ à paterno pago inditum, Inauditis animi corporiſq́ uiribus fuit: ſtatura, robore, lineamẽtiſq́ membrorũ Herculi prorſus aſsimilis. In paterno piſtrino altus molã ſæpè frumentariam, ſine quoquã adminiculo: quandoq́ uas uinarium uix currui tollerabile, ſolus humo ſubſtulit. Armatũ quoq́ hominẽ dẽtibus ſurreptum, inter militares choreas, non inermis ſaltando circũtulit. In paleſtra & pancratio ſemper indomitus, Blaſij contubernio uſus, ſic illi gratus fuit, ut non munia modo quæq́ militiæ potiſsima ſtatim obiret, uerùm etiam proſpectata fortitudine ac fide oblatã eius filiam uxorẽ duxerit. Tantam pręſtãtiam uirorũ fœcunditatẽ protulit illa ætas, ut uix totidẽ Troianus equus peperiſſe uideatur. Si quis Emerici aſtum ſapientiamq́ penſitarit, alterũ Vlyſſem Palamedem ue fuiſſe dixerit. Stephanus Agamemnonem, Aiacem Paulus, Ciupor Diomedem, Neſtorẽ Michael, & rex Achillem omni ex parte referebat. Conſimiles Mathiæ proceres fortuna dedit, quorum opera clariſsima quæq́ facinora gereret. Poſt ubi regi nunciatum eſt, Trebychũ cum præſidio à Victorino teneri, quòd non procul à caſtris erat: Et Georgium cum exercitu abijſſe cõſpicatur, oppidum illud obſidet, ut regis filio potiatur. Rex primò impetu ſuburbano ſuccendit hinc ignis in urbem effuſus, cum ab urbanis coercêri non poſſet, abſumit omnia. Victorinus cum præſidiario milite ciuibuſq́ multis egreſſus, in proximã urbi arcem, in edito monte ſitam, confugit cum ſuis, qui nongenti penè fuerant, à præfecto mox excipitur. Ciues repulſi, in manus hoſtium deuenêre. Trebychũ igitur duabus ferè horis, ac ſolo tantùm incẽdio expugnatũ. Hæc decimo ante ſacrã Pentecoſtes diem acta ſunt: arx circiter Paſchę ſolẽnia obſidetur. Expugnatio dies aliquot tentata. dum hęc negligentiùs aſſeruatur, ecce tria equitũ milia in tẽpeſta nocte à Georgio miſſa, clam arcẽ ſubeunt. Victorinũ cum præſidiarijs nõgentis, abſq́ cũctatione, ſubducũt. Cuſtodiæ per ſtationes diſtributæ, inſtructũ eorũ agmen cum nou in tempore obſeruaſſent, inhibere nequiuerunt. Secundũ Victorini fugam, Mathias arcẽ per deditionẽ accepit. Qui cuſtodias agebãt, grauiter increpuit, quod tam negligẽter ac ſegniter ſeſe geſsiſſent. Cum Victorinus euaſiſſet, rex Brunã uerſus caſtra mouit, quæ Morauę gentis caput eſt: urbs ædificiorũ præſtãtia, & negociatorũ multitudine, opibuſq́ cõſpicua, in plano ſita eſt, duplici foſſa muroq́ munita, ciuitati arx prominet, quã Spilbergũ uocant, & loco & arte hoſti inacceſsibilis, ac ualido hęreticorũ pręſidio obfirmata. Cum urbi appropinquaſſent, in ſuburbanis caſtra poſuit. Mox immiſſo præcone, ſenatũ rogat: An impietatis hæreticę, an Romanę fidei partes ſequi uelint. Si Romanę legato pontificis, põtificioq́ duci portas ultrò patefaciant: ſin hæreticæ, indictũ à præcone bellũ accipiat. Præconi reſponſum à ſenatu, inſequẽti ſe die legatos eſſe miſſurũ. Legati poſtero die ex urbe prodiêre, & data dicẽdi copia, unus ex his. Si ſenatus populiq́ Brunenſis animũ (inquit) ſcire cupiris, princeps, nil uobis cum ciuitate noſtra hoſtile intercidere poſſe ſentietis. Orthodoxæ, Mathia rex fidei ac Romani dogmatis ſectatores ſumus: omneſq́ ad unũ interire malumus, quàm ab Apoſtolica Romanæ eccleſię ueritate deficere. Cum uindicẽ nullũ haberemus, hæreticorũ, quando ita tulit uſus, imperium pertulimus: pernicioſa nunquam opinione ipſi nos imbuimus. Vt quæ cęſaris, cæſari, & quæ Dei, Deo redderemus, inſons nobis animus, & mens Romano dogmate affirmat: nullum hæreticorũ imperium, nullaq́ cõſuetudo noſtra pectora penitùs infecit. Sincera & intemerata fides, integer ſacrorũ ritus, & inuiolatæ quoq́ ceremoniæ. Præter legitima uectigalia, & obſequia, quæ detrectare minimè poteramus, nil aliud hæreticis præſtandũ eſſe cenſuimus. Summũ pontificem iam pridẽ accepimus, huic bello Mathiam regẽ præfeciſſe: hunc fidelibus principẽ aſſertoremq́ dediſſe. Te quoq́, pater optime, miſiſſe legatũ, ut pro pontifice cuncta gereres. Senatus noſter decretum ſummi pontificis non detrectat: in primis eius numini, qui Dei uicem gerit in terris; deinde Mathiæ principi, Inuictiſsimo orthodoxę fidei aſſertori,

gratiſsimum domi foriſq; obſequium pollicetur, ſpondet, ſe imperata facturū. Commendat libertatem urbis, & uetera immunitatis priuilegia integra ſibi ſeruari poſtulat. Quinetiam pro ſeruata inter tot uarias hæreticorum ſectas integra fide, libertatem & cætera immunitatis genera amplificari ſupplicat: ut potius à uobis officio uinci, quàm uos uincere uideatur. Integræ fidei maximè ſunt præmia: & quando ſincera fide pollemus, Seruatoris noſtri, pro cuius nomine arma ſumpſiſtis, documēta ſectamini: præſtate nos pro fide ſaluos, & omni (ut æquam & fas, eſt) ſeruitutis onere leuate, nos immunes efficite, ut hæreticorum bello reſiſtere poſsimus. Poſtremò ſenatus populiq; nomine pro tutela ſanctiſsima fidei, pro dignitate pōtificia & Maieſtate, regia ſtudia, uires, fortunas, urbē, agrū, ætatem omnē, et humana deniq; ac diuina omnia, cum uſus tulerit, offerimus, dicamus, & in utraq; fortuna pollicemur. De fide noſtra periculum magis fieri, quàm incognitam præteriri cupimus. Vobis igitur, ut amicis, ut conciuibus, ut proprijs etiam poſſeſſoribus ac dominis, portæ urbis ac ędes cunctæ patent, grata ſunt hoſpitia. Proinde cum uolueritis, capeſsite poteſtatem urbis: & ut commodius proceres, tribuni militum, & præfecti hoſpitalibus auguſtæ urbis ædibus utātur, ciuitatē militibus gregarijs inhibete. Legatus his cum rege cōgratulatur, quòd in recta fide permanſerint, quòd peſtilentiſsima contagione ſe non infecerint: quòd, ne iacturam irreſarcibilem animorū facerent, à Boemico rege, quàm à ſummo pontifice deficere maluerint. Reſponſum à rege, hanc fidem & integritatem multum eſſe promeritam. proinde iubere bono animo Brunenſes eſſe: ſe non modò uetera priuilegia ſeruaturum, ſed integra libertate donaturum. De militari quoq; moleſtia nihil timeri oportere: ciuitatem haud ſecus ac ſacellum, patriam'ue, à minima quaq; iniuria & faſtidio defenſurum: imò ciuilia commoda Caſtrenſi mercatu adaucturum. Ad dexteram mox omnes, unà cum Legato, ac oſculum accepit: & de prompto obſequio, officioſaq; pollicitatione gratias egit. Poſtero die ciuitatem ſubiuit honorificè à Brunenſibus exceptus: hoſpitia cuiq; pro dignitate diſtributa. Mox caſtellum urbi prominens obſedit, quod à ualido hæreticorum præſidio tenebatur. Id octauo die poſt corporis Chriſti ſolennia obſeſſum eſt, quod uix nouem menſium obſidione capere potuit. Georgius, ubi Brunam regi deditionem feciſse nouit, haud mora cum exercitu feſtinauit, ut caſtellum quod loco arcis eſt, obſidione liberaret. Propè regia caſtra quadrato agmine tranſiuit rex cum à ſuperiore parte tutò inuadere potuiſſet, at noluit. Cumq; is in medio agmine cathaphracto ſtipatus equitatu progrederetur, propeq; regē eſſe cerneret: Sicci'ne inquit, mecum agis, fili? patrem hoſtiliter inſequeris, & ſub orthodoxæ fidei prætextu me regno ſpoliare contendis? Non religio, ſed ambitio: non diuina charitas, ſed imperandi libido te furentem trahit. Vtinam, Mathia, in anguſto loco ambo depugnaremus. Ad hæc Mathias: Reſipiſce, inquit, reſipiſce pater, & de fide ſacroſancta ſtude rectè ſentire, non ambitioſum, ſed pium & legitimum tecum geritur: quia Chriſtianæ Reipub. hoſtis es. Quod uerò ad ſingulare me certamē prouocas, illud ſcito, Georgi, me non eſſe ruſticum, qui in anguſta ſornace tribulis frumentum: ſed principem Georgio non deteriorem. Principes armati in campo decertant. Proinde ſi uerus princeps es: Eia age nunc equeſtri certamine depugnemus, ut principali pugna fungamur. Conditionem generoſi certaminis ueteranus non accepit, ſed præterijt muſsitabundus. Cum propè caſtra metatus eſſet, bonorum procerum interuentu in colloquium ambo deſcendêre. His diebus Mathias, ne quo ſoceri furore periclitaretur, pro interiore tunica, lorica cæca uſus eſt. Inter utraque caſtra duo tabernacula tenta ubi colloquium & ſingulare & frequens habitum: inter utrumque contentiones plerumque graues. Ibi quoque conuiuium celebratum: ubi quid acciderit, nequaquam ſilentio præteriri poteſt. Inter prandendum duo aderant hiſtriones regij, qui iocis eorum ſeria ſoluerent: alter Boemici, Pannonici alter regis erat. Inter cæteros Satrapas Iſdengo, Boemici regni gubernator aderat, orthodoxæ obſeruator fidei, & Mathiæ ſtudioſiſsimus. Ad principem ergo ſalſus utrunq; conuerſus, in hiſtrionibus inquit,

uerę

ueræ fidei periculum eſſe faciendum: in paleſtræ certamen utrunque eſſe committendum, uictoris fidem præſtantiorem eſſe habendam. Approbatur gubernatoris utrinque ſententiæ: & utrique ſuum ad ſingulare certamen, hiſtrionem uoce plauſúque hortantur. Vngarus ſtatura minor. Boemus longè procerior: uires utriuſque dubiæ & par animus: Boemum tamen inſano corpore uicturum eſſe, omnes augurantur. Iam certamen initur in regis utriuſque conſpectu uterque ſuæ gentis hortatu ad uictoriam prouocatur. Legatus pontificis aderat, qui rem diuinam hiſtrionum fortunæ commiſſam egrè ferebat. E' iocis in ſeria reuocantur omnes, ueluti de corporis animi'que ſalute ac dignitate per hiſtriones ageretur. Forti uterque animo congreſſus, manibus ac pedibus obnititur: ui & arte iuxtà uterque colluctatur. Spe dubia res agitur: nunc Boemus Vngarum corripit, & torquet: nunc Vngarus Boemum: nunc pedibus manibus'que ambo micant: cum ſuo utrique uocibus fauerent, ingens hinc & hinc clamor editur. Vngarus tandem, ueluti Sacroſanctæ fidei numine communitus, inſanam Boemi molem in aera ſubſtulit, humum continuò inuerſurus: quidam Boemus, qui propius aderat, interceſsit & ne ſuus humi conſterneretur dextram obiecit. Iſdengo pugnæ arbiter, extempl'ò iniquè itercedenti alapam incuſsit: obortus confeſtim hinc clamor & tumultus, arma utrinque rapta. Principum tandem nutu edictóque depoſita ſunt arma, & ſedata omnia. Deſidente tumultu Georgius in gubernatorem haud parum ſanè ſuccenſus. Cum inter me filiúmque meum (inquit) hodie Iſdengo tumultum & arma ſuſcitaueris, interturbator pacis & concordiæ nunquam tale facinus mihi mente exceſſurum eſſe ſcito. Non tui gratia, ſed benignitate mea tibi parco: haud inſcius quid fauſtæ Mathiæ præſentiæ tribuendum ſit. Subticeo tandem ſcelus: & ſilentio propter filium, indignitatem rei & impunitatem tui prӕteribo. Exacto conuiuio rebus infectis, principes in caſtra rediêre. Motis hinc caſtris, Georgius paucis pòſt diebus abijt: Mathias Spilbergum arctiore obſidione circumuenit. Cum in expugnando conatus omnes elidi intelligeret, uictoriæ ſucceſſum proſequi decreuit. Magyaram† Blaſium cum Paulo in obſidione dimiſit: ipſe uerò ad Olomutium, urbem Morauiæ præſtantiſsimã, caſtra mouit. In faciendo ſemper itinere oppida nonnulla captaui aut per deditionem accepta. Cum Olomutio appropinquaſſet: ciues continuò obuiam prodiêre: fideles & Romanæ eccleſiæ ſectatores ſe eſſe profitẽtur: regem & legatũ pontificium cum magno plauſu excipiunt: quod ſalutarẽ uindicem libertatis & fidei, quòd ſacroſanctum pontificem acceperint, inter ſe mutuò congratulantur. Arx tantum extra urbem erat munitiſsima, hæreticorum præſidio obfirmata. Citra moram hanc obſidet, ac paucis poſt diebus ui expugnata potitur. Finitima oppida immiſsis legionum legatis occupat, ubi quodcunque hæreſim ſapere deprehendit, uniuerſum id militibus prædæ dedit incendit'que. Cum iam hyems appropinquaret ac Maiorem Blaſium in Spilbergenſi obſidione præfeciſſet, relicto in prouincia exercitu, cum Emerico rex nonnulliſqúe proceribus, & Prætorianis cohortibus in Vngariam hybernatum ſe recepit. Tunc fama fuit, eum per Viennenſem urbem iter eſſe facturum. Prætor urbis et ſenatus, ut pro dignitate regem cuius ſtudioſiſsimi amantiſsimiq; fuerãt, exciperent, epiſcopatus atria & arcem urbis appararunt. Ad declinandam uerò imperatoris ſuſpicionẽ, & temperandos Viennenſium affectus, rex iter diuertit per ulteriorem Vngariam, rectà Budam uenit. Quinetiam quando in Tranſyluaniam & Tranſalpinam, ad capiendum Draculã profectus eſt: tunc Viennenſes, cum imperatorem in arce acerrima obſidione circumuentũ haberent, ad regem clàm miſiſse literas ferunt: quibus, ſi uellet accipere ciuitatem, ſimul & imperatorem ſe daturos eſſe pollicebantur. At ipſe ne quid in patrem (quem ſemper appellabat) impij committere uideretur, oblatá ab his conditionem obſtinatiſsimè recuſauit. In Vngariam igitur, cum circiter diui Michaelis ſolennia redijſſet, & quatuor ferè menſes hybernaſſet, ſupplementa coegiſſet, & quæcunquæ bello uſui forent, ſat cum Emeri-

† Maiorem

co curaſſet: Idibus Februarijs, in prouinciam rediturus, iter iniuit. ſollicitabat belli grauitas, & exercitus qui inter medios hoſtes parum commodè hybernare poterat, necnon & caſtellorum promiſſa deditio. In regis aduentu, Spilbergum à Maiore Blaſio obſeſſum, deditionem continuò fecit. Capto Spilbergo, rex ad Olomutium ſecundo belli Boemici anno caſtra mouit: nam captis potioribus Morauiæ ciuitatibus, & occupata penè tota prouincia, iam Boemici regni & marchionatos huiuſce titulos accipiendi tempus adueniſſe arbitrabatur. Id ritè faciendum eſſe cenſuit. Quod ut fieret, frequentiſsimum Olomutij proceribus nobilibusq; conuentum indixit: ut à catholicis Boemis & Morauis rex Boemiæ legitimè eligeretur. Ad præſtitutum diem conuentus celeberrimus eſt habitus: iſq; utroque titulo exornatus eſt, quò honeſtiùs ac iuſtiùs pro addicto ſibi regno dimicare uideretur. Ibi cum ſummo plauſu magnoq; conſenſu & rex Boemiæ, & Morauiæ (ut aiunt) marchio declaratus & ſalutatus eſt. Nam cum in libertatem prouinciales omnes aſſereret, mirificè cunctorum ſtudia in ſe conuertit. In Sileſia deinde caſtra mota: quæ ne à fide Boemica factione, deficere uideretur, ultrò eum aduocarat. In primis Bradislauia, quæ prouinciæ caput eſt, & amplitudine urbis, & ædificiorū pulchritudine, præterea opibus probitate politicis artibus, & præſertim negociatoria, nimis conſpicua: hanc Odra fluuius abluit. Magnificentiſsimè Bratislauienſes Mathiam & legatum pontificis accepêre, ac detulêre gratiſsimum in utraque fortuna obſequium: huncq; regem, hunc ſuum ducem, hunc propriæ libertatis aſſertorem, ac orthodoxæ fidei uindicem ſe perpetuò habituros eſſe profitentur, pollicentur & iurant. Idipſum cæteræ ciuitates & oppida faciunt, Bratislauienſium exemplo fidelitatem & obſequia deferunt, ac regionum nunquam imperium ſe detrectaturos eſſe, interiecto iure iurando confirmant. Michaelem Lectorem Strigonienſem, ea tempeſtate ab epiſtolis illi ſeruientem, paulò antequam Bratislauiam intraret, pecuniarum gratia Viennam miſerat, ut quod in ea expeditione promiſerat imperator, re ipſa præſtaret. Cuncta unius anni Auſtriæ uectigalia, prȩterea è nobilitatis ordine mille equites cæſar obtulerat. Nobiles equites mille ex compacto miſerat, remiſerat illos Mathias, cauſatus ineptum militiæ genus hominum. Stipendia mille equitatum, quàm equites habere maluit. Quod Auſtrales quoque nobiles facere non recuſarunt. Promiſſa ab imperatore ſtipendia non ſoluta, pro nummis Michaeli uerba data: præter collatam à nobilitate ſtipem quæ mille equitibus ueteranis impenderetur. De reliquis ab imperatore promiſsis, aut parum aut nihil exactum eſt, ex quo diſcordiarum, quæ Mathiæ cum cæſare interceſſerunt, unde Auſtrale bellum obortum eſt, ſemina profluxêre. Abnegata namque pacta merces uſqueadeò Mathiam incendit, ut nunquam quieſcere potuerit. Quò uſque nata occaſione, pro illa mercede ſtipendióque uniuerſam ferè Auſtriam occuparit. Pacata igitur prouincia Sileſiæ, quam ab hæreticorum manibus ſibi uindicarat, in Morauiam redijt ubi Victorinum Vezele oppidum occupaſſe, atque indies aliquid moliri ſenſerat, quare continuatis itineribus eò feſtinauit: ac Vezele, quod ab Victorino cum ualidiſsimo præſidio tenebatur obſedit: turres ac uineas mœnibus admouet, tormēta addit ænea, & die noctúque grauiſsimè quatit, magna ex parte muros conterit mox facto impetu, cum oppidani ultrà reſiſtere nequirent Vezele cepit. A' Prætoriana cohortem Victorinus capitur: & in conſpectum regis adductus, mortem deprecatur. Cui, ſalue (rex inquit) Victorine frater, huccine tua pertinacia; immò execrabilis opinio quam à patre imbibiſti, nunc te adduxit, ut ſi alio ductu auſpicijsq; bellum hoc gereretur, nouiſsimas impietatis tuæ pœnas exolueres? Te ſæpe monui, ut à paterna opinione deficeres: calcató que patris gutture, Deum ſequere, quandoquidem abnegare ſemet ipſe debet homo ut Seruatorem IESVM CHRISTVM ſequatur. Cum opus fuerit à patre potiùs, quàm à Deo, deficiendum eſt: Tu autem beneficio noſtro & affinitatis interceptæ memoria uiue, bono animo eſto: non magis hoſtis, quàm affinis clementiā

recognoſces

recognoſces:non modò non uita,ſed ne dignitate quidem te patiar defraudari. Proinde uiue,acreſipiſe atq; hinc diſcito:quàm inſolens temerarium & formidoloſũ eſt, infecto deorum numine dimicare. Veriſſima igitur Romanæ eccleſiæ poſthac dogmata ſectare. Reſpirauit ad hæc Victorinus:& qui de uita æquè atque dignitate actum eſſe uerebatur,in ſpem regia uerba reſtituerunt. Is haud indignè tractatus, indies regis clementiã admiratur. Capto igitur Victorino, & pacata magna ex parte Morauia,reuiſendã rex Vngariam eſſe cenſuit,ut hybernaret in regno:& ſupplementa legionum, ac cætera quæ bello ſunt uſui, commodiùs prouideret. Hæc ſecundò Boemici belli anno geſta ſunt. Rex cum Emerico,& Michaele Palatino, nõnullisq; pontificibus & præfectis in Pannoniã, ingruente dudum hyeme ſe recepit. Hoc etiam tempore Haſon Caſſan,uir bello clarus,Meſopotamiç & Armeniæ rex,Perſarum,Aſsyriorum,Medorumq; principum ſibi infeſtorum caſtra per fraudem nocte aggreſſus,ingentem hoſtibus cladem intulit:Et cæſo rege, tot regna magna ex parte occupat.In Maumethem Turcorũ principẽ mox arma uertit, Othomanidamq; grauigentem prælio affecit. Quinetiam eodem tempore claſſis ducentarum nauium, quam Maumethes comparaurat,ut Trapezuntiæ foret auxilio, oborta tempeſtate,ad Helleſpontũ uniuerſa diſijcitur,obruiturq;. Tunc Nicolaus canalis,præfectus Venetæ claſſis,Eniam Thraciç urbem diripit, & incendit: abducit'que ingentem prædam. In Patrenſi paulò pòſt littore duo Turcorum milia cedit, ueſtitiumq; oppidum impoſito prçſidio communit. Item Paulus pontifex eodem quoq; anno, quem ſexageſimum nonum,ultra milleſimum & quadringenteſimum eſſe uolunt,cum Venetis aduerſus Turcos,ac cæteros Romanæ hoſtes eccleſiç fœdus iniuit. Cum pontificis exercitus Ariminum obſideret, ab auxiliaribus Ferdinandi regis copijs funditur, fugaturquè: & Robertus urbis princeps, acri obſidione liberatur. Petrus Medices diuturno morbo confectus, Laurentio Iulianoq; liberis ſuperſtitibus, diem obijt. Cum Tergeſtini rebellaſſent, Fridericus imperator prçfectos quoſdam alarum & cohortium immiſit, qui ciuitatem ui captam diripuere, ſubuerterèque: ubi tanta patrata eſt cædes, ut neque ſexui pepercerint, neque ætati. Eodem quoque anno Turci populabundi Alemaniam inuaſere, & ex omni ætate multum hominum abduxerunt. Quare non immeritò Mathias Boemicam ſequutus expeditionem acceperat, cum Maumethem in Aſia nimis occupatum eſſe intelligeret. Iam quadringenteſimus ſeptuageſimusq; Salutis annus ſupra milleſimum agebatur, cum rex exactis in Vngaria hybernis, primo tempore reparato iam exercitu, Morauiam repetere cœpit. Cum Iaurinum ueniſſet, nuncij extemplò uarij occurrere, qui Georgium Boemiæ regem humanis exceſſiſſe dicerent. Nam audita Victorini filij captiuitate, præ dolore morbus quidam inceſſit: quo paucis poſt diebus extinctus eſt. Audito ad primum nuncium hoſtis interitu, pientiſſimus princeps ingemuit, collachrymauitque: fortunam'ne, animi iacturam indoluerit, an dolorem ex arte ſimularit, nemo ſatis exploratum habuit. In prouinciam tamen properandum eſſe cenſuit, ut cum regalia Boemis comitia inſtarent, per legatos ipſe regium munus peteret: quamuis competitores in ea re ſibi haud quaquam defuturos eſſe intelligeret. Ambitus iter feſtinare coegit, nec latebat quidem ipſum, paucam in peregrina gente ſuffragia inuenturum: ni largitiones, promiſſa magna. Vis armorum, & ambiti precesquè iuuarent. Ad Iglauiam, Morauiæ oppidum, ſubſedit, ut hinc oratores in Boemiam ad comitia mitteret: qui ad hibito nomẽclatore:proceres omnes ambirent,orarent,& nõnullos promiſſis & largitionibus in fauorẽ allicerẽt,ac demùm ſuo regnũ nomine poſtularẽt. Ad Cuthnã,Boemiç ciuitatẽ,ubi argenti fodinæ ſunt,futura comitia rumor erat: quæ non procul à Praga eſt.Oratores,quos delegerat,Cuthnã mittit:quorũ Nicolaus Ciupor, Vaiuoda Trãſyluanus,princeps erat.Huc Henrici omnes, ac alij è Boemis conuenêre, ut ex more regẽ eligerẽt.In comitia uarij competitores herclè deſcenderãt: cinprimis regũ Vngariæ Poloniçq; legati.nec Imperator quidẽ ambitione carebat:quippe qui hunc ſibi honorem clam deferri expoſcebat.neq; Georgij regis filij ceſſabunt, qui hæreditario

quasi iure id ſibi dignitatis dari debere ſperabāt. Mathię Legati ęgrè auditi, quū in Boemos graue belli ea tēpeſtate gerebat: quanquam regni titulum à Paulo ſummo pontifice Coruinum habuiſſe dicerent, ſine cuius autoritate approbationeq́ nullum regnū, nulla poteſtas haberi poteſt: ſe tamen poſt Georgij ſoceri mortem, Boemorū procerū ſuffragijs eligi cupere affirmabant. Referebant quoq́, regnū hoc cum Vngarico ſæpe fuiſſe coniunctum, neque ſine detrimento ac ſcelere diuidi poſſe. Sigiſmundum, Apſertum, & Ladislaum: utroque regno fuiſſe potitos: alterum ſine altero nunquam commodè uicturum. ueterem inter utrumque affinitatem interceſſiſſe: alterum hominū fęcunditate, ubertate rerū omnium pollere alterū: nihil utriq́ cōmodiùs fauſtiùs feliciusq́ fore, quàm ſi pari ductu & auſpicijs gubernentur. Initum bellum non ex ambitu, ſed ſalubri charitate geri: ut pars Boemorum, quæ alio modo curari non poterat, Martiali demum remedio reſipiſceret. Nihil cum fidelibus adhuc hoſtile geſtum: quinetiam fideles omnes perpetua libertate fuiſſe donatos. Proinde Mathiam regem, ſi regali hac & legitima electione decoretur, æternam libertatem ac uectigalium omnium remiſſionem polliceri: & quod ad amorem ſpectat, Boemos ac Vngaros ſine ullo diſcrimine tractaturum. Obaudiebant hæc proceres, præſertim hæreticæ prauitatis ſectatores, uultus obducebant, & muſſitando quandoq́ dicentis orationem interpellabant, repulſa Mathiæ palàm data, nunquam hoſtem ceruicibus pręferendum eſſe obclamitatum eſt. Orator igitur, haud ſine pudore perorauit. Quin & imperatoris legati, qui aliud dicebant, & aliud inferre nitebātur, æquis parum auribus auditi: neq́ initum fœdus, ueteraq́ pacta ſubticuere, quibus Boemos, deficiente regia legitima prole, ad Auſtrales principes confugere oportere aſſeuerabant: officij, dignitatis & pacti admonebant. Ad Georgij tpleriq́ filios recurrendum eſſe cenſuêre. Id potiſſimùm hæretici malle: cum illum opinionem: Huſſitarum aſſertorem ſeueriſſimum ſemper habuerint. Sed Victorini caſus rem intercipere, qui per captiuitatem proceres ac nobiles ambire non poterat. Patris mortem omnes ægrè ferre: dicere, mira fortitudine regnum undique petitum propugnaſſe: formidoloſum fuiſſe proceribus tyrannidem anhelantibus, & populo ſeruata diu pace commodiſsimum. Introducti demùm fuere Poloni à Caſimiro rege miſsi: quem tanta probitate, prudentia, & ſanctitate præditum ferebant, ut ſolo multos nomine conciliaret. Ex his unum in ſeptis, qui dicendi copia non parum poterat, ita loquutum fuiſse ferunt.

Si quantum iure, tantundem autoritate apud uos, proceres, hodierno die ualeremus, nihil profectò uereremur, quin ante ſolis occaſum Vladislaum noſtri regis filium & ueſtri nepotem, Boemiæ regem declaratum haberetis: neque ſi eandem conſtantiam, iudicium & ęquitatem, quam in cæteris rebus retinere ſoletis, nunc, ubi plurimum opus eſt, ſeruaueritis, nos prorſus ambigimus. Quin & uos publicę ſalutis, & nos uoti compotes dudum efficiamur. ueteres amicitias, neceſsitudines & officia à maioribus mutuo: inſtituta item cō ſimiles mores, linguę ſimilitudinē, & gentis utriuſq́ cognationē quis fortaſse memorabit, ut orationis ambitu imbecillem cauſam, & per ſe parū ſubſiſtentē, obfirmare uideatur. Contrà nobis ipſi breuitatē indiximus, partim ne eodē quo cęteri faſtidio afficeremus partim quia iuſticię ac integritati ueſtrę nō diffidimus regna, proceres, & ſi quandoque armis cōparantur, & iure belli raro retinentur, diuina tamē uoluntate & hęreditario, uel quouis alio iure, ut plurimū cū ſucceſſor nullus erit, diſpenſari ſolēt. In poteſtate Dei ſunt omniū iura regnorū. Si Dei nutū quęrimus, cōſulta oracula, caprata auſpicia, quæſita aſtra, ædita ſigna, & multa omina publicaq́ uota Vladislaū Boemię regem eſſe iubēt. Si ius, ęquum & fas inter mortales ſeruandum eſt, quis negarit Boemiæ regnum, quod per tot auos, proauosq́ Ladislai fuerat, immatura morte ſurrepti ad nepotē pertinere? Quis nepoti, decedēte ſine ſobole auūculo, quis: ſorori, obeūte fratre, hęreditatē legitimā abſtulerit? quis poſteritati ius maiorū abnegarit? ſi lege hic uiuitur, ſi religio retinetur, ſi ius diuinū & humanū in humanis adhuc pectoribus uerſatur: nemo quidē reperiri poteſt adeò rationis expers, qui Vladislaū iure eligēdū eſſe nō cēſuerit. Cum Sigiſmundi &

Alberti

Alberti regis temporibus,nouitatis gratia Boemi fluctuaret,nū à Poloniæ rege nō ſolū auxilia,ſed regem quoq; petijſtis? Si iniquo id tēpore factū eſt,quid æquo tēpore,iubente lege,imperāte iure,cohercente religione,facietis? Nimirum nemo ſapiens,niſi qui præceps ueſania feratur, & auunculi: nepotē hereditate priuauerit. Nihil unquā & in rebus,quàm maximè arduis inuito numine,ac infeſto diuino humanoq; iure faciendum. In his primū diuina uoluntas,deinde iuſtū & fas conſiderandum. Proinde iuſticia duce,ac prudentia comite,ueſtris nunc rebus,Poceres,(quæſo)conſulite. Si quis humilitatē generis obiecerit,quid eſt quod nō prius,quàm obijciatur ſuapte natura confutetur? Recenſete paternū genus,& fauſtos Vladislaos & Caſimiros cōſiderate. Si maternū,cōnumerate longo ordine reges,ac diuos Auguſtos: pientiſſima Vladislai parens è materno quatuor, quinq; è paterno genere Romanorum imperatores inter maiorum ſtēmata numerabit. Qui maiorē hac nobilitatē quæſierit, in obſcuritatē incidat oportet. Verū enimuero parùm proſapia & hæreditariū ius omne ualeret,ſi rex aut improbus,aut parū idoneus in mediū adduceretur. Regū filij, qui publicè ſemper educātur haudquaq; in obſcuro latere debēt: & ij quā maximè qui ſuper ætatē agunt. Nō erubeſcimus, Boemi noſtra laudare quando cuiq; licet,cū de fortuna & dignitate agitur,propria ſine rubore cōmendare. Omnis namq; taciturnitas improbatur,& laus propria toleratur,cū ſilentiū detrimento fuerit,& pudor hominem honore debito defraudarit. Quis igitur Vladislaū regno dignū non cenſuerit? Quis ad imperandum tantū natū non eſſe iudicarit? quis hæreditario regno fraudandum exiſtimarit? Nū prohibet hoc genus? tot regum nepotē, tot imperatorum pronepotem & nunc tanti regis filium? Num fauſta,& generoſa indoles? num adoleſcentia,tot artibus & ſanctiſſimis diſciplinis exculta? A teneris annis domi militiæq; præeſſe didicit: prima intempeſtiuè rudimenta imbibit: timorē Dei,religionē, pietatē,miſericordiam,integritatem,continentiam à ſanctiſſima parente unà cum lacte ſuxit. Materno primùm gremio elapſus,non duce pedagogo,ſed inſtinctu ſuo literarios ludos irrepſit. Ab ineunte pueritia Cracouiæ ſophiſtas,philoſophos,poetas adiuit: frequentauit dialecticorū ſcholas: & philoſophando,diſputandoq; corpus ſimul & animum adauxit. Quicquid hinc temporis ſupereſt, rebus diuinis ac bellicis artibus impenditur. Vitæ ſanctimonia, & diuina oratione,ſacerdotē quenq; Deo diditiſſimum exuperat. Ingenita tantùm uirginitate præpollet,ut præpotentiſſimæ huius uirtutis numine ſupra ætatem & uiuere & ſapere uideatur. Tēpus ocij & recreationis,ſtudia Martis uſurpat. à magiſtris diſciplinæ militaris aditur, qui in hippodromo decurrere,ex equo pedibus'ue certare punctim cæſimq; ferire,aciē inſtruere,exercitū ductare,aut quauis arte uincere hoſtē doceāt. Corpus magnitudinē,& ingenteis uires pollicetur: itē uenuſtatem,formā,animūq; uirilē oſtendit. In adoleſcente ſenem,in tenera præcocem ætate ſapientiā recognoſſit. Plures in eo Vladislaos, plures Caſimiros deniq; Carolos, & Sigiſmundos intueri licet: nulla in adoleſcente dicacitas,nulla petulantia deprehenditur: nō ſolū rebus ac uerbis,ſed obtutu quoq;,ac inceſſu, omni deniq; geſtu corporis grauitatem,ſapientiam,pietatemq; fatetur. Non præcipiti conſilio, nō repentina ira, nulla libidine ac improba uoluptate corripitur. Nulli hunc uitio dixeris obnoxium. ingeniū mite,conſtās,& benignū: cæterū ſapientiæ,honoris & gloriæ cupidū. corpus laboris & inediæ tolerantiſſimū. Regiā Maieſtatē præfert aſpectus,& quandā ſibi tacitè reuerentiā expoſcit. Vtinam, Proceres,is hic nunc adeſſet: ſic teſtor Deum, hominūq; fidem,plus ipſe tacendo quàm nos è Ciceronis ore dicendo,in cauſa ſua loqui uideretur. Ipſum ſi uideretis,ueſtris ſuffragijs electū,nimirū potius à Deo demiſſū, quā iudicio ueſtro deſignatū exiſtimabitis. Nō humanū regē ſed cœleſtem ad publicā ſalutē,& æternū ociū uobis internūciū datū eſſe reputabitis. Tenerā adhuc ætatē,ac regno immaturā quis fortaſſe cauſabitur,ſed quis hoc in adoleſcēte requiret diuina quadā et intēpeſtiua ſapiētia prædito? quis in eo qui prius ſenex quā adoleſcēs eſſe cœperit In tutela Dei reges ſūt,& filij regū: qui ad regēdū nati indulgētiſſimā ſibi naturā,& peculiarē Dei gratiā & culturā aſſequūtur. nō deerit cōſultiſſ. æqui ſenatus ueſter qui

quotidie

quotidie circumſtabit. Melius eſt quandoq; habere regem è ſenatus cõſulto, quàm è proprio iudicio cuncta gerentem. Qui nimis ſibi arrogat & aliena conſilia planè contemnit, ſæpe decipitur. Nullus ſub iſto metus, nulla ſuſpicio, quæ imperante tyranno ſẽper intercedit, nullũ externi belli periculũ, & reformidatio. Potentiſſimus pater prope adeſt, & à latere dominatur, nõ per ſectas & opiniones uobis bellũ ſęuũ indicetur. Non pontifex aduerſus irritabitur, nõ in belli ſocietatẽ aduocabitur imperator. Quin etiãſi hęc omnia fierent, nõ proximus deerit aſſertor, non ſociorũ aberit multitudo numeroſa, ſociorũ dixi: imò cognatorũ, quibus unum genus & eadem eſt natio, ut cognatio linguæ profitetur. Inſuper chriſtiani ſumus omnes, & in Euangelica lege utriq; ambulamus: inter opiniones ac ſectas paruũ ferè diſcrimen & illud quo de agitur, utinam faciliùs argumentis quàm armis corrigi & emendari poſſet. Dummodo CHRISTI dogma ſeruemus ad amuſſim an licentius ex patrum conſilio quis fecerit, parui (mihi credite) refert. Quas ob res, Boemi proceres, uos Caſimiri regis nomine nunc hortamur, monemus, & oramus, ut diuini humaniq; iuris memores eſſe uelitis. Regnum hæreditario iure filio debitum, beneficio ueſtro tribuatis: bellum à latere uobis illatum, non tam Pontificio iuſſu, quàm ne debita ſuæ proli oppida in alienam ditionem transferrentur, ſuſceptum fuiſſe credatis: rationibus ueſtris commodè ac rectè conſulatis, quod ſi feceritis, hac electione hoſtium quoq; numerum imminuatis. Quod ſi feceritis, utrorumq; ſaluti dignitatiq; optimè conſuletur. Polonorum oratione uicti Boemorum animi, occulta inter ſe conſilia agitant, centuriatim hinc & hinc coeunt, prompta Vladislao ſuffragia reddenda muſſitant. Hunc unum ad ocium, quietemq; Boemicã natũ eſſe dictitant. Hoc aliquantiſper cuncatim agitatũ. Poſtquã inter eos de rege conuenit, extemplò proceres cum uniuerſa nobilitate ac equeſtri ordine, Vladislaũ quintumdecimum uix natum annum, regem pronunciãt. Omnes Vladislao regi fœliciter, Caſimiro quoq; patri fœliciter, Boemico regno fœliciter, proceribus & ſenatui fœliciter exclamare: fauſtiſſimis Vladislaũ acclamationibus ingeminare. ij angelum è cœlo demiſſum, uirgineũ & ſanctũ regẽ illi: pars ſalutarem principẽ, & almæ pacis autorẽ, multi ſanctas tot regum imperatorũq; has unicas reliquias appellare. Oratores, inter multos plauſus, crebris oſculis ab omnibus aſperſi ſũt. Cæteri uerò, & præſertim Vngari, repulſę turpitudine, rubore ſuffuſi abiere. Cũ, ueluti, res geſta fuerat, Mathiæ cõtinuò retuliſſent: rex ſpe ſua fruſtratus, in Boemos excanduit: & quãuis ſęuũ de Turco nũciũ dudum accepiſſet, in Sauo noua moliente nihil tamẽ de ira & ultione remiſit. Turcus, dum Pannonẽ Boemico bello occupatũ intelligit, uiginti milia hominũ ad Sauum amnẽ clandeſtinè, quãtum fieri poteſt, cũ expeditis artificibus & operarijs mittit, ut è conſpectu Syrmienſis agri, Tẽporariũ è materia caſtellũ erigerent, & ſumma arte multoq; pręſidio communirent: ut quotiens libido ferret, Syrmiũ, extremam inferioris Pannonię orã, incurſarẽt: ac demum uniuerſam Vngariã Alemanniamq; adorirentur. Triſti nuncio Mathias haudquaquã conſternatus, & nihilò ſegnius Boemicis rebus intentus Gabrielẽ metropolitam Colocienſem, & Ioannẽ cui Vngor cognomen erat, in re bellica educatum, uerſatum in periculis, & exploratę uirtutis ac fidei uirum, extemplò acciri iubet. Hos ad inferioris Vngariæ oras properare precipit. Quid fieri opus ſit, oſtendit: admonet periculi: atq; niſi initum à Turco Caſtellum ij continuò demoliantur, de Pannonia actũ eſſe prædicit. Sabaz, inita moles à Turco nominari cępta, quod Turcica lingua mirabile quid ſignificat. Datur his poteſtas habendi delectus, accipiendi uectigalia, & imperandi Ciuitatibus quæcunq; ex uſu belli ſint. Quin & ad Michaelẽ Palatinũ cæterosq; proceres ſcribitur, ut cũ ſuis copijs Gabrielẽ ſequãtur: & quantũ in eis ſitum eſt, Caſtellũ à Turcis in aduerſa Saui ripa inſtitutũ amoleãtur: neue molem in ceruicibus chriſtianę Reip. inchoatã exędificari patiantur. ij pro uirili quiſq; ſua mãdata regia preſtare conãtur. Gabriel & Ioãnes Vngor in Vngariã reuerſi, proceres conuocãt, cogũt exercitũ: & cõparatis undiq; auxilijs, ad Saui fluenta deſcendunt. Aſt ubi in ripa conſtitere, Tormentis primùm crepitantibus hoſtes ab inſtituto opere amouere occipiunt.

piunt. Iidem quoq; machinis illi inhibentes obſterrent. quandoq; uehementius irrita ti,utriq; Sauum ingrediuntur,mutuiſq; ſagittis ſeſe cõpetunt. Neutri tamen flumen traijcere audent,quando pares utrinque uires,militumq; numerus erat. In ripa Turci aggerè ex aggeſta terra ſic edunt,ut ſecuri ab Vngaricis Tormtiẽs intus edificent. Quin & ante,quàm illi adueniſſent,foſſa & uallo ſitũ obduxerant:ingeſſerãt affatim cõmeatus & omni munitionũ genere obfirmarant. Palatinus, Gabriel, & Ioannes, conatus omnes irritos conſpicati,quãuis ultrò citroq; nonnulli occidiſſent,ad protigẽdũ tamen Syrmieusẽ agrũ alrerum è regione oppidulum exædificare adorti ſunt,& in illorum inuidiam die noctuq; in extruendo opere uerſantur. Dum hæc ad Sauum aguntur, Mathias ex irrita ſpe in iram coniectus è Marauia crebris incurſionibus & incendijs Boemiam longè lateq; uaſta,tam aſſiduis rapinis & tot populationibus affl cit,ut oppidorũ ac ciuitatũ pars magna pacem mercari multæ ſeſe dedere cogerẽtur. Quinetiã ad uicinos uſq; montes,qui Pragem circumuallant,diſcurſatum & uaſtatũ fuiſſe perhibent. In Boemia nulla ciuitas ui capta, ſed per deditionẽ ex detrimentorũ intolerantia in poteſtatem regis haud paucę ſunt acceptæ. Hæc igitur tertio Boemici belli anno geſta ſunt. Rex autem diſpoſitis per cuncta oppida, quæ in Morauia Boemia & Sileſia cœperat,præſidijs: relictiſq; nonnullis Legionibus, quæ prouincias tuerẽtur: Budam redijt. Victorinũ,quem captiuum adduxit,in ardua Vicegradus arce aſſeruari pro dignitate iuſſit,ut poſt belli finẽ tutò dimitteret,& qua deceret beneficentia indignitatẽ ipſe priſtinam reſtitueret. Hoc etiam anno, de quo ſuprà diximus Maumethes Turcorũ Imperator cõparata quadringentarũ nauium claſſe (ubi triremes ducente,ac decẽ equitũ milia fuêre) Euboiam adortus, Chalcidem obſidet: et tanto Vrbem impetu oppugnat,ut magna ſuorum cęde trigeſimo die potiretur. Quod Romæ 4. Idus Iunias grando inſanæ magnitudinis portendit,cuius fruſta XII. uncias appenderunt. Quare Paulus pontifex maximus imperrandæ pacis liberandorũq; obſeſſorum gratia, indicta ad omnes aras Solenni ſupplicatione, ipſe pedes ſacrum. diuæ Genitricis ſimulachrum ad Lateranenſem uſq; baſilicam piè circumtulit, ibiq; ſacris operatus eſt. Eneti Euboię captiuitate haudquaquam conſternati,inſtructam ſexaginta nauium claſſim ad infeſtandas maritimas Turcorum oras continuò miſere: in qua triremes ſexaginta, & uiginti onerarię fuêre. Nicolaus canalis præfectus claſſis ob rẽ in ea expeditione male geſtam,quia Chalcidi in tempore non ſubueniſsẽt, in ſenatus ſuſpicionem adductus, uinctus Venetias aduectus eſt, perpetuò deinde exilio mulctatus. Ioannes Andegauẽſis, qui Neapolitanũ regnũ recuperare ſtuduerat,et ſpe fruſtratus,ad moliendas res nouas in Narbonenſem Galliã ſe receperat,urbe potitus Barchinione, diem obijt. Acerimũ in Gallijs bellũ inter Ludouicũ regẽ & Carolum Burgundionem ducem oboritur: rex Budam reuerſus,recreandum reficiendumq; in hybernis militẽ eſſe duxit, aſſiduo bello iã abſumptum. Duę tamen res eius mentem acerimè uexabãt: In primis Sabacz,in Saui ripa ędificatũ beneq; munitũ: deinde imperij Turcorũ acceſſio, quandoquidem audita Euboię captiuitate maxima triſticia uirũ inceſſit: uerebatur (quod & obtigit) ne uno eodemq; tẽpore cũ duplici prępotentiq; hoſte dimicare cogeretur. Turcorũ uires nemo ignorat. Boemi bello acerrimi, metus expertes & quàm maximè mortis (quia Vladislaũ Caſimiri regis filiũ nuper degerãt, adiectis Polonorũ uiribus potentiſſimi habebãtur. Eodẽ enim tẽpore quo Mathias acerimè Boemiã infeſtauit, Caſimirus etiam, pontificis hortatu iuſſuq; in Boemos arma ſumpſit. Sed poſtquam filium ab his regem lectum intellexit, Vrſinoſq; omnes ac Stelligeros cũ cętera procerũ turba uehementiſſima in Vladislaum ſtudia intendiſſe conſpicatur: Boemorũ tutelam ex corde ſuſcipit. Quo igitur modo imminẽtibus his periculis Mathias occurrat, cum patribus & proceribus miro ſtudio diligentiaq; decernit. Cum bella ſine pecunijs geri nequeant, ad diſquerendas in primis animum intendit. Vectigalia ſolito grauius exigit: collatam à pontificibus ſacerdotumq; collegijs ſtipem expoſcit: imponit noua Tributa, & ſtata à ſummo pontifice Venetiſq; ſtipendia poſtulat, ut hæreticis, & prophanis obſiſtat. Ne merita quidem,

militum

militum obliuionis iniuria prætereũda cenſet. Cum Stephanus Sepuſienſis, Lupusq; Deſpotes in bello Boemico ſe optimum geſſerint: neque in periculis laboribúsque obeundis unquam ſibi pepercerint, Sepuſienſem honoribus multis adauxit: Deſpotam egenum caſtello Feyczkeo donauit. Cæteros pro ſua quenq; dignitate munijs, honoribus & præmijs proſequutus eſt. Secundum Boemicum bellum, inſequenti anno Polonicum ſequutum eſt: de quo in poſtero libro latiſſimè diſſeremus.

RERVM VNGARICARVM DECADIS QVARTÆ LIBER TERTIVS.

NIMIRVM eo faſto Mathias natus erat, quẽadmodum uniuerſus uitæ ordo teſtabitur, ut nunquã ſibi ocium inueniret, bellũ ex bello ſereret, & ad extremum uſq; uitæ, exitum plus uoluptatis ex armis quàm pace caperet. Quanquam domi pacem foris bellum aleret: ſæpe tamen obtigit, ut ipſe quoq; domi non ſolùm externo bello ſed inteſtinis quoq; factionibus laboraret. Vt domi quiete uiueret, foris bellum alebat: nonnunq; opinione ſua falſus optimatum ſeditione uexatus eſt, quod ſortaſſe non immeritò à fortuna factum eſt, ut Herculei uirtutem principis omni ex parte periclitaretur. Etſi labores multos illa propoſuit nunq; tamen uirum (mihi crede) deſtituit. Nec maiore quidem fauore cathenata Coruino pericula obijcebantur, quàm promptiore ipſe animo ſemper obibat.

Polonicum bellum.

Inſequenti nanq; anno cum in Boemia ageret, Polonicum bellum oboritur: quod anno Salutis quadringentiſimo ſeptuageſimoprimo ultra milleſimum initum eſt. Pontifices enim & proceres Hungariæ in Mathiam maxima ex parte coniurarunt: Caſimirum ſecundum, Caſimiri regis Poloniæ filium: introducere decreuêre: ut poſtquam hunc regem declararint, eiuſdem copijs Coruinum ejicerent. Coniuratio ita uehemens & fœcunda fuit, ut in ulteriore Vngaria, præter Gabrielem archiepiſcopum Colocienſem, Michaelem Palatinum cum paucis optimatibus, nemo ſuperfuerit, qui à regia fide ad Polonum non defecerit. Michael Orſagh, uir ille prudentiſſimus, & longa rerum experientia non iniuria ſapientiſſimus ſemper habitus, illud non minus in corde quàm ore uerſaſſe dicitur: Quencunque ſacra corona coronatum uideris, etiam ſi bos fuerit adorato, & pro Sacroſancto rege ducito & obſeruato. E ſeptuaginta circiter quinque Conuentibus, quos Comitatus (ut ſupra ſcripſimus) appellant, tanta coniuratio fuit, ut uix nouem ſuperfuerint qui Mathiæ parêrent: & uectigalia penderent, Couiurationis principes Ioannes duo fuêre, nepos & auunculus: alter Strigoniẽſis metropolita, à Mathia patris loco ſemper habitus. Quinqueccleſienſis antiſtes alter fuit, uir ille utraq; lingua eruditiſſimus: qui ſi à curis Reipub. ſe reuocare potuiſſet, habuiſſet noſtra ætas, qui cum uniuerſa uetuſtate certaſſet. Nec ab his quidẽ Emericũ Scepuſienſem comitẽ cõplures excludũt: quia olim ſemel ante Tranſyluanum bellum (ut diximus) à rege defecerat. Hunc quãdoq; rogatum, cur id fecerit, tot beneficijs & honoribus affectus? reſpondiſſe ferunt: Fateor me à rege defeciſſe, ſed ita tamen, ut illi nunquam ipſe deficiendo nocuerim, & me ab inimicorum obtrectationibus & inſidijs aſſeruerim. Vir enim ille tanta calliditate ac prudentia fuit, ut deficiendo regem delatorum criminibus irritatum, ad reſipiſcendum impelleret: & hac arte quanti momenti ipſe foret, principi, & inimicis oſtenderet. Eo igitur temperamento uſus eſt, ut regem regno, & ſe regi prudentiſsimè conſeruarit. Cur autem paterni imprimis amici coniurationis autores fuerint, cauſæ nonnullæ referuntur. Nam ij ea grauitate ac fide ſint habiti, ut nullius leuitatis & perfidiæ rei exiſtimari poſſe uiderentur. Metropolitam præ indignatione uaria res nouas molitũ fuiſſe dicunt. Rex enim iam cõpos ſui factus, ab optimatũ conſilijs, quibus hactenus fuerat obnoxius, ſe aſſerere cœperat: ſuo non alieno ductu & conſilio utebatur. confutabat illorum dicta ſi quid quandoque liberius ſuaſiſſent: cuncta ſolus agere uideri uolebat. Contra illi, autoritatis hinc iacturam haud modicam ſe facere arbitrabaitur. Acceſſerat extra ordinarij ſtipendij inſolens impoſitio, quam

Coniuratio in Mathiam.

Dicam

Dicam nominant: quæ non modò domeſticatim, ſed uiritim plerunq; indicebatur. Et quamuis aſsidua bella grauiſsima tributa poſtularent, inſolens tamen uectigal nimis cuiq; graue uidebatur. Quinetiam epiſcopatuum prouentus uſurpare cœperat. Et cum pro publica ſalute dimicaret, id ſibi licere reputauit. Hoc tamen non ſine Laurentij Roborellæ Apoſtolici legati authoritate fecerat. Quare illum multi grauiter incuſant, quòd primus Matthiæ regi & animaduertendi in pontifices ſacerdotesq́;, & ex uſu belli baſilicarum prouentus uſurpandi poteſtatem fecerit. Summum enim nephas arbitrabantur, pontifices & ſacerdotes, qui ſemidei cenſeri debent, prophanę cenſuræ eſſe obnoxios. Archiepiſcopo Strigonienſi fodinarum Auridecimas (quæ Vrburæ uocantur) abſtulerat, quæ magni fuerant momenti: nonnullis etiam epiſcopatibus uectigalia occuparat. Quod ab eo pleriq; haud temerè factum putãt, partim ne in tanta rerum copia laſciuirent: partim ne opibus adaucti, regi bellum inferrent. Inſuper formidoloſus optimatibus, & uiolentus eſſe cœperat: & tacito quodam nutu ſe ſolum imperare, parêre cæteros uelle indicabat. Qui autem apud eum nimia plurimùm authoritate ualuerant, ex attenuata dignitate id ægrè ferebant. His igitur cauſis archiepiſcopum Strigonienſem, ac cæteros, ut noua molirentur, adactos eſſe opinantur. Cum hæc per coniuratos clàm agerentur, & inter ſe Caſimirum regem elegiſſent, ad Poloniæ regem continuò ſcripſere. Quæcunq; feciſſent, omnia edocuere: omnes ferè proceres à Matthia ultrò defeciſſe, ſignificarunt: & ſi qui reſtiterint, aut idem propediem eſſe facturos, aut nihil aduerſaturos. Vngaros temeraria quadã pietate correptos, Coruinum regem elegiſſe, non regio, ſed humili genere natum: illum è regno in tyrannidem prorupiſſe: & quando è regio ſanguine haudquaquam natus eſt, regiam Maieſtatem ac ſanctitatem tueri non poſſe: non ſolum in alios, ſed in ſuos à principio ſæuire occepiſſe. auunculum, qui delatum ſibi regnum recuſarat, & nepotem regem fecerat, in uincla conieciſſe, quin & indixiſſe mortem: nunc autem in paternos amicos, qui eum tantopere excoluerãt, & in nullis unquam periculis deſeruerant, uim inferre cœpiſſe: ſacram ſibi cenſuram uſurpaſſe, ſæuire in ſacerdotes, antiſtitum uectigalia occupare, Ius diuinum & humanum iuxtà miſcere, pro ratione libidinem habere. Proinde regnum Vngariæ iniquè Matthiæ traditum, ęquè auferri debere: ad Poloniæ domum ex more, recurrere oportere. demũ orare, ut Caſimirum filium regem nuper electum mittat, & delatum ſibi regnum accipiat. Polonus rerum harum admonitus, in tanta liberorũ fœcunditate, fortunæq́; ſucceſſu, haudquaquam cunctandum eſſe ratus, delatum præter opinionem regnũ accepit. Lætitia magna cõpletus, Deo gratias agit, quòd duobus annis, duo filij, in duo regna optati fuerint, & nunc inſtantiſsimè poſtulentur. Delectũ extemplò habuit: legiones tres cum optimo equitatu cataphractorum comparauit, quas Caſimiro daret, qui ad obeundum regnum, in Vngariam profecturus erat: neque ignorabat, alterum Vuladiſlao exercitum eſſe comparandum, qui Boemiæ regnum ſine controuerſia erat aditurus. Ad archiepiſcopum igitur & optimates ſcribit, ſe filium propediem omnino cum ualidiſsimo exercitu eſſe miſſurum. Interea coniurationem & competitoris aduentum rumor ipſe detexit. Cum res ad regis aures perueniſſet, haud parum excanduit: & uix credere poterat, paternos inprimis amicos, quos ipſe tantopere excoluerat, & tot muneribus & opibus adauxerat, in ſe noua moliri. animo tamen nequaquam conſternatus, dicere ſolebat: Se ſtudio ſummo uiſurum, quis'nam è ſuis optimatibus Caſimiri hoſpes eſſe uelit. In eos qui coniurationis inſimulabãtur, ſæuire non poterat, quia clàm elapſi, in proprias arces ſe receperant: neq; ſi potuiſſet, eo tempore ſæuiendum eſſe iudicabat. ſimulare & diſsimulare multa, comprimere iracundiam, & comitatem lenitatemq́; præferre. Non ignorare Vngarorũ ingenia, neq; uaria hominum ſtudia latêre: ſcire inconſtantes eorum eſſe animos, ac uulgus ſpem, fortunãq́; ſequi. Proinde nutantes obfirmare, promiſsis & largitionibus pleroſq; à propoſito reuocare: proceres multos oppidis dono datis ſibi reconciliare, plura conſilio quàm armis agere: contra torrentẽ brachia non tendere, ſed aſtu & prudentia aduer-

Dica.

Laurentius Roborella.

Coniuratorum epiſtola ad Caſimirum Poloniæ regem.

ſantem fortunam declinare. Nunquam tamen ſibi diffidere, quin & in aduerſis ſępe rebus maiorem quandoq; animum concipere, ueluti maior oſtentandæ fortitudinis materia offerretur. Item quos è coniuratorum numero eſſe ſubolebat, ultrò conſulere, & præferre fiduciam. Caſimiri aduentus. Interea fama percrebuit, Caſimirum cum uiginti milibus hominum Vngariæ finibus appropinquaſſe: multos ex Vngaris ueluti congratulatum occurriſſe, & eius exercitum Vngarorum acceſsione indies augeri. Kalendis 1471 igitur Nouembribus, anno Dominicæ ſalutis quadringenteſimo ſeptuageſimoprimo ſupra milleſimum, regni fines ingreditur. Quacunq; iter facit, magnificè excipitur: Fortunam quiſq; ſequitur. E' proceribus multi ex propinquis locis occurrunt, qui & magnificè nouum regem excipiunt, & obſequia gratiſsima pollicentur. Augentur quotidie Polonica caſtra: & multi ex induſtria & compoſito, nonnulli aliorum exemplo Caſimirum ſequuntur. Maiorem indies animum Polonus concipit, & tutò per regnum ſuum uagari poſſe arbitratur. Iam Caſſouienſem & Agrienſem agrum prærerierat, Nitriæq; propius & Vacię caſtra admouerat: cum principes coniurationis, qui ipſum exciperent, expectare cœpit. Subſtitit igitur, & creberrimis literis, clandeſtinisq; internuncijs primarios optimates accerſit. Nec interea quidem Matthias obdormiuerat: quippe qui comparauerat pro uiribus exercitū: principes multos Budæ coegerat. illuc enim Palatinus, & Gabriel archiepiſcopus, item Emericus, & Ioannes Alemanus Varadienſis antiſtes, multiq; alij ex coniuratis etiam conuenerant: clàm à rege oppidorum uillarumq; largitionibus reconciliati. Nicolaum Vuylachum Boſnæ regulum, rex per internuncios conſuluerat, an'ne cum hoſte illico confligendum eſſe uideretur, an cunctatius agendum. Ceſſandum, uir prudens ille reſpondit: quando indies multæ ex infeſtis haſtæ conuertantur, & auxiliares fiant.

Placuit Matthiæ ſententia: & motis Buda caſtris, Strigonium cum his optimatibus contendit. Hoc primum non temerè faciendum eſſe cenſuit. Videbat enim, reconciliato metropolita, coniuratorum principe, nihil ultrà reformidandum. Cum Strigonium ueniſſet, rex in urbe ſubſedit, in ſuburbanis caſtra poſuit: mox Emericū Sepuſienſem, ſpectatæ grauitatis & prudentiæ uirum, & non minus eloquentia quàm calliditate præſtantem, cum Palatino, nonnullisq; pontificibus in arcem ſubmiſit, qui archiepiſcopum ſibi reconciliarent. Ii cum ad eum ueniſſent, orare cœperunt, ne à regis fide, quem loco filij ſemper habuerat, & quem ſua induſtria & labore ad regnum euexerat, nunc aliqua indignitate deficeret. Item dicere, Si quid filius quandoq; committit, à patre ignoſci oportere. Indulgentiſsimos magna ex parte eſſe parentes, & in filiorum erroribus plerunq; conniuere. Animum ab inito propoſito omnino eſſe reuocandum, quando nouitas iſta non ſine maxima regni calamitate fieret. Regem tot alijs uirtutibus pollentem, ſi quid errarit, eſſe tolerandum: à ſucceſſu gloriæ, ac regni defenſione non eſſe reuocandum. Eius animum tam clara facinora quotidie molientem, non ſine maximo ſcelere intercipi poſſe: eum præſenti nouitate haud mediocriter reſipuiſſe: recognouiſſe ſeipſum, & pœnitentia correptū, ſe alium futurum polliceri: quicquid inſolentię fecerit, ab uſu bellorum ſe coactum feciſſe, ingenuè fateri: nil ſibi theſauri comparaſſe: poſthac ſe cum omnibus temperatius acturum. Demum & ſuo & regio nomine obſecrare, ac obteſtari, ut filium ea, qua ſolebat, pietate, ſtudio & diligentia tueretur. Quæcunq; ipſe iuſſerit, poſtularitq;, regem pro ratis & firmis habiturum: quinetiam decimas quas extorſerit, ultrò redditurum: & nunc, antequam hinc caſtra moueat, partem maximam inſtaurata gratia repēſurum.

Poſt uerba, ſupplices interuenere uirum, nonnulli exorandi cauſa procidentes, patris illius genua amplexabantur, ut regni perturbationem & periculum deprecarentur. Ille autem, quamuis ex his nonnullos limis oculis deſpicaretur, repentinam illorum mutationem & inconſtantiam demiratus: tamen uictus, iſta reſpondit: Se à cæterorum pontificum & optimatum conſulto nunquam diſſenſurum: neque unquam ſibi tantum arrogaturum, ut præter ipſorum uoluntatē quicquam moliretur. Non diffiteri ſe Matthiæ quandoq; ſuccenſuiſſe, increpaſſe licentius uti filium: & ſæ

piſsimè

piſsimè fuiſſe queſtum, nec æquum & phas eſſe, regem ſacrorum uirorum uectigalia uſurpare, neq; ſacram obire cenſuram: neq; fateri, ſe tantum Caſimirum aduocaſſe, ſed plures in ea re ſocios habuiſſe, qui mutato mox animo ſubticuerint. Neque ſe ſolum Caſimirum in Vngaria remoraturum, neq; aliorũ iudicio obuerſaturum. Matthiæ diu nouiſſe mores: neq; illud ignorare, lenitatẽ hanc & ſibi & multis exitio fore. Demum, quando ita uolunt, coguntq;, intercedente fide publica, ſe, ut antea, regi pariturum. Cum ij omnes ſuo regioq; nomine fidem detuliſſent, & decimarum loco pecunias (ut pleriq; uolunt) rependiſſent, reconciliationem tranſegere. Mox ut regem ad caſtrum introducerent, deſcendêre: retulere omnia uti acta fuerant, & ingenti extemplò ſollicitudine regem liberarunt. Haud mora, is arcem cum eiſdem aſcendit. & cum in colloquium, adhibitis paucis arbitris, perueniſſent: Nunquam, ſacroſancte (inquit) pater, me à te deſertum iri, mihi ipſe perſuadere potui. Non me latebat, nunquam te id obliuioni mandaturum, cum me pater moriens tibi commendauit. Neq; credere poteram, illum à mea fide defecturũ, qui charitatis & fidei perpetuum exemplum appellari poteſt. Tu mecum in carcerem & uincla incidiſti, tu ultrò pro ſalute ac dignitate mea cuncta pericula obijſti, tu quoq; è Boemico me carcere redemiſti, excoluiſti regno, & corona: nihil arduum & difficile fuit, quod tua opera & conſilio non cum laude peregerim. Neq; nunc te Matthiam in tuis ulnis natũ, & à te ſemper ſtudioſiſsimè educatum, deſerturum eſſe credo. Si quid mea iuuentus in te patrauit, ignoſce, pater indulgentiſsime: tuo filio parce: ex indignatione hac, ſi qua fuit, priſtinus utrinq; amor (quæſo) redintegretur. Quem cum cæteris Vngariȩ regem conſtituiſti, periclitantem nunc, quæſo, filium protege: & immortalia in me tua beneficia, ſolita benignitate tuere: ut quod decedenti è uita patri recepiſti, re præſtitiſſe uideare. Ex his uerbis obortæ utrinq; lachrymæ. metropolita ad pedes prouolutus, quia initi conſilij pœnitentia dudum inceſſerat, ueniam poſtulauit. Rex ad oſculum excipiens, è contrario ueniam petijt, & conceſsit. Data & accepta utrinq; fides, in iniuriarum omnium obliuionem: & tranſacta pace, pacatiſq; utrinq; animis, rex ac proceres abiere. Inſequenti die, cum Caſimirus (quem rumor erat, ſuperiori nocte in Strigonienſi arce cũ archiepiſcopo fuiſſe, ut apertè pro dignitate ſua arma ſumeret) ulteriorem Vngariam ad Danubium uſque diſcurſaret, & detrimentum his inferret qui pro ſe arma non caperent: rex copias traijcere cœperat. Effuſa deinde fama, Matthiam ſibi metropolitam reconciliaſſe, & iam Danubium tranſmittere occepiſſe: Poloni ab incurſionibus ſe abſtinuere. Caſimirus Nitriam uenerat. Ciuitas, quia ſe uerum Vngariæ regem eſſe profitebatur, ultrò ipſum excepit. Pro mœnibus uerò caſtra metatus eſt.

Caſimirus in Nitria.

Rex traiecto Danubio, rectà Nitriam uerſus caſtra mouit, atq; ex omnibus pagis oppidiſq; Polonos ubicunq; inuenerat, eiecit. Cum Nitriȩ appropinquare eum rumor eſſet, Vngarorum multitudo, quæ Caſimiri fortunã hactenus ſequuta fuerat, repentè defecit. Multi clàm elapſi, in caſtra regis uenere: pars in oppida propria ſe recepere: alij magis ingenuè hoſtilis detrimẽti metum cauſati, qui ad regia caſtra uenere, hilari à Matthia uultu excepti ſunt. publico tamen edicto impunitas omnibus qui Caſimirum ſequerentur, promiſſa, ſi ipſum triduò deſererent. Promulgato ante caſtra hoſtium edicto, elapſis clàm cæteris, pauci remanſere. Quare Caſimirus animo admodum conſternatus, intra Nitriam cũ exercitu ſe recipere cœpit. Contrà Matthiæ adauctus eſt animus, cum ad fidem redire Vngaros conſpiceretur. Nitriam ergo properatur. Quò cum ueniſſet, in urbe Caſimirum obſidet: inhibet commeatus, & diram interea famem interminatur. Caſimirus Vngarorum facinore euocatum ſe ingenuè faſſus, per internuncios clàm cum rege agit, impetratq; ut intempeſta nocte ſibi egredi, & tutò in Poloniam redire liceat: ſeq; regno nullũ unquam bellum poſthac illaturum pollicetur, interiectoq; iureiurando affirmat. Paucis pòſt diebus, cum ſeptingentis ex compacto equitibus elabitur: & continuatis (ut aiunt) itineribus in Poloniam ſe recepit. Exercitus qui remanſerat, arctiore obſidione circumuẽtus, quotidianis internuncijs tutò abeundi, ne inedia conficeretur, poteſtatem

petit. His autem hac conditione dimiſsio data, ut ſaluis corporibus & impedimentis abirent, nullum regno nocumentũ inferrent, nihil in faciendo itinere hoſtile facerẽt. Quod ſi adiecto iuramento non ſeruaſſent, cuiq; nobili, plebeio'ue, item urbanis omnibus, & paganis, cumulatas paſsim de his pœnas ſumere liceret. Lex abeundi à Polonis accipitur. dimiſsi à rege, in Poloniam caſtra mouent. Rex cum exercitu diei itinere ſubſequit̃: & quoſcunq; in uicis & oppidis deprehendit, reluctantes obtruncat.

At illi haud ſecus ac è carceribus elapſi, cum inediam ſentire cœpiſſent, paulò licentius per uicos & agros cibaria quandoq; ſurripiunt: quandoq; ſimulantes ſe obſonia & pabula mercaturos, mox illata ui diripiunt. Indemnẽ prouinciam præſtare iurati, non prçſtant: rapinis manus abſtinere nõ poſſunt: in dies licentia augetur. & quanto Poloniæ fines propius accedunt, eo maiora pecoribus ac rebus detrimenta inferunt. Inopiam rerum aliqui ingenitam, pleriq; graſſandi libidinem cauſantur. Ex pagis & oppidis querelæ, grauiaq́; in dies lamenta ſuſcitantur, ad regemq́; deferuntur. Rex uiolato cuiq; ulciſcendi poteſtatem facit: edicitq́;, ut omnes uim ui repellãt: armis ſua quiſq; tueatur, & erepta recuperet. Promulgata licentia, Polonis uicatim ruſtici commeatus abnegant: quos cum illi ui accipere conarentur, bellum ob uiolata fœdera ruſtici Polonis indicũt: ſuſcitatoq́; tumultu, in finibus Vngariæ cunctos ſpoliare decernunt. Cum illi quadrato agmine iter facere non poſſent, ob rerum egeſtatem, cuius ipſi fuerant authores: quando in ingreſſu congeſta frumenta ſuccenderãt, diuerſi iter facere cogebantur. Extenuatis diuerſitate uiribus, & tunc maximè cum Poloniæ finibus appropinquarent palantes & effuſi, à ruſticis circumuenti ſpoliantur, & in prædam uertuntur omnes: nonnulli quoq; in rapina deſiderati ſunt. Poloni igitur, qui duce Caſimiro Kalend. Nouemb. Vngariam inuaſere, quarto pòſt menſe eiecti ſunt. Matthias cum exercitu ulteriorem Hungariam luſtrauit, ne quid illi, antequam egrederentur, mali molirentur. Pacata demũ prouincia, & exacto hoſte, in ſacra hebdomade Budã ouans rediјt: legionesq́; magno labore defatigatas (quippe quæ tota hyeme in caſtris hybernarant) uernatum, æſtiuatumq́; dimiſit, ut equos & corpora reficerent. Ea æſtate nil memoria dignum eſſe factum audiuimus. Poſtquam eiectis hoſtibus, propulſatisq́; periculis, rex Budam ſe recepit, ad ultionẽ iniuriarum animum reuocauit. Videbat enim, ſi maxima quęq; facinora ſemper impunitate donaret, ſe audaciam ſcelerum, æquè ac perfidiam, augere, & perbreui regnaturum. Quare, ut alios à crimine lęſæ Maieſtatis abſterreat, ab archiepiſcopo Strigonienſi facit initiũ. Hunc per internuncios Budam accerſiri iubet, ſub grauiſsimi colloquiј prætextu. Ille quanquam ſe non ſine periculo iturum eſſe intelligeret: tamẽ fide regia fretus, & ueteri beneuolentia, Budam ſponte uenit, nullumq́; ſibi à rege periculum imminere putauit. Quamuis enim primus authoritate foret, nouiſsimus tamen ad cõiurationem uenerat, optimatum impulſu, & nepotis potiſsimũ inſtigatione adactus: quod non modò regi, ſed multis quoque aliis palàm factum eſſe intellexerat. Et cum in campum Rakos, ubi regalia comitia haberi ſolent, Caſimirus ſe propediem deſcẽſurum eſſe, proceribus, qui aduocauerant, continuò ſignificaſſet: admonuiſſetq́;, uti ad ſtatam illuc diem conuenirent, inuitantibus ipſum optimatibus, ultimum ſe uenturum eſſe reſpondit. Quare factum eſt, ut reliqui ſe remiſsius agerẽt, & coniuratio ſenſim ſolueretur. Ne id quidem regem latebat, ſed illud ſine aliquo ultionis ſigno præterire nõ poterat: quãdo memoria repetebat, in amico paterno, quem loco parentis ſemper habuerat, quomodo nephanda perfidia concipi potuiſſet? Itaq; ubi Budam metropolita uenit, honeſtè in aula retineri, & adhibita cuſtodia ꝓ dignitate aſſeruari iuſsit. Ad Vicegradum deinde clàm translatus, in arce mẽſibus aliquot à cuſtodibus regis obſeruatur. Vicit deinde Matthiã ingentium memoria beneficiorum, ingenita pietas, & datæ fidei recordatio: obuerſabat̃ ante oculos, crudelitatis & infamiæ metus, quando in ſacroſanctos pontifices ſe haud ſine nephario ſcelere animaduertere poſſe reputabat. Pertęſus igitur iracundię ſuę, hunc carceribus emiſit: in Strigonienſem arcem cum dignitate reſtituit. Adhibuit quoſdam milites cuſtodię, ne quid in ipſum ultrà

moliri

moliri poſſet. Ipſe tamen, cũ uidiſſet ſe non ſine turpitudine captum, neq; abſq; ignominia dimiſſum: & uitã, quam ſemper cum dignitate geſſerat, in nouiſsima ſenectute infamaſſe: tãtus demum dolor inceſsit, ut indies mortem expoſceret, pro ea quoq; uota nonnunquã nuncuparet. Subierat in ſenectute iam uitæ faſtidium, & ad leuandam turpitudinem & infamiam morte nihil antiquius reputabat. Aeſtatem eam uix claudere potuit. Nam quinto Idus Auguſti, & pridie eius diei quo diui Laurentij ſolennia celebrantur, diem obijt, non ſine maximo procerum nobiliúmque deſiderio. Quicunq; grauiſsimi uiri probitatẽ ſunt experti, perpetuo eius deſiderio & pia commemoratione afficiuntur. Vir fuit archiepiſcopatui uehemẽter accommodus: quippe qui triclinium in arce ampliſsimum erexit: prominẽs uerò ante triclinium è rubro marmore ambulacrum cum duplici podio, & ſuperbiſsimum extruxit. Ad triclinij caput, Sibyllarum ſacellum, è fornicato opere acuminatũ ſtatuit, ubi Sibyllas omnes connumerare licet. In triclinio non modò omnes ex ordine Vngariæ reges, ſed progenitores Scythicos cernere erit. Item caldarias, frigidariasq; cellas, & hortum duplicem, quem Xyſtis excoluit, & ſuperiore ambulacro coronauit. Inter utrunq;, turrim rotundam penes rupem erexit, in uaria triclinia cubiculaq; diuiſam, uarijs ſuprà ſpecularibus exornatam. neque ædicula carere uoluit. hanc ipſe ferè ſemper inhabitauit: quia Danubio prominens, iucundum proſpectum & hortorum amœnitatem afferebat: locus quidem ad philoſopbandum & contemplandum nimis idoneus. Diui Alberti baſilicam uitriaria tegula, ne igni foret obnoxia, texit: tectumq; faſtigiatũ ad imbres niuesq; rejciendas fecit. Bibliothecam quoq; utriuſq; linguæ fœcundiſs. dicauit. Hic igitur Ioannis Viteſij metropolitæ finis fuit.

Vitesij mors.

Ioannes Pannonius.

Ioannes Quinqueccleſienſis antiſtes, & è ſorore nepos, qui inuitum auunculum in coniurationem adtraxerat, audita eius captiuitate, Zagabriam fugam rapuit: ut ſi à rege fortè peteretur, continuò è finibus elaberetur. At poſtquam de metropolitæ morte nunciatum eſt, paucis pòſt menſibus ſuperuixit: quin & eodem anno geminato dolore correptus interijt, æternumq; ſui deſiderium non minus Pannoniæ quàm Italiæ reliquit. Annos ſeptendecim ſub Guarini Veronenſis diſciplina fuerat, utramq; ab ineunte pueritia linguam imbiberat. Præceptor eius ſępe dicere ſolebat, ſe nullum adhuc ex Italis peregrinisq; diſcipulum habuiſſe, qui præſtantia, docilitate, fœcunditateq; ingenij cum Ioan. Pannonico conferri poſſet. Si Latinè loquebatur, in urbe Roma: ſi Græcè, medijs natum Athenis affirmaſſes. Nil barbariei actio & oratio redolebat. Natum ad carmen ingenium reputaueris: in proſa oratione non iniucundum. Quod ſi in publicis curis & procellis non fluctuaſſet, nimirum cum priſcis oratoribus & poetis certare potuiſſet. Præſtantibus plerunq; ingenijs fortuna inuidet: & ne pro uiribus emergant, intercedit. Quàm in ſacro baſilicæ ſuæ collegio charus hic fuerit, hinc conijce. Cum ob regis iracundiam is quaſi hoſtis Reipub. haberetur, & ſolennia uiro iuſta nemo perſoluere auderet, ſacerdotes clàm eius corpus in ſacellum Quinqueccleſienſe retulere, idq; picato ſcrinio diu reconditũ habuere. Cum multo pòſt tempore Matthías fortè urbem illam & baſilicam inuiſeret, ſacerdotum regi collegium ſupplicauit, ut Ioannis poetæ corpus, quod diu inſepultum aſſeruarant, præ metu iracundię eius, debito ſepulturę honore iam honeſtare pateretur. Indoluit rex tanti uiri caſum, fálſam eorum opinionem ac metũ increpuit: & ne poeta inſignis ſepulchri honore fraudaretur, honeſtiſs. mox exequias edixit. Pannonicus igitur hunc uates exitum ſortitur.

1472.

Hæc anno ſalutis quadringẽteſimo ſeptuageſimoſecundo ſupra milleſimum accidêre. Hoc anno Veneti aduerſus Turcos, cum Ferdinando Neapolitano rege fœdus percuſſerunt.

Borſus Eſtenſis.

Paulus pontifex idibus Aprilis, inter ſacra ſolennia, Borſum Eſtenſem, Ferrariæ ducem inſtituit: aurea trabea, pomo, ſceptro, torque, paludamẽtoq; donauit: ducisq; inſignibus donatum, ad diui Marci ædẽ & atria à frequentiſsimo ſenatu duci iuſsit. In Gallijs, ſummi pontificis opera, inter Burgundios & regem bella compoſita. Fridericus Imperator, & Franciſcus Picolhomineus, cardinalis Senenſis, legatus Apoſtolicus, uir omni laude & commemoratione digniſsimus, ad Auſtralem Neapolim fre

quentiſsimum Chriſtianorum principum conuentum habuere: ubi multa in uſum & ſalutem Chriſtianæ Reipub. decreta ſunt, & pręſertim in Turcos: quæ principum deinde diſſenſione ac negligentia, non ſine grandi iactura, prætermiſſa ſunt. Paulus pontifex max. ſexto Kalend. Auguſti, dum ſolus in cubiculo requieſcit, apoplexia correptus interijt. Cui Siſtus ritè ſucceſsit. Quin & Chriſtophorus Maurus, Veneti ſenatus princeps, diem obijt: & in defuncti locum, Nicolaus Tronus ſuffectus eſt.

Pauli mors.

Ioanni metropolitæ Strigonienſi, Sclauonico genere nato, Ioannes Alemanus Varadienſis antiſtes, regi quàm familiariſsimus, planè ſucceſsit. Quinqueccleſienſi uerò nepoti, Sigiſmundus, Ioannis Erneſti quęſtoris regis filius, ſubrogatus eſt. Perpetuum fortuna laborem Matthiæ indixiſſe uidebatur: quippe quę nullam quietem

1473. obire patitur. Inſequenti namq; anno, qui ſeptuageſimustertius erat ſupra milleſimum & quadringēteſimum, Polonicum ſimul & Boemicum bellum oboritur. neq; Turcicum unquam defuit: quando quotidianis incurſionibus nunc Dalmatas & Carnos, nunc Pannones & Dacos infeſtabant. Huius autem originem facilè quiſq; coniecerit. Quis enim filij dignitatē æquo animo deſerere poterit? Boemi Vuladiſlaum, quē regem nuper elegerāt, honorificè à patre miſſum, in regnum cum ſummo plauſu ac ingēti celebritate acceperāt, & paucis pòſt diebus ex more coronarāt. Cùm duabus opulentiſsimis à Matthia prouincijs non modò priuatum offendiſſet, ſed ex magna Boemiæ parte interceptum, uehementer indoluit: ſeq; non modò nō regem, ſed ne tetrarcham quidem eſſe reputauit. Ad patrem ſcripſit, ſe nō ad regnum, ſed regni reliquias eſſe euocatum. Ne id quidem pater ignorabat: quippe qui, antequam ſe ex filij electione Boemis reconciliaſſet, unà cum Matthia his bellum indixerat. Nunc autem, quia de filij dignitate agitur, conſiliū mutat, & etiam pręter ęquū & phas, Boemorū cauſam tueri filij iure cōpellitur. Quare ſæpe literis, ut Morauiam Sileſiamq;, & quæcunq; in Boemia cœperat, Vuladislao ſponte redderet, Matthiam Caſimirus hortatur: magna ex parte belli ſumptus repenſurū, & interea ciuitates aliquot dimiſſurum pollicetur. Cōtrà ille, mutuę amicitię iure ſe id recepit ultrò facturum, ſi quadringēta aureûm milia, quę in eo bello erogarat, ſibi redderentur. Interea ſe parto regno potiturum. Cum ingens pecuniarum ſumma peteretur, cui ne Boemia quidem & Polonia cum uniuerſa Sarmatia ſoluēdo fuiſſet, utrinq; bellum indicitur. Polonus populorum multitudine prępollens, numeroſum cogit exercitum: & non ſolum nobiles ſtipendium facere iubet, uerumetiam è plebeijs & ruſtica turba, item è Roxanis & Tartaris ingentem multitudinem inauctorauit: ratus, uicto Matthia, non modò prouincias cum regno ſe recuperaturum, ſed Vngaria quoq; uxoris iure potiturum. Idipſum quoq; filiū facere monet. Delectus utrinq; magnus habetur, triginta hominum milia uterq; cogit. Qui de magnis ſępe maiora loquuntur, ſexaginta milia fuiſſe iactitant. Matthias autem ſe tot malis obſitum conſpicatus, haudquaquam animo conſternatur. Patres & optimates conſulit: & quāuis illi admodum formidarēt, ipſe tamen ueluti extrema tentaturus, è deſperatione uires concipit, & animum adauget. Vix octo aut decē ad ſummum hominū milia cogit, ex quibus cataphractus & expeditus equitatus ualidiſsimus erat: domi hoſtem expectare non decernit, ne ſuis alere ſumptibus adigatur, in Sileſiam hoſtibus occurrendū eſſe putat, ne regni finibus appropinquare patiatur. Bradislauienſes crebris eū nuncijs accerſunt: ſignificāt morę periculū, & præuenientibus competitorib. ſe portas patefacturos eſſe interminant. Pontifices igitur omnes, primariosq; proceres, cum exercitu Bradislauiam ſecū ducit, & pręoccupaturus urbem continuatis itineribus contendit. Dux Laurentius, Nicolai Boſſenæ regis filius, cum expeditiſsimo equitatu regem ſequitur, tyro audaciſsimus, in aula ſemper altus: & Matthiæ charus, æquè ac filius, ſemper habitus. Item Gabriel Brixienſis, Agrienſis epiſcopus, quē è fraterculorū diui Franciſci collegio mortalis ambitio ad potētatum euexerat. Hic cum Ioanne Capiſtrano, ex Italia in Pannonias primùm uenerat: mortuoq; illo uiro optimo, cùm dexteritate ingenij, conſilio & grauitate polleret, correptus ambitu, humanos honores affectauit: & cum regi placuiſſet,

Gabriel Agrienſis.

tuiſſet, ad cardinalatus uſq; faſtigium eius authoritate euectus eſt. Cum Bradiſlauiam uentum eſſet, quam Odra fluuius abluit, munitq́;, proſpectis hoſtium caſtris, quę nimia amplitudine deterrebant, è conſpectu haudquaquã metari auſus eſt. Nam cùm præſidijs oppida obfirmaret, ne facilè ab hoſtium multitudine caperentur, exercitum extenuare cogebatur. Anceps iam diu tractus eſt, an'ne cum exercitu intra urbem ſe reciperet, an extrà metaretur, cum hoſti numero multo foret inferior. Proceres & amicos conſulebat, utrum potius uideretur. nonnulli in urbe perſiſtendũ eſſe cenſebant: contrà alij, qui metum potius diſsimulare, quàm pericula euitare uiderentur, è conſpectu hoſtium locanda caſtra, & foſſa, uallo, circumſpectuq́; carrorum munienda ſuadent, ne prouincialibus metum augerent, & ſibi diffidere uiderentur. Gabriel, cum inter cœnandum de re iſta fortè diſſereret, Thomas ſcriba eius, acerrimi compos ingenij, & qui ab adoleſcentia qualis futurus eſſet oſtendit, utrunq; faciendum eſſe dixit, intus & extrà ponenda caſtra. Quod cum epiſcopus fieri poſſe negaret, adiecit, caſtra in ſuburbijs pro mœnibus habenda: quæ ab urbe propugnari poſſent, & in ſuburbano loco ſita, intus & extrà eſſe uiderentur. Ne patri quidem diſplicuit iuuenile conſilium. Mox per accenſum accitus, ſui ſcribæ adagium recitauit: quod uſquè adeò principi gratum fuit, ut inſequenti die caſtra mœnibus admouerit: & ne qua urbem militari moleſtia afficeret, aditum ciuitatis militibus inhibuit. Suburbana caſtra machinis bellicis, turribus, præterea uallo foſſáq; muniuit. Poloni propius caſtra admouere, & ad quintum lapidem metati, Pannonicas uires tentare occeperunt: rati hoſtem ſe in obſidionem propediem eſſe redacturos, & aut per inediam abſumpturos, aut ui omnino expugnaturos. At rem longè aliter, ac opinio fuit, accidiſſe ferunt. Nam rex urbem nactus loco & arte munitiſsimam, præterea omnium rerum ubertate completam, & ſui multo ſtudioſiſsimam, ſe in portu nauigare reputauit: in hoſtem igitur animum uiréſque redintegrat: & ſe uincere, ſi prudenter agat, & non uinci poſſe retur. Patitur milites è caſtris exilire quotidie, in certaménque cum Polonis Boemiſq; deſcendere: idipſum illi faciunt, ſimulachra quotidie belli referuntur: neque ſine aliquorum hæc cæde, & captiuitate fiunt. Poſt ſimulachra, ſeueriore Marte dimicari cœptum. Inſtructa utrinque acie, quotidiana pugna conſeritur: ſed non totis uiribus dimicatur. Arriſit in præludijs Matthiæ ſemper ipſa uictoria. nam dum rem proſperè ſuccedere uidet, hoſtem inſequitur: cædit, capit'ue. Si hoſtili ſe multitudine obrui conſpicatur, in caſtra, urbem'ue continuò ſe recipit: & inſtans à tergo hoſtis, urbanis machinis inhibetur. Capiuntur è Polonis quotidie multi: quando magis è gregario humilique milite, quàm edocto, numeroſus exercitus ille conſtabat: Pannonicus autem, è ueterano tantum, & delecto. Rex numero inferior, à callido ingenio opem expoſcit, incautum ſemper hoſtem aggreditur: non collatis ſignis, non indicto pugnæ die res agitur: non æneatores ſigna dare iubet: modò noctu, modò interdiu, modò ſereno, ſpurcido'ue tempore, ex improuiſo manum cum hoſte conſerit. Multum lædere, parum ipſe lædi poteſt. Detrectat ſæpe prælium, & ad certamen apertum prouocatus abnuit, ſubticet'ue: hoſti impar, uires hoſtiũ, quas uno altero'ue die ſuperare nequit, indies attenuare cõtendit. Nullus dies actus, quin uiginti triginta'ue ex hoſtibus non cœperit: quandoq; ducẽti in urbẽ captiui è caſtris, finitimis'ue oppidis adducti. nam circũſtantia oppida, quibus ualidiſsima pręſidia impoſuerat, in palãtes effuſosq; Polonos irruere iuſſerat. Edixerat pabula circùm incẽdi, coerceri undiq; cõmeatus, & nullius rei copiã fieri. Multi circùm incẽſi ſunt pagi, tẽporariaq; caſtella: in munitiora ſeſe omnes oppida retulere. Caſimirus cũ Vuladiſlao ſuas uires eludi conſpicatus, ęgrè fert conatus tantos fieri irritos. Crebris cũ rege internuncijs agit, ut litem quę inter utrumq; intercedebat, iudice Marte definiat, pugnandiq; poteſtatẽ faciat, quã nemo rex magnanimus detrectauit. Neq; non uidet cibatiorũ inopiam imminere, frumentatũ pabulatumq; lõgius mittere oportere, & è caſtris ſine præſidio neminem tutò uagari poſſe, multos quotidie à circumfuſo hoſte capi. Obaudit hęc cuncta

Thomas ſcriba.

Matthias,& diuinæ tantum iuſticiæ,militiq́ꝫ ſuo confidere ſe reſpondet: quin & ad iucunda ſpectacula quotidiana prælia trāsfert: pro mœnibus temporaria theatra extruit,quæ ab hoſte proſpectari queant:aſsiduas ibi matronarum uirorumq́ꝫ choreas agi iubet,quò Polonos Boemosq́ꝫ proceres ad ſaltandum ſæpius inuitat. Celebrabantur conuiuia,& mulierum choro excoluntur:epulum quandoq; regia beneficen

Matthiæ ingenium.

tia populo militiq́ꝫ datum:ſparſa in orcheſtra miſsilia,dataq́ꝫ urbis optimatibus congiaria:propoſita quoq; Pſaltrijs pręmia non parua. Milites ardore duplici feruere,ueneris & uictoriæ amor iuxtà incendere animos:& ut magis placeant,ad præclara facinora hortari. Certatim ſaltationes & bella geri:ante amicarum conſpectum conferta pugna,pro ſe quiſq; fortiſsimè dimicare:illi clariores haberi, & per puellarum ora uagari,qui plures captiuos reducerent,aut pluribus inſignes aduerſo pectore uulneribus redirent, opima'ue ſpolia referrent. Contrà ille quandoq; his occurrere,& congratulari:collaudare quoq; certatim ſuum quæq; amatorem,ac demū omnia cum feſtiuitate agi. Illud etiam admirati ſunt omnes,tantam Bradislauienſium fuiſſe ubertatem,cum ſumma probitate coniunctam,ut nulla uictui neceſſaria carius quàm antea uenderentur:frumentum ac uinum non pluris in fine quàm à principio uenierit. Contrà uerò,hoſtes omnium ſenſim rerū ægeſtas inceſſerat,ſpes potiundæ uictoriæ remorabatur:uarijs,ut hoſtem in æquum & apertum Martem elicerent,artibus utebantur. ſępe cedebant,uertebant quandoq; terga,& palantes fugiebant,ut in patentē campum educerent,à tergoq́ꝫ reductis clàm alis circumuenirent. inſtant illi,& inſequuntur,quò uſq; ſe tutò redire ſentiunt. admoniti,ultrà non progrediuntur: ne interdicto reditu circumuenti,trucidentur. Ars arte eluditur: & illud Polonis rabiem ſuſcitabat,quòd non ſtatariæ,ſed tumultuariæ pugnæ copia fieret:eorū quotidie numerus imminuitur,& in urbe captiuorum multitudine non modò carcer publicus, ſed turres quoq; mœnibus circumſtantes complentur. Neq; interea Matthias ipſe ceſſarat:clàm in Poloniam Stephanum Scepuſienſem,& Paulum Chiniſium,impigros quidem fortiſsimosq́ꝫ duces,qui ſpectatę ſemper uirtutis fideiq́ꝫ fuerant,cū expeditiſsimo uexillationum equitatu miſerat:mandaueratq́ꝫ,necubi conſiſterēt,expugnarent'ue,ſed longè lateq́ꝫ Poloniā incurſarent,popularentur,incenderent,& ferro igniq́ꝫ uſquequaq; ſæuirēt. Iſti pari audacia roboreq́ꝫ freti,mandata faciunt:quicquid uicorum occurrit,incēdunt,pecora hominesq́ꝫ paſsim abigunt,in nullius oppidi expugnatione tempus terunt:ſed Cracouiam uſq; diſcurſant. tantū ex iſto tumultu Sarmatis terroris incutiunt,ut omnia metu & trepidatione complerent. Regina cum non ſolum regnum,ſed urbana quoq; Cracouię inſano tumultu ex arce fluctuare deſpicaretur,miſsis obuiam prętorianis cohortibus,quę ſuburbana propugnarent,ad uirum filiumq́ꝫ reges tabellarios extemplò mittit,populationis & incēdij admonet, inſtās periculum edocet:ac demum,ne ita pro alienis dimicare uideantur ut ſua perdant,feſtinatis itineribus ad defenſandum regnum redire iubet. Caſimirus ex illato Poloniæ detrimento (quod multo maius,quàm erat,eſſe ferebatur:quādo ea quæ audiuntur,grauiora quādoq́ꝫ uidentur,quàm quæ oculis cernuntur) non parum re

Polonia.

gno timere cœpit. Ciuitates enī & oppida ferè cuncta lignea ſunt,& ex materia quoque cōſtant mœnia:à paucis omnia facilè concremari queunt. tanta enim lapidum laborat inopia,ut uniuerſa igni Sarmatia ſit obnoxia. Quin & caſtra tanta gentium uarietate referta, iam annonæ caritate laborare cœperāt: grauiter hinc & hinc princeps angebatur,quòd neq; collatis ſignis dimicandi copia fieret, & paternū regnum igni ferroq́ꝫ uaſtaretur. Interceſſere utrinq; proceres optimi,qui de colloquio & pace agitare cœperūt. Id multi Matthię regis aſtu & largitionibus factū eſſe affirmāt,quibus corrupti nonnulli Caſimiri principes,eū ad concordiam hortarētur. Quis aūt negarit,Matthiā neq; uitę,neq; labori,neq; ſumptibus,neq; artibus eo tēpore peperciſſe, ut à grauiſsimo ſe bello ſine detrimento & turpitudine liberaret? Gemmatis nāq; poculis,ex hoſtib. pleroſq; in partes ſuas adduxiſſe fert̄. Procerum igit̄ interuētu tandē factū eſt,ut dierū aliquot inducię fierēt,iam mēſes ferè quatuor tumultuaria & quotidiana

diana pugna certauerant, & Polonorum (ut aiunt) circiter fuerunt octo milia capta, quorum liberatio Caſimirum admodum ſollicitabat. Initis iam inducijs, de regum concordia principes utrinq; impenſius agunt. Facilè inter eos conuenire nõ poterat. nam Matthias nihil reddere pergit, niſi præſtetur indemnis: contrà illi, quamuis debitas pro ſumptibus belli pecunias extempore exoluere nequirent, aliquid tamen è Boemici regni appendicibus, ut ſibi redderetur, inſtabant. Inſanos exercitus comparant, & id citra commodum feciſſe perquàm moleſtum erat. Principes tandẽ utriq; ſuos reges uſq; adeò pro communi ſalute uexarunt, ut quod ipſi conficere nequiuere, id in colloquium illi iam adacti, ingenita quadam probitate tranſigerent. Regia utrinq; probitas planè conſtabat, & hinc ſpes omnis concordiæ colligebatur. In uniuerſum demum eos conſulere oportere nouerant, & ex eorum colloquio pacis aliquid omnino ſperabant. Data acceptáq; pariter fide publica, ſacrorum hinc, & hinc pontificum interuentu, ad pręſtitutum diem tres reges in campeſtre colloquiũ conuenere: & ſuum exercitus quiſq; regem, inſtructa acie, quamuis data fide, ſequebatur. Cataphractorum equitum quadrata agmina, micantibus armis, cum ſole certare uidebantur: præcedebant alæ uexillationum, quæ iucundiſſimum ſpectaculum reſerebant. Cum in campum effuſum conueniſſent, legiones omnes ſe in orbẽ redegere: & quamuis paruo interuallo diſtinctæ forent, & prompta ad bellum arma gererent, appropinquantes tamen ſe mutuò conſalutarũt, & militarem in ſpem pacis plauſum edidere. Reges cum propius in orbe medio conueniſſent, intentè circumſtãt, mutuò ſilentium indicunt, regem quæq; ſuum diligenter obſeruant: & quamuis dicta exaudire non poſſunt, nutus tamen, geſtus & indicia intelligere connituntur. Cum ij latè à turmis obducti, in trianguli ſpeciem conſtitiſſent: nõ ſine honorificis amicisq; præfationibus præreuerenter ſeſe mutuò conſalutarunt. Mox Caſimirus, rex ille ſereniſſimus, ætate multo maior, & ſumma grauitate conſpicuus, primus uerba fecit.

Non ambitio, imperandi'ue libido, me ſumptis armis huc adegit, Matthia frater: ſed filij huiuſce pietas, qua nos, quãto maiores ſumus, tanto magis pollere debemus. Nam nuperrimè regnum Boemiæ ſortitus, ad reliquias quaſdam, & tetrarchatum, non ad regnum ſe inuitatum eſſe queritur. Paribus anno ſuperiore auſpicijs, pontificio iuſſu Boemiam infeſtabamus. Nunc hic dies & hęc cauſa aliam belli rationem poſtulat. Si me regnandi libido agitaſſet, te profectò, qui uxorium, uiolatis comitijs, regnum occupaſti, non breui, ſed perpetuo bello uexaſſem. Sed cum Coruinæ gloriæ, & Vngaricæ authoritatis rationem haberem, cui creandi regis eſt ſumma poteſtas: te in Pannonia latè imperare permiſi, haud inſcius, immortalibus tui patris beneficijs, non minus de Ladislao fratre quàm Chriſtiana Reſpub. benemeriti, ne parum quidem eſſe tribuendum. Itaq; ſi regnum Vngariæ, quod uxoris meæ iuris erat, tibi ultrò dimiſi: ſi rerum diſpenſationem diuinę prouidentiæ reliqui (non ignarus, diuina quãdoq; benignitate, ſi fata iuſſerint, Pannoniæ regnum ad liberos ſortaſſe meos recaſurum) cur nunc filium in ſuo regno ſollicitas? cur Boemiam, ad te nulla ex parte pertinentem, ſic pertinaciter uexas? cur neminem è finitimis tibi parem eſſe pateris? Immodicus, Matthia, (mihi crede) ambitus, & imperandi libido, grauem caſum ſæpius, quàm ſublimem ſtatum parat. Si Cæſaris & Alexandri fortunam recenſueris, quorum te æmulatorem egregium eſſe non diffiteor, ex intemperata regnandi cupiditate intempeſtiuum ſibi fatum inuenere. Nemo ſua libenter amittit, nemo ſponte regno cedit, quod ſui iuris eſt: præſertim ille, qui ui non modò ſua tueri, ſed aliena potius inuadere poſſet. Collige te parum: & ex iſta ambitione, quæ te adeò premit, reſpira aliquantiſper: ac tecum ipſe loquere: & conſidera, quàm bene tibi cum fortuna ſit actum. In priuatis laribus natus es, è carcere ad regnum eductus: eóq; potitus, uirtute duce, & comite ſortuna, præclara multa geſta peregiſti. Scito ſortunam inconſtantem eſſe, ac uariam: & dum ſe uirtuti fingit obnoxiam, mox clandeſtinas illi inſidias moliri. Quin & perpetuam uirtuti cum ſortuna inuidiam intercedere credito. Proinde ſic habeto, nos nec minus quidẽ officijs, quàm armis, à te ſuperari nolle.

Caſimiri oratio.

Redde

Redde quæſo Vuladislao regi, filioq; noſtro, Boemici regni appendices: Bradislauia cede, ac Morauia, ſi beneficio nos ſuperare perrexeris: ſin minus, pro arbitratu tuo urbes aliquot tibi retineto, quouſq; pro belli ſumptibus te prǽſtiterimus indemnem. publicæ ſaluti & concordiæ cōſule, ne te quidem ſub pontificia authoritate protege: quod'nam regiæ probitatis ſit officiū, meditare: & penſitatis bene uiribus, ea facito, id'q; conſiliū inito, quò depoſitis utriq; armis in perpetua pace & charitate uiuamus.

Matthiæ oratio.

Cum hæc grauiſsima Caſimiri dicta Matthias animo accepiſſet, ne minore quidē audacia, quàm ille grauitate, loquutus reſpondiſſe fertur: Si quem olim laborum meorum miſereri ſperabam, Caſimire pater: (hac enim in te præfatione uti phas eſt, quem prǽuertere beneuolētia, cum patre meo inſtituta, & ingenita probitate parentis loco ſemper habendum mihi eſſe duxi) te potiſsimum eſſe credebam. nam quanto religione, ſapientia & ætate maior, tanto beneficentior in me ac cæteros, & Christianæ Reipub. commodior eſſe debes. Fuiſti Caſimire, fuiſti inquam, ſuperiore tempore mihi non inutilis, donec Vngariæ regnum aliorum impulſu non affectare cœpiſti. Me ſenſim habenas regni capeſſentem annos aliquot tolerasti, nullū mihi negocium palàm faceſſere ſtuduiſti. at ne illud quidem mihi ſatis compertū eſt, an hoc proba modeſtia, an ſpe improba feceris: quouſq; bellorum procellis, quibus fueram circumuentus, obruerer. Quæcunq; tamen ratio fuerit, probitatis iſta ſpecies admodum laudari poteſt. Deinde me paternorum beneficiorum memoria è carcere ad tēgnum ab Vngaris, quibus tantum ſuos reges creare eſt integrum, ultrò petitum, publico plauſu & lætícia coronatum, dominatūq; tot annos in meo regno, non ſine maximo populorum detrimēto inuaſiſti. Adiuuit me diuina benignitas, & propugnauit: quæ ad regnum olim euexerat. Poloniam ego nunquam, niſi laceſsitus, petēdam eſſe cenſui. nec ego, nec pater ille meus, Polonorum quenquam iniuria affecit: niſi quos in regno deprehendimus, antiquis uictum latrocinijs quǽritantes. E' finitimis læſi neminem, niſi quos ulciſcendi neceſsitas adegit. Proceres tantū meos, ac uayuodas prouinciarum noſtrarum obſequia legitima detrectantes, iuſto bello puniendos eſſe duxi. Cum Turco perpetuum mihi bellum eſt: quem ne in cæterorū Christianǽ Reipub. regnorum exitum elabi patiamur, æternum cum eo bellum gerimus. Pontificijs Auguſtalibus, quàm literis, diu uexati, ob peſtilentē hæreticorum labē, Boemis inuiti bellū indiximus. An'ne ambitio, & ingens imperandi libido ſit hæc appellanda, tu ipſe pater iudicato. ſi ex ambitione Boemica bella ſuſcepimus, eiuſdē quoq; tua Maieſtas inſimulari poteſt. Ego non aliena diripui, non in quenquā tyrannidem exercui: fideles hæreticorū iugo ac peſtilentia liberaui: Morauiam & Sileſiam, quas armis ab hæreticorum ſeruitute uindicaui, perpetua libertate ac immunitate donaui. Non ambitio regni, Caſimire, hæc eſt: ſed cupido laudis & immortalitatis. cuius me appetentiſsimum eſſe non diffiteor, quādo id principis generoſi eſt officium. Quòd me fortunǽ admones, & humilitatem obiectas, tibi debeo plurimum: quando parentis optimi eſt officium, ad quotidianam filium reſipiſcentiam, & ſui recognitionē exhortari. Sed cum hinc timor ſæpe immodicus oriatur, ab inſtituto laudis recordatio iſta remoratur. Fateor ingenuè, Caſimire, me fortunæ fuiſſe ludum. quantum Coruinam domum imperioſa illa humanarum rerū domina uexarit, tute noſti. Moritur pater: nos cum fratre capimur. iniqua mox ille morte mulctatur: Matthias in carcere ſupereſt: qui, parum abfuit quin unà cum fratre ad extremum ſuppliciū educeretur. Antequā annus exigatur, eductus eſt è carcere: ad regale faſtigiū euehitur. Non fortuna, ſed humanū ſcelus, & diuina benignitas eſt in cauſa. Alterum Coruinā domum ad extrema redegit: inſtaurauit & euexit altera. Hæc fortunæ uarietas mihi animos addidit. E' malorum experientia didici ſecunda pati. Plus etiam laudis & glorię mihi uendico, quòd in humili lare, ac è Chriſtianiſs. patre, imò Chriſtianæ Reip. aſſertore olim editus, ad iſta peruenerim, quàm ſi ex infidelib. parētibus in regia natus aula imperarem. Quod autem ad rem pertinet, ſic habete. Matthiā pacis & cōcordiæ ſemper fuiſſe amantiſsimum, & amicitiæ fœderiſq; ueſtri ſtudioſiſsimū: nec ullas recuſatu-

rum

rum conditiones, quæ turpitudine grauiꝙ damno careant: & inprimis Vuladislai ſemper fuiſſe obſeruantiſsimum, quem (ut paterna bona uenia dixerim) longè maiore pietate, animo & integritate pollentem exiſtimo. Nihil me Vuladislai mei probitate magis uincet, quem fratris loco mihi ſemper habendum eſſe duxi. Vt unà fraterno ſemper amore uiuamus, Morauiam, Sileſiámꝙ, & cætera quæ in Boemia poſsideo, me redditurum eſſe polliceor, cùm quadringenta aureûm milia, (ut huiuſce belli me prǽſtetis indemnem) rependeritis. Quinetiam ſi, ut ſpero, gratum eſſe nouero, cumulatiore quotidie beneficio proſequar. Me autem, antequam rependantur impenſę, ſcitote ne unum quidem uiculum redditurum, nec regno nec regni titulo ceſſurum. nemo enim tales prouincias tanto ſudore, ſanguine, ſumptuꝙ partas, tam facilè reddiderit: nec regem quenquã tali liberalitate his temporibus uſum acceperim. Quod ſi etiam Matthiæ animus hanc pati poſſet, & Vuladislai probitas mereretur, ut ueſtra pace dixerim: Caſimiri tamen merita, qui tam graui me bello ſæpe petijt, à beneficentia iſta repellunt. Neꝙ me hæc ſine penſitatis uiribus reſpondere credite, neꝙ me de dictis quicquam immutaturũ exiſtimate: nihil unquam temerè adorior, niſi meas uires prius fuerim emenſus. Quare, Caſimire pater, Maieſtatem tuam, prǽſente filio tuo, adoleſcente clariſsimo, nunc oro & obteſtor, ut nos hodierno die fraterna charitate & concordia obliges: perpetua beneuolentia utrumque obſtringas: ocium Boemiæ & Vngariæ tribuas, imò Polonię: quę, ſi bello uexabimur, ipſa quoque bello non carebit. Prouincijs meo ſanguine partis cedito, redito in Poloniam: & me, Vuladislaumꝙ fratrem paribus auſpicijs & charitate è Polonia gubernato. Vires & arma non inter nos, ſed in Turcos (quęſo) exerceamus: ibi perpetua regna, quę nulla ui poſsint auferri, comparare ſtudeamus. Quod ut Caſimire facias, iterum iterumꝙ ſupplico: ſin minus, ultores humanæ iniquitatis deos eſſe ſcito. Cum hæc Polonus audiuiſſet, Matthiæ ferociam admiratus, & ira parumper cõcitus, eius pertinaciam incuſare cœpit: In communi tot gẽtium ſalute, non ea peruicacia utendum, nec cõmoda propria in rebus publicis ſemper attendenda: pro publica ſalute ac pace quicquid erogarit, maximam id uſuram repenſurum. Excitata hinc bella, ne facilem quidem exitum inuentura. Item Vuladislaus rex, qui ſextum decimum ætatis annum tunc agebat, cum Matthia mitius agere, hortari & orare, ut oblatam potius pacem quàm bellum optaret: ſui regni appendices redderet, fraterna ſecum charitate certaret. Mox pater ac filius Matthiam, nihil concedere contendentem, acrioribus uerbis competunt, bellum utriꝙ interminantur. Contrà Matthias pertinacius obſtans: Teſtor, inquit, Deûm hominumꝙ fidem, & utriuſꝙ ueſtrûm maieſtatem, cum neceſsitas ipſa tulerit, me cœleſti humanaꝙ iuſticia uſꝙ adeò eſſe fretum, ut uno die collatis primùm cum patre, deinde cum filio ſignis, me dimicare pollicear: confido, præpotentis mihi iuſticiæ numen nunquam defuturum, & me ab iniquè petentibus omnino defenſurum. Interea quicquid pacis gratia à me iurè fieri debet, ſpondeo polliceorꝙ me ultrò facturum: ſi pax ipſa negabitur, ius meum, & parta tanto ſanguine regna non ſolùm meis uiribus, quantæcunꝙ fuerint, ſed ſi fortè defuerint, accitis aliorum etiam auxilijs, pertinaciſsimè aſſerturum. Vix hæc dixerat, cùm terga uertere uoluit. Caſimirus autem, princeps ille grauiſsimus, ne eum deſperata pace dimitteret, ad alterum tertio die colloquium inuitauit. Interea de iuſtis concordiæ legibus cogitare iuſsit. Soluto colloquio, ſe perreuerenter mutuò dimiſere, legiones ſuum quæque principem in caſtra ſequuntur. Proceres cum nihil in eo colloquio de pace, bello'ue decretum eſſe intelligerent, utrinꝙ poſtero die interceſſere: certatim ſuadere concordiam, præſentia mala oſtendere, cõnumerare imminentia: & multo ſalubriorem etiam cum iactura pacem, quàm cum aliqua utilitate fore bellum. Hæc tria regna dicere bellum omnino recuſare, optare pacem: quam ſi non inuenerint, à principibus malle deficere. Nec rex quidem interea ſe ſegnius agere: proceribus Polonis, qui Caſimirum ad pacem redigerent, munera geminare, non parcere ſumptibus, & promiſſa augere. Neque deerant literæ è Polonia miſſæ,

Caſimiri reſponſum.

Matth. pertinax.

miſſæ, quæ illata quotidie noua incendia & uaſtationes referebant: quæ quidem omnia illorum quoque oratione augebantur. Aliqui inediam imminentem, & rerum omnium egeſtatem obiectabant: exprobrabant alij hoſtium ubertatem: & captiuorum multitudinem, quæ ab hoſte facilè ali nõ poſſet, in memoriam reuocabant. Rem hoſtis in uado eſſe dicebãt, ſaltationes etiam, & quotidiana ſpectacula memorabant. Cum igitur ſe his difficultatibus Caſimirus circumuentum eſſe cerneret, ad pacem omnino animum intendit, quam neceſsitate adactum commodè recuſare non poſſe intelligebat. Interea pontificum procerumq́ꝫ interuentu factum eſt, ut ad ſecundum colloquium inermes principes cum legionibus conuenirent, ut ad certam potius pacem quàm bellum prodire uiderentur. Tertio die cum ad medium interualli ſpaciũ conueniſſent, poſt honeſtiſsimam cõſolationem, tria ibi tabernacula, quæ paulò antè ex compoſito tetenderant, ſubiuere. Mox ad Poloni tabernaculum ſine arbitris trini conuenerunt: tres circiter horas ibi de concordia & conditionibus eius diſceptatum eſt.

Pacis leges. Illud tandem conuenit inter eos, ut ſua quiſq; regna tutò repeterent, nihil utrinq; amplius iniuriarum fieret: Morauia Sileſia, quouſq; uiueret, Matthię regi cederet: poſt mortẽ, repenſis Matthiæ ſucceſſoribus quadringentis milibus numûm aureûm, Vuladiſlao regi utraq; recideret: Vuladiſlaus reſtitutis quæ capta in ea fuerant, Boemia tota potiretur: Boemici regni titulo uterq;, dum uiueret, legitimè frueretur: poſt Matthiæ regis exceſſum, titulus, regnum, & Prouinciæ eius appendices, Vuladiſlao cederent. Contrà, ſi fortè Vuladiſlaus ante ipſum exceſſerit, his omnibus Matthias, cum poſteritate, integro iure potiretur. Multi adijciunt, adaucta inter eos mutua beneuolentia conueniſſe, ut uter prius uita deceſſerit, alter alteri pari iure ſuccederet: demum captiui utrinque redderentur: item, malus dolus & iniuriæ inter ſe perpetuò interdicerentur. Poſtquam utrinq; conuentum eſt, proceres in rei teſtimonium acciti ſunt, qui concordię iura conſcriberent. Quod ubi factum eſt, reges apprehenſis inter ſe dextris, in ſimulachrum initæ pacis, perpetuiq́ꝫ fœderis, ſeſe mutuò amplexantur. Pontifices & tetrarchæ, reguliq́ꝫ acciti, concordiam ex more tranſigunt, fœdusq́ꝫ percutiunt. Mox Bacchus lætitiæ deus, in publicæ hilaritatis ſpeciem introductus eſt: quo omnes admodum exhilarati, inſequenti die, cum nox inclinans iam digreſſum ſuaderet, antequam colloquium ſoluerẽt, conuiuium regium ac militare epulum indixere. Promulgata pace, legiones omnes utrinq; præ lætitia lachrymas emiſere. Gaudebant uniuerſi, grauiſsimo maximoq́ꝫ bello finem principes impoſuiſſe, ac longam malorum ſeriem intercepiſſe. Matthias, poſtquam in urbem redijt, captiuos omnes qui uiui in turribus reperirentur, ut bene paſcerentur edixit: ſed ex octo millibus uix duo millia uiua comperta ſunt. Nam partim multitudine nimia ſuffocati, partim inedia abſumpti: multi in primo belli furore in Odram fluuiũ demerſi ſunt. Præfecti quoq; carcerum præ timore urbanæ famis, alimenta ſubtraxere: obſtruxere carcerem, ut ſæua fame conficerent, è faſtidio namq; captiuæ multitudinis, & belli ſæuitia, in feram crudelitatem incidere. Matthias, qui non modò armis, ſed glorioſiſsimo quoq; apparatu præcellere ſtudebat, tota nocte nihil intentius curauit, quàm ut pro dignitate reges exciperet, quorum ſe hoſpitem eo die futurum profeſſus erat. Auguſtale tabernaculum ibidem, ubi ſuperiore die, tetendit: purpura, auro, gemmiſq́ꝫ contextũ, accliuem, multiſq́ꝫ gradibus conſurgentem abacum in medio ſtatuit, omnium uaſorum gemmatorumq́ꝫ poculorum genere conſpicuum. Apparatus circùm admirabilis inſtructus, ingens epularum uarietas, ab ingenua etiam gula excogitata. Cum principes in tempore affuiſſent, quadrata trini menſa accubuerunt: adiecta mox hiſtrionum feſtiuitas, qui longiſsimum miſſuum ordinem condirent. nullum illa tempeſtate ſpectaculum maiore admiratione dignum, hoc fuiſſe, memorant: ubi tres reges, tot pontificum procerumq́ꝫ adſtantiũ corona circumuentos cernere erat, & ex his in conuiuio quemq; pro dignitate diſcumbentem. Augebant ferculorum condimenta, grauiſsima principum dicta.

Laurentij ducis facinus. Nihil ibi dictum factum'ue, quod in uolumina non rectè referri poſſet. Hic illud Laurentij ducis, Ni

colai

colai Boſſonenſis regis filij, magnanimum facinus ritè commemorant. Is cum adhuc foret adoleſcens, & in regali conuiuio præter ætatem architriclinus, paterno cultus balteo incedebat, tot gemmis & lapidibus onerato, ut ſexaginta aureûm milibus cenſeretur. Addecebat cultum generoſa indoles, nobilitas, imperioſus quoque animus, cum magnitudine ac uenuſtate coniunctus. Cum ferculorum pompam mira celeritate ſtudioq́ꝫ inſtrueret, ac elatus (ut moris eſt) incederet, hinc obortum iniquè cuidam è Polonis proceribus ſtomachum fuiſſe ferunt: quem cum tolerare non poſſet, neſcio quomodo feſtinantem hac & illac adoleſcentem interturbauit. At ille ſuccenſus ira, Polono alapam irreuerenter incuſsit: & oborto aliquãtiſper tumultu, cum quid illud eſſet, à principe quæreretur; cognita cauſa, laudatum utrinq́ꝫ Laurentium fuiſſe dicunt. Exacto conuiuio, non modò Caſimirum & Vuladislaum regem, ſed ne proceres quidem potiſsimos, Matthias indonatos dimiſit: laudata utrinque principis magnificentia. Poſtero die, captiui, quicunque uiui comperti ſunt, ultrò redditi: magnam eorum iacturam præfectorum carcerum ſæuitia factam fuiſſe dicunt.

Tranſacta pace, Polonus Boemúſque pariter abiere. Rex quoque pacata prouincia, non multo pòſt uerſus Vngariam caſtra mouit. Huic bello epiſcopus Barrienſis, Ferdinandi regis legatus, affuit, qui de Beatricis Aragoniæ matrimonio cum Matthia tunc agebat. Contrà Matthias huiuſce coniugij gratia Nicolaum Banfij, & Georgium archiepiſcopum Colocienſem Neapolim miſerat, fauſtum id coniugium eo tempore Bradislauiæ promulgatum. Cum multi è proceribus Vngaris in bello Boemico Polonicoq́ꝫ ſeſe optimè geſsiſſent, quorum nomina referre ocioſum eſt, inprimis Stephanus Sepuſienſis comes, Paulus Deſpotes, & Iaſich uexillationũ præfectus, ſe ſtrenuè geſsiſſe referuntur: omnes tamẽ à Matthia pro dignitate donati ſunt, præſertim Stephanus, qui in quoque bello regem nunquam deſeruerat, neq́ꝫ in maximo quoque periculo uitæ ſumptibusq́ꝫ pepercerat, Trincinio oppido, circumiacentibusq́ꝫ pagis & poſſeſsionibus, item uectigalibus & portorijs (quæ Trincinienſis agri iuris eſſent) donatus eſt. Hanc tamẽ rex conditionem adiecit, ut quotiens cæteri, qui ſibi ritè ſuccederent, id redimere uellent, quindena nummûm aureorum milia rependere deberent. Gratuitò nunquam ab inuitis recuperare liceret. Hoc anno Helionora Aragonia Ferdinandi regis filia, ac Herculi illuſtriſsimo Ferrariæ duci deſponſata, cum ad uirum ſingulari pompa emitteretur, ubique pro dignitate ſuſcepta eſt, præſertim Romæ, Xiſti pontificis max. iuſſu: quippe qui, authore Petro cardinale ſancti Xiſti, ad diui Apoſtoli ædem eam excepit, ubi conuiuium ſponſæ tam inſolenti apparatu, & tanto luxu, ſpectaculorumq́ꝫ uarietate cultum exhibuiſſe uidimus, ut nihil ætate noſtra magnificentius ſit auditum. Hanc deinde tam fauſta liberorum fœcunditate ac ſapientia præditam fuiſſe uidimus, ut cum feliciſsima quaq́ꝫ regali matrona ſui temporis poſſet ſanè conferri. Haſſon Caſſan in Armeniæ finibus magno prælio cum Maumete Turcorum Imperatore conflixit, ubi triginta Turcorum milia deſiderata ſunt, deinde relictis in regnum impedimentis ſe recepit. In Cypro Iacobus rex moritur, unico infantulo & uxore Veneta ſuperſtitibus. Quare Veneti reiecta cæſáq́ꝫ Ferdinandi regis claſſe, regni gubernationem obtinuere: nec multo pòſt, extincto infante, Cypri regnum uſurparunt. Petrus cardinalis, cui ſancti Xiſti cognomẽ erat, qui Italiam legatus mira celeritate luſtrarat, correptus morbo, Romæ non ſine ingenti pontificis dolore diem obijt. Hæc igitur anno Salutis ſeptuageſimotertio ſupra quadringẽteſimum & milleſimum geſta eſſe nouimus.

Iacobi regis Cypri mors.

1473.

Inſequenti anno, rex inter redeundum nullo modo arma deponere conſtituit, donec Polonorum, qui in Tranſdanubiana regni parte ſuperfuerãt, prouinciam latrocinijs purgaſſet. Ii namque in Vngariæ Poloniæq́ꝫ confinibus præſidia duo ſtatuerant, unde latius ſua latrocinia exercerent: unum ad Nagmihal, ad Homonnam alterum fuiſſe dicunt. Præfecturam tunc exercitus Ciupor uaiuoda gerebat. Cum ij pertinaciter caſtella, quæ munierant, retinerent, aſtu hos rex aggredi ſtatuit. * Iaſich, uexillationum expeditorumq́ꝫ equitum præfectum, aduocat, & quæcunque fieri uellet admonuit.

* Iaxijth

admonuit. Hic accito collega, cū equitibus quingentis, intempeſta nocte iter ineunt: at mira pernicitate è caſtris profecti, ad Nagmihal perueniunt ante diem: ubi potiſsimum Polonorum præſidium ineſſe nouerant. At duos è caſtello dudum egreſſos offendunt, quos continuò laqueo ſuſpendunt, ne quid ab his exploratoribus indicari poſſet. Mox in uicina ſylua inſidias collocant. Illuceſcente die, ducenti & quinquaginta equites è caſtello egrediuntur, & mali nihil ſuſpicantur: totidem in caſtello remanſerant. In proximam iſti ſyluam deſcendunt: & cum per quatuor circiter ſtadia proceſsiſſent, uelites quoſdam à tergo reſpiciunt. Ex hoc metus nonnullus inceſsit: numerum tamen aſpernati, ultrà progrediuntur. Vix ad ſyluæ medium peruenerant, in cæcamq; conuallem deſcenderant, cùm ſe ab inſidijs circumuentos eſſe ſenſerūt. Vndiq; clamor magnus oboritur, acris ibi pugna cōſeritur. Poloni, ne captiuitatem perniciosam ſubeant, in acie oppetere pergunt. Contrà iſti obſtinatiſsimè dimicant, obeluduntq;, ut è latronibus neminem elabi patiantur. Ad poſtremum, hoſtes media ferè ex parte in prælio cęſi ſunt: cæteri capti, & è regione caſtelli poſt regis aduentum ſuſpenſi, uitam laqueo turpiſsimè finiere. Poſtero die caſtellum oppugnari cœptū, ubi miſerabilis caſus non multo pòſt interceſsit. Nam dum præſidium, admotis tormentis æneis, acerrimè quatitur, Ciupor ab aduerſa parte uiminea mœnia conſcēdit, *Ciuporis interitus.* emiſſoq; à crepitante machina lapide collidit. quod ubi rex ac cęteri optimates accepere, optimi ducis caſum miſerabilē deplorarunt: quippe quē plus adipiſcēdæ uictoriæ quàm tutandæ ſalutis auidum fuiſſe intellexerāt. Perpetuū iſte ſui deſiderium militibus reliquit. Caſtellum tandem expugnatur: ducēti & quinquaginta Poloni in eo capti, in Budenſem turrim miſsi, quam Mancam cognominant: & ij partim carcere, partim Danubio abſumpti ſunt. Caſtra ea hyeme mox ad Homonnam mota ſunt, quam Polonorum præſidium haud inualidū tenebat. Hæc breui obſidione demum capitur. qui in ea deprehenſi ſunt, partim cæſi, partim capti, Budamq; miſsi. Hæc ea hyeme à Matthia geſta ſunt. Gabriel epiſcopus Tranſſyluanus bello ſemper affuit: quandoquidem regius erat ſecretarius, & illi ab epiſtolis appoſitè ſeruiebat. Inſolita hoc anno aquarū ſiccitas, perennes quoq; fontes exhauſit. Turci ſuperato Sauo, Pannoniam incurſarunt. Chriſtinus rex Daciæ, Gotiæ, Noruegięq;, Romam ſoluendi uoti gratia, ad pontificem peregrè profectus, magno honore excipitur. Scodram Illyrici littoris oppidum, & in edito monte ſitum, Turcorum centū milia obſedere: quod à ualidiſsimo Venetorum præſidio defendebatur. Sed illi poſt irritos conatus morbo correpti, quem ex mala ſubiecti fluminis aura concepere, in proximos montes abierunt. Carolus Burgundiorum dux Naſsiam, Colonienſis agri oppidū, ad Rheni ripas obſedit. Sed cū Fridericus Imperator obſeſsis auxilio ueniſſet, inito fœdere, receſsit in Belgas. Nicolaus Marcellus Venetorū dux diem obijt: & in defuncti locum Petrus Mocœnicus ſuffectus eſt. Item Iubileus à Paulo inſtitutus, à Xiſto pontifice max. hoc anno declaratur. Nihil aliud memoria dignū hoc anno à Matthia geſtum eſſe inuenio. Sed cum Salutis annus ſeptuageſimusquintus ſupra
1475. mileſimum & quadringenteſimum inſequeretur, Sciabazij expugnatio ſucceſsit, omni *Sciabacium, ſiue Sabatium expugnatur.* laude & commemoratione digniſsima: quamuis à Sauo, Sauatium fortaſſe melius diceremus. Quemadmodū enim ſuprà dictum eſt, cum in bello Boemico rex foret occupatus, ad Saui ripam, Sciauazium Turcus erexerat: ut facilè nō modò Syrmienſem agrum, ſed Pannonias ac Noricos incurſaret. Et quamuis per Gabrielem metropolitam ædificationem inhibere tentaſſet, haudquaquam tamen amouere potuit. Nunc autem compoſitis in Boemia rebus, & Morauia Sileſiaq; pacata, initoq; cum utroq; rege fœdere, ad expugnandam hanc munitionem, quam in exitium Chriſtianorum Turcus erexerat, Matthias animum intendit: haud inſcius, ſe Pannonias crebris incurſionibus omnino deſerturum: niſi caſtellum illud aut amoliretur, aut in ſua poteſtate teneret. Quare inſequente illuc hyeme cū maximo exercitu conceſsit, & eo quidem animo, ut aut ibi uitam amitteret, aut oppido in inuidiam exitumq; ſuum poſito potiretur. Fortiſsimi ac obſtinati fortuna animi comes fuit: quippe quæ uoti com-

potem effecit. Maumetes cum reuerſum in Vngariam Matthiam audiuiſſet, quem annos circiter ſeptem in Boemico Polonicoq́ bello uerſatum fuiſſe nouerat, remuniendum ex integro Sciabazium eſſe duxit, ratus Pannonem ſtante Sciabazio nunquam quieturum. E' prætorianis igitur cohortibus ualidiſsimum quemq; delegit, & id robuſtiſsimo hoc præſidio muniuit: quin ut delectam hanc ſuarum copiarum manum eſſe ſignificantius indicaret, omnium quoſcunque iſthuc miſerat, pileis, mitris'ue, ſuis ipſe manibus (ut aiunt) pennas aſſuerat. Matthias igitur quatuor legionibus inſtructus, ad Sauum peruenit. In oppoſita mox ripa caſtra locat, ſpē omnem in celeritate ac hyemis ſęuitia ponit: quando utrinque Turci opem inhibiturum eſſe ſperat. Haud mora, Sauum traijcit, ac nouo oppido turres circū & tormenta ęnea admouet: ſepto ligneo ac foſſa circumuenit, ne quid inferri auferri'ue poſsit. Mox nocturnam oppugnationem adoritur, & nihil artis laboris'ue remittit, nullam oppidanis requiem impartitur. magna utrinq; cædes oboritur, & ſæpe in murorum minis & ſupra propugnacula dimicatum eſt. Chriſtiani tandem reiecti, regem ferunt, ſub habitu gregarij militis cum accenſo ac remige tantum cimbā conſcendiſſe: & ut propugnacula propius exploraret, ſub mœnibus nauigaſſe, & luſtraſſe omnia. Quod cū ab excubijs foret intellectum, Turcos mox in cimbam tormentum æneum intendiſſe, cuius ictu accenſus obteritur: & ſubornatus princeps, diſsimulato metu, ab inita luſtratione non ceſſat. Audax id facinus exiſtimatum. Cùm longa igitur hoſtem oppugnatione defatigaſſet, necdum oppido potiretur, ab auerſa parte maximum agmen in cæca conualle reliquit: ipſe cum cætero exercitu à fronte, illuceſcente die, pugnam aggreditur: & tota ferè die, haud intento Marte certatur. Paulò ante crepuſculum certamen dirimit: & amotis caſtris, deſperata uictoria, ſe abire ſimulat. Oppidani aſsiduo bello defatigati, ſe relaxant, pars corpora curat, euagantur ſine timore alij: omnes hoſtem abiſſe rati. ſi quid timebant, à fronte curabant, quæ ad proficiſcentem hoſtem ſpectare uidebatur: à tergo nihil mali formidabant. Ingruente iam nocte, qui in inſidijs reſederant, ex compoſito ab auerſa parte oppidum adoriuntur: & prius mœnia conſcendēre, quàm oppidani animaduertiſſent. Rex, qui abierat, uix ad ſecundum lapidem, celerum extemplò agmina remiſit: ipſe cum cætero ſubſequitur equitatu. Pręmiſsi præliū redintegrant, adduntur ſocijs animi, qui ſupra mœnia nutante adhuc Marte certabant. Res tanto impetu agitur, & totis uſq; adeò uiribus pugna inſtauratur, ut infeſto mox oppido potirentur. In primo ingreſſu multi cęſi ſunt. at ubi furor ille deferbuit, cæteri in deditionem accepti, & in perpetuam aſſerti ſeruitutem. Multa munitionum genera ibi deprehenſa. Poſtero die, regis edicto id non incendunt: ſed remoliuntur omnia, perpetuoq́ opere communiunt: & circumducto Sauo, in inſulam redigunt, quod trigeſimo obſidionis die ceperant. Clariſsimæ uictoriæ poſtquam rumor effunditur, Sciabazium machinam ceruicibus Chriſtianæ Reipub. inſidentem, à Matthia tanta celeritate fuiſſe captam, ut prius omnes dirutam quàm obſeſſam audiuerint: tanta populos lætitia compleuit, ut nihil unquam lubentius ſit auditum. Supplicationes uicatim oppidatimq́ per Pannonias actæ, & Romę iuſſu pontificis, Venetijs quoq; ex ſenatuſconſulto, apud omnes aras ſolenniter ſupplicatum. Quin & utrinq; legati miſsi, qui fauſtam ſalutaremq́ uictoriam regi congratularentur, & pecunias in huiuſce belli ſumptus erogandas deferrent. Xiſtus pontifex maximus Dominicum Alerienſem epiſcopum, Venetusq́ ſenatus Ioannem Emum, uirum profectò grauiſsimum, miſere: ac tria, & nonaginta aureûm nummûm milia tulere. Rex, quamuis ex inſigni uictoria animos ſibi adauxerat, ne minores quidem ex his belli neruis planè concepit: quin & ex deleto Sciabazio, tanto prophanos hoſtes terrore perculerat, ut Sinderouiam uſque latè popularetur, & cuncta paſsim igni ferroq́ uaſtaret. Sinderouia tantum ad Danubij ripam ſita ſupererat, quam Turcus ampliſsimo præſidio, ac omni munitionū genere obfirmarat.

Sinderouia.

Expugnandæ demum huius libido non mediocris inceſſerat. Quod ut efficeret, eadem hyeme tria circùm caſtella, ex lignis & egeſta terra confecta, propius erexerat:

triplici quodq; uallo, foſſa militeq; munierat: uimineis hæc mœnibus obduxerat, quæ ex terra materiaq; congeſta, nullos tormentorum ictus perhorrebant. Ex his unum, quod Sinderouiæ prominebat, Vites trapezan à militari menſa nominauit. Hæc enim urbem illam uſque adeò coercebant, ut nullus præterquàm Danubij pateret aditus: quæ ſi ſeruare potuiſſet, ut inſequens liber oſtendet, iam de Sinderouia, quæ noſtris adhuc ceruicibus imminet, omnino fuiſſet actum. Hoc anno Turci ſuperato Iſtro, Valachiam malis auſpicijs incurſarunt. nam ab hoſtibus primò defatigati, deinde circumuenti, ad internecionem cæſi ſunt: & cum paulo pòſt inferiorem Myſiam inuaſiſſent, inſigni clade ſternuntur. Mutata deinde fortuna, cum maxima

Capha. claſſe Capham adorti, in Taurica Cherſoneſo ſitam, quæ ſub Genuenſium ditione tenebatur, feliciter occuparunt. Nec memorabile quidem illud orthodoxæ fidei

…æorum Tri …norum fa cinus. SIMON. miraculum, quod eodem anno Tridenti acciderat, ſine piaculo prçteriri poteſt. Iudæi furtim infantem quendam, cui Simoni nomen erat, octauo Kalend. Aprilis, qui dies Dominicæ paſsionis erat, rapuiſſe dicuntur: & mox in eo omnia ſacroſancti cruciatus myſteris ritè operati, crudeliter interfeciſſe. Sed patefacto diuinitùs diro ſcelere, uarijs illi ſuplicijs affecti, meritas deinde pœnas luerunt: corpuſculo infantis tot cruciatibus affecto, ob ingentia quæ quotidie miracula edebantur, dicata baſilica, & ipſe inter deos relatus eſt.

RERVM VNGARICARVM QVARTÆ DECADIS LIBER QVARTVS.

1476. QVAM bene cum Turcis cæteriſq; hoſtibus ſuperiore anno actum fuerit, ex his quæ ſcripſimus, facilè intelligi poteſt. Inſequenti uerò, qui ſeptuageſimusſextus ultra milleſimum & quadringenteſimum numeratur, longè uariante fortuna res Vngaricæ ſucceſſere: quod plerique regalibus nuptijs, quarum tempus appropinquarat: nonnulli ſęuis brumæ temporibus, quę Turcorum cœpta fortunarũt, adſcripſere. Cum nuptiæ ad Bradiſlauiam prius in caſtris honorificentiſsimè per præconem publicatæ fuiſſent, celebritas in hunc annum, qui tertius ex eo publicationis tempore agebatur, edicto regis translata fuerat. Ad duos ingentes apparatus hoc anno Matthias animum aduertit: alterum belli, celebrandarum nuptiarum alterum. Atque ne remiſsius quidem in hunc quàm illum intendit, dum in quaque re maximam uirium animiq; præſtantiam oſtentare conatur. Magnam in Danubio claſſem molitur, qua cum ſecundo amne deſcendat, machinas uarias multiplicesq; parat. item commeatus, militem & arma: non ignarus, quantum molis adoriretur, & quo cum ſit hoſte pugnandum. Quin & ampliſsimas crates, abiegnis trabibus inſtar turrium oneratas, Iſtro demiſerat, quæ uallo momẽtaneiſq; caſtellis, item ſeptis fabriciſq; bellicis uſui eſſe ſolent. Nec prçteribat quidẽ circumſpectum principem, extremo prçlio in ea expeditione cum Turco pugnaturum. Sciebat enim, Turcum pro retinenda Sinderouia, quæ Thraciæ propugnaculum eſt, nihil prorſus omiſſurum. Delectum inſuper magnum habuerat, & ampliſsima undiq; conciuerat auxilia. Ad nuptias uerò, quæ inſequente bruma celebrandæ erant, non modò uniuerſos regni proceres, ſed finitimos quoque regulos ac principes inuita-

Nuptiarum apparatus. rat: quæ ad conuiuia ſpectaculaq; pertinebant, inſano ſumptu copiaq; pararat. Regiæ apparatum, abbaci prçſtantiam, & diuitiarum oſtentationem ſupra Perſicum luxum, & pluſquàm opus eſſet, affectatè curauit. Hæc autem duo quæ potentiſsimo cuique principi grauiſsima fuiſſent, pecuniarum copia leuarat, quas partim è regni uectigalibus, partim è ſtatis Italorum ſtipendijs nuper acceperat. Idibus Februarij hoc anno Ioannes Alemannus archiepiſcopus Strigonienſ. aut ab Imperatore ſeductus, aut regis metu, in cuius ſuſpicionem inciderat, corraſa ſupellectili, ac multo auri pondere, in Auſtriam ad Cæſarem effugit, ibiq; Saltzburgenſi archiepiſcopatu

à Cæſare donatus eſt, quod multum omnibus admirationis attulit. Addiderat igitur animum inter tantos conatus, uictoria recens, quæ Auguſtis idibus interceſſerat: & fauſtus rumor, qui cæſos ad Danubij ripam in ſuperiore Myſia Turcos ad internecionem attulerat. Rem ita geſtam audiuimus. Cum Emericus Nifor, & * Ceplanus [*Capianus] præfecturam Albægrææ, quam Belgradum nunc dicunt, fortè gererent, ab exploratoribus acceperunt, Albegum cum quatuor milibus equitũ expeditiſsimorum traiecto Danubio, ad Themeſuuarienſem uſq; agrum omnia latè incurſare, ferro igniq; ſæuiſsimè graſſari, multum quoq; hominum abducere: & ni proſpiciatur, Transiſtrianam regionem perbreui ad extremam ſolitudinem redacturum. Re cognita, Lupo Myſiæ Deſpoti, item Nagh Alberto & Nagh Ambroſio, qui Themeſuuarum cum ualidiſsimo præſidio tenebant, prǽterea * Iachſi [*Iaxyth] Demetrio, Franciſco Ariſtio, uiro fortiſsimo, & tribus * Docijs [*Dochis], Petro, Emerico & Ladislao, generoſis uexillationũ præfectis, continuò nunciarunt, ut cum equitatu quiſq; ſuo expeditiſsimo conuenirent, quando Turci cuncta latè popularentur. Admonuerunt etiã cataphractorum equitum præfectos, qui ultra Tibiſcum æſtiuabant, Michaelem Pechcy, Sebaſtianum Abrææ, & Ianum Adæ filium, ac Marcum deniq; cum Ladislais Heneyũ, ut ſuperato repentè Tibiſco deſcenderent, nec Rempub. Turcorum incurſu periclitari paterentur. Cuncti ſic edocti mandata faciunt, & in calamitoſum hoſtem ſine cunctatione arma capiunt. Dum iter faciunt, ſocia iungunt agmina, & indies Turcum inquirunt. Poſtquam Emericus & Ceplanus inferioris oræ prǽfectos commonefecerunt, ſine cunctatione cum equitatu ex Alba profecti, Danubium tranſmittunt, ſeq; cum Deſpota cæteriſq; coniungunt. Dies tres Turcos inſequuntur: per exploratores tandem intelligunt, eos adeſſe propè. Ad montem ingruente nocte peruenerunt, ad cuius radices, ne quem ab hoſte imperum paterentur, conglomerati ſubſedere. Immiſsis ſpeculatoribus, quid hoſtes agant & moliantur, exquirunt: contrà illi clandeſtinos ſupra montem exploratores emiſerant, qui è iugo montis, quid Vngari ſubſidentes tota nocte agerent, obſeruarunt. & paucos eſſe rati, inter ſe confertos, ante lucem in Turcorum caſtra rediere, ac dixere: Chriſtianos, qui inſequerentur, eſſe paucos, & eos nulla ex parte formidandos. Quare Alibegus animatus, illuceſcente die cum hoſte congredi ſtatuit. Vngari, qui ſub monte inquietam noctem exegerant, & pars in equis, cæteri ſtantes, frenaq; tenentes hoſtem expectarant, ubi illuxit, ne ingentem impunè prædam agere Turcum paterentur, manum conſerere ſtatuunt. Paulo ante lucem, quadrato agmine iter ineunt, & in ſolis exortu in hoſtium conſpectu fuere. Turci in montem conſederant: ac proſpectis hoſtibus, ſe ad pugnam accingunt. Alibegus, Scenderbegusq; frater, duas extemplò alas è monte obtendit, ibiq; præſidium collocat: à tergo in recondita ualle prædam cõdiderat. Pannonesq; idem faciunt: duo uexillationum cornua producunt, & ea quidem ampliſsima: ne uerò ab hoſtibus amplecti poſſent, in medio cataphractos equites ſtatuunt: iſtis equites quinquaginta proponunt, qui prælium ineant. Petrus Doci in dextro cornu primum impetum Turcorum fortiter excepit: nec ſegnius quidẽ Franciſcus, qui in ſiniſtro pugnabat. Illud tamen uterq; nitebatur, ut reiectos in medium hoſtes à lateribus amplecterentur. Atrox utrinq; prǽlium cõmittitur, & multi in primo congreſſu cecidere. Sed Turci cum ſe à lateribus circumuentos intellexere, mox animo conſternati, pars in cataphractorum manus incidère: alij, ut uitę conſulerent, uertère terga, & ad Iſtri ripam curſum flexere. Inſtant à tergo iſti, alios in fuga, multos in ripa cǽdunt, cǽteros in amnem impellunt. ij partim undis obruti: partim conſcenſis nauiculis, in alteram ripam aufugère: nõ nulli nauali bello exercitati, Danubiũ tranarunt. Alibegus, qui è Sinderouia claſſem acciuerat, illico inclinata acie, ad ripã properauit, breuiq; cimba ſibi ſalutem inuenit. Scenderbegus in fuga interceptus, obtruncatur: cǽteri, qui remanſerant, in acie trucidati. Captiui, qui in ualle reconditi fuerãt, audita Turcorum cǽde, proſiliunt, & eorum caſtra populantur, ac miſeri ǽquam ſortiti ſunt fortunam, quippe qui, cum paulo antè liberos, coniuges & fortunas cũ libertate amiſiſſent,

 ſiſſent,

ſiſſent,nunc cumulatius omnia recuperarunt: imò pleriq; perpetuò ditati ſunt. nulla fuit mulier,puer'ue,quin unum equum inſideret,alterum præda onuſtū dextera traheret.Poſt hæc plauſus liberatorum,liberātiumq; tantus utrinq; editus,& tam uehemens oborta congratulatio,ut pre gaudio lachrymarum profluuiū emitterent. Turci non modò caſtris exuti,ſed ad internecionē cæſi ſunt.Prælium hoc ad Pozazin oppidū geſtū eſt,in ulteriore Danubij regione,quod triginta milibus paſſuum ſub Sinderouia ſitum eſt. Eodem etiam loco Michaelem Sylagi profligatū,& cum Georgio Labathani captum eſſe audiuimus: diuerſo tamen utriuſq; fato,quādo alter Turci ſæuitia Conſtantinopoli publicè à lictore obtruncatus eſt: cum præfecto Halæ repenſus eſt alter,quemadmodum ſuprà ſcripſimus. E captiuis ducenti & quinquaginta ad regem ducti:allata quoq; uexilla quinq;.E Turcorū ſpolijs haud parū dono datū: preſertim falcati gladij,multo auro gemmiſq; culti:item fluitantes ueſtes,Perſarum more:pilea ſolido auro contexta,& tympana cū fiſtulis multa,quibus equi uolucres ad urgentius concitantur. Hæc quinq; ferè menſibus ante nuptias geſta ſunt.

Recēti uictoria regis animus nimis accreuerat:quę latè diffuſa,omniū Chriſtianę Reipub.principum corda mira lętitia ſanè compleuit.Amplificatur hinc uiri gloria, ac is ad maiora indies facinora laudis amore ſuſcitatur. Poſtquam enim trinis Sinderouiā caſtris,quæ circùm erexerat,obſedit:iam de capienda ciuitate cogitabat. Obſtabant conſilijs nuptiæ,quę imminebant,& maxima cœpta inhibebant. Statuerat iam coactis uirib. uniuerſis,eò deſcendere,& Turcici imperij ꝓpugnaculum expugnare. ſed id facilius hyeme quàm æſtate ſperabat,cùm ob difficile Turcorū auxilium: tum quia ex glacie ſtante Danubio,ea facilius capi poſſet.Accedit ſæuitia frigoris,quā pre uino & crapula multo facilius Vngarus, quàm Turcus abſtemius & hydropotes perpeti ſolet.Dum hinc rei difficultatem,hinc breuitatem temporis æquo examine penſitat,ab inito conſilio deterretur,nihilo tamen minus incepta ꝓſequitur.Habito delectu,copias cogit,nō ſolùm quæ aliàs meruerūt:ſed eas quoq; dare nomina iubet, quę fortaſſe nūquam arma ſumpſere.Ne belli quidem ſolicitudo nuptiarum curam intercepit.Dominicum enim,clariſsimum baſilicę Albenſis antiſtitem,uirū ingenti ꝓbitate,& fauſtiſsimo aſpectu,nec parua etiam eloquentia prędituū,ad Cæſarem cæterosq; Germanię principes oratorem mittit,qui eos ſuo nomine ad nuptiarum celebrationem inuitet.Miſsi quoq; aliorſum alij. Dum ingentem igitur molitur apparatum,à Ioanne Varadienſi antiſtite,cæterisq; legatis,qui ducēdæ Beatricis reginę gratia Neapolim in Italia conceſſerant,edocetur:ipſos cū fauſtiſsima ſponſa,iam Neapoli mouiſſe,honeſtiſsimū Italorum procerum equitatū cum ea uenire:illorum principem & parentis & moderatoris loco ſponſæ datum,Adrię ducem: eſſe uirū maxima grauitate,ac ſanctitate pręſtantē,ad Sypontū tres longas naues conſcendiſſe, Adriaticum ſe ſinum luſtraturos:inuiſuros Ferrariam,Herculis illuſtriſs.ducis & Leonorę ſororis gratia:neq; Venetā urbem opibus & ciuium grauitate citra inuidiam omnibus iure terrarum ciuitatibus anteferendam,tacitè pręterituros.Mox per Forum Iulium,Iſtriam & Carnos,in Pannonias deſcenſuros.Hęc nuptiarū expectatio,non parū ab intento belli ſtudio regis animum remiſiſſe fertur:deferbuere conatus,& affectatę uxoris deſiderio generoſi impetus retepuere.incēdebat uiriles animos,atq; admodum molliebat, conſtantiſsima,frequēsq; Beatricis fama,quam ſingulari forma, uenuſtate fauſtiſsima,incomparabili pudicitia,nobilitate rara,item extemporalitate orationis,& expeditiſsima pronunciatione pręſtantem,ex omnium ore perceperat. Accedebat uirtutū muliebrium copia,etiam ſuprà quàm ſexus ille pateretur: quibus accenſus,in amorem ſe coniecerat. Qualis iſta fuerit,quicūq; noſcere ſtudet, librum quem de Virginitate ac matronali pudicitia edidimus,perlegat: totam ibi intus & in cute noſcere licebit. Ducendę Beatricis gratia rex proceres decē miſerat,q ſingulari pompa & apparatu per Italiā iter facerēt.Ex his nemo fuit,qui in urbe quaq; nobiliſsima multiplices abacorū gradus non explicuerit,gēmatis poculis,& aureis argēteiſq; uaſis oneratos. Varadienſis antiſtes legationis princeps,qui apud regē præ magnificentia,

Beatrix regina.

Beatricis uirtutes.

Bonfinij liber de Pudicitia coniugali.

centia,

centia,fide,eloquentia,cõſilio,& ingenij dexteritate,inter primos ſemper habitus:& ab Vrbinate duce honorificẽtiſsimo exceptus hoſpitio,in menſa ſalinũ expoſuit,q̃d principem etiã ditiſsimum in admirationẽ adduxit.Id mõti erat impoſitũ,à latere arbor creuerat ſalino ꝓminens,quę pomorũ loco gemmis optimisq́ꝫ lapillis onuſta,ꝓ umbra conſpicuo nitore micabat in monte latebrę affabrè factę,quę gemmarias apothecas referebãt.Item aureũ prochyton,cui emiſſorię loco fiſtulę draco ꝓſtabat anhelans:è conchilijs huic corpus erat,prominebatq́ꝫ arduo capite: ad pedes,in ſpiras aureas caudã reuocabat.gẽmata inſuper anſa,tegmentũ oris in faſtigiatæ teſtudinis morem ſexquipedale conſurgebat:cętera ex auro omnia.Supra editiſsimã baſim tripedalis moles excreuerat.Alij quoq; collegę certatim ſuas opes oſtentarũt. Omitto ſuperbiſsimos habitus,excultã iuuentutem,& honeſtiſsimũ equitatum:quę omnia noſtri temporis ſpectacula ſuperarunt.Ii eundo redeundoq́ꝫ nõ modò Neapoli,ut par erat, honorificentiſsimè excepti:ſed Matthię gratia,Chriſtianæ reip.uindicis,ubiq; ꝓ dignitate tractati ſunt.Verùm in his Veneti,Ferrarienſesq́ꝫ pręſtitere:quippe q̃ quanto plus opibus antecellunt,tanto magnificẽtius Vngarię reginã excepere.Cum huic in occurſum ſenatus Venetus cum uniuerſo patriciorum ordine obnauigaſſet, eam congratulantib. patribus,ingenuisq́ꝫ matronis uſq; adeò cunctis appoſitè ac elegãter reſpondiſſe,& in Senatu tam grauiter & ornatè oraſſe memorant,ut ſupra ſexum ſapere ꝓdicarent.hęc ante eius aduentũ,cum legati Matthiæ ſignificaſſent,magis ac magis indies exoptatiſsimę ſponſę ardore flagrabat,animũq́ꝫ non parum à bellorum curis abalienabat. Pręter nuptiarum etiam impedimenta,Maumetes,ut Mathiam ab ineunte Sinderouię obſidione reuocaret,ꝓxima hyeme Dalmatiã crebrius exercitũ ſuum incurſare iuſſerat:neq; fortaſſe,audito reginę aduentu,ſe ingentẽ prędam facturum eſſe ſperabat:nec deerat quidem ſęua ulciſcendi libido,quando acceptam nuper ad Danubiũ cladem ęquo animo ferre non poterat. Hæc igit. Dalmatię incurſatio,q̃ ingentẽ focijs calamitatẽ inferre iam cœperat,& uehemens nuptiarũ cura,ab ingenti expugnandę Sinderouię cupiditate illius animũ planè diuerterat. Nondum regina Venetum ſinum legerat,cum Turci Croanę finitimi,Maumetis imperio Dalmatiã inuadunt,mira pernicitate ꝓuinciã peruagati,pagos & oppidula uimiuea infirmaq́ꝫ ſuccẽdunt,populant. omnia:pecora,homines,fortunasq́ꝫ paſsim abigunt: reluctãtes obtruncant,& in ętatem imbecillẽ ac inutilẽ ualde deſæuiunt:incendunt ubiq; tẽpla, deorũ ſimulachra parietib. illidunt,confringuntq́ꝫ:ſacerdotes ante aras trucidant: ſacras ædes uirginũ ſtupris,matronarumq́ꝫ raptib. inceſtãt. Quin & uulgò beſtiarum more utrumq; ſexum ineunt,abutuntq́ꝫ. diuina & humana miſcent,ueluti religionis ac rationis expertes. At ubi ſatis ſuperq́ꝫ ſæuitum eſſe ſenſere,cum multa præda ſe in extremum Illyricũ & Macedoniã recepere. Regina,cum Carnorũ montes ſuperare cœpiſſet,incurſum Turcorum & prouinciæ calamitatem ſtatim audiuit.Cunctatius iter facere cœpit,& in re quaq; grauiſsima legatorũ conſilia obſeruare:in pleriſq; ſubſiſtere ciuitatibus.neq; iter quotidie ullum inibant,ni ſuperiore die immiſsis exploratoribus,ſe tutò ꝓgredi poſſe intellexiſſent. Quin & inſtructum pręmiſere agmen, quò Turcorũ pericula declinarent. At poſtquã in mediterraneã Dalmatiæ regionem ſenſim deſidentem paulo pòſt deſcendêre,quam Turci dudum incurſauerant,incendiorum populationumq́ꝫ ueſtigia crebra ſpectarunt:ſæpe in his locis pernoctarunt, ubi Turci caſtra poſuerant:quin & ubiq; iacentia cæſorum corpora nondũ contabefacta repererunt. Nec mediocris quidem cõmiſeratio hinc omnes inceſsit,& prouinciã Turcorum rapinis obnoxiam admodum miſerabant. Iter etiã ad Drauũ uſq; cum ingenti trepidatione factum:quamuis traiecto Drauo aliquanto minus trepidare cœpiſſent. Verùm ſuperato Drauo,haud aliter atq; oĩa pericula ſuperaſſent,cũ Vngariã attigiſſent,indies noua pontificũ ꝓcerumq́ꝫ agmina congratulatũ occurrebant. Per altas ubiq; niues iter factũ,ſęuitiamq́ꝫ hyemis hucuſq; cõmemorant. Rex cũ uniuerſa principum & nobiliũ multitudine ad Albã regalẽ uenerat,ut ibi primùm reginã exciperet,& (ut par erat) antequam cõiugium patraretur,eam ritè coronaret:Budæ nu-

Salinum mirabile.

Venetorum pompa.

ptiarũ celebritas & cõſummatio fieret. Ex compoſito facta omnia. Cum ad octauum lapidem, uxorem appropinquaſſe nouit: cũ ſingulari pompa, & honorificentiſsimo procerũ equitatu, confeſtim occurrit. Excepit hilaris pro utriuſq́; dignitate uirginẽ: & ad primum uſq́; lapidem ſtrata rubro panno uia, Beatricem in urbẽ admiſit. quod cum tanto populorum plauſu, & tympanorum tubarumq́; ſonitu factum eſt, ut aliquid ſupra humanas uires celebratiſsimę feſtiuitatis ſpectatũ fuiſſe credideris. Addebat plurimum læticiæ Pannonicę, fauſtiſsimus & perquàm hilaris Beatricis aſpectus: cui ſpecioſa frons, elata ſupercilia, ſaginata tempora, item erubeſcentes utrinque malę, cum oculorum hilaritate, naſi modeſtia, ac oris uenuſtate, tantum raræ gratiæ comparabat, ut forma habituq́; Venerem, Dianã pudicitia, & ſapientia eloquẽtiaq́; Palladem ex omni parte referret. Tranſacta coronatione, Budam idib. Decembris, 1476. anno Salutis ſeptuageſimoſexto ſupra milleſimum & quadringẽteſimum à rege ducitur: qui uirginis pulchritudine, ac ingenij dexteritate uſque adeò cœpit æſtuare, ut nihil anhelantius appetere uideretur. Ibi nuptię dies aliquot celebratę, datũ ſępius epulum, editaq́; uaria ſpectaculorũ genera: aſsiduò tamen equeſtre certamen, & multa *in auditu [*in aditu] ſparſa miſsilia: contrà uerò innumera à ſingulis oppidis & ciuitatibus, item optimatibus ac regulis, Matthię, Beatriciq́; oblata munera. Quinetiam à cęteris Chriſtianę Reip. potentatibus, precioſa ſunt miſſa dona, quibus regale ærarium completum fuiſſe dicunt. Publicę hilaritatis gratia, noxij omnes in carcere deprehenſi, ſoluti ſunt: crimina impunitate donata, uadimonia à prętore dilata, relaxata ad tempus debita: & ne creditores ullo modo ſęuirent, menſes aliquot leges promulgatæ. Stantibus quoq́; nauibus, rex ſæpe cum regina aurigauit, ne horam quidem abſq́; ipſa eſſe potuit. Tota ferè Vngaria ad regalium nuptiarum celebritatem ſanè conuenerat: quod cum Turcus apertè ſenſiſſet, tẽpus conſilio ſuo nactus idoneum, quadraginta clàm hominum milia ex Europa mira celeritate coegit, & dum regem cum tota Pannonia nuptijs occupatũ eſſe intelligit, extemplò tria caſtella quæ ad Sinderouiã Matthias erexerat, rigente bruma circumuenit: cùm ſęuitia frigoris non modò foſſę aqua completę, ſed Danubius quoq́; cõſtitiſſet, incenſo uallo, mœnibusq́; ligneis, ſine magno negotio impoſita Pannonum pręſidia oppugnauit. Illi deſperata ſalute, deditionem fecere: & ſaluis corporibus & impedimentis ab hoſte dimiſsi ſunt. tormenta ænea, cunctaq́; munitionum genera, item claſsis & armamẽtaria, in Turci poteſtatem deuenere. Caſtella mox diruta & incenſa, ac ſolo ęquata. Inſuper, ne occaſionẽ quidem tãtam dirus hoſtis temerè abire patitur. Cum ſtratum adhuc glacie Danubium conſpicaretur, & Tranſſyluanos Valachosq́; ad nuptias quoq́; confluxiſſe per exploratores intelligeret, cum expeditiſsimo triginta milium equitatu Daciam inuadit: & longè lateq́; uagatus, igni ferroq́; cuncta uaſtat: mox populata incenſaq́; prouincia, ex omni ętate, ac utroq́; ſexu, quadraginta hominum milia hinc abegit: & antequam ſolueretur Iſter, in Myſiam ſe recepit. Nuptiæ Decembri menſe celebratę: & hęc ea hyeme detrimenta in Dalmatia, Myſia ac Dacia à Turco Chriſtianis illata ſunt: quæ regis, totiusq́; Pannonię mentẽ uſq́; adeò conſternarunt, ut nihil tale poſthac in Turcum audentius molitum fuiſſe reputetur. Alemannicum bellum. Interceſſerat etiam ingens cum Friderico Imperatore indignatio, ac uetus odium, quod Matthiam à Turci bello nimium reuocauit. Nam poſt hæc ad ſe tuendum potius, quàm inuadẽdum Turcum, ſimultas iſta mentem eius intendit. Quin & ſat pro magno negotio in poſterum habuit, ſi incurſiones illorum inhibere potuiſſet. quanquam uerò ſæpe Matthias dicere ſolebat, neminem præter ſe Imperatoremq́; futurum, qui intimam belli cauſam nouerit, quod ſibi cùm Cæſare interceſsit: nos tamen, quas alij opinantur, & quas à grauiſsimis uiris accepimus, eas in medium adducemus: quando non modò de dubijs, ſed de falſis quoq́; rebus pleriq́; ſcripſere. Belli cauſæ. Multas belli Alemannici cauſas Matthiã pretexuiſſe cõſtat: quarũ quę potiſsima fuerit, ipſe nouerit. 1 Multi initiũ ꝓ corona odiũ fuiſſe cõiectant, quũ Cęſar, qui ambitioſè regnũ anhelarat, ſex annos Matthię coronã abnegarat: ægerrimeq́; tulerat, adoleſcẽtuli gratia ſe in regalib. Vngarorũ comitijs, paſſum eſſe repulſam:

repulſam:& quia regium diadema ſibi creditum,ſine magno auri pondere,ſine maxi
ma procerum obligatione,& regni ſucceſsione,reddere recuſarat, atque Auguſtale
demum negotium uenale fecerat: quare perpetuam auaritiæ notam Auguſto inu-
ſtam eſſe cenſebat.Pacato regno,& legatis & clandeſtinis crebrò internuncijs preca-
batur,ut uiolentam illam obligationem, qua obſtrictis proceribus Pannonici ſibi
regni ſucceſsionem aſſeruerat,quandoque ſolueret:ne'ue tam uiolenter & imperioſè
cum Pannone ageret:commemorare pientiſsimi patris officium:& cum filium ado-
ptarit,orare ut ſecum indulgentius ageret:item monere ut euitaret infamiam,ne ue-
luti circumſcribendi pupilli gratia,inſidioſam adoptionem obiret. Contrà,obaudire
ſemper ille,aſſerere id iurè factum. Cum obſtinatiſsimum in relaxanda obligatione
deprehendiſſet,rex non parum commotus,illi ſuccenſuiſſe: & non modò literis,ue- a
rumetiam uulgò plerunque dixiſſe dicitur,ſe illud ius,quod ui adactus iniquè Cæ-
ſari conceſſerat,æquo quandoque bello uindicaturum,& quicquid aliena improbi-
tate amiſerat,in foro Martis recuperaturum.Deinde cum ex illegitimo concubitu ſci
tum & elegantem puerum nactus eſſet,multo grauius conditionem illam tolerauit:
ut ſi fortè liberis careret, haberet qui regno ſuccederet. Aliud quoque cauſantur 2
alij,& pro ſua quiſque opinione loquuntur. In acceptis à Matthia beneficijs, ſum-
mam Imperatoris ingratitudinem arguunt, eamq; Matthiæ ſtomachum adauxiſſe
opinantur. Georgium,aiunt,Boemiæ regem in Huſsitarum hæreſim coniectum,ac
idcirco ſummo pontificis anathemate mulctatum:Fridericum Imperatorem nihil ho
ſtile metuentem,iniquo bello laceſsiſſe:miſiſſe Victorinũ filium cum maximo exer-
citu, incurſaſſe Auſtriam,& grauia igni,ferróque damna intuliſſe: Viennam de-
mum urbem nobiliſsimam,ubi tunc Cęſar agebat,obſidere auſum.Fridericum mox
Vngariæ regem,quem ſemper filium appellabat, exoraſſe, ut præſentanea mitte-
ret auxilia,ac ipſum hæreticorum obſidione liberaret. Matthiam extemplò ſuis eti-
am ſumptibus exercitum & auxilia coegiſſe,& in Viennenſi agro pręſtò affuiſſe:ho-
ſtes quamprimùm eius aduentu ſoluiſſe obſidionem,& ſe in Tranſdanubianam re-
gionem recepiſse.Matthiam adaucto Imperatorijs copijs exercitu,illos in Boemiæ
uſque fines petijſse:neque unquam fuiſse deſerturum,donec aut Imperatori ſatisfa-
cerent,aut collatis utrinque ſignis litem Marte dirimerent: Victorinum ad extrema
redactum,cum Cæſare ſtatim inſcio Matthia pacem iniuiſse: pollicitum non ſolùm
legitimum in omne tempus obſequium,ſed indemnem quoque præſtiturum.Impe
ratorem compoſita pace, clàm ac illico ſuas copias è Matthiæ caſtris reuocaſse,ut &
inglorius rediret in regnum,& nullam Imperatori opem attuliſse uideretur: atque
omnis denique labor,diligentia,cura,impenſæq; grauiſsimæ pro irritis haberentur.
Superaſse præterea ingratitudinem,quòd aliorum nomine immiſsis ſæpe legioni-
bus regnum infeſtarit, & rapinis incendijsq; finitima loca uaſtarit. Inſuper non 3
multo pòſt tempore in Boemico bello,cum non ſolum à catholicis rex Boemiæ foret
electus,uerumetiam Pauli ſummi pontificis authoritate pronuntiatus & approba-
tus eſſet,ac regni proceſsionem ritè iniuiſſet, Imperatoris obtrectatione non caruit.
Nam poſt Georgij regis exceſſum,cum apud hæreticos de futuro rege ageretur,Im
peratorem memorant uehementiſsimam dediſſe operam, ut Caſimiri regis filius,
data Matthiæ repulſa,rex Boemiæ crearetur:ac extremum intendiſſe ſtudium,ut ijs
comparati iure ſibi regni titulum amitteret. Conceptus namque liuor, Coruinas ui-
res & imperium amplificari minimè patiebatur:atq; Polonicum hinc bellum in Bra-
tislauia,ueluti ſuprà ſcripſimus, exortum fuiſſe dicunt. Quin & cum menſes ali- 4
quot interceſsiſſent,nullis Matthiæ iniurijs prouocatus,Germanorum quaſdam co
pias hoſtiliter Vngariam inuadere permiſit:& cum oraretur ut inhiberet,partim uer
ba dedit,partim diſsimulauit: & nunc iuſticiam, nunc inopiam uirium cauſabatur.
Multi promiſſum ab eo in expeditione Boemica ſtipendium,quam hortãte exo- 5
ranteq; Imperatore ſuſceperat,nedum iubente Rom. pontifice,potiſsimam Aleman
nici belli cauſam fuiſſe reputarunt; cum Cæſar id nunquam exoluere uoluiſſet,ſex
& triginta

& triginta aureûm nummûm milia id fuiſſe dicunt:ſexaginta plerique ſupputarunt.
6 Neq; deſunt,qui alia comminiſcuntur in cauſa fuiſſe.Matthiam ferunt,poſt dua-
rum obitum uxorum,Imperatoris filiam pro coniuge poſtulaſſe: Cæſarem,quaſi ho
minis humilitatem aſpernatum,non modò hunc recuſaſſe generum,ſed per contem
ptum,neſcio quid inſolentius reſpondiſſe:Matthiam hanc repulſam ægerrimè tole-
7 raſſe,aliò conuertiſſe animum,& Beatricem Aragoniam deſponſaſſe. Inuenti quoq;
ſunt,qui ad ueteres inimicitias cum * præinſtitutas,& autore Ciliȩ comite diu reten
tas,rem iſtam referunt.Bellum addunt,à regni initio ab Imperatore tam uarijs ſæpe
negotijs illatum. Sed cum diuerſi diuerſa cauſentur,haudquaquam abſurdum cui-
quam uideri debet,ſi plures uni eidemq́; rei cauſæ aſcribantur.Quodcunq; enim fie-
8 ri poteſt,& perquàm ueriſimile eſt,à ueritate nō poteſt eſſe alienum. Reconditam
complures demum illam cauſam expromere non erubeſcunt,quȩ in peregrinatione
Cȩſarea,ſedente Paulo,interceſsiſſe fertur:hanc licet affirmare non auſim,haud ab re
tamen referendam eſſe duxi,ut ex pluribus coniecturis pro aliorum iudicio rei ueri-
tas inueniatur.Cum Imperator igitur reuiſendæ urbis gratia in Italiam peregrè pro-
fectus eſſet,ibi à pontifice Paulo cum fauſtis hónoribus exceptus mēſes tres moram
traxit.In Auſtria procerem quendam præfecerat,magna autoritate & potentia uirū,
cui Pamkhircher nomen erat.Hunc,interea dum Cæſar abfuit,ſicut exitus oſtendit,
aduerſus Imperatoriam Maieſtatē noua eſſe molitum:& cum ſeptem & uiginti pro-
ceribus Auſtriæ(haud inſcio Matthia rege)coniuraſſe ferunt:quem defenſorē in no
uitate delegerant.Auguſtalis uxor coniurationis admonita,crebris tabellarijs Cæſa-
rē,nihil Romæ tale ſuſpicantem,nouitatis & periculi admonet:oratq́;,ut quàm ocyſ-
ſimè poſsit,in prouinciam redeat.At ille cōtinuatis die noctuq́; itineribus,opinione
celerius affuit.Poſt reditum nihil ſtudioſius egit,quàm ut in coniuratos quȩreretur.
Illi literis acciti,non ueniunt:uarias morȩ cauſas commentantur,prætexuntq́;. Cȩſar
tandē ſub fide publica ſex è cōiurationis principibus Neapolim coegit,quos indicta
cauſa,& uiolata præter dignitatē ſuam fide,clàm in hortis capite mulctauit.Rogatus
ab his,antequam ſupplicium ſumeret,cur datam fidem lȩderet: reſpondit: Aequum
& phas eſſe,perfidis & parricidis uiolare fidem,& ſcelus pari arte punire. Matthiam
omni ſuſpicione in hac re liberandum eſſe crediderim:quem quidem,ueluti ſuprà di
ctum eſt,ſi quid ipſe in Imperatorem moliri uoluiſſet,nunquā profectò occaſionem
illam prætermiſiſſet: cum ſibi aduerſus Draculam agenti, Viennenſes obſeſſum in
arce Cæſarem,& ad extremam redactum inediam,unà cum urbe dedere uoluere: &
inſtantiſsimè,ut conditionem & imperium acciperet,efflagitarunt. Vt autem res
ordine referatur: Non multo poſt ſumptum de his ſupplicium,Cæſar ueluti officij
admonens,Matthiam ad uiſendum patrem Viennam inuitauit. Obtemperauit piæ
uolūtati Matthias,& cum honeſtiſsimo paucis pòſt diebus equitatu Viennæ affuit.
Recipitĕ à patre,ut par erat,honorificè:& dies aliquot in equeſtri certamine, uarijsq́;
ſpectaculis & choreis teruntur. Intempeſta interim nocte à ciue Matthias admone-
tur,ut dicto citius Imperatoris euitet inſidias:ſciatq́;,ſe non ad officium, ſed capitale
iudicium accerſitum eſſe:& ni cauerit,omnino iaciturum. Rex triſti quamprimùm
nuncio conſternatus,cum duobus intimis,quos habebat, amicis rem communicat:
Czobor alter,alter Nicolaus Banffij dictus erat. Vterque,fugæ pernicitate quæren-
dam ſalutem eſſe cenſet: in non credendo multum periculi inſtare dicit:& pro tu-
tanda ſalute,multa quoq; temerè credenda,ut in portu nauigetur. Quare Vienna ſe
extemplò ſubripiunt:quam primā in Danubio offendêre cymbam,conſcendunt: ſe-
cundo clàm amne Piſoniū deuenere.nunquā tamen poſthac ſe Imperatori credidiſſe
dicitĕ:& hinc,ut omniū fert opinio,ueterū inimicitiarum cuncta ulcera recrudeſcere
uiſa ſunt. Neq; deerant quorundam nobiliū & regulorū factiones,qui in finibus
9 oppida,uicos & prædia poſsiderent: atq; uariantem fortunam ſequuti, dum hinc &
hinc ſe gratificari ſtudent,utrinque odia adaugerent. Aliqui Matthiæ ſubditi recal-
citrabant,Auguſti uiribus freti:pleriq; ſub Imperatoria ditione ſiti,ſi quid patieban-
tur,

tur, ingrati auxilio regis ulciſcebantur. Hinc nouæ quotidie belli cauſæ obortæ ſunt. Item, ſi quid inter hos proceres controuerſiæ noſcebatur, ad factiones confeſtim publicas referebant. Præter ea quæ diximus, accedebat ingens diſsimilitudo morum, 10 & ingenitum æternumq; Vngari & Alemanni odium. Matthias enim ſuapte natura liberalis & magnificus, laudis plus æquo cupidus, & appetentiſsimus honoris: cui ſumma animi magnitudo, & promptus ad pericula, præclaraq; facinora ſemper inerat animus: contrà Fridericus Imperator non modò parcus & frugi, ſed auarus: & plus pecuniarum quàm honoris appetens, ad magna Chriſtianæ reipub. pericula, uel ſua uel aliena culpa, animum nunquam extulit. Ille bellicoſus, & impiger laboris, & inediæ tolerantiſsimus: hic ocij & quietis amator, quin & plus æquo negligens, deſidioſus & tardus. Ille clariſsimorum principum æmulator, ſemper cum antiquorum laude certauit: hic auidus quandoq; habitus, nobilia aliorum facinora intercepit, in pace bellum, in bello pacem optare ſolitus fuit, & nullam in utroque conſtantiam retinere. Illi liberum ingenium, Mars apertus, animus ad pacem bellumq; perfacilis: huic arte, conſilio, calliditate, & pro iudicio cuncta ſuo gerere placuit, & nihil conſilijs amicorum tribuere, demum ad utrumque difficilis. Illius uita lautiſsima, apparatus Perſicus, & uſurpata ex uino animi relaxatio, neque humanarum inimicus uoluptatum: huius cultus modicus, continentiſsimus fuit animus, inimicus crapularum, uini & ſemper abſtemius, hydropotesq; perpetuus, ſolitudinis & contemplationis amator. Illum ſales, ioci, & amicorum conſuetudo nimis oblectauit: hunc uita recondita, ſeuera, triſtis, & à ſuorum conſuetudine admodum aliena. Rex deniq; præ ingenij probitate facilè cuncta remittere, omnia quidem abſumere, ut è regno nihil imminuat, plus honorem quàm pecuniam amare: præterea lætus, hilaris & iucundus, ac ad omnia promptus. Imperator pertinacia omnia perpeti, & iacturam parui facere, aduerſarium obſtinatione defatigare, malle omnia perdere quàm nummum ex arca promere, pecunijs potius quàm ſocijs parcere, ſperare cunctando inſtaurari omnia, & à rigiditate ſolitudineq; ſua non recedere. Par utrique religio, par quoque ſuperſtitio aſtronomorum, mathematicarumq; uanitatum: quibus ambo ſeſe nimis obnoxios non diffitebantur. Sed Cæſar in ſacris multo magis aſsiduus, ac diuinæ nimis deditus contemplationi. Vtinam in his quæ ſcripſimus, mentiri phas eſſet: quando, ſi hos morum ſimilitudo conciliaſſet, nunquam Auſtrale bellum, graue quidem & perpetuum, tot utrinque calamitates & incendia peperiſſet: nunquam etiam tantum ſanguinis hauſiſſet. Quis igitur reputarit, inter tam diuerſos uariosq; mores, ueteres ingenitasq; diſcordias & ſuſcitata bella facilè poſſe componi? Hæc igitur omnia, quemadmodum ſuprà ſcripſimus, ad indicendum Friderico bellum, Matthiam impulere. Item, ſi & illud addiderimus, nemini fortaſſe uideatur abſurdum. 11 Nimis appetens gloriæ Matthias erat, inter duos orbis Imperatores ſe ſitum eſſe conſpicabatur. Cum Turco diu feliciſsimè pugnarat, compararat multũ hinc ſibi nominis. Cum eo multum proficere non poſſe cernebat: quando is terra mariq; plurimum poterat, nunc iniuriarum mole grauatus, fortaſſe non inuitus ad alterum Imperatorem arma conuertit, quo cum ſe, quum iſte minus uirium haberet, multo plus proficere poſſe intelligebat. neq; latebat eum, quantum ſibi laudis ac nominis inueniret, ſi cum utroq; Cæſare glorioſè pugnaſſet. Augebat huiuſce belli libidinem, Auſtriæ pulchritudo, opulentiſsimarum ſuperbarumq; frequentia ciuitatũ, quam deliciarum domum & humanarum uoluptatum officinam eſſe ſenſerat. Viennenſes illecebræ nondũ mente exciderant, à quibus ſe quandoq; uictũ feruentiore iam ætate eſſe nouerat. Ruſticitatẽ Vngariæ, ciuitatũ inopia laborãtis, parta bello Auſtria facilè reſarciri poſſe intelligebat. id quod etſi potiſsimè bellũ hoc excitaſſe nõ dixerim, inhibere tamẽ nequiuiſſe affirmarim. Matthias igitur his omnibus cõmotus, ſuſcipiendũ poſt exactas nuptias bellũ primo tẽpore eſſe cenſuit: quãuis, ut declinaret, quæ potuit oĩa tẽtauit. Sæpe legatis, ſæpiſsimè literis Cæſarẽ cõmonefecerat: obſecraratq;, ut bellũ & iniurias inhiberet: & qñ pater eſt, filij regnũ infeſtare deſineret, à pientiſsimi pa-

rentis

Matthiæ & Friderici imp. diuerſi mores.

Auſtriæ laus.

rentis officio, non deſineret. Sin priſtina obſtinatione perrexerit, ſe armis iniurias omnes ulturum. Nil tandem legatis, nec literis ipſe profecerat. Dabantur bona uerba, quæ cum rebus haudquaquam conſentire uidebantur. Ad poſtremum, rex de bello Alemannico retulit ad ſenatum. Variæ in utramq; partem pronuntiatæ ſunt ſententiæ. Inter primarios Stephanus Bathor, uir maximæ nobilitatis, authoritatis ſummæ & ſpectatæ uirtutis, ſapientiæq;, rogatus à rege ſententiam dicere, licet inuitus, tandem ita diſſeruit.

Stephani Bathoris oratio.

Silentium hodierno die, patres, mihi indixeram, ne qua re inuictiſsimi principis noſtri uoluntatem fortaſſe læderem: cuius animum amplificandi regni, & comparãdæ immortalitatis gratia, belli cupidiſsimum eſſe nouimus. Sed cum dicendi libertatem, præ modeſtia & probitate ſua, ſenatui nunquam abrogauit, meq; ſententiam dicere iuſsit: ingenuè, quod de repub. ſentio, dicam: & cum regalis ueniæ præfatione, de regni utilitate diſputabo. Quicunque pacem habere poteſt, cur bellum graue, prophanum & æternum quærat, haud facilè dixerim: quando declinanda ſunt bella potius, quàm prouocanda. Alemannorum iniurias diu paſsi ſumus, & quandoq; grauiter ulti: nunc amicos, nunc diſsimulatos hoſtes habuimus: inter infirmam pacem, & breue bellum tempus traduximus. Quid eſt cur poſthac pari arte, ueluti antea, perpeti nequeamus? Cum Turcis, cum hæreticis iuſta bella geſsimus: quia ius diuinum & humanum, item ipſa neceſsitas adegit: ne cũ prophana impiaq; gente cõſentire uideremur: æquiſsimum ferè ſemper cum his nobis Martem habuimus, quando pro aris & focis, pro dijs, & Chriſtiana repub. pugnabamus, nunc, ſi cum Alemannis bellum iniuerimus, qua cum gente dicite, dicite inquam patres conſcripti: nempe cum uicinis & Chriſtianis optimis dimicabimus, quos antiqua uicinitas, quæ cognationis eſſe loco ſolet, & ipſa religio, catholicaq; fides, ſat nobis conciliaſſe debet. Nouis, inquies, iniurijs quotidie nos afficiunt, nouas indies Vngaris inſidias intendunt, nouos quoque dolos excudunt: ſat erit, pro arbitratu noſtro par pari referre: nunc propulſare iniurias, nunc ulciſci, beneficio quandoque hoſtem uincere, non utile. Si uicinorum errata pati non poſſumus, quo nam pacto externorum tolerabimus? nec minus quidem laudis promeretur ille, qui pati ſciet, quàm, qui ulciſci. multa toleranda ſunt, ſimulanda & diſsimulanda quoq; multa: non parum quidem fructus affert, adhibita in loco patientia. Supputemus iniurias, cõnumeremus & cõmoda, nos quoque illis quandoque fuimus iniurij: grauiores fortaſſe intercedunt regiæ Maieſtati cum Imperatore cauſæ: quæ cum nos lateant, æquam proferre non poſſumus in ſuſpiciendo bello ſententiam. Illud ſat nobis compertum habeamus, nihil ab ea temerè fieri poſſe, in manu eius pax & bellum: nos eius ductum, auſpiciaq; ſectabimur. Si autem fortè cum Noricis aut Auſtralibus certandum eſt, quis animum pro Chriſto aſsiduè militantem, in Chriſti gregem obuertere poterit? Si fratres omnes in Chriſto ſumus, quis fraterno cruore manus fœdare auſit? Non Alemannicum, ſed fraternum erit hoc bellum. Quot proceres, quot ciues, quot nobiles ſunt utrinque, ſic mutuis affinitatibus neceſsitudinibusq; coniuncti, ut inito bello, inteſtinum Martem exercere cogantur? quæ ciuitas nobis eſt, quam Alemannica natio non complerit? non inſtitutis artibusq; politicis excoluerit, non domibus, & ſuperbis ædificijs exornarit? nullum oppidum, nullus pagus eſt, quem Alemannus non incolat. Vtinam potius falsò quàm uerò id poſſem dicere, Vngariam eiectis Alemannis nihil eſſe futuram. Eſto belli cauſa iuſtiſsima, utilis & neceſſaria: Num, quibus cum nobis agendum ſit, conſiderare debemus? Cum Romano Imperatore res erit, qui plus Auguſtali authoritate, quàm nos uiribus, poteſt: cum Germania, omnium gentium profectò fœcundiſsima, magiſtra belli, & diuerſarum artium parente: quam per tot annos populus Romanus etiam multo ſanguine uix domitare potuit. Vbi Cæſar, ubi Auguſtus adhuc à Quintilio Varo gemebundus cæſas ad internitionem legiones repetit? cum Auſtralibus, quibus immenſæ opes, indomita ſuperbia, ingenium uarium, & fallax, auidum nouitatis, & aſsiduo bello exercitatum: præterea in muniendis protegendisq; oppidis uſque adeò edoctum, ut nihil ſine ma

gna cæde,ui capi poſsit.Accedit frequentia ciuitatum,& caſtellorum natura,& quauis arte munitiſsimorum,ubi ne paſſus quidem ſine cruore parari poteſt.Quis Hamburgum? quis Viennam? quis Neapolim Auguſtam expugnarit? nempe nemo, niſi qui gentis ſuæ intempeſtiuum diminiq; ſepulchrum parare perrexerit. Eito, profligemus Cæſarem,& Auſtria potiamur:quid tandem fecimus? æternum Martis ludum edemus:bellum de bello ſeremus:decies in die fuſus Cæſar,decies magnos exercitus reparabit.Hydra,mihi credite,Herculis eſt Auſtria:cæſo uno capite,ſeptena reſurgent.finitimos etiam nobis undiq; irritabit.Lupum auribus tenere difficile: quinetiam ſi illa nobis hodie ſine negotio deditionem fecerit,& ſeſe in noſtram ditionem aſſeruerit,profectò pro retinenda quotannis multo plus pecuniarū & ſanguinis erogabimus,quàm etiā quadrupla eius annua uectigalia patiatur. Si totidē ſumptus, quot paranda illa poſtulat,in Turcos effuderimus, quod iuſtum & phas eſt, imò quod pientiſsimum,mirum totam triennio Europam à prophani hoſtis manibus uindicabimus. Nuper & illud mihi nunc ſuccurrit,quod reuerentiam prohibet:quamuis libertas animi,& principis indulgentia patiatur.Quid igitur faciam? dicam'ne,quod futurum auguror? Dicam inquam,rex inclyte,dicam,& bona tua uenia. Si Auſtria potieris,quando nihil uirtuti fortunæq; Coruinæ obſtare poteſt: mihi crede,raro,imò nimis raro te tua uidebit Vngaria. Ea tanquam uidua deſeretur,& frequentabitur Auſtria. Hæc exhaurietur,& illa ditabitur: uectigalia noſtra uorax abſumet Auſtria. Vtinam me uanum audiatis augurem,noſtrum dominum ac regem Auſtrales eripient. Quas ob res Alemannis bellum indicendum eſſe non cenſeo,cùm propter ea quæ diximus: tum,ne apud Chriſtianos potentatus Vngari, catholicæ fidei,æterni uindices,infames habeantur.Nolite quæſo calamitoſum & æternum bellum nunc inire,ac intempeſtiuum iuuentuti ueſtræ parare ſepulchrum. Ego de me hoc habeo polliceri,nunquam aduerſus optimos Chriſtianos arma ſumpturum. Animam creatori Deo debeo,Matthiæ corpus. ſi in Alemannos caſtra moueritis,ad Turcos me conuertam: & meorum exemplo,ibi pro Deo,pro Matthia, pro me deniq; ipſo,haud incommodè animam effundam. Cum Bathor iſta dixiſſet,omnes pōtificum animos in ſe conuertit: & ex his nemo fuit,qui pedibus in eius ſententiam non ierit. Contrà proceres belli cupidiſsimi,& laudis ac gloriæ ſectatores,magna ex parte aliter ſentiebant.illos otium,publicaq; charitas:hos bellū,& Martis emolumenta trahebant.Excitabantur etiam regis appetitu, quem indice uultu ad hoc bellum,uel uti quodam fato,tractum eſſe intelligebant. Cum de Stephani ſententia per ſubſellia muſsitaretur: Paulus Chiniſius à rege iuſſus dicere ſententiam, hæc uerba fecit. Superuacaneum eſt,patres conſcripti, non ſolùm de ſuſcipiendo bello,uerumetiam de quaque re grauiſsima ante Maieſtatem regiam proferre ſententiam.latent enim nos multæ cauſæ,quas illa tantum nouit:& explorata ſatis eſt ſapientia,altitudoq; conſilij,nobis potius ſilentium quàm orationem indicit:diuam eius prudentiam,probitatem,& fortunam diu experti nouimus. Clementia principis liberè nos loqui iubet: ſed iſta libertas nihil eius conſilio adijcit,ſupra humani uires ipſe ſapit ingenij.Ego tamen,quando parendum eſt,dicam quod ſentio: & hanc ſenatoria militari libertate communiam.Cum(proceres)nunc ueteres Cæſaris iniurias,ſacræ coronæ redemptionem,obligationem illam infauſtam,imò iugum, prætera abnegata regi ſtipendia,quotidianasq; inſidias & incurſus meeum reputo, equidem nullo modo ab ineundo bello mentem reuocare poſſum.ſi,uti Bathor appoſitè diſerteq; locutus eſt, hoc honeſtè bellum declinare poſſemus, ocium potius,quàm formidoloſum hoc negotium optarem.Sed uſq; adeò neceſsitate ut noſtros fortaſſe niſi noſtri diſsimiles fieri patiamur,nullo id iure euitare poſsimus.Diuina Cæſar inſignia noſtrorum regum, præter æquum & phas,uenalia fecit. Quinetiam ſi tanti apud alios cenſerētur,iam diu in auctione,in foro Chriſtianæ reipub.poſuiſſet. Vtinam hoc Cæſareæ ſat fuiſſet auaritiæ.Nos,& poſteritatem noſtram,per iniquam uiolentamq; obligationem in ſeruitutem aſſeruit,ius alieni regni ſibi uindicare non pu-

Auſtria, nec hydr.

Pauli Chiniſij oratio.

dum.Nomen ditionis Vngariæ uſurpauit,qua non alio modò quàm umbratili Romanorum imperio potitur.Quinetiam,ſi in ſua poteſtate iaceremus, ſub haſta,mihi credite,ueniremus.Omittantur iſta,quando tolerari queunt:quis ab aſsiduis ultrà inſidijs ſe tueri poterit? malo quotidie dolo petimur. Nunc hunc, nunc illum,in nos hoſtem irritat.Sedulò ſub alieno nomine nobis infert incommoda,& quandoq; impudentius regni fines inuadit,& uaſtat aſsiduè:nunc ſubornatas copias immittit: querentibus legatis,bona tantum uerba dantur.Quare non emplàſmate,ſed gladio recidendus eſt iſte morbus:nec amplius in noſtram noſtrorúmque perniciem alendus.Ioannis archiepiſcopi Strigonienſis fugam non aduertitis? quid in nos quotidie Cæſar moliatur,non attenditis? illum ſocijs carere putatis? O nos cæcos,& imprudentes:in medio ſenatu hoſtem habebamus,imò principem ſenatus,ac regni primatem,& non intelleximus? Patiamur igitur hæc omnia, quouſq; ad unum omnes Cæſarea arte ruamus. Proinde poſtquam aliquantiſper à bellorum multitudine reſpirauimus, nullúmq; bellum ſupereſt niſi quod nobis cum Turco hæreditarium eſt,à quo non ſolum induciæ,ſed pax quoq; quotidie poſtulatur,ſuſcipiendam forti animo cum Friderico hanc expeditionem eſſe puto. Excutite quæſo (proceres) iugum è ceruicibus:& obligationem illam iniquè olim initam,æquo Marte reſcindite. uos,poſteroſq; ueſtros,uobis uindicate:donec iniuriarum finem ille non fecerit, & ius illud non remiſerit,quo nos obſtrinxit,ne à bello unquam ſuperſedete: non obſtabunt,mihi credite,munita oppida,Germanæ acies,& obſtrepitantes æneis fabricis cohortes.Hoſtem longè maiorem etiam cum magna gloria paſsi ſumus,& quotidie patimur: nouimus Auſtralia olim robora,& fortunam noſtri principis inuictiſſimi non ignoramus.Pannonicas uires quotidie periclitamur: non belli difficultas, non longitudo deterret.Mihi certum eſt,domi foriſq;,ſiue phas ſiue nephas exauſpicetur,imperium ſuum ubique gentium forti animo ſequi. Quanquam igitur me iniuriarum memoria ad hoc bellum hortatur:tamen omnia principis noſtri ſententiæ poteſtatiq; committenda eſſe iudico:ſiue pacem ſiue bellum mentis illa diuinitas auſpicetur,eius,quæſo,ardentes ductum auſpiciaq; ſectemur. Pauli ſententia,maxima ex parte ab his laudata,qui belli ſtudia planè ſequũtur:ſed quatenus rem ipſam iudicio regis committendam eſſe cenſuit,id omnes approbarunt. Archiepiſcopi Ioannis facta mentio,qui cum uniuerſis facultatibus aufugerat,& principatum apud regem obtinebat,in Cæſarem nimis animos omnium irritauit. A' ſenatu demum regi ſupplicatum, ſententiam diceret, Reipub. ſibi commiſſæ conſuleret, prouideretq; (uti ſemper antea fecerat) ut nihil detrimenti pateretur,ſed potius acceſsio fieret. *Matthiæ regis ſententia.* At ille:Teſtor,inquit,Deûm hominumq; fidem,ueſtramq; inprimis (antiſtites,commilitoneſq; mei) Matthiam ueſtrum à regni principio, quod beneficio ueſtro acceperam,nihil intenſius diligẽtiuſq; curaſſe,quàm Imperatorem, ueſtrum Imperium anhelantem,quocunq; poſſem officio conciliare. Legationum frequentiam nouiſtis,intellectam principis auaritiam,uti ſacram recuperaremus coronam,quam tot annos uobis abnegarat,multo ſanè auro compleui. Ne ſat quidem illud erat,me ad breue tempus interiturum ratus, ni regni ſucceſsionem ſibi uindicare uoluit,ac inanem regni titulum uſurpauit: ne corona ſacroſancta careremus,iniquam illam conditionem acciperè imperioſa neceſsitas adegit. Dimitto uetera,aliaq; permulta. Vtinam etiam cum miſera conditione quietè uiuere licuiſſet. Me,ut noſtis,adoptauit,frequentaui quandoq; patris curiam inuitatus:& quacunq; potui pietate reuerentiaq; parentis Maieſtatem ipſe foui:quid in me officia quęq; præſtantem moliri cœperit,ipſe nouit.Ad Boemicum cum ſummo pontifice me bellũ impulit:auxilia ampla,& unius anni Auſtralis prouinciæ uectigalia in belli adminiculum pollicitus, nihil expendit:in regis Boemici electione,& in re quaq; ubi de dignitate noſtra actum ſit,quantum profuerit,filioq; fauerit,utriq; ſcimus. Quotidianas iniurias,ac iniquas regni uaſtationes uos ipſi ſpectatis.Nec legationes aſsiduę,nec literę,nec uerba profuunt: nec adhibita Chriſtianorũ principum patrocinia,quæ ab hac ipſum impietate reuocarent,

reuocarent,quicquam proficere potuere. Nec tam graues iniurias,ne dicam uitæ periculū,tam diu toleraſſem,niſi impij notam filij reformidaſſem,& hęc in ueſtra detrimenta uerterentur. Quanquam inuitus ad arma trahor:hoc tamen bellum,mihi credite,declinare non poſſum. Vos autē eſtote bono animo,ac inprimis iuſticię ueſtræ, deinde fidei,diligentiæ,fortunæq́; noſtræ bene confidite. Quid archiepiſcopi fuga portendat,quem tot honoribus exornaui,ac loco fratris habui,conſiderate. illa conſcientia rerum bene geſtarum,& præſtita ubiq; patri pietatis officia bene ſperare iubent. Proinde bellum æquis mecum numinibus audacter accipite,cōmilitones: hic ſpectatam fidem & uirtutem oſtēdite. Id hodie uobis Matthias obſtinatè pollicetur, & affirmat,ſe nō modò ulturum iniurias,& damna repenſurum:ſed iniquam quoq; conditionem illam obligationis,ęquiſsimo Marte reſciſſurum:aut ſi id non dabitur, uectigales uobis Cæſaris prouincias omnino facturum. Inuicti principis oratione confirmati omnium animi,ad belli ſeſe ſtudia penitùs intendunt. Indicitur delectus, & è proceribus quiſq; primo tempore cum ſuis copijs expeditus eſſe iubetur. ſi quos belli grauitas fortaſſe deterruit,regis tamen uirtus fortunaq́; confirmauit:in opulentam pulchramq́; Auſtriam arma omnes parant. Verùm prius quàm Auſtriam ad- Auſtriæ ſitus.
oriamur,de ſitu eius haud ab re aliquid referendum eſſe duximus. Cum Rethi,Vindelici ac Pannones intra Danubium olim continerentur:nunc iſtorum loco Bauari, Auſtrales & Vngari ſucceſſere. ſed non citeriorem ſolùm, uerumetiam ulteriorē Danubij oram occupauere. Defluente namq; Danubio,Septentrionalis plagæ parente, Bauari Vindelicorum loco ultra citraq́; fluuium accolūt,mox Auſtrales & Vngari: deinde Myſiorum loco,Ratiani,Bulgariq́;: Auſtria inter cæteras prouincias multo formoſiſsima,à Noricis hinc montibus cōſurgit,& alta progrediens Danubio prominet:mox in Pannoniam paulatim ipſa deſilit. ultra Danubiū,præter paucos montes,in undantia plana diffunditur:ab occaſu Bauariam,ab exortu ſolis Vngariam habet. Citerior Stiria,ulterior Morauia clauditur. amœnis utrinq; fluuijs,& uicorum oppidorumq́; frequentia plus hominum opinione conſpicua. Hinc Neapolis,& Vienna:illinc Egburgum,Rethia & Laua. Danubiū Cremeſum, Clauſtrumburgum, Cornuburgum,Vienna,Amburgumq́; accolunt: & tot utrinq; pagi comitantur,ut cunctis facilè regionibus anteferas. Hic ædificiorū plus æquo ſuperbia,copia pomorū,& frumenti: & tanta boni uini exuberantia,ut ſuperiorum inferiorumq́; partium ſitim expleat. Hinc ruſticitas omnis eſt exacta:quando pagani quoq; urbanam uitam & luxum ſeruant. Artes hic omnes florentiſsimas ſpectare licet, inprimiſq; negotiatoriam,quam mulieres multo frequētius uiris exercent. Ingenia utriuſq; ſexus domi foriſq; mirabilia,& uſq; adeò induſtria,ut uictum facilè parent,partis quoq; cum uoluptate fruantur:urbanæ mulieres plus æquo negotioſæ,ſine rubore fora pileatę frequentant:ſuperbè incedunt,& tacitam à uiris reuerentiam expoſcunt. Domeſtica forenſiaq́; negotia curant : nihil præter crapulam & luxum,ac Reipub. curam uiris relinquunt. Reliqua uirilitatis officia obeunt,uoluptatibus non parum indulgent: rebus cæteris dominari,præterquam libidini,gaudent:in cæteris decorum ſeruant. Laborioſa plebis uita eſt:& quicquid profeſtis partum eſt diebus,id feſto totum abſumit. gulæ nimis indulget,uinoq́; plus æquo eſt obnoxia. arti tamen cuiq; uſqueadeò intenta,ut nullum artis opus exoptes,quod non facilè inuenias. Hic etiam opulentorum multitudo ciuium,& præſertim mercatorum frequētia,magna nobilitatis,item procerum,regulorumq́; copia: qui Auſtrales comites creati,oppidis & ciuitatibus potiuntur. Faſtus horum ingens,quibus grauis & togatus eſt habitus,uita lautiſsima,& ingenitis uoluptatibus intenta. Multi ex his belli ſtudijs dediti,haud parum ualent:cum uolunt,domi militiæq́; præpollent. Cæterùm ingenium his uarium & inconſtans: at uſu belli uſq; adeò exercitatum,ut ad munienda protegendaq́; oppida nullum genus hominum edoctius inueniatur.

RERVM VNGARICARVM QVARTÆ DECADIS LIBER QVINTVS.

1477. *Matthiæ regis in Auſtriam expeditio.*

MATTHIAS primo tempore comparatis exercitibus, cæteriſq; rebus quæ bello uſui eſſe ſolẽt: anno Salutis ſeptuageſimoſeptimo ſupra milleſimũ & quadringenteſimum, priuſquam caſtra moueat, aſtra conſulit, ac expeditionis captat auſpicia: nihil inconſultis unquam ſideribus egiſſe uiſus eſt. Diuinam hinc uoluntatem, fauſtamq; horam elicere nitebatur. Vt cœpta quæq; grauiſsima bene ſuccederent, nihil unquam niſi cõſultis patribus, legibus'ue, & aſtronomis, adoriri placuit, ne ui ac temerè quicquã auderet: quin apud aras omnes rem diuinã fecit, ut numinum æquanimitate potiret̃. Poſtquam omnia ſibi tuta fore ſenſit, adaucto iam uere, comite Beatrice, ex Buda caſtra mouit. Duplex tum ardor eum inceſſerat: alter legitimæ Veneris, ac Martis alter. Ne Mithridati quidem Hypſicrateã, quę nũquam eum in bello deſeruit: neq; Pompeio in ciuili perturbatione Corneliã tam gratã fuiſſe legimus, quàm hãc Matthię uidimus. Primis eñ annis nullã noctem ſine Beatrice trãſegit. at id ne ab re quidem: uenuſtas namq; formę, dexteritas ingenij cum appoſita elocutione coniuncta, ipſum (mihi crede) Socratem in amoris ęſtũ coniecißet. Sed ne laborioſę hęc militię incõmoda pateret̃, in ꝓxima quaq; caſtris ciuitate, caſtello'q; quieſcere ſolebat. Antequam Iaurinũ perueniſſet, Imperatori præmiſſo nuncio bellũ indixit. Indicendi belli formula hęc fuit.

Indicendi belli formula.

Cum, Cęſar, pręter ęquum & pħas initã totiens nobiſcũ pacem ſolueris, & icta ſępe fœdera uiolaueris, nulla'q; promiſſa p̃ſtiteris: quin & malo ſępiſsimè dolo lęſa concordia noſtrũ agrum, pagos & oppida hoſtiliter inuaſeris: Nos Matthias rex Vngarię, cæteriq; pontifices, reguli, optimates'q;, iuſtũ tibi bellum indicimus: & Ieſum Chriſtũ opt. max. diuam genitricẽ, peculiare Vngarię numen, cęteroſq; Deos patrios, uiolatę iuſticię, ac lęſę pacis, & inexplebilis auaritiæ uindices p̃camur, ut ꝓpius uictoria noſtra arma reſpiciant: uires legionum obfirment: & ultoribus iniuriarũ, ac uiolatę quietis, & fidei aſſertoribus debitam inſignẽq; uictoriam tribuant. Proinde aut Cęſareã mentem ad reſipiſcentiam reuocent: aut ſuſcepta nobis iuſtè uota auſpicia'q; fortunent.

Neq; Cęſar bellum ſibi ꝓpediem indictum iri neſciebat. ipſe quoq; delectũ magnũ in Noricis & Vindelicis habuerat, ciuitates & oppida cũcta ualidiſsimis præſidijs ac omni munitionũ genere obfirmarat, copias quoq; diſpoſuerat.

Regem multi proceres ſequebant̃: inprimis uerò Stephanus Scepuſienſis comes, uir ſpectatiſsimę ſemper fidei & uirtutis, qui ex cataphractis equitib. mille, ex uelitibus quingentos ſecum adduxerat. Itẽ Paulus Chiniſius cum expeditiſsimo equitatu, Nicolaus Banffij, Zelena, Iaſich: Petrus Emericus'q; Dochij, uexillationũ pręfecti: Lupus quoq; Deſpotes, indomiti quidẽ roboris & conſtantiæ, quẽ regi ſemper fideliſsimũ fuiſſe memorant. Præterea Drach Bertoldus, mirę fortitudinis & audaciæ, qui à regis latere nunquã diſcedebat. Nec Laurentius, dux impiger, & à paterna uirtute nequaquã degenerans, cum honeſtiſsimo inferioris oræ comitatu aberat, à rege filij loco ſemper habitus, ne paſſum quidẽ ab eo recedebat. Pręterea cętera nobilium ac procerũ multitudo, quorũ referre nomina foret ocioſum. Caſtra ubiq; triplicia poſita. hic Boemi, illic Vngari, iſthic Ratiani metabantur. Boemi equites cataphracti omnes, aut hippoballiſtę: Vngari, in grauẽ & expeditũ equitatum æquè diuiſi: Ratiani uexillationib. tantum utebant̃. Peditum quoq; nõ mediocris ex omni gẽte numerus, grauis & leuis armaturę, uix decẽ hominum milia fuiſſe creduntur. Per Iaurienſem igit̃ agrum in Auſtriam contendit. Cum eius finib. appropinquaſſet, primo inſultu Trauterſtorphũ oppidum, cui ualidiſsimũ à Cæſare pręſidiũ fuerat impoſitũ, ac ſuapte natura munitiſsimum, adorit̃. Primo impetu, cum immiſsi à rege milites intra ꝓpugnacula proſiluiſſent, magnã ab oppidanis ſtragem accepere: multi in ea pugna fortiſsimi uiri cecidere. oppidũ tandem nõ minus ui quã aſtu expugnatum, in ditionem primum regis peruenit. Haud ꝓcul hinc ad Peterſtorphum caſtra mouit, quod ad ſecundũ Viennæ lapidẽ appropinquat. Hoc ſine negotio in ditionẽ accepit. Nam cum oppidani ſe tueri diffiderent, deditionẽ in tanta trepidatione

pidatione

pidatione continuò fecere. Cum hic XVI. Kal. Auguſti caſtra poſuiſſent, Ratiani cum expeditis pernicibusqꝫ equis mox citeriorem Auſtriam, facta poteſtate, incurſarunt: cum licentiam plus quàm hoſtilem uſurpaſſent, cuncta diripiunt, incendũt pagos, in omnem ætatem ac utrumqꝫ ſexum æquè deſæuiunt. Cædunt, quicunqꝫ occurrunt, & cruore magis quàm captiuitate geſtiunt: eo plus ſe lucri facere arbitrañ, quo maiore cæde graſſañ. ferro & igni cuncta uaſtant, templa diripiunt: & humanitatis expertes, diuina & humana iuxtà miſcẽt. Tantus hic longè lateqꝫ terror, ꝓuinciales inceſsit, ut circumſtantia quæqꝫ oppida deditionem ultrò offerrent.

Ratianorum ſæuitia.

Cum ad Peterſtorphum caſtra forẽt, quis obſeſſam Viennã negare potuiſſet? Agrũ uelites uſqꝫ adeò infeſtum cędibus planè reddiderant, ut ex urbe nemo ꝓdiret: quin & ſuburbana ita ſolicita fuere, ut aſsiduas excubias haberent.

Viennæ obſidio.

Cum ingens oẽs pauor inuaſiſſet, uno die quatuordecim oppida, q̃ in Viennenſi agro ſita urbem in coronæ ſpeciem circumſtant, ultrò ſeſe regi dedidere. Quicquid Neapolim Viennamqꝫ interiacet, in amœniſsimam planiciem effuſum, & in pomarij ſimilitudinẽ uirenti uicorum oppidorũqꝫ frequentia conſitũ, deriuatisqꝫ paſsim fluminib. irriguum, id omne uno die in Matthię poteſtatem peruenit. Et hæc facta deditio, ita Viennenſib. cõmeatus inhibuit, ut ad extremã famem perbreui redactura uidereñ. item Imp. animũ uſqꝫ adeò cõſternauit, ut ne mediocris q̃dem non declinati belli pœnitẽtia ſubiret. Viennam tñ, & Neapolim, ui, arteqꝫ omni retinere conatur.

Viennæ deſcriptio.

Vienna inter pulcherrimas barbarorũ urbes, licet cõplures magnitudine p̃ſtent, iurè numerari poteſt. Danubiũ accolit, in cuius ripa diffundiñ in orbis ſpeciem. ut urbi magis blãdiatur amnis, inſulam è conſpectu facit, in hortorum uſum, q fructiferis conſiti arboribus, grauiſsimorꝝ ciuium animos relaxãt, & laſciuientem ad cœnas & choreas iuuentutem excipiunt. Mœnia duo paſſuum milia complectuñ, intus & extrà aggere obfirmata: ne crepitãtium tormentorum obtutui ſint obnoxia, perpetuo coronañ ambulacro, & in coronæ ſpeciẽ ſuperbarum turriũ frequentia excoluñ: quarum aliquæ è quadrato lapide & quadrangulares, nonnullę lateritio rotundæ conſurgunt: quibus crateatæ inſunt feneſtræ, ferreæqꝫ, atqꝫ ferrea quoqꝫ hoſtia. Fouea obducuñ pedum altitudine trigẽtorum: latitudine uerò ea, qua ſagittæ ictus eludereñ. Ad caput in ima foſſa tantum aquę ſcaturit, ut cum libuerit, & uſus tulerit, hac muro ad emiſſarium retenta, perbreui tota foſſa compleañ. Supra portas urbis quadratę turres conſurgunt, ut impetum quemqꝫ maximũ facilè excipiant. Suburbia circùm maxima & ambitioſa effunduñ: urbẽ haud aliter ac arcẽ regiamue complectuñ, & cum urbana pulchritudine certant. Vrbs aũt intus, cum adiueris, nõ urbs, ſed regia uideñ, ob elaboratiſsimã ſtructuram tota conſpicua: hoſpitib. tota blanditur, & certatim quæqꝫ domus ędificiorum ſuperbia ſpectatorib. magis placere contendit, remorañ eos, neqꝫ pulchritudine ſua ꝓgredi patitur. procerum cuncta dixeris eſſe palatia.

Aedes.

Quęqꝫ domus anticum habet, & poſticum: laxa intus ſubdiualia, cùm finitimorum ꝓminentia montium nimis algeat. Triclinia lautiſsima habẽt, abiegna contabulatione ueſtita: ſtructaqꝫ in angulo fornace, ꝓ æſtiuarijs utuñ. Feneſtræ omnes uitreæ, & ad inhibenda furta ferreis cratib. munitæ: cætera domus in caldarias cellas & cubicula diuiſa, q̃ inquilinis & hoſpitibus locantur: ſubdiualia, apothecę negotiatorię circumſtant, cum urbs tota ſit penſilis, infra ſoli planiciem ſubterranei fornices, uinariæqꝫ cellæ magna laxitate conſpicuæ. In feneſtris ac ſpecularibus tãtus cultus & luxuria, ut antiquorum ſumptus adęquare uideañ. has auibus complẽt oſcinibus, garrulisqꝫ: ut cum urbem inambulaueris, per ſonoras amœnasqꝫ ſyluas ſpaciari uideare. fora, uici, compita cuncta placent.

Templa.

Templa ſpectare licet, inſano ſumptu facta: inprimis diui Stephani baſilicam, ac diuæ Genitricis ędem, ubi nihil eſt artis, quin ſpectatorem admiratione conficiat. Turris eſt, unde non modò totã urbem, ſed uniuerſum agrũ, & citeriorẽ Auſtriam, ꝓſpectare licet. Octogona eſt, & ex pyramidali ſpecie deſinit in pomũ, ubi tot deorum imagines, tot exciſos ſumma arte lapides cernere eſt, ut nihil dixeris in orbe ſpectabilius. Sacerdotũ collegia, gymnaſia philoſophantiũ, ſanctimonialiũ clauſtra, præſtantiã urbis adaugent.

Collegia.

Si Scotorũ collegiũ cum æde luſtraueris, ſi q̃dam principum palatia inuiſeris, Romanã ad peregrinos ſuperbiã traiecille reputaueris. Hic Scaligerorꝝ, Carrariorũqꝫ domos, gẽtilitia inſignia recognoſcere po-

tēris:q́ Paduę,Veronę,Vicentięq́;,ac in Ciſalpina Gallia latè regnarūt. Hic multorū quoq; nobiliū monumēta cōperimus,quorū poſteritas Friderici Aenobarbi cæterorūq; Imp.ductu & auſpicijs in Italiā militauit,ibiq́; oppidis ac pagis magnificè donata remāſit. *Ciuium copia.* Cū ante bellū cenſus haberet̃,quinquaginta hominū milia numerata ſunt: prēter pueros & infantes.in ludis literarijs,ſeptē ſępe ſtudioſorū milia recēſita. Præter conſulatū,ex decē & octo uirorū numero cōſtantē,duo ſunt magiſtratus:Prętor urbanus,q́ ius populo dicit,& Magiſter ciuiū nominat̃:atq; Quęſtor capitaliū,qui criminibus pēſt inquirendis,& Iudex appellat̃. *Magiſtratus.* Præter hos nulli ſunt,niſi q uenalis uini uectigalia exigūt. Cauponā domi facere,nulli uitio dat̃:quin & ille p̄potens & patricius habet̃,qui eā domi ſemper retinere poteſt:q̄ñ ager eſt in bibula et frequēti gente,uini feraciſsimus. Quare tāta dieb.feſtis hic ebriorū fit copia,ut nulla ſine rixa homicidioq́; celebritas agat̃. Item dieb.feſtis non ſolū noctu,ſed interdiu,tutò iter facere Bacchus inhibet. Quicq̃d negotioſis dieb.plebs ipſa parat,Bacchanales abſumunt ferię. *Olim id fuit fortaſſe.* Cū uino incaleſcunt,nunc inter aulicos & artifices,nūc inter Academicos & plebeios,nūc inter ruſticos & urbanos Mars oborit̃:& cū atrox & cæca pugna cōſeratur,ſæpe plus ęquo,temulentus ille deſęuit:non eſt Magiſtratus potētia,q̃ rixas inhibeat. Tanta eſt in urbe gentiū uarietas,ut pauci uel in uicinio ſe norint. Rara familiarum antiquitas: mercatorū hic magna copia,quorū diuites ſenio cōfecti,puellas ſibi coniungunt. Has perbreui factas iā uiduas,familiares mox ſibi deſpōdent. Viris ius eſt legandi uxoribus,uxores etiā uiris,ꝑ arbitratu dotē caducaq́; bona legant. Accōmodata pignora,ſi quid lucrifaciunt,nō recuſant:neq; uſurę loco reputant. Furta apud furē deprehenſa, Quęſtori cedūt capitaliū. Immania hic ſupplicia expendunt̃. Quicunq; igni mulctādi ſunt,uiui pyrę imponunt̃,ac ſenſim ſuburuntur. Quicq̃d parat̃ aut gulę,aut ędificijs, aut ueſtitui indulget̃,mulieres ęquè ac uiri negotiant̃,& citra pudorem fora frequentant. Viennēſis ager,uinetis & pomarijs totus eſt cōſitus. Villę circùm amœniſsimę, ubi elaboratiſsima ſpectant̃ ędificia:neq; auiaria,piſcinę,cęteraq́; uiuaria deſunt. montium appendices,uicorū caſtellorumq́; frequentia uiatores oēs admodum oblectāt. Cū Viennenſem Neapolitanūq́; agrum attigeris,in planiciem lōgè lateq́; diffuſum, hunc omnib.lętis & amœnis regionib.tractu,ſine controuerſia facilè anteferas.ſi qua hic quies & tutū ocium inueniri poſſet,potius Auſtriā q̃ Italiā optares. Verùm tēpeſtate noſtra ſemper nūc Boemico,nūc Pānonico bello fluctuauit. Pōſt,ubi rex Podō, Peterſtorphū,Trautoſtorphū,Liecteſtan,Medlingū,S.Margaritā,Schuādorphū,cęteraq́; finitima caſtella cepit, urbē arctius obſeſſurus,nihil ſine religionis obſeruātia aggredi uoluit:inprimiſq́; Viennenſium numina placanda eſſe cenſuit. D.Stephano ac Leopoldo,cæteriſq́; dijs patrijs maiorē cultum,& magnificētiora his tēpla,(ſi fortè obſtinatę urbis exitiū intercideret,q̃d Deus auertat)ipſe uouet: ſi deditionē illa fecerit,magnos dijs hominibuſq́; adauctus pollicet̃. Mox cum quinq; milib. equitum caſtris egreſſus,intēpeſta nocte Clauſtrumburgū adoritur,expugnatq́;. Oppidū eſt ad ſecundū lapidem ſupra Viennā,quod Danubio ꝓminet,& diui Leopoldi baſilica ſepulcroq́; clarum eſt.ubi ſacrū regularium monachorū eſt collegium,ædificiorum amplitudine & tricliniorū cubiculorumq́; p̄ſtātia ſpectabile:ibi ſubdiuale eſt inſano ſumptu factum,& ſpecularia ſacris hiſtorijs inſcripta: item fœcūdiſsima ſcientiarum omniū Bibliotheca,ubi multa ex Italicis urbib.erepta uolumina ſpectātur,quæ antiquitatis autoritate permagni ęſtimant̃. Ad magnā aram tabula eſt ęnea,à tergo cande labrū Salomonis,utrumq; arte maxima elaboratū:ænei ſunt templi poſtes,& baſilica è quadrato lapide conſtructa.ſubiacent horti lętis arborib.conſiti,oblongaq́; piſcina: ubi lupos,carpoſq́; ſagināt,ac cętera tale genus. Suburbium per mōtis dorſum effundit̃,& Danubio dominat̃. Huius anticipatio nō ab re facta,q̄ñ fluuiū hic claudere decernit:ne cōmeatus ab Imp.Viennenſib.deuehi poſsint. Clandeſtino deinde itinere, *Pons Viennę capitur.* cū equitatu relicto ibi p̄ſidio Viennā rednt:& traiecto mox amne,pontē urbis adoritur,occupatq́;,ne q̃d ex ulteriore Auſtria cibariorū haberēt. Ad pontē ligneū utrinq; caſtellū erexit,impoſitoq́; p̄ſidio tormentis ęneis,ac omni munitione cōpleuit. Duas *Tetauri.* pōti Tetauros p̄fecit,bellicę artis ſanè peritiſsimos,q́ fratres erāt,& Boemicis parētib. geniti,ne alter facilè alterū hoſtili impetu perire pateret. ij cōmeatus oēs inhibebant, obſeruabant

obſeruabāt noctu Danubiū:ac ne ꝗd breui etiā cymba inferret,diſpoſitis utrinq; uigilijs attendebāt:quin & ſocios qn̄q; lucri cupiditate aliqd inferre auſos,grauiſsimè mulctabāt. Cū obſtructos ſibi aditus ciues eſſe ſenſiſſent,aīo cōſternati,futurā famē reformidare,ſibi liberiſq; timere,ne uitā inedia finiant:ad Imp. clādeſtinos mittere nūcios, & imminentiū periculorꝫ admonere:demū orare,ut obſeſsis continuò ſubueniat̃. Vrbē,ſi fame premat̃,in officio retinere nō poſſe:quin & pleroſq; de deditione cogitare. Imperator,qui copias per ciuitates et oppida diuiſerat,ut longo bello Pānonicas uires eneruaret,exercitū mittere nō poterat,qui obſidionē ſolueret,collatiſq; ſignis cū rege cōgrederet̃.Spes bona dabat̃:ꝓmittebant̃ auxilia,q̄ indies affutura dicebant̃: interim aut nulla,aut exigua ſubmittebant̃.Nōnulli ferebāt,id ex dedita induſtria à Friderico fieri:nec Viennēſes in anguſtias redigi ęgrè pati,ut eā illi famē paterent̃,quā obſeſſum olim in arce Cæſarē pati coegere.Suſpicabātur & aliq ex cōpoſito bellū Auſtrale geri, ut rebellantiū ciuium,pcerūq; ſuperbis,haud iniuſſu patris,à Matthia filio reprimeret̃. Verùm id nō facilè,rectè ſentientib.perſuaderi poteſt.Cū in tāto uictorię ſucceſſu rex cunctandū eſſe minimè iudicaret,ad Cornuburgū caſtra mota,in ulteriore Danubij ripa ſitū,ꝗd è cōſpectu Clauſtrumburgū intuet̃.oppidū eſt in plano locatū,elegantibus preditū ędificijs,optimis mœnibus,& alta foſſa ualloq; munitū.Id decimo obſidionis die capit̃,cū tormentorꝫ impetū tolerare nō poſſet.Rex opulētiſsimo potitus oppido, p̄ſidiū imponit. Quarto deinde die ad Tulnā caſtra poſita.ciuitas eſt Danubij accola, quinq; ac uiginti milib.paſſuū à Vienna remota.Rex in Cornuburgo remāſit: regina ad Piſoniū,non ſine magna aulicorꝫ turba,ſubſederat.Militē ergo graui cū impetu uexare iubet.q̄ magno terrore perculſa,aliarꝫ exēplo,ſeptimo ꝗ uentū eſt die,in regis poteſtatē peruenit. Tulnæ deditio,finitimis quoq; aīos ademit.Arridēte adhuc fortuna, Stephanus Bator, ꝗ inuitus ad hoc bellū acceſſerat,Paulus Kiniſius,& Zelena,p̄fecti equitū,nihil ultrà cunctandū eſſe rati,Chremeſum & Stainū obſidēt:quę in ulteriore Danubij ripa ſunt,uix unius interuallo ſtadij ſeiūcta.ꝗd nō temerè ab his bellicæ artis autorib.factum eſt:ne è ſuperiori parte Chremeſum cōmeatus & auxilia poſſet accipere.urbs em̄ eſt ne parui quidē momenti,qn̄ opib.ac pulchris ędib.illa floret.Paulus,ac cęteri uexillationū p̄fecti,expeditos equites finitimos latè infeſtare iubet:at illi lōgè diſcurrētes,tumultu et terrore oīa cōplent,obuios aut obtruncāt,aut captiuos ducūt,incendūt pagos,et circūfuſam regionē diripiūt,uaſtātq;.Diri belli rumor per Germaniā repētè diffundit̃: Cęſaris oēs auaritiā,moroſitatē & pertinaciā incuſant:execrant̃ negligentiā,& plerīq; id haud inuito ipſo fieri criminant̃.Germanici potentatus Imperij nihil ꝓſpiciunt,partim qa Imp.iniuſſu nihil audebāt:partim quia à rege prius edocti,bellū id iurè geri nouerāt.indolebant igit̃,& ſociorꝫ damna cōmiſerabant̃.Interim Imp.à Lintzio oppido hoſtiles incurſus & incēdia ꝓſpectabat. Chremeſienſiū tandē periculo & cōmiſeratione uictus,ꝗs nimis amabat: Viennenſiūq; obſidione cōmotus,ꝗs ad Pannonē deficere ęquo aīo pati nō poterat,non ingentē cōparauit exercitū,non principū Germanorꝫ acciuit auxilia:ſed legatos quāprimùm in regia caſtra miſit,ꝗ cū hoſte de pace agerēt.Si à principio pecunijs nō peperciſſet,ſi tm̄ paraſſet exercitū,q obſidionē urbiū inhibere potuiſſet:ne tantam quidē is Imperij iacturā,neq; tot calamitates & incędia florentiſs.illa prouincia ſubijſſet. Cum legati Cęſaris in regia caſtra ueniſſent,à p̄fectis ꝓ dignitate ſunt excepti.Inſequēti die cū colloquiū poſtulaſſēt,ex officio datū: de pace mox agere cœpere:deteſtari bella:et inter patrē & filiū perq̄ iniquū,ac ſummū eſſe nephas,hæc interceſsiſſe. A' Batore ac Paulo repētè reſpōſum,ad bellū ſe,nō ſd pacē eſſe miſſos:nullā eſſe ſibi cōponēdi belli poteſtatē.regē ad Cornuburgū reſediſſe,eò eſſe concedendū: ac ne ꝗd à militari inſolētia detrimēti ex incōſideratione patiant̃,ſe ſatis honeſtū equitatū daturos eſſe pollicent̃. Dirempto colloquio,& accepto comitatu, ad Matthiā ꝓperāt.Rex iā à ſuis de legatorꝫ aduētu,clàm ſuperiore nocte fuerat admonitus.Cū ciuitati appropinquare per exploratores accepiſſet,uniuerſum ferè pōtificū ꝓcerumq; ordinē,ut honorificè eos exciperet,obuiā miſit:ipſe quoq; è ſolio aduenientib.occurrit,ac ut legationē Cæſ. oī officio honeſtaret, ex ordine oēs amplexatus eſt. Aſt ubi oēs conſedere,Oratorꝫ princeps ita ꝓfatur:Legati equidē & Cęſaris,& tui patris indulgētiſsimi,ſumus,rex inclyte,ꝗs non tā ad mitigandā iracundiam,q̄ recogno-

Cornuburgū.

Tulna.

Chremeſum.

Legati ab Imperatore pro pace miſsi.

Legatorum pro pace oratio.

ſcendam pietatẽ,ad te miſit:illiusq; rei nos in primis admonuit,ut utrũ uti hoſtis , an uti parẽtis Oratores admitteremur,diligẽtiſsimè obſeruaremus.Nũc aũt,cùm ex hoc aditu ingenitã tibi pietatem & clementiam nulla arte diſsimulari poſſe intelligamus: nos,ut Auguſtalẽ filium,nõ ut hoſtem Imperij Rom.nunc alloquemur. Conqueriẽ, Matthia,pater ille tuus,cur tam hoſtiliter ſecũ agas.hoſtiliter dixi? imò,ut ſic bona tua uenia loquar,immaniter,uicorũ incendia,uaſtationes agrorũ , captiuorum ac pecorũ abactiones:nequaquã iſta demiratur.Patiẽ hęc ipſa furioſi Martis licentia. ſed templa diripere,rapere uirgines,tot cędib.& incendijs ſęuire,pueros illidere parietibus,ac nihil diuini humaniq; iuris retinere:hanc facinorum inſolentiã pater attonitus,execraẽ. Quod etſi à te mandari nõ credit:tamen hęc oĩa,te neſciente,à nobis uix credentibus, ſua ruſticorũ multitudo,gẽs tibi uicina,accõmoda,Chriſtiana & officioſa patiẽ.Quid illa meruit infelix? quid cõmiſit? quid miſera auſit? Nobiſcũ haud ſecus ac cũ Turcis agitur,Matthia,uindex Chriſtiani nominis,& fidei ꝓpugnator. Non equidẽ Turci ſumus,nõ inhumani,nõ immanes.politicis artib.ac negociatorijs ſtudijs cũcta luſtramus:inculta excolimus:atq; ſi Alemannis careret Vngaria,ut ueſtra pace dixerim,aut deſerta,aut inculta inhoſpitabilisq; foret.Apud principẽ loquimur,cui nunquã ueritas & dicendi libertas infenſa fuit.Cęſar Deorum hominumq; fidem planè teſtatur,q̃ bellum iure ſit indictum,adhuc ſe ignorare.Multas utrinq; iniurias inter ſubditos interceſsiſſe nouit:ſed nullarũ ſe authorem affirmare : ſi q̃d ſuorum audacia patratũ eſt, id ſe inſcio factũ eſſe:ſe quoq; ingenuè fateri,ſuorũ quandoq; recalcitrantium audaciã coercere haudquaquã potuiſſe:multos cõtrà iniuriarũ poſtulari,qui ultores potius q̃ cõtumelioſi reuera dici poſſent.Suis plus quiſq; quàm alienis credit,& ſuorum quandoq; charitas ęquitatẽ inuertit.ſi mutuarum cõmemoratio iniuriarũ fieret,iam æquũ utrinq; cõſtaret examen.Satis ſuperq; ab utriſq; luſum eſſet,ne tñ quidem pœnarũ errata noſtra poſtulaſſent.Eſto,uaſtationis & incendij rei ſumus.nos tñ plus pœnarum expendimus,quàm fortaſſe debemus:niſi capitaliũ more,ꝓ definito ſępe ſcelere ęternum exitiũ ſubire cogamur.Verùm quis inter finitimos,qui mutua cõſuetudine fruunẽ,quotidianas lites admireẽ? longiſsimo tantũ interuallo ſeiuncti,nõ litigant. Inter uicinos modò de incertis finibus,modò de uectigalibus,& ꝓmiſcua iuris ditione certaẽ.Ille plus ſapit,& ꝓbitate præpollet,qui officio,indulgentiq; tolerantia,uicinũ ſibi cõciliat:excelſioris quidẽ animi eſſe duco,magis ꝓximũ quemq; bñficijs,q; armis uincere:alterũ cõſummatę ꝓbitatis,temerarię fortunæ alterũ eſt officium.Romani,Coruine,è quorũ gente te oriundum oẽs uno ore fatemur,magis hac arte q̃ armis imperiũ ꝓpagarunt:quia potius quid ſe deceret,quã quid externorũ iniurię mererenẽ, animũ aduertebãt.Non minus pietate,quàm uiribus,utrãq; Pannoniam Meſſala Coruinus olim,tuus atauus (mihi crede)ſuperauit.Patiaẽ tua Maieſtas,rex inuictiſsime,nõ tam Martis aliquando, q̃ pietatis,à paternis Oratorib.admoneri: qñ nec plus ille quidem, quàm hæc affert,cui tantopere ſtudes.Immortalitatis recentia & grauiſsima,q̃ nuper accepimus,damna,nos iniurias referre coegerunt.Sed quis inter patrẽ et filium graue quid intercidere poſſe dixerit? niſi ab humanitate uterq;,p̃ diro quodam furore,fuerit deſtitutus? Quicquid pater in filium fecerit,haud ab re feciſſe reputaẽ:quicquid filius deliquerit,ex nimia indulgẽtia,cõfidentiaue facit:q̃ inter utrũq; temerè quandoq; intercedunt iniurię,nimię charitatis deliramenta uocanẽ.Quanquã Imp.te hoſtem et audiuerit & ſenſerit,tu tñ eum an hoſtẽ an patrẽ pientiſsimũ appellare debeas,hinc intellige.In tãto belli furore ac ueſania,captis tot urbib.& caſtellis,incenſis tot uicis,tot etiã hominibus in captiuitatẽ abductis,occupata deniq; magna patrimonij ſui parte:non ſociorum is auxilia cõuocauit,nõ fœcundã bellicoſamq; Germaniã in te cõcitauit: nõ ſuorum cohortes,auxiliaresq; Imperij Romani copias, quas gratuitò habere poteſt, educi iuſsit,non ſuas etiam uires effudit : uix tumultuariam breuemq; peditum manum coegit,quam per oppidorum præſidia diſtribueret , ut aliquantiſper filij ſæuitiam coerceret: non hoſtis,non Cæſaris ſunt apparatus iſti. Proinde indulgentiſsimi parentis patientiam , Matthia , nunc tecum recognoſce. Si quam in Cæſarem,& in Auſtralem gentem iram cõcepiſti,iam iam cõpeſce,rèx inuictiſsime:ac ueluti cæteros armis & uirtute,ita nũc clementia & ꝓbitate uince.Cęſaream manſuetudinẽ & benignitatem

gnitatē ęmulare, nec fortitudinis magis quàm miſericordię laudem aſſequare. Quantam glorię iacturam ex iſto bello feceris, facilius conijci quàm dici poteſt. Quid ſummum pontificem, quid ſenatū Apoſtolicum, quid totam Italiā, quid uniuerſas Chriſtianę reip. ciuitates de te locuturas exiſtimas? Cum à te Rom. Imperatorem, & cum duo ſint gladij, alterum immani bello premi nouerint? Filij quoq; adoptati nomen, multo plus grauitatem facinoris exaggerabit. En iſte Chriſtianę fidei ꝓpugnator & uindex, qui Chriſtianorū principem, et humanarū rerum moderatorem, furore plus quàm humano perſequitur. Proinde, rex inclyte, reſipiſce, hac te infamia exue, qui perpetuæ ſtudes immortalitati. Quid ęquū & phas ſit, recognoſce Matthia: qui plus quā cęteri principes, iam ſapere ſoles. Pro illatis iniurijs ſat erat unam alteram'ue ciuitatem in tuam ditionem aſſerere, non omnia miſcere: non tibi animum inducere, pro modicis erroribus licere tibi omnia occupare, diuina & humana cōfundere. Delicto non debet eſſe grauior pœna. Memento te mortalē: ac principē non ad exitium, ſed gentium ſalutem eſſe natū: & non ad tyrānidem, futilem'q; gloriam, ſed ad ſalutarem gubernationem, ueram'q; felicitatē eſſe genitum. Neq; communium incōmodorum ratio prętermittenda eſt. Maiora (quis ignorat?) nos detrimēta patimur, neq; uos tamen multum hic lucri facere arbitramur. Hinc Vngaria exhaurit̃, hinc incendit̃ Auſtria. Demum, quid feceris, & quid regno utilitatis attuleris, exitus ipſe docebit. Inuitis nemo diu imperauit: nil uiolentum naturę iure perdurabit unquam, ſic ſumptus eludunt̃, & operę: ſic cruor hinc & hinc effundit̃: ſic pœnitētia mordax in animos fruſtra deſęuit. Reputa quandoq; tecum fortunę uarietatem, cui nemo ſapiens nimis credendū eſſe cenſuit. & quis eius inſidias & pericula te melius conſiderare poſsit, inuenio neminem. Meditare, quemadmōdum ante regnum, & poſt, tecum quandoq; illa fecerit: & aliorū quoq; uires penſita. Paterna tibi animū tolerantia augere nō debet: nec, quod pietati & patientię adſcribendum eſt, id imbecillitati, negligentię, ac animi exiguitati tribuēdum. Paſſus eſt huc uſq; Cęſar, finitimos uobis iniurios, & ſibi parū obtēperantes, à te haud ſecus ac à filio caſtigari: tu quoq; patere, Matthia benigniſsime, ne cęterorum innocentiā offendas, ab hoc bello paterna uoce reuocari. Cęſar huc uſq; ueri patris uel indulgentiſsimi compleuit officium: tu probi filij decorum obſerua. Ille ut Cęſar, ut pater, ut tutor adhuc tuus, de te optimè meritus, deponere arma iubet: cęterùm hortatur, orat & obteſtat̃, quādo ſatis ſuper'q; ſęuitum eſt: tu contrà, uti filius, paterna iuſſa capeſſe: ac exoratus precibus, ultro cęde. Nullā tibi gloriam id bellum affert, quādo facile eſt uincere non repugnantē. paternus id amor, pietas'q; inhibet, neq; ullo modo parit̃ cū gnato certare: mauult pati, quàm paternum nomē exuere: mauult ex pietate quàm uiribus prædicari: in externos, non in filiū Rom. Imperij uires aſſeruat. quod quanti momenti ſit, tu quoq;, Matthia prudentiſsime, non ignoras: non armis, ſed paterna patientia tuam iracundiam Cæſar uincendam eſſe duxit. Quinetiam & in hanc Germania ſuſpicionem incidit, cum ipſe tibi non repugnet, id ex compoſito bellū geri. Quare Cęſareo paterno'q; nomine te monemus, hortamur, precamur'q;, ut arma deponas, iniurias omnes hoſtiles inhibeas, ad ſalutarem pacem animum intendas, de concordia perpetua'q; quiete nobiſcum agas: & quando repenſæ ſunt utrinq; iam iniuriæ, ſecretiore colloquio de componenda pace diſceptemus. Cū hæc dixiſſent, ne parū quidem Vngarorū animi à belli ſtudijs alienari occępere. Collegę quoq; adiecere multa, & ut partis utriuſq; ſaluti conſulerent̃, regē obſecrarūt. Rex tandē ab Auguſtalibus legatis exoratus, breuiter iſta reſpondit. Teſtor Deum hominum'q; fidem, fauſtiſsimi Oratores, me nunquam ſpōtè in uos arma ſumpſiſſe. À grauiſsimarum multitudine iniuriarū circumuentus, uobis bellum indixi. Quantum in me fuit, expeditionem iſtam prorogaui, ne in parētem optimum, impij more filij, ſæuire reputarer, & hanc demū infamiam declinarē. Inuitus demū (mihi credite: & ueſtram in hac re conſcientiam teſtor) præ aſsiduarum magnitudine contumeliarum, & non præſtita promiſſorum obligatione, me in arma conieci: ne ex tolerantia nimia intolerabilem pernicioſum'q; contemptum ſubirem. Remedia cuncta tentaui,

Matthiæ regis reſponſio.

nulla

nulla profuere. poſtremò recidendum gladio morbum eſſe cenſui. Belli cauſas, iniuriaſq; omnes hic ritè referendas eſſe non exiſtimo: ne infauſta cōmemoratione, dextera pacis auſpicia interturbentur. Abſurdū eſt, cum de pace agitur, de belli cauſis accuratiſsimè diſputare. refricantur per iniuriarum memoriam ſæpe uulnera, & remolliti dudum animi recrudeſcunt. De belli crudelitate quod dicitis, nihil patratum eſt. In cibaria, res & pecora, uiuendi cauſa, per uicos aliquantiſper ſæuitum. Iuſtū bellum indiximus, atq; geſsimus multo modeſtius: imò ne par pari referrent, inhibuimus, ut paternam ubiq; Maieſtatem obſeruare uideremur. Illæſam honeſtatē & pudicitiam ubiq; eſſe iuſsimus. Verùm quæ audiuntur, quàm ea quæ cernunt, multo maiora plerunq; reputantur. Cum nunc pacem à uobis poſtulari uideam, & me ad concordiam pater animum intendere iubeat, quantum in me eſt dabo operā, ut ueſtræ inſeruiam uoluntati, ut paterno paream imperio: potius armis, quàm officio, nunc à uobis patiar ſuperari. Inhumanus meritò reputari poſſem, ſi poſtulatam pacem, utriſq; ſalutarem, nunc abnegarem: & Cæſareæ paternæq; Maieſtati, ut iuſtū & pius eſt, non obtemperarē. Illud unū adijcio, Si ſine malo dolo petatur. Proinde uiri optimi, ſi æquis pacē conditionibus poſtulatis, eam perbreui uos habituros eſſe cōfidite: ſin iniquis, & mala fraude, ſpem omnem adimite. Si inita deinde uiolabitur, Deum ultorem & uindicem æquitatis expectate. Illud ſcitote, nec propter pacem, bellum gerere: & non bellum, quod calamitoſum eſt, ex bello ferere. Sed rem ipſam in ſecretiora colloquia transferemus. Cum hæc dixiſſet, Senatū dimiſit, Oratores ſecum accumbere iuſsit. Inſequenti die, de pacis conditionibus agi cœptum. Rex bellū iure indixiſſe affirmabat, inſanos in eo ſumptus effudiſſe: haud iniquum eſſe, ſi non ex omni, ſaltem ex aliqua parte ſe præſtari indemnē: proinde repetere belli ſumptus, & trecentena aureûm nummûm milia poſtulare. Contrà illi, de belli æquitate non diſſerere, prædas dicere ſumptus omnes rependiſſe, nulla utrinq; damna reſarciri oportere. Adhæc ille, Præſentia detrimenta, quę Alemannis intulerit, adhuc Vngarorum calamitates, rapinas, uaſtationeſq; agrorum ab Auſtralibus acceptas, æquare non poſſe. Oratores tandem à rege conuicti, eum indemnem præſtari oportere, inficiari non audent: crebris tamē curſoribus Imperatorem conſulunt, haud procul abſentem. Angebat adhæc Cæſarem uehementer Chremeſi Viennęq; obſidio. Vienna deditionem interminabat, ni aut commeatus, aut auxilia mitterentur: magnam annonæ caritatē populoſam urbem inceſsiſſe, dudum rumor erat: reſponſa differri non poterant, neq; pro more uerba dari: nihil moræ ſine maximo periculo interijci poſſe uidebatur. Inſuper Beatrix regina, Cæſari affinitate coniuncta, crebris eum internuncijs orabat, ut à calamitoſa pertinacia ſua deficeret, cum uiro æquis pacem legibus optaret: cōtrà, uirum ꝓ uirili ſua quotidianis literis hortabatur, & rogabat, ne tantopere ſæuiret, & ad pacem ſalutemq; populorum animum ſuum reuocaret. Poſt longam igitur diſceptationē, hęc regi cum legatis Cæſaris cōuenere, ut Imperator ob bellum iuſtè indictū, Matthiam regem præſtaret indemnem: centum & quinquaginta aureûm milia ꝓ belli ſumptu, ad præſtitutū anni tempus rependeret: Matthias obſidionē ſtatim ſolueret: captas omnes urbes & caſtella, ubi ſatisfactū fuerit, continuò redderet: pia filij patriſq; nomina, & antiquę pactiones, ratę firmęq; manerent. Si ad ſtatū diem Matthiæ haud quaquā ſatisfactū, ſuo iure uniuerſam Auſtriā occupare, occupatāq; legitimè poſsidere, & in regni Pannonici prouinciā redigere liceret: neq; ullo impietatis & iniuſticię crimine alicubi gentiū notari poſſet. Cùm his conditionibus inter eos conuētum foret, adiecto ſolenni iureiurando, pontifex Agrienſis pro patre patrato in mediū accitus: Iubes me, inquit, Matthia rex Vngariæ, pacis tabulas promulgare? Iubeo. Iubetis'ne uos Cęſaris Auguſti Oratores, quib. ineundi fœderis data eſt ſumma poteſtas? Iubemus. At ille conſcenſo pulpito, ꝓmulgauit, mox utroſq; in tabulas iurare adegit. Demū: Ieſu Chriſte, inquit, opt. max. ſeruator humani generis, tuq; diuina genitrix, ſempiterna uirgo, unica Pānonię patrona, uoſq; cœlites oēs, patrij q; dij, tuq; D. Stephane & Leopolde ſanctiſsime, his q̄ſumus, ꝓpitij pacis auſpicijs adeſte, mutuā inter

Diſceptatio de conditionibus pacis.

Conditiones pacis.

Promulgatio pacis, & percuſsio fœderis.

ter principes & utramq; gentem concordiam dudum initam, & perpetuã amicitiam confirmate. uter prius inita ſanctè fœdera uiolarit, non ut antiqui fœdam porcam, ſed iactis fulminibus ferite. Percuſſo fœdere, legatos omnes rex cæteriq; Pannoniæ proceres ritè amplexati, in tranſactę pacis & concordię ſpeciem lachrymæ utrinque fuſæ. Tunc rex poſt mutuas pacis congratulationes, ne plus armis quàm beneficentia uincere uideretur, præter omnium opinionem exclamans: Vos, inquit, ſacroſancti Oratores pontifices, proceréſque mei, nunc mihi teſtes adeſſe iubeo, dicta hæc attendite: & quantum Imperatori Romano, patri pientiſsimo, confidam, hinc quæſo conſiderate. Quanquam pactionum iure capta reddere non debeo: Cæſarea tamen & paterna Maieſtate adactus, nunc cuncta quæ cepimus, ei ſponte reddo, cedo Auſtria, ut obtẽperantis pñcipis filij animus quãdoq; noſcatur, & me plus ocij quàm belli amatorem omnes intelligant.

Auſtria Imperatori reſtituta.

Mox uulgò acceitis curſoribus, cunctis præſidiorum præfectis qui capta oppida retinebant, imperauit, ut præſidia repentè deponerent, oppida legatis Auſtralibus reſignarent, ſine mora captis cederent. At illi Coruinam magnanimitatem admirati, conuerſiq; in lachrymas, immortales gratias agere, deoſculari dexteram, & nullum gratæ mentis officium præterire. Cæſari igitur extemplò Matthiæ liberalitatem & tranſactam pacem ſignificarunt. Obſtupuit rebus cognitis Imperator, & ingentes literis Matthiæ gratias egit. Caſtra ad Chremeſim & Stanum poſita, regis edicto mox reuocantur: reſtituuntur omnia, & inſperata lætitia Auſtria tota completur: nec minori quidem gaudio iam exultat Vngaria, cuius ubertas non ſine magno lucro ab Alemanno digeritur. Hoc tempore præpotentes duo duces Chriſtianæ reipub. ſiniſtro fato cæſi ſunt: alter Galeatius Maria Mediolanenſis fuit, à Ioanne Andrea Pamproniano, in diui Stephani æde obtruncatus: Carolus Burgundiorum princeps alter, qui dum Lingones Treuerosq; debellat, ad Venacoum oppidum in Treuerorum finibus profligatus occiditur. Reuocatis rex in Pannoniam exercitibus, & percuſſo cum Imperatore ea hyeme iam fœdere, inſequenti anno, qui ſeptuageſimus octauus ſupra milleſimum & quadringenteſimum eſt, Piſonium uenit, & Quadrageſimale ibi ieiunium peregit. 1478. Deinde cum maxima aulicorum manu, & unà cum Beatrice ſua, ut à curis aliquantiſper bellicis animum relaxaret, per regnum uagatur, urbes locaq; præſtantiora luſtrat, uxoriq; oſtendit, Caſsiouiam, Cremniciam, Nouocolium, & montana ambo loca reuiſunt: auri argentiq; fodinæ ſpectantur: educendi ex terra auri, prætereà molendi, diuidendi, conflandiq; modum admirantur, qui nunquam antea uiderant.

Rex cum Beatrice uagatur.

Vtcunq; poteſt rex, Beatrici ſtudet: ubiq; ex ciuitatibus & oppidis prouinciales occurrunt, ac eximios utriq; honores acclamationesq; exhibent, ac magnificè (ut par eſt) excipiuntur. Interea compoſitam cum Romano Imperatore pacem, rumores ubiq; gentium diſtulerunt: ad cuius nuncium, omnes principes admodum exhilarati ſunt. uidebant enim ex hoc bello tantum animorum Turcis accedere, ut Chriſtianæ multum reipub. timerent. Ex hoc tempore præſtituta Matthiæ regi à Rom. pontifice Venetoq; ſenatu ſtipendia abrogata ſunt, quę centies mille nummûm aureûm ſanè complebant. Id haud ab re factum, ne aduerſus Cæſarem Matthiæ opem afferre uiderentur, Chriſtianæ reipub. principem.

Stipendia pontificis & Venetorum regi ablata.

Pòſt, ubi reconciliatos eſſe ſenſere, optatam certatim pacem congratulantur. Andreas Vendramnus Venetorum dux, ut ex archetypis accepimus, literis ita ſcripſit: Diſtulimus aliquantiſper gratulationis officium, ſereniſſime princeps. quoniam uarius & incertus initæ pacis nuncius, inter tuã, regiam Auguſtalemq; Maieſtatem adhuc eſſe uidebatur: ſed indies certiores facti, has breuiter ſcribendas eſſe cenſuimus: quibus etſi non abundè gaudium & lætitiam promere, perbreui tamen indicare uideremur, itemq; ingẽti deuotionis affectui aliqua ex parte ſatisfaceremus: ut ſicut bello grauiter angebamur, ita percuſſo nuper ſalutari fœdere mirificè lætaremur. Gratulamur igitur Maieſtati ueſtræ, imò communi gentium ſaluti, quarum tutela ex ueſtra concordia pendet. Gratulamur amicis quibuſcunque ueſtris, in quorum ordine nos ſumus haud cum poſtremis numerandi.

Venetorum ducis epiſtola gratulatoria.

Gratulamur

Gratulamur deniq; reipub. Chriſtianæ, cui poſthac à Maieſtate ueſtra, hoc finitimo & inteſtino bello liberata, id auxilij ſperare licet, quod ueſtram amplitudinem, pietatem, religionem, ac ardentiſsimum in Chriſtianam rempub. ſtudium planè addecet.

Reſponſio regis. Nec ingrato quidem animo Matthias iſta perlegit, atq; pari ferè breuitate uſus, ita reſcripſit: Matthias rex Vngariæ, Andreæ Vendranno, Veneti ſenatus principi, ſalutem. Quòd ob initam cum ſereniſsimo Imperatore pacem nobis ex animo gratulamini, quòd amicitiæ officium in re quaque tam diligenter attenditis, nos hunc gratulationis affectum, & gratiſsimum habemus, & gratias agimus ingentes, quando ex fido ac beneuolenti corde profluxiſſe cognoſcimus. nec minus quidem uos noſtris quàm proprijs commodis lætari credimus: quando nobis nihil gratius accidere poteſt, quàm cum optimum florentiſsimæ ampliſsimæq; Reipublicæ ueſtræ ſucceſſum audimus. Hæc uetus amicitia, fida ſocietas, & explorata diu utrinq; fides, utroſq; facere iubet. Quod in calce ſubijcitis literarum, uos Chriſtianæ reipublicæ gratulari, quod à nobis uicino & inteſtino bello liberatis, id auxilij ſperare poſsit, quod amplitudini & pietati noſtræ conueniat: uos ſcire uelimus, quemadmodum etiam per Oratores ſæpe ueſtros ſuperiori tempore ſignificauimus, nobis ardentiſsimum defenſandæ reipublicæ Chriſtianæ ſtudium nunquam defuiſſe, neq; in poſterum eſſe defuturum: ſi tantam turbulẽtiſsimi hoſtis molem, cuius uires ſoli tolerare nequimus, humeris noſtris ſine adminiculo aliorum ſubire poſsimus. Intercepta igitur Matthiæ regis ſtipendia, à Venetorum ſocietate, beneuolentiaq; animum abalienarunt. Accedebat occupatæ olim Dalmaticæ oræ memoria, quæ non ſine moleſtia ſuccurrebat: item in bello Auſtriali Cæſareas potius quàm Pannonicas partes fouere rumor erat.

Diſcordia cũ Caſimiro rege. His quoque temporibus, cum Ioannes Bietigus, ſuperioris Sileſiæ præfectus, regem edocuiſſet, in his finibus Polonos quoſdam noua moliri, uicos infeſtare, abigere pecora, ictum olim cum Caſimiro rege fœdus lędere: rex ira aliquantiſper inſenſus, Poloniæ regem admonuit, rogauitq; ne initum fœdus læderet, ne iura ſocietatis uiolaret. quod ſi facere perrexerit, eadem ſe quoque facturum interminatus eſt. At ille præfecto in primis querenti, deinde regi ſe literis diligentiſsimè purgauit: dicere, id à quibuſdam, qui proprij eſſent iuris, ſe inſcio inuitoq; fuiſſe factum: uaria quoque cauſari, quæ uiolatæ pacis ipſum excuſarent. Contrà rex ad eum reſcribere, ſe quoque poſſe multos ex regno ſubornare, qui Polonos hoſtilibus iniurijs afficerent, ac dicere, illos ſui iuris eſſe. Demum ad ſeruandum fœdus hortari, ne ars arte primùm eluderetur, & è minima deinde ſcintilla ſuſcitaretur incendium. Caſimirus ſic admonitus, illorum qui in ſuperioribus Sileſiæ finibus noua moliri occœperant, audaciam repreſsit. Venetorum porrò memoria animum Mathię indies infeſtiorem reddebat. ſciebat enim, Venetos Pannonicæ ſocietatis authoritate haud infeliciter cum Turcis egiſſe: multos à Veneto quondam ſenatu legatos acceperat, quibus præſentibus cum Maumete proſperè pugnauit: & quotiens in Illyrico & Epiro Turci in Venetos aliquid moliebantur, inſtaurato repentè in Myſia bello, obſidionem ſoluere coacti ſunt. quod & Croiæ Scodræque oppugnatio ſæpe teſtatur.

Veneti legati ad Matthiam miſsi. Franciſcus Venerius ab initio ad eum miſſus: deinde Ioannes Hemus: poſt hunc, Franciſcus Diedus, & Franciſcus Iuſtinianus: nouiſsimè uerò, Scodrenſi obſidione, Sebaſtianus Badouanus, legationis quoque munere functus eſt. Antonius demum Victorius cum Arietenſi antiſtite uenerat, & ex annuo (ut aiunt) ſtipendio centies ferè mille aureũm nummũm ambo Rom. pontificis Venetiq; Senatus nomine in Vngariam attulere. Intermiſſa igitur Cæſareo bello fuere ſtipendia, quę Chriſtianæ admodum reipublicæ obfuere. Ignorabant plerique Turcorum uires, & ſomnia potius figmentaq; eſſe quam rem ueram exiſtimabant. Paſſus eſt ergo, qui non credebant, illorum feritatem experiri: ut quantus in dirum hoſtem apparatus fieri oporteret, cæteri ſentirent. Itaque ex Illyrici finibus, quos diſpoſitis oppidatim ſtationibus tuebatur, legiones, ob impenſarum grauitatem, & Italorum ignauiam auaritiamq; reuocauit, ſuas tantum prouincias curauit. Ferus hoſtis, pòſt, ubi remiſſas Dalmatiæ

matiæ cuſtodias eſſe, Pannoniſq́; animum deferbuiſſe nouit, diffuſas per Illyricum, Myſiam, Macedoniamq́; turmas, ad Dalmatię fines conuenire iubet. At ubi quindecim equitum milia haud procul Scodra cōueniſſe ſciuit, Dalmaticos Carnoſq́; montes ſuperare, ac Forum Iulij incurſare, agrumq́; latè populari præcipit. Turci, Alibecho duce, Dalmatiam traijciunt: nullum, dum iter faciunt, prouinciæ detrimentum inferunt: equorum pernicitate longa itinera metiuntur. Dalmatiam & Carnos demum emenſi, Foroiulianum agrum inuadunt, fluuios præter hominum opiniones tranant, montes ſuperant editiſsimos: & nihil uſq; adeò arduum ac difficile reputatur, quod illorum audacia non adoriatur. Cum in Venetorum prouinciam deſcendiſſent, tot homines cum uxoribus & liberis abduxere, ut ſupra quàm uiginti hominum milia in ſeruitutem uindicaſſe dicerentur. Tantum hinc triſticiæ Venetorum animos inceſsit, & tanta uniuerſam Italiam trepidatio inuaſit, ut pleriq; de facienda emigratione cogitarent. Ii pontificem Romanum, ac cæteros Italiæ principes orant, & obteſtantur, ut communi conſilio ac ope, commune periculum deprecentur. Inteſtina tamen Italorum odia, factionesq́; pernicioſæ, uſq; adeò à communi ſalute diſtrahebant, ut nihil antiquius inimici calamitate reputarent. Alphonſus Calabrię dux, & Federicus Vrbinas, cum Hieronymo comite, Xyſti pontificis nomine Florentinum agrum, uillas inſano ſumptu ædificatas, amœniſsimosq́; pagos & oppida diripit, atq; expugnat. Veneti iure ſocietatis ad Florentinos auxilia miſerant: & cum ſocios grauiſsimo bello laborare cernerent, magnopere angebantur. Etruriæ enim bello impliciti, in Macedonia & Foro Iulij à Turcis acerrimè uexati, grauiſsimaq́; damna perpeſsi ſunt. Dum Xyſtum pont. ut Chriſtianæ ſaluti conſuleret, ab Etruſco bello reuocare conantur, cum tempus hic fruſtra triuiſſent, ad Ludouicum Gallorum regem oratorem miſere, precantes, ut Italiæ tumultus diſcordiasq́; cōprimeret. Hac Ludouicus legatione commotus, Xyſto diem dicit, ſeq́; Renatum Lotharingiæ ducem, regis Renati Andegauenſis ex filia nepotē, miſſurum interminatus eſt, ut præreptum aui regnum recuperet. Quinetiam ut rebus Italicis impenſius incumberet, inducias cum Maximiliano Burgundiæ duce compoſuit. Veneti, Florentini, Mediolanenſesq́;, tempeſtate illa inita ſocietate, Herculem Eſtenſem ducem huic bello pręfecere.

Turcorum excurſio in Alemanniam & Italiam.

Præter hæc, Veneti Turcorum ſucceſſu admodum conſternati, poſt primam eorum in Italiam irruptionem, pręter Sontium amnem, quicquid uadi fuit inter Goricianum pontem & Aquileię paludes, perpetuo aggere obſtruxerant, ſtationes militum & munitiones impoſuerāt. Hoc itaq; opere in muri ſpeciem, barbarum Italia prohiberi credebant, nullum hinc periculum ultrà imminere putabant. Ecce ex inſperato ferus hoſtis aduenit, ac præter omnium opinionē in ulteriore Sontij ripa conſedit, cuius exercitum decem milia equitum pleriq; reputarunt. Marbechus Turcorum præfectus, circumacta equitum ala, caſtellū, quod ponti imminebat, paruo negotio expugnat: præcipitato in amnem præſidio, pontem occupat. id è caſtris ſentiri non potuit, cùm quatuor milibus paſſuum abeſſent. Mox equites mille expeditiſsimos flumen tranare iubet, ſeq́; cum cætero equitatu ſequuturum oſtendit. Imperat Venetorum caſtra adoriri, irritare ad certamen: deinde ſenſim retrocedere, hoſtesq́; temerè à tergo prementes in inſidias locatas trahere. Faciunt ij mandata, cum in inſidias Venetos allexiſſent: cæteri à fronte coorti, primam eorum turmam ad unum obtruncant: nemini parcunt, præterquam pauciſsimis quibuſdam illuſtribus, quorum captiuitatem ſibi commodiſsimam fore ſperabant. Proxima turma præcedentium morte perterrita, in fugam effunditur. Inſtat à tergo Marbechus, cum reliquo equitatu: & equorum pernicitate palantes aſſequutus, paſsim ſternit, capitq́;. Ad Moſſam uſq; continuata clades. Hieronymus, qui exercitus gerebat imperium, cum filio: item Iacobus Baduarius, Anaſtaſius Flaminius, & pleriq; illuſtres in ea pugna deſiderati. Marbechus quoq; grauiter uulneratus. Poſtero die quicquid pagorum inter Sontium Taliauentumq́; fluuios effunditur, igni ferroq́; uaſtatur, & ad Vtinum fumus apparuit, ut finitimis hoſtem adeſſe id foret indicio. Adauxit cala-

Turcorū alia eruptio contra Venetos.

Vtinum.

mitatem aſtus plus quàm barbarus. Simulatur ab his reditus: motisq; caſtris amnes retrò ſuperant. Traiecto Taliauento, unius diei iter iam remenſi, mox proxima nocte redeunt: & liberatos dudum metu prouinciales, ac incautos iterum adoriuntur, & longè maiore quàm paulo antè ſæuitia prædasq; graſſantur: innumeram uirorum mulierumq; multitudinem abducunt. Quid plura? Veronam uſque trepidatum: & à Venetis ex editiſsima diui Marci turri, ueluti è ſpecula, ſociorum, feraciſsimi'que agri proſpecta ſunt incendia. Andreas Vendranus Venetorum dux, hoc anno mortuus eſt: cui Ioannes Mocenicus ſuffectus. Alia quoque detrimenta, ex intercepta Matthiæ ſocietate, abnegato ſtipendio, Venetis acceſſere. *Croia capta.* Croiam Maumetes, munitiſsimum Macedoniæ oppidum, repentè obſidet: faméque adacta, undecimo menſe deditione potitur. oppidani, priuſquam ſeſe dederent, omnia tentaſſe feruntur ſedandæ inediæ remedia, ut etiam boum coria & equorum auidè deuorarint. *Scodra obſidio.* Nondum malorum finis aderat, cum Alibechus capta Croia, Scodram obſidet. Subſequitur paulo pòſt Maumetes, & ut munitiſsimam præſidio locique natura ciuitatem expugnet, uniuerſas quaſcunque potuit copias ex Aſia & Europa coegit, ueluti extrema iam ſibi tentanda eſſent. Mox dum incerta ſpe Scodram obſidet, ingentem Turcorum equitatum per Dalmatiam, in Fori Iulij agrum immittit: Sontiacasq; iterum munitiones aggredi iubet. Carolum præſidiorum præfectum, qui caſtella ad perpetuum aggerem inſtaurata tuebatur, in pugnam educere conatur. At ille ſuperioris quidem cladis haud immemor, intra uallum inſtructa acie, Turcorum impetum expectare: dimicabundus, longa hoſtem expectatione defatigare. Eluſus demum longa mora Turcus, à Gradiſcanis caſtris retroceſsit: & hinc ad quatuor milia paſſuum, inter Medeæ montem & Cremonam proxima nocte ſubſedit. Proxima nocte, propter Manſanum, per patentes ualles ad radices montium caſtra poſuit. Superatis deinde abruptis confragoſisq; Carnorum montibus, in Scodrenſia caſtra ſe recepit. Triginta Turcorum milia in hac nouiſsima eruptione fuiſſe perhibent. Dum bellicis Scodra machinis aſsiduè ac miſerabiliter oppugnatur, Maumetes, ne fruſtra cum tam numeroſa legionum multitudine tempus terere uideretur, Ioannem Cernoi Sabiaco ciuitate priuat. Aſiaticæ oræ præfectus ad expu- *Driuaſtum.* gnandum Driuaſtum mittitur: & per breui tormentorum adminiculo potitur. quingenti ex oppidanis capti, in caſtraq; perducti, in Scodrenſium conſpectu omnes trucidati ſunt. Maumetes obſidionis faſtidio ac deſperatione correptus, relicto ad continuandam obſidionem Marbecho, cum octo milibus hominum, ipſe cum cæteris le- *Lyſſum.* gionibus abijt. Eodem quo profectus eſt die, Lyſſum ad Drimonis ripam, cum duabus Venetorum longis nauibus, in ſuam poteſtatem redegit. Ducentos ad Marbechum remiges ibi captos miſit, quos ante conſpectum Scodrenſium trucidaret. mandata pro libidine feritatis facta ſunt. Itaque uniuerſa, quæ breuibus enumerauimus, mala, è deſtituta bellicoſi regis Matthiæ ſocietate promanarunt. Quem cum ſibi haud iniquè ſuccenſuiſſe intelligerent, nec facilè tamen reconciliari poſſe exiſtimarent, donec ſocietatem cum Pannone iuſtè ſanctéque ſeruarent, forti animo ac citra detrimentum Turcorum omnes impetus excepere. Contrà rex indies exacerbatus, uel proprio, uel aliorum inſtinctu: nunquam amplius eorum amicitiam requiſiuit, neque contempſit, ſuis tantum rebus conſuluit. Ad poſtremum Veneti, cùm ſe Turco impares eſſe cognoſcerent, ſeq; in hoc bello ab uniuerſis Italiæ potentatibus deſtitutos eſſe conſpicarentur, deſperata Matthiæ reconciliatione, de ineunda cum Turco pace cogitarunt. In cauſa, iſta fuere complura: Venetorum ſuperbia, *Venetorum cum Turco pax.* inuidia, potentatuum Italorum diſcordia: & in partiendis, quæcunq; bello recuperarentur rebus, auaritia, cum ſumma iniquitate coniuncta: quæ quidem omnia, pro libidine iudicioq; ſuo cuique definienda relinquo. Inſequenti anno, ſenatus iuſſu Ioannes Darius ſcriba, exacta iam hyeme, de pace agere occipit, ne hoc ſenſim bello Reſpub. labefactaretur. Parum æquis tamen & honeſtis conditionibus ea ſanè compoſuit: nempe ut deductis ex urbe præſidiarijs militibus, & oppidanis quicunque

uellent,

uellent, Scodra Turco cederet. Veneti quoque Tenarum Laconiæ promontorium, & Lemnum inſulam inſuper adijcerent: atque octo demum aureorum milia quotannis eo nomine Maumeti penderent, ut pontica Venetis negociatoribus nauigatio tutò pateret. His igitur legibus pax compoſita, haud parum Venetæ libertati derogauit: quando ſtipendiariam uectigalemq́ Turco ciuitatem feciſſe uidebantur. Sed ab omnibus deſtituta auxilijs, non temerè, quando ita res tulit, publicæ utilitati ſaluticq́ conſuluit. Quin & Cephaleniam inſulam, quæ ante Aetoliam expoſita eſt, & à diuæ Mariæ cognomento nominatur, ui in Turci ditionem peruenire Veneti paſsi ſunt: ne inita dudum fœdera in diſcrimen ſuum uiolarent. Sed de his hactenus. Ad Matthiam reuocetur oratio. Nihil ei poſtero anno fuit antiquius, quàm initam olim cum Ladislao Boemiæ rege pacem confirmare. Iam intelligebat illum eſſe maturum, præterea magnanimum & prudentem, ac bellicoſiſsimis deniq́ populis præpollentem. Vndique ſibi bella imminere augurabatur. cum Turco perpetuum erat, & hęreditarium, quamuis ad crebras id inducias haud inuito Maumete redegerat: quoniam adempta ſibi Italorum adminicula nouerat. Nec latebat quidem præter hæc principem Cæſarea mens pertinax, & quandoque inconſtans, uariaq́: illinc quoque Caſimirum Poloniæ regem admodum timebat, ne Prutenorum cauſa fœdera ſolueret. Pruteni, ſinus Oceani Sarmatici ſunt accolæ: Viſtulæ amnis oſtia, qui Cracouiam præterfluit, Oceanoq́ demergitur, accolunt, & præter litus effuſi, ad Venedicos uſque montes accedunt. Apud hos potens ac ſacrum diuæ Mariæ collegium imperat. prouincia quidem ob negociatorum frequentiam ciuilis eſt admodum, & opulenta: in cuius imperium iam animum Caſimirus intenderat. uidebat enim, domita Pruſsia, ad Oceanum uſque Sarmaticum Poloniæ regnum propagatum iri. Pruteni, qui à Poloniæ tergo ſunt, aliquem ſibi defenſorem parare ſtudebant, qui à fronte Polonum infeſtaret. Si quid in eos ab auerſa parte moliretur, ſocietatem cum Matthia ineunt. Rex cum Caſimiro deinde agit, ut ad tempus uſq́ proximi conuentus (quam diætam appellant) nullum Prutenis bellum inferatur: ſi quæ in eos copiæ miſſæ forent, continuò reuocentur, quò ad diætam tutò ueniendi libertas fieret. Caſimirus hæc omnia & chirographo & data fide ſe facturum eſſe promiſit. Quare initæ cum Prutenis ſunt induciæ. Sed, quemadmodum paulo pòſt ex Matthiæ accepimus literis, Caſimirus promiſſa non præſtitit, ut epiſtola rex longa conqueritur. Miſſum in Prutenos exercitū non reuocauit: conueniendi poteſtatem Prutenis non fecit. quare haud parum indignitas iſta Pannonis animum incendit. Hiereslauum Boſcouium rex in Poloniam miſit, qui ſuo nomine Caſimirum, ut promiſsis ſtaret, hortaretur: moneretq́, ut icta olim fœdera, uti phas eſt, ſeruaret. Demum certiorem redderet, à Pannone Prutenos nunquam ſocietatis iure deſertum iri. Itaq́ cum huiuſce belli periculum uereretur, confirmandam cum rege Boemiæ pacem Matthias eſſe cenſebat, ne uno tempore cum tot hoſtibus certare cogeretur. Prius autem per legatos dedit operam, ut conuentus ille haberetur, quo demum utriq́ reges in colloquio coirent. Ipſe Georgium Collocenſem metropolitam, & Protaſium Olmuncenſem epiſcopum, item Stephanum comitem Scepuſienſem, Venceslauum Boſcouiū, & Nicolaum Zeecenſem, oratores pronunciauit. Stephanus enim ea tempeſtate Sileſiæ præfecturam cum imperio gerebat. Ladislaus uerò, illuſtres profectò uiros ad hanc legationem deſtinauit, inprimis Ioannē Tymbutem, & Boleslauum ſummum Boemici regni iudicem. quibus collegæ optimi fuerant adiecti: Beneſsius Vaitmiller, Burgrauius Cariſius monetæ magiſter, & Ioannes curiæ pręfectus, cui de Riupo cognomen erat. utrinque igitur præſtantes uiri ad Olmucium conuenere, quibus cum liberum foret utriuſque regis negotia componere, ſic omnia inter ſe citra diſcordiam diſpoſuere, ut omni ex parte cuncta congruerent. Id unum ſupererat, ut principes conuenirent, & ab legatis acta, ſua auctoritate ac fauſta præſentia confirmarent. Quare utriuſq́ regis edicto ad Olmucium conuentus indicitur: atq́ non ſolum reges, uerumetiā antiſtites omnes, ac reguli, proceresq́ maximi, cum uniuerſa nobilitate,

Pax cum Ladislao confirmata.

Pruteni.

Olmucij conuentus.

[illegible]ſe, ad præſtitutam diem conuenire iubentur. Inſolentes utrinque fiunt apparatus, & à Matthia præſertim, qui plus æquo ambitioſus eſt habitus: & nec uindicta, nec be[illegible]ficio, magnificentiaꝗ, à quoꝗ hoſte amico'ue ſuperari ſe paſſus eſt. Vuladislaus ad ſtatum tempus, cum ornatiſsimo procerum ordine, aliquot diebus prior affuit, ſecumꝗ florentiſsimum duxit exercitum. item præter Boemos, duces duo illuſtriſsimi, & affines, quorum alter Bauariæ, Saxoniæ alter princeps erat. Præ cæteris autem

Boemi. terrarum gentibus, proceritate ſtaturæ, roboreꝗ corporum, ac pulchritudine, præſtantia crinium, & ſuauitate conſuetudinis, Boemi ſanè præcellunt: corpora comasꝗ

Vngaros cum Boemis cōfert. plus iuſto colunt, in habitu ueſtituꝗ nitidiſsimi, & perquàm molles, ad bellum & uoluptates tantum nati: populares omnes ſunt, & affabiles: ad conciliandas quoque

Vngari. amicitias nimis idonei. Contrà ſeueriores Vngari, & magis agreſtes, bello duriſsimi, auſteræ conſuetudinis, & quàm maximè peregrinæ. exteros parum amant, pleruncꝗ abominantur. elatum his eſt ingenium, ac immodicus equorum ueſtium luxus: armorum habitus, ac menſæ potiſsimum eſt ſtudium: cæterùm minima cura, ſolicitudoꝗ. pericula contemnunt, bella ferunt, ocium formidant: honorem laudemꝗ appetunt, quam armis parare nituntur. Matthias ob ingentem apparatum cunctantius acceſsit, crebris à Boemo literis uexatus. Reginam, cum Franciſco Aragonio fratre eius, item pontifices proceresꝗ omnes ſecum duxit. Cum Olmucium ueniſſet Boemus, qui aliquandiu, & plus æquo in finibus expectarat, ad quintum mox lapidem caſtra poſuit. poſtero die tabernaculum, in medio interualli ſpacio tenditur, ubi reges unà colloqui poſſent. Ex compoſito deinde inſtructis utrinque aciebus prodeunt. Cum ad tabernaculum ambo ad ſagittæ lapidis'ue ictum iamiam congreſſuri eſſent, ſubſtitere utrinque agmina. Reges in medium coiuere: primo congreſſu dextras mutuò apprehenſarunt, & dedere pacis oſcula: mox equis deſiliunt, tabernaculumꝗ ſine arbitrio ſubeunt. Inito colloquio tres circiter horas, de communi concordia, de redintegrando fœdere uerba fecere. Demum fœdus arctius reuinciendum eſſe rati, inter ſe iterum ſanctiſsimè percuſſere: fraternoꝗ obſtrinxere uinculo, ne facilè uiolari poſſet. & accitis deinde utrinque pontificibus, proceribusꝗ arbitris, ſacroſanctum id eſſe iuſſere. Soluto deinde colloquio, alter in caſtra, alter in urbem ſe recepit. Tertio uerò die rex inermis, cum uniuerſis principum ordinibus, ex urbe digreditur, atque uerſus Boemi caſtra agmen intendit. Et occurrit è caſtris ille, comprehenſisꝗ ad congreſſum dextris, ſocia utrinque agmina iunxere, in urbemꝗ peruenere. Hic regis edicto lautiſsima cunctis Boemorum principibus parata erant hoſpitia. prope forum duo palatia inter ſe oppoſita, Perſicoꝗ luxu apparata, reges excipiunt. Bauariæ Saxoniæꝗ duces pro dignitate recepti ſunt. Incredibiles in urbe apparatus Matthias inſtituerat. Vuladislaus armatus, ac inſtructa acie, ciuitatem ingreſſus eſt, alterumꝗ Martem referre uidebatur. magis arma ꝙ toga magnitudinem corporis addecebant. Aedes huic rex mirifico luxu apparauerat: triclinia, cubicula, ſubdiualia, & uniuerſum denique atrium ſericis pictisꝗ aulæis curioſè ueſtiuerat. Excoluerat etiam regia ſupellectili, ne quid ad honeſtandum fratrem prætermiſiſſe uideretur. Apparatus ubique magnificus, etiam ſuprà quàm excogitari poteſt. Culta quoque pro cuiuſque dignitate cæterorum hoſpitia. Dies quindecim ob fraternæ ſocietatis lætitiam, quam dudum iniuerant, conuiuia aſsiduè celebrata. Temporarium in foro theatrum, ſcena orcheſtraꝗ ſumptu magno paratum, ubi ludi ſcenici, ſaltationesꝗ accitis eximiis matronis, cum ſumma feſtiuitate editæ. ante ſcenam hippodromi circiꝗ uicem tunc forum præſtitit, ubi quotidie equeſtri certamine pugnatum, magnaꝗ ac uaria uictoribus præmia propoſita, próque regali magnificentia multa in ſpectaculo ſparſa miſsilia: epulum uiſcerationéſque populo, item Pannonio Boemicoꝗ militi quotidie datæ: celebratum in foro conuiuium eſt principum. In medio fori tetragonus ſtabat abacus, gradatim more pyramidis ab omni parte conſurgens: per cuius ſubſellia aurea, gemmata, argenteáque uaſa ritè diſpoſuerant. Proſtabant abaco rhinocerotes duo, unus à dextra, à læua alter, miræ uterque magnitudinis.

gnitudinis, infeſtóque cornu ſpectatores intuebantur, ad baſim hydriæ capaciſsimæ, ænophora, diotæ è poſtulato argento affabrè factæ: ſuprà uerò chryſendeta, calices, ſcyphi, cupæ, fialæq́;, lapillis ac unionibus onuſtæ. Conſurgebat igitur gemmatus, ex omni parte conſpicuus in medio foro abacus, in montis aurei ſpeciem, ubi miſerè ſpectatorum lumina fatigabantur. Reges cum proceribus in cœna accubuere, decem quoque menſæ ex ordine ibidem ſtratæ. Inter prandendum nunquam in ſcena & hippodromo ceſſatum, aliqua ſemper edita ſpectacula, hinc mimi, hiſtriones, citharœdi: hinc equorum certamina, infeſtis haſtis congredientium. Deinde remotis menſis, principes cum matronis illuſtribus duxere tripudia. Regina cum Vladislao rege, & Franciſcus Aragonius cum formoſiſsima nobiliq́; puella Germanicam pyrrichiam, non ſine magnis populi acclamationibus, plauſuq́; ſaltarunt. Rex quotidie Vuladiſlauum e regione manentem, officij gratia, traiecta uia familiariter adibat, educebat in regiam, admiſſumq́; concubiculum Beatrice teſte domeſticè ac iocoſè alloquebatur: quandoque latrunculos cum regina ludere iubebat: quod futuri uani coniugij fuit auſpicium. Tantum fraternæ charitatis ſemper oſtendit, & honoris exhibuit, ut nihil ultrà addi & optari poſſet: ueluti diuus ille princeps Vuladiſlauum ſucceſſorem ſuum ariolaretur. Quin & in aduerſa formidoloſaq́; ualetudine, rogatus à ſuis, quem ſibi ſucceſſorem optaret, regnóque eligendum conſuleret? Vuladiſlauum, inquit, ſi optimum regem appetitis. Compoſitis rebus, cum iam ſoluendus conuentus eſſet, ne indonatum quidem Boemiæ regem, quem fratrem adoptauerat, dimittendum eſſe cenſuit. Inprimis quidem uniuerſum hoſpitij apparatum, ubi eum exceperat (aureis cubicula aulæis texerat, ſtragulis etiam aureis lectos ſtrauerat, precioſiſsimum quoque abacum explicauerat) illi dono dedit. Item id paruum ratus, redditis duabus (ut aiunt) ciuitatibus, munificentiam auxit. Beatrix trabeam auro contextam, regales ueſtes, lectos lautiſsimos, & cætera tale genus, quæ cœlibem principem addecerent, adiecit. Nec indonatos quidem ambos duces, & cæteros principes dimiſere: nemo dimiſſus immunis. Verùm illud potiſsimè commemorant, & admirantur homines, cuncta Boemorum hoſpitia à regali gazophylazio apparatum accepiſſe: denas in ſcenam menſas fuiſſe ſtratas, quæ multum auri, argentique ad propinandum & ad fercula poſtulabant: nihil tamen è regali abaco, quem in foro conſtruxerant, in conuiuij uſum accepiſſe. Quare quanti cenſus Coruina ſupellex fuerit, ne facilè quidem conijci potuit. Sed quis mortalium uitam aliquid ſolidæ felicitatis habere arbitretur? Dum conuentum feliciſsimum ad Olmucium haberi Turcus accipit, præter omnium opinionem, ingentem expeditiſsimúmque exercitum in Vngariam excurſare iubet, ut eam à rege diætæ gratia, quæ Auguſto menſe eſt habita, deſtitutam, furtim inuaderet, diriperet, & (quod nunquam antè auſus fuerat) igni ferróque uaſtaret. Fortuna Turci audaciam ſequitur, fouétque. nam tanta ſiccitate is annus exaruerat, ut ad VII. Kalend. uſque Aprilis nunquam tantum pluerit, quantum ſitibundum terræ dorſum parumper aſpergere potuiſſet. Vtraque Pannonia Sauo hinc, & Drauo illinc circumuenta, Iſtro munitur, & Turcorum incurſu amnes inhibent: præ inſolenti uerò ſiccitate Sauus in pleriſque locis uadò tranſiri poterat. Drauus ſemper ac ubique nauigabilis, eo anno pedibus traijci paſſus eſt: in cauſa fuit, inſolentiſsima ſiccitas, cum fluuij tres ubique nauigentur. Turcus uadi exploratorem inuenit ad Drauum, quem multa mercede conduxerat. Tranſmiſſo iam Sauo, triginta Turcorum milia in Draui repentè ripa conſedere. Ac ij tutum uadum edocti, ſuperato amne, Pannonias inuadunt, in pagos, in homines ac pecora iuxtà deſæuiunt: ferro, ignique uſquequaque debacchantur: ad Caſtrum uſque ferreum, & ad Styriam, Rachoſpurgúmque decurſant. Triginta hominum milia cum ingenti præda, incenſa uaſtatáque non parua ex parte prouincia, ſecum abducunt: iterque remenſi, in Boſſenam ſe recipiunt. Quod ubi regi ſoluta diæta nunciatum eſt, omnes proceres, alarumq́; præfectos, tumultuario Tur-

cos exercitũ inſequi iubet, ipſe per ſæuã peſtilẽtiam, quæ eo anno per uniuerſam Vngariã latè debacchata fuerat, per ſyluas & amœna loca, ualetudinis tuẽdę gratia, uagabatur. Reginã Caſſouiã uerſus à ſe dimiſerat, ne qua hominũ frequẽtia ac cõtagione inficeretur. In tãto tumultu & calamitate, rex nequaquã conſternatus eſt animo: imò tunc cũ nihil à Turco timeret, de Auſtriali bello cogitabat. quare cũ Vuladislao rege fœdus repercuſſerat, ſocietatẽꝙ redintegrarat. Romanũ enim Imp. crebris literis ac

Auſtriaci moti belli cauſa.

multis legationib. orauerat, ut pacta præſtaret, ꝓmiſſa perſolueret, centũ & quinquaginta aureûm milia iã diu exacto tẽpore penderet. Viennenſes audiuerat centum milia Cæſari collata ſtipe dediſſe: illum auaritia peruicaciáꝙ correprũ, nihil eſſe ſoluturum. Quare ueluti cum eo ſibi cõuentum fuerat, pactionũ iure abnegatas bello pecunias repetere omnino cenſebat oportere. Contrà, cùm Cęſar ſe obſtinatiſsimè recuſaturũ intelligeret, bellumꝙ hinc iam futurum ꝓſpiceret, iam copias clàm parauerat, & in ſuperiori Pannonia Styriáꝙ aliquid paulo ante tumultũ Turcorum moliri cœperat. Matthias igit in tanta rerum omniũ perturbatione, nõ excidit animo, utrunꝙ bellum audacter adoriri: neꝙ uno eodémꝙ tẽpore, cum duobus rerum humanarũ Imperatoribus, neꝙ cum ambobus Cæſaribus & Auguſtis dimicare ueretur: uana hęc nomina cõtemnit, animum ac uires ab iracundia ac Ipſa æquitate, ac polluta religione ſumit: Deum ſibi uindicẽ & propugnatorem nunquã defuturum eſſe confidit, quem Pannonicis rebus affuiſſe ſemper, ex ipſo periculo nouerat. Comparato itaꝙ magno exercitu, ſecundum eos quos præmiſerat, Turcum inſequitur: & nõ modò abactam prędam recuperare, uerumetiam iniurias barbarorum ſperat ulciſci. nam cum paulo ante Turcorum ingreſſum, pactam ab Imperatore pecuniam exigere non poſſet, Gerepetrum Stephanúmꝙ comitem Scepuſienſem in Styriam miſerat, eoſꝙ Rachoſpurgum, Petouiam & Fierſtenfeld obſidere præceperat. Ob Turcorum uerò incurſum initis cum Imperatore inducijs, Stephanum & Gerepetrum cum exercitu reuocarat, ut Turcos unà peterent. Hoſtium mox ſequitur ueſtigia: quos cum in Pannonijs aſſequi non poſſet, extra regni fines eò uſque perſequitur, donec ab his pœnas cumulatas exigeret. Vltra Iaiczam demum caſtra mota, dies tres iter factum: & in campo quem Greben appellat, locata caſtra: hinc expeditiſsima ſexdecim hominum milia ſunt emiſſa, quæ Turcos cum præda perſequerentur: proximámque illorum regionem, quam Burboſigniam uocant, pari ſæuitia popularentur & uaſtarent. Ad ampliſsimum tamen Illyrici oppidum, quod Verbos nominant, peruenere: ibiꝙ hoſtes ac prędam adhibuerunt. Baſſeum hic obſident, qui Pannonias dudum inuaſerant: & in circumuentam fluuio ciuitatem clàm noctu penetrant. Maxima hic cædes oboritur: miſerrimè cum oppidanis Turci, nil tale opinantes, trucidantur: ædes, pueris, hominibus, mulieribus & fortunis ubique completas incendunt, diripiuntur omnia, & Mars cruentiſsimus planè graſſatur. Baſſeus clandeſtinam nocte fugam capit, circumfuſáſꝙ per finitima oppida uicóſque ſociorum copias cogit: mox cum celeri equitatu, Pannones, qui triduò ibi moram traxerant, cunctáque diripuerant, ingenti præda onuſtos, & Iaiczam caſtráque ſine metu repetentes, à tergo adoritur. Atrox hinc pugna redintegratur. nam dum ij prædam magnam auferre, ac illi recuperare obnituntur, truculentiſsimum ſanè prælium conſeritur. Vngari non modò equos, uerumetiam & ſe ipſi ſpolijs onerarant: prædáꝙ grauatis expeditè dimicare non licebat. multi malle mori, quàm precioſa quæ ferebant onera dimittere: contrà illi dicandi gratia contempta morte, acerrimè certare. pars magna depoſitis impedimentis pugnare. Iamꝙ non calamitoſè ſolum, uerumetiam turpiſsimè Vngari redijſſent, ni fortè trecenti Coruatiorum equites interceſsiſſent: qui à latere redintegrata pugna Turcorum impetum repreſſere. At illi multo plures

300. Croatæ.

eſſe rati, & mox exanimati, terga uertunt. Vngari iam in fugam uerſi fuerant. Coruatij dimiſsis magna ex parte impedimentis & præda potiti, cum cæteris paulo pòſt Vngaris in regia caſtra rediere. In Illyrico quæcunꝙ ditionis Turcorum caſtris per

triginta

triginta milia paſſuum finitima fuerè,paſsim igni ferroq́ue uaſtarunt. Hac tempeſtate,ſi Romanus Imperator inducias & uetera pacta ſeruaſſet,neque uiolatis inducijs Iaurienſem agrum inſtaurato bello inuaſiſſet, Matthias ad aſſerendum è Turcorum manibus Illyricum, tempus profectò nactus erat nimis idoneum.Sed pertinacia Cæſaris irritatus,reuocatis copijs,in Auſtrale bellum ſe ad mortem uſque conuertit: & eo quidem animo, ut aut Vngariam amitteret,aut uniuerſo Imperatoris patrimonio potiretur. Itaque Cæſaris inconſtantiam ſecum reputans,compoſitis in Boſſena rebus,cum exercitu ea hyeme Zagrabiam uenit:ut quid in Styria,uel Auſtria ſibi cum Imperatore agendum eſſet,ibi cum proceribus ritè decerneret. Hæc igitur omnia hoc anno geſta ſunt,quem ſeptuageſimumnonum ſupra mileſimum & quadringen- 1479. teſimum ritè numeramus. Paulo antè,Georgius archiepiſcopus Colocienſis,diem obierat:uir grauiſsimus,& ſumma laude dignus ſemper habitus:in cuius locum Petrus à rege ſuffectus,uir libero acriq́ue ingenio, & animo pro aſſerenda ſæpe ueritate & utilitate publica uſque adeò uehementi ac intrepido,ut formidoloſam regis iracundiam quandoque non expauerit.accedebant literarum ſtudia,quibus in Italia diu operam dederat.hic enim ab ineunte pueritia Ioanni Viteſio,Varadienſi tunc epiſcopo, uſque adeò placuit,prę ingenij dexteritate,optimaq́ue indole,ut diligenter inter pueros ſuos educarit:ad Strigonienſem hic archiepiſcopatum euectus, canonicatu haudquaquam inhoneſto donarit.propria quoque impenſa Bononiæ optimarum artiũ ſtudijs excolendum curauit.Contrà hic patronum nactus indulgentiſsimũ,à tanti uiri educatione non degenerauit. Mox cùm excogitata & extemporali polleret eloquentia, atque ne parua quidem animi magnitudine præſtaret,inter ſcribas regios inſinuatus, cum Matthiæ ſeruiret cum epiſtolis,uſque adeò placuit,ut hunc potiſsimum Georgio ſucceſſorem dandum cenſuerit.Metropolitanus Colocienſis ſuo iure ſcriba regius & ſecretarius(ut aiunt)eſſe debet. Perbreui ſua uirtute,diligentia & integritate id efficit,ut inter familiares conſiliariosq́ue regis principatum obtineret. Hiſdem ferè temporibus,cum poſt Ioãnis Herneſti quęſtoris obitũ Georgius,antequã metropolita foret,quęſturam geſſerit:ſecundũ eius exceſſum,cum de creando quęſtore decernerẽ,apud principẽ uarijs aliquandiu ſententijs diſceptatũ eſt.Quæſturæ duo cõpetitores erãt:unus urbanus,qui proquæſtor fuerat: Dominicus prępoſitus Albenſis, alter. Patrocinia magna uterque pro uirili ſua ſibi comparabat,ut,quę in regno maxima Quæſtor urbanus. eſt,dignitate fungeretur.Prudentes ambo habiti,& ad gerendũ hoc munus accõmodati.Dominicus ambitioſius,cautius & modeſtius urbanus honorẽ ſibi poſtulabat. plura ille ſuffragia præpoſituræ amplitudine habuit:pauciora iſte,quod mitiori uidebatur ingenio,& ſacro munere lõgè inferiore.Notam itẽ ambitus apud principẽ formidabat,placuit tandẽ regi plus ambitione modeſtia : & cũ illum rerũ gnariſsimum,& in exigendis uectigalibus,quia diu proquęſtor fuerat,expertiſsimũ eſſe ſciret,quamuis adhuc diuerſus & anceps,per dies aliquot muneri pfecit.Hic in eo magiſtratu cũ dexteritate ingenij,laborũ tolerantia,experiẽtia rerũ,patientia moleſtiarũ,incredibili humanitate,ac fidei & integritatis magnitudine regiã opinion ſuperaſſet: perpetuum rex quęſtorẽ pronunciauit.Hunc enĩ prę cęteris omnibus ſuis morib.accumulatiſsimũ,ad maxima quæque negotia promptũ,præterea ab omni ſuperbia & oſtentationẽ alienũ,item uires ingenij probè diſsimulantẽ,& uolũtati denique ſuę dũtaxat intentiſſimũ eſſe nouerat.Succedẽtibus deinde annis,ſic regi uirtute,diligẽtia & fide charus fuit,ut hũc cęteris prętulerit amicis,& cunctis honoribus,maximisq́ue opib.ornatiſsimũ,ſpectatiſsimũq́ue reddiderit.contrà hic quãto authoritate potentiaq́ue apud principẽ maior erat,tãto ſubmiſsiorẽ animum pferebat.Hę igitur artes ipſum,uti nũc Vngari theſaurarium,Gręci apochryſiarium,& Romani quæſtorẽ uocãt,effecere. Baſilicę Dominicus Albenſis antiſtes,alijs honoribus,ad alia quoque aulicorum munia,grauiſsimasq́ue legationes reſeruatus eſt.Cum enĩ non modò prudẽtia & integritate,uerũetiã uenuſta præſentia,ac fauſto proceri corporis aſpectu nimiũ præſtaret:magnificè ſæ-

pe munus regio iuſſu legationis obiuit,& cum magno decore laudéque pergit.

Hoc eodem anno, Hercules Ferrarienſis dux, Florentinorum ac Senenſium agrum populabundus ingreſſus,pleraque illorum oppida cepit. Ludouicus rex Gallorum,peractis iam inducijs,magna manu Maximiliani Burgundiæ ducis fines ingreſſus eſt: & parum proſperè pugnans,militum circiter uiginti milia tunc amiſit.Ludouicus Galeatij Mariæ Mediolanenſis ducis frater,cum Roberto Seuerinace in exilium actus,qui à Genuenſibus exaucto ratus,ſuo ductu auſpicijsq́ exercitum ductabat. Dertonam Mediolanenſium ciuitatem cepit. Finitima oppida ſupra uiginti,unà cum Alexandrinis,in ditionem ſuam redegit: quæ poſtea compoſitis rebus Mediolanenſibus planè reſtituit. Florentini pluribus calamitatibus acti, amiſsis oppidis,cum Fernando Neapolitano rege non ſine maximo ſuorum detrimento,inſcijs turpe fœdus Venetis percuſſere: quibus auditis, Ludouicus res Gallorum contemptis certis Italiæ ſocijs,cum Veneto tantum ſenatu ictum fœdus retinuit. Pyrametus Carmanus Maumetis copias, Baiazeto filio duce, fudit, fugauitque. Maumetes Imperator ingenti claſſe, numeroſóque exercitu Rhodum petens,urbem obſedit, acerriméque menſes tres oppugnauit. Demum amiſſa parte maxima copiarum,irritis conatibus abijt.urbem diuino potius quàm humano præſidio ſeruatam affirmant, quando in ſummo belli periculo Ieſu Chriſti miniſtri è cœlo propugnantes uiſi ſunt:atque noſtris auxilio miraculóque,Turcis econtrà terrori maximo fuere. Ad huius anni exitum,Decembri menſe,Ioannes Aragonius cardinalis ac legatus Apoſtolicus,ac Beatricis reginæ frater, à Matthia rege Budæ tertia hora noctis excipitur: & tanto quidem apparatu & honore,ut ſummo pontifici Auguſto'ue Imperatori nihil amplius fieri potuiſſet. Cum tanto enim plauſu pompáque procerum & ſacerdotum,cúmque tot denique funalibus & cæteris, in urbem admiſſus,ut noctem in diem uerſam eſſe diceres. Fauſtis ubique honoribus ſemper excultus,uel ſuprà quàm optari poſſet: ſexto tamen menſe ex quo uenerat, ampliſsimè donatus à rege dimittitur. Quin ex illius aulicis nemo fuit, quem regis liberalitas non attigerit. Verùm de his hactenus,nunc ad inſtitutum geſtorum ordinem redeamus.

Rhodus obſeſſa.

RERVM VNGARICARVM QVARTÆ DECADIS LIBER SEXTVS.

CVM Zagrabiam è Boſſena ſe Matthias planè recepiſſet,regina non multis antè diebus è Caſsiouia profecta, uiro congratulabunda ſtatim occurrit.Zagrabiæ regale iudicium proceres poſtularunt: quod breue quidem,& formidoloſum eſt. Quicunque hoc tribunal accedunt, haſtam ſubire coguntur : perorata utrinque cauſa, in cuius caput haſta dimittitur, is capitis reus habetur, præſentaneóque ſupplicio mulctatur. Id propterea factum, quia ex optimatibus & nobilitate multi homicidij, latrocinij, & rapinarum plerique,nonnulli peculatus, repetundarum alij poſtulati. Tuzlano quoque dicta dies. quod ubi regi nunciatum eſt, mox illum in iudicium non uenturum eſſe prædixit. Hic enim genere opibúsque præſtans, inter potentiſsimos diu proceres eſt habitus: multúmque apud regem conſilio,authoritate,prudentia ualuit: annos aliquot quæſturam, item uaria munera cum laude geſsit. Incidit autem in ſuſpicionem inuidiam'ue principis. cauſa nemini ſatis explorata. multa huic oppida, caſtelláque in Sclauonia Pannonia'que fuere. Detrectato demum iudicio,ad declinandam inimicorum inuidiam,cum liberis & fortunis Venetias aufugit:

Iudicium regale.

git: ſexaginta aureûm milia ſecum aſportaſſe fertur. ibi cognita uiri dignitate, in Patriciorum ordinem à Venetis admiſſus eſt, uitáque tranquilla fruitur, & beata. In eo iudicio in pleroſque grauiter animaduerſum. Hæc ab anni principio agi cœpta, qui octuageſimus ſuper mileſimum eſt, & quadringenteſimum. 1480. Dum Zagabriæ rex moratur, continuò rumor affertur haud incertus, Imperatorem Romanum noua molientem, quingentos per Prucchenſem agrum equites in ſuperiorem Pannoniam dimiſiſſe: qui prouinciam, contemptis inducijs, longè latéque uaſtarent, & Iaurinum uſque cuncta ferro igníque miſcerent. Rex non mediocriter ira inflammatus, Zagrabia caſtra mouet, ad Rachoſpurgúmque peruenit. Hinc ultrà profectus, ad Marienpurgum conceſsit, quod in eadem ualle ſitum eſt: oppidum arte potius quàm natura munitiſsimum, unius ferè diei itinere à Rachoſpurgo remotum. *Marienpurg.* id ubi tumultuario bello non poſſe capi uidet, machinas admouet æneas, mœniáque quatit. oppidani præſidio ualidiſsimo præditi, quacunque ui poſſunt, & arte obnituntur: urbana tamen hoſtili manu ſuccenſa, murus ab una parte nimis obteritur. & iam hoſti non perdifficilis patet aditus, quamuis oppidani intus diligentiſsimè murorum damna reſarcirent. Dum oppidum ad extrema pericula redactum, fama differt: ecce Proſper Capharellus, legatus Apoſtolicus, & epiſcopus Aſculanus, *Proſper Aſculanus.* uir genere, doctrina, probitate & eloquentia præſtans, cum Cæſaris oratoribus occurrit, Imperatoris crimen excuſat, hortatur ad pacem: quam propediem, ſi rex dictis audierit, ſe compoſiturum eſſe pollicetur. Regulorum quorundam iniquitate, non Cęſarea uoluntate, ſi quid noui interceſsit, factum eſſe: pacem quàm bellum Cæſarem malle. Demum adijcere mandata, monitus precéſque pontificis, qui hoc execrabili bello tantopere angeretur, unde Chriſtianæ reipublicæ & catholicæ fidei iam inſtet exitium. Ad hæc regem reſpondere, ſe inuitum à legato pontificio, Cæſareiſq; oratoribus, ad pacis conſilia reuocari: quando ſe cum legatis omnibus, ab Imperatore falſum iri prorſus intelligat. Sed ne pontificiæ authoritati aduerſari uideatur, quam (ut phas eſt) ſemper antehac ſtudioſiſsimè obſeruarit, inducias eſſe cum Cæſare facturum, quamuis eas irritas omnino futuras arbitretur. Acceſſere ſuaſiones Oratorum, quibus parum ipſe mouebatur: plus Romano pontifici, quàm Imperatori, morem gerendum eſſe cenſuit. Authore igitur Proſpero Aſculano antiſtite, componuntur induciæ: ceſſat oppugnatio omnis. Rex cum cætero exercitu ad Rachoſpurgum redit, unam tantum legionem in obſidione dimiſit: cuius Stephanus comes, & Tetaurus præfectus erat. obſidio non omnino ſoluta, quando mores Cæſaris principem non latebant. Sciebat inducias non ſpe pacis, ſed comparandi exercitus gratia poſtulari. Oratores cum legato pontificio ad Cæſarem rediere, ut ante induciarum exitum, pacem cum Imperatore tranſigerent. Cum rem perſequi cœpiſſent, extemplò cognouere ſibi uerba dari: regem Vngarię uera prędixiſſe. Proſpero colloquium crebrò poſtulanti, prorogatur. Interdicebatur quandoque aditus: & uaria cauſantem, adire non poterat. Angebatur, ſe ſua culpa regem imminenti certáque uictoria defraudaſſe. Intercepiſſe belli ſucceſſum, irritóſque eius apparatus reddidiſſe. Nec ſe quidem fugiebat, maximum officioſiſsimo principi detrimentum intuliſſe, dum Apoſtolico ab Imperatore legato uerba dantur. Interim unam is legionem, cum duobus milibus equitum ad Marienburgum mittit, imperátque ut comitem Stephanum & Tetaurum obſidionem ſoluere iubeant, agrum Marienburgenſium expeditum liberúmque dimittant. ſi reluctentur, manum cum hoſte conſerant, oppidúmq; fideliſsimum liberent. At illi mãdata faciunt. Cum prope caſtra metarentur, Pannonios cõtinuò per pręconẽ admonent, ut dimiſſa obſidione recedant. quod niſi poſtero die fecerint, uim & pręliũ interminãtur. Id cum Stephanus & Tetaurus cognoſcerent, re iubente ceſſere: quãuis haud inſcio id rege fecerũt. Matthias igitur, poſtquã ſe deceptũ ab Imp. eſſe cognouit, Budã uerſus iter init, & ad Soclon diuertit, cũ oppidi dñm diẽ obiuiſſe ſenſiſſet. Michaël em̃ Gara, genere ac uirib. cæterorũ ſine cõtrouerſia procerũ pręſtãtiſs. ſemper habitus, ſine liberis uita deceſſerat: oppida, uillæ, cæte-

læ,cæteraq́ꝫ bona ad fiſcum ſanè reciderant.In hoc itinere,cuncta per legatos Garenſium caſtella recipit. Poſtquam igitur ipſe Budam uenit,nil duxit antiquius,quàm uiolatas toties ab Imperatore inducias ulciſci: & non artem arte eludere,ſed aperto Marte hoſtem ſuperare. Verùm quum uno tempore cum duobus orbis Imperatoribus ſibi bellum inſtaret,non id tam citò præſtare potuit,quàm ocio ac tempore opus erat.quare menſes circiter ſeptendecim Budæ quieuit.Interea multa molitur: regni fines,qui ad Turcum ſpectant,omnes militum ſtationibus circumuoluit,qui excurſiones hoſtium inhiberēt,& ſocios tuerentur:deinde ualidiſsimum aduerſus Imperatorem parat exercitum. Dum hæc rex in ocio molitur, nonnulla præclara geſta per legatos legionum prouinciarumq́ꝫ præfectos curaſſe uiſus eſt. Comes Ioan-

Frangepanes.

nes,è nobiliſsima Frangepanum familia natus,& Coryciæ inſulæ tyrānus,quem Veglam nunc dicunt,cum inſulanis diſſentire cœpit.Hinc orta ſeditione,illi Venetos libertatis uindices:hic Matthiam regem,licet infenſus,ſub cuius ditione ac tutela ſemper Frangepanes fuerant,opem orabant.Magior Blaſius cum quinqꝫ cohortibus, tribusq́ꝫ turmis equitum,in Dalmatiam à rege miſſus,in inſulam traiecit: Fulciniumq́ꝫ,

Muſelum.

inprimis oppidum,quod nunc Muſelum uocant,ui capit:mox ad urbem caſtra mouet,ut ea capta,tota demum inſula potiatur.Hoc breue bellum,non iniuria à rege ſuſceptum:quādo Martinus,Ioannis frater, Coryciam à ſuis diu maioribus poſſeſſam, & cętera quæ in continente tenebat oppidula,Matthię liberis orbatus planè legarat. Ioannes,qui fratris bona inuito rege occuparat,incōſtantia laborabat:nam nunc Venetorum,nunc Pannonum auxilia ſolicitabat: Veneto,* audito Corycianorum bel-

Iacob Vernerius.

lo,ne in manus Pannonum reciderent,interceſsiſſe.Iacobus Vernerius,ab Antonio Laureiano claſsis præfecto è Corcyra præſtò cum nonnullis triremibus affuit.ſequutus inde Antonius Vinei guerra, à Veneto ſenatu cum quatuor longis nauibus.hi ubi illuc appulere,Vngaros monuere,ne inſulanos bello læderent,ſe ab iniurijs abſtinerent.Quòd ſi pergerent,ipſi reditum interciperent. Interea ad defectionem Corycianos hortabantur:optimas pollicebantur conditiones,ſi Veneto ſenatui ſeſe dederent. Hinc Ioannem monitis promiſsisq́ꝫ ſolicitant,ut cum à Venetis non ſolùm amicus,uerumetiam conciuis è ſenatorio ordine habeatur,ibiq́ꝫ liberos uxorémque paulo antè miſſos teneat,ne barbaros Venetis anteponat.Demum uir ille inconſtantiſsimus populi ſeditione motus,ac iſtorum precibus pollicitationibusq́ꝫ uictus,ius quod in inſula retinebat,Veneto remiſit,arcis deditionem fecit,ceſsit inſula, Venetiasq́ꝫ nauigauit.Perpetuum à Senatu ſtipendium huic conſtitutum:quatuor aureorum milia pro filiæ dote,Senatusq́ꝫ authoritate decreta. Paulo pòſt malè rerum geſtarum pœnitentia correptus, in Germaniam cum liberis abijt,miſerrimeq́ꝫ uixit. Magior Blaſius,cum triremes quatuor ſuperueniſſent,ueritus ne cum redire uellet, ſibi foret integrum: accepta publica fide,in continentem ſe recepit. Multi inſulam Matthię tarditate negligentiaq́ꝫ amiſſam prædicant.Dicunt Ioannem ad principem ſæpe ueniſſe,oraſſe regem inſulam reciperet,muniret præſidio,& tantundem in continente ſibi redderet. Regem,hominis inconſtantiam & puſillanimitatem aſpernatum,non ut par eſt aures adhibuiſſe. Hanc olim Veneti inſulam iure belli ſuam fecere.deinde Rainerio Zeno principe,ut aiunt,Schinellis,quæ illuſtris ea tempeſtate in Corycianis familia fuerat,tota uectigalis eſt conceſſa.Illi cum poſteris ducentos circiter annos in fide manſere.poſtea uerò,pro motuum Dalmaticorum uarietate, nūc Venetorum,nunc Belæ,Ladislai,Ludouici,cæterorumq́ꝫ regum illa fuit. Verùm,ſi temporum ſeriem rectè ſeruauerimus,hæc,ut alia Dalmatiæ oppida,ui,malo'ue dolo,à Venetis eſt occupata.Hoc etiam octuageſimo anno,ductu auſpicijs'ue Coruini, ubiqꝫ proſperè pugnatū eſt.Nam in Styria Februario menſe,Petouia,Regede,& pleraqꝫ oppida Cæſaris expugnata.Petouia,Iacobi Zekel aſtu & copijs,qui ciuitatem acerrimè oppugnarat,in regis ditionem uenit. Nec minore quidem calliditate comes

Rakoſpurg.

Stephanus, uir indomitæ fortitudinis, magniq́ꝫ conſilij, Rakoſpurgum occupauit. Cum exercitum ſuburbanis admouiſſet,ad inſequendos Turcos tranſitum ab oppi-

danis

danis expoſcit. nam ſubiecto amne id abluitur, ac longo ponte prò muro tranſitur. Oppidani nihil tale opinantes, ſed iuſtiſsima eſſe poſtulata rati, concedunt. Stephanus uerò pontem paulo ante crepuſculum milites tranſire, & in ulteriore parte ſubſidere iubet, quæ ad Iudæorum uicum pertinet: ubi mœnia parum obfirmata ſenſerat. Ingruente nocte, pontem conceſſum occupat, præſidióque utrinque munit: mox ſecunda uigilia noctis, ænea mœnibus tormenta admouet. ante lucem aſsiduo crepitantium machinarum obtritu, muros latè pandit. item eadem nocte arcem, in edito monte ſitam, extra mœnia, ſubactis etiam machinis expugnat. At oppidani nocturna oppugnatione uexati, & capta arce conſternati, uti patriæ ſaluti conſulant, deditionem Pannonijs fecere. Hoc exemplo multa, quæ circumſtabant, oppidula, in deditionem Vngaricam peruenere. Nec minore quidem felicitate in Tranſyluania dimicatum. Ad Sinderouiam turmatim indies, ingentem Turcorum exercitum conuenire rumor erat. quónam locorum profecturi eſſent, nemo ſatis exploratum habebat. Ad primum increbreſcente fama nuncium, Matthias inferioris Vngariæ fines obfirmat, ut Turcorum audacter incurſum excipiat: Stephanum Batorem (qui prouinciam Tranſyluanam cum imperio tenebat, & uaiuoda olim creatus erat) item Paulum Kiniſium Themeſuari comitem, præfectúmque regionis, acerrimum utrumque Reipublicæ propugnatorem, curſoribus admonet, fines diligenter cuſtodiant, quando Turci propediem excurſuri nunciantur. Quin et ſpeculatores ubique haberi iubet, ut antequam Sinderouia moueant, eorum iter proſpiciant, & alter demum alteri in loco ſubueniant. at illi mandata miro ſtudio præſtant. Stephanus ingentem ſibi parat exercitum: id ipſum facit Paulus. Mox à ſpeculatoribus nunciatur, Alibechum Danubium traijcere occepiſſe, intendere iter in Trãſyluanos, & ſexaginta circiter hominum milia ſecum ducere. hoc ambo mouere duces. Stephanus, undecunque poteſt, auxilia educit: & è Siculis, Vngaris, Valachis & Saxonibus cogit exercitum: uarióque hominum genere ad excipiendum hoſtem caſtra complet, obfirmatque. Interea nunciatur, populabundum cum numeroſo exercitu Alibechum prouinciæ finibus appropinquare. Forti uaiuoda Bator animo obuiam proficiſcitur. Interim crebris Paulum collegam commonefacit internuncijs, iter Turcos in Tranſyluaniam uertiſſe: ſe obuiam indies caſtra mouere, & à tergo hoſtem ſubſequi oportere: & diligenter obſeruare, ut in conferenda manu alter à fronte, à tergo alter inſtet: quod ſi fecerit, ſe certò ſperare, inſignem diro hoſti cladem utrumque daturum, neque uictoriam è prius manibus elapſuram. Ille quod fieri opus erat admonitus, ac nihil tale opinantem obſeruat hoſtem. Nihil obſtat, ſed quadrato longo agmine ſequitur. Quin & à tergo Turcus nihil reformidat. Pòſt, ubi Tranſyluaniæ fines attigere Turci, cum nullam à fronte aciem conſpicarentur, ad uerſam in rapinas prædam & incendia ſe conuertunt, uicos populantur, inflammant oppidula: & per effuſam planiciem, quam * Marus amnis interlabitur, intrepidi progrediuntur. Planum montes ab utraque parte claudebant, quos exercitatiores Valachorum populi uicatim incolunt: ab uno latere mons altiſsimus ſe extollit. Cum illi in prouinciam penetraſſent, ultra Albam Giulam effuſi, cuncta diripiunt: incredibili demùm coacta præda, obſtante nemine, retro pedem ferunt. Sequitur à tergo cum exercitu uaiuoda, ut captato loco Turcos adoriatur: collegam etiam ſpectat. quare illi ad uillam uſque perueniunt, quam * Kinyr mezon à pane Vngarica lingua uocant, uiginti quinque milibus paſſuum ab Alba diſtantem. Hic per ſpeculatores intelligunt, uaiuodam cum exercitu in proxima eſſe ciuitate, quam Saxones incolunt, Saxabanyámque uocant. Subſtitere igitur aliquantiſper, neque temerè abeundũ eſſe cenſuere, niſi prius fuſo fugatóque hoſte id facere tutò liceret. idem ab exploratoribus dudum Stephanus intellexerat. Quare neutro Martem detrectãte, ubi illuxit, in campum utrique prodiere. Conſedere tres circiter horas octo ſtadiorũ interuallo, ut alter alterius uires emẽſus, uictoriæ ſuæ cõſuleret, & in alas & cornua copias diſponeret. Stephanus turmatim i ē inprimis diuinã fieri edicit: mox omnib. myſticã terrã euchariſtiæ loco impartiri, am-

** Moriſus*

** Kenie Mezye.*

Myſtica terra pro pane, & loco euchariſtiæ.

bulatorioq́ue ientaculo quotumquemque militem corpora aliquantulum reficere: & data inter ſe fide, mutuiſq́ue oſculis affirmare iubet, alterum ab altero in acie nunquam deſertum iri, neque iniuſſu ducis loco ceſſurum, neque prælium detrectaturum, ſed ad mortem uſque fortiſsimè pugnaturum. Aduocata deinde concione, uerba facit:

Stephani Batoris oratio.

Damnabunt fortaſſe alij, commilitones, militiam noſtram, immaniumq́ue Turcorum uicinitatē & pericula deprecabuntur: contrà ego, nihil uobis antiquius feliciusq́ue dari, aut contingere arbitror potuiſſe. Alij pernicioſa, uana plerique ſtipendia faciunt, quando pro impotenti ac imbecillo Imperatore, item pro rebus fluxis momentaneisq́ue meruiſſe uiſi ſunt: nos contrà ſaluberrimam ſanctiſsimamq́ue militiam militamus, quando pro IESV CHRISTO optimo maximo, pro Chriſtianæ reipublicæ ſalute, pro patria, pro aris & focis, pro liberis & coniugibus, pro fortunis, pro corporum & animorum deniq́ue ſalute dimicamus. Pars pro alienis commodis, & imperio bella ſuſcipiunt: nos pro noſtra utilitate, regno & immortalitate arma gerimus. Multi totam inedia, abſtinētia, religioneq́ue duriſsima uitam abſumunt: nos plus uno momento lucri, quàm per totam illi ætatem facimus, & lucrum quidē ſtabile ac perpetuum. Pluris profectò momenti eſt gutta ſanguinis, quæ pro Chriſti charitate funditur, quàm cætera quæ in toga & reliqua uitæ ſecuritate meremur. A comitibus diſcipuliſq́ue Seruatoris noſtri accipite coniecturam. Cur ille neminem in Apoſtolorum numerum, & beatorum ordines adoptauit, niſi quos ſuo calice impartiuit? cur martyres potiſsimùm, animarum prodigos, inter diuos & cohæredes retulit? Nempe quia ſapientiſsimi præceptoris exemplo documentoq́ue didicere, pro aſſerenda catholica fide iacturam corporis pro nihilo eſſe ducendam: imò nihil pro diuino beneficio magis reputandum eſſe iudicabant, quàm cum in profeſsione orthodoxæ fidei ad ultima ſupplicia, nouiſsimosq́ue cruciatus educebantur: quos nō modò ſponte, ſed auidè ſubibāt. Sanguinem enim noſtrum ubi'nam commodius erogare poterimus, quàm in uindicando nomine ueritatis: in proterendis gentibus, quæ pſeudoprophetarum errores pernicioſos ſectantur & aſſerunt: & Ieſum Dei filium unigenitum, principem ueritatis, & cœli terræq́ue authorem, abnegant? Multi ſunt, ſocij, quos parum iſta mouent: partim, quia his parum numen & natura indulſit: partim, quia humanis affectibus obruti, non multum iſta conſiderant. Tales igitur homines cùm prouinciæ calamitates & pericula, tum patria domeſticaq́ue damna, damna dixi? imò ſolitudinem & exitium conſiderare uelim: utinam id foret exitium, quando finis quiſque miſeriæ non poteſt eſſe, niſi optimus: ſed æternarum eſt initium ærumnarum. Non prouinciales ſolùm cum fortunis & pecoribus abducuntur, proceres: uerumetiam filij, quos ingenuè educaſtis, quos uobis chariſsimos habetis, pro quibus tot labores & pericula ſubijſtis: & uxores ſuauiſsimæ, quæ alterum animorum dimidium poſsident: ingenuæq́ue matronæ, quæ pudicitiam & religionem tantopere coluerunt: fortunæ, quas tanto ſudore domi peregrèq́ue comparaſtis: honores, quos tot uirtutum uſu obiuiſtis: dij denique patrij, & cætera diuina & humana auferuntur, ſine quibus ultrà uiuere non licet. Non ad mortem & malorum finem iſta omnia, ſed in perpetuam ſeruitutem & miſeriam auferunt, ipſa morte longè deteriorem. Pudet pigetq́ue referre, cōmilitones, quot piacula, inceſtus & ſacrilegia, caſtas uirgines, pudicaſq́ue matronas proxima nocte maneāt, niſi uirtute ueſtra uindicaueritis. Longè maiorem, mihi credite, miſeriarum cumulum turpitudo ipſa, quàm cætera damna præſtabit. Num ululatus mulierum, & uagitus infantium exaudiitis? num uociferationes captiuorum accipitis, qui manibus poſt terga reuinctis, longo fune trahuntur: quibus etiam omnibus, elatis ad cœlum manibus, neque ſupplicare, neque uota ſuſcipere, neque ex more numina exorare licet: quādo in uincula coniecti, Deos exorare nequeunt: & niſi uirtute ueſtra redimantur, nihil morte maius anhelant. Proinde expergiſcimini, cōmilitones: hodie non ſolùm pro Deo, regno & prouincia, ſed pro ueſtra ſalute uobis dimicandum eſt: ne, quodcunque prædæ ſuperfuerit, iterum à Turcis abducatur. Pugnate, cum ſignum dabitur, ſi fieri poteſt (quando res

ita

ita poſtulat) maioribus quàm unquam antea uiribus, & animo multo maiori. hoſtium multitudinem ne plus æquo timete, quia pauci contra multos iam diu pugnare didiciſtis: nunquam cum Turcis pari numero dimicaſtis, nunquam etiam terga uertiſtis. Animus eſt qui numerum auget, legionibus ſupplementa ſuggerit, pectora nuda munit, & ſtrictos in iugulum gladios corporaq; contemnit. Quinetiam & in horam, ut dudum mihi nunciatum eſt, affuturus eſt ille fortiſsimus collega noſter Paulus, quem in tempore opitulaturum eſſe ſperamus. Pro Ieſu Chriſti, quæſo, nomine, fortiſsimo animo dimicate, quem nunquam uobis in huiuſcemodi bello defuiſſe nouimus. Sin uerò, quod dij prohibeant, barbarico furori fortaſſe ceſſeritis, quæ & quot uos mala iam maneant conſiderate. Præter mortem, quæ inter cætera plus boni quàm mali adferet, inauditi cruciatus, æterna ſeruitus, turpitudo intolerabilis, & miſeriarum denique omnium incredibilis cumulus accedet. Hæc autem omnia, ſi uiri eſſe uolueritis, dextra ueſtra declinare poteritis. Quare inuocato pientiſſimo Ieſu Chriſti nomine, agite ſocij, manum conferite, fœdam audacter gentem proterite, quamdiu uincere didiciſtis. gemitibus captiuæ multitudinis, per Deum hominumq; fidem & per ueſtrorum denique liberorum charitatem, quæſo, ſubuenite. Hac igitur hodie mente pugnate, ut aut ad internicionem dirum hoſtem cædatis: aut, ſi qua fati cogat iniquitas, ne ea quæ diximus mala, & longè maiora patiamini, pulcherrimè moriamini: ubique Bator uobis aderit, inter confertiſsimos pugnaturus: & ne paternæ gloriæ cedat, hodie aut uictorem, aut deorum conuiuam fortè ſentietis. Vix Bator iſta dixerat, cum quotuſquiſque miles nimis incenſus, ſignum pugnæ dari poſtulabat, ac Imperatori monita facturum omnino pollicebatur. In tanto uirorum ardore, uaiuoda haudquaquam ceſſandum eſſe ratus, inſtructas in cornua ſtatim acies diſponit, ſe cum cataphracto equitatu in medium collocat, præſidium à tergo munitum relinquit, pro utroque cornu duas equitum alas obtendit. Dextrum cornu præter amnis ripam producit, obtendit ad editiſsimi montis appendices alterum. Cùm Saxonibus, Valachis & Vngaris conſtaret exercitus, quia Carolum Magnum domita Vngaria Saxonibus, quibus cum toties dimicarat, hæc loca in relegationis ſpeciem compleuiſſe perhibent: Saxones, qui ciuiliter uiuunt, ac urbes incolunt, primas pugnæ partes ſibi dari poſtularunt: proximas Valachi: ultimæ Vngaris & Scythis ſuperfuere. Dux laudata animi magnitudine, conceſsit. Contrà, Turci ſuas alas explicauerant, recondiderántque à tergo prædam: & collatis utrinq; ſignis, cum magna ferocia congrediuntur. unum Turcorum agmen in cornu dextrum fertur, & forti à Saxonibus animo excipitur. in ripa fluminis tanta ui pugnatum, ut perbreui multi utrinque caderent. Pari adhuc ſpe certabatur: cùm alterum Turcorum agmen immiſſum eſt, cuius impetum Saxones numero multo pauciores ſuſtinere nequierunt. Quare inclinati, præter fluuium cæduntur: alij uulneribus confoſsi, cum retro pedem dare nequirent, in aquas aguntur, demerguntúrque: cæteri dato tergo, intra Valachorum ſubſidia ſe recipiunt. Contrà illi conſurgunt, obuerſantúrque, & inſtaurata pugna multos ex hoſtibus obtruncant, nonnullos præcipites in aquam impellunt. Dum hîc acerrimè pugnatur, Scythuli, qui læuum cornu tenebant, ne minori quidem periculo laborabant: alæ non ſine cruenta pugna utrinque retuſæ, quando inundanti hoſtium multitudini obſtare non poterant, intra cataphractorum aciem ſe receperant. Valachi cum Saxonibus in dextro cornu miſerè cæſi, quamuis multo plus hoſtium ibi oppetijſſet. Marus amnis totus cruore infectus eſt. Dum uehementer in utroque cornu laborabatur, uaiuoda, antequam res ad triarios redigatur, quadratum cataphractorum agmē, quod in medio ſtabat, ultrà promouet. Cum primus in acie ſtaret, primo gradu, citato equo, cum eo unà concidit: ſocij tunc oſtenti iniquitate conſternati, ad Saxabaſonam quinque milibus paſſuum ab Iula diſtantem, uel proximum montem redeundum eſſe cenſebant. At ille, Quicunque (inquit) pro Deo optimo maximo, diuáque genitrice pugnat, quo'nam pacto malis prælium auſpicijs inire poteſt? Proinde timori

Marus uel Maryſus fluuius.

Hh

mori parcite,& me forti animo ſequimini,commilitones : futura uulnera abominatur equus,ſine quibus bella non geruntur : ſed iſte,mihi eredite,hodie uictorem me uobiſcum referet. Mox dicto celerius in Turcos irruit, laborantium animos inſtaurat : cum tanto impetu fertur in hoſtes,ut primum illorum agmen ſine mora proſtrauerit. Quod cum Alibechus accepiſſet,quatuor ſimul agmina iungit,ut equitum multitudine circumglomerante,uaiuodæ aciem obruat.Remittitur interim in utroque cornu pugnæ furor,& ad prætorianas acies Mars totus uertitur. ibiq́; ſic conferto prælio dimicatur, ut dux cum duce, ueterani cum ueteranis cominus acerrimè certarent.uaiuoda ſex uulneribus unà cum equo confoſſus,ad extrema cum ſociis redactus erat.quamuis cæſorum corporibus obductus eſſet, quò plures tum ex hoſtibus cadebant,eò frequentior undique turba confluebat. Cum ita laboraretur,& iam ad præſidiarios ſe recipere non liceret : Ecce à tergo Turcorum,à montis uertice cum quadrato cataphractoq́; agmine,uexillationumq́; alis,collega Paulus apparet:confertamq́; cum hoſte manum cum extemplò proſpectaſſet, citato gradu, edito ingenti clamore,unà cum tubarum clangore coniuncto, in Turcos irruit:tantoq́; impetu hos à tergo premit,ut primo congreſſu multi ceciderint.illi cùm numero dudum ſuperiores,uictoresq́; fore uiderentur,à tergo petiti,non modò ſpem uictoriæ,ſed multitudinis quoque ſpeciem ſimul amiſerunt. Paulus duplici accinctus gladio,ueluti leo rugiens,multo cruore uſquequaque graſſatur:indomitus,quacunque ruit,cuncta obuia proterit,latam & inſignem ſtragem agit: nunc ultimam hoſtibus internicionem obclamitans, nunc ſuorum ferociam inflammans : quandoque uſque adeò intonans,ut à laborantibus & cedentibus exaudiretur. Poſtquam pientiſsimo ſe Ieſu Chriſti nomine foueri,ac uictoriæ ſucceſſum continuari intellexit:geminatis uiribus animisq́; intonuit,per infeſta latum iter agmina faciens: Vbi ubi Bator es,inquit:ubi caſtę caſtitatis ſpecimen,fidei propugnaculum,& ſeueræ integritatis exemplum? ſicubi locorum es : ſi uiuis adhuc,reſponde Bator: ſum Paulus,pro te, pro patriæ ſalute,ad utramque fortunam expeditiſsimus. Senſerat uaiuoda potius ex deſidente hoſtium ferocia,quàm ex intenta uoce,collegam in tempore adfuiſſe:& quamuis multiplici uulnere iam exhauſtus,tamen quia plus alieno ſanguine quàm ſuo cruore fœdatus erat,inter congeſta utrinque cadauera: Adſum,inquit,mi Paule, adſum,adhuc uiuitur. Dum defecta ruinam noſtra corpora minantur,& nutant: tu catholicam fidem,regnum,patriamq́; tuetor.Cum hæc uix inter cædes mutuóſque ictus Paulus exaudiuiſſet, Si uiuis adhuc,confide ergò,inquit,& cuncta pro nobis numina dudum arma ſumpſiſſe puta : mox circumactum laboranti uaiuodæ agmen proterit:collegæ turmam,quæ iamiam Turcorum,qui circumuenerant,ui caſura uidebatur,præſenti morte liberat:additis ſubinde animis, agmen in cæteros latè ciet. Turci cum fronte tergoq́; ſe obcluſos intellexere,in montem,quem diximus,editiſsimum,proximaq́; iuga diffugiunt,exuuntur caſtris,& opulenta præda.nihilo ſegnius ac illi fugiunt,inſequuntur iſti,& per difficillima quæq́; loca diſquirunt.potiſsima in plano ſtrages acta:& per omnes citra inuidiam inſignis,uerùm paulò minor in montibus,patrata cædes.Nam dum per auia feruntur illi,prouinciales locorum non ignari,præoccupant exitus:aut ſi nequeunt, ne minore quidem iſti cædis & uindictæ,quàm illi ſalutis & fugæ cupiditate correpti,per anfractus ac prærupta loca petunt,palantes illi fugam in iuga ſurripiunt:ii pari celeritate ſubſequuntur : multi per arcta & ardua ſurrepentes,correpti pedibus,& ad ima tracti,immaniter diſſecantur: pars per acceſſa uagantur palantes,& à ruſtica turba eodem poſteroq́; die cæduntur: nonnulli ſaucii & exhauſto cruore defecti,partim incedia, partim lethali languore abſumpti ſunt. Quicunque per montium appendices adhiberi potuere,continuò cæſi:pauci capti,niſi quorum liberalis aſpectus,magnū captiuitatis lucrū pollicetur. Alibechus habitum,linguamq́; iuxtà mentitus,paſtoris ductu in montem aufugit, in paruaq́; caſula ea nocte delituit.At ubi illuxit,conſcenſo equo: Abi paſtor,inquit, ad uaiuodam,& te Alibechi hoſpitē fuiſſe nunciato : mox dicto celerius auerſo equo cucurrit.

cucurrit. Fuſis fugatiſq́; Turcis, in eorum caſtra factus eſt impetus, quę ingenti prędа completa diripiunt, captiuos quoq; cuiuſq; ætatis & ſexus in libertatē uindicant, congratulatur pileata turba, pedes manuſq́; aſſertrices certatim oſculantur, & gratias agunt. Deinde cæſo ferè ad internicionem hoſte, cum receptui ſigna cecinissent, in agonem locumq́; certaminis omnes conuenere. Paulus uictoria quamuis haud incruenta lætatus, cum collega legionibuſq́; uictricibus & pientiſsimis inter cadauera cœnare decreuit: quia ingruente nocte in caſtra redire non poterant, atque multum commeatus & uini, potiti caſtris hoſtium, hinc abſtulerant. Super cadauera ſtratæ menſæ: quippe quæ uſque adeò frequentia denſaq́; iacebant, ut per uniuerſum campum, quoquo uerſus in ſtadia penè ſedecim, in cadauer proſilire potuiſſes. Appoſitis ergo dapib. accubuere milites. refecta ſatis, ſuperq́; corpora: & animi lætitia, uinoq́; plus æquo exhilarati: captiui, qui proſpecta dudum uictoria hoſtilia caſtra populari cœperāt, ibi quoq; opulentiſsimè diſcubuere: cœna non ſine militari cantu tranſacta, incompoſito extemporaliq́; carmine ducum procerumq́; laudes concinuere. mox incaleſcente Baccho, militarem pyrrichiam ſaltarunt. Cum adhuc armati Martiales choreas agerent, elatis in numerum clamoribus, cuncta complebant. item cum in publicæ hilaritaris monumentum, quotuſquiſq; miles geſtu motuq́; corporis aliquid ageret, q̄ riſum à cæteris exigeret: Paulus ſaltare iuſſus, in media corona ita ſubſilijt, medium ſublimemq́; cæſum hoſtem humo porrectum, dentibus ſine ullo manuum adminiculo planè corripuit: mox in orbem, admirantibus potius quàm ridentibus ſpectatoribus, numeroſè ſaltauit, choream ſe & Herculeo quoq; uiro dignam edidit. Ea nox præ lætitia geſtiente inſomnis acta. Poſtero die, ambo duces cum exercitu in Albam Giulam ouantes rediere: dimiſere multos, qui ſociorum corpora legerent, ſimulq́; congeſta ſepelirent. Pauco pòſt tempore ad ſepulturam Batoris edicto impenſaq́; ſacellum conſtitutum, ubi quotannis parentaretur, inſeriæq́; fierent: hoſtium cadauera in aceruos redacta quàm plurimos, quos in hodiernum uſq; diem cuiq; cernere erit. Ex Vngaris octo milia deſiderata, ex Turcis triginta circiter milia cæſa: quin & per accliuia montium loca paſsim cæſorum oſſa ſpectantur: duoq́; ferè Saxonum Valachorumq́; milia in profluentem acta, quæ ſigillatim deinde reperta fuere.

Rex cum à Tranſyluanorum rebus admodum ſolicitaretur, inſignis ecce uictorię nuncius adſuit, qui cæſum ad internicionem Turcum retulit. Præſenti gaudio refocillatus, ingentes Deo gratias agit, quòd ſemper res Pannonicas propitius ipſe reſpiciat. Aras omnes cum regina ſupplex circuit, ſupplicationes populis omnibus indicit, & ipſe quoq; multos dies ad omnia templa rem ſacram facit. Quare in Styria XII. Kalend. Martias, & Tranſyluania ea hyeme bene pugnatum. Eodem anno Ioannes cardinalis Aragonius, qui cum ſumma pontificis poteſtate paulo antè uenerat in Vngariam, Strigonium V. Idus *Martias intrauit, & archiepiſcopatum accepit, à Matthia datum. Sed cum Ioannes Alemannus, cuius ipſe ſucceſſor erat, adhuc in Cæſaris aula uiueret, ſeq́; in Romano foro iure priuari non poſſe contenderet: cardinalis prouentus omnes apud Strigonienſe collegium deponi iuſsit, donec uerus diiudicata lite poſſeſſor extaret. Rogatus Ioannes, cur archiepiſcopatu regnoq́; temerè ceſſerit? Caudati monachi pulueres, longum ante ſyrma trahentis, ultrà ſe tolerare non potuiſſe, reſpondit: Gabrielem cardinalem cauillatus, quem ſibi apud regem præferri, æquo animo pati non poterat. Quarto pòſt anno archiepiſcopatus Aragonio ſententia iudicum addictus eſt. Hic etiam annus Apulis & Salentinis perpetuò memorādus. Turcorum namq; claſsis delecto milite onerata, & ex Aulone profecta, quod antiquum quondam nauale fuerat, Hydruntum traiecit: uiginti hominum milia in littus expoſuit, qui urbem incautam, & ex antiquo ocio inermem olim factam adorti, decimoſeptimo die ui capiunt, ac oppidanos ad unum uſq; omnes obtruncāt: nec ſexui nec ætati pepercere, in templis ante aras cæſi ſacerdotes, pontifex cute exutus: nihil immanitatis, inexpiabiliſq́; audaciæ prætermiſſum. Mox agrum & finitima quæq; oppida, igni ferroq́; uaſtant, in ſeruitutem aſſerunt, quoſcunque capiunt.

*Maiis.

Ioan. Aragon. metropol.

 Beſtias,

Beſtias,uetuſtiſsimum ad Garganum oppidum,amoliuntur,ad quinquaginta paſſuum uſq; milia in prædã omnia redegere.Quare Alphonſus Calabriæ dux, dimiſſo Etruriæ bello,copias in Apuliam reuocauit:& contractis ex tota Italia auxilijs,ad recipiendam Hydruntum terra mariq́; proficiſcitur.Italia magno tunc metu perculſa, multi emigrare decreuerant:quin & ſummus pontifex Italiæ factionibus conſternatus,de deſerenda quandoq; urbe Roma cogitauit,& ſe in Galliã Narbonenſem profecturum eſſe minabatur. Nouus bellandi uſus ita milites Italos exterruerat,ut congredi non auderent:ſua namq; robora à barbaris eludi ſenſerant.Ad generi ſui opem Ferdinandus rex cõfugit:ualidiſsimus duorum milium equitatus à Matthia miſſus, cui Magior Blaſius & Nagy Ianos præerant.Ii cum in Apuliã traieciſſent,& mari & terra Hydruntum obſeſſam eſſe accepiſſent,ut Pannonicas Italis uires oſtentarent,ea qua Itala caſtra ingreſsi ſunt hora,cum Turcis cõgredi uoluere.Turrim magno præſidio munitã expugnarunt,quam pro porta ad fontem proximũ Turci cõſtituerant, potentiq́; præſidio & munitione obfirmarant.multi utrinq; cæſi. Vngari randem ea potiti,ſic hoſtium audaciam ſanè repreſſerant,ut amplius egredi non auderent. ciuitas demum inſequenti anno,paulo poſt Vngarorum appulſum,non ſine mu'ta ſuorum cæde,XVIII.Kalend.Septemb.ab Alphonſo duce recepta.Hoc etiam anno Ludouicus rex Gallorum,exactis cum Maximiliano inducijs,ad expugnandã Doblam triginta hominum milia in Burgundiam miſit:qui à Doblenſibus non modò profligati,uerùm ad inrernicionem cæſi. Quare Ludouicus non iniuria ſuccenſus,reparato ualidiore exercitu urbem infeſtam ui cœpit,ſolo æquauit. Item Stephanus Frangepanis,comitum Segnienſium uirtute,probitate ac religione, non immeritò princeps ſemper habitus,ſuperſtite Berardino filio,uiro indomitæ fortitudinis & audaciæ,pulchraq́; nepotum prole,Modruſiæ diem obijt. Franciſcum quoque Philelphum Picentem noſtrum,Græca Latinaq́; lingua eruditiſsimum,poſt edita multa ſui monumẽta,octogenarium Florentię mors tempeſtiua corripuit. Inſuper Cledacoriandulus ſtratiotarum præfectus,cũ in Peloponneſo ageret, magnas rupes quæ ad Tenarum promontorium ſunt,inuaſit,ac cęſis fugatisq́; Turcis,Mantineam eius loci oppidum in ſuam poteſtatem redegit. Hoc etiam anno ingens peſtilentia per Vngariam debacchatur. Quin & Matthias,cùm hoc tempore Budæ ſemper fuerit, cum Friderico Imperatore,ut in Turcos aliquid moliretur,inducias fecit. Sæpe etiam antea miſſo antiſtite Agrienſe, de ſolida pace tractauit:nũquam tamen eam ad ratam firmamq́; concordiam redigere potuit. uerùm ille ad cardinalatus faſtigium regia ope & authoritate euectus,uoti compos,faſtidita Vngaria,Romam conceſſerat: in bello Hydruntino,Italiæq́; tumultu, legatus Apoſtolicus cum ſumma poteſtate creatus,in Apuliam contenderat. Sed antequam è Pannonia recederet,haud inconſulto principe regalia ſigilla,quibus literæ obſignantur, Petro Colocienſi metropolitæ conceſsit.Neq; hæ, neq; aliæ unquam regi,quas cum Imperatore inierat,inducię profuere.Nam quoties parato exercitu iter in Boſſenam aduerſus Otthomanum ſumeret,extemplò præfecti Cæſaris uiolatis inducijs,Vngariam infeſtabant. Inſe-
1481. quenti uerò anno,qui octogeſimus primus erat ſupra mileſimum & quadringenteſimum,Hamburgum regis oppidum,quod Neapoli eſt proximum,Cæſaris copiæ obſedere. Id haud parum regis animum commouit. Quare præfectum quendam equitum,cui Pandobles nomẽ erat,Hieraslai Boemici reguli fratrem,ad ſoluendam obſidionem repentè miſit,gnarum rei bellicę,& ſpectatę fidei uirum. Is clàm ad hoſtes iter facit, nil tale adhuc metuentes. Cùm caſtris appropinquauit, iam nox ingruebat:ſtratis paſsim menſis hoſtes accubuerant,uinoq́; dudum incaluerant. Incautos à tergo Pandobles cum expeditiſsimo adoritur equitatu. maximus primo inſultu tumultus in caſtris oboritur,mira confuſio cum terrore cunctos inceſsit. accubantes multi trucidantur,fœdantur paſsim cruore thori:& qui aliquid audebant,his nec promptum nec liberũ erat arma capere,inſtruere aciem,& impetum excipere. Quare fuga his potius quàm pugna ſuccurrit. quibuſcunque fuit integrum,omnes terga dedere.

dedere. inſequunt̃ Pannones aliquantulum: mox cęca nocte reuocati, ac fuſis fugatiſq; hoſtib. potiti caſtris, liberatũ obſidione oppidum ſubiuere. Regina quoq; Beatrix affinitatis fiducia, literis & legatis Imp. ad ineundã cum uiro pacẽ ſępiſsimè hortat̃. præter bona uerba, nil aliud accepit. Quantũ calamitatis non modò ſibi hoſtiq;, uerùm Chriſtianę reip. hęc obſtinata Cęſaris pertinacia attulerit, haud difficulter hinc intelligi pōt. Maumetes em̃ Orientis expeditionẽ adortus, poſt ingẽtia terra mariq; patrata facinora, *Maumeti mors.* hoc anno, non ſine ueneni ſuſpicione, V. nonas Maias in caſtris 27. Conſtantinopolitani imperij anno, item menſe 11. & die 5. pręter omniũ opinionem, emorit̃. Duo huic ſuperfuere liberi, maior natu Baiazetes, minor Zaliabus. Audita Imp. morte, ingens in urbe tumultus oboritur. In duas, uti duo filij erant, factiones uulgus diuiditur. uicerũt tandẽ Baiazetis partes: et cum is abeſſet, quippe q in Carmaniã ductarat exercitũ, filius ꝓ patre abſente ad imperium poſtulat̃. Baiazetes XVI. Kal. Iunij Conſtãtinopolim reuerſus, Imperator à populo ſalutat̃. Zaliabus cognitis his q̃ Cõſtantinopoli geſta ſunt, imperiũ Aſię anhelauit, ut alter Europę, Aſiæ alter imperaret. Sed longè aliter q̃ ſperauerat res ipſa obtigit. Ex Aſſyrię finib. reuocatus, Pruſam in Bithynia occupat. Contrà frater, quando imperiũ non patitur corriualẽ, comparato exercitu in Aſiam traiecit: & fuſo fugatoq; fratre, Aſię quoq; imperium in ditionẽ redegit. Matthias adhæc nactus tempus quale nunquã antea magis idoneũ, cogit exercitum, delectumq; habet. Vndecũq; poteſt auxilia euocat, ut utramq; Myſiam, Illyricũ Daciamq; recipiat. Dum id unũ intendit, & ingentes in Turcũ molit̃ apparatus, (namq; eò uerſus caſtra mouerat) ecce triſtis nũcius aduenit, qui à Friderici Imp. pręfecto ſuperiorem Pãnoniam igni ferroq; uaſtari retulit. Indoluit admodũ Coruinus, & grauiter angebat̃, quod tam idonea è manibus occaſio per Cęſaris inconſtantiã elaberet̃. Prętorianæ Ottomani cohortes ad Hydruntẽ erant obſeſſę, in quib. potiſsimùm Turcorũ uires continebant̃. Bizantium grauiſsimis factionibus, & fratres inteſtino bello flagrabãt. Nicolaus Gingi dux Macedo- *Nicol. Gingi.* niam ingreſſus, amiſſam olim ditionẽ, patrata magna ſtrage Turcorũ planè recuperat. Idipſum à Ioanne Cernoi factũ eſt, qui tandẽ compoſitis cum Baiazete rebus, cum ſua ꝑter Sabiacum ui recepiſſet, in priſtino regno remanſit: annua tñ ſtata Turco tributa rependit. Hoc anno, audito Maumetis obitu, Alphonſus cũ Italicis Pannoniciſq; copijs Hydruntum, ut paulò ſuprà diximus, facta deditione recipit, dediticias barbarorũ cohortes ad ſeruitia naualia redigit. Deſperata igit̃ expeditionis huiuſce fortuna, Coruinus nõ mediocriter cõmotus, ad ulciſcendam Cæſaris pertinaciã uniuerſas animi uires intendit: omnib. Vngarię finibus antè ꝓſpicit, qui Turcos attingunt, ne illorũ incurſu ab incœpto reuocari poſsit. cum Stephano uaiuoda Valachiæ principe, quã inferiorẽ quondam Myſiã appellabant, fœdus init: qua quidem ſocietate, nonnulla in ſuperiore Myſia ui Turcis oblata. hinc Ioannẽ Schanderbecci filiũ, aliosq; regulos Illyrico ab Ottomano olim eiectos, ut paterna bona recuperent: hinc Ferdinãdũ ſocerũ, qui Aulonis ſpe fruſtratus, Chymirã dolo cœperat, in Baiazetẽ hortat̃ & irritat. Verùm eodẽ anno *Riſanum amiſſum.* Baiazetes Imp. è manib. Pãnonię regis Riſanũ aſtu oppidum eripuit. Hæc igit̃ eo anno memoratu digna geſta ſunt. Proinde inſequenti rex Hamburgũ in Vngarię Auſtrięq; *Hamburgum obſeſſum.* finibus ſitum, obſidere decernit. oppidũ eſt decẽ milib. paſſuũ ſuper Piſoniũ, citeriore Danubij ripa, & in altiſsimi montis cliuo reſupinatum. in uertice arx eſt inacceſsibilis, uniuerſę Auſtrię Pannonięq; conſpicua. hanc optimo pſidio Cęſar obfirmarat. A' tergo Pfucchũ ſubiacet, duodenis penè ſtadijs remotum. Nec Matthiã quidem bellicæ diſciplinę ſanè authorẽ latebat, nihil in Auſtria tutò moliri poſſe, niſi Hamburgum prius expugnaret. A' tergo namq; relictum, amploq; pſidio munitũ, multum obeſſe poſſe uidebat̃. A' difficillimo igit̃ loco bellũ inſtaurat. Piſonium primò uenit IIII. Kal. Iulias, cohortes quaſdã cum nõnullis equitũ turmis eò ſubmittit, q̃ oppidum obſideant. Ipſe ad decimũ lapidem caſtra poſuit. Imperator audita obſidione, cum id ꝓuincię ſuę unicum ꝓpugnaculum foret, ne rem tanti momẽti per ſocordiã & ignauiã amitteret, tria equitum milia obuiam mittit, q obſidionem inhibeãt: plura indies, uti uſus ipſe poſtulauerit, ſubinde miſſurus. Hoſtes propè adeſſe, rumor & tumultus oborit̃. Stephanus Scepuſienſis comes, Tetaurusq;, pręfecti equitũ à rege miſsi, ſine currib. & impedimentis

his occurrunt.cum in Prucchenſem agrũ perueniſſet, Alemãni quadrato ex urbe agmine cõtrà ꝓdeunt,uehementiſsimo utrinq; impetu pugna conſerit̃.à principio in acie cecidere nulli:ſed Vngari numero impares,qui exploratũ potius q̃ pugnatum uenerãt, ab hoſtiũ ferocia inclinati,palantes fugiunt.inſtãt à tergo illi,fuſos inſequũtur.Stephanus dux ubiq; gentiũ fortiſsimus ſemper habitus,& impatiens turpitudinis, inclinatã aciem ſiſtere conat̃:fugientes aliquot obclamitãs in ordinẽ reuocat:ſubuenit laborantibus,& qua poteſt ui,artéq; aciem inſtaurare cõtendit.Inter conatus tandẽ irritos ab hoſtibus circumuentus capit̃,captiuus nondũ domitus abducitur. Duo cuſtodea inermi dant̃,qui eũ aſſeruent.Dum cęteros ſocios turba petit,à duobus,qui latera clauderent, Prucchũ uerſus agitur.capiata loci & tẽporis occaſione,à cuſtodis latere,quẽ ad lęuam habebat,enſem ex inopinato rapit,transfodit utrũq;.atq; horũ manib.elapſus,per auia loca in regia demũ caſtra refugit.Fuſi quoq; dudũ equites,eôdẽ paulo antè rediere: gratulantur p̃fecti fortiſsimi ſalutem oẽs,quem tam ꝓperè nunquam reducem uidere credebant.Pleriq; qui in caſtris cũ rege remanſerant,audita dudum ſuoꝝ fuga,longè maiora rati,in ꝓximam Piſonij urbẽ,ubi tutius agerent,ſe cũ principe recepere. Pôſt ubi paucos fuiſſe captos,ac cęteros cum duce Stephano in caſtra rex incolumes rediſſe cognouit,Hamburgum longè maiore,quã antea obſidione circumuenit. Machinas belli æneas,atq; unã inprimis rarę magnitudinis,Buda mox adferri iubet:quã ferrato clauſtro inuectã,uix equi circiter octogeni loco moueri poterãt.Cum has urbi admouiſſet, mœnia diſcutit,ingentes turres ꝓterit,& laxos ubiq; aditus patefacit. Contrà p̃ſidiaria cum oppidanis turba iacturã mœnium nocte reſarcit,aggerẽ ponè murum erigit.Inſidioſa ubiq; fabrica tendit̃,trinis circùm caſtris ciuitas obducitur,ne q̃ adiuuari ſubſidio queat.Clandeſtinis Imp.internuncijs admonet̃,tam arcta urbẽ obſidione eſſe obſitam, ut niſi citò ſubueniant,deditionẽ omnino facere cogat̃.Decem milia equitũ tertio pòſt menſe ab Imp.mittuntur,ut Pãnonea inde repellant:aut ſi id fieri nequeat,ciuitatẽ milite cõmeatuq́; compleant.Cæſarię, ut imperatũ fuerat,copię aduenere,atq; occidente iam ſole in conſpectu hoſtium affuere.Præmiſere currus oẽs:in aduẽtu,ut agminis magnitudine copiarũq́; multitudine celarent hoſtẽ,ingruente nocte,unum tm̃ lumen uiſum in caſtris,maximum ubiq; ſilentium actum,cuſtodię ubiq; diſpoſitæ.In medio tm̃ interualli fuit,quantum ęneis mutuò ſeſe machinis lędere poſſent.Contrà rex ea nocte cũctos qui ad Hamburgũ ducebant aditus,impoſitis militum p̃ſidijs obſtruit:tormenta cuncta mœnib:admota,hoſtibus obtendit.relicta obſidiaria manu,reliquos equites peditesq́; Alemannis opponit.Quamuis numero inferior eſſet,locoꝝ tamen difficultate machinarũq́; copia uſq; adeò ſe ſuosq́; obfirmat,ut maiorib.etiã uirib.idẽ amoueri nõ poſsit.Alemãni intẽpeſta nocte cũctos urbis aditus explorãt: impoſita ubiq; p̃ſidia offendunt, tentãt eijcere,irritos conatus ſentiũt:mox re infecta,in caſtra redeũt.Cũ ex improuiſo hoſtes affugiſſent,Prior Lauranę cũ tumultuaria uexillationũ manu his ſtatim occurrit,multos interficit,capitq́;.Ad regẽ redit,& inflammat ad p̃lium.Rex armatus cõſcenſo equo,cum forti aĩo illis occurreret,regalia ſigna iuſsit explicari.Quod ubi factũ eſt,ſigna à uento in hoſtes confeſtim intendebant̃.Milites Auguſto ſuccẽſi auſpicio,uix contineri poterant.Cùm Alemãnis appropinquaſſent,tota nocte machinę bellicæ eos infeſtarũt.pòſt ubi illuxit,ne tẽpus fruſtra tererẽt,deſperata re,cõmuni omniũ conſenſu caſtra retro mouent:& econtrariò,ueluti prę latis curribus pridie aduenerãt, ſic poſtero die,ꝓpoſitis receſſere:ut ſi qs à tergo impetus immineret,curruli ſeſe oppoſitu facilè tuerent̃.Poſtquam Alemãnos abeuntes Vngari conſpicant̃,inſtandum à tergo multi eſſe cenſent,citatoq́; impetu congrediendum,ne inultos dimittere uiderent̃. Deſpotes,cui à lupo cognomen erat,longa belloꝝ experientia prędituſ,pręlium cũ hoſte haudquaquã conſerendum eſſe cenſuit,quãdo & numero & robore armisq́; longè ſuperiorẽ eſſe diceret.nonnulli tñ regis iniuſſu à tergo inſequuti,manũq́; audacter conſerere auſi,parum proſperè pugnauere.Cum hos pugnã iniuiſſe Franciſcus Ariſtus uexillationũ præfectua intueretur,ipſe quoq; armis abſtinere non potuit.Cum delecto eos equitatu ad Prucchum uſq; perſequitur:& dum inter cõfertiſsimos uir fortis acerrimè pugnat,humero ab hoſte trãsfoditur.Moſes idem auſus,ac ictu graui læſus,acie exceſsit.

excesſit. Cum illi Prucchum recto agmine contenderent, ab oppidanis nō admiſsi, ne ibi fortè à Pannonibus obſeſsi, fame ac rerum inopia unà abſumerentur, in ſuburbanis conſedere. Quicunq; tumultuarium à latere tergo'ue prælium commiſere, arreptis uiginti curribus onerarijs, nonnullisq; impedimentis, in caſtra redierunt. Obſidionem rex inſtaurat: repulſisq; maiore animo auxilijs, urbem oppugnat: disfringit mœnia, atque dies aliquot machinarum genus ceſſare uiſum: oppidani tandem ab omni ope deſtituti, cum extremā reformidarent inediam, & ſubſidia deſperarent, ſeſe dedunt. Hamburgum igitur pridie Kalend. Octobris capitur. Quanti hæc expugnatio regi conſtiterit, non facilè credi poteſt: plerique bis centies mille aureûm prodidere. Arx quamuis dies aliquot propugnari potuiſſet, à præfecto tamen acceptis tribus aureûm milibus, regi traditur. Item, eodem ferè menſe, cum delectus Turcorum equitatus Sinderouiam prodijſſet, ut Vngariam excurſaret, & pro more cūcta diriperet, Paulus Ciniſius, Deſpotes, Petrus Dochius, cæteriq; illius oræ proceres, obuiam occurrere, in campum quem Beccherem appellant, Sinderouię proximum. Vtriq; conuenere, collatis utrinq; ſignis pugna conſeritur, cum in dextro cornu Paulus præſideret, ac in læuo Deſpotes, ductores ambo fortiſsimi, circumactis equitum alis ſic hoſtem circumuenere, ut extremis ibi uiribus ſit utrinq; certatum. Turcus cedere non poterat, cum undiq; premeretur: tanto minus Panno, qui certam iam uictoriam aſſequi confidebat. Dum ille ſe pertinaciſsimè tueri, & hic ſuperare contendit, magna utrinq; cædes oboritur. ſubſidiariæ mox à tergo cohortes, ac equitum turmæ ſucceſſere, ut laborantibus opem afferrent. Cum his prælium inſtaurant. quò cum omnes facto agmine Pannonum cataphracti equites confluxiſſent, hoſtes extemplò reiecti, dato tergo, ſe in fugam uertunt. Inſtant iſti, & inter fugiendum magna patrata ſtrages. Turci demum fuſi fugatiq; Sinderouiam confugere. Tria milia in acie cæſa, capti & ſaucij multi: quingenti ex Vngaris deſiderati. In uictoriæ teſtimonium magnæ pars prædæ, à Paulo ad regem miſſa, pars quoq; ueluti ſigna, & nonnulla ſpolia templis affixa. Capto iam Hamburgo, quod totius Auſtriæ propugnaculum non immeritò dicebatur, Imperator præſidijs cætera obfirmat oppida: in primisq; Prucchum hoſti proximum, & Cornaburgum, quod magni in ulteriore Auſtria ponderis eſſe uidebant. Matthias, ingeminato animo, ne ibi tempus tereret, ac uires eluderet, Prucchū præterit, & Viennenſem agrū adoritur, infeſtatq;. Vbi Fridericum Imperatorem eſſe ſenſerat, hoc non ab re factum, ut ſenſim & pedetentim Viennam, caput gentis exterreat. Nonnulli in ſuburbanis capti ſunt, finitima quoque circùm oppidula circiter octo, inprimis S. Vitus, Podona, & pleraque alia. Styriam deinde perculſurus, penetrare uoluit. Ad oppidum igitur cui Nouæ eccleſiæ nomen eſt, inditum, cum exercitu proficiſcitur, quod decem milibus paſſuum eſt ultra Neapolim. Ad Sceam Viennam itineris anguſtia, & impoſitis ibi præſidijs, remoratus retroceſsit, Semproniumq; peruenit. Hinc cum paucis equitum turmis nonnullisq; cohortibus militum, ad obſidendum Keuuzegh oppidum contendit, haud procul à Sempronio remotum. Id ſine magno negotio capitur: reuertitur mox Sempronium, ubi dies aliquot mora tracta, ad obſidendam mox Viennam redijſſet, niſi exhauſtus labore miles, defatigatus equus, ac rerum inopia prohibuiſſet. Sæuiente ergo bruma, in Vngariam ad hybernandum copias reuocare decernit. Quare Sempronio mouens, Tatam uenit. Quadrageſimale hic ieiunium agitur: corpus animumq; rex à belli labore reficit, recreatq;. Tertiodecimo ante Paſchæ ſolennia die, Budam reuertitur. Iſta hoc anno geſta ſunt: poſtero multa oppida expugnata, ut ex ordine referetur. Prucchum ſuperat, in ſuperioris Pannoniæ Auſtriæq; finibus magni momenti oppidum, quod Cæſar ualidiſsimo præſidio & quauis arte muniuerat, ratus ibi haud minus quàm ad Hamburgum Pānonicas ſe uires uexaturū. Hoc tutelam omnem itineris è Pānonijs in Auſtriā tendentis intercipit, inhibet cōmeatus, & nemo ſine pręſidiario comitatu hac iter facere poteſt. Stephanus Dauid, cui Hazy cognomen erat, à rege cū prętorianis cohortibus, delectisq; huc equitib. primo tēpore mittit, ij obſidēt. Ciuitas nō ſolū milite, foſſa, mœnibus, uerūetiā optima arce, circūfluoq; amne munita, in plano ſita eſt: oblongū pulchrūq; per porta ſuburbium. Verno tēpore oppugnari

Hamburgi deditio.

Quid rex fecerit poſt captū Hamburgum.

Neukirchen.

Schaduuien.

Gunſium obſeſſum.

Reditus in Auſtriā Matthiæ.

Dauid Hazy.

gnari cœpta, haud facilè capi poterat, q̃n uaria circùm munimēta ꝓhibebant. tētata ſępe

Prucchi obſidio, & expugnatio cruēta.

expugnatio, mœnib. admotę machinę, tranata aqua, ſuperata ſępe foſſa aggereq́; ad muros cominus pugnatū: adhuc tñ capi non poteſt: multi ſub muro cæſi: qui dū audacter admotis ad mœnia ſcalis ſubire conātur, extemplò reiecti, ſaxisq́; ſunt obruti. Iam quartus ab obſidione menſis agebaẽ, cum Dauid nō minus ira q̃ uerecundia percitus, extremis uiribus hāc aggredi cogitet, ordines inſtruit, & dato ſigno militū ignauiam uulgò increpitans, primus cōpleta foſſa murꝫ conſcendit. Pręfecti exemplo milites excitātur: obſtāt oppidani, ſaxaq́; deuoluūt. Inhibēt contrà ſagittarij, urbs pari uirtute undiq; oppugnaẽ. Ad obtrita demū mœnia peruentū eſt, quà hoſtis haud difficulter intrare poterat: obſtāt intus oppidani: & in aditibus, q̃s ænea tormenta fecerāt, grauis pugna committiẽ. Miſera hic cędes exoritur. In ſpe uictorię inſtāt, timore mortis obſtāt illi. Sex circiter horis pugnatū. Vngari tandē ingreſsi, urbe potiuntur. In primo ingreſſu ne mediocriter quidem ſęuitū, mox cædibus temperatum. Arx aūt ipſa ſupererat, q̃ nondum capi poterat. Menſem unū obſidēt: & duo de quadrageſimo die pręfectus arcis inedia coactus, deditionem facit. Hic annus Prucchi captiuitate inſignis habetur. Inſequenti

1484. *Cornaburgi obſidio.*

uerò anno, qui octogeſimus quartus ſupra milleſimū & quadringenteſimū numeraẽ, Cornāburgi obſidio, ardua quidem & perq̃ difficilis ritè ſucceſsit, quę non minus hūc q̃ illa ſuperiorem effecit inſignē. Vienna urbs ſanè potentiſsima obſideri non poterat, niſi oppida quædā, quæ ſuperſunt, antè caperenẽ. Nunquam eñ ills capi potuiſſet, niſi ſuprà Danubius erectis utrinq; turribus, impoſitisq́; præſidijs occluderet, ne quid cōmeatuum auxiliorum'ue ab Alemannis ſecundo amne facilè demitteretur. Dauid igiẽ cum iiſdē copijs & pretoriano equitatu, regio iuſſu Cornāburgū obſidet. Clauſtrumburgum aūt, antequam Prucchum caperetur, Pandobos Boemico genere natus, pręfectusq́; equitū inſignis à rege miſſus occuparat.

Sant Pelten.

Quin & oppidū cui à diuo Hippolyto nomen eſt inditū, ſubducto ingenti mercede pręfecto arcis, ſubinde receperat. Dauid, multo milite ac omni machinarꝫ genere ciuitatē à Cæſare ſtudioſiſsimè munitam eſſe regi ſignificauit, plurib. ad hāc obſidionem copijs opus eſſe docuit: quare huc regis imperio Boemicus quamprimū exercitus aduenit. Acerrima ciuitas obſidione circumduciẽ: & iam foſſę mœnibusq́; hoſtis imminet: multę circùm turres cōſtituunẽ, aſsiduoq́; p̃ſidio munitę: cum oppidanis eminus quotidie certant. Ferreæ utrinq; glandes ac ſaxa mittuntur, ꝓhibentur muro cuſtodes, & grauiores machinę mœnib. admouenẽ, quib. murus obteratur, & hoſti pareẽ aditus. Inſtaurant diruta intus oppidani mœnia, & ex materia egeſtaq́; terra aggerem ꝓ muro attollūt. Cæcas quoq; foſſas ac uallū nocturno labore conficiunt, & ſolicitι conatus hoſtiles reddere nituntur. Cum grauiter obſideri Imp. acciperet, exercitum Alemannorꝫ haudquaquam ignobilē, mittere decernit, quo repentè ſoluaẽ obſidio. Itaq; è Noricis & Vindelicis milites cōducit, delectum cōparat equitatū: & exercitum obſeſsis opē allaturum q̃ ocyſsimè poteſt, eò mittit. Alemannos poſtquā ꝓpius adeſſe rumor effundiẽ, obſidiaria, ne qua ex oppido fiat eruptio, manus relinquiẽ, oppidanos iubetur aſſeruare, & nihil à tergo timere docetur. Dauid cum cęteris copijs, aduerſus hoſtes propè metantes, inſtructo agmine ꝓficiſcitur. Cum in conſpectu fuiſſent, clamor ingens efferẽ: & collatis utrinq; ſignis, manus cōferitur. à principio mira utriq; ferocia concurrêre, cecidere nōnulli: qui infeſtis congreſsi haſtis, equo defluxere, humiq́; à cataphractorꝫ equitatu miſerè conteruntur. Vix in horā furor iſte perduciẽ, cum Alemannorꝫ equitatus inclinatur: q̃d ubi Pannones & Boemi miro robore pręditi cōſpexere, adauctis mox animis p̃ſenti uictoria, lōgè maiore q̃ antea impetu feruntur. Illi cum uehementem incurſum ferre non auderēt, tergiuerſari occœpere, palantes deinde fugere. inſtāt à tergo iſti, ac necubi conſiſtere patiantur, ad quintū uſq; lapidē inſequūtur. Caſtris igitur exuunt, & inter fugiendum multos intercipiunt: ſed in proxima ſe illi oppida recepere. Dauid ſigno receptui dato lętus, ac ouans, cū uictrici manu in caſtra reuertitur: ubi uictorię lęticiam conuiuijs gratulabundisq́; clamoribus unà concelebrāt. in oppidanorum inuidiam exhilarātur omnes, ac inſomnem noctem agunt. Contrà illi triſtes & gemebundi, ſilentium intus agūt: & qui liberationem dudum ſperabāt, ſpe ſua fruſtrati, taciturnum luctum exercent: demum uires ac animū ab

ipſa

ipſa deſperatione concipiunt. Multi poſtquam illuxit, à uallo ſub publica fide tutò loquuti, ad deditionē eos hortati ſunt: quin & preces adiectæ, ne calamitoſam obſtinationē perſequanṫ, quando & honori ſuo ac fidei Cæſareæ ſatis fecerint: ne'ue ad extremam ſe hoſtis ſęuitiam reſeruent, dum tempus eſt reſipiſcant, & clemētiſsimi præpotentisq́ꝫ principis legē accipiant. Contrà obaudire illi, & obſtinatiſsimū ſilentio animum indicare: quin & inter ſe, iubente pręfecto, coniurare, potius omnia perpeti, q̄ꝫ Pannonis iura ſubire, cuius imperio nihil ducunt eſſe miſerius. Inſtauratur itaq; obſidio, at ſpes auxilij indies adimitur. Prælium ſub mœnibus ſæpe tentatū, nunquam tamen ui capi potuit: quando non pari animo certabaṫ. Pro laude enim cōmodoq́ꝫ illi, quippe qui indulgentiſsimi Cęſaris imperium ꝓ ſumma libertate reputabāt. Dauid aūt ſub mœnibus, dum pręliū ciet, glande percuſſus interijt, à crepitanti machina tūc emiſſa. Hyems in caſtris acta. Rex fame uincēdum eſſe cenſuit: quę cū ſeptimo menſe ſęuire in urbe cepiſſet, extrema Cornamburgenſes inedia laborarunt. tāta eos fames inuaſit, ut equos felesq́ꝫ in delicijs lautiſsimę gulę cēſerent. Ea hyeme cum rex Budæ hybernaret, rumor inceſsit, Achileiā, quam nunc Cheliam dicunt, & Neſtoralbā, ad Iſtri hoſtia ſitas, à Turcis grauiſsima obſidione premi. Stephanus Valachię princeps, ad quē hoc bellū pręcipue pertinebat ſocietatis iure, ad Matthiā cōfugiens, auxilia petit. Rex quamuis initas cum Turco inducias habebat, neq; in cōditionib. induciarum per obliuionē de inferioris Myſiæ tyranno quicquā cautum erat: tamen ſocietatis & catholicę fidei gratia non dimiſſa Cornamburgi obſidione, ingentē delectum habet, atq; proceres omnes cum nobilitate nomina dare iubet. libenter ob periculi magnitudinem, ne Achileia caperet̄, nomina detulere. Magnus comparaṫ exercitus, & Varadinum uerſus iam caſtra moueṅt. Nondum eò *cum triſtis nūcius aduenit, de Achileia dudum & Neſtoralba eſſe actum. Rex, qui nondū ex Buda mouerat, ne tantū fruſtra exercitū comparaſſe uideretur, caſtra Poſoniū, per ulteriorem Danubij orā reuocari iubet. Comitē Stephanum, qui paulò antè *Feleſton oppidū ſanè munitiſsimū prope Rakoſpurgum in Styria expugnauerat, ut à citeriore Danubij parte Viennā obſideat, clàm admonet: ipſe ad Piſoniū caſtra conſequiṫ, ibiq; dies aliq̄t ſubſidet. Stephanus datis exercitibus ſupplemētis, mira celeritate regia mādata peragit. Sed antequā ultrà ꝓſequamur, nonnulla quę hoc anno acciderūt, interijcienda ſunt. Ab anni principio Ioannes cardinalis Aragonius in Vngariā redijt: & cum in urbe Roma, repulſo Ioanne Alemanno, legitimus Strigonienſis eccleſię archiep. ꝓnunciatus eſſet, x. Kal. Martias Strigonium ſubiuit, & Apoſtolica authoritate, regioq́ꝫ beneficio, metropolitana in Pannonijs dignitate potitur. Hoc etiā tempore, cum ſeptē Turcorum equitum milia per Coruatiā in Carinthiā & Carniolā, ad diripiēda quędam emporia erupiſſent, in reditu ad Hunnum amnē Coruatię, qui Sauū influit, abductis decē milib. captiuorū, et ingenti pręda, à Deſpote Lupo, Gere Matthia Bano, comite Berardino, cęterisq́ꝫ ꝓuincię regulis ad internicionē cęſa ſunt, & omnia recuperata. ubi Berardini Frangepanis uirtus nimiū enituiſſe perhibeṫ. Hoc etiā anno Stephanus Criſpus, Vrbani quęſtoris è ſorore nepos, Ferrarię primùm, deinde Romæ, humanitatis ſtudijs mirū in modū eruditus, claro item ingenio & ꝓfuſa eloquentia pręditus, ad Caſimirum Poloniæ regē primùm legationis munus obiuit, ad q̄d omniū iudicio nimis uidebaṫ idoneus. Nam aſpectus huic erat uſq; adeò hilaris, fauſtus & iucūdus, ut primo ſpectatores obtutu cōciliaret. accedebat ſumma comitas, item cōpta et ſuauis oratio, nec nō ingenita quędā probitas, cū incredibili humanitate cōiuncta, ut uel inuitū hoīem amare cogat, uel infeſtiſsimū quēq; animū uincat, uel implacabilē exoret: neq; deeſt animi magnitudo, libertasq́ꝫ loquēdi: & mens ſimplex, nullius mali cōſcia: inſuper animus ad benemerendū ſemper intentus, nec iracundiæ, nec inuidię expoſitus.

*Feleſten, ſiue Furſtenfeld.

Hun fl.

Stephanus Criſpus.

Hunc etiam annum Petri Colocienſis archiepiſcopi captiuitas fecit inſignē, quod non ſine maximo omnium procerum ſtupore accidit. Primus hic erat principis ſecretarius, qui ſolus dicendi libertate apud eum omnia liberè loquebatur. Damnabat inſolentia palàm tributa, quæ ter quater'ue quotannis ob ingentia diuerſaq; bella à rege impo-

Petrus Colocieſis capitur.

ge imponebantur, quas Dicas appellant, quibus non modò domeſticatim, ſed uiritim, aureum quiſq; nummum pendere cogebatur. Id uulgo & apud principē ſæpius improbauit. Præter linguæ libertatem, qua maximè quandoq; uiri ſe tangi ſentiebāt, factioſa quædam acceſsit æmulatio, huius gratia inter principes exorta: qua regis animus offendebatur, quamuis eum alioquin diligeret & obſeruaret. Commotus tandem rex, aut coercendæ libertatis gratia, aut uti dilectiſsimi exemplo amici cæterorum audaciam procerum deterreret, hunc præter ſacroſanctam metropolitæ dignitatem, in carcerem ſanè coniecit. Sed honeſtiſsimè per arces regias aſſeruatus, annos ſex circiter linguæ ſuæ pœnas luit. *Vrbanus quæſtor.* Item eodem anno Vrbanus quæſtor, inuidorum obtrectatione parùm abfuit quin carcerem ſubiret: ſed innocētiæ, probitatis ac fidei ſpectataq; ratio uirum integerrimum, regiq; commodiſsimum, periculo liberauit. Quinetiam regina & cardinalis Aragonius frater interceſſere, ne inſontem uirū, ſine quo rex commodè uiuere non poſſe uidebatur, indignè liuor alienus opprimeret. Id *Matthiæ uitiu.* Matthiæ uitio quandoq; datum, obtrectatoribus delatoribusq; fuiſſe paululū obnoxium, & hinc in amicos plerunq; ſæuitum. Nimia qua eos beneficentia proſequebatur, & pro delatorum ſuaſu læſa charitas, in criminis huiuſce regij cauſa fuit: atq; læſa fides, in exigendis plerunq; pœnis immodica eſſe ſolet. Explorata quotidie Vrbani probitas, & inaudita cū integritate patientia, item ingenij dexteritas, laborioſum obſequium, & inaudita prudētia, nullum criminibus locum reliquit. Multi illud de Vrbano memorāt, quod in Hamburgi obſidione accidit. Cum rex pecunijs, & defecto iam exercitu nimium laboraret, qui maxima ſupplementa poſtulabat, ab urbe Buda Quæſtorem acciri iubet, neceſsitatem aperit, & maxima cœpta patefacit. Poſtremò nil aliud hominem dimiſſurus inquit: Vrbane mi, quod nobis opus eſt, id pro induſtria, fide, diligentiaq; tua cura, proſpiceq;: & tu conſiliorū triumphorum'q; noſtrorum miniſteriumq; auxiliumq; uale. Quinquageſimo pòſt die, militum quinq; milia in regia caſtra miſit: quos rex ſi in Vngaria delectū habuiſſet, cogere nequiuiſſet. Cum & celeritate, & beneficij magnitudine opinionē ille regiam ſuperaſſet: Vniuerſa, inquit, talem uirum Vngaria centum annis fortaſſe non genuit. Ex eo tempore tanta in Vrbanū regiæ pietatis & beneficētiæ facta fuit acceſsio, ut hunc præ cæteris uirum amauerit, cunctiſq; honoribus & commodis excoluerit. Sed ad diuerticulum reuocetur oratio. Cum rex Piſonium ueſaniente bruma ueniſſet, quò exercitū paulo antè præmiſerat: hinc à comite Stephano fauente ſæuitia hyemis ad occupādos Viennæ pontes, eorumq; præſidia: hinc ab his qui Cornamburgum obſidebant, ad capiendam ciuitatem excitabatur: uno tamen tempore utrunq; præſtitit. Proinde XV. Kal. Februarias Piſonium cum exercitu proficiſcitur: &(uſq; adeò increbreſcēte frigore, ut accenſi duodetriginta præ rigore brumæ coleos amiſerint) ad Cornamburgū peruenit. Oppidanos percōtatus, an'ne adhuc ſeſe dedere uellent: Nondū tempus eſſe, reſpondere. miſſuros ad Cæſarem, ſi aliam opem implorare poſsint: ſin uerò denegabitur, ciuitatem continuò dedituros. Dati ſuper ea re dies aliquot. Interea ne tempus fruſtra teratur, inſtaurata obſidione, Danubium ſæua glacie rigentem ſicco pede ſuperat, ſecum prætorianos equites, & cohortes ducit, Clauſtramburgum proficiſcitur. Subſedit hîc dies aliquot, mox ex compoſito per Danubium itineris cuiuſq; grauiſsimi tolerantiſsimū, ad Viennæ pontes quadrato agmine deſcendit. Ex tribus ibi præſidijs, quæ ciues impoſuerant, duo in inſula eo die expugnat: tertium, quod ad caput pontis ex parte continentis erat impoſitum, quæ ad Morauiam ſpectat, expugnare non potuit. duabus turribus, quas eo die ceperat, præſidia ſua imponit. Deinde utroque ponte potitus, & ſat eo die feciſſe ratus, retro pedem refert. Item iter emenſus ad Cornamburgum & ſua caſtra reuertitur. Deſperatis tunc auxilijs, Cornamburgenſes iam inedia abſumpti, deditionem ultrò fecere. *Cornamburgum capitur.* Capto igitur Cornamburgo, quod Viennæ propugnaculum eſſe uidebatur, & impoſitis ad Danubium utrinque præſidijs, ne quid demitti poſſet commeatuum, rex cum uiribus uniuerſis ad obducendam arctiſsima obſidione Viennam deſcendit. Die qua

diui

diui Pauli conuerſio celebratur, à parte quæ ad Clauſtrumburgum pertinet, ut ex auſpicato obſidionem iniret, caſtra locat: quæ uerò ad Podnam ſpectat, comitem Stephanum paulo antè metari iuſſerat.

Viennæ obſidio.

Exactis Paſchæ ſolennibus, accitus ex inferiore Pannonia dux Laurentius, inter cæteros proceres genere, animo, opibusq́ præpollens, & à principe filij loco ſemper habitus, cum maximo exercitu aduenit: & præter Danubium ab Vngariæ parte caſtra ponere iubetur. A' parte Morauiæ quæ ad Septentrionem reſpicit, prærepti dudum fuerant à rege pontes, & potiſsimus rei frumentariæ aditus obſtructus. Præſidium, quod in cõtinente ſupererat, locatis ſubinde caſtris, XVI. Kal. Aprilis facta deditione recipitur, & eo quidem die, quo ſic inſignis fuit ſolis eclipſis, ut, ſtellæ multæ conſpectæ fuerint. Multi quoque illum ſolis defectum Cæſari infauſtum fore prædicarunt. nec ab re quidem: quando eo anno, qui octogeſimusquintus ultra quadringenteſimum & mileſimum numerabatur, Viennam Auſtriæ metropolim cum maxima patrimonij iactura Imperator amiſit. 1485.

Cum igitur ab huius anni principio, haud inconſultis ſideribus & auſpicijs, rex Viennam obſidere cœperit, quo infeſta Friderico aſtra eſſe nouerat: huc animũ uniuerſum intendit, ut indomitam hactenus Pannoni ciuitatem, præterea florentiſsimam & opulentiſsimam, aut ui, aut inedia domitet. Sciebat enim, ſi ſuperbiſsima urbe potiri poterat, id perpetuum uictoriæ monumentũ omnino futurum. A' ſuperiori parte proximum urbi caſtellũ crexit, id ipſum cætera caſtra facere iubet. Suburbana deinde oppugnat, & diripit: eximias, amœniſsimasq́ uillas miles circumpopulatur, & incẽdit. Nemo ex urbe prodire audet: quæ innumera multitudine completa, iam fame ſæuiſsima laborare cœperat. Defectis plebeiæ gulæ alimentis, ad impura & interdicta deſcendere neceſsitas adegit. In macellis & popinis equi carius opinione uenière: clàm nec felibus parſum, nec muribus. Interea rex nunc ſuburbia, nunc ab inſula Danubij mœnia tentare, quotidiana ciere prælia, quandoq́ circumire ſolus cum acceſſo mœnia, & ciues nonnullos alloqui. mirari milites principis ſecuritatẽ. Rex caſtra ſua, quæ in ſuperiori parte locauerat, ſecũdum Laurentij ducis aduentum extemplò reliquit. Gerepetrum conſobrinum fratrem his præfecerat, & ſe cum aulica manu in Laurentij caſtra redegit. nullo unquam ceſſaſſe die uiſus eſt.

Eberſtorphij expugnatio.

Inter obſidendum, cum prætorianis copijs ad expugnandum Eberſtorphum proficiſcitur, matronæ cuiuſdã nobiliſsimæ oppidum, & ſumma ſolicitudine ſumptuq́ munitum. quod cum obſtinatiſsimũ & nepharium ſcelus auſum eſſe uidiſſet, non indignas ab authoribus pœnas exegit. Cum præ mœnibus caſtra poſuiſſet, & in humili domuncula cum proceribus quibuſdam & familiaribus accubaret, emiſſa ab oppido ferrea glande, paries ex terreſtri incruſtatione transfoditur, & parum abeſt quin rex ictu ſulphureo tranſuerberetur. Conſtans & intrepidus ipſe perſtitit: cæteri præſenti periculo conſternati, ubi reſpirarunt, id malo dolo & ſumma perfidia factum muſsitarunt. Paulo pòſt oppidum expugnatur, milites præſidiarij in captiuitatem militarem accepti. Data matronæ uenia, Hiereslaus ſcriba eius, ac Boemicarum rerum procurator, intentarum regi inſidiarum poſtulatur, & maior indies de hoc ſuſpicio ſuſcitatur. Crimẽ rex diſsimulat, ad Viennam domitandam incumbit, obſtruit delatoribus aures, & ad pacatiora quærendum crimẽ tempora differt. In caſtra reuerſus, uineas, turres, crepitantes machinas, ac cætera tale genus muris admouet. Vnũ è ſuburbijs noctu ui capitur, inceditur magna ex parte, ubi non mediocrem plebes iacturam feciſſe dicitur. Ciues hinc omnes animo conſternati, quia optimum ciuitatis membrum interceptũ eſſe conſpicantur. Rogatus Cæſar ut his auxiliũ mitteret: Patiantur, inquit, eam Viennenſes inediam, quam ſuum quondam principẽ in arce obſeſſum perpeti coegerunt. Quin & portis quotidie inſultabat hoſtis: & q̃ maximè, qui in ſtationibus inſulanis uerſabantur. Vario in Danubij ripa euentu pugnatum.

Fortitudo oppugnantium.

Semel Vngari hac mœnibus propius acceſſerant, ſed ab erumpente ex urbe multitudine reiecti, interdicto ponte, cùm ſe in inſulã recipere nequirent armati, ſub undis humo reptantes, remenſo uado in tutũ rediere. Laudata nimis militum audacia. Viennenſes tandem ab omni auxilio deſtituti,

tuti,

QVARTAE DECADIS RERVM VNGARICARVM LIBER SEPTIMVS.

MAtthias igitur Vienna ſemeſtri obſidione capta, cum Budam ueniſſet, creberrimis populorum precibus reuocatus, (quia regnum abſentia regis, latrocinijs & iniurijs infeſtum ſanè reddiderat) nihil profectò eo fuit antiquius, quàm crimina purgare, optimis legibus & inſtitutis inſtaurare Rempub. quæ legum ueterum indulgentia nimia ſcelerum fœcunditate laborabat. Octogeſimus iam ſextus annus agebatur, ſupra milleſimũ & quadringenteſimũ, cum hęc quæ ſequentur, Budę rex moliri reperit.

1486.

Capta namq; Vienna, quinque tantum annis ille ſuperuixit, ne diutius ex terræmotus oſtento uictoria potiretur. Inprimis Quæſtorẽ Vrbanum, & Emericum palatinum, quos & amare & obſeruare uidebatur, in colloquium admiſit. Ioannem Varadienſem epiſcopum, ſupremũ ea tempeſtate cancellarium adiecit, ut de indicendo Budæ cõuentu ritè decerneret. Quin & Thomam Dragi, prętorem regni, quem non multo antè tempore legatum ad Sixtum pont. miſerat, è ſententia cuncta mandata cum ſumma laude ac munificentia peragentem, item maximi calli diſsimiq; ingenij uirum, & ad maxima quæq; negotia natũ, pręterea Scythica lingua nimis eloquentẽ, ſeorſum alloquitur, percunctatur mores hominum, & de abrogandis iubendiſq; legibus cum homine uerba facit, ut qui multos in Vngaria annos ius dixerat: ex eo quæcunque opus eſſent, & quàm graui ſcelerum mole Pannonia laboraret, intellexit. Demum ſenatus habetur: ex patribus & proceribus nemo fuit, qui regni mores non abominaretur, & renouandas leges non cenſeret. Quare conuentus, quam diætam appellant, optimatibus, populis & nobilibus ad Calẽdas Ianuarias indictus. ad ſtatum omnes diem conuenere: nec parum quidem temporis abſumptum, quando rei moles ita poſtulabat. Ibi ſanctiones editæ, ac regia & ſenatus autoritate munitę: inprimis Palatinale iudicium abrogatum. Et quando Vngaria in conuentus diuiſa eſt, quos comitatus appellant, cuique in flagitioſos latrones, ſicarios & fures animaduertendi poteſtas facta: ut præſidente conuentus præfecto, de grauiſsimo quoque reo perorata cauſa ſupplicium ſumatur. Et proclamatæ, ut aiunt, congregationes, ad declinanda quæ accidere ſolebant, ſcelera interdictæ.

Octauæ inſtitutæ.

Octauæ, ſtatis temporibus bis quotannis, non ſine iudicum deſignatorum, uicariorum'ue prȩſentia indictæ. Idipſum Trãſyluanis, Sclauonibuſq; præceptum. Ad inhibendã iudiciorum æternitatem lex promulgata, ut omnes cauſæ in quatuor tantis Octauis definiri debeant, ultrà prorogare non liceat. Cauſis etiam inſinuationum modus impoſitus. Ad intercipienda litigantiũ ſubterfugia, Octauarũ tempore prorogationes regiæ Maieſtatis omnib. abolitę, niſi qui uel peregrè profecti, uel in caſtris muneribuſq; publicis occupati fuerint. His in tribus tãtum Octauis indultę prorogationes: in quartis autem cauſas definire cogũtur.

Quartæ.

Quinetiam abſentibus, quibus parentes, fratréſue domi unà uiuentes fuerint, exceptio nihil illa ſuffragatur: prorogationes aũt falsò impetrantibus, uel allegantibus, linguæ menda propoſita. Item, in quoq; cõuentu præſes eius, ne ſolus ius dicere uideatur, è nobilitate octouiratus, decemuiratúſue, magiſtratũ quotannis creare iubet, quib. in tribunali cõiudicibus utatur. Munus hoc recuſantibus, ſtatuta mulcta, & in falſitate deprehenſis humanitatis & honoris iactura, ex lege tributa eſt: quãdo & centum & uigintiquinq; aureorum adiecta mulcta. Cum nobiles iudicia exerceant, & olim à plebe ipſi iudicari ſolerent, ne præpoſterè ſuperioribus inferiores indicendo quandoque iure prȩeſſent, lex lata, ut in cauſis nobilium potiores è nobilitate iudices crearentur.

Teſtimoniorũ uſus.

Teſtimonijs, exequutionibuſq; ſacrorum collegiorum & conuẽtuum modus prȩſcriptus eſt, & ad Sigiſmundi regis morẽ reuocatus. Periuris & falſarijs ſacerdotibus pœna grauis impoſita: nam ſacro extemplò munere abdicari debent. Abbates & præpoſiti, qui ſeueriori uitæ ſe alligarunt in teſtimonijs, cæteriſq; rebus, à ſuæ religionis inſtitutis nunquam deſciſcere iubentur. Epiſcopis quoq; mandatum,

ut ſingula ſuæ diœceſeos collegia ſacerdotum bis quotannis recognoſcant: ſi abfuerint, per uicarios boni paſtoris officiũ reſarciat̃. Item cõſenſus & uoluntatis euocationes inhibitę, quando corda hominũ nemo præter Deum intueri poteſt. In publicis quæſtionibus agendis priſtina cõſuetudo ſeruata: itidem etiã in euidenti recognitione. In exequendis quęſtionib. hic ordo traditus. Si ex quorumuis relatione ſic querelæ, ueluti factæ fuerint, reperient̃, nõ reus ut ex more hactenus factum eſt, ſe purgare, ſed actor ſuo coniuratorumq; ſuorum iuramento, prout rei magnitudo & ex iudicijs deliberatio poſtulabit, actionẽ munire debet: & uſq; adeò, uti ſi de illatis damnis agat̃, iuramentũ pro regni more ſibi adiudicet̃. Quod ſi ſat probaſſe uideatur, nondum reus potentiæ gratia conuictus eſſe dicat̃: ſed centum aureis iudici & actori æquè diuidendis, ipſe mulctet̃, aduerſariumq; pręſtet indemnem. Sin *Illata uis.* autem diuerſa utrinq; teſtimonia fuerint, tunc iudici liberum eſt, an actorem pro illatis ſibi damnis iurare, an reum potius ſe purgare uelit. De illa ui, qualiter inter actorem & reum in iudicio ſit agendum, ritè præſcripſit, & teſtimonijs approbationibus inducendis modum inſtituit. Item etiam, & innocentiæ tutandæ, & his qui ui impulſu'ue alieno, aut neceſsitate aliqua peccarunt, proſpectum, in quibus quid iuſtum & æquum ſit, iudicem obſeruare iubet. Depulſionib. quoq; cauit, ne iuſticia interturbet̃: & triſorenſes proclamationes aboleuit. Cùm Vngaris mos eſſet, *Duellaris dimicatio.* deficientibus utrinq; probationibus in quoq; negotio, ſingulari certamine cauſam definiri: quod abſurdum eſt, ac cęteris foris inauditum: lex inde lata, qua ubiq; poterit, quàm in militari foro, duellaris dimicatio antiquata eſt. Item edictũ, grauiſsimam quãq; cauſam ad quartas octauas terminari oportere. Nullus etiam è iudicibus, quos Protonotarios appellant, neq; prætor qui his pręeſt, & regiã Maieſtatem refert, extra tribunal ſine collegis ullã ferre ſentẽtiam, aut edicta literaſq; ullas emittere priuatim poteſt. Omnium qui propriã iuriſdictionem detrectarant, ut'q; à rege tantum iudicari poſſent, impetrarant, priuilegia ſunt antiquata, præterquàm perpetuorum (ut aiunt) comitum, qui diuorum regum beneficio à cæteris tribunalibus aſſerti, regali tantum iudicio ſunt obnoxij. Cauit etiam, ne quid bonorum malo dolo aut iniquè impetraretur: ut bona à regia Maieſtate collata nemini accipere liceret, donec pręfectus, iudiceſq; cõuentus, illa alieni iuris eſſe iudicarint. Si quis bonorum huiuſcemodi poſſeſsionem ui obierit, iudici, uniuerſo'q; conuentui repel*Clauſula manuum regiarũ.* lendi eius poteſtas data. Quinetiam in donationibus clauſulam illam, de manibus regijs, quam tanti momenti eſſe cenſebant, irritam eſſe iuſsit. Item, ſuperiores bonorum omnium donationes, quæ iniuria, & pręter regni morẽ data fuerint, edicto publico reſcidit. Ad coercendã fœneratorum auaritiam ſanxit, ut oppignorata bona, quæ uſusfructus gratia ſatisfacientib. non reddunt̃, in primis octauis perorata cauſa, dominis ſine fœnore, primaq; ſorte, redderent̃: quin & pro uſurę mulcta fœnerator aduerſario tantũ ultrà ſoluere debeat, quãti oppignorata olim bona extimẽtur. Querentibus & proclamantibus, iura poſſeſsionũ ad ſe pertinere, quæ ad fiſcum defectu hęredis recidiſſe creduntur, iuſtè prouidit: item, etiam regię donationi aduerſantibus. Matronarũ dotes ſaluas ac ratas ſemper eſſe uoluit. Sacrarũ quoq; poteſtatum & magiſtratuũ auctoritatẽ, ſi quid ſibi cum nobilitate rei foret, ne actor in reum uideret̃ habere imperium, hac re duntaxat coercuit aliquantulum, ne incõſulta regia Maieſt. in nobiles ex anathemate ſæuire liceret. Cum negotiatores atq; alij tutò per regnum uagari poſſent ob creditorum ſęuitiam, qui debitores, aut alios ꝓ debitoribus in foro ſiſtebant: optimè cauit, & utriſq; proſpexit. Damna quoq; *Militaris diſciplina.* proceribus, & nobilitati quacunq; per Vngariam iter faciant, ſunt inhibita. Item, cuiq; pediti, equiti'ue edictum eſt, uti cõmeatus & pabula uendentib. ubiq; ſatisfaciant: ſi ui rapiant, apud iudices conuentus, regiam'ue Maieſt. pœnas luant. Quin & copiæ regiæ in faciendo itinere, ſi quid ui ceperint: pręfectus, qui audaciã nõ repreſſerit, delatus, pro illis cumulatè ſatisfaciat. Item, ne quis ſoluto iam exercitu, & data miſsione, in alienis poſſeſsionibus immoretur, qua re damnum inferat: ita cautum eſt,

tum eſt, ut quicũq; ex militari mora detrimentum acceperint, ab eorũ præfectis præſtent indemnes. Quod ſi quam in dicendo iure, cõuentus, iudices, præfectúſue, ignauiam negligentiámue præſtiterit, apud regiã Maieſt. prouocare liceat, illaq; læſum indemnem præſtare debeat.

Rogationes ad exteros.

Rogatio quoq; in Polonos & Venetos promulgata, qua his nemo bonorum quicq; uendere aut oppignorare poteſt. Facinoroſam quoq; clientiũ audaciã coercuit. ſic enim legẽ tulit: Quòd ſi qua cliẽtes in aliquo munere à patronis conſtituti facinora in alios iniqua patrarint, pro his patroni, patefacto ſcelere, apud cõuentus præfectum læſis ſatisfacere debeãt: ſin uerò nullo in munere fuerint, ſed domi ſuæ patronorum ſtipendio fruanẽ, ipſimet apud forum cõuentus proprij pœnas luant, nullamq; opem à patronis accipiant, neq; patrono cuiquam his afferre patrocinium liceat.

Patroni.

Quin & patronis data poteſtas, ut clientes, qui alios ui iniuriáue aliqua affecerint, aliquáue facinora patrarint, aut male diſpenſationis rei aufugerint, reddendámue rationem adminiſtrationis detrectarint, cõtempto priuilegio nobilitatis & immunitate cõceſſa, in uincula conijcere, & ad ſatisfaciendum cogere liceat: ſi uerò iniquè captos coniectosq; in carcerem illi cauſenẽ, citato in ius patrono in primis res octauis dijudicetur. Si cliens & familiaris ad alienum patronum transfugerit, ſeruitióq; alligarit alieno, ille mox eum dimittere debet. quod ſi nõ fecerit, duplices pro eo pœnas pendere teneaẽ, & in primis res octauis agatur.

De portorijs.

Ne portoria plus æquo ubiq; exigerentur, conuentuũ præfectos cum potioribus nobilitatis recognoſcendis uijs, pontibus & aggeribus præfecit. Ruſticos qui antehac ex alijs pagis ductis uxoribus denarios quadraginta portitoribus ſoluere cogebantur, item tonſores & ſartores eadem pendere coactos, ad uiatorum portoria lõgè leuiora redegit.

Sigiſmundi edictum confirmatum.

Sigiſmundi regis edictum olim antiquatum in uſum reſtituit: Ne quis gubernator, præfectúſue prouinciæ, palatinúſue in baſilicas, abbatias & præpoſituras à diuis quõdam regib. fundatas, donatasq;, aliquid audere, diſponeréue poſsit: quando ad regiam tantum poteſtatem ſacra hæc diſpoſitio pertineret. Qui furem, homicidam, latronem, facinoroſúmue quemuis captũ ultrò dimiſerit, parochiali iudici pro eo homagium ſoluito, læſisq; ſatisfacito.

Villicorum abductores.

Villicorum abductores, unius anni apud cõuentus præfectum patronis redduntο: ſi recuſarint, pro eis homagium ſoluunto. contrà patroni uillicos tranſmigrare uolentes, ſine ui ulla dimittunto. Qui malo dolo uaria cauſati, uillicos remorantur inuitos, ſex & triginta pro uillico quoq; aureos expendunto.

Decimatores.

De decimis quoq; exigendis legitimè cautum: Decimatorib. præſcriptus eſt modus: hortus, cellaq; uicatim uinaria interdicta. Ruſtici qui decimatorium miniſterium obeunt, immunes eſſe iubentur. Decimarum controuerſias ad regnum, & è Romano foro, ad regale tribunal reuocauit. Inſuper Romanũ forum regnicolis omnibus, item optimatib. pontificibus, præpoſitisq; interdictũ. Decimarũ iudicium regiæ tãtum Maieſt. conſeruatũ. Poteſtati quoq; regiæ ius præſcriptum eſt, ne quẽ ex prima querela delationéue, procerúmue conſilio dãnet, aut ignominia & perfidiæ crimine notet, donec à cõuentus præfecto, eiusq; nobilibus rem ueram liquidò fuerit edoctus.

Perfidorum pœna.

Aduerſus perfidos, infideles ac ſceleratos ſanctio quoque non magis grauis quàm mitis, edita. Reos uiolatæ regiæ fidei dies tãtum quindecim ſine mala fraude domi tenere: interim pro eo ſupplicare, innocentiam tueri: item ad regem tutò adducere, abducereq; quisq; poteſto, ultrà non licito. Quicunq; aduerſus auſus fuerit, reipub. hoſtis habetur, domus & fortunæ ad ærarium redigunto.

Fures, ſicarij, &c.

Fures, ſicarios, homicidas, latrones, incẽdiarios, alienarumq; literarum & monetarum adulteratores, domi nemo excipito: qui exceperit, querenti, conuentus præfecto iudiciq; tradito. Qui facinora defenderit, contra'ue fecerit, domus & fortunæ fiſci extemplò ſuntote. Qui pro his arma ſumpſerint, quas illi debent pœnas expẽdunto. Fodinas auri, argentiq;, item ſalis, aliorúmue metallorum, quæ in priuatis poſſeſsionibus reperiuntur, rex citra compenſationem æquam non accipito: ſi nihil rependere uoluerit, earum ius omne fructusq; domini poſſeſsionum eſto.

Comitatus Zagoriæ.

Tribunal comitum Zagoriæ ad Varaſdinum, antiquatum: conuentus huiuſce incolæ

Sclauonum procerum, tribunal petere iuſsi ſunt.

Homicidæ uoluntarij.

De his qui homicidium ex dedito ſtudio patrarunt, ita ſanxit: Quicunque hominem interfecerit, capitalis eſto: ſi aufugerit, ubicunque deprehendetur, ex regni conſuetudine conuentus ipſe præfectus iudicesq́; de eo pœnas ſumunto. Si uerò non ex induſtria, ſed forte fortuna, ex inopinatóue quem necauerit, reo, cæſiq; cognatis componendę cauſæ poteſtas eſto. Ad quodq; tribunal quicunque conuictus erit, extemplò adurgente iudice, ſi recuſarit, iudiciorum onera & litis expenſas ex more rependito.

Appellationes futiles.

Ad inhibendas futiles, friuolasq́; appellationes edictum, quicunque ſe ad Maieſtatem regiam prouocarit, ſi ſuccubuerit, geminatas litis expenſas, geminata quoq; iudiciorum onera pendito, omnisq; remiſsionis expers eſto. Qui autem iniuſta iudicia queritur, haudquaquã inreuerenter ad Maieſtatem regiam, palatinum, prętorémue ſe prouocato: ſi ceſſerit, ſuccubueritq́;, eas, quas illi damnari debuiſſent, pœnas expendito.

Conuicti in iudicio.

De conuictis in iudicio capitis, Lodouici regis edictum inſtaurauit. id tale fuit: Conuictus quiſque capitis in iudicio, mox ad iudicem in uincla conijcitor: dies tres concordiæ gratia detinetur: re incompoſita, in aduerſarij manum traditor, ut legitimè ab eo met pœnæ exigantur, quæ à corpore cum rebus in eo deprehẽſis iure dari poſſunt. In uxores, liberos, ſorores, cognatos, poſſeſsionesq; nihil ultrà animaduerti poſsit. Si iudex concordiam patrarit, omni iudicij emolumẽto in hac re careto. Illud quoq; adiectũ re legi: Filius pro paterno facinore nec corpore, nec re pœnas ullas luito. Vicis ſacris, ligioni ue addictis, abſq; priuilegio regiæ Maieſt. poſſeſsiones ullas tenere nõ licito.

Qui ſedem iudiciariam uiolarit, mox aureos centum expendito. Per conuentus omnes, qui iuri dicẽdo præſint, diſponuntor. Haud inconſulto ſenatu rex præfectos, ex proprio quemq; conuentu deligito, qui unà cum iudicib. è nobilitate creatis ius dicat. Nemo eques, pedéſue templorum hoſtia præfringere, aut quicquam hinc rapere audeto. Si qua ſacellis uis illata fuerit à milite, præfectus turmarum cohortiúmue pro his pœnas dato, poſſeſsionesq́; illius ærario cunctæ ceduntο. Si rerũ inopia iuſſerit, accito ſtatim pagi iudice, ſacerdotéue, condita in templo cibaria præſtituto æquo precio militi ueunduntor.

Auarit. preſbyterorum.

In coercenda presbyterorum auaritia edictum Caroli regis, de ſepulturis reſtitutum, quod tale eſt: Archidiaconorum & plebanorum nemo, præter uſitata funeralia, ultrà quicquã exigere pro ſepulturis audeto: ſi exegerit, ſacris extemplò beneficijs abdicator. Item imperatum, ut communes cuiuſque conuentus impenſæ, è collata pecunia perſoluantur. Item, ut neutra litigantium pars armata iudiciale forum adeat.

Mercatus.

Quin & nundinas, mercatus ac fora, inermia Matthias eſſe uoluit. ut iudicia tuta integraq́; ſeruaret, edixit. Quicunq; optimatum nobiliúmue prẹfectũ iudicij, uicariumq́; eius in dicẽdo iure ac exequendo impedierit, infidelis eſto. Qui ſeruos uillicosq; habuerit, qui iudiciorum officium interceperint, eosq́; quamprimùm in manum præfecti non tradiderit, cẽtenis aureis mulctator. Iudices ordinarios, legitimosq́; definiuit: utputa palatinum: prętorem, quem iudicem curiæ nominant: ſecretarium, ut aiunt, cancellariúmue.

Perſonæ regiæ præſentia.

Prætor autem poſt palatinum, præſentiam regię Maieſtatis refert: ipſeq́; cum protonotarijs dicendo iuri pręeſt. Alios autem, ueluti tauernicorum magiſtrum, & uaiuodas (ut aiunt) banosq́; Sclauoniæ, inter ordinarios regalis fori iudices adnumerandos eſſe non cenſuit.

Bani Sclauoniæ.

Quicunq; temerè inaccerſitúſue iſtorum curiam intrarit, centenos auri nummos ſoluito.

Cauſidicorum numerus.

Cauſidicis quoque cauſarum numerus præfinitus: quippe quibus ſupra quatuordecim hominum lites ſuſcipere non licebat. Qui autem priuilegia populatione, raptu, incendióue amiſerit, ad ſexageſimum uſque annum geſtarum rerum nobilium teſtimonio comprobationeq́; uti liceat. Prætere illud, Nemo iudex iniuratus ſuum munus obito.

Iuriſiurandi forma.

Præſcripſit etiam iuriſiurandi formulam.

Literarum redemptio.

Præſtitutus quoque redimendis capitularibus, conuentualibusq; literis, atque etiam curialibus, ut aiunt, modus eſt. Sed de legibus nouisq; ſanctionibus hactenus.

Quomodo uitæ mores etiã

Verumenimuerò non modò nouas leges ac edicta tulit, ſed uiuendi mores Matthias Beatricis aduentu ſanè mutauit. Pannonibus regibus mos

erat,

erat, cum proceribus & nobilitate familiariter uiuere, aditum neglig ētius aſſeruari, multas menſas ſternere, inter optimates amicè diſcumbere, inter prandendum patêre fores, mendicos rogatores admitti: cõgiario eleemoſynam impartiri, faciles omnibus aures adhibere: ſecundo ut plurimùm pane ueſci, omnibus uel miſerrimæ fortunæ hominibus regis aditum patêre, uiuere incultius, ne humilia quidem faſtidire atria, inſanos ſumptus in clariſsima bella erogare, magnifica contemnere ædificia, domi parſimoniam, foris magnificẽtiam & liberalitatẽ amare: populare præſtare ingenium, & benignum: his demum moribus omnium ſibi gratiam conciliare. Priſcorum ergo regum ueſtigia ſequebatur. quin & comitate, induſtria, & ingenij dexteritate in quoq; officiorum genere præſtabat, ne plus geſtarum rerum magnitudine, quàm uitæ imitatione, eorum quenquam prǽſtantiſsimum adæquare uideretur, ne dixerim ſuperare. Ad promerendam procerum ac militum beneuolentiam ſua liberalitas, clementia, popularitas, & beneficentia promptum effecerat, ut à cunctis ex animo coleret. Cum optimatib. & præfectis militũ ita quãdoq; domeſticè uerſabat, ut ſuauiſsima hac conſuetudine ſibi omnes obſtringeret. Nullo benignitatis & liberalitatis officio poterat expleri. Non ſolum proceres, nobileſue milites officij gratia, ſed gregarios quoq; uiſitauit. In caſtris ægrorum charitate contubernia luſtrauit, ſæpè languentes propria manu pauit, ientaculaq; porrexit: hortabatur ad conualeſcendum, increpitabat puſillanimes, & deſperatos conſolabat: ſæpe in acie uulnera obligauit. Ex hoc igit officij genere mirificam omnium fidem ſibi cõparabat. Quinetiam gloriabundus ſæpe retulit, ſe Nicolao Boſſenæ regi, cum per officiũ uiſitaſſet, ægrotanti pedum digitos interfricuiſſe. Item, amicorum ſæua nauſea laborantium, inter uiſitandum perhumanè ſuccurriſſe: ac ueluti regię dignitatis immemor, & expers, ſtomacho fluctuantis caput ſuſtinuiſſe. Omitto ſales, quibus defectos obfirmabat animos, & mortuos ab inferis reuocabat. Inter amicos quandoq; licentiore ſympoſia & commeſſatione lautiore uſus eſt, ut curas abigeret. Cum Myſijs & Ratianis, cum Boemis & Alemannis, cum Vngaris & Cumanis iuxtà uerſatus, domi militiæq; negligenti corporis cuſtodia uſus: fides tamen omnium, & quàm maximè militaris, id effecerat, ut publica ipſa cura & ſolicitudine muniretur. Pro ſtipatoribus omnes certatim corpus eius peruigili quiſq; cuſtodia aſſeruabant. Nulla domi gemmata pocula, nec chryſendeta, myrrhináue, nullis atria aulæis ueſtita: nullus, uel ſi quid, rarò uidebatur, & ipſe quoq; incultus ac rudis apparatus, ſordidæ in quadrata menſa mappæ, cultus omnis ad equos & arma translatus: ibi aurum, gemmas & argentum geſtare mos erat: item excolere comas, gemmata ſerta geſtare, habitu lautiſſimo uti, qui trabes Romanas exuperet: cæteras parum artes curare. Poſtquam autem regina uenerat, menſas & uiuendi modum excoluit, faſtidita domorum humilitate: magnificas cœnatiões, exculta triclinia, aurata cubicula introduxit, regem à popularitate reuocauit: ianitores foribus appoſuit aſsiduos, intercepit faciles aditus, regiam Maieſtatem ad ſeruandum longè ambitio ſuis decorum redegit. Statis regem temporibus in auditorium prodire, actus dicere monuit. Scythicis Italicos mores inſeruit, & Latinis quoq; epulis oblectauit. Varias, quib. olim carebat, artes, eximiosq; artifices ex Italia magno ſumptu euocauit. Quare pictores, ſtatuarij, plaſtici, cælatores & lignarij, argentarijq; fabri, item lapidicidę operarij, & architecti ex Italia cõducti, inſanaq; his impenſa ſalaria: diuinus hinc cultus adauctus, ędicula regia accitis è tota Gallia, Germaniaq; cantorib. exculta. quin & olitores, cultores hortorum, agriculturæq; magiſtri ex Italia educti: qui caſeos etiã Latino, Siculo, Gallicoq; more conficerent, euocati. Adiecti quoque hiſtriones & mimi, quibus cum regina nimium indulſit: item monaulæ, utricularij, choraulæ ac citharœdi. Inuitati etiam muneribus Poetæ, Rhetores & Grammatici, qui falſi opinione ſua, miſeriores lõgè muſas, quàm adduxerint, in Italiam reduxerunt. Has omnes Matthias mirificè coluit, aluitq;, Pannoniam, alteram Italiam reddere conabatur. Viros quaque arte prǽſtantiſsimos undique diſquiſiuit, conduxitq;. Aſtronomos, Medicos, Mathematicos,

aduentu reginæ mutauit.

Matthiæ humanitas.

Simplex Matthiæ pompa.

Mutata omnia.

Studium Matthiæ erga literas et uiros doctos.

Iuriſq́; conſultos dilexit: ne Magos quidem & Nigromantes abominatus eſt. nullã artem contempſit unquam. Contrà, Vngari politicæ culturæ ac deliciarũ expertes, hæc omnia ægrè ferre, inſanos damnare ſumptus: regiam Maieſtatem quotidie incuſare, quòd pecunias ludibrio hsberet, uectigalia ad meliores uſus inſtituta in res futiles uanasq́; erogaret, à priſcorum regum parſimonia & frugalitate deſciſceret, patrios & ſeueros mores exueret, aboleret antiquos ritus, & ad Latinas, imò Gotalanicas delicias, effœminatosq́; mores planè transfugeret. Muſſitare quoq;, nimis uxorium: & externos nõ modò aurum, ſed principis indulgentia uniuerſum quotidie regnum populari: multa quoq; obloqui, & in mslã partẽ accipere. At diuus ille princeps, omnium bonsrũ artium parens, & fautor ingeniorum, Vngaricos uulgò mores damnare, ruſticitatẽ Scythicam & incultã uitam publicè taxare, inhumanos paſſim ritus abominari, urbanitatẽ ſenſim introducere, proceres cum nobilitate ad politicum cultum hortari, inbere domos pro facultate magnificas erigere, uiuere longè ciuilius, ac ſeſe mitius cum peregrinitate gerere, quàm antè præter omniũ opinionem abominabantur. Ad hæc igitur omnia exemplo ſuo inprimis omnes inuitauit. Budẽſem arcem, ubi præter magnifica Sigiſmundi ædificis nihil ſpectatione dignũ erat, excolere adorſus eſt: retractiorem aulam nimis exornauit: quippe qui à Danubij parte ædiculam ſtatuit, hydraulicisq́; organis, item ſacro fonte duplici marmo-

Bibliotheca. reo & argenteo decorauit: collegium adiecit honeſtiſſimum ſacerdotũ: ſuprà Bibliothecam ſtatuit, mira utriuſq; linguæ fœcunditate cõpletam: cultus quoq; librorũ luxurioſiſſimus. Ante hanc cubiculum eſt in abſida curnatũ, ubi cœlum uniuerſum ſuſpicere licet, quà ſpectat ad Auſtrum. Palatia erexit hand parum à Romano luxu differentia, ubi laxa triclinia, procita, cubiculaq́; ſuperbiſſima, item lsquearia ubiq; uaria & aurata, multa inſignium uarietate diſtincta: poſtes inſuper emblemate conſpicui, inſignesq́; camini, in quorum faſtigijs quadrigæ, ac multa Romanorũ ſtẽmata ſunt ſculpta. infrà hypothecæ, theſauriq;. ad ſolis exortũ uariæ cœnationes, & cubicula, quò sltiorib. ſcalis, & ambulacro ſanè ſubitũ. Buleuteriũ hîc, & dięta. Cnm ultrà pceſſeris, uariæ manſiones in excelſam abſidem conuexæ: hybernacula, æſtiuaculaq́; multa: itẽ heliocamini, & auratę zetæ. præter hæc alta abditaq́; ſecreta, argẽtei lecti, argenteęq́; cathedræ. Ad occaſum, uetuſtũ opus, nondum inſtauratũ: in medio area ueteri porticu circumuenta, quã duplicia coronant ambulacra: quorum ſupremum, nouoq́; palatio prępoſitum, quà ad ſumma triclinia conſcenditũ, dnodecim ſigniferi orbis ſideribus inſigne non ſine admiratione ſuſpicitũ. teſſellata uermiculataq́; ubiq; psuimenta teruntur, nõnulla encauſtica ſunt: caldariæ paſſim, frigidariæq́; cellæ: hypocauſta in triclinijs mãmatis tegulis obtecta, quæ non modò colorum pulchritudine, ſed animalium confictorum uarietate conſpicua. In ſubdiualibus, è conſpectu

Statuæ. pedeſtres tres ſtatuæ, ex alto non inermes, adeuntibus obijciuntur. Galeatus in medio Matthias conſtitutus, haſta clypeoq́; innitens, cogitabundus: à dextra pater, & ſubtriſtis à læua Ladislsus. In medio ſubdiualiũ fons æneus, msrmoreo lacu circumuẽtus, cui Pallas galeata, ſubcinctaq́; imminet. Ad aulæ huius aditũ in anteriore ſubdiuali, quod multo laxius eſt, hinc & hinc duæ cõſtitutę ex ære ſtatuæ nudę, clypeo, ſecuri, enſeq́; iuxtà minantes. ad baſim circumſculpta ſnnt trophęs. In hsc igitũ qnadrats area, ante Sigiſmnndi atria conſtituta, uetus à latere palatium inſtaurare cœperat, quod, ſi præſtare potuiſſet, plurimum de ſuperba uetuſtate referebat. Geminas huic ſcalss adiecerat, porphyreo marmore, ęneisq́; candelabris inſignes. Ex eodem lapide geminas huic ianuas ſuperſtruxerat, quas ænei poſtes & affabrè facti, Hercu-

Ant. Bonfinis Epigramma. leisq́; laboribus admirabiles, & non minus à tergo qnàm à fronte ſpectabiles exornabant, quibus illud Antonij Bonfinis Epigramma mandauit incîdi:

ATRIA CVM STATVIS, DVCTIS EX AERE, FORES'QVE,
CORVINI REFERVNT PRINCIPIS INGENIVM.
MATTHIAM PARTOS TOT POST EX HOSTE TRIVMPHOS,
VIRTVS, AES, MARMOR, SCRIPTA, PERIRE VETANT.

Contigna-

Contignationes huic inſano ſumptu deſtinarat, quib. laquearia aurigantes per æthera planetas cōtinerent, erratileſq; curſus miro ſuſpectu referrent. In frōte ſubgrundijs tectorum triglyphos ſubijcere decreuerat, & qua poſſet arte cōſpicuū opus efficere. In fontem regiæ per octo ferè ſtadia pixidatis tubis, fiſtuliſq; plumbeis aquā ſubduxerat. Sigiſmundi ambulacrū, quod totam ferè arcem ambibat, ne pari quidem ſumptu proſequi cœpit. Ille æternitatis deſtinatione, hic temporaria in ambulacro mora ædificauit. Laxos lōgoſq; ibi tractus inſtituit: ſpecularia quoq; multa, itē atrium mutorum minis impoſitum, ex lignario opere cōfectum, ubi tricliniū, cubiculum, præterea apodyterium: & paulò retractius lucubratorium, graphiariumq; locum perfecit. ſed *inuentū ueſanam ruinā in Danubium minari uidebat. Extra arcem in proxima cōualle horti ſubiacēt amœniſsimi, marmoreaq; uilla. Huius propylæum columnis teſſellatis, embrycatiſq; circundatum, quę ænea candelabra ſuſtinēt. Triumphales ſunt uillę poſtes, & triclinium cubiculumq; cum laquearibus & feneſtris uſque adeò ſpectabile, ut lautiſsimam antiquitatē propius accederet. Quà ſpectat in hortos, porticus ſubeſt. in hortis labyrinthus, ex arborib. conſitis inſtitutus. *Labyrinthus.* Inſuper auiaria, è peregrinis noſtratibuſq; auibus: quæ ferrea retia coercebant. In auiarijs quoq; arbuſta, fructiferęq; arbores, & nemus, item xyſti per ordinem digeſti, uarijſq; arborum generibus circumuallati. Inſuper crypto porticus, prata, lithoſtrata, piſcinæ. Turres quoq; cœnaculis ac pergulis obductæ, in quib. cœnationes cum uitreis ſpecularibus uſq; adeò iucundæ, ut nihil putes amœnius. Argentatis uilla tegulis contecta. Quin & in ulteriore Danubij regione in Peſtano agro, ad primum lapidem, ſuburbanum habuit, ne minore quidem amœnitate delectabile, ubi à curis animum relaxare mos erat. *Horti Peſtini.* Item in Budenſi agro alterum ſibi erat ſuburbanum, ad tertium lapidem, ubi ſyluestrium ferarum ampliſsima ſanè uiuaria ſpectabantur. magna quoq; hic cicurum copia, ad ſalinarium, erat tertium, non procul ab urbe Buda. *Albæ Regalis ædificium.* Sed quis ea pro dignitate referre poterit, quæ ad Regalem Albam in diuæ Genitricis baſilica moliebat, uti ſacrorū ſunt monumēta regum. totam enim nō modò inſtaurare, ſed multo pręſtantiorem efficere conabat: & præſtitiſſet eximius ille princeps, ni mors immatura è medio ſuſtuliſſet. Magnā inprimis aram, lōgè priſtina laxiorem, fundare adortus eſt, ut hic ſibi, patriq; Mauſoleū cōſtitueret. *Ara.* Huc etiā Heliſabethæ parentis pientiſsimæ corpus, nō multo antè uita defunctæ, tranſtulit, ut parentib. hic, & fratri, ſibiq; ſacellum dicaret, opus artificioſę teſtudinis, ac eminentiſsimæ è quadrato lapide inchoatū, quod in cōuexa abſida iam cōſurgere cœperat: totq; circùm fornicib. obſtructum eſt, ut acerrimum quodq; ſuperet ingenium: &, quando in palude ſitum eſt, altiſsima iacta habet fundamenta. Tam inſanum igit̄ molitur ædificium, ut hoc duntaxat uno cætera ſuperiorum regum opera obſcurare uideat̄. Ad Vicegradum priſcorum quondam regum arcem in editiſsimo loco ſitam, ſubiacentem regiam ſic amplificauit, ſic hortis, uiuarijs ferarum & piſcinis excoluit, ut ędificiorū ſuperbia, alia quoq; ſuperare uideatur. *Aedificia ad Vicegradum.* Apparatus hic Attalicos, & laxa triclinia, ambulacra tectorio opere cādidiſsima, & feneſtras ſuperbiſsimas cernere erit. Hìc horti, fonteſq; penſiles, qui porphyreo marmore, æneoq; ſolio culti ſunt. Si ultrà progrediaris, Tatam offendes: quę meo ſanè iudicio cæteris arcib. anteferri in tanta breuitate poteſt. *Tata arx.* Hic enim è perpetuo craſſoq; aggere, cōuallium aqua ſiſtitur, ſtagnat, ac lacum iugerum ſeptenorum ferè milium paſſuū efficit. Piſtrinę ad emiſſoriū aquę frumētarię, ex ordine nouē: quę arci ſanè cohęrēt, & nunq; bello auferri queunt. Arcis formā in aſtragoli ſpeciē duplici muro, ꝓpugnacula & foſſa munita: breuis inter porticū area, quā auratę cœnationes, magnificaq; cubicula circūſtāt: laqueatę cōtiguationes, multo auro cęlaturaq; cōſpicuę. Emiſſę lacu aquę ſæpe reſiſtit̄, & piſcinas haud inuita facit innumeras. magna luporū & carponū copia. Duo utrinq; pagi nō ignobiles, duęq; baſilicę. Circūſtāt ſaltus quoquo uerſū patētiſsimi, q ne mediocrē quidē ferarū copiā alunt. Nō ꝓcul hinc à Danubij ripa, Rom. legionis ueſtigia pleraq; ſuperſunt, q adhuc ꝓ loci amœnitate, & feracitate ſoli, Latinę gētis coloniā

uocant. Paulo ſuprà,ad caput inſulæ Cumara conſpicitur ſpatij ſanè laxioris, cui ſubdiualia patentiora,capaciora triclinia,& diuerſa ubiꝗ laquearia grauiſsima quidem impen'a conſtructa. Bucentaurus quoque ad uelificandum Danubium ex ligno cōſtructus,in atrijs ſimulacrum, ubi tricliniū,procythō & cubículū, ubi andronicon,& gynęceum,inter puppim & prorā latè cōpactū. Præterea Vienna capta, penſiles in arce hortos,heliocaminos,marmoreosꝗ ſubducta aqua fontes fecit. Frigidariæ,caldariæꝗ cellæ in penſili ſolo cōfectæ. Inferius quoꝗ hortos excoluit, caueę auicularum,& auiaria ferreis retib.obducta:factum in ſeceſſu nemus,topiariaꝗ loca,ambulatorię circùm porticus,uitium texturę cōuexę:ſupra mœnia ꝓduxit ambulacra,ad ſpaciādum nimis idonea. De faciēdo in Danubio pōte,etſi per uitā licuiſſet,fortaſſe pręſtitiſſet, Traiani Cęſaris inuitatus exemplo,qui prope Sinderouiam marmoreo Iſtrum pōte traiecit,cuius nōnullæ adhuc pylę ſuperſunt,cogitabat. Addebat animū architectura,quā trib. ſanè menſibus Antonius Bonfinis in Latinam è materna lingua traduxerat. Cętera,quę per arces regias & baſilicas exædificari fecit, operę lōgioris eſſet ritè enarrare. Prætер hæc ad Ioānis Coruini filij ſui,qui nōdum puerilib. annis exceſſerat,educationem animum aduertit. Nam cum annos decem domi militiæꝗ ſemper cum regina fuiſſet,& ne paſſum quidem à ſuo latere dimiſiſſet (quare uxorius à pleriſꝗ reputatus eſt)nullamꝗ ab uxore prolē tuliſſet,ad hunc unicum ſpē omnē intēderat. Hunc,ſi liberi defuiſſent, regno præficere ſtudebat. Alliciebat ad hoc animū,& ſpem augebat,pueri liberalis effigies, & indoles generoſa. Patrem enim nō ſolùm ex omni parte,uerùm etiā Coruini aui oculos referebat,quibus nihil unꝗ ſerenius uiſum eſſe aiunt. Eadē cum patre facies,eademꝗ manus, os, obtutus,frons & naſus:caput,uti illi,ſine menda:in circumagendis oculis motus grauis & tardus,cui nō hac atꝗ illac lancinare oculos,neꝗ his leuiſsimè micare, ſed aſpectu,motu,geſtuꝗ corporis regiā quandā pręferre grauitatē, quam in cōſilijs ac uerbis æquè ſeruare uidebat̃. Intrepidus & liberalis huic erat aſpectus,plus gratię pręferēs & uenuſtatis,quàm ſeueritatis & triſticiæ. Deſperatis deinde liberis Matthias augendam eius & dignitatem & autoritatem naturæ eſſe iure reputauit. Cum, ut futurū decet principem,educaſſet à puero,ut ſpectatum cunctis redderet, & quanti fieri uellet,oſtenderet:in dicēdo ſępe iure ad dextram cōſidere iuſsit:item cū ſacris operabat̃,ſolēniáue celebrabat,aut utriuſꝗ Cęſaris,Romaníue pōtificis,cęterorúmue regum,potentatuúmue legatos admiſſurus erat in ſenatū,ad dextrā ſemper filiū collocauit. Quín & officij regij gratia huius opera ſæpe uſus eſt. Quoties ſolenne conuiuium aut principibus,aut oratorib. eximijs editurus erat,ſtrata regali mēſa,ſub prętextu ęgritudinis,quę dudū inceſſerat,ſępe pro ſe filium accumbere iuſsit. Cōtrà ille pro patre decorum ritè ſeruauit,& prudēti argutoꝗ colloquio cōuiuarū opinionē, ac ętatem ꝓfectò ſuperauit. Verba quandoꝗ ſic grauis ſubiecit,ut nō minus oratio, quàm ſimilitudo oris,uerū & dignū filiū patre indicaret. Maximas hinc indies ſibi cliētelas & amicitias cōparauit.à paternis amicis admonitus,gratū & prōptum apud regem patrociniū exercere cœpit. Quare maiorē indies à ꝓceribus,nobilibus, & ꝓuincijs fauorē ſibi cōciliauit:pro nemine unꝗ fruſtra ſupplicauit. Cōtrà pater,ut maiorib.quotūquenꝗ Pānonē beneficijs obſtringeret,ſupplicāti filio nihil unquam abnuit. Itē,ut regię proſpiceret orbitati,de honeſtiſsimo cōiugio cogitauit. Admirabat̃ iā adoleſcentis ingeniū,quē inter loquendū nunquā incautū offenderat:obſeruabat mores eius,& peruigiles clādeſtinosꝗ cuſtodes, ſpeculatoresꝗ adhibebat,q̄ explorata cūcta referrēt. Nō citra ſtuporē quādoꝗ in caſtris cōſuetudinem eius cū manipulis intuebat̃,& ad ꝓmerendā legionū gratiā,dexteritatē. Deplorabat ſecum pueri fortunā,qui,quicquid natura largius indulſerat,& ius dederat humanitatis,à ſeuera nōnullorū cenſura opinioneꝗ poſt mortē ſuā ademptum iri præuidebat. De renouatis regiæ moribus,de ędificijs & Ioāne duce Coruino loquuti, hucuſꝗ uagati ſumus,ne iſta quoque,memoria non indigna,ingrato ſilentio omitterentur. Nunc ad inſtitutam geſtarum rerum ſeriem redeamus, ne plus æquo uagari uideamur.

Antonius Bonfinis.

Ioannis Coruini diſciplina.

Poſt

Poſt captam Viennam annos quinque Matthias uti diximus, ſuperuixit, de quibus unà dicemus, ne annorum ſupputationem toties facere cogamur. Cùm habito Budæ frequentiſsimo conuentu, rempub. optimis legibus & inſtitutis inſtauraſſet, mox delectum habuit, legionibus ſupplementa dedit: & reparato exercitu, unà cum filio Beatriceꝗ regina, primo tempore ad expugnãdam ulteriorem Auſtriam proficiſcitur. Piſonium primò uẽtum eſt, aliquot ibi dies acti, dum literis clã deſtinisꝗ internuncijs nonnulli reguli proceresꝗ faciendam deditionem ſuaderent. Præmiſſis deinde copijs, Siſteſtorphum obſidetur, oppidũ ſanè non ignobile, quod rex ſine magno negotio in fidem accepit. Motis hinc caſtris, Lauam rectà conceſsit. Ciuitas eſt ad Moram amnem poſita, oblõga quidem, & quadrata, cui ad caput arx eſt, non paruo artificio munita, in medio baſilica, mœnia uerò craſſa, altaꝗ, ac duplici foſſa & aqua completa, duplici quoque muro, item aggere ualloꝗ munita, quem infeſtis cuſpidibus pertice contexuere, à latere paludes attingunt. Conſpicatur urbem obſeſſam facilè capi nõ poſſe, niſi ænea mœnibus hinc & hinc tormenta admouerentur: quæ completa foſſa, ponte'ue ſubſtructo, militibus aditum patefacerent. Quare in primis, quà ſpectat ad Piſoniũ, caſtellum pro porta erigit ampliſsimum, quod aggere, foſſa ualloꝗ circumuenit, ne facto oppidanorum impetu capi poſſet: ibiꝗ machinas ritè diſponit, quibus mœnia obtererẽtur. Ab auerſa parte, qua Iſnaimam proſpicit, Morauiæ urbem, id ipſum facit: nec intactam quidem à capite arcem prętermittit, quando non infirmo præſidio Lauã munitam eſſe nouerat. Dum urbs inclementer utrinꝗ quatitur, dimiſſo exercitu, ad diætam (ut aiunt) in Morauiam cõtendit, quam ad Iglauiam ex cõpoſito cum Vuladislao Boemię rege præſtituerat. Ad labefactandas enim Auſtralium uires, & frangendam Imperatoris pertinaciam, nihil cõmodius eſſe cenſebat, quàm Boemicum regem, bellicoſiſsima gente pollentem, ſibi cõciliatũ habere. Nulla enim auxilia, prętereꝗ Boemica, Germanica'ue, Cæſari promptiora eſſe uidebantur. Quin & uerebatur, quod antea ſemel acciderat, ne inſtituta cum Vuladislao amicitia, Cæſarea arte dirimeretur: ne bellicoſum iuuenem, & ad clariſsima quæꝗ facinora natum, magno ſtipẽdio conduceret, inꝗ ſuam adduceret inuidiam. Quod ſi Fridericus Imperator exuta aliquantiſper auaritia feciſſet, nunquam Pãnones Auſtriam occupaſſent. Verùm hęc humana, quæ mortalium animos ſenſim illabitur, ita cæteras uirtutes eneruat, explodit'ue, ut non modò populum, ſed prouincias ampliſsimas in grauiſsimas calamitates planè cõiecerit. Nihil enim conſilio ſuo obuerſari poſſe, ſi Boemum regem habeat, Matthias intellexit. Indicto iam tertio conuentu, in Morauiam cum regina gnatoꝗ Ioãne proficiſcitur; ut cõfirmata cum Ladislao amicitia, tutius cum Imperatore deinde bellum gereret. Multi mandato regis Oratores eum ſequuti, qui eo tempore fortè conuenerant: inprimis Neapolitani regis, & illuſtriſsimi Ferrariæ ducis, cui ab indomita fortitudine Herculi nomen erat. Cõuentus frequentiſsimus Iglauiæ iam habet: quò utriuſꝗ regni principes cum regibus conuenere. Repercuſſum hîc eſt ex ſententia fœdus, & priſtina cõfirmatur amicitia. Vuladislaus à Matthia magnificè donatus, gẽmata muneri data galea, adiectumꝗ oppidum. Innumeræ quoꝗ à regina ueſtes auro purpuraꝗ contextæ. addita etiam regalis multa ſupellectilis, ut ſocietatem digna munera cõfirmarent. Compoſitis hîc rebus, alter in Boemiam, ad obſeſſam Lauã alter ſe recepit. Secundũ regis aduentũ, præfecti caſtrorũ iam de cõferenda cum oppidanis manu cõſultabant, quãdo tormenta in plerisꝗ locis mœnia obtriuerãt, & aditũ hoſti ſatis amplum patefecerant. Regem duntaxat expectarant, ut dexterioribus prœliũ auſpicijs inirent. Cum ordines forent ubiꝗ diſpoſiti, ut pugnę ſignũ acciperent, inducias in triduum oppidani poſtularunt, ut interea de pace agerent. Rex haud inuitus poſtulata conceſsit, uti commodius utrorumꝗ ſaluti conſuleretur. Poſtero die prodeuntibus è Laua legatis, de conditionibus & facienda deditione agitatur. Tertiò res tranſacta, & ciuitas à rege in fidem accepta. Capta Laua, ulterius caſtra mota. Cum Morauiæ, prouinciæ ſuæ fines attigiſſet, Iſnaimam uenit: ubi di-

Expeditio in ulteriorem Auſtriam.

Laua.

ubi dimiſſa regina, cæteriſq; Oratoribus, ipſe cum Coruino duce ad obſidendam Rhetiam properauit. Triplex in eo bello illi fuit exercitus, ueluti ubique in grauiſſima quaq; expeditione mos fuit: primus Vngarorum, Boemorum alter, tertius Ratianorum, qui totus in uexillationes & uelites digeſtus erat. Trinis eam ciuitatem caſtris obducit, ut obfirmatam ualidiſsimo præſidio citius expugnaret. Hæc inter faciles montes reſupinata iacet: turribus circùm, propugnaculis, altiſsimaq; foſſa eſt obducta, nec ſine machinis æneis capi poterat. quare magna in mœnibus iactura facta. Obſtinacius oppidani à principio reſtitere, die noctuq; in caſtra erumpere ſunt auſi: & tunc maximè, cum excipiendi commeatus tempus erat. Tumultus ſæpe, ac rixa potius, quàm prælium fuit. Sed cum ſemel cuſtodiæ ſe negligentius agerent, illiq; ad excipienda quædam auxilia ex urbe erupiſſent, incauti ex equitibus nonnulli occurrêre: qui cum ſtrenuè pugnarent, ab hoſtibus circumuenti, fortiter occubuerunt. Valachus quidam regi chariſsimus, qui excitato tumultu primus occurrit, primuſq; hoſtium impetum, ac ſolus excepit, cum acerrimè pugnaret, tribus cæſis, lethali uulnere confoſſus eſt, & ad ſuos ęgrè ſe recepit. inſequenti die animam efflauit, à rege admodum deploratus. Ad declinandas Alemannorum inſidias rex arctius urbem obſidendam eſſe ſtatuit, grauiores circùm machinas appoſuit: quibus turres & mœnia quaterentur: quin & cuniculos adegit, quibus eam tutius capi poſſe reputabat. Id ubi ciues intellexere, de facienda deditione cogitarunt, & paucis pòſt diebus formidata hoſtis iracundia urbem dedunt. Rhetiani perhumanè in fidem accepti.

Egburgi obſidium.

Ad Egburgum deinde caſtra mota ſunt, & urbs grauiſſima obſidione circumuenta. Interim rumor effunditur, Gallorum Oratorem aduentare, & eſſe propius. itaque regis edicto multa procerum pontificũq; agmina obuiam prodeunt, & honeſtiſsimi equitum ordines in occurſum effunduntur. Singulari pompa is excipitur: & poſtquam in caſtris cum rege colloquium eſt habitum, Rhetiæ apud Beatricem cum cæteris Oratoribus honorificè ſubſedit: donec capta urbe, Viennam hybernatum cum rege proficiſceretur. Ad ineundum contra Maximilianum, Friderici Imperatoris filium, ipſe fœdus uenerat, Burgundiæ ducem, & acerrimum regis Galliæ inimicum: quo nihil utrique commodius eſſe poterat. Nam cum ille in Belgis ageret, ac pater in Noricis à Pannone uexaretur, duplici bello diſtractus, neutrum è ſententia gerere poſſe uidebatur. Intercedebat Matthiæ cum rege Gallico fœdus, & affinitas: quandoquidem Beatricis mater eum regem propius attingebat. Percuſſum igitur ex compoſito inter Vngarum Gallumq; fœdus, & fraterna eſt inita ſocietas, quam mutuum commodum & conſuetudo conciliarant. Stephanus Criſpus, uir liberali ingenio, fauſto aſpectu, & ſingulari eloquentia præditus, Oratori honeſtando comes & procurator, propter ſuauiſsimos eius mores, à rege datus. Rex ad expugnandum Egburgum ſubinde animum aduertit. Vrbs eſt inter inæquales ſita locos, & circumuenta monticulis: & ipſa quoque in monte ſita, laxis circùm piſcinis obducta. Ab aduerſa parte, arx non infirma: & qua conſurgebat in monticulum, ampla & alta foſſa, item perpetuo muro, uallo, aggereq;, ac mira turrium frequentia protegitur. Ad utramque portam geminæ conſurgunt turres, ac ſolidæ, quæ facilè obteri non poterant. Impoſitum huic ualidiſsimum ſanè præſidiũ fuit. Tentata pugna, oppidanorum fabricis multi cecidere: quin & in caſtris incauti plerique cæſi, admotis ex ira plus quàm hoſtili more tormentis. Solida, quę ſtabat præ porta, turris propugnaculi loco, crebris machinarũ ictibus obtrita: à latere pars mœniũ in uaſtum diruta, quà congelatis inſano rigore piſcinis, magnus in urbem patebat aditus. Inſtanti periculo cõſternati ciues, uix regem exorarunt, ut in fidẽ acciperẽtur. Duodequadrageſimo demum die urbs in ditionẽ regis peruenit, ſubinde mota fuere caſtra, pręſidiũ cũ impedimentis liberè dimiſſum. Poſtquã Egburgẽſes in fidẽ Pannonis cõceſſere, regina per Drag Bertoldũ, cataphractorũ eqtũ pręfectũ, & Ladislaum Mauritiũ, collegam eius, à rege accita, cũ honeſtiſsimo equitatu Egburgũ ouans inuecta eſt: quã ubi rex

ad pri-

ad primum lapidem appropinquare ſenſit, obuiã prodijt, in currum ſuum excepit: iunctiſq; agminibus, ueluti pariter ambo triumpharẽt, urbem ſubiere. Aliquot hîc dies ceſſatum eſt. Deinde duorũ dierum itinere traiecto Danubio, Clauſtrumburgum peruentũ. in ædib. ad baſilicam diui Leopoldi, rex cum Beatrice pernoctauit. In ſuburbanis centuriones, equitumq; præfecti ſubſedere. Exercitus ad recipienda quædam oppidula dimiſſus uarijs demum itinerib. Viennam, mox edicto regis Neapolim, quam uno iam anno à Stephano comite Tetauro, Ladislao Camſa, Iacoboq; Sechel obſideri iuſſerat, ſine intermiſsione cõceſsit. Rex inſequenti die cum uniuerſo aulicorum comitatu, ex Clauſtrumburgo Viennam deſcendit: cui ad tertiũ lapidẽ Emericus Palatinus, & Vrbanus Quęſtor, qui ea tempeſtate Iauriẽſis põtifex erat, cum ſingulis Viennenſiũ ordinibus, ueluti de ulteriore Auſtria triumphanti, ex urbe congratulabundi prodiere. * unà cũ regina ſingulari põpa XIII. Kal. Ianuar. Viennã inuectus. * Paucis antè diebus Antonius Bonfinis, ciuis Aſculanus è Picẽti agro, Coruini regis nomine ſuccenſus, Rhetiã uenit. ubi cum regem & Beatricem adhibuiſſet, uaria librorum quæ nuper ediderat, uolumina detulit. Tria regi dicauerat: Hermogenem, & Herodianum, quos è Gręco in Latinum ipſe traduxerat: atq; breuem de Coruinæ domus origine libellum. Reginæ duo: alterũ, de uirginitate & pudicitia cõiugali: de hiſtoria Aſculana alterum. Vnum autem Epigrãmaton libellum Ioanni Coruino inſcripſerat, cum haud iniucunda, inutiliq; præfatione: ubi de inſtituẽdo nouo principe agebatur. Cum in caſtris iſta uolumina rex auidè lectitaſſet, ſcriptoris admiratus ingenium, quia nondum hominem nouerat, Calend. Ianuar. accitis omnibus aulicorum ordinibus & legatis, Viennæ orantem Antonium intentus auſcultauit: adductoſq; in medium libros omnes, cunctis proceribus, & põtificib. lectitandos dedit. Poſtulãti miſsionem, abnegauit: nec paruo quidem Picentem rhetorem ſalario conduxit, fauſtęq; Beatrici legere & pro arbitratu ſuo ſcribere multa iuſsit: nec non caſtra ſequi pręceperat, ſcriptoribus & philoſophantibus inimica. Quod cum ille inuitus facere cogeretur, ne ingrato in caſtrenſi tumultu, moleſtiaq; ocio uteretur, oblatum ſibi Philoſtratum tribus menſib. in Latinum tranſtulit: in primis uerò Neapolitanas Iconas, deinde Vitas Sophiſtarum, & Epiſtolas. Rex autem, cum Natales Dominicas celebraſſet, duo magna negotia, quæ potiſsima imminebant, expedire curauit: in primis, legationem in Galliam honorificentiſsimam: deinde, Neapolis expugnationem, quæ omni arte ac uiribus obfirmata, obſtinatiſsimè reſiſtebat. Ioannes Varadienſis antiſtes ad Gallos orator pronunciatus erat: quo ad id munus obeũdum nemo tempeſtate noſtra magis idoneus uiſus erat. Is enim ex humilibus, ut ipſe ingenuè fatebatur, parentibus, & in tenui re ad Olmutium natus, tanta ingenij dexteritate, conſilio & induſtria ualuit, ut apud regem inter primos & chariſsimos haberetur, & ſupremus (ut aiunt) cancellarius & ſecretarius eſſet. In bello namque Boemico, cum rex Morauiã in prouinciam redegit, capto Olmutio hunc adoleſcentem Ciupori uaiuodæ cõmendauit. Hic mox ingenij pręſtantia & experientia rerum ſic excreuit, ut in gerenda prouincia, Boemiciſq; rebus adminiſtrandis, hoc potiſsimùm adminicuo & moderatore uteretur. Quare perbreui ſua fide, integritate, prudentia & magnanimitate ſic regi placuit, ut in primis Varadienſi, deinde Olmucenſi pontificatu exornarit. Quinetiam multis baſilicarum præfecturis adauctus eſt. triginta enim aureorum milia è prouentibus annuis accipiebat. Immenſa huic inerat liberalitas & magnificentia, ut munus quodque ſibi delegatum, honorificentiſsimè gereret: nec labori, nec ſumptui pepercit. Nobiliſsimas domi ſemper clientelas aluit: omnia mandata regis non modò è ſententia, ſed præter omnium opinionem feliciſsimè geſsit. Grauiſsima huic quęq; negotia q̃ foris imminerent, à rege cõmitti ſolita. Accedebat fauſtus & uenerandus aſpectus, oratio liberalis, animi magnitudo, robur & pulchritudo corporis operoſiſsimi, cui indefatigabile ac perſpicax inerat ingeniũ. adde his mores pręſtãtiſsimos, inauditã mãſuetudinẽ, hilaritatẽ ſummã: pręterea comitatem

De Antonij Bõfinis aduẽtu ad regem & ſcriptis.

Ioannes epiſcopus Varadienſis.

cum ma-

RERVM VNGARICARVM DECADIS QVARTÆ LIBER OCTAVVS.

EXPEDITIS deinde legatis, Mathias conſultis mathematicis & aſtromonis, Idibus Ianuarijs ad expugnandam Neapolim Cæſaream, ſuperiori anno iam obſeſſam, contendit. Reginam Beatricem cum cæteris Oratoribus, qui reliqui fuerant, Viennę reliquit. Properauit aliquanto ſua uoluntate celeriùs, quia duces, pręfecti legionū, & milites, unius anni obſidione defatigati, ad reficiendos in hybernis equos dimitti poſtulabant, & graui bello è caſtris multi ſe ſubtraxerant, quare trecenti Alemannorum equites, cum ducentis curribus onerarijs, multiſque bobus qui hos trahebant, inuitis cuſtodibus, intempeſta nocte in obſeſſam urbem penetrarunt, & aliquot menſium commeatibus ſanè compleuerant. Vnde tanto diutius regi adlaborandum erat. Id is ęgrè tulerat: quum urbem uiribus inexpugnabilem, in ſuam poteſtatem per inediam propediem ſe redacturū eſſe ſperabat. Cum eò ueniſſet, iurè poſtulantibus miſſio data, adiecta ſupplementa legionum, & completa nouo milite caſtra. Neapolis urbs eſt in plano poſita, quam in theatri ſpeciem Pannonici Noriciq; montes circumſtant, non procul ab ea remoti. Solum urbis paluſtre, uliginoſum, ab altera parte glareatum: præterea ſic Scaturientibus undique aquis abundans, ut nuſquam tres quatuor'ue pedes effodias, ubi aqua non ſubſiliat. Infra quintum ſextum'ue pedem, ſolida firmaq; glarea ſubeſt. Foſsæ igitur urbis altiſſimæ ac laxæ. Præterea è quadrato utrinque lapide munitæ, ſtrataeq; in pelagi ſpeciem piſcoſam aquam emittunt. Quadrata urbis forma, quartenæ quoque portæ. Si in medio fori te ipſe conſtitueris, portas omnes circumſpiciens rectà intueberis. Suburbium cuique ſuum eſt, urbanis aſsimilè ædificijs: & ea uallo foſsaq; ex aqua completa circumdantur. Mœnia triplici foſsa, frequentibusq; turribus munita, ad angulum quemque murorum portamq; extra foſsam erecta. Turcis in caſtelli ſimulacrum impoſitumq; præſidium, non ſine multiplici munitionum genere. In angulo ciuitatis qui ſpectat ad Pannoniam, arx in aqua penſilis, penſiles quoque horti, & hanc per laxa foſſa circumducit. Hæc item quadrata eſt, in aſtraguli ſpeciem: & in angulo quoque ſtat alta turris, à tergo cæſaris horti: uiuariáque ferarum, quæ in quindenum milium amplitudinem paſſuum ſanè ſpaciantur, perpetuóque muro obductæ ſunt. Ibi ferarum quodque genus, peregrinarum & cicurum, copia non mediocris uagatur in hortis diuerſis, Machinarum fabricæ per mœnia diſpoſitæ, quæ plumbeas glandes ferreos'que tales erumpentes ad ſecundum uſque lapidem, certo ictu præſignatæ lædebant. Superiori anno comes Stephanus, & collegæ, tres quatuor'ue turres ad primum lapidem ſtatuêre, ulterius non ſine magno periculo appropinquarunt: quin patenti æqualique planicie, ſub nullo protegere ſe tumulo poterant. Secundùm regis aduentum inſtauratur obſidio: ad primum lapidem perpetuo uallo foſſáque circumſepta ciuitas, in orbem ferè paſſuum milium XVIII. ne quid intrò inuehi poſſet: & cuſtodiæ ubique diſpoſitæ. Cum Stephanus, ac ſocij ad ſecundum lapidem caſtra poſuiſſent, rex intra primum lapidem metatus eſt: turres & caſtella citò propius admouit. Secundum eius appulſum, paucis pòſt diebus, intempeſta nocte, portæ ſuburbium, quæ ad Viennam pertinet, ſubmiſſa clam legione, ne incruenta quidem uictoria captum ſuccenſumq;. Præſidiarij milites deſperata re, intra mœnia penſili ſe ponte recepêre. Id quamuis foſſa limóque alto & aqua, præterea uallo, & pleriſque turribus obfirmata eſſet: hoſtili tamen audacia & uirtute expugnatur. Quo capto, ſæuitum in urbanos. qui cum unà præſidiarijs ſeſe conglomerarent, à tergo preſſi, ut in urbem ſe reciperent, partim ſeſe mutuò ex anguſto ponte in foſſam ampliſſimam deturbarunt: partim inſtante hoſte, cæſi ſunt. Cæteri ab oppidanis adiuti, in urbem ſe receperant. Amiſſe hoc potiſſimo ſuburbio, quod tutiſſimum urbis uidebatur eſſe propugnaculū: cum dimiſſe altero ad portam,

quæ Pannoniam inſpicit, in tutelam arcis, cætera ſuburbia diruiſſent, quæ protegere diffidebant: Neapolitani animo nimium conſternati ſunt, quin ſi paulò maior hoſtilis impetus fuiſſet, utrinque immixti tunc in urbem penetraſſent. Tota nocte trepidatum eſt. Domeſticatim ciues, cum nobiliſſimas ædes habeant, quibus craſsi parietes, crate factæ feneſtræ, ferreiq́ poſtes ſunt: ad excipiendum primum hoſtis impetum, deſperata ſalute, obfirmare ſeſe occœperant. Maximus tota nocte in urbe clamor, ætatis omnis. Et ni, præfectus urbis, uir bello exercitatiſsimus, admodumq́ circumſpectus, ex arce prodijſſet in forum, & omnium animos confirmaſset, poſtero Neapolitani die profectò deditionem ultrò feciſsent. Ad ille oratione Germanica ſic omnium animos obfirmauit, ut ad extremam uſque inediam in fide permanſerint. Multi id ui coactos feciſse præſidiariæ cohortis exiſtimant. Rex ea nocte ſatis feciſſe ratus, in foſsa urbis, quæ ſub urbium & mœnia ciuitatis interiacent, inſequenti die tormenta inſana diſponit, quibus mœnia die noctuq́ pro ſua libidine quaterentur. Sex obiectas turres, & inprimis quæ portæ inſidebant, machinis, quas turcis ademerat, amolitur. Naues longas curribus onerarijs Vienna è Danubio aduehit. Pontes etiam uectiles conſtruit, quibus foſsam urbis miles exuperet, ac obtrita intermœnia penetret. Pari obſtinatione Neapolitani obſtant, & ad tormenta quotidie Pannonica miniſtros, emiſſis glandibus proterunt, quin & talis ferreis ſępe petunt. In tentorijs multos incautos necant. Atrox utrinque pugna ex inſidijs indies ſeritur. Rogati ſæpe ciues, deditionē obaudiunt. Rex exitiū ultimū interminatur. Præfectus urbis, qui paulò ante Viennam aduerſus regem propugnarat, ſepulchrum ſibi in arce ſtatuiſſe reſpondit. Magnifica utrinq́ uerba dabātur, donec & illis commeatus in urbe uictum ſuppeterent, & his corrogatæ pecunię bellum alerent: à turribus & propugnaculis ne pauci quidem quotidie cędebantur. Cum propius ab omni parte turres mœnibus admouere ſtatuiſſet: ingētem corbium numerum edicto regis, gregarij milites è palis & uimine contexuêre, in cylindri ſpeciem: has humi iacētes, & terra lapidibusq́ ſemiplenos, noctu ol[illegible]repentes, ad maxima obuertebant: cum ad locū peruentum erat, obductas crates erigebant, & in columnarum ſpeciem conſtitutas, ex egeſta terra complebāt: His igitur pro muro è diuerſo uti, pone has, turres erigere è materia tabularis & pluteis obſtruere, infeſtas hîc machinas collocare: obterere inimica propugnacula, & à mœnibus propugnatores amouere: in caſtris quoq́ ad ſacram pylam, ubi regis erat tabernaculum foſſa ualloq́ munitū, pontes compactiles lignarij fabri efficere, teſtudines, uincas, muſculosq́ parare. Rex demum nihil ex ingenio & arte remittere, ut ualidiſſimā urbem, qua nihil uſq́ gentiū obfirmatius uiſum erat, ubi cæſar non modò ſibi ſedem, ſeb ſepulturā aſciuerat, pręter omniū opinionē expugnaret, & Auguſtali patria potiretur: quinetiam exiſtimare, hîc de ſumma glorię ſuæ agi. Regina cum aulicorum oratorūq́ magna manu ſequuta regem, primo ad Ebenfurtum, Viennēſi bello Stephano comiti dono datum: deinde Lithinbergū, menſes aliquot prope caſtra ſubſedit, Neapolitanam captiuitatē expectans. Sexto Idus Martias, cum rex turrim editiſſimam in murorum angulo ſtantem, qui ad eminentes Noricorum montes aſpicit, à tergo acerrimè tormento quateret, ut proruens foſſam ruderibus latè compleret: qua militi pateret aditus: pręfectus urbis intellecta regis arte, mox ab urbe turrim intus circumſedit, ligneisq́ ſubfulcit tibicinibus, ut ſubiecto igni intra muros ruinam turris alliciat. Extra turrim, foſſāq́, altera turris erat, è conieſta terra cōfecta, munitiſſimū anguli propugnaculum, unde duo urbis latera longè lateq́ machinarū ictibus protegebātur. Cum à tergo turris illa quateretur, in horamq́ ruinā minaretur, pręfectus ignē ſupponi præcipit. Suſcitatur ingens extemplò intus incendium quod interiora tabulata nutriebant, eum ad tibicines, & ſuſtentacula perueniſſet ignis, in urbem è ſententia corruit. rex opinione fruſtratus, repentè Bohemicas tres cohortes aduocat, dictoq́ celerius exteriorem turrim, anguliq́ propugnaculum adoriri iubet. Hæ mandata faciunt, cùm ſe mox in aciem eduxiſsent, grauis armaturę milites uallum pręfringunt, altiuſculam repentè foſsam ſuperant: per aggerem ſurrepen-

tes,

pentes,ad ſuprema tabulata puteoſq́ perueniunt : tres præ audacia è primoribus intrò proſoliêre,qui continuò trucidati ſunt:reliqui,ſine mora reiecti. Ciues,præſidariJque milites,cum propugnaculum obſtinatiſſimè oppugnari proſpicerent, huc omnes cõcurrere,è mœnibus præſto ſocijs adfuerũt. Boemos ad turrim circũfuſos ſagittis,igniferiſq́ glandibus è muro ſauciant:Submiſſa ex urbe adulterina porta, auxiliari manu hinc hoſtes amouent,& repellunt : quamuis ne cædem augeret, rex parum ſuccedente Marte,reuocari iuſſerat. Id ingruente nocte factum eſt. Centum ferè milites breui momento cęſi,totidemq́ ſauciati. Quãquam hæc parũ proſperè ceſſerint, nihilò tamen ſegnius obſidio continuatur. Regis animum neq́ impoſita firmiſſima præſidia,neq́ munitiones innumeræ,neque obſtinati ciuium animi remiſere, quamuis nemo ad primum ſecundum'ue lapidem tutò appropinquare: neque propter uliginoſum,& paluſtre ſolum,præterquam uia facta propius accedere poterat, neque circumflua flumina diuerti,neq́ cuniculis adactis mœnia ſubiri (ubicunq́ effodiebatur ſtatim latices emergebant)nunquam tamen eſt ab incepto deterritus. Mox tormenta undiq́ mœnibus adacta,& ita proximè circumerectæ turres caſtellorum inſtar uti cum oppidanis cominus,niſi interiecta foſſa prohibuiſset,manus etiam conſerere potuiſſent:Quare nimium oppidanorum atritæ uires,& conſternati animi, ſuperba ubiq́ faſtigia machinis deturbata. Contrà illi nullum defenſionis genus prætermittere,diruta reparare mœnia,quaſsata nutantiaq́ ſuccidere,ne foras deuoluta,foſsam amplè complerent: ad traijciendos præterea,quos diximus,gurgites qui muros circumfluant,uaria inſtrumentorum excogitata genera,quæ nulli bellicæ artis autores prodidêre. Iam ciues deſperatis auxilijs de deditione,ſi licuiſset,quãdoq́ cogitaſsent: ſed impoſiti præſidij metus prohibebat. Intellexit id Coruina clemẽtia(qua nihil eá tẽpeſtate ſuit circumſpectius)ad inediam ergo urbem redigendam eſſe cenſuit, potuiſset quidem,ſi uoluiſset,ui eam capere:uerùm id ſine magna cæde,ac urbis exitio fieri non poſſe proſpexit:ut ſuis parceret,urbemq́ à militari ſæuitia liberaret,ne oleũ & impenſas amitteret,obſidionem prorogauit,ut integra ciuitate potiretur. Vtrorumq́ igitur ſaluti hoc modo conſultum,ſeptem in caſtris menſes egit:temporaream ibi regiam,ſcenaculumq́ in amphiteatri ſpeciem cũ proximo ſacello conſtruxit. Iam inſanis uſq́ adeò fiſcum exhauſerat impenſis, ut neq́ ultra exercitum alere,neq́ ſupplementa cogere poſſet,uel eo maximè tempore,quo uentura maxima obſeſſorum auxilia rumor erat. Vrbanum Quæſtorem admonuit ,orauitq́,ut pro ſolita fide, induſtria & uirtute utcunq́ poſſet,pecunias & ſupplementa mitteret,ne in calce turpiter deſijſſe uederetur. At ille continuò copias coegit:in Agrienſi conuentu delectum habuit: quæcunq́ potuit,uectigalia exegit:pecunias non modò è pontificatu ſuo,ſed ex omnibus amicis latè corraſit:inſtructũ in caſtra exercitũ proprio ſũptu miſit : ſuggeſſit quoq́ nũmos & ſupplemẽta. Laudata paſſim Vrbani in ea re celeritas,fides,& diligentia. Quare ita ſibi regis animum obſtrinxit, ut is hũc unicè ad mortem uſq́ dilexerit. Cũ hoſtes,quotidie caſtra amplificari,& immenſas Pannonum uires augeri conſpicarentur,de deditione cogitare ſũt adacti. Proſpectare agmina quotidie uenientia,quę animũ nimis attenuabãt,ira cõmoti è muris glandes, taloſq́ ferreos procul emittere, tres uno ſemel ictu pueros ante regẽ,ſub ſcenaculo ſtantes,obtritis capitibus interfecêre. Pręcruento tamen,diroq́ ſpectaculo rex haudquaquam cõmotus eſt,quin& perſtitit immobilis: nullũq́ timoris indiciũ edidit. Mox inſanas machinas in urbẽ intendi iubet:quę multa palatia diruêre. Et cum tegulis maiore ex parte abigenis,quas Xilimbrices uocant, in ędiũ tectis Neapolitani uterentur,de cõcremanda ciuitate ob indignitatẽ rei fortaſſe cogitaſſet. Præfectus etiam paucis antè diebus , nulla unquam machina ſe regiam caſtrenſem lęſurũ eſſe,per internuncium ſanè promiſerat:& ni ab oppidanis rex exoratus eſſet,iam baſilicas penè omnes,unde ictus emittebantur,amoliturũ,quas marmoreas reficere pollicebatur:deinde urbem incenſurum eſſe minabatur, & feciſſet quidem,niſi propediẽ ſe urbe potiturũ eſse cõfideret. Interea Mapheus Naſo,& Franciſcus Fontana,à prępotẽti Mediolanenſiũ duce miſsi ad regẽ in caſtra uenêre:qui tranſ

pontificio more dictitat, rē ſacrā facit: uſq; adeò turpitudinē omnē abominatur, ut ad diuinū tantùm cultū natus eſſe uideatur. Mores eius ubiq; regij, & à ſeuera inſtitutione profecti: Si qua Hippolyto remittēdę intēpeſtiuę grauitatis gratia, inter ęquales ludēdi copia à magiſtro dabatur, ita ſalſus & facetus. Quãdoq; inter familiares apparuit, ut diu ſalibus Atticis dixeris imbutū. Pręcox in eo uirtus & modeſtia cernebatur: nihil unquã egit quin ętatē ſuperaret. Quicūq; ipſū intuebatur, multos in eo Aragonios Eſtenſesq; principes licebat intueri. Quod ſi cum exitibus principia planè cõſenſerint: nemo qui eū contemplatus eſt, pręſtanti clariſſimū principem indole futurū nõ ariolaretur. Quare Stephanum rex Bathorem, quem è Tranſyluana prouincia paulo antè euocarat, ut expugnandis ad extremum Neapolitanis adeſſet, & cum delecto mille hominū equitatu aduenerat, Sēproniū mittit: ut magnificè pro archiepiſcopi dignitate, Hippollitū in Pãnonica caſtra ducat. At uir ille ſeuerus, integer, et eximius diſciplinæ militaris artifex, qui perpetuã ſibi caſtitatē indixit, ut omniū eſt opinio, diligentiſſimè mandata peregit. Sempronium, cum equitatu nobiliſſimo contendit, & metropolitã ſecū adducit. cūq; percorſores auditū eſt ad dena milia paſſuū appropinquaſſe: rex continuò quadrata duo agmina obuiã præmiſit, qui Strigoniēſem archiepiſcopū excellentiſſimū Hungariæ primatē, & legatū põtificiū (ut aiunt) natū uti par erat, pręuenerarentur: & non ætatis, ſed præcellentiſſimi generis & poteſtatis rationē haberent: belli prælудia inter redeundum agerēt, uaria pugnę ſimulachra oblectandi pueri gratia referrēt. Ad tertiū uſq; lapidem, ipſe demū cū uniuerſis optimatū procerūq; ordinibus & pręfectis occurrit: Hippolytū haud aliter, atq; unicū gnatū amplexus, totū oſculis aſperſit: & ſpectata generoſa indole, uſq; adeò oblectatus eſt: ut ad mortem uſq; pro filio dilexerit: ſingulari põpa plauſuq; militari in caſtra & tabernacula ſua perduxit. Honorificentiſſimè hîc Hippolytus cū Ferrarienſiū nobilitate excipitur, inter diu noctuq; uiſitur à rege, ſępe rapitur in amplexū, & quotidiana regis indulgentia cõfouetur. Ad reginam deinde ducitur, † Letinbergi præ aduerſa ualetudine ceſſantē, & ubi fauſtę maternę lætitię ſatis factū eſt, ad regē in caſtra ſubinde refertur. Cum accipiendę urbis dies inſtaret decedentibus Alemãnis, ad pręſtitutū diē hæc regi deditur.

† Lutenburgum.

Neapolis deditio.

Mox cuſtodibus immiſſis, qui per faſtigia paſſim urbis Coruina Pannonicaq; ſigna diſponerent, inſtructis uictrices legiones ordinibus urbem una ingreſſæ, altera porta in caſtra rediêre. Regina deinde cū aulicorū & Oratorū manu arcē adiuit, ut Cęſareæ urbis imperiū obiret, uirumq; triumphantem exciperet. Tertio die, expeſtata ſiderū dexteritate, Mathias ouans ſub umbella, magnifica pompa, & præcedentibus cūctis ſacerdotum magiſtratuumq; ordinibus, urbem ingreſſus eſt. In qua quidem pompa non fercula ſpoliorum, non captiuorum turba, non oppugnationis conficta ſimulachra, ſed uictricia tantùm Coruina uexilla præceſſēre. Poſt regem, Hippolytus Pãnonicorum princeps primatum: Item Vrbanus Thomas ſecretarius, pontifices, & pręfecti caſtrorū, in palmata ueſte ſucceſſēre. Inprimis Stephanus Bathor, Stephanus comes, Tetaurus, Gerepotrus, & Mathias frater: item Bertoldus, Iacobus Zechel, & Ladislaus Caniſaj, ſuccedebãt cæteri equitū pręfecti, & cohortes militū, quę certatim Io Triumpho, Io, Triumphe, ingeminabant: Coruinum Cæſarem Auguſtum, & uerum deniq; Imperatorem exclamabant. Variæ tunc nationes, ſuis quęq; linguis diuo Mathiæ cuncta feliciter publicis uotis optabant. Mathię tandem Neapolitana ciuitate Potito, & de Auguſtali ſede triūphanti, ex omni ferè Vngaria legati cõgratulatū cõuenêre. Quin & cęteri pontifices, proceresq; abſentes, ſuū ritè officiū pręſtiterūt. uerū illud profectò nec minus quidē admirabile uiſū eſt: nullã uim, nullã inſolentiã, nimiã'ue contumeliã & conuiciū, neq; publicè neq; priuatim uictis illatū: Imò ubiq; honeſtè ſãcteq; uerſatū. Ille nēpe melior eſſe uidebatur qui pallentis longa fame hoſpitis ora citius refocillaret. Quin & ex oppidanis aliqui inconſiderata colluuie diſtenti exſpirarunt. Sed quis illã acierū inſtructionē tacitè prętermiſerit, quã eo die inſtituit? quo cõpoſitis Neapolitanis rebus caſtra moturus, ad Sceã Viennã properauit: quæ uno die obſeſſa uiſa eſt, & capta. Ante neapolim, in patentiſſimo cãpo legiones omnes

explicuit,in aciem digeſſit : ubi quæcunq; apud ueteres legeram de diſciplina militari mihi recognoſcere licuit.Nimirum ibi ſe non modò regem ſapientiſſimũ , potentiſſimumq; principem,ſed imperatorẽ quoq; conſummatiſſimũ oſtendit.In quatuor tantũ agmina diſtribuerat equitatum,uelites ac equites leuis armaturę in duas tantũ alas redegit,ut breui copiarum diſtributione multitudo facilius regeretur,& confuſio cui taretur omnis. Exercitus qui è caſtris prodierat in campũ,ut inſtituto agmine ad occupandas Noricorum furcas fauceſq; contenderet,ex octo milibus peditu & uiginti milibus equitum (ſine pueris,calonibus,& lixis) item ex Carris circiter nouem milibus ſanè conſtabat. Rex autẽ ſuis manibus cuncta agmina inſtruere uoluit:& caſtrenſia munia pro meritis ipſe diſtribuit, Cuiq; agmini uexilla ſua eſse ;ubi in primis Chriſtianæ fidei,mox Coruinę domus,deinde inuictę gentis Vngariæ,poſtremò Dalmatici Boemiciq; regni & Auſtralium inſignia ſpectari.Neq; præfectorum equitum,militumq; deeſſe uexillationes:Imò uiritim quiſq; equitũ præfixa haſtis uela ferre: quod ad militare ornamentum admodum faciebat.Inprimis,ubi inter turmas ille prodijt,ſilentium indictum,non ſolùm uiris,uerũetiam equis, religioſe ſeruatum. Allata primi agminis in medium ſigna,è manu ſua præſtantiſſimo ueterano non ſine ſolenni præfatione,diligentiq; pręcepto cõmiſſa. Calcaribus ille carere , quòd nõ ſine admiratione ſpectare uiſus ſum.Id factum idcirco rebar,ne in maximo conflictu, prętimore concitato equo ſugeret,ſuaq; fuga reliquorũ animos cõſternaret,mox duodecim enſes,totidẽ ſecures,& clauę benemerentibus datæ.Securiferi,enſiferi,claui ferìq;, uexilliferũ circũſtare. Deinde turmarũ ordines ante uexilla cõſtituti: quorũ ſinguli ex quinq; & uiginti equitib. cõſtabant,ut numerus equitũ cum turmis cõſentiret.Proinde turmę circiter octoginta equitũ ante ſigna pręcedere,ſubſequi totidẽ, Reliqua demũ agmina eodẽ modo inſtituta,Ita quiſq; ordinẽ ſeruauit,ut ſi digito plus alio proceſſiſſet,Imperatoris q; maximè circũ ſpecti ſęuitiã reformidare cogeretur. Tantũ ubiq; uigebat obſequiũ,tãtus timor et reuerẽtia,cum Imp. amore cõiuncta,ut dicto citius imperata quiſq; pręſtaret;uitã dum imperio ſatisfaceret,pro nihilo duceret.Tantũ eſt ubiq; ſilentiũ,ut nõ modò pręter Imperatoriã nulla humana uox,ſed ne ullus,quidẽ equorũ hinitus,uſq; ſit auditus,inſtitutũ.Deinde quodq; agmẽ,ubi aliquanto pręceſſerat dato ſigno,ante principis ora belli ſimulachrum agere , & nunc in cuneum , nunc in orbem,nunc in trigona, tetragona'ue,aut in forficem & ſerram mutata acie uerti. At ubi ſatis ſuperq;,nemine ſuũ locum deſerente,ſumma peritia & dexteritate luſum eſt : uti ſuæ Beatrici oſtenderet euidentius , quomodo inſtructa acie pugnaretur,repentè agmina cuncta diſpoſuit.In utroq; eorum duo ualidiſſima cataphractorum equitum agmina collocauit:digeſſit turmatim , duo quoq; alia in medio ſtatuit : his etiam militũ agmina interiecit.In primo horum ordine grauis armaturæ pedites,deinde haſtatos, ſagittarios,ferentarios:cæteroſq; leuis armaturę milites ritè diſpoſuit.In tertia acie triarij præſidebant,& extrema ſigna tuebantur. Item ante utrumq; cornu duas uelitum alas intendit,qui quidem in ordinẽ ſeruabant,tanta pernicitate præpollentes,ut aues curſu adhibere poſſe uiderentur.Ego autẽ Beatricem ſequutus, dum ad ſpectandum inſtructum exercitum me conuerto,tanquam manum collatis ſignis iam iam cum hoſte conſerturum maxima ſum continuò admiratione correptus: nam ueri ſcorpionis imaginem præferebat. Poſt ubi ſatis ſuperq; à Beatrice ſpectatum,ex ordine quodque agmen iter facere cæpit. Carri pariter à latere agi,quibus pro foſsa ualloq; , ex inſtituto Coruini, Vngarį non ſolùm munire caſtra , uerumetiam falcatis in pręlio uti, hoſteſq; his circumuenire ſolent. Miranda ſunt profectò quæ diximus,quũ nunq; hæc in Italia uidere licuit.Sed cum diſciplinã militarem moreſq; ſanctiſſimos quibus

Vngarorũ diſciplina militaris. Mathias Vngaros educauit,mecum ipſe conſidero , aliquandiu in caſtris diuerſatus, ne minore quidẽ admiratione cõficior. Nuſq; gentiũ milites ſpectare licuit caloris & frigoris,item laboris et inediæ tolerãtiores,qui ſtudioſius imperata faciant,lubentius dato ſigno pugnã ineant,ſe morti prõptius exponãt, itẽ qui militarẽ ſeditionem magis deteſtentur:in caſtris quietius honeſtiuſq; uiuãt, ſeſe religioſius agant , tumultus magis abominentur & rixas ,colant auidius temperantiam & caſtitatem: & ab omni blaſphe-

blaſphemia periurio, illegitimaꝗ uenere, ſint magis alieni. Maxima pars equitũ quibus uxores ſint, & liberi, triennium quãdoꝗ aſsiduo militare coacta, nunquam coniugij fidem uiolaſſe creditur. Si quis cum ſcorto depræhenſus eſt, perpetua ſugillatur infamia. Fortitudinis & patientiæ ſunt plus quàm lacedemoniæ. Hyeme iuxtà atꝗ æſtate caſtra frequentantur. Et quod meis ipſe oculis ſæpe uidi, ſub niuibus ac terra ne obſidionẽ deſerant inſtitutã toleranter hybernant. Vnde murum ſæpè more prodeunt ſtationib. totam noctẽ, teſſerariorũ iuſſu, equites adſunt: neꝗ loco mouentur, neꝗ de rigenti algore querũtur. Et quamuis pleriſꝗ mẽbra ueſaniente frigore obſtupeſcant, inuicto tamẽ animo cũcta patiuntur: liberos in caſtris alunt, ibiꝗ militaribus ſtudijs informãt. Ex quo fit, ut gens Vngarica bello aſpera, ita inſtitutis, ductu auſpicijsꝗ Coruini accreuerit, ut quæ nõ modò paternã à Pannonia glebã poſsideret, ſed uix intra hoſtile pomæriũ ſe ſine ſanguine tueretur, tantũ fecerit acceſsionis, nõ à Sarmatis ad mare uſꝗ Adriaticũ, at à Myſijs atꝗ Macedonib. ad Noricos uſꝗ, ac Germanos ſub ditione ſua imperiũ propagarit. In Pãnonicis etiã caſtris multos Curios, Camillos & Fabricios, multos etiam Fabios, Scipiones & Æmylios perluſtranti recognoſcere illa tẽpeſtate licuit. Mathias autẽ Cæſarẽ Alexandrũ ue. & re & uerbo referebat. Hoc etiam anno fœdus cum Anconenſibus rex percuſsit: ſigillũ & ſigna regalia miſit, quæ terra mariꝗ geſtaret: & quicũꝗ illa læderẽt, pro hoſtibus à Mathia ducerẽtur. Initam cum Pannone ſocietatẽ, Innocẽtius põtifex maximus egerrimẽ tulit, & ad reſcindendũ fœdus Anconem ui urbem adegit. Veneti quibus cum pontifice ictum fœdus erat, ita criminibus Anconẽſes onerarũt in Pannonis inuidiã, ut nunquàm quieuerint, donec ſigna regis ciues ſedãdæ iracũdiæ gratia Romã ad Innocentium miſerint. Rex igitur Neapolitana urbe potitus (ut ad hiſtoriã redeamus) Ferrarienſes, qui Hippolytũ Aragonium adduxerãt, paucis pòſt diebus magnificè donatos, in Italiã remiſit. Regina è cœli iniquitate graui febre correpta Viẽnã redijt. Quin & ob diutinã obſidionẽ in caſtris & in urbe peſtilentia nõ mediocris obrepſerat, quã multi aulici militeſꝗ nõ ignobiles abſumpti. Rex ad cõponendas res Stiriæ remãſit. Neapolitani in manus regis publicè iurarũt, ſe imperata eius ac poſterorũ planè facturos, initamꝗ ſocietatẽ & præmiſſam fidẽ nunꝗ uiolaturos. Paulo pòſt in penitioribus Auſtriæ partib. haud procul à diui Hippolyti oppido ſuſcitatũ à Cæſareis eſt bellũ. quò cum regiæ turmæ, nõnullæꝗ cohortes obuiam conceſsiſſent, cõmiſſo temerè prælio, acerrimè pugnatũ eſt: & dubio utrinꝗ euentu, Alemanni tandẽ fuſi, & multi utrinꝗ capti, ſaucijꝗ & ne pauci quidẽ in eo certamine deſiderati. Cumꝗ ſemper aliquid noui oporteret Auſtria, & Fridericus Imperator in tãta rerum iactura, neꝗ dolis neꝗ uiribus parceret: nõnullos ſibi notos, ut à rege deficerẽt, excitauit. Quare eodẽ anno dux Victorinus, Georgij quondã regis filius, & comes Guilhelmus, item nonnulli in Auſtria reguli, unà ex cõpoſito rebellarunt, ut uario regẽ bello defatigarent. Rex omnia bellãtium oppida publicauit. Both Andreas, præfectus equitum impiger, & induſtrius, callidiſsimi cõpos ingenij ac Maieſtati regiæ perquàm charus ad capienda Victorini oppida in Sclauonia quæ cum Oppauiæ ducatu quodã cum rege cõmutarat, miſsus eſt: cum paucis cohortibus, & quingentis equitibus: Iacobus Zekel ad Guilhelmi fratrumꝗ oppida, quæ non procul à Zagabria prominẽt. Is eo anno in Stiria Carniola, & Carinthia diuerſatus, totũ agrũ latè incurſauit, uaſtauitꝗ: multa imperatoris oppidula cepit. Demũ in Venetorũ uſꝗ fines licentiùs euagatus eſt. Qui autem in Auſtria rebellarũt, in ſequenti anno pateſacta defectione, oppidis cunctiſꝗ bonis à rege ſunt exuti. Capta Neapoli proxima hyeme ad oppidũ, cui à diuo Hippolyto nomẽ eſt, conuentus ex compoſito indictus: quò rex cum oratoribus Cæſareis, & Bauariæ ducibus conuenẽre, induciæ ibi factæ. Verùm ſuperiore anno Idibus Maij, Ioannes Antonius Mediolanenſis nondum Metrapolita, cum ornatiſsimum nobilium comitatu, ad confirmandam Ioannis Coruini & Blancæ affinitatẽ, ab antiſtite Varadienſi prius initã Viennam ad regẽ uenit: quẽ quibuſcũꝗ potuit, honoribus ille recepit: & diſpoſitis è ſententia rebus, omnes amplis donatos in Italiã remiſit. circũſpectus enim princeps, ut multi perhibent eũ ſe ualere dinarium

Fœdus cum Anconitanis.

Aliud bellũ in Auſtria ortum.

eſſe intelligeret, & perbreui moriturum (nam ex labore militiæ cohortem in ſe contraxerat morborum) filij nuptias feſtinare occœpit: quas ex affinitatis legibus facere non poterat, niſi Ioannem prius regem conſtitueret. Decreuerat ſe Boemiæ regno abdicare, ſufficere ſibi filium: cum de Vngaria repugnante Beatrice nouerca, nihil auderet. Quare in Sileſia, cum quodam duce bellum ſuſcitauit: ut ampliſsimũ gnato dominatum traderet. Neq; Luſatiam intactam prætermiſit: in utraque prouincia nonnullos regulos, ad uenundãdas urbes impulit: & recuſantibus capta legitima occaſione bellum indixit. Cum igitur in Sileſia bellum foret obortum, Trincham Boemorum equitum præfectum, & Franciſcum Ariſtum cum expeditiſsimo equitatu in prouinciam miſit utriq;, ueluti à rege mandatum erat, cuiuſdam illius ducis munitiſsimam urbem obſident: quem à fide regia defeciſſe dicebant. Ille ad Vladislai regis opem confugit: auxilium implorans, ob ueterem cum Mathia ſocietatem: Ladislaus auxilium abnegat, ne ſanctum fœdus uiolare uideretur. Recurrit ad proceres paſsim opem exorans, admonensq;: niſi proſpiciatur, quæ ipſe mala nunc patitur, eadem illos eſſe manſura. Quare illi perſuaſi, è collecta ſtipe auxiliares copias mittunt: ne ſocium & amicum paterno & auito dominatu ſpoliari patiantur. Dum urbs acerrimè obſidetur, ſoluendæ gratia obſidionis accurrunt, in conſpectu caſtra locant: mox captato tempore, prælium ineunt. Hi tanto in Pannones impetu irruêre, ut aliquantiſper eos inclinarint. Vngari in hac re Boemorum perfidiam cauſabantur: quippe qui, ne gentilia bella committerent, eos prælium detrectare dicebant. Ariſtius Boemica fide parum fretus, cum expeditiſsimo equitatu ſe in ſyluam recepit, ut à tergo, latere'ue hoſtem incautum adoriretur. circumacto non imprudenter agmine, demum in Boemos irruit. Pertinax hîc pugna conſeritur: multi utrinq; trucidantur. Trincha tandem cum quadrato Boemorũ agmine, quamuis inuitus cum ſua gente certaret, Boemicumq; ſanguinem hauriret: tamen, ut militari officio ſatisfaceret, acerrimè, depoſita ſuorum charitate, pugnauit cum hic à fronte, à tergo latere'ue collega certaret, Boemi diffugere demùm occepêre. Fuſo fugatóque hoſte, cum Pãnones ſe in caſtra non incruenta uictoria recepiſſent: urbs, interceptis auxilijs conſternata deditionem tandem facere coacta.

Simultas inter Mathiã & Vladislaum.

Hinc inter Mathiam & Ladislaum regem oborta ſimultas. Hic queritur, quòd præter iura fœderis, ſuis hoſtibus auxilia ſubmiſiſſet: ille crimen inficiatur, & ſocietatem ſe ſanctè ſeruaſſe profitetur: id tamen fatetur ingenuè ſe Boemis, qui è militari ſtipendio uictitant, aliena ſtipendia legittimè inhibere haudquaquam potuiſſe. Ioannes Varadienſis antiſtes, Boemici regni procurator, conqueſtum de læſa ſocietate à Mathia miſſus; & ſuper ea re à Vladislao bis excuſatum, delecta procerum legatio Viennam uenit. Compoſitis tandem utrinq; rebus, Mathias diſsimulata iracundia, ad amplificandum filio apud Sleſitas, Luſatianosq; imperium, animum reuocat. Varadienſi tantùm in hac re medio utitur, quem Boemicarum rerum moderatorem dexterrimum eſſe nouerat. Is è mandato principis, eas ſæpe duobus illis annis prouincias repetit: regulos omnes ad uenundandas regi ciuitates hortatur: magnam promptamq; mercedem pollicetur, imminentium admonet periculorum. Quare optimi proxenetæ aſtu, uarias urbes cum municipijs, & dominatus in utraq; prouincia regem gnati gratia mercatum fuiſſe dicunt. Eò uſq; in Luſatia propagatum eius imperium, ut duorum dierum itinere Sarmaticum Oceanum attingeret. Quod tam proſperè in his partibus cuncta ſucceſſerint, & Varadienſis & delectus regis exercitus, ibi diuerſatus, qui longis incurſibus omnia latè magno terrore perculerant. In cauſa fuêre ditatus præda exercitus præter duplicata ſtipendia: & Ioannes Varadienſis ampliſsimo dominatu, qui ſepties mille aureûm quotannis reddebat, à rege donatus. Cùm rex Viennæ duobus annis poſt captam Neapolin, & octo ferè menſibus permanſiſſet, in Sileſiam & Luſatiam ſub dietæ (ut aiunt) prætextu ſæpe ſe iturum eſſe prædixit. Quid aliud moliretur, ne ſatis quidem exploratum habeo. Eo tẽpore Stirij & Carinthij, ob frequẽtes Pannonũ incurſitiones, pacẽ ſæpe mercari ſunt

ſunt adacti. Quin & prḝſides prouinciarum reguli abbates, pontifices, & prḝpoſiti, cum Auguſtali oratore Viennam uenêre, ut pacem à rege mercarentur. Res omnes hîc Vrbano autore, & Thoma pontifice Taurienſi ſuffragante, compoſitæ ſunt: & fortaſſe carius pacem emerunt, quàm ſi bella geſsiſſent. Ii demùm à rege compoſitis rebus, lautiſsimo conuiuio ſunt excepti: & nonnulli non indonati abiêre, ut in Pannonicam è largitione fidem præuenirent, ſi quid in eos auaro patratū eſt, id factum, ut ui adacti, ab imperatore deficerent. Eodem quoq; anno Turcorum legati, pro confirmandis ſæpius inducijs, in Pannoniam uenêre. Aduentarunt quoq; Polonorum oratores, ut Mathiḝ ſimultatem cum Vladislao dudum initam, & ſuſpicionem omnem, quacunq; poſſent arte adimerent, & alia nonnulla diſponerent. Vſualdus Zagabrienſis epiſcopus, in Poloniam remiſsus, è ſententia regis mandata peregit. Item in ſequenti anno Dominicus præpoſitus (ut aiūnt) Albenſis, & baſilicæ diuæ Virginis antiſtes, ad ſedandas quæ quotidie utrinq; oboriebātur controuerſias & ſuſpiciones eodem à rege miſsus eſt, qui ad obeundum munus Oratorium nimis uidebatur idoneus. Poſtero autem anno Galen. circiter Ianuarias, qui octogeſimus nonus ſupra milleſimū & quadringenteſimū erat, cum rex Viennæ foret cœlū præter morē grauiter intonuit. quo quidē portēto perculſi & attoniti omnes, regiæ Maieſtati nimium timere cæpimus. Ex inita enim podagra & obrepenre quodā languore laborare cæpit, ut nunquam pedibus ultrà conſtiterit. Eius protomedicus Iulius Æmilius erat, non minus genere quàm doctrina præſtans: qui ne parum quidē hucuſq; in regia ualetudine fortunatus erat: cum huic alter Italus adiectus eſſet, remiſit diligentiam, cum in ſuam inuidiam, corriualem ſibi inductum arbitraretur, increbeſcente deinde morbo, eius uita uix in duos à medicis annos differri potuit. Hoc anno multi ex uniuerſo orbe ad Mathiam oratores confluxêre. Eò uſq; nomen eius excreuerat, ut uniuerſus eum orbis ueneraretur, & timeret: & non ſolùm Chriſtiani principes, uerumetiam prophani, huc miſsis è remotiſsimis partibus oratoribus inſtarent, & amicitiam anhelarent. Superiori anno Petrus Siculus epiſcopus Luceri us, Hiſtoricus & Orator optimus, à Ferdinādo rege miſsus erat. Hoc uere, Angelus Hortanus antiſtes legatus Apoſtolicus, uti Petrum archiepiſcopum liberaret, quatuor iam annos in carcere iacentem, Viennam uenit: & magnificè à rege ſuſceptus eſt. Deinde cum ingruente uere Budam rex anno ſecundo deſcenderet, ab Vngaris diu crebris legationibus repetitus. Paulo pòſt legatus Venetorum aduenit: uti obortas in Dalmatia de finibus controuerſias planè componeret. Talis prætextus obtendebatur. Verùm, uti multorum ferebat opinio, cum iam Pannon præpollens uiribus, Venetis formidoloſus eſſe cepiſſet, & de breui eius uita rumor differretur, exploratum potius quàm oratum acceſsit. Paucis pòſt diebus, honeſtiſsima Turcorum legatio adfuit, qui non modo inducias, ſed pacem inſtantiſsimè poſtulabat, ut acceptam, & ſanè grauiſsimam, eo anno à Solodano in Syria cladē, compoſitis cum Pannone rebus ulciſceretur. Nondum iſta honorificè dimiſſa, cum patriarcha Hieroſolymitanus, Solodani Aſsyriḝ principis orator, diu expectatus aduenit.

Superiore namque anno, per Iunium patricium Ragaſinum, uaria Solodanus ad regem numera ueſteſq; tyrias miſerat. Is de ineunda cum eo ſocietate in Turcos diligenter egit, multaq; pollicebatur, ſi communi ductu & auſpicijs expeditio iſta ſuſciperetur. Nam cum paulo antè, terra mariq; inſigni ſanè clade Turcum in Syria afflixiſſet, ut à tergo Mathias inſtaret, Aſsyrius tyrannus nimis appetebat. Perbreui, ſi hoc fœdus ictum foret, Turcorum uires attenuatum iri confidebat. Mors autem (uti paulo pòſt ritè dicetur) omnia intercepit. Eodem etiam die, Roxanorum legati cum Peneponnenſi Deſpota exauditi, ac omnes magnificè & recepti & dimiſsi ſunt. Item, Friderici imperatoris & Maximiliani Romanorum regis legati cum eximio comitatu, in hæc tempora inciderunt, ut cum Vngaro de pace agerent & longiſsimo bello finē imponerēt. Quod cum Ferdinādus rex Neapolitanus accepiſſet, ut ad ſalutarē concordiam utramq; partem hortaretur. Franciſcum Montanū ciuem

henſiũ ducem profectus, ut Coruini, Blancæq́ nuptias in proximum annum prorogaret: fauſtiſsimamq́ affinitatem confirmaret, honorificentiſsimè à Mediolanenſibus exceptus eſt, & in ſenatum admiſsus. Facta dicendi poteſtate, orationem uerborum ornatu & ſententiarũ grauitate pręſtantẽ (quæ adhuc extat) habuit ac ad alia ſecretiora mandata peruenit. Hic totius Vngariæ nomine congratulationem inſtaurat, regis & ſenatus autoritate initam olim affinitatem confirmat, ratas & firmas conditiones omnes eſſe iubet. Demum illuſtrem ducem, & Ludouicum patruum, eius conſiliorum omnium moderatorem, ea tempeſtate circumſpectiſsimum apud omnes habitum, ac uniuerſum deniq́ ſenatum exorat, ut, cùm rex eo anno grauiſsimis rebus foret implicitus, in poſterum differri nuptias filij æquo animo paterentur: uti magnificentius ac tranquillius pro utriuſque partis dignitate fierent. Id non ab re à rege poſtulatum. Nam cum ex legibus affinitatis filium regem ante nuptias pręſtare oporteret, & Vngariæ ipſe coronã tutò reſignare nõ poſſet: ueritus Beatricis acerrimè aduerſantis, & procerum ſeditionem Boemiæ regnum in Luſatiam & Sileſiam propagatum, gnato renunciare deſtinarat. Etſi quid in hac re noui moliretur, ipſe ſciuit quam ob rem nuptias in poſterum annum prorogari poſtulabat: ut principibus Mediolanenſibus promiſſa præſtaret. Omnia Criſpus & ſuauitate orationis, & regis autoritate, ab illis impetrauit. Compoſitis rebus, ne illius ducis uires ignorant, in ærarium introductus eſt: ubi theſaurum immenſum, & inauditam margaritarum & lapillorum copiam ſpectauit. Antequam reuerſurus in Vngariam iter iniret, multa in Italia mercatus eſt: reuerſus ad regem nec ipſum, nec reginam, imò neminem amicorum prætermiſit indonatum. Inſequenti hyeme, multa ac uaria Viennæ ſunt edita certamina. Inprimis equeſtre ſingulareq́ certamen. Hic Ioannes Coruinus, primùm ſe pugnæ commiſit, in Hippodromum armatus cum delecto regulorum equitatu deſcendit: & præſidentibus in theatro parentibus, cum equite natu longè grandiore, pulcherrimè depugnauit. In primo namque congreſſu, cum infeſtis utrinq́ haſtis in harena decurrerent, cõſertatorẽ læſo capite, ex equo deturbat. Rex autẽ cum Viennæ quãuis ingraueſcente in dies ægritudine, ſenſim extenuaretur, nunquã tamen à curandis rebus domi forisque ceſſare uiſus eſt. Ingruente mox Februario, & deinde Martio citatis per humana corpora iam primo tempore humoribus, eò magis labefactari cœpit. Curabat nihilominus adhuc omnia, ac nihil de priſtino ſtudio & diligentia remittebat. Iam annus nonageſimus ſupra milleſimum & quadringenteſimum agebatur, & rumor 1490
erat æſtate proxima in Sileſia regem cõuentum frequentiſsimum habiturum: atq́ idcirco Ioannem Varadienſem epiſcopum in prouinciam paulo antè promiſerat, ut dietã prouincialibus indiceret: ad hanc principes cogeret, & ad regis obſequium populorum animos benè diſponeret. Interea rex qui Viennæ remanet, ſecum magna molitur. Vrbanum apochryſiarum cum exactis uectigalibus. Viennam feſtinare iubet, tum dominicæ paſchæ ſolennia appropinquabant: quibus exactis, ſe ad diætam propediem in Sileſia iturum eſſe prædixerat, ſacra ex arbitratu ſuo, & uarios ſacrorum dierum apparatus inſtituit. In celebratione Palmarum, cum omnibus Oratoribus, legato Apoſtolico, & cũctis procerũ ordinibus in theatrum temporarium, quòd in arcis ſubdiualibus pridie erexerat. Hexaphoro deuectus eſt, compta & pexa coma, hilariq́ uultu ritè ſacrificaturus. Aram ibi pręcioſiſsimo inſtruxerat apparatu, donec Palmarum feſta ex more agerentur. Sex circiter horis ibi affuit, incredibili patientia, peractis ex ordine ſacris Venetum oratorem ante ſolium conſtitui iubet: mox eum in equeſtrem ordinem refert: anteaq́ ueſte ac equo phalerato donatum honeſtiſsimè dimittit, ſe, cum nihil hactenus ientaſſet, imminente languore in penetralia recepit. Diſtulit per horas tres è ſtomachi debilitate prãdium: nec non & reginã expectauit, ſacro die urbana tẽpla luſtrantẽ: dum eam præſtolatur, ad languorem declinandũ, certandi gratia, picenas ficus Petrum prõptuarium expoſcit. at ille carioſas attulit, & exoletas: quas cum perguſtaſſet, ita in primo morſu offenſus eſt, ſtolido illius miniſterio, ut iram in excanduerit ad hęc regina reuerſa interceſsit, pro

ingenij

tus, Pannonicã eo anno concordiam turbatum iri, & mortem hinc principis imminere auſpicatus ſum: in partes item quatuor Vngarorum ſtudia diuidi, quando reges quatuor de regno dimicaturi erant, atꝙ in firma id regis ualetudo auſpicium confirmabat. Poſtero die mortis, corpus regio cultu ac inſignibus exornatum, ſtrato ex oſtro lecto, in amplo triclinio expoſitum ut ab omnib. uideri poſſet: deinde, quamuis exenteratum, cùm ſubolere cæpiſſet, in picata capſa reconditum: datoꝙ Primario Aladario, Bodo Caſpariꝙ negotio, ſecundo amne Albã demiſſum, quouſꝙ exequiarum apparatus ritè fierent, uti infrà dicetur. Beatrix uerò, Ioannesꝙ Coruinus, extincto rege, accita in arce optimatum turba, unà cum uniuerſa aulicorũ manu, principem miſerrimè deplorarunt. Certatim hîc proceres diuum Mathiam regem optimum, ac principem inuictiſsimum, proſuſo planctu defleuêre. Illud omnibus lachrymarum profluuium excitauit, cum Coruinum ducem, adhuc adoleſcentem, tanto patre orbatum, ultrò ſe ad reginæ pedes proſternere conſpexêre: & amplexis pedibus obſecrantem, ne ſe pupillum dereret, ne'ue ſanctiſsimi parentis memoriam, de illa ſemper optimè meriti, perditum ire patretur: imò commendatum haberet, duceret pro filio, uti patri antè ſæpe receperat: quando ſe nouercam pro pientiſsima ſemper matre habiturum eſſe pollicebatur: & in tanta amicorum orbitate gnatum ex corde diligeret, & amaret. Eadem flexis genibus patres omnes ac proceres reginam orant, atque certatim in commendando adoleſcente ſuffragantur. Sedato aliquantulum planctu, ne res pannonicæ ſine moderatione perditũ irent, in manus reginæ & Coruini ducis cuncti ſpontè iurarunt: ſe, quam Mathiæ regi præſtiterant, fidem & obſequium utriꝙ præſtituros, imperia cuncta facturos, atꝙ nunquam edicta ulla detrectaturos. Nam ueluti cum defectus ſolis accedit, ad lunam oculos planè conuertimus: ſic defuncto rege, ad Beatricẽ & Ioannem ducẽ ſpem & fiduciam omnes intenderunt. Regina ſupplicantem Coruinũ oſculata, filij ſemper loco habituram, & pro uirili ſua dignitatẽ eius curaturã eſſe promiſit. Eum quoꝙ ſecum pontificibus & regni primatibus cõmendauit. Oblatum accepit obſequium, & ſe regno nunquam defuturũ eſſe recepit. Mox nimio luctu defatigata, laceratis miſerè crinibus, & inſcripto unguibus ore, in cubiculum relata eſt. Theſaurus regis, uniuerſaꝙ ſuppellex, quam quater centenis milibus pleriꝙ eſtimarunt, autoritate ſenatus & reginæ nútu Coruino credita: cuius poteſtati munitiſsimas quaſꝙ arces pater uiuens ſanè cõmiſerat, dederat ſymbola, & in manus eius non modò præſidiarios præfectos omnes, uerumetiam & proceres multos iurare coegerat: uti haud aliter, atꝙ ſibi, fidele Coruino ſemper obſequiũ præſtarent: & ſecundũ eius obitum, filium ſibi regem ſurrogarent. Nõnulli iuramẽtũ declinarũt, diuerticulũ aliquod ex ingenij calliditate cauſati. Præterea, ne quid interregni tẽpore, fraudis maliꝙ doli, ex literis Maieſtatis regiæ falſò obſignatis cõmitti poſſet, regalia ſigilla in medio ſenatu, prȩſidẽte regina, Coruinoꝙ, diſtracta ſunt. Sigillũ tantũ reginæ ſuperſuit: quod diplomata publicæꝙ literæ, ſubiectis optimatũ ſigillis obſignarentur. Secundũ regis obitum, tertio die, Ioannes Varadiẽſis epiſcopus qui in Morauiã & Sileſiã miſſus erat, ex itinere reuocatus áffuit, & defunctũ ex animo dominũ deplorauit. Placuit ſenatui, ut duplex diuo regi funus dicaretur: alterũ Viennȩ, Albæ uerò alterũ: ut hîc cenotaphium, ſarcophagũ illic pro dignitate principis iure facerent. Quare ſingulari pompa ſuccollantibus centurionibus, & lecti auro ſtrati fimbrias circumtenentibus, ritè proceribus ac regulis, præfectisꝙ legionũ, ad diui Stephani Baſilicam funus elatũ, ſubſequentibus in pulla ueſte pontificibus, & cunctis urbis ordinibus: ubi nemo fuit, qui pias regis exequias non ueris lachrymis honeſtarit: quin & populus, quem ſæua fama adactũ in ditionem ſuam redegerat, lachrymas continere nequiuit: qui feretrum circũſtabant, ij regem optimum, inuictiſs. illi imperatorẽ, pars principẽ clementiſsimum, & Chriſtianæ Reipub. aſſertorem: alij regum principẽ, & terrorẽ orbis exclamare ingeminare pleriꝙ, hunc unum duorum cæſarum debellatorem, & præcellentiſsimæ uirtutis cuiusꝙ exemplar. Nonnulli hunc unum magnanimitatis & gloriæ ſpecimẽ appella-

re.Miles ducem luget liberaliſsimum,indulgentiſsimū: ciuis gubernatorē requirit
& plebs clementem & popularem dominū cum ruſtica turba,deplorat Hunc exter-
ni propugnaculū Turcorum, domitatorē Scyticæ feritatis, Boemorū refrenatorem
& Alemannici faſtus ac ſuperbiæ domitorem,omniumq́ bonarum artium parētem
pientiſsimū,profuſo luctu uociferari. Hunc optimis quoq; eundē Vngariam diſcipli
nis excoluiſſe,bellicam auxiſſe diſciplinā: & uaria machinarū & armorū genera inue-
niſſe,& regioni dediſſe pręcium dicere. Quare illud in publico luctu admirabile fuit,
quòd nemo inter tot gemitus & uociferationes mentiri uiſus eſt. Publicū dolorem
& imminens,ex obitu illius exitium,Viennenſe incendium,ſexto pòſt die, dum Pa-
ſchales feriæ celebrātur,ſatis teſtari potuit. Oborto namq; incendio è plebeia caſula,
ferè urbs conflagrauit: & ni proceres ac præfecti equitū cum militari præſidio accur-
riſſent, & inprimis Stephanus comes,prouinciæ prefectus (qui annos triginta ducta
rat exercitū) iam de uniuerſa urbe eo die proculdubio fuiſſet actū. Inſequenti regina
cum Coruino duce cæteriſq; pontificibus ac regulis,ad celebrādas regis exequias,&
habenda comitia regalia Budā ſecundo amne deſcendit. Præfecturā prouinciæ Ste-
phano comiti è ſenatusconſulto cōmendauit: multū quoq; argenti,pro tuenda urbe
& prouincia retinēda,è Regali fiſco dimiſſum. Vniuerſa multitudo cum pullis quin-
quaginta nauibus,& lugubri ueſte,Beatricē ſequuta. Cum Piſonium foret appul-
ſum,omnes matronæ urbis pullatæ obuiam reginæ occurrêre, publicoq́ planctu
principem inuictiſs.& regem optimū luxêre. Iuſticium tribus Vngaris menſibus in-
dictum. Nullas in itinere præ dolore regina regales arces ſubire uoluit. Aſt ubi Bu-
dam deuentū eſt,in arcem admiſſa, cui Blaſcius Raſcai præerat,arcis procurator, Ma
thiæ quondam regi unicè dilectus: hic poſt Coruini ducis appulſum,mox eum cum
theſauro & regali gaza recepit: & quando in eius manus uiuente adhuc patre iuraue
rat,nemini ſe arces omnes,præterquam Coruino reſignaturū,perpetuumq́ obſequi
um præſtiturū: Subeūti iuſiurandū ritè perſoluit,& cuncta qui in manu ſua fuerant,
in Coruini poteſtatem ex promiſſo redegit. At ille fideliter agenti, munus confirma-
uit,reſignatumq́ reſtituit. Mox de regali funere agi cœptū nihil enim de futuro rege
ac Repub. decerni poterat,ni prius Mathiæ manibus funebria iuſta ſoluiſſent. Qua-
re nihil hac re Pannonico ſenatui fuit antiquiùs. Paucis igitur pòſt diebus,dimiſſa Bu
dæ regina,ne planctu nimio ſeſe cōficeret,ad Albam regalem omnes pontifices,pro-
ceres,reguli,nobileſq́ Coruinū ducem in lugubri ueſte,pullatiſq́ curribus & equis
ritè ſequuti ſunt. Quin & legatus Apoſtolicus,ac omnes qui aderant oratores, eôdē
conceſſêre: inprimiſq́ Ferdinandi regis orator Petrus,eloquētia,doctrinaq́ non me-
diocri. Alter uerò,cui Franciſco Mōtano cognomen erat,præterea magna grauitas,
exacta facundia,& experientia rerū cum ſumma ingenij acrimonia coniuncta. E' pro
ximis etiam ciuitatibus & pagis ad regales exequias,quę diui Marci feriarū die factę
ſunt,multi properarunt. In funerali feſto multitudo uniuerſa proceſsit. Corpus regis
purpureo ſtrato cōpoſitum: & paludamento,enſe,ſceptro,corona,pomoq́ redimitū
non ſine calcaribus aureis detecto ore in baſilica ſubdiualibus prominebat. Circūſta
bat ingens turba nobilium,& hinc pōtifices,hinc proceres adſtitêre. Mox inſtructa
regali pompa,funus efferri cœpit,& templū antequā inferretur,circumduci diuinæ
oblationis tempore,dum ſolennia celebrantur, in duodeni præcedebant equites ca-
taphracti,purpuratiq́: qui regalia ſigna tot claris triūphis præferebant: item & unus
qui regium prætulerat enſem. Mox filius ponè ſubſequi, lugubri ueſte, cui legatus
pontificius à dextra,à læua Hypolytus Strigonienſis metrapolita, latus utrunq; clau
debant. Succedêre pòſt ſacri & prophani ordines primatum: inprimis è pontificibus
Vrbanus pontifex Agrien. Stephanus Bathor, Ioānes Varadienſis epiſcopus item
Vſualdus Zagrabiēſis,Nicolaus Vacienſis. Thomas Iaucienſis,& Georgius Zana
dienſis reliquiq; procerū nobiliū'ue ordines. Cum in baſilicā diuæ Virginis peruen-
tum eſſet,corpuſq́ in medio cōſtituiſſent,equites gemebūdi, qui uniuerſa cum enſe
ſigna prætulerant,inſignia cuncta pro ara magna humi deiectarūt,ueluti regis caſu
omnia

omnia ſua trophea ſigna partaq́ꝫ regna unà corruerent. Ad quod ſpectaculũ omnes collachrymarunt. Dominico deinde baſilicæ huius antiſtiti ritè ſacrificanti, à Coruino duce oblata precioſa munera inprimis crux ſolida, gemmataq́ꝫ, ex obriſa affabre facta quam quinqꝫ & quadraginta aureorũ milibus ueniſſe prædicabant: item gemmatæ phialæ & peluis aurea, candelabra, calices, Euchariſtiæ tabernáculũ omnia è puro ſolidoq́ꝫ auro confecta, lapillorumq́ꝫ multorum uarietate diſcintillantia. Nonnullæ quoqꝫ ſtatuæ argenteæ & duodecim ſacrarũ ueſtium apparatus, Vnionibus admodum onerati: quæ quidẽ omnia quinqꝫ & ſeptuaginta milibus aureûm ueniſſe referebant. Item inter operandã ſacris, aræ cornibus ſeptingentos optimates aureos impoſuêre, cum inchoatum multò antè Mauſolæũ ſub prima teſtutdne, propter intempeſtiuam mortẽ nondũ foret abſolutũ, corpus intẽporario ſepulchro, in media baſilica reconditũ: ubi, è filij inſtituto, quot horis ſacri hymni decãtatur, inter ſacrificandũ Petro epiſcopo Lucerino, uiro doctiſs. & oratori Neapolitano datum laudãdi regis eſt negociũ. *7500 aureorum munera in funere oblata.* Is de laudibus & geſtis eius ſat ornatã & copioſam habuit orationẽ, & multis (annuente ſenatu, cunctiſq́ꝫ põtificibus.) iam rationibus oſtẽdit, Mathiã regẽ Chriſtianæ Reipub. aſſertorẽ, principem inuictiſs. & de Romana ſemper eccleſia optimè meritũ iurè inter diuos eſſe referendũ: quod ab uniuerſa concione acclamatũ eſt, & grauiſs. ſuper ea re Senatuſconſultũ factũ. Secundũ eius Athanariam Coruinus cum uniuerſa optimatũ turba remenſus iter Budã redijt, ut de futuro rege decerneretur. *Mathias inter diuos relatus.* Diuo Mathię ſtatura corporis fuit aliquanto maiuſcula, quàm mediocris, forma eximia, generoſus aſpectus, & multũ referens magnanimitatis: rubens facies, & flaua coma: cui uenuſtatatẽ obducta ſupercilia, uegeti, & ſubnigricantes oculi, & ſine mẽda naſus, ne mediocrẽ quidẽ cultu addebãt, obtutus eius liber ac rectus, Leonis more oculis nunqꝫ inter uidendũ ferè conniuentibus. Fauorem ſemper obſtinato indicauit obtutu, quem uerò limis reſpexit oculis infenſum ſibi eſſe portendit. pronimentiore, collo & mento fuit, & ore aliquanto latiore. Caput huic addecens: quippe quod nec paruum, nec magnũ uideri poterat, frons uerò parũ ſpaciãs. Cõſentiebant inter ſe membra ſpacioſa: brachio terrete, & oblonga manu, latis humeris, & patente pectore fuit. Contrà, uariuſculę huic fuêre tibiæ, ad equitandũ haud quaqꝫ inconcinnę. Proinde formoſum erat corpus, cui color albus cum rubore fuerat admixtus: ex qua quidẽ mixtura mirũ quãdoqꝫ (ut de Alexãdro perhibẽt) fragrauit odorẽ. Quin etiam lineamentis oculorũ, & leuitate, illi nimis fuit aſsimilis, quem ſemper uitæ habuit archytipum. Ingens à iuuentute celeritas, ac robur pectoris, immenſa animi magnitudo, cum ingenti gloriæ cupiditate coniuncta: item tantũ roboris & uirtutis, ut neqꝫ animi neqꝫ corporis laboribus defatigari poſſet. Laborioſum huius corpus erat & frigoris, ſudoris & mediæ tolerantiſsimũ: nihil facilius militari labore, nihil domeſtico difficilius ocio pertulit. Nec humanis quidẽ paſſus eſt ſibi facilè interdici uoluptatibus, muliercularũ quãdoqꝫ obnoxius fuit amorib. ſed matronis abſtinuit. Crapula & uino ſæpè cum amicis animum relaxauit: prõptiſsimus ad promittendũ: non difficilis ad iram, ingeniũ perquàm liberale ac magnificũ, et ad clariſs. quæqꝫ facinora intentũ, crudelitatis expers, & Barbaricæ inhumanitatis, cui ardentiſsimũ inerat imitandorũ Romanorũ ſtudiũ quibus cũ perpetuã ſibi æmulationẽ indixit. Quare Coruinæ gẽtis cognomẽ ſibi inditũ, perquàm libenter accepit. Quòd amicos inconſtanter amarit, & pleroſqꝫ depreſſerit, crimine non caruit. Sed nunqꝫ, quem nimis extulerit, ab re depoſuit: imò nunqꝫ ab amico quem in primo crimine depræhenſum habuerit pœnas exegit: ſed in iterũ errãtẽ ſeueriùs animaduertit. Quin & in amicis quãdoqꝫ fuit infelix: quippe qui opibus & honorib. in immẽſum euecti, in eum nõnulla moliri occepêre. Ex humili genere multos extulit, in quib. ſe fortunatiorẽ inuenit. Cęterum fortunatiſs. ſemper ferè eſt habitus. In bello Boemico ſibi defuêre pecunię, uerbis ergo & pollicitationibus craſtinis alebat exercitũ. Cum dies diſtribuẽdi ſtipendium præſtitutus inſtaret, quem promiſsis differre ultrà nõ poterat, è præfectis equitũ & legatis legionũ ad alearũ ludũ inuictatur, tota nocte luſum: ipſe tam æquas teſseras ſortitus eſt, ut nihil ſibi aliud caderet, quàm quod iactu opus erat. Dena milia au-

reorum ea nocte ex ludo ſibi cōparauit, quæ antequam loco moueretur militibus dedit, & ex aleę lucro ſtipendiū exſoluit. Raròquicquā adortus eſt, quod non proſperè cōfecerit. Augebat & illud ſplēdorē Maieſtatis, & ſpectātiū admirationę, quòd regalem celſitudinē non ſuperbia, non elatio animi, non difficultas aditus, non ianitorum improbitas ambibat: ſed tāta māſuetudo, benignitas & clemētia circūuenerat, ut nemo eum adierit, qui non modò gratia, ſed ſolo aſpectu ſe non beatū profiteretur. Sed Beatricis aduentu facilitas eius & popularitas multo remiſsior effecta: nemo eſt qui eius beneficētia nō admiretur. Cunctas bonas artes affectatè aluit, uiros doctiſsimos in remotis etiam partib. diſquiſiuit, uirtutes omnes diligēter excoluit: purgauit Vngariā ruſticitate, & inuentos politicarū artium artifices introduxit. Scythicos mores mitiores effecit, immanē ſuperbiā repreſsit, & poſt Atilā primus ad obſequiū diligēs durę ceruicis Vngarū redegit: præpolluit inſuper pietate non mediocri, cui mira religio, & tanta diuini ſollicitudo cultus inerat, ut domi militiæq; non ſecus atq; Alexander, dextera Deum, ſiniſtra haſtā ferret: in deos & homines iuxtà liberalis. Conſiliū huic ad maxima quęq; facinora promptiſsimū: neq; cōſilio, audacia & induſtria defuit, quod & fortuna ęquiſsimo comitatu fouit. Cùm prope Turcos caſtra metatus eſſet, ſic uires hoſtiū explorauit. Pagano namq; ſubornatus amictu, cū uno tātū comite ſe cum iumēto, inter eos qui cōmeatus in hoſtilia caſtra conferrent, inſinuauit, cum eò perueniſſet, toto die pro tabernaculo Turci hordeū uendidit. Ingruēte nocte ſe incolumen in ſua caſtra recepit. Scripſit ad hoſtē, ſe pridie eius caſtra penitùs exploraſſe, uendidiſſe ruſtici ſub perſona hordeū, ad tabernaculū eius: & quo maiorē dictis fidē faceret, ferculorū numerū & epularū cūcta genera retulit. Quæ cum hoſtis accepiſſet timore perculſus, poſtero die caſtra ſoluit: ueritus Coruinū regē nō modò ad uallū ſibi occurſurū, ſed in medio tabernaculo inuaſurū. Ad hæc non regius ille faſtus in eo recognoſci poterat, qui multos noſtri ſeculi reges occupauit. Non purpuræ, non aureæ trabeæ, ſplendor aſsiduus, nō quotidianus tricliniorū & ſellarū apparatus: quæ aduenientium lumina deferreāt, & cōtrahant ſtuporē: non lictorū & ianitorū multitudo, non amanuenſiū turba, qui diu multumq; rogati uix tamē per literas reſpōdere dignentur. Domeſtico & mediocri delectatus habitu: niſi cùm res poſtulabat, tunc decorum ſtudioſiſsimè ſeruauit: Eius oratio tarda grauis & cōciſa, multum pōderis habens, & acrimonię uerba numeroſè & gradatim expræſsit, nil inſulſum ab eo nunq; auditū. Paucis ſibi mox fuit in cōtētione obligare & cōuincere aduerſariū. In cōcione militari concitatus & eloquēs, multarū ſibi cognitio linguarū: præter Turcicū, & Græcū, omnia Europæ gloſsemata calluit. Memoria nec Scipioni, nec Mitritati, nec Simonidi deniq; ceſsiſſet. Salibus & facetijs admodū oblectatus eſt: & quandoq; ita popularis, ut inter amicos domeſticè cœnaturus, culinæ curā obiret. Non modò ſuis, uerùm etiam peregrinis beneficijs erat officioſus. Equeſtri certamine & aurigatione à iuuētute non ſine ſumma uoluptate uſus eſt. In Hippodromo Budæ ac Viennę infeſta ſæpè haſta depugnauit. Mathias etiam in propatulo & oculis omnium aſsiduè uerſari publicè benigniſsimas accōmodare aures, conuiuari quoq; publicè ac loqui, putās obſcęnis plurimū actionib. cō uenire tenebras, honęſtę cōtrà uitę lucē maiori ornamēto fore. Facilè omnes intrò admittere, & admiſſos continuò uoti compotes reddere: non diſtrahere, ſpes ſupplicātium, neq; per uarios aulicorum ordines expedire, ſed ipſe ſolus omnia dare gerere & erogare. Vindicta hoſtes etiam amicos beneficio ſuperare: in ſecunda ſe fortuna non efferre, ſed Deo gratias agere: plura confidendo in proſperitate ſacrificare quàm reformidādo uouere. In metu hilaritatem præferre, in felicitate cum grauitate benignitatem. Non ſubiraſci liberè loquentibus, deridere iactatores: mimos, aretalogosq; plus æquo promereri. Nullā eripere gloriā, niſi propria uirtute nauatā ſapientiā re magis quàm uerbis exercere. Amicis ſe indulgentiſsimum præſtitit, inimicis horribilem. In prælio acerrimū pugilem, in uictoria facilem, exorabilemq; imperatorem: benè merentibus uerò gratiſsimū: rei autem bellicæ peritiſsimus fuit, Nōn deſtinato ſolum, ſed ex itinere occaſione & ſpurciſsimis tēpeſtati-

bus,

bus,cum hoſtis à primo tutũ ſe fore putaret,prælium ſæpe ſumpſit,eaq; in arte militari commentus eſt,quæ alijs hactenus ignota fuêre. In obeundis expeditionibus dubium an cautior,an audentior:quamuis nihil inconſultò adoriretur horoſcopo. Itinera incredibili celeritate confecit:& cẽtena quot diebus milia paſsuum actuario curru emenſus eſt.Laborũ ac uigiliarũ patientiſsimus:pro tẽpore & loco æquè ſæuerùs,& indulgens in milites.A' deſertoribus & inſidioſis ſeuerius pœnas exegit: cõniuebat in cæteris ad iracundiam difficulter irritari:irritatũ commotumq; non citò deſidêre. Tot igitur uirtutibus præſtantẽ regem cum Vngari amiſiſſent,tanto repentè metu perculſi ſunt,ut unà cũ principe,priſtinã uirtutẽ,robur & audaciam,& nomẽ amiſiſſe uiderentur.Quinetiam oſtenderũt,ſe potius à rege uires,animos & conſilia,quàm regem hæc ab eis habuiſſe.Vnà cum ipſo decus fortitudo,nomenq; Pannonicũ concidiſſe uiſum eſt.Tanta ſubinde proceres trepidatio inceſsit,uti omnes ſine paſtore, inter ferarũ luſtra relicti uiderẽtur.Quamobrẽ quicunq; prius regem criminibus petebant,quòd inſolentibus plûs ęquo uectigalibus populos oneraret,quòd proceres & nobilitatem perpetuo bello conficeret,quòd bellum ex bello ſereret,& nullam pacem & quietẽ amaret:poſtquam mortem omnes,mutatis uerbis,iuxtà timebãt,aſsiduoq; luctu fortiſsimũ indomitumq; principem proſequebãtur.Populi cum ruſtica manu,qui quotannis præ bellorũ magnitudine multitudineq; quaterna uectigalia pendere cogebãtur,& iniquiſsimã tributorum grauitatẽ conquerebantur, nunc gemũt:et populationes,uaſtationes agrorum & incẽdia undiq; imminẽtia reformidãt. Si ex inferis regem reuocare fas eſſet,ſexterna ſoluere pollicerẽtur.Nobiles,qui militari labore ſe abſumptũ iri querebãtur,nunc publicũ priuatumq; exitium expauent. Nonnulli ſanctas diui Mathiæ reliquias è ſepulchro euelli oportere aſſerunt,quibus regni fines luſtrent,& aduerſus hoſtes religioſẽ gerant. Alioqui eos abigi poſſe negant. Cum igitur imperante Mathia graui finitimos omnes bello uexarint domuerint'ue:nunc coniurata eorũ agmina reformidãt,Et qui omnibus terrori maximo fuêre,nunc omnium uires uel minimas timere coguntur:undiq; bella obſtrepunt,grauiſsima pericula imminẽt:& tot malis Pannones circumuenti,omnia perditum ire conſpicantur,ut quantum regem amiſerint,inpoſterum euidentiùs ſe cognituros eſſe fateri non uerẽtur. Cum itaq; publicè cũcta uicatim,expeditatimq; deplorarunt: & prẽteritis futuriſq; regibus anteponunt.

RERVM VNGARICARVM DECADIS QVARTÆ LIBER NONVS.

POSTEAQVAM diuo Mathiæ iuſta ritè ſoluta,& funus maxima pompa celebratum eſt,iam res ipſa poſtulabat,quãdo uaria iam factionibus mala parit integrũ,iubet ſoluere iura,& magnã facinoroſis addit audaciam: quare non immeritò patrum animos regia ſolicitabat electio.Vrbanus pontifex Agrienſis,& patrum ea tempeſtate princeps,ne quid Reſpub. detrimenti pateretur,uariarũ partium non ignarus,ex Senatuscõſulto regalia comitia mox edidit:quę in Peſtano campo,præter Danubij ripam haberi ſolẽt.Idibus Maijs his dies præſtituta.Tantũ temporis ſpacium regulis & nobilitati datũ,quantum ab remotiſſimis Vngaricæ ditionis oris conuenire poſſent.Res maturanda uidebatur,ne maior partium indies foret acceſsio:quia perſuaſi nondum erant animi,ne promiſsis & muneribus electi,quibus in uniuerſum facilior erat conſulendi copia.Poſt ubi uarijs diuerſa hominũ ſtudia factionibus diſtrahũtur,perquàm difficulter in unũ conſenſum cogi poſſunt.Vrbanus ad Comitia primus ſtato die cum ualidiſsimo cataphractorũ & uelitum equitatu conuenit.Hunc honeſtiſs.amicorũ agmina ſequebantur,inprimis Georgij Chanadienſis epiſcopi,item Petri Bochi,Emerici fratris,& Ariſtij Franciſci uexillationes:equites omnes ad duo millia & quingentos extitêre. E'Tranſyluania pręfectus prouincię Stephanus Bathor expectabatur:qui octauo pòſt die,cum ornatiſsimis procerũ nobiliumq; copijs aduenit.Quingenti circiter,& tria equitum milia Bathorea ſigna ſequuta ſunt.Eius ſocij,Drach Bertoldus:Ladislai duo.Mau

ambirēt: Peſthi cōuentus in ęde diuę Virginis, expectatis aliquādiu cęteris qui nondum uenerant, tandem indictus eſt. Et Coruini oratores, quorum alter Ioannes Varadienſis, Thomas Iaurienſis epiſcopus alter erat, primū admiſſi: qui humili genere nati Mathię beneficio, & propria uirtute nimis excreuerāt. Ioannes inprimis, facta dicendi copia, non ſine lachrymis, diui Mathię geſta commemorat, quantum hoc regnū auxerit, & amplificarit, & quàm de Chriſtiana Repub. benèmeritus ſit, exponit. Addit his beneficia magna in ſacros omnes, prophanosq́ collata, quorum rationem cui (niſi fortaſſis ingratitudinis res eſſe nō pudeat) omnino habendam eſſe cēſet: ſubijcit, quāto is olim ſtudio uiritim omnibus filiū cōmendarit: eſſe in Coruini poteſtate theſaurū arma, legiones, item regiam, cunctas arces, & munitiſſima quęq; regni oppida: quæ quidem omnia non ſolum ſuadere, ſed cogere ad optandum eum poſſe uiderentur. Nec magnam quidem generoſæ indolis ſpem deeſſe: aſſimilem eſſe patri, nec minimā genitură notā tanti faciendam. Italos huiuſce modi principes nequaq; abominari ſolitos, dum publicæ utilitati & ſaluti cōſulatur, patris ingenij magnanimitatē uſq; quaq; referre, externos mendicare principes, nequaq; eſſe tutū: quod ſuperiora cunctos tempora docuerūt. Hoc iuſtum & ęquū, hoc publicam utilitatem, hoc deniq; neceſſitatē planè iubere. Hęc eadem etiam à collega, ne minore quidem oratione cōfirmata ſunt. Et res profectò è ſententia ſucceſſiſset, ac citra controuerſiam rex ab omnibus declaratus eſſet, niſi conſtans lęuæ genitură obſtitiſsent opinio. Nonnulli ſunt Coruini fortunam ultrò commiſerati, quibus magna ſpes erat, à patre non degeneraturum. Horum numerum Coruinæ beneficentię memoria non parum augebat, & adoleſcentis formidoloſa potentia, animusq; imperandi cupidiſsimus: cui ſi cū rerum experientia, maturitas ętatis, ac fides, & cōcordia amicorū acceſsiſset: facile regnum obire potuiſſet.

Ioannes episcopus Varadienſis

Inſequenti die, Alemannorū legatis facta dicendi poteſtate: ex his unus, cū pro cæteris uerba faceret, imperioſius Vngarię regnū pro Friderico imperatore, Maximiliano'ue filio, Romanorū olim rege declarato, expoſcere uiſus eſt: initi quondam fœderis cōditiones cū Mathię rege, in ſacræ coronę redemptione mentionē offerens, illum inprimis obiecit: quā haud facilè cōfutari poſse arbitrabatur. Si Mathias abſq; liberis legitimo matrimonio natis, humanis excederet, Vngarię regnū ex compacto repentè in Cęſaream recidere poteſtatē inita utrinq; pacta, primates Vngarię ſponſione ac interiecto iureiurando ſanxiſſe: ſi quid cōtrà moliātur, fidei paciſq; numē uiolatū iri, in quod quidē ſcelus à dijs omnibus ęquè animaduerti ſolet. Ad declinanda diuini belli pericula, & abolēda ultrò citroq; odia, nullū remediū magis pręſentaneū eſſe dicebat, quàm ſi patrē Maximilianū'ue ultrò poſtularēt, quibus ad tutandum regnū, & coercēdas Turcorū incurſiones maximè uires nō deeſſent. Maximiliani magnanimitatē, rei bellicæ experientiā, & ſummā in quaq; uirtute pręſtantiā afferebat. Neminē dicere ad inhibenda, quæ omni ex parte pericula imminerēt, hoc potiorē ab Vngaris optari poſſe: hūc Gallis formidoloſum, hūc Germanis ac militibus perquā gratū eſſe, hūc ęquitatis cōſultiſſimū liberaliſſimū ſemper habitū: itē nobilitate generis animi excellētia omnibus pręferēdum. Demū, pro ipſo fœdere, quòd dij prohibeāt, minas interijcere.

Caeſaris legati.

Secundum Alemānos, legati Polonorū auditi, qui multo modeſtius rē agere uiſi ſunt. Nā dū pro Alberto regis Caſimiri filio, patris nomine uerba faciunt, à bono & æquo ſuadere conantur: uetuſtiſſimā ſuorū cū Vngariæ regibus neceſſitudinē, uariasq; affinitates & cognationes enarrant, tantum antiquis beneuolentiam quondam & charitatis interceſſiſſe dicentes, uti Poloni regiæ prolis defectu Pannoniarum ſæpe regem optarint: è diuerſoq; optatis Pannonibus ſæpe dederint, Ludouicum Vngariæ regem, à Sarmatis uſurpatum, Poloniæ quoque imperaſſe: contrà Ladislaum Caſimiri fratrem primigenium, in Vngaria præclarè regnaſſe. Nihil in regali orbitate melius cenſeri poſſe, quàm ad finitimos, ueteres, ac fidos amicos confugere, quibus Reipub. ſumma tutò cōmitti poteſt. Explorata diu uicinorū fide, ſat cuiq; cōſtare poſſe, quid potiſſimū in cōſultando uideatur. Adhæc elegantiſſimā Caſimiro eſſe liberorū copiam, domi & foris æquè præſtantem: iuuentutem eſſe regno belloq; maturam

Polonorum legati.

ipſam quoque uniuerſam Vngaris offerre, ut ſi electus haudquaquam ſatisfecerit, Albertus, cæteros ſingulatim, pro arbitratu ſuo Vngarorum ſenatus ritè periclitatur, demum liberos, arma, regnum, & fortunas omnes pro Vngarica defenſione, antiquæ neceſſitudinis iure deferre. Aragonij poſtero die introducti: perlectis Ferdinandi regis literis, Beatricem eius nomine pluribus ſenatui uerbis commendarũt: quibuſcunque rebus opus fuerit, opes & auxilia obtulerunt, dicentes: A' patre dudum filiæ imperatum, uti ſi paternam uſquequaque gratiam ſeruare uellet, ſenatus imperata faceret: nihil eius iniuſſu de cælibatu nuptijs'ue decerneret: eam à ſenatus autoritate, ac utilitate Reipublicæ nunquam diſſenſuram: atque ſuas uires omnes, & patris, quicquid terra mari'que poteſt, ultrò pro ſalute regni erogaturam. Poſtremò, duo Boemorum Oratores exauditi ſunt: quorum alter, qui caſtro genere natus erat, quod uetuſtiſſimum quidem ſemper eſt habitum, inter nutantes hominum animos ita diſſeruit. Etſi nihil grauius eſſe poteſt, fortiſſimi Pannones, quàm cum de creando rege agitur (quippe cui Reipublicæ ſummam, & noſtram liberorumque ſalutem, cum fortunis planè omnibus commiſſuri ſumus) diuina tamen benignitate factum eſt, ut ſi priſtinam ſapientiam retinetis, nihil hac re facilius in decernendo uidentur. Complures nimirum competitores ſumus, qui uarijs ueſtros animos artibus irritemus: alij largitionibus, pollicitationibus alij nonnulli minis, & iure fœderis: pars honeſta ſuaſione, & pro ſe quiſque iudicia ueſtra inuertimus, trahimus'que diuerſa: ſed utinam in tanta competitorum ambitione ſuum cuique ius pro dignitate reddatur. A' ſereniſſimo Vladiſlao miſſi huc uenimus, regemque offerimus, non imperioſum, non trucem, non adoleſcentem: ſed humanum, clementem, paci bellóque maturum. Non in Comicia ueſtra deſcendimus, ut qui uobis obeſſe, ſed quæ ab imminentibus periculis aſſerere poſſent, antiquæ beneuolentiæ iure conſuleremus. Hoc utriuſque regni coniunctio, unius ſæpè ductu & auſpicijs gubernati: hoc ueſtra fides, mutuáque charitas nos facere iubet. Non iniqua non iniuſta, non incommoda uobis Pannones poſtulamus: ſed quæ æqua ſunt, & iuſta, & ad communem utriusque gentis ſalutem admodum conferentia. Si fas æquum apud Chriſtianiſſimos precipuè uiros penſitandum eſt, nimirum noſtro rege nemo uobis utilior occurret. Si hæreditario iure dari regna ſolent, & nemo propria hæreditate ſine magno ſcelere defraudari poteſt: profectò Vladislaus iure ſuo regnum hoc ſibi poſtulabit. Etenim Vladiſlai regis primi genus, è ſorore nepos eſt: & Alberti Sigiſmundique pronepos, abneposque: qui quidem omnes Vngariæ Boemiæque partibus optimis ſemper auſpicijs imperarunt, inter diuosque relati ſunt. Quinetiam patrui ſui iure idipſum expoſcit. Non ne Ladislaus Polonorum rex, & Caſſimiri frater, rectè ſanctéque Vngaris imperauit? quos, ut à Turcorum immanitate tueretur, ad mortem uſque pugnauit? uitam ſaluti ueſtræ non pertulit: quum non ſecus atque paſtor optimus, animam pro ſuis omnibus inter confertiſſimos hoſtes euouit. Illius profectò nepos eſt, nepos inquam primo genius, in quo Sigiſmundi magnanimitatem, ſanctitatem Alberti, Ladiſlai caſtitatem: & Ladiſlai denique patrui, Poloniæ quondam Vngariæque regis fortitudinem intueri licet. Ad hæc, ſi ſacroſanctos regum ſanguis in regno ueſtro reſtituendus eſt, aut ſi præſtantia generis in regalibus comitijs nequaquam ſperni debet: quis nam iſto generoſior poterit offerri? utpote qui nobilitate prȩditus incõparabili, inprimis ipſe rex eſt, rex inquã, à Boemis deſignatus uixdum annos natus ſexdecim, & Caſimiri regis filius primigenius, inter Sarmatas prȩpotentiſſimus: Vladiſlai Vngariæ Poloniȩq; regis nepos, pronepos Vladiſlai Lithuaniȩ ducis in domitorũ deniq; Sarmatiæ principum abnepos: qui à Gelono Herculis filio, è biformi muliere in Scithia nato (ut aiunt) duxere genus. Paternũ hoc genus. Maternũ uerò, ſi ritè recenſeas, Ladislaus dux Auſtriæ, ac Vngariæ Boemiȩq; rex lõgè lateq; prȩpollens, huic fuit auũculus: Albertus rex, & Rom. inperator, auus: proauus Sigiſmundus, princeps ille clariſſ. de apoſtolica ſede ſẽper optimè meritus: Carolus Imp. abauus, ſi Ladislaus adoleſcẽs ab inferis

Aragonij legati.

Boemorum legati.

Iagellonum familia.

Inferis reuocatus, de ſuo genere gloriari poteſt, quatuor profectò Romanos imperatores è materno genere è paterno uerò Auſtrali'que familia, maximorum'que principum officina, quinque connumeraret. Quis igitur tot ſuorum ſtemmata, tantamque proſapiam habere his temporibus uiſus eſt, qui cum noſtro principe (aliorum pace dixerim) conferri poſſit. Quare ſi interceptum ſanctorum regum olim ſanguinem in Vngaria redintegrare ſi aſſimilis & amicæ gentis ſocietatem inſtaurare, ſi paribus nobiſcum auſpicijs, ueluti antehac maiores noſtri ſæpiſſimè factitarunt, gubernari percupitis. Si ueſtrum dominum, à ueſtris regibus editum, agnoſcere, & in auitum ſolium reſtituere curatis, Vladislaum eligite, hunc regem, hunc moderatorem ueſtrum optate, appetite, ingeminate: ne tam diu & uos proprio paſtore, & ouibus ille ſuis carere uideatur. Præterea, ſi quid aut patrum, aut maiorum gratia apud mortales plerumque conceditur, ſi beneficiorum quoque ratio eſt habenda, quæ citra ſcelus præterir nequit: ſi uel maxima è contrario inimicorũ ſcelera progenitorum cauſa impunitate donantur: quis eſt, uſque adeò rationis expers, & ingratus qui non det certatim pro Ladislao rege ſuffragia? quis fauſtiſſima tot principum memoria? quid innumerabilia illorum merita & clariſſima domi foris'que geſta poſtularent? nunc patres quæſo conſiderate. Quid ij facerent, ſi Albertus, Ladislaus? quid? ſi Vladislaus, & Sigiſmundus (ne de alijs dixerim) loqui poſſent? nempè nihil à uobis impenſius poſtularent, quàm uti hunc, ad imperandum natum, uobis ultro præficeretis. Sic Alberti probitas, & Ladislai caſtitas poſtulat: qui cum fati iniquitate ſuos annos regnare nequiuerit, eos ſanctiſſimo nepoti iam poteſtatem regendi cuperent. Sic Vladislai manes: qui pro ueſtra, Chriſtianæque reipublicæ ſalute aduerſus Turcos, ad Varnam fortiter occubuit. Sic denique perpetui quondam Sigiſmundi labores promerentur, & expoſcunt. Quorum quidem numinibus ſi, ueluti fas & æquum eſt, ritè ſatisfaciendum eſſe cenſueritis: ne illorum quidem decori magis quàm ſaluti ueſtræ conſuletis. Æqui & iniqui animi Deos memores eſſe ducite, & quàm inde prauato iudicio ſentiant conſiderate. Illi quenquam hæreditario iurè fraudari, iam perpeti nequeunt. Si præclara Ioannis Vaiuodæ merita, & ingens geſtorum gloria, tanti apud uos momenti fuit, uti filium regno intempeſtiuum ultrò regem crearetis: cur eum qui à tot ueſtris regibus, & imperatoribus ducit originem uno conſenſu regem non declararis? Cuius repulſa (quam Deus prohibeat) infeſta uobis cuncta reddet diuorum numina. Poſt hæc, etiam quid de cæteris finitimis regibus uobis ſperare liceat, conſiderate quæſo Pannones: quæ fides, quis amor intercedat, nobiſcum pari mente repetite, ut & uos quàm facilis ſit iſta conſultatio, quàm electio ſalutaris, & quàm neceſſarius omnium conſenſus, intelligatis: & nos, quid de his comitijs ſperare liceat, facilè ſentiamus. Perpetua uobis cum Alemannis interceſſere bella: innumerabiles ultrò citroque clades, & incendia: odia quoque ſempiterna quæ quidem omnia (ſi rectè nunc, uti antè, ſapitis) hinc proculdubio animos auertent, & de ueſtra ſalute cogitare compellent. Nec melius quidem rationibus ueſtris conſuletur, ſi Polonos uobis præfeceritis: quibus olim imperaſtis, cum quibus magna bella geſſiſtis, grauiſſimis iniurijs laceſſiti: qui denique magnis comparatis exercitibus, ſuſcitatiſque diſcordijs, ui regnum à uobis extorquere conantur. Inſuper adoleſcenti regna committere quàm formidoloſum ſit, pro ſe quiſque iudicet. Alieno namque moderatore gubernanda ętas, pruriens indocta intemperãtię ac uitijs omnibus obnoxia, quam rectè grauiſſima regni pondera ſubire queat, omnes intelligunt. Pro animi libidine cuncta geret: utetur iuuenum potius conſilio, quàm ſeniorum, grauiſſimorumque conſilia uirorum abominabitur. Sectabitur uoluptates, uirtutis difficultatem detrectabit: leuem uſquequaque præferet animum: aſſentatoribus multũ tribuet, credetque: ac in concupiſcentiarum denique ſe aſſeret ſeruitutem. Econtrariò, grauiſſimis, maturiſque ſeſe credere regibus, tutum eſt, & ſalutare. Experientiæ compos tenera adhuc ætas eſſe nequit. Præterea non immeritò maiores noſtri in cunctis magiſtratibus & præfecturis planè ſanxêre, ne grauiſſima iuuenes munia iam obirent:

ne publica cum priuatis ruinam æquè traherent: nèue maxima poteſtate potiti, concupiſcentijs & uoluptatibus licentiùs inſeruirent. Grauem & maturam ſummis magiſtratibus ætatem aſciuêre, grauiſsimos quoque uiros in regnum euehere ſoliti ſunt. Virtutum tantùm & ſapientiæ locū illi ſanxêre: Si ciues regni cōpotes in urbe non eſſent, è finitimis & peregrinis eligere nō pudebat. Quinetiā ſi ex ingenuis nemo foret hac poteſtate dignus, ad ſeruile genus hominum confugere licebat: ne quid Reſpublica detrimenti pateretur. Quid Vladislai grauitas & ſapientia? quid exactiſſima rerum experientia, & ſanctitas? quid religio, & integretas? quid pietas, & manſuetudo? quid iuſticia, & taciturnitas? quid temperantia, & matura ætas, à uigeſimo iam anno in noſtro regno uerſata nobis conſulat, conſiderate. Nunquam Boemia, inteſtino & externo bello tam'diu uexata, quieſcere potuit, donec ſanctiſsimi ac integerrimi huiuſce regis auſpicijs gubernari cœpit. Non Sigiſmundus, non Albertus, non Ladislaus, æſtuantiſſimum hoc regnum pacare potuêre: nunquam reguli & optimates reconciliati mutuò fuêre, donec autorem pacis & prudentiſſimum hunc modoratorem optauêre. Quis crediderit? nullum unquam uerbum aut inſolens, aut obſcænum, iniquum'ue ex eius ore potuit extorqueri: commotus & iratus nunquam inuentus. Eandem in utraque fortuna æquanimitatem exhibuit, eandem cum decoro grauitatem ſeruauit. Nullo unquam uitio leuitatis & inconſtantiæ Maieſtatem regiam, ad quam ſe natum eſſe intellexerat, incæſtauit. Inter factiones diſcordias'que procerum, crimina utrinque patienter audiuit: mox exploratis eorum animis, hos paterna charitate corripere, facinoroſam coercere audaciam, conſolari læſos, & illorum iniurias iuſtè ulciſci ſolitus eſt. Perque facilis æqua ſupplicantibus, iniqua petentibus inexorabilis: & taciturnus, ut taciturnitate ſeueritatis crimen declinaret. Altitudinem, latebras'que animi ſui, reconditam'que mentem nemo potuit expiſcari. Aetas igitur in omni uirtute conſummata, uita cuique ſatis explorata, & mores omni ex parte nobiliſſimi, ſat uos omnes hortari debent, ut hunc potiſſimum regem elegatis. Proinde, Pannones, ſi uobis optimè conſulere cupitis, ſi commodum, & ſalutem publicam amatis, largitionibus inanibus'que promiſſis haudquaquam credite: ambicioſis, uiolentis'que tyrannis date repulſam: eum denique create regem, qui ſit uobis & Chriſtianæ reipublicæ ſalutaris, & quem creaſſe non pigeat. Habita Boemorum oratione, non ſolum qui de republica benè ſentiebant, ſed qui largitionibus & promiſſis onerati fuerant, inuerſosque animos habebant, haud ſecus atque conſcientia perciti, tacita Vladislaò ſuffragia reddere cogebantur. Præueritatis numine reſipiſcunt, reconditum'que conſenſum in pectoribus habent. Verebantur enim, ne promulgato de nouo rege decreto, competitores repulſa commoti, concitatis undique copijs, ex compoſito Vngariæ regnum, nomenque, penitùs extinguerent. Is enim rumor ſat latè diffuſus erat, Alemannis ita cum Polonis conueniſſe, citeriorem Vngariæ partem, Maximiliano, Alberto ulteriorem, ſubactis Vngaris (qui grauiſſimo utroſque bello diu ſollicitarant) eſſe ceſſuram, regnique nomen è medio auferendum: Quare, ut tutius ſibi cauerent, conſultum inter ſe clàm optimates habuêre, clamque Vladislaum creauêre. Bona deinde, interpollatis horis, cunctis Oratoribus uerba data: ut imminentia utrinque bella declinarent, & quamuis hæſitarent illi, ſpe tamen ſua nequaquam exciderent. Addebant etiam, comitia nondum eſſe frequentiſſima: nec Sigiſmundum quinqueccleſienſem epiſcopum, armis & opibus præpollentem, cum Laurentio duce, cæteris'que Pannoniæ inferioris & Croaciæ regulis aduenisse. Hos omnes affore propediem, & uno ſe conſenſu regem declaraturos. Coruinus adoleſcens, quamuis ob inuſtam geniture notam, rem deſperare cogeretur: ui tamen ſua, & eorum qui indies affuturi erant auxilijs fretus, affectatum intempeſtiuè regnum occupare confidit.

Huic ob diui patris memoriam apertè reſponſum, regem nunquam futurum, ſed

rege

regem paulò inferiorem: ne æterna Mathiæ beneficia, apud proceres interijſſe uiderentur. Pacta cum eo inita, uti, ſi regium Diadema regias'que arces ſponte reddiderit, cum proceribusqúe conſenſerit, Boſſenæ, Croariæ, & Slauoniæ regnum ineat, omniaqúe oppida, uicos, theſaurum, & dominatus à diuo patre legatos perpetuò habeat; & pro altero rege habeatur. His tandem conditionibus acquieuiſſe uiſus eſt: ſed ſollicitatus à ſuis, ſibi ipſe conſtare non potuit. Alimannis initi quondam fœderis conditione regnum poſtulantibus: creandi regis, poteſtatem, non mortuorum, ſed uiuorum eſſe: libera in his comitijs eſſe ſuffragia: ſi quā recuperandæ illi ſacræ coronæ gratia, quondam promiſerint, ijdem promiſſa præſtent. Quinetiam pro corona in captiuitate retentus ueluti conjectorum in uincla hominum more, nihil iure promitti poſſe. Promiſſionem, quanquam legitimam, liberam eſſe oportere: ad expectandam demùm frequentiſſimum, conuentus autoritatem hortantur. Polonis benignè reſponſum & acta gratia, hoc inter regni tempore filios, opes & copias offerentibus, & ſpes ne mediocris quidem oblata. Aragonijs multo plures acta gratia: & in tot periculis, quæcunque offerebantur, lubenter accepta. Contrà, pro regina Beatrice, ſpes bona data. Boemi denique, optimè ſperare iuſſi: & clandeſtinum, quod nuper iniuerant conſilium, patefaciunt: & hortantur, ut ad Vladislaum ſcribant, uti ad accipiendum accitus regnum, ſe propediem accingat, ne à competitoribus impediri queat. Eò denique tempore rex declaretur, & regnum ineat. Interea cum regina Beatrix in arce Budenſi (quam dux Coruinus cum ualido præſidio tenebat) reſideret, ſibi'que admodum à primigenio timeret, cui in ducenda uxore Blanca hucuſque nimium fuerat aduerſata: ſuaſu procerum regiam deſeruit: in ædesqúe urbani Quæſtoris, ne quam uim ab eo pateretur, non inuita deſcendit. Augebat ſuſpicionem adoleſcentis animus, quippe qui tyrānidem quandam præferebat immaturam. Ex Neapolitanis reginæ aulicis paucis ante diebus ad portam arcis plerique pulſati, nonnulli non admiſſi, aliqui cum ignominia reiecti: quare, ut ſibi præcaueret, in priuatam ſe uitam redigere coacta eſt. Quin etiam paucis antè diebus, Petrum Colocienſem archiepiſcopum, conſilij compotem & aſtutum, quem rex Mathias reginæ (ut aiunt) gratia ſex annos in arce retinuerat. Coruinus adoleſcens, inſtante Apoſtolico legato inuitis patribus & Beatrice liberauit, liberatum'que amplè donauit, & dignitatem unà cum libertate reſtituit.

Dum comitia tam diu prorogari nobiles conqueruntur, & indies abitum minantur: ecce Sigiſmundus Quinqueccleſienſis epiſcopus, uir conſilio armis'qúe præpollens, & dux Laurentius, cum non paucis exercitibus appropinquant, quorum Deſpotus, Banus Iaizæ prior Lauranæ, ac cæteri inferioris Pannoniæ, Croariæ & Sclauoniæ reguli, ſocij & comites erant, ſocia'que agmina iunxerant: Cum equitibus mille Sigiſmundus, Laurentius quoque cum totidem aduenit: cæteri pro ſe quiſque copias & fortunas oſtentant, ad ſeptem milia equitum habuêre. Cum alij proceres & antiſtites hos, cum ualidiſſimo exercitu aduenire ſenſiſſent, & pro mentibus nondum exploratis, eorum Vires admodum uererentur, ad conciliandos ſibi illos, cunctos ingenij neruos intendunt. Id ipſum cæteri competitorum Oratores curant, quando his ſuffragatoribus benè ſibi ſperare uidebantur. Poſt ubi traiecto Danubio occurrentibus officij gratia antiſtibus, proceribus'que cunctis, cum honeſtiſſimo nobilium equitatu, ſub Peſtana urbe ad primum lapidem caſtra locarunt: primus omnium dux Coruinus cum metropolita Colocienſi intempeſta nocte profectus, ex arce ad hos uenit, & Sigiſmundū Laurentiumq́ primus adoritur, quos primi quondam fidiſſimos eſſe nouerat: & eos exorarūt ſupplices, ne Coruini partes desererent: & præſertim patris gratia de utroque optimè meriti. Deinde Sigiſmundus & Laurētius reginam officij gratiā adiuêre: à qua multis precibus pollicitationibusq́ ſollicitati, tandem in Budenſem arcē, ubi Coruinus cum fortiſſimo præſidio reſidebat, ea nocte ad cœnā diuerterunt. Vnde oborta repentè ſuſpicio, hos in Coruinas omnino partes cōceſſiſſe. Deinde poſtero die, intercedentibus quibuſdam, Vrbani Quæſtoris

operâ,

opera, non in campo Rakos, ex more (ut aiunt) neq; in caſtris eorum qui nouiſſimè conuenēte ſed Peſthi, in diuæ Genitricis baſilica, & æquo utriſque loco conuentus eſt habitus, non, utiantea, frequens. Nam multitudo nobilium, & iudicum ſacerdotumq; manus ingens, quæ ex omnibus prouincijs oppidatim uicatimq; conuenerant, cum longiſſimorum comitiorum ſumptus ultrà tolerare non poſſet, impetrata à patribus miſſione receſſerat: ſexaginta nobilibus relicta poteſtas, qui eadem autoritate in ſanciendo quoque decreto pollerent. Ibi de ſanciendis quibuſdam, & reſarciendis legibus primò agi cœptum eſt. Et Orator iterum Neapolitanus auditus, qui Ferdinandi regis nomine, quæcunque regno uſui forent, libentiſſimè deſert, militem, pecunias & arma pollicetur: ubi, Beatricem in priſtina dignitate retineant, futuróque regi coniugent, impenſiùs orat. Hinc, ueluti cæteris, bona uerba data, ſolutumq; concilium. Inſequenti die, cùm in eadem baſilica conuentus haberetur, & de publica diſcordia agere oporteret: Vrbanus lingua Scytica diu cōcionatus eſt, longa oratione referens, quot, & quanta ex publica diſſenſione Pannonijs mala imminerent: quin & in illa ſententia diutius uerſatus eſt, quot Vngaros calamitates & detrimenta manerent: quippe qui finitimis omnibus regnis inuiſi, ob illata diu bella, nihil de inteſtina diſcordia, præter ultimum exicium, ſperare poſſent. Cum publici parentis ore loqueretur, huius apud omnes uſq; adeò ualuit oratio, uti iureiurando omnes adigeret, uno ſe conſenſu regem creaturos, nullamq; in decernendo fore ſeceſſionem. Mox cum ij proceres in creando clàm rege perſiſterent, aliosq; in ſententiam eundemq; conſenſum trahere niterentur: Sigiſmundus & Laurentius cum ſocijs uniuerſis, quamuis magnæ conditiones offerrentur, in eandem ſententiam haudquaquam conceſſère, quin & diſcordiæ cauſam indidit indignatio, quòd regem ipſis abſentibus illi deſignarent, hos pro nihilo habituri. Et Coruini commiſeratione præ pietatis & gratiarum numine pectoribus excutere non poterant. Itaq; ſoluto ſenatu, abeuntibus optimatibus Sigiſmundus & Laurentius cum Priore Aurang, cæteriſq; ſocijs, facta ſeceſſione, languentes Coruini partes inſtaurarunt. Cum Colocienſ. metropolita Budenſem arcem clam ſubiuère, exercitumq; die tertia in citeriorem Danubij ripam traiecère. Quin etiam urbem Budam occupare curabant, quam regni proceres tuebantur: qui cum adhuc in Peſthana urbe comitiorum gratia uerſarentur, audita aduerſariorum audacia, qui ex arce metrapolitanam Pannoniarum urbem occupare ſtudebant, traiecto mox Danubio, Budam ocyſſimè rediere: incenſique furore, ne inimicis cedere uiderentur, de oppugnanda arce conſiliū iniuère. Negociū id Stephano Bathori, Chiniſioq; Paulo, & Bertoldo uiro impigro, clariſs. diſciplinæ militaris Imperatoribus datū hinc expugnandi tormenta munitiſſima, illinc propugnacula pari utrinq; ingenio cōparātur pro Bothore, Drach Bertoldus uicē geſſit. Et cū inſtructa iā acie manu cōſerēdū eſſet, ne ciuile bellū cōmiteretur, ultro citroq; uiri quidā optimi interceſſere, ſalubriūq; induciarū fuere autores, donec de pace cōcordia & regis electione iterū ageretur, inteſtinū hac arte & cōſilio bellū prorogatū eſt, de pace iterū agi cœptū in diui Sigiſmūdi ędem quæ pro arce eſt, primates utrinq; cōuenere. Hinc Vrbanus & Stephanus Bathor, Sigiſmūdus illinc & Laurētius. Nunquā ſic ęquè pro utriuſq; partis libidine & arbitratu cōditiones utrinq; offerri potuère, ut inter eos cōueniret. Colloquiū ibidē ter quaterue habitū nihil tamē de ſolida pace decerni potuit. In hoc tandē, inſtauratis inducijs conuentū eſt inter eos uti ad Stephanū comitē Sepuſienſē, cui Auſtria præfectura ſecundū regis obitū cunctorū principū & regulorū nomine cōmiſſa fuerat, nō ſine magna argenti copia, quo prouinciā nutantem faciliùs tueri poſſet, duo utrinq; oratores mitterētur, eiusq; uoluntatē & conſiliū explorarēt, ut quēcunq; regē optaret, is ab omnib. alijs approbaretur. Ioannes Varadienſis antiſtes à regni proceribus miſſus eſt, duo quoq; à Coruino duce, qui Stephani uoluntatem exquirerent. Dum Buda profecti mandata curant, Stephanum inueniunt potius Boemiæ regi quàm cuiuis alij ſtudentem: quin etiā optioni ſuæ ſubijcientē, quod ſi quē aliū optimates elegerint, ſe regē eū pro arbitratu ſuo declaraturū, qui Reipub.

optimè

optimè conſuleret. Facili quoque argumento cæteros repellebat, nec Alemannum dicens, nec Polenum, nec denique regis Mathiæ filium commodè creari poſſe: ueteres primùm inimicitias & innata odia cum imperioſa tyrannide diſsuadere, alterius mores & audaciam non placere: nec fas & æquum eſſe minorem natu, regiæ gubernationis expertem, primigenio fratri à teneris circiter annis Boemica ſceptra gerenti, Vngariæ regnum & primæ ius præcipere genituræ. Tertiùm uerò, quem paterna gloria & immortalia beneficia poſtularent, non ſolùm ab iniquo genij numine, conſuetudineq́; Pannonica, uerumetiam à publici commodi ratione repelli. Nam ſi quis ex tribus externis rex eligatur, tertia ex parte inimicorum numerum nunciabat eſſe futurum: ſin uerò Coruinus, præter adoleſcentiæ inexperientiæq́; pericula, ex omni parte finitima futura bella: proinde ſatius eſſe, integriorem, ſanctiorem, & magis expertum principem eligere, numerūq́; hoſtium diminuere, quā aut augere bella, aut regni rationibus parū probè conſulere. Intellecta Stephani mente, Varadienſis mox ueteranorum exercitū in Morauia æſtiuantē, cuius uiribus Mathias rex maxima quæq́; geſta peregit, datis centum milibus aureorum nummûm regni nomine inauctorauit. Quod ubi competitoribus nunciatū eſt, id omnes ægerrimè tulere, & præſertim Maximilianus & Coruinus, qui multis ſæpe pollicitationibus eū paulo antè uexarant. Reuerſis Oratoribus, & nūciata Stephani mente, integerrimi uiri ſententia à cūctis patribus admodum approbata, ac multis prædicata laudibus contrà Coruini amici conſternati: quippe qui, ſi Nigrorum hunc exercitum inauctorare potuiſſet, ſatis exploratum habebant, ſe, inuitis etiam patribus regnum occupaturos. Exercitus hîc idcirco Niger appellatus, quia Mathiæ iuſſu ſub diuo ſemper hybernare ac æſtiuare ſolebant, æſtu & algore iuxtà obdurati, & aſſiduis militiæ laboribus obfirmati, ut nihil eſſet ita arduum & difficilè, quod expugnare non auderent. Regem omnino futurum regina, quamuis Maximilianum appeteret, uti Auguſti foret: hac ſpe fruſtrata, audita clandeſtina noui regis creatione, coniugale uotum hûc conuertere coacta eſt. quin etiam proceres & epiſcopi, uti fœmineæ inconſtantiæ periculum declinarent, futuri regis Beatrici nuptias pollicentur. Euocantur ex arce iterum proceres in colloquium, & induciæ inſtaurantur, nunquam tamen Sigiſmundus & Laurentius adduci potuêre, uti ab adoleſcentis commiſeratione & à grati uiri officio deficerent. Et quamuis publica utilitas ad conſentiendum cum cæteris hortaretur, pietas tamen & ratio meritorum à conſenſu publico reuocabat. Cum nihil de communi concordia decerni poſſet, Coruinus amicorum ſuaſu, nonnullorum fortunam & extrema tentare ſtatuit. Proceres omnes ampliſſimè donat: quare ab his mox conſalutatus eſt. De arce cum præſidio ualidiſſimo relinquenda, & euehendo theſauro mox cogitat: ne hic à regni proceribus obſeſſus, ad extrema redigatur. Inito proficiſcendi conſilio, in ſua & amicorum oppida ſe cum impedimentis & exercitu recipere ſtatuit, ubi facilè omnes optimatum uires eluderet, & in inferiore Pannonia dominari iam occiperet. Cum Sigiſmundus & Laurentius cum ſocijs uti (diximus) ripam in citeriorem Danubij caſtra mouiſſent, ſuum cum his exercitum admotis propè caſtris planè coniunxit: mox carris & nauibus oneratis, aqua terra'que Quinqueccleſias uerſus, inſtructis agminibus, circiter Calendas Iulias iter facere cœpit. Metropolita Colocienſis, ne diſcordiarum autor haberetur, Colociam ſe recipit. Per uniuerſam urbem ecce rumor effunditur. Mathiæ regis filium eximanito ærario, & ſpoliata regia, cum omnibus ſuæ factionis autoribus, inſtructa acie, in inferiorem Pannoniam iter iniuiſſe. Eum Sigiſmundi copijs, & Laurentij fretum, tuto iter arripere poſſe. Regnum non ſuffragijs prouincialium, ſenatus'que decreto, ſed ui eſſe capturum. Mox cum rumore tumultus oboritur, capiuntur arma, ad ſacroſanctos patres proceres'que refertur. An'ne Coruinum inſequi debeant? Datur Stephano Bathori & Kiniſi Paulo negotium, ij dicto celeriùs cum cæteris optimatibus, antiſtitum que copijs, & cataphractis equſtum, agminibus quarto Nonas Iulij iter arripuêre, Præ cæteris tres munitiſſimi erant equitatus, præter

Nigrorum exercitus

Coruini fuga.

uexillationes. Vnus reginæ ualidiſsimus, ex omnib. Mathiæ regis equitibus illa delegerat: Hippolyti Strigonienſis metropolitæ alter: tertius Vrbani Agrienſis epiſcopi. Dum omnes inito itinere properant, ecce Sigiſmundus & Laurentius, cum priore Lauranæ, & Chishoruato, acceptis incolumitatis literis, publicæ concordiæ ac diuertendi inteſtini belli gratia, ab optimatibus in urbem reuocantur. Quod eo libentius illi conceſſere, uti abeuntibus copijs & impedimentis tempus prorogaretur: rati, dum de pace ageretur, nullum utrinque prælium oboriturum. Sed res aliter, ac opinabatur, euênit: quin ij ea mente Coruinos proſequebantur, uti aut impedimenta cuncta reciperent, aut manum unà conſererent. Cum inter optimates regni & Sigiſmundum, Laurentium'que nulla concordia ſuper filio regis decerni poſſet, re infecta iterum abeunt, ad exercitum'que feſtinant, cum ſuis appropinquaſſent, aliquantiſper'que ſubſtitiſſent, uti inter tentandum aduerſariorum copias explorarent: ecce contrariarum partium exploratores occurrunt, qui ſua agmina præcedebant. Prælium inter paucos ex improuiſo committitur. Lauranæ prior ſaucius capitur: Sigiſmundus præpropera feſtinatione incitato equo unà cum Laurentio ſe recepit ad ſuos. Inſequenti die, Stephanus & paulus inimicos ad fluuiolum, quem à limoſa Scyarium aqua Scythicè nominant, adhiburre Coruini in monte conſederant, in ulteriore Scyarij ripa ſurgente, quem Vngarici Czionthegh. id eſt oſſium cumulum interpretantur: cum aqua facili uado, interceptis ab hoſte pontibus, ob limi altitudinẽ tranſiri non poſſet, Paulus in tranciendo audaciſſimus, primus Vadum haudquaquam formidoloſum inuenit, cęteris'que ſubſequentibus uiam fecit. At Coruini tranſitum prohibere conati minimè potuere, in'que montem ſeſe collegerant, uti tutiùs pugnare liceret. Traiecto mox exercitu ex inſtructa utrinque acie, pręmiſſis hinc impedimentis pugnã ineunt. Hinc Paulus, Bathor illinc inſtat: miſerrima utrinque cædes oritur. Ladislaus Mauricius, è regni proceribus hauquaquã impiger, primus occubuit, dum inter confertiſſimos hoſtes acerrimè pugnaret. è Coruinis Kys Mathias, & Franciſcus Dembaydum pari utrinque ſpe pugnatur occubuêre. Sed cum ij fortiſſimo reginę Beatricis equitatu & cataphractorũ agminib. prępollerẽt, Coruini quãuis uexillationes plures haberent, tandem cedere coacti ſunt. Inclinata demũ acie, uix quadraginta militibus deſideratis, & LXX. captis, terga dedere, paſſim'que fuſi & fugati ſunt. In proxima Sigiſmũdi caſtella, Quinqueecleſienſem urbẽ, Coruinus cũ ſuis omnibus deſtitutus, ne mediocri quidẽ ex parte impedimẽtis tutò ſe recepit. Victores caſtris potiti, & prędę cupiditate pellecti, in carros & impedimenta, relicto hoſte ſe conuerterant: hi regias ueſtes, aurea & gẽmata uaſa: illi cęteri, uti fors obtulerat, pro ſe quiſque in pręcioſæ multiplicis'que ſupellectilis rapinas irruerãt. Diripiuntur per tot annos congeſti magna ex parte theſauri, & pro uctitum libidine diuiduntur. Currus autẽ multi pręcioſiorib. rebus onerati, in proximis Sigiſmundi oppidis aſſeruati. Quin & finitima ruſticorũ manos in prędam ęquè conuerſa quæcunque impedimenta in pagos & nemora propinqua confugerãt, ceſis actoribus, paſſim omnia diripiunt. Et amici quoque ditandi occaſionẽ nacti, ut ſibi potius quàm hoſti pagan'que multitudini proficerẽt, iuxtà diripuêre Proinde maxima Coruino iactura eo die illata, quin plus'que centies mille nummûm aureûm amiſit. Calamitoſa eo die parta uictoria, quia nullus alius quàm Vngarorũ ſanguis effuſus eſt: & p· b ici theſauri impedimenta, priuata libidine dirrpta, in nullos publicos uſus conceſſere. cũ cęteri Coruinas partes ſequuti in Quinqueecleſienſem urbẽ ſe cõtuliſſent, Sigiſmundus in ſua omnes ciuitate fugientes excepit: ubi exorta inter Coruini proceres ob ſuſceptam cladem deinde diſcordia diuerſi diuerſa petiere. Quod cũ fidei & integritatis inopia, & priuati commodi cupiditate accidit. Quiſque apud Coruinum ducem pro libidine præponi, & principatum obtinere nitebatur. Surripere quoque quiſque contendebat, & plures ſurripiendi quam iuuandi gratia conabantur. Quod ſi fides in his fuiſſet, in quibus eſſe debuiſſet, eum fortaſſe regem uidiſset Vngaria: ſed haudquaquam duraturum, ob aduerſariorum multitudinem, eſſe ſperabat, quod ſuorũ fides & animos conſternabat, & diſcordiæ præbebat argumentum Iacobus Sekel

inita cum Coruino contentione, intercedentibusꝗ conuicijs, ad Ormos inſuperioris Pannoniæ caput reuerſus eſt. Laurentius in patrium inferioris Pannoniæ dominatum ſe recepit: cæteri in ſua quiſꝗ oppida rediêre. Dux traiecto Drauo, in Sclauoniæ prouinciam, ditioni ſuæ prædeſtinatam conceſſit. Illud omnes ingenuè fatebantur, ſine ualidiſſimo reginæ equitatu eos bello nunquam eſſe ceſſuros, & cataphractorum robore fuſos fugatosꝗ fuiſſe. Quare Sigiſmundus & Laurentius uulgò dicebant, ſe uexillationibus & uelitibus non amplius confiſuros, quandò dudum experientia didiciſſent, leuis armaturæ equites aduerſus cataphractorum robora nil poſſe proficere. Quinto Idus Iulias, Stephanus Bathor, & Paulus Chiniſius, regni duces, cum cæteris proceribus & legionibus, recenti aliquantum uictoria elati, Budam rediêre: captiui circiter ſeptuaginta ducti, quorum prior Lauranæ & Georgius Chaniſai principes erant. Cum infauſta inteſtini belli uictoria foret, quamuis eos in reginæ conſpectum adduxiſſent: mox tamen ciuili charitate perciti, accepta fide dimiſêre: ſucceſſum belli proſequi noluêre, partim quia ducos hoſtes habebant, partim uti diſſidentes illorum animos aliquantulum caſtigatos facilius reconciliarent, unoꝗ conſenſu prædeſtinatum regem haberent. Nec interea quidem dormiebat Vrbanus: quippe qui clandeſtinis quotidie nuncijs, Sigiſmundum & Laurentium, ac inprimis ducem cum ſuis ad concordiam reuocare nitebatur. Nec ſpe ſua fruſtratus eſt: quum ſtudium & induſtria cum probitate coniuncta, magna ex parte fortunata eſſe ſolet. Qua quidem iure, autoritate, auxilioꝗ reginæ uſus eſt. Itaꝗ rem haud ultra differendam eſſe ratus, ne procerum & populorum ſtudia magis magisꝗ nutarent, quarto die poſt ducum reditum, pro diui Georgij templo habita frequentiſſima concione, Vladislaum Boemiæ regem inclytum, Vngariæ principem, ex omnium patrum procerumꝗ conſulto declarauit: declaratumꝗ omnes quicunꝗ aderant, cum ingenti plauſu approbarunt.

Vladislaus rex Vngariæ declaratus

Quin & his omnes competitorum Oratores & legatum inprimis apoſtolicum, ut pontificia autoritate, uicarijꝗ præſentia declaratio iuſtiſſima muniretur, adeſſe uoluit. Vbi multa de concordia, & ſalubri hac creatione Scythica lingua diſſeruit, ingenitam & exuberantem referens eloquentiam. Item de patrum procerumꝗ cunctatione, quòd regem antea non pronunciarint, haud pauca dixit, & pluribus excuſauit. Demum inuocato præpotenti numine, quod regno Vngariæ, uniuerſæꝗ Chriſtianæ Reipub. bonum & fauſtum felixꝗ foret, Vladislaum Caſimiri filium, regem cunctis aſſentientibus pronunciauit. Tanta mox populi acclamatio cum ingenti plauſu oborta eſt, uti eo die tota Buda nil aliud quàm fauſtiſſimum Vladiſlai nomen reſonaret: inſuper ante priuatas Beatricis ædes, ſelix tota die facta eſt acclamatio, magni plauſus editi, & inſignum publicæ lætitiæ miſſilia cum pecunia ſparſa. Legati principum, qui uoti compotes eſſe nequiuêre, turpis repulſa perturbatione commoti, ac minitabundi, continuò abiêre.

Legatorum receſſus.

Et illud indignationem augebat, quòd Nigrorum exercitum de quo paulo ſuprà diximus à Ioanne pontifice Varadienſi, regni nomine ſenſerāt in auctoratū, cuius arte potiſſimū & ingenio Vladislaū declaratū eſſe reputabant. Poſthæc patrū & optimatū omnes ingenij nerui, quum regni ſalus & imminentia undiꝗ pericula ita expoſcebant, adiuuante ſummo ſtudio regina, ut paribus declarato regi auſpicijs coniugaretur, ad reconciliationem Coruinarum partium, & publicam concordiam intenduntur, Vrbanus & Thomas Iaurienſis epiſcopus, cum Blaſio Budenſis aulæ procuratore, in cuius manu ſacra corona cæteræꝗ regales arces erant, & cum Sigiſmundo, die noctuꝗ ingenti ſolicitudine rem agit: exorantꝗ, uti Coruinum ducem ad reddendam coronam, & accipiendas honeſtiſſimas concordię conditiones hortarentur. Quinetiam Beatrix, ad exorandum priuignū, & Quinqueeccleſienſem epiſcopum, cæterosꝗ principes factionis Blaſij, ſocerum miſit, qui autore Sigiſmundo, & genero fautore, haud difficulter Mathię filium ad concordiam reuocauit. Quandoquidem facilè intelligebat adoleſcens, ſe ab utroꝗ deſtitutum omnem operam eluſurum, ſiquidem alter opibus præpollebat, coronam & arces in ſua poteſtate habebat alter. Ambo igitur huiuſce concordiæ ab ea

parte potiſſimi fuêre autores, & pręcipuè Sigiſmundus: quippe qui, poſtq́ diui Mathię filium, regem commodè creari non poſſe intellexit, ad publicã deinde ſalutem ac dignitatem animum aduertit. Reſtituendæ nãq́ coronæ, ac pacis ineundę potiſsimũ autorẽ fuiſſe uidimus. Item & illud inter uarias pacis conditiones decretũ interceſsit, ut omnia eorum diplomata, qui Coruinorũ & uillas & bona à regina poſt partam uictoriã dudum impetrarant, qui ciuili bello occubuerant, aut Reipub. hoſtes promulgati fuerant, continuò inita cõcordia reſcinderentur, & pro irritis haberentur: qui co tẽpore occupata reddere pertinacius recuſarent, perduellionis crimen planè ſubirẽt. Quare ablata cũcta ſunt reddita, & donationes antiquatę: atq́ pertinacibus perduellionis indicta dies, & exactę pœnę. Legati, pronunciato in frequentiſsima cõcione rege Senatuſcõſulto decreti inprimis Ioannes Varadienſis, Thomas Iaurienſis, Ioãnes Chanadiẽſis, & Stephanus Syrmienſis ex epiſcopis: è proceribus uerò, ac regulis, Stephanus Bathor, Stephanus comes Sepuẽſis, Sigiſmũdus diui Georgij comes, Drach. Bertoldus, Ladislaus Orſag, ueteris Palatini filius, Ladislaus Roſgonius, Ladislaus Loſontius, multi quoq́ alij ornatiſſimi optimates: quib. adducẽdi honorificentiſſimè regis data prouincia, & adiecta mãdata, ut antea, quàm intra fides regẽ accipiãt, in oblatas conditiones iurare compellant. Iuſſi mandata uiri impigrè curãt. Cũ honeſto munitóque equitatu, Tirnauiam, & ad regni fines perueniunt decẽ milibus paſſuum à Scempte oppido remotam Vagos Tirnauiã & Schempten amnis interfluit, ut Vngarię fines à Boemica ditione dirimat. Vladislaus prius literis optimatũ admonitus, Vngarię ſe regẽ omnino futurum cũ delecto Boemorum exercitu finibus appropinquarat, uti in tempore pręſtò ſemper adeſſet. Decem milium circiter erat cathafractorũ equitatus, gentiũ ubiq́ ſpectabilis peditum ad quinq́ milia numerant. Rex cũ finibus appropinquaſſet, antiſtites & optimates Vngarię confeſtim occurrere, regẽ pręreuerenter continuò cõſalutarunt: ſanctiſſima utrinq́ facta eſt acclamatio. Vladislaus clementię, grauitatis & benignitatis exemplar, hilari uultu omnes excepit, & primores ãplexatus eſt. Tũc Ioannes Varadienſis antiſtes, ornatiſſimę Legationis princeps, è medio ſic exorſus eſt: Salue Vladislae rex inclyte, ſalue moderator & rector noſter unice. Si conditiones acceperis, fauſta & felix maieſtati tuę, Pannonięq́ſ ſaluti ſit iſta ſalutatio: quandoquidem te regẽ nobis, non tam hęreditario iure, libera noſtra eligendi poteſtate, prouincariũq́ omniũ ſuffragijs, quàm diuino conſilio & iuſſu datum arbitramur. Ad te maximã pontificũ procerumq́ manum legatã eſſe ſcito, uti ex legationis amplitudine, maximũ totius ferè Pannonicę ditionis conſenſum, in te unũ oculos, ſpem, fiduciã, & obſequia perpetua conſertiſſe ſcias. Nec ſolũ quidem audiuimus, uerumetiam uidimus omnes, & ſpectauimus, pręcoci ab adoleſcentia grauitate ac ſapientia tua fluctuantiſſimum Boemiæ regnũ, nunc à Sigiſmundo, Alberto & Ladislao auunculo tuo antè pacatum, ſub ductu auſpicijsq́ tuis in perpetuã quietẽ inſolentiſſimumq́ ociũ perueniſſet. Nos, defuncto diuo Mathię, regẽ optaturi, quẽ pręter te potiſsimùm eligeremus, neminẽ habuimus, quem tibi ante poneremus. His igitur legibus iam, repulſis cęteris cõpetitoribus, te Vngarię regẽ declarauimus, ueſtriq́ regni nunc habenas potentiſsimę dexterę tuę committimus, & ſponte damus: inprimis, ut omnibus optimatibus, regulis, antiſtitibus & nobilibus, item alijs qui aut ſacram aut prophanã, aut nobilem aut humilem perſonam gerant, integra regni decreta, priuilegia, & publica deniq́ ac priuata iura, à maieſtate ueſtra ſeruentur, quæ à diuis quondam regibus promanarũt: nihil noui in cuiuſuis perſonę detrimentũ, uti Mathias rex facere plerũq́ conſueuerat, illa decernat: inſolita pręſertim unius nummi aurei uectigalia quę is quondam uiritim quotannis ter & quater exigebat, antiquet, abrogetq́. Quinetiã omnia illius decreta & donationes, quę pręter morẽ et regni iura iniuſta tulit, ſanxitue, reſcindat, & pro irritis habeat: ſolita uectigalia, legitimoſq́ prouentus ſibi duntaxat accipiat: tributa, præter morẽ, iniuſta ne ſanciat, bona quæcũq́ imperante Mathia & Beatrice eorum autoritate à legitimis poſseſsoribus iniquè abdicata fuerant, repetenti, ius ſtatuat, corona ſacra nemini aſſeruanda cõmittatur, niſi

duobus

Ioannis Varadienſis epiſcopi ad Vladislaũ regem oratio gratulatoria.

Iuramentũ regum & leges Vngariæ.

duob. Vngariæ optimatib. pontifici & regulo, quos frequentiſſimus regni cōuentus elegerit. Inſuper, ne quo modo Marauiā, Sileſiā, & Luſatiā, quas Mathias rex olim in prouincias redegerat, ab huiuſce regni ditione alienare patiatur: ſed dante tēpus redēptionis, ueluti ex cōpacto in Olmucienſi cōuentū decretū eſt, ſub Vngarica ditione retineat. Quod ſi forte ipſa ſine liberis humanis excideret, quod dij prohibeant, ante diē extremū, ita perſpiciat, ne quo illæ prætextu abalienētur. Quinetiā det operā, uti ſex, quę ſuperfuerāt urbes, ueluti pacta iubent, in eodē cōuentu edita, publicis literis pari iure Vngarorū imperio ſeſe obligēt, & obſtringant, diplomataq; præſtanti obſequij ſuper ea re facta in regni ærario recōdantur. Quod ſi tres iſtę prouincię præſtituto tēpore ab his redimerētur, quorū ius eſt: pecunia omnis unà cum ſacra corona in Reipub. uſum & utilitatē pariter aſſeruetur, nulloq; modo ſine patrū procerūq; cōſenſu à rege tractari & erogari queat, ſed ad extrema pericula & regni defenſionē recōdatur. Pręterea, ne Auſtria, cū pleriſq; Styriæ Carinthiæ, Barnioleq; ciuitatib. à Mathia in prouinciam redacta, publicoq; ſumptu parta, ab Vngarię regno, inconſultis patribus & optimatib. abdicetur: imò pertinatiùs pro noſtra Repub. retineatur & propugnetur: nullaq; cū Cęſarea Maieſtate, citra ſenatus conſultū & autoritatē, concordia ineatur, fœduſq; percutiatur: quinetiam ſi qua ultrò citroq; concordia iniretur, & aliqua hinc oppida, poſſeſſiones, pecuniā'ue regi cederet, id omne Vngaricę ditioni adſcribatur, pecunia cū ſacra pariter corona in Reipub. uſum aſſeruetur, & ſine Senatuſcōſulto nūq; à rege poſſit erogari. Prętereà ueſtra Maieſtas ut commodius faciliuſq; regno ſemper proſpicere queat, maxima ex parte in Vngaria reſideat: atq; ſi quando res ipſa poſtularit, uti Boemiam aliaſq; prouincias reuiſere uelit, regnum ita pacatum, munitum & inſtitutum relinquat, ut ad fauſtum uſq; reditum id tranquillū inueniat. Dū in Vngaria mãſerit, omnia regni munia Vngaris tantū, & non externis diſtribuat, aulicorūq; duntaxat Vngarorū officijs ſemper utatur: nec in regni adminiſtratione, aut curię, regięq; muneribus ullū ex peregrinis conſiliariū, quæſtorē, prætorem'ue, aut amanuenſem, cubiculariū miniſtrū ſtructorē & architriclinū admittat. Cùm de Vngaricis rebus agetur, nullū pręter Vngaros externū in conciliū uenire patiatur. quinetiā Vngaris tātum, aut Vngarico quondam imperio ſubiectis, qui haudquaq; uideantur indigni, ſacra munera, honores, & Eccleſiaſtica pręfectura tribuantur. Item prouinciarū & urbium regaliū pręfecturæ (ut puta, Dalmatię, Croatię & Sclauonię, prętereà Themeſi, Piſenij, Seuerinij Albę Græcę, Iaiczę, & Sabatij, & prę ſertim Trāſyluaniæ ac Scytulorū) nullis alijs niſi Vngaris de Repub. benè meritis, & ſumma uirtute prudentia & fidelitate præditis, à regia Maieſtate conferri queant: imò ne poſſeſſiones quidem, & earū iura alienigenis dari poſſint. In dicendo autē iure, cū celebrantur (ut aiūt) octauę omnes deſignati omnino iudices interſint, niſi aut publicorum negociorū impedimento, aut quauis ardua legitima'ue cauſa remorentur: atq; his, cęteriſq; collegis & uicarijs, libera poteſtas ſit ius rectè integreq; dicendi: iudiciaq; libera in omnes & iuſta ſeruentur: & nullius publicæ priuatæq; perſonæ, ſed iuſticiæ tantū & conſuetudinis legūq; Vngaricarū ratio habeatur, & nemo ſuo iure fraudetur. De numiſmatis autē, & moneta, inconſultis patribus nihil noui decernatùr. Demum quicquid antiſtites, reguli & optimates, cū cætera nobilitate, pro regni libertate & commodo ante coronandi tempus, ex antiquorū more ſancire uoluerint: id ueſtra Maieſtas ratum & firmū habeat, ſuaq; autoritate muniat & confirmet, nihilq; ex diuorum regū legibus abroget: immutetue. Demùm, alieno Senatū ęre leuet, quod antiſtites cū proceribus paulo antè conflarant. Cū Nigrorū exercitū inauctorarant, uti regnū tutò poteſtati tuæ (rex inclyte) traderemus: item quæcunq; oppida, regaleſq; prouentus pro regni ſalute his diebus oppignorarint, cū à tot moleſtijs reſpirare licuerit, ueſtra Maieſtas recuperare, ueſtraq; ſtipendia Nigris equitibus de Repub. benemeritis, à Mathia olim rege debita, perſoluere dignetur: Cū his igitur legibus regnū Vngariæ Maieſtati tuæ deferimus, & dicamus, sereniſſime Vladiſlae, ut te regē iuſtū, & uerū benigniſſimū principē, & patrē pientiſsimū, non tyrannū, non crudelem dominū, non immitē & imperioſum gubernatorē eſſe intelligamus ut delatū publico conſenſu hoc regnū & diuino

Vicegradus arx editiſſima à ſeruatoribus omnia dicetur.

numine,humano conſilio,hęreditario iure,liberis quoque ſuffragijs & autoritate noſtra tibi deſtinatum libenter accipias, quod Maieſtati tuæ Vngaricæq́ Reipub. fauſtũ, felixq́ ſit,iterũ iterũq́ ſupplicamus. Opes Vngariæ. Quippe regnũ habes natiuo auro argentoq́ refertũ:mira quoq́ frumenti metalli,pecoris ac rerũ omniũ ubertate prędıtũ:pręterea militũ robore,ac bellicæ rei experientia ualidiſſimũ. Accedit religioſum continens & ditiſſimũ tã humile quàm nobile genus hominũ,grauiſſimorũ multitudo põtificũ,& ſacerdotes domi foriſq́ prępollentes,itẽ tãta procerũ ditiſſimorũ & nobilitatis copia ornatiſſima,perpetuo obdurata bello,ut priſcã hîc Romanę militię amplitudinẽ recognoſcere liceat. Plures hîc duces,plures quoq́ curios & Scipiones, quã in equo Troiano principes,& Romę imperatores inueneris. Proinde iã regnum habes,regnũ dixi imò regna plura,imò materiã perpetuę ſalutis,occaſiones laudis & glorię,& clariſſimarũ uirtutũ omniũ exercitationẽ,ſiue pace,ſiue bello ſiue publicè,ſiue priuatim tuũ nomẽ in extremos orbis fines propagare placitum fuerit,aut reconditarũ in ſacro pectore uirtutũ regaliũ ordines explicare:nihil eſt quod deſit,ſanctum ue propoſitũ remoretur,& pręclariſſima hæc inprimis de uniuerſa Chriſtiana Repub. benè merẽdi offertur occaſio, qua diui Vladiſlai tui patrui manes ulciſci, & à Turcorũ feritate ſeruituteq́ miſerrima Chriſti populũ aſſerere poteris, ſi tibi ipſi non defueris:ſi animi magnitudinẽ,ingenitãq́ uirtutẽ,hoc,ut incœpiſti,tempore non remiſeris, te circũſpectũ, te iuſtũ,te ſanctũ,te integerrimũ,& pientiſſimũ eſſe ſcimus. Vnũ te non latêre percupimus,quando bellicoſæ aſperæq́ gentis habenas capis, Vngarũ non indulgentia, ſed ſeueritate molliri:non clementia & impunitate, ſed uirga ferrea in obſequio retineri. Quare dexiris auſpicijs delegatũ à ſenatu Vngarorũ imperiũ accipe regnũq́ tuũ tuę dexteræ potentia defende. Vladiſlaus ad hęc oblatũ regnũ libenter accepit:& ob ſingularẽ Vngarorũ obſeruantiam ingentemq́ conſenſum,quem in Comitijs regalibus oſtendere,ac iuſtiſſimas in accipiendo rege conditiones,ne qua ex parte ingratus,& à regia dignitate alienus uideretur,omnia quę Legati poſtularunt,ultrò conceſſit,conditiones omnes accepit,eaſq́ non ſolũ iureiurando,ſed adiecta Chriſtiana fide,& uerbo ac honore regio,ſe ſuoſq́ omnes,nomine ſuo munera geſturos integras leges inuiolataſq́ ſeruaturos eſſe promiſit : quinetiã publica de his diplomata edi uoluit. Mox admiſſis ad amplexũ uiritim Oratoribus,omnes de ſe bene ſperare iuſſit:pollicitus,ſe nullã nunq́ tyrannidem,ſed pij,clementis ac iuſti regis officiũ uſquequaq́ ſeruaturũ: ciuitates,pagos & oppida,item diuina & humana æquè curaturũ,nullũ unq́ bellum graue ac formidoloſum eſſe detrectaturũ:& fidi more paſtoris pro charis auibus mortem,cũ neceſſitudo tulerit,ſemper obiturũ: nullamq́ in Chriſtianos expeditionẽ,niſi res adegerit,ſed in Turcos tantũ, ultrò ſuſcepturum. Sed demùm Chriſtũ optimum maximum,diuinãq́ Genitricẽ, cęteroſq́ magnos patrioſq́ deos aſſiduo oraturũ,uti ſe talem Vngaris regem efficiant,qualem regni neceſſitas,expectatioq́ uirorũ, & ſua dignitas expoſcit. Edito ibi plauſu,ac ingenti acclamatione,rex cũ oratoribus,& Boemiæ Pãnoniæq́ procerib. in Schẽpten oppidũ uenit,à Ladiſlao Roſgonio loci domino ad cœnã inuitatus: Vngaricã ibi primũ liberalitatẽ expertus eſt, quando pro dignitate nõ ſolũ exceptus,ſed,pręter omniũ opinionẽ amplè donatus in Vngariam abijt.

RERVM VNGARICARVM DECADIS QVARTÆ LIBER DECIMVS.

ACCEPTO Vngarorũ imperio(quando hęc eſt rerũ humanarũ planè cõditio,uti quãto maiores ſint,tanto plus ſolicitudinis & periculi,laboriſq́ cõtineant)duę inprimis,nec parui quidẽ momenti,expeditiones occurrunt. Hinc Albertus frater,pertinaciſſimus regni cõpetitor,Budã cũ ingẽti exercitu,& nõ parua Vngarorũ manu,qui unà cõſpirarãt, feſtinare dicebatur:hinc Vicegradũ arx editiſſima,ubi diadema ſacrũ aſſeruabatur,erat obſidenda, uti Vladiſlaus in Alba regali ritè coronari poſſet. Quare duo milia peditũ extemplò pręmittit,qui arcem obſideant,uti coronã habeãt,antequã Budã ipſe perueniat. Duos ad Albertũ fratrem oratores mittit,Stephanũ Syrmienſem epiſcopum,& P. Suuibouusky,regni Boemiæ iudicem:quibus mandata dat,uti fratrem hortentur & orent, retrò cum copijs pedẽ ferat,à ſolitis rapinis & incendijs militẽ coerceat:quãdo fratrẽ primogenitũ legitimè creatũ regẽ eſſe nõ ignoret:imò faueat,uti par eſt,& aduerſus hoſtes Vngariæ

riæ ſtipēdia faciat: demùm fraternę quibuſcūq; rebus opus erit, ueluti ipſe faciet, charitati ſatisfacere ſtudeat. Oratores inito mox itinere, die noctuq; properant, donec in Alberti caſtra ad pagū Zechon, vi. Idus Auguſtas peruenêre. Cū in eius conſpectū ſtatim eſſent admiſsi, Stephanus prior exorſus. Fauſtiſsima, inquit, Vladiſlai noſtri regis Maieſtas, te ſaluere iubet, dux illuſtriſs. & optima quęq; nūcupatis tibi uotis exoptat, et cupit. Sed in ſeruãdo fraternę charitatis affectu, parū in te animi inuenire miratur, ægreq; fert: quãdoquidē non ignorat, te nō ſolū ex paternis literis ſed publico rumore dudū cognouiſſe, ſe iure ac ritè Vngarorū regē eſſe declaratū, ſeq; ſæpè ſenatus literis, & nunc magnificētiſsima frequētiſsimaq; patrū, procerūq; legatione, in regnum, cum ſummo populorum omnium plauſu, fauſtiſq; acclamationibus admitti. Nec te latêre arbitratur quòd nuper ſibi ſignificatū eſt, quòd nil iucundius accidere potuiſſet quàm inter ſe, Coruinūq; ducē ictū eſſe fœdus: perpetuãq; cōcordiã, intercedēte ſe natū eſſe factã & his primis cōditionib. initã, ut dux regi noſtro pareat, grataq; ſēper obſequia præſtet, & ſacrã coronã, ac omnes arces, oppidaq; regiæ maieſtati ſubiecta ſpōte reddat. Quare cū nihil ſit quòd rē iſtã amplius impedire poſsit, fratrem quē ſibi fauſtiſsimæq; fortunæ gratulari debere arbitrabatur, præter omniū opinionē & fas & æquū magnas in fraterno regno turbas, bellaq; moliri demiratur, fraternas acies quas auxiliares eſſe oporteret, ſibi regno ſuo infeſtas cōſpicatur. Et inprimis deteſtabili angitur inſolentia, quęcunq; de Etheocle & Polynice, de Romulo & Remo dicūtur, partim à poetis ficta, partim à ſcriptoribus eſſe deprauata, ac aliter atq; referūtur ſeſe habuiſſe affirmāt. Te nunc exemplo tuo, ea teſtari fuiſſe uera, quæcunq; de fraterna impietate diſcordiaq; ſcribūtur, iniquo fert animo: quòd è pio ſanctoq; nunc genere illi promanarint, qui maiorū gloriam inaudita feritate inceſtarēt.

Stephani Syrmienſis epiſcopi ad Albertū ducē oratio.

Te cum ingenti cataphractorū æquitatu iam è Polonia in Vngariã erupiſſe: & nulla fraternæ charitatis habita ratione, multa ſuis populis detrimēta indies inferre: militi omnē debachãdi licētiã permittere, & maiora quotidie incēdia interminari, niſi ad te fortè defecerint, planè nouit. Te fortunã ſuã interturbare, quę tãta ipſum dexteritate proſequitur, perquã ęgrè tulit: ſed tamē ab officio & pietate ſua nihil alienū cogitare poteſt. Proinde nos ad te feſtinare iuſsit, mãdauitq;, uti te ſuo nomine hortemur, & oremus, rapinis & incendijs militem abſtineas, exercitū reuoces, fraternæ neceſsitudinis memor eſſe uelis, eiuſq; officium diligenter præſtes. Item ea te memoria repetere cupit, quæ per fidos ultrò citroq; internuncios acta ſunt. Illud demū te ſat exploratum habere iubet, quãdo omnis à Deo poteſtas eſt, hæc impedimēta fortunæ ſuę dexteritatem aliquãtiſper remorari, non tamē mutare poſſe. Quinetiã te obteſtatur, uti fas eſt, uires tuas in fraterni regni, ac ſuæ dignitatis defenſionē ultrò cōuertas. Pientiſſimi quoq; patris te rogat habere rationē: quippe qui in graueſcente ætate, inaudita filiorū diſsidia tolerare non poterit, et ad nouiſsimū diē feſtinare cogetur: cuius felicitas & gloria fraternis odijs intercipi non deberet. Præterea quantū nominis, dux inclyte, hactenus domi militiæq; cōparaſti, niſi ab incepto deſtiteris, id omne protinus extingueretur, & pro laude ſumma impietatis infamia ſuccederet. Quod ſi hortationi ſuæ, præcibuſq; noſtris nec aſſentire, nec cū exercitu referre pedē, nec à rapinis & incendijs militē coercere uolueris: ſuã ſcito maieſtatē licet inuitã, ne periclitãti regno deſit, ſibi ſpōtè delato proculdubio proſpecturã, & diuina dignitate fretã, iniuriã eſſe facilè propulſaturã, è ſubditorūq; ceruicibus hoc iugū omnino excuſſurã. Quod eo certiùs ſperare debet, quò bellū magis neceſſariū & iuſtū inibit: quippe cum ab eo inferatur iniuria, à quo minimè decuit: & qui non modò arctiſsima ſanguinis cōiunctione, ſed multis quoq; latētibus cauſis, quæ utrinq; intercedūt, indulgentiſsimo fratri perpetuò obſtrictus eſſe debet, quod ne faciat, ſuo nomine iterū iterūq; hortamur, & obſecramus.

Alberti in fratrem impietas.

Cum parū æquo hæc animo accepiſſet Albertus, magna regnãdi libidine percitus, pauca reſpōdit: Legatos ad Vladiſlaū Boemiæ regē ſe poſtero die miſſurum, eiſq; ad fratrem mãdata & reſponſa daturū eſſe dixit: quinetiã ſe primo comitiorū regaliū die Vngarię regem antè cæteros cōpetitores legitimè declaratū, ne facilè quidem uerbis magni momenti regnū deſerturū. Ad hæc legati reſerūt, declarationem illã nō fuiſſe legitimã, ſed à ſubornatis quibuſdã hominibus, ijſdemq; leuiſsimis ac plebeis editam, eorum exclamationem temerariã, intempeſtiuamq; fuiſſe & à

Alberti reſponſio.

quinctiam cuncta fortunæ tuæ numina aſpiratura confidimus, quia te pientiſsimum religioſiſsimumq; cognouimus, fidelitatem ubiq; noſtrã exploratã habebis. Quare tuam cum ſalute noſtra dignitatem maieſtati tuæ commendamus, ut poſtquam utrinq; bene ſperare licet, pariter ſaluti & gloriæ ſtudeamus. Ad hæc rex pauca profatus omnes de ſe bene ſperare iubet: & quando ſe non tam ſuæ quàm alienæ natum eſſe utilitati intelligit, ſe impenſiſsimè quotidie enixurum, ut expectationi gentium & Vngarorum ſpei cumulatiſsimè ſatis faciat. Ad hæc iunctis agminibus ſuburbia nouæ Budæ ſubeunt: ubi pertinacium manus Iudæorum occurrit; Moſis tabulas offert, ſupplexq; ex more poſtulat, ut priuilegia à diuis regibus quondam impetrata, poſthac etiam inuiolata ſeruentur. Sacroſanctas rex tabulas præueneratur, ſe ultrò ſeruaturum pollicetur, ne uiuum ex hoſtile orthodoxæ fidei teſtimonium præterat. Secundum Iudæos, omnes magiſtratũ ordines, & collegia ſacerdotum antiſtitesq; patrios deos & numinum ſimulachra præferentes occurrunt; tumq; cum ſacris rythmis & fauſtis acclamationibus excipiunt. Ad portam urbis, ſub purpurea fimbriataq; umbella, regalibus circũmucentillantibus armis, à ſupremo admittitur magiſtratu. Curiam & publicum carcerem prætervectus, exclamantem noxiorum multitudinem impunitate donauit. In arcem demùm, regiamq; ducitur, à Blaſio procuratore redditam: quod pridie eius diei, quo diui Laurentij ſolennia celebrantur, factum eſt. Albertus frater, qui capris nullo pacto cedere uolebat, longum iter cum octomilibus Polonorum emenſus, in Poſthano ad Danubium agro ſuperiore die caſtra locarat. Ecce diuerſis rex impiger periculis ſe circumuentum intelligit, & ſe non tam regnum ampliſsimum, quàm fluctuantis maris imperium ſortiturum eſſe ſentit. Hinc Maximilianus, cognationis immemor, iam finibus imminet: hinc fraterer præ oculis inſtat & peruicaciorem infeſtioremq; animum præfert: in inferiori Vngaria Turci uaria bella moliuntur, nec inteſtinæ quidem factiones & Vngarorum inſidiæ deerant, quæ fidem nuſquam tutam eſſe patiebantur. Et cum hinc Alemanni, hinc Poloni, cuncta hominum ſtudia labefactarent, inuerterentq; promiſsis & minis rem ubiq; formidoloſam eſſe cogebant. Quare de proximo & perquàm familiari primùm hoſte, mox de Maximiliano, & Turcis, inteſtiniſq; malis, decernẽdum eſſe cenſet. Ad Albertum Ioannes epiſcopus Varadienſis mittitur, qui ita rem egit, & ingentes eius ſpiritus compoſita oratione repreſsit, ſpemq; auxit in poſterum dignitatis, ut quinto poſt die quàm uenerat, à Danubij ripa caſtra mouerit. Fratrem cum exercitu pedem retroferẽtem, & indignabundum, cum minimè cœpta ſuccederent, & uiam ad quintum lapidem regreſſum rex miſſo ſubinde nuncio remoratur, ut fraternum ſibi conciliaret animum & omnem à ſuo regno iniuriam propulſaret. Mox Buda profectus, uocat in colloquium: paret Albertus, & cum inter utraq; caſtra ad præſtitutum locum conueniſſent, is minor natu pro dignitate præuenerat. Inito deinde colloquio, & amotis arbitris rex fratris pertinaciam & impietatem, indulgentiſsimi more patris incuſat, cum neq; legitimè declaratum, neq; ab optimatibus admiſſum: nec fas, nec æquum eſſe, aut temeraria paucorum proclamatione, aut ui deſtinatum primogenio regnum fratri adimere, & uiolata ſanguinis charitate ius imperij occupare. Proinde hortari & orare, ut non tam fratri quàm iuſtitiæ & æquitati cedat: imò quibuſcunq; rebus poſsit aduerſus tot hoſtium impetus faueat, & opituletur. Demùm polliceri, ſe in referenda gratia ingratum non futurum: imò, pacato Vngariæ regno ſe, uti primo ipſe potiatur omnino permiſſurum. Contrà inſtat Albertus, nonnulla cõfutare nititur: tandẽ ſe regno ceſſurum, ut aiunt, pollicetur, ſi pro expẽdenda expeditionis impenſa, Trãſyluaniæ regnũ ſibi cõcedatur. Ad hæc Vladiſlai aliquantiſper commotus, alienandarũ regni prouinciarũ poteſtatẽ non ſuam, ſed procerum eſſe, & nobilitatis, Re tandẽ infecta colloquium diremit. Inſequẽti quoq; die, ne qua ex parte fraternæ pietatis uiolaret officium, Varadiẽſem & Stephanũ Bathora remiſit, ut quacunq; arte poſſent, pacẽ cõficerent. Ii cũ bis, ter'ue hoc itinere ſe Albertũ reuiſiſſent, datis uerbis, et ſpe aliqua cõditionis haudquaquã inutilis, pacẽ

Vladiſlaus Budam ingreditur.

Albertus in ripa Danubij caſtra ponit.

Regis cum fratre colloquium.

Pax cum Alberto.

tandem

tandē cum eo fecêre: cōditiones eius nusq̃ editæ, inita pacē Alemnani egrè ferebant quando ſpem omnem in fraterna diſcordia collocarant. Dum inteſtina factione diſsidioq́ laborat Vngaria, ecce magna Auſtralibus deficiendi datur occaſio. Populi ſuapte natura Vngarorum inimici, ac annos aliquot eorum iuga paſsi in priſtinam libertatem ſe uindicare ſtudent: & Neapolitani ac Vienneſes imprimis, utriq; inuitis arcis utriuſque præſidijs Maximiliani copias admiſêre: admiſsisq́ auxilijs, ab Vngaris ultrò defecêre. Viennenſes, ne peieraſſe uiderentur, cùm in diui Mathiæ regis uerba iuraſſent, ſe Vngariæ regibus perpetuò parituros, fidelíaq́ ſemper obſequia præſtituros, ſe à Maximiliano deceptos ingenuè fatebantur. Eum aiebant ad urbis optimates, decemuiratumq́ ſcripſiſſe, ſe Vngariæ regem omnino futurum: quando ſibi cum Coruino conuenerat, cuius Auſtria erat, & cum omnibus ferè proceribus Vngarorum, nullum alium quàm ipſum regem eſſe paſſuros. Quare citra periurij ac uiolati fœderis infamiam ad ſe tutò deficere poſſe, quando non ad alium quam legitimum Vngariæ regem deficere uiderentur. Verba danti ſenatus temerè credidit: imò ſub hoc prætextu patiebatur haud egrè falli, quinetiam uidebat populum Vngaris infeſtiſsimum, in obſequio ultrà retineri non poſſe, primores tantum aliqui in fide permanſiſſent, quibus imperioſus Maximiliani dominatus formidoloſus erat, & ipſi Vngaricæ factionis eſſe putabantur. Stephanus Sepuſienſis, comes Auguſtalis, quem Auſtriam cum imperio tenere ſupra diximus multis antè diebus, cùm urbem peregrino ſenſim milite completi cerneret, imminentē ueritus defectionem, Decemuiratum increpuit, quòd noua moliretur. Contrà illi, ſe inter regni tempore, cum ualidum urbi præſidium non foret impoſitum, fluctuantibus rebus, proſpicere oportere, ne quid Respub. detrimenti pateretur: peregrinum inauctoraſſe militem, hinc plebi adauctus animus, quæ Vngarorum imperium ultrà pati non poterat. Quare mox uulgò loqui, reuocandum eſſe Maximilianum, unicum Noricorum aſſertorem: Vngarorum iugum è ceruicibus omnino excutiendum, indies per contumelias in uicis & compitis pugnam inire. Stephanus re deſperata, & munita arce, neceſſarium abitum cauſatus, ne obcluderetur, exceſsit. Cum paruo Maximilianus equitatu XI. Calend. Septemb. Viennam cum maximo populorum plauſu inuectus eſt. Et conſalutatis dijs patrijs, in diui Stephani baſilica libertatis hymnus publicè decantatus. Inſequenti die arx obſidetur: & quo arctius oppugnatur, eo pertinacius illa reſiſtit, ualidiſsimo munita præſidio, admotis machinis undiq; æneis, nunquam ad deditionem faciendam redigi potuit, donec fractis mœnibus, in mediam hoſtes aulam inſiluere. Maximilianus cum antè alios acerrimè pugnaret unum aduerſo corpore uulnus accepit. Præſidiarij uerò, ubi rem deſperatam uident, deditionem tandem facere omnes & ab hoſte mitius opinione tractari. Neapolitani quoque idem facere, obſeſſam arcem ad mediam redegêre, quare cum nulla à Coruino ſubſidia mitterentur, in deditionem accepêre: tutis corporibus & impedimentis omnes æquè dimiſsi. Pruchi ciuitas non longa remota, ſitaq́ in finibus Auſtriæ, mox Maximiliani factione deficit. Cum Terzanus, qui arcem cum præſidio tenebat, in proximam prima luce ædem prodijſſet, ex compoſito impetu à ciuibus capitur: & coniectus in uincula, arcem dedere cogitur. Paucis antè diebus. Calend. circiter Auguſtis orator Vngarorum, qui à Mathia rege Conſtantinopolim miſſus erat, à Turcorum imperatore redijt: ſe ab eo honorificè exceptum, & bene tractatum, deq; regis morte primò commonefactum fuiſſe retulit. Quinetiam adiecit, Turcam Mathiæ mortem amicè condoluiſſe, neq; accepti ab illo beneficij fore immemorem: quippe qui defuncto patre, cum multa per inter regni occaſionem potuiſſet, nulla tamen bella moliri uoluit. Inſuper dixiſſe, neminem ex orbis regibus ſe, præter Mathiam inuictiſſimum, reformidaſſe, & ingenuè polliceri, ſi opus fuerit, ſe filiò ut paterno regno potiatur, quadraginta hominū milia ſpontè miſſurū. Quarto Calen. Septemb. Coronam ſacram, à Vicegrado, pontifex Zagrabienſis Budā in ędē diui Genitricis detulit: cui omnes ordines et ſacerdotū collegia occurrere. Mox ſacris ritè peractis, à duobus

Vienneſi um rebellio. — *Maximilianum Viennā recepit.* — *Noua ciuitatis Pruck defectio.* — *Legati Vngarici à Turco reditus.* — *Corona Budam delata.*

à duobus creatis aſſeruatoribus, quorum alter Vrbanus, Stephanus Bathor alter erat, triumphali curru elatis manibus inuecta, & ſubſequente cum frequentiſsima procerum manu rege, in arcem regiam delata, ibiq́ admotis excubijs in coronationis uſq; diem eſt recondita. Georgius Chanadienſis epiſcopus cuſtodiæ præficitur. Nondum Auguſtus menſis exactus erat, cum Stephanus Syrmienſis epiſcopus, & Ioannes Selemberg, Boemiæ cancellarius (ut aiunt) ad Maximilianum à Vladiſlao miſſi ſunt, quibus ea pręcæteritis mãdata data, ut compeditori ambitioſiſsimo cognatoq́ principi ſignificent, ſe legitimè regem eſſe declaratum, & nulla in comitijs Maximiliano patri'ue Auguſto ſuffragia reddita. Quare pro mutuâ neceſsitudine ſanguinis, impenſius orare, ut in pacando & potiendo regno faueret: quinetiam polliceri, quibuſcunque rebus opus fuerit, ſe præſto cæſari ſemper affuturum, nullumq́ gratiſsimi principis officium unquam prætermiſſurum. Ii eodie Viennam peruenêre, quo Maximilianus expugnato Clauſtrũburgo, in urbuem cum exercitu ſe receperat. Oratoribus quamprimùm datus eſt aditus, qui cum Vladiſlai ſereniſsimi Vngariæ Boemiæq́ regis nomine, cum decora præfatione ſalutaſſent: ſic ægrè tulit, ut ſe continere nequiuerit, quin uultum obduceret. Mandata tamen ex ordine referentes, ne iniquis quidem auribus audiuit: omnibus in rebus benignè ſatisfecit, niſi in his quæ ad ius regni pertinerent, ingenuè reſpondit, ſe nunquam regno ſibi debito facilè ceſſurum: quinetiam potiorem optimatum numerum clam ſuarum eſſe partium, & quamuis ab humili multitudine, gentis uitio, parum optaretur: facilè tamen & bello & ſuarum partium auxilijs, eam in ſententiam ſuam perbreui redacturum. Ne Polones quidem ſibi defuturos, qui paria ſecum ſtipendia facient: nec initam dudum pacem eſſe duraturam, ſat Vladiſlao Boemiæ regi, adiecta ſibi Morauia, Sileſia, Luſatiaq́ prouincia, eſſe terrarum: haudquaquam æquum & fas eſſe, unum omnibus imperare. Paucis pòſt diebus, feſtinantibus oratoribus, ſat honeſtè tractatis dimiſsio data: qui ut ille cederet, nullo pacto aſſequi potuêre. Cum Budam iter intenderent, regem cum omnibus optimatum antiſtitumq́ ordinibus ad Albam regalem coronandi gratia concedere acceperunt. Quare declinato aliquantum itinere, ipſi quoq; ad Albam contendêre, & Maximiliani retulere reſponſa. At ille interea omnes ingenij neruos magis intendere, ne ritè coronaretur, néue coronatus regno potiretur. Quare undique auxilia cogere, maximum habere delectum & peregrinum inauctorare militem, inuertere ſtudia procerum, eosq́ uarijs promiſsis ac muneribus allicere: indies paſsim ſerere diſcordias, & alere quò facilius oneratis Vladiſlai uiribus Vngaria potiretur. Artibus Alemãni haud parum, & cõſilio pollent: quod ſi armis, robore & tolerantia militari iuxtà pollerent, et ipſi quoq; concordes fuiſſent, uerum ſibi imperium compararent: ſed ſuis ſæpè artibus occidunt, & hoſtili uirtute adacti, ſuccũbũt. Atqui de legitima Vladiſlai coronatione, ac eius ordine, eſt agendum. Inprimis Albam dudum ingreſſurus, pro explicatis optimatum ordinibus, tale profectò ſpectaculum exhibuit, quod ubiq; gentium digniſsimum foret habitum. Vniuerſam enim Boemiæ, & potiorem Vngariæ nobilitatem ibi cernere erat. Præfecti prouinciarum, tribuni militum & legati legionum, centuriones & chiliarchæ, cum florentiſsima procerum iuuentute regem anteibant: antiſtites ex ordine ſubſequebantur. Ibi uarios & gemmatos habitus toto orbe ſpectabiles: ibi phaleratos, & ſupra hominum opinionem exultos equos, non ſolùm auro & argento, ſed lapillis onuſtos ſpectare licebat. Se quiſque certatim præter omnem luxuriam exornarat, ut maieſtati regiæ congratulando iactaret. Opes hîc Scytharum omnes effuſas reputaſſes. Augebant admirationem, & arma: quando aureas argenteáſque galeas & thoraces gemmatos, inſignesq́ more chriſtati, geſtabant. Varia ex auro argento'ue animalia & diſcintillantia præ lapillis ephipia ferebant. in extremo agmine Budini ciues erant, modeſtius ornati, quibus mos eſt inter coronandum templi poſtes, unà cũ Albinis, & inſtructa acie tueri, cum plerique optimates, & in primis metroppolita Colocienſis & dux Laurentius,

Vladiſlai ad Maximilianum legatio.

Vladiſlai regis coronatio, & pomp.

abeſſent

abeſſent, coronatio aliquantulum prorogata, ne cui excuſationis cauſa præpropera feſtinatione daretur: neque ij tandem affuêre. Vndecimo Calend. Octobris rex ita ritè coronatur. E proximis Dominici antiſtitis ædibus, ubi reſidebat, præcedente honeſtiſsimo comitatu, & uniuerſo pontificum ordine, in pontificio cultu progrediête, detecto capite, demiſsiſq; crinibus, paludatus rex in diuæ genitricis baſilicam prodit: à dextra Vrbanus Agrienſis epiſcopus, à ſiniſtra Sigiſmudus Quinqueeccleſienſis erat. Ante hos Ioannes Coruinus, elatis manibus ſacrum diadema præferens: cuius latera hinc Stephanus Bathor qui ſceptrum regale, & Ioannes ſancti Georgij comes, pomum aureum ferens, claudebat. Mox iſtos Stephanus Syrmienſis epiſcopus auream pacem, & Prior Laurançe crucem gerens anteibat. Quin & Paulus Kimiſius cum ſtricto gladio, & Mathias Gerebus cum enſe Vagina recondito aurea: item Ladiſlaus ueteris Palatini filius, magiſter agazonum cum equo: & Ladiſlaus Loſontius, cum regali uexillo, præcedebāt. Cæremoniarum ordinis præfectura Ioanni epiſcopo Varadienſi tradita Oſualdo Zagrabienſi ueluti metropolitano, ſacrorū operatio cōmendata: cum Hippolytus Strigonieſis metropolita, cuius hoc ſacrum munus erat, ob immaturā adhuc ætatem non adeſſet, quod haud ab re factum eſt, ne abſentia dignitatis ſuæ derogare uideretur. Et quamuis ipſe non uenerit, ualidiſsimum tamen equitatu (ut par erat) miſit. At ubi in baſilicam peruentum eſt, parato ſuggeſtu, procurante cuncta Ioanne Varadienſi omnes pro dignitate, præſidente in ſolio rege, in ſubſellijs conſedêre. Inſtructi uerò ad myſteria pontifices, in gradibus præ ara magna conſtructis ſupra quàm gladium ſtrictum, ſceptrum & coronám, cæteraq; inſignia regis impoſuêre: item & arcanum exorciſmorum oleum, ſine quo regalia initia fieri ritè nequeunt. Vladiſlaus omnium religioſiſsimus ad ſtipendia hæc inſignia ſe optimè præpararat. Eadem hebdomade alternis diebus ieiunia tria iam habuerat, quotidianaq; in Deum reſipiſcētia tanti regni molem obiturus, diuinam opem implorarat: haud inſcius, traditam à Deo poteſtatem ſine diuino præſidio geri non poſſe. Diebus aliquot ad Deum ingemuerat, ut quem regem is elegerat, ſuis auſpicijs comprobaret, & unà cum regno tueretur, in diuinoq; ſemper obſequio retineret. *Regis coronandi cæremonia.* Poſt conſenſum igitur omnium, cum Zarabrienſis, qui metropolitani loco in coronatione fungebatur, ante magnam aram præſideret, rex paludatus adhuc, cum pontificibus, qui eius latera claudebant, reliquaq; manu principum, è ſolio deſcendit: & occurrentibus in pontificio habitu duobus epiſcopis, ad metropolitanum ducitur. Conſtitutus ante ipſum, ex more præuenératur. Mox è ductoribus epiſcopis alter Sacroſancta inquit, reuerende pater, eccleſia poſtulat, ut hunc delectum militem in regalem efferas dignitatem. At percontatí illi, an eo munere dignus eſſet: continuò eſt ab omnibus acclamatum, pro explorata uiri ſapientia, & uirtute, iam eſſe digniſsimum & Reipublicæ ſalutarem. *Admonitio ad regem.* Poſt hæc metropolitanus ſacroſancti patris officio fungitur, admonetq;, ut cum præclarum inter mortales locum inuenerit, ſed periculis, laboribus, ſolicitudineq; perpetuò refertum: ſecum ipſe reputet, cum omnis ſit à Deo poteſtas, de grege ſibi commiſso Deo quoq; rationem reddere oportere: pietatem uſq; quaq; ſeruandam, Deum tota mente complectendum, colendum puro corde: orthodoxam fidem, quam ab incunabulis hauſit, ad mortem uſq; conſtantiſsimè retinendam, & pro uirili parte defenſandam: Chriſti uicarios & pontifices, omnes pro dignitate obſeruandos: Eccleſiaſticam ubiq; gentium libertatem aſſerendam: diuina & humana æquè curanda: iuſtitiam citra perſonarum diſcrimen ubiq; ſeruandam: exornandos eſſe bonos, & malos nulla impunitatē donandos: miſerabile quodlibet genus hominum, ab iniquiſsimo quoq; detrimento uindicandū: faciles ad euntibus aures adhibendas, & manſuetudinem cum affabilitate præſtandam: nihil deniq; patrandum, quod ſit à regia dignitate alienū et regnū ſuę fidei cōmiſſum, ita eſſe gubernandū, ut nō ad priuatā, ſed publicam utilitatē regnaſſe uideatur: præmiū deniq; rei benè geſtę non in terris, ſed in cœlo poſtulandum. *Regis uerba.* Contrà rex, harum rerū admonitus: cum diuinis inquit, auſpicijs me

ad

ad regendam Vngariam euocatum eſſe ſentiam, inprimis teſtor Deum optimũ maximum, cæteros'que cœleſtium numinũ ordines, deinde uos omnes, qui nunc adeſtis, me iuſticiam, leges, & pietatẽ, pacemq́ omnibus, cũ ſacroſanctis, tùm prophanis, cęterisq́ hominibus, qui qualiſcũq́ fortunę perſonam gerũt, & ſub mea ditione uerſãtur quantum in me ſitum eſt, & fideliſſimi Senatusconſulto fieri poteſt, diligentiſſimè & integerrimè ſeruaturum: Pontificibus maximis legitimum ſemper honorem exhibiturum, ac diuina ac humana iuxtà curaturum: Eccleſiarum iura tutaturũ: & antiſtitibus proceribusq́ noſtris debitum ſemper honorẽ impenſurũ: illud poſtremo toto corde, ac ſummo ſtudio enixurum, nequid unquã detrimenti reſpub. temerè patiatur. Mox in admota propius euangelia ritè iurauit, ut dicta iureiurando & rata & firma ab omnibus haberẽtur. Genibus deinde flexis, implorandę diuinę benedictionis gratia, ante metropolitani pedes procidit. Contrà ille aſſurgens, ingeniculatis omnibus, elatis in cœlum manibus, & depoſita mitra alta uoce precatus. Omnipotẽs inquit ſempiterne Deus, Creator omnium, Imperator angelorũ, Rex regum, & Dominus dominantium: qui fidelem Abrahã de hoſtibus triumphare feciſti, tribuiſti uariam Moſi, Ioſuæq́ populi tui ductoribus uictoriã, humilẽq́ Dauid ad regni faſtigia euexiſti, quin etiam Salomonem ineffabilis ſapientię pacisq́ munere ditaſti: in preces noſtras quęſumus. reſpice, & ſuper hunc dilectũ tuũ famulum quẽ tuo nomine ueneramur, optauimusq́ regem, tuarum gratiarum dona diffunde, ac dextera potentiæ tuæ domi militiæq́ iuere, ſerua in ſanctiſſimo ſeruitio tuo ac præſta, ut ubiq́ gentium iuſticiam cum religione retineat inuiolatam: & tuo numine fretus, exoptatam de orthodoxæ fidei hoſtibus uictoriam & optima ſpolia referat. Quod ut à clementia tuæ maieſtatis imploremus, te per Chriſtum dominum & Deum noſtrum, te per tuum filium uinigenitum, te per ſempiterni regni collegam intimum, & conſubſtantialem nuncupantiſſimis uotis comprecamur.

Oratio benedictionis.

Poſt hæc inclinato antè magnam aram metropolitano, & proſtrato ad læuam eius rege, recinente choro, ſacræ preces effuſæ, & nũcupata uota. Quod ubi factum eſt, metropolitanus reſumpta mitra, in proxima ſede deſedit. Rex à pontificum corona circumſeptus, ante illum ingeniculatur: & exuto brachio, humeroq́, arcano catechumenorum oleo, priſcorum regum more, ueluti Dauid à Samuele propheta delinitur. Inter deliniẽdũ metropolitanus iſta precando precatur: Chriſtus (inquit) optimus maximus, filius Dei uiui, qui à patre oleo exultationis delibutus eſt, præ participibus ſuis: ipſe per pręſentẽ ſanctę unctionis infuſionẽ, paracleti ſpiritus tibi benedictionẽ demittat, eandemq́ ad cordis uſq́ intima transfundat, ut exacta terreſtris regni gubernatione pręclara, in ęternum cũ regũ rege, corregnare merearis in cœlis.

Regis unctio.

Intentis deinde in cœlũ oculis, ita cõprecatur: Omnipotẽs & ſempiterne Deus, qui reges populi tui, ut ſacro miſericordię tuę oleo inungerentur, edixiſti: manibus noſtris uim tuę benedictionis concede quæſumus, & Vladislao famulo tuo, quẽ ſub tuo numine regem inungimus, dignam unctionis efficaciam & uirtutem infunde, ut munita dextera, & corroborato humero, fortiter, iuſtè ac ſapienter delegatum ſibi regnum tuis auſpicijs gubernare uideatur: tuãq́ ſacroſanctam fidem longè lateq́ tueatur: quod ut à clemẽtia tua impetremus, te per filium tuum unigenitum exoramus. Poſtquam rex ſacris regalibus initiatus eſt, à pontificibus turbaq́ procerum in ſolium reducitur. Metropolitanus ſubinde ſacris occipit operari: & inita confeſſione, ſacer chorus concinere cœpit. Interea rex in ſacrarium relatus, depoſito paludamento, regali diui Stephani regis habitu, aureisq́ cothurnis induitur: pallium è ſerico factum uranei coloris erat: cui Dei thronus, & Apoſtoli omnes, cum diuina maieſtate, ex auro contexti, in palmatæ ueſtis ſpeciem, quòd non tam uetuſtate & cenſu, quàm religione picturæ ſpectabile uidebatur. Regali ac ſacro inſtructus habitu, ſolium repetit: ubi poſtquam Alleluia concinuit chorus, ad magnam aram ex more reducitur, metropolitanum'que præuenerat. Tunc ille, ſumpto ex ara ſtricto gladio, quem diximus: Accipe, inquit, gladium diuorum apoſtolorum autoritate conſecratum, & diuino numine tibi deſtinatũ, ſuper femur tuum accinge, ac regna: cuius

Regi gladius datur.

ui æquitatem exerce, protere iniquitatem, ſacroſanctam Eccleſiam tuere, protege fideles populos, & hæredicos ac hoſtes Chriſtiani nominis iuxtà perſequere: defende uiduas & pupillos, inſtaura collapſa, inſtaurata conſerua: è facinoroſis dignas pœnas exige, & benè merentibus debitum honorem impende. Omnia igitur conſultis auſpicijs & diuino numine diſpone, ut egregius iuſticiæ cultor, cum Seruatore humani generis cuius uicem geris in populis, regnare perpetuò merearе. Cum ita dixiſſet, enſem in uagina reconditum, illi ſtatim accinxit: Super fœmur, inquit, tuum accingere gladio tuo potentiſſimè: illudque menti altius inprime, ſacroſanctos uiros non gladio, ſed fide regna uiciſſe. Secundum metropolitani orationem rex protinus enſem accinctus aſſurgit, educitque ac fortiter uibrat: mox læua manica terſum recondit. Poſt hæc, repetitum pro dignitate metropolitanum, genu flexo præueneratur. Deinde ſub adminiculantibus omnibus in pontificio habitu epiſcopis, acceptam ex ara coronam, regi metropolitanus imponens: Coronam, inquit, ſacram accipe, ab indignorum manibus epiſcoporum tuo capiti diuinæ Trinitatis nomine inditam. Hanc ſanctitatis gloriam & honorem, ac opus ſortitudinis eſſe crede; quinetiam initijs iſtis te miniſterij noſtri non expertem intellige: quippe qui, uelut nos ſpiritualium paſturā gerimus, ita & in externarū rerum præfectura te aduerſus omnes Chriſtianæ plebis hoſtes, tuæ fidei cōmiſſæ intrepidum fortiſſimūque reddas, clariſſimusq́ propugnator adſiſtas, ne regno tibi delegato indignus eſſe uideare. Hæc ubi dixit, regale ſceptrum porrigens: uirtutis, inquit, & ueritatis uirgam accipe, quà te facinoroſos proterere, fouere pios, & errantes dirigere, collabantes data dextera remorari, deprimere ſuperbos, & humanos efferre, tueri probitatem; & iniquitatem inſectari ſcias oportere. Diuinum illud dictum tecum quotidie reputa, uirga æquitatis, uirga regni tui. Et ideò dilige iuſticiam, & iniquitatem odio habe: quin propterea quidem te unxit Deus exultationis oleo, præ participibus ſuis, ut ſuæ unctionis iura ſeruando, cum cohærede ſuo filio, te perpetuò regnare poſſe ſentiamus. Surgenti deinde regi reconditus à latere enſis amouetur, enſiferóque Mathiæ datur, qui continuè geſtet eum ante regem: & rex in capite ſacrum diadema, at dextera ſceptrum geſtans, à metropolitano in regale ſolium reducitur, & collocatur, quem regiam maieſtatem omni ex parte referentem, his metropolitanus alloquitur: Sta hîc, rex inclyte, ac regna, locum'que nunc tibi à Deo delegatum retine. Te per omnipotentis Dei auctoritatem, & per hanc ſanctam coronationem, duodenorum apoſtolorum, cæterorum'que diuorum auſpicijs, miniſterio meo tibi traditam, uehementer oramus, ut quanto ſacrum collegium magnæ aræ propinquius aſpicis, tantò potiorem ubique gentium honorem tuis antiſtitibus impendas: & uelut te IESVS, Dei hominiſque medius hûc euexit, ita ſicut fas & æquum eſt, cleri & plebis rationem habe, & utriuſque ius pro dignitate tuere. Vix iſta dixerat, cum ſacer chorus ingentes Deo laudes, gratias'que concinere cœpit. Secundum hymni concentum metropolitanus exclamans, ait, Firmetur manus tua, & exaltetur dextera tua, & iudicium praeparatio ſedis tuæ. Deinde per Chriſtum optimum maximum, cæteros'que diuos fauſtiſſima quæque comprecatur. Quod ubi factum eſt, ad aram reuertitur, proſequiturque ſolennia: & cum ad communionem peruentum eſt, ſe regemque ſanctiſſima euchariſtia reficit, munit'que. Et ſacris ritè peractis, cum uniuerſa rex multitudine ad diui Petri baſilicam contendit, ibique in parato ſolio reſidet, dum aliquantiſper ius dicit, hinc profectus extra urbem, in ſuburbium magnum prodit, & in edito loco paratum podium cum inſtructo quorundam procerum ordine conſcendit, inter eundum uerò cum numiſmatis ſparſa miſſilia. In frequentiſſima concione hîc ab omnibus poſtulatum, ut cuncta regeni iura, priuilegiáque à diuis conceſſa principibus, uel maximè ab Andrea rege cum cæteris conditionibus, inuiolata ſeruentur. Stephanus Bathor Reipublicę nomine id in pulpito poſtulauit, ut à legitimo & coronato rege cuncta magis rata firmáque haberentur. Tunc rex indicto ſilentio; Nihil inquit (proceres, populique mei) reges

Corona datur.

Datur ſceptrum.

ges omnes magis addecere uidetur, ut in ueritate & æquitate gubernent, quàm præ oculis inprimis ſemper habere Deum: iuſticiam, integritatem'que ubique retinere: promiſſa præſtare: in diuinam ſapientiam oculi nobis aſſiduo intendendi, ut unde munus humanum habemus & imperium; inde lucem & gratiam cum benemerendi facultate hauriamus: nihil'que faciamus quod non regia ſit perſona dignum: nihil etiam moliamur, quod à publica ſit utilitate & ſalute alienum. Noſtris hoc maximè pectoribus altius inſidere debet; quod ſicut nos, & olim progenitores noſtros, clementiſſimus Deus, Reipublicæ ueſtræ præeſſe uoluit: ita & uos diuinam uoluntatem nunc ueſtris ſuffragijs, communi'que conſenſu comprobaſtis. Quare eo uehementius enitendum, ut dignitati noſtræ, & expectationi ueſtræ ſatisfaciamus. Vos omne de Vladislao bene ſperare iubemus, & patria ſemper numina exorare, ut quem uobis regem iudicio ueſtro approbatum dederunt, eidem quoque in ueſtrarum rerum moderatione, cum cœleſtis clementiæ dexteritate ſemper adſint, & cœptis omnibus domi & militiæ iuxtà faueant: adſitque inprimis huiuſce patrona, regni, diuina Genitrix, ſub cuius tutela omnem Reipublicæ interitum auertemus. Poſthæc, nos omnibus æquos pro dignitate futuros exiſtimate: quandoquidem non latet, ueros principes, à quo imperium acceperunt, ipſum Deum imitari oportere, rerum omnium ſalutem æquè curantem, redundantiam'que ſuæ bonitatis in res omnes effundentem, cum bonum quodlibet tantò præſtantius eſſe uideatur, quantò profuſius impartitur. Nihil principe indignius eſſe cenſemus, quàm priuatam publicæ utilitatem anteſerre. Is tyrannidis mos eſt, quæ ad publicum exitium exorta: non regni, quod ad commune commodum inuentum eſt. Qui ad ſalutem publicam natus eſt, publicæ ſtudeat utilitati: & bonum paſtorem imitetur, qui pro ſuis ouibus animam exponere non ueretur. Nobis igitur omnino dabitur opera, ut meorum more progenitorum, qui paribus auſpicijs potiti ſunt, publicæ impenſius quàm priuatæ rei curam geramus: nullos labores, nulla pericula, pro ſalute noſtra detrectemus: nihil quoque ducamus antiquius, quàm de ueſtra Republica, bene mereri: ut, cùm humanis exceſſerimus, de commiſſis paſturæ ouibus bonam Deo rationem reddere poſſimus. Quare cum iuſticiæ ſit officium, ſuum cuique ius reddere, proceres: ultrò pollicemur, æquam Deo mentem, cultum & honorem, quantum humana facultate fieri poteſt, Vladislaum omninò præſtiturum: diuina & humana æquè ſeruaturum: Reipublicæ, ueſtræ, regiæque maieſtati, domi foriſque, niſi uobis ipſi defueritis, nunquam defuturum: in dicendo iure legitimam cuique impenſurum æquitatem, miſerabilium perſonarum rationem habiturum. Proinde quod præſtanda promiſſa poſtulatis, illud ſcitote omnes qui adeſtis, nos non ad ſoluendam legem, ſed ad implendam ad uos ueniſſe: non ad reſcindenda antiquantaque decreta priuilegiaque ueſtra, ſed inſtauranda: non ad inſolita uectigalia imponenda ſed leuandam Rempub. ære alieno grauatam: non ad propaganda inutilia bella, ſed ad pacem quietemq; fundandam: non deniq; ad uiolanda ne minima quidem ex parte promiſſa, ſed conſeruanda peruenimus. Vtinam qualem animum in uos inſtituimus, talem in uobis erga nos ipſi reperiamus. Itaq;, ſi Deus, diuaq; Genitrix patrona noſtro principem integrum, bonum regem, parentem pientiſſimum, indulgentiſſimumq; patrem, moderatorem deniq; auaritiæ & iniquitatis expertem contulit, ueſtris ſuffragijs approbatū: date quæſumus operam, ut edicta ſeruetis, faciatis imperata, & ubiq; grata nobis præſtetis obſequia, utrinq; illud ſemper enitemur, ut quotidianis ſic utrinq; certemus officijs, ut finitimi omnes difficulter intelligant, an'ne uos meliorem principem, an meliores nos populos inuenerimus. Quod autem de pręſtandis interiecto iureiurando promiſſis expoſcitis, ſic omnes habete: cùm nihil maieſtatem regiam magis lędere uideatur, quàm rata pro irritis, & promiſſa pro uanis habere, neq; cōſtare uerbis, neq; fidei habere rationem: deos omnes hominesq; teſtamur, & hoc ſacroſanctæ crucis numen, in qua Seruator humani generis ultrò pependit, ſupplices inuocamus, iuramusq;, nos inito diuinis auſpicijs & beneficio ueſtro nuperrimè regno

quæcunꝗ in Vngariæ finibus pactà iam acceperimus eadem omnia, cum cæteris conditionibus, diplomate noſtro confirmatis, integra ſemper & inuiolata ſeruaturos, nihilꝗ molituros quàm ut integerrimum, indulgentiſſimumꝗ principem decet: de Rep. benè mereri, ac nihil deniꝗ ipſa tyrannide magis eſſe abominaturos. Cum iſta dixiſſet, iureiurando, de oſculata cruce promiſſa omnia confirmauit, ingens undiꝗ plauſus attollitur. Cum in habitu regiæ Maieſtatis, & coronatus in pallio diui Stephani eſſet, mirabile de ſe ſpectaculū exhibuit. Dum ſacris inſignibus initiabatur, nunꝗ ſe lachrymis abſtinere potuit, ſaluta concione, reuerſus haud procul in ſuburbij tumulū accepto ſtricto gladio, quem Paulus præferebat, ad ſolis exortum & occaſum, itē ad meridiem & ſeptentrionem, pro defenſando regno ter eo uibrato bellum ex more interminatur: Romanam quoꝗ conſuetudinem imitatus, cum à columna campi Martij, in partem futuri belli conſul haſtam iacere conſueuiſſet. Relatus in aulam, cū eodem habitu in medio ſuorum principum coronatus accubuit, & cum ea Maieſtate præſedit, ut uerum omni ex parte regem ageret. Reſpirabāt omnes, qui in eum oculos planè conuerterant: & maximā quam ꝑ ſpem de rege concipiebant, cum uiri grauitatem intuerentur. Quin & multi, qui antè nutarant confirmari occœpêre. Nec id quidem auſim inficiari, affuiſſe nonnullos, eosꝗ per paucos qui potius explorandi gratia, quā officij, aduenêre: inter multos quoꝗ diu ſimulatū & diſſimulatum fuiſſe. Multi eo die equeſtris ordinis dignitate donati. Poſteaꝗ uerum legitimumꝗ regem Vngari ſtatuêre, cùm undiꝗ bella imminerent, de ſortiendis prouincijs agi cœptum eſt. Quare die noctuꝗ ſenatus habebatur. Legatus Apoſtolicus, qui celebrationi huic affuerat, & Orator Ferdinādi regis, in Italiā ſubinde dimiſſi. Ioānes Veſprinienſi epiſcopus, cum ſe hoſtibus Alemannis finitimū eſſe diceret, rebusꝗ ſuis admodum timeret, primus ex epiſcopis à rege miſſionem accepit. cæteri dies circiter octo apud eum Albæ remanſere, donec grauioribus bene rebus proſpiceretur. Aulica munera ita partiri placuit

Distributio magiſtratuum.

Stephanus Bathor, magiſtratum Curiæ: Syrmienſis antiſtes, præturam regem & loco regiæ Maieſtatis dicendi iuris poteſtatem: Petrus Gerebus, regalis aulæ præfecturam: Palatini filius ſtabuli curam, Loſontius, uexilliferatum: Zagabrienſis deinde pontifex cum ſe ſponte Vrbanus antiquo munere abdicaſſet, quæſturam aſſequutus eſt. Prouincias imminentibus undiꝗ bellis, hoc modo ſortiti. Rex cum Ioanne Coruino, Laurentioꝗ duce, aduerſus Maximilianum & Alemannos Imperator deſignatur. Stephano ulterior Vngaria aduerſus Polonos parùm ab Alberto pace ſeruata: Paulo in Turcos expeditio obtigit, qui Dalmatiam quotidie incurſabant. Thomas Iaurienſis epiſcopus, cùm prudentia & arte polleret, nullisꝗ laboribus & uigilijs defatigari poſſet, (quare Mathiæ regi tātopere paulo antè placuerat) ſupremus a Vladislao ſecretarius declaratus eſt. Ioannes Varadienſis epiſcopus, qui unà cum Vrbano apud Mathiam

Ioannes Varadienſis episcopus, monachatū amplexus.

ſemper obtinuerat principatum, coronato è ſententia ſua rege, cum ſe ſat patriæ & humanæ gloriæ ſatisfeciſſe putaſſet, præter omnium opinionem, omiſſa mortalium rerum cura, ad diui Franciſci collegia, inuito rege, confugit: facinus de ſe præclariſſimū edidit, per omnia tempora commemorandum. Quandoquidem de actiua contemplatiuaꝗ uita iuxtà triumphare ſtuduit, ſe omnibus honoribus per functum eſſe ſenſerat, quibus noſter animus humanarum rerum cupiditate ſolet irretiri. Quaſcunꝗ legationes maximas obierat, tam honorificè geſsit, uti cæteros ſui temporis Oratores, apparatu prudentia, liberalitate ac eloquentia ſuperaret. Honeſtiſsima ſemper, & per quā culta ſamiliarium multitudine delectatus eſt: tantum ſibi ex diui Mathiæ beneficentia diuitiarum, oppidorumꝗ compararat, ut ad centum aureorum milia, præter uillas, & oppida, poſsideret unus tantum è ſorore nepos ſupererat, & tantæ quidem indolis, ut nec auunculo, nec pari dominatu uideretur indignus. In ſalutarem igitur incidit reſipiſcentiam. En ſtultam mortalium ſapientiam, en irritos hominū labores: en per quam uanum ſubtiliſsimumꝗ finē. Quid ex his tandem ſperare licebat, præter maximū Pontificatū? altius enim euehi non poteram. Quid demum conſequuti ſumus: præter cathenatos labores, perpetuamꝗ procellam, & æternam ſpiritus afflictionem.

onē: Valeant hæc omnia, quæ me mei ipſius immemorem effecere: quæ me terreſtribus infodêre miſerijs, qûæ me ad diuini numinis uultum nunq̀ ſuſpicere permiſere: humanis ipſe rebus ultrò renuncio, me ab omni miſera uindico conditione: & diuini numinis dexteritate, iter illud inibo, quo me (ni fallor) ab omni mortalitate iam aſſeram. Cuncta recenſui uoluptatum agmina, ambitionis omnia munera prægustaui, formidoloſa diuitiarum fomenta poſſedi, clientium ſalitationes, ante ambulonum turbas, familiarium multitudinem non ignorauit: neque popularis aura, nec gratia principum, nec plauſus populorum: nec congratulationes amicorum, nec cultus aſſiduus domi foriſq; ſeruatus, mihi defuit. Quid tandem ſolidæ utilitatis ex his legere licuit? nempe nihil præter mentis detrimentum, defectum, interitum'ue animi, & aſſiduam ſpiritus afflictionem. Cedamus igitur, terreſtri patria, & momentaneis his rebus ultro renũciemus, ne dum mortalium amore rapimur, mortem quoq; perpetuam nobis comparemus. Sat luſum & inſanitum eſt, ſat in ridiculoſo errore uerſatum, ſat corpori deniq; ſit indultum: nunc animæ, nunc immortalitatis habenda ratio, ne, animantium more, uiuere uideamur. Poſtquàm in hoc aſſiduo bello mortalium nemo ferè tutò uiuere poteſt, niſi ad munitiſſimas arces effugiat, editiora loca petamus: & ex humili genere nati, uitã quæramus illuſtriorem: nec ab re quidem nobis factum erit. Si Chriſtum optimum maximũ Seruatorẽ noſtrum imitati, quãto huic uano ſeculo clariores uiximus, tantò deliteſcemus obſcuriùs, uti cumulatas uanæ hîc noſtræ gloriæ pœnas exoluamus: & diſcat exemplo quiſque noſtro, non in rebus momentaneis & fluxis, ſed ſtabilibus & æternis ſpem ſolidam eſſe collocandam. Ex humilibus exorti parentibus, in priſtinam humilitatẽ, quod reliquum eſt uitæ, redigamus: ne, cum hac ætate plus ſapere debeamus, in obſtinata uitæ miſeria, & cæcitate perſiſtendo grauius deſipere uideamur. Proinde nos à quotidianis naufragijs, & fortunæ poteſtate, tandem aſſeramus, Seruatoris noſtri humilitatẽ imitemur, & crucem ſubeamus: ut, dum fragilem hanc uitam contempſerimus, perpetuam nobis comparemus. Si quot labores in ſeruitio mortalium principum tolerauimus, tot in diuino officio pertuliſſemus, iam uerè beati poſſemus exiſtimari. Quare uanitati omnino cedamus, & ſalubre Dei quæramus obſequium. Hac mente percitus, haud aliter atq; ſi cœleſti numine foret admonitus, inprimis omnibus ſe ſacris exuit præfecturis ſe pontificatu Varadienſi ſpontè abdicauit, ad meliorem uitam emigraturus, ne amicorum quidem, & familiarium orationem omiſit, ut ingenitam uſque quaq; charitatem retineret. Cùm regem nactus eſſet indulgentiſſimum, & ob ſuperiora merita ſibi deditiſſimum, Valentino Pannonio: cui Lupo cognomen erat: epiſcopatum renunciauit: & ut continuò potiretur, cũ autoritate regia facilè impetrauit. Præpoſiturã Budenſem in ſuburbano ſitam Oſualdo epiſcopo Zagabrienſi amicoq; uetuſtiſsimo Nicolao pro pontifici olim ſuo, primariam in Varadino præpoſituram. Alia alijs pro dignitate diſtribuit. Albæ ab amicis dudum digreſſuros, cuncta, quæ apud ipſum erant, his prodegit. Quin & gemmatos annullos, quotquot geſtabat, præter Pontificiũ, in eos partitus eſt, obſignatorio Dominicũ Albenſem antiſtitem ultrò donauit. Ioannes igitur, difficulter à Vladislao rege Aulicæ militiæ uacatione donatus, Olmucium in Morauiẽſe recepit, uti prius quã diui Franciſci ſacris initiaretur, ritè cuncta diſponeret. Familiares partim inter ſeruitia regis, partim inter Valentini ſui ſucceſsoris familiam inſinuauit: quẽ diutina experientia ita dilexit, uti filij loco ſemper haberet. Antequam religionis illius ſumeret habitum, illic annum exegit. Interea, ædem Olmucij mira celeritate exædificatam, & Pantheon appellatam, cunctis numinibus ex uoto dicauit, magnificeq; donauit: ſacras ueſtes, auro gemmiſq; onuſtas, & multa uaſorum genera non Varadienſi ſolum Budenſiq; baſilicæ, uerùm & alijs mira liberalitate diſtribuit. Nepoti adhuc infanti, è ſorore uillas & oppida cuncta, ſua uirtute parta, legauit. Aureûm circiter quinquagies mille in ſacros uſus erogauit. Mox exacto anno, implorata publicè uenia, tanquam ſi humanis excederet, complorante populo, & collachrymantibus amicis, accitis è Sileſia diui Franciſci ſacerdotibus, ſacroſanctũ ſumpſit habitum: & ab illis exceptus, conſcenſo

 curru

curru, Varadiſlauiam euectus eſt, ibi que in ſacro Franciſci collegio die noctu que in diuino cultu uerſatur. Tantum Vngaris Boemiſq; ſui deſiderium hac inſigni emigratione reliquit, ut pientiſſimo quiſque parente, ac patrono officioſiſſimo, ſe orbatum reputaret.

RERVM VNGARICARVM DECADIS QVARTAE FINIS.

ANTONII BONFINII RERVM VNGARICARVM DECADIS QVINTÆ LIBER PRIMVS.

Vix dum Vladiſlaus rex Albæ coronatus, Budam ſe, cum uniuerſo pontificum procerumque comitatu receperat: cum uarij ex omni regni parte tumultus, & graues bellorum metus emergunt. Nam & Iacobus Sekellius defectione ad Maximilianum inita, ad lacum Balatonem oppidulum occupaſſe, ac in Veſprinienſi agro res nouas moliri nunciabatur: & crebræ quotidiè Turcarum incurſiones in prouinciam, ac populationes afferebãtur: quin etiam Polonorum, Germanorumq; exercitus regni finibus imminentes maiorem indies metum inijciebant: cùm Albertus regis frater pace ea, cuius ſibi conditiones non eſſent ſeruatæ, haud ſtandum exiſtimaret: & Maximilianus à ſuis impulſus, Vladiſlaum ad illud regnum ritè euocatum, iniquiſſimo animo ferret: cuius ipſe incredibili cupiditate flagraſſet. Accedebat præterea non leuiſſimi momenti res, quod Beatrix, quæ Mathiæ regis fuerat uxor, Vladiſlai matrimonium propè impatienti animo appetebat, ut in priſtina dignitate maneret: quæ, ſi mulier deſpiceretur, haud cuiq; dubium erat, quin quorum ſe partibus adiunxiſſet, eiſdem regnũ etiam opibus, & copijs ſuis conciliatura eſſet. Quinetiam, Ioannis Coruini adoleſcentia timorem non mediocrẽ faciebat, quem Maximilianus per Iacobum Sekelliũ quotidie præmijs & pollicitationibus ad defectionem ſolicitabat. Cuius rei legati quoq; aſſiduè miſſi ſuſpicionem augebatur. Igitur rex his tantis ſubitò difficultatibus obiectis omnibus maturè, quo ad poſſit, ſibi occurrendum ratus, Sigiſmundum Quinqueeccleſiarum antiſtitem, qui ſecum Budam acceſſerat, quod eum multum apud Coruinum ualere auctoritate intelligebat, Tatam ad retinendum in officio adoleſcentem eueſtigiò mittit: reginę uerò nuptias indies acrius flagitanti, easq; niſi aſſequatur exitium propè regno Hungariæ minitanti, quod tandem reſponſum det, etiam atque etiam conſultandum cum patribus putat. Cum autem de ea re conſilium agitaretur, nemo reperiebatur pręter paucos, quos pecunijs & præfecturis ipſa ſibi deuinxerat, cui coniugium eiuſmodi probaretur. Regẽ mulieris inprimis ætas, ac nota ſterilitas deterrebat: patres, quod timendum putabant, ne peregrinis gentibus regnum communicatum breui ad nominis interitum perueniret: Boemi, pręter cætera, decretum etiam publicũ proferebant, quo cautum erat, ne cui Boemiæ regi uiduam ducere liceret. Quia uerò ſi poſtulantis regina conditio apertè reſpueretur, nemini dubitandũ uidebatur, quin ſtatim bellum illa eſſet maximum tum ſuis tùm aliorum opibus conflatura, haudquaquam ſponſalium ſpe deijciendam eam exiſtimabant, quo ad regnum eſſet abs tot imminentium bellorum terroribus exolutum. Rex autem inſtante uehementiùs indies muliere, atque procerum, quos poterat, animos muneribus & pecunijs corrumpente, ueritus ne ſi conſilium patrum ſequutus falſis reginam promiſſis tenuiſſet, parum ſincera fide regiſſe tandem uideretur: IIII. Nonas Octobris,

patribus,

patribus, procerumꝗ principibus ſecretò accitis, ita omnes eſt alloquutus. Cum me regem declaratum Vngarorũ nonnulli hortati eſſent, ut Beatricem Aragoniam mihi deſponderem uxorem, eorum haudquaquam, ut uerè dicã, ab initio conſiliũ improbaui, ſic enim fore uidebam, ut ducentis aureorum millibus ab ea nomine dotis acceptis: & trecentis millibus, quæ ex dote, & ſortis ei iure debentur, quemadmodũ ipſa pollicebatur regno remiſsis, non Boemico ſolũ exercitui, cui Mathias rex multa ſtipendia debebat, ſatisfacere ſed Polonis etiam, & Germanis, qui regnum propè ex compoſito inuaſerunt, facilius poſſe occurrere. Pòſt autẽ, cum eadem, nullis talibus promiſsis expletis meum ſamem adhuc matrimonium affectaret, meꝗ ſi ſuam cõditionem abnuerẽ, bello perſequuturã atꝗ ad hoſtes noſtros acceſſuram, eiſꝗ Zotium, Dyosgyurum, ac Strigonium traditurã ſe oſtenderet: neꝗ externos iam ſolum principes amicos ac neceſſarios ſuos ad belli ſocietatẽ alliceret, ſed qui mihi ſtuderent, nèque ab eo matrimonio deterrẽt, hoſtiũ prope omnes numero duceret: fateor me cũ tanta rei indignitate, tùm multo magis perſpecta mulieris ſterilitate commotũ, à priſtina omnino ſentẽtia deſtitiſſe: & ſi quam ſpem nuptiarum obieci, me id ipſum communis ſalutis cauſa, uel autoribus uobis egiſſe: cum dimiſsis omnibus Boemicis cõpijs, nullo alio modo infeſta reginę arma mihi ac regno meo imminentia propulſarẽ commodius poſſem. Nunc uerò cum uos in eadem pręſtare ſententia uideam, ut quo facilius mulieris potentiſsimæ inſidiæ declinentur, eius ſponſalia ſimulentur, atꝗ ars arte quodãmodo deludatur, faciam quod uobis placere ſentio: ſi illud autem apud uos teſtatum, relinquo me non tam iudicio meo, quàm auctoritate ueſtra ad hanc conſilij rationem accedere, id quod uobis prædictũ uolo, ne quis me fortaſsis contra dignitatem regiam, ut perfidioſum aliquando inſimulare: aut huius me conſilij ſi quid propterea durius accidiſſet, autorem reprehendere iuſtò poſsit. Cùm omnes aſſenſi eſſent, haud ita multo pòſt inſtante muliere, ſpõſalia in hæc uerba paucis adhibitis teſtibus, paciſcitur, ut diceret: ſpondere ſe reginam ex antiſtitum procerumꝗ uoluntate ducturum. Pòſt autem, cum ad tutandũ regnum propediem egreſſurus crebris ab ea quotidie nuncijs uocaretur, inſtantium bellorum molem cauſſatas, ægrè tandẽ ad eam ita acceſsit, ut nullum tamen ei ſponſi ſignum ediderit: non riſum, non iocum, non oſcula, non blanditias ullas attulerit: ſed quaſi alienus cum aliena præſentibus ſemper arbitris loquuntur, ab eâdem aliquando blãdiente triſti ipſe ſeueroꝗ uultu diſceſſerit. Sigiſmundus, cum confirmato Coruino reuerſus, optimatibus de nouis ſe abſente uectigalibus decreuiſſe, eoſꝗ mirificè inter ſe diſsidere animis comperiſſet, impendentem calamitatem perſpiciens, domum regreſſus, prorſus ſe à publicis negotijs omnibus auocauit. Nondum menſis Octob. erat exactus, cum nouæ defectiones, direptiones, & incendia ex omnibus regni partibus audiuntur: Sempronium Auſtriæ finitimum, interpoſitis conditionibus nonnullis, cæſari deditionem feciſſe: Sabariam à Germanis diligentiùs obſeſſam, propediem in manus hoſtium eſſe uenturam: Iaurienſibus obſidionis periculum imminêre, quos præter arcem nec murus nec foſſa ulla protegeret. Albertum cum exercitu Polonorum contra fœdera Caſſouiam obſidere: quadringentos Beatricis equites expeditos, Blaſij Magÿar, qui apertè ad Albertum defecerat, arte partim cæſos, partim captos fuiſſe. Adhæc Turcas Medruſiam uſꝗ quotidie per Croatiam excurſare, & magna populis detrimenta inferre. Nec multo pòſt, Sabaria capta: & arx Neapolitana ſubſidio deſtituta, cum urbs antea rebellaſſet, Maximiliano ſe tradidiſſe nunciatur. Interea Albertus Maximiliano adiunctus, obſidione Caſsouiæ non contentus, quod oppidum munitiſsimum facilè rei frumentariæ difficultatè ſperabat ſe in poteſtatem poſſe redigere, cum ulteriorem Vngariam fluctuante ubique regno adoriri ſtatuiſſet, prouinciam longè lateque depopulatur: & ad Varadinum & Agriam uſꝗ excurrens, urbem nullis mœnibus aut foſsis uallatam:

magna ex parte ſuccendit: inde ab arce repulſus, agros uaſtat, pecora abigit, uicos incendit, agreſteſq́ imperium detrectantes captiuos abducit. Caſtrũ autẽ ferreũ à Septingentis militibus Sueuis, imperante cæſare, parũ proſperò conatu eſt obſeſſum. Nam præſidium, repentina eruptione facta, qui obſiſtere conati ſunt, alios concidit, alios uulneribus affecit, reliqui ſeſe fugæ mandarunt. Principio inde Nouẽbris menſis Ioannes Viteſius Veſprinij antiſtes, regẽ ſenatumq́ miſſo properè nũcio certum facit ſeſe aſsiduè à Maximiliano ad defectionem ſolicitari: idq́ ni faciat, bello atq́ ipſius urbis excidio perterreri orare eos, ut celeriter tumultuarium ad ſe mittant exercitum, cuius auxilio datam ſemel regi fidem uſq́ ad extremũ tueri poſsit. Reſponſum à rege patribuſq́ datur, ut ipſe oppidum pro tẽpore omniũ neceſſariarũ rerũ apparatu communiat, ne prima occupari impreſsione hoſtium poſsit, ſubſidium ſeſe idoneum in tempore ſummiſuros. Præterea iubetur bono animo eſſe, præſentiumq́ temporum rationem habere, quibus tam multis undiq́ ingruentibus bellis, & ærarium exhauſtum, & principũ diſtractos in diuerſas partes animos animaduertere poſsit. Rex inde ſuadẽtibus patribus, & re ipſa cogente, prorogatis Beatricis nuptijs (quòd ſibi tum non de ſponſalibus celebrandis, ſed de propria ſalute defendenda cogitandum eſſe, mulieri reſponderet) paucis pòſt diebus cum Vrbano Agrienſi, Thoma Secretario Taurienſi, & Stephano Batoreo, & proceribus, reguliſq́ nonnullis, ſe Poſoniũ cõfert, ut inde inauctorato nigrorũ ueteranorũ exercitu, in Auſtrię fines incurrat, dumq́ ipſe ei rei, cum cæteris optimatibus ſtudet: Vrbanũ, (cui, ex paternis amicis uni, ob exploratam fidem, optimaq́ conſilia, Coruinus ſe, ut alteri parenti dicarat: ac Tatam, Comaromiumq́ commiſerat) Comaromium, ad nutantem adoleſcentis animum confirmandum, dimittit. Veſprinienſis antiſtes, uti auxilium differri, & ærarij anguſtias iactari audiuit, de ſua magis quàm de publica ſalute ſollicitus, uaria ſecũ agitare animo cõſilia cœpit. Accedebat ad incitandũ hominis animũ, inſignes etiam quædam iniuriæ: quòd & raròin cõſilium à patribus adhibebatur, & à uicino quodam regulo parum humaniter tractabatur. Eò magis cæſar indies inſtare, ac nunc literis, modò nuncijs hominẽ, ut fortunis ſuis cõſulat, admonere: Vladislaum non Romanum modò imperium, ſed ſuoſmetipſius propè omnes habere infeſtos, magnum iam optimatum numerum ad ſuas partes tranſiſſe, neque eum primum defectionis initurum conſilium, dicere . Pollicetur inde, pontificatum Viennenſem aliaq́ multa munera, ſe daturum ſi deſcerit, ſin minus extremũ contrà comminatur exitium. Hæc cum ei mãdata Iacobus Sekellius attuliſſet, ac diploma incolumitatis, cæſaris fide interpoſita, reddidiſſent, perſuadet ut ſecum in caſtra concedat. Quo ubi uenit, liberaliſsimè à cunctis eſt exceptus, pactuſq́, ut in quacunq́ fortuna periculum ſibi à duobus pontificatibus pręſtaretur Maximiliano Veſprinium tradit. Maximilianus præſidio in oppido impoſito, caſtriſq́ in agris locatis, Ladislaum Caniſaium in Simigienſem agrũ cum expeditis equitibus, pauciſq́ peditibus mittit, ut pagos oppidaq́ eius omnia ad deditionẽ impelleret, ſub imperiumq́ redigeret, quò cum ueniſſet, reſiſtentes, ac mandata facere recuſantes ſpoliauit: obedientes, nullo detrimento affectos, commeatum tantum deferre in caſtra iuſsit. Hinc cum ſe ad Maximilianum contuliſſet, fratrẽ tamen Vladislao reliquerat, eo conſilio uti, cum Auſtrię eſſent finitimi in utram ſe partem uictoria inclinaſſet, in tuto res ſuas haberent, atq́ alter alterius fortuna ſe tueretur. Veſprinij defectione & Germanorum aduentu audito non minimum regis patrumq́ animi perculſi ſunt. Mouebat autẽ eos inprimis, regalis Albæ propinquitas: quæ ſi in manus hoſtium perueniſſet, nihil aliud ad expugnandum regnum quàm Buda, oppidum haud quaquam munitum ſupereſſet. Itaque nullam ſibi muniendæ Albæ moram interponendam rati, eius rei cauſa Stephanũ Barthoreum & Paulum Kimiſium cum exercitu mittunt. Quò cum illa acceſsiſſent, ægrè à ciuibus intra oppidum ſunt admiſsi: qui magnitudine pecuniarum deterriti, quas in munitione omnis generis comparandis impendi, intellgebant oportere (quippe ob diurnam pacem omnium ibi rerum, quæ ad pellum uſui erant ſumma eſſet

ma eſſet

ma eſſet difficultas) munitionem eam attingendā eſſe negabāt: cum dicerent, modo urbem loci natura ſatis munitam eſſe, quam ne Scytharum quidem exercitus, cum totā Vngariam peruaſiſſent, expugnare potuiſſent: modo populi frequētia abundè defenſam, in quam ſe ex agris oppidiſq; uicinis, pleriq; omnes rebus his timentes contuliſſent. Quo factum eſt, ut quingentorum quinquaginta quinque militum præſidium ægrè receperint. Maximilianus interea contractis undique copijs Albam uerſus exercitum ducit, quòd modicò eam præſidio teneri audierat, confeſtim ne hoſtibus ſibi conſulendi tempus concedat, oppidum ipſum adoriri conſtituit. Quibus de rebus rex certior factus, ueterranorum exercitum, quem militię ſacramento deuinxerat, extemplò Danubium tranſire iubet, ut hoſtibus ad Albam occurreret: qui ad octo millia eſſe ferebantur, ipſe coacto Vngarorum exercitu, mox ſubſequi inſtituit, ut unico, ſi fieri poſſet, de regno prælio dimicaret. Exercitus cum in Morauia poſt Mathiæ regis exceſſum ſtatiua habuiſſet, ac in flumine trajciendo multū temporis conſumpſiſſet, ad tempus adeſſe non potuit. Nam Maximilianus, cum magnis eò peruenit eitineribus maturaſſet, iam lacunam traiecerat: & in planicie quę eſt in conſpectu urbis, caſtra poſuerat. Stephanus & Paulus mœnibus urbis diffiſi, ut ſe ad meliora Reipub. tempora reſeruarēt, ea aggreſsi, primò Taiam inde Budam ſe recipiunt. Maximilianus præmiſsis exploratoribus, qui ſibi certa de urbis munitionibus referant, ſuburbium incenſum eſſe cognoſcit, ne ab ea parte urbs expugnari poſſet, (hæc enim intra duas ampliſsimas paludes collocata, duos tantùm aditus habet: unum qui ad Budā, alterum qui ad Balatonem locum ſpectat. cæterùm aquæ limiq; impedimento adiri haudquaquam poteſt, præterea in muris, nec ſaxa, nec pluteas, nec inſidioſa ulla loco tormentorum loca: neq; omnino ullum urbis propugnatorem conſpici: oppidanas ipſos cum rei militaris ignaros, tum mirum in modum deſidiæ deditos, exiguo urbem præſidio commiſiſſe. Quibus de rebus ad oppidum ſubitò adoriendum accenſus, Sueuis peditibus expugnandam ſibi urbem prædæ pactione ſuſcipientibus, ſummam eius rei poteſtatem permittit. Sueui, haſtatis & grauis armaturæ præmiſsis militibus, & machinarijs poſt ſe ſubſequi iuſsis, cū in ſuburbium perueniſſent, cum parua præſidij manu temerè ex oppido obuiam egreſſi prælium commiſerunt: quos ex equis infeſta haſta ſe acrius inferentes, cum præſidium fraxinea lancea pedes circiter uiginti longa cominus, manum conſerere aliquandiu prohibuiſſet & præcedentem phalangem protexiſſet, tandem machinarijs omnia fumo & ſtrepitu inuoluentibus conſternatum in urbem ſe recipere eſt cōpulſum, Sueuius adeò cupidè inſequentibus ut nonnulli cum ijs miſti, intra portam urbis irruperint. Cuius prælij euentu in ſpem potiundæ urbis omnes erecti, ualidiſsimo dimiſſo propugnaculo quod antè urbis aditum fuerat excitatum, ad mœnia, quanquam lata foſſa & aqua uſq; ad pectora alta munita, repentè conuolant: & cum ſagittarij machinarijq; pro foſſa ſtantes conſiſtere in muris defendendi cauſa permitterēt, haſtati foſſa limoſo uado traiecta lanceas pro ſcalis mœnibus admouent, ijſq; innixi, celeriter in muros aſcendunt. Oppidanos & ſpectata ſuorum turpi in urbem fuga, iam antea auariciæ ignauiæq; ſuæ cœperat pœnitēre: & pòſt, conſpecto repentè in muro hoſte, deſperata ſalute, certaminis ac defenſionis omne conſilium abiecerunt, trecenti tantū ex ijs equites qui in præſidio urbis erant, forum uerſus ſe cum paucis ciuibus eo animo conferunt, ut ſi facultas pugnæ detur, ne tantam hoſti uictoriam concedant. Porta ab ijs qui proxima mœnia occuparant refracta, cataphracti ſtatim intromiſsi in uia lata, quæ fert in forum, acerrimum cum oppidanis & præſidio præliū inierūt: adeoq; obſtinatis animis pugnarūt, ut ex pręſidio omnes ſine maximo mulierū puerorumq; plorantium ſtrepitu, qualis edi in captis urbibus ſolet, ceciderint. Inde in forum uenientes, in quęcūq; incidūt: ferro ſęuiunt, in foro autē ſacerdotes quoſdam pro tēplo diuę Genitricis acriter dimicātes, crudeliſsimè trucidāt. Inde ad diripiēdā cōuerſi urbē ut ſtipēdiorum ſuperiorum detrimenta ſarcirent, ciuibus omnibus unà cum uxoribus & liberis captiuis factis nō ſolùm in bona fortunaſq; corū inuadunt: ſed ne

Albæ regiæ ſitus & expugnatio.

matre parum

matronarum quidem ac uirginum pudicitiæ parcunt. Fuerunt etiam, qui in diuæ Genitricis ædem & in ſanctorū ſacella regum irruperunt: quorū quidē cū tres (ut aiunt) ſupra diui Mathiæ ſepulchrum obtruncaſſent, lanceis tabidum etiam cadauer eius reuellere ſunt conati. Alij ſacrarij poſtes perfringendos aggreſsi, quod gemnatis reliquijs diuorum ſacriſque ueſtibus refertiſsimum eſſe audierant, cæſaris edicto renunciato, quo grauius in eos ſe animaduerſurum edixerat, qui aut mulieribus uim feciſſent, aut ſacris ædibus manus attuliſſent, aut inermem aliquem ferro læſiſſent, conatu deſtiterunt: ſeque inde ad Dominicum urbis antiſtitem oppugnandum contulerunt, qui nonnullis ciuibus ſecum ſumptis in altiſsimam baſilicæ ſuæ turrim, aduentante hoſte confugerat, eoq; uniuerſam tēpli ſupellectilem, quę præcioſiſsima erat cōportarat. His rebus geſtis Maximilianus poſtridie urbem ouans ingreditur, innumera principum nobiliumq; Germanorū turba ſtipatus: ex Vngarorū Iacobo Sekelio, Nicolao Zecchio, Ladislao Kaniſio, alijsq; nonnullis qui Vladislaum regem reliquerant. Inter ſcontinentes militū plauſus & fauſtas ſuorū acclamationes ductus ea uia eſt, in qua cum præſidio & cum ciuibus dimicatum atrociſsimè demonſtrauimus. Quòd eo fuit conſilio adminiſtratum, ut cadaueribus omnium adhuc, ubi quiſq; eorum ceciderat, iacentibus, prætereunti ſe quiſq; cæſari commodè poſſet oſtentare: cum alij trecentos, alij plures ſua ſe manu interſeciſſe iactarent. Quam ſtragem iniquiſsimis oculis cæſar dicitur aſpexiſſe: ſiue quòd putaret imperatorē Auguſtalia propediem ornamenta ſumpturum, non crudelitate, ſed manſuetudine imperij rudimenta ponere oportere: ſiue quòd uereretur ne labantes adhuc Hungarorum animos, prorſus à ſe huius immanitate uictoriæ auertiſſet: quorum ea eſſe ingenia ſciret, ut lenitate facilius, quàm inclemētia flecterētur. Quęrentique ei cur adeò crudeliter in Chriſtianos & cognatos homines ſe geſsiſſent: reſponſum datum eſt: cæſorum ſe pertinacia fuiſſe adactos, qui conſtanter uſq; ad extremum arma retinuiſſent. Inde omnibus cadaueribus ſepulturę mandari iuſsis, in forum profectus, inq; baſilicam ingrediens, ualde perturbatus eſt animo, cum ſibi equus repentè corruit: quo facto eorū expiatum ſcelus uulgò putarunt, qui ſacrilegas deorum fanis manus intulerant. Interea Dominicus antiſtes impetrata ſibi ſuiſq; & ſupellectili ſacrę incolumitate, turri egreditur: atq; haud ita multo pòſt cum ditiſsimus eſſe prædicaretur, & qui regales diui Mathiæ theſauros perpetuò cuſtodiſſet, fortunis omnibus euertitur, atq; baſilicæ ſuæ etiam renunciare compellitur. Milites uerò prædę intēti occultum locum nullum, quem non excuſſerint, reliquum fecerunt: uſq; adeò, ut cum ędium etiam fundamenta paſsim effoderent, in uinaria cella quędam ſub fornice nummorum aureorum ſex & triginta millia nonnulli repererint. Cum autem locupletatis nobiliſsima præda militibus, tribuni militum, equitum inuidia flagrantium, obſequi uoluntati, & ſeruire commodis cuperent, edixerunt, uti uniuerſa in forum præda cōportaretur, quo ęqualis eius inter omnes partitio iniretur. Rebus igitur omnibus quę occultari non potuerūt, in publicum delatis, diſtributio non pro meritis uirtutis ſed pro gradibus honoris eſt inſtituta, quod ipſum Sueui inprimis, qui urbis expugnationem huius pactionē prædæ ſibi depopoſcerāt, adeò ęgrè tulerūt, ut ſe poſthac neq; dicto audientes futuros eſſe profeſsi ſint. Poſt diem octauū cæſar, ut priſtinū ciuitatis ſtatū, quo quomodo poſſet reduceret edictum propoſuit, ut ciuium quiſq; ſuas domos repeteret: & urbem, reuocatis ciuibus, artibus, inſtitutiſq; frequentaret: daturum ſe operam, ut in poſterum ſuam in ſe neq; clementiam, neq; ęquitatem deſiderarēt, id quod pauperrimus prò ſe quiſq; ſtudioſè fecit. Nam qui rem haberent, pecuniæ quam multabatur, magnitudine ſe in libertatem uindicare nemo potuit. Hunc in modum Alba XIIII Cal. Octob. eſt capta, Salutis anno 1490. MCCCCXL. ſexageſimo ferè die, quam in ea donatus corona incredebili cum omni gratulatione rex fuerat. Quare adeò permoti Vngari ſunt, ut huius unius urbis iactura omnē ſuam ex præclaris antè partis uictorijs belli gloriam

ad

ad nihilum recidiſſe, exiſtimarent. Quamuis id non tam hoſtium uirtuti quàm prauis factionum ſuarum ſtudijs omnes tribuerent: quòd Germani ſine Hungarorum ductu nunquam regni fines intrare auſuri fuiſſent: neque præterea deeſſent, qui propterea neglectam eſſe Albam interprætarenrur, ut Vladislao ſarciendorum damnorum, quæ tam multis ereptis oppidis Maximiliano illata erant, & reddendæ ei Auſtriæ neceſsiras augeretur. Capta Alba, ſtatim cæſar ad Budam oppugnandam animum cogitationémque omnem intendit: quam ſi ſubitò aggreſſus eſſet, nullo tum præſidio & munitione firmatam & uicinæ in primis urbis calamitate perterritam, haud cuiquam dubitandum uidebatur, quin in poteſtatem & imperium nullo negotio redacturus fuiſſet. Verùm quo minus id faceret, moram militum ſeditio attulit: qui ipſum exercitum eò adducentem, ſequi noluerunt. Itaque dum Albæ ſeditione ſedanda, & rebus componendis tempus terit: Bathoreus & Kimiſius ad eam muniendã à rege miſsi uniuerſa ex finitimis pagis in urbem ruſtica turba compulſa, & uino, frumento, armentis, cæteriſq; eius generis omnibus comportatis, & mœnibus per ciues dies noctéſq; egregiè laborantes reparatis & uallo foſsáque firmati in eum locum rem adduxeranr, ut ſe cæſaris uictoris impetum per ſe ſuſtinere poſſe non diffiderenr, nedum ſi ſe rex adiunxiſſet, qui indies cum ornatiſsimo exercitu Boemorum à Piſonio affore dicebatur. Hoc tanto militum incommodo obiecto, & præterea difficultate pecuniarum incredibili cum ſe circumuentum cæſar animaduerreret, ad Sigiſmundum Quinqueecleſienſem epiſcopum quem hominem eſſe ditiſsimum ea tempeſtate nouerat, literas mittir, rogar que, ut ſuis ſe partibus adiungere, ac duo & triginta millia nummûm aureûm ſibi commodare uelit: quibus ſeditioſo reconciliato milite, clariſsimam perſequi uictoriam queat. Pro tanto beneficio Saltzburgenſem epiſcopatum & multas ciuitates pollicetur: & ut promiſsis fides ſir, Germanorum principum obſignatas ea de re ſyngraphas mittir. Sigiſmundus uir ſumma prudentia, atque ingenij dexteritate admirabili præditus, officij ac dignitatis ſuæ non immemor breui reſpondet: datam ſemel Vladislao fidem fallere, nefas eſſe exiſtimare: neque id à bono uiro aliquo comittendum eſſe cenſere. Pecuniam, quam det, copiam nullã ſibi ſuppetere, & ſi qua adſir, eam in tanta rerũ omnium perturbatione pro ſua & ſuorum ſalure tuenda, ſi quid durius contigiſſet, conſeruandam iudicare, ſe, quando inter duos clariſsimos reges tanta exarſerit de poteſtate contentio, darurum operam, ut in priuato ſir, ac neutrius fortunam ſuis aut ſtudijs aut copijs ſubleuet. Hoc ubi Maximilianus accepit, quanquam ea re præcipuè angebatur, quòd cupidiſsimos prædæ milites ægrè continere à populationibus poſſet: & præterea relicto Albæ præſidio, ex ijs locis caſtra mouiſſer: antiſtitis tamen prudens reſponſum, hominiſq; propè priſcam integritatem laudauit: haud paruam ſe rem aſſequutum arbitratus ſi præſulem potentiſſimum à Vladislai partibus auertiſſet, qui ſi opes ad eum ſuas contuliſſet, ſatis apparebat maximum ſecum ad uictoriam momentum eſſe allaturum. Pòſt autem cum Vladislaum iam Danubium exercitum traduxiſſe, ac Budam aduentare, eaq; urbem omni bellico appararu inſtructam per ſe ſatis uel grauiſſimi belli ſuſtinere uim poſſe accepit, magna ſpe eiectus, ſe in Veſprinienſem agrum recepit: ibiq; Pauli caſtellum, quod opulentiſsimum eſſe fama erar, cohorte una immiſſa, paucis diebus ad editionem compulit. Inde motis Viennam uerſus caſtris, Sueuorum militum, qui imperata facere recuſarant, ſibi caſtigandam contumaciam ratus, ex præfectis alios in itinere ſuſpendit, alijs pòſt Viennæ caput detruncauir, ex militibus uerò, nonnullis turpiſsimo mortis genere, ut cæteris documento eſſent, affectis quibuſdam cum ignominia dimiſsis, reliqui exercitus partem in Illyricum ultra Drauum partem in Simigienſem & Veſprimienſem Albanúmque agrum in hyberna dimiſir. Vladislaus ſalute Beatrici dicta, quòd per Strigonienſem agrum iter habebat, Budam peruenit: auditóque

Maximi-

Maximiliani diſceſſu, quamuis de recipienda per hyemem Alba cogitaret, Alberto tamen fratri Caſſouiam obſidenti, finitimorum'que populorum agros deuaſtanti: prius ſibi occurrendum exiſtimauit. Valentinus antiſtes Varadienſis, qui, pontificio ante munere à rege ornatus, ut grati hominis officium prҽſtaret, Budam ſe cum inſtructo equitatu contulerat: ac ſuis copijs ad eam muniendam ſuppeditatis, egregiè perterritos ciuium animos confirmauerat: aduenienti regi obuiam, progreſſus cum ingentem uim pecuniæ commodauit: tum uerò eius lateri ſemper affixus nullum officij genus, quo aut uirtutem aut fidem ſuam declararet, reliquit. ſi Senatus cum Rempublicam in ſummũ diſcrimen adductam, tam multis undique hoſtibus ad uniuerſum propè Hungarorum nomen delendum unà coortis, & in medio iam propè regno uerſantibus uideret, delectum maxima cura habendum cenſet. Rex proceres pro uirili ſingulos cum ſuis copijs conuenire ad certam diem iubet, ipſe cum exercitum iam ſæuiente hyeme, Caſsouiam uerſus profectus, ad Agriam ſubſtitit, ut inde Caſsouienſium animos confirmaret, quò & alij omnes ad diem dictam diligentiſſimè conuenerunt: quos uel præſentis periculi magnitudo, uel amiſſæ modò per ignauiam Albæ infamia commouebat. Poſtremus omnium Coruinus acceſsit, Comaronij aliquantulum commoratus, dum legatos à Maximiliano ad ſe tentandum (ſed fruſtrà, Vrbano contrà nitente & de officio ſuo eum quotidie admonente) miſsos audit. Vix Kiniſius in inferiorem Hungariam, quam cum imperio obtinebat, ut regni fines caſtra Turcarum impetum tueretur, uenerat: cum uariorum incommodorum nuncij afferuntur, duo Albæ Græcæ propugnacula à Turcis eſſe capta: parum abfuiſſe, quin urbs in poteſtatem peruenerit. Bani Illyrici animum titubare: Zagrabiam ſeſe Germanorum fidei permiſiſſe: duo Oſualdi epiſcopi caſtella per uim occupata. Priorem Aurabiuæ Cruciferorum & Khiſij oruatum cum plerisque alijs, ad Maximilianum defectione facta, prouinciam populari, & uaria oppida bello tentare. In tantis malis illud bonum proponebatur, quòd multos ob propriam utilitatem coactos, fidem haudquaquam præſtituros conſtabat: quam opinionem ipſius quoque rei euentus comprobauit. Siquidem Banus & comes Carolus, acceptis à Maximiliano pecunijs, tamen cum Berardino Frangepano fidem ſeruarunt. Regi Caſſouiam contendenti, Stephanus comes Sepuſienſis cum firmiſſimo equitatu, & peditum quatuor millibus & quingentis præſtò fuit. Quem ubi rex aduentare audiuit quòd ducem eſſe fortiſsimum & principem domi forisq; clariſsimum & inprimis regiæ Maieſtatis defenſorem acerrimum ſciret, obuiam ei ad ſecundum lapidem prodijt, ac maximum procul eius exercitium conſpicatus, fidem'que ſimul & potentiam principis admiratus, clara uoce: Salue inquit, comes optime, quem uerè hodie unicum Hungariæ præſidium poſſumus appellare: quòd in extremis periculis & Reipublicæ & regi eam animi alacritatem officiumq; præſtiteris: quod ſi omnes, quos æquum erat, adhibuiſſent, haud profectò nunc in tantis anguſtijs uerſaremur. Hominem deinde gaudio propè confuſum & equo, ut regiam de more Maieſtatẽ ueneraretur, deſcendere conantem, retinuit: & data dextera familiariter amplexatus, ut idem deinceps reliqui optimates & præfecti facerent prouocauit, eumq; ſecum in caſtra reduxit. Inde propius urbem pro motis caſtris, quòd eam acrius in dies præmi audiebat, exercitumque ſuum ita auctum uidebat (erat enim XVI millium numerus) ut iuſto iam cum hoſtibus certamine confligere poſset, de committendo prælio cogitare inſtituit. Cui Albertus ut terrorẽ incuteret, ſubitò occurrens, caſtra ita uicina ut facilè interſeconſpici poſſent oppoſuit. Hîc tum legatis ultrò citróque de concilianda pace mittendis multi dies obſtinatis utrinque animis, fruſtra conſumpti ſunt, dum Poloni Albertum regem iure ad regnum euocatum contendentes, iuſti belli impenſas & regni ciuitates aliquot poſcunt: Hungari uerò hæc omnia per negantes pro uaſtatis direptis'que contra ius fas'que agris ſuis, ingentem ab eis uiciſsim pecuniarum

pecuniarum

cuniarum uim repetunt. Per eos dies adeò ſęua hyemis tempeſtas, imbrium,niuis, frigoris,& uentorum continuatione oborta eſt,ut acriorem nulla unquam illis locis fuiſſe conſtaret.neque enim equi ſolùm,iumenta,& reliqua pecora,ſed homines quoque multi ui frigoris obriguerunt:cùm uno die coloni ferè centum,qui lignatum,pabulatúmque exierant,occubuerint,multi paſsim rigore extincti reperti ſint, multi tepido iumẽtorum afflatu ęgrè ſibi ſalutẽ quęſierint. quinetiam ſæpe accidit,ut prę niuium altitudine è caſtris curru,equóue nemo prodire potuerit.adde quòd ſecunda noctis uigilia adeò uehemẽs ſpirare uentus cœpit,ut tabernacula multa euulſerit ac diripuerit,& homines equosque parum abfuerit quin aſportarit: ignem uerò,quem non frequentia niuis extinxerat, per aera repentè abſtulerit. Bathoreus quidem direpto tabernaculo ægrè à ſuis eſt conſeruatus. nam regem multitudo ſagata ualli in modum circumſiſtens,uix à tanta tempeſtatis contumelia uindicauit. Neque uerò in Hungaria ſolùm (quod quidam ad crudele fratrũ inter ſe diſsidium ominãdo trahebant) ſed in tota etiam Europa,eadem eſt fœditas hyemis pergraſſata. In his anguſtijs nihil tamen Hungarorum exercitus ardentius perpetuò cupere, quàm ut,quoniam pacem habere honeſtam non poterat,bellum gereret glorioſum: ſéque,quia iuſta arma, & pro regni ſalute tuenda ſumpſiſſet,iniuriamque potius defenderet,quàm inferret, ſine dubio deos propitios & duri certaminis ſocios habiturum, pro exploratο habere. Ita prælio hoſti indicto,omnes in poſterum diem ſe ad pugnam comparare à rege iubent̃. Vbi illuxit,cum exercitus ambo ad præliũ inſtructi,in magna planicie aduerſis frontibus conſtitiſſent:dux uterque ſuos ad uirtutem retinendã hortatus eſt. Vladislaus quidem cataphracto inſidens equo,& aurata galea,& ſtaturæ proceritate,corporisque pulchritudine lõgè ante alios conſpicuus,Hungaros in hunc allocutus eſt modum.

Vladiſlai ad ſuos oratio.

Nunquam noſtræ familiæ miſerum adeò,triſtéque fatum eſſe credidiſſem,ut ijſdẽ parentibus orti,ad acerbam armorum inter ſe cõtentionẽ deſcẽderent:niſi meipſum ad hoc certamen,aduerſæ fortunæ uis adduxiſſet. Quanquã in ſummo dolore,quem ego ex hac calamitate capio,ea me res ualde cõſolatur,quòd ab eiuſmodi me dimicatione ſemper refugiſſe,neque nunc ad faciendã,uerùm ad propulſandam iniuriam arma cepiſſe, nemo ueſtrũ ignorat. Quã meam uoluntatem quotidianæ quoque ad fratrem legationes,à me de concordia & cõpoſitione miſſę declarãt: quibuſcum,quantum potui,ut & ueſtræ uoluntati,& maioris fratris ętati cõcederet obteſtatus,eundem à tanto furore ut me regem à uobis ritè declaratum bello perſequeretur,auocare conatus ſum.quas ille ita reſpuit,ut quẽ defendere cum capitis ſui periculo fraternæ charitatis admonere ſenſus debuit,is me in extremum etiã dignitatis ſalutisque periculum adducere non dubitarit. Atque utinam res ita tuliſſet,ut ego unus hanc tãtam ſubire dimicationem,urbis,ueſtrisque reb. in tuto collocatis poſſem: nulli profectò me certamini alacrius obtuliſſem. Sed me angit præter modũ,& excruciat eximius quidam amor ueſtri,quos æquè ac fratres filiósque ut diligam, & ueſtra erga me immortalia beneficia,& ipſum Regię dignitatis nomen hortant̃:cum tãtum regnum in tantam cõtentionem meę tuendę dignitatis cauſa adductũ eſſe intelligo. dignitatis meæ dixi? imò uerò finiũ ueſtrorum,quos ille uillis incenſis,pecorib. abactis,agris uaſtatis, agreſtibusque uexatis,infeſtiſsimos reddidit. quæ quidem omnia uos ea uirtute ab extrema prohibere iniuria debetis,qua maiores ueſtri uobis quondam,homines acerrimi,atque omnium ſine dubio fortiſsimi,pepererunt:pro explorato habentes,Deum in tam iuſto certamine uobis,ut ſemper aliàs,affuturum,ac nobiſcum tantarum auctores iniuriarum eſſe ulturum. Equidẽ quod ad me attinet,præclarè mecũ actum iri exiſtimaturus ſum,ſi in hac ipſe acie pro ueſtra,próque regni huius amplitudine defendenda cecidero. Nunc ueſtrum eſt,ne mihi uel amoris, uel uirtutis magnitudine conceſsiſſe uideamini,operam dare:quod ni feceritis,pro certo habetote,Hungarici regni nomen extinctum,in Polonorum Germanorúmque ditionem ſubitò cõceſſurum.quod per Deûm hominũque fidem ne accidat, uos,quęſo, auitæ memores glorię prohibete. Dum hæc apud Hungaros Vladislaus loquit̃,

non minore cum animi impetu apud Polonos Albertus agebat:eoa obteſtans,ne ſe ducem ſuũ poſſeſsione regni amplißimi ſpoliari, & primo comitiorum die regem ab Hungaris declaratum,inde à fratre per iniuriam paterentur excludi:ueniſſe diem illam,qua,ſi priſtinam uirtutem adhibere uellent,ſimul & ſua iura tueri,& ipſorum ſeruire utilitatibus poſſent.neq; enim finem ullum apparere cupiditatis eius,qui Bo emiæ,Moraviæ,Sileſiæq; regno non cõtentus,adhuc ulteriorem & citeriorem Hungariam inhiaret,ut imperium ab Oceano uſq; ad Adriaticum mare perduceret: qui ita proprio principatui ſtuderet,ut nihil de amãtißimi fratris rationibus cogitaret: quas quidem ſe,illorum præſertim uirtute fideq; fretũ, aut uictorem illo die defenſurum,aut ibi cum ijs uictum honeſtißimam mortem oppetiturum. His uerbis to militum animis utrinq; accẽſis,cum acies ad prælium inſtructæ,ſigno pugnæ dato, magno impetu procurriſſent, ac promotis ordinibus æneæ utrinq; machinæ intonare cœpiſſet,multæ res inciderunt,quæ Alberti aliquantum præferocem animum retardarint.Nam & Caſſouienſes,ubi eũ caſtris egreſſum in acie ſtare è mœnib. proſpexerunt,oppido ſeſe properè eijcientes, præſidio interfecto,duodecim à Polonis extructas aduerſus ſe turres deturbarant:ęneorumq; tormentorum,cùm ſubſidio recurrere ipſi in acie impediti nõ poſſent, potiti erant: & Tartarum quendam,qui antè etiam equo progreſſus ad ſingulare certamẽ Hungarorũ fortißimũ queq; iactantius prouocarat:Iakzith qui ei ſeſe pugnæ obtulerat, haſta equo deiectũ glorioſißimè interfecerat:& poſt regium edictum,quo impunitatem omnibus ad ſeſe tridui ſpacio redeuntibus propoſuerat,ipſe relictus à multis fuerat. Quæ omnia ſecum ipſe animo uerſans,de pacis cogitare demum conditionibus cœpit. Quamobrem epiſtolam ſubitò ad regem in iaculo illigatam per puerum miſit, quæ ab eo colloquiũ

Albertus pacē petit.

poſtulauit. Perlecta Vladislaus epiſtola,lætus quòd ad ſanitatem redire frater uideretur,haudquaquam expetitum colloquium abnuit.Ita ſubitò inter duas acies tabernaculo cõſtituto,duces ambo,proceribus latera ſuis cuiuſq; tegentibus,proceſſerũt. Alberto ex equo deſilienti,ut fratrem pro regni dignitate ueneraretur, Vladislaus pari eum honore afficiens,dexteram porrexit,ſtatimq;: Cur me hoſtili odio Alberte perſequeris? inquit.Cui ille: Non te Domine perſequor,ſed hos (Hũgaros deſignans) qui me ad regnum capeſſendum accerſiuerunt,fidemq; fefellerunt. Hiſq; dictis tabernaculum ambo ſubierunt:& de compoſitione agere,ſolo Varadienſi antiſtite,qui à regio latere nunquã diſcedebat,utrumq; propius obſeruãte, cœperunt. Vladislaus de fratris impietate & audacia queri:ſed parentũ inſtitutum multo acrius increpare,qui tam graue inter fratres bellum ſuſcitatũ aluiſſent,& cum Maximiliano aduerſus Hungaricum regnum,ſibi Dei uoluntate & humano iure conceſſum, conſpiraſſent. Albertus contrà ſe purgare,ac rerũ omniũ culpã in Hungaroa detorquere,qui ſe nõ modò è Polonia euocaſſent,ſed armis, cõmeatibus, oppidiſq; oblatis,ſe prius etiã ſuffragijs regẽ creaſſent.His placatis mutua criminũ purgatiõe amborum animis,pax cõpoſita eſt in has,ut uulgò ferebatur conditiones: (neq; enim pro

Cõditiones pacis.

certis in uulgus unquam emanarũt:) ut ne quid iuris in Hungariæ regno Alberto eſſet: ut Vladislaus ciuitates Alberto quaſdã in Sileſia,& tria quotãnis aureorũ millia daret,cum eo,ut quoties opus eſſet,eius ſibi uti opera liceret. Quare animaduerſa,Varadienſis antiſtes, ſubitò utrumq; amplexus,ad mutua oſcula inuitauit,inquiens:Amate inter uos,& fraternã pietatem colite,ſi ueſtram & populorum ueſtrorũ ſalutis curam habetis. Pacẽ in perpetuũ inite,ſi ueſtra regna ęterna eſſe deſideratis. Dumq; hęc manantibus prę uoluptate lachrymis diceret,illi inter ſe complexi oſculum obtulerunt. Albertus aũt ad antiſtitẽ conuerſus,Macte,inquit,Valentine,perge operã fidemq;,quam cœpiſti,fratri & Domino meo pręſtare:teq; (ſi hoc feceris) gratiam à me nõ leuiorẽ, quàm ab illo, relaturũ exiſtima.Prodeunte deinde à tabernaculo in amborum cõſpectum exercituum rege,cum Albertus ſiniſtrũ eius latus tegeret,lęuamq; teneret,incredibilis quidã ab utraq; parte plauſus militum pacem cõclamantium,ſępiuſq; has uoces redintegrantium,editus eſt: Vladislao & Alberto ſe-

to feliciter, Caſimiro & Elizabetæ feliciter, fratribus poſteriſq; eorum feliciter: Chriſtus opt. max. & diua genitrix ipſiq; patrij dij ſanctam fratrum cõcordiam, ſanctumq; fœdus eorum in perpetuum tueãtur. Eodem inde modo exercituũ amborum cohortes ac turmæ per pręfectos in gratiam redierunt, atq; Hungari Boemiq; cum Polonis ſe æterno tum fœdere coniunxerunt. Hæc VIII. Kal. Martias acta. Pace facta, atq; urbis obſidione ſoluta, rex fratre ampliſsimis donis affecto, & legatis qui ex fœdere oppida ei in Sileſia traderent miſsis, quorum principem locũ Ioannes Salemburgus, ſecretarius Boemorũ (magna tum apud regẽ, propter ſummam ſapientiæ & fidei opinionem, gratia & autoritate) obtinuit, in urbẽ ingreſſus eſt. Ibi ciuium fide & uirtute, quam tum in toleranda patienter obſidione, tum in munitionibus hoſtium idoneo tempore diſijciendis adhibuiſſent, pro cõcione laudata, eoſdẽ & libertate, & quodã finitimo oppido mœnibus propter perfidiam nudato, & præterea equeſtri ordine aucto, priuilegijs multis donauit: nullumq; officium aut grati hominis, aut liberaliſsimi in omnes regis reliquũ fecit. Albertus cùm ſe in Hungariæ Poloniæq; fines cum exercitu recepiſſet, Saros, Eperies & Sibinium, caſtella uiginti millia paſſuum ultra Caſſouiam poſita, donec promiſſa ſibi præſtarẽtur, in poteſtate retinuit. Eodem tempore à Polonis Alberti, & Boemis Vladislai militibus, multa multis locis prouinciæ detrimenta illata ſunt. Tenebant turrim adhuc quandam aduerſus Caſſouienſes obſidione conſtructam duo millia Polonorum: hi, cum per bellum populationibus ac direptionib. agrorum aſſueti, ne pacatis quidẽ rebus ſe continere poſſent, Caſſouienſium perinde atque hoſtium agros pecoribus abigendis, frumentis uiniſq; abſumẽdis, ac ſacris etiam ædibus uiolandis uexarunt, Alberto interim ſe identidem, dum hæc ad eum deferrent, purgante, & militari hæc licentia, quę difficilè coerceri poſſet, ſe inſciente & inuito fieri aſſerente. Boemorũ & ueteranorum copię, quibus rex pacata ulteriore Hungaria, Budã ſe recipiens, inter Vaciam & Agriam ſtatiua conceſſerat, nullis ad tempus ſtipendijs procedentibus, pro libidine cuncta rapere, atq; undecunq; ſibi uictũ quęrere inſtituerunt: neq; uerò frumenta ſolum, pecora altiliaq; diripere ſatis habuere: ſed colonos etiam è proprijs laribus pellere, & lectos, currus, cęteraq; uel familiaris uel ruſticę rei inſtrumenta aſportare, templaq;, quò agreſtes homines res ſuas, ut eſſent tutiores, conuexerant, diripere, & tormentis ac cruciatibus eos ad res abſconditas oſtendendas adigere auſi ſunt. Eoq; pernicioſa eorum licentia eſt prouecta, ut quidam ſacerdoti ſanctiſsimũ Chriſti corpus loculo argenteo incluſum ad moriturum hominẽ ferenti, nulla Chriſti habita ratione, loculum è manibus eripuerint: alij uerò uirgines quaſdã fortè ſponſam mariti domum deducẽtes, cum in eas incidiſſent, ui allata ſtuprarint: ex quo factum eſt, ut multis inedia diuturna quotidie morientib. alijs uerò uitam duro aſperoq; uictu ſuſtinentibus, grauis & fœda peſtilentia conſequuta ſit. Eadem hyeme legati ab Hercule Ferrariæ duce gratulãdi cauſa miſsi, cum Zagabriã perueniſſent, interrupto à Germanis itinere, domum, officio, cuius cauſa uenerant, intermiſſo, regreſsi ſunt. Deſpotes aũt, & Kyshoruatus, in inferiore Pannonia ob leuitatẽ ingenij, nouis rebus cum uicinis ſtuduerunt. Arx Hamburgi, cum oppidum antè à Germanis occupatũ fuiſſet, facta à pręfecto deditione, in Maximiliani poteſtatem peruenit: frumentariæne inopia rei coacto, an pecuniæ magnitudine adducto, parũ cõſtat. Præſidiũ Hungarorum, quod Cornaburgi impoſitum erat, ut cõmeatu, qui indies Danubio deueheret, intercepto, Viẽnæ rerũ omniũ difficultatẽ afferret, à tribus millibus peditum obſeſſum: quatuor proximis Boemorum turmis accitis, in hoſtes eruptionem fecit, eoſq; non ſine magna clade fudit, fugauitq;, & caſtris exuit. Maximilianus cum poſt captam Albam, Viennam ſe cõtuliſſet, ac nulli rei gerendę, pecunijs tantum (ut fama erat) conquirendis intentus ſtuduiſſet, nunq; à patre impetrare potuit, ut ad belli ſuſcepti reliquias reficiendas pecuniarum aliquid ſibi daret. ille enim ſatis ſe adeptum arbitratus, quòd maxima ex parte Auſtriam recepiſſet, noluit filio ad id bellum ſubleuando, æternum cum Hungaris bellum ſerere, quorum ſen-

ſus moresq; ſatis notos haberet. Itaq; cum Maximilianus ea ſpe deſtitutus, ad Imperij ſibi auxilium confugiendum putaſſet: concilio, quod Romanorum rex erat, frequentiſsimo in Vindelicis habito, Germanos docuit, ad Imperij amplitudinem pertinere, ut longius fines producerentur, & Hungaria à Boemiæ rege occupata reciperetur: quam ſi ad ſe Germani traduxiſſent, haud profectò dubitandum eſſe, quin eorum potẽtia inſuperabilis eſſet futura. Hoc autem ſe nullo negotio confecturum, ſi ſibi ad eam rem, quam petebat, pecuniam præbuiſſent. Reſponſum eſt à principibus, nemini ſe ad Chriſtianos, & maximè uicinos ſuos, bello oppugnandos pecuniam ſuppeditaturos. Boemiæ regem primarium eſſe Imperij membrum: quid fingi iniquius poſſe, quàm ſi regi optimo, ſeptemuiro Electori & amico, uicinóq; officioſiſsimo, arma, nulla accepta iniuria, inſerantur? Quo ille reſponſo, & ſimul tumultibus Gallicis perturbatus, animos ad res componendas adiecit. Itaque prius quàm in Galliam ad filium Burgundiæ ducem, qui ibi res nouas occultè moliebatur, contenderet, pacem cum Vladislao conciliare conſtituit.

RERVM HVNGARICARVM DECADIS V. LIBER II.

PAcata ulteriore, ut omnes opinabantur, Hungaria, reſtabat alterum de citeriore liberãda certamen. Veſprimium, multáq; alia inter Sauũ & Drauum oppida occupata, Albáq; ipſa inprimis ſolicitos dies noctésq; animos regis & patrum habebat: quam per negligentiam ſuam captã Germanos tenere, atque inde Budenſium portis quotidie inſolentius inſultare, æquo animo ferre non poterant. Occurrebat autem, quòd firmiſsimo præſidio cuſtodita, uix ſine magnis pecuniarum impenſia, & ſine ingenti hominum cæde poſſe recipi uidebatur. Obſtabat etiam ſumma diſcordia principum, quæ mala omnia superabat: ſimulq; incredibilis quædam rei pecuniariæ difficultas, qua fiebat, ne Boemis ſatisfieri poſſet, qui ſine ſtipendio ſe moueri ex hybernia, paſſuri eſſe non uidebãtur. His de rebus Budæ, quò ſe rex ea de cauſa contulerat, frequenti Senatu cum de præſenti ſtatu Reip. referretur, decretum eſt, ut Paulus Kiniſius cum poteſtate regia in inſeriorem Pannoniam proficiſceretur, atque omnes imperata facere detrectantes, bello cogeret: &, ſi commodo Reip. poſſet, exercitum inde primo quoq; tempore ad Albam oppugnandam adduceret. pro imminentibus autem ſuſtinẽdis bellis, ut uulgò pecuniæ conſerrentur: & non modò portoria, uectigaliaq;, ſed oppida etiam quędam regis oppignerarentur, & ſuis quiſque merere ſumptibus cogeretur. Rex Budæ quoad hæc omnia procuraret, morari coactus, inde Vicegradum ſe cõfert: ac Boemos milites ſtipendio ſeptem & quadraginta milium nummúm aureorum aſfectos, continuò Danubium trajcere, & rectà Albã cõtendere iubet. qui cum trãſiſſent per uicos pagosq; diſperſi, quòd à priſtina temperare licentia nõ poterant, & regem opera ſua uix carere poſſe intelligebant: ingentia agreſtibus damna effuſis populationibus intulere. Accedebat etiam uetus illud incommodum, quòd Beatrix acrius indies inſtabat, ut quando rex bello fratria grauiſsimo iam eſset Dei uoluntate perfunctus, ad ſponſalia tandem celebranda ueniret: quod ipſum ſi neglectum foret, ea omnes cura metusq; inceſserat, ne mulier deſperatis rebus, ad Maximilianũ confugiens, grauiora multo bellorum incendia ſuſcitaret. Quare auctoribus patribus, rex Strigonium profectus, bono eſse animo mulierem iubet: eamq;, donec reliqua pacaretur Hungaria, expectare: cum diceret bellicis ſe curis impeditum, rei illo tempore uxorię commodè inſeruire non poſse. atque magnificis ab ea muneribus acceptis, poſt triduum Budam regreditur, ut reliquas res quę ad bellum uſui forent, expediret. Batoreus ex regis & Senatus auctoritate dux belli declaratus, ac primo quoq; tempore impedimenta, currus, tormentáq; bellica præmittere, & Boemorum exercitui, quòd iam ad hoſtes acceſserat, præeſse, & Albam obſidione cingere iuſ-

gere iuſſus Nonis Iun. Buda egreſſus, ad Baanhida exercitum ritè luſtrauit: ac poſtridie inſtructis agminibus Albam peruenit, caſtraq; ab ea parte quæ ad Budam pertinet, locauit: Kiniſium ex inferiore Pannonia expectans, qui cum copijs ſuis ab altera parte urbē intercluderet, cum cæteras omnes uaſtę ac difficiles paludes obducerent. Interea Ioannes Coruinus, qui ſuperiore menſe in Illyricum regia ornatus auctoritate contenderat, ut quædam occupata ab hoſte caſtella recuperaret, à principe Zagrabienſe collegium ubi baſilica ſita eſt, inſtar arcis editum & munitum, quod Germani tenebant, recipere conatus eſt. qui locus quoniam ad rem frumentariam omnem intercipiendam, & magna afferenda detrimenta erat aptiſsimus, ſexcentorum militum præſidio tenebatur: accitoq; prouinciæ præfecto Bano, à ſuburbio collegiū primò obſidet: deinde, quanquam uimineo ſepto foſſáq; accuratè uallatum, atq; arduo obiecto colle munitū eſſet, & ipſe machinas bellicas nullas haberet, tamen oppugnare non dubitat. uſq; adeò eum tum ineuntis ętatis feruor, tum laudis cupiditas, & rerum etiam ſuarum ſtudium acuebat. Qui intus erant, ea ſpe nixi reſiſtebant: fore ut breui à Iacobo Zekelio, qui indies expectabatur, ſubſidio leuarentur. qui cum expeditiſsimo equitatu haud multis pòſt diebus acceſsit, & prẹlio à Coruino acerrimè, ac fortiſsimè dimicāte fuſus ac fugatus, uſq; adeò adoleſcentis audaciā atq; animū extulit, ut poſtridie agmine facto, cliuū ſuperauerit, & traiecta foſſa, ſepta partim ſecurib. partim igne expugnare cōtenderit. Hoſtes contrà acriter omni arte obſiſtere, ac ſaxa, tigilla, ruderáq; in Coruinianos deuoluere, eoſq; ſulphureis tormentis propellere diu conati: cùm cōmiſſa cominus pugna, multis acceptis uulnerib. grauius urgerentur, ueriti ne nimia pugnādi audacia aditum ſibi uenię intercluderent, inter dimicandum deditionem fecere, atq; oēs relictis impedimentis dimiſsi incolumes abiere. Kiniſius autē, qui, ut ſuprà demonſtrauimus, inferioris Hungariæ partibus cum imperio pręfectus erat, ut ad obſidionē Albæ, quæ maturabat̄, adeſſe in tempore poſſet, celeriter diſcordes regulorum quorundā animos inter ſe recōciliare conatus eſt: acceptiſq; à Petro metropolita Colocienſi equitib. circiter mille, atq; ab alijs pro cuiuſq; facultatibus, alijs ſecundo fortunę euentu rem perfecit. Nam dux Laurētius, Deſpotes, & pleriq; alij uoluntate obtemperarunt. Cum aūt Kishoruatus detrectato imperio, magno (ut res poſcebat) apparatu obſideri eſſet cœptus, quarto ab inita obſidione die, quadringenti cum Nicolao Hederuario oppido ſeſe eiecerunt: quorū ducenti à Boemis inſequentibus capti in poteſtatem uenerunt: reliqui à Trinka per biduum fugati, ſe in finitima, quæ defecerant, oppida receperunt. Quibus reb. ex ſententia adminiſtratis, & nōnullis pręterea uillis, oppidiſq; receptis, ac luſtrata pacatáq; prouincia, cum eius procerib. & exercitu haudquaq; cōtemnendo, Kiniſius Quinqueccleſias eſt profectus. Eò ueniendi cauſa fuit, ut Sigiſmundi antiſtitis animū exploraret, quem Maximiliani rebus ſtudere ſuſpicio hominum magna erat. Hic cum ſe, ut ſuprà diximus, ab omnibus publicis negotijs remouiſſet, & ad quietam uitā retuliſſet, tum in oppido D. Georgij erat, qui locus ad citeriorem ripam Draui eſt, natura & opere munitiſsimus, de ſua ſuorumq; ſalute cogitans. Poſitis autem in ſubiecta urbi planicie caſtris, ipſe in urbem cum paucis quibuſdam admiſſus, facilè cognouit, & ciues & antiſtitem in fide erga regem & officio priſtino permanere, & urbem arcemq; non modò tormentis & copijs, ſed cōmeatibus etiā & bellicis operib. omnibus egregiè munitas, ab ijs, contrà quàm opinabant̄ homines, ad regia cōmoda cuſtodiri. Itaq; antiſtite & ciuibus eximiè collaudatis, & operibus ac munitionibus approbatis, inde confeſtim cum quinq; milibus equitum Albam ſe retulit, atq; ex altera urbis parte cōſedit. Poſtridie cum ad regem ueniſſet, qui & ipſe triduo ante VIII. Kal. Iul. acceſſerat, in magno procerū conuentu, de rebus à ſe in inferiore prouincia geſtis uerba faciens, cum de ſingulorū principum fide atq; officio dicere inſtituiſſet, eiuſmodi Quinqueccleſienſi antiſtiti teſtimonium impertiuit, ut dicere nō dubitarit, nullum ſe iudicare in toto regno aut prudentiorem, aut integriorem, aut fideliorem conſtantioremq; illo principem reperiri. errare autē uehementer eos, qui

de illius erga regem animo aut ſtudio dubitarent. Omnes regios duces, in his rerum tempeſtatibus ac fluctibus aliquid ſibi commiſſarum rerum amiſiſſe: hunc ſolũ ſua prudentia ac diligentia res ſuas integras omnes ab hoſtiũ ui & inſidijs defendiſſe, oppidáq; ſua, quibus in muniendis cuſtodiendisq; ſtudium ſuũ omne poſuerit. quibus uerbis, dici uix poteſt, quanta regem cæterosq; omnes ſpe, læticiáq; perfuderit. Eodem fermè die Stephanus comes Sepuſienſis, uir ſtrenuus, ac dux rei militaris peritiſſimus, equitibus cataphractis circiter trecentis, expeditis uerò ducentis, peditibus grauis armaturæ ſexcentis, leuibus autem duobus (ut fama erat) milibus ſecum adductis, ad Albam in caſtra regia uenit: quem paucis pòſt diebus Vrbanus Agrienſis antiſtes, qui propter infirmam ualetudinem Budæ remanſerat, cum ſeptingentis equitibus, alij etiam proceres (ut quiſque maturrimè potuit) conſecuti ſunt.

Albæ obſidio & oppugnatio.

Ita aucto ad quadraginta hominum milia exercitu, urbs Batorei conſilio, magno apparatu ex omni parte oppugnari eſt cœpta. Fuit autem apparatus illius huiuſmodi. Primùm munitiones multas excitauit, inde ut æneis tormentis muros percutere, tutus ipſe ab hoſtilibus iniurijs, poſſet. & ad portas caſtella duo conſtruxit, ex quibus per inſidioſas feneſtras miſſilibus, minoribuſque tormentis incautum hoſtem feriret. ea uerò tum tigillis ac centonibus circumduxit, ne catapultis, aut quauis alia machina læderẽtur: tum uallo etiam, foſſáq; muniuit, ne clandeſtina hoſtium eruptione aut caperentur, aut incenderentur. deinde crebras, niſi à paludibus impediebatur, circum urbem turres erexit, eáſque militibus ita ut caſtella repleuit, ut neminem in muris conſiſtere defendendi cauſa permitteret: ex quo efficiebatur, ut urbem acrius & obſideret ſimul, & oppugnaret. Qui autem intus erant, ſummo ſtudio omnibus, quoad poterant, hoſtium conſilijs occurrebant: & quam per diem murorum partem deturbaſſent, eam per noctem inſtaurabant, ac reficiebant. Et ne domorum tecta, quæ ligneis tegulis erant obducta, illato igne comburerentur, ea omnia detexerant, portáſque ipſas graui materia ac muro ualidiſſimo obiecta munierant. Patefactis inde diuturna uerberatione aliquot in locis muris, ac militibus auidè pugnandi poteſtatem poſcentibus, eos tamen continuit rex: quòd prælio commiſſo, acerrimè atque pertinaciſſimè utrinque dimicaturos milites uidebat: illos, quòd propter adhibitam crudelitatem, ſalutem ſe impetrare ullam poſſe diffiderent: hos, ut acceptam iniuriam paris grauitate ſupplicij compenſarent: & quòd ſpem omnem rei componendæ, facto prælio, & grauioribus detrimentis illatis omnino præcidi animaduertebat. cuius rectum conſilium haud ita multo pòſt rei euentus ipſe demonſtrauit. Nam cum hoſtes ſe urbem defendere poſſe diffiſi, de ea reddenda cogitare, & pace conficienda inſtituiſſent, à Batoreo & Sepuſienſe ad eam rem colloquium poſtularunt. Hoc ſtatu cum res ad Albam eſſent, præſidium quod erat in Veſprimienſi arce impoſitum, cum uicinum formidaret hoſtem, de deditione per internuncios cum rege agere cœpit. Hi cùm maxima pars Boemi eſſent, gratuitam menſium aliquot militiæ operam deferebant, ſi Boemiæ aſcripti militiæ pari præmio cum cæteris afficerentur.

Vaſon opp. receptum.

Kiniſius cum quibuſdam ſuorum equitum turmis profectus, oppidulum, cui Vaſon nomen erat, à Germanis occupatum, in agro Veſprimienſi recepit, pridie eius diei qui D. Ioannis Baptiſtæ natalibus eſt dicatus.

Item Sabaria.

Sabaria per Thomæ Iaurienſis antiſtitis milites recuperata, ex Germanorum qui in arce fuerant, præſidio, octo & ſeptuaginta captiui in caſtra regia ſunt perducti. Eodem etiam tempore, ut Hungarorum res ſecundæ cumularentur, eorumq; animi ad bene de Repub. ſperandum incitarentur, Caſimirus regis pater, Poloniæ rex, legatos alios ad Fridericum Imperatorem & Maximilianum filium miſit, qui eos orarent, ne Hungariæ bellum inferre, & Vladiſlaum filium ſuum regem Hungariæ ritè coronatum armis perſequi uellent, ſeq;, ſi id facere perrexiſſent, illorum iniurias non neglecturum oſtenderent: alios ad Innocentium ſextum pontificem maximum, qui eum obteſtarentur, ut ipſe pro ſua,

Apoſto-

Apoſtolicíq; Senatus auctoritate Vladislaum Hungariæ regem creatum confirmaret, competitoréſque regni ab armis aduerſus eum ferendis deterreret. Quæ ne diuturna admodum Hungaris gaudia eſſent, repentè nuncij de uarijs Turcarum incurſionibus populationibúſque allati effecerunt. Hi cum Kiniſium ex inferiore Hungaria cum omnibus ferè copijs ad Albam profectum, regionemq; præſidio deſtitutam eſſe comperiſſent, in ulteriorem quamprimùm Hungariam inuadentes, incendia, cædes & rapinas intulerant: atque omnis ætatis & ſexus hominibus in ſeruitutem abſtractis, diuorúmque fanis incenſis, cùm uiginti milibus paſſuum ad Varadinum acceſsiſſent, coortum in prouincia tumultum ueriti, primò in fines ſuos incolumes ſe cum præda retulerant: deinde auctis ex proſpero rerum ſucceſſu animis, ultra Themeſuarum excurſionem fecerunt: & oppidum, quod Stephani Batorei in poteſtate erat, concremarsnt: totíq; prouinciæ, quam milite uacuam eſſe cognouerant, uulnera grauiſsima inflixerant. in Croatiam autem cum irrupiſſent, magno hominum pecorúmq; numero abacto, mercatores etiam Florẽtinos quoſdam, qui in Hungaria negociabantur, in ſeruitutem redegerant. Quę mala per ſe grauia, infirma quoque regis ipſius ualetudo, grauiora reddebat: qui in locis paluſtribus, feruente maximè æſtate, moratus, in febrim & dyſenteriam ſæuiſsimam & ualde periculoſam inciderat. Quamobrem poſt quinque induciarum dies, Germanis qui Albæ obſidebantur, quò commodius de deditione deliberare poſſent, à Batoreo & Sepuſienſe datos, res tandem in has conditiones conuenit: ut Germanis, qui urbem tenebant, cum impedimentis ſuis incolumes tutò in Auſtriam redire, currus ſex & triginta ex urbe deducere liceret: cæterùm à templis ſpoliandis, mulieribus uiolandis, mancipijsq; abducendis temperarent. Quas rex conditiones partim aduerſa ualetudine perturbatus, partim ne à fratre per morbi ſui occaſionem iterum armis appeteretur ueritus, ſibi accipiendas eſſe arbitratus eſt. Ita miniſtris in urbem, ut Germanos, (uti pepigerant) urbe cum impedimentis ſolis dimitterẽt, miſsis, Alba XIIII Kalend. Sext. ex manibus hoſtium eſt erepta. Alba recepta. Quibus rebus ex ſententia adminiſtratis, rex continuò exercitum in Veſprimiẽſem agrũ, ad deijciendum ex arce illa Germanorum præſidium duci iubet: ipſe in proximam Laurentij ducis uillam, à patre magnifico & regali quondam ſumptu conſtructam receſsit, ut ibi mitioris cœli & amœnioris loci beneficio conualeſceret. Hac re proſperè geſta, multa inciderunt, quæ Hungarorum lęticiam uoluptatemq; ex Albenſi re bene geſta minuerent. Nam & Boemici milites, niſi promiſſa ſtipendia exoluerentur, pręfecti Batorei ſe imperata facturos negabant: eumq; non eſſet unde & equos ſuſtinerent, multo ſe, quàm militaris diſciplina pateretur, intolerantius gerebant: ac ſi eorum coercere audaciam præfectus pro imperio uoluiſſet, ſeditionem ingentem ſubitò facturi uidebantur: & Poloni neglecto fœdere, nouis rebus ſtudere, et iam Sopronium caſtellum in finibus obſidere, Alberto fratre ea diſsimulante, nunciabatur. Conſtabat etiam, moleſtè illum ferre, quòd tria milia nummûm nondum ſibi ex fœdere eſſent perſoluta: eundemq; partim à cõiectoribus & aſtrologis, quibus referta Cracouia eſt, breuem Vladislai uitam fore aſſerentibus: partim à nonnullis proceribus de uita regis deſperantibus, ad renouandum bellum regnumq; occupandum quotidie incitari. Cùm fama de regis morbo ad Caſimiri patris aures grauior accidiſſet, primò per legatum (quod regis animum uehementer afflixit) eum admonuit, ut cum Alberto mitius ſe gereret, patereturq; poſt mortem ipſius regnum ad fratrem potius, quàm ad alienum aliquem peruenire: pòſt autem, ubi è morbo emerſiſſe eum audiuit, legatos alteros miſit, qui Hungsris uerbis ſuis nunciarent, ne quid ab Alberto timerent, qui uel ętatis uitio, uel factioſorũ hominũ impulſu, uel deſperata fratris uita inductus, bellum in finibus commouiſſet: ſe non modò ab eo furore eum reuocaturũ, ſed etiã ſi auctoritati ſuę non paruerit, pro Vladislai filij & regni Hũgarię ſalute regnũ uitamq; ſuam in periculum adducturum. Albertus interea propius indies cum exercitu ad Caſſouiã accedebat: non ignarus,

ſe, ſi urbis illius eſſet potitus, facilius Hungariam ulteriorem occupaturū: & iam Litinburgum, quod ab Hungaris tenebat̄, immiſſa turma equitum, & parua manu peditum obſidebat. Quæ ubi rex accepit, confeſtim Litinburgum Hippolytum Strigonienſem archiepiſcopum cum equitatu proficiſci iubet: qui hoſtib. primo aduentu in fugam coniectis, & tribus finitimis oppidis occupatis, latius cum magno incolarum detrimento uagatus eſt. De Caſſouienſi autem obſidione ſolicitus Dominicum Albenſem antiſtitem & Panzolzium Palatinum legatos ad patrē fratremq́, qui de illatis contra fœderis cōditiones, armis quererentur, ire iuſsit. Legati, ut à rege mandatum fuerat, cum, antequam Carpatijs montibus ſuperatis in Poloniā traijcerent, Albertum conueniſſent, apud eum, Dominico ipſo, qui gratior multo erat, uerba faciente, in hunc modum locuti ſunt:

Legatorum regis ad Albertū oratio.

Ecce rurſus ad te Alberte dux inclyte, uenimus, à rege noſtro, fratre tuo, Hungariſq́ Polonorū ſocijs miſsi, ut exquiramus, pro ratis'ne fœdera inter nos paulo antè percuſſa ſis habiturus: an, quod minimè decet, bellum, ut oſtendis, nobis iterum illaturus. Regis quidem noſtri ea ſententia eſt, ut quiduis potius perferat, quàm ut iterū cum fratre pernicioſo bello decernat. Cuius nos cōſilium quàm pium, tam noſtris rationib. alienum exiſtimamus: quippe cuius indulgentia quantæ regno noſtro calamitates acciderint, ſentiamus. Tuus uerò qui ſit in hac re gerenda ſenſus, ualde audire cupimus. Regnum te, illo pulſo, noſtrū occupare uelle, ſunt qui dicant. Vnde hoc tibi tandē uenit in mentem ſperare? quando nos aliàs, uno coronato rege, regnare alterum iuſsimus? aut quando unq́ aliquē ſine ſuffragijs noſtris regnum obtinere paſsi ſumus? Vladislaū fratrē tuum ritè regē creauimus: deſine ſperare, te, uincēte illo, poſſe ad regni faſtigium peruenire: deſine credere, nos tibi amicos poſſe effici, quos inimicorum more crudeliſsimè diuexaſti. Non fratrib. oppugnandis, nō uexandis ſocijs, nō fœderib. uiolandis, ſed pietate colenda, tuendis amicitijs, pactiſq́ ſeruandis regna parantur. Quę enim grauiora nos à Turcis immanibus hoſtibus incōmoda metuere poſſumus, quàm à Polonis, cognatis amiciſq́ noſtris, te imperatore accepimus? qui haud ſibi ſatis arbitrati eſſe, pro libidine rapere, auferre, incendere, & ſeruitute afficere: etiam (quod ſine lachrymis dicere, aut meminiſſe non poſſumus) uirginum matronarumq́ pudorē, & ſacrarū ędium numen pro nihilo habuerunt. Non his artibus Albertus auus tuus, non Ladiſlaus patruus, nō Sigiſmundus & alij hoc ſibi regnum quæſiuere: quorum facta ſi tu in conſilium, dux inclyte, adhibueris, & ſi cum ijs quę per te acta ſunt, cōpararis, non dubitamus, quin pro tua ſapientia de ſuſcepta ſubitò ſententia deceſſurus, & te cum tuis copijs in fines tuos recepturus ſis. Quod ni feceris, ut te breui iſtius conſilij, & audaciæ tuæ pœniteat, euenturum, Deorum freti auxilio ſperamus. Hæc ab eo magna cum libertate dicta, Albertus non modò nō iniquè tulit, ſed antiſtitem ſummo etiam honore, ita locutum, ſibi habendum putauit: cumq́ ſe purgandi ſui cauſa, & propter pacta non ſeruata, & propter fratris incertam ex graui morbo uitam, ad bellum adductum reſpondiſſet, poſthac cum eum iam incolumem eſſe audiret, ab armis diſceſſurum, & communibus commodis conſulturum pollicitus eſt. Hoc reſponſo accepto, legati profecti, quinto pòſt die Cracouiam peruenerunt: & Caſimiro regi, Alberti incendia, rapinas, cæteráque quæ præſentis temporis conditio ſuggerebat, expoſuerunt: eumq́, ut filium parêre recuſantem, pro imperio coerceret, orarunt. Caſimirus moleſtè hæc ſe de Alberto audire reſpondit: ac confirmatis legatorum animis, continuò per nuncios Alberto imperat, ut ſe primo quoque tempore cum exercitu in Poloniam referat: id ni fecerit, ſe ſtipendia ad exercitum non miſſurum: atque arma contra eum pro Vladislao ſumpturum, oſtendit. Poloni cùm ſtipendia ſibi negari, & reuocari à bello ducem ſuum uiderent, quacunque ope poſſunt, Albertum paternis iam mandatis ſegniorem, languidiorémque in gerendis rebus effectum, à patris imperijs exequendis auertere conantur. ubi uerò in propoſita ſententia eum uident, cum aliquandiu ſe ſine ſtipendio rapinis ſuſtinuiſſent, in Poloniam regrediuntur:

& facta

& facta ab Imperatore ſuo defectione, omnia hoſtilem in modum diripiunt: ut ea ſaltem ratione Albertum, ſi poſsint, ad bellum perſequendum eliciant. Iam legati domum reuerſi, legatione renunciata, regem patresq; in Poloniæ pacis ſpem adduxerant: atque ut omnium in bellum Germanicum, quod unum relinqui uidebatur, curæ cõuerterent, effecerãt. His de rebus rex circiter Kal. Sept. è uilla Laurentij ducis, ubi ſui reficiẽdi cauſa fuerat, cum ſe Budam cõtuliſſet, Sabaziũ à Turcis obſideri certior factus, Laurentium cum equitatu ſuo ad inferiorẽ tuendam Hungariam mittit: Vrbanum uerò Agrienſem antiſtitem, qui paucis antè diebus Budã erat delatus, ſocium Stephano Sepuſienſi adiungit: atque ambos in ulteriore Hungaria publicis & priuatis commodis ſeruire, & Alberto, ſi quid mouiſſet, reſiſtere iubet.

Sabazium à Turcis obſeſſum.

Eodem menſe graui à Germanis & à Maximiliano imminente bello, cum ſe ad tam diuerſa bella occurſantes ſufficere non poſſe rex cum patribus cerneret, pacem omnes, ſi poſſet, æquis: ſin minus, tolerandis condiṫionibus petere cõſtituunt. Ea de cauſa cum literis & mandatis legati Poſonium utrinq; miſsi, hinc Thomas Iaurienſis epiſcopus, qui eo tempore uniuerſa fermè regni negotia, qua erat prǽditus ſapientia, adminiſtrabat: illinc Stephanus Batoreus, & Ioannes Paumchircher, Boemus cancellarius, uir grauiſsimus. Cùm de concordia agi cœptum eſſet, Germani intolerandas propè conditiones ferebant: iura ſcilicet fœderis cum Matthia rege quondam initi, cum in ciuitate noua Friderici Imperatoris permiſſu corona reſtituta eſt, repetentes. Maximilianus uerò regno Hungariæ ſe in perpetuum ceſſurum eſſe negabat: ſed ſoli Vladislao, propter ſanguinis coniunctionem, in præſens conceſſurum dicebat, communemq; cum eo interea regni titulum depoſcebat, & belli geſti ſumptus poſtulabat.

Pacis cum Maximiliano conditiones.

Has tam aſperas conditiones, quibus ſe Auſtriacorum imperio Hungari ſubijcerent, legatis ſe accepturos eſſe negantibus: Germanis autem contrà pertinaciſsimè inſiſtentibus, ac ſæpe accenſis utrinque grauiter animis, & deſperata prorſus concordia è colloquio recedentibus, multum temporis eſt tranſactum. Interea præter opinionem omnium, maiorum undiq; malorum nuncij deferuntur, Albertum ad obſidionem Caſſouiæ reuertiſſe: Prinianæ familiæ adoleſcentes eximios, cum expeditiſsimo equitatu, priuſquam caſtra locarentur, aduerſus Polonos temerè progreſſos, miſerãdum in modum occubuiſſe: ad Corneuburgum in Danubij ripa milites, qui in præſidio erant, turri, quam in ſpeciem caſtelli extruxerant, ut commeatus ſecundo amne deuectos Viennenſibus intercluderent, à Germanis de improuiſo irrumpentibus ſuccenſa, ad unum omnes cæſos fuiſſe: Kiniſium crebris à Turcis acceptis incommodis, diris barbaram illam gẽtem cruciatibus ab incurſandis finibus prohibere conatum, maioribus indies calamitatibus inferendis cauſam attuliſſe: Albertum iam non ſolùm Caſsouianum agrum uaſtare, ſed etiam effuſè omnia populantem, duo milia cadorum uini in Poloniam remiſiſſe: multa etiam temerè effudiſſe, non pauca in belli uſum reſeruaſſe: poſtremò, Sueuos Maximiliani milites excurſionibus in Morauiam factis, ac magno pecoris numero abducto, ad Tyrnauiæ obſidionem Danubium traieciſſe. His alijsq; eiuſmodi rebus, & ſimul inteſtina ſeditione & diſcordia, quæ in inferiore uigebat Hungaria perturbati, cum pacis cupiditas ſumma, ac recens ſuperiorum detrimentorum memoria, metusq; futurorum omnes urgeret: legati haud ſibi moram interponendam exiſtimarunt, quin primo quoque tempore, quibus conditionibus poſſent, pacem compararent. Itaque re diu multúmque agitata, tandem ex regis auctoritate his legibus eſt tranſacta, uti pacta cũ Matthia rege de reſtituenda corona inita, renouarentur: ut regnum Hungariæ ad Maximilianũ, aut eo mortuo ad legitimos eius hæredes recideret, ſi Vladislaus ſine filijs legitimis deceſsiſſet: interea, ut regni titulus penes ambos reſideret: ut pro belli ſuperioris impenſis, Vladislaus Maximiliano cẽties mille nummũ aureũ penderet: ne ſummi honores ulli, ut duũuiratus ſacri diadematis, Palatinatus, ut munia tam ſacra, q̃ ꝓphana, & ꝓuinciarũ prǽfecturǽ, niſi interpoſita amborũ autoritate, & iureiurãdo utriq; dato, capi poſſent: ut eoſdẽ uterq; amicos

rebelles,

rebelles,hoſteſq; haberet, iureq; ſocietatis alter alterum bello iuuaret : Hungaros Germanoſq; eodē loco atq; honore haberet : ne Hungaris ullis fraudi eſſet, quòd ad Maximilianū ſe cōtuliſſent,neq; ulla aut nota aut pœna affici propterea poſſent : ſed bonis ſuis,quę publicata fuerāt,reſtitutis , eodē,quo fideles loco ducerent,& eſſent: ad poſtremum,ut oēs antiſtites & metropolitę,proceres,prǽſides , legatiq; & ciuitates cum uniuerſa nobilitate legatis Maximiliani præſentibus,ſe has fœderis leges inuiolatas in perpetuum cum ſua poſteritate ſeruaturos iurarent.Pax populo Martinalibus,his tamen ſuppreſsis conditionibus,in magna omnium expectatione renunciata eſt. Pòſt autem cum legati ſe Budam recepiſſent,ut fœdus communi ſententia comprobarent,rex cum Senatu legatiſq; à ciuitatibus miſsis ex arce deſcendit in cōcionem,quæ tum ante regiā habebatur:ibiq; Boemica lingua Varadinenſi antiſtite ſingula populo interpretante , à principio regni ſui ómnia quæ interceſſerant incommoda perſequutus,ad pacis demum conficiendæ neceſsitatē peruenit: eamq; ut libentibus ac lætis acciperent animis,tam multis prǽſertim conflictati difficultatibus,eſt hortatus:hiſq; dictis protinus ſe cum patribus in regiam retulit. Regeē concione profecto, Iaurienſis & Batoreus,duo pacis arbitri atq; legati ſurrexerunt, ut patria lingua,quæ de pace dicenda eſſent,multitudini exponerent.Ex ijs Iaurienſis longam ingreſſus orationem,primùm omnia quę perpeſsi erāt belli damna ac detrimenta oſtendit: publicis & priuatis pecunijs conſumptis,agricolis,quorum laboribus tam ſacri quàm prophani ordines ſe alerent ac tuerentur , in citeriore & inferiore Hūgaria ſpoliatis,regno domeſticis diſcordijs in multas partes diſtracto,Rem pub. diutius reſiſtere non potuiſſe : ſe ex communi conſilio pacem, & unicum omnium malorum remedium requiſijſſe,eamq; his conditionibus impetraſſe. Inde pacis conditiones , quæ adhuc occultatæ de induſtria fuerant , recitauit:eaſq;, quanquam fortaſſe parum æquas, tamen ut reip. commodiſsimas,ut iuberent ſe eis ſuadere, dixit. Sic enim fore,ut Germanico ſoluti bello, irrumpentes Polonos nullo negotio propulſarent. Multitudo ubi conditiones audiuit,ſtatim cum ſtomacho perinde obſtrepere & reclamare cœpit,quaſi non pacis,ſed ſeruitutis cōditiones eſſent accipiendę:nihilq; propius factum eſt,quàm ut ingētem ſeditionem propterea excitarit. Satis certè conſtat,& patres nonnullos,& ipſos pacis legatos per aliquot dies, niſi armatorum turba ſtipatos,tutò in curiam non ueniſſe,& ex nobilitate multos de ſeceſsione à patribus facienda conſilia habuiſſe. Itaque cùm ſingulis noctibus tabellæ triuijs & templorum ualuis à populo affigerentur , in quibus denunciarent , ſe millies morituros prius , quàm tam turpes fœderis conditiones approbarent : rex omnes ad ſe placatis antè per Palatinum & Batoreum illorum animis, aduocari iuſsit : & paucis,ut de ſua deq; regni dignitate fidei ſuæ commiſſa bonum animum haberent cohortatus, temperatis cum legatis conditionibus , eos ad fœdus iureiurando ſanciendum,ne tanta concordia ſolueretur , adduxit . Eodem quoque menſe,ad Hunam amnem in Croatia,ex Turcis mille & quingenti , qui in prouinciam populabundi deſcenderant,cęſi,totidemq; capti : ex quibus centum & uiginti ad regem, nonnulli quoque ad regiam à Bano muneris loco ſunt miſsi. In eo bello Bernardini comitis uirtus inprimis enituit. Fœdere cū Germanis,quemadmodum demonſtrauimus,confirmato, rex comperto Caſſouienſem agrū ab Alberti militibus diuaſtari,Boemos ſtatim, qui ad ſeptem millia erant,ex Auſtria reuocatos celeriter , quanquam ſæuiſsima hyeme, ad Peſtum traijcere iuſsit . Cum Stephanus Scepuſiēſis Id. Decemb. magno cum equeſtrium pedeſtriūq; copiarum prǽſidio in prouinciā miſſus,nihil adhuc memorabile ibi geſsiſſet,multos in timorē adduxerat:ne,ſicut antè Auſtria,ſic nūc per negligentiā Caſſouia pelleret. Ob eam rem ille magno prǽlij cōmittendi ſtudio accēſus, illa tamen difficultate afficiebatur, quòd Boemi ſe , niſi perſolutis ſtipendijs,in aciem deſcenſuros,aut pugnaturos negabāt. Cui incōmodo uti obuiā iret, præfectos equitū & cēturiones, inprimiſq; Hugicriez, uirū fortiſsimū,& maximo rei militaris uſu præditū, in ſuā ſententiā donis

prǽmijſq;

prēmijsq́ perducit. Deinde militibus, regni Reiq́ pub. periculo, niſi prælio cum hoſtibus decernatur, expoſito: pollicitusq́ ſe daturum operam, ut perfuncta his calamitatibus & periculis rep. cum fœnore omnibus merita & ſtipendia & præmia perſoluantur, ac geminata deinceps militia honeſtentur: omnes ad arma alacri ac prompto animo capienda deducit: ac tumultuarijs militibus, agreſtibusq́ hominibus undiq́ euocatis, maximis exercitum ſupplementis adauget. Albertus ubi Hungarū prælij cauſa propius acceſsiſſe uidit, etſi ſe numero militum inferiorem cernebat, tamen haud ſibi pugnam detrectandam ratus: & ſimul exercitus ſui uiribus & fortunæ, qua ſæpius ſecunda erat uſus, fauore ſubnixus, audacter occurrit, & caſtra in cōſpectu Hungarorum locauit. In poſterū diem cùm pugna eſſet indicta, par utrinque cura & ſolicitudo per totam noctem animos agitauit: ſed cauſa nòn pari: quippe cum illi de dignitate, hi de incolumitate propria cogitarent. Vbi illuxit, Stephanus antequam exercitum ſuum è caſtris educat, milites allocutus admonet, non ſe nunc, ut quondam regnāte Matthia, pro augendo imperio, & domeſtica cumulāda gloria, ſed de defendendo regno, & publica ſalute certare: incommoda atq́ iniurias omnes, quas per biennium ab Alberto acceperint, ſigillatim exponit. perfidiam eius in eos, & importunam in fratrem regem immanitatem edocet: qui nefaria cupiditate regnandi accenſus, regnum illi legitimum eripere, & Hungaris inuitis inuadere ſtudeat. aduerſus hęc aut forti eſſe animo reſiſtendum, aut ſeruitutis iugum turpiſsimum ſubeundum, addit. Victoriam autem ſibi cùm Hungarorum Boemorūq́ ſociorum uirtutem incredibilem, tum iuſtam belli cauſam, & dijs ipſis immortalibus probatam, facilè polliceri. Contrà Albertus Polonos hortari, ut quem ad fraternum iterum regnum oppugnandum impuliſſent, eum hoc ipſo tempore acerrimè fortiſsiméque pugnando defenderent. ſe quidem, quanquam numero copiarum eſſet inferior, ſperare tamen eorum uirtute fore ſuperiorem: præſertim uerò, cum res eis cum tumultuario exercitu, & Regis imperio nudato eſſet futura. Cæteráque eiuſmodi adijcit, quibus aut aduerſariorum opes imminuere, aut ſuas augere, aut certam uictoriæ ſpem facere poſſet. Quibus rebus inflammatis Polonorum omnium animis, ſtatim pugnæ ſignum dari poſtulant. ac clamore ingenti eum, etiam inuitum (quòd iam de diſciplina & numero Hungarici exercitus, cui ſe imparem longè cernebat, certior factus, à pręlio abhorrere cœperat) in aciem deſcendere cogunt. Signo pugnæ dato, primùm cum Boemis, qui in ſiniſtro cornu locati erant, certamen initur, equitibus utrinque egregiè pugnantibus: quorum multi equis deiecti, pugnam pedeſtrem non intermiſerunt. ex altera parte Stephanus, qui dextrum cornu cum Hungaris tenebat, & eum ſequuti, quos Beatrix regina miſerat, pugnare incipiunt: & pari impetu congreſsi, clamore & ſtrepitu omnia complent. multis utrinque cadentibus, pugna uſque ad ſerum diei eſt perducta. Tandem Albertus, quòd, quos defeſsis ſuis integros recentesq́ ſummittere non habebat, & qui diu pugnaſſent, uix conſiſtere iam præ labore & uulneribus poſſent, ualde laborare cœpit. Qua re animaduerſa, Hungarorum manus, quæ caſtris præſidio relicta fuerat, eruptione facta, Polonos inuadit: ac diuturnò prælij labore defatigatos, nullo negotio pellit. Solus cum equitatu in ultima acie reſiſtit Albertus: qui multis amiſsis, poſtremò ſe in fugam dare coactus, accepta eius nocte è captiuo quodam milite teſſera, per medias hoſtium cuſtodias cum paucis tanquam amicus, imprudētibus illis elapſus, ad Eperies peruenit. Ex proceribus pauci euaſere: pleriq́ aut deſiderati, aut capti: reliquus exercitus profligatus, caſtra direpta, impedimenta omnia, & totus bellicus apparatus, inprimisq́ ænea tormēta inuſitatæ magnitudinis Cracouia deuecta, in poteſtatem peruenerūt: captiui, qui paulò antè à Polonis capti fuerāt, recuperati. Stephanus cētū & quinquaginta equites ſecūda noctis uigilia ad hoſtes inſequendos immittit: quorum alij palati ab agreſtibus, alij ab equitibus cæſi ac ſpoliati ſunt. Albertus in oppido Eperies, quò cum equitibus uiginti cōfugerat, poſtero die à Stephano & Obice obſeſſus, cum inde euadere

Alberti uicti fuga.

non poſ-

non poſſet, nec ſubſidium in tẽpore ſperaret, ad pacẽ accipiendã demũ cõpellitur, his
legibus: ut tutò ex Hungaria abiret: tormẽta captiuosq́; omnes reciperet: Saros, Ci-
biniũ, Eperies, & reliqua quæ in ulteriore Hungaria oppida occuparat, reſtitueret:
Hungaris nunquam poſthac bellum faceret: fœdus & amicitia in perpetuum inte-
gra permaneret. Quæ ubi Budam nunciata ſunt, maiorem ex pace quàm ex ui-
ctoria lætitiã omnib. attulerunt: regi uerò in primis, quòd fratre ipſo incolumi, bel-
lo maximo ac periculoſiſsimo liberatus eſſet. Finito iã Germanico & Polonico bel
lo, & regno grauiſsimis periculis exoluto, unum reſtabat Turcarũ bellum, quod ſu-
perioribus impliciti curis intermittere coacti fuerant. cuius cauſa rex ad Kal. Feb. cõ-
cilium Budæ frequentiſsimum indicit: quò dum regni proceres coeunt, nuncius al-
latus, Turcam ad obſidionem Albę Græcæ, quæ Belgradum uulgò dicitur, propera
re: quod non Hungariæ ſolùm, ſed Chriſtianæ quoq; reip. primum putabat propu-
gnaculum eſſe, aliquantulum concilium perturbauit. Paucis pòſt diebus, cũ ijdem
ad Sinderouiam cõueniſſent, ut Danubio (quem frigoris magnitudine & ui congla
ciaſſe exiſtimabant) tranſmiſſo, ulteriorem Hungariam incurſarent: opinione de-
cepti, ne fruſtra ſe mouiſſe uiderentur, clàm ad Sabazium diuerterunt: ac dimiſsis in
ripa Saui cũctis equis, cum occultè ſuburbia adorti die nocteq; oppidũ oppugnaſ-
ſent, præſidij uirtute & robore inde depulſi, incenſis tamen ſuburbijs, receſſerunt.
Turcarum clades. In eo pręlio ex Turcis quingenti, ex pręſidio quinquaginta ceciderunt: nõ tormẽtis,
ſed manibus hoſtes deturbati, quòd æneę machinę omnes loco dimotę fuerant, quę
res proditionis ſuſpicionem non leuiſsimam attulit. Per eoſdem dies alia Turcarũ
manus, quę in ulteriorem Hungariã irruperat, cum in Kiniſij turmas incidiſſet, in
poteſtatem ferè tota conceſsit, multis cæſis, alijs captis: ex quibus purpurati quoque
nonnulli ad regem miſsi. Quibus de rebus publicè dijs gratulationes & ſupplicatio-
nes habitę ſunt. Neq; ita multo pòſt ſexcenti fermè alij, ad Albam Græcam profliga-
ti nunciãtur: qui cum præfectos duos Budam ad concilium abituros ſentientes, ex-
peditos in inſidijs equites, ut eos incautos opprimerent, collocaſſent: ab ijſdẽ eadem
qua in eos uſi erant, arte, nec opinantes circumuenti, & pręter paucos deleti ſunt. Ita
melioribus auſpicijs, re bene cum Germanis, Polonis & Turcis adminiſtrata, annus
1492 M.CCCCXCII. eſt initus. In concilio autem cum Petrus metropolita, qui eò cum
ducentis equitibus cataphractis, & expeditis trecentis uenerat, de Beatricis ſponſali
bus celebrandis retuliſſet, ab uniuerſa concione reclamatum eſt: cum regem omnes
fœcundam uirginem ducere oportere, & regno Hungarico nihil ſterilitate reginæ
incommodius accidere poſſe aſſererent. More Seuerini caſtelli pręfectus, cum ui-
ctoriæ de Turcis partę, defenſęq; ſtrenuę arcis, ac propriæ uirtutis teſtandæ gratia,
currus duos cæſorum hoſtium capitibus onuſtos, ad cõcilium ueheret, in medio iti-
nere graui morbo correptus interijt. quos cum Georgius frater Budã, atq; in ipſum
quoq; cõuentũ iuſſu regis detuliſſet, eo ſpectaculo proceres incredibili omnes læti-
cia ęquè ac ſtupore repleuit, cùm truculenta adhuc & crudelitatẽ minantia mortuo-
rum ora deſpicerent: deniq; ſummo omnium cõſenſu propterea laudatus, ac magni-
ficè donatus: fratriq; mortuo, q̃ fortiſsimus uir, & Turcis formidoloſiſsimus fuerat,
regis & patrum auctoritate eſt ſubrogatus. Dimiſſo concilio regina, ubi neq; per le-
gatos, neque per nũcios, quid de ſponſalibua ſuis patres decreuiſſent, accipere potu
it, ludificari ſe rata, è Strigonio Budam ueterem eo animo uenit, ut, quod poſſet, ſi-
bi & cauſę ſuæ ne deeſſet: & in regiam profecta, inde, niſi re perfecta, nõ diſcederet.
Neque tamen ad nouam Budam ſine autoritate regis, & ſenatuſconſulto aſcendere
eſt auſa: uerita, ne occluſis fortaſſe portis, parum honeſtè retrocedere cogeretur. Ad
eã multi principes, maximè ij, quos ipſa ſibi munerib. & promiſsis obſtrinxerat, offi
cij gratia uenerunt: rex uix adduci potuit, ut eam ſemel interuiſeret. Quamobrem
deluſam ſe exiſtimans, dolensq́; quòd eò ueniſſet, die ſeptimo ſe Strigonium recipit:
& à patre Ferdinando rege Neapolitano, ut per legatum Vladislai animum explo-
raret, petijt. Igitur circiter Kalend. Iunij, Andreas Carafa, uir ſummo loco natus,
miſſus,

miſſus, hoc à rege reſponſum tulit: Se per legatum Ferdinando regi, quid ſui de reginæ coniugio conſilij ſit, expoſiturum. cuius rei cauſa poſtea Antonium epiſcopũ Nitrienſem, ad Alexandrum pont. max. qui Innocentio mortuo ſubrogatus, Hungaros in clientelam acceperat, & regem Ferdinandum Idibus Octobris, cum mandatis ire in Italiam iuſsit.

RERVM HVNGARICARVM DECADIS V. LIBER III.

IN magna omnium trepidatione, ſummaq; ex incommodis diſsipatis de bello Turcarum rumoribus multis, regis patrumq; ſolicitudine, Martinus Zobor, qui à rege multo antè ad Baiazetem imperatorẽ legatus de ſummis reb. miſſus, ab eo de induſtria, ne bellica cauſa ſua cõſilia enunciaret, diu nullo reſponſo reddito dicebatur fuiſſe retentus: tandem VI. Idus Iunias reuertit: atq; omnia quæ de recenti Turcarum motu cõpererat, ex ordine recitauit, Baiazetem ingentem terra mariq; belli apparatum confeciſſe: quippe ducentis triremibus ad Propontidem coactis, & multis in Ponto nauigijs conſtructis, actuarijsq; ratibus non paucis, quibus Iſtrum ſubiret, lembisq; leuioribus in Boſna pluribus, quos in Sauum deduceret, comparatis, ex Aſia atque Europa incredibilem copiarum multitudinem euocaſſe, & ducẽtorum milium hominum numerum effeciſſe. quorſum ea pertinerent, haud ſe afferre pro comperto poſſe. hominum enim uarias in uulgus opiniones iactatas alijs in Cyprum, nõnullis in Dalmatiam, multis in Getas & Valachos eam belli molẽ cõuerſum iri dicentibus. De AlbaGræca haudquaquam ſibi uideri, cur hoc tempore maximè laborandũ ſit: quòd Baiazetes cum exercitu Sophiam uſq;, inferioris Miſyę urbem, Baſſę cuiuſdam auctoritate progreſſus, ut inde ad Albam, Hũgaris externis interea bellis & inteſtinis diſcordijs occupatis, eripiendam contenderet, poſtquam recentem Hungarorum cum Germanis Poloniſq; compoſitionem, cuius domo egrediens ignarus omnino fuerat, perceperit, uehementer accuſata Baſſæ temeritate, totam belli rationem & ſententiam commutarit: quinetiam pacem eum cum Hungaris illa ſe conditione facturũ oſtendiſſe, ſi ſibi per eos in Valachos & Epidaurios, & per Dalmatiam in Carnos & Noricos impunè excurrere licuiſſet. Quibus à ſe conditionibus repudiatis, eum adeò uehementer animo fuiſſe commotum, ut iracundia elatus, pilos è barba ſemel iterumq; euelleret: poſteroq; die infecta re, ſe ſine cunctatione dimiſerit, præſentem porrò eius exercitum ad peditum equitumq; uiginti tantùm milium numerum peruenire: reliquos omnes collectitiam manum, inermem & bello parum idoneam eſſe: agreſtium uerò turbam propè infinitam ſecum illum trahere, nullo alio telo quàm ſcipione præfixo ferro armatam: omneſq; tunc, ut qui aqua duntaxat, & uiliſsimo cibo alerentur, peſtilentia ac dyſenteria correptos grauiſsimè laborare. His auditis rex, quanq; multis de rebus animo efferebatur: tamen haud ſibi tanti hoſtis tantos motus cõtemnendos exiſtimans, extemplò finitimas Turcis arces omnes milite, tormentis, commeatu & armis munit. Seuerinum, Sabatium & Iayzam duplicato præſidij numero cõfirmat: arcemq; Albæ Boemis militibus mille, & rebus quæ bello uſui eſſent, omnibus inſtruit: reliquos Boemos ad Paulum Kiniſium ire in inferiorem Hungariam iubet. Inde toto regno delectum magna cura ac diligentia habet, & pro iure ſocietatis auxilia à Germanis etiam poſtulat. nam remotiora in tempore, ſi Baiazetes ultrà procederet, adeſſe non uidebantur poſſe. Tanto uerò ſtudio, tantaq; animi propenſiõe, ab omni ordine, ætate, ſexuq; impetrata, omnia pro ſalute & dignitate regni adminiſtrata ſunt, ut in magna militũ nomina ad bellum ultro profitentium turba, ſacerdotes etiam cum monachis ſponte ſe militiæ offerrent: ſacræ autem uirgines, pueri ac ſenes, quos aut ſexus & ordinis pudor, aut ætatis & uirium imbecillitas à grauioribus operibus amoueret, quotidianis ſupplicationibus uota pro incolumitate regni Deo facere nõ deſiſterent. prefecti uerò ad ſuã quiſq; prouinciam firmo cum

præſidio tutandam repentè magna animi alacritate diſcurrerent. Quibus de rebus rex in eam ſpem uenerat, ſe, ſi arma inferre Turcæ perrexiſſet, dum primis regni arcibus expugnandis tempus tererent, exercitum ſexaginta milium hominum facilè duorum menſium ſpacio contracturum. Nam Batoreus, & Stephanus Valachorum regulus, cum Tranſalpino, uiginti milia pollicebantur: totidemq; inferioris & ſuperioris Hungariæ regiones. Germanos uerò Boemosq;, & ijs attributas regiones, uiginti item milia præbituros planè non diffidebat. Baiazetes autem, qui Sophiam uſque, Albæ ex improuiſo occupandę conſilio proceſſerat: tanto hominum conſenſu rerumq; apparatu cognito, ſpe concepta deiectus, neq; ultrà progrediendum ratus, exercitum dimiſit: & Baſsis duobus cum triginta milibus hominum Sophię relictis, atque Oratore ad Vladislaum de inducijs miſſo, Byzãtium ſe recepit. Dum autem de inducijs agitatur, Baſſarum alter perfidia plus quàm barbara Valachiam populatus, non paucis ſuorum deſideratis turpiter retrocedere coactus eſt: alter montanos Albanẽſes adortus, qui loci editiſsimi, & ſua natura inſuperabilis munitione freti, à Turcarum ditione defecerant, ipſe cum ualidiſsimo equitatu conciſus eſt: quamuis redintegrato poſtea exercitu eius Turcę loci potiti ſint. Octo autem milia ad obſidendum Seuerinum miſſa, Kaniſiano maturè ſubueniente ſubſidio, ſubitò receſſerunt. Eodem tempore Caſimiro patri, Polonię regi, in Lithuania mortuo, ampliſſimas exequias magna procerum totius regni aſsiſtente ac funus decorãte frequentia, rex ipſe ſolicitudine ac mœrore propè confectus parauit. Ant. Bonfinius. Antonius Bonfinius, qui has ſcripſit hiſtorias, totius regij generis ſerie altius ad laudẽ familię repetita, eius uitam quàm ornatiſsima potuit oratione laudauit. Pòſt autẽ, cùm comitia regi in Caſimiri locum creando apud Polonos eſſent indicta, duos eò legatos, Ladislaum Caſsinerum, & Ioannẽ Boemiæ cancellarium rex miſit, qui ſuo nomine Polonici regni iura, quæ ad ſe, ut ad maiorẽ natu fratrem, meritò pertinerent, Alberto fratri ſyncera fide remitterent. ad quod officium ſatis conſtabat, regem aſsiduis & patris quõdam, & tum matris uiuentis precibus, & in primis ſingulari ipſius quondã erga fratrem pietate per ſe ſatis excitatũ fuiſſe. Auguſto uerò, qui inſequutus eſt, menſe, Boemorum cohortes, quæ ueteranorum & nigrorum appellabant, cum eſſent ad tutandos inferioris Hungariæ fines, & Turcarum incurſiones reprimendas miſſæ; Boemi. Paulo Kiniſio præfecto, ob intolerandã eorum libidinis auaritiæq; licentiam, meritas pœnas dederunt. Cum enim quàm fœdè miſereq; ſuperioris ijdem Hungarię partes omni latrociniorum, ſacrilegiorum & libidinũ genere turpiter exercẽdo antè tractaſſent, ille in memoriam reuocaret: centuriones eorum primo ad ſe aduentu liberaliſſimè acceptos, munificentiſsimeq; donatos, impenſius eſt hortatus, ut ab iniuria, maleficioq; ſe ſuosq; prohiberent: ne fortè quæ in ſuperiore Hũgaria ſceleris & intemperantiæ ſuæ exempla, cum maxima ignominiæ nota prodidiſſent, eadem in inferiore quoque relinquerent: quibus nihil uel ad famam ipſorum turpius, uel ad retinendos in fide populos alienius, uel certè à pietate Chriſtiana remotius eſſe poſſet. Nam quod ad eorum commoda pertineret, ſe grauiſsima pœna edicturum, ut præter pabula, quæ gratuitò haberentur, reliqua ad uictum neceſſaria certo, eoq; etiam modico precio prȩberentur. Cuius orationem cum centuriones omnes ita approbaſſent, ut ſe, quoad poſſent, ne quid tale committeretur, poſthac anniſuros eſſe contenderent: Sigidinum, amplum ſanè, atque opulentum oppidum, in æſtiua dimiſsi ſunt. Vbi per aliquot dies morati, & quaſi ad ſemet reuerſi, adeò ſe intemperanter & auarè gerere cœperunt, ut nec fortunis, nec pudori, nec ſæpe etiam uitæ prouincialium parcerent, quò inſatiabilem & immenſam cupiditatis & libidinis ſuæ ſitim explerent. Fama eſt, matronam quandam honeſto & bono genere natam, nudato corpore, ſed pudendis manipulo herbę contectis, fletus & lachrymarum plenã ad Paulum ueniſſe: atq; ad pedes eius prouolutam, inſignem in ſe Boemorum militum iniuriam expoſuiſſe, per quos omnibus fortunis euerſã, etiam proprijs ueſtibus ad uelandum corporis pudenda diſpoliata fuiſſet: ab eoq;, ut omnium iniuriarum & contu-

meliarum

meliarum ęquiſsimo uindice,duriſsimæ fortunæ ſuæ auxilium imploraſſe, neq; ita multo pòſt pagi cuiuſdam ſacerdotem mœſtum acceſsiſſe,de audacia petulātiaq; cuiuſdam militis acerrimè conquerentem,qui loculum argenteum,in quo Chriſti Domini noſtri corpus eſſet incluſum,è templo abripuiſſet,& ipſum ſanctiſsimum corpus in terram nefario quodam & inaudito ſcelere abieciſſet. Paulus autem qui militares eiuſmodi mores ſemper damnaſſet, iuſtis primùm lachrymātis mulieris querelis auditis uehementer animo eſt commotus,libēterq; meritum de cohortium nefanda petulātia ſupplicium ſumpſiſſet,ni eorum animos parū idoneo tempore alienatum offenſumq; iri dubitaſſet:cum infeſtæ quotidie Turcarū excurſiones in prouinciam timerentur,quibus ſe fideli ueteranorum & probata inprimis opera occurſurum eſſe ſperabat.Pòſt autē cum literas,quas aſsiduis perditorum agricolarū querelis fatigatus ad eos ſuper ea re miſerat,manibus ab ijs diſcerptas,& pedib.in ſui cōtumeliam cōculcatas audiſſet:eoſq; eò demum intēperantię ac uecordię proceſsiſſe, ut nullam neque diſciplinę militaris,nèq; Chriſtianæ pietatis , ipſiuſq; adeò Chriſti curam aut rationem haberent:tacita quadā religione ad contemptum Chriſti nomē ſeuerius uindicandum accenſus, haud ultrà tantam eorum ſibi temeritatē atq; intolerantiam perferendam putauit.Itaq; protinus ab inferioris Hungariæ regulis,& uicinis ciuitatibus,auxilijs occultè per certos nuncios euocatis,& agreſtium turba alterius ſimulatione belli coacta, & ex omnibus pagis militib. accerſitis,iuſtū aduerſus eos exercitum ducit. Præmiſſæ expeditiſsimorum equitum turmę,cum fortè in ſeptingentos Boemorum equites incidiſſent,cōmiſſo prȩlio ſtrenuè dimicarunt. par ab initio utrinq; pugnæ cōditio fuit:tandē Boemi,qui ad explorādum potius quàm pugnandum inſtructi uenerant,retrò ſe ad ſuos referre coacti,eos, quo res uerſetur in periculo docent:&,ut ſe caſtris ſubitò cōmuniant,admonent , ſi erumpentis in ſe Pauli ſuſtinere impetum uelint. Hoc illi audito,ut in re trepida potuerūt , protinus ad uillam,quam Piſcinam uocāt,impigrè caſtra locant,eaq; uallo foſſaq; circumdāt, ſcilicet ut & aquę copiam habeant,& ſaltem à piſcinę parte defenſi ſint. Pręuenit eorum iter & conſilium Paulus,neq; longę ab eo loco caſtra & ipſe ponit,& ſatis egregiè ſe pro tempore ad omnem belli rationē expediendam parat.Cum autē hoſtium caſtris ita appropinquaſſet,ut eos eminus percutere ſe facilè poſſe cōfideret,frequētibus eos glandibus æneis inceſſere per tormēta minora emiſsis inſtituit,atq; in campum aciemq; prodire cogit,cum duas uexillationum & expeditorum equitum alas in cornibus,in medio uerò cataphractorum turmam collocaſſet. Boemi quadrato agmine caſtris egreſsi,tanto ſe in cataphractos impetu intulerunt,ut Pauli agmē longius ſummouerent.Qua ille re animaduerſa,decurionib.ſtatim & præfectis equitū ſignum dat,ut ſenſim ſe recipiant,& hoſtes effuſius inſequentes longius à caſtris abducant.Id erat hominis cōſilium,ut remotos à caſtris hoſtes facilius circumueniret, ac pro arbitratu cōcideret:quod non ſecus euenit,atq; animo deſtinarat.Dum enim cedentibus Hungaris, Boemi uehementius inſtarent,neq; ſe lōgius à caſtris prȩ inſequendi ſtudio ꝓgreſſos ſentiunt: Paulus eos utrinq; agreſtium multitudine , qui falcib. poplites equorum ſuccidūt,quaſi quadam indagine claudit :& alas equitum, qui à tergo inſtent,urgeantq;,immittit:tum fugientes ſuos ſubſiſtere,ruſticos equiteſq;,quod imperauerat,exequi iubet.Ita cùm mandata ab omnibus diligenter atq; induſtriè fierent,Boemi uehemēter laborare cœperunt,cum nec terga dare, nec per circumfuſam falcatorum agreſtium turbam euadere,& à tergo & à lateribus preſsi, nec à frōte quidem,obijcientibus ſe ualidiſsimè Hungaris, erumpere poſſent. Quāobrem ad extrema redacti,multis deſideratis,deditionem facere coacti ſunt. Profligato exercitu,caſtra inde,quæ pro uallo carros obductos habuerant,non ſine aliqua cȩde capta & direpta ſunt.Quadringentos cecidiſſe (nam fuerunt qui ſeptingentos dicerent) conſtans opinio fuit.Deditio his conditionibus facta eſt:ut Boemi ſe paulo poſthac audientes dicto futuros, & in Hūgaros nihil in poſterum molituros,neque præteritorum temporum poſthac ſtipendia flagitaturos iurarent. Quo ſe illi iu

reiurando flentes obſtrinxerunt. Pòſt autem cum Paulus apoplexia repentè correptus, de uita pertimeſcens, eoſdem nouo adigere iureiurãdo uellet, fore ut regi in primis, deinde Batoreo perpetuò obſequerent: id uſq; adeò recuſarunt, ut ad regis opem cõfugientes, non modò poſteriore ſacramento nõ ſint aſtricti, ſed priore exoluti: optimus eorum quiſq; à rege, multi quoq; à Batoreo & Palatino conſcripti ſint: reliqui, cum ſe à priſtinis quib. aſſueti erant maleficijs temperare nequirent, in fines Auſtrię & Morauię ſeceſſerunt. qui quotidianis furtis & rapinis intolerabiles facti, ab Auſtriæ præſide comprehenſi ac uarijs ſupplicijs affecti, propè oẽs deleti ſunt. Paucis pòſt diebus, cum palantes Turcę in fines Hungarię introrupiſſent, & multos captos, ac barbara crudelitate excruciatos ad Gemonias Cõſtãtinopolitanas necaſſent, meritis pœnis affecti ſunt. Paulus eñ fera illorum immanitate accẽſus, poſitis aduerſus eos inſidijs, cum facilè imprudẽtes, nec opinanteſq; multos in poteſtatẽ redegiſſet, ac Themeſuarũ tranſtuliſſet, inauditis antè apud Chriſtianos generibus tormentorũ affectos interemit: cum alios piſtrini in aqua ſe uerſantibus rotis alligaſſet, alios igni ſenſim admotos lento incendio cõfeciſſet, nõ paucos cute ut belluas exuiſſet, nonnullos etiã in hara reuinctis poſt terga manib. efurientib. ſuibus obieciſſet: nil mirum ut pari ſuppliciorũ metu intra fines ſuos barbarũ hoſtẽ deterritũ contineret.

1493. Inſequẽti anno, qui fuit ſupra mileſimũ, & quadringenteſimũ, nonageſimus tertius, Matthias Gerebus, Matthiæ quondã regis conſobrinus, ea belli ſcientia & uſu prędi tus, ut uulgò Matthię alũnus diceretur: itemq; Stephanus Batoreus, uir ſummæ in bello paceq; auctoritatis atq; prudẽtię, magno cum omniũ dolore diẽ ſuum obierũt. In Batorei locum, qui ſe ſponte paulo antè Tranſſyluaniæ præfectura abdicarat, Vladislaus Laſſoneus, & Bartholomęus Dragfi, à rege ſuffecti ſunt. Ioãnes Chanadienſis epiſcopus, deſperata regni quiete, & contempta humanæ uitæ cõditione, ſacerdotũ D. Pauli primi eremitę profeſsione diſciplinę ſe obligauit. Circiter Kal. Feb. Alibechũ, Baiazetę imperatoris Sinderouię præfectũ, cum ualido exercitu in Trãſſyluaniæ fines ingreſſum, & cum ingenti præda per quinq; dies coacta redeuntẽ, Syculorũ tumultuaria manus adẽpta prędа exuit, & pleroſq; Turcas occidit. Kal. aũt

Friderico III imp. mortuo Maximilianus I. ſuccedit.

Auguſtis Friderico Imp. Cęſare mortuo, Maximilianus filius, quẽ pater uiuẽs regẽ Romanorũ declarandũ curauerat, imperiũ excepit. Per quos eoſdẽ dies inſignẽ, atq; adeò memorabilẽ in Croatia cladẽ noſtri à Turcis acceperunt. Croatiæ Dalmatięq; reguli iam pridem Coruini ducis imperiũ detrectantes, & ſe regi duntaxat obſequuturos affirmantes, nouarũ rerum cupidi, partim finitimis uim inferre, partim oppida maiorum ignauia amiſſa armis recuperare, uel ipſo duce inuito inſtituerant: initio à Ioanne Frangepano, qui principatum quondã in prouincia obtinuerat, introducto. Quib. Coruinus cõflictatus incõmodis, prouinciæ imperiũ regi renũciarat, Iaiczæ maximè periculo cõturbatus, quã ſe aduerſus quotidianũ imminentiũ Turcarum impetũ poſſe defendere deſperauerat. Ita prouincia Emerico Drenceno, ſummæ induſtrię ſingularisq; conſilij uiro à rege cõmiſſa, bellum uehementer utrinq; geri erat cœptum. Cum autem Emericus Berardinũ in lapidea maritima regione caſtellis quatuor occupatis, adiuncto fratre ad obſidionem Segniæ profectum, magna ui ad ſua inde ſe oppida recipere coegiſſet, uniuerſam inde in Frangepanum belli molem, apparatumq; conuerterat. qui Breuiam, ut auitam poſſeſsionẽ, per dolum occupatam ſe repetenti regi redditurum eſſe negarat: motiſq; aduerſus eum caſtris, Breuiam obſidione premere, rebus in eum annum cum proximo Turcarũ pręfecto compoſitis, inſtituerat. Dum autem arcẽ, quę natura magis, quàm arte munita oppido imminebat, diligentius ipſe cum collega ſuo Bothlano oppugnat: factum eſt, ut Bothlanus pila æneі tormẽti percuſſus, miſerè occubuerit, cuius morte ipſe, alijq; omnes grauiſsimè perturbati, maioribus opibus animiſq; oppidum oppugnandũ aggreſsi, eò Frãgepanum adduxerunt, ut poſtquam ſe reſiſtere diu nõ poſſe uidit, cum proximo Turcarũ Baſſa ſecretò pepigerit, ut ſi ad auertẽdos à Breuiæ obſidione Hungaros cum delectis equitum turmis Carniolæ & Carinthiæ fines populabundus

bundus iniſſet, ipſe pro tãto beneficio in perpetuũ Baiazetis ditioni imperioq; ſubiectus eſſet. Tum Baſſa haud ſibi, tanta ſpe obiecta, ceſſandum ratus, confeſtim cum octo milibus expeditiſsimorum equitum, per Croatiam regnicolas Germanorum infeſtus incurſat, & ad Iuliam & Petouiam uſq; prædas facit, ac Cilianũ agrum cõtinenti propè populatione deformat. Quib. incõmodis occurrere cupiens Drẽcenus, Frãgepanum ſibi recõciliat: & ſoluta obſidione, magnum ex tota prouincia delectũ habet: cum ad eum non reguli ſolùm frequentes, ſed etiã ex Illyrico plurimi cõueniſſent: & ex pagis magna cõtracta manus, quãquã inermis, & ad ferẽda arma parũ idonea, acceſsiſſet. Ita Baſſæ cum ingenti pręda citius quàm ſtatuerat, metu copiarũ Maximiliani, quæ imminere populantib. dicebãt, redeunti, Hungari ſe Drenceno duce ad prouinciæ fines obijciunt, atq; à frõte exitũ intercludunt. nam à tergo Iacobus Zechel cum quingentis equitib. magnis auxilijs ſuccedentib. Germanorum, inſtabat. Quę ubi Baſſa in Modruſienſiũ progreſſus agrum cognouit, per nũcios Drẽcenum inprimis admonet, ut pactis ſtare uelit. neq; em̄ ſe Hungarię prouincię detrimenti aliquid attuliſſe: neq; ſi quo ipſe alienum agrum incõmodo affecerit, eius ad illum uindictã iniuriæ pertinere: quã ſi, quẽadmodũ oſtendit, armis perſequi pergat, ſe deos uiolatæ fidei acerbos ſemper uindices inuocantẽ, ac ſibi affuturos ſperãtem, alacriter quãcunq; pugnæ aleã ſubiturũ. Non deſunt, qui addant, Baſſam à Drenceno etiã incolumẽ inde exitũ precio redimere uolentẽ, ęqui nihil ab eo impetrare potuiſſe: cum diceret, ſe à rege mandatum habere, ut Chriſtianos captiuos, quacunq; ratione poſſet, è ſeruitute eriperet. Itaq; ſi captiuos ille dimitteret, nullo ei ſe impedimento futurum: ſin minus, ſe regis iuſſa exequentem, prælio pro illorum libertate decertaturum. His Baſſa cõditionibus ſuperbè repudiatis, haud ſibi diutius in ſyluis, per quas iter faciebat, morandum exiſtimauit: ſimulq; ueritus, ne dum cunctantius ageret, adauctis magis Chriſtianorũ copijs, à frõte & à tergo interclusus, fœdiſsimè cęderetur, ſucciſis arborib. iter per ſyluã aperit. Egreſſuris iam ex ſylua Turcis, & ſe in apertum campum cum uniuerſis copijs effuſuris, uarijs inter noſtros duces de re gerẽda diſputari ſententijs cœptum eſt. Drẽcenus, qui eos, quoad ſe cãpo committerẽt, inuadẽdi cauſa extra ſalutẽ expectauerat, cum ſe ab ijs equitum numero & robore ſuperari uideret, prorſus iã à conferendo prælio abhorrebat: eſſe em̄ nouem Turcarũ milia, omnes belli militiæq; peritos, & longo tempore laborib. militaribus induratos cõpererat. ſibi uerò uix ſeptẽ milium ſummã adeſſe conſcius erat, ex quibus quingenti tantũ equites: reliqui aut collecticij milites, aut euocati, aut ruſtici eſſent, qui raro gladio, nulla lorica, galeaq;, ſed pedali tantùm ſcipione ferro præfixo, ligneaq; claua, aut rudi arcu armati, operã haud pręclarã, ut aduerſus tantũ hoſtem, nauaturi eſſent: quos ipſos expeditiſsimo Turcarum equitatui obijcere, loco pręſertim ſibi ad pugnã iniquiſsimo, incõſulti ducis eſſe, aut parum de ſuorum ſalute cogitantis, arbitrabãt. Ab hoc diuerſam Berardinus Frangepanus ſequutus ſententiã, pugnandũ omnino, atq; audaci conatu tantã prędã, & tã multos Chriſtianos de manibus hoſtium extorquendos dicebat: atq; eius officij cúrã maximè ad Drancenum Croatiæ pręſidẽ pertinere cõtendebat. quod ſi ille lenius atq; remiſsius ageret, ſe ſuo conſilio uſurum, & in quemcunq; fortunæ caſum hoſtes metu (ut ſatis apparebat) exanimatos, aggreſſurum, & Chriſtianos captiuos uel ſui capitis periculo è barbarorum fœdiſsima ſeruitute pugnãdo exempturum. quo in pręlio ſi quid fortè acceptũ detrimenti fuiſſet, eius omnẽ culpã penes ipſum, qui pugnam detrectaſſet, futuram: deq; ea re & regem, & patres, ſe maximè (ſi inde uiuus euaderet) accuſãte, in iudicio cognituros. Quibus rebus uictus Drancenus, tandẽ reſpondit, ſe, quod ſalutare in pręſens cõſiliũ duceret, idipſum in mediũ attuliſſe: uerũ quãdo illi omnino certum, fixumq; pugnę cõſilium ſit, ſe eundẽ, ne ignauia certamẽ refugere uideatur, & caput ſuum, & filij unici, & fratris amantiſsimi, quos ſecum habeat, in apertiſsimũ periculum pro ſalute & libertate Chriſtiani nominis adducturum. unũ illud à Deo omnibus precib. petere, ut cœpta ſua, præcipiti potius audacia quàm maturo ſubnixa con

ſilio,ſecũdaret.Dum hæc inter noſtros cõſilia agitant,iam Turcę ex ſyluis egreſsi,explicatis in cãpo ordinib. ad prælĩũ ſe inſtruxerãt.Cõtra quos noſtri cõfeſtim quadratis tribus agminib. ductis,& immiſſa prima acie,fortiter manũ cõſerunt. Cũ utrinꝗ; conſtanter & non timidè pugnaretur,Baſſa ſuos iam inclinatos animaduertẽs,ex geminato ſubſidio ſubmiſit agmẽ:hinc Berardini aciẽ Drancenus opponit, ipſe ſubſidium ſibi depoſcit,& ab utroꝗ; latere peditatũ diſponit. Vrgentiũ hoſtiũ impetum cum Berardinus ſuſtinere nõ poſſet,fuga ſalutẽ petere cõtẽdit,ac ſuos in prima acie laborare pugnãdo defatigatos deſerit,ſuaꝗ; fuga ſecum perturbatos ordines trahit. Fugientib. inſtant Turcę,profligatisꝗ; primis in laborantẽ aciem irruunt, atꝗ; inclinatas turmas nullo negocio pellunt. Qua re cognita Drãcenus,ab ultimo agmine clamitans,ſugientes retinere,& in hoſtẽ conuertere nititur:& Berardinũ prælij huius auctorẽ,& mortis periculũ glorioſè & iactãter uerbis paulo antè contemnentẽ, identidẽ increpat,& incuſat,ꝗ priſtini decoris & antiquæ laudis oblitus, effuſiſsimè fugiebat.In ſumma uerò rerũ omnium iniquitate,ac propè deſperatione,melius eſſe pulchrè mori,quàm incruentã hoſti uictoriã relinquere arbitratus, extremũ agmen in hoſtes promouet:& in cõuertiſsimã inuectus aciẽ,multos interficit,à multis ipſe petitur:donec ſuffoſſo,quo uehebatur,equo,pedes manum cõſerere cogitur. quod cum ſtrenuè aliquanto temporis ſpacio multis circum ſe uulneratis ac ſtratis feciſſet,tandem gladij capulo fracto,ab hoſte circumuenitur. cui cum filius unà cum fratre,paucisꝗ; aliquot militibus,ſubuenire periclitãti properaret,ipſe unà cum ſocijs obtruncatur. Drancenus uiuus ab hoſtibus comprehenditur. Ita fugato demum, ac profligato exercitu, Ioannes Frangepanus uir ſtrenuus, & ingenio corporéque præſtanti cæſus, & ex eadem familia Nicolaus captus, & Carolus dux equitatu magna ex parte exutus eſt. alij turmatim ſtrati, fugaꝗ;, quocunque ſe conferebãt, ibi cum inſequente hoſte certamen inſtaurare coacti, pari fortunæ euentu aut necati, aut in ſeruitutem omnes abſtracti ſunt. Ex noſtris quinque milia, & ſeptuaginta ſeptem: ex hoſtibus mille circiter cecidere. Hungaris omnibus naſi amputati, ut in certum uictoriæ argumentum, ex naſorum numero non dubius cæſorum hominum numerus colligeretur. Clades v. Id. Septemb. accepta. Captiuorum inde turba in unum coacta, nobiles multi notati: inter cæteros autem dux ipſe Drancenus, uinctis poſt tergum manibus, in Baſſæ conſpectum adductus, omnium in ſe ora oculosꝗ; conuertit. Qui cum inter cœnandum filij, fratrisꝗ; capita,ſibi iuſſu Baſſæ in menſam appoſita cognouiſſet, altiſsimo dolore perculſus: Cur non me potius, inquit, uita ſpoliaſti, quàm hoc diro fœdoꝗ; ſpectaculo affeciſti? Cui ille: Iure,inquit,hæc pateris Emerice, qui prior fidem fefelleris, ac tot ſtrenuos milites,fortiſsimosꝗ; duces in diſcrimen adduxeris. quid enim in prouinciã ego tuam incommodi importaram, cur tu tam infeſto armorum conatu meum reditum impedires? Quamobrem noli ſperare,tę ęrumnis his morte finem impoſiturũ. ego enim ad tuas augendas,cumulãdasꝗ; miſerias dabo operã, ut tua in longinquũ uita mea maxima diligentia protrahatur. Itaꝗ; cùm paulo pòſt cum cęteris captiuis Cõſtantinopolim ſubligatis equo pedibus,& cuſtode adhibito ueheretur,ideꝗ; prouocandi in ſuum exitium ferocis & iracũdi hoſtis gratia cuſtodẽ extracto è proximi militis latere gladio necauiſſet,eum tamen Baſſa interimi uetuit, quòd diceret, diuturnam ei uitam quacunꝗ; morte duriorem atꝗ; acerbiorẽ futurã. Pòſt aũt ad Baiazetem adductus,cum priſtinam in uultu ſuo ferociã retineret,iuſſu eius in ſatis mitem carcerem eſt coniectus.deinde cum duobus familiaribus in paruã inſulã relegatus, ibi tribus pòſt menſibus ex peſtilentia aeris,uel (ut fama quoꝗ; fuit) ueneno extinctus eſt.Socij partim in Gemonias conditi,partim centurionibus & præfectis bene meritis diſtributi. Rex tanta audita clade,æquè & ducis & exercitus fortiſsimi triſtem caſum ac miſerum deplorauit: & iuſticio indicto, de ulciſcendo tanto incommodo cogitare inſtituit. In Croatia plena omnia luctus & lamentationum fuerunt, cum alij patrem, alij filium,alij fratrem, alij alium lugerent,ut ſibi quiſque ſanguine

& amore

& amore coniunctus erat. & cum nemo extaret, qui aut populantibus hoſtibus reſiſteret, aut alijs publicis neceſsitatibus conſuleret, magna iam rerum omnium inopia affligebantur: quæ mala ut quoquo modo poſſent curarent, ſeſe in prouinciam quæ inter Sauum & Drauum ſita eſt, retulerunt, atq; ita uim & impetum incurſantium hoſtium euitarunt. Alexander pont. max. in cuius manu Baiazetis frater erat, Hungarica accepta clade permotus, Baiazetem, ut Dranceni uitæ parceret, obſecrauit. Eodem anno legati Venetorum, cum ad regem ueniſſent, ab eo liberaliſsimè atque honorificentiſsimè habiti ſunt. Hi proſperos fortunæ acceſſus humaniſſimè gratulanti, cum uires ac facultates Reipub. ſuæ omnes pro rege regniq; ſalute detuliſſent, regia iura in parte Dalmatiæ, quam ipſi antè armis occupatam poſsidebant, cumulatè ſibi remitti poſtulant. quam rem etſi non impetrarunt, renouato tamen antiquo fœdere, amici diſceſſere. atque inde Poloniam tranſgreſſi, ac regi Alberto nouam dignitatis acceſsionem uetere ciuitatis exemplo gratulati, antiquam cum Poloniæ regibus ſocietatem inſtaurarunt. Poſt hos Epidauriorum legati acceſſere, qui pro uetuſto ſocietatis & clientelæ iure debitum Hungaris, ut patronis legitimis, obſequij officium præſtiterunt: & aurea argenteaq; magni precij pocula dono cum annuis tributis attulerunt. nec minore animi propenſione à rege accepti, ſed magnificis contrà donis exculti, & equeſtri præterea dignitate ornati, priſtina ſocietate redintegrata dimiſsi ſunt. Eadem hyeme in concilio à nobilitate corona regia repetita eſt, quam ad eam diem Stephanus Syrmienſis epiſcopus, & Andreas Batoreus aſſeruarant. Videbatur quippe multis indignum, perpetuam eos ſibi tantæ rei cuſtodiam aſciuiſſe, magiſtratusq; perpetuos parum libertati publicæ utiles aut commodos eſſe, propter tyrannidis ſuſpicionem, dicebant. Eodē in concilio rex omniū propè pontificum, & ex proceribus inprimis Stephani Palatini paulo antè creati, & Laurentij ducis, qui ſe cum Palatino fraternô propè fœdere affinitateq; coniunxerat, multorumq; aliorum nobilium grauibus uocibus & acerbioribus querelis exagitatus atq; concerptus eſt, quòd belli iam pridem, reiq; militaris memoriam & curam omnem depoſuiſſet, & in Budenſi arce ocioſus & iners ſe contineret: neque ad bellum ullum uel regni, uel dignitatis ſuæ tuendæ cauſa procederet. nimirum aut ipſum in aciem eſſe cogendum, aut ſi id facere non poſſet, ſummam belli adminiſtrandam eſſe alteri permittendam. Hos autē ſermones multi ob eam rem à principibus illatos interpretabātur, ut regem ab inſita animi magnitudine deturbatum, ac ſimultatum ſignificatione perterritum, libidini magis ſuæ obſtrictum haberent, ac propè ſibi ſeruire cogerent. Itaq; non deerant, qui regis cauſam tuentes dicebant, culpam eſſe non in regis ignauiam, ſed in Hungarorum auaritiam & petulantiam transferendam: regem per biennium ſeuos hoſtium impetus fortiter excepiſſe: ſeq; ex ijs, quantum per iniquitatem temporum licuit, ſummo conſilio explicuiſſe: quid in tantis eum ærarij difficultatibus, reiq; nummariæ anguſtijs proficere poſſe, cum nec tributa, nec uectigalia impoſita perſoluerētur, ſed in priuatum uſum uerterētur: nec legitimus copiarū numerus in bellum ſuppeditaretur, ſed contra omnia uetuſtatis exempla, ſemiplena omnia præberētur. Neq; uerò obſcurum eſſe, quorſum hæc uniuerſa pertineant: ſcilicet ut regia Maieſtate depreſſa, multi regiam poteſtatem inuadant, & ſuā quiſq; imperij partem ad priuatas rationes cōmodaq; traducat. Proinde regis auctoritatē contemnere, & eius imperiū ludificare deſinerent, ne, dum unū regem ritè creatū, atq; calumniatum opprimere, aut imminuere priuatis incitati ſimultatibus, aut proprijs adducti commodis uelint, impotentes tyrānos multos inducerent, libidinē inprimis, & auaritiam, quæ omni benè conſtitutæ reipub. nocuiſſent. Sic enim fore, ut odijs alēdis, fouendisq; diſcordijs, & animis inter ſe prouincialium diſtrahendis, & ab ipſo capite aduertendis, breui regnum uel inteſtino ſeditionum morbo corruptum, uel externis hoſtium armis labefactatū, rueret prorſus, & interiret. Hac aūt diſputationē rex, cum ad eum delata eſſet, grauiſsimo animo perturbatus, ſubitò ſenatū habuit:

ibiq́ꝫ acerbis inimicorum conuicijs in hunc modū reſpondit, ſe per annum tantū, & quidem inuitū, domi ociū agitaſſe: quia pacato regno, & ueterib. hoſtibus ſibi recōciliatis, nulla res alia gerenda, quàm Turcica, ſupereſſet: quam ipſam ſe, deficiente re pecuniaria (qua una bellorum rationes expediuntur, & ſuſtinentur) attingere auſum non eſſe. Ex Hungaria enim uix ſe ad eam diē quadraginta milia nummûm aureûm percepiſſe: Boemicis autem uectigalibus non modò regiā, ſed magna ex parte regnum ſuſtinuiſſe. Quare ſi copiæ ſtipendiaq́ꝫ debita expediantur, nullū ſe uel fortunarum uel capitis periculum pro reipub. ſalute & dignitate recuſaturum. Eò nimirum prudentis regis ſententia & ratio pertinebat, ut omnibus (ſi ita opus eſſet) cōtumelijs perferendis importuna antè Hungarorum ingenia, & diſtracta uoluntatum ſtudia noſſet, quàm ullum eorum libidini ac petulantiæ remediū adhiberet. cui malo ut maturius & conſideratius ſubueniret, cum Alberto rege, reliquisq́ꝫ fratrib. cōſilium cōmunicare cōſtituit, diemq́ꝫ per clandeſtinos nuncios ad colloquiū certò cōdixit. Interea in cōcilio Budę multa decreta facit, ac multa multis petētib. indulget. Coronam uerò ex arce Vicegradenſi à cuſtodib. repetitā, Stephano Palatino, Thomęq́ꝫ Agrienſi pontifici interpoſito iureiurando aſſeruandā cōmittit: idq́ꝫ cùm ſummę illorū auctoritati, tum exploratæ utriuſq; erga remp. fidei tribuit. Per eoſdē dies legati à Maximiliano de reb. magnis, ſed ſecretis, ad regem uenerūt. Quib. celeriter expeditis, ſtatim Agriēſis epiſcopus, princeps Senatus, & Nicolaus Bamffij, uir grauiſsimus, ad Maximilianū Viēnā miſsi ſunt, partim ut priuati officij cauſa Auguſtalibus Friderici mortui exequijs intereſſent, partim ut regia mādata ſecretiora peragerent. Neq; ita multo pòſt eadem hyeme illuſtres Maximiliani & Blancę Mediolanēſis nuptiæ celebratæ ſunt. Vix dum dimiſſum concilium erat, cum Stephanus Palatinus, qui ius loco prætoris uniuerſo regno dicebat, & iudicijs omnibus pręerat, corona regia cum Agriēſi collega potitus, pręter omnium opinionē, & contra ſuā dignitatem, animum reb. nouis intēdit. Inter Palatini oppida Coruini ducis caſtellum erat, quod Sombos appellabant, in excelſo admodū colle ſitum, nō tā arte quàm natura ipſa munitū: cuius potiundi mira Palatinus iam pridē cupiditate flagrabat, uel uectigalium & portoriorū magnitudine, & pagorum ſuorū pręſidio adductus: uel certè, ne oborto aliquādo bello magnis inde afficeret incōmodis, metu maximè perturbatus. Itaq; cū caſtellū aut ui aut fraude occupare cōſtituiſſet, primū cum pręfecto eius, homine, ut res ipſa docuit, leuiſsimo agit, magnaq́ꝫ eū pecunia & ingētib. ꝓmiſſis onerat, ſi ſibi caſtellū, quacūq; ratione poſsit, tradat. Quibus ille præmijs excitatus, cum ſucceſſorē ſibi propediē uenturū cognouiſſet, cōſiliū capit: arcem ſine munitione, cōmeatu armisq́ꝫ relinquere, ut ſe inde profecto, oppidani rerum ad defenſionis uſum idonearū difficultate, atq; inopia preſsi, cōtinuò ſeſe imperio Palatini dedere cogerentur. Itaq; tormenta ænea alia humi infodit, alia ferreis clauis configit: puteos pecorum ingeſtis cadaueribus inficit, resq́ꝫ omnes quæ ad uictum opus ſint, diligenter aut diſsipat, aut corrūpit. Quib. rebus effectis, ac Palatino, quo res loco eſſet, & quid opus facto eſſet, edocto, traditoq́ꝫ ſucceſſori caſtello, Palatinus repētè, ut conuenerat, iuſto cum exercitu ſe oſtendit, atque caſtellum acriter obſidere inſtituit. Duriſsima uerò hyeme obſeruata, qua Coruinus abſens in Illyrico ſubſidio ſuis maturè uenire nō poterat, turres ex materia & terra egeſta circūagit: & ne qd efferri inferri ue poſsit, uallo foſſaq́ꝫ perpetua caſtellum obducit. uicinis uerò, niſi pro hoſtibus haberi uelint, ne quod obſeſsis auxiliū ferant, apertè denunciat. Qua re cognita, rex mirabūdus Palatinum quamprimū ab obſeſsione caſtelli recedere iubet: eumq́ꝫ, ut, ſiquid fortaſſe cum Coruino controuerſiæ habeat, de ea iudicio potius, quàm armis experiri uelit, hortat̄. neq; enim decere, eū qui ius alijs dicat, uim aut iniuriā cuiquam inferre, aut ullū hominib. maledicēdi ſibi locū, facultatemq́ꝫ relinquere. Palatinus aūt cū regiæ ſe obſequuturū auctoritati dixiſſet, haudquaq; tamē à cœpto opere deſtitit: ſed in ſuſcepto obſeſsiōis cōſilio, omni regis imperio ſpreto, perſeuerauit.

Quæ res mirabiliter regis patrumq́ꝫ animos perculit, ueritos, ne Palatini exemplo,

optima-

optimatum haudquaq; reip. utilis audacia ad ſimilia edenda facinora incitaret: quę plus iuſto indies iam præualente licentia, inferendis iniurijs adaugebatur. Itaq; cũ obſeſſos iam acrius premi, atq; omnium rerum difficultate conflictari rex audiret, Palatinum iterum, ut famæ ſuæ, & honori multis rebus præclarè antè geſtis parto conſuleret, admonuit: eumq;, ut ab eiuſmodi armis recederet, obſecrauit. Ad quæ ille non antè reſponſum reddidit, quàm cum oppidanis de oppidi deditione trãſegit. Itaq; legatis regijs cum ſuperbo & contumaci reſponſo dimiſsis, ac protinus caſtello in deditionem accepto, iuſtum regis atq; omnium bonorum in ſe odium atq; inuidiam concitauit. Eodem tempore Luca Canadienſi epiſcopo, quòd Quęſtoris (quẽ Theſaurarium uocãt) munus parum integra fide per biennium obijſſet, magiſtratu abire iuſſo, Sigiſmundus Quinqueccleſienſis antiſtes, regis & ſenatus precibus impulſus, uix ea tempeſtate diuitijs clariſsimus, munus illud reipub. cauſa ſuſcepit. Ladislaus autem Gerebus Matthiæ regis conſobrinus, pontifex Tranſſyluanus, rege cum ſenatu ac uniuerſo procerum comitatu, cõuiuio inprimis ſplendido excepto, atque argenteo poculo inſanæ magnitudinis, & equis pernicibus ac deſultorijs, nonnullisq; alijs muneribus, quæ nummorum aureûm quatuor millibus cenſebantur, rege donato, non tam noua muneris magnitudine, quàm grato officij genere mirificè omnium ſibi ſtudia uoluntatesq; deuinxit. Hippolytus autem Eſtenſis, metropolita Strigonienſis, & Fridericus Caſimiri regis filius, & regis Vladislai frater, uir non generis ſolum ſplendore, ſed morum etiam ſanctitate memorãdus, in numerum cardinalium ab Alexandro VI pont. max. ſumma omnium gratulatione relati ſunt. Ferdinandoq; Neapolitano rege uita functo, Alfonſus filius eius natu maximus omnium, regnum excepit. Sequitur inde annus nobili inter oẽs fermè Chriſtianos principes fœdere percuſſo inſignis, quo Carolus VIII rex Gallorum cum Maximiliano in gratiam redijt: & cum Hiſpaniæ rege Ferdinãdo reddito Perpenniano, finitimaq; Roncilioni prouincia, pacem iniuit, qua eadem ſe Britanniæ inſulę rex, cæteriq; Occidentis principes obſtrinxere: bello uerò omnium maximo pòſt in Italia repentè excitato clariſsimus, quod Galli aduerſus Alphonſum Neapolitanũ regem intulerunt, magna in Oceano Lyguſticoq; mari claſſe conſtructa, & numeroſis equitum, peditumq; copijs contractis, & Mediolani Ferrariæq; regulis in ſocietatem adſcitis, & Carolo ipſo rege adoleſcente in eam ſpem excitato, fore ut auito recuperato regno, Turcarum Imperatorem, cuius infeſtis ſæpe armis & excurſionibus Italia finitimæq; prouincię diuexatæ fuiſſent, bello perſequutus, ſuis ipſum finibus continere compelleret. Iam Nitrienſis antiſtes, quem rex ad Ferdinandum Neapolitanum regem, Alexandrumq; pontificem, legatũ de Beatricis nuptijs miſerat, (cõuento utroq;, & regis nomine expoſito, regem ſororis amantiſsimę loco Beatricem habiturum, eamq; oppidis bonisq; ſuis frui ab omni intacta iniuria conceſſurum: at contra leges Boemorum, & uoluntates Hungarorum, nequaquam eam in matrimonio habiturum) ex legatiõe reuerterat. Eius rei cauſa nonis Martijs Vrſus Vrſinus legatus à pontifice ad regẽ miſſus eſt, ut poſtq; propoſitis ſolennib. peccatorum expiationib. Chriſtianos ad arma aduerſus Turcas capienda cõcitaſſet, regias etiam cum Beatrice nuptias pro uirili parte conciliaret. Qui rem aggreſſus, ex omni parte difficilem, ubi reluctantem regis animum, procerumq; auerſas ab ea re uoluntates, & ueram mulieris, quę iactabatur, ſterilitatem perſpexit: non ultrà ſibi conandum, ſed regẽ admonitionib. potius, quàm nuptijs flectendum ratus (ſic.n. à põtifice mãdatũ habebat) inde receſsit: & in itinere moriens, apud Villacum in Noricis ſepelit. Eadem hyeme, ſupremo frequentiq; cõuentu, quas octauas appellant, rege & cuncto ſenatu pro tribunali ſedente, & controuerſias cognoſcente, multa ab adoleſcente Coruino oppida, quibus à patre donatus fuerat, antiqui poſſeſſores nõ ſine magno multorum dolore, ac propè miſericordia poſtularunt. Vere autem appetente, finitimæ Turcarũ regiones magno à noſtris incõmodo, Pauli maximè Kiniſij cõſilio atq; induſtria cõflictatę ſunt. is.n. in eã cognitionẽ dies noctesq; intentus, ut

tus, ut

tus, ut ſuperiorem è Turcis cladem ultus, afflictosq́ nimium ac debilitatos noſtrorum animos excitaret, & triſtem præteritorum damnorum memoriam recentis alicuius inſignis uictoriæ gloria prorſus obrueret, in fines Turcarũ, abeunte iam hyeme, cum decem milibus equitum, rege turmas ſubmittente populabundus inuaſit: ductoq́ præter Danubij ripam exercitu infra Sinderouiam per aſtrictum adhuc præ alta glacie flumen, tria milia expeditorum equitum ad uaſtandam Myſiam ire iuſsit: ipſe in riparum reliquo exercitu ſubſiſtens, quòd ſæuitia frigoris uere iam imminente langueſceret, currusq́ onerati haud ſatis tutò iam trahi per glaciẽ fluminis poſſent, caſtris locum muniuit: equites autẽ per prouinciã effuſi, ſubitò ſeſe ad duo proxima Alibechi præfecti caſtella, ubi ingentes Turcarum prædas aſſeruari audierant, contulerunt: quodq́ opulentius erat, & in quo Alibechi filij, uxorq́ cum concubinis eſſe dicebantur, id prius adorti adeò hoſtem latuerunt, ut prius foſſam uallumq́ ſuperarint, quàm oppidani ſpacium ad arma aduerſus ſubeuntem Hungarum capienda nanciſci potuerunt. Dum autem trepidatione intus exorta, præſidium per mœnia diffuſum ſuccedentes iam undiq́ noſtros ſumma ope è muro deuoluere, præcipitéſque turbare conatur: quidam Croatius eximiæ fortitudinis uirtutisq́ per omnia ſecula memorabilis uir, murum aduerſus infeſto omnium conatu aſcendit: & quãquam uigintiquinque uulneribus affectus, pręſidium de munitionibus deijcit: & ſuccedentibus impigrè ſocijs, muri partem defenſorib. uacuam tradit. Quo tumultu omnibus in oppido perturbatis, Alibechi filij ſibi rebusq́ ſuis diffiſi per poſteriorem oppidi partem elapſi, in propinquum caſtellum alterum ſe recipiunt. Ita noſtri præſidiarijs omnibus trucidatis, caſtellum auidè occupant: ac ſpoliorum prædarumq́ promptuaria, quæ dicebantur, diripiunt: oppidanos Chriſtianę ritum pietatis, quanquam Gręca ſuperſtitione colentes, mitius humaniusq́ tractant. Caſtelloq́ illo accenſo, ad alterum, uix refectis corporibus, & coacta pręda, incitato curſu contendunt, atque eius paucorum in iactura equitum, haud ægrè potiti comburunt. Quibus rebus cognitis, Paulus duo milia equitum auxilio ſummiſit, ut uictores latius uagarentur, & longius prædando uaſtandoq́ progrederentur. Itaque finitimis omnibus duorum incendio caſtellorum, etiam proprio imminente periculo exanimatis, facilè ad quinquaginta milia paſſuum prohibẽte uenire, incendio, rapinisq́ omnia miſcuerunt. Præda ingens coacta: Roxianæ terrę incolę omnes cum coniugibus & liberis & armentis abducti, pecuniarum, quas quotidianis diuturnæ militiæ ſtipendijs coaceruarant, uis ingens egeſta, argẽtea, aureaq́ uaſa permulta, ueſtes Perſicę, gemmati calices, precioſa ſupellex aſportata: inter

Not. quę Ladislai regis cãdelabra ex argento fabrefacta, quę ſuccenſo Varadino, regnante Matthia, Alibechus per incurſionem abſtulerat: quod ad memoriam poſteritatis inſigne fuit, eodem quo ablata fuerant die recuperata, omnes cis Danubium incolumes Pauli in caſtra ſe retulerunt. Poſtero autem die Alibechus ad horum detrimentorum nuncium perculſus, cum octo milium exercitu in Danubij ulteriore ripa, diligenter noſtrorum inſiſtens ueſtigijs, ſe oſtendit: ſed flumen ipſum uapore ſolis iam reſoluta glacie, traijcere nequiuit. Itaque magna tum prædæ recuperandæ, tum ulciſcendi, quod optabat, hoſtis ſpe repentè depulſus, in eum dolorem furorémque prouectus eſt, ut inſpectantibus omnib. barbam ſępe dilacerarit, & manus momorderit, & dentib. infrendens deos deasq́ omnes ſuperba quadam omnium numinum deſpicientia execratus ſit. Quæ cum noſtri ex altera ripa iam in tuto collocati conſpicerent, incredibili ex proſpero arridentis aliquando fortunæ ſucceſſu lætitia, acrioribus in barbaros uocibus inſultabant: & ſe grauiora multò, ni quieſcerent, illaturos eis detrimenta ſignificabant. Inde reducto Themeſuarum exercitu, Paulus opimæ militibus prædæ partem diuiſit: partem alijs, quorum beneficio parta erat, qua erat pietate pręditus, conſecrauit. His rebus Budam nunciatis, rex lętus ſupplicationibus indictis, primùm gratias dijs agendas putauit, deinde Croatum, qui inſigne in muris fortitu-

fortitudinis exemplum ediderat, murali corona, ducentisq; aureis nummis, purpureaq; ueſte donauit: & ut regnum ad perpetuam pacem trãquillitatemq; redigeret, & ſuperioris ignominiæ labe deleta, maiorum gloriæ geſtarum rerum magnitudine reſponderet, maiores inde res animo agitare ac ſpe bona tacitus concipere inſtituit. Paulus autem, cum præſidiarios milites de Alba Græca Turcis prodenda, conſilia habuiſſe audiſſet, manibus continuò eius principibus coniurationis iniectis, nefarium per cruciatum ſcelus confeſſos acerbiſsimo, atque haud ſcio an aliàs unquã audito ſupplicij genere omnes affecit. quippe in carcerem fœdiſsimum conditos, ſingulis diebus eorum, ſingulos hœdorum in modum ueru præfixos, & ad ignem diligenter aſſatos, ſocijs uescendos appoſuit: identidem, ad indignum cruciatum aſperitate cõuicij cumulandum, ut proditorum caro ad palatũ reſponderet, interrogãs. nouiſsimum autem eorum, nemine omnium extãte, cui ipſe cibus apponeretur, lenta incdia, cibiq; neceſſarij ſubtractione confecit. Exinde VI. Id. Mart. rex conſilio regulis omnibus, & fratrib. colloquio Leuchouiã indicto, cum epiſcopis & proceribus Caſſouiã uerſus proficiſcitur: Budæ, Sigiſmundo Quinqueccleſienſi & Stephano Syrmiẽſi epiſcopis cum Blaſio arcis præfecto relictis, ut ſe abſente ciuitatem regni caput adminiſtrarent. Stephanus qui pro rege ius dicebat, præturamq; iuſtè ac ſanctè gerebat, paucis pòſt diebus Non. Aprilis exitiali morbo oppreſſus interijt, cum omnes fortunas ſuas pauperibus Chriſtianis, eccleſijsq; legaſſet: uſq; adeò, ut uix ſibi, quantum ad funus parandum, familiamq; dimittendam ſatis eſſet, reliquiſſet. In eius locum regis auctoritate & ſenatuſcõſulto paucis pòſt diebus Dominicus præpoſitus Albenſis eſt ſubrogatus, uir integritate uitę, ſingulari iuſticia, & magno rerum gerendarum uſu inſignis: atq; is Budæ iuriſdictioni, unà cum Blaſio, per regis abſentiam præfuit. Abſente autẽ rege, grauiora & memoratu digna aliquot incommoda accidêre. Nam Laurentium, cognomento Magnum, uirũ pugnacem ac fortem, ob cõtrouerſiam inter ipſum & ſocerũ ſuum natam, in uilla eius, quæ in Peſtano agro ſita erat, ſoceri frater, ope familiarium adeò immaniter & miſerè obtruncauit, ut uxor eius tenella ſe è tumultu proripiens, cum interiore tantum tunica Budam timore exanimata confugeret: bona eius ſeueriſsimè in publicum redacta, & fiſco adiudicata ſunt. Oſualdus autem Zagrabienſis epiſcopus, qui poſt regis diſceſſum in Illyricum ſe receperat, caſtella epiſcopatus à Coruino duce occupata (quippe quæ à Germanis paulo antè receperat) bello recuperare contendit: nimirũ opportuna Coruini, qui apud Kiniſium erat, abſentia inuitatus. Quare Rochonico obſeſſo & capto, arma inde ad alia oppida, militibus, quos è Germania euocarat, crudeliſsimè ſe gerentibus, tranſtulit. Coruinus tantę rei nuncio conſternatus, nulla interpoſita mora, omnes ferè inferioris Hungariæ copias permittente Kiniſio cogit: & Laurentio duce, priore Auranę & Kishoruuatho, & alijs nonnullis ad ſe cum equitatu ſuo traductis, in Zagrabienſem profectus agrũ, omnia quęcunq; adempta fuerant, interpoſitis conditionibus recipit. Et Oſualdi exercitu, qui trium milium numerum explebat, profligato, omnes epiſcopatus uillas incendit: neq; agris, neq; incolis ullis, quanquam innocentibus, parcit. Ladislaus autem Caniſai, qui prouincię cum imperio pręerat, ut tanti belli incendium extingueret, quo multas regiones facilè conflagraturas non inani ductus coniectura proſpiciebat: Coruino caſtellum ab Oſualdo receptum, ipſo nõ repugnante Oſualdo, reſtituit: & ijs inter ſe reconciliatis, qui prior à pactis & à fœdere receſsiſſet, is ut maieſtatis reus eſſet, edicto ſanxit.

RERVM

RERVM HVNGARICARVM DECADIS V. LIBER IIII.

DVm rex Leuchouiam, quò proceribus regulisq́ꝫ conuentum indixerat, & Albertum Poloniæ regē fratresq́ꝫ alios inuitarat, ire pergit: per Agrienſem agrum iter faciens, à pontifice Thoma honorificè pro utriusq́ꝫ dignitate ſuſcipitur. Inde Caſſouiam cum ueniſſet, atq́ꝫ eôdē mox uniuerſi principes acceſsiſſent, uno Laurentio duce excepto, qui ſuperbè regis imperiū inani quadā inflatus arrogātia detrectauit: ibi fratres, quos ſatis maturè (qppe lōga ac difficilia emenſuros itinera) aduenire nō poſſe proſpiciebat, ſibi expectādos putauit. Legatis autē Hippolyti Strigoniēſis archiepiſcopi, qui paulo antè Cardinalis deſignatus erat, petentibus, ut Hippolyto in Italiam ire, atq́ꝫ pontificem maximum Apoſtolicumq́ꝫ ſenatum de more conuenire liceret: ad id muneris octo menſium ſpacium ægrè permiſit. Inde audito, fratres iam finib. Hungariæ appropinquare, Leuchouiā per Eperyes, Cibinium & Sepuſium iter ingreſſus, apud Saros caſtellum, quod inter Cibinium & Eperyes, in edito monte ſitum interiacet, magnifico inprimis appa ratu, cum toto pōtificum ac procerum comitatu à Palatino ſuſcipitur: pariq́ꝫ ab eodem liberalitate in Sepuſienſi arce, quinq́ꝫ milibus paſſuum à Leuchouia diſtante, tractatur. Vbi uerò Leuchouiā uenit, omni in eam curam animo incumbere cœpit, ut fratres & ſororis uirū ducem Brandeburgenſem, quos multos antè annos nō uiderat, quàm honorificentiſsimè poſſet acciperet: quam ad rem inſignis quoq́ꝫ Palatini liberalitas, nō leuiſsimo auxilio fuit, qui ad eos honores quos regi per oppida ſua iter capeſſenti habuerat, Leuchouiæ quoq́ꝫ nouos adiunxit, cum regi ducentos uini cados, pontificibus & optimatibus centum dono miſiſſet, ac piſcium cuiuſq́ꝫ generis ſummam copiam, ac boum, uitulorum, hordei & annonæ magnum omnibus numerum (eodē Boemos quo Hungaros proſequutus amore, uel officio) miniſtraſſet. ex quo cum paulo pòſt ad conuentum ueniret, mirifico ab omnib. honore exceptus eſt. Regis inde iuſſu, Ioanne Erneſto curante hoſpitia Polonis, eximio apparatu inſtructa, ueſtes, lecti, abaci magni precij & operis mirifici ſunt expoſiti, culinæ in foro diſpoſitæ, & ſingulis diſpenſatores ſinguli attributi, nullumq́ꝫ omnino à rege officium, qd' ad cohoneſtandum illuſtriſsimum Germanorum aduentum pertineret, eſt prætermiſſum. Palatinus, cum Albertum propediem acceſſurum ſentiret, acerbum eius odium ſuperiore Polonico bello in ſe cōceptum, ſimulq́ꝫ offenſum regis ab occupatis Coruini caſtellis animum extimeſcens, impetrato à rege cōmeatu, è cōuentu receſsit. Polonis longa propter intumeſcentes ex aſsiduis imbribus amnes in itinere tracta mora, deſidentibus tandē fluuijs, tridui abeſſe itinere nunciatis, rex ad patres de illorum aduentu excipiendo retulit. Eam uerò difficultatem res offerebat, utrum Polonis hoſpitibus, cū ualidiſsimo atq́ꝫ ornatiſsimo equitatu uenientibus, armatos an inermes occurrere Hungaros æquum eſſet. Erant, qui armatis armatos obuiam ire oportere cenſerent, ne ſe temerè firmiſsimo Polonorum equitatui, acerrimo paulo antè hoſti, obijcerent. libidinem enim dominandi, perpetuam omnium parentem ſcelerum, meritò debere ſemper eſſe ſuſpectā: neq́ꝫ nimiam in rege cautionem ac diligentiam aliquando fuiſſe uituperatam: cōtrà aliqui ad clementiorem ſententiam traducti, praui nihil atq́ꝫ atrocis à tam coniunctis inter ſe fratribus eſſe timēdum: imò ne malignæ quidem ſuſpicionis ſignum ullum eis afferendum cenſebant: hominibus exteris, qui tam lōgum ac periculoſum iter ingreſsi, ad ſe uenirēt, licere arma ferre: ſibi uerò, ex proprijs penatibus honoris cauſa obuiam ad exiguum uiæ ſpacium exeuntibus, ſine armis omnia comitatis, humanitatis, fideiq́ꝫ officia diligenter eſſe præſtanda. Atq́ꝫ hæc quidem ſententia obtinuit, ut ornato quidem, ſed tamen inermi cum agmine Polonis obuiā prodiretur. Itaq́ꝫ condicto à rege die, epiſcopi ferè omnes, & Petrus Colocienſis archiepiſcopus, & regni proceres certatim egregio omnes in ſpeciem cultu inſtructi affuerunt: ex pontificum autem ordine, Thomas Agrienſis maximè conſpicuus erat, quòd cum præſtantiſsimo ca-

taphracto-

ꝫaphractorum equitatu, & cum magno puerorum comitatu acceſſerat, quos unionibus gemmatiſꝗ torquibus & palleis aureis mirabilem in modum excultos, equis eximiè frenatis ac phaleratis impoſuerat. Itaꝗ longo cum rege ordine aduentanti Alberto urbe obuiam egreſſi, cùm lento gradu ad quintum uſꝗ lapidem proceſſiſſent, rex ex oppoſito monte deſcendentem conſpicatus Albertũ, proceribus ibi ſubſiſtere iuſſis, ipſe cum duodecim equitibus citatiore præ nimia lætitia gradu prouectus eſt: & quoniam quadrato Polonis agmine præcedentibus Albertũ cum fratribus in medio ante nouiſſimum agmen incedere uidit: ipſe per tranſuerſum tramitem properans, à latere ſe in eorum ex inprouiſo conſpectum dedit, ibi comiter ſalute ultrò citròque dicta, omnes ex equis ſubitò deſcendentes, mutuis ſe amplexibus implicantes, oſculis aliquantiſper hæſerunt. Reges autem uerba facere cupientes, ſuaui quodam fletu ex nimia gratulatione, interioribus ſcilicet inuſitato gaudio ſenſibus occupatis, impediente, magno interim plauſu milites cum regibus animorum gratulatione certantes, has ſæpè uoces ingeminarunt: Fauſtæ Poloniæ domini feliciter, Vladislao & Alberto regibus feliciter, Sacroſancto cardinali Friderícho Alexandro, & Sigiſmundo feliciter: Hungaris, Poloniæ, Boemiæque feliciter, æterna pax: & concordia hæc tria regna tueatur, & ſocietas inuiolata permaneat. Reſipiſcentibus inde aliquantulum ex concepta animi uoluptate ſenſibus, ac ſæpe redintegratis amplexibus, & initio colloquendi facto, reges equos aſcenderunt, & ad eum locum ibi Vladislaus Hungarorum principes ſubſidere iuſſerat, proceſſerunt. Illis ex equis ſubitò, ut Albertum fratreſque uenerarentur, digredientibus, Vladislaus ad Albertum conuerſus. Ecce, inquit, fratres, noſtri ueſtriꝗ Vngari nec mora, Albertus fratreſꝗ de equis ſe deijcientes, manus uenerantibus Hungaris pontificibus & proceribus porrigunt, & maxima omnes comitate excipiunt, inde in equos reſilientes, duo reges, duoꝗ exercitus, qui duriſſimo inter ſe paulo antè bello armati conflixerant, iunctis mixtiſꝗ mirè cõcordes agminibus, togatus unus, ſagatus alter, gratulantibus cunctis, omnibus'que locis uocum, tubarum, æneorum'que tintinabulorum ſonitu ad publicam ſignificandam lætitiam perſtrepentibus, Leuchouiam peruenerunt, ibi Vladislaus Alberto fratribusꝗ in hoſpicium, quod eis erat in foro paratum perductis, ipſe in alterum eregionè receſſit, ac deinde ſua cuique principi aſſignauit. Alberti fratrumque hoſpicia continuatis ædibus ita diſpoſita fuerunt, ut perforatis parietibus facilè inter ſe conuenire, & ignaris omnibus ad arbitrium colloqui poſſent. Conuentu inito, quinque uiri ab utraque parte ad componendas diſcordias inter Hungaros & Polonos, ex ſuperiore bello natus, creati ſunt. Huic rei expediendæ magna obijcebatur difficultas, quòd abſente Palatino, cuius uniuerſa erat iuriſdictio, nihil omnino decerni aut tranſigi poterat, ille uerò adeſſe: ſine diplomate fidei ab Alberto fratribusꝗ datæ nolebat. Albertus autẽ de diplomate rogatus, cum reſpondiſſet: maiores ſuos nunꝗ niſi uerbo incolumitatẽ alteri præſtitiſſe, neꝗ ſe ab eorum exemplo tradito uelle diſcedere: tandem Vladislai & optimatum præcibus exoratus, dixit: Quid quid ab Vladislao fratre ultro palatino de uitæ incolumitate promiſſum eſſet, id ſe fratreſꝗ ſuos, cum Polonis omnibus, fide integerrima ſeruaturos. Ita Palatinus primùm à rege, de præſtita ſecuritatis fide literis acceptis: & deinde ab Agrienſi epiſcopo, homine ſibi coniunctiſſimo, & uiro ſumma autoritate prædito, & tunc moderatore rerum omniũ, Symbolo incolumitatis accepto cum maximo grauis & leuis armaturæ equitatus comitatu, Leuchouiam, occurſu, omnium principum Hungarorum exceptus acceſſit, ac maximam commeatus omnis generis copiam poſt ſe aduexit. Quæ in foro longo ordine expoſita, cum omnium aliquantulum ora aſpectantium defixiſſet, ſubitò ad arbitrium regis hoſpitibus Polonis eſt diſtributa, & poſtero die ab Vladislao ad Albertũ deductus, mirificam eius erga ſe facilitatem, incredibilemꝗ humanitatem expertus eſt. Inde cognoſcendis iudicandiſꝗ controuerſijs opera dari cæpta, regibus alia ad Quinqueuirum iudicium reijcientibus, alia ſuo arbitrio reſeruantibus. Quinqueuiris autem ſæpe ſententiarum inter ſe contentione cer-

tantibus,placitum eſt,ut res omnes ad regum, cardinalis Agrienſis epiſcopi, Palatiniꝗ iuditium deferrentur. Reges interea ſæpè horas quinꝗ integras ſoli, remotis arbitris omnibus,adeò ſecretò inter ſe collocuti ſunt, ut nemo quid tacita eorum colloquia coquerent, perſpicere,niſi coniectura poſſet. De concordia tamen,& mutuiſs auxilijs,quibus ambo regna ſua deletis inimicorum opibus confirmarent,ſermones cō tuliſſe,uulgò creditum eſt. Brandenburgenſem certè ducem, qui ſororem eorum in matrimonio habebat, non eos ſolùm ad pacem & concordiam hortatum eſſe: ſed palam ſe ei inimicum futurum denunciaſſe conſtat,per quem ſtetiſſet, ne inita concordia æterna eſſet. Hinc publicę hilaritatis cauſa,magnifica multa conuiuia apparata, in ſignesꝗ ludi editi:in quibus etiam fuit,ut Hungari & Boemi cum Polonis, infeſtis cō tra ſe haſtilibus,in uerę pugnę ſpeciem concurrerent, ex quibus nobiliſſimi Hungari aliquot, qui ſe ſtrenuè geſſerant (ut Georgius Bathoreus, & Gabriel Perenij filius) magnifica à rege præmia retulerūt. Memorabile illud,cum per ſe Polonorū & Vngarorum principum quiſꝗ gemmis certatim & margaritis, ad inanem diuitiarum oſtentacionem ornaret, ac Polonus quidam ſe totum precioſiſſimis aliquando unionibus oneraſſet: Palatinus,qui per eos dies nullū geſtamē unꝗ tulit,quod nō minimū tribus numnûm aureûm millibus cenſeretur,quaſi à Polono prouocatus,e ueſtigiò lapidem adeò precioſum expoſuit, ut ad primum eius aſpectum Polonus ſe uictum confeſſus, gemmatam illam ueſtem,qua ſe oculos Hungarorum perſtricturum eſſe putarat,exuerit: His rebus confectis, Fridericus cardinalis regum fratrum rogatu, ſacris magna pōpa cœrimoniaꝗ patratis, Deum pro utriuſꝗ regni,& regum populorumꝗ amborum incolumitate orauit, Quo ſpectaculo nullum aliud nobilius auguſtiusꝗ eſſe potuit,uel ſi ſacerdotem operantē intuereris,regiū iuuenē omnibus & corporis & animi muneribus,quæ à natura cōferri poſſunt,longè cęteros excellentē: uel ſi ſacri ipſius rationē ſpectares,in quo duobus maximis aſſiſtentibus regibus, duobusꝗ preſtantiſſimis audientibus populis, Vota publicè pro utrorūꝗ cōcordia ſanctiſſima nūcupata ſūt. Cùm autē per menſem fermè ibi fuiſſent, multęꝗ res cauſam cōuentui dirimendo afferrēt: tū Vladiſlaus fratres omnes in ſecretū adductos,in hūc modū eſt alloquutus: Si meo mihi arbitrio, chariſſimi fratres, uitā hāc ducere liceret, nihil equidem iucundius ſtatuerē,quā uobiſcū in eadē domo,atꝗ apud eoſdē pœnates diu familiariſsimè uiuere: ſed quoniā res ita tulit, ut ad regēdos gubernandosꝗ populos terrarū longè ſpacijs uocati, diſtraheremur, prouincię ſuæ quiſꝗ pręeſſe,nō ex noſtra,ſed ex Dei iudicio & uoluntate debemus. Equidē paucorū horū dierū,quos unà fuimus,uoluptatē uerè poſsū cū diuina illa beatorū cōditione conferre: quippe qui adoleſcens ad Boemię regnū euocatus,& magnis difficultatibus iactatus,à ueſtro parentūꝗ dulciſsimo conſpectu ſemper abfuerim: quorum dierum breuem fructum quoniam ſæpius uobis præſentibus uſurpare non licet, reliquum eſt ut in commodam abſentiæ noſtræ iacturam quotidiana fraternæ charitatis memoria ſarciamus: & quo ad opes noſtræ ferent,mutuis imperia ac regna noſtra auxilijs tueamur,quibus diuino munere à ſeptentrionali Oceano uſꝗ ad mare Adriaticum imperamus. Hinc cum alia præcipuè ad Albertum conuerſus,de matre fratribusꝗ piè ſouendis addidiſset,finem dicendi fecit. Ad hæc Albertus,cum alacri,animo ſe nullo unꝗ erga illum officio defuturum & maieſtatē eius omnib. uirib. defenſurū, cęteraꝗ quę pręſentis ſuppeditabat ſermonis occaſio,reſpondiſset: amice & liberaliter ab Vladiſlao donis exultus dimiſsus eſt. Dona uerò fuere gēmata pocula decē inuſitatę magnitudinis & mirifici operis: & pręter purpureas aureasꝗ ueſtes,equi decē eximię pulchritudinis,ac celeritate,frenis,phaleriſꝗ aureis,& gēmatis ephippijs exornati: octoꝗ alij,quos cardinali: & ſex,quos Sigiſmūdo: totidem,quos Brandenburgenſi, unà cū magnificis multis ueſtibus impertiuit. Quibus rebus ex ordine adminiſtratis,rex abeuntes omnes eodem quo exceperat,comitatus cultu (ad quatuordecim equitū millia fuiſse dicūtur) ad tertiū uſꝗ lapidem proſequutus dimiſit: Nicolao Banffij, qui eos officij gratia ad ueſpertinū hoſpitiū deduceret, cū ſexcentis equitibus miſſo. Inde frequentiſsimo cōuentu ſoluto, Leucho-

uia

uia Caſſouiam reuerſus, cum prouinciã uniuerſam perluſtrare in animo haberet, Sigiſmundus, Quinqueeccleſiẽſem antiſtitẽ, quẽ quæſtorẽ Budæ iuridicundo proficiſcens præfecerat, ad ſe accerſit, ut eius potiſſimũ conſilio ad grauiſſima, quibus affectam eſſe prouinciam nouerat, ſananda uulnera uteretur. Quo factũ eſt, ut Caſouia Varadinũ atq; inde in Tranſſyluaniam, quam prauis uſq; ad exitium lacerari partim ſtudijs audierat, ſe contulerit. His diebus fama diuulgatur, Gallos Alpes in Italiam traijcere incipientes: quadringentos iam ad Aſtam equites præmiſiſſe, & ad Genuam & Rhodani oſtia ingentem claſſem comparatam habere: Alexandrum pontificem oſtiæ oppidum occupaſſe: & Iulianũ cardinalem, qui relicto pontifice ad Caroli partes acceſſerat, clam Oſtia Genuam profuiſſe: pontificem, qui à principio, non modò Caroli rebus fauere, ſed eum quoq; ad hanc contentionem adduxiſſe putabatur, iam mutata uoluntate, cum Alphonſo rege Florentiniſq; ſe coniunxiſſe: & coronato Alphonſo, filiam eius ex concubina natam uxorem filio ſuo deſpondiſſe: Neque uerò hi rumores inanes irritiq; fuerunt. Nam paulo pòſt Carolus, Lodouico Sfortia Mediolanenſium præſide, & Hercule Ferarienſi duce fauente ſuperatis Alpibus cum ſexaginta millibus hominum Italiam penetrauit: Alphonſus autem, qui ingentem terra mariq; belli apparatum confeciſſe dicebatur, triremes octo cum aliquo peditatus numero in litore Liguſtico amiſit. Carolus cum per Italiam iter capeſceret, ne à tergo Italorum inſidijs præmeretur, Ticini, Florentiæ & Lucæ arcibus, quas obſidum loco ſibi dari contendit, præſidia Gallorum impoſuit, & mutui nomine à liberis ciuitatibus, per uniæ munerum magnum exegit. Florentiæ uerò ſuſceptus, Mediceos (qui paucorum potentia ſubnixi, in ea ciuitate tyrannidem occuparant) urbe exegit. Alcamius cardinalis Lodouici Sfortiæ frater, cum ad Gallum à pontifice deſciuiſſet per dolum oſtiam occupauit. Abeunte autem Auguſto, regij Quæſtoris procuratores aliquot, cum impoſita tributa exigere uellent, haud procul Albam, in Laurentij ducis pago, iuſſũ eius occiſi ſunt. Quanquam maieſtatem ſuam imminutam rex uidebat, tamen quoniam in Tranſsyluaniam properabat, eius cognitionem & animaduerſionem in aliud tempus ſibi differendam exiſtimauit. Turcæ autem, cum caſtellum edito in loco ſitum quo defenſoribus uacuum eſſe audierant, occupaſsent: uarijs excurſionibus totam prouinciam infeſtare, maiore iam ſubnixi audacia, inſtituerant. Itaque Albam Grecam quam ducentorum tantum militum præſidio cuſtodiri perceperant, ex improuiſo adorti, ſeptem ſignis iam in montibus collocatis, facilè in poteſtatẽ redegiſsent: ni Pauli Kimiſij præfectus, à Themeſauro properè cum inſtructa legione profectus, eos è mœnibus acerrimè detraxiſset: atque à Syrmienſi agro, cui iam iam imminebant, abſtinere coegiſsent. Illi uerò cum præter Sauum iter inſtituiſsent, ut locum inuenirent quo flumen commodè uadarent, ad D. Demetrium, Laurentij ducis caſtellum nullo prohibente tranſgreſsi ſunt: cum incendijs rapiniſque eam omnemoram uaſtaſsent atque homines iumenta ſuppellectilem omnis generis abduxiſsent. Idque inſigni Laurentij ducis potiſsimum erga regem regnumque præſidia, cuius illi uillis etiam omnibus pepercíſse dicuntur: quas ex uotis quibuſdam ſignis, ut cucurbitis laceriſque mappis appoſitis cognouerint. Quinetiam tempus maximè idoneum nacti, quod & rex in Tranſsyluaniæ finibus aberat: & perpetua ſex menſium ſiccitas omnes propè amnes, qui Hungariæ propugnacula ſunt, ita exhauſerat, ut multis in locis facilè traijci uado poſsent: per totum Octobrem menſem populationes atque incendia, uſque ad Perouiam perduxerunt. Inde Drano ad Perouiam traiecto & magnis detrimentis illatis, hominum ad ſeptem millia abduxerunt. Pòſt autẽ metu, ne intumeſcentibus ſub imminentem hyemem omnibus aquis intercluderentur, ad Sauũ regreſsi, quicunque aut ætatis aut corporis imbecilitate languoréque ſequi potuerũt non, eis capita in ripa fluminis detrucarũt: atque in Croatiam, crebris incurſionibus iam propè deſertam illapſi, complures redeundo pueros famè laboréque enectos, in ſepes immaniter abiecere, Paulo uerò antè cum traiecto inferiore loco Sauo, in Poſegam, regionem, uini feraciſsimam, & amæ

niſſimã, & multis pagis & caſtellis oppidisq́ plurimis frequentiſſimam penetraſſent, magnã inde prædam abegerant. Iiſdem menſibus Tyrnauiæ Iudæi qui damnum cum ſediro atq́ immani quodam ſcelere obſtrinxiſſent, meritũ ſanè ſupplicium inuenerũt. Duodecim uiri, cum duabus mulieribus, ingenuũ adoleſcentẽ Chriſtianũ occultè captum, atq́ in proximas ædes abductũ, obſtructis repentè faucibus miſerè ſtrangularãt, & apertis uenis ſanguinẽ eius, dum animã ſenſim et ſingultim efflaret, partim abſorbuerũt, partim alijs aſſeruarunt: corpus autẽ in partes diſſectũ, mẽbratim humi defoderãt. Cum adoleſcens diu à parentibus quæſitus, nuſquã appareret: ſatisq́ conſtaret eum pridie in uico Iudæorum uerſatum, haud poſtea fuiſſe conſpectum: legitima in Iudæos quæſtio conſtituitur. Lictores in eorum ædes immiſſi, depræhenſis recentibus cruoris notis, dominum cum tota familia compræhendunt, in quæſtionem abreptæ mulieres, metu tormentorum adactæ, totam facinoris indigniſſimi ſeriem confitentur: quarum teſtimonio conuicti reliqui, Palatini iuſſu qui præfectus urbis erat, omnes magno ad id excitationi foro incendio conflagrarunt: alij, qui minus uidebantur obnoxij, magno pecuniæ numero ſunt multati. Cum autem è ſenibus cauſas tanti patrandi facinoris, per tormentorum cruciatum eruerent, quatuor eas eſſe reperiebant, quibus Tyrnauiæ tum, & alias ſæpè in alijs regionibus, eo ſe Iudæi flagitio aſtrinxiſſent. Vnam, quòd ita maiorum auctoritate perſuaſum haberent, Chriſtiani hominis ſanguinem præputijs incircumciſione appoſitum, ſiſtendo ſanguini oportunum eſſe remedium. Alteram, quòd eundem ad conciliandum inter ſe amorem plurimum ualere, in cibo datum, exiſtimarent. Tertiam, quòd cum uiri ac mulieres æquè apud eos fluxu menſtrui laborarent, ſanguinem hominis Chriſtiani epotum, idoneam ad id morbi eſſe medicinam experti erant. Quartam, ut uetus apud ſe, ſed reconditum decretum exequerentur, quo quotidianis ſacrificijs in aliqua regione Chriſtianum Deo ſanguinem libare coguntur, quo factum eſſe dictitabant, ut in eum annum ea ſors Iudæis Tyrnauienſibus obtigiſſet. Hæc omnia Salutis anno quadringenteſimo nonageſimo quarto ſupra milleſimum incommoda contigerunt. Dum rex aut Leuhouiæ conuentum peregit, aut eo dimiſſo in Tranſſyluania fuit, quibus ille malis obſiſtere non potuit, partim remotis locorum interuallis excluſus: cum in extrema iam Daciæ parte uerſaretur, ac Turcæ regnum à ſuperioris Myſiæ Boſnæ'que finibus infeſtarent, partim regulorum quorundam intemperantia præpeditus, qui regia autoritate contempta, quacunque ratione uires opesque regis frangi ac debilitari, quo ipſi licentius dominarentur, optabant: non minimum etiam momentum in pecuniarum penuria fuit poſitum, quare exercitus maturè comparari, & aduerſus hoſtes in tempore adduci non potuerunt. Tranſſyluaniam autem, cum prouincia opulentiſsima eſset, ac inteſtinis ſeditionibus agitata, debita ſibi uectigalia pendere recuſaret: rex idoneo ſibi maximè tempore, compoſitis publicis priuatisque Hungariæ rebus, inuiſendam putarat: ut ea pacata præſentem inde rei nummariæ difficultatem ueteribus penſionibus exigendis, aliqua ex parte leuaret. Duo ibi ius dixerant præfecti, Bartholomæus Dragffij, & Ladislaus Loſsontius. Qui ut diuerſo inter ſe erant ingenio, ſic diuerſam in iure dicundo rationem ſequuti: atque propterea apud omnes contempti, non ueteres ſolùm factiones aluerant, ſed nouas etiam alias excitarant. Vnde fœda quædam in potentioribus latrocinandi rapiendique libido, quòd id impunè, omnibus liceret, erat exorta. Quibus detrimentis ut mederetur rex, Ladislao ad Magiſtri curiæ honorem euecto, Bartholomæum ſolum in præfectura retinuit: ratus, ſi penes unum iuriſdictio eſſet, eum commodius animaduertendi ſeueritate prauam ipſam peccandi licentiam repreſſurum. Idque Bartholomæus, mox Latronibus & ſicarijs omnibus aut palis ligneis infigendis, aut in crucem agendis, aut igne comburendis, aut capite multandis, facilè ex regis ſententia conſequutus eſt. Inde ſexaginta milibus nummûm à Tranſſyluanis exactis, iuſtoque apud eos exercitu comparato, rex in inferioris Hungariæ fines, Themeſuarum, compoſitis iam (ut quidem

in

Tyrnauiæ Iudeorum facinus.

Iudæorũ facinoris commiſſi cauſæ quatuor.

1494

in preſens potuit) Tranſſyluaniæ rebus, conceſſit: eo conſilio, ut iuſtis contractis copijs, Turcicas incurſiones ulciſceretur: & Syrmienſi agro, & Illyricis, Croaciæque rebus afflictis iam propè ac perditis opem ferret: quam regionem inteſtinis odijs & perfidia exitiabili iamiam præcipitem, ad exitium ruituram uidebat. Paulus enim ex priſtina ſeueritate multum remiſerat: ſiue quòd noua ſocietate, qua ſe cum multis proceribus occultè deuinxerat, apertè eorum cupiditatibus obuiam ire non auderet: ſiue quòd apoplexiæ ui, qua ſuperiore anno correptus fuerat, unà cum corporis uiribus, animo ferociam amiſiſſet: cum ſermonis & linguæ uſu præpedito, nutibus & geſtibus animi ſui ſenſa tantum ex promeret, & uix familiaribus ſummã ſententiæ ſuæ notam facere poſſet. Regem cum Agrienſi, Quinqueccleſienſi & Varadienſi epiſcopis, & Bartholomæo Tranſſyluaniæ præfecto, qui lateribus eius hærebant, ubi ad ſe uenientem Paulus audiuit, confeſtim incredibili quodam elatus ſtudio, cum inſtructis copijs ad Themeſienſ. fines occurrit, & in eius conſpectum delatus, atque ad eius pedes proiectus, quoquomodo poteſt. Turcarum, quibus reſiſtere non potuerit, uaſtationes & incendia lamentatur. Et quoniam præpedita lingua exprimere uerba nõ poterat, uoce & dextra in Turcarũ fines intenta, regem ad tantas perſequendas iniurias obteſtatur: tactoque gutture ſuo, ſe ibi iugulum ſuum cupido pro regni ſalute obiecturum, & ſanguinem animumque profuſurum pollicetur. Hominem incredibili laude & fortitudinis & pietatis inſignem, rex ſubleuatum amplexus, bono eſſe animo lachrymabundus iubet: ſeque tantæ cauſæ nullo modo defuturum, ſed caput etiam ſuum, ſi opus fuerit, in dubium deuocaturum affirmat, ut regnum contra effrenatam barbarorum licentiam tueatur. Inde ſubſequentes cum inſpectare copias iubet, quo aſpectu (erant enim inprimis ornatæ illæ) uſque adeò exhilaratus eſt, ut ſe continere nequiuerit, quin cæſim punctimque gladium eductum, ut in acerrima quondam ſolebat iuuentute, uibrarit. Vladiſlaum inde eum omni comitatu, magnifico adeò apparatu, excepit, ut à ſummo rege, cuius opes ille ex diuturna prouinciæ præfectura adeptus erat, amplius ſplendidiuſque deſiderari ad Lauticias ſumptuſque laudem nihil potuerit. Cumque ei dies noctes que aſſiſteret, nullum alium ſermonem quàm de bello Turcis inferendo intulit, ut & antiqua bellicæ uirtutis apud Gungaros fama conſeruaretur: & ut animis regno ab externis defendendo incurſionibus occupatis, domeſticæ interca ciuileſque diſcordiæ obruerentur. Quibus rex uocibus excitatus, inde ad Petri uaradinum aſcendit: quod eſt oppidum in excelſo monte ſitum, ſupra Belgradum quadraginta millibus paſſuum, danubio imminens: ut inde tanquam ex altiſſima ſpecula, omnia deſpectaret, & ulciſcendæ quoquo modo iniuriæ ſalutare aliquod conſilium caperet. Cum autem certis nuncijs comperiſſet, Turcarum equites per Petouiam in Illyricum & Croatiam irrupiſſe, ibique Myſia ſine præſidijs propè direptioni incendijſque relicta prædis agendis agriſque uaſtandis intentos eſſe: tempus idoneum ſibi dari inuadendæ Myſiæ ratus, ex grauis & leuis armaturæ equitibus ad quatuordecim millia legit, eoſque Paulo & Bartholomæo ducibus ad depopulandam hoſtium prouinciam tradit. Budæ uerò, & in alijs regni ciuitatibus, rei benè gerendæ cauſa ſupplicationes indicit. Alibecchus prouinciæ præfectus, re per exploratores regnita, †Roxianos prouinciæ incolas, ne Chriſtianæ pietatis, quam Græco licet ritu colebant, ſtudio incitati, ad Hungaros deficerent, ultra montem quem Nigrum appellant, traijcere iubet. Noſtri uerò alacri animo Syndcrouiam uerſus profecti, traiecto Sauo, prouinciam hoc ordine Turcicã inuadunt. Maximum cataphractorum agmen, tanquam totius belli præſidium, lento gradu præcedere iubent: in medio, quòd in hoſtili ſolo foret, multum impedimenta locant. Vexillationum interea turmæ longè lateque diſcurrentes, pagos incendere, domos diripere, agros uaſtare, utriuſque ſexus & omnis ætatis homines cum pecoribus abducere, & in munitiſſimum cathaphractorum agmen omnia referre contendunt. Inde ad prædandum reuerſi, Synderouiæ ſuburbijs ignem inijciunt: & caſtris ultra promotis, hoſtem nullum inueniunt: omnibus,

Petri uaradinũ

† Raſones.

omnibus, quòd ſe noſtris pares eſſe non uiderent, metu ſe intra mœnia continentibus. Cum ad dies quindecim, rebus omnibus ex ſententia ſuccedentibus uagati cuncta per centum milia paſſuum ferro ignique uaſtaſſent, tantum prædæ coaceruarunt, ut nec iumenta nec currus ad eam reuehendam ulli ſufficerent. In caſtris quinque boues aureo nummum ueniebant: eodemque præcio hordei & auene tantum, quantum quatuor equis per annum alendis ſatis fuiſset. Mater cũm quatuor puellis duondeuiginti nummis uendita eſt. Qui ſine ſtipendio militabant, prædam in commune conferre non erant coacti. Quo factum erat, ut nullo aliqua ex parte detrimento accepto, mirifice omnes eſsent locupletati. Paulo ex ſecundo rerũ geſtarũ ſucceſſu elato & ultrà progredi, & latius populationis circumferre terrorem cupienti, plerique turmarum præfecti reſtiterunt: cum dicerent, exercitum graui & opulenta præda onuſtum, ultrà progredi non poſſe: inſidioſum fallacemque præterea hoſtem inprimis timendum: neque tantopere arridenti fortunæ credendum, eiuſque temeritati exercitum cum committendum, in quo tota ſalus Reipublicæ & regni tutela eſſet repoſita, neque enim eandem, quæ adhuc fuit, populationis rationem futuram, cum montes inacceſſi, & amnes rapidiſſimi, magno labore traijciendi, ſupereſſent. Contrà Paulus, continuandam uictoriam, & fortunæ parum ſæpè fauenti conſtantibus occurrendum animis eſſet: Omnes bellorum caſus ex temporum momentis unis pendere, hanc ſi de manibus ulciſcendorum hoſtium occaſionem dimiſiſſent, eam fruſtra alias quæſituros. Ita reclamantibus illis, & ſe dicto ei audientes fore negantibus, Paulus lætiſſimam de acerbiſſimo hoſte uictoriam demittere coactus eſt. Vt enim Petrum More, qui tum Conſtantinopoli Orator erat, poſtea narrantem audiui: Turcæ audito infeſto Pauli & Hungarorum incurſu, adeò perculſi metu erant, ut prætorianæ cohortes, quæ Conſtantinopoli præſidebant, in Aſiam repentè traiecerint, imperatore præſertim tum in Aegypto abſente, & bello cum Sulthano grauiſſimo contendente: quinetiam, ſi milites Paulum audiſſent, potuiſſe facilè Conſtantinopolim uſque populationem direptionemque perduci. Quare motis caſtris, & Nigromonte prætermiſſo (quem ſi ſuperaſſent, facilè quadraginta milia hominum, uoluntate ſequentium, ſecum ex ſuperiori Myſia deduxiſſent) Calendis Nouembris ad Albam Græcam incolumes omnes, cum opulentiſſima omnium præda, ſe receperunt: & caſtris in proximo monte factis, de præda traijcienda & de Synderouia obſidenda cogitare ceperunt. Paulus interea lethali febre correptus, ad D. Clementis oppidum, quod eſt in citeriori Saui ripa ſitum, cum multis equitum turmis ſede Ferri iuſſit. neque ita multo pòſt, teſtamento nullo (quòd iam pridem mutus erat) confecto, nullaque prole relicta, Chriſtiane pientiſſimique hominis ritu ex hac uita deceſſit, & regi ac uniuerſo regno incredibile uirtutis ac prudentiæ ſuæ deſiderium reliquit. In præfectura Temeſienſi ioſa, qui ab eo fuerat educatus, & per quem ille omnia domi foriſque in ſenectute gerere conſueuerat, audacia, robore & diſciplina militari, eius non diſſimilis, à rege ſuffectus eſt Budæ, ob populatã proſperè Myſiã, ſupplicationes ad omnia deorũ puluinaria habitę. His reb. peractis, rex inde ad Baciã cũ patrib. Bartholomęo, Petro. Gereob, cęteriſq; optimatib. aſcẽdit, ut iã armis prouinciã inteſtino bello fluctuantẽ pacaret: occaſione maximè & recenti Pauli morte quæſita, qui nimia indulgentia nonnullorum factiones aluerat: & quòd hyems ſuberat, exercitũ dũ tormẽta & munitiones è Buda Danubio deueherent, in hybernadimittit.

Petrus More.

Diui Clementis oppidum.

Huic bello causam Petrus Bachienſis idemque Colocienſis achriepiſcopus, Kishoruatus, Peior Auraneæ, & præcipuè dux Laurentius attulerunt. Nam uiginti ante diebus Petrus, ut baſilicæ ſuæ iura tueretur, Ioannis Kishoruati arcem occuparat,

rat & uxorem ac liberos cum fortunis primum abduxerat, deinde incolumes reſtitu erat. Kishornatus autem cum lectiſsimo equitatu adueniens caſtello per uim recepto, ex ſuis aliquot, qui illud Petro prodiderant, grauiſsimo ſupplicio, alijs palis infixis alijs pelle ſpoliatis affecerat. Batię uerò rex cum eſſet, Vngaricæ principes omnes quorum infirmam fidem ex detrectato ſæpè imperio ſuſpectam habebat, ad ſe uenire iubet: ex quibus alij inconſtantiæ uitio nutantes, non uenerunt: alij, ex conſcientia rerum geſtarum uarijs interpoſitis moræ cauſis, omnino uenire recuſarunt. Inter cæteros autem Laurentium ducem accerſit. huic enim præcipuè ſuccenſebat, quòd facinoroſum & ſeditioſum & cõtumacem principem mouerat, & Turcicæ paulò ante incurſionis auctorem. Erat enim fama, eum Turcas, aureo nummo à ſingulis accepto per agrum ſuum in Illyricum induxiſſe: & quibuſdam ſignis appoſitis, uillas ex pacto ſuas à Turcarũ direptionibus & incẽdijs cõſeruaſſe: & uillicos ſuos fortè ab ijs captos gratuito redemiſſe. Conſtabat etiam, eũdem in Colocienſem archiepiſcopũ arrogãtem intemperantemq́ fuiſſe: & Stephano Syrmienſe uix dum uita functo, epiſcopatus caſtella tria diripuiſſe: regis autem Maieſtatem ſemper adeò deſpexiſſe ut neq; edictis eius paruiſſet unquam, & ipſum ad cõtumeliam bouis nomine appellare in ſermone ſolitum eſſet. Quibus rebus manſuetum alioquin & remiſſum regis animum uſq; adeò ira incenderat, atq; aduerſus ſe concitarat, ut in nouiſsima contrà Turcas incurſione trecentos ab eo miſſos equites, indignabundus remiſerit, & pocula aliaq́ ab eodem miſſa munera aſpernatus ſit. Hic ergo edicto, ut dixi regio accerſitus flagitiorum ſcelerumq́ ſibi ſuorum conſcius, non uenit matrem ſuam iam natu grandem, & lectiſsimam in primis feminam miſit, quæ ſpecioſis excuſationibus inuitatum regis animum demulceret, inflammatumq́ odium ad iuſtas de ſe capiendas pœnas extingueret. Interim ipſe Vyllaci arcem, cæteraq́ ditionis ſuæ caſtella munit, nouiſq́ præſidijs firmat. Vxorem uerò & familiam cum opibus in Nemetnijuarum caſtellum loco & opere munitiſsimum, Auſtriæq́ finitimum, transfert, delectuq́ ſociorum habito, facinoroſum hominum undecunq; poteſt, in arcem, tanquam in aſylum, multitudinem cogit & quo regis erga ſe animum duriorem acerbioremq́ à matre accepit, eo maioribus uiribus & conatu intentiore in bellum incumbit: ut etiam uini cados, quos pro regis aula coemerat, Villaci in arcem ſubitò trãsferret. Villacũ oppidum eſt in uertice montis ſitum non muro, ſed uiminco uallo & exigua foſſa circũdatum, haud aliter atq; Buda Danubio imminens, ad medium ędes eſt D. Stephano conſecrata: in arce beati Ioannis capiſtrani ſepulchrum uiſiturum hinc decem millibus paſsuum abeſt Batia, ubi rex tum cum patribus erat, ac de bello aduerſus Laurentiũ inferendo conſilia conferebat. Reperiebat autẽ, ut ferè fit diuerſas patrũ neq; ſatis explicatas de tota rei ſuſcipiendæ ratione ſententias. Agrienſis enim epiſcopus, quem fidum regis comitem, & prudentem in primis conſiliorũ eius moderatorẽ fuiſſe, ſæpè ſuprà oſtendimus, bellũ quidem iuſtũ eſſe, ſed multis difficultatibus impeditum dicebat: quippe cum hoſte non opibus ſolùm, ſed etiam fratrũ, propinquorũ & potentũ multorum cognationẽ & ſocietate florente: proinde cautè ſuſcipiẽdum: uidendumq́ diligenter, ne ad turpem rei exitũ, locus etiam ſermonibus hominũ daretur, qui dicerent regem ut maiore licentia tyrannidis dominatũ inuaderet, regulorum procerumq́ ſuorũ opes oppugnare, & conterere inſtituiſſe: ſe tamẽ, quodcunq; ille cõſilium ſuſcepiſſet, & ſentẽtia probaturũ ſemper, & capitis etiam periculo defenſurũ. Huic contrà rex belli æquitatẽ apponebat, quod pro regiæ maieſtatis incolumitate, pro uiolatis ſacris, pro ſalute Reip. iniretur: ſeq; opibus cognatione, fratribus & propinquis regibus ſuperiorẽ: & duobus præterea regnis potentiſsimis ſubnixũ ad iuſtiſsimam armorũ contentionẽ deſcendentẽ ſperare, deos etiam ſibi ſecundos & propitios affuturos Quinqueeccleſienſis autem quid ſui iudicij eſſet, rogatus cum eãdem qua rex ratione conſilij ſui ſummam explicaret, ijſdemq́ adductus rationi-

Villacum.

bus, in bellum totus incumberet, nutantem iam pridem atq; inclinatum regis animũ facilè ſecũ in belli ſententiam traxit: ita tamen, ut Agrienſis conſilium rex haud quaquam contemneret, qui cautè prudenterq; arma iſta tractanda eſſe cenſebat. Itaq; eorum utrunque perpetuò adeſſe ſibi uoluit, cum illum ut clypeum, hunc ut gladium cautum illum, pugnaſſem hunc ambos tamen copijs, fidelitate, & rerum experientia pares iudicaret. Suſcepto autem belli conſilio, extemplò Bartholomæo, Petro Hereb, Nicolao Bamffij, cæteriſq; proceribus ad ſe uocatis, quid ſui decreti ſit aperit: & ex hybernis omnes copias euocari iubet. Præfectis ergo equitũ regis iuſſa cupidè facientibus, paucis diebus magnus conuenit exercitus. Quod ubi Laurentius per exploratores cognouit, Tutacho, quod Quinqueeccleſienſis antiſtiti antè per arma ademerat, communito præſidioq; firmato, in Illyricum cum paucis, ad Raholezam citato curſu contendit, uti propius ſi poſſet, ſuis præſtò adeſſet. Interea Bartholomæus exercitui præeſſe, & totius rei militaris ſummã adminiſtrare iuſſus, copias ad Villacum ante lucem adducit: et quòd erat uallo foſſaq; firmatũ oppidum, adortus arcem ad portas & ad muros pugnam committit. Cùm regij alij foſſa ingeſta materia replere, alij uado tranſire cõtenderent: oppidani uerò, quorũ numerus ſuburbanis omnibus cum uxoribus & cõmeatibus intra oppidum receptis, ualdè exereuerat, cõtrà reſiſterent, miſsilibuſq; & tormentorum pilis regios propellere conarẽtur, æquo inde martè diſceſſum eſt. Poſtridie autem adaucto exercitu, iterum ad arma cõgreſſumq; deſcẽditur, ac paribus utrinq; animis decertatur: quippe indignitate hi moueri, quòd pridie perrumpere uiminea ſepta nõ potuiſſent. illi capitis & fortunarum manifeſto periculo permoueri. Inſtantes tandem regij, & ut deditionem facerent oppidani clamantes, reſciſſo ac ſubruto ab una parte uallo in oppidũ omnes irrumpũt. Quo cognito oppidani abiectis armis, ſeſe dediderunt: rati facilius ſe ueniam, poſitis ſubito armis, quàm diu retentis impetraturos, quos omnino non feſellit opinio. Sic enim dux ipſe mandauit, ut impetu in commeatũ & in pabula facto manus ab oppidanis omnibus abſtinerent: cum præſidiarij, quos pugna nõ ſuſtuliſſet, omnes in arcẽ ſe recepiſſent, edictũ ſtatim à rege promulgatur. Ne quis Laurentio fauiſſe, aut ab eo ſtipendia accepiſſe uellet, qui id feciſſet, ei reditũ ad regis gratiam intra menſem patêre qui non rediſſet, capitis ei & fortunarum multam & perpetuam perfidiæ notam intentum iri. Quo audito, nõnulli ſtatim Laurentiũ reliquerunt: alij in propoſito manentes, ſe & ſuas res in extremũ periculũ adduxerunt. Arx interea diligentius obſideri cœpta eſt, quòd nullam conditionẽ acciperet, & demiſſa oppidi tecta uehementius infeſtaret. Itaq; tormenta inuſitatæ magnitudinis Buda ſecundo amne deuecta, per Iacobum Fabrum magiſtrum ad ædem in medio diuo ſitam ſubducuntur, uti inde propius arcis mœnia quaterentur, turres ad portas per alios excitantur, ne quis foras egrederetur & cum in iugũ montis oblongũ, quod partim ab arce partim ab urbe erat occupatũ, trepidis in rebus ſeſe ditiores homines cõtuliſſent, inde exire prohibentur: ut quo citius frumẽtũ cõſumpſiſſent, eò celerius ſe regis imperio poteſtatiq; permitterent. Concuſſa tandem multis in locis maioribus ex æde tormentis, & turribus machinis minoribus ualdè labefactata arce multiſq; ſæuo impetu tormẽtorũ fœdiſsimè interfectis, præſidiũ metu exterritũ, cum Bartholomæus clàm de deditione colloquitur: orat, ut bellũ lenius gerat, nõ enim cũ externis & alienis, ſed cum ciuib. & cognatis & familiaribus geri: arcẽ omnino in regis poteſtatẽ eſſe uẽturã. Itaq; muros eius lacerari, perforariq; grauiorib. tormẽtorũ muraliũ pilis, neq; utile neq; pium uideri. petit inde in paucos dies inducias, quibus de deditionis conditionib. quieto utrinq; ab armis animo trãſigatur. Verbis approbatis, facilè paucorũ dierũ Bartholomæus cõcedit inducias, ſed ea tamẽ cõditione: ut ſi intra eos dies nulla Laurẽtij auxilia apparuiſſent, ſine ulla exceptione deditio fieret. Interim quieſcẽte utrinq; bello, præſidiarij milites quaſſatũ arcis murũ occultè reficiũt, & munitiones inſtaurant: & tẽpore induciarũ exacto allatis certis in ſpeciẽ cauſis ſe pacta ſeruare non poſſent di-

cuut,

cunt. Tum Bartholomæus flagranti irâ præ ſeruidus, ut qui præſidiò non obſcure eſſet deluſus, prælium redintegrat, & oppugnationem inſtaurat. Laurentius intereà ſibi ac ſuis rebus planè diffiſus ad Palatinũ, quo cum affinitate & fœdere ſe deuinxerat, citato gradu contendit: & uetere commemorata amicitia auxilium aliquod dubijs rebus ab eo ſuis implorat. Palatinus prudenter, iniquæ cauſæ turpitudinem auerſatus ſe hominem morbo ſeniocꝙ languentem, ac periculis undicꝙ circumuentum, copijs ſuis auxilio ei futurum eſſe negat, auctoritate autem, & gratia apud regem, ei omnino in cauſa eius, quoad poſsit ſubleuanda non defuturum, & diligenter pro eius incolumitate ſupplicaturum pollicetur. Hoc contentus Laurentius & Palatini monitus celeriter inde, ne fortè regis iuſſu capiatur profectus: proceres, cognatos, amicos'que cæteros adit, & ab eis quamplurimos poteſt milites cogit. Palatini autem oratores continuatur itineribus, Baciam ad regem cum perueniſſent, conuocatis patribus admiſsi, ita uerba fecerunt. Palatinus, cuius nomine nos ad te rex clementiſsimè uenimus, miratur in primis te, cui iura huius regni omnia debent eſſe notiſsima, Laurentium ducem leuibus criminibus inſimulatum, indicta cauſa hoſtem iudicaſſe, bello oppugnaſſe, & Villacum denique illius imperij caput arctiſsima obſidione cinxiſſe, ſe Palatinum, ſe prætorem, ſe regni iudicem ait: eumcꝙ demum, ad quem non ſolum à rege prouocatio ſit, ſed cuius etiam cognitioni atque iudicio Maieſtas ipſa regia ſæpè ſubijciatur. Si de Laurentio iudicium erat conſtituendum, cum nõ modo in forum, ſed in campum Rakos indictis comitijs reũ trahi, & capitali per leges ſupplicio affici potuiſſe. Bellũ necꝙ more necꝙ indicta cauſa inferri: & planè hominis non regnantis, ſed ad Tyrannidẽ non obſcurè aſpirantis, factum uideri. His de rebus te ob uetera ſua erga tuam Maieſtatem beneficia orat, ut obſidione Villaci ſoluta, & conuentu Budæ indicto, cauſam eius agi, centum uirali iudiciò patiare: ubi ſi aduerſus Maieſtatem tuam ille deliquiſſe coargueter, non modò ſe pro eo non ſupplicaturum, ſed immiſsis extemplò lictoribus ad mortem duci iuſſurum. Eiuſmodi Palatini legationem ut ſuperbam arrogantemcꝙ nimis rex iniquiſsimò animo audiuit: quippè quod ſe ille facinoris eius aut iudicem, aut defenſorem profiteri non dubitaſſet, de quo nemo ex optimatibus uerbum aduerſus ſe facere auſus eſſet. Quamobrem reſpondit legatis, Palatino ut renunciarent, multo iniquius eſſe prætorem quem iniurias omnes prohibere oporteret, iniuſtam aliquando uim alteri attuliſſe, neque regis ipſius auctoritate deduci ab incepto potuiſſe: quàm regem indicta cauſa publicum hominum deorumcꝙ hoſtem armis ulciſci, eumcꝙ demum Palatini non rogantis ſed propè minantis, non uolũtari, ſed imperio denegare. Laurentiũ grauiſsimorũ criminũ reum, ſæpius à ſe citatum: ob rerum patratarũ conſcientiam imperium detrectaſſe: & Maieſtatẽ regiam, quantum in ipſo fuit, in ordinem coegiſſe. Se autẽ cuius pro regię dignitatis amplitudine tanta ſit auctoritas, ut eius merito uoluntas uim iuſtiſsimè legis obtineat, in ea cauſa, in qua regni ſalus & publica quies cõtineatur, necꝙ iniqua iudicia ſequuturũ necꝙ recuſaturum ſeuera iudicia, neque bella & pericula ulla reformidaturum. Proinde Palatino ſemper fore integrũ, an manſuetum & facilem an præ durũ & inexorabilem uelit habere dominũ. Si cum Republica bene ſenſerit necꝙ magnificos adeò aduerſus regem ſpiritus geſſerit, ſe ipſo æquiſsimo & clementiſsimo ſemper uſurũ. atcꝙ ita dimiſsis Oratoribus, adducto exercitu, arcis obſidionẽ oppugnationemcꝙ acriori intendi ſtudio iubet, edictumcꝙ iterum promulgari: ut qui Laurentiũ obſtinata peruicacia defendiſſent, niſi primo quocꝙ tempore ad officium redijſſent ſecꝙ ad regẽ contuliſſent, parem cum eo capitis ac fortunarũ pœnam exſpectarent. Quo metu Laurentij mater exterrita, ad Bartholomęũ cum magno pecuniarũ numero redimendi periculi cauſa cùm ueniſſet, nihil ab integerrimo hominis impetrauit. Rex autem, ubi ſatis attrita arcis mœnia perpetua maiorum tormentorũ uerberatione cognouit: intẽpeſta nocte, qua certi per tenebras ab hoſtibus ictus deſtinari non poſſent, & ad pericula ſubeunda audaciores homines eſſe conſueſſent

urbem

urbem arcemq́ ex omni parte adoriendam imperat. Hora conſtituta, regij clam oppidi mœnia ſubeunt: magnaq́ uſi audacia, prius in muris cōſiſtūt, quàm cęcis inde hoſtiū ictibus deijci poſſent. Cum in pugna paucis amiſsis ſed multis ſaucijs editi iugum oppidi occupaſſent, nulla in oppidanos ducis iuſſu crudelitate patrata: ex templò maturatur ad arcē, ubi multo acrius ſupereſſe prælium apparebat. Capti oppidi periculo, quin in arce erāt, ex animati quanquam in paucos etiam dies ſuſtinere ſe uirtute ac diligentia potuiſſent, tamē ne deluſi prius à ſe imperatoris conceptū aduerſus ſe odium uehementius inflammarēt, corporis incolumitatē pacti, eadem ſe illi nocte tradiderunt. Ita Vyllacū, nulla facta cuiq; iniuria ante lucē XII. Kalend. Ian. captū eſt. Rex ualidiſsima nobiliſsimi oppidi, & munitiſsimę arcis expugnatione, debilitatis fractisq́ prorſus inimicorum ſuorū animis, eodem die hora duodecima, eo ordine urbem eſt ingreſſus, ut Agrienſis antiſtes cum longa equitatu grauis armaturæ phalange prçcederet: hūc Varanıēſis, cūm pari peditū numero ſequeretur: ipſe cum Boemis, quæ prætoria manus erat, medius incederet, Quinqueeccleſienſis autē extremum agmen ornatiſsimū clauderet, ei ad arcem iam proximè accedenti, ecce Laurentij mater atrata ueſte, paſsis crinibus & manibus in cœlum ſublatis, ſupplex, lachrymansq́ occurrit: & protinus miſerere iam (inquit) noſtri, rex clemētiſsimè miſerere, neq; enim iuſticiæ laus magis in regem conuenit, quàm clementię ſatis adhuc iuſticiæ feciſti: nunc memēto miſericordiæ, te ipſum uince, qui nos uiciſti: & uictos demū benignitate ac moderatione conſerua: da hoc petenti matri, muliercula, uiduæ, & lachrymis iam propè ſenioq; confectæ, ne ira in filium meum tua longius ex ardeſcat. Sit capta urbs, expugnata arx: nunc à fortunis eius & capite temperato, neq; eum turpiſsimo inimicorum ſuorum ludibrio eſſe ſinito. Da hoc filio eius paruulo, in certam ſpem tuæ aliquando ſouendę Maieſtatis educato: da coniugi miſeræ, non iam de imperio, ſed de ſalute uiri ſolicitæ, & à regis faſtigio ad extremā miſeriam calamitatemq; redactæ. Rex non ultrà loqui aniculam paſſus, per Agriēſem interpretē bono eam animo eſſe iuſsit, fore enim, ut libertas & dignitas filij ſtaret, ſi innocens iudicatus fuiſſet. Nam ſe ea expeditione perfecta Budam reuerſurū: ac frequentiſsimo conuentu indicto nomen eius ad centum uirale iudicium delaturum: à quo ſi abſolutus fuiſſet, ſe damna eius uniuerſa ſincera fide reſarciturum: ſi damnatus, omnibus ei ciuitatibus fortunisq; remiſsis, capite tantum inſolentis hominis fore contentum: ut exemplum cæteris proderetur, qui aliquando de negligenda & conculcanda Maieſtate regia cogitaſſent. Hisq; dictis, mulierem cum ancillis & cum honeſto comitatu Budam traduci iuſsit, integra ſuppellectili reddita, & paulo pòſt tribus etiam oppidis reſtitutis, & ſi quid ad uitam ex dignitate ducendam deeſſet, opportuno ex regio ærario ſupplemento decreto. Ingreſſus autem arcem, haud modicas opes cōmeatusq; inuenit: ueſtes nimirum trecentas uario precioſarum pellium genere ſuffultas, uaſa ex auro argentoq; cælata plurima, cadorum uini ad tria millia, ex quibus alia fortibus uiris, alia proceribus, pro cuiusq; uirtute & meritis, diſtributa ſunt. Quibus rebus confectis, relicto firmo in oppido præſidio, flagranti atq; intento in Kishoruatum impetu fertur: caſtrisq; motis, quadridui ſpacio repentina obſidione quatuor eius oppida circumuenit. Ex quibus uno per nobilium iuuentutem primo congreſſu in poteſtatem adducto, reliqua ui capta & incenſa ſunt, milites pariter debitum uirtutis amorem acceperunt. Quin & Petrus Bathianus duobus propè Tatham oppidulis, altero ui, altero deditione potitus eſt. Deinde oppidum diui Demetrij, ad Sauum amnem ſitum non minimi momenti locus, quod per eum Turcæ infeſta in Illyricum arma ferre conſueuiſſent, miſſo Deſpote obſeſſum cum reſiſtere non poſſet, deditionem fecit. Ita omnibus quæcunq; Laurentij fuerant in inferiorem, Vngaria duobus menſibus in ditionem adductis, & Futacho quoq; recuperato, & Quinqueeccleſienſis antiſtiti, cuius fuerat, reſtituto, & regia ubiq; aduerſus cōtumaces & rebelles principes dignitatē cumulatè à rege defenſa, hic annus obijt eodē, anno Ladislaus Egheruari, uir probitatis et prudētię ſingularis nō ſine magno Reip. detrimēto mortuus eſt.

Diui Demetrij oppidum.

Hic

Hic Mathiæ regi bello Auſtriaco egregiè operã fidemq; ſuã probarat, cum exercitum eius ſemper duxiſſet, & Sileſiæ ac Luſaciæ præfecturam magna cum laude geſsiſſet: & Dalmatiæ, Illyrico & Croatiæ ea uirtute præfuiſſet, ut Turcarum copias memorabili clade, quinq; corũ millibus occidione occiſis, afficeret: & Germanis ex Illyrico pulſis, prouinciam ad fidei priſtinæ officium redegiſſet. Demum præfectura depoſita, magiſter Tauernicorum creatus, in eo uſq; ad mortem munere perſeuerauit. Kal. Ian. Franciſcus Budenſis antiſtes, Agrienſis frater, uir utraq; lingua eximiè eruditus, ad Iaurienſis epiſcopatus honorem euectus eſt.

RERVM VNGARICARVM DECADIS QVINTÆ LIBER QVINTVS

INEVNTE anno, qui fuit à partu Virginis ſupra mille & quadringentos nonageſimus quintus, Vladislaus magni interreſſe ad regni trãquillitatẽ, 1495. & nominis ſui dignitatem exiſtimans, peruicaci ſuperborum regulorum contumacia fracta, neminem ſibi dicto non audientẽ in prouincia reliquiſſe, pacata inferiore Vngaria, rebuſq; omnibus ibi proſperè adminiſtratis, traiecto Drauo bellum in Illyricum transferre, cæteraſq; Laurentij arces expugnare contendit, itaq; ad Verrucem, quod erat oppidum in poteſtate Nicolai Bamffij poſitũ, conuentu & iudicijs octauarum indictis, Raholczam & Neemetuiarum, duas inuictiſsimas Laurentij arces, in excelſis montibus magna ui expugnare conſtituit: quem quidem fama erat, exercitu ualido in finibus Auſtriæ cõparato, Palatinũ ad ſuas partes & belli ſocietatem facilè traductutũ: quanquam uix credibile multis uidebatur, Palatinum, ſummæ ſagacitatis atq; prudentiæ uirum, eò ueſaniæ progreſſurũ, ut res ſuas integras cum Laurentij perditis afflictiſq; miſcere, & inclinato profligatoq; bello ſe fortunaſq; ſuas omnes in apertũ periculum deuocare uellet, cùm à fronte atq; à tergo regijs omnia teneri copijs atq; præſidijs coerceret. Qua de cauſa rex Ioſam nuper è Themereio euocatũ, cum quibuſdam cohortibus peditum, & ſex millibus equitum quæ obſidendo Neemetuiaro deſtinarat, aduerſus Laurentium mittit: Bartholomeum uerò Vuaiuodã in Simigienſem agrũ, cum Hippolyti cardinalis copijs, & Borna miſsæ uexillationibus, ad Capoſuiuarũ caſtellum in plano ſitum, idemq; triplici foſſa aquaq; munitũ, oppugnãdum ire iubet, ipſe cum cæteris Verrucæ conuentũ habet, & ſeuerè iudicia exercet, quæ pleriſq; Croatiæ principes, maximorũ ſine dubio perculſi conſcientia ſcelerum, deuitabant. Ibi cum priori Auraneæ, quem à Laurentio deſeciſſe cõſtabat, amicis multis pro eo ſupplicãtibus, ueniam cõdonaſſet: Palatinus celeri & ſecunda Villaci expugnatione parumper præferuidam illam regis aduerſus Laurentium iracundiam deferbuiſſe, ac facilius iam omnia ſe quæcunq; uellet, pro eo impetraturũ exiſtimans: Oratores duos, uiros longè grauiſsimos, ad eum mittit, qui obſecrent, ne Laurentium ultrà armis oppugnet: ſed ſumptis pœnis contentus, ad conuentũ Budenſem cauſam eius omnẽ ex uetere regni inſtituto reijciat: & tum demum conuictũ, damnatumq;, magno omnium cõſenſu ultimo ſupplicio afficiat: abſolutũ uerò, in antiquã patriorũ bonorũ poſſeſsionẽ omni præſtito detrimẽto reſtituat. Hi cum mãdata expoſuiſſent, uetus & conſtans reſponſum à rege tulerunt, ſe contumaces ac Reipub. inimicos homines oppugnãdi finem nunq; facturũ, donec egregiè caſtigati, ſupplices ad implorãdam miſericordiam acceſsiſſent, & legitima ſibi obſequia præſtitiſſent: ſupplicij de tanto ſcelere nondũ ſatis exactũ eſſe, atq; eius rei modum non à priuato, ſed à principe iudicandum. Quinetiam paulò poſt familiarem quendam à Laurentio, pro petenda uenia miſſum, admonuit, ut domino ſuo renunciaret, bouẽ illum quem per iocum appellare ſolebat, iam unũ magnũ cornu habere: alterumq; modò enatũ, ualde in dies creſcere: proinde ſperare ſe breui ſuos hoſtes gemino cornu petiturum, eos'que fœdè laniaturum. Inde Illyricorum Croatorúmque inter ſe controuerſiæ auditæq;, multæ inter multos lites compoſitæ ſunt. Oſualdus Zagrabienſis epiſcopus, cùm ad conuentum cum ducentis equitibus ueniſſet, facilè caſtella decimas'que baſilicæ ſuæ, à quibuſdam regulis

gulis interceptas, recuperauit. Decretum etiam utriq; prouinciæ ſalutare factum eſt,ut ad Turcicos euertēdos incurſus ,ſtipendia quadraginta milia nummûm aureûm decem millibus equitum prouincialium belli tempore penderentur, qui regni fines ab eo tēpore tuerentur. Ioannes Coruinus utriq; prouinciæ,cū duobus equitum millibus,ſumma optimatū omniū uoluntate præfectus eſt. His diebus mirificum in cœlo oſtentū apparuit, quod nos ab ijs qui uiderūt auditū nullo modo prætermittendum eſſe duximus. Nicolaus Sigiſmundi quæſtoris familiaris, Buda ad regem dominumq; ſuum properans,in uilla cui ſolita nomē eſt, magna in aere luce ,cum ingenti fragore oculis auribusq; ſuis obiecta,repētè rei nouitate exterritus ,in terrā procubuit,ſuſpiciensq; inde in cœlum,beatę Virginis ſpeciē cū filio,nimbo ſulgētiſsimo circumfuſam,per aera deſcendentē,& Budam uerſus curſum intēdentem uidit, idq; ipſum ſtatim Boemo cuidā & uxori eius hoſpiti,& aurigæ ſuo uenerabūdus oſtēdit. Quod ubi regi & Sigiſmūdo retulit,magna utrumq; admiratione affecit, is dies erat qui Deiparæ uirginis cōceptioni dicatus eſt: quē poſtea ſemper Vngari religioſius coluerunt. Interea cum Bartholomęus qui in Sinigienſi Capoſuuiarū obſidebat, nuptiarum celebrandarū cauſa parumper à caſtris in caſtellū proximū ſeceſsiſſet: Dauidus Dombaij, Laurētij pręfectus, uir impiger & audax, eius abſentia cognita, clam elucеſcente luna , cum expeditiſsimo equitatu caſtra intēpeſta nocte adortus , ſemiſomnes atq; improuiſos omnes aggreditur, & conuerſis tormentis non paruam ad portam prætoriā ſtragē edit. Ex regijs alij acriter obſtitêre, alij in proximā ſyluam ſe incolumes recepêre: ex Hipolyti copijs multi trucidati. Bornamiſſa ubi impetū ferre non potuit, quindecim amiſsis equitibus ſalutē ſibi fuga quærere maturauit: reliqui pariter ,multis uulneribus acceptis, caſtra demùm deſeruêre. Laurētiā caſtris captis, direptisq;, cōmeatus æneaq; tormenta in caſtellū omnia conuehunt, arcisq; munitionibus inſtaurat: inde ducentis curribus eductis ad quandam Bornamiſſę uillam ubi mercatus agebatur, ſe conſerunt: & mercatoribus omnibus ſpoliatis, lateq; uillis illis depopulatis, præda onuſti, in caſtra ſua refugiunt. Ea re incitatus Bartholomęus, tertio die collectis auxilijs, & reparato exercitu, caſtellū repetit, idq; à Budēſibus Peſtanisq; ualida peditū cohorte accepta, acrius oppugnare cōſtituit: cum milites foſſa triplici aquaq; traiecta, prælium eminus acerrimum conſeruiſſet : atq; ad extremum prouecti uallum, pugnam iam inituri cruentam eſſent , caſu tormentarius apud hoſtes puluis ignem corripuit atq; ſubito incēdio munitiones, cōmeatus ,ſepta aciemq; ipſam cōprehendit, cuius rei terrore periculoq; Laurētiani compulſi dato ſigno deditionem ſe facturos, ſi ſibi uenia concedatur, oſtendunt: ac ſtatim accepta dataq; fide clementis præfecti iuſſu dimiſſà pugna, & patefacta porta cuncti ad arcem incendio liberandam & ignem extinguēdum contendunt. Raholza inde Languidius obſeſſa eſt: quia præfectus arcis, poſteaquam cętera Laurentij oppida in poteſtatem regis, perueniſſe audiuit, deditionem ſe facturū eſſe, ſine dimicatione oſtendit, adhortationibus maximè obſidentium, ne diu in loco inexpugnabili tempus tererent. exciiatus autem eſt mons hîc in Illyrico altiſsimus, ſylua magna atq; glandifera conueſtitus ſub uertice paulò demiſsus: in prominenti præruptoq; ſaxo caſtellum eſt, quod ab una tantum, eaq; anguſta uia ex tranſuerſo aditū habet. Sub iugo montis ſons eſt perennis, ex quo amnis aquæ calidæ manat; qui per caſtellum deuolutus in arce, oppido & ſuburbio fontes, piſcinas & uiuaria efficit. Ad radicem montis ſparſim uillæ ſubſunt, cultiq; ac feraces agri amænitas ubiq; ſumma ex mirifica cœli clementia nitet. Laurentius autem ad Nemetuiarū cum ab Iloſæ ſe urgeri exercitu animaduerteret, de imploranda uenia, & quęcunq; ferretur cōditione accipienda cogitans, inducias in aliquot dies poſtulauit . Quinqueeccleſienſi maximè ut darentur hortāte ,diſſuadētibus uerò ijs qui ex rerum confuſione & Reipub. perturbatione ſpes ſuas alunt . Sunt qui dicant, Turcæ per legatos auxilium, ſi unum modò ſibi caſtellum in Illyrico conceſſiſſet, per quod in Illyricum irrumpere & latè populari fines poſſet, pollicenti eum reſpondiſſe, Malle ſe fortunæ acerbitates perferre, quàm à ſuo rege tam ſceleratè deſiceЕ

re,qui

re, quibus rebus geſtis, rex ſe ad Quinqueccleſias circiter Cal. Martias cum uniuerſis optimatibus retulit: & quòd iam ſatis pænarum peruicaciæ temeritatisq; ſuæ dediſſe Laurentium duceret faciliorē inde ſe ijs qui pro eo ſe, interponerent, præbere cæpit. Quo factum eſt, ut per Andream Bot, qui ſæpius ultro citroq; commeauit, in gratiam eum tandem ſuam receperit, ita ut ueniendi ad ſe facultatem, & res ſuas cōponēdi conceſſerit. Ita Ioſæ mandatum ut exercitum reduceret, atq; omni maleficio abſtineret ſecumq; Laurentium duceret: qui ſi uenire recuſaret, bellum maiore conatu redintegraret. Quibus mandatis acceptis, confeſtim Ioſa, data fide, Laurentium Quinqueccleſias duxit, atq; ad decem millia paſsuum longè à Nemetiuaro exercitum reliquit, ne infecta pace, grauius bellum gerere cogeretur. Laurentius Kiſhoruuato, Ederbo & Nicolao Zechy commitantibus, ab omnibus pontificibus proceribusq; honeſtiſſimè exceptus, & ab ijſdem ad regem perductus, orationem habuit humilē & uero fracto ſupplicíq; homini congruentem, in qua erratū inſaniamq; ſuam apertè cōfeſſus eſt: ita tamen, ut rerum à ſe actarum in ſocios ſuos culpam omnem tranſtulerit, quorum prauis conſilis abſtractus ipſe perierit, eos fuiſſe, qui latrocinia fecerint, qui ſtupra exercuerint, qui Turcis aditum pateſecerint, qui regiam demum maieſtatem pro nihilo habendam docuerint, homines rapaces, & prædæ auidos, quibus turbæ cordi, & bella, unde ſe & libidines ſuas alerent, iucundiſsima ſint. ſe id unum maximè deliquiſſe, quòd ſecundis rebus & nimis arridente fortuna, cœcatus, quid ſui officij fuerit, planè non uiderit, & ſe à peſsimis hominum perditorū conſilijs, quaſi quodam fluctu longè à uero æquoq; abripi paſsus ſit. Nunc quoniam uirtute fortunaq; regis effectū eſt, ut quàm tenues ſuæ ſint opes, quas temerarijs aſſentatorū uocibus impulſus plus nimio magnifaciebat, agnoſcat, ſe eximia unius eiuſdem regis clemētiæ opinione ſubnixum petere, ut qua fortitudine atq; conſtantia ſe fato potius quàm uoluntate contumacem rebellēq; contuderit, pari manſuetudine ac miſericordia ultrò ſupplicem, atq; eius ueniam humiliter implorantem ſubleuet, & in ſpem fortunæ melioris adducat, quidquid enim poſthac ſibi ad dignitatem, uel ad uitam acceſſerit, id totum ut ſingulare eius unius beneuolentiæ, clemētiæq; beneficium poſthac & prædicaturum ſemper & habiturum. Ad ea rex ualde adhuc animo cōmotus, reſpondit ſe inuitum atq; neceſſitatis ſuæ tuendæ maieſtatis adductū, hoc bellū & ſuſcepiſſe, & geſsiſſe: gaudere tamen ſibi locum datum quo non tam ſeueritatis in contumaces quàm clementiæ in ſupplices edere exemplum poſsit, ſuæ illum inſaniæ peruicaciæq; mæritas dediſſe pœnas: quarum ſi iam illum pœniteat, & ad officium ſincera fide reuertat, ſe dignitatis cōmodorumq; eius rationē pro manſuetudine ſua non neglecturū. Atq; his dictis illum, in ſecretum ſeduxit: multaq; ab eo, quæ ab illo dicente ſignificata potius quàm expreſſa fuerunt exquiſiuit. Eodemq; die priorem Auraneæ à Ioſa comprehendi, & cuſtodiæ tradi, familiares ſpoliari, currus equos argenteamq; ſupellectilē totam diripi iuſsit, qua inopinata re, reliqui regis inimici adeò ſunt perculſi, ut niſi portæ conſultò antè clauſę fuiſſent, multi protinus ſe in fugam coniecturi fuerint. Neque uerò Laurentius timore caruit, quamuis fide à duobus pōtificibus accepta ueniſſet. Cum prior uitæ timens regem orari iuſsiſſet, ut ſibi ad religioſam uitæ profeſsionē tranſire, & bonis omnibus atq; adeò prophanę huius uitę cōditione ſe abdicare liceret: rex indignatione accēſus. Quinam (inquit) tam perditum ſceleratumq; hominem religioſus hominum cœtus excipiet, aut uitæ ſocium patietur? eiusq; ſtatim membris omnibus arcto catenarum uinclo aſſtringi iuſsis, ne ſibi necem conciſcere fortè poſſet, ad populum rei nouitate tumultuantem per Agrienſem edixit, ne quis animo conturbaretur: ſe prioris nefanda & inaudita poſt hominum memoriam flagitia amplius ferre non potuiſſe. Per eoſdem dies Turcarum oratores cum Petro More, qui ſuperiore anno Conſtantinopolim miſſus fuerat, Budam inducias in decennium expoſcentes, uenêre ac barbarica dona, & cælata nonnulla ex argento pocula ad regem tulêre Hi liberaliter accepti, magnificisq; contrà donis exculti, inducijs tantum in triennium datis dimiſsi ſunt, his conditionibus, Ne ulla utrinque uis & incurſio per triennium fieret: ut ſine fraude dolo'que captiui ex clade Croatica redderentur: Vladiſlao uero

gnitatem tuẽdam magni intereſſe arbitrantes, ne regis acta, quę ſatis iuſta fuiſſe conſtaret populi iudicio ſubderẽtur nihil de bello cum Laurẽtio, ſocijſq; geſto, quòd id populus ſine dubio confirmaturus eſſet, deq; eorum uita ne maius eis odium conflaretur, cum reconciliati Reip. mirifico aliquãdo uſui eſſe poſſent, referri ad populum uoluerũt: ac ſumma prudẽtia utriuſq; partis dignitati honoriq; cõſuluerunt: Laurentio tamẽ ac ſocijs eius poteſtas ſupplicandi permiſſa eſt, quinetiã ex S. C. & nobilitatis cõſenſu duo uiri creati, qui pro ijs ad regem ſupplices accederẽt. Ille mutata ueſte, demiſſo capite, mæſto uultu, ſuppliciq; aſpectu cum paucis comitibus per conuentũ incedens, facilè apud omnes ſui miſericordiã cõcitauit. Rex tamẽ duumuiris ſupplicantibus, nihil niſi ſpem bonorũ reſtituendorũ exiguam dedit. Pleriq; interpretabãtur, regem ad id propterea difficiliorẽ eſſe, quòd è re ſua nõ uideretur, quæ in inferiore Vngaria adẽpta Laurẽtio fuerãt, reſtituere: ne ille uiciniorũ Turcarũ aliquãdo auxilijs fultus, timori ſibi ac formidini eſſet. Deinde inter nobilitatẽ (quæ uniuerſum regnũ refert) & patres proceresq;, ſæua ac inprimis memorabilis ſeditio excitata eſt, cum de tributis pẽdendis ageretur. Rex, ut ſæpe fecerat, ſingulos nummos aureos, per ſingulas domos annui tributi nomine repetebat. Nobilitas autẽ non ad ueterem tributorũ conſuetudinẽ reuocabat, in quam rex dum coronaretur, iureiurando adactus erat: nimirũ ut à quinq; domibus aureus nummus exigeretur, paciſq; pręſentis, qua omnia propè bella in perpetuũ extincta eſſent, rationẽ habẽdã eſſe cõtendebat. aut ſi ſingularũ domorũ tributum uellet, non cum patribus, ſed cum nobilitate ſentiret, ac uetera regni de ui, de decimis ac uectigalibus exigendis inſtituta, uetuſtate nimia obruta renouaret: patres eſſe, qui debita regi uectigalia interciperent, cum ipſi nihil penderẽt, & pro rege à ſuis quiſq; populis tributũ exigerẽt: patres eſſe, qui libertatem nobilium imminuerent, & plebẽ ſeruitute opprimerent, & regis opes exhaurirent: decimis non rerũ, ut lex iubet, ſed pecuniarũ tantummodo exigendis, & rebus omnibus ad utilitatẽ propriam traducendis. Sin autem nobilitatis tutelam aſpernaretur, & patrũ fouere potentiam uellet, ſe haudquaquam hæc inuſitata uectigalia ſoluturos hoc modo clamantibus & ante curiam expoſcentibus, rex & patricij ueriti ne plebs (ut eſt nouarũ rerum natura ſua cupida, & multorũ capitum bellua) longius, ſi quid negaretur, uecordia & temeritate proueheretur, repentinũ fluctuantis ac tumultuantis multitudinis motũ quacunq; ratione ſedare conantur, non ignari autẽ quàm ſæpè ſecundis, quæ nunquam ſoluerẽtur, promiſsis, magnæ etiam flagitantis populi ſeditiones eſſent reſtinctæ, planè ſe nobilitatis uoluntati obſequuturos oſtendunt. Dominicumq; Albenſem & Ioannẽ Veſprinięſem antiſtites decretis renouandis præficiunt: eiſq; protonotarios, qui ius dicenti ſemper adſunt, adijciunt, rati nobilitatem haudquaquam moræ ſumptuſq; tædium uſq; ad rei, quæ conſulto prorogaretur, exitum perlaturũ. Neq; uerò eorũ uana irritáue fuit cogitatio, nam dũ decretis ſcribẽdis, ad populũ ferendis et ad Senatũ referendis, tẽpus teritur, multi è nobilibus moræ & ſumptus impatientes abeundi poteſtatẽ popoſcerãt. Alij, ne cõmeatu quidẽ petito diſceſſerũt: reliqui qui remanſerũt, partim ab optimatibus corrupti, partim rei perficiendæ deſperatione adducti, totos ſe ſenatui permiſerunt. Ita nobilium cœptis aſtutè deluſis, decreta intercępta, & tributũ annuũ in ſingulas domos impoſitũ. Interea Valentino Varadienſi antiſte, qui regi ſemper mirificè charus ac perpetuus conſtanſq; eius Reip. defenſor fuerat, ex aqua inter cutẽ extincto, multiſq; ſeſe in eius locũ petitores profeſsis, ac pecunia etiam cõtendẽtibus, rex in ſenatu Dominicũ pręſulẽ Albẽſem ſingularib. uirtutibus eius ac rebus ſub Mathię primùm, deinde ſub ſuo imperio pro Repub. bene geſtis expoſitis, magna ſenatus & populi uolũtate XIII. Cal. Iunias epiſcopũ Varadienſem pronũciauit, cùm ſua erga illũ uolũtate adductus tùm maximè ſtudio Agrienſis & Quinqueeccleſienſis antiſtis & Ioãnnis Boemię cancellarij qui principem tũ locũ apud ſe autoritate & gratia obtinebant. in Albenſis autẽ locũ Georgiũ Frãgepanũ declarauit, cùm generis ſplẽdore, tùm literarũ uirtutũq; omnium nomine apud omnes maximè cõmendatũ. Die autem altero Pentecoſtes põtifices regulosq; ſolẽnibus epulis omnes excepit ubi pręter exquiſitiſsimas epulas preci-

olum inprimis abacum gradibus ſeptendecim inſtructum expoſuit, qui gemmato elaboratoꝗ auro atꝗ argento onuſti omnium ad ſe oculos traducebant. Supremum ordinem duo cygni naturalis formæ & magnitudinis tenebãt, inter quos laterna cryſtallina, uariaꝗ pocula erant interiecta, reliquos ordines gemmatæ phyalæ, lagenæ, cuppæꝗ aureæ canthari Scyphi chyothæ tineæ, hydriæꝗ quatuor eximiæ magnitudinis cœna Domini deſtinatæ. Chryſendeta uerò & anaglypha multa ad nouiſsimum gradum ſuberant, cui ea tantum comiſſa erant quæ uſui conuiuarum eſſent, cum ſuperiora omnia pompæ atꝗ ſpectaculo inſeruirent. Triclinium autem aulæis erat nobiliſsimis conueſtitũ, in quibus Troiani belli ſeries nimio artificio ſummoꝗ opere erat intexta; hæc omnia Mathiæ regis quondam fuerant: ſed interregni tẽpore, Ioanne Coruino profligato, per Palatinum & Ioſam ad Vladiſlaum colligendæ eius beneuolentiæ cauſa, ut fama hominum erat, fuerant delata.

Petri Pokij ſuppliciũ.

Deinde cum priuatis rebus opera daretur, & de ui deꝗ dolo malo cauſæ cognoſcerentur, Petrus Pokius inter cæteros, regis omniumꝗ ſuffragio capitali ſupplicio condemnatus eſt: cum multorũ teſtimonio, Coruini familiaris ſui caſtellũ Palatino prodidiſſe, eidemꝗ Coruino ſæpe interficiendi cauſa inſidias tetendiſſe: fratrem germanum fraterna hæreditate cedere recuſantem, in profluentẽ abieciſſe, & cum euadere niteretur, lancea tranſuerberaſſe cõſtaret. Prouocãte eo ad cæſarem, tum rex: ne cæſarem inquit, ſpectato: ſed tibi repentè moriendum eſſe ſtatuito. Sunt qui dicant, eum poſtea latrocinia tredecim ultrò confeſsum fuiſſe, quo factum eſt, ut poſtridie in foro D. Georgij, in ſpectante populo, uiuus in quatuor partes diſcerptus fœde perierit, quam mortem conſtanti tamen ille inprimis animo, & Chriſtiano homine digno, aſsiduè Dei miſericordiam implorando ſuſtinuit.

Prioris Aurancei interitus.

Prior autem Auranceæ, qui non modò à rege ſæpè defecerat, & iudicijs decretiſꝗ eius parẽre recuſarat, ſed uim etiam multis intulerat & alienis caſtellis occupatis nomen regiũ in illis partibus uſurparat, & falſa nota nummos adultorinos ſignarat, uirginibusꝗ ſtupratis nihil omnino pij ſancti'ue inuiolatum reliquerat, quo ſupplicio affectus ſit, parum cõnſtat. Alij, Budam aduectum: & quòd quibuſdam ſacris initiatus eſſet, in Danubium demerſum, alij quæ cõſtantior fama eſt, apud Themeſuarum perpetuæ cuſtodię traditum opinantur. Quibus rebus cum magna ſeueritatis & ſapientiæ laude confectis, rex ut ſumptibus nobilium, quos diuturna Budæ cõmoratione propè exhauſerat, aliqua ratione conſuleret, concilium dimiſit: & octauas in Octobrem menſem prorogauit. In Italia uerò rex Galliæ cùm ſe Neapoli commouiſſet, ne à tergo à fœderatorum exercitu premeretur, & ut caſtra cum Aurelienſi duce ſuo cõiungeret, qui in Italiam cum magno exercitu ex ulteriore Gallia paulo antè traiecerat, magnis itineribus ad pontem tremulum uenit, ut in agrum Parmẽſem per anguſtias montium atꝗ inde in Galliam penetraret. reditu uerò à fœderatorum copijs ſeſe auidè obijciẽtibus intercluſo, ſummo & memorabili ad Turcam prælio maximum eorum exercitum octo milibus ſtratis profligauit: & patefacto aditu, ad in Galliam ad renouandas belli copias, explicandaꝗ noui belli conſilia properauit. Vladiſlaus interea fœda afficiente Vngariam peſtilẽtia totum Auguſtum menſem uenando, ut ſe longè à periculoſa ſæuientis morbi contagione ſubduceret, in ſyluis obeundis, perluſtrandiſꝗ conſumpſit. Demum habito in Schaguar cum pontificibus quibuſdam colloquio, ad Segedinum cõcilium habuit. Peſtilentię uerò magnitudine adactus, Chianadium, Baciam, ſanctum Michaelem, Verrucemꝗ peragrauit: & traiecto Drauo Babotiam atꝗ inde per Simigium & Sabariam, Semproniumꝗ, Poſonium contendit, ubi Boemorum Morauorumꝗ conuentum egit, & Anthonium Nitrienſem legatum ad regem Poloniæ Gracouiam miſit: quibus rebus ritè cõſtitutis inde Budã ſe, quò concilium octauis indixerat, retulit ibi, in Senatu regio Sigiſmũdus Quinqueccleſiẽſis ſpõtè quęſtura ſe abdicauit, quam parũ ſecũda hominũ admurmuratione geſſerat: cum in ſoluendis debitis pẽſionibus difficillimus, nec minus in publicis pecunijs erogãdis quã in priuatis cõdonãdis lentus ac tenax fuiſſet. Sigiſmũdus prępoſitus, homo & literarũ & rationũ ærarij non ignarus pro quęſtore eſſe iuſsit ei Nicolaus epiſcopi Nitriẽſis frater qui apud Boemos

pro uiloris

prouiſon[illegible]s munere functus fuerat, collega additus eſt. Inſtitutis Octauis, quærentibus ple[illegible]is quòd lites immortales à iudicibus redderētur: & quæ eductæ dicerentur, nunquam decernerentur: rex edicto propoſito, quo cauit, ut expedito de eductis cauſis iudicio ſtatueretur grauem, quæ iminebat oportuno conſilio ſeditionem coercuit. Inde in frequentiſsimum nobilium conuentū qui in æde D. Ioannis habebatur, ex arce ultrò progreſſus, pauca quæ tempus poſcebat, de beatricis nuptijs, & de dicarum exactionibus per interpretem Varadienſem diſſerenda ſibi putauit: ac de beatrice quidem eadem quæ antea ſemper ſe ab ea ducenda auerſum animum habuiſſe, ætatis eius grauitate & naturæ ſterilitate deterritum atq; in hoc non ſuo magis, quàm eorum cōmodo inſeruiſſe, ne nulla ex ſe ſuperſtite prole, regnum ad aliorum imperium neceſſario traductum, graui ſeditione aliqua tandem excitata corrueret: eam uerò, quò uoti ſui cōpos fieret, nihil prætermiſiſſe, uſq; adeò, ut ſe perfidiæ etiam apud pontificem regesq; omnes Chriſtianos inſimularit, & multa in regno ſuo ſæpe mala molita ſit: quæ, ne cum muliere bellum gerere uideretur, ipſe diſsimularit. Verba ei ſe dediſſe, non poſſe inficiari, at id ſe cum patrum autoritate, & aperta rei in ſenatu conteſtatione, tùm eo iure facile tueri poſſe, quòd ne illa quidem promiſſa ingentia ſua præſtiterit: quibus ſi ſtetiſſet, Auſtria nunquam amiſſa eſſet, ſe tamen eorum conſilio, ſi ſecus uideatur, uſurum inique eorū poteſtate ſemper futurum. De dica uerò ita locutus eſt ut eam neceſſario pendendam eſſe contenderit: quia per certos exploratores compertum haberet, Turcas inter Synderouiam & Taurumin caſtellum ligneum machinantes, multam cò materiam aduexiſſe, qua repentinum opus educerent, & inde Albæ Græcæ portis quotidie contumelioſius inſultarent. Regi hæc dicenti, alacriter ab uniuerſa nobilitate reſponſum eſt: placere omnino ut uirginem duceret, cuius matura fœcunditate fauſtiſsima regia proles longè pararetur: atq; ut ex ſingulis ordinibus bini oratores deligerentur, qui beatricem diſertè, aliam ut ſibi conditionē quæreret, admonerēt. De dica uerò, ut cetera regni decreta ſeruari ſibi placere, quibus ille ſe, dum coronaretur iureiurando interpoſito obſtrinxiſſet, nam cum diui quondam reges ſanxiſſent. Ne niſi in quinos aureos quotannis nummus imponeretur: ipſum regijs inſtitutis neglectis, in ſingulos indixiſſe, & bis in anno exegiſſe. Quinetiam populos eius omnes grauiſsimè expoſtulare dixerunt, quòd intra ſex annos bis decies octies cētena millia nummûm aureûm regi pependiſſent: neq; in quos Reipub. uſus ea collata eſſent patêret. Cumq; ad hoc rex ſubitò, ſexaginta tanū millia nummûm ſe accepiſſe dixiſſet, tum uniuerſa nobilitas exclamauit. Enimuerò ferendum non eſt, ut dica imponatur, niſi in manus regias tota perueniat: imò uerò in eos etiam qui peculatum fecerint, conſtituenda quæſtio eſt: nec dicas in priuatas neceſsitates cōuerti, cum tāto regni detrimēto, permittere oportet. Demū quod ad præſens tempus attineret, ſe nō modò unam in anno, ſed duas etiam, aut tres, ſi rex iuſsiſſet ſoluturos: & gratuitò etiam, ſi rex popoſciſſet, ſtipendia pro republica merituros dixerunt. Quod ſi ille, ne optimatum à ſe uoluntates uerteret, triſte hoc quæſtionis officium recuſaret: ſe apud tribunus plebis eorum qui peculatum fecerint, nomina delaturos, & eorum iudicio mulctaturos. Eſſe autem è quæſtoribus, ad quoſnam illa uectigalia peruenerint, eruendū. His in ea cōcione ita peractis, paucis diebus intermiſſis, cum impoſita dica obtineri non poſſet, nobiles qui bini ex ſingulis comitatibus acciti uenerant, longe tædio moræ occultè domū, cæteris Budæ remanentibus, abierunt. Nec ita multo pòſt, atroci inter patres plebemq; ueteribus ſimultatibus accenſæ ſeditioni, nouam res propè minima cauſam attulit. Tumultus à Chriſtianis pueris in uico Iudæorum caſu eſt excitatus, indecora nimis petulantia in eorū ianuas inſultantibus, ac uitrea feneſtrarum ſpecilla temerè lacerantibus, quos cum ſummouere pro uiribus Iudæi inſtituiſſent, ingentem aduerſus ſe humiliū hominū multitudinem concitarūt, & eorū maximè qui rebus domeſticis impediti facilè ſpe prædæ & rapinarū ad quodcunq; flagitium adducantur. Quem tumultum cum quoquo modo poſſent ſedare Agrienſis familiares domo egreſsi uellent, maiorem multò fecerunt, & grauius plebis etiam animos irritarūt: quòd Agriēſis imponēdæ dicæ uulgo auctor

Rr 3 exiſtimaretur

exiſtimaretur, & ſuperiore itẽ anno familiares eius ad deſerẽdas iudæorũ iniurias miſsi mortẽ tribus Chriſtianis adoleſcẽtibus intuliſſent, rixa uſq; ad noctẽ perducta, aliquorũ regulorũ intercurſu demũ ſedata, repreſſiq; rapinę ſunt. Illuceſcẽte autẽ die multi partim ſuperioris diei parum ſecunda pugna incenſi, partim ſpe prædę certiore illecti, iudaicarũ ædium oppugnationem renouant, creſcenteq; in horas multitudine, in eorum tecta ualuis ianuisq; refractis illapſi ſuppellectilem diripiunt, pignora aſportant, uaſis aureis argenteisq; ueſtibus Sericis auroq; intextis manus iniiciunt, alij longè ab ædibus quaſi in ſtatione locati, abeuntes cum præda homines oportuniore conſilio aggreſsi nouum diuerſis urbis in partibus tumultum ſpoliandorũ illorũ cauſa miſcent, & quod tumultum magis augebat, familiares procerum, qui regis dominorumq; ſuorum iuſſu ad reprimendum tumultum occurrerant, pariter ad ædium populationem conuerſi, iniurias quas defendere ſimulabant, uehementius inferebant. Quare in tanta totius ciuitatis trepidatione, & uniuerſo omnium propè periculo, rex ad ſummum remedium deueniendum ratus, præfectum aulæ, cum prætorianorum cohorte immittit, qui cum unum alterum'ue abreptum ſubitò inſpectantibus cæteris obtruncaſſet, reliquos omnes facilè inſtantis ſupplicij terrore continuit, longius autẽ in plebem inuehi rex non eſt auſus, ne eius animos in pontifices uehementius irritaret, atq; ex ſeditione ſeditionem multò acriorem ſereret. Iiſdem diebus cum Pragenſes oratores ad regem ueniſſent, decem ei equitum millia polliciti ſunt: atq; adeò, ſi neceſsitas poſceret, quindecim millia polliciti ſunt: petentiq; regi, ut uiritim unius groſsi uectigal penderent: reſponderunt, ſe ſummo ſtudio bis quater'ue in anno ad eius arbitrium ſoluturos. Egerunt ei etiam quam ampliſsimis uerbis gratias, quòd cauſam hæreticorum pontifici Romano maximo ſtudio commendaſſet, oſtenderuntq; ſe ad officium ritusq; Romanos libenter redituros, ſi iiſdem conditionibus, quas Sigiſmundo imperatore obtinuiſſent, in gratiam redire pontificis & ſenatus Apoſtolici poſſet. Demum ſupplicarunt, ut regnum ſuum inuiſeret: ſeq; ſuis ſumptibus uniuerſam aulam alituros, & omnia eccleſiarum bona à ſe ante adempta ultrò reſtituturos, & in ſacros uſus collaturos receperunt. Dieta uerò, quam rex maiores iam res in animo agitans impoſuerat, in proximum reiecta concilium eſt, eius rei omnis penes Sigiſmundum & Agrienſem, quorum ex autoritate impoſita putabatur, inuidia fuit. Qua de cauſa Sigiſmundum peculatus reum quidam fecêre. Iudices extemplò dati, è põtificibus Varadiẽſis & Nitriẽſis, è proceribus Loſſoncius, ex plebe Franciſcus Bornemiſſa, qui in ſecũda ſeditione magnem adepti laudẽ fuerant. Iudicio agitato, ex cõfuſis eius rationibus apertè peculatũ eum cõmiſiſſe ſtatuerunt. Itaq; iuſſu regis repentè comprehenſus, & in carcerem magna plebis gratulatione conditus eſt. Captus quoq; cum eo Dombarũ proquęſtor eius, qui propter eximium auariciæ artificium, omnis peculatus author habebatur: cùm ſoluendo non eſſet, ad Themeſuarum perpetuò carceri traditus eſt. Sigiſmundus autem in Rempublicam ſe deliquiſſe ultrò confeſſus cum carceris fœditatem ferre non poſſet, digniſsimũ ſequi fortunis, epiſcopatu, uitaq; ipſa ſpoliaretur, tacita religione, & conſcientia compellente profeſſus, quamcunq; pæcuniæ ſummã, ut inde eximeretur, ſoluturum eſſe pollicitus eſt. 40000. At uerò ubi de pœna iudices decreuerunt, quadringentorum millium multa contenti fuerunt, moderante quidem & cenſente omnia rege; cuius tanta in omni actione grauitas, & in caſtigandis flagitijs ſæueritas erat, ut uulgo omnes acerbum iam nimis & acrem putarent, quem paulo antè plus iuſtò patientem & lentum iudicaſſent: metuq; perculſi, omnes dicam, quam antea recuſarant, ad minimum ſe regis etiam nutũ ſoluturos, & omnia ex eius uolũtate mandata enixè facturos eſſe profiterentur: plebesq; ſemper nobilis & titubans, unum ſe tandem nunc regem habere, uoce conſtantiſsima prædicaret.

ANT. BONFINII RERVM VNGARICARVM DECADIS QVINTAE LIBRI QVINTI FINIS.

BREVIS APPENDIX DE EODEM LADISLAO, ET RELIQVIS PER IOANNEM SAMBVCVM TIRNAVIENSEM.

MATHIAS cum ętatis quadrageſimo & nono, imperij uerò tam uariè feliciterꝗ aucti ſeptimo ac trigeſimo, poſt Viennam captā anno quinto, ad præmia diuina, hæcꝗ labentia prorſus negligenda humanis exceſſiſſet: regni proceres mæſtiſsimi, iuſtis parentatis, de alio, ſi fieri poſſet, non deteriore illo ſublegendo deliberationem ſuſcipiunt: conuentum de more maiorum edicunt. Non ita longe pòſt, qui apud Mathiam internuncij fuerant, ad ſuos principes attentatis conductisꝗ nonnullorum ſuffragijs, ut quanta poſsint diligentia, celebritateꝗ alios ſibi ſubſidio ad ſolicitādum, uerbaꝗ pro rei magnitudine facienda allegent, ſcribunt. Multò maxima parte coacta baronū, ecce undiꝗ legati accurrunt, prehenſant, captant, conciliare animos ſtudent. Communicatis igitur uel aliquot nimis tardis, ambitioneꝗ inflatis abſentibus, quibus cum haud conuentum iri ſibi ſaniores rebantur: Ioannem Coruinum toties à Mathia commendatum, nec degenerem tamen ſed illegitimo tantum thoro ſuſceptum proponunt, quòd in eo auitæ paternæꝗ uirtutis indolem ac ſeminaria deprehenderent: ac memoriam hoc beneficium Mathiæꝗ meritum, opibus & ditionibus pollere: nec aliam fuiſſe cum Friderico Ladislaoꝗ rationem repetiti fœderis, quàm ut magis eſſent deinceps ſui filij rationes ad regnum expeditæ. Maximiliani quoque, ac Poloni patris beatricis interpretes ueniunt: multis argumentis ad impetrandā coronam quisque utitur. Sed cæteris Ladislaus Boemiæ rex, qui cum Mathia erat coniunctiſsimus, adeoꝗ in altero Olomucij conuentu ab ipſo regijs ornatus dimiſſusꝗ muneribus & Vngaris collaudatus, interuentu, milleꝗ præcibus & artibus beatricis, occultè quæ coniugium Ledislai pridem conceperat, anteponitur: licet, qui Ioannem Albertum eius fratrem, quo cum bella gerere pòſt coactus eſt, præferrent, non defuerint. Perfecit igitur inprimis regina, ſua eloquentia, totꝗ promiſsis, ac immunitatibus profuſis, ut Bohemiæ rex, Sigiſmundi Poloni frater, non tamen ilico publicato decreto, nec alijs omnino oratoribus ſpe directis (quòd præſules quidam, & Banus Croatiæ nondum affuerint) pulcherrimo Auguſtoꝗ regno potiretur. Tandem uulgò non paucis obſiſtentibus, legatorum etiam indignatione expoſtulationibus mixta, rex acclamatur, pronunciatur: quiꝗ hoc illi denuncient, atꝗ uti fieri ſolet, in fines regni adducatur, in uerba præſcripta, priuilegiaꝗ Andreæ regis iuret, iuſtis copijs expediuntur. Rex nuncio tam læto accepto, uoluntateꝗ beatricis ac ſtudio (cuius tamen nuptias, cum ualde à uetula ſteriliꝗ abhorruerit, ſimularat) intellecto: de Bohemis & alijs quas poteſt, manus facit: quorum comitatu, quia diuerſas adhuc de ſe opiniones propenſum de ſpurio Mathię ſtudium, ſentētiamꝗ audierat: ad Sempthe arcē, uago fluuio circūfuſam, quòd de fratris Alberti quoꝗ furore, patrisꝗ conſilio ad ciuiles tumultus excitati quiddam ſubolfecerat, conſedit: donec quid omnino futurum, ſperandumꝗ eſſet, certò ſciret. Auxerat idem exercitum: quia Maximilianus de recuperanda Vienna, alijsꝗ occaſionem non neglecturus, ingentemꝗ edixiſſe militem ferebatur. Adducitur Ladislaus uoto conſultationeꝗ omnium. Maximilianus interea Vienna ſine difficultate, fideꝗ Auſtriacorum ciuium mobili facta, præter arcem, in qua Stephanus Scepuſius præſidium, clam elapſus reliquerat, potitur. Sed ea quoꝗ mox ſubuerſis muris, & ad irruptionem apertis ſe dedidit. Quo ſucceſſu Claſternaburgum, uicinaꝗ oppida recuperantur. Sunt qui ſpontè Ladislaum Vienna ceſsiſſe, ob ius quod Auſtria domus de Vngaria cum Mathia confirmarat dicant. Verùm non contentus Maximilianus ijs quæ citra laborem, & annuente rege fiebant: eodem anno Albam regalem, quam Paulus Kiniſius apto milite, commeatuꝗ copioſo tenebat: ſubſidio Germanici impero circumſedit: eamꝗ uigeſimoquarto ab expugnatione inchoata die, haud ſine ſuorum cæde capit: itemꝗ

Veſprinium,non ita pertinaciter defenſum,unà cum alijs benè munitis locis, & ad quaſuis inimicitias infeſtis. Marte ſatis proſpero Maximilianus uſus, perſequi uictoriam militum importunitate,prædaꝗ onuſtorum nequiuit. Etenim quòd ſtipendij ſolutionem differri ſibi cauſabantur,ulterius progredi recuſabant: ut paſsim relicto præſidio, Viennam ſuorum inobedientia reuerſus ſit,idꝗ etiam fecit, quòd Ladislaum oppòſiturum ſe ad Budam ualida manu,& omnia experturum perceperat. His ita geſtis,Ladislaus anno altero magna pompa,numeroꝗ baronum ſtipatus ingenti,Budæ conuentum promulgat: quo de præſidijs Germanorum eijciendis, regnoꝗ aſſerendo prorſus concludatur. Eo per aliquot dies expedito, quæ ad ſalutem regni finesꝗ purgandos attinebant,decreta ſertò fuêre: pauloꝗ pòſt Cęſarianis paſſim præmonitis, ſi ſe cuperent incolumes,finibus liberè excederent,eandem Albam grauiſsimè oppugnat,breuiꝗ iniuria & damna ea recepta ulciſcitur, cunctaꝗ reſtituit: ibidem diademate Stephani nullo uexillo uſitato regibus iſtic reliquo à Germanis facto,eꝗ Mathiæ ſepulchro quodam detracto, confirmatur. Quem Ladislai ſucceſſum per moleſtè quidem Maximilianus tulit: ſed ob imperij negocia tum abſens rebus uti uoluiſſet, ſuccurrere non potuit. Dum Ladislaus ubertatem ſoli Pannonici deguſtat, totꝗ à Baronibus cumulatur donis, præſertim reliquijs Mathię gratiam eius adiungentibus, & animum: fertur in hæc uerba locutus ad Bohemos. Domini, unctuoſior eſt culina Vngarica: bone Deus, quam hîc omnia ſunt expedita, quàm uili ueniunt. Perꝗ fabricas & triclinia Mathiæ commeans, conſpectoꝗ pro foribus Mathiæ ad uiuum effícto ore, inquit: uerè bonus hic fuit paſtor: multas oues, & pingues, noabis reliquit miles fortiſsimus. Ibi quendã ex Baronibus ſubieciſſe aliquot uerba Vngarica, quibus eius rideret admirationẽ, aiunt. Fuit enim Marcus, nõ Lucas, Mathias rex. Quibus ſignificabat, non eum ignauum, aut ocioſum ſed Leone fuiſſe promptiorem animoſioremꝗ. His rex uerbis non intellectis, rogat à proximo, quid Baro dixerit, interpres, ut periculum à Barone auerteret, ait: laudat ueſtram Maieſtatem, meliorem eam uel certè non fore deteriorem ſed ad inſtitutum. Multa hunc regem bella ſimul excepere: ut nemini debeat mirum uideri, ad affectionem ętatem non nihil lętum fuiſſe de quibus cum ædita quarta Decas Bonfinij, cum Quintæ dimidia, ampliſsiſsimè narret, à repetitione ſuperſedeo. Illud certè non tacebo, Iayzam 1502 anno à barbaris iterum uexari cæptam, prælio cruentiſsimo ipſum noſtris ſuperioribus liberaſſe, tutioremꝗ Dalmatiæ oram ab exteris præſtitiſſe. Ter Turcã à Perſis, eius tempore, cæſum. Sub eo, cum Veneti à Mathia, & Pannonijs toties exoratis, & ad ſui defenſionem excitis, denegato annuo promiſſo auro ſeceſsionem feciſſent, cum Turcis eos centum annorum ac unius diei fœdus, 100000. ut audio, addita corona Methona, alijsꝗ in Peloponeſo traditis, redemiſſe: idꝗ anno quingenteſimo ſupra milleſimum qua adhuc ſocietate illigati tenentur. Inter Maximilianum & regem crebra legatione utrinꝗ de pace perpetua tractari cæptum eſt, legibus tranſactioneꝗ ueteri, qua domus Auſtria nitebatur, iam inde ab Alberto cum Vngaris poſtea Mathia quoꝗ facta: ambo ut dimitterent exercitus, præſidia non æquo in loco tollerent: ac ſi Ladislao uita functo hæredes maſculi ſupereſſent, exigua penſione ius illud ab Auſtrijs quotannis redemeretur, ſin aptum propriumꝗ regno ex ſe ſucceſſorem non relinqueret, pacta Auſtrijs ualere debere: oppida ditionis cæſaris ſine mora reſtituerentur, quæ fines Pannoniæ loca contingerent: ut Prukh, Gunſium, Ferrea ciuitas Hamburgum, excepta lege piorum redituum ad eccleſias Vngaricas pertinentium, Auſtriorum eſſe: nec ſecus, quæ Germani prope Stiriam in Sclauonia, & alibi occupaſſent, reddi debere. Beatrix ſpem diu matrimonij fouit per legatos parentis nuptias urſit: bella fuiſſe in cauſa, quo minus celebritas uereꝗ nuptiæ à Ladislao fuiſſent completæ, rata. Aduocato rex primorum conſilio, animoꝗ & uoluntate de coniugio mutando patefacta, illam pontificis uenia apertè recuſat: atꝗ filiam Annam principis cuiuſdam de Gandala, diligentiſsimam (ſi ita licet appellare) matrem familias, quæ nixu Lodouici extincta eſt, in matrimo-

nio

nio habuit. Sub annũ deinde XIIII ſupra M D. Selimus, erepto Baiazethi imperio cum in alias Vngariæ partes, poſt terremotũ, arma reſumpſit: tũ uerò in Croaciã, maximo cum impetu, uiq; apparatus nõ æſtimabili trãſit, iſticq; ſegniores noſtros à morte Mathiæ, nec ita fortunatos, obſeruans, Sabacũ expugnat: atq; ſimul fortiſsimũ oppidum, unde pacis & bellorum ſpes eius regni pẽdebat, Thirinnium inuadit: de uniuerſo maritimo tractu ſe triumphaturum ſperans: quia Chriſtianos externis bellis laborare, Ladislaum & Polonum occupatiſsimos non ignoraret: contemni etiam regem ab Vngaris & offenſum aliquoties ab ijs, & muneribus exhauſtum, ad ſibi reſiſtendum non facilè deſcenſurum. Claruit conſilio dignitate, opibusq; Thomas cardinalis, qui ut periculum regno niſi aliter prouiſum ei ſit, impendere extremum ſenſit: milites ſe abſq; pecunia, pontificis liberalitate, mox in hoſtem corrogaturum promittit. Vt igitur olim per Iulianum cardinalẽ cõtra Amuratẽ factũ: ſic præſul à Leone de. imò qui Selymum Italiæ inſidiari, pluſquam Vngariam infeſtare conſtituiſſet, ob pacem ab eo ultrò Ladislao oblatam, ideoq; corruptis quibuſdam Pannonijs ne cũ Selymo pacẽ facerent, impedierat: totius Chriſtianitatis auxilia eſt pollicitus. Diploma perfertur; quo remiſsio delictorum, uitaq; ſempiterna, qui pro Chriſti nomine proprijs ſumptibus arma capeſſerent, uulgò denunciatur. Ex qua demum indiligentia, quoniam eo nũcio Selymi feruor imminutus erat, & quia nuper adeptum imperium, tribus affectum à Sophi cladibus, debilitatumq; necin diuerſa bella ſuffecturum norat: ideoq;, ut paulò antea dictum, à Ladislao pacem impetrarat: imperita multitudo à nobilibus diu malè iniquéue habita, eos ſpiritus ac licentiam ſumpſit, ut quos cum Turcis manus conſerere uolebant, ſuorũ nobilium cæde & ſanguine imbuendas clamitarint: aliter ſe uel Turca reconciliato, aut repulſo, quam ſperarẽt, nunquam habituros quietem. Peruicit opinio confuſæ incertæq; plebis: nec illius mentem quicquam ſanare, aut reducere in piam memoriam, cuius amore ſigno crucibus notato ad militiam ſocietatẽq; cõcurriſſent, Chriſti potuit. Hinc illud incendiũ horrẽdum ciuileq; malũ exortũ, quod nobilitatẽ oppugnauit: ſeruis libertatem, ſi inſaniæ liberet, promitteret. Variè turbulenterq; ab eis re cæpta, optimis quibuſq; è medio ſublatis, ſpe nihil minus ueniæ ſcelerum perpetuæ retenta, ſuæ libidini pæne ſatis indulſere, ac ſanè uictoriam in manu geſsiſſent, iugumq; debitum excuſsiſſent, niſi à Ioanne Vayuoda non paruæ iam tunc uirtutis opinione iuuene, Georgio Zekel, & alijs eius æſtus furoriſq; anteſignanis trans Tibiſcum fugatis, multoq; maxima ruſticorum cæſa parte, paucis diſpalatis, multis comprehenſis, ſeditio fuiſſet extincta. Quo facto rex animo & uiribus cum nobilitate receptis, omnem cogitationẽ ad pacem optatam, ſalutiſq; tutelam contulit: rebuſq; ſedulo ad quietem deductis, autore Deo rectaq; Baronum conſcientia, uniuerſa Chriſtianorum pacificatio eſt conſecuta. ſiquidem Maximilianus, cum Ladislao iam ætate graui, podagra debilitato, & Sigiſmundo fratre, quem de liberis ſuis per legatos certiorẽ fecerat, ipſoq; approbante adſciuerat, Polonijq; eum, licet falſis rumoribus de incurſationibus Thurcæ, à Vayuoda Ioanne (ut quidam uolunt) ſparſis regnum ut turbatum aliqua arte adipiſceretur, ad oppidum Prukh, propè Laytam fluuiolum, conuenit. Vbi dextris peramanter iunctis, offenſa omni aduerſum Sigiſmundum à Maximiliano depoſita, Viennam liberaliſsimè inuitantur: hoſpitalitatem & amicitiam ut exemplo ibidem experiantur, à cæſare rogantur: fœduſq; perpetuum nuptijs mutuis ut confirmare uelint, admonentur: eſſe eius neceſsitudinis occaſionem liberos Ladislai, ſuoſq; nepotes, ac neptem: id ſi admiſerint, omnia fore certiſsima, & ſalutaria. Quapropter Viennam læti, ſed imbri copioſiſsimo excepti & madidi, uia ſpurciſsima ingrediuntur: Ladislao cum liberis in ipſa arce hoſpitio deſignato: Sigiſmundo uerò in ædes leporibus inſignes pictis deducto. Quid hic ſplendorem, apparatuſq; cõuiuiorum: quid oſcula, compoſitos & beneuolos ſermones, hilaritatis omne genus, ludoſq; commemorem Facile igitur, cuius gratia cæſar iſtud omne cupiebat, ut ex nepotibus alteri filiam Ladislai nuptijs illigaret, perfecit: quod uigeſima ſecũda Iulij menſis, con

cordia

cordia principum uulgò recitata, ſupplicationibusq; in diui Stephani iuſtè confirmata, nuptiæ binæ & illę uiciſsim iunctæ ſint. Etenim licet de Anna cæſari optio, ſibi eam uelit, an alteri nepotum, data fuerit: quam etiam Ioan. Scepuſiēſis ab obitu ſenis patris ſe impetraturum aliquando ſperabat, Ferdinando ea deſpondetur, Maria uerò neptis Lodouico iam tum regi Vngariæ copulatur. Etſi in certis literis reperio, Lodouicū, retentam Viennæ linguæ Germanicæ ad diſcendę, cauſa ſororē per Georgium marchionem laboraſſe, fratri uti ſponſo, Carolo electo Romanorū regi, non obſtante filia regis Galliæ locaretur: poſſe id Romannum pontificē prętare: utq; hac de cauſa uel in Hiſpaniam Carolum marchio ſequeretur, per Georgium Thurzo cameræ præfectum ſumptus 2000 aureorum & amplius, ſi opus fuerit imperet. His ita fauſtè peractis, Ladislaus Budam cum filio reuerſus, Anna Viennæ relicta, cum procerum odia contumeliasq; deſsimulaſſet, podagricus, & multa carne annisq; grauis, Budæ uitam cum morte commutat, uiſus eſt multis hîc rex ad ocium & pacem, quàm militiam & gubernationis molē: aptus magis ſuarum enim rerum nimis pertæſus ac profuſus, eas duxerat ſuos reditus in anguſtias, tenuitatēq; (licet id coactus à Baronibus, ſemper exigentibus aliquid, & obiectantibus, præter iuſiurandum illum ipſis inuitis fœdus cum cęſare malè percuſsiſſe) facere uiſus ſit, ut interdū, quod menſæ apponeretur, uix habuerit. Cætera uitæ ſanctæ, precibus indefeſsis, multum ignorantia linguæ Vngaricæ illi obfuit, dum omnia per interpretes agebat, opinionemq; maieſtatis non parum exterarum nationum clientela apud Barones ſuo modo & genio imperitare aſſuetos, ac uiuere detraxit mortuis, Albæq; depoſitus, ubi cæteri reges conduntur, MDXVIII. regni uigeſimo quarto.

DE LVDOVICO REGE.

LODOVICVS anno MDIII natus, quod ei Galla mater nomē, Iulium pater uolens appellari dederat: pænè bimulus, uiuo patre Vngariæ ſceptrum nactus, inſignisq; corona fuit, ætatis autem quarto, Pragæ, marchione ſororio Brandenburgenſe, Stanislao præſulæ Agrienſi ceſtibus Boemorū etiam rex uocatur, diadematēq; cōfirmatur. Vbi Annam ſex annorū ſororem, cum tantis apparatibus augeri fratrem coronaq; conſpicuum uideret, ferunt illachrymaſſe, quærulam ſe Ladislai quoq; eſſe prolem, eoſdem mereri honores atq; ornamenta peractisq; ſolennibus, patrem iocò illius coronam capiti impoſuiſſe, itaq; placaſſe ubi paulo pòſt ob nefarium quendam & conuicioſum ibidem turbæ in Vngaros datæ, ut uix Stephanus Bathoreus euaſerit. Fuit Lodouicus corpore ualido colore ſano & ſubfuſco, ad quęuis natus ſolatia, largus nemini moleſtus: ſed ſine extrema cute quam ἐπιδερμίδα uocant, editus: arteq; & inunctionibus ea producta uel adolcſcens, canos aliquot alebat capillos: ingenio ſatis excitato ſed à formatoribus nonnihil educatus, præter maieſtatem nullis exercitus priuatis curis, nec laboribus corroboratus: imperitate initio non admodum norat: nec dicto audientes habebat Vngaros, cum uellet. Ioannes Scepuſienſis maturiorem ad hanc maieſtatē requibat ętatem, & fortaſſe ſuam magis idoneam putabat: ſed Maximiliano Sigiſmūdo Polono autoribus, ad publicam omnium regni ordinum eam pertinere conſultationem reſpondentes, comitia indicunt. Quibus habitis Vayuoda ſexcentis equitibus, qui accurrerant Peſtho, ob ſuſpicionem cupidinis regni Budam euocatur: resq; componitur omnis. Puero Georgius Brandenburgicus moderator additur. Palatinatus, quia tunc uacabat, Stephano Bathoreo cōmittitur: itaq; de ambitione Vayuoda ſpeq; deijcitur. Excuſare quoſdam non poſſumus, etiam religionis cura & titulis principes, quorum puer conſilijs informari debebat, inſtructiorq; ad regendū effici, quòd ipſi ſui omnino iuris eſſe uolentes ſine ſolicitudine principem uiuere permiſerant. Ea etiam re poſtea non parum factum, quòd cum Turca iampridem in Vngariam oblata occaſione, diſſenſionibusq; Baronum & antiſtitum penetrare cupijſſet

(quod

(quod ipſum, ſeptem annis retento Barnaba Belaij Seuerini Bano, iam à Ladislao de pace miſſo, ſatis declararat) noſtrorum ocio quod uoluit obtinuerit. Etenim commotus à Parthis accepta tanta per patrem clade, & quod ipſe quoq; contra eos profectus exercitu 100000. uix cum octuaginta ſaluus cædē effugiſſet, ut ſuos tyrones ad grauiora confirmaret, reliquos ueteranos in officio pollititiis retineret: Myſiam & Pannoniam ſe ſcilicet occupaturum, eiſq; diuiſurum dixit, imperiumq; paulo pôſt ſtabiliturum. Nec adeſſe conſilio ſuo ullum de Vngaria impedimentum. Primates diuiſos eſſe theatris deditos, negligi regem, multos ſceptri æmulos, paucos duces militiæ peritos: Chriſtianos principes inteſtinis ardere bellis ac odijs, ciuilibus armis longius à finibus Pannonicis diſtineri: nullum aut ſerum nimis externum Vngaris affore ſubſidium. Iampridem Lodouicus eius animū exploratum habebat, nec ſemel à refectis Albenſi & alijs de periculis erat, niſi caueret tempore admonitus: nec ſanè officio idem ab aliquot annis defuit. Bis anno MVXXI, Iunij XXIX ad pontificē Adrianū, ut Carolum Gallo reconciliaret, & labantibus Vngariæ rebus ſuccurreret, ſupplex miſerat. Nunciauit, Solymanum ficta pace contra Polonum tartaros concitaſſe: Mechmetum Valachiam infeſtare, cum 20000 bellatorum, præter naues inſtructas ad Albam Græcam occupandam cogitare: nouiſſe eundem tyrannum, Romæ, Budæ, Hieroſolymiſq; aras Machumeto conſecraturum, ſi de Pannonibus triumpharit: quare orare ſe, ut Hadrianus in medium conſulat. Poſtea ad Gallum quoq; mittit, idem exponit, grauem imminere defenſionem: ſcutū adhuc contra inimicos nominis Chriſti per multos annos obiectum niſi de ſanguine ciuili abſtineant, infractum iri, unde periculum in totam Europam effunderetur. Ad ſororis quoq; maritum archiducem Ferdinandum ſuos oblegat, Turcam ponte iam per Danubium ſtructo, uicinumq; Belgrado, exitium apportantem, docet nec ſecus apud Polonū agit ſuam cauſam: oratoreſq; Poſonio mittit, qui ad opem eum, licet confœderatum, flectant: ſed nihil effecere. Polonus enim res Chriſtianas impares tanto hoſti ratus fœdus cum eo pepigerat: alijs ut pacem acceptarent, quomodocunq; expeterent, colerent dum poſſent, ſemper autor fuit: ideoq; à pactis ut recederet, nunquam potuit perſuaderi. Miſerat antea etiam ad Emanuelem Portugalum, de aucto nauigationibus imperio, cōgratulatū ſuos, qui ſimul aperirent, Solymannum tribus ualidiſsimis exercitibus, pace cum Perſis facta, diſsidentibus Carolo cum Gallo, in Pannonias irrupturum. Ducentis milibus Taurino appropinquare, centum milibus Mechmetbegum Tranſyluaniæ inſidiari, cum totidē Verboſoniæ Baſſam in Croatiam & Dalmatiam furere, diuicta Ægypto, Syriaq; ualdè elatum, orare igitur uehementer ut pecunia ſeſe adiuuet, Carolum cum Gallo componat. Sed dum Spiræ noſtri conuentus agitant, nihil impetrat. Quocirca magno impetu in Vngariam Turca concepto, per loca quę ante annos ſeptem prohibere acceſſu potuiſſent, Valentino Torok præfecto Belgradum receptū, & alia tranſit, Salankemeno quoq;, & Varadino Petri occupatis, arteq; & terrore ſibi uia communita, Valpone & Sokloſchio uix tentatis, tranſmiſſo noſtrorum ſocordia Drauo, Coluam uerſus nemine obſeruante Zegediniq; conuentum Lodouico de occurrēdo habente, opinione celerius feſtinat: undiq; quantę noſtræ eſſent, uires, quid ſperarent, aliunde cognoſcit. Quo nuncio regis Baronumq; ceſſantium & non credulorum animis perculſis, ad arma ſubitò concurrendum qualemcunq; defenſionem arripiendā, regi perſuadere incipiunt. Cumq; multi Lodouicum ut Budæ, uel Poſonij exitum rerum potius quàm præſens expectaret, hortarentur: minuſq; ignominiæ ac periculi, reliquis omnibus interfectis, modò rex ſaluus ſuperſit, putaret: per Thomorcū tamē è nobio ui ad militiam retractum in aliam ſententiam impellitur. Confirmat, Turcorum non eſſe numerum ſelectū: in tanto numero, 30000 eſſe qui aliquid audeant, inermes reliquos: adeſſent igitur, alioſq; ſuo exemplo animaret non defuturū Deum ſuæ cauſæ. ſaniores, Ioannem Vayuodam, cogentem ingentes copias, fineſq; & præceptos dolos à Tranſalpinis obſeruantem, accerſitumq;, expectandum ſuaſere: ſed Solymanno nullam moram intermittente, noſtriſq; iam ad duo millia imminente, collecto rex mi-

ſerandus

ſerandus ad uiginti quinque milium exercitu quamuis exterorum uicinorumꝗ ſperata ope fruſtratus, tandem ſe opponit: aduẽtumꝗ Vayuodæ tardiorem fore, quàm neceſsitas poſtularet, ueritus, ſuaſu monachi ſe ſuoſꝗ in perniciem animoſe pioꝗ zelo præcipitauit. Nam promotis Scgedino ad Mohacz oppidum caſtris, quòd hoſtis æquo in loco numerum Chriſtianorũ exiguũ ualdè conſediſſe ſine machinis, cautiſꝗ ductoribus ſenſerat: ilicò laceſſere, carpere, cedere ut uires ſepararet, uelitando cæpit tormẽta ſua innumera in quadam ualle, ne appareant, cum præcipuis militibus, floreꝗ iuuentis collocat, noſtros incautius progreſſus ut excipiat: parte meliori confecta, reſiduum ſine ſuorum detrimento comprehenſos, uictoſꝗ teneat. Quare cunctis à rege quoꝗ per Paulum Tomoreum ad certamen utcunꝗ diſpoſitis, & in aciem ordinatis, regi cuſtodibus & certo faciliꝗ è periculo ad elabendum loco definito, iniquiſsimè cum tanto hoſte confligunt, effuſo terrore, machinarumꝗ & globorum iniuria fugantur ſine fine cæduntur. Rex etiam uitæ conſulturus, cum paucis, quo alios illapſos uiderat, in lacum ex Danubij inundatione, aliàs quidem uadoſum, ſed tum tranſmiſſo exercitu Turcico, fundo ungulis equorum cauato, defertur, Zetrizium iuuenem nobilem, & miniſtrũ, ante ipſum tranantem inſecutus, equo in tergum freno inuerſo, palude hauritur, cuius tandem cadauer indicio eiuſdem cubiculi miniſtri repertum, Albæ luctuoſiſsimè ſepultum fuit. Occiderunt ibi omnes, unico excepto antiſtites regi, Georgius Scepuſienſis, & alij proceres: quorum caſum paulo pòſt incredibilis uaſtitas, prædæ, cædes paſsim conſecutæ: cæſa & abducta eo anno ex Vngaria ad trecenta pœnè hominum milia. Hic fuit miſerabilis ac deplorandus boni regis atꝗ innocentis exitus. Vtinam utinã Chriſtiani principes hîc ſe uiros declaraſſent, tantum periculum conſenſu & armis auertiſſent: longè felicius uel cum remotiſsimis gentibus ageretur. Sed, proh dolor, ea eſt humanitatis impotentia ut acrius in domeſticam feratur uindictam, quàm longiſsimam, ſed illam omnium cruentiſsimam & maximè horribilem. Solymannus uictoria celeriùs quàm putarat, regnoꝗ ampliſſimo facillimè potitus, rectà Budam premiſsis calonibus tantum, & impedimentorũ ſectatoribus, progreſſus Peſthumꝗ occupat, & igniꝗ nemine prohibente (cum tamen id fieri potuiſſet) exurit, inꝗ Thraciam ad ſeditiones exortas reuocatus, Vngariam præſidio uacuam deſerit. Regina onuſtis aliquot nauibus, cum Alexio Turzo comitatu ciuium promiſcuo, Poſonium Strigonio haud ſine moleſtia euaſit. Huius cladis recens eſt memoria: & quando eam copioſius, ueriuſꝗ Stephanus Broderith ſocius eius periculi conſcripſerit, integram hîc commodumꝗ ſubijcio.

GLADES

CLADES IN CAMPO MOHACZ, IN QVA LVDOVICVS OCCIDIT, A' D. STEPHANO BRODERITH OLIM PROCANCELLARIO deſcripta.

Regnabat eo tempore, quo Solymanus Hungariam ualidiſsimo exercitu eſt aggreſſus, anno 1526, Ludouicus eius nominis ſecundus, Hungariæ, Boemięq; rex, Vladiſlai Cazimiri ex Anna de Caudale Galla filius: qui patre in ętate pupillari amiſſo, agebat eo tempore, quo bellum eſt ei per Turcam motum, primum & uigeſimum annū. Fuerat ei paucis menſibus ante mortuū patrem deſponſata Caroli Imperatoris ac Ferdinandi archiducis auſtrię ſoror Maria: quam ſtatim ut ad annos pubertatis peruenit, duxit in uxorem: ſorore ſua natu maiore Anna, eodem tempore Ferdinando in matrimoniū tradita. Erat Ludouicus iuuenis procerus, forma corporis ſupra alios æquales egregia, naturæ ſingulari bonitate, & pręclara indole: uirtutis ita inſignis, ut ſi eū ad maturiorem ætatem peruenire contigiſſet, habuiſſemus in eo proculdubio, longè optimum ac præſtantiſsimum principem. Ingenio erat miti admodum, ac minimè feroci, ad omne rectum & honeſtum mirè flexibili, & ſua etiam ſponte procliui. Pręterea armorum tractandorum, equitandi, uenãdi, & alia huiuſmodi iuuenilia & militaria opera exercẽdi ſtudioſus, uerax, cõſtãs, & ſecreti, ſi quod ei crediſſes, tenaciſsimus.

Erat eodem tempore regni comes Palatinus, quē uocant, quę prima eſt à rege inter ſeculares dignitas, Stephanus Batori: ſuperſtes Stephani Batori, qui ſub Matthia rege impigrè & magna cum laude rem Trãſyluanam adminiſtrauerat, ex fratre Andrea nepos: & Tranſyluaniæ pręerat Ioannes Zapoli, comes Scepuſienſis, is qui paulo pòſt regnum eſt adeptus. A' patre Stephano in ampliſsimis opib. cum fratre Georgio eſt relictus: tanta apud nobilitatem gratia & fauore, ut iam inde à puero omnes eum, ueluti regni ſucceſſorem, ſi illud hęrede legitimo uacuum remãſiſſet, obſeruarent, & in eum unum omniū oculi eſſent coniecti. Maiori Vualachiæ, quam Moldauiam appellant, Stephanus: minori, quam Tranſalpinam uocant, Radul imperabãt, uterq; regi Hungarię ſubiectus. Banus Dalmatiæ, Croatiæ & Sclauonię (nam hæ tres prouinciæ ab uno magiſtratu regebantur, quem nos maritimū etiam præfectum dicimus) erat Franciſcus Bathiam, obſequijs familiaribus iuuenis olim regi adhuc puero conciliatus. Arcem Themeſienſem, & eas regni partes quas inferiores uocamus, Petrus Pereni tuebatur: & is coronam etiam regni, poſt mortem patris Emerici Pereni, apud eum relictam, cum eo quem diximus Ioanne Zapoli comite Scepuſienſi ſeruabat. Sirmio, & ei regni parti, quę inter Sauum & Drauum per ripam Danubij iacet, Paulus Tomorij archiepiſcopus Colocẽſis præerat, ex ordine eorum quos Fratres minores de obſeruãtia uocamus: uir ſtrenuus, & qui, antequam eam religionem intraſſet, plurima exhibuerat, nec modica ſuę uirtutis argumenta, cum hoſte ſępius congreſſus. Vacante poſtea archiepiſcopatu Colocẽſi, cùm ea bona, amiſſo paulo antè Belagrado, non minus defenſore quàm ſacrorū miniſtro indigere uiderentur: poſtulatū fuit in publico regni conuentu ab omnibus, ut Paulus è religione, ſi exire abnueret, etiã ui & authoritate ſummi pontificis Romani extractus, illi eccleſiæ, illiſq; locis ab hoſte defendendis præficeretur. Diu multumq;, ac uerè, non ſimulatè reluctatum, tandem uoluntati regię ac regni parêre coegerunt. In qua pręfectura, confeſsione omnium, perperam etiam de eo iudicãtium, (ut nulla excellens uirtus ſine inuidia eſt.) ita ſe geſsit, ut nihil penitùs prętermiſerit, non ſolùm quod ad ſtrenuum militem, & Imperatorem, ſed etiam, quod ad uirum religioſum, & bonum archiepiſcopum pertineret: nihil de priore uitę auſteritate, neq; in cultu corporis, neque in ulla alia re remittens, aut immutans. Comes Chriſtophorus de Frangepanibus, ante mẽſes aliquot ab obſequijs Ferdinandi archiducis, magnis promiſsis ad regni obſequia accerſitus, cùm poſtea loco beneficiorum quæ expectabat, iniuria non mediocri affectus fuiſſet, illuc unde uenerat ad Ferdinandū,

Palatinus.

Ioan. uaiuoda.

cedierat. Cancellarij munere fungebatur Stephanus Brodericus, in ea parte Pannoniæ ſuperioris natus, quæ nunc peculiariter Sclauonia nominatur: ad eum magiſtratum, ex legatione Romana, quã tunc obibat, paucis antè menſib. accerſitus, maiore ad bene agendum animo, quàm facultate. Theſaurarij magiſtratus erat penes Alexium Thurzonem hominem, (ut opinio multorum de eo erat) prædiuitem, & eo magiſtratu aliquoties antea diligenter functum. Ioannes Bornomizza Poſonienſis & Budenſis arcis præfectum agebat, non paruæ apud regem, quem ab incunabulis educauerat, eodem in hanc uel in aliam uolũtatem mouendo, autoritatis: apud alios ferè omnes magnæ uenerationis, cùm ob ſeniũ, tum propter immotę cuiuſdã ſeueritatis & bonitatis, ac illibatę in regẽ fidei opinionẽ. Hi ferè, quos diximus, erant tunc publici magiſtratus, cæteri prælati & barones ſuis quiſq; priuatis rebus operã dabant: præter Ladislaum Salcanum, archiepiſcopum Strigonienſem, regni primatem, & ſupremum cancellarium: qui, licet paucis antè menſibus, uel quia aliter facere non poterat, uel quietioris uitæ ſtudio, ſigillum regium, quod ſecretum uocãt, in manus regias tradiderat, quod Stephano Broderico fuit datum: penes hũc tamẽ magna pars authoritatis reſidebat. resq; huius etiam nutu, pro magna parte, regebãtur, cui ob dignitatem, ætatem, prudentiam, & rerum quas longo tempore adminiſtrauerat, agendarum peritiam, eex adhuc inter omnes plurimum tribuere uidebãt: pręſertim ubi de ſumma rerum agebatur. Et is ferè erat ſtatus rerũ in Hungaria: quãdo regi Ludouico nũciatum eſt, Solymanum, pace cum omnibus finitimis in annos plures firmata, arma infeſta contra ſe terra aquisq; mouere. Cui ad id faciundum magnam prębebat opportunitatẽ, Belagradum & Sabacia, paucis antè annis in poteſtatem redacta: Zalankemen, & omnibus alijs oppidis citra Sauum, eodẽ tempore dirutis, uſq; ad Varadinum Petri: quem totum tractum nos durãte adhuc antiquo uocabulo, Sirmium appellamus. *Sirmium.* Quæ res talem hoſti aditum in Hungariam patefeceeat, ut quoties Sauum tranſire, & in Hungariam irrumpere uellet, ægrè poſſet ab eo prohiberi. Præerat tunc ei Pannonię inferioris parti, quod ſuperius dictũ eſt, Paulus Thomorij: qui ubi exploratum habuit Turcę in Hungariam aduentum, nõ contentus id per literas & nuncios ſępe antea regi ſignificaſſe: conſcenſis raptim leuibus curribus, quos nos à loco Kotcze appellamus, uigeſima Martij ad regem tũc Viſſegradi agentem, repentè aduolat, aduentum & apparatum hoſtis ac pericula quæ eegno imminerent, edocet: ſuarum ad hoſtem reprimendum uirium imbecillitatẽ narrat, celeritate eſſe opus, arcendum hoſtem Saui apud Belgradũ tranſitu: & rem, ſi in tempore prouideaẽ, tametſi difficilem, non tamen eſſe prorſus factu impoſsibilem. Ad id, ſi neceſſaria ſibi præſtentur, ſuam operã pollicetur. Rex his rebus motus, & quòd aduentus Turcę ex pluribus etiam alijs locis uehementer confirmabatur, ex eorum qui tunc ſecum erant conſilio, conuentũ publicum indicit ad diẽ diui Georgij martyris, quę proxima erat ſacra. ad quam cum frequentes oẽs omnium prouinciarum ordines conueniſſent, decernuntur ibi ea quæ ad regni defenſionem pertinere uidebantur: illudq; inprimis, ut ad diem Virgini matri ab Eliſabeth uiſitatæ dicatam, quæ in ſecundã menſis Iulij diem cadere ſolet, omnes regni proceres, tam eccleſiaſtici quàm ſeculares, & tota nobilitas, uiritim cum certa ruſticorũ parte, Tolnã aemati cõueniant, hoſti inde cum rege obuiã ituri. Rex interim ad bellũ neceſſaria parat. Principes Chriſtianos, maximè uicinos, per Oratores, communis periculi admonet: Boemos item & Morauos, ac Sleſitas tam nuncijs quàm literis urget, ad auxilia debita, & aliàs ſibi ad hanc rem promiſſa præſtanda. Neque omittit pontificem Romanum urgere, quantum maximè poſsit, ad eam pecuniam, quam in Hungaria ad militem conducendum pontifex habebat, adaugendam. Nam de rege Polonię Sigiſmundo, patruo regis, alia prorſus ratio uidebatur: quòd is fœdus cũ Turca paulo antè pepigerat, extremum excidium à ſuo regno (quando aliter inter tot Chriſtianorum principum diſsidia non poſſet) uel hoc pacto auertere conatus. neque uidebatur princeps integerrimus, & fidei obſeruantiſsimus, contra confœde-

ratum

ratum principem auxilia ulla præſtiturus. Eadem de Venetis ratio erat. Permittitur præterea in eodem conuentu regi, ut ſi ob ærarij publici penuriam (quod mala adminiſtratione eorum qui Reipub. præſuerant, penitùs exhauſtum erat) uideretur ei theſauri eccleſiaſtici pars aliqua attingenda, id ei ſacere liceret: quod ne fieri ſine aliqua noxa poſſet, Romanus etiam pontiſex ſuo iam diplomate indulſerat. Deſignantur poſtremò inter illos quos domi habebamus, duo huic bello gerendo duces: Chriſtophorus comes, quem ad Ferdinandum rediſſe, ſuperius diximus: & Nicolaus comes de Salm. Cum hæc & plura alia in hunc modum eſſent in conuentu illo generali conſtituta, rex rebus omnibus ritè cõſultatis, cõuentum dimittit: ipſe, quæ ſtatuta in conuentu fuerant, quanta maximè poteſt diligentia exequitur. Primùm omnium ſcribit de his periculis ad omnes principes Chriſtianos, omnium auxilia implorat, maximè Cæſaris Caroli, & regis Gallorum Franciſci, paulo antè ex captiuo in libertatem reſtituti: utrũq; ſummis precibus obteſtatur, ne ſe in tanto diſcrimine deſerant. Regi Gallorum & illud in memoriam reducit, quid ſibi in oppido Piczigytone captiuus per oratorem ſuum de defendenda Hungaria, & de ferendis, ſi Deus eum priſtinæ libertati reſtituiſſet, ſuppetijs promiſerit: nunc eſſe tempus, ut ꝓmiſſa huiuſmodi perſoluantur, quandò ei facta eſſet diuino munere eorum adimplendorum poteſtas, & ſibi extrema immineret eorundem expoſcendorum neceſsitas. Mittit præterea Oratorem expeditum ad alium ſororium ſuum principem Ferdinandum, & ad alios Imperij principes, qui tunc Spyræ conuentum Imperialem habebant. Mittit in Boemiam, Morauiam, Sleſiam. Agit cum Ioanne Antonio barone Burgij, qui tunc Pontificis nomine apud regem Oratorem agebat, ut inſtet apud Pontificem pro maiori pecunia, ad tantum onus belli ſuſtinendum, ſuppeditanda. Præficit dimidij argenti ex eccleſijs accipiendi ſummæ Ladislaum Macedonium, paulo antè ex epiſcopo Sirmienſi Quinqueeccleſienſem in gratiam Cancellarij factum, cum pluribus alijs: Nicolaum uerò Gerendi, argento huic uel in monetam cudendo, uel ex aſſenſu Oratoris Pontificij ad hos tantum ſolos belli uſus militibus diſtribuendo. Exigitur præterea per theſaurarium pecunia ab abbatibus, præpoſitis, capitulis, à ciuitatibus quas appellamus liberas, à Saxonibus, Tranſyluanis, à Iudæis: conquiritur undiq; neruus belli, ita ut intra paucíſsimos dies collecta ſit in hunc modum non parua uis pecuniarum, in eoſdem quos diximus neruos belli diſtributa. Veniũt interim aſsiduè modo literę, modò nuncij ab archiepiſcopo Colocenſi, à Vuaiuoda Tranſſyluano, Turcam iam Belgrado appropinquare: & aliquã copiarum partem, quæ præmiſſa erat, iam Sauum tranſire. Quæ res acriores addidit & regi, & his qui apud regem erant, ſtimulos, rerum omnium approperandarum: & ante omnia hoſtis, quando iam Saui tranſitu arceri non poſſet, à Draui tranſitu prohibẽdi. Verùm hic locus poſtulare uidetur, cum ſit ſæpè tam Saui quàm aliorum fluminum & locorum mentio facienda, ut ſitum uniuerſę Hungariæ, & maximè eorum locorum per quæ hoſtis cõtra nos uenit, per quæ nos illi obuiam proceſsimus, ubi prælium commiſſum ſit, breuiter explicemus.

HVNGARIÆ DESCRIPTIO.

Hungariam totam (quam nunc uel ab Hunnis, uel ab Hungaris, populis ex Scythia certè profectis, qui eam incolunt, ita appellari conſtat) Danubius, omniũ quos Europa habet fluuiorum maximus, in Martiana ſylua ad Vlmã ortus, ex Germania defluens, mediam interfluit, atq; in partes ſcindit, in citeriorẽ & ulteriorẽ. (nam nũc ita loquimur, ac ſi Budæ, quæ regni ſedes eſt, eſſemus.) Citerior eſt ea, ubi olim Pannonię fuerunt: hęc ab ulteriore Hungaria Danubio, & Auſtria, & Norico, radicibus Cęcii, ſic olim dicti, mõtis: à Slauonia Drauuo, à Bozna & Raſcia Sauo fluminibus terminantur. Nã in locis Danubio propinquis, & ad Belgradũ ſpectantibus, ad Saui uſq; fluminis oſtia, cũ Danubio excurrit Vualko, Poſegam, Sirmiũ, tres inſignes ꝓuincias, quas nos comitatus uocamus, à Slauonia diuellens. Huius citerioris Hungariæ caput eſt ea, quam paulo antè nomiuauimus, Buda, regni ſedes. Nobiliora in

ea oppida, Alba Regalis, coronatione & ſepultura regum inſignis, Strigoniū metropolitana, Quinqueccleſienſis, epiſcopalis ſedes. præterea Sopronīū laurinū, & Sabaria, diui Martini, & Stridon, diui Hieron. patria. Flumina multa in ea nobilia, præter Danubiū & Drauū, quos ſuperius diximus. Lacus habet duos nobiliſsimos, Balaton, & Ferton: alterū tredecim circiter miliariū in lōgitudinē protenſum: alterū nō ita lōgum, ſed Balatone lōgè latiorē. Huic citeriori Hungariæ, ubi Drauum tranſieris, annexa Sclauonia eſt, pars olim Pannoniæ ſuperioris, inter Sauū & Drauum poſita: ſed Sauū etiā lōgè tranſgreſſa, & uſq; ad flumen Hunā (hoc enim illi nunc eſt nomen) protēſa, ubi Croatia incipit. Poſt quā Dalmatia ſequit̃, per oram Adriatici maris, quę partim Veneto, partim Turcæ paret. minima eius particula eſt regi Hungariæ ſubiecta, loca mediterranea Boznenſes tenēt, & Raſciani, qui olim Meſi ſuperiores fuerunt. Sclauonię caput Zagrabia eſt: Croatiæ nūc Bigihon eſt, antea Fumium erat. Dalmatię, in ea parte ubi Hungaro paret, Segnia, Boznæ, Iayeza, Raſciæ ſiue Seruiæ Belgradū. & in hunc modū ſe Hungaria citerior, & ea quę inter Danubiū & ſinum Adriæ ſunt, habēt. Vltra Danubiana Hungaria mōtib. Carpathijs ſupra Poſoniū incipientibus, & lōgiſsimo flexu ad littus Euxini maris porrectis, à Morauia, Sleſia, Polonia, & à Ruſsia diſtinguit̃, uſq; ad eum locū, ubi regio eſt, quā Maromaruſiam uocamus. Ibi iam alij mōtes & ſyluæ ab eo loco Seuerinū uerſus tendentes, à Tranſſyluania & Valachia Trāſalpina ſeparant. hanc ulteriorē Hungariā Tibiſcus fluuius, omniū quos Septentrio habet fluuiorū (quantū adhuc intelligere licuit) piſcoſiſsimus, in mōtib. Maromaruſijs ortus, mediā interfluit: præter alia minora duo nauigabilia flumina, in ſe recipiens Zamoſsiū & Maryſium, utrumq; ex Tranſſyluania defluentem. Hęc Hungaria ulterior habet oppida nobiliora, ad Septentrionē Poſonium, Tirnauiam, Trinciniū, & ibidem fluuiū Vagū, prope Comarom in Danubium influentē: Nitriam, & inibi Biſtriciam, cum aliquot mōtanis oppidis, auriq; & argenti cupri fodinis: item Vaciam, Peſtum Budæ oppoſitū, Agriā, Caſſouiā, & aliquot Scepuſij oppida nō ignobilia: ad Meridiem uerò Colociam, Bachiam, Zegedinum: ultra Tibiſcum, Varadinum, Debrecinium, Riuulum dominarū, cum fodinis auri & argenti, Chanadinū, & nobiliſsimā arcem Themeſienſem: præfecturam, quę tertium inter regni pręfecturas locum obtinet: Seuerinū, ubi pontis olim à Traiano Imp. extructi ueſtigia etiam nunc apparent: & alia, quæ breuitas hiſtorica nunc ꝓlixius uetat enumerare. Tibiſcus ipſe circa Titulium, non ꝓcul à Varadino Petri, in citeriore eius fluminis ripa ſita, Danubium influit. Vltra eos mōtes, quos à Carpathijs ad Seuerinum ꝓtendi diximus, Tranſſyluania eſt, Dacię olim pars. Eius caput Alba Iulia, uel à Iulio Cęſare, uel ab Hijula potius quodā Hunnorum principe ita dicta. Oppida cōplura nobiliſsima, in quib. Cibinium, Braſſouia, Coloſiū, Biſtricia, & plura alia à Germanis, quos nos Saxones appellamus, cōdita & habitata. In ea ſunt Siculi, genus hominū ferox & bellicoſum: inter quos nullus neq; nobilis, neq; ruſticus, omnes eodem iure cenſentur, Heluetiorum inſtar. Tranſſyluania ipſa rerum omnium eſt feraciſsima, pręcipuè auri, argenti & aliorum metallorum: ad hæc ſalis montani. equos generat nobiliſsimos, uino abundat, ſed nō æquè excellenti ut Hungaria & Sclauonia. Tranſſyluaniā duę cingunt Valachiæ, Tranſalpina & Moldauia: illa Danubio, hęc mari Euxino admota: utraq; cum Tranſſyluania eam Europę nunc occupat partem, quæ olim Dacia erat. Sic totus iſte tractus Transdanubialis, qui nō ſolum Hungariam ulteriorē, ſed Tranſſyluaniā quoq; cum utraq; Valachia cōtinet: Danubio, montibus Carpathijs, mari Euxino, & rurſus eodem Danubio ex omni parte includitur. Et hæc de generali Hungariæ ſitu: nunc reſtat de his locis dicere paulò aliquanto particularius, in quæ tota huius belli uis incubuit. Infra Budam, per ripā Danubij deſcendentib. pręter quoſdā ignobiliores pagos & uicos, Rakos, pòſt Tholna eſt, ſedecim miliarijs noſtris Hūgaricis à Buda remota. Inde Batha, ſub Batha Mohacz ad ripā Danubij ſitum. Mohacz ad dextram, in locis mediterraneis, Quinqueccleſias habet, ciuitatem ante hanc cladem in Hungaria ſatis inſignē, qua-

tuor mi-

tuor miliarijs, uel paulò amplius à Danubio, tribus à Drauo remotã. Drauum uerſus Socloſium, ultra Drauũ Valpo arces nobiles habentem, à Mohacz porrò uſq; ad Drauum flu. quatuor uel paulò amplius, miliaria ſunt. Supra eum aũt locũ ubi Drauus Danubio miſcetur, in ulteriori ripa eſt oppidum Ezeek, & ibidẽ ueſtigia magnę alicuius, tẽpore quo Romani Pannonias obtinebant, urbis: coloniæ fortaſſe Romanorũ, ab oſtio Draui nõ niſi duob. miliarijs remotæ. In eo loco ubi Ezeek eſt, Drauus in anguſtum coarctatus, põti faciendo eſt aptiſsimus: quod ſequuti noſtri, tempore quo Belgradum amiſſum eſt, pontẽ ibi per quem exercitus traducerẽt, extruxerant. Poſt Ezeek, Erdeuud eſt, arx præpoſiturę Thitetienſis, locus undiq; ſyluis cinctus, & qui paruo labore, natura adiuuante, munitiſsimus effici poſſet. Poſt Baroh, Vualko, Zatha, & e regione Bachia, quam diximus: altera Hungarię metropolis, in loco cãpeſtri ſita, ut ſunt omnia alia ulteriora, quæ inter Tibiſcũ & Danubiũ iacent, cãpeſtria & plana, atq; ob id pecori & armẽtis alendis inprimis utilia. A' Zatha per eandem ripã, eſt Vuilak oppidum cum nobiliſsima arce, atq; ibi primũ aperit beata illa & fertiliſsima regio Sirmienſis, non uini ſolum tota Septentrione laudatiſsimi, ſed etiam rerum omnium quę ad uſum humanum pertinent, ferax: tot olim Imperatoribus, atq; etiam (ut annales Romani habent) unius adpontificatum Romanum euecti, mater & alumna. Oppido olim eiuſdem nominis inſignis, cuius etiam nunc ueſtigia extare dicuntur. Mira ibi eſt locorum amœnitas, mira ſoli fœcunditas, incredibilis aeris temperies: quod propterea iam eſſe conſtat, quòd ea regio non eſt à littore Adriatico niſi tridui, aut ad ſummum quatridui itinere remota. Prima, in Sirmia ab Vuilak recedentibus occurrit Banmonoſtra, ſedes epiſcopatus Sirmiẽſis: ac anteq; ad Varadinum Petri perueneris, Kamanceh nobile oppidũ. intra illud eſt Varadinũ Petri, oppidũ cum arce eccleſię Colocienſi ſubiectũ: quẽ locũ amiſſo Belgrado, pro Belgrado numeramus. poſtea eſt Zalonkemen, & alia non magni nominis oppida, ſuperiori Belgradenſi clade per Turcas diruta. Inde in eo angulo ibi Sauus Danubio influit, arx Zemlen: inter hanc arcem, & Belgradum oſtia Saui: & in altero cõfluentis angulo Belgradum illud, tot nobiliſsimis cum hoſte Turca cõmiſſis prælijs inſigne: à cuius iam penè captæ oppugnatione, Ioãnes Huniadij, Matthię regis pater, Hungariæ gubernator, cum fratre Ioanne Capiſtrano, Amurathen olim Turcarum imperatorẽ, ſumma cũ nominis noſtri gloria repulit. Hanc arcem nos Nandor Albam uocamus, aliqui Albã Gręcam dicunt, antiqui Thaurinum appellarunt. Sita eſt, quà Hungariã ſpectat, in rupe præcipiti, oppidũ habẽs ſub ſe eiuſdem nominis: hinc Sauũ, ubi Danubio miſcet, illinc Danubiũ præterfluentẽ deſpiciens. Et in hunc modum ſe habet Hungaria: & eorum locorum, ubi tantam cladem accepimus, ſitus. Nam ad dotes Hungariæ, quibus ſupra omnes Europæ prouincias (ſi uerum dicere licet) abundat, referẽdas, peculiari uolumine eſſet opus. nos ſitũ eius, ut magis eſſet cõſpicuus, oculis legentium ſubijcere ita uoluimus.

¶ Rex igitur, ut ad inſtitutum redeamus, ubi accepit, Turcorum copias iam Sauũ tranſire, ueritus ne illo ſuperato, eueſtigiò ad ripas Draui, & ad oppidum quod diximus Ezeek, ante ſe occupandum feſtinaret: ad eum locũ præſidio retinendum, animum adiecit: quæ res demandata eſt comiti Palatino, qui tunc non procul à Drauo, in arce fraterna erat. Qui licet malè pedibus affectus, id tamen curandum impigrè ſuſcepit. Cæterùm illis, quibus mandatum erat ut eòdẽ uel irent, uel copias ſuas mitterẽt, mandata ſegnius quàm par erat obeuntibus, Palatinus fruſtra id quod aggreſſus fuerat, facere conatus, Budam ad regem uenit: ubi accuſata eorum qui ſibi adeſſe noluerunt negligentia, poſtea apud regem manſit, regiæ exhinc cõtra hoſtem profectionis comes. Sub idem ferè tempus rex factus eſt certior per ſecretum nuncium à quodam, cui hoſtis conſilia ac rerum eius ſtatus erat exploratiſsimus, nihil eſſe conſultius, quàm ſi Vayuoda Tranſſyluanus, cum Tranſalpino, (nam & huius fides regi in hac parte explorata eſſe uidebatur) uel à tergo aggrederentur hoſtem, nihil tale cogitantem: uel illo rectà contra regem tendente, ipſi iunctis uiribus Thraciam,

ciam,omni præſidio nudatam, inuaderent. ita enim fore, ut hoſtis uel opprimere-
tur in medio:uel certè ab incepto deſiſtere, atq; ad ſua defendenda redire cogeretur.
Fuit id conſilium primò ſuſpectum,ob nõnullas cauſas, quas lõgum eſſet cõmemo-
rare. Deinde cum Strigonienſi archiepiſcopo res fuit cõmunicata,illo conſilium ap-
probante,præceptum eſt Vayuodę Trãſſyluano,per Vrbanum Batthiani,qui tunc
fortè in Moldauiam mittebaẽ,ut re plenius cognita,id faceret quod magis è Repub.
eſſe arbitrareẽ. Et,ſi id putaret utilius,uires ſuas & Tranſſyluanorũ, cum Vayuoda
Tranſalpino,ad illa loca conuerteret. Quæ res pro magna parte in cauſa eſſe potuit,
quòd Vayuoda ad tempus prælij adeſſe non potuerit. Iam dum hæc agebanẽ, non
aderat ſolùm,ſed & præterierat tẽpus conuentui Tholnenſi deſignatũ,& nemo ad-
huc ad eum locum ueniſſe audiebaẽ: uidebãturq; omnes ſolum regẽ inſpicere, neq;
prius Tholnam uenturi, niſi regem ibi intellexiſſent eſſe.Inualeſcebãt interim in di
es magis ac magis rumores de Turcę ulteriori progreſſu: donec auditũ eſt,eum Sa-
uo tranſito aliquot caſtellis obuijs dirutis, Varadinum Petri obſidere:& iam arcem
(nam oppidum parum munimentum habebat) acerrimè terra & aquis oppugnari.
Tum deniq; rex,licet neq; ex Boemia,neque aliunde quiſquam adhuc aduenerat,&
paucas admodum copias apud ſe haberet,ne quid tamen in tãto regni periculo omi-
ſiſſe uideretur,quod à ſe fieri poſſet, XXIIII Iulij Buda egreditur, penes Danubij
ripam,Tholnam uerſus paulatim iturus: ſperans interim, alios quoque ad ſe uentu
ros. Paulo ante hunc regis ex Buda egreſſum miſſus fuerat Stephanus Bathori de
Somlio ad Vayuodam Tranſſyluanum,qui eum iuberet,reiectis omnibus alijs cõ-
ſilijs,hoſtis aduentu ita iam exigente, cum omnibus copijs Trãſſyluanis ad regem
properare. Habuit tunc rex, cum ex Buda egredereẽ,cum his qui Mariæ reginæ &
archiepiſcopi Strigonienſis erant,equitum ac peditũ ad tria milia. Eo die quo Bu
da egreſsi ſumus, ad ſuburbanum Ambroſij Sarkani peruenimus, duobus milia-
Erd ſuburbanum. rijs à Buda diſtans: Erd loco eſt nomen, ibi rex equum amiſit,quem habebat om-
nium chariſsimum ac præſtantiſsimum, repentino morbo abſumptum: ex quo
incredibili dolore eſt affectus. multi id pro infauſto omine habuere. Vbi cum ali-
quot diebus rex fuiſſet commoratus, neque quiſquam ad eum ueniſſet,cùm ijſdem
copiolis, cum quibus illuc uenerat, ulterius ad uicinum pagum, Erchij uocatum,
procedit: ibi etiam multis diebus inutiliter conſumptis,& ſolo Andrea Bothori ex
primoribus tum,non contemnendis copijs ad eum ueniẽte,per ripam Danubij ad
Penteleum eſt itum, locum & ipſum (ſicut & de Ezeek diximus) uetuſtate alicuius
etiam Romanorum colonię ueſtigia ſeruantem,ubi nobis à Vayuoda Tranſſyluano
Georgius Baſij,cum mandatis præſtò fuit. Summa mandatorum hæc erat: Vayuo-
dam ualde ancipitem eſſe quid agere debeat, ob tantam qui ad eum miſsi illis die-
bus fuerant,nunciorum uarietatem. ueniſſe ad ſe primùm aliquot literas regias,dein
de frequẽtes nũcios (in quibus Gaſparum etiam Horuuath de Vuimgard,regię da
pis in menſam apponendæ præfectum) quibus ad regem uenire iuberetur. ueniſſe
poſtea Vrbanum Batthiani, qui conſilia quædam de hoſte à tergo cum Vayuoda
Trãſalpino aggrediẽdo,ad ſe detulerit. ueniſſe poſtremò Stephanũ Bathori de Som
lio,qui rurſus priora illa mandata repetiuerit, non reuocatis apertè ijs quæ per Vr-
banũ Batthiani fuerant nunciata. Atq; ita prorſus ſe incertũ eſſe,quid inter tot conſi
liorum mutationes agere,uel quid'nam horũ mãdatorũ exequi debeat:ad omnia ſe,
quæcunq; regia Maieſt. iubeat,eſſe paratũ. Sibi tamen uideri illud conſilium longè
eſſe ſalutarius, quo ad regem uenire iuberetur. Serum eſſe iam illud de Turca à ter-
go aggrediendo: &, ut ualde periculoſum,ita iam factu longè quàm antea difficili-
us,etiamſi maximè cõducat. Iam enim Tranſalpinum,cum quo id facere iubereẽ,coa
ctum eſſe mittere in caſtra Cæſaris Turcarũ,pro obſide filium,quem unicũ haberet.
His à Georgio Baſij cognitis, rex inde ad Felduar (ita oppidum in eadem ripa
Danubij ſitum appellamus) eodem quo Baſij mandata domini ſui expoſuerat, ma-
nè profectus, Georgio ibi in ſenatum uocato mandat, ut dies & noctes, quantum
maximè

maximè poſsit, ad Vayuodam feſtinet:placere regi,Vayuodæ conſilium:& ita nũc, hoſte limites regni ingreſſo,& contra ſe properãte,ex uſu eſſe . Itaq; rebus omnibus & conſilijs alijs poſtpoſitis, Vayuodæ cum omnibus tam Tranſſyluanorum co- pijs,quàm alijs , quos per uiam ad regis caſtra ueniẽs ubiq; offenderit,ad regẽ feſti- net,omnes quoſcunq; poſsit in caſtra regia trahat,non nobiles ſolum & militares, ſed etiam agricolas.Dãtur literæ ad Tranſſyluanos:danť & ad epiſcopum illius prouin- ciæ Ioannem Gozthan,reginæ cancellarium:dantur ad Vayuodam ipſum,Georgio id ex uoluntate, (ut dicebat) domini ſui ſuadẽte. hæ,quas ille alijs ad eos facilius mo uendos oſtẽdere poſſet,ſolito arctius ſcriptæ:& in quib.ſub pœna infidelitatis ei mã dabatur,ut ad regem dies & noctes feſtinaret.Mittiť cum Georgio Baſij,ut res faci- lius & celerius confici poſſet,Ioãnes Statilius,acris & prompti ingenij uir,ac nõ me- diocris literaturæ,Petri Berizlai epiſcopi Veſprimienſis & Bani Martini, uiri pacis & belli artibus clari,ex ſorore nepos.alij nondũ à rege diſceſſerãt : & ecce infauſtus nũcius, Varadinũ Petri per plures dies à noſtris uiriliter defenſum,omnib. ferè de- fenſorib. interemptis,muro (quo peruetuſto, & ideo nõ ſatis ualido,arx erat circũ- data) crebris tormentorũ ictib. in terrã deiecto, in hoſtiũ poteſtatẽ ueniſſe:atq; eos inde terra & aquis ad alias ꝓpinquas arces,maximè ad Vylak oppugnandũ, prope- rare. Rex hoc nũcio cõſternatus,tanto magis ꝓperare iubet eos,quos ad Vayuodã mittebat.ſcribunť prȩterea literȩ ad oẽs partes.mittunť nuncij ad Georgiũ comitem Scepuſiẽſem,q non lõgè ab Albaregali,cũ quinq; hominũ milib. eſſe dicebať:ad Frã ciſcum Batthyanij,Banũ Croatię, ad comitẽ Chriſtophorũ,quẽ iam fama erat à Fer dinãdo digreſſum,in Croatiã ad patrẽ perueniſſe,ut acceptis inde armis,equis & do meſtico milite, ad regẽ inſtructior ueniret. Ad hæc Ladiſlaus Macedo Budã ad regi nam celeri curſu ire iubeť. Petitur à regina,ut fratrem Ferdinandũ,& in eius abſen- tia præſides Auſtrię,pro ſubſidijs antea petitis,regi quamprimùm ſubmittendis,ur geat:& maximè pro tormentis bellicis,quibus hoſtem inſtructiſsimũ audiebamus, nos non ualde abũdabamus.Deinde ut regina urgeat Boemos quoq;:& illas copias Boemicas,pro quibus nomine & ære ſuo priuato conducendis Mezericio pecuniã dederat. Vrgetur per literas Thomas Nadasdinus,qui ad Ferdinandum miſſus fue rat,ut inſtet apud eum,narratis & regni ac regis periculis,& præcipuè Varadini Pe- tri amiſsione,ne princeps regi,duplici cognatione,& periculorũ etiam ſocietate con iunctus,regem in tanta neceſsitate deſerat. Idem agere iubeť Nadaſdinus apud alios Imperij principes,qui tunc (ut ſuperius dictum eſt) Spiræ conuentũ Imperialẽ ha- bebant. Inter hęc Paulus Thomorij,qui adhuc ante Varadinũ Petri expugnatum, dum duo equitum milia haberet,quæ ſola tunc cum eo erant,ſummę temeritatis eſ- ſe iudicat,tantæ hoſtium multitudini ſe opponere: relictis in præſidio arcis mille cir citer peditibus,& paucis equitibus,quos in arce ab hoſtibus defendenda perijſſe di ximus,in alteram Danubij ripam tranſgreſſus fuerat. ubi, quantum poterat, hoſtis celeritatem retardabat , tam terra quàm aquis. Habebat enim & ſuper Danubio copias nauales, eorum quos nos Nazadiſtas appellamus, non paruas , hoſti tamen longè impares. Rex uerò oppugnatione Varadini Petri audita, per ripam Da- nubij, ex eo loco quem ſuprà diximus ad Pakos,ibi biduum cõmoratus,& erat dies transfigurato ſaluatori ſacra, Tholnam peruenit,aucto iam ãliquantulũ exercitu: & cum Tholnam intraret,habuit ad quatuor, uel paulò amplius equitum milia. Thol- nam intranti regi,prodijt obuiam,cum his qui pauci iam Tholnam cõuenerant, co- mes Palatinus:qui adhuc ex ſecundis caſtris,quæ eum in Erchij diximus habuiſſe, Tholnã fuerat præmiſſus. Rege Tholnæ exiſtente, conuenerunt ex omnibus ferè tam citerioris quàm ulterioris Vngarię ꝓuincijs, quæ nos comitatus appellamus, frequẽs numerus.ſuperuenit & comes Georgius Scepuſienſis,cũ trecẽtis,uel paulò amplius equitib. grauis & leuis armaturę,ac mille circiter ductis peditib. Affuit & Hannibal Carthaginenſis Cyprius cum mille trecentis peditibus, pontificijs pecu- nijs conductis. Venerunt & alię pedeſtres pontificis copię, q̃ omnes in unã ſummã

collectæ, efficiebant quatuor peditum milia, armis & robore militum eleganter inſtructæ. Atque ex hoc numero, duce Leonardo Gnomskij Polono, egregio caſtrorum metatore, & ad hoc ipſum præcipuè conducto, Poloni mille & quingenti: qui rebus omnibus, quibus hoc militum genus commendari ſolet, alios peditatus lõgè anteibant. Venerũt per hoc ipſum tempus & nõnulli ex epiſcopis: Paulus Vardaij Agrienſis, Frãciſcus Perenni Varadiẽſis, & plures tam epiſcopi quàm ſeculares. Dũ Tholnæ eſſemus, cõſultatum eſt diligenter frequẽtiſsimo ſenatu, quotidie ferè, diebus regni, de ulteriori regis progreſſu, ac rurſus de retinendo tranſitu Draui: quando iam & de Sauo & de Varadino Petri actum eſſet: & Turca expugnatis iam omnibus penes Danubiũ caſtellis, & arce etiam Vilak in poteſtatẽ recepta, ad Ezeek aduẽtare diceret. Deſignatur itaq; rurſus, qui ꝓperet ad Draui tranſitũ, ante hoſtẽ occupandum, idem comes Palatinus, qui prius. Adduntꝰ plures ex optimatibus, qui eum ſequantꝰ cum copijs: quorũ aliqui, dum mandatũ regium exequi recuſant, dum priuilegia ſua & morem baronũ ſub regijs tantũ ſignis militandi iactãt, ea quoq; res, Draui ſcilicet defenſio, fuit prętermiſſa: Palatino, tametſi eadem qua prius corporis ualetudine impedito, nullũ tamen laborem recuſante: quem cum ad Mohachiũ progreſſum, cæteri qui mittebãtur, ſequi recuſarent, priuilegia ſua (ut diximus) allegantes: rex in frequenti ſenatu, ubi de hoc agebatꝰ, ſubitò in iram uerſus: Video, inquit, ego unumquenq; capite meo (uerba enim regis, ſicuti fuerunt, ita ponemus) excuſationem & ſalutem capiti ſuo quærere. Ego perſonam, & caput meum ideo in hęc pericula adduxi, ut illud pro huius regni & ueſtra ſalute omni fortunæ diſcrimini obijcerem. Ne quis igitur ſit, qui poſsit excuſationẽ aliquã ſuę ignauiæ capite meo prętendere, néue poſsit aliquid mihi imputari: ibo ego, Deo optimo bene iuuante, cras uobiſcum in perſona, eò, quò alij ſine me ire nolunt. His dictis applauſu multorũ, admiratione uerò omnium qui aderant ſubſequuto, ſignum in ſequentẽ diem proficiſcendi canere iubet: quibuſdam, qui non ignorabant, quid inde periculi ſequi poſſet, fruſtra profectionem huiuſmodi diſſuadẽtibus. Ex Tholna igitur ſequẽti die profecti, pridie eius diei qui erat aſſumptæ Virgini matri dicatus, Zeckzardum, inde binis caſtris Bathã peruenimus. Fuerunt prius miſsi inualeſcente in horas hoſtis appropinquatione, qui exercitũ per pagos & uicos huc illuc diſperſum in unum cogerẽt, & Batham cõpellerent. Fuit miſſus epiſcopus Boznenſis, Georgius de Palina, uir iuris ſcientia & uitę integritate clarus, qui Paulum Tomori cõdẽ uenire iuberet. Cum itaq; Batham omnes cõueniſſent, & tempus exigere uidereꝰ (id quod & ad eam diẽ uidebatur non ſine graui detrimento & incommodo dilatum) Imperatorẽ aliquem exercitui præficere, rex animis ac ſuffragijs omniũ, à ſingulis ſecretò exploratis, cum multo maioris partis uota in Monachũ inclinare uideret: eum cum comite Georgio Scepuſienſi, fratre Vayuodę, totius exercitus Imperatorẽ declarat: non omnib. eam ducũ, pręſertim Monachi, declarationẽ approbãtibus, quibuſdã etiã ſatis grauiter id ferentibus. quos tamen poſtea oẽs uidimus dicto ducum obſequẽtiſsimos fuiſſe. Verùm Tomorij cum regis uoluntatẽ eam circa ſe eſſe uideret, ut curã ducendi exercitus omnino ſuſciperet, diu eſt, multũq; reluctatus, nunc regularem profeſsionem, nunc imperitiã, ac uirium ſuarũ tanto oneri ferendo imparitatẽ cauſatus: habere dicebat regiam Maieſt. multos claros uiros, ex ordine patricio, ſeculares, quibus hoc muneris longè magis conueniret. nominabat comitem Palatinum præſentẽ, & Vayuodã abſentem: utrumq; in magnis expeditionibus uerſatũ, & ducẽdi exercitus alijs omnib. q̃s Hũgaria haberet, peritiorẽ. ad hæc, comitẽ Georgiũ Perẽni. hęc iuuenes, nõ carentes tamen & ingenio, & miniſtris lõgè ſe bello gerendo aptioribus: ſe tanto oneri omnino imparẽ, ut qui tale bellũ, quale tunc ſuę Maieſt. inſtaret, ne oculis quidem unquã uidiſſet: neq; id onus ullo pacto ſubiturũ, etiam ſi rex caput ei amputare iuberet. His & alijs eiuſmodi tam publicè quàm in ſecrètis regis colloquijs fruſtra ſæpe commemoratis, rex nihilo ſecius eum ducem belli declarat. Addit ei, quod diximus, Georgium comitẽ, Vayuodę fratrẽ, qui & ipſe diu eſt eam prouinciã pertina-

elſsimè deprecatus. Tandem ea lege cōſenſit, quòd ei nemo alius, niſi frater Paulus (ita enim dicebat) collega daretur: neq;, ubi frater adueniſſet, liberum eſſet ei ſtatim hoc munere ſeſe abdicare. quod facilè fuit conceſſum: quòd longè iam antea fuerat decretum, ut cum Paulo Tomorij, & comite Chriſtophoro Vayuoda, dux huic bello gerendo præficeretur. nam comes Nicolaus de Salm ualetudinem aduerſam excuſauerat. His itaque peractis, duces ad locum caſtris prope oppidum Mohacz capiendum proficiſcuntur. Erat id oppidum epiſcopatus Quinqueccleſienſis inter Batham & oſtia Draui fluminis, in ripa Danubij ſitū. Danubius paulò ſupra Bathā ſcinditur in duos alueos: quorum maior ulteriorem, quę campeſtris eſt, Hungariam ſecat: minor Batham & Mohaczium alluit: ambo infra Mohaczium in unum coeuntes, inſulam ibi efficiunt. Mohaczi uicus ſiue oppidum eſt ſatis celebre, habet circa ſe quaq; uerſum ingentem planiciem, nullis collibus uel ſyluis impeditam. Habet ad ſolis occaſum Quinqueccleſias, ciuitatem (ut diximus) ante hanc cladem ſatis inſignem. A' Septentrione eſt ei, quam diximus, Batha: ab Oriente habet illum minorem Danubij alueū, à Meridie quatuor & amplius miliarijs remotū Drauum fluuium, inter quem & Mohaczium ſunt partim colles uitiferi, partim paluſtria quędā loca. & in hoc ipſo ſpacio erat, nō procul à Mohacz, aqua potius quædam paluſtris, quàm ꝙ ea uel palus uel amnis uocari poſsit. Kraſſo eum incolę appellant. ultra quē habebat Tomorij quinq; aut ſex equitū milia in caſtris, partim ex his q̃ ab initio cū eo fuerant, partim qui poſtea cū Petro Perenni, & cum alijs ad eum aduenerāt, quos iuſſu regis ex ulteriori ripa Danubij in citeriorē traduxerat, cum exercitu regio coniungendas. Loco igitͬ caſtrorum cum collega prope Mohaczium capto, ac diligēter ex præſcripto etiā Leonardi Gnoienskij metato, & ſua cuiq; ſtatione aſsignata, ipſe rurſus ad ſuos, qui ultra illā aquā in caſtris erant, cum Petro Perēni proficiſcitͬ, illos quoq;, ſi id ei perſuaderi poſsit, in caſtra regia ſecū adducturus. Quò ubi peruenit, & ubi militib. & copiarum ductoribus in unum cōuocatis uoluntatē regiā, & pariter ſuā de caſtris retroducēdis expoſuit: tum uerò milites ad unum oēs fremere, indignari, ſeſe ab hoſte, cui obuiam iri oportebat, cum quo manus, ſi uiri eſſent, ſtrenuè forent conſerendæ, abduci: fugam meditari, non pugnam. Principes, qui talia regi ſuaderent ocio & inertiæ aſſuetos. Veniat modò rex, & ſecum in hoſtem arma ferat: uictoriam fore in manib. ſuis. Exploratū ſibi eſſe habere quidē hoſtē ingentem uim hominū & tormentorū: exercitum tamen eius imbellem eſſe, & inermē: uix decimū aut uigeſimum quēq; telum aliquod habere, quo nocere poſsit. Illud etiam eſſe ſibi cōpertum dicebant, omnem illam ſtrenuam olim, & inuictā Turcarum manum, primùm ſub Belgrado, pòſt in expugnatiōe Rhodi cecidiſſe. Agat modò magnanimus dux cum collega, quæ ſint ſtrenui ducis: omnia proſperè caſura. Auellat regem & ſtrenuum quemq; militem, ab illa inerti ſacerdotum & aliorum pugnā detrectantiū turba, qui regē etiam ipſum de animo & corpore præſtantē, ſuis ignauis moribus & cōſilijs corrumpere & effœminare, & ex pręſtantiſsimo iuuene ſui ſimillimū reddere conentͬ. Dum hæc in illis caſtris agunͭ, iam apud Mohaczium oēs loca in caſtris ſibi deſignata occupauerant, & ſub tentorijs agebāt. Rex adhuc ſe in Noua uilla Macedoniorum, quæ inter Batham & Mohacziū eſt, cum paucis continebat: nō paruo expoſitus periculo, ſi hoſtis nō multū inde remotus, paucitatē, q̃ apud regē erat, animaduertere potuiſſet. Sed regis fatū in aliud tēpus, ubi lōgè glorioſius pro patria occumberet, fortuna reſeruabat. Aduolat interim repentè ex caſtris, nocte intēpeſta, ad regē ſomnū carpentē, Michael Podnamiczkij, ab optimatib. miſſus, afferens pro re certa, Cæſarem Turcarum Drauū iam tranſiuiſſe, cum magna copiarū parte: reliquā cum omne celeritate traduci, certamē nullo iam modo differri ulterius poſſe. Orare optimates regiam Maieſt. ut omni mora poſtpoſita, ad eos in caſtra ueniret, de prælio cum hoſte conſerendo conſultaturus. Rex his qūę Podnamiczkij attulerat cognitis, & aduocatis his paucis cōſultatoribus quos ſecum habebat, conſultat quid in re tam trepida & ardua agendum eſſet. Occurrebat regi conſilium Vayuodę Tranſſyl-

Kraſſo palus.

Tranſſyluani,è comitis Chriſtophori,quorum uterq; per nuncios,qui ab illis paulo antè redierãt,damnarat cõſilium eorũ qui regem ante tempus ad locum hoſtis adeò propinquũ adduxearnt.Fuiſſe regi uel Budę expectandum,uel in alio quopiã remotiore ab hoſte loco ſubſiſtendum,dum oẽs regni uires & auxilia conueniſſent. Hortati fuerant regem, ne ante ſuum ſaltem aduentum, manus cum hoſte conſereret. Nunciabat & illud Vayuoda,per Ioãnem Statilium,uenire ſecum ex Tranſſyluania copias cùm numero tum robore militum ita præſtantes,ut in eis poſſet rex uel præcipuam ponere ſpem uictoriæ. Et hæc igitur ueniebant regi in mẽtem,& ante oculos ei uerſabantur quæ Senatus nunciabat.Cui ſi non paruiſſet,ſi quid aduerſi contigiſſet,hoſte præſertim adeò propinquo,& militibus tanto ardore pugnæ flagrantibus,uidebat omnem rei malè geſtæ aut occaſionis prętermiſſæ culpam in ſe unum coniectum iri. His curis anxius,ſtatuit tentare optimatum animos,ſi quo pacto ad Vayuodam ſaltem,& comitem Chriſtophorum expectandum,& ad caſtra interim, ſi hoſtis urgeret,in tutiorem locum transferenda induci poſſent. Mittitur ergo in caſtra,eadem fermè illa noctis hora qua Podmanijczkij uenerat, cancellarius,qui apud regem erat,ſuaſurus primoribus,maximè ducibus belli,& Strigonienſi archiepiſcopo,ac comiti Palatino (nam reliquam procerum ſimul & uulgi multitudinem à nutu iſtorũ pendêre non ignorabat) prælij dilationem.Iubetur cancellarius commemorare omnia ex ordine,quæcunque à Vayuoda & à Chriſtophoro fuerant regi nũciata:ponere eis ante oculos,quàm manifeſtum excidium regno immineat,ſi rex cũ tot primoribus,tanto totius regni Hungariæ nobilitatis & militiæ flore,ſeſe tam aperto periculo exponeret.Nam ſi contingat(id quod hoſtium multitudine & apparatu cum paucitate ſuorum collata,magnopere eſſet extimeſcendum) regem ſuccumbere:quid poſtea eſſe,quod poſsit hoſtem remorari, aut impedire, quò minus tota Hungaria paruo negocio potiatur? Dicebat inſuper,eſſe longè fortaſſe utilius, dum alij ueniẽt,dum Vayuoda cũ Tranſſyluanis,Banus Sclauis,Chriſtophorus ex Croatia,Boemi cum Morauis & Sleſitis,& ſi quæ alia auxilia eſſent uentura, adeſſe poſſent,exercitum abducere in aliquem tutiorem locum:uel retro etiã,ſi hoſtis eam neceſsitatem imponat,aliquantulum cedere.minus calamitatis accepturã eſſe Hungariam,ſi hoſtis eam totam à Mohacio uſq; ad Poſonium peruagetur,ac ferro & igni deuaſtet,quàm ſi tanti exercitus, in quo rex & tanta ſit procerũ nobilium & militum turba,uno prælio deleãtur.His enim deletis,quid poſtea ſpei regno reliquum eſſe? Rege aũt,& tot ꝓceribus,ac tali milite ſaluo,faciliora fore omnia: eò pręſertim rege, qui generis propinquitate ac neceſsitudine ſit longè lateq; uniuerſum Chriſtianum orbem circumplexus. Hæc cum cancellarius,quemadmodum iuſſus erat, eadem illa nocte ad proceres,primùm primoribus ſingulis ſeorſim nocte aditis, deinde ad Senatũ uniuerſum detuliſſet, nihilo magis profecit,quàm ſi nihil eis fuiſſet nunciatum:adeò omnium animi erant partim uana uictoriæ ſpe certaminis auidi: partim metu diſſuadendę pugnę,cuius deſiderio uidebant militum animos accenſos, occupati. Rex igitur ſub primam lucem in caſtra uenit:& quia nõdum ex Buda naues uenerant,quæ tentoria & alia in caſtris regi neceſſaria deferebant,in domum epiſcopi oppido adiacentem diuertit,tẽtaturus ibi quoq;,quod per cancellariũ paulo antè fruſtra tentauerat.Conuocantur igitur ad regem omnis omnium ordinum & nationũ conſiliarij,diu Senatui ex ordine etiam militari interfuere frequentes: & ex Boemis quoq; & Morauis,illi qui ad eos pręuenerant.Agitur diligenter cum ſenatu & militari ordine, quid facto ſit opus:cum nemo adhuc eorum qui ex Tranſsyluania, Sclauonia,Croatia,Boemia,Germania expectarent̃,adeſset; quorum pleroſq; certa ſpes eſset breui affuturos:hoſtis aũt in propinquo eſset,nõ niſi duob. ad ſummũ miliarijs à caſtris regijs remotus,pugnam fortaſse nullo pacto dilaturus:quid faciundũ regi cẽſerent: transferẽdáne aliunde caſtra, pugnę,interim dum hi qui expectabantur aduenirent,differẽdæ gratia: an belli fortunã cum hoſte experiundam? Aderat his conſultationib.Paulus etiam Tonorij,proxima nocte ex alijs caſtris hac ipſa

de cauſa

de cauſa acccerſitus: qui cum à prælio cum hoſte conſerendo uideretur non alienus, rex miratus qua ſpe animum haberet, & eius etiam à tali propoſito auertendi gratia. coram uniuerſo ſenatu iubet eum interrogari, primùm de ſuorum, deinde hoſtium numero. Nam & id ſciebat ille, magis ipſi quàm ulli alijs conſtare, ob frequẽtes exploratores & transfugas, qui ad eum aſsiduè ueniebant. Ad primum reſpondit, tam in caſtris regijs, quàm in ſuis (erant enim, quod ſuprà diximus, diuiſa) non eſſe ſuo iudicio ſupra uiginti milia armatorum. In caſtris uerò hoſtium, dixit ſe certò intelligere ad 300000. hominum. quæ res, & tanta noſtrorum cum hoſtibus imparitas, cum animos omnium uehementer perculiſſet: ſubdidit repentè ille, non eſſe hoſtes propterea magnopere formidandos. eſſe enim illam multitudinem & inermem magna ex parte, & imbellem. Inſtanti regi rurſus percũctando, quot nam crederet hoſtium milia eſſe bello aptiora & ſelectiora? reſpondit, 70000. Is quoq; numerus uiſus eſt exercitum noſtrum quàm lõgiſsimè exuperare: præſertim cum idem tormẽta etiam bellica grandiora dixiſſet eſſe ſupra 300. His tamen diu multumq; cõſultatis, & tam Monachi cõſilio quàm animis ferè omniũ (præter paucos, qui neſcio quo uano metu ducti, non audebant palàm quod ſentirent proferre) iam per ſe ad pugnã decernendam ſpectantibus, ſuperuenere repentè inter medias has cõſultationes, miſsi ex alijs caſtris, qui cum in ſenatum intromiſsi fuiſſent, dixerunt, ſe nomine eorũ qui in alijs caſtris erant, tam ad regẽ quàm ad ſenatũ mãdata habere. Ita prius cum ſolo rege in ſecreto cònclaui collocuti, poſtea inde cum eodem rege egreſsi, monent ſenatum accuratè, nomine ſuorum, ne regem à pugna cum hoſte conſerenda dehortẽtur, habere ſe uires hoſtium, licet hi numeroſi ſint, planè exploratas: uictoriam eſſe in manibus, mòdò fortuna, quam Deus eis obtuliſſet, uti uelint. Venirent igi? cum rege, & caſtra Deo bene iuuãte cum ſuis caſtris hoſti uicinioribus, & illi inuadẽdo opportunioribus, iungerent. Quòd ſi quid aliud regi perſuadere niterentur, illis paratũ eſſe exitium: ſeq; ab hoſte contra nos, ſi caſtra noſtra caſtris illorum quamprimũ non admoueremus, uenturos affirmabant. His inter ipſas belli conſultationes corã rege & ſenatu expoſitis, illis etiam qui ſaniora conſilia ſequebantur, tam atroci denunciatione deterritis, pugna decernitur: nulla ſpe, neq; uaiuodam, neq; Chriſtophorum, neq; Boemos ad tempus prælij affuturos. Banus tantum Croatiæ, Fran. Bathianij, qui iam nõ procul à Quinqueeccleſijs cum copijs Sclauonicis erat, ſpem faciebat, ſeſe intra biduũ aut triduum affuturum. Id quod poſtea euenit ita. Fuerunt qui dimiſſo etiam ſenatu, multũ improbarent conſilia pugnæ, ita præcipitãter ineundæ. Fuit inter alios Franciſcus Perenni epiſcopus Varadienſis, feſtiui ingenij iuuenis, & ita

Epiſcopus Varadienſis.

certo ſcribendi charactere præditus, ut ei neminem noſtrorum (niſi fortaſſe Thomam Zalahazij epiſcopũ Veſprinienſem) in hoc genere præferri uelim, præſertim ſi tantum ingenio excolendo quantũ ocio, & his rebus in quibus iuuenes nobiliores, magno ſuo & patriæ damno tẽpus plerunq; cõterere ſolent, indulſiſſet. Is igitur, quaſi eorum quæ paulo pòſt ſequuta ſunt præſcius, regi non ſine omnium qui aderant admiratione dixit, eum diem quo pugnandum eſſet, poſtquã ita placeret, 2000 Hungarorũ martyrium (nondũ enim hũc numerũ exercitus excedebat) duce fratre Paulo Thomorij, pro Chriſti religione occiſorum fore cõſecrandum: ac pro eorum canoniſatione quod uocant, cancellarium, ſi is huic bello ſuperſit, in urbẽ fore mittendum, ut qui pontifici & ſupremis patribus ſit ad legationes Romæ defunctas bene notus. in quo utinam ille falſus fuiſſet uates. Sed erunt fortaſſe, qui accuſaturi ſint audaciam noſtrorum, qui ita cupidè pugnam hanc expoſcebant: & hanc uel temeritatem, uel improuidentiam ſint uocaturi: quod neque nunc deeſſe uideo. Sed ignorant multa illi fuiſſe in cauſa, quæ prudẽtiſsimos etiam & ſummos Imperatores, ad idem facilè impellere potuiſſent: & ante omnia, mirus & incredibilis, ac fatalis penè quidam militum ardor, ac certa & indubitata in omnium ferè animis uictoriæ ſpes. Ad hæc, occulta quædã Pauli Thomorij cum magna hoſtilis exercitus parte conſilia, cum his ſcilicet, qui uel Chriſtiani ipſi, uel Chriſtianis parentibus nati

erant:

erant: & qui tormētorum bellicorum apud hoſtem curam habebant, partim Germani, partim Italici generis. quin & illud accedebat, quòd non uidebatur ſatis tutus ab hoſte adeò propinquo receſſus: hoſte præſertim ob equorum uelocitatem ad nullam rem magis apto & prōpto, quàm ad perſequendū cedētes. Pugna igitur in hunc modum decreta, ea quæ ad pugnā pertinebant curantur. Ante omnia Tomorij in caſtra ſua, quæ in proximo fuiſſe diximus, proficiſcitur, ibi ægrè à ſuis impetrat, ut retrò aliquantulū concedant, & ſe cum exercitu regio coniungi patiantur. Ita ſequenti die caſtra noſtra cum caſtris illorum, medio ferè miliari, infra Mohaczium cōiuncta fuerunt: ſic tamen, ut & ibi noſtri illis non miſcerentur, ſed eſſet paruum interuallum inter noſtra & illorum caſtra relictum. Eodem tempore uenerūt ex Buda naues tormentis bellicis maioribus & minoribus, puluere item bombardico, & quibuſdam alijs ad pugnam neceſſarijs plenę: nouem etiam machinas à Viennenſibus miſſas aduehentes. Venerūt & Alexij Turzonis 200 ferè pedites, cum aliquot machinis. nam ipſe cum epiſcopo Veſprinienſi Budæ relictuſ erat apud reginam. Hi duo ad eius cuſtodiam & obſequia deputati fuerunt: fugæ etiam eius poſtea comites, qui in hūc uſque diem in reginæ obſequijs permanſerunt. Affuit & Banus etiam Croatiæ, die Dominico, qui pugnam pręceſsit, cum elegātiſsimis copijs: fuere ad tria milia equitum, ac non ita multi pedites. Venerant cum eo Ioannes Tahij, Ioannes Banffij, & nōnulli alij ex regni Sclauoniæ proceribus. Venit poſtridie eius diei manè, rege etiam inſtruente, (nam eo etiam die creditus eſt hoſtis in prælium deſcenſurus) Simon de Erdeuud, epiſcopus Zagrabienſis, cū fratre Petro Erdeudij, cū ſeptingentis amplius equitibus, uiris, equis, armis decenter inſtructis. Aduenit eodem ferè temporis momento Stephanus Azel, cum 300 equitibus fermè, quos Ioānes Bormemiſſa regi in ſubſidium miſerat, cum aliquot milib. aureorum, ſupremum à patre filio alumno munus. Venit circa ſerum eiuſdem diei, Ioannes Zerechen, ſupra 2000 peditum, eorum qui circa Drauum colunt, & inſignes ſagittarij habentur, ducens, partim in ſuis, partim in capituli Quinqueccleſienſis poſſeſſionibus collectorum. Venerunt & alij plures intra illud triduum: illi pręcipuè qui propinqui erant, & in his Philippus More epiſcopus Quinqueccleſienſis, & frater Lolo More. eius Vladislaus More. Quibus omnibus ſimul congregatis (fuere autem ad uiginti quatuor uel uigintiquinque hominū milia: nam naualium copiarum, quę & ipſæ eodem in loco erant, nullus in eo bello fuit uſus, Cæſare cum illo ſuo tam numeroſo & potenti 300000 hominum exercitu, non niſi per duo miliaria diſtante) conſumpti ſunt illic tres dies, qui pugnam anteceſſerāt, partim in pugnæ præludijs, quę aſſiduę fiebant, maiori ſemper hoſtium quàm noſtrorum damno: partim in conſultando, quo pacto & in quo loco cum hoſte congrediendum, quem in modum acies eſſet ſtruenda, ubi rex in acie ſtare, ubi eques, ubi pedes, ubi bombardæ poni deberent, quas ad octuaginta habebamus, cum hoſtilibus minimè cōferendas. Diſputatum fuerat ante illud tempus diligenter de regis perſona: fuerant, qui cenſebant eum cum aliquot hominum milibus selectis, procul ab acie ſtare debere. quod cùm nullo pacto exercitus laturus eſſe uideretur, qui regem de more uolebant prelio intereſſe: agitatum eſt & illud, ut regis loco, armis regijs alius indueretur. Sed id quoque uiſum eſt, ſine ingenti exercitus reclamatione ac conſternatione fieri non poſſe. Decretum igitur poſtremò eſt, cùm ſatis anceps pugna imminere uideret, ut eſſent qui regis ſeruandi curam haberent, ſi quid grauius accidiſſet: & regem ſimul ac aciem, ita ut reſtitui poſſe amplius non ſperaretur, inclinare uiderēt, ex media acie ereptum abducerent. Demandata fuit hæc cura Gaſparo Raskaij, Valentino Toronk, & Ioanni Kalaij, tribus præſtantiſsimis uiris, & regi ſine ulla controuerſia, fidiſsimis: diſpoſitis etiam ad id equis uelocioribus, quibus rex, ſi ita neceſsitas poſtulaſſet, in euadendo uteretur. Sed ut ad rationem diſponendæ aciei redeamus, erant non pauci, & in his Lāpert Gnoniskij, qui conſultiſsimum nimium cenſerent, ſi curribus quibus rex maximè abundat, acies undiq; cingeretur: ac ſi intra ſepta & munimēta

certamen

certamen fieret.hoc enim pacto futurum dicebant,ut hoſtis non ita facilè nos poſſet (quod magnopere timendũ erat,) circumuenire. Approbant hãc ſtruẽdæ aciei formam Radiſch Boſich & Paulus Bakith:ex quibus poſterior tribus legitimis prælijs à Solymano cum hoſte commiſsis,interfuiſſe ſe dicebat. Itum eſt igitur pedibus in hanc ſententiam.Demandataq́; ea cura Gnoinskij,& quibuſdam alijs:ſerius tamen quàm oportebat,& eo demum ueſperi, quo in ſequẽtem diem eſt cum hoſte pugnatum.Itaq; hæc quoq; res,ſicut alia multa,fuit neglecta.Aciem eo die quo eſt pugnatum (qui fuit XXIX Auguſti menſis, diui Ioanni Baptiſtæ decollato ſacer) ex ſententia eorum quos paulo antè nominauimus,ita extruere placuit,ut quãto latius extendi poſſet,extenderetur: in quo illud eſt potiſsimum ſpectatũ,ne ab hoſte circumueniremur. Deinde diuiſus eſt uniuerſus exercitus in duo agmina. In primo agmine,duces belli erant nullo certo loco: ſed ubi res poſtulaſſet, dextrũ eius cornu Banus Croatiæ,cum Ioanne Thahij : ſiniſtrum,quod Vayuodæ Tranſſyluaniæ, ſi adeſſe potuiſſet,deſignatum fuerat,Petrus Perennij curabat. Erãt in hoc priori agmine plures ex primoribus,in quibus Antonius Paloczij, Frãciſcus Hommonaij,Gabriel Perennij,Thomas Zechij, Andreas Bathorij,Emericus Czibak,& plures alij. Tormenta bellica ſtatim poſt principia poſita erant. Secundum agmen, ſiue illa acies,quam nos Statariam appellamus,in qua rex erat,ex equitatu magis conſtabat, paucos admodum pedites à lateribus habebat: inter hanc aciem,& primam,nõ intercedebat niſi ſpacium lapidis iactus.In eo agmine ante eum ordinem in quo rex erat,triplex erat ordo,magna ex parte ex cubicularijs regijs & baronibus conflatus: quorum dux erat Nicolaus Tharczay,uir & manu promptus,& ſingulari in regem fide. Ibidem erat uterq; aulæ regiæ præfectus Petrus Corlatkei,& Andreas Trepka Polonus.Erat & Stephanus Slijk Boemus, cum alijs Boemis & Morauis: & hi ante regem,regi proximi erant. Tres illos ordines ſubſequebatur ordo regius, & in eius ordinis medio rex ipſe,nempe

Ingenio, ſpecie,uirtuteq́, numinis inſtar,
Spes patriæ,regumq́ decus, ſi fata tuliſſent.

Ad regis dextram erant, antiſtes Strigoniẽſis, & Zagrabienſis.nam Agriẽſis adhuc ex Batha Budam fuerat miſſus, poſt Zagrabienſem, Varadienſem,Quinqueecleſienſem, Sirmienſem: duo enim ex prælatis,Iaurienſis & Vacienſis,ad læuã poſti erant.Poſt cancellarium,Nitrienſis,Boſnenſis,præpoſitus Albenſis,& poſt hunc ſecretarij ac cubicularij.regis in parte ſiniſtra,penes regem,locus erat relictus comiti Palatino:qui licet æger pedibus,& uix equo inſidens,tamen modò in primo, modò in ſecundo agmine diligentiſsimè uerſabatur.In læua igitur parte,cum Palatinus à loco ſuo abeſſet,erant penes regem aliquot barones : & illi duo,quos diximus,antiſtites.Regi à tergo adhærebant Czetricz,Maijlath,& Horuuath,ſtabuli regij magiſter. Poſt proceres ſimili modo erant hi, quos quiſque ſibi magis fidos & ſtrenuos pro tutela corporis ſui delegerat : his erat cõiunctus poſt regem & proceres,equitũ cataphractorum pulcherrimus globus, 1000, uel paulò amplius cataphractos continens. nam alij huius generis equites per primum agmen ſparſi erant. In medio huius globi erat uexillum regis,quod Ioannes Dragffij iudex curiæ,quę tertia eſt inter ſeculares à rege dignitas,ſuſtinebat.Hanc ſtatariam aciem cingebant undiq; equites leuis armaturæ,& pedites quoque à lateribus, quod ſuperius diximus.In latere eius dextro,poſt antiſtites & ſecretarios,erant illi tres,quibus tutelã regij corporis commiſſam fuiſſe diximus.Locus,ubi acies fuit inſtructa, receſſerat à Mohaczio miliari uno,à Danubio præterfluente miliario medio.Erat,quod & ſuperius dictum eſt,in eo loco ingens & lata planicies,nullis neque ſyluis,neque uirgultis,neque aquis,neque collibus impedita, niſi quòd ad læuam,inter eum locum & Danubium, erat aqua paluſtris,& limoſa,crebra arundine plena,ubi poſtea multi mortales perierunt. Contra nos collis erat in longum protenſus,in theatri quodammodo formam,ultra quem Cæſar Turcarum caſtra habebat. in collis imo deſcenſu,pagus modicus cum

Tt templo.

templo. Feulduuar ei pago eſt nomen. Ibi fuerunt poſitæ machinæ hoſtiles. eum locum oculis nos poſtea, circa extremum certaminis tempus conſpeximus, hoſtibus fuiſſe oppletum, maximè Ianiczaris, quos uocant, qui quicquid erat ultra illius pagi caſulas, omnia longo ordine occupabant: inter quos fuiſſe Cæſarem, poſtea fuit cognitum. Tormenta ita erant ibi poſita, quaſi in quadam ualle: propter quod noſtris longè minus, quàm ſi in plano fuiſſent, nocere potuerunt, & plus terroris quàm damni intulerunt. Acie in hoc quem diximus loco, eo quem diximus modo & die, paulo poſt ſolis exortum inſtructa, (erat autem dies clara, & multum ſerena) Palatinus regem ex eo loco quem ei deſignatum fuiſſe diximus, eductum, quod & triduo antè fecerat, per uniuerſum exercitum circumducit: ibi eum præſentem, de quo aliqui dubitauerant, omnibus manu oſtētans, paratum dicebat omnia extrema, & mortem etiam ſubire pro patria, pro ſacra Chriſti Dei opt. max. religione, pro coniugibus & liberis eorū. Agerent itaq; ipſi quoq; uiri fortiſsimi, Hungaros ſe eſſe meminiſſent: & eos qui & ipſi ſæpe, & eorum olim maiores incliti illi heroes, & fortiſsimi Chriſtianæ Reipub. propugnatores, tot clara trophęa, ex eodem illo, cū quo pugnaturi eſſent hoſte, retuliſſent. Nec eſſe quòd hoſtium multitudine deterreantur. non enim in multitudine, ſed in robore militum, ſitam eſſe uictoriam. Deum etiam ipſum ex alto, pro ſua ſancta religione pugnaturis affuturū: in manu ipſorum poſitam eſſe dicebat, nō patriæ ſolùm, quam hoſtis occupare ueniſſet, ſed totius Chriſtianæ Reipub. ſalutem. Hæc & alia talia cum Palatinus, & ſimul etiam rex omnibus ordinibus obequitatis, commemoraſſent: rex locum & ordinem ſuū repetiuit. Conſumpſimus poſtea maiorem diei partē in expectādo hoſte: qui ſe ita haud multis qui leuia cum noſtris certamina ac belli pręludia exercebant, præmiſsis, adhuc poſt colles illis continebat, dubium noſtros'ne, ut ad illas locorū anguſtias pertraherent, an ut pugna in ſequentē diem delata, nos ea nocte in caſtris ex improuiſo aggreſſos opprimeret. quod pro ea militum & tormentorum copia, qua abundat, non erat ei difficile factu: uel ut potius nos longa prælij expectatione fatigaret. Quicquid in hoc hoſtis fuerat ſecutus, non mihi de hoc eſt compertum. Tenuit certè nos tota ferè illa dies ſuſpenſos. Sic ſuſpenſis & expectātibus apparuit, iam ſole in ueſperam inclinante, agmen hoſtium, per uallem, quæ nobis ad dextram ſubiecta collibus erat, tacitè incedens, ſola haſtarum ſummitate illud prodēte. Monachus igitur, ratus id quod erat, illos uel ad caſtra noſtra diripienda, uel ut nos circumuenirent, tēdere de prima acie ad regem aduolans: iubet Caſparum Raſkay cum duobus alijs, quos ad cuſtodiā regij corporis deputatos fuiſſe diximus, ire exploratum, quid'nam illi molirētur, & ut eos ſi poſſent, ab incepto itinere auertant. Ille non immemor quid ei antea fuerat de regis cuſtodia mandatum, recuſata, quātum honeſtè potuit, prouincia, demū cùm & Monachum inſtare uideret, & regem Monachi imperio non contradicere, ne quod non ſine magna cauſa faciebat, id in ignauiam uel timiditatem ei uerteretur: ſubdit equo calcaria, & illuc quo nitebatur, cum ſocijs, & tota equitum qui eis parebant, cohorte feſtinabat, ea etiam ſpe (quod non uidebatur ullo modo dubitandum) illū ad tēpus, quo regi eius opera eſſet neceſſaria, inde facilè reuerti poſſe. At his eô quò diximus profectis, adhuc incertum erat, utrum hoſtis facturus eſſet eo die pugnandi poteſtatem: & erat poſt meridiem hora ferè tertia. Nec deerant ex primoribus, qui tam longam expectationem pertęſi, ſigna receptui canenda, & in caſtra redeundum cenſerent. Quod cum Monachus ſenſiſſet, repētè ad regem cum collega aduolat, pugnam nullo modo differendam eſſe monet: minus eſſe periculi nūc cum parte copiarū hoſtilium, quàm in poſterum diem, cum toto exercitu congredi, non eſſe de uictoria dubitandum. Ad quam uocem rex ſtatim ſigna canere iubet: & ſimul cum tubarum clangore, & tympanorum ſonitu exoritur clamor, uel cantus potius noſtrorum, Ieſu Saluatoris nomē inuocātium de more. & eodē tempore uidimus ingentē copiarum hoſtiliū uim de colle illo, qui nobis oppoſitus erat, ſeſe ſenſim demittētiū, ubi Cæſar Turcarum etiam erat. Tum demum regis capiti galea eſt impoſita, quo

tempore magnus in eius ore pallor apparuit, quaſi futuri mali præſcius. Signo belli dato,uiriliter cum hoſte concurrêre hi qui in prima acie erāt: bōbardę quoq; noſtræ omnes emiſſæ fuerunt,paruo tamen hoſtiū damno fit certamen,multo acrius quàm pro numero militum noſtrorum,plures ex hoſtibus quàm ex noſtris cadunt: donec noſtris fortiſsimè pugnantibus, hoſtis cedere cœpit, ſiue noſtrorum impreſsione eò actus, ſiue ut nos ad tormentorum loca pertraheret. Et repētè aduolat ad regem Andreas Batorij, hoſtes terga dare,uictoriam eſſe noſtram, promouendū eſſe gradum,& noſtros hoſtem fugientem perſequentes adiuuandos.Properamus igit̄ per æqua & iniqua: uerùm ubi ad eum locum uentum eſt,in quo paulo antè fuerat certatum: ibi uerò multa noſtrorum,plura hoſtium cadauera per campos iacentia uidiſſes, & quoſdam ſemiuiuos,& adhuc ſpirantes: interim noſtris hoſti inſtantibus, & fortiter cum eo pugnantibus,agmine regio eodem,quantum à cataphracto milite properari poterat,properante,inclinari cornu dextrum cœpit,& pleriq; ex eo cornu fugam capeſſere, tormentis (credo) quæ hoſtis tūc primùm iaculari cœperat,exterriti: quæ res & globorum iam noſtris etiam,qui penes regem eramus,capitibus ſuperuolantium,crebri iactus,non parum terroris omnibus incuſſerunt, & eo ipſo tempore rex in ordine noſtro non comparuit,ſiue priores illos ordines quos ante ipſum diximus fuiſſe,progreſſus, (quod antea ita erat ſtatutum, ne rex in eodem loco ſtaret) ſiue ſublatus ex acie ab his quos ei poſt tergum fuiſſe diximus.nam utrūq; fieri potuit.Nec deſunt qui dicunt,eum priores ſui agminis ordines tranſgreſſum, uſque ad principia proceſsiſſe,atque illic uiriliter cum hoſte pugnaſſe.quod ego neque affirmare auſim,neq; apertè inficiari.Illud mihi certò conſtat,eum tunc à noſtro ordine,& à ſuo loco abfuiſſe,quando tormenta hoſtilia tonare cœperunt,& quādo ex cornu dextro fuga fieri cœpit.Secundum ex eodem ordine,penè eodem tempore quo regem ſenſimus abfuiſſe archiepiſcopum Strigoniēſem,& nonnullos alios regi propinquos.Ego regis amiſsi culpam neq; in eos auſim conferre, qui ei cuſtodes fuerunt adhibiti: neque in eos,qui eum fortaſſe intempeſtiuè ex acie ſubduxerunt, ſed infelici cuidam noſtro fato:ut rege etiam amiſſo,non ſolum pateremur ea quę ab externo hoſte paſsi ſumus,ſed domeſticis etiam diſsidijs & factionibus ob alium regem in locum demortui ſubſtituendum agitaremur:noſtris flagitijs,his etiam grauiora merentibus. Illos enim utroſq; ſcimus regi fidiſsimos fuiſſe, & regiæ ſalutis ſtudioſiſsimos. Nam quod ad tres illos attinet,ad cuſtodiam regij corporis deputatos,conſtat eos ab hoſte,ad quem reprimendum miſsi fuerant, nō prius redire potuiſſe,quàm fuerit tota acies noſtra in fugam conuerſa,capto etiam uno ex eis,& eodem in loco liberato. Quò moleſtiore animo ferendum cenſeo,quòd auſus ſit quidam, oratione de hoc publicata, (ſi oratio illa uocari debet) noſtros ſui regis deſertores falsò uocare. An deſeruiſſe regem ſint cenſendi,qui omnia illi officia bonorū ac fideliſsimorum ſubditorum præbuerunt,qui omnes ferè in eodem in quo rex iacuit,campo iacuerunt,teſtati morte etiam,quàm fidi ſuo regi,quàm amantes patriæ fuerint.Sed idem ille egregius hiſtoriarum ſcriptor,qui hæc ſcribit,& qui tot conuicia in gentem noſtram ingerit,huius etiam cladis hiſtoriam ita ſcripſit,ut me pudeat eum ita impudēter rem ſibi ignotam in uulgus prodere fuiſſe auſum.Sed nos ad inſtitutum redeamus. Regis exercitu per ea quæ diximus uehementer turbato, & ad fugam ſpectante, diu tamen etiam poſtea eſt pugnatum,iam non in latiore illa planicie,ſed ante ipſa tormenta:quæ nobis adeò erant propinqua,ut nō fuerint à nobis decē paſsibus remota:donec non ſolùm terrore,ſed & fumo tormentorū omnia replente,ac uiſum etiam prohibēte,coacta fuit magna exercitus pars in uallem,quæ aquis illis paluſtribus iuncta erat,deſcendere,reliquis adhuc ante tormenta uiriliter pugnantibus. Cæterum cum hi quoq;,qui ſe in uallem receperant,rurſus in pugnam inſtaurādam redijſſent,neque iam ulterius uis tormentorum & fumi ſuſtineri poſſe ullo modo uideretur:magna exercitus parte in fugam dilapſa,ipſi etiam ſunt fugere coacti. Fugam igitur ad unum omnes,qua cuiq; proximum erat, capeſsunt,

ac per ea potiſsimùm loca, per quæ paulo antè ouantes & ſpe uictoriæ pleni ueneramus, & per caſtrorum loca, quæ fuerãt antea ita per hoſtes direpta & diſiecta, ut ueſtigia tantùm eorum ſupereſſent, & plena eſſent omnia eorum qui in caſtris remanſerant cadaueribus. Hoſtes uiſa noſtrorũ fuga, uel fraudẽ ſubeſſe rati, uel pugna fatigati, diu ſe intra aciem ſuam continuerũt: & niſi tenebris noctis inſequentis ſeſe intendentibus, nequaquam noſtros ſunt inſequuti. Quæ res, & quòd nox paulo pòſt cum imbribus effuſiſsimis eſt ſubſequuta, multis mortalibus ſaluti fuit: durauit certamen iuſtũ per unam ferè & mediam horam, ſuntq; non pauci & illa paluſtri uoragine abſumpti. Nam regis corpus, quem & ipſum ibi perijſſe nonnulli dicebant, fuit poſtea repertum in hiatu quodam terræ prærupto, ſupra Mohacziũ, miliario medio ſub pago quem Czelie uocamus, qui locus tunc Danubij inundatione aquam ſolito maiorem habebat, ibi ſimul cum equo ita ut erat armatus, ab aquis fuit ſuffocatus: quo in loco plures etiam alij perierunt, atque ab eo loco non procul repertũ eſt corpus Andreæ Trepka, & Stephani Azel. Monachus in prima acie fertur cecidiſſe, fortiter pugnans. eius caput à trunco abſciſſum, poſtero die per caſtra hoſtium loco triumphi fuit circumlatum, longæ haſtæ affixum: quod poſtea ante tabernaculum Cæſaris ſtetiſſe aiunt. Eo die qui pugnam eſt inſequutus, mille & quingenti ex his capti fuerant, & inter hos magna primorum nobilium pars in coronam poſiti, coram exercitu uictoriæ capite ſunt truncati. Cæſare ſanguinem illorum libante dijs ſuis, pauci ex captiuis ſeruati: ut eſſent, à quibus Cæſar & Hibraim baſſa ea quæ opus erant, poſſent ſciſcitari. Inter hos Nicolaus cognomine Hertzek, quod lingua noſtra ducem ſignificat, dux reuera, & theſaurarius regius exiſtimatus: item Ioannes Pilcczkij, & Ioannes Maczierjouuskij Poloni, omnes cubiculi regij miniſtri, à quibus poſtea ad reginam reuerſis multa cognouimus, quæ breuitas hiſtorica commemorare nunc non permittit. Seruatus fuit & Michael Fekethe, & Bartholomæus Maytinij, qui poſtea magno ære fuerunt inde redempti. Perierunt in eo prælio & in fuga, præter regem, ex antiſtitib. Ladislaus Zalkanus archiepiſcopus Strigonienſis, Paulus Thomori Colocenſis dux belli, Franciſcus de Peren Varadienſis, Philippus More Quinqueccleſienſis, Blaſius Paxij Iaurienſis, Franciſcus Gzacholij Chanadienſis, Georgius de Palijna Boznẽſis epiſcopus. Ex baronibus, Georgius de Zapolia, comes Scepuſienſis, alter belli dux: Ioannes Dragffij, iudex curiæ: Franciſcus Orzag cubiculariorum, Petrus Corlaihy & Andreas Trepka ianitorum, Simõ Horuuath pincernarũ regalium magiſtri: Thomas Zechij, Gabriel Perinni, Ambroſius Zarkan, Antonius Paloczij, Matthias Czethini, comes de Frãgepanibus, Sigiſmũdus Banffij, Frãciſcus Hãpo, Ioãnes de Batian, Stephanus Slyk Bohemus, & nõnulli alij Bohemi & Moraui. Ex nobiliorib. & potioribus regni, Frãciſcus Balaſzy, Nicolaus Tharzay, Ioãnes Paxy, Ioãnes Iſtuuanffij, Emericus Vuarday, Michael Podmaniczkij, Georgius Orlouuchicz capitaneus Seginenſis, Stephanus Azel caſtellanus Poſonienſis, Sigiſmundus Pogan, Ioãnes Tornaly, Ioannes & Stephanus Kalnay, Nicolaus Forgach. Præter hos, nobiles potiores uſq; ad quingentos. Quin tum præter tria uel quatuor milia peditum, paucifsimi euaſerunt. fuerunt autem uſq; ad duodecim uel tredecim milia peditum: ex quorum ducibus uix euaſit quiſquam alius præter Hannibalem Cyprimum. Tormenta bellica omnia, & illa quæ in acie fuerunt, & ea quæ partim in caſtris, partim in nauibus remanſerunt, habuit hoſtis. Horum cura demandata fuerat, ſed ſerò & non niſi eadem illa nocte quæ pugnam præceſsit, comiti Ioanni Hardek, uiro ſtrenuo & induſtrio, & qui circa regem ab initio fuerat diligentiſsimè uerſatus, regi inter paucos charus. Nocte & die quæ pugnam inſequuta eſt, hoſtes in omnes partes propinquas curſu effuſi, obuia quæque uaſtauerunt, & cõbuſſerunt, nulli mortalium parcentes, non ſexui, non ætati, non religioni, omnia fœda & crudelia in miſeram gentem exercentes. Neque eſt mearum uirium, cladem illius noctis, & ſequentium dierum deplorare: quæ tanta fuit per omnem illam Hungariæ citerioris partem, ut non poſsim mihi perſuadere, ab

ullo unquam hoſte crudelius eſſe ſęuitum. Illud inter alia contigit, nunquam fortaſſe antea auditum, quòd infantuli uiui, ne uagitu proderentur, fuerunt ab infelicißimis matribus in terram defoßi, ibidem aere terra intercluſo, matribus inde aufugientibus miſerè ſuffocati. Proceßit hoſtis uſqꝫ ad Balatorem lacum, Quinqueccleſienſi ciuitate inſigni combuſta: cuius tamē arx, & nobilißimum templum quod in arce eſt, remanſit intactum. Dum hæc agerētur, iam Vayuoda circa Zegedinum erat, cum copijs Tranſſyluanis: quę cum ita citò ſubſequi non poſſent, ipſe cōſcenſis leuibus rhedis, cum paucis ad regem properabat: ut uel ſolus prælio, quod intellexerat minimè dilatum iri, intereſſet. Comes Chriſtophorus Zagrabiā peruenerat: Boemorum aliqua pars, eorum qui in auxilium regi ueniebant, partim non lōgè ab Alba Regali, partim circa Iaurinum erat, & circa eadē loca Georgius Marchio Brandenburgenſis, & cancellarius Boemiæ Adam de Noua domo. Regina hac clade audita, cum epiſcopo Veſprinienſi & Alexio Thurzone, & oratore pontificio, incerta adhuc de regis interitu, trepidè Poſonium confugit, rerum ſuarum magna parte per Danubium ſubuecta: in quibus, & in his quæ ciuium Budenſium erant, licet Andreas Orbancz, qui arci Strigonienſi præerat, nonnulla damna fecerit, tamen in huius rei commemoratione longè à ueritate receßit ille, qui militibus noſtris leuis armaturæ, quos uero nomine Huſſariones appellant, eam impingit culpā, quòd puellas reginales inhoneſtius habuerint, & in earum ſoleis per ludibrium ſaltauerint.

Cæſar paucis diebus circa ea loca ubi prælium fuit commoratus, omnibus deinde quos prędatum dimiſerat, ad ſe reuocatis, inde Budam uerſus mouit: ad quam ſextis aut ſeptimis caſtris ripam Danubij legens cum perueniſſet, oppidis & uillis obuijs omnibus exuſtis, eam ſine omni præſidio relictam reperit, & combuſsit, arce ſola cum ſtabulo regio ac uiuario ferarum relicta. Inde dimißis in omnes Hungariæ citerioris partes prædatoribus, quicquid inter Danubiū & lacum Balatorem iacet, uſqꝫ ad Iaurinum, omnia ferro & flamma uaſtauit. Strigonij tamen arx, per eum quem ſuperius nominauimus, Andream Orbancz deſerta, per hominem humillimæ ſortis, & qui paulo antè peditum illius capituli ductor erat, Matthęum cognomēto Nagh, qui illuc cum paucis confugerat: arx uerò Vuiſſegradij, coronæ regiæ conſeruatorium, per ruſticos & monachos fuerunt ſeruatæ. Tantus terror inuaſerat animos noſtrorum, audito Cæſaris Budam aduentu. quæ quidem arces, & cum his Thata, & Commarum, atque etiam Alba Regalis, propterea etiā ab hoſte non fuerunt captę, quòd is, neſcimus quo conſilio, regnū uaſtare tantū contentus, de arciū & locorum munitiorū expugnatione nihil habuit penſi. Nuſqꝫ eſt hoſti ſic in Hungariā ſęuienti magis repugnatū, quàm in loco cui Marotho eſt nomē, nō procul à Strigonio. *Maroth.* Seceſſus eſt archiepiſcopi Strigonięſis, nō inamœnus, inter eas ſyluas, quas nos Vuierteſias appellamus, ſyluis & nemore undiqꝫ cinctus. Huc ſe aliquot milia noſtrorum receperant, cū coniugib. & liberis, anguſtijs freti. Cum his hoſti fuit nō ſemel acerrimū certamē, magna hoſtiū ſtrage. Poſtremò, cùm nullo modo caſtra noſtrorū, quæ curribus circūduxerāt, expugnari ab hoſte poſſent, coactus eſt hoſtis tormēta quoqꝫ bellica illac adducere, & ita demū & caſtra diſiecta, & oēs ferè ad unū cæſi fuerunt: ingentes cadauerum cumuli, qui nunc quoqꝫ eo in loco uiſuntur, facilè magnitudinem cædis declarant: fuere autem, ut hi qui pauci inde effugerunt referunt, uſqꝫ ad 25000 noſtrorum. Omnium uerò ubiqꝫ tam cæſorum quàm captorum numerum in unam ſummam colligendo, affirmare auſim, ex his quę cognoſcere potui, perijſſe hac clade propè 200000 hominum. Citeriore Hungaria in hunc, quem diximus, modum à Draui hoſtio ad Iaurinum uſque uexata, terrore non modico etiam his qui procul erant, à Viennenſibus quoque iniecto, ponte ſuper Danubio ad Peſthum facto, decimoquarto quum Budā uenerat die, Cæſar in Hūgariam ulteriorē tranſijt: dimißis inde quoque ad omnes partes quæ inter Danubium & Tibiſcum ſunt, qui omnia ſimiliter uaſtarent, & comburerent, ſicut in citeriore Hungaria fecerat: multitudinem omnem quæ Tibiſcum non tranſierat, partim gladio interimit,

partim in ſeruitutem rapit. Ipſe ſatis iam in miſeram Hungariā debacchatus, domeſticis, quæ interim in Aſia minore (quam Natholiam uocant) exorta fuerunt, diſsidijs eum reuocantibus, omnibus quæ intra Drauum & Danubium occupauerat locis, atque ipſa etiam arce & ciuitate Budenſi ſine ullo præſidio relictis, domum eſt reuerſus.

DE FERDINANDO REGE.

EXcipit regnum Ferdinandus, diuinitùs omnium uoto nunc Imperator, idq́ ſuô iure non modò cōnubiali, ſed maiorum cum Matthia, poſtea Ladislao quoque conuentionibus & pactis, quæ uel ab Ibraimo Baſſa per Laſcium aliquando Byzantij recitata, & audita comprobata fuiſſe lego. Non tamen ſine labore, diuerſisq́ Baronum ſtudijs illud eſt conſecutus, coronamq́ Albæ in feſto Emerici accepit, 1527 anno: ac Budæ in regia collocatus eſt, cum Ioan. Vayda iam ad Tokay militem colligeret. Is enim flagrās cupiditate regni, quod illi à Ladislao ferè & proceribus, excito ad ruſticanum bellum ſopiendum, quidā etiam promiſſum fuiſſe dicere non uerentur, quid animi haberet, quàm Lodoico & Ferdinando ſtuderet in interregno ipſo teſtatus eſt. Iam enim à conuentu illo Peſthiēſi, ubi omnia loca armis obſederat, uim minatus, cum de Lodouici confirmando imperio tractaretur, quid ambitio, prehenſationes & id genus artes ualeant, experiri eſt auſus: exercitu quoq; ad Mochacziū tardius moto (licet id accidiſſe contrarijs Lodouici legationibus & mandatis multi aſſerant) ſpem concepiſſe de Solymani erga ſe adq́ regnum tradendum propenſam liberalitate, non imperiti rerum fateri audēt. nec omnino ſpe falſus eſt, ſiquidem Ferdinando ritè electo, præripere coronā aggreſſus, promiſsis innumeris, ut à quibuſdam rex crearetur, obtinuit. Sed infauſtus illi dominatus, & ſemper inconſtans fuit, adeóq; cladibus ſæpe cumulatus. Ferdinandus enim conſcripto exercitu paratiſsimo, illius molitionibus obuiā: rectà Budam obſeſſurū ut Vayda intellexit, conſcius uirium profugit. Bis ad Tokay fuſis eius copijs ſatis Vngarorum ſocietate firmatis, nuſquam tutus eſſe potuit: & diu in Polonia hoſpes latuit, donec ſe, ſuosq́ & regnum ad extrema redactus, in turpiſsimam tutelam, ſeu potius ſeruitutē Solymani turpiſsimam abiecerit. Quo uariè precibus ad reſtituendū ſibi regnum, & ſecurū præſtandum excito imperium cùm ipſe ſuum amiſerat, tum uerò negocium Europæ ſolicitudinemq́ attulit maximam. Poſtremò tamen Caroli V. aliorumq́ principum opera, Varadini anno 38 reconciliatus fuit, pactisq́ laudabilibus ad mortē ſtetit. Non obſcurum eſt, Vayuodam apud Turcam non parum commendationis opera Venetorum inueniſſe, quòd Syrmienſis præfectura Grittio, Trāſſyluaniæq́ conceſſa fuerit: nec deſunt literæ, quibus docetur, Francorum regem annua tricena milia aureûm numûm Venetijs ſubſidio Ioanni aliquandiu dependiſſe. Verùm quod ad hunc optimum, clementiſsimum, fidiſsimumq́ regem Ferdinandum attinet, non deerunt qui memoria & ſtylo, quid amore Chriſti molitus ſit, per 38 annos ſuſceperit, auſusq́ ſit, copioſè uereq́ narraturi ſint: quando recentes hiſtoriæ poſt obitum commodius diuulgentur, liberiusq́ cognoſci, iudicariq́ ſoleant. Materiam & argumentum tamen omnis illius uitę integerrimæ oratione mea ſequenti ad funus conſcripta, ſubijciam, quod ipſum & alios nuper ſuarum ſcriptores rerum feciſſe uideo.

SERENIS-

SERENISSIMO ATQVE ILLVSTRISSIMO PRINCIPI, DOMINO, DOMINO CAROLO ARCHIDVCI AVSTRIAE, DVci Burgundiæ, Comiti Tyrolis, &c. Domino ſuo clementiſsimo.

LVcubratiunculam tibi hanc ſereniſſ. P. offero, non quia paternis illis uirtutibus ac præconijs, ingenium, uel ſtylum ſuffecturum meum arbitrer: ſed quia debitũ eſt, ac pij officij, memoriam tanti Cæſaris conſeruare, tibiꝗ eius laudum qualemcunque ſignificationẽ repræſentare. Quare attigi, non detexui, indicaui, non expoſui, primis quaſi lineis deformaui, non illuſtraui, minus expoliui, quæ hoc in genere ſcriptionis ſolent commemorari. Veruntamen uniuerſam diuini, pientiſsimiꝗ patentis uitam, resꝗ immortaliter geſtas, à me quoque deſcriptas aliquando leges. Hoc uerò ad funus elogium obſeruantiæ atque clientelæ indicium eſſe uelim: ut cuius in uirtutum ac ditionum poſſeſsionem cum fratribus ſucceſsiſti, eiuſdẽ clementiæ, atꝗ erga me uoluntatis copioſæ ſis deinde hæres. Quod ipſum te haud difficilè facturum ſpero, utꝗ facias uehemẽter ac demiſsè oro. Viennæ, Kal. Sept. 1564.

T. Ill. S. clientulus,

Ioan. Sambucus.

I. S.

Quem Deus exemit, fatiꝗ immobilis ordo,
Illo quis melior Cæſar in orbe fuit?
Huic ego cum luctu ſupremum confero munus,
Paucula quæ iuſsit ſcribere uerba dolor.
Viuit honos, uiuunt benefacta, & præmia ſummi
Principis, æternum nuncia fama canet.

IN OBITVM IMP. FERDINANDI PRIMI, ORATIO IOAN. SAMBVCI.

QVEM uniuerſus orbis nunquam comprehendebat, cuius ad Imperium & ſocietatem omnes Reges ac Principes confluebant, qui tot bella fortiter intulit, propulſauit, confecit, prudentia conſilioꝗ omnem memoriã ſuperauit: eum, auditores nobiliſsimi, the cula ſummi diei celebritate ſubitò efferri, uel eripi potius, Opt. Principem, P. P. nónne per omnem uitam lugere, lachrymisꝗ eius ueſtigia colluere iure debemus? Quod ipſum certè funeſtiſsimè à uobis, & pijſsimè fieri uideo: quos ad hanc concionem communi mœrore & querelis cõteſtatam, gemitibusꝗ aſsiduis plenam concurriſſe intueor. Miſerum eſt, Chriſtiani auditores, conſuetudine familiarem amittere: miſerius, orbatum parentibus, in negocijs proprijs inopem ac dubium uerſari: miſerrimum, deſtitui iuſto patrocinio: ſed calamitoſum etiam, huiuſmodi Principem, quem Deus in publicum uſum contulerat, iſta ſcilicet erga omnes lenitate, clementia, fortitudine, uictorijsꝗ clariſsimum Cæſarem, nõ ſemper uidere præſentem poſſe, qui ſuorum caſus, proprios ducebat: quemadmodum ſibi concreditos, ſartos, tectos, florẽtesꝗ cõſeruaret, dies noctesꝗ cogitauit: qui ſemper in periculis cum laude uerſatus eſt, Chriſti ſpe, poſteritatisꝗ, & fructu ductus. Sed dum iſta attingo, mirabitur quiſpiam, quî ipſe hęc pronuncians, non ſpiritu pręcludar: præ lachrymis uos intueri, præ dolore animi & ſingultibus uel hiſcere queã: cũ uos, quotquot adeſtis, contractis & depoſitis animis, angore, multorumꝗ iam dierum ſqualore obſitos, ac penè confectos ſentiã. Sanè, pij auditores, niſi hac oratione quiddam aliud, quàm luctũ augendum putarẽ: niſiꝗ breuiter tanti herois uitam, & quas meretur laudes, quaſi præteriens percurrere, iuſtaꝗ cohoneſtare, ut eorũ memoria leuationẽ uobis quandã afferret, conſtituiſſem: haud ego hunc locũ ſiccis oculis, minus conſiſtentibus pedib. conſcendiſſem. Sed ita eſt, cuius res præclarè & immortaliter geſtæ in omnium recenti memoria & ſermone uerſantur, qui ad ſempi-

ternum eſt domicilium abreptus, qui tot beneficijs in rem Chriſtianam poſitis,hoc ocium expetiuit, alijs honores,triumphos,imperia concedit,adeoq; hanc rerum geſtarum uacatio, honoris amplitudo, ætatis excuſatio uendicat quietem : eius ego aliquot uerbis mentionem faciam:utq; diuturnitatem temporis,quo dolor minui ſolet,factorum recordatione,ueſtraq; in mortuum pietate prudenti repręſentetis , cohortabor,ne ingrati aut nullam æternitatis ſpem alere, ſed his beneficia caducis temporibus emetiri uelle uideamur.Sum quidem ego,quos copioſa illius clementia & uoluntas clientes fouit,omniũ minimus: nec diffiteor eſſe longè diſertiores,ad quorum me aggregare numerum,niſi inſolenter , nunquam poſſem : & in funere tanto non modò egregia eius facinora,ſed omnes omnino uirtutes ipſæ laudandæ eſſent : quæ ea ſunt dignitate,ut cuiuſuis eloquentiam fatigarint:quia tamen ob patriæ afflictiſsimæ ſtatum,præcipuum mihi hunc luctum,& acerbiſsimum propoſui:officioſe me facturum putaui,ſi ungues tantum,de quo molem leonis ueſtris animis conciperetis,proponerem,indicarem tantum. morem Palladis in hoc ſecutus, quæ cùm Tireſiæ luminibus priuato reſtituere uſum cernendi non poſſet , ut tamen ſonos & auium quarumuis ſtrepitus agnoſceret,auribus expurgatis effecit.Ardua res,atque difficilis eſt diuinos & bonos uiros laudare, atq; aberrare in aliquo graue peccatum: ſiquidem in cœleſtibus ſimiles uituperat, aut diſsimiles probat,in Deum illum peccare Socrates ueriſsimè dixit:quippe ſancti ſunt boni Principes,atq; ad Deorum naturam accedunt,& quaſi illorum congreſſu & conſilijs quotidie erudiuntur,ut Homerus de Minoe alicubi prodidit. Sed uoluntatem & conatus,etiamſi uires non uſquequaq; tanto oneri ſufficiant,omnes æquo animo accepturos,non dubium habeo.Aſſenſum itaque me,non reprehenſionem : gratiam,non irriſionem, initurum iſto conſilio, mihi perſuaſi : benignis igitur,& conſtitutis ad audiendum,& paratis auribus,quæſo,adſitis,& à grauioribus curis animos ſubleuatote. FERDINANDVS Cæſar Habenſpurgia, nunc Auſtria,familia oriundus fuit:quæ quàm ſit incolumis,quàm celebris,quàm omnes alias ſplendore & uetuſtate,ſucceſsioneq; Imperatorum anteeat , nemini eſt inauditum , qui de Carolo Magno aliquid unquam,uel ſaltem Rodolpho Imperatore didicere. nam uulgare non eſt, iſtius familiæ ſobolem ac propagationem,omnium regnorum Chriſti,præter Cyprum & Scotiam,fuiſſe dominos, octauum hunc Maximilianum eſſe Imperatorem. Hiſtorię id narrant integræ : pleni ſunt omnium Commentarij & in lucem editi , & inſtituti. Et quanquam fatendum eſt,nullos ferè Comites ætate Caroli Magni cum dominij aut locorũ appellatione fuiſſe notos,aut inſignes : tamen horum non malè à Gothis etiam,& Carolo Magno,deducimus agnationẽ. Sed quid opus tot uerbis? Nónne ſe ſatis illuſtres poſteris,tot annorum ſingulari, ſummoq; Imperio Chriſtiani orbis,effecere? Ex hac igitur familia omnium opt. Princeps,orbis delicię,atq; exemplum antiquę uirtutis & maieſtatis prodijt,fauſtiſsimo die,lætis auſpicijs,in Hiſpanijs,regno Caſtellę, oppido amœniſsimo Complutenſi, fluuio Henares uulgò dicto nobili,ad octauum lapidem à Madridio, Anno à rediuiua ſalute omnium M. D. III. ſub ingreſſum ſolis in arietẽ , decima Maij: patre Philippo, auo illo Maximiliano primo, proauo Friderico III. Huius frater Germanus fuit,Carolus ille V: cuius non fama ſolùm, ſed gloria,nullis orbis regionibus terminatur. Noſter itaque Cęſar admodum adoleſcẽs,cum in Belgijs ſummę rerum eſſet pręfectus, quòd frater audita regis Catholici morte in Hiſpanias redijſſet:paulo pòſt conditione Pannonicarum nuptiarum rebus ibidem bene cõpoſiteq; adminiſtratis,in Hungariam Vormacia Rex deſignatus próficiſcitur.Exin 27 anno rex eligitur Boemię, coronamq; 24 Febr. accipit. Vxor uerò Anna , die pòſt tertio, 29. quo Carolus à Clemente Imperij diadema ſolenne accipit, Solymanus grauiſsimè Viennam circumſedit:quem obſeſsi fortiter ſpe,& authoritate Ferdinandi repulerunt, uimq; & minas 200000. uanas eluſerunt. Anno uero 30. Colonię,ſolicitante & præſente fratre Carolo Romanorum rex deſignatus,Aquis eius dignitatis ferreũ inſigne 31. tulit.

31. tulit. Cumq; ſe pacem amplexurum, ſuisq; ocium daturum putaſſet, 32 anno cædem, incendium, uaſtitatem uniuerſo orbi Chriſtiano non tãtum Vienę Turca denuò minitante, cum fratre paratiſsimo, & ualidiſsimo exercitu occurrit, terrore ſuos exemit: & ne poſthac longè potentioribus periculum moliretur tyrãnus, præcauit. Hic ego uos obteſtor, auditores, quorum memoria fidelis & grata eſt, quot ille ex eo tempore coactus uel ſuſcepit, uel depulit bella? quoties ob ſalutem Hũgariæ attentatus fuit? quot milia hominum contra æmulos & in aciem expediuit? quos ſumptus fecit? Etſi enim regnum hoc Hungaricum longè ampliſsimum, omnium rerũ feraciſsimum ſemper, ut Gallię quoq; præpoſitum ſit, fuerit, amœnitate, cœli temperie commodiſsimum: populum uerò aluerit animis & armis potentem, infractum, alienis regnis olim quoque locupletiſsimum, & infeſtiſsimum: ſi tamen rationes putentur neruorum etiam bellicorum, ſi exterorum tot milia recenſeantur, qui amore communis libertatis & pacis omnia cupiebant, inueniet ſemper armis defenſum ac propagatum id regnum fuiſſe: ut qui duriora non ſunt experti, etiam macellum hominum auſi ſint uocare, atq; numorum uoraginem. Conditionibus huic ſancto regi ueteribus, & uſitatis matrimonij oblatum à iuſtis regibus, conſenſu multò maximæ partis Baronum, Regnumq; firmatum fuit. Sed quàm illud trãquillum, quàm integrum acceperit, omnes meminerunt. Viribus enim regni à Turca & partim diuortijs labefactatis, fractis, perpetuas optimo Principi ſolicitudines, etiamſi quędam recuperauerit, & à fidis receperit, exiguum fructum attulit, ab infeſtis, quibus quiſque malo animo opportuniſsimus ueniebat, nullam pro meritis gratiã ſenſit. Nolo hîc commemorare Catzianum in Turcas ad apparatum Ezekium: minus Rogendorffij inſelicem reditum: longè omnium minimè Marchionis Electoris ualidiſsimum, & in hoſtem promptiſsimum quidẽ animum, ſed re, aliorum (ut aiunt) negligentia, infecta, cõmunes clamores, querelas cõſecutas: taceo Ferdinandi Archiducis ad Baboczam cõſilium, & egregiè fortiterq; inchoatũ negocium: quod iniuria temporis, & ceſsione hoſtium intermiſſum fuerat. Hæc, inquam, & alia huius generis expeditiones prætereo, quòd ab hiſtoriographis omnia contexantur, & multos qui ſuperſunt recẽs lædat hiſtoria. Illud apud uos cogitate, quoties ſeparatos beneq; inſtructos milites inter illa, & poſtea quãtis impenſis, apparatu paſsim in Hungariæ fines dimiſerit, quàm miſerabilis illa ſtrages noſtrorũ edita ducibus Sfortia & Teiffelio ad Palaſtũ, ubi non minus religione quàm dextera paratus antiſtes Vacienſis Sbardellatus fortiſsimè occubuit? Hæc obiter adduco, non quidem ut exitus infauſtos, & ærumnas, exiguum fructum exaggerem, aut labem aliquam conſilijs Imperatoris & Principum aliorum turpem allatura iſta putem: abſit hoc, abſit: nec quiſquam me tam inconſideratum, & à gratia relictum æſtimet, qui neſciat quantum nos Hungari beneficentiſsimo huic P. Patriæ, totiq; Germaniæ, & alijs debeamus: ſed ut clementem & amicam uoluntatem erga Regnum intelligeretis, eò uerò mea oratio ſpectat, ut pro libertate nec Q. Fab. nec Ful. Flaccus, nec Marcellus, nec P. Æmylius, neque Cl. Nero, non Scipio ſudarint. Tumultus quoque incertos ille ruſticorum pacauit: & ut ſuis parerent heris, nec ſe infirmis & fraudulenter comparatis ſententijs circumſcribi paterentur per ſuos, & publicè impetrauit. Commune bellum in Saxonia, & arduum, ſubitoq; natum, & uelut incendium uento diſtractum, ſuſtinuit: Albi, ut Iulio Rubicone, traiecto extinxit: atq; Imperij & Cæſarum uirtus, dignitasq;, ea uictoria, belloq; intra tres ferè menſes (quod Carolus Magnus in 30 annis uix potuit) confecto, aucta ſtabilitaq; fuit. Vix eo finito, Boemos quoſdam, rerum nouarum ſtudioſos, ſuiq; (ut ferunt) oblitos, & à uetere fortitudine, & fide diſcedentes, compeſcuit, grauiterq; puniuit: libertatis amplitudinem, ut memor poſteritas eſſet, caſtigauit, inq; anguſtum adduxit: prædia communia ciuitatum ad nobilitatem, ſuo etiam redituum detrimento, tranſtulit, tantùm iuſta ſe exuſcitans ira. Non paucos de Hungariæ primatibus ob fidem ſuſpectam cepit, in cuſtodia & arbitrio uitæ necisq; habuit. Quòd in Virtembergenſi regione ius ſibi

reliquum

reliquum eſſe, certasꝗ conditiones poteſtatis comprobabat. Ducem eius expulerat: & ne tam citò reſtitueretur, obfuit, cum præſertim bellum à Lantgrauio in Carolum ineptè decretum uideret: dum Hiſpani, belli Parmenſis cauſa euocati, prouinciam eam liberarint, Aſpergi præſidio Germano relicto. In Marchionem quoꝗ Albertum inimico poſtremò fuit, & hoſtili animo, cõmuneꝗ bellum in eum cum Mauritio parabat. Sed hæc, dixi alterius eſſe loci, ac temporis: nunc ad uirtutes eius oratiunculam conuertamus. Nec morem hic ſequar multorum, qui cum elogijs aliorum uetuſtatis exempla, & comparatè quiduis recitant: proprias ego huius Monarchæ ſanctiſsimi laudes, non ſimiles aliorum rebus geſtis, percurrã: atque in his quoque rerum ab eo geſtarum non ero immemor. Fit enim, ut facilius res heroum de natura & moribus cognitus coniectura trahi & elici queant. A' metu igitur diuino, quem pietatem appellamus, cultuꝗ in ſuos, & amore, ſi moleſtum non eſt, exordiũ ducamus. Quis in omni uita ſanctius eo cogitauit, quis priuatim & publicè conſtantius Deo preces cultumꝗ adhibuit? ut nihil unquam in animũ induxerit, propoſuerit, abſꝗ diuinorum memoria, authorisꝗ felicis profeſsione. Nec quiſquã inficias ierit, ipſum iam à ſuſcepto imperio ſtudioſiſsimũ atꝗ cupidiſsimum corrigendæ atꝗ conſtituendæ religionis, hominum diſſenſione & ambitione controuerſæ, fuiſſe: id in omnibus colloquijs, uniuerſis & ſeparatis, monuiſſe, urſiſſe, adhibitis moderatis iudicijs, negotium religionis deniꝗ amore omnium cõponeretur: utrinque de iure humano, uitioꝗ per odium collecto, quiddam in optatam concordiam remitteretur: potiſsimam gloriæ Chriſti cauſam eſſe, deponendas ſingulorum offenſas, rectis animis, de liberatis iudicijs, ſana uolũtate, ſtudio cœleſti, beneficio in queꝗ proximum parato tractari hæc debere: nec omnino quoſdam numero antiorum legũꝗ non ſcriptatum, ſed uſitatarum uetuſtate niti, cum labes ſint non obſcuræ, debere: & qui ſe literarũ elegantia, multaꝗ lectione, primęꝗ Eccleſiæ authoritate munitos arbitrarentur, de rigore ad æquitatem, dum per ſalutẽ, & in Principem Creatorẽ offenſionem iuſtis, & ad tempus factis cauſis fieri poſſet, tractabiles & mites offerre debere. Hæ uoces ex illius ore & pectore non ſemel exiuere: ſanitatẽꝗ Eccleſiæ, qua ſine politiæ nullę ſunt moderatæ, omnes infirmæ & morboſæ, omnium odijs omnibus pręponebat. In hunc finem multi conuentus publici conuocati, res tentata non leuiter, ſed fruſtra, & dolenter, fuit. Quod autem quibuſdam durior in accipiẽdis excuſationibus, & acerbior in pœnis expetendis religionis uiſus ſit, ueteremꝗ Eccleſiarum morem obiecerit: facilè, ſi criminosè id dicatur, & in uitio ponatur, reſpondebimus. Initio quidem renaſcentis per Saxones libertatis, reprehendẽdi abuſus tempore, ut in re inſolenti & admirabili, attonitũ illum, iudicioꝗ turbatũ fuiſſe, perſuaſum quoꝗ à nonnullis fortaſse non ſitientibus ſanguinem, ſed in medium gratiosè conſulentibus, & ſuarum rerum curioſis, ad quandam ſeueritatem, & ad ſuſtinendũ eos difficultatem impuliſſe. Quid enim uehementius Principem, quàm religionis emendatio, intermiſſarumꝗ diſputationum, & longiſsimo relictarum interuallo, ſubitoꝗ repetitarum conſuetudo commoueat? Deinde authoritatem renouatæ religionis minuebat ingens diuortium profeſſorum & ſectarum, quæ concordiam diſſuebant, ab amore & fide dominorum abſtrahebant, ſeditiones, bella, domeſtica etiam diſsidia ſanguine tincta creare dicebantur. Hęc alioqui popularem & mitem illius animũ immutabant, & ambitione rem geri, priuatisꝗ ſimultatibus diſceptari perſuadebatur. nam quod Bion fertur dixiſſe, Grammaticos, de Vlyſsis erroribus diſceptando ſuos non uidere: idem ille in Theologis quibuſdam obſeruabat, aliena qui inſectarentur, ſua non attingerent. Hanc ille tantis conatibus, tot reprehenſionibus, pœnis, temeritatem liberè uarieꝗ ſentiendi, adimere, & ad unum ſenſum reducere adniſus eſt: licet addiderit, non in hominum eam pacificationem ſtudijs conſtitutam, negotium eſſe cœleſte, quod niſi iuſſu & ſubſidio cœleſtiũ coaleſcere nequire: cupere ſe tamen, & expetere, ut domiciliũ habitatioꝗ Eccleſiæ in certa, firmaꝗ tranquillitate rerum cœleſtiũ uigeret: hanc omnis Imperij, ut in homine animam, in

Repub.

Repub. leges, uitam qua uiueret, eſſe. Quid? non'ne teſtes nominare primos à conſilijs, & Eccleſiarum præfectos poſſem, qui multoties ipſum mœrore contritum uiderunt, atque dicentem audiuere: Si Saxonici à tot uarijs ſententijs inferendis inter ſeꝗ alienis ceſſarent, animo recto temperateꝗ coirent, fore ſe non poſtremũ, qui uictus ad illos eſſet tranſiturus. Qua ex uoce quid quæſo inclemẽtius, & corde acerbo profectum in quenquam, quid crudelius ſtatutum fuiſſe obieceris? qui eo eſt ſenſu, potentiꝗ animo, ut etiamſi uſitatã minus, & tritam ſuis religionem ac ceremonias uiderit: Chriſtianorum tamen cõciliandorum ergò à ſe receſſurum, omniumꝗ complexurum quietem profeſſus ſit? Hæc illius fuit ſeueritas, hæc uidelicet diuulgata & exaggerata illa crudelitas, hi foci & ignes, quibus intẽperantius graſſatum aliquãdo in miſeros fuiſſe clamatur: &, ſi aliqua exempla uiſa ſunt inuſitata, non malo animo, ſed meliorum ſpe atque conſilio acta, mihi facilè recteꝗ perſuadeo: ut cum ignitum plumbum argento mixtum eſt, illud quamuis grauius, tamen ſupernatat, argentum ut in imo colligatur: ita non quid factum ſit, & quod modò in oculos incurrit ſpectandum: ſed cuius ergò laborarit, illud potius cenſeamus. Et quidem meum non eſt de Dei uoluntate firma, ac decretis pronunciare: ſed quid ſi à Deo ad has repetendas pœnas adhibitus fuerit, ut caſtigata luxuria, infinitos libertatéque prolixos Theologiæ profeſſores commonefaceret, atque offenſionibus uoluntarijs nihil profici caritatem poſſe in omnibus plurimum oſtenderet? Nunquam ille probauit, qui ſe ſolutos nimium religione iactabant, qui ſuperſtitioſè minus roboratorum animis eam utcunque inijcerent, modum præſcribebat. Atque ut manifeſtius doceam, non accenſas priuato odio eius fuiſſe ſententias, non cupidum ultionum, extremis quoque præclariſsimis & optatis exemplis teſtatus eſt. Non'ne quarum in rerum, alieno uſu obſcurarũm, deſiderio ac uotis à tot annis eius ditiones fuere, ante annum per Synodum, poſtea pontificem obtinuit, non ſine graui ſuſpicione mutati conſilij, ut integra & primis uſitata ſeculis Chriſti inſtitutio ultimæ cœnę, ſeu memoris communicationis, à pontificibus, ob quaſdam ſuas cauſas ſublatæ, uulgò redderetur? ut etiam ſacrorum miniſtri, qui idonei forent, non coacti, ſed liberè, ætate & moribus exigentibus, in matrimonio eſſe legitimo, non adulterato poſſerit? Hęc certè illius uoluntas publica, repetita apud ſacros Electores, fuit, nec quorum cauſa tantopere uolebat, id effectum malè, aut ingratè accepiſſent: ſed nec omnino hęc poſtulationis pars reiecta eſt, inꝗ maturam deliberationem collata. Quantum tribuerit omnium concordiæ, Pataurienſes conatus & compoſitiones docent: non minus in Saxonicis metallorum ſecturis libera tot annorum, & tranquilla Auguſtanæ cõfeſsionis doctrina, nullius offenſionibus excitata aut introducta mutatio. Nemo hunc acutiſsimum & oculatiſsimum Cæſarem, fuiſſe inertem adeò, & rerum expertem cogitet, qui abuſus ceremoniarum non notarit, uitam cleri non ſit deteſtatus: ſummum in illis ardere odium, incredibilem auaritiam, ignorantiam, luxum non deprehenderit, emendationem exoptarit. Sed aduerſariorum quoque uitam non omnino puram ab his uitijs, diſſenſiones uerò iudiciorum longè plures, nec omnes felices & ſanas intelligebat: ideoꝗ ad frugem & mentem ut meliorem utriꝗ rediſrent, auebat, Deumꝗ ſolicitè precabatur. Id etiam tempore Gregorij Theologi in religionis doctoribus multi querebantur, φιλονεικίαν & ſordes in mora fuiſſe, quò minus tot Synodis aliquid præſtiterint: ut ad Procopiũ quadã ipſe Gregorius apud Baſiliũ epiſtola cõfitetur. Iam ſub horam diſceſsionis à nobis, & per omnem morbum, quam conſcientiam prætulerit, ore & animo teſtatus conſtanter ſit, qui affuerunt, ipſumꝗ fortitudinis & regionum Dei admonuerunt, teſtes ad omnem poſteritatem erunt: nihil à pietate, rectoꝗ alienũ animo cõmiſit: nihil diſsimulauit, nihil tecti odij ſecum, aut uindictæ aſportauit: omnẽ offenſam remiſit, ac depoſuit omnibus: ſibi idem ultimum & maximum cõcedit atꝗ reddi Chriſtianè officium petiuit: compoſitè ſolum filij Dei meritum, & gratiã ad omnẽ æternitatẽ ſuffecturam aſſeuerauit: quæ ex hominũ uoluntatibus prodirent, citra ſummi Dei permiſsionem &

auxilium,

auxilium, nunquam niti cœleſtium gaudio poſſe, ut à Deo uniuerſa proficiſcantur, in ipſum omnia reditura, eius amori nihil humanum reſpondere, beneficentię eius nihil ſimile, &, niſi ipſummet per nos, neminem quicquã potuiſſe. Titulos quoq; in appellando ſe, & confirmando, prohibuit: nihil ſe præſtare cæteris apud Deum aſſeruit: mortem æquare omnes, atq; indiciũ eſſe cõditionis mortalis, ſecuturęq; lęticiæ hanc interquietem. O' diuinum Imperatorem: ò exitum de his calamitatibus, quas nos etiam opes miſeri putamus, felicem: ò exemplum nõ filijs, & præſentibus, ſed reliquo omni tempori ſalutare, & in aduerſis uſurpandum. Vltimæ uoces (auditores) & finis, uitam antegreſſam, cuiuſmodi fuerit, abundè arguunt. Si enim honeſta mors uitioſam cõmendat uitam, quem hunc Cæſarẽ fuiſſe dicemus, qui ſe diuinum ſemper oſtẽderit, alioſq; ſimiles eſſe optarit? A' tali Principe nunquid alienã eſſe iuſticiam & æquitatẽ, qua omnia temperari potuiſſe uos credideritis, non, ſi mille obducantur teſtes, totidemq; manes excitẽtur, aſſentiar. Neq; hîc Socratis emẽtitam definitionem Iuſticiæ accipi uolo, ut malũ pro malo ſi & priuatim repontas, ſuum quoq; aduerſario ius nos tribuiſſe mentiamur. Nunquid non cum omnibus ſuis hoſtibus mitiſsimè egit? noxiam facilè condonauit? in uictoria tantum uſum & diſciplinam militarem retinuit, priuatorum nunquam acerbius meminit: atq; ſemper faciliorem rationem duxit beneficiorum remunerandorum, quàm ulciſcendæ iniuriæ? Hoc ille pactum è diſciplina Chriſtiana ualere putauit, non ſemper ſummum ius urgere, moderatis fauorem obtineri: & pacem, communes contractus, & emptiones alia ratione, magiſtratus & dignitates diſtribui alia debere: nihil cõfusè, nihil turbatè committi, & tolerari in publicis debere. Quot ille principum lites atq; cõtrouerſias de iure ſoluit? bella auertit? inhibuit, ſumma lenitate & æquitate ad pacem uocauit? Iactent alij Salomonem, iactent Minoa neſcio quem, iactent in ſeruandis promiſsis Regulum, & alios: ab huius exemplis obſcuritatem illi accipient. Quapropter iuſtus fuit, quia imperare norat: legum rationes tenuit, nec utilitate, ſed natura & pietate illas proponebat, ualere in loco & tempore iuſsit. Etenim fundamentum iuris eſt, ipſa propenſio ad diligendum genus mortale, miſericordiamq; declarandam. hinc omnia quæ uidiſtis uos, uel audiſtis, exempla manarunt: hinc ut Iuſticia, amore & coniunctione, quæ nobis-cum Deo eſt, non metu cõſeruaretur, operam dedit: nec ſe ullis meritis, προσωποληψία, nullis pactis à tramite recto inflecti paſſus eſt, nec ullo priuato odio aut commodo æquitatem cõuulſit: latrocinia, adulteria, proditiones, luxum omnem conuiuiorum, & lauticias ueſtium, tanquam eſcam malorum ſuſtulit: nimiam auaritiam, & regulorum tyrannidem compeſcuit. Qui ſibi impotentiores fieri iniuriam à iudicibus querebantur, ipſe pro tribunali cauſam cognouit & quæſiuit: pauperibus, & ad ius ſuum proſequendũ non inſtructis, patronos, pecuniam è publico imperauit, neſcio quid amplius in hoc ordine Principum dici, aut poni laudabilius queat. Cuius non uulgare fuit quoque exemplum, reſtitutio illa ſtudioſa, & cuſtode imperij locupletatoreq; digna, Alphonſi ſecũdi Finarum marchionis, quem in communitatem Imperij, & priuilegia, ex agnatione non obſcura (ut fertur) ducum Saxoniæ oriundum, pro Maieſtate aſſeruit, tituloq; imperialis Principis auxit. Conſilijs autem, & prudentia (quam primam in uirtutibus iurè Plato collocat, ut ſecundam continentiam) quantum hic Monarcha potuerit, næ ſus Mineruam, ſi exponere uellem, docerem: qui interfuiſtis eius dictis & cogitationibus, auditores multi. Quod enim imperium ita munitum, tot nationum præſidijs firmatum, tam ſolerter ornatum, atque huius ipſius, unquam fuit? Infans is eſt, qui ante pedes tantum quæ ſunt, futuris & præteritis neglectis, de rebus iudicat, ſubitò in omnem euentum ſua conijcere uelit: neq; recordatione antegreſſorũ, quæ conſequentur notare, & comparare. Memoria in eo ſupra fidem ſingularis erat, grauiſsimarum & uariarum rerum multiplex & ſuauis commemoratio. Ea re, nemo miretur ſi omnium rerum, quarum uſus eſt neceſſarius, atque etiam honorificus, ille ſententiam tenuerit. Nam præter legum à natura & doctrina hauſtam cognitio-

nem, tan-

nem,tanta erat in rebus obſcuris promptitudine explicandi, tanta facilitate argumentandi,docendi,cōferendi,ut uel ſummis Philoſophis,Hiſtoricis,Medicis,quærendo,& aliter ſentiendo,negociū præbuerit: interdum nimis ocioſos uentres latinis rerū appellationib. eluſerit:ut nihil adeò longinquū fuerit,nihil inuiſum & inſolens,cuius non ille exempla,cauſas,naturā ſcire,ſi ignoraſſet,quæſierit,& docilis ſtatim hauſerit,memoriaq́; ſepiuerit:ut aliquando fratri Carolo V.ob nimium ſtudiū,& uelut tanto inſolens loco,admirationi fuerit. Nam,ſi uera repeto, Auguſtæ cum ſimul pranſi eſſent,atq; bubulæ magnum pondus mollitæ aceto, & ſale cōditæ appoſitū eſſet,auidiusq́; edētem Carolū rogare cauſam cœpiſſet,quare tam ſenſui, qui genera quib. ueſcimur,maximè & uoluptariè percipit,grata,& aliàs dura, & ad conficiendū & diuidendum caro inepta illi ſaperet:atq; Carolus alia animo uerſans, reſponſum diſtuliſſet,hicq́; amanter idem requiſijſſet,tandē reſponſum ab illo fuiſſe: Sibi nondū à curis ſuis perpetuis tantum ſuppetiuiſſe ocij,quo hæc & ſimilia condiſcere,aut quærere potuiſſet. Illud quoq; acutè dictum ab eo,eſculenta & potulenta ut probę linguæ atq; guſtatui probarentur,eadem conditione ad ſtomachum uentura,atq; corporū nutritionē adiutura:ideoq́; modicè uino utebat̃,ſed cōmodo,& optimo.Cumq́; aliquando à regulo Pannonico interpellaretur,tot negociorū molē grauiſsimā requirere pleniorē uictū,quòd multi eſſent mediocris & ciuilis ſtatus, qui ferè lauticias æquarent ſuis conuiuijs,& cum uellent ſumere liceret:reſpōdit, uulgarium id eſſe,atque heluonū,qui cruditates alerent:atq; ideo ſe ſuſtinere tot moleſtias poſſe,quia minus de uentre ſolicitus eſſet.Scire ſe multos eſſe infimæ cōditionis,qui liberius uiuerēt.Sed cùm ita ſummo Deo uiſum ſit,ut orbis Chriſtiani negocia ſuſtineat:id onus beneficiū ſingulare ducere, atq; libertatē:malleq́; ſe utiliter interdū, licet incōmodè pati,quàm uulgi more abuti tēpore,qui tamē aliorū cogerētur imperium ac nutū perpetuò ſequi,atq; legem ſe alijs ſumptuariā poſſe ponere.Solida igitur,& extra ordinē ille doctrina,cōſilijs ualuit:cuius cum oēs illius familiares teſtes ſunt:tum uerò inſpicite qui dubitatis,ueſtigia huius cōmēdationis in trib. eius filijs, principibus noſtris clementiſsimis,quid illi ſapiant,quantum præſentia in conſilijs ſua didicerint,uiderint:ut quod pater multorū annorum diligētia collegerat,id iſti paratum à primis annis,& promptū haberent. Cur igit̃ quis miret̃,iamdiu hos fratres imperijs & regnis,ditionibusq́; hæreditarijs prępoſitos,iā pridē diœceſes definitas habuiſſe, iubendi uolendiq́; eis poteſtatem conceſſam? cuius inſtitutionis nūc demum nos fructus,& omnes mortales capiemus quàm uberrimos.Non quidē diſputo,ipſum demortuū in omni genere literarū ſummū fuiſſe,more priuatorū ſcholas ſectantiū philoſophū:ſed quod à curis & occupationib. iam puero infanti nimiū ſeueris,ſeceſsionis fuit atq; uacui temporis,id ipſum in honorifica literatura conſuetum ponere:nec ſibi Socratis aut Platonis ſapientiam contingere poſſe,tot rebus diſtracto ſciebat, φιλόκαλος, & ſciens tamen,nō tantum φιλοθεάμων fuit.Qui enim iudicijs & armis diſtinentur,ſufficere ad ſolidā cognitionem omnium nequeunt:ſed quantum neceſsitas exigit,ne deterior inferiorib. eſſet,tātum operæ ſe inſumpſiſſe liberalibus artibus libēter cōfitebatur,atq; ita lectione bonorum ſcriptorū ſeſe muniebat: quoniam ex illis eorum admonebat̃,quæ multi non fuiſſent auſi dicere:& plus ſe literis debere cōfirmabat,quàm armis tātùm.Neq; ars militaris & fortitudinis exempla cum literis pugnant,quòd etiam in Arcadia templum commune Herculi & Mineruæ conſpectum ſit,ut uult Pauſanias. Norat nimirum,quibus ſumma rerū ſeſe tueat̃,prudentiæ atq; uſus potiorem in gubernando,quàm ſapientiæ eſſe locum: & nimia illa ſtudiorum cura,neſcio an non principibus interim plus mali quàm commodi apportet.Hiſpanam linguam à matre cum lacte hauſerat, Latinam frequentabat,Gallica delectabatur,Italicè & Germanicè nō indiſertè loquebatur, omnis generis uocibus ac fidib. ſummè fruebat̃:uenationis quoq; perſtudioſus, ut uel in ocio, diſciplinæ & ſimilitudinis armorū recordaret̃. neq; has tamen animi,moleſtiarūq; remiſsiones fecit,tanti,ut dignitatem humanam cum beſtijs cōmutaret,quodq́; uo-

Vu luptatis

luptatis & rei ludicræ partem aliquis præripuiſſet, perdere ilico uellet: ſed gra[illegible]ibus minis atq; edictis plebem ab interceptione ferarum deterrebat, metuq; iniecto intra ipſos ſuum continebat opus. Cumq; aliquando è ruricolis quidam aliquoties temerè nocuiſſe feris eſſet deprehenſus, atq; ad ipſum Cæſarem adductus: pœnam edictam, ut oculis priuaretur, repetiuit. ſed paulò pòſt reuocato, cui negocium exequendū dederat, dimitti reum iuſsit, nolle ſe animal ratione deſtitutum cum homine adęquare: & cui ne pilum adiungere poſſet, maximè neceſſario organo illum beluæ cauſa perpetuò carere. Iſtud exemplum afferre obiter uolui, de quo reliqua iudicari poſsint: repeto ſuperiora. Mira de Neſtore Homerus, cuius ſapientem & ſuauem orationem in gratia omnium poſuit. Xenophontem quidam in cœlum, is Cyrum ſuum quoq; extollit: ſed etiam ex huius conſuetudine & eloquentia, mira efflorеſcebat prudētia, copia & promptitudo ſubitò dicendi enituit. quod ipſum Imperij Germanici Principes, exteræq; nationes plurimùm ſunt admiratæ: qui ipſe proponere, reſpondere in comitijs quæ utilia fore putauit, maluit, quàm per interpretes agere: eaq; dicendi facilitate cum ſingulari humanitate copulata, perpetuam ſibi beneuolentiam omnium ordinum adiunxit atq; retinuit, ſuisq; poſteris firmam tranſmiſit. Erant excellentes & multæ diuinæ in alijs dotes, fortuna amicisſima, conſilij acumen, in occultādis conatibus prudentia, in præproperis mora, in negocijs ſuſcipiendis patientia & conſtantia: ſed uenia omnium liceat dicere quod ſentio, & non offenſurum me cuiuſquā pijsſimos manes ſpero, ſuiſſe noſtrum hunc Cæſarem uerè apertum, largum, in conſultando expoſitum, in exequendo aliquoties celeriorem, in congreſsibus familiariorem, munificentia certè & pietate plurimis ſuperiorem. Vitioſa quidem eſt in principibus abiecta familiaritas, uulgarisq; ſalutatio, & cōtemptū non ſemel demiſsio maieſtatis peperit. idcoq; Vlyſſes laudatur, cum in prælijs à Minerua in tutum ſubducitur: quòd conſilia, & armorum apparatus, allocutioq; non frequens, ſed rara, tectæ & reconditæ cogitationes eſſe debeant: ſed quem intimè nouimus, & naturæ bonitate fieri obſeruamus in ſerijs non iocoſum, in ludicris non auſterum, cur improbarim? nec ego metum meorum ſilentio, non reuerentia moram, non apud fidos & perſpectos illa inſolentia ſemper obſeruantiam exactam uelim: os in regibus, & uultus paternus requiritur, comitas affabilitasq; ſermonis erga domeſticos, abditus animus erga hoſtes, truces geſtus, & horrendæ notæ. uerùm hęc alij dijudicent: ad eloquentiam Ferdinandi reuertar. Ex huius ore uerę illæ apes euolabant, linguam omnium amore & ſtudio imbuebant: propterea in amicitia omnes fouit atq; aluit, & tanto in illo præclarior fuit ſermo, quò maior erat conditio: & (ut ita dicam) cœleſtium agnatione, quàm nos, & gente maiori tenebatur. Quamobrem nulla eſt optabilior, auditores, nulls gratior uirtus, quàm ſine armis tot milium negatis cædibus, lingua & prudenti amabiliq; ſtudio hoſtium animos inflectere, ſine ſanguine ad concordiam perſuadere: neq; tam immāſuetum in hominum genere uitium, quàm confiſum potētia & armis, quod ſecurè & obſequio rehabere poſsis, crudelitate requirere. ex quo efficitur illud, ut Principes à Deo dati credantur, qui proximè authoris ueſtigia perſequantur: Ita naturam conſeruantem ratio imitata, hanc partem uitæ & compoſitionibus neceſſariam, ſolerter eſt conſecuta, & oratione ut reconditi mores patefierent perfecit. Sed iam de fortitudine quoq; adijciamus, ne minus dextera & uiribus, quàm uerbis præſtitiſſe quiſpiam ſuſpicetur. Iracundum nemo ſuiſſe, & facili ad cōmouendum animo dicet, neminem ψάφωσάνδω uoluiſſe. & didicerat illud Philoſophi: δεῖ διαιτητὰς, ἀλλ᾽ οὐκ ἀντιδίκους εἶναι τοὺς μέλλοντας τ᾽ ἀληθὲς κρίνειν ἱκανῶς. Ac licet legibus fuerit ſolutus, tamen ijſdem quas proponebat iuſtiſsimè uixit: & quomodo medicus bonus is eſt, qui non præcipit modò, ſed agit idē: ita ab optimo uiro melius putabat regi omnia, quàm à lege tantum. Nec uolebat Chriſtianos ſubditos ut barbaros eſſe, ut in quibus literarum atq; rationis maior uis eluceret. Nam barbari ſemper libentius quàm cultæ nationes ſeruiunt, quod etism olim in Aſiaticis & Europęis animaduerſum eſt; ideoq; illa ſemper tyrānica fuerūt, & ab humanitate regna relicta, ut ad-

huc Mo-

huc Moſcouia, Turcia, &c. modò enim ſint ſecuri ab alijs, omnia perferunt à ſuis. Secus eſt inter nos, auditores, qui Principes noſtros nõ metu, ſed amore mandatoq; ſummi Dei colimus. Eſt profectò ira in Imperatoribus neceſſaria, & calcari ſtimuloq; ad fortitudinem opus cuiuis gregario militi; nec hominem ſine ira quenquam ſapere, aut intelligere quid honeſtum, quid turpe ſit, crediderim. Sed noſter hic Princeps ea ut alij, cum uſus exigebat, uti poterat, ſeſeq; ad egregia facinora ſuſcitare. Non ille temerarius fuit, non, niſi in loco, uehemens: & ſi diſciplina armorum poſcebat, etiam aſper, in puniendis uitijs inexorabilis, quod in multis ſuis docuit. Nec rarò in armis fuit, uigilauit, ſpeculator hoſtilium conatuum, paucis ſibi aſſumptis, fuit: ad nuncios ſubitos, & periculum importantibus intrepidus, nihil à conſtantia diſcedens, alios in prælia exciens, ceſſantes cogens. Vtinam per fidem nonnullorum, auditores, illi præſenti expeditionibus quibuſdam adeſſe licuiſſet: nemo quid iuue nili ætate, quid affecta poterat, dubitaſſet. Sed nemo magni & excelſi animi, nemo uictoris meretur laudem, qui dubijs eorum quos in hoſtem ducas, animis nimium confidenter uel temerè ſeſe inferat: cum cauere ſatis ſuorum ſaluti, & prouidere nequeat. Non minus ſtrenua facta conſilijs ſolertiáque eduntur, quàm dextera in pugnam parata: ſæpe cautio unica totum exercitum à fuga & cæde liberauit, eadem in peſtem ſummi periculi coniecit: exempla non adduco. Quocirca qui hunc beatum nunc Imperatorem magnitudine in ſuſcipiendis arduis, & tractando prudentia, in perpetuando conſtantia, in aduerſis perturbationeq; ſuſtinenda ſuperarit, lego neminem: qui inferiores ſint, noui multos. Non eſt negandum quidem, illum non ſemper proſperam habuiſſe fortunam, non tam felices rerum exitus uidiſſe: non tot captiuis & triumphis lætatum, quot nonnullos: ſed quorum id culpa fortaſsis interdum acciderit, malo uos ſuſpicari, quàm à me recitari. Nam cum in Imperatore aliæ uirtutes plurimum poſsint: fortitudo, cõſilium, modus, diſciplina ſint neceſſaria: ſi tamen fortunam habeat nouercam, ſine optato exitu omnia fiunt. Veruntamen pius hic heros fortunam & ſortem, ipſum Deum putabat, cuius ad nutũ omnia mo litus eſt: non aliquod numẽ ſenſu carẽs, cęcum, ocioſum, uolubile, rarò quieſcens: nõ in amphoris Dianæ, ut Hannibal, rerum diſceptationem ponebat: minus in ſerpentibus lagenis fictilibus contra Eumenem portata nauali uictoria, eq; terreſtri in mare tranſlata. ſuo iſte duce ſummo Deo nitebatur, hunc rebus ſuis quomodocunque geſtis & confectis ſcopum præfigebat, cuius rem agi per ſe inter homines rebatur. Se non Imperatorem, ſed miniſtrum: non hominum dextris, ſed cœleſtium cuſtodia & præſidio tutum cuncta gerere: cui Deo ſi uideretur, ſeſe uictoriam reportaturum: ſin aliter, æquo animo & patienter laturum: licet non ita cæcus fuerit, quin ſæpe ſibi maleuolentia & odio ſuffuſum animum impedimẽto fuiſſe, moramq; & perniciem iniectam ſenſerit. Sæpe ſuorum quoq; intemperatam & ſceleribus cooper tam uitam, impunitatemq;, Dei prouocaſſe iram, iuſtè cogitabat, in pœnamq; propriam illorum militem conſcriptum: prę ſertim cum Turcarum uexationes à Deo permitti, ut deniq; nos à uitioſis & noxijs abducamus, ſanctéq; ueniam erratorum deprecemur, piè ſciamus: ſubſidium tamen Dei precibus, & conatibus excitare non prohibemur. Atque ſanè nihil minus quàm fortunæ cum ſapientia conuenit: ſed euentus tamen ſimiles efficere ſolent, ut uix diſcernas. Nam & opibus augent, & honoribus ambæ, Imperatores creãt. Sed laudabilius eſt ex uirtute ſapienter mediocrẽ poteſtatem, quàm fortunæ arbitrio ſummam adipiſci. ac rectè Plutarchus iudicauit, Romanos non tam fortitudine, quàm fortunæ aſſentatione, quam primigeniã colebant, tantos euaſiſſe. Sępe tamen Ferdinandus quoque noſter uicit. Nónne bis uniuerſam à Chriſtianis ille ſeruitutem auertit? ſæpiſsimè ab Hũgaria & uicinis incendia, populationes, cędem, uaſtitatem repulit? prohibuit? & adhuc uel ut in cathenis & metu habuit Turcas? Etenim, auditores, niſi tam potenti & ſeuero exercitu primos illorũ inſultus, minas à ceruicibus noſtris, niſi ea diligentia & celeritate cruorem reieciſſet Ferdinandus, furorem fregiſſet, miſerrimi eſſemus omnes: noſq; qui

annis conſequentur, perpetuam ſeruirent ſeruitutem. Verùm iſtius præcipuè ſolicitudine, pietate in cogenda manu, promptitudine in occurrendo, & exigendo prouidentia, & maturitate factum, quò minus ille ſitiens, omnem ſanguinem hauſerit, atq; repreſſus crudeles impetus remiſerit, ulterius non ſit progreſſus: quodq; ademit, nõ tam illi periculis & Marte quàm Chriſtianorum negligentia & diſsidijs conſtiterit. Et quæ pars eſt Chriſtiani orbis, quam ille non anticipatam animo, & ad cædem no tàtam non teneret, miſerrimeq; uaſtaſſet? Non igitur noſter Imperator neq; ualetudini, liberis'ue, neque theſauris, & ad alios precibus ut ſuccurrerent, unquam peperc it: omnia ſua in has reliquias Hungariæ, ut alijs remotioribus conſuleret, deprõpſit, exhauſit, nec unquã facti pœnituit, profuit bonitate omnibus: ut Menandri illud uerum ſit, χρισὸν αὔλημα πολλάκις ἄγαν συντάξιον. Multos legimus & uidimus eximia rerum cognitione inſtructos, conſilijs promptos, & deliberationibus admirabiles, qui ubi ad rem uentum eſt, nihil pollebant, euenta ſubitò conſiliorum contraria ſenſerunt: alios item non pauciores, qui in conſilijs rerum gerendarũ capiundis prorſus pueri & inepti uiſi ſunt: ſed cum hoſtis eſt præſens, occaſioni & manibus conſilium ſubitò ac feliciter occurrebat. At hic & ſeparatim admirabilis, & rebus gerẽdis ſingularis. Quid hoc animo altius, quæſo, quid admirabilius, qui maxima reliquorum regnorum ſuorum cura, acceptos Pannoniæ fines, attritos toties, peſsimè uexatos, tam alacriter & conſtanter, tam impauidè & ſumptuosè uel filiorum profuſus, inq; eos medium dans hoſtem, tutatus ſit? tyrannidem inhibuerit? Quid, ſi ille integrum partibus, florens legibus & concordia, pacatum ciuibus regnum à Lodouico excepiſſet, illaq; miſerabili ad Mohaczium clade non omnia infeſta conſumptaq; forent, amore nunc libertatis non feciſſet? Quo in ſtatu res futuras nunc putaretis, ſi diminutæ & laceratæ etiam reliquiæ nõ fuiſſent? ſi multi ſuis contenti non regnum appetiuiſſent, huncq; dimouere diuinitùs & ritè datum regem non eſſent conati? nullum meherclè hodie regnum tam copioſum, amœnum, tam fertile, ciuium frequentia cultius uſpiã conſpiceretur. Nemo igitur laudabit ſenſum eorum, qui ipſi ſibi, excitis deniq; barbaris, malum & dedecus accerſiuere, alijs perpetuam curam temerè multoq; innocentum ſanguine imbutam, modò non diffluentem, metumq; incuſſere. Sed neq; Turca unquam hos fines attentare, minus ponere pedem auſus fuiſſet, ni errore dicam, an ſummorum in Eccleſia uirorum cõſilio & perſuaſu id effectum fuiſſet. Italiam ille (patriæ enim dolor fateri iubet) & circumiacentes locos ad triumphum deſcripſerat: non eſſet nunc Roma, non Neapolis fortaſsis (quibus à periculis tamen illas & omnes nos Deus præſeruet) non, inquam, in hoc luxu & maieſtate multæ eſſent Italiæ urbes, niſi Turcæ conſilium per nos ipſos mutaſſent pontifices, periculumq; (non ſecus atq; Stilico apud Theodoſium exautoratis Gothis, qui Italiæ minabantur, eos in Panno niam & Illyricũ creato Alarico tranſtulit: uel ut Philippus Achæos ἐκλαβὼν διακειμένους uidẽs, πρὸς τὸν τῶν Ῥωμαίων πόλεμον ἐσώσατο τῷ αὐτῷ τρόπῳ ἐμβιβάσαι αὐτοὺς εἰς ἀπέχθειαν) in Pannoniæ fines effudiſſent. Nam cum cõſceleratiſsimus ſic tyrannus Italiam cum maleficio inuadere conſtituiſſet, omniaq; iam ad perniciem comparaſſet, inſtitit pontifex apud Vladislaum per Iulianum cardinalem: quomodo etiam Sixtus à Venetis impulſus, tempore Lodouici per Thomam cardinalem, tertiò, qui omnibus diris ſe deuoturos, & cruciatibus Hungaros, tradituros infernis aiebant, ſi Turcæ fœdus tum expetenti amicitiam pollicerentur: indignum fore nomine Pannonico, qui pro fide tam fortiter ſæpe depugnaſſent, tot ab pontificibus ornati eſſent præmijs, ſi cum immani belua pacem facerent: quin potius uel non laceſsiti, ſeſe armarent, eos ſibi depoſcerent hoſtes, accepturos tam qui deſiderarentur quàm qui ſuperforent, æterna longeq; his leuibus & fugacibus nobiliora præmia. His illi monitis, minis admixtis, metuq; conſcientijs & religione allatis, noſtros à pace & cõditionibus Turcæ abſtraxere, deterruerunt: itaq; factum, ut cum ille in Italiam irrupturus, non ſatis à uicinis ſe Pannonibus (quorum ille uim & fortitudinem periculosè erat expertus) ſecurũ animaduerteret, priores nos aggreſſus adeò ſit moleſtus. Etſi hæc à uobis accipi

nolim,

nolim,quaſi Italis, aut cuiquam alij ciuius malum optarim: &, ſi poſsim,non in me libentius partem deriuarim. id enim officium pietatis requirit,ut in proximi bonis æquè ac noſtris cupiamus,ſi quid mali uicino accidit,quantū poſsis,tuo etiā damno caſum ſubleues:ſed unde occaſionem Thracicus iſte hoſtis,in Pānoniam ut tamdiu graſſaretur,qui ab anno 1415 infeſtus nobis eſt,ſumpſerit, aliquot perſtringere uerbis uolui: hæcq; de Hungaria, quę ſe pro Chriſtianis iam per 542 annos uelut ſcutū obijcit, ſufficiant. Bellum uerò Saxonicum undecunq; ortum habuerit,qua uirtute & fortitudine cum fratre adminiſtrauit: quibus ille ſe caſibus,& hunc Imperatorē Maximilianū cariſsimum filium non obtulit? ſępe inermem,imparatū obiecit? quas ille non tempeſtates,quas minas nō facilè tolerauit? quotuſquiſque audiebatur, qui aliquod indicium uictoriæ in horum caſtris reſtare putaret? Sed præter aliorū expectationem,mille offenſis animo non inflexo,uim ui, uirtutem uirtute reiecit. Victoriam tamē optimi Principes ita perſecuti ſunt, ut ipſi uicti, & in triumpho ducti quibuſdam dicerētur: ea moderatione & obliuione iniurias contriuere, ut ſe captiuorum cauſa dolere apertè teſtarent: arma tamen feciſſe, quò minus eos non illico ad ſuos remiſerint,non retentū odiū,non uindictæ cupiditas. Si quid pręter opinionē accidebat,& uexari ſe aduerſis ſentiebat,eum ſe oſtendebat, ut dubitares inimicáne fortuna plus in eo premendo,doloribusq; accumulandis eſſet occupata,an ille negligendo & reſiſtendo. De bello Tranſyluanienſi multiplici,obituq; nō ſperato fratris Georgij,uariæ ſunt uoces:de quibus ſingulis aliorum eſto iudicium. Veruntamen pace omniū dictum uelim,non iuſſu Ferdinandi,quî cum iureiurando mutuò ſe obſtrinxerat,ea cædes facta eſt. Etenim quædā uſitatę,ut ferunt,illius ad Turcas literæ,quibus eius morari uim,& eludere apparatū ſolebat,à minus conſcijs cum eſſent deprehenſæ:metu præſentium periculorū exercitu utrinq; ad cōfligendum per Varkocz ſolicito,ne qua mora etiam noſtris fortè aliquibus eius literis aliquādo fieret,ſuo quidam conſilio,non regis mandato,uitā illi,nihil tale metuenti, (ob ueniā & incolumitatē Vlmanbeko è Lippa impetratā ſuſpicione collecta) eripuere. Hæc non à me dico,audita narro:abſit in quenquā mortuū intemperantior ſim. De filio Ioānis regis (cuius pater per cōuentiones uti fruiq; titulo regio potuiſſet,filio in res ſolo,poſſeſsionesq; auitas ſucceſſuro,niſi uana ſpe omnia deuoraſſet,& imperādi ſiti etiam ſanguinem bibiſſet) omnium eſt uotum & ſpes,breui à cōſilio iniquè ſuggeſto diſceſſurum,& malum (ita uolente Deo) in autores turbulentos,quod etiam antè uſuuenit,conuerſurum,ut cōmunibus armis,animisq; cōiunctis,in beluā Orientis cōruamus,illumq; cum nomine extinguamus:Græcis amiſſam libertatē, & alijs, nobis diminutam adhuc florentem reddamus. Quod ſi unquam,auditores,hoc Duce & Imperatore Maximiliano ſperandum eſt,qui mentem & animum cogitatione geſtorum parentis conſormauit, nec (quod Demoſthenes in ſuis grauiter notat) τῶν παρεληλυθότων καιρῶν, ὥσπερ ἂν κατακλυσμὸν πραγμάτων γιγνῶσι putat, ſed memoriam ueterum repetens, ſua inſtruit:modò initia Imperij conſtituat,inq; uſus neceſſarios domi & apud exteros,quorū intereſt,paret,expeditaq; habeat. Fruſtra enim & leuiter Imperator Ferdinādus tantis ſe moleſtijs occupaſſet,tot ſumptib. obruiſſet,tot prælijs & uictorijs eius libertatis auſpicia edidiſſet,ſpēq; oſtendiſſet:niſi, quod ipſe per uitam ad finē perducere nequijſſet,natos id ſuos cumulatiſsimè & penitùs confecturos & præſtituros præſenſiſſet. Reliquit nobis tres optimos,fortiſsimos, plenos ſpei ac libertatis heroes,ſingulari prudentia & præter ætatem conſilijs abundantes, quemq; dignum maieſtate Chriſtiani Imperij & Orbis:qui in hoc iam incumbūt, id procurant,quemadmodū religionis diſsidijs finitis, animis reconciliatis, eadem fide & cœleſti perſuaſione,ſpe prælucente optima,contra Turcam proficiſcantur,illumq; euertant,priſtinūq; decus Chriſtianæ maieſtatis & ſalutis recuperent,inſtaurent,perpetuumq; faciant. Quod omnes qui pio ſunt animo,uelle non dubito,Deumq; comprecari,his Principibus ſelices ſucceſſus largiatur,debilitata & fracta ſtabiliant,aureaq; reuocent ſecula. Porrò tanti huius Imperatoris actionum, ſermonū,

conſiliorum quod potuit eſſe condimentum illa omnis uitę temperie,modoq; in geſtibus,uultu? Profectò,ſi uirtutum natura dimenſione quadam mediocrium, & nō in alterutram partem declinante nimium ratione cenſetur:hæc ſola uirtus,quā Temperantiam & modum appellamus,cunctas reliquas complectitur & abſoluit. Nam quid Prudentia,Iuſticia,quid in aduerſis contemptus,niſi luxu repoſito, ad temperiemq; accommodatis actionibus,omnia ritè fiant,poſſunt? Rectè igitur ille:

Eſt uirtus placitis abſtinuiſſe bonis.

Id qui ſponte,à ſe munitus & paratus,minimè coactus facit, Temperantem eum uocamus,non aberrantem à recta uia:continentem quoque dicimus. etſi aliqua eſt differentia in his duobus nominibus,ut non omnino idem ſit continens qui temperans: ſed hæc ocioſis relinquamus. Quare cum fortitudine & conſtantia,nihil æquè ac temperantia,ſocietatem habet:quòd qui impetus regere iudicio, & moderari uoluptates norint,affectibusq;,ne ſeſe nimium effundant,nec omnino lateant, imperant:uanis illecebris obſtant,in quibus alij felicitatem ineptè ſtatuunt,& finem ſuum,illa negligunt,nec ulla ſe deliniri dulcedine patiuntur,hoc eſt,ſe ipſi uincere didicerunt:hos ego magnanimos & fortes dico.non qui ſe ſeruos & miniſtros delicijs abiecerunt,unde tanquam è cœno nunquam ad frugem,ad conſtantiam & honeſtas cogitationes,producendamq; ſalutariter & tuendam uitam emergunt. Qui ſuis uiribus hoſtem uincunt, nónne maiorem quàm qui alienis,laudem merentur? qui ſe à moderata uita nullis blanditijs, nulla mollitie dimoueri ſinunt, nónne hos aptos communibus uſibus fore,& exoptādos putes? Talis hic Cæſar noſter fuit, qui non ſordibus, ocio, non unquam gulæ aut abdomini ſeruiuit: ſed ſobrius, uigil, ut publicè ſufficeret,uitam,dum cœlo licuit,bene caſtiſsimeq; duxit: tantū edens ac bibens, quantum quotidianę curæ & exercitationes uirium abſumebant. inſolentior nunquam uiſus eſt: hominem quippe ſe ſciebat: nec, ut humanitatis memor eſſet,opus monitore(ut Alexāder,uel Pauſanias) habuit:ac quod de Antonio fert, ὅμοιος διὰ πάντων ἐγένετο, φίλ' ἀγρὶ ἀλλώθεν, ἀληθῶς ἀγαθὸς αὐτὸς ἦν, καὶ ὅλην πραγματείαν ἔχει. atque illud Seueri Imp. eſt ſecutus, ἐπιμελὴς ἦν πρακτέων, ἀμελὴς τῶν περὶ αὐτοῦ λογοποιημάτων. nam de ſe uoculas per aſſentatores illatas,aut aliorū interdum iniquius de ſuis rebus ſentientium nomina,audire noluit. Sanè ubi uoluntas temperatè iuſteq; agendi cum ſumma poteſtate iungitur,& ipſe beatus eſt, & qui ipſum audiunt. In hoc profectò Cæſare quia prudentia & temperātia cum potentia uiguit uniuerſa,optimarum author legum,naturaq; bonus conditor extitit.Non facile cōſuetudines mutabat:quippe quem non fugiebat,nihil eſſe moleſtius,atq; ad alienandum ſuorum uoluntatem promptius, antiquatione mutationeq; uulgi morum, niſi publica offenſione ac turpitudine laborarent:tantum probitas & oratio poſſunt.Etſi enim Mēnāder ad perſuadendum orationem excludit,tamen utrunque copulandum eſt. Non unquam huic Cæſari quiſquam,ut Cimoni uinum,ut ſomnolentiam Scipioni,obiecerit:non fraudulentos ſermones. cuius animus,cogitationesq;, non ſecus bonis (atque Iulius Druſus Publicola ſuas ædes perſpicuas, ut uitæ rationes domeſticæ omnibus patêre poſſent,cupiebat) apertæ,teſtateq; fuere.Quod exemplo liberorum quoq; honeſtiſsimaq; educatione or bi conſtat,quos ſui ſimiles uoluit,ac effecit: ne rempublicam gubernaſſe,qui familiarem ignoraſſet,poſteris uideretur. Cōſuetudine ſcilicet heroica,iuſtaq; indolem diuinarum uirtutum excoluit,cōfirmauitq;,Lycurgi ad Lacedęmonas exemplum haud ignorans: ſed longius euagor. A morte chariſsimæ ſuæ reginæ ea fuit continentia,ut illi Medici eam conſtantiam, & pudiciſsimę cōiugi cuſtoditam memoriam, ualetudini obfuturam dicerent. In ſocietate uerè cum illa ſuauiſsima & rariſsima ita uixit,ut nulla unquam ſuſpicio temeratæ fidei extiterit, non leuitatis. Neque enim minus caſti eſſe poſſunt,qui in matrimonio ſunt, quàm in omnino illa negata & ſecluſa à conſortione fœminarum uita homines inueniuntur. Quis unquam audiuit,more aliorum Principum qui numerum liberorum fugiunt,atque imperio ſuo,ne multitudine hæredum diſtrahatur,cauent,hūc in con-

iugio

iugio extra ordinē & fidē,aut poſtea,uel ſuſpicione ullam reliquiſſe prolē. Non igitũ cōtinens ille,ſed tēperatus fuit. quis enim prudēs eſt,qui ſimul cōtinere ſe nequeat: quòd non in rerũ tantũ intelligētis, ſed δεινότητα ad agendũ, prudētiam definiamus. Nihil ab inuito,nihil per iniuriam accepit: in commune conſulebat,non ut Caligula,ſed ut Adrianus & Antoninus: ut quæ etiam fiſco debebantur,liberis reorum relinqueret,ne filij inſontes paternum ſcelus luerent: nec quinquennium tantum clemens,quod Traianus de Nerone dicebat,ſed perpetuò mitis fuit, καὶ ποιμὴν λαῶν. nec fiducia Imperij,ut Caligulam,Neronem, Caracallam, Heliogabalum, in uitia deiecit, ſed uires & dominatus ſtabilierunt. Largus in omnes, effuſus in benemeritos fuit,humanitate & comitate inaudita,ut multi bonitate abuſi ſint: reuerētiamq́ detrahere,& in ſocietatem conuertere ineptè uoluerint. Sed illud in ipſo uerè fuit heroicum,humanitatis indicium maximum, quòd aliquando quos conſpexerat, aut allocutus eſt,ſi poſt uiginti annos rediſſent, ilico agnouerit, extenſa manu ueterem gratiam obtulerit: diligenterq́ circumſpiciendo cauerit,ne quem in comitatu ſuo inſolentiorem,appellatione aut nutu clementi præteriret. Quorum ſibi operam utilem & diuturnam,fidelemq́ expertus erat,proſequi omni liberalitate, & exornare eos ſtudebat: nec paſſus eſt beneficium atque remunerationem expectatione fieri maiorem: ocium feſsis,non negocium imperabat: præſens & uiuus præſentibus & uiuis gratiam referebat,non ad ultimam ætatem differebat: ſatis eos fidos & promptos fore ſemper ſibi ratus,quos beneficijs cumulaſſet. Vbi enim expectatio gratiarum extrahitur, minus illæ caræ ſunt: & onus baiulo,ſi tempore ſubleuetur,ad perferendum ſit leuius, quàm ſi ubi metam contigit,exoneretur. neque ego meritorum meorum fruitionem ullius in morte heri conſtitui uelim: ſed accepto beneficio,exemplo alios ad officia & labores uocari, inq́ fructuum poſſeſsione meos locari. Teſtata dico: non more auari patrisfamiliâs,à ſuis rationes exigebat, nec unquam ille magiſtratus opibus quorundam metiebatur,minus ijs uendendis aut locandis mercaturã faciebat. Etenim ubi fortunæ uirtus poſtponitur, uenalesq́ ſunt dignitates,ut res optimorum non conſiſtit,ita Cæſari & Regibus ſua imperia infirma concidunt. Lucri certè ſpes optimos quoſque à petitione rerum gerendarum & honorum auertit,qui ſumptus facere nolunt. Itaque quos idoneos duxit noſter Imperator,oneribus honorabat etiam nolentes: quos auaros, aureoq́ piſcari hamo ſuſpicabatur,nunquam adminiſtrationi negociorum uel cupidos præponebat,licet nominum ſeu titulorum interdum ambitionem importunis inanem non difficilè impertitus ſit. quoniam iuſtitiam ad alterius pręmium referimus, ideo nō pecunia proximè uirtuti ſatisfacit, ſed iuſticia. Atqui ſunt qui non omnino laudent, uarijs locis & curis ſingulos præfuiſſe curatores,ſeu officiales,eamq́ multitudinem inutilem ſumptuoſamq́ fuiſſe. Sed hos ego uelim audire,utrum melius ſit pluribus magiſtratibus unum præficere, qui ad uoluntatem omnia gerat: & cum ipſe non in omnes partes ſufficiat, per ſeruos cupidos multa agat, an multos? nónne ſi ſinguli partitas curationes obtineant, diligentius atque temperantius cuncta molientur, quàm unus, & quidem per ſeruos pecunis conductos? Non igitur ſpe magni lucri tantæ moli occupationum præerat, nec alienorum admodum cupidus fuit: quòd tantum Principem ſciebat à Deo conſtitutum, eiuſq́ eſſe muneris, non ſolùm ut multorum gentium ſit dominus: quomodo nec diuitem,ut poſsideat,prematq́ multa: ſed ut bene agatur & uiuatur. Sed denuò digredior. Liberaliter Ferdinãdus Cæſar,& citò ſuos fouebat: ſimul rem,ſpem & memoriam cōprehendebat, bonumq́,iuſtum & iucundum rectè coniungebat: ſecus quàm Delphis in ueſtibulo notatum erat. Nam dare,iuſticiæ eſt: accipere laborum fructus,bonum: iucũdiſsimum uerò,cuius cauſa ſudaris,aliquando conſecutum eſſe. Alia fuit quorũdam ratio,alia noſtri Imp. ſed fortaſſe genera negotiorũ,populorũ, regionumq́ quibus illi prçerãt,hanc diuerſitatē peperere,ut in officio,niſi ſpe,cōtineri multi nequerint. Adulatores,peſtē & domeſticos ſicarios uocabat,& libertate ſua plurimos perire.

Siquidem omnium animalium pernicioſiſsima hæc duo ſunt: de agreſtibus, tyrannus: de domeſticis, quos alimus, nobiſcum circumducimus, gratiæ & uentri, auribusq́; homines inſeruientes. quorum condirio tam eſt iniqua, quàm ſi quis uomicam aut uulnus in uentre habens, curatum ſi uelit, adhibito medico, barbæ aut unguibus forficem is adiungat, malum non attingi uideat: loco ſcilicet alieno medicinam, non exigenti, fieri quereretur. Eò enim res dementiæ apud quoſdam uenit, ut non uoluptatis, ſed iam ambitionis ergò ſcurras & paraſitos alendos cenſeant: quod uitium ſummè Plato reprehendit. Heluij Pertinacis conſuetudinem ſecutus, cauebat, ne ex uanis alicuius ſermonibus communiter periculum crearetur: atque alteram in Creta Iouem auriculã habuiſſe, ut puram alijs quoque & integram ſeruaret, meminerat. Procul ergo hoc genus hominum à ſe eſſe uoluit, ſubitò tales notauit, ſibi à conſuetudine cauit, cõſeſſores nunquam colluſores fieri eſt paſſus: quid enim ea re pernicioſius? Neque hic repetam, quo animo & ope erga literatos, ipſasq́; literas ſemper fuerit, ipſe honeſtæ & iuſtæ literaturæ Princeps. Exempla conſiliariorum id declarant, quos non uetuſtate titulorum munitos, non alienis claros uirtutibus, ſed ſubſidio proprio inſtructos, rerum experientia claros eſſe uoluit. Maluit ille exemplo aui Maximiliani primi eruditos & ſanos iudicio, linguarumq́; uſu, uel è tenui familia in conſilium, quàm generis longiſsima ſerie nobiles, aptos tamen minus, & ocioſos, euocari. Norat ſapientiſsimus Imperator, armis & legibus imperia conſeruari: quorum iſtud abſque mediocri rerum & literarum ſubſidio nunquam feliciter inſtitui poſſet: illud uerò niſi munitũ eſſet conſilijs, fruſtra ſuſcipi. Ac quod Sozomenus Theodoſio, amorisq́; literarum eius tribuit, huius prorſus exemplis congruunt. Non tamen nobilitatem quoque neglexit, ſuum illis locum dedit, complexus amanter eſt: ſed hos ut neceſſarios, illos ut ornamentũ habuit, & comitatũ: & in bellis nobilitati præcipuus fuit locus: καλὸς γὰρ ἐγκαυχὸς πρὸς παῤῥησίαν ἐγγίνεται, ut ait Plutarchus. Et quod in rebus pub. uidemus fieri, ut magiſtratus alij ſint neceſſarij, utiles alij: ita hic diuinus Cæſar, omnium habuit aptam rationem. Collegia multa inſtituit, collapſa penè Gymnaſia inſtaurauit, inq́; lucem & dignitatem uocauit, libertateq́; & priuilegijs extulit, eoq́; modo iuuentutem ad ſtudia inuitauit. Fabricandi magiſter nõ ignarus, & copioſus: quod ex his perpetuis & ſumptuoſiſsimis ſubſtructionibus mœnium & pomœrij Viennenſis, ex confinium locis munitis & tutis, ex fani illius Oenipontani celebritate, & artificio domicilioq́; pauperum hîc admirando patet, multisq́; alijs paſsim in oculos omnium incurrentibus, & eos oblectantibus. Sed quid opus tot uerbis? Omnes ille modos, rationes conſeruandæ dignitatis, & imperandi, ut à ſuis amaretur, tenebat. Ciues enim in Repub. amore ſunt, & pace retinendi. Non facilè præſentem ſtatum immutauit: ſuis mandatis exemplo ipſe, quantum dignitas patitur, præiuit. Qui noxia nulla tenentur, à ſontibus & latronibus diſcernebat: iudicioq́; in puniendo uſus eſt: à damnis & aduerſarijs ſartos tectos conſeruauit. habuit quoque, unde iſta ſuppeditata ſint, neruos & ſumptus: præcipua uerò Dei religionisq́; puræ cogitatio fuit, qua ſine nulli fructus, progreſſus, nullum honorificum nomen neque in hominibus, neque apud cœleſtes inuenitur. Has ille omnes artes callebat: nihil quod ad hanc dignitatem, opemq́; requiritur tutandam, illi defuit: omnibus ad ſummam uirtutibus affluebat: quodq́; ab alio nullo, fortaſſe tanto Heroe, religioſius præſtitum, uel hoſtibus abiectiſsimis, inimiciſsimis fidem ſeruare uoluit, nec ullam bene gerendæ rei occaſionem extra fidem arripere. Non ſcilicet pollicum confœderatorũ nexu hic, expreſſoq́; ſanguine, communiterq́; hauſto opus fuit: nihil illo Numæ templo, non externis cæremonijs, quod in animo habuit, ſed reconditè quoque teſtabatur: in ore illud ſæpe habens Platonis, σεσωφρονισμένον ἀληθῶς λόγου σοφὸν ἐκεῖ ποτε γίνεσθαι. Itaque nõ famam ſolùm, ut Lyſander, uel Alcibiades, ſed gloriam ueram, ut Cymon, ut Ariſtides ſibi conſtituit. In cũctis rebus κατόρθωσιν ſpectauit, ut propemodum Stoæ uerbum illud non mollienti ſatisfecerit. Sed longius quàm putabam, ueſtras aures demoror.

His igitur

His igitur præclaris & inauditis uirtutibus & factis Heroa hunc fuiſſe, omnium ſeculorum memoria mihi teſtimonium perhibebit:natura & fortunis ſaluti noſtrę potiſsimùm fuiſſe coniunctum, non tacebit. Qui XXV Quinctilis acerbo rerum ſtatu nos reliquit.Nam ut hoc addamus,ex infinitis laborib. ac moleſtijs ante ſeptēnium grauiſsimè ac deſperatè decumbenti,non parum & nutriendi, & uis animalis damni contraxerunt,inq́ reliquum tempus fomitem ſymptomatibus quibuſdam præbuere:ut 22 Aprilis,anni,quo eſt mortuus,proximo ante Palmarum feſtum die, manè abluturus pedes,in uertiginem,ac animi turbationem inciderit,uix Zithardo ipſum ſuſtinente: cumq́ ſe collegiſſet,ait, Vos putabatis me prorſus nō rediturum? non tam citò id fiet. certum habeo,me ante Pentecoſten è uita non migraturū.cumq́ eum diem,& octauum pòſt attigiſſet, repetijt: Spiritus ſanctus noluit ut morerer ante feſtum Iacobi, ut quo modo is peregrinus apud nos,ita ego infans Hiſpaniarū extra ſolum natale cum ipſo peregriner. Ex eo tempore grauius habere cœpit, medicosq́ ſibi aliquid exhibere ferè coegit:non facturos ipſos officium,ſi naturæ cuncta permittãtur. Sæpe repetebat,ſe ad uitam & mortem paratum,nihil abhorrere, cuius malum ac periculum ſanguine Chriſti exhauſtum eſſet,ac ſublatum. Imò iucundiſsimè animi promptitudinem ac uoluntatem declarauit,cum adiecit:Se morti illigatum,eamq́ non recuſare.quòd ſi maiores ipſius mortui non eſſent, per numerum tot ſuperſtitum ſucceſſorum, ſe ruricolam aut paſtorem fortè,cum Imperator ſit,futurum fuiſſe: idcirco ſe ſuis loco ceſſurum, ut dignitatem obtineant æquam, dum per Deum Auſtriæ domui liceat. Sæpe Deum precatus eſt,ut ſi quos offenderit, ſeſe patefaciant: uitāq́ dum errorem deprecetur, ac illis detrimentū compenſet,produci orauit. Miniſtrorum indicem,& nomina,quibus debeat,quos dignè locupletarit,quibus immerētibus ſpe liberorum quid largius indulſerit, repetebat. Per 38 annos Turcæ ſe oppoſuit: nulli tamen eius cauſa ſe inopes factos queri poſſunt. ac ſi ocium fuiſſet ditandi, quis eo uſpiam potentior,amplior fuiſſet? cuius cauſa Solymannus ſepties moleſtè pręſens uenire ſit coactus,ad 130 miliaria cōtinua ditionem poſſederit. Defectis paulatim uiribus,die à ſe definito Iacobi, facillimè, ut morbi,nullo graui mortisq́ præſentis indicio ceſsit,hora poſt prandiolum,etiā ouo iure ſoluto cumulatum,inſpectantibus ſuis,uix digreſſo filio Maximiliano,nec tum eiuſmodi quicquam cogitante,& ad ſubitum nuncium etiam addubitãte. Cuius ultima uox alto tentati ſomno, ac de hora quærenti (cuius machinationis ſemper fuit amãtiſsimus) ad Cratonem medicum fuit,alijs abſentibus omnibus adhuc: Quomodo habeo? Aperto corpore,uiſceribusq́ uacuo,in ſiniſtro rene plurimi lapilli, atque etiam in ueſica (de quibus tamen nunquam fuerat conqueſtus) reperti fuere. Conducamus igitur hunc ad ſepulchrum,animis demiſsis ac dolentiſsimis cohoneſtemus: quod maximum poſt Deum pietatis eſt exemplum: eiusq́ memoriam dum uita ſuppetit,reuerenter colamus. in hac enim parte ſita eſt gratię uis, non quod Athenienſis de Legibus apud Platonem ait, ut conditorium neque maius neque minus mortuo, nec ignobilius dignitate ſit, ornamentorùmque annuorum inſtauratio: ſed, quod ſubijcit, quotidie repetita memoria. Quis igitur noſtrum caſum non lugeat? qui tanto præſidio literarum, conſiliorum, poteſtate munitiſſimum, ornatiſsimumq́ amiſerimus,his pręſertim locis & temporibus undique periculum & bella ſignificantibus? qui ferrum Scythicum præcauendo reiecit, debilitauit,compreſsit,in eius etiam fines erumpens? Ac ſanè,qui tantas dotes æſtimare norunt,in perpetuo ſqualore lachrymisq́ forent:tabeſceremus in hac calamitate,nec ſalutis ſubeſſe ſpem putarem; niſi nos tres iſti Principes ad iniurias & uim pellendam prōptiſsimi ſolarentur,& iam cœptis conatibus in optima ſpe ponerēt. Hi ſui officij rationem omnibus ſine dubitatione,perſoluent:& ne ulla in eis ſit mora,nullaq́ hæreat culpa,prouidebunt: non mediocribus conſilijs,non uſitata uia religionem conſtituent,Vngariā florentem,& coniunctam exhibebunt: hoſtem Turcam

non re-

non repellent & eÿcient modò alienis, ſed proprÿs quoque poſſeſsionibus, ac in ſedibus uicinos ſuis collocabunt: non Euphrate rogati fines, ſed ipſa iuſticia (quo modo Pomp. fertur dixiſſe) terminabunt, atque fortitudine insudita. Quamobrem, auditores, moderemur lachrymas, & hanc mortuo quietem à tot laboribus emenſisq́ occupationibus concedamus: ad reficiendas enim uires, animumq́ colligendum, & cœleſtium conſpectu reficiendum abiuit. Neque ille opinione humana non ſatis uixit: in corpore quippe iſto inerti & exangui diuinus ſpiritus LXI. annos, cum aliquot menſibus copulatus fuit, tot uirtutibus & moleſtÿs ſeſe orbi fruendum dedit. His diligentia ueſtra mihi sdiungenda fuit. nam certa eſt fides, nec authoritate dictum quicquam, ſed factis uos æquiſsimos exhibuiſtis: nec opinione, ſed ratione, ſed ueritate omnia libentius animis comprehendiſtis. Si igitur quemuis pro patriæ periculis ſe obiectantem, & iniurÿs omni præconio maiorem, & relaxione uirium longiſsima dignũ cenſemus: qua hunc conditione eſſe debere, quem locum meritum dicemus? quo ære, auro, argento'ue expreſſam eius imaginem circumferamus, & in penetralibus & atrÿs locemus? Alexandri imsginem auro argentoq́ formatam qui habere olim, & geſtitare potuit, felicitatem ea re ſibi uulgò pollicebatur: hunc uerò heroa certum, beatum, pacificum, ſi à collo, uel in ſinu geramus, quanto maior opinio conſequetur? Iam quid ad fructum uitæ, atque gloriam huic acquiri luce producta, quis cumulus potuiſſet? Itaque liberior factus, ſuprema illa præſens, luce non aliena, ſed puriſsima, uidet, miratur, uariosq́ noſtros caſus, errores, futura ut præterita intuetur: hanc uitam non ille cupit amplius, in qus Maximiliano trium potentiſsimorum regnorum inſignia, paucos intra menſes, impoſita (quod tantum Alberto contigit) ille uidit, cæteris imperis iuſtè partitus eſt: elocauit filias regibus & ducibus: illam msuult, ubi Rodolphum illuſtratum perpetuitate, ubi Albertos, Fridericum, Maximilianum, Philippum patrem, Carolum fratrem, & alios uidet, amplectitur, diuumq́ choro mixtos ipſe ſocius miratur: ibiq́ Deum ipſum, quem tribus perſonis confitemur, iucundiſsimè sſpicit, colit, ſocietate fruiẽ beata: donec eundẽ recepta, quę iam corrumpiẽ & usneſcit, carne lõgè puriore, beatiſsimus floreat, indiſſolubiliq́ compage cum Deo æternùm hæreat. Quod ut certò, communeq́ nobiſcum aliquando fiat, deſiderÿs pÿs & precibus congruis flagitemus: ſimul una uoce, & ardentibus uotis à Deo contendamus, Maximiliano Cæſari, (ad cuius Imperÿ auſpicium, quot sd nullius unquam alius, legationes ex uniuerſo orbe tot confluunt, gratulantur, contra hoſtes progreſſus ſunt feliciſsimi) eiusq́ fratribus, mentem det bonam: regat, inſtruat, tueatur ſalutariter: ut omnibus ſatisfaciant, de iuſta uia & regione nunquam deflectant: omnibus omnia, ſe ſibi rectè, atque Deo reddant. Amen.

III. NON. SEXTIL. M. D. LXIV.

FINIS.

TVMVLI ALIQVOT EIVSDEM SAMBVCI, IN OBITVM FERDINANDI.

POSTERITATI SACRVM.

IMPERATORI Cæſ. Diuo Ferdinando, Philippi Caſtellæ, fratri Caroli V. Nepoti Maximil. I. pronepoti Friderici III. &c. Germanico, Pannonico, Boiemico, Dalmatico, Crostico, &c. Cæſari pientiſſ. Auguſtiſſ. feliciſſ. uigilantiſſ. liberalitate, lenitate, iuſticis, prudentia

prudentia ſingulari, & optimo Principi, tyrannorum maximo & infeſtiſſ. hoſti, Pacis amantiſſ. Vita modeſtiſſ. Cōſilijs ſano, Armis inuictiſſ. Conſuetudine facili, Religione uſitata, Omnibus deſideratiſſ. Qui quum ſe moleſtiſſ. ac perpetuis occupationib. nō modò non exoluere, ſed ne relaxare quidem unquã uellet, obſcura primū febri, ac uariè arreptus, mox per VI. menſes ea palàm uehementius ac inteſtinè adurēte, ut partes aliquãdiu ſolidas attentarit: pituita quoque tenui ſocia per fauces acriter & tabidè pectus iã replente; ſanguinis etiã probitate, habitudineq́ uniuerſa, extremo tumore indice, in aquam penè cōuerſa, trib. filijs Maximiliano II. Imp. Ferdinã. & Carolo Archiducibus, nouem'q filiab. relictis, com poſitè & facillimè ab hominum ſocietate ad cœleſtem region[~], quò eius perpetuò conatus, mēs, preces'ue reſpectabāt, ipſo Iacobi die, omnium mœrore incredibili exceſsit, ut quomodo is Apoſtolus Hiſpanos primus ad Chriſti amorem, atq; profeſsionem uocauit: ita hic infans Hiſpan. eidem Apoſtolo die ſacro, cæteris, ut uitam Chriſtianè exuant, præiret. Cuius ex uoluntate ad coniugis dulciſſ. oſſa cineribus apparatiſs. funeſtiſsimeq́ depoſitis, corporis cum anima hic rediuiuam coniunctionem, ſpe certa, interquie incerta exſpectat. Cuius manibus, hoſpes, læta precator: pòſt abi, hancq́ conditionem beatam ſcito.

VIXIT
ANN. LXI. M. VI. D. XIIII. H. XX.

FERDINANDVS PRÆTEREVNTI.

NOn fui quem putabas, ſum quem non uidiſti: qui fuerim uidebis, ſi, qui ſum, eſſe uelis. Quí non es, uelle debes, ut te tibi dones diu ne uelis. Sequere, ut te, méque noris. Nam meos in tenebris dicas relictos, lucem qui adſpirarim, nec ſum tenebricoſus, nec mei lucidi: ſed tamen tenebras fugiens, meos in lucem mando, ea, ut tenebris expediti, communiter fruamur. Id pietas uult, Manes iubent, Superi cenſent, Laudat ſequens poſteritas. I, dic quis ſim, fuerim ue, quas tenebras oderim, quam lucē adamarim, & eris Apollo. Mihi lux ſatis luxit, tibi ſint breues tenebræ.

ALIVD.

Quicunque hac præteris, hoſpes, ſi forſitan quis fuerim quæritas: Maximus minimorum lucem exoſus minimam, ut minimus poſsideam maxumam: Ab ortu uniuerſæ oblatus ſaluti, in curſu tutæ cuſtodiæ, in morte ſoli miſericordiæ. Non herus, ſeruus ego fui: imperans obtemperaui: alterius qui uiribus ſui magnus, paruus proprijs, me uictum iam uides fato, uiuere ſed Deo. Hæc ſciens, in rem abito tuam ocyus: quòque longius pergis, minus ſecurum te credito. Abi hinc, nec cineres morare, mox cinis ipſe futurus.

ALIVD.

Vixi, ut uiuerem: ſi uita eſt quę mors putatur, bene eſt: mortem ſi uixi, uitam oderam. Sed uixeram in uitam antè, quàm ueneram: magis uixi, cum in mortem abij: in morte non maneo, ne in priſtina redeam. Vixi, Vixeram, Viuam. Hoc poſtremum placuit ſemiuiuo, non diſplicet uicturo. Delige, uiator, quod ſecurè condit, lætè reſtituit, mortem cum uita commutat. Hanc ſpem cum luce tua depactus, uiuo ſine cōditione perpetuus: Exemplum ſequere, nec tempus fallat.

ALIVD.

Quod huius lucis uſuram breuem, illecebras uidi noxias: ad longã, uoluptate ſecurã, moriens properaui. Si factum probas, cur libenter hæres?

VIATORI.

Quis ſim, uiator, cur quæris? Qui eris: mortalis? Et talis, quod es iam fui, nec uellem amplius: quod eris, ſum libenter. Hæc uia eſt uoranda, præcurro, ſequere, ne diu quærendo fias ultimus. Vale.

EIDEM.

Veni in hanc lucem ſeminiuus,
Vidi lucem infirmus.
Vici lucem mortuus, ut in
Lucem redeam uiuax,
Lucem uideam firmiſſ.
Lucem uincam æuiternus.
Quid conditione hac, dic, melius,
Qui fabulam ſic clauſit ſuam?

DE

DE EODEM.

Non obiȷ̃t,ſed cupidus ad immortalitatem abiȷ̃t. Viuit,uiuit Ferdinandus: & cõcilio Diuûm mixtus,æuo fruitur optato. Nam ex tot uirtutibus pietas illum ſola cœleſti aulæ reſtituit:cætera cum memoria poſteris reliquit.

FERDINAND. DE SE IPSE.

O' beneficium inauditũ. Ab authore ſempiterno cum niſi perpetua prodeãt: me tamen de terra non ſemper futura in uitam editũ,mox prolapſum, ingratum, ſponteq́; mortuũ, idem author priſtino ſuo exemplo difficillimè requiſitũ, mihi facillimè reſtituit:eiusq́; uolũtatis perfectę,pignus hoc terræ,non oneroſum, ad ipſum integer dũ redirẽ,breuiter liquit. Hanc quis æquarit patientiã benefactor ingrato? ſed proprium fuit hoc præſtare ei,qui morte guſtata, uitã ſemper duxit, uoluitq́; potiorem. Gratus es uiator, qui me quieſcentem uigil intelligis.

ALIVD.

In terrã,nõ ut prodiȷ̃,reuerſus:melius, quàm fui,& ſum,inde redibo. Quod ſanum eſt,& expers labis,nouit,qui imbecillima, quæ ſunt, diȷ̃udicat. Mihi graue, ſed nõ immerenti fuit,corpore & mente pati:hac nunc liberior, altero quoq; citò expediar. Qui talẽ mortẽ ſentit requiẽ, uitã uerò longiſsimã in pœnã datã, beatum deniq; ſe prædicet: & occaſionẽ hac uia non difficilem tantorũ bonorũ,Chriſto interprete ſibi perſuadeat. Vale.

IDEM.

Viuus mortem neglexi,quî mortuus pertimeſcã? Huc cineres ad coniugis pię oſſa,quæ ſuperſtiti perpetuus fuit mœror,inferri iuſsi:ut cui uiuẽti cum ea diu eſſe non licuit,mortuo ſaltem diutius liceat: donec ſperatæ luci redditi, noua & infinita copula perfruamur. Quis ergo mortem timeat,aut malũ, quam hæc conſequuntur,bonus dicat?

EPITAPHIVM.

Continet hic ceſpes,quem terra,undá'ue nequibant,
Mens tamen æternum ſeparat alta locum.
Prætulerat pacem bello,pietatis amore:
Non tamen imbellis qui ſua ſceptra tenet.
Vindice non tanto metuit, ſed fortiter uſq;
Thracibus oppoſuit Pannonis ora uiros.
Quiq́; ſimul tantos titulos,& regia iura
Eripere huic uoluit,non bene cœpit opus.
Imperiȷ̃ fines illæſi hoc Principe florent,
Quæq́; odiſſet herum natio nulla fuit.
Morte tua,Cæſar,totus moreretur & orbis:
Sed quia adhuc uiuis,uiuidus orbis erit.
Ille diu uixit,bene qui uirtutibus ornat
Vitam:nec nocuit,quot uiolare nefas.
Tu quanto imperium maius,minor eſſe uolebas?
Quò minor eſſe uelis,maior ad aſtra redis.
Nunc atauos,proauosq́; tuos miraris: & illis
Læticia mixtus,cuncta perennè notas.
Tu quæ natorum pia ſit ſententia,finis
Quis ſimul excipiet,quæ ſeriesq́; uides.
Non premet inuidia,unanimes concordia iunget,
In medio tutum conficietur iter.
Proteget hos curam qui ſumpſit tutor,& armis
Suſceptis renuens fœdus inire Geta.
Perpetuum uer florebit,non degener Aeſtas,
Non Autumnus erit,Bruma nec uret agros.
Pro quibus officiȷ̃s ſuccedis iurè paternis,

Maximi-

Maximiliane, omniſq́ Auſtria poſteritas.
Ortus & Occaſus uobis, eſt ſi quid, & ultrà,
Immenſiq́ orbis ſubijcientur opes.
Nec me mens fallit, primos Heroas, & inter
Iuſſu cæleſtes hos fore, CHRISTE, *tuo.*
Corporis hîc olim rediuiui membra quieſcant:
Nec cineres ſpernat, qui pius eſſe uelit.

ALIVD.

CAeſaris hoc tumulo Ferdinandi corpus humatur:
Non alia cælum conditione patet.
Cognata inſequitur mens aſtra: reditq́ per altas,
Corpore ſepoſito, uenerat unde, uias.
Intulit horrendus quoties hic bella tyrannus,
Atq́ ſalutari Turcica fregit ope?
Iam quoque deleſſet, grauibus niſi noxia damnis
Nos inuoluiſſet, pœna Deiq́ foret:
Ac ſimul obſtarent odia inteſtina, necesq́,
In proprium multi ni ruerentq́ malum.
Conſilio, eloquióue potens, memor omnis & æui,
Annis tot placidus ſceptra ſerena tulit.
Præteritis ſemper cautè præſentia iungens,
Prouidit ſapiens multa futura ſuis.
Hunc quis non regum coluit, Reſpub. quænam?
Quis dominum Princeps, non ſocerúmque cupijt?
Ille ſapit, qui ſe domui committere tantæ
Nouit: iudicio haud fallitur ille ſuo.
Promptus erat ſcelerum uindex, & præmia donans
Aequa bonis, dites quot facit eſſe uiros?
Non fraus, impoſtura, dolus nocuêre cuiquam:
Littera ſed iuſto, A. D. ualuítque malis.
Segnius haud fouit Muſas, ſua credere doctis
Conſilia aſſuetus, nobilitauit opus.
Sed quid ego tanti uirtutes Principis huius
Commemorem: nati nónne tuentur eas?
Imperio dignos tres nempe reliquit honores,
Leniret cunctis mortis ut exilium:
Qui nos ſolantur, reparabunt gaudia, & ingens
Excipient fortes ordine patris onus.
Iámque ſimul ſummus magnorum cœpit habenas
Rex, contra immanes ſpes repetita Getas.
Unica poſt Chriſtum ſpes libertatis auitæ,
Qui ſtudio quiduis pacis & orbis aget.
Huic pietas nomen, decus & ſuperaddet: & author,
Glandibus abiectis fruge ut alamur, erit.
Hic ſenis interea requieſcant molliter oſſa,
Lætior ad ſurgat Iudicis ille tubam.
Deſine non æquis fatum ergo mouere querelis:
Felices, quibus hoc contigit eſſe ſtatu.
Exiguus locus eſt cinerum: ſed nomina toto,
Fortunaq́, hoſpes, latius orbe patent.

FERDINANDVS PIVS DE SEIPSO.

Hic ego Ferdnandus iaceo: dum coniugis oſſa
Demoror, & functæ gaudia mille fero,
Non immatura ſum raptus morte, perennis
Qui uitæ ſenſi munera uiuus ego.
Hoc ſcio, ſi rigidam potuiſſent ſumere nati
Formam, non alio contegerer lapide:
Sed quia fatalis nos ſemita ducit inermes,
Corporis exiſtet putrida gleba Deo.

ALIVD AD FERDINAND.

Mortuus æternas lachrymas, lamenta relinquis:
Numina ſed norunt quem ſocium eſſe uelint.
Sunt lachrymæ noſtræ, tibi gaudia mille ſuperſint,
Dum nos exhilaret Maxmilianus ope.
Impius hac fugiat poſthac modò rura tyrannus,
Amiſſos repetat ruſtica turba focos.
Hanc meritis ſtatuit molem uirtutibus aucta
Progenies, diuiſq́ adnumerata domus.
Non te, florebunt dum Teuthona ſceptra, ſilebit
Relligio, probitas, fortia facta, decus.
Uos cineres ſurdi, uos oſſa & marmora muta,
Dicetis, quantus Cæſar in aſtra redit?
Hæc loca uel platanus ſemper, uel laurus obumbret,
Irrigua & decorent gramina, ueris honos.

ALIVD.

Quid non poſſedit, quem tegit hic tumulus?

τέλος.

PRECATIO HISCE TEMPORIBVS ACCOMMODATA, ET uſibus Sambuci.

EXcitere tandē ô æterne Deus, pater Domini ac recuperatoris noſtri IESV CHRISTI: *aduerte, aures tot lachrymis ac ſolicitationibus oppreſſorum: tuamq́ erga afflictos, delictorumq́ cum mœrore conſcios miſeratione͂, grauiſsimis ac uarijs in Chriſtiani orbis perturbationibus clementer aperito, precibusq́ intimè annuito. Declinauimus à præceptis tuis flagitioſè, mandata tua hominum cupiditatibus ac uiribus audacter ſceleratéq́ poſtpoſuimus: ſimulanter multa, & cum publica offenſione commiſimus: obuijs quibuſuis illecebris, metus, minis, quæ aduerſum te nihil potuiſſent, relicta æternitate, leuiter acceſsimus: amicorumq́ & uulgi opinionem, quaſi clam te gererentur, criminoſè prætulimus: non cœpimus lumen, dū lucerna affuit: nec emendauimus errores, quando licuiſſet: ſed diſtulimus omnia, noſq́ temerè in ſordes ac uoluptates mancipia abiecimus. Rectis igitur, iuſtisq́ nos pœnis inuoluiſti, lucem ac uerbum, nullis libidinibus ac poteſtati obnoxiū, ab ingratis remouēs, dū tot contentionibus periculoſè, atq́ odijs illud paſſim diſceptatur, & negligentiſsimè habetur: peſte, fame, incendijs, rapinis, uaſtationibusq́ Barbarorum iram teſtatus, nos inteſtinè exhauſiſti: longeq́ grauiora, dum culpæ illigamur non ferēda, meremur. Ueruntamen, cùm tua ſingulari prouidentia & manſuetudine ad frugem nos, ſanitatemq́ redire malis: nec quicquam grauius quàm cuius in ſalutem filium Ieſum contuliſti, ut hominū genus pereat, feras: demiſsiſsimè ſupplices ad te patrem recurrimus: ceſſet demum furor, ac ingruentium malorum impetus, rerumq́ uorago, & ſcopuli minaces, qui uel unico uerbo (ut olim) uim hoſtilem prohibere potes: conatusq́ cædem ſpirantium, & ſolitudines impertātium, ſanguineq́ bibentiū irritos facere. Cohibe diaboli aſtus, ne impedimēta à ueteri ſua diſciplina, quā uel filius tuus expertus eſt, & arte, morámque conſcientijs iniciat: ne filium à redemptione & morte nobis proximum, ſempérque præſentem,*

fallaci-

ſallacibus tegumentis ac nugis longinquiſſimè amoueat: dubia pro firmis, aliena pro tuis, zyzania pro tritico, uenena pro melle perſuaſis obtrudat. Eccleſia & populus tuus, quomodo Apoſtoli, eorumq́ ſectatores, ſpiritu tuo in officio maneat: rediuiuus cœtus ſartus tectusq́ ſit, promiſſis tuis alatur incolumis, munitusq́ angelis uigeat propugnatoribus, æterna & tectaſa patefaciat, obſcura diſcutiat, palámque uera omnibus conſtituat. quippe multa ſunt foris oues, lupi intus, quibus ne offendamur effice: utq́ laboremus ipſi quò frumētum ſimus, largitor: nec facile ante iudicium, ſeparationémq́ filij tui, ob leuia errata ſeceſſionē, perſonarúmq́ odium faciamus. modò in neceſſarijs pura ſit communitas, reliqua ut notas imbecillitatis nōdúmque plenæ ſanctitatis toleremus: precibúſue, ac pijs reprehenſionibus, quod poſſumus, amoliamur: in uerbo tuo ſtet iudicium, quod enarrauit ſatis Chriſtus, Eccleſiæq́ fides, ac fundamentum angulare. Aerumnas & acerbiſſimos, diuturnóſq́ caſus, quibus cuncta ſanguine luctibusq́ madent, à domicilio fidelium auerte: ne cōuulſis penitùs, ac euerſis politijs, ſedibúſq́ piorum congreſſuum, ac ſocietatis Chriſtianæ, de electis etiā, ac perpetuò fidis, dubitatio apud imbecilliores animos exiſtat. Idq́ ut celerius atq́ tutius nobis polliceamur, ô Chriſte fili Dei, qui ultrò per carnem diuinitùs ſuſceptam nobis te patronum copioſum ac prolixum declaraſti, futurúmque porrò confirmaſti, oramus, interpretere noſtras calamitates, ac defer ad patrem, qui ad tuum ſenſum precéſue ſuā teſtationem doloris facilè accommodabit, noſtriq́ culpæ oblitum miſeratio tanget. Aſſere nos in libertatem mentis & corporis, nec ullæ minæ apparatúſq́ uel Turcarum, uel cuiuſquam alterius renitentis, nos à tuo latere & patrocinio diſcedere cogat. Reddito pium ocium, quò te conſtantius, memoriámque beneficiorum uſurpemus, totisq́ animis ac uiribus in tuas laudes effundamur. Suggere mentem & conſilia Principibus, qui nomen tuum præferunt, ſeriò ut negocijs fidei ſtudeant, progreſſibusq́ ſanctis ac beatis lætentur: occaſionem rei bene gerendæ, uictoriæ, uindictæq́ perſequendæ elabi ne patiantur. Redde priſtinam regnis faciem ac dignitatem, præſertim Pannoniæ adeò conciſæ, depoſitaq́, uel potius tot uulneribus ac maleficijs confectæ, ne diutius barbarorū libidinibus & prædationi abiecta ſit: ſeq́, pœnis iure exactis, abs te ſeruatam gratè ſentiat. Quòd ſi te uniuerſæ preces, ob labes quibus uitam communiter, ut mēſtruis maculis, perinde fœdauimus, non commoueant: reſpice probiorū, electorūq́ gemitus: reſpice lenitatem, ac promiſſa tua, non actiones noſtras: eaſq́ ob ſanctitatem & benignam uoluntatem abs te profectas, pace cumules, tótque periculis ſubleues: ut expeditiores ſalutariter, frequentiúſq́ de te cogitemus, depulſisq́ poſtremò hominum figmentis ac fucis, ſincerè apertéque tibi ſoli & uiuamus, & moriamur: idq́ per Spiritum ſanctum, cuius in unitate cum patre perpetuus es, uiuis, cunctaq́ probe adminiſtras ac perficis in ſempiternum:

Amen.

PARAPHRASIS PSALMI XLVI, GRATA DE MELITEN. LIBERATIS.

FOrtis ſtat à nobis Deus,
Cuius tuemur cuncta ope:
Ac expedimur tot malis,
Quæ nos premebant undiq;.
Quare abſit ingruentibus
Metus quibuſuis fluctibus,
Moueant procellæ haud æquoris
Suo impetu: non ſit fuga
Nunc montium medium in mare
Voluantur, ac pericula
Minentur, exitium ultimum.
Virtute cœleſti tument
Aquæ, tremunt ad ipſius
Nutum, remittit & furor,
Ceſſat uorago barbari:
Riui ſuaues ambiunt
Iam, urbemq; preſſam leniunt.
Sacrarium quod ſit Dei,
Vigeat ſuis ut laudibus.
Quis ui nocere altiſſimo,
Tanto & reſiſtat quis Duci?
Tutatur hic arces uigil,
Spem præter afferens opem:
Cum peſſum iura dicerent
Hoſtes, ruebantq; omnia.
Succeſſibus nouis mali
Turbantur, inuident, crepant.
Attrita uix fugam capit
Gens Caucaſi, & luget ſuas
Vires, minasq; perditas:
Quòd ad ſupremi præſidis
Vocem ima cedant, & poli.
Quum fortis adſit dextera
Rebus, tuetq; nos potens
Defenſor, ecquis contrahat
Animum, uelitq; cedere?
Quin uos citi auxilium inſolens
Venite ſpectatum Dei,
Miraculis ut compleat
Orbem, remotis beluis,
Belliq; tot furoribus,
Pacarit omne ſolum & ſalum.
Iam pace reddita, cinis,
Quæ ſcuta erant, fiet leuis.
Frangentur arcus, armaq;
In uſum agrorum pinguium,
Meſſuq; flaua tradita.
Ergo quieti accurrite
Viſum, fuiſſe me Deum,
Et eſſe qui faciat bene,
Poſsit, uelitq; credulis.
Quem cuncta amant plaga Deum,
Gentesq; gratæ prædicant.
Adiutor eſt præſto Deus,
Timeat quis ergo hoc uindice?

Ioan. Sambuci.

NOTA LECTOR.

FRIDERICVS III naſcitur 21 Sept. 1415 anno.
Hieroſolymam proficiſcitur, 1437.
Rex Rom. electus, & Aquis coronatus, 1440.
Romæ coronatur, 1452.
MAXIMILIANVS I natus 27 Martij, 1459.
Electus Rom. rex 20 Febr. 1486, & Aquis coronatur.
Moritur 12 Ianuarij, diluculo, 1519.
CAROLVS V anno intercalari naſcitur, 24 Febr. 1500.
Rex Rom. eligitur, 1519.
Aquis coronatur, 1521.
Coronatur Rom. Cæſar, 24 Martij, 1530.
Imperium fratri renunciat, 1558.
Moritur 21 Septembr.
FERDINANDVS primus, natus 10 Martij, 1503.
Auſtriam occupat, & alia, 1521.
Rex Boemiæ declaratus, 24 Febr. 1527.

Vngariæ,

Vngariæ, & coronatus, 3 Nouembr. 1527.
Romanorum rex electus, & Aquis coronatus, 1530.
Imperium traditum occupat, 24 Maij, 1558.
Moritur 25 Iulij, 1564.

MAXIMILIANVS II. naſcit̃ prima Aug. 1527. nocte inter 11 & 12, quaſi 31 Iulij.
Rex fit Bohemiæ, 1548. Coronatur, 20 Septemb. 1562.
Rex Rom. eligitur, & coronatur, 1562.
Vngaricus, 8 Sept. Poſonij, 1563.

FINIS.

RERVM AD AGRIAM M. D. LII ANNO GESTARVM NARRATIO IOANNIS SAMBVCI.

FERDINANDVS Rex, Anno M.D.XLVIII, Agriam in ſuam fidem ac tutelam à Perenij obitu receptam, cùm nõ ſatis munitam præſidio, neceſſarijsq́;, doctus eſſet, procuratorem arcis conſtituit, & (ſi uſus poſceret) eundem omnis defenſionis artificem, & adminiculum, Stephanum Dobo de Ruſca, ui animi & promptitudine admirandum, probatiſsimisq́; facinoribus nobilem. Collega huic adiungitur Franciſcus Zay, & ipſe longa experientia, & conſilijs uir clarus. Anno ſequenti, nomine ſacerdotij, dignitatisq́; religionis, eum ipſum locum Nicolaus Olahus, paulo antea Zagrabię epiſcopus, ritè cõſecutus eſt. Itaq; ut omnia expeditiora eſſent, ſalutariusq́; præfectorũ uigeret accuratio: Anno quinquageſimo ſupra M. D. à conſtitutis cuſtodiæ ducibus fide iureiurandoq́; accepto, pollicentur Regi, Pręſuli, uniuerſoq́; orbi Chriſtiano, ſi imminere hoſtis quando ipſorum tutelæ, inſidiariq́; uelle uideret̃, inuictam ſe uirtutem proſperè, cõſtantiſsimeq́; daturos. Haud multo pòſt Agrienſes de regis mandato ad Zolnok profecti, eam eripiũt: quo loco hoſtibus adempto, beneq́; armato, Franciſcũ Zay cum autoritate impoſuerũt. Qui uir, quem ſe præbuerit, omnes libẽter agnoſcõt: Ferdinãdus etiam legatione illi cum Antonio Veraucio ad Solymannum tutiſsimè commiſſa, non diffitetur. Eo ipſo ex Agria tranſportato Olahus antiſtes ipſi Doboni Stephanum Meczkey addidit, animo inexpugnabili, & multis prælijs hominem clarum (erga quem ſe fortuna tamen poſtea iniquius geſsit) quò iſti duo mutuam & uicariam ſibi adminiſtrandi operã traderent: idcircoq́; iuſiurandũ ab eiſdẽ exactũ. quo religioſe depoſito, uiciſsim illi omni ſe ope atq; ſubſidio ſine exceptione affore, multis promiſerũt. Et quando ipſo loco & circumſtantijs cognitis, melius res geſtæ annotari queant: operæprecium fecero, ſi omnem Agriæ ſitum quàm breuiſsimè recitaro, ut quid quoq; in loco ſit factum, ſine mora intelligatur. Mons quidam eſt, in cuius latere accliui, ſed eo ſuſpecto & inſidioſo, inq́; profundam uallem uergẽte à Diuo Stephano, ut fertur, uelut applicata cernitur Agria. *Agriæ ſitus.* A' Septentrione ſedes regia obijcitur: ab Ortu mõtem habet alium editiſsimum, cuius de ſummo liber in arcẽ patet proſpectus. Exitus & ingreſſus Occaſum uerſus, ad meridiem amœniſsimus campus uiſitur. Ab eadem plaga oppidũ in ualle conſtitutum, præſeptũ illud, ac munitũ tectorio ex argilla facto: ubi fluuiolus Agria dictus, haud lento curſu per medium fert̃. Templũ uerò primatu epiſcopatus nobile, Occaſum ſpectat. Cæterùm arx ipſa cùm aliàs ſemper, tum uerò reiecta fortiter obſidione, nunc magis innotuit, atq; à paucis annis munitiones atque ornamenta inſignia recepit. Etenim à meridie ingens propugnaculum, uicinaq́; illi Thomæ Varcocz porta ſe oſtẽtat: adeoq́; infeſtiorem hoſtibus propinqua ſibi Occidentẽ uerſus turri comminatur. Nec parum præſidij obſeſsis in propugnaculo, quod ibidem Dobo exędificarat, conſtitutum fuiſſe uidetur. Intra hoc operæ craticeæ, ad uſque

inſignem iam dictam molem perductæ.Interiecta his foſſa humilis,atque etiã prope ſepta portæ congeſtus tumulus,irruptioni hoſtium oppoſitus.In cuius uertice rates terra completæ,ac tormentis ad diſturbandum hoſtem quoquò uerſus diſpoſitę apparent.Poſt hæc alius quidam agger olim excitatus,inter ſeptentrionem & meridiem prominet.Videas etiam gerras in tectis,ac pluteos ipſius arcis, eiusq; angulo erectos:hæcq; ſepibus artificioſè obducta.Haud procul ab his,paulò tamen interius ad angulum,de ſilice præmunitio conſtructa,quæ in ſeptentrionem porrigitur,ubi carcer eſt:ſtatim magnifica quæq; ædificia auſtrum intuentia,ſeſe offerunt.Sub quibus remotior ille murus,qui proximè ſepibus magnis excipitur.item alius in exitu palatiorum ſubeſt,qui ipſe Alexandri propugnaculo terminatur. Porrò autem, recẽs memoria tenet,Petrum Perenij hãc arcem in duas diuiſiſſe partes: interiorem, & exteriorem.In illa cœnobium incluſiſſe,atq; cuſtodiam facinoroſorum in propugnaculum redegiſſe:ab exteriore arce ad dictũ modò locum,aggeres eũdem eieciſſe, qui bombardis in tres plagas directis repleti,plurimum ad arcẽdum hoſtem profuere.In ſanctuario ibidem,ſtatiua multorum erant.Siquidem aliquot tabulatorũ turres conſtructæ ſuperius,ac mole completæ conſpiciebantur : inſuper ut omni incurſu irruentes prohiberentur,gerræ ac uiminea completa tormentis extabant. Adiacet his pendula porta,quę in arcem exteriorem defert.Ab hac rectus murus, de quo paulo antè,ad angulum uſque pertinens,terra ingeſta ad proiecturas plenus, & coronas uſque oſtenditur. Ibidem tumulus murum exæquans adiectus,qui & ipſe textis & corbibus emunitus eſt : cuius faſtigium obſeptum, ne ex monte conſpectus in arcem dsretur, multum depugnationem adiuuit. Deinde à mole Alexãdrina aduſq; angulum,extra muros foſſa eſt altiſsima,pari cum muro lõgitudine. Iſtinc rurſum alius ſine smbagibus intermiſſus,ad magnam extenditur portam: in cuius extremo turricula quædã uelut latens conquieſcit.Hic eſt ſitus arcis interioris:nunc alterius quoque formam paucis indicemus.Hæc Alexãdrinum,adeoq; murum interpoſitum ab auſtro aſpicit. foſſa etiam, quę communis intercedebat,exteriore ipſa arce concluditur : ubi propugnaculum à Stephano Cyabij factum eſt, qui diuiſionem arcis hanc à Perenio perfectam inſtituerat. Apud Cyabianum,paulùm ad occaſum,angelus alter procedit, qui palatio muri exterioris loco uenit. Ab eodem Cyabiano tenuis murus ad latus montis excurrit,in cuius angulo turris rotunda exiſtit,inædificata illa,& ſolida.Cæterùm Emericus Bebek,penes alterum murum peculiare propugnaculum fieri curauerat,quod ipſum tandem nomen etiam ab autore ſumpſit. Atque ita in excedentes duos angulos huius arcis finis deſinit. Mox refer pedem à Bebekiano,ad ingentem ueteris portæ molem, ubi inualidus cernitur murus. Supra quem lapidea turris locata : ſub qua olim ianiculum fuit:hodie quoque fœno & ſimilibus importsndis commodum. Paulò inferius,penes angulum, alius ruinoſus quidam murus in meridiem tendit : qui ubi ad interiorem ſeceſsit arcem,foſſam impedit, quòd tenuis murus ſecretæ arcis habet foſſam peranguſtam, intus à Cyabiano ad præfatum angulum uſque productam.Hîc duplicato uimine ſepes ſunt iunctæ:quibus terra ſummo conatu & ui completis,minutas turres ad arcendos hoſtium globos,ſi præeminens murus deturbatus fuiſſet, adiecere. Eandem rationem communitionis in propugnaculo portæ cogitandum : inter murum ſcilicet,ac ſepes foſſam currere ampliſsimam,eamq; crebrò interceptam,ac turriculis ad tormentorum opus extructis firmatam. Ad ſummam nihil defuiſſe, quod ad munimenta attinet,credendum : quòd præſertim ſepibus denſis, & uariè decuſſatimq; effictis, bene tuta loca fuerint. Atque hæc de omni ſitu arcis, & communitione ſufficiant. Subinde dicendum de præfectorum cura & ſolicitudine,qua ſe ad excipiendam obſidionem, ſuoſq; comparabant. Etenim haud parum ſæpe, non tantum libero ſermone, ſed certò ferebatur,excurſiones luctuoſas fieri, infeſtari paſsim agros,& munitiſsima quęque loca expugnari:conſternatos multorum animos, atque ſeriò ad occupandam uniuerſam Vngariam tyrannum incumbere.Au-

gebat

gebat famam fortiſsimi herois Loſonzij interitus : non minus Lippæ, Solymos, Chynadinæ arcis ſubita & inſueta quoque amiſsione perculſi: ut cuncta minari obſidionem uideres præſentem. Id enim temporis quo ſolicitius Agrienſes afficiebantur, Amhatbaſſa cum Beglerbeko, & ipſo Caſſon, intra fluuium Themes quietus ſe continebat. Cis Tibiſcum autem, & ultra Danubium, Alybaſſa Budenſis conſederat: ut meditatum aliquid facilè animaduerterent. nam Budenſis Veſprimio capto, & mox traiecto Danubio, ſimiliter locis ſibi ſuſpectis, alijsq́ ademptis, quaſi uictoriam proſecuturus, Budam reuiſit. Ferdinandus tot detrimentis paſsim acceptis, metuq́ maiorum, rebus cõmuniter occurrere uolens, haud exiguis ex tempore copijs, Matthiam Theiſſ præponit. Verùm hunc non ſatis cautum Alybaſſa, ad Palaſtum cum Sforzia, præſuléque Sbardellato, unà cum exercitu paratiſsimo circumuenit, & miſerè cecîdit. Quo ſucceſſu non ſperato, ille de Agria conſilium captat: quòd nuſquam ulla manus aduerſaria eſſet relicta, cuius auxilio niti ad reſiſtendum Chriſtiani poſſent. De quo Agrienſes per certos homines ſtatim admoniti, armare ſe, & ad obſidionem omnia prouidere, utq́ auerti iugum poſsit cogitare: ſed amplitudine loci, & præſidij tenuitate conſiderata, nuncios ad regem maturè expediunt, non ſecus ad præſulem ſuum, & alios regni proceres, qui celeri auxilio eſſe opus, ſe uix ad tutandam Agriam ſuffecturos, edoceant. Per eoſdem dies conuentus de more in Sixo ex diœceſibus uicinis cogitur: ut ſi ſe, agrosq́ ſuos, totam adeò patriam ſaluos cupiant, conſultationem de rebus imminentibus ſanam & maturam ſuſcipiant. Id enim ſedulò eos Stephanus Meczkey hortabatur. ſed ualde ineptè tanto uiro, & quod exacerbare quemuis facilè poſsit, reſponſum fuit: Non debuiſſe quenquam in ſummo ocio cuſtodiam arcis in ſe recipere, dubijs qui temporibus ingenio & uiribus ſuis diffideret. atque ſe nihil aliud conſulere, quàm ut iuxta prouerbium, deuoratis carnibus ius etiam abſorbeatur. Quo audito Meczkey uehementer commotus, ſatis contumelioſa ſententia ſibi reſponſum ratus, domum reuertitur: ac ſocijs uanam legationem, quémque uicini animum induerint, cum dolore breuiter exponit: eóque eſſe rem loco, ut ſoli Deo ſit fidendum: ſerum nimis fore auxilium, quod experiuerint. quamuis poſtea mediocriter à conuentibus illarum partium de mandato regis fuerint adiuti, ut mox dicetur.

In hoc rerum ſtatu, & non paruo metu & negligentia amicorum, dum à rege nuncij dimittanĩ, quos iterum ac tertiò jam obſeſsi remiſerant: ipſi ex ijs quæ ditionis ac iuris erant Agriæ, quod poſſunt, ſeſe comparant. Namq́ ex prouentibus annuis certos habebant equites CC, totidemq́ pedites: quibus tum neceſſariò LXXX conſcriptos addidere. Dimittunt quoquò uerſus aliquot ex præcipuis, cum mandatis, ut qui iuris ſunt Agriæ, comportata ſupellectili, ſe in arcem conferant: inſtare periculum, quod illi facilè perſuaſerunt: utq́ XL equites Agriam uenirent, pagani officiales, ut uocant, perfecerunt: inſuper de colonis C, cum bombardis. Interea rex amanter & benignè literis ſcriptis preſides conſolatur, omniq́ uoluntate ac uiribus propediem illis ſe affore pollicetur. Cuius animi ut ſignificationẽ præberet, Caſparo Peteu, Stephano Zoltay equitũ ductori, & Gregorio Bornemiſſa planè imperat, ut extemplò ſe Agriam cõferant, fidem iſtic & fortitudinem rebus arduis declarẽt: quod illi manipulis quibuſdam ſecũ adductis, non moleſtè fecerunt. Etenim Bornemiſſa CCL pedites conquiſiuit, Peteu XV equites, totidemq́ bonus Zoltay. Neque ſecus rex ad omnes illarum partium conuentus cum mandatis ſcribit, ut ratione capitis ac fortunarum habita, quodcunq́ poſſent, ad Agriȩ defenſionem conuerterẽt. Hoc modo breui contractis undique militibus, præſidio firmata non paruo Agria fuit. Conſtat enim, ex comitatibus circumiectis & nobilitate attributos fuiſſe equites ac pedites ad MD: ut in uniuerſum MDCCCC & LX fuerint, de quibus tamen quidam ſe poſtea clàm ſubduxerãt. Sed principes, & cum auctoritate qui alijs anteibãt, & quorũ induſtria & ingenio militari potiſsimũ res adminiſtrabanĩ, fuere: Ste

phanus Dobo, uir inexpugnabili fortitudine: Stephanus Meczkey, in bello manu potens: poſtea Caſpar Peteu, uir laudatus: quartus, Stephanus Zoltay, arte ac belli caſib. eruditus: quintus, Gregorius Deak, arduis in pugnis ſæpe iã perſpectus: deinde Ioãnes Figedy, experientia & cõſilio præclarus. Fuerũt & alij innumeri, etſi dignitate inferiores, tamen uirtute & auſis pariter celebres, qui partim ducũ illorum uices gerebant: partim ſua ſorte contenti, rem non minus ſtrenuè geſſere. quorum hic nomina referre nõ neceſſarium duco. Ac quoniam ad obſidionem ſuſtinendam multa requiruntur: prudẽter ipſe Dobo chirurgos XIII accerſit, materiarios V, fabros ferrarios IIII, carpentarios totidem: molitores IX, laniones VIII. Iudices pagani quoque LXXV ſelectos de plebe ſecum adduxerant. Eódem in tutum mulieres XL cum liberis confugerant, quæ panes cum alijs conficerent. Dum hæc à noſtris ita procurantur, Alybaſſa literas mittit ad Amhatbaſſam & Beglerbecũ: quibus indicat, multum impedire Zolnok & Agriam, ad potiendum tota Vngaria: ſe igitur, ut poſthac nihil uictoriam moretur, eas circumuenturum: &, ſi paulum adnitatur, expugnaturum: quòd exploratum haberet, fuſo nuper exercitu regio nullius aſſore ſubſidium, quo res Chriſtiana ſubleuetur. Igitur obſidet Zolnok arcem nõ ita pridem ad uim ſuſtinendam conſtructam: quò etiam Amhat accurrit. horum multitudini facilè noſtri ceſſere, uacuamq́ arcem IIII Septembris deſerunt: ſatius fore omnes rati, ſi in Agria, unde totius regni ſalus pendêret, occumberent. Paulo pòſt mittuntur Agriam literæ à Turcis, per uillicum quendam: quas, nuncio in uincla detruſo, coram omnibus recitari noluerunt, deinde ad Regem mittere. Quarum habita ſententia, inter ſe leges ſanciunt firmiſsimas, & perſcribi eas ſanguine iubent, ut quibuſdam omnem ſpem defectionis adimerent, & ad mortem uſque pugnandum cogitarent. Legum hęc fuit ſumma. I. Si quis poſthac cũ literis ad ſe mitteretſ, is unà cum illis Vulcano dicaretur. II. Ne quiſquam in obſidione uocem ad Turcas emitteret, aut quoquo modo hiſcere auderet. III. Ne uſpiam conuenticula fierent, & in aurem ſibi loquerentur, ſed palàm omnia fierent. IIII. Quicunque deditionis moueret aliquam mentionem, morte is multaretur. Aduerſus has nemo dixit: ſed precibus ad Deum, cuius ope nitebantur, piè fuſis, hoſtem expectabant. Literarum autem hæc erat ſententia: Ego ille Natulay Baſſa, ſummus & dux & conſiliarius Cæſaris, uobis Agriæ præfectis ſalute præmiſſa, ſignifico, per me utramq́ oram fluuiorũ Themes & Maros, itemq́ Zolnok, in ditionem Imperatoris conceſsiſſe: atq; amicè hortor, ut de fide remittatis ueſtra, ne uos in periculum extremum præcipitetis. quod quidem fiet omnino, niſi ſubiectiſsimè arcẽ cũ oppido Baſſæ à me iſtuc miſſo tradatis. Quòd ſi uos dedideritis, per autoritatem, qua multum ego poſſum, ac fidem uobis affirmo, ac denuncio, Imperatori uos gratos fore: meq́ perfecturum, ut donis ampliter dimiſsi, cum agris & poſſeſsionibus liberi in amicitiam Cæſaris ueniatis, & legibus uſitatis ſuauiter perfruamini: utq́ rata hæc promiſſa uideatis, eadem ſigillo proprio communienda cenſui. Sin uerò ad perniciem in fide ſteteritis, ac pertinaciter Cæſaris iram depopoſceritis, omnia uos extrema ſubituros. Verùm nihil Turcarum minis, Heroum animi flectuntur: ſed quo maiora oſtendebantur, hoc magis creuere, adeóque ſpe meliorum erigebantur. Explorata igitur penitùs hoſtium uoluntate, uniuerſa diſponunt, armant, peditibus equites permixtos aptis locis cum obſeruatoribus diſtribuunt. Cuius rationem lubens quoque hic prætereo. Cuſtodiarum negocio cautè & tempore confecto, quatuor ordines certos deligunt. in medio interioris arcis foro, ad omnia paratos conſtituunt CCLXIX equites, ac pedites longè exercitatiſsimos. Horum omnium in genere capitaneus fuit Ioannes Vuayda. Equitibus Dobo præerat, peditum dux Ambroſius Zadornik. In altero foro CCX non minus fortes collocati, quibus præfecti erant Georgius Iuany, & Antonius Blasko, Ianiſco. ſed tamẽ potiſsima omnium cura in Meczkey conſiſtebat. Tertius exercitus CI militum, ante portam arcis exterioris excuba-

bat,

bat, quorum rectores Caſparus Peteu, atque Petrus Antonius Kys Gomerenſis capitaneus fuere. Quartus in exteriori arce ſtatarius erat, qui continebat ducentos quinquaginta tres: quibus dux additus Gregorius Bornemiſſa: in his quoq; ſelecti cum imperio Albertus Nagh de Soklios, Antonius Nagh, Stephanus Zoltay, & Ioan. Figedy, omnes uirtute & prudentia inſignes uiri. Cæterùm bombardarum ex ære potiſsima in Dobonem cura reiecta: cuius poſtea induſtria, & nunquam ſatis laudata uigilantia, ruinæ ac ſubuerſiones murorum reſtituebantur. Sed neque excubiarum ordinem, & cuſtodias, eodem modo perpetuas fuiſſe exiſtimandum: pro loco & tempore omnia prouiſa, aucta, diminuta: præſertim quando inſignis illa ruina patuit, quæ tot hiatus edidit, de qua infrà dicetur. Nunc ad ipſam uenia mus obſidionem.

Nona Septēbris, præcurſores & uelites hoſtium in Maklar ueniunt, atque duos de ſpeculatoribus Agrienſium intercipiūt. quem caſum uix alij duo elapſi, ut Agriam euaſere, de conſilio præfectorum Caſſouienſis capitaneus exit cum aliquot equitibus & peditibus, ut palantes ac uagos excipiat. Sequenti luce ſummis copijs Baſſa Eunuchus eôdē ſubſequit̄, in cuius comitatu erāt multi duces: Albæ Grecæ, ac Zēderouiæ Beky, Memhetan Arczlanbekus, & Halonbekus, Velibekus, & (qui Segedino præeſt) Muſtaffanbekus, Kamberbekus, & Deruisbekus. Ex Amhati quoque caſtris multi ſubmiſsi, ut circiter trigintaquinque milia ad obſidionem feſtinarint. Sed quô propius accedebant, hoc maiora noſtri oſtēdunt: quòd Zoltay, Peteu, Figedy, & Stephanus Fekete, 90 promiſcuè de equitibus & peditibus aſſumptis, agmen hoſtium non cōtemnenda prēda, quibuſdam ad internecionē quoque cæſis, turbauere. Interea hoſtis per patentes locos, ualles & montes, ad Nemij uſq; caſtra faciunt, ſub regiam ſedem, & ibi profluentem. ubi confeſtim Agrienſes tecta & contignationes palatiorum deijciunt, ne facibus iniectis corripiātur. idem de quibuſdā ciuium ædibus, ac molendinis factum: ut hinc nihil opus tormentorum impediret. Die Dominica, proximè natalem diuæ uirginis ſequenti, Alybaſſa montem procul ab arce conſcendit, ac tribus machinis æneis eò ſubuectis, nondum aggere & loriculis factis, ter ſingulorum uim in arcem experitur. Die pòſt tertio, munimento ſibi de uallo & turribus conſtructo, ex regia fulminare in monaſterij uallum frequentiſsimè incipit: quòd ex eo loco magnā noſtris machinis exhiberi ſibi moleſtiā cognouerat. Etenim illinc uſq; eò fatigabatur, ut rotis & ſtatuminibus tormētorum deletis, optimos quoſq; eorum magiſtros uelut turbine ſuſtulerint. Plurimū ei loco moleſtus fuit hoſtis, ira percitus: ſed quas globi ruinas interdiu ſecum trahebant, eaſdem noſtri per quietem (ut erant prompti) celeriter reſtituêre: atque iſte inſolitus globorum commeatus & uibrationes quinque dierum fuerunt. Sed quando id perpetuari ſine maxima pulueris iactura non poſſe Dabo aduertit, & quandiu obſidione tenerentur, ſoli tantum Deo conſtare nouiſſet: grauiores machinas urgere deſiſtit. Triduo pòſt multi ex arce aquatum in oppidum concedunt, & incolumes ad ſuos redeunt. Eodem tempore Arczlanbekus ad diuę Virginis ſua caſtra ponit: & altero die, non minus ac cæteri, in omnes partes furibundus tormenta procul mœnibus admouet. Ipſo hoc die multi de noſtris excurrunt, ac paſsim hoſtes leuibus prælijs carpunt: inprimis aūt Zoltay, Peteu, Figedy, Franciſcus Bay, & Ioannes Ormandi: qui dum morantur hoſtem, eliciunt. Ianiczeri ex inſidijs, Stephanum Budahazy ſclopetis equo deijciunt. cui ſublectus eſt Gabriel Orozy. ubi ex improuiſo noſtros circumplexuri ſine numero exiſtunt: quorum multitudini longè impares hi cedunt, & in arcem ſe recipiunt ſalui. inter hæc augetur exercitus indies hoſtium, & adglomerati omnibus in locis, ne quiſquam ex arce egrediatur inſidias locant: ſed tamen audacter noſtri aliquoties aquatum profecti, de Turcis aliquot interficiebant. Per hos aliquot dies plurimi Ianiczeri apud Al Maghyari, prope montis latus conſidunt; qui equis merebant, per conualles & colles ſua explicant tentoria.

Bekler-

Beklerbecus ad Tihemer cōſtitit. Vltra fluuiolum Amhatbaſſa in theriotrophium ſe contulit, ut nihil præter caſtra paſsim & tabernacula conſpexiſſes. atque ut omnia cautè diſponebant, minabantur: tamen ſpretis illis, ne tertio quidem ab obſeſſa iam arce die portas clauſerant. tanta uis animi, & contemptus barbarorum fuit. Septima luce hoſtis aggeres iacit, cuncta præmunit, atq; ex prædiolo Heczey biduum ſuo tonitru arcis culinam infeſtat: nec parū nocuit, quòd bene inſtructus à tormētis ue nerat. Etenim tria inſignis magnitudinis adduxerat muralia, quodlibet 55. lib. pilas ſuſtinens: colubrinasq; undecim, quæ intra aggeres in arcem directa latebant, & confeſtim ita puluere mouent, ut pleriſq; uulneratis, etiam aliquot beſtiæ ceciderint. Quamobrem defenſores quò tutius uerſarentur, uiſum eſt in exteriorem arcem, egeſtis aliquot foſsis, exercitum producere, & conſtituere illinc excubitores. Tum uerò primùm hoſtis omnis generis tela contorquere, & globis funditùs delere uniuerſa conaī, ſulphure & bitumine compactis agere: ſed egregius cuſtos Dobo, ut irrita omnia euaderēt, commodum adinuenit remedium. Iuſsit ſtabulorum tecta, fœnum, ſtramina, frumentum, & quæ materia ad exardeſcendum facilis erat, partim exuri: partim pecori copioſius & temerè proijcei, unico fœni aceruo & modico tritici reſeruato: mox cilicijs & corijs crudis paſsim loca obtegi, ſine mora multa præterea madida & humida, quibus faces reſtinguanī exceptę, ut ſuppetant, apparari. Ante omnia in parietes palatiorum collimat ictus. ſed murus ibidem tenuis prolatus, impediebat conatus illius, in quo demoliendo uehementer ſudat. Inde alteram partem aggreſſus, non minori conatu murum ſimul non ita ualidum ad portam ueterem pertinentem aperit. In interiori parte Dobo & Meczkey ſduigilāt, textis & exaggerationibus loca pertuſa obſtruunt. eadem quoque ſedulitate in exteriore cūcta fiunt, palos & trabes in foramina ingerunt: ac neglectis ſalute quiduis contrà fortiter audent, ut hoſti de ſe non paruam admirationem ſuis occurſibus prębuerint. Pauca interiecta mora, portam regiarum adoritur, cuius potiundę ſibi ſpem finxerat. uerùm noſtri hypogæis & concameratis terra impletis, tormenta imponunt, & more ſolito acriter omnia defendunt: ubi tum ex unius currulis bombardæ diſſultu Blaſius Nagh ſocijs ereptus eſt. Redit intentius ad exteriorem arcem, propugnaculum ueteris portæ corruit: ſed confeſtim obſeſsi ruinas reſtituunt. Ibi uideres iſm perforatis inſtare, diligenter ne quis prodeat collibrare miſsilia: proiecturas, coronas & pinnas decutere, atque cuncta oſtendi extrema, niſi per noctem indefeſſo labore quoquo modo hiatus reparaſſent. tantusq; furor conceptus hoſtibus fuit, ut opus hoc tormentorum tredecim dies inſuetè cōtinuarint. Vidēs aūt noſtrorum pertinaciam, & haudquaquam rem ex uoto ſucceſſuram, attentare animos, & ad deditionem inuitare pollicitationibus inſtituit, idq; literis ad primores diligenter & amiceè perſcriptis agit: quibus noſtri, ex lege non reſignatis, ſed in ignem abiectis, earumq; fumo tabellario excruciato, mox uincto in foſſam deturbato, conſtantiā non contrahunt. Ea re uehementer cōmotus hoſtium animus: non tormentis rem gerendam, ſed acerrimis oppugnationibus incumbendum decernūt: ita fore, ut quid defenſores ualeāt, cōfertis cominus armis & manibus, facilè cognoſcāt. Addebant illis animū, & nō parū inuitabāt ruinę aliquot ab ipſis iā factę, ſi cōfertim ac tumultuariè irruerēt. Quatuor enim non ſatis tutæ extabant: deſtructio palatiorū in arce interiori, altera prope angularē turrim, tertia ſub Bebekiano, quarta penes ꝓpugnaculū ueteris portę, cuius turrim cum exteriore portula mirè euaſtarāt. ſed quāto ampliores illę patebāt, tanto magis Bornemiſſa renouatis cuſtodijs, milites diuinè ſolatus excitabat: ſecuturā ꝓculdubio oppugnationē, ſed Deum affore in oēs caſus, quòd pro ſalute patrię atq; religione pugnarent. In feſto igiī qui diuo Michaeli tribuiī, hoc eſt undeuigeſima die obſidiōis, intra munitiones & ſuos aggeres noctu XXVIII cohortibus conductis, tantum hoſtis clamorem & tumultū edit, à palatinis præſertim partibus, ut uel ſola horrenda uoce, qui eos nunquam noſſet, incutere metum poſſint: exinde arreptis ad gerēdū leuib. ſcalis, certatim inſtāt ruinis: ſed re infecta ꝓturbati

bati non ſine cęde, latebras captāt. Tum Georgius Guulay ſimiliter ſclopeto de uita migrauit, quomodo etiā pridie eius oppugnationis Thomas Polyki per Ianiczeros extinctus erat. capitaneus is Borſedenſis fuit, longiore dignus uita: cuius uigilantia, ad angularem turrim de terra illa inſignis moles cōgeſta, & defenſata mirabiliter fuit. huius uirtute ſocij adducti, ad quam concidit turrim, ex eius memoria & nomine Polykanam ſemper uocarunt, quam præcipuè hoſtis impetebat. Ac ut Turcę maximam uaſtitatem mœniorum haberēt propoſitā, nūquam tamē ad propugnaculum ipſius portę furor illorum peruaſit, ueteris tantùm molē inuadebant. continuò XXV cohortibus ſoli cupidius inſidiati ſunt: donec ibidē ſupra portā euaderent, atq; ex occupata turri de noſtris aliquot occiderent. Quorum eo loci numero conſpecto, prudenter Dobo cedit, & intra aggeres ſe conijcit: ſupra quos iam antea bombardas eduxerat, muros conſcenſuris lethales. Mox in hoſtem omnia conuertit, qui in turri ſuperbiebat: muros diſijcit, & ita uniuerſa turbat, ut cōplurimis illorum interſectis, nō paucioribus lęſis, retrò acti in caſtra confugerint. Id temporis Emericus Nagb, ſecundus peditum ductor, ex geminato uulnere cadit: ipſeq; Peteu in pede læſus, aliquādiu decubuit. cuius locum integer Franciſcus Vitez tuebatur, Ioannes quoq; Poſgay tum occidit. Dum hæc utrinq; tam ardenter fiunt, Meczkey metuēs ſubſecuturam longè maiorem impreſsionem, ex tempore delectum militem in arce interiore in loca neceſſaria dimittit: nec ipſum coniectura fefellit. Summo quippe manè hoſtis redit, oppugnationem grauius urget: qua in meridiem extracta, utrinq; multi occubuerunt: ſaucij uerò de noſtris, non ſine gemitu, peritia chirurgorum curati fuere.

Finita ita propitio Deo ardua prima oppugnatione, confert ſe Meczkey ad exteriorem arcem, quòd Peteu nondum omnino conualuerat. De deditione hic rurſum ex improuiſo Baſſę literis, & per Andream Saray tractant, amicitiam potius quàm uim ſuam defenſores experiri uelint. Sed nec lectis literis, atq; ijs cōuulſis, earum dimidium nuncius in uinculis deuorare cogitur, igni reliquum abſumunt. Exactis aliquot diebus, de nuncio cuſtodia liberato exquirunt, quę ſententia fuerit literarū.

Tum ille, ſcripſiſſe Arczlanbekum, ſi ſe dediderint, habituros Imperatorē benignū, & qui omnium iniuriarum memoriam depoſuerit: de hac ipſius fide neminem dubitare debere, quòd obſidem idoneū eſſet daturus: & ſi quid ipſos Loſonczij caſus moueret, non alterius quàm ſua ipſiusmet culpa, qui ad mortē infeſtus eſſe ſica uoluerit, mortem accerſiuiſſe credant: quodq; amplius eſt, omnem ut abijciant metū, ſuum exercitum Baſſam retrò ad tria miliaria abducturū, ac ſi uacuam omni præſidio arcē relinquant, in planum eam deducturum, ne aliquando ex ea ſe nocere ullis partibus uoluiſſe cogitent: cunctos Agrienſes, militare ſi Cæſari nollent, ſarcinis uita & fama incolumes, inſuper dignis muneribus auctos dimiſſurum: abſcedant modò pertinacia, potētia, & futuris ex uictoria malis leniri animos patiantur, implacabilem eſſe in expugnatos Cæſaris iram. Bona in ſpeciem uerba, & fallacia, mitigare fortiſsimum quemq; potuiſſent, niſi longo uſu & perpetuis docti exemplis, à conſtantia abduci nequiuiſſent. Vbi Turca internuncio retento moram trahi, & nullum reddi ſibi reſponſum uidet, acrius tormentis palatio inſtat: prætorem quoque oppidanū multis alijs lęſis conficit. Vbi in locum Kendy ſuffectus eſt quidam Stephanus Hegeduus: quem perfidum deinde, & comprehenſum, digno ſupplicio puniuerunt. Is enim cùm per quoddam foramen, aliquot coniuratis ſibi aſſumptis crebras omnis generis uoces ac promiſsiones ab hoſtibus profectas audiuiſſet, res nouas mouendas, & profugiendum cenſuit: eiusq; rei bellam occaſionem, facinus qua excuſari poſsit, pręmeditatur: quò pręmium rei fortiter in hoſtem à ſe geſtę poſtularet, & repulſam ſceleri prætēderet. Atqui diuinitùs re ilico patefacta, Dobo & Meczkey aduocata cōcione, crimen quæri iubent, & coniuratione elicita, ipſum autorem pro medio foro ſuſpendi. reliquis, affines tam horrendi ſceleris quos compererunt, aures præciduntur. Quantam, per Deum, unius profligati hominis conſcelerata mens uni-

uerſæ

uerſæ Vngarię ſolicitudinem, ac metum importaſſet, niſi diuina tum quoq; ope perniciem amouiſſet. In illius nequam locum, ne ſtatio uacua eſſet, Emericus Pribek ſubſtituitur, homo bellis aſſuetus: cuius fides hoc maior in omnibus eluxit, quanto alter minus in defenſionem animatus erat. Quarta Octobris horrendus ex puluere caſus noſtris accidit, quo haud parum hoſtis exultabat, & ſuã fore Agriam planè affirmabat. Puluis enim fortè accenſus, magnam ſacrarij partem, in quo aſſeruabatur, unà & ruinarum ſarcta excindit, multosq; in eandem calamitatem traxit: quòd Paulus Nagh, Georgij Batori capitaneus, cum alijs octo diſiectis perijt: Georgius Horuuath ob manum auulſam, non diu ſuperfuit. Molendina etiam cum iumentis, & rebus in ſacrario precioſis, abſumpta. Quis enim tantam ignis uim compeſceret, niſi cumulare periculum uelit? Haud exiguus noſtros tum pauor inceſsit, quòd rem ex compoſito fieri, non obſcura ſuſpicione colligebant. Igitur ſeriò ad certamen ſe accingunt, ſi proditio ſubſit, ultimo ſe prælio caſuros, aut dolum prohibituros. Eijcit ſe Dobo ad cuſtodiarum loca: utq; tot fortium miſerabile fatum cõſpicit, cunctos eòdem euocat, pauidos claua cogit: ſimiliter alij, qui cum dignitate præerant, ad excubias diſcurrunt, milites exigunt: atque ipſi conſolationis egentes intrepidè ſuis metum excutiunt. Addunt, parum aut nihil pulueri deceſsiſſe, cum tamen 24. uaſcula correpta fuerint: etſi antea de materia pulueris ita proſpectum erat, ut eo caſu nihil diminutum iri conſtaret. Ex reliquijs duarũ molarum, ut farinæ copia ſit, unam inſtaurãt: ad ruinas autem eo infortunio editas, qui omnia reſtitueret, Benedictus Sigiſmũdus eſt datus, in eoq; celeritate ſua multum profuit. Hoſtis quia uidet per quoddam foramen noſtris exitum & regreſſum dari, ſine interuallo in mediam portam globos promittit, eaq; commoditate arcet: ſed noſtri ad fundamenta muri cuniculis adactis ſubeuntes, non minus commodè, quà ſe eijcere & recipere queãt, ſpacium aperuere. Vbi Turca inſignem ruinam quaſi deſertam, & noſtros, quòd non ita apparebant, ceſsiſſe putans, contentius undiq; tormentis agere, prope ædes Maioris, ut uocãt, Præpoſiti, uallum proijcere, eò tria maxima tormẽta educere, paulo infrà propugnaculum ex terra comportatum, ab Occaſu turrim cum ędificijs, & palatij lateribus deſtruere, ex Regia molem carceris uerberare tanta ui & ſucceſſu, iam ut proſpicere in forũ potuerint, fornicumq; tabernas exurere. Verùm incẽdio per noſtros extincto, foraminib. propugnaculi ouinis pellib. madidis obturando, & unde periculum metuebatur, contra ſedem uulgo regiam nominatam aggere conſtructo, labores illorum uanos & ſpem ſalſam reddiderunt. Iam hoſtis in uallum exceſſerat, ſtructisq; ante ſe ſcutis progreſſurum opinabatur: cùm ſubitò repulſus per foramen, ad ſundamentum à noſtris, ut dixi, effractum, neque in caſtris tutò illi eſſe licuit. In hac diſturbatione ſcutorum præcipui extiterunt, Colomanus Porkolab cum Philippo Demetrij: quorum ille ſaucius Michaelem Gaſparith ſubmiſit, ſed is quoque poſtea globo ſclopeti euanuit. Ne ſolus igitur Philippus periclitaretur, additus eſt illi Ioãnes Zukany. Turcæ interim ab ædibus Heczey ſoſſam ſub uallo cæcam ducunt, eamq; uaſis repletis præmuniunt: idq;, ut igni muros diſijcere, noſtris nihil ſuſpicãtibus, ualeant. Manè quodam dolum ſuum exuſtis ſæpibus & ſumo produnt: ad quos noſtris quia non ſtatim bombardis penetrare dabatur, factis operosè ad eijciendos globos foraminibus, ijsq; pariter latẽtibus hoſtem, igni obruto expulerunt. Nihilominus tamen impetu in terreum & uaſtum illud opus facto, continuò id infeſtarunt: ſeptorum ſtipites & palos excindebant, quibus euulſis, uaſa etiam ſublata ſternerentur. At noſtri locis ſubmotis catenas prætendunt, hoſtémque cœptis inhibent, eodémque tempore ut omnia ſecuriora ſint, ſupra portam Arcis interioris, & oppidi aggeres tormenta conuehunt, adeoq; prope ipſam portam de muro parum abducunt. Turca quoque nihil minus ſe exercet, & de foſsis aliquo modo complendis conſilium init: ideoq; uallum contra propugnaculum, quò noſtrorum tela impediat, conſtituit primum: mox audaciſsimè in turrim, prætenſis maioribus ſcutis, egreditur, atque dum ſub tabulatis

protuſis

protuſis latitat,& minaci ſclopeto ſi quis prodeat expectat, admodum incommodè defenſoribus id accidit. Vt adniti hoſtem uident, machinis aduncis,& lupis corium proiecturarum,& tabulatorum auellunt:ac ſuſpenſis ab haſtilibus hamis, & cathenis,operas hoſtium promptè excipiunt, perturbant, ſaccos tumentes & diſtentos eruunt, denique tabulatis illorum pice & ſæuo illitis ignem addunt,comburuntq́. Ibi Turca dolo ſuo fruſtratus,cautius aliquid moliendum arbitratur. Magno pecorum ſudore ſtruem materiæ ſectæ comportat,colles frequentes contra arcē,turrium modò accumulat,ex quibus in Bebekianum ſe effundat. Hinc per foramina ſcalis ad murum protruſis,& lignorum fruſtis eiectis,eadem foramina ſaccis obſtruunt. Sed illis culcis ex arce remotis,& patefacto illorum perfugiò,molitiones liberius cernebantur. Prope eadem loca bombardis apta cæſæ materiæ in foſſam multum proijciunt,ut per ſtruem facilius murum ſubeant: ſed hic quoq; dolus incendio mirè dato eluſus eſt. Siquidem Bornemiſſa minutim diſſectas ſcandulas in uaſcula cum ſclopetulis incluſit,deinde paleam pice,ſulphure & ſeuo imbutā in materiem deijcit,aliud ſtramen axungia & lardo compoſitum ſuperaddit,accēditq́. Ibi Turcæ ignem dum conantur prohibere,ab concluſis intra uaſcula ſclopetulis grauiſsimè uexati,intra colles regrediūtur. Exacerbatus inimici furor iſto inuēto fuit,omniaq́; extrema tentare conſtituit. Eidem itaq; propugnaculo grauius minatur,ac non parum ex altera muri parte demolitur:deniq; ſuffoſsione currule tormētum quoddam ad marginem uſq; foſſarum adducit,ſed propugnaculo terra ſolido nihil obfuere. Hîc aliud idem Bornemiſſa,homo pariter ad omnia inſtructus,cōminiſcitur, ut de foſſa hoſtem abigat. Rotas carri petit,harum marginem aſſeribus obtectam, clauibus uelut ſclopetulis quibuſdam obducit. Vas deinde amplum lignorum præſegminibus,addito ſulphure ac pice,ſimiliter explet:quæ in propugnaculum ſublata & accenſa, in foſſam inde detruduntur,ut dum uas rotam igni uolitare hoſtis miratur, crepitu inditarum clauium,obiecto periculo,excedere non dubitaret. Qua ex re aduerſum ſibi Deum,& non ocioſam Maumetę iram colligebat:dolum hunc non ab hominibus,ſed aliunde profectum uanus ſuſpicabatur. Nihilò ſegnius ad portæ propugnaculum reuertitur,& cuniculorum ſubſidio ad muros ſubrepit:ubi foraminibus aptè factis,Ianiczeri neq; globis neq; pulueri pepercerunt:haſtulas quoq; impellebant,portaq́; ſuccenſa diſceſſere. Sed relicta,quæ fecerāt illa foramina noſtris poſtea in opportunos uſus ceſſere. Etenim bolides ignitas per ea exerentes,multorum extrema cūti ablata,dum illas prehenſant,ac eripere cupiunt,manibus aduruntur. Id hoſtis admodum ægrè ferens,magna indignatione omnibus noſtros diris deuouebat: ſed hi riſu & cachinnis eius execrationem auerterunt. Meczkey nunquam ocioſus eōdem uenit:atq; arcis doloſam igni ſubuerſionem ueritus,quòd quiddam olfecerat,contra illorum cuniculos ex diſciplina foſſores adhibet:qui ubi ad hoſtium dolos penetrant,non ilico eos adoriuntur:ſed modico interuallo & contiguo relicto,per medium uētrem Turcicum magiſtrum glande feriunt.quo illi uiſo,Meder Meder, clamabundi aufugerunt. Hac quoque iniuria moleſtiſsimè accepta,in propugnaculum omnes neruos intendunt:ubi quid patēre uiderunt,ignem in ſepta & arundinacea conijciunt,quibus compeſcendis Meczkey ſubitò affuit,nec ſerpere flammam eſt paſſus:noſtri ex aduerſo pariter omni genere miſsilium,laminæ & globi forma effictorum non cedunt,ſed fugant potius,ac inſequuntur: & præſertim Andreas Balog cum Paulo Syrmai,& aliquot ad muros,unico de ſuis amiſſo,trucidant. Omnibus ita deſperatis,denuò Turca cum Agrienſibus de traditione per literas agit, orat, minatur, promittit,ſed fruſtra:ſiquidem literis illorum ex more diſcerptis,nulla unquam eos reſponſione fuere dignati. Aliter igitur perſuadendum cenſuit,Græcè,Latinè,Hungaricè,Boemicè munera & libertatem pollicetur,ſchedulas quoq; diuerſis linguis exaratas ſagittis immittit,quibus fortitudine & cuſtodia noſtrorū collaudata, ſatis iam luſum fuiſſe ſignificat:quid ipſorum ualeant animi & uires,declaratum:igitur iam ſe dedant,quòd ſibi conſtet,pulueris & commeatus ineſſe magnam difficultatem: ro-

gare ſe iterum ac tertiò, ne ſe perditum eant, à cæde abſtineant. cęteróqui, ſi in manus uicti perueniant, crudeliter ad unum interfectum iri. Huiuſmodi uoculis ne aliqui de ſuis caperentur, præfecti arcis tympanis, tubis ac tormentorum ſonis ab auribus eas auertunt. nec toties expetitum reſponſum hoſtis unquam abſtulit: eoq́ue noſtrorum animi collecti magis niſi ſunt, etſi non parum à tot ruinis periculi ſuberat, ne ſcilicet ſumma ui copiarum noſtris penè feſsis, ille in arcem inuolaret. quippe hiatus præcipui, ut hoc quoque dicam, iſti fuerunt: unus ingens, apud portam arcis interioris: alter non minor, inter nouum, & ex terra illud factum propugnaculum: tertius penes carcerem, cum ſeptorum exuſtione ad nouam uſque molem, cum alijs ibidem: quartus, murus eodem in loco ſtratus, quo propugnaculum arci iungebatur: quintus propugnaculi è carcere facti, & palatiorum deuaſtatio: ſextus, ubi murus exterioris arcis ad Alexandrinum uſque, unà cum corona Bolykianæ turris, procubuerat: ſeptimus, quando Bebekianum, & antiqua porta, cum intercedente muro prociderat. Hæ omnes inuitare hoſtem ruinę, niſi Deus noluiſſet, ad producendam obſidionem potuiſſent: ſed qui Deo fidunt, & nihilominus quiduis amore ſuorum audent, deſeri nunquam uidemus. Duodecima Octobris, poſt intermiſſam requiem, iterum ſe de operibus commouet hoſtis: ac renouandam oppugnationem extrema contentione ac uiribus, ex utilitate fore ducit. Ante omnia, uigintiocto cohortibus in propugnaculum ueteris portæ ſe cupidius inferunt, quòd antea igni ſubiecto eandem portam conflagraſſe uiderant: ſed Meczkey iamdudum lapidibus ac medijs colubrinis ea communita, ingenti alacritate expectabat. Hoſtibus igitur cæcè ingruentibus, Meczkey ſuis ad memoriam priſtinæ uirtutis reuocatis, feſsis integros ſubdit: ad occurſum timidos fuſte compellit, omnique genere telorum ut uim pellant cohortatur. Qua in oppugnatione, prout imperarat, ſe inuictè, ipſemet lapide ictus, geſſerunt: quem ſuppeditarit alijs animum, uulnere teſtatus eſt. Ex altera parte hoſtis in terrenum propugnaculū denuò ſigna infert: centum equites ad munitionem de carcere factam ablegat, utq́ue in ruinas excedant Ianiczeri & Sagittarij, diligēter collaudatione accendit. Hic eius impetus extremum Agrienſibus malum attuliſſet, niſi Dei beneficio ſecus rem cadere oportuiſſet. Nam intus qui locum tueretur, nemo fuit: quoniam tunc Dobo alibi milites ad uirtutem cohortabatur. Ne igitur locus periculo maximo ab hoſtibus caperetur, Ioannes Zukany cum Ioanne Pribek tempore accurrunt, ſupra ruinam haſtilibus auidè inſiliunt, remq́ue feliciter ſuſtinuere. Conſequitur plurimus hoſtium clamor quaſi triumphantium, uexillis patentibus ruunt denuò, furiunt in muros, omnia conantur obſidionis pertæſi. Sed ſi unquam antea, hîc certè aduerſum certamen experiuntur. nam Peteu propugnantium ibidem numerum auxerat, & ſummam uim adhibuerat: ac regulis hamatis, & lateribus, & malleolis, & plumbeis ad obijciendum globis, abſque interquiete, donec reprimerentur, cædem cumulabat. Dum iſta fiunt, opera ubi latuerat, Dobo egreditur: oculisq́ue in munimentum ex carcere factum coniectis, ſignum fortè uidet deiectum. Alio igitur arrepto, Stephano Nagh illud commendat: qui non multò pôſt ibidem ſclopeto expirauit: quo caſu etiam à Dobone deprehenſo, ſignum lapſurum corripit, ac pediti cuidam non ignauo tradens, Stephanum Nagh humari ex pietate curauit. Eo ipſo tempore octaua ſigna hoſtium in Bolikianam incurrunt: quam Bornemiſſa, Zoltay (tum aliquantum læſus) & Figedy, magna inimicorum ſtrage tutabantur. Quos contra illi dolo, ut aſtus noſtrorum ſimili arte ulciſcātur, huiuſmodi utuntur. Haſtilium oblongorum ac teretum extremitates orbibus ferreis præmuniunt, quibus extantibus, uacuū intra circulos locum minutiſsimis clauibus replent: hisq́ue inſtructi, ad oppugnationem procurſant: neque tamen eo inuento profecere. pauciſsimis enim læſis, aſtus noſtri cauere didicerant. Iſtud certamen in quàm maximum ſerum diei continenter durauit, quo etiam ad priſtinum decus & ſpem uictorię obſeſſis multum acceſſerat. Die proximè ſequenti, omnis generis ordines undique hoſtis conuocat, hortatur, imperat, ut ſe ad ultimam oppugnationem accingant, atque hac

uice digna ſe ſtipendia facere oſtendant. Noſtri haud ſegnius tota nocte in ſtatione perſeuerando, aduentum illorum parati, ac ſeruitutis iugum auerſuri præſtolantur. Tum ſubito ſtrepitu & clamoribus, quò magis terribiles uideantur, ſublatis aduolant, & ærea tympana ingeminant. In quos noſtri conſtanter tormentis agendo, pleroſq; interficiunt, atq; agmina eorum diuidunt. Conceſsit Dobo ad ruinam carceri proximam: ſimul capit arma, cędem facit: ipſe in manibus ac pedibus uulneratus, enſiferum ſuum amittit. Remiſso clamore, totis uiribus in propugnaculum terreum contenditur: quo animo eius ſtatim deprehenſo, milites Dobo confirmat: & ad comportandos lapides, quibus poſtremò noceatur, dimittit. Tum uidiſſes fœminarum etiam pręſentem animum, qui lapidibus hoſtem reijciebant. Adiuuit tunc feſſos integris Peteu, qui ſigno Budenſis præfecti aureo ibidem potitus eſt. In hoc æquo certamine Valentinus Papa concidit: alij etiã à cæde non abſtinuerunt, donec ipſi quoque confecti ſint. Ibidem plurimis Ianiczeris Bekliacisq; interfectis, Velibekus uulnus abſtulit cruentum. Aliunde non minus in Bolikianam aduolant: tantus ibi furor eos tenuit, ut pilis doloſè inſtructis, præter alios, ipſius quoq; Bornemiſſæ dexteram percuſſerint. Sed hac etiam inuſitata ui retruduntur: & ipſorum animi pugna infelici cadebant, quòd plures de illis quàm noſtris deſiderabantur. Vltimò coactis omnibus ſignis, & uiribus quicquid aderat coniunctis, perfundere animos uano timore noſtrorum integra ui conati, eidem propugnaculo aduertunt. Sed promptè à noſtris, uel iã feſsis occurritur. cauſa enim uires in milite iuſta attollebat. Quid enim ibi uirtus Meczkey, & pręſentia non fregit? qui telis ignitis, & mille artibus cõgreſſus, hoſtium ingentem numerum proſtrauit, reliquos in caſtra exturbauit. Non obſcurè circumferebatur, tot cladibus acceptis Amhatum lachrymãtem, in Aly baſſam grauiſsimè inuectum, quòd ſe in hanc infamiam ſocium adduxiſſet: longè aliter habuiſſe rem, quàm quod ille iactabundus affirmarit, Neminem fore, qui aduerſus tãtam uim & apparatum Cæſaris uel hiſcere auſit. Se, Agria cuiuſmodi caula & ouile ſit, expertum: nuſquam ſe in tales infantes incidiſſe, qui arma tam ſcienter tractare, omnibusq; caſibus obuiare didiciſſent: plurimum ea obſidione de armis & uirtute Cæſaris demptum, diſcedendum caſtris adeò ignominioſè nunquam ratum. Finita hac poſtrema pugna, quidam de hoſtibus in hæc uerba, ut noſtri exaudirent, profatur: Laudo uos Agrienſes, ac ſtrenuos ſemper fatebor. Non eſt quòd iam uobis metuatis: abſcedite armis, & requieſcite: relinquere caſtra uolumus, quòd ſatis nunc dimicatum noſtro malo fuerit. Sed tamen anno inſequenti ex hybernis huc referemus caſtra longè ampliora, ut labem hanc & ignominiam ulciſcamur: hæc quodam prolocuto, nihilo minus tormentis omnia quatiebant, & uariè inſidiabantur. Sollicitus Dobo de ijs qui in Bolikiana manſerant, ut illi haberent, puerum ſuum Chriſtophorum Tariauinum iſtuc mittit: ſed is inter eundum globo interceptus perit. Finita hac, ut dictum, ardentiſsima pugna, qua in diſcrimen perductum iri noſtros ſperabant, detrimentum ac dedecus ſubmoti acceperunt: nec renouandum impetum deinceps putarunt, ſed in hyberna concedendum. Id quidem non obſcurè præ ſe ferebant. noſtri tamen non ſatis fidunt, niſi cum pręter ſpem inſolenti clamore atque fremitu ſe commouerunt, atq; in Fel Nemeth cuncta hoſtiliter fumare uiderunt, mox de operibus abduci tormenta & machinas. Quos eueſtigiò apta occaſione quidam inſecuti, ad diripienda caſtra omnis generis præda onuſti, magnam etiam uim pulueris ademerunt. Eadem nocte ſuccenſis caſtris, & multis ibi noſtrorum metu impedimentis relictis, exercitum comminutum Baſſæ tremebundi Peſtum uerſus dirigunt. Quorum diſceſſu noſtri nihil elati, quòd ſubeſſe dolum rebantur, quiſq; in ſuo loco & ſtatione, explicatis Turcarũ ſignis, ijsq; laceſſentibus, operiebatur. Sed omni apparatu longius progreſsi, reliqua cura noſtros penitùs liberarunt. Beneficiũ hoc, & finem laborum, quia diuinitùs accidiſſe noſtri agnouerũt, precibus ad Deum uulgò indictis, etiam ad uulneratorum lectos, quorum amplius ducenti erant, linguis &

animis Dei gratiam profeſsi ſunt. Tandem congeſtis hoſtium 12000 globis, eos cum ſuis tormentis apto in loco condiderunt. Ilico de præcipuis quatuor, Ioannem Vuayda, Georgium Vitezi, Andream Somoghy, & Albertum Kuuſegy, alijs duobus additis, ad regem aureo uexillo, qui gaudium nuncient, præmittunt. Quos Ferdinandus clementer exceptos, & in ſingulos centenis aureis donatis, uelutoq́; ſuperaddito, collaudat. Eam lęticiam rex cum Nicolao Olaho, nunc archiepiſcopo Strigonienſe, atq; Mauricio Saxonum duce communicauit. Legatos Agrienſes idem præſul ſine muneribus non dimiſſurus, præter alia eiſdē, quotcunq; uenerant, inaurata pocula hilariter contulit. Eoſdem Mauricius 400 taleris liberaliter auxit. Dum hi abſunt, conſtantia & rerum geſtarum gloria Dobo celebris Stephanum Fekete cum aliquot non minus impigris exploratum mittit, ut hoſtem conſectando hyberna obſeruet. Quod ille tam celeriter & audacter confecit, ut precioſiſsimis quibuſq; ſpolijs quę in commune diuiſa ſunt relatis, multos ceciderit, in poteſtate uiuos habuerit, nomēq́; ſibi perpetuum cōſtituerit. Finis hic fuit obſidionis Agriæ, quam profectò à ſolo Deo conſeruatam nemo negauerit: quòd tanta ui reiecta, tot prælijs infeſtiſsimis, de noſtris 300 tantum ceciderunt: hoſtis uerò nuſquam, tot locis expugnatis, maiorem ſenſiſſe cladem ſit queſtus. Sed ut paucis, quæ conſecuta fuere, adijciam: ſoluta obſidione, à rege ac præſule ſuo Dobo exorat, ut exhauſtis tot laboribus onere cuſtodiæ ſe liberent, & reditum ad ſuos domum itionemq́; concedant. Quod rex eius uirtuti largitus, Agriam qui excipiat, aliosq́; præficiat idoneos, Sfortiam pallauicinum cum mandatis ablegat. Cui Dobo claues tradit, ac pro arbitrio cuncta diſponere facilè eſt paſſus. Sfortia neminem tunc ad rem tantam idoneum iſtic offendens, Stephanum Meczkey per amorem regis & patriæ obteſtatur, uelit duos tantum menſes priſtinum onus in ſe recipere: fore ut illius uirtus hoc magis exornetur. quod ille admiſit. Elapſo igitur altero menſe, Gregorius Bornemiſſa in illius locum ſufficitur: & banatu Agrienſi decoratus, claues accipit: huicq́; ſocium curarum Paulum Sarkandy adiungunt, non minoribus auſis hominem: quorum induſtria nunc res Agriæ cum laude adminiſtrantur. Cæterùm Ferdinandus memor inauditæ fortitudinis & conſtantiæ Agrienſium, Stephanum Dobo Vayuodā Tranſyluanorum declarauit, aureum prouinciæ ſignum illi porrexit, clementiam deniq; & non dubiam beneuolentiam obtulit, admonens, ut ſpectatæ uirtutis memor, cum uſus poſceret, ſimiliter operam ſaluti patriæ nauaret. Cui Dobo: Ita ſibi uitam optare, ſi pro rege atq; patria omnia fideliter & promptè ageret. A' rege alijs quoq; partim nobilitate ac poſſeſsionibus, partim auro cumulatis, uulgoq́; ab omnibus qui diſcrimen euaſerant, liberaliſsimè habitis, ſoli Stephano Meczkey ſors in fructu glorię inimica extitit. qui Agria domum ad ſuauiſsimam coniugem, liberos & amicos profecturus, ad Vuarkonq́; pagum ueniens, ruſticis, ut ſe in tutum proſequantur, humaniter cōpellatis, furenter, non ſatis cognitus interimitur: nam temeritati cedere quia ignominioſum ducebat, inter ipſam altercationem & conuicia, quidam nefarius ſecurim ſecundū frontem fortiſsimo uiro infligit: alij duo cuſpidata bolide in utrunq; latus tranſuerberant, atq; ita confecerunt. Multos tanti uiri caſus in plebem exacerbauit, & ſine diſcrimine cæſi pœnam communiter luebant. Eius cadauer Scepuſium publico funere deportatum, in diui Martini ſepelitur, cognatorumq́; & amicorum luctu in ipſum amor expromitur. Sed finem hic narrationi tandem imponamus: & ſi quid præteritum fuit, aut pro dignitate minus politè ob res & nomina dictum, uenia detur.

OBSIDIONIS ZIGETH BREVISSIMA VERAQVE EXPOSITIO, SAMBVCI.

POST grauiſsimam & omni poſteritatis memoria dignam Agriæ obſidionem, de regis, & cõmuni ordinum regni, totiusq; adeò Chriſtisnitatis uoto ac ſententia internuncij & pacificatores ad Turcam deliguntur, Antonius Verancius, & Franciſcus Zay: qui obſeruantia & muneribus placata tyranni uoluntate, rebus patriæ feſsis requiem tandem impetrarent. Dum hi amplius biennium abſunt, Thuigon baſſa, qui Budæ id temporis præerat, iniuriarum à ſuis illatarũ immemor, de damnis quæ ipſi à Zigethienſibus, Babocza, alijsq́; uicinis Quinqueccleſijs locis accepiſſent, queritur: ea re non pacem oſtendi, aut peti, ſed uiolari ius gentium, ac debitam inducẽs fidem, teſtatus. Qui quidem non omnino cauſam iniquam fouebat, quòd uulgò Haydones à ſtipendio liberi, ex rapto uiuerent, multas hoſtium naues interciperent: ſed rex eiuſmodi latrones uagos ac prædones, à ui prohibere commodè uix potuit. Tandem noua quadam permotus iniuria, decem milium exercitu coacto, Capos Vyuarum defectione ſociorum capitur: Babocza nihil grauius experta, proditione ſe dedit. Idem fore de Zigeth ſperans, egregiè ſallitur. Etenim illam, præfecto adhuc Ladislao Kereczeny, obſeſſurus, ad colubrinæ iactum caſtra facit: acceptoq́; per medium tentorium magni ponderis globo, retroceſsit. quò noſtris omnis metus demitur, ac inanis admiratio Turcarum efficitur. Bis enim leuiter congreſsi, trecentos Turcas animosè necarant. Atq; conſtituerat Thuigon, Zigethienſes tormentis quoq; aggredi: niſi hortatu ſuorum, & periculis, conſtantiaq́; noſtrorum, ne Cæſaris in ſe iram infecta re deuocaret, perterritus, conſilium mutaſſet. Hæc autumno acta. Conſequens hyems, pace dubia, nihil hoſtiliter edidit: donec Cæſar ex Perſia reuerſus, qui & ipſe antea regem non ſemel de crebris iniurijs monuerat, ineunte uere, Aly baſſam in Vngariam expedijt, ac iniunxit, Budam, niſi Zigetho prius capto, minimè ingredi auſit. Qui baſſa in Sirmia aliquandiu moratus, regi obſidionem ſuperbiſsimè prænunciarat: reſponſumq́; tulit, non de iure id ipſum facturum, cum ſuos interpretes apud Cæſarem habeat: ueruntamen, ſi aliter nolit, ad defenſionem ſe coactum deſcenſurum. Baſſa ſubitò accitis ad obſidionis ſocietatem alijs, uigeſima Maij, cuſtodiæ arcis & oppidi Marco Horuath Kereczinio ſublecto, prefecti Deruisbek Quinqueccleſiarum, Amhatbek Babocziensis, Nazufbek Coppanienſis, ueteranorum ingenti numero, contra Zigeth, ad interuallum unius miliaris conſidunt: ac de ratione obſidendi, req́; bene gerenda, inter ſe ſolicitè conferũt. Neque enim eos latebat fortitudo, & præſens propugnatorum, quorum uim toties experti fuerant, animus: & decreuerat Marcus, ſocijs iureiurando in omnes euentus ſibi obſtrictis, integra fide iſtic aut mori, aut impetum uelle ſuſtinere. Mouebant hoſtes non parum, loci quoq; ſitus, & munitiones. Etenim Zigeth ab Antemo quodam, genere ac opibus illuſtri, poſita in loco plano eſt, eoq́; paludoſo: quæ à Septentrione lacum adiunctum habet, unde triplici foſſę ac uallo arcis, itemq́; oppido, aqua opportunè circumſunditur. Ad Occaſum ſatis amplum ac frequens oppidũ, & illud ſubterraneis cuniculis importunum cernitur: propugnaculis pręſertim duobus arx nõ parum tuta: aggeribus etiam ſubitarijs de uirgultis terra coactis, ad ſpeciem plus quàm neceſsitatem extructis, firmata. Præſidium non quidem firmum admodum, ſed tamen uſu cognitum & exercitatum, duorum milium inerat. Equites 180. horum dux Sebaſtianus Vylaky, reliqui pedites & ſclopetarij expediti: quibus præibant Benedictus Topordij, & Iacobus Radouanuayda. Haud igitur ad oppugnandum temerè feſtinans, colonos primùm omni inuectione cõmeatus, & acceſſu ad noſtros, ut fieri ſolet, arcet. Non illi tamen ſemper conatus ſucceſſere: ſed, noſtris omnibus

ſaluis, repreſsi, & plerique interfecti ſunt. Mox præſentia Aly baſſæ confirmati, qui decima Iunij ad luſtrandum Zigeth, non exiguis ſecum adductis copijs, aduolarat: ſed noſtri, ut animati eſſent, declaraturi, literas deditionem ſuadentes conuellunt: ac emiſsis undique militibus, prælium à meridie in noctem extraxerunt. Haud parùm ea pertinacia commotus baſſa, de plaga meridionali, tertio pòſt die, arcem cum oppido circumuentam, nouem maioribus tormentis aggreditur: ſed eo quoque die, ac ſequenti, nullo de noſtris deſiderato, quid animus & dextræ fortium iſtic heroum ualeant, inimici obſeruarunt. Nocte obſidionis quarta, multa cura & labore ſua caſtra textis, ceſpitibus, & terra inæquata, hoſtis permunit: ac luce proxima, propugnaculum minimè contemnendum, quod Keſas Baſtiam uocant, colubrinis ſuis uehementer infeſtat: dúmque ſe cupidius extra caſtra eijcit, Rodouanus, cuius præcipuè uirtus in defenſione conſtitit, 50 ſclopetarijs expeditis, quamplurimis uitam eripuit. In oppidanis ut magnum eſſe præſidium ac ſpem obſeſsis aduertit, eodem die pilis flammam inferentibus multas ædes, ſepium luto inductarum ab Ortu magnam partem exuſsit: arcis portam, & murum exteriorem prope templum, ſine mora quatit. Sed labor omnis eius eluſus ac irritus fuit: niſi quòd duo pedites tunc, & bi duo pòſt quatuor occiderint. Expugnato, & ſolo æquato, iam dicto propugnaculo, ac porta ipſius oppidi Orientali: Gregorius & Michael Bykſith glandibus conficiuntur. Vigeſima prima Iunij, nocte, beneficio lunæ, ab Occaſu, iuxta molas frumentarias, de limoſis glebis, terra & ſimilibus, ex uſu tormentorum opera extruit. In quæ noſtri manè, omnibus machinis & globis non minutis, ea ut ipſum commoditate arcerent, ſine aliquo euentu conati ſunt. Eodem die, ad eripiendum oppidum, ſe omni ui & artibus comparat. Et quia iam antea illud multo maxima parte ruinis uaſtarat, uiamq́ꝫ igni patefecerat: completis paulo antè ingenti ſtrue lignorum foſsis, quæ uix decem milia plauſtrorum ſuſtinuiſſent, quater in oppidum penetrat: totiésque reiectus, materiem noſtri ſtatim incenderunt. Quintò demum, cùm pertinacisſimè fureret, noſtri in arcem ſecedunt. Aduerſarij oppido utcunque potiti, ibidem ſua uexilla contra arcem paſsim erigunt, uallari opere ac foſsis cuncta circumducunt. Et quoniam iſtic hærere diutius, ſine maximo noſtrorum periculo, nequiuiſſent: ſupplicatione ab inſeſsis publicè decreta, ſacriſq́ꝫ ritè peractis, occulta quadam & hoſtibus ignota uia erumpunt, ac hoſtem oppido iterum feliciter octingentis ſublatis exigunt. Vbi Naſufbek Zanczyakus terribilis Coppanienſis, cum alijs aliquot Bekis, interijt. Quinetiam Amhatbek ſclopeti uulnere diſceſſit. Viuus etiam captus Agha: uiginti nouem inſuper capita præciſa, inq́ꝫ arcem illata. Non tamen hoc ipſum ſine noſtrorum elade & moleſtia contigit. Etenim genere ac uirtute nobiliſsimi quidam equites, non ſine luctu & communi omnium dolore amiſsi: quos inter præcipui, Georgius Macedonay, Georgius Paladij, Ioannes Hagmaſij, Ioannes Hozthotij, Georgius Zekel, unà cum Vayuodis, & peditum non paucis ductoribus, occubuere. Vulneratus etiam tum Rodouanus, cum alijs quibuſdam, fuit: ſed opinione celerius curatus, ſtrenuè rem geſsit. De Coppanienſi Zanczyako illud obiter addendum, fuiſſe hominem uaſto corpore, & Herculis prorſus audacia: qui cùm auidius cædi cum aliquo ſucceſſu eſſet intentus, & ne quidem alios decem metueret: quidam ex Haydonibus, uelut Dauid contra Goliad, minimus, ſaltu in eum ex improuiſo facto, gladium incuruum per medium abdomen & totum uentrem eius inflixit, ut exanimatus, inteſtina ſimul ederet.

Vigeſimaſecunda Iunij, turrim hoſtis interioris arcis, quæ Occaſum ſpectabat, atque adeò cunctas munitiones inuſitatæ magnitudinis tormentis quatuor, alijsq́ꝫ minoribus, haud ſine morte quorundam è noſtris, grauiſsimè concutit: ac ſub noctem, prope defenſaculum Henyeij, extra tamen oppidum, aggeres eijcit: nocteque obſcura machinis æneis inductis, eandem turrim cum porta lapidea, &, qui intercedebant, parietes, proſternere, ac in planum deducere contendit. Inde aliquo ſucceſſu rem contentius aggreſſurus, ex aduerſo arcis, pro porta oppidi, longè latéque uallare, &

re,& mirabiliter ſe firmare incipit. Duo ſolùm aperta loca,quibus ſe emittat & recipiat,reliquerat:alterum ab Occaſu,molendinum uerſus,ſub aggere,quo aqua ex palude,uelut alueo,in oppidi & arcis foſſas dimittenda coercebatur : ad molem Henyeÿ alterum:intra quę loca foſſas intus lignis expleturus,& margini ęquaturus,materiem operosè congerebat.Hac occaſione tutius,uigeſimaquarta Iunÿ totum diem ſulphureo puluere ac globis,in defenſores,quibuſdam peditibus occiſis,ſæuÿt.

Die ſequenti,eodem ipſo modo aliquot peditibus ereptis, foſſam aquaticam,in qua non exigua noſtris ſpes relinquebatur, turbant: utcp locus in ſicco deſtitueretur,omneis ſategerunt. Triduo pòſt,alio aggere & uallo è regione arcis excitato,uniuerſas communitiones labefactare ac diruere ſuo uulnere decreuit: ubi proxima luce quinque ſclopetarios è noſtris ſuſtulit. Quinque interpoſitis diebus,cùm aliter ſe profecturum diffideret, interfectis Georgio Kyſdezÿ, Demetrio Theſſenÿ, & Petro Petrudÿ: ingentem undique materiem è duobus angulis laboriosè cogit, qua foſſam arcis expleat. Sed, quod ille ab Ortu comportarat, hoc eſt,uiginti milibus plauſtris,Deo propitio,& ſacris perpetratis,obſeſsi,larido,pice ac puluere compactis uariè pilis totum exurunt. Quam ille flammam prohibiturus,ſeptingentos, non ſine Chriſtianorum etiam ſanguine,amittit. De noſtris,quorum gloria & uirtus inprimis conſtabat,moriuntur,Nicolaus Czernel eques,Stephanus Balogh décurio, pedites non obſcuri ſex, paulo pòſt Franciſcus etiam Keſas uita fungitur. Vbi igitur cuncta ex ea parte hoſtis fore uana præuidet,conſilium idem nocte proxima repetit, & ab Occaſu uiginti milibus plauſtris, ut aiunt,ligna conuecta,in foſſam,contra angularem molem, deturbat: ſed ibi quoque,Deo immortali uolente, conatus ſubdita flamma conſumpti.ac de hoſtibus quadringentorum tormentorum ſubſidio extinctis: è noſtris cadunt Lazarus Nagh,cum alÿs duobus,Martino Radouanÿ adoleſcente, ac Valentino Thot. Die ſequenti,multis eius promiſsis ac illecebris denuo à noſtris refutatis, quòd arcem humilem ac plano in loco ſitam uidebat, iterum in foſſas ligna cum terra,ut facilius in muros euadat,obnixè deÿcit: & ex aduerſo duorum angulorum terra plenos corbes,aliáque texta, ordine triplicato erigit: quæ ſuper ſaccos pariter completos imponit,ibique ſpacÿs ex commoditate ſclopetorum relictis, Ianiczeri ex alto in noſtros crudeliter agebant:& qui faces arci ſubÿcerent,paſsim latebant. Non ſecus ab Occidente contra alterum angulum,eodem modo loci aptitudine ad eiaculandum ſibi conſtituta, decima Iulÿ Ianiczeri obſeſsis fuere moleſtiſsimi: & quicquid ſpacÿ foſſa intra eos angulos tenebat,terra induxerant.ibidémque Caſparum Bathaſeghÿ grauiter uulnerant. Nec aliter poſtero die, pedites duo ſtrenui ictu globorum occubuere. Duodecima Iulÿ, per noctem ex oppoſito arcis lignis ac terra colles proponit,unde omnis generis ui tormentorum ad expugnandum incumbat. Manè ergo interiorem arcem cum eiuſdem operibus, & exteriorem unà cum propugnaculis euaſtat, non paucos uirtutis ſpectatæ equites ac pedites fortiſsimè obnitentes eripit:ac ſi unquam antea,tum certè fuerunt totos quinque dies, haud ſine damno,ſuis telis noxÿ : ut à rege,ſimul & comite palatino Thoma Nadaſdÿ,ſubſidium rebus afflictis implorare fuerint coacti. Verùm noſtri quoque poſtea ingens Turcarum illud ex terra & eculeis tumentibus opus,ad portam quò illi refugiebant editum, muralibus tormentis, ubi ſeptem noſtri pedites ceciderunt, ſeriò ſternunt: tantiſper donec penitùs molem deiecerint. adeóque ligna quæ non cepiſſent decies mille currus, foſsis ingeſta, duobus in tanta ui è noſtris ibi relictis, concremarunt. Die uigeſima, continuus tormentorum uſus, pilarúmque,conicctus utrinque,durauit. Dúmque ita ſtrenuè ſeſe noſtri obiectant, uigeſima prima die,nocte tormenta & machinæ hoſtium Quinqueccleſias uerſus commouentur; & baſſa quoque, occaſione Baboczienſis obſidionis, de qua alibi

dicetur, eò recurrit. Cæterùm uigeſimaſexta eiuſdem menſis, cum noſtri liberatos iam ſe, reſectis ſubitò maximis ruinis, putaſſent: ecce ad obſidendum, accepta memorabili ad Baboczam clade, animum hoſtis reijcit: & à Septentrione, prope ſyluam Hazerduu dictam, conſidit. Cuius caſtra tormento omnium maximo Zigethienſes tecto metu pertentant, ac eruptionibus crebris numerum hoſtium proſperè minuebant. Quo ipſo die, militari audacia & ſingulari certamine Martinus Horuath, quendam Turcum glorioſè ſuperauit: eiusq́ capite auulſo, incolumis ad ſuos redijt.

Dum hęc fiunt, nihilo minus ab Ortu hoſtis, ex inſidijs & latebris furenter agit, ſed omnis uictoria noſtris incruenta euaſit. Poſtremò quaſi noſtros animis deiecturus, uniuerſa caſtra & furorem Aly baſſa uigeſimaſeptima Iulij ſub caſtrum admouet: ſed hi audaciſsimè rem defenſuri, penes Baſſal ſe effundunt, ac feliciter pugnam edidere. Neq; tamen cœptis inimicus abſtitit: ſed uelut obſidionem continuaturus, aggeres ſubitarios erigit, pilæ magnum arcis ſpacium perforant, nunc extrema minatur, nunc aureos montes, libertatem amicitiamq́; Cæſaris pollicetur: ſed citra moram noſtri congreſsi, ac fugientes inſecuti, cædem, auſpice Deo, luctuoſam illis faciunt. Sequenti die iterum cominus cum illo noſtri agendum rati, octo horarum certamen contrahunt: nec unquam ex combuſto, & iam deuaſtato oppido intra arcem compelli potuerunt. & ſi quando in deſerta opera hoſtis cum ſignis incurrebat, ilico reiectus in caſtra ſua & latebras, complurimis amiſsis, fuit exturbatus. Quamobrem idem nocte proximè ſequenti, non deſertam ac indefenſam fore Zigeth arbitratus, quòd per eos quinque dies unicum tantùm è Christianis cæſum audierat: obſidionem ſoluit, tormenta & omnis generis machinas bello idoneas de locis aufert, ac uniuerſus exercitus fugæ modo Quinqueccleſias properat: noſtri uerò plus quàm decem milia in ſe globorum excuſſa, diligenterq́; collecta ſeponunt. Atque hic fuit exitus & finis, quæ initiò longè maiorem uim ac periculum minabatur, obſidionis: ideóque metu, quo magno tenebantur, liberi, & obſidione graui à Deo exempti Zigethienſes, ſummo ſuo patrono & defenſori cœleſti gratijs ritè peractis, non parum laudis meritò ſibi compararunt. Iam uerò qui ex noſtris paſsim & promiſcuè ceciderint, ſingulorum nomina ut referantur, non duco neceſſarium: illud conſtat, hoſtium ad duo milia, & amplius, cæſa: de noſtris uix centum & ſedecim, qui de uita migrarunt, repertos. Hæc breuiter, quid ſingulis ferè diebus geſtum fuerit, notaſſe ſufficiat: cuius omnis uictoriæ ac laudis, ſecundum Deum, ac pientiſsimum regem Ferdinandum, maximam partem induſtriæ Marci Horuath iurè tribuendam cenſeo. Qui, etſi globo ictus, quem teſtem adhuc uoluntatis præclaræ in crure defert, aliquantum ualetudinarius fuerit: quod tamen ſua uirtute ac neceſsitate dignum exiſtimabat, nihil unquam prætermiſit aut neglexit. Quem non iniuria ſibi quidam, locis qui periculoſis cum autoritate & cuſtodia præſunt, ad imitandum proponere queunt, & gloriam regijs auctam premijs conſtituere.

EXPUGNATIO ARCIS TEMESVARI, DESCRIPTA PER IOANNEM SAMBUCUM, 1552.

VITA rege Ioanne in Zazebes functo, uix hæredem infantulum aſpectum curæ Monachi, Petrouithij, matriſque ſolicitè commendat: amicitiam & fœdus cum Ferdinando Varadini ante duos annos renouatum ſimul ut retineant, hortatur: & ut multi affirmant, ſi quæ uis inimica, externáque ingrueret illorum ſaluti ac tutelæ, Solymanum quoque non defuturum addidit, quod ab illo contra officium ex fœdere per internuncium Caroli V. (ut ei conditionibus à Ferdinando præſcriptis amicitiam priſtinam omnino renunciaret) factum uidetur. Ferdinandus cum iniquè, tradita Buda Turcæ, & alijs munitiſsimis locis, impiéque ſecum agi ſentiret: cum ipſa Buda Iazygum quoque regionem populoſam, ubertate ſoli metallorúmque feraciſsimam, Dacum ueterum coloniam, unde Græcis recentioribus Pannodacia eſt dicta, recuperare conſtituit. Dum enim ea gens uicinia periculis, & Conſtantinopolitanis inſidijs Tranſalpinorúmque eſſet obnoxia, atque per Palatinos ſeu Vayuodas, ſceptro Pannonico ſemper paruiſſet: ne aſtu hoſtium, aut odio, perfidiáque tutorum infantuli in Turcorum manus aliquando deueniret, omnibus modis de ea ſibi concilianda, in ſubſidiúmque defenſionis Chriſtianæ adiungenda, cogitat: omnes amicitiæ rationes, fœderiſq́ꝫ cum præfectis init. Sed quia nonnullos ex illis ſuis inde opibus, ac dominandi libidini potius inſeruire, quàm Reipub. omniumq́ꝫ libertati cupere obſeruabat, dum fidem Ioanni datam ſe per quæuis pericula nunquam relicturos iactabant, qui à Turca excito iam egregiè tamen fuerant illuſi, Lippamq́ꝫ ablegati: rex diſiungit illorum ſocietatem: & ad Monachum, qui theſaurum, coronamq́ꝫ, & præcipuam ciuitatum nobiliumq́ꝫ clientelam poſsidebat, mittit Nicolaum Salmenſem, & Sigiſmundum Herberſtainium, tot legationibus ſpectabilem, in cõuentum ad Bator: ut cum eo quibuſuis promiſsis in communem ſalutem, amicitiam, & diuortium à cæteris paciſcantur: reginam cum puero in tutelam ſuam, quibus pro dignitate omnia ampla & expedita eſſet largiturus, conferat. Id tractari admonita regina uidens, inſidias & iugum ſibi pueroq́ꝫ parari malè cogitans, metu Lippam commigrare incipit: ac ſe Monachi rebus nouis, ſtudioq́ꝫ mutato non magis quàm Turcicæ fidei poſſe aſſentiri exiſtimat: dedecus ſe nunquam tantum in familia ſuſcepturam, uel laturam, ut ad peregrinos mendicatum abeat, filiolumq́ꝫ abijciat, conſtanter ait. Abitionem parari Monachus docetur: qui eam facilè retrahit, dum excluſurum ſe ipſam cum hærede, ſi redire aliquando uelit, prorſus è Tranſyluania minatus eſt. Redit igitur illa non ſine ſuſpicione de mutata fide Monachi, neceſsitudiniſq́ꝫ Germanicæ: cũ Petiouithio, Pathoczio, Antonioq́ꝫ Loſouczio rebus communicatis, ſine mora illi exercitum 5000 cogunt, Albam Iuliam occupatam præſidio inſident. Qua re accenſus, offenſusq́ꝫ frater Georgius, urbem cum 10000 obſidet. per octo dies, ni ſeſe dedant, & ad ſanitatem redeant, grauibus interminatur: donec quorundam procerum interuentu re compoſita, ab armis utrinq́ꝫ diſceſſum eſt. Hæc autumno acta. Sequens bruma cum ſeſe fregiſſet, conatus priſtinos urget Georgius: nec iam obſcurè, ſubmiſsis à Ferdinando mediocribus copijs, reginam oppugnat, coronámque cuſtoditam indicio amicæ ſuæ cliertelæ Viennam mittit. Vehementius hac molitione Petrouithius & cæteri perculſi, cauere ſibi undecunque, & puero nituntur: clanculum igitur, non inſcio Solymano,

lymano, qui Satrapæ Budenſi,ut opem illis ex tempore conſilióque ferret perenni bus, iam mandarat: Raſcianorum, Bulgarorúmque non paruam contrahunt manum,occurrendúmque inſidijs quamprimùm arbitrantur. Sed Monachus facilè illorum uim, Turcicámque,obductis uiginti milibus noſtrorum,qui duce Thoma Varkocz confligere cum illis debebant,inhibuit. Verùm quare utrinque prælium non ſit commiſſum,culpam multi in Monachum contulere: atque etiam ob dimiſſionem incolumem è Lippa Vlmanbeko impetratam, conſilij non firmi ſuſpicione præbita, quibuſdam authoribus, aliquot uulneribus confoſſus, nihil tale unquam opinatus,uitam amiſit:ex eoq́; tempore Tranſyluanis pactis internuncio Caſtaldo, Batoreóque nouis cum regina,in manus Ferdinandi iuſtè redijt. Sed hæc alterius ſunt loci,ad Temeſuarum nos conferamus. Quò tutiora ab iniuria, uindictáque Turcarum,quando ab eius patrocinio abducta regina eſſet,cuncta forent: ingenti numero bellatorum Caſtaldus ſummæ rerum præpoſitus, ſedulò proſpicit, præſidia mutat, paſſim reſtituit, confirmátque: cúmque Stephanum Loſouczium nobilitate,uirtutúmque exemplis principem uirum,fide nunquam mota intellexiſſet:cuſtode,ſeu Vayuoda Andrea Batoreo in biennium conſtituto, Temeſuarum,qui locus cognomine fluuio tripartitò diſcedens,tertiam è dignitatibus comitum, præſidijsq́; Vngariæ obtinet, Loſouczij uigilijs attribuit. Qui qua erat modeſtia,imparem licet tantis ſe curis,uiribúsque propediem aduolaturo hoſti non diffiteretur: amore tamen patriæ, cui ſe tutandæ poſt Deum,in primis in lucem editum,tótque exemplis ac periculis probatum intelligeret, aſſumptis fide ſibi Gabriele Perenio,Nicolao Batoreo,Simonéque Forgacz, duobus item fratribus Hiſpanis ductoribus Campo uocatis ſtrenuis, & militiæ aſſuetis hominibus, nulla ſe quouis caſu pericula pro rege,patria'ue cum his recuſaturum pollicetur. Vtq́; hoſtem imminentem à uicinis locis anteuerteret, multis uexationibus eorum ſtationibus ac prædis moleſtiſſimus, propter Tibiſcum illorum cuſtodias exigit, crebris ademptis prædis fatigat,longè latéque circum ſibi creditam ſedem inſidias dimouet: quóque ſint ad obſidionem inſtituendam eius uirtute cognita hoſtes difficiliores,miris artibus, ſæpe commiſſis prælijs, eliberatis quibuſdam à nexu Chriſtianis perficit:piratis, & myoparonibus, plagiarijsq́; ripas perpurgat,mira fallacia in tectam rapinam elicitas intercipit.

Tot eius facinoribus infeſtis Turca in rabiem actus, & quòd Germanorum imperio,quæ ille dudum ſpe deuorarat,conceſſa uidit,aditus in Vngariam præcipuos alieno iure teneri,occludi facultatem impotentius aduerteret imperitandi, quæuis tentanda ſibi,& perſequenda extrema,uel cum maieſtatis & opinionis diminutione,duxit:non ferendum ratus,cuius regni iam quinquies ipſe potiundi ergò ſe in pericula dediſſet,unius Monachi,aut fœminæ dolis eripi cum ignominia uideret.

Mittit igitur Solymanus ad decus obtinendum, fines propagandos Beglerbekum cum ſexaginta milibus exercitatorum, ſerióque (ut aſſolet) iniungit, Tranſyluaniam iuri ſuo adhibeat, ignominiam factam alijs quoque locis expugnandis deleat: Loſouczium temerarium,inauditáque audacia coerceat,cuſtodia nudet, uiuum aut mortuum ad ſe mittat:quod ni efficiat,offenſionem ſibi propoſitam,& aduerſariam grauem dignitatis certò ſciat,officióque priuatum iri. Beglerbekus ingens ſibi onus ac periculoſum impoſitum non ignorans, ferro, igni, cruciatibus in utrumque ſexum ſibi uiam ad conſilium & ſcopum patefaciendam exiſtimans, infirma loca in itinere facilè capit, ad Temeſuari limites properat: quod, ut quiddam metuat, Lippam quoque recipit, ſeſeq́; ad expugnandum Loſouczium curioſè accingit, commeatuum rationes & annonæ præripit, caſtra induſtriè definit: duodecim totos dies, ſed fruſtra, noſtris aduerſiſſimis, premit. Itaque deſperatis rebus, ad Fellak caſtra remouet, ad Loſouczij ſe laudes cumulandas infelicem queritur, paratam ſibi eſſe Cæ-

ſaris

ſaris iram lnget. Nam obſidione liberati, illius terga acrius perſequentes, & animoſè undique carpentes, dolorem Beko non parum auxerunt. Dum hæc fiunt, conuentus Poſonyum edicitur ſolennis, quò de Tranſyluaniæ labantibus adhuc rebus, præſidióque finibus augendo decernatur: abſque dubitatione Temeſuarum cum maiore furore impetitum iri, locanda eſſe noua præſidia, præfecturas uel commutandas, uel conſtituendas. Eôdem accurrit Loſouczius, admirandus heros, nouo exemplo omnium in ſe animos conuertit. uariè ibi conſultatum, multa neceſſariò prouiſa: ſed præcipuè, ut Loſouczius prouinciam adeò fortiter tutatam continuet, Temeſuarum glorioſè defenſet, recepturum illum à Deo præmia, & poſteritatis memoria laudem: quo ad res uſui aptas futuras, nihil ei denegatum iri: in diſcrimine, ſi aliter fieri nequeat, ipſummet regem, uel liberos illi præſtò affore, periculum depulſuros. Eſſe in Daciæ limitibus non ſpernendum, qui ſuccurrat laboranti, exercitum: fidat modò regis procerúmque uerbis, nunquam fiduciæ illum periculum ſenſurum. Salutatis igitur coniuge ac liberis, unde uenerit, eôdem ſe apto comitatu recipiat: loca infirma bene communiat, pecuniam uictuíque neceſſaria importet, defenſoribus arcem compleat. Animus ſolicitus ac dubius, quippe qui antea nullam obſidionem ſubſidio admiſſo commemorabat leuatam, quod Beglerbekum honore deiectum, non tam facilè quemuis ad inchoatos reuerſurum conatus, Loſouczíúmque irritandum opinari deberet: in metu alios fore maiori, ſi quid inimicè attentarint. His Stephanus demum perſuaſus, omnibus ſibi cariſsimis poſthabitis, rebus nonnihil familiariter compoſitis, in omnem euentum locum priſtinum repetit, delibatum laudis & integræ famæ ſenſum nemini leuiter conceſſurus.

Vbi ad ſuos expectatus reuiſit, qui uices abſentis obierant, tanta omnes lætitia effuſi plauſum dederunt, ut ſe eius ductu fortunatos, auſpicijsq; nihil aduerſi timere acclamarint: cúmque eo non modò arcem ſartam tectámque præſtituros, ſed exigua manu quaſuis copias intrepidè fuſuros. Idcirco animis & ſententijs liberè collatis, à conſilio ueteranis quoque gregarijs haud excluſis, quorum in manu iuxta uim & conſilium eſſe agnoſcebat, infractos, debilitatóſque impreſsionibus & glandibus locos arcis & oppidi reficit, tutiora à ſcalarum appenſione & irruptionibus cuncta efficit, quòd per captiuos ac exploratores alteram parari oppugnationem cognorat: præcipuè Amhat baſſæ callidiſsimo, & uſu expeditionum commendato, omni negocio conficiundo cura data.

Expedito igitur Amhat (qui Beglerbekum per prætorianos in gratia Cæſaris repoſuerat, ſocium adſciuerat) duplicato fermè exercitu, æneis machinis non globos paruos euomentibus centum, muris concutiendis paratis duodecim, omni genere crudelitatis rectà Temeſuarum anhelat, cæde ac libidine furenter, ut noſtros percellat, ſæuit. Pollicitus erat Solymanus, ſi neceſsitas exigat, ſubmiſſurum promptè auxilium, nulli periculo parceret, nec inſtrumentis bellicis: non deeſſe ſibi aliam manum, quæ Tranſyluanas aliquid copias minitantes reprimant, per Valachiam ſe expeditè illas tardaturum, intráq; limites contenturum.

Die igitur Ioannis Baptiſtæ, Amhat Loſouczium cupiditate malefaciendi euagatum intelligens, aduolat, obſidet omnes uias, excluſurum eius opem præſentem ab arce ſperans, ad expugnandum ſe expedit: ſed antè quàm caſtra ritè deſcribit, uallos aggeréſque parat: eôdem Loſouczius ueſperi cum aliquot ſuis, fiducia cauſæ Chriſtianæ, mirabiliter in arcem ſubijt, allocutione nondum roboratos munit, ſinguliſque ad operas certas diſpoſitis, impauidè tantis periculis ſe opponit: recenſet diligenter ſocios: equites mille cum oppidanis numerati, pedites cum Hiſpanis & Boemis, alijsq; mille & quingenti.

Caſtra Turcus ad meridiem ſua locat, ad inſidias opportunitates emetiſotur, móxque circumfudit exercitum. difficultatem haud contemnendam obijci ſitu & inſeſsis concipit: quòd Temeſuarum, fluuio Temes è Poloniæ iugis ad extremum Daciæ percurrente, tripartitóq; inſulas uelut tres efficiente, arcem cum oppido, aqua

do,aquaticóque præſidio,ne aqua cuniculis,aliáue auertatur arte diſcludebat: foſſis commodis, tribus extantibus portis, propugnaculis duobus immenſis è terra excitatis,aſylumꝗ tutũ præbentibus,negocium exhibiturũ uideretur. Hauſto itaꝗ furore, cupiditateꝗ ambitionis obuerſante,in mœnia tormentis,perpetuisꝗ ictibus inſanit,omnem adeò reficiendi pertuſa moram imbri glādium adimit, per quatriduum,ut ab ea regione magnum ſpacium aperuerit, mœniaꝗ ad ruinam facilem concitarit.Qua eius ui continua,noſtri inſulam deſerunt:caſulas ex arce incendunt: hærendi,ſubeundiꝗ,ac tegendi ſe copiam eripiunt: quòd ex eo loco infeſtiſsimi eſſe poterant,ac facilè mœnijs inſultare fuiſſent auſi, quomodo nec prohibere id paulo pòſt noſtri potuere. Inde enim alterã arcis molem puluere ita quaſſarunt,tam pertinaciter & impunè ui omni inſtitere,ut pœnè eam partem deiecerint, ultimumꝗ diſcrimen importarint:Don Caſparum eo loco exegerint: patefactóꝗ ſpacio,ſcalis appoſitis,quiduis egerint,nec periculo temeritas uacabat,turbatiꝗ defenſores nonnihil uidebantur. Verùm priſtino Caſparus animo,cuius egregia facta nemo dignè breuiterꝗ commemorarit,ſuos ad cuſtodiam reducit, ſtrenuè periculis obuiat, increpat,orat,niſi perſeuerent,enſem in ceruices inhibiturum minatur. Huius exhortatione milites,præter hoſtium opinionem ita animati ad officium rediere,ut Nicopolis Satrapem nõ ſine dolore indignationeꝗ Baſſę,de medio ſuſtulerint: mutuóꝗ illi ictu,dum foramina Caſparus ſarcit,egregium propugnatorẽ conficiunt. Vtrinque ob amiſſos ſocios oboritur dolor, augetur etiam Amhato, quòd deſtitutus nitro & globis erat:noſtris,quòd feſsis nec uires,nec pecunia,uictusꝗ ſuppeteret,diminutis tanto numero difficillimam fore depugnandi rationem.Sed paulo pòſt utroſque ſpes ſubſidij collegit.Amhatus enim per Natolienſem præfectum 1000. integros equites,materiam tormentis fatigandis acceperat: Loſouczius,quia in tantis curis fidum ſuum Stephanum Deak emiſſum, oppidatim etiam Thomæ Varkocz opera aliquot milites,pecuniam imperatam corrogatamꝗ mira felicitate uiderat importatam. Turca denuò operi inſtat,nullis parcit adminiculis,omnes uires in affectum conuertit locum,ut Loſouczius in magnæ portæ eminentem firmamꝗ illam turrim ſe recipere ſit coactus,iamꝗ per multam intercapedinem nudatos milites ad conſtantiam diuina, immortalitatisꝗ ſpe ſuo exemplo oratiunculáque animarit, inꝗ labore demoratus ſit. Inter alia confirmat,feſſos ac pertæſos moleſtiarum hoſtes ſeceſſuros: non eſſe,quàm unicam adhuc impreſsionem expectandam:puluere mox deſtitutum,aut ad tempus certè ab inſania dimotum iri.Supereſſe autem ſuo negocio Deum,cuius nomen indefeſsè tutarentur: qui in illo ſpem locarint,nunquam falſos: unico cœleſti duce multa milia data neci:nec deſerere facilè ſuam cauſam ſolitum, ne gentes,& inimici contumelioſè de ſe quærant, Vbi eſt Deus eorum? peccare,qui plus Turcis adeſſe numina,quàm Chriſtianis,putarent:uanam ſequi opinionem,qui contra uoluntatem Dei,quicquam tyrannos poſſe dictitent: admonitos eſſe uel uulgatis per conuiuia carminibus,fideles omni periculo mirandum in modum exemptos: ſi quando fruſtrati ſint precibus,uitio id noſtro acci- diſſe,impatientisque moræ animo. Durarent ergo,nec cederent malis,ſed contrà audentius irent. Quòd ſi imbecilliores non corporis libertatem, uitâmque ſperarent,patriæ ſuisque ſaltem fortiter nauarent operam, nec remitterent: repoſita eſſe his mundi illecebris apud Deum potiora longè præmia, nomen reliquam memoriam facinoráque piè culturam. Hiſce illos,& ſimilibus uocibus erigit, ſolicitè omnia denuò procurat,in omnes partes curam partitur, ſtationes peruolitat: occiſis uiuos, feſsis refertos ſubſtituit,omnes difficultates ad triceſimum & ſecundum uſque diem inuicti perferunt. Quo die obſidionis uniuerſam molem atque minas in ſe concitatas dum negligunt, promptéque impetus excipiunt, turrim intermediam commeatui oppidanorum in arcem inſeruientem infeſsi amittunt, in arcémque profugiunt: hi penetrare in ſectando contentiſsimè operam dant: & parum ſupereſſe diſcriminis rati, unica ſe adhuc

impreſsione

impreſsione effecturum quod tantopere expectarēt, ſibi perſuadebant: niſi ſuorum, de quibus optimi quiq; perditum ierant, neceſſariam ducere uellēt rationē. Quamobrem ſubſiſtunt parumper: nimis magno arcem emptum iri, ſi milites obijciant: cogitantes, atq; non ignari, cæſari moleſtam accidere uictoriam, quæ tanti conſtiteriti ad preces ſe deditionemq; impetrādam cōuertunr, copioſis omnis generis promiſsis aures complent: ad colloquium familiare, ſalutisq; plenum noſtros inuitant, iuſiurandum diplomata, ſi dubitēt, interpoſituros aiunt, cedant modò eſſe obſtinati, præſentem occaium uita libertateq; permutent: clementiam oblatam ne ſpernant, effecturos tuta fide, ut eos ceſsionis nunquam pœniteat. Tot pollicitationibus oppidani dites facti, quòd ſatis factum ſuo officio putarent, ad Poſonczium intercedunt, orant, obſecrant, ducat ſui coniugumq; rationem, cum præſertim omnium ſit oculis teſtatum, hoſti minimum ad patiendum rerum ſumma deeſſe, propoſitam liberaliter opinionem incolumitatis uitæ bonorumq;, ac neminem iuiè induſtriam fortitudinemq; poſthac illorum requiſiturū, qui tot exantlaſſent labores: Turcam pactis conuentisq; in tutum ſe ſuaq; proſecuturū credere. Victus tot miſerandorum ciuium improbis deniq; precibus heros, cum præcipuè 700 globos nō uanè in ſe immiſſos conſpexiſſet: atq; unica ſe opprimi poſſe irruptione planè uidit. Nunquam ille Turcis obediſſet, quos ſemper fuiſſe periuros ſciebat: ni ut dixi, oppidanorum miſertus fuiſſet. Deditur arx, exceſsionis leges præſcribuntur, ut rebus & ſarcinis incurrus elatis, inter eos medij oppidani, cæteri Turcis ſepti abirent. Progrediuntur ex ordine, ubi Loſonczium adhuc recentē animo nec ulla metus ſignificatione aduentantem reperiunt. Amhat eum Beglerbeko cum ambit, complexū ſtipatumq; obſeruant, occaſiones conditionū rumpendarum captant: eius fidum & cariſsimum Achatem Tomorcum, qui enſem prægrandem ad manus illi ſuggerere ſolitus erat, à tergo ſurripiunt. Quod Heros ægerrimè ferens, puniceq; ſecū ac dolo agi percipiens, excandeſcit, ad arma ſuos uocat, uim plagiatumq; admiſſum queritur, ac protinus erepta cuidam Turcæ ſica incurua, Sanczacum principē cōficit, ulterius cędem cumulaturus, ni armis caruiſſet: & ne quid amplius moliatur aliquot uulneribus lethaliter accipitur. Iubetur ad Baſſam reduci, uinciri: exprobratur illi uiolata fides, itidem nō ita pridem à Chriſtianis in Vlmanbeko factum, cuius abitionem præter promiſſa, cędæ rapinisq; morati ſint. Contra heros, canes eos, fœdiſragos, impios appellatur: ſibi conſtare ipſorum fallacem omnium leuitatem: ſed parcere alijs deditione uoluiſſet atq; ſi poſsit, declaraturum morte conſtantiam, & in eos ſummum odium, ſe nomen ſemper uitæ antetuliſſe: quidquid igitur in ſe ſtatuerint, nihil curaturū. Non parum eius minacibus uerbis Amhatus cōmotus, & quia per tot uulnera uitæ ſpes exigua oſtendebatur, abſcindi à ceruice caput eius imperat: idq; ab oſsibus liberum, & palea repletum lancereq; pręfixum, Conſtantinopolim triumphi in modum pręmittitur. Oppidani ſeſe excuſantes, futurisq; operibus, agrorūq; culturæ idonei, legitimè cum priuilegijs ſuis domum remittuntur: reliqui ab obſidione milites à 10000 ad unum miſerè trucidati. Hic fuit magnanimi Loſonczij exitus, ſociorumq;: calamitoſus quidem at gloria perpetuitateq; memorabilis. Quorundam hodiè more niſi tædioſum eſſet, ac parum ſingulare ſerrent, nomina recenſerē. Præcipui tamen, Alphonſus Pereſius Kys campo, ille qui erepto è cuiuſdā Turcæ manibus Chriſtiano, dum eundem perimit, in Chryſium amnem temerè delapſus, aquis ſuffocatus erat. Adſuit & inſignis Bathiani Forcas, Stanislaus Sciulok, Simon Forgach, iuuenis in excurrendo dexter, conuellendisq; hoſtibus mirus artifex: & alij non minus fortes, familia, maiorumq; agnatione non item clari, qui Loſonczium extremè ſunt ſecuti, pulchramq; petiere per uulnera mortem. Ferdinandus tantæ cladis nuncio ualdè cum Caſtaldo Bathoreoq; territus ingemuit, aperteq; condoluit: nec tanti exempli oblitus, filias eiuſdem Herois permiſsione omnium bonorum auget: nomē uetuſtiſsimæ familię uſurpandum, uelut moribus, concedit: eamq; conditionē in poſteros eorundem producit, ut Loſonczij uel alius patente gentis prognati uocentur, ne cum

occidione optimi, & eius cognominis ſolius reliqui præclariſsimi & inaudita fidei, propugnationis exemplum aboleri queat. Conſecuta eſt hunc acerbum caſum, lippæ quoꝙ receptio, Quinqueccleſiorum ac Solimoſij amiſso: eodemꝙ anno infanda illa ad Palaſtum Tonſſelij ſtrages, de quibus aliàs uerba faciemus.

EXPVGNATIO ARCIS TOKAY, MDLXV. ANNO, PER LAZARVM A' SCHVENDE, ETC. SAMBVCO AVTHORE.

QVVM Ioannis regis filius Turcica cum Ferdinando pace côprehenſus, in officio nõnulla etiam affinitatis ſpecula perſiſteret: uix eiuſdẽ pietiſsimi cæſaris morte audita, ſuo ne an maleuolorũ cõſilio, data (ut quidam aiunt) nonminima per præfectũ Zathmarienſem Melchiorẽ Balatha, in feſtandis Vayde pagis, decimisꝙ uinearũ præter morẽ & côuenta exigendis cauſa, dum idẽ à cuſtodia fuit abſens, pacẽ uiolat: rebellesꝙ Zathmarienſe accito Stephano Bathori, alienæ ſeditioni aſſerunt. Vayde cum Bathoreũ quem ad hoc non impigrum eſt ratus, quòd antea id oppidum eius fuiſſet, cum paucis opportunè ſubmittit: atꝙ ingentem Balaſsi theſaurũ, quem ex Riuulis confecerat, unà cum coniuge eius 4 libris capit: non leui ad futuram obſidionẽ prҿſidio, firmat præſertim repertis iſtic munitionibus, ac tormẽtis noſtrorum aptiſsimis. Cauſam Vayuadiani etiam nõ ueriti obtendere, factumꝙ excuſare, nihil eos periurij admiſiſſe, perſugam Balaſsi conſiliorum ſuorum & arcanorum præſidem à Ferdinando iniquè contraꝙ decorum pacis ac leges receptum, indeꝙ illum temerariũ eſſe odium è uicinia effundere in ſuos ſolitum, ad frequẽtes ad regem querelas nihil remedij factum. Hinc non ſperatum ciuile incendium, hoc diuortio inter optimũ, & conſtantiſs. imperatorem Maximilianum & Tranſyluanum extitit: iuſteꝙ ille motus, iam trienniũ ſerè ulteriorem ſcepto regio & iureiurando congruã, non abſꝙ magnis & alio conuertendis potius (ni cauſa & maieſtas cogerẽt) ſumptibus, duce Lazaro à Schuende perſequitur. Valde inſolens fuit Maximiliano, de capto Zathmar nuncius: nec id à Voyda potuiſſet unquam ſperare, ut tot beneficijs affectus, patrocinio non leui apud Ferdinandum parentẽ cõmendatus, & ſæpè excuſatus, hanc patrono graciã referret. Luctus publicus erat, nondum cadauer, benè à coloris reliquijs deſertum, ac refrigeratum fuit, curarum moles intolerabilis: de pecunia pacta, mittendaꝙ Conſtantinopolim, uaria grauisꝙ deliberatio: de componẽdis imperij negocijs, comicijsꝙ ex more edicendis cogitatio: fratrũ quoꝙ ex teſtamento (quæ leniſsimè & facillimè inter ſanctè educatos & dicto ſemper audientiſsimos fuit) compoſitio: ſororũ nondũ matrimonia concluſa, & alia incumbebant: cum ille iniuria publicè prouocare incœpit, ac omnibus conatibus tanto cæſari per occupationes aliquã notam labem aſpergere. Sed nõ inermẽ, nec imparatũ inuenit: nec ſenatus eius quem iniquè nulloꝙ ſuo merito irritarunt, bene expendit. Itaꝙ cum præfectus huic ulciſcendæ iniuriæ, belloꝙ ducendo idoneus præ cæteris Schuendius duceretur, hunc cæſar conſenſu regis Philippi euocat, negocij omnem molem imponit: & quò minus de non uiſis regionibus nec de inſuetis ſibi Vngaris dubitaret, addit Andre Bathoreũ, cuius laudes cuius uis ueterum præconia ſuperant: itemꝙ Melchiorem Balaſſa, gnarũ, & in aduerſariorum rebus diu uerſatũ, tertium Gabrielem perennium, qui fidus in omnibus, & copioſus ſuit comes. Exercitum ſine mora Lazarus Germanũ, non mediocrem, in Scepuſienſem agrum deducit, augetur is Vngarorum fortiſsimorum numero, è præſidijs quoꝙ euocato. Et quia Tokey arx natura, arte, & in Tranſyluaniam aditu cõmodo, firmiſsima potiſsimum obijciebatur, brumeꝙ uis urgebat celeritatẽ, neglectis alijs leuioribus in itinere caſtellis, hanc ut Schuende aggrediatur, à Balaſſa & alijs perſuadetur: cuius hîc breuiſsimè ſubijcio auſpicatam et ſubitam expugnationem. Pridie igitur Calend. Febr. MVLXV. nomine Maximiliani ſecũdi, prҿfectus rei ſumme Schuendius, mẽtis conſiliorumꝙ cæſaris pellicorũ intimè conſcius, adeoꝙ ſummus

in Vaydam

in Vaydã iniuriæ ulciſcendæ damniꝗ dati imperator: Franciſcum Popẽdorfium cum tormentis: alijsꝗ militiæ adminiculis neceſſarijs: quibus is præerat: addito illi in tutũ peditum ſigno: Caſſouia in oppidũ Guncz præmittit: ubi ipſum cum uniuerſo exercitu cõmodè opperiatur. Itaꝗ Calend. Febr. Schuendius cum turmis equitum: peditibusꝗ diuina ſeſe ſpe commouet: eodemꝗ die Guntzium peruenit: poſtero, ut expediores & cõiuncti omnes ad obſidionẽ proficiſcerentur, ibidem ſubſtitit. Tertio die uniuerſæ copiæ Tokay uerſus promouent: proximeꝗ ſequenti: ad agrũ & arcẽ ut fit: præmiſsis uelitibus Vngaris, & Germanis ad explorandum, ac malè habendum dimittit: ac ut pro arce oppidulum Kereſtrer, ad cõmoditatem rei gerendæ, & acerrimũ frigus à militibus ferè nudis arcẽdum prærriperent, in mandatis omnia indagentibus & peruolitantibus Lazarus dedit. Quod noſtrorum conſilium etſi Tokayenſes impedire ſuo præſidio aliquoties, & oppidulum pro arce flamma corrũpere fuerint adniſi: re tamen uix tentata, fortiter à noſtris, & non ſine illorum cæde, ad portas noſtris uſꝗ inſequentibus fuêre repulſi: eoꝗ oppidulo obtento facilius ſe ad expugnandi rationes instruxerunt. Nocte propter fluuium Bodrog: aggere eiecto: tribus ad infeſtandas luto obductas ſepes æneis aptè inductis: die quinto defenſacula & turres: ubi præcipua propugnandi ſuppellex hoſtium extabat, decutere noſtri uehemẽter cœperũt: atꝗ oppoſitis propius noſtris propugnaculis: ut illi apparerent: detecti fuêre. Ea ipſa luce in colliculo ad Bodrog: duobus extructis è terra molibus, inuectisꝗ machinis quatuor ingentibus, in nudatorũ ſtationes glandibus iteratis, tutiori eos loco deturbant. Poſtero die: ad eundem fluuium omni opera uallisꝗ ſe noſtri præmunire pergũt: uerum ob uim hyemis terra ad opes importuna, foſſorumꝗ pœnuria minimũ proficiebatur: infracto tamẽ & labore pertinaci ãpliatis aggeribus, ã machinæ imponũtur cæcũꝗ ac inſidijs promptum contrà arcem fit munimentũ. Sexta eiuſdem menſis: nocte intempeſta, inter tibiſcum & Bodrog alius excitatur uallus, cui maximis tormentis cauetur: hocꝗ opere prior agger dilatatus ea ratione fuit, ut quinꝗ muralibus mane ſequenti arcem fatigare potuerint, illamꝗ ſubſtructionem & ad Bodrog molem productã: minacemꝗ qua præcipuè ſpem impunitatis alebant hoſtes, noſtri duobus è locis totum diem, cuniculisꝗ ſubiectis deiecerunt: eadem uia ſcalis & incurſioni aditus comunitus ita eſt, ut eadem fortaſsis: uel inſequente die, modò niuium perpetua iniuria: uetitoꝗ inimico non fuiſſent prohibiti, in ipſam arcem euaſiſſent. Vltra Tibiſcum ſeorſim Balaſſa egeſto tumulo, ſibi proſpexerat: aditusꝗ omnes & uias equitibus Vngaricis, Vaydonibusꝗ inſederat: ſed duabus tantum mediocribus ſerpentarijs obſidionẽ premere: iuuareꝗ potuit: nec uerò Gabriel Perenius cõmoditate riuuli: è Bodrog circum Tokay à Nemethio circũfuſi, ceſſauit uarijsꝗ inuentis fidelem expeditamꝗ operam contulit. Nona & decima Febr. cum obſeſsi undiꝗ grauiter ſolicitarentur, inſignis illa & uaſta: proruptaꝗ moles caruit: hianteꝗ magno loco, ad inuolãdum, qui non putarant alteram eſſe in receſſu arcém, noſtris animus datus: remꝗ non ſine cæde ſua, paruo emolumento urſerunt: dum cuius auſpicio antè omnia debebant moliri: Schuendius arcano militem inſoſſas tutũꝗ reuocauit: inꝗ ſtationes priſtinas redegit: quòd præpropera ueſtinatione peditũ ea irruptio in fauſta: cruentaꝗ acciderit, dũ aliter quàm dux præmeditatibus cũ mora erat: iuſſeratꝗ mœnia inuaſerunt. Decimo die, à meridi hora ſecũnda, quia uniuerſam Fortaſsis oppugnationẽ, uimꝗ extremã adactũ iri Nemethius ueritus eſt, eam qui arcem alieno iure, tutelæꝗ nomine propriã uſurparat, cumꝗ præſidio tenebat: ad Schuendium ſuplex mittit: orat, à tanta deniꝗ ui furoreꝗ deſinat, ſpacium de deditione compoſitioneꝗ cogitãdi permittat: ſed conditionibus id nullis, nec temporis mentione, quamdiu conſultare uelit, efflagitabat. Cuius hora decurſum deliberationi impartitur: iterũ, Chriſtiani ſanguinis & cõmiſerationis memor, ad ſolis uſꝗ obitum ſpacium cõcedit, ſed cum is dilato reſpõſo fraudulenter non animo pacificendi, agere uideretur, noſtri repetito auxilio cœleſti: ſummis conatibus impreſsionem fecerũt: maximeꝗ munitã, inſanãꝗ ſtruem illam terraꝗ ingeſta molem unde acerbiſsimè reſiſtebatur, unà cum tormentario apparatu eripuit, inꝗ abditã ar-

cem, quæ foſsis aqua parietibusꝗ cingebatur æquatis, ſuperſtites à ſtrage depulerũt. Quem in receptum etſi propugnator eo cõſilio cum reliquijs ſe corripuerat, ut noſtris quomodo cœperat: negocium lethale faceſſeret: eiusꝗ animi omnibus è faſtigijs & foraminibus, palàm: ſerioꝗ haud ſine noſtrorũ ſanguine ediderat indicium: conſiderata tamen uictoria ſucceſſuꝗ noſtrorũ recenti, qui exteriorem arcem cum machinis occupatam tenebant, eademꝗ ſubſidia contra ſe obiecta cõpoſitaꝗ uideret, præſertim eadem nocte muris ſine interuallo uerberatis, cunctis in ſe adminiculis conuerſis, turriꝗ demoliendæ comparatis: deniꝗ hoſtes uocem precibus mixtã (quod propoſitũ tenere nequirent) extulere, cœpto ſuperſederẽt, colloquium noſtri admitterent, eſſe quod illis aperire uelint: nec ingratũ nuncium afferre. Quo illis à Schuendio dato: aliquot egreſsi, præfecti ſui Nemethij mortẽ ſignificant: ſclopeti uulnere ſecundũ tempus accepto pridie nunciant confectũ, idcirco ſe diutius neꝗ poſſe, nec uelle eſſe pertinaces & ſi pactis mediocribus poſsint, ab armis & defenſione deſiſterent, deditioniꝗ locum relinquerent. Ibi Lazarus, ad ſummã qui cum ſuis conſeſſoribus rem conſulere potuit, cum illis trãſigit: licere hoſtibus ſolo gladio accinctis, aliaꝗ omnia ſupellectile bonisꝗ relictis, excedere. Quam paulo antè adeo aduerſi, accepere legem: inſuper additum precibus licere illis herum ſuum, quò uellent: ad ſepeliendũ deportare. Excedunt igitur ad C CCL. ſed magna parte uulnerati, ſacramẽto religioneꝗ nõ uiolãda obſtricti: ne per id bellum, aduerſum cæſarẽ ullo modo & prætextu ſtipendia facere auſint. Atꝗ ita Tokay tertio receptũ, pręſidio frequenti, neceſſarijsꝗ impoſitis, nunc Maximilianus obtinet: ingenti omnium ad uſum parandorum ibidem copia reperta, nullas trans Tibiſcum minas horret: quòd firmiſsimum ſit propugnaculum, expeditumꝗ in Transſyluanię fines cõmeatum præbens: eaꝗ loci natura, ut aquarũ inundatione, hoc eſt, Tibiſcum Badrogijꝗ cõfluente circumplexa: facilè uim inſidiasꝗ externas auertere omnes poſsit. Nec ſane illa unquam antea ita inſtructa ad reſiſtendũ, nec tam ualida oppugnatione, ſingulari Dei beneficio: primisꝗ cæſaris huius belli auſpicijs ſecundiſsimis, atꝗ nunc fuit recuperata. Siquidem Zathamarũ hoſtis incurſum ſibi metuẽs deſeruit: paulo pòſt Ertod quoꝗ, per Georgium Bathoreũ uix hoſtiliter tentatũ, uijs & aditu impedito receptũ eſt: & progreſſus, niſi uana ſpe de pace à Vayda per Stephanũ Bathoreũ legatione allata, dum ad maiores ſeſe apparatus in noſtros confirmarẽt, facillimi in Transſyluaniã patuiſſent. Huius omnis uictorię aliorũꝗ honor, gratesꝗ Deo Opt. Max. debẽtur perpetuę: quo ſine euẽtus omnes ſunt infelices.

CONCORDIA VNGARICA, INTER SERENISSIMOS ET GLORIOSISSIMOS PRINCIPES ET DOMINOS, DIVVM FRIDERICVM TERTIVM ROM. IMPERATOREM, ET C. & inuictiſsimum principem & Dominum Dominum Maximilianũ Rom. & Vngariæ regem &c. Auguſtos, ex una: & ſereniſsimum Vladislaum Vngariæ & Boemiæ regem inclitumꝗ regnum Vngariæ, ex alter. Poſonij concluſa, Anno M CCCCXCI.

Nos Vladislaus Dei gratia Vngarię, Bohemię, Dalmatiæ, Croatię, Romę, Seruię, Gallicię, Lodomerię, Comanię, Bulgariæꝗ rex: nec nõ Sleſię & Lucẽburgenſis dux, Marchioꝗ Morauiæ & Luſatiæ, &c. Recognoſcimus, & tenore præſentium notum facimus uniuerſis. Cum, nos, qui pacis & cõcordię cupidi ſemper ſumus, & illam cum omnibus principibus Chriſtianis, quantũ in nobis eſt, habere & tenere uiresꝗ & facultates noſtras pro bono communi, & ſalute Reipublicæ Chriſtianę, in hoſtes potius fidei, ſanguinem Chriſtianũ & perniciem religionis Catholicę ſine fine ſitientes, quam in Chriſtianos ipſos conuertere & expendere ſemper optamus: in cauſa guerrarũ & diſſenſionum earum quæ inter ſereniſsimos principes D. Fridericũ imperatorẽ & Maximilianum regem Rom. ſemper Auguſtos, Vngariæ Dalmatię Croatiæ, &c. ſimiliter reges necnon ſereniſsimum principem quondam D. Mathiam ſimiliter Vngariæ & Bohemiæ regem, &c. prædeceſſorẽ noſtrũ, clarę memoriæ & tandem inter nos ſuſcitatarũ,

infra

infra nominatos oratores & nũcios noſtros ſpeciales, cũ plena & omnimoda noſtra, & eiuſdẽ regni noſtri Vngariæ facultate, ad cõueniendũ & tractandũ ſimiliter cum infraſcriptis oratoribus & nuncijs ſpecialibus præfatarum imperialis & regiæ Rom. maieſtatum, his diebus ſuperioribus deputaſſemus, & ij ex utraꝗ parte in ciuitate noſtra Poſoniẽſis fraternæ & amicabiliter cõueniſſent, pluribus prius ac notabilibus inter ſe habitis tractatibus: poſtremò, bono (ut non dubitamus) aſsiſtente ſpiritu, in infraſcriptos articulos pacis & cõcordiæ cum bona ac matura deliberatione deuenerũt: illosꝗ pari & unanimi uolũtate & cõſenſu, in uirtute mãdatorũ quæ utrinꝗ habebãt, pro utriuſꝗ partis cõmodo & quiete, proꝗ totius Reip. Chriſtianæ conſolatione & tranquillitate ac bono cõmuni cõcluſerunt, literisꝗ ac ſigillis eorũ in hunc qui ſequitur modum firmauerũt. Nos Thomas epiſcopus eccleſiæ lauriensis &c, regius cancellarius in Vngaria, comes Stephanus de Bathor iudex curię regię, & Vayuoda Trãſyluanus, Ioannes Schellenberg regni Bohemiæ cancellarius, Ladislaus Orzag de Groth agazonum, alter Ladislaus de Rozgon cubiculariorũ regiorũ magiſtri: Geneſius Meitmulner burggrauius in Karlſtein, & magiſter monetarum in mõtibus Cuthnis, Vudhelmus Paumkircher de Zalanok, & Ioannes de Ruppou magiſter curiæ regni Bohemiæ: pro ſereniſsimo principe & D. domino Vladislao Vngarię, Bohemię, Dalmatiæ, Croatiæ, &c. rege, marchione Morauiæ ac Scleſiæ & Lucẽburgenſi duce: &c. D. noſtro gracioſiſsimo, & præfato regno Vngariæ, nuncij & oratores ſpecialiter deputati: recognoſcimus, & notũ facimus tenore præſentiũ uniuerſis. Quòd ad tollendas & prorſus extinguendas hoſtilitates, guerras & diſſenſiones inter ſereniſsimos & inuictiſsimos principes & D. dominos Fridericũ imperatorẽ & Maximilianũ regem Roman. ſemper Auguſtos, &c. ac Vngariæ, Dalmatiæ, Croatiæ, &c. reges, eorumꝗ terras principatus dominia ſubditos & incolas ex una: & ſereniſsimũ quondã D. Mathiam Vngariæ & Bohemiæ regẽ: & conſequenter ſereniſsimũ principẽ & D. dominũ Vladislaũ regẽ Vngariæ & Bohemiæ, & inclitũ regnũ Vngariæ regna principatus & dominia illi pertinẽcia, eorundemꝗ ſubditos & incolas partibus ex altera: dudum tẽpore ſereniſsimi principis quondã D. Mathiæ ſimiliter Vngariæ & Bohemiæ regis, &c. claræ memoriæ exortas: & occaſione iuris, quod idem D. Maximilianus rex ad ipſum regnum Vngariæ uigore cuiuſdam inſcriptionis habere dinoſcitur, poſt eius mortẽ uſꝗ in hæc tempora noſtra cõtinuatas, ſuffulti plenaria & omnimoda autoritate & poteſtate præfati ſereniſsimi & gratioſiſsimi D. noſtri Vladislai regis, prout in literis mãdati noſtri nobis deſuper dati clarè cõtineri dinoſcitur. Cum ſpectabilib. Magnificis & Generoſis D. Thobia de Goskouitz & de Cſchernahora, pręfatæ maieſtatis imperialis capitaneo generali, Matheo de Spaur ſuæ maieſtatis camerario ac pincerna hæreditario comitatus Tyrolonenſis, Bernardo Perger iuris pontificij licentiato imperiali protonotario, & Ioanne Fuchſmagen doctore, imperiali cõſiliario, pro eodẽ ſereniſsimo principe & D. domino Friderico Rom. imperatore ſemper Augusto. &c, oratoribus & nuncijs ſpecialiter deputatis: item Vttel Friderico comite de Zolarn, regiæ Ro. maieſtatis capitaneo in Hohenburg Bernardo D. de Bolheim Decretorũ doctore: regio conſiliario: Heinrico Pruſchinkh libero D. in Stettenberg, regio camerario: Ioanne kijſch oruath de Halapſich, & Georgio Rottaler regijs conſiliarijs, pro eodem ſereniſsimo principe & D. domino Maximiliano Rom. rege ſemper Auguſto, &c. Vngariæ, Dalmatiæ, Croatiæ, &c. ſimiliter rege, archiduce Auſtriæ, duce Burgundiæ, Britãniæ, Brabantiæ, Stiriæ, Charinthiæ, Carniolæ, Gelriæ, &c. comite Flandriæ & Tirolis, &c. ſimiliter oratoribus & nuncijs ſpecialiter deputatis in unũ conuenientes, & inter præfatos principes, nec non regna & dominia atꝗ ſubditos eorum pacis materiã diu longeꝗ tractantes: tãdem poſt diuturnos & inexhauſtos labores, diuina aſpirante clementia, de cõmuni & unanimi cõſenſu & cõcordia cum præfatis oratoribus, pro quiete & tranquillitatẽ dictorũ principatũ & dominiorum, tum & uniuerſæ Chriſtianæ religionis conſolatione, huiuſmodi bella guerras, diſſenſiones & differentias præſentiũ tenore ſopiuimus, & prorſus extinximus, ſub modo & forma articulorũ infraſcriptorũ, ad quos deuenimus, eoſdemꝗ in uirtute præfati manda-

ti uoſtri concluſimus in hunc qui ſequitur modũ. Primò cõuenimus, quod ſereniſsi-
mus D. Vladislaus rex, deinceps pro uero & indubitato Vngariæ rege maneat: re-
gumq́ ipſum etiam in hæredes ſuos maſculos legitimos, ex lũbis ſuis procreatos, ſub
conditionibus infraſcriptis tranſmittatur & deuoluatur. quodq́ inter pręfatos Rom.
imperatorẽ, & utroſq́ reges, eorũ regna, principatus, terras, dominia, ſubditos, incolas
& habitatores eorundem, hinc in antea firma atq́ perpetua ſit & maneat pax, uenia &
concordia: ac quicquid hactenus ab initio belli huius, à tẽpore præfati quondã regis,
Mathiæ uſq́ in hanc horã, præda, captiuitate, homicidio, exuſtione, aut quacunq́ alia
ui bellica inter hæc dominia ſubditos, habitatores, ſtipendiarios & miniſtros cõmiſ-
ſum eſt, id uniuerſaliter abolitũ ſit, & perpetuò extinctũ. Et principes ipſi amicitia, be
neuolentia & fauore ſe mutuò cõplectantur: præcipuè uerò cæſarea & regia Rom. ma
ieſtates, ipſum D. regem Vladislaũ, uti ſuarum maieſtatũ cõſanguineum, regniq́ ſui
Vngarię ſtatum apud ſanctiſsimũ D. noſtrum ſummũ pontificẽ, ſedem Apoſtolicam
principes ſacri Ro. imperij, & alias ubi opus fuerit, præſertim in facto deſenſionis præ
fati regni, ab incurſione & uaſtatione nephariæ gentis Turcorũ ſincerè promoueant,
& faueant eiſdem. Viciſsim quo ipſe D. Vladislaus rex & regnũ, prænominatis Ro.
imperatori & regi, omni ſtudio & conſilio & fauore adeſſe debeant, ſtatũ & dignitatẽ
eorum pro poſſe ſuo adiuuãdo & ampliando. Item cõcluſum eſt, quòd omnia ablata
in hoc bello, præter bona mobilia (quæ, ut fit, illicò diſtrahuntur, ad quorumq́ reſti-
tutionẽ nemo præſentis tenore cogatur) principibus, & ipſorũ ſubditis, moderatio-
nibus & cõditionibus ſequentibus reſtituãtur. Inprimis, D. Vladislaus rex, uniuerſa
caſtra, ciuitates, munitiones, & alia loca cum ſuis pertinẽtijs, in Auſtria, Stiria, Carin-
thia, Carniola, & alijs dominijs hæreditarijs Cæſareę maieſtatis, quæ in ſuæ ſereniſa-
tis & ſuorũ ſubditorũ manibus ſunt, & per quondã dominũ Mathiam regẽ ui armo-
rum, & in bello quod cõtra imperialẽ & regiã Rom. maieſtates geſsit, obtenta fuerũt
aut aliàs quoquomodo in manus ſuas uenerunt, cum omni iurè (ſi quod in illis habe-
re potuit Rom. imperatorũ) infra tempus, modos & cõditiones hîc proximè deſcri-
ptas, præſentis tenore reddere teneatur. Similiter & eidem Cæſareæ maieſtati omnia
iura, quæ idem D. Mathias rex in caſtris, quæ ſua maieſtas cæſarea uſq́ hodie in terris
ſuis hæreditarijs recuperauit, forma & modo melioribus, ut fieri potuit, ceſsiſſe intelli
gatur. Item conuentũ eſt, quòd ipſe D. Vladislaus rex, loca ſubſcripta infra hinc &
feſtũ ſanctæ Luciæ, proximè uenturũ Rom. imperatori, aut eius officialibus, quos ad
hoc maieſtas ſua deputabit, reddere teneatur: & prouidere, quod in reddendo huiuſ-
modi loca ipſe rex hominibus ſuis præcipiat & diſponat, ut pacificè ſine ſpolijs oppi-
danorũ aut aſportatione bombardarũ, & aliarũ machinarũ bellicarum: quæ in pręſen
tiarũ in ipſis locis ſunt cõſtitutæ, & ad ea præcisè pertinent, recedãt, huiuſmodi machi
nis illic relictis, & ſunt hæc loca, quæ infra hinc & feſtũ ſanctæ Luciæ cedere debent:
Stuchſenſtein, Starhenberg Gurenſtein, Liechtenuerd, Potendorff, Rorneunburg,
Schmida Laa, Egenburg: Ciſterſtorff, Schouberg Hohẽprugk: & alia caſtra, loca, &
munitiones, quę fortè ſunt in manib. D. regis: Vladislai: alijs nõ obligata, hoc tẽpore
cedet. At oppidũ Retz: & caſtrũ Molkerſtorff, D. Vladislaus rex aſsignare tenebitur
Rom. imperatori, infra hinc & feſtũ S. Blaſii proximè uẽturũ: infraſcripta uerò caſtra,
oppida & munitiones cũ ſint alijs obligata & inſcripta, et hoc tẽpore egeat, ipſe D. rex
Vladislaus, ut ea ex illorũ manib, redimat, cõuentũ eſt, ut ea infra mediũ annũ, aut ad
ſummũ infra annũ, initiũ eius à feſto S. Martini nunc inſtante cõputando uel citius, ut
fieri poterit, ad manus cæſareas uel Rom. regias, ſi (quod abſit) cæſar interea excede-
ret ex humanis, conſignare debebit: uidelicet Kirchſlach, Ebenfurt, Vualterſtorff,
Horn, Allentſteig, Gmund, Meilperg, Groborn, Rarenprũ, Potenberg, Kreutzen,
Stettẽ, Kadau, Schaunſtain' Obern Ruoſpach, Krainderg: ſimiliter & alia omnia &
ſin quia caſtra & loca cũ ſuis pertinẽtijs, in pręfatis cęſareę maieſtatis. dominijs hęredi
tarijs ſita: quæ alijs obligata eſſe poſſint, & hic nominata non ſunt infra præfatũ annũ
cæſareæ maieſtati ipſe D. Vladislaus rex aſsignare debebit. Ex parte autẽ caſtri Schõ-
kirchẽ, quoniã iſtud nõ ui armorũ ſed emptionis titulo ad manus Sigiſmũdi Schneit-
pekh, à quõdam n. Reutter deueniſſe cõſtat cõcluſum eſt, quòd idem caſtrum in ma

nibu

nibus ipſius Snaitpekh maneat: ſaluo tamē, quòd hæredibus, & alijs ius addictū caſtrū habere prætendentibus, ad eorū impetitionē corā principe patriæ, uti alius patriæ incola, ſtet iuri: quodq; ſentētia mediāte decretū fuerit, exequi patiatur abſq; aliquo impedimento: caſtrū uerò Iohenſtein Ioanni Soklooskij, ad q u iure hæreditario pertinet reſtituatur. Item conuentum eſt, ſi aliqui quibus dicta caſtra & munitiones obligatæ ſunt, pro honeſta & cōuenienti ſatisfactione, quā D. Vladislaus rex ipſis offeret infra nominatum annū, aut quencunq; ab ipſo D. Vladislao rege, in tali tempore anni requiſiti fuerint, cedere nollent: quòd tunc cæſar & Rom. rex, armis auxilijs & cōſilijs aut alijs uijs & modis prout principes ipſi inter ſe cōuenerint, D. Vladislao regi adeſſe tenebūtur, quo tanto cōmmodius huiuſmodi rebelles ad traditionē ipſorū caſtrorū, quæ tenent, cæſareæ maieſtati cōſtringere poſsit: quodq; ipſe rex Vladislaus tenētibus huiuſmodi caſtra, talem ponat modū, quòd in hoc tempore, quouſq; cæſareæ maieſtati conſignari debent, redditibus ad ipſa caſtra pertinentibus ſint contenti, & uicinos non moleſtent, neq; perturbēt, neq; pacis huius uiolatores aut turbatores in ea caſtra intromittāt, neq; cum eis fœdus ullū (ſub quocunq; colore aut forma id fieri poſsit) ineant: contrà uenientes, ut pacis uiolatores, puniendo. Item conuētū eſt, quòd infraſcripta loca eccleſijs aut eccleſiarū prælatis pertinētia, per ipſum D. Vladislaū regē ad manus cæſareas, ſub eadē inſcriptione & obligatione ſub qua ea tenuit Mathias rex præfatus, aut ad manus regias caſu, ſi interea cæſar uita fungeretur, cōſignari debent: ita tamen, ut cum ipſi prælati, ad quos huiuſmodi loca pertinēt, cæſareæ maieſtati, aut poſt ſuam maieſtatem, Ro. regi ſatisfecerint: quòd tunc ſuæ maieſtates ea loca ipſis prælatis reddere, & nullomodo ab eccleſiis alienare ualeant. Sunt autem hæc, & nonnulla alia loca, ferè omnia apud manus Iacobi Zekelij: uidelicet Petouia Priſchatz: uel alio nomine Kaim, Liechtemuald Reichenſtein: & ſi qua ſint alia hîc nō nominata, eadem lege tradi debebūt. Item cōuentum eſt, quòd cæſarea & regia Rom. maieſtas, ipſum Iacobum Zekelij ſerioſè & omni uia meliori requirere debebunt, quòd omnia & ſingula caſtra, oppida & munitiones, quæ in terris hæreditarijs cæſareæ maieſtatis quondā D. regis Mathiæ nomine tenuit, & hodie quocūq; nomine tenet, ſiue ſit eccleſiarū ſiue cæſareæ maieſtatis, ſiue aliorū ſuæ maieſtati abſq; ulla dilatione reſtituat. Et ne eis ſeſe rex per fidem præſtitā, uel alio modo, ab ea traditione facienda excuſare poſsit: cōuentū eſt, quòd ipſe D. Vladislaus rex, ſimiliter & illuſtris D. dux Coruinus (quandoquidē regnū cum eodem duce concordauit, quòd huiuſmodi caſtra regno reddere debeat) eidem ſerioſè ſcribant, & admoneant, ut huiuſmodi loca præfata cæſareæ maieſtati, ad eius requiſitionē, abſq; ulteriori mora cedat in effectu. Qui ſi poſt huiuſmodi requiſitionē adhuc cedere nollet, prætendens occaſionē alicuius obligationis, qua uel D. rex Vladislaus regnū uel dux Coruinus, ſibi uideatur eſſe obligatus ad huiuſmodi ceſsionē, donec ſibi ſatisfiat, artari non debere: concluſum eſt, quòd in tali caſu Ro. imperator uel rex tres uiros eligere, ſimiliter & D. Vladislaus rex tres nominare, qui ſex in oppido Haimburg, in termino duodecim hebdomadarū initiū earū à tempore requiſitionis dictorū caſtrorū cōputando conſtitui: ubi & ipſe Iacobus, & aliquis cum ſufficiēte mādato, nomine D. regis Vladislai & ducis Coruini corā illis cōparere, qui more arbitrorū hincinde quilibet & quærelas, differentias & actiones, & reſpōſionem utriuſq; partis ſufficienter audire debebūt. Quibus auditis ſtudebūt partes amicabili cōpoſitione unire. Quam ſi reperire non poſsint, ex hinc inde deductis quid iuris ſit cognoſcent. Qui ſi ſic ſententiando omnes, uel maior pars cōcordabunt, quod decretū eſt, illico exequutioni demādent. Si uerò ſic ſentētiando ſint pares quoq; pro parte ſua ſententiā dicētes, ex tunc acta iudicij unà cum arbitrorum ſententijs clauſa & ſignata, ad illuſtrē principē & D. Ottonem ducē Bauariæ: tanquam ſuperarbitrū, qui ab ambabus partib. ut ſe huic negotio intromittat interpellari debit, tranſmittēt. Qui uiſis actis, unē ex illis ſententijs probare teneatur: & quamcunq; ſuo laudo probandā duxerit: ea abſq; mora in executionem mitti debebit: ubi ſi dominus, Vladislaus rex dux Coruinus, in aliqua pecunia ſoluēda ſententiarū fuerint: neq; in prōpta pecunia is ſubitò ſoluere habeāt: debet ipſe Iacobus Zekelij: poſitis pignoribus ſufficientibus, pro æquitate & qualitate debiti contentari. Totus autē ille iudicij ſeu arbitrij actus, in termino duorum menſium, poſtquam partes in Haimburga

comparuerint, finiri debebit: niſi ius ipſum longius tempus expoſtularet. At nihilominus teneatur Iacobus Zekel prænominata caſtra abſq; mora ad manus cæſareas conſignare: qui ſi ſuper hæc omnia rebellare, & hanc conditionē neq; ſuſcipere, neq; loca præſata cæſari cedere uellet: extunc ambo reges & cæſar ſe mutuò iuuare debebunt, eundē ad obedientiam cōpellendo. Si tamen idem Iacobus caſtra & loca præfata cæſari ſine difficultate, & dilatione poſtq; requiſitus fuerit, reſtituet: cōuentū eſt: quòd extūc, D. Vladiſlaus rex de eo ſit cōtētus, et ei quietātiā abſolutoriā de omnib. præſtet ſi & in quātū nihil obligationis à ſua ſerenitate uel duce requiret. Itē, quantū pertinet ad caſtra & oppida intra fines regni Vngariæ cōſtituta uidelicet ferreā ciuitatē, Forchtenſtein Robelſtorff, Horſtein, Kegnitz, Bums Perſtain, & alia loca quæ ante bellum quōdam regis Mathiæ fuerūt in manibus ſacræ imperialis maieſtatis: conuentū eſt, quòd ea loca omnia, præter Rechnitz, cum ſuis pertinentijs antiquis (quòd imperialis celſitudo de gratia ſpeciali D. Vuilhelmo Paūkircher, iuxta ſuæ maieſtatis literas donauit) debeāt apud ſuā maieſtatē remanere, ſecundū uim & tenorem prioris inſcriptionis & cōcordiæ, tempore præſati regis Mathiæ cum imperiali maieſtate factæ. Sed quoniam ferrea ciuitas, & Forchtenſtein, & Rabelſtorff, uſq; hodie in manibus D. regis Vladiſlai, aut ſuorū ſubditorū habentur: cōcluſum eſt, quòd ea loca cum ſuis pertinētijs idem D. rex Vladiſlaus ad manus cæſareas infrà hinc & inde ſanctæ Gerdrudis proximè uenturā, quæ eſt decimaſeptima Martij, anni nonageſimi ſecūdi, conſignare debebit: retentis tamen omnibus conditionibus, circa ea loca in priori tractatu notatis, in ſuo uigore: præſertim in facto impoſitionis ſuper homines illorū locorū ob generale paſſagium pro defenſione regni & iurium, & exercitij iuriſdictionis pertinentijs ad eccleſiam laurienſem, aut alias eccleſias regni. Et quidem non ſolū in locis præfatis, ſed quibuſcūq; alijs locis regni, in quibus decimæ de iure ipſi eccleſiæ laurienſi, uel alijs eccleſijs in regno conſiſtentibus percipi ſolent. Vbi ſi quiſq; locorū illorū capitaneus uel officialis, aut alius ſubditus imperialis maieſtatis, in ſolutione decimarū, aut aliorū iurium ecclæſiæ rebellis, uel ea iura (uti ius poſtulat) non ſoluiſſe cōpertus fuerit: cōpelli debet per cæſareā maieſtatem, ad ſatisfactionem integrā, unà cum expenſarum ſolutione. Quocirca ut huiuſmodi turbationes, quæ pro tēpore fieri poſſent, uitētur dignabitur ſacra imperialis maieſtas, tales illic ponere caſtellanos, qui cū uicinis amicabiliter uiuant, uia facti nihil contra eos atētēt, & eccleſiis ſua iura (ut ab antiquo eſt introductū relinquāt. Item, quòd ipſe D. Vladiſlaus rex & regnū, literas illas obligatorias pro centū millibus florenorū datas quondā Mathiæ regi in prima concordia, cæſareæ maieſtati reddere debeant: quam ſi habere non poſſent, obligabūtur dare ſuæ maieſtati quietātiā ſufficientē, qua ſua maieſtas, ſubditi, & omnes ſtatus ducatuū & dominiorū ſuæ maieſtatis ſint aſſecurati. Et nihilominus literæ huiuſmodi, præſentis tractatus uigore ipſo facto intelligātur caſſæ & extinctæ. Itē ipſe D. Vladiſlaus rex, & uniuerſum regnū, ueteres illas inſcriptiones ſuper ſucceſſione factas ratificare, confirmare & renouare teneātur: ita uidelicet, quòd ſi ipſum D. Vladiſlaū regē hæredem maſculū non contingat ſuſcipere, aut ſuſceptū uita fungi, nullo hærede maſculo per lineā rectā deſcendendo poſt eum relicto: regnū ipſum cum uniuerſis alijs regnis, prouincijs & dominijs, ad coronā regni Vngariæ ſpectantibus, in ipſam regiam Ro. maieſtatem, aut eius hæredes per lineam rectā ex lūbis ſuis deſcendentes deuolutū intelligatur ipſo facto. Item quo regia Ro maieſtas de huiuſmodi ſucceſsione magis aſſecuretur, cōcluſum eſt: quod D. Vladiſlaus rex huius rei ac aliorū negotiorum regni gratia citius (ut fieri poteſt) dietā indicat, de cuius tēpore D. cōſiliarius cæſareæ aut regiæ maieſtatū Viennæ exiſtentes auiſabit tēpeſtiuè ad quā cōuocet prælatos, barones, ciuitates, & alios regni ſtatus potiores, in maiori (ut pro tēporis breuitate fieri poteſt) numero: ubi & Ro. regis oratores adeſſe debebūt. Qui prælati, barones ciuitates, & alij ſtatus regni, illic cōparendo hūc præſentem tractatū ſolenniter acceptabūt. At omnes ſinguli ſeſe, pro ſe, hæredib. & ſucceſſoribus ſuis, literis patentib. inſcribēt, in hāc ſententiā. Si D. Vladiſlaū regē liberis maſculis, ex lūbis ſuis legitimè procreatis, nō relictis: aut eiſdē relictis, & ſine hæredib. deſcendentib. mortuis decedere cōtingat, quod

in tali caſu, ipſum Maximilianũ Ro. regem, aut eo non exiſtente, aliquem ex filijs ſuis, aut ijs non exiſtentibus, eorum hæredibus maſculis, per lineam rectam ex lumbis eorum deſcendentibus, quẽ eligendũ duxerint, pro ſuo legitimo & indubitato rege acceptabunt, ad poſſeſsionẽ regni abſq; omni difficultate uenire permittent, in poſſeſsionem regni inducent, & illi uti regi & domino ſuo debita obſequiã præſtabũt: hancq; ſententiã publicè & ſolẽniter in eadẽ cõgregatione Ro. regi in præfatorũ regis Rom. oratorum pręſentia iurabũt. Item, quoniã multi fortaſsis, quorũ inter eſt, aut intereſſe debebit, in hac cõgregatione nõ cõparebũt: & ipſius negotij magnitudo expoſtulat, ut hæc præſens cõcordia omniu'm auribus immittatur: concluſum eſt, ut hac & aliarũ regni neceſsitatũ gratia, D. rex Vladislaus, alterã dictam generalẽ ad feſta Pentecoſtes pxoximè uẽtura uel circà in aliquo inſigni loco ſeu ciuitate regni iudicat: ubi ſimiliter oratores Rom. regis adeſſe debebunt: in qua conuocatis omnibus incolis totius regni & dominorũ illi pertinentiũ, hunc tractatũ & unionẽ uniuerſaliter publicari, & ab uniuerſo populo Rom. regem aut ſuos hęredes, caſu quo ipſe Vladislaus rex ſine legitima prole maſculina ſuperſtite mortẽ obiret, in futurũ Vngariæ regem acceptari faciat. Et ſi qui illic cõparentes, in priori congregatione uiſi non fuerint: illi prænominatum iuramẽtũ publicè, modo quo ſuprà dictũ eſt, præſtare: & literas cõfitentes, itidem quod generales illæ literæ in prima cõgregatione recognouerunt, roborare debebunt. Item cõcluſum eſt, quòd huiuſmodi literarũ roboratio & iuramentum deinceps de perſona in perſonã deſcendat tamdiu, quouſq; talis caſus de ſuccedẽdo Rom. reges, aut ſua prole uerificetur: ita quòd, quotieſcũq; aliquẽ regni prælatũ ad prælaturam ſuam de nouo aſſumi contingat, quòd is in aſſumptione ſua, præſentem tractatũ de ſucceſsione Rom. regis aut ſuorũ hęredum, iuret uelle obſeruare, & eum proſequi, ut de iuramento in prima congregatione ſuperius dictum eſt, inſuper & literis patentes quibus & iuramentũ huiuſmodi ſe præſtitiſſe, & tractatũ præſentẽ ſeruare uelle, ſe ſe obligare tenebitur. Alioquin niſi hæc fecerit, ad huiuſmodi prælaturã admitti non debet. Pari modo palatinus regni bauus Croatiæ, Vuayuoda Tranſyluanus, comes Themeſiẽſis Bani de laytza Zeurimienſis, & Nandor Albẽſis, Caſtelli, caſtri Budenſis comes Poſonienſis & alij officiales maiores & caſtellani portionũ caſtrorũ regni quæ in finibus regni ſunt cõſtituta, quotieſcunq; tales de nouo ad ſua officia aſſumi, contingat, iurare Ro. regi & literas dare, modo quo ſuprà de prælatis dictum eſt, tenebũtur: neq; aliàs homini eorũ officijs præficiãtur. Item cõſeruatores ſacræ coronæ regni præſentes & futuri, in ingreſſu officij ſui iurabunt Ro. regi, eam coronã, ſi accidat D. Vladislaũ regẽ ſine legitima prole decedere. Nulla poſt eum maſculina relicta, modo quo ſuprà dictũ eſt, ad nullius manus dare, ſed pro coronatione ipſius Rom. regis, aut ſui ſanguinis, ex ſe per lineam rectã deſcẽdentibus, fideliter cõſeruare. Similiter & cum ipſo caſtro Miſſegrad, ſoli Rom. regi, aut hæredibus ſuis in tali præfato caſu obedire uelle: & de his literas ſuas patentes roborabũt. Item, ſi D. Vladislaus rex excederet ex humanis, hęrede maſculo annis minore relicto: conuentũ eſt, quòd hi qui hęredẽ talem iuxta regni ordinationes & conſuetudines ſub tutela ſua tenebũt, pari modo & de nouo iurabũt, cum tutelã huiuſmodi ſuſcipiẽt præſentẽ tractatũ, quantũ ad ſucceſsionẽ, manu tenere, & ſecundũ illius tenorẽ uiuere. Hæres inſuper ipſe, cum ad legitimã ætatẽ peruenerit, tenebitur omnia hic in præſenti tractatu cõcluſa, literis & ſigillis pro ſe & hæredibus ſuis, eo modo quo D. Vladislaus rex fecit, antequã regni gubernacula aſſumet roborare & cõfirmare. Et is modus ſeruãdus erit de hærede in hæredẽ & tutoribus eorũdẽ cõtinuando quouſq; ſucceſsio ipſa in ſanguinẽ Ro. regis, ſi ſuperextat, deuoluatur. Item cõuenitũ eſt, quòd literæ roborãdę in prælatorũ officialiũ aut tutorũ aſſumptione noua & aliæ literę omnes de quibus ſuprà fit mentio, mox ut fuerint roboratę pręſentari debeãt in Haimburgã, reponẽdo eas ad iudicẽ et cõſulatũ, aut caſtellanũ ibidẽ, uti placitũ ſiue ordinatũ fuerit, per Ro. regẽ quorũ opera ulterius ad manus Ro. regis trãſmittẽtur. Itẽ cõcluſum eſt, ſi D. Vladislaus rex, ſicuti promittitur, ſine hæredibus maſculis decedens, filiam unam uel plures reliquerit, tenebitur rex Rom. uel hæredes eius, qui tunc regno præficientur, eaſdem pro conſuetudine regni

honeſtè

honeſtè dotare & maritare. Item ſi D. Ladislaus rex, ſicut præmittitur, ſine hæredibus maſculis decederet, uxore ſua uidua relicta tenebitur Rom. rex dotem ipſi uiduæ iuxta regni conſuetudinē debitā, ſoluere. Ex integro idem cōcluſum intelligatur de hæredibus ſuccedentibus, hęredibus Rom. regis, quotieſcunq; uiduas uxores poſt ſe ſuperſtites reliquerint. Item cōcluſum eſt, quod Rom. rex aut hęredes ſui, regnū ſuſcepturi, pro eiuſdē regni & incolarū ſuorū conſolatione, & cōmodiori contra hoſtes defenſione in ipſo regno, ſaltē pro maiori parte tēporis, habitare dignentur. Item cōuētū eſt, ſi regni Vngariæ hęreditas modo prædicto in ſanguinem cæſareum deuoluetur quòd is qui iuxtà ea pitula præfata à regnicolis rex acceptabitur uel eligetur, pro regni defenſione & conſolatione quamprimùm uenire & accelerare debeat. Qui ſimiliter nō armis ut hoſtis, regnū intret ſed ſe in limitib regni iuxta morē expectet, quouſq; per pręlatos barones & alios regnicolas honorificè ſuſceptus, ſine dilatione introducatur, qui & tūnc iura & cōſuetudines regni antiquas & approbatas ſeruare, & regnicolas omnes in ſuis iuribus & libertatib. & approbatis cōſuetudinib. cōſeruare & cōfirmare promittet: quēadmodū & alij reges præceſſores ſui promittere & confirmare cōſueuerūt. Itē, Rom. rex titulo regni Vngariæ uti poterit, & ita à domino rege Vladislao & regnicolis appellabitur, quemadmodū cæſarea maieſtas eodē hactenus uſa fuit, & deinceps utetur. Viciſſim quo cæſar & Ro rex, & ipſorū ſubditi, D. Vladislaum regem Vngariæ cū titulo ſolito regni Vngariæ appellare & intitulare tenebūtur. Inſuper pro ſolidiori perpetuæ huius unionis fundamento cōuentū eſt, quòd idem D. Vladislaus rex, circa regnicolas regni Bohemiæ laborare, & omnē ſibi poſsibilem dare debebit operā, & ſtudiū impendere, quò eoſdem inclinet & in hanc ſententiā trahat, ut eo ſine liberis maſculis decedēte, hūc D. Maximilianū regē, aut hæredes ſuos legitimos ex lumbis ſuis deſcēdentes regem ſibi præficiāt. idq; quamtotius fieri poteſt incipere, & omnes fauores & ſtudia ſibi poſsibilia adhibere debebit, ut ipſe rex Rom. & nemo alius, in hoc Bohemię regno ſibi in tali caſu ſuccedat. Item cōuentū eſt, quòd in recōpenſam aliqualē expenſarū, factarū per Rom. regē in hoc bello, & requiſitione iuris ſui, ipſe D. Vladislaus rex ſoluere debebit Rom. regi centū millia florenorū Vngaricaliū, in auro iuſti ponderis, uel argento aut moneta currente in Auſtria, cōputando ſemper quatuor reneuſes, aut tantū monetæ ſic currentis, pro tribus florenis Vngaricalibus, in ſpacio duorum annorum quorum initium computando ſit à feſto S. Martini nūc inſtāti. Ita tamē, quòd triginta millia teneatur ſoluere in termino primi dimidij anni, & alia triginta millia in fine primi anni: reliquæ uerò ſumma medietatē in fine ſecundi anni dimidij, & alterā medietatē in fine ſecūdi anni. Et pro huiuſmodi pecunia ipſe D. Vladislaus rex & regnū, Romanorū regē aſſecurabunt literis & Sigillis, in ea forma & obligatione. Quod ſi aliquam ex illis ſummis ſoluere neglexit, quod ex tunc eius loco duplū, hoc eſt, pro triginta ſexaginta, & pro uiginti quadraginta millia ſoluere ſit obligatus. Liceat inſuper Ro. regi, negociatores regni, & eorū bona, ubicumq; ea inuenire poterit, areſtare tamdiu, quouſq; huiuſmodi duplum ſolutū fuerit: & occaſione arreſtationis huius, non intelligatur præſens unio & pax eſſe uiolata. Item conuentū eſt, quòd omnis iniuriæ, diſſenſionis, diſcordiæ & differētiæ quoquomodo occaſione præſentis belli, adhæſionis Rom. regi infra ſcriptarū perſonarū, uidelicet reuerendiſsimi Ioannis epiſcopi Veſprinienſis & magnificorū & nobilium uirorū D. Ioannis comitis Czetin, Iacobi & Nicolai Zekelij, Ioānis Krjshoruath, Stephani & Georgij fratrū eius, Laurentij Bamffij, Ioannis Berizlo, & Franciſci filij eiuſdem ac Ioānis filij quōdā Martini Berizlo, Ladislai Ioānis et Stephani fratrū de Kamiſa, Nicolai Zechij de Alſolijndrea Iacobi Bāffij de Lijndoa, Ioānis & Stephani fratrū de Elderbach Nicolai comitis de Frangepan, Michaelis comitis filij Diriā Nicolai Hagmas de Zenthgroth, Ioannis Bornemijſza, Georgij de Sireſeule, Georgij de Vuelike. Petri Ampolith Elezuanda, Nicolai Kalmanijcza Petritz Mathiæ Claſitz, Petri Eletz, Nicolai & Ladislai filiorū Frāconis quōdā Bani de Tallotz, Ioannis Bāffij filij quōdā perconis, Bani Bernardi & Georgij filiorū quōdam Frāciſci Bāffij & Ioannis

filij

filiȷ̃ Nicolai de Tallotz, Ladiſlai Oſchſi: inter prælatos barones, nobiles, oppidanos, & alios regni Vngariæ & pertinenciarum incolas, & eorũ ſubditos exortæ, prorſus ſint ſublatæ & extinctæ. Quodq; præfati, & alȷ quicunq; adherentes & confederati Romanorum regi hîc ſuis nominibus non deſignati apud D. Vladiſlaũ regẽ eadem gratia & beneuolentia, uti cęteri incolę regni tractentur, cum abolitione omniũ præteritorũ, quouis modo in hoc bello contra ſuam ſerenitatem & regnũ attentatorum & ſublatione omnis indignationis omnino. Quibus & quiq; eorũ ſeorſum, ſua ſerenitas huiuſmodi reconciliationis in forma honeſta: inſuper & libertatẽ & facultatem ubicunq;, aut cuicun principũq;, qui non ſit hoſtis ſuæ maieſtatis aut regni, aut hoſtibus adhęrens & pręſertim ad honorẽ Rom. regis præſtita: tamen prius obedientię & fidelitatis iuramento, inſtar aliorũ ipſi D. regi Vladiſlao extra regnum ſtandi & ſeruiendi, pro ut ipſis libitum aut cõueniens fuerit, libertatibus anim regni, et oneribus circa eorũ bona, & redditibus ſupportãdis, ſemper ſaluis, ad eorũ inſtantiam & petitionem clementer cõcedere & admittere debebit. Concluſum eſt inſuper, quòd in ſpacio quatuor menſiũ, initium eorũ à prædicti S. Martini feſto ſumendo, pręfati adhærentes in omni eorũ bona immobilia, & iura quæ poſt mortẽ regis Mathię Rom. regi adherentes perdiderũt, reſtituantur. Si autem huiuſmodi bona in quorundam baronũ aut incolarũ regni manibus teneantur, quæ D. rex Vladiſlaus nõ niſi armis ob eorum temeritatẽ ab eis eripere ualeat: cõcluſum eſt, quòd hoc caſu ſua ſerenitate contra tales ipſo facto armis procedendo, quicquid tẽporis ultra dictũ ſpacium quadrimeſtre pro recuperatione corundẽ locorũ curret: neq; imputari, neq; huic tractui obeſſe debebit. Ipſi inſuper adherẽtes, quibus caſtra ſua in hoc bello non ſunt adempta, tenebũtur in ſpacio octo hebdomotarũ initium earum, à ſeſto S. Martini iam dicto cõputando niſi à regno abeſſent ipſi D. Vladiſlai regi præſtare iuramentũ fidelitatis, quemadmodum moris & conſuetudinis eſt, in regno hactenus obſeruaræ. At abſentiũ loco ſufficiet quod huiuſmodi iuramẽtũ fratres eorũ pręſentes uſq; ad eorũ reditum interea pręſtare teneantur, & pręſtẽt: ipſis autẽ ſuperueniẽtibus huiuſmodi iuramentũ per ſe pręſtare tenebũtur. Quicunq; autẽ hæc uti præſcripta ſunt, ſiue pręſentes ſiue abſentes, facere neglexerint: pręſens tractatus ipſis nomine ſuffragari debebit. Quibus uerò caſtra uel alia bona ſua hoc tẽpore belli ſunt ablata, illi tunc tandẽ iuramentum huiuſmodi præſtare tenebuntur, cum eorũ bona ipſis modo iam præſcripto reſtituta fuerint. Pręterea ſi qua telonia, uel alia bona ſiue hæreditaria ſiue pignoraticia, nominati adherentes alȷs occaſione præſentis belli abſtuliſſent, uel occupaſſent, teneantur & iſti poſt notificationẽ præſentis concordiæ, ad reſtituendũ ea illis quibus pertinent, aut è quorũ manibus abſtulerũt: ſi tamen aliqua ex huiuſmodi bonis receptis uel occupatis, per adherentes rurſus ex manibus eorum erepta eſſent, apud illos quibus pertinẽt maneãt: qui quidem adherẽtes, ſi aliàs aliquid iuris ad huiuſmodi bona habere prætendant, id iure mediante requirere debebunt, quibus ad eorum inſtantiã ius expeditũ adminiſtrare debebitur. Simili modo & uia, uti iam de adherentibus regiæ Rom. maieſtati ſcriptum eſt, agatur in reddẽdo caſtra & alia bona circa ſubditos cæſariæ maieſtatis. Si qui fortaſsis in hoc bello D. Vladiſlao, aut quondam Mathiæ regi adherere, & ea gratia caſtra ſua perdere potuiſſent, ſuperioribus articulis ſaluis in ſuo robore permanẽtibus: circa caſtra tamẽ reddenda D. de Liechtenſtein de Murau ita conuentum eſt, ut ea tandem cæſarea maieſtas teneatur eidem reddere, cum fiet ultima reſtitutio caſtrorum prædictorum ad manus cæſareas, ita quòd ſimul & ſemel hinc cęſar, D. de Liechtenſtein, illinc D. rex Vladiſlaus caſtra reſtantia cæſari reddat: quandoquidẽ D. de Liechtenſtein, cum hoc tempore captiuus teneatur, cõmuni articulo captiuos concernente gaudere debebit. Item cum comites Croatię in hoc bello Rom. regi adherẽtes cõquerantur de bonis ipſis ablatis concluſum eſt, quod omnia & ſingula eorum bona & iura, quæ poſtq; Romanorũ regi adhęſerunt, perdiderũt, eis reſtitui debent in tẽpore quò ſuprà de adhęrentibus dictũ eſt. De his aut bonis quæ ante adhæſionẽ, aut tẽpore regis Mathię ipſis ablata

ſunt,

ſunt ad eorum inſtantiam D. rex Vladislaus expeditam iuſticiam, remotis ſuperfluuijs dilationibus & exceptionibus, magis ad differendum negotium quàm ius promouendum proponi ſolitis, iuxta morem & regni conſuetudinē adminiſtrare, & in propria perſona pro huiuſmodi iure reddendo ſedere debebit. Item de caſtris comitum de Zagoria ita conuentum eſt, quòd Iacobus Zekelij ea caſtra ad fideles manus domini Vladislai regis, tanquam tertiam perſonā, reſignet: & poſtea uocatis comitibus epiſtolis & D. duce Coruino, cui ea caſtra per Mathiam regē perhibent, eſſe donata: ipſe D. rex Vladislaus iuxta regni conſuetudinem, ſeruatis ſeruandis, expeditam iuſticiam miniſtret, & cui partim prędictarum per huiuſmodi ſententiam ipſe caſtra obuenient, illius manibus rex ipſe ea tradere teneatur inuiolatè. Item, in facto debiti & quærelarū, quas nobilis uir D. Thobias de Tſchernazora propoſuit, in hunc modum eſt conuentum: inprimis D. rex Vladislaus tenebitur ipſi infra menſem, initium eius à feſto S. Martini computando, uillas illas in Morauia, ſibi pro certa pecuniarum ſumma obligatas, & per quondam Mathiam regem ui ablatas, reſtituere: & illis iuxta uim & tenorem literarum obligationis liberè uti poſsit: duo inſuper milia florenorum quondam Mathiæ regi præfato per ipſum D. Thobiam mutuata, ſi ipſe D. Thobias per has uel alia euidentia documenta huiuſmodi debitum probauerit ipſe rex Vladislaus infra annum, eius initium à Sape dicto S. Martini feſto computando, ipſi D. Thobiæ, aut eo non exiſtente, hæredibus ſuis reſtituere teneatur. De quinq; millibus florenorum inſcriptis ipſi D. Thobia per ipſum Mathiam regem ſuper caſtro Schonberg quundoquidem ex illis ipſe D. Thobias D. Vladislao regi, tria millia de bona uoluntate remiſit: conuentum eſt, ut reliqua duo millia D. rex Vladislaus eidem in ſpacio duorum annorum (initium eorum iterum à feſto S. Martini iam inſtanti computando) ſoluat. Quantum uerò ad impenſas factas in ædificia in Spilberg pertinet: conuentum eſt, quòd de huiuſmodi impenſis D. Thobias capitaneū Morauiæ edoceat: quibus edoctis, & ad regiam maieſtatem per capitaneum deductis, & conſtito ex ipſius capitanei relatione quòd ſua ſerenitas pro huiuſmodi impenſa ſoluere debeat: in infra annum à tempore declarationis ipſius capitanei, ipſi D. Thobia ſoluere tenebitur. Item in facto crediti nobilis uiri domini Vuilhelmi Paumkircher, quod contra prouinciales Stiriæ, & proponit: conuentum eſt, quòd maieſtas imperialis demandabit præfatis prouincialibus, ut ei dictum creditum ſoluant. Qui ſi ſe in eo mandato grauari quærantur. tanquam iamdudum ab eo ſint abſoluti, conſtituere debebit cæſaria maieſtas præfatis prouincialibus diem ad Gretz, in feſto purificationis celebrandam: ubi & ipſe dominus Vuilhelmus factores ſuos unà cum aliquo D. regis Vladislai ſeruitore habere debebit: & facta ratione & computo de præceptis ex dicto credito, & conſtito quantum poſt huiuſmodi computum ſoluendum eidem reſtet, iſtius ſummæ dimidium in termino primi anni (eius initium à concluſione computi faciendum & alterum dimidium in termino ſecundi anni immediatè ſequentis) præfati prouinciales ipſi D. Vuilhelmo ſoluere debebunt. Quod uerò ad caſtrum Retſch, ſiue eius redditus & prouentus ſpectat: conuentū eſt, quòd idem dominus Vuilhelmus cęſareā maieſtatem de huiuſmodi literis & ſigillis (ut prætendit) munitis informet: quibus uiribus ſi cæſarea maieſtas excipiendo contradicat, extunc illi ſex in Haimburgum in facto Iacobi Zekelij, ut præfatum eſt, uenturi an hanc D. Vuilhelmi an cęſaris maieſtatis contra eaſdem exceptio præualcat, decernant. Qui ſi cognoſcendo ſint pares, ex tunc dominus Thobias de Schernazora, à nobis cæſareis & regis oratoribus ut hoc omnis in ſe aſſumat interpellatus, in præſentiarū, uti ſuper arbiter, uni dictarum ſententiarum accedere debebit. Ex cuius cognitione ſi caſtrum præfatum, aut eius redditus, ipſi D. Vuilhelmo accedere debebūt: ex tunc in ſpacio dimidij anni (eius initium à tempore huius deciſionis cōputando) cæſarea maieſtas D. Vuilhelmo caſtrum ipſum, uel eius initium reſtituere, aut eius loco octo milia florenorum Vngaricalium auri ſoluere debebit. At ſi præfati ſex occaſione dicti Iacobi (ut puta, quia

eius

eius cauſa abſq; eorum conuentu terminari poterit) in Haimburgum non eſſent accerſuri: nihilominus præſentis cognitionis gratia illac uenire debebunt. Item conuentũ eſt inſuper, quod D. rex Vladislaus & regnicolę, hos qui ſe neutrales in hoc bello cõſtituerũt, ut Sopronięſes, & alij, ęquè ut alios regni ſubditos, gratia & beneuolentia complectantur: & occaſione illius neutralitatis, aut cuiuſuis alterius cum Rom. rege intelligentiæ, nulla indignatione aut ſtatuũ ſuorũ detrimento perſequãtur. Item, quantum ſpectat ad caſtra ipſius Gyleis, ita conuentum eſt: ſi coram præfatis ſex in Haimburgum, in facto Iacobi Zekelij uenturis, documentis apertis doccebitur pro parte cæſareæ maieſtatis, cæſareã maieſtatem eius caſtra ut hominis rebellantis ſuæ maieſtatis obſediſſe, priuſquam ſuæ maieſtati de nouo (quandoquidem poſt mortem Mathiæ regis ſe in ſubiectionẽ cæſaris dederit) nomine D. regis Vladislai diffidauerit, excluſus ſit à beneficio præſentis tractatus: ſi autem oſtendetur, quia ante huiuſmodi obſeſsionem, & poſt reconciliationem & agnitam naturalis domini ſui ſuperioritatem, cæſari nomine regis Vladislai bellum indixerit, gaudeat beneficio præſentis tractatus: ita quòd caſtra ſua ſic ablata eidem reſtituantur. Item, ex quo caſtra & dominia omnia ipſius domini de Potendorff, ad manus cæſareas uenire debebunt, iuxta prius concluſa, ipſe autem filiam unicam reliquerit ſuperſtitem: conuentum eſt, quòd ſua maieſtas eidem bona ſua hæreditaria, aut iure ei debita, reſtituat: & donec ſit minor annis, ei de tutore prouideat. Item cõuentum eſt, quòd ex aduerſo Rom. rex uniuerſa caſtra & munitiones hoc tempore belli per ſuam maieſtatem in Vngaria, Croatia, Sclauonia & cæteris prouincijs qualitercunq; ad Vngariam pertinentibus per ſe aut alios expugnata, uel aliàs qualitercunq; in deditionẽ recepta, infrà hinc & feſtum Luciæ præſcriptum, ita ut caſtrorum huiuſmodi traditio hinc inde eodem tempore fiat, his quorum fuerint: & de quorũ manibus recepta ſunt, reddere uel reſtitui facere teneatur & præſertim Sabariam, uulgariter Stain amanger, Zenthgroth, Kemẽd, Maruankeir, Koſtel, & alia omnia quæ in ſuis aut ſuorum ſubditorum manibus habet, & hic non ſunt expreſſa ſuis nominibus. At caſtrũ Terſat, quod (ut fertur) eſt in manibus cæſareis, conuentum eſt, ut in ſuæ maieſtatis manibus cum ſuis pertinentijs, quoad uitam ſuæ maieſtatis duntaxat, maneát: & ſua maieſtate ex humanis ſublata, abſq; ulteriori cunctatione ad regnum redire debeat, quod ut certius fiat, tenebitur ſe D. Maximilianus rex de tradẽdo huiuſmodi caſtro poſt cæſaris mortẽ, ipſi regno uel regi (ſi interea modo ſuperius expreſſo regno non præficietur) pro ſe & hæredibus ſuis inſcribere & obligare. Item quantum ad caſtrum Zdeulz attinet, conuentum eſt: ut ex quo ad illud D. Vuayuoda Tranſyluanus plenũ ius habere ſe aſſerit, manibus ſuis per regiam Rom. maieſtatẽ aſſignetur caſtrũ uerò Schaorffernegk, tunc tandem manibus regijs, aut illius cui pertinet aſſignetur, quando D. Vladislaus rex ultimam faciet cæſari caſtrorũ prædictorum reſtitutionem: ita quòd huiuſmodi reſtitutio hinc inde eodem tempore fiat. Item conuentum eſt: quòd D. Vladislaus rex filijs quondam Vdalrici Graffenegker prouideat de aliquo honeſto tutore, qui caſtrum Scharffenegk è manibus Ro. regis, aut ſuorum ſubditorum, ſuo tempore recipiat, & ad manus dictorum filiorum unà cum alijs eorum bonis fideliter cuſtodiat: & ipſis ad legitimam ætatem peruenientibus, caſtrum ipſum cum ſuis pertinentijs & alijs bonis reddat, & rationem perceptorum & expoſitorum faciat. Item ex quo tres maieſtates in hanc ſententiam conuenerũt, quòd hinc inde ad hærentium caſtra & dominia, quibus ablata ſunt, reſtituantur: & fortaſsis aliqui ex his in regno Vngariæ, qui huiuſmodi caſtra tenent, in eiſdem reddendis ſiue reſtituẽdis ſeſe difficiles exhibere, aut prorſus inobedientes oſtẽdere poſſent: conuentũ eſt, quòd tam cæſar & Rom. rex quam D. Vladislaus rex, regnum Vngariæ unanimi conſilio & auxilio contra tales inſurgere: & eos ad reſtitutionem huiuſmodi caſtrorum, his quibus ablata ſunt, non ſolum cõpellere: uerùm etiam contumacia eorũ creſcente & exigente, omnia eorum bona confiſcare, & perſonas ipſas exterminare debebunt. Ita ſimiliter de ſubditis cæſaris maieſtatis obſeruari debe-

Sanctitatem ſuã certiores reddendo, quòd hũc D. Vladislaũ regẽ deinceps pro uero & indubitato Vngariæ rege habeant & recognoſcant. Obedientiam, quam præſtiterit, accipient: Et ſuam ſerenitatem, ut in principio huius Tractatus ſcriptum eſt, promouendo. Item conuentum eſt, ſi ſtipendiarij utriuſq; partis pro conuenienti & honeſta laborum ſatisfactione non contenti fraternitatis & uniones inter ſe facere, & regna principatus & dominia illius aut alterius principis ui aut armis inuadere conſtituerent: ex tunc ambo reges, & cæſar una cum ſuis ſubditis, pari conſenſu contra tales inſurgere, & eos uti pacis uiolatores punire & eijcere teneantur. Item concluſum eſt, quòd ſacra imperialis maieſtas Ro. rex, & D. Vladislaus rex, hunc præſentẽ tractatum, cum inſertione Articulorum de uerbo ad uerbum, de nouo roborẽt & confirment: & huiuſmodi roborationis & confirmationis literæ, cæſareæ & regiæ Ro. maieſtatum, unà cum literis concernentibus caſtrum Terſat, ſimiliter & D. Vladislai regis, in Haimburgum ad diem ſancti Fabiani & Sebaſtiani proximè futurum portentur, & illic hinc inde conſignentur: ita quòd huiuſmodi literarum aſsignatio hinc inde eodem die fiat. Item certis reſpectibus neceſſarijs, præſertim pro ſolidiori præſentium articulorum firmatione, & integritate amicitiæ eorum, manu tentione regnorum, terrarum & dominiorum ſuorum, tum & noua inter reges ambos & cæſarem confederatione, & pro mutuis auxilijs cõtra quoſcunq; præſtandis, & alijs rebus ingruentibus: conuentum eſt, quòd poſt feſta Pentecoſtes, cum D. Vladislaus rex ab illa generali dieta de qua in Articulis præſcriptis abſolutus fuerit, Ro. imperator & rex, & ſua ſerenitas in aliquo loco, de quo poſtea concordabunt, perſonaliter conuenient, & illic de omnibus quæ opus ſunt concordabunt. Item conuentum eſt, finaliter quòd deinceps nullius differentiæ aut diſpenſionis cauſa, etiam inter principes ipſos, aut eorum ſubditos, quantumcunq; potentes aut inferiores, ſiue occaſione iuriſdictionis aut contractus cuiuſcunq; ſiue confinium aut Metarum dominiorum, ſiue dilecti ſubdito, & ſiue alia quacunq; cauſa, nulla excepta, exortę, principes ipſi ad arma aut hoſtilitatem deueniant: ſed quotieſcunq; talis caſus accidet, ſi quidem is per capitaneos & officiales locorum determinari non poſsit, principes ipſi conſiliarios ſuos utrinq; in aliquo loco competenti conuenire faciant, & illis plenam autoritatẽ huiuſmodi differentias ſopiendi & prorſus tollendi concedant. Et quicquid per huiuſmodi cõſiliarios decretum fuerit id ab utraq; parte obſeruari debebit. Poſtremò, quantum ad caſtrum Roſtelij pertinet, quod tanquam in præſenti bello hoſtiliter captum eſſet, inter alia ut D. regi Vladislao aſsignaretur, in Articulis præcedentibus connumeratur: conuentum eſt, quòd idem caſtrum in illius manibus qui hoc hodie tenet, remaneat: ſeruitijs omnibus & impoſitionibus generalibus ad colonos, ut alijs regni colonis fieri eſt conſuetum: ſimiliter & pręſtatione fidelitatis de codẽ caſtro regni Vngarię uti ab antiquo introductũ eſt, ac alijs iuribus, ſi quod quiſquam ad idem caſtrum habere prætendit, ſemper ſaluis. In quarum rerum robur, fidem & teſtimonium, has pręſentes literas ſcribi, & ſigillis noſtris ſolitis communiri fecimus. Et pro maiori ſecuritate omnium ſupradictorum, manus noſtras proprias hic infrà ſubiunximus. Datum & actum Poſonij, die Lunæ poſt feſtum S Leonardi, Anno Domini milleſimo quadringenteſimo nonageſimo primo

Nos itaq; Vladislaus rex præfatus, qui, ut præmiſſum eſt, pacis ſemper Zelatores & amatores ſumus, cõmuneq; bonũ & Catholicę religionis incremẽtũ cordi ſemper habemus, ſemperq; pro noſtra uirili promouere cupimus, uiſis & examinatis prędictis Articulis, capitulis & concluſionibus, penſantes illos non ſolum honori, quieti & comodo utriuſq; partis, ac regnorum ſtatuumq;, & principatuum earundem, ſed etiam rebus fidei & uniuerſæ Reip. Chriſtianę plurimum conducere: eoſdem igitur in omnibus ſuis partibus, capitulis & punctis, laudauimus, approbauimus, acceptauimus, & ratificauimus, ex certaq; noſtra ſcientia & animo deliberato laudamus, appropamus acceptamus ratificamus, & roboramus, per præſentes promittendo pro nobis & hæredibus noſtris, in uerbo noſtro regio & bona fide mediantibus,

Salis
fl 2000
Item ciuitatibus Zeuren, Orozua, Peth, Sebes, quæ de nouo muratur pro ſubſidio.
fl 400.
Salis
fl 100

SABACZ.

Bani de Sabal per annum habent
fl 2000.
Salis
fl 1000.
Centum Nazadiſtæ habent per annum
fl 400
Salis
fl 225.
Quinquaginta Hallarones per annum habent
fl 200.
In ſalibus
fl 125.

ZREBERNIK

Banus habet
fl 2000.
Salis
fl 1000.
Erſomlijo Caſtellanus
fl 100.
Salis
fl 100.

TAIZÆ, ET CASTRA BOZNEM

N.
fl 400.
Salis
fl 200
In Zayſa conſeruantur pedites
fl 127.
In Zeloro pedites
fl 40.
In Banij aluka pedites
fl 44.
In alijs ciuitatibus & caſtris
fl 69.
Summa peditum 280 his per annum
fl 6480.
Præter hos, Magiſtris rotarum, (nam tunc erant in uſu hæ dignitates, etiam inter Vngaros) per annum
fl 125.
In omnibus caſtris & ciuitatibus Bozna ſeruantur equites 246 cõtinui per annum dantur his
fl 6256.
Preter illos, qui uictualia conducũt, & cum capitaneis tempore neceſsitatis adſunt, & exercentur, conſeruantur equites
164
His ſumma
fl 3936
In ſalibus
fl 100
Ciuitatibus Vuijze, Lezoro Banij aluka Solijomfezek, Leuasz, ad conſeruandas excubias quaterni meſtrui dantur flor. ſumma per annum
fl 1200.

SEGNIE

Capitaneo, ad ciuitatem & caſtra conſeruanda
fl 2000.
Salis
fl 500.
Conſeruatori ſacræ coronæ
fl 2000.
Ad caſtrum ſaros pro conſeruatione
fl 400.

CASTELLANATVI BVDEN.

Magiſtro Iauernícorum noſtrorum caſtellanatus caſtri Buden. pro anno fl 1100.
Salis
fl 500.
Magiſtro Curiæ Regiæ
fl 1500.
Salis
fl 500.
Magiſtro curiæ reginæ
fl 1500.
Salis
fl 500.
Magiſtro cubiculorum
fl 1000.
Summa ſummarum expenſarum
fl 103109.

SAMBUCUS LECTORI.

Ne hoc quidem auctariolo fraudare poſteritatem uolui: ex quo cauſæ aliquorum bellorum antegreſſorum ſecutorumq́; poſtea conſilia, facta, cõuentorumq́; ratio intelligi poteſt. Ac Uladislai quidem pacta cum locorum redditorum utriuq; nominibus, integra ſunt: ſed Ma-

thiæ cum Friderico, nec perſonas omnes, neq; loca notata habuit: etſi habeam ſcriptum uetus, & authenticum. Videntur tamen illa Vladislai, ex horum ferè præſcripto & locis deducta, occaſionẽq; ex Mathiæ pacificatione habuiſſe. Tu, quicquid eſt, boni cõſule & Vale.

DE REDDITA MATHIAE CORONA, ET FOEDERE INTER POTENTISS. INVICTISS. FRIDERICVM III. IMPERATOREM ET IPSVM Serniſsimum regem Mathiam.

Nos Stephanus Colocenſis & Bachyẽſis archiepiſcopus, lociq; eiuſdem Colocenſis comes perpetuus: Ioannes epiſcopus Varadienſis Nicolaus de Vylak Vayuoda Tranſyluanus, ac Machouienſis, & regni Sclauoniæ Banus: comes Ladislaus de Palocz, iudex curiæ, & Emericus de Zapolya, ſummus thſaurarius regni, & capitaneus partium ſuperiorum regni Vngariæ recognoſcimus, & notum facimus tenore præſentium uniuerſis. Cum aliàs occaſione differentiarum ex controuerſiarum inter Sereniſsimum principem, ac dominum, dominum Fridericum Romanorum imperatorem ſemper Auguſtum Vngariæ, Dalmatiæ, Croatiæ, &c. regem: & Auſtriæ, Stiriæ, Carinthiæ, & Carniolæ, &c. ducem, Dominum noſtrum gratioſiſsimum ex una: & inclitum regnum Vngariæ, prælatosq; barones, nobiles, incolas, & habitatores eiuſdem regni partibus, ex altera parte ſubortarum, ex uertentium ad nonnullos articulos & capitula pacis & concordiæ deuentum fuerit. Quòd nos sereniſsimi principis domini, domini Mathię prætacti regni Vngariæ, &c. regis domini ueſtri gratioſiſsimi, prælatorumq; baronum, procerum, nobilium, incolarum & in habitatorum eiuſdem regni, quorum plena & omni moda autoritate, facultate & poteſtate ad infraſcripta utimur, & fulti ſumus, atq; noſtro ad exhortationem ſancti domini noſtri papæ pij, medio Reuerẽdorum patrum domini Dominici epiſcopi T. Apoſtolicæ ſedis legati, miſsi cum poteſtate, legati de latere, & domini T. de T. præpoſiti T. & T. eccleſiarũ decani, S. noſtri papæ referendarij, & apoſtolici oratoris & nuncij, in præſenti cauſa ſanctitatis ſuæ commiſſarij, cum præfato domino noſtro imperatore ad finalem & ultimatam concluſionem eorundem articulorum, ſpontè liberè, bona & ſincera uoluntate in hunc qui ſequitur modum decreuimus. In primis ad optatæ pacis & concordiæ deliberatum & concluſum eſt, quòd ſereniſsimus princeps & dominns, dominus Fridericus Romanorum imperator ſemper Auguſtus, Vngarię, Dalmatiæ, Croatiæ, &c. rex Auſtriæ, Stiriæ, &c. dux, & hæredes ſui ab eo per rectam lineam deſcendentes, infraſcripta & oppida, quæ ſua imperialis ſublimitas in metis & limitibus regni Vngariæ conſtituta poſsidet, & in ſuis manibus per ſe & alios ſuos nomine tenet, uidelicet, T. & T. cũ ſuis pertinẽtijs omni imperio ac iuriſdictione poſsideat, absq; ſereniſſimi principis & domini, domini Mathiæ dicti regni Vngariæ regis, domini noſtri gracioſiſimi, ac heredum & ſucceſſorum ſuorum, prælatorumq;, baronum, procerũ, & nobilium eiuſdem regni quorumcunq; per ſe aut alios eorum nomine in quietatione, turbatione exactione grauamine & moleſtia, quibuſcũq; de iure & facto acceſſione iuris, præſertim eorũ qui intereſſe ad loca prenominata ſe habere pretendunt in fauorẽ quorumcunq; quouis quæſita colore facta, aut fienda: ſaluis tamen decimis & cauſis eccleſiaſticis quæ in foro ſuo uentilari & agitari poterunt, prout iuris eſt, & rationis. In foro uerò ſeculari, in perſonalibus actiouibus, & realibus, contra & aduerſus ſubditos ſuæ imperialis maieſtatis, & caſtrorum prætactorum quomodolibet motis, uel mouendis coram iudicibus per ſuam imperatoriam maieſtatẽ in huiuſmodi pro tempore deputatis actor iuſticiam poſtulet & requirat, quę ad requirentis inſtantiam expeditè adminiſtrari debet, prouiſo quod eo adire ad requiſitionem ſubditorum prædictæ maieſtatis imperialis & dictorum caſtrorum per regem

pro tempore,& ipſum regnum Vngariæ,eornmq; officiales procedatur,& procedi curetur. Et ſi paſſagium generale contra Thurcas, pro deſenſione fidei, & ipſius regni fieri contigerit: in ea re, requiſitione præuia à dicto domino imperatore fienda ijdem ſubditi maneant incluſi, ſic tamen, quòd in eum caſum huiuſmodi exactionis per ſuam Imperialem Maieſtatem debita fiat diſpoſitio & aduerſus contrauenientes, qui quomodolibet etiam pro ſuo intereſſe aliquid attentarent, contra ea quæ prætacta ſunt, ac præfatum dominum imperatorem & hæredes ſuas, tanquam contra uiolatores pacis, rex ipſe pro tempore, & regnum potenter aſſiſtentiam faciant. Adiectum etiam eſt, & concluſum quòd poſt obitũ dicti domini imperatoris rex pro tẽpore & regnum Hungariæ ſacultatem habeat, dicta caſtra T.& T. & earum redditus caſu quo idem caſtrum T. per dictum dominum imperatorem noſtrũ demolitum non fuerit attento quòd modicę extimationis & ruinoſum exiſtit, aliâs ipſius redditus reluendi ab hęredibus ſuę Maiſtatis pro ſumma quadraginta milia florenorũ Vngaricalium & ducatorum boni auri, & iuſti ponderis. Item quia præfatus dominus noſter imperator, bonis & honeſtis reſpectib. hucuſq;, nomine & titulo regis regni Hũgarię, & cuſus, deliberatũ eſt, & concluſum quòd eadem ſua Maieſtas imperialis huiuſmodi titulo regis, à prælatis baronibuſq;, nobilibus, proceribus, & alijs S. regni colis regni Vngariæ, in antea liberè & quietè in eorũ literis &, ubilibet honorata & decorata, quoad uixerit, remaneat. Et rex dicti regni Hungariæ, & aliorum regnorum eidem regno cohærentium, nominari & uocari eo titulo uti & frui poſſit & ualeat, impedimento contradictione, & turbatione regis pro tempore dominorumque, & inhabitatorum ipſius regni prorſus amotis. Item, ut reſpublica, & felix S. Romanæ Eclesiæ, Chriſtianæque religionis ſtatus, augeri & promoueri eo ſalubrius & tutilius poſſit, præfatus noſter gratioſiſſimus imperator, ſereniſſimum dominum Mathiam regem pro filio ſuo adoptiuo habebit & paternè amplectetur: & in præſentiarum in filium recipit, & adoptat, eique & regno amicitiam, fauores & promotiones pateronas in antea faciet, eundemque dominum noſtrum Mathiam regem filium ſuum nominabit: & in recognitionem tantæ clementiæ, quæ multis reſpectibus à ſua ſublimitate Cæſarea eidem domino noſtro Mathiæ ad honorem & commoda cedat, ut digna uiciſſitùdine graditutinis debitæ ſe erga ſuam, Imperialem Maieſtatem exhibeat: concluſum eſt, quòd idem dominus noſter Mathias rex, adoptiuus filius ſuæ ſerenitatis, præfatum dominum imperatorem ex aduerſo, quoad uixerit, pro patre honorare, reputare, nominare, ſcribere & tenere debeat: annuendo, quòd idem dominus noſter rex Mathias præfatum dominum noſtrum imperatorem patrem & regem nominet, honoret, reputet, & eidem patri & regi Hungariæ ſcribat. Inſuper dominum noſtrum regem Mathiam, ac prælatos, barones, proceres, nobiles incolas, & inhabitatores dicti regni Hungariæ, atq; nos, ipſumq; regnum ſupradictos ugore mandati nobis tadiri obligamus, & adſtringimus per præſentes ad ſeruandum inconcuſſè, perpetuò cum eodem domino noſtro imperatore, & hæredibus terriſq; & dominijs ſuis, pacem inuiolabilem, legibus & inſcriptionibus in cortrarium facientibus non obſtantibus quibuſcunque, imò ſublaris eiſdem, & ad conſilia auxilia, & ſubſidia ſuæ Imperiali celſitudini. Sed nec ſereniſſimo principi domino Maximiliano, ſuæ Imperialis Maieſtatis filio, cunctis in aduerſis contra quoſcunque toriens quotiens fuerit opportunum (S. noſtro papa, ſede Apoſtolica, & S. Romana eccleſia duntaxat exceptis) efficaciter pro poſſe danda, facienda, & proſequenda ad ſuæ Maieſtaris. Imprialis, & præfati filij ſui requiſitionem præfatorum regni Hungariæ, & regis pro tempore expenſis. Dum tamen in expedirione generali contra Thureos in hoc non fuerimus præpediti, & irrationabili ſ mora & cõtradictione quibuſuis in his omnino ceſantibus libertaribus regni in alijs ſemper ſaluis. Ob quod Imperatoria. Maieſtas. grata uiciſſitudine, fauorib. & promotionib. dictũ dominũ noſtrũ Mathiã regẽ & regni Hungarię bonũ ſtatũ ſignãter cõtra Thurcũ & infideles Chriſti hoſtes apud

Sanctum,

Sanctum. dominum noſtrũ, papã ſedem Apoſtolicam, principes S. Romani imperij & aliâs ubi opportuũ fuerit ſincerè promouere: Et ſi (præmiſſis tamẽ ſignãter ad cauſã caſtrorum, ut ſuprà, ordinatis, ſemper ſaluis) aliqua partium, ſiue domini, aut eorum ſubditi utrinque inter ſe alter ad alterum querelas aut petitiones quaſcumque habere prætenderint, illas prout de iure, & non aliter, proſequi debebunt, quorum occaſione iuſticia ad conquerentium requiſitionem expeditè erit adminiſtranda. Item ad finem, quòd ſincera præfati domini noſtri imperatoris quam ad dictũ dominum noſtrum Mathiam regem, filium ſuæ imperialis maieſtatis, & prætactum regnum hungariæ gerat amplius a,b omnibus agnoſci ſua Imperialis celſitudo, nobis ſupra dictis T. & T. ſacram coronam regni ipſius Hungariæ ſuæ maieſtati per quondam Seremiſſimam dominam, dominam Eliſabeth reginam, unà cum ſeremiſſimo olim bonæ memoriæ rege Ladislao ad fideles manus aſſignatſi & hucuſque fideliter tentam & cuſtoditam, ne ad alienas manus illam deuenire contingeret, oppidumque Sopronienſe gratioſè aſſignauit, & omnem obligationem ſuper eodem remiſit.

Item ad maiorem ſolidationem paterni amoris, & in retributionem clementiſſimæ affectionis ipſius domini noſtri imperatoris ad dominum noſtrum Mathiam regem, & ipſum regnum Hungariæ, quodque Imperialis Maieſtas eo promptior ad ipſius regni commoda, & boni ſtatus incrementa accuratius promouenda alliciatur: deliberatum & concluſum eſt, quòd uacante regno Hungariæ, filijs, ſeu nepotibus legitimis, ex præfati domini noſtri regis Mathiæ lumbis procreatis, non extantibus, ſua Imperialis Maieſtas, aut filius ſuæ Ceſareæ ſublimitatis, quem ad hoc deputandum duxerit, & poſt ſuæ ſerenitatis deceſſum filius eiuſdem ſuæ Maieſtatis, quem reliquerit: aut ſi plures fuerint relicti, alter ex iſtis, quem regnum ipſum prælegerit in regem, ipſi regno Hungariæ præficiatur, cum plena eiuſdem regni adminiſtratione. Item ſi, ut præfertur, præfatum regnum Hungariæ uacauerit, prouideri debet per prælatos, barones, proceres, nobiles, incolas & inhabitatores eiuſdem regni, quòd imperialis Maieſtatis aut filius eius, ut præmittitur, conſilio & potenti auxilio eiuſdem regni Hungariæ, ut moris eſt, coronetur: & in ad miniſtratione plena regni in pace recognoſcatur, & efficaciter pro rege teneatur.

Item concordatum & concluſum eſt, quòd omnes iniuriæ, differentiæ, diſſenſiones in petitiones quæcunque, & actiones inter partes ipſas, etiam occaſione felicis recordationis regis Ladislai, aut aliàs quomodo libet ſubortæ, & partibus ipſis ex quacunque cauſa competentes, quo ad ſe, & hæredes ac ſucceſſores eorum, penitus remiſſę & extinctæ eſſe debent, omnisque indignatio & diſplicentia, quos præfati ſereniſſimi principes, dominus Fridericus imperator & dominus Mathias, reges contra quoſcunque prælatos, barones, proceres, nobiles, incolas & inhabitatores dicti regni, ac alios eccleſiaſticos & ſeculares occaſione ad hæſioni ipſis dominis utcunque hinc inde factæ, conceptæ, in futurum minimè ulciſcantur neque uia facti, neque iuris, ſed ſimiliter remiſſæ & extinctæ eſſe debent: pollicentes promittentes: & obligantes nos, ſub honore noſtro & fide Chriſtiana acturos, facturos, cooperaturos realiter, & cum effectu: quod idem dominus noſter rex Mathias, ac prælati, barones, proceres & nobiles eiuſdem regni Hungariæ atque nos, omnia & ſingula promiſſa per ipſos & nos agenda & facienda, ante coronationem dicti domini noſtri regis Mathiæ quanto &, poſt huiuſmodi coronationem infra duos menſes eandem coronationẽ immediate ſequẽtes ſigillis & literis potiorem dicti regni Hungariæ atque noſtris authenticis firmabimus, roborabimus, atque renouabimus proſequẽturque & implebimus faciemus & rata ac firma habebimus firmabũt roborabunt atque renouabunt proſequẽturque implebũt & faciẽt & rata habebũt, & firma cõfirmationes quoque opportunas ſuper præmiſſis nuncà præfato S. noſtri papæ in hac cauſa cõiſſario, & nihilominus etiã ex poſt à S. ſua & ſede Apoſtolica, ex certa ſcientia

petemus,

petemus, aepetu & eiſdem ſtabimus & parebemus, ſtibuntq; & parebunt, dolo & fraude in his omnibus ceſſantibus quibuscunq;. In cuius rei teſtimonium nos T. T. T. noſtra præſentibus fecimus appendi. Datem in Noua ciuitate, ferra tertiam ante ſigilla feſtu Mariæ Magdalenæ, Anno Dominũ 1463.

IOAN. HEROLD. LECTORI S.

Longe aliter atq; inſtitutum noſtrum erat, Lector humaniſſime, temporis anguſtia, regni Ungaricæ Chronographiam delineare nos cocgit. Vix enim ſeptima à nobis ſuſſurari potuit hora, qua, unde Pannonia nomen acceperit, quorum demum ſub imperijs aut ſeruerit, ſcribendum duximus. Eo operæ precium nos facturos non dubitantes, quod ſcimus omnibus Hiſtoriarum cupidis leuamen fore, qui non tam Hunnorum, qui uirtute bellica ſibi hanc ſubiugarunt regionem, originem, ut etiam ortum, ſcire aueant: & quibus olim tyrannis tam care comparatum regnum, natura primo at diuinus ordo delegit. Tu, ſi otio, noſtro fertiliori fueris, à nobis intermiſſa, grata tua diligentia amice reſarcito, ac Vale.

CHRONOLOGIA PANNONIÆ.

HAVD dubium eſt, ab Adamo om nes ſibi nationes ortum ſumere poſſe, uel tribuere: manifeſtiſſimè autem à Noe poſt diluuij cladem citra iactantiam ſuam ſibi quiſque gentem, nomẽ uendicare. Qui quum CCCL annos poſtea uixiſſet, non ſat habuit tribus filijs orbem terrarũ diuidere: ſed procreatis adhuc multis liberis, orbem circumire, inſtruere ab eo editos qua arte, quò ue ingenio ac iure uniuerſi, quos una regio nõ cõprehendebat, uitam poſsent uiuere tranquilliorem. Cum Tuyſcone igitur gigante filio, Semi progeniem etiam ad Arcticum miſit: ubi nepotis Meſæ, Aramei filij, proles Bannon Iſtri regionem inferiorem ac uberiorem ſortitus prouinciæ nomẽ ſuum impoſuit. Hi deinde Græcis Pæones dicti: poſtquàm autem Latinis in notuêre, Pannones uocitati ſunt.

Anno diluuij CLV.

BANNON primus in Pannonia regnauit, & prouinciæ nomen dedit.

Anno diluuij M D CCLXXXXVI.

Dareius, Hydaſpis filius horum libertati ac uirtuti inſidiatus eſt. Liberos Megabyzo, Europæ præfecto, operam nauante ſubegit: ſubactos magna ex parte in ſeruitutem abegit. Sed anno ſtatim tertio, quum Ariſtagoras Mileti tyrannus rebellaret, iterum in patriam rediêre.

Anno diluuij M D CCCCXXXII.

Cum finitimis formidoloſi eſsent, Amyntas Macedonum rex, populi ferocitatem pertæſus, bellum illis intulit infeliciter uerò pugnauit: ad ſtipendium ſoluendum adactus, illis Philippum filium obſidem dare coactus eſt.

Anno diluuij M D CCCCXLV.

Hanc cladem quum Perdiccas Macedo ulciſci uellet, ipſe ad captiuitatem, ultimamq; miſeriam redactus eſt.

Anno diluuij M D CCCCXLVI.

BARDYLLVS autem ob uictoriam elatus, Macedoniam inuadere auſus regem Philippum, diſciplina militari apud Epaminundam principem Græciæ inſtructum, cladem parẽtis ac iniuriam propriam qui uindicaret, inuenit: ab eo uictus, precario pacem impetrauit. Sed anno deinde quinto Philippi, quum iterum rebellaſſet, in ius Macedonum compulſi ſunt.

Anno diluuij M D CCCCLXXI.

LAGARVS uerò, regni Alexandri anno primo, Autoritatos, ne negocium Aſianam expeditionem meditanti Alexandro faceſſerent, edomuit. Macedonum Agrianos

Annalibus Vngarorum excerptam, quū ediderit, ne Vngaros ſuæ antiquitatis fraudaremus, uiſum eſt addere.

1 Noe, 2 Iaphet, 3 Cham, 4 Chus, 5 Nembroth. 6 Hunor, 7 Boras, 8 Damas, 9 Cheledus, 10 Cenes, 11 Chear, 12 Beler, 13 Radar, 14 Othmar, 15 Sarcans, 16 Bondoſardus, 17 Bucenes, 18 Canadus, 19 Ruldus, 20 Beztur. 21 Micas, 22 Miſces, 23 Ompudes, 24 Chulchas, 25 Leuētas, 26 Lechel, 27 Zambur, 28 Balugus, 29 Bulchus, 30 Sulthanus, 31 Berendus, 32 Cadica, 33 Opus, 34 Etheus, 35 Stemenes, 36 Turda, 37 Bendecucus, 38 Atila, 39 Chabas, 40 Edus, 41 Vegecus, 42 Elendus, 43 Almus.

Huius ergo progenies quum imperaſſet, Pannoniamq́ prouinciam iterum pacaſſet, tandem inito fœdere cum Taſsilone Bauariæ duce, cladem tulit famoſiſsimam, ac imperio excidit.

PANNONIA A FRANCIS SVBIVGATA
Anno à nato Christo DCCCV.

CAROLVS Magnus Hunnos ad internecionē uſq; deleuit fermè ſed ſub Francis quum per centum annos, in Caroli Pipini, Lindeuti, Lodouici, Carlomanni fide perſtitiſſent: ſobole aucta, Arnulpho extincto, Germaniam & Galliam calamitoſam incurſionibus fecerunt.

PANNONIÆ IAM QVARTO PRÆSVNT HVNNI,
Anno à nato Christo DCCCC LXXXXIX.

TOXIS dux Almi nepos, Italiam inuaſit: decem modijs argenti ſumptis redijt: GEYSAM filium reliquit hæredem qui orthodoxa fide, quàm bello clarior, Stephanum produxit regem.

CERTVM REGNVM VNGARORVM IN PANNONIA,
Anno à nato Christo M.

REGVM igitur Vngariæ ſeries, quorum quidem annos apud Bonfinium & alios inquirere licet, hæc eſt:

1	Stephanus		12	Geyſa	II	23	Venceslaus	
2	Petrus		13	Stephanus	III	24	Otho	
3	Aba		14	Bela	III	25	Lodouicus.	
4	Andreas		15	Emericus		26	Maria	
5	Bela		16	Ladislaus	II	27	Carolus	II
6	Salomon		17	Andreas	II	28	Sigiſmundus	
7	Geyſa		18	Bela	IIII	29	Albertus	
8	Ladislaus		19	Stephanus	IIII	30	Vladislaus	
9	Colomannus		20	Ladislaus		31	Ladislaus	IIII
10	Stephanus	II	21	Andreas	II	32	Mathias.	
11	Bela	II	22	Carolus				

HIS ſi Reges, qui à Mathia, quos Bonfinius non deſcripſit, addere uoles, quatuor inuenies:

Vladislaum II
Ludouicum II
Ferdinandum
Ioannem

Quid mali autem inuexerit Ioannis pertinacia, Reſpublica Chriſtiana animi angore inæſtimabili iam ſentit: quid ſynceritas FERDINANDI expoſcat, in omniū uoto eſt.

HABES Lector humaniſsime, Pannonici Imperij uariationem paucis: imminentem mutationem, quam ne malum aliquod omen effutiam, nominare non audeo. ut Deus auertat, ſupplex ora.

FINIS, MDXXXXIII.

nij uir, rei militaris peritiſsimus, ingentis animi, corpore robuſtus, in hoſte fallendo callidus, habitu cæterisꝗ domi forisꝗ ſplendidus, inſigne geſtabat aſturem, ex accipitrum genere, coronatum. Decies centena armatorum milia, præter gregarios, ſub eo meruiſſe traditur. In epiſtolis diplomatibusꝗ ita ſe inſcribebat, Atila, filius Bendecuci, nepos magni Nembroth, nutritus in Engaddi, Dei gratia rex Hunnorum, Medorum, Gothorum, Dacorum, metus orbis, & flagellum Dei. Fuit Atilæ frater nomine Buda, cui regni portionem conceſsit, quicquid ab amne Titio ad Tanaim uſque interiacet, exercituꝗ ducto, Meſiam Achaiamꝗ & Macedoniam, ac utranꝗ Thraciam redegit in poteſtatem. Motus, ea re Gepidarum rex Alaricus, Marcomanni Sueuiꝗ, Quadi, Eruliꝗ & Turingi ultrò in Atilæ ditionem uenerunt. Exinde Germaniæ fines ingreſſus Atilas, obuium habuit Sigiſmundum Conſtantiæ principem, cum ualida Germanorum manu, quem tamen ad Baſileam prælio uictum fugauit, expugnataꝗ Argentina, muros urbis diruit, ac ſolo æquauit, ut inde Strasburg appellata ſit. Exciſæ per idem tempus Auxona, Biſontium, Calibo, Lingonenſis & Lugdunum ſunt ab Atila, qui profectus Aurelios, urbem circumſedit, etſi tertiam copiarum partem miſerat aduerſus Soldanum Miromanum, qui Bethicæ fines attrectabat. Ethius interea Patricius in Atilam comparauerat ingentes copias, in eiusꝗ belli ſocietatem Theodoricum Gothorum regem pellexerat, Atilæ fruſtrato conſilio, qui Theodericum ſollicitabat, omniꝗ ſtudio conabatur ad ſe traducere. Vnde coactus Atila, ab Aurelijs abducit exercitum in campum Catholonicum, qui Campania nunc appellatur, in quo Cathalonenſis urbs eſt. Eôdem duxit agmen Ethius, qui præter legiones Romanas, auxilia Cathorum, regisꝗ Theoderici, Merouæum Tertium Gallorum regem, Saxones Sarmatasꝗ & Britones, aliosꝗ præterea multos in caſtris habuit. Atila primò miſsitandis ultrò citroꝗ legationibus, ſpeciæ petendæ pacis & induciarum, rem differre tentabat, quoad reliquam exercitus partem à Bethica reuocaret. Eius conſilium non fefellit Ethium, qui abciſſa pacis ſpe, prelio decernere properabat, antequàm omnes Atilæ copiæ conuenirent, & primò leuibus uſi certaminibus, ira demum gliſcente, quum non poſſent animi militum contineri, neceſſe fuit Atilæ, præter animi ſententiam, iniquo ſuo tempore manum conſerere. Quod unum licuit, auguriorum fidem ſequutus, certamen ad ſerum diei diſtulit, eo quoꝗ conſilio, ut ſi uictoria penes hoſtem fuiſſet, noctis interuentu, fugæ daretur occaſio. Collatis itaque ſignis, diu æquo Marte pugnatur, donec Atilæ ceſsit exercitus. Occubuerunt in eo prælio Merouæus Gallorum rex, & Theodericus Gothorum. Publica opinio eſt, ad hominum centum octoginta milia utrinque cecidiſſe. Theoriſmundus autem Theoderici filius, audita morte patris, ad internecionem perſequi Atilam iurauit. Quod ubi comperit Atilas, ephippiorū ſellarúmue ſtruem componi iuſsit, imperauitꝗ ſuis, ut ſi quando conſcenderet cum rogum, facem ſubderent, malebat enim ſuorum manu perire, quàm uiuus in hoſtium poteſtatem uenire, Sed Ethius, ueritus ne Theoriſmundus, Atila deleto, deficeret ab amicitia Romanorum, ſuaſit, ut antequam Theoriſmūdus in Atilam graſſaretur, regni res conſtitueret, in quo fratris cupiditatem non iniuria deberet habere ſuſpectam. Quæ res effecit, ut Atila reparatis uiribus Gallos adoriretur, urbemꝗ Trecarum uicepit in Campania, intra quam ductus eſt à diuo Lupo epiſcopo. Mouebatur enim Lupus Atilæ titulo, quod flagellū Dei ſe diceret. Inde reuerſus ad urbem Remorum, uaſtata prius omni regione, expugnauit, ac diripuit, ab coꝗ Remorum pontifex Nicaſius, ac eius ſoror Eutropia, ſanctitate uitæ maximi, crudeliter interempti, Martyrum diuorumꝗ numerum auxerunt. Sunt qui tradant, Vrſulam regis Britanniæ filiam, cum uirginum undecim milibus, dum ſequundo Rheno ueheretur, in Atilæ milites incidiſſe, quum fortè Agrippin[…]m urbem, quæ Colonia nunc dicitur, obſiderent, ab eis que trucidatas omnes, ideoꝗ relatas in cœlum Subegit inſuper Atila totam ferè Galliam, Lothoringiamꝗ. Mox in Pannoniam redijt, eiusꝗ fratrem Budā ſua manu iugulauit per cauſam, qu[…] is in ſe nouas res molitus eſſet, ar-

BB misꝗ

miſꝗ depoſitis apud Sicambriam, quam Budam uocant, quinqennio quieuit. In de mouens per Stiriam Dalmatiamꝗ populabūdus, Salonas, Spaletrum Iaderamꝗ & Sibinicum, cæteraſꝗ maris Adriatici uaſtauit urbes. Aquileiam per tres obſedit annos, donec edixit, ut equitum ſuorum quiſque, ex quatuor ephippis ligneis ſellis unam conijceret in foſſam, congeſtoꝗ ingenti aceruo, immitti ignem iuſſit, eoꝗ in cendio labefactatis corruptiſꝗ iam mœnibus, augurioꝗ ciconiæ confirmatus, un dique inuadit urbem. Acriter aliquandiu ad mœnia pugnatum, ſed quum Hunni feſſis integri ſuccederent, oppidaniꝗ nullam alicunde ſperarent opem, capta urbs eſt, atque in omnem ſexum ætatemꝗ ſæuitum, præterquàm ſi qua præſtanti formà puella uictoris libidini ſeruabatur. Id quum matrona quædam, honeſto loco nata, pulcherrimaꝗ audiſſet, ex ædium faſtigio in uortices ſubiecti amnis ſe præcipitauit, ne à turpiſsimo hoſte uim pateretur. Excidium Aquileiæ, urbi Venetiarum dedit o riginem Scribunt enim quidam, ciues Aquileiæ, proximarumꝗ urbium pleroſque, dum belli pericula timerent, cum omni familia ac ſuppellectili, ad Riuum altum tra iecisſe, ſecuros Hunnorum, quippe quos uſu nauigiorum carere probè ſcirent. Euer ſa Aquileia, Patauium, Veronam, Vincentiam & Brixiam Cremonam, Bargamum Mamtuamꝗ & Ferrariam, totam denique Aemiliam uſque ad Rauennam Hunni imperata facere coegerunt. Rauennates, Atilæ portas aperuerunt, ſuaſu Ioannis eo rum pontificis. Atilas ab omni iniuria temperauit, niſi quòd urbis portas deijci, cer tamꝗ mœnium partem dirui iuſsit, qua ingredi egrediꝗ poſſet. Inde Mediolanum profectus, occiſis internecionem ciuibus, urbem diripuit, ac ſolo æquauit. Aequa Ticino clades illata, quod oppidum, mutato priore nomine, Papiam uocant. Poſitis caſtris inter confluentes, quà Mincius influit in Padum, agitare ſecum cœpit, an Ro mam agmen raperet. Ardebat enim inexpiabili in Romanos odio, ſed Alarici Go thorum regis exemplo terrebatur, qui non ita multò poſt urbem uaſtatam diem clauſit. Interea pontifex maximus, uictus aſsiduis Romanorum precibus, ad Atilam ex urbe uenit, quem rex obuiam progreſſus humaniſsimè excepit, omniaꝗ ponti fici, quæcunꝗ petijt, ultrò conceſsit, itaque pontifex in urbem redijt, Atila Rauen nam. Expreſsis à Ioanne pontifice ſexaginta marchis auri, in eum omneſꝗ Arianæ ſectæ capitali ſupplicio animaduertit. Itaque Italica præda, opimiſꝗ ſpolijs onuſtus in Pannoniam ſe recepit, uxoremꝗ ſuperduxit, regis Bactrianorum nomine Mil zoth, etſi plures alias habebat in matrimonio. Quumꝗ nuptiales epulas apparatiſ ſimè celebraſſet, liberiùs ſolitò crapulatus, in cubiculum ſe recepit, erumpenteꝗ è na ribus ſanguine in os dormientis, extinctus eſt anno ætatis centeſimo uigeſimo quar to, regni ſui quadrageſimo quarto. Ex pluribus Atilę iam defuncti filijs inter ſe de rē gni ſucceſsione duo certauerunt, alter nomine Chaba, quem ſuſcepit ex Honorij fi lia Conſtantinopolis imperatoris, alter Aladarius, ex matre ducis Saxonię filia. Die trichus Veronenſis inter primos Atilæ præfectos, ac plærꝗ omnes Germaniæ prin cipes Aladarico fauebant, Hunni Chabam regem ſalutauerant. Vterque apud ſuos aliquandiu regnauit, donec magnis undique comparatis copijs, in Sicambriæ fini bus acri prœlio cæſis externis militibus, Hunni inter ſe pugnauerūt ad dies ferè quin decim, cum maxima ſua clade, Chaba, quamuis Aladarius in acie ceciderat, ipſeꝗ ui ctor initio uidebatur, impar hoſtium uiribus, cum ſexaginta fratribus, & Hunnis ui ginti quinque reliquis, ad honorium confugit, apud quem moratus annis tredecim, neglecta imperij parte, quam maternus auus Honorius ei pollicebatur, ad antiquos maiorum ſuorū Lares, in Scithiam redijt. Vbi Bendecucus aui paterni conſilio du xit uxorem ex Coroſmouorum familia, duoſꝗ ſuſcepit liberos, Edemen & Ed, nec ita multo pòſt exceſsit è uita. Pannoniæ non magna manus Hunnorum ſubſtitit, ho d.eꝗ cauſa diſcriminis appellantur Siculi. Deinde, ſiue quòd ea regio uacua culto ribus, ob ingentes belli clades fuit, ſiue quòd Marotus miles Polonus bellica uirtu te clarus, ab Atila Meſiæ Vulgariæꝗ & Santepoluch impoſitus, Vngaris imperauit aliquandiu, proprium non habuit regem, donec anno Salutis ſeptingenteſimo qua

drage-

drageſimoquarto,relictis Hunni ſedibus ſuis, rurſus effuſi cum liberis uxoribusq́; omniq́; ſupellectili,ſeptifariam diuiſi,ſub totidem ducibus in Pannoniam redierũt, Vbi primo aduentu benignè recepti,nihil hoſtile moliebantur,poſtea Santepoluch armis eiecto fines occuparunt,ita tamen,ut quiſque partem ſuam ſortiretur. Ex ſeptem ducibus,quos diximus,unus Seӥta,primus ad fidem Chriſti traducere tentauit Hunnos,quum multos Chriſtiani generis homines in exercitu haberet, & in his Adeodatum,ex familia ſancti Seuerini in regno Siciliæ nobiliſsima,qui duo cœnobia ſtatuit in Pannonia, alterum cognomento de Tata, alterum de Parato. regemq́; Stephanum eius nominis Primum,qui poſtea cõſecratus eſt, ab Alberto Racenſi pontifice baptizatum,die luſtrico de ſacro fonte, leuauit,unde Tata ab ipſo Rege,honoris cauſa appellatus eſt,etenim Tatam,generaliter illi patrẽ uocant, ex quo monaſterium,quod Adeodonatus extruxit,de Tata cognominatum dicitur. Sub eiſdem ducibus in Germania, Gallia & Italia plurima moliti,tantùm prædas ex agris egerunt. • *Hacuſque prima Bonfinij decas.*

MICHAELIS RITII NEAPOLITANI
DE REGIBVS VNGARIÆ LIBER II.

VENTVM iam eſt ad annum noſtræ Salutis undeſeptuageſimũ ſupra nongentos,quo Stephanus ex Geyſæ ducis antè dicti ſtirpe genitus, amiſſo patre,qui Simingiẽſis erat dux,obuiam Cupan progreſſus,implorato diui Martini nomine uictor,ipſius hoſtis capti corpus quatuor in parteis fœde diſcerptum,totidem portis urbium ſuis in finibus illuſtrium ſuſpendi curauit,hac de cauſa,quòd in Schephani matrem ſecundas ad nuptias compellebat,Stephanoq́; per inſidias necẽ moliebatur. Itaque Stephanus omnem,quæ ſub imperio erat Cupan,regionem redegit in poteſtatem,regiumq́; nomẽ ultrò deferentibus ſuis accepit. Mox eiecto Gyula duce Vltraſyluano,fecit etiam ſui iuris Herdechelin,quam uocant Prouinciam,quam Gyula poſsidebat. Mouit & aduerſus Sclauorum Bulgarorumq́; ducem,quem difficili longoq́; bello tandem uicit,abactaq́; inde ingenti præda,quendam proauum ſuum gentibus his impoſuit. Albenſemq́; baſilicam condidit,ubi reges Vngariæ de more capitis inſigne diadema accipiunt, Apud Budam præterea,cognomento Veterem,cœnobium ſub titulo Petri Pauliq́; ſtatuit Apoſtolorum. Fuit Stephano filius Emericus,honeſtate morum,regijsq́; uirtutibus inclytus,quem quum ſucceſſorem ſibi deſtinaſſet,intempeſtiuo fato ſubreptum pater acerbiſsimè luxit,ex eoq́; mœrore,uir alioquin ætatis ingraueſcentis paulo pòſt diem clauſit,quum regnaſſet annis trigintaſeptem .Nec regnum Buda cõſequutus eſt,Egruth patruelis ſui filius,ut animo propoſuerat. Nam Cheila Stephani uxor,præter defuncti uiri uoluntatem curauit,ut Petrus eius frater & Stephani tantùm conſanguineus,ut quem ſoror eius pepererat ex Guilielmo, Sigiſmundi Burgundionum regis fratre,regni habenas occuparet.

Petrus itaque uoti compos,ungaros omnes ſibi alienauit,quum ſuperbè, crudeliter auareq́; dominaretur. Itaque communicato conſilio,nobiliſsimi quique uno agmine regem adeunt,hortanturq́;,ut in melius imperandi rationem commutet,auunculumq́; Stephanum ſibi proponat imitandum,cuius dignitatem affectaſſet.

Sed quum nihil eo quoq́; modo profeciſſent, isq́; perſeueraret in propoſito, regem declarant Abam,cui ſoror antè dicti Stephani nupta erat,Audrea,Bela,Leuentaq́;,ſobrinis ipſius regis repulſam paſsis, qui quum Cheilæ Petriq́; ſæuitiam formidarent,in Boemiam ſe receperant. Aba collectis Vngarorũ copijs,in Petrum proficiſcebatur,at is hoſtis aduentu non expectato, ſupplex ad Henricum confugit imperatorem, qui per id tempus erat Bauariæ. Potitus Aba ſine cæde toto regno,

nihil habuit antiquius, quàm publico omnium decreto res à Petro geſtas, ut irritas inducere. Nec Henricus hoſpitem Petrum neglexit, annoq́ ex fuga tertio tentauit eum reſtituere. Sed Aba non expectandum ſibi ratus, ultrò cum copijs irruit in Auſtriam, factiſq́ maximis incurſionibus, onuſtus ingenti prędâ redijt in Pannoniam. Vnde Henricus infeſtior in eum factus, apud Agrippinam Coloniam coacto concilio, ſummo principum Germaniæ cõſenſu ſtatuit ulciſci iniuriam. Sed Vngari per Legatos imperata ſe facturos pollicentur, modò Petri tyrannidem non reduceret. Interea Gothofredus Lothoringiæ dux aduerſus imperatorem bellũ mouet. Ad huius ergo conatus imperator omni ſtudio conuerſus, Vngaris pacem dat, his conditionibus, ut ab armis utrinque diſcederetur, Vngari prædã captiuoſq́ reſtituerent. Exinde metu ſolutus Aba, quum nihilominus ſæuiret in ſuos, quàm Petrus in eius cædem multos excitauit. Quorum comperta coniuratione, per ſpeciem conuentus Chianadunum perduxit, omneſq́ qui conuenerant, in cubiculo quodam necandos curauit, reliqui confugiũt ad Henricum, apud quem Petrus adhuc morabatur. His hortantibus: Henricus & Petrus cum ualida armatorum manu, aduerſus Abam pergunt, Ingreſsiſq́ Pannoniæ finibus, occurrit Aba in Menſeu iuxta Taurinum, collatiſq́ ſignis, diu acriterq́ pugnatum eſt, donec Aba deſertus (ut aiunt) à ſuis, ſalutẽ fuga quærens, in uilla Scobę captus ab Vngaris occiditur, ibiq́ primùm tumulatus, deinde corpus in monaſterium de Zaar, & ex eo loco translatũ fuit. Henricus exercitu uictore Petrum proſequutus, ad uſque Albam urbem perducit, ſolennibusq́ de more celebratis, in priſtinum regni faſtigium reſtituit, ac Vngaris quoad per eum fieri potuit, omni ſtudio conciliare conatus eſt. Sed ea gratia diuturna non fuit, quum Petrus ad priorem uitam redijſſet, Vngariq́ eius impotentiam nõ ferrent. Quumq́ Bela ſancti Stephani ſobrinus, Calui Ladislai filius eius, de quo iam diximus, apud Poloniæ ducem moraretur, eiuſq́ filiam cum ſumma dote promiſiſſet uxorem ducere, Belæq́ fratres, Andreas & Leuenta ueniſſent ad regem Rutenorum, nonnulliq́ nobiles apud Petrum, quod his ſtuderent, eſſent delati, capitaliq́ ſupplicio affecti. Pannones excitato tumultu conueniunt ad Chanad. Andreamq́ & Leuentã per Legatos accerſunt ad imperium, quod omnes Vngari ſummo ſtudio deferrent. Nec in ijs quicquam moræ fuit, exceptiq́ ſunt honorificè, omni paſsim nobilitate plebeq́ obuiam effuſa, ab eoq́ primo petierunt, ut eis liceret ad antiquam patrum religionem redire, ſecus aduerſus Petrum negabant arma ſumpturos, nec id ægrè impetratum. Extemplò omnes ſacris initiatos ad unum trucidauerunt, eorumq́ cæde baſilicas & ſacra templa polluerunt. Quumq́ ſatis in Petri præfectos ubiq́ debacchatum uideretur, in ipſum Petrum uerterunt impetum, is albam cõtendebat, ab Vngarisq́ præuentus, inde excluſus eſt. Quumq́ honoris gratia Andreæ Leuentæq́ plerique Pontifices occurriſſent, in traiectu Danubij, quem uocant Peſth, omnibus exemplis interempti ſunt, & in ijs Gerardus epiſcopus Chianadinus, is qui relatus in cœlum, martyrum auxit numerum. Petrus autem rex, quum ſe recipere tẽtaret in Auſtriam ab itinere retractus occiditur, ac in baſilica Quinqueccleſienſi, quam ipſi cõdiderat, ſepultus eſt, anno reditus ſui uigeſimo tertio.

Nec ita multò pòſt exceſsit è uita Leuenta, regnumq́ regijt ad unum Andream, qui coronari uoluit ab epiſcopis, ſi qui ſuper fuerant ex cæde, catholicis, apud urbem Albam, edictoq́ iuſsit, ut omnes Vngari, relicta ſuperſtitione, redirent ad uerũ Dei cultũ, Chriſtiq́ fidem, qua diuus Stephanus eos inſtituerat, ultimumq́ ſupplicium ſtatuit in eos, qui contrà facerent. Andreas igitur eo nomine Primus, & in ordine regum quartus, Belam fratrem ducis Poloniæ generum, cum tot familia, reuocauit in Vngariam, regniq́ participem fecit, ut ipſe duas regni partes obtineret, Bela tertiam ducis appellatione. Suſcepit Andreas ex iuſto matrimonio filiæ Rutenorum ducis Salomonem & Dauid, ex pellice uerò Georgium. Bela genuit ex Geyſa Poloniæ ducis filia Ladislaum, exul apud Poloniam, poſt'que eius in Vngariam reditum, alterum nomine Lambertum. Condidit Andreas cœnobium diui Aniani pon-

tificis Aureliorum, in loco qui dicitur Thion. Henricus autem rurſus inſtaurato bello, petit Vngariam, perſequuturus recens illatam Petro iniuriam. Sed eius conatus irriti fuerunt, ingruente tanta rerum omniũ inopia, ut coactus Andreæ Belæq; pacem perpetuam dare fuerit, infectaq; re, reductis in Germaniam copijs, Vngariam fratribus habendum reliquit, affinitate contracta. Nam filiam deſpondit Andreæ filio Salomoni, quem pater appellari regem ſe uiuente paſſus eſt, & ſi nondum quinquennium puer excederet. In quo fratri quoq; Belæ fecit iniuriam, cui ſpem ſuccedendi poſt eius obitum dederat, & pòſt inuitum compulit aſſentire coronationi Salomonis. Hac indignatione Bela motus, in Poloniam ſeceſsit, Andreas ad imperatorem ſocerum Salomonem emendauit, unà cum pluribus Vngariæ principibus. Interea Bela, paratis ad bellum neceſſarijs, acceptas à ſocero copias in Vngariam ducit. Andreas ad nuncium tumultuario exercitu comparato, acceṙſitisq; auxiliaribus ab Henricò duce Boemiæ, quem mercede conduxerát, obuiam Belæ progreditur. Ad amnem Titiam collatis ſignis dimicatum, donec ad Belam belli Mars inclinauit. Andreas à ſuis deſertus, in fugam ſe coniecit, interceptus ab inſequutis equitibus occiditur ac in monaſterio diui Aniani, quod ipſe condiderat, humatus eſt.

Bela uictoria clementer uſus, Germanorum duces apud eum captiuuos, humaniſsimè tractatos gratis dimiſit. Albam profectus, regium capitis inſigne cepit, regnoq; pacato diu potitus eſt, omniumq; primus apud Vngaros ex argento monetam ſignauit, forumq; & precia rebus conſtituit, cenſus ac tributa minuit. Quumq; uno agmine magna uis Vngarorum concurriſſet ad eum, dum Albæ morabatur, ac inſano fremitu flagitaret, ut abiurata Chriſti fide, ueteres cæremoniarũ ritus inſtauraret, ampliationem tridui poſtulauit, interea ſubitarium militem iuſsit in eos irruere, multisq; repentè oppreſsis, hominum uæcordiam compeſcuit. Obijtq; tertio, ex quo regnare ceperat, anno, fortè prolapſus ex regali ſolio, dum ius in hominum conuentu diceret. Conditus eſt in cœnobio Saluatoris Zeukzard, ab ipſo conſtituto.

Audita Belæ morte Salomon, acceptis à ſocero copijs, Vngariam petit, unde Geyſa Belæ filius, uiribus ſuis diffiſus, Poloniam ſe recepit ex fuga. Sed ubi Salomõ auxilia Germanorũ dimiſit, imperatorq; reuerſus in ſua, Geyſa repatato bello, contra Salomonem mouet. Sed res ad pacem certis conditionibus uerſa eſt, auctoreq; Deſiderio epiſcopo conuenit, ut Geyſa ducis appellatione contentus, eadem quæ pater Bella poſsideret. Ictum fœdus eſt apud urbem Quinqueccleſienſem, in qua Salomon præſente Geyſa diadema accepit, inſequentiq; nocte, ea urbs incendio fortuito penè tota conflagrauit. Precibus deinde Zolomeri Dalmatiarum principis, uterq; copias eò duxit auxiliares, aduerſus Corinthos, qui Dalmatiæ quoſdam fines occupabant. Re proſperè geſta, reduces, quod cœnobium diuo Iacobo Palatinus in Zechim erexerat, dedicandum curauerunt. Et Salomon, eiusq; frater Dauid, ex ſe nullam ſobolem ſuſceperunt. Ipſe uerò Geyſa filios habuit, Colomannum & Almum. Quumq; Boemi, uiolato fœdere, irrupiſſent in Vngariam, cũ magna ſuffragi repulſi ceſſerunt. Vngariq; Boemiæ fines ingreſsi, ferro igniq; omnia populati ſunt. Eadem fortuna Chunos excepit, in Pannoniæ fines auſos irrumpere, magamq; abegiſſe prædam. Mox exercitum Salomon & Geyſa duxerunt in Albam, oppidũ Bulgariæ, ex cauſa, quòd hoſtibus Vngarorum, contra pacis conditiones, portas aperuiſſent. Trimeſtris obſidio fuit, donec ab Vngara quadam puella, apud Albanos captiua iniectus ignis ędificia corripuit, occaſionemq; dedit Vngaris, ut tranſcẽſis mœnibus, urbem caperent. Ingens inde præda aſportata, in qua partienda inter regem ducemq; diſſenſio oborta eſt, paulatimq; gliſcente ira, re ad cædem uerſa. Primò rex ducem pepulit, accedentibus deinde Boemis ad Geyſam, inſtaurato prælio, regem compulit in fugam, qui ſe recepit in arces Moſos & Poſon.

Dux ergo Geyſa uictoria potitus, regium nomen uſurpauit, accepto de more diademate, ſtatimq; templum Vacienſe conſtruxit. Interea Salomon imperatoris opibus Vngariam recipere tentauit, irritaq; ſpes eius non fuiſſet, niſi Germaniæ princi-

pes à Geyſa corrupti, perduxiſſent imperatorẽ, ut inſectare domum rediret. Porrò Geyſa ductus (ut aiebat) conſcientia, uoluit in Zugard ereptum Salomoni regnum reſtituere, res tamen effectu caruit. Geyſaq́ tertio, quàm rex appellatus eſt anno, morbo implicitus obijt, elatusq́ eſt ad baſilicam Vacienſem.

Succeſsit ei Ladislaus frater, eius nominis primus, ab Vngaris habenas imperij ſuſcipere coactus, quum diceret, alterum nefas eſſe coronari, Salomone ſuperſtite, qui prior inſigne regis acceperat, affirmabatq́, ſi pax inter eos tuta futura eſſet, ultrò Salomoni regno ceſſurum, ducatu contentum. Rege Zolomero, cui nupta Ladislai ſoror erat, ab humanis abſque liberis exempto, Dalmatia Croatiaq́ Pannonię finibus acceſsit. Et cum Salomone rem compoſuit anno, quàm regnare cœpit quarto, pactus ingentem annuam pecuniam. Verùm comperta Salomonis in eum conſpiratione, comprehenſum coniecit in carcerem Viſſegradi, unde poſtea emiſſus, apud regem paucis admodũ diebus moratus, ad ducem Hunnorũ confugit. Hunc ad belli ſocietatem perpulit, quum fidem dediſſet, eius filiam in matriomonio ſe habiturum, Tranſyluaniamq́ prouinciam dono daturum. Itaq́ paribus auſpicijs in Ladislaum mouentes, ab eo uicti, ſuga uix euaſerunt. Tandem Salomon uitam agens ſolitariam è medio ſublatus eſt, ſepultusq́ apud oppidum Iſtriæ Polam. Ipſe uerò Ladislaus aduerſus Chunos, frequenter incurſionibus Vngariam uexãtes proſperè pugnauit, Rutenos inſuper & Polonos domuit. Quumq́ bellum moliretur in Santepoluch qui Pragam urbem occupauerat, ut eam nepoti Chomado Boemorum duci reſtitueret, in ægritudinem lapſus, haud ita multo pòſt obijt. Imperium non peruenit ad Almum Geyſæ filium, quem Ladislaus ſucceſſorem ſibi deſtinauerat, ſed ad Colomannum fratrem natu maiorem. Geyſa ætatis uerecundia cedente.

Colomannus ergo ſtatura breuis, lingua bleſus, & altero pede claudus, ab Vngaris in regium faſtigium euectus eſt. Inde inter eum Almumq́ fratrem orta diſſenſione, auctoribus utriuſque amicis, ab acie diſceſſum, uentumq́ in colloquium, allatisq́ in medium cladibus acceptis à domeſtica ſeditione, leuiq́ de cauſa, patrum memoria fratres inter ſe ſobrinosq́, & alia neceſsitudine coniunctos, paricidali prælio occubuiſſe, placuit ita rem componere. A' bello abſtinerent, ſi quid haberent inter ſe fratres, quod expoſtularent, ſingulari certamine deciderent. His conditionibus firmata pace, Colomannus exercitum duxit in Rutenos, qui mulieri tum parebant. Ea ſupplex ad regem uenit, inclementerq́ reiecta, à deſperatione ſumpſit animos & conſilium, nam Hunnos eius auxiliares, in Vngarorum caſtra repentè emittit, hi incautos adorti uertunt in fugam, ingentiq́ ſtrage cædunt. Habuit Colomannus ex priore coniuge Ladislaum Stephanumq́ filios. Amiſſo Ladislao ſuperduxit alterã, quam paulo pòſt dimiſit in adulterio deprehenſam, quum iam ex ea ſuſcepiſſet filium nomine Borich, ex quo natus eſt auito nomine Colomannus. Quumq́ res nouas ſubinde moliretur, Almum fratrem, eiusq́ filium Belam, captos luminibus priuauit. Rumor eſt Colomannum, quum Varadienſis epiſcopus eſſet inauguratus, à Romano pontifice reſecratum, eiusq́ permiſſu, depoſito ſacerdotio creatum regem. Miſit & is in Apuliam copias, à Venetis conducta claſſe, duobusq́ maritimis oppidis occupatis, Monopoli Brundoſioq́ Venetorum præſidium impoſuit. Obijt anno Salutis milleſimo, centeſimo quartodecimo, quum regnaſſet annis uigintiquinque, menſibus quinque.

Habenas regni Stephanus excepit eius filius, qui Roberti Guiſchardi filiam duxit uxorem. Copijs inſuper auxiliaribus in Rutenos immiſit, ut opem duci ferret, aduerſus fratrem bellum gerenti, ſed infecta re, duce mortuo, redijt à principibus regni coactus. Bellum quoque ſuſcepit in Græcos, à quibus maximis affectus incommodis, pacis conditiones accepit. Quumq́ nihil liberorum ſuſcepiſſet, Almi filium Belam, Sobrinũ ſuum, quẽ Colomãnus (ut diximus) ob cęcauerat, in ſpẽ ſucceſsionis erexit, in matrimoniũ data comitis Seruię filia, quæ Geyſam filiũ peperit Exinde lapſus in ęgritudinẽ, defunctus eſt anno, poſtquàm regnare cœpit duodeuigeſimo

Belæ

Belæ tametſi capto luminibus regnum ſtetit, ex eademꝗ coniuge, cui nomen Helena, treis alios habuit filios, Ladislaum Stephanumꝗ & Almum. Crudeliter animaduertit in eos, quorum conſilio Colomannus Almum patrem, ſeꝗ obcæcauerat. Interea Brochus, ex adulterio ſecundæ Colomanni coniugis editus, affectans regnum, Rutenorum Polonorumꝗ copijs adiutus, in Belam ſuſcepto bello, parum feliciter ad locum, cui nomen Sceo, pugnauit. Anno denique principatus ſui decimo, Bela diem clauſit, elatusꝗ eſt in Albenſem baſilicam.

Geyſa patri ſucceſſit, in lucem æditus in priuata patris fortuna, qui fratres ex arce Polon, quam ex improuiſo occupauerant, res nouas molientes facile pepulit. Imperatorem præterea Conradum, Lodouicumꝗ Francorum regem, copias ad recuperandam Hieroſolymam ducentes, hoſpitio ſuſcepit. Exercitum quoquè duxit in Rutenos, ut illatam ſocero perſequeretur iniuriam. Quumꝗ regnaſſet annis uiginti, menſibusꝗ tribus, ab humanis exceſſit, anno Salutis milleſimo centeſimo ſexageſimò primo, ſitus in eodem cum patre conditorio.

Imperium Stephanus excepit, eo nomine Tertius, Geyſa patre ortus. Is à Ladiſlao primùm patruo, moxꝗ eo defuncto, à Stephano Ladislai fratre bello petitus eſt. Sed acie uictor, & ſuperato Stephano, regnauit annis duodecim, morte obita, Stridoni conditus eſt.

Bela, Stephani Tertij filius, ab humanis exempto patre, loco fratris habenas imperij ſuſcepit. Hic externo nullo bello tentatus eſt, ocio potitus pacis, opibus intentus, mores acri cenſura correxit, in facinoroſos animaduertens omnes, undecunquè compertos habuit ex ſua ditione: nec præterea memorabile quicquam geſſit, annis decem & ſeptem, quibus in uita fuit. Apud Albam ſepultus eſt, Emerico & Andrea ſuperſtitibus liberis.

Res ad Emericum peruenit, eaꝗ potitus eſt ocioſe, & abſque iniuria belli, annis circiter nouem. Deceſſitꝗ ſuperſtite filio Ladislao, quem ſuſtulit ex Conſtantia Aragonia: tumulaturꝗ in Agrienſi templo, anno Salutis milleſimo ducenteſimo.

Ladislaus ab eo, nomine eo Secundus, amiſſo patre, regnum breui tenuit: nam intra ſex menſes, adoleſcens adhuc, immaturo raptus eſt obitu.

Ladislai morte, Andreæ Secundo, Ladislai patruo, ad principatum patuit aditus. Huic ex Gertrudis connubio liberi fuere, Bela, Colomannus, Andreas, & Eliſabeth, ea quæ pòſt, ubi hominem exuit, in cœlum relata eſt. Gertrudis autem, quum uni ſuorum fratrum, qui eam uiſum uenerat, Bancabani militis ſororem produxiſſet, in ſe cædem conuertit. Nam Bancabanus, comperto germanæ ſtupro, debacchatus eſt in auctorem, Gertrudimꝗ iteratis uulneribus interemit. Andreas Hieroſolyma duxit exercitum ex uoto, quod Bela pater ſuſceperat. Indeꝗ protomartyris Stephani, Margaritæꝗ uirginis auexit capita, dextrasꝗ Bartholomæi Thomæꝗ apoſtolorum, hydriamꝗ unam ex ſex, in quibus aquam Deus noſter in uinum commutauit. Annos triginta iam regnauerat, quum morbo ſolutus, elatus eſt in cœnobium De Egrus, ut appellant.

Eius liberûm natu maximus, ab ſuo nomine Quartus, imperium Bela ſuſcepit. Hic ex Maria, Conſtantinopolitani Imperatoris filia, genuit Belam, qui uiuo patre deceſſit: & Stephanum. Belæ regno, Tartari cum maxímis Vngariam copijs inuadunt. Iis obuiam Bela progreſſus, apud flumen Sceo, commiſſa pugna uictus, ægrè pedibus ſalutem quæſiuit, omni ferè iuuentute deſiderata. Tartaros Vngaria triennio potitos, in ſua conuerti coegit, inopia commeatuum orta, bellis interiuncta ſatione, ex qua multa hominum milia perijſſe conſtat, etiam poſtquàm Tartari copias reduxerunt. Cum Boemis idem Bela proſperè pugnauit. Apud inſulam Budenſem fato conceſſit, anno regni ſui trigeſimoquinto, elatus in baſilicam Deiparæ Virginis, quæ curationis eſt eorum flaminum, qui ſe Minores appellant.

Mortuo Bela. Stephanus eius nominis Quartus, fratrum natu minimus patri ſucceſſit auſpicijs melioribus: nam domuit Boemos, eorum ſuperato duce Othocaro,

ſecundùm amnem Rapcha, Bulgaros imperata facere compulit: & hæc omnia, intra biennium quo regnauit. Obijt & ipſe mortem, in qua pater, inſula Budenſi, ſuperſtitibus liberis, Ladislao, Mariaꝗ ea, quæ Carolo nominis eius Secundo, Siciliæ regi nupſit.

Ladislaus itaque ſui nominis Tertius, anno ab humanitate Dei noſtri milleſimo ducenteſimo ſeptuageſimoſexto, regium capitis inſigne ſumpſit. Auxiliaribusꝗ Germanorum copijs, Othocarum bello repetit, eoꝗ in acie cæſo, uertitur in Cumanos, qui fines Vngariæ hoſtiliter ingreſſi, populabantur duce Oldamur. Eadem belli fortuna fuit, quæ cum Boemis, nam Cumanis ad internecionem cæſis, uix effuſa fuga pauci elapſi, ad Tartaros uſque penetrauerunt, eosꝗ ad repetendam bello Vngariam facile perpulerunt, omniaꝗ ad uſque locum, qui Peſth appellatur, igni ferroꝗ uaſtarunt. Huic Ladislao, Caroli filia ſui nominis Primi, nupta fuit, ſed ea dimiſſa, plures ex Cumanis uxores ſuperduxit, nec à Legato Pontificis, eo nomine Vngariam profecto, perduci potuit, ut iniurioſe rem uxoriam non tractaret. A' Cumanis, quorum affinitatem cæteris omnibus habuit potiorē, miſerabiliter interemtus eſt, anno principatus ſui decimoquarto, ex eoꝗ regni fortuna relabi cœpit, quum nullam ſobolem reliquiſſet.

Iamꝗ uentum eſt ad Andream nominis eius Tertium, Andreæ Secundi nepotem, eius qui fuit Ladislai, qui nouiſſimè uita functus eſt. Vnde ſatis apparet, Andream & Ladislaum fuiſſe ſobrinos. Andreas enim Secundus, dum redijt ab expeditione, quam ſuſceptam demonſtrauimus in Hieroſolyma, Marchionis Eſteuſis uſus hoſpicio, eius filiam duxit in matrimonium, ex eaꝗ genuit Stephanum, in lucem mortuo iam parte æditum, quem uocant Poſthumum. Huic Veneti generis matrona peperit Andream, cognomento Venetum, quod matre Veneta ortus, Venetijs educatus eſſet. Andreas igitur interempto Ladislao, diadema ſumpſit, annoꝗ principatus ſui ſecundo, bello domuit Auſtriam. Verùm Bonifacius Octauus, efflagitantibus Vngariæ principibus, Carolum Robertum, Caroli Secundi nepotem Mariæꝗ regem Siciliæ, qui Carolo Martello patre natus erat, in Vngariæ regem declarat, eo nomine, quòd Vngariæ regnum magis ad Carolum Robertum, quàm ad Andream pertineret, quoniã Ladislai Tertij ſoror Maria, fuerit auia Caroli, Ladislausꝗ nulla relicta ſobole deceſſerit. Sed ea res Andreæ nihilo profuit, nam contemtis Legatis, quos ob id ipſum pontifex Vngariam miſerat, Andreas, ex quo regimen accepit, annis undecim populos in officio, ſuaꝗ fide continuit, obitaꝗ die, Budæ conditus eſt ad ædem fratrum Minorum.

Mortuo Andrea, Carolum loco regis habebant hi, qui eum euocarant. Verùm Colocenſis Archiepiſcopus, Agrienſis Varadienſisꝗ & Vacienſis, Chianadienſis, Boznenſis, & Scepſenenſis epiſcopi, Venceslaum, quem genuit Othocarus is, quem Ladislaus in acie cæcidit, Boemiæ regem frequentes adeunt, hortanturꝗ, ut Vngariæ regnum capeſſat, quod ad ſe iure pertineret.

Erat enim Venceslaus Annæ, Belæ Quarti filiæ, Veneeslai, de quo toties iam diximus, amitæ nepos. Is extra Bôemiæ fines dum nollet egredi, paterno nomine filium Venceslaum regem dedit Vngaris. Ea res maximè mouit Vngariæ proceres, ut Venceslaum mauellent, quod uerebantur, ne pontifex ius imponendi regis uſurparet. Ac ut facilius, quo iure Carolus & Venceslaus ad regnum niterentur, omnes intelligant, infrà gradus & ſtemma deſcripſimus.

Andreas Secundus, ſtipes.

Ex Stephano { Stephanus natu proximus,
Ladislaus ſine liberis, &
Maria regina Siciliæ.

Ex Maria { Carolns Robertus.
Carolus Marsellus

Anna

Ex Carolo Martello {
Anna Boemiæ Regina
Veneeslaus filius,
Veneeslaus nepos,

Contendentibus itaque Carolo Roberto, quem ſimplici nomine Carolum uocant Vngari, Venceslaoq́ qui Ladislaus ab eis appellatus eſt, cuius res ſuperior fuit, acceptoq́ ſolio, quum non omnes, etiam qui ſtudioſè euocauerant, eius imperata facerent, in Boemiam ſe recepit ad patrem, cum diademate.

Quod occaſionem dedit Vngaris, ut Othonem Bauariæ ducem, regem ſalutarent. Is à Ladislao capitis inſigni recepto, uenit Vngariam, annoq́ à Chriſti natiuitate milleſimo, trecenteſimoquinto inauguratus eſt in regem, à Veſprimienſi Chianadienſiq́ Pontificibus, apud Albam. Quumq́ regionem peteret Cedeln, Bela filio Comite, comprehenſus à Ladislao Vaiuoda Tranſſyluano, coniectus in carcerem. In ſequenti autem anno, milleſimo, trecenteſimo nono, frater Gentilis Cardinalis, A' latere legatus, totum annum moratus Vngariæ, cenſuras, & à pontifice diras in eos promulgauit, qui Carolo non parebant, & in Vaiuodam Tranſſyluanum, quod ereptum Otoni diadema non reſtitueret. Vngari neglecta religione, dirarum ſecuri fuerunt ad annum milleſimum, trecenteſimum decimum, donec in campum, cui Raptum nomen, aduocata undique concione, omnium conſenſus & ſtudia inclinauerunt in Carolum, quem recuperata à Ladislao Vaiuoda corona, de more ornauerunt. Exinde quum arcem obſideret, eo quòd ab eo defecerat aduerſus Vngaros, qui Præfecto fauebant, immite cruentumq́ prælium geſſit, ex eo tamen exceſſit uictor. Vxores habuit treis, Mariam, Chazmeri ducis Polonorum filiam, deinde Beatricem, cui pater, Romanorum fuit Imperator, ſororem regis Boemorum, de familia Lucenburgenſi, tertiam Eliſabeth, alterius Boemorum ducis filiam Ladislai. Quæ duos ei peperit filios, Carolum, qui intra annum, diem clauſit, Ladislaum, quē pater amiſit, exactò propè luſtro, Loyſiumq́, & Andream. Quidam Felicianus eques, regi, eiusq́ coniugi & liberis necem parare per inſidias auſus eſt. Apud Viſſegradum prandebant in regia Calendis Maij, quum Felicianus impetu facto regem percuſſit in dextera, quatuorq́ reginæ digitos amputauit, ſed accurrentibus illicò ſtipatoribus, ipſe trucidatus eſt, omnesq́ coniurati per omnia exempla ludibriaq́ excarnificati, ſupplicio affecti ſunt. Mouit exinde contra Bazarad Vaiuodam, Valachorum hortatu, Vaiuodæ Tranſſyluani, Donyſijq́ filij Ianchga. Principioq́ ultrò à Bazarad pacis honeſtam conditionem recuſauit, eamq́ paulo pòſt, exercitu commeatuum penuria laborante, petere coactus eſt. Pactisq́ cum Bazarad inducijs, exercitum reducebat, ubi uerò quaſdam fauces, præruptis utrinque ripis, anguſtas ingreſſus eſt, Valachi, qui ſubſidebant à tergo fronteq́, repentè ſublato clamore, ſarcinis impeditos Vngaros agrediuntur iniquis locis, omnesq́ ad unum penè trucidauerunt. Ipſe rex, ope familiarium, ſubinde mutata ueſte trepida fuga uix euaſit. Egit etiam cum Ioanne Vigeſimoſecundo Romano pontifice, ut Andream eius filium à maximo natu proximum, Siciliæ regem declararet, aſſentiente Roberto, qui tum rerum in ea potiebatur, quòd Andreæ Ioanna eius neptis nupta erat. Ipſeq́ cum filio profectus eſt ad regnum, ſed infecta re, ſe recepit in Pannoniam, Andrea filio ſine diademate, principatuq́ ſub ipſius Roberti poteſtate relicto. Reuerſus in ſua Carolus, cum Boemiæ Poloniæq́ regibus in Viſſegrado in colloquium uenit, in omnemq́ uitam cum ijs pacem fecit. Ibi quoque cum Carolo fœdus inijt Lochka Rutenorum dux, Chaſmirus Poloniæ Rex, anno Salutis milleſimo trecenteſimonono. regno ceſſit apud Viſſegrado Lodouicū, Caroli filio maiori natu, eius ex ſorore nepoti. Ipſe Carolus obtinuit etiam à patre acceptum Salerni principatum, montemq́ Garganum, regnaq́ Vngariæ, Dalmatiæ, Croaciæ, Ramæ, Seruiæ, Galatiæ, Lodomeriæ, Comaniæ q́, & Bulgariæ quadraginta duobus annis. Annoq́ Salutis milleſimo, trecenteſimo quadrageſimoſecundo, decimoſeptimo Calendas Auguſti uita functus eſt apud Viſſegradum, cadauer Albam translatum, magnificè ſepultum eſt.

Patri

Patri ſucceſſit annos agens ſeptemdecim Lodouicus. Is in finibus Tranſſylluanis domuit Saxones, Alexandrumq; Vaiuodam Tranſalpinum, qui ſublatis animis à patre deſciuerat, imperata facere compulit. Eliſabeth eius mater in Apuliam uenit, indeq; Romam, mox in Vngariam, eueſtigio relicto reuertit itinere. Lodouicus impetum Ioannis Boemorum regis, aduerſus Caſmirum Poloniæ regem, per Legatos expeditione facta conpeſcuit, & Tartaros, qui Tranſſyluanos attentabant, ingenti eorum ædita clade. Cum Stephano Bano Boznenſi rege iunxit affinitatem, ducta uxore Eliſabeth eius filia, cuius opibus elatos Croaciæ principum ſpiritus contudit, coegitq; dicto audientes eſſe. Profectus Iaderam cum copijs, ut eam urbem eximeret, infectare domum redit. Quumq; eius frater Andreas, Siciliæ rex, reſte ſerica ſuſpenſus apud Auerſam fuiſſet, à Ioanna eius nominis prima Andreæ coniuge, Lodouicus non minus ac debuit, ea re permotus, collato exercitu, Neapolim perſequuturus iniuriam pergit, ultrò expeditionem ſequutis, Malateſta Ariminenſi, Philippoq; Mantuano principe, & Franciſco Foroliuienſi. Diffiſa rebus itaque ſuis Ioanna, cum Lodouico Tarenti principe, cui interempto Andrea nupſerat, aduentum Lodouici non expectauit, ſed tribus tantùm longis nauibus appulſi Maſſiliam, inde Auinionem ſe receperunt. Itaque Lodouicus omnium ſummo ſtudio exceptus, Neapoli totoq; regno potitus eſt. Habitaq; in conſcios necis Andreæ quæſtione, Dyrrhachij ducem ultimo ſupplicio affecit. Duosq; Lodouici principis Tarenti fratres, in catenis Vngariam deducendos curauit. eò Carolum quoq;, Andreæ impuberem filium miſit. Ipſe paulo pòſt, impoſitis regni præſidio, Laczk Vaiuoda Tranſſyluano, Volſradoq; De Volſrado equite Germano, cui Neapolim præcipuè credidit, in Pannoniam reuerſus eſt. Quumq; Neapolitani, Campaniq;, eiecto Volfrado deſeciſſent, copiasq; ducerent in Vaiuodam, is obuiam progreſſus in agro Auerſano hoſtem confecit. Exercitum quoq; Lodouici Tarenti principis, prope mœnia Neapolis ipſe Vaiuoda cæcidit. Sed Ioanna Lodouicusq; Tarentinus, Auinione Pontifici uendita, ex ea pecunia reparatis uiribus, Neapolim bello repetebant, quum Lodouicus Vngariæ rex, euocatis undique regni ſui Principibus, auxilijsq; Germanorum peditum quatuor milium, per Adriaticum mare, copias in Apuliæ littus expoſuit ad urbem Sipontum, quam Manfredoniam nunc appellant. Eaq; ſtatim deditione recepta, Germani milites, quum rex hibernaret apud oppidum Bari, quum diripere Sipontum uellent, orta inter ſe ciuesq; & repugnantes Vngaros ſeditione, in cædem uerſi, magna ex parte trucidati ſunt. Reliquiæ Germanorum à Lodouico dimiſſæ hac lege, ne ſe hoſti adiungerent. Ex Baro Lodouicus protinus in Canuſium duxit, in cuius expugnatione, dum per ſcalas muris admotas intrepido gradu nititur, ictu lapidis accepta plaga, prolapſus in arcis foſſam, ope ſuorum, ſuaq; uirtute incolumis euaſit. Inde Neapolim per Luceriam petit, Auerſamq; ſtatim obſidione cinxit, ubi uulnus accepit in pede ex ictu ſagittæ, nec eo deſtitit urbem premere, tertioq; poſt menſe compulit ad deditionem, penuria commeatuum. Nec oppidum ſolum, ſed & arcis Præfectus, Iacobus Pignatellus in regis fidem uenit. Appetente Ludorum ſæcularium ſolenni tempore, quod in melius conuerſo ritu cæremoniarum, Iubileum noſtri uocant, quum regnum præſidio firmaſſet, ipſe Lodouicus in Vrbem uenit, & inde paulo pòſt Vngariam. Sed triennio pòſt uictus, aſſiduis efflagitationibus Clementis Sexti, regno ceſſit Eccleſiæ, fratresq; Lodouici Tarentini, quos apud Villegradum ſeruabat in uinculis, dimiſit, in Venetos ſuſcepto bello, pro recipienda Dalmatia, quam Vngari conturbatam occupauerant. Obſeſſoq; Taruiſio, quum plura circum finitima oppida ui cepiſſet, Legatos obſidioni caſtriſq; præfecit, ipſe paruo præſidio domum redijt. Et iam non tantùm Dalmatiam receperat, ſed antiqui quoq; Venetorum iuris aliqua redegerat in poteſtatem, ſed ea poſtea, pacta pace cum Venetis, reſtituit. Ab incurſionibus etiam Lituanorum Rutenos exemit, eamq; gentem per ſuos aliquandiu Duces adminiſtrauit. Auxilia ter Eccleſiæ miſit in Italiam, contra uim tyrannorum, qui contrectabant ea, quæ Pontificis erant, Barnabamq; & Ga

leaz

leaz Vicecomites, inſeſtos Bononiæ compeſcuit. Alberto præterea Auſtriæ duci ſuppetias tulit in Turegienſes, qui ab eo defecerant, hi noſtro tempore ſocij ſunt Heluetiorum. Suſcepit expeditionem quoq; in Vulgariam, & Strachmerum Vulgariæ, ut ſemetipſe nuncupabat, Imperatorem imperata facere coegit, ac habuit in cuſtodia apud arcem Gamnech, demum recepta ab eo fide, iuramentoq́;, ſe dictó regis obedientem fore, nec unquam hoſtilia moliturum, dimiſit in regnum. Mouit & aduerſus imperatorem Carolum, uerſus Morauinum, ſed nulla memorabili re geſta reduxit exercitum. Eius auunculo Chaſimero uita functo, Poloniæ regem ſe geſſit. Ab omnibus Vngariæ finibus Hebræos exegit, hiq́; ſe in Auſtriam Boemiamq; receperunt. Condidit, & Eremitarum cœnobia, ſacellaq́; Deiparæ uirginis honori dicata. Lodouici principatu, eoq́; maximè adnitente. Cumani Tartarorum cæremonijs abiectis, ad uerum Dei cultum, Chriſtianumq́; dogma tranſierunt. Eorum ſequuti ſunt exemplum in Bozna Patrini, Sclauiq́;, ſed in religione diu non perſtiterunt. Per idem tempus, Olachi Moldauiam uacuam cultoribus occuparunt. Habuit Lodouicus in matrimonio Margaretam, quæ nullo edito partu, maturè deceſſit, ac Eliſabeth, ex qua tres tantum puellas ſuſcepit. Quarum Catharinam natu maximam, uirginem, innuptamq́; extulerũt, alteram nomine Mariam Sigiſmundo Brandenburgenſi Marchioni collocarunt, cum ſpe ſucceſſionis in regnum Pannoniæ. Tertia fuit Aduiga, cui Poloniæ regnum ceſſit in partem paternæ hæreditatis, quæ Principum conſenſu, Iagulæ nupſit, Lithuanorum regulo, qui nuper acceperat Chriſti religionem cum duobus fratribus, ipſoq́; die luſtrico ſacri baptiſmatis, pro Iagula Ladislaus eſt appellatus. Obijt autem Lodouicus tertio Idus Septembris, anno Salutis milleſimo, trecenteſimo octogeſimoſecundo. Conditus in ſacello iacet, quod ipſe uiuens in baſilica diuæ Virginis, apud Albam conſtruendam curauerat, regnauit annis quadraginta, menſe uno diebus uiginti duobus. *Hucuſque ſecunda Bonfinij decas.*

A' morte Lodouici, Pannoniæ regnum recidit in Mariam. Lodouici filiam, quæ biennio poſtquàm capitis inſigne ſumpſit, ab ijs, qui maximè ſibi debebant, à Lodouico patre ſummis affecti beneficijs, inita conſpiratione, ualde laborauit.

Euocatus enim Carolus Andreæ filius, è regno Siciliæ, per Epiſcopum Zagrabienſem, claſſe delatus, oram Signiæ tenuit, inde Zagrabiam profectus, Budam tranſijt, per ſpeciem componendi tumultus, ex commodo ſororis. Ab utraque Regina, matre filiaq́; obuiam progreſſis, honorificè exceptus, arcem occupat. Eliſabeth cũ filia Maria metu periculi elapſæ, à fuga retrahuntur, Albamq́; cum rege deductæ ſunt, ubi Carolus accepto diademate, Budam reuerſus. Haud ita multò pòſt Eliſabeth, & Nicolai Palatini de Gara, per ſpeciem colloquij, circumuentus inſidijs, à Blaſio Forgach accepta lethali plaga, comprehenſus in carcerem coniectus eſt, ubi uel ex uulnere, uel indito ueneno uitam miſerabiliter exhalauit. Ipſæ uerò Reginæ forte extra Budæ muros egreſſæ, modico familiarum comitatu, uix oppido, cui nomen Diaco, propinquauerant, & ecce Ioannes Banus de Horuath eas adortus, Nicolao Palatino, Blaſioq́; obtruncato, captiuas agit. Proximaq́; nocte, Eliſabeth in proximum flumen mergitur, Mariam Banus in Croaciam deduxit, ibiq́; in uinculis habuit in arce Cupræ, donec aduentu Sigiſmundi Marchionis, ipſius Mariæ ſponſi, qui nunciabatur ualidam Boemorum manum ducere, territus, adactam iurare Reginam, iniuriam non ulturam, dimiſit ad Sigiſmundum, Budam.

Salutis igitur anno milleſimo, trecenteſimo octuageſimoſexto, regni Principes, habito conuentu, referente Regina, apud Albam decreuerunt, ut Sigiſmundus, celebrato connubio, Pannoniæ regnum capeſſeret. Ornatus itaque corona, contractas undique copias in Banum, Ioannemq́; De Horuath, ut iniuriam coniugis, cædemq́; ſocrus ulciſceretur, educit. At ipſe Banus, ubi Poſegheuar oppidum, quò ſe receperat, obſidione premi uidit, amne proximo Sauæ tranato, fuga peruenit in caſtrum Dobor. Inſequente Sigiſmundo magnis itineribus, & iam poſitis ad oppidum caſtris, ad ſolitas artes conuerſus Banus, elabi tentauit, ſed in hoſtes incidit, ad Sigiſ-

mundumq́;

dumꝗ deductus eſt. Qui Dobor expugnato, Boſnaꝗ & Croacia coactis imperata facere, Ioannem Banum, omnibus exemplis antea cruciatum, ultimo ſupplicio affecit apud urbem Quinqueeccleſienſem, contentus Epiſcopum Zagrabrienſem, quoad uixit, exilio mulctauiſſe. Moldauiam deinde domuit, Stephanoꝗ Vaiuodæ ueniam petenti dedit, coactumꝗ iurare in eius uerba, tributum quotannis de more perſoluturum, dimiſit in honore magiſtratus. Sextus agebatur annus, ex quo regno potitus, exercitum conduxit in Valachos, qui Turcas euocauerunt in auxilium, rebusꝗ proſperè geſtis, ac hoſtibus profligatis, oppidum Nikod obſidione cinxit, ac ui cepit. Interea Regina diem clauſit, & Ladislaus, cui nupta Reginæ ſoror erat, Poloniæ rex, Vngariæ regnum iure hæreditatis ad uxorem ſuam trahebat, ingentiꝗ manu Vngariæ fines ingreſſum Ioannes Strigonienſis pontifex, quoad maiores aduenirent copiæ, moratus eſt. Interea Turcarum princeps Amurathes, qui Græcis inter ſe ſuper imperio diſſidentibus, ex Acca traiecerat in Europam, magnamꝗ Traciæ partem ſubegerat, obijt diem. Eiusꝗ filius Paſahites, incredibili ſucceſſu omnem Thraciam, Theſſaliam Macedoniamꝗ, Phocidem & Bœotiam occupauerat, & iam Myſiam, quam Bulgariam uocant, Vngariæ contributam bello petebat, unde Sigiſmundus ab eo, miſſo caduceatore petijt, ut ab eo conatu deſiſteret. Is aſtuto callidoꝗ conſilio reſponſum diſtulit, quoad tota prouincia potitus eſt, pòſt armorum uaria genera conſerri iuſſit in quandam ſuæ domus aulam, accerſitoꝗ caduceatori. Hæc (inquit) poſſidendis Myſiæ finibus habeo iura, arma digito monſtrans. Ex quo Sigiſmundo neceſſe fuit, anno regni ſui decimo, collatis undique uiribus, expeditionem ſuſcipere contra Turcas. Habuitꝗ uoluntarios belli ſocios ex Anglia Galliaꝗ plurimos, illuſtri loco natos, & in ijs Burgundiæ ducem, qui ſtudio defendendæ religionis ultrò, ſuis ſumptibus ad id bellum properabant. Etiam Myſiæ fines agmen Sigiſmundi tenebat, oppidaꝗ Oriſzum & Biolinium, Turcarum præſidio firmata, uicerat, quum caſtra circa Nicopolim poſuerunt, anno Salutis milleſimo, trecenteſimo nonageſimo ſexto, intra Calendas Octobris. Ea re Turcarum principi nunciata, quàm maximis potuit copijs, Bulgariam proficiſcitur. Ad diem prælio conſtitutum, dum Galli primam aciem ſibi expetunt, primumꝗ hoſtium impetum ſuſtinere, pulchrum ducunt, auidius incohato prælio, prius quàm omnis acies explicaretur, ab equis deſilierunt, ut æquo Marte cum Turcis experirentur. Quumꝗ equi ſine cuſtodibus in caſtra rediſſent, Vngari Gallos ab hoſte cæſos rati, tumultuari cœperũt, ordinibusꝗ turbatis, à Turcis grauiter inſiſtentibus in fugam coniecti, Sigiſmũdum quoꝗ traxerunt, is primò Conſtantinopolim, deinde Rhodum, demum Dalmatiam Croaciamꝗ peruenit. Interea Pannoniæ quidam principes, uerſis in Ladislai iam defuncti filium ſtudijs, è regno Neapolis euocant, ſed is infelici patris euentu monitus, approperandum minimè ratus, aliquandiu rem diſtulit. Interim Ioannis Strigonienſis Pontificis, illorumꝗ de Canuſa, Ioannisꝗ de Maroth ope, Sigiſmundus in regnum receptus eſt, ſed non ita multò pòſt à principibus in carcerem coniectus, in oppido Soclos cuſtoditur. Tum Ladislai uexillum per Vngariam circumfertur, lætisꝗ multorum acclamationibus abſens, rex appellatur, ad ea Ladislaus inter in Vngariam capeſſit. Interea Sigiſmundus fruſtratis uinculis elapſus eſt, opera cuiuſdam uiduæ, quæ Nicolai Palatini fuerat uxor, eorumꝗ mater, quibus cuſtodia Sigiſmundi credita erat. Ab ijs itaque Morauiam deducto Sigiſmundo, dedito iam ſuæ fugæ rumore, diuerſarum partium factiones inteſtina bella excitauerunt. Ipſe uerò Sigiſmundus, exercitu properè coacto, popularibus ſuis obnixè nauantibus operam, fauentibus etiam nonnullis Vngaris, Vngariam redijt, nec multò pòſt ſua recuperauit. Ad eam famam Ladiſlaus, qui iam Dalmatiam magnis itineribus appulerat, è ueſtigio Neapolim redijt. Sigiſmundus aduocato totius regni conuentu, Stephanum Vaiuodam ultimo ſupplicio affecit, apud oppidum Cheuceuſum, ſociosꝗ coniurationis partim egit in exilium, partim capite damnauit, eoꝗ terrore continuit omnes in officio, nec inteſtino bello ſollicitatus eſt in uita. Quumꝗ regnaſſet annis uiginti

tribus, i.

tribus Romanorum rex creatus eſt. Iterumq́ bellum mouet in Turcas, obſeſſaq́ arce Chalabocz, accepta clade, multis deſideratis, domum rediJt. Per idem tempus ſuperſtitio, quam uocant Huſsitanorum, in Boemia à Ioanne Hus, in Anglia à Ioanne Vikleff inſtituta eſt, & cœtus Adamitarum, qui primi parentis exemplo, nudi degebant in ſpeluncis, omnia quærentes in commune. Quumq́ maximus eorum natu, rem diuinam ſuo ritu perfeciſſet, ad plebem conuerſus, illa Geneſeos effatus uerba, Creſcite & multiplicamini, reſtinctis luminibus, omnes paſsim diſcurrebant ad amplexus illius, quamcunque ſors obuiam proximamq́ dediſſet. Is hominum furor quum breui tantùm cōualuiſſet, ut non modò ſe ab aliorum iniuria tueri, ſed ultrò etiam bello peterent eos, qui non idem ſentirent, Sigiſmundus, ex Pannonia Germaniaq́ collectis copiJs in eos mouit. Hi uerò duce Ziſca luſco, qui altero captus erat oculo, raptis armis obuiam progreſsi, imperatorem uertunt in fugam, tanto ardore impetuq́ ferebantur, inſigne calicis in uexillo portantes, nam & hic error eos tenebat, ut contenderent in utraque ſpecie cōmunicandum. Quumq́ Sigiſmundus concilio Conſtantienſi intereſſet, hi quibus proficiſcens Vngariæ gubernacula commiſerat, aduerſus Herouiam Spaleti ducem, qui ſpecie uendicandæ libertatis Vngariæ, res nouas moliebatur, infeliciter pugnauerunt. Annoq́ trigeſimoquarto, quàm regnare cœpit in Vngaria Sigiſmundus, inſigne diadematis accepit ex regno Boemiæ, & ſi longe prius eo potitus erat, Venceslao fratre ſublato. Tumultus inſuper excitatus eſt à ruſticis affectātibus, ut iactabant, regnum, qui diu uagati longè lateq́ igne ferroq́ uaſtatis omnibus, ægrè tandem ſuperati ſunt. In capita coniurationis ultimo ſupplicio animaduerſum, alios effuſis oculis, aut præciſis manibus ad unum dimiſit. Exinde Sigiſmundus in urbem uenit, ubi ab Eugenio Quarto pontifice maximo, imperiali corona coronatus eſt. Vngariam'què magno enm plauſu quaſi triumphans ingreſſus. ad compeſcendos Boemiæ tumultus recta pergit, ſubitaq́ ui morbi correptus apud oppidū Pragam, grauis etiam annis, ut Vngaros illuc eum ſequutos à faucibus Huſsitanorum eximeret, aggrauante etiam morbo, extra Boemiæ fines efferri uoluit. Sed nondum peruenerat in Pannoniam, quum feſſus ætate ægritudineq́ & itineris labore, apud Znoimam migrauit è uita. Quum regnaſſet apud Vngaros annis quinquaginta uno, in Boemia ſeptendecim, rexq́ Romanorum fuiſſet annis uigintiſeptem, imperatorq́ quinque ætatis agens annum ſeptuageſimum, elatusq́ ad baſilicam Varadienſem, conditus in ea iacet. Vngariæ Boemiæq́ regnum, Sigiſmundi gener, Auſtriæ dux excepit, Eliſabeth unicam Sigiſmundi filiam, ex ſecunda coniuge nomine Barbara, Ciliæ comitis Hermanni filia, habèns in matrimonio quam uiuo patre, cum ſpe ſucceſsionis ad utrunq́ regnum ſpoponderat.

Is Albertus anno Salutis milleſimo, quadringenteſimo duodequadrageſimo Calendis IanuarJs, apud Albam coronatus eſt. Eius principatu Pānones res omnium Teuthonicorum, qui negociabantur, aut alia de cauſa ſedes habebant in finibus Vngariæ, diripuerunt, ædita ingenti eorum cęde. Copias etiam duxit Albertus in Huſsitanos, qui ſe receperant ad oppidum Tabor, ab ſe conditum, natura loci & opere munitiſsimum, quumq́ tribus menſibus obſidione fruſtra cinxiſſet oppidum, in fecta re domum rediJt. Exercitum quoque numeroſum coegit aduerſus Turcas, qui quum diu morarētur, occupati expugnādis Raſcia. Epiro Aetoliaq́, Pannonos ſlonga in caſtris expectatione grauati, quum Lupo gentili lingua conclamaſſent, inuito rege, ad propria redierunt. Albertus aduerſa ualetudine correptus, itinere non intermiſſo quum Viennam contenderet, inualeſcente morbo, diem clauſit in oppido Neſine, quum biennio ferè regnaſſet, anno Salutis milleſimo quadringenteſimo undequadrageſimo, relatusq́ Albam, ibi ſepulturę honorem ſortitus eſt. Eliſabeth, uxor Alberti ferens uterum, poſt uiri mortem rem tenuit. Ambigētibus Vngaris, utrius ſexus æditura partum foret, Eliſabeth in deteriorem magis inclinabat, & puellam ſore certis argumentis augurabatur.

Itaque ea auctore, regni principes miſsis legatis euocauerunt Vladislaum Litua-

niæ ducem, fratrem Chaſimiri Poloniæ regis. Interim regina puerum peperit, cui nomen Vladislaus etiam fuit. Verùm ſerò reuocatis Senatoribus, Vladislaus dux in Vngariam magnis itineribus, rapto uenerat agmine, plurimorum ſtudijs exceptus ad regnandum: nec eo ſecius Eliſabeth, cum ſuæ factionis hominibus, infantem quatuor à partu menſium detulit Albam, coronaq́ de more ornatum, peractis ſolennibus, Viſſegradum redijt. Tenebat Vladislaus Budæ arcem, ſponte à præfecto facta deditione. Diadema ſecum regina ſeruandum aſportauit, cluſis'que procenbus, & filium & coronam emandauit ad Fredericum Stiriæ ducem, qui creatus Romanorum rex erat, & pueri conſanguineus. Quumq́ uaria fortuna diu certaſſent, Vladislai factio ſuperior fuit, opera præcipuè Ioannis de Hunyad, à quo Mathias Vngariæ rex originem traxit, Vladislausq́ rex appellatus, inſigne capitis accepit. Per eoſdem dies ipſe Ioannes de Hunyad Vaiuoda Tranſyluanus, aduerſus Turcas feliciter ſæpe pugnauit. Agebatur de conditionibus pacis inter Eliſabeth & Vladislaum, per legatum quẽdam de latere, quum repentè Eliſabeth è uita exceſsit. Induciæ annorum decem, Turcas inter & Vngaros pactæ ſunt, quas Vngari graui ſua clade uiolauerunt. Nam commiſſo prælio, rex Vladislaus in acie deſideratus, & ipſi fuſi fugatiq́; maxima accepta clade uix euaſerunt, anno principatus Vladislai quarto. Rebus afflictis, Vngari animum appulerunt ad Ladislaum puerum, Alberti filium, quem apud Fredericum educari demonſtrauimus. Habitoq́ ſolenni conuentu totius gentis in campo Racos, anno Salutis milleſimo quadringenteſimo quadrageſimoſexto, uno conſenſu regem creant Ladislaum, tutoremq́ impuberi dant Ioannem Hunyad Vaiuodam, moderaretur omnia, quouſque rex integræ eſſet ætatis. Is Ioannes, accepta tutela, nihil habuit antiquius, quàm Drakul ulciſci, & eum quoq́ Vaiuodam, qui Ioannem detinuerat in uinculis, ad uſque ſuperioris Vladiſlai mortem. Expletoq́ eius pœna animo, rebusq́ pro tempore compoſitis, Ioannes & Vngari, à Frederico diadema, regemq́ ſuum repoſcunt, Optimatesq́ unà cum Ioanne, Viennam regem ſalutatum profecti ſunt, Ipſeq́ Ioannes titulo comitatus Byſtrienſis honore iureq́ donatus eſt à rege, nec non inſignibus rubri Leonis in albo campo. Per eoſdem dies, Nicolaus Quintus Romanus pontifex omnes cruce ſignatos euocauit, duceq́ Ioanne Capiſtrano, uiro ſummæ ſanctitatis, eius ſectæ, quæ Minorum dicitur, in Pannoniam finitimaq́ loca miſit, ut bellum cõtra Turcas gererẽt. Nam Mahumetus Amurathis filius, obſidione Conſtantinopolim cinxerat, & antequàm noſtri auxilio irent, expugnauit.

Ladislaus annum agens quartumdecimum, Chriſtiani natalis anno milleſimo quadringenteſimo quinquageſimo tertio uenit in Vngariam, biennioq́ pòſt Mahumetus uictoria Conſtantinopolis elatus, Vngariæ fines ingreſſus, obſidione cinxit oppidum Nandoralbenſe. Quumq́ rex Ladislaus, & comes Vdalricus, Ladislai maternus auus, cuius conſilio gerebat omnia, Viennam fuga petiſſent, auderetq́ nemo cum tam numeroſo horrendoq́ hoſte congredi, Ioannes Vaiuoda comes Byſtricenſis ultrò nomen dedit, & ab omnibus deſperatam ducis prouinciam ſumpſit, hortatuq́ Ioannis Capiſtrani plurimi mortales eum ſequuntur. Primumq́ nauali prælio Fortuna fauit Vngaris, deinde machinis tormentisq́ mœnibus, intra quindecim dies, ex quo uenerant, adeo concuſsis, ut leui momento caſura uiderentur, circa arcem acri pugna diu certatum, uerſaq́ Fortuna ab Vngaris ad Turcas aliquoties eſt, ad ultimum fuſus, ac in fugam uerſus, omnia opera machinasq́ amiſit. His ità geſtis, comes Byſtricẽſis incidit in aduerſam ualetudinem, ex qua paulo pòſt moritur, Vladislao Mathiaq́ ſuperſtitibus liberis: haud ita multo pòſt, & ipſe Ioannes Capiſtranus ab humanis exceſsit. Ladislaus interea, quem Viennã cum Vdalrico profectum demonſtrauimus, in regnum redijt. Quumq́ comes Vdalricus in caput filiorum Ioannis Vaiuodæ nefaria moliretur, ab Vladislao Vaiuodæ liberûm natu maximo præuentus, in arce Nandoralbenſi ſuſceptus hoſpitio, ab Vladislao trucidatur. Ea cædes admiratione formidineq́ regem ſimul & principes Vngariæ per-

culſit

culſit, indeꝗ ſtatim mouerunt uerſus oppidum Themeſuar. Ipſeꝗ Mathias Vladiſlai frater, alter Vaiuodæ filius, & Eliſabeth Mathiæ mater, obuiam progreſsi, regem benigno hoſpitio ſuſceperũt, ab eoꝗ ueniam cædis Vladiſlao facilè impetrauerunt, affirmante, inuito rege ſe non perſequuturum comitis Vdalrici mortem. Verùm quum Budam ueniſſet, aſsiduis quorundam ſuaſionibus inſtigatus, ab Vladiſlao pœnas ſumere ſtatuit: ſed expectabat occaſionem, ut uno tempore, unaꝗ cauſatione & Vladiſlaum ultimo ſupplicio afficeret, & Mathiam fratrem in carcerem conijceret. Interea crebris nuncijs afferebatur, adeſſe Turcarum copias: ac Vladiſlaus exemplo patris in eas iturus, quum bello neceſſaria pararet, hortantibus ijs qui maximè eius optabant necem, dedit operam ut Mathias quoꝗ ad regem ueniret, ut per eius abſentiam uicem perſonamꝗ ſuam ſuſtineret: oblitus mandatorum patris, qui moriens uetuit, utrunque ſimul apud regem uerſari. Simulac itaque Mathias Budam uenit, ambos in uincula cõiecit, tertioꝗ exinde die Vladiſlaus ſecuri percuſſus eſt. aiunt adhuc poſt tertium ictum, ut erat manibus poſt terga uinctis, ſeſe in pedes erexiſſe, atque multis audientibus expreſsè loquutum. Cõmouit Vladiſlai caſus multos, qui properè correptis armis, aduerſus ſontes inſontesꝗ iuxta debacchati, peruaſtatis igne finibus, ingentes ediderunt ſtrages. In ijs Michael Zilagij de Horogzeg, auunculus Vladiſlai comitis, Tranſyluanos aggreſſus, omnia breui redegit in poteſtatem. Quumꝗ fracto carcere euaſiſſent aliqui, qui cum Mathia ſeruabantur in uinculis: ex eo, abducto ſecum Mathia, Viennam petijt, ibiꝗ Mathiam Paulumꝗ Modrat cuſtodiendos reliquit. Ipſe in Boemiã profectus eſt: Pragæꝗ moratus aliquandiu, ſubita morbi ui correptus, paucis exinde diebus obijt, non ſine dati ueneni ſuſpicione, anno ętatis duodeuigeſimo, quoto tempore regnaſſe dicẽdus eſt: quia poſthumus à partu Alberto patri ſucceſsit, annoꝗ Salutis milleſimo quadringẽteſimo duodeſexageſimo apud baſilicam Pragenſem ſepultus eſt.

Allato nuncio mortis Ladiſlai, Pannones uniuerſæ gentes indicto conuentu apud urbem Peſthenſem, de creando nouo rege agere cœperunt, unoꝗ conſenſu ad Mathiam conuenerunt: accepta'que Michaelis Zilagij ſponſione, Mathiam fratris Ladiſlai necem non ulturum, ita eum abſentem regem appellarunt, hac lege, ut quinquennio Michael Vngarię rem gubernaret, quouſque Mathias imperio maturior eſſet. At Boemi Georgium de Podebra regem ſibi creãt, eum qui pro Ladiſlao puero iam defuncto Boemiæ præfuerat. Hic Georgius, incertum quomodo, Mathiam tamen habuit in poteſtate, ſeu uiuente adhuc Ladiſlao, ex arce Viennenſi deductum: ſiue poſt Ladiſlai mortem, falſo regis nomine ſignatis literis. non antea certè dimiſit, quàm filiam eius uxorem duxit. Connubioꝗ iam celebrato, acceptaꝗ à ſocero magna pecunia, uenit in Vngariam: primoꝗ ingreſſus oppidum Straznice, plura domi foriſꝗ egregia edidit facinora: ſextoꝗ demum, quàm regnare cœpit, anno apud Albam capitis inſigne cæpit. Oppidum Iaycza ab obſidione Turcarum exemit, comitatumꝗ Sirmienſem ab eorum populationibus. Boemum quoque Suyhlam, uirum bellicoſum: Fredericumꝗ Romanorum regem, qui regnum Vngariæ affectabat, acie ſuperauit. Tranſyluanos, qui alio creato rege ab eius fide defecerant, recepit, & imperata facere compulit. Stephanum Vaiuodam, cum magna manu contra ſe uenientem noctis, ſilentio fudit, fugauit'que. Sumpſit expeditionem contra Boemos Huſsitanos, quibus cum continenter bellũ ſeptennio geſsit, magnamꝗ Boemiæ partem ſuo ſubiecit imperio: Boemiæꝗ rex appellatus, in urbe Olomucenſi de Boemia coronatus eſt. Archiepiſcopus interea Strigonienſis, & pontifex Quinqueccleſienſis, Cazimirum Cazimiri, Polonię regis filium, priuatis conſilijs euocant ad Vngarię regnum capeſſendum. qui potitus arce Nitrienſi, obſeſſus à Mathia, uix fuga in Poloniam euaſit. Ipſeꝗ Mathias non contentus recepiſſe ſua, miſsis in Poloniam copijs, omnia cædibus impleuit. Quum'que Cazimirus in finibus Sleſianis res nouas moliretur, utrinque cõparatis ingentibus copijs, ad urbem Vratiſlauienſem caſtra caſtris contulerunt. Sed antequam de ſumma rerum dimicaretur, agi de

pace cœptum: qua firmata à bello diſceſſerunt. Inde Mathias exercitum reducens, oppidum Sabatz, Turcarum præſidio firmatum obſedit, atq; ui ccpit. *Hucuſque tertia Bonfinij Decas.* Iterumq; bellum contra Fredericū geſsit, multaq; iuris eius oppida redegit in poteſtatem, & in his urbem Auſtriæ Viennā. Habuit uxorem ſecundo matrimonio Mathias Aragonem Beatricē, Ferdinandi regis Siciliæ natu minorē filiam. Quumq; Turcæ maritimos Apuliæ fines occupaſſent, Mathias auxiliares Vngarorum copias miſit. Obijt nulla ſuperſtite ſobole, trigeſimoſeptimo, quàm regnare cœpit, anno. Vngariæ regnū competitores ad ſe quiſq; trahebāt, Maximilianus Romanorū rex, & Vladislaus Cazimiri Poloniæ regis filius, quē mortuo Georgio de Podebrad, Boemi regē ſibi creauerāt ea lege, ut ſineret Huſsitanos ex inſtituto uiuere, quem Mathias (ut iam dictum eſt) magna regni ſui parte ſpoliauerat. Quumq; ſtatim poſt obitū Mathiæ, Vladislaus Boemiæ regnū, Maximilianusq; Auſtriam occupaſſet, uterq; reginæ Beatricis (eius enim maxima apud Vngariæ principes, ob naturæ liberalitatem, auctoritas erat) gratiam captabat.

Quum uerò Maximilianus cunctaretur eam ducere, præuenit Vladislaus: adiunctaq; ſibi matrimonio Beatrice, ſuperior fuit. Ipſeq; paulo pòſt omnibus iam pacatis, Vngariæ rex appellatus, inſigne capitis accepit: cum Maximiliano pactus, ut ſi decederet abſq; legitima prole, Vngariæ Boemiæq; regna ad eum eiusq; ſucceſsores peruenirent. Sed haud ita multo pòſt diuortium cum Beatrice fecit. nam regno priuatā compulit aſſentiri futuris cum altera nuptijs, affirmans nunquā ſecū matrimonium traxiſſe: grandiq; pecunia ab Alexandro Sexto pontifice maximo impetrauit, ut ei liceret aliam ſuperducere. itaq; filiam domini de Candala Vaſconis, uxorē ſibi iunxit.

MICH. RITII LIBRI SECVNDI FINIS.

P. CALLIMACHI EXPERIENTIS ATTILA.

GOTTHOS, ſiue agri inopia domi laborantes, ſiue benigniorē cœlo terraq; patriam quærentes, Berith duce, ingenti multitudine originū ſuarum inſulis auctos, excepit prius id littus Germani Oceani, cui hodie quoq; nomen Gotthiſcantia. Qua regione etiam poſtea improbata, ſub Filmiro, quinto à Berith rege, pulſis indigenis, Vlmerigorum terras occupauêre. Deinde uiribus animiſq; adauctis, cæteras penè omneis terrarum orbis partes, uaria bellorum fortuna euentúque peruagati, cum interim alij atque alij iugi ſucceſsione apud eos regnarent: tandem uerſi in Pontum, inter Bicem paludem & Boryſthenis oſtia ſedem cum cepiſſent, ad ſuorum ducum nomina ſuum accommodantes, qui propinquiora flumini tenuêre, Viſſogtthos, cæteri Oſtrotgotthos ſe appellauêre. Vnius tamen eiuſdemq; regis nutum omnes intuentes, inde ſubiectis ſibi Vandalis, Marcomannis, Quadorumq; nomine uniuerſo, circumtulere arma ad Septentrionem: quo tempore imperij eorum ſumma erat penes Emenricum Amalum. Quem plerique laudibus Alexandri Magni æquandum putant, gloria rerum geſtarum, domitis ſubactiſq;, ductu auſpicijſq; ipſius Herculis, Roxolanis, Venetis, Helſtorumq; populis, cum nationibus cæteris, uſq; ad glacialē Oceanum. Eam gerendorum bellorum audaciam ac felicitatem, ſic undiqueſà Gotthis ingenti nominis ſui terrore circumactam, florētibus tum maximè Emenrici rebus prouocatam, poſt multa certamina, uiciſſim aduerſo proſperoq; euentu commiſſa, ſubmouère procul à Bice, Pontiq; littoribus: tenuêreq; aliquandiu ſub imperio Hunni. De quibus tradita ab authoribus ſummatim repetam, quò uitæ, moribusq; & bellis Attilæ ipſorum quarti à tranſitu in Europam regis explicandis, ſi qua humanæ uirtutis modum in eo uiro ſupergreſſa uidebuntur, relato ad Deos originis argumento, fidem accipiam. Scribunt pleriq;, Filmirū Gotthorū regem. Sed rerum antiquarum

rum

rum peritiores memoriæ proditū reliquere, Idantirſum exercitu luſtrato, nonnullas fœminas, alirumnas Scythæ uocant, ultra communem aliarum ſpeciem corpore atq; indole auguſtas, Scytharum caſtris excluſiſſe, easq; ſubinde in ſolitudine trans Mæotidem in Aſia agitantes, à Faunis & Satyris cōpreſſas, Hunnos genuiſſe quorum mox ſoboles tanta fœcunditate propagata, ut credi par foret, Deorum quoq; cuiuſpiam ad id operam acceſsiſſe. Sic geniti, ſic propagati, nullius uſquam diuinæ aut humanæ rei commercio, cum alio quopiam genere hominum habito, diu natalia loca, ab omnibus lingua, uictu, habitu, moribus diſcrepantes incoluere, ſine ullis ædificijs, ſub diuo paſsim, & tantum ferarum pellibus, aduerſus cœli terræq; rigorē & tempeſtates circum tecti magis, quàm amicti, ſine ulla inter ſe cultus iactatione, Capitū tegumēta, galericuli incurui informesq;: ac multo informiores ex libro calcei, ſub hœdinis pellibus crurū inuolucrū. Sed nec ullo colendi agri ſerendarúmue frugum uſu cognito, uenatum, paluſtriumq; arundinum radices (quas regio prædulces fert) pro cibo habuere: & eum quidem neq; coctum, neq; ſaporibus incitamentis'ue gulæ adulteratum, ſed aut in ſole, aut ſub alis calefactum. Non religio apud eos, numinis'ue ullius uel metus, uel reuerentia. Corpora hirſuta, facies terribilis ac minax, de ſæuientibus in filios parentibus ipſo natali die, marium ſcilicet omniū genas candenti ferro inſecando, & ante primam alimoniam uulnerum patientiam incutiendo ex: quo ſine formæ uenuſtate ferè imberbes ſemper, cicatricoſa & ſulcata cute, tempeſtiuam pilorum gratiam non admittente. Cæterum ad robur, ualetudinemq;, cum agilitate admiranda, tanta ſitis, inediæ, frigoris, cæterarumq; humanarū neceſsitatum tolerantia, ut uel exinde diuini in eis ſeminis origo argueretur. Argenti aut auri nec uſus, nec poſſeſsio: uilium ac promiſcuorum commercia permutatione exercentibus, diuitiæ ſolæ & gratiæ in armentis maximè equorum, quibus inſidere iam tum à pueritia honeſta meditatione aſſueſcentes, facilè poſtea nationes cæteras obeundis equeſtri diſciplina prœlijs ſuperarūt. Iracundum, ſed per ſe deſerens, nouarum rerum ſtudioſum, ac prædæ immodicè cupidum, paulatim deinde aut domi excogitata, aut peregrè accepta lanificij ratione, paulo humaniori habitu ſeſe excoluere. Religio quoq; inceſsit animos, ſuſcepta Iouis, Veneris, Mercurij, ſed in primis Martis ueneratione: quorū deorum à Scythis myſteria cùm accepiſſent, etiam Scythicis nominibus appellabant. Sed & prædæ ſtudio graſſantes in gentes alias, ut quæque proximior erat, & minus ualida, à ſaxis fuſtibusq; uel duratis igne, uel cornibus exaſperatis, quæ tela à principio illis fuêre, ad noticiam prius armorum, deinde etiam ad uſum peruenere, arcuumq; in primis. tantum ſtudium exercenda iuuentute impendêre, ut eos quoq; ipſos, à quibus ſagittandi peritiam accepiſſent, breui antecellerent. Iam tamē frequentibus incurſionibus rapinisq; gladiorū etiam ac loricarum ingentē numerū adepti, iuuentutis ſuæ maiorem partem propè iuſtis armis ad Scytharum ſpeciē armauerant, cùm Baudetes, poſt regiam ſtirpem primæ apud eos nobilitatis, uenandi ſtudio ceruam inſequens, ſic ante ſe fugientē, ut laſsitudini mox ceſſura uideretur, non prius abſtitit, quàm ſuperata Mæotide, ſe uelut in orbem aliū elapſum uidit. Cum itaq; cerua, quā oculis pedibusq; ſubſecutus uſq; ad paludis extrema progredientē nuſquam appareret, in campis undiq; longè lateq; patentibus, uenerabundè ſpeciemq; & ſitum locorū miratus, ſimul adoratis Dijs, in quorū tutela regio foret, nec dubius ſecū, numinis alicuius ductu ſe illuc uſq; perueniſſe, retro ad ſuos, ſeruatis ueſtigijs, cum gratulatione reuerſus, omnia ut acta erāt, & quę uidiſſet, exponit. Quibus auditis, qui ad id locorū paludem imperuiam crediderant, erectis in ſpem lætioris fortunę animis, tum uero cupiditate intuendi ea quę à Baudetē contrà ac prius opinabantur, audiebant, tumultuario conſenſu, Velambro regi ſuo prope neceſsitatē illuc mouendi impoſuere, Non prius tamē mota ſunt caſtra, quàm qui exploratum miſſi, haud difficilimi laboris rem fore tranſitum retulerant, tentatæ que in euentum ſortes, fœlicem fauſtàmque migrationem portenderant. Superata igitur Mæotide, duce Baudete, poſitisq; in Europa caſtris, primum impetum uer-

tere in Sarmatas, paludis extrema ſub oſtium Tanais accolentes: quos improuiſos, & nihil minus quàm bellum cogitantes adorti, facili negocio ſuperauêre: direptiſq; ipſorum curribus, & magna iumentorũ præda abacta, captiuis ſubinde armis, quicquid militaris ætatis inerme inter ſuos adhuc ſupererat, armauêre. Creuit (ut fit) animus uictoribus à re bene geſta, & multiplicata arma etiam fiduciam augebant. Itaq; per mediterranea in Daciam, Myſiamq; declinantes, cum Gepidis atque Alanis pari ac cum Sarmatis fœlicitate pugnauêre, hoſtibus nõ tam armis cedentibus, quàm nouum trucemq; oppugnantium aſpectum non ſuſtinentibus. Difficilior res cum Gotthis fuit, exercitatis omnium ferè gentium bellis, & uictoriarum numero & magnitudine tum inſignibus, tum ſuprà quàm ut uinci ſe poſſe crederent elatis. Nam licet primus congreſſus Hunno ex ſententia ceſsiſſet, propter militarem ſeditionem apud Gotthos, ab Saro atque Amnio, inter primores gentis opibus atq; autoritate prępollentibus, contra Emenricum regem ſuum excitatam, in ultionem coniugum ſuarum, quas uelut ad dominatum uiros incitarent, paucis antè diebus, iuſſu regio, equi caudis ſuis alligatas, non minus fœdè quàm crudeliter in partes lacerauerant. Qua occaſione ſeruata, cùm rex non minus ſenio (quippe quòd uigeſimum ſuprà centeſimum annum ageret) quàm uulnere, quod in eo tumultu acceperat, cõfectus occubuiſſet, facile Hũni uictores euaſêre, pulſis Gotthis ad interiora Sarmatię, quà maximè in Septentrionem porrigitur. Sed Vinitarius, Emenrici fratruelis, ſuorũ reliquijs collectis, imploratiſq; à Vitulſo auo ſuo auxilijs, mox tanta fœlicitate bis aduerſus uictores copias eduxit, ut maximam gentis partem deleuerit. Tertio prælio, in ipſo congreſſu ſagitta tranſuerberatus interiens, non eius tantum certaminis, ſed belli etiam totius uictoriam Hunnis reliquit, ſuis uerò parendi neceſsitatem. Nam exinde Gotthi Hunnis paruêre. Inter initia gerendarũ rerum contra Gotthos, Munduth, qui & Mazuchus dictus, mortuo Velãbro, ſucceſſerat illi in regno. poſt quẽ licet Attilam Bledamq; filios reliquiſſet, tamen quia propter ætatem adhuc teneram principatui gerendo impares uidebantur, Hunni ſuarũ rerum ſummam detulêre ad Hottarem & Rugilam, Mazuchi fratres, quorum ductu & auſpicijs multa & pręclara geſſerunt: inter quæ memorãtur in primis duæ in Burgundos expeditiones, propter utriuſq; gentis maximè inſignes clades. Quandoquidem Burgundi, priore bello multis certaminibus re malè geſta, ubi rurſus cõtra ſe Hunnum mouiſſe ſenſerũt, ad diuinam opem confugêre: Chriſtianiſq; myſterijs initiati, magno prœlio ſuſos hoſtes cæſoſq; finibus ſuis exturbauêre. Hottari & Rugilæ ſucceſſêre Attila & Bleda, ſtatimq; à principio dominatus uertêre arma in Gepidas, fruſtra ſępe ab Hottare & Rugila tentatos. Sed affuit cœptis fortuna: quippe & ſupra ſpem conſurgendi ad arma rurſus, primo certamine cæſi, in deditionem uenêre Attilæ, qui cæteras ſubinde Sarmaticas nationes haud magno negocio ſibi ſubiecit. Ea dum gererentur, Viſſogotthi ferentes indignè Hunnorum imperium, Daciam Myſiamq; utramq; incolendas à Valente Imperatore Romano impetrauerant. quibus perſequendis dum pararet Attila expeditionẽ, Bleda interijt. Et quia mors eius ſubita, uulgò dictũ eſt, à fratre ueneno necatũ, ut aut ſocium regni, aut æmulũ ſubmoueret. perſolutis itaq; more apparatuq; regio iuſtis Bledę, Attila in Viſogotthos mouit: uictoſq; Myſia, & ſubinde Dacia, in Pannoniam ſubſecutus eſt. Vnde feſſos cæſoſq; multis ac magnis certaminibus, tandem commigrare in Gallias coegit. ipſe uerò uictoria illectus, in Thraciam & Macedoniam tranſcendit, penetrauitq; uſq; ad Achæos, ad Aegeum mare. Quæ res compulit Martianũ, qui Orientale tenebat imperiũ, ut cum Perſis & Vandalis, qui in Aſiam ſe receperant, pacem firmaret. uolebat enim ſtabilitis trans Pontum rebus, Hunno occurrere. Sed Attila, ſeu affuturi Martiani cum ingentibus copijs fama motus, ſeu territus oſtento, quod ſereno & tranquillo cœlo, nemine impellente tabernaculum ipſius corruit, cùm renunciaretur pacatam eſſe Aſiam, Martianumq; Conſtantinopolim properare, conuerſo agmine redijt in Pannoniam, ibiq; ſedem ſuam ponere conſtituit. Simul locorũ captus amœnitate, ſimul perſpecta op-

portuni

portunitate retinendis ſub ditione ſua nationibus, quas deuicerat, quòd uelut in ceruice illarum poſitus, omnem tumultuandi facultatem omnibus ad empturus appareret: nec minus magnis & frequentibus fluminibus undiq; circumſepta regione, à ſubitis quorumcunq; incurſionibus tutum fore ſe credebat. Sed & cogitationis ſuæ exitum per ſortes exploranti, fœlicia omnia & ſtabilia obuenerant. Captis igitur deſcriptisq́ locis, per quę gentibus ſuis diſtributis, regionem munitam, clauſam inſultibus externis redderet, aliquantulum temporis ſtabiliendis rebus ac regno ſuo totùm ſcribendis legibus, quibus agitarent inter ſe, abſumpſit. Putabat enim, cõſcriptis legibus homines fieri meliores, cùm intuerentur quotidie, quæ bene merentibus de communi utilitate propoſita eſſent præmia, & quæ flagitijs pœna immineret. cæterùm principem uiuam eſſe legem, in quo & laxamentũ aliquod uitiorũ uirtutumq́, pro conditione rerũ atq; temporũ cõpenſatione. Mox domi, & quacũque à Pannonia in Boreã & Subſolanũ Europa porrigitur, pacata omnia & firma ſibi cũ intueretur, reputans ſecũ Gotthorũ in Italia & Gallia ſucceſſus, ad Occidentale imperiũ animũ adiecit. Erat enim gloriæ ac bellorũ percupidus: quibus gerendis tantundẽ cõſilij adhibebat, quantũ ſtudij ſuſcipiendis. Et cũ manu ſtrenuus foret, nõ minus erat tẽperatus. Cęterũ ſupplicibus propè ad mollitiẽ facilis: & qui in fidẽ ſemel receptos, in perniciẽ uſq; ſuã tueretur. Moliendis efficiendisq́ reb. mira in eo tum dexteritas, tum uelocitas, & multo admirabilior ſubeundis periculis cõſtantia. Sed ut clementis animi in deditos, ita inexorabilis in deuictos. Veſtitu quàm ſplendidiſſimo utebatur, putabatq́ id ad maieſtatẽ pertinere. Inter prandendũ raro ſedit: in cœna profuſus erat, cibũq́ auidiſſime cõficiebat. Cęterũ carne plurima ſe farciens, à pane ferè abſtinuit, ut qui inepti & pauci ſucci alendis corporibus eũ arbitraretur: uino immodicè cũ indulgeret in ocio, ſemper tamẽ ſibi ipſi cõſtabat. Religioni uerò, perſuaſionib. q; de Dijs à gente ſua ſuſceptis uſq; ad ſuperſtitionẽ addictus. Dicebatq́, nullo ſanctius ſacrificio deos piari quàm ſi iuſtè & beneficè inter homines agitaretur. Incitabat autẽ exẽplo ſuos cùm ad cęteras uirtutes, tũ maximè ad temperantiam in bellicis expeditionibus, cũ plerunq; aqua & plebeia pulte contentus in publico pranderet: exiſtimans eam tolerantiam humanarum neceſſitatum, quæ obſidendis expugnandisq́ urbibus, tum itineribus ac reliquis munerib. obeundis militi eſt neceſſaria, nulla re magis impediri frangiq́ poſſe, quàm delicatioris uictus conſuetudine. Pecunias, ueteri maiorum ſuorum inſtituto, propè contemnebat. auditusq́ eſt ſæpe, cùm diceret, plus eſſe moleſtiæ in earum amiſſione, quàm in poſſeſſione uoluptatis. Armorum meditationes ad tyrones exercendos minimè neceſſarias arbitrabatur, quocunq; periculo ſatis ex tempore in ferẽdis propulſandisq́ uulneribus erudiẽte. Statura corporis fuit infra mediocrem, pectore ac toris ſupra ſtaturã ſeſe in robur efferẽtibus: capite autem maiuſculo, aut erat, aut apparebat, ex oculorum orbibus, ad Sauromatum ſpeciem paruis: barba illi rara admodum, & iam tum raris adſperſa canis. at color, qui eius agreſte originis genus indicaret. Sermo horridus & minax, ac propter Barbaram pronunciationem auribus grauis. Inceſſu quoq; adeò geſtuoſus & compoſitus, ut uel exinde ſuperbiſſimi animi cõtraxerit infamiam. Accedebat uerò ad naturalem audaciam, periculorumq́ cõtemptum. Martis gladius: quo accinctus, ſupra humanæ ſpei modum ſecurus, certaminibus ſe inferebat. Ferunt Scytham ex media plebe, cum res ab Hunnis contra Gotthos ad Bicem paludem gererẽtur, cruentum uitulæ ueſtigium retrò inſecutum, inueniſſe gladium temerè in campo iacentem, moxq́ ad Attilam detuliſſe, cùm ille per quietem armari à Marte ſe uidiſſet, itaq; planè creditum ab Attila, ſibi deſtinatum diuinitùs eum gladium, ueluti ſubiugandi à ſe orbis terrarum pignus & ſubſidium. Adiectis igitur ad ſuos, quàm potuit, numeroſiſſimis copijs, ex Marcomannis, Quadis, Sueuis, Herulis, Turcilingis, Rugijs, quas omnes nationes iampridem dicto habebat audientes, unà cum Harderico Gepidarum, & Valamiro Oſtrogotthorum regibus, nec non Dietmaro & Vittimaro regulis, quingentorum milium expleuit exercitum. In qua multitudine pauci pro numero pedites erãt, impellendis enim con

turbandiſꝗ aciebus aduerſis, efficaciſſimum ſemper putauit Attila equorum impetum, humana inſidentis ratione directum. Cæterùm ut, quod uiribus facile poſſe credebat, conſilio & ſine periculo aſſequeretur, præmiſit legatos Romam ad Valentinianum, qui benignè eum alloquentes, nunciarent, ſe bello accingi contra Theodoricum, qui ViſſogoꝬthis in Gallia præerat: inſtituiſſe delere gentem publicæ omnium gentium pacis perturbatricem. Nihil ſibi rei cum Romanis eſſe, & uiros eos fortes ac bonos credere, quorum imperium & latè pateret, & æquiſſimo à ſubditis ferretur animo: pollicerentur præterea, ſi ex uſu fore appareret, initurum ſe cum illis fœdus: atꝗ amicitiam, uireſꝗ & conſilia communicaturum, quocunꝗ res ac diſcrimen uocaret. Haud diſſimilibus quoꝗ mandatis inſtructam legationem ad Theodericum miſit in Gallias, ut ſeparatim poſtea eos aggrediens, facilius utrunꝗ ſuperraret. Tranſmiſſo deinde Danubio, per mediam ferè Germaniam in Renum ſe conuertit, tam ſeuera diſciplina militem coercendo, in gratiam nationum quibus imperitabat, ut neꝗ libidinis neque auaritiæ tam diuerſarum gentium tantus exercitus ueſtigium poſt ſe relinqueret à principio: poſtea diuina & humana omnia, quacunꝗ progrediebatur, diripuit. Pacato enim agmine in Galliam properaturum, conuenerant in ſe pleræꝗ nationes, non ſolum negando commeatum, uerum etiam tranſitu arcendo, ut paludium ſyluarum ue aut fluuiorum opportunitates retinendi eam ſpem faciebant. Senſerat Valentinianus aſtu ſe peti, & ut conatus Attilæ illic retunderentur, miſit in Galliam Etium patricium, qui, ut erat uir non minus ciuilium artium quàm bellorum peritus, agendo ſuadendóꝗ attraxit nationes Gallicas, ut ſecum aduerſus tam terribilis hoſtis impetum progrederentur. Itaque conuenêre ad eum Luciani, Armoricani, Saxones, Riparioli, Brictones, Lambriones, tum Francorum rex Merouęus, & Alanorum Sangibanus. ViſſogoꝬthum etiam mouerat non minus timor hoſtis, à quo uinci conſueuerat, quàm Etij ſuaſiones, ut percuſſo cum Romanis fœdere, ſocias copias aduerſus Atilam educeret. Bis eo anno luna defecerat, & frequens terræmotus urbes etiam nonnullas penè totas euerterat: & cum crinita ſtella noctibus aliquot ad occidentem apparuiſſet, uiſum eſt cœlum pateſieri uelut ſanguineo hiatu, plurimis haſtis igneo ſplendore perlucidis: hiatum per tranſuerſum interſecantibus: quæ oſtenta, populorum animos religioſa formidine complerant. Itaque quo plus diſcriminis etiam uelut diuinitùs ſignificabatur, eo diligentius Theodericus atque Etius circumſpiciebant, præparabantꝗ omnia aduerſus Attilam: qui ut terrore ſui Gallorum in ſe animos à Romanis ViſſogoꝬthiſꝗ auerteret, diripiendo incendendóꝗ uicos atꝗ oppida quæcunꝗ obuia, tranſgreſſus Renum, cùm Gundicario Burgundorum regi, prius quàm Etio atque Theoderico ſe cum ſuis adiungeret, uitam ſimul & copias ademiſſet. Peruenerat iam ad Cathalanicos campos, qui & Mauriaci uocantur. quo in loco cum uidiſſet ex aduerſo hoſtem tot fortiſſimarum nationum auxilijs inſtructum, appareretꝗ ad id peruentum eſſe diſcrimen, in quo non unius tantummodò prælij, ſed totius belli fortuna periclitaretur, Attila de uictoria exta cõſulens comperit, ſe pugna quidem inferiorem futurum: ſed eum qui ſummus erat in hoſtili acie, caſurum. Itaꝗ conuerſo in Etium animo, cuius uirtutem atꝗ ingenium cœptis ſuis maximè obſtiturum ſentiebat, etiam cum ſuorum clade pugnare cõſtituit. Non tamen prius, licet hoſtis explicatis ordinibus pugnã expoſceret, ſuos in aciem eduxit, quàm ſol uergeret in occaſum, ut ſi uinci contingeret, nox prælium dirimeret, ſecutuſꝗ eſt conſiliũ euentus in eo. nam nox quidem, animóꝗ & uiribus magnis accenſum prælium diremit. Cæterum non Etius, ſed Theodericus interijt. Parum tamen præſidij, fuſis fugientibuſꝗ Hunnis, fuiſſet in nocte, niſi ſe ad caſtra curribus obuallata recepiſſent, tanto enim ardore à uictoribus ubique cædebantur, quod actum erat de Attila, ſi aut abeſſe munitiones longius contigiſſet, aut aggredi & demoliri noctu ſine oppugnantium confuſione potuiſſent. Tradunt quidam, ſupra centum ſeptuaginta milia, ea in pugna cæſa. Alij à numero exprimendo abſtinent, ſed augenda cædis ſpecie ſcribunt, riuulum, qua modicè inclinant campi, allabentem, occiſorum ſanguine

auctum,

auctum, ſaxa etiam & cadauera euoluiſſe. Sed ut uincentiũ numerus maior fuerit, armisq́ & militaribus artibus instructior, nihil magis ad uictoriã feciſſe creditũ, quàm quòd Attila, ubi ſuos ad fugã inclinaturos uidit, ueluti faro cedens, pręliũ deſeruit. Poſtridie cũ Thuriſmundus Theodorici filius, ſimul dolore amiſſi patris, ſimul uictoria iuuenilem animum ſtimulante, caſtra oppugnaturus copias admoueret: Attila, quod ubi ad arma diſcurri cœptũ, maiorẽ longe, quàm putaret, ſtragẽ factã animo aduerteret, equorũ ſtratis in cumlũ cõgeſtis, ingentẽ ueluti pyrã excitauit, cui ſuppoſito igne, ſe ſuperinijceret, ſi caſtra capi contigiſſet: ne tot tantarũq́ gentiũ & nationũ uictor, in poteſtatẽ eorũ, quibus ultro bellũ inferebat, uiuus ueniret. tubis tamen in portis cani pręcepit, ut eruptionis expectatione hoſtẽ eluderet. Cæterũ Etius forſan non reprehendenda, ſed parũ fœlici ſuſpicione ueritus, ne deleto Hunno, Romanis ſubinde difficilior res foret aduerſus Viſſogotthos, Thuriſmundũ ab inſtituto auertit; propoſito ei conſilio, paternũ regnũ, antequàm frater ſuus Valamirus cõmunire illic ſe poſset, præoccupandi. Qua monitione percitus iuuenis, cùm ſuorũ reliquias ſecũ trahens ad eã partẽ Galliæ, quã pater habuerat, citatiſsimo itinere properaſset, Attila noua ſpe erectus, ſolenne ſacrificiũ Marti celebrauit, uouitq́ in annos ſingulos, rogansq́ & ueniã petens, ut quę bello geſturus ſubinde erat, propitio & uolente ipſo ex animi ſui ſententia tranſigerentur. Moxq́ in Tungros mouit, quorũ metropoli expugnata, promiſcuè in omnẽ ſexũ ætatẽq́ deſæuiens, ad unũ omnes deleuit: quia cùm præmiſiſſet qui deditionẽ peterẽt, nõ impetrauerat. Nihil æquè admiratũ eũ ferũt à principio, quàm tormenta bellica, quib. grandiores lapides excutiuntur. Nã qui ad id locorũ miſſilia nulla noſſet, pręterquã quę altera manu tractari mittiq́ poſſẽt, ubi uidit ingentibus ſaxis, uiresq́ humanas excedentibus, non ſingulos milites, ſed ferè totos ſæpe manipulos proſterni, cũ terrore admirabatur. Et utcunq́ ſeu Diuina ope, ſeu humano torquerẽtur ingenio, deteſtabatur, quaſi iniuſtũ genus auxilij, ſaxa uaſtiora quàm ut unũ corpus aut ferret, aut mitteret: mox tamẽ illis aſſueuit, nec expugnãdis modò urbibus, ſed cãpeſtribus etiã certaminibus plerunq́ adhibuit. Profectus ex Tungris Trecas uenit, ubi Lupus epiſcopus, ſacerdotibus omnibus comitantibus, cũ ſacris, ſolẽniori apparatu & ceremonia, ad mille paſſus obuiã progreſſus, uenerabundè per frenũ equi arreptũ, ſuis ad uim armatis inſtructisq́ eũ ſubſequentibus, in ciuitatẽ perduxit, & tã pacata omni ſilentio, per portã alterã eduxit, ut tenuerit fama, captis tãtiſper luminibus, dũ pręteriret, nõ urbẽ, non circũfuſum ad ſpectandum populũ animaduertens, ſe per uaſtã ſolitudinẽ traduci exiſtimaſſe. Dimiſſus à Lupo, paulò pòſt aſſecutus eſt in uia pleroſq́, qui ciuitatis direptionẽ timentes, cũ liberis & rebus charioribus ad ſyluas propetabãt. Inter quos mulier fuit, quæ decẽ filiarũ mater, minorẽ, quæ bima erat, linteolo ad collũ ſuũ alligatã apportabat, ſtimulans ſimul iumentum, cui ex reliquis teneriores duas ſuperpoſuerat, ſubſequentibus adultioribus cæteris, non tantum forma, ſed quadam etiam inter ſe ſimilitudine inſignibus: quæ armatorum ſuperuenientium terrore exanimes, matri ſe circumfuderant. At illa, iam pridem ſuorum patriæq́ caſu, quam captam euerſamq́ putabat, adflicta, tum uerò ad præſentem fortunam exanguis, & uix animi compos, omnia calamitoſa & fœda de ſe ac liberis animo ſibi præfigurans, in flumen, cuius in ripa ſubſtiterat, præcipitem ſe datura uidebatur. Cùm qui circumſteterant, admirati indolem & numerum filiarum, ab omni abſtinentes iniuria ad Attilam perducunt. mouit ſuapte natura mitem Regis animum, etiam ſæuiſſimis ingenijs ſpectaculum miſerabile, cùm mater, & quæ per ætatem mala ſua ſentiebant filiæ, pedibus ſuis effuſæ, lachrymis ac uocibus, quas inter deſyderium & tædium uitæ dolor metusq́ ſuggerebat, miſericordiam captarent. Itaq́ clementer matrem eleuans, bono animo eſſe iuſſit, à ſe quidem ac ſuis inuiolatam fore: mox data ei non mediocri pecunia, ut exinde quoq́ animi eius ſenſus, in tam naturæ raro, fortunæ uerò miſerabili exemplo indicaretur. Ad filias matri liberatas, adiecit etiam alios, qui unà fugiebãt, & quò uellent, omnes redire permiſit. Interea Turiſmundus, cõpoſitis rebus domi, cum

Romanis

Romanis iterum ſe coniungere pararet, Attila nouas copias ad ueteres adiecturus, rediјt in Pannoniam. Et poſt paulo, ne ocium detrectandi obſequium materiam curamq; ſuggereret militibus, quorũ animos labore ac periculis tractabiles mãſuetosq; reddi compererat, tum rei malè geſtæ in Gallia pudore ſtimulante, uiribus & copiarum numero longè quàm prius ualidiorem exercitum ducens, per Noricos & Rhetos, licet aſpera pleraq; & ſalebroſa, uel præaltis obſeſſa ſyluis prædicerentur, in Italiam ſe conuertit, iræ ac minarum plenus, quaſi Galliarum uictoriam ex manibus ſibi Etius eripuiſſet. Putabat uerò, non tam facile Viſſogotthos Romano in Italiam affuturos, quàm ille Viſſogotthis affuiſſet in Gallia, eoq; haud magno diſcrimine Italia potiri poſſe: qua ſub imperium ſuum miſſa, cæteras ſubinde nationes aut fœlicitati & gloriæ ſuæ, aut uiribus ſuccubituras. Non deſunt qui ſcribant, Bledam fuiſſe in Gallia cum fratre, ſublatumq; de medio. Poſtea cum progrederetur Attila contra Italos, iamq; ad expeditionem paratus equũ cùm aſcendiſſet, coruus ab ortu Solis aduolans, dextrum ipſius humerum propè inſedit, ſtatimq; ſublime petens, paulatim ſic elatus eſt, ut tandem uiſum effugeret. quo omine ſupra modum lętus, fidens ꝙ mo uerat. Cæterum inter progrediendum, anguſtæ ac frequenter præruptæ uiæ uix aliquando ternos armatos accipiebant, campeſtribus itineribus aſſuetos, tædioſa progrediendi mora per impedita montium iuga adeò adflictos habebat, ut conuertendi agmen iraq; & tædium ſæpe impetum ſuggererent, ſeditioſis uocibus, ut cuiuſq; fortuna erat, inter milites erumpentibus. Sed Attila, ut erat difficultatibus interritus, ubi deſperatio maior immineret, accurrẽs docebat ad finem ſimul montium laborumq; peragratis Noricis & Rhetis, perueniſſe. Iam inde Italiã perſpici, paruo impendio ſui illuc peruenturos, ubi eſſent terrarum orbis præmium habituri. Mox tamen cum renunciaretur, Valentiniani Auguſti copias in ipſo Italiæ aditu anguſtias inſediſſe, tranſitu eum prohibituras, conuertit ſe ad Illyricum ac Dalmatiam: & Tragurium, Sibinicum, Belgradum, Iadram, Segnam, Polam, Parentum, Emoniam expugnauit, & diripuit. Verſusq; iterum in Italiam, occurrentem ſibi Romanorum exercitum, haud procul à Tergeſtino ſinu, non uicit modò, ſed etiam propè deleuit. Et tandem per Carnos illapſus in Forum Iulij, Aquileiam tam obſtinato capiendi animo aggreſſus eſt, quòd cùm eam expugnare impetu primo non potuiſſet, triennio obſidere perſeuerarit. Erat maior obſidentium numerus, quàm ut tamdiu una in regione ali poſſet, cogebanturq; tam homines quàm iumenta inſolitis ueſci alimentis quæ res diuerſa morborum genera in corporibus excitabat, uulgabatq;. Et cùm obſeſſi etiam frumenti inopia laborarent, non fames modò, ſed ualetudo etiam aduerſa, deſperatioq; & tædium uictoriæ, Hunnicam tolerantiam uexabat. Et iam prope tumultum & ſeditionem res erat, indignantibus uociferantibusq; militibus, Minimè ferendum, ſe bellicoſarum nationum omnium domitores, in curſu uictoriæ ſuæ, circa unius urbis mœnia, cum foueis turribusq; & lapidibus pugnando conſeneſcere, ubi neq; præmium neque gloria laboribus ac periculis par foret. Si, quantum poſſet aduerſus inanima, uulneribus & ferro imperuia, hominum uictor exercitus experiri placeret, duceretur ſaltem ad urbem Romam, quæ operæ precio imperij totius Italiæ expugnaretur. Præter id quòd parum momenti aut ad laudem, aut ad prædam, in direptione Aquileiæ: cedendum neceſſitatibus humanis, illicq; pugnandum, ubi ferro, uirorum more, non fame ac laſſitudine, ueluti debilibus pecudibus, occumbendum. Nec in ſtationibus modò hæc, ſed paſſim per exercitum, ut referentium exquirẽtiumq; ſua mala turbas fortuna congregabat. cùm inſpecta ciconia, quæ pullos ſuos ex arcis culmine, in quo nidum fecerat, aſportabat, capiendæ urbis nouam ſpem omnibus ingeſſit: aſſeuerante Attila, futurorum præſcias aues iamiam caſuram arcem relinquere. mox omni expugnandarum urbium apparatu murum aggreſſus, tanto ardore obſequentes ad primum impetum milites habuit, cum ipſe armis adhortationeq; inſignis progrederetur, ut quæ triennio ſe defenderat, trium horarum ſpacio ciuitas caperetur. Direpta à militibus præda & ; præter paucas fœminas, beneficio formæ ad libidinem reſeruatas,

tas,

tas, in omnes ſæuitum, propemodum rabioſè propterea, quod tam obſtinatè ſe deſciderant. Traduntur cæſa illic ſupra trigintaſeptem milia hominum, & tandem urbs etiam incenſa, ſimul ut deleretur ignominioſum monumentum tam diuturnæ obſidionis, ſimul ut cæteris metus incuteretur. Fuit in ciuitate digna mulier, forma & diuitijs inſignis, ſed pudicitiæ laude in primis uenerabilis, quæ ubi Barbari hoſtis iraſq; & libidinem, per omnia fœda & immania, uictoria abutẽtem uidit, uitam potius ſuo ſcelere, quàm alieno pudicitiam amiſſura, domeſticam turrim, præterfluenti Natiſoni imminentem conſcendit, obuolutoq; capite, in ſubiectum turri gurgitem ſe præcipitauit. Perſeuerante uerò obſidione, Attila muros plærunq; circuibat ſolus, mutatis ueſtimentis, expugnationi opportuniora deſignans. Itaq; cùm ſolitudo & ſilentium inuitaſſet aliquando, ut muro ſuccederet, incidit in armatos, qui longe uenientem cõſpicati, propere elapſi per cloacam ſub mœnibus ductam, in inſidijs expectabant, ignari tamen eum regem eſſe, ſed cupiebant exquirere per tormenta ab hoſtium exploratore, quid conſilij in exercitu, quæ'ue capiendæ urbis ſpes eſſet. Exorti igitur ſubito Attilam circunſiſtunt, & dum uiuum capere nituntur, abſtinent uulneribus, at ille, cui fuga interclusa, defendiq; ſe à tam multis haud magna fiducia eſſet, ut ſaltem non inultus moreretur, prærupta foueæ ſic occupauit, ut à tergo tutus, cum aduerſis tantùm modo rem gereret, ſed ut uidit uelut parci ſibi ab hoſte, & prope negligenter inſultari, ratus timorem, magno impetu & clamore proſiliens duos obtruncat, illatusq; in alios, ut uia ferro pateſacta, ſuburbani cuiuſdam maceriam ſaltu ſuperauit, præpetiq; deinde curſu ad ſuos ſe recepit. Fertur eos, qui capturi ipſum circunſteterant, retuliſſe ſuis, cùm Attila ſe in uires collegit cĩrcumſpectans, quà impetum faceret, apparuiſſe in oculis nitentis clamantisq; cœleſte quiddam, & ſcintillas igneas quàm ſimilimas uigori, qui deorum oculis ineſſe creditur. Dum oppugnaretur Aquileia, Taruiſium ac Verona, ſponte imperium Hunni ſuſcepêre, illud authore Helr undo Antiſtite, hæc Diamerico. Cœptumq; præterea condi Utinum ab Attila, ut ſi re infecta, ab Aquileia humanæ neceſsitates diſcedere coegiſſent, eam munitionem poſt ſe relinqueret, ueluti liberi regreſſus pignus ac ſubſidium, ſi quid præter ſpem ſibi in Italià contigiſſet. Digreſſus inde Concordiam, cuius murum primus inſcendiſſe creditus, mox Altinum, Patauium, aliasq; nominis & momenti minoris, quàm plures urbes captas, prope funditus deleuit. Vir enim natus educatusq; in caſtris, & campeſtribus aſsuetus munitionibus, muros, urbanaq; ædificia, rebellandi animos opportunitatemq; ciuibus ſuggerere arbitrabatur. Venit ad eum poſt uictoriam Patauium, Marullus Calaber, Poeta eius temporis egregius, compoſitumq; in adulationem carmen recitauit. In quo ubi Attila per interpretem cognouit ſe Deum, & Diuina ſtirpe ortum uaniſſimè prædicari, aſpernatus ſacrilegæ adulationis impudentiam, cum Authore Carmen exuri iuſſerat, à qua ſeueritate ſubinde temperauit, ne Scriptores cæteri ab laudibus ipſius celebrandis terrerentur. Par ſpecimen magni & ſeueri animi dederat paulo antè, ab Aquileia Concordiam petens, medio fermè itinere, in uico ignobili. Circulatores plærique ætate ac uiribus integris, ſpe mercedis illecti, per infeſtos enſes nudi miris flexibus agilem ſaltationem coram ipſo quum exhibuiſſent, cæteris ludicro cum admiratione exhilaratis, Attila indigne ferens, tam robuſta corpora, & quæ omnia militiæ decora implere poſſent, circumforaneo mendicabulo adulterari ac proſtitui, iuuenes ad ſe uocat, ſtatim armari facit, tum armatus ipſe, ſaltuq; in equũ receptus imitari ſe iubet, quod quum armis inſueti efficere non poſſent, rurſus prouocauit ſagittando. Sed cum neq; arcum tendere, neq; ſagittam neruo applicare ſcirent, tam diu uictu tenuiſſimo tradidit macerandos, quàm cibum longiſſimo interuallo propoſitum ſagitta contingerent, & armati in equum dextra læuaq; tam facile, quàm paulo antè nudi per gladios ſalirent, uſusq; eſt eis poſtea fortiſsimis commilitonibus ad plæraq; difficilia obeunda. A' Patauio per Venetiam ducens ad læuam, Vincentiam prius, tum Brixiam, Pergamum uelut continuato impetu expugnauit, ac diripuit. Sed ab igne ubiq; temporatum quanquam portæ inſultans, cũ caperetur Brixia,

ſum

ſum populum unà cum ædificijs incendio delere. Sed & Vincentiæ ad foueam, qua ciuitas ambitur, cæteris tam altitudine aquæ inexplorata, quàm lubrico per procliue deſcenſu territis, hæſitantibusq; in margine, præcipiti curſu deſiliens in aquam, papil lis tenus extantem, ad murum euaſerat, recurrensq; ad accliuum, uerecũdia ſuos ade gerat, ut muro ſuccederent tanta feſtinatione, dum quiſq; prioris tarditatis pudorẽ, primum deſcendendi decus exoptat, quod plærìq; attrahendoq; & impediendo ſe ui ciſſim, à cliuo in profundiorem aquam dilapſi, ſimulq; impliciti tenentium eluctan tiumq; ſpecie, ſubmerſi ſunt, priuſquam in ciuitatem tranſcenderetur. Circumuaſta ta exinde Aemilia, pluribusq; ſolo æquatis urbibus, cum Rauennam obſideret, To nes Epiſcopus cum uniuerſo populo, candidatus ac ſupplex, ſuſcepto imperio, ut ci uitati ædificijsq; parceretur, obtinuit. Victoriæ tamen ingentem ſpeciem præbuere fores urbis à uictis depoſitæ, pedibus intrantis, & per aduerſam partem exeuntis ex ercitus ſubiectæ & calcatæ. Mox in eo loco caſtra poſuit, ubi Mintius amnis Pado illabitur. Nam & ſi animus ad imperij caput Romam feſtinabat, anxius tamen erat ſecum, propter Alarici Gothorum regis euentum, qui captæ direptæq; à ſe Romæ haud multum ſuperuixerat. Deliberanti igitur, ſuam ne fortunam ad excidium Vr bis ſequeretur, an illius fatum deuitant, per Picenum in Samnium, reliquamq; Ita liam uſque ad fretum Siculum uictorem exercitum prius circũduceret, accurrit Leo Pontifex maximus, doctrina & ſanctitate inſignis, qui poſitis pontificalibus orna mentis, oratione atq; habitu miſerabili, pacem Italiæ impetrauit. Ferunt Attilam, di miſſo ab ſe Leone, cum interrogaretur à ſuis, cur hoſti ſe tam facilem præbuiſſet, aſſe ueraſſe uiſum à ſe iuxta illum, cum pacem peteret, humana ſpecie auguſtiorem iuue nem minari ſibi mortem, ſi paci aduerſaretur. Qui uerò miraculum excludentes, ra tionibus coniecturisq; humanis factum expendunt, putant Attilam, aut tractabili mitiq; natura ſua in ſupplices id præſtitiſſe, aut ingenio Leonis & doctrina uictum. Cùm ille omiſſa Italia, quæ ſponte uictoris nutum ſpectatura eſſet, ſubigendos Viſ ſogotthos in Italia perſuaſiſſet, quæ una gens in toto orbe Hunnici imperij æmula atq; hoſtis eſſet, id utique nõ ambique inter milites iculariter iactatum, Haud imme rito Leoni ceſſiſſe, in Italia, qui Lupum in Gallia reformidaſſet, pluſq; cohibendo At tila momenti habere ferarum nomina, quàm hoſtium armatas acies. Interea hono ria, Valentiniani principis ſoror, cùm ſeuere admodum à fratre ultra legitimos an nos domi ſeruaretur, per Eunuchum ſuum clam ab Attila inpetrauerat, ut ſe in ma trimonium peteret, itaq; cùm firmata pace, in Pannoniam retro ſe conuertiſſet, Lega tos ad Valentinianum miſit, qui ſuaſionibus minas adijcientes, concedi ſibi poſtula ta peruicere. Habebat Attila more gentis ſuæ uxores plures. cæterum priuſquam Le gati Roma reuerterentur, captus ſpecie puellæ, fama ac nobilitate inter ſuos eximiæ, cui Hildico nomen fuiſſe traditur, eam quoq; ſibi coniugauit, hauſtoq; immodice ui no in nuptiali conuiuio, cum ſupinus obdormiuiſſet, ſanguis per nares erumpens, ui talium ſpirituum meatus intercluſit, ſubitoq; extinctus eſt, qua nocte Martianus Im perator Conſtantinopolis per ſomnium uidit, arcum illius fractum, quo genere ar morum Hunnos maxime excellere diximus. Poſtridie cùm Rex præter conſuetudi nem ad dei multum conquieſcere uideretur, miniſtri id primum noui matrimonij uoluptatibus tribuebant, indulgebantq;, qui mox in ſuſcipionem uerſi, intimo cubi culi reſerato, mortuum inuenere. Puellam uerò ſic iuxta eum iacentem, ut quæ time ret dormientem excitare. Quæ cùm renunciaſſent, planctu & lachrymis uniuerſa re gia completa, uariæq; erant accurrentium acclamationes, inter mortui Regis laudes & deſyderium, ſemitonſis deinde capitibus, laniatoq; more ſuo uultu, elatum cor pus. Vbi equeſtres ludos concelebrauere, ſepulturæ mandarunt, non ſine paluda mentis, phaleris, ſignisq;, & alijs militaribus imperatorijsq; ornamentis, quæ ille ua rio ex hoſte attulerat, uixit annos ſex & quinquaginta. Signa uerò mortis præceſſe rant, quod reuertenti ab Italica expeditione, in tranſitu Lici amnis, qui Rhetos diui dit à Vindelicis, mulier phanatica temerè in equum inuecta clamauit ter, Retro.

Equusq;

rio ex hoſte attulerat,uixit annos ſex & quinquaginta. Signa uerò mortis præceſſerant,quòd reuertenti ab Italica expeditione,in tranſitu Lici amnis,qui Rhetos diuidit à Vindelicis, mulier phanatica,temerè in equum inuecta clamauit ter, Retro. Equusq́ꝫ,quem propè in delicijs habebat,ipſo nuptiarum die,nullo ægritudinis ſigno præcedente,ſubitò interijt. Et nouæ nuptæ cubiculum intrantis pes dexter, ſic limini impactus eſt, ut præ dolore aliquantiſper aſſederit,auditaq́ꝫ eſt eius uox dicentis, Si tempus eſt,ueniam. quibus uerbis mortem in dolore compellaſſe crediderе. Sed & cœlo eius uiri curam fuiſſe teſtatus eſt cometes, qui ante obitum ipſius, ter ſeptem noctes ad uernum ſolis exortum apparere perſeuerauerit. Sunt,qui ſcribant Attilam reuerſum ex Italia, iterum contra Viſogotthos arma mouiſſe,uarioq́ꝫ præliorum euentu bellum inter eos aliquandiu extractum,ſed tandem in eiſdem campis,in quibus ab Etio debellatus prius fuerat,uictum,fugatum,& poſtea à Viſogottho,exitu, quo deſcriptum eſt ſuprà, interijſſe.

P. CALLIMACHI ATTILAE
FINIS.

ORNATISSIMO VIRO D. SEBASTIANO Hallero,Legum imperialium Doctori, Vincentius Opſopœus.

ESTI *ſereniſſimus rex Ungariæ Matthias Coruinus,plura uirtutum ſuarum monumenta poſteris reliquerit,ut non admodum earundem præconem & teſtem requirat (nam uirtus per ſe ſatis clara & æterna eſt:)tamen cum inter alia literarum egregia monumenta,ex illius bibliotheca ad manus meas peruenerint,maximè beneficio illuſtriſſimi Principis Georgij Marchionis Brandeburgenſis, Principis noſtri clemenſiſſimi, huius eximij Poetæ T. Alexandri Corteſij uerſiculi, in eius laudem conſcripti: non paſſus ſum,ut illi ipſi diutius in tenebris deliteſcerent, cùm luce ſint digniſſimi,cùm ob tanti Principis & bello & pace maximi immortalem gloriam, tum iſtius Poetæ mirificam eruditionem,& ingenium ſingulare. Fuit hic unus ex numero,quos feliciſſimum illud & politiſſimum Angeli Politiani ſeculum produxit, quo nunquam felicium ingeniorum uberior prouentus extitit. Qui,ſi ad iuſtam ingenij maturitatem perueniſſet,num priſcis Poetis immeritò annumeratus eſſet,huius lucubrationis fætura documento eſt. Hos autem uerſiculos,ornatiſſime Sebaſtiane,meritò tibi dicare uideor,non tantum ob id quòd homines muſicos incredibili quodam amore complectaris,ſed quòd ipſe inter eximios Poetas honeſtiſſimum locum obtineas: hoc eſt, quòd omni humanitate,amore,ſuauitate,lepore,gratia,uenere,facetijs,urbanitate,comitate,ciuilitate,neq́ non eruditione,& multarum rerum cognitione, unà cum iuris ciuilis ac pontificij prudentia,omnium mortalium es excultiſſimus & excellentiſſimus. Quapropter hoc amoris erga te mei pignus non grauatè accipe, & uale ex ſententia. Ex ædibus noſtris Onoltzſpachij, Idibus Iunijs: Anno*

M. D. XXXI.

T. ALEXANDER CORTESIVS, REGI MATHIÆ CORVINO, IOANNIS CORVINI FILIO, VNGARIAE, BOEMIAE, DALMATIAE, CROAtiæ, Ramiæ, Seruianiæ, Gallitiæ, Lodomeriæ, Romaniæ, Bulgariæ: Duci Auſtriæ, Sleſiæ, Lucemburgenſi: Marchioni Morauiæ, Luſatiæ: optimo fortiſsimoq́ꝫ Principi, ob rempublicam Chriſtianam conſeruatam, & imperium regni Vngariæ propagatum inſignibus uirtutibus eius domi foriſq́ꝫ,

S. P.

ETSI nihil difficilius uidetur, optime Rex, quàm de te ſcribere, in quo omnis eſt laus imperatoria, & digna Principe uirtus: tamen quum exiſtimarem, ſi non facultatem, at certè uoluntatem hanc optimum quemq́ꝫ probaturum, moueterq́ꝫ admiratione rerum à te geſtarum, ſcripſi de tuis laudibus Libros duos. Et quum bello & pace æquè clarus ſis, uno res bellicas, altero pacis artes ſum perſequutus. Mitto priorem hunc: ſecundum, qui adhuc eſt in manibus, paulo pòſt miſſurus. Nam ne hunc ipſum quidem nunc mitterem, niſi indignum putarem, quæ ab alijs legerentur, ea tibi, cui dicata ſunt, eſſe ignota. Leguntur autem, non quia ſint ſcripta eleganter, (parum enim aut ingenio aut doctrina ualeo) ſed quia tuas & ueras continent laudes quæ ita paſsim amantur, celebranturq́ꝫ, ut & quoquo modo ſcriptæ delectent: & qui eas ſcripſerit, charum omnibus reddant. Nam quum omni es laude cumulatus, tum maius quiddam atq́ꝫ præſtantius in te eſt, quàm quod ætas noſtra pati uideatur, & planè eum antiquitate conferendum. Quare urbs noſtra, dea (ut ita dicam) terrarum ac gentium Roma, unde tu originem ducis, tuis geſtit uirtutibus, tibi gratias agit. Ipſaq́ꝫ, cui natus es, Reſpublica Chriſtiana, quò frequentius glorietur, in quóue magis conquieſcat, habet neminem. In tanto itaque totius orbis terræ conſenſu, ego quoq́ꝫ abſens atq́ꝫ ignotus feci hoc (qualecunque eſt) poema, ut ſimul immortalem tuam gloriam meis uerſibus uenerarer, ſimul egregiam in te oſtenderem uoluntatem. Tu uerò, ſi nunquam ab his ſtudijs te auertit cura regnorum, lege (oro) atq́ꝫ cognoſce: & ſi merui, in tuorum numerum adſcribe. Vale.

AD LIBRVM.

Chare liber, magnum qui iam uolitare per orbem,
Notus & argutis auribus eſſe cupis:
Qui cupis Arctoi tectu ſuccedere regis,
Numinis & propius ora uidere mei:
Qualiſcunq́, mihi multo uigilate labore,
I felix Genio candidiore liber:
Neu blatea informi lędat rubigine, néue
Tempus edax noceat, neu mala lingua tibi.
Sic faueant Muſę: & ſtudijs ſeruata nepotum,
Quę canis, hęc olim ſecla futura legant.
Quantus & Alcides, & quantus nomine Achilles,
Matthias hominum peruolet ora meus.
Matthias, Romanus honos, cui uertice ſacro
Pierias laurus bellica fert hederas.

T. CORTESII

T. CORTESII DE MATHIAE CORVINI REGIS VNGARIÆ LAVDIBVS BELLICIS

Carmen.

ILIACAS *alij flammas, Thebanaq́ fratrum*
Arma, & Iaſonijs inſignem heroibus Argo,
Aſtrorum curſus, & Ditis inania regna,
Fictaq́ Pierio referant miracula cantu.
Nos proprijs ſpectanda oculis, nos inclyta dextræ
Facta tuæ canimus, quibus aurea ſidera uiuus
Tangis, & æthereas fama petis ardua arces.
Sed ſine te, nunquam tenues ad carmina tanto
Subſiſtant uires oneri. Tu numine toto
Dexter ades: da Mæoniam tua facta canenti
Matthia Coruine chelyn: ſi Delphica parent
Templa tibi, ſentitq́ frequens tua nomina Cyrrha,
Si Muſæ, ſi Phœbus amant, hoc tempore ſolus
Carminibus ſi digna facis, quæ nulla uetuſtas
Deleat, annorumq́ grauis ſitus obruat æuo.
Quamq́ abſens tanto rerum ſplendore tuarum
Excitor, aſſenſu laudum procul omnia plaudunt
Fortunæ momenta tuæ, neq́ clarius axe
Lumen ab Arctoo micuit: ſonat omnis ubiq́
Nomine terra tuo, & famam uaga gloria cælo
Terminat, immenſumq́ ingens accedit Olympum.
Non hac ingenio complecti, aut uerſibus optem
Poſſe meis, cupido non ſi torrentia uati
Pieridum ſint ora nouem, ſit ahenea lingua.
Littoreas aliquis citius numerabit harenas,
Paruaq́ per denſum uolitantia corpora mundum,
Et tenues per inane globos, quàm ſingula uerſu
Expediam. Potui ſatius tacuiſſe, furentem
Ni dulcis raptaret amor, qui frena pudoris
Rumpit, & immenſo cogit decurrere campo:
Conueniunt omnes quando, tua cura, poetæ,
Certatimq́ nouas contendunt ſcribere laudes.
Nec bene Romano de nomine Muſa meretur,
Quæ tua facta ſilet. Regum tu maximus ille et,
Et maris & terræ domitor: tua fulmina paſſim
Horret Hyperboreæ regio Mæotica brumæ.
Te duce tuta fides, tibi relligioſa parentum
Debetur pietas: in te fiducia duris
Militibus ſita, Threicij fera munera Martis
Te penes, in te ancepi belli fortuna recumbit.
Tu uallum Italiæ, Romana palatia ſeruas.
Impia tu gentis contundis monſtra profanæ,
Biſaltamq́, Scythamq́ ferum: tu Norica uincis
Arma, & bellacem non uno Marte Boemum.
Tu mores hominum domitas, & iura per urbes

Reſtituis,lapſiſq́ potens ſuccurrere rebus,
In faciem antiqui mutas mala tempora cultus.
Verùm ego non Hydræ magis indelebile collum,
Fœcundumq́ iecur Tityi conſumere poſſe
Deſperem,aut Ixionios firmare rotatus,
Quandoquidem primo tantarum in limine laudum
Hinc decus,hinc rerum incertam fert copia mentem.
Ac ueluti rubræ dubitat rimator arenæ,
Quam prius è uarijs gemmam legat,ardet hyaſpis,
Lucet onyx,uiridi radiat fulgore ſmaragdus,
In partes dubium uarias,& ſingula circum
Illum agit hærentem ſpectandi immenſa uoluptas.
Nam quid principiò referam? unde exordia ſumam?
Maiorúmne prius repetens exempla tuorum,
Meſſalas atauos memorem,ſtirpemq́ togatam,
Vnde tuum magnis genus eſt auctoribus ortum?
An patris Hunniadæ tot bella exhauſta,tot annos
Perſequar,ut ſæuos toties diſiecerit hoſtes,
Fuderit ut dirum Taurini ad mœnia Turcam,
(Nunc Albam appellant)albent quando oſsibus arua
Biſtonijs,galeæq́ micant,effoſſaq́ pila,
Et madida humano pingueſcunt ſanguine glebæ?
Sed genuiſſe tamen Matthiam,gloria maior
Quàm uarijs ſeptem bellis domuiſſe triones,
Et tetigiſſe altum uicina fronte Bootem.
Romuleæ decus Hunniada memorabile gentis,
Quo duce Pannonium pulſauit ſidera nomen.
Non ulla pro laude,pater,nulliſq́ triumphis,
Plus tibi res Itala debent,quàm pignore tanto
Fulmina quòd belli populo rediuiua Latino,
Et tanta euerſis peperiſti commoda rebus.
Tu nato concede tuo: quantumq́ priores
Viciſti,tantum uinci patiaris ab illo.
Non ſecus Aeacidem proles Pellæa Philippum
Fortior & bello Peleum ſuperauit Achilles:
Sic uinci Anchiſes nato gauiſus,& Aegeus
Magnanimum læto miratus Theſea uultu.
Atq́ equidem,naſci Romano ſemine,multum eſt,
Matthia armipotens: auctorum fortibus actis
Et genus & famam renouare,& fata ſuorum:
Scilicet ante alios curſu Neptunius auras
Altiùs efflat equus,uirtuſq́ immiſſa propagat
Indole,diffuſas cognata in pectora uires.
In te creuit honos rerum ſucceſsibus auctus,
Et noua maiorum uirtus tua nomen obumbrat,
Sola bonis contenta ſuis,nihil indiga patrum.
Te uario caſti uenturum carmine uates,
Te cecinit multo quondam pius ore ſacerdos,
Quiq́ auium cantus,quiq́ ardua ſidera norunt,
Aut qui diuinum ſpirant ſub pectore numen.

Tum

Tum cœlum ſua ſigna dedit, Phœbeaq́ lucem
Natalem prædixit auis, quum decidit æthra
Annulus, in gremium matris delapſus Elyſæ.
Ipſa ſub umbroſa, fatorum neſcia, quercu
Carpebat placidam ſecluſa in ualle quietem:
Huic puer in ſomnis, utero quem languida pleno
Geſtabat, ſubitò fœtæ circum ubera uiſus
Ludere, & inſantis facto uelut agmine in ora,
Plurima præcipiti labentia flumina curſu,
Pectore ſub magno, dictu mirabile, condi.
Quum ſubitò gemmam, digitis quæ lapſa, iacenti
Errabat, roſtro præpes librauit acuto,
Inq́ ſinum celſa demiſit ab arbore coruus,
Et leuiter molli diſtinxit lumina penna.
Excidit extemplo ſomnus: tum læta ſalutans
Augurium, uerbis ſupplex his Diua precatur.
Corue ſacer, longa ſuperis gratiſſime uita:
Seu tu ſponte uenis, noſtri præſagus honoris,
Seu Pater altitonans cœlo te miſit ab alto,
Adſis, & tanto fortunes omine natum.
Tu gentilis honor, cognomen nobile noſtri
Tu generis, te noſtra ferent inſignia ſemper,
Parq́ aquilis toto uenies uictricibus orbe.
At tu Rex ſuperûm, primis cui pugnat ab annis
Hunniades, cui ſeſe ultrò deuouit, & omnem
Progeniem (quando eueniunt ſine numine nunquam
Iſta) tuo charum felici lumine fœtum
Aſpice, & auſpiciis inſomnia læta ſequundis:
Ut quot ab innumeris manabant fontibus amnes,
Tot ſint regna meo latè parentia nato,
Undiq́ cæruleis circumdata regna fluentis.
Hæc ait, & tacitis ueneratur Numina uotis,
Pannonius quo more ſenex, aut Dalmata ſueuit.
Qui deſiderio cœli, terraq́, mariq́
Longum iter emenſus, tandem peruenit ad arces
Maxima Roma tuas, & flexo poplite ſupplex
Ardua clauigeri ſuccedit limina Petri.
Ipſe pius tremulis titubantia murmura labris,
Integrat ipſe preces: & cana fronte peractis,
Concretam uotis exemit pectore labem:
Non aliter cœlum diuosq́ precatur Elyſa.
At pater omnipotens, melioris conditor æui,
Proxima maturi repetens iam tempora partus,
Atq́ animum caſtæ precibus commotus Elyſæ,
His incorruptam compellans uocibus ultrò,
Affatur Mariam. Quanquam facta impia cogunt,
O mater, diro pœnas de ſanguine ſumam,
Immiſſamq́ globos flammarum in uiſcera terræ,
Et genus humanum deleto ſemine perdam,
Iam pudet in noſtras armari Numina utres,

Qua ſuperis depulſa polis, damnauimus Orco.
En rurſus fera bella cient, rurſusq́ Gigantes,
Monſtraq́ de ſuperis audent decernere regnis.
Pars quota terrarum reſtat mihi, poſsidet orbem
Turca ferox, Eurumq́ premit Magmedus & Auſtrum:
Nec patriam tantùm Solymam, nec Achaica tantùm
Regna, ſed Illyricum tenet, Epirumq́ ſuperbus.
Anguſto uix tuta freto Roma inclyta, diuûm
Roma locus, Roma imperij pulcherrima ſedes.
Quid memorem infandis tot diruta templa ruinis,
Dedecus in noſtrum, uerſum faſq́ omne, nefaſq́,
Pollutamq́ fidem, & temeratas cædibus aras?
An fruſtra ignifera torquemus fulmina dextra,
Miſcemusq́ cauis horrenda tonitrua nymbis?
Me tamen Hunniadæ pietas mouet, actaq́ bello
Fortia, & effuſus noſtro pro nomine ſanguis.
Sed quoniam emeritum iampridem ſede locare
Siderea, certum eſt, & iam nunc filius illi
Naſcitur: hunc rebus bellantem imponere feſsis,
Hoc ſæuos ductore paro compeſcere Turcas.
Ergo age tu Lucina parens, tu maxima Iuno
Da faciles matri partus, natumq́ rubentem
Excipe: quumq́ ſuo uocem formauerit ore,
Fac Turcas puer ille meas ſe iuret ad aras
Igne ſecuturum & ferro, terraq́ mariq́.
Poſtquam alacres magnis uires firmauerit auſis,
Is premat immanes inuicto milite gentes,
Aureaq́ Arctois componat ſecula terris.
Hæc ubi dicta, polus tremuit, tremuere cauernæ
Tellurisq́ cauæ, & ſonitum maria alta dedêre.
Palluit anguiferis impexus crinibus ora,
Territus atq́ imo latuit Magmedus auerno:
Ceu latet in tonſo pauidus ſub gramine ſerpens,
Vicina apparet quotiens Iouis armiger æthra:
Dulcibus is prædam natis rimatur, & acres
Dat penna ſtridente ſonos, ſuper aera raptus:
Ille anceps glacie torpet, latebrasq́ propinquas
Intrat, & optatæ tumulo ſeſe abdit harenæ.
Interea charæ nullo languore parentis,
Continuò in dias ope numinis editus auras,
Ipſe puer ſtrictos primis uagitibus enſes
Complexus, in patrijs repſiſti paruulus armis,
Militis exceptus manibus, plauſuq́ fauentum,
Odryſium tenero ſpirabas pectore Martem.
Qualis ubi in cunis genitus Ioue mollibus infans,
Eliſit geminos manibus Tirynthius angues.
At tibi naſcenti Fortuna innoxia plauſit,
Permulſitq́ manu blandum Rhamnuſia pectus:
Adſuit Aeneadum genitrix formoſa Dione,
Gradiuusq́ parens, atq́ urbis Romulus author:

Exoriare,

Exoriare, inquit, noſtro de ſanguine tandem,
Magne nepos, patriæ decus & tutela ruentis.
Quanta tibi placidi fauet indulgentia cœli,
Qualibus Aegoceros radijs, quo lumine Mauors
Proſpicit, & quanto rutilus Ioue fulgurat æther?
Ingens Aetnæus ſtridet fornacibus enſis,
Ingentem Siculi formant thoraca Cyclopes,
En tibi tam rupes Vulcania tota remugit.
Incipe diue puer tenero uibrare lacerto
Tela uirûm, iam nunc animos oſtendit auitos.
Quippe his Scipiades oculis, hoc paruulus ore
Cæſar erat, ſic Coruinus mihi riſerat olim.
Aſpice, iam noſtri quantum ſtat roboris inſtar,
Fronte tibi, & patrios effingit imagine uultus:
Qualis erit, quum mæſtus Arabs, quum territus Indus
Cernet, adhuc littereſſe mea de gente nepotem,
Auſit qui domitis totiens iuga ponere Dacis?
Perge modo, non hæc equidem te oracula fallent:
O' ſpes Auſonidum, & Romani nominis hæres.
Dixerat ipſa fouens gremio Tritonia Pallas,
Haſtam inſertabat dextra, & Phorcynida læua,
Et paruo auratum capiti diadema locabat.
Ter lauro cinxere comam, ter blanda dedere
Oſcula, ter læta cecinerunt omina Parcæ.
Vix fari poteras, breuibus quum longa lacertis
Tela dari torues, patre exultante, petebas:
Aſſuetus clangore tubæ, atq; hinnitibus ipſis
Lætari, & galea flammis ardore coruſca.
At non armorum ſonitum, pugnæ'ue fragorem
Conſertæ horrebas, gemitus uocesq; cadentum
Auribus intrepidis, tormentaq; pectore ſuetus
Audire impauido, quum ſaxea fulminis inſtar
It pila, flammiferi ſonitusq; imitatur Olympi.
Non amnis tumidi murmur, ſpumantiaq; undis
Aequora, non rapidis terrebant flamina uentis.
Sic in Chaonijs generoſæ uiuidus aruis
Pullus equæ, uiſoq; truci uenaticus apro,
Indolis ante annos catulus dat ſigna Moloſſæ.
Poſt ubi paulatim creuit robuſtior ætas,
Atq; metus expers adoleuit corpore uirtus,
Non tergo, ſed fronte uago notiſſimus hoſti,
Iam uolucres ſolitus curſu præuertere ceruos,
Flammea uel celeris ſaltu ueſtigia damæ,
Telaq; nunc arcu, nunc ſaxa emittere funda,
Aerea ſulphureis tormenta incendere tædis,
Murorumq; frequens lapſam ingeminare ruinam.
Ac uelut Heſperium Pœnus quum preſſerat orbem
Hannibal, aeriasq; furens animoſa per alpes,
Et Pyrenæos raptauerat agmina ſaltus,
O' quoties auſus uaſtos umbone molares

Pellere, centenis quoties occurrere telis,
Intactas ſuper ire niues, fluuioſq́ minaces,
Et tumidum audaci pelagus tranare natatu.
Quum trepidum genitor caſtris educeret agmen,
Ipſe author pugnæ ſtabas, & terga daturis
Firmabas dubium rerum diſcrimine pectus.
Quumq́ per inſidias à tergo inuaderet hoſtis,
Et furtim miſſas tremeret procul Alba phalanges,
Vertebas ſtrictis pauidas mucronibus alas,
Ceu ferus Aeneades, premeret dum Neruius arces,
Iulius emicuit, raptaq́ à milite parma
Reſtituit fuſos media inter ſigna maniplos.
Et quod defixum eſt Othomanni regis in ore,
(Vulnere quo turbata acies) tua dextera telum
Torſerat: auſpicio parta eſt uictoria tanto.
Inde chorus diuûm, cœliq́ exercitus omnis,
Pro te bella manu telis infeſta ciebant.
Ipſe pater ſuperûm, ſummo tibi Chriſtus Olympo
Propugnator erat: iam tum pia numina uoces
Audiuere tuas, & uotis annuit æther.
Ille Pharaonias ſummerſit fluctibus alas,
Ille & legifero Moſæ Deus adfuit, undas
Disijciens, mediumq́ uiam patefecit in æquor.
Nimirum Macedûm populi, atq́ Alemannia pugnax,
Aduentu tremuere tuo, reſponſaq́ diuûm
Boſphorus, & Scythicis Hypanis procul horruit undis.
Interea Hunniaden, referentem ſigna cruentis
Turcarum ſpolijs, ne quid mortalibus ultrà
Viribus auderet maius, reuocare parabat
Iuppiter, & uacuo terræ decus addere cœlo.
Isq́ ubi labentes artus & frigida membra
Senſit, anhelantemq́ anima fugiente iuuentam,
Sic fatur morient, dictuq́ ita pectora firmat.
Nate mihi uita ſemper iucundior ipſa,
Flos regum, nate Auſonidum lumenq́ future,
Accipe, & hæc memori præcepta in pectore fige.
Nam te qui ſupra eſt annis, & uertice toto,
Fratrem, fata mihi comitem dant mortis acerbæ:
Iam propior mors atra ruit. quid lactea colla,
Quid flauos calido conſperſos ſanguine crines
Commemorem? Heu tenero ſanguis meus occidis æuo,
Proijcis & truncum ferro, ceu uictima, corpus,
O' dolor, ô lachrymæ, dulcis Ladelae, tuorum?
Tu, cui felices oſtendunt numina curſus,
Qui patriam, nomenq́ feres ad ſidera noſtrum,
Vtere ſorte tua, nec fœdi carceris horror
Terreat, aut duri imperium crudele tyranni:
Inueniet fortuna uiam, uictorq́ redibis,
Quadriiugo inſignis ſubiecta per oppida curru.
Quum te Pannonia regem, te Myſia & alta,

Noricus

Noricas Illyricis mundus uenerabitur oris,
Succeſſuq́ ferens ſeſe lætabitur omnis
Armipotens Europa tuo, & caput efferet aſtris:
Amplum nate tibi regnum, famamq́ relinquo,
Duratum caſtris Hunnum, aſſuetúmque periclis,
Qui nulli inferior genti pietate uel armis,
Quiq́ tuis nunquam deſit conatibus audax,
Aude omnes tentare uias hoc milite, & omnes
His belli contemne minas puer inclyte dextris.
Debellanda manu uariarum horrenda ferarum
Monſtra tibi, & multæ diuerſis finibus urbes.
Augendum bello decus, & ſudore paranda
Gloria. nam magnos fortunant Fata labores.
Ergo nec ſomno indecori, nec tempora ſegni
Perde ſitu, & patrem duris imitare ſub armis.
Incumbent alij Sarrano mollius oſtro,
Argutas tenui ducent de gutture uoces,
Pulſabunt citharam melius, ſaltúque choreas
Intexent agili, & conuiuia lauta parabunt:
Tu bellare frequens, & uincere nate memento:
Hoc tibi erit ſtudium, regniq́ extendere fines,
Exercere fidem, & contingere ſidera factis.
Ingredere, & tantos iam nunc ordire labores,
Iam noua pertentant moribundum gaudia pectus.
Hæc memorans dulci genitor dedit oſcula nato,
Et ſimul aſtrigeris conſcendit in æthera bigis:
Aelius ut Solyma uates leuis excitus aura,
Egit ſidereo candentes igne quadrigas.
Obſtupuit medijs agitantem in nubibus axem,
Sublatumq́ polo nequicquam exclamat Elyſe:
Quò ruis, & dulcem linquis crudelis amicum?
Sic pater Hunniades cælo ſeſe intulit alto,
Tum diua immenſo regnum paritura labore
Matthiæ Fortuna ſuo, fratrem impulit acrem,
Vlciſci patrium ferro decus, hoſte perempto.
Ipſius ante oculos Agelas regis, & ora,
Enſe uirum necat indomitum, patriq́ parentat
Audax Hunniada natus, nec iura, nec arma,
Regalémue manum ueritus, faſcéſue tremendos,
Sumeret ut meritas hoſtili à ſanguine pœnas.
At rex Pannonia tremuit Germanus in aula,
Inſontemq́ dolis iuuenem, & nil tale uerentem
Occupat, ac multo fœdatum uulnere ſæuus
Imperat intonſa caput à ceruice reuelli.
Heu pietas: hæret uinctis poſt terga lacertis
Infelix puer, & crudelia fata moratur,
Terq́ quaterq́ ferus nequicquam fortia lictor
Colla ferit, crebrisq́ addit ſuper ictibus ictus,
Purpureo niueos humeros dum caſa cruore
Infecit ceruix, & pulchros abluit artus.

Non lachrymas pueri, non plebs, patriúſue ſenatus
Continuit, triſteſq́ necem fleuere caterua,
Turpauit ſenior ſqualentes puluere canos
Danubius, gemuere alto ſub gurgite Nympha,
Et Riphæa iuga, & Boreæ glacie obſita tellus.
Sed non ille diu caſu lætatus acerbo eſt:
Dum noua regifico celebrat connubia luxu,
Interiit inter uina miſer libata, dapéſque,
Lætáque lugubri turbat conuiuia planctu.
Nil adeò certi miſeris mortalibus uſquam eſt.
Tu, uelut alterna Pollucis morte redemptus
Caſtor, Amyclæum ſtellis oſtendit honorem,
Et certam nautis tranquilla luce ſalutem:
Talis ades regno euerſo, patriæq́ ruenti.
Quum primùm lapſas miles tibi uictor habenas,
Et regni uaga frena dedit, ceruicibus ipſis
In ſolium regale ferens, fractíſq́ catenis,
Tradidit Arctoæ latè moderamina gentis,
Principiò infenſas acies, populóſque rebelles,
Impia non grati periuria militis ultus,
Sub iuga depreſſo miſiſti regia collo.
Nec dum etiam primo ueſtibat flore nitentes
Barba genas, quum læta tuos Victoria currus
Circuiit, & uirides ſubſtrauit Gloria lauros.
Prima triumphales fronti conceſſit honores
Seditio pacata tuæ, prima impulit armis
Diſcordes latè gentes frenare ſeueris.
Nec mora, Sidonio longè ſpectabilis oſtro
Sacra facis, ſacráſque Deum ueneraris ad aras:
Vocalem ueluti fama eſt Dauida tonantem
Placauiſſe Deum, teneri fundamina regni
Dum iacit, & puram ſacris fert curribus arcam.
Macte animis, & chare tuis cœleſtibus Heros,
Qui ſancta imperij pietate exordia firmas.
Non uires, non arma magis, legúmue poteſtas,
Religione ualent: mundum terrore ſubactum
Hæc regit, hæc ſæuas moderatur numine gentes.
Protinus hoſtilem ductor capis acer Iaſam,
Inuictúmque doces uinci certamine Turcam.
Ac prius indomitum fugientia uertere cogis
Terga ducem: nec te belli uis ulla, nec ullus
Impetus auertit dura obſidione prementem
Mœnia, diſiectis donec patefacta ruinis
Intraſti curru uictor ſublimis ouanti,
Et magnam infandis rapuiſti ex hoſtibus urbem.
Sed dum perſequeris uictricis præmia pugnæ,
Vberesq́ trahis iurata ad prælia diuos,
Dira ſuperſtitio patrias inuaſerat urbes:
Huſſius huic auctor quõdam: nec templa, nec aras
Erexit ſuperis: & quæ conſtructa manebant,

Diruit

Diruit impius, inſelix: ac peſte cruenta
Triſtia periuræ maculauit mœnia Pragæ,
Multaq́ de ſuperis demens infanda canebat.
Hinc ortæ monſtris facies, bacchataq́ paſſim
Prodigia, Herculeis non contemnenda lacertis,
Tiſiphones atræ ſtimulis accenſa fremebant.
Nec contenta ſuis iampridem finibus ingens
Bellua, Pannonias ſpiris inuoluerat ambas:
Mille manus illi fuerant, & cornua mille,
Et totidem intortis armabat colla colubris.
Quum procul obſeſſas regni circumſpicis arces
Tartareæ labis tabo, ſic protinus orſus:
Quid Thracum ſequar indomitas, Arabumq́ phalanges,
Quos terra, & uaſtis dirimit mare fluctibus altum?
Monſtra domi uincenda mihi maiora ſuperſunt,
Inteſtina mei populatur uiſcera regni
Sacra lues, propiusq́ ſedens in limine labes.
Indigetes diui, patriæ tutamina noſtræ,
Et tu ſanctorum columen, Stephane inclyte, regum:
Si me cana fides, pietasq́ illæſa ciere
Bella iubet, medijs artus opponere telis,
Nunc precor, ô Superi, ſinite hac me ſternere dextra
Prodigium, diroq́ manus fœdare cruore,
Nunc ſinite his terris ſceleratam auertere peſtem.
His dictis, monſtrum patria ui perdere adorſus,
Non claua accinctus, non in certamina pelle
Veniſti: rigido pugnatum eſt undiq́ ferro.
Undiq́ commiſſa cumulatos ſtragis aceruos
Cernere erat. Tepidas Oderæ cruor inficit undas,
Inuoluitq́ ruens labentia corpora uertex.
Pars flammis ambuſta ſonat, piceoq́ crematur
Igne lues, nigris lucent incendia buſtis,
Et ſparſos rapiunt cineres in nubibus Euri.
Ergo uicta tuis portenta Boëmica telis,
Tempora uictrici flauentia fronde coronant,
Præceduntq́ duces onerati colla catenis,
Atq́ ſacerdotes cœtu comitantur honoro
Florentes uiſentem urbes, & uota ſacrantem.
Aurea cæſaries humeris uolitabat eburnis,
Lætaq́ purpurea flagrabant ora iuuenta.
Qualis ubi auricomos eduxit Lucifer ignes,
Vere nouo roſeus rutilo Sol enitet aſtro:
Sic formæ ſplendore nites, clarisq́ uerendæ
Virtutis bellisq́ notis, ô nobile Martis
Numen adoratum, ô terræ decus omnibus ingens,
Iura manu pacemq́ geris, uiridesq́ triumphos,
Et ſcelerum ultores educis in agmina diuos.
Imperium tibi grande comes, tibi regna, laborq́
Clarus, & inſignis generoſo uulnere mortis:
Bello iura Getis, bello data iura Britannis.

Parta

Parta quies populis, & uita gloria maior.
Adde tot erectas urbes, poſitosq́ colonos,
Tot pacata fero latè loca uaſta latrone,
Aequoraq́ inuectas quondam per inhoſpita merces.
An memorem iunctas diuerſo à littore gentes,
An notas rerum cauſas, ſedesq́ locorum,
Et mores hominum, & uariæ commercia linguæ?
Hoc cœlum Alciden, uictoq́ Oriente Lyæum
Extulit, hoc Perſas, Pœnos, Gallumq́ potentem,
Romanosq́ tuos: & te fortiſſime Princeps,
Qui nunc extremis Europæ uictor in oris,
Immanem auertis Tyrrhenis urbibus hoſtem.
Salue certa ſalus rerum, pater inclyte Mauors,
Certa uirûm: tibi nunc æternæ laudis honorem,
Inuictumq́ cano Romano carmine regem.
Quòd ſi naſcentis uixdum Corteſia Muſa
Orſa iuuent, dictiq́ meo dignabere uerſu
Matthia, incipiam rurſum, & primordia laudum
Exequar, exemptus uulgo, doctasq́ per aures
Ipſe uirûm longos uiuax uolitabis in annos.
Nox cœlum interea nigris inuoluerat alis,
Et placido miles laxabat corpora ſomno,
Strataq́ per terras animalia feſſa iacebant:
Rex uigiles animo curas, caſusq́ futuros,
Et rerum ingentem uoluebat pectore molem:
Extemplò Latijs iuuenis cui fulgidus armis
Viſus adeſſe procul, Martemq́ accendere dictis·
Chare nepos, potes hoc tardare ingentia curſu
Fataq́, Fortunamq́, tibi quæ tradita cuſtos?
Imperio ſuperûm, magnis accingere rebus:
Pugnandum meliore Deo, ſeruandáque rurſum
Roma tibi, & generi rurſum data gloria noſtro.
Aſpice me, tanti qui ſum cognominis auctor,
Cui quondam galea coruus conſedit in iſta,
(Coruigerumq́ altè quatiens caput) eia age ſegnem
Rumpe moram, & tantis ſanguis meus utere fatis.
Hæc fatus, criſtis fulgentibus exuit arma,
Telaq́ terribilem nodis ac uiribus haſtam,
Inſignémque enſem, atq́ iterum ſic ore profatur·
Accipe digna tuis tandem uirtutibus arma,
Quæ tibi iam multos olim ſeruata per annos,
Hæc Cytherea ſuo quondam dedit aurea nato:
Hæc ſoliti geſtare patres, his fortiter uſi,
Dum ſtetit imperium: ſed poſtquam à culmine lapſa
Roma ruit, paſſimq́ omnem diſtracta per orbem eſt,
Occului mecum Elyſijs arma inclyta campis.
At modò Sicanijs iterum Vulcanus in antris,
Firmauit, craſſumq́ oris ſuperaddidit aurum.
Hæc tibi do, generis lux ô clariſſima noſtri:
Ne dubites acres in prælia poſcere Turcas:

Indue,

Indue, & Auſoniam factis fer ad æthera famam.
Talia narrabat, croceo quum flaua ſerenum
Ore ferens Aurora diem, pulſabat Olympum:
Senſit, & ambroſio reſperſum rore nepotem
Deſerit, & cæca noctis ſe immiſcuit Heros.
Matthias monitis & tanto munere lætus,
Singula miratur rutilis radiantia flammis,
Et galeam & clypei longè uenerabile textum.
Nunc illuſtre caput ueſtit, nunc brachia, latos
Nunc humeros, aptatq́ altis accommoda membris,
Et ſolito magis armorum fremit excitus æſtro:
Qualis ubi Hetruſcis Volaterræ in finibus urbis,
Aetnæo par flamma iugo, de rupe cauata
Exilit, aſpirans Boreas ſi fortè, Notuſq́:
Sulphureos tum terra mouens eructat aceruos
Acrius, igneſcuntq́ magis per nubila flammæ:
Sibiláque ingeminant latrantibus effera ſaxis.
Ex illo aſſiduis uitam traducere caſtris
Matthia, & duris ſtatuiſti incumbere rebus,
Arma cibos, dant arma thoros, placidumq́ ſoporem
Inſtratus clypeo, nudóque in ceſpite carpis.
Contemptam'ne ſitim referam, ſomnumq́ famemq́,
Concretas ſudore comas, ſpretóſque calores,
Ac rapidos longis ſuperatos ſolibus æſtus,
Frigoraq́ Arctois deuicta rigentia brumis?
Mollities alios, turpiq́ ignauia luxu
Lenta iuuet, teneruq́ quies ingloria plumis:
At te artes tractare iuuat Mauortis. anhelum
Quis melius te frenat equum, quis flectit in orbes
Ocyus? His ſtimulis agitari mallet Arion,
Te ſeſſore ferox penſaret Cyllarus acrem
Caſtora, penſaret te Perſea Peſagus ales.
Quem Bellona magis rutila tegit horrida parma?
Aegide quem tantum Pallas fulgente tuetur?
Cui'ue ſuum toties Gradiuus commodat enſem?
Quis dura, inuicta dextra quatit acrius haſta
Robora, cui pectus thorax animoſius ambit?
Aeneas non maior erat, non diuus Achilles,
Ambo animis alacres, armis cæleſtibus ambo.
Quis uaga caſtra locat te cautius, opprimit hoſtem
Durius, aut cingit melius munimine uallum?
Aut premit obſeſſas bello conſtantius urbes?
Quis patrio latos de more agitare per ágros,
Ponere quis iunctos ſciat aptius ordine currus?
Scis tormenta hoſti uenturo aduerſa locare,
Et loca fluminibus uicina & pinguibus aruis
Deligere, & duplicem caſtris deducere foſſam.
In quamcunq́ libet faciem componere pugnæ
Agmina, ſiue tua placeat, ſeu lege priorum,
Omnia militiæ calles documenta ſeueræ:
Quin genus armorum uarium, & quo quiſq́ ſuperbit

Enſe minax, qua ui telum, qua torqueat haſtam,
Pectoraq́ & latos quo tegmine muniat armos.
Callida Sertori, & regis mens uafra Moloſſi
Talis erat, uirtus'ue ſenis matura Camilli.
An tu Cantabricis Cimbrorum ſepta maniplis
Caſtra perhorreſcas: aut iuncto Gothus Alano,
Aut coniurato ſi Vandalus aſpera Pœno
Bella tibi moueant? An quiſquam eludere tectis
Lætetur te poſſe dolis, teluq́ fugare?
Firmior undiſonis ſcopulis, quos impete frangunt
Auſter, & inſanis nequicquam fluctibus æquor,
Obſiſtis bellis animus, caſusq́ futuros
Præſaga cum mente uidet, tu corporis acres
Strenua belligera ſternit uirtute cohortes.
Ac uelut obſcura denſus caligine nimbus,
Qui uarias atra concepit nube procellas,
Poſt ignes rutilos, & crebra tonitrua, præceps
In ſyluam per inane ruit, magnoq́ fragore
Frondiferas auium ſedes, atq́ alta uolucrum
Culmina, perpetuum geminans quatit ictibus imbrem,
Et rapido tonſos proſternit turbine ramos.
Nulla equidem raræ monumenta ingentia pugnæ
Egregia te clade latent. Marathonia noſti
Bella, Saguntinasq́ faces, Cannasq́, Padumq́,
Et quanto Leucas, quanto Cathalanica tellus,
Aemathij quoties rubuerunt ſanguine campi.
Ergo rudimenta, & corrupta munera firmas
Militiæ, ut bello teneris aſſueſcat ab annis,
Ut ſeſe ad uarium fingat certaminis uſum,
Et parêre ducum dicto matura iuuentus
Diſcat, & iniuſſæ fugiat diſcrimina pugnæ:
Iuſſa eadem infeſtis hoſti concurrere telis,
Ardeat ire ferox, curuo ſeu tendere gyro,
Aut ſit opus recto aut firmo decernere greſſu,
Siue urgere procul iaculis, ſeu cominus enſe.
Ire, ducemq́ ſequi legio per uulnera diſcat,
Siue pedes, ſiue aſper equo procedit anhelo,
Tentarit ſeu ualle uiam, ſiue ardua montis
Per iuga, ſeu cæcis ſyluarum anfractibus erret:
Annoſum ueluti cerui ramoſa ferentem
Cornua, Strymoniaq́ grues ſuper atra ſequuntur
Nubila ductorem, & certo procul ordine cingunt.
Tum uerò aſſenſu felix exercitus altè
Conclamant uario: Dubia iam nulla timemus
Fortunæ te rege mala, & te extrema iubente
Aethiopum facilè impauidi penetrabimus arua.
Tecum fluctiſonis capita obiectare periclis
Non pigeat, tecum diris obſiſtere monſtris,
Et proprios piceis artus opponere flammis,
Aut quà letiferas muralis machina glandes
Spargit, & excuſſis creber ſonat aëre telis

Scorpiꝰ,

Scorpius, innumeraq́ uolant per ſpicula mortes.
Talia magnanimo fundebant pectore dicta:
Et quocunque ruas, penitùs te quiſque ruentem,
Prodigus in ſtrictos anima comitabitur enſes.
Ut tener inſuetas iuuenis cui pectore flammas
Ignis alit, charaq́ animis in uirgine fixis,
Ille mare in medium, medios ille ibit in ignes
Intrepidus, quum iuſsit Amor, quumq́ impulit aſtus.
Proijciet dulcem per mille pericula uitam,
Optabitq́ ſua domina placuiſſe ruina.
Et quoniam ſolers uires induſtria firmat,
Horrida continuis exerces corpora bellis.
Si quando ſiluere tubæ, ualloq́ refixo
Agmina ſedatu iam captant ocia rebus,
Uenatum interea ſtudijs flagrantibus itur:
Tum miles poſitu uibrat uenabula pilis,
Tum nemorum canibus ſaltus, atq́ auia luſtra
Circuit, & uaſtis fixit pecora abdita ſyluis,
Indicitq́ feris alio certamine bellum.
Mœnia ſeu uacuus, pacatis urbibus, intrat,
Multaq́ belligeris edit ſpectacula ludis,
Aut ferit enſe uirum uir cominus, aut petit haſta
Eminus, armorum conflictu perſonat æther:
Uicinaq́ procul ſylua, monteſq́ reclamant.
Qualiter indomitis longis per compita tauri,
Quos trahit implicitos laqueis Romana iuuentus,
Agmine cum toto Capitoli in uertice pugnant,
Si iuuenem curuis elatum cornibus aliè
Excutiunt, ac more pilæ ſuper æthera iactant,
Tum uerò arrectis animis Aeneia pubes
Inceſſunt, magniſq́ implent clamoribus urbem,
Tum uaga per ſeptem reſponſant murmura montes.
Præterea ualido franguntur robora nixu,
Ictibus & ſonipes tantu colliſus utrinque
Ingemuit, fuſis equites labuntur habenis,
Semineces rubroq́ lauant fora lata cruore.
Facta uirûm trepidæ mirantur fortia turbæ,
Pectoraq́ inuadit pauor, & miſerabile murmur.
Martia ceu magnis urbs quondam effuſa theatris
In ferrum audaces uidit concurrere turmas,
Auertit largo mœſtos à ſanguine uultus,
Plurimaq́ exanimi matrona expalluit ore.
Quiſque ſibi dubijs hinc te fortiſſimus optat
Rebus habere ducem, tecum maioraq́ bello
Audet, & in pugnam uiolentiùs ardet Erinnys,
Et magis horrendo duce te Mars intonat ore.
Nam quid lecta canam generoſa robora pubis?
Quiſquis Parrhaſia fama celebratur ab Arcto,
Te colit: & multo compulſus nomine, gaudet
In partes tranſire tuas, tuaq́ arma fouere.
Haud equidem deſunt, magna qui Stentora uoce,

Qui curſu Aiacem, qui uiribus Hectora uincant,
Non unus tibi Tydides, non unus Vlyſſes
Militat: Heroas poſt hæc ueneranda uetuſtas
Parcius, Heroumq́ duces extollat Atrides.
Non his Matthia modò formidabilis armis,
Militibusq́ uenis: nec te ſolertia tantùm
Victorem, aut duris facit experientia rebus.
Sed quòd priſca fides, pietasq́, Aſtræaq́ uirgo
In pugnas te læſa ciet, quis iuſtius arma
Induit, aut pacis ſtudio mage bella capeſſit?
Cauſa Deo præſente, ipſo ſtas in agmine uictrix,
Vna tibi quando ante alio defenditur omnes
Relligio, ſequiturq́ ducem felicibus auſis,
Conatus comitata tuos: ipſa unica bellis,
Vrbibus, ipſa tibi præſet, ſecum ipſa uolentes,
Signiferosq́ in bella trahit memoranda Penates.
Quippe aliquis ſuperûm turmas circumuolat ordo,
Arma inter: fiunt ignes, flagrantia fiunt
Fulmina, grandiferis uentiq́ imbresq́ procellis.
Ergo numinibus fidens, & nobile uaſto
Munitus patriæ uirtutis robore pectus,
Cuncta tuis ueluti ſubſidant uiribus arma,
Nulla oblata feri detrectas prælia Martis,
Et nullum pugnæ uitas genus acer iniquæ,
Occurrisque hoſti, uel inundent milite montes,
Obuia uel denſis peditum ſeges horreat haſtis.
Ecce autem à Stygio Furiarum prima barathro
Bella ferens, flammasq́, Aſiam bacchata per omnem,
Threicium iuxta demiſſis Boſphoron alis,
Conſtitit: urbs magnis ubi curuo in littore fatis
Spartano fundata duci ſeſe erigit: illic
Gens effrena, fero quondam cognata Gelono,
Maſſagetæ, Turcæq́ horrendo Marte fremebant.
Impius, & Graio perfuſus ſanguine pectus,
Arcem inſtaurabat domita iam uictor in urbe
Magmedus, quem ſucceſſu Fortuna ſecundo
Cœperat ignauo capium corrumpere luxu.
Hic iuuenem triſti uirgo Cocytia uultu,
Patris Amurathæ in faciem mutata labantem
Increpat, & ſæuas dictis ita ſuſcitat iras:
Ergò ne, quem neque bella ualent, neque nate labores,
Inuictum ſuperare, quies atq́ otia frangent?
Non ita te cædes inter, pugnasq́ cruentas
Erudij attritus galea pater: eripe paci
Te nate, & bellis immanibus inſere bella.
An tibi bellorum precium ſit uile, Corinthus,
Tunditur Euboico quæq́ inclyta marmore Chalcis,
Scodraq́ Dalmatiæ pudor? En procul aſpice, in armis
Aemulus Aeneadum quantus tibi ſanguine ſurgat
Matthias: huius fatis contraria noſtris
Fata uides, ſæuo iuuenem prius opprime ferro,

Pannoniam

Pannoniam patrio quàm firmet robore gentem.
Solus hic infirmo poteris, ni ſternis, ab auo
Fortunæ promiſſa tuæ reſcindere fata,
Illius auſpicijs fuſum te uidit, & armis:
Taurinum uidit, cuius ſtat fronte cicatrix
Vulnus, an hoc unquam uulnus patieris inultum?
Quid, pater Hunniades quantis me affecerit olim
Cladibus, & diræ memorem diſcrimina mortis?
Diripe iam factis lacerum crudelibus hoſtem,
Teq́; ſimul patremq́; tuis ulciſcere bellis,
Et ſatura infenſo Maiorum ſanguine manes,
Tantarum ſi te ulla mouent præconia laudum.
Dixit, & ardentes oculos ſuffuſa cruore,
Tænarias imo fixit dea pectore flammas,
Et ſcelus, & geminos per uiſcera concutit angues.
Dein pennis inuicta atris, ſuper agmina belli
Eumenis inferno ſignum canit improba tornu,
Et uictrix Erebi ſubitò ſe reddidit umbris.
Illi atrox medijs rabies inſueta medullis
Sæuit, & inſano Stygius furor æſtuat igni,
Aegraq́; lethiferum ſudant præcordia uirus.
Tum uero laxis præceps Othomannus habenis,
Aeolus ut cæcis uentos emittit ab antris,
Agmina per terras effundit, & omnia latè
Arua ferox animis numeroſo milite complet.
Ac uelut obſcœnis Mauruſia terra locuſtis
Quum tegitur, nigroq́; alarum obducitur imbri,
Vnà agros glomerata omnes tot millia uaſtant,
Et lætas denſa populantur grandine meſſes:
Sic in Dalmatico conſedit littore Turca.
Haud ego crediderim iuuenum tam multa ſequuta
Millia Cambyſen, Lagæa in regna furentem:
Aut Xerxem, Aegæo minitantem uerbera Ponto.
Hæc inter, Scythica rex implacabilis ira
Talibus incendit ductoris pectora Lydi,
Illum propter Halym Boccho concepit Amazon,
Mixta Deo, mixtumq́; illi dedit Ombrima nomen.
Magnanime, antiquum diuûm genus, inclyte bello,
Ante alios Halybocche, meis fidiſſime regnis,
Dum me Dalmatico nequicquam Scodra tumultu
Infelix tenet, i, ſæuis tu Pannonas armis,
Coruinumq́; impelle ducem: licet ille ſuperbos
Iactet auos, patrijsq́; inſultet uiribus hoſtis,
Tu iuga Danubio, Breucisq́; impone ſubactis.
Noui ego, quos animos ingenti pectore uerſes,
Turcarum decus, imperij ſpes maxima noſtri:
I celer, & ſpolijs redeas ornatus opimis.
Extemplò Illyricis ductor ſe Lydius oris
Intulit, aut Euro, Icarijs quum pugnat in undis,
Aut Coro ſimilis, magno quum murmure frangit
Herculeam Calpen, ſerpentiferúmue Atlanta,

Non illum aerij montes, non alta retardant
Flumina, concedit Macedo, Myſusq́, Tryballusq́,
Impiger, & Turco calcantur milite Carni.
Verùm ubi collatis acies Coruina furenti
Obuia proceſsit ſignis, atque agmina contra
Matthias Tyrio emicuit Romanus in oſtro,
Tum primùm trepidare animis, atq́, auertere uultu
Ductor Amazonius, cœpitq́, indigna ſuorum
Fata queri. Bisq́, infauſtis aſſultibus amens,
Vix celeri peruectus equo, ſeſe agmine fuſo
Proripuit, bis terga fugæ dedit obrutus haſtis.
Vt ſe relliquias inter collegit, & omnes
Palantes trepidus toto uidet æquore turmas,
Multa gemens, cœlumq́, obteſtans, uocibus infit.
Quis Deus his Magmede pater, quæ tanta tuetur
Matthiam ſuperûm facies, quid noſtra relinquis
Signa, quid in primo mentem certamine turbas?
Non hæc auſpicijs olim ſperare iubebas.
Heu heu, quot periere uiri, quot clara meorum
Lumina ſunt extincta ducum: da dedecus iſtud
Vlciſci pater, & dignas me ſumere pœnas.
Hæc fatus, toto uires parat acer ab orbe,
Et maiore uirûm ui percitus, emicat ardens.
Ac ueluti primi uictus certamine curſus
Acer equus, rurſum cura firmatus herili,
Carpit iter, medijsq́, effert ſeſe arduus aruis,
Et palmam, & raptos incaſſum expoſcit honores:
Talis ſe bello Mæandrius intulit heros.
Quò ueſane ruis, fatis male fretus auitis?
Matthia ſternente cades, nec mater Amazon,
Corniger aut genitor morientem iuuerit Euan.
Interea magno celſam muniuerat arcem
Aggere Taurinum contra, curuamq́, bicornis
Ille Saui muris ripam firmauerat altis.
Non his audacem paſſus conſiſtere Turcam
Finibus, obſeſſas admoto milite turres
Vi capis, & captas radicibus eruis imis.
Nec te Matthia belli uis ulla, nec ullus
Impetus auertit dura obſidione prementem,
Mœnia deiectis donec patefacta ruinis
Intraſti, curru uictor ſublimis ouanti,
Et ualidam infandis rapuiſti ex hoſtibus arcem.
Tum uerò obnixis animis Baſterna iuuentus,
Ante arcem toto concurrunt agmine uerſam:
Terq́, quaterq́, duces ineunt mala prælia Turci,
Effuſiq́, pedem retrò impellente dedere
Pannone: tum diſiectæ acies, reſoluta phalangis,
Et triſti compago ruit per uulnera caſu.
Inclinat turbata cohors, undantiaq́, urget
Agmina, per medios uolitans rex Hunnicus hoſtes,
Agminis ipſe inſtar totius, millia letho

Multa dat,& uaſtam diuerſa ſtrage ruinam.
Qua poſtquam extremo proſpexit ab agmine ductor
Lydius,& uerſis neſcit ſuccurrere rebus,
In cuneum coiere duces,nec iam amplius ulla
Cura fuga eſt,fœda ſquallent arua omnia clade.
Tum demum iubet ira,truci decernere ferro,
Et decus,& chara mortis pro laude cupido.
Euolat infelix,cœlum diuosq; precatus:
Bacche pater,mundi quondam regnator Eoi,
Quiſquis es,& cœli quacunque in parte moraris,
Extremam,ſi me genuiſti,hanc accipe uocem·
Non ego iam ulterius genitor,non ulla repoſco
Effugia,haud ſupereſſe uelim tot cædibus unus
Teſtis,& in patriam gentem pudor ipſe reuerti.
Iamq; uale,tuq; ipſe tibi cape funere tanto
Deuotum hoc Magmede caput:iuuat ire per enſes,
Degenerem nec me ulla olim damnauerit ætas.
Hæc memorans,denſum properat moriturus in agmen,
Interea nigro quantos demittit Auerno
Ille uiros,quot calcat equo? quot traijcit haſta?
Quis mihi,dux inuicte,tua nunc fortia dextra
Facta canat? Stupuit medijs rex Martius aruis
Prælia miſcentem,& geminantem uulnera ferro.
Tunc inter gemitus magno ſic ore minatur:
Quò te dira lues,ueriq; ignara tonantis
Religio,miſerum quò te rapit improbe lethum
Quin potius fugis? atque equidem iam ſeptima promptum
Te potuit feciſſe fuga: aut ſi tanta cupido eſt
Morte tuos maiore ſequi,ſequere,inquit,& enſem
Fulmineum aſſurgens adigit per pectora dextra.
At iuuenis tanti proſtratus mole lacerti,
Thermoodontiaco reſperſit ſanguine terram,
Lapſus equo,dulcemq; animam uomit ore cruento.
Infelix,ſeu æterna manent incendia ſontem,
Seu diræ exercent in te tormenta ſorores,
Lætior hac Stygias dextra fugis ictus ad umbras.
Hic oritur cædes,facieſq; miſerrima pugnæ,
Arua rubent alio latè ſtagnata cruore,
Plenaq; ſanguineis creſcunt torrentia riuis,
Et loca corporibus complentur triſtia truncis:
Ut quum Phlegræis genitor Saturnius aruis
Terrigenas contra fratres ſtetit,atque flagranti
Corripuit telo Enceladum,ſimul ad Styga truſit
Centimanum Briareum,ſimul anguipedem Typhona.
Bis ſeptem uacuo Turcarum millia campo,
Alitibusq; ferisq; iacent data pabula diris.
Ut procul,heu,tantum congeſta ſtrage cadauer,
Sæuaq; magnanimus uidit ſpectacula Princeps,
Utq; aruo ſtetit in medio: Sat chara ſupérque
Sæuitum eſt,clamat,legio,iam parcite uictis.
Si quiſquam cladi ſupereſt,ſinite ille ſuperſit

 Nuncius,

Nuncius,& Scythico referat mea facta tyranno.
Tum genibus terram amplectens: Tibi maxime uota
Christe deûm toto ſoluam non immemor æuo:
Tu puerum regno inſignem,clarisq́; triumphis
Auxiſti: Fortuna mihi te præſide læta eſt:
Succeſſu interea tali da ſancte ſuperbos
Excutere Auſonijs longè ceruicibus hoſtes.
Hæc ait,& magna reſponſant uoce cohortes.
Vt primùm tantæ cladis per nubila raptus
Peruenit pauidas Othomanni rumor ad aures,
Ac uelut inſtaret tergo,& iam caſtra teneret
Pannon,ab Illyrico properans iactantior Iſtro:
O nimium Turcis Mathia nate ruinis,
Exclamat,quantas fraudas mea nomina laude?
Tum ſecum illachrymans,Scodram obſidione repentè
Liberat,& Graijs ſubitò ſe reddidit oris:
Qualis Hyperboreum penna crepitante columba
Accipitrem fugit,& præcepts in tecta reuertit.
Quod niſi ciuilis reuocaßent fata tumultus,
Nunc tota imperio pareret Myſia noſtro,
Sub iuga Turca ferox nec tot gauderet adacta,
Vrbibus inſultans miſeris,nec ſtrage cruenta
Tam multis uacuas uiduaſſet regibus oras.
Scit Carnutus ager Turcam,ſcit Myſia tota,
Quum premeres,quanto torquebas turbine telum,
Fatifero cædens diſiectas enſe cateruas,
Ceu ſecat incuruus flauentes meſſor ariſtas.
Talem belligera miſcentem prælia mala,
Crinibus & uaſtis fretum Samſona lacertis,
Sæpe Palæſtinas fama eſt mactaſſe phalanges.
Ipſe ruens rapido per ſtrata cadauera curſu,
Cæſorum informes cumulis addebat aceruos,
Pulſabatq́; acies mala ſtridente coruſcas:
Quot natos fleuere patres,& dulcia matres
Pignora? quot uiduæ raptos in bella maritos?
Quid modo,quàm cautè noſti ductare cateruas,
Commemorem,aut pugnæ quæ captas tempora, quáue
Componis cuneos, quáue inſtruis arte maniplos,
Seu denſas campo explicuis,ſeu totus aperto
Ordinibus longis ſectas exercitus alas?
Vt ſolet accliuem per collem ponere uites
Agricola innumeras,tum recto limite paßim
Mille uias,& mille uias ſecat,omnis in unguem
Structus ager ſudibus,cannisq́; paluſtribus horret.
Hinc fregiſſe mora nemo eſt te promptior hoſtem,
Fortiter & duri tolerare incommoda Martis.
Inſomnis celſa qualis de puppe magiſter,
Veliuolis fluctus pelagi qui nouerit omnes,
Quà lateat rupes,ubi ferueat æſtus arenis,
Unde ruant imbres,uentorum unde ingruat agmen,
Surda prius taciti ſcrutatur murmura Ponti,

Aeoliamq́;

Aeoliamq́ auras captando prouidet iram.
Armat &,ad quæcunque parentur prælia,ſeſe:
Sæpe nemus,fluuiumq́,& inexuperabile dorſum,
Humano quà preſſa pede ueſtigia non ſunt,
Enſe uiam faciens ſubit,properandaq́ ſuetus
Maturare,hoſtem ſecuro in limine ſegnem,
Antè expectatum uicino Marte laceſſit.
Ergo uagus toto peragrat quem Sarmata tractu,
Quem Geta,quemq́ Aquilo glacialibus obruit alis,
Ut procul inſonuit Coruini nuncia latè
Fama ducis,linquunt tauros & aratra coloni,
Auiaq́ auerſi ſeſe in deſerta relegant
Paſtores,errant incuſtodita per agros
Armenta,at curuis trahitur caſa pendula plauſtris,
Dijq́ Lares,frugesq́ focusq́,& parua ſupellex.
Sæpe puer charæ nutricis ab ubere pendens,
Continuit querulos audito nomine fletus.
Quinetiam ſubito partum clangore tubarum
Territa,abortiuum rupta nurus edidit aluo.
At non & celeres raptantem in prælia turmas
Territa deſeruit charum Regina maritum:
Italidum Regina decus,cui luce micantes
Siderea flagrant oculi,ut quum dulce decoris
Extulit os formaſa genis,uelut æthere puro
Roſida puniceis oriens Aurora quadrigis.
Non ſatis eſt caſtæ mores,ſtudiumq́ Mineruæ
Non ſatis ambroſios Veneri rapuiſſe capillos,
Et plenas puero pharetras & lumina Phœbo,
Muſarum fruitur donis,decimumq́ ſedile
Implet,Amazonios audax æquare labores,
Et comes armatos it tecum fida per hoſtes.
Qualis per denſas acies Mithridatica coniux,
Magnanimum ſequiturq́ uirum,tergoq́ recepta
Acris equi,tenditq́ arcus,& ſpicula uibrat,
Atque huc atque illuc circumuolat omnia,ſolum
Reſpiciens,ſoloq́ oculos in coniuge fixa,
Et ſecura ſui,charo timet illa marito.
Haud aliter generiſq́ memor,laudumq́ priorum,
Millibus in medijs ardens pharetrata Beatrix,
Robur Aragonium tenero ſub pectore uerſat,
Ingentesq́ ſubit curas,ingentia facta
Fœmina,fœmineis maioraq́ uiribus audet.
Talibus excitus patrijs non degener armis,
Undique collecto tota iam milite uictor
Regni mole,paras crudelem expellere Turcam,
Thraciaq́ Auſonijs auertere tela uocatis.
At te finitimis bellatrix Auſtria regnis
Impulit inuitum ſæuis accingier armis,
Atque aliò uires,aliò conuertere ferrum.
Quid mea plus æquo,clamaſti,uota moraris?
Quàm malè conſultum rebus Fortuna ſecundis,

Quid

Quid me ſæua tenes? Ineat, dic, fœdera Cæſar,
Qua ratione uelit, dum patria iura ſuperſint:
Quaq́ tot ingenti bellis ditione paraui,
Iuta domi ſint regna mihi. Iam nulla recuſem
Prælia, nulla necis fatiq́ horrenda pericla.
Ibo per Ambracios ſaltus, & Pontica ſcindam
Aequora, & Argolica committam ſigna ſub Iſthmo.
Proſternensq́ truces Dacos & Iazygas armis,
Mœnia tormentis quatiam Byzantia noſtris.
Nulla mora eſt, gelido tremuit conterrita uultu,
Quam geſtas Fortuna ſinu: nihil hiſcere contrà
Auſa, tuam geminis ceruicem amplectitur ulnis.
Occultumq́ animis pugnandi inſpirat amorem,
Atque nouum molitur opus, noua bella miniſtrat.
Heu, quantum infelix lachrymarum, atq; Auſtria quantum
Sanguinis effundes, quid bellum inſana laceſſis,
Num te deſidia tædet, uitaq́ prioris,
Otia degeneri fugis illaudata ueterno?
Quo duce ſi mentem bellorum gloria tangit,
Tu melius toto fieri potes inclyta mundo.
Quàm fuerat ſatius, uictorem admittere regem
Mœnibus, & nullos contrà tolerare labores.
Ecce triumphata iam nunc ceruice recumbis,
Et piget ingratis tantùm duraſſe periclis.
Scilicet illa tuis Matthia obſiſtere demens
Uiribus optabat, quem non compage niuali
Caucaſe rupes, Rhodopæaq́ ſaxa ruentem
Suſtineat, cui terra patet, cui panditur æther,
Cui uia per medios aperitur in æquore fluctus.
Pone modum lachrymis, nec ſolum Roma Quirites,
Marcellos iacta, & Fabios, & nomina priſca:
Coruinos, Mariosq́ refert en magnus auitos
Matthias uirtute duces, & fortibus ingens
Patricios æquat factis bellator honores.
Nam uelut exarſit rapta pro coniuge in iras
Taurus, ubi & duris acuit ſua cornua ſaxis,
Et pedibus iam ſpargit humum, iamq́ ora cruentus,
Terrifico terram mugitur & ſidera complet:
Talis finitimos bellum molitur in hoſtes
Matthias: quaq́ arma trahit, quaq́ agmina ducit,
Omnia debilitata labant, ceu mœnia uaſtis
Arietibus concuſſa. Quid aut caſtella relicta,
Aut deſolatas uerſu nunc proſequar urbes?
Quid memorem euerſas acies, pugnataq́ bella,
Germanosq́ bono ſuperatos milite montes,
Nec non Danubij uictricia ſigna ferentis
Mille, altum, ingentem, contectum nauibus alueum?
Aut quid marmorea dicam expugnata Uiennæ
Mœnia, & oppreſſas tantis conatibus arces,
Et longa inſignem partum obſidione triumphum,
Atque nouam nuper tam magni nominis urbem,

Ardua

Ardua diſiectis curuantem brachia muris,
Adijciam, iam nunc ſpolijs ueſtire decoris
Et poſtes, & templa, iuuat, iuuat humida ferre
Serta coronatis uictrici fronde capillis.
Urbs equidem uigili nunc primùm libera cura
Soluitur, & feſtis ornat delubra corymbis:
Ipſaq́ letiferi nutrix Germania belli,
Palladiæ crines ramis præcingit oliuæ.
Incedunt patrio princeps de more ſenatus,
Et plebs, & niuea uelatus ueſte ſacerdos,
Exemplóque tuo ſoluunt pia uota per aras,
Et ſacro unigenæ peragunt ſolennia Chriſto:
Per fora, perq́ uias paßim diffuſa iuuentus
Ingreditur, ceſſantq́ operum artificumq́ labores.
Ipſe triumphales inter uicta agmina pompas
Lætus agens, curruq́ rotis inuectus ahënis,
Quadriiugo procedis ouans, plauſusq́ frementes
Excipit: ingenti quum te clamore ſalutat
Miles, & armiſonis complentur uocibus auræ.
Iam uideor rutilas auro ſpectare curules,
Et regale auro ſolium, argentóque ſuperbum,
In medio populis te dantem iura ſubactis.
Quanta quies animo, diris circumdatus armis
Pacem fronte geris. Quàm formidabile nomen,
Hoſtis eras: tam dulcis ades præſentia chari
Principis. In te omnes, in te mirantia figunt
Lumina, & oblitis immoti ſenſibus hærent:
Pœnitet exacti per tanta pericula Martis.
Conclamant: Ualidis cui propugnacula muris
Clauſimus, & duras ærato cardine portas?
In quem tam multos bellum produximus annos?
O' utinam uallo trepidam quum cingeres urbem,
Nota ducis pietas placidi, ſpectata fuiſſet
Maieſtas uultus: ultrò in ſua caſtra ruentes
Iſſemus, tantis ſummißi colla trophæis.
Hæc ubi dicta, citos Uirtus auriga iugales
Ducit, lora ferens, & læto candida uultu:
Ponè ſequens Fortuna, deam comitatur ouantem:
Uno eodem Fas atq́ Pium uectantur in axe,
Atq́ Honor, & niueis uolitans Uictoria pennis.
At chorus Aonidum, cithara modulatus eburna
Mille modos, totum uertunt à fontibus imis
In laudes Helicona tuas, & flumina Dirces.
Ipſe egomet uario laudum diſtractus honore
Obruor, & captæ blanda dulcedine mentis
Confuſas ſtupeo, nec ſum (mihi crede) furori
Lætitiæq́ ſatis, cunctos æquare Poetas
Ardeo, & Auſonijs ſuperare Aeneida plectris.
Pars quota ſed rerum, Matthia, eſt illa tuarum?
Nam ſuperant cœptis maiora audacibus, & quæ
Nunc facis, & quæ uenturos moliris in annos.

Ac ueluti

Ac ueluti ſi quis ſtudeat cohibere tumentem
Eridanum, aut ſeptemgeminus quum creuerit Iſter,
Noctes atq; dies incuruas aggere ripas,
Agricola incaſſum metuens felicibus aruis
Munit, & obducto circumdat flumina uallo:
Illi exundantes ſinuoſo gurgite latè,
Obiectam ſuperant molem: campoq; potiti,
Qualibet obijcibus bacchantur in æquore ruptis.
Non aliter, quicunque tuas deſcribere laudes
Dicendo cupit, ingenti ſtupet ille labore,
Irrita pertæſus tantarum exordia rerum.
Calcatas ne loquar glacies, pulſataq; crebris
Aequora quadrupedum pedibus, uitreasq; per undas,
Candida fluminibus tentoria fixa gelatis?
Aut perluſtratas referam tot curſibus oras,
Tot loca, tam multis uulgò exornata trophæis,
Ac uario latè fuſos diſcrimine Dacos,
Illyrios, Myſosq;, ſecuriferosq; Polonos,
Et domitum fractis iampridem cornibus Albim?
An procul expulſos Nomadas, ferasq; luentes
Paſtores rupto Siculos pro fœdore pœnas?
Trinacria Siculos quondam, Scythiæq; colonos,
Fortia magnanimos præbentes colla Ualachos,
Qui referunt priſca Romanam ab origine gentem?
Turcarum an ſeruile iugum, populisq; paratum,
Prò dolor, Heſperijs, dominæq; minantia Romæ
Fracta tua tot tela manu, gentisq; nefandæ
Addam Dalmaticis tot ſtrata cadauera campis?
Magnanimus ueluti Libycis regnator in aruis,
Quum dirùm fremit ore leo, ſi fortè laceſſit
Uenator, ſeu dura fames impellit in iras,
Dant quercus, dant ſaxa locum: fugit æquore toto
Segne pecus, trepidæq; feræ ſpelæa requirunt:
Aeſtuat ipſe ſui uindex, ac cæde cruentus
Mactat apros, uario lacerat certamine tauros,
Unguibus & uolucres lyncas diſcerpit aduncis,
Ora madent ſanie, & fuluos cruor irrigat armos.
Mira fides, criſtis quoties flagrantibus ardens
Inuolitas, celſaq; micas ceruice tremendus,
Ut quum terrifico Mauors horrentia curſu
Biſtonijs terit arua rotis, uictricia tecum
Fata trahis, diuumq; omnes hominumq; fauores.
Ipſe ferox oculis uolucrem ſpirantibus ignem
Inſtructos latè cuneos, ſinuataq; luſtras
Cornua, diſponens peditumq; equitumq; cateruas:
Tum te pulſa tremit magno cum murmure tellus,
Bellatorum auidum ſtimulantem pectus equorum.
Nec mora, terribiles quum primùm ad ſidera toruùm
Intonuêre tubæ, quum ſe clangore uiciſſim
Increpitant, prior aduerſos ruis acer in hoſtes:
Quaq; inuadis atrox, & qua ui feruidus inſtas,

Nil te

Nil te ferre ualet: tanto conamine præceps
Funditùs obtritas acies procul impetus aufert.
Thracius haud aliter Boreæ quum ſpiritus atris
Nubibus, & pelago incubuit ſtridentibus alis,
Fit ſtrepitus: qua parte ruit, cælumq́; fretumq́;
Proripiunt, ceduntq́; minis: ille agminis inſtar
Diripit horrifero uolitantem flaminè mundum:
Atq; ubi crudeſcit Furiarum uerbere cædes,
Et fera uipereo ſæuit Bellona flagello,
Non ſecus aggeribus ruptis, torrentia torquent
Saxa ſimul, ſimul omne pecus, ſyluasq; natantes.
Non impune tibi quiſquam uenit obuius ultro,
Irritatq; acrès animos, iramq́; laceßit.
Namque minax uultu, requiemq́; moramq́; peroſus,
Sanguineum perrumpis iter, per tela, per enſes,
Sternis agros, quatis inſenſat terroribus urbes.
Quale uiam rapidum medijs ubi rupit ab aſtris
Flumen, & aerios diſiecit turbine montes,
Concuſſa reboant turres, urbsq́; alta remugit,
Et precibus pauidæ cumulant altaria matres.
I nunc, & ſecli laudatrix Fama prioris,
Heſperiam mirare fidem, atque ingentia regum
Nomina Gallorum, & raptos Orientis honores.
Non Atilæ fortuna prior, non Gotthica laurus,
Germanumq́; decus, nec uicto maior Oronte,
Matthia, Saladinia erat: nec Græcia reges,
Nec Babylon quos alta tulit, quosq́; horrida laudat
Aphrica, quos tepidi mirantur flumina Nili.
Quæ regio laudum, Matthia, ignara tuarum,
Qui locus eſt uſquam? Tanais te ſentit, & Arctos,
Te Gades Scotiq́; ſonant, te cœlifer Atlas,
Eousq́; tuo turbatur nomine Ganges.
Quin proſtrata ducum concedant facta priorum,
Imperio quemcunque ſuo Byzantia tellus,
Aut Romana dedit fretus uictricibus armis,
Tranſierit licet Euphratem, & ſuperauerit Indum.
Nec uerò Aegides tantis ſeſe extulit actis,
Centauros ferro, Lapithas, & Creßia quamuis
Mactarit monſtra, & Stygium concuſſerit orbem:
Nec Libycam ſecuit qui Gorgona, quiq́; Chimæram,
Igniuomo rapidas efflantem gutture flammas:
Nec qui Colchiacum nudauit uellere Phalim,
Auſus inaſſueta primùm freta ſcindere puppe.
Præferri iam nemo poteſt tibi iurè, ſuperbis
Semideos armis æquas, & ſolus in omnes
Heroas iam ſtare potes: lux temporis huius,
Militiæq́; parèns, & belli gloria, magnis
Laudibus obſcuras ueterum miracula rerum.
Salue Martis honos, Martis genus, optima bello
Dextera, Romanis maioribus æmula Virtus.

REGES VNGARIAE AB ANNO CHRISTI CDI AD MCIↃLXVII, PER IOAN. SAMbucum uerſibus deſcripti.

ATTILA.

ATtila Pannonicos auget dum milite fines,
Italiam uaſtat, Teutona regna tenet.
Illyrium ſubigens: occiſo fratre domandam,
Collibus excelſam, te quoq; Roma, putat:
Pontificis ſed mox uerbis ſubmotus, & arte,
Sanguinis ad pectus flumine liquit humum.

CHABA ET ADALARIUS.

Hic Chabam fratrem regni ſociumq; paterni
Cladibus expellit, Pannonis ora labat:
Donec Sarmaticis Hungar dux, & Suatebogus,
Hunnorum repetunt, conſtituuntq; ſolum.
Queis uita functis Europam exercitus omnem
Infeſtat, ſpolijs priſtina regna colunt.

TOXYS.

Arpadij clara genitus de ſtirpe ferocis,
Auſoniam penetrat Toxys, & urit agros.
Sed modijs auri denis furor ille, minæq;
Cedunt, imperium Geyſa piusq; capit.

GEISA.

Nempe feros animos, prædæ cupidosq; uoracis,
Imbuit æterni primus amore, fide.
Mollitis Hunnis, Otho fretus reſtituit rem
Romanam, in patriam & ius tulit Imperij.

D. STEPHANUS.

Naſcitur huic Geyſa diuino munere præſtans,
Qui beat Ungaricos relligione domos.
Nam Stephanus potuit primus diademate regnum
Illuſtrare, uigetq; illius uſus adhuc.

PETRUS ET ABA.

Ereptus uiuo eſt Emericus filius hæres,
Petrus adeſt iunctus ſanguine, Cheysla fauet.
Eijcitur tumidus, fit rex Aba: Cæſar at illum
Henricus iuuit, reſtituitq; ſimul.
Sed mores iterum ueteres, animumq; ſuperbum
Dum induit, exuitur, lucéque priuus obit.

ANDREAS CUM LEUENTA.

Exul erat Petrus, cum Andreas atq; Leuenta
Suſcipiunt regni pondera lata ſibi.
Peiores tandem Petro: pia numina rident,
Chriſticolas perimunt, impius error agit.

ANDREAS ALBUS.

Solus at Andreas demum moderatur habenas,
Reſtituit Chriſti qui pietatis iter.
Sed leuiter Bela portum concedit honoris,

Henrici natæ dat Solomona ſuum.
Bela ſua falſus ſpe, Andrea opponit ut arma,
Vincit, & eiectum nudat honore, anima.

BELA I.

Hic regimen nactus, ſacram & de more coronam,
Dimittit captos, ſe placideq́; gerit.
Vecordes punit. fidei quos pœnitet almæ,
Eq́; tribunali procidit, ac moritur.

SOLOMON.

Ut Solomon Belæ caſum cognouit, ad arma
Bœmos exciuit: quod cupit, obtinuit.
Geyſam ſed patitur conſortem haud nomine regis:
Unanimes Græcos, Bulgariamq́; premunt.
Quorum de præda lites mortaliter ortæ:
Victrices Geyſæ præualuere manus.

GEYSA II.

Inſurgit Solomon alienis uiribus uſq;
Euocat Imperij ſæpe redactus opem.
Nec, niſi corruptis Germanis, uana fuiſſent
Vota: nihilq́; potens uitam inhonorus agit.

D. LADISLAUS.

Hunc proceres dignum ſibi delegere patronum,
Quem Solomon tentat pellere ſede breui.
Sed fruſtra: Cunos, Ruthenos, atq; Polonos
Perdomuit, Pragam non rapit ille tamen.

COLOMANNUS.

Almus erat uerus ſucceſſor: ſed Colimanno
Aetatis ceßit non ratione patris.
Mutua cum ſererent bella, & ſe ſanguine fœdos
Ciuili aſpicerent, depoſuere minas.
Inſidias Almum cum Bela ſortè parantem
Luminibus priuat, Appulus horret ager.
Hic uicit toties Venetos aliena petentes,
Iadram dum quærunt, & maris imperium.

STEPHANUS II.

Coniuge ſuſtulerat Colimannus ritè ſecunda
Hunc Stephanum, fouit qui ſocerum inde ducem.
In ſe, patremq́; iniuſtos punire Polonos
Nititur, & Bœmos, poſtea Hamaxouios.
Mouit & in Græcos bellum, ſed turpiter omnis
Ungariam repetit conditione timens.

BELA II.

Fortiter indeptus regnum, qui luminis uſum
Abſtulerant, pœnas cogit adire graues.
Brocchus reſtabat Colimanni è pellice natus,
Externo aggreditur ſubſidio iſte Belam.

GEYSA III.

Geyſa tamen ſoboles fit Rex, Solymamq́; profectos
Chunradum & Gallos excipit hoſpitio.

Ruthenos

Ruthenos etiam conatus ultus acerbè eſt,
Poſonij fratrum ſuſtulit inſidias.

STEPHANUS III.

Excipit imperium Stephanus Geyſa patre clarus,
Sæpe Ladislaus quem, Stephanusq́ petunt.
Hi fuerant patris fratres: uincuntur ut ambo,
Annis bis fruitur, non ſatis, imperio.

BELA III.

Ocia delectant iuuenem, dum bella quieſcunt,
In uitia & prauos iuſtus & aſper erat.
Fines ob pacem non auxit: Emericus illi
Prodit, & Andreas, pignora digna patre.

EMERICUS.

Hic etiam nullis odijs tentatus, & armis,
Ceſſat onus tantum pace fauente regens.
Cum ſceptrum felix nonum geſsiſſet in annum,
Agria defuncti contegit oſſa ſinu.

LADISLAUS II.

Regum uix ſenos tenuit moderamine menſes,
Cum iuuenis moritur, ſed patre maior erat.
Si uitam atq; animum ſpectes maturus habenis,
Promptum conſilio ſed breuis urna uocat.

ANDREAS II.

Iure Ladislai patruus ſine uulnere ſceptrum
Conſequitur, quòd par ſit pietate ſuis.
Nam Belæ uotum complet, Solymasq́ per arces
Quicquid erat ſacri colligit, atq; refert.
Legibus hic priuis decorauit nobilitatem,
Quas firmas, uanè rex niſi iuret, habet.
Huius & illicitos fratri dum captat amores
Gertrudis coniunx, fœda cruore ruit.

BELA IIII.

Tres habuit gnatos, quorum magis aptus habenis
Præfertur, Quartus nomine Bela pius.
Tartarus hunc carpit nimium, uexantq́ Bohemi:
Hos delens, illos in ſua regna mouet.
Hic patriam cinxit muris, latiſq́ plateis
Perduxit (uulgo eſt Tirnaua dicta) meam.

STEPHANUS IIII.

Proximus huic titulo Stephanus cognomine Quartus,
Sed geſtis maior, laudeq́ patris erat.
Ottocarum ſtrauit durum, parêre coegit
Mæſos, uix annos præſidet ille duos.

LADISLAUS III.

Haud minus hic felix bello, Germanica iungit
Arma, fugat Bœmos, Ottocarumq́ necat.
Cumanos pariter cadit, longeq́ repellit,
Tartaricas per quos prouocat inſidias.
Qui late ferro Ungariam populantur, & igni:
Cumana tandem rex miſer arte perit.

ANDREAS III.

Tertius Andreas Uenetus diadema reportans,
 Atterit Auſtriacos, ſopijs uſq́ feros.
Pontificis iuſſu Robertus Carolus antè
 Ponitur, illius ridet at iſte minas.

CAROLUS ET UENCESLAUS.

Carolus à paucis colitur: potiórue Baronum
 Pars Uenceslaum conuocat, atq́ fouet.
Spernitur hic eandem uulgo quoq́: ſed diadema
 Ad patrem fugiens ſ· rripit Ungaria.

OTHO BAUARUS.

Boios Ugri adeunt, Otho dux conducitur, iſti
 A Uenceslao rapta corona datur.
Cumq́ ſuum imperium fore conſtans ille putaret,
 Turbatur ſolio captus, abitq́ procul.

CAROLUS PUER.

Carolus interea Romano fulmine fretus,
 Inuehitur regno, dat diadema Dacus.
Cogitur in dominum Trinchini bella mouere,
 Quem pugnans uertit ſub cruce, uictor ouat.
Pacem Sarmatico, cum Bœmo & regibus ille
 Cum Baſaradá Daco fecit, honore potens.

LUDOUICUS I.

Poſt hunc in promptu eſt Ludouicus: plurima geſſit
 Bella, premens Bœmos, Tartaricosq́ dolos.
Dum fratris cædemq́ ulciſcitur, urbe Neapli
 Mox potitur, Uenetis Dalmatiamq́ adimit.
Lithuanos pepulit Strachmerumq́, inde Polonis
 Imperitat, luſtris bis quatuórue uiget.

CAROLUS PARUUS.

Carolus elicitur Siculus, remouetq́ Mariam
 Sede: dolo Blaſi & concidit enſe miſer.
Concia ſed pœnas Horuatho criminis edit
 Turba, Sigiſmundo ſponſula tuta manet.

SIGISMUNDUS.

Marchio Brandenburgus adeſt, ſocruſq́ perempta
 Pœnas, & capta coniugis ille petit.
Moldauos urſit, Ulachosq́, & Turcica regna
 Sollicitat, ſceptri mox repetitq́ decus.
Huſſitas delens, Roma diadema recepit
 Imperij, lucem deſerit ille ſenex.

ALBERTUS.

Alberto dudum genero curauerat omnem
 Theſaurum, cunctus conciliatur honos.
Contigit huic primo, quod nuper Maximiliano,
 Ut caput ornaret iure corona triplex.
Huſſitas uerſat bello, Turcamq́ morantem
 Expectans, ſemper uiuere dignus obit.

UL ADISL AUS.

Dum Lyſa quid foueat neſcit, iubet uſq; Polonum
Exciri, ſociam ſe fore namq; putat.
Pœnitet at facti poſt partum, clamq; coronam
Cum puero Auſtriacis intulit illa plagis.
Interea occurrens Turcis rex inclytus armis,
Morte cita Ungaricas debilitauit opes.

LADISLAUS V.

Poſthumus in patriam redijt, cui Uayuoda tutor
Additur Hunyades ſtrenuus atq; potens.
Cumq; cruce inſignes ruerent in prælia, Turcam
Rex fugit Ulrico concomitante ſuo.
Dum ferit & fratrem Matthia, ſeditio orta eſt,
Se Gethico Pragam corripit ille metu.

MATHIAS.

Quis te Matthia regum fortiſſime, uerbis
Extulerit, laudes concineretue tuas?
Cum ſtudium pacis coleres, doctaſq; ſorores,
Morte tamen quis te clarior orbe fuit?
Bis ternis lacerat regnum diſcordia luſtris,
Cuncta ſtatim imperium ſedat, amorq; tuus.
Pluribus implicitus bellis, tamen omnia ſternis,
Qui Mahometaum uerris ubiq; genus.
Quis tibi non ceſſit? pacatis Auſtria rebus,
Fœdus iniit, dominum clara Uienna tulit.

LADISLAUS CASIMIRUS.

Multi concurrunt ad opes poſt fata Mathiæ,
Sed Caſimiro cultus, honosq; uenit.
Sæpius hic fudit Thracas, cum fratreq; nolens
Conflixit, bellum ſed cauet Auſtriacum.
Inuitis alijs Matthia cum Friderico,
Dum renouat pactum, corpore feſſus obit.

FRIDERICUS III. MAXIMIL. I.

Geſſerunt titulos deinceps ut pacta ualerent,
Illos contigerit ſi ſine prole mori.
Eximij bello, felices poſteritate,
Quos potuere anni uix ſuperare graues.

LUDOUICUS II.

Regem conſenſu. Ludouicum Pannones omnes
Decernunt, iuuenem ſed ciò fata trahunt.
Ad campum Mohacz Solymanni perditur aſtu,
Illatum ſtagno ſuſtulit unda ducem.

FERDINANDUS.

Rectus, & ex pacto regnum Fernandus adeptus,
Perpetuò renouat bella, mouetq; Scythis.
Quos niſi continuos octo & triginta per annos
Reijceret, quiſnam tutus ab hoſte foret?
Huius uirtutes alij cecinere poetæ,
Qui ſuperis mixtus præmia iuſta capit.

IOAN.

IOAN. SCEPUSIUS.

Nec minus hic ſtudijs quorundam ſceptra capeßit,
Conſtitit haud unquam ſed meditatus honos.
Fernando toties uictus, longeq́ fugatus,
Turcarum ſupplex non timet eſſe cliens.

MAXIMIL. II.

Armipotẽs ſuperat uirtutibus, ore uerendo,
Aſſerit inuicta regia ſceptra fide.
Albertum præter Quintum diadema quis unquam
Menſe triplex ſexto uertice, quæſo tulit?
Ungaricam redamat gentem, mirantur, honorant
Externi, poſcunt ritè patrocinium.
Impiger Europæ decus hic reparabit, & uſq;
Byzantî ad muros ſæpe patebit iter.
Hunc fidum populo cuſtodem, Chriſte, tuetor:
Semper inoffensè iura miniſtret herus.
Laudibus implebit cœlum, cantabitur Orbi:
Ferrea nunc ceſſent, aurea ſecla parat.
Quæ tempus dederit muſæo dicere cantu:
Nam pedibus cupiunt fortibus illa cani.

FINIS.

ILLV.

ILLVSTRISSIMO ATQVE MAGNIFICENTISSIMO HEROI AC DOMINO, DOMINO ALBERTO A' LASKO, DIVINA BENIGNITATE, PALATINO INCLYTAE TERRAE SYRADIENSIS,

Libero Baroni in Keſmark, in Laſko, Rithuuiany, Duunayez alias Nyedzicza, &c. Domino & Hæredi, &c. Domino meo gratioſo.

QVAMVIS, Heros inclyte, res in Pannonia inferiori (quæ nunc Hūgaria, à gente Hungara denominatur) à tempore primi ingreſſus eorum in Pannonias, ad noſtra uſq; tempora, ab uniuerſis regni regibus geſtæ, non minus lectu dignæ quàm ſcitu neceſſariæ, à Thoma Turocenſi & Antonio Bonfinio, nec non in Epitome Petri Ranzani, opera uiri incomparabilis doctrinæ D. Ioannis Sambuci, Hiſtorici Cæſarei, in lucem reuocata, ampliſsimè illuſtratæ extent; in tanta tamen ſcriptorum ubertate, res memoratu digniores, mutationesq́;, quæ uel diuturnitate ac magnitudine bellorum, uel uarietate fortunæ ſubinde in hoc regno acciderunt, quæq; à principio regiminis inuictiſsimi regis Mathię Coruini, uſq; ad præſens diui MAXIMILIANI Imperatoris tempus, ſatis obſcuræ fuerant, nec niſi fragmentorum more hinc inde colligi poterant: breuiter cum diligēti temporum obſeruatione, collatis quoq; ad inuicem Aenea Syluio, Paulo Iouio, Ioanne Sleidano, Martino Cromero, Ioanne Dubrauio, ubi rerum Hungaricarū mentionem fecerunt: & ampliſſ. quondam D. de Gregorianez epiſcopi Iauriensis, Regum uериſsimis deſcriptionibus obſeruatis, in hoc exiguum uolumen comprehendere & commemorare operæprecium eſſe duxi. Hoc idem fecerunt Iuſtinus & Florus, & recenti memoria noſtra Criſpinus in Sleidanum, item Carion & Functius in omnes totius ferè orbis terrarum hiſtorias, quatuor Monarchias in compendia complexi, nec ſine fructu. Nam quicquid apud Diodorum Siculum, Thucydidem, Trogum, Titum Liuium. Ioſephum eſt, & præcipua Herodoti capita, nec non Nauclerum, Cromerum, Dubrauium, Barletium, immenſis ferè paginis ſcribitur: illi paucıſsimis paginis ob oculos ponunt, conferentes tempora Regum, Imperatorū atq; Pontificum. Tibi uerò Domine illuſtriſsime, tibi inq; heroi, ad clariſsima quæq; facinora intento, & in omni dignitate principi, hanc meam rerum & regum Hungaricorum Chronologiam, cum in lucem emittenda eſſet, iure optimo dedicandam & conſecrandam, tuoq; ſapientiſsimo & acutiſsimo iudicio ſubmittendam iudicaui: ut qui inter tot, tamq; graues, cùm publicas, tum priuatas curarum occupationes, inter bellicos tumultus, aut ab ijs aliquantulum ſolutus ad tabulam etiam (exemplo Cæſaris Auguſti, C. Pompeij, & Alexandri Seueri) ita cōcinne, ita perfectè & expeditè, ita ad amuſsim, cum incredibili grauitate, admirando conſilio, Vlyſſea facundia, linguarūq; uariarum (quarum non paucas exactè & per optimè calles) promptitudine, hiſtorias de quadruplici Monarchia, de rebus & diſciplinis militaribus Hungarorum (qui certè cum omni Mahometicæ feritatis, uaſtiſsima potētia, ancipitibus prælijs, cum ingenti tamen ſua laude, diu multumq́;, imò (per annos plus minus cētum, octuaginta, cruētiſsima bella pro fidei Chriſtianæ defenſione geſſerunt, & ſuum ſanguinem (ut reliquum Chriſtianitatis ſaluum, & à tanto hoc hoſte tutum ſeruarent) intrepidè profundere non dubitarunt) felici memoriæ tuæ iam dudum optimè mandatas, commemorare, illiſq; eximia Caſtrioti Scāderbegij facinora inſerere ſoleas: ut uel hinc ſolum (taceo enim nūc alias Heroicas tuas uirtutes, in maiori noſtro Decretorum opere pro dignitate celebratas) uera quædam Imperatoria dignitas in te eluceat: ſapientiſsimè conſiderans, exacta hiſtoriarum cognitione, uariarum gentium inſtituta, leges, mores, ritus, ancipites hominū fortunas, diuerſa ingeniorum uitia & uirtutes, elici poſſe. Nihil enim eſt inter mortales, quod ab interitu magis liberet, quod adeò repētè exornet, nobilitet, & demum uiros celebranſsimos atq; immortales reddat, quàm hiſtoriarum peritia. Hanc itaq; meam quamuis tenuem operam, ſub illuſtriſsimi nominis tui munimine & potentatu in publicum prodeuntem, tua Palatinalis Celſitudo boni ut conſulat, gratioſoq; animo accipiat, rogo, meq; deditiſsimum ſeruitorem ſuū, quem ab aliquot iam annis ſingulari munificentia, liberalitate & propēſitate multifariam dotauit, in ſua gratia & tutela retinere, ac ſemper commendatum habere dignetur. Quam Deus opt. max. patriæ noſtræ calamitoſæ feliciſsimè diutiſsimeq; conſeruet. Datum in arce Celſ. tuæ Oſtrog. in Volinia, Calendis Aprilis, Anno Domini 1567.

Illuſtriſſ. Palat. Celſ. tuæ fid. ſeruitor à Secretis,

Abrahamus Bakſchay à Schembnitz, Pann. &c.

DE HVIVS

DE HVIVS CHRONOGRAPHIÆ COMMENDATIONE CARMEN ANDREAE TRICESII equitis Poloni.

Quí nam Bakschaium negabit eſſe
Splendorem patriæ, decusq́ grande:
Acru ingenij ob ſagacitatem,
Quin & ob uariam eruditionem?
Regum Pannoniæ auſus ille cum ſit
Res geſtas tribus explicare chartis,
Annorum ſerie addita, uicesq́
Illo mirificas in orbe rerum.
Dij præſtent utinam benigniores,
In priſco regio ut ſit illa flore,
Quæ pomi meritò Aurei uocatur
Pulchro nomine, propter affluentem
Cunctorum undique copiam bonorum:
Deturbata apice Imperij potentis,
Verſis lugeat ut deinde fatis
Turcarum truculenta Barbarorum
Gens: at Chriſtiadûm ſit orbe toto
Pax lætos diuturna poſt triumphos.
Hæc optata citò ut dies niteſcat,
Toto pectore quilibet precetur,
Cui Reſpublica Chriſtiana cordi eſt.

IOANNES A' LASCO.

Hungaricæ quicunq́ cupis cognoſcere gentis
Ortum, cum uario per ſua fata ſtatu:
Perlege, quem uigili cura ſtudioq́ libellum,
Dat tibi Pieriæ Bakſchius artis honos.
Suſcipiasq́ tuo hæc ampliſſime Laſce fauori
Scripta, patrocinio munera digna tuo.

IOANNES SVEIDNICIVS SILEſius ad amicum Lectorem.

Qui ueterum relegis multo conamine libros,
Voluis & aſſidua, Lector amice, manu:
Accipe, quæ tenui ſunt hoc congeſta libello:
Exiguum miras res tibi pandet Opus.
Accipe, nec pigeat uarios cognoſcere caſus,
Pannoniæ & regnum quanta ruina premat.
Si tibi Priſca nouis iuncta euoluere cura eſt:
Hic quoq́ cum priſcis & noua iuncta leges.
Quæ modò digna legi, uel digna fuere relatu,
Et conſtant uera cognita certa fide:
Iſta ſet uturis contexta nepotibus, omni
Et ſtudio, & uigili Bakſchius arte docet.
Ille tuas nullis auidas ambagibus aures
Detinet, aſt multa cum breuitate refert.

Quæq́

Quæq; refert, uano non ſunt fucata colore:
Singula blanditijs, ſingula fraude carent.
Qui neſcis tetras clades, & triſtia fata
Pannoniæ, hunc librum perlege, certus eris.

NOBILI AC CLARISSIMO VIRO DOMINO ABRAHAMO BAKSCHAY A' SCHEMBNITZ, ILLVSTRISSIMI DOMINI, D. ALBERTI A' LASCO Palatini Syradienſis, &c. Secretario, &c. S. D.

ADAMVS SCHROTERVS SILESIVS POETA laureatus & Philoſophus.

Inter præcipuos meos ſodales,
Quos ſincera fides, amorq; uerus,
Fraterno mihi uinculo parauit,
Coniunctiſſime Bakſchay: ſub oris
Dum tu Cimmerijs abes, ſecutus
Aulam magnifici uiri, ducisq;
Laſci, quem genuit potente dextra
Mars cum Pallade, quem Deusq; ſeruet:
Nuper hic ego ſub typis libellum
Inueni, uigili labore cultum,
LASCO, nomine ſub tuo, dicatum:
Qui de Pannoniæ ſtatu libellus
Tractat plurima, digna quæ relatu
Sunt, & digna legi, labore multos
Quo certè tibi comparas amicos,
Qui dignas tibi gratias referre
Certabunt uarijs ſub inde donis,
Extollentq; tuas ad aſtra laudes:
Tu ſolummodo Bakſchay frequenter
Edas ingenij tui labores,
Quos multi cupidè petunt, auentq;
Craco. 16 April.

AD ZOILVM.

Ecquid ais? ſunt uana tuæ mendacia linguæ
Zoile, nil fructus dum tua uerba ferunt.
Siccine peſtifero iactas tua ſcommata morſu,
Hæc mea linque rogo, tu meliora dato.

ZOILVS RESPONDET A. S.

Zoilus à ſtolido temerè premor undiq; uulgo,
Quæ noto digna noto, quæ premo digna premo.
Hic nihil eſt quod agam, liber hic eſt criminis expers,
Hic noſtra præſens eſt ſine falce liber.

IN AR-

IN ARMA NOBILIS ET CLARISS. VIRI DOMINI ABRAHAMI BAKSCHAY, SECRETARII ILLVſtriſſ. Domini, D. Alberti à Lasko, Palatini Syradienſis, &c.

IOANNES SVEIDNICIVS.

Inclita commendant magnos inſignia reges,
Quos longa ſequitur poſteritatis honos.
Arma uetuſtatis teſtes ſunt: arma uirorum,
Aeterna rerum nobilitate uigent.
Sic leo, ſic laurus, ſic enſis, fortibus auſis
Commendant Bakſchi nobile ſtemma tuum.
Te Deus incolumem ſeruet, te proſpera fata,
Te multis annis fauſta ſenecta beet.

IN EADEM ARMA NOBILITATIS, ADAMVS SCROTERVS POETA LAVREATVS & Philoſophus.

Phœbus amat laurum, ſic fulmine neſcia tangi
Fronde uirente uiget.
Sacra Ioui laurus, certis ſic plena medelis
Tetra uenena fugat.
Hinc potuit caſus ea demonſtrare futuros:
Præſcia namq; mali eſt.
Illaq; præſentem denunciat innuba pacem,
Fœderis eſtq; loco.
Hancq; triumphantes circum ſua tempora reges
Non ſine laude gerunt.
A Ioue cum ſummo tantis, & pluribus, illa
Dotibus aucta ſiet:
Nobile Caſtalidum decus ô Abrahame ſororum,
Viue ualéque diu:
Te meritò hi, quibus eſt commiſſa potentia rerum,
Hac uoluere frui.
Namq; armis lauri trinas ex ordine frondes
Applicuere tuis:
Quas leo magnanimus dextro pede geſtat, & index
Nobilis eſt animi.
Hæc ſunt uirtutum digniſſima dona tuarum,
Hæc meritóque geris.
Hæc geris, inter auótq; tuos non ultima gentis
Laus es, erisq; tuæ.

FINIS.

ABRAHA-

ABRAHAMI BAKſCHAY SCEMNICENSIS PANNONII, SECRETARII ILLUST.mi DOMINI PALATINI SYRADIENSIS, CHRONOLOGIA DE REGIBUS Hungaricis.

INGRESSUS HUNNORUM IN Pannoniam.

HVNNORVM ſiue Hungarorũ decies cẽtena & octuaginta millia ex Aſiatica Scythia, ſoli ſterilitatẽ populorumq́ multitudinem cauſata, ſub ſex ducibus, Bela, Keme & Kadicha, filijs Chele, de genere Zemẽ ortis: item Athila, Keuue & Buda, filijs Bendeguz, de genere Kadar, in Europam traiecerũt, & in Hungariam (quam tunc diuerſę nationes præ ſide quodam Matrino, aliàs Martino, dicto de Sabaria, propter ſoli fœcunditatem in colebant) peruenientes, ad Tibiſci amnis ripam caſtra ſua fixerunt. Matrinus audito ignotæ gentis Scythicæ aduentu,. Thetrici de Verona, uniuerſæ Germaniæ ex Romanorum grâtia præſidentis, petiuit auxilium: & ſic ambo, coacto ingenti exercitu, ad Potentianam urbem, inter Theten & Zazhalom ſitam, conſederunt, ubi primò per Hunnos, qui ſub Sicambria Danubium adhibitis inflatis utribus tranſnatabant, in tempeſta nocte miſerima cæde affecti, ſunt fugati. In agro deinde Tharnokuuelg, eoſdem Hũnos ſuperioribus uigilijs & laboribus exhauſtos, uiciſſim in fugam conuerterunt: qui renatato Danubio ad ſuos peruenêre. In hoc conflictu, ex Hunnis cum uno ducum Keuue, hominum centum & uigintiquinq́ millia cæſa: è Romanis, alijsq́ nationibus, præter eos qui in caſtris ſuperiori nocte ceciderant, ducenta & decem millia deſiderata ſunt. Deinde propè Thulnã, nunc Auſtriæ, olim Hungariæ ciuitatem, Matrinus ab Hunnis cæſus occubuit: innumera multitudo ad internecionem uſque profligatur. Thetricus uerò ſagitta in fronte ictus, cum paucis euaſit. Hunnorum quadraginta millia in hoc prælio deſiderata: tres etiam duces, Bela, Keme & Kadicha mortem oppetierunt: qui tandem ſolenni pompa ad marmoream columnam Kaiazo dictam, penes ducem Keuue prædictum ſepulti ſunt. Hac Hunni potiti uictoria, uniuerſæ Pannoniæ cum imperio præeſſe cœperunt.

Sex capita nei Hunnorum.

Matrinus præſes Pannoniarum.

Prima uictoria Hunnorum.

Hunni uicti.

Matrinus cæſus.

Noua uictoria Hunnorum.

ATHILA, omnium conſenſu in primum regem Hunnorum eligitur, & declaratur, Anno mundi 4362: anno Chriſti 401. Ingreſſus Hunnorum in Pannoniam 28. Hic imperij ſedẽ poſuit in Sicambria ciuitate: & profecturus cũ innumera copiarũ multitudine in bellum, Budam fratrem ſuum uniuerſæ Pannoniæ, loco ſui, præfecit, uſurpato ſibi hoc titulo: ATHILA BENDEGVZ FILIVS, MAGNI NEMROTH NEPOS, IN ENGADI NVTRITVS DEI GRATIA REX HVNNORVM, MEDORVM, GOTHORVM, DACORVM, METVS ORBIS, FLAGELLVM DEI.

Athila primus rex Hungariæ.

Athilæ titulus.

Adoritur in primis utramq́ Myſiam, Thraciam, Achaiam, Macedoniam, & Illyriam: redit uictor. Sicambriam, quò etiam Thetricus Veronenſis, acerrimus olim Hunnorum hoſtis, cum frequentiſſimis Germanorum proceribus beneuolentia & liberalitate regis allectus uenit, ſeq́ gratum & familiarem regi exhibuit. cuius etiam ſuaſu rex, quietis alioquin impatiens, occiduas Romani Imperij prouincias inuadendas eſſe decreuit. Ideo progreſſus, igne & ferro totam Germaniam miſcet, Sigiſmundum, eius regionis principem, cum magna manu occurrentem, inter Conſtantiam & Baſileam fundit, fugatq́, Argentinam per eum direptã, dirutis iã mœnibus, Polyodopolim, id eſt Strasburg, edixit appellari. Hinc amoto exercitu, Gallias uaſtat & ſubuertit: ac in Hiſpanias uſq́, Beticam & Hiſpalim, uictricib. armis penetrat: & in campis Catalanicis cũ rege potẽtiſſimo Theodorico, & Actio Romano ſenatore, crudeliſſimo omniũ præ

Argentina Strasburg appellata.

lio confligit.Expugnatis'que multis urbibus,Sicambriam regreditur:ubi Budam fratrē ſuum,eo quòd Sicambriā,quā nunc ueterē Budam nominamus,uocâbulo ſui nominis denominauerat,proprijs ſuis manibus interfecit,cadauerq́ illius in Danubium demergi fecit. Dum'que quinquenniū quieuiſſet,per Styriā,Carinthiam,& per Dalmatiam ciuitates plurimas demolitur: Italiam inuadit,& deuaſtat. Reuerſus ultimò Sicambriam,tantorū iam laborum pertæſus, uirginem Hildico, aliâs Mykolch, Bactrianorum regis filiam,in uxorē ducit.in cuius amplexibus,dum uino & uenere corpus eius inflāmatum eſſet,nocte,ſanguine copioſo è naribus in fauces exundante, extinctus eſt:Anno mundi 4407,Chriſti 445: Ingreſſus,72: Imperij, 44. Aetatis, 124.apud ſupradictam columnam ſepultus.

Athila Budam fratrē occidit.

Athilæ mors.

Defuncto Athila, imperium penes duos filiorum ſuorum,quorū alter Aladarius, Chaba alter fuit,cæteris ætate & fortitudine eminentiores,remanſit. Hi cum de ſucceſſione inter ſe per longum tempus diſſiderent,rex Gepidarum Ardaricus bellum aduerſus Hunnos mouit:& trucidatis multis Hunnorum milibus, filio item Athilæ Aladario,potitus eſt optima parte regni Pannoniæ. Alter autem frater Chaba,ante iſtam cladem,cum ſexaginta fratribus ſuis natu minoribus, & bona parte Hunnorū in ueterem patriā redijt,Pars quæ in Pannonia,manſit,ſub quàm plurimis & diuerſis principibus, peregrinæ gētis in Pannoniam,propter regionis fertilitatem,& opportunitatem,infuſæ,multiplicem experta eſt fortunā.Ideoq́ oratoribus ſuis in Scythiā miſſis effecerunt,ut longè plures prioribus denuò egrederentur.

ALADArius & Chaba. regnum excipiunt.

SECUNDUS INGRESSUS HUNNORUM IN PANNONIAM.

HVNNORVM ingens multitudo ſecundariò ingreſſa eſt Pannoniam, Anno mundi 4706, Chriſti 744: obitus Athilæ 301, ſub ſeptem capitaneis: quorum primus fuit Arpad filius Almi,qui eſt prognatus ex Elendo filio Vgek: Vgek ex Edo; Edus ex Chaba filio Athilæ. Secundus capitaneus fuit Zabolch, à quo & nunc locus comitatus de Zabolch. Tertius Gyula, à quo & hodie familia propagata extat Gyuulay. Quartus Keuund, à quo capitaneo Kendij familia deducitur. Quintus, Lehel. Sextus, Berbulcho. Septimus capitaneus fuit Vurs. Hi ſe Hunnis Pannonicis adiunxerunt,& conſederunt in Tranſyluania,poſitis ibi ſeptem caſtris: unde etiam ipſa prouincia Sybenburg,id eſt ſeptem caſtrorum nomen habet.

Hunnorum duces VII.

Tranſſyluania cur Sibenburg.

A'dicto autem Arpad,capitaneo ſcilicet primario,profluxerunt duces complures eiuſdem gentis,qui Pannoniam uſq́ ad tempora diui Stephani regis, cruentiſſima ſæpiſſimè cum aliarum diuerſarum nationum generationibus pugna interueniente,poſſederunt,& gubernarunt. Ex Arpad enim dux Zultan proceſſit: ex quo Toxon, pater Gayczæ & Michaelis. Gaycza genuit diuum Stephanum regem: Michael uerò genuit Ladislaum Caluum, & Vuaſul. Ladislaus Caluus genuit Andream, Belam & Leuente. Gaycza prædictus,primus inter Hungaros fidem Chriſti amplexus eſt,fuitq́ baptiſatus à S. Adalberto epiſcopo Moritur Anno mundi 4959. Chriſti uerò 997.

Gaycza primus rex Chriſtianus inter Hungaros.

SEQVUNTUR REGES CHRISTIANI.

S. STEPHANVS.

		MVNDI.	CHRISTI.	CONVERSIONIS.	REGIMINIS
1.	S. STEPHANVS I. filius Geyczę, naſcitur Strigonij, & à S. Adalberto Pragenſi antiſtite, & Adeodato comite, de ſacro baptiſmi ſonte leuatur. Tota ferè Hungariæ pars, intentiſſima cura Geyczę &	4931.	969.		
	S. Stephani, ad fidem Chriſti eſt conuerſa, circa annum	4950.	989.		
	In regem, omnium miro cõſenſu & ãpplauſu coronatus,	4963.	1001.		
	Strigonienſem eccleſiam metropolitanam & Colocenſem baſilicam, aliaq́ꝫ templa fundauit, & theſauris dotauit. Suſcepit geſſitq́ꝫ bella aduerſus Cupam Simigienſem ducem: item contra Giulam auunculum ſuum: prætcrea contra Bulgarorum & Sclauorum ducem Ceanum. Horum autem ſuſceptorum bellorum cauſas iuſtiſſimas fuiſſe, Hiſtorici & Annales tradunt. Moritur in feſto Aſſumptionis B. Virginis Anno Mundi 5000, CHRISTI uerò milleſimo & triceſimooctauo: Regiminis ſui Hungarici triceſimo ſeptimo: conuerſionis Hungarorum ad fidem Chriſtianam, quadrageſimonono: ſepultus in Albæ regalis baſilica, ab ipſo condita. Hic genuit filium D. Emericum, qui deceſſit ante obitum patris.				
2.	PETRVS Alemanus, filius Guilhelmi, fratris Sigiſmundi Burgundiorum ducis, ex ſorore S. Stephani nepos: eligitur in regem poſt S. Stephani obitũ. Cum ſuperbè, crudeliter & auarè dominaretur fuit è regno expulſus.	5003.	1041.	55.	3.
3.	ABA Hungarus, ſororius S. Stephani expulſo Petro electus & coronatus eſt in regem. Hic quoqꝫ crudelis & iniuſtus fuit, ideoq́ꝫ prope amnem Tibiſcum occiſus. Sepelitur in cœnobio Saar.	5006.	1044.	58.	3.
	PETRVS Alemanus mox poſt mortem Abę uiribus Henrici Imperatoris reductus in regnum, denuò Albę coronatur: & tandem occiditur.	5009.	1047.	61.	3.
	Sepelitur in Quinqueccleſienſi baſilica, quam ipſe condiderat. Eo tempore magna pars Hungarorum à fide Chriſtiana defecerat.				
4.	ANDREAS I. primogenitus ſupradicti Ladislai Calui, eligitur & coronatur in regem eodem anno. Genuit duos filios, Salomonem & Dauid. Salomonem, quintum ętatis annum agentem, coronari fecit in regem. Tandemin bello contra Belam geſto occiditur: & in monaſte-	5011.	1059.	73.	12.
	rio diui Aniani in Thihon iuxta lacum Balathonem ab ipſo extructo, humatus eſt, Bela permittente.	5024.	1062.	76.	15.
5.	BELA I. frater Andreæ prædicti, deuicto & defuncto eodem Andrea, ægrè tulit Salomonem electum fuiſſe in regem (nam ideo bellum contra fratrem geſſerat) in regnũ ſucceſſit. Habuit filios, Geyczam, Ladislaũ & Lampertum. Hic rex monetam argenteam cudi fecit: menſuras & pondera conſtituit: precia rerum uenalium ſtabiliuit. Hungaros ad idola colenda regreſſos, ad unum interfici iuſſit. Struxit celeberrimum monaſterium Saluatoris in loco Zeuukzard, ubi poſtea mortuus defunctus eſt.	5027.	1065.	79.	3.
6.	SALOMON, filius Andreę regis prędicti, defuncto Bela, ope Henrici Imperatoris (cuius filiam in uxorem ſibi deſtinatam habebat) Hungarorumq́ꝫ ſuffragio Albę denuò				

MVNDI	CHRISTI	CONVERSIONIS	REGIMINIS

coronatus eſt. Hic cum Geycza & Ladislao patruelibus ſuis, adhuc ducibus bella geſſit acerrima contra Cumanos & Bohemos, regnum deuaſtantes. Quibus perdomitis, auxilio eorundem Geyczæ & Ladislai Nandor Albam imperio Hungarico adiecit. tandem ab eiſdem patruelibus ſuis fugatus, regnóque exutus eſt. In habitu religioſo diem ſuum obijt Polæ, oppido Iſtriæ. — 5039. | 1077. | 90. | 11

7. GEYCZA I. primogenitus regis Belæ I. filius, fugato Salomone, regiam dignitatem adeptus eſt. Genuit duos filios, Colomannum & Almum. Tempore huius ualidiſſima fames Hungariam afflixit. Obijt, ſepultus in eccleſia b. Virginis, Vaciæ, quam ipſe conſtruxit. — 5042. | 1080. | 93. | 3.

8. S. LADISLAVS I. frater Geyczę (quem Hungari propter uitę ſanctitatem, ſanctum regem nominabant) demortuo Geycza, & uiuente adhuc pulſo Salomone, in regnum ſucceſſit. Hic Dalmatiæ & Croatiæ regna, Hungarorum regum iunxit imperio. Geſſit multa bella contra Tartaros, & alios aduerſarios, æmulos regni. Deceſſit abſque liberis 3. Calen. Auguſti. Sepultus honorificentiſſimis exequijs in eccleſia Varadienſi, ab eo extructa. — 5057. | 1095. | 108. | 15. aliꝗ 29.

9. COLOMANNVS, filius Geyczæ regis, fuit (opinione quorundam) primùm epiſcopus Vuaradienſis, deinde per diſpēſationem ſucceſſit S. regi Ladislao. Sub eo Hungari multa grauia, Deóque & mortalibus quàm moleſtiſſima perpeſſi ſunt. multa enim iniquè atque crudeliter geſſit. Excæcauit fratrem ſuum Almum ducem, & filium eius Belam. tandem & ipſum Almum interimi fecit, in eccleſia Demeſienſi. Habuit hic rex filios duos, Ladislaum & Stephanum. Obijt diem impiè, ut uixerat: ſepultus in Alba Regali. — 5076. | 1114. | 127. | 19.

10. STEPHANVS II. eius filius, adhuc adoleſcentulus regno præficitur. Cognominabatur is à uulgo fulmē: propterea quòd nō conſilio ſed ſubito animi furore cuncta faciebat. Cumq́ ex uxore nullos ſuſcepiſſet filios, moriendique ſibi tempus adeſſe animaduertiſset, regno ſe abdicauit, acceptóque monachorum habitu deceſſit. Corpus ex Agria in Varadienſem eccleſiā translatū, ibiq́ reconditū. — 5093. | 1131. | 144. | 18.

11. BELA II. Cæcus appellatus, filius Almi ducis, cuius oculos Colomannus eruerat, regalia ſceptra adipiſcitur. Regnum prudentiſſimè ſanctiſſiméque gubernauit. Genuit filios quatuor, Geyczam, Ladislaum, Stephanum, & Almum. Borichum filium Colomanni regis, natum ex pellice, regnum ſibi uendicare contendentem, in fugam uertit, ſuum'que numeroſiſſimum exercitum profligauit. Hungaros autem, qui illius fauerant partibus, interfecit. Deceſſit Chriſtianiſſimè: ſepultus eſt Albæ. — 5103. | 1141. | 155. | 10.

12. GEYCZA II. filius Belæ ſecundi, fratrum ſuorum natu maximus: adoleſcentulus Chriſtiana pietate inſignis, ad regni faſtigium effertur. Fudit Teutonū ac Saxonū Auſtrenſiūq́ & Bauarorū copias, quę Poſonio occupato Hungariā inuaſerant, horumq́ exuuijs templa per Hungariam ditauit. Secundū hoc bellum Pannonias (ut Annales memorant)

morant) ſe qua fames inuaſit. Genuit filios quatuor, Stephanum, Belam, Arpad & Geyczam. Migrauit è uita, mira cũ religione: Albę ſepultus.

13 STEPHANVS III. filius præfati regis Geyczę ſecundi, rex declaratur & coronatur. Multa cõtra Venetos in Dalmatia, ac cõtra Emanuelẽ Imp. Græcorũ geſſit: multaquoque à Ladislao & Stephano ducib., patruis ſuis, filijs uidelicet Belę Cęci, perpeſſus: quibus tandem exterminatis, deceſſit è uiuis abſque liberis: ſepultus in eccleſia Strigonien.

14 LADISLAVS II. filius Belæ Cæci, uiuente adhuc Stephano III. uſurpata ſibi regni poteſtate, ſex menſibus imperauit: mortuus eſt, & Albæ ſepultus.

15 STEPHANVS IIII. Ladislai huius frater, & Belæ itidem Cæci filius, mortuo eodem Ladislao, & uiuente adhuc Stephano tertio, uſurpata corona, potitus eſt ea quinque menſibus. Tandẽ à rege Stephano tertio acie uictus, in caſtello Zemlin mortuus eſt, eodẽ anno quo & Stephanus: ſepultus in Alba Regali.

16 BELA III. Stephani tertij frater, Geyczę itidẽ ſecundi filius, poſt Stephanũ regnauit. Is regnũ ſuũ latronibus & furib. quorũ ingens tũ erat in tota Hungaria copia, intẽtiſſima cura purgauit. Hic ſuperſtitibus filijs duob. Emerico & Andrea, diẽ obijt Albæ, ubi & ſepultus iacet. EMERICVS, filius huius Belę tertij ritè ſuccedens præfuit regno: &

17 relicto filio unico Ladislao, mortuus eſt, Agrię ſepultus.

18 LADISLAVS III. eiuſdem Emerici filius, regnauit poſt patris obitum ſex tantum menſibus, nam immaturo fato ſurreptus eſt, ſepultus Albæ.

19 ANDREAS II, filius Belę tertij regis, omnium ſuffragijs rex optatur, & Albæ regnis inſignibus donatur. Vxorem duxit Gertrudem, nobili Germanorum genere natam: ex qua liberos ſuſcepit, Belam, Colomannũ, Andream & Elizabetham, fœminam præ uitæ ſanctimonia omnibus perpetuò celebrandam. Hic dictus eſt Hieroſolymitanus, ex eo quòd in terra Sancta, cõmiſſa atrociſſima pugna aduerſus Babyloniorum Sultanum, uictor glorioſus euaſerit. Antequam autem idem rex continuaturus eò iter, copias ſuas Conſtantinopoli in Aſiam traijciendas curaret: Gertrudis regina à Banchano locumtenente regio in Hungaria, propterea quòd uxorem eius, fratri ſuo, ex Germania qui aduenerat, uiolandam tradiderit, lethali uulnere conficitur. rex in reditu à terra Sancta, filiã Heſtenſis marchionis alteram duxit uxorẽ: ex qua genuit Stephanum, patrem Andreæ Veneti. Hic rex priuilegia libertatis optima Hungaricæ nobilitati conceſſit, ad cuius etiam decreti obſeruationem, uniuerſi Hungarię reges, tempore coronationis ipſorum, ſolent iurare. Exceſſit è uita rex, & in cœnobio quod Egres appellant, conditus.

20 BELA IIII. Andreę ſecundi filius, natu maior, ab Hungaris omnibus rex cõſalutatur, & ex more coronatur. poſt patrem regnauit, multis afflictus incommodis, eius enim tẽpore tota Hũgaria per Tartaros crudeliter incendijs, ferroque fuit deuaſtata: per quos etiã Rex ipſe expulſus fuit ad

	MVNDI	CHRISTI	CONuerſ.	REGim.
13	5123.	1161.	175.	10.
14	5135.	1173.	187.	12.
15	5134	1172.	186.	
16	5135	1173.	187.	
17	5158.	1196.	210.	23.
18	5166.	1204.	129.	9.
20	5197.	1235.	250.	31.

		MVNDI	CHRISTI	CONVERSIONIS	REGIMINIS
	inſulas maris Adriatici: unde poſt Tartarorũ in Hungaria triẽnium conſumentium abitũ, auxilio Rhodianorũ Crucigerorũ & Frangepanũ comitũ, fuit in Hungariã reſtitutus. à quo poſthac nõ ſolũ ampliſſ. priuilegijs, ſed oppidis & pagis honorificè donati ſunt. Obijt, ſepultus Strigonij apud fratres minores.	5237	1275	289	19
21	STEPHANVS V, filius Belę quarti, hęreditario iure Pannoniæ regnũ accepit: fuitq; in armis plurimũ fortunatus. Hic ſuperato rege Othocaro, Bohemos domuit. Bulgarorũ regem cũ uniuerſa Myſia ſtipendiarium ſibi fecit. Superſtitib. liberis Ladislao & Maria, ea quę Carolo Claudo Siciliæ regi nupſit, ex qua ille genuit Carolũ Martellum, qui filiũ Carolũ quoq; nomine genuit: exceſſit humanis, ſepultus in inſula Budenſi.	5240	1278	292	3
22	LADISLAVS IIII, Stephani quinti filius, qui Kunlazlo nominatus eſt, ſucceſſit patri. Cuius tempore 1285 Tartari infeſtis armis denuò Hungariam ingreſſi ſunt, qui omnia penè longè lateq; uſq; ad Peſthium direptionibus atq; incendijs abſumpſerunt. Anno deinde 2 ab eorum ingreſſu, non ſine maxima præda exceſſêre. Hic rex à Cumanis, haud procul à caſtello Kerelzeg, miſerabiliter interfectus eſt. Sepultus iacet Chanadini.	5253	1291	305	13
23	ANDREAS III, filius Stephani, filij Andreæ ſecundi, qui & Venetus eſt cognominatus, electus eſt & appellatus rex. Coronabatur à nece Ladislai. Auſtriam hic in poteſtatem ſuam redegit. Obijt, Budæ ſepultus, in æde B. Iohannis euangeliſtæ, apud fratres minores. Legatus pontificius eo tempore profectus eſt in Hungariam, commendaturus in regem, Carolum filium Martelli.	5263	1301	316	11
24	VENCESLAVS, quem Hungari Ladislaum nominabant, filius regis Bohemiæ, inductus fuit per quoſdam Hungaros contra Carolum pronepotem Stephani quinti, in tenera ætate exiſtentem: pro quo ſcilicet à nonnullis procerum regni miſſus erat. Hic Venceslaus, aliter Ladislaus, propter diſſenſiones Hungarorũ (habebat enim pars Carolũ, pars ipſum, pars etiam tertium regem, Othonẽ ſcilicet Bauariæ ducẽ) reliquit regnum, & reductus fuit per patrem in Bohemiam.	5266	1304	319	3
25	OTHO dux Bauariæ, ſimiliter per factiones quorundam Hungarorum inductus fuit, Albæq; coronatus: regnauit annis ferè tribus. ſed per Ladislaum Vuayuodam Tranſyluaniæ fuit poſtea captus, ſpoliatus, & è regno expulſus.				
26	CAROLVS I. Caroli Martelli filius, puer exiſtens, in regem Hungariæ Anno Domini 1310 coronatur. Genuit plures filios, qui ante eum mortui ſunt. Poſtremò genuit Ludouicum, Andream & Stephanum. Hic Matthæum Trintſchinienſem comitem, armis opibusq; potentem, & illius ingentem exercitum, propè Caſſouiam prælio uicit.	5274	1312		2
	Regnum non modò fortiter tutatus eſt, ſed & plurimùm auxit. tenuit namque ſua ditione Dalmatiam, Croatiam, Seruiam, Lodomeriã, Ruſſiam, Comaniam, Bulgariã, Boſnam. Felicianus quidam aulicorũ, in die Paſchę, regem Carolũ & reginã, cũ eorũ liberis, menſę aſſidentes, in arce Vuiſſegrad, enſe interimere conatur. pro quo ſcelere debitas dedit pœnas.	5291	1329		19
	Dux Rutenorum uenit ad Carolum, ad Vuiſſegrad.	5301	1339		29
	Caſimirus rex Poloniæ, & Iohannes rex Bohemiæ, uene-	5302	1340		30

runt

No.	Text	MVNDI	CHRISTI	CONVERSIONIS	REGIMINIS
	runt Carolum inuiſendi gratia,ad Vuiſſegrad. Locuſtarum peſtis Hungariam inceſsit. Caſimirus rex Poloniæ ueniens ad Vuiſſegrad, reſignat regnum Poloniæ Ludouico,filio Caroli,ex ſorore Caſimiri ſuſcepto: carebat enim alio hærede. Mortuus eſt autem XVII Calendas Auguſti, ſepultus in Alba Regali.	5304	1342	357	32
27	LVDOVICVS I,filius Caroli præfati,ſucceſsit patri.Multa bella feliciter geſsit,multaq́ regno ſuo recuperauit. Prætcr alios rebelles & æmulos regni,qui in Croatia & Dalmatia motus magnos exciuerāt,Moldauos & Rutenos perdomuit.Gentem Comanorum,ritu Tartarico inuolutam,ad fidem Chriſtianam conuerti procurauit. Ex Hungaria uerò Iudæos pepulit.Electus & coronatus fuit Poloniæ rex.Hæredes maſculinos non habuit,ſed filias genuit:Mariam,quæ tandem Vngariæ:& Heduigam,quæ Poloniæ ſortita eſt regnum.Obijt mortem die 11 Septembris .Sepultus eſt Albæ,in iacello quod uiuens extruxerat.	5344	1382	397	40
28	MARIA,filia Ludouici primi,poſt obitum patris in regem coronatur,decerniturq́.quæ Maria fuit poſtea nupta Sigiſmundo,filio Caroli quarti Rom. Imperatoris. Cum Elizabetha,matre ſua, regnauit annos quatuor: & contra hanc, adhuc ſine marito, admodum iuuenem, à pleriſq; introductus eſt,& coronatus.				
29	CAROLVS II cognomento Paruus,rex Neapolitanus, Ludouici primi ex fratre Andrea nepos:qui in arce Budenſi ex uoluntate Elizabethæ reginæ, procurante Nicolao de Gara,regni palatino,per Blaſium Forgach occiſus eſt, Anno Dominicæ incarnationis 1385. Maria poſt hæc adhuc uiuens,ius ſuum regium Sigiſmundo marito ſponte ceſsit, ac mortua eſt,ſepulta in eccleſia Varadienſi.		1392		
30	SIGISMVNDVS, Mariæ ſponſus, anno ætatis ſuæ XX fuit per dominos regnicolas ritè electus,& regni corona donatus,in feſto Pentecoſtes.qui poſtea & Imperator Romanorum & rex Bohemorum fuit. Hic rex glorioſus, utiliter, licet infeliciter, cum Bayazite Turcarum imperatore, apud Nicopolim urbem conflixit.	5348	1386		
	Poſtquam cladem Hungarici proceres eum in caſtrum Soklos captiuitati dederunt 1401. Breui tamen clàm emiſſus,prudenter,& fortiter regna gubernauit, ac in factioſos grauiter animaduertit. Elasko quidam Boemus, humili genere natus,coacto facinoroſorum exercitu,Tirnauiam clàm intrauit:uiribusq́ militum ſuorū fretus, cæſa haud parua ciuium multitudine,in poteſtatē ſuam urbē redegit.	5363	1401		15
	Non multo antè tempore,duplex ruſticorum bellum in Hungaria emerſit.cæſis autem ſeditionis authoribus, agreſtis quoque multitudo graues pœnas dedit. Hic imperator & rex,tredecim comitatus Scepuſienſis oppida, Poloniæ regiæ Maieſtati titulo pignoris inſcripſit. Obijt autem diem ſuum anno ætatis LXXI, in Morauia Znoimæ, in feſto conceptionis Mariæ uirginis.	5393	1431		45
	In Varadienſi eccleſia honorificè traditus eſt ſepulturæ.	9399	1437	448	52
31	ALBERTVS,Romanorum Imperator ,& archidux Auſtriæ,qui Elizabetham filiam Sigiſmūdi regis & imperato-				

MVNDI | CHRISTI | CONVERS. | REGNI.

ris in uxorem habebat. ipſis Calendis Ianuarijs Albæ rex ſalutatur, & coronatur. Duos in regno annos claudere non potuit: ſiquidem exceſsit humanis in fine Octobris, Albæ ſepultus. [5401 | 1439 | 450 | 2]

ELIZABETHA regina, mortuo Alberto rege, remanſit grauida: & dum neſciretur, an filium uel filiam eſſet paritura, proceres regni miſerunt ſuos oratores pro iuuene
32 Vuladislao Lithuaniæ duce, regisq; Poloniæ fratre. qui antequam induceretur, regina peperit filiũ LADISLAVM: & contradixit electioni, de Polono factæ: fecitq; mox infantem cum bona parte dominorum regnicolarum Hungarorum coronari, & coronam regni ſecum in Auſtriam ad infantis patruum Fridericum Rom. Cæſarem, archiducem Auſtriæ, aſportauit. [5401 | 1440 | 451]

33 VVLADISLAVS introductus, cum corona regni non haberetur, diademate quodam reliquiarum de capite ſancti Stephani deſumpto, coronatus eſt. [540 | 1440 | 451]

Sub huius imperio Amurathes Turcarũ imperator ſubegit utramq; Myſiam, moxq; ingredi parabat Hungariam.

Quo tempore Iohannes Coruinus, Huniady dictus, intra paucos menſes contra Turcas, multas uictorias, magna cum laude, affecutus eſt.

Cuius etiam uirtute caſtrũ Zendereuu, regi Vuladislao, ab Amurathe reſtitutum eſt.

Rex hic magnanimus, & bellicoſus princeps, perſuaſus à legato pontificio Iuliano Cæſarino, cruentiſsimo illo & maximè memorabili prælio conflixit cum Amurathe, apud oppidum Varna: ubi & cum Cardinale perijt, in feſto ſancti Martini. [5400 | 1444 | 455 | 2 4]

Agens annum XXI ætatis, IOANNES Corninus Huniady dictus, comes Biſtricienſis & Vayuoda Tranſyluanus, poſt Varnenſem cladem Ladiſlao puero in manibus Friderici Auguſti exiſtente, pronunciatur à regni optimatibus in gubernatorem Hungariæ. [5407 | 1445 | 456]

Qui, cum Fridericus Ladislaum puerum, tanquam legitimum regni regem, cum corona regni reſtituere recuſaret, infeſtis armis per Auſtriam, Styriam, Carinthiam & Carniolam, multarum ciuitatum & uillarum agros, incendijs & ferro uaſtauit. Mouit & bellum aduerſus Georgium Seruiæ Deſpotam, quod & ad extremũ feliciter confecit: item contra Bohemos, qui duce Hiskra, aliquot in Hungaria arces expugnauerant, atq; occupauerãt. quibus recuperatis, non modò hoſtium exercitum profligauit: ſed & multa caſtella, oppida & pagos, illis ademit. Deinde & cum Amurathe Turcarum imperatore Raſciam inuadere parante, commiſſa pugna, uictor euaſit.

LADISLAVS V, filius Alberti regis ſupradicti, circa XII ætatis annum Vienna in Hungariam, circa feſtum Purificationis beatæ Virginis, reductus eſt. [5414 | 1452 | 463 | 12]

Quo tempore & Ioannes Coruinus officium gubernationis depoſuit. Vrbs Conſtantinopolitana, olim Byzantium dicta, à Mahomethe, filio Amurathis, ex Othomanni genere, ſeptimo Imperatore Turcarum, feria tertia pòſt Corporis Chriſti, capitur. [5415 | 1453 | 464 | 13]

	MVNDI,	CHRISTI,	CONVERSIONIS,	REGIMINIS
Iohannes Coruinus,dux & miles ſolertiſsimus, unà cum				
Capiſtrano,qui ſuis Cruciferis ſignũ crucis præferebat,Ma				
humethem hunc,capta iam Conſtantinopoli, Nandor Al-				
bam urbem,à Ptolemæo Taurinum dictam, cum exercitu				
quadringentorum millium,hominum lectiſsimorum, pro-				
pria in perſona obſidentem (quòd nulli in Europa regum				
contigit) parua manu fudit & fugauit: ereptis & ademptis				
illi æneis tormentis pluſquàm centum,raræ magnitudinis,				
machinis & ingenijs bellicis maximi ualoris. Deceſsit Cor	5417.	1455.	466.	15.
uinus ex hac lachrymarũ ualle,cum perpetuo ſui deſiderio				
Zemlini: quarto Idus Septembris.	5418.	1456.	467.	16.
Corpus in Tranſyluaniam delatum: & in æde Albæ Giu				
lenſi,per eum fundata,magnificè ſepultum eſt.				
COMES Ladislaus,filius Ioannis Huniady,cum Ma-				
thia fratre ſuo,iuſſu regio in carcerem coniicitur: tertioq́ die				
Ladislaus comes,annum ætatis XXVI agens,ob cædem				
aduerſus Vlricum Ciliæ comitem patratam,de mandato re				
gis, Budæ obtruncatur. Id autem contra regis gratiam	5419.	1457.	468.	17.
& iuramentum,Temeſuarini Ladislao ſuperinde præſtitũ,				
factum eſſe, Bonfinius Decadis tertiæ libro octauo tradit.				
Rex Viennam,moxq́ Pragam,relicto Viennæ ſub firma cu-				
ſtodia Mathia,proficiſcitur: ubi dum nuptiæ appararentur,				
cum Magdalena,Caroli regis Gallorum filia, obijt,non ſi-				
ne ueneni adminiſtrati ſuſpicione: ætatis & coronationis				
XVIII Anno,ſepultus ibidem more regio.	5420.	1458.	469.	18.
MATHIAS Coruinus,eo quo rex è uiuis deceſsit tẽpore,				
Pragam ex Auſtria aductus: inq́ Georgij à Podebrad, qui				
tandem rex Bohemiæ declaratus extitit, poteſtatẽ deuenit.				
Hic in regem Hungarorum electus & declaratus,à Geor-	5420.	1458.	469	
gio rege non prius dimiſſus eſt, quàm Catarinã eius filiam				
uxorem duceret. Dehinc Mathias à Bohemis uſque Straſ-				
niczam,arcem munitiſsimam (nunc generoſi & magnifici				
Domini,D. Bernhardi à Serothina, liberi baronis, &c. po-				
cillatoris Cæſarei) Morauo circumfluã,ubi uniuerſa Hun-				
garorum nobilitas conuenerat,deducitur. Vnde,rege acce-				
pto,longis itineribus Budam properant. Hoc & ſequenti				
bus duobus annis,multa domi foriſq́ præclara facinora edi				
dit. Et in repetenda corona regni (quæ annos multos ſub				
Cæſarea poteſtate fuerat) non deſtitit, donec eam reha-				
buerit.	5424.	1462.	473.	4.
Ciuitatem & arcem Iayczam,ac ſeptem & uiginti circùm fi				
nitima oppida,ui & armis à Turcis recepit.				
Mahometes Othomannus, audita Iayczæ captiuitate,	5425.	1463.	474.	5.
cum ingenti exercitus multitudine uiciſsim oppugnare Iayc				
zam adoritur. Audito autem ſolùm rumore aduentus Ma-				
thiæ,ſoluit obſidionem.				
Ad diem Paraſceues, Albæ Regali frequentiſsimus indi-				
citur conuentus: ubi Mathias ſacro diademate cum incredi-				
bili populorum plauſu coronatur.	5426.	1464.	475	6.
Appropinquante autumno,rex,undecunq́ poteſt, auxi				
lia cogit: traiectoq́ flumine Sauo, Myſiam ſuperiorẽ ingre-				
ditur.				

MVNDI	CHRISTI	CONVERSIONIS	REGIMINIS

ditur. ubi Zrebernicum, quod ab argentifodinis nomen habet, arcta obſidione per eum circumuentum, uno atque altero prælio capit. Zoynichũ uerò Raſciæ oppidum, in arduo monte ſitum, acerrimè obſeſſum, expugnari non potuit. nam Mahametem cum quadraginta millibus hominum, in horam adfuturum, audiebatur. Itaque ſoluta obſidione rex Sauum remenſus, in Syrmienſem agrum rediјt. In oppugnatione autem nouiſsima, Emericus comes de Zapolia, emiſſa ab oppidanis ſagitta, oculo altero præfigitur.

MVNDI	CHRISTI	CONVERSIONIS	REGIMINIS
5427	1465	476	7

Segedini conuentus generalis indicitur: ubi Michael Orzag, uir ſub quinque legitimis regibus Hungariæ, ſapientia, probitate & felicitate conſpicuus, à rege Palatinus declaratur. Duo'que oratores Romã, & in reliquas partes Italię, pro auxilio contra Turcas impetrando, mittuntur.

MVNDI	CHRISTI	CONVERSIONIS	REGIMINIS
5417	1465	47 6	7

Rex in Croatiam caſtra mouere decreuit. cumq; uix Zagrabiam forté ueniret, informatur, qualiter Suuchla Bohemus, uir bellicoſus, immemor fidelitatis; caſtellum regium apud Tirnauiam, Coſtolian dictum, occupaſſet: & coacta ingenti prædonum manu, in rapinas effunderetur, pagos & oppida incendijs & ferro uaſtaret. unde rex eueſtigiò pedem referens, Bohemum obſidione in caſtello cinctum, cæpit, deq; eo atq; ſocijs eius ſupplicium ſumpſit.

MVNDI	CHRISTI	CONVERSIONIS	REGIMINIS
5418	1466	477	8

Rex in Tranſyluanos, ſequẽti anno (qui, ſuadente & hortante quodam Benedicto Rufo, Ioannem comitem ſancti Georgij, etiam inuitum, in regem declarabãt & ſalutabant, ſacræq; coronæ obſequia detrectabant) expeditionem decreuit: & relictis in regno, ad protegendos aduerſus Turcas regni fines, Michaele Zylagy auunculo ſuo (qui rege expeditionem propoſitam continuante, infeliciter cum hoſtibus cõgrediendo capitur, & imperatoris Turcici iuſſu Conſtantinopoli capitis ſupplicium ſubire cogitur) & Nicolao Vuylaky, cum numeroſis cohortibus & turmis: ipſe octo millia equitum, & quatuor millia peditum ſecum ducendo, in Tranſyluaniam cõtendit. Ad quẽ Ioannes comes Vuayuoda extemplò cum uniuerſis prouinciæ iudicibus occurrit, ſupplexq; ueniam exorauit. Rex omnibus ueniam, præterquàm perfidiæ ac defectionis autoribus, dedit.

Tranſyluania itaque pacata, rex cum Michaele palatino, Nicolao Bamphy, Stephano Batori, cæteriſq; proceribus in Moldauiam (ubi Stephanus Vuayuoda, qui Trãſyluanas quoque factiones fouerat, latè dominabatur) caſtra mouit. Primo igitur impetu oppidum Romanuaſar occupat: quo incenſo, pagos & oppidula igne ferróque paſsim cuncta uaſtat, abigit pecora, in captiuitatem omne genus hominum cum ingenti præda miles aſſerit. Tertio tandem die, ad ciuitatem Molduabania dictam peruenit: ubi rex in prima uigilia noctis, cum inſidioſo hoſte, acerrimo & atrociſsimo prælio congredi & confligere cogitur. Vbi, licet & ipſe ea nocte circa ſpinam dorſi ſagitta Getica confoſſus ſit: militis tamen & imperatoris optimi præſtitit officium, ſéque & exercitũ ſeruauit: grauiſsimas è rebellantibus Valachis pœnas exegit, & ad internecionẽ tunc ſeptẽ milia Valachorum

cecîdit

MUNDI. CHRISTI. CONVERSIONIS. REGIMINIS.

cæcîdit. Sicq́ Stephanum, ad obſequia grata legitimaq́
prѳſtanda adegit.

Rex igitur pacata utraque prouincia, in Hungariam re-
dijt: traiectóquè Tibiſco, Agriam ouans peruenit. & con- 5429 1467 478 9
uentum nouum indixit, in quo de duplici ſuſcipiendo bel-
lo tractandum cenſebat: quorum alterum Turcorum, Bo-
hemorum alterum, à Paulo uidelicet Rom. pontifice, & Fri-
derico Imperatore Rom. delegatum.

In hoc conuentu honorificè adducti fuêre per Nicolaum
Vuylachy, tunc præfectum inferioris Pannoniæ, legati Tur
corũ, qui Mahumethis nomine inducias in Senatu petebãt.

Rex eos nunquam ad ſe introduci imperauit, quin Dra-
culam, quem captiuum habebat, acerrimum Turcarum ho
ſtem, illis ſemper obijceret: confirmandiq́ metus gratia, rex
inducias illis abnegat.

In eo quoque conuentu nonnulli proceres (ut Michael
Palatinus, Nicolaus Bamffij, & reliqui, qui in Moldauiæ
bello ſe optimè geſſerant) à rege magnificè donati ſunt.

Rex Agria mouens, Budam uenit, & Poſonium conten-
dit: regiq́ Bohemiæ Georgio bellum indixit (quod & pro
ſecutus eſt per ſeptennium) optimates interim & auxiliares
copias Poſonij expectans. 5430 1468 479 10

Integras Morauiæ (prѳter nobiliſsimã ciuitatẽ Hradisht,
quam propugnante fortiter ueteranorum militum uirtute
atque præſtantia, etiam ob inundationes fluuij Moraui, ex-
pugnare non potuit) Sileſiѳ, Luſatiæq́ prouincias, ſibi cum
imperio ſubactas reddidit.

Ideoq́ in regem Bohemorum, & marchionem Morauiæ
Olomutij in frequentiſsimo conuentu declaratus, corona-
tus & ſalutatus eſt. quo etiam titulo, uita comite, honorificè
eſt uſus. 5431 1469 480 11

Georgius rex Boemiæ moritur: & Vuladislaus uix quin- 5432 1470 481 12
decim annorũ, filius Caſimiri regis Poloniæ, in Cuthna Bo-
hemiæ ciuitate, in frequentiſs. cõuentu rex declaratur. Rex
Mathias ob id in Bohemos uehemẽter excandeſcẽs, è Mora
uia crebris incurſionibus igne & gladio Bohemiam longè
latéque uaſtat: tamq́ aſsiduis rapinis & populationibus
regnum Pragam uſque afficit, ut oppidorum ac ciuitatum
pars magna pacẽ mercari, multæq́ ſeſe dedere cogerentur.

Caſimirus, Caſimiri regis Poloniѳ filius, à põtificibus non
nullis ac proceribus Nitriam uſque introducitur, ut eo re-
ge declarato, copijs eiuſdem Mathiam eijcerent. Re intelle- 5433 1471 482 13
cta, rex rectà cum ſuis, alijsq́ auxiliaribus cohortibus Nitri-
am uerſus caſtra mouit: Caſimirumq́, inhibito prius com-
meatu, obſidione ualida circumuenit. Caſimirus Hunga-
rorum facinore euocatum ſe ingenuè faſſus, per internun-
cios clàm cum rege agit: impetratq́ ut intempeſta nocte ſibi
egredi, & tutò in Poloniam redire liceat.

Copiarum rex Mathias magnã partem mittit, ut Poloniæ 5434 1472 483 14
fines omnibus quibus fieri poſſet modis popularentur.

Nunciatur regi Mathiѳ, Caſimirum regem Polonorum, 5435 1473 484 15

adiuncto

MVNDI | CHRISTI | CONVERSIONIS | REGIMINIS

adiuncto ſibi filio Vuladislao rege Bohemorum, numeroſiſ-
ſimum parare exercitum, in ſuorum Vngarorum exitium.
Alterum itaque Mathias, hoſti tamen numero multo inferio-
rem, cogit exercitum, Vuratislauiamq́ in Sileſia petit: ad cu-
ius urbis agrum Polonus quoque, cum Bohemo, paucis pòſt
diebus caſtra metatur: & quoniam eius exercitus maiori a-
bundabat multitudine, ideo ſtataria collatis ſignis nũquam,
tumultuariæ uerò frequentiſsimæ pugnæ committuntur.

Interea quoque temporis clam in Poloniam Stephanũ de
Zapolia, cum expeditiſsimo uexillationum equitatu, ut om-
nem regionē popularetur, igni ferroq́ omnia abſumeret, mi-
ſit. Ea re effectum eſt, ut utrinque proceres pro pace & con-
cordia interceſserint. Data acceptaq́ pariter fide publica, ad
præſtitutum diem, poſt multa ultrò citroq́ dicta, pax & con-
cordia benigna atq́ honeſta inter tres reges componitur, &
promulgatur.

Stephanus comes de Zapolia, ob egregia ſua facinora, in
Bohemica & Polonica expeditione edita, Trentſchinio à re- 5436 1474 485 16
ge donatur. Rex Nagmibal & Homonna à Polonis recupe-
rat. Anno eodem caſtrũ Sabacz munitiſsimũ, Turcicisq́
præſidijs refertiſsimũ, Mathias rex uictorioſiſs. expugnat. 5437 1475 486 17

Exercitus regius Alibechum & Xenderbechũ, caſtris exu- 5438 1476 487 18
tos, ad internecionem confecit, ad oppidum Pozazyn.

Beatrix regina, ſponſa regis Mathię, in Hungariam deduci- 5438 1476 487 18
tur, & Albæ coronatur: tranſactaq́ coronatione, Budam ad
nuptiarum ſolennia ducitur.

Mahumetes Turcarũ Imperator, dum regē cum tota Pan-
nonia nuptijs occupatum eſſe intelligit, Dalmatiam & Croa-
tiæ fines populatur: necnon tria caſtella ad Synderouiam fa-
cta expugnat. moxq́ Valachiam flamma ferroq́ uaſtat, inq́
Myſiam præda onuſtus redijt. Exactis nuptijs, rex bellum
aduerſus Fridericum III, Rom. Imperatorem, ſuſcepit. Hu-
ius autem ſuſcepti belli cauſæ, in Epitome Ranzani, indice
XXXVI: & Decadis quartæ rerũ Vngaricarum libro quar-
to apud Bonfinium, recenſentur. Mouet igitur ex Vngaria 5439 1467 488 19
cum uniuerſo inſtructoq́ exercitu, Germaniæ fines ingredi-
tur: excurſionibus, quicquid occurrit locorum, populatur:
inuadit, diripit, uaſtat, incendit. arcem Troutmanſdorff ex-
pugnat, Petersdorffium capit: Nouamq́ ciuitatem & Vien-
nam interiacentia oppida, numero quatuordecim, uno die
(qui erat XVII Iulij) regi deditionem ultrò deferunt.

Clauſtroncuburgũ intēpeſta nocte adoritur, expugnatq́
XVIII Iulij.

Corneuburgum, X obſidionis die à rege capitur.

Tulna in regis poteſtatem peruenit VII die obſidionis.
Interim etiam Chremſium, Stan, præfecti regij obſident: om-
niaq́ circumſtãtia illa loca terrore complent, obuios obtrun-
cant, incendio & ferro circumfuſam regionem uaſtant.

Ad hæc imperator Ro. Chremſienſiũ periculo ac cõmiſera-
tione, necnon Viennenſium obſidione commotus, legatos
ſuos pro componenda pace, & percutiendo cum rege fœde-
re, in regia caſtra miſit: à quibus rex exoratus, Cæſareæ Ma-

ieſtati

MVNDI | CHRISTI | CONverſ. | REgim.

ie ſtati cuncta quæ ceperat, ſponte reddidit. Ceſſit Auſtrię†;
reuocatisq́ in Hungariam exercitibus, Poſonium deſcen-
dit: ac unà cum maxima aulicorum manu, reginâque Bea- †5440 | 1478 | 489 | 20
trice ſua, animum recreandi gratia, per regnum uagatur, ur
bes, locaq́ præſtantiora luſtrat, uxoriq́ oſtendit. Ciuitates
montanas, ubi educendi è fodinis metallicis auri & argen-
ti, itẽ molendi, diuidendi, conflandiq́ modum, nunq́ antea
ipſis uiſum, admirantur: pręcipuè Schemnicij, ciuitate iuſti-
cia, fidei in ſuũ regem, conſtantia, opibus, auctoritate, glo
ria & dignitate celebri. Cuius quidẽ urbis pręſtantiã, Gym
naſium literariũ, rectore D. Thoma Fabri Pannonio, uiro
undiquaq́ doctiſſ. clariſſimóque, nunc adauget, & illuſtrat.
Eo tempore, præſtituta Mathiæ regi à Rom. pontifice,
Venetóque Senatu ſtipendia, abrogata ſunt. Id autem fac-
tum, ne aduerſus Rom. Cæſarem, Mathiæ opem adferre
uiderentur. Turci re cognita, per Dalmatiam & Carnos
emenſi, Foroiulianum agrum inuadunt, fluuios tranant,
montes ſuperant, & in Venetorum prouincias deſcendunt,
uiginti millia hominum ditionis Venetæ in ſeruitutem re-
digunt: caſtella & arces, oppidáque munitiſſima expugnã-
do diripiunt. Hæc autem mala aliquoties reiterata, è de-
ſtituta bellicoſi regis Mathię ſocietate promanarũt. ideoq́
Veneti deſperata regis reconciliatione, cum ſe Turcis tunc
temporis impares eſſe cognoſcerent, ſub certis conditioni
bus cum Mahumete fœdus percuſſere.
Rex Mathias cum rege Vuladislao Olomutij fœdus re
percuſſit, ſocietatemq́, & fraternitatem redintegrauit. 5441 | 1479 | 490 | 21
Turci abſente rege Pannonias inuadũt, ad caſtrum uſq́
Ferreum & in Stiriam diſcurſant: in pagos, homines & pe-
cora iuxtà deſæuiunt: XXX hominum milia, cum ingenti
præda, incenſis uaſtatisq́ prouincijs, ſecum abducunt in
Boſſenam uſq́.
Rex, Romanorum Imperatorem crebris literis, multisq́
legationibus ad promiſſa perſoluenda, pactaq́ præſtanda
ſollicitat: nihil autem præter uerba impetrat. Ideoq́ cũ duo
bus rerum humanarum Imperatoribus, uno eodemq́ tem
pore dimicare cogitat, bellumq́ duplex ſuſcipit. Turcos
cum expeditiſſimo exercitu, uſq́ ad ampliſſimum Illyrici
oppidum, quod Vuerbos nominant, inſequitur: maxima
ibi cædes oboritur, miſerrimè Turci trucidantur, omnia di
ripiuntur: præda ultimò onuſti Hungari, in caſtra redeunt.
paucisq́ poſt diebus, quæcunq́ ditionis Turcorum in Illy
rico fuere, ab Hungaris igni ferróque crudeliter uaſtantur. 4542 | 1480 | 491 | 22
Rex Zagabriam ſe è Boſſena, accepta uictoria, recepit.
Rumor eò adferebatur, exercitum Imperatoris, Rom. Hun
gariam Iaurinum uſq́ longè latéque uaſtare. Rex ira inflã-
matus (præmiſſis copijs in Stiriam, qui ductu comitis Ste-
phani de Zapolia, & Iacobi Zekel, Petouiam, Rakoſpur-
gum, & pleraque oppida Cæſaris, in regiam ditionem
coegerunt) Zagrabia caſtra mouit, ditiones alias Impera-
torias uaſtaturus. Ad quem legatus pontificius Proſper
Aſculanus antiſtes, cum oratoribus Cæſareis occur

MVNDI	CHRISTI	CONVERSIONIS	REGIMINIS

rit, per hos Cæſar excuſatur, culpáque omnis in quoſdam
magnates, qui inſcio Imperatore in Hungariam deſcendiſ-
ſent, deriuatur. Rex Budam proficiſcitur. Turcarum trigin
ta circiter millia, cum inſigni regis uictoria, capitaneis
Stephano Bathory Tranſyluaniæ Vaiuoda, & Paulo Ky-
niſy, fortiſſimo & robuſtiſſimo milite, in Kenyer Mezeye
(Vaiuoda uulneribus ferè confecto) profligantur.

Mahumetes Cæſar Turcarum, non ſine ueneni ſuſpi-
cione, quinto nonas Maias, ſeptimo & uigeſimo Conſtan-
tinopolitani Imperij anno, item menſe undecimo, & die
quinto, moritur: relictis duob. liberis, Baiazete & Zoliabo. — 5443 | 1481 | 492 | 23

Rex Mathias Hamburgum, in Hungariæ Auſtriæq́ꝫ fi-
nibus ſitum, pridie Calen. Octobris expugnat. — 5444 | 1482 | 493 | 24

Eodem menſe Turcarum tria millia in campo Beezke-
reke, Synderouiæ proximo, ductu Pauli Kyniſy Deſpotis,
& Petri Doczy in acie, præter captos & ſaucios multos, cũ
præclara uictoria cæſa quingentis ex Hungaris deſideratis

Rex Pruck ciuitatem præterit, & Viennenſem agrum
adoritur, infeſtatque, nonnullis in ſuburbanis captis. finiti
ma quoq́ue circũm oppida (ut S. Vitum, Podonã, & alia)
in ſuam ditionem traxit. mox & Nouam eccleſiam, item Ke
uuzegh, aliàs Guncz, oppidum haud procul à Sopronio ſi
tum, & alia circumſtantia fortalitia, ſine magno negotio
obſedit & expugnauit. Sequente ergo bruma, in Hungari-
am copias ad hybernandum reducit.

Clauſtroneuburgum, & oppidum ſancti Hippolyti, ab
inſigni equitum præfecto Thobeſch à Tſchernyhor, à rege
Mathia miſſo, occupãtur. Prukh ciuitas, quam Cęſar uali — 5445 | 1483 | 494 | 25
diſſimo pręſidio & quauis arte muniuerat, iuſſu regis Ma-
thiæ à Stephano Dauidhazy obſidetur, magnaq́ꝫ cũ diffi-
cultate expugnatur, pręter arcem. cuius pręfectus poſt men
ſem, inedia coactus, deditionem fecit. — 5446 | 1484 | 495 | 26

Corneuburgum, ciuitas & amœniſſima & munitiſſima,
acerrima obſidione circumducitur. Obſidio autem ut re-
pentè ſoluatur, è Noricis & Vindelicis auxiliares copias in
ſtructiſſimas Imperator mittit, manus collatis utrinque ſi-
gnis conſeritur, fortiter pugnatur. Germanorum ultimò e-
quitatus inclinatur.

Eodem tempore, ſeptem Turcarum equitum millia per
Croaciam, Carinthiã & Carniolam, ad diripienda quędam
emporia, eruperunt. in reditu ad Oonuuyze amnem Croa
tię, abductis decem millibus captiuorũ, & ingenti pręda, à
nonnullis prouinciæ ducibus, utpote Deſpota Lupo, co
mite Berardino de Frangepan, & Gereb bano, ad interne
cionem cæſa ſunt, & omnia recuperata.

Rex potitus uictoria, Corneuburgenſes tam diu obſe-
dit, donec deſperatis nouis Cæſareis auxilijs, iam inedia ſe
rè abſumpti, deditionem ultrò facerent. Similiter & alia op
pidorum & agrorum per eam Auſtriæ partem loca, in diti
onem regiam peruenere.

Rex Viennã obſidione circumuenerat XXVIII Ianua — 5447 | 1485 | 495 | 27

rij:

MVNDI | CHRISTI | CONVERSIONIS | REGIMINIS

rij: præripiuntur ab eo pontes urbis, & potiſſimus rei frumentariæ aditus obſtruitur: ſuburbana acriter oppugnat & diripit: eximias, amœniſſimasque uillas, curias, hortos, alodia, miles igni & ferro proterit. Viennenſes tandem omni auxilio deſtituti, execrabilique fame adacti, haud ſine perpetuò regiæ uictoriæ monumento deditionem fecêre, Calendis Iunij s. 4547 1485 496 27

Conuentus Budæ frequentiſſimus, Vienna capta à rege indictus, celebratur Calendis Ianuarijs. Reſpublica optimis legibus & inſtitutis inſtauratur. 5448 1486 497 28 Quibus habitis, in alia Auſtriæ loca rex proficiſcitur: Cziſterſdorffum nobiliſſimum oppidum obſidetur, & in fidem rex accipit. Motis hinc caſtris, Lauam conceſſit: ciuitas ea cum arce, non infirmo præſidio munita, indementer à rege quatitur.

Conuentus Iglauiæ celebratur generalis, quò Bohemorum & Hungarorum proceres cum utriuſque regni regibus conuenere. Tertiò repercuſſum hic è ſententia fœdus, & priſtina cõfirmabatur amicitia. Vuladislaus in Bohemiam, Mathias ad obſeſſam Lauam ſe recepit, eam'que in fidem acceptauit.

Ciuitatem & arcem Auſtriæ Rhecz, acerrimè rex oppugnat. Rhecziani ultimò quoque in fidem accepti.

Egnburgum, ciuitas munitiſſima Auſtriæ, XXXVIII obſidionis die in ditionem, regis peruenit.

Noua ciuitas, urbs Auſtriæ regi Mathiæ arte & uiribus, per anni ſpacium obſtinatiſſimè reſiſtens, à rege acerrimè oppugnatur: incenduntur circùm oppida, pagi'que, & omnia diripiuntur. Schaduuien continuò capitur: & patefactis anguſtijs uiarum, in Styriam regis legiones erupêrunt, & oppidula circiter uicena eo tempore cæperunt. XVII tandem die Auguſti urbs regi deditur. 5449 1487 498 29

Capta iſta Neapoli, proxima hyeme apud diuum Hippolytum conuentus indictus. eò rex cum oratoribus Cæſareis, & cum duce Saxoniæ Alberto, conuenientes, induci as fecerunt.

Rex ad uenundandas uarias urbes cum municipijs, item dominatus in Sileſia & Luſatia (Iohannis gnati ſui, ex 5450 1488 499 30 illegitimo thoro nati, gratia) proceres nonnullos prouinciarum impulit, cuius imperium eò uſque in Luſatia propagatum eſſe dicunt, ut duorum dierum itinere Sarmaticum Oceanum attingeret.

Hoc quoque anno Styrij & Carinthij, ob frequentes Pannonũ incurſiones pacẽ ſæpe à rege mercari ſunt adacti.

Rex motibus prouinciarum omnibus compoſitis, podagra in tantum corripitur, ut nunquam pedibus ultrà conſtiterit. 5451 1489 500 31

Eo anno multi ex uniuerſo orbe oratores ad Mathiam confluxêre. Rex etiam, quamuis Viennæ, ingraueſcente in dies aduerſa ualetudine ſenſim extenuaretur, nunq; tamen à curandis rebus domi uel foris ceſſare uiſus eſt. ruinas paſſim mœniorũ urbis reſtitui & reparari fecit. Tandem Mathias, princeps inuictiſſimus, feria tertia poſt Dominicam Palmarum, ætatis anno quadrageſimoſeptimo, non ſine maximo Hungarorum luctu, moritur. 5452 1490 501 32

		MVNDI	CHRISTI	CONVERSIONIS	REGIMINIS
	Corpus Albam Regiam deducitur, inq; regum conditorio magnificè ſepelitur.				
35	VVLADISLAVS II, rex Bohemorum, filius Caſimiri regis Poloniæ, defuncto Mathia, ab Hungaris in ſuum regem declaratus: uenit in Hungariam cũ oratoribus Pannonicis, & primò in arce Schempte conſedit.	5452	1490	501	
	Maximilianus Rom. Cæſar, ſub id tempus recuperauit Viennam, Nouam ciuitatem, Prukh, & totam ferè Auſtriam. Hoc etiam anno Alba regalis, Veſprimium, unà cum alijs caſtris fortiſſimis, & ad quamuis oppugnationem infeſtis, à Cæſare (non ſine cæde ſuorum) expugnatur. Hæc tamen uiciſſim à rege Vuladislao obſeſſa, breui cuncta reſtituuntur.				
	Rex Vuladislaus undecimo Calen. Octobris, de communi conſenſu Albæ ritè coronatur.	5453	1491	502	
	Horrendum illud ruſticanum & ſeruile aduerſus Nobilitatem bellum in Hungaria exoritur: quod & præ cæteris Ioannes Vaiuoda Tranſyluaniæ, præfectis eius ſeditionis captis, maxima'que parte cæſa ruſticorum, ſedauit.	5478	1514	525	24
	Moritur Vuladislaus rex, Budæ. Sepelitur uerò in Alba Regali.	5478	1516	527	26
36	LVDOVICVS II, filius Vuladislai, uiuo adhuc patre, in ipſis cunis rex Hungariæ creatur. Regnauit hic ad inſtar patris ſui, in ocio, uſque ad expeditionem Mohaczienſem.				
	Solymannus Turcorum imperator Belgradum, aliàs Nandor Albam, maximum regni Hungariæ propugnaculum, capit, in feſto decollationis Ioannis Baptiſtæ.	5485	1521	532	
	Hic etiam Sclauoniæ, Croatiæ & Hungariæ maximam partem ſibi ſubactam reddidit: Moldauiam & Tranſalpinam ſibi tributaria regna fecit.				
	Eodem anno Maria neptis Imperatoris Maximiliani, filio Vuladislai regis Ludouico in uxorem datur. Contrà ſoror Ludouici Anna, Cæſaris nepoti Ferdinando deſponſatur.				
	Solymannus Turcorum imper. Iunio menſe, magna ui & copijs Rhodũ obſidere cœpit: ac tandem ſeptimo menſe, Decembris die 25, deditione cæpit, Anno Domini 1522.				
	Solymannus idem, Hungariam rectà petit, prælio'que decernit cum Ludouico rege: qui in campo oppidi Mohacz, in feſto decollationis beati Ioannis Baptiſtæ uictus, in fuga perijt.	5488	1526	557	20
	Cadauer eius in riuulo Czelepataka, integrè poſt duos menſes inuentum: & in Alba Regali perhonorificè, ſumma cum luctus omnium conteſtatione, fuit ſepultum.				
37	IOANNES de Zapolia, Vuaiuoda Tranſyluaniæ, & comes terræ Scepuſienſis, poſt Ludouici regis funeſtum & calamitoſum occaſum, ſua potentia fretus, à nonnullis factioſis proceribus & nobilibus regni, ei adhærentibus, rex ſalutatur, in feſto Martini, 1526: palatino regni Stephano de Bathor, atque ſaniori dominorum prælatorum, baronum & magnatum atq; nobilium regni parte non conſentiente.				

FERDINANDVS

	MVNDI	CHRISTI	CONVERSIONIS	REGIMINIS
38. FERDINANDVS Infans Hiſpaniarum, & archidux Auſtriæ, in regem Bohemiæ 14 Februarij coronatus, fœdere connubiali, maiorumq́ ſuorum pactis & conuentionibus, iure optimo regni gubernacula excipit & ſacro diademate Albæ coronatur, die 28 Octobris.	5459	1527	538	
His ritè peractis, Vuayuoda Tranſyluaniæ contra uim Ferdinandi regis, in tutelam Solimanni Turcarum Imperatoris confugit.				
Solymannus ſolicitatus à Ioanne, cum numeroſiſſimo exercitu Viennam, urbem Auſtriæ, ad Idus Septembris obſidet. Sed cū nihil proficeret, tandē poſtridie Idus Octobris ſoluit obſidionē, & fuga ſibi conſulere cogitur: multisq́ Turcarū millibus in reditu deſideratis, Budam rectà redijt: ibiq́ Ioannem regem conſtituit, & confirmauit. Budam autē Vuayuoda uſq; ad mortē poſſedit. Mortuus eſt Anno Domini 1540, menſe Iul. relicto infante filio Ioanne, ex Iſabella Sigiſmūdi Poloniæ regis filia. Hunc tutores patrocinio imperatoris Solymanni cōmendant.	5491	1529	540	2
Memhetbeck Baſſa terrā Mathyuuſtetuulde cōburit, atq; proterit.	5492	1550	541	8
Regius exercitus ductore Ioanne Koczian, in Sclauonia incidit in aduerſarios Turcas, ex quib. magna ex parte conciditur. Ibi magnificus D. Paulus Bakyth de Laak, uir eximiè bello fortis, cū acerrimè contra Turcas pugnaret, extinctus eſt.	5409	1537	548	10
Solymannus imperator illuſtriſſimū & clariſſimū diſciplinę militaris principem, Dominum Hieronymū à Laſco, Vuayuodā Syradienſem, &c. felicis recordationis, quem Ferdinandus, ut ipſum placaret, Conſtantinopolim anno Domini 1540 miſerat, in uinculis detinet, (de huius Laſci illuſtribus & probatiſſimis actis, Paulus Iouius libro 32, Ioannes Sleidanus libro 13, Andreas Fricius de Reub. in Orat. de pœna homicidij, Roterodamus paſſim) ſimulq́ auxiliares copias pupillo Ioanni mittit, atq; Budā & Peſth occupat.	5503	1541	552	14
Peſth à Ioachimo Brandeburgenſi marchione fruſtra tentatur.	5504	1542	553	15
Eodem anno Hieronymus à Laſco, ex ueneno ſibi à Solymanno in dimiſſione ex Turcia ad bibendum adminiſtrato, moritur: & in baſilica arcis Cracouienſis honorificè ſepelitur.				
Turca in Hungariam iterum irruit: caſtrum Vualpo, Suklos, Quinqueccleſias, Stridonium, aliaq́ inſignia regni loca capit, & Albam Regalem expugnat.	5505	1543	554	16
Hungari, ductore illuſtri D. Petro Bakyth, bello Saxonico occupantur.	5508	1546	557	19
Sereniſſima princeps Anna, regina Hūgarię, moritur ex partu Ioannæ, 27 Ianuarij, 1547 Salutis anno, Pragæ ſepulta.				
Locuſtæ Hungariam peruolitāt, & inficiunt. Leuua, Zythnia, Czabrag, Muran, & alia fortalicia expugnata ab exercitu Ferdinādi regis, imperatore ſupremo Nicolao comite à Salmis, ſūma in quaq; fortuna prętātia cōſpicuo uiro.	5511	1549	560	22
Themeſuuar, Lippa, Zolnok, Czanad, & quędā alia caſtella, à Turca capta. Themeſuari magnanimus ille & fortiſ-				

	MVNDI	CHRISTI	CONuerſ.	REgni.
ſimus Stephanus Loſſonczy, à Turcica immanitate perijt.				
Exercitus regius, ductore Eraſmo Teuffel, quem Hungari Ordeg Mathias nominant in Palaſt, aliàs Pleſſouicz, circa montanas ciuitates, à Baſſa Herrelt dicto, ad internecionem conciditur. in quo Hungarorum acerbiſſimo caſu præter multos rerũ bellicarũ inſtructiſſimos, reuerendiſſimus & ampliſſimus preſul, Auguſtinus Sbardellatus, antiſtes Vacienſis interijt.	5514	1552	563	25
Turca uictoria potitus, arcem Dregelt, item Giarmat, Szeczen, & alia adiacentia loca capit.	5514	1552	563	25
Agria arctiſſima obſidione ab Amhatbaſſa, Balibaſſa, Beglerbego, & Kaſzonbego, fruſtra circumuenta: propugnantibus fortiter magnificis militibus Do. Stephano Dobo, Stephano Mekczey, Stephano Zolthay, Gregorio Literato, & Ioanne Figedy. Eam hiſtoriam Io. Sambucus diligenter conſcriptam edidit.	5514	1552	563	25
Poſt grauiſſimam Agriæ obſidionem, totius Chriſtianitatis uoto internuncij & pacificatores ad Turcam Byzantiũ deliguntur, reuerendiſſimus D. Anthonius Verantius, epiſcopus nunc Agrienſis: & magnificus Dominus Franciſcus Zay, Cæſareus Caſſouiæ capitaneus.				
Zygeth arx fruſtra à Turcicis copijs obſidetur, propugnante fortiter D. Marco Horuath. De ea quoque D. Ioan. Sambucus.	5518	1556	567	29
Sereniſſimus & illuſtriſſ. archidux Auſtriæ & comes Tyrolis &c, Ferdinandus, FERDINANDI regis filius, ualidiſſimis copijs pro tempore contractis, in Hungariam deſcendit, hoſtem aggreditur, & cum immortali preclaræ uictoriæ monumento reprimit, anno eodem. De his clariſſimus D. Petrus Raymundus Amadonus, Medicinæ doctor, in ea expeditione phyſicus.				
Eodem anno Tranſyluani, à diuo Ferdinando, rege ſuo, ad Ioannem filium regis Ioannis nuper reductum, deficiunt.	5520	1558	569	32
FERDINANDVS Rom. Hungariæ, Bohemiæ, &c. rex, &c. Imperator Chriſtianorum declaratur, 24 Februarij	5521	1559	570	32
ZAKOLCZA ciuitas igne memorabili conflagrata.				
ALBERTVS A' LASKO, &c. Iacobum Heraclidem Baſilicum Deſpotam, in Moldauiam introducit: & Alexandrum, eius loci crudelem principem, ſuũq; numeroſiſſimum exercitum, parua manu, 18 Nouemb. fundit, fugatq;: atq; regnum ipſum ampliſſimum, locupletiſſimum, diuerſisq; populis refertiſſimum, uſq; ad ultimos ſuos terminos uictrici ſua fortitudine adeptum, ingrato Deſpotæ ſubactũ reddit. De hac glorioſa uictoria, Andreas Triceſius, Adamus Schroterus, Ioachimus Tanneberger, & alij, copioſius.	5523	1561	572	34
39 Diuus MAXIMILIANVS II, Romanorum Imperator Auguſtiſſimus, coronatur Pragæ in regem Bohemiæ, 26 Septembris, Anno Virginei partus 1562. Francoforti in regem Romanorum, eodem anno, ultimo Nouembris: deniq; Poſonij, in regẽ Hungariæ, die natiuitatis glorioſæ uirginis Mariæ, Sequenti die, qui erat 9 Septembris,	5525	1565	574	36

Sereniſſima

MVNDI. CHRISTI. CONVERSIONIS. REGIMINIS.

Sereniſsima princeps Maria Imperatrix,in Hungarorum reginam ritè coronatur.

Dignetur Deus opt. max. huius Chriſtianiſsimi principis imperium,in ſui nominis gloriam, Chriſtianorũ ſalutem atq; incrementum,liberationemq; calamitoſæ & afflictiſsimæ patriæ noſtræ,fortunare,& diutiſsimè conſeruare.

Deſpota à ſuis Valachis dolo & aſtu circũuentus, 5 Nouemb. occiditur. 5525 1563 574 36 Dux Demetrius Viſnouecius ab eis uocatus,Solymanno uinctus Conſtantinopolim,crudeliſsimo mortis genere extinguendus traditur. Interim loco huius Thomſſa,princeps à factioſis ſalutatur.hic breuiſsimo ſui regiminis ſpacio exacto,ab Alexandro in Ruſsiam uſq; fugatur:ac tandem Leopoli,primaria Roxolanorum urbe,iuſſu Sereniſsimi regis Poloniæ,capite plectitur.

Auguſtus,pius,fœlix,pacificus Imperator Chriſtianorũ, diuus FERDINANDVS,P.P uitam fœliciter cum morte commutat Viennæ,25 Iulij,hora ſexta pomeridiana.Sepelitur Pragæ. 5526 1564 575 37

Arces & dominia ampliſsima, Thokay, Zerencz, Zathmar,Erdeud,Kuuar,Bachor, Vuybania, Zendereu, aliaq; inſignia loca,nomine ſacratiſs. Rom. Cæſareæ Maieſtatis, à generali exercitũ regni Hungariæ imperatore D.Lazaro de Suuendy,conſilio,prudentia,celeritate ac militari diſciplina inclito uiro,expugnantur.

Palotha fruſtra à Budenſi Baſſa obſidetur:reſiſtente bellicoſo uiro Georgio Thuury,eius loci capitaneo Cæſareo. 5527 1565 576 1

Thata & Veſprimium per illuſtrem à Salmis comitem Echium ,ſupremum Iaurienſem capitaneum, &c. bello & pace de regno optimè meritum,ui & armis recuperantur.

Solymãnus Turcorũ Cæſar ad Hungariã uaſtandã ,quotidianis incurſionibus,& rapinis infeſtandã,ſuoq; imperio ſubiugandam, in regnũ propria ſua perſona uenit, arcemq; Zygeth arctiſsima obſidione adoritur,& non abſq; cruentiſſima ſuorum cæde expugnat. Vbi fortiter,cum bona Hungaricæ nobilitatis parte,occubuit heros perpetua memoria celebrandus,comes Nicolaus à Zrinio,genere,opibus,dignitate,animiq; fortitudine & conſtantia illuſtris. 5528 1599 577 1

Solymannus uictoria iſta potitus,moritur.

Sultan Selim,anno ætatis 42 Imperator Turcicus tredecimus,de domo Othomannica (quæ 266 annos durauit) ſuccedit patri, 26 Septembris , anno eodem.

Arx Gyula, Baſſæ Pertano Vezirio deditionem facit.

Tartari,gens immanitate barbara, ſuperioris Hungariæ partes ultra & citra Tibiſcum latè diſcurrunt, prædas abigunt,omnia flamma uaſtant,omniſq; ætatis & ſexus homines partim cædunt,partim in ſeruitutẽ perpetuã abducunt.

MAXIMILIANVS Cæſar cum numeroſiſsimo expeditiſſimoq; Chriſtianitatis exercitu generaliter parato, in regnũ Hungariæ Komaron uſq;,ad hoſtium uim reprimendam, deſcendit:ubi non ſolum regni huius,ſed & totius Chriſtianitatis propugnacula,contra hoſtiles incurſiones tutatus eſt.

Zabathka , Pelſeuucz , Gombazzek , Kraznahuurka

Gadg, & alia circũiacentia caſtella & fortalicia, per Schuuenum expugnata, eodem anno

Tartari, adiuncto Turcorum ualidiſsimo munitiſsimoq́ equitatu, & innumera Ianiczarorum multitudine, animis obſtinatiſsimis arcem Thokay circumueniunt. quos Iacobus Raminger, fide & militari diſciplina conſpicuus uir, arcis capitaneus digniſsimus, inuicta animi fortitudine inclinauit: conſternatosq́ animis, palantes fugauit, anno eodem.

Georgius Hozzuthothy, nobilitate generis & animi excellentia uir clariſsimus, Sacræ Cæſareæ Maieſt. cameræ Hungaricæ conſiliarius, Orator à ſua Maieſt. ſuperiori anno ad Solymannum Byzantium miſsus, Dei beneficio nobis optatiſsimè ex Turcia remittitur, in fine Decembris, anno prædicto.

Zaduuar arcem munitiſsimam Georgij Bebek, à fide Imperatoria deficientis, Turcisq́ adhęrentis, Schuuẽdius capit. Munkacz forti obſidione à Cæſareanis, capitaneo Schuuendio cincta, expugnatur.

MVNDI	CHRISTI	CONVERSIONIS	REGIMINIS
5529	1567	578	4

FINIS

ILLVSTRISSIMI DOMINI ALBERTI A'LASCO, PALATINI SYRADIEN. ETC. EXHORTATIO AD MILITES, IN EV TIONE . OLDAVICA, cum Iacobum B. ilicum D. potam in regnum introduceret, Anno Domini 1561.

NON TAM elatum animum, neq; tam ſuperbam mentem Dii immortales dedere mihi, Milites, ut auiditate dominandi, indubium Martis diſcrimẽ uos huc, in alienam, & nobis omnibus prorſus incognitam terram, ex patrijs ſedibus educere, conſilium haberem: neq; tam diuitiarum cupidam, ut earum ſtudio & uitam meam, & ſanguinem etiam ueſtrum, periculo obijcere uellem. Si enim nullum unquam triſte imperium, in eos quos mihi natura ſubiugauit, exercui: & ſi tot ditiones, iure hæreditario ad me delapſas, parui apud me ſemper feci: quis quæſo erit, qui me uel ſuperbè affectantem imperia, uel auarè ambientẽ diuitias, aut eſſe exiſtimet, aut me huc ueniſſe propterea putet? FAMA, Milites, fama atq; immortalitatis ſtudiũ cò me pertraxit, ut oblitus quietis domeſticæ atq; uitę priuatæ (quam hi tantũ fœlicem putãt, qui ſub diuo ſomno ſe dare inhoneſtum exiſtimant: & iniurias uentorũ, niuis, frigoris, algoris, inediæ ac uigiliæ ſubterfugiunt) uobiſcum unà huc meme cõtulerim: iniquiſsimi ac crudeliſsimi tyranni uitam ſalutemq; perſequuturus. Antiqua ſecula Herculem non modò laudibus & gloria proſequuta ſunt, ſed etiam in numerum Deorum immortalium retulerunt: propterea quòd is contra Diomedem Thracum regem (qui carnibus hoſpitum, & ſanguine ipſorum, equos ſuos paſcebat) bellum inſtituiſſet: deuictumq;, & in fruſta diſſectum, in pabulum præbuiſſet. Philantum quoque, Dryopum regem, Apollinis Delphici templum uiolare auſum (Deûm hæc iniuria fuit) regno ſpoliauit, illudq; Melienſibus incolendum dedit. Quod ab eo factum eſſe, multi autores ſunt, non ut regnum affectaret: ſed, ut & iniuriam Diuorum, hominũ deniq;, ultum iret, & famam uirtutis ſuæ æternitati relinqueret. Is animus mihi eſt, Milites. Bellum enim ſuſcepi, gloria magis quàm diuitiarum aut imperij cupiditate ductus: & ſuſcepi contra eum, qui nec Dijs, nec mortalibus unquam pepercisſe uidetur: & cui, præter inſerendas iniurias, & exercendam crudelitatem, nihil penſi uſquam eſt. Non ueretur, homo omnium quos terra ſuſtinet ſceleratiſsimus, in dona Deûm auaras, in ſanguinem autem mortalium cruentas manus injjcere. Quod enim fanum ab illius auaricia intactum manſit? Taceo homines ab illo contra ius faſq; uiolenter trucidatos, quorũ ſanguine hic fluuius ſæpe inundauit: cadaueribus autẽ hæ ſylug, hæc prata repleta, & uolucres in aere uolitantes paſtæ ſunt. Hæc ſua uoluptas eſt: in conſpectu uxorum maritos, ante oculos liberûm parentes uita ſpoliare. In hunc modum iuſti principis officio ſe perfungi exiſtimat, ubi fana & delubra Deorum ſpoliauerit, liberos in præſentia parentum trucidauerit, in iuſtum æquè ac iniquum ſęuierit, neminem niſi fraudis & cædis alicuius reum in ſuis repoſuerit. Ad quem uindicandum hæ arbores, quas cernitis, Milites, hi lapides, qui pedibus ueſtris teruntur, hic fluuius, qui equos ueſtros uoſq; metipſos potat, hic locus deniq;, quem occupaſtis, hi etiam montes quos cernitis eminere, ſi ſenſus illis ineſſet, conſurrexiſſent: oſtenſuri, tam atrocem & crudelem tyrannum nequaquam ferri debere. Qui cum alienam patriam fraude aſtuq; occupaſſet, in delitijs id unum habere uidetur, ut eam ſanguine humano cõſpergat: oſtendens nimirum, ſe hic aduenticium & peregrinum, non hæredem: tyrannum, non iuſtè dominantem eſſe. Nam ſi patria eſſet hæc ſua, num neceſſe haberet, ut patrium ſolum ita immaniter depopularetur? utiq; uerus hæres, ueræ hæreditati pepercisſet. Si legitimus princeps, lege ageret: non ui, bona ſubditorum occuparet. Si iuſtus gubernator, iuſtè ad ſupplicia condemnaret. Sed nòn eſt ita, Milites. facta quenq; ſua, qualis quiſq; ſit, declarant, & orbi demonſtrant: ut & hunc iam ſatis liquidò demonſtrauerunt, eſſe illum omnium mortalium iniquiſsimum,

mum. Videtis,qui mihi aſtat,Deſpotam nobiliſsimum,nobiliſsimę & antiquiſſimæ familię uirum,uerum huius prouinciæ ſucceſſorem & hęredem:cuius ille ſedem & patriam à longo iam ſatis tempore,mal.s a.tibus occupauit:& contra quem exercitum nunc parauit,milites coegit,ut patria prius ſpoliatum,uita nunc etiam ipſa priuet. At ego,qui certò ſcio,apud tyrannum imperatorē,milites metu magis quàm amore imperatoris rem agere:ita apud me conſtituo,etiam numeroſiſsimam phalangem,exiguam,ubi ad rem uentum fuerit,& ſatis imbellem fore. Qui enim præſentem metuit,abſentem odit:id quod de militibus ſuis certò ſibi perſuadere poteſtis. Oderunt eum,& non niſi inuiti militiam ſuſceperunt. Non eſt itaq; quòd paucitatem ueſtram reſpiciatis,Milites:in robore militum,& bonitate cauſæ, uictoria, non in numero hominum conſiſtit. Et Macedonum regem parua manu magnas copias fudiſſe,ſcimus. Cogitate autem in primis,periculo ingenti maximum præmium propoſitum eſſe. Totus orbis uirtutem ueſtram, ſi eum uicerimus, admirabitur,& in cœlum feret. Hi autem quos è tyrannide,ueluti è faucibus inferorum, in libertatem eduxeritis,non modò gratias acturi ſunt:ſed etiam omnia ſua uobiſcum eſſe communia exiſtimabũt. Nihil erit ita eorum,quod non ęquè idem ſit ueſtrum. Sed quid ego de præmio dico,& apud uos diſſero?qui nunquam hic pedem intuliſſetis,ſi me non ſingulari quodam amore proſequuti eſſetis.Itaq; uos oro & obſecro, ſi uobis mea ſalus (quæ in eodem cardine,in quo & ueſtra,ubi ad prælium uentum eſt,uerſabitur) ſi fama & gloria (cuius ſtudio & uos eduxi in hanc prouinciam, & me ipſum omnibus penè diſcriminibus obieci) curæ eſt,oſtendatis uos eos eſſe,quibus nihil æquè diſplicet,quàm uitam ſine gloria & bellicæ artis fama tranſegiſſe: & enitamini,ut ego ueſtra uirtute uincam. Nam ut uos meo conſilio ſalui ſitis,ipſe operam dabo.

PRAECEPTA ALIQVOT IMPERATORIA SAMBVCI.

DEVM ritè timeto.
Aſtra diemq; minus curato.
Iuſtam cauſſam foueto.
Princeps,ſi potis,adeſto:
Nil ut recuſent ſubditi.
Domi aliquid relinquito.
Vt aduerſa corrigas,
Neruos & ſocios habeto.
Caſtra in alieno metator.
Numero ſummam ne tribuito.
Multo exercitu præſtabis.
Expertis & paucis ducibus utitor.
Tempus ne terito.
De ſumma rerũ per paucos decernito.
Secreta tua ſint reconſilia,
Inimicorum exploratiſsima.
In hybernis æſtiua meditator.
Viribus impar, propugnacula cuſtodito.
Cùm par es,in plano reſiſtito.
Machinis æneis ligones, aggerationes ſubſtituito.
Proditori interdum parcito,
Fidem ut uel hoſtis ſequatur.
Inſidiæ reprimant,& inuadant.
Nuncijs inanibus ne ludito.
Hoſtem præuertito.
Vigilias indicito.
Crapulas prohibeto.
Medicinam obſeruato.
Famem prouideto.
Luxum,ſordesq; auertito.
Laboribus militem exerceto.
Qui ſecuri & dolabra ſit expeditus.
Occaſionem ſuam arripito.
Habeat aliquid,quàm totum amittat.
Ideo paucißima ad propugnandum loca, ſed tutiſsima.
Ne crebrò pedem hoſtis figat:
Hoſtem cautè negligito.
Inſtrumenta & machinas habeto.
Congreſſurus,exercitum ne diſtrahito.
Speculatores & equites in laxis,
Pedites in locis denſis locato.
Perculſos meliorum ſpe erigito.
Primus rem urgeto:

Vltimus

Vltimus,quid conſequatur, uideto.
Victoriam perſequitor.
Fortunæ non obliuiſcitor.
Victis modò parcito.
Militi ſua reddito.
Inducias Barbaro non facilè,
Pacem nunquam concedito.
Prædæ cupidine hoſtem non dimittito.
Quà redibis,agros ſeruato.
Secundis aquis & ſyluis gaudeto.
Commeatu temporè abundes.
Curator aqua & terra ſuppeditare ſcito.
Soli hoſtem obuertito.
Imbelles ac ſuſpectos inſerito.
Noctu potiora molitor.
Impoſsibilia non aggrediuntor.
Tuos non ſimul exercebis:
Hoſtem ſic ſemper fatigabis.
A' tergo impedimenta, in periculis in
medio ſtatuito.
Armis hoſtilibus, ni ſint meliora, utitor.
Seditioſos ac inuidos pòſt punito.
Concordia omnia ligato.
Noxia diſciplina terreas.
Victoria uiuus fruitor,
Pacem ut futuri ſentiant,
Famam canantq; iugiter.
Hoc Maxumo Æmilio,
Thurcico Scythicæ, Africo,
Vt contingat, nunc uota
Optant, precantur omnium:
Triumphet ut Chriſto duce,
Reddat ſalutem & poſteris:
Nec orſa inauſpicata ſunt.

PRÆCEPTORVM IMPERATORIORVM

FINIS.

RERVM ET VERBORVM IN HAC HISTORIA MEMORABILIVM

INDEX.

Prior numerus paginam, poſterior uerſum indicat.

ABrabami Bahſcbay Chronologia 901
Abſynthum ab Vngaris uſitatum 88.32
Acephalorũ hæreſis à Leone Papa refutata 104.35
Achillea urbs 9.49 nũc Chelia, à Turcis obſeſſa & capta ibid. & 645.14
Adami Schroteri carmen 899
Adamitarum hæreſis 415.31
Adelbertus Boemiæ antiſtes 196.16 ceſus 199.25 inde
Adunga Lodouici Vng. regis F. 377.48
Adleuba Bratiſlao deſponſata 226.48
Adoaldus cum matre Longobardos regunt 151.38
Adogitæ populi 3.8
adoleſcentum imperium præceps & ſtudioſum 521.23
Adonius Longobard. rex 142.14
Adrianus pontifex 292.12
Aegidius Hiſpanus 371.28
Aegyptij à Scythis ſuperati 30.10
Aegyptij quo argumento primam hominum originem ſibi uendicarint 29.54 à Scythis refutati. ibid.
Aemylianus Myſiæ præfectus 37.17
Aetius Valentiniani Imp. iuſſu cæſus 110.17
Aetij oratio 112.50. & 118.47 eiuſdem origo ibid.9
Aetio Galliæ tutela commiſſa 113.28
ad Aetium legati miſsi 114.52
Agapitus pont. max. 189.16
Agathyrſorum mos 4.25
Agha captus 810.14
Agilulphus Taurinatium dux 148.11.12
Agmunda Andreæ Vng. regis ux. 217.36
Agnellus epiſc. 148.36
Agnes Henrici III. ux. 215.19
Agria à quib. condita, & dicta 5.42. magna ex parte ſuccenſa 701.46
Agriæ ſitus 797.49
ad Agriam rerum geſtarũ narratio. 792. uerſ. 12
Aiezirs bellicoſiſsimi, ubi 5.6
Aistulphus Ricarij Sueuorum regis ſucceſſor 107.16 rebellis, ab eodem capite mulctatus ibid. 58
Aladari cædes 137.22
Albanorum deſcriptio 19.7
Albanenſis conuentus 24.45
Alba urbs 164.6 oppugnata 237.49 & 238.11
Alba Iulia unde dicta 760.34
Alba Græca, Taurinum dicta, à Turcis obſeſſa 452.47 oppugnata 512.26 & 714.11 rurſum liberata 715.18
Albæ regiæ ſitus & expugnatio 705.18
Albas plures Vngaris cur dixerit 35.5
Alba, ſiue Albuinus Vngarorũ rex creatus 218.10 apud Henricum III. accuſatus 229.30 cæſus 220.27
Albania cui ſubiecta 19.24
Albenſi baſilicæ donatiua dicata 210.18
Albericus Heturiæ princeps 184.45 urbe Roma eiectus. ibid.
Albertus Vngariæ & Boemiæ rex 435.5 Imp. Rom. creatus 436.58 in Polonos bellum mouet 437.51 item contra Amurathem Turc. regem 439.31 morbo perit 440.2
Albertus Bauariæ dux, à Boemis rex declaratus 446.20 oblatum regnum detrectat ibid. inde
Albertus Caſimiri Polon. regis F. Vngarorum rex proclamatus 678.13
Alberti uicti fuga 719.41
Alberti ad Vladiſlaum oratores miſsi & contra 692.4 & 716.7 inter utrũque pax 710.21
Albertus dux 690.44 ad eundẽ Steph. Syrmienſis oratio 691.4 Vladiſlao bellum infert 495.19
Alberti à Lasko ad milites exhortatio 921
Alberici ad Vngaros literæ, ad occupandam Romam exhortatoriæ 185.2
Albricus Pragenſis præſul 412.24
Albuinus rex 144.17 Venetias & Forojulium occupat ibid. 34
Alemanicum bellum 608.41
Alemani Vngaros uincunt 187.30 ab iiſdem cæſi 435
Alemanorum aduerſus Vngaros, regnante Geyſa, bellum 287.5
Alemanos artib. & conſilio multum, armis uerò, robore & tolerantia militari parum pollere 695.54
in Alemaniam Turcorum excurſio 615.2
Alexander Getarum urbem captam euertit 11.30
Alexandri cum Macedonibus conflictus 15.28
inter Alexandrum & Octauianum pontifices ſchiſma 291.47
Alexander tranſalpinus Valachiæ dux 354.4
Alexãdri Lituaniæ ducis nuptiæ 746.30
Alexandri pont. cũ Venetis & Lud. Sfortia fœdus 744.24
Alexandria ab Alexandro occupata & appellata 15.38 à Ptolemæo Exopolis uocata 16.6 ab Almerico obſeſſa 293.22
Alexius Turzo 738.4
Alexij in fratrẽ Iſaacũ ingratitudo 301.16
Alexagyri Vnnorum uicini 23.30
Alfonſus Ferdinandi patris in regno Neapolit. ſucceſſor 729.22
Alibechus Bauzetæ præfectus 724.25 cũ eodem Stephanus Batoris & Pauli Kiniſij pugna 637.28
Almericus Hieroſolymorum rex 393.12
Almus in Tranſſyluania cæſus 162.32
Almus oculis priuatus 274.17
Almus in Thraciam relegatus, & Conſtãtinus cognominatus 279.26 uita defunctus ibid.
Alopecia inſula 15.22
Alphonſus Tarraconenſis primus rex 424.27
Alphonſus Pereſinus 817.41
Alphonſi Aragonum regis obitus 26.49
Aluuda Lotharij ux. in carcerem coniecta, & rurſum liberata 189.10.20
Aly baſſa 809.19 & 810.1 & 812.8
Amalchium, alias mare congelatum ſiue mortuum 5.7
amantium duorum memorabile exemplum 433.24
Amaricina inſ. à Longobardis deditione capta 147.41
Amazones à Scythis oriundæ 11.25
Ambath baſſa 815.22
Amedeus Sabaudiæ dux, pont. max. declaratus 454.45
Amalorum mos 11.46
Amphridus oculis captus 157.15
Amurathes Turc. rex, eiusq; res geſtæ 439.24 & 440.23 & 452.41 & 456.59 & 458.19 inde. aduerſus eundem Vladiſlai expeditio 471.17 inter eoſdem fœdus 482.23 reſciſſum 485.17
Amynthas Maced. rex Vngaris bellum infert 818.34
Anacletus Antipapa 286.14
Anacharſis philoſophus 11.27.38
Amphritii cædes 156.1
Anaſtaſius pontifex 201.9
Anconenſes 667.17
Andefleda Theodorici filio nupta, uerſ. 140.14
Andreas Vng. rex 225.51 res eius geſtæ. ibid. inde mors 231.3
Andreas Bela tertij Vng. regis F. riusq; res 303.18 inde
Andreas Bot 745.4
Andreas II. Vng. rex. 305.24 ſacræ militiæ Imperator declaratus 306.10 eius res 307.42 & 308.27 & 311.5 mors 315.41
Andreas Ludouici Vng. regis F. à pontifi

11 ce rex

ce rex coronatus 356.5 laqueo necatus 360.11
Andreas & Leuenta Meſronu Pol. regis fratres 222.44
Andreas Orbanez Strigonienſis præfectus 773.15
Andreas Baumkircher 503.30
Andreas Trepka Polonus 769.24
Andreas Vendranus Venetorum dux 623.43
Anianus Aurelianenſis epiſc. 61.47 urbem obſidione Vnnorum liberat 62.11 cum Attila expoſtulat, ibid. 20 inter deos relatus 63.22
ab Aniano cœnobium extructum 227.34
Anitus ſenator in demortui Imp. Maximi locum ſuffectus 104.27
Anatolius iuuenis 83.38
Antharis Flauius Longobard. rex 147.10 Bauarorum regis filiam uxorē petit, ibid. 52 cum Francis confligit 148.23 ueneno ſublatus, ibid. 29
Antheriana columna 148.24
de Antichriſto diui Martini præſagium pag. 84.24
Anthropophagi 4.41 & 17.46
Antiochia à Turcis habitata, à Chriſtianis diu obſeſſa, tandem expugnatur pag. 264.18
Antonius Salonenſis abbas 116
Antonius Nitrienſis legatus 748.47
Antonius ruſticanæ ſeditionis in Vngaria autor 426.49
Antonius Verancius pacificator ad Turcam miſſus 809.7
appellationes friuolæ Matthiæ regis edicto prohibitæ 652.7
Aperiaſcium captum 463.6
Apollo Hyperboreis cultus 5.2
aquarum inſolita ſiccitas 602.27
aquilam coronatā in uexillis ferre quando Vnni cœperint, & quàm diu 52.26
Aquileia urbs floret 91.17 obſidione Vnnorum preſſa, ibid. 25 expugnata 93.16.45
Aquileienſium fides contra Maximinos pag. 92.19
Arbenſium ad Venetos defectio 373.48
Argentina cur Straſburg dicta 111.32 ab Attila capta & ſpoliata 59.45
Ariani Viſogothæ & Gepidæ facti 42.17
Arimazeus cum 30 milib. armatorum è petra deturbatus 16.32
Aripertus Longobard. rex 153.36 et 157.22
Ariulphus dux Spoletanus 149.12
Arnatus patricius 147.2
Arneſtus equitum magiſter 53.49
Arnoldus Bauarorum dux 186.43
Arnulphus Bauarorum dux 185.30 Henrico Imp. aduerſatus 156.12
Arnulphus Francorum rex 181.24
ab Arnulpho Imp. Vngari deficiunt 180.32
Arpadus Almi F. 162.7 Marti & Herculi ſupplicat 163.3
aſinis Nomades carent 13.15
de Aſſandro Hypſicrates 14.29
Aſtra cōſulere Matthias rex ſolitus 616.3
Affricus Colonienſ. epiſc. 205.33
Aſtulphus Longobardorum rex penult. pag. 260.30
Attaulphus Halarico ſuffectus 46.1
Athanaricus Viſigothorum rex eiusq; mors & funus 43.23
Athaſij 17.22
Attila Vnnorū rex creatus 50.12 & 109.13 eiuſdē apud ſuos purgatio 54.25 ad legionum præfectos oratio 50.44
Attila Romani imperij prouincias bello infeſtat 53.24 fratrem occidit 54.15 eiuſdem res geſtæ 56.33 & 85.47 & 121.28 & 125.49 & 128.7 clades pag. 68.4
Attilæ indomita libido 28.1 ſtatura et mores 109.16 apparatus et copiæ, item gladius & inſigne, ibid. 39.30 tituli 110.12 & 112.14 & 126.23 & 131.46
Attilæ ad milites oratio 65.42 & 119.31 deſperatio 118.19 arrogans dictum pag. 120.23
Attilæ clementia 121.6
Attilæ triſte fatum 103.10 exequiæ & funus, ibid. 33 uitæ anni 133.18
Attilæ mortem quæ prodigia præceſſerint 134.4 poſt eandem qui ab unico regno defecerint 136.5
Attila ab eremita de pœnitentia admonitus 64.2
Atlamus Tartarorū dux & cæſus 357.10
Auares, qui, & cur ſic dicti 244.43
Auarorum de principis gentisq; ſuæ interitus cauſa reſponſum 23.46
Auaritiæ ulciſcendæ exemplum 42.22
Auerſa urbs ab Vngaris expugnata 365.22
Auguſta ab Vngaris obſeſſa 107.35
Auguſtulus Oreſtis patricij F. 137.34
d. Auguſtini corpus tranſlatum 158.49
Aurelia urbs ab Vnnis obſeſſa 112.34
Aureliana urbs unde ſic dicta 61.20 ab Vnnis oppugnata, ibid.
Aureliani ad Chriſtianam fidem conuerſi pag. 63.17
Auſca oppidum incenſum 414.50
Auſprandus eiusq; filij 157.18 & 158.2
Auſtrani obſeſſi & expugnati 418.46
Auſtria Herculis hydra 611.7
Auſtriæ laus 621.43 ſitus 615.16
in Auſtriā Matthiæ regis expeditio 616.1 eandem Imperatori reſtituit 623.9
Auſtricus pontifex 203.4

B

Babocza proditione Turco ſe dedit 809.19
Bactra 19.5
de Bactrianis Oneſicriti relatio 17.41
Baiazetes Turcarum Imp. 722.10 aduerſus eundem ſuſcepta ſacra expeditio, ibid. 38
Balaton lacus 760.4
Balduinus Hieroſol. rex 189.42 & 290.56
de Banchā eiusq; cōiuge narratio 506.30
in Bania nocturnum prælium 571.16
Bannonoſtra Sirmienſis epiſcopatus ſedes 761.22
Bannonia inſ. 3.3
Bannon I. Pannoniæ rex 818.29
Baranienſis conuentus 24.38
Barbaim Sarmalarum rex 138.49
Barbara Imperatrix indomitæ libidinis mulier 503.27
Bardyllus à Philippo Maced. rege uictus, pag. 818.42
Bartholomæus Vaynoda 743.27
Bartholomæus Quinqueccleſienſis antiſtes 313.24
Baſileæ concilium 421.30
Baſiana urbs obſeſſa 158.12
Baſternarum regio 3.33
Batoris Opis præclarum facinus 576.19
Batoreorum familia 6.40
Batoreus Vngarici belli dux, Albam obſidet 712.31
Bauaricum bellum 167.7
Bauari ad internecionem cæſi 149.6
inter Bauaros & Vngeros fœdus 167.14
Bauaria unde dicta 145.6
Beatrix Matthiæ regis ux. 661.4 poſt regis obitum ſenatui commendata 680.4 à Vladislao rege ducta 703.24
Beglerbegus Turc. dux 814.38
Bela Vngar. rex, eiusq; res geſtæ 331.34 obitus 331.38
Bela II. à Stephano Vng. rege adoptatus, & regni hæres conſtitutus 279.40 Helenam uxorem ducit 280.1 Stephano ſuccedit, ibid. quomodo ſe in regno geſſerit 282.23 eius res aliæ 285.17 hydrope correptus moritur 286.9
Bela III. Vnger. rex 297.48 eius obitus pag. 300.36
Bela IIII. Vng. rex 314.4 eius res 318.5 & 319.10.48 à ſuis deſertus fugit 323.17 in Vngariam redit 328.38 Neapolim occupat 329.18 Diuæ Virginis templum Strigonij erigit 330.9 moritur, ibid.
Belgradum multis cum Turca prælijs inſigne 761.27
bellicoſi populi 17.10
Belliſarij contra Gothos in Italiam expeditio 142.22 per eundem libertas Aſiæ, Africæ & Europæ reſtituta pag. 47.17
Benedictus Ruſus Tranſſyluanus 566.42 & 568.50 exilio multatus 570.25
Benedictus Varadienſis epiſc. 522.14
Benedictus Bolerinus pont. Conſtantienſis ſynodi autoritate abrogatus 431.7
diui Benedicti cœnobium à Longobardis ſpoliatum 149.34
Beneuentum obſeſſum 154.34
Berengarius rex 182.24 & 183.8 et 184.31 & 185.23 moritur, ibid. 35
Berengarius II. Italiæ rex 185.35 imperio eiectus 186.26
Berengarius III. 236.49 & 189.6
Bergomum. Bergomates ab Vnnis infeſtati 97.61.7

Bertarius Mediolanenſ. princeps 153.48 & 156.19
Berſenorum mos 248.30
Bezen Rutenorũ dominatu eiectus, pag. 277.25
Bladislaus ult. Boemorum rex 275.34
Blaſius Forgach 380.46 eius interitus 393.33
Blaſius Budenſis aulæ procurator 687.40
Bodonium captum 375.18
Boemicum bellum 415.19 & 578.15
Boemorum clades 277.3 defectio 465.34
inter Boemos & Vngaros bellum 329.10 & 330.51
propter Boemos Baſileæ ſynodus celebrata 421.30
cum Boemis Vngari collati 618.6
Boemia bello infeſtata 221.19 & 415.29 & 416.45 & 420.30
Boeslaus regulus cognomento Cygneus, pag. 416.22
Boetij cum Symmacho interitus 141.4
Bogdam Valachorum princeps 377.33
Bogislaus Boemiæ rex 189.34
Boiorum crudelitas 21.30
Boleslaus Oppoliæ dux 480.6
in Bonifacium Pont. Rom. ſeditio, pag. 409.10
Bornamiſſa 744.21
Borichus Colomanni F. regnum affectat, pag. 287.134 & 291.7
Borſius Eſtenſis Ferrariæ dux 593.47
Boryſtenis ortus 4.13
Boſpori fretum 13.52
Boſſenorum cum Vngaris bellum 423.16
in Boſſenam Lodouici Vng. regis expeditio 375.18
Both Andreas equitũ præfectus 667.38
boues abſq; cornibus ubi 13.13
Bradiſlauia Sileſiæ caput 582.15
Braslaus I. Boemiæ et Poloniæ rex 140.21
Bozomia à Giſcra obſeſſa 463.14
Bruna Morauiæ metropolis 579.30
Buda arx 125.27 nunc Ofen dicta, ibid. 38 citerioris Hungariæ caput regniq; ſedes 759.52
apud Budam ſeditio excitata 435.41
Buda Attilæ frater, ab eodẽ caſus 54.13
Budæ barbati eades 218.13
Bulgari ab Vngaris domiti 182.40
Bulzo Chanadienſis epiſc. 322.3
in Bunslauia conuentus habitus 503.3
Burgundionum origo 46.17
Burunnichildis Galliæ regina 149.10
Byzantium à Venetis & Gallis recuperatum 302.41

C

Caeuarum oppidum 164.13
Cadan Tartarorum rex 325.6
Cæſares duo à Germaniæ principib. creati 349.7
Calixtus Pont. Max. 512.24 moritur, pag. 527.5
Callimachi Experientis Attila 856.24
Callimachus poeta 475.51
Calliſtus patriarcha miſerè tractatus 159.14
Caloergorum collegium populatũ 338.28
Canuſium ab Vngaris obſeſſum 364.40
Canidius centurio 23.19
Capha à Turcis occupata 604.10
Capos Vynarum caſtellum 743.29 captum 809.19
Carambus dux 476.10 eiuſdem cum Vngaris prælium, ibid. 26
Carellus Radoaldi Longobard. regis ſeruus 153.51
Carinthij ab Vngaris pacem petunt 668.51
Carolus Magnus Rom. Imp. creatus 164.44 eiuſdem res geſtæ 165.20 & 166.7 & 167.168.171 & 172.173. & 174.176.177
Carolus balbus 180.9
Carolus caluus 180.3
Carolus Dyrrachij dux 339.41
Carolus Martellus Frãcorum rex 159.22
Carolus minor 175.4
Carolus paruus 379.29 eius res geſtæ 380 382.190.391.392
Carolus III Vngarorum rex 339.25
Carolus VIII. Gallorum rex 719.34
Carolus Siciliæ rex 332.30
Carolus Iohannis F. Boemiæ rex 350.38
Carolus Ludouici Vng. regis F. 374.20
Caroli Burgundionum principis clades, pag. 625.21
Caroli II. origo 334.49
carnium eſu qui abſtinuerint 10.34 & 17.38
Caſimirus Boemiæ rex declarat' 436.40 item Poloniæ 351.4 & 714.47 eiuſdem res geſtæ 715. 716. 722 ad eundẽ coniuratorum epiſtola 589.17
inter Caſimirum & Matthiam reges pax inita 600.10 rurſum diſcordia 624.23
Caſparus Raſhat 770.32
Caſpius mons 16.19
Caſſouia urbs 6.28 obſeſſa 461.38 & 703.40 liberata 708.1
Caſtaldus præpoſitus 812.12
caſtellum Francum oppid. ab Vngaris oppugnatum 369.54
caſtrametãdi ars ab Attila inuenta 52.25
Catalaunica pugna 116.52 quibus oſtentis prædicta 114.45 qui in ea occubuerint 117.30.38
Catarum oppid. expugnatum 373.18
Caucaſus mons 16.11
cauſidicus certus numerus à Matthia rege præfinitus 652.44
Cedoaldus Saxonum rex 157.13
Cephalenia inſ. à Turcis occupata 627.7
Chaam rex Tartaris pro Deo cultus 315.47 & 316.1
Chaba Attilæ F. 156.44 Vngar. rex 170.43
de Chaba prouerbialis oratio orta 137.16
Chacãnus Vnnorum rex 150.26 et 155.32
Chalcedonenſe concilium 103.32
Chalcis urbs à Turcis expugnata 587.20
Charitis uirgo 124.44
Cherroneſus inſ. 12.42 & 15.33
Cheuæ ducis corpus ab Vngaris honorificè ſepultum 49.17
Chingiſtæ primi Tartarorum regis ſanctiones 315
Choraſmi 17.23
Chremeſium oppid. 619.25
Chriſtianus Daciæ rex, &c. Romam ſoluendi uoti gratia profectus 602.29
contra Chriſtianos atrox Turcarum prælium 469.17
Chriſtophorus Maurus Venetorum dux 563.20 eiuſdem mors 594.6
Chrunnus Bulgarorum rex 177.4
Chryſonicum oppidum 500.24
Chryſius fl. 8.20
Childebertus Francorum rex eiusq; res geſtæ 147.148.149
Chunorum irruptiones in Bulgariam, Myſiam, Vngariã, &c. 254.255.256.257 item 236.20
Ciccus Aſculanus aſtronomus 352.39
è Ciconijs præſagiũ 128.44 & 672.49
Cimmerij pop. 13.49
de Circulatoribus iudiciũ Attilæ 129.42
ciuitatibus quæ nationes ſiue populi caruerant 15.42
Cinpor Vaynoda præfectus 601 eius interitus 602.17
Claudij de Gotthis uictoria 38.31 mors, pag. 39.11
Cleda Coriandulus 640.26
D. Clementis oppid. 738.32
Clemens Rom. pont. auaritia 366.44 eiuſdem ad Ludouicum Vng. regem epiſtola 507.4
clementia, uirtus maximè regia 569.37 eiuſdem exemplum in Attila 123.6
de Cleomenis Laced. uictoria, ſpolia Patauium relata 95.8
Clodia urbs capta 374.4
Cn. Vuluius Centimanus in Dalmatiam miſſus 89.47
cœlibatus obſeruatores qui 10.13
Colomannus Agrienſ. epiſc. 260.21 Ladiſlao regi ſuccedit 262.1 eiuſdem res geſtæ, ibid. inde, & 263.265.266.267.268.274 mors 275.28
Colonia ab Vnnis obſeſſa 79.14
Comaclum à Venetis captum 189.23
Comitauia oppid. incenſum 416.31
Conradus Imperator 185.23 & 289.10 Item 210.47 eius res geſtæ 211.7 inde
Conradus Boemorum dux 260.4
Conſtantinus imperator dignitate exutus 160.37 eius bellum in Bulgaros 166.25 mors, ibid. 33
Conſtantinus VI. 168.16
Conſtãns Imp. res geſtæ 154.31 & 155.6
Conſtantienſe cõcilium, & quæ in eo decreta 412.42 & 433.1
Conſtantia urbs à quo extructa & denominata 279.30
Conſtantinopolis obſeſſa 43.7 & 158.24 & 177.4 & 188.8

continentiæ exemplum 31.14
Cordula uirgo 79.42
Cornamburgi obſidio 644.16 deditio, pag. 646.48
Cornuburgum oppid. à Matthia occupatum 619.16
Corona colonia ab Vnnis obſeſſa & ſpoliata 87.9
Corradus Boemiæ rex 275.32
T. Corbeſij de Matthiæ regis laudibus carmen 86.7
Coruinum nomen quomodo in Pannoniã Draculamq́; penetrarit 540.40
Coruini de Turcis uictoria 469.27 & 474.7
Corycia inſula 634.10
Coſdroas Perſarum rex 131.48
Coſonia Calabriæ metropolis 191.16
Coſtolan graſſatorum aſylum obſeſſum, pag. 565.41
Creſcentius Rom. Conſul 193.25
Creſemiæ quo uictu alantur 8.13
Crinitus Vlpius Traianus 7.15
Croatia à Lodouico Vng. rege ad officiũ reuocata 357.17 à Venetis occupata 268.8 in eandem Turcorum irruptio 715.13
Croati egregium facinus 730.16
Crois oppido Mahumetes Turc. Imp. potitus 626.9
Ctiſtæ apud Draces qui & cur uocati 10.57
Cumani à Tartaris afflicti 318.5 ad ueram fidem reuocati 377.24
Cumanorum cum Vngaris bellum 332.4
Cumunila Gotthorũ dux cæſus 141.48
Cundus Vngarorum dux 164.16
Cunimundus Gepidarum rex capite cæſus 143.20
Cumpertus rex 136.21 moritur 157.18 eiuſdem cum Halare Tridentino monomachia, ibid. 34
Cupa ſeditiõis inter Vngaros auctor 201.41 pœnam luit 202.15
Cuſidus Chundi F. 162.37
Cuthen Cumanorũ rex 318.5 eius cædes, pag. 321.52
Cuthescus Chunorum princeps 254.45 uictus 253.1
Cyriacus Rom. Pont. Max. 76.23
Cyri regis de Sacis uictoria 17.17

D

DAæ populi 8.27
Daci Iſtriani unde 18.38 ijdem Dani, Getis cognati 8.12
Dacia 7.5 ab Vlpio Traiano in prouinciam redacta 34.28 à Gepidis uindicata 136.18
Dalmatæ ab Vngaris deficiunt 395.23
Dalmatia 760.9 ad Sardonium uſq; montem uaſtata 87.7 à Saracenis infeſtata 180.29 Colomanni regis beneficio à Venetorum ſeruitute liberata 268.21 quomodo Sigiſmundi imper. tempore decreſcere cœperit 427.15
Damaſcus obſeſſa 290.37
Damiata olim Heliopolis dicta 307.42
Saracenſis erepta 309.12
Dani unde 5.9
Danubius fl. 9.23 omnium quos Europa habet, maximus 759.44 congelatus 330.30 in eiuſdem ripa tres urbes collocatæ 25.46
Danubij poſt Matthiæ regis obitum inũdatio 672.42
ad Danubij ripam regalia comitia celebrata 678.38
Dapho Longobard. rex 146.14
Darius Chiſtaſpis F. ferè cum toto exercitu deletus 108 Vngarorum libertati inſidiatus 828.51
Decarchiæ apud Romanos initiũ 189.29
de Decimis exigendis Matthiæ regis edictum 851.35
Decij Imp. crudelitas 22.15
in Defunctos, crudeles etymplũ 32.16.49
in Delatores lex 23.48
Demetrius princeps 844.53
d. Demetrij oppid. 742.45
Derbicum immanitas 19.45
Dertona capta 532.8
Deſiderius epiſc. 834.40
Deſiderius ult. Longobard. rex 160.44
Deſpotes Georgius 456.44
Detricus ab Hunnis immortalis dictus 108.41 eiuſdem cum Hunnis pugna, pag. 108.1
Dei iuſticia in facinoroſos exemplũ 145.32
Deum in tribus perſonis, unius & æqualis ſubſtantiæ eſſe miraculo declaratum 74.44
Diceneus barbarus 34.9
Dignæ fœminæ ſiue Dugnæ pudicitia, pag. 129.18
Diomedis in Adriatico mari potentatum quæ teſtentur 90.49
Dion Bruſius ſophiſta 8.41
Dionyſius Strigonienſis metropolita 451.36
Dobla Burgũdiæ urbs ſolo æquata 640.17
Dominicus Albenſis præpoſitus, &c. 669.12 & 231 eiuſdem oratio 716.11 idem Varadienſ. epiſcopus pronunciatus 747.42
Dominicus Alerienſis epiſc. 603.45
Dominicus Maurocenus Venetorũ dux, pag. 294.57
Domiciani Imp. de Dacis triumphus 9.1 in Gotthos expeditio 54.20
Dracula Trãſalpinæ Valachiæ dux. Turcorum hoſtis 577.41 eius perfidia, pag. 493.12
Drauus fl. 619.42
Druaſtũ op. à Turcis expugnatũ 626.29
Dromichetes Getarum rex 11.25
Druċtulphus 347.23
Druxellum à Lõgobardis dirutũ 147.39
duellaris dimicatio antiquata 650.18
Duricbus Vnnorũ princeps fuſus 156.11

E

EBerſtorffij oppid. expugnatio 647.29
Ecius patricius, & res eius geſtæ 47.47 & 58.63.66.104
Edeſſa urbs à Turcis occupata 286.38
Egburgij obſidio 658.25
Elizabetha Ludouici Thuring. Lantgrauij uxor 311.45 eiuſdem poſt uiri mortem cœlibatus 312.10 defunctæ miracula 313.13
Elizabetha Vngariæ regina 435.5 eiuſdem Romam peregrinatio 334.37 & res aliæ 441. 442. 443. 447. 462. 463 mors 465.29
Elizabetha Coruini uxor 520.21
Ellacus Attilæ F. à Gepidis cæſus 136.14
Elmichus eiuſq; perfidia 145.40
Emericus Vng. rex eiuſq; res 301. 302. 303. 304
Emericus equitum præfectus 563.37
Emericus Stephani Vng. regis F. 205.38 & 207.5
Emericus Drẽcenus Croatiæ præſes 724.38 & 726.21
Emmanuel Græcorum imperator 294.20 & 297.28
Epheſina ſynodus cõtra Eutichẽ 103.49
equis teſtes execare qui & cur ſoliti 4.33
Erdeuud arx 761.9
Eremitæ uaticinium ad Attilam 133.24
Ertatus Vnnorum princeps 136.10
Erul ab Hamarico domiti 39.50
Eſſedonum in parentes defunctos crudelitas 4.30
Eſti gens 4.6
Eterius S. Vrſulæ ſpõſus 76.49 et 78.44
Euagres unde dicti 3.17
de Euchariſtia orta hæreſis 412.9 de eadem Iglauienſis ſynodi decreta 429.26
Eucratis regis interitus 18.9
Eugenius Pont. Rom. abdicatus 434.41
eiuſdem in Pannoniam legati 480.11
Eudoxia Valentiniani Imp. uxor ab Maximo rapta 104.17
Euermothis ad Romanos defectio 141.32
Eupathoris in Scythas expeditio 13.42
Euricus Vnnorum rex 107.44
Europæ magna pars, cũ ſummo Ro. imperij dedecore à Turcis occupata 32.38
in Europam qua occaſiõe Vnni uenerint, & quando 41.7
Euryalus Auguſtalis comes 433.25
Euriphilus Gotthorum rex 32.48
Eutharicus Viterici F. 140.24
Eutropiæ uirginis conſtantia 123.30
Eutychis hæreſis 103.48
Ezeek oppidum 761.4

F

de Facinoroſis Matthiæ regis cõſtitutio, pag. 651.44
Faſtidæ regis infœlix cum Gotthis prælium, pag. 56.20
Felix Taurifianorum epiſc. 145.12
Feliciani cõtra Carolum regem audaciæ, pag. 546.20
Feltheus Ruborum rex 137.41
in Ferdinandi I. Imp. obitũ Ioan. Sambuci oratio, & tumuli aliquot 775.790
de Ferdinando rege appendix 774.8 cũ

Ferdinando Neapol. rege, Venetorum fœdus 593.45 eiuſdem ad Matthiã regem legatio 669.51
Ferdulphus Foroiulian. præfectus 157.38
Ferton lacus 760.4
Flauons ab Vnnis incenſa 89.37
Florentinum concilium 414.49 ibid. ſæuiſſ. peſtis 351.45
Fortunatus metropolita Venetus 74.44
in Foroiulienſes ab Vnnis ſæuitum 91.37
Forum Iulium 150.33
Francio equitum magiſter 147.41
Franciſcus Picolhomineus Card. Senenſ. pag. 593.50
Franciſcus Albertus Card. 481.34
Franciſcus Matthiæ regis amanuenſis, pag. 26.11
Franciſcus Parenni Varadienſis epiſc. & 767.54
Franciſcus Ariſtus 642.50
Franciſcus Petrarcha 352.37
Franciſcus Zay pacificator ad Turcam miſſus 809.7
Franciſcus Montanus 669.7
Franciſcus Philelphus 640.24
Franciſcus Carrarius 373.12
Franci ex Vngarorum facultatibus ditati 168.41
Franci à Longobardis magna clade affecti 147.47
Franci Pannoniam ſubigunt 830.13
Franciam Vngari inuadunt 181.6
Franconia à Gotthis ſpoliata 34.9
Fredericus Aenobarbus 294.22 et 296.12
Fredericus Auſtriæ dux 324.22 eius interitus 329.4
Fredericus Rom. rex 310.11
Fredericus Imp. 292.17 eiuſdem cũ Matthia rege ſimultas 566.16
inter Fredericum Imp. & Matthiam regem fœdus 834.10
ad Fredericũ Imp. & Maximilianũ F. Caſimiri Polon. regis legatio 714.47
contra Fures & latrones lex 23.48
furto apud Scythas nullum facinus grauius 30.29

G

GAbriel metropolita 585.38
Gabriel Prixienſ. epiſc. 594.48
Galatij Mariæ cædes 623.21
Gallorum clades 154.23 & 401.45
Gallia ab Vnnis uaſtata 83.1 item ab Vngaris 181.18
Gallia Ciſalpina unde Longobardia dicta 180.37
Galliæ regnum ruſticæ uirginis auſpicijs liberatum 527.19
Garibaldus Bauarorum rex 147.52
Garibaldus Grimoaldi F. 156.19
Gaſparus Horuuath 762.18
Gaſpar Slikus 412.24
Gebericus Gotthorum rex 39.29
Gede oppid. 501.45
Gelaſij Rom. pont. electio 281.34 contra Germanos expeditio Attilæ 110.19
Germania ab Vngaris uaſtata 181.1
de S. Germano narratio 72.39
Genouepha uirgo 80.22
Genſericus Vandalorum rex 47.3 Romã capit 104.17 Attilã aduerſus Theodoricum irritat 56.27
Genua à Saracenis expugnata 187.3 à Gallis occupata 409.46
Georgius Lepes epiſc. 457.38 eius cædes 458.6
Georgij Pogepracij de Vngaris uictoria, pag. 438.29
Georgius de Palina epiſc. 764.31
Georgius Baſy 762.34
Georgius Chaniſsi princeps 687.11
Georgius Boemiæ princeps 456.4 & 566.35
Georgius ſuperioris Myſiæ princeps, pag. 426.22
Georgius Vaidaffius præfectus 401.26
Georgij Colocienſ. archiep. obitus 631.11
Georgius Frangepanus in Albenſis epiſc. locum ſurrogatus 747.50
Gepidæ contra Vnnos 136.13 à Longobardis cæſi 142.27
Gerardus pont. 224.17
Gerardus Canadienſ. epiſc. 219.28
Gertrudis Andreæ Vng. regis uxor 305.28 eiuſdem facinus 306.30 ſupplicium, pag. 307.14
Geyſa Pannoniarũ rex 193.27 & 193.18 moritur 194.4
Geyſa Vngariæ rex coronatus 247.43 magnus dictus 250.35 regnum Salomoni ſe redditurum pollicetur 251.7 eiuſdem mors, ibid. 26
Geyſa patri Belæ ſuccedit 286.46 eiuſdẽ res geſtæ 287.289.291.292
Geyſæ ſenio confecti ad principes oratio 198.8
Giſera Boemus 451.52 & 452.6
Giſulphus Foroiulienſ. dux 130.25 item Beneuentanorum dux 157.47
Giula Vngar. dux 164.5
Gotthi in Pannonia tres in partes diuiſi 186.31 & 929 unde prodierint 321 & 41.3 à fide pop. Rom. deficiunt 35.43 ſinguli ſingulis aureis pecorum more uenditi 44.52
Gotthi Ariana labe infecti 42.17
Gotthi, qui et Oſtrogotthæ, ab Vnnis ſuperati 42.3
Gotthorum proſapia 34.38
Gotthorum gens in duos populos diuiſa, pag. 33.17
Gotthorum cum Sueuis bellum 138.17
Gotthos præ alijs barbaris ſapientia fuiſſe 33.13
Gothofredus Hieroſol. rex declaratus, coronam recuſat 265.11
Gracouia Poloniæ metropolis 321 à Ioanne Boemio rege oppugnata 356.14
in Græcos Vngarorum expeditio 182.26
Grandenſis eccleſia 294.43
Gracianus imp. cæſus 43.41
Gregorius Labaiban 368.5
Gregorius Sanoreus 482.40
Gregorius Pont. 149.2
Gregorius V. Pont. reſtitutus 193.30 eiuſdem ſanctio in Imperatores 211.2
D. Georgij temporibus quæ memorabilia acciderint 6 inde
inter Gregorium Pont. & Leonem Imp. diſcordia 158.30
inter Gregoriũ VII. et Hẽricũ Imp. 254.12
Gregorium Boemiæ regem Paulus Pont. regno & dignitate priuat 573.13
Grimoaldus puer 130.44 Longobard. rex 153.40 & 155.27 & 156.15
Gryphi ſæuum ferarum genus ubi potiſ. inueniantur 4.22
Guarinus Feranenſis 593.27
Guido Crembalenſis Antipapa 246.13 & 297.40
Guido rex 181.27
Gulielmus Normanus cognomento Ferrobrachius 276.29
Gulielmus Siciliæ rex regno exut' 292.12
Guiſcardus Norman. princeps 254.18
Gundiperga Agilulphi F. 153.28
Gunſium obſeſſum 641.37
Guncerus eremita 209.15

H

HAdrius mons 21.17
Halaricus Viſigotthorum rex 44.19 eiuſdem edicta 45.36 mors, ibid. 48
Halaris Tridentinorum dux 156.23
Hemburgum obſeſſum 640.40 inde eiuſdem deditio 643.7
Hamburgi arx deditione capta 711.43
Hannibal Carthagineñſis Cyprius 763.53
Harpis urbs 11.43
Haſon Kaſſan Armeniæ rex 583.10
Hazerdan ſylua 812.3
Hebræi ſiue Iudæi Vngaria eiecti 377.7
Heinricus Imperator 186.6
Heinricus II. Imp. 204.4
Heinricus III. eiuſq; res geſtæ 218.220.221.222.227.228 mors 231.19 ſub eodem ſchiſmata in eccleſia, ibid. 18
Heinricus IIII. Imp. 231.19 eiuſdem res geſtæ 232.40.249
Heinricus V. Imp. 272.37
Heinricus Auſtriæ dux 287.4
Heinricus Bauariæ dux 188.43
Heinricus cognomẽto Rebellis, Sueorũ dux 152.44
Heinricus Lippa 571.41
Heinrici Hieroſol. regis caſus 303.6
Helionora Aragonum regis F. 601.30
Hemus mons 474.50
Heraclij præclarum facinus 151.47 eiuſdem iuſtus Chriſti è cœlo uoce taxatus 152.38
Hercules Ferrarienſis dux 632.2
de Hercule narratio 29.20
Hermanaricus Gotthorũ rex, alier Alexander dictus 39.50 cæſus 41.48
Hernoce Spaletij ducis defectio 423.18
Hetruria ab Vngaris uaſtata 185.10
Hieteſlauus Boſcouius 727.33 eiuſdem interitus 648.16
Hieroſolymitana expeditio ſacra 262.44
Hieroſolyma à Perſis expugnata 153.55
Heraclij beneficio rurſus in libertatẽ aſſerta, ibid. 38 eadẽ à Chriſtianis ob-

ſeſſa & expugnata 264.52
pro Hieroſolyma à Turcis occupata, denuo aſſerenda Chriſtianorum principum expeditio 299.35
Hilarius Pictauiæ epiſc. 82.14
Hildericus Francorum rex 81.41
Hippolytus Aragonius 664.33
Hiſpania unde dicta 120.31 in eandem expeditio Attilæ 112.2
hiſtoriarum ſcriptor qualis eſſe debeat, pag. 227.17
hiſtrionũ duorũ ſingulare certamẽ 581.6
de Homero & cæteris antiquis ſcriptoribus Apollodori iudicium 11.2
de Homicidis Matthiæ regis lex 652.1
Homonna capta 601.22
Honorius põtifex 305.48 & 310.9 ſub Honorio Imp. Romana libertas per Gotthos extincta 45.17
Honoria Valentiniani ſoror ab Attila in uxorem petita 104.19
Hoſpitius Abbas 246.31
Hugo Arelatenſis princeps 186.17
Hugo Pariſienſis comes 189.34
humanarũ rerũ conditio qualis 690.44
Hunn fl. 635.14
Hũnorũ in Pãnoniã irruptio 819.24 inde
Hunnorũ cum Detrico pugna 107.2 inde
Hunnundus Sueuorum dux 225.3
Hungariæ deſcriptio 750.41
Huſsitarum inſania 410.49
Hydruntum urbs ab Alphonſo oppugnata 640.2
Hypanis fl. 4 40
Hyperborei pop. eorumq́; regio 4.46
ad Hyrcanum mare qui populi 18 12
Hyrcaniæ deſcriptio 18.16

I

IAcobus Sekel 686.32
Iacobus Venerius 634.22
Iacobi Cypri regis mors 601.40
Iadra Dalmatiæ urbs Vngaris erepta 267.53 recuperata 269.35 & 301.20
Iadra Rom. colonia deditione ab Vnnis capta 83.44
Iadrienſium defectio 266.50 & 267.54 & 358.2
in Iapigiam Vnnorum expeditio 89.27
Iaurienſis conuentus 26.22
Iazyges populi 5.18
Iazygum regio 8.13
Iglauienſis ſynodus 419.24
Ildico Attilæ nupta 105.18
Ilsch Turcarum regulus 415.8
Illyricorũ & Croatarũ diſsidiũ 741.49
Imperatoria aliquot præcepta, Sambuci pag. 9.22
Imperatorem eligẽdi poteſtas Germanis à quo & quando data 194.910
Imperium quo tempore à Francis in Germanos translatum 186.10
Impietatis erga parentes defunctos exemplum 4.30
incendium in Vngaria 446.4
Indorum regnũ Tartari inuadũt 314.19
infantuli duo uiui à proprijs matribus in terram defoſsi 721.1
Innocentius pont. 286.11 & 371.12
ad Innocentium VI. Pont. Max. Caſimiri regis legatio 714.51
Inſubres pop. 97.45
Iohã. Aleman. Varadiẽſis antiſtes 590.19
Iohanna Andreæ regis imperioſa uxor 355.25 in mariti mortẽ coniurat 360.11 euſdem factionibus Neapoli grauis ſeditio excitata 363.2
Iohan. Antonius Baro Burgij 759.27
Iohan. Arragonij Card. 832.20
Iohan. Auranæ militaris antiſtes, Taurini præfectus 452.48
Iohannes Boemiæ rex Italiã inuadit 349.23 Cracouiam oppugnat 356.34
Iohan. Bornomitza Poſonienſis & Budenſis arcis præfectus 758.6
Iohan. Bietigus ſuperioris Sileſiæ præfectus 614.22
Iohan. Baptiſtæ baſilica Ticini fundata, pag. 151.29
Iohannis baſilica à Teudelinda regina ædificata 149.41
Iohan. Capiſtranus 511.23
Iohan. Cinoi 641.27
Iohan. cognomento Rochezana apud Pragenſes doctor 419.18
Iohan. Columnienſis Card 305.48 eius arrogantia 310.18
Iohãnes Coruinus Matthiæ regis F. 678.31 Pannonici regni acerr. propugnator 454.18 eiuſdem res geſtæ, ibid. 42 & 457.466.517 eius mortẽ quæ ſigna præceſſerint, ibid. 37
Iohan. Croatiæ præfectus 393.23 aduerſ. eundem Sigiſmundi Vngar. regis expeditio 398.16 eiuſdem fatum 399 6
Iohan. Darius 626.49
Iohan. Dragfi iudex curiæ 769.41
Iohannes Emo Venetorum orator 563.13 & 564.11 & 565.6
Iohan. Euthues Vng. princeps 416.2
Iohan. Frangepanus Turcorum præfectus 724 34 inde
Iohan. Galeatius Polonorum dux 461.38
Iohannes Goba cancellarius 763 7
Iohannes Hancutus 386.2
Iohan Hunniades 448.26 Vngariæ gubernator 761.29
Iohan. Huß Boemus antiſtes 411.6 eius doctrina, ibid. idem in Conſtantienſi conſilio damnatus & combuſtus 412.42 eius mortem quæ ſecuta, ibid. inde
Iohan. Kanyſa Strigonienſis metropolita 401.8
Iohã Neapolitanus metropolita 362.44
Iohan Palæologi Græcorum imp. legatio ad Coruinum 480.19
Iohan. Perenus 460.48
Iohan. Pontifex à Friderico Imp. pontificatu abdicatus 349.14
Iohan. Pont. Max. Antichriſtus dãnatus 412.30 Conſtantienſis concilij decreto in perpetuũ exilium relegatus 455.1
Iob. X. Pont. Max. 184.43
Iohã. Quinqueccleſiẽſis antiſtes 594.22
Iohan. Rauennatenſis antiſtes hæreſiarcha 95.34
Iohan. Robatius latro 430.38
Iohan. Sambuci de Vladislao rege, etc. Appendix 517.1 item alia eiuſdem inde.
Iohannes Selenberg Boemiæ cancellarius 695.6
Iohannes Statilius, ibid. 11 & 766.8
Iohannes Tarmonius uirtus 486.14
Iohan. Varadienſis antiſtes 8.11 & 66.8 33 fit monachus 700.36
Iohan Varadienſis epiſcopus, ampliſſ. comitatu à rege Coruino donatus 562.30 eiuſdem ad Vladislaum oratio gratulatoria 688.27
Iohannis Vayuodæ ad Matthiam regem ſupplex oratio 568.12
Iohan. Vitefius Biborienſi comitatu à Coruino rege donatus 562.36 item archiepiſcopatu Strigonienſi 564.24
Iohan. Vitefius Veſprinij antiſtes 704.6
Iohan. Vngor. 585.38
Iohan. Vuiclefi libri 411.1 cremari iuſsi, pag. 412.8
Iohan. Zapoli Tranſſyluaniæ præfectus, pag. 757.23
Iohan. Zerchen 768.24
Iohan. Ziſca 412.34
Iordanus hiſtoricus notatus 18.12
Iſaacus Græcorum Imp. 301.20
Iſach Turcarũ dux à Iohan. Coruino cæſus 454.45 & 455.26
Iſcẽgo Boemici regni gubernator 580 50
Iſtria à Longobardis uaſtata 147.28 item ab Vnnis 90.6
Iſtri filiorum cædes 9.33
Italia ab Herulis & Turingis infeſtata 157.30 item à Nicephoro Conſtantinopolitano Imp. perturbata 175.29 à Gallis uexata 380.26
Italiæ magna pars in Longobardorũ ſeruitutem aſſerta 146.20
Italiam Attilæ reliquiæ infeſtant 157.26 item Vnni inuadunt 86.28 & 127.45 item Vngari 183 8 et 183.7 item Turcæ 615.2 item Viſigothi 44.36
in Italia terræmotus 174.19
Iudæorum Tridentinorum impium facinus 604.11
Iulianus Cardinalis 410.48 Cæſarinus in Pannoniam legatus miſſus 463.37 eiuſdem oratio 471.22
de Iuliani perfidia ſupplicium ſumptum, pag. 489.30
Iulius Aemilius medicus 669.19
Iuramentum uiolatum 485
Iuriſiurandi formula à Matthia rege præſcripta 652 48
Ius gentium uiolatum 89.41
Iuſtinianus Rhinotmetus Imp. 81.14
Iuſtinus Imp. Amalaſuenthæ mortem ulciſcitur 141.22

K

KAmaneeb oppidum 761.21
Kereſtrer oppid. Lazarus à Suuendo oppugnat 819.9
Keſac Baſtia propugnaculum 810.10
in Keſmaur campo prælium 108.10

Kenebaza locus, qui nunc Kezo 108.30
Keures Duarbel Sclauoniæ oppid. 410.8
Kemecegh oppid. à Matthia captū 643. uerſ. 37
Kinſius præfectus 713.35
Kinirmezon uilla 635.44
Kunigſpergum urbs unde dicta, & à quo condit 329.14
Kurkutoa præfectus cæſus 515.25
Kyſ ornatus ſeditioſus pœnas dat 711. 40 & 713.29

L

LAdislaus Vngariæ rex 253 4 eiuſdem res geſtæ, ibid 35 & 254. 255. 256. 257 258 uſq; ad 260
Ladislaus Alberti F. poſthumus, in regno ſucceſſor 492 46 à Nicolao V. Pont. Max. coronatur 503. 30 eiuſdem res geſtæ 506 uſq; ad 526.39
Ladislaus III. Vng. rex 530 47 eius res uſque ad 533.20
Ladislaus Stephani regis pronepos 214. 29 & 296.49
Ladislaus Kereoze Zigethi præfectus, pag. 809.21
Ladislaus Salcanus Strigoniens. archiepiſc. 758.12
Ladislaus Vaynoda 343 6 & 344.3
Ladislaus Gerebus Tranſſyluanus Pont. pag. 729.24
Ladisl.⁹ Hederuars epi. Agrienſ. 501.44
Ladislaus Macedonius Quinqueeccleſieſ. epiſc. 759.24
Ladislaus comes capite plexus 512.29
de Ladislao prodigium 244.35
Laicus Tranſalpinarum Vaynoda princeps 376.8
Lamiſſo Longobard. rex 142.35
Lampert Gnonisky 765.50
Lampergerus eques 509.32
Lania Rutenorum regina 265.48
Lateranenſe concilium 254.25
Laua urbs 578 21 & 657.9
Laurentius Magnus cæſus 731.35
Laurentius Ruborella pont. legatus 589. 4 idem Ferrarienſ. epiſc. 578.12
D. Laurentij martyrium 35
Laurentij Boſſonenſis ducis præclarum facinus 600.52
de Laurentiano bello conuentus apud Budam habitus 746.37
Lazarus Nagh 811.24
Lazarus à Suuende dux 818.26
Lebelis nobile facinus 187.50
Leo Pont. Rom. 94. 7 eiuſdem res 101 uſq; ad 573.19
Leo Imp. damnatus 559.7
Leo IIII. Conſtantinop. Imp. 166.35
Leopoldus Pius 239.39
Leopoldus Sueuiæ dux 591.36
Leopoldus Auſtriæ dux 375.14
Leopolis Rutenorum metropolis 8.8
Leſconis Bobricij uirtus 486 24
Lethel Vngarorum dux 564.18
Leuēta Andreæ Vng. regis frater 226.13
Leuce inſ. 51.49
libidinis pœna 530.47
Libonia ubi 5.23
Ligrum aduerſus expeditio 374.52
Linteutus tyrannus 177.10
Litvani ab Vnnis ſubacti 85.47 in eōſd. Ludouici regis expeditio, item Polonorum 356.23 & 371.6
Lituaniæ ſitus 4.12 & 5.27
Locha Rutenorum dux 351.27
Longobardi 142. 21 quando Pannoniam ingreſſi, & quot annis eaſdem incoluerunt 143 41 & 819.36 Italiam infeſtant 145.14 & 154.2
Longobardorū habitus & mos 149.46
Longobardorum rex Veronæ coniugis inſidijs cæſus 145.52
Loſcordia delet 89.30
Loſoncius Vng. dux 424.19
Lotharius Italiæ rex 177. 24 item Francorum rex 191.37
Lotharingia unde dicta 579.26
Lucemburgum opp. obſeſſum 418.41
lucentæ miraculum 825.35
Lucretia uirgo 433.35
Lugdunum Galliæ metropolis 63.40 Vnnis deditum, ibid. 31
Luitarius Vercellenſis epiſc. 187.27
Luitprandus Longobard. rex 158.40
luna Albanis culta 19.21
Lupus Trecacenſis ſiue Troiæ antiſtes 72.10 & 120.19
Ludouicus Vng. rex 333.3 eiuſdē res 356. 10 uſq; ad 379
Ludouicus II. Vng. & Boemiæ rex 757 eius mors 772.4
Ludouicus Suortia Mediolanenſ. dux, pag. 756.24
Ludouicus Boſonis F. oculis captus 185.37
Ludouicus Galeathij frater in exilium actus 632 6
Ludouicus Sabaudiæ dux 527.44
Ludouicus Germaniæ rex 181.37 eiuſdē clades, ibid.
Ludouicus Pius Imp. 177.22 eiuſdem res, ibid. uſq; ad 180
Ludouicus Andegauenſis 780 26
Ludouicus Aquileienſis antiſtes 428 22 moritur 429.10
Ludouicus Gallorum rex 289.31
Ludouici regis edictum de conuictis in iudicio capitis, à Matthia rege inſtauratum 632.12
Lyſimachus captus 50.10

M

MAcedonius metropolita Conſtātinop. hæreticus 473.18
Macedones ab Alexandro oppreſſi 15.26
Mæotidem qui amnes ab Aſia influant, pag. 15.16
Magdalena Caroli Gall. regis F. 523.32
Magog Iapheti F. Scytharū progenitor, pag. 29.29
Magus Annibalis frater 98.2
Mahumetus pſeudopropheta quo tempore natus 149.16 & 153.51
Mahumetes Turcarum Imp. 387.20 & 425. 3 & 510. 40 eiuſdem res geſtæ 511 uſq; ad 527.8
Manichæi hæretici damnati 203.51
Marbechus Turcorum præfectus 625.35
Marci Horuath de Turcis uictoria 811.38
Margarita Auſtriæ regina 329.18
Maria Ludouici Vng. regis F. 377.47 & 757.9 nō ſolū regina, ſed rex etiā ſalutata 381.17 regno deiecta 388. 28 idē recuperat 392.35 carceri tradita 395. 5 libertati reſtitutæ ad proceres oratio 396.39 et 398. 22 moritur 400.50
Maria Ricardi Britā. regis ſoror 302 49 & 303.9
Marienpurgum oppid. 633
Mariſio Longobard. dux 148 51
maris exundatione multæ urbes obrutæ, pag. 42.49
Martiani Rom. Imp. cum Attila cōſilium, pag. 53 14
de Martia Draiani ſorore miraculoſa narratio 36 5
Marti Sicambriæ deo Attila ſacrificat, pag. 85 50
Mars à quibus cultus 4. 34 & 33.54
Martinus Zobor ad Turcā legatus 721.10
Martinus Rom. Pont. 416.30
Martinus V. Pont. Rom. 415.5
d. Martinus Pannoniæ patronus 169.14 & 202.32 eiuſdem autoritas apoſtolica 83 19
Martinus Horuath 812 6
Marulli poetæ aſſentatio Attilæ improbata 530.4
Maſſagethæ pop. 57.26
Mattheus cognomēto Nagh dux 773.18
Mattheus Steimbergus 573.46
Maturnus ſeu Matrinus Pannoniæ præfectus 107.1 & 108.50
Matthias Vng. Coruinus 208 35 eius origo 538 12 bellū contra Turcas ſuſcipit 563.5 item aliæ eiuſdem res geſtæ inde uſque ad 673 eiuſdem ſtudium erga literas & uitæ cultum 653. 50 item bibliotheca 654.29 mors 670.8 & 674.28 inter diuos relatio 675.15
in Matthiæ regis laudem, Corteſij carmē 837 eiuſdē magnificētia 670.6 eiuſdē ad Patres oratio de ſuſcipiendo aduerſus Boemos hæreticos bello 574 31 eiuſdem pontificis & Venetorum ſtip. 15, dia ablata 623 39
inter Matthiam regem & Venetos fœdus ictum 563.13 inter eūdem Imp. Rom. & Georgium Boem. regem ſimultas 566.13 item inter ipſum & Ladislaum regem 668.29
Matthia rege defuncto factiones apud Vngaros ortæ 677 34
Mauritius quādo imperare cœperit 147. 13 eiuſdem res, ibid. 24 33 cædes 150.8
Maurī à Gallis uicti 158. 22 à Pipino Italiæ rege pulſi 175 7
Maurus Quinqueeccleſ. præfectus 206.18
Maximilianus Friderici Imp. F. 670 8 eiuſdē cum Blanca Mediolanenſi nuptiæ 719.21 item res aliæ 679 25 & 694. 28 item 705.6 cum Vladislao rege pax 717.27

Maximinus Imp. 35.6.10
Maximus Valentiniani in imperio ſucceſſor 104.17 de eodem diui Martini præſagium 83.31
Mediolanenſes Attilæ ſe dedunt 98.32 & 99.19
Mediolanum quondam totius Galliæ metropolis 97.21 à Lõgobardis captum, pag. 154.16
Melanchbœni pop. 494.33
Melchior Balaths præfectus 818.11
Melena, quæ & Corcyra, ab Vnnis uaſtata 88.40
Mercurius Albenſis baſilicæ æditnus 215. uerſ. 38
Meſca Polonorum princeps 211.7
Meſſala Coruinus eiuſq; res geſtæ 22.29 & 541.44
Meſtra oppid. obſeſſum 372.41
Metanaſtæ pop. 3.37
Mezentius Imp. 155.16
Mezcethus Turcorum dux eiuſq; res & interitus 457.41 & 458.459
Michael Gara 633.51
Michael Orſagha Palatinus 364.15
Michael Zobor Budæ arcis præfectus, pag. 564.47
Michael Zilagius 529.31
Michael Strigonienſis lector 581.24
Michael Podna Michij legatus 765.45
Michael Matthiæ regis auunculus à Turcis captus & cæſus 567.45
Michael Bykſith cæſus 810.18
Michael Ritij Neapolitani de regibus Vngariæ liber 840.2
militaris diſciplinæ præcepta 650.48
Miromannus Beticæ regulus 112.3
Miſca Poloniæ dux unà cum populo ad fidem conuerſus 202.19
Mohacz oppid. 765.11
in Mohacz campo acceptæ cladis deſcriptio 757
monopolia à quo inſtituta 231.44
in Morauia bellum 319.28
mortuos cum leticia & iocis efferri apud quos ſoliti 19.28
muliebris uiricidæ ſupplicium 41.45
Myſorum uota 23.13 de iiſdem, Thracibus & Getis, Poſidonij relatio 10.27
Myſia à Turcis infeſtata 424.49 & 425.33 ab Vngaris bello uexata 257.34 Gothis à Valente Imp. incolenda tradita 42.7
Myſia ſuperior quæ & Raſcia, à Turcis occupata 452.42
Myſtica terra Euchariſtiæ loco exhibita, (635.51

N

Nandor Alba arx 761.31
Narſes Cartularius patricius à Iuſtiniano Imp. in Italiã miſſus 143.33 imperio abdicatus 144.9 mortuus 145.9
Naſta oppid. à Carolo Burgundo obſeſſum 602.14
Naſuſbek Zaneczaeus cæſus 810.32 eiuſdem deſcriptio, ibid. 40
Neapolis Auſtralis à Bela Vng. rege expugnata 328.50 à Matthia rege deditione cepta 664.11
Neapolis à quo condita 14.29
Neapolis Cæſareæ 661.16
Neapolitani ab Vngaris deficiunt 692.3
Neapolitanum bellum propter Andreæ regis cædem 360.11
Nemethius Tohij arcis præfectus 819.43
Neemeniarum arx oppugnata 743.18
de Nerone diui Martini præſagiũ 84.24
Nerui qui & Neuri in lupos, & uiciſſim in homines mutari ſoliti 4.29
Neſtoralba urbs à Turcis oppugnata, pag 645.14
Neſtorij hæreſis 103.44
Nicaſius Remenſis põtifex eiuſq; ad Attilæ milites oratio 120.9 & 121.10 & 123.20 cædes, ibid. 40
Nicea Bythiniæ metropolis terræ motu diruta 42.51 à Chriſtianis expugnata, pag. 263.41
Nicephorus Conſtantinop. Imp. 175.19
Niceta patricius 175.19
Nicolaus Banffy in carcerem coniectus, pag. 662.25
Nicolaus Batoreus Vatiæ antiſtes 6.44
Nicolaus Canalis 583.17 exilio mulctatus, pag. 587.90
Nicolaus Chontus à Lud. Vng. rege cum imperio in Italiam miſſus 369.34
Nicolaus Czermel eques occũbit 812.17
Nicolaus Drugethus Salerni præfectus, pag. 365.45
Nicolaus Gara eiuſdem ſucceſſor, ibid. & 381.20
Nicolaus Gingi dux 641.25
Nicolaus Herzeck dux 772.21
Nicolaus Iadrenſis epiſcopus 372.18
Nicolaus Laurentij Rom. F. & præclarũ eiuſdem facinus 361.39
Nicolaus Marcellus Venetorum dux, pag. 602.36
Nicolai Olai Atila 107.2
Nicolaus Petri Macedonis F. 424.49
Nicolaus Siluenſis legatus 811.10
Nicolaus Zbarczay dux 769.22
Nicolaus Vayuoda Tranſſyluanus cæſus, pag. 575.22
Nicolaus Vilach Croatiæ præfectus 448. uerſ. 11
Niger exercitus 685.17 unde dictus, ibid.
Nili exundatio 147.17 eiuſdẽ tempeſtas miraculoſè ſedata 308.19
Nilum ex Atlante monte ad Occaſum defluere 10.2
Nitria urbs 592.33
Nomades populi 3.8 eorundem Aſiæ & Europæ commune emporium 25.21
Norica regio ab Auaribus Bauaria dicta, pag. 145.1
Normanni 169.47 & 180.18 Dalmatiã & Græciæ oram infeſtant 266.31
Noua eccleſia, Nuukirch urbs 643.14

O

Odacer Herulorum & Turingorũ dux 137.30 à Theodorico Gottho fuſus, pag. 140.2
Oldamir Cumanus princeps 321.6
Olomutium ciuitas 582.4
Ombrones unde dicti 3.46
Ordephalus Venetorum dux 267.31 & 268.28
Orityia Marthेſiæ filia 81.47
Oſtres, ſyluarum nobiles 27.3
Oſtrogottha Vnnorum rex 26.19
in Oſtrogotthas Vnnorum expeditio, pag. 116.13
Oſul Gyulæ regis præfectus 236.34
Oſualdus Zagabrienſis epiſc. 869.20 eiuſdem ad Vladislaum regem oratio, pag. 692.21
Othocarus V. Boemorum rex 329.19 eiuſdem poſt partam uictoriam inſolẽtia, ibid 18 cædes 331.48
Otho Imp. 188.36 eiuſdem res geſtæ 189. 190 & mors 191.34
Otho II. ibid. 36 & 192.18
Otho III. 192.23 Romam obſidet 192.15
Otho iunior 192.27
Otho Colonienſ. metropolita 274.32
Otho Bauariæ dux ab Vngaris coronatus 342.43 à Ladislao captus & ſolio deturbatus 343.6
Oxiluius 183

P

PActorum portus 13.36
Padua Italiæ urbs ab Vnnis ſubuerſa 95. uerſ. 46
Pellantis corpus Romæ inuentum 225.33
Pancratius Polonicæ factionis aſſertor, pag. 482.7
Pandabos equitum magiſter 644.23
Pandulphus Campanus princeps Cephalenus dictus 191.29
Pannonij Attilæ iugo preſſi 86.30 ab Auguſto deuicti 22.39
Pannoniæ nomen unde 20.24 quando ad fidem conuerſa 192.52
Pannonia inferior ab Vnnis ſubacta 47.27 & 491.20 & 108.24
Pannoniæ ſuperioris & inferioris deſcriptio 20.14
Pannoniæ chronologia 828.18
Pannoniam quot annis Vandali inhabitarint 39.39 item Gotthi 829.10 Oſtrogotthi, ibid. 34 Longobardi, ibid. 37 Hunni 829.42 Romani, ibid. 46 Franci 830.16
in Pannonia fames 289.6 item Locuſtarum peſtis 351.42
Pannoniæ nomen Vngaria, ab Vnnis 40. uerſ. 40
Pantheon à Conſtante ſpoliatum 155.10
Panticapæum urbs 14.5
Parentium oppid. ab Vnnis incenſum 90. uerſ. 36
in Parentes impij 18.9
Pariſades Panticapæorum rex 14.8
Parthi Scytharum exules 21.6
Parthiſana inſula Tyragetarum ſedes, ubi 12.32
Patharini ad fidem conuerſi 377.27
Patharinum bellum 372.24
Pathauij à Longobardis defectio 149.10
patronis qualis poteſtas à Matthia rege conceſſa

conceſſa 653.18
Paulus Chiniſius dux 396.25
Paulus Chuper Vngarorum dux 424.2
Paulus Colocienſis epiſc. 757.758 &
766.52
Paulus Varday Agrienſis epiſc. 764.5
Paulus metropolita Aquileienſis 144.37
Paulus pontifex 563.18 eius mors 594.
uerſ. 3
Paulus Kiniſius 704.47 & 729.51
Pauli caſtellum à Maximiliano captum,
pag. 707.41
pecorum exta conſulta 124.13
Peſtum ubi ſitum 6.52
Pelezna urbs obſeſſa 412.19
Penno dux 157.43
Perdiccas Macedo ad extremã miſeriam
redactus 828.38
Peredei cum Roſimunda Longobard. re-
gina adulterium, &c. 145.36 ſuppli
cium 146.7
Peregrinus Boſſenenſ. epiſc. 377.27
in perfidos Matthiæ regis edictum,
pag. 651.40
Perſæ ad fidem conuerſi 152.22
Perſis Vunos per biennium imperaſſe,
pag. 40.26
Perſicum regnum à Tartaris occupatum,
pag. 34.32
Peruſia à Longobardis obſeſſa 48.50
Peterſtorſum oppid. à Matthia rege occu
patum 616.50
Petouia expugnata 634.49
Petrus Antiſidorenſis Græcorum Imp.
deſignatus 305.4 moritur 310.6
Petrus Cardinalis S. Xiſti 601.30
Petrus Colocienſis epiſc. 683.26 eiuſdem
captiuitas 645.49 & 632.112
Petrus cognomento Tribunus Venetorũ
dux 184.16
Petrus Eremita ſacræ expeditionis au-
tor 259.18 & 262.47
Petrus Lucerinus epiſc. 675.12 eiuſdem
Ludum Matthiæ recitatio, ibid.
Petrus More 745.48
Petrus Odronãſanus Polon. dux 462.14
Petrus Pereni 757.32 captus, & Vladiſ-
lao reſtitutus, ibid. 41 & 463.4
Petri Pokij proditoris ſupplicium 148.12
Petrus Traſenſis eiusq; de Euchariſtia do
ctrina 412.9
Petrus Trinacriæ rex 337.19
Petrus Vng. rex eiusq; res geſtæ 217.27
uſq; ad 224.49 eius mors 225.3
Petrinaradinum opp. 737.32
Peuze inſ. à Baſtarnis occupata 9.42
Peuzinorum regio quæ 532
Phamaguſta Cypri urbs à Genuenſibus
capta 273.37
Philippus Maced. rex 32.50
Philippus Artius Venetorũ dux 418.41
Philippus More Quinqueccleſienſ. epiſc.
pag. 768.28
Philippus Conſtantinop. Imp. 338.44
Philippopolis capta 17.49
Phœnicum inuenta 12.28
Piccardus Adamicæ hæreſeos auctor,
pag. 415.15
Piliſſienſis conuentus 25.29
Pipinus Italiæ & Francorum rex 158.35
& 173.52
Pipus Florentinus dux 427.44 auaritiæ
ſuæ pœnas dat 418.6
Piſæ pop. à Florentinis domiti 409.48
Piſon Pannoniæ præfectus 6.19
Piſonium in Danubij ripa 6.29 à Germa
nis captum 287.14 ab Henrico III.
Imp. obſeſſum 227.36
Piſonium arx ab Elizabetha regina op-
pugnata 46.21
Pius Pont. Max. 25. 15 Calixto ſuccedit,
pag. 527.9
Pij Aeneæ concio 503.6
Placidia Honorij Imp. ſoror Conſtanti-
no deſponſa 46.34
Pola Rom. colonia ab Vnnis uaſtata 90.
uerſ. 19
Pola Venetæ ditionis urbs à Piſanis occu
pat. 300.26
Poloncũ bellũ ſub Matthia rege 588.20
Polini propriè dicti qui 3.44
poloni à Ladislao uicti 358.26
inter Polonos & Vngaros bellũ 437.44
Polonia, prima Sarmatiæ pars 534
inter Pomeranos & Polonos diſcordia,
pag. 222.24
Pompeius magnus 18.24
ad Potentianam urbem ſtrages 48.17
Pragenſe gymnaſium 410.51
Praga Boemiæ ciuitas capta 221.19 &
415.29 & 416.12 et 419.18 & 447.
17
inter Pragenſes & Ciſgam pugna 419.8
de Presbyterorum auaritia coercenda
Caroli regis edictum à Matthia rege
renouatur 652.28
Procopius Rabenſteinus Elizabethæ re-
ginæ ad Boemos legatus 443.52
Prometheus in rupe religatus 16.17
Profeer Caphærellus Aſculanus epiſc.
pag. 633.15
Pruchum oppid. à Matthia rege captum,
pag. 643.46
Pruh noua ciuitas Auſtriæ à Maximilia-
no deficit 694.39
Pruſſia regio 5.25
Pruteni qui 627.18 ab Vnnis ſubacti,
pag. 85.47
Ptarſco Poloniæ rex 456.41 & 437.45
Pterophorus regio 4.45
pudicitiæ caſtellum ab Vnnis uaſtatum,
pag. 90 54
Pyrametus Carmanus 632.12
Pyriſca Ladislai F. Conſtantinopolitano
Imp. nupta grauiſſ. belli cauſa 278.35

Q

Qvinqueccleſienſis urbs 24.59
Quintilius Claudij Imp. frater, Au-
guſtus à S.P.Q.R. appellatus et cæſus
(39.14

R

Rachis Foroiulianorum dux 159.17
Radoaldus Longobard. rex 153.28
Radul minoris Vualachiæ præfectus 757.
uerſ. 28
Raguſinorum fides 456 50
Rabolza arx oppugnata 743.18
Rakoſpurgum occupatum 634.51
Rattanorum ſæuitia 617.4
Raymundus Baucianus 381.2
Raynerius Vaſcus Venetorum dux 372.
uerſ. 37
Redageſus Gotthorum rex cæſus 44.27
Regius mons 144.10
Remanuaſiar oppid. à Matthia expugna-
tum 570.49
Renatus Narbonenſis Gal. princeps,
pag. 434.18
regis coronandi ceremonia Vngaris uſi-
tata 696.19
regis tabernaculum ſumma religione ob-
ſeruandum, Ludouici regis dictum,
pag. 291.51
Rhæ fl. 156
Rhenenſiũ urbs ab Vnnis expugnata 60.
2 ſigna ſecuta 114 9
Rhenenſium ad Nicaſiam Pont. oratio
121.38 eiuſdem reſponſum 122.30
Rhetium expugnatum 420.14
Rhodus à Maumete obſeſſa 612.15
Rhicarius Sueuorum rex 107.19
Rhichonona obſeſſa 463.19
Rigomecen campus Merula 495.36
Riphæus mons 4.20
Riſanum op. 641.38
Roberta Sambrana Aſculi comitatu po-
tita 340 56
Robertus Bauarus Venceslao Imp. ſubſti
tutus 409.36
Robertus Calabriæ dux 348.52
Robertus Conſtantinopol. Imp. & Tarã
tinus princeps 318 22
Rodelinda Bertarij uxor 136.22
Rodericus Burgenſis epiſc. 438.47
Rodolphus Burgundiæ dux 186.6
Rodolphus Imp. & inter ipſum ac Otho
carum Boem. regem bellum 331.35
Romanus patricius 148.47
Romanus Græcorum præfectus 181.34
Romano imperio Attila inſidiatus 53.34
& 56.35
Romana eccleſia quando cæterarum ca-
put conſtituta 150.24
à Romanæ urbis obſidione Attilam pro-
ceres eius dehortati 107.2 item Leo
pont. ibid. 45
Romani ab Vnnis afflicti 49.1 Longobar
dorum ſtipendiarij facti 146.24 Pan
noniam recipiunt 839.45 inter Roma
nos & Gotthos cur Attila diſſidium
machinatus 56.33
Roma obſeſſa & capta à Gotthis 45.27
à Vandalis 104.17 à Lõgobardis 147.
22 à Ladislao rege 409.10 à Sarace-
nis 179.2
Roſimunda Cunimundi regis F. 143.24
Roſimundæ inſidijs rex ſublatus 145.32
Roſſomandorum perfidia 41.48
Rotherius Lõgobar. rex 151.43 et 152.26
Roxani populi 13.5 eorum deſcriptio 13.
24 urbs à Stephano Vng. rege oppu-
gnata 177.38

Rugi atq; Turingi à Theodorico Gotthis fuſi 140.2
Rugorum prouincia uaſtata 137.42
Ruſcia, uel Rutenia ubi 5.32
Rutenorum, & Polonorum contra Vngaros bellum 285.13

S

Sabaria capta 701.44
Sabazij obſeſſio 717.6
Saburus à Romoaldo ſuperatus 155.3
Sacæ pop. 17.10
Salernum opt. ab Vngaris captum 365. uerſ. 7
ſalinum mirabile 607.5
Salomon Andreæ Vng. regis F. rex coronatus 229.36 eiuſdem res geſtæ 230. 232 uſq; ad 256
Salona Rom. colonia ab Vngaris expugnata 87.10 & 88.18
Samaria inſ. 6.38
Sancia ſiue Scãdiauia in quot inſulas diuiſa 3.11
Sandarobechus Albanenſ. princeps 495. uerſ. 14
Sarmatæ qui & Sauromæ unde dicti 3. uerſ. 43
Sarmatarum & Scytharum mos 14.33
Sarmou opp. 402.7 à Turcis dirutũ, ibid.
Saroltha Giulæ ducis Vng. F. 164.10 Geyſæ regi nupta 197.12
Saracenorum graſſatio in Beneuentum 185.52 Genuam 187.3 Romam 178.52 Siciliam 195.19 Conſtantinopolim, pag. 184.40
in Saracenos ſiue Turcas bellum ſacrum 505.48
Saxones à Sueuis clade affecti 147.5 in Gallias erumpunt, ibid. à uera fide deficiunt 172.33
contra Saxones rebelles Vngarorum expeditio 353.44
Scæa Vienna à Matthia rege occupata, pag. 664.18
Scardona Dalmatiæ ſubuerſa 874
Sclauonicum & Boemicum bellum 174. uerſ. 50
Sclaui 151.22.21 Italiam inuadunt 153.4 ad ueram fidem conuerſi 377.29
Sclauorum origo 22.47
contra Sclauos bellum 65.18
Sclauonia 760.18
Scbinellis familia 634.42
Sciabas Baſſeus Turcarum dux 466.7
Sciabazium ſiue Sabazium expugnatum, pag. 602.39
Scodra à Turcis obſeſſa 626.15
Scordiſci unde dicti 21.42
Scyri à Gotthis deleti 138.32
Scythi degeneres facti 11.19
Scytharum origo, mores 30.22 res geſtæ 29.7 & 32.44 & 33.5 eorundem deſcriptio 21.24 & 263.44 & 188.5
Scythæ an Homero ignorati 31.2
de Scythis Egeſippi teſtimonium 32.18
Scythiæ diuiſio 3.1
de Scythia Aſiatica 14.51
Scyluli, gens 678.1
Sebaſtianus diui Martini monachus 205. uerſ. 50
Sebaſtianus Vilaky equitum dux 809.48
Sebaſtianus Rom. Reip. proditor 45. uerſ. 4
Sebaſtianus Strigonienſis metropolita creatus 205.30
Secundum Calabriæ oppid. à Saracenis occupatum 225.24
Segeſta pagus 21.48
Segeſta pagus 21.48 ergà Senes impij 17.32
Senia unde dicta, & capta 89.18
Seno diaconus 156.38
Seres pop. 176
Seruatius Tungror. epiſc. 74.28 eiuſdem miracula 10.84
Seſualdus Romoaldi ducis alumnus 154. uerſ. 37
Seuerinum oppid. à Seuero imp. conditum 7.19 collapſum, denuo inſtauratum 376.33
S. Seuerinus 152.46
Soclon oppid. 62.51
Soli qui ſacrificarint 27.23
Solodanus Aſyriæ princeps 669.39
Solthan Vngarus diſcordiæ inter Boemos & Vng. autor 276.29
Solymannus Turcorũ rex 164.5 et imp. 757.4 eiuſdem res, ibid. & inde uſque ad 773.10
Somboz caſtellum obſeſſum 728.26
Sophia urbs à Iuſtiniano condita 471. uerſ. 14
Sophia Iuſtini minoris uxor 144.11
in Sorbienſes Caroli minoris expeditio, pag. 175.4
Sibinicum oppid. oppugnatum 371.43
Sicambria Pannoniæ metropolis à Carolo Magno occupata 27.19
ſiccitas magna in Vngaria Matthiæ regis temporibus 629.38
Sicenſium inteſtina diſſenſio 427.10
Sicum quod & Sibicum, ab Vnnis expugnatum 87.5 à Venetis obſeſſum 427. uerſ. 29
Siculi Heluetijs aſſimilati 760.37 quã pœna inobedientes afficiant 135.40
Siculorum in Tranſſyluania mores 135. uerſ. 26
Sigebertus Metenſium rex 145.5
Sigiſmundus rex ad Baſileam uictus 111. uerſ. 21
Sigiſmundus Vngariæ rex & Imp. coronatus 398.11 eiuſdem res geſtæ, ibid. et inde uſq; ad 434.4
Sigiſmundi edictum à Matthia rege confirmatum 651.22
Sigiſmundus Conſtantienſis princeps 59. uerſ. 37
Sigiſmundus Herberſteinius 813.30
Sigiſmundus Lodouici Vng. regis adoptiuus F. 387.4
Sigiſmũdus Qĩinqueccleſienſ. epiſc. 683. 31 eiuſdem elogia 24.58 & 713.47 et 729.9 & 748.49
Signinorum mores 19.49
in Sileſia bellum à Matthia rege ſuſcitatum 668.5
Simon Roſgoianus Agrienſis epiſc. 442. 40 & 448.18
Simon de Erdmd Zagabrienſ. epiſc. 760. uerſ. 20
ſ. Simon infans, martyr 604.11
de Simonia edictum Gregorij VII. Pont. pag. 254.22
Singidũa urbs 239.3
Sirmienſis regionis fertilitas 761.14
Siſargdus Rauennæ patricius 150.7
de Spiritu ſancto, Macedonij hæreſis, pag. 473.18
Spitignei in matrem impietas 227.5
Spilbergum arx à Matthia capta 580.26
Statimirus Bulg. princeps captus 375.18
Stephanus Vng. rex, eiusq; erga ueram religionem ſtudium 200.38 & reliquæ eius res geſtæ, ibid. uſq; ad 213.7 moritur, ibid. 18
Stephanus II. Vng. rex 175.47 eius res geſtæ, ibid. & inde uſq; ad 180.25 mortuus, ibid. 44
Stephanus III. Vng. rex 294.5 eiuſdem res, ibid. uſq; ad 297.24
Stephanus IIII. Vng. rex 905.15
Stephanus V. Vng. rex 330.27
Stephanus Criſpus Sirmienſ. epiſc. 6.23 & 545.29 Matthiæ regis legatus, pag. 670.50
Stephanus Azel 768.23
Stephanus Batur 6.48 & 489.41 & 757.10 et 677.50 eius obitus 724.18
Stephanus Boſſonienſium princeps 357. uerſ. 26
Stephanus Eymiger 573.46
Stephanus Prodericus cancellarius 758.2
Stephanus Balogh decurio 811.18
Stephanus Dauid cognomento Hezy, pag. 643.50
Stephanus Loſancius princeps 814.14 ſiue Loſonczius 817.18 item 814.18
Stephanus Geyſæ F. ſacro baptiſmate initiatus 197.21 eius educatio, inde Vng. rex creatur 199.14
Stephanus Scepuſienſis comes 596.25 & 694.18 & 719.52
Stephani Trãſſyluani cum Venetis bellũ, pag. 371.6
Stephanus Slyck Boemus 769.24
Stephanus IIII. poſt Leonem Pont. Max. pag. 177.35
Stephanus Vayuoda Ladiſlai F. obtruncatus 410.10 aduerſus eum Matthiæ expeditio 570.42
Steurinchum oppid. expugnatum 361.35
Stilico Occidentis gubernator 44.1 & 45.3
Stirij pacẽ à Matthia regeq; mercati 668. uerſ. 32
Stridonis oppid. ab Vnnis incẽſum 90.30
Strigonienſis conuentus & Eccleſia 26. 45 & 203.7
Strigonium à Tartaris expugnatum 335. 43 item à Ladiſlao rege 452.30
Suatbes Pannoniæ rex eiusq; cum Vngaris pu-

uis pugna 162.40 & 165.33
Sbincolepus Pragenſis antiſtes 412.3
Sneccia Auſtriæ urbs obſeſſa 420.7
Sueblа Boemus 564.44 latrocinij pœnas 565.13
Sueropilus Dalmatiæ rex cũ Gente Sclauorum Chriſti fide initiatus 180.27
Suetani quibus rebus abundent 3.17
Sueui à Gotthis & Vnnis uicti 207.19 & 238.24 eorundem contra Oſtrogotthos expeditio 138.32
Synderoua à Turcis expugnata 439.32
Syracuſæ Beliſario deditæ 141.33
in Syria bellum ſacrum 307.15
Syrmienſis conuentus 24.26
Syrmienſis ager à Turcis uaſtatus 410. uerſ. 32
Syrmo Triballorum rex 226
Syrochius Coſdroæ Perſ. regis F. 151.33
Sythotus captiuus ad Matthiam regem adductus 571.15

T

Tamburlanus Imp. 409.40
Tanais fl. 15.25
Tapyrii qui mos 18.24
Tartari infeſtant Vngariam 319.48 & 320.17 & 325.6 & 317.10 Strygonium oppugnant, ibid. 43 à Cumanis uſꝗ; Pannoniam repetunt 332. uerſ. 24
Tartarorum auaritia 316.3 item crudelitas, libido, perfidia, uictus, habitus, &c. ibid. 27.22 inde
Tartarorũ origo & incremẽta, effigies, mores, religio 314.11 & 315.14
Tartaria uera & falſa ubi 318
Taſſilo Bauarorum dux 267.7
Tauri Scythica gens 13.16
Taurinum oppid. à Ludouico Vng. rege obſeſſum 369.8
Telenus Herculis F. Gothicæ, Myſiæ & Europæ rex 33.40
Telenus Caſſouienſis præfectus 462.40
Temeſuari arcis expugnatio per Sambucum deſcripta 815.1
Terbelus Bulgarorum dux 23.34
Tergeſta Rom. colonia ab Vnnis direpta, pag. 90.32
Tergeſtinorum defectio 372.11 & 374 uerſ. 35
Ternauia à Boemis infeſtata 565.9
Teudelinda Bauarorum regis F. 247.52
Teutones ab Vngaris cæſi 364.29
Thabur ciuitas 415.7
Thaleſtris Amazonum regina 18.30
Thaurisci à Dacis deleti 11.4
Theatina urbs à Pipino capta 274.20
Theodati in ſororem impietas 142.16 punita, ibid. 36
Theodoricus Thuidimeris F. 218.4 Romano imp. donatus 139.29 eiuſdem res geſtæ, ibid. & uſꝗ; ad 140.15 moritur 141.3
Theodoricus Attilæ F. 107.18 occumbit, pag. 117.31
Theodoricus Gotthorum rex cæſus 68.27 ſepelitur 69.4
ad Theodoricum Hiſpan. & Gal. regem Attilæ legati 111.43
Theodorico Viſigotthorum regi, ob uiolatum fœdus bellum indicitur 47.39
de Theodorico Traiectenſi fabula 313.20
Theodoſius Conſtantinopolitanæ claſsis præfectus 179.32
Theodoſius Imp. eiusꝗ; res geſtæ 43.21. uerſ. 43
Theodoſia inſ. & urbs 14.4
Theſſagethæ pop. 417
Theſſalonica obſeſſa 239.24
Theuricus Veronẽſis Attilæ aduerſus Romanos inſtigator 59.1
Thiudimer & Vindimer 139.8
Thirnauia capta 426.35
Thomas Laurienſis epiſc. 700.33 itẽ Taurienſis pont. 669.3
Thomas Matthiæ regis ſecretarius 36.26
Thomas Maurozenus Conſtantinopol. patriarcha 304.41
Thomas Nadaſdij comes Palatinus 8.1.41
Thomas ſcriba 595.11
Thomas Varchorcz dux 814.4
Thomas Zeech 45.9
Thomaſina Andreæ Vng. regis mater, pag. 334.17
Thoriſmũdus Theodorici Goth. regis F. 697 patri ſuccedit 71.7 eiuſdem funebris oratio 69.34
Thurgon Baſſa Budæ præfectus 809.12
Tibiſcus fl. piſcoſiſsimus 760.19
Ticinum, quæ nunc Papia, ab Vnnis direptum 100.2 item à Longobardis 145. uerſ. 20
Tiras fl. 11.47 & 12.20
Tokſy arcis expugnatio per Lazarum à Sueende & Sambuco autore 818.6
Toloſa urbs 71.30
Tomilda Giſulphi uxor 150.32 eiuſdem obitus, ibid.
Toxis Vngar. rex 189.1 & 190.12
Tragurium ab Vnnis infeſtatum 86.44
Tranſsyluanæ bellum 457.24 & 567.42 & 637.21
Trãſſyluaniæ regio 7.25 eiuſdem fertilitas 760.39
Triballi pop. 8.39
Trincha Boemorum equitum præfectus, pag. 668.8
Trincini oppido Stephanus Scepuſienſ. comes à Matthia rege donatus 601.20
Trapezuntes mons 14.2
Traſemundus dux Spoletanus 159.40
Trauderſdorfum oppid. à Matthia rege expugnatum 616.26
Tulna urbs capta 619.19
Tungri pop. 120.14
Turci ab Vngaris fuſi 424.49
Turcorum in Pannoniam irruptio 410.23 item in Raſciam, Vngariam, Alemanniam & Italiam 439.13 & 625.2 & 715.2
cum Turcis Venetorum pax 636.43
de Turcis Aſiatica Scythia oriundis 32 uerſ. 51
Turingia ab Vnnis inueſtata 85.18
Tyberis inundatiõ 158.19
Tyridates Armeniæ rex 32.19
Tyrnauiæ Iudæorum facinus 736.3

V

VAcia Vngariæ urbs à Tartaris occupata 321.18
Valachi, ſeu Vlachi pop. 304.49 in coſdem Caroli Vng. regis expeditio 347.16 item Sigiſmundi Vng. regis 399.13 item Turcarum 466.7 cum yſdem Vngarorum prælium 414.11
Valachia malis auſpicijs à Turcis infeſtata 604.6
Valamir Oſtrogotthorum rex 137.52 in pugna contra Scyros cæſus 138.31
Valconenſis conuentus 24.30
Valens Imp. Rom. 42.9
Valẽtinianus Rom. Imp. eiusꝗ; ad Theodoricum literæ 56.45 cædes 104.8
Valentinus Pannonius cognomento Lupus 701.33
Valerianus Imp. 541.49 Chriſtianorum perſecutor, ſuæ tyrannidis pœnas dat, pag. 37.24
Valeria Diocletiani F. 542.10
Valeriæ Cocceiæ epigramma 541.22
Vallia Viſigotthorum rex 46.33
Vandali unde dicti 151.30 & poſtea Sclauos ſeipſos appellant 46.24
Vandali à Gotthis cæſi 39.35 Pannoniam occupant 829.14
Vandalorum gentis origo 39.13
Vandali Burgundionum nomen ſortiti, pag. 22.32
Varadini à Tartaris cæſi 325.6
Varadinum Daciæ oppid. 8.11 à quo & qua occaſione conditum 159.3 à Solimanno obſeſſum & captum 762.13 & 763.14
Varaſolo incantatrix 213.44
Varnenſis clades 486.51
Varneæ ſitus 487.3
Vaſon oppid. captum 714.42
Vathia Magus 215.39
Vdalricus Pataujenſ. pont. 524.25
Venceslaus Vng. rex 341.27
Venceslaus Caroli Imp. F. abdicatus 409.34 & 410.38
Venetia ab Vnnis uaſtata 94.16
Venetia à Pipino Italiæ rege per deditionem capta 175.44
Venetiarum origo. 118.1
Veneti ab Vngaris infeſtati 284.9 bello à Nicephoro Conſtantinopol. Imp. uexati 175.15 item à Stephano III. Vng. rege 294.20
Veneti ab Hamarico Gotthorum rege uicti 403
Veneti Matthiæ Vng. regi ſtipendia abrogant 613.39 & quæ inde Venetis detrimenta orta 624.43
Venetorum cum Turcis pax 628.46 itẽ ad Colomannum Vng. regem pro pace legatio 270.3
Veneturum urbis initium 94.33
Venetorum cum Franciſco Carrario bellum 372.24

in Ve-

in Venetos Turcorum irruptio 615.30
inter Venetos & Vngaros fœdus ictum 266.34 rurſus prælium 268.28 rurſus bellum 368.16 pax 370.22 à Venetis uiolata, ibid. & 374.4
Verbos oppid. 630.31
Verona ab Vnnis expugnata 96.17
Verrucæ conuentus ab Vladislao habitus, pag. 743.17
Veſprienſis baſilica 205.14
Veſprimium oppid. occupatum 712.10
de Viatoribus lex à Tartaris lata 315.43
Vicegradus uicus à D. Matthia inſtauratus 26.12
Vicentia urbs 96.11 ab Vnnis ſubuerſa, ibid. 13
Victor Piſanus 373.38
Victorinus Munſtenbergenſis dux 573.39
Vienna Auſtriæ à Friderico Imp. amiſſa, pag. 694.11
Vienna à Maximiliano Rom. rege recepta 644.28
Viennæ deſcriptio 617.19
Vienneſe incendium 672.8
Vienneſium rebellio 694.2
de Villicorum abductoribus Matthiæ regis edictum 651.28
Vinigiſius Spoletanus dux 173.27
pro Virginitate conſeruanda precatio, pag. 206.28
uirtus excellens nulla ſine inuidia dictum exemplo illuſtratum 757.45
Viſigothæ à Stilicone ad defectionē & bellum prouocati 44.9 à Valentiniano deficiunt 42.22
Viſtula fl. & eius accolæ 3.35
Vitalis Venetorum dux 295.7
Vites Gothorum rex creatus 141.41
Vitesij archiepiſcopi mors 392.5
Vladislaus Caſimiri frater Poloniæ rex & Vngariæ declaratus 441.41 coronatus 443.21 eiuſdem res geſtæ 481.23 mors 490.31
Vladislaus uix XV. natus annum Boemorum rex pronunciatus 585.19 eius res 680.11 uſq; ad 721.38 & 748.11
Vladislai cum fratre Alberto colloquium 695.35 pax, coronatio & pompa, ibid. 36
inter Vladislaum & Elizabetham reginam pax cōſtituta 463.37 cum Turcis induciæ factæ 745.48
ab Vladislao rege Iudæi ſua priuilegia ſibi confirmari poſtulant 695.7
Vlpius Traianus iniuriam Romano imperio à Barbaris illatam ulciſcitur, pag. 34.28
Vlricus Aquileiæ patriarcha 294.45
Vlricus Ciliæ comes Boemiæ regno præfectus 438.41 uarijs artibus regnum ſibi uendicare conatur 439.4 Croatiam & Sclauoniam infeſtat 492.23 eiuſdem interitus 319.10
Vlricus Euzinger ſeditionis autor 303.28
Vngaricum diuinum & horribile bellum, pag. 168.30
Vngarica cōcordia inter Fridericum III. Rom. Imp & Maximilianum Rom. et Vng. regem & Vladislaum Vng. & Boemiæ regē Poſonij cōcluſa 820.34
Vngari à uera fide deficiunt 223.46 eorundem cum Boemis collatio 628.6 item ab Arnulpho Imp. defectio 180. uerſ. 31
Vngari à Boſſenis arte uicti 429.16 inſignem ſtragem à Chunis perpeſsi 266.61 à Tartaris grauiſsima clade affecti, pag. 323.6
Vngari aduerſus Græcos arma ſumunt 181.16 in Bulgaros uertunt, ibid. 40 Italiam adoriuntur 183.1 & 183.2 Alemanos trucidant, ibid. 46 Alſaciam cum Saxonia ſpoliant 186.2 Ab Henrico grauiſſ. clade afficiuntur, ibid. 6 Italiam repetunt, ibid. 35 Noricorum regiones incurſant 187.7 Auguſtam obſident, ibid. 33 in Bulgaros expeditionem inſtaurant 188.6 Germaniam repetunt 189.34
Vngarorum pleræq; familiæ ex quibus ducibus productæ 161.50
Vngarorum in Pannoniam reditus 162.2
Vngarorum clades 134.14
Vngarorum poſt occupatas plurimas Romani Imperij prouincias, Lodouici Imp. temporibus in Vngariam reditum, & de parta uictoria triumphus, pag. 182.4
Vngarorum annales 164.38
Vngarorū militaris diſciplina 666.47
inter Vngaros & Boemos bellum 176.22 item Græcos 278.15 & Francos 166.50 & Turcos 403.19 item Alemanos, pag. 415.41
Vngaria cur ſic dicta 217.50
Vngariæ ab Vnnis oriundæ deſcriptio, pag. 20.14
Vngariæ fines 688.17 & 24.2
Vngariæ regni Salariatus 824
Vngariæ reges per Ioban. Sambucum deſcripti 891 item per Michaelem Riccium 840.1 item per Abrahamū Bakſchay 901
Vngariam poſt Vnnos & Oſtrogotthos qui occuparint 142.12
in Vngaria Ruſticorum bellum exortum 416.47 item ciuile 430.17 item inteſtinum 297.16 item poſt Alberti regis obitum, duplex factio excitata 443.6 rurſum Vladislai tempore inteſtinum diſsidium 690.44
Vnni quando & quomodo in Europam traiecerint 41.7 imperium propagarint 43.34
Vnni qui & Auares, in Francos bellum mouent 144.41 cum Francis confligunt 145.8 in Tranſſyluaniā ſecedunt, ſeq; Siculos appellant 136.51
Vnni à Gotthis fuſi & ſedibus ſuis eiecti, pag. 138.16
Vnnorum origo 40.12 mores atq; ferocitas 41.23 cum Romanis prælium 48. 27 in prælio mos 49.17 arma & ueſtimenta quæ 51.9
ab Vnnorum regno, poſt Attilæ mortem, defectiones 136.5
Vnnorum in Tranſſyluania habitantium mores 137.4 in Pannoniam ingreſſus, pag. 901.
ab Vnnis Romani grauiter afflicti 48.8 in fugam conuerſi 49.41
de Vnnis ficta fama 57.45
Vradislaus Otilionis & Corradi F. Boemiæ rex 275.26
Vrbanus Agrienſis pontifex 5.44 & 677.38
Vrbanus Batbiani 762.8
Vrbanus Pont. Matthiæ regis apochryſiarius 26.25 & 177.29
Vrbanus Quæſtor 646.9
Vrſula Britanniæ regis filia 134.24 deſponſata, ibid. 36 cum XI. millibus uirginum Coloniæ trucidatur 134.48
Vrſula Dionotbei Britanniæ regis F. 75.11 & 77.19 & 79.31 eiuſdem cædes, pag. 85.45
Vrſus Vrſinus pontificis legatus ad Vladislaum 729.39
Vtinenſes obſeſsi 428.41 ad Venetos deficiunt, ibid.
Vduch oppid. 761.14
Vuylachus Boſnæ regulus 590.21
uxorum apud Turcos contemptus 419. uerſ. 44
uxores cum liberis, ex Platonis inſtituto, qui communes habuerint 21.14

X

XErxes Perſarum rex cum ingēti exercitu ab Vnnis ad internecionem uſque cæſus 40.29
Xiſtus pont. 615.35 ab eodem Helionora Aragonia magnificè excepta Romæ, pag. 601.50

Z

ZAbolchus Vngarorum dux 263.52
Zacharias Græcus Gregorij pont. ſucceſſor 160.18
Zagabrienſis antiſtes 382.32
Zagabrienſe collegium à Ioan. Coruino oppugnatum 713.5
Zagabria urbs 22.45
Zagoriæ comitatus 652.50
Zaliabus Maumetis Turc. Imper. F. 642. uerſ. 8
Zalomirus Dalmatiæ rex 215.42
Zamolxis Pythagoræ ſeruus pro deo cultus 10.38
Zemlou arx 761.17
Zemlinum Vng. oppid. direptum 263.24
Zeno Imp. 139.31
Zeuris Valach. oppid. à Carolo rege captum 347.18
Ziget obſidionis expoſitio, Sābuci 809. uerſ. 1
Zoltan Tranſſyluaniæ dux 210.12
Zothmundus naufraga 228.2
Zonuar Attilæ exercitus dux 130.48
Zoynichum Raſciæ oppid. à Matthia rege obſeſſum 563.10
Zrebernichum obſeſſum 375.20
Zultan Beſſenorum princeps 248.29

FINIS.

ERRATA INTER EXCVDENDVM COMMISSA, ſic emendabis.

Pag. 5. uerſ. 48. quam Palatinatum 9. 37. & unà cum 17. 24. contenderunt 64. 31. cenſuit, ut, & 32. extemplò 69. 14. plerique ferunt 72. 13. Tu'ne, inquit, es 83. 38. reuera 99. 44. tuebantur 110. 41. præſtroci natura 140. 39. bello 144. 22. interceßit 152. 45. tergo 153. 49. diuiſo regno 156. 18. ob obruenda 164. 28. nec prius 176. 10. Nec peremptis & 48. filium & 49 Bernardum nepotem 177. 1. Adrianopolim 187. 2. Germaniæq́; & 34. rebus, Ludouicus 204. 32. eius diei 206 8. oſcula & 6. penetralia cordium 215. 39. baſilicæ Albenſis 221 51. Quia 255. 14. tolerare 267. 42. populos 280. 31. nauatam 321. 9. timidus eſt reputatus 343. 33. intus 345. 26. uanitati 346. 50. Copais 368 4. intellexiſſent 390. 12. interrogat, 416. 38 uulnere, 865. tres primæ lineæ abundant. Cætera errata, quia propter inſtans nundinarum tempus recognoſcere non uacabat, diligenti Lectori emendanda relinquimus.

BASILEAE, PER BARTHOLOMAEVM FRAN
CONEM, ET PAVLVM QVECVM, SVMPTIBVS
PARTIM SVCCESSORVM OPORINI, PAR-
tim Sigiſmundi Feirabent: Anno Domini
M. D. LXVIII. Menſe Martio.

L. GOTTSCHEER